ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

בבא קמא א־ח

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

הסכמות מופיעות
במסכת ברכות

לוח המשנה היומית
חודש ל"ב - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
ברכות	א	א-ב	ד כסלו תשע"ט	ד אב תשפ"ד	ב אייר תש"צ
	א	ג-ד	ה כסלו תשע"ט	ה אב תשפ"ד	ג אייר תש"צ
	ב	א-ב	ו כסלו תשע"ט	ו אב תשפ"ד	ד אייר תש"צ
	ב	ג-ד	ז כסלו תשע"ט	ז אב תשפ"ד	ה אייר תש"צ
	ב	ה-ו	ח כסלו תשע"ט	ח אב תשפ"ד	ו אייר תש"צ
	ג	א-ב	ט כסלו תשע"ט	ט אב תשפ"ד	ז אייר תש"צ
	ג	ג-ד	י כסלו תשע"ט	י אב תשפ"ד	ח אייר תש"צ
	ג	ה-ו	יא כסלו תשע"ט	יא אב תשפ"ד	ט אייר תש"צ
	ג	ז-ח	יב כסלו תשע"ט	יב אב תשפ"ד	י אייר תש"צ
	ג	ט-י	יג כסלו תשע"ט	יג אב תשפ"ד	יא אייר תש"צ
	ג-ד	יא-א	יד כסלו תשע"ט	יד אב תשפ"ד	יב אייר תש"צ
	ד	ב-ג	טו כסלו תשע"ט	טו אב תשפ"ד	יג אייר תש"צ
	ד	ד-ה	טז כסלו תשע"ט	טז אב תשפ"ד	יד אייר תש"צ
	ד	ו-ז	יז כסלו תשע"ט	יז אב תשפ"ד	טו אייר תש"צ
	ד	ח-ט	יח כסלו תשע"ט	יח אב תשפ"ד	טז אייר תש"צ
	ה	א-ב	יט כסלו תשע"ט	יט אב תשפ"ד	יז אייר תש"צ
	ה	ג-ד	כ כסלו תשע"ט	כ אב תשפ"ד	יח אייר תש"צ
	ה	ה-ו	כא כסלו תשע"ט	כא אב תשפ"ד	יט אייר תש"צ
	ה-ו	ז-א	כב כסלו תשע"ט	כב אב תשפ"ד	כ אייר תש"צ
	ו	ב-ג	כג כסלו תשע"ט	כג אב תשפ"ד	כא אייר תש"צ
	ו	ד-ה	כד כסלו תשע"ט	כד אב תשפ"ד	כב אייר תש"צ
	ו-ז	ו-א	כה כסלו תשע"ט	כה אב תשפ"ד	כג אייר תש"צ
	ז	ב-ג	כו כסלו תשע"ט	כו אב תשפ"ד	כד אייר תש"צ
	ז	ד-ה	כז כסלו תשע"ט	כז אב תשפ"ד	כה אייר תש"צ
	ז	ו-ז	כח כסלו תשע"ט	כח אב תשפ"ד	כו אייר תש"צ
	ח	א-ב	כט כסלו תשע"ט	כט אב תשפ"ד	כז אייר תש"צ
	ח	ג-ד	ל כסלו תשע"ט	ל אב תשפ"ד	כח אייר תש"צ
	ח	ה-ו	א טבת תשע"ט	א אלול תשפ"ד	כט אייר תש"צ
	ח-ט	ז-א	ב טבת תשע"ט	ב אלול תשפ"ד	א סיון תש"צ

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

מסכת בבא קמא

מסכת ראשונה מסדר נזיקין נקראת מסכת נזיקין, שם המסכת כשם הסדר. והיא כוללת שלשה חלקים והם הנקראים בבא קמא בבא מציעא ובבא בתרא. בכל אחת משלש מסכתות אלו יש עשרה פרקים ונמצא מסכת נזיקין כולה ל' פרקים. גם מסכת כלים יש בה שלשים פרקים, ובתוספתא גם היא מחולקת לשלשה חלקים כשהראשון נקרא בבא קמא ואחריו בבא מציעא ובבא בתרא (תוי"ט).

ובזה מובן לשון המדרש (מדרש רבה ויקרא יט, ב) טיפש מהו אומר. מי יכול ללמוד את התורה, נזיקין ל' פרקים, כלים ל' פרקים! פיקח מהו אומר. הריני שונה שני הלכות היום שני הלכות למחר עד שאני שונה את כל התורה כולה!

בבא קמא הוא שער הראשון של מסכת נזיקין ועוסקת בנזקין שעל ידי ממונו של אדם כגון שור בור ואש וכן בנזקין שעל ידי אדם עצמו, וההמנע מהם, ואין שופט רשאי להקדים דבר קודם שיסיר ההיזק מבני אדם ומפני זה הקדים אותה בראשונה על שאר הדינין (רמב"ם).

ארבעה אבות נזיקין

במשנה ראשונה מפרט התנא ארבעה אבות נזיקין, ואלו הם[א]:

א] **שור** - הוא הרגל. והיינו מה שהבהמה מזיקה כדרכה דרך הילוכה.
ב] **בור** - אדם החופר או פותח בור במקום שבהמות ובני אדם הולכים.
ג] **מבעה** - זה השן. והיא מה שבהמה אוכלת בשדה של חבירו.
ד] **הבער** - זו הדליקה שיצאה והזיקה.

לכל אב יש תולדות והם הנזקים הדומים להם, גם עליהם חייבים לשלם אם הזיקו. מה שמפורש בתורה נקרא אב, והנזקים שאינם מפורשים נקראים תולדות.

שני אבות שאינם מפורשים במשנה[ב]

קרן - והיא מה שבהמה נוגחת אדם או בהמה בקרניה, גם היא אב המזיק

א. לפי שיטת שמואל (דף ב:) וכן מבארם הרע"ב במשנה א'.
ב. לפי רב (שם) שור כולל גם קרן ושן, ומבעה זה אדם, אבל לשמואל אין אלו מפורשים במשנה.

אבל אינה מפורשת עם האבות שבמשנה כי קרן שונה משאר האבות בזה שג' פעמים הראשונים אינו חייב על נזקי קרן אלא חצי נזק, ורק משנעשה מועד חייב נזק שלם.

בכל ענין שבהמה מזיקה באופן שאינה רגילה להזיק, הוה תולדה דקרן.

אדם המזיק - גם לא נזכר במשנה כיון שהתנא לא איירי בנזקי גופו אלא בנזקי ממונו.

דינים ששייכים במקצת אבות

הרע"ב (סוף משנה א) מפרט כמה דינים ששייכים רק במקצת האבות, ואלו הם:

שן ורגל פטורים ברשות הרבים, מה שאין כן שן ורגל וקרן.

בור פטור על כלים שהוזקו בו ועל אדם שמת בו, מה שאין כן שאר האבות.

אש פטר בו התורה את הטמון, שאם היו בגדים טמונים בגדיש פטור אם נשרפו, משא"כ בשאר אבות.

אדם המזיק חייב בחמשה דברים נזק צער ריפוי שבת ובשת, על ממונו שהזיק אינו חייב אלא נזק.

מחמת שכמה מושגים ודינים חוזרים על עצמם בהמשך המסכת ונחוצים להבנת המשניות נציג כאן כמה מהם עם ביאור קצר כדי להאיר עיני הלומדים.

אשו משום חציו או משום ממונו

נחלקו האמוראים אי טעם חיוב האש הוא משום שהוא כמזיק על ידי חץ. וכמו שבזרק חץ חייב שמכחו הזיק ה"ה אשו נחשב כחצו וחייב שמכחו הזיק. או שטעם החיוב הוא כמו שחייב על ממונו שהזיק (דף כב. תוד"ה אשו משום ממונו).

לרבי יוחנן (דף כב.) טעם חיוב אש הוא משום חציו ונחשב כאדם המזיק.

לריש לקיש טעם חיוב האש הוא משום ממונו, כלומר, חיוב ממונו יש בו כמו בשורו שהזיק.

לרבי יוחנן חייב בכל חמשה דברים כמו אדם המזיק, ולר"ל אינו חייב אלא בנזק כמו ממונו שמזיק. יש עוד כמה נפקותות ביניהם, כמבואר בהמשך המסכת.

בור שחייבה עליו התורה מחמת הבלו או מחמת חבטו

נחלקו בזה רב ושמואל (דף נ:) לרב החיוב של הבור הוא מחמת ההבל שבו, אבל באופן שלא שייך הבל ונחבל מחמת הקרקע, פטור, כי קרקע עולם הזיקו. לשמואל, החיוב הוא להבלו וכל שכן לחבטו.

בור שלא הפקירו

נחלקו רב ושמואל (דף כח:) אי המניח תקלה ברשות הרבים ולא הפקירו חייב משום בור או משום ממונו.

לרב, אין בור אלא הפקר, ואם הניח תקלה ברשות הרבים ולא הפקירו חייב עליו משום ממונו שהזיק ולא מטעם בור.

לשמואל, אף כשלא הפקיר תקלתו דינו כבור.

האם חיוב הבור הוא ברשות היחיד או ברשות הרבים

נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל (דף מט:) איזהו בור האמור בתורה, ורבה ורב יוסף נחלקו בביאור מחלוקתם.

לרבה לכו"ע החופר בור ברה"ר חייב, ולא נחלקו אלא אי חפר ברשותו והפקיר רשותו[ג] ולא הפקיר בורו האם גם על זה חייב, לר"ע חייב ולרבי ישמעאל אין זה בור שחייבה עליו התורה.

לרב יוסף, בחופר ברה"י והפקיר רשותו ולא בורו לכו"ע חייב, ולא נחלקו אלא בחופר בור ברה"ר, לרבי ישמעאל חייב לרבי עקיבא פטור.

ונמצא:

בור ברשות הרבים: לרבי ישמעאל ודאי חייב, ולפי רבה גם ר"ע מחייב.

ג. אם לא הפקיר רשותו ודאי פטור שאין לניזק ליכנס לרשות המזיק, אבל אם חפר ברשותו סמוך לרשות הרבים דינו כהפקיר רשותו כיון שיש לניזק רשות ללכת שם (דף מט: תוד"ה ברה"ר).

בור ברשות היחיד (הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו)**:** לרבי עקיבא ודאי חייב, ולרב יוסף גם רבי ישמעאל מחייב[ד].

צרורות

בהמה שהזיקה על ידי צרורות שנתזו מתחת רגליה בשעת הילוכה, אע"פ שהיא תולדה דרגל אינו חייב אלא חצי נזק, כי כן נתקבלה הלכה למשה מסיני.

תם ומועד

שור שהזיק בקרנו או בשאר אופנים שאין דרכו להזיק בהם הרי הוא תם ואין הבעלים משלמים אלא חצי נזק.

אם עשה כן שלש פעמים, והועד בבית דין ובפני הבעלים, נעשה מועד ואם חזר ונגח הרי הוא מועד וחייב נזק שלם.

שור תם אינו משלם אלא מגופו, ואם אינו שוה חצי הנזק אין הבעלים צריכים להשלים עד חצי הנזק מנכסיהם.

שור מועד שהזיק משלמים הבעלים מן העלייה, כלומר ממעולה שבנכסיהם, שאם הם בוחרים לשלם קרקע חייבים לשלם עידית שבקרקעותיהם.

צד תמות במקומה עומדת

לרבי יהודה (דף יח.) מועד שהזיק עדיין נשאר עליו דין תם לגבי חצי התשלום, ולדידיה מועד משלם חציו מן העלייה וחציו מגוף השור.

חצי נזק קנס או ממון

לדעת רב פפא (דף טו.) חיוב חצי נזק של תם יש לו דין ממון כמו שאר כל הנזקין, ולדעת רב הונא בריה דרב יהושה חצי נזק הוא קנס[ה].

ד. בור ברשות היחיד והפקיר רשותו והפקיר בורו נחלקו רש"י ותוספות. לרש"י (דף נ.) היינו בור ברה"ר. ולתוספות (דף כח: ד"ה ה"מ) לכו"ע פטור, שכשחפר ברשות חפר ובעת ההיזק אינו שלו.

ה. ונפק"מ אי מודה לפני שבאו עדים להעידו, למ"ד קנס פטור כי מודה בקנס פטור, ולמ"ד ממון חייב (רש"י שם).

מַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא

פרק א - ארבעה אבות

א **אַרְבָּעָה אָבוֹת נְזִיקִין, הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַמַּבְעֶה וְהַהֶבְעֵר. לֹא הֶרֵי** **אַרְבָּעָה אָבוֹת נְזִיקִין** – ארבעה מזיקים[א] מפורשים בתורה[ב], **הַשּׁוֹר** – הוא הרגל, והיינו מה שהבהמה מזקת ברגלים דרך הילוכה, **וְהַבּוֹר** – החופר או פותח בור ברשות הרבים, **וְהַמַּבְעֶה** – זה השן, שאכלה בהמתו בשדה חברו, **וְהַהֶבְעֵר** – הדליקה שיצאה מרשותו והזיקה. **לֹא הֶרֵי**

רבינו עובדיה מברטנורא

א אַרְבָּעָה אָבוֹת נְזִיקִין. מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְכָל חַד מִנַּיְהוּ תּוֹלְדוֹת, קָרֵי לְהוּ אָבוֹת: **הַשּׁוֹר.** הוּא הָרֶגֶל, דְּהַיְנוּ מַה שֶּׁהַבְּהֵמָה מַזֶּקֶת בְּרַגְלֶיהָ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, כְּדִכְתִיב (שְׁמוֹת כב) וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה. וְתַנְיָא וְשִׁלַּח זֶה הָרֶגֶל וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יְשַׁעְיָה לב) מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר. וְתוֹלְדָה דְּרֶגֶל הִיא כְּשֶׁהִזִּיקָה בְּגוּפָהּ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, אוֹ בְּשֶׁעָרָהּ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ שֶׁנִּדְבְּקוּ כֵּלִים בְּשֶׁעָרָהּ וּגְרָרָתָן וּשְׁבָרָתָן. אוֹ בַּשְּׁלִיף שֶׁעָלֶיהָ, וְהוּא מַשְׁאוֹי שֶׁבָּאֲמָתָּחוֹת וּבַמַּרְצוּפִין שֶׁעָלֶיהָ. אוֹ בְּזוֹג שֶׁבְּצַוָּארָהּ: **וְהַבּוֹר.** הַפּוֹתֵחַ בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת אִם הַבּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ הֶזֵּק אִם הוּא פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כא) כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר וגו׳. וְתוֹלְדָה דְּבוֹר, כְּגוֹן כִּיחוּ וְנִיעוּ לְאַחַר שֶׁנָּחוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִזִּיקוּ: **וְהַמַּבְעֶה.** זֶה הַשֵּׁן, שֶׁאָכְלָה בְּהֶמְתּוֹ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, כְּדִכְתִיב (שָׁם כב) וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר. וְנִקְרָא הַשֵּׁן מַבְעֶה מִפְּנֵי שֶׁהוּא פּוֹעֲמִים מְכַסֶּה פּוֹעֲמִים מְגַלֶּה, מִלְּשׁוֹן נִבְעוּ מַצְפָּנָיו (עובדיה א) דִּמְתַרְגְּמִינַן אִגַּלְיָן מַטְמְרוֹהִי. וְתוֹלְדָה דְּשֵׁן הִיא, כְּשֶׁנִּתְחַכְּכָה בַּכֹּתֶל לְהַנָּאָתָהּ כְּדֶרֶךְ הַבְּהֵמוֹת שֶׁמִּתְחַכְּכוֹת וְשָׁבְרָה אֶת הַכֹּתֶל, אוֹ טִנְּפָה פֵּרוֹת כְּשֶׁנִּתְחַכְּכָה בָּהֶן לְהַנָּאָתָהּ: **וְהַהֶבְעֵר.** זוֹ הַדְלֵקָה שֶׁיָּצְאָה וְהִזִּיקָה, כְּדִכְתִיב (שְׁמוֹת כב) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וְגוֹ׳ וְנָאֲכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה

מקור חיים

א. לעולם היה צריך התנא לשנות ארבעה אבות מזיקים, וכתב נזיקין והיא תיבה מורכבת מניזק ומזיק, להורות שהמזיק הוא עצמו הניזק, כי נקה לא ינקה. ואין להקשות שלא מצינו תיבה כזו בלשון הקדש, כי חכמינו ז״ל הם בעלי לשון הקודש ועליהם אין להשיב (תוי״ט). **ב.** כלומר ארבעה הן שנעשים על ידי ממונו (רמב״ם). ולכולם יש תולדות ולכן מה שמפורש בתורה קרוי אבות ואלו שאין מפורשים נקראים תולדות.

הַשּׁוֹר כַּהֲרֵי הַמַּבְעֶה, וְלֹא הֲרֵי הַמַּבְעֶה כַּהֲרֵי הַשּׁוֹר. וְלֹא זֶה וָזֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רוּחַ חַיִּים, כַּהֲרֵי הָאֵשׁ,

הַשּׁוֹר כְּהֲרֵי הַמַּבְעֶה – אין דין הנוהג בשור ראוי מסברא לנהוג גם בשן[ג], ולכן כתב התורה שניהם, **וְלֹא הֲרֵי הַמַּבְעֶה כְּהֲרֵי הַשּׁוֹר** – ואין דין הנוהג בשן ראוי מסברא לנהוג ברגל. **וְלֹא זֶה וָזֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רוּחַ חַיִּים, כְּהֲרֵי הָאֵשׁ,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹ הַשָּׂדֶה. וְתוֹלָדָה דְּאֵשׁ, אַבְנוֹ וְסִכִּינוֹ וּמַשָּׂאוֹ שֶׁהִנִּיחָן בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ וְנָפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ, דּוּמְיָא דְּאֵשׁ שֶׁהָרוּחַ מוֹלִיכָה. וְהָא דְּלֹא חָשֵׁיב תַּנָּא דִּידָן קֶרֶן בִּכְלַל אֲבוֹת נְזִיקִין, מִשּׁוּם דְּלֹא מַיְירֵי אֶלָּא בִּנְזִיקִין שֶׁהֵם מוּעָדִים מִתְּחִלָּתָן, כְּלוֹמַר שֶׁמִּשְׁלִמִין נֶזֶק שָׁלֵם מִתְּחִלָּתָן, אֲבָל בְּתַמִּין וְאַחַר כָּךְ מוּעָדִים לֹא קָא מַיְירִי: **לֹא הֲרֵי הַשּׁוֹר כַּהֲרֵי הַמַּבְעֶה.** כְּלוֹמַר, אִי כְּתַב רַחְמָנָא שׁוֹר לֹא נָפֵיק מַבְעֶה מִנֵּיהּ, דַּהֲוָה אָמֵינָא רֶגֶל דְּהֶזֵּקָה מָצוּי חִיְּבֵיהּ רַחְמָנָא, שֵׁן דְּאֵין הֶזֵּקָה מָצוּי לֹא חִיְּבֵיהּ רַחְמָנָא. וְאִי כָּתַב רַחְמָנָא שֵׁן, הֲוָה אָמֵינָא שֵׁן דְּיֵשׁ הֲנָאָה לְהֶזֵּקָה חָיְבָה, רֶגֶל דְּאֵין הֲנָאָה לְהֶזֵּקָה אֵינוֹ חַיָּב. וְאִי כָּתַב רַחְמָנָא שֵׁן וְרֶגֶל וְלֹא כָּתַב אֵשׁ, הֲוָה אָמֵינָא שֵׁן וְרֶגֶל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רוּחַ חַיִּים, כְּלוֹמַר שֶׁבָּאִים מִכֹּחַ בַּעֲלֵי חַיִּים, חַיָּב, אֲבָל אֵשׁ שֶׁאֵין בָּהּ רוּחַ חַיִּים לֹא לְחַיֵּב. וְאִם נִכְתְּבוּ שְׁלָשְׁתָּן וְלֹא כָּתַב רַחְמָנָא בּוֹר, הֲוָה אָמֵינָא הָנֵי לְחַיְּבוּ שֶׁדַּרְכָּן לִילֵךְ וּלְהַזִּיק, אֲבָל בּוֹר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִילֵךְ וּלְהַזִּיק לֹא לְחַיֵּב עָלֶיהָ. מִשּׁוּם הָכִי אִצְטְרִיכוּ כֻּלְּהוּ. וּבִגְמָרָא מַסִּיק דְּאִי כָּתַב בּוֹר וְחַד מֵהָנֵךְ אָתוּ כֻּלְּהוּ שְׁאָר, לְבַד מִקֶּרֶן, בְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁדַּרְכָּן לְהַזִּיק. וְלֹא הָצְרְכוּ כֻּלָּן אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהֵן חֲלוּקִים בִּהְלוֹכוֹתֵיהֶן, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מַה שֶּׁאֵין בָּזֶה. שֵׁן וְרֶגֶל פְּטוּרִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּבוֹר וְאֵשׁ. בּוֹר פָּטַר בֵּיהּ קֶרֶא אָדָם וְכֵלִים דִּכְתִיב (שמות כא) וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, דְּדָרְשִׁינַן שׁוֹר וְלֹא אָדָם, חֲמוֹר וְלֹא כֵּלִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשְׁאָר אָבוֹת נְזִיקִים. אֵשׁ פָּטַר בּוֹ אֶת הַטָּמוּן, שֶׁאִם הָיוּ בְּגָדִים טְמוּנִים בַּגְּדִישׁ פָּטוּר הַמַּבְעִיר, דִּכְתִיב (שם כב) אוֹ הַקָּמָה, מַה קָּמָה בְּגָלוּי אַף כָּל בְּגָלוּי. וּבְשְׁאָר אָבוֹת נְזִיקִים לֹא פָּטַר אֶת הַטָּמוּן:

מקור חיים

ג. ע״פ רש״י (דף ד. ד״ה ולא ראי) הובא בתוי״ט. ותוספות (דף ב. ד״ה לא הרי) ביארו קצת באופן אחר, ולדידהו ה״ק אין קולתו של שור כקולתו של מבעה.

שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים. וְלֹא זֶה וָזֶה, שֶׁדַּרְכָּן לֵילֵךְ וּלְהַזִּיק, כַּהֲרֵי הַבּוֹר, שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֵילֵךְ וּלְהַזִּיק. הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁדַּרְכָּן לְהַזִּיק וּשְׁמִירָתָן עָלֶיךָ. וּכְשֶׁהִזִּיק, חָב הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק בְּמֵיטַב הָאָרֶץ:

שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים – ואין דין הנוהג בשן ורגל שיש בהן רוח חיים לנהוג מסברא באש שאין בו רוח חיים. **וְלֹא זֶה וָזֶה, שֶׁדַּרְכָּן לֵילֵךְ וּלְהַזִּיק, כַּהֲרֵי הַבּוֹר, שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֵילֵךְ וּלְהַזִּיק** – ודין הנוהג בשלשה אלו שדרכן לילך ולהזיק אין ראוי לנהוג מסברא בבור שאין דרכו לילך ולהזיק,

ולכן הוצרך התורה לכתוב כל ארבעה האבות. **הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן** – הצד השוה שבארבעה אבות האלו, הוא, **שֶׁדַּרְכָּן לְהַזִּיק** – שכולם דרכם להזיק, **וּשְׁמִירָתָן עָלֶיךָ** – ועל כולם החוב לשומרם הוא עליך[ד]. **וּכְשֶׁהִזִּיק** – ואם הזיקו והמזיק בא לשלם מקרקעותיו, **חָב[ה] הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק בְּמֵיטַב הָאָרֶץ** – חייב המזיק לשלם הנזק מעידית שבנכסיו. אף אני אביא כל דבר[ו] שדרכו להזיק ושמירתו עליך שאם הזיק חייב המזיק לשלם הנזק מעידית שבנכסיו:

רבינו עובדיה מברטנורא

הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן וְכוּ'. אַף אֲנִי אָבִיא כָּל בְּמָתָא אַחֲרִיתִי, וְיֵהִיב לֵיהּ כָּל מַאי דְּבָעֵי שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַזִּיק וּשְׁמִירָתוֹ עָלֶיךָ, שֶׁאִם הִזִּיק נִתְחַיֵּב הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי הַנֶּזֶק שֶׁהִזִּיק: **בְּמֵיטַב הָאָרֶץ**. מֵעִדִּית שֶׁבִּנְכָסָיו, מִן הַמֻּשְׁבָּח שֶׁבָּהֶם, אִם בָּא לִתֵּן לוֹ קַרְקַע בְּתַשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ, דִּכְתִיב (שם) מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם בָּא לִתֵּן לוֹ מְטַלְטָלִין, קַיְמָא לָן כָּל מִלֵּי מֵיטָב הוּא, דְּאִי לֹא מִזְדַּבֵּן הָכָא מִזְדַּבֵּן בְּאַגְרֵיהּ אֶלָּא זוּזֵי, וּמְחַיְּבִינַן לֵיהּ לְזַבּוֹנֵי מִנְכְּסֵיהּ עַד דְּמַשְׁכַּח זוּזֵי וְיָהֵיב לֵיהּ: וְיָהֵיב לֵיהּ כָּל מַאי דְּבָעֵי וַאֲפִלּוּ סַבִּין. וְהָנֵי מִלֵּי לִנְזָקִין. אֲבָל לְבַעַל חוֹב, אִי אִית לֵיהּ זוּזֵי מְחַיְּבִינַן לֵיהּ לְמִיתַּן זוּזֵי, וְאִי לֵית לֵיהּ זוּזֵי יָהֵיב לֵיהּ מַטַּלְטָלֵי מַאי דְּבָעֵי, וְאִי מַגְבֵּי לֵיהּ אַרְעָא יָהֵיב לֵיהּ בְּבֵינוֹנִית. וְשָׂכִיר, אֲפִלּוּ לֵית לֵיהּ זוּזֵי לַמַּשְׁכִּיר לֹא מָצֵי יָהֵיב לֵיהּ בְּאַגְרֵיהּ אֶלָּא זוּזֵי, וּמְחַיְּבִינַן לֵיהּ לְזַבּוֹנֵי מִנְכְּסֵיהּ עַד דְּמַשְׁכַּח זוּזֵי וְיָהֵיב לֵיהּ:

מקור חיים

ד. מחמת שהם ממונך או שנמסרו לך לשומרן, או שעשית בהם מעשה שמחמת זה נתחייבת בשמירתן. (ואמר ושמירתן עליך, ולא אמר ואתה חייב בשמירתן, ללמד שאין אתה חייב בנזקיהן אלא בזמן ששמירתן עליך ופשעת בשמירתן, לאפוקי היכא שמסרתו לשומר אחר לשמרם כראוי והוא פשע בהן, שהשני חייב ולא הראשון. וכן לאפוקי היכא ששמרתו כראוי בשמירה הראויה לו והזיקו, פטור (נמוק"י)).

ה. האי תנא ירושלמי הוא ולכן תנא 'חב' לישנא קלילא ולא תנא 'חייב' (גמרא דף ו:). **ו.** אין כוונת התנא לרבות תולדות בזה, שכל תולדה דומה לאביו וממילא דינו כמוהו ואין צריך

ב כָּל שֶׁחַבְתִּי בִשְׁמִירָתוֹ, הִכְשַׁרְתִּי אֶת נִזְקוֹ. הִכְשַׁרְתִּי בְּמִקְצָת נִזְקוֹ, חַבְתִּי בְתַשְׁלוּמִין כְּהֶכְשֵׁר כָּל נִזְקוֹ. נְכָסִים שֶׁאֵין בָּהֶם מְעִילָה,

כָּל שֶׁחַבְתִּי בִשְׁמִירָתוֹ – כל דבר שנתחייבתי לשמרו, **הִכְשַׁרְתִּי אֶת נִזְקוֹ** – אם לא שמרתי אותו כראוי והזיק אני הוא שהכשרתי וזמנתי אותו היזק, ואני חייב עליו. **הִכְשַׁרְתִּי בְּמִקְצָת נִזְקוֹ** – ואם הזמנתי מקצת נזקו, כגון שהיה בור חפור ברשות הרבים עמוק תשעה טפחים ואני הוספתי עוד טפח[ז], **חַבְתִּי בְתַשְׁלוּמִין כְּהֶכְשֵׁר כָּל נִזְקוֹ** – אני חייב בתשלומין של כל הנזק כאילו הזמנתי ותיקנתי כולו[ח]. **נְכָסִים שֶׁאֵין בָּהֶם מְעִילָה** – ואיני חייב אלא אם הוזקו נכסים שאין בהם מעילה, שאינם של הקדש[ט],

רבינו עובדיה מברטנורא

ב כָּל שֶׁחַבְתִּי בִשְׁמִירָתוֹ וְכוּ'. כָּל דָּבָר שֶׁנִּתְחַיַּבְתִּי לִשְׁמֹרוֹ: **הִכְשַׁרְתִּי אֶת נִזְקוֹ.** אִם לֹא שְׁמַרְתִּיו כָּרָאוּי וְהִזִּיק, אֲנִי הוּא שֶׁהִכְשַׁרְתִּי וְזִמַּנְתִּי אוֹתוֹ הֶזֵּק, וַאֲנִי חַיָּב עָלָיו. כְּגוֹן הַמּוֹסֵר שׁוֹרוֹ לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, חַיָּב, שֶׁעָלָיו הָיָה מָטָּל שְׁמִירַת שׁוֹרוֹ וַהֲרֵי לֹא שָׁמַרוֹ כָּרָאוּי לוֹ: **הִכְשַׁרְתִּי בְּמִקְצָת נִזְקוֹ וְכוּ'.** וְאִם תִּקַּנְתִּי וְזִמַּנְתִּי מִקְצָת הַנָּזֵק, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא זִמַּנְתִּי וְתִקַּנְתִּי אֶת כֻּלּוֹ, נִתְחַיַּבְתִּי עָלָיו כְּאִלּוּ זִמַּנְתִּיו כֻּלּוֹ. כְּגוֹן הַחוֹפֵר בּוֹר תִּשְׁעָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה, וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, הָאַחֲרוֹן חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תִּקֵּן אֶלָּא מִקְצָת הַנָּזֵק, כְּאִלּוּ עָשָׂה כָּל הַנָּזֵק, כֵּיוָן דִּבְתִשְׁעָה לֵיכָּא מִיתָה: **נְכָסִים שֶׁאֵין בָּהֶם מְעִילָה.** וְעַל אֵיזֶה נְכָסִים אֲנִי חַיָּב לְשַׁלֵּם אִם הִזַּקְתִּי, עַל נְכָסִים שֶׁאֵין בָּהֶם מְעִילָה, כְּגוֹן נְכָסִים שֶׁאֵינָן הֶקְדֵּשׁ. שֶׁאִם הִזַּקְתִּי נְכָסִים שֶׁל הֶקְדֵּשׁ אֵינִי חַיָּב לְשַׁלֵּם, דִּכְתִיב שׁוֹר רֵעֵהוּ וְלֹא שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. וְהוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר נְזָקִים:

מקור חיים

ללמוד מצד השוה, אלא הכוונה לרבות דברים שבמקצת דברים דומים לאב זה ובמקצתן לאב או אבות אחרים ועל ידי שיש בהם צד השוה חייבים גם עליהם אע"פ שאינם מפורשים בתורה. האמוראים (דף ו.) מביאים כמה דוגמאות. אביי מרבה אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו בתר שנחו והפקירן. ונלמד מצד השוה שבאש ובור. וכן רבא ורב אדא בר אהבה ורבינא כל אחד מרבה דבר אחר שניתן רק ללומדו בצד השוה משני אבות. **ז.** בור שאין בו עשרה ונפלה בו בהמה ומתה, פטור בעל הבור שכל שאין בו עשרה אין בו שיעור כדי להמית, אבל אם רק הוזקה חייב. **ח.** נפלה שם בהמה ומתה לכו"ע רק האחרון חייב, ואם הוזקה נחלקו התנאים, לרבנן רק האחרון חייב ולרבי שניהם חייבים (דף נא.). **ט.** מדכתיב שור רעהו משמע דוקא של רעהו ולא של הקדש, כדאיתא ברע"ב

נְכָסִים שֶׁל בְּנֵי בְרִית, נְכָסִים הַמְיֻחָדִים, וּבְכָל מָקוֹם חוּץ מֵרְשׁוּת הַמְיֻחֶדֶת לַמַּזִּיק וּרְשׁוּת הַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק.

נְכָסִים שֶׁל בְּנֵי בְרִית – ורק אם הוזקו נכסים של ישראל, **נְכָסִים הַמְיֻחָדִים** – ורק על נכסים שיש להם בעלים מיוחדים, **וּבְכָל מָקוֹם** – בכל מקום שהזיקו נכסי המזיק את נכסי הניזק חייב, **חוּץ מֵרְשׁוּת הַמְיֻחֶדֶת לַמַּזִּיק וּרְשׁוּת הַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק** – חוץ מאם הזיקו ברשות המזיק או בחצר של שניהם[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

נְכָסִים שֶׁהֵם שֶׁל בְּנֵי בְרִית. שֶׁאִם הִזִּיק נְכָסִים שֶׁל נָכְרִי, פָּטוּר: **נְכָסִים הַמְיֻחָדִים.** שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּעָלִים מְיֻחָדִים, שֶׁאִם הִזִּיק נְכָסִים שֶׁל הֶפְקֵר, פָּטוּר: **חוּץ מֵרְשׁוּת הַמְיֻחֶדֶת לַמַּזִּיק.** בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִזִּיקוּ נְכָסָיו אֶת נְכָסֵי חֲבֵרוֹ, חַיָּב הַמַּזִּיק, חוּץ מֵרְשׁוּת הַמְיֻחֶדֶת לַמַּזִּיק. שֶׁאִם נִכְנַס שׁוֹר נִזָּק בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק וְהִזִּיקוּ שׁוֹר הַמַּזִּיק, פָּטוּר, דְּאָמַר לֵיהּ תּוֹרְךָ בִּרְשׁוּתִי מַאי בָּעֵי. וְדַוְקָא כְּשֶׁהִזִּיקוּ נְכָסָיו, אֲבָל הַמַּזִּיק עַצְמוֹ שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּרְשׁוּתוֹ, חַיָּב, דְּאָמַר לֵיהּ הַנַּחְבָּל נָהֵי דְּאִית לָךְ רְשׁוּתָא לְאַפּוֹקֵי, לְאַזּוֹקֵי לֵית לָךְ רְשׁוּתָא: **וּרְשׁוּת הַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק.** וּרְשׁוּת מֵרְשׁוּת הַמְיֻחֶדֶת לַנִּזָּק וְלַמַּזִּיק, כְּגוֹן חָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם, וְהִזִּיק שׁוֹרוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם בְּאוֹתָהּ חָצֵר בְּשֶׁן וְרֶגֶל, פָּטוּר. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה אוֹתָהּ חָצֵר מְיֻחֶדֶת לְשְׁוָרִים גַּם כֵּן. אֲבָל אִם הָיְתָה מְיֻחֶדֶת לְפָרוֹת וְלֹא לְשְׁוָרִים, וְהִזִּיק בְּשֶׁן וָרֶגֶל, חַיָּב. וְאִם הִזִּיק בְּקֶרֶן, בְּכָל עִנְיָן חַיָּב:

מקור חיים

עיי״ש. (אמנם הגמרא (דף יב:) מדייקת מדתנן נכסים שאין בהם מעילה ולא קתני נכסים שאינם של הקדש, שמשנתנו אתיא כרבי יוסי הגלילי שס״ל קדשים קלים ממון בעלים הם ונקראים שור רעהו, ולכן המזיק שור שלמים של חברו חייב אע״פ שהוא הקדש). **י.** ברע״ב איתא שנכסים מיוחדים בא לאפוקי נכסים של הפקר, אמנם הגמרא (דף יג:) מסיקה שאי אפשר לומר כן שאם כן מי תובעו (תוי״ט). הגמרא מביאה ג׳ פירושים אחרים. **א)** שהנכסים שהזיקו הם מיוחדים לאדם אחד ואין בהם ספק של מי הם, ובא למעט שני שוורים של שני בני אדם שהיו רודפים אחר שור אחד ולא ידוע איזה מהם נגחו, שבאופן זה שניהם פטורים (כלקמן פ״ו מי״א). **ב)** שיש לשור המזיק בעלים מיוחדים ואינו הפקר שכל אחד יכול לזכות בו, אבל שור הפקר שנגח ולפני שהניזק תפשו לזכות בו זכה בו אחר, אינו יכול להוציאו ממנו. **ג)** שיהיו מיוחדים לאדם אחד משעת נגיחה עד שעת גמר דין, למעוטי נגח ואח״כ הקדיש או הפקיר. **יא.** כי שן ורגל אינם חייבים אלא בשדה הניזק שאין רשות לשור המזיק ליכנס שם, כדכתיב ובער בשדה אחר. (ולכן אם היתה שדה של שניהם אבל היתה מיוחדת לפירות ולא לשוורים חייב, שכיון שלא היה לו רשות להכניס שורו נקראת שדה אחר) (תוי״ט).

וּכְשֶׁהִזִּיק, חָב הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק בְּמֵיטַב הָאָרֶץ:

וּכְשֶׁהִזִּיק, חָב הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק בְּמֵיטַב הָאָרֶץ – ואם הזיקו חייב המזיק לשלם הנזק מעידית שבקרקעותיו[יב]:

ג שׁוּם כֶּסֶף, וְשָׁוֶה כֶּסֶף, בְּפְנֵי בֵית דִּין,

שׁוּם כֶּסֶף – תשלומי הנזק צריכים לשומם בכסף, וגם אם שניהם הזיקו זה את זה לא אמרינן יצא היזק של זה בהיזק של זה בלא שומא, אלא שמין הנזקין בכסף ומי שהזיק יותר ישלם, **וְשָׁוֶה כֶּסֶף** – ואם באים לשלם הנזק מנכסי יתומים[יג], משלמים רק מקרקעות ולא ממטלטלין[יד], **בְּפְנֵי בֵית דִּין** – והשומא והתשלומין צריך להיות בפני בית דין מומחין[טו],

רבינו עובדיה מברטנורא

ג שׁוּם כֶּסֶף. שׁוּם זֶה שֶׁל נְזָקִים לֹא יִהְיֶה אֶלָּא בְּכֶסֶף. שֶׁיְּהוּ בֵּית דִּין שָׁמִין כַּמָּה שָׁוֶה הַנֶּזֶק וְכָךְ יְשַׁלֵּם לוֹ. וְאִם הִזִּיקָה פָּרָתוֹ שֶׁל רְאוּבֵן טַלִּיתוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן שֶׁדָּרְכָּהּ עָלָיו בִּרְשׁוּת הַנֶּזֶק וּשְׁבָרַתּוּ, וְאַחַר כָּךְ אֵרַע שֶׁנִּשְׁבְּרָה רַגְלָהּ שֶׁל פָּרָה זוֹ שֶׁל רְאוּבֵן בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דַּהֲוֵי נַמֵּי בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֵין אוֹמְרִים הוֹאִיל וְזֶה הִזִּיק וְזֶה הִזִּיק יָצָא הֶזֵּקוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא שְׁמִין שְׁנֵי הַנְּזָקִים בְּדָמִים, וּמִי שֶׁהִזִּיק לַחֲבֵרוֹ יוֹתֵר, יְשַׁלֵּם: וְשָׁוֶה כֶּסֶף. וּכְשֶׁבָּאִים לְשַׁלֵּם הַהֶזֵּק מִנְּכָסֵי הַיְתוֹמִים, לֹא יִפְרְעוּ אֶלָּא מִן הַקַּרְקָעוֹת שֶׁהֵם שָׁוֶה כֶּסֶף, וְלֹא מִמְּטַלְטְלִין שֶׁהֵם עַצְמָם כֶּסֶף. דְּכָל מִידֵי דְּמִטַּלְטֵל חָשׁוּב כְּאִלּוּ הוּא כֶּסֶף, דְּאִי לֹא מִזְדַּבַּן הָכָא מִזְדַּבַּן בְּמָתָא אַחֲרִיתִי: **בְּפְנֵי בֵית דִּין.** וְהַשּׁוּמָא וְהַתַּשְׁלוּמִין שֶׁל נְזָקִים לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין מֻמְחִין, וְלֹא בִּפְנֵי בֵּית דִּין שֶׁל הֶדְיוֹטוֹת:

מקור חיים

יב. כבר נשנית למעלה סוף משנה א׳ וחזר ושנאו לרבות קרן, לומר שגם קרן הוא מאבות הנזקין ולא שנאה התנא להדיא משום שאינה מועד מתחילתה (דף ד.) (ואיירי בקרן מועד ולכן משלם במיטב הארץ, אבל תם אינו משלם אלא מגופו (תוי״ט מ״ג)). **יג.** כגון ששור של אביהם הזיק ואחר כך מת אביהם (למ״ד שעבודא לאו דאורייתא איירי שעמד בדין לפני שמת ומעשה ב״ד כמלוה בשטר דמי (דף יד: תוד״ה ביתמי)). **יד.** שאין מטלטלין של היתומים משועבדים לבעל חוב. התנא מכנה כאן קרקעות שוה כסף, ומטלטלין כסף ממש, שאם אין נמכרין כאן נמכרין במקום אחר. **טו.** ולא קאי אלא על קנס, כגון חצי נזק של קרן. ואע״ג שהמשנה לא איירי להדיא בקרן, שהרי קי״ל כמ״ד תני שור לרגלו ולא כמ״ד שור לקרנו (עיין הקדמה למשנה א), מ״מ מרמז לנו התנא אף דברים שלא איירי בהם ברישא (דף יד: תוד״ה פרט).

וְעַל פִּי עֵדִים בְּנֵי חוֹרִין בְּנֵי בְרִית. וְהַנָּשִׁים בִּכְלָל הַנֶּזֶק. וְהַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק בַּתַּשְׁלוּמִין:

וְעַל פִּי עֵדִים בְּנֵי חוֹרִין בְּנֵי בְרִית – ועל פי עדים כשרים שהם בני חורין ובני ברית[טז]. **וְהַנָּשִׁים בִּכְלָל הַנֶּזֶק** – דין נזק הנשים שוה לדיני נזק של אנשים, בין אם הן הזיקו בין אם הן הוזקו. **וְהַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק בַּתַּשְׁלוּמִין** – לפעמים גם הניזק משתתף עם המזיק בתשלומי הנזק[יז]:

ד חֲמִשָּׁה תַמִּין וַחֲמִשָּׁה מוּעָדִין, הַבְּהֵמָה אֵינָהּ מוּעֶדֶת לֹא לִגַּח וְלֹא לִגֹּף וְלֹא לִשֹּׁךְ

חֲמִשָּׁה תַמִּין – חמשה מעשים תמים יש בבהמה שאינה רגילה להזיק בהם ואם הזיקה בהם אין הבעלים משלמים אלא חצי נזק, וכולם תולדות קרן, **וַחֲמִשָּׁה מוּעָדִין** – ויש חמשה מזיקים שהם מועדים ואם הזיקו חייבים בנזק שלם. ואלו הם התמים: **הַבְּהֵמָה אֵינָהּ מוּעֶדֶת לֹא לִגַּח** – עם הקרן, **וְלֹא לִגֹּף** – ולא להזיק בדחיפת כל הגוף, **וְלֹא לִשֹּׁךְ** – ולא לנשוך,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְעַל פִּי עֵדִים בְּנֵי חוֹרִין וּבְנֵי בְרִית. לַאֲפוֹקֵי עֲבָדִים וְנָכְרִים שֶׁאֵינָם כְּשֵׁרִים לְעֵדוּת שֶׁל נְזָקִין: **וְהַנָּשִׁים בִּכְלָל הַנֶּזֶק.** בֵּין שֶׁהִזִּיקָה הִיא אֶת אֲחֵרִים, בֵּין שֶׁאֲחֵרִים הִזִּיקוּהָ, דִּין הָאִישׁ וְדִין הָאִשָּׁה שָׁוִין בִּנְזָקִין: **וְהַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק בַּתַּשְׁלוּמִין.** פְּעָמִים שֶׁהַנִּזָּק שַׁיָּךְ עִם הַמַּזִּיק בַּתַּשְׁלוּמִין שֶׁל נִזָּק. כְּגוֹן אִם פָּחֲתָה הַנְּבֵלָה מִשְּׁעַת מִיתָה עַד שְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין, שֶׁפְּחַת נְבֵלָה דְּנִזָּק הוּא, בֵּין בְּתָם בֵּין בְּמוּעָד, וְנִמְצָא שֶׁאֵין הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם לוֹ אֲפִלּוּ אוֹתוֹ חֲצִי נֶזֶק שֶׁזִּכְּתָה לוֹ תּוֹרָה אִם הוּא תָּם, אוֹ נֶזֶק שָׁלֵם אִם הוּא מוּעָד, הֲרֵי שֶׁהַנִּזָּק הוּא מַפְסִיד וְשַׁיָּךְ בְּתַשְׁלוּמִין הַלָּלוּ עִם הַמַּזִּיק: **ד חֲמִשָּׁה תַמִּין.** שֶׁאֵינָם רְגִילִים לְהַזִּיק, וְאִם הִזִּיקוּ מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק: **וַחֲמִשָּׁה מוּעָדִין.** שֶׁהֵם רְגִילִין לְהַזִּיק, וּמְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם: **לֹא לִגַּח.** בְּקֶרֶן: **וְלֹא לִגֹּף.** דְּחִיפַת כָּל הַגּוּף. וְכֻלְּהוּ הָווּ תּוֹלָדָה דְּקֶרֶן וּמְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק. הֲרֵי חֲמִשָּׁה תַּמִּין:

מקור חיים

טז. לאפוקי עבדים ונכרים שאינם כשרים לעדות נזיקין (ואע״פ שהם פסולים לכל עדות כתב הרמב״ם שהוצרך למעטם כאן שס״ד כיון שניזקין שכיחי נקל בזה ונקבל עדות גם מהם. ועוד שרוב הניזקין הם במעמד עמי הארץ והעבדים והעכו״ם. ובטור (סימן ת״ח) כתב דאשמועינן שאפילו בשור עכו״ם שנגח של ישראל אין דנין אלא בעדות כשרים (תוי״ט)). **יז.** כמבואר ברע״ב, עיי״ש.

וְלֹא לִרְבֹּץ וְלֹא לִבְעֹט. הַשֵּׁן מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ, הָרֶגֶל מוּעֶדֶת לְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וְשׁוֹר הַמּוּעָד, וְשׁוֹר הַמַּזִּיק בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְהָאָדָם. הַזָּאֵב וְהָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מוּעָדִין.

וְלֹא לִרְבֹּץ – ולא להשכיב ולהפיל את עצמה על דברים ולהזיקם, **וְלֹא לִבְעֹט** – ולא לבעוט ברגליה[יח]. ואלו הן חמשת המועדין: **הַשֵּׁן מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ, הָרֶגֶל מוּעֶדֶת לְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וְשׁוֹר הַמּוּעָד** – ושור שהזיק בקרן או תולדתה שלש פעמים נעשה מועד לאותו מעשה וחייב בנזק שלם[יט], **וְשׁוֹר הַמַּזִּיק בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק** – חייב נזק שלם כמועד אפילו הזיק בקרן תמה[כ], **וְהָאָדָם** – וכן אדם המזיק מועד מתחילתו. הרי אלו חמשה המועדין. **ויש מועדים אחרים כיוצא באלו**[כא], **הַזָּאֵב וְהָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מוּעָדִין** – ששה אלו הם מועדין מתחילתן[כב].

רבינו עובדיה מברטנורא

וְשׁוֹר הַמּוּעָד. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים לְגַּח אוֹ לִגְּף אוֹ לִרְבֹּץ אוֹ לִבְעֹט אוֹ לִשֹּׁךְ. הֲרֵי הֵן חֲמִשָּׁה מוּעָדִים לְשַׁלֵּם שֹׁלֶם. וּלְגַבֵּי מוּעָד חָשֵׁיב לְהוּ חַד: **וְשׁוֹר הַמַּזִּיק בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק.** אֲפִלּוּ קֶרֶן תַּמָּה, הֲוֵי מוּעָד לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. וּמַתְנִיתִין אָתְיָא כְּמַאן דְּאָמַר מְשָׁנֶּה קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּזָּק שֶׁמְּשַׁלֶּמֶת נֶזֶק שָׁלֵם וַאֲפִלּוּ הִיא תַּמָּה. וְאֵין כֵּן הֲלָכָה: **וְהָאָדָם.** הֲוֵי מוּעָד מִתְּחִלָּתוֹ נַמִּי, וּמְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם אִם הִזִּיק: **הַזָּאֵב וְהָאֲרִי וְכוּ'.** מוּעָדִים מִתְּחִלָּתָן. וְהָא דְּלֹא חָשֵׁיב לְהוּ בִּכְלָל חֲמִשָּׁה מוּעָדִים דִּלְעֵיל וְלָהֲווּ אַחַד עָשָׂר מוּעָדִים, מִשּׁוּם דְּהָנֵי לֹא שְׁכִיחֵי בְּיִשּׂוּב: **בַּרְדְּלָס.** חַיָּה שֶׁקּוֹרִין לָהּ בַּעֲרָבִי אלצב"ע:

מקור חיים

יח. נשיכה לא הוה תולדה דשן כיון שאין הנאה להזיקה כשן, ורביצה ובעיטה כיון שאין היזקן מצוי כרגל לא הוו תולדות רגל, אלא כולן תולדות דקרן הן (תוי"ט ע"פ הגמרא דף ב:). **יט.** בין שהזיק שלש פעמים בקרנו ממש בין באחד מארבעה תולדות הקרן שנשנו למעלה, וכמבואר ברע"ב. **כ.** משנה זו רבי טרפון הוא שסובר שקרן ברשות הניזק משלם נזק שלם (לקמן פ"ב מ"ה). **כא.** המודגש הוא חסורי מיחסרי וה"ק (תוי"ט ע"פ הגמרא דף טז.), ועיין רע"ב למה לא נחשבו יחד עם מועדים דלעיל. **כב.** לפי רש"י (דף טו: ד"ה הרי אלו) הם מועדים בכל אופן שיזיקו, אבל לתוספות (דף טז. ד"ה והנחש) כל אחד נחשב כמועד רק אם הזיק במידי דאורחיה, אבל אם הזיק במידי דלאו אורחיה אין הבעלים משלמים אלא חצי נזק.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בִּזְמַן שֶׁהֵן בְּנֵי תַרְבּוּת, אֵינָן מוּעָדִין. וְהַנָּחָשׁ מוּעָד לְעוֹלָם. מַה בֵּין הֶם לְמוּעָד. אֶלָּא שֶׁהַהֶם מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ, וּמוּעָד מְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הָעֲלִיָּה:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בִּזְמַן שֶׁהֵן בְּנֵי תַרְבּוּת – שגידלן אדם בביתו[כג], **אֵינָן מוּעָדִין. וְהַנָּחָשׁ מוּעָד לְעוֹלָם** – אף בזמן שהוא בן תרבות. **מַה בֵּין הֶם לְמוּעָד** – אין בין הם למועד[כד], **אֶלָּא שֶׁהַהֶם מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ** – התם משלם חצי נזק ורק מגופו[כה], **וּמוּעָד מְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הָעֲלִיָּה** – מן המעולה שבנכסיו[כו]:

פרק ב - כיצד הרגל

משנה א

בפרק זה מבאר התנא המשנה דחמשה תמין וחמשה מועדין (פ"א מ"ד).

א כֵּיצַד הָרֶגֶל מוּעָדֶת. לְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ **כֵּיצַד הָרֶגֶל מוּעֶדֶת** – באיזה אופן הרגל מועדת. **לְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ**,

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר וכו'. וְאֵין הֲלָכָה כְּתִיב בֵּיהּ דְּמִגּוּפוֹ הַנּוֹגֵחַ יִפְרַע: כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מִן הָעֲלִיָּה. מֵעִדִּית **א כֵּיצַד הָרֶגֶל מוּעֶדֶת.** כְּלוֹמַר, שֶׁבִּנְכָסָיו. וַאֲפִלּוּ אֵין הַנּוֹגֵחַ שָׁוֶה בְּאֵיזֶה דָּבָר הָרֶגֶל מוּעֶדֶת. וּמְשָׁנֵי, שְׁעוּר הַנֶּזֶק. דִּכְמוּעָד כְּתִיב (שמות כא) לְשַׁבֵּר בְּדַרְכּוֹ הִלּוֹכָהּ בְּכָךְ הִיא יְשֻׁלַּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר, וְלֹא מוּעָדֶת, שֶׁמְּשַׁבֶּרֶת כֵּלִים דַּרְכּוֹ הִלּוֹכָהּ:

מקור חיים

כג. רש"י. **כד.** התוי"ט כתב שאין לפרש שהוא לשון תמיהה וכי יש בין תם למועד, שאם כן אין לומר תנא ושייר, ויש עוד שני דברים ביניהם, כי בתם אין הבעלים משלמים על פי עצמן דקי"ל חצי נזק קנס ואין אדם משלם קנס על פי עצמו, ותם פטור מכופר. ע"כ כתב שיש לפרש כמו אין בין וכמו שביארנו בפנים, ובזה יש לומר תנא ושייר (עיין מגילה דף ח. תוד"ה אין בין). **כה.** ואם אינו שוה חצי הנזק, אין משלם אלא מה שהוא שוה. מה שאין כן המועד משלם מנכסי המזיק בין שהוא שוה מה שהזיק בין שאינו שוה. **כו.** כשמשלם קרקע חייב לשלם עידית שבנכסיו כדתנן לעיל סוף משנה א, ועיי"ש ברע"ב.

הִלּוּכָהּ. הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּהּ וּלְשַׁבֵּר. הָיְתָה מְבַעֶטֶת, אוֹ שֶׁהָיוּ צְרוֹרוֹת מְנַתְּזִין מִתַּחַת רַגְלֶיהָ וְשִׁבְּרָה אֶת הַכֵּלִים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. דָּרְסָה עַל הַכְּלִי וְשִׁבְּרַתּוּ, וְנָפַל עַל כְּלִי וּשְׁבָרוֹ, עַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. הַמַּרְנְגוֹלִים מוּעָדִין לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּן וּלְשַׁבֵּר.

הִלּוּכָהּ – היא מועדת אם דרסה ברגליה והזיקה דרך הילוכה. וזהו רגל שהוא אב המזיק. **הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּהּ וּלְשַׁבֵּר** – והיא גם מועדת להלך כדרכה ולשבר שלא ברגלה אלא בגופה או בשערה או בשליף שעליה[א], והם תולדות רגל. **הָיְתָה מְבַעֶטֶת** ברגלה, **אוֹ שֶׁהָיוּ צְרוֹרוֹת מְנַתְּזִין מִתַּחַת רַגְלֶיהָ וְשִׁבְּרָה אֶת הַכֵּלִים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק**[ב]. **דָּרְסָה עַל הַכְּלִי וְשִׁבְּרַתּוּ, וְנָפַל עַל כְּלִי וּשְׁבָרוֹ** – ונפל השבר על כלי אחר ושברו, **עַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם**, כי הוזק על ידי רגל, **וְעַל הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק**, כי על ידי צרורות נשבר. **הַמַּרְנְגוֹלִים מוּעָדִין לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּן וּלְשַׁבֵּר**[ג].

רבינו עובדיה מברטנורא

הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת. רֵישָׁא תָּנָא אָבוֹת, רֶגֶל מַמָּשׁ, שֶׁדָּרְסָה בְּרַגְלֶיהָ. וְסֵיפָא תָּנָא תּוֹלְדוֹת, שֶׁבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּהּ וּלְשַׁבֵּר בְּגוּפָהּ וּבְשַׂעֲרָהּ וּבְשִׁלְיָהּ שֶׁעָלֶיהָ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ: **הָיְתָה מְבַעֶטֶת.** שְׁנוּי הוּא זֶה, וְתוֹלְדָה דְּקָרֶן, הִלְכָּךְ חֲצִי נֶזֶק וְתוּ לֹא: **אוֹ שֶׁהָיוּ צְרוֹרוֹת מְנַתְּזִין.** אַף עַל גַּב דְּלָאו שְׁנוּי הוּא אֶלָּא אוֹרְחֵיהּ הוּא, אַף עַל פִּי כֵן חֲצִי נֶזֶק וְתוּ לֹא, דְּהִלְכָתָא גְּמִירָא לַהּ. וּבְרֵשׁוּת הַנִּזָּק קָאָמַר, דִּבְרֵשׁוּת הָרַבִּים פָּטוּר, דִּצְרוֹרוֹת תּוֹלְדָה דְּרֶגֶל נִינְהוּ לְפָטְרָם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: **וְנָפַל עַל כְּלִי אַחֵר.** רִאשׁוֹן נִזְקֵי רֶגֶל הֵן וּמְשַׁלֶּמֶת נֶזֶק שָׁלֵם. וְהָאַחֲרוֹן עַל יְדֵי צְרוֹרוֹת נִשְׁבַּר, הִלְכָּךְ חֲצִי נֶזֶק:

מקור חיים

א. משאוי שבאמתחות ובמרצופין שעליה (רע"ב ריש פרק קמא). **ב.** מבעטת ברגלה היא תולדה דקרן כיון שאין דרכה בכך, וצרורות דרכה בכך והיא תולדה דרגל ומ"מ הלכה למשה מסיני שדינה בחצי נזק, ומ"מ אינה חייבת אלא ברשות הניזק כמו רגל ולא גם ברה"ר כמו קרן (ולענין אי משלם מגופה או מעלייה, לרבא מיבעיא ליה אבל לרב פפא פשיטא ליה שמשלם מן העלייה כרגל וכן פסקו הפוסקים (תוי"ט)). **ג.** קמ"ל דעופות נמי מועדים מתחלתן בין לענין שן בין לענין רגל. ותנא גבי רגל וה"ה גבי שן (נמוק"י, הובא בתוי"ט).

הָיָה דְלִיל קָשׁוּר בְּרַגְלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַדֵּם וּמְשַׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק:

הָיָה דְלִיל – (כל דבר הנקשר ברגל התרנגולת קרוי דליל), **קָשׁוּר בְּרַגְלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה מְהַדֵּם** – מרקד או חופר ברגליו בארץ, **וּמְשַׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים** – על ידי הדליל או ההידוס נתזו צרורות[ד] ושברו כלים, **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק:**

ב כֵּיצַד הַשֵּׁן מוּעֶדֶת. לֶאֱכֹל אֶת הָרְאוּי לָהּ. הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת. אָכְלָה כְּסוּת אוֹ כֵלִים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים. מוּעֶדֶת.

כֵּיצַד הַשֵּׁן מוּעֶדֶת – באיזה אופן נחשבה השן כמועדת. **לֶאֱכֹל אֶת הָרְאוּי לָהּ** – החיה מועדת אם אכלה דבר שהוא ראוי להּ. **הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת** – וכן הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות הראויים להּ. **אָכְלָה כְּסוּת אוֹ כֵלִים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק**, שמשונה הוא ולכן הוה תולדה דקרן. **בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים** שהבעלים משלמים אם אכלה דבר הראוי להּ,

רבינו עובדיה מברטנורא

דְּלִיל קָשׁוּר בְּרַגְלוֹ. כָּל דָּבָר הַנִּקְשָׁר בְּרֶגֶל הַתַּרְנְגֹלֶת קָרוּי דְּלִיל. וְאִית דְּגָרְסִי דִּלִּי: מְהַדֵּם. מְרַקֵּד. וְאִית דְּמְפָרְשֵׁי חוֹפֵר בְּרַגְלָיו בָּאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ הַתַּרְנְגוֹלִים: מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. דְּדְּלִיל הֵינוּ צְרוֹרוֹת, דִּבְאוֹתוֹ דְּלִיל אַדַּיְנְהוּ לְצָרוֹרוֹת עַל הַכֵּלִים. וְהִדּוּס נַמֵּי כְּגוֹן שֶׁהִתִּיז וְאוֹתָן צְרוֹרוֹת שָׁבְרוּ הַכֵּלִים:

ב כֵּיצַד הַשֵּׁן מוּעֶדֶת. בְּאֵיזֶה דָּבָר הִיא מוּעֶדֶת. וּמְשָׁנֵי, לֶאֱכֹל אֶת הָרְאוּי לָהּ: מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. דְּמִשְׁנֶה הוּא: בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים וְכוּ'. אָאֲכָלָה פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת קָאֵי, דְּבִרְשׁוּת הָרַבִּים פָּטוּר דְּבָעֲנִין וּבְעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר. אֲבָל אָכְלָה כְּסוּת וְכֵלִים אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חַיָּב חֲצִי נֶזֶק, דְּעָבְדִי אִנְשֵׁי דְּמִנְחֵי כְּסוּת וְכֵלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְפִי שָׁעָה, וְהָוֵי קֶרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְחַיָּב:

מקור חיים

ד. אבל אם הכלים נשברו מדליל עצמו דבר המחובר לגופו כגופו דמי ואין זה צרורות וחייב נזק שלם (מלא״ש). **ה.** לעיל במשנה א׳ תנא הרגל מועדת ושוב תנא הבהמה מועדת ובגמרא מפרש תנא אבות והדר תנא תולדות, אבל כאן אי אפשר לפרש כן, כי גם אכילת פירות וירקות אב הוא, אלא כאן תנא שן דחיה והדר תנא שן דבהמה, דסד״א כיון דכתיב ושילח את בעירה בהמה אין חיה לא, קמ״ל דחיה בכלל בהמה (גמרא דף יט:). **ו.** ואף אם אינם ראויים אלא על ידי הדחק (דף יט:). **ז.** אבל לא קאי על כסות וכלים, שכיון שזה תולדה

בִּרְשׁוּת הַנָּזָק, אֲבָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר. אִם נֶהֱנֵית, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. כֵּיצַד מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. אָכְלָה מִתּוֹךְ הָרְחָבָה, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. מִצִּדֵּי הָרְחָבָה, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה.

בִּרְשׁוּת הַנָּזָק, אֲבָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר – דשן ורגל פטורים ברשות הרבים. **אִם נֶהֱנֵית** – אבל אם נהנית ממה שאכלה שאין מאכל זה מזיק לה, **מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית** – משלם לפי מה שנהנית הבהמה אבל לא לפי מה שהזיקה[ח]. **כֵּיצַד מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית** – אכלה ברשות הרבים מתי משלם רק מה שנהנית. **אָכְלָה מִתּוֹךְ הָרְחָבָה, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית** – אם אכלה מתוך עיקר הרחבה של רשות הרבים משלם רק מה שנהנית. **מִצִּדֵּי הָרְחָבָה, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה** – אבל אם הלכה ועמדה על צידי הרחבה ואכלה משלם מה שהזיקה[ט].

רבינו עובדיה מברטנורא

מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. לְאוֹ תַּשְׁלוּמִין דְּמֵי אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁאָכְלָה בְּזוֹל. וְאִם מְעַלְיָתָא, אֶלָּא אִם אָכְלָה דָּבָר שֶׁדָּמְיוֹ אָכְלָה דָּבָר שֶׁהִזִּיק לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאָכְלָה יְקָרִים רוֹאִים אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הֵן שְׁעֹרִים, חִטִּים, הוֹאִיל וְלֹא נֶהֱנֵית, פָּטוּר: **מִצִּדֵּי הָרְחָבָה מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה.** אִם הָלְכָה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי שְׁעֹרִים בְּזוֹל, שֶׁהוּא שְׁלִישׁ פָּחוֹת מִמַּה שֶּׁהֵם נִמְכָּרִים בַּשּׁוּק. וְאִם אָכְלָה דָּבָר וְעָמְדָה בְּצִדֵּי הָרְחָבָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דֶּרֶךְ שָׁוְרִים לֶלֶכֶת שָׁם, לָאוֹ כִּרְשׁוּת שֶׁדָּמְיוֹ פְּחוּתִים מִן הַשְּׁעֹרִים, מְשַׁלֵּם הָרַבִּים דְּמֵי, וּמְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁהִזִּיקָה:

מקור חיים

דקרן חייבים עליו אף ברשות הרבים. אמנם הגמרא אומרת (דף כ.) שאם לא היה הדרך להניח כסות וכלים ברה״ר היה פטור אע״פ שהוא קרן, דקי״ל כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. ולזה נתכוין הרע״ב במה שכתב דעבדי אינשי דמנחי כסות וכלים ברה״ר. **ח.** הרמב״ם מפרש שמשלם שיעור אותה אכילה מדבר שדרך אותה בהמה לאכול, כגון חמור שאכל עשרה ליטרים תמרים משלם דמי עשרה ליטרים שעורים. אבל רש״י כתב כפי מה שהיה צריך ליקח שעורים מן השוק אם היה רוצה להאכילה שעורים (ולדידיה יתכן שאכלה עשרה ליטרים תמרים ואין משלם אלא דמי חמשה ליטרים שעורים) (תוי״ט). (יש מאכילין בהמתן מאכלים זולים כגון קש ותבן ויש מאכילין שעורים שהוא יותר משובח, ונחלקו בגמרא (דף כ.) לרבה צריך לשלם רק דמי עמיר (תבן וקש) שיכול לומר אני לא הייתי מאכילה אלא עמיר, אבל לרבא צריך לשלם דמי שעורים בזול והיינו שליש פחות משער שבשוק כי סביר להניח שאם היה מוצא לקנות במחיר כזה היה מאכילה מאכל משובח אף שדרכו להאכילה רק עמיר (שו״ת מהרי״א הלוי ח״ב סי׳ לב). הרע״ב פירש כמ״ד דמי שעורים בזול). **ט.** שאין דרך שוורים ללכת שם ולכן לאו כרה״ר דמי, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. והיינו

מִפְּתַח הַחֲנוּת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. מִתּוֹךְ הַחֲנוּת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה:

מִפְּתַח הַחֲנוּת – אם אכלה ממה שמונח על תריסי החנויות שמניחין לפני החנויות כשפותחין אותן[ג], **מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית**[א]. **מִתּוֹךְ הַחֲנוּת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה** – אבל אם אכלה מתוך החנות משלם כל מה שהזיקה[ב]:

משנה ג

אשו משום חציו

לרבי יוחנן (דף כב.) טעם חיוב אש הוא משום חציו. כלומר שהאדם שהדליק האש נחשב כמזיק על ידי חץ, וכמו שבזרק חץ חייב שמכחו הזיק ה"ה אשו נחשב כחציו וחייב כאלו מכחו הזיק. למסקנת הגמרא, רבי יוחנן ס"ל שחייב גם משום ממונו.

אשו משום ממונו

לריש לקיש אשו משום ממונו, כלומר, חיוב ממונו יש בו כמו בשורו שהזיק. אע"פ שבאש חייב אף כשאין ממונו, כי גם בהדליק באש של אחר חייב (דף כב. תוד"ה אשו משום ממונו).

לרבי יוחנן חייב בכל חמשה דברים כמו אדם המזיק, ולר"ל אינו חייב אלא בנזק כמו ממונו שמזיק. יש עוד נפקותות ביניהם ומהם בדין המבואר משנה זו.

ג הַכֶּלֶב וְהַגְּדִי שֶׁקָּפְצוּ מֵרֹאשׁ הַגָּג הַכֶּלֶב וְהַגְּדִי שֶׁקָּפְצוּ[ג] מֵרֹאשׁ הַגָּג לתוך רשות הניזק

מקור חיים

כשיטת שמואל בסוגיין (דף כא.) שרק אם עמדה שם דינו כרה"ר, אבל בעומדת ברה"ר ומחזרת ראשה לצידי רה"ר, נחשבת כאוכלת ברה"ר. **י.** תוספות (דף כא. ד"ה מפתח). **יא.** אף דלא גרע מצידי הרחבה, מ"מ כיון דבצד פתח החניות רבים באים שם לקנות והבהמה עומדת שם ה"ל כעמדה ברשות הרבים ואכלה מתוך צידי הרחבה שאינה משלמת אלא מה שנהנית (סמ"ע סי' שצ"א ס"ק טז). **יב.** כיון שאין דרך בהמה להושיט ראשה כלל תוך החנות ה"ל כאלו עמדה בחנות ואכלה משם (סמ"ע שם). **יג.** הגמרא (דף כא:) מדייקת שמדנקט התנא קפצו ולא תנא נפלו משמע שאם נפלו פטור משום שאנוס הוא לגבי נפילה ואע"פ שתחלתו בפשיעה שהרי לגבי קפיצה פושע הוא מכל מקום פטור שתחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור. וקשה למ"ד תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב (והלכתא כוותיה). והגמרא מתרצת שיש לומר שלכן נקט התנא קפצו, כי בנפלו יש אופנים שפטור, שאם הכלים היו צמודים לכותל ואם קפצו היו נחים על הקרקע רחוק מהכלים ולא היו נשברים הוי תחילתו וסופו באונס ופטור. ולכן נקט קפצו שאם נשברו על ידי קפיצה בודאי חייב (תוי"ט בשם נ"י).

וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים, מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוּעָדִין. הַכֶּלֶב שֶׁנָּטַל חֲרָרָה וְהָלַךְ לַגְּדִישׁ, אֲכַל הַחֲרָרָה וְהִדְלִיק הַגְּדִישׁ, עַל הַחֲרָרָה מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם, וְעַל הַגְּדִישׁ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֵזֶק:

וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים, מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוּעָדִין – מפני שהן רגילים לקפוץ ודרכם בכך ולכן הוי תולדה דרגל וחייב נזק שלם. **הַכֶּלֶב שֶׁנָּטַל חֲרָרָה** – עוגה שנאפית על גבי גחלים ולפעמים גחלים נדבקים בה[יד], **וְהָלַךְ לַגְּדִישׁ, אֲכַל הַחֲרָרָה וְהִדְלִיק הַגְּדִישׁ, עַל הַחֲרָרָה מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם** – שדרכו לאכול חררה והוי שן ברשות הניזק[טו], **וְעַל הַגְּדִישׁ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֵזֶק** – ועל כל הגדיש משלם חצי נזק[טז]:

ד אֵיזֶה הוּא תָּם, וְאֵיזֶה הוּא מוּעָד.

אֵיזֶה הוּא תָּם – איזהו מועד שחוזר להיות תם, **וְאֵיזֶה הוּא מוּעָד.**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוּעָדִין. לִקְפֹּץ. וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק נֵזֶק שָׁלֵם. דַּהֲוֵי שֵׁן בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק: וְעַל הַגְּדִישׁ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֵזֶק. דַּהֲוֵי כְּמוֹ צְרוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱפֵית עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים: עַל הַחֲרָרָה מְשַׁלֵּם דְּהִלְכָתָא גְּמִירֵי לַהּ שֶׁמְּשַׁלֵּם חֲצִי נֵזֶק:

מקור חיים

יד. רמב"ם. **טו.** איירי שהגדיש הוא של בעל החררה, כי על שן ורגל אין חייבים אלא ברשות הניזק. **טז.** בגמרא (דף כב.) איתא שלריש לקיש שאשו משום ממונו אי אפשר לחייב בעל הכלב על אש של הכלב שלא מצינו חיוב אש בבהמותיו. ועל כרחיך איירי שהכלב זרק הגחלת שלא כדרכו על הגדיש ומקום הגחלת נחשב כצרורות ועל זה חייב חצי נזק, אבל על התפשטות האש בכל הגדיש פטור. אבל לרבי יוחנן שסובר אשו משום חציו (והלכתא כוותיה) שפיר יכולים לחייבו שנחשב כחציו של כלב והיינו צרורות, ואדם חייב על צרורות של בהמותיו. והגמרא אומרת שלדידיה איירי שהניח הגחלת כדרכו, ועל מקום הגחלת חייב נזק שלם דהוי כמו רגל כיון שנתנו כדרכו ועל שאר הגדיש חצי נזק דהוי חציו דכלב והיינו צרורות. תוספות כתבו דלרבי יוחנן אין לומר שהכלב זרק הגחלת שלא כדרכו ויחייב חצי נזק גם על מקום הגחלת, שאם עשה כן יהיה התפשטות האש בגדיש כח כחו ויהיה פטור. אבל הטור (סימן שצ"ב) חולק וסובר שגם כח כחו חייב ולכן הגמרא היה יכול לאוקים דברי רבי יוחנן גם בזרק הגחלת. מדכתב הרע"ב סתמא שעל הגדיש משלם חצי נזק מדייק התוי"ט שדעתו כהטור ויש לאוקים משנתנו שזרק הגחלת ועל כל הגדיש וגם על מקום הגחלת חייב חצי נזק (עפ"י תוי"ט ופרישה שם).

מוּעָד, כֹּל שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְתָם, מְשַׁיַּחֲזֹר בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מוּעָד, שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְתָם, כֹּל שֶׁיִּהוּ תַּחְינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ:

מוּעָד, כֹּל שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים – כל שהעידו עליו עדים בפני בית דין ובפני הבעלים שנגח שלשה ימים[יז]. **וְתָם** – וחוזר להיות תם, **מְשַׁיַּחֲזֹר בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים** – משראה שוורים שלשה ימים ולא נגח, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מוּעָד, שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים** – שהעידו בו שנגח שלש פעמים אף שכל הנגיחות היו ביום אחד. **וְתָם, כֹּל שֶׁיִּהוּ תַּחְינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ** – מושכין אותו ומשחקים בו[יח], **וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ**[יט]:

ה שׁוֹר הַמַּזִּיק בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק כֵּיצַד. **שׁוֹר הַמַּזִּיק בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק** – זה ששנינו בפרק קמא שור המזיק ברשות הניזק מועד מתחילתו ומשלם נזק שלם, **כֵּיצַד** – באיזה אופן איירי וכמאן אתיא.

רבינו עובדיה מברטנורא

ד מְשַׁיַּחֲזֹר בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים. שֶׁרוֹאֶה שְׁוָרִים וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ, חוֹזֵר לְתַמּוּתוֹ: שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. אוֹתוֹ וּמְשַׁחֲקִים בּוֹ וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ. וּבָהָא [מַאִיר]. דְּלֹא הָוֵי מוּעָד עַד שֶׁיְּעִידוּ בּוֹ וַעֲבִילוּ בְּיוֹם אֶחָד. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי הֲלָכָה [כְּרַבִּי מֵאִיר], שֶׁאֵין שׁוֹר מוּעָד חוֹזֵר לְתַמּוּתוֹ עַד שֶׁיִּהוּ תִּינוֹקוֹת מְשַׂחֲקִים בּוֹ:

מקור חיים

יז. בגמרא (דף כד.) איבעיא דלא איפשיטא אי הני שלשה ימים שמצריך רבי יהודה הם גם כדי לייעד הבעלים, כי רק אם לא שמרו כראוי אף שהתרו בהם שלשה פעמים נתחייבו נזק שלם. או שהשלשה ימים אינם אלא כדי לייעד השור, וכל שנגח בשלשה ימים אף אם באו עדים והעידו עליהם בבת אחת לפני הבעלים מחויבים בנזק שלם אם שוב נגח . **יח.** די אפילו בפעם אחת דמסתמא חזר לתמותו. וכן משמע מדלא הזכיר ג"פ אלא גבי העדאה, ומ"מ חזרה של ג' ימים פשיטא דסגי (רא"ש, הובא בתוי"ט). אבל מדכתב הרע"ב ובזה הלכה כר"מ שאין שור מועד חוזר לתמותו עד שיהו תינוקות משחקים בו, מבואר להדיא דס"ל דחזרה של ג' ימים לא מהני לר"מ (רע"א). **יט.** רמב"ם כתב שלא יזיקם בנגיחה זו, אבל ברע"א הביא מתשובות מגן שאול שהקשה עליו שבסוגיא (דף כד:) משמע דאינו נוגח בהמות על ידי משמוש זה, והשאיר בצ"ע. ובמלא"ש כתב ואינו נוגח דקתני פירוש ואינו נוגח לתינוקות המשמשין בו וגם לא לשוורים אחרים.

נָגַח, נָגַף, נָשַׁךְ, רָבַץ, בָּעַט, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר נֶזֶק שָׁלֵם, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים חֲצִי נֶזֶק. אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן, וּמַה בִּמְקוֹם שֶׁהַקֶּל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁהוּא פָּטוּר, הֶחְמִיר עֲלֵיהֶם בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, מְקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עַל הַקֶּרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר עָלָיו בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. אָמְרוּ לוֹ, דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן, מַה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חֲצִי נֶזֶק,

נָגַח בקרנו, **נָגַף** בגופו, **נָשַׁךְ** בשיניו, **רָבַץ** – השכיב עצמו על אוכלים או כלים וקלקלן, **בָּעַט** ברגליו, **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – אם הזיק באחד מאלו ברשות הרבים, **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק**, כי כולן תולדות קרן הם[ב]. **בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק** – ואם הזיק בהן ברשות הניזק, **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר נֶזֶק שָׁלֵם**, ומשנה דלעיל אתיא כוותיה, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים חֲצִי נֶזֶק** – שלש פעמים הראשונים משלם רק חצי נזק כמו ברשות הרבים. **אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן, וּמַה בִּמְקוֹם שֶׁהַקֶּל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁהוּא פָּטוּר**[ג], **הֶחְמִיר עֲלֵיהֶם בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם**, הרי שרשות הניזק יותר חמורה מרשות הרבים, **מְקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עַל הַקֶּרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק**[ב], **אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר עָלָיו בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, אָמְרוּ לוֹ, דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן** – דיו לקרן ברשות הניזק שבאת ללמוד, להיות כקרן ברשות הרבים שממנו אתה לומדה, **מַה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חֲצִי נֶזֶק,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה נָגַח נָגַף וְכוּ'. כֻּלָּן תּוֹלְדוֹת קֶרֶן הֵן: **דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן.** קֶרֶן בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק שָׁאַתָּה מֵבִיא מִדִּין קֶרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, דְּקָאָמַרְתְּ קֶרֶן שֶׁהֶחְמִיר עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, דַּיּוֹ לִהְיוֹת כְּנִדּוֹן, כְּקֶרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא יִהְיֶה חַיָּב בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק כְּמוֹ שֶׁהוּא חַיָּב בִּרְשׁוּת הָרַבִּים:

מקור חיים

כ. רע״ב, ור״ל מנגח ואילך, כי נגיחה בקרן זהו קרן גופיה (תוי״ט). **כא.** כמבואר לעיל משנה ב׳ מדכתיב ובער בשדה אחר, והיינו בחצר הניזק. **כב.** הגמרא (דף כו.) דורשת ממה דכתיב ״יחצון״ שקרן חייבת ברשות הרבים.

אַף בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק חֲצִי נָזָק. אָמַר לָהֶם, אֲנִי לֹא אָדוּן קֶרֶן מִקֶּרֶן, אֲנִי אָדוּן קֶרֶן מֵרֶגֶל. וּמַה בִּמְקוֹם שֶׁהַהֶקֵּל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הֶחְמִיר בַּקֶּרֶן, מְקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל, בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר בַּקֶּרֶן. אָמְרוּ לוֹ, דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן, מַה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אַף **בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק חֲצִי נָזָק**[כג]. **אָמַר לָהֶם**[כד], **אֲנִי לֹא אָדוּן קֶרֶן מִקֶּרֶן**, **אֲנִי אָדוּן קֶרֶן מֵרֶגֶל**, ועל זה לא שייך לומר דיו. וככה אני אדון: **וּמַה בִּמְקוֹם שֶׁהַהֶקֵּל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל**, **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – מה ברשות הרבים שהקל על שן ורגל שהם פטורים שם לגמרי, **הֶחְמִיר בַּקֶּרֶן** – שקרן חייבת ברשות הרבים חצי נזק, הרי שקרן יותר חמורה משן ורגל, **מְקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל**, **בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק**, והם חייבים שם נזק שלם, **אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר בַּקֶּרֶן** – וישלם בחצר הניזק נזק שלם כמו שן ורגל. **אָמְרוּ לוֹ, דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן** – עדיין יש לומר דיו על תחילת הדין[כה], ובתחלת הדין למדת שקרן יותר חמורה משן ורגל ממה שהיא חייבת ברשות הרבים, **מַה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲנִי לֹא אָדוּן קֶרֶן מִקֶּרֶן. כְּדַאֲמַרַן לְעֵיל, אֶלָּא קֶרֶן מֵרֶגֶל. מְקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עָלָיו בְּשֵׁן וְרֶגֶל אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר בְּקֶרֶן: **דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין.** דְּסוֹף סוֹף אִי לָאו קֶרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לֹא מַשְׁכַּחַת צַד קַל וְחָמֶר. וְרַבִּי טַרְפוֹן אַף עַל גַּב דְּבָעְלְמָא אִית לֵיהּ דַּיּוֹ, דְּמִדְּאוֹרַיְתָא הוּא, דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר יב) הֲלֹא תִּכָּלֵם שִׁבְעַת יָמִים, קַל וָחֹמֶר לַשְּׁכִינָה אֲרֻבָּעָה עָשָׂר יוֹם, אֶלָּא תְּסָגֵר שִׁבְעַת יָמִים וְתוּ לֹא, מִכָּל מָקוֹם הָכָא לֵית לֵיהּ דַּיּוֹ, דְּסָבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי

מקור חיים

כג. והיינו דיו אסוף הדין. כי הק״ו מורכב משני דברים. תחילת הדין הוא ללמד שרשות הניזק יותר חמור, ואת זה לומדים משן ורגל. ואחר שלמדנו את זה, באים לדון קרן ברשות הניזק מקרן ברשות הרבים. וזה הוא הנקרא סוף הדין. יותר פשוט לומר דיו אסוף הדין ולומר דיו לקרן ברשות הניזק להיות כקרן ברשות הרבים (ע״פ נמוק״י הובא בתוי״ט). **כד.** רבי טרפון סובר שלא אמרינן דיו היכא דמפריך ק״ו כמ״כ הרע״ב (ד״ה דיו), ולא השיב כאן אלא לדבריהם דרבנן, כלומר לשיטתכם שאתם אומרים דיו אף היכא דמפריך ק״ו אני אדון באופן שלא תוכלו לומר דיו (תוי״ט). **כה.** שגם על תחילת דין ניתן לומר דיו כיון שאין הקל וחומר מתקיים אלא מכח רשות הרבים, אע״פ שאינו כל כך פשוט כמו אסוף הדין (ע״פ נמוק״י).

חֲצִי נֶזֶק, אַף בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק:

חֲצִי נֶזֶק, אַף בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק:

ו אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם, בֵּין שׁוֹגֵג, בֵּין מֵזִיד, בֵּין עֵר, בֵּין יָשֵׁן. סְמֵא אֶת עֵין חֲבֵרוֹ וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם:

אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם, בֵּין שׁוֹגֵג, בֵּין מֵזִיד – בין אם הזיק בשוגג בין אם הזיק במזיד, **בֵּין עֵר, בֵּין יָשֵׁן** – בין אם הזיק כשהיה ער בין אם הזיק כשהיה ישן[כו]. **סְמֵא אֶת עֵין חֲבֵרוֹ** בשוגג, **וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים** – או שיבר את הכלים של חברו אפילו בשוגג, **מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם**, אבל אינו משלם צער ריפוי שבת ובשת על עין חברו כיון שהיה שוגג[כז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

טַרְפוֹן דְּכִי אָמְרִינַן דַּיּוֹ הֵיכָא דְּלֹא מִפְרִיךְ קַל וְחוֹמֶר, כְּגוֹן הָתָם דְּשִׁבְעַת יָמִים דְּשָׁכִינָה לֹא כְּתִיבִי, אֲתָא קַל וָחוֹמֶר אַיְתֵי אַרְבִּיסַר, אֲתָא דַּיּוֹ אַפֵּיק שִׁבְעָה, וְאוֹקֵי שִׁבְעָה דְּאוֹקִימְנָא וְלֹא אִפְרִיךְ לְגַמְרֵי. אֲבָל הָכָא חֲצִי נֶזֶק כְּתִיב בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין בִּחֲצַר הַנִּזָּק, וַאֲתָא קַל וָחוֹמֶר וְאֵיתֵי חֲצִי נֶזֶק אַחֲרִינָא וְנַעֲשֶׂה נֶזֶק שָׁלֵם, אִי דְּרָשַׁת דַּיּוֹ וְתוֹקְמֵיהּ אַחֲצִי נֶזֶק כִּדְמַעֲקָרָא, אִפְרִיךְ לֵיהּ קַל וָחוֹמֶר וְלֹא אַהֲנֵי וְלֹא מִידֵי. וְרַבָּנָן סָבְרֵי דַּאֲפִלּוּ הֵיכָא דְּמִפְרִיךְ קַל וָחוֹמֶר אָמְרִינַן דַּיּוֹ. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **ו** **בֵּין עֵר בֵּין יָשֵׁן.** אִם הָיָה יָשֵׁן וּבָא אַחֵר וְיָשַׁן בְּצִדּוֹ, וְהִזִּיק שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, חַיָּב. וְאִם הִזִּיק רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי, פָּטוּר. וְאִם שָׁכְבוּ יַחַד, כָּל אֶחָד מֵהֶם שֶׁהִזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ חַיָּב, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוּעָדִים זֶה לָזֶה: **סְמֵא אֶת עֵין חֲבֵרוֹ.** אֲפִלּוּ בְּשׁוֹגֵג חַיָּב בְּנֶזֶק. אֲבָל לֹא בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, דְּלֹא מְחַיֵּב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֶלָּא מֵזִיד, אוֹ קָרוֹב לְמֵזִיד:

מקור חיים

כו. עיין רע"ב באלו אופנים חייב ישן. **כז.** כבר שמענו ברישא שאדם מועד לעולם אף בשוגג, ולא בא התנא בבבא זו אלא להקיש סימא עין עבדו לשיבר את הכלים, מה בכלים אינו משלם אלא נזק שהרי לא שייך בו ד' דברים ה"ה בהזיק עין עבדו בשוגג אינו משלם אלא נזק, אבל שאר הד' דברים והם צער ריפוי שבת ובשת אינו משלם בשוגג. (תוי"ט כתב שלשון הרע"ב סימא את עין חברו 'אפילו' בשוגג, הוא שלא בדקדוק כי למסקנת הש"ס שבא לדמות לכלי ואינו חייב אלא נזק לא איירי 'אלא' בשוגג כי במזיד חייב בה' דברים).

פרק ג - המניח

משנה א

דיני בור

(שמות כא לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר גו' וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:

להבלו או לחבטו

לרב החיוב של הבור הוא מחמת ההבל שבו, אבל באופן שלא שייך הבל ונחבל מחמת הקרקע, פטור, כי קרקע עולם הזיקו. לשמואל, החיוב הוא להבלו וכל שכן לחבטו.

בור שלא הפקירו

נחלקו רב ושמואל (דף כח:) אי המניח תקלה ברשות הרבים ולא הפקירו חייב משום בור או משום ממונו.
לרב, אין בור אלא הפקר, ואם הניח תקלה ברשות הרבים ולא הפקירו חייב עליו משום ממונו שהזיק ולא מטעם בור.
לשמואל, אף כשלא הפקיר תקלתו דינו כבור.

כלים ואדם בבור

חז"ל דרשו שור ולא אדם חמור ולא כלים. פסוק זה מיירי בשור וחמור שמתו בבור ומכאן שאין בעל הבור חייב על אדם שנפל לבור ומת שם אבל אם הוזק שם חייב. בכלים שבירתן זו היא מיתתן, ולכן אין חיוב על כלים שהוזקו בבור.

א הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ, פָּטוּר.

הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ, פָּטוּר, לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד וְכוּ' וּשְׁבָרָהּ פָּטוּר. לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדְּרָכִים:

מקור חיים

א. ואף למ"ד נתקל פושע זה רק כשנתקל מעצמו, אבל כאן שנתקל מחמת מכשול אם לא היה לו לעיוני אנוס הוא ואונס גמור פטור אף באדם המזיק (דף כז: תוד"ה ושמואל). וטעם שאין דרך בני אדם להבונן בדרכים, כתב הנ"י משום שאדם בעל מחשבות הוא ואגב טרדא דלביה לאו אורחיה לעיוני ומיזל, אבל שור פקח איבעי ליה לעיוני ולכן אם נפל לבור ביום פטור בעל הבור כדאיתא לקמן (רע"ב פ"ה מ"ו). ותוספות (ד"ה לפי) כתבו ששור שעיניו למטה צריך לעיין טפי מאדם.

וְאִם חֲזַק בָּהּ, בַּעַל הֶחָבִית חַיָּב בְּנִזְקוֹ. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בְּרִשּׁוּת הָרַבִּים, וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ, חַיָּב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּמִתְכַּוֵּן, חַיָּב. בְּאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן, פָּטוּר:

וְאִם חֲזַק בָּהּ – אם מי שנתקל בה הוזק בה, **בַּעַל הֶחָבִית**[2] **חַיָּב בְּנִזְקוֹ**[3]. **נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – הנושא כד ונתקל בהילוכו ונשברה כדו, **וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם** שיצאו מן הכד[4], **אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ, חַיָּב** – בעל הכד חייב כי נתקל פושע הוא[5]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּמִתְכַּוֵּן, חַיָּב** – רק אם אחר שנשבר כדו התכוין לזכות בהם ובחרסיו, חייב. **בְּאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן, פָּטוּר** – אבל אם לא התכוין לזכות בהם והפקירם, פטור[6]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאִם חֲזַק בָּהּ בַּעַל הֶחָבִית חַיָּב. וַאֲפִלּוּ הִפְקִירָהּ, שֶׁכָּל הַמִּפְקִיר נְזָקָיו שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ רְשׁוּת מִתְּחִלָּה לְעֲשׂוֹתָן, כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן: **אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ חַיָּב.** דְּסָבַר נִתְקַל פּוֹשֵׁעַ הוּא וְלָאו אֹנֶס הוּא, וּלְכָךְ חַיָּב: **בְּמִתְכַּוֵּן חַיָּב.** אִם נִתְכַּוֵּן לִזְכוֹת בַּחֲרָסֶיהָ וּבַמַּיִם אַחַר שֶׁנִּשְׁבְּרָה כַּדּוֹ, חַיָּב בְּהֶזֵּקָן, דַּהֲוֵי לֵיהּ בּוֹרוֹ שֶׁהִזִּיק. וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן לִזְכוֹת בָּהֶן, הוֹאִיל וְעָקְרוֹ אָנוּס הוּא, דְּסָבַר נִתְקַל לָאו פּוֹשֵׁעַ הוּא, הֲרֵי הַחֲרָסִים וְהַמַּיִם הֶפְקֵר לְאַחַר שֶׁנֶּאֱנַס, וּלְפִיכָךְ פָּטוּר. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּנִתְקַל לָאו פּוֹשֵׁעַ הוּא. וּמֵאַחַר דְּאָנוּס הוּא וְלֹא נִתְכַּוֵּן לִזְכוֹת בַּחֲרָסִים וּבַמַּיִם, הֲוֵי כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם שֶׁלּוֹ וּפָטוּר עַל נְזָקֵיהֶם:

מקור חיים

ב. בדרך כלל כד הוא כלי קטן וחבית היא גדולה, ומ"מ פתח בכד וסיים בחבית להשמיענו שלפעמים ביד המוכר לתת לו איזה שירצה ואפילו התנה עמו חבית נותן לו כד (גמרא ורש"י דף כז.). **ג.** לשמואל חייב משום בור בין הפקירו בין לא הפקירו, ולרב אם לא הפקירו חייב משום ממונו. **ד.** ונחלקו בזה רב ושמואל. לרב איירי בלא הפקיר מימיו וחייב משום ממונו שהזיק ואיירי שבגדיו נתלכלכו במים וזהו ההיזק. כי אם הוזק על ידי שהוחלק ונחבט בקרקע, פטור לדידיה כי ממונו אינו אלא גורם להיזקו ופטור. ואם הפקיר מימיו ואז דין בור להם, היה פטור על בגדיו כי על כלים אין חיוב בבור, וגם אם הוא נחבט בקרקע היה פטור, כי רב סובר שחיוב בור הוא רק על הבלו ולא על חבטו. אבל שמואל חולק וסובר שאיירי אף שהפקיר מימיו והחיוב הוא משום בור ואיירי שהוא הוזק בחבטה כי לדעתו בור שחייבה עליו התורה הוא להבלו וכ"ש לחבטו. **ה.** כלומר מי שנתקל בדרך הילוכו דינו כפושע, ולכן בין אם הוזק הלה בשעת נפילת המים והחרסית בין אם הוזק אחר נפילה, חייב. בשעת נפילה חייב כאדם המזיק ולאחר נפילה חייב אף אם הפקיר המים והחרסית כי הוי הפקר אחר נפילת פשיעה וחייב משום בור. **ו.** שהוא סובר נתקל לאו פושע הוא, ולכן אם לא הפקירם חייב

ב הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָזַק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ, וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר אֶת גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים, וְגָדֵר שֶׁנָּפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזִּיקוּ בָּהֶן אֲחֵרִים, חַיָּב בְּנִזְקָן:

הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזַּק **בָּהֶן אַחֵר**[ז], **חַיָּב בְּנִזְקוֹ**, ואפילו בימות הגשמים שמותר לשפוך[ח]. **הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ, וְאֶת הַזְּכוּכִית** – מי שהצניע קוץ או זכוכית תוך כותלו ושכחן, וסתר כותלו לרשות הרבים ולא סלק הקוץ והזכוכית, **וְהַגּוֹדֵר אֶת גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים** – והעושה גדר של קוצים בשפת חצרו ומקצתם בולטים תוך רשות הרבים, **וְגָדֵר שֶׁנָּפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, ולא סילק האבנים, **וְהֶזִּיקוּ בָּהֶן אֲחֵרִים, חַיָּב בְּנִזְקָן**[ט]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. אַף הַקּוֹץ וְכוּ'. וּכְגוֹן שֶׁהִצְנִיעָן בִּרְשׁוּת עַל גַּב דְּבִרְשׁוּת קָעֲבִיד, כְּגוֹן בֵּימוֹת הָרַבִּים. וְכֵן הַגּוֹדֵר גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים הַגָּשְׁמִים שֶׁמָּתָר לִשְׁפֹּךְ מַיִם בִּרְשׁוּת וְהִפְרִיחָן לִרְשׁוּת הָרַבִּים. אֲבָל הַמְּצַמְּצֵם בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶזַּק בָּהֶן אַחֵר, פָּטוּר. אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ: **הַמַּצְנִיעַ אֶת** שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בַּכְּתָלִים:

מקור חיים

דהוה ליה בורו שהזיק לשמואל או ממונו שהזיק לרב, אבל אם הפקירם הוי הפקר אחר שנאנס ופטור. כן ביאור המשנה לפי רבי יוחנן (דף כט:). (וגם אם הוזק בשעת נפילה נחלקו כי לרבי יהודה פטור כיון שלדידיה אנוס הוא. ובתוי"ט הקשה על הרע"ב שלא ביאר כן להדיא, אבל המהרי"ח ורע"א כתבו שאין מזה קושיא על הרע"ב כי לא הצריך לפרש שפשוט הוא כי זה תלוי בזה).

ז. לרב איירי שלא הפקיר מימיו ולדעתו אינם בור אלא ממונו הוא ולכן אם נטנפו בהם כלים והוזקו חייב. אבל אם האדם עצמו הוזק פטור שקרקע עולם הזיקתו וממונו רק גרם ההיזק. ולדידיה ליכא לאוקמיה בהפקיר מימיו, שא"כ גם על הכלים לא היה חייב שכלים פטורים בבור. אבל לשמואל איירי שהאדם הוזק, ובין הפקיר בין לא הפקיר חייב משום בור, שהוא סובר בור חייבים עליו גם לחבטו. **ח.** בימות הגשמים שהרחובות בלאו הכי מלוכלכות, יש רשות לפתוח צינורות המקלחין שופכים מתוך החצרות לרשות הרבים (דף ו. ורש"י שם). וע"כ איירי כאן ביש לו רשות, שאל"כ מה אתא לאשמעינן הרי כבר שנינו במשנה הקודמת שהשופך מים ברה"ר חייב (גמרא דף ל.). **ט.** במצניע קוץ וזכוכית חייב אף אם הפקירן, שהוא סתר הכותל והוי מפקיר אחר נפילת פשיעה והיינו בור גמור. הגודר בקוצים חייב כיון שהפריחן תוך רשות הרבים (אבל אם היה מצמצם תוך שלו היה פטור שאין דרך בני אדם להתחכך בכותל). ובנפל כותלו, כיון שזה נפילת אונס אינו חייב אלא אם לא

ג הַמּוֹצִיא אֶת הִבְנוֹ וְאֶת קַשּׁוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים לִזְבָלִים, וְהַזַּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל הַמְקַלְקְלִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה. הַהוֹפֵךְ אֶת הַגָּלָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהַזַּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ:

הַמּוֹצִיא אֶת תִּבְנוֹ וְאֶת קַשּׁוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים לִזְבָלִים – שירקבו התבן והקש וייעשו זבל לזבל שדות וכרמים, **וְהַזַּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ**, אם הוציאן שלא ברשות[ז], **וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה**, שקנסוהו חכמים והפקירו אותו[א]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל הַמְקַלְקְלִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם**, אפילו קלקלו ברשות כגון בשעת הוצאת זבלים[ב]. **וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה**, ואם עשו שלא ברשות כל הקודם בהן זכה[ג]. **הַהוֹפֵךְ אֶת הַגָּלָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – ההופך צואת בקר שברשות הרבים ונתכוין לזכות בה[ד], **וְהַזַּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ**, כי ממונו הוא והוי כשורו שהזיק:

רבינו עובדיה מברטנורא

ג לִזְבָלִים. שֶׁיִּרָקְבוּ הַתֶּבֶן וְהַקַּשׁ, וְנֵעָשִׂים זֶבֶל לְזַבֵּל שָׂדוֹת וּכְרָמִים: **הַהוֹפֵךְ אֶת הַגָּלָל.** חֵיבִים: **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.** וַאֲפִלּוּ עוֹשִׂים בִּרְשׁוּת, כְּגוֹן בְּשָׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים. אִם הִזִּיקוּ זָכָה. דְּקָנְסִינְהוּ רַבָּנָן: כָּל הַמְקַלְקְלִים

מקור חיים

הפקירן והיה לו פנאי לסלק, אבל אם לא היה פנאי לסלק הוי כהזיק בשעת נפילת אונס. ואם הפקירן פטור ואף אם היה פנאי לסלק כיון שהפקיר אחר נפילת אונס (עפ"י נמוק"י). **י.** לפי רבי יהודה כשיהושע הנחיל את הארץ התנה שבשעת הוצאת זבלים יהא מותר לאדם להוציא זבלו לרה"ר ולהניחו שם שלשים יום כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה (גמרא ורש"י דף פא:). הגמרא (דף ל.) מסיקה שת"ק דמשנתנו רבי יהודה הוא ואע"ג שרבי יהודה סובר (בברייתא) שהמוציא ברשות פטור, כאן איירי שהוציא שלא ברשות, אי משום שהיה שלא בשעת הוצאת זבלים אי משום שתבנו וקשו אין רשות להוציא בשום פנים מחמת שהם מחליקין. **יא.** ואע"פ שהן כהפקר מ"מ חייב, דמפקיר נזקיו שלא באונס, חייב (תוי"ט). **יב.** בסוגיין לא נתבאר להדיא במה נחלקו ת"ק ורשב"ג. רש"י (על המשנה) ביאר בשני אופנים, לפירוש השני נחלקו אי המקלקל ברשות חייב אם הזיק, הרע"ב ביאר כלשון זה וכן ביארנו בפנים. **יג.** רע"א בשם תוספות, כי בעשו ברשות אף למ"ד שחייב אם הזיק ודאי לא קנסוהו שהרי ברשות עשה. **יד.** הגמרא (דף כט:) מדייקת מדקתני ההופך גלל ולא המגביה גלל, שאיירי שלא הגביהו שלשה טפחים וכיון שלא יצא מתורת לבוד לא נתבטל

משנה ד

נתקל פושע או לאו פושע

לעיל במשנה א' נחלקו הת"ק (רבי מאיר) ורבי יהודה אי אדם שנתקל בדרך כשלא היה שם מכשול נחשב כפושע וחייב אם הזיק בשעת נפילה או לא הוי כפושע אלא כאונס. לת"ק נחשב כפושע, ולרבי יהודה נתקל לאו פושע. משנתנו אתיא אף כמאן דאמר נתקל לאו פושע הוא.

ד שְׁנֵי קַדָּרִין שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן, הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּנִזְקֵי שֵׁנִי:

שְׁנֵי קַדָּרִין שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן, הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּנִזְקֵי שֵׁנִי, אם היה לו שהות לעמוד, ולא עמד[טו]:

משנה ה

דין שנים ההולכים ברשות הרבים והזיקו או הוזקו זה בזה[טז].

הליכה ברשות: ההולך ברשות הרבים כדרכו, בין לאט בין מהר, כל שדרך בני אדם לילך ככה מקרי הולך ברשות.

רבינו עובדיה מברטנורא

ד הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּנִזְקֵי שֵׁנִי. וּכְגוֹן שֶׁהָיָה אֲבָל לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲמֹד, פָּטוּר, יָכוֹל לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד, דְּפוֹשֵׁעַ הוּא. דְּהָא קָיְמָא לָן נִתְקַל לָאו פּוֹשֵׁעַ הוּא:

מקור חיים

ממנו שם בור הראשון, ולכן כשחזר והניחו לא הוי כבורו להתחייב עליו, ואינו חייב אלא מחמת שנתכוין לזכות בו והוי ממונו, כי אף למ"ד שבעלמא צריכים הגבהה שלשה טפחים כדי לקנות, בהפקר לכו"ע אין צריכים כי אף הבטה בעלמא קונה בהפקר (רש"י שם). אבל אי הגביהו שלשה טפחים חייב אף בלא נתכוין לזכות בו, דהוי כעושה בור חדש וקי"ל מפקיר נזקיו שלא באונס חייב מחמת בור. **טו.** ומשנתנו אף כרבי יהודה דנתקל לאו פושע הוא דאיירי שהיה לו שהות לעמוד, והיינו דעת רבי יוחנן בסוגיין (דף לא.). אבל לרב נחמן בר יצחק אף אם לא היה לו שהות לעמוד חייב אפילו לרבי יהודה, כי היה לו להזהיר. ורבי יוחנן ס"ל שכיון שלא היה לו לעמוד לא היה לו להזהיר שהיה טרוד בנפשו. (הרע"ב מפרש כרבי יוחנן וכן פסק הרי"ף, אבל הרא"ש כתב שיש לפסוק כרנב"י). **טז.** הקדמה זו מבוססת על מאמר רבא ואיתימא רב פפא (דף מח.) שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות הזיקו זה את זה חייבים הוזקו זה בזה פטורים. אחד ברשות ואחד שלא ברשות, דברשות פטור שלא ברשות חייב. ועל פי רש"י שם.

הליכה שלא ברשות: הרץ ברשות הרבים נקרא הולך שלא ברשות, (אא"כ הוא בע"ש בין השמשות שאז יש רשות לרוץ).

הזיק: נקרא כל שהזיק חברו בידיו, בין מתכוין בין אין מתכוין.

הוזק: נקרא כל שהמזיק היה עומד במקומו והלה הותקל בו (רש"י דף מח.)

שנים שהיו מהלכין ברשות, או שניהם מהלכין שלא ברשות
הזיק אחד את חברו חייב", הוזק אחד על ידי חברו פטור.

אחד ברשות ואחד שלא ברשות
הברשות פטור בין אם הזיק חברו (שלא במתכוין) בין אם חברו הוזק על ידו.
השלא ברשות חייב בין אם הזיק חברו ובין אם חבירו הוזק על ידו.

ה וֶה בָּא בְחָבִיתוֹ, וְזֶה בָּא בְקוֹרָתוֹ, נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה, פָּטוּר, שֶׁלָּזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ וְלָזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ. הָיָה בַּעַל קוֹרָה רִאשׁוֹן, וּבַעַל חָבִית אַחֲרוֹן, נִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקוֹרָה, פָּטוּר זֶה בָּא בְחָבִיתוֹ וְזֶה בָּא בְקוֹרָתוֹ, והיו באים זה לקראת זה, **נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה** – פגעו זה בזה ונשברה החבית על ידי הקורה, **פָּטוּר, שֶׁלָּזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ וְלָזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ**, ושניהם עשו מעשה ההיזק". **הָיָה בַּעַל קוֹרָה רִאשׁוֹן, וּבַעַל חָבִית אַחֲרוֹן** – אם היו מהלכין זה אחר זה, ובעל קורה ראשון ואחריו בעל החבית, **נִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקוֹרָה** – בעל החבית מיהר ללכת ונתקל החבית בקורה ונשברה, **פָּטוּר**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה הָיָה בַּעַל קוֹרָה רִאשׁוֹן וְכוּ' **פָּטוּר.** שֶׁזֶּה מְהַלֵּךְ כְּדַרְכּוֹ וְזֶה מְהֵר לָלֶכֶת:

מקור חיים

יז. אבל אם גם הניזק עשה מעשה ההיזק, כגון שפגעו זה בזה, פטור המזיק, וראה לקמן משנה הקרובה ומקו"ח שם. **יח.** (גמרא דף לב.). אין להקשות למה תלה התנא הטעם משום שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך, הלא כן הדין גם אם לשניהם אין רשות להלך (כמבואר בהקדמת המשנה), משום שהתנא רצה לאפוקי בזה היכא שלאחד רשות ולשני אין רשות, כי אז אף אם שניהם עשו מעשה ההיזק חייב השלא ברשות (תוספות דף לב. ד"ה תרוייהו).

בַּעַל הַקּוֹרָה. וְאִם עָמַד בַּעַל הַקּוֹרָה, חַיָּב. וְאִם אָמַר לְבַעַל הֶחָבִית עֲמֹד, פָּטוּר. הָיָה בַּעַל חָבִית רִאשׁוֹן וּבַעַל קוֹרָה אַחֲרוֹן, נִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקּוֹרָה, חַיָּב. וְאִם עָמַד בַּעַל חָבִית, פָּטוּר. וְאִם אָמַר לְבַעַל קוֹרָה עֲמֹד, חַיָּב. וְכֵן זֶה בָּא בְנֵרוֹ וְזֶה בְּפִשְׁתָּנוֹ:

בַּעַל הַקּוֹרָה, כי מעשה ההיזק נעשה על ידי בעל החבית ושניהם היו מהלכין ברשות[יט]. **וְאִם עָמַד בַּעַל הַקּוֹרָה** – אם בעל הקורה עמד לנוח, **חַיָּב**[כ]. **וְאִם אָמַר לְבַעַל הֶחָבִית עֲמֹד, פָּטוּר**, שבעל חבית הפסיד לעצמו על ידי שלא עמד. **הָיָה בַּעַל חָבִית רִאשׁוֹן וּבַעַל קוֹרָה אַחֲרוֹן, נִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקּוֹרָה, חַיָּב**, שבעל קורה הוא מזיק, ואף שלא בכוונה חייב כיון שלשניהם רשות להלך[כא]. **וְאִם עָמַד בַּעַל חָבִית, פָּטוּר**, שאין לו רשות לעמוד ונמצא הברשות הזיק לשלא ברשות ופטור. **וְאִם אָמַר לְבַעַל קוֹרָה עֲמֹד, חַיָּב**, שהזהירו, והוי כמכוין להזיק וחייב[כב]. **וְכֵן זֶה בָּא בְנֵרוֹ וְזֶה בְּפִשְׁתָּנוֹ**, ונשרף הפשתן על ידי הנר, תלוי מי היה ראשון ומי היה אחרון, ותלוי אם עמד והזהיר או לא הזהיר[כג]:

מקור חיים

יט. ולא איירי שבעל החבית רץ ומחמת כן פטור משום שהוא שלא ברשות, אלא אף דהוי שניהם ברשות כיון שבעל החבית הוזק על ידי בעל הקורה ולא שבעל הקורה הזיקו, פטור כמפורש בהקדמת המשנה (נמוק״י). (ומה שכתב הרע״ב שזה מהלך כדרכו וזה מיהר ללכת, וכן לשון רש״י, לא באו לומר שהטעם שחייב הוא משום שמיהר שלא כדין, כי איירי שעדיין היה מהלך כדרכו, אלא שבאו לומר שלא תימא שבעל הקורה פטור בכל אופן ואף אם שינה ללכת לאיטו יותר מהרגיל ונמצא מהלך שלא ברשות, לזה אמרו שאיירי שבעל החבית מיהר אבל בעל הקורה היה הולך כדרכו, ולכן פטור (דברות משה סימן פט הערה סה). **כ.** אבל אם עמד לתקן הקורה, דאורחיה הוא פטור ואף אם לא הודיעו, כן שיטת רבי יוחנן שסובר לעיל (בשני קדרין) שלא היה לו להזהירו כיון שטרוד בנפשו, וה״נ טרוד במשאו לכתף ולא היה לו להודיעו (שו״ע סימן שע״ט סעיף ב). **כא.** כדאיתא בהקדמת המשנה, שהמזיק חייב בכה״ג. וגם כאן איירי ששניהם לא שינו, אלא האחרון מיהר קצת ולכן הגיע בהראשון או שהראשון הלך קצת יותר לאט אבל באופן שעדיין נקרא הולך כדרכו. **כב.** ולכן אפילו הזיק הברשות לשלא ברשות, חייב, כי באדם לא אמרינן כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור (נמוק״י). **כג.** ואיצטריך לאשמעינן כי מהו דתימא כיון שפשתן בהריחו אש נשרף וברי היזיקא דנר בפשתן והיה לבעל הנר ליזהר ביותר, כי יותר יש לאדם ליזהר שלא יזיק משלא יוזק (דף כג. תוד״ה ולחייב), ולעולם ליחייב בעל הנר, קמ״ל (תוי״ט).

ו שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם רָצִים, וְהִזִּיקוּ זֶה אֶת זֶה, שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין:

שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ, בערבי שבתות וימים טובים[כג], אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם רָצִים בשאר ימות השנה, וְהִזִּיקוּ זֶה אֶת זֶה[כד], שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין[כה]:

ז הַמְבַקֵּעַ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד

הַמְבַקֵּעַ עצים **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** שלו **וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**, שנתזה חתיכה מן העץ המתבקע או נשל ראש הקרדום מן היד של עץ המחזיקו. **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** – או אם היה מבקע ברשות הרבים והזיק ברשות היחיד של אחרים. **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ** וכו'. מַתְנִיתִין בִּרְשׁוּת, שֶׁהוֹלֵךְ לִדְבַר מִצְוָה לְהָכִין חֲסוּרֵי מַחֲסָרָא וְהָכִי קָתָנֵי, אֶחָד רָץ לְצָרְכֵי שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וּמְשׁוּם הָכִי וְאֶחָד מְהַלֵּךְ בְּעֵרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם רָצִים בְּשָׁאָר פָּטוּר. וּבְשָׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם יְמוֹת הַשָּׁנָה, שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים: ז **הַמְבַקֵּעַ**. עֵצִים: **וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד**. שֶׁל אֲחֵרִים: **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד**. שֶׁלּוֹ:

מקור חיים

כד. המודגש הוא חסורי מיחסרא וה"ק כדאיתא ברע"ב. **כה.** לעיל (מקו"ח הקדמה למשנה ה) הובא מימרא דרבא ואיתימא רב יהושע, דשניהם שלא ברשות והזיקו זה את זה חייבים, וכאן איתא פטורים. רש"י (דף מח:) מפרש שהתנא כאן לא דק בלישניה ור"ל הוזקו זה בזה. אבל הרמ"ה (הובא בטור סימן שע"ח) כתב שמה שאמרו שם שהזיקו חייבים איירי כשהמזיק עשה מעשה בידים והניזק לא סייעו כלל, אבל כאן איירי שנתקלו יחד ולכן פטורים כי שניהם עשו מעשה. **כו.** בע"ש ובעיו"ט בין השמשות פטור הרץ, שאע"פ שבחול הרץ משנה בע"ש בין השמשות ברשות רץ. (תוי"ט כתב שנראה לו שלפי הרמב"ם בכל אופן שרץ פטור אף אי ידוע שלא היה מכין עצמו בזה לשבת, כי מכל מקום ע"ז יוכל ליכנס לשבת כשהוא פנוי וגם זה כבוד שבת הוא. אבל נימוקי יוסף בשם רמ"ה כתב שבסתמא תולין שלכבוד שבת רץ, אבל אי ידוע שרץ לדבר רשות הוי משנה והוא חייב כמו בחול).

וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר, חַיָּב: **וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר** – או מבקע ברשות היחיד שלו והזיק ברשות היחיד של אחרים[כז], **חַיָּב** – בכל אלו האופנים חייב נזק שלם כי כחו הוא וכגופו דמי ואדם מועד לעולם[כח]:

ח שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה אֶת זֶה, מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. שְׁנֵיהֶם מוּעָדִים, מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, מוּעָד בַּתָּם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם, **שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה אֶת זֶה**, ואחד מהם הזיק יותר מחברו, **מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק** – שמין כמה היזקו של זה יותר מהיזקו של זה, ובאותו מותר משלם חצי נזק. **שְׁנֵיהֶם מוּעָדִים, מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם** – אם שניהם היו מועדים, מי שהזיק יותר משלם כל ההבדל שביניהם. **אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, מוּעָד בַּתָּם** – אם המועד הזיק יותר מן התם, **מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם** – משלם המועד כל המותר[כט],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר. שֶׁל אֲחֵרִים: חַיָּב. הֶזֵּקוֹ שֶׁל זֶה יוֹתֵר עַל נִזְקוֹ שֶׁל זֶה, וּבְאוֹתוֹ מוֹתָר מְשַׁלֵּם מִי שֶׁהֶזִּיק יוֹתֵר, אֶת הַחֲצִי: **מוּעָד בַּתָּם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר.** כְּלוֹמַר אִם הוּא הִזִּיק אֶת הַתָּם יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהִזִּיקוֹ תָּם:

וְאַף עַל גַּב דְּבִרְשׁוּתֵיהּ קָעָבִיד וְלָא שְׁכִיחִי רַבִּים שָׁם דְּנִיְּמָא הֲוָה לֵיהּ לְעַיּוֹנֵי, אֲפִלּוּ הָכִי חַיָּב: ח **בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק.** שָׁמִין מַה

מקור חיים

כז. בגמרא מצרכינן לכל המקרים. דאי אשמועינן מבקע ברה״י והזיק ברה״ר הוה אמינא משום דהוה ליה ליזהר טפי כיון שרבים מצויין שם ושכיחי היזיקא, אבל כשמבקע ברה״ר והזיק ברשות היחיד שאין רבים מצויין שם אימא לא מחייב. ואי אשמעינן ברה״ר והזיק ברה״י הוה אמינא שמשום שלא ברשות קא עביד חייב, אבל מבקע ברה״י שעושה ברשות אימא לא מחייב. ואי אשמעינן הני תרתי, הו״א הא משום דשכיחי רבים והא משום דשלא ברשות, אבל מרה״י שלו לרה״י אחר שעושה ברשות ולא שכיחי רבים אימא לא, קמ״ל. ומסיים נמוקי יוסף וכי תימא לתני רק הא ונדע שכל שכן הנך, לא זו אף זו קתני (תוי״ט).

כח. תוי״ט בשם נמוק״י. **כט.** הרא״ש מדייק מלשון רש״י על המשנה שכשהזיק המועד יותר מן התם, מנכין כל מה שהזיק התם והמועד אינו משלם אלא המותר. כגון אם הזיק המועד חמשים והתם הזיק ארבעים אינו משלם אלא עשר. ולא אמרינן שהתם אינו חייב אלא עשרים ונמצא שמועד משלם שלשים. וטעמו שכיון שהתחילו לנגוח כאחת רק המותר

תָּם בַּמּוּעָד מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. וְכֵן שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה, מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אָדָם בְּמוּעָד וּמוּעָד בְּאָדָם, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אָדָם בְּתָם וְתָם בְּאָדָם, אָדָם בְּתָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם, תָּם בְּאָדָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף תָּם שֶׁחָבַל בְּאָדָם, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם:

תָּם בַּמּוּעָד – ואם היזק התם היה יותר, **מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק** – משלם רק חצי המותר[ל]. **וְכֵן שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה, מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אָדָם בְּמוּעָד וּמוּעָד בְּאָדָם** – אדם שהזיק שור המועד והמועד הזיק גם האדם, **מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם** – מי שהזיק יותר משלם במותר נזק שלם. **אָדָם בְּתָם וְתָם בְּאָדָם, אָדָם בְּתָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם, תָּם בְּאָדָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף תָּם שֶׁחָבַל בְּאָדָם, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם**, כי רבי עקיבא סובר שתם המזיק אדם דינו כמועד לענין תשלומי נזק שלם[לא]:

רבינו עובדיה מברטנורא

אָדָם בְּתָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. דְּאָדָם מוּעָד לְעוֹלָם: וְתָם בְּאָדָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. דִּכְתִיב (שמות כא) אוֹ בֵן יִגַּח אוֹ בַת יִגַּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ, כְּמִשְׁפַּט שׁוֹר בְּשׁוֹר כְּךָ מִשְׁפַּט שׁוֹר בְּאָדָם, מַה שׁוֹר בְּשׁוֹר תָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק וּמוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, אַף שׁוֹר בְּאָדָם תָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק וּמוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אַף תָּם שֶׁחָבַל בְּאָדָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. דְּדָרִישׁ כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה, לְדִינָא דִּסְלִיק הַאי קְרָא מִנַּיהּ, דִּבְשׁוֹר מוּעָד מִירֵי. וְהָכִי קָאָמַר קְרָא, כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה שֶׁל שׁוֹר מוּעָד שֶׁמְּשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, יֵעָשֶׂה לוֹ לְכָל שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הָאָדָם וַאֲפִלּוּ הוּא שׁוֹר תָּם. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא:

מקור חיים

נחשב כחבלה. (כי אם לא התחילו כאחת אין השני חייב כלום, כמו שכתבו הרא״ש והנ״י). אמנם תוספות אינם סוברים כן ולכן התקשו למצוא חידוש דין במשנתנו (דף לג. ד״ה שני שוורים). לשון הרע״ב הוא כלשון רש״י, ולכן ביארנו בפנים שמשלם כל המותר כמש״כ הרא״ש.

ל. גם בזה יחלוקו רש״י ותוספות הנ״ל (הערה הקודמת). כי לרש״י רק ההבדל נחשב כהיזק ומזה צריך לשלם חצי. ולתוספות כל מה שהזיק התם נחשב כהיזק וכל מה שהזיק המועד נחשב כהיזק. כגון אם התם הזיק מאה והמועד הזיק ארבעים, לרש״י ההיזק הוא ששים ומזה משלם התם חצי דהיינו שלשים. אבל לתוספות התם משלם חמשים והמועד משלם ארבעים נמצא שלא שילם התם אלא עשרה.

לא. אבל מכל מקום אינו משלם אלא מגופו. רבי עקיבא

ט שׁוֹר שָׁוֶה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם, נוֹטֵל אֶת הַשּׁוֹר. שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, עַל זֶה נֶאֱמַר (שמות כא) וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְכֵן הַלָּכָה,

שׁוֹר תם **שָׁוֶה מָנֶה** (מאה זוז) **שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם, נוֹטֵל אֶת הַשּׁוֹר** – נוטל הניזק את שור המזיק ששוה מנה, דהיינו חצי נזקו[לב]. **שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, עַל זֶה נֶאֱמַר** (שמות כא) **וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְכֵן הַלָּכָה** – אמת שכן הלכה אבל אין זה השור הכתוב בתורה, שהרי

רבינו עובדיה מברטנורא

ט וְכֵן הַלָּכָה. וַדַּאי כֵּן הֲלָכָה דְּמָנֶה נוֹתֵן לוֹ דְּהַיְנוּ חֲצִי נֶזֶק. אֲבָל אֵין זֶה שׁוֹר הָאָמוּר בְּתוֹרָה, דִּקְיָמְתָּ וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְגוֹ'. וּפְלָגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה הוּא בְּשֶׁבַח נִבְלָה, כְּגוֹן שֶׁבִּשְׁעַת מִיתָה לֹא הָיְתָה שָׁוֶה כְּלוּם, וְנִתְיַקְּרָה אֲחַר כָּךְ וְהִיא שָׁוֶה לְהַאֲכִילָהּ לַכְּלָבִים אוֹ לְמָכְרָהּ לְנָכְרִי, רַבִּי מֵאִיר סָבַר שֶׁבַח נִבְלָה דְּנֶזֶק לוֹ חֲצִי נִזְקוֹ, וְהֵינוּ דְּקָאָמַר רַבִּי מֵאִיר עַל זֶה נֶאֱמַר וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר דַּחֲצִי שֶׁבַח נִבְלָה דְּמַזִּיק הָוֵי, וּכְשֶׁבָּא מַזִּיק לְשַׁלֵּם לְנִזָּק דְּמֵי חֲצִי נִזְקוֹ, מְנָכֶה לוֹ חֲצִי שֶׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחָה הַנִּבְלָה מִשְּׁעַת מִיתָה עַד שְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין, וְהֵינוּ דְּקָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה לְרַבִּי מֵאִיר קִיַּמְתָּ וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְלֹא קַיָּמְתָּ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן, שֶׁצָּרִיךְ לַחֲלֹק הַשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַמֵּת, וְשָׁקַל לֵיהּ מַזִּיק פַּלְגָּא. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

וחכמים נחלקו במה דכתיב (שמות כב לא) אוֹ בֵן יִגַּח אוֹ בַת יִגַּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ: כי לחכמים לא דרשינן הזה (כי לדידהו קאי על דבר אחר) וכמשפט ר״ל כמשפט שור שנגח שור ותלוי אם הוא תם או מועד, ולר״ע דרשינן הזה ור״ל כמשפט שור מועד שהוא השור המוזכר בפרשה למעלה. **לב.** נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל אי ב״ד צריכים לשום השור ומחייבין המזיק לשלם חציו, או שחצי שור המזיק עובר מעצמו לרשות הניזק והם נעשים שותפים בו. לרבי עקיבא הוחלט השור לניזק, לרבי ישמעאל שמין השור ומזיק משלם מדמיה חצי הנזק. משנתנו אתיא כרבי עקיבא שהוחלט השור לניזק, ולכן תני נוטל את השור. (להרחבה ראה הקדמה למ״א פ״ד).

קַיְּמְתָּ וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ, וְלֹא קַיְּמְתָּ (שם) וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן, וְאֵיזֶה, זֶה שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְהַנְּבֵלָה יָפָה חֲמִשִּׁים זוּז, שֶׁזֶּה נוֹטֵל חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, וְזֶה נוֹטֵל חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת:

קַיְּמְתָּ וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ, וְלֹא קַיְּמְתָּ (שם) וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן – לא קימת מה שכתוב וגם את המת יחצון שמשמע שגם את הנבילה יש להם לחלוק ביניהם ובמקרה הזה אין חולקין הנבילה כיון שאינו שוה כלום[לג]. **וְאֵיזֶה** – ואיזהו השור האמור בתורה, **זֶה שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְהַנְּבֵלָה יָפָה חֲמִשִּׁים זוּז, שֶׁזֶּה נוֹטֵל חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, וְזֶה נוֹטֵל חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת**[לד]:

י יֵשׁ חַיָּב עַל מַעֲשֵׂה שׁוֹרוֹ וּפָטוּר עַל מַעֲשֵׂה עַצְמוֹ, פָּטוּר עַל מַעֲשֵׂה שׁוֹרוֹ וְחַיָּב עַל מַעֲשֵׂה עַצְמוֹ.

יֵשׁ חַיָּב עַל מַעֲשֵׂה שׁוֹרוֹ וּפָטוּר עַל מַעֲשֵׂה עַצְמוֹ, וְיֵשׁ פָּטוּר עַל מַעֲשֵׂה שׁוֹרוֹ וְחַיָּב עַל מַעֲשֵׂה עַצְמוֹ. כיצד.

מקור חיים

לג. ורבי מאיר סובר שאין כוונת הכתוב שחולקין דמי הנבלה. אלא הפסוק בא לומר שלא תימא וחצו את החי אף אם חציו שוה יותר מחצי הנזק שנגרם, וכן אם אין חצי החי שוה חצי ההפסד מכל מקום אינו נוטל אלא חצי החי, לזה הוסיף התורה ואמר ואת המת יחצון, והכי קאמר - פחת שפיחתו מיתה מחצין בחי, כלומר, ההפסד שנפסד על ידי המיתה מחצין (מחלקין לחציים), וגובה המחצה מן החי. ולכן היכא שהם שוים כגון ששור שוה מאתים נגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום מקיימין ומכרו את השור החי וחצו את כספו, אבל היכא שאינם שוים או היכא שהנבילה יש לו שווי, גובה משור החי חצי הפחת שפחתו המיתה בין אם זה יותר מחצי החי בין אם זה פחות מחצי החי (פנ"י). **לד.** משום שלרבי יהודה וגם את המת יחצון ר"ל שזה נוטל חצי נבילה וזה נוטל חצי נבילה, אית ליה ששבח שהשביח הנבלה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין חולקין ביניהם, כי חצי הנבילה שייך למזיק. (אמנם גם לדידיה אם נפחת אין חולקין ביניהם כי א"כ נמצא תם חמור ממועד, שבמועד הניזק מטפל בנבלה והפסד דידיה הוא לגמרי (גמרא דף לד:)). אבל לרבי מאיר שדורש הפסוק לפחת שפחתו מיתה (עיין הערה הקודמת) אין לו קרא ללמד שלמזיק יש חלק בנבילה ולכן כל השבח שייך לניזק (פנ"י).

שׁוֹרוֹ שֶׁבִּיֵּשׁ, פָּטוּר, וְהוּא שֶׁבִּיֵּשׁ, חַיָּב. שׁוֹרוֹ שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ, וְהִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ, פָּטוּר, וְהוּא שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ, וְהִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ, חַיָּב. שׁוֹרוֹ שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וְאִמּוֹ, חַיָּב, וְהוּא שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וְאִמּוֹ, פָּטוּר. שׁוֹרוֹ שֶׁהִרְדִּיק אֶת הַגָּדִישׁ בְּשַׁבָּת, חַיָּב, וְהוּא שֶׁהִרְדִּיק אֶת הַגָּדִישׁ בְּשַׁבָּת, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

שׁוֹרוֹ שֶׁבִּיֵּשׁ, פָּטוּר, דכתיב (ויקרא כד יט) איש כי יתן מום בעמיתו וגו', ודרשינן איש בעמיתו ולא שור בעמיתו של בעליו[לה], **וְהוּא שֶׁבִּיֵּשׁ, חַיָּב. שׁוֹרוֹ שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ** של בעל השור, **וְהִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ** – או הפיל השן של העבד, **פָּטוּר** – אין העבד יוצא לחירות, **וְהוּא שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ, וְהִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ, חַיָּב** – צריך לשחררו. **שׁוֹרוֹ שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וְאִמּוֹ** של בעל השור, **חַיָּב** – בעל השור בתשלומי נזקם, **וְהוּא שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וְאִמּוֹ, פָּטוּר** – מן התשלומים, שהוא חייב מיתה ואין אדם מת ומשלם[לו]. **שׁוֹרוֹ שֶׁהִרְדִּיק אֶת הַגָּדִישׁ בְּשַׁבָּת, חַיָּב** – חצי נזק[לז], **וְהוּא שֶׁהִרְדִּיק אֶת הַגָּדִישׁ בְּשַׁבָּת, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ**[לח]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שׁוֹרוֹ שֶׁבִּיֵּשׁ פָּטוּר. דִּכְתִיב אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ, וְלֹא שׁוֹר בַּעֲמִיתוֹ. אִי נַמִי, אֵין הַמְבַיֵּשׁ חַיָּב אֶלָּא כְּשֶׁמְבַיֵּשׁ בְּכַוָּנָה, וְשׁוֹר לָאו מִכְוַן לְבַיֵּשׁ הוּא: שׁוֹרוֹ שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ פָּטוּר. וְאֵין הָעֶבֶד יוֹצֵא בֶּן חוֹרִין עַל יָדוֹ: וְהוּא שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ חַיָּב. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ: שׁוֹרוֹ שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וּבְאִמּוֹ חַיָּב. בְּתַשְׁלוּמֵי נֶזֶק: וְהוּא שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וּבְאִמּוֹ פָּטוּר. מִן הַתַּשְׁלוּמִין. שֶׁאֵין אָדָם מֵת וּמְשַׁלֵּם: שׁוֹרוֹ שֶׁהִרְדִּיק אֶת הַגָּדִישׁ בְּשַׁבָּת חַיָּב. חֲצִי נֶזֶק. דִּמְשָׁנֶּה הוּא:

מקור חיים

לה. רע"ב, ועיין שם עוד טעם. **לו.** שקם ליה בדרבה מיניה, ראה לקמן פ"ז הקדמה למ"ב. **לז.** שהוא תולדה דקרן כיון דמשונה הוא. ואין חילוק בין שבת לחול, ולא נקט שבת אלא משום שהאדם איירי בשבת ולאשמועינן שאדם דומיא דשור מה שור בשוגג אף אדם בשוגג ואעפ"כ פטור מתשלומין מחמת קם ליה בדרבה מיניה ואף שאינו חייב מיתה שהרי שוגג הוא (תוי"ט בשם נמוק"י. ועיין הערה הקרובה). **לח.** ואפילו עשה שוגג פטור כדתנא דבי חזקיה שאין חילוק בין שוגג למזיד, והעושה איסור שבמזיד חייבים עליו מיתה אף אם עשאו בשוגג פטור מן התשלומין.

יא שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר, וְהַזַּק, זֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא בְּסֶלַע לָקָה, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִים אַחַר אֶחָד, זֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין. אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן שֶׁל אִישׁ אֶחָד, שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין. הָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר גָּדוֹל הִזִּיק, שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר, **וְהַזַּק** – שור הנרדף הוזק, **זֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא בְּסֶלַע לָקָה**, ואף על פי שנלקה על ידי רדיפת שורי אינו אלא גרמא בניזקין ופטור אני[לט], **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** – על הניזק להביא ראיה שהוזק על ידי השור. **הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִים אַחַר אֶחָד** – היו שני שוורים של שני בני אדם רודפים אחר שור של אדם אחר, **זֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין**, שכל אחד דוחה אותו לחברו. **אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן שֶׁל אִישׁ אֶחָד** ושניהם היו תמין, **שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין** – אם שניהם בפנינו משלם חצי נזק מבין שניהם[מ]. **הָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן**, והגדול שוה חצי הנזק והקטן אינו שוה, **הַנִּזָּק אוֹמֵר גָּדוֹל הִזִּיק**, ויש כדי לשלם כל חצי הנזק,

רבינו עובדיה מברטנורא

יא בְּסֶלַע לָקָה. מִתְחַכֵּךְ הָיָה בַּסֶּלַע וְלָקָה: **הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִין אַחַר אֶחָד.** שֶׁנֵּי שְׁוָרִים שֶׁל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם רוֹדְפִים אַחַר שׁוֹר שֶׁל אָדָם אֶחָד: **שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִים.** דְּתַרְוַיְיהוּ מַדְּחוּ לֵיהּ: **שְׁנֵיהֶם חַיָּבִים.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לְמַתְנִיתִין כְּגוֹן שֶׁשְּׁנֵיהֶם תַּמִּין, שֶׁאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם אֶלָּא מְגוּפוֹ. וְכִי אֵיתְנְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ קָמָן מְשַׁתְּלֵם הַנִּזָּק חֲצִי נִזְקוֹ מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, אֲבָל לֵיתְנְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ מָצֵי אָמַר לֵיהּ זִיל אֵיתֵי **גָּדוֹל הִזִּיק**, וְיֵשׁ בְּגוּפוֹ שָׁוֶה חֲצִי נֵזֶק:

מקור חיים

לט. אף שהלשון לא כי שאמר המזיק משמע לכאורה טענת ברי, לפעמים בא גם בטענת שמא והכי קאמר שמא לא כן היה, כמו שמוכח בכתובות (פ״א מ״ו). ושמעינן מהך מתניתין תרתי. חדא דאפילו היכא דיש רגלים לדבר ששור זה הזיקו שהרי היה רודף אחריו, ואפילו ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא, מ״מ המוציא מחברו עליו הראיה. ועוד שמעינן, שגרמא בניזקין פטור. שהרי אף לדברי המזיק שורו גרם הנזק ומ״מ פטור (נמוק״י הובא בתוי״ט). **מ.** אבל אם רק אחד בפנינו, כגון שהשני מת או נאבד, יכול המזיק לומר לניזק הבא ראיה ששור זה הוא המזיק ואשלם לך.

וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא קָטָן הַזִּיק. אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר, מוּעָד הַזִּיק, וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא תָּם הַזִּיק, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. הָיוּ הַנִּזּוֹקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמַּזִּיקִים שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר, גָּדוֹל הַזִּיק אֶת הַגָּדוֹל וְקָטָן אֶת הַקָּטָן, וּמַזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא קָטָן אֶת הַגָּדוֹל וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן. אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר, מוּעָד הַזִּיק אֶת הַגָּדוֹל וְתָם אֶת הַקָּטָן, **וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא קָטָן הַזִּיק**, ואין אני חייב לך אלא הקטן[מא]. או שני שוורים המזיקים היו **אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר, מוּעָד הַזִּיק**, ואתה חייב נזק שלם, **וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא תָּם הַזִּיק**, ואין לך אלא חצי נזק, **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** – בכל אלו האופנים המוציא מחבירו עליו להביא הראיה. **הָיוּ הַנִּזּוֹקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמַּזִּיקִים שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר, גָּדוֹל הַזִּיק אֶת הַגָּדוֹל**, ויש בגדול לשלם חצי נזק של הגדול, **וְקָטָן אֶת הַקָּטָן**, ויש בקטן לשלם חצי נזק של הקטן, **וּמַזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא קָטָן אֶת הַגָּדוֹל**, ואין לך להשתלם נזק הגדול אלא מן הקטן, **וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן** – והגדול הוא שהזיק את הקטן וממנו תגבה חצי נזק של הקטן. **אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד** – וכן אם אחד מן המזיקים היה תם ואחד מועד, **הַנִּזָּק אוֹמֵר, מוּעָד הַזִּיק אֶת הַגָּדוֹל וְתָם אֶת הַקָּטָן**, ומגיע לי נזק שלם של הגדול וחצי נזק של הקטן,

רבינו עובדיה מברטנורא

קָטָן הִזִּיק. וּדְמֵי הַקָּטָן תִּקַּח, וּמוֹתָר חֲצִי נִזְקוֹ תַּפְסִיד: קָטָן הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל. וְאַף עַל פִּי שֶׁחֲצִי נִזְקוֹ שֶׁל גָּדוֹל מְרֻבֶּה, לֹא תִּקַּח אֶלָּא קָטָן שֶׁלִּי, וַחֲצִי נִזְקוֹ שֶׁל קָטָן שֶׁלְּךָ קַח מִן הַגָּדוֹל. וְכָל הָנָךְ הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה דְּתְנִינַן בְּמַתְנִיתִין, אִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה אֵין לוֹ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ דְּמֵי תָּם, וַאֲפִלּוּ קָטָן שֶׁהוּדָּה לוֹ אֵין לוֹ, שֶׁהַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ חַטִּין וְהוּדָּה לוֹ בִּשְׂעֹרִים פָּטוּר אַף מִדְּמֵי שְׂעֹרִים. וְאִי תָּפֵס הַנִּזָּק שְׂעוֹר מַה שֶּׁהוּדָּה לוֹ הַמַּזִּיק, לֹא מַפְקִינַן מִנֵּיהּ:

מקור חיים

מא. לשון הרע״ב ודמי הקטן תקח, וכן לשון רש״י, וקשה שהרי קי״ל כרבי עקיבא שיוחלט השור (וכסתם משנה לעיל מ״ט, עיי״ש) וא״כ אין יכול לסלקו בדמים. ואכן הנמוק״י כתב והקטן תקח (תוי״ט).

וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא תָם אֶת הַגָּדוֹל וּמוּעָד אֶת הַקָּטָן, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה:

וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא תָם אֶת הַגָּדוֹל וּמוּעָד אֶת הַקָּטָן, ואין לך אלא חצי נזק הגדול, ושל הקטן אשלם נזק שלם, **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה**, ואם אין לו ראיה אין לו אפילו מה שהודה לו המזיק, כי הוי טענו חיטים והודה לו בשעורים:

פרק ד - שור שנגח ד' וה'

משנה א

יושם השור - הוחלט השור

נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא (דף לג.) בתם שהזיק האם יושם השור בבית דין והמזיק משלם דמים ואין לו קנין בשור עצמו. או יוחלט השור, שמיד שהזיק הוחלט השור לניזק ונעשה שותף בו.

לרבי עקיבא הוחלט השור, לרבי ישמעאל יושם השור.

תפס ניזק את השור האם הוא לבד חייב באחריותו, או שמא גם המזיק חייב באחריותו

לרבי ישמעאל הרי הוא כמלוה שתפס חפץ מהלוה ליפרע ממנו ונעשה שומר על כולו. אבל לרבי עקיבא כיון שהוא שותף בו הרי זה כמו חפץ של שותפים שלפעמים זה שומרו ולפעמים זה שומרו אבל לעולם האחריות על שניהם (רא"ש הובא בתוי"ט).

א שׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שְׁוָרִים זֶה אַחַר זֶה, יְשַׁלֵּם לָאַחֲרוֹן

שׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שְׁוָרִים זֶה אַחַר זֶה – ובכל הנגיחות היה תם[א] ואינו משלם אלא מגופו, **יְשַׁלֵּם לָאַחֲרוֹן**

רבינו עובדיה מברטנורא

א שׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. וּבְכֻלָּם הָיָה תָּם דְּמִשְׁתַּלֵּם מִגּוּפוֹ: **יְשַׁלֵּם.** חֲצִי נֶזֶק לָאַחֲרוֹן תְּחִלָּה. בַּגְּמָרָא מוֹקֵי לְמַתְנִיתִין כְּגוֹן שֶׁתְּפָסוֹ נִזָּק לַשּׁוֹר הַמַּזִּיק לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ וְנַעֲשָׂה עָלָיו שׁוֹמֵר שָׂכָר. וּכְשֶׁיָּצָא מִתַּחַת יָדוֹ וְהִזִּיק, הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן חַיָּב בִּנְזָקָיו, לְפִיכָךְ הָאַחֲרוֹן מִשְׁתַּלֵּם חֲצִי נִזְקוֹ מָשְׁלַם:

מקור חיים

א. כגון שלא נגח זה אחר זה כסדרם וגם לא בסירוגין שוים ולכן לא נעשה מועד. א"נ לא התרו בו בב"ד בין נגיחה לנגיחה (תוי"ט).

שֶׁבָּהֶם. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר, יַחֲזִיר לְשֶׁלְפָנָיו. וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר, יַחֲזִיר לְשֶׁלִּפְנֵי פָּנָיו. וְהָאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן נִשְׁכָּר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

שֶׁבָּהֶם – ישלם ניזק הרביעי לניזק האחרון חצי נזקו[ב]. **וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר** – אם חצי נזקו של מי שהיזה לפני האחרון (ניזק רביעי) היה יותר מחצי נזקו של האחרון, כגון שחצי נזק של ניזק הרביעי היה שלשים זוז, ושל האחרון היה עשרים זוז, **יַחֲזִיר לְשֶׁלְפָנָיו** – יחזיר עשר זוז לניזק רביעי[ג]. **וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר** – ואם חצי נזקו של השלישי היה יותר מחצי נזקו של הרביעי, כגון שחצי נזקו של השלישי היה חמשים זוז, **יַחֲזִיר לְשֶׁלִּפְנֵי פָּנָיו** – יחזיר עשרים זוז לשלישי. **וְהָאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן נִשְׁכָּר** – תמיד האחרון נשכר, שמשלמים נזקו לפני האחרים ורק אם נזקי הראשונים היו יותר מקבלים גם עבור נזק שלהם, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר יַחֲזִיר לְשֶׁלְפָנָיו. הָכִי קָאָמַר, אִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר בִּנְזָקָיו, יַחֲזִיר לְשֶׁלְפָנָיו. כְּגוֹן שֶׁחֲצִי נִזְקוֹ שֶׁל הָרִאשׁוֹן הָיָה מָנֶה, וַחֲצִי נֶזֶק הָאַחֲרוֹן הָיָה חֲמִשִּׁים, וְהַשּׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם. מִתְּחִלָּה כְּשֶׁנָּגַח שׁוֹר זֶה שׁוֹרוֹ שֶׁל הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן שֶׁחֲצִי נִזְקוֹ מָנֶה, הָיָה לַנִּזָּק בְּשׁוֹר זֶה מָנֶה, וְלַבְּעָלִים מָנֶה. וּכְשֶׁחָפְסוֹ הַנִּזָּק וְנָגַח תַּחַת יָדוֹ, אֵין לַבְּעָלִים לְהַפְסִיד מָנֶה שֶׁהָיָה לָהֶם בּוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיְתָה שְׁמִירָתוֹ עֲלֵיהֶן אֶלָּא עַל הַנִּזָּק שֶׁחָפָסוֹ. וּכְשֶׁהִזִּיק לַשֵּׁנִי וְהָיָה חֲצִי נִזְקוֹ חֲמִשִּׁים, אִבֵּד הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן מִן הַמָּנֶה שֶׁלּוֹ חֲמִשִּׁים וְנוֹתַן לָזֶה הַנִּזָּק הַשֵּׁנִי, וְהַמּוֹתָר עַד הַמָּנֶה חוֹזֵר לוֹ. וְהַבְּעָלִים נוֹטְלִים הַמָּנֶה שֶׁלָּהֶם:

מקור חיים

ב. כי איירי שכל ניזק לקח השור כדי לגבות בו נזקו ורבי מאיר ס"ל כרבי ישמעאל ולכן כל ניזק כשתופסו נעשה שומר על כולו ועל כרחו חייב לשלם לניזק חצי היזקו (אם השור שוה את זה), בין אם יש לו חלק בשור בשווי זה בין אין לו. כגון אם השור שוה 200 וניזק אחרון הוזק ב200 חייב ניזק רביעי לשלם 100, אף אם הוא הוזק רק ב150 ואין לו בשור זה אלא 75. **ג.** כשהוזק ניזק רביעי בששים זוז נתחייב ניזק שלישי לשלם לו שלשים זוז. כיון שהיזיקו של ניזק חמישי אינו אלא 40 זוז ואין ניזק רביעי חייב לשלם אלא 20 זוז, נמצא שנשאר בידו 10 זוז. (אם כל ההיזקות היו שוות אז נמצא שרק האחרון מקבל תשלומי נזקו, ואם היזק אחרון הוא יותר גדול משלפניו, צריך השלפניו לשלם מכיסו ההבדל שבין תשלומי נזקו שהוא מקבל לתשלומי נזקו שהאחרון צריך לקבל. כי כיון שהוא שומר על כל השור כל אחריותו עליו ואין על הניזקין שלפניו להפסיד מחלקם מחמתו).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְּלָה יָפָה כְּלוּם, זֶה נוֹטֵל מָנֶה וְזֶה נוֹטֵל מָנֶה. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה, וְשֶׁלְּפָנָיו, זֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז וְזֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה, וְשֶׁלְּפָנָיו, חֲמִשִּׁים זוּז, וּשְׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים, דִּינָר זָהָב:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְּלָה יָפָה כְּלוּם, זֶה נוֹטֵל מָנֶה – הניזק נוטל מאה זוז, שהוא חצי נזקו, **וְזֶה נוֹטֵל מָנֶה** – והבעלים נשארים עם מנה, ונמצא שניהם שותפים בו שוה בשוה. **חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה**, כי זהו חצי נזקו, **וְשֶׁלְּפָנָיו** – וניזק הראשון והבעלים, **זֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז וְזֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז** – זה יש לו בו חמשים זוז וזה יש לו בו חמשים זוז, כיון ששותפים הם שניהם צריכים לשלם המנה מחלקם בשור[ד]. **חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה**, כי זהו חצי נזקו, **וְשֶׁלְּפָנָיו** – וניזק שני שהוא היה בעלים על חצי השור, **חֲמִשִּׁים זוּז** – יש לו בו חמשים זו, כי הוא צריך לשלם חצי מהמנה שהיה חלקו בשור, ונשאר עם חמשים זוז, **וּשְׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים, דִּינָר זָהָב** – ניזק ראשון והבעלים משלמים רבע מהנזק כפי חלקם בשור ונשאר לכל אחד מהם דינר זהב שהוא עשרים וחמשה זוז:

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר וכו'. רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר שֶׁתְּפֵי נִינְהוּ הַבְּעָלִים וְהַנִּזָּק בַּשּׁוֹר הַמַּזִּיק, וּשְׁנֵיהֶם מִתְחַיְּבִים בְּנִזְקָיו. כֵּיצַד, שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם שְׁנָגַח וכו': וְשֶׁלְּפָנָיו. זֶהוּ נִזָּק רִאשׁוֹן. נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז, וְהַבְּעָלִים חֲמִשִּׁים זוּז. דְּיֵשׁ לְנִזָּק רִאשׁוֹן בּוֹ הַחֲצִי, הִלְכָךְ מְשַׁלֵּם חֲצִי תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ: חָזַר וְנָגַח שׁוֹר **מָאתַיִם.** הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה הַחֲצִי מִכָּל מַה שֶּׁהוּא, דְּמִגּוּפוֹ מִשְׁתַּלֵּם. וְנִמְצָא אוֹתוֹ שֶׁלְּפָנָיו שֶׁהָיָה הַחֲצִי שֶׁלּוֹ, מְשַׁלֵּם מֵחֶלְקוֹ חֲצִי מָנֶה שֶׁנּוֹטֵל הָאַחֲרוֹן: **וּשְׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים.** נִזָּק רִאשׁוֹן וְהַבְּעָלִים שֶׁהָיָה לָהֶם לְכָל אֶחָד רְבִיעַ, מְשַׁלְּמִין כָּל אֶחָד רְבִיעִית שֶׁל נִזְקוֹ: **דִּינָר זָהָב.** שֶׁהֵם עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִּינָרִים שֶׁל כֶּסֶף:

מקור חיים

ד. כי רבי שמעון סובר הוחלט השור, ונמצא שניהם שותפים בו ואף אם תפסו המזיק אחריות שמירתו על שניהם וכמו שנתבאר בהקדמת המשנה, ולכן תמיד האחרון מקבל כל היזקו וכל האחרים משתתפים בהתשלום לפי חלקם שבשור, כי כולם שותפים בו.

ב שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ וְאֵינוֹ מוּעָד לְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, מוּעָד לְאָדָם וְאֵינוֹ מוּעָד לִבְהֵמָה, מוּעָד לְקְטַנִּים וְאֵינוֹ מוּעָד לִגְדוֹלִים, אֶת שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְאֶת שֶׁאֵינוֹ מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי יְהוּדָה, הֲרֵי שֶׁהָיָה מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת וְאֵינוֹ מוּעָד לְחֹל. אָמַר לָהֶם, לַשַּׁבָּתוֹת מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, **שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ (וְ)אֵינוֹ מוּעָד לְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ** – שור שהוא מועד לשוורים אינו מועד לשאר מינים כגון חמורים וגמלים[ה], **מוּעָד לְאָדָם (וְ)אֵינוֹ מוּעָד לִבְהֵמָה, מוּעָד לִקְטַנִּים (וְ)אֵינוֹ מוּעָד לִגְדוֹלִים**[ו], **אֶת שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְאֶת שֶׁאֵינוֹ מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי יְהוּדָה, הֲרֵי שֶׁהָיָה מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת וְאֵינוֹ מוּעָד לְחֹל. אָמַר לָהֶם, לַשַּׁבָּתוֹת מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם**, כי ביטול המלאכה או שינוי המלבושים גורם לו לנגוח[ח], **מוּעָד לְחֹל** – ובחול אינו נוגח, מה דינו[ז]. **אָמַר לָהֶם, לַשַּׁבָּתוֹת מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם**, כי ביטול המלאכה או שינוי המלבושים גורם לו לנגוח[ח],

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מוּעָד לְקְטַנִּים. לַעֲגָלִים: **אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי יְהוּדָה.** שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו מִמֶּנּוּ: **מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת.** מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּטֵל מִמְּלָאכָה וְדַעְתּוֹ זָחָה עָלָיו. אִי נַמִי לְפִי שֶׁרוֹאֶה בְּנֵי אָדָם בְּמַלְבּוּשִׁים נָאִים שֶׁל שַׁבָּת, חֲשׁוּבִים בְּעֵינָיו נָכְרִים וְאֵינוֹ מַכִּירָם: **וְאֵינוֹ מוּעָד לְחֹל.** מַה דִּינוֹ:

מקור חיים

ה. כן דעת רב פפא שגרסינן אינו מועד בלי ויו, והכי קאמר שור שמועד למין אחד סתמא אינו מועד למין אחר, ואת שהוא מועד לו משלם כו'. אבל לרב זביד גרסינן ואינו מועד בויו, וה"ק שור שהוא מועד למינו ואינו מועד לשאינו מינו, היינו שבדקנו וראינו שכשמין אחר עובר לפניו אינו נוגחו, אז את שהוא מועד לו משלם כו'. (הרי"ף ונמוק"י ועוד ראשונים פוסקים כרב פפא מדסוגיית הש"ס כוותיה, שהגמרא (דף לו:) אומרת אם תמצא לומר איתא לדרב פפא נגח שור חמור וגמל נעשה מועד לכל. מדקאמר אם תמצא לומר כרב פפא שמע מינה הלכתא כוותיה). **ו.** רע"ב פירש קטנים עגלים וגדולים פרים, וכן פירש"י, אבל לא באו לאפוקי שבבני אדם אין הדין כן, אלא כדי שלא נטעה לומר שקטנים של בהמה ר"ל בהמה דקה וגדולים בהמה גסה, לכן פירשו ואמרו שקטנים של בהמה היינו עגלים, אבל ה"ה בבני אדם שהמועד לקטנים אינו מועד לגדולים ולגדולים אינו מועד לקטנים (תוי"ט). **ז.** לרבי יהודה מועד שלא נגח שלשה ימים חוזר לתמותו (פ"ב מ"ד), ולכן שאלוהו תלמידיו איך הדין בנגח בשבת וכל ימי החול לא נגח האם סתר בזה ראיית השבתות ואינו נעשה מועד להן (נמוק"י הובא בתוי"ט). **ח.** שני הטעמים ברע"ב. רש"י כתב משום ביטול מלאכה ותוספות הביאו מירושלמי שהוא מחמת שינוי הבגדים.

לִימוֹת הַחֹל מְשֻׁלָּם חֲצִי נָזֶק. אֵימָתַי הוּא תָּם. מִשֶּׁיַּחֲזֹר בּוֹ שְׁלֹשָׁה יְמֵי שַׁבָּתוֹת:

לימות החל משלם חצי נזק. אימתי הוא תם. משיחזור בו שלשה ימי שבתות:

ג שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) שׁוֹר רֵעֵהוּ, וְלֹא שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל נָכְרִי, פָּטוּר.

שור של ישראל שנגח שור של הקדש, ושל הקדש שנגח לשור של ישראל, פטור, שנאמר (שמות כא) שור רעהו, ולא שור של הקדש. שור של ישראל שנגח לשור של נכרי, פטור[יא].

רבינו עובדיה מברטנורא

מִשֶּׁיַּחֲזֹר בּוֹ שְׁלֹשָׁה יְמֵי שַׁבָּתוֹת. לְאַחַר שֶׁהוּעַד לִשְׁבָּתוֹת הֶעֱבִירוּ לְפָנָיו שְׁוָרִים בְּשֶׁלֹּשׁ שַׁבָּתוֹת וְלֹא נָגַח, חָזַר לְתַמּוּתוֹ, וְאֵם חָזַר וְנָגַח אֵינוֹ מְשֻׁלָּם אֶלָּא חֲצִי נָזֶק: ג שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל נָכְרִי פָּטוּר. דִּכְתִיב (חַבַקּוּק ג) עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם, רָאָה שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא קִיְּמוּ אוֹתָן, עָמַד וְהִתִּיר מָמוֹנָן לְיִשְׂרָאֵל. וְאוֹמֵר (דְּבָרִים לג) הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, גִּלָּה מָמוֹנָן שֶׁל עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וְהִתִּירָן. מֵהַר פָּארָן, מִשָּׁעָה שֶׁסִּבֵּב וְהֶחֱזִיר אֶת הַתּוֹרָה עַל הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וְלֹא קִבְּלוּהָ:

מקור חיים

ט. רבי יהודה לשיטתו לעיל (פ"ב מ"ד) שחוזר לתמותו אם לא נגח בשלשה ימים שרגיל ליגח בהם, וקמ"ל שלא תימא שכאן כיון שאינו מועד אלא לשבתות לא צריך חזרה כל כך. ולפי הטעם של ביטול מלאכה קמ"ל שאפילו שבת ממלאכה בימות החול ולא נגח לא הוי חזרה (דף לז. תוד"ה משיחזור). (מש"כ הרע"ב שהעבירו לפניו שוורים בשלש שבתות ולא נגח, התוי"ט כתב שזה רק לטעם של ביטול מלאכה אבל לטעם של שינוי בגדים צריך להעביר לפניו אנשים. אבל נראה פשוט שהרע"ב מפרש הירושלמי שמחמת שינוי הלבוש נוגח שוורים (וכן הוא במראה הפנים), ולכן גם לטעם זה צריך להעביר לפניו שוורים, ואולי כוונת התוי"ט שצריך להעביר לפניו גם בני אדם, אבל לשונו לא משמע כן).

י. וְכִי יִגַּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן: ואין הניזק רעהו של המזיק אם אחד מהם הוא הדיוט והשני הוא הקדש, ולכן בין אם שור הדיוט נגח שור הקדש בין אם שור הקדש נגח שור של הדיוט, פטור. ואע"ג דהך קרא בתם כתיב, מועד אינו חייב נזק שלם אלא באופן שתם היה חייב חצי נזק (נמוק"י הובא בתוי"ט).

יא. הגמרא (דף לח.) מקשה שאם רעהו דוקא בין גוי המזיק בין גוי הניזק היה ליפטר כמו

וְשֶׁל נָכְרִי שֶׁנִּגַּח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם:

וְשֶׁל נָכְרִי שֶׁנִּגַּח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם:

ד שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, חַיָּב. וְשֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ, פָּטוּר. שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנִּגַּח,

שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, חַיָּב – כדין נוגח שור של פקח גדול, אם תם חצי נזק ואם מועד נזק שלם. **וְשֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ, פָּטוּר**, כי תם אינו משתלם אלא מגופו ואין בית דין גובין ממטלטלי דיתמי[יב]. **שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנִּגַּח** – שנעשה נגחן, וכדי שייעשה מועד צריכים להעיד בבעליו בפני בית דין[יג] והם אינם בני דעת להעיד בפניהם,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד וְשֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ פָּטוּר. שֶׁאֵין מַעֲמִידִין אֲפוֹטְרוֹפּוֹס לְתָם לִגְבוֹת מִגּוּפוֹ, דְּמִטַּלְטְלֵי הוּא, וְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא [דף יד] שָׁוֶה כֶּסֶף מְלַמֵּד שֶׁאֵין בֵּית דִּין נִזָּקִין אֶלָּא לִנְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת, וְאוֹקִימְנָא בְּיִתְמֵי:

מקור חיים

בהקדש (עיין הערה קודמת). והגמרא מסיקה שמקרא ילפינן שהקב"ה הפקיר ממונם של הגוים אי משום דכתיב (חבקוק ג, ו) ראה ויתר גוים, והיינו שראה שאין מקיימין הז' מצות ולכן עמד והתיר ממונם לישראל, או מדכתיב (דברים לג, ב) הופיע מהר פארן, מלמד שביקש מהאומות לקבל התורה ולא רצו, וכיון שכן הופיע ממונם לישראל. נחלקו מפרשי הש"ס ראשונים ואחרונים במסקנת הסוגיא. לדעת קצתם (נמוק"י ועוד) מן הדין ילפינן מרעהו שבין גוי שהזיק שור ישראל בין גוי שהוזק על ידי שור ישראל פטור, אלא שהתורה קנסם שאם הם הזיקו חייבים נזק שלם. ולדעת רבינו פרץ (וכן תוספות ד"ה עמד לפי פירוש המהר"ם) לא ממעטין נכרי מרעהו ולכן מן הדין הם שהזיקו חייבים, ומה שישראל פטור אם הזיקם אינו מן הדין אלא מחמת קנס שהתורה קנסם והופיע לנו ממונם. מדברי הרע"ב משמע שסובר כפירוש זה ולכן ביאר רק שהטעם הוא משום שויתר ממונם לישראל ולא הביא כלל קרא דרעהו. והתוי"ט שתמה עליו בזה, היינו משום שהוא סובר כנמוק"י שלמסקנא רעהו הוא דוקא. **יב.** וה"ה חרש ושוטה אין מעמידין להם אפוטרופוס לגבות ממטלטלי. והטעם שאין גובין מנכסיהם פירשו רש"י ורע"ב שהוא כדלעיל (פ"א מ"ג), אבל תוספות (ד"ה אין מעמידין) תמהו על זה, כי שם איירי בהזיק בחיי האב ומשום דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב וזה אינו שייך כאן (תוי"ט). **יג.** כדכתיב והועד בבעליו. עיין הקדמת המסכת.

בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס וּמְעִידִין לָהֶן בִּפְנֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. נִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ, נִשְׁתַּתְּפָה הַשּׁוֹטֶה וְהִגְדִּיל הַקָּטָן, חָזַר לְתַמּוּתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ. שׁוֹר הָאֲצְטָדִין

בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, והוא יהיה נחשב כבעלים, **וּמְעִידִין לָהֶן בִּפְנֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס** – והעדים מעידין על שור של החרש שוטה וקטן בפני האפוטרופוס, ואם יגח שוב ג' פעמים נעשה מועד ויגבו הנזק מקרקעות היתומים[יד]. **נִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ, נִשְׁתַּתְּפָה הַשּׁוֹטֶה וְהִגְדִּיל הַקָּטָן, חָזַר לְתַמּוּתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, שסובר ששינוי רשות משנה את דין התראתו[טו]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ** – עדיין הוא מועד כי אין שינוי הרשות משנה דינו. **שׁוֹר הָאֲצְטָדִין** – שור שמלמדין אותו ליגח באצטדין[טז],

רבינו עובדיה מברטנורא

מַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס וְכוּ'. אִם הֶחֱזִקוּ לְתַמּוּתוֹ. דְּקָסָבַר מוּעָד שֶׁיָּצָא מֵרְשׁוּת נַאֲחָנִים, מַעֲמִידִין לָהֶם אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, בְּעָלָיו וְנִכְנַס לִרְשׁוּת בְּעָלִים אֲחֵרִים וְלֹא לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק אֶלָּא לִשְׁוֵיהּ חוֹזֵר לְתַמּוּתוֹ. דִּרְשׁוּת מִשְׁנָה מִשְׁנָה מוּעָד, דְּכִי הָדַר נָגַח מְשַׁלֵּם מִן הָעֲלִיָּה אֶת דִּין הַהֲרָאָתוֹ: שׁוֹר הָאֲצְטָדִין. וְיִגְבּוּ הַנֶּזֶק מִקַּרְקַע שֶׁל יְתוֹמִים: חָזַר שֶׁמֵּיחַד לְנִגִּיחוֹת, וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ לְכָךְ:

מקור חיים

יד. בגמרא (דף כד.) הובא לעיל (מקו"ח פ"ב מ"ד) איבעיא דלא איפשטא אי צריכים ליעודי תורא או ליעודי גברא. למ"ד יעודי גברא ע"כ לא יתחייבו היתומים לשלם אלא אחר שנגח שלש פעמים אחר שנתמנה האפוטרופוס שהרי צריכים להזהירו על שמירת השור שלש פעמים. אבל למ"ד יעודי תורא יתכן שמיד שנתמנה האפוטרופוס מעידין בפניו שהשור נגח שלש פעמים ואם יגח שוב כבר יתחייב כדין מועד. כן כתבו תוספות (דף לט. ד"ה ואם הוחזקו). אמנם כיון שמשנתנו כמ"ד רשות משנה והעמדת אפורטרופוס נחשב כרשות אחר, על כרחיך לא יתחייב אלא כשיגח שלש פעמים אחר שנתמנה. ולכן כתב התוי"ט שמש"כ הרע"ב דכי הדר נגח משלם מן העלייה היינו אחר שנגח שלש פעמים מהעמדת האפוטרופוס. **טו.** רע"ב עפ"י הגמרא. ור"ל ששינוי הרשות מרשות אפוטרופוס לרשות בעלים משנה דינו של שור, שיכולים היתומים לומר אם היו מעידים בפנינו היינו עושים לו שמירה מעולה ולא היה מזיק, ולפיכך דיינינן ליה כתם עד שיעידו בפני הבעלים ג' פעמים (נמוק"י, הובא בתוי"ט). (מש"כ הרע"ב רשות 'משנה' משנה לא נמצא הלשון כן בגמרא, ומלא"ש כתב שטעות היא). **טז.** מושב שחוק שרגילים לעשות לפני המלכים מבהמות שמתגרות זו בזו ועם אדם ומרגילין אותו ליגח, ואם המית אדם באותו מעמד אינו חייב מיתה שהם גרמו לו והוי כאונס (תוכ"ד נמוק"י).

אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) כִּי יִגַּח, וְלֹא שֶׁיַּגִּיחוּהוּ:

אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) **כִּי יִגַּח, וְלֹא שֶׁיַּגִּיחוּהוּ:**

ה שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הָאָדָם וָמֵת, מוּעָד, מְשַׁלֵּם כֹּפֶר, וְתָם, פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר. וְזֶה וָזֶה חַיָּבִים מִיתָה. וְכֵן בְּבֵן וְכֵן בְּבַת. נָגַח עֶבֶד אוֹ אָמָה, נוֹתֵן שְׁלֹשִׁים סְלָעִים, בֵּין שֶׁהוּא יָפֶה מָנֶה וּבֵין שֶׁאֵינוֹ יָפֶה אֶלָּא דִּינָר אֶחָד:

שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הָאָדָם וָמֵת, מוּעָד – אם היה מועד, שכבר המית אדם שלש פעמים, **מְשַׁלֵּם כֹּפֶר** – משלם דמי ניזק ליורשיו[יז], **וְתָם, פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר**[יח]. **וְזֶה וָזֶה חַיָּבִים מִיתָה**[יט]. **וְכֵן בְּבֵן וְכֵן בְּבַת** – וכן הדין אם נגח תינוק או תינוקת חייב עליהם סקילה וכופר כגדולים[כ]. **נָגַח עֶבֶד אוֹ אָמָה** – שור מועד שנגח עבד או אמה[כא], **נוֹתֵן שְׁלֹשִׁים סְלָעִים, בֵּין שֶׁהוּא יָפֶה מָנֶה** – מאה דינר **וּבֵין שֶׁאֵינוֹ יָפֶה אֶלָּא דִּינָר אֶחָד:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה מוּעָד מְשַׁלֵּם כֹּפֶר. וְאַף עַל גַּב דְּבִקְּמָא קָטְלִינַן לֵיהּ, דְּגַבְרָא קָטְלָא קָטֵיל. אִי דְּנָגַח קָטְלִינַן לֵיהּ, אַשְׁכְּחִינַן מוּעָד, כְּגוֹן נַמִּי, דְּקָטֵיל וַעֲרַק לְאַגְמָא לְאַחַר שֶׁהֵעִידוּ שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה נָכְרִים. אִי נַמִּי, שֶׁהָרַג בּוֹ: וְכֵן בְּבֵן וְכֵן בְּבַת. תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת, שְׁלֹשָׁה יִשְׂרְאֵל טְרֵפָה, דְּאַטְרְפָה לֹא חַיָּב עֲלֵיהֶן סְקִילָה וְכֹפֶר כִּגְדוֹלִים:

מקור חיים

יז. נחלקו התנאים (דף מ.) אי כופרא דמי מזיק או דמי ניזק, הרע"ב (בערכין פ"ג מ"ג) כתב כמ"ד דמי ניזק. **יח.** נחלקו התנאים אי תם משלם חצי כופר, לרבי יוסי הגלילי תם משלם חצי כופר וחולק על תנא משנה זו (דף מד. תוד"ה והא תם הוא). **יט.** עיין רע"ב איך יתכן מועד שהמית שהרי ממיתין לו מפעם ראשון שהמית. (לפי גירסתנו בגמרא למסקנא לא אמרינן שמועד לנכרי הוי מועד לישראל וכן לא אמרינן שמועד לטריפה הוי מועד לכשר, אבל הרמב"ם ועוד ראשונים גורסים אחרת ולדידהו אף למסקנא קאי, וכן שיטת הרע"ב). **כ.** ולא תימא כיון שאינם חייבים במצוות אין דינם חמור כל כך (תוי"ט, בשם נמוק"י). ודוקא כשהם בני קיימא ולא כשהם נפל או ספק נפל. **כא.** עבד או אמה כנענים שהוטבלו לעבדות וחייבים במצוות, ואדם ההורגם חייב מיתה וכן שור ההורגם חייב מיתה, ואם הוא שור מועד משלמים הבעלים שלשים סלע הקצוב בתורה ככופר לעבדים, אבל תם אינו משלם לפי רבי עקיבא שדורש בעל השור נקי משלשים של עבד וסתם משנתנו רבי עקיבא הוא (רשב"א).

ו שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל וְנָפַל עַל הָאָדָם, נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, לְנָכְרִי וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לְנָפָלִים וְהָרַג בֶּן קְיָמָא, פָּטוּר:

שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל להנאתו **וְנָפַל עַל הָאָדָם** ומת, או שהשור **נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, לְנָכְרִי וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לְנָפָלִים וְהָרַג בֶּן קְיָמָא, פָּטוּר** מן המיתה[כב]. כי כמיתת בעלים כך מיתת שור, מה בעלים אינם חייבים אלא אם הרגו בכוונה כך השור אינו נהרג אלא אם כן הרג בכוונה[כג]:

משנה ז

נאמר בתורה (שמות כא) **(כח)** וְכִי יִגַּח **שׁוֹר** אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל **הַשּׁוֹר** וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל **הַשּׁוֹר** נָקִי: **(כט)** וְאִם **שׁוֹר** נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה **הַשּׁוֹר** יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: **(לב)** אִם עֶבֶד יִגַּח **הַשּׁוֹר** אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו **וְהַשּׁוֹר** יִסָּקֵל:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל וכו'. פָּטוּר מִן הַמִּיתָה. וְאִם הָיָה מוּעָד, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מוּעָד לְהִתְחַכֵּךְ בְּכָתְלִים וּלְהַפִּילָם עַל בְּנֵי אָדָם, וְנִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל לַהֲנָאָתוֹ וְהִפִּילוֹ עַל הָאָדָם וָמֵת, הַשּׁוֹר פָּטוּר מִן הַמִּיתָה, וְהַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִים אֶת הַכֹּפֶר, דִּכְתִיב בְּעָלָיו יוּמַת, כְּמִיתַת הַבְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר, מַה בְּעָלִים אֵין חַיָּבִין אִם הָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ עַד שֶׁיְּהַרְגוּ בְּכַוָּנָה, כָּךְ הַשּׁוֹר אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּהַרֹג בְּכַוָּנָה. וְהַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִים אֶת הַכֹּפֶר, דִּכְתִיב אִם כֹּפֶר, שֶׁהָיָה יָכוֹל לִכְתֹּב כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו, מַאי אִם כֹּפֶר, לְרַבּוֹת הַהוֹרֵג שֶׁלֹּא בְכַוָּנָה לְחַיְּבוֹ כֹּפֶר:

מקור חיים

כב. אבל חייב כופר אם מועד הוא כדאיתא ברע"ב. ומש"כ שהיה מועד להתחכך בכתלים, פירש התוי"ט שכוונתו כגון ששלש פעמים נתחכך בכותל בכוונה להמית בני אדם, ולא נהרג עליהם משום שערק לאגמא או שהיו נכרים או טריפה. ועכשו נתחכך להנאתו ולכן על אדם זה אינו חייב מיתה ומ"מ משלם כופר כיון שמועד הוא להתחכך בכותל.

כג. עיין רע"ב דדרשינן כן מקרא.

ז שׁוֹר הָאִשָּׁה, שׁוֹר הַיְתוֹמִים, שׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס, שׁוֹר הַמִּדְבָּר, שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים מִיתָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שׁוֹר הַמִּדְבָּר, שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת, פְּטוּרִים מִן הַמִּיתָה, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶם בְּעָלִים:

שׁוֹר הָאִשָּׁה, שׁוֹר הַיְתוֹמִים שאין להם אפוטרופוס, **שׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס** – שור של יתומים שיש להם אפורטרופוס, **שׁוֹר הַמִּדְבָּר** – שור שהוא הפקר, **שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים מִיתָה** – כל אלו אם המיתו אדם הם חייבים מיתה[כד]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שׁוֹר הַמִּדְבָּר, שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת, פְּטוּרִים מִן הַמִּיתָה, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶם בְּעָלִים**, ובתורה כתיב והועד בבעליו[כה]:

ח שׁוֹר שֶׁהוּא יוֹצֵא לְהִסָּקֵל וְהִקְדִּישׁוֹ בְעָלָיו, אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ.

שׁוֹר שֶׁהוּא יוֹצֵא לְהִסָּקֵל – שור שנגמר דינו ליסקל[כו], **וְהִקְדִּישׁוֹ בְעָלָיו, אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ**, שאינו ברשותו ואין יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו.

רבינו עובדיה מברטנורא

ז שׁוֹר הַיְתוֹמִים. שֶׁאֵין לָהֶם אַפּוֹטְרוֹפּוֹס: וְשׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס. הַשּׁוֹר שֶׁל יְתוֹמִים הוּא, אֶלָּא שֶׁעַל הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְשָׁמְרוֹ: הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. דִּשְׁבָעָה שׁוֹר כְּתוּבִים בַּפָּרָשָׁה בְּנוֹגֵחַ אָדָם. חַד לְגוּפֵיהּ, וְשִׁשָּׁה לְשִׁשָּׁה שָׁוָרִים הַלָּלוּ: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שׁוֹר הֶקְדֵּשׁ שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים פְּטוּרִים מִן הַמִּיתָה. אֲפִלּוּ נָגַח וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ, נָגַח וְאַחַר כָּךְ מֵת הַגֵּר, הָיָה פּוֹטֵר רַבִּי יְהוּדָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

כד. בגמרא איתא ששבע פעמים כתיב תיבת שור בפרשה אחת לגופיה ושש לרבות ששה אלו. כי לת"ק לולא הריבוי היינו אומרים ששור אשה פטור דכתיב בעל השור לשון זכר (רש"י), ושל יתומים כיון דלאו בני דיעה נינהו, ושל אפוטרופוס אימא חס רחמנא על נכסי היתומים, ושור המדבר דלית ליה בעלים וכתיב והועד בבעליו, וכן שור של גר שמת, ושל הקדש הו"א מחמת פסידא דהקדש (נמוק"י הובא בתוי"ט).
כה. רבנו יהונתן כתב שרבי יהודה לא דריש הני שש ריבויים, ומסברא אית ליה שכולם חייבים ורק שלש אלו שאין להם בעלים פטורים. **כו.** ואפילו לא יצא עדיין (נימוק"י).

שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ אָסוּר. וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ הִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו, מֻקְדָּשׁ. וְאִם שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ מֻתָּר:

שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ אָסוּר באכילה ובהנאה[כג]. **וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ הִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו, מֻקְדָּשׁ**[כח]. **וְאִם שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ מֻתָּר**, אף באכילה:

ט מָסְרוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וּלְשׂוֹכֵר, נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים, מוּעָד מְשֻׁלָּם נָזַק שָׁלֵם, וְתָם מְשֻׁלָּם חֲצִי נָזַק. קְשָׁרוֹ בְּעָלָיו בְּמוֹסֵרָה, וְנָעַל בְּפָנָיו, כָּרָאוּי, וְיָצָא וְהִזִּיק,

מָסְרוֹ – מי שמסר שורו **לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וּלְשׂוֹכֵר**, והם פשעו בשמירתו[כט], **נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים** – נכנסו השומרים במקום הבעלים והם חייבים לשלם, **מוּעָד מְשֻׁלָּם נָזַק שָׁלֵם, וְתָם מְשֻׁלָּם חֲצִי נָזַק. קְשָׁרוֹ בְּעָלָיו בְּמוֹסֵרָה** – מי שהיה לו שור תם וקשרו בחבל כדי לשמרו מלהזיק, **וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי** – או[ל] נעל בפניו כראוי בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה. ושני אלו שמירה פחותה הם. **וְיָצָא וְהִזִּיק**,

רבינו עובדיה מברטנורא

ח וְאִם שְׁחָטוֹ אָסוּר. בַּאֲכִילָה. דִּכְתִיב (שמות כא) סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא נִבְלָה וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ אָסוּר: **הִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו מֻקְדָּשׁ.** וְנִפְקָא מִנַּהּ דְּאִי מִתְהֲנֵי מִנַּיְיהּ מָעַל:

ט וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי. בְּדֶלֶת שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה. וְהֵינוּ שְׁמִירָה פְּחוּתָה:

מקור חיים

כג. רע"ב כתב אסור באכילה. אבל ה"ה דאסור בהנאה כמבואר בקידושין (פ"ב מ"ט) וכמבואר בסוגיין (דף מא.) דלא יֵאָכֵל בין אכילה בין הנאה משמע. (ואולי הרע"ב נקט אכילה משום רבותא דסיפא שבשחטו קודם גמר דין מותר אף באכילה). **כח.** ונפ"מ שאם נהנה ממנו מעל, כ"כ הרע"ב. כי פשוט שלא נפטר על ידי זה ממיתה שהרי אף אם נגח כשהיה הקדש חייב מיתה כבמשנה הקודמת. **כט.** שומר חינם שעבד ליה שמירה פחותה פטור מתשלומין כי שומר חינם אינו משועבד להמפקיד ליותר משמירה פחותה, ושור תם לכו"ע בעי שמירה מעולה, ולכן בעל השור שנתנו לשומר שאין צריך לשמרו שמירה מעולה פשע בה והוא חייב. ומשנתנו שסתם ואמר שנכנסו תחת בעלים ע"כ איירי בלא עשו שום שמירה (תוי"ט). **ל.** טור סי' שצ"ז.

אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, תָּם חַיָּב וּמוּעָד פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו, וְשָׁמוּר הוּא זֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין לוֹ שְׁמִירָה אֶלָּא סַכִּין:

אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, שהוא סובר שבין תם ובין מועד צריכים שמירה מעולה[לא]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, תָּם חַיָּב**, מפני שתם צריך שמירה מעולה[לב], **וּמוּעָד פָּטוּר**, שמועד סגי ליה בשמירה פחותה[לג]. **שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו**, כי בענין שור מועד נאמר 'ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם' והך שמירה רוצה לומר שמירה פחותה[לד], ולכן רק אם לא שמרו אפילו שמירה פחותה חייב לשלם, **וְשָׁמוּר הוּא זֶה** – והרי שמרו שמירה פחותה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין לוֹ שְׁמִירָה אֶלָּא סַכִּין** – אין למועד שמירה אלא בשחיטה, ואף אם שמרו בשמירה מעולה חייב[לה]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמוּעָד פָּטוּר. מִצַּד הַעֲדָאָה שֶׁבּוֹ. אֲבָל צַד תַּמּוּת בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. וּמְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק כְּתָם. דִּכְתִיב וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ גַּבֵּי מוּעָד, הָא שְׁמִרוֹ כָּל דְּהוּ פָּטוּר מִצַּד הַעֲדָאָה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין לוֹ שְׁמִירָה. לְמוּעָד אֶלָּא סַכִּין. עַד שֶׁיִּשְׁחָטֶנּוּ. וְשָׁלֹשׁ מַחֲלֹקוֹת בַּדָּבָר. לְרַבִּי מֵאִיר בִּשְׁמִירָה פְּחוּתָה חַיָּב וּבְמַעֲלָה פָּטוּר. וּלְרַבִּי יְהוּדָה בִּשְׁמִירָה פְּחוּתָה נִמְצֵי פָּטוּר מִצַּד הַעֲדָאָה שֶׁבּוֹ, אֲבָל חַיָּב עַל צַד תַּמּוּת שֶׁבּוֹ, עַד שֶׁיִּשְׁמְרֶנּוּ שְׁמִירָה מְעֻלָּה. וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּמַעֲלָה נִמְצֵי חַיָּב. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וּמִיהוּ לְכַתְחִלָּה מִצְוָה לְשָׁחֵט שׁוֹר הַמּוּעָד כְּדֵי לְסַלֵּק הַהֶזֵּק:

מקור חיים

לא. לרבי מאיר סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי, כלומר, סתמא אין אדם שומר שוורין כלל. וא"כ כשחייבה התורה על היזק תם היינו כשלא שמרו כלל, אבל אם שמרו שמירה פחותה פטור. וכששוב נכתב במועד ולא ישמרנו בעליו היינו להוסיף עליו שמירה ולהצריכו שמירה מעולה. ואחר כך יליף תם ממועד בגזירה שוה 'נגיחה נגיחה' ומצריך גם בתם שמירה מעולה. **לב.** לרבי יהודה סתם שוורים בחזקת שימור קיימי, כלומר, סתמא שומר אדם שוורין בשמירה פחותה, וכשחייבה התורה על היזק תם היינו משום שלא שמרו שמירה מעולה. **לג.** ומכל מקום אם שמר מועד בשמירה פחותה חייב חצי נזק כתם, כי צד תמות במקומה עומדת, דאטו משום שנעשה מועד גרע וייפטר אפילו מחצי נזק. **לד.** לרבי יהודה התורה מחייבת תם בשמירה מעולה, וכששוב נכתב במועד ולא ישמרנו היינו גם שמירה מעולה, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט ולומר שסגי בשמירה פחותה. ולא יליף תם ממועד בגזירה שוה משום שמיעט התורה וכתב ולא ישמרנו דמשמע לזה ולא לתם. **לה.** רבי אליעזר יליף מדכתיב (דברים כב) ולא תשים דמים

פרק ה - שור שנגח את הפרה

א שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה וְנִמְצָא עֻבָּרָה בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָהּ יָלְדָה, אִם מִשֶּׁנִּגְּחָהּ יָלְדָה, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק לַפָּרָה וּרְבִיעַ נֶזֶק לַוָּלָד. וְכֵן פָּרָה שֶׁנָּגְחָה אֶת הַשּׁוֹר וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָהּ יָלְדָה, נֶזֶק לַוָּלָד, מחמת הספק שמא שורו המיתו, כי תנא משנה זו סומכוס הוא שסובר ממון המוטל בספק חולקין[א]. **וְכֵן פָּרָה** מעוברת **שֶׁנָּגְחָה אֶת הַשּׁוֹר וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ** – אחר הנגיחה נמצא הולד חי בצד האם[ב], **וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָהּ יָלְדָה,** ותם אינו משלם אלא מגופו וכיון שהוא לא נגח אין הניזק יכול לגבות מן הולד,

שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה – שור שנגח פרה מעוברת, **וְנִמְצָא עֻבָּרָה בְּצִדָּהּ** – ואחר הנגיחה נמצא העובר מת בצד הפרה, **וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָהּ יָלְדָה,** ושלא מחמת הנגיחה מת העובר, **אִם מִשֶּׁנִּגְּחָהּ יָלְדָה,** ומת מחמת הנגיחה, **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק לַפָּרָה,** כדין כל תם שהזיק, **וּרְבִיעַ נֶזֶק לַוָּלָד,** מחמת הספק שמא שורו המיתו, כי תנא משנה זו סומכוס הוא שסובר ממון המוטל בספק חולקין. **וְכֵן פָּרָה** מעוברת **שֶׁנָּגְחָה אֶת הַשּׁוֹר וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ** – אחר הנגיחה נמצא הולד חי בצד האם, **וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָהּ יָלְדָה,** ותם אינו משלם אלא מגופו וכיון שהוא לא נגח אין הניזק יכול לגבות מן הולד,

רבינו עובדיה מברטנורא

א שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה. מְעֻבֶּרֶת: **וְנִמְצָא עֻבָּרָה בְּצִדָּהּ.** מֵת: **וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָהּ יָלְדָה.** וְלֹא מֵת מֵחֲמַת הַנְּגִיחָה: **אִם מִשֶּׁנִּגְּחָהּ.** וּמֵחֲמַת הַנְּגִיחָה הִפִּילָתוּ: **וּרְבִיעַ נֶזֶק לַוָּלָד.** דְּתָם חַיָּב חֲצִי נֶזֶק, וְהָאי וָלָד מֵטָל בְּסָפֵק הוּא, וְחוֹלְקִין. וּמַתְנִיתִין סוּמְכוֹס הִיא דְּאָמַר מָמוֹן הַמֻּטָּל בְּסָפֵק חוֹלְקִין. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּדִּין, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְהָלְכָה כַּחֲכָמִים. וַאֲפִלּוּ נֶזֶק אוֹמֵר בָּרִי וּמַזִּיק אוֹמֵר שָׁמָא, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה: **וְכֵן פָּרָה שֶׁנָּגְחָה אֶת הַשּׁוֹר וְכוּ'**

מקור חיים

בביתך, ותניא רבי נתן אומר מכאן שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו. ברע"ב כתב שנמצא שלש מחלוקות, וכן דעת רש"י, ובא לאפוקי מש"כ תוספות (דף מו. ד"ה אלא) שי"ל שלעולם רבי אליעזר כרבי יהודה ס"ל לענין תשלומין אלא שבא לומר שיש איסור להחזיקו. **א.** בגמרא (דף מו.), אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי סומכוס דאמר ממון המוטל בספק חולקין, אבל חכמים אומרים זה כלל גדול בדין, המוציא מחברו עליו הראיה, ואפילו ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא. ולדידהו כל שאין ראיה בעדים שמחמת הנגיחה מת העובר אין משלם כלום על העובר. **ב.** כאן איירי שיצא חי ולכן תנא ולד, ולעיל שמת תנא העובר (תוי"ט).

אִם מִשֶּׁנִּגְּחָה יְלָדָה, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה וּרְבִיעַ נֶזֶק מִן הַיָּלְד:

אִם מִשֶּׁנִּגְּחָה יְלָדָה – או שמא אחר הנגיחה ילדה וגם הולד נגח והניזוק יכול לגבות מן הולד, **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה וּרְבִיעַ נֶזֶק מִן הַיָּלְד** – אם הפרה בפנינו גובה ממנה כל חצי הנזק, ואם אין הפרה בפנינו ובא לגבות מן הולד, אינו גובה אלא רביע נזק:

ב הַקָּדָר שֶׁהִכְנִיס קְדֵרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְשִׁבְּרָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר. וְאִם הֶזִּקָּה בָּהֶן, בַּעַל הַקְּדֵרוֹת חַיָּב. וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל חָצֵר חַיָּב[ג]. וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, וְשִׁבְּרָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר, שֶׁהַכְנִיס קְדֵרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְשִׁבְּרָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר, שאומר לו בעל הבית מי הרשך להכניס את שלך בשלי. **וְאִם הֶזִּקָּה בָּהֶן** – ואם בהמתו של בעל הבית הוזקה בהן, **בַּעַל הַקְּדֵרוֹת חַיָּב**. **וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת**, ושברתן בהמתו של בעל הבית, **בַּעַל חָצֵר**

רבינו עובדיה מברטנורא

מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה. אִם נִמְצֵאת הִיא וְעֻבָּרָה נָגְחוּ. וְאִם לְאַחַר שֶׁיָּלְדָה הַפָּרָה, כְּדִין הֵם שֶׁמְּשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק נָגְחָה לֹא הָיָה מְשַׁלֵּם מִן הַיָּלָד כְּלוּם, מְגוּפוֹ. וְאִם לֹא נִמְצֵאת הַפָּרָה, מְשַׁלֵּם שֶׁהֲרֵי הַיָּלָד לֹא נָגַח וְאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם רְבִיעַ נֶזֶק מִן הַיָּלָד. שֶׁאִם הָיָה יָדוּעַ שֶׁקֹּדֶם שֶׁיָּלְדָה נָגְחָה הָיָה מְשַׁלֵּם כָּל חֲצִי נֶזֶק מִן הַיָּלָד, שֶׁמְּעֻבֶּרֶת שֶׁנָּגְחָה אֶלָּא מִגּוּפוֹ. עַכְשָׁיו שֶׁהוּא בְּסָפֵק, חוֹלְקִים, וּמִן הַחֲצִי נֶזֶק שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְשַׁלֵּם מְשַׁלֵּם רְבִיעַ נֶזֶק מִן הַיָּלָד:

מקור חיים

ג. כאן מוכח שהכוונה למוכר קדרות, אמנם ברישׁ פרק השוכר את האומנין (ב״מ פ״ו) את החמר ואת הקדר, פירש״י קדר, בעל קרון. וכן בסוף פרק עשרה יוחסין (קידושין פ״ד) כתב רש״י קדר, בעלי קרנות (אמנם שם ברש״י בעין יעקב ור״ן הגירסא היא בעלי קדרות). ד. לשון המאירי. ואין צריכים לזה לימוד כי סברא היא שאילו לא הניח דבריו ברשותו לא היו ניזוקים, וכן הוא בגמרא לגבי קרן ברשות הניזק שאומר לו תורך ברשותי מאי בעי. והא דהצריך התורה לכתוב בשן ורגל ובעבר ברשות אחר, זה אינו אלא כדי לפוטרן ברשות הרבים, אבל לפוטרן ברשות המזיק אין צריך קרא כי סברא היא (סמ״ע שפ״ט ס״ק ט). ה. שהוא ככורה בור ברשות חברו, א״נ מחמת אדם המזיק שהיה לו לשמור חפציו שלא יוזקו בהם אחרים (מאירי).

חַיָּב. הִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר. וְאִם הָיְתָה בָהֶן, בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב. וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּב:

חַיָּב, שכשנתן לו רשות להכניסן הוי כאומר הכנס ואני אשמור[ו]. **הִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר**, שלא היה לו להכניס. **וְאִם הָיְתָה בָהֶן** – אם בהמתו של בעל הבית נכשלה והוחלקה בהן והוזקה[ז], **בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב**, כמו בקדרות. **וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּב**, שהוא כאומר הכנס ואני אשמור[ח]:

ג הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, וְנָגַח שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁנָּשְׁכוֹ כַּלְבּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר. נָגַח הוּא שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, חַיָּב. נָפַל לְבוֹרוֹ וְהִבְאִישׁ

הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, וְנָגַח שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁנָּשְׁכוֹ כַּלְבּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[ט], **פָּטוּר**, שאלו לא נכנס לרשותו לא היה ניזק[י]. **נָגַח הוּא שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, חַיָּב** – דהוי ליה קרן ברשות הניזק[יא]. **נָפַל לְבוֹרוֹ וְהִבְאִישׁ**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב **וְאִם הָיְתָה בָהֶם בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב.** אֲבָל אִם אָכְלָה מֵהֶן עַד שֶׁמֵּתָה, בַּעַל וְהָנֵי מִלֵּי שֶׁהֶחְלִקָה וְנִכְשְׁלָה בָּהֶן. הַפֵּרוֹת פָּטוּר, דַּהֲוָה לַהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל:

מקור חיים

ו. כן דעת חכמים אבל בסוף משנה הקרובה פליג רבי וס"ל שאינו מקבל עליו לשמור עד שאומר בפירוש. ז. עיין רע"ב שאם הוזקה על ידי אכילה פטור שלא היה לה לאכול וכיון שהזיקה עצמה בכוונה אינו ראוי זה להתחייב בכך (דף מז: תוד"ה הוה, הובא בתוי"ט). ח. אע"פ שדין פירות דומה לדין קדרות התנא שנאם בלשון לא זו אף זו, כי הו"א שקדרות קיבל עליו שמירתן שידוע שנוחין הן לישבר ומסתמא קיבל עליו שמירתן, אבל פירות אימא לא, קמ"ל (תוי"ט בשם תוספות). ט. תוי"ט תמה למה הוצרך התנא להשמיענו דין זה גם בכלב. י. בגמרא (דף יג:) שאומר לו תורך ברשותי מה בעי וכן כתב הרמב"ם (פ"א ה"ז) שהרי הוא אומר לו אלו לא נכנסת לרשותי לא הגיע לך היזק. (בברכת שמואל (סימן ט"ו ס"ק ב) ביאר שמחמת כן חשיב שהוא גרם לעצמו הנזק ובעל השור לא חשיב כמזיק כלל). יא. כן כתב תוי"ט שהיינו ככל קרן ברשות הניזק דלחכמים חייב חצי נזק ולרבי טרפון נזק שלם (פ"ב מ"ה).

מֵימָיו, חַיָּב. הָיָה אָבִיו אוֹ בְנוֹ לְתוֹכוֹ, מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּפֶר. וְאִם הִכְנִיס בְּרְשׁוּת, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּב. רַבִּי אוֹמֵר, בְּכָלָן אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו לִשְׁמֹר:

מֵימָיו – הובאש המים על ידי שגופו היה מלוכלך[יב], **חַיָּב. הָיָה אָבִיו אוֹ בְנוֹ לְתוֹכוֹ** – אם אביו או בנו של בעל הבית היו בתוך הבור והשור נפל עליהם והרגם, **מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּפֶר**[יג]. **וְאִם הִכְנִיס בְּרְשׁוּת** – ואם הכניס שורו ברשות בעל החצר, ונגחו שורו של בעל החצר או שנשכו כלבו של בעל החצר, **בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּב**, שכיון שנתן לו רשות להכניס הרי הוא כאומר ואני אשמרנו. **רַבִּי אוֹמֵר, בְּכָלָן אֵינוֹ חַיָּב** – בכולן אין בעל החצר חייב אף על פי שנתן לו רשות להכניסו, **עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו לִשְׁמֹר** – אלא אם כן אמר לו במפורש ואני אשמרנו[יד]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ג חָיָה אָבִיו אוֹ בְנוֹ. שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת בְּתוֹכוֹ. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר אֲנָשִׁים, אֶלָּא אוֹרְחָא דְּמִלְּתָא נָקֵט: **מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּפֶר.** וּכְגוֹן שֶׁהָיָה מוּעָד לְהַפִּיל עַצְמוֹ עַל בְּנֵי אָדָם בְּבוֹרוֹת, וְהָאִידָּנָא חָזֵי יַרְקָא בַּבּוֹר וְהִפִּיל עַצְמוֹ לַבּוֹר לֶאֱכֹל יַרְקָא וְהָרַג אֶת הָאָדָם, שֶׁהַשּׁוֹר פָּטוּר מִמֵּיתָה הוֹאִיל וְהָרַג שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, דְּאִתְרַבֵּי כֹּפֶר אֲפִלּוּ שֶׁהָרַג שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה כִּדְאָמְרִינַן לְעֵיל: **רַבִּי אוֹמֵר וְכוּ'.** וְהָלְכָה כְּרַבִּי. הִלְכָךְ אִם הִכְנִיס שׁוֹרוֹ בִּרְשׁוּת בַּעַל הַבַּיִת סְתָם וְלֹא קִבֵּל עָלָיו לִשְׁמֹר, בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר, דְּהָא לֹא קִבֵּל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא. וְהַמַּכְנִיס נַמֵּי פָּטוּר, לְפִי שֶׁהִכְנִיס בִּרְשׁוּת:

מקור חיים

יב. אבל אם הבאיש מחמת סרחון הנבלה, גרמא בעלמא היא ולא מיחייב (מלא״ש בשם הגמרא, ועיי״ש). **יג.** עיין רע״ב שהיה מועד להפיל עצמו על בני אדם בבורות. (אבל לא נהרג עליהם משום שהיו נכרים או טריפה, עיין לעיל פ״ד מ״ו, אבל כאן אין שייך לומר שערק לאגמא, שהרי בבור היה). ובפעם הזה ראה ירק ומחמתו הפיל עצמו לבור ולכן על אדם זה אינו נהרג אבל חייב כופר מחמת שהוא מועד להפיל עצמו לבורות. (התוי״ט כתב שהיינו כשיטת רש״י לעיל פ״ד, ושתוספות הרבו להקשות עליו, עיי״ש). **יד.** ואם לא קיבל עליו לשמור הוא פטור שלא קיבל עליו, ובעל השור פטור אם הזיק שהרי ברשות נכנס, כן כתב הרע״ב. ובתוי״ט הביא מש״כ הרב המגיד (פ״ז ה״ה) שהטעם הוא משום שכשמרשה לו להכניס שורו הרי הוא כאלו הם מתנים בפירוש שיפטור כל אחד בנגיחת שורו. (ה״ה כתב כן בשם תוספות (דף מז: ד״ה אימא סיפא), אמנם הלחם משנה תמה על דבריו שהרי מפורש בתוספות שלא כתבו כן אלא להו״א שבגמרא).

משנה ד

שמות כא (כב) וְכִי יִנָּצּוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים:

(כג) וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ:

ד שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, פָּטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת. וְאָדָם שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת. כֵּיצַד מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת, שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה כַּמָּה הִיא יָפָה עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה וְכַמָּה הִיא יָפָה מְשֻׁיֶּלֶדֶת. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם כֵּן,

שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ – שור שהיה מתכוין לנגוח שור אחר[טו], **וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, פָּטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת**, שאין חייב בדמי ולדות אלא אדם שהכה את האשה. **וְאָדָם שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת**, כדכתיב 'ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה'. **כֵּיצַד מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת** – כיצד שמין דמי הולדות, **שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה כַּמָּה הִיא יָפָה עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה** – כמה היתה שוה לפני שילדה, **וְכַמָּה הִיא יָפָה מְשֻׁיֶּלֶדֶת** – וכמה היא שוה אחר שילדה, והדפרש ישלם[טז]. **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם כֵּן** – אם שמין כמו שאמרת לא ישלם כלום,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ וכו'. אַיְדֵי לַחֲבֵרוֹ. דַּאֲפִלּוּ הָיָה מִתְכַּוֵּן לָאִשָּׁה, דְּבָעֵי לְמִתְנֵי סֵיפָא אָדָם שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן פָּטוּר הַשּׁוֹר מִדְּמֵי וְלָדוֹת, שֶׁאֵין חַיָּב לַחֲבֵרוֹ, תְּנָא רֵישָׁא נַמִּי שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן בִּדְמֵי וְלָדוֹת אֶלָּא אָדָם בִּלְבַד: **אִם כֵּן**

מקור חיים

טו. יעויין ברע"ב שלאו דוקא במתכוין לשור אחר, כי בכל אופן שהכה שור את האשה פטור מדמי ולדות. **טז.** כשהאשה מעוברת היא גם נראית משובחת ובעלת איברים. וכששמין כמה היתה יפה וכמה היא יפה יש בשומא זו גם דמי ולדות וגם השבח שהשביחה האשה, כי לת"ק כל זה זכתה התורה לבעל (כדאיתא בסוגיין (דף מט.) שילוף מתיבת הרה ששבח הריון לבעל).

מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת, מַשְׁבַּחַת. אֲלָא שָׁמִין אֶת הַוְלָדוֹת כַּמָּה הֵן יָפִין. וְנוֹתֵן לַבַּעַל. וְאִם אֵין לָהּ בַּעַל, נוֹתֵן לְיוֹרְשָׁיו. הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, אוֹ גִיּוֹרֶת, פָּטוּר:

מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מַשְׁבַּחַת – שהאשה משבחת אחר שילדה כי עד אז מסוכנת היא למות בצער הלידה[יז]. **אֲלָא שָׁמִין אֶת הַוְלָדוֹת כַּמָּה הֵן יָפִין** – אלא שמין דמי הולדות כמה היו שוין אם היו חיים וזהו מה שמשלם. **וְנוֹתֵן לַבַּעַל** – ובין לתנא קמא בין לרשב"ג נותן הדמים לבעל[יח]. **וְאִם אֵין לָהּ בַּעַל, נוֹתֵן לְיוֹרְשָׁיו. הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה** – היתה שפחה משוחררת[יט] נשואה לגר או לעבד משוחרר, **אוֹ גִיּוֹרֶת** – או אם היתה גיורת נשואה לגר או לעבד משוחרר, **פָּטוּר**, כי אלו אין להם יורשים והקודם לזכות בנכסיהם זוכה, והוא קודם לזכות במה שבידו:

רבינו עובדיה מברטנורא

מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מַשְׁבַּחַת. אִם כֵּן לְאֶחָד מֵהֶן, וּמֵת הַבַּעַל, פָּטוּר. דְּכָךְ שָׁמִין כִּדְקָאָמַרְתְּ, אִשְׁתֵּכַח דִּלְא יָהֵיב לֵיהּ מִידֵי, שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מַשְׁבַּחַת, שָׁדָמֶיהָ פְּחוּתִין לְמָכָר קֹדֶם שֶׁתֵּלֵד, שֶׁמִּסְכֶּנֶת הִיא לָמוּת בְּצַעַר הַלֵּידָה: **הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה.** כְּלוֹמַר הָיְתָה מְשֻׁחְרֶרֶת נְשׂוּאָה לְגֵר אוֹ לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר, אוֹ גִיּוֹרֶת נְשׂוּאָה דְּסָתָם מְשֻׁחְרֶרֶת וְגִיּוֹרֶת נְשׂוּאוֹת לְגֵר וְלִמְשֻׁחְרָר, לְהָכִי נָקֵט שִׁפְחָה וְגִיּוֹרֶת:

מקור חיים

יז. בסוגיין איתא שרק במבכרת ס"ל לרשב"ג שהיא מסוכנת ומשנתנו איירי במבכרת, אבל באינה מבכרת מודה רשב"ג שהיא משבחת קודם שילדה. (אמנם גם בזה חולק על ת"ק, כי לת"ק כל השבח הוא לבעל וכלעיל שדריש כן מקרא יתידה ולרשב"ג חולקין שבח האשה בין שניהם כי משניהם בא שבח זה). (לרבה דברי רשב"ג מתפרשים כמו שביארנו בפנים, וכן הוא ברע"ב, וקאי על מבכרת, אבל רבא מפרש שרשב"ג קאי על שאר הילדות וה"ק וכי אשה למי שיולדת משבחת ואין לעצמה בשבח ולדות כלום, אלא שמין את הולדות ונותנין לבעל ושבח ולדות חולקין).

יח. ואין זה המשך דברי רשב"ג, אלא סתם מתניתין היא (תוי"ט). **יט.** ולא נקט התנא הלשון שפחה משוחררת, כי ע"כ איירי שלא היו לה בנים ממנו, שא"כ הם יורשים. ולכן נקט שפחה ונשתחררה לרמז שנשתחררה מקרוב ועדיין לא היו לה בנים (תוי"ט בשם רש"י).

משנה ה

נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא (דף מט:) אי בור ברשות הרבים חייבים עליו ואי בור ברשות היחיד חייבים עליו. משנתנו כמ"ד שבין בור ברשות היחיד אם יש לניזק רשות ליכנס לשם, ובין בור ברה"ר חייבים עליהם. וכללא דמילתא בור בתר פתחו אזלינן, דנחשב הבור כאילו הוא במקום שהפתח שם (שם תוד"ה החופר).

ה הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר, חַיָּב. הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, חַיָּב. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר, שִׁיחַ וּמְעָרָה, הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים – ועשה פתח הבור ברשות הרבים, **אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר** – או חפר בור ברשות היחיד ועשה הפתח ברשות היחיד אחרת שלו[כ], **חַיָּב** – בכל אלו חייב[כא]. **הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, חַיָּב**, ואף על פי שאין הבור שלו[כב]. **אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר** – בין שחפר בור עגול, **שִׁיחַ** – ובין שחפר שיח, והוא בור ארוך וצר, **וּמְעָרָה** – או מערה מרובעת עם כיסוי שיש לה פה,

רבינו עובדיה מברטנורא

ה **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר.** אַף עַל גַּב דְּאֵין כָּאן צַד רְשׁוּת הָרַבִּים, **חַיָּב.** וּבִלְבַד אִם הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ, מְרַבַּעַת וּמְכַסָּה בְּקַרוֹי, אֲלָא שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּה: אוֹתָהּ שֶׁפִּי הַבּוֹר לְתוֹכָהּ: **אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר.** הוּא עָשׂוּי עָגֹל: **שִׁיחַ.** אָרֹךְ וְקָצָר: **מְעָרָה.**

מקור חיים

כ. רשות היא לשון נקבה, ולכן אי הכוונה לרה"י שלו צ"ל אחרת, וכן העתיק הרע"ב אבל בכל הספרים הגירסא היא אחר, ולפי זה יש לפרש ברשות היחיד של אדם אחר, אבל רש"י גרס אחר ומ"מ פירש כהרע"ב. (תוי"ט. ועיין דף מט: תוד"ה ברה"י). **כא.** אלא שכשהפתח ברשות היחיד אינו חייב אלא אם כן הפקיר הרשות שפי הבור בתוכה, והיינו הפקיר רשותו ולא בורו, א"נ אם כרהו בקצה רשותו סמוך לרה"ר. **כב.** ובגמרא (דף מט:) יליף לה מדכתיב כי יפתח וכי יכרה, אם על פתיחה חייב על כריה לא כל שכן, אלא שעל עסקי פתיחה וכרייה באה לו שאין לו חלק בו אלא מה שכרה אותו או פתחו, דהיינו ברה"ר שאין הקרקע שלו.

חֲרִיצִין וּנְעִיצִין, חַיָּב. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹר, מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, עָשָׂרָה טְפָחִים, אַף כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, עָשָׂרָה טְפָחִים. הָיוּ פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, פָּטוּר. וְאִם הֶזַּק בּוֹ, חַיָּב:

חֲרִיצִין – או חריצין רחבים ומרובעים כמערה ואינם מכוסים, **וּנְעִיצִין** – או נעיצין, והם צרים מלמטה ורחבים מלמעלה, **חַיָּב**, כי בכולם יש בם הבל[כג]. **אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹר** – כיון שעל כל החפירות חייב למה פירטה התורה בור, **מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עָשָׂרָה טְפָחִים** – ללמד שכמו בור יש בו כדי להמית, כי סתם בור עמוק עשרה טפחים[כד], ובשיעור זה יש כדי להמית, **אַף כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, עָשָׂרָה טְפָחִים** – אף כל חפירות אינו חייב אלא אם יש בם עשרה טפחים[כה]. **הָיוּ פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, פָּטוּר**, שאין המיתה מצויה בפחות מעשרה טפחים והוי כמו אנוס. **וְאִם הֶזַּק בּוֹ, חַיָּב**, ואפילו בחפירה כל שהוא, שהנזק בכל שהוא דבר מצוי וידוע[כו]:

ו בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, עָבַר עָלָיו בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[כז], **עָבַר עָלָיו**

רבינו עובדיה מברטנורא

חֲרִיצִין. רְחָבִים וּמְרֻבָּעִים כִּמְעָרָה, אֶלָּא שֶׁאֵינָן מְקֹרָין: נְעִיצִין. קְצָרִין מִלְּמַטָּה וּרְחָבִים מִלְּמַעְלָה: מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה טְפָחִים. דִּסְתָם בּוֹר הוּא גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים:

מקור חיים

כג. עיין תוי״ט שנשנו בלא זו אף זו. כי בור עגול הבלו מרובה, ושיח מחמת שהוא ארוך הבלו פחות, ומערה מרובעת והבלה פחות, וכל שכן חריצין שאינן מכוסין, ונעיצין שרחבים מלמעלה הבלם פחות אף מחריצין. **כד.** לשון הרע״ב, וכן פירש״י כאן, ור״ל מקרקעית הבור עד הפתח. אבל לתוספות (סנהדרין דף מה. ד״ה מה בור) יותר ניחא להו לשון רש״י שם שכתב סתם בור אינו פחות מעשרה, כי מצינו הרבה בורות בתורה שע״כ היו עמוקים מעשרה, כגון בור שהושלך לשם יוסף (תוי״ט). **כה.** למ״ד בור להבלו ולא לחבטו לא בא המשנה לרבות שום דבר, אלא תנא והדר מפרש מאיפוא נלמדו, אבל לשמואל דאית ליה להבטו וכ״ש לחבטו בא לרבות גם אם עשה תל גבוה עשרה ברה״ר ועלה שור ונפל משם ומת (גמרא דף נ:). **כו.** תוי״ט בשם הרמב״ם (נזקי ממון פי״ב הט״ו). **כז.** ומשכחת לה בור של שותפין כגון בחצר של שניהם ובור של שניהם והפקירו רשותן ולא הפקירו בורן, וכן משכחת לה ברה״ר בבור עמוק ט׳ ושניהם עקרו יחד חוליא והשלימו לעשרה (גמרא דף נא.).

הָרִאשׁוֹן וְלֹא כְסָהוּ, וְהַשֵּׁנִי וְלֹא כְסָהוּ, הַשֵּׁנִי חַיָּב. כְּסָהוּ הָרִאשׁוֹן, וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה וְלֹא כְסָהוּ, הַשֵּׁנִי חַיָּב. כְּסָהוּ כָּרָאוּי, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, פָּטוּר. לֹא כְסָהוּ כָּרָאוּי,

הָרִאשׁוֹן – השתמש בו הראשון, **וְלֹא כְסָהוּ** – ובגמר שימושו לא כיסהו אבל נתן הכיסוי לשני שבא להשתמש בו, **וְהַשֵּׁנִי וְלֹא כְסָהוּ** – והשני השתמש בו ולא כסהו, **הַשֵּׁנִי חַיָּב**, כי בקבלת הכיסוי נעשה כשומר גם על חלקו של הראשון[כח]. **כְּסָהוּ הָרִאשׁוֹן** – הראשון השתמש בו וכסהו, **וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה**, כגון שהתליע ונשבר הכיסוי[כט], **וְלֹא כְסָהוּ, הַשֵּׁנִי חַיָּב** – השני חייב לבדו בכל נזק שיארע, שהוא ידע והיה לו לדאוג לכסותו[ל]. **כְּסָהוּ כָּרָאוּי** – מי שכיסה בורו כראוי לשוורים ולא לגמלים והתליע הכיסוי, **וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, פָּטוּר**, כי אנוס הוא בהתלעה[לא]. **לֹא כְסָהוּ כָּרָאוּי** – לא כסהו כראוי לגמלים, והיו שכיחים שם גמלים ומחמת שעברו עליו החלישו אותו[לב],

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **הַשֵּׁנִי חַיָּב.** וְהוּא שֶׁמָּסַר לוֹ לְכַסּוֹתוֹ וְלֹא כְסָהוּ הַשֵּׁנִי: **כְּסָהוּ כָּרָאוּי** רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי כְּשֶׁהָלַךְ כִּסּוּי הַבּוֹר **וְנָפַל לְתוֹכוֹ.** כְּגוֹן שֶׁהִתְלִיעַ הַכִּסּוּי:

מקור חיים

כח. בגמרא (דף נא:) איתא שלמ"ד אין ברירה אף בלא מסר לו הכיסוי חייב השני, כי בזה שדולה מים מן הבור הוי ליה שואל בחלקו של הראשון ולכן חייב גם על חלק זה. אבל למ"ד יש ברירה כל מה שדולה מחלקו דולה ואין נעשה שואל על חלקו של הראשון ורק אם קיבל ממנו הכיסוי נעשה שומר דהוי כמו שקיבל עליו לכסותו (עפ"י רש"י שם). הרע"ב מפרש שאיירי בנתן לו הכיסוי וכמ"ד יש ברירה, ולכן ביארנו כן בפנים. **כט.** רש"י. **ל.** בגמרא (דף נב.) לדעת רבי יוחנן (שהלכה כוותיה) הראשון פטור עד כדי שיודיעוהו וישכור פועלים ויכרות ארזים ויכסנו. ומשיעור זה והלאה שניהם חייבים. רש"י סובר שלשני שראהו מגולה לא נותנים שיעור זה אלא מיד היה לו להושיב שומר, אבל לדעת תוספות גם לדידיה נותנים שיעור שישכור פועלים ויכרות ארזים ויכסנו ואין צריך להושיב שומר, ואין בין שני לראשון אלא השיעור של כדי שיודיעוהו, שהשני כבר יודע ולראשון מוסיפין שיעור זה. (וכתב הרא"ש (הובא בב"י סימן ת"י) שכן מסתבר שכיון שכסוהו כראוי ונתגלה אנוסים הם ואין צריכים להושיב שומר). **לא.** וקמ"ל דאין זה תחלתו בפשיעה וסופו באונס כי האונס לא בא מחמת הפשיעה (זו דעת הרמב"ם (פי"ב ה"ה) הובא בתוי"ט). **לב.** ראה הערה הקודמת. וכאן פשיטא שחייב שפושע הוא והשוורים נפלו מחמת הפשיעה, אלא אגב דתני רישא כסהו כראוי תני בסיפא לא כסהו כראוי (תוי"ט). (ולפ"ז בשניהם כיסה כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים וכל ההבדל הוא שברישא אירע האונס מחמת דבר אחר וכאן אירע האונס מחמת פשיעתו).

וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, חַיָּב. נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה, חַיָּב. לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה, פָּטוּר. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכֵלָיו וְנִשְׁתַּבְּרוּ, חֲמוֹר וְכֵלָיו וְנִתְקָרְעוּ, חַיָּב עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן,

וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, חַיָּב, כי פושע הוא. **נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה** – בור כרוי ברשות הרבים וירד לתוכו להעמיק הבור, ושמע שור קול הפטיש ונבעת ונפל לפניו לתוך הבור ומת, **חַיָּב** – בעל הבור חייב[לג]. **לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה** – אם מחמת קול הפטיש נבעת ונפל לאחריו חוץ לבור ומת, **פָּטוּר**, שקול הכרייה גרמא בעלמא הוא ופטור[לד]. **נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכֵלָיו וְנִשְׁתַּבְּרוּ, חֲמוֹר וְכֵלָיו וְנִתְקָרְעוּ, חַיָּב עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים**, דילפינן מקרא שאין מחויבים על נזקי כלים בבור. **נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן** – שור שהוא חרש או שוטה או קטן,

רבינו עובדיה מברטנורא

נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה חַיָּב. שֶׁהָיָה חוֹפֵר בַּבּוֹר וְשָׁמַע הַשּׁוֹר קוֹל פַּטִּישׁ וְנִבְעַת וְנָפַל בַּבּוֹר וָמֵת, חַיָּב. וְאַף עַל גַּב דְּכֵיוָן דְּמִשּׁוּם גְּרָמָא דְּקוֹל הַכְּרִיָּה נָפַל הָוֶה לָן לְמֵימַר דְּאִסְתַּלַּק חִיּוּבָא דְּבוֹר מִנֵּיהּ וְרָמְיָא אַפְּשִׁיעוּתָא דְּקוֹל הַכְּרִיָּה וְהַהוּא גְּרָמָא בְּעַלְמָא וּפָטוּר, אֲפִלּוּ הָכִי חַיָּב, הוֹאִיל וּבְתוֹךְ הַבּוֹר נִמְצָא הַנָּזָק: **לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה פָּטוּר.** אִם נִכְשַׁל הַשּׁוֹר מִקּוֹל הַכְּרִיָּה עַל שְׁפַת הַבּוֹר וְנָפַל לְאַחֲרָיו חוּץ לַבּוֹר וָמֵת, פָּטוּר. שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְצָא הַנָּזָק בַּבּוֹר, וְקוֹל הַכְּרִיָּה גְּרָמָא בְּעָלְמָא הוּא וּפָטוּר: **וְנִשְׁתַּבְּרוּ, וְנִתְקָרְעוּ.** בִּכְלֵי שׁוֹר שַׁיָּךְ שְׁבִירָה, הָעֵל וְהַמַּחֲרֵשָׁה. בִּכְלֵי חֲמוֹר שַׁיָּךְ קְרִיעָה, חֲבִילַת בְּגָדִים וּמַרְדַּעַת שֶׁעַל גַּבָּיו: **וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.** דִּכְתִיב (שמות כא) וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, שׁוֹר וְלֹא אָדָם, חֲמוֹר וְלֹא כֵלִים: **שׁוֹר חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן**

מקור חיים

לג. קול הפטיש גרם הנפילה אבל על גרמא אי אפשר לחייבו, לכן חייב בעל הבור כי הנזק נמצא ברשותו וכל היכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי. (ברש״י לפנינו שתי לשונות אי איירי שהכורה הוא בעל הבור או לא. אמנם המהרמשי״ף כתב שרש״י סובר שלדינא אין נפקותא בין אם הכורה הוא בעל הבור בין אם הוא איש אחר, וכן משמע דעת הרע״ב). **לד.** רע״ב. ומכאן הביא התוי״ט (במשנה הקודמת) ראיה שהרע״ב ס״ל כשמואל שחיוב בור הוא להבלו וכ״ש לחבטו, כי לרב פשיטא שפטור שהרי אין כאן הבל וקרקע עולם הזיקו.

חַיָּב. בֵּן אוֹ בַת, עֶבֶד אוֹ אָמָה, פָּטוּר: חַיָּב, אף אם נפל ביום, אבל אי נפל שור גדול ופיקח ביום פטור, שהיה לו להסתכל[לה]. **בֵּן אוֹ בַת** – נפל שמה ילד או ילדה, אף על גב דלית בהו דעת, **עֶבֶד אוֹ אָמָה** – וכן אם נפלו שמה עבד או אמה אע״ג שיש להם בעלים[לו], **פָּטוּר** – שהתורה מיעטה ונפל שמה שור ולא אדם:

משנה ז

במשנתנו הרבה דיני תורה שנוהגים בכל מיני בהמה חיה ועוף אע״פ שהתורה מפרטת בהם רק מינים מסויימים:

נפילת בור: (שמות כא לג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר גו׳ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:

הפרשת הר סיני: (שמות יט יג) אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר:

תשלומי כפל: (שמות כב ג) אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם:

השבת אבידה: (דברים כב א) לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ:

פריקה: (שם פסוק ד) לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ:

חסימה: (דברים כה ד) לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ:

איסור הנהגה ועבודה בכלאים: (דברים כב י) לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו:

איסור הרבעת כלאים: (ויקרא יט יט) בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם:

שבת: (דברים ה יד) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת גו׳ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה גו׳ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ:

רבינו עובדיה מברטנורא

חַיָּב. שׁוֹר שֶׁהוּא חֵרֵשׁ וְשֶׁהוּא שׁוֹטֶה לַבּוֹר. אֲבָל שׁוֹר שֶׁהוּא פִּקֵּחַ אֵינוֹ וְשֶׁהוּא קָטָן, חַיָּב עָלָיו אִם נָפַל חַיָּב עָלָיו, דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ לְעַיּוֹנֵי וּמֵיזָל:

מקור חיים

לה. כדאיתא ברע״ב. ובגמרא איתא שדוקא בנפל ביום פטור, אבל בלילה חייב (תוי״ט). **לו.** תוי״ט, וס״ד שנרבה להו מכסף ישיב לבעליו כמו שמרבינן כל חיה ועוף במשנה הקרובה, קמ״ל שבעליהם של אלו נקראים אדון ולא בעל ולכן ליכא למירבינהו (תוי״ט).

ז אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה לִנְפִילַת הַבּוֹר, וּלְהַפְרָשַׁת הַר סִינַי, וּלְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְלַהֲשָׁבַת אֲבֵדָה, לְפִרְיָקָה, לַחֲסִימָה, לְכִלְאַיִם, וּלְשַׁבָּת. וְכֵן חַיָּה וָעוֹף כַּיּוֹצֵא בָהֶן. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר שׁוֹר אוֹ חָמוֹר.

אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה – בין שור ובין שאר כל הבהמות שוים לדינים דלהלן אף על גב שבתורה מפורש רק מינים מסוימים: **לִנְפִילַת הַבּוֹר, וּלְהַפְרָשַׁת הַר סִינַי** – להתרחק מהר סיני בשעת מתן תורה, **וּלְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְלַהֲשָׁבַת אֲבֵדָה, לְפִרְיָקָה** – המצוה לפרוק בהמה הנופל תחת משאו, **לַחֲסִימָה** – האיסור לחסום בהמה בעבודתו, **לְכִלְאַיִם** – כלאים דהנהגה וכן כלאים דהרבעה, **וּלְשַׁבָּת** – לענין שביתת בהמתו בשבת. **וְכֵן חַיָּה וָעוֹף כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – וגם חיה ועוף שייכים בכל דינים אלו כמו בהמות. **אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר שׁוֹר אוֹ חָמוֹר** – למה מפרטת התורה שור וחמור[לז].

רבינו עובדיה מברטנורא

ז אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה לִנְפִילַת הַבּוֹר. דִּכְתִיב (שמות כא) כֶּסֶף יְשִׁיב לִבְעָלָיו, לְכָל מִידֵי דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים: **וּלְהַפְרָשַׁת הַר סִינַי.** דִּכְתִיב (שם יט) אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה, וְחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה. אִם, לְרַבּוֹת אֶת הָעוֹפוֹת: **וּלְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל.** דִּכְתִיב (שם כב) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע, כָּל מִידֵי דְּבַר פְּשִׁיעָה הוּא: **וְלַהֲשָׁבַת אֲבֵדָה.** לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ (דברים כב): **לְפִרְיָקָה.** עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ (שמות כג). אַף עַל גַּב דִּכְתִיב (שם) חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ, כָּל בְּהֵמָה בִּכְלָל, דְּיָלְפִינַן חֲמוֹר חֲמוֹר מִשַּׁבָּת שְׁנֶאֱמַר בּוֹ (דברים ה) שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ: **לַחֲסִימָה.** לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ (שם כה), יָלְפִינַן שׁוֹר שׁוֹר מִשַּׁבָּת: **לְכִלְאַיִם.** דְּהַרְבָּעָה, אַף עַל גַּב דִּכְתִיב (ויקרא יט) בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם, הָוֵי נַמִי חַיָּה וָעוֹף בִּכְלָל, דְּיָלְפִינַן בְּהֵמָה בְּהֵמָה מִשַּׁבָּת. וְכֵן לְעִנְיַן כִּלְאַיִם דְּהַנָּהָגָה דְּלֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו (דברים כב) יָלְפִינַן שׁוֹר שׁוֹר מִשַּׁבָּת, דְּהוּא הַדִּין לְכָל שְׁנֵי מִינִים שֶׁל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. וּמֵיהוּ לְעִנְיַן פְּסַק הַהֲלָכָה מִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא כְּשֶׁחוֹרֵשׁ וּמַנְהִיג בִּשְׁנֵי מִינִים שֶׁאֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, דּוּמְיָא דְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, אֶלָּא שֶׁאִסְּרוּ חֲכָמִים כָּל שְׁנֵי מִינִים, בֵּין שֶׁשְּׁנֵיהֶם טְמֵאִים בֵּין שֶׁשְּׁנֵיהֶם טְהוֹרִים: **וּלְשַׁבָּת.** דִּכְתִיב שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ, וְחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה. וְכָל, רְבוּיָא הוּא, לְרַבּוֹת עוֹפוֹת:

מקור חיים

לז. ברובם נאמר שור וחמור אלא שבכפל וכן בהשבת אבידה נאמר גם שה ובשבת כתיב גם בהמתך. אמנם בחסימה כתיב רק שור ובהפרשת הר סיני ובהרבעת כלאים נאמר רק בהמה.

אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה: אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוֶה – בדבר הרגיל ושכיח[לח]:

פרק ו - הכונס

א **הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר, וְנָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, פָּטוּר. לֹא נָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, חַיָּב. נִפְרְצָה בַלַּיְלָה אוֹ שֶׁפְּרָצוּהָ לִסְטִים, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, פָּטוּר. הוֹצִיאוּהָ לִסְטִים, לִסְטִים חַיָּבִים:**

הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר, וְנָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי – בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה[א], **וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, פָּטוּר** – שהוא שמרו כראוי ולא היה מחויב לעשות יותר[ב]. **לֹא נָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, חַיָּב. נִפְרְצָה בַלַּיְלָה** – נעל בפניה כראוי ובלילה נפרצה הכותל **אוֹ שֶׁפְּרָצוּהָ לִסְטִים, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, פָּטוּר**[ג], וגם הליסטים פטורים אם הם לא הוציאוה. **הוֹצִיאוּהָ לִסְטִים, לִסְטִים חַיָּבִים**, ואף על פי שלא הוציאוה בידים ממש אלא הכישה במקל או עמדו בפניה עד שיצאה[ד]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. בְּדָבָר הָרָגִיל לִהְיוֹת: גַּב דְּלֹא הוֹצִיאוּהָ מַמָּשׁ אֶלָּא שֶׁעָמְדוּ בְּפָנֶיהָ עַד שֶׁיָּצְאָה, הֲוֵי כְּאִלּוּ הוֹצִיאוּהָ בְּיָדַיִם וְחַיָּבִים:

א הַכּוֹנֵס. פָּטוּר. דְּהָא נָטְרָה וּמַאי הֲוֵי לֵיהּ לְמֶעֱבַד: **הוֹצִיאוּהָ לִסְטִים.** אַף עַל

מקור חיים

לח. ברע״ב מבואר מנין שמרבים כל המינים בכל אלו, עיין שם. **א.** והיא שמירה פחותה. (לעיל פ״ד מ״ט) נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אי מועד סגי ליה בשמירה פחותה, הגמרא אומרת (דף נה:) שבשן ורגל גם רבי מאיר מודה דסגי בשמירה פחותה ויליף כן מקרא דבאלו לא חייבה התורה אלא כשעושה כעין פשיעה. **ב.** לשון הרע״ב ומאי הוה ליה למעבד. אין הכוונה שאי אפשר לעשות יותר שהרי בודאי מצי עביד שמירה מעולה, אלא שאינו מחויב בדבר ולכן פטור. וכאן איירי שיצאה בפתיחת הדלת ולית ליה קלא ולכן פטור אף ביום (מהרש״א, ועיין הערה הקרובה). **ג.** כבר שנינו ברישא שאם שמרה כראוי פטור, אלא כאן משמיענו שאם נפרץ הכותל מן הסתמא קלא אית לה וידע שנפרצה ולכן רק בלילה פטור כי לא היה לו לטרוח אחריו באפילה, אבל ביום חייב (עפ״י תוד״ה ונפרצה, ומהרש״א). **ד.** למסקנת הגמרא (דף נו:) משמע לכאורה שרק הכישה במקל מהני וכן כתב הרמב״ם בהלכותיו (פ״ד ה״ג), אבל בפירושו כתב שגם בעמד בפניה מהני וכן דעת הרע״ב.

ב הִנִּיחָהּ בַּחַמָּה, אוֹ שֶׁמְּסָרָהּ לְחֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, חַיָּב. מְסָרָהּ לְרוֹעֶה, נִכְנַס רוֹעֶה תַּחְתֶּיהָ. נָפְלָה לְגִנָּה וְנֶהֱנֵית, מְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. יָרְדָה כְּדֵרְכָּהּ וְהִזִּיקָה, מְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁהִזִּיקָה.

הִנִּיחָהּ בַּחַמָּה, אוֹ שֶׁמְּסָרָהּ לְחֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, חַיָּב, אע״פ שנעל בפניה כראוי בדלת שיכולה לעמוד בפני רוח מצויה[ה]. **מְסָרָהּ לְרוֹעֶה** – אם הרועה שקיבל אותו מן הבעלים מסרה לרועה תלמידו[ו], **נִכְנַס רוֹעֶה תַּחְתֶּיהָ** – נכנס רועה השני במקום רועה הראשון והוא חייב. **נָפְלָה לְגִנָּה** – הוחלקה ונפלה לגינה באונס, **וְנֶהֱנֵית** – שאכלה מירקות הגינה או שנפלה עליהם והזיקתם והיא ניצלה על ידיהם מלהתחבט בקרקע, **מְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית** – אינו משלם אלא מה שנהנית ולא מה שהזיקה[ז]. **יָרְדָה כְּדַרְכָּהּ וְהִזִּיקָה, מְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁהִזִּיקָה** – צריך לשלם כל מה שהזיקה.

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הִנִּיחָהּ בַּחַמָּה. מְצַעֲרָה לָהּ שְׁמְשָׁא וְלָא סַגִּי לַהּ בִּנְעִילָה כָּרְאוּי שֶׁהִיא בְּדֶלֶת שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמֹד בִּרוּחַ מְצוּיָה בִּלְבַד: **נִכְנַס רוֹעֶה תַּחְתֶּיהָ.** וְלָא אָמְרִינַן בִּכְהַאי גַּוְנָא שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר חַיָּב, שֶׁדֶּרֶךְ רוֹעֶה לְמִסֹּר לְרוֹעֶה הַקָּטָן שֶׁתַּחְתָּיו, אֲבָל דָּחוּ אוֹתָהּ חֲבֵרוֹתֶיהָ וְהִפִּילוּהָ, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה, דְּאִיהוּ פָּשַׁע בָּהּ, דַּהֲוֵי לֵיהּ לַעֲבְרִינְהוּ חָדָא חָדָא: **מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית.** לְפִי הֲנָאָתָהּ וְלֹא לְפִי הֶזֵּקָהּ: וּלְפִיכָךְ רוֹעֶה שֶׁתַּחְתָּיו חַיָּב: **נָפְלָה לְגִנָּה.** וּכְגוֹן שֶׁהֶחְלְקָה וְנָפְלָה בְּאֹנֶס.

מקור חיים

ה. שכיון שהניחה בחמה ומצטערת תעשה כל טצדקי לצאת. וכן חש״ו דרכם לשחק עם המנעול ולפתוח הדלת וכן להתיר קשרים, ולכן אם מסרה להם הוי ליה כאלו הניחו הבעלים לבהמה בלי שמירה כלל ומשום הכי אף אם לא פתחו החש״ו הדלת ולא התירו הקשר ויצאה הבהמה באונס חייבים הבעלים (ולא הוי כתחלת בפשיעה וסופו באונס שלא מחמת הפשיעה). ומש״ה כללינהו וכתבן רבינו בחד בבא, שבשניהם הוה כאלו הדלת אינו נעול כראוי והקשר אינו קשור כראוי. (ע״פ פרישה סי׳ שצ״ו ס״ק ה. וזהו כשיטת תוספות (דף ט: ד״ה שור) דאיירי בקשור כראוי, ולא כרש״י שם). **ו.** אבל אי אפשר לפרש כפשוטה שהבעלים מסרם לרועה לשמור, שדין זה כבר שנינו לעיל (פ״ד מ״ט) שהנותן לשומר הוא נכנס תחתיו (גמרא דף נו:). אלא איירי בשומר שמסר לשומר וקמ״ל שכאן שומר השני חייב כדאיתא ברע״ב עיי״ש. **ז.** אם הזיקה באכילה משלם דמי שעורים בזול כמבואר לעיל (פ״ב מ״ט) ואם הזיקה בחבטה משלם מה שהיה רוצה ליתן בבהמתו הנופלת שתיפול על ירקות ולא על קרקע (מאירי).

כֵּיצַד מְשַׁלְּמֶת מַה שֶּׁהַזִּיקָה, שָׁמִין בֵּית סְאָה בְּאוֹתָהּ שֶׁדֶּה, כַּמָּה הָיְתָה יָפָה וְכַמָּה הִיא יָפָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אָכְלָה פֵּרוֹת גְּמוּרִים מְשַׁלֶּמֶת פֵּרוֹת גְּמוּרִים. אִם סְאָה סְאָה, אִם סָאתַיִם סָאתַיִם:

כֵּיצַד מְשַׁלְּמֶת מַה שֶּׁהַזִּיקָה – כיצד משערין ההיזק[ח], **שָׁמִין בֵּית סְאָה בְּאוֹתָהּ שֶׁדֶּה** – שמין שטח של חמשים אמה על חמשים אמה באותה שדה כשהוא מלא ערוגות, **כַּמָּה הָיְתָה יָפָה** – כמה היה שוה לפני שנאכלה ערוגה זו, **וְכַמָּה הִיא יָפָה** – וכמה הוא שוה אחר אכילת הערוגה, ומשלם את ההפרש[ט]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אָכְלָה פֵּרוֹת גְּמוּרִים מְשַׁלֶּמֶת פֵּרוֹת גְּמוּרִים** – אם אכלה פירות שכבר בשלו כל צרכן אף על פי שהם עדיין מחוברין אין שמין אגב בית סאה אלא משלמת כל ההיזק[י], **אִם סְאָה סְאָה, אִם סָאתַיִם סָאתַיִם** – אם אכלה סאה משלמת סאה אכלה סאתיים משלמת סאתיים:

רבינו עובדיה מברטנורא

שָׁמִין בֵּית סְאָה בְּאוֹתָהּ שֶׁדֶּה. אֵין שָׁמִין וְהַשְׁתָּא לֹא מְשַׁלֵּם כְּלוּם דָּמֶיהָ, דְּמֵי אֶת הָעֲרוּגָה לְבַדָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִיד מַזִּיק, שֶׁשָּׁמִין אוֹתָהּ בְּכָל שָׁוְיָהּ, וְרַחְמָנָא שָׁלוֹקֵחַ בֵּית סְאָה כְּשֶׁהִיא בִּתְבוּאָתָהּ אָמַר וּבְעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר, וְדָרְשִׁינַן מִלַּמֵּד אֵינוֹ מְזַלְזֵל בָּהּ בִּשְׁבִיל הֶפְסֵד עֲרוּגָה שֶׁשָּׁמִין אוֹתָהּ עַל גַּב שָׂדֶה אַחֶרֶת. אַחַת כִּי אִם דָּבָר מָעָט: רַבִּי שִׁמְעוֹן אֶלָּא שֶׁשָּׁמִין בֵּית סְאָה בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה **אוֹמֵר אָכְלָה פֵּרוֹת גְּמוּרִים.** שֶׁכְּבָר כַּמָּה הָיְתָה שָׁוָה קֹדֶם שֶׁנֶּאֱכְלָה מִמֶּנָּה בְּשֶׁלוּ כָּל צָרְכָּן, מְשַׁלֶּמֶת כָּל הַהֶזֵּק. הָעֲרוּגָה הַזֹּאת, וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַכְשָׁיו, וְהֵיכָא שֶׁשִּׁמְּינַן אַגַּב שָׂדֶה, הֵיכָא דַּעֲדַיִן לֹא נִגְמְרוּ. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן:

מקור חיים

ח. כי מקרא ילפינן ששמין אותה על גב שדה אחרת כדי להקל על המזיק שלא ישלם שווי כל הערוגה ממש, וכדאיתא ברע״ב עיי״ש, ולכן שואל התנא איך משערים אותו. (ואע״פ שצריכים לשער על גב שדה אחרת מ״מ אין שמין על גב שדה שלימה שא״כ יפסיד הניזק שאין קרחת של ערוגה אחת ניכרת בשדה שלימה). **ט.** עיין רע״ב שבאופן כזה לא משלם כל השווי כי מי שלוקח בית סאה (חמשים אמה על חמשים אמה) כשמלאה תבואה אין מזלזל כל כך במחירה מחמת ערוגה אחת הנאכלת. **י.** שרק על דבר שעדיין צריך לשדה אמרה התורה ובער בשדה אחר ששמין על גב שדה אחר (גמרא דף נט:).

ג הַמַּגְדִּישׁ בְּתוֹךְ שָׂדֶה שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלַתְן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, פָּטוּר. וְאִם הָיְתָה בָהֶן, בַּעַל הַגְּדִישׁ חַיָּב. וְאִם הִגְדִּישׁ בִּרְשׁוּת, בַּעַל הַגְּדִישׁ חַיָּב:

הַמַּגְדִּישׁ – העושה גדיש של תבואה[יא] **בְּתוֹךְ שָׂדֶה שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלַתְן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, פָּטוּר. וְאִם הָיְתָה בָהֶן** – אם בהמתו של בעל השדה הוחלקה והוזקה בהן[יב], **בַּעַל הַגְּדִישׁ חַיָּב. וְאִם הִגְדִּישׁ בִּרְשׁוּת**, ואכלתן בהמתו של בעל השדה, **בַּעַל הַשָּׂדֶה חַיָּב**[יג]:

ד הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, פָּטוּר בְּדִינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. שָׁלַח בְּיַד פִּקֵּחַ, הַפִּקֵּחַ חַיָּב. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, וְאֶחָד

הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, פָּטוּר בְּדִינֵי אָדָם, שאינם נחשבים כשלוחו כיון דלאו בני שליחות נינהו[יד], **וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם**, משום שהוא גרם הנזק[טו]. **שָׁלַח בְּיַד פִּקֵּחַ, הַפִּקֵּחַ חַיָּב**, כי אין שליח לדבר עבירה. **אֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, וְאֶחָד**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **וְאִם הִגְדִּישׁ בִּרְשׁוּת בַּעַל הַשָּׂדֶה חַיָּב.** בַּגְּמָרָא מוֹקֵי לַהּ בִּבְקֵעָה, שֶׁרְגִילִין כֻּלָּן לַעֲשׂוֹת בְּגֹרֶן אֶחָד, זֶה גְּדִישׁוֹ וְזֶה גְּדִישׁוֹ, וּמְמַנִּין שׁוֹמֵר. וְכֵינָן שֶׁאָמַר הַשּׁוֹמֵר עֵיֵּל וּגְדֹשׁ, הָוֵי כְּאִלּוּ אָמַר עֵיֵּל וְאָנֵטַר לָךְ. אֲבָל בִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם, אֲפִלּוּ הִגְדִּישׁ בִּרְשׁוּת אֵין בַּעַל הַשָּׂדֶה חַיָּב, עַד דְּמָקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא:

מקור חיים

יא. גדיש הוא צבור של עמרים (רמב״ם פאה פ״ו מ״ב). **יב.** אבל אם הוזקה על ידי אכילתה פטור, כי היה לה שלא תאכל, כלעיל (פ״ה מ״ב). **יג.** לעיל (פ״ה מ״ג) שנינו פלוגתא בבעל הבית שנותן רשות להכניס חפצים לחצרו, לחכמים אף בסתמא הוי כאומר הכנס ואני אשמור, ולרבי שהלכתא כוותיה אינו מקבל עליו אחריות עד שיאמר מפורש אני אשמור. כדי לאוקים משנתנו אף כרבי מוקי לה הגמרא בבקעה שרגילין כולן לעשות בגורן אחד זה גדישו וזה גדישו, וכדאיתא ברע״ב. **יד.** אבל אם היה בהם דין שליחות היה השולח חייב, כי אע״פ שאין שליח לדבר עבירה היינו רק משום שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין והני אין בהם דעת (תוי״ט). **טו.** הגמרא (דף נו.) מפרטת כמה דברים שפטורים מדיני אדם משום שגרמא בניזקין פטור ומ״מ חייבים בדיני שמים.

הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב. בָּא אַחֵר וְלִבָּה, הַמְלַבֶּה חַיָּב. לִבָּתָה הָרוּחַ, כֻּלָּן פְּטוּרִין. הִשְׁלִיחַ אֶת הַבְּעֵרָה וְאָכְלָה עֵצִים, אוֹ אֲבָנִים, אוֹ עָפָר, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה, **הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב,** שתמיד האחרון חייב, כי אי לאו האחרון הראשון לא עשה כלום. וכל זה אם נתלבתה מעצמה או ברוח מצויה, אבל **בָּא אַחֵר וְלִבָּה** – אם לא נתלבתה ברוח מצויה ובא אחר וליבה[טז], **הַמְלַבֶּה חַיָּב. לִבָּתָה הָרוּחַ** – אם לבתה רוח שאינה מצויה[יז], **כֻּלָּן פְּטוּרִין**[יח]. **הִשְׁלִיחַ אֶת הַבְּעֵרָה וְאָכְלָה עֵצִים**[יט], **אוֹ אֲבָנִים** – או שסכסכה וקלקלה אבנים, **אוֹ עָפָר** – או ליחכה ניר וקלקלו, **חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה, אוֹ הַשָּׂדֶה** – לרבות לחכה נירו וסכסכה אבניו[כ],

רבינו עובדיה מברטנורא

ד בָּא אַחֵר וְלִבָּה. נָפַח בָּאֵשׁ וְהֶעֱלָה נִיב שְׂפָתַיִם (יְשַׁעְיָה נז), כְּשֶׁאָדָם שַׁלְהֶבֶת, כְּמוֹ בְּלַבַּת אֵשׁ (שְׁמוֹת ג). מְדַבֵּר מְנַעֲנֵעַ בִּשְׂפָתָיו וְרוּחַ יוֹצֵא: וְאֵית סְפָרִים דְּגָרְסֵי נִבָּה, מִגִּזְרַת **אוֹ עָפָר.** שֶׁלְּחָכָה נִירוֹ וְנִתְקַלְקֵל:

מקור חיים

טז. מאירי. אבל אם יש ברוח מצויה כדי ללבות, המלבה פטור והאחרון חייב (ב"ח סימן תיח ס"ק ד). **יז.** ור"ל רוח שאינה מצויה תמיד אע"פ שהיא באה בעתים הרבה, ואע"ל רוח סערה שאינה נושבת אלא לעתים רחוקים (תוי"ט בשם ה"ה). **יח.** אלו שהביאו האור והעצים פטורים כיון שבלא הרוח שאינה מצויה לא היתה מתלבה ולא היה להם לחשוש לרוח כזו. וגם המלבה פטור ואף אם יש בליביו כדי ללבות, דמאי קעביד בלאו איהו נמי תתלבה ותזיק (רא"ש סי' יא). **יט.** כתב הב"ח (סימן תיח ס"ק א) והדבר פשוט דהא דקתני ואכלה עצים לא איצטריך דסתם עצים ראוי לה, אלא כלומר אין חילוק בין עצים שהוא ראוי לה ובין אבנים ועפר שאין ראוי לה, חייב על שאינו ראוי כמו על הראוי ולא אמרינן אנוס היה כיון שאין ראוי לה. (לדעתו החידוש באינו ראוי הוא שלא נחשב כאונס ובפרישה שם כתב שהחידוש הוא שאע"ג שבשן אינו מתחייב נזק שלם כי אם בדבר הראוי באש ובתולדתו חייב אף באינו ראוי). **כ.** ואע"פ שאין זה עיקר אכילת אש, כי עיקר אש לשריפה קאי ולא לכסכס ולקלקל (רש"י דף ו. ד"ה לאתויי), מ"מ חייב מדכתיב או השדה ומשמע אף השדה עצמה.

שָׁלֵם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה. עָבְרָה גְּדֵר שֶׁהוּא גְּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת, אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים, אוֹ נָהָר, פָּטוּר. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, עַד כַּמָּה תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא בְּאֶמְצַע בֵּית כּוֹר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת, כְּדֶרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֲמִשִּׁים אַמָּה.

שָׁלֵם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה. עָבְרָה גְּדֵר שֶׁהוּא גְּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת – הדליק אש ברשותו ועברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות, **אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים** – או מרחב של שש עשרה אמה[כא], **אוֹ נָהָר**[כב], ויצאה והזיקה, **פָּטוּר**, שלא היה לו לחשוש שיעבור דברים אלו. **הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ** – המדליק בתוך שלו במקום שאין הפסק[כג], **עַד כַּמָּה תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא בְּאֶמְצַע בֵּית כּוֹר** – רואין הדליקה אם היא באמצע בית כור והיינו שיש חצי בית כור לכל רוח, פטור[כד]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת, כְּדֶרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים** – אם יש שש עשרה אמות לכל רוח כשיעור רוחב רשות הרבים, פטור. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֲמִשִּׁים אַמָּה** – אם יש חמשים אמה לכל רוח, פטור.

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים. שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, כִּדְגָלֵי הַמִּדְבָּר:

מקור חיים

כא. והך סתמא כרבי אליעזר דסיפא (גמרא דף סא.). **כב.** רב אמר נהר ממש (והיינו רחב שמנה אמות) ואע"פ שאין בו מים ושמואל אמר יאור קטן שדולין ומשקין ממנו לשדות ודוקא ביש בו מים. ובב"י (סי' תיח ס"ד) כתב שלא נחלקו, כי אם יש בו מים אף ברחב כל שהו מפסיק ובאין בו מים אינו מפסיק אלא ברוחב שמנה אמות. **כג.** גם עד השתא איירי במדליק בתוך שלו כי המדליק בתוך של חברו אף אם יש הפסק חייב, אלא לכן נקט הכא המדליק תוך שלו, שהכי קאמר המדליק באופן שאין דבר מפסיק ואין סברא לפטור אלא מחמת שהוא תוך שלו (תוי"ט). **כד.** יש ספרים גרסי רואין אותו כאלו הוא, אבל הנכון היא כגירסת הספרים בלשון נקבה רואין אותה כאלו היא, כי קאי על הדליקה (מלא"ש). (הלשון כאילו קצת קשה להולמו, והכוונה כמו אילו). בית כור הוא מקום זריעת שלשים סאין, וכשמרבעין אותו הוא בערך 274 אמות על 274 אמות. ולפיכך אם יש 137 אמות לכל רוח, פטור.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה (שמות כב), הַכֹּל לְפִי הַדְּלֵקָה:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה (שמות כב), הַכֹּל לְפִי הַדְּלֵקָה – לפי גודל הדליקה שהדליק משערים כמה אמות היא יכולה לצאת, ואם יש עד סוף שדהו יותר משיעור זה, פטור:

משנה ה

טמון באש

(שמות כב) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה.

לרבנן פטור

ממה שנאמר או הקמה דרשי רבנן מה קמה בגלוי אף כל בגלוי, מכאן שפטור על דבר טמון שאכלה האש. אמנם רק במדליק מתוך שלו, כדמשמע 'כי תצא אש', אבל הדליק תוך של חברו חייב אף על טמון.

לרבי יהודה חייב

רבי יהודה לית ליה הך דרשה, ולכן לדידיה חייב על טמון באש אף בהדליק תוך שלו.

ה הַמַּדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ, וְהָיוּ בּוֹ כֵּלִים וְדָלְקוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יְשַׁלֵּם מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ.

הַמַּדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ – המדליק אש בתוך שלו ויצא והדליק גדיש של חברו[כה], **וְהָיוּ בּוֹ כֵּלִים וְדָלְקוּ** – בתוך הגדיש היו טמונים כלים ונשרפו עם הגדיש. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יְשַׁלֵּם מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ** – צריך לשלם גם על הכלים שהיו בתוכו.

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַכֹּל לְפִי הַדְּלֵקָה. לְפִי גֹּבַהּ הַדְּלֵקָה וְגֹדֶל שִׁעוּרָהּ. שֶׁכְּשֶׁהָאֵשׁ גְּדוֹלָה קוֹפֶצֶת לְמֶרְחוֹק. וְהֵלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: ה הַמַּדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ. שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהָלְכָה וְאָכְלָה בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר יְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ. דְּרַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב עַל נִזְקֵי טָמוּן בָּאֵשׁ, דְּלֵית לֵיהּ דְּרָשָׁא דְּאוֹ הַקָּמָה מַה קָּמָה גְּלוּיָה אַף כָּל גָּלוּי:

מקור חיים

כה. משנה זו אינה המשך של משנה הקודמת ולא איירי כאן באופן שיש דבר או מרחב פנוי המפסיק ולכן חייב אם יצא והזיק.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא גְּדִישׁ שֶׁל חִטִּין אוֹ שֶׁל שְׂעֹרִים. הָיָה גְּדִי כְּפוּת לוֹ וְעֶבֶד סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ, חַיָּב. עֶבֶד כָּפוּת לוֹ

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא גְּדִישׁ שֶׁל חִטִּין אוֹ שֶׁל שְׂעֹרִים – אם הוא גדיש של חיטין אינו משלם אלא כאילו כולו חיטים[כו], ואם של שעורים כאילו כולו שעורים. ואינו משלם על הכלים עצמם[כז]. **הָיָה גְּדִי כָּפוּת לוֹ** היה גדי קשור לגדיש, **וְעֶבֶד סָמוּךְ לוֹ** – ועבד כנעני סמוך לגדיש אבל אינו כפות והיה יכול לברוח, **וְנִשְׂרַף עִמּוֹ** – והגדי והעבד נשרפו עם הגדיש, **חַיָּב**, על הגדי ועל הגדיש[כח]. **עֶבֶד כָּפוּת לוֹ**

רבינו עובדיה מברטנורא

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא גְּדִישׁ וְכוּ'. דְּאִית לְהוּ דְּרָשָׁא דְּאוֹ הָקֶמָה, וּפָטְרֵי עַל נְזָקֵי טָמוּן בָּאֵשׁ. אֶלָּא שֶׁמְּשַׁעֲרִין מְקוֹם הַכֵּלִים כְּאִלּוּ הוּא גְּדִישׁ, וּמְשַׁלֵּם גְּדִישׁ כְּשִׁעוּר גּוּפָן שֶׁל כֵּלִים. וּמִדְּקָאָמְרֵי סֵיפָא וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בְּמַדְלִיק אֶת הַבִּירָה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, מוּכָח בַּגְּמָרָא שֶׁנֶּחְלְקוּ רַבִּי יְהוּדָה וַחֲכָמִים גַּם בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁרַבִּי יְהוּדָה סָבַר כְּשֶׁהַדְלִיק בִּשְׁל חֲבֵרוֹ מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ וְאַפִּלּוּ אַרְנָקִי. וְרַבָּנָן סְבְרֵי כֵּלִים שַׁדְּרִינַן לְהַטְמִין בְּגְדִישׁ כְּגוֹן מוֹרִיגִין וּכְלֵי בָּקָר הוּא דְּמְשַׁלֵּם, כֵּלִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהַטְמִין בַּגְּדִישׁ לֹא מְשַׁלֵּם. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: הָיָה גְּדִי כָּפוּת לוֹ חַיָּב. דְּבַעֲלֵי חַיִּים נַמֵּי אִתְּרַבּוּ מֵאוֹ הַקָּמָה. וּמִשּׁוּם דְּקָם לֵיהּ בְּדְרַבָּה מִנֵּיהּ לֵיכָּא לְמִפְטְרֵיהּ, דְּאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה עַל הָעֶבֶד, הוֹאִיל וְאֵינוֹ כָּפוּת הָיָה לוֹ לִבְרֹחַ, וּפָטוּר עָלָיו מִמִּיתָה וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין. אֲבָל אִם הָיָה עֶבֶד כָּפוּת לוֹ, פָּטוּר אֲפִלּוּ עַל הַגְּדִי וְעַל הַגְּדִישׁ, דְּחַיָּב מִיתָה עַל הָעֶבֶד וְקָם לֵיהּ בְּדְרַבָּה מִנֵּיהּ. וּבִגְדִי לֹא שָׁנֵי לָן בֵּין כָּפוּת לְאֵינוֹ כָּפוּת. וְאֵידֵי דְּנָקֵט בְּעֶבֶד נָקֵט בִּגְדִי:

מקור חיים

כו. ואף מקום הכלים נחשבים כאלו הם חיטין וזה לא מיקרי טמון שהתבואה הפנימית לא חשובה כטמון כיון שיודע שיש שם תבואה (נמוק״י). ואע״פ שבמקום הכלים באמת אין תבואה ועל הכלים אינו חייב, מכל מקום דמי התבואה שבכלים לא נחשב כטמון (חזו״א סימן ו ס״ק ז). **כז.** לרבנן דרשינן (שמות כב) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה. מה קמה בגלוי אף כל בגלוי, ולכן פטור על נזקי טמון באש, ורבי יהודה לית ליה הך דרשה, כדאיתא ברע״ב עיי״ש. **כח.** אבל על העבד פטור מיתה ופטור גם מלשלם, שהיה לו לברוח.

וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרָף עִמּוֹ, פָּטוּר. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בְּמַדְלִיק אֶת הַבִּירָה, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ בַּבָּתִּים:

וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרָף עִמּוֹ, פָּטוּר – על הגדי ועל הגדיש, כי חייב מיתה על העבד וקם ליה בדרבה מיניה[כט]. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בְּמַדְלִיק אֶת הַבִּירָה** – אם הדליק מגדל או בית של חבירו[ל], **שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ**, כי המדליק בתוך של חברו גם לחכמים משלמים על הטמון[לא]. ומשלם על כל דברים הטמונים בו, **שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ בַּבָּתִּים** כל מיני דברים[לב].

רבינו עובדיה מברטנורא

בְּמַדְלִיק אֶת הַבִּירָה. דְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁל בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ אֶלָּא כְּגוֹן מוֹרִיגִין חֲבֵרוֹ הוּא, וְהָוֵי כִּמְאַבֵּד בַּיָּדַיִם. וְאַפְּלוּ וּכְלֵי בָּקָר, אַף עַל גַּב דְּאַדְלִיק לְתוֹךְ הָכִי טַעֲמָא מִשּׁוּם דְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֲלִיבָּא דַּחֲכָמִים כֵּלִים בַּבָּתִּים. אֲבָל בְּגָדִישׁ דְּאֵין דֶּרֶךְ אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהִטָּמֵין בַּגָּדִישׁ:

מקור חיים

כט. למ״ד אשו משום חציו חייב מיתה על העבד שהוי כזורק בו חץ, ולמ״ד אשו משום ממונו אי אפשר לחייבו מיתה אם הדליק האש רחוק מן העבד שהוי כשורו שהרג אדם שאין הבעלים חייבים מיתה, אלא איירי שהציח בגופו של עבד (דף כב:). (קם ליה בדרבה מיניה מבואר לקמן פ״ז הקדמה למשנה ב). **ל.** כאן (דף סא:) פירש רש״י מגדל גדול (ומגדל היינו ארון), אבל לעיל (דף כב.) כתב שבירה היינו בית גדול (תוי״ט). **לא.** כי בקרא דאו הקמה כתיב כי תצא אש, משמע שהדליק תוך שלו. **לב.** הגמרא (דף סא:) מוכיחה מלשון המשנה שבנוסף למחלוקתם אי מדליק תוך שלו ויצא לשל חברו חייבים על טמון, נחלקו נמי במחלוקת נוספת. כי לרבנן אף במקום שחייבים על טמון כגון בהדליק תוך של חברו, אין חייבים על דבר שלא היה לו להעלות על דעת שיהיה טמון שם, כגון ארנקי בגדיש. ולכן אף בהדליק גדיש של חברו לרבנן אינו חייב אלא על כלים שדרכם להטמין בגדיש אבל לא על ארנקי, ורק בהדליק בירה של חברו חייבים על כל מה שבתוכה, שכן דרך להניח שם כל מיני דברים. אבל רבי יהודה מחייב אף על ארנקי שבגדיש. (ובתוספות (דף סא: ד״ה אלא) כתבו שמחלקות זו תלויה בסברא. כי לרבנן דבר זה נחשב כאונס שלא היה לו להעלות על הדעת שדבר זה נמצא בתוכו, ורבי יהודה לית ליה הך סברא).

ו גֵּין שְׁיָצָא מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ וְהִזִּיק, חַיָּב. גְּמָל שֶׁהָיָה טָעוּן פִּשְׁתָּן וְעָבַר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת, וְדָלְקוּ בְּגֵרוֹ שֶׁל חֲנָנִי וְהִדְלִיק אֶת הַבִּירָה, בַּעַל הַגְּמָל חַיָּב. הִנִּיחַ חֲנָנִי גֵּרוֹ מִבַּחוּץ, הַחֲנָנִי חַיָּב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּגֵר חֲנֻפָּה פָּטוּר:

גֵּין – ניצוץ של אש, **שְׁיָצָא מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ וְהִזִּיק, חַיָּב**[לג]. **גְּמָל שֶׁהָיָה טָעוּן פִּשְׁתָּן וְעָבַר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת, וְדָלְקוּ בְּגֵרוֹ שֶׁל חֲנָנִי וְהִדְלִיק אֶת הַבִּירָה** – והדליק מגדל או בית, **בַּעַל הַגְּמָל חַיָּב**, שמחמת שהרבה במשאוי נכנס הפשתן לתוך החנות והוי פושע[לד]. **הִנִּיחַ חֲנָנִי גֵּרוֹ מִבַּחוּץ, הַחֲנָנִי חַיָּב**, שפשע במה שהניח גרו מבחוץ, ואפילו בנר חנוכה היה לו לישב ולשמור שלא יזיק[לה]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּגֵר חֲנֻפָּה פָּטוּר**, כיון דבמצוה קא עסיק:

פרק ז - מרובה

משנה א

ארבעה וחמשה

(שמות כא, לז) כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה:
מכאן שהגונב שה וטבחו או מכרו חייב לשלם פי ארבע ממה שגנב, ובשור חייב לשלם פי חמש.

רבינו עובדיה מברטנורא

ו גֵּין. נִיצוֹץ שֶׁל אֵשׁ: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּגֵר חֲנֻפָּה פָּטוּר**. כֵּיוָן דִּבְמִצְוָה קָא עָסֵיק. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

לג. תוספות (דף כב. ד״ה אשו) כתבו שהחיוב הוא משום אש, וכן כתבו בבבא בתרא (דף כו. ד״ה זיקא) שאיירי בגץ שהזיק על ידי רוח מצויה והחיוב הוא משום אש ולכן נשנית כאן גבי דיני אש. אבל בתוי״ט הביא מש״כ הרמב״ם בהלכותיו (חובל פ״ו ה״א) שהמכה בפטיש ויצא גץ הוא כמו הזורק אבן או חץ, ולדידיה החיוב הוא מחמת אדם המזיק בכוחו ואיירי שהזיק לפני שנפסק כח האדם שבו. **לד.** בטור (סי׳ תי״ח) כתב שעל מקום האש חייב נזק שלם ואם נתפשט האש חייב חצי נזק כדין צרורות, וכן כתב הרמ״א בלשון וי״א. ומדכתב הרמב״ם המשנה כפשוטה משמע שסובר שעל הכל חייב נזק שלם, וכן סתם המחבר. **לה.** רמב״ם (פי״ד הי״ג) ושו״ע (תי״ח סי״ב).

כפל

(שמות כב, ג) אִם הַמָּצֹא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה (אם הגניבה עדיין ברשות הגנב, שלא טבחו ולא מכרו) מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה (בין שהוא שור בין חמור בין שה, וכן כל דבר אחר[א]) חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם (צריך לשלם שנים מכל אשר גנב ולא ארבעה וחמשה, ואם מתו לא יחזיר לו הנבילה אלא ישלם לו כשוויו בעודנו חי) (רש"י שם):

א **מְרֻבֶּה מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל מִמִּדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁמִּדַּת תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֶגֶת בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים וּבֵין בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, וּמִדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וָשֶׂה בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא) **כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ וְגוֹ'. אֵין הַגּוֹנֵב אַחַר הַגָּנָב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְלֹא הַטּוֹבֵחַ וְלֹא הַמּוֹכֵר אַחַר הַגָּנָב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה:**

מְרֻבֶּה מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל מִמִּדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה – תשלומי כפל נוהגים ביותר אופנים ממה שנוהגים תשלומי ארבעה וחמשה, **שֶׁמִּדַּת תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֶגֶת בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים**, כגון שור וחמור, **וּבֵין בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים**, כגון שִׁלְמָה, **וּמִדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא) **כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ וְגוֹ'. אֵין הַגּוֹנֵב אַחַר הַגָּנָב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל** – הגונב מן הגנב אינו משלם תשלומי כפל[ב], **וְלֹא הַטּוֹבֵחַ וְלֹא הַמּוֹכֵר אַחַר הַגָּנָב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**[ג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

א מְרֻבֶּה. בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים וּבְדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים. דִּכְתִיב (שמות כב) עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה וְגוֹ' יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: **אֵין הַגּוֹנֵב אַחַר הַגָּנָב וְכוּ'.** דִּכְתִיב (שם) וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ, וְלֹא מִבֵּית הַגַּנָּב:

מקור חיים

א. כמפורש בפסוק ח' על שה על שלמה על כל אבדה וכו' ישלם שנים לרעהו. **ב.** דכתיב (שמות כב ו) וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: מבית האיש ולא מבית הגנב. **ג.** כי התשלום של ארבעה וחמשה כולל תשלום הכפל, כי שנים משלם מחמת דין כפל ועוד שנים או שלשה מחמת הטביחה או המכירה (רע"ב ב"מ פ"ד מ"ט), וכיון שפטור מכפל נמצא שיצטרך לשלם ג' וד' במקום ארבעה וחמשה, והתורה אמרה ד' וה' ולא ג' וד' (תוספות חדשים).

משנה ב

קם ליה בדרבה מיניה

מי שעשה מעשה שעל ידו נתחייב מיתה וממון, אין מחויב לשלם תשלומי הממון מפני שקם ליה בדרבה מיניה, כלומר שאינו נענש אלא בהעונש היותר חמור. המשנה (כתובות פ"ג מ"ב) לומדת דין זה מקרא דכתיב (שמות כא, כב) וְכִי יִנָּצּוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפּוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ (חייב לשלם דמי ולדות לבעל האשה), אבל אם יהיה אסון ויתחייב מיתה לא יענש בדמי ולדות, מפני שקם ליה בדרבה מיניה.

ב **גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם, וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּיהֶם אוֹ עַל פִּי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר בְּשַׁבָּת, גָּנַב וּמָכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה, גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְטָבַח וּמָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו,**

גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם – שנים מעידים אותו שגנב, **וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּיהֶם** – והם עצמם מעידים שטבח או מכר, **אוֹ עַל פִּי שְׁנַיִם אֲחֵרִים** – או שני עדים אחרים מעידים שטבח או מכר, **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר בְּשַׁבָּת, גָּנַב וּמָכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה**, ואין במעשים אלו חיוב מיתה, **גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**, ואין בזה חיוב מיתת בית דין אלא כרת בידי שמים[ד], **גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְטָבַח וּמָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו**, והוא ירש אותו, אבל בשעה שטבח או מכר עדיין לא היה שלו[ה],

רבינו עובדיה מברטנורא

ב גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם. כְּלוֹמַר שְׁנַיִם מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁגָּנַב: **גָּנַב וּמָכַר בְּשַׁבָּת.** אֲבָל טָבַח שֶׁהוּא עָנוּשׁ סְקִילָה, קָם לֵיהּ בְּדִרְבָּה מִנַּיְיהוּ: **וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.** שֶׁאֵין זְדוֹנוֹ אֶלָּא כָּרֵת. וּכְגוֹן דְּלֹא אַתְּרוּ בֵּיהּ וְלֹא לָקֵי, דְּקָיְמָא לָן כָּל חַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת שׁוֹגְגִים חַיָּבִים בְּתַשְׁלוּמִין. אֲבָל חַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִים, פְּטוּרִים מִן הַתַּשְׁלוּמִין: **וְטָבַח וּמָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו.** אֲבָל מֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ טָבַח, תָּנָא סֵיפָא דְּפָטוּר, דְּשִׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשִׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, שֶׁהֲרֵי יָרַשׁ אֶת אָבִיו:

מקור חיים

ד. אמנם כל חייבי כריתות גם לוקים אם התרו בהם, ואין אדם לוקה ומשלם, אלא שכאן איירי שלא התרו בו למלקות וחייבי מלקות שוגגין חייבים בתשלומים, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **ה.** ואין בזה חידוש, ולכן כתב הרע"ב שבסיפא (משנה ד) איתא שמת אביו ואח"כ טבח פטור, כלומר, משום הסיפא תנא ליה לרישא, כמש"כ הרא"ש (תוי"ט).

גָּנַב וְטָבַח וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וְטָבַח לִרְפוּאָה אוֹ לִכְלָבִים, הַשּׁוֹחֵט וְנִמְצָא טְרֵפָה, הַשּׁוֹחֵט חֻלִּין בָּעֲזָרָה, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בִּשְׁנֵי אֵלּוּ:

גָּנַב וְטָבַח וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ, אבל כשטבח ומכר עדיין לא היה של הקדש, **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** – בכל אלו חייב בתשלומי ארבעה וחמשה. **גָּנַב וְטָבַח לִרְפוּאָה**, ולא ליהנות מאכילת בשרו, **אוֹ לִכְלָבִים** – או שחטו לכלבים ולא לאכילת אדם כלל, **הַשּׁוֹחֵט וְנִמְצָא טְרֵפָה** – וכן השוחט ונמצא טריפה שאסור לאדם לאכול מבשרו, **הַשּׁוֹחֵט חֻלִּין בָּעֲזָרָה** – או השוחט חולין בעזרה, והבשר אסור אף בהנאה[ו], **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** – מכל מקום בכל אלו משלם תשלומי ד' וה', שעל השחיטה הוא מתחייב ואף על פי שאין כוונתו לאכילה ואף אם אינו ראוי לאכילה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בִּשְׁנֵי אֵלּוּ** – בטריפה וחולין בעזרה, כי רבי שמעון לשיטתו בכל התורה ששחיטה שאינה מכשירה לאכילה לאו שמה שחיטה:

משנה ג

עדים זוממין

עדים שהעידו בשקר ובאו שנים ואמרו היאך אתם מעידים שביום זה בירושלים אירע דבר פלוני, והלא ביום זה עמנו הייתם בבבל, זה שנקרא עדים זוממין. ודינם ליעשות להם כמו שהם דימו לעשות. שאם העידו על פלוני שהרג את פלוני ורצו לחייבו מיתה, הרי הם חייבים מיתה, ואם העידו לחייבו ממון, הרי הם חייבים לשלם מה שרצו להפסידו.

הכחשה תחילת הזמה

נחלקו אביי ורבא (דף עג:) איך הדין אם תחילה באו שנים והכחישו העדים אבל לא הזימום. שלא אמרו עמנו הייתם אלא כגון שאמרו הלוה היה עמנו כל אותו היום ולא לוה מפלוני. ואח"כ

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּשְׁנֵי אֵלּוּ. בִּטְרֵפָה וּבְחֻלִּין בָּעֲזָרָה. דְּקָסָבַר שְׁחִיטָה. אֲבָל לִרְפוּאָה וְלִכְלָבִים, שְׁחִיטָה רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁחִיטָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לָאו שְׁמָהּ רְאוּיָה הִיא, דְּאִי בָּעֵי מָצֵי אָכֵיל מִנַּהּ:

מקור חיים

ו. כדאיתא בקידושין (פ"ב מ"ט).

באו שנים והזימום. לאביי, כיון שהוכחשו נתבטל עדותם ושוב אין יכולים להזימם, לרבא הכחשה תחילת הזמה היא אלא שעדיין לא נגמרה, ולכן כששוב הוזמו על ידי עדים אחרים דינם כעדים זוממין.

עד זומם למפרע הוא נפסל

עד שהוזם נפסל מלהיות עד. ונחלקו אביי ורבא אי מכאן ולהבא הוא נפסל או למפרע הוא נפסל. לאביי למפרע הוא נפסל ולכן אם העיד בניסן והוזם על עדות זו באייר, כל העדיות שהעיד בינתים פסולות, שמשעה שהעיד עדות זו נפסל. אבל לרבא רק מכאן ולהבא הוא נפסל. בזה ההלכה כאביי, והוא משש הלכות דיע"ל קג"ם שהלכה כאביי במחלוקותו עם רבא (דף עג.).

ג **גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּיהֶם, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּמִין הַכֹּל.** **גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם** – שנים מעידין אותו שגנב שור, **וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּיהֶם** – והם עצמם מעידים ששחטו או מכרו[ז], **וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין** – ובאו עדים והזימום על הגניבה ועל הטביחה ומכירה[ח], **מְשַׁלְּמִין הַכֹּל** – העדים צריכים לשלם בין הכפל ובין תשלומי השלשה[ט].

מקור חיים

ז. כיון שהלכתא כאביי שעד זומם למפרע הוא נפסל, על כרחיך איירי שהעידו על הגניבה וטביחה ומכירה בבת אחת. כי אם העידו תחילה על הגניבה, כיון שוזמו על הגניבה נפסלו למפרע משעת העדאתם על הגניבה וכשהעידו על הטביחה היו עדים פסולים ואין דין הזמה בעדים פסולים. אבל אם העידו בבת אחת כיון שכשהעידו על הטביחה היו יכולים לחזור בהם על עדות הגניבה כיון שהיה עדיין תוך כדי דיבור, עדיין כשרים היו ושפיר יכולים להזימם, כן מבואר בסוגיא, ורע"א תמה למה הרע"ב לא ביאר את זה. **ח.** למ"ד הכחשה לאו תחלת הזמה ע"כ איירי שהוזמו בבת אחת על הגניבה וטביחה ומכירה. שהרי איירי שהעידו על שניהם כאחת כמבואר בהערה הקודמת ואם הוזמו על הגניבה ממילא בטלה גם עדות הטביחה וכן אם הוזמו על הטביחה ממילא בטלה עדות הגניבה שהרי בבת אחת העידו ועדות אחת היא, וכיון שבטלה העדות לא מהני עדות הזמה אחר כך למ"ד הכחשה לאו תחילת הזמה, אע"כ איירי שהוזמו בבת אחת. אבל למ"ד הכחשה תחילת הזמה היא (והלכתא כוותיה) אין נפקותא על מה הוזמו תחלה, כי אע"פ שעי"ז נעשו מוכחשין על עדות האחרת מ"מ אם שוב הוזמו עליה נעשו זוממין (רע"א, ע"פ תוספות בסוגיין, ומזה הקשה על התו"ט שכתב שבבא זו איירי שהוזמו תחלה על הטביחה, וכן על הרע"ב שכתב כן בשאר בבות של המשנה, כי כיון שקי"ל הכחשה תחלת הזמה אין נפקותא מי הוזם תחלה. אמנם עיין הערה קרובה בשם מהרי"ח). **ט.** החיוב של ארבעה וחמשה שהטובח ומוכר משלם מורכב מכפל על הגניבה ועוד שנים או שלשה על הטביחה ומכירה.

גְּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, אֵלּוּ וְאֵלּוּ נִמְצְאוּ זוֹמְמִין, הָרִאשׁוֹנִים מְשַׁלְּמִים תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְהָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי שְׁלֹשָׁה. נִמְצְאוּ אַחֲרוֹנִים זוֹמְמִין, הוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְהֵן מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי שְׁלֹשָׁה. אֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים זוֹמֵם, בָּטְלָה עֵדוּת שְׁנֵיָה. אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים זוֹמֵם, אַף שֶׁלֹּא הוּזְמוּ כַּת הַשְּׁנִיָּה כְּלָל,

גְּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, אֵלּוּ וְאֵלּוּ נִמְצְאוּ זוֹמְמִין, הָרִאשׁוֹנִים מְשַׁלְּמִים תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, שהכפל הוא עבור הגניבה, **וְהָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי שְׁלֹשָׁה**, שתשלום זה הוא עבור הטביחה ומכירה. **נִמְצְאוּ אַחֲרוֹנִים זוֹמְמִין, הוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל** – הגנב משלם תשלומי כפל, **וְהֵן מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי שְׁלֹשָׁה** – והעדים שהוזמו משלמין תשלומי שלשה. **אֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים זוֹמֵם** – אם נמצאו אחד מעדים האחרונים זומם, **בָּטְלָה עֵדוּת שְׁנִיָּה** – בטלה עדות כת השניה ואינו משלם תשלומי שלשה[י], אמנם עדיין צריך לשלם כפל מחמת עדות הראשונה. **אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים זוֹמֵם** – אם נמצא אחד מן הראשונים זומם, אף שלא הוזמו כת השניה כלל,

רבינו עובדיה מברטנורא

ג הָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִים שְׁלֹשָׁה. לְשׁוֹר. לוֹ, וְכִי מִתַּזְמֵי אַמַּאי מְשַׁלְּמֵי: בָּטְלָה וּכְגוֹן שֶׁהוּזְמוּ אַחֲרוֹנִים תְּחִלָּה. דְּאִי עֵדוּת שְׁנִיָּה. וְהוּא מְשַׁלֵּם כֶּפֶל מִשּׁוּם עַדֵּי גְּנֵבָה הוּזְמוּ תְּחִלָּה, בָּטְלָה לָהּ עֵדוּת רִאשׁוֹנִים. וְהֵן פְּטוּרִין, דְּאֵין עֵדִים עֵדוּת טְבִיחָה, דִּדְלְמָא בְּעָלִים מְכָרוּהוּ מְשַׁלְּמִין מָמוֹן עַד שֶׁיּוּזְמוּ שְׁנֵיהֶם:

מקור חיים

י. כתב הרע"ב דוקא אם הם הוזמו תחלה. אבל אם עדי גניבה הוזמו תחלה אין האחרונים חייבים אם הוזמו, שאם אין גניבה אין טביחה ומכירה. כלומר שהחיוב על טביחה ומכירה הוא רק על שור שנגנב, וכיון שהוזמו הראשונים אבדה עדותם של השניים כל משמעות שהרי מעתה אף אם אמת אמרו אינם מחייבים בזה שום דבר. והוי כעדות מוכחשת ולא ניתן להזימה. (עיין הערה קרובה אי גם לרבא שהכחשה תחילת הזמה, הדין הוא כן). יא. גם העדים אנים משלמים, דאין עדים זוממין משלמים אא"כ הוזמו שניהם.

בָּטְלָה כָּל הָעֵדוּת, שֶׁאִם אֵין גְּנֵיבָה אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה:

בָּטְלָה כָּל הָעֵדוּת – בטלה בין עדות הראשונה ובין עדות השניה, **שֶׁאִם אֵין גְּנֵיבָה אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה** – שכיון שהוכחשו עדים הראשונים אין כאן גניבה וממילא גם עדות הטביחה ומכירה בטילה, שדלמא שלו שחט ושלו מכר ואין עדותם מחייב אותו כלום[יב]:

ד גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם, וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּי עֵד אֶחָד, אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם

גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם – שנים מעידים אותו שגנב, **וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּי עֵד אֶחָד** – ורק עד אחד מעיד שטבח או מכר, **אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ** – או שהודה מעצמו על הטביחה ומכירה, **מְשַׁלֵּם**

רבינו עובדיה מברטנורא

בָּטְלָה כָּל הָעֵדוּת. וְהוּא פָּטוּר וְהֵם פְּטוּרִים. וַאֲפִלּוּ חָזְרוּ וְהוּזְמוּ אֲחֵרוֹנִים אַחַר כָּךְ, אֵין מְשַׁלְּמִין, שֶׁהֲרֵי בְּטָלָה עֵדוּתָן כְּבָר וְהֶכְחֲשׁוּ, כֵּיוָן דְּלֹא גָּנַב לֹא טָבַח, וַאֲהֶכְיֹ לֹא מְחַיְּבוּ אֶלָּא אַעַמָּנוּ הֱיֵיתֶם שֶׁהוּסְרָה גּוּפָהּ שֶׁל עֵדוּת. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּזְמוּ שְׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים תְּחִלָּה, שֶׁעֵדוּת שְׁנִיָּה בְּטֵלָה. אֶלָּא שֶׁבּוְמַן שֶׁלֹּא הוּזְמוּ אֶלָּא אֶחָד, בָּטְלוּ שְׁנֵיהֶם. אֲבָל כְּשֶׁהוּזְמוּ שְׁנֵיהֶם, לֹא בָּטְלָה עֵדוּת רִאשׁוֹנָה אֶלָּא מְשַׁלְּמִין כֶּפֶל: **ד עַל פִּי עֵד אֶחָד.** אַף עַל גַּב דְּמִלְּתָא דְּפִשִׁיטָא הִיא דְּאֵין מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד, הָא קָמַשְׁמַע לָן דְּעַל פִּי עַצְמוֹ דּוּמְיָא דְּעַל פִּי עֵד אֶחָד, מָה עֵד אֶחָד אִי אָתֵי עֵד אֶחָד בָּתַר הָכִי מִצְטָרֵף בַּהֲדֵיהּ וּמְחַיֵּב, עַל פִּי עַצְמוֹ נַמִּי אִי אָתוּ עֵדִים בָּתַר הוֹדָאָתוֹ מְחַיְּבֵי לֵיהּ, דְּמוֹדֶה בְּקָנָס כְּךָ בָּאוּ עֵדִים חַיֵּב. וְהָנֵי מִלֵּי בְּאוֹמֵר לֹא גָּנַבְתִּי, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, וְחָזַר וְאָמַר טָבַחְתִּי וּמָכַרְתִּי, וּבָאוּ עֵדִים אַחֵר כָּךְ שֶׁטָּבַח וּמָכַר, חַיָּב, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁאוֹמֵר טָבַחְתִּי וּמָכַרְתִּי אֵינוֹ מְחַיֵּב עַצְמוֹ בִּכְלוּם, שֶׁיּוֹדֵעַ הוּא שֶׁמּוֹדֶה בְּקָנָס פָּטוּר, וְאֵין כָּאן הוֹדָאָה שֶׁל כְּלוּם. אֲבָל בְּאָמַר גָּנַבְתִּי וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, פָּטוּר. דְּחַיֵּב עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם קֶרֶן מֵיהָא בְּהוֹדָאתוֹ, הִלְכָךְ הוֹדָאָה גְּמוּרָה הִיא וּפָטוּר מִכֶּפֶל, אַף עַל פִּי שֶׁאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים:

מקור חיים

יב. והוא פטור שהרי אין עדות שגנב וכת ראשונה פטורה שלא הוזמו שניהם וכת שניה פטורה אף אם אחר כך הוזמו שעדותן נעשית כמוכחשת וחסר משמעות מחמת ביטול עדות הראשונים, ולכן אף אם אח"כ הוזמו עדיין פטורים הם שהוי כהוכחשו

תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וְטָבַח בְּשַׁבָּת, גָּנַב וְטָבַח לַעֲבוֹדָה זָרָה, גָּנַב מֹשֶׁל אָבִיו, וּמֵת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר, גָּנַב וְהִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם,

תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שאין משלמין אלא על פי שני עדים[ג]. **גָּנַב וְטָבַח בְּשַׁבָּת, גָּנַב וְטָבַח לַעֲבוֹדָה זָרָה**, **גָּנַב מֹשֶׁל אָבִיו, וּמֵת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר, גָּנַב וְהִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**[ד]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, רבי שמעון לא קאי על דין הקדש שנשנה כאן, אלא שמע שחכמים אומרים שהגונב קדשים מבית הבעלים פטור מתשלומי ד׳ וה׳ דכתיב וגונב מבית האיש ולא מבית בעלים, ועל זה אמר, **קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם** – אם גנב קדשים שבעליו חייב באחריותם וצריך להביא בהמה אחרת אם זו נאבדה[ט],

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמֵת אָבִיו. וְהוּא יוֹרְשׁוֹ, וְלֹא הַוְיָא טְבִיחָה **שִׁמְעוֹן אוֹמֵר קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם** כָּלָּה בְּאִסּוּרָא: **גָּנַב וְהִקְדִּישׁ.** כִּי קָא טָבַח וְכוּ׳. רַבִּי שִׁמְעוֹן לָאו אַמַּלְתֵּיהּ דְּתַנָּא דְּהָקְדֵּשׁ קָא טָבַח וְלֹא דִּבְעָלִים: רַבִּי קַמָּא קָאֵי וְלֹא פָּלֵיג עֲלֵיהּ בְּגָנַב וְהִקְדִּישׁ

מקור חיים

ואחר כך הוזמו (כן כתב הרע״ב וכן הוא ברש״י על המשנה. בפשטות אין זה אלא לאביי שסובר הכחשה אינה תחלת הזמה אבל לרבא כיון שהכחשה תחילת הזמה כת שניה תהיה חייבת אם שוב הוזמו. אמנם בחידושי מהרי״ח מחלק בין היכא שאותה כת שהוכחשה שוב הוזמה שאז שייך לומר הכחשה תחלת הזמה, אבל היכא שהם שתי כתי עדות ומשום שכת אחת הוכחשה או הוזמה נסתרה עדות כת שניה בזה אף רבא מודה שאין אומרים הכחשה תחלת הזמה. אבל החזון איש (סימן י״ט ס״ק ז) חולק עליו, עיי״ש). **יג.** כבר למדנו במשנה ב׳ שאין משלמין ד׳ וה׳ אלא על פי שנים. אלא הכא משמיענו התנא שע״פ עצמו דומיא דע״פ אחד. כמו בע״פ אחד אם אח״כ בא שני חייב ד׳ וה׳ כיון שיש שני עדים, ה״ה ע״פ עצמו אם אח״כ באו שני עדים חייב ד׳ וה׳, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **יד.** בשבת וע״ז משום דקם ליה בדרבה מיניה. ומשל אביו פטור כיון ששלו טבח ומכר, ובהקדש פטור כיון שלא טבח ומכר של הבעלים אלא של הקדש. **טו.** כגון נדר ואמר הרי עלי קרבן עולה ואחר כך הקדיש בהמה לנדרו חייב באחריותה ואם נאבדה או מתה חייב להביא אחרת. ואם לא קיבל עליו בנדר להביא קרבן אלא נדב ואמר הרי זו קרבן, אינו חייב באחריותה.

מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. שֶׁאֵין חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם, פָּטוּר:

מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שכיון שחייב באחריות נחשב כדידיה. **שֶׁאֵין חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם**, **פָּטוּר** – ואם גנב קדשים שאין בעליו חייב באחריותם, פטור:

ה מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ בּוֹ שְׁתָּפוּת, הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ, הַנּוֹחֵר, וְהַמְעַקֵּר,

מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ – גנב שור או שה ומכרו כולו חוץ מאחד ומאה שבו[טז], **אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ בּוֹ שְׁתָּפוּת** – או שגנב שור שהיתה לו שותפות בו, **הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ** – וכן השוחט ונתנבלה בידו, **הַנּוֹחֵר** – או שקרעו מנחיריו עד החזה ולא שחטו כלל, **וְהַמְעַקֵּר** – וכן העוקר הקנה והושט ולא שחט כלל,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר. אֲלָא שֶׁמְּעִינָהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן לְרַבָּנָן בְּדוּכְתָּא אַחֲרִיתִי דְּאָמְרֵי הַגּוֹנֵב הֶקְדֵּשׁ מִבֵּית בַּעֲלִים פָּטוּר, דִּכְתִיב (שמות כב) וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ, וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁ, וַעֲלַהּ קָאֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאוֹמֵר קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן חַיָּב, דְּקָרְיֵנַן בֵּיהּ וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ, דִּכְיָון דְּהַבַּעַל חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם כִּי קָא טָבַח דְּמֵרֵיהּ קָא טָבַח. וּבְקָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן נַמִּי לֹא מְחַיֵּב רַבִּי שִׁמְעוֹן תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אֶלָּא כְּשֶׁשְּׁחָטָן תְּמִימִים בִּפְנִים לְשֵׁם בַּעֲלִים אֶלָּא שֶׁנִּשְׁפַּךְ הַדָּם, אוֹ שֶׁשְּׁחָטָן בַּעֲלֵי מוּמִין בְּחוּץ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, סָבַר כָּל הָעוֹמֵד לְפָדוֹת כְּפָדוּי דָּמֵי וְהַוְיָא שְׁחִיטָה רְאוּיָה. אֲבָל אִם שְׁחָטָן תְּמִימִים בַּחוּץ הַוְיָא שְׁחִיטָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה. וְשָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר שְׁחִיטָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לָאו שְׁמָהּ שְׁחִיטָה וְאֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: **ה מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ**. גָּנַב שֶׁמָּכַר כָּל הַשּׁוֹר חוּץ מִדָּבָר מָעֻט שֶׁבּוֹ, מִן הַדְּבָרִים הַנִּתָּרִים עִמּוֹ בַּשְּׁחִיטָה, פָּטוּר, דִּכְתִיב (שמות כא) וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, עַד שֶׁיִּמְכֹּר כָּל הַדְּבָרִים הַנִּתָּרִים בִּטְבִיחָה. לַאֲפוֹקֵי שֶׁאִם הִשְׁאִיר גִּוּזוֹתֶיהָ אוֹ קַרְנֶיהָ, דְּלֹא הֲוֵי שִׁיּוּר, וְלֹא מִפְּטַר בְּהָכִי: הַנּוֹחֵר. קוֹרְעוֹ מִנְּחִירָיו עַד לִבּוֹ: וְהַמְעַקֵּר. עוֹקֵר סִימָנִים, פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ לְרַבָּנָן דְּאָמְרִי שְׁחִיטָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה שְׁמָהּ שְׁחִיטָה, דְּהָא לָאו שְׁחִיטָה הִיא כְּלָל:

מקור חיים

טז. עיין רע"ב שאירי שמה שלא מכר הוא חלק שניתר לאכילה על ידי שחיטה, לאפוקי קרנים וטלפים וכדומה שאין השחיטה מתירתן.

מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים וְטָבַח וּמָכַר חוּץ מֵרְשׁוּתָם, אוֹ שֶׁגָּנַב חוּץ מֵרְשׁוּתָם וְטָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּתָם, אוֹ שֶׁגָּנַב וְטָבַח וּמָכַר חוּץ מֵרְשׁוּתָם, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. אֲבָל גָּנַב וְטָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּתָם:

מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[יז]. **גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים וְטָבַח וּמָכַר חוּץ מֵרְשׁוּתָם** – גנב אותו מתוך רשות הבעלים ושחטו או מכרו חוץ מרשותם[יח], **אוֹ שֶׁגָּנַב חוּץ מֵרְשׁוּתָם** – או שגנבו ומשכו כשהיה חוץ מרשותם, **וְטָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּתָם** – והחזירו לרשותם[יט] ושם טבח או מכר, **אוֹ שֶׁגָּנַב וְטָבַח וּמָכַר חוּץ מֵרְשׁוּתָם, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**, שבכל אלו כיון שמשכו שלא ברשותם קנאו ונעשה עליו גנב[כ]. **אֲבָל גָּנַב וְטָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּתָם, פָּטוּר**, שכיון שלא הוציאו חוץ מרשותם לא קנה ולא נעשה עליו גנב[כא]:

ו הָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, פָּטוּר. הִגְבִּיהוֹ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ

הָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, פָּטוּר מכפל, שעדיין לא קנאה[כב]. **הִגְבִּיהוֹ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו הָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא. פָּטוּר מִכֶּפֶל: הִגְבִּיהוֹ. אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת בְּעָלִים. שֶׁהֲרֵי הַגְבָּהָה קוֹנָה בְּכָל מָקוֹם:

מקור חיים

יז. ואפילו לרבנן ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **יח.** וכשהוציאו קנאו ונעשה עליו גנב (תוי״ט). וכתב הרמב״ם שמשנה זו בא ללמדנו שאין הגנב נעשה גנב עד שיקנה אותו בדרך מדרכי קניות המטלטלין המבוארים בקידושין (פ״א מ״ד), וכן שאין ארבעה השומרים קונים הדבר הניתן להם לשמור לענין שיהיו חייבים בשמירתו אם לא קנו אותו באחד מן הדרכים שנקנים בהם המטלטלין. **יט.** ולא נחשב חזרה זו כהשבת גניבה, שלא לשם תשובה החזירה שהרי טבח ומכר (מאירי). **כ.** כתב הנימוק״י דמשמע דכיון שהוציאו מרשות בעלים חייב ואפילו הוציאו לרה״ר ואע״ג שאין משיכה קונה ברה״ר (כמש״כ הרע״ב בקידושין פ״א מ״ד, וכדעת אביי ורבא (ב״ב דף עו:)). דהני מילי לענין קנייה אבל להתחייב באונסיו כיון שהוציאו מרשות בעלים חייב. אבל תוספות (דף עט. ד״ה או שהוציאו) אין רוצים לחלק בכך וס״ל שכאן ר״ל הוציאו לסימטא (תוי״ט). **כא.** ואיירי שלא הגביהו, שהגבהה קונה אף ברשות בעלים (תוי״ט). **כב.** מלשון הרע״ב משמע שרק מכפל פטור אבל קרן חייב, וכתב התוי״ט ולא ידעתי למה,

מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וּמֵת, חַיָּב. נָתְנוּ לִבְכוֹרוֹת בְּנוֹ אוֹ לְבַעַל חוֹבוֹ, לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וּלְשׁוֹכֵר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, פָּטוּר. הִגְבִּיהוּ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוּ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וּמֵת, חַיָּב:

מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וּמֵת, חַיָּב, שעל ידי הגבהתו או הוצאה מרשותו קנאו ונעשה גנב עליו. **נָתְנוּ לִבְכוֹרוֹת בְּנוֹ אוֹ לְבַעַל חוֹבוֹ** – הכניס הגנב כהן לרשות הנגנב ונתנו לכהן עבור פדיון בנו או לבעל חובו לתשלום חובו, או שנתנו **לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וּלְשׁוֹכֵר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ**

– והכהן או בעל החוב או השומר היה מושך הבהמה ויוצא, ולא ידעו שאין בהמה זו שלו, **וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, פָּטוּר** – פטור הגנב מכלום[כג]. **הִגְבִּיהוּ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוּ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וּמֵת, חַיָּב** הגנב כפל, שמתחייב הגנב בקנין שלוחיו[כד]:

ז אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל מְגַדְּלִין בְּסוּרְיָא, וּבַמִּדְבָּרוֹת

אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, משום יישוב ארץ ישראל, שבהמות דקות מפסידין את הזרעים[כה], **אֲבָל מְגַדְּלִין בְּסוּרְיָא**, שאין דינה כארץ ישראל ולא חיישינן בה ליישובה[כו], **וּבַמִּדְבָּרוֹת**

רבינו עובדיה מברטנורא

נָתְנוּ. גַּנָּב לַכֹּהֵן, בְּחָמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל פִּדְיוֹן בְּנוֹ: הָיָה מוֹשְׁכוֹ. הַכֹּהֵן אוֹ בַּעַל חוֹב אוֹ הַשּׁוֹמֵר. וּמֵת בִּרְשׁוּת בְּעָלִים: פָּטוּר. הַגַּנָּב מִכְּלוּם: ז אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִשּׁוּם יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּפְסִידִין אֶת הַזְּרָעִים: אֲבָל מְגַדְּלִין בְּסוּרְיָא. אֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד. דְּלָאו שְׁמֵיהּ כִּבּוּשׁ, וְלֹא חָיְשִׁינַן בָּהּ לְיִשּׁוּב. וְאִם יַפְסִידוּ שְׂדוֹת אֲחֵרִים, יְשַׁלְּמָנָה:

מקור חיים

אבל בבית דוד תירץ שאיירי שמחמת משיכתו מת, כגון שנחבט על גבי קרקע בהחפזו להוציאו כדרך הגנבים, ולכן אע״פ שעדיין לא קנאו חייב הקרן. ואתי שפיר למה בסיפא בכהן ובעל חוב שמת תחת ידם פירש הרע״ב שפטור מכלום, כי שם מת כדרכו שהם לא היו נחפזים להוציאו שהרי לא ידעו שאינו שלהם. **כג.** שעדיין לא נעשה בו שום קנין ומעצמו מת, וכ״ש שהכהן והשומרים פטורים. **כד.** שאין לומר כאן אין שליח לדבר עבירה מאחר שהם לא ידעו שאינו שלו (תוי״ט). **כה.** לשון הרע״ב, ואפילו בביתו אסור שגם הפסדת זרעים של עצמו גורם לביטול ישוב ארץ ישראל, וכדעת תוספות ורא״ש שגם בבית אסור (תוי״ט), אבל בדמאי (פ״ב מ״ג) כתב הרע״ב שהטעם הוא מפני שרועים בשדות אחרים, וכן דעת רש״י כאן. **כו.** בע״ז (דף כא.) נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי אם הארצות שהם כיבוש יחיד (כגון סוריא שכבשה דוד) יש להם דין א״י. ר״מ סבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש

שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֵין מְגַדְּלִין תַּרְנְגוֹלִים בִּירוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי הַקֳּדָשִׁים, וְלֹא כֹהֲנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי הַטָּהֳרוֹת. אֵין מְגַדְּלִין חֲזִירִים בְּכָל מָקוֹם. לֹא יְגַדֵּל אָדָם אֶת הַכֶּלֶב, אֶלָּא אִם כֵּן

שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – וכן מותר לגדלם במדברות שבארץ ישראל. **אֵין מְגַדְּלִין תַּרְנְגוֹלִים בִּירוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי הַקֳּדָשִׁים** – שמא יטמאו הקדשים, כי דרך תרנגולים לנקר באשפה ושמא יביאו בעדשה מן השרץ ויטמאו הקדשים[כז], **וְלֹא כֹהֲנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** – ולא יגדלו כהנים תרנגולים בכל ארץ ישראל, **מִפְּנֵי הַטָּהֳרוֹת** – מפני התרומה שהם צריכים לאכול בטהרה. **אֵין מְגַדְּלִין חֲזִירִים בְּכָל מָקוֹם. לֹא יְגַדֵּל אָדָם אֶת הַכֶּלֶב**[כח] **אֶלָּא אִם כֵּן**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין מְגַדְּלִין תַּרְנְגוֹלִים בִּירוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי הַקֳּדָשִׁים. שֶׁאוֹכְלִין שָׁם. וְדֶרֶךְ תַּרְנְגוֹלִים לְנַקֵּר בָּאַשְׁפָּה, וְשָׁמָא יָבִיאוּ עֲצֶם [כְּשְׂעֹרָה] מִן הַשֶּׁרֶץ וִיטַמְּאוּ אֶת הַקֳּדָשִׁים: **וְלֹא יְגַדְּלוּ כֹּהֲנִים תַּרְנְגוֹלִים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: מִפְּנֵי הַטָּהֳרוֹת.** שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים תְּרוּמָה וּצְרִיכִים לְשָׁמְרָהּ בְּטָהֳרָה: חֲזִירִים. מִפָּרֵשׁ טַעֲמָא בַּגְּמָרָא, כְּשֶׁצָּרוּ מַלְכֵי חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה הָיוּ רְגִילִים בְּכָל יוֹם שֶׁהָיוּ אֵלּוּ שֶׁבַּחוּץ מַעֲלִים לָהֶם תְּמִידִים לְאֵלּוּ שֶׁבִּפְנִים. יוֹם אֶחָד הֶעֱלוּ לָהֶם חֲזִיר, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲצִי חוֹמָה נָעַץ צִפָּרְנָיו בַּחוֹמָה וְנִזְדַּעְזְעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ אָרוּר הַמְגַדֵּל חֲזִירִים: **אֶת הַכֶּלֶב.** מִפְּנֵי שֶׁנּוֹשֵׁךְ וּמְנַבֵּחַ וּמַפֶּלֶת אִשָּׁה מֵיִרְאָתוֹ:

מקור חיים

ודינם כא״י, ורבי יוסי סבר לאו שמיה כיבוש. ונפסקה שם בגמרא הלכה כרבי יוסי. ומ״מ חייבו חכמים שם קצת דינים מארץ ישראל מחמת טעמים שונים. (בפירושו של כיבוש יחיד, יש כמה שיטות בראשונים, לפי רש״י (ע״ז כ: ד״ה סוריא) מה שנכבש שלא על פי האורים ותומים ובלא ס׳ ריבוא מישראל, הוא כיבוש יחיד). **כז.** ברע״ב הגירסא בספרים היא עצם כשעורה מן השרץ, וקשה להולמו כי שיעור טומאת שרץ הוא כעדשה, ורק עצם מאדם המת שיעורו כשעורה. ורש״י על המשנה (דף עט: ד״ה מפני הקדשים) כתב שמא יביאו עצם כעדשה, וגם זה צריך תיקון כי קי״ל דעצם השרץ אינו מטמא, ואכן בגמרא (דף פב: ד״ה משום קדשים) כתב שמביאים בשר שרצים בפיהם (ראשון לציון). (ויש מוחקים מרש״י על המשנה תיבת עצם ויש מגיהים שמא יביאו עמם כעדשה). **כח.** הכלב משמע כלב מיוחד ור״ל כלב רע, וכמו דתניא אמר רבי נתן מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו (דף טו:), וכן בטור ושו״ע (סימן ת״ט) העתיקו כלב רע (תוי״ט).

הָיָה קָשׁוּר בְּשַׁלְשֶׁלֶת. אֵין פּוֹרְסִין נְשִׂבִּים לַיְּוֹנִים. אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָחוֹק מִן הַיִּשּׁוּב שְׁלֹשִׁים רִיס:

הָיָה קָשׁוּר בְּשַׁלְשֶׁלֶת[כט]. **אֵין פּוֹרְסִין נְשִׂבִּים** – פחים לצוד בהם עופות, **לַיְּוֹנִים** – כדי לצוד בהם יוני הפקר. **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָחוֹק מִן הַיִּשּׁוּב שְׁלֹשִׁים רִיס** – ארבעה מילין[ל], שאם לא ירחיק יש לחשוש שמא יתפוס בהם יוני בני העיר:

פרק ח - החובל

משנה א

החובל בחברו

אסור לאדם שיכה חבירו, ואם הכהו עובר בלאו שנאמר (דברים כג ג) פֶּן יִסְיף, ואם הקפידה תורה בהכאת רשע (ששם איירי במי שנתחייב מלקות) קל וחומר בהכאת צדיק. והמרים ידו על חבירו להכותו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע וכל שכן שאסור לחבול בחבירו. והחובל בו חייב בחמשה דברים שהם נזק צער ריפוי שבת בושת אם החבלה בענין שיש בה כל החמשה, ואם אין בה אלא ארבעה משלם ארבעה, ואם שלשה שלשה. ואם שנים שנים. ואם אחד אחד (לשון הטור ריש סימן תכ).

חמשה הדברים שהחובל בחברו חייב בהם

נזק (מה שנפחת מדמיו מחמת המכה) דכתיב (שמות כא כד) עַיִן תַּחַת עַיִן, וקיבלו חז"ל שאין הכוונה עין ממש אלא ממון[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

נְשִׂבִּים. פַּחִים. **שֶׁלֹּא יִלְכְּדוּ בָּהֶם יוֹנֵי בְנֵי הַיִּשּׁוּב: שְׁלֹשִׁים רִיס.** אַרְבָּעָה מִילִין:

מקור חיים

כט. עיין רע"ב טעם שאסור לגדל חזיר וכלב. **ל.** בקירוב. ביומא (פ"ו מ"ד) איתא שבעה ומחצה ריס היינו מיל. וכתב הרע"ב אני שמעתי דרוס גרסינן בויו והם רס"ו פסיעות כמנין רוס, ונמצא שבעה ומחצה מיל אלפיים פסיעות פחות חמשה, קרוב למדת תחום שבת ששיעורו מיל והיינו אלפיים אמות (כי פסיעה בינונית היינו אמה). **א.** עיין רע"ב סוף משנה א' למה אין לומר עין ממש.

צער (הצער שסבל מחמת המכה) דכתיב (שם פסוק כה) פֻּצַע תַּחַת פֻּצַע, וקרא יתירה הוא ללמד שיש לשלם צער אף במקום שמשלם נזק.

ריפוי ושבת (צרכי רפואתו, ודמי ביטול מלאכתו) דכתיב (שם פסוק יט) רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרָפֹא יְרַפֵּא.

בשת (מה שנתבייש מחמת המכה) דכתיב גבי אשה שחבלה וביישה אדם שלא כדין (דברים כה יב) וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ: ודרשו חז"ל שאין הכוונה קציצת כפים ממש אלא שצריכה לשלם דמי בשתו[ב].

א הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה דְבָרִים, בְּנֶזֶק, בְּצַעַר, בְּרִפּוּי, בְּשֶׁבֶת, וּבְבוּשֶׁת. בְּנֶזֶק כֵּיצַד. סְמָא אֶת עֵינוֹ, קָטַע אֶת יָדוֹ, שִׁבֵּר אֶת רַגְלוֹ, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד

הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה דְבָרִים, בְּנֶזֶק, בְּצַעַר, בְּרִפּוּי, בְּשֶׁבֶת, וּבְבוּשֶׁת. בְּנֶזֶק כֵּיצַד. סְמָא אֶת עֵינוֹ, קָטַע אֶת יָדוֹ, שִׁבֵּר אֶת רַגְלוֹ, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד[ג]

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַחוֹבֵל. וְכַמָּה הוּא יָפֶה. שֶׁאִם הָיָה צָרִיךְ הָיָה מוֹכֵר עַצְמוֹ בְּעֶבֶד עִבְרִי, וְזֶה שֶׁהִזִּיקוֹ הִפְסִידוֹ מָמוֹן זֶה: **כַּיּוֹצֵא בָזֶה.** לְפִי מַה שֶּׁהוּא מְעֻנָּג רַב צַעֲרוֹ וּכְאֵבוֹ: **צְמָחִין.** אֲבַעְבּוּעוֹת לְבָנוֹת: **שֶׁבֶת.** כָּל יְמֵי הַחֹלִי רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין וְנוֹתֵן שְׂכִירוּתוֹ שֶׁל כָּל יוֹם, שֶׁהֲרֵי אֵין רָאוּי לְמְלָאכָה אַחֶרֶת אֲפִלּוּ בְּלֹא חֹלִי, שֶׁהֲרֵי נִקְטַע יָדוֹ וְרַגְלוֹ וְהוּא כְּבָר נָתַן לוֹ דְּמֵיהֶן:

מקור חיים

ב. דילפינן גזירה שוה לא תחוס שנאמר כאן מלא תחוס שנאמר בעדים זוממין, מה להלן ממון אף כאן ממון (רש"י שם בשם הסיפרי). **ג.** הרע"ב פירש כעבד עברי, שהיה יכול למכור עצמו בעבד עברי וזה שהזיקו הפסידו ממון זה, וכן פירשו רש"י ונימוק"י. אבל הרא"ש (סימן א) כתב ששמין כעבד כנעני שיכול למכור עצמו לעולם, משא"כ עבד עברי דא"א להיות נמכר לעולם בבת אחת ואם ישומו בכל ו' שנים פעם אחר פעם יעלה הערך יותר ממה שיעלה הערך כששמים אותו פעם אחת. ואנחנו צריכים להקל בכל השומות של הניזקין ממה שהתורה אמרה ובער בשדה אחר ללמד שיש לשום ערוגה אגב השדה להקל על המזיק וה"נ בשאר שומות הניזקין יש להקל על המזיק (רא"ש ופלפולא חריפתא).

נִמְכָּר בַּשּׁוּק וְשָׁמִין כַּמָּה הָיָה יָפֶה וְכַמָּה הוּא יָפֶה. צַעַר, כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד אוֹ בְּמַסְמֵר, וַאֲפִלּוּ עַל צִפָּרְנוֹ, מְקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה חַבּוּרָה, אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ. רִפּוּי, הִכָּהוּ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. עָלוּ בוֹ צְמָחִים, אִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה, חַיָּב. שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַמַּכָּה, פָּטוּר. חָיְתָה וְנִסְתְּרָה, חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. חָיְתָה כָּל צָרְכָּהּ, אֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. שֶׁבֶת, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין, שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ וּדְמֵי רַגְלוֹ.

נִמְכָּר בַּשּׁוּק וְשָׁמִין כַּמָּה הָיָה יָפֶה וְכַמָּה הוּא יָפֶה – כמה היה שוה עם האבר, **וְכַמָּה הוּא יָפֶה** – וכמה הוא שוה בלי האבר, ונותן לו את ההבדל שביניהם. **צַעַר** כיצד. **כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד אוֹ בְּמַסְמֵר, וַאֲפִלּוּ עַל צִפָּרְנוֹ, מְקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה חַבּוּרָה, אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ** – כמה אדם שהוא מעונג כזה היה רוצה ליטול כדי להצטער בכויה כזו[ד]. **רִפּוּי** כיצד. **הִכָּהוּ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. עָלוּ בוֹ צְמָחִים** – עלו סביב המכה אבעבועות לבנות, **אִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה, חַיָּב** לרפאותם[ה]. **שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַמַּכָּה, פָּטוּר**[ו]. **חָיְתָה וְנִסְתְּרָה, חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. חָיְתָה כָּל צָרְכָּהּ, אֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ** – אם נרפאה המכה במקצת ושוב נסתרה מה שחיתה, אפילו כמה פעמים, **חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. חָיְתָה כָּל צָרְכָּהּ** – אם נתרפאה כל צרכה ואחר כך חזרה המכה באותו מקום, **אֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. שֶׁבֶת** כיצד. **רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין** – רואין הנחבל כאילו הוא שומר קישואין, וכל הימים שהוא בטל ממלאכה זו מחמת החולי משלם לו השכר שנפסד, **שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ וּדְמֵי רַגְלוֹ** – שכבר שילם לו דמי היד ורגל ולכן אין לנו לשומו אלא לפי מלאכה שהוא ראוי לעשות בלי יד ורגל ולא לפי המלאכה שהיה ראוי או רגיל בה לפני כן.

מקור חיים

ד. למסקנת הגמרא ה״ק שמין מי שחייב למלכות לכוותו בשפוד על צפורנו, כמה היה נותן שלא יעשה לו צער זה (תוי״ט). **ה.** בברייתא (דף פה.) נחלקו אי גם חייב שבת. לרבי יהודה חייב רק ריפוי ולחכמים חייב גם שבת. ואיירי אף באגד אגד יתירא ויכול להיות שזה גרם האבעבועות ומ״מ חייב, כי ניתנה רשות לאגד המכה מחמת צער הצינה. (מלא״ש כתב שמשנתנו אתיא או כרבי יהודה או כחכמים). **ו.** אם לא עלו מחמת שאגד המכה אלא מחמת שלא ציית לדברי הרופא, כגון שאמר לו לא תאכל דבש ומיני מתיקה שזה יכול לגרום אבעבועות. וכתב תוי״ט שקמ״ל שאין זה נקרא מחמת המכה אע״פ שלולא המכה היה מותר לאכול דברים אלו.

בֹּשֶׁת, הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּישׁ וְהַמִּתְבַּיֵּישׁ. הַמְבַיֵּישׁ אֶת הֶעָרֹם, הַמְבַיֵּישׁ אֶת הַסּוּמָא, וְהַמְבַיֵּישׁ אֶת הַיָּשֵׁן, חַיָּב. וְיָשֵׁן שֶׁבִּיֵּישׁ, פָּטוּר. נָפַל מִן הַגָּג, וְהִזִּיק וּבִיֵּישׁ, חַיָּב עַל הַנֶּזֶק וּפָטוּר עַל הַבֹּשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה) וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו, אֵינוֹ חַיָּב עַל הַבֹּשֶׁת עַד שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן:

בֹּשֶׁת כ״צד. **הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּישׁ** – לפי קלות המבייש בשתו מרובה, **וְהַמִּתְבַּיֵּישׁ** – לפי חשיבות המתבייש בשתו מרובה[ז]. **הַמְבַיֵּישׁ אֶת הֶעָרֹם**, כגון שרקד בו או סטרו[ח], **הַמְבַיֵּישׁ אֶת הַסּוּמָא**, והרגיש הבושה אף על פי שלא ראה[ט], **וְהַמְבַיֵּישׁ אֶת הַיָּשֵׁן**, וכשהקיץ הרגיש שזה ביישו[י], **חַיָּב. וְיָשֵׁן שֶׁבִּיֵּישׁ, פָּטוּר. נָפַל מִן הַגָּג, וְהִזִּיק וּבִיֵּישׁ, חַיָּב עַל הַנֶּזֶק וּפָטוּר עַל הַבֹּשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה) וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו, אֵינוֹ חַיָּב עַל הַבֹּשֶׁת עַד שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן[יא]:**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּישׁ. אָדָם קַל שֶׁמְּבַיֵּישׁ בָּשְׁתּוֹ מְרֻבָּה: וְהַמִּתְבַּיֵּישׁ. לְפִי חֲשִׁיבוּתוֹ בָּשְׁתּוֹ מְרֻבָּה. וְכָלְלוּ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מִקְרָא נִפְקִי. נָזָק, דִּכְתִיב (שמות כא) עַיִן תַּחַת עַיִן, וְאֵין לוֹמַר עַיִן מַמָּשׁ, דִּכְתִיב (במדבר לה) וְלֹא תִקָּחוּ כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ, לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ אִי אַתָּה לוֹקֵחַ כֹּפֶר אֲבָל אַתָּה לוֹקֵחַ כֹּפֶר לְרָאשֵׁי אִבְרִים, שֶׁאִם סִמֵּא אֶת עֵין חֲבֵרוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ, וְהֵיכִנוֹ עַיִן תַּחַת עַיִן. צַעַר, נָפְקָא לָן מִפֶּצַע תַּחַת פֶּצַע (שמות כא), דִּקְרָא יְתֵרָא הוּא לְחַיֵּב עַל הַצַּעַר וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם נָזָק, דְּלָא תֵּימָא הֲרֵי קָנָה יָדוֹ וְיֵשׁ עָלָיו לְחָתְכָהּ, אֶלָּא אוֹמְרִים הָיָה עָלָיו לְחָתְכָהּ בְּסַם וְזֶה חָתְכָהּ בְּבַרְזֶל וְצָעַרוֹ, לְפִיכָךְ מְשַׁלֵּם אֶת הַצַּעַר. רִפּוּי וְשֶׁבֶת, רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרִפֹּא יְרַפֵּא (שם). וְדַוְקָא כְּשֶׁהַחֹלִי בָּא מֵחֲמַת מַכָּה. אֲבָל אִם פָּשַׁע הַחוֹלֶה בְּעַצְמוֹ וְעָבַר עַל דִּבְרֵי הָרוֹפֵא, שׁוּב אֵין הַמַּזִּיק חַיָּב בַּשֶּׁבֶת וְרִפּוּי שֶׁצְּרִיכִין מֵחֲמַת פְּשִׁיעוּתָהּ. בֹּשֶׁת, דִּכְתִיב (דברים כה) וְקָצְתָה אֶת כַּפָּהּ, מְמוֹן. וְדִין תּוֹרָה שֶׁאֵין יְכוֹלִים לָדוּן בְּשׁוּם דִּין שֶׁבָּעוֹלָם אֶלָּא דַּיָּנִים הַסְּמוּכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (שמות כב) עַד הָאֱלֹהִים

מקור חיים

ז. כן פירש הרע״ב כאן, ובכתובות (פ״ג מ״ז) פירש גם באופן אחר אבל כתב שפירוש זה הוא העיקר. **ח.** תוספות (דף פו: ד״ה ערום), אבל לרש״י והרמב״ם איירי כגון שנשב בו הרוח ונראה ערום במקצת וזה הערימו יותר (תוי״ט). **ט.** תפא״ל. **י.** תוי״ט. **יא.** תוי״ט כתב שמושלחה ידה דייק שמשמע ששלחה בכוונה, ולא הביא התנא סיפא דקרא אלא ללמד שהפסוק איירי בבושת.

ב זֶה חָמֵר בָּאָדָם מִבַּשּׁוֹר, שֶׁהָאָדָם מְשֻׁלָּם נֶזֶק, צַעַר, רִפּוּי, שֶׁבֶת, וּמְשֻׁלָּם דְּמֵי וְלָדוֹת, וְשׁוֹר אֵינוֹ מְשֻׁלָּם אֶלָּא נֶזֶק:

זֶה חָמֵר בָּאָדָם מִבַּשּׁוֹר, שֶׁהָאָדָם מְשֻׁלָּם נֶזֶק, צַעַר, רִפּוּי, שֶׁבֶת, וּבֹשֶׁת, וּמְשֻׁלָּם דְּמֵי וְלָדוֹת, וְשׁוֹר אֵינוֹ מְשֻׁלָּם אֶלָּא נֶזֶק[יב], וּפְטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת[יג]:

ג הַמַּכֶּה אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְלֹא עָשָׂה בָהֶם חַבּוּרָה, וְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, חַיָּב

הַמַּכֶּה אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְלֹא עָשָׂה בָהֶם חַבּוּרָה, וְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, חַיָּב

רבינו עובדיה מברטנורא

יָבֹא דָּבָר שֶׁנִּיהֶם, וְאֵין נִקְרָאִים אֱלֹהִים אֶלָּא דַּיָּנִים הַסְּמוּכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְהוֹדָאוֹת וּכְפִירוֹת דָּנִין בָּהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּאִלּוּ הֵם שְׁלוּחִים שֶׁל בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּשְׁלִיחוּתָיְהוּ קָעָבְדִינַן. וְזֶה בִּלְבַד בְּדָבָר הַמָּצוּי וְיֵשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס, וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה בְּשֵׁן וָרֶגֶל שֶׁהֵם מוּעָדִים, אוֹ שֶׁהִזִּיק אָדָם בִּבְהֵמָה. אֲבָל בִּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה אָדָם, אוֹ אָדָם בְּאָדָם, אֵין דָּנִין אוֹתוֹ בְּחוּץ לָאָרֶץ כְּלָל, אֶלָּא מְנַדִּין אֶת הַחוֹבֵל אוֹ אֶת הַמַּזִּיק עַד שֶׁיַּעֲלֶה עִם בַּעַל דִּינוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁיִּתֵּן דֶּרֶךְ פְּשָׁרָה קָרוֹב לְמַה שֶּׁנִּרְאֶה בְּעֵינֵי הַדַּיָּן, אֲבָל דָּבָר קָצוּב אֵין פּוֹסְקִים עָלָיו. וְכֵן הַדִּין בְּכָל הַקָּנָסוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה וּבְכָלָּה תַּלְמוּדָא, אֵין גּוֹבִין אוֹתָן דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא שֶׁמְּנַדִּין מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ: ב וְשׁוֹר אֵינוֹ מְשֻׁלָּם אֶלָּא נֶזֶק. דִּכְתִיב (ויקרא כד) אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ, וְלֹא שׁוֹר בַּעֲמִיתוֹ: וּפְטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת. דִּכְתִיב (שמות כא) כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים, אֲנָשִׁים וְלֹא שָׁוָרִים: ג וְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים חַיָּב. וְאַף עַל גַּב דִּכְלָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ הָעוֹבֵר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּם, הָכָא מְשֻׁלָּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה, דִּבְפֵרוּשׁ רִבְּתָה תּוֹרָה חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ לְתַשְׁלוּמִין וְלֹא לְמַלְקוּת, מִדִּכְתִיב (דברים יט) יָד בְּיָד, דְּהַיְנוּ מָמוֹן, מִכְּדֵי כְּתִיב (ויקרא כד) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ, יָד בְּיָד לָמָּה לִי, אֶלָּא לְהָבִיא חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁמְּשֻׁלָּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה:

מקור חיים

יב. דכתיב (ויקרא כד, יט) וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ, משמע איש בעמיתו ולא שור בעמיתו (של בעליו) (רש"י דף כו. ד"ה איש), אבל נזק משלם כמפורש בתורה כל דיני נזקי שור שן ורגל וקרן, כמבואר לעיל בפרק ראשון ושני. **יג.** דכתיב (שמות כא, כב) וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וגו', אנשים ולא שוורים.

בְּכֻלָּן. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד עִבְרִי, חַיָּב בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַשֶּׁבֶת, בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלוֹ. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל אֲחֵרִים, חַיָּב בְּכֻלָּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין לָעֲבָדִים בֹּשֶׁת:

בְּכֻלָּן – בכל החמשה דברים[יד]. **הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד עִבְרִי, חַיָּב בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַשֶּׁבֶת בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלוֹ**, שהרי מעשה ידיו שייך לרבו. **הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל אֲחֵרִים, חַיָּב בְּכֻלָּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין לָעֲבָדִים בֹּשֶׁת**[טו]:

ד חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, פְּגִיעָתָן רָעָה. הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵם שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים פְּטוּרִין. הָעֶבֶד וְהָאִשָּׁה, פְּגִיעָתָן רָעָה. הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵם שֶׁחָבְלוּ בָּאֲחֵרִים, פְּטוּרִין.

חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, פְּגִיעָתָן רָעָה. הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵם שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים פְּטוּרִין, לפי שאינם בני עונשין[טז]. **הָעֶבֶד וְהָאִשָּׁה, פְּגִיעָתָן רָעָה. הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵם שֶׁחָבְלוּ בָּאֲחֵרִים, פְּטוּרִין**, לפי שאין להם ממה לשלם[יז],

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין לָעֲבָדִים בֹּשֶׁת. עֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אֲחָוָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: ד עֶבֶד וְאִשָּׁה שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים פְּטוּרִים. שֶׁאֵין לָהֶם בַּמֶּה לְשַׁלֵּם:

דִּכְתִיב (דְּבָרִים כה) כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו, בְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחֲוָה, יָצָא

מקור חיים

יד. חובל אביו ואמו מחמת שאינו חייב מיתה כיון שלא עבד חבורה, וחובל ביום הכיפורים אע״פ שבכל התורה העובר עבירה שחייב עליה מלקות לוקה ואינו משלם, הכא משלם ואינו לוקה כדאיתא ברע״ב. (בתוי״ט כתב שבכתובות (דף לב:) דריש כן הגמרא מדמייתר כן ינתן בו, ולא כמש״כ הרע״ב שיד ביד הוא מיותר). **טו.** שבפסוק שממנו לומדים דין בשת כתיב וכי ינצו אנשים יחדיו איש באחיו, יצא עבד שאין לו אחוה, כדאיתא ברע״ב, והוא בסוגיין (דף פח). וכן איתא גם בסנהדרין (דף פו.). רש״י כאן פירש שהיינו שאסור לבא בקהל, ובסנהדרין פירש שאין לו אחים מן האב. תוספות (שם) הקשו עליו ופירשו שהכוונה שאין לבניו אחוה, שהם אינם מתייחסים אחריו. **טז.** הלכך אפילו לאחר זמן פטורין, (כלומר אף אם יתפקח השוטה ויתרפא החרש ויגדל הקטן) (תוי״ט בשם הרא״ש). **יז.** כל מה שקנה עבד קנה רבו, וכן נכסי אשה משועבדים לבעלה, כן כתב רע״ב וכן הוא ברש״י. אמנם דבריהם צ״ב כי יכולה למכור בטובת הנאה שאם מתה או תתגרשה יהיה לקונה ואם מתה היא יירשנה בעלה, ואותה טובת הנאה תשלם להנחבל. ובגמרא (דף פט.) מוקי למשנתנו כשאין לה נכסים, וכן כתב הרא״ש שאם יש לה נכסים חייבת למכור בטובת הנאה וכן כתב הרמ״א בשו״ע (סימן תכ״ד ס״ט) שאם יש לה נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל כופין אותה למכור בטובת הנאה. (ורע״א האריך להקשות על התוי״ט שכתב שאין כופין לה למכור משום שיכולה למחול).

אֲבָל מְשַׁלְּמִין לְאַחַר זְמָן. נִתְגָּרְשָׁה הָאִשָּׁה, נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם:

אֲבָל מְשַׁלְּמִין לְאַחַר זְמָן. כיצד, **נִתְגָּרְשָׁה הָאִשָּׁה, נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם** אם קנו נכסים[יח]:

ה הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ וְעָשָׂה בָהֶן חַבּוּרָה, וְהַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת, פָּטוּר מִכְּלָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִדּוֹן בְּנַפְשׁוֹ. וְהַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלּוֹ, פָּטוּר מִכָּלָן:

הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ וְעָשָׂה בָהֶן חַבּוּרָה, וְהַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת, פָּטוּר מִכְּלָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִדּוֹן בְּנַפְשׁוֹ, וקם ליה בדרבה מיניה[יט]. **וְהַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלּוֹ, פָּטוּר מִכָּלָן**[כ]:

ו הַתּוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ, נוֹתֵן לוֹ סֶלַע. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי,

הַתּוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ – המכה לחברו באגרוף, **נוֹתֵן לוֹ סֶלַע** מדינה[כא] עבור דמי בשתו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי,**

רבינו עובדיה מברטנורא

נִתְגָּרְשָׁה הָאִשָּׁה וְנִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד. וְקָנוּ נְכָסִים. חַיָּבִין לְשַׁלֵּם. שֶׁהֲרֵי מִתְּחִלָּה הֵן חַיָּבִין, אֶלָּא שֶׁאֵין לָהֶם מַה לְּשַׁלֵּם. שֶׁנִּכְסֵי מְלוֹג שֶׁל אִשָּׁה מְשֻׁעְבָּדִים לְבַעַל לְפֵרוֹת וְלִירָשָׁה: **ה מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִדּוֹן בְּנַפְשׁוֹ.** שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַלְקֵל, מְתַקֵּן הוּא אֵצֶל יוֹצְרוֹ, שֶׁשָּׁכְכָה חֲמָתוֹ וְנָח רָגְזוֹ בְּכָךְ: **ו הַתּוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ.** שֶׁמְּחַבֵּר אֶצְבְּעוֹתָיו בְּפַס יָדוֹ וּמַכֶּה אוֹתוֹ בָּאֲגְרוֹף: **נוֹתֵן לוֹ סֶלַע.** דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי שֶׁאוֹמֵר מָנֶה:

מקור חיים

יח. רש״י. **יט.** מש״כ הרע״ב שהחובל בחברו נקרא מתקן וחייב בשבת כיון שמשכך בכך יצרו, הוא מרמב״ם כאן, וכן שיטתם במסכת שבת (פי״ג מ״ג). אבל פשטות הסוגיא שם לא משמע כן והרבה חולקים, עיי״ש במקו״ח. **כ.** וכתבו תוספות שאע״פ שהחובל בעבד של אחרים נותן ריפוי לעבד (גיטין דף יב:), המכה בעבד של עצמו פטור אף מריפוי. **כא.** והיינו חצי דינר צורי. כי סלע צורי הוא ארבעה זוז (דינר) וסלע מדינה הוא שמינית שבסלע צורי. שסלע מדינה הוא שבעה חלקים נחשת ורק חלק אחד כסף (תוי״ט כתובת פ״א מ״ב). ותשלום זה הוא רק עבור דמי בשתו, ועדיין משלם צער נזק וריפוי אם ישנם שם (רש״י דף לו:).

מָנֶה. סְטָרוֹ, נוֹתֵן לוֹ מָאתַיִם זוּז. לְאַחַר יָדוֹ, נוֹתֵן לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. צָרַם בְּאָזְנוֹ, תָּלַשׁ בְּשָׂעָרוֹ, רָקַק וְהִגִּיעַ בּוֹ רָקוֹ, הֶעֱבִיר טַלִּיתוֹ מִמֶּנּוּ, פָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בַּשּׁוּק, נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. זֶה הַכְּלָל הַכֹּל לְפִי כְבוֹדוֹ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲפִילוּ עֲנִיִּים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם בְּנֵי חוֹרִין שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם, שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם,

מָנֶה – חייב לתת מנה צורי עבור הבשת[כב]. **סְטָרוֹ** – הכהו בפס ידו על לחיו, **נוֹתֵן לוֹ מָאתַיִם זוּז. לְאַחַר יָדוֹ** – אם הכהו באחורי ידו ובזה יש יותר קלון, **נוֹתֵן לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. צָרַם בְּאָזְנוֹ** – משך אזנו או פגמו, **תָּלַשׁ בְּשָׂעָרוֹ, רָקַק וְהִגִּיעַ בּוֹ רָקוֹ, הֶעֱבִיר טַלִּיתוֹ מִמֶּנּוּ, פָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בַּשּׁוּק, נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. זֶה הַכְּלָל הַכֹּל לְפִי כְבוֹדוֹ** – כל אלו השיעורים אינם אלא למכובד ביותר, אבל לאדם בזוי פוחתין לו[כג].

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲפִילוּ עֲנִיִּים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם בְּנֵי חוֹרִין – בני שרים וחשובים[כד], **שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם**[כה], **שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם,**

רבינו עובדיה מברטנורא

סְטָרוֹ. שֶׁהִכָּהוּ בְּפַס יָדוֹ עַל לֶחְיוֹ, וְאֵיכָא לְאָדָם בָּזוּי פּוֹחֲתִין לוֹ: **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא** בִּכְשֶׁת טָפֵי: **צָרַם.** מָשַׁךְ. לְשׁוֹן אַחֵר, פָּגַם: **וְכוּ'.** רַבִּי עֲקִיבָא פָּלֵיג אַתַּנָּא קַמָּא, וְסָבַר הַכֹּל לְפִי כְבוֹדוֹ. כָּל אֵלּוּ הַדְּמִים שֶׁהִזְכִּרוּ דְּבֵין מְכֻבָּד בֵּין בָּזוּי, כֻּלָּן שָׁוִין לְדִינֵי בַּמִּשְׁנָה אֵינָם אֶלָּא לְמְכֻבָּד בִּיוֹתֵר. אֲבָל קְנָסוֹת הַלָּלוּ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא:

מקור חיים

כב. מנה צורי הוא כ״ה סלעים שהם מאה דינר צורי, ואם כן שיעור סלע מדינה הוא אחד ממאתים ממנה צורי ותימה לומר שחולקים כל כך זה מזה, ועל כן כתב ר״ת שת״ק מדבר בעני ורבי יהודה בעשיר, ומ״מ נחלקו כי שיעור עשיר לת״ק אינו מנה צורי ושיעור עני לרבי יהודה אינו רק סלע מדינה אבל אינם חלוקים כל כך, וכן משמע ברע״ב שחולקים מדקאמר ואין הלכה כרבי יהודה (תוי״ט). **כג.** לפי הר״ת (הובא בהערה קודמת) לא קאי זה הכלל על שיעור התוקע של הת״ק. **כד.** ור״ל בני שרים וסגנים כמו (ירמיה לט ו) ואת כל חרי יהודה גו׳, ובמצודת ציון שם מפרש שהוא ענין שררה כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה). א״נ בא לאפוקי שומת נזק ששנינו לעיל ששמין כעבד, קתני כאן שבבשת שמין כבן חורין (מלא״ש). **כה.** ומי שהיה עשיר תחילה נוח לו להרגיש ולהתבייש (שיטמ״ק).

יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁפָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בַּשּׁוּק, בָּאת לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְחִיְּבוֹ לִתֵּן לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. אָמַר לוֹ רַבִּי, תֵּן לִי זְמַן. וְנָתַן לוֹ זְמַן. שְׁמָרָהּ עוֹמֶדֶת עַל פֶּתַח חֲצֵרָהּ וְשָׁבַר אֶת הַכַּד בְּפָנֶיהָ, וּבוֹ כְּאַפָּר שֶׁמָּן. גִּלְּתָה אֶת רֹאשָׁהּ, וְהָיְתָה מְטַפַּחַת וּמַנַּחַת יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ. הֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֵדִים, וּבָא לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ, רַבִּי, לָזוֹ אֲנִי נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. אָמַר לוֹ, לֹא אָמַרְתָּ כְּלוּם. הַחוֹבֵל בְּעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי

יִצְחָק וְיַעֲקֹב[כו]. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁפָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בַּשּׁוּק, בָּאת לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְחִיְּבוֹ לִתֵּן לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. אָמַר לוֹ רַבִּי, תֵּן לִי זְמַן. וְנָתַן לוֹ זְמַן. שְׁמָרָהּ עוֹמֶדֶת עַל פֶּתַח חֲצֵרָהּ – המתין עד שראה אותה עומדת על פתח חצרה אצל רשות הרבים, **וְשָׁבַר אֶת הַכַּד בְּפָנֶיהָ, וּבוֹ כְּאַפָּר שֶׁמָּן** – שמן קנוי באיסר. **גִּלְּתָה אֶת רֹאשָׁהּ, וְהָיְתָה מְטַפַּחַת** – מאספת השמן בטפח שלה, **וּמַנַּחַת יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ**, כדי לסוך ראשה בשמן. **הֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֵדִים, וּבָא לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ, רַבִּי, לָזוֹ אֲנִי נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז** – וכי לאשה זו שמחמת איסר שמן זלזלה בעצמה לגלות ראשה אתה מחייב אותי ליתן ארבע מאות זוז עבור שפרעתי את ראשה. **אָמַר לוֹ, לֹא אָמַרְתָּ כְּלוּם** – אין טענתך טענה. **הַחוֹבֵל בְּעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְנָתַן לוֹ זְמָן. וְהֵנִי מִלֵּי לְבִשָּׁת, דְּלֹא חָסְרִיהּ מָמוֹנָא, יְהֵבִינן זְמַן. אֲבָל לְנִזְקִין, בְּאִסָּר: לָזוֹ אֲנִי נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. שֶׁעַל דְּחָסְרִיהּ מָמוֹנָא, לֹא יְהֵבִינן זְמַן: שְׁמָרָהּ. הַמְתִּין לָהּ עַד שֶׁרָאָה אוֹתָהּ עוֹמֶדֶת עַל פֶּתַח חֲצֵרָהּ: וּבוֹ כְּאַפָּר שֶׁמָּן. שֶׁמֶן קָנוּי כְּאַפָּר שֶׁמָּן זֹלְזָלָה בְּעַצְמָהּ לְגַלּוֹת רֹאשָׁהּ וּמַרְאֶה הִיא שֶׁאֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל הַבֹּשֶׁת:

מקור חיים

כו. לפמש"כ המלא"ש שבני חורין ר"ל בני חשובים מובן היטב ההמשך שהם בני אברהם יצחק ויעקב, שבא ליתן טעם ולומר שאכן בני חשובים הם שהרי הם בני אברהם יצחק ויעקב. תוספות כתבו שלכן שמין אותן כמי שירד מנכסיו שיש עשירים שאין מתביישין יותר מזה ומאידך יש עניים שמתביישין הרבה, וכיון שאין יכולים לדקדק מי מתבייש יותר ומי פחות השוו חכמים השיעור. ולפ"ז מה שאמר שהם בני אברהם יצחק ויעקב, יש לומר שבא לחזק טעם שיש ליתן שיעור אחיד לכולם מפני שכולנו בני איש אחד נחנו, בני אברהם יצחק ויעקב.

שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, פָּטוּר. אֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בּוֹ, חַיָּבִין. וְהַקּוֹצֵץ נְטִיעוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, פָּטוּר. אֲחֵרִים שֶׁקָּצְצוּ אֶת נְטִיעוֹתָיו, חַיָּבִים:

שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי – שהרי החובל בעצמו אע״פ שאסור לו לעשות כן[כג], **פָּטוּר**[כד]. **אֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בּוֹ, חַיָּבִין** – ומכל מקום אחרים שחבלו בו חייבים, ולא אמרינן הואיל ומקולקל הוא ואינו מקפיד על עצמו לא נחייב אחרים עליו. **וְהַקּוֹצֵץ נְטִיעוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי**, משום שעובר על בל תשחית, **פָּטוּר. אֲחֵרִים שֶׁקָּצְצוּ אֶת נְטִיעוֹתָיו, חַיָּבִים**[כה] – ולא אמרינן כיון שהוא אינו מקפיד על נטיעותיו גם אחרים פטורים. כל שכן לגבי בושה שאדם רשאי לבייש עצמו, חייב אדם אחר שביישו[ל]:

ז אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ, אֵין נִמְחָל לוֹ עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כ) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת וְגוֹ'. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְגוֹ'. הָאוֹמֵר סַמֵּא אֶת עֵינִי, קְטַע אֶת יָדִי, שְׁבֹר אֶת רַגְלִי, חַיָּב.

אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ – אף על פי שהחובל בחברו נותן לו כל חמשה דברים, **אֵין נִמְחָל לוֹ עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ** – אין מתכפר לו מן הצער של הבושת שביישו עד שיפייסנו שימחול לו[לא], **שֶׁנֶּאֱמַר** במעשה אבימלך ושרה, **(בראשית כ) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת וְגוֹ'** – וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה – הרי שהיה לו לבקש מאברהם שימחול לו בלב שלם עד שיתרצה להתפלל בעדו[לב]. **וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְגוֹ'. הָאוֹמֵר סַמֵּא אֶת עֵינִי, קְטַע אֶת יָדִי, שְׁבֹר אֶת רַגְלִי, חַיָּב**, שאין אדם מוחל על צער גופו.

מקור חיים

כג. דכתיב בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, ואמר ר״א הקפר ברבי שהחטא היא מה שציער עצמו מן היין (תוי״ט). **כד.** הלשון פטור לא שייך כאן שלא שייך כאן חיוב שהרי את עצמו חבל, וצריך לדחוק ולומר שה״ק אע״פ שאין בו צד חיוב כשאין חס על גופו, מ״מ אחרים שחבלו בו חייבים. וכן בסמוך אצל נטיעות ר״ל שאין בו צד חיוב ממון (דף צא: תוד״ה החובל). **כה.** אע״פ שלוקה משום בל תשחית, אתיא כר״מ שסובר (כתובות דף לב:) לוקה ומשלם, א״נ איירי שלא התרו בו (תוספות שם). **ל.** עפ״י הגמרא (דף צא:) ורש״י שם: **לא.** לשון הטור (סי׳ תכב). **לב.** תוי״ט, וכן הוא במאירי.

עַל מְנָת לִפְטֹר, חַיָּב. קָרַע אֶת כְּסוּתִי, שְׁבֹר אֶת כַּדִּי, חַיָּב. עַל מְנָת לִפְטֹר, פָּטוּר. עֲשֵׂה בֵּן לְאִישׁ פְּלוֹנִי, עַל מְנָת לִפְטֹר, חַיָּב, בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ:

עַל מְנָת לִפְטֹר – ואם שאל החובל לנחבל האם על מנת שאהיה פטור אתה אומר כן, ואמר לו הן, **חַיָּב** – אף על פי כן חייב, שיש לנו לפרש דבריו שבלשון תימה אמר לו הן[לג]. **קָרַע אֶת כְּסוּתִי, שְׁבֹר אֶת כַּדִּי, חַיָּב** – נתן לו כסות או כד לשמור[לד] והדר אמר לו קרע הכסות או שבור את הכד, חייב. **עַל מְנָת לִפְטֹר, פָּטוּר** – אם שאל השומר האם על מנת שאהיה פטור אתה אומר כן, אף על פי שאמר לו לאו, פטור, שיש לנו לפרש דבריו שבלשון תימה אמר לו לאו[לה]. **עֲשֵׂה בֵּן לְאִישׁ פְּלוֹנִי** – אמר לו סמא עין פלוני או שבור כדו של פלוני, **עַל מְנָת לִפְטֹר** – אפילו אמר לו על מנת שאני אשלם ואתה תהיה פטור, **חַיָּב**, דאין שליח לדבר עבירה[לו], **בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ** – בין אמר לו להזיק גופו בין להזיק ממונו, כי בשניהם יש עבירה:

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **עַל מְנָת לִפְטֹר חַיָּב.** אם שְׁאָלוֹ חוֹבֵל לַנָּחְבָּל, עַל מְנָת לִפְטֹר אוֹתִי אַתָּה אוֹמֵר סַמָּא אֶת עֵינִי, וְהֵשִׁיבוֹ הַנָּחְבָּל הֵן, אַף עַל פִּי כֵן חַיָּב, שֶׁיֵּשׁ הֵן שֶׁהוּא כְּלָאוֹ, וּבִלְשׁוֹן תְּמִיָּה אָמַר לוֹ הֵן, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִמְחֹל עַל צַעַר גּוּפָן. אֲבָל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שְׁבֹר אֶת כַּדִּי, וּשְׁאָלוֹ הַמַּזִּיק עַל מְנָת לִפְטֹר אוֹתִי אַתָּה אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵשִׁיבוֹ נְזָק לָאו, זֶה הַלָּאו הוּא כְּהֵן, וּכְאִלּוּ אָמַר לוֹ וְכִי לֹא אָמַרְתִּי לְךָ עַל מְנָת לִפְטֹר, וּלְפִיכָךְ פָּטוּר, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִמְחֹל עַל נִזְקֵי מָמוֹן:

מקור חיים

לג. שאין אדם מוחל על צער גופו וכל שיש לפרש דבריו שבלשון תימה אמר, מפרשים כן. אבל אם אמר לו מפורש שהוא יפטור אותו, פטור. כן דעת הרע״ב והוא כפירוש תוספות ורא״ש ודלא כרש״י ורמב״ם (עיין סמ״ע סי׳ תכא ס״ק כא-כב). (ומדברי הרע״ב שאמר אין אדם מוחל על צער גופו יש לדייק שלאו דוקא נקט התנא ראשי האיברים כי הוא הדין שאר צער הגוף, ולא נקט ראשי איברים אלא אי משום שיגרת הלשון של המשנה בראש הפרק (תוי״ט), או משום שבא ללמדנו שאפילו בראשי איברים פטור אם אמר בפירוש שפוטרו (סמ״ע שם)). **לד.** אבל אם בשעת נתינה אמר לו לשבור, פטור אף אם לא אמר לו ע״מ לפטור. שרק הנותן כלי לשמור נעשה עליו שומר, ולא בנתן לו לשבור (גמרא, הובא בתוי״ט). **לה.** שכיון שאמר לו לשבור מן הסתם על מנת לפטור קאמר, כי דרך בני אדם למחול על נזקי ממון. אבל אם אמר לו במפורש שיהיה חייב בודאי חייב. **לו.** תוי״ט.

ששה סדרי משנה

לשון חיים

בבא קמא א־ח

חזרה ושינון

בעל פה

בהוצאת מכון
'תלמודו בידו'
תשע"ט

חלק שני - לשון חיים

בחלק זה הובא כל לשון המשנה עם פיסוק ייחודי.

הקיטוע הייחודי מסייע רבות למי שכבר למד והבין המשנה, שיוכל לחזור עליה במהירות מתוך הבנה בהירה, ומסייע גם לזיכרון לטווח הארוך, כפי אשר מעידים כל הלומדים במהדורה זו.

וחונה על ידו לוח ראשי תיבות על המשניות כפי שסידרן הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, אשר בקש להדפיס קונטרס באופן זה על כל סדר מועד, שיוכל לשאתו עמו בחיקו, והרבה קונטרסים כאלו היו מונחים בביתו לתתם לכל דורש. (עיין הסכמת נכדו האדמו"ר מזוועהיל שליט"א מארה"ב שנדפס בראש הספר).

ובאופן שהדפסנוהו אנו במהדורה זו עם לשון המשניות לצד הראשי תיבות, התועלת גדולה פי כמה, כי כשרוצה לשנן בעל פה, הסיוע בלשון המשנה יהיה לו לאחיעזר ואחיסמך, וגם אחר שכבר רגיל ובקי בלשון המשנה, גם כן יוכל להסתייע בלשון המשנה במקום שנתקל ומיד יוכל להמשיך הלאה.

מעלה נוספת במהדורתנו, שהדגשנו שמות התנאים ושמות המקומות וכן הפסוקים שבתוך המשניות, וכל זה כדי לתת סימנים וציונים ללומד הנבון לעורר כוח זכרונו על ידי הצבת ציונים האלו.

לכן הלימוד במשניות אלו הוא רבת התועלת:

א. למי שרוצה לחזור על לימודו במהירות, והוא מפני הפיסוק הייחודי שעוזר רבות להבנה בהירה תוך כדי חזרה מהירה.

ב. למי שרוצה לסגל לעצמו היכולת ללמוד כל המשניות רק בעזר הראשי תיבות, מפני שלשון המשנה שחונה אצלו, מסייע בידו להזכירו מדי פעם עד שיזכרנו מעצמו. וגם צורת השורה והמשנה מעורר כח הזיכרון.

ג. למי שרוצה ללמוד על פה ממש, חזרת המשנה כמה פעמים בסיוע של הראשי תיבות מסייע הרבה להגיע בקלות לדעת כל המשנה בעל פה.

המשתמשים בשיטה זו יעידו כולם על תועלתה כי רבה, כי על ידי חזרה בעזר הראשי תיבות נדרש הלומד להשים על לב לדעת פשר כל אות ואות, ונמצא כל חזרה נעשית תוך כדי הקדשת מחשבה ותשומת לב נכבדה, עד אשר יבואו הדברים לזיכרון ויחקקו בו כמונחים בקופסא.

מַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא

פרק א

א אַרְבָּעָה אָבוֹת נְזִיקִין, א אאנ,
הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהַמַּבְעֶה וְהַהֶבְעֵר. הווו.
לֹא הֲרֵי הַשּׁוֹר כַּהֲרֵי הַמַּבְעֶה, וְלֹא הֲרֵי הַמַּבְעֶה כַּהֲרֵי הַשּׁוֹר. להההכ, וההכה.
וְלֹא זֶה וָזֶה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן רוּחַ חַיִּים, וזו, שברח,
כַּהֲרֵי הָאֵשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים. כה, שברח.
וְלֹא זֶה וָזֶה, שֶׁדַּרְכָּן לֵילֵךְ וּלְהַזִּיק, וזו, שלו,
כַּהֲרֵי הַבּוֹר, שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֵילֵךְ וּלְהַזִּיק. כה, שדלו.
הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁדַּרְכָּן לְהַזִּיק וּשְׁמִירָתָן עָלֶיךָ. ההש, שלוע.
וּכְשֶׁהִזִּיק, חָב הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק בְּמֵיטַב הָאָרֶץ: ו, חהלתנבה:

ב כָּל שֶׁחַבְתִּי בִשְׁמִירָתוֹ, הִכְשַׁרְתִּי אֶת נִזְקוֹ. ב כשב, האנ.
הִכְשַׁרְתִּי בְמִקָּצָת נִזְקוֹ, חַבְתִּי בְתַשְׁלוּמִין כְּהֶכְשֵׁר כָּל נִזְקוֹ. הבנ, חבככנ.
נְכָסִים שֶׁאֵין בָּהֶם מְעִילָה, נשבמ,
נְכָסִים שֶׁל בְּנֵי בְרִית, נְכָסִים הַמְיֻחָדִים, נשבב, נה,
וּבְכָל מָקוֹם חוּץ מֵרְשׁוּת הַמְיֻחֶדֶת לַמַּזִּיק ומחמהל
וּרְשׁוּת הַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק. והו.
וּכְשֶׁהִזִּיק, חָב הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי נֶזֶק בְּמֵיטַב הָאָרֶץ: ו, חהלתנבה:

ג שׁוֹם כֶּסֶף, וְשָׁוֶה כֶּסֶף, בְּפְנֵי בֵית דִּין, ג שכ, וכ, בבד,
וְעַל פִּי עֵדִים בְּנֵי חוֹרִין בְּנֵי בְרִית. ופעבחבב.
וְהַנָּשִׁים בִּכְלָל הַנֶּזֶק. וְהַנִּזָּק וְהַמַּזִּיק בַּתַּשְׁלוּמִין: ובה. וובּ:

ד חֲמִשָּׁה תַּמִּין וַחֲמִשָּׁה מוּעָדִין, ד חתומ,
הַבְּהֵמָה אֵינָהּ מוּעֶדֶת האמ
לֹא לִנַּח וְלֹא לִגַּף וְלֹא לִשֹּׁךְ וְלֹא לִרְבֹּץ וְלֹא לִבְעֹט. ללולולולול.

הַשֵּׁן מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ,	המלאהל,
הָרֶגֶל מוּעֶדֶת לִשְׁבֹּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ,	המלבה,
וְשׁוֹר הַמּוּעָד, וְשׁוֹר הַמַּזִּיק בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְהָאָדָם.	וה, והבה, ו.
הַזְּאֵב וְהָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַפַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ,	הוווו,
הֲרֵי אֵלּוּ מוּעָדִין.	האמ.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּזְמַן שֶׁהֵן בְּנֵי תַרְבּוּת, אֵינָן מוּעָדִין.	ראא, בשבת, אמ.
וְהַנָּחָשׁ מוּעָד לְעוֹלָם.	ומל.
מַה בֵּין תָּם לְמוּעָד.	מבתל.
אֶלָּא שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ,	אשמחנמ,
וּמוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הָעֲלִיָּה:	ומנשמה:

פרק ב

א כֵּיצַד הָרֶגֶל מוּעֶדֶת.	א כהמ.
לִשְׁבֹּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ.	לבה.
הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּהּ וּלְשַׁבֵּר.	המלכו.
הָיְתָה מְבַעֶטֶת,	המ,
אוֹ שֶׁהָיוּ צְרוֹרוֹת מְנַתָּזִין מִתַּחַת רַגְלֶיהָ וְשִׁבְּרָה אֶת הַכֵּלִים,	אשצממרואה,
מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק.	מחנ.
דָּרְסָה עַל הַכֵּלִי וְשִׁבְּרַתּוּ, וְנָפַל עַל כְּלִי וּשְׁבָרוֹ,	דעהו, ועכו,
עַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק.	עהמנש, והמחנ.
הַתַּרְנְגוֹלִים מוּעָדִין לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּן וּלְשַׁבֵּר.	המלכו.
הָיָה דְלִיל קָשׁוּר בְּרַגְלָיו,	הדקב,
אוֹ שֶׁהָיָה מְהַדֵּם וּמְשַׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים,	אשמואה,
מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק:	מחנ:
ב כֵּיצַד הַשֵּׁן מוּעֶדֶת.	ב כהמ.
לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ.	לאהל.
הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל פֵּרוֹת וְיָרָקוֹת.	המלפו.

אָכְלָה כְּסוּת אוֹ כֵלִים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק.	אכאכ, מחנ.
כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים. בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק,	בדא. בה,
אֲבָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר.	אבה, פ.
אִם נֶהֱנֵית, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית.	אנ, ממש.
כֵּיצַד מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית.	כממש.
אָכְלָה מִתּוֹךְ הָרָחְבָה, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית.	אמה, ממש.
מִצִּדֵי הָרָחְבָה, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה.	מה, ממש.
מִפֶּתַח הַחֲנוּת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית.	מה, ממש.
מִתּוֹךְ הַחֲנוּת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה:	מה, ממש:
ג הַכֶּלֶב וְהַגְּדִי שֶׁקָּפְצוּ מֵרֹאשׁ הַגָּג וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים,	**ג** הושמהואה,
מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוּעָדִין.	מנש, משמ.
הַכֶּלֶב שֶׁנָּטַל חֲרָרָה וְהָלַךְ לַגָּדִישׁ,	השחול,
אָכַל הַחֲרָרָה וְהִדְלִיק הַגָּדִישׁ,	אהוה,
עַל הַחֲרָרָה מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל הַגָּדִישׁ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק:	עהמנש, והמחנ:
ד אֵיזֶה הוּא תָּם, וְאֵיזֶה הוּא מוּעָד.	**ד** אהת, והמ.
מוּעָד, כֹּל שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים.	מ, כשבשי.
וְתָם, מִשֶּׁיַּחֲזוֹר בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.	ו, מבשי, דרי.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, מוּעָד, שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.	רמא, מ, שבשפ.
וְתָם, כֹּל שֶׁיְּהוּ הַתִּינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ:	ו, כשהמבונ:
ה שׁוֹר הַמּוֹזִיק בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק כֵּיצַד.	**ה** שהבהכ.
נָגַח, נָגַף, נָשַׁךְ, רָבַץ, בָּעַט,	נ, נ, נ, ר, ב,
בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק.	בה, מחנ.
בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק,	בה,
רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר נֶזֶק שָׁלֵם, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים חֲצִי נֶזֶק.	רטאנש, ואחנ.
אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן,	אלרט,
וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁהַקֶּרֶן עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל	ובשעהוה
בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁהוּא פָּטוּר,	בה, שפ,

הֶחְמִיר עֲלֵיהֶם בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, מְקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עַל הַקֶּרֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר עָלָיְהּ בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. אָמְרוּ לוֹ, דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן, מַה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חֲצִי נֶזֶק, אַף בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק. אָמַר לָהֶם, אֲנִי לֹא אָדוֹן קֶרֶן מִקֶּרֶן, אֲנִי אָדוֹן קֶרֶן מֵרֶגֶל. וּמַה בִּמְקוֹם שֶׁהַקֶּרֶן עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הֶחְמִיר בַּקֶּרֶן, מְקוֹם שֶׁהֶחְמִיר עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל, בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, אֵינוֹ דִין שֶׁנַּחְמִיר בַּקֶּרֶן. אָמְרוּ לוֹ, דַּיּוֹ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן, מַה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חֲצִי נֶזֶק, אַף בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק:

העבהלנש, משעהבה, לחנ, אדשעבהלנש. אל, דלמהלכ, מבהחנ, אבהחנ. אל,אלאקמ,אאקמ. ובשעהוה, בה, הב, משעהוה, בה, אדשב. אל, דלמהלכ, מבהחנ, אבההנ:

ו אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם, בֵּין שׁוֹגֵג, בֵּין מֵזִיד, בֵּין עֵר, בֵּין יָשֵׁן. סְמֵא אֶת עֵין חֲבֵרוֹ וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם:

ו אמל,בש,במ,בע,בי. סאעחואה, מנש:

פרק ג

א הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבָּרָהּ, פָּטוּר. וְאִם הֶזֵּק בָּהּ, בַּעַל הֶחָבִית חַיָּב בְּנִזְקוֹ. נִשְׁבְּרָה כַדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ, חַיָּב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּמִתְכַּוֵּן, חַיָּב. בְּאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן, פָּטוּר:

א האהבה ואובו, פ. והב, בהחב. נכבה, ואב, אשב, ח. **ריא**, ב, ח. במ, פ:

ב הַשּׁוֹפֵךְ מַיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזֵּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ, וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר אֶת גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים, וְגָדֵר שֶׁנָּפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזִּקוּ בָּהֶן אֲחֵרִים, חַיָּב בְּנִזְקָן:

ב המבה, ובא, חב. האה, וה, ואגב, ושלה, ובא, חב:

ג הַמּוֹצִיא אֶת תִּבְנוֹ וְאֶת קַשּׁוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים לִזְבָלִים, וְהֶזֵּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל הַמְקַלְקְלִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה.
הַהוֹפֵךְ אֶת הַגָּלָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזֵּק בָּהֶן אַחֵר, חַיָּב בְּנִזְקוֹ:

ג האתוקלהל, ובא, חב, והבז.
רשבגא, כהבהו, חל, והבז. האהבה, ובא, חב:

ד שְׁנֵי קַדְּרִין שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן, הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּנִזְקֵי שֵׁנִי:

ד שקשמזאז, והו, והב, החבש:

ה זֶה בָּא בְחָבִיתּוֹ, וְזֶה בָּא בְקוֹרָתּוֹ, נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה, פָּטוּר, שֶׁלָּזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ וְלָזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ.
הָיָה בַעַל קוֹרָה רִאשׁוֹן, וּבַעַל חָבִית אַחֲרוֹן, נִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקוֹרָה, פָּטוּר בַּעַל הַקוֹרָה.
וְאִם עָמַד בַּעַל הַקוֹרָה, חַיָּב.
וְאִם אָמַר לְבַעַל הֶחָבִית עֲמֹד, פָּטוּר.
הָיָה בַעַל חָבִית רִאשׁוֹן וּבַעַל קוֹרָה אַחֲרוֹן, נִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקוֹרָה, חַיָּב.
וְאִם עָמַד בַּעַל חָבִית, פָּטוּר.
וְאִם אָמַר לְבַעַל קוֹרָה עֲמֹד, חַיָּב.
וְכֵן זֶה בָּא בְנֵרוֹ וְזֶה בְּפִשְׁתָּנוֹ:

ה זבב, ובב, נכשזבשז, פ, שרלורל. הבקר, וחא, נחב, פבה. ועבה, ח. ואלהע, פ. הבחרוקא, נחב, ח. ועבח, פ. ואלקע, ח. וזבבוב:

ו שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ, אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם רָצִים, וְהִזִּיקוּ זֶה אֶת זֶה, שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין:

ו ששמבה ארום, אששר, וזאז, שפ:

ז הַמְבַקֵּעַ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהַזִּיק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,	ז הבהובה,
בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד,	בהובה,
בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר,	בהובהא,
חַיָּב:	ח:
ח שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה אֶת זֶה,	ח ששתשזאז,
מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק.	מבחנ.
שְׁנֵיהֶם מוּעָדִים, מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם.	שמ, מבנש.
אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד,	אתומ,
מוּעָד בַּתָּם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם,	מבמבנש,
תָּם בַּמּוּעָד מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק.	תבמבחנ.
וְכֵן שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה,	ושאשזב,
מְשַׁלְּמִים בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם.	מבנש.
אָדָם בְּמוּעָד וּמוּעָד בְּאָדָם,	אבוב,
מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם.	מבנש.
אָדָם בְּתָם וְתָם בְּאָדָם,	אבוב,
אָדָם בְּתָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם,	אבמבנש,
תָּם בְּאָדָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק.	תבמבחנ.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,	**רעא**,
אַף תָּם שֶׁחָבַל בְּאָדָם, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם:	אתשב, מבנש:
ט שׁוֹר שֶׁוֶּה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם,	ט שששמששש,
וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְלוּם, נוֹטֵל אֶת הַשּׁוֹר.	והיכ, נאה.
שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם,	שששמששש,
וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְלוּם, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, עַל זֶה נֶאֱמַר	והיכ, **ארמ**, עזנ
וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ.	**ואההואכ.**
אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, וְכֵן הֲלָכָה,	אלרי, וה,
קַיָּמְתָּ **וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ,**	קואההואכ,
וְלֹא קַיָּמְתָּ **וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן,**	וקואהי,

וְאֵיזֶה, זֶה שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, ו, זששמששמ,
וְהַנְּבֵלָה יָפָה חֲמִשִּׁים זוּז, ויחז,
שֶׁזֶּה נוֹטֵל חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, שנחהוה,
וְזֶה נוֹטֵל חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת: ונחהוה:

י יֵשׁ חַיָּב עַל מַעֲשֶׂה שׁוֹרוֹ וּפְטוּר עַל מַעֲשֶׂה עַצְמוֹ, י יחעמשועמע,
פָּטוּר עַל מַעֲשֶׂה שׁוֹרוֹ וְחַיָּב עַל מַעֲשֶׂה עַצְמוֹ. פעמשועמע.
שׁוֹרוֹ שֶׁבִּיֵּשׁ, פָּטוּר, וְהוּא שֶׁבִּיֵּשׁ, חַיָּב. שש, פ, וש, ח.
שׁוֹרוֹ שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ, וְהִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ, פָּטוּר, ששאעע, ואש, פ,
וְהוּא שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵין עַבְדּוֹ, וְהִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ, חַיָּב. ושאעע, ואש, ח.
שׁוֹרוֹ שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וְאִמּוֹ, חַיָּב, ששבו, ח,
וְהוּא שֶׁחָבַל בְּאָבְיו וְאִמּוֹ, פָּטוּר. ושבו, פ.
שׁוֹרוֹ שֶׁהִרְלִיק אֶת הַגָּרִישׁ בְּשַׁבָּת, חַיָּב, ששאהב, ח,
וְהוּא שֶׁהִרְלִיק אֶת הַגָּרִישׁ בְּשַׁבָּת, פָּטוּר, ושאהב, פ,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: משמב:

יא שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר, וְהֶזֵּק, יאששראשא, ו,
זֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא בְּסֻלַּע לָקָה, זאשה,ואלכ,אבל,
הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. המעה.
הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִים אַחַר אֶחָד, השראא,
זֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר שׁוֹרְךָ הִזִּיק, זאשה, ואשה,
שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין. שפ.
אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן שֶׁל אִישׁ אֶחָד, שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין. אהששאא, שח.
הָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, האגוק,
הַנָּזָק אוֹמֵר גָּדוֹל הִזִּיק, האגה,
וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא קָטָן הִזִּיק. ואלכ, אקה.
אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, אתומ,
הַנָּזָק אוֹמֵר, מוּעָד הִזִּיק, הא, מה,
וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, אֶלָּא תָּם הִזִּיק, ואלכ, אתה,

הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. המעה.
הָיוּ הַנִּזּוֹקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, ההש, אגוק,
וְהַמַּזִּיקִים שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וש, אגוק,
הַגָּזָק אוֹמֵר, הא,
גָּדוֹל הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל וְקָטָן אֶת הַקָּטָן, גהאהואה,
וּמַזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, ואלכ,
אֶלָּא קָטָן אֶת הַגָּדוֹל וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן. אקאהואה.
אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, אתום,
הַגָּזָק אוֹמֵר, הא,
מוּעָד הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל וְתָם אֶת הַקָּטָן, מהאהואה,
וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר לֹא כִי, ואלכ,
אֶלָּא תָּם אֶת הַגָּדוֹל וּמוּעָד אֶת הַקָּטָן, אתאהואה,
הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה: המעה:

פרק ד

א שׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שְׁוָרִים זֶה אַחַר זֶה, **א** ששאושזאז,
יְשַׁלֵּם לָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם. ילש.
וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר, יַחֲזִיר לְשֶׁלִּפָּנָיו. ויבמ, יל.
וְאִם יֵשׁ בּוֹ מוֹתָר, יַחֲזִיר לְשֶׁלִּפָּנֵי פָּנָיו. ויבמ, ילפ.
וְהָאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן נִשְׁבָּר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. ואנ, דרמ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, **רשא**,
שׁוֹר שֶׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶה מָאתַיִם, ששמששמ,
וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְלוּם, והיכ,
זֶה נוֹטֵל מָנֶה וְזֶה נוֹטֵל מָנֶה. זנמונמ.
חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שֶׁוֶה מָאתַיִם, חושאשמ,
הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מָנֶה, הנמ,
וְשֶׁלְּפָנָיו, זֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז וְזֶה נוֹטֵל חֲמִשִּׁים זוּז. ו, זנחזונחז.

חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שָׁוֶה מָאתַיִם, חושאשמ,
הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֶנֶה, וְשֶׁלְּפָנָיו, חֲמִשִּׁים זוּז, הנמ, ו, חז,
וּשְׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים, דִּינַר זָהָב: וה, דז:

ב שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ וְאֵינוֹ מוּעָד לְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, ב ששמולמל,
מוּעָד לְאָדָם וְאֵינוֹ מוּעָד לִבְהֵמָה, מלומל,
מוּעָד לְקַטַנִּים וְאֵינוֹ מוּעָד לִגְדוֹלִים, מלומל,
אֶת שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, אשמלמנש,
וְאֶת שֶׁאֵינוֹ מוּעָד לוֹ מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. ושמלמחנ.
אָמְרוּ לְפָנֵי רַבִּי יְהוּדָה, אלרי,
הֲרֵי שֶׁהָיָה מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת וְאֵינוֹ מוּעָד לְחֹל. השמלומל.
אָמַר לָהֶם, לַשַּׁבָּתוֹת מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, אל, למנש,
לִימוֹת הַחֹל מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. להמחנ.
אֵימָתַי הוּא תָּם. מִשֶּׁיֵּעָשֶׂה בּוֹ שְׁלִשָּׁה יְמֵי שַׁבָּתוֹת: אהת. מבשיש:

ג שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, ג ששישששה,
וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, והשלשי,
פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר שׁוֹר רֵעֵהוּ, וְלֹא שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. פ, **ששר**, וששה.
שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל נָכְרִי, פָּטוּר. ששישלשנ, פ.
וְשֶׁל נָכְרִי שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, ונשלשי,
בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם: בתבממנש:

ד שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, חַיָּב. ד ששפששח,שו,ח.
וְשֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל פִּקֵּחַ, פָּטוּר. וח,שו,ששש,פ.
שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁנָּגַח, ששח, שוש,
בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס בדמלא
וּמְעִידִין לָהֶן בִּפְנֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. ולבא.
נִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ, נִשְׁתַּפֶּה הַשּׁוֹטֶה וְהִגְדִּיל הַקָּטָן, נה, נהוה,
חָזַר לְתַמּוּתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. חל, דרמ.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ. ריא, ההב.

שׁוֹר הָאִצְטַדִּין אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִגַּח, וְלֹא שֶׁיַּגִּיחוּהוּ: שהאחמ, שכי, וש:

ה שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הָאָדָם וָמֵת, מוּעָד, מְשֻׁלָּם כֹּפֶר, וְתָם, פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר. וְזֶה וָזֶה חַיָּבִים מִיתָה. וְכֵן בְּבֵן וְכֵן בְּבַת. נָגַח עֶבֶד אוֹ אָמָה, נוֹתֵן שְׁלֹשִׁים סְלָעִים, בֵּין שֶׁהוּא יָפֶה מָנֶה וּבֵין שֶׁאֵינוֹ יָפֶה אֶלָּא דִינָר אֶחָד: ה ששאהו, מ, מכ, ו, פמה. ווחמ. ובוב. נעאא, נשס, בשימושיאדא:

ו שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל וְנָפַל עַל הָאָדָם, נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, לְנָכְרִי וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לִנְפָלִים וְהָרַג בֶּן קַיָּמָא, פָּטוּר: ו שמבועה, נלאהואה, לואי, לובק, פ:

ז שׁוֹר הָאִשָּׁה, שׁוֹר הַיְתוֹמִים, שׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס, שׁוֹר הַמִּדְבָּר, שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים מִיתָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שׁוֹר הַמִּדְבָּר, שׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, שׁוֹר הַגֵּר שֶׁמֵּת, פְּטוּרִים מִן הַמִּיתָה, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶם בְּעָלִים: ז שה, שה, שה, שה, שה, שהשולי, האחמ. ריא, שה, שה, שהש, פמה, לשלב:

ח שׁוֹר שֶׁהוּא יוֹצֵא לְהִסָּקֵל וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו, אֵינוֹ מָקְדָּשׁ. שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ אָסוּר. וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ הִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו, מָקְדָּשׁ. וְאִם שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ מֻתָּר: ח ששילוב, אמ. ש, בא. ועשנדהב, מ. וש, במ:

ט מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וּלְשׁוֹכֵר, נִכְנְסוּ תַּחַת הַבַּעֲלִים, מוּעָד מְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְתָם מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק. ט מלח, ו, לש, ו, נתה, ממנש, ומחנ.

קָשָׁרוֹ בְעָלָיו בְּמוֹסֵרָה, וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי, וְיָצָא וְהִזִּיק, קבב, ובכ, וו,
אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אתומח, דרמ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, תָּם חַיָּב וּמוּעָד פָּטוּר, ריא, תחופ,
שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו, וְשָׁמוּר הוּא זֶה. שויב, והז.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין לוֹ שְׁמִירָה אֶלָּא סַכִּין: ראא, אלשאס:

פרק ה

א שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה וְנִמְצָא עֻבָּרָהּ בְּצִדָּהּ, א ששאהועב,
וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָהּ יָלְדָה, אִם מִשֶּׁנִּגְּחָהּ יָלְדָה, ויאעשני, אמי,
מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק לַפָּרָה וּרְבִיעַ נֶזֶק לַוָּלָד. מחנלונל.
וְכֵן פָּרָה שֶׁנִּגְּחָה אֶת הַשּׁוֹר וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ, ופשאהווב,
וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָה יָלְדָה, אִם מִשֶּׁנִּגְּחָה יָלְדָה, ויאעשני, אמי,
מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה וּרְבִיעַ נֶזֶק מִן הַוָּלָד: מחנמהונמה:

ב הַקְּדָרִים שֶׁהִכְנִיס קְדֵרוֹתָיו לְחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, ב השקלבהשב,
וְשִׁבְּרָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר. ובשבה, פ.
וְאִם הָיְתָה כָּהֶן, בַּעַל הַקְּדֵרוֹת חַיָּב. והב, בהח.
וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל חָצֵר חַיָּב. והב, בחח.
הִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לְחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, הפלבהשב,
וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר. ובשבה, פ.
וְאִם הָיְתָה כָּהֶן, בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב. והב, בהח.
וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּב: והב, בהח:

ג הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לְחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, ג השלבהשב,
וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וששבה,
אוֹ שֶׁנָּשְׁכוֹ כַּלְבּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר. אשכשבה, פ.
נָגַח הוּא שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, חַיָּב. נהששבה, ח.
נָפַל לְבוֹרוֹ וְהִבְאִישׁ מֵימָיו, חַיָּב. נלום, ח.

הָיָה אָבִיו אוֹ בְנוֹ לְתוֹכוֹ, מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּפֶר. האאבל, מאה.
וְאִם הִכְנִיס בְּרִשׁוּת, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּב. והב, בהח.
רַבִּי אוֹמֵר, בְּכָלָן אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו לִשְׁמֹר: רא, באח, עשעל:

ד שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, ד ששמלואהוי,
פָּטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת. פמו.
וְאָדָם שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ, ושמלואהוי,
מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת. מדו.
כֵּיצַד מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת, כמדו,
שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה כַּמָּה הִיא יָפָה עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה שאהכהיעשי
וְכַמָּה הִיא יָפָה מִשֶּׁיָּלְדָה. והימ.
אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, ארשבג,
אִם כֵּן, מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת, מַשְׁבַּחַת. אכ, מי, מ.
אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְּלָדוֹת כַּמָּה הֵן יָפִין. אשאהכהי.
וְנוֹתֵן לַבַּעַל. וְאִם אֵין לָהּ בַּעַל, נוֹתֵן לְיוֹרְשָׁיו. ול. ואלב, נל.
הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה, אוֹ גִיּוֹרֶת, פָּטוּר: השו, אג, פ:

ה הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפָתְחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, ה הבבהולה,
אוֹ בִרְשׁוּת הָרַבִּים וּפָתְחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד, אבהולה,
בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפָתְחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר, חַיָּב. בהולהא, ח.
הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הבבה,
וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, חַיָּב. ולשאחו, ח.
אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר, שִׂיחַ וּמְעָרָה, חֲרִיצִין וּנְעִיצִין, חַיָּב. אהב, שו, חו, ח.
אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹר, אכ, לנב,
מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, עָשָׂרָה טְפָחִים, מבשבכל, עט,
אַף כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, עָשָׂרָה טְפָחִים. אכשבכל, עט.
הָיוּ פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, הפמט,
וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, פָּטוּר. ולשאחו, פ.
וְאִם הָזַק בּוֹ, חַיָּב: והב, ח:

ו בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, ו בששש,
עָבַר עָלָיו הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִסָּהוּ, עעהוכ,
וְהַשֵּׁנִי וְלֹא כִסָּהוּ, הַשֵּׁנִי חַיָּב. ווכ, הח.
כִּסָּהוּ הָרִאשׁוֹן, כה,
וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה וְלֹא כִסָּהוּ, הַשֵּׁנִי חַיָּב. והומוכ, הח.
כִּסָּהוּ כָּרָאוּי, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, פָּטוּר. ככ, ולשאחו, פ.
לֹא כִסָּהוּ כָּרָאוּי, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, חַיָּב. לככ, ולשאחו, ח.
נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה, חַיָּב. נלמה, ח.
לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּה, פָּטוּר. למה, פ.
נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכֵלָיו וְנִשְׁתַּבְּרוּ, נלשוו,
חֲמוֹר וְכֵלָיו וְנִתְקָרְעוּ, חוו,
חַיָּב עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים. חעהועה.
נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, חַיָּב. נלשח, שו, ח.
בֵּן אוֹ בַת, עֶבֶד אוֹ אָמָה, פָּטוּר: באב, עאא, פ:

ז אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה לִנְפִילַת הַבּוֹר, ז אשוכבלה,
וּלְהַפְרָשַׁת הַר סִינַי, וּלְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, והס, וכ,
וְלַהֲשָׁבַת אֲבֵדָה, לְפְרִיקָה, לַחֲסִימָה, לְכִלְאַיִם, וּלְשַׁבָּת. וא, ל, ל, ל, ו.
וְכֵן חַיָּה וְעוֹף כַּיּוֹצֵא בָהֶן. וחוכב.
אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. אכ, לנשאח.
אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה: אשהב:

פרק ו

א הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר, א הצל,
וְנָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, פָּטוּר. ובכ, וו, פ.
לֹא נָעַל בְּפָנֶיהָ כָּרָאוּי, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, חַיָּב. לנבכ, וו, ח.
נִפְרְצָה בַלַּיְלָה אוֹ שֶׁפְּרָצוּהָ לִסְטִים, וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה, פָּטוּר. נבאשל, וו, פ.
הוֹצִיאוּהָ לִסְטִים, לִסְטִים חַיָּבִים: הל, לח:

ב הַנִּיחָהּ בַּחַמָּה, אוֹ שֶׁמְּסָרָהּ לְחֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, וַיָּצְאָה וְהִזִּיקָה, חַיָּב.
מְסָרָהּ לְרוֹעֶה, נִכְנָם רוֹעֶה תַּחְתֶּיהָ.
נָפְלָה לְגִנָּה וְנֶהֱנֵית, מְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית.
יָרְדָה כְּדַרְכָּהּ וְהִזִּיקָה, מְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁהִזִּיקָה.
כֵּיצַד מְשַׁלֶּמֶת מַה שֶּׁהִזִּיקָה,
שָׁמִין בֵּית סְאָה בְּאוֹתָהּ שָׁדֶה, כַּמָּה הָיְתָה יָפָה וְכַמָּה הִיא יָפָה.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
אָכְלָה פֵּרוֹת גְּמוּרִים מְשַׁלֶּמֶת פֵּרוֹת גְּמוּרִים.
אִם סְאָה סְאָה, אִם סָאתַיִם סָאתַיִם:

ב הב, אשל, שו, וו, ח.
מל, נרת.
נלו, ממש.
יכו, ממש.
כממש,
שבסבש, כהיוהי.
רשא,
אפגמפג.
אסס, אסס:

ג הַמַּגְדִּישׁ בְּתוֹךְ שָׂדֶה שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, פָּטוּר.
וְאִם הֶזִּקָה בָהֶן, בַּעַל הַגָּדִישׁ חַיָּב.
וְאִם הִגְדִּישׁ בִּרְשׁוּת, בַּעַל הַשָּׂדֶה חַיָּב:

ג הבששחשב, ובשבה, פ.
והב, בהח.
והב, בהח:

ד הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, פְּטוּר בְּדִינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם.
שָׁלַח בְּיַד פִּקֵּחַ, הַפִּקֵּחַ חַיָּב.
אֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב.
אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב.
בָּא אַחֵר וְלִבָּה, הַמְלַבֶּה חַיָּב.
לִבְתָה הָרוּחַ, כֻּלָּן פְּטוּרִין.
הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה וְאָכְלָה עֵצִים, אוֹ אֲבָנִים, אוֹ עָפָר, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה, שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה.

ד האהבח, שו, פבאובש.
שבפ, הח.
אהאה, והאה, האהח.
אהאה, והאה, האהח.
באו, הח.
לה, כפ.
האהוע,אא,אע,ח, שכתאוקוג
אהאה, שיהאה.

עֲבָרָה גָּדֵר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת, עגשגאא,
אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים, אוֹ נָהָר, פָּטוּר. אדה, אנ, פ.
הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, עַד כַּמָּה תַעֲבֹר הַדְּלֵקָה. הבש, עכתה.
רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, **ראבעא**,
רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא בְּאֶמְצַע בֵּית כּוֹר. ראכהבבכ.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, **ראא**,
שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת, כְּדֶרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים. שעא, כרה.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, **רעא**,
חֲמִשִּׁים אַמָּה. חא.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, **רשא**,
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבָּעֵרָה, הַכֹּל לְפִי הַדְּלֵקָה: **שיהאה**, הלה:

ה הַמַּדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ, וְהָיוּ בוֹ כֵּלִים וְדָלְקוּ. ה האה, ובכו.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יְשַׁלֵּם מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ. **ריא**, ימש.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם וא, אמ
אֶלָּא גָּדִישׁ שֶׁל חִטִּין אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים. אגשחאשש.
הָיָה גָּדִי כָּפוּת לוֹ וְעֵבֶר סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ, חַיָּב. הגכלוסלוע, ח.
עֵבֶר כָּפוּת לוֹ וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ, פָּטוּר. עכלוסלוע, פ.
וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בְּמַדְלִיק אֶת הַבִּירָה, וחליבאה,
שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, שמכמש,
שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ בַּבָּתִּים: שדבאלב:

ו גֵּיו שֶׁיָּצָא מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ וְהִזִּיק, חַיָּב. ו גשמהו, ח.
גָּמָל שֶׁהָיָה טָעוּן פִּשְׁתָּן וְעָבַר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, גשטפובה,
וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת, ופלה,
וְדָלְקוּ בְּגָדָיו שֶׁל חֲנָוָנִי וְהִדְלִיק אֶת הַבִּירָה, בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב. ובשחואה, בהח.
הִנִּיחַ חֲנָוָנִי גָּדוֹ מִבַּחוּץ, הַחֲנָוָנִי חַיָּב. החנמ, הח.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּגַר חֲנָבָּה פָּטוּר: ריא, בחפ:

פרק ז

א מְרֻבָּה מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל מִמִּדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁמִּדַּת תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֶגֶת בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים וּבֵין בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, וּמִדַּת תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ וְגוֹ'. אֵין הַגּוֹנֵב אֶחָד הַגּוֹנֵב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְלֹא הַטּוֹבֵחַ וְלֹא הַמּוֹכֵר אֶחָד הַגּוֹנֵב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה:

א ממתכמתאו, שתכנבבשברח ובשברח, ותאואנ אבוב, **שכיאשאשואמו.** אהאהמתכ, והוהאה מתאו:

ב גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם, וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּיהֶם אוֹ עַל פִּי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר בְּשַׁבָּת, גָּנַב וּמָכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה, גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, גָּנַב מֹשֶׁל אָבִיו וְטָבַח וּמָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו, גָּנַב וְטָבַח וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וְטָבַח לִרְפוּאָה אוֹ לְכַלְבִּים, הַשּׁוֹחֵט וְנִמְצָא טְרֵפָה, הַשּׁוֹחֵט חֻלִּין בָּעֲזָרָה, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בִּשְׁנֵי אֵלּוּ:

ב געפש, וועפאעפשא, מתאו. גוב, גולז, גובה, גמאווכמא, גווכה, מתאו. גולאל, הוט, החב, מתאו. **רשפבא:**

ג גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּיהֶם, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּמִין הַכֹּל. גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, אֵלּוּ וְאֵלּוּ נִמְצְאוּ זוֹמְמִין,

ג געפשוועפ, וז, מה. געפשוועפשא, אונז,

הָרִאשׁוֹנִים מְשַׁלְּמִים תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל,	המתכ,
וְהָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי שְׁלֹשָׁה.	ומתש.
נִמְצְאוּ אַחֲרוֹנִים זוֹמְמִין,	נאז,
הוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל,	המתכ,
וְהֵן מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי שְׁלֹשָׁה.	ומתש.
אֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים זוֹמֵם, בָּטְלָה עֵדוּת שְׁנֵיָה.	אמהז, בעש.
אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים זוֹמֵם, בָּטְלָה כָּל הָעֵדוּת,	אמהז, בכה,
שֶׁאִם אֵין גְּנֵיבָה אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה:	שאגאטומ:

ד גָּנַב עַל פִּי שְׁנַיִם,	**ד** געפש,
וְטָבַח וּמָכַר עַל פִּי עֵד אֶחָד, אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ,	וועפעא, אעפע,
מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל,	מתכ,
וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.	ומתאו.
גָּנַב וְטָבַח בְּשַׁבָּת, גָּנַב וְטָבַח לַעֲבוֹדָה זָרָה,	גוב, גולז,
גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וּמֵת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר,	גמא, וא, וכטו,
גָּנַב וְהִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר,	גווכטו,
מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל	מתכ
וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.	ומתאו.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָדָשִׁים שֶׁחָיַב בְּאַחֲרָיוּתָם,	**רשא**, קשב,
מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.	מתאו.
שֶׁאֵין חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם, פָּטוּר:	שחב, פ:

ה מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ,	**ה** מחממש,
אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ בּוֹ שֻׁתָּפוּת,	אשלבש,
הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְיָדוֹ, הַנּוֹחֵר, וְהַמְעַקֵּר,	הוב, ה, ו,
מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל	מתכ
וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.	ומתאו.
גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים וְטָבַח וּמָכַר חוּץ מֵרְשׁוּתָם,	גבהווחמ,
אוֹ שֶׁגָּנַב חוּץ מֵרְשׁוּתָם וְטָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּתָם,	אשחמווב,

אוֹ שֶׁגָּנַב וְטָבַח וּמָכַר חוּץ מֵרְשׁוּתָם, אשווחמ,
מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. מתאו.
אֲבָל גָּנַב וְטָבַח וּמָכַר בִּרְשׁוּתָם, פָּטוּר: אגווב, פ:

ו הָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, פָּטוּר. ו המו, ובה, פ.
הִגְבִּיהוֹ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וּמֵת, חַיָּב. האשמה, ו, ח.
נָתָנוֹ לִבְכוֹרוֹת בְּנוֹ אוֹ לְבַעַל חוֹבוֹ, נלבאלח,
לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וּלְשׁוֹכֵר, לח, ו, לש, ו,
וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, פָּטוּר. ומ, ובה, פ.
הִגְבִּיהוֹ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וּמֵת, חַיָּב: האשמה, ו, ח:

ז אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, ז אמבדבי,
אֲבָל מְגַדְּלִין בְּסוּרְיָא, וּבַמִּדְבָּרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אמב, ושי.
אֵין מְגַדְּלִין תַּרְנְגוֹלִים בֵּירוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי הַקֳּדָשִׁים, אמתב, מה,
וְלֹא כֹהֲנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי הַטָּהֳרוֹת. וכבי, מה.
אֵין מְגַדְּלִין חֲזִירִים בְּכָל מָקוֹם. אמחבמ.
לֹא יְגַדֵּל אָדָם אֶת הַכֶּלֶב, ליאאה,
אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה קָשׁוּר בְּשַׁלְשֶׁלֶת. אאכהקב.
אֵין פּוֹרְסִין נִשְׁבִּים לַיּוֹנִים. אפנל.
אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה רָחוֹק מִן הַיִּשּׁוּב שְׁלֹשִׁים רִים: אאכהרמהשר:

פרק ח

א הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, א הבחעמחד,
בְּנֶזֶק, בְּצַעַר, בְּרִפּוּי, בְּשֶׁבֶת, וּבְבוּשֶׁת. ב, ב, ב, ב, ו.
בְּנֶזֶק כֵּיצַד. בכ.
סִמָּא אֶת עֵינוֹ, קָטַע אֶת יָדוֹ, שִׁבֵּר אֶת רַגְלוֹ, סאע, קאי, שאר,
רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בַּשּׁוּק ראכהענב
וְשָׂמִין כַּמָּה הָיָה יָפֶה וְכַמָּה הוּא יָפֶה. וכהיוהי.
צַעַר, כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד אוֹ בְּמִסְמֵר, צ, כבאב,

וַאֲפִלּוּ עַל צְפָרְנוֹ, מְקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה חַבּוּרָה, ועצ, משעח,
אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ. אכאכברללמכ.
רִפּוּי, הִכָּהוּ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. עָלוּ בוֹ צְמָחִים, ר, החל. עבצ,
אִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה, חַיָּב. שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַמַּכָּה, פָּטוּר. אמה, ח. שמה, פ.
חָיְתָה וְנִסְתְּרָה, חָיְתָה וְנִסְתְּרָה, חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. חו, חו, חל.
חָיְתָה כָּל צָרְכָּהּ, אֵינוֹ חַיָּב לְרַפְּאוֹתוֹ. חכצ, אחל.
שֶׁבָּת, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין, ש, ראכהשק,
שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ וּדְמֵי רַגְלוֹ. שנלדיור.
בֹּשֶׁת, הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ. ב, הלהו.
הַמְבַיֵּשׁ אֶת הֶעָרֹם, הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַסּוּמָא, האה, האה,
וְהַמְבַיֵּשׁ אֶת הַיָּשֵׁן, חַיָּב. ואה, ח.
וְיָשֵׁן שֶׁבִּיֵּשׁ, פָּטוּר. וש, פ.
נָפַל מִן הַגָּג, וְהִזִּיק וּבִיֵּשׁ, חַיָּב עַל הַנֶּזֶק וּפָטוּר עַל הַבֹּשֶׁת, נמה, וו, חעהועה,
שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבָשָׁיו, שויוב,
אֵינוֹ חַיָּב עַל הַבֹּשֶׁת עַד שֶׁיְּהֵא מִתְכַּוֵּן: אחעהעשמ:

ב זֶה חֹמֶר בָּאָדָם מִבַּשּׂוֹר, **ב** זחבמ,
שֶׁהָאָדָם מְשַׁלֵּם נֶזֶק, צַעַר, רִפּוּי, שֶׁבֶת, וּבֹשֶׁת, שמנ, צ, ר, ש, ו,
וּמְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת, ודו,
וְשׁוֹר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא נֶזֶק, וּפָטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת: ואמאנ, ומו:

ג הַמַּכֶּה אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְלֹא עָשָׂה בָהֶם חַבּוּרָה, **ג** האאועבח,
וְחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, חַיָּב בְּכֻלָּן. ובבה, חב.
הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד עִבְרִי, הבע,
חַיָּב בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַשֶּׁבֶת, בִּזְמַן שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ. חבחמה, בשש.
הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל אֲחֵרִים, חַיָּב בְּכֻלָּן. הבכשא, חב.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין לָעֲבָדִים בֹּשֶׁת: ריא, אלב:

ד חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן, פְּגִיעָתָן רָעָה. **ד** ח, שו, פר.
הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵם שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים פְּטוּרִין. הבח, ושבפ.

הָעֶבֶד וְהָאִשָּׁה, פְּגִיעָתָן רָעָה. הו, פר.
הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵם שֶׁחָבְלוּ בָּאֲחֵרִים, פְּטוּרִין, הבח, ושב, פ,
אֲבָל מְשַׁלְּמִין לְאַחַר זְמַן. אמלז.
נִתְגָּרְשָׁה הָאִשָּׁה, נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם: נה, נה, חל:

ה הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ וְעָשָׂה בָהֶן חַבּוּרָה, ה האוובח,
וְהַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת, ובב,
פָּטוּר מִכֻּלָּן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִדּוֹן בְּנַפְשׁוֹ. פמ, משנב.
וְהַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלּוֹ, פָּטוּר מִכֻּלָּן: ובכש, פמ:

ו הַתּוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ, נוֹתֵן לוֹ סֶלַע. ו הל, נלס.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, מָנֶה. **ריאמריה**, מ.
סְתָרוֹ, נוֹתֵן לוֹ מָאתַיִם זוּז. ס, נלמז.
לְאַחַר יָדוֹ, נוֹתֵן לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. לי, נלאמז.
צָרַם בְּאָזְנוֹ, תְּלַשׁ בִּשְׂעָרוֹ, רָקַק וְהִגִּיעַ בּוֹ רָקוֹ, צב, תב, רובר,
הֶעֱבִיר טַלִּיתוֹ מִמֶּנּוּ, פָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בַּשּׁוּק, הטמ, פרהב,
נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. נאמז.
זֶה הַכְּלָל הַכֹּל לְפִי כְבוֹדוֹ. זההלכ.
אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲפִילּוּ עֲנִיִּים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, **ארע**, אעש,
רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם בְּנֵי חוֹרִין שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם, ראכהבחשמ,
שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב. **שבא**, יו.
וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁפָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה בַּשּׁוּק, ובשרהב,
בָּאת לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְחִיְּבוֹ לִתֵּן לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. **בלרע**, וללאמז.
אָמַר לוֹ רַבִּי, תֵּן לִי זְמַן. וְנָתַן לוֹ זְמַן. אלר, תלז. ולז.
שְׁמָרָהּ עוֹמֶדֶת עַל פֶּתַח חֲצֵרָהּ שעעפח
וְשָׁבַר אֶת הַכַּד בְּפָנֶיהָ, וּבוֹ כְּאִפָּר שֶׁמָּן. ואהב, וכש.
גִּלְּתָה אֶת רֹאשָׁהּ, וְהָיְתָה מְטַפַּחַת וּמְנַחַת יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ. גאר, ומויער.
הֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֵדִים, וּבָא לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא. **העע**, **ולרע**.
אָמַר לוֹ, רַבִּי, לְווֹ אֲנִי נוֹתֵן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז. אל, ר, לאנאמז.

אָמַר לוֹ, לֹא אָמַרְתָּ כְּלוּם. אל, לאכ.
הַחוֹבֵל בְּעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, פָּטוּר. הב, אעפשר, פ.
אֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בּוֹ, חַיָּבִין. אשב, ח.
וְהַקּוֹצֵץ נְטִיעוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, פָּטוּר. ונ, אעפשר, פ.
אֲחֵרִים שֶׁקָּצְצוּ אֶת נְטִיעוֹתָיו, חַיָּבִים: אשאנ, ח:

ז אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ, אֵין נִמְחָל לוֹ עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ, ז אעפשנל,אנלעשמ,
שֶׁנֶּאֱמַר וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת וְגוֹ'. שוהאו.
וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, ושיהא,
שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים שואאה
וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְגוֹ'. ואאאו.
הָאוֹמֵר סַמֵּא אֶת עֵינִי, קְטַע אֶת יָדִי, שְׁבֹר אֶת רַגְלִי, חַיָּב. הסאע,קאי,שאר,ח.
עַל מְנָת לִפְטֹר, חַיָּב. עמל, ח.
קְרַע אֶת כְּסוּתִי, שְׁבֹר אֶת כַּדִּי, חַיָּב. קאכ, שאכ, ח.
עַל מְנָת לִפְטֹר, פָּטוּר. עמל, פ.
עֲשֵׂה כֵן לְאִישׁ פְּלוֹנִי, עַל מְנָת לִפְטֹר, חַיָּב, עכלפ, עמל, ח,
בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ: בבבב:

סדר ברכת המזון

בחול אומרים

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן. עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ, תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ. כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה, שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן. אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר יְהֹוָה, עַל אַדְמַת נֵכָר. אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. זְכֹר יְהֹוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָם, הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ. בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה, אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ. אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע.

בשבת אומרים

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְהֹוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים. אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהֹוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה. הִגְדִּיל יְהֹוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הָיִינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה יְהֹוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ. הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע. בֹּא יָבֹא בְרִנָּה. נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו.

אם מברכים בזימון המברך אומר:

רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ: (רַבּוֹתַי מִיר וֶועלֶען בֶּענְטְשֶׁן)

המסובים עונים: יְהִי שֵׁם אֲדֹנָי מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

המברך אומר: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי נְבָרֵךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

המסובים עונים: בָּרוּךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. כָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה. הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה. וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

(בחנוכה ופורים אומרים כאן ועל הנסים, ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר:

הָרַחֲמָן, הוּא יַעֲשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה: בימי וכו':)

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת. שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. מִנַּעַר וְעַד זָקֵן. טַף וְנָשִׁים. בְּיוֹם אֶחָד. בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ.
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכָּתוּב.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רַחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל
צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת
הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רְעֵנוּ זוּנֵנוּ
פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל
צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם
וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה. הַפְּתוּחָה. הַקְּדוֹשָׁה
וְהָרְחָבָה. שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת אומרים: רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי
הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת בּוֹ
וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְּהֵא
צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ וְהַרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ
וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בראש חדש וביום טוב ובחול המועד אומרים:
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ
וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן
כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם:

לראש חודש:	לפסח:	לשבועות:
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה:	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה:

לסוכות:	לשמ"ע ולש"ת:	לראש השנה:
חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה:	שְׁמִינִי חָג הָעֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה:	בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה
וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אָבִינוּ. מַלְכֵּנוּ. אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח. הַצָּלָה וְהַצְלָחָה. בְּרָכָה וִישׁוּעָה. נֶחָמָה. פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוּב. וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ. אמן:

הָרַחֲמָן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבֹּר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (ואם סמוך על שלחן עצמו יאמר: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זַרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בַּכֹּל. מִכֹּל. כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה. וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
לראש חדש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:
לראש השנה: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
לסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

בחול: מַגְדִּיל (ביום שיש בו מוסף אומר: מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְרָאוּ אֶת יְהוָה קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז' מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נָא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה:
בר"ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר"ה: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:
ביו"ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז' מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן:	הַפֵּרוֹת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא"י וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא"י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

קכה

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לְמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ:

וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

בבא קמא ט־י
בבא מציעא א־ד

ביאור משולב וקצר
•
הערות וביאורים
•
חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו
בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

הסכמות מופיעות במסכת ברכות

לוח המשנה היומית

חודש כ"א - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
ברכות אמרי	ט	ב-ג	ג טבת תשע"ט	ג אלול תשפ"ד	ב סיון תש"צ
	ט	ד-ה	ד טבת תשע"ט	ד אלול תשפ"ד	ג סיון תש"צ
	ט	ו-ז	ה טבת תשע"ט	ה אלול תשפ"ד	ד סיון תש"צ
	ט	ח-ט	ו טבת תשע"ט	ו אלול תשפ"ד	ה סיון תש"צ
	ט	י-יא	ז טבת תשע"ט	ז אלול תשפ"ד	ו סיון תש"צ
	ט-י	יב-א	ח טבת תשע"ט	ח אלול תשפ"ד	ז סיון תש"צ
	י	ב-ג	ט טבת תשע"ט	ט אלול תשפ"ד	ח סיון תש"צ
	י	ד-ה	י טבת תשע"ט	י אלול תשפ"ד	ט סיון תש"צ
	י	ו-ז	יא טבת תשע"ט	יא אלול תשפ"ד	י סיון תש"צ
	י	ח-ט	יב טבת תשע"ט	יב אלול תשפ"ד	יא סיון תש"צ
	י-א	י-א	יג טבת תשע"ט	יג אלול תשפ"ד	יב סיון תש"צ
ברכות אמרי אר	א	ב-ג	יד טבת תשע"ט	יד אלול תשפ"ד	יג סיון תש"צ
	א	ד-ה	טו טבת תשע"ט	טו אלול תשפ"ד	יד סיון תש"צ
	א	ו-ז	טז טבת תשע"ט	טז אלול תשפ"ד	טו סיון תש"צ
	א-ב	ח-א	יז טבת תשע"ט	יז אלול תשפ"ד	טז סיון תש"צ
	ב	ב-ג	יח טבת תשע"ט	יח אלול תשפ"ד	יז סיון תש"צ
	ב	ד-ה	יט טבת תשע"ט	יט אלול תשפ"ד	יח סיון תש"צ
	ב	ו-ז	כ טבת תשע"ט	כ אלול תשפ"ד	יט סיון תש"צ
	ב	ח-ט	כא טבת תשע"ט	כא אלול תשפ"ד	כ סיון תש"צ
	ב	י-יא	כב טבת תשע"ט	כב אלול תשפ"ד	כא סיון תש"צ
	ג	א-ב	כג טבת תשע"ט	כג אלול תשפ"ד	כב סיון תש"צ
	ג	ג-ד	כד טבת תשע"ט	כד אלול תשפ"ד	כג סיון תש"צ
	ג	ה-ו	כה טבת תשע"ט	כה אלול תשפ"ד	כד סיון תש"צ
	ג	ז-ח	כו טבת תשע"ט	כו אלול תשפ"ד	כה סיון תש"צ
	ג	ט-י	כז טבת תשע"ט	כז אלול תשפ"ד	כו סיון תש"צ
	ג	יא-יב	כח טבת תשע"ט	כח אלול תשפ"ד	כז סיון תש"צ
	ד	א-ב	כט טבת תשע"ט	כט אלול תשפ"ד	כח סיון תש"צ
	ד	ג-ד	א שבט תשע"ט	א תשרי תשפ"ה	כט סיון תש"צ
	ד	ה-ו	ב שבט תשע"ט	ב תשרי תשפ"ה	ל סיון תש"צ
	ד	ז-ח	ג שבט תשע"ט	ג תשרי תשפ"ה	א תמוז תש"צ
	ד	ט-י	ד שבט תשע"ט	ד תשרי תשפ"ה	ב תמוז תש"צ
	ד	יא-יב	ה שבט תשע"ט	ה תשרי תשפ"ה	ג תמוז תש"צ

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

מעלת המשניות

- לימוד המשניות מסוגל לבטל היצר הרע (מדבר קדמות לחיד"א)
- המהרהר במשנה בשעת אכילתו נחשבת כקרבנות וזבחים (מגיד מישרים)
- מי שפגם בנשמה יכול לתקנו ע"י לימוד משניות (ראשית חכמה)
- לימוד משניות סגולה לאריכות ימים והוא תיקון גדול (תקנת השבין)
- קבלה בידי שמי שבקי במשניות אינו רואה פני גיהנום (ר' שעפטיל)
- אין ישראל נגאלין אלא בזכות משניות (ויקרא רבה ז' ג')
- בלא משניות אי אפשר להיות בקי בתורה (תורת חמ"ד)
- על לימוד משניות הוא מאמר תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא (משנת חכמים המעלה הי"ג)
- הנרדם מתוך הרהור משניות שומרים עליו מלאכים בשעת שנתו (מגיד מישרים)
- סגולת המשניות להרוג היצר הרע ולהכניעו (אמרי פנחס)
- לימוד המשניות מציל ומגין על כל בני ביתו (אור לישרים)
- אשר בן יעקב מציל מגיהנום את מי שלומד משניות (מדרש תלפיות)
- סגולה לפרנסה ללמוד משניות, שמשנ"ה בגימטריא פרנס"ה (אמרי פנחס)

פרק ט - הגוזל עצים

משנה א

גזילה (וה"ה גניבה) כשהיא בעין ביד הגזלן צריך להחזיר הגזילה עצמה לנגזל. נעשה בה שינוי בין שנשתנה גוף הגזילה בשינוי שאינו חוזר, בין שנשתנה שמה כגון גנב טלה ונעשה איל, נקנה הגזילה להגזלן ואינו חייב להחזיר אלא הדמים, ואף על פי שלא נתייאשו הבעלים.

א **הַגּוֹזֵל עֵצִים, וַעֲשָׂאָן כֵּלִים, צֶמֶר, וַעֲשָׂאָן בְּגָדִים, מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה. גָּזַל פָּרָה מְעֻבֶּרֶת, וְיָלְדָה, רָחֵל טְעוּנָה, וּגְזָזָהּ, מְשַׁלֵּם דְּמֵי פָּרָה הָעוֹמֶדֶת לֵילֵד,** **הַגּוֹזֵל עֵצִים, וַעֲשָׂאָן כֵּלִים** – בשינוי שאינו חוזר, כגון גזל עצים שאינם משופין ועשה מהן מדוך[א], **צֶמֶר, וַעֲשָׂאָן בְּגָדִים** – או גזל צמר שאינו טווי ועשה מהם לבדים[ב], **מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה** – משלם רק דמי עצים ודמי צמר כמו שהיו בשעת הגזילה, ואין צריך להחזיר הכלים והבגדים כי קנאם בשינוי. **גָּזַל פָּרָה מְעֻבֶּרֶת, וְיָלְדָה, רָחֵל טְעוּנָה, וּגְזָזָהּ, מְשַׁלֵּם דְּמֵי פָּרָה הָעוֹמֶדֶת לֵילֵד** – משלם דמי פרה מעוברת כמה שהיתה שוה בשעת הגזילה[ג],

---

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַגּוֹזֵל. מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה. דְּמֵי עֵצִים וְצֶמֶר. וְאֵין חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ כֵּלִים, דְּקָנֵי בְּשִׁנּוּי:

מקור חיים

א. רב אשי (דף צג:) אומר שאירי כגון שגזל עצים שאינם משופין ושיפה אותם ועשה מהם בוכנא. ובא לאפוקי גזל נסרים ועשאן תיבה וכדומה, כי זה הוא שינוי החוזר לברייתו. (בוכנא היינו מדוך. מדוך ומדוכה הם כלים העשויים לשחיקת תבלינים וכדומה. המדוכה היא כלי קיבול קטן בה נותנים התבלין, והמדוך הוא הבוכנא שבו מכין על התבלין שבמדוכה עד שמתפרר). **ב.** לבד הוא בד העשוי מסיבי צמר שאינם ארוגים אלא נדחסו יחד עד שמתחברים ונעשים בד, וגם זה הוא שינוי שאינו חוזר לברייתו, כי משנדחסו יחד אי אפשר תו להפריד הנימים. אבל גזל חוטים וטוון ועשה מהם בגד הוי שינוי החוזר לברייתו ואינו קונה. **ג.** אע"ג דקתני דמי פרה העומדת לילד, אין הכוונה שישלם כמה שהיתה שוה רגע לפני הלידה, כי אע"ג שהלידה היא השינוי שמחמתו קנאה, מ"מ לא אזלינן בתר שעת הקניה אלא משקנאה חזרה השומא לשעת הגזילה (רא"ש, הובא בתוי"ט. ותוי"ט הניח בצ"ע למה התנא לא תנא כשעת הגזילה כמו בסיפא).

דְּמֵי רָחֵל הָעוֹמֶדֶת לִגָּזֵז. גָּזַל פָּרָה, וְנִתְעַבְּרָה אֶצְלוֹ וְיָלְדָה, רָחֵל, וְנִטְעֲנָה אֶצְלוֹ וּגְזָזָהּ, מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַגַּזְלָנִים מְשַׁלְּמִין כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה:

דְּמֵי רָחֵל הָעוֹמֶדֶת לִגָּזֵז – ודמי רחל טעונה כמה שהיתה שוה בשעת הגזילה, כי על ידי הלידה והגזיזה נשתנו וקנה העובר והגיזה[ד]. **גָּזַל פָּרָה, וְנִתְעַבְּרָה אֶצְלוֹ וְיָלְדָה, רָחֵל, וְנִטְעֲנָה אֶצְלוֹ וּגְזָזָהּ, מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה** – מחזיר פרה ריקנית ורחל גזוזה כמו שהיו בשעת הגזילה, וכל היתר קנה בשינוי[ה]. **זֶה הַכְּלָל, כָּל הַגַּזְלָנִים מְשַׁלְּמִין כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה**[ו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

דְּמֵי רָחֵל הָעוֹמֶדֶת לִגָּזֵז. וְהָעֹדֶף שֶׁשָּׁוֶה יוֹתֵר הַוָּלָד וְהַגִּזָּה, שֶׁלּוֹ הוּא, דִּקְנַנְהוּ בְּשִׁנּוּי: זֶה הַכְּלָל. לַאֲתוֹיֵי גָּנַב טָלֶה וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר, וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, שֶׁהוּא פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה שִׁנּוּי בְּיָדוֹ, קְנָאוֹ, וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר:

מקור חיים

ד. לשון הרע״ב והעודף ששוה יותר הולד והגיזה, שלו הוא דקננהו בשינוי, וכן לשון רש״י. וכתב נמוק״י שכוונתם לדייק שרק הולד והגיזה קנאו בשינוי אבל אין הלידה והגיזה נחשבות כשינוי בבהמה והיא חוזרת בעינה, והא דקתני דמי פרה ודמי רחל, ר״ל שבנוסף לפרה ורחל עצמה שחייב להחזיר מוסיף גם דמי הגיזה והעובר כמה שהיו שוין אז. אבל דעת הרא״ש שלידה וגיזה הוי שינוי אף לפרה ולרחל עצמן ומחזיר רק דמיהן, ולדידיה דוקא קתני מתניתין דמי פרה ודמי רחל (תוי״ט). **ה.** לרש״י והרע״ב גם בבבא זו לא קנה הפרה ורחל וצריך להחזירם בעצמם ולא רק דמיהם, שאם לידת הולד וגזיזת הצמר לא נחשבו כשינוי בגופם ה״ה לא נחשב כשינוי מילוי הולד וגידול הצמר (תוי״ט, וראה הערה הקודמת). ולאו דוקא נקט המשנה נתעברה וילדה ונטענה וגזזה, כי ה״ה בעיבור לבד וטעינה לבד קנה העובר והצמר אלא איידי דנסיב רישא ילדה נסיב נמי בסיפא (תוי״ט עפ״י הגמרא). **ו.** בא לרבות גנב שה ונעשה איל הוי שינוי וקנאה ואינו משלם אלא כשעת הגזילה כדאיתא ברע״ב עיי״ש. ומה שכתב שאם טבח ומכר פטור מד׳ וה׳ כי שלו הוא טובח, ה״ה שאם לא טבח ומכר וחייב כפל שאינו משלם הכפל אלא כשעת הגזילה, וכן אם אינו מחויב לשלם אלא קרן שמשלם הקרן כשעת הגזילה.

(עיין הקדמה למשנה ט׳ באלו אופנים חייב כפל ובאלו משלם רק קרן).

משנה ב

קרקע אינה נגזלת

הלוקח מטלטלים מן הגזלן אחר שנתיאשו מהם הבעלים, קנאם הלוקח ביאוש ושינוי רשות. אבל קרקע אינה נגזלת. והקרקע לעולם ברשות בעליה קיימת. ואפילו נמכרה לאלף זה אחר זה ונתיאשו בעלים הרי זו חוזרת לנגזל בלא דמים.

וכיון שקרקע תמיד ברשות בעליהן הן, כל הפסד וקלקול שאירע בה ברשות הבעלים נעשית והגזלן אומר להם הרי שלך לפניך[ז].

ב גָּזַל בְּהֵמָה וְהִזְקִינָה, עֲבָדִים וְהִזְקִינוּ, מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בַּעֲבָדִים אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ. גָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִסְדַּק, פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ, יַיִן וְהֶחְמִיץ, מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה. מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל, **גָּזַל בְּהֵמָה וְהִזְקִינָה, עֲבָדִים וְהִזְקִינוּ, מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה**, כי קנאם בשינוי ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בַּעֲבָדִים אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ**, כי עבד בקרקע דמי ואין קרקע נקנית לגזלן בשינוי[ח]. **גָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִסְדַּק, פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ, יַיִן וְהֶחְמִיץ, מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה**, כי כל אלו שינויים הניכרים הם וקנה אותם. **מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל** – גזל מטבע ונפסל על ידי בני מדינה זו אבל עדיין יוצא במדינה אחרת,

רבינו עובדיה מברטנורא

ב בַּעֲבָדִים אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ. מִקָּצָתָן [אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ]. אֲבָל דְּכָרְקַע דָּמוּ וּבִרְשׁוּתָא דְּמָרַיְהוּ קַיְמִי.

וַהֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר: **מַטְבֵּעַ וְנִסְדַּק.** שְׁנוּי הַנִּפְסָל הוּא: **פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ.** כְּשֶׁהִרְקִיבוּ מְדִינָה, אֲבָל עוֹבֵר הוּא בִּמְדִינָה אַחֶרֶת: הִרְקִיבוּ כֻּלָּם, מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה: **מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל.** שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בְּאוֹתָהּ

מקור חיים

ז. אבל אם הפסידה הגזלן בידים כגון שחפר בה בורות שיחין ומערות חייב להעמיד לו שדה כמו שהיתה בשעת הגזילה או ישלם דמיו. (דעת רבי אליעזר בברייתא (דף קיז:) שקרקע נגזלת כמו מטלטלין, אבל קי"ל כרבנן שחולקים עליו וס"ל שאין קרקע נגזלת). ח. טעם חכמים החולקים על רבי מאיר הוא משום שהם סוברים שלא הוקשו עבדים לקרקעות. (אבל אף הם מודים שקרקע אינה נגזלת, ולא כרבי אליעזר שס"ל (בברייתא דף קיז:) שקרקע נגזלת. וטעם שהלכה כר"מ אע"פ שחכמים חולקים עליו, משום שרב מהפך ושונה ר"מ במקום חכמים וחכמים במקום ר"מ).

תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת, חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, בְּהֵמָה וְנֶעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה, אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, אוֹ שֶׁהָיְתָה יוֹצֵאת לִסָּקֵל, אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ:

תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת, חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, בְּהֵמָה וְנֶעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה – שנרבעה או נעבדה לעבודה זרה[ט], **אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** – נפל בה מום ונפסלה מלהקריבה על גבי המזבח[י], **אוֹ שֶׁהָיְתָה יוֹצֵאת לִסָּקֵל** – או שלא שמרה כראוי והרגה אדם ונגמרה דינה ליסקל[יא], **אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ** – בבל אלו אומר לבעליו הרי שלך לפניך ופטור מלשלם[יב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְנֶעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה. שֶׁנִּרְבְּעָה אוֹ נֶעֱבְדָה [לַעֲבוֹדָה זָרָה] שֶׁהִיא פְּסוּלָה לְקָרְבָּן: שֶׁנִּפְסְלָה לַמִּזְבֵּחַ. בְּמוּם שֶׁאֵינוֹ נִכָּר כְּגוֹן בְּדוֹקִין שֶׁבָּעַיִן:

מקור חיים

ט. נעבדה לע״ז אסורה למזבח ומותרת לאכילה כדתנן בתמורה (פ״ו מ״א). ונרבעה בעדים היא בסקילה, אבל בליכא רק עד אחד מותרת לבעלים ואסורה רק למזבח (רש״י זבחים דף עא.). **י.** במום שאינו ניכר כגון בדוקין שבעין, רע״ב, והוא לשון רש״י. אמנם המפרשים נתקשו בדברי רש״י. כי רש״י פירש שטעם שאומר לו הרי שלך לפניך משום שלאו כל הבהמות למזבח קיימי, ואם כן מה לי מום ניכר מה לי מום שאינו ניכר הרי אם אין עומד למזבח אין היזקו היזק. האג״מ (חו״מ ח״א סי׳ פה ד״ה ולע״ד) תירץ שרש״י סובר כתוספות (דף צח. ד״ה הצורם) שמשנתנו איירי בבהמה שהוקדשה למזבח ולכן במום ניכר חייב כיון שפוסלה מהמזבח, ומכל מקום בדוקין שבעין פטור כיון שחשיב כמום שאינו ניכר. והטעם שדוקין שבעין הוי מום שאינו ניכר הוא משום שלאו כל הבהמות למזבח קיימי, אבל אם כל הבהמות למזבח קיימי היו בודקין כולן גם לדוקין שבעין והיה חשיב מום ניכר. וזהו כוונת רש״י במש״כ לאו כל הבהמות למזבח קיימי. ולפ״ז בהמה שלא הוקדשה אף במום גמור פטור כי אין זה היזק. **יא.** על מה שהמית אדם ועי״ז נתחייב סקילה אין הגזלן חייב שאינו אלא גרמא בעלמא (תפא״י). ומשנתנו כרבי יעקב שס״ל גומרין דינו של שור שלא לפניו ואין צריך להביאו לב״ד, ולכן יכול הגזלן לומר לנגזל מה עשיתי לך, הרי ממילא היה נגמר דינו ליסקל. (אבל למ״ד אין גומרין אלא לפניו יכול הנגזל לטעון אני הייתי מבריחו לאגם ולא היו ב״ד יכולים לגמור דינו) (תוי״ט עפ״י הגמרא). **יב.** מטבע, כיון שנפסל רק באותה מדינה יכול לומר לו לך והוציאו במדינה אחרת (רש״י). אבל כשנפסל לגמרי חייב לשלם ואין יכול לומר הרי שלך לפניך, כי כיון שאין צורה זו דומה לצורה של היוצאים עכשו וכשגזלה היו כל צורות המטבעות שוות לה הוי היזק ניכר (דף צז. ורש״י שם). תרומה ונטמאת וחמץ שעבר עליו הפסח, כלל לא ניכר בהם השינוי ולכן לא קנה ויכול לומר הרי שלך לפניך. וכן בהמה שנעבדה בה עבירה פטור מהך טעמא ואף אם היא בהמה שהוקדשה לקרבן, ואם לא הוקדשה פטור גם מטעם שלאו כל הבהמות למזבח קיימי (דף צח. תוד״ה הצורם).

משנה ג

אומן קונה בשבח כלי

בסוגיין (דף צח:) נחלקו רב אסי ורבא אי אומן קונה בשבח כלי. כלומר האם האומן קונה השבח שהשביח את הכלי וכל השבח שלו עד שיחזיר לבעל הבית הכלי ויקבל שכרו. לרב אסי אומן קונה בשבח כלי ולרבא אינו קונה, אלא כל הכלי עם השבח הוא של בעל הבית אף קודם שישלם שכרו. הלכה כרבא שאין אומן קונה בשבח כלי[יג].

ג **נָתַן לְאֻמָּנִין לְתַקֵּן, וְקִלְקְלוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם. נָתַן לְחָרָשׁ שְׂדֵה, תֵּבָה וּמִגְדָּל לְתַקֵּן, וְקִלְקֵל, חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְהַבַּנַּאי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לְסַתֵּר אֶת הַכֹּתֶל, וְשִׁבֵּר אֶת הָאֲבָנִים אוֹ שֶׁהֶחֱזִיק, חַיָּב לְשַׁלֵּם.**

נָתַן לְאֻמָּנִין לְתַקֵּן – נתן לאומנין עץ לעשות כלי, **וְקִלְקְלוּ** – ואחר שהכלי נגמר קלקלו האומנים אותו, **חַיָּבִין לְשַׁלֵּם** דמי כל הכלי, ולא רק דמי עצים[יד]. **נָתַן לְחָרָשׁ שְׂדֵה** – נתן לנגר שידה והיא עגלה של עץ העשויה למרכב נשים, **תֵּבָה וּמִגְדָּל** – או תיבה ומגדל והם מיני ארונות של עץ, **לְתַקֵּן, וְקִלְקֵל, חַיָּב לְשַׁלֵּם** דמי הכלי. **וְהַבַּנַּאי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לְסַתֵּר אֶת הַכֹּתֶל, וְשִׁבֵּר אֶת הָאֲבָנִים** – כשסתר הכותל שיבר את האבנים, **אוֹ שֶׁהֶחֱזִיק** – או שהחזיק בהם אחרים[טו], **חַיָּב לְשַׁלֵּם.**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **נָתַן לְאֻמָּנִין לְתַקֵּן.** נָתַן לָהֶם עֵצִים לַעֲשׂוֹת כְּלִי. וּלְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה הַכְּלִי קִלְקְלוּהוּ, חַיָּבִים לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַכְּלִי וְלֹא דְּמֵי עֵצִים בִּלְבַד: **נָתַן לְחָרָשׁ.** הַשְׁתָּא אַשְׁמוּעִינַן שֶׁאִם נָתַן כְּלֵי עֵצִים לַעֲשׂוֹת כְּלִי, וְקִלְקְלוּ, חַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי כָּל הַכְּלִי. וְתָנָא סֵיפָא לְגַלּוּיֵי רֵישָׁא, דְּלָא תֵּימָא רֵישָׁא מַיְרֵי בִּכְלֵי עֵשׂוּי: שְׂדֵה. עֲגָלָה שֶׁל עֵץ הָעֲשׂוּיָה לְמֶרְכַּב נָשִׁים:

מקור חיים

יג. בג׳ מקומות בש״ס הובאה פלוגתא זו. בקידושין (מח:) לגבי אומן המקדש אשה בשבח שהשביח כליה, האם הוי כמקדש במלוה. בב״מ (דף קיב.) לגבי דין בל תלין אם מעכב שכר אומן, ובסוגיין (דף צח:) לגבי חיוב האומן בשבח שהשביח. **יד.** כן ביאור המשנה לרבא שסובר אין אומן קונה בשבח כלי, וכן פירשה הרע״ב כי ס״ל דהלכתא כוותיה, וכן פסקו הפוסקים. **טו.** יש גורסין או שהזיקן (וכן הוא במשנה שבגמרא) וקאי על האבנים וקמ״ל שהבנאי הוא אחראי על זה כי סתמא קיבל עליו לשמור האבנים שלא ישברו ושלא ינזקו (מאירי). אבל במשניות הגירסא היא והזיק, ור״ל שתוך כדי סתירת הכותל הזיק אחרים, וכתב המאירי שכיון שהוא קבלן הוא חייב על כל ההיזק כי הבעה״ב נסתלק משמירה זו וחזרה על האומן, ואדם מועד לעולם.

הָיָה סוֹתֵר מִצַּד זֶה וְנָפַל מִצַּד אַחֵר, פָּטוּר. וְאִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה, חַיָּב:

הָיָה סוֹתֵר מִצַּד זֶה – היה סותר צד זה של הכותל, **וְנָפַל מִצַּד אַחֵר** – ונפל מעצמו צד האחר של הכותל, **פָּטוּר**, מלשלם ההיזק[טז]. **וְאִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה** – ואם נפלו האבנים מכח המכה בשעת הסתירה, **חַיָּב**[יז]:

ד הַנּוֹתֵן צֶמֶר לְצַבָּע, וְהִקְדִּיחָתּוּ יוֹרָה, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ. צְבָעוֹ כָּאוּר, אִם הַשֶּׁבַח יוֹתֵר עַל הַיְצִיאָה, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַיְצִיאָה,

הַנּוֹתֵן צֶמֶר לְצַבָּע – הנותן צמר לאומן לצובעו, **וְהִקְדִּיחָתּוּ יוֹרָה** – ונשרפה ביורה על שהרתיחה הצַבָּע יותר מדאי, **נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ** – נותן הצַבָּע לבעל הצמר דמי צמרו[יח]. **צְבָעוֹ כָּאוּר** – צבעו בפסולת של צבע והצמר נעשה מכוער ולא השביח כל כך, **אִם הַשֶּׁבַח יוֹתֵר עַל הַיְצִיאָה** – אם השבח שהצמר השביח הוא יותר ממה שהאומן הוציא לצובעו, **נוֹתֵן לוֹ אֶת הַיְצִיאָה** – אינו משלם לו אלא היציאה[יט],

רבינו עובדיה מברטנורא

ד וְהִקְדִּיחָתּוּ יוֹרָה. שֶׁשָּׂרְפָתּוּ יוֹרָה. שֶׁהִרְתִּיחוֹ יוֹתֵר מִדַּאי: **נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ.** וְהָכָא לֵיכָּא שְׁבָחָא כְּלָל, שֶׁהֲרֵי נִשְׂרַף לְגַמְרֵי, וְלֵיכָּא לְמֵימַר אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר: **צְבָעוֹ כָּאוּר.** כְּמוֹ כָּעוּר. שֶׁצְּבָעוֹ בְּפִסְלֶת שֶׁל צֶבַע. וּמַזִּיק בְּכַוָּנָה הוּא, לְפִיכָךְ יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה לְדִבְרֵי הַכֹּל: **אִם הַשֶּׁבַח.** שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַצֶּמֶר: **יָתֵר עַל הַיְצִיאָה.** שֶׁל צֶבַע. נוֹתֵן לוֹ לְצַבָּע אֶת הַיְצִיאָה וְלֹא שָׂכָר שָׁלֵם, וּמְקַבֵּל צַמְרוֹ. וּדְמֵי צַמְרוֹ לֹא אָמְרִינַן דְּנַיְתִיב לֵיהּ דְּנָקְנֵי אֵיהוּ שְׁבָחָא דְּצֶמֶר, דְּהָא בְּצֶבַע שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ צָבַע וְלֵיכָּא שִׁנּוּיָא דְּנָקְנֵי:

מקור חיים

טז. וקמ"ל שאע"ג שנחלש הכותל מחמת הסתירה וזה גרם הנפילה, לא אמרינן שהו"ל לאסוקי אדעתיה ולתמוך צד האחר עד שיחזור ויבנה מקום הסתירה (רע"א בשם יש"ש). **יז.** דכל דבר הבא מכחו כגופו דמי, ומזיק גמור הוי (שטמ"ק בשם ה"ר יהונתן). **יח.** אם נשרף לפני שקלט הצבע אינו משלם לו אלא דמי צמר שאינו צבוע, אבל אם אחר שקלט הצבע נשרף חייב לשלם לו דמי צמר צבוע למ"ד אומן אינו קונה בשבח הכלי (תוי"ט). (ראה לעיל משנה ג'). **יט.** כגון שהצמר בתחילה היה שוה דינר והוצאת העצים וסממנים היו חצי דינר. אם אחר הצביעה שוה הצמר שלשה דינרים משלם חצי דינר, ואם אחר הצביעה אינו שוה אלא דינר ורובע אינו משלם אלא רובע דינר.

וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח. לְצִבַּע לוֹ אָדֹם, וּצְבָעוֹ שָׁחֹר, שָׁחֹר, וּצְבָעוֹ אָדֹם, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַיְצִיאָה, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַיְצִיאָה, וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח:

וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח – אינו נותן לו אלא מה שהשביח, כי יד האומן על התחתונה[כ]. **לְצִבַּע לוֹ אָדֹם, וּצְבָעוֹ שָׁחֹר, שָׁחֹר**, התנה עמו לצבוע הצמר אדום והוא צבעו שחור, **שָׁחֹר, וּצְבָעוֹ אָדֹם** – או התנה לצבוע שחור והוא צבעו אדום, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ**, כיון ששינה ממה שאמר לו בעל הצמר קנאו הצבָּע בשינוי ואינו נותן לו אלא דמי צמרו, והשבח שלו[כא]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, רבי יהודה סובר שקונסים האומן משום ששינה וידו על התחתונה, ולכן, **אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַיְצִיאָה, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַיְצִיאָה, וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח**[כב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

לְצַבַּע לוֹ אָדֹם וְכוּ'. קַנְיֵהּ בְּשִׁנּוּי. לְרַבִּי מֵאִיר לֹא יְהֵיב אֶלָּא דְּמֵי צַמְרוֹ, אוֹ זֶה יִתֵּן שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם וְיִקַּח הַצֶּמֶר: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר וְכוּ'.** דְּקָנֵיס לֵיהּ לְהַאי דְּשִׁנָּה לְהְיוֹת יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה וְלֹא נִתְהַנֵּי מִשְׁבָּחָא, וְאַגְרָא נַמִּי לֹא נִשְׁקֹל אֶלָּא יְצִיאָה. וְאִם יְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח, יִתֵּן לוֹ הַשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ. וְאִם יְרֻצָּה לְתֵת אֶת שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם, שֶׁשֶּׁבַח יוֹתֵר עַל הַשָּׂכָר, יִתֵּן שְׂכָרוֹ. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

כ. לפי שמזיק בכוונה הוא שלא היה לו להשתמש בפסולת, ולכן מודה רבי מאיר שידו על התחתונה (רע"ב). **כא.** לא הזיק בכוונה אלא טעה, אי משום שסבר שכך אמר לו אי משום שסבר שזה יותר טוב, ולכן קנה בשינוי ואין ידו על התחתונה. ומ"מ לא קנה לגמרי כיון שלא התכוון לזכות בו ואם בעל הצמר רוצה ליתן לו שכרו משלם ולקחת הצמר הרשות בידו (תוי"ט בדעת הרע"ב ד"ה לצבוע). **כב.** ואם השכר שהתנה עמו היה פחות מן היציאה ופחות מן השבח נותן לו רק מה שהתנה. אם בעל הצמר אינו חפץ בצמרו ורוצה דמי צמרו, הרשות בידו. כן משמע דעת רש"י ורע"ב שכתבו שקנס הוא להאי ששינה, וכיון שהוא לטובת בעל הצמר בידו לומר אי אפשי בתקנה זו (תוי"ט).

משנה ה

הגוזל ונשבע על שקר

כל מי שנתחייב ממון לחבירו, וכפר בו ונשבע על שקר הרי זה חייב להחזיר לו הקרן שכפר בו והוספת חומש, וחייב בקרבן והוא הנקרא אשם גזילות.

אין הנשבע על כפירת ממון משלם חומש עד שיודה מעצמו, אבל אם באו עדים והוא עומד בכפירתו משלם הקרן בלבד על פי עדים ואינו משלם את החומש, שהחומש עם הקרבן לכפרה הם באים ואינו מביא אותן אלא על פי עצמו. (רמב"ם גזילה ואבידה פ"ז ה"א, ח).

פרשת הגוזל ונשבע על שקר כתיב פעמיים בתורה, הראשון בסוף בפרשת ויקרא, ונשנית בפרשת נשא (במדבר ה) בשביל שני דברים שנתחדשו בה, האחד שכתוב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר, והשני ללמד שגזל הגר ניתן לכהנים (רש"י שם בשם הספרי).

ה הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְנִשְׁבַּע לוֹ, יוֹלִיכֶנּוּ אַחֲרָיו אֶפִלּוּ לְמָדַי. לֹא יִתֵּן לֹא לְבָנוֹ וְלֹא לְשִׁלּוּחוֹ,

הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְנִשְׁבַּע לוֹ על שקר. כשבא לשוב ולהחזירו, **יוֹלִיכֶנּוּ אַחֲרָיו אֶפִלּוּ לְמָדַי**, שאין לו כפרה עד שיחזירנו לנגזל עצמו, דכתיב (ויקרא ה כד) לאשר הוא לו יתננו. **לֹא יִתֵּן לֹא לְבָנוֹ** של נגזל שהוא יוליכו לאביו[כג], **וְלֹא לְשִׁלּוּחוֹ** – של נגזל[כד],

רבינו עובדיה מברטנורא

ה נִשְׁבַּע לוֹ. עַל שֶׁקֶר, וְהוּדָה: **יוֹלִיכֶנּוּ אַחֲרָיו אֶפִלּוּ לְמָדַי.** דְּאֵין לוֹ כַּפָּרָה עַד שֶׁיַּחְזִיר לַנִּגְזָל עַצְמוֹ. דְּגַבֵּי נִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר כְּתִיב (וַיִּקְרָא ה) לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ: **לֹא יִתֵּן לֹא לְבָנוֹ.** שֶׁל נִגְזָל. דְּלֹא הָוֵי הֲשָׁבָה עַד דְּמָטֵי לְיָדֵיהּ:

מקור חיים

כג. שאין לו כפרה עד שיגיע לידי הנגזל, ולכן לא יתננו לבנו ולשלוחו שמא יאנס בדרך ולא יהיה לו כפרה (רש"י, וכן משמע ברע"ב, ולפ"ז אם בסוף בא לידי הנגזל שפיר איתי ליה כפרה אף שלא נתן בידו ממש). **כד.** הא פשיטא ששלוחו של גזלן לא מהני עד שיגיע לידי הנגזל, אלא שהתנא משמיענו שגם שלוחו של נגזל לא מהני. אמנם לדעת רב חסדא בסוגיין (דף קב.) אם עשה הנגזל שליח בעדים מהני, ומכי הגיע לידו של השליח נתכפר לו, והלכתא כוותיה.

אֲבָל נוֹתֵן לְשִׁלִּיחַ בֵּית דִּין. וְאִם מֵת, יַחֲזִיר לְיוֹרְשָׁיו:

אֲבָל נוֹתֵן לְשִׁלִּיחַ בֵּית דִּין, מפני תקנת השבים הקילו חכמים שיכול לתתו לשליח בית דין[כה]. **וְאִם מֵת** הנגזל, **יַחֲזִיר לְיוֹרְשָׁיו:**

ו נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ, מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ, מָחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה חוּץ מִפָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן, אֵינוֹ צָרִיךְ לֵילֵךְ אַחֲרָיו. נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן, מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן, מָחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה חוּץ מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן, צָרִיךְ לֵילֵךְ אַחֲרָיו:

נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ – אם הגזלן החזיר את הקרן אבל לא את החומש, **מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ** – או שהגזלן מחל לו על הקרן ולא על החומש, **מָחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה חוּץ מִפָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן, אֵינוֹ צָרִיךְ לֵילֵךְ אַחֲרָיו. נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן, מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן, מָחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה חוּץ מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן, צָרִיךְ לֵילֵךְ אַחֲרָיו:**

רבינו עובדיה מברטנורא

לְשִׁלִּיחַ בֵּית דִּין. תַּקָּנָה הִוא דְּעַבּוּד רַבָּנָן מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים, שֶׁלֹּא נְחַיְּבֵנוּ לָזֶה לְהוֹצִיא שֶׁמָּא יִתְיַקֵּר וְיָשׁוּב עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה, וַאֲפִלּוּ מָנָה בְּהוֹצָאַת הַדֶּרֶךְ: **וְאִם מֵת.** הַנְּגָזָל: ו **חוּץ מִפָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וְכוּ'.** וְלֹא חָיְשִׁינַן הַגָּזֵל בְּעֵין אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹלִיכוֹ אַחֲרָיו:

מקור חיים

כה. אם עשו ב״ד שליח בעדים ונתן לו יצא (שו״ע סי׳ שס״ז ס״ב). הרע״ב פירש שתקנה הוא דעבוד רבנן מפני תקנת השבים, וכן פירש״י. ולשיטתם אע״פ שמן התורה אין לו כפרה עד שיגיע לידי הנגזל, מפני תקנת השבים הקילו עליו ליתן לשליח ב״ד ויהיה ביד השליח עד שיבא הנגזל ויקחנו מידו והנגזל פטור מהאחריות מיד שמסרו לשליח ב״ד וכבר יכול להביא קרבן ויתכפר לו. וכ״ש אם נתן לב״ד עצמו שהם יחזיקו אותו בודאי מהני כאלו בא לידו (ע״פ דרישה וסמ״ע שם).

ז נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן וְנִשְׁבַּע לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ, עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַקֶּרֶן פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה. וְכֵן בְּפִקָּדוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה) בְּפִקָּדוֹן אוֹ בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ אוֹ מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם.

נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן וְנִשְׁבַּע לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ – החזיר לנגזל את הקרן ולאחר זמן כשתבעו החומש נשבע לו שהחזיר גם את החומש, ואחר כך הודה, **הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ** – חייב לשלם חומש על החומש שנשבע עליו, כי כיון שנשבע עליו נעשה כקרן. וכן אם חזר ונשבע על חומש חומשו, חייב לשלם גם עליו חומש, וכן הלאה, **עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַקֶּרֶן פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה** – עד שהחומש שהוא נשבע עליו ונעשה קרן הוא פחות משוה פרוטה[כו]. **וְכֵן בְּפִקָּדוֹן** – וכן כל אלו הדינים[כז] שייכים גם בנשבע לכפור בפקדון או שאר ענין כפירת ממון, **שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה) וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בִּפְקָדוֹן** – אם כיחש בפקדון שנפקד אצלו, **אוֹ בִתְשׂוּמֶת יָד** – או שכיחש בהלוואה, **אוֹ בְגָזֵל** – או גזל ונשבע על שקר, **אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ** – או כיחש שכר שכיר שהיה חייב לחבירו, **אוֹ מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם** – אם כפר ונשבע באחד מאלו הדברים משלם קרן וחומש ואשם[כח].

רבינו עובדיה מברטנורא

ז וְנִשְׁבַּע לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ. שְׁבוּעָה שְׁנִיָּה, שֶׁנִּתְנוּ לוֹ, וְהוֹדָה שֶׁלֹּא נָתְנוּ: הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ. חֲמִשּׁוֹ שֶׁל חֹמֶשׁ, דְּחֹמֶשׁ רִאשׁוֹן נַעֲשָׂה קֶרֶן: עַד שֶׁיִּתְמַעֵט וְכוּ'. שֶׁאִם חָזַר וְנָתַן לוֹ חֹמֶשׁ רִאשׁוֹן וְנִשְׁבַּע עַל הַשֵּׁנִי וְהוֹדָה, מְשַׁלֵּם חֲמִשּׁוֹ שֶׁל חֹמֶשׁ יוֹסֵף עָלָיו, הַתּוֹרָה רִבְּתָה חֲמִישִׁיּוֹת הָרַבֵּה לְקֶרֶן אֶחָד: תְּשׂוּמֶת יָד. הִלְוָאָה: עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ. שָׂכַר שָׂכִיר: מְשַׁלֵּם קֶרֶן. דְּאֵין חֹמֶשׁ וְאָשָׁם אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדָה. דִּכְתִיב בְּגָזֵל הַגֵּר בִּפְרָשַׁת נָשֹׂא, וְהִתְוַדָּה:

מקור חיים

כו. כן דעת רמב"ם (הלכות גזילה פ"ז הי"ב), וכן הוא ברש"י, שכל שיש בקרן שכופר שוה פרוטה חייב חומש אע"פ שהחומש הוא פחות משוה פרוטה. ועד שיתמעט הקרן ר"ל החומש שנעשה קרן וכמו שביארנו בפנים. המאירי חולק וסובר שיש לגרוס עד שימעט החומש מפרוטה. מדסתם הרע"ב משמע שס"ל כרש"י ורמב"ם. **כז.** כל הדינים שנשנו במשניות אלו בכופר בגזילה, שיוליכנו אחריו אפילו למדי, ושלא יתן לבנו או לשלוחו וכו' (תוי"ט ע"פ ביאורו של השושנים לדוד). **כח.** וכן כל דינים שנשנו לעיל שייכים בו, כדאיתא ברמב"ם (גזילה ריש פ"ז).

הֵיכָן פִּקְדוֹנִי, אָמַר לוֹ אָבָד, מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁאָכָלוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם:

הֵיכָן פִּקְדוֹנִי – מפקיד שאמר לשומר חינם היכן פקדוני שהפקדתי אצלך, **אָמַר לוֹ אָבָד** – נאבד ממני ופטור אני מגניבה ואבידה, **מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי** – אמר לו המפקיד משביעך אני שאכן אבד כמו שאמרת, **וְאָמַר אָמֵן** – והנפקד השיב אמן, והיינו קבלת השבועה, **וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁאָכָלוֹ** – ואחר כך באו עדים והעידו שהנפקד בעצמו אכלו[כט], **מְשַׁלֵּם קֶרֶן**, ואינו משלם חומש כיון שלא הודה[ל], ואינו משלם כפל כי בטוען טענת אבידה ליכא כפל[לא]. **הוֹדָה מֵעַצְמוֹ[לב], מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם:**

משנה ח

מדיני גניבה וכפל

כל הגונב ממון משוה פרוטה ומעלה עובר על לא תעשה שנאמר 'לא תגנובו'. ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון גוי עובד עבודה זרה. אסור לגנוב כל שהוא דין תורה. ואסור לגנוב דרך שחוק או לנגוב על מנת להחזיר. איזה הוא גנב זה הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעין, כגון הפושט ידו לתוך כיס חבירו ולקח מעותיו ואין הבעלים רואין. גנב שהעידו עליו עדים כשרים שגנב חייב לשלם שנים לבעל הגניבה. אם גנב דינר משלם שנים, גנב חמור או כסות משלם שנים בדמיה. הגנב שהודה מעצמו שגנב משלם את הקרן ופטור מן הכפל. (מדברי הרמב"ם ריש הלכות גניבה).

מקור חיים

כט. לאו דוקא, כי הוא הדין אם הוא עדיין בעין, אלא נקט אכלו לרבותא שאע"פ שכבר אינו בעין מ"מ פטור מן הכפל. כי בטוען טענת אבידה אין חיוב כפל. **ל.** מדכתיב 'וְהִתְוַדּוּ' אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת אַשְׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו, שמע מינה שרק בהודה מעצמו חייב חומש ואשם. (ברע"ב איתא 'וההתודה' וכן היא גם ברש"י, אבל לשון הפסוק הוא והתודו). **לא.** גנב עצמו אע"פ שלא נשבע לשקר משלם כפל. מקראי ילפינן שגם הטוען טענת גנב משלם כפל אבל רק אם נשבע לשקר. טוען טענת אבידה אינו משלם כפל אף אם נשבע לשקר, וגם זה ילפינן מקרא (גמרא דף סג:). **לב.** הודה מעצמו משמע שהודה לפני שבאו עדים, אבל האמת הוא שאף בהודה אחר שבאו עדים חייב קרן וחומש, אבל בסמוך בטוען טענת גנב נקט הודה מעצמו דוקא (כמבואר שם), ולכן תנא גם כאן הודה מעצמו אע"פ שהוא לאו דוקא (רע"א בשם תוספות).

מדיני גזילה

כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה עובר על לא תעשה שנאמר 'לא תגזול'. ואסור לגזול כל שהוא דין תורה, אפילו גוי עובד עבודה זרה אסור לגזלו או לעשקו. איזה הוא גוזל, זה הלוקח ממון האדם בחזקה, כגון שחטף מטלטלין מידו או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלים ונטל כלים משם. כל הגוזל חייב להחזיר הגזלה עצמה. ואם אבדה או נשתנית משלם דמיה. בין שהודה מפי עצמו בין שבאו עליו עדים שגזל הרי זה חייב לשלם הקרן בלבד. (מדברי הרמב"ם ריש הלכות גזילה).

אשם גזילות

כל מי שנתחייב ממון לחבירו הישראלי וכפר בו ונשבע על שקר ואחר כך הודה בדבר חייב להחזיר לו הקרן שכפר בו והוספת חומש, וחייב בקרבן והוא הנקרא 'אשם גזילות'. אמנם דין זה אינו בגזל לבד כי גם העושק או גונב או כפר בפקדון או באבדה שמצא, ונשבע על שקר חייב קרן וחומש ואשם. (ע"פ הרמב"ם ריש פ"ז מהלכות גזילה).

ח הֵיכָן פִּקְדוֹנִי, אָמַר לוֹ נִגְנַב, מַשְׁבִּיעֵהוּ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כָפֶל. הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם:

הֵיכָן פִּקְדוֹנִי – אמר לו מפקיד לשומר חינם היכן פקדוני שהפקדתי אצלך, **אָמַר לוֹ נִגְנַב**, ופטור אני על גניבה ואבידה, **מַשְׁבִּיעֵהוּ אֲנִי** – אמר לו המפקיד משביעך אני שנגנב כדבריך, **וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ** – ואחר כך באו עדים שהנפקד עצמו גנבו, **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כָפֶל**, כי הטוען טענת גנב ונשבע משלם כפל[לג]. **הוֹדָה מֵעַצְמוֹ** – אם הודה מעצמו לפני שבאו עדים, **מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם** – פטור מן הכפל אבל משלם קרן וחומש ואשם, כשאר נשבע על שקר שהודה[לד].

רבינו עובדיה מברטנורא

ח תַּשְׁלוּמֵי כָפֶל. וְאִם הוֹדָה מֵעַצְמוֹ אֵינוֹ מְשַׁלֵּם כָּפֶל, דִּכְתִיב (שמות כב) אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים, פָּרָט לְמַרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ:

מקור חיים

לג. כבר נתבאר לעיל שגנב משלם כפל אם באו עדים שגנב ואע"פ שלא נשבע על זה, ומקראי ילפינן ששומר חינם הטוען טענת גנב ונשבע (ואח"כ באו עדים) גם משלם כפל. וכפל קנס הוא והמודה בקנס פטור ולכן בכל אופן אינו משלם כפל אם הודה מעצמו לפני שבאו עדים. **לד.** אבל כשמשלם כפל ליכא חומש ואשם כדילפינן מקראי (דף סה:).

ט הַגּוֹזֵל אֶת אָבִיו, וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְבָנָיו אוֹ לְאֶחָיו. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ, לֹוֶה

הַגּוֹזֵל אֶת אָבִיו, וְנִשְׁבַּע לוֹ[לה], וּמֵת אביו, ועכשו רוצה הבן לעשות תשובה ולהשיב את הגזילה, **הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְבָנָיו** – יש לו לשלם חלקו בירושה שמגיע לו מתוך הקרן וחומש לבניו[לו], **אוֹ לְאֶחָיו** – או נותנו לאחיו אם אין לו בנים, כי אינו מקיים מצות השבה עד שמוציאו כולו מרשותו אף החלק שהוא היה יורש[לז]. **וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה** – אם אינו רוצה להפסיד חלקו בירושה זו, **אוֹ שֶׁאֵין לוֹ** – או שאין לו נכסים כל כך שיכול לוותר על חלקו[לח], **לֹוֶה** – לוה מאחרים סכום השוה לחלקו בירושה זו, ואחר כך יחזיר הגזילה לבניו או לאחיו ובזה מקיים מצות השבה,

רבינו עובדיה מברטנורא

ט הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְבָנָיו אוֹ לְאֶחָיו. אִם אֵין לוֹ בָּנִים. וְאַף עַל גַּב דְּנָפְלָה יְרֻשָּׁה קַמֵּיהּ דְּהַאי, בָּעֵי לְמֶעֱבַד הָשְׁבָה וְאֵין מְעַכֵּב אָצְלוֹ אֲפִלּוּ כְּנֶגֶד חֶלְקוֹ. דִּכְתִיב (ויקרא ה) וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה, אֵין לוֹ תַּקָּנָה עַד שֶׁיּוֹצִיא גְּזֵלוֹ מִתַּחַת יָדוֹ. וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא הַגְּזֵלָה בָּעַיִן, דְּלֹא קָנֵיהּ בְּשִׁנּוּי: עַל גַּב דְּנָפְלָה יְרֻשָּׁה קַמֵּיהּ דְּהַאי, אֵין לוֹ. נְכָסִים כָּל כָּךְ שֶׁיָּכוֹל לְוַתֵּר עַל חֶלְקוֹ: **אוֹ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה.** לְהַפְסִיד חֶלְקוֹ: **לֹוֶה.** מֵאֲחֵרִים, וּמַחְזִיר אֶת הַגָּזֵל לְאֶחָיו לְקַיֵּם מִצְוַת הֲשָׁבָה:

מקור חיים

לה. הב״י (סימן שס״ז) מסופק אי נשבע דוקא או ה״ה בלא נשבע גם כן מחויב להוציא חלקו המגיעו מן הגזילה ולקיים בו מצות השבה. ובדרכי משה כתב שנשבע דוקא, והוא משום קנסא. **לו.** דעת תוספות שהך לבניו ר״ל לבניו של עצמו, והם קודמים לאחיו בחלקו, כמו אם הוא לא היה חי היה הם יורשים חלקו מאביו ה״ה בחלק זה של הגזילה הם יורשים במקומו. בתוי״ט כתב שפשטות לשון הרע״ב משמע שגם הוא מפרש שעל בניו של עצמו קאי (אלא שהקשה לתוי״ט מה שכתב הרע״ב (בד״ה לוה) ומחזיר את הגזל לאחיו לקיים מצות השבה, כי יותר היה לו לומר לבניו שהרי הם קודמין). אבל רש״י כתב שר״ל בניו של הנגזל ואחיו היינו אחיו של הנגזל. **לז.** הרע״ב כתב ובלבד שתהא הגזילה בעין. כי אם אינו בעין ואינו מחויב אלא להחזיר דמיו אין זה בכלל והשיב את הגזילה, דקרא לא איירי אלא אם כן הוא בעין כעין שגזל (תוי״ט). **לח.** כן לשון הרע״ב. ור״ל שעני הוא ואינו בעל נכסים ולכן אינו יכול לוותר על חלקו בירושה כי צריך הוא לו לפרנסתו (תוי״ט לקמן משנה י׳ ד״ה ואם אין לו). (הרע״ב גורס ברישא אם אין לו ואח״כ אם אינו רוצה והכי ניחא טפי שהוא לא זו אף זו (תוי״ט)).

וּבַעֲלֵי חוֹב בָּאִים וְנִפְרָעִים: **וּבַעֲלֵי חוֹב בָּאִים וְנִפְרָעִים** – ואחר כך בעלי חוב באים ונפרעים חובם ממה שנתן לבניו או לאחיו[לט]:

י הָאוֹמֵר לִבְנוֹ, קוֹנָם אִי אַתָּה נֶהֱנֶה מִשֶּׁלִּי, אִם מֵת, יִירָשֶׁנּוּ. בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ, אִם מֵת, לֹא יִירָשֶׁנּוּ, וְיַחֲזִיר לְבָנָיו אוֹ לְאֶחָיו. **הָאוֹמֵר לִבְנוֹ, קוֹנָם** – נכסי יהיו אסורים עליך כקרבן, **אִי אַתָּה נֶהֱנֶה מִשֶּׁלִּי** – אם אתה נהנה משלי[מ], **אִם מֵת, יִירָשֶׁנּוּ** – אם מת האב יורשו הבן ומותר לו ליהנות מהנכסים[מא]. **בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ** – אם אמר שאוסרם עליו בחייו ובמותו, **אִם מֵת, לֹא יִירָשֶׁנּוּ** – אם מת אסור לו ליהנות מהם[מב], **וְיַחֲזִיר לְבָנָיו אוֹ לְאֶחָיו** – ויתנם לבניו או לאחיו[מג].

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבַעֲלֵי חַחוֹב. שָׁלְוָה זֶה הַגּוֹזֵלָן מֵהֶם: **בָּאִים וְנִפְרָעִים.** מִן הַגְּזֵלָה הַזֹּאת הַחֵלֶק שֶׁיֵּשׁ לַגּוֹזֵלָן בָּהּ. וְאִם אֵין יוֹרֵשׁ לְאָבִיו אֶלָּא הוּא, נוֹתֵן הוּא עַצְמוֹ הַגְּזֵלָה לְבַעַל חוֹבוֹ בְּפִרְעוֹן הַחוֹב, וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ וְלוֹמַר לוֹ זֶה גָּזַל אַבָּא. אוֹ נוֹתֵן עַל דֶּרֶךְ זֶה לְכְתֻבַּת אִשְׁתּוֹ אוֹ לְקֻפַּת הַצָּדָקָה. וּבְכָלָן צָרִיךְ שֶׁיּוֹדִיעַ שֶׁזֶּה גָּזַל אָבִיו:

מקור חיים

לט. ואעפ״כ נחשב כאילו הוא קיים מצות השבה. והוא ודאי אינו יכול לחזור וליקח מהם דאז לא היה מתקיים השבה כלל, אבל כשבעל חוב נוטל מתקיים שפיר מצות השבה כיון שבעצמו אין נוטל. ומה שנתן להם לא נחשב כמתנה שא״כ לא יוכלו בע״ח ליפרע מהם שאין אחריות על מטלטלים, אלא נותן להם בשתיקה ואין דעתו אלא לקיים מצות השבה בעלמא הלכך לא הוי מתנה ויכול בעל חוב לטרוף מהם. (מש״כ הרע״ב בד״ה באים ונפרעים, ואם אין יורש לאביו, ר״ל שאין שם יורש, אבל אין לך אדם מישראל שאין לו יורש (תוי״ט. ובדפו״ר הגירסא היא ואם אין שם יורש)). **מ.** כן כתב התוי״ט שיש לפרש לפי גירסתנו. אבל בטור העתיק הלשון קונם שאתה נהנה משלי, והפירוש הוא כקרבן יהא מה שאתה נהנה משלי. ובין כך ובין כך הכוונה היא שאוסר בנו ליהנות מנכסיו. **מא.** בנדרים (פ״ה מ״ג) תנן ביתך שאני נכנס מת או מכרו לאחר מותר שכבר אינו ביתו, וה״נ כיון שמת אין אלו נכסיו. (ואין חידוש המשנה במה שיורשו, שפשיטא שיורשו, אלא הכוונה שמותר ליהנות מהנכסים. ועיין הערה הקרובה). **מב.** אין הכוונה שאינו יורשו אלא שאינו רשאי ליהנות מהם דהוי כאומר נכסים אלו אסורים עליך שאסורים אף אם מת או מכרם לאחר (תוי״ט בשם הר״ן). **מג.** נחלקו הראשונים אי הכוונה שנותן לידם ממש או שרק מודיעם שאין לו מה לעשות בהם והם יבואו מעצמם ליטלם (תוי״ט).

וְאִם אֵין לוֹ, לַוֶּה, וּבַעֲלֵי חוֹב בָּאִים וְנִפְרָעִים:

וְאִם אֵין לוֹ מה יאכל[מד], **לַוֶּה, וּבַעֲלֵי חוֹב בָּאִים וְנִפְרָעִים** מחלקו שבירושה, ואין זה נחשב כאילו הוא נהנה מן הנכסים:

יא הַגּוֹזֵל אֶת הַגֵּר וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לַכֹּהֲנִים וְאָשָׁם לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ה) וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו, הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַה' לַכֹּהֵן, מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר בּוֹ עָלָיו. הָיָה מַעֲלֶה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאָשָׁם, וּמֵת, הַכֶּסֶף יִנָּתֵן לְבָנָיו,

הַגּוֹזֵל אֶת הַגֵּר וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת – הגר מת ואין לו יורשין, **הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לַכֹּהֲנִים וְאָשָׁם לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר ה) **וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם** – מעות הגזילה **אֵלָיו, הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב** – הקרן והחומש[מז], **לַה' לַכֹּהֵן** – קנאם ה' וצוה ליתנם לכהן[מז], **מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר בּוֹ עָלָיו** – בנוסף לאיל האשם שצריך להביא לכפר עליו. **הָיָה מַעֲלֶה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאָשָׁם** – אם הגזלן היה מעלה הכסף והאשם לירושלים להביא הכסף לבהנים ולהקריב האשם, **וּמֵת** הגזלן לפני שהספיק לתת הכסף ולהקריב האשם, **הַכֶּסֶף יִנָּתֵן לְבָנָיו** של הגזלן[מז],

רבינו עובדיה מברטנורא

י **וְאִם אֵין** לוֹ. מַה יֹּאכַל, לַוֶּה וְאוֹכֵל. וּבַעֲלֵי חוֹב בָּאִים וְנִפְרָעִים מִן הַיְרֻשָּׁה אֶת חֶלְקוֹ. וְלֹא חָשִׁיבָא הֲנָאָה מַה שֶּׁפּוֹרֵעַ חוֹבוֹ בְּאוֹתָם מָעוֹת, דְּהָא תְּנַן בְּנִדָּרִים (דף לג) הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ פּוֹרֵעַ לוֹ חוֹבוֹ: **יא שֶׁנֶּאֱמַר וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל.** וְאֵין לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים לְמַעְלָה עַד יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶלָּא זֶה הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין: **וּמֵת.** הַגַּזְלָן: **הַכֶּסֶף יִנָּתֵן לְבָנָיו.** שֶׁל גַּזְלָן. שֶׁכְּבָר זָכָה בָּהֶן מִמִּיתַת הַגֵּר, אֶלָּא דַּהֲשָׁבָה בָּעֵי לְמֶעֱבַד כִּי הֵיכִי דְּתֶהֱוֵי לֵיהּ כַּפָּרָה אַשְׁבּוּעָתֵיהּ, וְהַשְׁתָּא תּוּ לֵיכָּא כַּפָּרָה כֵּיוָן דְּמִית לֵיהּ:

מקור חיים

מד. כן כתב הרע"ב, והוא כלשון המשנה בנדרים (פ"ד מ"ז) המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל הולך אצל חנוני כו'. ושם פירש הרע"ב שאין לו מה יאכל לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה"ה אפילו יש לו מה יאכל. וה"נ יש לפרש כאן דברי הרע"ב שלאו דוקא קאמר (תוי"ט). **מה.** אשם זה הקרן, המושב זה החומש (גמרא דף קי.). **מו.** ברייתא (דף קט:). **מז.** כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

וְהָאָשָׁם יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְיִמָּכֵר וְיִפְּלוּ דָמָיו לִנְדָבָה:

וְהָאָשָׁם יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב – ירעה עד שיקבל מום[מח], **וְיִמָּכֵר וְיִפְּלוּ דָמָיו לִנְדָבָה**, לקיץ המזבח[מט]:

יב נָתַן הַכֶּסֶף לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר, וּמֵת, אֵין הַיּוֹרְשִׁים יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה. נָתַן הַכֶּסֶף לִיהוֹרָיִב

נָתַן הַכֶּסֶף לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר, וּמֵת, לפני שהקריבו האשם ונמצא שלא נגמר כפרתו, **אֵין הַיּוֹרְשִׁים יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָם** – אין היורשים יכולים להוציא את הכסף מאנשי המשמר[נ], **שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה** – כיון שנתן לכהן, לו יהיה, ואין יכול להוציא מידו[נא]. **נָתַן הַכֶּסֶף לִיהוֹרָיִב** – אם נתן הכסף לכהנים ממשמרת יהוריב, והם משמרה הראשונה,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהָאָשָׁם יִרְעֶה. כְּדִין אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו, דְּקָיְמָא לָן כָּל שֶׁבְּחַטָּאת מֻתָּה בְּאָשָׁם רוֹעֶה: **עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב.** עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם: **וְיִפְּלוּ דָמָיו לִנְדָבָה.** לְקִיץ הַמִּזְבֵּחַ לְקִנּוֹת מֵהֶם עוֹלוֹת: **יב לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר וּמֵת.** קֹדֶם שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן. אֵין יוֹרְשֵׁי הַגַּזְלָן יְכוֹלִים לְהוֹצִיא מִיַּד הַכֹּהֲנִים, מֵאַחַר שֶׁזָּכוּ בָּהֶן כְּבָר: **נָתַן.** הַגַּזְלָן אֶת הַכֶּסֶף לִיהוֹרָיִב בְּמִשְׁמַרְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הָאָשָׁם לִידַעְיָה בְּמִשְׁמַרְתּוֹ, יָצָא. כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, שֶׁהַמֵּבִיא גְּזֵלוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבַּן אָשָׁמוֹ, יָצָא. וְזֶה הַמִּשְׁמָר זָכָה בְּשֶׁלּוֹ, וְזֶה בְּשֶׁלּוֹ. אֲבָל נָתַן אָשָׁם לִיהוֹרָיִב, שֶׁהֵבִיא אָשָׁמוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא גְּזֵלוֹ וְנָתַן לַמִּשְׁמָר שֶׁלְּאַחֲרָיו, אִם הָאָשָׁם קַיָּם, שְׁלֹא הִקְרִיבוּהוּ בְּנֵי יְהוֹרָיִב, יַקְרִיבֻהוּ בְּנֵי יְדַעְיָה וִיהֵא גְּזֵלוֹ וַאֲשָׁמוֹ לִידַעְיָה. וְאִם אֵין אֲשָׁמוֹ קַיָּם, לֹא יָצָא בָּאָשָׁם שֶׁנָּתַן לִיהוֹרָיִב, כֵּיוָן שֶׁלֹּא נָתַן גְּזֵלוֹ. וְיַחְזֹר וְיָבִיא אָשָׁם אַחֵר: **לִיהוֹרָיִב.** הִיא מִשְׁמָרָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבְּמִקְדָּשׁ. וְשֶׁל יְדַעְיָה אַחֲרֶיהָ:

מקור חיים

מח. כדאיתא ברע״ב שכל שבחטאת מתה באשם רועה, וחטאת שמתו בעליה היא מחמש חטאות המתות. **מט.** לקנות מהם עולות להקריב על המזבח כשהוא בטל מקרבנות, והיינו קיץ המזבח דאיתא ברע״ב, עיי״ש. **נ.** בטענה שלא ניתן להם אלא ע״מ שיתכפר וכיון שלא נקרב האשם לא נתכפר כלל (תוי״ט). **נא.** ומקו״ל קרא שנתכפר להם מחצה ולכן אין יכול להוציא מידם (תוי״ט). וכתב שאין לומר כמו שמשמע ברע״ב שהטעם הוא משום שכבר זכו במה שבידם, שאם כן קרא למה לי, אלא מסברא לא זכו כי לא ניתן להם אלא ע״מ שיתכפר ואם לא נתכפר לא זכו כלל.

וְאָשָׁם לִידַעְיָה, יָצָא. אָשָׁם לִיהוֹיָרִיב וְכֶסֶף לִידַעְיָה, אִם קַיָּם הָאָשָׁם, יַקְרִיבוּהוּ בְּנֵי יְדַעְיָה, וְאִם לֹא, יַחֲזִיר וְיָבִיא אָשָׁם אַחֵר, שֶׁהַמֵּבִיא גְּזֵלוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אָשָׁמוֹ, יָצָא. הֵבִיא אֲשָׁמוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא גְּזֵלוֹ, לֹא יָצָא. נָתַן אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן אֶת הַחֹמֶשׁ, אֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב:

וְאָשָׁם לִידַעְיָה – והאשם נתן לכהני ידעיה והם משמרה השניה, **יָצָא**, כי מותר להשיב הגזילה לפני הקרבת האשם. **אָשָׁם לִיהוֹיָרִיב וְכֶסֶף לִידַעְיָה** – אבל אם נתן האשם למשמר הראשונה והכסף למשמר השניה, **אִם קַיָּם הָאָשָׁם** – אם האשם עדיין לא נקרב, **יַקְרִיבוּהוּ בְּנֵי יְדַעְיָה** – יקריבהו בני משמר האחרונה[נב], **וְאִם לֹא** – ואם כבר הקריבו האשם, **יַחֲזִיר וְיָבִיא אָשָׁם אַחֵר, שֶׁהַמֵּבִיא גְּזֵלוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אֲשָׁמוֹ, יָצָא. הֵבִיא אֲשָׁמוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא גְּזֵלוֹ, לֹא יָצָא[נג]. נָתַן אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן אֶת הַחֹמֶשׁ** – נתן הקרן ועדיין לא נתן את החומש, **אֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב** מלהקריב את האשם[נד]:

פרק י - הגוזל ומאכיל

משנה א

יאוש אינו קונה

גזילה (וה"ה גניבה) כשהיא בעין ביד הגזלן צריך להחזיר הגזילה עצמה לנגזל.

נתייאשו הבעלים אבל לא נשתנתה הגזילה, נחלקו רבה ורב יוסף (ב"ק דף סו.) לרבה יאוש קונה, ולכן הגזילה שייך להגזלן ואין צריך להחזיר אלא דמים, ולרבי יוסף יאוש לבד אינו קונה וצריך להחזיר גוף הגזילה. והלכה כרב יוסף.

רבינו עובדיה מברטנורא

נָתַן הַקֶּרֶן. לַכֹּהֲנִים: אֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב. מִלְּהַקְרִיב אֶת הָאָשָׁם, אִם לֹא נָתַן עֲדַיִן וּלְבַסּוֹף נָתַן:

מקור חיים

נב. שקנסינן בני יהוריב ליתן האשם לידעיה כיון שמה שקיבלו האשם לפני הכסף היה שלא כדין (רש"י). **נג.** בגמרא (דף קיא.) יליף כן מקרא. **נד.** לשון הרע"ב ואין החומש מעכב מלהקריב את האשם אם לא נתן עדיין ולבסוף נתן. והוא לשון רש"י, משמע לכאורה שאם לא נתן החומש לבסוף לא כיפר. אבל תוי"ט הוכיח שאי אפשר לפרש כן, וכתב שאולי כוונתם שעדיין נשאר עליו החיוב לתת החומש וה"ק ולבסוף נותן.

שינוי קונה אף בלא יאוש

נעשה בה שינוי בין שנשתנה גוף הדבר בשינוי שאינו חוזר, בין שנשתנה שמו כגון גנב טלה ונעשה איל, נקנה הגזילה להגזלן ואינו חייב להחזיר אלא הדמים, ואף על פי שלא נתייאשו הבעלים.

יאוש ושינוי רשות

יאוש עם שינוי רשות, פירוש שמכרה או נתנה לאחר, קונה. ואין הלוקח או מקבל המתנה צריך להחזיר הגזילה.

רשות יורש לאו כרשות לוקח

מת הגזלן וירשו בניו הגזילה נחלקו רמי בר חמא ורבא בסוגיין (דף קיא:). לרבא רשות יורש לאו כרשות לוקח דמי, ואין דינם כמי שקנה מהגזלן, והלכה כדבריו. ולרמי בר חמא רשות יורש כרשות לוקח דמי.

א הַגּוֹזֵל וּמַאֲכִיל אֶת בָּנָיו, וְהִנִּיחַ לִפְנֵיהֶם, פְּטוּרִין מִלְּשַׁלֵּם.

הַגּוֹזֵל וּמַאֲכִיל אֶת בָּנָיו – מי שגזל והאכיל בניו את הגזילה ואחר כך מת, **וְהִנִּיחַ לִפְנֵיהֶם** – או מת והניח לפניהם את הגזילה כשהיא קיימת והם אכלוהו אחר מיתתו, **פְּטוּרִין מִלְּשַׁלֵּם**[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַגּוֹזֵל וּמַאֲכִיל. וְהִנִּיחַ לִפְנֵיהֶם. אוֹ שֶׁהִנִּיחַ לִפְנֵיהֶם הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת: **פְּטוּרִים מִלְּשַׁלֵּם.** אִם אָכְלוּהָ אַחַר מִיתַת אֲבִיהֶם וְלֹיתָא בְּעֵינָהּ, פְּטוּרִים מִלְּשַׁלֵּם, דְּהָא אִינָהוּ לֹא גָּזוּל מִידֵי, וּמִטַּלְטְלֵי לֹא מִשַּׁעְבְּדֵי לְבַעַל חוֹב. וְאִם לֹא אֲכָלוּהָ וְהִיא בְּעֵינָהּ, חַיָּבִים לְהַחֲזִיר:

מקור חיים

א. גזילה שנקנית לגזלן (כגון ע"י שינוי), אינו חייב להחזיר הגזילה עצמה אבל חייב להחזיר הדמים כפי שהיתה שוה בשעת הגזילה. גזילה שנקנית ללוקח מן הגזלן (ביאוש ושינוי רשות) אין הלוקח מחזיר הגזילה עצמה וגם אינו נותן דמים. מת הגזלן וירשו בניו הגזילה, כיון שרשות יורש לאו כרשות לוקח הוי כאילו עדיין הגזילה ברשות אביהם, ולכן אם הגזילה קיימת ולא נשתנית חייבים להחזיר הגזילה עצמה, ואם נשתנית חייבים להחזיר דמים. (ומש"כ הרע"ב ואם לא אכלוה והיא בעינה חייבים להחזיר, כוונתו שאז חייבים להחזיר הגזילה עצמה, תוי"ט). אבל אם אכלוה פטורים מלשלם, שהגמרא (דף קיב.) דורשת ממה דכתיב והשיב את הגזילה אשר גזל, שאם אין הגזילה קיימת אין הבנים חייבים להחזיר. (הרע"ב שכתב שאין חייבים להחזיר מחמת שהם לא גזלו, משום שהגמרא מוקים הפסוק על הבנים ולא על האב עצמו רק משום שהסברא נותנת שכיון שהוא גזל בכל אופן חייב להחזיר וכמו שפירש"י שם. א"נ הרע"ב ס"ל כתוספות (דף קיא: ד"ה גזל), שהפסוק אסמכתא בעלמא ועיקר הדין סברא הוא).

וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם. אֵין פּוֹרְטִין לֹא מִהֶבֵת הַמּוֹכְסִין, וְלֹא מִכִּיס שֶׁל גַּבָּאִין, וְאֵין נוֹטְלִין מֵהֶם צְדָקָה.

וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת – אם הניח להם אביהם נכסים שיש בו אחריות והיינו קרקעות[ב], **חַיָּבִין לְשַׁלֵּם**, אף על פי שאין הגזילה קיימת כי הנכסים משועבדים לנגזל שהוא כמו בעל חוב של אביהם. **אֵין פּוֹרְטִין** – אין מחליפין סלעים על פרוטות, **לֹא מִהֶבֵת הַמּוֹכְסִין** – לא מן התיבה שהמוכס נותן בה מעות המכס שגבה, **וְלֹא מִכִּיס שֶׁל גַּבָּאִין** – ולא מן הכיס שגבאי המלך נותן בו כסף גולגולת וארנונא שהוא גובה, **וְאֵין נוֹטְלִין מֵהֶם צְדָקָה** – וכן אסור ליטול ממעות אלו צדקה[ג].

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת. כְּלוֹמַר וְאִם הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת, שֶׁהֵם קַרְקָעוֹת, חַיָּבִים לְשַׁלֵּם אַף עַל פִּי שֶׁאָכְלוּהָ כְּבָר. הָכִי מְתָרְצָה מַתְנִיתִין בְּגְמָרָא. וּלְעִנְיַן פְּסַק הֲלָכָה, הַגּוֹזֵל וּמַאֲכִיל אֶת בָּנָיו, בֵּין שֶׁאָכְלוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין שֶׁאָכְלוּ לְאַחַר יֵאוּשׁ, חַיָּבִים לְשַׁלֵּם מִמָּמוֹן שֶׁהִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם, בֵּין מִנְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת בֵּין מִנְכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת, דְּהָאִידְנָא מִטַּלְטְלֵי מְשִׁתַּעְבְּדִי לְבַעַל חוֹב. וְאִם לֹא הִנִּיחַ הַגָּזֵלָן כְּלוּם, אִם אָכְלוּ הַבָּנִים הַגָּזֵלָה לִפְנֵי יֵאוּשׁ, חַיָּבִים לְשַׁלֵּם מִשֶּׁלָּהֶם. וְאִם לְאַחַר יֵאוּשׁ אָכְלוּ, אֵין חַיָּבִים לְשַׁלֵּם מִשֶּׁלָּהֶם אֶלָּא אִם כֵּן הִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם: **אֵין פּוֹרְטִין.** אֵין מַחְלִיפִים סְלָעִים בִּפְרוּטוֹת: **מֵהֶבֵת הַמּוֹכְסִין.** לִטֹּל פְּרוּטוֹת מֵהֶבְתָּן שֶׁנּוֹתְנִים בָּהּ מְעוֹת הַמֶּכֶס: **וְלֹא מִכִּיס שֶׁל גַּבָּאִים.** גַּבַּאי הַמֶּלֶךְ שֶׁגּוֹבֶה כֶּסֶף גָּלְגֹּלֶת וְאַרְנוֹנָא. לְפִי שֶׁהֵן שֶׁל גָּזֵל. וְדָוְקָא בְּמוֹכֵס נָכְרִי אוֹ מוֹכֵס יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה, שֶׁלּוֹקֵחַ כְּמוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה. אֲבָל מוֹכֵס יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶעֱמִידוֹ אַפְּלוּ מֶלֶךְ נָכְרִי וְלוֹקֵחַ דָּבָר קָצוּב בְּחֶק הַמַּלְכוּת, אֵינוֹ בְּחֶזְקַת גַּזְלָן, וּפוֹרְטִין מֵהֶבְתּוֹ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאָסוּר לְהַבְרִיחַ מִן הַמֶּכֶס שֶׁלּוֹ, דְּדִינָא דְּמַלְכוּתָא דִּינָא:

מקור חיים

ב. קרקעות נקראות בכל מקום נכסים שיש להם אחריות כיון שחוזר המלוה עליהם (רע״ב קידושין פ״א מ״ח). **ג.** נחלקו ר״ש וחכמים (כלים פכ״ו מ״ח) אי סתם גזילה הוי יאוש בעלים. למ״ד לאו יאוש הוא א״ש, ואפילו לר״ש דסתם גזילה יאוש בעלים ואם כן כשמוציא מרשותו יש כאן יאוש ושינוי רשות, מ״מ מגונה הדבר ליקח ממון ממקום המיוחד לגזל (תוספות דף קיג. ד״ה אין פורטין. ורא״ש כתב שכל מה שגבאי ומוכס נוטל לכו״ע סתמא הוי יאוש והאיסור הוא רק משום שמגונה הדבר).

אֲבָל נוֹטֵל הוּא מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ מִן הַשּׁוּק:

אֲבָל נוֹטֵל הוּא מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ – אבל נוטל הוא ממעות שבתוך ביתו, **אוֹ מִן הַשּׁוּק** – או ממעות שיש לו בשוק שאינם בתיבת המכס[ד]:

ב נָטְלוּ מוֹכְסִין אֶת חֲמוֹרוֹ וְנָתְנוּ לוֹ חֲמוֹר אַחֵר, גָּזְלוּ לְסָטִים אֶת כְּסוּתוֹ וְנָתְנוּ לוֹ כְּסוּת אַחֶרֶת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים מִתְיָאֲשִׁין מֵהֶן. הַמַּצִיל מִן הַנָּהָר אוֹ מִן הַגַּיִס אוֹ מִן הַלְּסְטִים, אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים,

נָטְלוּ מוֹכְסִין אֶת חֲמוֹרוֹ וְנָתְנוּ לוֹ חֲמוֹר אַחֵר, גָּזְלוּ לְסָטִים אֶת כְּסוּתוֹ וְנָתְנוּ לוֹ כְּסוּת אַחֶרֶת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים מִתְיָאֲשִׁין מֵהֶן – מפני שמסתמא נתייאשו הבעלים מיד כשנגזל מדם[ה]. **הַמַּצִיל מִן הַנָּהָר אוֹ מִן הַגַּיִס אוֹ מִן הַלְּסְטִים, אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים** – אם שמע איך שהבעלים נתייאשו,

רבינו עובדיה מברטנורא

מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. שֶׁל מוֹכֵס שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת גַּזְלָן: **אוֹ מִן הַשּׁוּק.** אִם יֵשׁ לוֹ מָעוֹת בְּבֵיתוֹ אוֹ בַּשּׁוּק שֶׁאֵינָם בְּתֹבֶת הַמֶּכֶס. וְאִם חַיָּב אָדָם פְּרוּטוֹת לַמּוֹכֵס בַּחֲצִי דִּינָר וְאֵין לוֹ פְּרוּטוֹת. נוֹתֵן לוֹ דִּינָר כֶּסֶף וּמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ פְּרוּטוֹת בְּשָׁוֶה חֲצָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ מִתֹּבֶת הַמֶּכֶס, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמַצִּיל נָכְרִים, שֶׁדִּינֵי נְכָרִים דָּנִין בְּגַנָּאָה וּבְזִרּוֹעַ וּבְאֶמְדַּן דַּעַת בְּלֹא עֵדִים וְלֹא רְאָיָה, וְהַנִּגְזָל מֵהֶם לֹא מַיְאֵשׁ. וּמִשּׁוּם הָכִי אִי שְׁמַעִינְהוּ דְּאִיְּאוּשׁ אִין, אֲבָל סְתָמָא לֹא: דְּאִיְּאֵשׁ, דְּאָמְרֵי יַי לְחֶסְרוֹן כִּיס. אֲבָל סְתָמָא לֹא. וְרֵישָׁא דְּנָטְלוּ לְסָטִים אֶת כְּסוּתוֹ דְּמַשְׁמַע דְּמִסְתָּמָא מִתְיָאֲשׁוּ, מֵיֵרֵי בְּלִסְטִים יִשְׂרָאֵל, דִּכְיוָן דְּדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמְרֵי הָבֵא עֵדִים הָבֵא רְאָיָה, מִכִּי נָטְלוּ לוֹ לְסָטִים מַיְאֵשׁ. וְסֵיפָא בְּלִסְטִים נָכְרִים, שֶׁדִּינֵי נְכָרִים דָּנִין בְּגַנָּאָה וּבְזִרּוֹעַ וּבְאֶמְדַּן דַּעַת בְּלֹא עֵדִים וְלֹא רְאָיָה, וְהַנִּגְזָל מֵהֶם לֹא מַיְאֵשׁ. וּמִשּׁוּם הָכִי אִי שְׁמַעִינְהוּ דְּאִיְּאוּשׁ אִין, אֲבָל סְתָמָא לֹא:

מקור חיים

ד. שהתיבה והכיס מחמת שהם מיועדים לגזל חמיר איסורייהו. (פשטות לשון המשנה מורה שמתוך ביתו מותר נטילת צדקה וכ״ש החלפת מעות, וכן כתב בשועה״ר (ס״ב) שגם צדקה מותר ליטול מתוך ביתם הואיל ואין הגבאי נהנה בקבלתו שמצוות לאו ליהנות ניתנו והעניים נהנים מיד הגבאי שכבר זכה במעות הללו לעניים ביאוש ושינוי רשות, ע״כ. אבל מסמ״ע סי׳ שס״ט ס״ק ז׳ ובאר הגולה שם משמע שצדקה אסור בכל אופן. (ובכל אלו הדינים אין הבדל בין מוכס לגבאי, ומש״כ רש״י ורע״ב מתוך ביתו של מוכס חדא נקט)). **ה.** וקנה המקבל בשינוי רשות אחר יאוש. ואיירי בליסטים ישראל שמסתמא מייאשי כמש״כ הרע״ב. **ו.** אבל בסתמא לא הוי יאוש. וברישא שנינו שבלסטים סתמא הוי יאוש, ששם איירי בלסטים ישראל וכאן בלסטים נכרים כדאיתא ברע״ב, עיי״ש.

הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. וְכֵן נָחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים, אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, נֶאֱמָנֶת אִשָּׁה אוֹ קָטָן לוֹמַר, מִכָּאן יָצָא נָחִיל זֶה. וּמְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ לְהַצִּיל אֶת נְחִילוֹ. וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק. אֲבָל לֹא יָקֹץ אֶת סוֹכוֹ עַל מְנָת לִתֵּן אֶת הַדָּמִים. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אַף קוֹצֵץ וְנוֹתֵן אֶת הַדָּמִים:

הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. וְכֵן נָחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים – קיבוץ של דבורים עם המלך שפרחו מכוורת, **אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, נֶאֱמָנֶת אִשָּׁה אוֹ קָטָן לוֹמַר, מִכָּאן יָצָא נָחִיל זֶה** – אם אדם היה רודף אחריהם נאמנים אשה או קטן מסיחים לפי תומם לומר שנחיל זה שלו הוא ומכוורתו יצא[ז]. **וּמְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ לְהַצִּיל אֶת נְחִילוֹ** – מותר לאדם לילך תוך שדה חברו כדי להציל נחילו. **וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק** – אם הזיק הירק או התבואה משלם מה שהזיק. **אֲבָל לֹא יָקֹץ אֶת סוֹכוֹ** – לא יקוץ ענף עץ שהנחיל שוכן עליו[ח], **עַל מְנָת לִתֵּן אֶת הַדָּמִים** – אפילו על מנת לשלם את הדמים[ט]. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אַף קוֹצֵץ וְנוֹתֵן אֶת הַדָּמִים**[י]:

רבינו עובדיה מברטנורא

נָחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים. קִבּוּץ שֶׁנִּקְבָּצִים עִם הַמֶּלֶךְ שֶׁלָּהֶם: **לֹא יָקֹץ אֶת סוֹכוֹ.** נִתְיַשְּׁבוּ דְּבוֹרִים [שָׁלוֹ] עַל שׁוֹכַת חֲבֵרוֹ, וְיֵרֵא לִטְּלָן אֶחָד אֶחָד, שֶׁלֹּא יִבְרְחוּ, לֹא יָקֹץ אֶת הַשּׁוֹכָה כֻּלָּהּ, וַאֲפִלּוּ עַל מְנָת לִתֵּן אֶת הַדָּמִים: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כו'.** וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל:

מקור חיים

ז. הגמרא אומרת שאיירי בבעלים מרדפין אחריהם, וברש"י פירש שרגלים לדבר דשלו הם. (משמע שמסיח לפי תומו לבד לא מהני ובפנ"י וחת"ס ועוד הרבה אחרונים דנים בטעם הדבר).
ח. עיין רע"ב הטעם שרוצה ליטול כל הענף. **ט.** במאירי כתב משום שאין תשלומין בזה שהפסד עולמי הוא, כלומר שהענף לא יחזור ויצמח ולא דמי לתבואה וירק.
י. שלדעתו זה היה מתנאים שהתנה יהושע עם בני ישראל כשהנחיל להם את הארץ (תוי"ט).

ג הַמַּכִּיר כֵּלָיו וּסְפָרָיו בְּיַד אַחֵר, וְיָצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר, יִשְׁבַּע לוֹ לוֹקֵחַ כַּמָּה נָתַן, וְיִטֹּל. וְאִם לָאו, לֹא כֹל הַיְמֶנּוּ, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר מִכָּרָן לְאַחֵר וּלְקָחָן זֶה הַיְמֶנּוּ:

הַמַּכִּיר כֵּלָיו וּסְפָרָיו בְּיַד אַחֵר, ורוצה להוציאם ממנו כי טוען שנגנבו ממנו ומגנב קנה אותם והוא עדיין לא התייאש, **וְיָצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר** – אם יצא קול שנגנבו ממנו חפצים שונים[א], **יִשְׁבַּע לוֹ לוֹקֵחַ כַּמָּה נָתַן** – ישבע הלוקח כמה הוא שילם על דברים אלו, **וְיִטֹּל** – ויטול סכום זה מן הבעלים ויחזיר הכלים[ב]. **וְאִם לָאו** – ואם לא יצא שם גניבה, **לֹא כֹל הַיְמֶנּוּ** – אין הכל כדבריו להאמינו שנגנבו ממנו[ג], **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר מִכָּרָן לְאַחֵר, וּלְקָחָן זֶה הַיְמֶנּוּ** – שאנו אומרים שמא מכרן לאדם אחר והוא לקחן ממנו:

ד זֶה בָּא בְחָבִיתוֹ שֶׁל יַיִן וְזֶה בָּא בְכֵדוֹ שֶׁל דְּבַשׁ. נִסְדְּקָה חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ, וְשָׁפַךְ זֶה אֶת יֵינוֹ וְהִצִּיל אֶת הַדְּבַשׁ לְתוֹכוֹ,

זֶה בָּא בְחָבִיתוֹ שֶׁל יַיִן וְזֶה בָּא בְכֵדוֹ שֶׁל דְּבַשׁ. נִסְדְּקָה חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ, וְשָׁפַךְ זֶה אֶת יֵינוֹ וְהִצִּיל אֶת הַדְּבַשׁ לְתוֹכוֹ, כי הדבש דמיו מרובים מן היין,

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **הַמַּכִּיר כֵּלָיו וּסְפָרָיו וכו'.** מַתְנִיתִין בְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ עָשׁוּי לִמְכֹּר כֵּלָיו, דְּכֵיוָן דְּיָצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר, וַדַּאי אִיהוּ גַּנְּבִינְהוּ: **יִשְׁבַּע לוֹקֵחַ כַּמָּה נָתַן וְיִטֹּל.** וַיַּחְזִיר לוֹ כֵּלָיו. וְלִפְנֵי יֵאוּשׁ קָמִירֵי:

מקור חיים

יא. ואיירי שהוא אדם שאינו רגיל למכור כליו, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **יב.** ואיירי קודם שנתייאש, כדאיתא ברע"ב. לדעת רב חסדא (דף קיא:) גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו רצה מזה גובה רצה מזה גובה, כי כל שלא נתייאשו הבעלים ברשותם קאי וזה שאכלו נעשה כגוזלו מבעליו, ולפ"ז לא היו הבעלים צריכים לשלם לו כלום, אבל כאן איירי שהוא קנה הספרים בשוק בפרהסיא ולא הבין בו שגנובים היו, ומחמת תקנת השוק תיקנו חכמים שבכה"ג הנגזל חייב לשלם דמיו כשנוטלם (תוי"ט).
יג. רע"ב גיטין (פ"ח מ"ח).

אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. וְאִם אָמַר, אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי דְּמֵי שֶׁלִּי, חַיָּב לִתֵּן לוֹ. שָׁטַף נָהָר חֲמוֹרוֹ וַחֲמוֹר חֲבֵרוֹ, שֶׁלּוֹ יָפֶה מָנֶה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ מָאתַיִם, הִנִּיחַ זֶה אֶת שֶׁלּוֹ וְהִצִּיל אֶת שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ, אֲנִי אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי אֶת שֶׁלִּי, חַיָּב לִתֵּן לוֹ:

אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ – אינו יכול לתבוע מבעל הדבש אלא שכר הכלי ושכר פעולה, אבל לא הפסד יינו[יד]. **וְאִם אָמַר, אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי דְּמֵי שֶׁלִּי**, ובעל הדבש הסכים לכך, **חַיָּב לִתֵּן לוֹ** – חייב לשלם גם הפסד יינו ואינו יכול לומר משטה הייתי בך. **שָׁטַף נָהָר חֲמוֹרוֹ וַחֲמוֹר חֲבֵרוֹ, שֶׁלּוֹ יָפֶה מָנֶה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ מָאתַיִם, הִנִּיחַ זֶה אֶת שֶׁלּוֹ וְהִצִּיל אֶת שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ, אֲנִי אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי אֶת שֶׁלִּי, חַיָּב לִתֵּן לוֹ**[טו]:

ה הַגּוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וּנְטָלוּהוּ מְסִיקִין, אִם מַכַּת מְדִינָה הִיא, אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, וְאִם מֵחֲמַת

הַגּוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וּנְטָלוּהוּ מְסִיקִין – אנסים לקחוה מן הגזלן, **אִם מַכַּת מְדִינָה הִיא** – אם אנסו גם שדות אחרות, **אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ** – אומר לו הגזלן לנגזל הרי הקרקע שלך לפניך, ואין צריך להחזיר לו שדה אחרת, **וְאִם מֵחֲמַת**

רבינו עובדיה מברטנורא

ד אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. שְׂכַר כְּלִי וּשְׂכַר פְּעֻלָּה: **שָׁטַף נָהָר חֲמוֹרוֹ.** צְרִיכָא לְמִתְנֵי תְּרֵי בָּבֵי דְּמַתְנִיתִין. דְּאִי תָּנָא רֵישָׁא הֲוָה אֲמֵינָא הָתָם הוּא דְּכִי פָּרֵישׁ יָהֵיב לֵיהּ דְּמֵי כֻּלָּהּ מִשּׁוּם דְּבַיָּדַיִם קָא פָּסֵיד, שֶׁשָּׁפַךְ אֶת יֵינוֹ בַּיָּדַיִם בִּשְׁבִילוֹ, אֲבָל סֵיפָא דְּמִמֵּילָא, אֵימָא אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. וְאִי אַשְׁמוֹעִינַן סֵיפָא, הָכָא הוּא דְּבִסְתָמָא אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ מִשּׁוּם דְּמִמֵּילָא, אֲבָל הָתָם דְּבַיָּדַיִם, אֵימָא אֲפִלּוּ בִּסְתָמָא יָהֵיב לֵיהּ דְּמֵי כֻּלָּהּ. צְרִיכָא: **ה נְטָלוּהָ מְסִיקִין.** אַנָּסִים גְּזָלוּהָ מִן הַגַּזְלָן. תַּרְגּוּם צְלָצַל, סַקָּאָה. שֶׁהָאַרְבֶּה גַּזְלָן הוּא, שֶׁאוֹכֵל בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים: **אִם מַכַּת מְדִינָה הִיא.** שֶׁאָנְסוּ קַרְקַע שֶׁל אֲחֵרִים עִם זוֹ:

מקור חיים

יד. הגמרא מוקי לה באופן שלא היה כל הדבש הולך להפסד אלא מנטף ממנו מעט מעט, כי לולא כן הוי כזוכה מן ההפקר וכולו שייך לבעל היין (תוי״ט). **טו.** עיין רע״ב טעם שהצריך התנא להשמיענו שני האופנים.

הַגַּזְלָן, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת. שְׁטָפָהּ נָהָר, אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ:

הַגַּזְלָן – אם לקחו הקרקעות מחמת הגזלן[טז], **חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת. שְׁטָפָהּ נָהָר, אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ**, כי קרקע אינה נגזלת[יז]:

ו הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ, אוֹ שָׁלָוה הַיְמֶנּוּ, אוֹ שֶׁהִפְקִיד לוֹ. בַּיְּשׁוּב, לֹא יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר. עַל מְנָת לָצֵאת בַּמִּדְבָּר, יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר:

הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ, אוֹ שָׁלָוה הַיְמֶנּוּ, אוֹ שֶׁהִפְקִיד לוֹ. בַּיְּשׁוּב, לֹא יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר – אם גזלו או הלוהו או הפקיד אצלו בישוב, אינו יכול לכופו לקבל ממנו בחזרה במדבר, שאין המדבר מקום שימור[יח]. **עַל מְנָת לָצֵאת בַּמִּדְבָּר** – אם כשלוה או קיבל הפקדון אמר לו הנותן אני יוצא למדבר, והמקבל אמר גם אני הולך למדבר[יט], **יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר** – יכול לכופו לקבל ממנו בחזרה במדבר:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **עַל מְנָת לָצֵאת בַּמִּדְבָּר.** לא שָׁאֹמַר הַאי פִּקָּדוֹן גַּבָּךְ, דַּאֲנָא לַמִּדְבָּר לוֹ בְּפִרוּשׁ עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא בַּמִּדְבָּר נָפְקָנָא. וַאֲמַר לֵיהּ אִידָךְ וַאֲנָא נַמִּי וְתִפְרְעֵנִי, דְּהָא מִלְּתָא דִּפְשִׁיטָא הִיא. לַמִּדְבָּר בָּעֵינָא לְמֵפָק, וְהַשְׁתָּא אִי אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ לֶהֱוֵי בָּעֵי לְאַהְדּוֹרֵינְהוּ בַּמִּדְבָּר מַהֲדַר לְהוּ:

מקור חיים

טז. הגמרא (דף קטז:) אומרת שאין כוונת התנא שלא היה מכת מדינה וגזלו רק שדותיו, שהא מרישא שמעינן, אלא כאן לא איירי כלל שגזל השדה, אלא שמע שאנסים מבקשים שדות לגזול והראה להם על שדה זו של חברו, וקמ"ל שאף שלא גזלה בידים חייב משום דינא דגרמי (והיינו שאע"ג שקי"ל בדרך כלל שגרמא בניזקין פטור, יש תנאים הסוברים שבאופנים מסוימים חייב אף הגורם ניזקין, והם הנקראים דינא דגרמי). **יז.** עיין לעיל הקדמת המשנה פ"ט מ"ב.

יח. רש"י. אבל אם החזיר וקבלו, פטור (תוי"ט). **יט.** ולא שהתנה עמו בפירוש שיחזיר לו שם, דא"כ מאי למימרא, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. (והנה בגמרא (דף קיח.) איתא שאיירי שאחר שאמר לו המפקיד אנא למדבר נפיקנא ואמר ליה הנפקד אנא נמי למדבר בעינא למיפק המשיך ואמר הנפקד אי בעינא לאהדרינהו לך התם מהדרנא לך (משמע שאמר בפירוש שיהדר ליה התם אלא שלא התנה בתנאי גמור). אבל הרע"ב דילג סיום זה. וגם הרא"ש דילגו וכתב על זה הדרישה (סי' רצ"ג ס"ק ג) וז"ל, ונראה דלא הוי גריס ליה, וא"נ גריס ליה סבירא ליה שאין פירושו שאמר לו בהדיא כן אלא ר"ל דמהא שאמר אנא נמי נפיקנא למדבר הוי כאילו אמר ליה אי בעינא כו' וטובא קמ"ל, ע"כ. (ולגירסת רש"י שגרס אי בעית במקום אי בעינא נמי א"ש, כי לדידיה לרבותא נקט ואי בעית שמשמע שתולה בדעת המפקיד ואפ"ה מהני, כ"ש כשלא אמר כלל).

ז הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, גְּזַלְתִּיךָ, הִלְוִיתַנִי, הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ אִם לֹא הֶחֱזַרְתִּי לְךָ, חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם גְּזַלְתִּיךָ, אִם הִלְוִיתַנִי, אִם הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם:

הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, גְּזַלְתִּיךָ, הִלְוִיתַנִי, הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי – האומר לחבירו זה שאתה טוען, שאני גזלתי ממך, או שאתה הלוית לי, או הפקדת אצלי, אני מודה שכן היה, **וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ אִם לֹא הֶחֱזַרְתִּי לְךָ** – אבל איני יודע אם החזרתי לך, **חַיָּב לְשַׁלֵּם**, כיון שלדברי שניהם ודאי היה כאן חיוב, אין ספק פירעון מוציא מידי ודאי[כ]. **אֲבָל אִם אָמַר לוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם גְּזַלְתִּיךָ, אִם הִלְוִיתַנִי, אִם הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם**, כי אין כאן ודאי חיוב, ולכן אף על פי שהוא טוען ברי והוא טוען שמא אוקי ממונא בחזקת מריה ופטור מלשלם[כא]:

ח הַגּוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֵדֶר וְהֶחֱזִירוֹ, וּמֵת אוֹ נִגְנַב, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. לֹא יָדְעוּ בְעָלִים

הַגּוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֵדֶר וְהֶחֱזִירוֹ, וּמֵת אוֹ נִגְנַב, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ – הגנב חייב באחריותו, בין מנו הבעלים הצאן אחר שהחזירו וראו שכל הצאן נמצאות, בין לא מנו. **לֹא יָדְעוּ בְעָלִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ גְּזַלְתִּיךָ וְכוּ'.** וּכְגוֹן שֶׁחֲבֵרוֹ טוֹעֲנוֹ בָּרִי גְּזַלְתַּנִי, וְהוּא אוֹמֵר אֱמֶת, גְּזַלְתִּיךָ, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ, חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם חֲבֵרוֹ טוֹעֵן שֶׁמָּא גְּזַלְתַּנִי אוֹ הִלְוֵיתִיךָ, וְהוּא אוֹמֵר אֱמֶת גְּזַלְתִּיךָ אוֹ הִלְוֵיתַנִי וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם. וְאִם בָּא לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם, יְשַׁלֵּם לוֹ: **אֵינִי יוֹדֵעַ אִם גְּזַלְתִּיךָ וְכוּ' פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם.** וּמִיהוּ יִשָּׁבַע שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁחַיָּב לוֹ, דְּלֹא עָדִיף שֶׁמָּא מִבָּרִי, דְּהָא אִי נַמִּי הֲוָה טָעֵין לֵיהּ אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, הֲוָה מַשְׁבְּעִינַן לֵיהּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת: **ח חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ.** דְּמִכִּי גְּנָבָהּ קָם לֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ, וַהֲשָׁבָה דַּעֲבַד לָאו הֲשָׁבָה הִיא: **וְאִם לֹא יָדְעוּ בוֹ וְכוּ'.** מַתְנִיתִין הָכִי מִתָּרְצָא, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ בֵּין מָנוּ בֵּין לֹא מָנוּ. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁלֹּא יָדְעוּ בוֹ הַבְּעָלִים בִּגְנֵבָתוֹ וּבַחֲזָרָתוֹ. אֲבָל

מקור חיים

כ. רי״ף. **כא.** וכרב נחמן ורבי יוחנן שסוברים ברי ושמא, אוקי ממונא בחזקת מריה. (ולרב הונא ורב יהודה שסוברים ברי עדיף אי אפשר לאוקים המשנה בהלה טוענו, אלא איירי שאין הלה טוענו כלל אלא בא לצאת ידי שמים. כיון שהלכתא כרבי יוחנן מפרש הרע״ב המשנה כשיטתו).

לֹא בִגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַחֲזִירָתוֹ, וּמָנוּ אֶת הַצֹּאן וּשְׁלֵמָה הִיא, פָּטוּר:

לֹא בִגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַחֲזִירָתוֹ – אבל אימתי הדין כן, רק אם לא ידעו בעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו[כב].

אבל אם ידעו הבעלים בגניבתו, **וּמָנוּ אֶת הַצֹּאן וּשְׁלֵמָה הִיא** – ואחר שהחזירו מנו הצאן ומצאו מנין הצאן שלימה, **פָּטוּר**, ואפילו לא הודיעם מפורש שהחזירו, שכבר ידעו שיש צאן הלמודה לצאת לחוץ והיה להם להזהר בה[כג].

ט אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים צֶמֶר וְחָלָב וּגְדָיִים, וְלֹא מְשׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת עֵצִים וּפֵרוֹת.

אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים צֶמֶר וְחָלָב וּגְדָיִים, כי יש לחוש שמא גנבו אותם מצאנו של בעל הבית, **וְלֹא מְשׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת עֵצִים וּפֵרוֹת**, כי יש לחוש שמא גנבום מבעל השדה.

רבינו עובדיה מברטנורא

יָדְעוּ הַבְּעָלִים בִּגְנֵבָתוֹ וּמָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וְהָכִי פֵּרוּשָׁהּ, מֵת אוֹ נִגְנַב הַטָּלֶה לְאַחַר שֶׁהֶחֱזִירוֹ הַגַּנָּב, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, בֵּין שֶׁמָּנוּ הַבְּעָלִים הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה בֵּין שֶׁלֹּא מָנוּ הַצֹּאן. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁלֹּא יָדְעוּ הַבְּעָלִים בִּגְנֵבַת הַטָּלֶה, שֶׁכָּל צֹאן שֶׁהִיא רְגִילָה לָצֵאת חוּץ, צָרִיךְ לְזָהֵר בָּהּ בְּיוֹתֵר, וְזוֹ הוֹאִיל וְלֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים בִּגְנֵבָתָהּ וְשֶׁהָיְתָה לְמוּדָה לָצֵאת וְלֹא נִזְהֲרוּ בָּהּ, חַיָּב הַגַּנָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁבִּגְרָמָתוֹ נֶאֱבְדָה הַצֹּאן. אֲבָל אִם יָדְעוּ הַבְּעָלִים בִּגְנֵבַת הַטָּלֶה, וְאַחַר כָּךְ מָנוּ הַצֹּאן וְנִמְצֵאת שְׁלֵמָה, שֶׁהֶחֱזִר הַטָּלֶה הַגָּנוּב, אִם כֵּן כְּבָר יָדְעוּ שֶׁיֵּשׁ צֹאן אַחַת שְׁלֵמוּדָה לָצֵאת חוּץ, וְהָיָה לָהֶם לְהִזָּהֵר בָּהּ, וְאִם לֹא נִזְהֲרוּ אֵינָהוּ דְּאַפְסוּד, וּפָטוּר הַגַּנָּב מִלְּשַׁלֵּם: **ט אֵין לוֹקְחִין מִן הָרוֹעִים.** דְּאֵיכָּא לְמֵימַר שֶׁמָּא גָּנְבוּ מִצֹּאנוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת הַמָּסוּר לָהֶם:

מקור חיים

כב. כי מחמת שלא ידעו שיש כאן טלה הלמוד לצאת לא יהיו נזהרים לשמור צאנם שמירה מעולה ולכן השבתו אינה נחשבת כהשבה ועדיין באחריות הגנב הוא (ואף אם מת עדיין באחריותו, כן משמע ממש"כ הרע"ב שהשבה דעבד לאו השבה היא. ומחמת כן תמה התוי"ט על מש"כ בסוף ד"ה ואם לא ידעו, שבגרמתו נאבדה הצאן ולכן חייב עליה, משמע שרק מחמת שגרם ההפסד חייב ולא משום דלאו השבה היא, ולפ"ז על מיתה יהיה פטור (ואולי י"ל שע"כ התם לאו דוקא קאמר שמחמת גרמתו חייב שהרי גרמא בנזקין פטור, אלא הרע"ב קיצר כדרכו וסמך על הלומד שיבין שהטעם הוא כמו שכתב לעיל)). **כג.** כן ביאר הרע"ב המשנה והיא כשיטת רב חסדא בשמעתין.

אֲבָל לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים כְּלֵי צֶמֶר בִּיהוּדָה, וּכְלֵי פִשְׁתָּן בַּגָּלִיל, וַעֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן. וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ לְהַטְמִין, אָסוּר. וְלוֹקְחִין בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִים מִכָּל מָקוֹם:

אֲבָל לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים – אבל מותר ליקח מן הנשים הדברים שהן עושות, כגון **כְּלֵי צֶמֶר בִּיהוּדָה, וּכְלֵי פִשְׁתָּן בַּגָּלִיל**, כי ברשות בעליהן הן עושות ומוכרות, **וַעֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן** – וכן לוקחים מהן עגלים בשרון, והוא מקום שהעגלים שם בזול והנשים מגדלות אותן ומוכרות אותן ברשות בעליהן. **וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ לְהַטְמִין, אָסוּר** – וכל הנשים שמותר ליקח מהן, אם אמרו להטמין המקח אסור ליקח מהן, כי ניכר שזה גנוב. **וְלוֹקְחִין בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִים מִכָּל מָקוֹם** – ביצים ותרנגולים מותר ליקח מכל אדם בכל מקום, ואין חוששין שמא גנובים הם[כד]:

י מוֹכִין שֶׁהַכּוֹבֶס מוֹצִיא, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת. הַכּוֹבֶס נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה חוּטִין

מוֹכִין שֶׁהַכּוֹבֶס מוֹצִיא – חתיכות צמר קטנים[כה] שיוצא מן הצמר כשהכובס רוחצו[כו], **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**, שדבר מועט הוא ואין בעל הבית מקפיד. **וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא** – ומה שיוצא על ידי הסריקה ונפיצה, **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת**, כי בסריקה יוצא יותר ודבר חשוב הוא ורגילים להקפיד. **הַכּוֹבֵס, נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה חוּטִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

צֶמֶר בִּיהוּדָה וּפִשְׁתָּן בַּגָּלִיל. מְלֶאכֶת הַנָּשִׁים הִיא, וְהֵן עַצְמָן עוֹשׂוֹת וּמוֹכְרוֹת. וּלְדַעַת בַּעֲלֵיהֶן הוּא: **וַעֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן.** שֵׁם מָקוֹם שֶׁמְּגַדְּלִין בּוֹ עֲגָלִים. וְשֶׁלָּהֶן הֵן: **י מוֹכִין שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא.** מִלְּבֵן הַצֶּמֶר מוֹצִיא מִן הַצֶּמֶר דָּבָר מָעָט עַל יְדֵי שְׁטִיפָה: **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.** שֶׁאֵין הַבַּעַל [הַבַּיִת] מַקְפִּיד. וְאִם הִקְפִּיד לֹא הָיוּ קְפִידָה: **וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא.** הַסּוֹרֵק אֶת הַצֶּמֶר וְהַמְנַפְּצוֹ, מַה שֶּׁמּוֹצִיא הָיוּ דָּבָר חָשׁוּב וּרְגִילִים לְהַקְפִּיד: **הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה חוּטִים.** דֶּרֶךְ [אורגי] בְּגָדִי צֶמֶר לְהַנִּיחַ בְּסוֹף אֲרִיגָתָן שְׁלִשָּׁה חוּטִין מִמִּין אַחֵר. וְהַכּוֹבֵס נוֹטְלָן וּמַשְׁוֶה הַבֶּגֶד וּמְיַפֶּהוּ. וְאִם חוּטִין שְׁחוֹרִין הֵם אֲרוּגִים בְּבֶגֶד לָבָן, רַשַּׁאי הַכּוֹבֵס לִטֹּל הַכֹּל, לְפִי שֶׁהַשָּׁחֹר בַּלָּבָן מְגֻנֶּה אוֹתוֹ בְּיוֹתֵר:

מקור חיים

כד. שאין מכניסין עצמם לחשש גנבה מפני אלו (כי אין בהם הרבה רווח). אבל אף באלו אם אמרו להטמין אסור (מאירי) והאי מכל מקום דקתני אין הכוונה בכל אופן ואף באמרו להטמין, אלא הכוונה בכל מקום ומכל אדם. **כה.** המוכין הם חתיכות צמר קטנים שממלאים בהם הכסתות והכרים וכיוצא בהם (רמב"ם). **כו.** מפשטות לשון הרע"ב משמע

וְהֵן שֶׁלּוֹ. יָתֵר מִכֵּן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת. אִם הָיָה הַשָּׁחוֹר עַל גַּבֵּי הַלָּבָן, נוֹטֵל אֶת הַכֹּל וְהֵן שֶׁלּוֹ. הַחַיָּט שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט כְּדֵי לִתְפֹּר בּוֹ, וּמַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת.

וְהֵן שֶׁלּוֹ – כשהכובס רוחץ ומתקן הבגד אחר אריגתו נוטל שלשה החוטין שהאורג מניח בסוף הבגד ממין אחר, והן שלו[כז]. **יָתֵר מִכֵּן** – אם הניח יותר משלשה חוטין, **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת** – הרי כולן של בעל הבית[כח]. **אִם הָיָה הַשָּׁחוֹר עַל גַּבֵּי הַלָּבָן** – אם החוטים היו שחורים והם ארוגים בבגד לבן, **נוֹטֵל אֶת הַכֹּל וְהֵן שֶׁלּוֹ** – נוטל כולם אף שהם יותר משלשה חוטין והן שלו[כט]. **הַחַיָּט שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט כְּדֵי לִתְפֹּר בּוֹ** – חייט שנשאר לו חוט כדי תפירה[ל], **וּמַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ** – וחתיכה של שלש על שלש שחתך מהבד, **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבָּיִת.**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַחַיָּט שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט כְּדֵי לִתְפֹּר בּוֹ. שֶׁהִשְׁוָה אֶת תְּפִירָתוֹ וְקוֹצֵעַ מִמֶּנָּה שֶׁהוּא כִּמְלֹא אֹרֶךְ הַמַּחַט: וּמַטְלִית מַטְלִית קְטַנָּה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת עַל שָׁלֹשׁ שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ. גָּרְסִינַן. חַיָּט אֶצְבָּעוֹת, חַיָּב לְהַחֲזִיר לְבַעַל הַבֶּגֶד:

מקור חיים

שאיירי כאן בליבון וסריקת גיזי צמר מיד אחר גזיזתם מן הבהמה, (וכמו בשבת פ״ז מ״ב, הגוזז את הצמר והמלבנו והמנפצו כו׳). אבל רש״י כתב שאיירי כאן בבגד צמר. **כז.** דרך אורגי בגדי צמר להניח בסוף אריגתן ג׳ חוטין ממין אחר, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. (הגירסא בספרים היא דרך בגדי צמר, הוספנו תיבת אורגי ע״פ המלא״ש). **כח.** לשון הטור הובא בתוי״ט, ועיין הערה הקרובה מש״כ בשם החזו״א שהכוונה שצריך להניחם תוך הבגד, ולא שנוטלם ונותנם לבעל הבית. **כט.** ורע״ב כתב לפי שהשחור מגנה אותו ביותר. ועדיין צ״ב למה יקח לעצמו שהרי שנינו יתר מכן הם של בעל הבית, משמע שיותר משלשה חוטין חשובים הם ובעל הבית מקפיד עליהם. ולכן כתב החזו״א (כלים סי׳ כו ס״ק ד) שכל מה שהכובס נוטל מן הבגד רשאי ליקח לעצמו שאין בעה״ב מקפיד עליהם, ומה ששנינו יתר מכן הם של בעה״ב, ר״ל ואסור להורידם מן הבגד. ולכן כאן שהשחור מגנה הבגד ומותר להורידם מותר ליקחם לעצמו. **ל.** איירי שבעל הבית נתן לו בד וחוטים לתפור לו בגד, והשיריים הם של בעל הבית, וקמ״ל שחוט שאין בו כשיעור תפירה הרי הוא של חייט. הרע״ב כתב שהיינו שיעור אורך מחט, אבל בתוי״ט הקשה שכשיעור מחט אינו ראוי לכלום, ובגמרא מסקינן מלא מחט וחוץ למחט כמלא מחט, דהיינו אורך שני מחטין.

מַה שֶּׁהֶחָרֵשׁ מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד, חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, וּבַכַּשִּׁיל, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, אַף הַנִּסְרֶרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת:

מַה שֶּׁהֶחָרֵשׁ מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד – חתיכות דקות של עץ שנושרים כשהנגר מחליק פני לוח עץ עם מעצד, **חֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**, משום שדקים הם ואינם חשובים, **וּבַכַּשִּׁיל** – ואלו שנושרים מן הקרדום, **שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – הם של בעל הבית, שאלו חתיכות גדולות וחשובות הן. **וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת** – אם היה עובד אצל בעל הבית[לא], **אַף הַנִּסְרֶרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – אף הדק דק היוצאים מתחת המקדח הם של בעל הבית:

סְלִיק מַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא

רבינו עובדיה מברטנורא

מַעֲצָד. כְּלִי שֶׁמַּחֲלִיק בּוֹ הַנַּגָּר אֶת פְּנֵי הַלּוּחַ. וּשְׁפָאִין שֶׁהוּא מוֹצִיא דַּקִּין הֵן: **כַּשִּׁיל.** קַרְדֹּם. וּמַפִּיל שְׁפָאִין גַּסִּין: **אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת.** כְּשֶׁכִּיר יוֹם: **אַף הַנִּסְרֶרֶת.** דַּק דַּק הַיּוֹצֵא מִתַּחַת הַמַּקְדֵּחַ שֶׁהֵם דַּקִּים מְאֹד, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת:

מקור חיים

לא. כתב התוי״ט שהכל תלוי במקום העבודה. אם עובד ברשות בעל הבית כיון שהיציאות הם אצלו קפיד עליהם, אבל כשהפועל עובד בביתו והיציאות נמצאים אצלו אין בעל הבית מקפיד כי לא יטרח להביאם לביתו. ומה שכתב הרע״ב כשכיר יום, משום דאורחא דמילתא ששכיר יום עובד בבית בעל הבית וקבלן עובד בביתו, ולכן דקדק לכתוב כשכיר יום בכ״ף הדמיון ושינה מלשון רש״י שכתב שכיר יום, ומ״מ נראה שגם לדברי רש״י דינא הכי (תוי״ט).

מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא

פרק א - שנים אוחזין

א שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית, זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ, זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, **שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית** – שנים אוחזין בחוטין שבשפת הטלית[א], זה מצד זה וזה מצד האחר, **זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ** וכולה שלי, **וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ** וכולה שלי, או **זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי** – המוכר מכרה לי ולא לך, **וְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי** – לי נתרצה המוכר למכור ולא לך[ב],

רבינו עובדיה מברטנורא

א שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית. בַּגְּמָרָא מוֹקֵי לְמַתְנִיתִין כְּגוֹן שֶׁאֶחָד מֵהֶם תּוֹפֵס בַּחוּטְרָא שֶׁבִּשְׂפַת הַבֶּגֶד מִצַּד זֶה, וְהָאֶחָד תּוֹפֵס בַּחוּטְרָא שֶׁבִּשְׂפַת הַבֶּגֶד מִצַּד זֶה. אֲבָל אִם הֵם אֲדוּקִים בַּבֶּגֶד עַצְמוֹ, זֶה נוֹטֵל עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת וְזֶה נוֹטֵל עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִים בְּשָׁוֶה, וּבִשְׁבוּעָה: זֶה **אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי.** אֲנִי קָנִיתִיהָ וְלִי מְכָרָהּ הַמּוֹכֵר וְלֹא לְךָ. וְהַמּוֹכֵר מָכַר לְאֶחָד מֵהֶם וְלָקַח הַמָּעוֹת מִשְּׁנֵיהֶם, מֵאֶחָד מִדַּעְתּוֹ וּמֵאֶחָד בְּעַל כָּרְחוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִהֵי מִדַּעְתּוֹ וּמִהֵי בְּעַל כָּרְחוֹ. דְּאִלּוּ יָדַע וְהָיָה אוֹמֵר לָזֶה מָכַרְתִּי, הָיָה כָּאן עַד אֶחָד, וְהָיָה שָׁכֵנְגְדּוֹ חַיָּב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא לְהַכְחִישׁ הָעֵד. עַכְשָׁיו שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, שְׁנֵיהֶם נִשְׁבָּעִים שְׁבוּעָה זוֹ הָאֲמוּרָה בְּמַתְנִיתִין. וּבְדִין הוּא שֶׁיִּהְיוּ חוֹלְקִים בְּלֹא שְׁבוּעָה, אֶלָּא שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא יִטֹּל שׁוּם אֶחָד מֵהֶם אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד

מקור חיים

א. עיין רע"ב שדוקא באוחזין בחוטין הדין כן. (רש"י (דף ז. ד"ה כרכשתא) כתב שהם הגרדין שקורין ברנייי"ש, ובלעזי רש"י מפרש שהם החוטין שמשיירין בסוף בגד וחותכין אותם מן הבגד לאחר אריגתו. ולפ"ז הם החוטין הנזכרים במשנה אחרונה שבמסכת ב"ק בדין כובס). **ב.** והמוכר לקח דמים משניהם, מאחד לדעתו ומאחד בעל כרחו ואינו יודע ממי לקח מדעת וממי לקח בעל כרחו, כדאיתא ברע"ב, והוא בסוגיין (דף ב:). (מש"כ הרע"ב דאילו ידע והיה אומר לזה מכרתי היה כאן עד אחד והיה שכנגדו חייב שבועה דאורייתא להכחיש העד, רצה לומר אבל כעת שאינו יודע אין כאן אלא שבועה דרבנן מחמת תקנתא שלא יהא כל אחד הולוך ותופס טליתו של חברו, וכמבואר בהמשך דבריו. ועדיין יש לומר שיש עוד נפקותא אע"פ שהרע"ב לא פירשה, והיינו, שכשיש עד אחד אותו שהעד מסייעו פטור לגמרי משבועה, וכן כתב ה"ה (מכירה פ"כ ה"ד) בדעת הרמב"ם אע"פ שלשונו כלשון הרע"ב, וכן מסקנת הפוסקים (תוי"ט)).

זֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ, וְזֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ, וְיַחֲלְקוּ. זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי, הָאוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מִשְּׁלִשָּׁה חֲלָקִים, וְהָאוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי, יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ

זֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ, וְזֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ[ג], וְיַחֲלְקוּ[ד]. זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, כי אני מצאתיה, וְזֶה אוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי, כי שנינו מצאנוה יחד[ה], הָאוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מִשְּׁלִשָּׁה חֲלָקִים, וְהָאוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי, יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ

רבינו עובדיה מברטנורא

הוֹלֵךְ וְתוֹקֵף בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר שֶׁלִּי הִיא. וְאָטְרִיךְ תַּנָּא לְאַשְׁמוֹעִינַן בְּזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ דְּהַיְנוּ בְּמְצִיאָה, וּבְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי דְּהַיְנוּ מִקָּח וּמִמְכָּר. אִי תָּנָא מְצִיאָה, הָוֶה אָמִינָא מְצִיאָה הוּא דְּרָמוּ רַבָּנַן שְׁבוּעָה עָלֶיהָ מִשּׁוּם דְּמוֹרֶה הֶתֵּרָא לֶאֱחֹז בָּהּ שֶׁלֹּא כַּדִּין, דְּאָמַר חֲבֵרַאי לָאו מִידֵי חָסַר בָּהּ, אַזִּיל וְאֶתְפּוֹס וְאֶפְלוֹג בַּהֲדֵיהּ, אֲבָל מִקָּח וּמִמְכָּר דְּאִי לֹא הָוֶה צָרִיךְ לָהּ לֹא הָוֶה מַהֲדַר אַבְּתְרֵהּ לְמִזְבְּנָהּ, וְזֶה שֶׁבָּא לַחֲלֹק עִמּוֹ וְלִתֵּן חֲצִי דָּמֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדִין מְחַסְּרוֹ וְלֵיכָּא לְמֵימַר דְּמוֹרֵי הֶתֵּרָא, אֵימָא לֹא רָמוּ רַבָּנַן שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ. וְאִי אִשְׁמוּעִינַן בְּמִקָּח וּמִמְכָּר הוּא דְּרָמוּ הָוֶה אָמִינָא מִקָּח וּמִמְכָּר הוּא דְּרָמוּ רַבָּנַן שְׁבוּעָה עָלֶיהָ מִשּׁוּם דְּמוֹרֵי הֶתֵּרָא וְאוֹמֵר שֶׁלִּי הִיא. וְאָטְרִיךְ תַּנָּא לְאַשְׁמוֹעִינַן בְּזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ דְּהַיְנוּ בְּמְצִיאָה, וּבְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי דְּהַיְנוּ מִקָּח וּמִמְכָּר. אִי תָּנָא מְצִיאָה, הָוֶה אָמִינָא מְצִיאָה הוּא דְּרָמוּ רַבָּנַן שְׁבוּעָה עָלֶיהָ מִשּׁוּם דְּמוֹרֶה הֶתֵּרָא לֶאֱחֹז בָּהּ שֶׁלֹּא כַּדִּין, דְּאָמַר חֲבֵרַאי לָאו מִידֵי חָסַר בָּהּ, אַזִּיל וְאֶתְפּוֹס וְאֶפְלוֹג בַּהֲדֵיהּ, אֲבָל מִקָּח וּמִמְכָּר דְּאִי לֹא הָוֶה צָרִיךְ לָהּ לֹא הָוֶה מַהֲדַר אַבְּתְרֵהּ לְמִזְבְּנָהּ, וְזֶה שֶׁבָּא לַחֲלֹק עִמּוֹ וְלִתֵּן חֲצִי דָּמֶיהָ שֶׁלֹּא כְּדִין מְחַסְּרוֹ וְלֵיכָּא לְמֵימַר דְּמוֹרֵי הֶתֵּרָא, אֵימָא לֹא רָמוּ רַבָּנַן שְׁבוּעָה עֲלֵיהּ. וְאִי אִשְׁמוּעִינַן בְּמִקָּח וּמִמְכָּר הוּא דְּרָמוּ הָוֶה אָמִינָא מִקָּח וּמִמְכָּר כּוּלָּה וְזֶה טוֹעֵן שֶׁנִּתְרַצֶּה לַמּוֹכֵר לִשְׁנֵיהֶם בְּשׁוּתָּפוּת. לֹא יְהֵבֵי לֵיהּ כֻּלָּהּ. וְאִי מִשְׁתַּבַּע שֶׁחֶצְיָהּ שֶׁלּוֹ כִּדְקָא יְהֵבֵי לֵיהּ, הָוֶה מַרַע לֵיהּ לְדִבּוּרֵיהּ קָמָא דְּאָמַר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי. הִלְכָךְ יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ, דְּמַשְׁמַע הָכִי, כֻּלָּהּ שֶׁלִּי כִּדְקָא אָמֵינָא מַעִקָּרָא, וּלְדִבְרֵיכֶם שֶׁאֵין אָתָּם מְאַמִּינִים לִי בְּכֻלָּהּ, שְׁבוּעָה שֶׁיֵּשׁ לִי בָּהּ וְאֵין לִי בָּהּ פָּחוֹת מֵחֶצְיָהּ:

מקור חיים

ג. אבל לא ישבע שכולה שלי מטעם דאיתא ברע"ב, עיי"ש. ד. אם יש הפסד בחלוקת הטלית עצמה שמין אותה בדמים ויחלוקו הדמים ביניהם (תוי"ט). ה. מאירי. ובשטמ"ק איתא שקאי גם על מקח וממכר. ויש לפרש שאירי שזה טוען לי נתרצה המוכר למכור כולה וזה טוען שנתרצה למכור לשניהם בשותפות.

בָּהּ פָּחוֹת מֵרְבִיעַ. זֶה נוֹטֵל שְׁלִשָׁה חֲלָקִים, וְזֶה נוֹטֵל רְבִיעַ:

בָּהּ פָּחוֹת מֵרְבִיעַ. זֶה נוֹטֵל שְׁלִשָׁה חֲלָקִים, וְזֶה נוֹטֵל רְבִיעַ:

ב הָיוּ שְׁנַיִם רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב וְאֶחָד מַנְהִיג, זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, זֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ, וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ, תחילה, זֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ, וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ,

הָיוּ שְׁנַיִם רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה – היו שנים יושבים על בהמה של הפקר[ז], **אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב וְאֶחָד מַנְהִיג** – או שהיה אחד יושב על גבה ואחד מהלך ברגליו ומנהיגה[ח], **זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי** – שאני זכיתי בה תחילה, **וְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי** – שאני זכיתי בה תחילה, **זֶה יִשְׁבַּע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ, וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֵחֲצָיָהּ,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הָיוּ שְׁנַיִם רוֹכְבִים עַל גַּבֵּי בְהֵמָה. הָא קָמַשְׁמַע לָן דְּרוֹכֵב קָנֵי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַנְהִיג, שֶׁלֹּא זָזָה הַבְּהֵמָה מִמְּקוֹמָהּ: אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב וְאֶחָד מַנְהִיג. בַּזְּמַן שֶׁרוֹכֵב מְנַעֲנֵעַ בְּרַגְלָיו כִּי הֵיכִי דְּתֵיזִיל הַבְּהֵמָה מַהֲמָתֵיהּ, הוּא דְּשָׁוִים רוֹכֵב וּמַנְהִיג, אֲבָל הוּא אֶלָּא רוֹכֵב בִּלְבַד, מַנְהִיג קָנֶה, רוֹכֵב לֹא קָנֶה. וְאִם הוֹדוּ אוֹ בָאוּ עֵדִים אֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁנִּפְסַק הַדִּין עֲלֵיהֶם שֶׁיַּחֲלְקוּ בִּשְׁבוּעָה, חוֹלְקִים שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה:

מקור חיים

ו. כיון שאין דנים אלא על החצי מחלקים החצי ביניהם. ואעפ״כ נשבע גם על החצי שחבירו מודה בו, שאילו לא היה נשבע אלא על הרביע בלבד שמא היה מתכוין לאותו חלק שמודה לו חבירו (נמוק״י, הובא בתוי״ט). ז. וקמ״ל שאע״פ שלא זזה ממקומה מחמתן הוי קנין ואין אחר יכול לזכות בו. כן כתב הרע״ב משום דס״ל כסתמא דגמרא שרוכב לחוד קני. (הרא״ש ס״ל דהלכה כשמואל שרוכב אינו קונה אא״כ מנהיג גם ברגליו, ולדידיה ליכא חידוש בדבר כי זהו משיכה גמורה ופשיטא שקונה, והוא פירש שהחידוש הוא ששניהם קונים ולא תימא קמא עיקר והשני הוא טפל לו שכן דרך הנערים לשבת לפעמים אחורי אדוניהם כדי לנוח) (תוי״ט). ח. מנהיג קונה במשיכה כדאיתא בסוגיין (דף ח: רש״י ד״ה מנהיג). ומשיכה לאו דוקא שמושכו במוסירה וכדומה אלא אפילו קרא לה ובאה או שהכישה במקל ורצתה לפניו כיון שעקרה יד ורגל קנייה (רמב״ם מכירה פ״ב ה״ו). כאן כתב הרע״ב שגם הרוכב היה מנענע ברגליו וגורם הילוכו, ותוי״ט תמה על זה שהרי זו היא שיטת שמואל בסוגיין ולעיל פירש הרע״ב כסתמא דגמרא שרוכב קונה אף שאינו מנהיגו כלל (ראה לעיל הערה הקודמת).

וְיַחֲלְקוּ. בִּזְמַן שֶׁהֵם מוֹדִים אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עֵדִים, חוֹלְקִים בְּלֹא שְׁבוּעָה:

וְיַחֲלְקוּ. בִּזְמַן שֶׁהֵם מוֹדִים, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עֵדִים בזמן שהם מודים שתפסוה יחד או שעדים מעידים שכך היה המעשה, **חוֹלְקִים בְּלֹא שְׁבוּעָה**, אף אם כבר נפסק הדין שיחלוקו בשבועה[ט]:

משנה ב

תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים

נחלקו האמוראים האם ניתן לאדם לתפוס מטלטלין של לוה על מנת ליתנם לאחד מבעלי חובותיו, והיינו תופס לבעל חוב במקום שחב (שמפסיד) לאחרים, שעל ידי זה יפסדו בעלי חובות האחרים.

רבי יוחנן ס"ל (כתובות דף פד:) התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה, ומכל מקום מודה שהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, כי מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לאחריני (שם תוד"ה ואמר).

בסוגיין יש שלשה אופנים בביאור משנתנו, הרע"ב מפרשה כפי שיטת ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שהלכתא כוותיה.

ג הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְהֵמָה וְרָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ תְּנֶהָ לִי, נְטָלָהּ וְאָמַר אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ,

הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְהֵמָה וְרָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ תְּנֶהָ לִי, נְטָלָהּ וְאָמַר אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ – אחר שנטלה ועודנה בידו אמר אני זוכה בה לעצמי[י"א],

---

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **אָמַר לַחֲבֵרוֹ תְּנֶהָ לִי וְכוּ'.** אֲבָל אָמַר זְכֵה לִי בָּהּ, קָנָה הָרוֹכֵב, וְאֵין הַמַּגְבִּיהַּ יָכוֹל לוֹמַר אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ:

מקור חיים

ט. כן כתב הרע"ב וכן הוא ברמב"ם. ותימה דמאי רבותא היא, דמאי איכפת לן בפסק הדין כיון שהם מודים או באו עדים. ובגמרא (דף ח.) איתא שמשנה יתירה היא ובאה ללמד שהמגביה מציאה על מנת שיזכה בה חבירו קנה חבירו (תוי"ט). **י.** אורחא דמילתא קתני, שאם היה מהלך וראה למה לא יטלנו בעצמו, והטור (סימן רסט) אכן העתיק ראה מציאה ואמר לחבירו זכה לי כו' ולא הזכיר שהיה על גבי בהמה (תוי"ט). **יא.** כן הפירוש לפי רבי יוחנן. שכיון שאמר תנה לי שמשמע שעושהו שליח ליתן לו ולא שיזכה בה עבורו משעת הגבהה, אמרינן סתמא עשה כדבריו ולא נתכוין לזכות בה עבורו בשעת הגבהה ולכן יכול לחזור בו מהשליחות כל זמן שהיא בידו ולזכות בה לעצמו. (לדעת הטור אף אם מודה שהגביה לצורך חברו יכול לחזור בו כיון שלא אמר זכה לי, התוי"ט חולק וסובר שאם הגביה לצורך חברו קנה הלה ואין יכול לחזור בו. הש"ך (סי' רסט ס"ק ה) מצדיק הטור, כי תנה לשון גרוע הוא, וכן דעת הסמ"ע. עיי"ש).

זָכָה בָּהּ. אִם מְשֻׁנְּתָנָה לוֹ אָמַר אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ תְּחִלָּה, לֹא אָמַר כְּלוּם:

זָכָה בָּהּ, כיון שהרוכב לא אמר לו זכה לי אלא תנה לי[יב]. **אִם מְשֻׁנְּתָנָה לוֹ אָמַר אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ תְּחִלָּה** – אני זכיתי בה לפני שנתתיה לך[יג], **לֹא אָמַר כְּלוּם**, שמסתמא עשה כמו שחברו ביקשו ונמצא שהיה הפקר כל זמן שהיה בידו וכשנתנו לחברו זכה בה מהפקר[יד]:

ד רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה וְנָפַל עָלֶיהָ, וּבָא אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ, זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זָכָה בָּהּ. רָאָה אוֹתָן רָצִין

רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה וְנָפַל עָלֶיהָ, ורצה לקנותה על ידי נפילה זו, **וּבָא אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ, זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זָכָה בָּהּ**, כי הנפילה אינה קנין[טו]. **רָאָה אוֹתָן רָצִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא אָמַר כְּלוּם. שֶׁקְּנָאָהּ זֶה שֶׁמְּשָׁכָהּ מִיַּד חֲבֵרוֹ, וְכָל זְמַן שֶׁהָיְתָה בְּיַד הַמַּגְבִּיהַּ הֶפְקֵר הָיְתָה: **ד זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זָכָה בָּהּ.** וְדָוְקָא שֶׁהָיְתָה הַמְּצִיאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁאֵין אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם קוֹנוֹת לוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, לְפִיכָךְ הַמַּחֲזִיק בָּהּ זָכָה. אֲבָל בְּסִמְטָא שֶׁהִיא שְׁבִיל שֶׁל יָחִיד, אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁאֵין רַבִּים דּוֹחֲקִים שָׁם, אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם קוֹנוֹת לוֹ כָּל מְצִיאָה וְכָל הֶפְקֵר שֶׁסָּמוּךְ לוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וְאֵין אַחֵר רַשַּׁאי לְתָפְסוֹ. וְתַקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנָן כִּי הֵיכִי דְּלָא לֵיתוֹ לְאַנְצוּיֵי:

מקור חיים

יב. ולא ביקש ממנו שיזכה בה עבורו, אלא שיושיטנה לו, אבל אם אמר לו זכה לי, סתמא עשה מה שנתבקש והמגביה מציאה לחברו קנה חברו, ואי אפשר לו לחזור בו (עיין הערה הקודמת). **יג.** פשיטא שאיירי שטוען תחלה, ולא שנה התנא תיבת תחלה אלא ללמד שרישא איירי שלא אמר תחילה. כי אף אם לא נתכוין לזכות בה לעצמו בשעת הגבהה גם כן קנאה, כיון שאמר תנה ולא אמר זכה (כן מפרש הגמרא לשיטת ר׳ יוחנן, וכבר נתבאר שהרע״ב מפרש לפי שיטה זו). **יד.** רע״ב. ואף אם היה דעתו להגביהה לצורך עצמו מ״מ כיון שנתנה להרוכב הרי גילה דעתו שנתנה לו במתנה גמורה ואינו יכול לטעון שנתן בתורת פקדון (סמ״ע סי׳ רסט ס״ק יא). **טו.** הגמרא (דף י:) אומרת שאע״פ שרבנן תקנו שארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום, הכא כיון שנפל עליה גלי דעתיה דלא ניחא ליה לקנות בקנין של ארבע אמות. ורב ששת (וי״א רב אשי) אמר שלא תיקנו כן ברשות הרבים כיון שאין לאדם שם ד׳ אמות מיוחדות שהרבה חברים יש לו עומדים אצלו בתוך ד׳ אמותיו, וכאן איירי ברשות הרבים. במסכת פאה (פ״ד מ״ג) הביא הרע״ב שני התירוצים, וכתב התוי״ט שכאן חזר בו והביא רק תירוצו של רב ששת כי ס״ל שתירוץ זה עיקר.

אַחַר מְצִיאָה, אַחַר צְבִי שָׁבוּר, אַחַר גּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ, וְאָמַר זָכְתָה לִי שָׂדִי, זָכְתָה לוֹ. הָיָה צְבִי רָץ כְּדַרְכּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ גּוֹזָלוֹת מַפְרִיחִין, וְאָמַר זָכְתָה לִי שָׂדִי, לֹא אָמַר כְּלוּם:

אַחַר מְצִיאָה – ראה אנשים רצים לזכות במציאה שמוטל תוך שדהו[טז], **אַחַר צְבִי שָׁבוּר** – או ראה אותם רצין תוך שדהו אחר צבי שבור שאינו יכול לרוץ כדרכו[יז], **אַחַר גּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ** – או אחר גוזלות שאין יכולים לפרוח[יח]. **וְאָמַר זָכְתָה לִי שָׂדִי**[יט], **זָכְתָה לוֹ**[כ]. **הָיָה צְבִי רָץ כְּדַרְכּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ גּוֹזָלוֹת מַפְרִיחִין, וְאָמַר זָכְתָה לִי שָׂדִי, לֹא אָמַר כְּלוּם**, כיון שרץ אחריהן ואין מגיען:

ה מְצִיאַת בְּנוֹ וּבְתּוֹ הַקְּטַנִּים, מְצִיאַת

מְצִיאַת בְּנוֹ וּבְתּוֹ הַקְּטַנִּים – מציאת בנו ובתו הסמוכים על שלחנו[כא], **מְצִיאַת**

רבינו עובדיה מברטנורא

אַחַר צְבִי שָׁבוּר. שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָרוּץ, מִשְּׁדֵהוּ: **ה הַקְּטַנִּים.** כָּל שֶׁסְּמוּךְ עַל וּמִשְׁתַּמֵּר בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה אִם לֹא יִטְלוּהוּ שֻׁלְחָן אָבִיו אֲפִלּוּ הוּא גָּדוֹל קָרֵי לֵיהּ אֲחֵרִים, וְהֵוֵי כִּמְצִיאָה: וָכְתָה לוֹ. שָׂדֵהוּ. קָטָן, וּמְצִיאָתוֹ לְאָבִיו מִשּׁוּם אֵיבָה. וְהַבַּת וְהוּא שֶׁעוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ, וּכְגוֹן שֶׁיָּכוֹל בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה מְצִיאָתָהּ לְאָבִיהָ, לָרוּץ אַחֲרֵיהֶן וּמַגִּיעָן קֹדֶם שֶׁיִּצְאוּ דְּהַתּוֹרָה זְכָתָה כָּל שִׁבַּח נְעוּרֶיהָ לְאָבִיהָ:

מקור חיים

טז. והחצר לא היתה גדורה ואינה משתמרת שלא לדעתו, ואנשים יכולים ליכנס לתוכה (עיין הערות הקרובות). **יז.** רוב הראשונים מפרשים שאחר צבי שבור הוא פירושו של מציאה דרישא, ור"ל כגון אחר צבי שבור כו', אבל מדכתב הרע"ב והוי כמציאה ש"מ שהוא מפרש כרש"י שכתב אחר צבי שבור דהוא דומיא דמציאה, ולדידיה מציאה דרישא היינו חפץ בעלמא שהיה מונח תוך שדהו. **יח.** דרך הגוזלות לפרוח הרבה ביחד לכן נקט לשון רבים, ודרכן שכל אחת רצונה לקדום לחברתה כדאמרינן בעלמא (סנהדרין פ"ג מ"ג) ומפריחי יונים, וכן אם תקדים יונך ליניי, מש"ה כתב מפריחים ולא פורחים (תוי"ט). **יט.** נחלקו הראשונים אי צריך לומר זכתה לי שדי, לדעת תוספות והרא"ש אין צריך לומר כן, ולא נקט הכי אלא לרבותא דסיפא שאף אם אמר לא מהני. **כ.** מש"כ הרע"ב בד"ה אחר צבי שבור, שמשתמר תוך שדהו, היינו שמחמת שהוא עומד שם הוא משתמר וכגון שיכול לרוץ אחריו ולהגיעו לפני שיצא מן השדה כמש"כ בדיבור הסמוך, כי לא איירי כאן בחצר המשתמרת שלא לדעתו (תוי"ט). **כא.** כל זמן שסמוכים על שולחנו אף גדולים קרי קטנים ומציאתם שלו משום איבה (רע"ב והיא שיטת רבי יוחנן

עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מְצִיאַת אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. מְצִיאַת בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, מְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, מְצִיאַת אִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן כְּתֻבָּתָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהֶן:

עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מְצִיאַת אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[כב]. **מְצִיאַת בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, מְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, מְצִיאַת אִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁה** – מציאת אשתו שהיא ספק מגורשת, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן כְּתֻבָּתָהּ** – אף על פי שעדיין יש עליו לזונה מחמת תנאי כתובתה[כג], **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהֶן:**

וְ מָצָא שְׁטָרֵי חוֹב, אִם יֵשׁ בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים, לֹא יַחֲזִיר, שֶׁבֵּית דִּין נִפְרָעִין

מָצָא שְׁטָרֵי חוֹב – המוצא שטר חוב ואינו יודע אם מן המלוה נפל ועדיין לא פרוע, או מן הלוה נפל וכבר נפרע, **אִם יֵשׁ בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים** – אם כתוב בהם שנכסי הלוה משועבדים למלוה, **לֹא יַחֲזִיר** – לא יחזיר למלוה ואפילו אם הלוה מודה שלא נפרע, **שֶׁבֵּית דִּין נִפְרָעִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים. שֶׁהֲרֵי גּוּפָן קָנוּי לוֹ, כִּדְכְתִיב (ויקרא כה) וְהִתְנַחַלְתֶּם אוֹתָם: **מְצִיאַת אִשְׁתּוֹ.** רַבָּנָן תַּקִּינוּ לֵיהּ מִשּׁוּם אֵיבָה: **וּ אַחֲרָיוּת נְכָסִים.** שִׁעְבּוּד קַרְקָעוֹת שֶׁיִּגְבֶּה מֵהֶם: **לֹא יַחֲזִיר.** דְּחִישִׁינַן לְפֻרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא. שֶׁמָּא שְׁטָר פָּרוּעַ הוּא וּמִן הַלְוֶה נָפַל, וְהָא דְּקָא מוֹדֶה לֹא פָּרַעְתִּי, עֵצָה שֶׁל רַמָּאוּת הִיא בֵּינֵיהֶם לְטָרֹף אֶת הַלָּקוּחוֹת שֶׁלָּקְחוּ מִמֶּנּוּ קַרְקַע שֶׁלֹּא בְאַחֲרָיוּת, וְיַחְלְקוּ בֵּינֵיהֶם:

מקור חיים

בסוגיין (דף יב:)). ומש״כ הרע״ב שהבת כל שהיא קטנה מציאתה שלו מדין תורה ואפילו נערה נמי כי כל שבח נעורים לאביה. גם רש״י כתב כן, אבל תוספות (שם ד״ה רבי יוחנן) הקשו עליו דההיא בנדרים כתיב ולא ילפינן ממונא מאיסורא, והם כתבו שהטעם הוא משום איבה דאי בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין ולכן כל שהיא נערה אע״פ שאינה סמוכה על שלחנו מציאתה לאביה. ובבוגרות שאין זכאי בקידושיה, דינה כזכר שאם סמוכה על שלחנו ה״ה שלו ואם לאו ה״ה שלה (תוי״ט). **כב.** ברע״ב מפורש טעם כולם, עיי״ש. **כג.** הגמרא (דף יב:) אומרת שע״כ לא איירי בגירשה ממש שא״כ פשיטא שאין מציאתה שלו, אלא איירי בספק מגורשת ובכה״ג עדיין חייב במזונותיה (משום שהיא מעוכבת לינשא לאחר מחמתיה, רש״י כתובות דף צז:), וס״ד כמו שכל אשה מציאתה לבעלה משום שהוא זנה, ה״נ זו תהא מציאתה לבעלה, קמ״ל שכאן לא תיקנו. שטעם שתיקנו בכל הנשים מציאה תחת מזונות הוא משום

מֵהֶן, אֵין בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים, יַחֲזִיר, שֶׁאֵין בֵּית דִּין נִפְרָעִין מֵהֶן, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יַחֲזִיר, מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין נִפְרָעִין מֵהֶן:

מֵהֶן – שבית דין יכולים לגבות בשטר זה ולהוציא נכסים מן הלקוחות כדי לפרוע החוב, ושמא הלוה כבר פרע החוב ואומר שלא פרע משום קנוניא שעשה עם המלוה[כז]. **אֵין בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים, יַחֲזִיר** – אם אין שעבוד קרקעות כתובין תוך השטר והלוה מודה שלא פרע[כח], יחזיר למלוה, **שֶׁאֵין בֵּית דִּין נִפְרָעִין מֵהֶן** – שאין בית דין גובים מנכסים משועבדים כשאין אחריות מפורש בשטר וליכא חשש קנוניא, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יַחֲזִיר, מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין נִפְרָעִין מֵהֶן** – שבית דין גובים מנכסים משועבדים אע״פ שאין אחריות מפורש בשטר, כי אחריות טעות סופר הוא[כט]:

ז מָצָא גִטֵּי נָשִׁים, וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, מָצָא גִטֵּי נָשִׁים, וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים,

רבינו עובדיה מברטנורא

בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יַחֲזִיר. דְּשַׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ חֲכָמִים דְּטָעוּת סוֹפֵר הוּא וְגָבֵי אַחֲרָיוּת מִמְּשַׁעְבְּדֵי נַמִי גָּבֵי, דְּאַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא, וְחָיְשִׁינַן לְפֵרָעוֹן וְלִקְנוּנְיָא. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים. וְדַוְקָא לְקַבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת, מוֹדִים חֲכָמִים בּוֹ. אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ בַּשְּׁטָר שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בִּשְׁטָר שֶׁאֵין נִזְכָּר בּוֹ אַחֲרָיוּת אָמְרוּ דְּיַחֲזִיר, דְּהַשְׁתָּא לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ לְקִנוּנְיָא:

מקור חיים

איבה, שלא ישנאה, והכא יש כבר איבה ביניהם. וכתב התוי״ט, שאע״פ שלא נתן לה כתובתה ר״ל אע״פ שעדיין לא פרע לה כל חוב תנאי כתובתה, כלומר שעדיין חייב לזונה. **כד.** שיוציאו ב״ד הנכסים מהלקוחות שלא כדין ויחלוקו ביניהם. ואע״ג שבכל שטר שבא לפנינו אין חוששים לכך, בשטר זה כיון שנפל יש ריעותא, שיש לומר שאם היה כשר היה נזהר בו יותר (תוי״ט). ואם אין הלוה מודה אין מחזירין שחוששין לדבריו שאכן פרע השטר. כן ביאור המשנה לפי אביי בסוגיין (דף יג.) שסובר שחוששין לפרעון ולקנוניא. **כה.** אבל אם אין הלוה מודה חוששין לפירעון, ולא יחזיר לא לזה ולא לזה. **כו.** דלא שדי אינש זוזי בכדי (רש״י). ואע״פ שלא הזכירוהו מלוה ולוה כלל יש להם לעדים לכתבו בשטר ולפיכך אם לא כתבוהו אין לתלות הדבר אלא בטעותו של הסופר (נ״י, הובא בתוי״ט).

דְּיָתֵיקֵי, מַתָּנָה וְשׁוֹבְרִים, הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר כְּתוּבִים הָיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לִתְּנָם:

דְּיָתֵיקֵי – שטר שכתוב בו צוואת שכיב מרע[כז], **מַתָּנָה** – שטר מתנה, **וְשׁוֹבְרִים** – שטר קבלה שכתב מלוה ללוה שנפרע הלוואתו, **הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר** – לא יתננו למי שהשטר נכתב עבורו, **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר כְּתוּבִים הָיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לִתְּנָם**[כח]:

ח מָצָא אִגְּרוֹת שׁוּם וְאִגְּרוֹת מָזוֹן, שְׁטָרֵי חֲלִיצָה וּמֵאוּנִין,

מָצָא אִגְּרוֹת שׁוּם – והוא שטר שכתוב בו איך בית דין שמו נבס של הלוה והעבירוהו למלוה לפירעון חובו[כט], **וְאִגְּרוֹת מָזוֹן** – שטר שכתוב בו איך שקיבל על עצמו לזון את בת אשתו מבעלה הראשון[ל], **שְׁטָרֵי חֲלִיצָה** – שטר שבית דין נותנים ליבמה לראיה שהיבם קיים בה דין חליצה ומותרת היא לינשא לשוק, **וּמֵאוּנִין** – שטר מיאון שבית דין נותנין ליתומה קטנה שיצאה מבעלה על ידי מיאון[לא],

רבינו עובדיה מברטנורא

ז דְּיָתֵיקֵי. צַוָּאַת שְׁכִיב מֵרַע. דָּא תְּהֵא בַּת אִשְׁתּוֹ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, שֶׁיִּמְכְּרוּ מִקַּרְקַע לְמֵיקָם וְלִהֱוֹיוּת: וְשׁוֹבְרִים. שֶׁעוֹשֶׂה מַלְוֶה הַבַּעַל לְמָזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת: וּמֵאוּנִין. לְלוֶה שֶׁנִּפְרָע מִמֶּנּוּ שְׁטַר חוֹבוֹ: **ח אִגְּרוֹת שׁוּם.** שֶׁשָּׁמוּ בֵּית דִּין נִכְסֵי לְוֶה לַמַּלְוֶה בְּפִלּוּנֵי בַּעֲלָה. וּבְקָטָנָה שֶׁהִשִּׂיאוּהָ בְּחוֹבוֹ: **וְאִגְּרוֹת מָזוֹן.** שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לָזוּן אֶת אִמָּהּ וְאֲחִיהָ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט:

מקור חיים

כז. ודייתיקי נוטריקון דא תהא למיקם ולהיות, ונקרא כן משום שדברי השכיב מרע שאומר בצוואתו ככתובין וכמסורין דמי וחייבים לקיימם אף בלא שטר ובלא קנין. (ושטר הדייתוקי לא נכתב אלא לראיה בעלמא). **כח.** ממה שמאריך התנא ואמר ונמלך עליהן שלא לתתן, ולא אמר סתם ולא נתנן, ניתן לדייק שרק משום שחוששין שעדיין אינו רוצה ליתן אין מחזירים להם, אבל כשבעל השטר אומר ליתן מחזירים להם ואפילו אם מודה שעדיין לא נתן (עפ״י תוספות דף יח. ד״ה הא אמר). (ומחמת כן מוקי הגמרא שגיטי נשים איירי כגון שיש לו בו סימן מובהק וכמבואר במסכת גיטין (פ״ג מ״ג), שאל״כ יש לחוש שמא אין זה גיטו ולא נכתב לשמה. ובמתנה איירי שכתוב בה מהיום אם לא אחזיר בי, שאל״כ יש לחוש שמא לא נתנה וכתב או מכר השדה לאחר וכעת רוצה לחזור בו (תוי״ט)).

כט. רע״ב ורש״י. **ל.** פירוש הראשון שברע״ב. ולפירוש זה איירי שכתוב קנין בשטר ולכן אין לחוש שמא נמלך ולא נתן (מלא״ש). ולפירוש השני שברע״ב איירי שב״ד כתבו השטר למכור קרקעות הבעל לצורך מזון, והוא כשאר שטרות הנזכרים כאן שמעשה בית דין הם ואין לחוש שלא ניתנו, עיין הערה לקמן. **לא.** מן התורה רק האב יכול לקדש בתו קטנה וחכמים תיקנו שאם מת אביה ישיאוה אחיה ואמה, ואין אלו קידושין גמורין ויוצאת במיאון בעלמא בלי גט.

וּשְׁטָרֵי בֵּרוּרִין, וְכָל מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין, הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר. מָצָא בַּחֲפִיסָה אוֹ בִּדְלֶסְקְמָא, תַּכְרִיךְ שֶׁל שְׁטָרוֹת, אוֹ אֲגֻדָּה שֶׁל שְׁטָרוֹת, הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר.

וּשְׁטָרֵי בֵּרוּרִין – שטר שכתובו בו שקיבלו עליהם שני בעלי דין לדון לפני פלוני ופלוני[לב], **וְכָל מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין** – וכן שאר כל מעשה בית דין, כגון שטר חלטאתא[לג], **הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר**, שכל אלו מעשה בית דין הם ואין לחוש שמא נמלכו[לד]. **מָצָא בַּחֲפִיסָה אוֹ בִּדְלֶסְקְמָא** – מצא שטר במיני כלי עור שאין דרך לתת לתוכם שטרות[לה], **תַּכְרִיךְ שֶׁל שְׁטָרוֹת** – או מצא שלשה שטרות או יותר כרוכין יחד, **אוֹ אֲגֻדָּה שֶׁל שְׁטָרוֹת** – או שלשה שטרות אגודים זה בזה[לו], **הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר** – אם התובע אמר איך שמצאם יחזיר לו, שדברים אלו סימנים הם[לז].

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׁטָרֵי בֵּרוּרִין. זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה שְׁטָרוֹת אוֹ יוֹתֵר כְּרוּכִין זֶה בָּזֶה: בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד שֶׁיִּדּוּנוּ לָהֶם: **מָצָא.** **אֲגֻדָּה.** מְשֻׁכָּבִים זֶה עַל זֶה, אָרְכּוֹ שֶׁל שְׁטָרוֹת: **בַּחֲפִיסָה.** חֻמָּת שֶׁל עוֹר קְטַנָּה: זֶה עַל אָרְכּוֹ שֶׁל זֶה: **הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר.** **בִּדְלֶסְקְמָא.** כְּלִי עוֹר שֶׁהַזְּקֵנִים מְצַנִּיעִים דְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן הוּא, שֶׁהַכְּלִי סִימָן בָּהּ כְּלִי תַּשְׁמִישָׁם שֶׁלֹּא יְצַטְרְכוּ לְחַפֵּשׂ כְּשֶׁיֹּאמְרוּ הַבְּעָלִים בִּכְלִי פְּלוֹנִי מָצָאתָ אוֹתָם. וְכֵן תַּכְרִיךְ שֶׁל שְׁטָרוֹת. שְׁלֹשָׁה אֲחֵרֵיהֶם: תַּכְרִיךְ שֶׁל שְׁטָרוֹת. שְׁלֹשָׁה סִימָן הוּא:

מקור חיים

לב. ונקרא שטר בירורין כי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד (סנהדרין פ״ג מ״א). **לג.** כשאין הלוה בפנינו יורדין בית דין לנכסי לוה ומחליטין מנכסיו למלוה לכסות חובו. והיינו כמו אגרת שום שעושים כשהוא בפנינו (תוי״ט). **לד.** שבית דין אין כותבין אלא על מעשה המקויים, כגון אחר שכבר נעשה מעשה החליצה. וגם אין לחשוש לפירעון כי בשטרות אלו אין שייך פרעון (דף כ. רש״י ד״ה הרי זה יחזיר). **לה.** כן דעת הרע״ב שכתב (בד״ה הרי זה יחזיר) שהכלי עצמו סימן כשיאמר הבעלים בכלי פלוני מצאת אותם וכן דעת רש״י, ולא כתוספות (דף כ: ד״ה מצא) שכתבו שאיירי שנתן סימן בדלוסקמא עצמה (תוי״ט). (אמנם בגיטין פ״ג מ״ג פירש הרע״ב שחפיסה ודלוסקמא הם אמתחות שרגילים לתת בהם שטרות ומיירי שיש סימן בהכלי, וכשיטת תוספות כאן). **לו.** בין כרוכים בין אגודים איירי שהם קשורים יחד, אלא שבכרוכין תחילה כורכין אחד, וסביבו מקיפין השני וסביבם השלישי ואח״כ מקיפין בחוט וקושרים. ובאגודים, משכיבין שלשתם אחד על השני וכורכים כולם ביחד וקושרים בחוט. (תוי״ט. וכן גם דעת הרע״ב אלא שקיצר). **לז.** הרע״ב ס״ל שהכלי עצמו סימן כמו שנתבאר לעיל בהערה קודמת. ומשמע גם מלשונו שסובר שאגודה וכריכה סימנים הם, ולדבריו אין צריך גם לומר מנין השטרות כמה היו. ובתוי״ט הקשה עליו שבגמרא משמע שלא די בסימן של אגודה או כריכה לבד אלא צריך גם לומר מנין השטרות שהיו וכמו שפירש״י (דף כ: ד״ה שטרי מכריז).

וְכַמָּה אֲגָדָה שֶׁל שְׁטָרוֹת, שְׁלֹשָׁה קְשׁוּרִין זֶה בָּזֶה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֶחָד הַלּוֶֹה מִשְּׁלֹשָׁה, יַחֲזִיר לַלּוֶֹה, שְׁלֹשָׁה הַלּוִין מֵאֶחָד, יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה. מָצָא שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתָיו וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה טִּיבוֹ, יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלְיָהוּ.

וְכַמָּה אֲגָדָה שֶׁל שְׁטָרוֹת, שְׁלֹשָׁה קְשׁוּרִין זֶה בָּזֶה – שלשה שטרות מושכבים זה על זה וכרוכים וקשורים יחד. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר**, לפעמים אף כשלא מצאם בכלי וגם לא היו קשורים מכל מקום מחזירם[לח], כגון, **אֶחָד הַלּוֶֹה מִשְּׁלֹשָׁה** – אם שלשה השטרות כולם היו על שם לוה אחד, **יַחֲזִיר לַלּוֶֹה**, כי בודאי ממנו נפל שאם נפלו מן המלוים לא היו נמצאים יחד, **שְׁלֹשָׁה הַלּוִין מֵאֶחָד** – ואם כולם ממלוה אחד, **יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה**, שבודאי ממנו נפל. **מָצָא שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתָיו** – אדם שמצא בין שטרותיו שטר הלוואה איך שראובן לוה משמעון כך וכך כסף, **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה טִּיבוֹ** – אינו יודע אם הלוה הפקידו אצלו אחר שפרע השטר, או המלוה הפקידו אצלו ועדיין לא פרוע, או שמא מקצתו פרוע ומטרוחו לו להיות שליש ביניהם עד שייפרע לגמרי, **יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלְיָהוּ** – יהא מונח בידו עד שיבא אליהו ולא יחזיר לא למלוה ולא ללוה.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶחָד הַלּוֶֹה מִשְּׁלֹשָׁה. אִם שְׁלֹשָׁה שְׁטָרוֹת שֶׁל לוֶֹה אֶחָד הֵן שֶׁלָּוֶה מִשְּׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, יַחֲזִירֵם הַמּוֹצֵא לַלּוֶֹה, דְּוַדַּאי מִיָּדוֹ נָפְלוּ, שֶׁאִם מִיָּדָם נָפְלוּ מִי קִבְּצָם לְמָקוֹם אֶחָד. וְדַוְקָא שֶׁהַשְּׁטָרוֹת מְקֻיָּמִים בְּבֵית דִּין. אֲבָל אִם אֵינָם מְקֻיָּמִים חָיְשִׁינַן דִּלְמָא לְקִיּוּמִינְהוּ הוֹלִיכוּם שְׁלֹשָׁה הַמַּלְוִים אֵצֶל סוֹפֵר הַדַּיָּנִים וְנָפְלוּ מִיָּד הַסּוֹפֵר. וְאֵין לָחוּשׁ שֶׁמָּא לְאַחַר שֶׁקִּיְּמוּ אוֹתָם נָפְלוּ מִיָּד הַסּוֹפֵר, דְּלֹא מַשְׁהֵי אֱינִישׁ קְיוּמֵיהּ בִּידֵיהּ דְּסָפְרָא. וְאִם שְׁלֹשָׁה לוִים הֵם, שֶׁלָּוּוּ מֵאָדָם אֶחָד, יַחֲזִירֵם הַמּוֹצֵא לַמַּלְוֶה, שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁמֵּמֶנּוּ נָפְלוּ. וְאִם הָיוּ שְׁלָשְׁתָּן כְּתִיבַת סוֹפֵר אֶחָד, חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא מִיָּד הַסּוֹפֵר נָפְלוּ וְלֹא לָוּוּ מֵעוֹלָם, וּלְפִיכָךְ לֹא יַחֲזִיר: **מָצָא שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתָיו וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה טִּיבוֹ.** אֶצְלוֹ. אִם הַלּוֶֹה הִפְקִידוֹ אֶצְלוֹ אוֹ הַמַּלְוֶה, אוֹ שֶׁמָּא מְקֻצָּתוֹ פָּרוּעַ וּמְסֻרוּהוּ לוֹ לִהְיוֹת שָׁלִישׁ בֵּינֵיהֶם: **יְהֵא מֻנָּח.** בְּיָדוֹ, וְלֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה:

מקור חיים

לח. מאירי.

אִם יֵשׁ עִמָּהֶן סְמָפוֹנוֹת, יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁבַּסְּמָפוֹנוֹת:

אם יֵשׁ עִמָּהֶן סְמָפוֹנוֹת – אדם שמצא בין שטרותיו שטר איך שהוא הלוה לפלוני כסף ומצא גם שובר כתוב בו ששטר הזה פרוע הוא, **יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁבַּסְּמָפוֹנוֹת** – יקיים מה שכתוב בשובר ויחזיק השטר בחזקת פרוע[לט]:

פרק ב - אלו מציאות

משנה א

מצות השבת אבידה (דברים כב)

(א) לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ: (ב) וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ: (ג) וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם:

מקצת דיני השבת אבידה[א]

עשה ולא תעשה

השבת אבידה לישראל היא מצות עשה, שנאמר השב תשיבם לאחיך. והרואה אבידת ישראל ונתעלם ממנה והניחה עובר בלא תעשה שנאמר לא תראה את שור אחיך והתעלמת מהם, ובטל מצות עשה.

לקח את האבידה ולא השיבה, בטל מצות עשה ועבר על שני לאוין, על לא תוכל להתעלם ועל לא תגזול.

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם יֵשׁ עִמָּהֶן סְמָפוֹנוֹת. הַמּוֹצֵא בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שׁוֹבֵר שֶׁנִּכְתַּב עַל אֶחָד מִשְּׁטָרוֹתָיו: **יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁבַּסְּמָפוֹן.** וְהַשְּׁטָר בְּחֶזְקַת פָּרוּעַ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה רָאוּי לַשּׁוֹבֵר הַזֶּה לִהְיוֹת מָנָח בְּיַד הַלָּוֶה וְלֹא בְּיַד הַמַּלְוֶה, אָמְרִינַן הֶאֱמִינוֹ הַלָּוֶה לַמַּלְוֶה. וְאָמַר לְמָחָר תְּנֵהוּ לִי, וְשָׁכַח. וְהוּא שֶׁמָּצָא הַמַּלְוֶה הַשְּׁטָר הַזֶּה שֶׁנִּכְתַּב עָלָיו הַשּׁוֹבֵר, בֵּין הַשְּׁטָרוֹת קְרוּעִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְרַע:

מקור חיים

לט. עיין רע״ב הרבותא בזה, ושאין דין זה אמור אלא אם יש סיבה נוספת לומר שהשטר אכן פרוע, שנמצא בין שטרותיו הקרועים. **א.** ע״פ הרמב״ם הלכות גזילה ואבדה פי״א-ט״ו וטוש״ע חו״מ סימן רס-רסב.

אלו מציאות חייב להכריז

אין המוצא מציאה חייב להכריז אלא דבר שיש בו סימן בגופו או במקומו או בקשריו או במנינו או במדתו או במשקלו, אבל אם אין בו שום סימן אפילו במקומו, כגון שניכר שלא הונח שם בכוונה אלא דרך נפילה בא שם, אינו חייב להכריז.

זוטו של ים

המוצא אבידה בזוטו של ים ובשלוליות של נהר אע"פ שיש בה סימן הרי זו של מוצאה, שנאמר אשר תאבד ממנו ומצאתה, מי שאבודה ממנו ומציוה אצל כל אדם יצאת זו שאבודה ממנו ומכל אדם, שזה ודאי נתיאש ממנה.

הכרזה

המוצא אבדה שהוא חייב להחזירה חייב להכריז עליה ולומר מי שאבד לו מין פלוני יבוא ויתן סימנין ויטול.

הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהיה המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו.

יאוש שלא מדעת

מצא דבר שאין בו סימן אבל עדיין לא הרגישו הבעלים שנאבד מהם, אסור לקחת אע"פ שכשיתוודע להם שנאבד בודאי יתייאשו שהרי אין בו סימן. וזהו הנקרא יאוש שלא מדעת, וקי"ל כאביי (דף כא:) שלא הוי יאוש. עבר ולקחה חייב להחזירה אע"פ שאחר כך נתייאשו הבעלים, כיון שבא לידו קודם יאוש (סי' רס"ב ס"ג).

ונחלקו הפוסקים אי יהא מונח אצלו עד שיבא אליהו כמו אבידה שהוכרז ולא נמצאו הבעלים, או שמותר להשתמש בו אלא שאם יבאו הבעלים חייב להחזיר להם.

ואם לקחו אחר יאוש אינו חייב להחזיר אף שבאו הבעלים (ש"ך סי' רס ס"ק כו).

טביעות עין

המוצא דבר שאין בו סימן אינו חייב להכריז, כדפרישנא. ואם הוא דבר שאפשר שיכירנו בעליו בטביעות עין, כגון שהוא ישן ונשתמש בו כבר, אם התובעו תלמיד חכם ואומר שמכירו בטביעות עין שזהו הכלי שנאבד לו, חייב להחזירו (טור סו"ס רסב).

א **אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, וְאֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז. אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין, מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת, כִּרְיכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,** **אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ** – איזו מציאות הן של המוצאן, **וְאֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז** – ואיזו מהן חייב להכריז עליהן. **אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ** – אלו הם המציאות שהן שלו ומותר לקחת אותן ואינו צריך להכריז, **מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין, מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת**, שניכר הדבר שלא הונחו שם בכוונה אלא דרך נפילה באו שם[2], **כִּרְיכוֹת** – עמרים קטנים **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**, שהכל דשים עליהם ואפילו היה בהם סימן נפסד הסימן מחמת הדריכה עליהם[3],

רבינו עובדיה מברטנורא

א אֵלּוּ מְצִיאוֹת. מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִים. אֵיאַשׁ וְהֶפְקֵר הֵן. וְהֵינוּ טַעֲמָא סְתָמָן נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים וְהֶפְקֵר דְּכֻלְּהוּ: **כִּרְיכוֹת.** עֲמָרִים קְטַנִּים: הֵם: **מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת.** הוֹאִיל וְאֵין **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.** שֶׁהַכֹּל דָּשִׁים עֲלֵיהֶם, לְהֶם סִימָן נִכָּר, כֶּבֶר אִיאֲשֵׁי וַאֲפִלּוּ הָיָה בָּהֶן סִימָן, נִפְסָד:

מקור חיים

ב. כיון שקי"ל כאביי שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, מוכרחים לומר שכל הדברים שבמשנה הם דברים שאדם עשוי לדעת שנאבדו וכבר נתיאש מהם לפני שהלה מוצאן. ומיירי שניכר שדרך נפילה באו שם ולכן גם אין סימן במקומן. (אבל בפירות המפוזרין איתא בגמרא שאיירי שניכר שהבעלים הניחם שם על דעת להפקירם, ולא איירי דרך נפילה כמו שאר הדברים. אמנם הרמב"ם כתב שגם בפירות אם מצאם דרך נפילה מותר לקחת אותם כי מידי דמיכל הוא וחשיבי על האובד למשמש בהו וידע מיד בנפילתן, ובב"י ודרישה (סימן רסב) כתבו בשם הרמב"ן שדעת הרמב"ם שלמסקנת הסוגיא יש לפרש שגם פירות איירי דרך נפילה כשאר כל הדברים שבמשנה. הרע"ב שכתב סתמן נתייאשו הבעלים והפקר הם, מפרש כשיטת הרמב"ם). וטעם שכל הדברים שבמשנה יש לסמוך שבאו דרך נפילה וכבר ידעו הבעלים ונתייאשו כתב הטור (סי' רסב ס"ו) וז"ל, מעות, אדם ממשמש בכיסו כל שעה, וכן לשונות דארגמן חשיבי, ועיגולי דבילה וככרות ומחרוזות מידי דמיכל הוא וחשיבי וממשמשי בהו, וגיזי צמר ואניצי פשתן מחמת כובדן מרגיש בנפילתן וכיון שאין בהם סימן מתייאש מיד שגם במקומן אין סימן שלכל אלו אין דרך להניח על גבי קרקע ודרך נפילה באו שם ואין ידוע מקומן, עכ"ל. **ג.** רע"ב. והיא דעת רבה בשמעתין (דף כב:) שס"ל שכיון ששכיח שהסימן נפסד מתייאשים הבעלים מיד. אבל רבא חולק וסובר שסימן העשוי לידרס הוי סימן משום שאין הבעלים מתייאשים. ולדידיה איירי בכריכות שאין בהם סימן, ואם הם ברשות היחיד חייב להכריז (כבמשנה ב) משום שמקום הוי סימן, וברה"ר אינו מכריז שכיון שהם קטנים הם מתגלגלים ברגלי אדם ובהמה ואינם נמצאים במקום שהיו. וברע"א תמה על הרע"ב שפירש כרבה. שמסקנת הש"ס כרבא והלכתא כוותיה שסימן העשוי לידרס הוי סימן ומקום הוי סימן, ולא כרבה שסובר סימן העשוי לידרס לא הוי סימן ומקום לא הוי סימן (שני אלו תלויים זה בזה כדאיתא בתוספות שם ד"ה ורבה).

וְעִגּוּלֵי דְּבֵלָה, כִּכָּרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם, מַחֲרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים, וַחֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר, וְגִזֵּי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָן, וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁנּוּי, חַיָּב לְהַכְרִיז. כֵּיצַד. מָצָא עִגּוּל וּבְתוֹכוֹ חֶרֶס, כִּכָּר וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר,

וְעִגּוּלֵי דְּבֵלָה – תאנים יבשות הנדבקין יחד[ד], **כִּכָּרוֹת שֶׁל נַחְתּוֹם**, אין בהם סימן שכולם שוים. אבל של בעל הבית יש להם סימן, **מַחֲרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים** – דגים תלויים יחד על חוט[ה], **וַחֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר, וְגִזֵּי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָן** – וגיזי צמר הבאות ממקום גזיזתן שעדיין לא נתקנו[ו], **וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן** – אגודות של פשתן מנופץ, **וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן** – צמר משוך כמין לשון וצבוע ארגמן, **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**, משום שאין בהם סימן ניכר, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**[ז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁנּוּי** – כל דבר שיש בו שינוי אפילו שינוי שראוי לבא מאליו, **חַיָּב לְהַכְרִיז. כֵּיצַד. מָצָא עִגּוּל** של דבילה **וּבְתוֹכוֹ חֶרֶס** – חתיכת חרס, ולפעמים נופלת בעיגול שלא מדעת, **כִּכָּר וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת** – או ככר של נחתום ובתוכו מעות, ולפעמים נופלות מעות תוך עיסה שלא מדעת[ח]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁל נַחְתּוֹם. אֵין בָּהֶם סִימָן, שֶׁכֻּלָּם מִבֵּית הָאֻמָּן, כִּדְקָתָנֵי סֵיפָא: וּלְשׁוֹנוֹת שָׁוִים. אֲבָל שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת יֵשׁ לָהֶם שֶׁל אַרְגָּמָן. צֶמֶר צָבוּעַ אַרְגָּמָן, וּמְשׁוּךְ סִימָן: הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָן. לַאֲפוּקֵי הַבָּאוֹת כְּמִין לָשׁוֹן: מָצָא עִגּוּל. שֶׁל דְּבֵלָה:

מקור חיים

ד. אחר שנתייבשו התאנים בשדה דורסין אותם בכלי עגול והן נדבקין יחד ונעשים כגבינה והן הנקראין עגולי דבילה (ביצה דף ג: רש״י ד״ה ליטרא קציעות). **ה.** כן היה דרך הדייגים לחרוז כמה דגים יחד בחוט. **ו.** והן כשאר כל גיזות המדינה (ולכן נקראו הבאות ממדינתן) ובא לאפוקי הבאות מבית האומן כדקתני סיפא (רש״י). **ז.** בהרבה ספרים אין גורסין דברי ר״מ, ובתוי״ט כתב שכן גירסת הרע״ב ולפיכך לא חש לומר שאין הלכה כרבי יהודה, כי כלל מפורסם הוא שהלכה כת״ק כשנשנה בסתם. **ח.** וחולק בזה על ת״ק שכתב סתמא שעגול של דבילה וככרות של נחתומין אין צריך להכריז. שדעת הת״ק שכיון שרגילות לבא מאיליו מסתמא לא ידע ורבי יהודה ס״ל שיש לחשוש שמא ידע שנפל שם (דף כג. תוד״ה סימן הבא מאיליו).

כָּל כְּלֵי אֶנְפּוֹרְיָא אֵינוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז:

כָּל כְּלֵי אֶנְפּוֹרְיָא – כלים חדשים שאין לבעלים בהם טביעת העין ואין בהם סימן, **אֵינוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז**ט:

ב וְאֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז, מָצָא פֵּרוֹת בִּכְלִי אוֹ כְלִי כְּמוֹת שֶׁהוּא, מָעוֹת בְּכִיס אוֹ כִיס כְּמוֹת שֶׁהוּא, צְבוּרֵי פֵּרוֹת, צְבוּרֵי מָעוֹת, שְׁלֹשָׁה מַטְבְּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה,

וְאֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז, מָצָא פֵּרוֹת בִּכְלִי, והכלי יש בו סימן, **אוֹ כְלִי כְּמוֹת שֶׁהוּא** – או מצא כלי ריקן, **מָעוֹת בְּכִיס אוֹ כִיס כְּמוֹת שֶׁהוּא, צְבוּרֵי פֵּרוֹת, צְבוּרֵי מָעוֹת**י, **שְׁלֹשָׁה מַטְבְּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה** – או אם מצא שלשה מטבעות זה על זה,

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶנְפּוֹרְיָא. כֵּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא שָׁבַעְתָּן הֲוֵי סִימָן. וְהַמּוֹצֵא מְצִיאָה בְּסָרַטְיָא וּפְלַטְיָא גְּדוֹלָה בְּעִיר שֶׁרַבָּה נָכְרִים, אֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָן אֵינוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז. וּבְעִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל, חַיָּב לְהַכְרִיז: **ב בִּכְלִי.** וּכְלִי יֵשׁ בּוֹ סִימָן: **כְּמוֹת שֶׁהוּא.** רֵיקָן: **צְבוּרֵי פֵּרוֹת.** סִימָנָן, מִנְיָן אוֹ מָקוֹם: **שְׁלֹשָׁה מַטְבְּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה.** אוֹ יוֹתֵר. וְהַמַּכְרִיז מַכְרִיז מַטְבְּעוֹת מָצָאתִי, וְזֶה בָּא וְאוֹמֵר כָּךְ וְכָךְ הָיוּ וְהָיוּ מָנוּחִים זֶה עַל זֶה:

מקור חיים

ט. אבל כלים ישנים שיש לומר שיש לבעליהם טביעות עין חייב להכריז שמא של ת״ח הם שמחזירים לו בטביעות עין. (ראה הקדמת הפרק. ונחלקו הפוסקים אם דוקא במקום ששכיחים תלמידי חכמים חייב להכריז). (סרטיא ופלטיא שכתב הרע״ב, פירש בערוך סרטיא מקום שהולכין שם רבים תדיר והוא דרך המלך. פלטיא, שוק גדול של מקח וממכר. תוי״ט). י. לרבא שסובר מקום הוי סימן תני צבור פירות וצבור מעות לשון יחיד, כי כיון שצבורים הם ודאי הונחו שם ולא נפלו ומכריז המקום והלה יאמר שאבד שם צבור פירות או מעות. ולרבה דמקום לא הוי סימן, תני צבורי לשון רבים, ומנין הצבורים הוי סימן.

כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְכָרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְגִזֵּי צֶמֶר הַלְּקוּחוֹת מִבֵּית הָאֻמָּן, כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז:

כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד – או עומרים קטנים ברשות היחיד כגון שדה זרועה שאין הרבה בני אדם דורכים בה[א], **וְכָרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְגִזֵּי צֶמֶר הַלְּקוּחוֹת מִבֵּית הָאֻמָּן, כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז**, כי לכל אלו יש סימן והבעלים אינם מתייאשים:

משנה ג

אבידה שנמצאה במקום המשתמר שונה דינה מאם נמצאה במקום שאין משתמר, כדלהלן:

מקום משתמר לגמרי

בכל ענין לא יגע בה, בין דרך הינוח בין דרך נפילה בין יש בה סימן בין אין בה סימן. כי אין זו אבידה.

במקום שאין משתמר כלל

אם אין בה סימן והיא דרך נפילה הרי היא שלו[ב]. ובדרך הינוח, אם המקום סימן נוטל ומכריז, ואם אין המקום סימן[ג] הרי היא שלו[ב].

ואם יש בה סימן בכל אופן נוטל ומכריז ואף בודאי הינוח.

משתמר קצת

אם אין בה סימן והיא ודאי דרך נפילה, הרי היא שלו[ב]. אבל בהינוח או אפילו ספק הינוח, לא יגע בו. כי שמא בעליו יחזרו לקחת ולא ימצאו ונמצא שהפסידם כי אין להם סימן להכריז עליהם.

ואם יש בה סימן והיא ספק הינוח נוטל ומכריז[ד].

ג מָצָא אַחַר הַגַּפָּה אוֹ אַחַר הַגָּדֵר מָצָא אַחַר הַגַּפָּה[ט], אוֹ אַחַר הַגָּדֵר,

---

רבינו עובדיה מברטנורא

ג אַחַר הַגַּפָּה. סְתִימַת כֹּחֶל שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל קָנִים: **גָּדֵר.** שֶׁל אֲבָנִים:

מקור חיים

יא. לרבא איירי אף באין בהם סימן אבל המקום הוא סימן כי כיון שאין שכיחי בה רבים נשארות במקום אחד. ולרבה איירי שיש בהם סימן ואינה עשויה לידרס כיון שאין רבים מצויין (עיין לעיל הערה ג). **יב.** אם אין בה חשש יאוש שלא מדעת, כגון שהיא מהדברים שאדם ממשמש בהם. **יג.** כגון במקום דמתגלגל ברגלי בהמה. **יד.** ובודאי הינוח, לר"ן לא יגע בה ולתוספות אף בודאי הינוח נוטל ומכריז. (כל הקדמה זו היא ע"פ תורע"א). **טו.** רע"ב כתב גפה היא סתימת

גּוֹזָלוֹת מְקֻשָּׁרִין, אוֹ בִּשְׁבִילִין שֶׁבַּשָּׂדוֹת, הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן. מָצָא כְּלִי בָּאַשָּׁפָה, אִם מְכֻסֶּה, לֹא יִגַּע בּוֹ, אִם מְגֻלֶּה, נוֹטֵל וּמַכְרִיז. מָצָא בְּגַל אוֹ בְּכֹתֶל יָשָׁן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. מָצָא בְּכֹתֶל חָדָשׁ,

גּוֹזָלוֹת מְקֻשָּׁרִין – מצא גוזלות מקושרין מונחין אחורי הגפה או הגדר, **אוֹ בִּשְׁבִילִין שֶׁבַּשָּׂדוֹת** – או שמצאן בשבילין שבשדות, **הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן**, שמקומות אלו משתמרין במקצת ואמרינן שבעליהם הניחם בכוונה ויבאו ליטלם[יז]. **מָצָא כְּלִי בָּאַשָּׁפָה** – אם מצא כלי שיש בו סימן באשפה שאין הדרך לפנותה, **אִם מְכֻסֶּה** – אם הכלי מכוסה וטמון בתוך האשפה, **לֹא יִגַּע בּוֹ**, כי הוא מקום המשתמר[יח], **אִם מְגֻלֶּה** – אבל אם הוא מגולה ומונח על ראש האשפה, **נוֹטֵל וּמַכְרִיז**, כי זהו מקום שאין משתמר כלל וכיון שיש בו סימן נוטל ומכריז. **מָצָא בְּגַל אוֹ בְּכֹתֶל יָשָׁן** – מצא חפץ שהעלה חלודה וניכר שהוא שם הרבה זמן בגל אבנים או בכותל ישן[יט], **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**[כ]. **מָצָא בְּכֹתֶל חָדָשׁ** – ואם מצא בתוך חור שבכותל חדש שהוא סמוך לרשות הרבים,

רבינו עובדיה מברטנורא

גּוֹזָלוֹת מְקֻשָּׁרִין. בְּכַנְפֵיהֶן. דְּכְלֵי עָלְמָא הָכִי מְקַטְּרֵי לְהוּ, וְקֶשֶׁר כָּזֶה לֹא הָוֵי סִימָן: **לֹא יִגַּע בָּהֶן.** דְּאָמְרִינַן הָנֵי אֱינַשׁ אַצְנְעִינְהוּ וְאִי שָׁקֵיל לְהוּ מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לְבַעַל הַגַּל וּלְבַעַל לֵית לְהוּ לְמָרִיהוּ סִימָנָא בְּגַוַּיְהוּ. הַכֹּתֶל שֶׁל אֻמּוֹרַיִים שֶׁהוֹרִישׁוּ אֲבוֹתֵינוּ הִלְכָךְ לִשְׁבָקִינְהוּ עַד דְּאָתֵי מָרַיְהוּ הָיָה. וּבְלֵבַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ חֶלְדָּה רַבָּה, וְשָׁקֵיל לְהוּ: **מְכֻסֶּה לֹא יִגַּע בּוֹ.** שֶׁנִּכְּר שֶׁמְּזַמֵּן הַרְבֵּה הָיָה טָמוּן שָׁם:

מקור חיים

כותל של עץ או של קנים, וגדר הוא של אבנים, וכן הוא ברש"י. אבל בפאה (פ"ו מ"ב) ובמקומות אחרים פירש כהר"ש שגפה היא גדר אבנים סדורות בלי טיט (מלא"ש). **טז.** ואין בהם סימן, וגם המקום לא הוי סימן כיון שמדדין. והוא ספק הינוח שאין בו סימן במקום המשתמר קצת ולכן לא יגע בו, כמבואר בהקדמת המשנה. **יז.** שהוא מקום המשתמר לגמרי ולכן אף שיש בו סימן לא יגע בו. **יח.** ישן ר"ל שאין זוכרין מי בנאו ולא היו מימות עולם בחזקת זה שדר בו עתה ובחזקת אבותיו, וחדש ר"ל שידוע שאבותיו של זה הוא עתה שלו בנאוהו ולא יצא מרשותם מעולם (תוי"ט). **יט.** שאנו אומרים של נכרים היו (אבל אם זוכרין שבנאוהו ישראלים אחרים הוה דינו שיהא מונח עד שיבא אליהו מפני שיש להסתפק של מי הוא (פרישה סימן רס)).

מֻחֲצִיו וְלַחוּץ, שֶׁלּוֹ, מֻחֲצִיו וְלִפְנִים, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה מַשְׁכִּירוֹ לָאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ:

מֻחֲצִיו וְלַחוּץ, שֶׁלּוֹ – אם מצאו מחצי עוביו של כותל ולצד רשות הרבים, הרי זה שלו[כ], **מֻחֲצִיו וְלִפְנִים, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת**[כא]. **אִם הָיָה מַשְׁכִּירוֹ לָאֲחֵרִים** – אם בעל הבית לא היה דר בתוך הבית אלא היה משכירו לאחרים, וניכר שזה נאבד מאחד הדיירים ולא הונח שם, **אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**[כב]:

ד מָצָא בַחֲנוּת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. בֵּין הַתֵּבָה וְלַחֲנָוָנִי, שֶׁל חֲנָוָנִי.

מָצָא בַחֲנוּת – מצא אבידה שאין בה סימן בחנות, **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ** – שהבעלים מתייאשים ממנה משום שרבים נכנסים לשם. **בֵּין הַתֵּבָה** – אם מצאה בין התיבה שמונחת לפני החנוני **וְלַחֲנָוָנִי, שֶׁל חֲנָוָנִי**, כי מה שנמצא שם לא נפל אלא מן החנוני.

רבינו עובדיה מברטנורא

מֻחֲצִיו וְלַחוּץ. בְּאֶחָד מֵחֲרֵי כֹּתֶל הַסְּמוּכִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים. אִם מָצָאָה מֻחֲצֵי עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל וְלַחוּץ, דְּאָמְרִינַן אֶחָד מִבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים נָתְנוּ שָׁם וְשָׁכַח, וְחָלְדָה שֶׁעָלָיו מוֹכַחַת שֶׁמִּזְּמַן הָרַבֵּה הָיָה שָׁם וּבְדַאי נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים. וְדִין זֶה דְּוָקָא בִּלְשׁוֹן זָהָב וַחֲתִיכַת כֶּסֶף וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם הָיָה כְּלִי וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת, אִם פִּי הַכְּלִי לַחוּץ הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ, וְאִם פִּי הַכְּלִי לִפְנִים הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת: **אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**. דְּלֹא יָדַע דְּמֵאן נִינְהוּ, וּבְעָלְיָו נוֹאֲשׁוּ: **ד מָצָא בַחֲנוּת הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**. בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן מַיְרֵי. דְּהַהוּא דְּנָפַל מִנֵּיהּ מִיָּאֵשׁ, שֶׁהַכֹּל נִכְנָסִים לְשָׁם: **בֵּין תֵּבָה**. שֶׁהַחֲנָוָנִי יוֹשֵׁב לְפָנֶיהָ, וְתָמִיד נוֹטֵל מִמֶּנָּה, וְנוֹתֵן לְפָנָיו וּמוֹכֵר, וּמָעוֹת שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ נוֹתֵן בְּתוֹכָהּ, וְלֹא נָפַל שׁוּם דָּבָר אֶלָּא מִיַּד חֲנָוָנִי:

מקור חיים

כ. שאנו אומרים שאחד מבני רשות הרבים הניחו שם ושכחו, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **כא.** אם בעה"ב טוען שזה ממון שלו, או שהוא ירש הבית ממורישיו וטוען שמא שלו הם. אבל אם הודה שהן מציאה הרי הן של מוצא, כי אין חצרו קונה לו כיון שבשעה שבא לחצרו היה לפני יאוש ונמצא שהוא יאוש שלא מדעת וקי"ל יאוש שלא מדעת לא קנה (תוי"ט). **כב.** ומיירי שהשוכר האחרון היה נכרי, או שהיו דרים ב' נכרים עם ישראל א' דכיון דרוב עכו"ם מתייאש, א"נ תולין דמרוב עכו"ם נאבד. אבל אי לא"ה הולכין בתר שוכר האחרון (תוי"ט).

לִפְנֵי שֻׁלְחָנִי, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. בֵּין הַכִּסֵּא וְלַשֻּׁלְחָנִי, הֲרֵי אֵלּוּ לַשֻּׁלְחָנִי. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ חֲבֵרוֹ פֵּרוֹת, וּמָצָא בָהֶן מָעוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. אִם הָיוּ צְרוּרִין, נוֹטֵל וּמַכְרִיז:

לִפְנֵי שֻׁלְחָנִי – מצא מעות לפני מחליף מעות, אם מצאן לפני השלחן שעליו מחליפים המעות, **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ** – דאמרינן מן הבאים להחליף מעות נפלו ואין בהם סימן, **בֵּין הַכִּסֵּא וְלַשֻּׁלְחָנִי** – ואם נמצאו בין הכסא שהשלחן מונח עליו ובין השלחני, **הֲרֵי אֵלּוּ לַשֻּׁלְחָנִי**, שמן השלחני נפלו. **הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ חֲבֵרוֹ פֵּרוֹת, וּמָצָא בָהֶן מָעוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ**, כי איירי שהמוכר או השולח הוא תגר שקנה הפירות מהרבה אנשים ולכן אי אפשר לדעת מעות אלו ממי הם ונתייאשו הבעלים. **אִם הָיוּ צְרוּרִין, נוֹטֵל וּמַכְרִיז**, כי הקשר או המנין הוי סימן ולא נתייאשו:

משנה ה

(ג) וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמוֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם:

ה אַף הַשִּׂמְלָה הָיְתָה בִכְלָל כָּל אֵלֶּה. לָמָּה יָצְאת. לְהָקִישׁ אֵלֶיהָ, לוֹמַר לְךָ, מַה שִּׂמְלָה מְיֻחֶדֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָנִים

אַף הַשִּׂמְלָה הָיְתָה בִכְלָל כָּל אֵלֶּה – אף השמלה היתה בכלל ׳וכן תעשה לכל אבדת אחיך׳. **לָמָּה יָצְאת** – למה הוציאה התורה מן הכלל וכתב ׳וכן תעשה לשמלתו׳. **לְהָקִישׁ אֵלֶיהָ** – להקיש כל שאר האבידות אליה, **לוֹמַר לְךָ, מַה שִּׂמְלָה מְיֻחֶדֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָנִים**, כי סתם שמלה יש בה סימן,

רבינו עובדיה מברטנורא

לִפְנֵי שֻׁלְחָנִי הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. דְּאָמְרִינַן מִן הַבָּאִים לְהַחֲלִיף מָעוֹת נָפְלוּ, שֶׁהֲרֵי הַשֻּׁלְחָן מַפְסִיק בֵּין שֻׁלְחָנִי לְמָעוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ, וְאִם מִן הַשֻּׁלְחָנִי הֵם הָיָה לָהֶם לְהָמָּצֵא בֵּינוֹ וְלַכִּסֵּא שֶׁהַשֻּׁלְחָן מֻנָּח עָלָיו: הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ וְכוּ'. וּכְגוֹן שֶׁחֲבֵרוֹ זֶה תַּגָּר שֶׁלָּקַח תְּבוּאָה זוֹ אוֹ פֵּרוֹת הַלָּלוּ מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה וְלֹא יָדַע דְּמַאן נִינְהוּ, וְכֵיוָן דְּלֵית בְּהוּ סִימָן נִתְאַשׁוּ הַבְּעָלִים. אֲבָל אִם זֶה שָׁמַכַר אֶת הַפֵּרוֹת לְקָטָן הוּא עַצְמוֹ מִן הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ, שָׁוְודַאי הַמָּעוֹת הַלָּלוּ שֶׁלּוֹ הֵן, חַיָּב לְהַחֲזִיר: **וְאִם הָיוּ צְרוּרִים**. הַקֶּשֶׁר אוֹ מִנְיַן שֶׁלָּהֶם הֲוֵי סִימָן: **ה בִּכְלָל כָּל אֵלֶּה**. בִּכְלַל כָּל אֲבֵדַת אָחִיךָ: וְלָמָּה יָצְאת. וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ: מַה שִּׂמְלָה מְיֻחֶדֶת. סְתָם שִׂמְלָה יֵשׁ בָּהּ סִימָן, וְכָל שִׂמְלָה יֵשׁ לָהּ בְּעָלִים תּוֹבְעִים אוֹתָהּ, שֶׁנַּעֲשֵׂית בִּידֵי אָדָם וְלֹא בָּאת מִן הַהֶפְקֵר:

וְיֵשׁ לָהּ תּוֹבְעִים, אַף כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָנִים וְיֵשׁ לוֹ תּוֹבְעִים, חַיָּב לְהַכְרִיז: **וְיֵשׁ לָהּ תּוֹבְעִים** – ושמלה יש לה בעלים שתובעים אותה שהרי נעשית בידי אדם ולא באת מן ההפקר[כג], **אַף כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָנִים וְיֵשׁ לוֹ תּוֹבְעִים, חַיָּב לְהַכְרִיז**, אבל דבר שאין לו תובעים, שהבעלים נתייאשו ממנו אין חייב להכריז[כד]:

וְעַד מָתַי חַיָּב לְהַכְרִיז. עַד כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ בּוֹ שְׁכֵנָיו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ רְגָלִים, וְאַחַר הָרֶגֶל הָאַחֲרוֹן שִׁבְעָה יָמִים, כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵיתוֹ שְׁלֹשָׁה: **וְעַד מָתַי חַיָּב לְהַכְרִיז. עַד כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ בּוֹ שְׁכֵנָיו** – עד כדי ששכני מקום שנמצאה שם האבידה ישמעו ההכרזה[כה], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ רְגָלִים** – צריך להכריז בירושלים שלש רגלים[כו], **וְאַחַר הָרֶגֶל הָאַחֲרוֹן שִׁבְעָה יָמִים** – ואחר רגל השלישי מתעכב שם המכריז שבעה ימים, **כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵיתוֹ שְׁלֹשָׁה** – כדי שיהא שהות לבעל האבידה לחזור לביתו דרך שלשה ימים ולבדוק שם אם נאבד לו,

רבינו עובדיה מברטנורא

אַף כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹבְעִים. לְמִעוּטֵי מִידֵי דְּמִיָּאֵשׁ. וְיֵאוּשׁ הוּא, דְּשָׁמְעִינַן הָכָא דְּאָמַר יַי לֵיהּ לְחֶסְרוֹן כִּיס: **וְשִׁכֵּנָיו.** שְׁכֵנֵי מָקוֹם שֶׁנִּמְצֵאת בּוֹ הָאֲבֵדָה, שֶׁמָּא שְׁלָהֶן הִיא: **כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ כָּל אֶחָד לְבֵיתוֹ בְּשִׁלְשָׁה יָמִים.** מִשֶּׁיִּשְׁמַע הַהַכְרָזָה, וְיֵדַע אִם אָבַד לוֹ כְּלוּם, שֶׁיְּהֵא מוֹדִיעַ לִשְׁכֵנָיו וְלִמְיַדָּעָיו וְדַיּוֹ: וְאִם יִרְאֶה שֶׁאָבַד יַחֲזוֹר שְׁלֹשָׁה וְיַכְרִיז יוֹם אֶחָד אֲנִי אֹבֵדְתִּי וְאֵלּוּ סִימָנֶיהָ. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַכְרִיזִין בְּכָל כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וּמִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין דְּאָמְרֵי אֲבֵדְתָּא לְמַלְכָּא, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא מוֹדִיעַ לִשְׁכֵנָיו וְלִמְיַדָּעָיו וְדַיּוֹ:

מקור חיים

כג. לשון הרע״ב, סתם שמלה יש בה סימן וכל שמלה יש לה בעלים תובעים אותה, שנעשית בידי אדם ולא באת מן ההפקר, וכן לשון רש״י. (ונ׳ כוונתם שכיון שכל שמלה נעשית בידי אדם ולא באה מן ההפקר סתמא יש לה תובעים, אבל ודאי יתכן שמלה בלי תובעים כגון שהפקירה הבעלים). **כד.** ומכאן שאבידה שנתייאשו הבעלים ממנה שלו היא ואינו חייב להכריז (דף כז. תוד״ה מה שמלה. אבל בב״ק דף סו. פירש רש״י שדין יאוש באבידה נלמד ממה שהתירה התורה אבידה ששטפה נהר הואיל ונתייאשו הבעלים). **כה.** לרבי מאיר די אם שכני המקום ישמעו ההכרזה, ואין צורך להכריז בפני כל ישראל (מאירי). **כו.** לרבי יהודה צריך להכריז בירושלים במעמד כל ישראל, ולא עוד אלא שיהא מכריז ובא שלש רגלים שמא יש מי שנאנס בראשונים ולא שמע (שם).

וְיַחֲזוֹר שְׁלֹשָׁה וְיִכְרְיז יוֹם אֶחָד: **וְיַחֲזוֹר שְׁלֹשָׁה** – ואם נאבד לו יחזור שלשה ימים[כז], **וְיִכְרְיז יוֹם אֶחָד** –

וכשחוזר יכריז יום אחד אני אבדתי ואלו סימניה[כח]:

משנה ז

(דברים כב ב) וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ:

ג' מיני סימנים

א] סימנים מובהקים ביותר, כגון שטר שיש בו נקב בצד אות פלוני, וכיוצא בזה, ואלו הסימנין מחזירין עליהם אבדה דבר תורה לדברי הכל והרי הן כעדים.

ב] סימנים חשובים, כגון מדת ארכו ומדת רחבו וכן משקלו וכיוצא בזה, מחזירין עליהם אבידה, אמנם היא מחלוקת בגמרא (דף כו:) אם הם דאורייתא או מדרבנן.

לפעמים כשהגמרא אומרת סימנין מובהקים הכוונה לסימנים חשובים אלו.

ג] סימנים גרועין, כגון צבע הבגד או ארוך וקצר, אין מחזירין עליהם האבידה (תוס"ד ה"ה פי"ג ה"ג).

ז אָמַר אֶת הָאֲבֵדָה וְלֹא אָמַר סִימָנֶיהָ, לֹא יִתֶּן לוֹ. וְהָרַמַּאי, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר סִימָנֶיהָ, לֹא יִתֶּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב) עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ, פִּי שֶׁאָמַר סִימָנֶיהָ, לֹא יִתֶּן לוֹ[כט], שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב) עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ,

אָמַר אֶת הָאֲבֵדָה – אמר התובע רק מין האבידה שאבד כגון טלית או גלימא, **וְלֹא אָמַר סִימָנֶיהָ** – ולא אמר סימן חשוב כגון מדת ארכה ורחבה אלא אמר גדול או קטן או אמר צבע הבגד, **לֹא יִתֶּן לוֹ. וְהָרַמַּאי, אַף עַל**

מקור חיים

כז. אע"פ שבמסכת תענית (פ"א מ"ג) תנן ט"ו יום לנהר פרת, לא הטריחו רבנן באבידה יותר מדאי (גמרא, הובא בתוי"ט). **כח.** כן ביארו רש"י ורע"ב שבעל האבידה מכריז ביום השביעי כשחוזר שהוא אבד האבידה שהוכרז. (אבל רמב"ם ותוספות מפרשים שהמוצא הוא שמכריז שוב ביום השביעי). **כט.** הרב המגיד (פי"ג ה"ג) כתב שלפי הרמב"ם ה"פ והרמאי אין מחזירין לו אפילו בסימנים מובהקים לגמרי כגון נקב בצד אות פלוני, ואין מחזירין לו אלא אם יביא עדים שהוא שלו. ויש חולקים וסוברים שרק בסימן דרישא דהיינו סימנים חשובים אין מחזירים לו אבל סימנים מובהקים מחזירין אף לרמאי (עיין סי' רס"ז טור וב"י ודרישה).

עַד שֶׁתִּדְרֹשׁ אֶת אָחִיךָ אִם רַמַּאי הוּא אִם אֵינוֹ רַמַּאי. כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל, יַעֲשֶׂה וְיֹאכַל. וְדָבָר שֶׁאֵין עוֹשֶׂה וְאוֹכֵל, יִמָּכֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ. מַה יֶּהֱא בַּדָּמִים. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן.

עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא אם אינו רמאי[ל]. כל דבר שעושה ואוכל – מצא חפץ שעושה מלאכה ושכר פעולתו מכסה הוצאת אכילתו, **יעשה ויאכל. ודבר שאין עושה ואוכל** – שאין עשייתו מכסה הוצאת אכילתו, **ימכר, שנאמר (שם) והשבתו לו, ראה היאך תשיבנו לו** – ראה שהחשבה תהא השבה חשובה[לא]. **מה יהא בדמים** – מה יעשה עם הדמים עד שיבא בעל האבידה. **רבי טרפון אומר, ישתמש בהן, לפיכך אם אבדו חייב באחריותן**, שכיון שיש לו רשות להשתמש בהן הרי הוא עליהם כשואל ואם אבדו אפילו באונס[לב] חייב באחריותן.

רבינו עובדיה מברטנורא

ז כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל. אִם הָאֲבֵדָה דָּבָר שֶׁיְּכוֹלִים לְהַאֲכִילוֹ אֶת שְׂכַר מַעֲשָׂיו, כְּגוֹן שׁוֹר וַחֲמוֹר: יַעֲשֶׂה וְיֹאכַל. וְלֹא יִמְכֹּר אוֹתוֹ הַמּוֹצֵא, שֶׁכָּל אָדָם נוֹחַ לוֹ בִּבְהֶמְתּוֹ שֶׁהִכִּירָה בּוֹ כְּבָר וְלִמְּדָהּ לְרְצוֹנוֹ. וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַטְפֵּל בָּהּ לְעוֹלָם, אֶלָּא תַּרְנְגֹלֶת וּבְהֵמָה גַּסָּה מְטַפֵּל בָּהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. עֲגָלִים וּסְיָחִים שֶׁל רְעִיָּה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין מְגַדְּלִים אוֹתָם לְפַטֵּם, וְכֵן גְּדָיִים וּטְלָאִים, מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים. וַעֲגָלִים שֶׁל פִּטּוּם מְטַפֵּל בָּהֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם. אֲוָזִין וְתַרְנְגֹלִים זְכָרִים, הַקְּטַנִּים מְטַפֵּל בָּהֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַגְּדוֹלִים שֶׁאוֹכְלִים הַרְבֵּה מְטַפֵּל בָּהֶן שְׁלֹשָׁה יָמִים. מִכָּאן וָאֵילָךְ לוֹקֵחַ אוֹתָם הוּא לְעַצְמוֹ בְּשׁוּמָא כְּפִי שָׁוְיָן, אוֹ מוֹכְרָן לַאֲחֵרִים וּמֵנִיחַ הַדָּמִים אֲצָלוֹ: לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. כֵּיוָן דְּשָׁרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּהוּ, אַף עַל גַּב דְּלֹא אִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוּ כְּמָאן דְּאִשְׁתַּמֵּשׁ דָּמֵי, וְחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. וְהָלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן בְּדָמֵי אֲבֵדָה שָׁמָכֹר. אֲבָל מָעוֹת עֲצָמָן שֶׁל אֲבֵדָה, כְּגוֹן שֶׁמָּצָא מָעוֹת בְּכִיס אוֹ שְׁלֹשָׁה מְטַבְּעוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּלָל:

מקור חיים

ל. אי אפשר לפרש כפשוטו שלא תחזיר עד שבעל האבידה דורש אותה, כי לזה אין צריך קרא שהרי אי אפשר להחזיר קודם שידרשנה, אלא על כרחיך ה"ק, עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא (דף כז:). **לא.** ברש"י כתב שאם האכילו חצי דמיו אין זו השבה. **לב.** כגון טבעה ספינתו בים (גמרא הובאה בתוי"ט).

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן,
כי דינו כשומר חנם או שומר שכר[לג]:

ח מָצָא סְפָרִים, קוֹרֵא בָּהֶן אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, גּוֹלְלָן. אֲבָל לֹא יִלְמֹד בָּהֶן בַּתְּחִלָּה, וְלֹא יִקְרָא אַחֵר עִמּוֹ. מָצָא כְּסוּת, מְנַעֲרָהּ אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. וְשׁוֹטְחָהּ לְצָרְכָּהּ, אֲבָל לֹא לִבְבוֹדוֹ. כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי נְחשֶׁת, מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לְצָרְכָּן, אֲבָל לֹא לְשָׁחֲקָן.

מָצָא סְפָרִים – העשויים בגלילה[לד], **קוֹרֵא בָּהֶן אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם,** כדי שיכנס בהם האויר. **וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, גּוֹלְלָן** – יגלול אותם מתחלתן לסופן. **אֲבָל לֹא יִלְמֹד בָּהֶן בַּתְּחִלָּה** – לא ילמד בהם מה שלא למד מעולם, כי צריך להשהותן לפניו יותר מכדי צורך הספר[לה], **וְלֹא יִקְרָא אַחֵר עִמּוֹ**, לפי שזה מושך אצלו וזה מושך אצלו ונקרע. **מָצָא כְּסוּת, מְנַעֲרָהּ אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. וְשׁוֹטְחָהּ לְצָרְכָּהּ,** שישלוט בה אויר ולא תאכלנה עש, **אֲבָל לֹא לִבְבוֹדוֹ. כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי נְחשֶׁת, מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לְצָרְכָּן** – כדי שיוציאן מן הקרקע לפרקים[לו], **אֲבָל לֹא לְשָׁחֲקָן** – אבל לא ישתמש בהם זמן ארוך עד שישחקם.

רבינו עובדיה מברטנורא

ח אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם. שֶׁמִּתְעַפְּשִׁין כְּשֶׁשּׁוֹהִין מִלְּפָתְחָן. וְכָל סְפָרֵיהֶן הָיוּ עֲשׂוּיִין כְּעֵין גִּלָּיוֹן: גּוֹלְלָן. מִתְּחִלָּתָן עַשׂ: לְסוֹפָן, שֶׁיִּכָּנֵס בָּהֶם הָאֲוִיר: **בַּתְּחִלָּה.** שֶׁצָּרִיךְ לְתִתָּן בַּקַּרְקַע, דְּזוֹ הִיא מַה שֶּׁלֹּא לָמַד מֵעוֹלָם. וּלְפִי שֶׁצָּרִיךְ שְׁמִירָתָן. וּלְפִיכָךְ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְהַשְׁהוֹתָן לְפָנָיו: **וְלֹא יִקְרָא אַחֵר עִמּוֹ.** לְפִי שֶׁזֶּה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְנִקְרָע: **שׁוֹטְחָהּ לְצָרְכָּהּ.** לְפִי שֶׁזֶּה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן זְמַן אָרֹךְ עַד שֶׁיִּשְׁחָקֵם:

מקור חיים

לג. פלוגתא בגמרא. **לד.** כל ספריהם היו עשויים בגלילה כעין ספר תורה שלנו. (ברש״י שלפנינו הגירסא וכל ספרים שלהם היו עשויים בגליון, הב״ח מגיה היו עשויין בגלילה. לשון הרע״ב היו עשויין כעין גליון ואולי טעות נפלה גם בדבריו). **לה.** טור (סימן רס״ז). **לו.** כמבואר ברע״ב ע״ש. משמע שעצם השימוש אינו לצרכם אלא שע״ז מוציאם מן הקרקע.

כְּלֵי זָהָב וּכְלֵי זְכוּכִית, לֹא יִגַּע בָּהֶן עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. מָצָא שַׂק אוֹ קֻפָּה, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִטֹּל, הֲרֵי זֶה לֹא יִטֹּל:

כְּלֵי זָהָב וּכְלֵי זְכוּכִית, לֹא יִגַּע בָּהֶן עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ, שאין מתעפשים בקרקע[לז]. **מָצָא שַׂק אוֹ קֻפָּה, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִטֹּל** – או כל דבר אחר שגנאי הוא לו ואינו לפי כבודו להכניסו לבית שמור מן החרוץ, **הֲרֵי זֶה לֹא יִטֹּל** – אינו חייב ליטול ולהחזיר[לח]:

משנה ט

הרואה את האבידה חייב להשיבה בחינם. במה דברים אמורים, שהוא בטל, אבל אם הוא מבטל ממלאכתו מותר להשיבה בשכר (טור ריש סימן רסה). בסוף משנה זו דן התנא כמה שכר מותר לו ליטול.

ט אֵיזוֹ הִיא אֲבֵדָה, מָצָא חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִין בַּדֶּרֶךְ, אֵין זוֹ אֲבֵדָה. חֲמוֹר וְכֵלָיו הַפּוּכִין,

אֵיזוֹ הִיא אֲבֵדָה – איזו היא אבידה שניבר בה שאין הבעלים יודעים שהיא שם, **מָצָא חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִין בַּדֶּרֶךְ, אֵין זוֹ אֲבֵדָה**, שמדעת הניחוה שם. **חֲמוֹר וְכֵלָיו הַפּוּכִין** – ראה חמור שכליו הפוכין[לט],

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא יִגַּע בָּהֶן. זָהָב אֵינוֹ מִתְעַפֵּשׁ בָּאָרֶץ. וְכֵן זְכוּכִית. וְעוֹד שֶׁהוּא נוֹחַ לְהִשָּׁבֵר: שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִטֹּל. דָּבָר שֶׁגָּנַאי הוּא לוֹ. וְהַתּוֹרָה אָמְרָה וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם, פְּעָמִים שֶׁאָתָּה מִתְעַלֵּם, כְּגוֹן זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ: **ט אֵיזוֹ הִיא אֲבֵדָה.** שֶׁנִּכָּר בָּהּ שֶׁאֵין הַבְּעָלִים יוֹדְעִים שֶׁהִיא שָׁם: **אֵין זוֹ אֲבֵדָה.** וְאֵינוֹ חַיָּב לְהַחֲזִיר, שֶׁמְּדַעַת הִנִּיחוּהָ שָׁם:

מקור חיים

לז. בזכוכית יש טעם נוסף, כמבואר ברע״ב. **לח.** לשון הרמב״ם (פי״א הי״ג) אם היה חכם או זקן מכובד שאין דרכו ליטול כלים אלו בידו אינו חייב להטפל בהן ואומד את דעתו אילו היו שלו אם היה מחזירן לעצמו כך חייב להחזיר של חבירו ואם לא היה מוחל על כבודו אפילו היו שלו כך בשל חברו אינו חייב להחזיר. ובהמשך (הי״ז) כתב שההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האבדה בכל מקום ואף שאינו לפי כבודו. ולפ״ז לשון המשנה הרי זה לא יטול היא לאו דוקא אלא ר״ל אינו חייב ליטול. אבל הרא״ש (סימן כא) כתב שאיירי בזקן שקנה חכמה ואיסור יש בדבר לזלזל בכבוד תורתו (שושנים לדוד). **לט.** בב״ב (דף עח.) מבואר שיש לחמור שני סוגי כלים. כלים העשויים לרכיבה כגון אוכף ומרדעת, וכלים העשויים לתת בהם משוי כגון שק ודיסקייא. במשנתנו לכאורה אין הבדל דין ביניהם כי כל שהכלים שעליו הם הפוכים ואינם יושבים כראוי על גבו הוי סימן שהבהמה אבודה.

פָּרָה רָצָה בֵּין הַכְּרָמִים, הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה. הֶחֱזִירָהּ וּבָרְחָה, הֶחֱזִירָהּ וּבָרְחָה, אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כב) **הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם. הָיָה בָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ, לֹא יֹאמַר לוֹ תֵּן לִי סֶלַע, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל.**

פָּרָה רָצָה בֵּין הַכְּרָמִים – או פרה רצה בין הכרמים והיא נחבלת מהזמורות[מ], **הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה. הֶחֱזִירָהּ וּבָרְחָה, הֶחֱזִירָהּ וּבָרְחָה, אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים**[מא], **חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כב) **הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם**, והשב אפילו מאה פעמים משמע[מב]. **הָיָה בָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ** – אם על ידי השבת האבידה נתבטל ממלאכה כבדה *ששכרה* סלע, **לֹא יֹאמַר לוֹ תֵּן לִי סֶלַע, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל** – אלא נותן לו כמה אדם רוצה ליטול ולפחות משכרו כדי ליבטל ממלאכה כבדה שעוסק בה ולעסוק במלאכה קלה כהשבת אבידה זו[מג]. ואם שכרו מרובה ואינו רוצה ליבטל ממנה[מד],

רבינו עובדיה מברטנורא

רָצָה בֵּין הַכְּרָמִים. שֶׁמִּתְקַלְקְלִים רַגְלֶיהָ: מִרְבֶּה טֹרַח, עַכְשָׁיו לְפִי מַה שֶּׁטָּרְחָתָ טֹל: הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם. הַתּוֹרָה רִבְּתָה הֲשָׁבוֹת כְּפוֹעֵל בָּטֵל. כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִטֹּל וְלִפָּחוֹת הַרְבֵּה: לֹא יֹאמַר לוֹ תֵּן לִי סֶלַע. שֶׁזֶּה מִשְׂכָּרוֹ לְבָטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ זוֹ כְּבֵדָה שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ, אִם עָשִׂיתָ מְלַאכְתְּךָ, הָיִיתָ עוֹסֵק בָּהּ וְלַעֲשׂוֹת בִּמְלַאכְתָּה קַלָּה כָּזוֹ:

מקור חיים

מ. בגמרא (דף לא.) רצה בין הכרמים מסתקבא, וברבנו חננאל מפרש כי בריצתה מכין אותה זמורות הכרם ועושין בה חבורות, וכן פי׳ בערוך. **מא.** לאו דוקא, ובגמרא איתא אפילו ק׳ פעמים (תוי״ט). **מב.** תוי״ט. ורע״ב כתב השב תשיבם התורה ריבתה השבות הרבה. ותוי״ט תמה על דבריו, כי בסוגיין איתא השב אפילו ק׳ פעמים משמע, תשיבם ללמד שאין צריך דעת בעלים (אין צריך לומר לו שמור פרתך שהחזרתיה לגינתך שמצאתיה אובדת) אלא כל שהשיבם לתוך רשותו פטור, וכדר׳ אלעזר דאמר הכל צריכים דעת בעלים (גנב גזלן וד׳ שומרים שהשיבו צריכים להודיע, ואם לא הודיעו ומתו או נגנבו חייבים באחריותם) חוץ מהשבת אבידה שהתורה ריבתה השבות הרבה. הרי שהשבות הרבה ר״ל השבה שאינה חשובה. **מג.** כגון אם מרויח בעבודתו סלע שהיא ד׳ דינרים, ואם היו נותנים לו דינר היה מניח המלאכה ויושב בטל, ולהניח מלאכתו ולהשב האבידה היה נוטל ב׳ דינרים, צריך לשלם לו ב׳ דינרים. ואע״פ שנמצא שלוקח שכר עבור השבת האבידה, כיון שלא חייבתו התורה להניח את שלו ולהשב אבדה יכול ליקח שכר השבה עד כדי שווי האבידה (טור סימן רס״ה). כן שיטת רש״י ורע״ב. **מד.** שהוא מעדיף לעבוד קשה ולהרויח ד׳ דינרים.

אִם יֵשׁ שָׁם בֵּית דִּין, מַתָּנָה בִּפְנֵי בֵית דִּין. אִם אֵין שָׁם בֵּית דִּין, בִּפְנֵי מִי יַתְנֶה, שֶׁלּוֹ קוֹדֶם:

אִם יֵשׁ שָׁם בֵּית דִּין – אם יש שם שלשה בני אדם, **מַתָּנָה בִּפְנֵי בֵית דִּין** – אומר להם שרק אם יקבל שכרו משלם יחזיר האבידה, ואם הם אומרים לו להשב, ישיב ויקבל שכרו משלם. **אִם אֵין שָׁם בֵּית דִּין בִּפְנֵי מִי יַתְנֶה** – אם אין שם בית לפני מי להתנות, **שֶׁלּוֹ קוֹדֶם**, ולא ישיב את האבידה:

י מְצָאָהּ בָּרֶפֶת, אֵינוֹ חַיָּב בָּהּ. בְּרֹאשׁוֹת הָרַבִּים, חַיָּב בָּהּ. וְאִם הָיְתָה בֵּית הַקְּבָרוֹת, לֹא יִטַּמָּא לָהּ. אִם אָמַר לוֹ אָבִיו,

מְצָאָהּ בָּרֶפֶת, אֵינוֹ חַיָּב בָּהּ – אינו חייב להחזירה אף על פי שאין הרפת נעולה. **בְּרֹאשׁוֹת הָרַבִּים, חַיָּב בָּהּ**, אם מצאה ברשות הרבים חייב להחזירה[מה]. **וְאִם הָיְתָה בֵּית הַקְּבָרוֹת** – אם האבידה היתה בבית הקברות והוא כהן[מו], **לֹא יִטַּמָּא לָהּ. אִם אָמַר לוֹ אָבִיו,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם יֵשׁ שָׁם בֵּית דִּין. אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לְבַטֵּל מִמְּלַאכְתּוֹ, שֶׁשְּׂכָרָהּ מְרֻבֶּה, מַה יַּעֲשֶׂה. אִם יֵשׁ שָׁם שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם מַתָּנָה בִּפְנֵיהֶם וְאוֹמֵר, רְאוּ שֶׁאֲנִי מִשְׁתַּכֵּר כָּךְ וְכָךְ, וְאִי אֶפְשִׁי לְבַטֵּל לְטֹל שָׂכָר מַעַט, אִם תֹּאמְרוּ שֶׁאֲטֹל שְׂכָרִי מִשָּׁלֵם, אֲטַפֵּל בַּהֲשָׁבַת אֲבֵדָה זוֹ: **שֶׁלּוֹ קוֹדֶם.** וּמַנִּיחַ אֶת הָאֲבֵדָה:

י מְצָאָהּ בָּרֶפֶת. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְשֻׁתֶּמֶרֶת בָּהּ, כְּגוֹן שֶׁאֵינָהּ נְעוּלָה: **וְאִם הָיְתָה בְּבֵית הַקְּבָרוֹת.** וְהוּא כֹּהֵן, לֹא יִטַּמָּא לָהּ. שֶׁהֲשָׁבַת אֲבֵדָה עֲשֵׂה, הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ, וּבְטֻמְאַת כֹּהֵן, עֲשֵׂה דְקָדְשִׁים יִהְיוּ (ויקרא כא) וְלֹא תַעֲשֶׂה דִּלְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו (שם). וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה:

מקור חיים

מה. אם ניכר שהיא תועה דהא לעיל (מ״ט) אמרינן שרועה בדרך אין זו אבידה. והראב״ד ז״ל פירש דהכא מיירי בסרטיא שבוקעין בה אנשים הרבה ומאימתן היא בורחת או שמא יקחוה אנשים שאינם מהוגנים אבל לעיל מיירי בשביל של רבים שאין רבים בוקעין בו (רא״ש, הובא בתוי״ט) (עוד כתב הרא״ש שמשנתנו איירי בתוך התחום, אבל חוץ לתחום אף ברפת חייב בה, וכלישנא קמא בגמרא (דף לב.)). **מו.** גירסת הרע״ב בבית הקברות, ובס״א בין הקברות (תוי״ט), ולא יטמא לה אע״פ שעשה דוחה לא תעשה, שטומאת כהן עשה ולא תעשה היא, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש.

הַמַּמָּא, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ, אַל תַּחֲזִיר, לֹא יִשְׁמַע לוֹ. פָּרַק וְטָעַן, פָּרַק וְטָעַן, אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג) **עָזֹב תַּעֲזֹב. הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ וְאָמַר, הוֹאִיל וְעָלֶיךָ מִצְוָה, אִם רְצוֹנְךָ לִפְרֹק פְּרֹק, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר, עִמּוֹ. אִם הָיָה זָקֵן אוֹ חוֹלֶה, חַיָּב. מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה לִפְרֹק, אֲבָל לֹא לִטְעֹן.**

הַמַּמָּא – תיכנס לבית הקברות להשיב האבידה, **אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ, אַל תַּחֲזִיר** – או שאמר לו אל תחזיר אבידה שהיתה במקום שמותר לו ליכנס, ואמר לו אל תחזיר אלא עסוק בכבודי[מז], **לֹא יִשְׁמַע לוֹ**[מח]. כתיב (שמות כג ה) כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ, וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ – האם תחדל ולא תסייע לו, עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ – מצוה לעזור לו לפרוק המשא מעל החמור. **פָּרַק וְטָעַן, פָּרַק וְטָעַן, אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים**[מט], **חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כג) **עָזֹב תַּעֲזֹב**[נ]. **הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ** – אם בעל החמור הלך וישב לו מן הצד, **וְאָמַר, הוֹאִיל וְעָלֶיךָ מִצְוָה, אִם רְצוֹנְךָ לִפְרֹק פְּרֹק, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר, עִמּוֹ. אִם הָיָה זָקֵן אוֹ חוֹלֶה** – אם בעל המשא היה זקן או חולה, **חַיָּב** הפוגע בו לפרוק המשא לבדו. **מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה לִפְרֹק** בחינם, **אֲבָל לֹא לִטְעֹן** בחינם.

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אַל תַּחֲזִיר. וְהָאֲבֵדָה בְּמָקוֹם שֶׁמְּצָוָה לְהַחֲזִיר, הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ, שֶׁאִם אָבִיךָ אוֹמֵר לְךָ חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת אַל תִּשְׁמַע לוֹ. וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת: **הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ.** בַּעַל הַחֲמוֹר: **מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה לִפְרֹק.** בְּחִנָּם: **אֲבָל לֹא לִטְעֹן.** בְּחִנָּם. אֶלָּא בְּשָׂכָר:

מקור חיים

מז. להביא לי גוזלות וכיוצא בו (תוי"ט בשם ה"ה פי"א הי"ט). שאם אמר לו אל תחזירה כדי לעבור על דברי תורה פשיטא דלא יקבל ממנו שאינו עושה מעשה עמך ואינו מחויב בכבודו. **מח.** ובטעם הדבר כתב הרמב"ם (שם) שאם יעשה רצון אביו נמצא שבעת שקיים מצות עשה של כבד את אביך ביטל עשה של השב תשיבם ועבר על לא תוכל להתעלם. (ובאמר לו אביו היטמא אע"פ שיש כאן מצות עשה של השבת אבידה ומצות עשה של כיבוד אב, מכל מקום אינם דוחים לא תעשה ועשה של טומאת כהן (כי אין תרי עשה דוחים לא תעשה ועשה. כדאיתא ביבמות דף כ: תוד"ה אמר קרא)). **מט.** לאו דוקא, ובגמרא איתא אפילו ק' פעמים (תוי"ט לעיל משנה ט). **נ.** כי עזוב אפילו מאה פעמים משמע כלעיל במשנה הקודמת השב אפילו מאה פעמים משמע, ועיי"ש במקו"ח.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף לִטְעֹן. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אִם הָיָה עָלָיו יָתֵר עַל מַשָּׂאוֹ, אֵין זָקוּק לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, תַּחַת מַשָּׂאוֹ, מַשְּׂאוֹי שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בּוֹ:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף לִטְעֹן בחינם[נא]. **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אִם הָיָה עָלָיו יָתֵר עַל מַשָּׂאוֹ, אֵין זָקוּק לוֹ** – אין צריך הרואה אותו רובץ תחת משאו לעזור לו, **שֶׁנֶּאֱמַר, תַּחַת מַשָּׂאוֹ, מַשְּׂאוֹי שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בּוֹ**[נב]:

יא אֲבֵדָתוֹ וַאֲבֵדַת אָבִיו, אֲבֵדָתוֹ קוֹדֶמֶת. אֲבֵדָתוֹ וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, שֶׁלּוֹ קוֹדֶמֶת. אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, שֶׁל רַבּוֹ קוֹדֶמֶת, אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, שֶׁל רַבּוֹ קוֹדֶמֶת.

אֲבֵדָתוֹ וַאֲבֵדַת אָבִיו – נאבד לו ולאביו אבידה, **אֲבֵדָתוֹ קוֹדֶמֶת** – יקדים לחזר על אבידתו, **אֲבֵדָתוֹ וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, שֶׁלּוֹ קוֹדֶמֶת** – וכן אבדתו קודמת לאבדת רבו[נג]. **אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, שֶׁל רַבּוֹ קוֹדֶמֶת**, אם הוא רבו מובהק[נד],

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אַף לִטְעֹן. בְּחִנָּם. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר וְכוּ'. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי: **יא אֲבֵדָתוֹ קוֹדֶמֶת.** דְּאָמַר קְרָא (דְּבָרִים טו) אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן, הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אַתָּה אֶבְיוֹן שֶׁל רַבּוֹ קוֹדֶמֶת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רַבּוֹ מֻבְהָק, שֶׁלָּמַד רֹב חָכְמָתוֹ מִמֶּנּוּ. וְכֵן כָּל הָנָךְ דְּאָמְרִינַן בְּמַתְנִיתִין שֶׁקּוֹדְמִין לְאָבִיו, אֵינָן אֶלָּא בְּרַבּוֹ מֻבְהָק:

מקור חיים

נא. ונחלקו בדרשות דקראי כמבואר בגמרא (דף לב:). **נב.** ת"ק חולק ומחייב גם בכה"ג אי משום שסובר צער בעלי חיים דאורייתא אי משום שמשאו שמשמע ליה כל משאוי (גמרא דף לב:). ולריה"ג צער בעלי חיים אינו אסור מן התורה. **נג.** דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביון, הזהר שאתה לא תהיה אביון ומכאן שלו קודמת לכל אדם, אמנם כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך (גמרא דף לג.), ופירש"י שאע"פ שאינו מחויב יש לו לעשות לפני משורת הדין ולא לדקדק ולומר שלי קודמת, אם לא בהפסד מוכיח. ואם תמיד מדקדק לומר שלי קודם פורק מעליו עול גמילות חסדים וצדקה וסוף שיצטרך לבריות. **נד.** והוא שלמד רוב חכמתו בתורה ממנו. וכתב התוי"ט שמובהק הוא לשון בהירות, וכן סימן מובהק ר"ל שהסימן הוא מובהק ובהיר ונוגה לו כשמש. ורבו מובהק ר"ל רבו של זה שנעשה מובהק, ומלת מובהק מוסב על התלמיד. אבל בגליון כתוב שפירש זה דחוק, ובאמת קא על הרב המואר באור חכמת התורה להאיר גם על תלמידיו.

שֶׁאָבִיו הֵבִיאוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ חָכְמָה מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְאִם אָבִיו חָכָם, שֶׁל אָבִיו קוֹדֶמֶת. הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ נוֹשְׂאִין מַשָּׂאוֹ, מְנִיחַ אֶת שֶׁל רַבּוֹ וְאַחַר כָּךְ מְנִיחַ אֶת שֶׁל אָבִיו. הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ בְּבֵית הַשֶּׁבִי, פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת אָבִיו. וְאִם הָיָה אָבִיו חָכָם, פּוֹדֶה אֶת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ:

שֶׁאָבִיו הֵבִיאוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ חָכְמָה מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְאִם אָבִיו חָכָם, אף על פי שאינו שקול כנגד רבו[נה], **שֶׁל אָבִיו קוֹדֶמֶת. הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ נוֹשְׂאִין מַשָּׂאוֹ, מְנִיחַ אֶת שֶׁל רַבּוֹ. וְאַחַר כָּךְ מְנִיחַ אֶת שֶׁל אָבִיו[נו]. הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ בְּבֵית הַשֶּׁבִי, פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת אָבִיו. וְאִם הָיָה אָבִיו חָכָם[נז], פּוֹדֶה אֶת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ:**

פרק ג - המפקיד

משנה א

ארבעה שומרים

ארבעה שומרים נאמרו בתורה ושלשה דינין יש להם. ואל הן הארבעה שומרים, שומר חנם, והשואל, ושומר שכר, והשוכר.

מקור חיים

נה. כן כתב הרע״ב בסוף מסכת כריתות, ומזה הוכיח התוי״ט שגירסת הרע״ב במשנתנו היא ואם היה אביו חכם, ולא כנוסח אחר שגורסין ואם היה אביו שקול כנגד רבו. וברמב״ם יש סתירה כי בהלכות תלמוד תורה כתב ואם היה אביו תלמיד חכם אע״פ שאינו שקול כרבו כו׳, ובהלכות אבידה כתב ואם היה אביו שקול כנגד רבו כו׳. ונדחקו הנו״כ לתרץ דבריו. ותוי״ט כתב שכשכתב הלכות ת״ת היה לו גירסת הרע״ב, אבל כשכתב הלכות אבידה היה לו הגירסא ואם היה אביו שקול כנגד רבו. וזו היא גירסא העיקרית. **נו.** רק בבבא זו לא שנה התנא ואם היה אביו כו׳. ומ״מ הרע״ב בסוף כריתות כלל ואמר שבהשבת אבידה ופריקת משאוי והוצאה מבית השבי אם אביו חכם הוא קודם, משמע שדעתו שלאו בדוקא שבקה התנא, אלא תנא הראשון והאחרון וה״ה זה. אבל בב״י מסופק בדבר כי שמא כיון שאין כאן סכנת הגוף וגם לא הפסד ממון הוה ליה ככבוד לחוד וחייב בכבוד רבו יותר מכבוד אביו אף ששקול לו בחכמה (תוי״ט). **נז.** כאן לכו״ע גרסינן ואם היה אביו חכם, ור״ל אע״פ שאינו שקול כרבו. וטעם שגם אלו הסוברים שבאבידה רבו קודם אם אין אביו שקול כרבו מודים כאן שאביו קודם, כתב הב״י, משום דבפדיון שהוא סכנת נפשות כיון שאביו תלמיד חכם אע״פ שאינו שקול כרבו חייב להציל נפשו מני שחת קודם כל אדם, אבל אבדתו שאינו אלא הפסד ממון אם אינו שקול כרבו אם יעבור על דעת אביו מעט, אין רע (תוי״ט).

שומר חנם פטור על הכל, חוץ מן הפשיעה.

שואל חייב על הכל, חוץ מן המתה מחמת מלאכה.

שומר שכר והשוכר, חייבים על גניבה ואבידה ועל אונס יותר גדול, כגון שהיתה בהמה ומתה או נשברה או נשבית או נטרפה, פטורין. (רמב"ם ריש הלכות שכירות)

שבועת השומרים

כל שומר שטוען שאירע לו מאורע שפוטרו מלשלם חייב שבועה מן התורה שנאמר וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ.

וכולל בשבועתו שלשה דברים. **א)** שלא פשע בה אלא שמר כדרך השומרים. **ב)** שאירע בו כך וכך (כגון נגנבה, או מתה) והרי אינו ברשותו[א]. **ג)** שלא שלח בו יד קודם שארעו המאורע הפוטר אותו[ב]. (תכ"ד רמב"ם שאלה ופקדון פ"ו ה"א).

כפל וארבעה וחמשה

גנב שהעידו עליו עדים כשרים שגנב חייב לשלם שנים לבעל הגנבה. אם גנב דינר משלם שנים. גנב חמור או כסות או גמל משלם שנים בדמיה: תשלומי כפל נוהגין בכל חוץ משור ושה שטבחו או מכרו, שהגונב את השה או את השור וטבח או מכר משלם על השה תשלומי ארבעה ועל השור תשלומי חמשה.

גנב שהודה מעצמו שגנב משלם את הקרן ופטור מן הכפל שנאמר 'אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים' ולא המרשיע את עצמו משלם שנים. והוא הדין לכל הקנסות שהמודה בהן פטור. (ע"פ הרמב"ם ריש הלכות גניבה)

מקור חיים

א. כן מבאר הט"ז (סימן רצ"ה ס"ב) ולא כסמ"ע שכתב שלא פשע בה ואירע כך וכך הם שבועה אחת, ושבועה שניה היא שבועה שאינה ברשותי. **ב.** הרב המגיד (שאלה ופקדון פ"ד ה"א) כתב שהשבועה המפורשת בתורה היא השבועה שאירע שכן הוא שנגנב כמו שטוען, ושאר השבועות מגלגלים עליו אגב שבועה זו. ולדעתו פירוש הכתוב הוא כמש"כ הרמב"ן (על החומש) שיקרב אל האלהים (הדייניו) לישבע שנגנב כמו שהוא טוען, ואימתי נשבע רק אם לא שלח הוא יד להשתמש לצרכו במלאכת רעהו, כי השולח יד בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסין. (הרמב"ן כתב שזה לא כרש"י שס"ל שהשבועה המפורשת בתורה היא השבועה שלא שלח בה יד).

א הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּהֵמָה אוֹ כֵּלִים, וְנִגְנְבוּ אוֹ שֶׁאָבְדוּ, שֹׁלֵם וְלֹא רָצָה לִשָּׁבַע, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע וְיוֹצֵא, נִמְצָא הַגַּנָּב, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. טָבַח וּמְכָרָן, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לְמִי מְשַׁלֵּם, לְמִי שֶׁהַמַּפְקִדוֹן אֶצְלוֹ. נִשְׁבַּע וְלֹא רָצָה לְשַׁלֵּם, נִמְצָא הַגַּנָּב, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, טָבַח וּמְכָרָן, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לְמִי מְשַׁלֵּם, לְבַעַל הַמַּפְקִדוֹן:

הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּהֵמָה אוֹ כֵּלִים, לשומרם חנם, **וְנִגְנְבוּ אוֹ שֶׁאָבְדוּ, שֹׁלֵם** – אם השומר אמר שרוצה לשלם, **וְלֹא רָצָה לִשָּׁבַע** – ואינו רוצה לישבע שבועת השומרים. והיה יכול לפטור עצמו בשבועה[ג], **שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע וְיוֹצֵא,** שהרי אמרו שומר חנם נשבע שבועת שומרים ויוצא מן החיוב לשלם. **נִמְצָא הַגַּנָּב** – אם אחר כך נמצא הגנב, **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. טָבַח וּמְכָרָן** – ואם הגנב גם טבח או מכר, **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לְמִי מְשַׁלֵּם, לְמִי שֶׁהַמַּפְקִדוֹן אֶצְלוֹ** – להשומר שהפקדון היה אצלו, כי כיון שרצה לשלם קנה כל תשלומיה[ד]. **נִשְׁבַּע וְלֹא רָצָה לְשַׁלֵּם** – אם השומר נשבע שבועת השומרים ופטר עצמו מן התשלומין, **נִמְצָא הַגַּנָּב, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, טָבַח וּמְכָרָן, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לְמִי מְשַׁלֵּם, לְבַעַל הַמַּפְקִדוֹן**[ה]:

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַמַּפְקִיד. וְלֹא רָצָה לִשָּׁבַע. שְׁבוּעַת כָּל תַּשְׁלוּמֶיהָ. וַאֲפִלּוּ לֹא שִׁלֵּם, אֶלָּא הַשּׁוֹמְרִין. שֶׁהָיָה יָכוֹל לְפָטֵר אִם נִשְׁבַּע כֵּיוָן שֶׁאָמַר בְּבֵית דִּין הֲרֵינִי מְשַׁלֵּם, שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהּ וְשֶׁלֹּא שָׁלַח בָּהּ יָד: קָנָה כָּל תַּשְׁלוּמֶיהָ, לֹא שָׁנָא תַּשְׁלוּמֵי לְמִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ. דְּכֵיוָן דְּשִׁלֵּם קָנָה כֻּלָּל וְלֹא שָׁנָא תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה:

מקור חיים

ג. רע״ב כתב שהיה יכול ליפטר אם נשבע שלא פשע בה ושלא שלח בה יד, וה״ה שצריך לישבע שאירע כמו שאמר, ואולי דעתו כרמב״ן וה״ה (ראה הקדמת המשנה, ומקו״ח שם) שהיינו השבועה המפורשת בתורה ומשום הכי לא חש לשנותה. ד. רע״ב. דקים להו לרבנן דניחא להו לבעלים שיהא בטוח בקרן על מנת שיהא ספק כפל העתיד לבא של שומר, ובשעה שמסר הבהמה לשומר נעשה כאומר לו לכשתגנב ותרצה ותשלמני הרי פרתי קנויה לך מעכשו (תוי״ט ע״פ הגמרא). ה. רבא (ב״ק דף קח:) מדייק מכאן שדוקא נשבע ולא רצה לשלם משלם הכפל לבעל הפקדון אבל אם נשבע ואח״כ נמלך ושילם נותן הכפל למי שהפקדון אצלו אע״פ שהטריחו בשבועה. ובנמוק״י כתב שזולת זה לכאורה אין חידוש בבבא זו (תוי״ט).

ב הַשּׁוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר, וּמֵתָה בְּדַרְכָּהּ, יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ, וְהַשּׁוֹאֵל יְשַׁלֵּם לַשּׁוֹכֵר. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, כֵּיצַד הַלָּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפָרָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֶלָּא תַּחֲזוֹר פָּרָה לְבַעֲלִים:

הַשּׁוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר – השוכר השאילה לחלק מימי שכירותה לאדם אחר[1], **וּמֵתָה כְּדַרְכָּהּ, יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ** – ישבע השוכר למשכיר שמתה כדרכה ואונס היה ופטור, **וְהַשּׁוֹאֵל יְשַׁלֵּם לַשּׁוֹכֵר**, שהשואל חייב באונסין. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, כֵּיצַד הַלָּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפָרָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ** – לא יתכן שהשוכר ירויח מפרתו של המשכיר[2], **אֶלָּא תַּחֲזוֹר פָּרָה לַבְּעָלִים** – השואל משלם דמי הפרה למשכיר[3]:

ג אָמַר לִשְׁנַיִם, גָּזַלְתִּי לְאֶחָד מִכֶּם מָנֶה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מִכֶּם, אוֹ, אָבִיו

אָמַר לִשְׁנַיִם, גָּזַלְתִּי לְאֶחָד מִכֶּם מָנֶה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מִכֶּם, אוֹ, אָבִיו

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הַשּׁוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ. וְעָמַד שׁוֹכֵר וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר בִּרְשׁוּת הַמַּשְׁכִּיר. שֶׁאִם לֹא נָתַן לוֹ הַמַּשְׁכִּיר רְשׁוּת, הָא קָיְמָא לָן שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר חַיָּב: **יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר.** לַמַּשְׁכִּיר שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ, וּפָטוּר. שֶׁהַשּׁוֹכֵר פָּטוּר מִן הָאֲנָסִין: **וְהַשּׁוֹאֵל.** שֶׁהוּא חַיָּב בָּאֲנָסִין, מְשַׁלֵּם לַשּׁוֹכֵר, בְּשֶׁבוּעָה שֶׁהוּא נִשְׁבַּע לַמַּשְׁכִּיר: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי כֵּיצַד הַלָּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה וְכוּ'.** וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי: **ג אָמַר לִשְׁנַיִם גָּזַלְתִּי לְאֶחָד מִכֶּם.** וְהֵם אֵינָם תּוֹבְעִים לוֹ כְּלוּם, אֶלָּא הוּא בָּא לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם:

מקור חיים

ו. רע"ב פירש שאירי שהשאילה ברשות המשכיר כי לולא כן היה השוכר חייב דקי"ל שומר שמסר לשומר חייב. (בגמרא דף לו) נחלקו אביי ורבא מ"ט שומר שמסר לשומר חייב, לאביי הטעם הוא משום שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר, אבל לרבא הטעם הוא משום שא"ל את מהימנת לי בשבועה האיך לא מהימן לי בשבועה. ולפ"ז כאן שהשוכר נשבע למשכיר פטור אליבא דרבא אף אם השאילו שלא ברשות (תו"ח)). **ז.** טעמא דרבי יוסי משום דחשיב כאלו השוכר השאילו בשליחות המשכיר, הלכך דין המשכיר עם השואל (רא"ש הובא בתוי"ט. (ותוספות דף לה: ד"ה תחזור) פירשו באופן אחר). **ח.** ברע"ב סוד"ה והשואל, 'בשבועה שהוא נשבע למשכיר'. ור"ל שהשוכר קנאה בשבועה שהוא נשבע למשכיר. בתוי"ט תמה על דבריו כי הגמרא מקשה על דיעה זו ומסיקה שהשוכר קנאה מיד כשמתה. (בהגהות ראשון לציון (בגליון משניות מהדורת זכר חנוך) תירץ דברי הרע"ב, עיי"ש).

שֶׁל אֶחָד מִכֶּם הִפְקִיד לִי מָנֶה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא, נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה, שֶׁהוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ:

שֶׁל אֶחָד מִכֶּם הִפְקִיד לִי מָנֶה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא, נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה, שֶׁהוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ – שהם לא תבעו אותו אלא הודה מפי עצמו מפני שרוצה לצאת ידי שמים, ולכן נותן לשניהם מנה[ט]:

ד שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל אֶחָד, זֶה מָנֶה וְזֶה מָאתַיִם, זֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי מָאתָיִם וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי מָאתַיִם, נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה, מאתיים, **זֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי מָאתַיִם וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי מָאתַיִם, נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה,**

שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל אֶחָד – שנים שהפקידו ביחד אצל אדם אחד, **זֶה מָנֶה וְזֶה מָאתַיִם** – זה נתן לו צרור כסף ובו מאה זוז וזה נתן לו צרור ובו

רבינו עובדיה מברטנורא

נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה. אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁתָּבְעוּהוּ וְהוֹדָה שֶׁגָּזַל לְאֶחָד מֵהֶם, יִשָּׁבַע כָּל אֶחָד מֵהֶם שֶׁלּוֹ גָּזַל, וְנוֹתֵן מָנֶה לָזֶה וּמָנֶה לָזֶה. קָנָס קָנְסוּהוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי שֶׁעָבַר עַל לֹא תִגְזֹל. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁתָּבְעוּ לְאֶחָד, כָּל אֶחָד אוֹמֵר אָבִי הִפְקִיד אֶצְלְךָ מָנֶה, וְהוּא אוֹמֵר אָבִיו שֶׁל אֶחָד מִכֶּם הִנִּיחַ לִי מָנֶה וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ, הֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶם נִשְׁבָּע שֶׁאָבִיו הִנִּיחַ אֶצְלוֹ מָנֶה, וְנוֹתֵן מָנֶה לָזֶה וּמָנֶה לָזֶה, דְּאִיהוּ פָּשַׁע בְּנַפְשֵׁיהּ, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵידַק וְלִזְכּוֹר מִי הִנִּיחַ אֶצְלוֹ הַמָּנֶה: **ד שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל אֶחָד זֶה מָנֶה וְזֶה מָאתַיִם.** כְּגוֹן דְּאַפְקְדוּהוּ תַּרְוַיְיהוּ כִּי הַדְּדֵי זֶה בִּפְנֵי זֶה: **נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה וְכוּ'.** דְּאָמַר לְהוּ אַתּוּן לֹא קָפְדִיתוּ אַהֲדָדֵי, וְלֹא חֲשַׁדְתֶּם זֶה אֶת זֶה שֶׁמָּא חָבְרוֹ יִתְבַּע הַמָּאתַיִם. אֲנָא נַמִּי לֹא רְמָאי אַנַפְשָׁאי לְמֵידַק הַמָּאתַיִם שֶׁל מִי הֵן. וְנַעֲשׂוּ כְּאִלּוּ הִנִּיחוּ כָּל הַשָּׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּצְרוֹר אֶחָד, דְּלֹא הָוֵי לֵיהּ לְמֵידַק מַה יֵּשׁ לָזֶה בְּתוֹכוֹ וּמַה יֵּשׁ לַחֲבֵרוֹ:

מקור חיים

ט. אבל אם לא בא לצאת ידי שמים ואינו משלם אלא מפני שהם תובעים אותו, לרבי טרפון מניח גזילה ביניהם ומסתלק (כלומר יניח דין הגזילה בפניהם בב״ד ויאמר בררו של מי הוא ויטול, ומסתלק מן הדין, והגזילה יניח בידו עד שיבא אליהו (עיין דף לז: ורש״י ד״ה אמר רב ספרא)) ולרבי עקיבא ישבע כל אחד מהם שלו גזל ומשלם לכל אחד. אבל משנתנו איירי בבא לצאת ידי שמים ואתיא בין כר״ט ובין כר״ע. (מש״כ הרע״ב שבשנים שתבעוהו נותן מנה לזה ומנה לזה, היינו לר״ע דהלכתא כוותיה).

וְהַשְׁאָר יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִם כֵּן מַה הִפְסִיד הָרַמַּאי. אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ:

וְהַשְׁאָר יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִם כֵּן מַה הִפְסִיד הָרַמַּאי, וכיון שלא הפסיד מידי לעולם לא יודה על האמת. **אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ:**

ה וְכֵן שְׁנֵי כֵלִים, אֶחָד יָפֶה מָנֶה וְאֶחָד יָפֶה אֶלֶף זוּז, זֶה אוֹמֵר יָפֶה שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר יָפֶה שֶׁלִּי, נוֹתֵן אֶת הַקָּטָן לְאֶחָד מֵהֶן, וּמִתּוֹךְ הַגָּדוֹל נוֹתֵן דְּמֵי קָטָן לַשֵּׁנִי, וְהַשְׁאָר יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִם כֵּן מַה הִפְסִיד הָרַמַּאי. אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ:

וְכֵן שְׁנֵי כֵלִים, אֶחָד יָפֶה מָנֶה וְאֶחָד יָפֶה אֶלֶף זוּז, זֶה אוֹמֵר יָפֶה שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר יָפֶה שֶׁלִּי, נוֹתֵן אֶת הַקָּטָן לְאֶחָד מֵהֶן, וּמִתּוֹךְ הַגָּדוֹל נוֹתֵן דְּמֵי קָטָן לַשֵּׁנִי – שובר הגדול ומהשברים נותן שווי הקטן לשני, **וְהַשְׁאָר יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִם כֵּן מַה הִפְסִיד הָרַמַּאי. אֶלָּא הַכֹּל יְהֵא מָנָח עַד שָׁיְבָא אֵלְיָהוּ** – שני הכלים יהו מונחים עד שיבא אליהו:

רבינו עובדיה מברטנורא

מַה הִפְסִיד הָרַמַּאי. וּלְעוֹלָם לֹא יוֹדֶה עַל הָאֱמֶת: ה וְכֵן שְׁנֵי כֵלִים. לְרַבָּנָן אַצְטְרִיכָא לֵיהּ. וְלֹא זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי, לֹא מִבַּעְיָא בְּמָנֶה וּמָאתַיִם דְּלֵיכָּא פְּסָדָא דְּשָׁבִירַת כְּלִי, אָמְרוּ רַבָּנָן נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּשֶׁנֵי כֵלִים דְּאִיכָּא פְּסָדָא שָׁצָרִיךְ לְשַׁבֵּר הַכְּלִי הַגָּדוֹל כְּדֵי לָתֵת מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַקָּטָן, וְלִכְשֶׁיָּבֹא אֵלְיָהוּ נִמְצָא שֶׁבַּעַל הַכְּלִי הַגָּדוֹל הִפְסִיד שֶׁנִּשְׁבַּר הַכְּלִי שֶׁלּוֹ, וְסַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמֵינָא דִּבְהָא מוֹדוּ רַבָּנָן לְרַבִּי יוֹסֵי שֶׁהַכֹּל יְהֵא מָנָח עַד שֶׁיְבָא אֵלְיָהוּ. קָמַשְׁמַע לָן. וְהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

י. רע״ב, וכן דעת רש״י. אבל הנמוק״י כתב שמוכר הגדול ונותן ממנו דמי הקטן לשני (מלא״ש) (ומסתברא שגם רש״י ורע״ב יודו לכך בכלים ששבריהן אינם שוים כלל, כגון כלי זכוכית).

ו הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן אֲבוּדִין לֹא יִגַּע בָּהֶן. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מוֹכְרָן בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים:

הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן אֲבוּדִין, על ידי עכברים או ריקבון, **לֹא יִגַּע בָּהֶן** – לא יגע בהם כדי למוכרם[א]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מוֹכְרָן בִּפְנֵי בֵית דִּין** – יש לו למוכרם ברשות בית דין[ב], **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים**[ג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **אֲבוּדִים.** עַל יְדֵי עַכְבָּרִים אוֹ רִקָּבוֹן: **לֹא יִגַּע בָּהֶן,** לְמָכְרָן, לְפִי שֶׁרוֹצֶה אָדָם בְּקֶבֶ חֶסְרוֹנָן הַמִּפְרָשׁ בְּמִשְׁנָתֵנוּ, לְחִטִּים שֶׁלּוֹ מִתִּשְׁעָה קַבִּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, קַב שֶׁלּוֹ וּלְאֹרֶז תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין לַכּוֹר וְכוּ'. חָבִיב עָלָיו עַל יְדֵי שֶׁעָמַל בּוֹ, מִתִּשְׁעָה אֲבָל אִם אָבְדוּ יוֹתֵר מִכְּדֵי חֶסְרוֹנָן, קַבִּין שֶׁל אֲחֵרִים שֶׁיִּקַּח בִּדְמֵיהֶן אִם מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל יִמְכְּרֵם. וְלֹא אָמְרוּ רַבָּנָן חֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע דְּמוֹכְרָן בְּבֵית דִּין. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

יא. יש שיעור שרגילים התבואות ליחסר כמבואר במשנה הקרובה, כגון חיטין ואורז ט׳ חצאי קבין לכור. והך שיעור הוא שיעור החסרון לשנה. נחלקו רשב״ג ות״ק כשנחסר בחדש או חודשיים יותר משרגילים להתחסר עד אותו זמן אבל עדיין לא נחסרו שיעור חסרון של שנה שלימה. לרשב״ג מצוה לו לקחת רשות מב״ד ולמכור כדי להציל בעל הפירות מהפסד כי כיון שנחסר כן בזמן מועט כן יחסר תמיד ויהיה יותר מכדי חסרונם ומצות השבת אבידה יש בזה. ולת״ק לא ימכור עד שיחסרו יותר משיעור חסרון של שנה, וכשיגיע לשיעור זה גם הם מודים שיש מצוה למכור משום השבת אבידה (דף לח. תוד״ה מחלוקת, ודרישה (ס״ רצב ס״ק י״ז)). **יב.** מאירי. **יג.** המחנה אפרים (שומרים סימן לה) מסופק אי מצוה יש בדבר משום משיב אבידה אבל אין בזה חיוב מדין שומרים כיון שהוא הפסד שבא ממילא, או שחיוב יש בדבר מדין שומרים, וכתב שאע״ג שלשון המשנה משמע לכאורה שאינה אלא משום השבת אבידה, יש גם לפרש שרשב״ג משיב לחכמים על מה שהם אומרים שאסור ליגע בהם משום שרוצה אדם בקב שלו ועבירה היא בידו, וע״ז משיב ואומר אדרבה מצוה יש בדבר משום השבת אבידה, אבל אה״נ שלדידיה יש גם חיוב מדין שומרים. הרמב״ם (שאלה פ״ד ה״א) כתב שהוא משום השבת אבידה וכן הוא בנמוק״י. בחידושי רע״א (סימן רצ״ב סט״ז) כתב שלשון הטור (סימן רצ״ב) יכול למוכרם משמע שאין חיוב בדבר, אבל הרמב״ן במלחמות כתב צריך למוכרן משמע שס״ל שחיוב הוא.

ז הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת. לְחִטִּין וּלְאֹרֶז, תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין לְכוֹר, לִשְׂעֹרִין וּלְדֹחַן, תִּשְׁעָה קַבִּין לְכוֹר, לְכֻסְמִין וּלְזֶרַע פִּשְׁתָּן, שָׁלֹשׁ סְאִין לְכוֹר. הַכֹּל לְפִי הַמִּדָּה, הַכֹּל לְפִי הַזְּמָן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, וְכִי מָה אִכְפַּת לָהֶן לָעַכְבָּרִין, וַהֲלֹא אוֹכְלוֹת בֵּין מֵהַרְבֵּה וּבֵין מִקִּמְעָא. אֶלָּא אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת אֶלָּא לְכוֹר אֶחָד בִּלְבָד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,

הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, ועירבם הנפקד עם פירות שלו[יד], **הֲרֵי זֶה יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת** – כשבא להחזיר פירות המפקיד מנכה שיעור שהם רגילים לחסר. ואלו הם השיעורים שרגילים לחסר, **לְחִטִּין וּלְאֹרֶז, תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין לְכוֹר** – חיטין ואורז רגילים לחסר כל שנה ארבעה וחצי קבין לכל כור[טו], **לִשְׂעֹרִין וּלְדֹחַן, תִּשְׁעָה קַבִּין לְכוֹר, לְכֻסְמִין וּלְזֶרַע פִּשְׁתָּן, שָׁלֹשׁ סְאִין לְכוֹר**, והיינו שמנה עשר קבין לכור. **הַכֹּל לְפִי הַמִּדָּה** – כחשבון זה מנכה לכל כור וכור, **הַכֹּל לְפִי הַזְּמָן** – לכל שנה שהניחם שם מנכה לו כחשבון זה.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, וְכִי מָה אִכְפַּת לָהֶן לָעַכְבָּרִין – איזה נפקותא יש לעכברים אם יש הרבה פירות או רק מעט, **וַהֲלֹא אוֹכְלוֹת בֵּין מֵהַרְבֵּה וּבֵין מִקִּמְעָא** – הלא הן אוכלות אותה מדה בין שיש שם הרבה בין שאין שם אלא מעט. **אֶלָּא אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת אֶלָּא לְכוֹר אֶחָד בִּלְבָד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ז הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ. וְעֵרְבָן הַנִּפְקָד עִם פֵּרוֹתָיו וְהָיָה מִסְתַּפֵּק מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שִׁעוּר מַה שֶּׁאָכַל. כְּשֶׁבָּא לְהַחְזִירָן יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת, יִפְחֹת כַּמָּה הֵם רְגִילִים לַחְסֹר: תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין לְכוֹר. הַכּוֹר שְׁלֹשִׁים סְאִין, וְהַסְּאָה שִׁשָּׁה קַבִּין: הַכֹּל לְפִי הַמִּדָּה. כֵּן לְכָל כּוֹר וָכוֹר: הַכֹּל לְפִי הַזְּמָן. שֶׁהִנִּיחָם בְּיָדוֹ. לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יְנַכֶּה לוֹ כָּךְ: מָה אִכְפַּת לְהוּ לָעַכְבָּרִים. כָּךְ אוֹכְלִים מִמִּדָּה מֻעֶטֶת כְּמוֹ מִמִּדָּה מְרֻבָּה. הִלְכָּךְ תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין לְשָׁנָה בֵּין לְכוֹר בֵּין לְעֲשָׂרָה כּוֹרִין:

מקור הלכה

יד. ומיירי שאינו יודע כמה פירות היו לו ולכן לא יוכל להחזיר לפי חשבון הפירות שנשארו.

טו. הכור שלשים סאה וסאה ששה קבין, ונמצא 180 קבין בכור.

אִם הָיְתָה מִדָּה מְרֻבָּה, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹתִירוֹת:

אִם הָיְתָה מִדָּה מְרֻבָּה – אם הפקיד אצלו הרבה, והיינו מעשרה כורים ולמעלה, **אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת** – אינו מנכה לו החסרונות של העכברים כלל, **מִפְּנֵי שֶׁמּוֹתִירוֹת** – מפני שבימות הגשמים שאז מחזירים הפירות, הם נופחות מחמת הגשמים והנפיחה משלמת את מה שהעכברים אוכלות[טז]:

ח יוֹצִיא לוֹ שְׁתוּת לְיַיִן. רַבִּי יְהוּדָה

יוֹצִיא לוֹ שְׁתוּת לְיַיִן, אם הפקיד אצלו יין ועירבו עם יין שלו, מוציא ממנו שתות כשמחזירו כי הקנקנים בולעים שתות. **רַבִּי יְהוּדָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם הָיְתָה מִדָּה מְרֻבָּה. שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ הַרְבֵּה, מֵעֲשָׂרָה כּוֹרִין וּלְמַעְלָה, לֹא יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת: **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹתִירוֹת.** שֶׁבִּימוֹת הַגֶּרֶן כְּשֶׁמַּפְקִידִים הַחִטִּים, יְבֵשִׁים, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים כְּשֶׁמַּחְזִירָן, נוֹפְחוֹת. וּבַאֲכִילַת עַכְבָּרִים אֵינָן נֶחְסָרִין כָּל כָּךְ לְכָל כּוֹר וָכוֹר, דְּכֻלֵּי הַאי לֹא אָכְלִי עַכְבָּרִים מֵעֲשָׂרָה כּוֹרִין, הִלְכָּךְ נְפִיחָתוֹ מַשְׁלֶמֶת לְמַה שֶׁעַכְבָּרִים אוֹכְלִים. וְאֵין הֲלָכָה לֹא כְּרִבִּי יְהוּדָה וְלֹא כְּרִבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי.

לֹא יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת: **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוֹתִירוֹת.** שֶׁבִּימוֹת הַגֶּרֶן כְּשֶׁמַּפְקִידִים הַחִטִּים, יְבֵשִׁים, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים כְּשֶׁמַּחְזִירָן, נוֹפְחוֹת. וּבַאֲכִילַת עַכְבָּרִים אֵינָן נֶחְסָרִין כָּל כָּךְ לְכָל כּוֹר וָכוֹר, דְּכֻלֵּי הַאי לֹא אָכְלִי עַכְבָּרִים מֵעֲשָׂרָה כּוֹרִין, הִלְכָּךְ נְפִיחָתוֹ מַשְׁלֶמֶת לְמַה שֶׁעַכְבָּרִים אוֹכְלִים. וְאֵין הֲלָכָה לֹא כְּרִבִּי יְהוּדָה וְלֹא כְּרִבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי.

וְכָל הַשְּׁעוּרִים הַלָּלוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִימֵי הַתַּנָּאִים. אֲבָל בְּשְׁאָר אַרְצוֹת וּבִזְמַנִּים הַלָּלוּ, הַכֹּל כְּפִי מַה שֶּׁרְגִילִים הַזְּרָעִים לְחַסֵּר בְּאוֹתָהּ מְדִינָה וּבְאוֹתוֹ זְמַן: **ח יוֹצִיא לוֹ שְׁתוּת לְיַיִן.** אִם הִפְקִיד אֶצְלוֹ יַיִן וְעֵרְבוֹ עִם יֵינוֹ, הַקַּנְקַנִּים בּוֹלְעִים שְׁתוּת: **רַבִּי יְהוּדָה**

מקור חיים

טז. לדעת רבי יהודה אינן אוכלות אלא משנים או שלשה כורים וכשיש עשרה כורים נפיחתם משלמת כל החסרון, כן כתב רש״י. וכן דעת הרע״ב, אלא שלא כתב השיעור של שנים או שלשה כורים וסתם ואמר דכולי האי לא אכלי עכברים מעשרה כורים. (ואולי בזה חולק על רש״י או שס״ל שגם רש״י אין כוונתו לומר דוקא שיעור זה, משום שאם ידוע שרק אוכלים מב׳ וג׳ כורים היה לרבי יהודה לחלוק ולומר שאינו מוציא חסרונות אלא מג׳ כורים. ולכן מפרש הרע״ב שאין ידוע כמה אוכלים או אולי אין בזה קבע, אבל ידוע שבכל אופן הנפיחה של עשרה כורים משלים כל החסרון). (תוספות (דף מ. ד״ה מדה מרובה) מפרשים שדעת רבי יהודה כדעת הת״ק שכל כור וכור חסר באותו ערך אלא שכשיש עשרה כורין הנפח משלים חסרון של כור אחד, ולכן נקט עשרה כורים. אבל אף בפחות מעשרה כורים משלים לפי הערך. התוי״ט מדייק שמדכתב הרע״ב י׳ כורים ומעלה ש״מ שלא ס״ל כשיטתם, אלא כשיטת רש״י שאין מתחשבים כלל במילוי הנפיחה כשיש פחות מי׳ כורים).

אוֹמֵר, חֻמָּשׁ. יוֹצִיא לוֹ שְׁלִשָּׁה לְגִין שֶׁמֶן לְמֵאָה, לֹג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים, לֹג וּמֶחֱצָה בָּלַע. אִם הָיָה שֶׁמֶן מְזֻקָּק, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ שְׁמָרִים. אִם הָיוּ קַנְקַנִּים יְשָׁנִים, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ בָּלַע. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמּוֹכֵר שֶׁמֶן מְזֻקָּק לַחֲבֵרוֹ כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה, הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו לֹג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים לְמֵאָה:

אוֹמֵר, חֻמָּשׁ – ינבה לו חומש[יז]. **יוֹצִיא לוֹ שְׁלִשָּׁה לְגִין שֶׁמֶן לְמֵאָה** – אם הפקיד שמן בשמחזירו מנכה שלשה לוגין לכל מאה לוג, **לֹג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים** – לוג ומחצה מוריד עבור השמרים[יח], **לֹג וּמֶחֱצָה בָּלַע** – ולוג ומחצה עבור מה שהקנקן בלע. **אִם הָיָה שֶׁמֶן מְזֻקָּק** – אם הפקיד אצלו שמן מזוקק, **אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ שְׁמָרִים. אִם הָיוּ קַנְקַנִּים יְשָׁנִים** – אם היו הקנקנים שעירב השמן לתוכם ישנים, **אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ בָּלַע**, כי קנקנים ישנים מובלעים כבר ואינם בולעים עוד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמּוֹכֵר שֶׁמֶן מְזֻקָּק לַחֲבֵרוֹ כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה** – חנוני שמוכר לבעל הבית בשעת הבדים שמן לכל השנה[יט], **הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו לֹג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים לְמֵאָה** – הרי הלוקח מקבל עליו שיוכל המוכר להוריד מן השמן לוג ומחצה לכל מאה לוג עבור השמרים[כ].

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹמֵר חֻמָּשׁ. שֶׁהַקַּרְקַע שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים שֶׁמֶן לַחֲבֵרוֹ וְנוֹתֵן לוֹ מִתּוֹךְ חֲבִיּוֹתָיו מִמְּנוּ הַקַּנְקַנִּים בְּאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה שֶׁמֶן מְזֻקָּק תָּמִיד שֶׁהוּא מִסְתַּפֵּק בָּלַע חֻמָּשׁ. וְהַכֹּל לְפִי הַמָּקוֹם: **אַף הַמּוֹכֵר** מִמֶּנּוּ, הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ מְקַבֵּל עָלָיו לְפֹחֹת וְכוּ'. כְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ שְׁמָרִים לוֹ לֹג וּמֶחֱצָה מֻחֲמַת שְׁמָרִים לְכָל בַּמַּפְקִיד, כָּךְ אָמְרוּ בַּמּוֹכֵר. שֶׁהַמּוֹכֵר מֵאָה לֹג. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

יז. עיין רע"ב שלא נחלקו אלא הכל לפי המקום. **יח.** כשקיבלו היו השמרים מעורבים תוך השמן ובמשך הזמן שקעו לתחתית הכד, ולכן כשמחזיר לו שמן מזוקק מנכה עבורם לוג ומחצה. **יט.** שהיה דרכן של בעלי בתים ליקח בשעת הבדים שמן לכל השנה כגון מאה לוג או מאתים או אלף לפי מה שהוא אדם והשמן עומד בחביותיו של חנוני ומוסרו לו מעט מעט לפי צורכו (מאירי). והחנוני שנותן לו שמן מזוקק תמיד מנכה לוג ומחצה עבור השמרים. **כ.** לדעת רבי יהודה מותר לחנוני לערבב השמרים אע"פ שכבר שקעו, ולכן אם לא עירבם מוריד כנגדם, כי הבעל הבית אין צריך לשמרים וניחא ליה בשמן מזוקק. ולחכמים אסור לערב השמרים ולכן אין לו להוריד מאומה. (כן מפרש אביי טעמי מחלוקתם בסוגיין (דף מ:) והלכתא כוותיה כי קי"ל שאסור לערב שמרים (סי' רכ"ח סי"ט). אבל לרב פפא גם לחכמים מותר לערב אלא שהם סוברים שמדלא עירב מחיל ליה).

ט הַמַּפְקִיד חָבִית אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְלֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה, אִם מִתּוֹךְ יָדוֹ נִשְׁבְּרָה, לְצָרְכּוֹ, חַיָּב, לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר. אִם מִשֶּׁהִנִּיחָהּ נִשְׁבְּרָה, בֵּין לְצָרְכּוֹ בֵּין לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר.

הַמַּפְקִיד חָבִית אֵצֶל חֲבֵרוֹ לשמור עליה חינם, **וְלֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם** – לא ייחד בעל החבית מקום מיוחד לומר לו זוית זו השאילני ושם תהא החבית מונחת, **וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה** – וטלטלה הנפקד ממקום למקום ונשברה, **אִם מִתּוֹךְ יָדוֹ נִשְׁבְּרָה** – אם נשברה לפני שהחזירה למקום המשתמר, **לְצָרְכּוֹ** – אם הטלטול היה לצורך עצמו כגון לעמוד עליה במקום סולם, **חַיָּב, לְצָרְכָּהּ** – אם הטלטול היתה לצורך החבית, כגון שהיתה במקום שנוח להישבר, **פָּטוּר. אִם מִשֶּׁהִנִּיחָהּ נִשְׁבְּרָה** – אם אחר שסיים תשמישו והניחה במקום משתמר נשברה, **בֵּין לְצָרְכּוֹ בֵּין לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר**, כי תנא זה רבי ישמעאל הוא ודעתו ששומר שגנב פקדונו והחזירו למקומו פטור ואין צריך דעת בעלים[כג].

רבינו עובדיה מברטנורא

ט לֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם. בְּבֵית שׁוֹמֵר, לוֹמַר לוֹ זֶוִית זוֹ הַשְׁאִילֵנִי: **לְצָרְכּוֹ.** לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ: **לְצָרְכָּהּ.** שֶׁהָיְתָה בְּמָקוֹם שֶׁקָּרוֹבָה לְהִשְׁתַּבֵּר: **אִם מִשֶּׁהִנִּיחָהּ.** שֶׁכְּלָה תַּשְׁמִישׁוֹ הִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם מִשְׁתַּמֵּר. בֵּין שֶׁטִּלְטְלָהּ מִתְּחִלָּה לְצָרְכּוֹ, בֵּין שֶׁטִּלְטְלָהּ לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר. דְּאָמְרִינַן מְשֻׁהֻחְזְרָה הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים כְּבַתְּחִלָּה, וְאֵינוֹ עָלֶיהָ אֶלָּא כְּשׁוֹמֵר חִנָּם וּפָטוּר עַל אָנְסֶיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹדִיעַ לַבְּעָלִים לוֹמַר נְטַלְתִּיהָ וְהֶחְזַרְתִּיהָ. וְרֵישָׁא דְּמַתְנִיתִין רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּאָמַר בְּגוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֶדֶר וְהֶחְזִירוֹ לְמְקוֹמוֹ שֶׁהוּא פָּטוּר דְּלֹא בָּעֵינַן דַּעַת בַּעֲלִים. וְהָאי דְּקָתָנֵי לֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, לֹא מַבָּעְיָא קָאָמַר, לֹא מַבָּעְיָא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם וְהֶחְזִירָהּ לְמְקוֹמָהּ לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְצָרְכּוֹ שֶׁהוּא פָּטוּר, וַאֲפִילּוּ עַל פִּי שֶׁלֹּא הוֹדִיעַ לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי הֶחְזִירָהּ לַמָּקוֹם הַמְיֻחָד לָהּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ לֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, דְּלָאו לְמָקוֹם מְיֻחָד לָהּ הֶחְזִירָהּ, פָּטוּר, הוֹאִיל וְהֶחְזִירָהּ לְמָקוֹם מִשְׁתַּמֵּר, דְּלֹא בָּעֵינַן דַּעַת בַּעֲלִים:

מקור חיים

כא. ואע״פ שסובר ששואל שלא מדעת גזלן הוא וכל כמה שלא החזירה ברשותו הוא וחייב אף על אונסים, כיון שהחזירה למקומה פטור כי הוא סובר שהמחזיר גזילתו אין צריך דעת בעלים. (כרייתא בב״ק דף קיח: הגונב טלה מן העדר וסלע מן הכיס למקום שגנב יחזיר דברי רבי ישמעאל ר״ע אומר צריך דעת בעלים. הגמרא מסיקה שנחלקו בשומר שגנב פקדונו שברשותו קמיפלגי. ולכו״ע הגונב

יְחֻדּוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה, בֵּין מִתּוֹךְ יָדוֹ וּבֵין מִשֶּׁהִנִּיחָהּ, לְצָרְכּוֹ, חַיָּב, לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר:

יְחֻדּוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם – אם בעל החבית ביקש מהנפקד שישאיל לו מקום מיוחד להניחה שם, **וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה, בֵּין מִתּוֹךְ יָדוֹ וּבֵין מִשֶּׁהִנִּיחָהּ** – בין שנשברה לפני שהחזירה למקומה ובין שנשברה אחר שהחזירה למקומה, **לְצָרְכּוֹ** – אם הטלטול היה לצורך עצמו, **חַיָּב**, כי כיון שנטלה לצורך עצמו נעשה עליה גזלן, ותנא זה רבי עקיבא הוא שסובר גזל פקדון והחזיר למקומו חייב עד שיודיע לבעלים[כב], **לְצָרְכָּהּ**, **פָּטוּר** – ואם הטלטול היה לצורך החבית, פטור, כי לא נעשה גזלן עליה:

י הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, צְרָרָן הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ[כג], צְרָרָן

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבֵין מִשֶּׁהִנִּיחָהּ לְצָרְכּוֹ חַיָּב. סֵיפָא זוֹ אֲתָאן לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר בְּגוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֵדֶר וְהֶחֱזִירוֹ לְמְקוֹמוֹ וְנֶאֱנַס, לְעוֹלָם הוּא חַיָּב, עַד שֶׁיּוֹדִיעַ לִבְעָלִים שֶׁגָּנַב וְהֶחֱזִיר. וְהָכָא נַמִּי לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְצָרְכּוֹ וְנַעֲשָׂה גַּזְלָן עָלֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם הַמְּשֻׁתָּמֶר, חַיָּב. דְּבָעִינַן דַּעַת בְּעָלִים. וְרִישָׁא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְסֵיפָא רַבִּי עֲקִיבָא. וְהָכִי מוֹקְמִינַן לָהּ בַּגְּמָרָא: י צְרָרָן. בְּסוּדָרוֹ

מָקוֹם, לֹא מִבַּעְיָא קָאָמַר, לֹא מִבַּעְיָא לֹא יְחֻדּוּ שֶׁהוּא חַיָּב מִשֶּׁהִנִּיחָהּ לְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ לְצָרְכּוֹ, דְּהָא לֹא הִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם הַמְּיֻחָד לָהּ, אֶלָּא אֲפִלּוּ יְחֻדּוּ לָהּ מָקוֹם, שֶׁחָזַר וְהִנִּיחָהּ בְּמְקוֹמָהּ, חַיָּב, דְּבָעִינַן דַּעַת בְּעָלִים. וְרִישָׁא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְסֵיפָא רַבִּי עֲקִיבָא. וְהָכִי מוֹקְמִינַן לָהּ בַּגְּמָרָא: י צְרָרָן. בְּסוּדָרוֹ

מקור חיים

ומחזיר צריך דעת בעלים, לרבי ישמעאל כיון שהוא במקום בעלים מספיק שהחזירו לדעת עצמו, אבל ר״ע סבר כלתה שמירתו, כלומר כיון שגנבה תו לא מהימן לבעלים ואינם רוצים בשמירתו ואינה השבה עד שיודיע לבעלים. ולפלוגתא זו כוונת הרע״ב, ולא למשנה של ב״ק פ״י מ״ח שאיירי בגונב טלה מעדר של בעל הבית, ששם צריך דעת כדי שידעו הבעלים לשמור הטלה, עיין שם. (תוי״ט). **כב.** טעם חילוק הדין בין רישא לסיפא אינו אלא משום שרישא רבי ישמעאל וסיפא רבי עקיבא. ואין הנפקותא משום שכאן לא יחד לה מקום וכאן לא כפשטות משמעות המשנה. והא דברישא נקט לא יחד לה מקום ובסיפא נקט יחד לה מקום משום שלרבי ישמעאל יש רבותא בלא יחד מקום ולרבי עקיבא יש רבותא ביחד לה מקום, וכמבואר ברע״ב, עיי״ש. **כג.** לשומרן חינם, אבל שומר שכר חייב בכל אופן על גניבה אע״פ שהטמינם ק׳ אמות בקרקע (כן דעת רוב ראשונים וכן נפסק להלכה בטוש״ע (סי׳ שג ס״ב)).

וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו, אוֹ שֶׁמְּסָרָן לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְנָעַל בִּפְנֵיהֶם שֶׁלֹּא כָרָאוּי, חַיָּב, שֶׁלֹּא שָׁמַר כְּדֶרֶךְ

וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו – צרר הכסף בסודרו והפשילן לאחוריו[כד], **אוֹ שֶׁמְּסָרָן לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְנָעַל בִּפְנֵיהֶם שֶׁלֹּא כָרָאוּי** – לא נעל בפני הקטנים כראוי שלא יוכלו לצאת לחוץ ויאבדו המעות[כה], **חַיָּב, שֶׁלֹּא שָׁמַר כְּדֶרֶךְ**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו. אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁמִירָה מְעֻלָּה הִיא, חַיָּב, שֶׁהַמּוֹלִיךְ מְעוֹת שֶׁל פִּקָּדוֹן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּיָדוֹ, דִּכְתִיב (דְּבָרִים יד) וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ, אַף עַל פִּי שֶׁצְּרוּרִים הֵם, יְהֵיוּ בְיָדְךָ. וְאִם בַּבַּיִת הוּא, אֵין לָהֶם שְׁמִירָה אֶלָּא בְּקַרְקַע, וּבְכֹתֶל, בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לַתִּקְרָה אוֹ בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ. שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַגַּנָּבִים לְחַפֵּשׂ שָׁם. וְאִם שָׁמַר בְּעִנְיָן אַחֵר, פּוֹשֵׁעַ הֲוֵי וְחַיָּב. אֲלָא אִם כֵּן הָתְנָה מִתְּחִלָּה עִם הַמַּפְקִיד שֶׁעַל מְנָת כֵּן הוּא מְקַבֵּל הַפִּקָּדוֹן, שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בְּכָל הַשְּׁמִירוֹת הַלָּלוּ: לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַקְּטַנִּים. אֲבָל לִגְדוֹלִים, נִשְׁבָּעִים הֵם שֶׁשָּׁמְרוּ כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים, וּפָטוּר. וְלֹא אָמְרִינַן בְּהָא שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר חַיָּב, שֶׁדֶּרֶךְ הָאָדָם לְהַפְקִיד מַה שֶּׁהַפְקַד בְּיָדוֹ, בְּיַד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו. וְכָל הַמַּפְקִיד, עַל דַּעַת שֶׁיִּתְּנֵם הַנִּפְקָד בְּיַד אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו הוּא מַפְקִיד:

מקור חיים

כד. משום שהצריך להוליכן ממקום למקום כדאיתא ברע״ב. (הלשון הפשיל לאחוריו משמע בדרך כלל שנושא אותם מאחוריו על גבו, כמו דאיתא במסכת נדרים (פ״ז מ״ג) שאם היה נושא משוי של צמר או פשתים והזיע ואמר קונם צמר ופשתים עולה עלי אסור להפשיל לאחוריו. בשטמ״ק איתא שכאן הביאור הוא שצררן בעודף הסודר שבראשו שתלוי מאחורי הראש, ונמצא שלא שמר כדרך השומרים שהיה לו להניח ראשי הסודר הקשורים בו המעות כלפי פניו שיוכל תמיד למשמש בהן. מדכתב הרע״ב בסודרו ולא כתב בסודר משמע קצת שהוא מפרש כדבריו שהכוונה לסודר שבראשו, ולפ״ז בידו לאו דוקא וכן כתב הרא״ש (סי׳ כא) שבידו ר״ל כעין ידו שעיניו תמיד עליהן. והרמב״ם בפיה״מ שכתב שעל בטנו לא מהני אלא צריך דוקא בידו לא איירי במוליכם ממקום למקום, כן כתב המב״ט). **כה. ויאבדו** המעות אי משום שהם יקחוה לחוץ אי משום שישאירו הבית פתוח ויגנבו. ביארנו כרש״י (דף לו.) שכל זה בבא אחת. אבל הנמוק״י כתב שבגמרא משמע ששתי בבות הן, ור״ל מסרן לבנו ובתו הקטנים ואע״פ שהם אומרים ששמרו כראוי אין זו שמירה, או שלא מסרן לבנו ולבתו כלל אלא הניחן בביתו ובתיבתו ונעל בפניהם שלא כראוי (תוי״ט). הרע״ב סתם ולא פירש בבא זו.

הַשּׁוֹמְרִים. וְאִם שָׁמַר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים[כו]. וְאִם שָׁמַר בְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים, פָּטוּר[כז]:

יא הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל שֻׁלְחָנִי, אִם צְרוּרִין, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, מֻתָּרִין, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ

הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל שֻׁלְחָנִי, אִם צְרוּרִין – אם הם צרורים וחתומים[כח], **לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**[כט]. **מֻתָּרִין** – אם הפקידן כשהן מותרין או צרורים בלי חתימה ובלי קשר משונה, **יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן** – מותר לו להשתמש בהן, שיודע ששולחני צריך תמיד למעות והוה כהרשה לו להשתמש בהן[ל], **לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

יא אִם צְרוּרִין. וַחֲתוּמִין, אוֹ קְשׁוּרִים קֶשֶׁר מְשֻׁנֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁצְּרוּרִין, קֶשֶׁר מְשֻׁנֶּה: **לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן.** אֲבָל הֲרֵי הֵן כְּמֻתָּרִין וּכְאִלּוּ אֵינָם אִם אֵינָם חֲתוּמִים אוֹ קְשׁוּרִים קֶשׁוּרִים כְּלָל, וּמֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן:

מקור חיים

כו. שהפשילן לאחוריו ולא לפניו שיוכל למשמש בהן כל שעה (שטמ"ק), ובניו הקטנים לאו **בני שמירה הם.** (הרע"ב כתב שבבית אין להם שמירה אלא בקרקע והוא מאמר שמואל בסוגיין (דף מב.). וכתב התוי"ט ותמיהני דהא תנן ונעל בפניהם שלא כראוי חייב, משמע הא כראוי פטור, וכתב שבנימוק"י איתא שאין זה אלא באותו דור ובמקום ששכיחי גנבים, וכן הביא הטור (סימן רצא ס"ח) בשם הרבי ר' יהודה ברצלוני שכך קבלנו מרבותינו שלא נאמר זה (שאין שמירה אלא בקרקע) אלא בשעה שגנבים מצויין וכו' אלא מניחו במקום שמניח מעותיו ולא עדיף מדידיה. וכן פסק בשו"ע (שם) אלא מניחם במקום שמניח מעותיו והוסיף הרמ"א ובמקום המשתמר כפי דרך המקום וכפי הזמן שהוא מפקיד. אבל הרמב"ם (שאלה פ"ד ה"ד) סתם וכתב שאין לכספים שמירה אלא בקרקע ומשמע שאינו מחלק בין הזמנים ומקומות). **כז.** הך **בבא** לכאורה מיותרת היא, ובתפא"י כתב נ"ל דר"ל אם דרך השומרין לשמור כן ואין דרכם להטמין בקרקע, והיינו כמבואר בהערה הקודמת. **כח.** או קשורים בקשר משונה, כי בזה מגלה דעתו שאין רצונו שישתמש בהם. אבל אם הם צרורים בקשר רגיל אין כאן שום גילוי דעת שכל מעות דרכם לצור בסדין, וכיון שיודע ששולחני צריך תמיד למעות הוה כאילו הרשה לו להשתמש בהן (תוי"ט). **כט.** אם שמרם כראוי כמבואר במשנה הקודמת. **ל.** כמבואר בהערה הקודמת שכיון שלא חתם ולא קשר בקשר משונה הוה כגילה דעתו שמתירו להשתמש בהן.

חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. אֲצָל בַּעַל הַבַּיִת, בֵּין צְרוּרִין וּבֵין מְהָרִים לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. חֲנָנְיָנִי כְּבַעַל הַבַּיִת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲנָנְיָנִי כַּשֻּׁלְחָנִי:

חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, כדין שומר שכר ופטור על אונסין, ואם השתמש בהן דינו כשואל וחייב אף על אונסין[א]. **אֲצָל בַּעַל הַבַּיִת** – המפקיד מעות אצל בעל הבית, **בֵּין צְרוּרִין וּבֵין מְהָרִים לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**, שדינו כשומר חינם. **חֲנָנְיָנִי כְּבַעַל הַבַּיִת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, שגם חנוני אין צריך להרבה מעות ובסתמא אין לו רשות להשתמש בהן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲנָנְיָנִי כַּשֻּׁלְחָנִי**, כי לפעמים גם הוא פורט מעות ולכן המפקיד אצלו סתם מתיר לו להשתמש בהן ודהוי כשומר שכר[ב]:

משנה יב

שליחת יד בפקדון

אין הנפקד רשאי לשלוח יד בפקדון. ואם שלח בו יד או שהגביהו לשלוח בו יד אפילו אינו מכוין לגזלו אלא להשתמש בו קם ליה ברשותיה וחייב באונסין אף על פי שעדיין לא נשתמש בו, דשליחות יד אינה צריכה חיסרון. אבל רק אם הגביהו להשתמש בו תשמיש שמחסרו נחשב כשליחות יד.

רבינו עובדיה מברטנורא

חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ וַאֲבָדָה. וְאִם נִשְׁתַּמֵּשׁ, הָוֵי מִלְוָה בָּהֶן הָוֵי עֲלֵיהֶם שׁוֹמֵר שָׂכָר, מִפְּנֵי גְּבִיָּה וְחַיָּב אַף בָּאֳנָסִים: רַבִּי יְהוּדָה שֶׁיָּכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, וְחַיָּב בִּגְנֵבָה **אוֹמֵר כַּשֻּׁלְחָנִי.** וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

לא. לעיל (פ״ב מ״ז) גבי דמי אבידה שנינו שכיון שמותר להשתמש בהן הוה עליהן כשואל אף כשעדיין לא השתמש בהן, כי שם כיון שידוע שישהה אצלו זמן מרובה עד שיבא בעל האבידה הוה הנאתו מרובה ונעשה מיד כשואל, אבל הכא כיון שחושש שבעל הפקדון יבא מיד אין הנאת היתר השמוש עושה אותו אלא שומר שכר, ורק כששימש בהן ממש נעשה שואל (רא״ש בשם הראב״ד, הובא בתוי״ט). **לב.** כן פירש״י במעילה (דף כא:) שלדעת רבי מאיר אין חנוני רגיל להחליף מעות כשולחני ולרבי יהודה לפעמים הוא רגיל להחליף כשולחני לפיכך דינו כשולחני. (אבל לרכישת פירותיו וכדומה אין צריך החנוני למעות כי נותנים לו הכל באשראי (רש״י קידושין דף נג:)).

שואל שלא מדעת

אם השתמש בו תשמיש שאינו מחסרו, כגון שנטל חבית של יין לעמוד עליו במקום סולם, אין דינו כשולח יד אלא נעשה עליו גזלן משום שהוא שואל שלא מדעת, וקי"ל שואל שלא מדעת גזלן הוא. בשואל שלא מדעת אינו חייב אלא משעת תשמיש. (תוכ"ד הטור סימן רצ"ב).

יב הַשּׁוֹלֵחַ יָד בִּפְקָדוֹן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יִלְקֶה בְּחָסֵר וּבְיֹתֵר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּשָׁעַת הוֹצָאָה. **הַשּׁוֹלֵחַ יָד בִּפְקָדוֹן** – המשתמש בפקדון שלא כדין[לג], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יִלְקֶה בְּחָסֵר וּבְיֹתֵר** – צריך לשלם כל השבח, בין אם עתה חסר ממה שהיתה בשעת הגזילה, ובין אם עתה היא יתירה משעת הגזילה[לד]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּשָׁעַת הוֹצָאָה** – לעולם משלם כשעת הוצאה מבית הבעלים[לה].

רבינו עובדיה מברטנורא

יב יִלְקֶה בְּחָסֵר וּבְיֹתֵר. כְּמַה שֶׁחִסַּר הַפִּקָּדוֹן, וּכְמַה שֶׁהוֹתִיר. כְּגוֹן שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ רָחֵל טְעוּנָה צֶמֶר, וְנִגְזְזָה אוֹ יָלְדָה לְאַחַר שֶׁשָּׁלַח בָּהּ יָד, מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ וְאֶת וַלְדוֹתֶיהָ, וְנִמְצָא שֶׁהוּא לוֹקֶה בְּמַה שֶּׁחִסְּרָה אֶצְלוֹ. וּבְיֹתֵר, שֶׁאִם נִתְעַבְּרָה אוֹ טָעֲנָה צֶמֶר כְּשֶׁהִיא אֶצְלוֹ, מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ טְעוּנָה וּמְעֻבֶּרֶת כְּמוֹת שֶׁהִיא עַכְשָׁיו, וַהֲרֵי לוֹקֶה בְּיֹתֵר: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כְּשָׁעַת הוֹצָאָה.** מִבֵּית הַבְּעָלִים, אִם טְעוּנָה טְעוּנָה, וְאִם רֵיקָנִית רֵיקָנִית:

מקור חיים

לג. ועל ידי זה נעשה עליו כגזלן להתחייב אף באונסין דכתיב (שמות כב ט-י) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אַיִן רֹאֶה: שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: מדכתיב ומת או נשבר או נשבה גו' אם לא שלח ידו גו'. משמע הא אם שלח ידו חייב אף על מיתה, ומיתה אונס היא (רש"י דף מא, הובא בתוי"ט). **לד.** אם בשעת שליחת יד היתה מעוברת או טעונה צמר, ועכשו היא ריקנית וגוזזה, היינו חסר. ואם בשעת השליחת יד היתה ריקנית או גוזזה, והשתא היא מעוברת וטעונה צמר, היינו יתר. ובשניהם נלקה הגזלן וצריך לשלם כל השבח לנגזל. כי דעת בית שמאי כרבי מאיר שמחמת קנס מחייבים הגזלן לשלם כל השבח אע"פ שמן הדין קנה בשינוי. **לה.** היינו משעת שליחת יד. שהם סוברים שלא קנסינן ליה, ולכן אם בשעת הגזילה היתה ריקנית וגוזזה וילדה אצלו או נטענה וגוזזה כשהיתה אצלו, קנה השבח ואינו צריך להחזירה לנגזל. אבל אם היתה מלאה כשגזלה, ועכשו ריקנית, משלם השבח כמו שהיתה שוה בשעת הגזילה.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כִּשְׁעַת הַהַתְבִיעָה. הַחוֹשֵׁב לִשְׁלֹחַ יָד בְּפִקָּדוֹן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, חַיָּב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ יָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב) **אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. כֵּיצַד. הִטָּה אֶת הֶחָבִית**

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כִּשְׁעַת הַהַתְבִיעָה – אם נתייקרה הבהמה או הוזלה לעולם משלם כמו שהיא שוה בשעת העמדה בדין[לו]. **הַחוֹשֵׁב לִשְׁלֹחַ יָד בְּפִקָּדוֹן** – אמר בפני עדים אני הולך ליטול פקדונו של פלוני לעצמי[לז], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, חַיָּב**, דכתיב (שמות כב) אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ, עַל כָּל ׳דָּבָר׳ פֶּשַׁע. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ יָד, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כב) **אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ׳ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. כֵּיצַד** אינו חייב עד שישלח בו יד[לח]. **הִטָּה אֶת הֶחָבִית**

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר כִּשְׁעַת הַהַתְבִיעָה. כְּמוֹ שֶׁהוּא הַפִּקָּדוֹן בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין. דִּכְתִיב (ויקרא ה) לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ, יִתֵּן כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ, בְּיוֹם שֶׁמִּתְחַיֵּב בּוֹ בַּדִּין. וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל: **הַחוֹשֵׁב לִשְׁלֹחַ יָד בְּפִקָּדוֹן.** אָמַר בְּפָנֵי עֵדִים אֶטֹל פִּקָּדוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְעַצְמִי: **בֵּית שַׁמַּאי מְחַיְּבִים.** דִּכְתִיב (שמות כב) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע, מִשְׁעָה שֶׁדִּבֵּר לִשְׁלֹחַ יָד הֲרֵי פּוֹשֵׁעַ: **עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ יָד.** דִּכְתִיב אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. וְהַאי עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע, דָּרְשֵׁי בֵּיהּ בֵּית הִלֵּל, אָמַר לְעַבְדּוֹ וְלִשְׁלוּחוֹ לִשְׁלֹחַ יָד בַּפִּקָּדוֹן מִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב, תַּלְמוּד לוֹמַר עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע: **כֵּיצַד, הִטָּה אֶת הֶחָבִית.** הַשְׁתָּא מִפְּרֵשׁ לְמִלְתֵּיהּ דְּבֵית הִלֵּל. וְאֵית סְפָרִים דְּלֹא גָּרְסִי כֵּיצַד. וּמִלְתָא בְּאַנְפֵּיהּ נַפְשֵׁהּ הִיא:

מקור חיים

לו. רבי עקיבא לא בא לחלוק על ב״ש וב״ה בדין שבח שנעשה בבהמה גופה, כגיזות וולד. אלא חולק עליהם בענין יוקרא וזולא. שבין ב״ש ובין ב״ה סוברים שאם אחר ששלח בו יד הוזל ערך הפקדון משלם לפי שעת השליחת יד שהיא שעת הגזילה. ואם נתרבה ערך הפקדון והזיקו השומר בידים משלם כשעת הוצאתו מן העולם. ועל זה חולק רבי עקיבא ויליף מקרא שבין הוזל בין הוקר לעולם משלם כשעת התביעה. (כן ביארו תוספות (דף מג: ד״ה ר״ע) שיטת רבי עקיבא, והובא בתוי״ט. ועיי״ש למה אין לומר שחולק בדין שבח שנעשה בבהמה גופה). **לז.** כן פירש הרע״ב שהך מחשבה לאו דוקא ור״ל דיבור, וכן לשון רש״י כאן (אמנם הב״ח ציין לרש״י בקידושין (סוף דף מב) שם פירש שלב״ש חייב גם על מחשבה, וכן דעת הרא״ש ועוד ראשונים). **לח.** עיין רע״ב שאם גורסין כיצד בא לפרש דברי בית הלל.

וְנָטַל הֵימֶנָּה רְבִיעִית, וְנִשְׁבְּרָה, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא רְבִיעִית. הִגְבִּיהָהּ וְנָטַל הֵימֶנָּה רְבִיעִית, וְנִשְׁבְּרָה, מְשַׁלֵּם דְּמֵי כֻלָּהּ:

וְנָטַל הֵימֶנָּה רְבִיעִית, וְנִשְׁבְּרָה, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא רְבִיעִית, כי לא עשה קנין בכל החבית, **הִגְבִּיהָהּ וְנָטַל הֵימֶנָּה רְבִיעִית, וְנִשְׁבְּרָה, מְשַׁלֵּם דְּמֵי כֻלָּהּ**, כיון שעשה קנין בכולה[לט]:

פרק ד - הזהב

משנה א

תורת דמים

מכירת חפץ תמורת מעות נקראת מכירה בתורת דמים. נתינת המעות אינן קונות, ואף שנתן הלוקח כל הכסף לא נגמר הקנין ומן הדין כל אחד יכול לחזור בו. משיכת החפץ היא שגומר הקנין. ומשמשך (או הגביה דבר שדרכו להגביה) החפץ שניהם אינם יכולים לחזור בהם, ונתחייב הלוקח לתת המעות שהתנו ביניהם. אבל המעות אינן נקנות בכל מקום שהם, אלא שנתחייב ליתן כפי שהתנו. (תוכ"ד הטור ריש סימן קצח).

רבינו עובדיה מברטנורא

וְנִשְׁבְּרָה. לְאַחַר זְמַן: אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא רְבִיעִית. דְּשְׁלִיחוּת יָד אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בָּאֳנָסִים עַד שֶׁיִּמְשׁוֹךְ אוֹ יַגְבִּיהַּ דַּהֲוֵי קְנָיָה: הִגְבִּיהָהּ וְנָטַל. לָאו דַּוְקָא נָטַל, דְּמִכִּי אַגְבְּהָהּ עַל מְנָת לִטֹּל חַיָּב בָּאֳנָסִיהּ אֲפִלּוּ לֹא נָטַל מִמֶּנָּה כְּלוּם. וְאִם נָטַל רְבִיעִית מִן הַחָבִית וְהֶחְמִיץ הַיַּיִן הַנִּשְׁאָר בְּחָבִית אַחַר כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגְבִּיהַּ הֶחָבִית, מְשַׁלֵּם כָּל הַיַּיִן, שֶׁהוּא גָּרַם לַיַּיִן שֶׁהֶחְמִיץ, וְגִירֵי דִּידֵיהּ הוּא דְּאַהֲנֵי לֵיהּ:

מקור חיים

לט. נחלקו הרמב"ם והראב"ד (גזילה פ"ג הי"ב) אי חייב על כולה אף אם לא חשב לשלוח יד אלא בחלק ממנה. לרמב"ם חייב, ולדידיה משנתנו איירי אף בלא חשב אלא ליטול רביעית, אבל לפי הראב"ד אינו חייב על כולה אלא אם חשב לשלוח יד בכולה. (מש"כ הרע"ב שחייב אף אם רק נתכוין ליטול ולא נטל, למ"ד שליחות יד אינה צריכה חסרון אתי שפיר, אבל אף למ"ד שבעלמא צריכה חסרון, כאן בחבית של יין מודה שחייב אף אם רק נתכוין ליטול. כי יין אינו משתמר אלא בחבית מלא, ולכן כיון שהיה דעתו ליטול חשבינן ליה כנטל אלא שהחזיר תוך החבית כדי לשמרו (ריטב"א בביאור דעת רש"י בסוגיין דף מד.)).

קנין סודר[א]

הוא שהקונה נותן כלי למקנה, והמקנה מקנה לו החפץ שלו חליפי הכלי שהוא קיבל, וכיון שמשך המקנה הכלי נקנה החפץ לקונה בכל מקום שהוא ואין אחד מהם יכול לחזור בו אפילו אם אין עדים בדבר אם מודים זה לזה. אין קונין בפירות ולא בשאר כל המטלטלין שאינן כלי. ואין קונין במטבע אע"פ שהוא כמו כלי. והקנין הוא דוקא בכליו של קונה. ניתן לקנות כל דבר בקנין סודר בין מטלטלין בין קרקעות, זולת מטבעות. (תוכ"ד הטור ריש סימן קצה, וריש סימן רג).

קנין חליפין

כשמקפידים לידע שווי החפץ שמחליפין זה בזה הוא הנקרא קנין חליפין, והוא דומה לקנין סודר שכשאחד מושך החפץ שבא לקנות נקנה החפץ שרוצה להקנות לחברו בכל מקום שהוא. בקנין חליפין הקנין נעשה בכל דבר אף שאינו כלי, חוץ ממטבעות שאין קונים ואין מקנים בחליפין[ב].

דין מטבעות בקנין חליפין

מטבעות בין של כסף ובין של זהב ונחשת אינם נקנים ואינם קונים בתורת קנין חליפין בשום אופן.

דין המחליף מטבעות בתורת דמים

מטבעות של זהב נחשבות כמטלטלין לגבי מטבעות של כסף ולכן הרוצים להחליף מטבעות של זהב במטבעות של כסף אע"פ שאין יכול להקנותן בתורת חליפין, יכול להחליפם בתורת דמים. כי כמו בכל קנין בתורת דמים מחליפין מעות במטלטלין הכא נמי המטבע שנחשב כמעות מחליפין עם המטבע שנחשב כמטלטלין. וכמו בכל קנין בתורת דמים רק משיכת המטלטלים גומר הקנין שלא יוכלו לחזור בהן, ה"נ רק משיכת המטבע שנחשב כמטלטלין עושה הקנין.

חשוב להבהיר: בקנין סודר ובקנין חליפין דבר הנקנה נכנס מיד לרשות הקונה בכל מקום שהוא. בתורת דמים אין הדמים נכנסים מיד לרשות המוכר במשיכת המטלטלין, אלא הלוקח מתחייב ליתן ואי אפשר לחזור בו.

מקור חיים

א. קנין זה נקרא לפעמים גם קנין חליפין כשם מושאל, אבל אין זה חליפין גמורים שהסודר לא ניתן אלא כדי להקנות בו ואין מקפידים שיהא שוויו כשווי החפץ שבא לקנות.
ב. נחלקו הפוסקים אי ניתן לעשות קנין חליפין בפירת, אבל לכו"ע פירות נקנים בחליפין.

א הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף, וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב. הַנְּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף, וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַנְּחֹשֶׁת. מָעוֹת הָרָעוֹת קוֹנוֹת אֶת הַיָּפוֹת, וְהַיָּפוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶת הָרָעוֹת. אֲסִימוֹן קוֹנֶה אֶת הַמַּטְבֵּעַ, וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת

הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף – משיכת מטבעות של זהב קונה את מטבעות של כסף[ג], כי הזהב נחשב כפירי (כמטלטלין) לגבי כסף, **וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב** – ומשיכת הכסף אינו קונה את הזהב, כי הכסף הם המעות ומעות אינן קונות. **הַנְּחֹשֶׁת** – משיכת מטבעות של נחשת, **קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף** – קונה מטבעות של כסף, **וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַנְּחֹשֶׁת**, כי נחשת הוא פרי לגבי כסף. **מָעוֹת הָרָעוֹת** – מעות שנפסלו[ד] **קוֹנוֹת אֶת הַיָּפוֹת, וְהַיָּפוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶת הָרָעוֹת**, כי הרעות הם כפירי לגבי היפות. **אֲסִימוֹן** – מטבע שעדיין לא טבעו עליו צורה, **קוֹנֶה אֶת הַמַּטְבֵּעַ, וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

א **הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף.** כָּל דָּבָר שֶׁהוּא חָשׁוּב לִהְיוֹת מַטְבֵּעַ וְחָרִיף לִנָּתֵן בְּהוֹצָאָה, דִּין מָעוֹת יֵשׁ לוֹ, וְאֵינוֹ קוֹנֶה אֶת שֶׁכָּנֶגְדּוֹ שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב מַטְבֵּעַ וְאֵינוֹ חָרִיף בְּהוֹצָאָה כְּמוֹתוֹ. וּמִי שֶׁאֵין טִבְעוֹ חָשׁוּב וְחָרִיף, דִּין פֵּרוֹת יֵשׁ לוֹ, וּמִשִּׁיכָתוֹ הוּא קִיּוּם דָּבָר. לְפִיכָךְ מִכִּי מָשַׁךְ הָאֶחָד דִּינְרֵי כֶּסֶף בְּכָל מָקוֹם שֶׁהֵם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. דִּדְינָרֵי זָהָב הֲווּ פֵּרוֹת לְגַבֵּי דִּינְרֵי כֶּסֶף: **וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב.** דִּדְינָרֵי כֶּסֶף שֶׁהֵם חֲרִיפִים בְּהוֹצָאָה, דִּין מָעוֹת יֵשׁ לָהֶם לְגַבֵּי דִּינְרֵי זָהָב. וְאִם מָשַׁךְ הָאֶחָד דִּינַר כֶּסֶף, לֹא קָנָה הָאַחֵר דִּינַר זָהָב עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ, דְּמָעוֹת אֵינָן קוֹנוֹת. וְהֵיכִי עֲבִידָא נַמִּי שֶׁנְּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף, דִּפְרוּטוֹת שֶׁל נְחֹשֶׁת שֶׁאֵין טִבְעָן חָשׁוּב כָּל כָּךְ, הֲווּ פֵּרֵי לְגַבֵּי דִּינְרֵי כֶּסֶף, וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַנְּחֹשֶׁת: **מָעוֹת הָרָעוֹת.** שֶׁנִּפְסְלוּ:

מקור חיים

ג. כיון שהכסף הוא מטבע ואין מטבע נקנה בחליפין אין הכוונה שנקנה הכסף ממש בכל מקום שהוא, אלא שחל המקח ונתחייב ליתן לו דמים כמו שאמר. ומש"כ הרע"ב (בד"ה הזהב) קנה השני דינרי כסף בכל מקום שהם, לשון הברייתא נקט, ומפרשינן בגמרא שאין הכוונה שקנה אותם ממש. **ד.** לשון הרע"ב וכן לשון רש"י. תוספות כתבו שלא נפסלו לגמרי אלא יוצאות קצת. ובנמוק"י כתב שכן יש לפרש דעת רש"י אע"פ שכתב סתם שנפסלו.

אֲסִימוֹן. מִשַּׁלְטְלִין קוֹנִים אֶת הַמַּטְבֵּעַ, וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַמַּשַּׁלְטְלִין. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמַּשַּׁלְטְלִין קוֹנִין זֶה אֶת זֶה:

אֲסִימוֹן. מִשַּׁלְטְלִין קוֹנִים אֶת הַמַּטְבֵּעַ – משיכת המטלטלין קונים כל סוגי המטבעות, **וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַמַּשַּׁלְטְלִין** – אבל משיכת המטבע מכל סוג שהוא אינו קונה את המטלטלין, כי לגבי מטלטלין כל המטבעות הם מעות[ח]. **(זֶה הַכְּלָל)**[ז], **כָּל הַמַּשַּׁלְטְלִין קוֹנִין זֶה אֶת זֶה** – שנים שבאו להחליף מטלטלים במטלטלים בתורת חליפין כיון שמשך האחד קנה השני מטלטליו בכל מקום שהם[ט]:

ב כֵּיצַד. מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. נָתַן לוֹ מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת, יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

כֵּיצַד – מאיזה טעם אמרו שזהב ונחושת קונים כסף וכסף אינו קונה אותם[ח]. משום שהדין הוא שאם **מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ** – שניהם אינם יכולים לחזור בהם שמשיכת הפירות עושה הקנין. **נָתַן לוֹ מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת, יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ** – שניהם יכולים לחזור בהם כי מעות אינן קונות, וכסף הוא המעות וזהב ונחשב הם הפירות[ט].

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲסִימוֹן. שֶׁנַּעֲשָׂה בְּמִדַּת הַמַּטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא חֲבֵרוֹ. וְהַאי כָּל, לַאֲתוֹיֵי אֲפִלּוּ כִּיס מָלֵא אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן לֹא טִבְּעוּ עָלָיו צוּרָה: כָּל מָעוֹת בְּכִיס מָלֵא מָעוֹת: **ב נָתַן לוֹ מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.** אִם הֶחֱלִיף אֵלּוּ בְּאֵלּוּ, כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ הָאֶחָד קָנָה וְזֶה. וְתַקָּנַת חֲכָמִים הִיא. דִּדְבַר תּוֹרָה

מקור חיים

ח. לפי תוספות (דף מד. סוד"ה הנחשת) הכוונה גם למעות הרעות ואסימון וגם הם נחשבות כמעות לגבי מטלטלים. (ואף שאין זה מוסכם לכל הראשונים מ"מ בפנים פירשנו כן, כי גם לרע"ב אם נפסלו אין הכוונה נפסלו ממש שפיר יש לומר שהם נחשבות כמעות לגבי מטלטלים). **ו.** רי"ף ורא"ש לא גרסי זה הכלל, וכן משמע מרש"י ורע"ב, וכן נראה שלא גרסינן ליה (תוי"ט). **ז.** מש"כ הרע"ב דהאי כל לאתויי כיס מלא מעות בכיס מלא מעות, היינו באנייקי ואניגרא שהם מעות פסולות ולכן דינם כפירי אבל מעות שלא נפסלו אינן נקנות ואינן קונות בחליפין כמבואר בהקדמת הפרק (רע"א, ע"פ הגמרא דף מו:). **ח.** מלת כיצד מורכבת משלש מלות כאי זה צד, ופירושו על אי זה ענין (רמב"ם פיה"מ ריש פ"ו דברכות). אע"פ שבדרך כלל כיצד בא לפרש באיזה אופן הדברים נאמרים כאן בא לפרש טעם הדין וכמו שביארנו בפנים (עפ"י נמוק"י הובא בתוי"ט). **ט.** לדעת רבי יוחנן (דף מז:) מן התורה מעות

אֲבָל אָמְרוּ, מִי שֶׁפָּרַע מֵאֲנָשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמְדוֹר הַפַּלָּגָה, הוּא עָתִיד לְהַפְרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה:

אֲבָל אָמְרוּ – אבל אף על פי שמן הדין יכול לחזור בו אוררין החוזר בו בבית דין ואומרים עליו – **מִי שֶׁפָּרַע מֵאֲנָשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמְדוֹר הַפַּלָּגָה, הוּא עָתִיד לְהַפְרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה** – לפעמים אם נתן מעות ולא משך רק המוכר שהכסף בידו יכול לחזור בו ולא הלוקח:

רבינו עובדיה מברטנורא

מָעוֹת קוֹנוֹת, כִּדְאַשְׁכְּחַן גַּבֵּי הֶקְדֵּשׁ דִּכְתִיב וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ מִשֵּׁיכָה קוֹנָה וְלֹא מָעוֹת, גְּזֵרָה שָׁמָא יַנִּיחַ לוֹקֵחַ מִקָּחוֹ בְּבֵית מוֹכֵר זְמַן מְרֻבֶּה, וְתִפֹּל דְּלֶקָה בִּשְׂכוֹנַת הַמּוֹכֵר וְלֹא יָחוּשׁ לְטָרֹחַ וּלְהַצִּיל, לְפִיכָךְ הֶעֱמִידוּם בִּרְשׁוּתוֹ לַחֲזֹר בּוֹ אִם יִרְצֶה, דְּכֵיוָן דְּאִם יִתְיַקְּרוּ בִּרְשׁוּתוֹ יִתְיַקֵּר וְיַחְזֹר בּוֹ מִן הַמֶּכֶר וְיֵהֵא הַשָּׂכָר שֶׁלּוֹ, כְּדִידֵיהּ חֲשִׁיב לְהוּ וְטָרַח וּמַצִּיל: **אֲבָל אָמְרוּ מִי שֶׁפָּרַע** וְכוּ'. אַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אוֹרְרִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין וְאוֹמְרִים עָלָיו מִי שֶׁפָּרַע מִדּוֹר הַמַּבּוּל וּמִדּוֹר הַפַּלָּגָה וּמֵאֲנָשֵׁי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּמִן הַמִּצְרִיִּים שֶׁשָּׁטְפוּ בַּיָּם, הוּא עָתִיד לְפָרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ. וְאַחַר כָּךְ מַחֲזִיר לוֹ אֶת מְעוֹתָיו: **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה.** רַבִּי שִׁמְעוֹן אַמַּלְתֵּיהּ דְּתַנָּא קַמָּא קָאֵי דְּאָמַר נָתַן לוֹ מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ בֵּין מוֹכֵר בֵּין

מקור חיים

קונות ורבנן הוא שתיקנו שלא יקנו גזירה שמא יאמר לו המוכר נשרפו חיטיך בעלייה כמבואר ברע״ב (ד״ה נתן). (בסוה״ד כתב הרע״ב שטעם שמהני הוא משום שמא יתייקרו כו׳. בתוי״ט כתב שאחר שהשמיענו רב חסדא (דף מט:) שגם הלוקח יכול לחזור בו אין צריכים לטעם שמא יתייקרו, כי כיון שגם הלוקח יכול לחזור בו בודאי יטרח המוכר להציל כי יחשוש שמא יראה הלוקח הדליקה ויחזור בו). י. כגון שהפירות הם בעליית הלוקח המושכרת למוכר. כי מן הדין מעות קונות ומ״ט אמרו שרק משיכה קונה שמא יאמרו לו נשרפו חיטיך בעלייה, הכא ליכא הך חששא כי כיון שהעלייה שייך להלוקח יכול לטרוח ולהציל. כן כתב הרע״ב, ומסיק ואין הלכה כרבי שמעון. בתוי״ט תמה על פירושו והקשה עליו כמה קושיות, ועל כן הוא מפרש המשנה אחרת ולדעתו רבי שמעון סובר שלא תיקנו כלל שהלוקח יוכל לחזור בו, וכפשטות משמעות המשנה. כי כיון שמן הדין מעות קונות וכל החשש הוא שלא יאמר נשרפו חיטיך בעלייה די אם נאמר שהמוכר יכול לחזור בו וכבר ישתדל להצילם שמא יתייקרו ויחזור בו ויהא השכר שלו כמבואר ברע״ב (סוד״ה נתן לו מעות).

משנה ג

אונאה

כתיב (ויקרא כה יד) וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו: מכאן שאיסור תורה להטעות בעניני מקח וממכר, לא המוכר יטעה הלוקח שילקחנו ביותר משוויו ולא הלוקח יטעה המוכר שימכרנו בפחות משוויו[א].

שלשה דינים באונאה

מחילה: אם נתאנו דבר מועט המקח קיים ואין המאנה חייב להחזיר האונאה, ואין למי שנתאנה על המאנה שום תביעה:

קנה ומחזיר אונאה: כשהאונאה היא בשיעור מסוים, הדין הוא שהמקח קיים ואין אחד מהם יכול לחזור בו, אבל המאנה חייב להחזיר האונאה להמאונה.

ביטול מקח: כשהאונאה היא יותר משיעור המסוים, כל המקח בטל ובין המאנה ובין מי שנתאנה יכולים לחזור בהם (מאירי).

משנתנו עוסקת בדין קנה ומחזיר אונאה והיא הנקראת סתם אונאה, וכל שלמטה ממנה הרי היא מחילה וכל שלמעלה ממנה דינה בביטול מקח.

רבינו עובדיה מברטנורא

לוֹקֵחַ, וַאֲתָא רַבִּי שִׁמְעוֹן לְמֵימַר דְּזִמְנִין מָשֵׁךְ, דְּטַעְמָא מֵאי אָמוּר רַבָּנָן מְשִׁיכָה דְּמֵי שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ דְּהַיְנוּ הַמּוֹכֵר שֶׁקִּבֵּל קוֹנָה וְלֹא מָעוֹת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ אֶת הַכֶּסֶף יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה, וּבְיָדוֹ מוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ נִשְׁרְפוּ חִטֶּיךָ בַּעֲלִיָּה, הָכָא לְקַיֵּם אֶת הַמֶּכֶר אִם יִרְצֶה וְאֵין הַלּוֹקֵחַ דַּעֲלִיָּה דְּלוֹקֵחַ הִיא, אִי נָפְלָה דְּלַקָּה יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה עֲלִיָּתוֹ שֶׁל אִיהוּ טָרַח וְמַיְתֵי לָהּ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי לוֹקֵחַ שְׁכוּרָה אֲצָל הַמּוֹכֵר, דְּהַשְׁתָּא אִם שִׁמְעוֹן. אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁעֲלִיָּתוֹ שֶׁל הַמּוֹכֵר רוֹצֶה שֶׁיִּהְיֶה הַמֶּכֶר קַיָּם אֵין לוֹקֵחַ שְׁכוּרָה אֲצָל הַמּוֹכֵר, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ בֵּין לוֹקֵחַ בֵּין מוֹכֵר:

מקור חיים

יא. נחלקו הראשונים אי פחות משתות יש איסור אלא שאין חיוב להחזיר או אין איסור כלל. לחינוך (סוף מצוה שלז) התירו חכמים להשתכר בפחות משתות מפני תיקון הישוב, אבל רמב"ן (ויקרא כה טו) כתב שגם פחות משתות הוא בכלל האיסור ולא מעטוהו אלא לענין שאין צריך להחזירו. והרא"ש (סימן כ) נסתפק בדבר וכן כתוב בשו"ע (סי' רכז ס"ו) שיש ספק בדבר.

ג הָאוֹנָאָה, אַרְבָּעָה כֶסֶף מֵעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה כֶסֶף לַסֶּלַע, שְׁתוּת לַמָּקָח. עַד מָתַי מָתָר לְהַחֲזִיר. עַד כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה לְתַגָּר אוֹ לְקְרוֹבוֹ. הוֹרָה רַבִּי טַרְפוֹן בְּלוֹד,

הָאוֹנָאָה – שיעור אונאה שהמקח קיים ומחזיר אונאה, **אַרְבָּעָה כֶסֶף, מֵעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה כֶסֶף לַסֶּלַע** – ארבע מעות בסף ממקח ששויו סלע, ובסלע יש עשרים וארבע מעות. **שְׁתוּת לַמָּקָח** – נמצא שהאונאה היא שתות של המקח[ב]. **עַד מָתַי מָתָר לְהַחֲזִיר** – אם נתאנה הלוקח עד מתי יכול לתבוע בחזרה מה שנתאנה[ג]. **עַד כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה** המקח **לְתַגָּר אוֹ לְקְרוֹבוֹ**, ואם המתין יותר משיעור זה מחל על אונאתו[ד]. **הוֹרָה רַבִּי טַרְפוֹן בְּלוֹד,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג הָאוֹנָאָה אַרְבָּעָה כֶסֶף. אַרְבָּעָה מָעוֹת כֶּסֶף שֶׁהֵם שֵׁשׁ מָעוֹת בְּדִינָר, וְהַסֶּלַע אַרְבַּע דִינָרִין: **מֵעֲשָׂרִים וְאַרְבַּע כֶּסֶף** לַסֶּלַע. אִם הָיָה הַמִּקָּח בִּדְמֵי הַסֶּלַע שֶׁהוּא עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת, דְּהַשְׁתָּא הַוְיָא אוֹנָאָה שְׁתוּת לַמִּקָּח, חַיָּב לְהָשִׁיב לוֹ כָּל אוֹנָאָתוֹ אַרְבָּעָה כֶסֶף: **עַד מָתַי מָתָר** לְהַחֲזִיר. מִי שֶׁנִּתְאַנָּה. וְהָא דְּנָקֵט לְשׁוֹן מָתָר, לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּלֵיכָּא אֲפִלּוּ מִי שֶׁפָּרַע לְהַחֲזִיר הַמִּקָּח אוֹ שֶׁיִּתֵּן לוֹ אוֹנָאָתוֹ: **עַד כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה.** הַמִּקָּח לְתַגָּר אוֹ לְאָחֵד מִקְּרוֹבָיו. וְאִם שָׁהָה יוֹתֵר, מָחַל עַל אוֹנָאָתוֹ. וְהַמּוֹכֵר לְעוֹלָם חוֹזֵר, שֶׁהֲרֵי אֵין הַמִּקָּח בְּיָדוֹ שֶׁיּוּכַל לְהַרְאוֹת לְתַגָּר אוֹ לִקְרוֹבוֹ אִם נִתְאַנָּה. וְאִם נוֹדָע שֶׁבָּא לְיָדוֹ דָּבָר כַּיּוֹצֵא בְּמִמְכָּרוֹ וְיָדַע שֶׁטָּעָה וְשָׁתַק וְלֹא תָבַע, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וְלִתְבֹּעַ, שֶׁהֲרֵי מָחַל:

מקור חיים

יב. בסוגיין נחלקו רב ושמואל, לרב שתות מקח שנינו ולשמואל שתות מעות נמי שנינו. מכר שוה ו׳ בז׳ או שוה ו׳ בה׳ לכו״ע הוי אונאה דהיינו שתות מקח. אבל מכר שוה ז׳ בו׳ או שוה ה׳ בו׳ לשמואל הוי אונאה שהיינו שתות מעות, ולרב שוה ז׳ בו׳ הוי מחילה כי האונאה היא פחות משתות מקח, ושוה ה׳ בו׳ הוי ביטול מקח כי האונאה היא יותר משתות מקח. והלכתא כשמואל. משנתנו איירי שנתאנה לוקח מדקתני בסיפא עד כדי שיראה לתגר ודין זה אינו אלא בנתאנה לוקח כמבואר ברע״ב. ולשמואל יש לפרש משנתנו בין אם מכר מקח שוה כ׳ בכ״ד או שוה כ״ד בכ״ח, אבל לרב אי אפשר לאוקים אלא בשוה כ״ד שמכרו בכ״ח. רע״ב פירש שהמקח היה שוה כ״ד וכרב, והיינו רק משום שפשטות הלשון שתות למקח משמע יותר כוותיה, אבל מודה שהלכתא כשמואל שאף שתות מעות שנינו (תוי״ט, רע״א). **יג.** עיין רע״ב מה שכתב לפרש לשון מותר, כי לכאורה היל״ל עד מתי יכול. **יד.** עיין רע״ב ששיעור זה הוא רק בנתאנה הלוקח שכיון שהמקח בידו יכול להראות לתגר ולקרוב ולברר אם נתאנה.

הָאוֹנָאָה שְׁמֹנָה כֶּסֶף לַסֶּלַע, שְׁלִישׁ לַמַּקָּח, וְשָׁמְחוּ תַגְּרֵי לוֹד. אָמַר לָהֶם, כָּל הַיּוֹם מֻתָּר לְהַחֲזִיר. אָמְרוּ לוֹ, יַנִּיחַ לָנוּ רַבִּי טַרְפוֹן בְּמִקְוֹמֵנוּ, וְחָזְרוּ לְדִבְרֵי חֲכָמִים:

הָאוֹנָאָה שְׁמֹנָה כֶּסֶף לַסֶּלַע – שמנה מעות ממקח ששויו סלע, **שְׁלִישׁ לַמַּקָּח** – והיינו שליש של המקח, **וְשָׁמְחוּ תַגְּרֵי לוֹד**, משום שהיו בקיאים בסחורה ומוכרין ביוקר. **אָמַר לָהֶם, כָּל הַיּוֹם מֻתָּר לְהַחֲזִיר** – הלוקח יכול לתבוע האונאה כל היום ולא רק עד כדי להראות לתגר או לקרובו. **אָמְרוּ לוֹ, יַנִּיחַ לָנוּ רַבִּי טַרְפוֹן בְּמִקְוֹמֵנוּ** – יניח לנו רבי טרפון לנהוג כמו שהיינו נוהגים, כי טוב לנו אז מעתה[טו], **וְחָזְרוּ לְדִבְרֵי חֲכָמִים**, שאמרו שיעור אונאה היא שתות ושיעור חזרה עד כדי שיראה לתגר או לקרובו:

ד אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַמּוֹכֵר, יֵשׁ לָהֶן אוֹנָאָה. כֵּיצַד שֶׁאוֹנָאָה לְהֶדְיוֹט, כָּךְ אוֹנָאָה לְתַגָּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,

אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַמּוֹכֵר, יֵשׁ לָהֶן אוֹנָאָה, אם נתאנה המוכר צריך הלוקח להוסיף לו כסף ואם נתאנה הלוקח צריך המוכר להחזיר לו כסף. **כֵּיצַד שֶׁאוֹנָאָה לְהֶדְיוֹט, כָּךְ אוֹנָאָה לְתַגָּר** – לסוחר שמוכר וקונה תמיד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְשָׁמְחוּ תַגְּרֵי לוֹד. שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בִּסְחוֹרָה וּמוֹכְרִין בְּיֹקֶר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי טַרְפוֹן:

מקור חיים

טו. לחכמים פחות משתות מחילה לאלתר, שתות קנה ומחזיר אונאה אם תבע תוך כדי שיראה לתגר, ואף אחד אין יכול לחזור בו. יותר משתות ביטול מקח, ולשניהם רשות לחזור בו תוך כדי שיראה לתגר. לרבי טרפון דין פחות משתות נשאר אותו דבר אלא שהוא סובר שמשתות ועד שליש דינו כשתות וקנה ומחזיר אונאה, ורק ביותר משליש הוא ביטול מקח. לכן מעיקרא שמחו שעד שליש אף אם ירגישו האונאה לא יוכלו לחזור מן העסק ולכל היותר יצטרכו להחזיר האונאה. כיון שאמר להם שזמן החזרה הוא כל היום, היה ההפסד יותר מן הרווח, דשהות הרבה יש לימלך כל היום. ועדיף שיהיה רק עד כדי שיראה ואחר כך אין צריכים אפילו להחזיר האונאה ממה שהמקח ודאי קיים אבל יצטרכו להחזיר האונאה כל היום.

אֵין אוֹנָאָה לְתַגָּר. מִי שֶׁהֻטַּל עָלָיו, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה, רָצָה, אוֹמֵר תֵּן לִי מְעוֹתַי, אוֹ תֵּן לִי מַה שֶּׁאוֹנִיתַנִי:

אֵין אוֹנָאָה לְתַגָּר, משום שהוא בקי וידע שווי המקח ומחיל ליה[טז]. **מִי שֶׁהֻטַּל עָלָיו** – מי שנתאנה, **יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה.** כגון אם נתאנה לוקח, **רָצָה, אוֹמֵר תֵּן לִי מְעוֹתַי** – אם רצה הלוקח אומר תן לי כל מעותי והמקח בטל, **אוֹ תֵּן לִי מַה שֶּׁאוֹנִיתַנִי** – ואם רצה אומר תן לי רק משאוניתני והמקח יהא קיים. והוא הדין אם נתאנה המוכר אם רצה אומר החזר לי מה שמכרתי כי המקח בטל, או הוסף לי על המעות והמקח קיים[יז]:

משנה ה

סלע - 4 דינר. דינר - 6 מעה. מעה - 2 פונדיון. פונדיון - 2 איסר.

נמצא - **סלע**: 4 דינר, 24 מעה, 48 פונדיון, 96 איסר. **דינר**: 6 מעה, 12 פונדיון, 24 איסר. **מעה**: 2 פונדיון, 4 איסר.

ה כַּמָּה תְהֵא הַסֶּלַע חֶסְרָה וְלֹא יְהֵא בָּהּ אוֹנָאָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אִסָּרִין,

כַּמָּה תְהֵא הַסֶּלַע חֶסְרָה – עד כמה תשחק ותחסר מן הסלע, **וְלֹא יְהֵא בָּהּ אוֹנָאָה** – ואם הוציאה בתורת סלע שלימה לא תהא אונאה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אִסָּרִין,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ד אֵין אוֹנָאָה לְתַגָּר. מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּקִי וּמִסְתָּמָא אֲחוֹלֵי אֲחִיל גַּבֵּיהּ, וְהַאי דְּזַבְנָא הָכִי, מִשּׁוּם דְּאִתְרַמֵּי לֵיהּ זְבִינָא אֲחֲרִיתִי, וְהַשְׁתָּא הוּא דְּקָבְעֵי לְמֵהֲדַר בֵּיהּ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **מִי שֶׁהֻטַּל עָלָיו יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה.** מִי שֶׁנִּתְאַנָּה: **תֵּן לִי מְעוֹתַי.** אִם נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ. וּמַתְנִיתִין רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא הִיא. וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ, אֶלָּא אִם הָאוֹנָאָה שְׁתוּת, קָנָה וּמַחֲזִיר אוֹנָאָה. יוֹתֵר מִשְּׁתוּת, בָּטֵל מֵקֶח: **ה כַּמָּה תְהֵא סֶלַע חֲסֵרָה.** מַטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא וְתָמִיד הוּא שׁוֹחֵק וְחָסֵר, כַּמָּה תֶּחְסַר וְאִם הוֹצִיאָהּ לֹא תְהֵא אוֹנָאָה: **אַרְבַּע אִסָּרִין.** לְסֶלַע:

מקור חיים

טז. כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **יז.** משנתנו כרבי יהודה הנשיא ואינה הלכה. כן כתב הרע״ב וכן שיטת רש״י שהלכה כרבי נתן בברייתא שסובר שתות קנה ומחזיר האונאה ואין ביד מי שנתאנה לבטל המקח, וביותר משתות בטל המקח ושניהם יכולים לחזור בהם.

אוֹנָאָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אִסָּרִין, אִסָּר לְדִינָר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַרְבָּעָה פָּנְדְיוֹנוֹת, פָּנְדְיוֹן לְדִינָר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁמֹנָה פָּנְדְיוֹנוֹת, שְׁנֵי פָּנְדְיוֹנוֹת לְדִינָר:

אִסָּר לְדִינָר – עד שתחסר ארבעה איסרין, איסר לכל דינר שבה, והיינו אחד מעשרים וארבע[ית]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַרְבָּעָה פָּנְדְיוֹנוֹת, פָּנְדְיוֹן לְדִינָר**, והיינו אחד משתים עשרה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁמֹנָה פָּנְדְיוֹנוֹת, שְׁנֵי פָּנְדְיוֹנוֹת לְדִינָר** – והיינו שתות, כמו שאר אונאה[ט]:

ו עַד מָתַי מֻתָּר לְהַחֲזִיר, בַּכְּרַכִּים, עַד כְּדֵי שֶׁיַּרְאֶה לְשֻׁלְחָנִי, וּבַכְּפָרִים, עַד עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת. אִם הָיָה מַכִּירָהּ, אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ מְקַבְּלָהּ הֵימֶנּוּ,

עַד מָתַי מֻתָּר לְהַחֲזִיר – מי שנתאנה בסלע חסרה עד מתי מותר להחזיר, **בַּכְּרַכִּים**, שיש שם שולחני, **עַד כְּדֵי שֶׁיַּרְאֶה לְשֻׁלְחָנִי. וּבַכְּפָרִים**, שאין שם שולחני, **עַד עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת** – השיעור הוא עד ערבי שבתות, שכשבא להוציאה לסעודת שבת ידע אם מקבלים אותה ממנו. **אִם הָיָה מַכִּירָהּ, אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ מְקַבְּלָהּ הֵימֶנּוּ** – חסיד שעושה לפני משורת הדין, אם מכיר את הסלע ויודע שממנו באה לו, מקבלה ממנו אפילו אחר שנים עשר חדש.

רבינו עובדיה מברטנורא

אִסָּר לְדִינָר. וְהוּא אֶחָד מִן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בּוֹ. דְּשִׁשׁ מָעָה כֶּסֶף הוּא דִּינָר, מָעָה שְׁנֵי פָּנְדְיוֹנִים, פָּנְדְיוֹן שְׁנֵי אִסָּרִין: **אַרְבָּעָה פָּנְדְיוֹנִים.** אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר: **שְׁמֹנָה פָּנְדְיוֹנוֹת.** שְׁתוּת. כְּשֶׁאָר אוֹנָאָה. וְכֵן הֲלָכָה: **ו בַּכְּרַכִּים.** שֶׁיֵּשׁ שָׁם שֻׁלְחָנִי, עַד כְּדֵי שֶׁיַּרְאֶה לַשֻּׁלְחָנִי: **בַּכְּפָרִים.** שֶׁאֵין שָׁם שֻׁלְחָנִי: **עַד עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת.** שֶׁבָּא לְהוֹצִיא בְּעֶרֶב שַׁבָּת לְסְעוּדַת שַׁבָּת, אָז יֵדַע אִם יוּכַל לְהוֹצִיאָהּ וְיִקַּבְּלוּהָ מִמֶּנּוּ: **וְאִם הָיָה מַכִּירָהּ.** הָכִי קָאָמַר, וְאִם חָסִיד הוּא וְרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, אִם מַכִּיר שֶׁהִיא הַסֶּלַע שֶׁנָּתַן לוֹ, יְקַבְּלֶנָּה מִמֶּנּוּ אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ:

מקור חיים

יח. ומלמטה למעלה קחשיב, עד שיעור זה אין בה אונאה אבל בשיעור זה ומעלה יש בה אונאה. וטעם שאין שיעורו שתות כשאר דברים משום שמטבע חסר אינו יוצא בהוצאה.

יט. שני פונדיונות הן מעה, אבל משום דנקט רבי יהודה פונדיון נקט איהו נמי פונדיון (תוספות, הובא בתוי"ט. וברע"א הקשה שאם כן למה לא אמר רבי יהודה שמנה איסרים כמו דנקט ר"מ איסרים).

וְאֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת. וְנוֹתְנָהּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא נֶפֶשׁ רָעָה:

וְאֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת – ומי שאינו חסיד ואינו רוצה לקבלה ממנו אף על פי שמבירה, אין לו עליו אלא תרעומת. **וְנוֹתְנָהּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** – ומחלל פירות מעשר שני על סלע שפחתה כדי אונאה[כ], **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ** – אינו חושש לומר שהוא באסימון ואסור לחלל עליה[כא], **שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא נֶפֶשׁ רָעָה** – שמי שאינו לוקח סלע חסרה בתורת מטבע אלא בתורת חתיכת כסף אינו אלא נפש רעה[כב]:

ז הָאוֹנָאָה אַרְבָּעָה כֶּסֶף, וְהַטַּעֲנָה

הָאוֹנָאָה אַרְבָּעָה כֶּסֶף – שיעור אונאה הוא ארבע מעות במקח של סלע, כמו ששנינו למעלה[כג], **וְהַטַּעֲנָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת. הֵכִי קָאָמַר, וְאַחֵר שֶׁאֵינוֹ חָסִיד וְלֹא רָצָה לְקַבְּלָהּ מִמֶּנּוּ, אֵין לָזֶה עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת. דְּאֵיהוּ הוּא דְּאַפְסֵיד אַנַפְשֵׁיהּ שֶׁלֹּא הֶחְזִירוֹ בִּזְמַנּוֹ: **וְנוֹתְנָהּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי.** אַחֲסָרָה כְּדֵי אוֹנָאָה קָאֵי. וְנוֹתְנָהּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּשָׁוְיָהּ, **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם אֲסִימוֹן** שֶׁאֵין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִתְחַלֵּל אֶלָּא בְּמַטְבֵּעַ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוּרָה, דְּשֵׁם מַטְבֵּעַ יֵשׁ עָלָיו, דְּמִי שֶׁאֵינוֹ לוֹקְחָהּ בְּשָׁוְיָהּ בְּתוֹרַת מַטְבֵּעַ אֶלָּא כְּמוֹ נִסְכָּא שֶׁל כֶּסֶף, אֵינוֹ אֶלָּא נֶפֶשׁ רָעָה: **ז הָאוֹנָאָה אַרְבָּעָה כֶּסֶף.** לְמִקָּח סֶלַע שֶׁהוּא עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת כֶּסֶף. נִמְצָא הָאוֹנָאָה שְׁתוּת כְּדַאֲמַרַן. וְחָזַר וּשְׁנָאָה מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְנֵי הַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶּסֶף: **וְהַטַּעֲנָה**

מקור חיים

כ. אבל אין מחלל עליה אלא לפי שוויה ולא כסלע שלימה כן שיטת הרע״ב (וכשיטה הראשונה בתוספות דף נב: ד״ה נותנה). **כא.** אין מחללין מעשר שני אלא על מטבע שיש עליו צורה כדדרשינן מדכתיב (דברים יד כה) וצרת הכסף בידך, דבר שיש בו צורה. **כב.** מטבע של כסף שוה יותר מחתיכת כסף, וסלע שחסרה עדיין שם מטבע עליה ואין מורידים ממחירה אלא כפי מה שנשחק, והמזלזל בה ואינו רוצה לקחת אלא כחתיכת כסף אינו אלא נפש רעה. **כג.** במשנה ג׳. ומש״כ הרע״ב שחזר ושנאה משום הטענה שתי כסף כן הוא בגמרא (דף נה.). אמנם הגמרא פריך דהא נמי תנינא (שבועות פ״ו מ״א) ומשני חמש פרוטות איצטריכא ליה. ולא דכולהו איצטריכו שארבע מהן נשנו בפני עצמן במקומן אלא מציאה בלבד לא תנן לה בשום דוכתא (תוי״ט).

שְׁתֵּי כֶּסֶף, וְהַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה. חָמֵשׁ פְּרוּטוֹת הֵן. הַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְהָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה, וְהַנֶּהֱנֶה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ מָעַל, וְהַמּוֹצֵא שָׁוֶה פְּרוּטָה חַיָּב לְהַכְרִיז, וְהַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנִשְׁבַּע לוֹ, יוֹלִיכֻנוּ אַחֲרָיו אֲפִלּוּ לְמָדַי:

שְׁתֵּי כֶּסֶף – מודה במקצת אינו חייב שבועה אלא בטענה של לכל הפחות שתי מעות בסף[כג], **וְהַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה** – ההודאה של מודה במקצת חייבת להיות לכל הפחות שוה פרוטה. **חָמֵשׁ פְּרוּטוֹת הֵן. הַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה** – הודאת מודה במקצת חייבת להיות לכל הפחות שוה פרוטה, **וְהָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה**[כד], **וְהַנֶּהֱנֶה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ מָעַל**[כה], **וְהַמּוֹצֵא שָׁוֶה פְּרוּטָה חַיָּב לְהַכְרִיז**[כו], **וְהַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנִשְׁבַּע לוֹ**, ואחר כך הודה שנשבע לשקר, **יוֹלִיכֻנוּ אַחֲרָיו אֲפִלּוּ לְמָדַי** – אין לו כפרה עד שיוליכנו אחריו אפילו לסוף העולם ויתן לו בידו[כז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׁתֵּי כֶּסֶף. שֶׁאֵין שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִים עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה. אֲבָל בְּצִיר מֵהָכִי אֵינוֹ טַעֲנָה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִשְּׁתֵּי כֶּסֶף, חַיָּב לְהַכְרִיז, דִּכְתִיב (דְּבָרִים כב) אֲשֶׁר שֶׁטָּעָנוֹ שָׁוֶה שְׁתֵּי מָעוֹת כֶּסֶף יֵשׁ לִי תֹּאבַד מִמֶּנּוּ, פְּרָט לַאֲבֵדָה שֶׁאֵין בָּהּ בְּיָדְךָ, וְזֶה יוֹדֶה לוֹ מֵהֶם שָׁוֶה פְּרוּטָה שָׁוֶה פְּרוּטָה וְיִכְפֹּר וְיִשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר, אוֹ יוֹדֶה לוֹ הַכֹּל וְיִכְפֹּר פְּרוּטָה: וְהַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה. לִהְיוֹת הוֹדָאָה בְּמִקְצָת וְיִתְחַיֵּב שְׁבוּעָה: הַמּוֹצֵא שְׁתֵּי כֶּסֶף. מוֹדֶה בְּמִקְצָת אֵינוֹ חַיָּב שְׁבוּעָה אֶלָּא בְּטַעֲנַת שֶׁל לְכָל הַפָּחוֹת שְׁתֵּי מָעוֹת כְּסַף, וְהַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה – הַהוֹדָאָה שֶׁל מוֹדֶה בְּמִקְצָת חַיָּבֶת לִהְיוֹת לְכָל הַפָּחוֹת שָׁוֶה פְּרוּטָה. חָמֵשׁ פְּרוּטוֹת הֵן. הַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה – הוֹדָאַת מוֹדֶה בְּמִקְצָת חַיֶּבֶת לִהְיוֹת לְכָל הַפָּחוֹת שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְהָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ מָעַל, וְהַמּוֹצֵא שָׁוֶה פְּרוּטָה חַיָּב לְהַכְרִיז, וְהַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנִשְׁבַּע לוֹ. אֵין לוֹ כַּפָּרָה עַד שֶׁיְּחַזְּרֶנּוּ לְיָדוֹ מַמָּשׁ וְלֹא לְיַד שְׁלוּחוֹ, דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר ה) וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ:

מקור חיים

כד. מודה במקצת הטענה כגון אמר לו מאה זוז אתה חייב לי והודה לו בחמשים וכפר לו בחמשים חייב שבועה מן התורה. אמנם הטענה חייבת להיות לכל הפחות שתי מעה וההודאה לכל הפחות פרוטה (כן פירש הרע״ב כאן והיא שיטת שמואל (שבועות דף לט:). ובמסכת שבועות (פ״ו מ״א) פירש הרע״ב כרב שסובר כפירת טענה היא שתי כסף כלומר שהטענה עצמה חייבת להיות לכל הפחות שתי כסף ופרוטה, והכפירה שתי כסף וההודאה פרוטה (תוי״ט)). **כה.** כדתנן בריש קידושין (פ״א מ״א) האשה מתקדשת בפרוטה ובשוה פרוטה אליבא דב״ה. **כו.** כדתנן במעילה (פ״ה מ״א) הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש מעל. **כז.** עיין רע״ב הטעם. ודין זה לא נשנה במקום אחר כמבואר לעיל הערה קודמת. **כח.** כמבואר בבבא קמא (פ״ט מ״ה).

ח חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁין הֵן. הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, וְהַחַלָּה, וְהַבִּכּוּרִים מוֹסִיף חֻמָּשׁ. וְהַפּוֹדֶה נֶטַע רְבָעִי

חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁין הֵן – חמשה תשלומים יש בתורה שצריכים להוסיף בהם חומש על הקרן[כט]. **הָאוֹכֵל תְּרוּמָה** – זר שאכל תרומה גדולה בשוגג, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר** – או שאכל תרומת מעשר בשוגג, והוא המעשר שהלוי מפריש ממעשר ראשון שלו, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי** – או שאכל תרומת מעשר שהופרש מפירות עם הארץ[ל], **וְהַחַלָּה, וְהַבִּכּוּרִים** – וכן אם אכל חלה או ביכורים, **מוֹסִיף חֻמָּשׁ** – כולם קרוים תרומה וזר שאכל מהם בשוגג צריך להשיב לכהן קרן וחומש[לא]. **וְהַפּוֹדֶה נֶטַע רְבָעִי**

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **הָאוֹכֵל תְּרוּמָה.** גְּדוֹלָה. (זֶה) זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בְּשׁוֹגֵג: **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר.** מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר: **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי.** הַלּוֹקֵחַ תְּבוּאָה מֵעַם הָאָרֶץ, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, אֲבָל לֹא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, שֶׁהֲיוּ הַכֹּל חֻלִּין בָּהּ: **וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים.** כָּל הָנֵי חֲמִשָּׁה חַד נִינְהוּ, דְּכֻלְּהוּ אִקְּרוּ תְּרוּמָה, וּמִשֵּׁם אֶחָד הֵם בָּאִין: **נֶטַע רְבָעִי.** גָּמַר קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי דְּמוֹסִיף חֹמֶשׁ. וְתַרְוַיְיהוּ נַמֵּי חַד חֹשֶׁיב לְהוּ, דְּמֵחַד קְרָא נָפְקֵי כֵּיוָן דְּמִמַּעֲשֵׂר יָלִיף:

מקור חיים

כט. הגמרא (דף נד.) מסיקה שחומש היינו חומש מלבר, כלומר מבחוץ. ור״ל אחר ההוספה על הקרן יהיה התוספת חומש. ולכן צריכים להוסיף רביעית על הקרן. כגון על מאה מוסיפים עשרים וחמש שהיא רובע של מאה וחומש ממאה עשרים וחמש. **ל.** פירות עמי הארץ נקראים דמאי וחייבו חכמים להפריש מהם תרומות ומעשרות מספק, אבל אין צריך להפריש מהם תרומה גדולה כי לא נחשדו עמי הארץ עליה ולכן לא תנא תרומה גדולה של דמאי. בסוגיין איתא שמשנתנו כרבי מאיר שס״ל גם בשאר מקומות שחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, ולכן אף שתרומת מעשר של דמאי אינה קדושה אלא מדרבנן עשו חיזוק לחייב זר האוכלה להוסיף חומש כמו תרומה דאורייתא. אבל בירושלמי איתא שהטעם הוא משום שאם לא יצטרך להוסיף חומש יזלזלו בה ולא ינהגו בה קדושה, ולפ״ז אתיא ככו״ע. התוי״ט כתב שמדסתם הרע״ב ולא פירש שמשנתנו כרבי מאיר משמע שס״ל בזה כירושלמי, וכתב שכן דעת הרמב״ם מדפסק כמשנתנו (הלכות תרומות פ״י), ואי דעת יחידאה היא לא היה פוסק כן. **לא.** כתיב (ויקרא כב יד) אִישׁ כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ: והך קדש ר״ל תרומה. וכל אלו נקראים תרומה ולכן בכולם מוסיף חומש, והתנא חושבם כולם כאחד כדאיתא ברע״ב.

וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ. הַפּוֹדֶה אֶת הֶקְדֵּשׁוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ. הַנֶּהֱנֶה בְּשֶׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ. וְהַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנִשְׁבַּע לוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ:

וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ – הפודה נטע רבעי שלו או מעשר שני שלו על מעות כדי שלא יצטרך להעלות הפירות עצמם לירושלים, **מוֹסִיף חֹמֶשׁ**[לב]. **הַפּוֹדֶה אֶת הֶקְדֵּשׁוֹ מוֹסִיף חֹמֶשׁ** – וכן הפודה הקדש שהוא עצמו הקדיש מוסיף חומש להקדש[לג]. **הַנֶּהֱנֶה בְּשֶׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ** בשוגג, **מוֹסִיף חֹמֶשׁ** – יחד עם אשם מעילות חייב לשלם להקדש קרן וחומש[לד]. **וְהַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנִשְׁבַּע לוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ** – משלם לו קרן וחומש[לה]:

ט אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם אוֹנָאָה. **אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם אוֹנָאָה. הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ. דַּוְקָא. מוֹסִיף חֹמֶשׁ, דְּאִישׁ מִמַּעֲשָׂרוֹ כְּתִיב: הֶקְדֵּשׁוֹ. וְלֹא שֶׁל אֲחֵרִים, הַמַּקְדִּישׁ כְּתִיב: הַנֶּהֱנֶה. בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב קָרְבַּן מְעִילָה וְחֹמֶשׁ:

ט אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם אוֹנָאָה וְכוּ'. דְּאָמַר קְרָא (וַיִּקְרָא כה) וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ, דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, יָצְאוּ קַרְקָעוֹת שֶׁאֵינָן מִסְתַּלְטְלִין, יָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהֶקְשׁוּ לַקַּרְקָעוֹת. יָצְאוּ שְׁטָרוֹת, דִּכְתִיב וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר, דָּבָר שֶׁגּוּפוֹ מָכוּר וְגוּפוֹ קָנוּי, יָצְאוּ שְׁטָרוֹת שֶׁאֵינָם עוֹמְדִים אֶלָּא לִרְאָיָה שֶׁבָּהֶן. הֶקְדֵּשׁוֹת, אָמַר קְרָא אָחִיו, אָחִיו וְלֹא הֶקְדֵּשׁ:

מקור חיים

לב. דכתיב במעשר שני (ויקרא כז לא) וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מֵמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו, ונטע רבעי נלמד ממעשר שני כדאיתא ברע"ב, ולכן שני אלו נחשבים כאחד. **לג.** דכתיב (ויקרא כז טו) וְאִם הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל גו' וְיֹסֵף חֲמִשִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ: **לד.** דכתיב (ויקרא ה טו-טז) נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה גו' וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ גו' וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת חֲמִשִׁתּוֹ יוֹסֵף עָלָיו גו'. **לה.** דכתיב (ויקרא ה כד-כה) אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִשְׁבַּע עָלָיו לַשֶּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשְׁתָּיו יֹסֵף עָלָיו גו' וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא גו'.

הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. אֵין לָהֶן לֹא תַשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְלֹא תַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע, וְנוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָדָשִׁים שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, יֵשׁ לָהֶן אוֹנָאָה, וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן,

וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. אֵין לָהֶן – וכן אין לכל אלו, **לֹא תַשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְלֹא תַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע, וְנוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָדָשִׁים שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן** – קדשים שאם מתו או נגנבו חייב להביא אחרים תחתיהם[לו], **יֵשׁ לָהֶן אוֹנָאָה, וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן** – וקדשים שאם מתו או נגנבו אין צריך להביא אחרים תחתיהם[לז],

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא תַשְׁלוּמֵי כֶפֶל. דִּכְתִיב בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב (שְׁמוֹת כב) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע, כְּלָל. עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר וְכוּ׳, פְּרָט. עַל כָּל אֲבֵדָה, חָזַר וְכָלַל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. מָה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ מָמוֹן, אַף כָּל דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ מָמוֹן. יָצְאוּ קַרְקָעוֹת שֶׁאֵינָן מִטַּלְטְלִין. יָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהֶקְשׁוּ לַקַּרְקָעוֹת. יָצְאוּ שְׁטָרוֹת שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִטַּלְטְלִין אֵין גּוּפָן מָמוֹן. הֶקְדֵּשׁוֹת, אָמַר קְרָא רֵעֵהוּ, רֵעֵהוּ וְלֹא הֶקְדֵּשׁ: **וְלֹא תַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.** אִם גָּנַב וְטָבַח וּמָכַר שׁוֹר אוֹ שֶׂה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. דְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא תַשְׁלוּמֵי שְׁלֹשָׁה לְשֶׂה וְאַרְבָּעָה לְשׁוֹר, דְּכֵיוָן דְּאַמְעִיט מִכֶּפֶל, בְּצִיר לְהוּ חֲדָא, שֶׁהַכֶּפֶל בְּטוֹבֵחַ וּמוֹכֵר בִּכְלַל תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה הֵן: **נוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם.** דִּכְתִיב (שָׁם) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, כְּלָל. חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה, פְּרָט. וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר, חָזַר וְכָלַל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט. מָה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְכוּ׳. הֶקְדֵּשׁוֹת, אָמַר קְרָא רֵעֵהוּ, וְלֹא הֶקְדֵּשׁ: **קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן.** אָמַר הֲרֵי עָלַי עוֹלָה וְהִפְרִישָׁהּ, וְהוּמְמָהּ וּמְכָרָהּ: **יֵשׁ לָהֶם אוֹנָאָה.** דְּכֵיוָן דְּאִם מֵתָה אוֹ נִגְנְבָה חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ, דִּילֵיהּ הִיא, וְאַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו קָרִינָא בֵּיהּ: **וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן.** כְּגוֹן דְּאָמַר הֲרֵי זוֹ:

מקור חיים

לו. והיינ כגון שאמר הרי עלי עולה והפריש בהמה ואמר הרי זו לעולתי. שכיון שקיבל עליו בנדר ואמר הרי עלי, מחוייב בכל אופן להביא, ואם מתה בהמה זו או הוממה חייב להביא אחרת. **לז.** והיינו בלא קיבל על עצמו בנדר, אלא נדב ואמר הרי זו עולה.

אֵין לָהֶן אוֹנָאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמּוֹכֵר סֵפֶר תּוֹרָה, בְּהֵמָה וּמַרְגָּלִית, אֵין לָהֶם אוֹנָאָה. אָמְרוּ לוֹ, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא אֶת אֵלּוּ:

אין להן אונאה. רבי יהודה אומר, אף המוכר ספר תורה, בהמה ומרגלית, אין להם אונאה. אמרו לו[לח], לא אמרו אלא את אלו:

י כְּשֵׁם שֶׁאוֹנָאָה בְּמֹקַח וּמִמְכָּר, כָּךְ אוֹנָאָה בִּדְבָרִים. לֹא יֹאמַר לוֹ בְּכַמָּה חֻפָּץ זֶה, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִקַּח. אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. אִם הוּא בֶן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב) וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ:

כשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים. לא יאמר לו בכמה חפץ זה, והוא אינו רוצה לקח. אם היה בעל תשובה, לא יאמר לו זכר מעשיך הראשונים. אם הוא בן גרים, לא יאמר לו זכר מעשה אבותיך, שנאמר (שמות כב) וגר לא תונה ולא תלחצנו:

רבינו עובדיה מברטנורא

אַף הַמּוֹכֵר סֵפֶר תּוֹרָה. לְפִי שֶׁאֵין קֶץ לְדָמֶיהָ: מַרְגָּלִית וּבְהֵמָה. מִפְּנֵי שֶׁאָדָם רוֹצֶה לְזַוְּגָן. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוֹר יָפֶה לַחֲרִישָׁה מְחַזֵּר עַל אַחֵר שֶׁכְּמוֹתוֹ [לְצַמְּדוֹ עִמּוֹ בָּעוֹל], שֶׁאִם בָּא לְהַצְמִיד תַּחַת הָעֹל שׁוֹר חַלָּשׁ עִם הַבְּרִיא מְקַלְקֵל אֶת הַבְּרִיא, וְכֵן מַרְגָּלִית נָאָה לְמַלְאוֹת עִם חֲבֶרְתָּהּ בְּזָהָב מִן הַיְחִידִית. וְאֵין הֲלָכָה לֹא כְּרַבִּי יְהוּדָה וְלֹא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: י כָּךְ אוֹנָאָה בִּדְבָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כה) וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, זֶה נֶאֱמַר בְּאוֹנַאת דְּבָרִים שֶׁאֵין טוֹבָתָן וְרָעָתָן מְסוּרָה לְהַכִּיר אֶלָּא לִלְבּוֹ שֶׁל מְדַבֵּר שֶׁיִּוָּדַע אִם לָרָעָה מִתְכַּוֵּן אִם לְטוֹבָה:

מקור חיים

לח. המלא״ש הקשה שאמרו לו היינו ת״ק, וכתב שאולי הת״ק ס״ל כרבי יהודה בן בתירא דקאמר בברייתא (דף נח:) שגם סוס וסייף ומגן במלחמה אין להם אונאה מפני שהם חיי נפש, ולא קחשיב להו להדיא במתניתין משום שאין להם מקרא מן התורה, ותנא דאמרו לו ס״ל לא אמרו אלא עבדים ושטרות וקרקעות.

יא אֵין מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת, אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בַּחֲדָשִׁים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲדָשִׁים בִּישָׁנִים. בֶּאֱמֶת, בְּיַיִן הִתִּירוּ לְעָרֵב קָשֶׁה בְּרַךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַשְׁבִּיחוֹ. אֵין מְעָרְבִין שִׁמְרֵי יַיִן בְּיַיִן, אֲבָל נוֹתֵן לוֹ אֶת שְׁמָרָיו. מִי שֶׁנִּתְעָרֵב מַיִם בְּיֵינוֹ, לֹא יִמְכְּרֶנּוּ בַּחֲנוּת אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ,

אֵין מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת – אמר פירות שדה זו אני מוכר לך לא יערבם עם פירות שדה אחרת, **אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בַּחֲדָשִׁים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲדָשִׁים בִּישָׁנִים**, כי תבואה ישנה שכבר נתייבשה עושה יותר קמח מתבואה חדשה. **בֶּאֱמֶת**[לט], **בְּיַיִן הִתִּירוּ לְעָרֵב קָשֶׁה בְּרַךְ** – התירו להוסיף יין חזק תוך יין שאינו חזק[מ], **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַשְׁבִּיחוֹ** – שיין קשה משביח את הרך שמתקיים יותר. **אֵין מְעָרְבִין שִׁמְרֵי יַיִן בְּיַיִן** – אסור לערב שמרי יין זה תוך יין אחר, שמקלקלין אותו[מא], **אֲבָל נוֹתֵן לוֹ אֶת שְׁמָרָיו** – אבל מותר להחזיר שמרי אותו יין לתוכו. **מִי שֶׁנִּתְעָרֵב מַיִם בְּיֵינוֹ, לֹא יִמְכְּרֶנּוּ בַּחֲנוּת** – לא ימכור היין בחנות מעט מעט, **אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ** – אלא אם כן מודיע לכל הלקוחות שמים מעורב בו,

רבינו עובדיה מברטנורא

יא אֵין מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת. בַּעַל הַבַּיִת הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ פֵּרוֹת שֶׂדֶה פְּלוֹנִי אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, לֹא יְעָרְבֵם בְּפֵרוֹת שָׂדֶה אַחֵר: **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲדָשִׁים בִּישָׁנִים.** פְּסַק לְמִכֹּר לוֹ יְשָׁנִים, לֹא יְעָרֵב עִמָּהֶם חֲדָשִׁים. שֶׁהַיְּשָׁנִים יְבֵשִׁים וְעוֹשִׂים קֶמַח יוֹתֵר מִן הַחֲדָשִׁים: **מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁבִּיחוֹ.** קָשֶׁה מַשְׁבִּיחַ אֶת הָרַךְ, לְפִיכָךְ פָּסַק עִמּוֹ רַךְ מְעָרֵב בּוֹ קָשֶׁה, אֲבָל פָּסַק עִמּוֹ קָשֶׁה לֹא יְעָרֵב בּוֹ אֶת הָרַךְ: **אֵין מְעָרְבִין שִׁמְרֵי יַיִן.** שֶׁל חֲבִית זוֹ בְּיַיִן שֶׁל חֲבִית אַחֶרֶת: **אֲבָל נוֹתֵן לוֹ אֶת שְׁמָרָיו.** שֶׁל יַיִן עַצְמוֹ: **לֹא יְמַכְּרֶנּוּ בַּחֲנוּת.** פְּרוּטָה פְּרוּטָה: **אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ.** לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן, מַיִם מְעֹרָבִין בּוֹ:

מקור חיים

לט. במשנה בגמרא הגירסא היא באמת אמרו. ובגמרא (דף ס.) איתא שמכאן נלמד שכל מקום דקתני באמת אמרו הלכה היא, כי כאן נתן טעם לדבריו ואין לגמגם בו (רש"י). ומחמת גמרא זו כתב הרע"ב בתרומות (פ"ב מ"א) כל היכן ששנינו באמת אמרו כאילו היא הלכה למשה מסיני, אבל לאו דוקא הלכה למשה מסיני שהרי בפרק קמא דשבת שנינו באמת אמרו החזן רואה היכן התינוקות קורין ומדרבנן הוא. **מ.** מאירי. **מא.** ששמרי יין זה מקלקלין יין אחר (רש"י).

וְלֹא לְתַגָּר אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדִיעוֹ, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְרַמּוֹת בּוֹ. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַטִּיל מַיִם בַּיַּיִן, יַטִּילוּ:

וְלֹא לְתַגָּר אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדִיעוֹ – ולתגר שקונה הרבה בבת אחת אסור למכרו אף על פי שהודיעו, **שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְרַמּוֹת בּוֹ** – לפי שימכרנו בחנות וירמה בני אדם שהוא יין גמור. **מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַטִּיל מַיִם בַּיַּיִן, יַטִּילוּ:**

יב הַתַּגָּר נוֹטֵל מֵחֲמֵשׁ גְּרָנוֹת וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מְגוּרָה אַחַת. מֵחֲמֵשׁ גִּתּוֹת, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּטָּם אֶחָד. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא מִתְכַּוֵּן לְעָרֵב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא יְחַלֵּק הַחֲנָוָנִי קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין לַתִּינוֹקוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָן לָבֹא אֲצָלוֹ.

הַתַּגָּר – סוחר הלוקח תבואה ויין מבעלי בתים שונים כדי למוכרן לאחרים, **נוֹטֵל מֵחֲמֵשׁ גְּרָנוֹת** – מותר ליקח תבואה מחמש גרנות שונות, **וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מְגוּרָה אַחַת** – ומערב כולם יחד תוך אוצר אחד. **מֵחֲמֵשׁ גִּתּוֹת, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּטָּם אֶחָד** – וכן מותר לו ליקח יין מחמשה בתי בד ולערבן תוך חבית אחת. **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא מִתְכַּוֵּן לְעָרֵב** – ובלבד שלא יתכוין לקנות רוב מסוג משובח כדי שיצא קול שפירותיו משובחים, ומערב לתוכן מיעוט מסוג גרוע[מב]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא יְחַלֵּק הַחֲנָוָנִי קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין לַתִּינוֹקוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָן לָבֹא אֲצָלוֹ** – כשאבותיהם שולחין אותן אל החניות לקנות הם יבאו אליו, ויקופח פרנסת שאר החנונים.

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא לְתַגָּר. לֹא יִמְכְּרֶנּוּ בְּיַחַד וְאַף עַל פִּי שֶׁהוֹדִיעוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ אֶלָּא לְרַמּוֹת וּלְמָכְרוֹ בַּחֲנוּת: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַטִּיל מַיִם בַּיַּיִן. דְּוָקָא בֵּין הַגִּתּוֹת יַטִּיל. דְּכֵיוָן שֶׁנָּהֲגוּ אֵין כָּאן טָעוּת, שֶׁכָּל הַיַּיְנוֹת בְּחֶזְקַת כֵּן: יב הַתַּגָּר נוֹטֵל מֵחֲמֵשׁ גְּרָנוֹת. שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִים בּוֹ שֶׁלֹּא גָדְלוּ בְּשָׂדוֹתָיו וּמִבְּנֵי אָדָם הָרְבֵּה לוֹקֵחַ, וּבְחֶזְקַת כֵּן לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ: מְגוּרָה. אוֹצָר שֶׁאוֹגְרִין בּוֹ תְּבוּאָה. גֹּרֶן, הוּא שֶׁדְּשִׁים בּוֹ אֶת הַתְּבוּאָה. וְדֶרֶךְ הַתַּגָּר לִקָּנוֹת מִבַּעֲלֵי בָּתִּים בְּשָׁעַת הַגֹּרֶן וּלְהַכְנִיס לַמְּגוּרָה שֶׁלּוֹ: פִּטָּם. גִּיגִית גְּדוֹלָה: וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְתַכֵּוֵן לְעָרְבָן. לְהוֹצִיא קוֹל לְקָנוֹת הָרֹב מִמָּקוֹם מְשֻׁבָּח וּלְעָרֵב בּוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר, וּשְׁכֵנָיו סְבוּרִים שֶׁכָּל הַפֵּרוֹת מֵאוֹתוֹ מָקוֹם:

מקור חיים

מב. והקונים חושבים שכולם משובחים.

וַחֲכָמִים מַתִּירִין. וְלֹא יִפְחֹת אֶת הַשָּׂעָר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זְכוּר לָטוֹב. לֹא יָבֹר אֶת הַגְּרִיסִין, דִּבְרֵי אַבָּא שָׁאוּל. וַחֲכָמִים מַתִּירִין. וּמוֹדִים שֶׁלֹּא יָבֹר מֵעַל פִּי מְגוּרָה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְגוֹנֵב אֶת הָעָיִן. אֵין מְפַרְכְּסִין לֹא אֶת הָאָדָם וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא אֶת הַכֵּלִים:

וַחֲכָמִים מַתִּירִין, שגם הם יכולים לחלק. **וְלֹא יִפְחֹת אֶת הַשָּׂעָר** – לא ימכור יותר בזול משאר חנונים שמקפח פרנסתם. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זְכוּר לָטוֹב** – משובח מי שעושה כן, שגורם להוריד שער הפירות[מג]. **לֹא יָבֹר אֶת הַגְּרִיסִין** – לא יוציא הפסולת מן הפולין הגרוסות, **דִּבְרֵי אַבָּא שָׁאוּל. וַחֲכָמִים מַתִּירִין**[מד]. **וּמוֹדִים שֶׁלֹּא יָבֹר מֵעַל פִּי מְגוּרָה** – שלא יוציא הפסולת רק מהעליונים שעל פי האוצר, **שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְגוֹנֵב אֶת הָעָיִן** – שעל ידי זה יחשבו הקונים שכולם נקיים[מה]. **אֵין מְפַרְכְּסִין, לֹא אֶת הָאָדָם וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא אֶת הַכֵּלִים** – אסור לתקן וליפות עבד כנעני שעומד למכירה, כגון להשחיר שערותיו שלא יראו שהוא זקן, וכן אסור לייפות בהמה שייראה צעירה, ולצבוע כלים כדי שייראו חדשים.

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא יִפְחֹת אֶת הַשָּׂעָר. לִמְכֹּר בְּזוֹל. מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּיל לָבֹא אֶצְלוֹ וּמִקְפַּח מְזוֹנוֹת חֲבֵרָיו: **זְכוּר לָטוֹב.** שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אוֹצְרֵי פֵּרוֹת מוֹכְרִין בְּזוֹל. וְכֵן הֲלָכָה: **גְּרִיסִין.** פּוֹלִין גְּרוּסוֹת בָּרֵחַיִם, אַחַת לִשְׁתַּיִם: **לֹא יָבֹר.** אֶת הַפְּסֹלֶת. לְפִי שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁגְּרוּאוֹת יָפוֹת הוּא מַעֲלֶה אֶת דְּמֵיהֶן הָרְבֵּה מִדְּמֵי הַפְּסֹלֶת שֶׁנָּטַל מֵהֶן: **וַחֲכָמִים מַתִּירִין.** שֶׁיָּכוֹל הַלּוֹקֵחַ לִרְאוֹת וּלְהַבְחִין כַּמָּה דְּמֵי הַפְּסֹלֶת שֶׁנִּבְרַר, מֵאַלּוּ שֶׁיֵּשְׁנָן בָּאֲחֵרִים. **וְטוֹב** לוֹ לְהַעֲלוֹת בִּדְמֵיהֶן שֶׁל אֵלּוּ שֶׁהֵן מְבֹרָרִים, מִפְּנֵי הַטִּרְחָה. **וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: שֶׁלֹּא יָבֹר מֵעַל פִּי הַמְּגוּרָה.** לְמַעְלָה לְהַרְאוֹת יָפוֹת, וְאֶת הַפְּסֹלֶת שֶׁבְּתוֹכוֹ לֹא בָּרַר: **לְפִי שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְגוֹנֵב אֶת הָעָיִן.** בְּבִרְרָתוֹ: **מְפַרְכְּסִין.** מְתַקְּנִין וּמְיַפִּין: **לֹא אֶת הָאָדָם.** עֶבֶד כְּנַעֲנִי הָעוֹמֵד לִמְכֹּר:

מקור חיים

מג. לשון הרע״ב שמתוך כך אוצרי פירות מוכרין בזול, והוא לשון רש״י. ובפתחי תשובה (סימן קנ״ו ס״ק ח) כתב שהיינו שגורם להורדת השער, ורק משום הכי שרי, אבל לולא כן אסור כיון שמקפח החנונים אע״פ שהלקוחות מרויחים. **מד.** עיין רע״ב טעמי המחלוקת. **מה.** התוי״ט מדייק מלשון כגונב את העין בכ״ף הדמיון, שאף שאין גונב העין ממש, שאומר להם שלא בירר אלא מלמעלה, מ״מ מחמת שהעין רואה תבואה נקיה לפעמים יחשוב שגם למטה אין פסולת, והיינו כגונב את העין ולא גונב ממש.

ששה סדרי משנה

לשון חיים

בבא קמא ט־י
בבא מציעא א־ד

חזרה ושינון
בעל פה

בהוצאת מכון
'תלמודו בידו'
תשע"ט

אָמַר לוֹ, לֹא אָמַרְתָּ כְּלוּם. אל, לאכ.
הַחוֹבֵל בְּעַצְמוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, פָּטוּר. הב, אעפשר, פ.
אֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בּוֹ, חַיָּבִין. אשב, ח.
וְהַקּוֹצֵץ נְטִיעוֹתָיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי, פָּטוּר. ון, אעפשר, פ.
אֲחֵרִים שֶׁקִּצְּצוּ אֶת נְטִיעוֹתָיו, חַיָּבִים: אשאנ, ח:

ז אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ, אֵין נִמְחָל לוֹ עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ, ז אעפשנל,אנלעשמ,
שֶׁנֶּאֱמַר **וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת** וְגוֹ'. **שוהאו.**
וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא הַמּוֹחֵל אַכְזָרִי, ושיהא,
שֶׁנֶּאֱמַר **וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים** **שואאה**
וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְגוֹ'. **ואאאו.**
הָאוֹמֵר סְמָא אֶת עֵינִי, קְטַע אֶת יָדַי, שְׁבֹר אֶת רַגְלַי, חַיָּב. הסאע,קאי,שאר,ח.
עַל מְנָת לִפְטֹר, חַיָּב. עמל, ח.
קָרַע אֶת כְּסוּתִי, שְׁבֹר אֶת כַּדִּי, חַיָּב. קאכ, שאכ, ח.
עַל מְנָת לִפְטֹר, פָּטוּר. עמל, פ.
עָשָׂה בֵן לְאִישׁ פְּלוֹנִי, עַל מְנָת לִפְטֹר, חַיָּב, עכלפ, עמל, ח,
בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ: בבבב:

פרק ט

א הַגּוֹזֵל עֵצִים, וַעֲשָׂאָן כֵּלִים, א הע, וכ,
צֶמֶר, וַעֲשָׂאָן בְּגָדִים, צ, וב,
מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה. מכה.
גָּזַל פָּרָה מְעֻבֶּרֶת, וְיָלְדָה, רָחֵל טְעוּנָה, וּגְזָזָה, גפמ, ו, רט, ו,
מְשַׁלֵּם דְּמֵי פָּרָה הָעוֹמֶדֶת לֵילֵד, דְּמֵי רָחֵל הָעוֹמֶדֶת לִגָּזֵז. מדפהל, דרהל.
גָּזַל פָּרָה, וְנִתְעַבְּרָה אֶצְלוֹ וְיָלְדָה, גפ, ואו,
רָחֵל, וְנִטְעֲנָה אֶצְלוֹ וּגְזָזָה, ר, ואו,
מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה. מכה.
זֶה הַכְּלָל, כָּל הַגְּזֵלָנִים מְשַׁלְּמִין כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה: זה, כהמכה:

ב גָּזַל בְּהֵמָה וְהִזְקִינָה, עֲבָדִים וְהִזְקִינוּ,
מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בַּעֲבָדִים אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ.
גָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִסְדַּק, פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ, יַיִן וְהֶחְמִיץ,
מְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה.
מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל, תְּרוּמָה וְנִטְמְאַת, חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח,
בְּהֵמָה וְנֶעֱבְדָה בָהּ עֲבֵרָה, אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ,
אוֹ שֶׁהָיְתָה יוֹצֵאת לִפָּקֵל,
אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ:

ב גבו, עו, מכה.
רמא, באל, השל.
גמו, פו, יו, מכה.
מו, תו, חועה, בובע, אשמגה, אשיל, אל, השל:

ג נָתַן לְאֻמָּנִין לְתַקֵּן, וְקִלְקְלוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם.
נָתַן לְחָרָשׁ שְׂדֵה, תֵּבָה וּמִגְדָּל לְתַקֵּן, וְקִלְקֵל, חַיָּב לְשַׁלֵּם.
וְהַבַּנַּאי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לִסְתֹּר אֶת הַכֹּתֶל,
וְשִׁבֵּר אֶת הָאֲבָנִים אוֹ שֶׁהִזִּיק, חַיָּב לְשַׁלֵּם.
הָיָה סוֹתֵר מִצַּד זֶה וְנָפַל מִצַּד אַחֵר, פָּטוּר.
וְאִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה, חַיָּב:

ג נלל, ו, חל.
נלש, תול, ו, חל.
ושעלאה, ואהאש, חל.
הסמזומא, פ. ומה, ח:

ד הַנּוֹתֵן צֶמֶר לְצַבָּע, וְהִקְדִּיחָתוּ יוֹרָה,
נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ.
צְבָעוֹ כָּאוּר,
אִם הַשָּׁבַח יוֹתֵר עַל הַיְצִיאָה, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַיְצִיאָה,
וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשָּׁבַח, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשָּׁבַח.
לְצַבַּע לוֹ אָדֹם, וּצְבָעוֹ שָׁחֹר, שָׁחֹר, וּצְבָעוֹ אָדֹם,
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי צַמְרוֹ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,
אִם הַשָּׁבַח יָתֵר עַל הַיְצִיאָה, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַיְצִיאָה,
וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשָּׁבַח, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשָּׁבַח:

ד הצל, וי, נלדצ. צכ, אהיעה, נלאה, והיעה, נלאה. ללא, וש, ש, וא, **רמא**, נלדצ. **ריא**, אהיעה, נלאה, והיעה, נלאה:

ה הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְנִשְׁבַּע לוֹ,
יוֹלִיכֶנּוּ אַחֲרָיו אֲפִלּוּ לְמָדַי.

ה האחשפ, ול, **יאאל**.

לֹא יִתֵּן לֹא לִבְנוֹ וְלֹא לִשְׁלוּחוֹ, אֲבָל נוֹתֵן לִשְׁלִיחַ בֵּית דִּין. וְאִם מֵת, יַחֲזִיר לְיוֹרְשָׁיו:

לילולו, אנלבד. ומ, יל:

ו נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ, מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ, מָחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה חוּץ מִפָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן, אֵינוֹ צָרִיךְ לֵילֵךְ אַחֲרָיו. נָתַן לוֹ אֶת הַחֹמֶשׁ וְלֹא נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן, מָחַל לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ וְלֹא מָחַל לוֹ עַל הַקֶּרֶן, מָחַל לוֹ עַל זֶה וְעַל זֶה חוּץ מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה בַּקֶּרֶן, צָרִיךְ לֵילֵךְ אַחֲרָיו:

ו נלאהונלאה, מלעהומלעה, מלעזוזחממפב, אצלא. נלאהונלאה, מלעהומלעה, מלעזוזחמפב, צלא:

ז נָתַן לוֹ אֶת הַקֶּרֶן וְנִשְׁבַּע לוֹ עַל הַחֹמֶשׁ, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל חֹמֶשׁ, עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַקֶּרֶן פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה. וְכֵן בְּפִקָּדוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר **בְּפִקָּדוֹן אוֹ בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ אוֹ מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר,** הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם. הֵיכָן פִּקְּדוֹנִי, אָמַר לוֹ אָבָד, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁאָכָלוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן. הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם:

ז נלאהולעה, הזמחעח, עשהפמפ. וב, ש **באביאבאעאע אמאובועש**, הזמקוו. הפ, אלא, מא, וא, ומאש, מק. המ, מקוו:

ח הֵיכָן פִּקְּדוֹנִי, אָמַר לוֹ נִגְנָב, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁנִּגְנְבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם:

ח הפ, אלנ, מא, וא, ומאש, מתכ. המ, מקוו:

ט הַגּוֹזֵל אֶת אָבִיו, וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְבָנָיו אוֹ לְאֶחָיו. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ, לְוֶה וּבַעֲלֵי חוֹב בָּאִים וְנִפְרָעִים:

ט האא, ול, ו, הזמקולאל. ואר, אשל, לוחבו:

י הָאוֹמֵר לִבְנוֹ, קוֹנָם אִי אַתָּה נֶהֱנֶה מִשֶּׁלִּי,	**י** הל, קאאנמ,
אִם מֵת, יִירָשֶׁנּוּ.	אמ, י.
בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ,	בו,
אִם מֵת, לֹא יִירָשֶׁנּוּ, וְיַחֲזִיר לְבָנָיו אוֹ לְאֶחָיו.	אמ, לי, ולאל.
וְאִם אֵין לוֹ, לְוֶה, וּבַעֲלֵי חוֹב בָּאִים וְנִפְרָעִים:	ואל, ל, וחבו:
יא הַגּוֹזֵל אֶת הַגֶּר וְנִשְׁבַּע לוֹ, וּמֵת,	**יא**האהול, ו,
הֲרֵי זֶה מְשֻׁלָּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְכֹהֲנִים וְאָשָׁם לַמּוּבְחָן,	הזמקולול,
שֶׁנֶּאֱמַר וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו,	**שואלגלהא**,
הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַה' לַכֹּהֵן,	**ההלל**,
מִלְבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר בּוֹ עָלָיו.	**מאהאיבע**.
הָיָה מַעֲלָה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאָשָׁם, וּמֵת, הַכֶּסֶף יִנָּתֵן לְבָנָיו,	המאהוה, ו, היל,
וְהָאָשָׁם יֵרָעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְיִמָּכֵר וְיִפְּלוּ דָּמָיו לִנְדָבָה:	ויעש, וודל:
יב נָתַן הַכֶּסֶף לְאָנְשֵׁי מִשְׁמָר, וּמֵת,	**יב**נהלמ, ו,
אֵין הַיּוֹרְשִׁים יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָם,	אהילמ,
שֶׁנֶּאֱמַר אִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה.	**שאאיללי**.
נָתַן הַכֶּסֶף לִיהוֹרָיִם וְאָשָׁם לִידַעְיָה, יָצָא.	נהלול, י.
אָשָׁם לִיהוֹרָיִם וְכֶסֶף לִידַעְיָה,	אלול,
אִם קָנָם הָאָשָׁם, יַקְרִיבוּהוּ בְּנֵי יְדַעְיָה,	אקה, יבי,
וְאִם לֹא, יַחֲזִיר וְיָבִיא אָשָׁם אַחֵר,	ול, יואא,
שֶׁהַמֵּבִיא גְּזֵלוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא אָשָׁמוֹ, יָצָא.	שגעשהא, י.
הֵבִיא אָשָׁמוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא גְּזֵלוֹ, לֹא יָצָא.	האעשהג, לי.
נָתַן אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא נָתַן אֶת הַחֹמֶשׁ, אֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב:	נאהונאה, אהמ:

פרק י

א הַגּוֹזֵל וּמַאֲכִיל אֶת בָּנָיו, וְהִנִּיחַ לִפְנֵיהֶם,	**א** הואב, ול,
פְּטוּרִין מִלְּשַׁלֵּם.	פמ.
וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם.	והדשבא, חל.

אֵין פּוֹרְטִין לֹא מִחֲבֶת הַמּוֹכְסִין, וְלֹא מְכִּים שֶׁל גַּבָּאִין, וְאֵין נוֹטְלִין מֵהֶם צְדָקָה.
אֲבָל נוֹטֵל הוּא מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ מִן הַשּׁוּק:

אפלמה, ומשג, ונמצ.
אנהמבאמה:

ב נָטְלוּ מוֹכְסִין אֶת חֲמוֹרוֹ וְנָתְנוּ לוֹ חֲמוֹר אַחֵר, גָּזְלוּ לִסְטִים אֶת כְּסוּתוֹ וְנָתְנוּ לוֹ כְּסוּת אַחֶרֶת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַבְּעָלִים מְתְיָאֲשִׁין מֵהֶן.
הַמַּצִּיל מִן הַנָּהָר אוֹ מִן הַגַּיִס אוֹ מִן הַלִּסְטִים, אִם נְתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.
וְכֵן נָחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים,
אִם נְתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ.
אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה,
נֶאֱמָנֶת אִשָּׁה אוֹ קָטָן לוֹמַר, מִכָּאן יָצָא נָחִיל זֶה.
וּמְחַלְּקִין בְּתוֹךְ שְׁדֵה חֲבֵרוֹ לְהַצִּיל אֶת נְחִילוֹ.
וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק.
אֲבָל לֹא יָקִין אֶת סוֹכוֹ עַל מְנָת לִתֵּן אֶת הַדְּמִים.
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אַף קוֹצִין וְנוֹתֵן אֶת הַדְּמִים:

ב נמאחולחא, גלאכולכא, האש, משממ. המהאמהאמה, אנה, האש. ונשד, אנה, האש. **אריבב**, נאאקל, מינז. ובשחלאנ. וה, ממש. אליאסעמלאה. **ריבשריבב**א, אקואה:

ג הַמַּכִּיר כֵּלָיו וּסְפָרָיו בְּיַד אַחֵר, וְיָצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר, יִשְׁבַּע לוֹ לוֹקֵחַ כַּמָּה נָתַן, וְיִטֹּל.
וְאִם לָאו, לֹא כֹל הַיָּמִנּוּ,
שֶׁאֲנִי אוֹמֵר מְכָרָן לְאַחֵר וּלְקָחָן זֶה הֵימֶנּוּ:

ג הכובא, ולשגב, יללכנ, ו. ול, לכה, שאמלוזה:

ד זֶה בָּא בְחֲבִיתוֹ שֶׁל יַיִן וְזֶה בָּא בְכַדּוֹ שֶׁל דְּבַשׁ.
נִסְדְּקָה חֲבִית שֶׁל דְּבַשׁ,
וְשָׁפַךְ זֶה אֶת יֵינוֹ וְהִצִּיל אֶת הַדְּבַשׁ לְתוֹכוֹ,
אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ.
וְאִם אָמַר, אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי דְּמֵי שֶׁלִּי,
חַיָּב לִתֵּן לוֹ.

ד זבבשיובבשד. נחשד, וזאיואהל, אלאש. וא, אאשונלדש, חלל.

שָׂטַף נָהָר חֲמוֹרוֹ וַחֲמוֹר חֲבֵרוֹ, שֶׁלּוֹ יָפֶה מָנֶה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ מָאתַיִם, הִנִּיחַ זֶה אֶת שֶׁלּוֹ וְהִצִּיל אֶת שֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ, אֲנִי אַצִּיל אֶת שֶׁלְּךָ וְאַתָּה נוֹתֵן לִי אֶת שֶׁלִּי, חַיָּב לִתֵּן לוֹ:

שנחוח, שימוחם, הזאשואשח, אלאש. ואל,אאאשונלאש, חלל:

ה הַגּוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וּנְטָלוּהוּ מִסִּיקִין, אִם מַכַּת מְדִינָה הִיא, אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, וְאִם מֵחֲמַת הַגַּזְלָן, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת. שְׁטָפָהּ נָהָר, אוֹמֵר לוֹ, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ:

ה השמום, אממה, אלהשל, ומה, חללשא. שנ, אל, השל:

ו הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ, אוֹ שְׁלָוָה הֵימֶנּוּ, אוֹ שֶׁהִפְקִיד לוֹ. בַּיִּשּׁוּב, לֹא יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר. עַל מְנָת לָצֵאת בַּמִּדְבָּר, יַחֲזִיר לוֹ בַּמִּדְבָּר:

ו האח, אשה, אשל. ב, לילב. עמלב, ילב:

ז הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, גְּזַלְתִּיךָ, הִלְוִיתַנִי, הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם הֶחֱזַרְתִּי לְךָ אִם לֹא הֶחֱזַרְתִּי לְךָ, חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם גְּזַלְתִּיךָ, אִם הִלְוִיתַנִי, אִם הִפְקַדְתָּ אֶצְלִי, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם:

ז הל, ג, ה, הא, ויאהלאלהל, חל. אאאל, איאג, אה, אהא, פמ:

ח הַגּוֹנֵב טָלֶה מִן הָעֵדֶר וְהֶחֱזִירוֹ, וּמֵת אוֹ נִגְנַב, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. לֹא יָדְעוּ בְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ, וּמָנוּ אֶת הַצֹּאן וּשְׁלֵמָה הִיא, פָּטוּר:

ח הטמהו, ואנ, חב. ליבלבוב, ואהוה, פ:

ט אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים צֶמֶר וְחָלָב וּגְדָיִים, וְלֹא מִשּׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת עֲצִים וּפֵרוֹת. אֲבָל לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים כְּלֵי צֶמֶר בִּיהוּדָה,

ט אלמהצוו, ומפעו. אלמהכצב,

וּכְלֵי פִשְׁתָּן בַּגָּלִיל, וַעֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן. ופב, וב.
וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ לְהַטְמִין, אָסוּר. ושל, א.
וְלוֹקְחִין בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִים מִכָּל מָקוֹם: ובומם:

י מוֹכְרִין שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. י משם, האש.
וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. ומ, האשבה.
הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה חוּטִין וְהֵן שֶׁלּוֹ. הנשחוש.
יָתֵר מִכֵּן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. ימ, האשבה.
אִם הָיָה הַשָּׁחוֹר עַל גַּבֵּי הַלָּבָן, נוֹטֵל אֶת הַכֹּל וְהֵן שֶׁלּוֹ. אההעגה, נאהוש.
הַחַיָּט שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט כְּדֵי לְתָפֵּר בּוֹ, השמהכלב,
וּמַמְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, וששעש,
הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. האשבה.
מַה שֶּׁהֶחָרֹשׁ מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, משמב, האש,
וּבַכַּשִּׁיל, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. ו, שבה.
וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, והעאבה,
אַף הַנִּסֹּרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת: אהשבה:

סְלִיק מַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא

מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא

פרק א

א שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית, א שאב,
זֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ וְזֶה אוֹמֵר אֲנִי מְצָאתִיהָ, זאאמואאמ,
זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, זאכשואכש,
זֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֶחֱצְיָהּ, זישלבפמ,
וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֶחֱצְיָהּ, וְיֵחָלְקוּ. וישלבפמ, ו.
זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי, זאכשואחש,
הָאוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, הכש,
יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה חֲלָקִים, ישלבפמח,
וְהָאוֹמֵר חֶצְיָהּ שֶׁלִּי, וחש,
יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֵרְבִיעַ. ישלבפמ.
זֶה נוֹטֵל שִׁלְשָׁה חֲלָקִים, וְזֶה נוֹטֵל רְבִיעַ: זנשח, ונר:

ב הָיוּ שְׁנַיִם רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה, ב השרעגב,
אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד רוֹכֵב וְאֶחָד מַנְהִיג, אשארום,
זֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, וְזֶה אוֹמֵר כֻּלָּהּ שֶׁלִּי, זאכש, ואכש,
זֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֶחֱצְיָהּ, זישלבפמ,
וְזֶה יִשָּׁבַע שֶׁאֵין לוֹ בָהּ פָּחוֹת מֶחֱצְיָהּ, וְיֵחָלְקוּ. וישלבפמ, ו.
בְּזְמַן שֶׁהֵם מוֹדִים אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עֵדִים, בשמאשלע,
חוֹלְקִים בְּלֹא שְׁבוּעָה: חבש:

ג הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְהֵמָה וְרָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, ג הרעגבואה,
וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ תְּנָהּ לִי, נְטָלָהּ וְאָמַר אֲנִי זָכִיתִי בָהּ, זָכָה בָהּ. ולתל, נואזב, זב.
אִם מִשֶּׁנְּתָנָהּ לוֹ אָמַר אֲנִי זָכִיתִי בָהּ תְּחִלָּה, לֹא אָמַר כְּלוּם: אמלאאזבת, לאכ:

ד רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה וְנָפַל עָלֶיהָ, וּבָא אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ, ד ראהוע, ואוב,
זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ זָכָה בָהּ. זשבזב.

רָאָה אוֹתָן רָצִין אַחַר מְצִיאָה, ראראמ,
אַחַר צְבִי שָׁבוּר, אַחַר גּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָרְחוּ, אצש, אגשפ,
וְאָמַר זָכְתָה לִי שָׂדִי, זָכְתָה לוֹ. וזלש, זל.
הָיָה צְבִי רָץ בִּדְרָכוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ גּוֹזָלוֹת מַפְרִיחִין, הצרכ, אשגמ,
וְאָמַר זָכְתָה לִי שָׂדִי, לֹא אָמַר כְּלוּם: וזלש, לאכ:

ה מְצִיאַת בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, ה מבוה,
מְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מְצִיאַת אִשְׁתּוֹ, מעוה, מא,
הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. האש.
מְצִיאַת בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, מבוה,
מְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, מעוה,
מְצִיאַת אִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן כְּתֻבָּתָהּ, מאש, אעפשנכ,
הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהֶן: האש:

ו מָצָא שְׁטָרֵי חוֹב, ו משח,
אִם יֵשׁ בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים, לֹא יַחֲזִיר, איבאנ, לי,
שֶׁבֵּית דִּין נִפְרָעִין מֵהֶן, שדנמ,
אֵין בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים, יַחֲזִיר, אבאנ, י,
שֶׁאֵין בֵּית דִּין נִפְרָעִין מֵהֶן, שבדנמ,
דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, דרמ. וא,
בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יַחֲזִיר, מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין נִפְרָעִין מֵהֶן: בכוכלי, משדנמ:

ז מָצָא גִּטֵּי נָשִׁים, וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, ז מגנ, וע,
דְּיָתֵיקִי, מַתָּנָה וְשׁוֹבְרִים, ד, מו,
הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר, הזלי,
שֶׁאֲנִי אוֹמֵר כְּתוּבִים הָיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לִתְּנָם: שאכהועשל:

ח מָצָא אִגְּרוֹת שׁוּם וְאִגְּרוֹת מָזוֹן, ח מאשומ,
שְׁטָרֵי חֲלִיצָה וּמֵאוּגִּין, וּשְׁטָרֵי בֵרוּרִין, וְכָל מַעֲשֵׂה בֵית דִּין, שחו, וב, ומבד,
הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר. הזי.

מָצָא בַּחֲפִיסָה אוֹ בִּדְלֶסְקְמָא, מבאב,
תַּכְרִיךְ שֶׁל שְׁטָרוֹת, אוֹ א�ֲגֻדָּה שֶׁל שְׁטָרוֹת, תשש, אאשש,
הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר. הזי.
וְכַמָּה אֲגֻדָּה שֶׁל שְׁטָרוֹת, שְׁלֹשָׁה קְשׁוּרִין זֶה בָּזֶה. ואשש, שקזב.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**,
אֶחָד הַלּוֹוֶה מִשְּׁלֹשָׁה, יַחֲזִיר לִלּוֶה, אהמ, יל,
שְׁלֹשָׁה הַלּוִין מֵאֶחָד, יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה. שהמ, יל.
מָצָא שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתָיו וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה טִּיבוֹ, משבשוימט,
יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. ימעשא.
אִם יֵשׁ עִמָּהֶן סִמְפּוֹנוֹת, יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁמַּסְמְפּוֹנוֹת: איעס, ימש:

פרק ב

א אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, וְאֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז. **א** אמש, וחל.
אֵלּוּ מְצִיאוֹת שֶׁלּוֹ, מָצָא פֵּרוֹת מְפֻזָּרִין, מָעוֹת מְפֻזָּרוֹת, אמש, מפמ, ממ,
כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְעִגּוּלֵי דְּבֵלָה, כִּכָּרוֹת שֶׁל נָחְתּוֹם, כבה, וד, כשנ,
מַחֲרוֹזוֹת שֶׁל דָּגִים, וַחֲתִיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר, משד, ושב,
וְגִזֵּי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְּדִינָתָן, וצהמ,
וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, וּלְשׁוֹנוֹת שֶׁל אַרְגָּמָן, ופ, ושא,
הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. האש, **דרמ**.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁנּוּי, חַיָּב לְהַכְרִיז. **ריא**, כשבש, חל.
כֵּיצַד. מָצָא עִגּוּל וּבְתוֹכוֹ חֶרֶס, כִּכָּר וּבְתוֹכוֹ מָעוֹת. כ. מעוח, כומ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, **רשבא**א,
כָּל כְּלֵי אֲנִפּוֹרְיָא אֵינוֹ חַיָּב לְהַכְרִיז: ככאאחל:

ב וְאֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז, מָצָא פֵּרוֹת בִּכְלִי אוֹ כְלִי כְּמוֹת שֶׁהוּא, **ב** וחל, מפבאככש,
מָעוֹת בְּכִיס אוֹ כִיס כְּמוֹת שֶׁהוּא, מבאככש,
צִבּוּרֵי פֵּרוֹת, צִבּוּרֵי מָעוֹת, שְׁלֹשָׁה מַטְבְּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה, צפ, צמ, שמזעגז,
כְּרִיכוֹת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְכִכָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, כבה, ושבה,

וְגִזֵּי צֶמֶר הַלְקוּחוֹת מִבֵּית הָאָמָּן, וצהמה,
כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, כיוש,
הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּב לְהַכְרִיז: האחל:

ג מָצָא אַחַר הַגַּפָּה אוֹ אַחַר הַגָּדֵר גּוֹזָלוֹת מְקֻשָּׁרִין, ג מאהאאהגמ,
אוֹ בְּשִׁבִּילִין שֶׁבַּשָּׂדוֹת, אבש,
הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן. הזליב.
מָצָא כְּלִי בָּאַשְׁפָּה, אִם מְכֻסֶּה, לֹא יִגַּע בּוֹ, מכב, אמ, ליב,
אִם מְגֻלֶּה, נוֹטֵל וּמַכְרִיז. אמ, נו.
מָצָא בְּגַל אוֹ בְּכֹתֶל יָשָׁן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. מבאבי, האש.
מָצָא בְּכֹתֶל חָדָשׁ, מבח,
מֵחֲצִיו וְלַחוּץ, שֶׁלּוֹ, מֵחֲצִיו וְלִפְנִים, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. מו, ש, מו, שבה.
אִם הָיָה מַשְׁכִּירוֹ לַאֲחֵרִים, אהמל,
אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ: אבה, האש:

ד מָצָא בַּחֲנוּת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. ד מב, האש.
בֵּין הַתֵּבָה וְלַחֲנָנִי, שֶׁל חֲנָנִי. בהו, שח.
לִפְנֵי שֶׁלָּחֲנִי, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. לש, האש.
בֵּין הַכִּסֵּא וְלַשֻּׁלְחָנִי, הֲרֵי אֵלּוּ לַשֻּׁלְחָנִי. בהו, האל.
הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ חֲבֵרוֹ פֵּרוֹת, הפמאשלחפ,
וּמָצָא בָּהֶן מָעוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. ובמ, האש.
אִם הָיוּ צְרוּרִין, נוֹטֵל וּמַכְרִיז: אהצ, נו:

ה אַף הַשִּׁמְלָה הָיְתָה בְּכָלְ כָּל אֵלֶּה. ה אההבכא.
לָמָּה יָצְאת. לְהָקִישׁ אֵלֶיהָ, לוֹמַר לְךָ, לי. לא, לל,
מַה שִּׁמְלָה מְיֻחֶדֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִימָנִים וְיֵשׁ לָהּ תּוֹבְעִים, משמשבסולת,
אַף כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סִימָנִים וְיֵשׁ לוֹ תּוֹבְעִים, חַיָּב לְהַכְרִיז: אכדשבסולת, חל:

ו וְעַד מָתַי חַיָּב לְהַכְרִיז. ו ומחל.
עַד כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ בּוֹ שְׁכֵנָיו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. עכשבש, דרמ.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ רְגָלִים, ריא, שר,
וְאַחַר הֶרֶגֶל הָאַחֲרוֹן שִׁבְעָה יָמִים, וההשי,
כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵיתוֹ שְׁלֹשָׁה וְיַחֲזוֹר שְׁלֹשָׁה וְיַכְרִיז יוֹם אֶחָד: כשלשושויא:

ז אָמַר אֵת הָאֲבֵדָה וְלֹא אָמַר סִימָנֶיהָ, לֹא יִתֵּן לוֹ. ז אאהואס, ליל.
וְהָרַמַּאי, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר סִימָנֶיהָ, לֹא יִתֵּן לוֹ, ו, אעפשס, ליל,
שֶׁנֶּאֱמַר עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ, **שעדאא**,
עַד שֶׁתִּדְרֹשׁ אֶת אָחִיךָ אִם רַמַּאי הוּא אִם אֵינוֹ רַמַּאי. עשאאארהאאר.
כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה וְאוֹכֵל, יַעֲשֶׂה וְיֹאכַל. כדשו, יו.
וְדָבָר שֶׁאֵין עוֹשֶׂה וְאוֹכֵל, יִמָּכֵר, ושעו, י,
שֶׁנֶּאֱמַר וַהֲשֵׁבֹתָם לוֹ, רְאֵה הֵיאַךְ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ. **שול**, רהתל.
מַה יְהֵא בָּהֶמְתּוֹ. מיב.
רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, **רטא**, יב,
לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. לאאחב.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, **רעא**, ליב,
לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן: לאאאחב:

ח מָצָא סְפָרִים, קוֹרֵא בָּהֶן אַחַת לְשִׁלֹּשִׁים יוֹם. ח מס, קבאלי.
וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, גּוֹלְלָן. ואיל, ג.
אֲבָל לֹא יִלְמֹד בָּהֶן בַּתְּחִלָּה, וְלֹא יִקְרָא אַחֵר עִמּוֹ. אליבב, ויאע.
מָצָא כְסוּת, מְנַעֲרָהּ אַחַת לְשִׁלֹּשִׁים יוֹם. מכ, מאלי.
וְשׁוֹטְחָהּ לְצָרְכָּהּ, אֲבָל לֹא לִכְבוֹדוֹ. ול, אלל.
כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי נְחֹשֶׁת, מְשַׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לְצָרְכָּן, ככונ, מבל,
אֲבָל לֹא לְשָׁחֲקָן. אלל.
כְּלֵי זָהָב וּכְלֵי זְכוּכִית, לֹא יִגַּע בָּהֶן עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. כזוז, ליבעשא.
מָצָא שַׂק אוֹ קֻפָּה, וְכָל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִטֹּל, משאק, ודשדל,
הֲרֵי זֶה לֹא יִטֹּל: הזלי:

ט אֵיזוֹ הִיא אֲבֵדָה, ט אהא,
מָצָא חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִין בַּדֶּרֶךְ, מחאפרב,

אֵין זוֹ אֲבֵדָה.	אזא.
חֲמוֹר וְכֵלָיו הֲפוּכִין, פָּרָה רָצָה בֵּין הַכְּרָמִים,	חוה, פרבה,
הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה.	הזא.
הֶחֱזִירָהּ וּבָרְחָה, הֶחֱזִירָהּ וּבָרְחָה,	הו, הו,
אֲפִילּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ,	אאופ, חל,
שֶׁנֶּאֱמַר הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם.	**שהת.**
הָיָה בָּטֵל מִפְּלַע, לֹא יֹאמַר לוֹ תֵּן לִי סֶלַע,	הבמ, לילתלס,
אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל.	אנלשכב.
אִם יֵשׁ שָׁם בֵּית דִּין, מַתְנָה בִּפְנֵי בֵּית דִּין.	אישבד, מבבד.
אִם אֵין שָׁם בֵּית דִּין, בִּפְנֵי מִי יַתְנֶה, שֶׁלּוֹ קוֹדֵם:	אאשבד,במי,שק:
י מְצָאָהּ בָּרֶפֶת, אֵינוֹ חַיָּב בָּהּ. בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, חַיָּב בָּהּ.	**י** מב, אחב. בה, חב.
וְאִם הָיְתָה בֵּית הַקְּבָרוֹת, לֹא יִטְּמָא לָהּ.	והבה, ליל.
אִם אָמַר לוֹ אָבִיו, הִטַּמֵּא, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ, אַל תַּחֲזִיר,	אאלא,ה,אשל,את,
לֹא יִשְׁמַע לוֹ.	ליל.
פָּרַק וְטָעַן, פָּרַק וְטָעַן, אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חַיָּב,	פו, פו, אאופ, ח,
שֶׁנֶּאֱמַר עָזֹב תַּעֲזֹב.	**שעת.**
הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ וְאָמַר, הוֹאִיל וְעָלַיִךְ מִצְוָה,	הולו, הומ,
אִם רְצוֹנְךָ לְפָרֵק פָּרֵק, פָּטוּר,	ארלפ, פ,
שֶׁנֶּאֱמַר, עִמּוֹ.	ש, **ע.**
אִם הָיָה זָקֵן אוֹ חוֹלֶה, חַיָּב.	אהזאח, ח.
מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה לְפָרֵק, אֲבָל לֹא לִטְעֹן.	ממהל, אלל.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף לִטְעֹן.	**רשא**, אל.
רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר,	**ריהא**,
אִם הָיָה עָלָיו יָתֵר עַל מַשָּׂאוֹ, אֵין זָקוּק לוֹ,	אהעיעם, אזל,
שֶׁנֶּאֱמַר, תַּחַת מַשָּׂאוֹ, מַשָּׂאוֹי שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בּוֹ:	ש, **תמ**, משלב:
יא אֲבֵדַת אָבִיו, אֲבֵדַת קוֹדֶמֶת.	**יא**אוא, אק.
אֲבֵדַת רַבּוֹ, שֶׁלּוֹ קוֹדֶמֶת.	אור, שק.

אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, שֶׁל רַבּוֹ קוֹדֶמֶת, אאור, שרק,
שֶׁאָבִיו הֱבִיאוֹ לָעוֹלָם הַזֶּה, שהלה,
וְרַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ חָכְמָה מְבִיאוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. ושחמלהה.
וְאִם אָבִיו חָכָם, שֶׁל אָבִיו קוֹדֶמֶת. ואח, שאק.
הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ נוֹשְׂאִין מַשָּׂאוֹ, האונמ,
מֵנִיחַ אֶת שֶׁל רַבּוֹ. וְאַחַר כָּךְ מֵנִיחַ אֶת שֶׁל אָבִיו. מאשר. וכמאשא.
הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ בְּבֵית הַשֶּׁבִי, האובה,
פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת אָבִיו. פאר, וכפאא.
וְאִם הָיָה אָבִיו חָכָם, והאח,
פּוֹדֶה אֶת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ: פאא, וכפאר:

פרק ג

א הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ בְּהֵמָה אוֹ כֵלִים, **א** האחבאכ,
וְנִגְנְבוּ אוֹ שֶׁאָבְדוּ, ואש,
שֹׁלֵם וְלֹא רָצָה לִשָּׁבַע, שורל,
שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע וְיוֹצֵא, שאשחנו,
נִמְצָא הַגַּנָּב, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל. נה, מתכ.
טָבַח וּמָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. טו, מתאו.
לְמִי מְשַׁלֵּם, לְמִי שֶׁהַהַפְקָדוֹן אֶצְלוֹ. למ, לשא.
נִשְׁבַּע וְלֹא רָצָה לְשַׁלֵּם, נורל,
נִמְצָא הַגַּנָּב, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, נה, מתכ,
טָבַח וּמָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. טו, מתאו.
לְמִי מְשַׁלֵּם, לְבַעַל הַהַפְקָדוֹן: למ, לה:

ב הַשּׂוֹכֵר פָּרָה מֵחֲבֵרוֹ וְהִשְׁאִילָהּ לְאַחֵר, **ב** הפמול,
וּמֵתָה כִּדְרָכָהּ, וכ,
יִשָּׁבַע הַשּׂוֹכֵר שֶׁמֵּתָה כִּדְרָכָהּ, וְהַשּׁוֹאֵל יְשַׁלֵּם לַשּׂוֹכֵר. יהשכ, ויל.
אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אדי,

כֵּיצַד הַלָּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפָרָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, כהעסבשח,
אֶלָּא תַּחֲזֹר פָּרָה לַבְּעָלִים: אתפל:

ג אָמַר לִשְׁנַיִם, נָזְלְתִּי לְאֶחָד מִכֶּם מָנֶה, ג אל, גלממ,
וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מִכֶּם, ויאמ,
אוֹ, אָבִיו שֶׁל אֶחָד מִכֶּם הִפְקִיד לִי מָנֶה, א, אשאמהלמ,
וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה הוּא, ויאה,
נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה, שֶׁהוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ: נלמומ, שמע:

ד שְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל אֶחָד, זֶה מָנֶה וְזֶה מָאתַיִם, ד ששאא, זמומ,
זֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי מָאתַיִם וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי מָאתַיִם, זאשמואשמ,
נוֹתֵן לָזֶה מָנֶה וְלָזֶה מָנֶה, נלמומ,
וְהַשְּׁאָר יֶהֱא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. וימעשא.
אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִם כֵּן מַה הִפְסִיד הָרִמַּאי. ארי, אכמהה.
אֶלָּא הַכֹּל יֶהֱא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ: אהימעשא:

ה וְכֵן שְׁנֵי כֵלִים, אֶחָד יָפֶה מָנֶה וְאֶחָד יָפֶה אֶלֶף זוּז, ה ושכ, אימויאז,
זֶה אוֹמֵר יָפֶה שֶׁלִּי וְזֶה אוֹמֵר יָפֶה שֶׁלִּי, זאישואיש,
נוֹתֵן אֶת הַקָּטָן לְאֶחָד מֵהֶן, נאהלמ,
וּמִתּוֹךְ הַגָּדוֹל נוֹתֵן דְּמֵי קָטָן לַשֵּׁנִי, והנדקל,
וְהַשְּׁאָר יֶהֱא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ. וימעשא.
אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִם כֵּן מַה הִפְסִיד הָרִמַּאי. ארי, אכמהה.
אֶלָּא הַכֹּל יֶהֱא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ: אהימעשא:

ו הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הֵן אֲבוּדִין לֹא יִגַּע בָּהֶן. ו הפאח, אהאליב.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, רשבגא,
מוֹכְרָן בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים: מבבד, משכאל:

ז הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה יוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת. ז הפאח, הזילח.
לְחִטִּין וּלְאֹרֶז, תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין לְכוֹר, לו, תחקל,
לְשְׂעֹרִין וּלְדֹחַן, תִּשְׁעָה קַבִּין לְכוֹר, לו, תקל,

לְכֻסְמִין וּלְזֶרַע פִּשְׁתָּן, שָׁלֹשׁ סְאִין לְכוֹר. לופ, שסל.
הַכֹּל לְפִי הַמִּדָּה, הַכֹּל לְפִי הַזְּמָן. הלה, הלה.
אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, וְכִי מָה אִכְפַּת לָהֶן לָעַכְבָּרִין, **אריבנ**, ומאלל,
וַהֲלֹא אוֹכְלוֹת בֵּין מֵהַרְבֵּה וּבֵין מִקִּמְעָא. ואבמומ.
אֶלָּא אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת אֶלָּא לְכוֹר אֶחָד בִּלְבָד. אאמלחאלאב.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיְתָה מִדָּה מְרֻבָּה, **ריא**, אהממ,
אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ חֶסְרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹתִירוֹת: אמלח, מש:

ח יוֹצִיא לוֹ שְׁתוּת לְיַיִן. **ח** ילשל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֹמֶשׁ. **ריא**, ח.
יוֹצִיא לוֹ שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין שֶׁמֶן לְמֵאָה, ילשלשל,
לֹג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים, לֹג וּמֶחֱצָה בָּלַע. לוש, לוב.
אִם הָיָה שֶׁמֶן מְזֻקָּק, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ שְׁמָרִים. אהשמ, אמלש.
אִם הָיוּ קַנְקַנִּים יְשָׁנִים, אֵינוֹ מוֹצִיא לוֹ בָּלַע. אהקי, אמלב.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, **ריא**,
אַף הַמּוֹכֵר שֶׁמֶן מְזֻקָּק לַחֲבֵרוֹ כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה, אהשמלכיה,
הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו לֹג וּמֶחֱצָה שְׁמָרִים לְמֵאָה: הזמעלושל:

ט הַמַּפְקִיד חָבִית אֵצֶל חֲבֵרוֹ, **ט** החאח,
וְלֹא יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, וילהמ,
וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה, וו,
אִם מִתּוֹךְ יָדוֹ נִשְׁבְּרָה, לְצָרְכּוֹ, חַיָּב, לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר. אמינ, ל, ח, ל, פ.
אִם מִשֶּׁהִנִּיחָהּ נִשְׁבְּרָה, בֵּין לְצָרְכּוֹ בֵּין לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר. אמנ, בלבל, פ.
יִחֲדוּ לָהּ הַבְּעָלִים מָקוֹם, וְטִלְטְלָהּ וְנִשְׁבְּרָה, ילהמ, וו,
בֵּין מִתּוֹךְ יָדוֹ וּבֵין מִשֶּׁהִנִּיחָהּ, לְצָרְכּוֹ, חַיָּב, לְצָרְכָּהּ, פָּטוּר: במיומ, ל, ח, ל, פ:

י הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵרוֹ, **י** המאח,
צְרָרָן וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו, צול,
אוֹ שֶׁמְּסָרָן לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְנָעַל בִּפְנֵיהֶם שֶׁלֹּא כָרָאוּי, אשלוה, ובשכ,

חַיָּב, שֶׁלֹּא שָׁמַר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים. ח, ששכה.
וְאִם שָׁמַר כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹמְרִים, פָּטוּר: ושכה, פ:

יא הַמַּפְקִיד טָעוּת אֵצֶל שֶׁלָּחָנִי, **יא**המאש,
אִם צְרוּרִין, לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אצ, ליב,
לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, לאאאחב,
מָתָרִין, יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. מ, יב, לאאחב.
אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, בֵּין צְרוּרִין וּבֵין מָתָרִים לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אבה, בצומליב,
לְפִיכָךְ אִם אָבְדוּ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. לאאאחב.
חָנְוָנִי כְּבַעַל הַבַּיִת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. חכה, **דרמ**.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חָנְוָנִי כְּשֶׁלְּחָנִי: **ריא**, חכ:

יב הַשּׁוֹלֵחַ יָד בְּפִקָּדוֹן, **יב**היב,
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יִלְקֶה בְּחָסֵר וּבְיֹתֵר. **בש**א, יבו.
וּ**בֵית** הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּשָׁעַת הוֹצָאָה. **וה**א, כה.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּשָׁעַת הַתְּבִיעָה. **רע**א, כה.
הַחוֹשֵׁב לִשְׁלֹחַ יָד בְּפִקָּדוֹן, **בֵּית שַׁמַּאי** אוֹמְרִים, חַיָּב. הליב, **בש**א, ח.
וּ**בֵית** הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּשְׁלַח בּוֹ יָד, **וה**א, אחעשבי,
שֶׁנֶּאֱמַר **אִם לֹא** שָׁלַח יָדוֹ **בִּמְלֶאכֶת** רֵעֵהוּ. **שאלשיבר**.
כֵּיצַד. הִטָּה אֶת הֶחָבִית וְנָטַל הֵימֶנָּה רְבִיעִית, וְנִשְׁבְּרָה, כ. האהוהר, ו,
אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא רְבִיעִית. אמאר.
הִגְבִּיהַּ וְנָטַל הֵימֶנָּה רְבִיעִית, וְנִשְׁבְּרָה, מְשַׁלֵּם דְּמֵי כֻלָּהּ: הוהר, ו, מדכ:

פרק ד

א הַזָּהָב קוֹנֶה אֶת הַכֶּסֶף, **א** הקאה,
וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַזָּהָב. ואקאה.
הַנְּחֹשֶׁת קוֹנָה אֶת הַכֶּסֶף, הקאה,
וְהַכֶּסֶף אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַנְּחֹשֶׁת. ואקאה.
טָעוּת הָרָעוֹת קוֹנוֹת אֶת הַיָּפוֹת, מהקאה,

וְהַיְפוֹת אֵינָן קוֹנוֹת אֶת הָרָעוֹת. ואקאה.
אֲסִימוֹן קוֹנֶה אֶת הַמַּטְבֵּעַ, אקאה,
וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת אֲסִימוֹן. ואקאא.
מַטְלְטְלִין קוֹנִים אֶת הַמַּטְבֵּעַ, מקאה,
וְהַמַּטְבֵּעַ אֵינוֹ קוֹנֶה אֶת הַמַּטַּלְטְלִין. ואקאה.
זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמַּטַּלְטְלִין קוֹנִין זֶה אֶת זֶה: זה, כהקזאז:

ב כֵּיצַד. מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת וְלֹא נָתַן לוֹ מָעוֹת, **ב** כ. מהפונלמ,
אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. אילב.
נָתַן לוֹ מָעוֹת וְלֹא מָשַׁךְ הֵימֶנּוּ פֵּרוֹת, נלמומהפ,
יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. אֲבָל אָמְרוּ, ילב. אא,
מִי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמִדּוֹר הַפְּלָגָה, משמדהוה,
הוּא עָתִיד לְהִפָּרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בִּדְבוּרוֹ. העלמשעב.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל שֶׁהַכֶּסֶף בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: **רשא**, כשב, יעה:

ג הָאוֹנָאָה, אַרְבָּעָה כֶסֶף מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה כֶסֶף לַסֶּלַע, **ג** ה, אכמוכל,
שְׁתוּת לַמָּקָח. של.
עַד מָתַי מֻתָּר לְהַחֲזִיר. עַד כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה לְתַגָּר אוֹ לְקֵרוֹבוֹ. עממל. עכשלאל.
הוֹרָה רַבִּי טַרְפוֹן בְּלוֹד, הָאוֹנָאָה שְׁמֹנָה כֶסֶף לַסֶּלַע, **הרטב**, השכל,
שְׁלִישׁ לַמָּקָח, וְשָׁמְחוּ תַגָּרֵי לוֹד. של, ות**ל**.
אָמַר לָהֶם, כָּל הַיּוֹם מֻתָּר לְהַחֲזִיר. אל, כהמל.
אָמְרוּ לוֹ, נִיחַ לָנוּ רַבִּי טַרְפוֹן בְּמְקוֹמֵנוּ, אל, ילר**טב**,
וְחָזְרוּ לְדִבְרֵי חֲכָמִים: ולח:

ד אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַמּוֹכֵר, יֵשׁ לָהֶן אוֹנָאָה. **ד** אהוה, ילא.
כְּשֵׁם שֶׁאוֹנָאָה לְהַדְיוֹט, כָּךְ אוֹנָאָה לְתַגָּר. כשל, כאל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין אוֹנָאָה לְתַגָּר. **ריא**, אאל.
מִי שֶׁהַטַּל עָלָיו, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה, משע, יעה,
רָצָה, אוֹמֵר תֵּן לִי מְעוֹתַי, אוֹ תֵּן לִי מַה שֶּׁאוֹנִיתַנִי: ר,אתלמ,אתלמש:

ה כַּמָּה תְּהֵא הַפָּלַע חֲסֵרָה וְלֹא יְהֵא בָּהּ אוֹנָאָה.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אִסָּרִין, אִסָּר לְדִינָר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַרְבָּעָה פָּנְדְיוֹנוֹת, פָּנְדְיוֹן לְדִינָר.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁמֹנָה פָּנְדְיוֹנוֹת, שְׁנֵי פָּנְדְיוֹנוֹת לְדִינָר:

ה כתהחויבא.
רמא, אא, אל.
ריא, אפ, פל.
רשא, שפ, שפל:

ו עַד מָתַי מֻתָּר לְהַחֲזִיר,
בַּכְּרָכִים, עַד כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה לְשֻׁלְחָנִי,
וּבַכְּפָרִים, עַד עֲרֵבִי שַׁבָּתוֹת.
אִם הָיָה מַכִּירָהּ,
אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ מְקַבְּלָהּ הֵימֶנּוּ,
וְאֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת.
וְנוֹתְנָהּ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא נֶפֶשׁ רָעָה:

ו עממל,
ב, עכשל,
ו, עעש.
אהמ,
אלשעחמה,
ולעאת.
ולשוח, שאנר:

ז הָאוֹנָאָה אַרְבָּעָה כֶסֶף, וְהַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶסֶף,
וְהַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה.
חָמֵשׁ פְּרוּטוֹת הֵן.
הַהוֹדָאָה שָׁוֶה פְּרוּטָה,
וְהָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה,
וְהַגֵּרוּשָׁה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַקִּדּוּשׁ מָעַל,
וְהַמּוֹצֵא שָׁוֶה פְּרוּטָה חַיָּב לְהַכְרִיז,
וְהַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנִשְׁבַּע לוֹ,
יוֹלִיכֶנּוּ אֲחֵרִיו אֲפִלּוּ לְמָדַי:

ז האכ, ושכ,
ושפ.
חפה.
השפ,
ומבפ,
ובפמהמ,
ושפחל,
ואחשפול,
יאאל:

ח חֲמִשָּׁה חֲמִשִּׁין הֵן.
הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר,
וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, וְהַחַלָּה, וְהַבִּכּוּרִים
מוֹסִיף חֹמֶשׁ.
וְהַפּוֹדֶה נֶטַע רְבָעִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלּוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ.
הַפּוֹדֶה אֶת הֶקְדֵּשׁוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ.

ח חחה.
הת, ומ,
ומשד, ו, ו
מח.
ונרושש, מח.
האה, מח.

הַנֶּהֱנֶה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ. הבפמה, מח.
וְהַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וְנִשְׁבַּע לוֹ, מוֹסִיף חֹמֶשׁ: ואחשפול, מח:

ט אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם אוֹנָאָה. **ט** אדשלא.
הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. ה, ו, ו, ו.
אֵין לָהֶן לֹא תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְלֹא תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, אללתכותאו,
שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע, וְנוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. שחאנ, ושאמ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, **רשא**,
קָדָשִׁים שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, יֵשׁ לָהֶן אוֹנָאָה, קשחב, ילא,
וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, אֵין לָהֶן אוֹנָאָה. וחב, אלא.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמּוֹכֵר סֵפֶר תּוֹרָה, **ריא**, אהסת,
בְּהֵמָה וּמַרְגָּלִית, אֵין לָהֶם אוֹנָאָה. בו, אלא.
אָמְרוּ לוֹ, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא אֶת אֵלּוּ: אל, לאאאא:

י כֵּשֵׁם שֶׁאוֹנָאָה בְּמֹקַח וּמִמְכָּר, כָּךְ אוֹנָאָה בִּדְבָרִים. **י** כשבו, כאב.
לֹא יֹאמַר לוֹ בְּכַמָּה חֻפָּיו זֶה, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִקַּח. לילבחז, וארל.
אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, אהבת,
לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. לילזמה.
אִם הוּא בֶן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֶיךָ, אהבג, לילזמא,
שֶׁנֶּאֱמַר וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ: **שולתות**:

יא אֵין מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת, אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בַּחֲדָשִׁים, **יא**אמפב, אחב,
וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲדָשִׁים בִּישָׁנִים. וצלחב.
בָּאֱמֶת, בֵּין הִתִּירוּ לְעָרֵב קָשֶׁה בְּרַךְ, ב, בהלקב,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַשְׁבִּיחוֹ. משמ.
אֵין מְעָרְבִין שִׁכְמֵי יַיִן בְּיַיִן, אֲבָל נוֹתֵן לוֹ אֶת שְׁמָרָיו. אמשיב, אנלאש.
מִי שֶׁנִּתְעָרֵב מַיִם בְּיֵינוֹ, משמב,
לֹא יִמְכְּרֶנּוּ בַּחֲנוּת אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ, ליבאאכה,
וְלֹא יִתֵּן אַף עַל פִּי שֶׁהוֹדִיעוֹ, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְרַמּוֹת בּוֹ. ולאעפש, שאלב.
מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַטִּיל מַיִם בַּיַּיִן, יַטִּילוּ: משלמב, י:

יב חֲתַנְךָ נוֹטֵל מֵחֲמֵשׁ גְּרָנוֹת וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מְגוּרָה אַחַת.
מֵחֲמֵשׁ גִּתּוֹת, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּסְתָּם אֶחָד.
וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא מַתְכִּוֵּן לְעָרֵב.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,
לֹא יְחַלֵּק הַחֲנָנִי קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין לַתִּינוֹקוֹת,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָן לָבֹא אֶצְלוֹ.
וַחֲכָמִים מַתִּירִין.
וְלֹא יִפְתַּח אֶת הַשָּׁעַר.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זָכוּר לָטוֹב.
לֹא יָבֹר אֶת הַגְּרִיסִין, דִּבְרֵי **אַבָּא** שָׁאוּל. וַחֲכָמִים מַתִּירִין.
וּמוֹדִים שֶׁלֹּא יָבֹר מֵעַל פִּי מְגוּרָה,
שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעָיִן.
אֵין מְפַרְכְּסִין לֹא אֶת הָאָדָם
וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא אֶת הַכֵּלִים:

יב הנמגולמא.
מג, ולפא.
ושימל.
ריא,
ליהקול,
משמלא.
ומ.
ויאה.
וא, זל.
ליאה, **דאש**. ומ.
ושימפמ,
שאכאה.
אמלאה
ואהואה:

סדר ברכת המזון

בחול אומרים

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן. עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ, תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ. כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה, שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן. אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר יְהוָה, עַל אַדְמַת נֵכָר. אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. זְכֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָם, הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ. בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה, אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ. אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע.

בשבת אומרים

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים. אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה. הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הָיִינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ. הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מְשֶׁךְ הַזָּרַע. בֹּא יָבֹא בְרִנָּה. נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו.

אם מברכים בזימון המברך אומר:

רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ: (רַבּוֹתַי מִיר וְוועלֶען בָּענְטשֶׁן)

המסובים עונים: **יְהִי שֵׁם אֲדֹנָי מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:**

המברך אומר: **בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי נְבָרֵךְ** (בעשרה: **אֱלֹהֵינוּ**) **שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:**

המסובים עונים: **בָּרוּךְ** (בעשרה: **אֱלֹהֵינוּ**) **שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:**

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַזָּן אֶת הַכֹּל:

קכא

נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה. וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

(בחנוכה ופורים אומרים כאן ועל הנסים, ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר:

הָרַחֲמָן, הוּא יַעֲשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה: בימי וכו':)

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת. שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. מִנַּעַר וְעַד זָקֵן. טַף וְנָשִׁים. בְּיוֹם אֶחָד. בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ.
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכָּתוּב.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רַחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רְעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה. הַפְּתוּחָה. הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה. שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת אומרים: רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְהֵא צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ וְהַרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בראש חדש וביום טוב ובחול המועד אומרים:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם:

לראש חודש:	לפסח:	לשבועות:
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה:	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה:

לסוכות:	לשמ"ע ולש"ת:	לראש השנה:
חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה:	שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה:	בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אָבִינוּ. מַלְכֵּנוּ. אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח. הַצָּלָה וְהַצְלָחָה. בְּרָכָה וִישׁוּעָה. נֶחָמָה. פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב. וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ. אמן:

הָרַחֲמָן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבֹּר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (ואם סמוך על שלחן עצמו יאמר: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זַרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בַּכֹּל. מִכֹּל. כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה. וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
לראש חדש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:
לראש השנה: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
לסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

בחול: מַגְדִּיל (ביום שיש בו מוסף אומר: מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת יְהוָה קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ:

וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז׳ מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נָא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה: בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר״ה: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: ביו״ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז׳ מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה.	פְּרִי הַגֶּפֶן.	הַפֵּרוֹת.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז׳ מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא״י וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא״י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

בבא מציעא ה־י

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

לוח המשנה היומית
חודש כ"ב - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
ברכות	ה	א-ב	ו שבט תשע"ט	ו תשרי תשפ"ה	ד תמוז תש"צ
	ה	ג-ד	ז שבט תשע"ט	ז תשרי תשפ"ה	ה תמוז תש"צ
	ה	ה-ו	ח שבט תשע"ט	ח תשרי תשפ"ה	ו תמוז תש"צ
	ה	ז-ח	ט שבט תשע"ט	ט תשרי תשפ"ה	ז תמוז תש"צ
	ה	ט-י	י שבט תשע"ט	י תשרי תשפ"ה	ח תמוז תש"צ
	ו	יא-א	יא שבט תשע"ט	יא תשרי תשפ"ה	ט תמוז תש"צ
	ו	ב-ג	יב שבט תשע"ט	יב תשרי תשפ"ה	י תמוז תש"צ
	ו	ד-ה	יג שבט תשע"ט	יג תשרי תשפ"ה	יא תמוז תש"צ
	ו	ו-ז	יד שבט תשע"ט	יד תשרי תשפ"ה	יב תמוז תש"צ
	ו-ז	ח-א	טו שבט תשע"ט	טו תשרי תשפ"ה	יג תמוז תש"צ
	ז	ב-ג	טז שבט תשע"ט	טז תשרי תשפ"ה	יד תמוז תש"צ
	ז	ד-ה	יז שבט תשע"ט	יז תשרי תשפ"ה	טו תמוז תש"צ
	ז	ו-ז	יח שבט תשע"ט	יח תשרי תשפ"ה	טז תמוז תש"צ
	ז	ח-ט	יט שבט תשע"ט	יט תשרי תשפ"ה	יז תמוז תש"צ
	ז	י-יא	כ שבט תשע"ט	כ תשרי תשפ"ה	יח תמוז תש"צ
	ח	א-ב	כא שבט תשע"ט	כא תשרי תשפ"ה	יט תמוז תש"צ
	ח	ג-ד	כב שבט תשע"ט	כב תשרי תשפ"ה	כ תמוז תש"צ
	ח	ה-ו	כג שבט תשע"ט	כג תשרי תשפ"ה	כא תמוז תש"צ
	ח	ז-ח	כד שבט תשע"ט	כד תשרי תשפ"ה	כב תמוז תש"צ
	ח-ט	ט-א	כה שבט תשע"ט	כה תשרי תשפ"ה	כג תמוז תש"צ
	ט	ב-ג	כו שבט תשע"ט	כו תשרי תשפ"ה	כד תמוז תש"צ
	ט	ד-ה	כז שבט תשע"ט	כז תשרי תשפ"ה	כה תמוז תש"צ
	ט	ו-ז	כח שבט תשע"ט	כח תשרי תשפ"ה	כו תמוז תש"צ
	ט	ח-ט	כט שבט תשע"ט	כט תשרי תשפ"ה	כז תמוז תש"צ
	ט	י-יא	ל שבט תשע"ט	ל תשרי תשפ"ה	כח תמוז תש"צ
	ט	יב-יג	א אדר א' תשע"ט	א חשון תשפ"ה	כט תמוז תש"צ
	י	א-ב	ב אדר א' תשע"ט	ב חשון תשפ"ה	א אב תש"צ
	י	ג-ד	ג אדר א' תשע"ט	ג חשון תשפ"ה	ב אב תש"צ
	י	ה-ו	ד אדר א' תשע"ט	ד חשון תשפ"ה	ג אב תש"צ

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

מעלת המשניות

- לימוד המשניות מסוגל לבטל היצר הרע (מדבר קדמות לחיד"א)
- המהרהר במשנה בשעת אכילתו נחשבת כקרבנות וזבחים (מגיד מישרים)
- מי שפגם בנשמה יכול לתקנו ע"י לימוד משניות (ראשית חכמה)
- לימוד משניות סגולה לאריכות ימים והוא תיקון גדול (תקנת השבין)
- קבלה בידי שמי שבקי במשניות אינו רואה פני גיהנום (ר' שעפטיל)
- אין ישראל נגאלין אלא בזכות משניות (ויקרא רבה ז' ג')
- בלא משניות אי אפשר להיות בקי בתורה (תורת חמ"ד)
- על לימוד משניות הוא מאמר תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא (משנת חכמים המעלה הי"ג)
- הנרדם מתוך הרהור משניות שומרים עליו מלאכים בשעת שנתו (מגיד מישרים)
- סגולת המשניות להרוג היצר הרע ולהכניעו (אמרי פנחס)
- לימוד המשניות מציל ומגין על כל בני ביתו (אור לישרים)
- אשר בן יעקב מציל מגיהנום את מי שלומד משניות (מדרש תלפיות)
- סגולה לפרנסה ללמוד משניות, שמשנ"ה בגימטריא פרנס"ה (אמרי פנחס)

פרק ה - איזהו נשך

משנה א

חומר איסור ריבית

מאוד מאוד צריך ליזהר באיסור ריבית, בין מלוה לעני בין מלוה לעשיר. שכמה לאוין ואזהרות הזהיר הכתוב, ומפני חומר העון הזהיר גם הלוה כמבואר בסוף הפרק. וכל המלוה בריבית כאילו כופר באלקי ישראל וביציאת מצרים ואינו קם בתחיית המתים ואף בעולם הזה נכסיו מתומטטים וכלים (תוכ"ד שועה"ר ריש הלכות ריבית).

ריבית דאורייתא - ריבית קצוצה

כל דבר שהוא מוסיף לו בפרעונו מחמת שהלוה לו יש בו משום ריבית דאורייתא.

אם קצץ לו הריבית בשעת הלואה לכולי עלמא הוי דאורייתא. אם הלוה לו סתם ואחר זמן כשתבע חובו קצץ לו ריבית משום שהרחיב לו זמן, נחלקו הפוסקים אם אסור דאורייתא או דרבנן, והסכמת רוב הפוסקים דאעפ"כ הוי ריבית דאורייתא. כל ריבית דאורייתא נקראת ריבית קצוצה.

רבית דרבנן - אבק ריבית

מן התורה אינו אסור ריבית אלא דרך הלואה כדכתיב (שמות כב כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה גו' לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ, וחכמים גזרו ואמרו כללא דריבית כל שהוא אגר נטר, פירוש כל שמרויח בשביל המתנת מעותיו, בין שבא לו דרך הלואה בין שבא דרך מקח וממכר או שכירות או מלאכה. ריבית דרבנן נקראת אבק ריבית.

צד אחד בריבית, כגון המלוה לחבירו והתנה עמו שבאם שיצטרך לסלק מס למלך יסלק עבורו, וזה אינו אלא צד אחד בריבית, שאם יצטרך לסלק מס יהיה ריבית ואם לא יצטרך לסלק אין כאן ריבית כלל, וכן כל כיוצא בזה, נחלקו הפוסקים אם הוי ריבית קצוצה או אבק ריבית[א].

דינר זהב - 25 דינרי כסף. סלע = 4 דינרי כסף.

מקור חיים

א. כל הקדמה זו ע"פ חכמת אדם ריש כלל קל.

א אֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ וְאֵיזֶהוּ תַרְבִּית. אֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ. הַמַּלְוֶה סֶלַע בַּחֲמִשָּׁה דִינָרִין, סָאתַיִם חִטִּין בְּשָׁלֹשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ. וְאֵיזֶהוּ תַרְבִּית, הַמַּרְבֶּה בְּפֵרוֹת. כֵּיצַד. לָקַח הֵימֶנּוּ חִטִּין בְּדִינַר זָהָב הַכּוֹר, וְכֵן הַשַּׁעַר,

אֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ וְאֵיזֶהוּ תַרְבִּית – איזו ריבית אסורה מן התורה ואיזו ריבית אסורה מדרבנן[ב]. **אֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ. הַמַּלְוֶה סֶלַע, בַּחֲמִשָּׁה דִינָרִין** – המלוה סלע (ארבעה דינרין) על מנת שהלוה יחזיר לו חמשה דינרין, **סָאתַיִם חִטִּין בְּשָׁלֹשׁ** – או הלוהו סאתיים חיטין על מנת שיחזירו שלש סאין, הרי זו ריבית מן התורה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ** – שנושך ולוקח ממנו מה שלא נתן לו. **וְאֵיזֶהוּ תַרְבִּית** – ואיזו ריבית דרבנן[ג], **הַמַּרְבֶּה בְּפֵרוֹת** – המרבה שכר לעצמו דרך מקח וממכר בפירות[ד]. **כֵּיצַד. לָקַח הֵימֶנּוּ חִטִּין בְּדִינַר זָהָב הַכּוֹר** – קנה מחברו כור חיטין בדינר זהב, והתנה שיספק לו החיטין כשיבקש ממנו במשך השנה, **וְכֵן הַשַּׁעַר** – וכך היה מחיר החיטין בעיר באותו זמן[ה],

רבינו עובדיה מברטנורא

א אֵיזֶהוּ נֶשֶׁךְ. שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ. דְּשָׁקַל מִנֵּיהּ מַאי דְּלָא יָהֵיב לֵיהּ: **הַמַּרְבֶּה בְּפֵרוֹת.** הַמַּרְבֶּה שָׂכָר לְעַצְמוֹ בַּפֵּרוֹת. וּבֵין בְּהַלְוָאַת כֶּסֶף וּבֵין בְּהַלְוָאַת פֵּרוֹת הָוֵי רִבִּית. שֶׁהֲרֵי מִתְרַבֶּה מָמוֹנוֹ. אֶלָּא דִּבְסֵיפָא, רִבִּית דְּרַבָּנָן קָמְפָרֵשׁ, שֶׁהוּא דֶּרֶךְ מִקָּח וּמִמְכָּר: **דִּינַר זָהָב.** עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דִינְרֵי כֶסֶף: **וְכֵן הַשַּׁעַר.** כָּךְ הָיוּ נִמְכָּרִין בָּעִיר. וְהֻתַּר לוֹ לָתֵת מָעוֹת עַכְשָׁיו עַל מְנָת לִתֵּן לוֹ זֶה חִטִּין כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה בַּדָּמִים הַלָּלוּ כְּשִׁעוּר מְעוֹתָיו וְאַף עַל פִּי שֶׁעַכְשָׁיו אֵין לוֹ חִטִּין, דִּתְנַן בְּפִרְקִין יָצָא הַשָּׁעַר פּוֹסְקִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָזֶה יֵשׁ לָזֶה, וְיָכוֹל הַמּוֹכֵר הַזֶּה לִקְנוֹתָם עַתָּה בַּמָּעוֹת הַלָּלוּ:

מקור חיים

ב. כתיב (ויקרא כה לז) את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. והפירוש, את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית, בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. ובין הלוואת כסף ובין הלוואת אוכל נקראות נשך ונקראות מרבית, נשך ע״ש שנושך ולוקח מן הלוה מה שלא נתן לו, ומרבית משום שהמלוה מרבה שכר לעצמו, ולא חלקן הכתוב אלא כדי לעבור עליו על שני לאוין (דף סא.). אמנם התנא שרוצה לפרש ריבית של תורה והיא הבאה דרך הלוואה וריבית דרבנן והיא הבאה דרך מקח וממכר, חלקן בשמות, ולרבית תורה קורא נשך דכתיב ברישא ולרבית דרבנן קורא תרבית (תוי״ט). **ג.** כבר נתבאר בהערה הקודמת שהתורה מכנה בין ריבת כסף ובין ריבית אוכל בלשון נשך ובלשון תרבית, כי כל ריבית נושך הלוה ומרבה נכסים למלוה, אלא שהתנא מכנה ריבית דאורייתא בשם נשך וריבית דרבנן בשם תרבית. **ד.** טעם שהיא דרבנן משום שהיא דרך מקח וממכר, ולא מחמת שהיא על ידי פירות, כמו שנתבאר כבר. **ה.** ולכן מותר ליתן הכסף על

עָמְדוּ חִטִּין בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָרִין, אָמַר לוֹ תֵּן לִי חִטַּי, שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לְמָכְרָן וְלִקַּח בָּהֶן יַיִן. אָמַר לוֹ הֲרֵי חִטֶּיךָ עֲשׂוּיוֹת עָלַי בִּשְׁלֹשִׁים, וַהֲרֵי לְךָ אֶצְלִי בָּהֶן יַיִן, וְיַיִן אֵין לוֹ:

עָמְדוּ חִטִּין בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָרִין – לאחר זמן עלה המחיר ועמדו חיטין בשלשים דינרין לכור, **אָמַר לוֹ תֵּן לִי חִטַּי, שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לְמָכְרָן** בשלשים דינרין **וְלִקַּח בָּהֶן יַיִן. אָמַר לוֹ** המוכר **הֲרֵי חִטֶּיךָ עֲשׂוּיוֹת עָלַי בִּשְׁלֹשִׁים** – הריני מתחייב לך תמורת חיטיך שלשים דינרים, **וַהֲרֵי לְךָ אֶצְלִי בָּהֶן יַיִן** – ואני אספק לך בעד שלשים דינרים אלו יין כשתבקש ממני במשך השנה, **וְיַיִן אֵין לוֹ** – ואין לו למוכר יין תחת ידו, הרי זו ריבית דרבנן, ואסור:

רבינו עובדיה מברטנורא

עָמְדוּ חִטִּין בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָרִין אָמַר לוֹ תֵּן לִי חִטַּי. וְזֶה מָתָר אִם נָתַן לוֹ חִטִּין. אֲבָל אִם פָּסַק לָהֶת לוֹ בָּהֶן יַיִן, אָסוּר, שֶׁמָּא יוֹקִיר הַיַּיִן, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ יַיִן. וְאַף עַל פִּי שֶׁפּוֹסֵק עִמּוֹ כְּשַׁעַר הַיַּיִן שֶׁל עַכְשָׁיו וּכְבָר יָצָא הַשַּׁעַר, הוֹאִיל וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ דָּמִים שֶׁנּוֹכַל לוֹמַר יָכוֹל הוּא לְקָנוֹת יַיִן בְּדָמִים שֶׁקִּבֵּל אֶלָּא בָּא לַעֲשׂוֹת עָלָיו דְּמֵי הַחִטִּין חוֹב וְלִפְסֹק עַל הַחוֹב יַיִן, אָסוּר אִם יַיִן אֵין לוֹ. דְּאִי הֲוָה לֵיהּ יַיִן, הֲוֵי קָנוּי לוֹ מֵעַכְשָׁיו לְזֶה שֶׁבָּא לִפְסֹק עַל הַחוֹב יַיִן, וְכִי אַיְקַר בִּרְשׁוּתֵיהּ אַיְקַר:

מקור חיים

תנאי זה אע״פ שאין חיטין למוכר, כדתנן לקמן (משנה ז׳) כיון שיצא השער פוסקין אע״פ שאין לזה יש לזה, שהמוכר יכול ליקח הפירות בשוק במעות שקיבל, ולכן נחשבו כאילו החיטים ונכנסים מיד לרשות הלוקח ואם יעלו מחירם ברשותו עלו וליכא חשש ריבית אם יתן לו החיטים בשעה שהם יותר יקרים, וכמבואר ברע״ב, עיי״ש. ו. אם יש לו יין מותר. שכיון שהוא חייב לו חיטין בשלשים דינרין יכול לפסוק על החוב יין והיין יהיה קנוי לו מעכשו, ואם אחר כך יתייקר ברשות הלוקח נתייקר. (דעת רש״י ורמב״ם (מכירה פ״ז ה״ד) שמי שיש לו חוב אצל חבירו ואמר לו מכור לי חבית של יין בחוב שיש לי אצלך, ונתרצה המוכר, הרי זה כמי שנתן הדמים עתה וכל החזוק בו מקבל מי שפרע, וכיון שכאן חייב המוכר שלשים דינרים והסכים לתת עליהם יין, קאי עליו במי שפרע אם יחזור בו וכיון שקנה למי שפרע הוה כאלו היין כבר ברשותו של הלוקח. הראב״ד (שם) חולק וס״ל שכמו שהמקדש במלוה אינה מקודשת ה״ה הקונה במלוה לא חל הקנין כלל, וטעם שכאן מהני אינו אלא משום שהוא ריבית דרבנן והקילו לומר שיהא נחשב כקנין). אבל כיון שאין לו יין, וגם לא קיבל עכשו כסף מן הלוקח שנוכל לומר אע״פ שאין לזה יש לזה ובידו לקנות יין מן השוק, ונמצא אם יתייקר היין לא ברשותיה של הלוקח נתייקר, כשישלם לו יין לפי שער היוקר נמצא מוסיף על מעותיו והוה ריבית. אמנם אין זה אלא ריבית דרבנן כיון שבא דרך מקח וממכר (תוי״ט).

ב הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, לֹא יָדוּר בַּחֲצֵרוֹ חִנָּם, וְלֹא יִשְׂכֹּר מִמֶּנּוּ בְּפָחוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רְבִית. מַרְבִּין עַל הַשָּׂכָר, וְאֵין מַרְבִּין עַל הַמֶּכֶר. כִּיצַד. הִשְׁכִּיר לוֹ אֶת חֲצֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ, אִם מְעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי, הֲרֵי הוּא לְךָ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים לְשָׁנָה, וְאִם שֶׁל חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁ, בְּסֶלַע לְחֹדֶשׁ, מֻתָּר.

הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, לֹא יָדוּר בַּחֲצֵרוֹ חִנָּם – המלוה לא ידור בחצר הלוה בחינם, **וְלֹא יִשְׂכֹּר מִמֶּנּוּ בְּפָחוֹת** – וכן לא ישכור ממנו בפחות מן השכר שרגילים להשכיר חצר כזו, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא רְבִית** – מפני שמוזיל גביה מחמת ההלואה והוה ריבית. **מַרְבִּין עַל הַשָּׂכָר** – מותר להוסיף על דמי שכירות בשביל המתנת מעות השכירות, **וְאֵין מַרְבִּין עַל הַמֶּכֶר** – ואסור להוסיף על דמי המקח בשביל המתנת מעות המקח. **כִּיצַד. הִשְׁכִּיר לוֹ אֶת חֲצֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ, אִם מְעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי** – אם אתה משלם לי מראש על כל השנה, **הֲרֵי הוּא לְךָ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים לְשָׁנָה, וְאִם שֶׁל חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁ** – ואם תשלם כל חדש וחדש, **בְּסֶלַע לְחֹדֶשׁ** – הרי הוא שלך בסלע לכל חדש, **מֻתָּר**, ואין כאן איסור ריבית.

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מַרְבִּין עַל הַשָּׂכָר. בִּשְׂכַר הַמְּתָנַת מְעוֹת הַשְׁכִּירוּת: וְאֵין מַרְבִּין עַל הַמֶּכֶר. בִּשְׂכַר הַמְּתָנַת הַמֶּקַח. וְטַעְמָא, מִשּׁוּם דְּשִׂכְרוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְבַסּוֹף, הִלְכָךְ כִּי שָׁקִיל מִנֵּיהּ סֶלַע בְּחֹדֶשׁ דַּהֲווּ לְהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה סְלָעִים אֵין זֶה שְׂכַר הַמְּתָנַת מָעוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם לוֹ שְׂכִירוּת עַד סוֹף הַחֹדֶשׁ, וְהַאי דְּאָמַר לֵיהּ אִם עַכְשָׁיו תִּתֵּן לִי הֲרֵי הִיא שֶׁלְּךָ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים, אִי הָוָה מַקְדִּים לֵיהּ הָוָה מָחֵיל לֵיהּ מִדְּמֵי הַשְׂכִירוּת וּמוֹגֵר לֵיהּ בְּפָחוֹת מִשְׁוָיָה. אֲבָל גַּבֵּי מֶכֶר, מִשֶּׁמָּשַׁךְ הַמֶּקַח דֵּינוֹ לְתֵת הַמָּעוֹת, וְכִי אָמַר לֵיהּ אִם מַעֲכְשָׁיו תִּתֵּן הֲרֵי הִיא לְךָ בְּאֶלֶף זוּז, הֵן הֵן דְּמֵיהָ, וְכִי מַטְפֵּי עֲלַיְיהוּ לַגַּרְן, שְׂכַר הַמְּתָנַת מָעוֹת הוּא:

מקור חיים

ז. כי מן הדין אין לו לשלם אלא בסוף כל חדש, ולכן מה שמשלם פחות הוא מחמת שמוזיל גביה עבור הקדמת המעות, וכבר הובא בהקדמת הפרק שכלל הריבית הוא כל שהוא אגר נטר, כלומר כל הוספה שהוא מחמת שכר המתנת המעות, וכאן יש הוזלה מחמת הקדמת המעות ולא הוספה מחמת המתנת המעות, ובזה אין איסור (רע״ב, ועיי״ש).

מָכַר לוֹ אֶת שָׂדֵהוּ, וְאָמַר לוֹ, אִם מֵעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי, הֲרֵי הִיא שֶׁלְּךָ בְּאֶלֶף זוּז, אִם לַגֹּרֶן, בִּשְׁנֵים עָשָׂר מָנֶה, אָסוּר:

מָכַר לוֹ אֶת שָׂדֵהוּ, וְאָמַר לוֹ, אִם מֵעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי, הֲרֵי הִיא שֶׁלְּךָ בְּאֶלֶף זוּז, אִם לַגֹּרֶן – אם לא תשלם לי עד שעת הגורן[ח], **בִּשְׁנֵים עָשָׂר מָנֶה** – הרי היא שלך בשנים עשר מנה שהוא אלף ומאתיים זוז, **אָסוּר** – בזה יש איסור ריבית ואסור לעשות כן[ט]:

ג מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה, וְנָתַן לוֹ מִקְצָת דָּמִים, וְאָמַר לוֹ אֵימָתַי שֶׁתִּרְצֶה הָבֵא מָעוֹת וְטוֹל אֶת שֶׁלְּךָ, אָסוּר.

מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה, וְנָתַן לוֹ מִקְצָת דָּמִים, וְאָמַר לוֹ המוכר ללוקח, **אֵימָתַי שֶׁתִּרְצֶה הָבֵא מָעוֹת, וְטוֹל אֶת שֶׁלְּךָ** – מתי שתרצה הבא יתרת המעות ואז תהא השדה קנויה לך מעכשו, **אָסוּר** – אסור לעשות כן, בין אם המוכר אוכל הפירות עד שמביא המעות בין אם הלוקח אוכלם[י].

רבינו עובדיה מברטנורא

מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה וכו'. והוא הדין מִטַּלְטְלִין וְכָל סְחוֹרָה, אִם מָכַר לוֹ יוֹתֵר מִשָּׁוְיָהּ בְּשִׂכַּר הַמְּתָנַת מָעוֹת, אָסוּר, וְהֲוֵי אֲבַק רִבִּית מִדִּבְרֵיהֶם. וְכָל אֲבַק רִבִּית אִם נָתַן אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדַיָּנִים. דְּאִלּוּ רִבִּית קָצוּצָה דְּאוֹרָיְתָא יוֹצְאָה בְּדַיָּנִים: **ג הָבֵא מָעוֹת וְטוֹל אֶת שֶׁלְּךָ אָסוּר.** הָבֵא מוֹתַר מָעוֹת שֶׁעָלֶיךָ וְטוֹל שֶׁלְּךָ, אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן. וּכְגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ מוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ לְכִי מַיְתִית מוֹתַר הַמָּעוֹת קָנֶה מֵעַכְשָׁיו, לְפִיכָךְ אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁאִם יֹאכַל מוֹכֵר הַפֵּרוֹת בְּתוֹךְ כָּךְ, לְכְשֶׁיָּבִיא זֶה הַמָּעוֹת נִמְצָא שָׂדֶה זוֹ קָנוּיָה לוֹ מִיּוֹם הַמֶּכֶר, וְזֶה אוֹכֵל הַפֵּרוֹת בְּשִׂכַּר הַמְּתָנַת מְעוֹתָיו. וְאִם יֹאכַל לוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵעַכְשָׁיו, שֶׁמָּא לֹא יָבִיא מוֹתַר הַמָּעוֹת וְיַחְזִיר לוֹ זֶה מַה שֶּׁקִּבֵּל וְנִמְצָא שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׂדֶה קְנוּיָה לוֹ, דְּהָא לְכִי מַיְתִית קָנֵי מֵעַכְשָׁיו אָמַר לֵיהּ, וְהָא לֹא אֲיָתֵי, וּמָעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כְּמִלְוָה בְּעָלְמָא הָיוּ אֵצֶל מוֹכֵר, וְזֶה אוֹכֵל פֵּרוֹת בְּשִׂכָּרוֹ:

מקור חיים

ח. שתמכור מתבואתך ותתן לי מעותי (רש"י). ור"ל שלכן נקט התנא שעת הגורן שאז רגיל שיהיה מצוי לו מעות. **ט.** שדין המקח לשלם משעת הקנין, ונמצא מחירו הוא אלף זוז ומה שמוסיף הוא שכר המתנת המעות. (מה שכתב הרע"ב משעת משיכה, נקט קנין הרגיל, אבל בקרקע לא שייך אלא כסף שטר וחזקה (כמבואר בקידושין פ"א מ"ה)). **י.** משנתנו איירי באמר מעכשו כמבואר

הִלְוָהוּ עַל שָׂדֵהוּ, וְאָמַר לוֹ, אִם אֵי אַתָּה נוֹתֵן לִי מִכָּאן וְעַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי, הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. וְכָךְ הָיָה

הִלְוָהוּ עַל שָׂדֵהוּ – המלוה מעות לחברו ומשכן לו הלוה שדהו, **וְאָמַר לוֹ** המלוה, **אִם אֵי אַתָּה נוֹתֵן לִי מִכָּאן וְעַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים** – אם אין אתה פורע לי מעותי עד שלש שנים, **הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי** – תהא השדה קנויה לי מעכשו במעות אלו[א], **הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ** – אם לא הביא לו המעות קנה מלוה את השדה מעכשו[ב]. **וְכָךְ הָיָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. וּכְגוֹן דְּאָמַר לֵיהּ קָנֵי מֵעוֹתַיו עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים יְקַבְּלֵם. וְהַפֵּרוֹת מֵעַכְשָׁיו אִם לֹא אָבִיא לְךָ מִכָּאן עַד יִהְיוּ מֻנָּחִים בְּיָד שָׁלִישׁ, אִם יַחֲזִיר הַלְוֶה שָׁלֹשׁ שָׁנִים, דְּלָאו אַסְמַכְתָּא הִיא אֶלָּא מְעוֹתַיו לַמַּלְוֶה עַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִתֵּן קָנְיָן גָּמוּר, שֶׁעַל מְנָת מָכַר גָּמוּר הֶחְזִיק בָּהּ מֵעַכְשָׁיו בַּדָּמִים הַלָּלוּ וְאוֹזִילוּ אוֹזִיל הַפֵּרוֹת לַלְוֶה, וְאִם לָאו יִתֵּן הַפֵּרוֹת לַמַּלְוֶה, שֶׁהָיְתָה הַשָּׂדֶה קְנוּיָה לוֹ מִשָּׁעַת גַּבְיָה, וְזֶה קִבֵּל עָלָיו שֶׁאִם יַחֲזִיר לוֹ הַלְוָאָה, וְאוֹתָהּ הַלְוָאָה דְּמֵי הַשָּׂדֶה הָיְתָה:

מקור חיים

ברע״ב וכמו שפירשנו בפנים, ולכן מוכר אסור לאכול הפירות כי אם יביא הלוקח המעות נמצא המוכר אכל פירותיו של הלוקח בשביל המתנת יתרת המעות. והלוקח אסור לאכול הפירות, שמא בסוף לא יביא מעות ויתבטל המכר, ונמצא המעות שהיו ביד המוכר היו בהלוואה אצלו מן הלוקח והפירות שאכל היו שייכים למוכר והלוקח אכלם בשכר ההלוואה (רע״ב, עי״ש). ולכן אין היתר לעשות תנאי כזה אלא אם נותנים הפירות לידי שליש שיחזיקם ואם ייגמר המכר יתנם ללוקח ואם יתבטל המכר יתנם למוכר. (אם לא אמר קני מעכשו, מוכר מותר לאכול הפירות ולוקח אסור. כי בין יביא המעות בסוף בין לא יביא, המעות שהמוכר כבר קיבל הם בינתיים בתורת הלוואה והפירות אינם שייכים ללוקח ואם אוכלם הרי זה אגר נטר). **יא.** ואע״פ שהשדה שוה יותר ממה שלוה, כגון שהשדה שוה מאתיים והלוה לו רק מנה, מ״מ קנה ואין כאן אסמכתא כיון שאמר לו מעכשו, כן מסיק הש״ס (דף קו:). וזהו כוונת הרע״ב במ״ש (בד״ה הרי היא שלו) דלא אסמכתא היא אלא קנין גמור כו׳. וכיון שאם אינו פורע קונה השדה מעכשו גם אין חשש ריבית כיון שנמצא שלא היה הלוואה. (אמנם עיין רע״א שאף בלא אמר מעכשו אין כאן חשש ריבית, עי״ש הטעם). **יב.** אם המלוה אוכל פירות יש חשש ריבית, כי אם בסוף יחזיר לו מעותיו נמצא שהיתה הלוואה ואכל פירותיו של הלוה בשכר מעותיו. אבל אם הלוה יאכל הפירות, אין כאן חשש ריבית, כי אם בסוף יחזיר מעותיו הרי שלו הם ושפיר אכל, ואם לא יחזיר מעותיו ונמצא השדה של המלוה אין חשש ריבית (שהרי המעות קיבל

בַּיְתוֹס בֶּן זוֹנִין עוֹשֶׂה עַל פִּי חֲכָמִים: בִּיתוֹס בֶּן זוֹנִין עוֹשֶׂה עַל פִּי חֲכָמִים׳׳:

משנה ד

'האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון, עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה' (דף קד:)

הנותן לחברו סחורה או מעות להתעסק בהן ולחלק הריוח ביניהם, תיקנו רבנן שחצי הכסף יהא כהלוואה וחציו יהא כפקדון. על חלק המלוה חייב מקבל העיסקא באונסין, ועל חלק הפקדון אינו חייב באונסין. על חלק המלוה מגיע למקבל העיסקא הרווח, ועל חלק הפקדון מגיע הרווח לנותן העיסקא. אם מקבל העיסקא מתעסק חינם עם חלק של בעל הפקדון מחמת ההלוואה שקיבל ממנו הרי זה ריבית.

ד אֵין מוֹשִׁיבִין חֲנָוָנִי לְמַחֲצִית שָׂכָר, אֵין מוֹשִׁיבִין חֲנָוָנִי לְמַחֲצִית שָׂכָר – אין נותנים פירות לחנוני שהוא ימכרם ויחלק השכר עם בעל הפירות,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד אֵין מוֹשִׁיבִין חֲנָוָנִי לְמַחֲצִית שָׂכָר. לֹא יֹאמַר בַּעַל הַבַּיִת לַחֲנָוָנִי הֲרֵי פֵּרוֹת נִמְכָּרִים בַּשּׁוּק אַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע וְאַתָּה מוֹכְרָן בַּחֲנוּת פְּרוּטָה פְּרוּטָה וּמִשְׁתַּכֵּר סְאָה, הֵילָךְ פֵּרוֹת וְשֵׂב וּמְכֹר בַּחֲנוּת וְהָרֵוַח נַחְלֹק. וְטַעְמָא דְּמִלְּתָא, מִשּׁוּם דְּקָיְמָא לָן הַךְ עִסְקָא פַּלְגָא מִלְוָה וּפַלְגָא פִּקָּדוֹן, סְתָם הַמְקַבֵּל פֵּרָקְמָטְיָא לְמַחֲצִית שָׂכָר מְקַבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת חֲצִי הַקֶּרֶן בָּאֳנָסִים וְזוֹלָא, הִלְכָךְ הַהִיא פַּלְגָא כֵּיוָן דְּמִחַיַּב בָּאֳנָסִים מִלְוָה הִיא אֲצָלוֹ שֶׁהֲרֵי הִיא שׁוּמָא אֲצָלוֹ בְּמָעוֹת בְּשַׁעַר הַשּׁוּק וְדִינוֹ לִטֹּל חֲצִי שָׂכָר, נִמְצָא מִתְעַסֵּק בְּחֶצְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהוּא פִּקָּדוֹן אֲצָלוֹ בִּשְׂכַר הַמְתָּנַת מָעוֹת הַמַּלְוֶה, לְפִיכָךְ אָסוּר. אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֵן לוֹ שָׂכָר עֲמָלוֹ שֶׁהוּא עָמֵל בְּאוֹתוֹ הַחֲצִי כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה דְּבָטֵל מִנַּהּ, אִם הָיָה נַגָּר אוֹ נַפָּח, כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִטֹּל לְבָטֵל מִמְּלָאכָה כְּבֵדָה כָּזוֹ וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה קַלָּה:

מקור חיים

בתורת מקח ולא בתורת הלוואה) אלא שנמצא שאכל פירותיו של המלוה שלא כדין, והמלוה לא יוותר לו על זה, ע״כ כתב הרע״ב עצה טובה שהפירות יהיו מונחים ביד שליש, ואם יתקיים המכר יתנם למלוה ואם לא יתקיים יתנם ללוה. (ברישא שיש חשש ריבית בין אם הלוה אוכלם בין אם המלוה אוכלם ע״כ אין היתר אלא אם כן משליש, אבל כאן אין ריבית כשהלוה אוכלם ורק משום עצה טובה צריך להשליש, וכנ״ל (נימוקי הגרי״ב, ותמה על התוי״ט שלא כתב כן)). יג. היה מלוה מעות וממשכן שדה

וְלֹא יִתֵּן מָעוֹת לִקַּח בָּהֶן פֵּרוֹת לְמַחֲצִית שָׂכָר, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל. אֵין מוֹשִׁיבִין תַּרְנְגוֹלִין לְמֶחֱצָה, וְאֵין שְׁמִין עֲגָלִין וּסְיָחִין לְמֶחֱצָה, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֵן לוֹ שְׂכַר עֲמָלוֹ

וְלֹא יִתֵּן מָעוֹת לִקַּח בָּהֶן פֵּרוֹת לְמַחֲצִית שָׂכָר – וכן לא יתן לו מעות ליקח בהן פירות למכור ולחלק את הרווח ביניהם[יד], **אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל** – אלא אם כן נותן לחנוני שכר עמלו כפועל[טו]. **אֵין מוֹשִׁיבִין תַּרְנְגוֹלִין לְמֶחֱצָה** – אין נותנים ביצים לבעל תרנגולת להושיבה עליהם לגדל אפרוחים ולחלק את הרווחים, **וְאֵין שְׁמִין עֲגָלִין וּסְיָחִין לְמֶחֱצָה** – וכן לא ישום עגלין וסייחין[טז] לומר עכשיו הם שוים כך וכך גדלם למחצית שכר, ולמחצה הפסד אם ימותו, **אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֵן לוֹ שְׂכַר עֲמָלוֹ**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין מוֹשִׁיבִין תַּרְנְגוֹלִים לְמֶחֱצָה. לָשׁוּם בֵּיצִים בְּדָמִים לְבַעַל הַתַּרְנְגֹלֶת מְגַדֵּל אֶת חֶצְיָן הַשֵּׁנִי בִּשְׂכַר הַמְּתָנַת לְהוֹשִׁיבָהּ עֲלֵיהֶם לְגַדֵּל אֶפְרוֹחִים לְמַחֲצִית שָׂכָר מַה שֶּׁיִּהְיוּ הָאֶפְרוֹחִים בָּאֶפְרוֹחִים: **וְאֵין שְׁמִין עֲגָלִים וּסְיָחִים** שָׁוִים יוֹתֵר עַל דְּמֵי הַבֵּיצִים, דְּהוֹאִיל וְזֶה מְקַבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת חֲצִי דְּמֵי הַבֵּיצִים אִם יִתְקַלְקְלוּ אוֹ אִם יָמוּתוּ, הָוֶה לֵיהּ פַּלְגָּא מִלְוָה, נִמְצָא זֶה **לְמֶחֱצָה.** עַכְשָׁיו הֵם שָׁוִים כָּךְ וְכָךְ, קַבְּלֵם עָלֶיךָ לְגִדְלָם שְׁנָתִים לְמַחֲצִית שָׂכָר, וּלְמַחֲצִית הֶפְסֵד אִם יָמוּתוּ:

מקור חיים

ומתנה שאם לא יפרעו לו תוך זמן מסוים תהא השדה קנויה לו מעכשו, ועשה כן על פי חכמים. והתנא הביא מעשה זה להשמיענו מעשה רב (תוי״ט). **יד.** וצריכא, דאי תנא רישא שנותן לו הפירות הו״א בזה סגי ליה כפועל בטל כיון דלא נפיש טרחיה, אבל מעות ליקח בהן פירות אימא לא סגי ליה כפועל בטל. ואי תנא מעות הו״א כשנותן פירות סגי ליה במשהו בעלמא, ואפילו לא טיבל עמו אלא בציר ולא אכל עמו אלא גרוגרת אחת זהו שכרו, צריכא (גמרא, הובאה בתוי״ט). **טו.** רוצה לומר על חצי הפקדון צריך לשלם לו כפועל. שאם לא כן נמצא מתעסק עבורו חינם בשביל המלוה שקיבל ממנו והרי זה ריבית. (בגמרא (דף סח.) איתא תנא כפועל בטל אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מינה. ונחלקו הראשונים בביאור הדברים. לרש״י הפירוש הוא כמו שביארה הרע״ב, שאם היה נגר, נותן לו כמה אדם רוצה ליקח ליבטל ממלאכה כבידה זו ולהתעסק במכירת הפירות). **טז.** בני אתונות, כן כתב התוי״ט והיינו חמורים צעירים, וכן הוא במשנה ב״ב פ״ה מ״ג. אבל נמוק״י כתב שסייח הוא סוס קטן, וכן כתב רש״י (דף סח. ד״ה לכשיהיו משולשים).

וּמְזוֹנוֹ. אֲבָל מְקַבְּלִין עֲגָלִין וּסְיָחִין לְמֶחֱצָה, וּמְגַדְּלִין אוֹתָן עַד שֶׁיְּהוּ מְשֻׁלָּשִׁין. וַחֲמוֹר, עַד שֶׁתְּהֵא טוֹעָנֶת:

וּמְזוֹנוֹ – אלא אם כן נותן שכר עמל[יז] ומזון על המחצה של פקדון. **אֲבָל מְקַבְּלִין עֲגָלִין וּסְיָחִין לְמֶחֱצָה** – אבל מותר לקבל עגלים וסייחין סתמא בלא שומא, שאם ימותו לא ישלם כלום ואם יחיו יחלקו ביניהם[יח]. **וּמְגַדְּלִין אוֹתָן עַד שֶׁיְּהוּ מְשֻׁלָּשִׁין** – המקבל עגלין וסייחין צריך לגדלן עד שיעמדו על שליש גידולן[יט]. **וַחֲמוֹר**[כ], **עַד שֶׁתְּהֵא טוֹעָנֶת** – והמקבל חמור מגדלה עד שתוכל לשאת משאוי, כי כן היה מנהגם לחלקם כשיגיעו לשיעורים אלו:

ה שָׁמִין פָּרָה וַחֲמוֹר וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה וְאוֹכֵל לְמֶחֱצָה.

שָׁמִין פָּרָה וַחֲמוֹר, וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה וְאוֹכֵל, לְמֶחֱצָה – פרה וחמור וכן כל דבר שראוי למלאכה מותר לשום אותם כדי לתתם בעיסקא למחצית שכר ולמחצית הפסד, אם כל שכר המלאכה שייך להמקבל.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל מְקַבְּלִים עֲגָלִים וּסְיָחִים. קְטַנִּים, בְּלֹא שׁוּמָא, שֶׁאִם יָמוּתוּ לֹא יְשַׁלֵּם כְּלוּם, וְאִם יִחְיוּ יְחַלְּקוּ בֵּינֵיהֶם: **שֶׁיִּהְיוּ מְשֻׁלָּשִׁים.** פֵּרוּשׁ כְּשֶׁיַּעַמְדוּ עַל שְׁלִישׁ גְּדוּלָן וְאָז יַחְלְקוּ: **וַחֲמוֹר עַד שֶׁתְּהֵא טוֹעָנֶת.** מַשְׂאוֹי. כָּךְ הָיָה מִנְהָגָם לְגַדְּלָם קֹדֶם חֲלוּקָה: **ה שָׁמִין פָּרָה.** גְּדוֹלָה, וַחֲמוֹר גָּדוֹל, שֶׁרְאוּיִין לִמְלָאכָה, וּמְלַאכְתָּן כֻּלָּהּ לַמְּקַבֵּל: **לְמֶחֱצָה.** לַחְלֹק שֶׁבַח שֶׁיַּשְׁבִּיחוּ, בַּדָּמִים וּבַוְּלָדוֹת:

מקור חיים

יז. מלשון הרע״ב (בסוד״ה אין מושיבין חנוני) משמע שעמלו ר״ל כפועל בטל, וכן דעת הרמב״ם ששכר עמלו דכאן היינו כפועל בטל, אבל תוספות (דף סח. ד״ה אלא) כתבו דהכא לא שייך למיתני כפועל בטל דאין מתבטל להאכילה ולהשקותה אלא רגע אחד ביום (תוי״ט). **יח.** סתם המקבל בלי שומא אין מקבל עליו שום אחריות וממילא אין כאן הלוואה וליכא חשש ריבית. ולהכי תנא ברישא שמין ובסיפא מקבלין, כי כששמין בשעת קבלה סתמא מקבל עליו אחריות כמו בעסקא, וכשאין שמין סתמא לא מקבל עליו אחריות (תוד״ה אבל). **יט.** דין זה קאי בין אם שמו אותן תחילה בין אם לא שמו, וקמ״ל שאם לא התנו ביניהם אחרת סתמא דמילתא על המגדל לגדל עד שיעור זה ואם המשיך לגדלן אחר כך, מגיע לו שכר נוסף. **כ.** חמור נקיבה נקראת אתון, ומכל מקום השם חמור כולל גם זכר וגם נקיבה. וכן בקרא מצינו פטר חמור, ובשמואל ב (יט כז) אחבשה לי חמור וארכוב עליה. גם כאן איירי בחמור נקיבה ולכן תני לשון נקיבה עד שתהא טוענת (תוי״ט).

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַחֲלֹק אֶת הַוְּלָדוֹת מִיָּד, חוֹלְקִין, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְגַדֵּל, יְגַדֵּלוּ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שָׁמִין עֶגֶל עִם אִמּוֹ וְסִיָּח עִם אִמּוֹ, וּמַפְרִיז עַל שָׁדֶהוּ,

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַחֲלֹק אֶת הַוְּלָדוֹת מִיָּד, חוֹלְקִין – מקום שנהגו שחולקין הולדות מיד שראויים לכך, חולקין מיד שראויים לכך[כא], **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְגַדֵּל, יְגַדֵּלוּ** – מקום שנהגו שהמקבל ממשיך לטפל בוולדות עד שיגדלו, מטפל בהם עד שיגדלו[כב]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שָׁמִין עֶגֶל עִם אִמּוֹ וְסִיָּח עִם אִמּוֹ** – מותר לשום עגל יחד עם אמו וסיח עם אמו ואין צריך ליתן עמל ומזון[כג]. **וּמַפְרִיז עַל שָׂדֶהוּ** – מותר לבעל שדה להלוות מעות לחוכר שישפר לו שדהו,

רבינו עובדיה מברטנורא

לַחֲלֹק אֶת הַוְּלָדוֹת מִיָּד. כְּשֶׁתָּבֹא שְׁעַת חֲלָקָתָן, בִּבְהֵמָה דַּקָּה שִׁלְשִׁים יוֹם וּבְגַסָּה חֲמִשִּׁים יוֹם: שָׁמִין עֶגֶל עִם אִמּוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לִתֵּן עָמָל וּמָזוֹן לָעֶגֶל אֶלָּא לָאֵם. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: וּמַפְרִין עַל שָׂדֶהוּ. לְשׁוֹן פָּרָה וְרָבֶה. וְאִית דְּגָרְסִי וּמַפְרִיז, בְּזִי״ן. לְשׁוֹן פְּרָזוֹת תֵּשֶׁב יְרוּשָׁלַיִם (זְכַרְיָה ב). כְּלוֹמַר מַרְחִיב עַל שָׂדֶהוּ. וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לוֹ [חוֹכֵר לְמַחְכִּיר], אַתָּה רָגִיל לִקַּח בַּחֲכִירוּת שָׂדֶךָ עֲשָׂרָה כּוֹרִין לְשָׁנָה, הַלְוֵינִי מָאתַיִם זוּז שֶׁאוּכַל לְהוֹצִיא לְזֶבֶל שָׂדֶה זוֹ וּלְזָרְעָהּ וּלְחָרְשָׁהּ, וַאֲנִי מַעֲלֶה לְךָ בַּחֲכִירוּתָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר כּוֹרִים לְשָׁנָה וְאַחֲזִיר לְךָ מְעוֹתֶיךָ, זֶה מָתָר, דַּהֲוֵי כְּאִלּוּ מַעֲדִיף לוֹ שְׁנֵי כּוֹרִים הַלָּלוּ מִפְּנֵי שֶׁחוֹכֵר מִמֶּנּוּ שָׂדֶה טוֹבָה וּמְשַׁבַּחַת שֶׁחֲכִירוּתָהּ יָפָה מֵחֲכִירוּת שָׂדֶה רָעָה:

מקור חיים

כא. והיינו בבהמה דקה ל׳ יום ובגסה חמישים יום, רע״ב. (והוא השיעור שהבעלים חייבים לטפל בבכור לפני שנותנו לכהן, כדאיתא בבכורות (פ״ד מ״א)). ומכאן ואילך כיון שכבר אינו מחויב לגדל הוולדות של הנותן, אם ממשיך לגדלם הוה כמקבלם בעיסקא חדשה ומגיע לו מהם חצי הרווח, ולכן אם ממשיך לגדלם נוטל מחצה שלו וחצי מחצה בשל חברו. **כב.** ואין המקבל נוטל חלק בשבח שהשביחו וולדות של בעל הבהמה תוך זמן הזה. **כג.** דליכא טרחא לאפוקי ולעיולי לפי שנמשך אחר אמו, ובלא עמל ומזון כי אמו עושה ואוכלת (רש״י דף סח: ד״ה עם אמו). ובמאירי כתב שלכן אין צריך ליתן עמל ומזון עבור העגל שנגררים אחר אמותיהם ואין בהם טורח גדול, או משום ששכר עבודת הפרה מספקת לכל. (מש״כ הרע״ב ואין צריך ליתן עמל ומזון לעגל אלא לאם וכן לשון רש״י על המשנה, צ״ב, שהרי ברישא שנינו שאין צריך ליתן לבהמה שעושה ואוכלת. ולכן כתב מהרש״א שכוונת רש״י שא״צ ליתן אלא לאם והיא הרי עושה ואוכלת ונמצא מלאכתה היא שכרו). (וזה לא כתוי״ט שכתב שטעם רשב״ג הוא משום גללים. ותוספות (דף סח: ד״ה ורשב״ג) כתבו שגללים לא מהני אלא לשכר כתף).

וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם רִבִּית: **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם רִבִּית** – אף על פי שעל ידי שנשתפר השדה מעלה לו דמי חכירותו, מכל מקום אין כאן חשש ריבית[כג]:

משנה ו

עיסקת צאן ברזל

עיסקא שכל אחריות של הפסד הוא על המקבל, נקראת עיסקת צאן 'ברזל', משום שלגבי הנותן היא קשה כברזל שאינו פוחת. וטעם שנקראת 'צאן', משום שרוב מקבלי צאן לגדלם ולחלק הרווחים היו רגילים לקבל עליהם כל ההפסד[כד].

ו אֵין מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִיִּשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִבִּית. אֲבָל מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִן הַנָּכְרִים, וְלוֹוִין מֵהֶן וּמַלְוִין אוֹתָן בְּרִבִּית, **אֵין מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִיִּשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִבִּית** – כיון שכל האחריות הוא על המקבל הרי כולה הלוואה והריוח שבעל הבית מקבל הוא ריבית[כה]. **אֲבָל מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִן הַנָּכְרִים**[כו], **וְלוֹוִין מֵהֶן וּמַלְוִין אוֹתָן בְּרִבִּית,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו אֵין מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל. כָּל אַחֲרִיּוּת הַנִּכְסִים עַל הַמְקַבֵּל, וְשָׂם אוֹתָם עָלָיו בְּמָעוֹת, וְכָל זְמַן שֶׁאֵין נוֹתֵן לוֹ מְעוֹתָיו חוֹלְקִים הַשָּׂכָר. וְאַף עַל גַּב דְּמִשְׁנָה יְתֵרָה הִיא, דְּהָא חָנָא לֵיהּ לְעֵיל אֵין מוֹשִׁיבִים חֲנָוָנִי לְמַחֲצִית שָׂכָר מִשּׁוּם דְּמְקַבֵּל עֲלֵיהּ פַּלְגָּא בְּהֶפְסֵד, וְכָל שֶׁכֵּן הָכָא דְּקִבֵּל כָּל הָאַחֲרִיּוּת עָלָיו. נָקֵט לֵיהּ מִשּׁוּם סֵיפָא, אֲבָל מְקַבְּלִים צֹאן בַּרְזֶל מִן הַנָּכְרִים:

מקור חיים

כד. חוכר הוא שמשלם כך וכך כורין לשנה, ואע"פ שהחוכר מחזיר לו המעות וגם מעלה לו יותר על החכירות מחמת ההלוואה שקיבל, אין בזה ריבית כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **כה.** ע"פ רש"י דף סט: ד"ה אין מקבלין. ורע"ב יבמות פ"ז מ"א. **כו.** עיין רע"ב שמשנה יתירה היא, שכיון שאין מושיבין חנוני למחצית שכר אע"פ שאין מקבל עליו אלא חצי ההפסד כ"ש כאן שכל האחריות עליו, ולא נקט לה אלא משום סיפא להשמיענו שמנכרי מותר, וכ"כ רש"י. אבל בנמוק"י כתב דהכא אתא לאשמועינן דאין מקבלין כלל, ואפילו יהיב ליה אגרא, הואיל דכולה מלוה (תוי"ט). **כז.** גם זו משנה שאינה צריכה היא, שהרי אפילו רבית קצוצה מותר מן הנכרי כדתנן בסמוך וכל שכן צאן ברזל, וי"ל שכן דרך התנא וה"ק אבל מקבלין צאן ברזל מן הנכרים שהרי אפילו לווין מהן ומלוין אותן בריבית גמורה (רמב"ן).

וְכֵן בְּגֵר תּוֹשָׁב. מַלְוֶה יִשְׂרָאֵל מְעוֹתָיו שֶׁל נָכְרִי מִדַּעַת הַנָּכְרִי, אֲבָל לֹא מִדַּעַת יִשְׂרָאֵל:

וְכֵן בְּגֵר תּוֹשָׁב – וכן גוי שקיבל עליו שמירת שבע מצות בני נח[נח] מותר ללוות ממנו ולהלוותו בריבית[ריבית]. **מַלְוֶה יִשְׂרָאֵל מְעוֹתָיו שֶׁל נָכְרִי, מִדַּעַת הַנָּכְרִי** – ישראל שבא להחזיר לנכרי מעות שלוה ממנו בריבית, ואמר לו ישראל אחר תנם לי ואני אתן לך כל מה שאתה תצטרך לתת לנכרי, מותר לעשות כן מדעת הנכרי, דהיינו אם העמידו אצל הנכרי והנכרי אמר לישראל ליתנם לחברו[ל], **אֲבָל לֹא מִדַּעַת יִשְׂרָאֵל** – אבל אסור ליתנם לחברו מדעת עצמו[לא]:

רבינו עובדיה מברטנורא

מִדַּעַת הַנָּכְרִי. כְּגוֹן יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּוָה מָעוֹת מִנָּכְרִי בְּרִבִּית וּבִקֵּשׁ לְהַחְזִירָם לוֹ, מְצָאוֹ יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְאָמַר תְּנֵם לִי וַאֲנִי אֶעֱלֶה לְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה לוֹ. אִם הֶעֱמִידוֹ אֵצֶל נָכְרִי, אַף עַל פִּי שֶׁיִּשְׂרָאֵל אַחֵר נוֹתְנָם לוֹ בְּמִצְוַת הַנָּכְרִי, מֻתָּר. וְאִם לֹא הֶעֱמִידוֹ אֵצֶל נָכְרִי, אָסוּר. דְּהוּא נִיהוּ דְּקָא מוֹזִיף לֵיהּ בְּרִבִּית:

מקור חיים

כח. במסכת ע״ז (דף סד:) נחלקו התנאים מיהו גר תושב, לר״מ כל שקיבל עליו שלא לעבוד ע״ז, לחכמים כל שקיבל עליו שבע מצות של בני נח, אחרים אומרים זה גר אוכל נבילות שקבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבילות. והלכה כחכמים (רמב״ם ביאה פי״ד ה״ז, וטוש״ע יו״ד סימן קכד ס״ב).(רש״י כאן (דף עא. ד״ה גר תושב) כתב שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבילות וכן פירש הרע״ב (לקמן פ״ט מ״ב). ואין זו כשום אחת משיטות הנ״ל. ונראה שנקטו הצד השוה שבהן, שלכו״ע אינו עובד ע״ז ולכו״ע אוכל נבלות). **כט.** כתיב וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ: אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית גו׳, וסד״א שהתורה אסרה ריבית ממנו, קמ״ל מדכתיב אל תקח מאתו לשון יחיד אאחיך קאי, וכי כתיב גר תושב רק לענין וחי עמך כתיב שאתה מצווה להחיותו (דף עא.). **ל.** כן משמע פשטות לשון המשנה וכן ביארה הרע״ב. אמנם הגמרא (דף עא:) מקשה שכיון שאין שליחות לנכרי אף אם נותנם ישראל על פי דבריו עדיין ריבית היא כי הישראל הוא הנותן. ומסיקה הגמרא שאיירי שהישראל החזירם לנכרי והנכרי הוא שמסר אותם לישראל השני, וס״ד שהגוי עושה על דעת ישראל והוה שלוחו ונחמיר לומר שיש שליחות לנכרי לחומרא כמו שמצינו שלפעמים לחומרא אמרינן יש שליחות לנכרי, קמ״ל. (וצ״ב למה הרע״ב לא פירש לפי המסקנא). **לא.** למסקנת הש״ס, מדעת עצמו, ר״ל כל שנתנם הוא עצמו ליד חברו, ואף אם העמידו אצל הנכרי והנכרי צווהו מכל מקום הוי דעת עצמו שהרי אין שליחות לעכו״ם (ראה הערה הקודמת). (בברייתא בגמרא (דף עא:) איתא שה״ה איפכא, כשנכרי לוה מישראל בריבית וביקש להחזירם מצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לישראל, מותר, ואם העמידו אצל ישראל אסור. התוי״ט מפרש סיפא של המשנה אבל לא מדעת ישראל שר״ל בנכרי שלוה מישראל

ז אֵין פּוֹסְקִין עַל הַפֵּרוֹת עַד שֶׁיֵּצֵא הַשַּׁעַר, פּוֹסְקִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָזֶה יֵשׁ לָזֶה. הָיָה הוּא תְּחִלָּה לַקּוֹצְרִים, פּוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַגָּדִישׁ,

אֵין פּוֹסְקִין עַל הַפֵּרוֹת – אסור ליתן מעות לחבירו ולפסוק עמו שיתן לו חטין כל השנה במחיר מסויים[לב], **עַד שֶׁיֵּצֵא הַשַּׁעַר** – אלא אם כן כבר יצא להם מחיר קבוע בשוק[לג]. **יָצָא הַשַּׁעַר, פּוֹסְקִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָזֶה** – כי אף על פי שאין למוכר הזה פירות, **יֵשׁ לָזֶה** – יש לאחרים ויכול לקנות מהם[לד]. **הָיָה הוּא תְּחִלָּה לַקּוֹצְרִים** – אם למוכר הזה יש גדיש, אבל הוא מראשוני הקוצרים ועדיין לא יצא שער קבוע בשוק, **פּוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַגָּדִישׁ** – מותר לפסוק עמו באיזה שער שירצה על סמך התבואה שיש לו בגדיש[לה],

רבינו עובדיה מברטנורא

ז הָיָה הוּא תְּחִלָּה לַקּוֹצְרִים. וְיֵשׁ לוֹ גָּדִישׁ דְּמַעֲכְשָׁיו אוֹתוֹ גָּדִישׁ קָנוּי לוֹ. וְאַף עַל גַּב וַעֲדַיִן לֹא יָצָא הַשַּׁעַר: פּוֹסֵק עִמּוֹ. בְּאֵיזֶה דְּלֹא מָשַׁךְ, כֵּיוָן דְּכִי אֵין לוֹ נַמֵּי לֹא הָוֶה שַׁעַר שֶׁיִּרְצֶה, דְּכֵיוָן דְּיֵשׁ לוֹ אֵין כָּאן רִבִּית, אֶלָּא אֲבַק רִבִּית דְּרַבָּנָן, כִּי יֵשׁ לוֹ לֹא גָּזוּר:

מקור חיים

ובא להחזירו והעמידו אצל ישראל, וכמו סיפא דברייתא, אבל המאירי פירש כמו שביארנו בפנים, וכן משמע פשטות לשון הרע"ב). **לב.** שבשביל הקדמת המעות הוא מקבל עליו ליתן כפי זה הסכום אף אם יתייקרו (טור ריש סימן קעה), וריבית דרבנן היא, כדתנן לעיל משנה א', שכיון שהוא דרך מקח וממכר אין זה ריבית דאורייתא. **לג.** מבואר בסוגיין (דף עב:) שיש כמה שערים. שער של עיירות הוא השער המוקדם כשעדיין אין הרבה תבואה בשוק, ולכן שער זה אינו קבוע כל כך ועלול להשתנות כל שעה. כשחמרין מביאין תבואה לשוק של כרכים יוצא שער הנקרא 'דורמוס', שער זה יותר קבוע מחמת שמביאים כמות גדולה של תבואה, ושער זה אינו עלול להשתנות כל שעה. השער הקבוע ביותר הוא השער שיוצא משיתחילו בעלי בתים ואוצרי פירות לפתוח אוצרותיהם וספינות באות בנהר המביאות תבואה למכור. שער זה נמשך להרבה זמן ונקרא שער אכלבי וארבי (שער האוצרות והספינות). לרבא (דף סג:) כוונת המשנה לשער של עיירות, ואף על שער זה מותר לפסוק אע"פ שעלול להשתנות כל הזמן, אבל לרבי יוחנן (דף עב:) הכוונה לשער של דורמוס, אבל שער העיירות כיון שעלול להשתנות אין לומר אף על פי שאין לזה יש לזה, כי אולי עד שיצא לקנות כבר ישתנה השער כי אין אדם טורח לקנות מיד (רמב"ן דף סג:). **לד.** ואע"ג שנותן המעות לא משך החיטין כיון שאם בא המוכר לחזור בו היה קאי במי שפרע מחמת שכבר קיבל המעות, חשיבי החיטים כאילו הם כבר ברשות נותן המעות ואם יתייקרו ברשותו נתייקרו (תוי"ט). **לה.** כי אותו גדיש קנוי לו מעכשו וברשותו נתייקרו, ואע"ג שלא משך כיון דכי אין לו נמי לא הוי אלא אבק ריבית דרבנן (שהרי הוא דרך מקח וממכר) כי יש לו לא גזור (משום שקנה מיהת לענין מי שפרע. עיין הערה הקודמת).

וְעַל הָעָבִיט שֶׁל עֲנָבִים, וְעַל הַמַּעֲטָן שֶׁל זֵיתִים, וְעַל הַבִּיצִים שֶׁל יוֹצֵר, וְעַל הַסִּיד מְשַׁשְׁקְעוֹ בְּכִבְשָׁן. וּפוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַזֶּבֶל כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין פּוֹסְקִין עַל הַזֶּבֶל אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה לוֹ זֶבֶל בָּאַשְׁפָּה. וַחֲכָמִים מַתִּירִין.

וְעַל הָעָבִיט שֶׁל עֲנָבִים – וכן מותר לפסוק עמו על ענבים אם יש לו ענבים בעביט[לו], **וְעַל הַמַּעֲטָן שֶׁל זֵיתִים** – וכן על זיתים אם יש לו זיתים במעטן, **וְעַל הַבִּיצִים שֶׁל יוֹצֵר** – ומותר לפסוק עם הקדר על קדרות, אם יש לו ביצים של יוצר והם כדורי טיט שעושים מהם הקדרות, **וְעַל הַסִּיד** – ופוסק על הסיד, **מְשַׁשְׁקְעוֹ בְּכִבְשָׁן** – אם יש למוכר עצים ואבנים מוכנים בכבשן לשרוף ולעשות מהם סיד[לז]. **וּפוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַזֶּבֶל כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה**, אף על פי שאין לו[לח]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין פּוֹסְקִין עַל הַזֶּבֶל אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה לוֹ זֶבֶל בָּאַשְׁפָּה. וַחֲכָמִים מַתִּירִין** – וחכמים מתירין לפסוק בימות החמה אף על פי שאין לו[לט].

רבינו עובדיה מברטנורא

עַל הָעָבִיט. כְּלִי גָּדוֹל שֶׁצּוֹבְרִים בּוֹ אֶת הָעֲנָבִים לִפְנֵי דְרִיכָה וְהֵם מִתְחַמְּמִים לְהוֹצִיא יֵינָם יָפֶה. וְשֶׁל זֵיתִים קָרוּי מַעֲטָן: עַל הַבִּיצִים שֶׁל יוֹצֵר. אִם הִכְנִיס עָפָר וַעֲשָׂאוֹ בֵּיצִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן קְדָרוֹת, פּוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַקְּדָרוֹת בְּאֵיזֶה שַׁעַר שֶׁיִּרְצֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא לַאֲחֵרִים, שֶׁהַכֹּל יֵשׁ לָהֶן זֶבֶל, שֶׁכְּבָר נִרְקָב וְנִשּׁוֹף בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים לֹא. וַחֲכָמִים מַתִּירִין. אֵיכָא בֵּין חֲכָמִים לְתַנָּא קַמָּא, דְּתַנָּא קַמָּא כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה קָאָמַר. וּפָלִיג עֲלֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי וְאָמַר לֹא שָׁנָא יְמוֹת הַחַמָּה וְלֹא שָׁנָא יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְמוֹכֵר זֶבֶל בָּאַשְׁפּוֹת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בִּימוֹת הַחַמָּה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ, יֵשׁ לַאֲחֵרִים, שֶׁהַכֹּל יֵשׁ לָהֶן זֶבֶל, שֶׁכְּבָר נִרְקַב וְנִשּׁוֹף בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים לֹא. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

לו. עיין רע״ב פירושו. **לז.** וכל אלו אין מותרים אלא אם אינם מחוסרים יותר משתי מלאכות, כגון גדיש שאינו מחוסר אלא דישה וזרייה, אבל כבר נתייבשו החיטים לגמרי (מלא״ש בשם נמוק״י) (ובתוספות (דף סג: ד״ה ואמר ליה) לא התירו אלא כשיער הלקוטות אבל פחות משיער הלקוטות אסור כיון דאכתי לית ליה שעדיין צריך תיקון ואי מוזיל גביה כולי האי מחזי כאגר נטר). **לח.** מפני שהוא מצוי תמיד, ואע״פ שלא יצא שער ניתן לקנות תמיד (ע״פ רמב״ם וראב״ד (מלוה ולוה פ״ט ה״א)). **לט.** לת״ק מותר כל ימות השנה אף שאין לו ולא יצא השער, כי בכל ימות

וּפוֹסֵק עִמּוֹ כְּשַׁעַר הַגָּבוֹהַּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָסַק עִמּוֹ כְּשַׁעַר הַגָּבוֹהַּ, יָכוֹל לוֹמַר תֵּן לִי כָּזֶה, אוֹ תֵּן לִי מְעוֹתַי:

וּפוֹסֵק עִמּוֹ כְּשַׁעַר הַגָּבוֹהַּ – הפוסק על הפירות משיצא השער[כה], מותר לפסוק שאם יפחות השער ממה שהוא עכשיו יתן לו כשער הגבוה, כלומר כשער הזול[כו]. ואם לא פסק כן צריך ליקח לפי השער בעת שפסקו או יקבל עליו מי שפרע[כז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָסַק עִמּוֹ כְּשַׁעַר הַגָּבוֹהַּ, יָכוֹל לוֹמַר תֵּן לִי כָּזֶה** – אם הוזלו הפירות יכול לומר לו תן לי כשער הזול של עכשו, **אוֹ תֵּן לִי מְעוֹתַי** – או החזר לי מעותי[כח]:

משנה ח

סאה בסאה

מדין תורה מותר ללוות חפץ כגון פירות ולהחזירם לאחר זמן אף אם נתייקרו[כט]. אבל מדרבנן אסור. ולכן אסרו ללוות חפץ

רבינו עובדיה מברטנורא

כְּשַׁעַר הַגָּבוֹהַּ. אִם יִפְחֹת הַשַּׁעַר מִמַּה שֶּׁהוּא עַכְשָׁיו, תִּתֵּן לִי כְּשַׁעַר הַזּוֹל. גָּבוֹהַּ, הַיְנוּ בְּזוֹל, שֶׁנּוֹתְנִין פֵּרוֹת גְּבוֹהִים וְרַבִּים בְּדָמִים מָעָטִים: תֵּן לִי כָּזֶה אוֹ תֵּן לִי מְעוֹתַי. שֶׁהֲרֵי לֹא מָשַׁךְ, וְיָכוֹל לְחַזֵּר בּוֹ, וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁפָּרַע לֵיכָא, הוֹאִיל וְלֹא נָתַן מְעוֹתָיו עַל מְנָת לְקַבֵּל עֲכָשָׁיו אֶלָּא לְאַחַר זְמַן, וּבְתוֹךְ כָּךְ נִשְׁתַּנָּה הַשַּׁעַר, סְתָם דַּעְתֵּיהּ דְּאֵינַשׁ אַתַּרְעָא זִילָא פְּסִיק. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

השנה מצוי לקנות, אמנם בימות החמה מצוי יותר ולכן לחכמים בתרא רק אז מותר, ורבי יוסי אינו מחלק בין מצוי תמיד לשאינו מצוי וגם במצוי אוסר אם אין לו ולא יצא שער. **מ.** רש״י ס״ל שדין זה קאי גם על היכא שפוסק עמו על הגדיש (דף עד: ד״ה ופוסק). אבל תוי״ט מדייק מלשון הטור ורמב״ם שקאי רק על הרישא היכא שפסק כשיצא השער. מסתימת לשון הרע״ב משמע לכאורה שדעתו כרש״י, ומ״מ כיון שהתי״ט לא הביא דעת רש״י בזה וכתב סתמא שקאי אריש, גם אנו פירשנו כן בפנים. **מא.** שער הזול נקרא שער הגבוה משום שמקבל פירות גבוהים ורבים בדמים מועטים, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **מב.** כיון שכבר נתן המעות, וכדאיתא לעיל שהנותן מעות ולא משך אם חזר בו מקבל עליו מי שפרע (פ״ד מ״ב). **מג.** ואפילו מי שפרע ליכא לרבי יהודה, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **מד.** הרא״ש (תשובות כלל קח שאלה טו) כתב שהטעם שאינו אסור מן התורה הוא משום שחיטים הלוהו וחיטים כמותם מחזיר לו.

שאין לו מחיר קבוע שמא יעלה המחיר כשיבא להחזיר. איסור זה נקרא 'סאה בסאה'. כיון שאיסור זה דרבנן הוא, הקילו בה בשלש אופנים:

א) כשיש ללוה אלא שאינו תחת ידו, היינו עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח (משנה ט).

ב) כשיצא השער, שכיון שיש בידו לקנות הוי כעד שיבא בני[מה].

ג) דבר מועט כגון ככר בככר[מו].

ח **מַלְוֶה אָדָם אֶת אֲרִיסָיו חִטִּים בְּחִטִּין לִזְרֹעַ, אֲבָל לֹא לֶאֱכֹל. שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַלְוֶה אֶת אֲרִיסָיו חִטִּין בְּחִטִּין**

מַלְוֶה אָדָם אֶת אֲרִיסָיו חִטִּים בְּחִטִּין – מותר לאדם להלוות לאריסיו סאה חיטים על מנת שיחזירו לו סאה חיטים, ואין בזה איסור של סאה בסאה, **לִזְרֹעַ** – אם האריס צריך אותם לזרוע בהם השדה[מז], **אֲבָל לֹא לֶאֱכֹל** – אבל לא אם הוא צריך להם לאכילה. והתנא הוצרך להשמיענו דין זה משום שרבן גמליאל היה מחמיר בזה, **שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַלְוֶה אֶת אֲרִיסָיו חִטִּין בְּחִטִּין**

רבינו עובדיה מברטנורא

ח חִטִּין בְּחִטִּין לִזְרֹעַ. סְאָה בִּסְאָה מָתָר תְּחִלָּה מֵחֵלֶק שֶׁיִּגִּיעַ לָאָרִיס וְהָאָרִיס יִטֹּל לְהַלְוֹות לָאָרִיס דָּוְקָא כְּשֶׁרוֹצֶה לְזָרְעוֹ. הַשְּׁאָר שְׁכַר טִרְחוֹ, וְעַל מְנָת כֵּן יָרַד, שֶׁיִּטֹּל וְטַעֲמוֹ, דִּבְאַתְרָא דְּאָרִיס הוּא שָׁנוּתָן פָּחוֹת מִשְּׁאָר אֲרִיסִין כְּשִׁעוּר הַזֶּרַע, וְאֵין הַזֶּרַע, אִם אֵין לוֹ זֶרַע לִזְרֹעַ הַשָּׂדֶה יְסַלְּקֶנּוּ כָּאן רִבִּית: **שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל.** כְּלוֹמַר, לְךָ בַּעַל הַבַּיִת, וּכְשֶׁלָּוָה הָאָרִיס מִבַּעַל הַבַּיִת הֲצָרַךְ לִשְׁנוֹת מִשְּׁנָה זוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה רַבָּן וְזוֹרֵעַ וּכְשֶׁיּוֹקִירוּ חִטִּין יִתֵּן חִטִּין, אֵין גַּמְלִיאֵל מַחְמִיר שֶׁאִם הוּזְלוּ נוֹטֵל כְּשַׁעַר הַזּוֹל, וְאַשְׁמְעִינַן מַתְנִיתִין לֹא שֶׁהֲלָכָה כֵּן אֶלָּא שֶׁרָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ:

מקור חיים

מה. דף עב: בה״ג הובא ברש״י דף עב: ד״ה אין לוין. **מו.** אי משום שבדבר מועט כמו ככר אע״פ שאין לזה יש לזה ויכול להשיגו אף שלא יצא שער, אי משום דלא קפדי שכנים בהא מילתא (ב״י סימן קסב סעיף א (ב) ד״ה אשה שלותה). **מז.** משנתנו איירי במקום שהאריס נותן הזרע, וכיון שאין לו זרע יכול בעל השדה לסלקו, ולכן אפילו אם כבר התחיל לעבוד השדה כיון שבעל הבית יכול לסלקו מחמת שאין לו זרע, הוי כמתנה עמו מחדש שהוא מקבל לו כאריס על מנת שלא יקח חצי הפירות כנהוג אלא יקח חצי הפירות אחר ניכוי הזרע שזורעים בשדה זו. ונמצא שאין כאן הלוואה כלל.

לְזֶרַע, בִּיקֵּר וְהוּזְלוּ, אוֹ בְּזוֹל וְהוּקְרוּ, נוֹטֵל מֵהֶן כְּשַׁעַר הַזּוֹל, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהֲלָכָה כֵּן, אֶלָּא שֶׁרָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ:

לְזֶרַע – כשרבן גמליאל היה מלוה אריסיו חטין בחטין לזרע, **בִּיקֵּר וְהוּזְלוּ** – בין שהיו ביוקר בשעת הזרע והוזלו בשעת החזרה, **אוֹ בְּזוֹל וְהוּקְרוּ** – ובין שהיו בזול בשעת הזריעה וביוקר בשעה החזרה, **נוֹטֵל מֵהֶן כְּשַׁעַר הַזּוֹל** – תמיד היה נוטל מהן כשער הזול[מח], **וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהֲלָכָה כֵּן** – על כן הוצרך התנא להשמיענו שלא עשה מפני שהלכה כן, **אֶלָּא שֶׁרָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ:**

ט לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ, הַלְוֵינִי כּוֹר חִטִּין וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ לַגֹּרֶן. אֲבָל אוֹמֵר לוֹ, הַלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְנִי, אוֹ עַד

לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ, הַלְוֵינִי כּוֹר חִטִּין וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ לַגֹּרֶן – ואני אחזיר לך כור חיטין בזמן הגורן[מט], שמא אז יתייקר השער והוה כריבית. **אֲבָל אוֹמֵר לוֹ, הַלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְנִי**, ויביא לי חיטים שלי, **אוֹ עַד**

רבינו עובדיה מברטנורא

ט הַלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְנִי. דְּכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ כּוֹרִין, דְּכָל חָדָא וַחֲדָא אָמְרִינַן זוֹ לוֹ, שַׁפִּיר דָּמֵי. דְּלֹא גָּזוּר רַבָּנָן תְּהֵא תַּחְתֶּיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ קְנוּיָה אֶלָּא כְּשֶׁאֵין לוֹ. וַאֲפִלּוּ אֵין לוֹ לַמַּלְוֶה וּבְיַד הַלּוֶה לְמָכְרָהּ וּלְאָכְלָהּ, אֶלָּא סְאָה אַחַת, לוֶה עָלֶיהָ כַּמָּה וּכְשֶׁלּוֶה כָּל אַחַת וְאַחַת לוֶה בְּהֶתֵּר:

מקור חיים

מח. כגון אם בשעת הזריעה עמד סאה על שני סלעים ובשעה שנטל מהם בחזרה עמד סאה על סלע, לא לקח מהם אלא סאה כמו שנטלו ממנו ואע״פ שכעת אינה שוה אלא סלע. ואם בשעת הזריעה עמד סאה על סלע ובשעת חזרה עמד על שני סלעים, לא לקח אלא חצי סאה (תור״ט). **מט.** גורן הוא מקום דישת התבואה. אחר קצירת החיטים היו מכניסים אותם לגורן לדישה וזרייה. במשנתנו הכוונה לזמן שמכניסים התבואה לגורן והוא אחר קצירת התבואה והעימור. (ממה שאסר התנא כשקבע לו זמן לגורן היה מקום לומר שרק בכה״ג אסור, כי כיון שקבע לו זמן יש לחוש שיתייקר בינתיים אבל כשלא קבע לו זמן ויכול לתובעו מיד אין לחוש לכך. אמנם מגמרא מוכח שאף בלא קבע זמן אסור, ולא נקט זמן הגורן אלא משום אורחא דמילתא א״נ לרבותא שאף על פי שבזמן הגורן אין רגיל להתייקר מחמת ריבוי התבואה אפילו הכי חיישינן שמא יתייקרו (ב״ח ריש סימן קסב)). **נ.** אין זה ריבית ממש שהרי חיטים הלוהו ואותה כמות של חיטים מחזיר לו, אבל מדרבנן הוה ריבית כיון ששוה יותר (תשובות הרא״ש כלל קח שאלה טו).

שֶׁאֲמְצָא מַפְתֵּחַ. וְהִלֵּל אוֹסֵר. וְכֵן הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר, לֹא תַלְוֶה אִשָּׁה כְּכָר לַחֲבֶרְתָּהּ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂנּוּ דָמִים, שֶׁמָּא יוֹקִירוּ חִטִּים, וְנִמְצְאוּ בָאוֹת לִידֵי רִבִּית:

שֶׁאֲמְצָא מַפְתֵּחַ, של אוצר החיטים שלי. כי לא גזרו שמא יתייקר אלא כשאין לו[נא]. **וְהִלֵּל אוֹסֵר** – והלל אוסר ללוות אפילו עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח[נב]. **וְכֵן הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר לֹא תַלְוֶה אִשָּׁה כִּכָּר לַחֲבֶרְתָּהּ** – אף על פי שאינו אלא דבר מועט[נג] **עַד שֶׁתַּעֲשֶׂנּוּ דָמִים** – אלא אם כן היא שם אותו בדמים ואם יתייקר לא תקבל ממנה אלא דמים אלו, **שֶׁמָּא יוֹקִירוּ חִטִּים, וְנִמְצְאוּ בָאוֹת לִידֵי רִבִּית:**

י אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ, נַכֵּשׁ עִמִּי וַאֲנַכֵּשׁ עִמָּךְ, עֲדֹר עִמִּי וְאֶעְדֹּר עִמָּךְ, וְלֹא יֹאמַר לוֹ נַכֵּשׁ עִמִּי וְאֶעְדֹּר עִמָּךְ, עֲדֹר עִמִּי וַאֲנַכֵּשׁ עִמָּךְ. כְּשֵׂכִיר וְכִשְׁאוֹל וְכִשְׁכִּירוּת:

אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ, נַכֵּשׁ עִמִּי – עזור לי לעקור עשבים הרעים, וַאֲנַכֵּשׁ עִמָּךְ, עֲדֹר עִמִּי – חפור עמי, וְאֶעְדֹּר עִמָּךְ, וְלֹא יֹאמַר לוֹ נַכֵּשׁ עִמִּי וְאֶעְדֹּר עִמָּךְ, עֲדֹר עִמִּי וַאֲנַכֵּשׁ עִמָּךְ, כי פעמים שעבודה זו קשה מזו ויש כאן אגר נטר[נד].

רבינו עובדיה מברטנורא

וְכֵן הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר לֹא תַלְוֶה אִשָּׁה. וְאֵין הֲלָכָה כְּהִלֵּל. אֶלָּא הֲלָכָה כַּחֲכָמִים שֶׁאוֹמְרִים לְזֵין סְתָם וּפוֹרְעִין סְתָם: י נַכֵּשׁ עִמִּי. הַיּוֹם וַאֲנַכֵּשׁ עִמָּךְ לְמָחָר. נִכּוּשׁ הוּא עֲקִירַת הָעֲשָׂבִים הָרָעִים הַגְּדֵלִים בַּתְּבוּאָה: עֲדֹר. חֲפֹר: לֹא יֹאמַר לוֹ נַכֵּשׁ עִמִּי וְאֶעְדֹּר עִמָּךְ. פְּעָמִים שֶׁזּוֹ קָשָׁה מִזּוֹ, וְיֵשׁ כָּאן אָגַר נָטָר:

מקור חיים

נא. רע״ב, ועיי״ש שאף ביש לו רק סאה אחת לוה כמה סאין. ובב״י (סי׳ קסב ס״ב) כתב שכיון שמדרבנן הוא בטעם כל דהו אקילו ביה. **נב.** וגם משיצא השער היה אוסר, כי יציאת שער לא עדיף מעד שיבא בני, עיין הקדמה למשנה ח׳. **נג.** הלל חולק על הת״ק בתרתי. לת״ק אפילו כור חיטין מותר עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח, ודבר קטן כככר מותר אף באין לו. ועל שניהם חולק הלל. (כן דעת רש״י ועוד ראשונים, אבל יש מפרשים שגם הת״ק אינו מחלק בין דבר גדול לדבר קטן וככר בככר אסור גם לת״ק באין לו. מלשון הרע״ב לכאורה אין להכריע דעתו בזה. בפנים ביארנו כרש״י כיון שפשטות לשון המשנה מורה שבתרתי פליגי). **נד.** שבשכר שממתין לו מלפרעו שכר עבודתו עושה עמו מלאכה הכבדה יותר מזאת שעשה לו (לשון טור סי ק׳ ס״ט). ולכן דייק הרע״ב וכתב נכש עמי היום ואעדור עמך מחר אסור, כי יש אגר נטר, אבל אם עושה מלאכה אחרת מיד דליכא אגר נטר לה אפילו במלאכה כבידה יותר מותר (פרישה שם ס״ק יד).

כָּל יְמֵי נָרִיד, אֶחָד. כָּל יְמֵי רְבִיעָה, אֶחָד. לֹא יֹאמַר לוֹ חָרֹשׁ עִמִּי בַּנָּרִיד וַאֲנִי אֶחֱרֹשׁ עִמְּךָ בָּרְבִיעָה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יֵשׁ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת וְיֵשׁ רִבִּית מְאֻחֶרֶת. כֵּיצַד. נָתַן עֵינָיו לִלְווֹת הַיּוֹמָנוּ, זוֹ הִיא רִבִּית מֻקְדֶּמֶת. לָוָה הַיּוֹמָנוּ וְהֶחֱזִיר לוֹ אֶת מְעוֹתָיו, וְהָיָה מְשַׂלֵּחַ לוֹ וְאָמַר בְּשְׁבִיל שֶׁהָיוּ מְעוֹתֶיךָ בְּטֵלוֹת אֶצְלִי, זוֹ הִיא רִבִּית מְאֻחֶרֶת.

כָּל יְמֵי נָרִיד, אֶחָד – כל הימים בימות החמה נחשבים כאחד ואין קפידא אם מחזיר עבודתו ביום שיותר ארוך[נה]. **כָּל יְמֵי רְבִיעָה, אֶחָד** – וכן כל הימים בימות החורף נחשבים כאחד. **לֹא יֹאמַר לוֹ חָרֹשׁ עִמִּי בַּנָּרִיד וַאֲנִי אֶחֱרֹשׁ עִמְּךָ בָּרְבִיעָה** – אבל לא יאמר לו חרוש עמי בקיץ ואני אחרוש עמך בחורף, כי החרישה בחורף קשה יותר[נו]. **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יֵשׁ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת וְיֵשׁ רִבִּית מְאֻחֶרֶת. כֵּיצַד. נָתַן עֵינָיו לִלְווֹת הַיּוֹמָנוּ** – ראובן רצה ללוות משמעון, **וְהָיָה מְשַׂלֵּחַ לוֹ וְאוֹמֵר בְּשְׁבִיל שֶׁהָיוּ מְעוֹתֶיךָ בְּטֵלוֹת אֶצְלִי, זוֹ הִיא רִבִּית מְאֻחֶרֶת** – ושלח לו מתנה ואמר שזה בשביל שתלוני, **זוֹ הִיא רִבִּית מֻקְדֶּמֶת. לָוָה הַיּוֹמָנוּ וְהֶחֱזִיר לוֹ אֶת מְעוֹתָיו, וְהָיָה מְשַׂלֵּחַ לוֹ וְאָמַר בְּשְׁבִיל מְעוֹתֶיךָ שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלִי, זוֹ הִיא רִבִּית מְאֻחֶרֶת**[נז].

רבינו עובדיה מברטנורא

כָּל יְמֵי נָרִיד אֶחָד. וְלֹא חָיְשִׁינַן אִם יוֹם אַחַד שֶׁל נָרִיד. וְכֵן בָּרְבִיעָה: יוֹם אֶחָד גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ. וְכֵן כָּל יְמֵי נָרִיד. יְמוֹת הַחַמָּה: **רְבִיעָה.** יְמוֹת רְבִיעָה אֶחָד. וּמֵתָר לוֹמַר עֲדֹר עִמִּי הַגְּשָׁמִים: **וַאֲנִי אֶחֱרֹשׁ עִמְּךָ בָּרְבִיעָה.** יוֹם זֶה שֶׁל נָרִיד, וַאֲנִי אֶעֱדֹר עִמְּךָ שְׁיְמֵי רְבִיעָה קָשִׁים לַמְּלָאכָה שֶׁבַּשָּׁדוֹת:

מקור חיים

נה. כיון שאינו אלא ריבית דרבנן כי האי גוונא לא גזור (מרדכי). **נו.** נראה שהתנא לא הוצרך להשמיענו איפכא חרוש עמי ברביעה ואחרוש עמך בנריד, כי זה פשיטא שאסור מחמת אריכות היום, אלא שס״ד שאיפכא שרי שמשלם לו ביום קצר, קמ״ל שגם זה אסור מחמת קושי העבודה (כן נל״פ לפי הרע״ב. גם המאירי כתב שאיפכא אסור, אבל לדידיה הטעם הוא שלפעמים העבודה בקיץ יותר קשה). **נז.** לדעת הרמב״ם שכל שאינו קוצץ בשעת הלוואה אינה ריבית דאורייתא, כאן שמוסיף אחר שכבר החזיר הכסף ודאי אינו אלא דרבנן. אבל לאלו הסוברים שאף בקוצץ שלא בשעת הלואה אסור מן התורה, יש להסתפק אי כאן שכבר החזיר הכסף אלא שמפרש ואומר בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי, אם גם זה אסור מן התורה (ב״ר סי׳ קס ס״ו).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ רְבִית דְּבָרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ, דַּע כִּי בָא אִישׁ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ רִבִּית דְּבָרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ, דַּע כִּי בָא אִישׁ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי – לא יאמר הלוה למלוה, דע שאיש פלוני בא ממקום פלוני[נח]:

משנה יא

אזהרות למלוה

(ויקרא כה לו) אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ: (לז) אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ:

(שמות כב כד) אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנשֶׁה לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ: (ויקרא יט יד) וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ אֲנִי ה':

אזהרות ללוה

(דברים כג כ-כא) לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ: לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ גו': (ויקרא יט יד) וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ אֲנִי ה':

יא וְאֵלּוּ עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הַמַּלְוֶה, וְהַלּוֶה, וְהָעֵרֶב, וְהָעֵדִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַף הַסּוֹפֵר. עוֹבְרִים מִשּׁוּם לֹא תִתֵּן (ויקרא כה),

וְאֵלּוּ עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הַמַּלְוֶה, וְהַלּוֶה, וְהָעֵרֶב, וְהָעֵדִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַף הַסּוֹפֵר. עוֹבְרִים מִשּׁוּם לֹא תִתֵּן – אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ, ושני לאוין הן[נט],

רבינו עובדיה מברטנורא

יא עוֹבְרִים מִשּׁוּם לֹא תִתֵּן וכו'. מַלְוֶה עַל (דְּבָרִים כג) וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ, עוֹבֵר בְּכָלָן. לוֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּשִּׁיךְ, שֶׁהוּא לְשׁוֹן מַפְעִיל לַאֲחֵרִים, וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל. עֵרֶב לֹא תִגְרֹם שֶׁאָחִיךָ יִשּׁוֹךְ, וְעוֹבֵר וְעֵדִים עוֹבְרִים עַל לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ בִּלְבַד:

מקור חיים

נח. כן הפירוש לפי גירסתנו, דתניא רשב"י אומר מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום, ת"ל נשך כל דבר אשר ישך, אפילו דיבור אסור (דף עה:), ה"נ אם אין דרכו להודיע למלוה דברים כאלה אסור לו להודיעו. (אבל הטור מפרש שהמלוה לא יאמר ללוה הודיעני אם איש פלוני בא, כי גירסתו היתה דע אם בא איש פלוני (תורי"ט)). **נט.** רע"א.

וּמְשׁוֹם בַּל תַּקַּח מֵאִתּוֹ (שם), וּמְשׁוֹם לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה (שמות כב), וּמְשׁוֹם לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ (שם), וּמְשׁוֹם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה' (ויקרא יט):

וּמְשׁוּם בַּל תַּקַּח מֵאִתּוֹ – אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית, **וּמְשׁוּם לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה, וּמְשׁוּם לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ, וּמְשׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'**, התנא חשיב כאן ששה לאוין, ורק המלוה עובר בכולן[ס], אבל האחרים אינם עוברים על כולן[סא].

פרק ו - השוכר את האומנין

משנה א

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין, וְהִטְעוּ זֶה אֶת זֶה, הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין[א], **וְהִטְעוּ זֶה אֶת זֶה** – שחזרו בהם ולא רצו לבא לעשות מלאכתו או שהבעל הבית חזר בו מלשוכרם[ב],

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַשּׂוֹכֵר. וְהִטְעוּ זֶה אֶת זֶה. אֶחָד מִן הָאֻמָּנִין שֶׁשָּׂכְחוּ בַּעַל הַבַּיִת לִשְׂכֹּר אֶת חֲבֵרָיו וְהִטְעָה אוֹתָם, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת לִשְׂכֹּר כָּל אֶחָד בְּאַרְבָּעָה דִינָרִים לְיוֹם, וְהָלַךְ הוּא וּשְׂכָרָם בִּשְׁלֹשָׁה, אֵין לָהֶם עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת, דְּהָא סָבוּר וְקָבִיל בִּשְׁלֹשָׁה, אֶלָּא שֶׁיְּכוֹלִים לוֹמַר לוֹ לֵית לָךְ אַל תְּמַנַּע טוֹב מִבְּעָלָיו. פָּרוּשׁ אֶחָד, הִטְעוּ זֶה אֶת זֶה, שֶׁחָזְרוּ בָּהֶם וְלֹא רָצוּ לָלֶכֶת לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת כְּמוֹ שֶׁשָּׂכְרוּ עִמּוֹ, אוֹ בַּעַל הַבַּיִת חָזַר בּוֹ כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָהֶם אִי אֶפְשִׁי בָּכֶם, בַּבֹּקֶר קֹדֶם שֶׁיֵּלְכוּ אֵצֶל הַמְּלָאכָה:

מקור חיים

ס. כי הוא נותן בנשך בשעת הלואה, ולוקח בשעת פירעון, ונוגע בחזקה כשתובעו (המלוה בריבית לעולם עובר על לאו זה אף אם לא בא לידי כך, כי כן דרך מלוי ריבית לדחוק אם אין הלוה פורע בזמנו, (תוי"ט בשם המגיד משנה)), והוא שם עליו נשך בשעת פיסוק התנאי, ונותן מכשול לפני הלוה כי גורם שיעבור על לא תשיך לאחיך שהוא אזהרה ללוה (רש"י). **סא.** לוה עובר משום לא תשיך לאחיך, ולאחיך לא תשיך, ומשום לפני עור, וערב ועדים עוברים משום לא תשימון עליו נשך. ולמ"ד הסופר עובר, גם הוא עובר על לאו זה. ואם לא היה מלוה בלי ערב ועדים ובלי שטר, הם עוברים גם על לפני עור (תוי"ט). **א.** אומנין משמע בין אם הם שכירי יום ובין אם עובדים בקבלנות. בפרק דלקמן נקט השוכר את הפועלים, כי שם לא מיירי בקבלנים, ופועלים משמע דוקא שכירי יום (דף עה: תוד"ה השוכר, הובא בתוי"ט). **ב.** פירוש שני ברע"ב. ושני

אֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה אֶלָּא תַּרְעֹמֶת. שָׂכַר אֶת הַחֲמָר וְאֶת הַקַּדָּר לְהָבִיא פְּרָיְפְּרִין וַחֲלִילִים לַכַּלָּה אוֹ לַמֵּת, וּפוֹעֲלִין לְהַעֲלוֹת פִּשְׁתָּנוֹ מִן הַמִּשְׁרָה, וְכָל דָּבָר שֶׁאָבֵד, וְחָזְרוּ בָהֶן, מְקוֹם שֶׁאֵין שָׁם אָדָם,

אֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[א]. **שָׂכַר אֶת הַחֲמָר** – חַמָּר הוא המוליך משא על החמור, **וְאֶת הַקַּדָּר** – או בעל הקרון[ב], **לְהָבִיא פְּרָיְפְּרִין** – עצים משופין לעשות אפריון[ג], **וַחֲלִילִים** – מין כלי זמר שמשמחין בו וגם מקוננין בו, **לַכַּלָּה אוֹ לַמֵּת**[ד], **וּפוֹעֲלִין לְהַעֲלוֹת פִּשְׁתָּנוֹ מִן הַמִּשְׁרָה** – הוא המים ששורין בהם פשתן, ואם מניחים הפשתן שם יותר מדאי הוא נרקב, **וְכָל דָּבָר שֶׁאָבֵד** – וכן כל דבר אחר שיש הפסד אם לא יעשנו מיד, **וְחָזְרוּ בָהֶן, מְקוֹם שֶׁאֵין שָׁם אָדָם** – אם הוא במקום שעבשו[ה] אינו מוצא שם אנשים אחרים לשכור למלאכות אלו בשכר שהתנה עמהם,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֶת הַקַּדָּר. בְּרֵי״שׁ גְּרְסִינַן, כְּלוֹמַר הַמִּשְׁרָה. מַיִם שֶׁשּׁוֹרִין בָּהֶן פִּשְׁתָּן: בַּעַל הַקָּרוֹן: **פְּרָיְפְּרִין.** עֵצִים מְשֻׁפִּין מְקוֹם שֶׁאֵין שָׁם אָדָם. שֶׁהוּא אֵינוֹ לַעֲשׂוֹת אַפְרִיוֹן: **חֲלִילִים.** לְמֵת אוֹ לְחָתָן: מוֹצֵא פּוֹעֲלִים לִשְׂכֹּר, וְהַפִּשְׁתָּן אָבֵד:

מקור חיים

הפירושים הם בסוגיין (דף עו.) (מש״כ הרע״ב בפירוש הראשון ששלח אחד מן האומנין לשכור את חבריו, לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט, וה״ה בשלח אדם אחר (תוי״ט)). **ג.** במקום שאין פועלים מוצאים להשתכר ועדיין לא הלכו למקום העבודה, אין להם אלא תרעומת, ואם כבר הלכו למקום עבודה, חייב לשלם להם כפועל בטל. ולכן כתב הרע״ב קודם שילכו למלאכה. ובמקום שפועלים מוצאים להשתכר ולולא שהוא השכירם היו נשכרים לאחרים וכשהוא חוזר בהם כבר אינם מוצאים מי שישכירם, חייב לשלם להם אף אם עדיין לא הלכו למלאכה, כי קי״ל כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי (רע״א). **ד.** הרע״ב כתב שיש לגרוס קרר בשני רישין, ור״ל בעל הקרון. אבל תוספות (דף עה: ד״ה קרר) כתבו שניתן לקיים גירסת הספרים דגרסי קדר שי״ל דלהכי נקט קדר לפי שלקדרים רגילין להיות קרנות. **ה.** הוא המטה שנושאין בה הכלות (מצודת ציון שה״ש פ״ג ט). **ו.** בד״ה חלילים כתב הרע״ב למת או לחתן, וכתב תוי״ט שנראה דלא גרס לכלה או למת במשנה. **ז.** אבל כששכר אלו היו עוד אנשים שהיו נשכרים בשכר זה, שאל״כ הם לא הפסידוהו מאומה (מגיד משנה בשם הרשב״א, הובא בתוי״ט).

שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶן אוֹ מַטְעָן:

שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶן – שוכר בני אדם אחרים עד כפל משיעור שהתנה עמהם[ח], והם ישלמו את ההפרש, **אוֹ מַטְעָן** – או מטעה הפועלים שחזרו בהם ואומר שיעלה שכרן[ט] ולבסוף אינו נותן אלא כפי מה שהתנה מתחלה:

ב הַשּׁוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין וְחָזְרוּ בָהֶן, יָדָן עַל הַתַּחְתּוֹנָה. אִם בַּעַל הַבַּיִת חוֹזֵר בּוֹ,

הַשּׁוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין בקבלנות, כגון לבנות בית בכך וכך מעות', **וְחָזְרוּ בָהֶן** – לאחר שעשו חלק מן המלאכה חזרו בהם, **יָדָן עַל הַתַּחְתּוֹנָה** – אם הוקרו פועלים מנכה ממה שמגיע להם על עבודתם כדי לשלם לאלו שישלימו המלאכה. ואם הוזלו פועלים אינו מוסיף על שכרם ונותן להם על חלק המלאכה שהם עשו רק לפי המחיר שפסק עמהם. **אִם בַּעַל הַבַּיִת חוֹזֵר בּוֹ,**

רבינו עובדיה מברטנורא

שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶם. בְּנֵי אָדָם כְּשִׁעוּר שְׂכָרָן. אֲבָל לֹא בְּיוֹתֵר מִשִּׁעוּר שְׂכָרָן: **אוֹ מַטְעָן.** אוֹמֵר שֶׁיִּתֵּן לָהֶם זוּז יָתֵר, וְאֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא מַה שֶּׁהִתְנָה מִתְּחִלָּה: **ב הַשּׁוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין.** בְּקַבְּלָנוּת, כָּךְ מְלָאכָה בְּכָךְ וְכָךְ מָעוֹת: **וְחָזְרוּ בָהֶם.** לְאַחַר שֶׁעָשׂוּ מִקְצָתָהּ: **יָדָן עַל הַתַּחְתּוֹנָה.** אִם הוּקְרוּ פּוֹעֲלִים וְאֵינוֹ מוֹצֵא מִי שֶׁיִּגְמְרֶנָּה בְּשָׂכָר שֶׁהָיָה מַגִּיעַ לְאֵלּוּ עַל הָעֲתִיד לַעֲשׂוֹת, מְעַכֵּב מִשְׂכָּרָם מִמַּה שֶּׁעָשׂוּ, כָּל מַה שֶּׁיִּצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתּוֹ בְּשָׂכָר שֶׁפָּסַק עִם אֵלּוּ. וְאִם הוּזְלוּ פּוֹעֲלִים וְיִמְצָא מִי שֶׁיִּגְמְרֶנָּה בְּפָחוֹת, יְשַׁוֵּם לָהֶם מַה שֶּׁעָשׂוּ וְיִתֵּן לָהֶם מַה שֶּׁפָּסַק, עָשׂוּ חֶצְיָהּ יִתֵּן לָהֶם חֲצִי שְׂכָרָן, וְאֵין יְכוֹלִים לוֹמַר לוֹ הֲרֵי פּוֹעֲלִים אֲחֵרִים תַּחְתֵּינוּ לִגְמֹר מְלַאכְתְּךָ וְתֵן לָנוּ כָּל שְׂכָרֵנוּ חוּץ מִמַּה שֶּׁיִּטְּלוּ אֵלּוּ:

מקור חיים

ח. כמה שוכר עליהן אמר רב נחמן עד כדי שכרן (דף עח.). ונחלקו הראשונים בביאור הדברים, הרא"ש והטור פירשו עד כדי כפל משכר הראשונים. אבל לרש"י איירי כאן שכבר עשו מקצת מלאכה, והשכר שמגיע להם על מלאכה זו יוסיף לאחרים שיגמרוה. מלשון הרע"ב בד"ה שוכר עליהן לכאורה אין הכרח אם מפרש כרש"י או כרא"ש. אבל התוי"ט מדייק שממה שלא פירש שכאן איירי שחזרו בהם לאחר שעשו מקצת המלאכה ובסמוך במשנה ב' פירש כן, משמע שמוקים משנה זו בלא התחילו ואינו מפרש כרש"י (רע"א). **ט.** מש"כ הרע"ב אומר שיתן להם זוז יתר, לכאורה אין רצונו לומר זוז אחד, אלא מעות יתירות קאמר, ובזה אין שייך לומר גבול כמה מותר להטעותן, וכן כתב המאירי ומגזם להוסיף בשכירותם כמו שירצו ולבסוף אינו נותן אלא מה שהתנו מתחלה. **י.** רק בקבלנים ידם על התחתונה אם חזרו בהם,

יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. כָּל הַמְשַׁנֶּה, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה:

יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה – ואם הוזלו פועלים ויכול להשלים המלאכה בפחות ממה שפסק עמהם, יתן להם מה שפסק על כל המלאכה ולא ינכה אלא מה שצריך להוציא להשלימה[א].

כָּל הַמְשַׁנֶּה – כגון נתן צמר לצבוע אדום וצבעו שחור, **יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה** – אם השבח יותר ממה שהוציא בעצים וסממנים אין לו אלא היציאה. ואם היציאה יתירה על השבח, אין לו אלא השבח[ב]. **וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה**[ג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאִם בַּעַל הַבַּיִת חוֹזֵר בּוֹ יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. יִתֵּן לָהֶם לְפִי מַה שֶּׁעָשׂוּ, וְאִם הוּזְלָה מְלֶאכֶת הַפּוֹעֲלִים עַל כָּרְחוֹ יִתֵּן לָהֶם כְּמוֹ שֶׁפָּסַק, חוּץ מִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ לְהוֹצִיא בְּהַשְׁלָמָתָהּ: **כָּל הַמְשַׁנֶּה יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה.** כְּגוֹן נָתַן צֶמֶר לַצַּבָּע לְצָבְעוֹ אָדֹם וּצְבָעוֹ שָׁחוֹר, אִם הַשֶּׁבַח יוֹתֵר עַל הַיְצִיאָה אֵין נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּם אֶלָּא דְּמֵי יְצִיאַת עֵצִים וְסַמָּנִים, וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח נוֹתֵן לוֹ אֶת הַשֶּׁבַח: **וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה.** לְאַתּוֹיֵי הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לַחֲבֵרוֹ בְּאֶלֶף זוּז וְנָתַן לוֹ מֵהֶם מָאתַיִם זוּז וְחָזַר בּוֹ הַמּוֹכֵר, יָד לוֹקֵחַ עַל הָעֶלְיוֹנָה, רָצָה אוֹמֵר לוֹ תֵּן לִי מְעוֹתַי, רָצָה אוֹמֵר לוֹ תֵּן לִי קַרְקַע כְּנֶגֶד מְעוֹתַי. וְאִם לוֹקֵחַ חוֹזֵר בּוֹ, יַד מוֹכֵר עַל הָעֶלְיוֹנָה, רָצָה אוֹמֵר לוֹ הֵילֵךְ מְעוֹתֶיךָ, רָצָה אוֹמֵר לוֹ הֵילֵךְ קַרְקַע כְּנֶגֶד מְעוֹתֶיךָ:

מקור חיים

אבל פועל דהיינו שכיר יום מותר לחזור בו אף בחצי היום דאמר רחמנא (ויקרא כה) עבדי הם, ולא עבדים לעבדים. ורק בדבר האבוד אפילו פועל אין לו לחזור מחמת ההפסד שגורם לבעל הבית, ודינו מבואר לעיל סוף משנה א׳ (תוי״ט). **יא.** אבל אם הוקרו פועלים אינו נותן להם על מה שעשו לפי שער הגבוה, שאין סברא שיקחו יותר ממה שפסק כיון שאין מפסידים בחזרת בעל הבית ואדרבה מרויחים מכך, שעתה ימצאו מי שיתנו להם יותר ממה שהוא היה נותן (תוי״ט). **יב.** במסכת ב״ק (פ״ט מ״ד) נחלקו בזה רבי מאיר ורבי יהודה, לר״מ האומן קנאו בשינוי ואין צריך לשלם אלא דמי צמרו וכל השבח שלו, ורבי יהודה סובר שקנסינן ליה ואמרינן שידו על התחתונה. משנתנו כרבי יהודה. **יג.** עיין רע״ב מה בא התנא לרבות בזה. ואע״ג שקרקע נקנה בכסף, כאן איירי שהמוכר מחזר אחר הלוקח ליתן לו מעותיו דגלי דעתיה דזוזי אנסוהו למכור וכיון שלא נתן לו המעות בעת דחקו אדעתא דהכי לא זבין ליה (רע״א ע״פ הגמרא דף עז:).

ג הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה, בַּבִּקְעָה וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר, אֲפִלּוּ זוֹ עֶשֶׂר מִילִין וְזוֹ עֶשֶׂר מִילִין, וַמֵּתָה, חַיָּב. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר וְהִבְרִיקָה, זה ולכן מתה״י. **הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר וְהִבְרִיקָה** – נסמית בדוק שבעין״ט,

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה, בַּבִּקְעָה וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר, אֲפִלּוּ זוֹ עֶשֶׂר מִילִין וְזוֹ עֶשֶׂר מִילִין, וַמֵּתָה, חַיָּב. משום ששינה ממה שהתנה ויכול המשכיר לומר שלא היתה למודה לאויר

רבינו עובדיה מברטנורא

ג בָּהָר וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר. בְּרֹאשׁ הָהָר. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדֶּרֶךְ חָלָק וְיָשָׁר, חַיָּב כְּשֶׁמֵּתָה מֵחֲמַת אֲוִירָא שֶׁלֹּא הַחְלִיקָה וְלֹא הוּחַמָּה, דְּהוֹאִיל וְשִׁנָּה בָּהּ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ לֹא מֵתָה זוֹ אֶלָּא מֵחֲמַת שֶׁלֹּא הָיְתָה לְמוּדָה בַּאֲוִיר הַר וְקָשֶׁה לָהּ, אוֹ לֹא הָיְתָה לְמוּדָה בַּאֲוִיר בַּקָּעָה וְקָשֶׁה לָהּ. וּמִשּׁוּם הָכִי לֹא מְפַלֵּיג הָכָא בֵּין הַחְלִיקָה וְלֹא דְּמַפְלֵיג בַּסֵּיפָא: וְהִבְרִיקָה. נִסְמֵית בַּדֹּק שֶׁבָּעַיִן. פֵּרוּשׁ אַחֵר, הִתְלִיעוּ רַגְלֶיהָ:

מקור חיים

יד. כאן איירי שמתה מעצמה, לא שהוחלקה או הוחמה, ולכן בכל אופן חייב. ובסיפא איירי שמתה מחמת שהוחלקה או שהוחמה, ולכן יש אופנים שפטור, עיי״ש. **טו.** רע״ב. א״נ התליעו רגליה. ושני הפירושים הם בגמרא (דף עח: וברש״י שם). (הרע״ב ביאר בבא זו אחר הבבא הבאה וכנראה כן היתה גירסתו במשנה וכן הוא הנוסח במשנה שבגמרא, והכי מסתברא כי בבא הבאה שייכת לרישא של המשנה). הרבה פלפלו הראשונים והפוסקים בביאור משנה זו והלכותיה. דעת הרע״ב שמשנתנו איירי בהשכיר לו חמור מסוימת שאמר חמור זו, אבל אמר חמור סתם בכל אופן חייב להעמיד לו חמור בריאה כרוב החמורים ואינו יכול לומר הרי שלך לפניך. (תוי״ט כתב שברא״ש מוכח הטעם הוא שבשמשיכת החמור משתעבדין נכסי המשכיר להעמיד לו חמור הראויה למלאכה, ואם זו הבריקה חל עליו החיוב להעמיד לו חמור אחרת). אבל באמר חמור זו, לא נשתעבד לו אלא חמור זו, ולכן כל שהיא ראויה למלאכה חייב השוכר להשתמש בה כמו שהיא אע״פ שעולה לו בטירחא יתירה, אבל כשאינה ראויה למלאכה כגון שמתה והרי היא השתעבדה לו למלאכתו, חייב המשכיר למוכרה ובדמיה להשכיר לו בהמה הראויה, או אם רוצה יכול להוסיף על דמי הנבילה ולקנות חדשה ולתת אותה להשוכר לכל ימי השכירות במקומה. ואם אינו רוצה לשכור בדמי הנבילה וגם אינו רוצה להוסיף על דמיה ולקנות אחרת חייב להחזיר לו דמי השכירות. (ואם אין דמי הנבילה מספיקין לשכור חדשה, אין חייב להוסיף על דמיה, כי לא נשתעבד לו אלא חמור זו. כן ביאר הכתנת פסים דעת הנמוק״י ובביאור זה עולים גם דברי הרע״ב על נכון ולא קשה מה שהקשה הרא״ש על רש״י (הובאה בתוי״ט) שמדקאמר חמור זה איך כתב שיוסיף על דמי הנבילה ויקנה אחרת).

אוֹ שֶׁנַּעֲשֵׂית אֲנַגְרְיָא, אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ. מֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ חָמוֹר. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה, אִם הֶחֱלִיקָה, פָּטוּר, וְאִם הוּחַמָּה, חַיָּב.

אוֹ שֶׁנַּעֲשֵׂית אֲנַגְרְיָא – או שנלקחה לעבודת המלך, **אוֹמֵר לוֹ** משכיר לשוכר, **הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ** – הרי החמור ששכרת לפניך, ואינו מחויב להעמיד לו חמור אחר[טז]. **מֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ חָמוֹר** – אבל אם מתה או נשברה וכלל לא ראויה למלאכה חייב המשכיר להעמיד לו חמור אחר למשך זמן השכירות. **הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה, אִם הֶחֱלִיקָה, פָּטוּר**, שבהר היא ראויה להחליק יותר שראש ההר חד ומשופע לצדדין[יז], **וְאִם הוּחַמָּה, חַיָּב**, שהבקעה מעלה הבל לפי שההרים סביבה ואין אויר שולט בה.

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹ שֶׁנַּעֲשֵׂית אֲנַגְרְיָא. שֶׁנִּלְקְחָה לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ: **אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ.** וַדַּוְקָא כְּשֶׁאָמַר לוֹ חֲמוֹר זֶה, וּשְׂכָרוֹ לְמַשָּׂאוֹי. אֲבָל אִם שָׂכַר לוֹ לִרְכֹּב עָלָיו, אֲפִלּוּ אָמַר לוֹ חֲמוֹר זֶה, אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, שֶׁמָּא תִּפֹּל תַּחְתָּיו בַּגֶּשֶׁר אוֹ תַּשְׁלִיכֵנוּ בְּאַחַת הַפַּחָתִים. וְכֵן אִם הִשְׂכִּיר לוֹ חֲמוֹר סְתָם אֲפִלּוּ לְמַשָּׂאוֹי, אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, אֶלָּא חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בְּהֵמָה אֲחֶרֶת. וְאִם אֵינוֹ מַעֲמִיד לוֹ בְּהֵמָה אֲחֶרֶת, אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן לוֹ כְּלוּם מִכָּל שָׂכַר הַדֶּרֶךְ שֶׁהָלַךְ עִמּוֹ: **מֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה חַיָּב.** הַמַּשְׂכִּיר לְמִכֹּר הָעוֹר וְהַנְּבֵלָה לַכֹּלְבִים וּלְהוֹסִיף מָעוֹת וּלְהַעֲמִיד לוֹ חָמוֹר. אוֹ יִשְׂכֹּר לוֹ אַחֵר בְּדָמֵי הַנְּבֵלָה, שֶׁהֲרֵי חֲמוֹר זֶה שִׁעְבֵּד לוֹ. אוֹ יַחֲזִיר לוֹ שְׂכָרוֹ: **אִם הֶחֱלִיקָה פָּטוּר.** שֶׁבָּהָר הִיא רְאוּיָה לְהַחְלִיק יוֹתֵר, שֶׁרֹאשׁ הָהָר חַד וּמְשֻׁפָּע לִצְדָדִין: **וְאִם הוּחַמָּה חַיָּב.** שֶׁהַבִּקְעָה מַעֲלָה הֶבֶל לְפִי שֶׁהֶהָרִים סְבִיבָהּ וְאֵין אֲוִיר שׁוֹלֵט בָּהּ, וְאִם הוּחַמָּה מֵחֲמַת הַעֲלוּתָהּ בָּהָר, חַיָּב, שֶׁהַמַּעֲלָה גָּרְמָה לָהּ, וְהוּא שִׁנָּה לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר:

מקור חיים

טז. בהבריקה הטעם הוא משום שאמר חמור זו והיא עדיין ראויה למלאכה אלא שצריך לטרוח בה יותר. ובעשתה אנגריא, איירי שהם אינם מחפשים בבתים ואינם לוקחים אלא ממי שפוגעים בדרך, ולכן אומר לו משכיר מזלך גרם, שאילו היתה בבית לא היתה ניטלת (דעת הר"ח דף עח: תוד"ה אם בדרך. רש"י שם מפרש באופן אחר). **יז.** ואף למ"ד תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב, הכא פטור משום שלא בא האונס מחמת הפשיעה (תוי"ט בשם תוספות).

לְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר, אִם הֶחֱלִיקָה, חַיָּב, וְאִם הוּחַמָּה, פָּטוּר. אִם מֵחֲמַת הַמַּעֲלָה, חַיָּב:

לְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר, אִם הֶחֱלִיקָה, חַיָּב, שבהר היא ראויה להחליק יותר מבבקעה, **וְאִם הוּחַמָּה, פָּטוּר**, שהבקעה חם יותר. **אִם מֵחֲמַת הַמַּעֲלָה** – אם הוחמה מחמת העלייה להר, **חַיָּב:**

ד הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפָּרָה לַחֲרֹשׁ בָּהָר וְחָרַשׁ בַּבִּקְעָה, אִם נִשְׁבַּר הַקַּנְקַן, פָּטוּר. בַּבִּקְעָה וְחָרַשׁ בָּהָר, אִם נִשְׁבַּר הַקַּנְקַן, חַיָּב. לָדוּשׁ בַּקִּטְנִית וְדָשׁ בַּתְּבוּאָה, פָּטוּר, לָדוּשׁ בַּתְּבוּאָה וְדָשׁ בַּקִּטְנִית, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהַקִּטְנִית מַחֲלֶקֶת:

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפָּרָה לַחֲרֹשׁ בָּהָר וְחָרַשׁ בַּבִּקְעָה, אִם נִשְׁבַּר הַקַּנְקַן – אם נשבר יתד של המחרישה[יח], **פָּטוּר** – השוכר פטור[יט], לפי שיותר היה ראוי לישבר בהר מחמת הסלעים שבה, מבבקעה. **בַּבִּקְעָה וְחָרַשׁ בָּהָר, אִם נִשְׁבַּר הַקַּנְקַן, חַיָּב**, שהסלעים שבהר מקשים על החרישה. **לָדוּשׁ בַּקִּטְנִית וְדָשׁ בַּתְּבוּאָה** – שכר פרה לדוש בקטנית והשתמש בה לדוש תבואה, והוחלקה, **פָּטוּר, לָדוּשׁ בַּתְּבוּאָה וְדָשׁ בַּקִּטְנִית, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהַקִּטְנִית מַחֲלֶקֶת** – שהקטניות גורמים להחליק יותר מן התבואה:

רבינו עובדיה מברטנורא

ד הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפָּרָה לַחֲרֹשׁ וְכוּ'. וְכָל כְּלֵי הַמַּחֲרֵשָׁה שֶׁבּוֹ הַבַּרְזֶל: חַיָּב. שֶׁהָרִים קָשִׁים לְחָרֹשׁ מִן הַבִּקְעָה מִפְּנֵי הַסְּלָעִים שֶׁיֵּשׁ בְּהֶמְתּוֹ וְחוֹרְשִׁים בָּהּ: נִשְׁבַּר הַקַּנְקַן. יָתֵד שָׁם: וְדָשׁ בַּתְּבוּאָה. פָּטוּר אִם הֶחֱלִיקָה:

מקור חיים

יח. יתד המחרישה עשוי מעץ ובסופו מחובר ברזל שנכנס לתוך הקרקע. בשעה שהבהמה מושכת המחרישה נחרשת הקרקע על ידי ברזל זה. **יט.** לדעת הנ"י מדסתם התנא וכתב פטור משמע שגם האומן שתופס במחרישה פטור, ועל כן כתב הנ"י שאיירי שמנהיגי המחרישה היו נעריו של בעל הפרה כלומר בניו קטנים ואין מי לחייב (תוי"ט). אבל הרמב"ם כתב שאין כוונת התנא אלא לפטור השוכר, אבל התופס במחרישה חייב.

משנה ה

משא של חמור הוא לתך חיטין (חצי כור), והיינו 15 סאה. סאה היא מידת נפח. שעורים הם יותר קלים מחיטים, שש עשרה סאה של שעורים שוקלים כמו חמש עשרה סאה של חיטים.

שכר לחיטים והביא חיטים

שכר בהמה להביא חיטים, מותר להביא לתך חיטים, הוסיף שלשה קבין (חצי סאה) והבהמה נתקלקלה או מתה, חייב.

קשה כמשאוי

שכר לחיטים והביא שעורים לאביי חייב בהוספת שלשה קבין, אף שכל המשא עם ההוספה עדיין אינו שוקל כמו לתך חיטים. כי הוא סובר שבמשנתנו גורסים שהנפח קשה 'כמשאוי', ור"ל שנפח השעורים קשים לבהמה כנפח החיטים אע"פ ששוקלים פחות, ולכן כיון שהוסיף שלשה קבים חייב כמו בהוסיף שלשה קבים על לתך חיטים.

קשה למשאוי

לרבא אינו חייב עד שיוסיף סאה שעורין, שעל ידי זה המשקל הוא כמו משקל לתך חיטים והנפח הוא תוספת. כי לדידיה קשה 'למשאוי' תנן, ור"ל הנפח קשה ומכביד על משאוי של הבהמה, ולכן אף שאינו שוקל יותר מלתך חיטים, מ"מ חייב מחמת קושי הנפח שניתוסף, אבל כשאינו שוקל כמו לתך חיטים פטור אף שהוסיף בנפח[כ].

ה הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלֶיהָ חִטִּים וְהֵבִיא עָלֶיהָ שְׂעֹרִים, חַיָּב.

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלֶיהָ חִטִּים וְהֵבִיא עָלֶיהָ שְׂעֹרִים, והשעורים קלים יותר מחטים, **חַיָּב,** אם הוסיף שלשה קבין או יותר.

רבינו עובדיה מברטנורא

ה וְהֵבִיא עָלֶיהָ שְׂעֹרִים. שֶׁהֵן קַלִּים וְהַשְּׂעֹרִים קַלִּין יֵשׁ לוֹ לְהוֹסִיף מֵחִטִּין: **חַיָּב.** בְּקִלְקוּלָהּ אִם הוֹסִיף עַד כְּדֵי כֹּבֶד לֶתֶךְ חִטִּין שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה קַבִּין. וְלֹא אָמְרִינַן הוֹאִיל מַשָּׂא הַחֲמוֹר:

מקור חיים

כ. לפי רבא המשנה מתפרשת אחרת ממה שהיא מתפרשת לפי אביי. בספרי משניות של הרע"ב היתה הגירסה קשה כמשאוי, ולכן אע"פ שהלכתא כרבא פירש משנתנו בשיטת אביי (תוי"ט).

תְּבוּאָה וְהֵבִיא עָלֶיהָ תֶּבֶן, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהַנָּפַח קָשֶׁה (לַמַּשְׂאוֹי) כַּמַּשָּׂאוֹי. לְהָבִיא לָהֶתֵּךְ חִטִּים וְהֵבִיא לָהֶתֵּךְ שְׂעֹרִים, פָּטוּר. וְאִם הוֹסִיף עַל מַשָּׂאוֹ, חַיָּב. וְכַמָּה יוֹסִיף עַל מַשָּׂאוֹ וְיִהֵא חַיָּב. סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, סְאָה לְגָמָל, שְׁלֹשָׁה קַבִּין לַחֲמוֹר:

תְּבוּאָה וְהֵבִיא עָלֶיהָ תֶּבֶן – וכן אם שכרה להביא תבואה והביא תבן שהוא קל מן התבואה, **חַיָּב**, אם הוסיף שלשה קבין, **מִפְּנֵי שֶׁהַנָּפַח קָשֶׁה (לַמַּשְׂאוֹי) כַּמַּשָּׂאוֹי**[כא] – שהנפח קשה כמו משאוי, וכיון שהוסיף על הנפח שלשה קבין חייב אף על פי שאין כובד השעורים עם התוספת מגיעים לכובד לתך חיטים. **לְהָבִיא לָהֶתֵּךְ חִטִּים** – שכרו להביא לתך חטים והוא חצי כור, **וְהֵבִיא לָהֶתֵּךְ שְׂעֹרִים, פָּטוּר**[כב]. **וְאִם הוֹסִיף עַל מַשָּׂאוֹ, חַיָּב, וְכַמָּה יוֹסִיף עַל מַשָּׂאוֹ וְיִהֵא חַיָּב** – אם שכרו לחטים והביא שעורים כמה יוסיף ויהא חייב[כג]. **סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, סְאָה לְגָמָל, שְׁלֹשָׁה קַבִּין לַחֲמוֹר:**

רבינו עובדיה מברטנורא

מִפְּנֵי שֶׁהַנָּפַח קָשֶׁה. לְבָהֳמָה כְּמַשָּׂאוֹי. וְהַכּוֹר שְׁלֹשִׁים סְאִין: **סוּמְכוֹס אוֹמֵר** אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַשָּׂאוֹ כָּבֵד כְּמַשָּׂא **וְכוּ'.** וַהֲלָכָה כְּסוּמְכוֹס. וְאִם הוֹסִיף הַחִטִּין, הֲרֵי נִפְחָן כְּנֶגֶד הַחִטִּין, פָּחוֹת מִשְּׁעוּר זֶה, פָּטוּר אִם הוּזַק וְהַנָּפַח כְּמַשָּׂאוֹי: **לָהֶתֵּךְ.** חֲצִי כּוֹר. הַחֲמוֹר, וְנוֹתֵן שָׂכָר הַתּוֹסֶפֶת בִּלְבַד:

מקור חיים

כא. בגמרא (דף פ.) נחלקו אביי ורבא אי כמשאוי תנן או למשאוי תנן. הרע"ב פירש כאביי וכתב התוי"ט שכן היתה גירסתו במשנה ולכן פירש כאביי אע"פ שהוא דלא כהלכתא, וכתב ואין ספק שאיזה תלמיד הגיה הספרים למשאוי. וכן כתב הנמוק"י שהגירסא במשנה היא כמשאוי. **כב.** לכאורה אין בזה חידוש, שהרי כובד השעורים הוא פחות משל חיטים, אלא כדי לסיים ואם הוסיף חייב נקטיה. (אבל לרבא שפיר יש בזה חידוש, כי לדידיה הכי קאמר, להביא לתך חיטים והביא לתך שעורים פטור, ואפילו אם הוסיף שלשה קבין). **כג.** כאן בא התנא לפרש מה ששנה ברישא שאם שכר לחטים והביא שעורים חייב, ומפרש שאיירי בהוסיף שלשה קבין (כן פירוש בבא זו לפי אביי. לרבא איירי כאן בשכר לחיטין והביא חיטין).

ו כָּל הָאֻמָּנִין, שׁוֹמְרֵי שָׂכָר הֵן. וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ, טֹל אֶת שֶׁלְּךָ וְהָבֵא מָעוֹת, שׁוֹמֵר חִנָּם. שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לָךְ, שׁוֹמֵר שָׂכָר. שְׁמֹר לִי, וְאָמַר לוֹ הַנַּח לְפָנַי, שׁוֹמֵר חִנָּם:

כָּל הָאֻמָּנִין – כל הקבלנין שעושים המלאכה בבתיהם, כגון חייט שמתקן בביתו בגד בקבלנות, **שׁוֹמְרֵי שָׂכָר הֵן**, וחייבים על גניבה ואבידה[כד]. **וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ, טֹל אֶת שֶׁלְּךָ וְהָבֵא מָעוֹת** – וכולם שאמרו גמרתי לתקן, ואתה יכול ליטול ואחר כך להביא המעות[כה], **שׁוֹמֵר חִנָּם** – נעשים עליו שומר חינם עד שבאים הבעלים לקחת. **שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לָךְ** – מי שאמר לחברו שמור לי חפץ זה היום ואני אשמור לך חפץ שלך למחר[כו], **שׁוֹמֵר שָׂכָר. שְׁמֹר לִי** – האומר לחברו שמור לי חפץ זה, **וְאָמַר לוֹ הַנַּח לְפָנַי, שׁוֹמֵר חִנָּם**[כז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו כָּל הָאֻמָּנִין. קַבְּלָנִים שֶׁמְּקַבְּלִים עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּבָתֵּיהֶם: **שׁוֹמְרֵי שָׂכָר.** לְהִתְחַיֵּב בְּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה. דְּבָהֱהִיא הֲנָאָה דְּתָפֵס לֵיהּ אַגְרָא הָרֵי עֲלֵיהּ שׁוֹמֵר שָׂכָר: **וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ טֹל אֶת שֶׁלְּךָ.** שֶׁכְּבָר גְּמַרְתִּיו וְאֵינִי מְעַכְּבוֹ לְתָפְסוֹ עַל שָׂכָרִי, וּמֵאַחַר שֶׁתּוֹלִיכֶנּוּ תָּבִיא מָעוֹת, הֲרֵי הוּא מִשָּׁם וָאֵילָךְ שׁוֹמֵר חִנָּם: **שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לָךְ.** שְׁמֹר לִי הַיּוֹם וְאֶשְׁמֹר לְךָ לְמָחָר. אֲבָל שְׁמֹר לִי אַתָּה זֶה, וַאֲנִי שׁוֹמֵר לְךָ זֶה הָאַחֵר בְּמְקוֹמוֹ, וְהַכֹּל בִּזְמַן אֶחָד, זוֹ שְׁמִירָה בִּבְעָלִים הִיא וּפְטוּר: **הַנַּח לְפָנַי שׁוֹמֵר חִנָּם.** אֲבָל הַנַּח סְתָם, אֲפִלּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא הָוֵי. דְּלֹא קָבִיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא כְּלָל:

מקור חיים

כד. שבההיא הנאה דתפיס ליה אאגריה נעשה עליו כשומר שכר, כן כתב הרע״ב. אמנם הגמרא (דף פ:) אינה אומרת כן אלא כדי לאוקים משנתנו כמ״ד שוכר כשומר חינם דמי. אבל למ״ד שוכר כשומר שכר משום שהוא אצלו להנאתו אע״פ שאינו מקבל שכר על השמירה, הוא הדין אומן כשומר שכר משום שהוא אצלו להנאתו שמשתכר על ידו, וכיון דקי״ל כמ״ד כשומר שכר דמי לא צריכים לטעם דתפיס ליה אאגריה שכתב הרע״ב (רע״א). **כה.** אבל אם אמר הבא לי מעות וטול את שלך, משמע שרוצה לתופסו עד שיביא מעות, וא״כ עדיין שומר שכר הוא. **כו.** עיין רע״ב שע״כ אין הכוונה שישמרו בזמן אחד, כי א״כ הוה שמירה בבעלים ופטור כדתנן לקמן ריש פרק השואל (פ״ח מ״א). **כז.** לדעת הרע״ב (לקמן פ״ז מ״י) ששומר לא נחית לשמירה עד שמושך (או עושה שאר קנין המועיל) איירי שהיה מונח במקום שקונה כגון בארבע אמותיו בסימטא (תוי״ט בשם נמוק״י).

ז הִלְוָהוּ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, שׁוֹמֵר שָׂכָר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הִלְוָהוּ מָעוֹת, שׁוֹמֵר חִנָּם. הִלְוָהוּ פֵּרוֹת, שׁוֹמֵר שָׂכָר. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, מֻתָּר אָדָם לְהַשְׁכִּיר מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל עָנִי לְהְיוֹת פּוֹסֵק עָלָיו וְהוֹלֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֻשְׁכָּן אֲבֵדָה:

הִלְוָהוּ עַל הַמַּשְׁכּוֹן – המלוה לחברו ולקח ממנו משכון, **שׁוֹמֵר שָׂכָר** – נעשה המלוה שומר שכר על המשכון וחייב אם נגנב או נאבד[כח]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הִלְוָהוּ מָעוֹת, שׁוֹמֵר חִנָּם** – אם הלוהו מעות ועל זה לקח משכון, אינו אלא שומר חנם. **הִלְוָהוּ פֵּרוֹת, שׁוֹמֵר שָׂכָר** – ואם הלוהו פירות ועל זה לקח משכון הרי הוא שומר שכר, כי דרך פירות להירקב[כט].

אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, מֻתָּר אָדָם לְהַשְׁכִּיר מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל עָנִי – המלוה לעני וקיבל ממנו משכון, מותר להשכיר המשכון לאחרים, **לִהְיוֹת פּוֹסֵק עָלָיו וְהוֹלֵךְ** – לפסוק עליו שכר ולהיות הולך ופוחת החוב כנגד השכר שמקבל, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֻשְׁכָּן אֲבֵדָה** – שמציל להעני שכר של המשכון[ל].

רבינו עובדיה מברטנורא

ז הִלְוָהוּ מָעוֹת: עַל הַמַּשְׁכּוֹן שׁוֹמֵר שָׂכָר. בֵּין הִלְוָהוּ וְאַחַר כָּךְ מִשְׁכְּנוֹ, בֵּין מִשְׁכְּנוֹ וְאַחַר כָּךְ הִלְוָהוּ. וּמַאי שָׂכָר, שְׂכַר מִצְוָה: הִלְוָהוּ מָעוֹת שׁוֹמֵר חִנָּם. דְּלֵית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה שָׂכָר מִצְוָה לְעִנְיַן דִּינָא: הִלְוָהוּ פֵּרוֹת שׁוֹמֵר שָׂכָר. דְּדֶרֶךְ פֵּרוֹת לְהִרָּקִיב. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: מֻתָּר אָדָם לְהַשְׁכִּיר. לַאֲחֵרִים: מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל עָנִי. שֶׁבְּיָדוֹ: לִהְיוֹת פּוֹסֵק עָלָיו. שָׂכָר: וְהוֹלֵךְ. תָּמִיד וּפוֹחֵת מִן הַחוֹב. וְדָוְקָא בְּמַשְׁכּוֹן דְּנָפִישׁ אַגְרֵיהּ וְזוּטָר פַּחֲתֵיהּ, כְּגוֹן מָרָא וְקַרְדֹּם וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן. וְכֵן הֲלָכָה:

מקור חיים

כח. כתב הרע"ב שכר מצוה, והיינו בההיא הנאה שאין צריך ליתן פת לעני בשעה שמלוה על המשכון, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ובשביל ההיא הנאה נעשה כשומר שכר כל זמן שהמשכון אצלו, כמו כל שומר שכר שבשכרו שמקבל תחלה או בסוף נעשה עליו שומר שכר לעולם (נ"י בשם הרשב"א, הובא בתוי"ט). **כט.** והוא יקבל במקומם פירות חדשים נמצא המלוה נהנה מהלוואה זו ולכן נחשב כשומר שכר (מאירי) (ואיירי באופן שאין איסור סאה בסאה, כגון שכבר יצא השער, או אית ליה). ובעין יהוסף כתב שאיירי ששמן בדמים ומקבל חזרה מעות. **ל.** ואיירי במשכון ששכרו הרבה ואינו נפחת אלא קצת כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

משנה ח

נתקל פושע או לאו פושע

בבבא קמא (פ"ג מ"א) נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה אי נתקל בדרך נחשב כפושע או לא. ת"ק דמשנתנו רבי מאיר הוא והוא סובר נתקל פושע הוא. רבי אליעזר ס"ל נתקל במקום מדרון לאו פושע הוא ואם נתקל שלא במקום מדרון פושע הוא[לא].

ח הַמַּעֲבִיר חָבִית מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּשְׁבָרָהּ, בֵּין שׁוֹמֵר חִנָּם בֵּין שׁוֹמֵר שָׂכָר, יִשָּׁבַע. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זֶה וְזֶה יִשָּׁבַע,

הַמַּעֲבִיר חָבִית מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּשְׁבָרָהּ, בֵּין שׁוֹמֵר חִנָּם בֵּין שׁוֹמֵר שָׂכָר, יִשָּׁבַע שלא שברוה בכוונה[לב] ופטור מן התשלומין. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זֶה וְזֶה יִשָּׁבַע** – גם אני שמעתי שזה וזה ישבע ופטורים מן התשלומים,

רבינו עובדיה מברטנורא

ח בֵּין שׁוֹמֵר חִנָּם וּבֵין שׁוֹמֵר שָׂכָר יִשָּׁבַע. קָא סָלְקָא [דַּעְתֵּיהּ] יִשָּׁבַע שֶׁלֹּא פָּשַׁע וְיִפָּטֵר: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר זֶה וְזֶה יִשָּׁבַע וְכוּ'. כְּלוֹמַר, אַף אֲנִי שָׁמַעְתִּי מֵרַבּוֹתַי כְּרַבִּי מֵאִיר דְּזֶה וְזֶה יִשָּׁבַע, אֲבָל תָּמֵהַּ אֲנִי עַל זֶה וְעַל זֶה הֵיאַךְ נִפְטָרִין בִּשְׁבוּעָה, דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הֵיאַךְ פָּטוּר בִּשְׁבוּעָה דְּלֹא פָּשַׁע, הָא בְּלֹא פְּשִׁיעָה נַמִּי חַיָּב, שֶׁאֵין זֶה אֶנֶס אֶלָּא דּוּמְיָא דְּגֶנֶבָה וַאֲבֵדָה שֶׁהֵן קָרוֹבִים לִפְשִׁיעָה וּלְאֹנֶס. וְעוֹד, אִי שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם מִדְרוֹן נִשְׁבְּרָה, אֲפִלּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם הֵיכִי מָצֵי מִשְׁתָּבַע שֶׁלֹּא פָּשַׁע, הָא דַּאי פְּשִׁיעָה הִיא. וְרַבִּי מֵאִיר סָבַר, שְׁבוּעָה זוֹ לֹא מִן הַדִּין הִיא אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאִם אִי אַתָּה פּוֹטֵר הַמַּעֲבִיר חָבִית מִמָּקוֹם לְמָקוֹם מִן הַתַּשְׁלוּמִין עַל יְדֵי שְׁבוּעָה זוֹ, אֵין לְךָ אָדָם שֶׁיַּעֲבִיר חָבִית לַחֲבֵרוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ שֶׁיִּשָּׁבַע שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה שְׁבָרָתִיהָ וְיִפָּטֵר:

מקור חיים

לא. תוי"ט כתב שמרי"ף ורא"ש משמע שלדידן דקי"ל כרבי יהודה דנתקל לאו פושע הוא, אף שלא במקום מדרון לאו פושע הוא, ורק רבי אליעזר מחלק בין מקום מדרון לשלא במקום מדרון. אבל בטור ריש סימן ד"ש ס"ל דגם לרבי יהודה רק במקום מדרון לאו פושע הוא. **לב.** ולא ישבע שלא פשע בה, שהרי לדידיה שנתקל פושע הוא לא יכול לישבע כן, אלא תקנת חכמים הוא לפטרו בשבועה זו כדאיתא ברע"ב בסוף המשנה, עיי"ש. (ומש"כ הרע"ב קס"ד שישבע שלא פשע, היינו שכן היתה ההו"א בגמרא (דף פב:) עד שתירצה ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שתקנת חכמים היא, וכנ"ל).

וְתָמֵהַּ אֲנִי אִם יְכוֹלִין זֶה וָזֶה לִשָּׁבֵעַ: **וְתָמֵהַּ אֲנִי אִם יְכוֹלִין זֶה וָזֶה לִשָּׁבֵעַ** – ואני תמה היאך נפטרים בשבועה שלא פשעו בה[לג]. הרי שומר שכר חייב אף אם לא פשע בה. וגם שומר חינם אינו יכול לישבע שלא פשע בה אם נשברה שלא במקום מדרון, שהרי אף שנתקל לאו פושע הוא, זה רק במקום מדרון[לד]:

פרק ז - השוכר את הפועלים

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא לְהַעֲרִיב, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְכוֹפָן. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן, יָזוּן. לְסַפֵּק בִּמְתִיקָה, יְסַפֵּק. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים, וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב – אמר להם שיקדימו לצאת לפני הנץ ויאחרו לחזור אחר השקיעה[א], **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא לְהַעֲרִיב** – והוא מקום שנהגו לא להשכים ולא להעריב, **אֵינוֹ רַשַּׁאי לְכוֹפָן** – אינו יכול לכופן, ואפילו הוסיף על שכרן, כיון שלא התנה כן בשעה ששכרן. **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן** – מקום שנהגו שבעל הבית נותן להם מזונות, **יָזוּן. לְסַפֵּק בִּמְתִיקָה** – מקום שנהגו שהוא נותן להם לפתן, **יְסַפֵּק. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה**[ב]. **אם פסק להם מזונות, מזונות ריבה להם**[ג] – אם פסק להם מזונות במקום שהמנהג ליתן מזונות, כוונתו להוסיף להם מזונות יתירים,

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים. אֵינוֹ רַשַּׁאי לְכוֹפָן. וְאַף עַל גַּב דִּטְפָא לְהוּ אַאַגְרֵיהוּ מִשְּׁאָר פּוֹעֲלִים, לֹא מָצֵי אָמַר לְהוּ הַאי דִּטְפַאי לְכוּ אַאַגְרֵיכוּ אַדַּעְתָּא דִּמְקַדְּמִיתוּ וּמְחַשְּׁכִיתוּ בַּהֲדַאי, דְּאָמְרֵי לֵיהּ הַאי דִּטְפַאת לָן אַדַּעְתָּא דְּעָבְדִינַן לָךְ עוּבַדְתָּא שַׁפִּירְתָּא: **בִּמְתִיקָה.** לִפְתָּן: **הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.** הַכֹּל לַאֲתוֹיֵי דוּכְתֵּי דִּנְהִיגֵי פּוֹעֲלִים לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי בְּצַפְרָא בְּבֵיתוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת קֹדֶם שֶׁיֵּצְאוּ לִמְלַאכְתָּם, דְּאִי אָמַר לְהוּ בַּעַל הַבַּיִת קַדִּימוּ לַעֲבִידְתַּיְכוּ בַּשָּׂדֶה וְאָבִיא לָכֶם מַאֲכַלְכֶם שָׁם, אָמְרֵי לֵיהּ, לֹא, אֶלָּא עַתָּה נֹאכַל בַּבַּיִת קֹדֶם שֶׁנֵּצֵא הַשָּׂדֶה, כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה:

מקור חיים

לג. לית ליה לדידיה הך תקנה שתיקנו שישבע שלא בכוונה שברה, ולכן תמה איך יכולים לישבע. **לד.** כבר נתבאר שלרבי מאיר אין משביעין אותו שלא פשע, אלא שלא שברה בכוונה, ותקנת חכמים היא שאם לא כן לא ימצאו מי שיעביר חבית בחנם או בשכר. **א.** שטמ״ק. **ב.** עיין רע״ב מה בא לרבות. **ג.** המודגש הוא חסורי מחסרא והכי קתני.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא שֶׁאָמַר לִבְנוֹ, צֵא שְׂכֹר לָנוּ פּוֹעֲלִים. הָלַךְ וּפָסַק לָהֶם מְזוֹנוֹת. וּכְשֶׁבָּא אֵצֶל אָבִיו, אָמַר לוֹ, בְּנִי, אֶפְלוּ אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כְּסֻעֲדַת שְׁלֹמֹה בְּשָׁעָתוֹ, לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶן, שֶׁהֵן בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יַתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה צֵא וֶאֱמֹר לָהֶם, עַל מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עָלַי אֶלָּא פַּת וְקִטְנִית בִּלְבַד. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה:

וּמַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא שֶׁאָמַר לִבְנוֹ, צֵא שְׂכֹר לָנוּ פּוֹעֲלִים. הָלַךְ וּפָסַק לָהֶם מְזוֹנוֹת. וּכְשֶׁבָּא אֵצֶל אָבִיו, אָמַר לוֹ, בְּנִי, אֶפְלוּ אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כְּסֻעֲדַת שְׁלֹמֹה בְּשָׁעָתוֹ – בשעה שהיה מלך[ד], **לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶן, שֶׁהֵן בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב**, וסעודת אברהם היתה יתירה משל שלמה. **אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יַתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה**, כשעדיין אין כאן אלא דברים ותוכל לחזור בך[ה], **צֵא וֶאֱמֹר לָהֶם, עַל מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עָלַי אֶלָּא פַּת וְקִטְנִית בִּלְבַד. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, כִּי הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה**[ו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא. בַּגְּמָרָא מְפֹרָשׁ דַּחֲסִידֵי מֹחֲסְרָא וְהָכִי קָתָנֵי, וְאִם פָּסַק לָהֶם מְזוֹנוֹת, מְזוֹנוֹת רִבָּה לָהֶם, כְּלוֹמַר, כְּיָון דְּלֹא הָוָה צָרִיךְ לְאַתְנוּיֵי שֶׁהֲרֵי מִמִּנְהַג הַמְּדִינָה הָיוּ אוֹכְלִים, וְאַתְנֵי בַּהֲדֵיהוּ לְתֵּן לָהֶם מְזוֹנוֹת, מְזוֹנֵי יְתֵרֵי קָאָמַר, וּמַעֲשֶׂה נְמֵי בְּרַבִּי יוֹחָנָן וְכוּ׳: בְּשָׁעָתוֹ. בְּעֵת מַלְכוּתוֹ. דְּמֶלֶךְ וְהֶדְיוֹט הָוָה: שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וּסְעוּדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם גְּדוֹלָה מִשֶּׁל שְׁלֹמֹה, דְּאִלּוּ אַבְרָהָם שְׁלֹשָׁה פָּרִים לִשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וּבִסְעוּדַת שְׁלֹמֹה יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כְּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם: עַד שֶׁלֹּא יַתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה. דְּאֵין כָּאן אֶלָּא דְּבָרִים. דְּאִלּוּ מִשֶּׁיַּתְחִילוּ לֹא תוּכַל לַחֲזוֹר: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר וְכוּ׳. וְהַלָּכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל:

מקור חיים

ד. לאפוקי השעה שהיה הדיוט, שהרי שלמה היה מלך והדיוט. ובשעת מלכותו היה סעודתו גדולה מאד. **ה.** רש״י כתב שאין בדברים משום מחוסרי אמנה, ותמה הב״ח (בהגהותיו) שבפרק הזהב מבואר שיש בדברים משום מחוסרי אמנה. **ו.** טעם רשב״ג דע״כ לא נתכוין לטפויי דא״כ אין לדבר סוף והיה לו לפרש, אלא ודאי לא נתכוין להוסיף (ט״ז סימן שלא ס״ב).

משנה ב

פועל אוכל בשעת מלאכה

(דברים כג כה-כו) כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן: כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קְמַת רֵעֶךָ:

מכאן שפועל מותר לאכול מפירות בעל הבית בשעת מלאכתו. פסוק זה איירי בעושה במחובר לקרקע.

בהמה אוכלת בשעת מלאכה

(שם כה ד) לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ: מכאן שאסור לעכב בהמה מלאכול בשעת מלאכה. פסוק זה איירי בדישה שהיא מלאכה בתלוש מן הקרקע.

מקיש חוסם לנחסם ונחסם לחוסם

הגמרא (דף פט.) דורשת מיתורא דקרא שיש להקיש נחסם (השור שניתן לחוסמו), לחוסם (האדם שביכלתו לחסום), וחוסם לנחסם. מה חוסם אוכל במחובר הוא הדין לנחסם, ומה נחסם אוכל בתלוש הוא הדין לחוסם.

ב **וְאֵלּוּ אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה. הָעוֹשֶׂה בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה,**

וְאֵלּוּ אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה – פועלים אלו אוכלים משל בעל הבית מדין תורה[ז]. **הָעוֹשֶׂה בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע** – העובד בפירות המחוברים לקרקע, **בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה** – אוכל מהם אם עוסק בהם כשתולשים אותו[ח],

רבינו עובדיה מברטנורא

ב **וְאֵלּוּ.** פּוֹעֲלִים: **אוֹכְלִים מִן הַתּוֹרָה.** וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן, בְּשָׂעָה שֶׁאַתָּה בְּמַה שֶׁעוֹסְקִין בּוֹ: **גְּמַר מְלָאכָה.** נוֹתֵן לְכֵלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אַתָּה כְּשֶׁתּוֹלְשִׁין אוֹתוֹ. דִּכְתִיב (דְּבָרִים כד) אוֹכֵל, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁתּוֹלְשִׁין אוֹתוֹ:

מקור חיים

ז. מחמת שבמשנה הקודמת שנינו דין אכילת פועלים שאוכלים מחמת שפסקו להם בעל הבית או מחמת מנהג המדינה להכי נקט ואלו אוכלין מן התורה בלא פסק ובלא מנהג (דף פז. תוד״ה ואלו). **ח.** לשון הרע״ב, וכן לשון רש״י (דף פז.) ולדידהו גמר מלאכה היינו התלישה. (ודלא כתוספות שכתבו (ד״ה במחובר) פירוש שאין צריכין עוד לקרקע, כי לפ״ז גמר מלאכה ר״ל גמר מלאכת בישולן, וכ״כ במהר״ם שתוספות באו לאפוקי מרש״י, וזה לא כתוי״ט שעל דברי הרע״ב כתב, כלומר שנגמר מלאכן בישולן).

וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע, עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין אוֹכְלִין. הָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע בְּשָׁעָה שֶׁאֵין גְּמַר מְלָאכָה, וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע מֵאַחַר

וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע – והעובד בתלוש מן הקרקע, **עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ** – אוכל מהם אם עוסק בהם לפני שנגמרה מלאכתם למעשר[ט]. **בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ** – ורק פועל העובד בדבר שגידולו מן הארץ יש לו רשות לאכול. **וְאֵלּוּ שֶׁאֵין אוֹכְלִין** – ואלו דלהלן אין אוכלין אפילו מהלכות מדינה[י], **הָעוֹשֶׂה בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע בְּשָׁעָה שֶׁאֵין גְּמַר מְלָאכָה**, כגון הנמכש בשומים ובבצלים[יא], **וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע מֵאַחַר**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע. וְאִם מִתְעַסֵּק בְּדָבָר הַתָּלוּשׁ אוֹכֵל בְּאוֹתוֹ דָּבָר עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר, אִם הוּא בַּר מַעֲשֵׂר. אוֹ עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה, אִם הוּא בַּר חַלָּה. דְּאָמַר קְרָא (שָׁם כה) לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ, וְמִדְּלֹא קָאָמַר לֹא תָדוּשׁ בַּחֲסִימָה, שְׁמַע מִנַּהּ לְאַקּוּשֵׁי חוֹסֵם לְנָחְסָם וְנָחְסָם לְחוֹסֵם, מַה נָּחְסָם שֶׁהוּא שׁוֹר אוֹכֵל בַּתָּלוּשׁ כְּשֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה, כָּךְ חוֹסֵם שֶׁהוּא אָדָם אוֹכֵל בַּתָּלוּשׁ כְּשֶׁעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה, וּמַה חוֹסֵם וְכוּ'. וּמַה דַּיִּשׁ מְיֻחָד, דָּבָר שֶׁהוּא גִּדּוּלֵי קַרְקַע וְלֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּבְשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוּא גִּדּוּלֵי קַרְקַע וְלֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּבְשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ. יָצָא הַחוֹלֵב וְהַמְחַבֵּץ וְהַמְגַבֵּן, שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע. וְיָצָא הַמַּבְדִּיל הַתְּמָרִים וְהַגְּרוֹגָרוֹת הַמְחֻבָּרִים יַחַד, שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּם לְמַעֲשֵׂר. וְיָצָא הַמְנַכֵּשׁ בְּשׁוּמִים וּבְבָצָלִים, שֶׁמֵּסִיר הַקְּטָנִים שֶׁאֵינָן גְּדֵלִים לְעוֹלָם מִבֵּין הָאֲחֵרִים לְהַרְחִיב מָקוֹם לַגְּדוֹלִים, שֶׁאֵין זוֹ שְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה. שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בָּהֶן:

מקור חיים

ט. במסכת מעשרות (פ״א מ״ה-ח) חשיב התנא כל מין ומין מתי הוה גמר מלאכתו למעשרות, ומשהגיע לכך אסור לאכול אפילו עראי עד שיפריש תרומות ומעשרות. **י**. תוי״ט. ור״ל אפילו מנהג ליכא בדבר, עיין לקמן מ״ח. **יא**. מנכש היינו שמסיר הרעים להרחיב מקום כדי שהטובים יוכלו ליגדל. הרע״ב מפרש שכאן איירי במסיר קטנים מן הגדולים, וקמ״ל שאף שגם הקטנים ראויים לאכילה והוה אמינא שכיון שנותן לכליו של בעל הבית גם הוא יאכל מהם, קמ״ל שאסור כיון שעדיין אין זו שעת גמר מלאכה כי עיקר הפעולה היא בשביל הנשארים שהם מחוברים ולכן תלישת הקטנים לא נחשבה כגמר מלאכה (רש״י דף פט. ד״ה דקא משליף).

שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וּבְדָבָר שֶׁאֵין גְּדוּלּוֹ מִן הָאָרֶץ:

שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ – כגון שמבדיל תמרים וגרוגרות שנדבקו יחד אחר שכבר נגמרה מלאכתן למעשר, **וּבְדָבָר שֶׁאֵין גְּדוּלּוֹ מִן הָאָרֶץ** – וכן העושה בדבר שאין גדולו מן הארץ, כגון החולב והמחבץ והמגבן[יב]:

ג הָיָה עוֹשֶׂה בְיָדָיו אֲבָל לֹא בְרַגְלָיו, בְּרַגְלָיו אֲבָל לֹא בְיָדָיו, אֲפִלּוּ בִכְתֵפוֹ, הֲרֵי זֶה אוֹכֵל. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְיָדָיו וּבְרַגְלָיו:

הָיָה עוֹשֶׂה בְיָדָיו אֲבָל לֹא בְרַגְלָיו, בְּרַגְלָיו אֲבָל לֹא בְיָדָיו, אֲפִלּוּ בִכְתֵפוֹ, ואינו מזיז לא ידיו ולא רגליו[יג], **הֲרֵי זֶה אוֹכֵל. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְיָדָיו וּבְרַגְלָיו**[יד]:

ד הָיָה עוֹשֶׂה בִתְאֵנִים, לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים, בַּעֲנָבִים, לֹא יֹאכַל בִּתְאֵנִים. אֲבָל מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְמְקוֹם הַיְפּוֹת וְאוֹכֵל. וְכֵן לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה, אֲבָל מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים אָמְרוּ,

הָיָה עוֹשֶׂה בִתְאֵנִים, לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים, בַּעֲנָבִים, לֹא יֹאכַל בִּתְאֵנִים. אֲבָל מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ מלאכול פירות גרועים כשעובד בהם, **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְמְקוֹם הַיְפּוֹת וְאוֹכֵל** כל אבילתו מאלו היפות. **וְכֵן לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה** – וכל מה שאמרו שמותר לאכול מן התורה אינו אלא בשעת המלאכה, **אֲבָל מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים אָמְרוּ** – אבל כדי למנוע הפסד מבעל הבית התקינו חכמים,

רבינו עובדיה מברטנורא

ג עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְיָדָיו וְרַגְלָיו. מַה לָּנָחְתָם. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי שׁוּר בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, אַף פּוֹעֵל יְהוּדָה: ד מִפְּנֵי הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים. בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, דְּהָא אִתַּקַּשׁ חוֹסֵם שֶׁלֹּא יִבָּטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאכַל: אָמְרוּ,

מקור חיים

יב. מחבץ היינו שמעמיד החלב בקיבה (רש"י שבת דף צה.). **יג.** רש"י. **יד.** שהוקש חוסם לנחסם כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

פּוֹעֲלִים אוֹכְלִין בַּהֲלִיכָתָן מֵאֶמֶשׁ לְאֶמֶשׁ, וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגֹּת, וּבַחֲמוֹר כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת:

פּוֹעֲלִים אוֹכְלִין בַּהֲלִיכָתָן מֵאֶמֶשׁ לְאֶמֶשׁ – שיהיו הפועלים אוכלים כשגמרו עבודת שורה והולכים להתחיל בחברתה, **וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגֹּת** – וכששפכו סל של ענבים לגת וחוזרים להביא עוד, כי באותם הזמנים הם בטלים וטובה היא לבעל הבית שיאכלו בשעת בטלה ולא בשעת מלאכה. **וּבַחֲמוֹר, כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת** – וחמור שיש לה משאוי על גבה אין למונעה מלאכול עד שמפרקין המשאוי מעליה[טו]:

ה אוֹכֵל פּוֹעֵל קְשׁוּת אֲפִלּוּ בְּדִינָר, וְכוֹתֶבֶת אֲפִלּוּ בְּדִינָר. רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר, לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל יָתֵר עַל שְׂכָרוֹ. וַחֲכָמִים מַתִּירִין, אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם

אוֹכֵל פּוֹעֵל קְשׁוּת אֲפִלּוּ בְּדִינָר, וְכוֹתֶבֶת אֲפִלּוּ בְּדִינָר – מותר לפועל לאכול קישוא[טז] או תמר אפילו שוה דינר, ואף אם כל שכרו אינו אלא חצי דינר. **רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר, לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל יָתֵר עַל שְׂכָרוֹ. וַחֲכָמִים מַתִּירִין, אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם** – אומרים לו עצה הוגנת,

רבינו עובדיה מברטנורא

פּוֹעֲלִים אוֹכְלִים בַּהֲלִיכָתָן מֵאֶמֶשׁ לְאֶמֶשׁ. כְּשֶׁגָּמְרוּ שׁוּרָה זוֹ וְהוֹלְכִים לְהַתְחִיל בַּחֲבֶרְתָּהּ. וְאַף עַל גַּב דְּהַהִיא שַׁעְתָּא לָאו שָׁעַת מְלָאכָה הִיא, נִיחָא לֵיהּ לְבַעַל הַבַּיִת בְּהָא: **וַחֲמוֹר כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת.** בַּהֲלִיכָתָהּ אוֹכֶלֶת מִמַּשְׂאוֹי שֶׁעַל גַּבָּהּ עַד שֶׁתְּהֵא פּוֹרֶקֶת: **ה אֲפִלּוּ** בְּדִינָר. אֲפִלּוּ הִיא שָׁוָה דִּינָר: **לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל יָתֵר עַל שְׂכָרוֹ.** דְּאָמַר קְרָא כְּנַפְשְׁךָ, כִּשְׂכִירוּתוֹ, שֶׁעָלָיו הוּא מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ לַעֲלוֹת בַּכֶּבֶשׁ וְלִתְלוֹת בָּאִילָן: **מְלַמְּדִין.** אוֹמְרִים לוֹ דֶּרֶךְ עֵצָה הוֹגֶנֶת. וְתַנָּא קַמָּא פְּלִיג אַחֲכָמִים וְאָמַר אֵין מְלַמְּדִין. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

טו. דין זה אינו קשור לדינים הקודמים ואין זו תקנה מפני השבת אבידה אלא מן הדין אוכלת כל זמן שהמשאוי עליה (תוי"ט). **טז.** בלשון רבים נקראים קישואין ובלשון יחיד קישות (תפא"י). כלומר בין בפירות האדמה בין בכותבות שהן פירות האילן שיש להם חשיבות ויקרים הן הרבה רשאי הוא לאכול אפילו שוה דינר ואע"פ שהוא יותר על שכרו שאינו נשכר אלא בשליש דינר, והוא הדין ליותר מדינר אם יצטרך לשבוע נפשו יותר מדינר דהא כתיב כנפשך שבעך (רבנו יהונתן מלוניל).

שֶׁלֹּא יְהֵא רַעֲבְתָּן וְיהֵא סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח בְּפָנָיו:

שֶׁלֹּא יְהֵא רַעֲבְתָּן וְיהֵא סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח בְּפָנָיו – שאם יאכל הרבה ימנעו מלשכרו[יז]:

ו קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ, עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבְתּוֹ הַגְּדוֹלִים, עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים, עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֵׁישׁ בָּהֶן דֵּעַת. אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבְתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים,

קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ – רשאי אדם להתנות עם בעל הבית שלא יאכל כלל ממה שהוא עוסק בו כדי שירבה לו בשכרו, **עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבְתּוֹ הַגְּדוֹלִים** – וכן אם בנו ובתו הגדולים נשכרים אתו אצל בעל הבית[יח], מתנה עם בעל הבית מדעתם שגם הם לא יאכלו, **עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים, עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ** – וכן מותר להתנות על עבדו ושפחתו הגדולים, ועל אשתו, **מִפְּנֵי שֵׁישׁ בָּהֶן דֵּעַת** – שיש בהם דעת וכיון שמחלו מחילתם היא מחילה[יט]. **אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבְתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים** – אבל אינו יכול להתנות עמו שבנו ובתו ועבדו ושפחתו קטנים לא יאכלו,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְיהֵא סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח. שֶׁיִּמָּנְעוּ מִלְּשָׁכְרוֹ: **ו קוֹצֵץ.** לְטֹל מָעוֹת וְלֹא יֹאכַל: **עַל יְדֵי עַצְמוֹ.** בְּשָׂכִיל עַצְמוֹ:

מקור חיים

יז. חבריו ומכריו הם המלמדים אותו (מאירי). וחולק על ת"ק שאומר אין מלמדין אותו. ולדידהו איסור יש ללמד אותו כי כיון שהתורה זכתה לו לאכול כאוות נפשו דכתיב כנפשך שבעך, אסור לעקור זכות זו (רבנו יהונתן מלוני"ל, וכן משמע לכאורה מלשון הרע"ב שלת"ק איסור יש בדבר). **יח.** כן פירש רבנו יהונתן מלוני"ל שאיירי שעובדים אתו אצל בעל הבית, וכן הוא בטור ושו"ע (סימן שלו סעיף יז), אמנם הפרישה כתב שלאו דוקא, כי ה"ה אם אין עובד עמהם אלא לרבותא נקטיה הטור, שאף שהתנה בתנאי אחד עליו ועל הנלוים אליו מחלקין התנאי ולגבי דידיה מהני בכל אופן ולדידהו לא מהני אלא אם הם גדולים. **יט.** ואף אם הוא לוקח כל שכרם. ובעבדו ושפחתו אף אם אין מעלה להם מזונות (כי איירי בכנענים וכמ"ד יכול הרב לומר עשה עמי ואיני זנך), מ"מ לא אמרינן שמחמת יראה הן עושין ואנוסים הם, אלא מוחלים בלב שלם (דף צב: תוד"ה א"ה). (ולכו"ע בנו ובתו גדולים ר"ל גדולים ממש, ולא פליגי כאן אמוראי אי תלוי בסמיכה על שלחן אביהם כלעיל (פ"א מ"ה), כי רק גדול יש בו דעת למחול (תוי"ט)).

וְלֹא עַל יְדֵי בְהֶמְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דָּעַת:

וְלֹא עַל יְדֵי בְהֶמְתּוֹ – וכן אם השכיר בהמתו לאחר אינו יכול לומר שיחסום הבהמה ויוסיף על שברו, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דָּעַת**, ואינם יכולים למחול[כ]:

ז הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת בֶּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. אִם לֹא הוֹדִיעָן, פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן. נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו, נִתְפַּתְּחוּ חֲבִיּוֹתָיו,

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת בֶּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ – לבצור ענבים בכרם של נטע רבעי, **הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ**, כי נטע רבעי שלא נפדה אסור באכילה חוץ לירושלים וכיון שלא התנו שהוא יפדה הפירות הוה כאילו קצצו שלא יאכלו. **אִם לֹא הוֹדִיעָן** – אם שכרם סתם לבצור כרם ולא הודיעם שעבודתם יהיה בכרם של רבעי, **פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן** – חייב לפדות הפירות ולהאכילם, שאם היו יודעים שלא יוכלו לאכול שמא לא היו נשכרים עמו והרי זה כמקח טעות[כא]. **נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו** – גרוגרות שנתפרדו אחר שכבר היו דרוסים ודבוקים יחד בעיגול, ושכר פועלים לדורסם מחדש, **נִתְפַּתְּחוּ חֲבִיּוֹתָיו** – ניטלו מגופות חביותיו של יין ושכר פועלים לחזור ולסותמן,

רבינו עובדיה מברטנורא

מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דָּעַת. וְיֵדְעֵי וְקָא וּמַעֲלֶה הַדָּמִים לִירוּשָׁלַיִם: **נִתְפָּרְסוּ** מַחֲלֵי: ז **נֶטַע רְבָעִי.** פֵּרוֹת שֶׁל **עִגּוּלָיו.** עִגּוּלֵי דְּבֵלָה שֶׁנִּתְפָּרְדוּ אִילָן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית, שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין וְשָׂכַר פּוֹעֲלִים לְחַבְּרָן, אוֹ חֲבִיּוֹת אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם, אוֹ פּוֹדֶה אוֹתָן שֶׁנִּפְתְּחוּ וְשָׂכַר פּוֹעֲלִים לְסָתְמָן:

מקור חיים

כ. טעם זה קאי על בנו ובתו ועבדו ושפחתו, אבל בהמה אסורה מגזירת הכתוב דכתיב לא תחסום שור בדישו (ריטב״א). וטעם שצריכים לדעתם מפני שאין פועל אוכל משלו אלא משל שמים הוא אוכל, ולכן כל שאינם מוחלים אין האב והאדון יכול לזכות בו. (פלוגתא דתנאי היא אי פועל משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל. למ״ד משלו הוא אוכל האכילה היא חלק משכרו, ולמ״ד משל שמים הוא אוכל, אין זה חלק משכרו אלא כמתנת עניים היא, ורק לדידיה זכי ליה רחמנא. הגמרא (דף צז.) מסיקה דתנא משנתנו סובר משל שמים הוא אוכל, ולכן בלי מחילתם אינו יכול להתנות שלא יאכלו כי רק לדידהו זכי להו רחמנא, אבל למ״ד משלו הוא אוכל, מתנה גם על עבדו ושפחתו הקטנים שכל שכר עבודתם שלו הוא וגם האכילה הוא חלק משכר העבודה (תוי״ט)). **כא. מגיד משנה, הובא בתוי״ט.**

הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. אִם לֹא הוֹדִיעָן, מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן:

הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ – אסור להם לאכול בשעת המלאכה, כי כבר נגמרו מלאכתם למעשר[כב]. **אִם לֹא הוֹדִיעָן** – אם שכרן סתם לדרוש גרוגרות ולמלאות חביות, ואחר כך הודיעם שכבר היו דרוסים וכבר היו סתומים, **מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן** – בעל הבית חייב לעשר הגרוגרות והיין ולהאכילן, שאם לא כן הרי זה כמקח טעות:

משנה ח

פרשת השומרים[כג] (שמות כב)

שומר חנם

(ו) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: (ז) אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ:

שומר שכר

(ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה: (י) שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם (ישבע השוכר שכן הוא כדבריו שמת או נשבר או נשבה באונס) אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ (ואינו נשבע אלא אם כן לא שלח יד בפקדון להשתמש בו לצורך עצמו, שאם שלח בה יד חייב באונסים) וְלָקַח בְּעָלָיו (את השבועה) וְלֹא יְשַׁלֵּם: (יא) וְאִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: (יב) אִם טָרֹף יְטֹרָף (אם נטרף על ידי חיה רעה) יְבִאֵהוּ עֵד (יביא עדים שנטרפה באונס) הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם (ופטור מלשלם הטריפה) (מה שבסוגריים הוא ע"פ רש"י שם):

רבינו עובדיה מברטנורא

הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. שֶׁכְּבָר נִגְמְרוּ מְלַאכְתָּם וְהֻקְּבְעוּ לְמַעֲשֵׂר וְהֲרֵי הֵן טֶבֶל:

מקור חיים

כב. ותנן לעיל משנה ב׳ שאין הפועל אוכל בתלוש משנגמרו מלאכתם למעשר. עיגולי דבילה גמר מלאכתם למעשר הוא משיחליקו פני העיגול (מעשרות פ״א מ״ח) שרגילין היו להחליק פני העיגול במשקה (וכנראה מיד אחר עשיית העיגול היו עושין כן ולכן סתם עיגולי דבילה נגמרה מלאכתם למעשר). וגמר מעשה ליין (אליבא דרבי עקיבא, ומשנתנו אתיא כוותיה) הוא משישלה החביות (משמשליכים הרתיחות ושמרים שעולים למעלה על היין שבחביות). ומי שהיה סותם החביות הוא היה משלה, וכיון שאלו כבר היו סתומים כבר נגמרו מעשיהם למעשר (תוי״ט עפ״י גמרא דף צב:). **כג.** עיין רע״ב מנין שפרשה ראשונה היא של שומר חנם ושניה של שומר שכר, ומנין ששוכר דינו כשומר שכר.

שואל

(יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:

שבועת השומרים

כל שומר שטוען שאירע לו מאורע שפוטרו מלשלם חייב שבועה מן התורה שנאמר וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. וכולל בשבועתו שלשה דברים. **א)** שלא פשע בה אלא שמר כדרך השומרים. **ב)** שאירע בו כך וכך (כגון נגנבה, או מתה) והרי אינו ברשותו[כי]. **ג)** שלא שלח בו יד קודם שאירע המאורע הפוטר אותו[כי] (תכ"ד רמב"ם שאלה ופקדון פ"ו ה"א).

ח שׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת אוֹכְלִין מֵהֶלְכוֹת מְדִינָה, אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה. אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין הֵן.

שׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת – שומרי פירות תלושים, **אוֹכְלִין מֵהֶלְכוֹת מְדִינָה** – אוכלים מחמת שכן המנהג, **אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה** – אבל אין אוכלים מדין תורה שרק העושה מעשה אוכל מן התורה ושומר לאו כעושה מעשה דמי[כי]. **אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין הֵן** – ארבעה מיני שומרין יש, ואלו הן.

רבינו עובדיה מברטנורא

ח שׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת. שׁוֹמְרֵי גְּתוֹת וַעֲרֵמוֹת וּפֵרוֹת תְּלוּשִׁים. אֲבָל שׁוֹמְרֵי גְּנוֹת וּפַרְדֵּסִים, הַתּוֹרָה, דְּשׁוֹמֵר לָאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי: אֵין אוֹכְלִים לֹא מֵהֶלְכוֹת מְדִינָה וְלֹא מִן הַתּוֹרָה, וְלֹא מִן

מקור חיים

כד. כן מבאר הט"ז (סימן רצ"ה ס"ב) ולא כסמ"ע שכתב שלא פשע בה ואירע כך וכך הם שבועה אחת, ושבועה שניה היא שבועה שאינה ברשותי. **כה.** הרב המגיד (שאלה ופקדון פ"ד ה"א) כתב שהשבועה המפורשת בתורה היא השבועה שאירע שכן הוא שנגנב כמו שטוען, ושאר השבועות מגלגלים עליו אגב שבועה זו. ולדעתו פירוש הכתוב הוא כמש"כ הרמב"ן (על החומש) שיקרב אל האלהים (הדיינין) לישבע שנגנב כמו שהוא טוען, אם לא שלח הוא יד להשתמש לצרכו במלאכת רעהו, כי השולח יד בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסין. (הרמב"ן כתב שזה לא כרש"י שס"ל שהשבועה המפורשת בתורה היא השבועה שלא שלח בה יד). **כו.** ולכן אע"פ שהעושה בתלוש עד שלא נגמרה מלאכתו אוכל מן התורה, כיון שאינו עושה מעשה אינו אוכל אלא מחמת שכן נהגו. אבל השומר במחובר אינו אוכל אף מדרבנן, וכדעת שמואל בסוגיין. (מש"כ הרע"ב שטעם ששומרי גנות אין אוכלים אף מדרבנן משום ששומר לאו כעושה מעשה דמי, אין בטעם זה לכאורה אלא לפרש למה אינו אוכל מן התורה, וכן כתב

שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר, וְהַשּׂוֹכֵר. שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל, וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל, וְנוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִים עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמִּתָּה, וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה:

שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר – שומר בשכר, **וְהַשּׂוֹכֵר. שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל** – על כל המאורעות הנזכרים בסמוך ששאר שומרים חייבים עליהם, שומר חינם נשבע שבועות השומרים ופטור מלשלם, **וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל** – השואל חייב לשלם על כל המאורעות, **וְנוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִים עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמִּתָּה** – אם נשברה או נשבית או מתה נשבעים שבועת השומרים ופטורים מלשלם, **וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה** – ואם נגנבה או נאבדה חייבים לשלם:

רבינו עובדיה מברטנורא

מֻהֲלָכוֹת מְדִינָה. שֶׁכְּבָר נָהֲגוּ כֵּן: נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל. עַל כָּל הַמְּאֹרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת בִּשְׁאָר שׁוֹמְרִים לְחִיּוּב, נִשְׁבַּע שֶׁכָּךְ עָלְתָה לוֹ וּפָטוּר: מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל. גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה וְאָנְסִים: נוֹשֵׂא שָׂכָר וְכוּ'. וְכֻלְּהוּ נָפְקָא לָן מִקְּרָאֵי פָּרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְגוֹ' נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, שֶׁכֵּן פָּטַר בּוֹ גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה. שְׁנִיָּה, כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה, נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁכֵּן חִיֵּב בּוֹ גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה, דִּכְתִיב בָּהּ אִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשֻׁלַּם לִבְעָלָיו, אֵין לִי אֶלָּא גְּנֵבָה, אֲבֵדָה מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר אִם גָּנֹב יִגָּנֵב, מִכָּל מָקוֹם. וְעוֹד, קַל וָחֹמֶר, וּמָה גְּנֵבָה שֶׁקְּרוֹבָה לְאָנֹס חַיָּב, אֲבֵדָה שֶׁקְּרוֹבָה לִפְשִׁיעָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן. וְשׂוֹכֵר, כֵּיוָן שֶׁאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ דִּינוֹ כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר. וְהַשּׁוֹאֵל, מְפֹרָשׁ בְּפָרָשָׁה שְׁלִישִׁית וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם:

מקור חיים

רש"י שכיון שאינו עושה מעשה הלכך אינו אוכל מן התורה. ואולי גם דברי הרע"ב ניתן לפרש כן. א"נ יש לפרש שר"ל שכיון שאיכא תרתי לריעותא שאינו עושה מעשה וגם אינו שעת גמר מלאכה, לכן אינו אוכל אפילו ממנהג מדינה. אבל משמר בתלוש כיון שאם היה עושה מעשה היה אוכל מן התורה, אוכל מיהת ממנהג מדינה (גם רש"ש כתב סברא זו, אבל הדרישה (סימן שלו ס"ק ו) כתב שאפילו משמר במחובר בשעת גמר מלאכה נמי אינו אוכל לפי שמואל).

ט **זְאֵב אֶחָד, אֵינוֹ אֶלָּא, שְׁנֵי זְאֵבִים, אֶלָּא.** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשָׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים, אַף זְאֵב אֶחָד אֶלָּא. שְׁנֵי כְלָבִים, אֵינוֹ אֶלָּא. יַדּוּעַ הַבַּבְלִי אוֹמֵר מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, מֵרוּחַ אַחַת, אֵינוֹ אֶלָּא, מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת, אֶלָּא. הַלְסְטִים, הֲרֵי זֶה אֶלָּא. הָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ, הֲרֵי זֶה אֶלָּא. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן, אֲבָל אִם הוֹלִיכָן לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים, אֵינוֹ אֶלָּא:

זְאֵב אֶחָד, אֵינוֹ אֶלָּא, שְׁנֵי זְאֵבִים, אֶלָּא. ונושא שכר ושוכר חייבים עליו, **שְׁנֵי זְאֵבִים, אֶלָּא**[כג]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשָׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים** – כשהזאבים משולחות מן השמים, **אַף זְאֵב אֶחָד אֶלָּא**, כי בשעת משלחת הם עזים יותר ואף זאב יחידי קופץ על אדם. **שְׁנֵי כְלָבִים, אֵינוֹ אֶלָּא. יַדּוּעַ הַבַּבְלִי אוֹמֵר מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, מֵרוּחַ אַחַת** – אם שני הכלבים באו מרוח אחת, **אֵינוֹ אֶלָּא, מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת, אֶלָּא. הַלְסְטִים** – ליסטים מזויין אפילו רק אחד, **הֲרֵי זֶה אֶלָּא**, ואפילו אם גם הרועה מזויין[כד]. **הָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס**[כה] **וְהַנָּחָשׁ, הֲרֵי זֶה אֶלָּא. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן, אֲבָל אִם הוֹלִיכָן לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים** – אם הוליך הרועה הצאן סמוך ליער מקום שמצויים חיות וליסטים, **אֵינוֹ אֶלָּא**, אלא פשיעה היא ואף שומר חינם חייב לשלם[ל]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ט **זְאֵב אֶחָד אֵינוֹ אֶלָּא.** וְנוֹשֵׂא שָׂכָר וְשׁוֹכֵר חַיָּבִין עָלָיו. דִּכְתִיב הַטְרָפָה לֹא יֵאָכֵל קוֹפֶצֶת הִיא עַל אָדָם אֶחָד. וְאֵין הָלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה וְלֹא כְּיַדּוּעַ הַבַּבְלִי: **מִשְׁלַחַת זְאֵבִים.** חַד לְסְטִים הֲרֵי זֶה אֵנָס: **בְּשָׁעַת** וְיֵשׁ טְרֵפָה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: **הַלְסְטִים.** חַד לְסְטִים הֲרֵי זֶה אֵנָס:

מקור חיים

כג. דכתיב הטרפה לא ישלם, יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם, לשון הרע״ב. וכתב התוי״ט, במכילתא דייק לה מדלא אמר טרפה, ואמר הטרפה וכן פירש״י בחומש, וה״א יתירה קדריש (מלא״ש). **כד.** שהליסטים מוסר נפשו שעל מנת כן בא להרוג או ליהרג או ליקח ממון, אבל הרועה אין לו למסור נפשו על כך (גמרא דף צג: הובא בתוי״ט). **כה.** בב״ק (פ״א מ״ד) פירש הרע״ב שהוא חיה שקורין לה בערבי אלצב״ע. **ל.** מאירי. (ולפ״ז הלשון אינו אונס הוא לאו דוקא ולא שנה כן אלא אגב דרישא תנא הרי זה אונס. אמנם אם לקחה שם משום שהיה מקום מרעה שמן וטוב, יש לומר ששומר חינם פטור (עיין דרישה סימן רצ״א סי״ב)).

י מֵתָה כְּדַרְכָּהּ, חַיִּי זֶה אֵנֶס. סְגָפָהּ וָמֵתָה, אֵינוֹ אֵנֶס. עָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וָמֵתָה, חַיִּי זֶה אֵנֶס. הֶעֱלָתָהּ לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וָמֵתָה, אֵינוֹ אֵנֶס. מַתְנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה,

מֵתָה כְּדַרְכָּהּ, חַיִּי זֶה אֵנֶס. סְגָפָהּ וָמֵתָה, אֵינוֹ אֵנֶס, אלא פשיעה היא ואף שומר חינם חייב[לא]. **עָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין** – עלתה לראשי הרים גבוהים על כרחו, שהיא היתה חזקה ממנו ואף על פי שאחז בה עלתה, **וְנָפְלָה וָמֵתָה**[ב], **חַיִּי זֶה אֵנֶס. הֶעֱלָתָהּ לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וָמֵתָה** – מחמת הנפילה[לג], **אֵינוֹ אֵנֶס**, ואפילו שומר חינם חייב[לד]. **מַתְנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה** – שומר חינם יכול להתנות להיות פטור משבועה, אם התנה כן לפני שמשך ושיעבד את עצמו להיות שומר[לה],

רבינו עובדיה מברטנורא

י סְגָפָהּ. עִנָּה אוֹתָהּ בָּרָעָב אוֹ שֶׁהוֹשִׁיבָהּ בַּקֻּיץ בְּחַמָּה וּבְחֹרֶף בַּצִּנָּה: **עָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין.** שֶׁתִּקְפַּתּוּ וְעָלְתָה לְרָאשֵׁי הָרִים גְּבוֹהִים: **מַתְנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה.** וְהַאי לָאו מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הוּא, אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר לוֹ אִי אֶפְשִׁי לִהְיוֹת שׁוֹמֵר לְךָ אֶלָּא בְּכָךְ. וְשׁוֹמֵר לֹא נָחִית לַשְּׁמִירָה עַד דְּמָשִׁיךְ לַבְּהֵמָה, וְהַאי כִּי מָשֵׁךְ כְּבָר פֵּרֵשׁ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ עָלָיו שְׁבוּעָה, וְלֹא שִׁעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ לְיָרֵד בְּתוֹרַת שׁוֹמְרִין אֶלָּא לְמִקְצָת, וּלְמָה שֶׁיָּרַד יָרַד:

מקור חיים

לא. תימה דפשיטא דפשיעה גמורה היא, וי״ל דקא משמע לן דאפילו יש לתלות ולומר שמתה גם בשביל דבר אחר אפ״ה חייב דלא הוה ליה לסגפה (דף צג: תוד״ה סיגפה). ויש מי שכתב שחידוש המשנה הוא שאם עינה יום אחד ומתה אחר חדש או שנה שהוא חייב שאינו יכול לישבע שלא מתה בפשיעתו, שמא באותו יום שעינה נולד באחד מאיבריה הפנימים חולי שממנו מתה אחר זמן (מגיד משנה (פ״ג ה״ט) בשם רבנו יהונתן). ואפילו שומר חינם חייב, ולא נקט אינו אונס לומר שגם פשיעה לא הוי, אלא איידי דתנא רישא מתה כדרכה הרי זה אונס נקט בסיפא אין זה אונס (תוי״ט). **לב.** גם הנפילה היתה באונס, שתקפתו ונפלה. (כן מוכי אביי הך משנה בפרק המפקיד (דף לו:), וכן כתב הרי״ף ונמוק״י שיש לפרש המשנה. ואין זה אלא בשומר שכר שעליו לשמור שמירה יתירה, אבל שומר חינם אין חייב לאחוז בזנבה ולמונעה מלעלות, ולכן בעלתה מאליה אע״פ שהיה יכול לתוקפה ולא תקפה, פטור (תוי״ט)). **לג.** ברישא לא גרס ומתה, ויש ספרים שגם כאן לא גרסי לה. אבל גם אם גרסינן לה אין לפרש שר״ל שמתה מעצמה ושני דברים הם, נפלה, או מתה, כי אדרבה הגמרא (דף לו:) מדייק מהך משנה שרק בנפלה ומתה חייב אבל מתה כדרכה פטור (תוי״ט). **לד.** שומר שכר חייב גם אם עלתה מאליה והיה יכול למונעה ולא מנעה (תוי״ט), אבל שומר חנם אינו חייב אלא אם הוא העלה. **לה.** רע״ב. ולשיטתו אזיל ששומרים אינם

וְהַשּׁוֹאֵל לִהְיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר לִהְיוֹת פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעָה וּמִלְּשַׁלֵּם:

וְהַשּׁוֹאֵל לִהְיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם – וכן השואל יכול להתנות להיות פטור מלשלם, **נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר לִהְיוֹת פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעָה וּמִלְּשַׁלֵּם** – וכן נושא שכר והשוכר יכולים להתנות להיות פטור משבועה בשבורה ושבויה, ולהיות פטור מלשלם בגניבה ואבידה:

יא כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, תְּנָאוֹ בָטֵל. וְכָל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בְתַחְלָתוֹ, תְּנָאוֹ בָטֵל.

כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה – כל המתנה לעשות דבר שהוא נגד דין שכתוב בתורה, כגון הריני נזיר על מנת שאהא מותר לטמא למתים[לו], **תְּנָאוֹ בָטֵל**, והמעשה קיים. **וְכָל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בְתַחְלָתוֹ** – כל תנאי שאמר המעשה קודם התנאי, כגון הרי זה גיטיך אם תתן לי מאתיים זוז, **תְּנָאוֹ בָטֵל**, והמעשה קיים[לז].

רבינו עובדיה מברטנורא

יא כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָטֵל. כְּלָל מַתְנִיתִין רַבִּי מֵאִיר הִיא דְּסָבַר הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן תְּנָאוֹ בָטֵל. וְאֵינָהּ הֲלָכָה. אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן אֲפִלּוּ שֶׁהַקְּדִים מַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ עָלָיו לַעֲשׂוֹת לְתְנַאי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן חֲרֵי הִיא דְּסָבַר הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה אִם תַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלְּךָ אִם תַּעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, דְּלֹא דָּמֵי לְתְנַאי בְּנֵי גָּד וּבְנֵי רְאוּבֵן אִם יַעַבְרוּ וְנָתַתֶּם הֵינוּ תְּנַאי קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה: **תְּנָאוֹ בָטֵל.** וְהָוֵי מַעֲשֶׂה קָיִם וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִיֵּם בַּעַל הַתְּנַאי אֶת הַתְּנַאי:

מקור חיים

מתחייבים בשמירה אלא במשיכה. (א״ר אלעזר כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים (דף צט.), תוספות שם (ד״ה כך) כתבו שאין הכוונה לכל הד׳ שומרים ולענין להתחייב בשמירה, כי שומר חינם ושומר שכר משתעבדים לזה גם אם רק אמרו הנח לפני. אלא הכוונה לענין שאין המשאיל והמשכיר יכולים לחזור בהם. אבל הרמב״ם ורש״י מפרשים דאיירי לענין שעבוד השמירה וכמש״כ הרע״ב (תוי״ט)). **לו.** יש מתנה על מה שכתב בתורה בדבר הנוגע לאיסור ויש מתנה בדבר הנוגע בממון. המתנה בדבר שבאיסור לכו״ע תנאו בטל, מתנה בדבר שבממון נחלקו בו רבי מאיר ורבי יהודה, לרבי יהודה תנאו קיים לרבי מאיר תנאו בטל. הגמרא (דף צד.) מוכיחה שמשנתנו כרבי מאיר שאף בדבר שבממון תנאו בטל. **לז.** כי התנאי חייב להיות קודם המעשה כמו תנאי של בני גד ובני ראובן שאמר להם משה (במדבר לב כט-ל)

וְכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ, וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִלָּתוֹ, תְּנָאוֹ קַיָּם:

וְכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ – כל תנאי שאפשר לקיימו, כגון אם תתני לי מאתיים זוז, **וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִלָּתוֹ** – והקדים התנאי קודם למעשה, שאמר אם תתני לי מאתיים זוז הרי זה גיטיך, **תְּנָאוֹ קַיָּם.** אבל תנאי שאי אפשר לו לקיימו, כגון אם תעלי לרקיע הרי זה גיטיך המעשה קיים ותנאו בטל ואף אם הקדים תנאי למעשה:

פרק ח - השואל

משנה א

(שמות כב יג יד) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו (אם בעליו של השור) אֵין עִמּוֹ (אינם עם השואל לעשות מלאכתו) שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם (חייב השואל לשלם אף שהוא אונס): אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם (אבל אם בעליו היו עושים במלאכת השואל בשעה ששאל השור, פטור).
מכאן שהשואל בבעלים פטור, ולאו דוקא שואל אלא ה"ה שוכר. וכן שומר חינם פטור מפשיעה אם בעליו עמו, כי ויו מוסיף על ענין ראשון וקאי בין על פרשת שוכר שלפניו ובין על פרשת שומר חינם שלפני פניו. (ראה הקדמה למשנה ח' בפרק ז)

א הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׂאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׂאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ – בשעה ששאל הפרה שאל או שכר גם בעל הפרה לעשות מלאכה[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

וְכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ. וְהָיָה חֲבֵרוֹ בְּדִבָּרִים: **א הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה** תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה: **תְּנָאוֹ קַיָּם.** אֲבָל וְשָׂאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ. אִם הָיוּ בְּעָלִים שֶׁל אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ, הַתְנַאי בָּטֵל פָּרָה אֵצֶל הַשּׁוֹאֵל לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, וְהַמַּעֲשֶׂה קַיָּם, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּמַפְלִיג בֵּין שֶׁהָיוּ שָׁאוּלִים אֲצָלוֹ אוֹ שְׂכוּרִים, בְּדִבָּרִים, שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ לְשׂוּם תְּנַאי אֶלָּא בֵּין בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה שֶׁל פָּרָה בֵּין לְהַקְנִיט בְּעָלְמָא מַרְחִיק וְדוֹחֶה אֶת לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אַחֶרֶת, אִם מֵתָה פָּטוּר:

מקור חיים

אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אִתְּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן כָּל חָלוּץ לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי ה' וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה. הרי שאמר התנאי (אם יעברו) קודם המעשה (ונתתם להם גו'). **א.** בין באותה מלאכה של פרה בין לעשות מלאכה אחרת, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ. שָׁאַל הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן, וּלְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה, וָמֵתָה, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב) אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם. אֲבָל שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן, וָמֵתָה, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם:

שָׁאַל הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן – או תחילה שאל הבעלים או שכרן, **וּלְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה** – ואחר כך שאל את הפרה כשהבעלים עדיין היו שאולים אצלו, **וָמֵתָה, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כב) **אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם** – אם בעליו היו עמו בשעת שאלה, פטור. **אֲבָל שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן, וָמֵתָה, חַיָּב**, ואף על פי שהיו עמו בשעת השבירה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם**:

ב הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה, שְׁאָלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי הַיּוֹם, שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר, שָׂכַר אַחַת וְשָׁאַל אַחַת, וָמֵתָה,

הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה, ונולד ספק אם השואל חייב על מיתתה, **שְׁאָלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי הַיּוֹם** – כי שאלה לחצי היום ולחצי היום שכרה, **שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר** – או שאלה ליום אחד וליום אחד שכרה, **שָׂכַר אַחַת וְשָׁאַל אַחַת** – או שלקח מבעל הבית שתי פרות אחת בחינם ואחת בשכר, **וָמֵתָה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁנֶּאֱמַר אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם. וְהָכִי מַשְׁמַע, אִם בַּעַל הַשּׁוֹר עִמּוֹ, עִם הַשּׁוֹאֵל, שֶׁהוּא שָׁאוּל אוֹ שָׂכוּר לוֹ לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהִשְׁאִיל לוֹ פָּרָתוֹ, לֹא יְשַׁלֵּם: אֲבָל שָׁאַל אֶת הַפָּרָה כו'. אִם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת אֲנָסִים וְלֹא הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאִילָה, חַיָּב, דִּלְא הֲוֵי שְׁאִילָה בַּבְּעָלִים לְאַפְטוֹרֵי אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאִילָה: שֶׁנֶּאֱמַר בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם. וְהָכִי אַשְׁמוּעִינַן קְרָא, בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה, שָׁלֵם יְשַׁלֵּם:

מקור חיים

ב. ומקרא יתירה היא, שהרי כבר כתיב אם בעליו עמו לא ישלם ש"מ שאם אין עמו ישלם, אלא ללמד בא שאם אינם עמו בשעת שאלה אע"פ שהם עמו בשעת שבירה, חייב. אבל כל שהיו עמו בשעת שאלה אף שאינם עמו בשעת שבירה, פטור.

הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה, בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה, בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, חַיָּב. הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר שְׁכוּרָה מֵתָה, בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה, בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, פָּטוּר. זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׁכוּרָה,

הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה – הפרה השאולה היא שמתה, **בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה** – או שאמר ביום שהיתה שאולה מתה, **בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה** – או בחצי היום שהיתה שאולה מתה, **וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ** – והשואל אומר אולי השכורה מתה או בשעה שהיתה שכורה מתה, **חַיָּב**, לשלם[ג]. **הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר שְׁכוּרָה מֵתָה, בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה, בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁכוּרָה מֵתָה, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, פָּטוּר**[ד]. **זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׁכוּרָה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה. וְאַתָּה חַיָּב בְּאָנְסֶיהָ: **אֵינִי יוֹדֵעַ.** שֶׁמָּא שְׁכוּרָה מֵתָה, וּפָטוּר אֲנִי מִן הָאֳנָסִים: **חַיָּב.** הָא מַתְנִיתִין לֹא אֶפְשָׁר לְאוֹקְמַהּ כְּמַשְׁמָעָהּ, דְּהָא קָיְמָא לָן מָנָה לִי בְּיָדְךָ וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יִשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֵסֶת שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וּפָטוּר. לְהָכִי מוֹקְמִינַן לָהּ בַּגְּמָרָא כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ עֵסֶק שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא בֵּינֵיהֶם, כְּגוֹן דְּאָמַר לֵיהּ שְׁתֵּי פָּרוֹת מָסַרְתִּי לְךָ, חַד יוֹמָא בִּשְׁאֵילָה וְחַד יוֹמָא בִּשְׂכִירוּת, וּמֵתוּ תַּרְוַיְהוּ בְּעַדָּן שְׁאִילָה. וְאָמַר לֵיהּ שׁוֹאֵל, חָדָא אִין, בְּעַדָּן שְׁאִילָה מֵתָה, וַחֲדָא לֹא יָדַעְנָא. וְהָוֵי לֵיהּ מוֹדֶה בְּמִקָּצַת וְחַיָּב שְׁבוּעָה, וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מְשַׁלֵּם. וְדָמְיָא לְהַהוּא מָנָה לִי בְּיָדְךָ וְאָמַר לֵיהּ הֵיאַךְ חֲמִשִּׁין יָדַעְנָא וְחֲמִשִּׁין לֹא יָדַעְנָא, הָוֵי לֵיהּ מְחַיָּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע וּמִתּוֹךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מְשַׁלֵּם:

מקור חיים

ג. מנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם הלויתני לרב הונא ורב יהודה חייב כי ברי ושמא ברי עדיף, ורב נחמן ורבי יוחנן סוברים אוקי ממונא בחזקת מריה ופטור מלשלם (דף צז:). לרב הונא ורב יהודה אתיא משנתנו כפשוטה כי כאן הוה ברי ושמא וברי עדיף. אבל לרב נחמן ורבי יוחנן צריכים לפרש שמשנתנו איירי שיש חיוב שבועה דאורייתא על השואל וכיון שאינו יכול לישבע משלם, כי אם לא איירי כן הרי לדידהו חזקת הממון עדיף וישבע השואל שבועת היסת שאינו יודע ויפטר. כיון שקי"ל כוותייהו כתב הרע"ב שאי אפשר לאוקמה משנתנו כמשמעה, עיי"ש. **ד.** אפילו משבועה פטור (תוי"ט).

יִשָּׁבַע הַשּׁוֹכֵר שֶׁשְּׁכוּרָה מֵתָה. זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יַחֲלֹקוּ:

יִשָּׁבַע הַשּׁוֹכֵר שֶׁשְּׁכוּרָה מֵתָה – מגלגלין שבועה על השוכר ומחייבים לו לישבע ששכורה מתה[ה]. **זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יַחֲלֹקוּ**, כי ממון המוטל בספק חולקין[ו]:

ג הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה, וְשִׁלְּחָהּ לוֹ בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ, אוֹ בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל,

הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה – מי שביקש מחבירו שישאיל לו פרתו, **וְשִׁלְּחָהּ לוֹ בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ** – של משאיל, **אוֹ בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל**[ז],

רבינו עובדיה מברטנורא

יִשָּׁבַע הַשּׁוֹכֵר שֶׁשְּׁכוּרָה מֵתָה. הָא נַמִּי הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, וְיִשָּׁבַע לֹא אֶפְשָׁר לְאוּקְמַהּ כְּמַשְׁמָעָהּ, דְּהָא קָיְמָא לָן טָעָנוּ חִשִּׁים וְהוֹדָה לוֹ בְּשִׁעוּרִים פָּטוּר אַף מִדְּמֵי שְׁעוּרִים, וְהָכָא נַמִּי מַה שֶּׁהוֹדָה לוֹ לֹא טָעָנוּ וּמַה שֶּׁטָּעָנוּ לֹא הוֹדָה לוֹ, וּמַה מָּקוֹם יֵשׁ לִשְׁבוּעָה זוֹ. לְהָכִי מוֹקְמִינַן בַּגְּמָרָא, דְּשִׁבּוּעָה זוֹ עַל יְדֵי גִּלְגּוּל, דְּאָמַר לֵיהּ אִשְׁתַּבַּע לִי שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִים שֶׁאַתָּה חַיָּב לְשַׁבַּע לִי דִּכְדָרְכָּהּ מֵתָה, וּמִגּוֹ דְּמִשְׁתַּבַּע דִּכְדָרְכָּהּ מֵתָה מִשְׁתַּבַּע נַמִּי עַל יְדֵי גִּלְגּוּל דִּשְׁכוּרָה מֵתָה: יַחֲלֹקוּ. מַתְנִיתִין סוּמְכוֹס הִיא דְּאָמַר מָמוֹן הַמּוּטָל בְּסָפֵק חוֹלְקִים. וְאֵינָהּ הֲלָכָה. אֶלָּא הֲלָכָה כְּמִי שֶׁהוּא, אִי בָּעִית לְשַׁדּוּרֵי בְּיָדֵיהּ שְׁדַר:

מקור חיים

ה. כדאיתא ברע״ב בשם הגמרא שבלי גלגול אין לחייבו שבועה שהוה כטענו חיטים והודה לו בשעורים. ו. משנתנו כסומכוס, אבל לחכמים המוציא מחברו עליו הראיה כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. ז. לרבה איירי שהשואל עשאו שליח לקבל ממנו ומ״מ אין אחריותו על

וָמֵתָה, פָּטוּר. אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל, שַׁלְּחָהּ לִי בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי, בְּיַד שְׁלוּחִי, אוֹ בְּיַד בִּנְךָ, בְּיַד עַבְדְּךָ, בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל, הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָהּ לְךָ בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי, בְּיַד שְׁלוּחִי, אוֹ בְּיַד בִּנְךָ, בְּיַד עַבְדְּךָ, בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל, שַׁלַּח, וְשִׁלְּחָהּ וָמֵתָה, חַיָּב. וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ:

וָמֵתָה, פָּטוּר – אם מתה בדרך לפני שהגיעה לשואל פטור השואל מתשלומין. **אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל, שַׁלְּחָהּ לִי בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי, בְּיַד שְׁלוּחִי, אוֹ בְּיַד בִּנְךָ, בְּיַד עַבְדְּךָ, בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל, הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָהּ לְךָ בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי, בְּיַד שְׁלוּחִי, אוֹ בְּיַד בִּנְךָ, בְּיַד עַבְדְּךָ, בְּיַד שְׁלוּחֲךָ, וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל, שַׁלַּח, וְשִׁלְּחָהּ וָמֵתָה, חַיָּב**[ח]. **וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ** – וכן כשמחזירה השואל, אם שלחה ביד אחר בלי שהמשאיל יאמר לו, אונסי הדרך על השואל. ואם שלחה ברשות המשאיל, אונסי הדרך על המשאיל[ט]:

רבינו עובדיה מברטנורא

אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל שַׁלְּחָהּ לִי וכו'. בְּיַד עַבְדְּךָ, חַיָּב. הַאי עַבְדְּךָ בְּעֶבֶד עִבְרִי קָאָמַר, דְּאִלּוּ עֶבֶד כְּנַעֲנִי יַד עֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ וְהָוֵי כְּאִלּוּ לֹא יָצְאת מֵרְשׁוּת מַשְׁאִיל וּכְאִלּוּ הַמַּשְׁאִיל עַצְמוֹ הוֹלִיכָהּ לוֹ, וּפָטוּר הַשּׁוֹאֵל אִם נֶאֶנְסָה בַּדֶּרֶךְ: וְכֵן בְּשָׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ. אִם שִׁלַּח הַשּׁוֹאֵל בְּיַד בְּנוֹ וְעַבְדּוֹ אוֹ שְׁלוּחוֹ אוֹ בְּיַד בְּנוֹ וְעַבְדּוֹ וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל מַשְׁאִיל, לֹא יָצְאת מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל עַד שֶׁתָּבֹא לְיַד הַמַּשְׁאִיל, וְאִם נֶאֱנְסָה בַּדֶּרֶךְ, פָּטוּר. אָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל שַׁלְּחָהּ לִי, אוֹ שֶׁאָמַר הַשּׁוֹאֵל הֲרֵינִי מְשַׁלְּחָהּ וכו', וְאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל שַׁלַּח, וּשְׁלָחָהּ וְנֶאֶנְסָה בַּדֶּרֶךְ, פָּטוּר. וּמַתְנִיתִין דְּוַקָא כְּשֶׁמַּחֲזִירָהּ בְּתוֹךְ יְמֵי שְׁאִילָתָהּ שֶׁהוּא חַיָּב בְּאָנְסֶיהָ. אֲבָל אִם הֶחֱזִירָהּ לְאַחַר יְמֵי שְׁאִילָתָהּ, דִּין שׁוֹמֵר שָׂכָר יֵשׁ לוֹ [הוֹאִיל וְנֶהֱנָה מִמֶּנָּה] וְלֹא דִּין שׁוֹאֵל, וְאִם שִׁלְּחָהּ בְּיַד בְּנוֹ וְעַבְדּוֹ אוֹ שְׁלוּחוֹ, בֵּין שֶׁל מַשְׁאִיל, וְאִם נֶאֱנְסָה בַּדֶּרֶךְ, פָּטוּר:

מקור חיים

השואל כי כל שהשואל לא אמר בפני המשאיל שלח בידו, אמרינן שה״ק אדם נאמן הוא, אם אתה רוצה שלח בידו. ולרב חסדא אם עשאו שליח הרי הוא כידו ושואל חייב, ולא איירי כאן אלא בשכירו ולקיטו (שכירים שדרים עמו בבית) ולכן מסר לו המשאיל אף שלא עשאום השואל שליח לזה (ע״פ הסוגיא בב״ק דף קד. ותוספות שם). **ח.** עבד כנעני ידו כיד בעליו ולכן עבד דקתני היינו עבד עברי, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **ט.** עיין רע״ב שכל זה אם החזירו תוך ימי שאלתו. אבל

ד הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וְיָלְדָה, וְכֵן הַמּוֹכֵר שִׁפְחָתוֹ וְיָלְדָה, זֶה אוֹמֵר עַד שֶׁלֹּא מָכַרְתִּי, וְזֶה אוֹמֵר מִשֶּׁלָּקַחְתִּי, יַחֲלֹקוּ. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְכֵן שְׁתֵּי שָׂדוֹת, אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה, הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר גְּדוֹל לָקַחְתִּי, יַחֲלֹקוּ[א]. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְכֵן שְׁתֵּי שָׂדוֹת, אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה, הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר גְּדוֹל לָקַחְתִּי – נתתי לך דמי עבד הגדול או דמי שדה הגדולה[ב].

הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וְיָלְדָה, וְכֵן הַמּוֹכֵר שִׁפְחָתוֹ וְיָלְדָה[ג], זֶה אוֹמֵר עַד שֶׁלֹּא מָכַרְתִּי – בעל הפרה או מוכר השפחה אומר עד שלא מכרתי ילדה והולד שלי הוא, **וְזֶה אוֹמֵר מִשֶּׁלָּקַחְתִּי** – והלוקח אומר אחר שלקחתיה ילדה ושלי הוא, **יַחֲלֹקוּ[א]. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְכֵן שְׁתֵּי שָׂדוֹת, אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה, הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר גְּדוֹל לָקַחְתִּי** – נתתי לך דמי עבד הגדול או דמי שדה הגדולה[ב],

רבינו עובדיה מברטנורא

ד הַמּוֹכֵר שִׁפְחָתוֹ וְיָלְדָה. דְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי נִקְנָה בְּכֶסֶף, וּכְשֶׁנָּתַן הַמָּעוֹת נִקְנִית לוֹ הַשִּׁפְחָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִיא. וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה נָתַן הַכֶּסֶף וְהָעֶבֶד שֶׁלּוֹ, אוֹ לְאַחַר שֶׁיָּלְדָה וְהַוָּלָד שֶׁל בָּעָלִים. אֲבָל פָּרָה אֵינָהּ נִקְנֵית בְּכֶסֶף אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה, וְכֵיוָן דְּמָשַׁךְ מִידַע יָדַע אִי יָלְדָה כְּבָר אִי לֹא יָלְדָה, וְהָכִי אַצְטְרִיךְ לְמִתְנֵי הַמַּחֲלִיף, דְּעַל יְדֵי חֲלִיפִין כֵּיוָן שֶׁמָּשַׁךְ הָאֶחָד נִקְנָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, וְלִפְיָכָךְ אֵין יָדוּעַ הָאַחַר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא: יַחֲלֹקוּ. וּמַתְנִיתִין אִם יָלְדָה אִם לֹא יָלְדָה: סוּמְכוֹס הִיא, וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָתֵיהּ:

מקור חיים

אחר ימי שאלתו נעשה השואל עליו כשומר שכר ופטור מן האונסין. כי מיד בסיום ימי השאלה כלתה שאלתו ואע״פ שעדיין לא החזירה. (זולת אם התנו שהשאלה נמשכת עד שיחזירה). ומש״כ הרע״ב הואיל ונהנה ממנה, ר״ל שלכן הוי כשומר שכר ולא כשומר חינם. **י.** עיין רע״ב למה פרה וחמור נקט המחליף וכאן כתב המוכר שמשמע מכירה בכסף. ומש״כ שעבד כנעני נקנה בכסף, משנה היא בקידושין (פ״א מ״ג). **יא.** גם תנא משנה זו סומכוס הוא שסובר שממון המוטל בספק חולקין. אמנם נחלקו אמוראי אי גם בברי וברי ס״ל שחולקין או רק בשמא ושמא. למ״ד שרק בשמא ושמא ס״ל לסומכוס חולקין משנתנו איירי שזה אומר שמא עד שלא מכרתי וזה אומר שמא משלקחתי (דף ק.). **יב.** אי אפשר לפרש בעבד ממש ושדה ממש כי מה שטענו לא הודה לו ועוד הילך הוא וגם אין נשבעים על עבדים ועל קרקעות, ולכן מוקי לה רב בטוענו דמי עבד ודמי שדה (דף ק.). ואע״ג שרב הושעיא תירץ באופן אחר, הרע״ב נקט תירוצו של רב. (הגמרא קאי אבבא דסיפא בזה אומר גדול וזה אומר קטן וכן הרע״ב לא ביאר כן אלא אסיפא, אבל התוי״ט כתב שנראה לו פשוט שגם ברישא צריכים לומר כן, ולכן ביארנו כן בפנים. רש״י ותוספות חולקים בפירוש הגמרא, לרש״י איירי שנתן לשלוחו כסף ותובעו שלא קנה לו מה שביקש, ולתוספות איירי שנתן למוכר עצמו, הרע״ב סתם ולא ביאר דעתו ובפנים ביארנו כתוספות).

וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, זָכָה בַּגָּדוֹל. הַמּוֹכֵר אוֹמֵר קָטָן מָכַרְתִּי, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אֵין לוֹ אֶלָּא קָטָן. זֶה אוֹמֵר גָּדוֹל וְזֶה אוֹמֵר קָטָן, יִשָּׁבַע הַמּוֹכֵר שֶׁהַקָּטָן מָכָר. זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יַחֲלוֹקוּ:

וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ – והמוכר אומר שמא לא נתת אלא דמי הקטן, **זָכָה בַּגָּדוֹל**, כי המוכר הוא מודה במקצת וחייב שבועה ואינו יכול לישבע[יג]. **הַמּוֹכֵר אוֹמֵר קָטָן מָכַרְתִּי** – קיבלתי ממך כסף רק עבור הקטן, **וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ** – שמא נתתי כסף עבור הגדול, **אֵין לוֹ אֶלָּא קָטָן**, כי אינו יכול להוציא מידי המוחזק בטענת שמא[יד]. **זֶה אוֹמֵר גָּדוֹל וְזֶה אוֹמֵר קָטָן, יִשָּׁבַע הַמּוֹכֵר שֶׁהַקָּטָן מָכָר** – ישבע המוכר שקיבל כסף רק עבור הקטן, כדין מודה במקצת שחייב שבועה מן התורה. **זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יַחֲלוֹקוּ**, כסומכוס:

ה הַמּוֹכֵר זֵיתָיו לְעֵצִים, וְעָשׂוּ פָּחוֹת מֵרְבִיעִית לְסָאָה, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַזֵּיתִים.

הַמּוֹכֵר זֵיתָיו לְעֵצִים – המוכר עצי זית שבשדותיו להסקה והלוקח לא קצצם מיד, **וְעָשׂוּ פָּחוֹת מֵרְבִיעִית לְסָאָה** – וגידלו זיתים גרועים שאין בהם רביעית שמן לסאה זיתים, **הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַזֵּיתִים**, שעל זיתים גרועים כאלו אין דרך אדם להקפיד[טו].

רבינו עובדיה מברטנורא

זֶה אוֹמֵר גָּדוֹל וְזֶה אוֹמֵר קָטָן. זֶה אוֹמֵר דְּמֵי עֶבֶד גָּדוֹל וְזֶה אוֹמֵר דְּמֵי עֶבֶד קָטָן. דְּאִלּוּ עֶבֶד מַמָּשׁ, הָא קַיְמָא לָן דְּאֵין נִשְׁבָּעִין עַל הָעֲבָדִים. וְעוֹד, מַה שֶּׁטָּעָנוּ לֹא הוֹדָה לוֹ וּמַה שֶּׁהוֹדָה לוֹ לֹא טָעָנוּ, וְלֹא הָיָה כָּאן מָקוֹם לִשְׁבוּעָה: **ה הַמּוֹכֵר זֵיתָיו לְעֵצִים.** שֶׁיְּקוֹץ אוֹתָן לְשָׂרְפָם, וְהִשְׁהָה אוֹתָן בַּקָּרְקַע: וְעָשׂוּ. זֵיתִים רָעִים שֶׁאֵין בַּסְּאָה שְׁלָהֶם רְבִיעִית שֶׁמֶן: הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַזֵּיתִים. דְּבָפָחוֹת מֵרְבִיעִית לֹא קַפְּדֵי אֵינָשֵׁי. וּרְבִיעִית שֶׁאָמְרוּ, חוֹץ מִן הַהוֹצָאָה שֶׁהוּא מוֹצִיא בְּמִסְיָקָתָן וּבַעֲצֵירָתָן. וּמַתְנִיתִין בְּשֶׁמָּכַר זֵיתָיו עַל מְנָת לָקוֹץ סְתָם. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ לָקוֹץ מֵיָד, אֲפִלּוּ פָּחוֹת מֵרְבִיעִית לְבַעַל הַקַּרְקַע. וְאִם אָמַר לָקוֹץ לְכְשֶׁתְּרָצֶה, אֲפִלּוּ יוֹתֵר מֵרְבִיעִית לְבַעַל הַזֵּיתִים:

מקור חיים

יג. כי שבועת מודה במקצת מן התורה היא, וצריך לישבע שאינו חייב אלא דמי הקטן, וכיון שאינו יודע אינו יכול לישבע, ומחויב שבועה שאינו יכול לישבע, חייב לשלם (תוי"ט). **יד.** כרב נחמן שברי ושמא ברי עדיף, והכא איירי שאין עסק שבועה ביניהם (מלא"ש). **טו.** ואיירי שלא התנה

עָשׂוּ רְבִיעִית לְסָאָה, זֶה אוֹמֵר זֵיתַי גְּדֵלוּ, וְזֶה אוֹמֵר אַרְצִי גִּדְלָה, יַחֲלְקוּ. שְׁטַח נָהָר זֵיתָיו וּנְתָנָם לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, זֶה אוֹמֵר זֵיתַי גְּדֵלוּ, וְזֶה אוֹמֵר אַרְצִי גִּדְלָה, יַחֲלְקוּ:

עָשׂוּ רְבִיעִית לְסָאָה – אם הזיתים הוציאו רביעית או יותר לסאה, **זֶה אוֹמֵר זֵיתַי גְּדֵלוּ** – הלוקח אומר העצים שלי גידלו הזיתים ושלי הם, **וְזֶה אוֹמֵר אַרְצִי גִּדְלָה** – ובעל הקרקע אומר שקרקע שלי גרמה שיגדלו ושלי הם, **יַחֲלְקוּ**[טז]. **שְׁטַח נָהָר זֵיתָיו**, ועקרם יחד עם גוש הקרקע שסביב שרשיהם, **וּנְתָנָם לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ** – והנהר נתנם לתוך שדה חבירו ושם נקלטו וגידלו זיתים, **זֶה אוֹמֵר זֵיתַי גְּדֵלוּ, וְזֶה אוֹמֵר אַרְצִי גִּדְלָה, יַחֲלְקוּ** – בשלש שנות הראשונות יחלוקו ביניהם הזיתים[יז]:

ו הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, **הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ** סתם בכך וכך לחדש ולא קבע לו זמן קבוע עד מתי הוא משכירו, **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים**,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְזֶה **אוֹמֵר אַרְצִי** גִּדְלָה יַחֲלְקוּ. בַּגְּמָרָא דְּקַרְקַע שֶׁל זֶה מְגַדְּלָן, מִכָּל מָקוֹם אִי לָאו מוֹקֵי לַהּ כְּגוֹן שֶׁשָּׁטַף נָהָר הַזֵּיתִים עִם גּוּשֵׁיהֶן, דְּהַיְינוּ עִם הַקַּרְקַע שֶׁסְּבִיבוֹתֵיהֶן שֶׁהֵן יְכוֹלִים לִחְיוֹת עַל יָדוֹ, וּמִפְּנֵי כֵן הֵם פְּטוּרִים מֵעָרְלָה. וְכָל שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת הוּא דְּיַחֲלְקוּ, דְּאַף עַל גַּב דְּקַרְקַע שֶׁל זֶה הָוֵי מָצֵי אָכִיל מִנַּיְיהוּ מִשּׁוּם עָרְלָה. אֲבָל לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים הַקַּרְקַע, דְּאָמַר לֵיהּ, אִי אָנָא נָטְעֵי, לְאַחַר שָׁלֹשׁ מִי לֹא הָוָה אָכִילְנָא: **ו הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ.** סְתָם: **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים,**

מקור חיים

עמו מתי לקצצם אלא מכר לו סתם, אבל אם אמר לו קוץ לאלתר, אפילו פחות מרביעית לבעל השדה, ואם אמר לו כל אימת דבעית קוץ אפילו יותר מרביעית לבעל הזיתים (דף ק:). **טז.** מה שאמר בכאן יחלוקו הלכה הוא לפי שההנאה לשניהם ביחד (רמב"ם), ולא משום ממון המוטל בספק וכסומכוס. **יז.** כיון שנעקרו עם הגוש שלהם פטורים הם מן הערלה, כמבואר ברע"ב עיי"ש, ומכל מקום לא היו יכולים ליגדל ולהוציא פירות מחמת הגושין לבד. ואיירי שבעל השדה רוצה לקיים זיתים אלו בשדהו ומשלם לבעל הזיתים על העצים, ולכן אחר שלש שנים אין צריך לתת כלום לבעל הזיתים כיון שאם היה נוטע זיתים בעצמו היו כל הפירות שלו אחר שלש שנים. אבל על שלש שנות הראשונות שנהנה מכך שאינם ערלה צריך לתת חצי הפירות לבעל הזיתים (אבל לא כולם, כי אם היה נוטע עצים חדשים היה נוטע קטנים ודקים שלא היה להם צל והיה יכול לזרוע תחתיהם ירקות) (דף קא.).

אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מִן הֶחָג וְעַד הַפֶּסַח, בִּימוֹת הַחַמָּה, שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּבַכְּרַכִּים, אֶחָד יְמוֹת הַחַמָּה וְאֶחָד יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וּבַחֲנוּיוֹת, אֶחָד עֲיָרוֹת וְאֶחָד כְּרַכִּים, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ.

אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מִן הֶחָג וְעַד הַפֶּסַח – אינו יכול להוציאו בימות הגשמים והיינו מן החג ועד הפסח, **בִּימוֹת הַחַמָּה, שְׁלֹשִׁים יוֹם** – אלא אם כן הודיעו לפני כן בימות החמה שלשים יום[ית]. **וּבְכְּרַכִּים** – ובערים גדולות שאין בתים מצויים לשכור, **אֶחָד יְמוֹת הַחַמָּה וְאֶחָד יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** – בין בימות החמה ובין בימות הגשמים אינו יכול להרציאו עד שיודיעו שנים עשר חדש מראש. **וּבַחֲנוּיוֹת** – וכדי להוציא חנוני מחנות שהשכירו, **אֶחָד עֲיָרוֹת וְאֶחָד כְּרַכִּים, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ**, כדי שיוכלו לגבות מה שהלקוחות חייבים לו.

רבינו עובדיה מברטנורא

ינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מִן הֶחָג וְעַד הַפֶּסַח. **וּבִימוֹת הַחַמָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם.** כְּלוֹמַר, אִם בָּא לְהוֹצִיאוֹ קֹדֶם הַפֶּסַח, צָרִיךְ שֶׁיּוֹדִיעֶנּוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִימוֹת הַחַמָּה, דְּהַיְנוּ מט״ו בֶּאֱלוּל שֶׁמִּשָּׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם עַד הֶחָג שֶׁהוּא הַתְחָלַת יְמוֹת הַגְּשָׁמִים. וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ מט״ו בֶּאֱלוּל, אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ עַד הַפֶּסַח. וּמֵיּלָא שֶׁמְּעִינַן שֶׁהַמַּשְׂכִּיר בַּיִת סְתָם בִּימוֹת הַחַמָּה, צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ: **וּבַכְּרַכִּים.** שֶׁהַכֹּל נִמְשָׁכִים שָׁם לָגוּר וְהַבָּתִּים אֵין מְצוּיִין לִשְׂכֹּר, צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ קֹדֶם יְצִיאָתוֹ, בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וּכְשֵׁם שֶׁהַמַּשְׂכִּיר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ, כָּךְ שׂוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ, בָּעֲיָרוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וּבַכְּרַכִּים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ:

מקור חיים

יח. ולכן אם לא הודיעו עד ט״ו אלול, אינו יכול להוציאו כל ימות הגשמים כי אין בתים מצויים אז לשכור. ולכן אף אם סתם שכירות אינו אלא לשלשים יום לא יוכל להוציאו כל ימות הגשמים. (בספרים שלנו הגירסא בימות החמה (בלי ויו), ולגירסא זו א״ש שה״ק אא״כ הודיעו בימות החמה שלשים יום וכדפירשנו בפנים וכדאיתא ברע״ב. אבל לגירסת הרע״ב שגורס ובימות החמה (עם ויו) משמע שהוא דין בפני עצמו, ואולי דעת הרע״ב שניתן לדרוש תיבות בימות החמה גם אלמטה וכדין בפני עצמו ולכן הוסיף וכתב בסוה״ד שממילא שמעינן שבימות החמה צריך להודיעו שלשים יום קודם).

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִים וְשֶׁל צַבָּעִים, שְׁלֹשׁ שָׁנִים:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִים וְשֶׁל צַבָּעִים, שְׁלֹשׁ שָׁנִים, מפני שהן מקיפין ללקוחותיהם לזמן מרובה:

ז הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, הַמַּשְׁכִּיר חָיִב בַּדֶּלֶת, בַּנָּגָר, וּבְמַנְעוּל, וּבְכָל דָּבָר שֶׁמַּעֲשֶׂה אָמָּן. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה אָמָּן, הַשּׂוֹכֵר עוֹשֶׂהוּ. הַזֶּבֶל, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְאֵין לַשּׂוֹכֵר אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַתַּנּוּר וּמִן הַכִּירַיִם בִּלְבָד:

הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, הַמַּשְׁכִּיר חָיִב בַּדֶּלֶת, בַּנָּגָר – היתד שנועלין בו הדלת מבפנים על ידי שתוחבין אותו בקורה של האסקופה, **וּבְמַנְעוּל**, שבו נועלין אותה מבחוץ, **וּבְכָל דָּבָר שֶׁמַּעֲשֶׂה אָמָּן. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה אָמָּן, הַשּׂוֹכֵר עוֹשֶׂהוּ. הַזֶּבֶל** – זבל שהטילו בהמות של אחרים בתוך חצר המושכרת לו עם הבית, **שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – שייכים לבעל הבית ולא לשוכר, כי סתם גללים הבעלים מפקירים וחצרו קנה לו[יט], **וְאֵין לַשּׂוֹכֵר אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִן הַתַּנּוּר וּמִן הַכִּירַיִם בִּלְבָד** – אין לשוכר זכות בזבל אלא מה שנעשה מאפר היוצא מן התנור וכיריים המושכרים לו[כ]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁל נַחְתּוֹמִים וְשֶׁל צַבָּעִים שָׁלֹשׁ שָׁנִים. בְּקוֹרֹת הָאַסְקֻפָּה: הַזֶּבֶל שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. מִפְּנֵי שֶׁהֶקֶפֶן מְרֻבֶּה לִזְמַן אָרֹךְ. וְהַלָּכָה וּכְגוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה זֶבֶל מִתּוֹרֵי דְּאָתוּ מֵעָלְמָא. כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: ז וּבַנָּגָר. דְּאִי מִתּוֹרֵי דְּשׁוֹכֵר, הַזֶּבֶל שֶׁל הַשּׂוֹכֵר: שְׁנוֹעֲלִין בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת וְתוֹחֲבִים אוֹתוֹ הַיּוֹצֵא מִן הַתַּנּוּר. אֵפֶר וְנַעֲשָׂה זֶבֶל:

מקור חיים

יט. כן כתב הרמב"ם (שכירות פ"ו) דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו אע"פ שהיא שכורה ביד אחרים. אבל רש"י (דף קב.) כתב שאיירי כאן שאין החצר מושכרת לו. **כ.** לפי הרמב"ם שאיירי בחצר המושכרת לו (ראה הערה הקודמת), ה"ה תנור וכיריים איירי שמושכרים לו, ומ"מ אין המשכיר קונה האפר כיון שהאפר נעשה מבישול ואפייה של השוכר. וגם זבל בהמות של השוכר אינם נקנים למשכיר, ולא איירי לעיל אלא בזבל דאתי מעלמא. ולפ"ז אין הבדל כלל בין זבל לבין אפר אלא כיון שהמשכיר אין דרכו ליתן לאחרים לבשל ולאפות בתנור וכירה שמא יקלקלו אותו, סתמא דמילתא של השוכר הוא. כן דעת התוי"ט והוכיח כן מלשון המשנה, ופליג על הרמ"א וסמ"ע (סימן שי"ג סעיף ד) שמחלקים בין דין זבל לדין אפר.

ח הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ לְשָׁנָה, נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, נִתְעַבְּרָה לַשּׁוֹכֵר. הִשְׁכִּיר לוֹ לֶחֳדָשִׁים, נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, נִתְעַבְּרָה לַמַּשְׁכִּיר. מַעֲשֶׂה בְצִפּוֹרִי בְּאֶחָד שֶׁשָּׂכַר מֶרְחָץ מֵחֲבֵרוֹ בִּשְׁנֵים עָשָׂר זָהֻב לְשָׁנָה, מִדִּינַר זָהֻב לְחֹדֶשׁ, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְלִפְנֵי רַבִּי יוֹסֵי, וְאָמְרוּ, יַחֲלֹקוּ אֶת חֹדֶשׁ הָעִבּוּר:

הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ לְשָׁנָה[א], **נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, נִתְעַבְּרָה לַשּׁוֹכֵר** – חודש העיבור שייך לשוכר ואין צריך להוסיף על שכירותו. **הִשְׁכִּיר לוֹ לֶחֳדָשִׁים, נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, נִתְעַבְּרָה לַמַּשְׁכִּיר** – חודש העיבור שייך להמשכיר, והשוכר צריך להוסיף על שכירותו חדש נוספת[ב]. **ואם אמר לו בי"ב זהובים לשנה מדינר זהב לחדש, יחלוקו, דלא ידעינן אי תפוס לשון ראשון או לשון אחרון**[ג], **ומעשה בצפורי באחד שׁשׂכר מרחץ מחבירו בשׁנים עשׂר זהב לשׁנה, מדינר זהב לחדשׁ, ובא מעשׂה לפני רבן שׁמעון בן גמליאל ולפני רבי יוסי, ואמרו, יחלקו את חדשׁ העבּור**[ד]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **נִתְעַבְּרָה לַשּׁוֹכֵר.** לֹא יָרְדָה לוֹ שֹׂכַר חֹדֶשׁ, שֶׁהָעִבּוּר בִּכְלַל שָׁנָה: **מַעֲשֶׂה בְצִפּוֹרִי.** בְּגֶמָרָא פָּרִיךְ, מַעֲשֶׂה לִסְתֹּר, דְּהָא רֵישָׂא תָּנָא אוֹ כֻּלָּהּ דְּשׁוֹכֵר אוֹ כֻּלָּהּ דְּמַשְׁכִּיר, וּמֵיתֵי מַעֲשֶׂה דְּיַחֲלֹקוּ. וּמְשַׁנֵּי, חֲסוּרֵי מִחְסְרָא וְהָכִי קָתָנֵי, וְאִם אָמַר לוֹ בְּי"ב זְהוּבִים לְשָׁנָה מִדִּינָר זָהֻב לְחֹדֶשׁ, יַחֲלֹקוּ, דְּלֹא יָדְעִינַן אִי תְּפוּס לָשׁוֹן רִאשׁוֹן אוֹ לָשׁוֹן אַחֲרוֹן, וּמַעֲשֶׂה נַמִּי וְכוּ'. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יוֹסֵי. אֶלָּא הֲלַךְ אַחַר פָּחוּת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת. דְּקַרְקַע בְּחֶזְקַת מָרֵהּ קַיְימָא. לְפִיכָךְ כֻּלּוֹ לַמַּשְׁכִּיר, בֵּין שֶׁהָיָה לָשׁוֹן רִאשׁוֹן פָּחוּת בֵּין שֶׁהָיָה לָשׁוֹן אַחֲרוֹן פָּחוּת:

מקור חיים

כא. נחלקו הראשונים אי איירי דוקא באמר שנה זו, או אף באמר שנה סתם. דעת הר"ן בנדרים (פ"ח מ"ה) שאף באמר שנה סתם העיבור בכלל, אבל הרשב"א ס"ל שרק באמר שנה זו העיבור בכלל (עי"ש במקו"ח). **כב.** הך בבא פשיטא היא אלא המשנה נקט כל האופנים (נמוק"י). (אמנם לפי הר"ן שגם באמר שנה אחת העיבור בכלל (כבהערה הקודמת), אפשר לומר שלכך שנאה התנא לומר שרק באמר חדשים אין העיבור בכלל (תוי"ט)). **כג.** המודגש הוא חסורי מחסרא והכי קתני, כדאיתא ברע"ב. **כד.** משמע שרבי יוסי מסופק אי תפוס לשון ראשון או אחרון. אמנם יש מקומות שסובר שתופסים שניהם ויש מקומות שסובר תפוס לשון אחרון (דף קב: תוד"ה ובא מעשה).

ט הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ וְנָפַל, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בָּיִת. הָיָה קָטָן, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל, גָּדוֹל, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קָטָן. אֶחָד, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם, שְׁנַיִם, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ אֶחָד. לֹא יִפְחֹת מֵהַחֲלוֹנוֹת וְלֹא יוֹסִיף עֲלֵיהֶן. אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם:

הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ – הראה לו בית ואמר לו בית כזה אני משכיר לך[כה], **וְנָפַל, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בָּיִת**, לימי שכירותו. **הָיָה קָטָן, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל, גָּדוֹל, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קָטָן. אֶחָד, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם, שְׁנַיִם, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ אֶחָד. לֹא יִפְחֹת מֵהַחֲלוֹנוֹת וְלֹא יוֹסִיף עֲלֵיהֶן. אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם** – כל אלו הדברים אסור לשנות אלא אם שניהם רוצים[כו]:

פרק ט - המקבל

משנה א

בנוסף לשכירי יום וקבלנים שמקבלים סכום קצוב עבור עבודת יום או עשיית העבודה, היה נפוץ בימי חז"ל עוד שלשה אופנים מקובלים לעובדי שדה: **א) אריס**: נוטל חלק מפירות השדה לפי מה שמתנה עם בעה"ב, בדרך כלל מחצה, שליש, או רביע[א]. **ב) חוכר**: נותן לבעל השדה בשכרו סכום קצוב של פירות בין אם הוציאה השדה הרבה בין אם הוציאה השדה מעט. **ג) שוכר**: כמו חוכר, אלא שנותן מעות לבעל השדה בשכרו, במקום פירות[ב].

רבינו עובדיה מברטנורא

ט חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בָּיִת. [לִימֵי שְׁכִירוּתוֹ]: **הָיָה גָּדוֹל לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קָטָן וְכוּ'.** וְהוּא דְּהֶרְאָה לוֹ בַּיִת וְאָמַר לוֹ בַּיִת כָּזֶה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ. אֲבָל הֶעֱמִידוֹ עַל הַבַּיִת וְאָמַר לוֹ בַּיִת זֶה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וְנָפַל, אֵינוֹ חַיָּב לִבְנוֹתוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ בַּיִת סְתָם, יַעֲמִיד לוֹ מָקוֹם שֶׁיִּקָּרֵא בַּיִת, בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן:

מקור חיים

כה. עיין רע"ב איך הדין באמר בית זה או בית סתם. **כו.** כיון שאמר כזה חייב להעמיד לו כזה בכל אלו העניינים ואין המשכיר יכול לומר שהתכוונתי לומר בית כזה שעומד על גודא דנהרא אבל לא התכוונתי למדותיו ולחלונותיו (דף קג.). **א.** בדרך כלל האריס הוא הלוקח חלק הקטן, אבל במקומות שהאריס נותן הזרע רגיל שהאריס לוקח חלק הגדול ובעה"ב הוא שנוטל שליש או רביע (דף קג: תוד"ה ואזל). **ב.** אין בין חכירות לשכירות כלום ורק רבי יהודה במשנה ו' מחלק ביניהם במקרה מסוים (תורי"ט).

השם 'קבלנות' הוא שם כולל לכל ג' האופנים הנ"ל (ומוציא רק שכיר העובד לפי שעות או לפי ימים), ולכן ממה שהתנא אומר 'המקבל שדה' אין לדעת באיזה אופן איירי. (רמב"ם בפיה"מ משנה ב').

אמר רב פפא שתי משניות הראשונות שייכות בין בחכירות בין באריסות[ג], כל האחרים אינן שייכות אלא או בחכירות או באריסות (דף קד.).

א הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, מְקוֹם שֶׁנְּהֲגוּ לִקְצֹר, יִקְצֹר, לַעֲקֹר, יַעֲקֹר, לְחָרֵשׁ אַחֲרָיו, יַחֲרֹשׁ. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּתְּבוּאָה, כָּךְ חוֹלְקִין

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ – המקבל בחכירות או באריסות שדה מחברו, **מְקוֹם שֶׁנְּהֲגוּ לִקְצֹר, יִקְצֹר** – במקום שהמנהג הוא לקצור התבואה ולא לעקרו, יקצור ולא יעקור, **לַעֲקֹר, יַעֲקֹר** – ואם המנהג הוא לעקור התבואה, יעקור ולא יקצור[ד]. **לְחָרֵשׁ אַחֲרָיו** – אם המנהג הוא לחרוש אחר הקצירה או העקירה כדי להמית השרשים של עשבים רעים שבו, **יַחֲרֹשׁ. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה**[ה]. **כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּתְּבוּאָה** – כשם שהאריס ובעל הבית חולקין התבואה ביניהם, **כָּךְ חוֹלְקִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַמְקַבֵּל שָׂדֶה. בַּאֲרִיסוּת, לְמֶחֱצָה אוֹ הַקְצִירָה אוֹ הָעֲקִירָה, כְּדֵי לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ. אוֹ בַּחֲכִירוּת, כָּךְ לְהַפֵּךְ שָׁרָשִׁים שֶׁל עֲשָׂבִים רָעִים וְכָךְ כּוֹרִין לְשָׁנָה: **לְחָרֵשׁ אַחֲרָיו.** שָׁבָּה וְיָמוֹתוּ:

מקור חיים

ג. אע"פ שרב פפא אמר ששתי משניות הראשונות שייכות בתרוייהו, עיקר דין משנה זו שהוא הרישא אכן שייך בתרוייהו, אבל הסיפא אינה אלא באריסות (דף קד. תוד"ה הני תרי). **ד.** יש מעלה וחיסרון בעקירה לבעל הבית וכן לפועל וממילא גם בקצירה יש מעלה וחיסרון לזה ולזה, ולכן שניהם יכולים לעכב מלשנות המנהג. מעלת העקירה לבעל הבית, שהשדה נשארת נקיה. החיסרון, שכשנשארים השרשים הם נעשים זבל לשנה הבאה והעוקר עוקר גם השרשים. מעלת העקירה לפועל, שמקבל יותר תבן וקש לבהמותיו, החיסרון שעבודת העקירה יותר קשה מעבודת הקצירה (דף קג:). **ה.** לרבות שבמקום שנוהגין שהאריס לוקח חלק בפירות האילן שבשדה אע"פ שאינו טורח בהן, לוקח חלקו, ואין בעה"ב יכול לומר להכי הוספתי על שכר האריסות לתת לך יותר משאר האריסים כדי שלא תקח חלק בפירות האילן, שהיה לו לפרש בשעת התנאי (דף קג:).

בַּתְּבֶן וּבַקַּשׁ. כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּיַּיִן, כָּךְ חוֹלְקִין בַּזְּמוֹרוֹת וּבַקָּנִים. וּשְׁנֵיהֶם מְסַפְּקִין אֶת הַקָּנִים:

בַּתְּבֶן וּבַקַּשׁו. **כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּיַּיִן, כָּךְ חוֹלְקִין בַּזְּמוֹרוֹת וּבַקָּנִים**, זמורות הם הענפים היבשים שחותכין מן הגפן, והקנים הם ענפי אילנות שתוחבים בארץ להעמיד הגפנים. **וּשְׁנֵיהֶם מְסַפְּקִין אֶת הַקָּנִים** – שניהם מספקין את הקנים החדשים בכל שנה, ולכן חולקים הישנים ביניהם אף על פי שאינם חלק מהגפן ואף שלא גדלו בשדה זו:

ב הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְהִיא בֵּית הַשְּׁלָחִין

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹז, **וְהִיא בֵּית הַשְּׁלָחִין** – והיא שדה יבשה ואין די לה במי גשמים ויש בה מעיין שממנו משקין אותה**ח**,

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבַקָּנִים. הַמְעַמְּידִים אֶת הַגְּפָנִים: וּשְׁנֵיהֶם מְסַפְּקִים אֶת הַקָּנִים. מַה טַּעַם אָמַר, שֶׁשְּׁנֵיהֶם מְסַפְּקִים אֶת הַקָּנִים הַחֲדָשִׁים בְּכָל שָׁנָה: בֵּית הַשְּׁלָחִין. קַרְקַע מַה טַּעַם חוֹלְקִים בַּקָּנִים, לְפִי יְבֵשָׁה שֶׁאֵין דַּי לָהּ מֵי גְּשָׁמִים:

מקור חיים

ו. תבן הוא הנקצץ עם השבולת, וקש הוא הנשאר בארץ ומתפזר ברוח (כשמתייבש לגמרי ומתפרד מן השרשים) ולכן נקרא קש שהוא מלשון קושש שהוא ענין ליקוט. התבן יותר ראוי למאכל בהמה מהקש, אמנם כשעוקרים הכל ודש כולו במוריגים ומתרכך נקרא הכל תבן (דף קג. תוד"ה בתבן ובקש). (וזה כוונת הרע"ב (שבת פ"כ מ"ג) התבן שהיו עושין מן הקש, שמחתכין אותם במוריגים ונעשה כל זנב השיבולין תבן, ע"כ (והוא לשון רש"י שם). כיון שגם הקש הוא מענין התבן עצמו, בלשון תורה לפעמים גם הקש נקרא תבן כדכתיב (שמות ו ז) הֵם יֵלְכוּ וְקָשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן. (ע"פ תוי"ט). בריש פרק כירה (שבת דף לו:) כתבו תוספות שקש היינו הנשאר בשדה וכמו שנתבאר כאן, ואע"ג שמשמע לכאורה מרש"י שם שקש הוא הנקצר ותבן הוא הנשאר, בשבת של מי כתב שגם דברי רש"י שם ניתן לפרש שקש היינו הנשאר בשדה, וגבבא שנזכר שם אינו תבן אלא עצים דקין, עיי"ש). ז. משנה זו איירי בין בחכירות בין באריסות כמו שאמר רב פפא במפורש בסוגיין (דף קד.). ומש"כ הרע"ב (בהמשך המשנה) בכך וכך כורין לשנה, משום לשון המשנה אינו מנכה לו מן חכורו. אבל ה"ה אם קיבלה באריסות יכול להוסיף על תנאו אם בשעה שקיבלה הזכיר המעיין או האילן (תוי"ט). ח. בית השלחין פי' שדה יבישה שאין די לה במי גשמים וצריכים להשקותה, נקראת בית השלחין על שם מה שנאמר ושולח מים ע"פ חוצות. וכדי שלא יגדל הטירחא להביא מים מן הנהר להשקותה רגילין לחפור בה מעין שנוטלין ממנו מים להשקותה (לשון סמ"ע סי' שכא סק"א).

אוֹ בֵּית הָאֵילָן, יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן, אֵינוֹ מְנַבֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ. אִם אָמַר לוֹ חֻכַּר לִי שְׁדֵה בֵית הַשַּׁלְחִין זֶה אוֹ שְׁדֵה בֵית הָאִילָן זֶה, יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן, מְנַבֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ:

אוֹ בֵּית הָאֵילָן – או קיבל שדה תבואה לזורעה ויש בה אילן, והוא יטול חלק בפירות של האילן בלא טורח ומחמת כן שדה זו חביבה על המקבל[ט], **יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן** – אם נתייבש המעין או נקצץ האילן, **אֵינוֹ מְנַבֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ** – אין החוכר יכול לנכות מן החכירות מחמת זה, כי מעיקרא לא גלי דעתיה שמחמת המעיין או האילן הוא חוכרו בתנאים שהסכימו ביניהם. **אִם אָמַר לוֹ חֻכַּר לִי שְׁדֵה בֵית הַשַּׁלְחִין זֶה אוֹ שְׁדֵה בֵית הָאִילָן זֶה** – אם כשבא לקבל השדה אמר אל בעל השדה חכור לי בית שלחין זה או שדה בית אילן זה, **יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן, מְנַבֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ**, מפני שגילה דעתו שחכירותו תלויה במעיין או באילן:

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹ בֵּית הָאֵילָן. וּבִשְׁבִיל הָאִילָן הִיא לְשָׁנָה. דְּמֵעִקָּרָא לֹא גָּלֵי דַּעְתֵּיהּ חֲבִיבָה עַל הָאָרִיס, שֶׁנּוֹטֵל חֵלֶק דְּמֹשׁוּם מַעְיָן אוֹ אִילָן טְפֵי לָהּ בַּפֵּרוֹת בְּלֹא טֹרַח: **יָבֵשׁ הַמַּעְיָן.** שָׁבָהּ. בַּחֲכִירוּתֵיהּ: **חֻכַּר לִי בֵּית הַשַּׁלְחִין שֶׁמַּמְּנוּ מַשְׁקִין אוֹתָהּ: מִן חֲכוֹרוֹ.** זוֹ. גָּלֵי דַּעְתֵּיהּ דְּבִשְׁבִיל שֶׁהִיא בֵּית אִם קִבְּלָהּ בַּחֲכִירוּת כָּךְ וְכָךְ כּוֹרִין הַשַּׁלְחִין טְפֵי לָהּ וְחָכְרָהּ מִמֶּנּוּ:

מקור חיים

ט. זו בבא בפני עצמה, ולא קאי על בית השלחין דרישא. אלא איירי בכל שדה בין בית השלחין בין בית הבעל שקיבלה לזורעה תבואה, ויש בה גם אילן ומחמת זה היא חביבה עליו, וק״ל. י. לשמואל כל שהחוכר אומר למחכיר בית השלחין או בית האילן, בדוקא קאמר. ולרבינא בין חוכר שאמר למחכיר בין מחכיר שאמר לחוכר, אם עומדים תוך השדה או סמוך לה (סמ״ע שם ס״ק ח), כיון שהיה די לומר שדה זו אם הוסיף ואמר שדה בית השלחין הזה ש״מ שמקפיד על המעיין שבו, וכן אם אמר בית אילן זה ש״מ שמקפיד על האילן (דף קד.). הלכה כרבינא, אבל דברי הרע״ב נלקחים מרש״י על המשנה ומתפרשים גם לפי שמואל.

ג הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְהוֹבִירָהּ, שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת וְנוֹתֵן לוֹ, שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לוֹ, אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבֵיד, אֲשַׁלֵּם בְּמֵיטְבָא:

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ באריסות למחצה שליש ולרביע[יא], **וְהוֹבִירָהּ** – הניחה בּוּר, שלא חרשה ולא זרעה, **שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת וְנוֹתֵן לוֹ** – שמין כמה היתה ראויה לעשות, ומזה יתן מחצה שליש או רביע, **שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לוֹ** – שכך רגילין לכתוב[יב], **אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבֵיד** – אם אעשנה בּוּרָה ולא אעבדנה, **אֲשַׁלֵּם** – אשלם כפי מה שהיתה ראויה לעשות, **בְּמֵיטְבָא** – אם היתה חרושה וזרועה כראוי:

ד הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ, וְאָמַר לוֹ מָה אִכְפַּת לְךָ, הוֹאִיל וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ חֲכוֹרָהּ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ – לא רצה להוציא עשבים הרעים שמתישים כח הקרקע ומעכבים את התבואה מלעלות, **וְאָמַר לוֹ** המקבל לבעל השדה, **מָה אִכְפַּת לְךָ, הוֹאִיל וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ חֲכוֹרָהּ** – הרי אני בכל אופן נותן לך סכום הכורים שפסקתי עמך, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג הַמְקַבֵּל שָׂדֶה. לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ: וְהוֹבִירָהּ. שֶׁלֹּא חָרַשׁ בָּהּ וְלֹא זְרָעָהּ: אִם אוֹבִיר. אֶעֱשֶׂנָּה בּוּרָה: **וְלֹא אַעֲבֵיד.** וְלֹא אֶעֱשֶׂה בָּהּ פְּעֻלָּה הָרְאוּיָה לָהּ: **אֲשַׁלֵּם בְּמֵיטְבָא.** כְּפִי מַה שֶּׁהָיְתָה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת אִם הָיְתָה חֲרוּשָׁה וּזְרוּעָה כָּרָאוּי: ד **וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ.** לְנַקּוֹת הַתְּבוּאָה מֵעֲשָׂבִים רָעִים, שֶׁמַּתִּישִׁים כֹּחַ הַקַּרְקַע וּמְעַכְּבִין הַתְּבוּאָה מִלַּעֲלוֹת: **מָה אִכְפַּת לְךָ.** אִם יֶחֱסַר חֶלְקִי שֶׁהָעֲשָׂבִים מַכְחִישִׁין הַשִּׁבֳּלִים, אֶתֵּן לְךָ חֲכִירוּת כָּךְ וְכָךְ כּוֹרִין שֶׁפָּסַקְתִּי עִמְּךָ:

מקור חיים

יא. משנה זו לא איירי בחכירות, כי בזה לא שייך לומר שמין כמה ראויה לעשות, כי חכירותו יתן כפי מה שהתנה (רש״י, הובא בתוי״ט). **יב.** ולפיכך אע״פ שלא כתב ככתב דמי, דאי דוקא שכתב פשיטא שיש לו לקיים כמו שהתנה, שאין זו אסמכתא דהא לא גזים (דף קד. תוד״ה היה דורש. (מש״כ בתוי״ט שהתוספות הוא באיזהו נשך ט״ס היא). ומש״כ התוי״ט דאם לא כן פטור, ר״ל אם לא שהיה המנהג לכתוב כן).

שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לוֹ, לְמָחָר אַתָּה יוֹצֵא מִמְּנָּה, וּמַעֲלָה לְפָנַי עֲשָׂבִים:

שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לוֹ – שבעל השדה יכול לומר לו, **לְמָחָר אַתָּה יוֹצֵא מִמֶּנָּה, וּמַעֲלֶה לְפָנַי עֲשָׂבִים** – ולשנה הבאה יעלו עשבים על ידי הזרע שיפול מהם שנה זו[יג]:

ה הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא עָשְׂתָהּ, אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַעֲמִיד כְּרִי, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַה קְּצָבָהּ בַּכְּרִי. אֶלָּא אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי נְפִילָה:

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בארסיות[יד], **וְלֹא עָשְׂתָהּ** – השדה לא הוציאה אלא מעט תבואה, והאריס אינו רוצה להמשיך ולהתעסק בה שאין בה כדי טרחו, **אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַעֲמִיד כְּרִי** – אם יש בתבואה כדי לעשות ממנה כרי שניתן לכסות בו הרחת, (והיינו קרוב לסאתיים), **חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ**[טו]. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַה קְּצָבָהּ בַּכְּרִי** – אין ראוי לעשות קצבה בכרי בין לשדה גדולה שטירחתה מרובה ובין לשדה קטנה שאין טירחתה מרובה כל כך. **אֶלָּא אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי נְפִילָה** – אלא כל שיש בתבואה כשיעור מה שזורע בה חייב לטפל[טז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ה הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ. לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ כְּאָרִיס: **וְלֹא עָשְׂתָהּ.** תְּבוּאָה אֶלָּא מְעָט. וּבָא לוֹ הָאָרִיס לִמְנוֹעַ מִלְּהִתְעַסֵּק בָּהּ עוֹד, **אִם יֵשׁ** שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי טִרְחוֹ: **אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי.** לַעֲשׂוֹת מִתְּבוּאָתָהּ כְּרִי, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְכַסּוֹת הָרַחַת שֶׁזּוֹרִים בָּהּ הַתְּבוּאָה, וְהוּא קָרוֹב לִסְאָתַיִם, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ בְּעַל כָּרְחוֹ: **מַה קְּצָבָהּ בַּכְּרִי.** אֵין קְצָבָה זוֹ רְאוּיָה שֶׁתִּהְיֶה שָׂדֶה גְּדוֹלָה בְּשִׁעוּר כְּרִי וְשָׂדֶה קְטַנָּה בְּשִׁעוּר כְּרִי. וְאֵינָהּ דּוֹמָה טְפוּלָהּ שֶׁל שָׂדֶה גְּדוֹלָה לְטְפוּלָהּ שֶׁל שָׂדֶה קְטַנָּה: **אֶלָּא אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי נְפִילָה.** כְּלוֹמַר כְּשִׁעוּר מַה שֶּׁזָּרַע בָּהּ, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

יג. תוי"ט. משנתנו איירי דוקא בחכירות כי באריסות בודאי איכפת ליה לבעל השדה שהרי הוא מקבל חלק מסוים ממה שגדל. **יד.** שבחכרנות לא איכפת לבעל השדה אם יחדל מלעבוד, כי בכל אופן חייב לתת לו חכרנותו (תוי"ט). **טו.** שכן הדרך לכתוב אנא איקום ואניר ואזרע וכו' ואוקים כריא קדמך (בריית"א (דף קה.) הובא בתוי"ט), ואפילו לא כתב דינו ככתב כלעיל במשנה ג' (תוי"ט). **טז.** הזרע שזורעין נקרא נפילה, שמפזרין אותו במפולת יד (רש"י הובא בתוי"ט).

ו הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׂרְפָה, אִם מַכַּת מְדִינָה הִיא, מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ, אִם אֵינוֹ מַכַּת מְדִינָה, אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ בְּמָעוֹת, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוֹרוֹ:

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ – בחכירות[יז], **וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׂרְפָה, אִם מַכַּת מְדִינָה הִיא** – שאכל חגב או נשתדפו רוב שדות של אותה בקעה[יח], **מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ** – מנכה לו מן חכורו לפי ההפסד שאירע לו[יט], **אִם אֵינוֹ מַכַּת מְדִינָה, אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ** – אינו רשאי לנכות מן חכורו, כי המחכיר אומר לו מזלך גרם שייפסד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ בְּמָעוֹת** – אם קיבל השדה בשכירות ולא בחכירות, **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוֹרוֹ** – אפילו אם היא מכת מדינה אינו מנכה לו משכרו, שעל המעות לא נגזרה גזירה[כ]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **הַמְקַבֵּל שָׂדֶה.** בַּחֲכִירוּת כָּךְ וְכָךְ כּוֹרִין: **אֵינוֹ מְנַכֶּה.** דְּאָמַר לוֹ מַזָּלְךָ גָּרַם: בֵּין כָּךְ **מַכַּת מְדִינָה.** שֶׁאָכַל חָגָב, אוֹ נִשְׁתַּדְּפוּ רֹב וּבֵין כָּךְ. אֲפִלּוּ הִיא מַכַּת מְדִינָה אֵינוֹ שְׂדוֹת שֶׁל אוֹתָהּ מְדִינָה אוֹ אוֹתָהּ בִּקְעָה: מְנַכֶּה. שֶׁעַל הַמָּעוֹת לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה:

מקור חיים

יז. משנה זו לא שייכא באריסות שבאריסות לא שייך שינכה מחלקו, כי מה שימצאו יחלוקו (תוי"ט). יח. הרע"ב כתב שאכל חגב או נשתדפו רוב שדות של אותה מדינה או אותה בקעה. אמנם רש"י כתב של אותה בקעה ורמב"ם כתב של אותה מדינה. ותוי"ט סובר שנחלקו, ואם רוב שדות של המדינה לא לקו ורוב שדות של הבקעה לקו, לרש"י הוה מכת מדינה ולא לרמב"ם. ואם רוב שדות המדינה לקו אבל רוב שדות הבקעה לא לקו, לרמב"ם הוה מכת מדינה ולא לרש"י. ומחמת כן כתב שהרע"ב לא כתב ב' הפירושים לפרש המשנה כשניהם שהרי סיתראי נינהו, אלא לדינא כתב כן, כי ס"ל שכיון שהחוכר מוחזק הולכים תמיד לקולא לטובתו. ולכן בין אם של רוב הבקעה לקו ולא של המדינה בין אם של רוב המדינה לקו ולא של הבקעה, תמיד נחשבת כמכת מדינה ומנכה לו מן חכורו. אבל המשנה יש לפרש או כרש"י או כהרמב"ם. בפנים פירשנו כרש"י. יט. רמב"ם, הובא בתוי"ט. ור"ל כגון אם הוציא רק חצי הפירות שרגיל להוציא ינכה חצי מחכירותו. כ. דעת רבי יהודה שאם מכת מדינה היא ע"כ נגזרה גזירה על פירות מדינה זו וכיון שהתנה לתת לו פירות יכול לנכות מהם אבל על המעות לא נגזרה גזירה, וכיון שהתנה לתת לו מעות לא עליו נגזרה הגזירה.

ז הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בַּעֲשָׂרָה כּוֹר חִטִּים לְשָׁנָה, לְקָתָה, נוֹתֵן לוֹ מְתוֹנָה. הָיוּ חִטֶּיהָ יָפוֹת, לֹא יֹאמַר לוֹ הֲרֵינִי לוֹקֵחַ מִן הַשּׁוּק, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ מְתוֹנָה:

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בַּעֲשָׂרָה כּוֹר חִטִּים לְשָׁנָה[כא], **לְקָתָה** – ועלתה חיטים שדופות, **נוֹתֵן לוֹ מְתוֹנָה** – נותן למחכיר מחיטים שדופות אלו, והבעל הבית אינו יכול לומר תן לי חיטים יפות מן השוק. **הָיוּ חִטֶּיהָ יָפוֹת** – אם נתברכה השדה ועלתה תבואות יפות, **לֹא יֹאמַר לוֹ הֲרֵינִי לוֹקֵחַ מִן הַשּׁוּק** – לא יאמר החוכר הריני לוקח חיטים רגילות מן השוק כדי לתת לך, **אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ מְתוֹנָה:**

ח הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים, לֹא יְזָרְעֶנָּה חִטִּים, חִטִּים, יְזָרְעֶנָּה שְׂעוֹרִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר.

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, בחכירות[כב], **לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים, לֹא יְזָרְעֶנָּה חִטִּים**, כי חיטים מכחישות הקרקע יותר מן השעורים, **חִטִּים, יְזָרְעֶנָּה שְׂעוֹרִים** – אם קיבלה לזרעה חיטים מותר לזורעה שעורים. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר**[כג].

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **וְלָקְתָה.** שֶׁהָיוּ הַחִטִּים שְׁדוּפוֹת: **נוֹתֵן לוֹ.** עֲשָׂרָה כּוֹרִים שֶׁפָּסַק עִמּוֹ מֵחִטִּים שְׁדוּפוֹת הַלָּלוּ. **וְלֹא מָצֵי הֵיאַךְ לְמֵימַר לֵיהּ חִטִּים יָפוֹת קָא בָּעֵינָא מִנָּךְ:** **ח הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְזָרְעָהּ שְׂעוֹרִים.** בַּחֲכִירוּת כָּךְ וְכָךְ שְׂעוֹרִים אוֹ חִטִּים אוֹ מָעוֹת: **לֹא יְזָרְעֶנָּה חִטִּים.** שֶׁהַחִטִּים מַכְחִישׁוֹת הַקַּרְקַע [יוֹתֵר] מִן הַשְּׂעוֹרִים: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר.** שֶׁקָּשֶׁה לַקַּרְקַע כְּשֶׁזּוֹרְעִים אוֹתָהּ שָׁנָה מִמִּין זֶה וְשָׁנָה מִמִּין אַחֵר. וּלְעִנְיָן פְּסַק הֲלָכָה הַכֹּל לְפִי הַקַּרְקַע וּלְפִי הַמָּקוֹם. אִם הִתְנָה עִמּוֹ בַּדָּבָר שֶׁמַּכְחִישׁ הַקַּרְקַע מְעַט אֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁנוֹת וְלִזְרֹעַ דָּבָר שֶׁמַּכְחִישׁ הַרְבֵּה. וְאִפְכָּא שָׁרֵי:

מקור חיים

כא. דין זה לא צריך להשמיענו באריסות, כי פשיטא שנותן רק מפירות שדה זו (תוי״ט).

כב. כן פירש הרע״ב והיא שיטת רש״י. כי באריסות מותר לשנות לזורעה חיטים כי הם יותר חשובים ויקרים משעורים ואמרי אינשי ליכחש ארעא ולא ליכחש מרה, כלומר מוטב שהקרקע ייכחש ובעל הבית לא יכחיש הוא וביתו ברעב, ונמצא שבעל הבית נהנה בשינוי של זה. (אבל דעת הרמב״ן שבחכירות יכול לשנות כיון שנותן לו הפירות שהתנה לתת, ובאריסות אסור לו לשנות כי יש לו חלק בגוף התבואות ויכול לומר בזה אני רוצה (תוי״ט)).

כג. שקשה לקרקע כשזורעין אותה שנה ממין זה ושנה ממין אחר (רע״ב), ושמא הוא זרעה חטין בשנה שעברה ואם יזרענה זה שעורין נמצא זה מלקלקה (רש״י, הובא בתוי״ט).

תְּבוּאָה, לֹא יִזָּרֵעֲנָה קְטָנִית, קְטָנִית, יִזָּרֵעֲנָה תְּבוּאָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר:

תְּבוּאָה, לֹא יִזָּרֵעֲנָה קְטָנִית, קְטָנִית, יִזָּרֵעֲנָה תְּבוּאָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר:

שהקטנית מכחשת הקרקע יותר מן התבואה[כד], **קְטָנִית, יִזָּרֵעֲנָה תְּבוּאָה.**

ט הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מְעֻטּוֹת, לֹא יִזָּרֵעֲנָה פִּשְׁתָּן, וְאֵין לוֹ בְּקוֹרַת שִׁקְמָה. קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ לְשֶׁבַע שָׁנִים, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה יִזָּרֵעֲנָה פִּשְׁתָּן, וְיֵשׁ לוֹ בְּקוֹרַת שִׁקְמָה:

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מְעֻטּוֹת – לפחות משבע שנים, **לֹא יִזָּרֵעֲנָה פִּשְׁתָּן**, שזרע פשתן מכחיש בארץ הרבה ושרשיו נשארים בקרקע עד שבע שנים[כה], **וְאֵין לוֹ בְּקוֹרַת שִׁקְמָה** – ואין לו לקוץ קורות של השקמה, כי אינם חוזרים ליעשות קורות עד שבע שנים. **קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ לְשֶׁבַע שָׁנִים, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה יִזָּרֵעֲנָה פִּשְׁתָּן, וְיֵשׁ לוֹ בְּקוֹרַת שִׁקְמָה** – ומותר לקוץ קורת שקמה בשנה הראשונה[כו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ט לְשָׁנִים מְעֻטּוֹת. פָּחוֹת מִשֶּׁבַע שָׁנִים: **לֹא יִזָּרֵעֲנָה פִּשְׁתָּן.** שֶׁזֶּרַע פִּשְׁתָּן מַכְחִישׁ בָּאָרֶץ הַרְבֵּה וְשָׁרָשָׁיו נִשְׁאָרִים בַּקַּרְקַע עַד שֶׁבַע שָׁנִים: **וְאֵין לוֹ בְּקוֹרַת שִׁקְמָה.** עֵץ תְּאֵנָה שֶׁל יַעַר הוּא, וְקוֹצָצִים עֲנָפָיו לְקוֹרוֹת הַבִּנְיָן, וְהֵם חוֹזְרִים וּגְדֵלִים, וּפָחוֹת מִשֶּׁבַע שָׁנִים אֵינָן נַעֲשׂוֹת קוֹרוֹת. הִלְכָּךְ קִבְּלָהּ לְפָחוֹת מִשֶּׁבַע שָׁנִים לֹא יָקוּץ קוֹרוֹת שָׁבָּהּ, דְּלָאו אַדַּעְתָּא דְּקוֹרוֹת נָחִית, דִּבְשָׁנִים מְעֻטּוֹת אֵינָם חוֹזְרִים לְקוֹרוֹת. אֲבָל קִבְּלָהּ לְשֶׁבַע שָׁנִים, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה זוֹרְעָהּ פִּשְׁתָּן וְקוֹצֵץ שִׁקְמָה שָׁבָּהּ:

מקור חיים

כד. רש״י. **כה.** לשון הרע״ב. ושני טעמים הם, הראשון הוא פירושו של רש״י שכתב שמכחיש הארץ ואינה חוזרת לישנה עד ז׳ שנים. והשני הוא טעמו של הרמב״ם, שהוא כתב ששרשי הפשתן ישארו בקרקע הרבה. ודין משנה זו שייך רק בחוכר, אבל אריס מה שירצה יזרע כי ניחא למריה דליכחוש ארעא ולא ליכחוש מרה (כלעיל מקו״ח מ״ח). **כו.** כן פירש רע״ב וכן דעת רש״י, אבל הטור (סימן שכח) כתב שקוצצה כשישלימו לקורה שבע שנים, שהרי ימשיך ליגדל אחר כך עד שכשיצא המקבל מן השדה יהיה כמו שהיתה כשירד לתוכה (תורי״ט).

י הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לִשְׁבוּעַ אַחַת בְּשִׁבַּע מֵאוֹת זוּז, הַשְׁבִיעִית מִן הַמְּנָיָן. קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ שֶׁבַע שָׁנִים בְּשִׁבַּע מֵאוֹת זוּז, אֵין הַשְׁבִיעִית מִן הַמְּנָיָן:

הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לִשְׁבוּעַ אֶחָד – לשמיטה אחת **בְּשִׁבַּע מֵאוֹת זוּז, הַשְׁבִיעִית מִן הַמְּנָיָן** – נותן לו מאה זוז אף לשנת השמיטה ואף על פי שאין לו פירות בשנה זו, כי שבוע קאמר ולא תלה בשנים. **קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ שֶׁבַע שָׁנִים בְּשִׁבַּע מֵאוֹת זוּז, אֵין הַשְׁבִיעִית מִן הַמְּנָיָן** – כי תלה בשנים[כז]:

משנה יא

מצות פריעת שכר שכיר בזמנו

שכיר יום

בפרשת קדושים כתיב (ויקרא יט יג) לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר: הרי שחייב לשלם במשך הלילה לפני עלות השחר.

פרשה זו איירי בשכיר יום שעבד עד סוף היום, ובסוף היום נתחייב ליתן שכרו ששכירות אינה משתלמת אלא בסוף, ונתנה התורה זמן לפרוע כל הלילה.

שכיר לילה

בפרשת כי תצא כתיב (דברים כד טו) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ וגו': הרי שחייב לשלם במשך היום לפני שקיעת החמה.

פרשה זו איירי בשכיר לילה שעבד עד עלות השחר, ונתחייב אז ליתן שכרו, ונתנה התורה זמן לפרוע כל היום[כח].

מקור חיים

כז. משנה זו שייכת רק בשכירות וחכירות אבל אינה שייכת באריסות שהרי באריסות חולקים תבואת השדה ובשביעית אין מה לחלק. **כח.** כל זה מבואר בסוגיין (דף קי:) וכן ברע"ב (ד"ה שכיר יום). אמנם דברי הרע"ב קצת קשה להולמם כי הרע"ב מתחיל לבאר דין שכיר יום ופסוק ולא תלין, ואחר כך מבאר הפסוק של שכיר לילה, ובסוף חוזר לשכיר יום. וזאת משום שחלק מדבריו (מן ודרשינן מינה עד סוף הדיבור) הועתקו מלשון רש"י שמפרש תחלה הפסוק של ולא תבוא שאיירי בשכיר לילה והדר מפרש פסוק של ולא תלין שאיירי בשכיר יום, והרע"ב הביא כל לשון רש"י אע"ג שהוא כבר ביאר פסוק של ולא תלין בתחילת הדיבור (תוי"ט).

יא שְׁכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, שְׁכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, שְׁכִיר שָׁעוֹת גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם. שְׁכִיר שַׁבָּת, שְׁכִיר חֹדֶשׁ, שְׁכִיר שָׁנָה, שְׁכִיר שָׁבוּעַ, יָצָא בַיּוֹם, גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם,

שְׁכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה – שכיר יום שגומר פעולתו בסוף היום גובה שכירותו כל הלילה שלאחריו, **שְׁכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם** – שכיר לילה שעבד עד סוף הלילה גובה שכירותו כל היום, **שְׁכִיר שָׁעוֹת** – מי שנשכר רק לשעות, **גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה** – לפעמים דינו לגבות שכירותו עד סוף הלילה, והיינו מי שנשכר לחלק משעות בלילה, **וְכָל הַיּוֹם** – ויש שדינו לגבות שכירותו עד סוף היום, והיינו מי שנשכר לחלק משעות היום[כט]. **שְׁכִיר שַׁבָּת** – הנשכר לשבוע אחד, **שְׁכִיר חֹדֶשׁ, שְׁכִיר שָׁנָה, שְׁכִיר שָׁבוּעַ** – הנשכר לשמיטה אחת, **יָצָא בַיּוֹם** – אם סיים שכירותו כשהוא יום, **גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם,**

רבינו עובדיה מברטנורא

יא שְׁכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה. שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט) לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁבִּשְׁכִיר לַיְלָה מְדַבֵּר, שֶׁהֲרֵי אֵין שְׁכִירוּת מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּסוֹפָהּ, דִּכְתִיב (שם כה) כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה, וְדָרְשִׁינַן מִנַּה (בבא מציעא סה.) שְׁכִירוּת שֶׁל שָׁנָה זוֹ מִשְׁתַּלֶּמֶת בְּתְחִלַּת שָׁנָה אַחֶרֶת. אֲלָמָּא לֹא מִשְׁתַּעְבֵּד לֵיהּ לְשָׂכִיר יוֹם עַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה. וְכִי כְּתִיב (דברים כד) לֹא תָבֹא, עַל כָּרְחֲךָ בִּשְׂכִיר לַיְלָה תּוֹקְמֵיהּ, שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד לוֹ לַבֹּקֶר מִשֶּׁכָּלְתָה שְׂכִירוּתוֹ. וְכֵן לֹא תָלִין נַמִּי לֹא תּוֹקְמֵיהּ בִּשְׂכִיר לַיְלָה, דְּהָא לֹא מִשְׁתַּעְבֵּד לֵיהּ עַד הַבֹּקֶר: **שְׁכִיר שָׁעוֹת גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה.** הָכִי קָאָמַר, שְׂכִיר שָׁעוֹת דְּיוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, שְׂכִיר שָׁעוֹת דְּלַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה: **שְׁכִיר שַׁבּוּעַ. שְׁמִיטָה: יָצָא בַיּוֹם.** שֶׁכָּלְתָה שְׂכִירוּתוֹ לַבֹּקֶר אוֹ בַיּוֹם, גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם. וְכֵינָן שֶׁשָּׁקְעָה חַמָּה עוֹבֵר עָלָיו:

מקור חיים

כט. נחלקו רב ושמואל בפירוש משנה זו. לשמואל שכיר שעות שנגמר שכירותו ביום גובה עד סוף היום, אבל שכיר לילה שנגמר שכירותו בלילה גובה כל הלילה וכל היום, כי היום הולך אחר הלילה. ולדידיה משנתנו איירי בשכיר שעות של לילה וגובה כל הלילה וכל היום. אבל לרב פלוגתא דתנאי היא, לרבי שמעון אכן הדין הוא כן ושכיר שעות דלילה גובה כל הלילה וכל היום, וסיפא של המשנה אתיא כוותיה כמבואר לקמן, אבל רישא אתיא כרבי יהודה שסובר שכמו שכיר שעות דיום גובה רק עד סוף היום הכי נמי שכיר שעות דלילה גובה רק עד סוף הלילה, ומשנתנו לצדדים קתני וכמו שנתבאר בפנים (תורי"ט).

יָצָא בַלַּיְלָה, גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם: יָצָא בַלַּיְלָה, גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם – ואם סיים שכירותו בלילה

גובה כל הלילה ההיא וכל היום שלאחריה[ל]:

משנה יב

שכיר לילה

(דברים כד יד-טו) לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ: בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא גו': הרי שבשכיר לילה אם לא משלמים שכרו ביומו עוברים על עשה (ביומו תתן שכרו) ועל לא תעשה (לא תבא עליו השמש).

שכיר יום

(ויקרא יט יג) לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר: מכאן שאם אינו משלם לשכיר יום עד סוף הלילה עובר בלא תעשה (לא תלין).

גר תושב - בהמה וכלים

בקרא דשכיר לילה כתיב 'בשעריך' ובא לרבות גר תושב[לא]. וכן כתיב 'בארצך' לרבות בהמה וכלים[לב]. ולכן בין גר תושב ובין בהמה וכלים עוברים עליהם בעשה ולא תעשה דכתיב אצל שכיר לילה.

בקרא דשכיר יום, כתיב ולא תלין פעולת שכיר אתך, לרבות בהמה וכלים[לג], אבל ליכא קרא לרבות גר תושב, ולכן רק בבהמה וכלים עוברים על לא תעשה דשכיר יום, אבל בגר תושב אין עוברים על לא תעשה זה.

רבינו עובדיה מברטנורא

יָצָא בַלַּיְלָה. שֶׁכָּלְתָה שְׂכִירוּתוֹ בַּלַּיְלָה: **גּוֹבֶה** מִשֶּׁחֲשַׁךְ הֲוֵי לֵיהּ שְׂכִיר לַיְלָה, וְאֵינוֹ עוֹבֵר **כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם.** דְּכֵיוָן דְּמָשְׁכָה פְּעֻלָּתוֹ עָלָיו בַּבֹּקֶר עַד לְמָחָרָת בְּשָׁקְיַעַת הַחַמָּה:

מקור חיים

ל. כי סיפא אתיא כרבי שמעון שסובר ששכיר שעות דלילה גובה גם ביום שלאחריה, כי היום הולך אחר הלילה. ולכן ברישא אע״פ שרע״ב פירש המשנה לצדדין כרב, כאן פירש שגובה כל הלילה וכל היום (תוי״ט. והוא מבאר למה לרב ניחא ליה לאוקמה כן אע״פ שמוציא המשנה מפשטותה, עיי״ש). **לא.** בשעריך זה גר אוכל נבלות, דכתיב גבי נבלה לגר אשר בשעריך תתנה (דף קיא: ורש״י שם). **לב.** מנין לרבות בהמה וכלים, ת״ל בארצך, כל אשר בארצך (שם). **לג.** דרשינן כל שפעולתו אתך, אבל גר תושב ממעטין מדכתיב רעך (שם).

יב אֶחָד שְׂכַר אָדָם וְאֶחָד שְׂכַר בְּהֵמָה וְאֶחָד שְׂכַר כֵּלִים, יֶשׁ בּוֹ מִשּׁוּם (דברים כד) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ, וְיֶשׁ בּוֹ מִשּׁוּם (ויקרא יט) לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ, לֹא תְבָעוֹ, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. הִמְחָהוּ אֵצֶל חֶנְוָנִי אוֹ אֵצֶל שֻׁלְחָנִי, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו.

אֶחָד שְׂכַר אָדָם וְאֶחָד שְׂכַר בְּהֵמָה וְאֶחָד שְׂכַר כֵּלִים, יֶשׁ בּוֹ מִשּׁוּם (דברים כד) **בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ**, אם שכרם ללילה[לד], **וְיֶשׁ בּוֹ מִשּׁוּם** (ויקרא יט) **לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר**, אם שכרם ליום[לה]. **אֵימָתַי** – עובר בעל הבית על מצוות אלו[לו], **בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ** – אם תבעו השכיר שכרו, **לֹא תְבָעוֹ, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו**[לז]. **הִמְחָהוּ אֵצֶל חֶנְוָנִי** – אם הפועל היה צריך לפירות והעמיד בעל הבית את הפועל אצל חנוני ואמר לו תן לו פירות ואני אשלם[לח], **אוֹ אֵצֶל שֻׁלְחָנִי** – או שאמר לשולחני תן לו מעות ואני אשלם, **אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו** – אם הם לא שילמו בזמן אין בעל הבית עובר עליו[לט].

רבינו עובדיה מברטנורא

יב אֶחָד שְׂכַר בְּהֵמָה וְאֶחָד שְׂכַר כֵּלִים. דִּכְתִיב לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ, כָּל שֶׁפְּעֻלָּתוֹ אִתְּךָ, וַאֲפִלּוּ בְּהֵמָה וְכֵלִים: **לֹא תְבָעוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו.** דִּכְתִיב אִתְּךָ, לְדַעְתְּךָ וְלֹא לְדַעְתּוֹ: **הִמְחָהוּ.** נִתְקוֹ מֵאֶצְלוֹ וְהֶעֱמִידוֹ אֵצֶל חֶנְוָנִי וְאָמַר לוֹ תֵּן לְפוֹעֵל זֶה בְּדִינָר פֵּרוֹת וַאֲנִי אֲשַׁלֵּם, אוֹ אָמַר לְשֻׁלְחָנִי תֵּן לוֹ בְּדִינָר מָעוֹת: **אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו.** דִּכְתִיב אִתְּךָ, וְלֹא שֶׁהִמְחָהוּ אֵצֶל חֶנְוָנִי:

מקור חיים

לד. התנא נקט רישא דקרא, אבל ה״ה שעובר על תעשה של ולא תבא עליו השמש (תוי״ט). **לה.** הרע״ב כתב שבהמה וכלים מרבים מדרש דכל שפעולתו איתך, ועיין הקדמת המשנה שהיינו רק הלימוד על שכיר יום, שכיר לילה מרבינן מבארצך, כל אשר בארצך. **לו.** ואינו עובר גם על העשה דביומו תתן שכרו (ערך ש״י סימן של״ט בשם הריטב״א) וכתב שכן משמע סתימת לשון הפוסקים. אבל בפתחי תשובה (סי׳ של״ט ס״ק ז׳) הביא בשם הזוהר הקדוש שאף שאמר לו הפועל יהא השכירות בידך אין לעכב השכירות תחת ידו, וכן משמע לשון המשנה, לא תבעו אינו עובר עליו, משמע מיעבר הוא דלא עבר הא איסורא איכא. **לז.** דכתיב לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר, דמשמע מדעתך ולא מדעתו, שאתה רוצה לעכב השכר והשכיר אינו רוצה בזה, וכשהוא אינו תובע יש לסמוך שאינו מקפיד בכך והוה גם מדעתו. **לח.** כן כתב רש״י. ואיירי שקיבל עליו החנוני ליתן לו (טור סימן של״ט). **לט.** דכתיב לא תלין פעולת שכיר אתך, ומשמע רק כששכרו איתך, וכשהמחהו אצל חנוני ושלחני, השכר אינו איתו שהם הסכימו לשלם במקומו.

שָׂכִיר, בִּזְמַנּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, עָבַר זְמַנּוֹ אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁתְּבָעוֹ, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. גֵּר תּוֹשָׁב יֶשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ, וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר:

שָׂכִיר, **בִּזְמַנּוֹ** – שכיר שבא לגבות בזמנו ובעל הבית טוען שכבר נתן, **נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל** – נשבע שלא קיבל שכרו ונוטל מבעל הבית[מ], **עָבַר זְמַנּוֹ** – אם בא לגבות אחר זמנו, **אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל**[מא]. **אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁתְּבָעוֹ** בסוף הזמן, כגון שכיר יום שתבעו בסוף הלילה, **הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל** – כל היום שאחריו נשבע ונוטל[מב]. **גֵּר תּוֹשָׁב יֶשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ** – אם שכיר לילה הוא[מג], **וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר:**

משנה יג

אסור למשכן כלי של אוכל נפש

(דברים כד ו) לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל:

אסור ליכנס לביתו למשכנו

(דברים כד י-יא) כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ: בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בו יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הָעֲבוֹט הַחוּצָה:

רבינו עובדיה מברטנורא

שָׂכִיר בִּזְמַנּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. מִשּׁוּם דְּבַעַל הַבַּיִת טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו וְלִפְעָמִים סָבוּר שֶׁנָּתַן לוֹ וְהוּא לֹא נָתַן, שְׁקָלוּהּ לִשְׁבוּעָה מִבַּעַל הַבַּיִת וְשַׁדְיוּהּ אַשָּׂכִיר: **שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ.** אַף עַל גַּב דְּבַעַל הַבַּיִת טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו, כֵּי מְטָא זְמַן חִיּוּבֵיהּ רָמֵי אַנַּפְשֵׁיהּ וּמִדְּכַר, וְלֹא חָשִׁיד בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל בַּל תָּלִין: **גֵּר תּוֹשָׁב.** שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לְעַבֵּד עֲבוֹדָה זָרָה, וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת. אֵין בּוֹ מִשּׁוּם לֹא תָלִין, דִּכְתִיב בְּרִישָׂא דִּקְרָא רֵעֲךָ, רֵעֲךָ וְלֹא גֵּר תּוֹשָׁב:

מקור חיים

מ. כל הנשבעים שבתורה נשבעין ולא משלמין (שבועות פ״ז מ״א), אבל השכיר נשבע ונוטל, כי מחמת שבעל הבית טרוד בעסקיו יש לחשוש שמא אינו זוכר כדאיתא ברע״ב, ועיי״ש.
מא. אלא בעל הבית נשבע שבועת היסת שפרעו ונפטר (רע״ב שבועות שם). מב. תוי״ט בשם הרא״ש. מג. בסוגיא ודאי משמע שה״ה שעובר משום לא תבוא עליו השמש, והתנא נקט רישא דקרא, וצע״ג על הרמב״ם ורא״ה שכתבו שגר תושב אינו עובר אלא בעשה של ביומו גו׳ (רע״א).

מצוה להשיב המשכון בשעה שהוא צריך לו

(דברים כד יב-יג) וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ: הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרֲכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: (שמות כב כה) אִם חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ:

אסור למשכן אלמנה

(דברים כד יז) וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה:

יג הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵית דִּין, וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ לִטֹּל מַשְׁכּוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד) **בַּחוּץ תַּעֲמֹד. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי כֵלִים, נוֹטֵל אֶחָד וּמַנִּיחַ אֶחָד, וּמַחֲזִיר אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה**

הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ והגיע זמן ולא פרעו[מד], **לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ** – לא יטול ממנו משכון בעל כרחו ואפילו בשוק, **אֶלָּא בְּבֵית דִּין** – אלא שליח בית דין ימשכננו ברשות בית דין, **וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ לִטֹּל מַשְׁכּוֹנוֹ** – וגם השליח בית דין לא יכנס לביתו ליטול המשכון, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כד) **בַּחוּץ תַּעֲמֹד. הָיוּ לוֹ שְׁנֵי כֵלִים** – היו ללוה שני כלים אחד ששימושו ביום ואחד ששימושו בלילה והחוב כנגד שניהם, נוטל שניהם למשכון, ואחר כך **נוֹטֵל אֶחָד** – מחזיק אחד אצלו **(וּמַנִּיחַ) [וּמַחֲזִיר] אֶחָד** – ומחזיר את שהוא צריך לו[מה], **וּמַחֲזִיר אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה**

רבינו עובדיה מברטנורא

יג הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ. וְהִגִּיעַ זְמַן וְלֹא פָּרַע: **לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ.** לְקַח מִמֶּנּוּ מַשְׁכּוֹן **שְׁנֵי כֵלִים.** וְחוֹבוֹ כְּנֶגֶד שְׁנֵיהֶם וּמַשְׁכְּנוֹ בְּשִׁנֵּיהֶם: **נוֹטֵל אֶחָד וּמַחֲזִיר אֶחָד.** בְּשָׁעָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָזֶה, יַחֲזִירֶנּוּ וְיִעֲכֹב הַשֵּׁנִי בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין: **וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ.** אֲצָלוֹ, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, מַחֲזִיר אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה בַּיּוֹם: אֲפִלּוּ שְׁלִיחַ בֵּית דִּין לֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ.

מקור חיים

מד. לשון הרע"ב. וכן דעת רש"י ורמב"ן ועוד ראשונים, אבל דעת ר"ת (הובא בראש סימן מז) שמשנתנו איירי ברוצה למשכנו כדי להיות בטוח במעותיו, ואיירי לפני שהגיע זמן הפירעון, אבל כשהגיע זמן פרעון ורוצה ליפרע ממנו שליח בית דין נכנס לביתו (תוי"ט). **מה.** תוי"ט. גירסת הרע"ב ומחזיר אחד, ובספרים שלנו הגירסא ומניח אחד, אבל גם לגירסא זו הפירוש הוא דומה ומניח ר"ל מחזיר, וגירסת הרע"ב ניחא טפי (תוי"ט).

בְּיוֹם. וְאִם מֵת, אֵינוֹ מַחֲזִיר לְיוֹרְשָׁיו. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף לְעַצְמוֹ אֵינוֹ מַחֲזִיר אֶלָּא עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּמִשְּׁלֹשִׁים יוֹם וּלְהַלָּן מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין. אַלְמָנָה, בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה, אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, **וּלְהַלָּן מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין. אַלְמָנָה**מח, **עֲשִׁירָה, אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ** – אסור ליכנס לביתה למשכנהמט,

בְּיוֹם – כגון אם היו לו כר ומחרישה מחזיר הכר בלילה והמחרישה ביום, וכן עושה תמיד עד שהוא פורע לו חובומ. **וְאִם מֵת, אֵינוֹ מַחֲזִיר לְיוֹרְשָׁיו**, אלא ימכרנו ויגבה חובומא. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף לְעַצְמוֹ אֵינוֹ מַחֲזִיר אֶלָּא עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּמִשְּׁלֹשִׁים יוֹם בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא**

רבינו עובדיה מברטנורא

מֵת. הִלְוָה. אֵין מֹשִׁיב הָעֲבוֹט לַיּוֹרְשִׁים, שֶׁאֵין כָּאן מִצְוַת הַשָּׁבַת הָעֲבוֹט, דְּהַשֹּׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כְּתִיב (דְּבָרִים כד), לוֹ וְלֹא לַיּוֹרֵשׁ: **עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם**. זְמַן בֵּית דִּין. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: **בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה** וְכוּ'. מְשׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵאן דְּאָמַר, עֲנִיָּה הוּא דְּאֵין מְמַשְׁכְּנִין, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לָהּ וְהִיא נִכְנֶסֶת וְיוֹצֵאת אֶצְלְךָ, אַתָּה מַשִּׂיאָהּ שֵׁם רָע בְּשָׁכֵנוֹתֶיהָ, אֲבָל עֲשִׁירָה דְּלֵיכָּא לְמֵימַר הָכִי, אֵימָא מְמַשְׁכְּנִין, קָמַשְׁמַע לָן הַאי תַּנָּא דְּלֹא, דִּכְתִיב וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה, אֶחָד עֲנִיָּה וְאֶחָד עֲשִׁירָה בְּמַשְׁמָע:

מקור חיים

מו. ואע״פ שמחזירו כשצריך לו מועיל המישכון לכמה דברים. **א**) שאין שביעית משמטתו, שהמלוה על המשכון אינו משמט. **ב**) שמשמשכניה קנאו והוא כפקדון אצל הלוה ולכן אם מת הלוה אין בניו יורשים המשכון ולא הוי כמטלטלין של מת שאינם משועבדים לו. **ג**) מונע הלוה מלכפור. **ד**) יהמר הלוה לבקש מעות לפרוע החוב כי מתבייש שבכל יום ויום יחזרו משכונו (דף קטו. ותוד״ה למה ממשכנין). **מז**. רש״י. **מח**. לדעת הש״ך (סי׳ צ״ז ס״ק כב) אלמנה דוקא, שלבה שבור ודאוג, משא״כ גרושה. דעת הסמ״ע (שם) שה״ה גרושה, ולפי הט״ז גם בתולה בכלל האיסור (רע״א). **מט**. נחלקו הראשונים בזה. לנמוק״י כוונת הכתוב לאסור ליכנס לביתה למשכנה, ואע״פ שגם לאדם אחר אסור למשכן מביתו, באלמנה עובר על שני לאוין, אבל מדברי הרמב״ם נראה שאסור למשכן אלמנה אפילו בחוץ, וכן דעת הרא״ש (תוי״ט). עוד נחלקו אי האיסור למשכן אלמנה והאיסור ליקח כלים של אוכל נפש מכל אדם הוא רק בממשכן שלא בשעת הלוואה או אף אם ממשכן בשעת הלוואה, דעת הרמב״ם (מלוה ולוה פ״ג) היא שבכל אופן אסור, והראב״ד ורוב ראשונים חולקים ואומרים שאינם אסורים אלא שלא בשעת הלוואה.

שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד) וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה. הַחוֹבֵל אֶת הָרֵחַיִם, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב. וְלֹא רֵחַיִם וָרֶכֶב אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד) כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל:

שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד) **וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד**[נ] **אַלְמָנָה. הַחוֹבֵל אֶת הָרֵחַיִם, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵלִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב** – לא ימשכן, לא האבן התחתונה של הריחיים שנקראת סתם ריחיים[נא], ולא העליונה שנקראת רכב. **וְלֹא רֵחַיִם וָרֶכֶב בִּלְבַד אָמְרוּ** – לא רק החובל ריחיים ורכב חייב משום שני כלים אף על פי שהם למלאכה אחת, **אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ**, אם הם שני כלים מיוחדים אף על פי שעושין מלאכה אחת חייב שנים[נב], **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כד) **כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל:**

פרק י - הבית והעליה

א הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם שֶׁנָּפְלוּ, שְׁנֵיהֶם חוֹלְקִים בָּעֵצִים וּבָאֲבָנִים

הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם שֶׁנָּפְלוּ – הבית של אחד ועלייה של אחר, **שֶׁנָּפְלוּ**, וכבר פינו האבנים ממקומם ולכן אינו ניכר אלו אבנים הם של העליון ואלו הם של תחתון[א], **שְׁנֵיהֶם חוֹלְקִים בָּעֵצִים וּבָאֲבָנִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵלִים. הָעֶלְיוֹנָה רֶכֶב. שֶׁל אֶחָד, וַעֲלִיָּה שֶׁל אַחֵר: שְׁנֵיהֶם וְהַתַּחְתּוֹנָה רֵחַיִם: חוֹלְקִים. לְפִי שֶׁאֵין נִכָּר אֵילּוּ אֲבָנִים

א הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם. הַבַּיִת שֶׁל עֶלְיוֹן וְאֵילּוּ אֲבָנִים שֶׁל תַּחְתּוֹן:

מקור חיים

נ. מסתימת כל הפוסקים משמע דכל מילי אין ממשכנים אלמנה ובגד דקרא לאו דוקא (וכן כתב החינוך (מצוה תקנא)), אולם בשלטי גיבורים כתב בשם הריא"ז שלא אסרה תורה אלא בגד לבישתה ומצעותיה וכדומה אבל שארי כלים כגון כוסות של כסף וכיוצא ראוי למשכן הימנה שאין זה בכלל בגד, עכ"ל (רע"א). **נא.** רש"י. ריחיים מורכב משתי אבנים גדולות המונחות זו על זו, מניחים הגרעינים בין שתי האבנים ומסובבים אבן העליונה והגרעינים נטחנים לקמח. העליונה נקראת רכב והתחתונה נקראת כאן סתם ריחיים (אמנם בב"ב (פ"ב מ"א) ובשאר מקומות היא נקראת שכב). **נב.** תוי"ט, ע"פ ברייתא (דף קטז.). **א.** אם נחבט הבית מיסודו ונפלה החומה תחתיו במקומה יש

וּבֶעָפָר, וְרוֹאִים אֵילּוּ אֲבָנִים הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּבֵּר. אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן מַכִּיר מִקְצָת אֲבָנָיו, נוֹטְלָן וְעוֹלוֹת לוֹ מִן הַחֶשְׁבּוֹן:

וּבֶעָפָר – שניהם חולקים בשוה בעצים ואבנים ועפר[2], **וְרוֹאִים אֵילּוּ אֲבָנִים הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּבֵּר** – ואם ניכר איך הבית נפל רואים אבנים של מי היו ראויות להישבר והוא נוטל השבורות. **אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן מַכִּיר מִקְצָת אֲבָנָיו** – אם אחד מהם מכיר חלק מהשלמות שהם שלו, והלה מודה במקצתן ובמקצתן אינו יודע, **נוֹטְלָן** – המכיר נוטל כל מה שהוא מכיר, **וְעוֹלוֹת לוֹ מִן הַחֶשְׁבּוֹן** – ועולות לו מן חשבון השלימות[3]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְרוֹאִים אֵילּוּ אֲבָנִים הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּבֵּר. שֶׁאִם נָחְבַּס הַבַּיִת מִיְּסוֹדוֹ וְנָפַל תַּחְתָּיו, יֵשׁ לָדַעַת שֶׁהַתַּחְתּוֹנוֹת נִשְׁבָּרוּ. וְאִם עֶלְיוֹנוֹ שֶׁל כֹּתֶל נָפַל לְהָלְן מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה, הָעֶלְיוֹנוֹת נִשְׁבָּרוּ, שֶׁנָּפְלוּ מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ, וְהַתַּחְתּוֹנוֹת שְׁלֵמוֹת, שֶׁנָּפְלוּ מִמָּקוֹם נָמוּךְ. וְרֵישָׁא דְּתָנָא שְׁנֵיהֶם חוֹלְקִים, מַיְרֵי שֶׁנָּפַל הַכֹּתֶל בַּלַּיְלָה וּפִנּוּ אֶת הָאֲבָנִים מִיָּד, וְלֵיכָא לְמֵיקָם אִי בַּחֲבָטָה נָפַל וְתַתָּאָה אִתְּבוּר, אִי בַּחֲבָטָה נָפַל וְעִלְּיתָא אִתְּבוּר: **מִקְצַת אֲבָנָיו.** וְהֵן שְׁלֵמוֹת: **נוֹטְלָן.** וּכְגוֹן שֶׁהַלָּה טוֹעֵן בְּקִצַּת מֵהֶן שֶׁהוּא אֶמֶת, וּבְקִצַּת אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, שֶׁבֵּינָן שֶׁהוּא מוֹדֶה בְּמִקְצָת הֲוָה לֵיהּ מְחָיֵב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע, וְכָל הַמְחָיֵב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע מְשַׁלֵּם. אֲבָל אִם אָמַר עַל כָּלָּן אֵינִי יוֹדֵעַ, יִשָּׁבַע שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְחוֹלֵק עִם חֲבֵרוֹ בְּשָׁוֶה:

מקור חיים

לדעת שהתחתונות נשברו והם גרמו נפילת הבית, ואם נחבט הכותל להלן כמקל, העליונות שנפלו להלן מן הכותל הרבה, הן האבנים שנשברו. ולכן בדרך כלל יש להכיר של מי הם השבורים, אבל כאן איירי שנפל בלילה ופינו את האבנים מיד וא"א לדעת איך נפל (ע"פ רש"י ורע"ב, עיי"ש). (ברע"ב ד"ה ורואים י"ג שאם נחבט הכותל, וטעות היא וצ"ל שאם נחבס הכותל כדמוכח מהמשך דבריו וכן מסוגיית הגמרא, וכן הגירסא בדפו"י). **ב.** היו רגילים לחבר האבנים בעפר. **ג.** כגון מאה אבנים, ארבעים שבורות וששים שלימות והיה לכל אחד ליקח שלשים שלימות. עכשו שהעליון מכיר עשרים שלימות והתחתון מודה שחמש מהן הן אכן של העליון אבל השאר אינו יודע, הוה מודה במקצת ואינו יכול לישבע (שהמחויב שבועה דאורייתא אינו יכול לישבע שאינו יודע) ולכן העליון נאמן ולוקח כל העשרים שלימות. אבל הן עולות לו מן החשבון, ואינו לוקח אלא עוד עשר שלימות להשלים השלשים שלו, וכל הרווח שלו אינו אלא אם הן גדולות וטובות יותר משאר האבנים (ע"פ הגמרא דף קטז:).

ב הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם, נִפְחֲתָה הָעֲלִיָּה וְאֵין בַּעַל הַבַּיִת רוֹצֶה לְתַקֵּן, הֲרֵי בַעַל הָעֲלִיָּה יוֹרֵד וְדָר לְמַטָּה, עַד שֶׁיְּתַקֵּן לוֹ אֶת הָעֲלִיָּה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַתַּחְתּוֹן נוֹתֵן אֶת הַתִּקְרָה, וְהָעֶלְיוֹן אֶת הַמַּעֲזִיבָה:

הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם – בית ועלייה ששנים דרים שם[ד], בעל הבית דר בבית ושוכר דר בעלייה[ה]. **נִפְחֲתָה הָעֲלִיָּה** – נפחתה רצפת העלייה[ו]. **וְאֵין בַּעַל הַבַּיִת רוֹצֶה לְתַקֵּן, הֲרֵי בעל הָעֲלִיָּה יוֹרֵד וְדָר לְמַטָּה[ז], עַד שֶׁיְּתַקֵּן לוֹ אֶת הָעֲלִיָּה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַתַּחְתּוֹן נוֹתֵן אֶת הַתִּקְרָה** – את הקורות והעצים לתקן התקרה של התחתון שהיא הרצפה של העליון, **וְהָעֶלְיוֹן אֶת הַמַּעֲזִיבָה** – ובעל העלייה נותן את הטיח של טיט שנותנים על התקרה[ח]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ב **הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה.** הַמַּשְׁכִּיר לַחֲבֵרוֹ עֲלִיָּה שֶׁעַל גַּבֵּי בֵּיתוֹ וְאָמַר לוֹ עֲלִיָּה זוֹ שֶׁעַל גַּבֵּי בַּיִת זֶה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וְנִפְחֲתָה הָעֲלִיָּה אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים, דְּהַשְׁתָּא אִם בָּא זֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעֲלִיָּה צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ הֶחָצִיוֹ לְמַעְלָה וְחֶצְיוֹ לְמַטָּה: וְאֵין בַּעַל הַבַּיִת רוֹצֶה לְתַקֵּן: הָעֲלִיָּה: הֲרֵי בַּעַל הָעֲלִיָּה יוֹרֵד וְדָר לְמַטָּה. לְגַמְרֵי. דְּהָא שִׁעְבֵּד בֵּיתָא לָעֲלִיָּה. וְלֹא כְּפִינַן לֵיהּ לְדוּר חֶצְיוֹ לְמַעְלָה וְחֶצְיוֹ לְמַטָּה: **מַעֲזִיבָה.** טִיחַ שֶׁל טִיט שֶׁנּוֹתְנִים עַל הַתִּקְרָה. רַבִּי יוֹסֵי סָבַר מַעֲזִיבָה אַשְׁוּוֵיֵי גְּמוֹת הִיא, וְאַשְׁוּוֵיֵי גְּמוֹת עַל הָעֶלְיוֹן לְאַשְׁוּוֵיֵי. וְרַבָּנָן סָבְרֵי מַעֲזִיבָה אַחְזוּקֵי תִּקְרָה הִיא, וְאַחְזוּקֵי תִּקְרָה תַּחְתּוֹן בָּעֵי לְאַחְזוּקֵי. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

ד. רש״י אינו גורס של שנים כיון שלדעתו איירי דוקא בשוכר ומשכיר, (כי בשותפין כגון אחים שחלקו, אין על בעל הבית לבנות התקרה. עיין משנה הקרובה ומקו״ח שם). אבל תוספות כתבו שמ״מ שייך למיתני של שנים כיון דקתני בה בעל הבית ובעל עלייה (דף קטז: תוד״ה הבית והעלייה של שנים). **ה.** ואיירי שכשהשכיר לו העלייה אמר לו עלייה זו שעל בית זה (כדאיתא ברע״ב), ובזה שיעבד ביתו לעלייה, דאי לאו לשעבדו למה ליה למימר שעל גבי בית זה, והא קא חזי לה לעלייה, שהרי עלייה זו קאמר ליה (רש״י). **ו.** בארבעה טפחים על ארבעה טפחים, שהוא מקום הנחת כלי כגון תיבה או ארון. ושמואל ס״ל שלא די שבעל הבית יתן לו מקום למטה להנחת כלי זה כי אין אדם דר חציו למטה וחציו למעלה (דף קטז:). **ז.** בעיא דלא איפשטא אי בעל הבית דר עמו או שיכול השוכר להכריחו לפנות ביתו עד שיתקן לו העלייה (דף קיח:). **ח.** עיין רע״ב טעם מחלוקתם.

ג הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם שֶׁנָּפְלוּ, אָמַר בַּעַל הָעֲלִיָּה לְבַעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִבְנוֹת, הֲרֵי בַעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת וְדָר בְּתוֹכוֹ עַד שֶׁיִּתֶּן לוֹ אֶת יְצִיאוֹתָיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף זֶה דָּר בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ, צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר, אֶלָּא בַּעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָעֲלִיָּה וּמְקָרֶה אֶת הָעֲלִיָּה,

הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם – של שני שותפין, בית של זה ועליה של זה, **שֶׁנָּפְלוּ, אָמַר בַּעַל הָעֲלִיָּה לְבַעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת** החומה והתקרה התחתונה המוטלין עליו לבנות[ט], **וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִבְנוֹת, הֲרֵי בַעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת וְדָר בְּתוֹכוֹ עַד שֶׁיִּתֶּן לוֹ אֶת יְצִיאוֹתָיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף זֶה דָּר בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ** – כשיתן לו יציאותיו נמצא שהיה זה דר בתוך בית של חברו, **צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר** – ויצטרך להעלות לו שכר על הזמן שהיה דר שם, **אֶלָּא בַּעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָעֲלִיָּה וּמְקָרֶה אֶת הָעֲלִיָּה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם. בֵּית שֶׁל זֶה וַעֲלִיָּה שֶׁל זֶה: אָמַר בַּעַל עֲלִיָּה לְבַעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת. הַחוֹמָה וְהַתִּקְרָה הַתַּחְתּוֹנָה הַמּוּטָלִין עָלָיו לִבְנוֹת: בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת. וְתִקְרָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁעָלָיו, וְיוֹשֵׁב בַּבַּיִת עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ יְצִיאוֹתָיו, וְאַחַר כָּךְ יוֹצֵא מִמֶּנּוּ וּבוֹנֶה עֲלִיָּתוֹ: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אַף זֶה דָּר בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ. אִם כֵּן הוּא, בַּעַל הָעֲלִיָּה זוֹ כְּשֶׁזֶּה מַחֲזִיר לוֹ יְצִיאוֹתָיו נִמְצָא שֶׁדָּר כָּל הַיָּמִים הָלְלוּ בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה אֵינוֹ חָסֵר דְּהָא בְּלָאוֹ הָכִי לֹא הֲוֵי בָּנֵי לָהּ, מִכָּל מָקוֹם זֶה נֶהֱנָה, שֶׁאֲלוּלֵי בַּיִת זֶה לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם לָדוּר שָׁם. וְקָסָבַר זֶה נֶהֱנָה וְזֶה אֵינוֹ חָסֵר, חַיָּב: אֶלָּא בּוֹנֶה אֶת הַכֹּל, וּמְקָרֶה אֶת הָעֲלִיָּה. לְמַעְלָה וְכָל הַצָּרִיךְ לָהּ:

מקור חיים

ט. לשון רע"ב, וכן הוא ברש"י. ואע"ג שתוספות כתבו שלכן צריכים לאוקים משנה דלעיל בשוכר ומשכיר ולא של שותפין כי בשותפין אין על בעל התחתונה לתקן התקרה, היינו דוקא אם נפחת רק התקרה של התחתונה, אבל כשנפל כל הבית בודאי על בעל הבית לבנות חומת ביתו עם תקרה שלו ובעל עלייה בונה חומת העלייה ותקרה שלו (דרישה סימן קס"ב, הובא בתוי"ט). י. כיון שבעל הבית לא בנה מעצמו נמצא שלא היה חסר מאומה במה שהלה דר שם, אבל רבי יהודה סובר שזה נהנה וזה אינו חסר חייב. ות"ק סובר שזה נהנה וזה אינו חסר פטור.

וְיוֹשֵׁב בַּבַּיִת עַד שֶׁיִּתֶּן לוֹ אֶת יְצִיאוֹתָיו: **וְיוֹשֵׁב בַּבַּיִת עַד שֶׁיִּתֶּן לוֹ אֶת יְצִיאוֹתָיו**[יא]:

ד וְכֵן בֵּית הַבַּד שֶׁהוּא בָנוּי בְּסֶלַע, וְגִנָּה אַחַת עַל גַּבָּיו, וְנִפְחַת, הֲרֵי בַעַל הַגִּנָּה יוֹרֵד וְזוֹרֵעַ לְמַטָּה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לְבֵית בַּדּוֹ כִּפִּין. הַכֹּתֶל וְהָאִילָן שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם.

וְכֵן בֵּית הַבַּד – בית לעצירת זיתים, **שֶׁהוּא בָנוּי בְּסֶלַע** – שהוא בנוי תוך סלע ההר, **וְגִנָּה אַחַת עַל גַּבָּיו** – ועל גביו יש גינה ששייכת לאדם אחר[יב], **וְנִפְחַת** – ונפחת גג של בית הבד שהיא קרקעית הגינה[יג], **הֲרֵי בַעַל הַגִּנָּה יוֹרֵד וְזוֹרֵעַ לְמַטָּה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לְבֵית בַּדּוֹ כִּפִּין** – עד שיתקן בעל בית הבד התקרה[יד]. **הַכֹּתֶל וְהָאִילָן שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם**, שאנוס הוא[טו].

רבינו עובדיה מברטנורא

וְיוֹשֵׁב בַּבַּיִת. הַתַּחְתּוֹן, דַּהֲוֵי לֵיהּ זֶה לֹא נֶהֱנֶה, שֶׁהֲרֵי עֲלִיָּתוֹ מוּכֶנֶת לוֹ לָדוּר בָּהּ, וְזֶה לֹא חָסֵר, דְּהָא לָא הֲוָה בָּנֵי לַהּ וְלָא חַזְיָא לֵיהּ: **ד בֵּית הַבַּד.** בַּיִת לַעֲצֹר זֵיתִים: **וְגִנָּה אַחַת עַל גַּבָּיו.** וּבֵית הַבַּד שֶׁל אֶחָד וְגִנָּה שֶׁל אַחֵר: **וְנִפְחַת.** בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים וְאֵינוֹ רָאוּי לִזְרֹעַ כְּבַתְּחִלָּה: **כִּפִּין.** תִּקְרָה עֲשׂוּיָה בְּעִגּוּל כְּמִין קֶשֶׁת, וְעָלֶיהָ יִתֵּן בַּעַל הַגִּנָּה עָפָר וְיִזְרַע: **פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם.** דְּמַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעְבַּד, אָנוּס הוּא:

מקור חיים

יא. כיון שעלייתו בנויה ועומדת, הוה זה לא נהנה וזה לא חסר ובהא אפילו לרבי יהודה פטור. (נמוק״י הקשה שבעל הבית חסר שמשחיר לו כותליו בעשן כשדר שם, וכתב שמזה הוכיח הרשב״א שכל שהוא אינו נהנה אף שהלה חסר, פטור (תוי״ט)). **יב.** כן פירש הרע״ב וכן הוא ברש״י. דהכא על התחתון לתקן התקרה שגם הוא צריך לה כדי שלא תתקלקל בית הבד שלו, משא״כ בבית ועלייה שאין בעל הבית צריך לתקרת הבית, שתקרת העלייה מגין גם על ביתו ולכן אין עליו לתקן תקרה שלו שנפחתה, ומש״ה פירשו שלעיל (משנה ב׳) איירי בשוכר ומשכיר דוקא (רא״ש). (ונ״ל דהיינו טעמא דתנן וכן לומר שהוא כמו הדין הסמוך דמיירי בשותפין, ומיהו לענין הדין כל שכן בשוכר ומשכיר (תוי״ט)). **יג.** גם כאן איירי שנפחת בשיעור של ארבעה על ארבעה טפחים ואינו ראוי לזריעה כבתחילה. **יד.** כיפין היינו תקרה עגולה, וכן היתה דרכן לבנות. **טו.** דאיירי שהיה בנוי כראוי (נמוק״י). ופטור על נזקים שאירעו בשעת נפילה דאנוס הוא, ועל נזקין שלאחר נפילה גם כן פטור אם לא היה פנאי לסלק נזקיו, ואם הפקירם פטור אף אם היה פנאי, כי קי״ל המפקיר נזקיו אחר נפילת אונס, פטור (תוי״ט).

נָתְנוּ לוֹ זְמַן לָקוּץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתּוֹר אֶת הַכֹּתֶל, וְנָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמָן, פָּטוּר, לְאַחַר הַזְּמָן, חַיָּב:

נָתְנוּ לוֹ זְמַן לָקוּץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתּוֹר אֶת הַכֹּתֶל – נתנו לו בית דין זמן שלשים יום לקוץ האילן ולסתור הכותל, שראו שהם נוטים לנפול, **וְנָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמָן, פָּטוּר** – אם נפלו תוך השלשים יום, פטור שאנוס הוא, **לְאַחַר הַזְּמָן, חַיָּב**, ואם נפלו אחר הזמן, חייב שפושע הוא[טז]:

ה מִי שֶׁהָיָה כֹּתֶלוֹ סָמוּךְ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ וְנָפַל, וְאָמַר לוֹ פַּנֵּה אֲבָנֶיךָ, וְאָמַר לוֹ הַגִּיעוֹךְ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו אָמַר לוֹ הֵילַךְ אֶת יְצִיאוֹתֶיךָ וַאֲנִי אֶטֹּל אֶת שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ,

מִי שֶׁהָיָה כֹּתֶלוֹ סָמוּךְ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ וְנָפַל לתוך גינת חבירו, **וְאָמַר לוֹ פַּנֵּה אֲבָנֶיךָ** – ואמר לו בעל הגינה לבעל הכותל פנה אבניך, **וְאָמַר לוֹ הַגִּיעוֹךְ** – והשיב לו בעל הכותל איני צריך להן זכה בהן ופנה אותן לעצמך, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ** לקיים דבריו בלי הסכמת בעל הגינה, והוא חייב לפנותן[יז]. **מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו, אָמַר לוֹ הֵילַךְ אֶת יְצִיאוֹתֶיךָ וַאֲנִי אֶטֹּל אֶת שֶׁלִּי** – אם משהסכים בעל הגינה ופינה אותן[יח] אמר לו בעל הכותל הילך את יציאותיך ואני אטול האבנים, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ** – ללקט לו תבן וקש משדהו או משל הפקר,

רבינו עובדיה מברטנורא

נָתְנוּ לוֹ זְמַן. בֵּית דִּין, שְׁלֹשִׁים יוֹם לִסְתּוֹר וְלָקוּץ: **ה וְנָפַל.** לְתוֹךְ גִּנַּת חֲבֵרוֹ: הִגִּיעוֹךְ. זְכֵה בָהֶן וּפַנֵּה אוֹתָן לְעַצְמְךָ: אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אִם אֵין זֶה רוֹצֶה אֵין קוֹנֶה אוֹתָן, וְחַיָּב הַלָּה לְפַנּוֹתָן: בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ. לְלָקֵט לוֹ מִשֶּׁלּוֹ אוֹ מִשֶּׁל הֶפְקֵר:

מקור חיים

טז. ואף אם הפקיר נזקיו חייב, שהמפקיר נזקיו שלא בנפילת אונס, חייב (תוי״ט). **יז.** ולא תימא הוה כמפקיר נזקיו אחר נפילת אונס שפטור, כי שאני הכא שאינו אלא משתמיט ואין דעתו להפקירם לגמרי (תוי״ט). **יח.** מדתנן הילך את יציאותיך ש״מ שאיירי שכבר פינה אותן, אבל כל זמן שלא פינה אותן אע״ג שהסכים וקיבל עליו, יכול בעל הכותל לחזור בו, ולא אמרינן שחצרו קנה לו, כי בעל הכותל לא התכוון באמת להפקירן אלא היה משתמיט מלפנותן מיד (תוי״ט).

וְאָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי, וְאָמַר לוֹ טֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ בִּשְׂכָרֵךְ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. מְשֻׁקְבָּל עָלָיו וְאָמַר לוֹ הֵילְךְ שְׂכָרֵךְ וַאֲנִי אֶטֹל אֶת שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. הַמּוֹצִיא זֶבֶל לִרְשׁוּת הָרַבִּים, הַמּוֹצִיא מוֹצִיא וְהַמְּוַבֵּל מְוַבֵּל. אֵין שׁוֹרִין טִיט וְאָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי, וְאָמַר לוֹ **טֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ בִּשְׂכָרֵךְ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**, וצריך לשלם כפי מה שהתנה ולא אמרינן שוה כסף בכסף בשכר שכיר[ט]. **מְשֻׁקְבָּל עָלָיו וְאָמַר לוֹ הֵילְךְ שְׂכָרֵךְ וַאֲנִי אֶטֹל אֶת שֶׁלִּי** – אם אחר שהסכים הפועל רצה בעל הבית לחזור בו, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**[י]. **הַמּוֹצִיא זֶבֶל לִרְשׁוּת הָרַבִּים** – המוציא זבל מרפתו לרשות הרבים כדי להוליכו לזבל שדה או גנה, **הַמּוֹצִיא מוֹצִיא וְהַמְּוַבֵּל מְוַבֵּל** – כשזה מוציאו מן הרפת יהא הנושאו לזבל מוכן לנושאו מיד ואינו רשאי להשהותו ברשות הרבים[יא]. **אֵין שׁוֹרִין טִיט**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אַף עַל גַּב דִּבְכָל דּוּכְתָּא אִית מַשְׁמַע: **הַמּוֹצִיא מוֹצִיא וְהַמְּוַבֵּל מְוַבֵּל.** כְּשֶׁזֶּה לָן שָׁוֶה כֶּסֶף כְּכֶסֶף, גַּבֵּי שָׂכִיר אֵינוֹ כֵן, דִּלְא מוֹצִיאוֹ מִן הָרֶפֶת לִרְשׁוּת הָרַבִּים יְהֵא מוּכָן תָּלִין פְּעָלַת שָׂכִיר כְּתִיב, אַמַּאי דְּאַתְנֵי בַּהֲדֵיהּ הַנּוֹשְׂאוֹ לְזֶבֶל, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לְהַשְׁהוֹתוֹ שָׁם:

מקור חיים

יט. רע״ב. ומרדכי רפ״ק דב״ק כתב ולמורי רבינו מאיר ז״ל נראה בחלום דוקא בתבן ובקש אבל מידי דאכילה כגון חטים ושעורים וא״ל טול מה שעשית בשכרך שומעין לו, ופסק הלכה כן, עכ״ל ז״ל. וכן הוא בהג״מ פ״ט משכירות (מלא״ש, וכן בתוי״ט הובא דבריהם, אבל מלשון הרע״ב משמע לכאורה שבכל אופן חייב לעשות כמו שהתנו). **כ.** כאן לא תנן הילך את יציאותיך, כי מיד שקיבל עליו קנה הפועל ואין בעל הבית יכול לחזור בו. תוי״ט הביא ג׳ טעמים לחלק בין אבני כותל דרישא לשכר שכיר. **א)** כאן היה חייב לו שכירות ולכן קנה מיד ושם לא היה חייב לו מאומה. **ב)** אין דרך לפנות אבנים מיד ולכן סמך בעל הכותל שעדיין יוכל לחזור בו, אבל שכיר שקיבל עליו מוליך התבן וקש לביתו מיד. **ג)** כאן יש איסור בל תלין ולכן גמר ומקני כי אם לא כן קרוב הדבר שיעבור על בל תלין כי השכיר לא יתבענו שסובר שכבר קיבל שכרו ובעה״ב טריד בפועליו. **כא.** בב״ק (פ״ג מ״ג) נתבאר שלרבי יהודה בשעת הוצאת זבלים מותר להוציא זבל ולהשהותו ברה״ר שלשים יום. אם ניזק אדם כשהוציאו בהיתר, לרבי יהודה פטור. הגמרא מסיקה כאן שמשנתנו לא אתיא כרבי יהודה כי אף אם נאמר שכאן לא איירי בשעת הוצאת זבלים מ״מ מדמחייב אף אם הזיק בההיא שעה קטנה שהיה לו היתר להוציאם ש״מ שלא אתיא כרבי יהודה (דף קיח: ותוד״ה מחוורתא).

בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים. אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לְבֵנִים. הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה. וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף מְתַקֵּן הוּא אֶת מְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי שְׁלִשִּׁים יוֹם:

בִּרְשׁוּת הָרַבִּים – להשהותו שם עד שיתוקן[כב], **וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים** – אין שוטחין טיט כדי לעשות מזה לבנים[כג]. **אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,** לתת מיד בבנין, **אֲבָל לֹא לְבֵנִים** – אבל אין גובלין טיט ללבנים[כד]. **הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**[כה], **הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה** – תיכף שהביאם לרשות הרבים חייב הבנאי ליקח מיד ולהעלותן בבנין ואינו רשאי לשהותן שם כדי שלא יזיקו בני רשות הרבים. **וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק** – וכל אלו אם הזיקו חייבים לשלם[כו]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף מְתַקֵּן הוּא אֶת מְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי שְׁלִשִּׁים יוֹם** – אף מותר להכין מלאכתו ברשות הרבים לצורך בנין בית שלשים יום לפני כן ולהניחם ברשות הרבים ואם הזיקו בזמן זה פטור[כז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

גּוֹבְלִין טִיט. לָתֵת מִיָּד בַּבִּנְיָן: **וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה.** בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאֵינוֹ חַיָּב מְקַבְּלָן מִיַּד הַמֵּבִיא וּבוֹנֶה: מְתַקֵּן. מְזַמֵּן בְּנָזָקִין. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל:

מקור חיים

כב. יש מקומות ששורין אותו ימים רבים צבור במקום אחד (רש״י), ומפריע לבני רשות הרבים, אבל אם שורה ומשתמש בו לאלתר דינו כגובל טיט לתת לבנין לאלתר שמותר. **כג.** ששוטח טיט כעובי לבנה בקרקע חלקה וחורץ בו חריצות שתי וערב כמדת הלבנים ומניחן שם עד שייבשו (רש״י). **כד.** ברישא איירי בעשיית לבנים על ידי שיטוח הטיט וזה אורך זמן רב עד שיתייבשו, וכאן איירי בגיבול טיט לצורך לבנים, וקמ״ל שגם זה אסור אף שדעתו לייבשן בחצרו, כי גיבול טיט לצורך לבנים צריך שיהוי טפי מגיבול טיט לבנין (תפא״י). **כה.** ר״ל, הבונה וצריך להשתמש ברשות הרבים להניח עציו ואבניו (מאירי). **כו.** ואף אם הזיקו בשעה הקטנה שהיה להם רשות להניח (דף קיח: תוד״ה מחוורתא). **כז.** רשב״ג פליג ואמר שכיון שהתירו לו בי״ד לפי שעה אם הזיק אינו חייב לשלם ופליג נמי וסבר שיכול לשהות האבנים ברשות הרבים שלשים יום, ואע״פ שבב״ק (פ״ג מ״ג) ס״ל לרשב״ג שכל המקלקלין ברה״ר והזיקו חייבין לשלם, תוספות (ב״ק דף ל. ד״ה אפילו) כתבו שמא אין כל הענינים שוים. ובתפא״י כתב שאפשר שטעם החילוק הוא שבבנין בית כיון שכל אדם צריך לכך כשיבנה ביתו לכן מחלי זל״ז.

ו שְׁתֵּי גְּנוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ וְהַיָּרָק בֵּינָתַיִם, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שֶׁל עֶלְיוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל תַּחְתּוֹן. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אִם יֵרָצֶה הָעֶלְיוֹן לְקַח אֶת עֶפְרוֹ אֵין כָּאן יָרָק. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִם יֵרָצֶה הַתַּחְתּוֹן לְמַלְאוֹת אֶת גִּנָּתוֹ אֵין כָּאן יָרָק. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מֵאַחַר שֶׁשְּׁנֵיהֶן יְכוֹלִין לְמַחוֹת זֶה עַל זֶה, רוֹאִין מֵהֵיכָן יָרָק זֶה חָי. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, כָּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לְפַשֵּׁט אֶת יָדוֹ וְלִטֹּל, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ,

שְׁתֵּי גְּנוֹת, של שני בני אדם וסמוכות זו לזו, **זוֹ עַל גַּב זוֹ** – האחת קרקעיתה גבוה ושאצלה קרקעיתה נמוך, **וְהַיָּרָק בֵּינְתַיִם** – וירק צומח בזקיפת הקרקע שביניהם, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שֶׁל עֶלְיוֹן** – נוף הירק וענפיו שייכים לעליון שמעפרו הוא יונק. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל תַּחְתּוֹן** – הנוף שייך לתחתון שעל אוירו הוא מונח[כח]. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אִם יִרְצֶה הָעֶלְיוֹן לִקַּח אֶת עֶפְרוֹ אֵין כָּאן יָרָק. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִם יִרְצֶה הַתַּחְתּוֹן לְמַלְאוֹת אֶת גִּנָּתוֹ אֵין כָּאן יָרָק. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מֵאַחַר שֶׁשְּׁנֵיהֶן יְכוֹלִין לְמַחוֹת זֶה עַל זֶה, רוֹאִין מֵהֵיכָן יָרָק זֶה חָי** – מהיכן הוא יונק וגדל, וכיון שחי מן העליון ובודאי שרשיו שייכים לעליון כולו שייך לו דאמרינן שדי נופו בתר עיקרו[כט]. **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, כָּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לְפַשֵּׁט אֶת יָדוֹ וְלִטֹּל, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו שְׁתֵּי גְּנוֹת. שֶׁל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ. הָאַחַת קַרְקָעִיתָהּ גְּבוֹהָ, וְשֶׁאֲצְלָהּ קַרְקָעִיתָהּ נָמוּךְ: וְהַיָּרָק בֵּינְתַיִם. בִּזְקִיפַת הַגַּבָּהּ, שֶׁזּוֹ גְּבוֹהָ מִזּוֹ: שֶׁל עֶלְיוֹן. שֶׁהֲרֵי עֶפְרוֹ הוּא וּמִשָּׁלוֹ הוּא יוֹנֵק: שֶׁל תַּחְתּוֹן. שֶׁעַל אֲוִירוֹ הִיא מֻנַּחַת: יְכוֹלִים לְמַחוֹת. שֶׁלֹּא יִהְא יָרָק זֶה כָּאן. עֶלְיוֹן לִטֹּל עֶפְרוֹ, וְתַחְתּוֹן לְמַלְאוֹת גִּנָּתוֹ: רוֹאִין מֵהֵיכָן יָרָק זֶה חָי. מִמְּקוֹם שֶׁהוּא יוֹנֵק וְגָדֵל. וְלוֹ יִנָּתֵן: כָּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לְפַשֵּׁט יָדוֹ וְלִטֹּל הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. כִּדְקָאָמַר רַבִּי מֵאִיר. הוֹאִיל וּמֵעֶפְרוֹ הוּא חַי:

מקור חיים

כח. לשון הרע״ב שעל אוירו היא מונחת, וכתב התוי״ט נ״ל שצ״ל הוא מונח. **כט.** ורבי יהודה לא ס״ל שדי נופו בתר עיקרו, אבל גם הוא מודה שהשרשים של העליון (תוי״ט, ע״פ הגמרא).

וְהַשְּׁאָר שֶׁל תַּחְתּוֹן: וְהַשְּׁאָר שֶׁל תַּחְתּוֹן׳:

סְלִיק מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא

וְהַשְּׁאָר שֶׁל תַּחְתּוֹן. דְּעֶלְיוֹן גּוּפֵיהּ אַפְקוּרֵי לְטֹל רְשׁוּת לְכָנֵס לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ מַפְקִיר לֵיהּ לְגַבֵּי דְּתַחְתּוֹן. שֶׁגְּנַאי הוּא לוֹ וּלְלָקְחוֹ. וְהָלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן׃

מקור חיים

ל. רבי שמעון ס״ל כר״מ שכולו שייך לעליון, אבל הוא סובר שגנאי הוא לו ליטול רשות מבעל התחתון ליכנס לתוך של חברו ללוקחו ולכן מפקירו לו (רש״י, ורע״ב מפרש בשיטתו).

ששה סדרי משנה

לשון חיים

בבא מציעא ה־י

חזרה ושינון

בעל פה

בהוצאת מכון
'תלמודו בידו'
תשע"ט

חלק שני - לשון חיים

בחלק זה הובא כל לשון המשנה עם פיסוק ייחודי.

הקיטוע הייחודי מסייע רבות למי שכבר למד והבין המשנה, שיוכל לחזור עליה במהירות מתוך הבנה בהירה, ומסייע גם לזיכרון לטווח הארוך, כפי אשר מעידים כל הלומדים במהדורה זו.

וחונה על ידו לוח ראשי תיבות על המשניות כפי שסידרן הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, אשר בקש להדפיס קונטרס באופן זה על כל סדר מועד, שיוכל לשאתו עמו בחיקו, והרבה קונטרסים כאלו היו מונחים בביתו לתתם לכל דורש. (עיין הסכמת נכדו האדמו"ר מזוועהיל שליט"א מארה"ב שנדפס בראש הספר).

ובאופן שהדפסנוהו אנו במהדורה זו עם לשון המשניות לצד הראשי תיבות, התועלת גדולה פי כמה, כי כשרוצה לשנן בעל פה, הסיוע בלשון המשנה יהיה לו לאחיעזר ואחיסמך, וגם אחר שכבר רגיל ובקי בלשון המשנה, גם כן יוכל להסתייע בלשון המשנה במקום שנתקל ומיד יוכל להמשיך הלאה.

מעלה נוספת במהדורתנו, שהדגשנו שמות התנאים ושמות המקומות וכן הפסוקים שבתוך המשניות, וכל זה כדי לתת סימנים וציונים ללומד הנבון לעורר כוח זכרונו על ידי הצבת ציונים האלו.

לכן הלימוד במשניות אלו הוא רבת התועלת:

א. למי שרוצה לחזור על לימודו במהירות, והוא מפני הפיסוק הייחודי שעוזר רבות להבנה בהירה תוך כדי חזרה מהירה.

ב. למי שרוצה לסגל לעצמו היכולת ללמוד כל המשניות רק בעזר הראשי תיבות, מפני שלשון המשנה שחונה אצלו, מסייע בידו להזכירו מדי פעם עד שיזכרנו מעצמו. וגם צורת השורה והמשנה מעורר כח הזיכרון.

ג. למי שרוצה ללמוד על פה ממש, חזרת המשנה כמה פעמים בסיוע של הראשי תיבות מסייע הרבה להגיע בקלות לדעת כל המשנה בעל פה.

המשתמשים בשיטה זו יעידו כולם על תועלתה כי רבה, כי על ידי חזרה בעזר הראשי תיבות נדרש הלומד להשים על לב לדעת פשר כל אות ואות, ונמצא כל חזרה נעשית תוך כדי הקדשת מחשבה ותשומת לב נכבדה, עד אשר יבואו הדברים לזיכרון ויחקקו בו כמונחים בקופסא.

יב הַתָּגָר נוֹטֵל מֵחֲמֵשׁ גְּרָנוֹת וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מְגוּרָה אַחַת. **יב** הנמגולמא.
מֵחֲמֵשׁ גִּתּוֹת, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּטָּם אֶחָד. מג, ולפא.
וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא מִתְכַּוֵּן לְעָרֵב. ושימל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, **ריא**,
לֹא יְחַלֵּק הַחֲנָוָנִי קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִין לַתִּינוֹקוֹת, ליהקול,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְגִּילָן לָבֹא אֲצָלוֹ. משמלא.
וַחֲכָמִים מַתִּירִין. ומ.
וְלֹא יִפְחֹת אֶת הַשָּׂעָר. ויאה.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, זָכוּר לָטוֹב. וא, זל.
לֹא יָבֹר אֶת הַגְּרִיסִין, דִּבְרֵי **אַבָּא שָׁאוּל**. וַחֲכָמִים מַתִּירִין. ליאה, **דאש**. ומ.
וּמוֹדִים שֶׁלֹּא יָבֹר מֵעַל פִּי מְגוּרָה, ושימפמ,
שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעֵין. שאכאה.
אֵין מְפַרְכְּסִין לֹא אֶת הָאָדָם אמלאה
וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא אֶת הַכֵּלִים: ואהואה:

פרק ה

א אֵיזֶהוּ נָשֶׁךְ וְאֵיזֶהוּ תַּרְבִּית. **א** אנות.
אֵיזֶהוּ נָשֶׁךְ. הַמַּלְוֶה סֶלַע בַּחֲמִשָּׁה דִינָרִין, אנ. הסבד,
סָאתַיִם חִטִּין בִּשְׁלֹשׁ, סחב,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ. משנ.
וְאֵיזֶהוּ תַּרְבִּית, הַמַּרְבֶּה בְּפֵרוֹת. ות, הב.
כֵּיצַד. לָקַח הֵימֶנּוּ חִטִּין בְּדִינָר זָהָב הַכּוֹר, וְכֵן הַשַּׂעַר, כ. להחבזה, וה,
עָמְדוּ חִטִּין בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָרִין, עחבד,
אָמַר לוֹ תֵּן לִי חִטֵּי, שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לְמָכְרָן וְלִקַּח בָּהֶן יַיִן. אלתלח, שרלובי.
אָמַר לוֹ הֲרֵי חִטָּיִךְ עֲשׂוּיוֹת עָלַי בִּשְׁלֹשִׁים, אלהחעעב,
וַהֲרֵי לְךָ אֲצָלִי בָּהֶן יַיִן, וְיַיִן אֵין לוֹ: ולאבי, ואל:

ב הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, לֹא יָדוּר בַּחֲצֵרוֹ חִנָּם, **ב** האח, ליבח,
וְלֹא יִשְׂכֹּר מִמֶּנּוּ בְּפָחוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִבִּית. וימב, משר.

מַרְבִּין עַל הַשָּׂכָר, וְאֵין מַרְבִּין עַל הַמֶּכֶר. מעה, ומעה.
כֵּיצַד. הִשְׂכִּיר לוֹ אֶת חֲצֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ, כ. הלאח, ול,
אִם מֵעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי, אמאנל,
הֲרֵי הוּא לְךָ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים לְשָׁנָה, ההלבסל,
וְאִם שֶׁל חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁ, ושחב,
בְּסֶלַע לְחֹדֶשׁ, מָתָר. בל, מ.
מָכַר לוֹ אֶת שָׂדֵהוּ, וְאָמַר לוֹ, אִם מֵעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי, מלאש,ול,אמאנל,
הֲרֵי הִיא שֶׁלְּךָ בְּאֶלֶף זוּז, ההשבז,
אִם לַגֶּרֶן, בְּשָׁנִים עָשָׂר מָנֶה, אָסוּר: אל, בעמ, א:

ג מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה, וְנָתַן לוֹ מִקְצָת דָּמִים, ג מלאה, ולמד,
וְאָמַר לוֹ אֵימָתַי שֶׁתִּרְצֶה הָבֵא מָעוֹת וְטוֹל אֶת שֶׁלְּךָ, ולאשהמואש,
אָסוּר. א.
הִלְוָהוּ עַל שָׂדֵהוּ, וְאָמַר לוֹ, אִם אֵי אַתָּה נוֹתֵן לִי העש, ול, אאנל
מִכָּאן וְעַד שָׁלֹשׁ שָׁנִים הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי, הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. מושששהש,ההש.
וְכָךְ הָיָה בֵּיתוֹס בֶּן זוֹנִין עוֹשֶׂה עַל פִּי חֲכָמִים: והבבזעעפח:

ד אֵין מוֹשִׁיבִין חֲנָוָנִי לְמַחֲצִית שָׂכָר, ד אמחלש,
וְלֹא יִתֵּן מָעוֹת לִקַּח בָּהֶן פֵּרוֹת לְמַחֲצִית שָׂכָר, וימלבפלש,
אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל. אאכנלשכ.
אֵין מוֹשִׁיבִין תַּרְנְגוֹלִין לְמֶחֱצָה, אמתל,
וְאֵין שָׁמִין עֲנָלִין וּסְיָחִין לְמֶחֱצָה, ושעול,
אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתֵן לוֹ שְׂכַר עָמְלוֹ וּמְזוֹנוֹ. אאכנלשעו.
אֲבָל מְקַבְּלִין עֲנָלִין וּסְיָחִין לְמֶחֱצָה, אמעול,
וּמְגַדְּלִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּהוּ מְשֻׁלָּשִׁין. ואעשמ.
וַחֲמוֹר, עַד שֶׁתְּהֵא טוֹעֶנֶת: ו, עשט:

ה שָׁמִין פָּרָה וַחֲמוֹר ה שפו
וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה וְאוֹכֵל לְמֶחֱצָה. ודשעול.
מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַחֲלֹק אֶת הַוְּלָדוֹת מִיָּד, חוֹלְקִין, משלאהמ, ח,

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְגַדֵּל, יְגַדֵּלוּ.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,
שָׁמִין עֵגֶל עִם אִמּוֹ וּסְיָח עִם אִמּוֹ.
וּמַפְרִיז עַל שָׂדֵהוּ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם רִבִּית:

ו אֵין מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִיִּשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִבִּית.
אֲבָל מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִן הַנָּכְרִים,
וְלוֹין מֵהֶן וּמַלְוִין אוֹתָן בְּרִבִּית, וְכֵן בְּגֵר תּוֹשָׁב.
מַלְוֶה יִשְׂרָאֵל מְעוֹתָיו שֶׁל נָכְרִי מִדַּעַת הַנָּכְרִי,
אֲבָל לֹא מִדַּעַת יִשְׂרָאֵל:

ז אֵין פּוֹסְקִין עַל הַפֵּרוֹת עַד שֶׁיֵּצֵא הַשָּׁעַר.
יָצָא הַשַּׁעַר, פּוֹסְקִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָזֶה יֵשׁ לָזֶה.
הָיָה הוּא תְחִלָּה לַקּוֹצְרִים, פּוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַגָּדִישׁ,
וְעַל הֶעָבִיט שֶׁל עֲנָבִים, וְעַל הַמַּעֲטָן שֶׁל זֵיתִים,
וְעַל הַבֵּיצִים שֶׁל יוֹצֵר, וְעַל הַסִּיד מִשֶּׁשִּׁקְּעוֹ בַכִּבְשָׁן.
וּפוֹסֵק עִמּוֹ עַל הַזֶּבֶל כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין פּוֹסְקִין עַל הַזֶּבֶל
אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה לּוֹ זֶבֶל בָּאַשְׁפָּה.
וַחֲכָמִים מַתִּירִין.
וּפוֹסֵק עִמּוֹ כְשַׁעַר הַגָּבוֹהַּ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָסַק עִמּוֹ כְשַׁעַר הַגָּבוֹהַּ,
יָכוֹל לוֹמַר תֶּן לִי כָזֶה, אוֹ תֶּן לִי מְעוֹתָי:

ח מַלְוֶה אָדָם אֶת אֲרִיסָיו חִטִּים בְּחִטִּין לְזֶרַע,
אֲבָל לֹא לֶאֱכֹל.
שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַלְוֶה אֶת אֲרִיסָיו חִטִּין בְּחִטִּין לְזֶרַע,
בְּיֹקֶר וְהוּזְלוּ, אוֹ בְזוֹל וְהוּקְרוּ, נוֹטֵל מֵהֶן כְּשַׁעַר הַזּוֹל,
וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהֲלָכָה כֵן, אֶלָּא שֶׁרָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ:

משל, י.
רשבגא,
שעעאועא.
ועש, וחמר:

ו אמצבמ, משר.
אמצבמה,
ומואב, ובת.
מימשנמה,
אלמי:

ז אפעהעשה.
יה, פ, ועפשליל.
ההתל, פעעה,
והשע, והשז,
והשי, והמב.
ועעהכיה.
ריא, אפעה
אאכהלזב.
ומ.
ועכה.
ריא, אעפשפעכה,
ילתלכ, אתלמ:

ח מאאאחבל,
אלל.
שרגמאאחבל,
בו, אבו, נמכה,
ומשכ, אשלעע:

ט לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ,
הַלְוֵנִי כּוֹר חִטִּין וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ לַגֹּרֶן.
אֲבָל אוֹמֵר לוֹ, הַלְוֵנִי עַד שֶׁיָּבֹא בְנִי, אוֹ עַד שֶׁאֶמְצָא מַפְתֵּחַ.
וְהַלֵּל אוֹסֵר. וְכֵן הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר,
לֹא תַלְוֶה אִשָּׁה כִּכָּר לַחֲבֶרְתָּהּ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂנּוּ דָמִים,
שֶׁמָּא יוֹקִירוּ חִטִּים, וְנִמְצְאוּ בָאוֹת לִידֵי רִבִּית:

ט ליאל,
הכחואלל.
אאל,העשב,אעשמ.
וא. וההא,
לתאכלעשד,
שיח, ובלר:

י אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵרוֹ,
נַכֵּשׁ עִמִּי וַאֲנַכֵּשׁ עִמָּךְ, עָדַר עִמִּי וְאֶעְדֹּר עִמָּךְ,
וְלֹא יֹאמַר לוֹ
נַכֵּשׁ עִמִּי וְאֶעְדֹּר עִמָּךְ, עָדַר עִמִּי וַאֲנַכֵּשׁ עִמָּךְ.
כָּל יְמֵי נָרִיד, אֶחָד. כָּל יְמֵי רִבְיָעָה, אֶחָד.
לֹא יֹאמַר לוֹ חָרֵשׁ עִמִּי בַּנָּרִיד וַאֲנִי אֶחֱרֹשׁ עִמְּךָ בָּרִבְיָעָה.
רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יֵשׁ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת וְיֵשׁ רִבִּית מְאֻחֶרֶת.
כֵּיצַד. נָתַן עֵינָיו לִלְווֹת הֵימֶנּוּ,
וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ לוֹ וְאוֹמֵר בִּשְׁבִיל שֶׁתַּלְוֵנִי,
זוֹ הִיא רִבִּית מֻקְדֶּמֶת.
לָוָה הֵימֶנּוּ וְהֶחֱזִיר לוֹ אֶת מְעוֹתָיו,
וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ לוֹ וְאוֹמֵר בִּשְׁבִיל מְעוֹתֶיךָ שֶׁהָיוּ בְטֵלוֹת אֶצְלִי,
זוֹ הִיא רִבִּית מְאֻחֶרֶת.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ רִבִּית דְּבָרִים,
לֹא יֹאמַר לוֹ, דַּע כִּי בָא אִישׁ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי:

י אאל,
נעוע, עעוע,
ויל
נעוע, עעוע.
כיג, א. כיר, א.
לילחעבואעב.
רגא, ירמורמ.
כ. נעלה,
ומלובש,
זהרמ.
להולאמ,
ומלובמשבא,
זהרמ.
רשא, ירד,
ליל, דכבאפמפ:

יא וְאֵלּוּ עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה.
הַמַּלְוֶה, וְהַלֹּוֶה, וְהֶעָרֵב, וְהָעֵדִים.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אַף הַסּוֹפֵר.
עוֹבְרִים מִשּׁוּם **לֹא תִתֵּן**, וּמִשּׁוּם **בַּל תָּקִחַ מֵאִתּוֹ**,
וּמִשּׁוּם **לֹא תִהְיֶה** לוֹ **כְּנֹשֶׁה**, וּמִשּׁוּם **לֹא תְשִׂימוּן** עָלָיו **נֶשֶׁךְ**,
וּמִשּׁוּם **וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'**:

יאועבת.
ה, ו, ו, ו.
וא, אה.
עמלת, **ובתמ**,
ולתלכ, **ולתענ**,
וועלתמומאה:

פרק ו

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין, וְהִטְעוּ זֶה אֶת זֶה, אֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה אֶלָּא תַּרְעֻמֶת. שָׂכַר אֶת הַחָמֹר וְאֶת הַקַּדָּר לְהָבִיא פֵּרְיָפֵרִין וַחֲלִילִים לַכַּלָּה אוֹ לַמֵּת, וּפוֹעֲלִין לְהַעֲלוֹת פִּשְׁתָּנוֹ מִן הַמִּשְׁרָה, וְכָל דָּבָר שֶׁאָבֵד, וְחָזְרוּ בָהֶן, מְקוֹם שֶׁאֵין שָׁם אָדָם, שׂוֹכֵר עֲלֵיהֶן אוֹ מַטְעָן:

א האה, וזאז, אלזעזאת. שאהוה לפולאל, ולפמה, ודש, וב,מששא,שעאמ:

ב הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאֻמָּנִין וְחָזְרוּ בָהֶן, יָדָן עַל הַתַּחְתּוֹנָה. אִם בַּעַל הַבַּיִת חוֹזֵר בּוֹ, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. כָּל הַמְשַׁנֶּה, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. וְכָל הַחוֹזֵר בּוֹ, יָדוֹ עַל הַתַּחְתּוֹנָה:

ב האהוב, יעה. אבהחב, יעה. כה, יעה. והב, יעה:

ג הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה, בַּבִּקְעָה וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר, אֲפִלּוּ זוֹ עֶשֶׂר מִילִין וְזוֹ עֶשֶׂר מִילִין, וְמֵתָה, חַיָּב. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר וְהִבְרִיקָה, אוֹ שֶׁנַּעֲשֵׂית אַנְגַּרְיָא, אוֹמֵר לוֹ הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ. מֵתָה אוֹ נִשְׁבְּרָה, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ חֲמוֹר. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהוֹלִיכָהּ בָּהָר וְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה, אִם הֶחֱלִיקָה, פָּטוּר, וְאִם הוּזְּמָה, חַיָּב. לְהוֹלִיכָהּ בַּבִּקְעָה וְהוֹלִיכָהּ בָּהָר, אִם הֶחֱלִיקָה, חַיָּב, וְאִם הוּזְּמָה, פָּטוּר. אִם מֵחֲמַת הַמַּעֲלָה, חַיָּב:

ג האהלבוב, בוב, אזעמועמ, ו, ח. האהו, אשא, אלהשל. מאנ, חללח. האהלבוב, אה, פ, וה, ח. לבוב, אה, ח, וה, פ. אמה, ח:

ד הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפָּרָה לַחֲרֹשׁ בָּהָר וְחָרַשׁ בַּבִּקְעָה, אִם נִשְׁבַּר הַקַּנְקַן, פָּטוּר. בַּבִּקְעָה וְחָרַשׁ בָּהָר, אִם נִשְׁבַּר הַקַּנְקַן, חַיָּב. לָדוּשׁ בַּקַּטְנִית וְדָשׁ בַּתִּבְואָה, פָּטוּר,

ד האהלבוב, אנה, פ. בוב, אנה, ח. לבוב, פ,

לָדוּשׁ בַּתְּבוּאָה וְדָשׁ בַּקְּטָנִית, חַיָּב, לבוב, ח,
מִפְּנֵי שֶׁהַקְּטָנִית מַחֲלֶקֶת: משמ:

ה הַשּׂוֹכֵר אֶת הֶחָמוֹר לְהָבִיא עָלָיו חִטִּים ה האהלעח
וְהֵבִיא עָלָיו שְׂעֹרִים, חַיָּב. ועש, ח.
תְּבוּאָה וְהֵבִיא עָלֶיהָ תֶּבֶן, חַיָּב, תועת, ח,
מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפַח קָשֶׁה לַמַּשְׂאוֹי. משקל.
לְהָבִיא לְתֶךְ חִטִּים וְהֵבִיא לְתֶךְ שְׂעֹרִים, פָּטוּר. ללחולש, פ.
וְאִם הוֹסִיף עַל מַשָּׂאוֹ, חַיָּב. והעמ, ח.
וְכַמָּה יוֹסִיף עַל מַשָּׂאוֹ וִיהֵא חַיָּב. ויעמוח.
סומכוס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי **מֵאִיר**, **סאמרמ**,
סְאָה לְגָמָל, שְׁלֹשָׁה קַבִּין לַחֲמוֹר: סל, שקל:

ו כָּל הָאֻמָּנִין, שׁוֹמְרֵי שָׂכָר הֵן. ו כה, ששה.
וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ, טֹל אֶת שֶׁלְּךָ וְהָבֵא מָעוֹת, שׁוֹמֵר חִנָּם. וש, טאשומ, שח.
שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לָךְ, שׁוֹמֵר שָׂכָר. שלול, שש.
שְׁמֹר לִי, וְאָמַר לוֹ הַנַּח לְפָנַי, שׁוֹמֵר חִנָּם: של, ולהל, שח:

ז הִלְוָהוּ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, שׁוֹמֵר שָׂכָר. ז העה, שש.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הִלְוָהוּ מָעוֹת, שׁוֹמֵר חִנָּם. **ריא**, המ, שח.
הִלְוָהוּ פֵּרוֹת, שׁוֹמֵר שָׂכָר. הפ, שש.
אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, מֻתָּר אָדָם לְהַשְׁכִּיר מַשְׁכּוֹנוֹ **אש**א, מאלמ
שֶׁל עָנִי לְהִיוֹת פּוֹסֵק עָלָיו וְהוֹלֵךְ, שעלפעו,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה: משכא:

ח הַמַּעֲבִיר חָבִית מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּשְׁבָרָהּ, ח החמלו,
בֵּין שׁוֹמֵר חִנָּם בֵּין שׁוֹמֵר שָׂכָר, יִשָּׁבַע. בשחבשש, י.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זֶה וָזֶה יִשָּׁבַע, **ראא**, זוי,
וְתָמֵהַּ אֲנִי אִם יְכוֹלִין זֶה וָזֶה לְשָׁבֵעַ: ואאיזול:

פרק ז

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא לְהַעֲרִיב, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְכוֹפָן. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן, זָן. לְסַפֵּק בְּמִתְיקָה, יְסַפֵּק. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא שֶׁאָמַר לִבְנוֹ, צֵא שְׂכֹר לָנוּ פּוֹעֲלִים. הָלַךְ וּפָסַק לָהֶם מְזוֹנוֹת. וְכְשֶׁבָּא אָצָל אָבִיו, אָמַר לוֹ, בְּנִי, אֲפִלּוּ אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כִּסְעֻדַּת שְׁלֹמֹה בְּשִׂעָתוֹ, לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶן, שֶׁהֵן בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יַתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה צֵא וֶאֱמֹר לָהֶם, עַל מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עָלַי אֶלָּא פַּת וְקִטְנִית בִּלְבַד. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה:

א האהוללו, משׁשלול, ארל. משל, י. לב, י. הכה. מביבמשל, צשלפ. הולמ. ואא, אל, ב, אאאעלכשב, לייחע, שבאיו. אעשיבצול, עמשלעאפוב. רשבגא, להצל, הכה:

ב וְאֵלּוּ אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה. הָעוֹשֶׂה בְּמֻחְבָּר לַקַּרְקַע, בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה, וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע, עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין אוֹכְלִין. הָעוֹשֶׂה בְּמֻחְבָּר לַקַּרְקַע בְּשָׁעָה שֶׁאֵין גְּמַר מְלָאכָה, וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע מֵאַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וּבְדָבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ:

ב ואמה. הבל, בגמ, ומה, עשנמ, בשמה. ושא. הבלבשגמ, ומהמשמ, ושגמה:

ג הָיָה עוֹשֶׂה בְּיָדָיו אֲבָל לֹא בְרַגְלָיו, בְּרַגְלָיו אֲבָל לֹא בְיָדָיו, אֲפִלּוּ בִּכְתֵפוֹ,

ג העבאלב, באלב, אב,

הֲרֵי זֶה אוֹכֵל.
רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְיָדָיו וּבְרַגְלָיו:

ד הָיָה עוֹשֶׂה בִּתְאֵנִים, לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים, בַּעֲנָבִים, לֹא יֹאכַל בִּתְאֵנִים. אֲבָל מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְמָקוֹם הַיָּפוֹת וְאוֹכֵל. וְכֵן לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּשָׁעַת מְלָאכָה, אֲבָל מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים אָמְרוּ, פּוֹעֲלִים אוֹכְלִין בַּהֲלִיכָתָן מֵאֵמֶן לְאֵמֶן, וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגַּת, וּבַחֲמוֹר כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת:

ד העב, ליב, ב, ליב. אמאעשלהו. ולאאבמ, אמהאלא, פאבמל, ומה, וכפ:

ה אוֹכֵל פּוֹעֵל קְשׁוּת אֲפִלּוּ בְּדִינָר, וְכוֹתֶבֶת אֲפִלּוּ בְּדִינָר. רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר, לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל יָתֵר עַל שְׂכָרוֹ. וַחֲכָמִים מַתִּירִין, אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא רַעֲבְתָּן וְיֹהֵא סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח בְּפָנָיו:

ה אפקאב, ואב. ראחא, ליפיעש. ומ, אמאה שירוסאהב:

ו קוֹצִין אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ, עַל יְדֵי בְנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים, עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת. אֲבָל אֵינוֹ קוֹצִין עַל יְדֵי בְנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי בְהֶמְתּוֹ, וְלֹא עַל יְדֵי בְהֶמְתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת:

ו קאעיע, עיבוה, עיעוה, עיא, משבד. אאקעיבוה, ועיעוה, ועיב, משבד:

ז הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת בְּנָטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. אִם לֹא הוֹדִיעָן, פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן. נִתְפָּרְסוּ עֲנוּלִיו, נִתְפַּתְּחוּ חֲבִיּוֹתָיו, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. אִם לֹא הוֹדִיעָן, מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן:

ז האהלברש, האלי. אלה, פו. נע, נח, האלי. אלה, מו:

ח שׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת אוֹכְלִין מֵהִלְכוֹת מְדִינָה, אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה.

ח שפאממ, אלמה.

אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין הֵן.	אשה.
שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר, וְהַשּׂוֹכֵר.	שח, ו, נש, ו.
שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל,	שחנעה,
וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל,	ומאה,
וְנוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִים	ושונ
עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה,	עהוהוה,
וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה:	ואהוה:
ט זְאֵב אֶחָד, אֵינוֹ אוֹנֶס, שְׁנֵי זְאֵבִים, אוֹנֶס.	**ט** זא, אא, שז, א.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,	**ריא**,
בְּשָׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים, אַף זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס.	במז, אזאא.
שְׁנֵי כְלָבִים, אֵינוֹ אוֹנֶס.	שכ, אא.
יָדוּעַ הַכַּבְלִי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר,	**יהאמרמ**,
מְרוּחַ אַחַת, אֵינוֹ אוֹנֶס, מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת, אוֹנֶס.	מא, אא, מר, א.
הַלְּסְטִים, הֲרֵי זֶה אוֹנֶס.	ה, הזא.
הָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ, הֲרֵי זֶה אוֹנֶס.	הווו, הזא.
אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן,	א, בשמ,
אֲבָל אִם הוֹלִיכָן לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים, אֵינוֹ אוֹנֶס:	אאהלגחו, אא:
י מֵתָה כְּדַרְכָּהּ, הֲרֵי זֶה אוֹנֶס.	**י** מכ, הזא.
סְגָפָהּ וָמֵתָה, אֵינוֹ אוֹנֶס.	סו, אא.
עָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וָמֵתָה, הֲרֵי זֶה אוֹנֶס.	עלצוו, הזא.
הֶעֱלָהּ לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וָמֵתָה, אֵינוֹ אוֹנֶס.	הלצוו, אא.
מַתְנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה,	משחלפמ,
וְהַשּׁוֹאֵל לִהְיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם,	ולפמ,
נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר לִהְיוֹת פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעָה וּמִלְּשַׁלֵּם:	נשולפמו:
יא כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, תְּנָאוֹ בָּטֵל.	**יא**כהעמשב, תב.
וְכָל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בְתְחִלָּתוֹ, תְּנָאוֹ בָּטֵל.	ותשמב, תב.

וְכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ, וּשְׁלֵלב,
וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִלָּתוֹ, תְּנָאוֹ קַיָּם: ועמ, תק:

פרק ח

א הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ **א** האהובע
אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ. אשבע.
שָׁאַל הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן, וּלְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה, שהאש, וכשאה,
וְמֵתָה, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר **אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם.** ו, פ, **שאבעלי.**
אֲבָל שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שְׂכָרָן, אשאהוכשאהאש,
וְמֵתָה, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם: ו, ח, **שבאעשי:**

ב הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה, **ב** האה,
שְׁאָלָהּ חֲצִי הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ חֲצִי הַיּוֹם, שחהוחה,
שְׁאָלָהּ הַיּוֹם וּשְׂכָרָהּ לְמָחָר, שהול,
שָׂכַר אַחַת וְשָׁאַל אַחַת, שאוא,
וְמֵתָה, ו,
הַמַּשְׁאִיל אוֹמֵר שְׁאוּלָה מֵתָה, האשמ,
בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה, בששמ,
בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׁאוּלָה מֵתָה, בששמ,
וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, חַיָּב. ואאי, ח.
הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר שְׂכוּרָה מֵתָה, האשמ,
בַּיּוֹם שֶׁהָיְתָה שְׂכוּרָה מֵתָה, בששמ,
בַּשָּׁעָה שֶׁהָיְתָה שְׂכוּרָה מֵתָה, בששמ,
וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, פָּטוּר. ואאי, פ.
זֶה אוֹמֵר שְׁאוּלָה וְזֶה אוֹמֵר שְׂכוּרָה, זאשואש,
יִשָּׁבַע הַשּׂוֹכֵר שֶׁשְּׂכוּרָה מֵתָה. יהשמ.
זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יַחֲלֹקוּ: זאאיואאי, י:

ג הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה,	ג האה,
וְשִׁלְּחָהּ לוֹ בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ,	ולבב, בע, בש,
אוֹ בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ שֶׁל שׁוֹאֵל,	אבב, בע, בששש,
וְמֵתָה, פָּטוּר.	ו, פ.
אָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל, שַׁלְּחָהּ לִי בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי, בְּיַד שְׁלוּחִי,	אלה,שלבב,בע,בש,
אוֹ בְּיַד בִּנְךָ, בְּיַד עַבְדְּךָ, בְּיַד שְׁלוּחֲךָ,	אבב, בע, בש,
אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּשְׁאִיל,	אשלה,
הֲרֵינִי מְשַׁלַּחְהּ לְךָ בְּיַד בְּנִי, בְּיַד עַבְדִּי, בְּיַד שְׁלוּחִי,	המלבב, בע, בש,
אוֹ בְּיַד בִּנְךָ, בְּיַד עַבְדְּךָ, בְּיַד שְׁלוּחֲךָ,	אבב, בע, בש,
וְאָמַר לוֹ הַשּׁוֹאֵל, שַׁלַּח, וְשִׁלְּחָהּ וָמֵתָה, חַיָּב.	ולה, ש, וו, ח.
וְכֵן בִּשְׁעָה שֶׁמַּחֲזִירָהּ:	ובש:
ד הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וְיָלְדָה,	ד הפבו,
וְכֵן הַמּוֹכֵר שִׁפְחָתוֹ וְיָלְדָה,	והשו,
זֶה אוֹמֵר עַד שֶׁלֹּא מָכַרְתִּי, וְזֶה אוֹמֵר מִשֶּׁלָּקַחְתִּי, יַחֲלֹקוּ.	זאעשמ, ואמ, י.
הָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן,	הלשע, אגוק,
וְכֵן שְׁתֵּי שָׂדוֹת, אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה,	ושש, אגוק,
הַלּוֹקֵחַ אוֹמֵר גָּדוֹל לָקַחְתִּי, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ,	האגל, ואאי,
זָכָה בַּגָּדוֹל.	זב.
הַמּוֹכֵר אוֹמֵר קָטָן מָכַרְתִּי, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ,	האקמ, ואאי,
אֵין לוֹ אֶלָּא קָטָן.	אלאק.
זֶה אוֹמֵר גָּדוֹל וְזֶה אוֹמֵר קָטָן,	זאגואק,
יִשָּׁבַע הַמּוֹכֵר שֶׁהַקָּטָן מָכָר.	יהשמ.
זֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יַחֲלֹקוּ:	זאאיואאי, י:
ה הַמּוֹכֵר זֵיתָיו לְעֲצִים,	ה הזל,
וְעָשׂוּ פָּחוֹת מֵרְבִיעִית לְסָאָה,	ופמל,
הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַזֵּיתִים.	האשבה.
עָשׂוּ רְבִיעִית לְסָאָה,	ערל,

זֶה אוֹמֵר זֵיתַי גְּדֹלוֹ, וְזֶה אוֹמֵר אַרְצִי גְּדֹלָה, יַחֲלֹקוּ. זאזג, ואאג, י.
שָׁטַף נָהָר זֵיתָיו וּנְתָנָם לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, שנזולשח,
זֶה אוֹמֵר זֵיתַי גְּדֹלוֹ, וְזֶה אוֹמֵר אַרְצִי גְּדֹלָה, יַחֲלֹקוּ: זאזג, ואאג, י:

ו הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, ו הבל, בה,
אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מִן הֶחָג וְעַד הַפֶּסַח, אילמהוה,
בִּימוֹת הַחַמָּה, שְׁלֹשִׁים יוֹם. בה, שי.
וּבַכְּרָכִים, אֶחָד יְמוֹת הַחַמָּה וְאֶחָד יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, ו, איהויה,
שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. שעח.
וּבַחֲנוּיוֹת, אֶחָד עֲיָרוֹת וְאֶחָד כְּרַכִּים, ו, אעוכ,
שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. שעח.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**,
חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִים וְשֶׁל צַבָּעִים, שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים: חשנוצ, שש:

ז הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, ז הבל,
הַמַּשְׁכִּיר חַיָּב בַּדֶּלֶת, בַּנֶּגֶר, וּבְמַנְעוּל, החב, ב, ו,
וּבְכָל דָּבָר שֶׁמַּעֲשֵׂה אֻמָּן. ודשא.
אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֵׂה אֻמָּן, הַשּׂוֹכֵר עוֹשֵׂהוּ. אדשמא, הע.
הַזֶּבֶל, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, ה, שבה,
וְאֵין לַשּׂוֹכֵר אֶלָּא הֵיוֹצֵא מִן הַתָּנוּר וּמִן הַכִּירַיִם בִּלְבָד: ולאהמהוהב:

ח הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ לְשָׁנָה, ח הבלל,
נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, נִתְעַבְּרָה לַשּׂוֹכֵר. נה, נל.
הִשְׁכִּיר לוֹ לְחֳדָשִׁים, הלל,
נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה, נִתְעַבְּרָה לַמַּשְׁכִּיר. נה, נל.
מַעֲשֶׂה **בְּצִפּוֹרִי** בְּאֶחָד שֶׁשָּׂכַר מֶרְחָץ מֵחֲבֵרוֹ **מבבשממ**
בִּשְׁנֵים עָשָׂר זָהֻב לְשָׁנָה, מִדִּינַר זָהֻב לְחֹדֶשׁ, בעזל, מזל,
וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְלִפְנֵי רַבִּי יוֹסֵי, ומלרשבגורי,
וְאָמְרוּ, יַחֲלֹקוּ אֶת חֹדֶשׁ הָעִבּוּר: ו, יאחה:

ט הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ וְנָפַל, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת.
הָיָה קָטָן, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל, גָּדוֹל, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קָטָן.
אֶחָד, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם, שְׁנַיִם, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ אֶחָד.
לֹא יִפְתַּח מֵהַחֲלוֹנוֹת וְלֹא יוֹסִיף עֲלֵיהֶן,
אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם:

ט הבלו, חללב.
הק, ליג, ג, ליק.
א, ליש, ש, ליא.
לימויע,
אמש:

פרק ט

א הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ,
מְקוֹם שֶׁנֶּהֱגוּ לְקַצֵּר, יְקַצֵּר, לְעַקֵּר, יְעַקֵּר,
לַחֲרֹשׁ אַחֲרָיו, יַחֲרֹשׁ. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.
כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּתְּבוּאָה, כָּךְ חוֹלְקִין בַּתֶּבֶן וּבַקַּשׁ.
כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּיַּיִן, כָּךְ חוֹלְקִין בַּזְּמוֹרוֹת וּבַקָּנִים.
וְשָׁנֵיהֶם מְסַפְּקִין אֶת הַקָּנִים:

א השמ,
משל, י, ל, י,
לא, י. הכה.
כשב, כחבו.
כשב, כחבו.
ומאה:

ב הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ,
וְהִיא בֵּית הַשְּׁלָחִין אוֹ בֵּית הָאִילָן,
יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן,
אֵינוֹ מְנֻכֶּה לוֹ מִן הֶחְכּוֹרוֹ.
אִם אָמַר לוֹ הֶכֵר לִי שְׂדֵה בֵּית הַשְּׁלָחִין זֶה
אוֹ שְׂדֵה בֵּית הָאִילָן זֶה,
יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן, מְנֻכֶּה לוֹ מִן הֶחְכּוֹרוֹ:

ב השמ,
ובהאבה,
יהוה,
אמלמח.
אאלחלשבהז
אשבהז,
יהוה, מלמח:

ג הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְהוֹבִירָה,
שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת וְנוֹתֵן לוֹ,
שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לוֹ, אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבִיד, אֲשַׁלֵּם בְּמֵיטְבָא:

ג השמו,
שאכרלול,
שכל, אאוא, אב:

ד הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ,
וְאָמַר לוֹ מָה אִכְפַּת לְךָ, הוֹאִיל וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ חֶכּוֹרָהּ,
אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לוֹ,
לְמָחָר אַתָּה יוֹצֵא מִמֶּנָּה, וּמַעֲלֶה לְפָנַי עֲשָׂבִים:

ד השמורל,
ולמאל, הונלח,
אשל, משלל,
לאימ, ולע:

ה הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא עָשָׂתָה, אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַעֲמִיד כְּרִי, חַיָּב לְטַפֵּל בָּהּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַה קִּצְבָּהּ בַּכְּרִי. אֶלָּא אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי נְפִילָה:

ה השמוע, איבכלכ, חלב. ארי, מקב. אאיבכנ:

ו הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׁדְּפָה, אִם מַכַּת מְדִינָה הִיא, מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ, אִם אֵינוֹ מַכַּת מְדִינָה, אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מִן חֲכוֹרוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ בְּמָעוֹת, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכוֹרוֹ:

ו השמוחאנ, אממה, מלמח, אאמם, אמלמח. **ריא**, אקהב, בכוכאמלמ:

ז הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בַּעֲשָׂרָה כּוֹר חִטִּים לְשָׁנָה, לָקְתָה, נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ. הָיוּ חִטָּיהָ יָפוֹת, לֹא יֹאמַר לוֹ הֲרֵינִי לוֹקֵחַ מִן הַשּׁוּק, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ:

ז השמבכחל, ל, נלמ. החי, לילהלמה, אנלמ:

ח הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְזָרְעָהּ שְׂעֹרִים, לֹא יְזָרֶעֶנָּה חִטִּים, יְזָרֶעֶנָּה שְׂעֹרִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר. תְּבוּאָה, לֹא יְזָרֶעֶנָּה קִטְנִית, קִטְנִית, יְזָרֶעֶנָּה תְּבוּאָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר:

ח השמלש, ליח, ח, יש. **רשבגא**. ת, ליק, ק, ית. **רשבגא**:

ט הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מְעָטוֹת, לֹא יְזָרֶעֶנָּה פִּשְׁתָּן, וְאֵין לוֹ בְּקוֹרַת שִׁקְמָה. קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ לְשֶׁבַע שָׁנִים, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה יְזָרֶעֶנָּה פִּשְׁתָּן, וְיֵשׁ לוֹ בְּקוֹרַת שִׁקְמָה:

ט השמלם, ליפ, ולבש. קהלש, שריפ, ולבש:

י הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשֶׁבוּעַ אַחַת בְּשִׁבַּע מֵאוֹת זוּז, הַשְּׁבִיעִית מִן הַמְּנָיָן. קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ שֶׁבַע שָׁנִים בְּשִׁבַּע מֵאוֹת זוּז, אֵין הַשְּׁבִיעִית מִן הַמְּנָיָן:

י השמלאבמז, המה. קהששבמז, אהמה:

יא שָׁכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, שָׁכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם,
שָׁכִיר שָׁעוֹת גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם.
שָׁכִיר שַׁבָּת, שָׁכִיר חֹדֶשׁ, שָׁכִיר שָׁנָה, שָׁכִיר שָׁבוּעַ,
יָצָא בַיּוֹם, גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם,
יָצָא בַּלַּיְלָה, גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם:

יב אֶחָד שָׂכַר אָדָם וְאֶחָד שָׂכַר בְּהֵמָה וְאֶחָד שָׂכַר כֵּלִים,
יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ,
וְיֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם **לֹא** תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר.
אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ,
לֹא תְבָעוֹ, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו.
הִמְחָהוּ אֵצֶל חֲנָנִי אוֹ אֵצֶל שַׁלְחָנִי, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו.
שָׂכִיר, בִּזְמַנּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, עָבַר זְמַנּוֹ אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.
אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁתְּבָעוֹ, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.
גֵּר תּוֹשָׁב יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ,
וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם **לֹא** תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר:

יג הַמַּלֶּוֶה אֶת חֲבֵרוֹ, לֹא יְמַשְׁכְּנֶנּוּ אֶלָּא בְּבֵית דִּין,
וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵיתוֹ לִטֹּל מַשְׁכּוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בַּחוּץ תַּעֲמֹד.
הָיוּ לוֹ שְׁנֵי כֵלִים, נוֹטֵל אֶחָד וּמַנִּיחַ אֶחָד,
וּמַחֲזִיר אֶת הַכַּר בַּלַּיְלָה וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה בַּיּוֹם.
וְאִם מֵת, אֵינוֹ מַחֲזִיר לְיוֹרְשָׁיו.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,
אַף לְעַצְמוֹ אֵינוֹ מַחֲזִיר אֶלָּא עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם,
וּמִשְּׁלֹשִׁים יוֹם וּלְהַלָּן מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין.
אַלְמָנָה, בֵּין שֶׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שֶׁהִיא עֲשִׁירָה,
אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תַחְבֹּל בֶּגֶד אַלְמָנָה.
הַחוֹבֵל אֶת הָרֵחַיִם, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה,
וְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁנֵי כֵלִים, שֶׁנֶּאֱמַר **לֹא** יַחְבֹּל רֵחַיִם וָרָכֶב.

יא שיגכה, שלגכה,
ששגכהוה.
שש,שח,שש,שש,
יב, גכה,
יב, גכהוה:

יב אשאושבושכ,
יבמב**תש**,
ובמל**תפשאעב**.
א, בש,
לת, אעע.
האחאאש, אעע.
ש, בנו, עזאנו.
איעש, הזנו.
גתיבמב**תש**,
ובמל**תפשאעב**:

יג האח, ליאבד,
ויללמ, ש**בת**.
הלשכ, נואא,
ואהבוהב.
ומ, אמל.
רשבגא,
אלאמאעשי,
ויומבד.
א, בשעבשע,
אמא, ש**ותבא**.
האה, עבת,
ומשכ, **שלירו**.

וְלֹא רַחֲמִים וָרֶכֶב בִּלְבַד אָמְרוּ, ורובא,
אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ אֹכֶל נֶפֶשׁ, אכדשבאנ,
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל: שכנהח:

פרק י

א הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם שֶׁנָּפְלוּ, **א** הוששש,
שְׁנֵיהֶם חוֹלְקִים בָּעֵצִים וּבָאֲבָנִים וּבֶעָפָר, שחבוו,
וְרוֹאִים אֵילּוּ אֲבָנִים הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּבֵּר. ואאהל.
אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן מַכִּיר מִקְצָת אֲבָנָיו, אהאממא,
נוֹטְלָן וְעוֹלוֹת לוֹ מִן הַחֶשְׁבּוֹן: נולמה:

ב הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם, **ב** הושש,
נִפְחֲתָה הָעֲלִיָּה וְאֵין בַּעַל הַבַּיִת רוֹצֶה לְתַקֵּן, נהובהרל,
הֲרֵי בַעַל הָעֲלִיָּה יוֹרֵד וְדָר לְמַטָּה, הבהיול,
עַד שֶׁיְּתַקֵּן לוֹ אֶת הָעֲלִיָּה. עשלאה.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַתַּחְתּוֹן נוֹתֵן אֶת הַתִּקְרָה, **ריא**, הנאה,
וְהָעֶלְיוֹן אֶת הַמַּעֲזִיבָה: ואה:

ג הַבַּיִת וְהָעֲלִיָּה שֶׁל שְׁנַיִם שֶׁנָּפְלוּ, **ג** הוששש,
אָמַר בַּעַל הָעֲלִיָּה לְבַעַל הַבַּיִת לִבְנוֹת, אבהלהל,
וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִבְנוֹת, וארל,
הֲרֵי בַעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת וְדָר בְּתוֹכוֹ הבהבאהוב
עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת יְצִיאוֹתָיו. עשלאי.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, **ריא**,
אַף זֶה דָּר בְּתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ, צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר, אזדבשח, צללש,
אֶלָּא בַּעַל הָעֲלִיָּה בּוֹנֶה אֶת הַבַּיִת וְאֶת הָעֲלִיָּה אבהבאהוה
וּמְקָרֶה אֶת הָעֲלִיָּה, ואה,
וְיוֹשֵׁב בַּבַּיִת עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת יְצִיאוֹתָיו: ובעשלאי:

ד וְכֵן בֵּית הַבַּד שֶׁהוּא בָנוּי בְּסֶלַע, ד ובהשבב,
וְגַגָּה אַחַת עַל גַּבָּיו, וְנִפְחַת, ואעג, ו,
הֲרֵי בַעַל הַגַּגָּה יוֹרֵד וְזוֹרֵעַ לְמַטָּה הבהיול
עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לְבֵית בַּדּוֹ כִּפִּין. עשלבכ.
הַכֹּתֶל וְהָאִילָן שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ, הושלהו,
פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. פמ.
נָתְנוּ לוֹ זְמַן לָקֹץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתֹּר אֶת הַכֹּתֶל, נלזלאהואה,
וְנָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן, פָּטוּר, לְאַחַר הַזְּמַן, חַיָּב: ובה, פ, לה, ח:

ה מִי שֶׁהָיָה כּוֹתְלוֹ סָמוּךְ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ וְנָפַל, ה משכסלחו,
וְאָמַר לוֹ פַּנֵּה אֲבָנֶיךָ, וְאָמַר לוֹ הַגִּיעוֹךְ, ולפא, ולה,
אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אשל.
מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו אָמַר לוֹ הֵילָךְ אֶת יְצִיאוֹתַיִךְ מעאלהאי
וַאֲנִי אֶטֹּל אֶת שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. ואאש, אשל.
הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ, האהלעבו,
וְאָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי, ולתלש,
וְאָמַר לוֹ טֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ בִּשְׂכָרֶךָ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. ולטמשב, אשל.
מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו וְאָמַר לוֹ הֵילָךְ שְׂכָרֶךָ מעולהש
וַאֲנִי אֶטֹּל אֶת שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. ואאש, אשל.
הַמּוֹצִיא זָבֶל לִרְשׁוּת הָרַבִּים, הזלה,
הַמּוֹצִיא מוֹצִיא וְהַמַּזְבֵּל מְזַבֵּל. המומ.
אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים. אשטבה, ולל.
אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לְבֵנִים. אגטבה, אלל.
הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הבה,
הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה. האמוב.
וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק. וה, ממש.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**,
אַף מְתַקֵּן הוּא אֶת מְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים יוֹם: אמהאמלשי:

ו שְׁתֵּי גְּנוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ וְהַיָּרָק בֵּינָתַיִם,
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שֶׁל עֶלְיוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל תַּחְתּוֹן.
אָמַר רַבִּי מֵאִיר,
אִם יָרְצָה הָעֶלְיוֹן לִסַּח אֶת עֲפָרוֹ אֵין כָּאן יָרָק.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,
אִם יָרְצָה הַתַּחְתּוֹן לְמַלְאוֹת אֶת גִּנָּתוֹ אֵין כָּאן יָרָק.
אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מֵאַחַר שֶׁשְּׁנֵיהֶן יְכוֹלִין לִמְחוֹת זֶה עַל זֶה,
רוֹאִין מֵהֵיכָן יָרָק זֶה חָי.
אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן,
כָּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטֹּל, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ,
וְהַשְּׁאָר שֶׁל תַּחְתּוֹן:

ו שגזעגזוב,
רמא,שע.ריא,שת.
ארמ,
איהלאעאכי.
ארי,
איהלאגאכי.
ארמ, משילזעז,
רמיזח.
ארש,
כשילאיו, ההש,
ושת:

סְלִיק מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא

שמות הספרים ומחבריהם
הנזכרים בכרך זה

פיה"מ לרמב"ם (פירוש המשניות להרמב"ם) - הוא חיבורו המקיף של הרמב"ם על ששת סדרי המשנה. פירוש זה הוא היחיד מתקופת הראשונים המקיף את כל מסכתות המשנה. והוא החיבור הראשון שהרמב"ם הפיץ ברבים. כתיבת פיהמ"ש ארכה שבע שנים. והתחילה בשנת ד' אלפים תתקכ"א [כשהיה בס"ה בן כ"ג שנים] ונסתיימה בשנת ד'תתקכ"ח, בהיותו בן שלושים. הוא נכתב במהלך נדודיו של הרמב"ם. תחילתו בפאס שבמרוקו, לשם נמלט עם משפחתו מקורדובה, וסיומו בפוסטאט שבמצרים, שם קבע את מושבו, וחלקו נכתב גם במהלך הפלגה באניות.

במבוא לפירושו כתב שדרכו לקצר בלשון, 'שאין פירושינו לבונן אבנים אלא לבונן מי שיש לו לב להבין'.

בתחילת הפירוש ישנה הקדמה מפורסמת שבה הרמב"ם סוקר את השתלשלות התורה שבעל פה, בתחילת 'פרק חלק' במסכת סנהדרין ישנו פירוש ארוך שזכה לשם 'הקדמת הרמב"ם לפרק חלק', בה הוא מבאר את שלושה עשר עיקרי האמונה וענייני שכר ועונש. למסכת אבות כתב הרמב"ם הקדמה שזכתה לשם 'שמונה פרקים לרמב"ם', בה הרמב"ם סוקר את מבנה נפש האדם, טעמי המצוות, תורת הנבואה, ידיעת השם ונושאים נוספים.

הפירוש נכתב בשפה הערבית ותורגם ללשון הקדש על ידי חכמים שונים בדורו של הרשב"א ובעידודו.

רע"ב - רבינו עובדיה מברטנורא (נולד סביבות שנת ה' אלפים ר' ונפטר לערך שנת ע"ר).

נולד באיטליה, ככל הנראה בעיר ברטנורו, היה תלמיד מהר"י קולון. שימש כרב בכמה קהילות עד שנת רמ"ו שהחליט לעזוב הגולה ולעלות לירושלים. בא' בכסלו רמ"ו החל במסעו לארץ ישראל. המסע ארך יותר משנתיים. וביום י"ג ניסן שנת רמ"ח בא לעיה"ק ירושלים.

הרדב"ז בתשובותיו (סי' ת"ק) כתב עליו שהיה מפורסם בחכמה וראש לכל רבני ירושלים.

רבנו עובדיה נפטר בירושלים ונקבר במערה קטנה למרגלות הר הזיתים.

פירושו על שישה סדרי המשנה נדפס בראשונה בדפוס ויניציא בשנת ש"ח - ש"ט, והוא כולל כמעט בכל הוצאות המשניות עד היום. כל גדולי הדורות הבאים אחריו מביאים דבריו ומפלפלים בהם. פירושו על המשנה נתקבל בכל תפוצות ישראל כעין פירושו של רש"י על הש"ס.

תוי"ט (תוספות יום טוב) - רבי גרשון שאול יום-טוב ליפמן הלוי הלר ולרשטיין (ה'של"ט - ו' באלול ה'תי"ד).

נולד בוולרשטיין שבבוואריה לאביו ר' נתן ב"ר משה וולרשטיין. היה מצאצאי רש"י. אביו נפטר קודם לידתו, ונתגדל אצל זקנו ר' משה וולרשטיין שהיה הרב הכולל למדינת אשכנז. למד בישיבת ר' יעקב גינצבורג בעיר פרידבורג, ואח"כ בפראג בישיבתו של המהר"ל מפראג. בן ח"י שנים התמנה לדיין בפראג. בשנת שצ"ז נתמנה לרב הכולל בפראג.

חיבורו העיקרי הוא 'תוספות יום טוב' שנדפס לרוב עם המשניות, ונחשב לאחד הפירושים החשובים על המשניות. החיבור נכתב כחיזוק לתקנת רבו המהר"ל שתיקן לימוד פרק משנה יומי. סיים החיבור בשנת ה' שע"ה, כמו שנראה מהסכמת השל"ה הקדוש על חיבורו.

סבל רבות במשך ימי חייו מהלשנות ואף נגזר עליו גזר דין מוות, אולם לאחר תחינות ובקשות חנן אותו הקיסר ושחררו תמורת קנס נכבד והגבלת פעילותו. את יום מאסרו, ה' בתמוז, קבע כתענית לצאצאיו. על מאורעותיו חבר קונטרס 'מגילת איבה'. כמו כן חיבר ספר על פסקי הרא"ש למסכת ברכות, הלכות קטנות, מסכת חולין, מסכת בכורות ומסכת נדה. בתחילה קרא לחיבוריו אלו מעדני מלך ולחם חמודות. אולם במהדורה הבאה שינה את שם ספרו למעדני יום טוב ודברי חמודות 'משום מעשה שהיה'.

לאחר גזירות השמד האיומות בשנות ת"ח ות"ט התענה הגאון בעל תוספות יו"ט וביקש רחמים להודיע מה זה ועל מה זה נענשו כלל ישראל בעונשים קשים ומרים כאלו, ונגזרה גזירת חרב ואבדן על רבבות אלפי ישראל. והשיבו לו בחלום, כי הגזירה באה מחמת שמזלזלים בקדושת ביהכנ"ס וביהמ"ד. ומדברים דיבורי חול בביהמ"ד, ועל ידי שדיברו בביהכנ"ס ובביהמ"ד פגמו באות וא"ו של 'דבור' ונעשה 'דֶבֶר' רח"ל. וכשנודע לו זאת, תיקן התוספות יו"ט לעשות מי שבירך למי שאינו מדבר בשעת התפילה. והיה מעורר ומזהיר הרבה את חומר האיסור לאלו שמדברים בביהכנ"ס ובביהמ"ד.

גר"א - הגאון מוילנא רבי אליהו בן שלמה זלמן (ט"ו בניסן ה'ת"פ- י"ט בתשרי ה'תקנ"ח).

פירושו על סדר זרעים נערך ונסדר על ידי תלמידיו, ונדפס בסוף משניות וילנא בשם ספר שנות אליהו. הספר נחלק לשנים כשחלק אחד הוא ביאור קצר וחלק האחר נקרא פירוש הארוך. בסדר זרעים שבש"ס הוצאת עוז והדר נדפסו ביאורים אלו בשם שנות אליהו פירוש הקצר ושנות אליהו פירוש הארוך.

גרח"ק (הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א) - בכרך זה הכוונה לפירושו על הירושלמי שנדפס לאחרונה בירושלמי שבהוצאת עוז והדר.

הו"ע (הון עשיר) - מאת הרב הקדוש רפאל עמנואל חי ריקי. נולד ט"ו בתמוז ה'תמ"ח, נהרג על קידוש השם - א' באדר ה'תק"ג, היה רב מקובל ופייטן. נודע בעיקר על שם חיבורו 'משנת חסידים' והוא סידור וביאור כל ענייני קבלה שבכתבי האריז"ל.

חידושי מהרי"ח - לרבי יואל חסיד ז"ל מאמטשיסלאוו, מתלמידי או ממקורבי הגר"א זצ"ל. נדפס פעם ראשונה בשנת תקס"ב בהוצאת משניות דובראוונא, כנראה זמן קצר אחר פטירתו.

כס"מ / כ"מ (כסף משנה) - על הרמב"ם. חיברו רבי יוסף קארו בעל בית יוסף על הטור ומחבר השולחן ערוך. ה'בית יוסף' נולד בשנת ה' רמ"ח, בספרד, וגורש משם עם שאר מגורשי ספרד בשנת רנ"ב בהיותו בן ארבע. לבסוף עלה לארץ ישראל ונתיישב בצפת. נפטר שם בשנת - ה' של"ה, ושם מנוחתו כבוד.

לחם שמים - הגריעב"ץ.

רבי יעקב בן צבי (הירש אשכנזי) עמדין, נולד בשנת ה"א תנ"ז לאביו ה'חכם צבי', ונפטר בשנת ה"א תקל"ו. חיבר ספרים רבים, מהמפורסמים שבהם הם תשובותיו להלכה שקרא בשם שאילת יעב"ץ, סידורו סידור בית יעקב, מור וקציעה על שו"ע אורח חיים. לחם שמים הוא חיבורו על משניות.

מהר"א פולדא - רבי אליהו ב"ר יהודה לייב פורקן מפולדא [מההרא"ף, רא"ף; נולד סמוך לשנת תט"ו בווישניצה שבפולין, ונפטר בד' אדר א' בשנת תצ"א, ומנוחתו כבוד בפרנקפורט דמיין].

היה רב בקהילת פולדה שבגרמניה. חיבר פירוש מקיף על סדר זרעים, מסכת שקלים ושלוש בבות נזיקין מהתלמוד הירושלמי, פירושו נחשב מאד וכעת נדפס על הדף בהוצאת ירושלמי שעל ידי עוז והדר.

מהר"י קורקוס - פירוש על הרמב"ם מרבי יוסף קורקוס. נולד בספרד לפני הגרוש בשנת רנ"ב, לאחר הגרוש נדד למצרים, ולבסוף הגיע לירושלים. כתב ספרו בסביבות שנת ה' אלפים ש'. אין ידוע זמן פטירתו.

פירושו נכתב על ארבעת הספרים של משנה תורה העוסקים במצוות שאינן נוהגות בזמן הזה או שאינן נוהגות בחו"ל: זרעים, עבודה, קרבנות, טהרה. על ספרים אלו, ה'מגיד משנה' לא חיבר את פירושו, וככל הנראה הר"י קורקוס רצה להשלים את הפירוש. פירושו נדפס במהדורת רמב"ם שבהוצאת שבתי פרנקל, אולם רוב חיבורו על ספר טהרה נאבד ממנו.

מהר"ם חאגיז - נולד בירושלים בשנת תל"ב לאביו רבי יעקב חאגיז. בהיותו בן שנתיים נפטר אביו, והוא גדל בבית אבי אמו רבי משה גאלאנטי (השני, נכדו של רבי משה בן מרדכי גאלאנטי). בשנת תמ"ט נסע לשליחות לחו"ל וחזר רק בשנת תצ"ח והתיישב בצפת. יש אומרים שנפטר בצפת ויש אומרים שנפטר בביירות והובא לקבורה בצידון. כנראה נפטר בגיל 90, בסביבות שנת תקכ"ב.

חיבר ספרים הרבה, ובתוכם: לקט הקמח- שו"ת על אורח חיים, יורה דעה ואבן העזר. לקט הקמח- על המשניות. משנת חכמים- על מ"ח קנייני תרה, שפת אמת- על מעלת ארץ ישראל וקדושתה אף בזמן הזה. בספר תוקף את המזלזלים בקדושת הארץ בזמן הזה, ואומר כי קדושתה נצחית.

מים חיים - רבי חזקיה די סילוא בעל פרי חדש.

נולד בשנת ה' תט"ז בליוורנו (איטליה) ונפטר בסביבות שנת תנ"ז בהיותו רק בן שלשים ותשע שנה, ומנו"כ בהר הזיתים. עלה לארץ ישראל בגיל 20 והתיישב בירושלים. שם למד מפי מהר"ם גאלאנטי (בן רבי יהונתן שהיה בנו של רבי משה גאלאנטי הראשון). לאחר שבעל "אור החיים" הקדוש כתב את הספר "פרי תואר" בו הינו משיג על ה"פרי חדש", השתטח על קברו וביקש מחילה. מספריו: מים חיים, חידושים על הש"ס. ופרי חדש, על שולחן ערוך

מלא"ש (מלאכת שלמה) - מאת הרב שלמה עדני, נולד בסביבות שנת שכ"ז ונפטר שנת שפ"ה, ומנו"כ בבית העלמין העתיקה שבחברון.

היה תלמיד הרב חיים ויטאל ומה"ר בצלאל אשכנזי מחבר השיטה מקובצת, את הספר מלאכת שלמה על ששה סדרי משנה החל לכתוב משנת שמ"ט בהיותו בן כ"ב שנים וסיים אותו בשנת שפ"ב.

מ"ר (משנה ראשונה) על סדר זרעים - חיברו הרב אפרים יצחק מעיר דאברימיל, נולד בשנת תקכ"ב. נכד המהר"ן חיות. חיבר חיבור דומה על סדר טהרות וקרא שמו משנה אחרונה. פירושו נתקבל אצל כל גדולי הדורות הבאים אחריו שמרבים להביא דבריו.

פנ"מ / פ"מ (פני משה) - על הירושלמי חיברו הרב משה מרגלית נולד בקיידן שבליטא בסביבות שנת תע"ד - נפטר י"ב בטבת תקמ"א.

י"א שהיה אחד מרבותיו של הגאון מווילנא. פירושו על הירושלמי נחשב לאחד משני הפירושים החשובים ביותר על הירושלמי, ונדפס בכל המהדורות על הדף, לצד פירוש קרבן העדה. פירושו מחולק לשני חלקים: 'פני משה' - פירוש על הדף המפרש את פשט הירושלמי, ו'מראה הפנים' - הרחבות ועיונים, כעין תוספות. הוא מעיד: 'הפירוש על ש"ס הזה שפירשתי הוא אחרי החקירה והעיון והשקידה והיגיעה כי רבה, בערב היא באה ובבוקר היא שבה, לחקור ולעיין ולחפש בכל חדרי הש"ס הזה ובכל התוספתא ובכל חדרי הש"ס הבבלי עם שיטות הגאונים ז"ל ופירושיהן כפי אשר השיגה ידי וכחי...'.

רא"ש (רבינו אשר) - נולד בשנת ה' אלפים י'. נפטר בשנת פ"ז.

נולד לאביו רבי יחיאל ב"ר אורי, באשכנז. למד מפי מהר"ם מרוטנבורג ולאחר פטירתו מפי ממשיכו רבי עזריאל ב"ר יחיאל. בעקבות רדיפות נגד היהודים באשכנז, ברח הרא"ש לספרד בשנת ס"ג, ושם התקבל בכבוד רב על ידי הרשב"א בברצלונה, ומאוחר יותר התמנה לרב העיר הגדולה טולדו. לאחר פטירת הרשב"א נחשב הרא"ש לפוסק הדור בספרד. הוא השאיר אחריו יותר מאלף תשובות. רבי יוסף קארו בספרו שולחן ערוך, מתבסס בעיקר על 'שלושה עמודי הוראה': הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש. נפטר בשנת פ"ז [ולפי ספר שלשלת הקבלה נפטר בשנת ע"ד] בטולדו שבספרד.

עשה פירוש למשניות מסדרי זרעים וטהרות, בש"ס וילנא נדפס פירושו בסוף מסכת ברכות ובסוף מסכת נדה יחד עם פירושם של הר"ש והרמב"ם.

רבינו יונה - הוא רבינו יונה גירונדי, נפטר - כ"ח בחשוון ה'כ"ד.

ביאוריו על הרי"ף שנדפסו במסת ברכות מכונה בשם נמוקי תלמידי רבינו יונה, מחמת שתלמידיו אספו וסידרו דבריו, ולכן מוזכרים בהרבה ספרים על ידי הראשי תיבות - תר"י.

חיבר ספרים רבים ובתוכם ספר מוסר הנודע 'שערי תשובה'. הרמב"ן נמנה בין רבותיו, והרשב"א היה נמנה בין תלמידיו הרבים.

רדב"ז - נולד בספרד לרבי שלמה בן זמרא בשנת ה'ר"מ. בשנת ה'רנ"ב, בזמן גירוש ספרד גורש עם משפחתו, והתיישב בצפת. למד מפי רבי יוסף טאיטצאק, רבי לוי בן חביב (המהרלב"ח) ורבי יוסף סאראגוסי.

בשנת ה'רע"ב או ה'רע"ג התיישב במצרים, שם ייסד ישיבה גדולה, ממנה יצאו גדולי עולם, ביניהם האר"י ז"ל ורבי בצלאל אשכנזי בעל השיטה מקובצת.

בשנת שי"ג עזב את מצרים ועלה לירושלים ומשם חזר לצפת. הרדב"ז היה מגדולי הפוסקים בדורו, וענה תשובות בהלכה לכל רחבי העולם. מועד פטירתו שנוי במחלוקת יש אומרים שחי קרוב ל-110 שנה ונפטר בכ"א בחשוון שנת שמ"ט, ויש אומרים כי הוא נפטר בשנת של"ד, קרוב לגיל 95. הוא נקבר במערה בבית העלמין העתיק בצפת.

השאיר אחריו אלפי תשובות הידועים בשם תשובות רדב"ז. וכן פירוש על כמה מספרי יד החזקה של הרמב"ם.

ריבמ"ץ (רבי יצחק בן מלכי צדק מסיפונט) - ד' תת"ן - ד' תתק"כ.

חי באזור סיפונטו שבאיטליה. לידינו הגיע פירושו לסדר זרעים בלבד. רבי שמשון משאנץ הרבה להשתמש בפירושיו, וקטעים מהם מופיעים גם בספר הישר של רבנו תם, בן דורו של רבי יצחק.

פירושו נדפס בש"ס וילנא יחד עם פירושם של הר"ש הרא"ש והרמב"ם.

רמ"ז (רבינו משה בן מרדכי זַפּוּת) - ידוע בכינויו הרמ"ז, נולד באמסטרדם, סביבות שנת שפ"ה ונפטר במנטובה, ט"ז בתשרי ה'תנ"ח.

קול הרמ"ז, פירושו על המשניות, נדפס לראשונה באמשטרדם בשנת תע"ט, כעשרים שנה אחר פטירתו. הרמ"ז כיהן כרב קהילת מנטובה וראש ישיבה בה ובונציה, והוא נחשב לאחד מגדולי המקובלים ביהדות איטליה.

רע"א (רבי עקיבא איגר) - בכרך זה ע"פ רוב הכוונה לתוספות רע"א שנדפסו על גליון משניות דפוס וילנא. רבי עקיבא איגר נולד בעיר אייזנשטאדט י"ד חשון תקכ"ב ונפטר בעיר פוזנא י"ג תשרי תקצ"ח. תוספות רע"א על משניות נדפסו לראשונה באלטונא כמה שנים אחר פטירתו.

ר"ש (רבי שמשון משאנץ) - מגדולי בעלי התוספות בצרפת. נולד בסביבות ד' תתק"י, ונפטר קרוב לשנת ד' תתק"ן.

נולד לרבי אברהם, בנו של רבי שמשון ב"ר יוסף, המכונה 'הר"ש מפלייזא הזקן'. למד מפי רבנו תם, אך רבו המובהק היה רבי יצחק ב"ר שמואל הזקן מדנפיר - ר"י הזקן. חיבר פירוש לסדר זרעים ולסדר טהרות, עליהם אין תלמוד בבלי, למעט מסכתות ברכות ונידה, עליהן לא כתב פירוש מפני שיש עליהן גמרא. בפירושו מביא לרוב את הירושלמי למסכתות מסדר זרעים, ואת התוספתא לסדר טהרות, ומפרשן ומפלפל בהם.

בשנת ד'תתקע"א, כשגברו הרדיפות על יהודי צרפת, עלה לארץ ישראל, יחד עם כשלוש מאות רבנים ונכבדים מצרפת, פרובנס ואנגליה [בהם רבינו יהונתן מלוניל], במה שנודע כ'עליית בעלי התוספות'. ישב בירושלים זמן מה, ומכאן כינויו 'איש ירושלים', והשתקע בעכו. נפטר קרוב לשנת ד'תתק"ץ, ונקבר על פי המסורת בחיפה, בבית הקברות העתיק הסמוך לקברו של האמורא רבי אבדימי דמן חיפה.

פירושו על זרעים נדפס בש"ס וילנא בסוף מסכת ברכות, ופירושו על טהרות נדפס בסוף מסכת נדה.

רש"ס (רבי שלמה סיריליו או סירליאו) - זמן לידתו לא נודע במדויק אבל היה קודם שנת רנ"ב, נפטר בסביבות שנת ש"ל.

היה ממגורשי ספרד ומחכמי צפת וירושלים מראשוני מפרשי התלמוד הירושלמי. זמן ומקום לידתו אינם ידועים במדויק. ידוע שגורש מספרד, על פי עדותו בהקדמתו לפירושו לירושלמי, ומכאן שנולד לפני שנת הגירוש שהיה בשנת ה'רנ"ב.

לאחר הגירוש הגיע רש"ס לקושטא, שם למד אצל רבי אליהו בן רבי בנימין הלוי מחבר שו"ת זקן אהרן, מגדולי רבני טורקיה. כעבור מספר שנים עבר לסלוניקי, שם למד אצל רבי יעקב בן חביב מחבר הספר עין יעקב על אגדות הש"ס ובנו, רבי לוי בן חביב.

בסביבות שנת ש' עלה לארץ ישראל והתיישב בצפת, שם ישבו אז רבי יוסף קארו, רבי יעקב בירב, רבי שלמה אלקבץ והמבי"ט. בסביבות שנת ש"ו עלה מצפת לירושלים, שם התמנה לכהן כרב העיר ואב בית הדין לאחר פטירתו של המהרלב"ח, וכן עמד בראשות ישיבה גדולה. ושם השלים את פירושו. פירושו מקיף את כל סדר זרעים וכן את מסכת שקלים.

רש"ש - רבי שמואל שטראשין ה'תקנ"ד - ה'תרל"ב.

חיבר הגהות וחידושים על כל מסכתות המשנה והתלמוד הבבלי. החיבור נדפס בסוף כרכי התלמוד שנדפסו על ידי דפוס ראם בווילנה, שהיה שייך לנכדיו. חיבר גם פירושים על מדרש רבה ומשנה תורה לרמב"ם.

ש"ל (שושנים לדוד) - מאת רבי דוד חיים פַּאְרְדוֹ. נולד בונציה א' בניסן תע"ח, ונפטר בירושלים - י"ב בסיוון תק"נ,

חיבר גם שאר ספרים ידועים ומפורסמים, בהם חסדי דוד על התוספתא, משכיל לדוד על פירש"י על התורה, ועוד הרבה. בשנת תקמ"א נטש את מקום מגוריו והחל

במסעו אל ארץ ישראל, אליה הגיע בשנת תקמ"ב. הוא קבע את מושבו בירושלים וזמן קצר לאחר בואו הוזמן לכהן כחבר בבית הדין של המהרי"ט אלגאזי. בירושלים חיבר את פירושו לספרי 'ספרי דבי רב'. בספרו זה מדבר הרבה בשבח תורת ארץ ישראל. מנו"כ בהר הזיתים.

תא"ש (תוספות אנשי שם) - לסדרי זרעים וטהרות.

נדפס לראשונה במשניות הוצאת ראם דפוס וילנא, והוא ילקוט נפלא מבחירי מבארי המשנה ומפרשיה. על פי רוב מופיע גם שם הספר ממנו נלקח הביאור.

תו"ח (תוספות חדשים) - נדפסו במשניות אמשטרדם שנת תקל"ה.

בהסכמת הגאון שאול הלוי אבד"ק האג כתב שהם איסוף של חידושים מגאוני הארץ ובפרט מהרב שמשון חסיד זצ"ל מאלטונא [מחבר ספר נזירות שמשון על שו"ע או"ח], ובתוכם אב"ד אמשטרדם ר' שאול ב"ר אריה ליב לעוועגשטאם [מחבר ספר בנין אריאל על התורה]. ואכן בסוף הרבה קטעים מופיע שם כגון 'ממהרש"ח' [ר' שמשון חסיד], וכן 'ממה"ר שאול', לפעמים גם מביא מספר שושנים לדוד ועוד מפרשי המשנה שהיו סמוך לזמנו. בקטעים שלא מובא בחתימתם מקור, לא ברור אם הם ממוהרש"ח או דברי המאסף מוהר"א געטשליק ואניפרידן שכתב בהקדמתו שמקום הניחו לי באיזה מקומות אמרתי עם הספר להעלותם לזיכרון.

תפא"י (תפארת ישראל) - מאת הרב ישראל לפישיץ בן הרב גדליה לפישיץ נולד בשנת ה'תקמ"ב - נפטר בדנציג שבגרמניה ג' בתשרי ה'תרכ"א, היה מגדולי חכמי אשכנז. כיהן כאב"ד בוורונקי, חזדייש ודנציג.

תפילה לאומרה אחרי לימוד המשניות לעילוי נשמה:

(הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל)

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפלה קצרה

כתוב בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא מירושלים עיה"ק, סוף מכתב ד') שבעיה"ק ירושלים תובב"א יש אומרים רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פב"פ'

ולא יותר, וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצרה, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב.

תפילה אחר הלימוד לזכר

קודם לימוד המשניות אומרים:

הריני לומד פרק משניות זה לקיים מצות עשה של תלמוד תורה,
ויהי רצון שיהיה לזכות נשמת (פב"פ)

תפלה לאומרה לאחר הלימוד

אָנָּא אֲדֹנָי מָלֵא רַחֲמִים, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ יִהְיֶה נָּא לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ תּוֹרָתֵנוּ וּתְפִילָּתֵנוּ בַּעֲבוּר נִשְׁמַת (פלוני בן פלוני ופלונית) וּגְמוֹל נָא עִמָּהּ בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל לְפָתוֹחַ לָהּ שַׁעֲרֵי רַחֲמִים וָחֶסֶד וְשַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן, וּתְקַבֵּל אוֹתָהּ בְּאַהֲבָה וּבְחִיבָּה, וּשְׁלַח לָהּ מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים לְהוֹלִיכָהּ וּלְהוֹשִׁיבָהּ תַּחַת עֵץ הַחַיִּים, אֲצֶל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַצַּדְקָנִיּוֹת, חֲסִידִים וַחֲסִידוֹת, לֵיהָנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתְךָ, לְהַשְׁבִּיעָהּ מִטּוּבְךָ הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים. וְהָגוּף יָנוּחַ בַּקֶּבֶר בִּמְנוּחָה נְכוֹנָה, בְּחֶדְוָה וּבְשִׂמְחָה וְשָׁלוֹם, כִּדְכְתִיב: 'יָבוֹא שָׁלוֹם, יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הוֹלֵךְ נְכוֹחוֹ', וּכְתִיב: 'יַעֲלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם', וּכְתִיב: 'אִם תִּשְׁכַּב, לֹא תִפָּחֵד, וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ'. וְתִשְׁמוֹר אוֹתוֹ מֵחִיבּוּט הַקֶּבֶר וּמֵרִמָּה וְתוֹלֵעָה, וְתִסְלַח וְתִמְחוֹל לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וּזְכוֹר לוֹ זְכוּיוֹתָיו וְצִדְקוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, וְתַשְׁפִּיעַ לוֹ מִנִּשְׁמָתוֹ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר מֵרוֹב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים, דִּכְתִיב: 'מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ', וּכְתִיב: 'שׁוֹמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה', וּתְשַׁכְּנוֹ בֶּטַח בָּדָד, וְשַׁאֲנַן מִפַּחַד רָעָה, וְאַל תֵּרָאֶה פְּנֵי גֵיהִנּוֹם. וְנִשְׁמָתוֹ תִּהְא צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתוֹ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם כָּל מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. אָמֵן.

תפילה אחר הלימוד לנקבה

קודם לימוד המשניות אומרים:

הריני לומד פרק משניות זה לקיים מצות עשה של תלמוד תורה, ויהי רצון שיהיה לזכות נשמת (פב"פ)

תפלה לאומרה לאחר הלימוד

אָנָּא אֲדֹנָי מָלֵא רַחֲמִים, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ יִהְיֶה נָא לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ תּוֹרָתֵנוּ וּתְפִילָּתֵנוּ בַּעֲבוּר נִשְׁמַת (פלונית בת פלוני ופלונית) וּגְמוֹל נָא עִמָּהּ בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל לִפְתּוֹחַ לָהּ שַׁעֲרֵי רַחֲמִים וָחֶסֶד וְשַׁעֲרֵי גַן עֵדֶן, וּתְקַבֵּל אוֹתָהּ בְּאַהֲבָה וּבְחִיבָּה, וּשְׁלַח לָהּ מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים לְהוֹלִיכָהּ וּלְהוֹשִׁיבָהּ תַּחַת עֵץ הַחַיִּים, אֵצֶל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַצִּדְקָנִיּוֹת, חֲסִידִים וַחֲסִידוֹת, לֵיהָנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתְךָ, לְהַשְׂבִּיעָהּ מִטּוּבְךָ הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים. וְהַגּוּף יָנוּחַ בַּקֶּבֶר בִּמְנוּחָה נְכוֹנָה, בְּחֶדְוָה וּבְשִׂמְחָה וְשָׁלוֹם, כְּדִכְתִיב: 'יָבוֹא שָׁלוֹם, יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הוֹלֵךְ נְכוֹחוֹ', וּכְתִיב: 'יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם', וּכְתִיב: 'אִם תִּשְׁכַּב, לֹא תִּפְחָד, וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ'. וְתִשְׁמוֹר אוֹתָהּ מֵחִיבּוּט הַקֶּבֶר וּמֵרִימָּה וְתוֹלֵעָה, וְתִסְלַח וְתִמְחוֹל לָהּ עַל כָּל פִּשְׁעֶיהָ, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, וּזְכוֹר לָהּ זְכוּיוֹתֶיהָ וְצִדְקוֹתֶיהָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה, וְתַשְׁפִּיעַ לָהּ מִנִּשְׁמָתָהּ לְדַשֵּׁן עַצְמוֹתֶיהָ בַּקֶּבֶר מֵרוֹב טּוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים, דִּכְתִיב: 'מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִיְרֵאֶיךָ', וּכְתִיב: 'שׁוֹמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה', וּתִשְׁכּוֹן בֶּטַח בָּדָד, וְשַׁאֲנָן מִפַּחַד רָעָה, וְאַל תִּרְאֶה פְּנֵי גֵיהִנּוֹם. וְנִשְׁמָתָהּ תְּהֵא צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וּלְהַחֲיוֹתָהּ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים עִם כָּל מֵתֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים. אָמֵן.

סדר ברכת המזון

בחוֹל אומרים

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן. עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ, תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ. כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה, שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן. אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר יְהוָה, עַל אַדְמַת נֵכָר. אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. זְכֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלָם, הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ. בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה, אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ. אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע.

בשבת אומרים

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים. אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה. הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הָיִינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ. הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע. בֹּא יָבֹא בְרִנָּה. נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו.

אם מברכים בזימון המברך אומר:

רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ: (רַבּוֹתַי מִיר וְוועלֶען בָּענְטשֶׁן)

המסובים עונים: יְהִי שֵׁם אֲדֹנָי מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

המברך אומר: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי נְבָרֵךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

המסובים עונים: בָּרוּךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַזָּן אֶת הַכֹּל:

קטז

נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה. וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

(בחנוכה ופורים אומרים כאן ועל הנסים, ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר:

הָרַחֲמָן, הוּא יַעֲשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה: בימי וכו':)

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת. שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. מִנַּעַר וְעַד זָקֵן. טַף וְנָשִׁים. בְּיוֹם אֶחָד. בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ.
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכָּתוּב.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רַחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל
צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת
הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רְעֵנוּ זוּנֵנוּ
פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל
צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם
וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה. הַפְּתוּחָה. הַקְּדוֹשָׁה
וְהָרְחָבָה. שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת אומרים: רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי
הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת בּוֹ
וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְּהֵא
צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ וְהַרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ
וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בראש חדש וביום טוב ובחול המועד אומרים:
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ
וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן
כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם:

לראש חודש:	לפסח:	לשבועות:
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה:	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה:

לסוכות:	לשמ"ע ולש"ת:	לראש השנה:
חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה:	שְׁמִינִי חָג הָעֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה:	בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה
וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אָבִינוּ. מַלְכֵּנוּ. אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח. הַצָּלָה וְהַצְלָחָה. בְּרָכָה וִישׁוּעָה. נֶחָמָה. פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוּב. וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ. אמן:

הָרַחֲמָן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבֹּר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (ואם סמוך על שלחן עצמו יאמר: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זַרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בַּכֹּל. מִכֹּל. כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה. וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
לראש חדש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:
לראש השנה: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
לסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

בחול: מַגְדִּיל (ביום שיש בו מוסף אומר: מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְרְאוּ אֶת יְהוָה קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

סדר ברכת המזון
לעדות המזרח

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הַזָּן אוֹתָנוּ וְאֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד בְּרִיווַח וּבְרַחֲמִים רַבִּים. נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וְשֶׁלְחָנוֹ עָרוּךְ לַכֹּל וְהֵתְקִין מִחְיָה וּמָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בְּרַחֲמָיו וּבְרוֹב חֲסָדָיו כָּאָמוּר. **פּוֹתֵחַ** אֶת יָדֶךָ. (ר"ת פא"י שהוא מספר יאהדונה"י ומספר סא"ל, וס"ת חת"ך) **וּמַשְׂבִּיעַ** (כמספר חת"ך) לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ יְדֹוָד אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה בְּרִית וְתוֹרָה חַיִּים וּמָזוֹן. עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ רְצוֹנְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים וּמָזוֹן שֶׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ:

בחנוכה ובפורים אומרים:

וְעַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן. וְעַל הַגְּבוּרוֹת. וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָה בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְשַׁכְּחָם תּוֹרָתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם.

נָקְמָתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. לְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ בְּהַלֵּל וּבְהוֹדָאָה. וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נִסִּים וְנִפְלָאוֹת וְנוֹדֶה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ. וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נֵס וָפֶלֶא וְנוֹדֶה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אֶת שִׁמְךָ כָּאָמוּר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן:

רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל הֵיכָלֶךָ. וְעַל מְעוֹנֶךָ. וְעַל דְּבִירֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אָבִינוּ רְעֵנוּ זוּנֵנוּ. פַּרְנְסֵנוּ. כַּלְכְּלֵנוּ. הַרְוִיחֵנוּ, הַרְוַח לָנוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִידֵי מַתְּנוֹת בָּשָׂר וָדָם. וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. אֶלָּא לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה וְהָרְחָבָה. הָעֲשִׁירָה וְהַפְּתוּחָה. יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא נִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא. וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ תַּחֲזִירֶנָּה לִמְקוֹמָהּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

בשבת אומרים:

רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי. הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מִלְּפָנֶיךָ. נִשְׁבּוֹת בּוֹ וְנָנוּחַ בּוֹ וְנִתְעַנֵּג בּוֹ כְּמִצְוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַל תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהַרְאֵנוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן בְּמֵהֵרָה בְיָמֵינוּ. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַנֶּחָמוֹת. וְהַגֶּם שֶׁאָכַלְנוּ וְשָׂתִינוּ חָרְבַּן בֵּיתְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ לֹא שָׁכַחְנוּ. אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ לָנֶצַח וְאַל תִּזְנְחֵנוּ לָעַד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה:

לראש חדש, ליום טוב ולחול המועד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. זִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה. לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בְּיוֹם:

בראש חודש	בפסח:	בסוכות:
רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם (ביום טוב אומר: טוב) מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם (ביום טוב אומר: טוב) מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:

בשבועות:	בשמיני עצרת:	בראש השנה:
חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:	שְׁמִינִי חַג עֲצֶרֶת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:	הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:

לְרַחֵם בּוֹ עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ. זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים. חוּס וְחָנֵּנוּ. וַחֲמוֹל וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם (ואומר בלחש: אָמֵן):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. לָעַד הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ. קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב לָנוּ. הוּא מֵטִיב לָנוּ. הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ. הוּא גּוֹמְלֵנוּ. הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים וְרֶוַח וְהַצָּלָה וְכָל טוּב:

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בָּנוּ לְדוֹר דּוֹרִים:
הָרַחֲמָן הוּא קָרֶן לְעַמּוֹ יָרִים:
הָרַחֲמָן הוּא יִתְפָּאַר בָּנוּ לָנֶצַח נְצָחִים:
הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד וְלֹא בְבִזּוּי בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר:
הָרַחֲמָן הוּא יִתֵּן שָׁלוֹם בֵּינֵינוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה רְוָחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֵינוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבּוֹר עוֹל גָּלוּת מְהֵרָה מֵעַל צַוָּארֵנוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יְרַפְּאֵנוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף:
הָרַחֲמָן הוּא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יָדוֹ הָרְחָבָה:
הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בְּשֵׁמוֹ הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ יַחַד בְּרָכָה שְׁלֵמָה. וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן:
הָרַחֲמָן הוּא יְפָרֵנֵּס עָלֵינוּ סַכַּת שְׁלוֹמוֹ:

בשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ עוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
בראש חודש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
בסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָזִכֵּנוּ לֵישֵׁב בְּסֻכַּת עוֹרוֹ שֶׁל לִוְיָתָן: הָרַחֲמָן הוּא יַשְׁפִּיעַ עָלֵינוּ שֶׁפַע קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה מִשֹּׁבַע אוּשְׁפִּיזִין עִלָּאִין קַדִּישִׁין. זְכוּתָם תָּהֵא מָגֵן וְצִנָּה עָלֵינוּ:
במועדים: הָרַחֲמָן הוּא יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם:
ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:

קכד

הָרַחֲמָן הוּא יִתַּע תּוֹרָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ בְּלִבֵּנוּ וְתִהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ לְבִלְתִּי נֶחֱטָא. וְיִהְיוּ כָל מַעֲשֵׂינוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם:

הָרַחֲמָן הוּא יְחַיֵּינוּ וִיזַכֵּנוּ וִיקָרְבֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

מַגְדִּיל (ביום שמתפללים מוסף, וכן במוצאי שבת אומרים: מִגְדּוֹ) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ.
וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ.
וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב. וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: כָּל הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה. וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה: מַה שֶּׁאָכַלְנוּ יִהְיֶה לְשָׂבְעָה. וּמַה שֶּׁשָּׁתִינוּ יִהְיֶה לִרְפוּאָה. וּמַה שֶּׁהוֹתַרְנוּ יִהְיֶה לִבְרָכָה כִּדְכְתִיב וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִירוּ כִּדְבַר יְהוָה: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה. עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה. וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז' מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה: בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: ביו״ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז' מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה.	פְּרִי הַגֶּפֶן.	הַפֵּרוֹת.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז' מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא״י וְעַל פְּרִי גַּפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא״י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

קכה

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לְמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ:

וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

בבא בתרא א־ז

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

הסכמות מופיעות במסכת ברכות

לוח המשנה היומית

חודש כ"ג - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
ברכות	א	א-ב	ה אדר א' תשע"ט	ה חשון תשפ"ה	ד אב תש"צ
	א	ג-ד	ו אדר א' תשע"ט	ו חשון תשפ"ה	ה אב תש"צ
	א	ה-ו	ז אדר א' תשע"ט	ז חשון תשפ"ה	ו אב תש"צ
	ב	א-ב	ח אדר א' תשע"ט	ח חשון תשפ"ה	ז אב תש"צ
	ב	ג-ד	ט אדר א' תשע"ט	ט חשון תשפ"ה	ח אב תש"צ
	ב	ה-ו	י אדר א' תשע"ט	י חשון תשפ"ה	ט אב תש"צ
	ב	ז-ח	יא אדר א' תשע"ט	יא חשון תשפ"ה	י אב תש"צ
	ב	ט-י	יב אדר א' תשע"ט	יב חשון תשפ"ה	יא אב תש"צ
	ב	יא--יב	יג אדר א' תשע"ט	יג חשון תשפ"ה	יב אב תש"צ
	ב	יג-יד	יד אדר א' תשע"ט	יד חשון תשפ"ה	יג אב תש"צ
	ג	א-ב	טו אדר א' תשע"ט	טו חשון תשפ"ה	יד אב תש"צ
	ג	ג-ד	טז אדר א' תשע"ט	טז חשון תשפ"ה	טו אב תש"צ
	ג	ה-ו	יז אדר א' תשע"ט	יז חשון תשפ"ה	טז אב תש"צ
	ג	ז-ח	יח אדר א' תשע"ט	יח חשון תשפ"ה	יז אב תש"צ
	ד	א-ב	יט אדר א' תשע"ט	יט חשון תשפ"ה	יח אב תש"צ
	ד	ג-ד	כ אדר א' תשע"ט	כ חשון תשפ"ה	יט אב תש"צ
	ד	ה-ו	כא אדר א' תשע"ט	כא חשון תשפ"ה	כ אב תש"צ
	ד	ז-ח	כב אדר א' תשע"ט	כב חשון תשפ"ה	כא אב תש"צ
	ד-ה	ט-א	כג אדר א' תשע"ט	כג חשון תשפ"ה	כב אב תש"צ
	ה	ב-ג	כד אדר א' תשע"ט	כד חשון תשפ"ה	כג אב תש"צ
	ה	ד-ה	כה אדר א' תשע"ט	כה חשון תשפ"ה	כד אב תש"צ
	ה	ו-ז	כו אדר א' תשע"ט	כו חשון תשפ"ה	כה אב תש"צ
	ה	ח-ט	כז אדר א' תשע"ט	כז חשון תשפ"ה	כו אב תש"צ
	ה	י-יא	כח אדר א' תשע"ט	כח חשון תשפ"ה	כז אב תש"צ
	ו	א-ב	כט אדר א' תשע"ט	כט חשון תשפ"ה	כח אב תש"צ
	ו	ג-ד	ל אדר א' תשע"ט	ל חשון תשפ"ה	כט אב תש"צ
	ו	ה-ו	א אדר ב' תשע"ט	א כסלו תשפ"ה	ל אב תש"צ
	ו	ז-ח	ב אדר ב' תשע"ט	ב כסלו תשפ"ה	א אלול תש"צ
	ז	א-ב	ג אדר ב' תשע"ט	ג כסלו תשפ"ה	ב אלול תש"צ
	ז	ג-ד	ד אדר ב' תשע"ט	ד כסלו תשפ"ה	ג אלול תש"צ

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

מַסֶּכֶת בָּבָא בַּתְרָא

פרק א - השותפין

משנה א

היזק ראיה

ההסתכלות בחצר חבירו ובעסקיו ומעשיו של חבירו אף שאין בהם חשש היזק עין רעה היא הנקראת היזק ראיה. נחלקו האמוראים אי היזק ראיה שמיה היזק או לאו שמיה היזק.

קיימא לן כמאן דאמר שמיה היזק ולכן לא מיבעיא שאסור להסתכל על שדה חברו בשעה שעומדת בקמותיה וכיוצא בזה, שיש חשש שיזיקנו בעין הרעה, אלא גם הסתכלות וראיית עסקיו ומעשיו של חברו שאין בהם חשש היזק עין רעה, אסורה שלא מדעתו, כי שמא אינו חפץ שידעו ממעשיו ומעסקיו[א] (תוכ"ד שו"ע הרב הלכות נזקי ממון סעיף יא).

א הַשֻּׁתָּפִין שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בֶּחָצֵר, הַשֻּׁתָּפִין שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בֶּחָצֵר – השותפין שהסכימו לחלק החצר[ב],

---

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַשֻּׁתָּפִין שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה. בְּחָצֵר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה מִיְּרֵי, שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין. לְהָכִי קָתָנֵי שֶׁרָצוּ, דְּמַשְׁמַע דַּוְקָא שְׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲבָל אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לָכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ. דְּאִלּוּ בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, כָּל אֶחָד יָכוֹל לָכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ לַחֲלֹק. וְהַשְׁתָּא אַשְׁמוֹעִינַן דְּכֵיוָן שֶׁרָצוּ לַחֲלֹק וְהֶחֱזִיק כָּל אֶחָד מֵהֶם בָּרוּחַ הַמַּגִּיעַ לוֹ כְּפִי מַה שֶּׁנִּתְפַּשְּׁרוּ, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע. שֶׁזֶּה נוֹתֵן מֵחֶלְקוֹ חֲצִי מָקוֹם עֳבִי הַכֹּתֶל וְכֵן זֶה:

מקור חיים

א. ונראה שמושג היזק ראיה זה הוא שע"י ראייתו הוא מגביל את חבירו מלהשתמש בבית וחצירו כפי ראות עיניו (פתחי חשן, נזיקין ושכנים פי"ד ס"א). **ב.** היה להם חצר בשותפות ובתי שניהם פתוחין לתוכה, וכל חצרות ששנו חכמים לפני הבתים הן ורוב תשמישן בחצר ולכן יש היזק ראיה אם אין עושין כותל ביניהם. אמנם כאן איירי בחצר שאין בה דין חלוקה כי קטנה היא ואין ד' אמות לזה וד' אמות לזה, ולכן אם לא שהסכימו לחלק אין יכולים לבנות כותל, אבל כיון שהסכימו לחלק יכול האחד לכוף חברו לבנות עמו כותל כפי מנהג המדינה.

בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת גָּוִיל, גָּזִית, כְּפִיסִין, לְבֵנִים, בּוֹנִים, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. בְּגָוִיל, זֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע – בונים כותל באמצע החצר, חציו על שטחו של זה וחציו על שטח של חברו[ג]. וכופין זה את זה לבנות כמנהג המדינה, ולכן **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת גָּוִיל** – במקום שנהגו לבנות בגויל וזן אבנים שאינן משופות, בונים גויל, **גָּזִית** – ואם נהגו לבנות בגזית והם אבנים משופות, **כְּפִיסִין** – או בארייחין, **לְבֵנִים** – או בלבנים[ד], **בּוֹנִים, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה** – בכל מקום בונים כמנהג המקום[ה]. **בְּגָוִיל** – אם בונים הכותל בגויל, **זֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים**, כי לבניית כותל מאבני גויל צריכים ששה טפחים.

רבינו עובדיה מברטנורא

גָּוִיל. אֲבָנִים שֶׁאֵינָם מְשֻׁפּוֹת וּמְתֻקָּנוֹת: **גָּזִית.** אֲבָנִים מְשֻׁפּוֹת וּמְגֹרָרוֹת בְּמַגָּרָה: **כְּפִיסִין.** אֲרִיחַ. שֶׁהוּא חֲצִי לְבֵנָה, וְהוּא טֶפַח וּמֶחֱצָה. וְהַלְּבֵנָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים: **הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.** הַכֹּל לְאָתְוֵי אַתְּרָא דְּנָהֲגִי לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בְּלוֹלְבֵי גְּפָנִים וְעַנְפֵי עֵצִים, שֶׁעוֹשִׂים כְּפִי הַמִּנְהָג. **וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא הַמְּחִצָּה עֲבָה שֶׁלֹּא יוּכַל אֶחָד מֵהֶם לְהַבִּיט בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ, דְּהֶזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֶזֵּק. וְגֹבַהּ הַכֹּתֶל וְהַמְּחִצָּה אֵין פָּחוּת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת: זֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.** שֶׁכֹּתֶל הַגָּוִיל צָרִיךְ טֶפַח יוֹתֵר מִכֹּתֶל הַגָּזִית, בְּשָׁבִיל רָאשֵׁי הָאֲבָנִים שֶׁבּוֹלְטוֹת לַחוּץ שֶׁאֵינָן חֲלָקוֹת:

מקור חיים

כן ביאור המשנה למ״ד היזק ראיה שמיה היזק, ו׳רצו לעשות מחיצה׳ הכוונה רצו לעשות פלוגתא, כלומר הסכימו לחלק, וכמו שביאר הרע״ב וכמו שביארנו בפנים. (למ״ד היזק ראיה לאו שמיה היזק, ה״ק התנא, שותפין שרצו לעשות מחיצה, כלומר לעשות כותל, בונין אותו באמצע. וללשון זה בלי שהסכימו לבנות אין אחד יכול לכוף חברו כי היזק ראיה לאו שמיה היזק. קי״ל כמ״ד שמיה היזק ולכן ביאר הרע״ב כפי שביארנו בפנים). **ג.** ואיירי שאחד מהם כבר קנה חלקו בחצר על ידי שהחזיק בה ולכן אין חברו יכול לחזור בו. וקמ״ל שגם אין יכול לומר שלא קיבל על עצמו לחלק אלא על מנת לעשות מחיצה דקה של נסרים, אבל מחיצה עבה ככותל שממעט תשמישו מן החצר לא קיבל על עצמו, קמ״ל שהשכן יכול לחייבו לבנות כמנהג המדינה (תוי״ט). (הרע״ב (סוד״ה השותפין) כתב והחזיק כל אחד מהם ברוח המגיע לו כפי מה שנתפשרו, אבל בתוי״ט איתא שלאו דוקא כתב ששניהם החזיקו, כי גם אם רק אחד החזיק שניהם קנו). **ד.** לבנה היא שלשה טפחים על שלשה טפחים, אריח הוא חצי לבנה, ולכן רוחב שלו הוא טפח ומחצה. **ה.** עיין רע״ב מה בא התנא לרבות במה שחזר ואמר הכל כמנהג המדינה.

בְּגָזִית, זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה. בִּכְפִיסִין, זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם. בִּלְבֵנִים, זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם:

בְּגָזִית, זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה, כיון שמשופין הן אינן אלא חמשה טפחים. **בִּכְפִיסִין** – אם בונים באריחין, **זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם** – כי אריחין רחבן טפח ומחצה ושמים אריח מצד זה ואריח מצד האחר וטפח טיט באמצע לחברן. **בִּלְבֵנִים** – וכשבונים בלבנים שלימים, **זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה** – כי רוחב לבינה שלשה טפחים. **לְפִיכָךְ** – הואיל ובתחלת הבניין חייבום חכמים לבנות בין שניהם, **אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם**:

ב וְכֵן בְּגִנָּה, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְגָדֵר מְחַיְּבִין

וְכֵן בְּגִנָּה – וכן סתם גינה, **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְגָדֵר מְחַיְּבִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבִכְפִיסִים זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם. שֶׁעֲבִי כֹּתֶל הַכְּפִיסִים טֶפַח יוֹתֵר מֵעֲבִי כֹּתֶל הַלְּבֵנִים, לְפִי שֶׁמִּשִּׁים אָרִיחַ מִכָּאן וְאָרִיחַ מִכָּאן, שֶׁהֵם שְׁלִשָּׁה טְפָחִים, וְטֶפַח בָּאֶמְצַע שֶׁנּוֹתֵן שָׁם טִיט לְחַבְּרָן. וְכֹתֶל הֶעָשׂוּי מִלְּבֵנִים נוֹתֵן לְבֵנָה שְׁלֵמָה לָעֲבִי הַכֹּתֶל, שֶׁהִיא שְׁלִשָּׁה טְפָחִים, וְאֵין צָרִיךְ טִיט בָּאֶמְצַע: **הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים** שֶׁל שְׁנֵיהֶם. הָא קָמַשְׁמַע לָן דְּאַף עַל גַּב דְּנָפְלוּ הָאֲבָנִים לִרְשׁוּתָא דְּחַד מִנַּיְהוּ, אִי נַמִּי דְּקָדֵים חַד וּפָנְיֵהוּ לִרְשׁוּתֵיהּ, מַהוּ דְּתֵימָא לֶהֱוֵי אִידָךְ הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, קָא מַשְׁמַע לָן: **ב וְכֵן בְּגִנָּה.** הָכִי קָאָמַר, וְכֵן בְּגִנָּה סְתָם כְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְגָדֵר הוּא, וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ שֶׁלָּקַח מָקוֹם שָׁם לְגָדֵר:

מקור חיים

ו. וקמ"ל שאפילו אם נמצאו כל האבנים ברשותו של אחד מהם לא אמרינן שאידך הוה מוציא מחברו ועליו הראיה. ואפילו נשתהו שם הרבה באופן שאף שותפין היו מקפידין, כי כיון דמעיקרא על שניהם היה לעשות לא מהימן לומר שהוא בעצמו בנה הכל, דאנן סהדי שלא עשאה לבדו כיון שהיה יכול לדחוק חברו בדין. ומקום הכותל פשיטא שחולקין אותו, ולא הזכירו התנא אלא אייד דנקט אבנים (דף ב. סוף תוד"ה לפיכך).

אוֹתוֹ. אֲבָל בְּבִקְעָה, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ, אֶלָּא אִם רוֹצֶה כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה, וְעוֹשֶׂה חֲזִית מִבַּחוּץ. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל,

אוֹתוֹ – כמקום שנהגו לגדור דמי ומחייבין אותו לעשות גדר[ז]. **אֲבָל בְּבִקְעָה** – אבל סתם שדה תבואה[ח], **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** – כמקום שלא נהגו לגדור דמי ואין מחייבין אותו לגדור, **אֶלָּא אִם רוֹצֶה כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה** – אלא אם אחד מהם רוצה לגדור כונס לתוך שטח שלו ובונה שם הכותל, **וְעוֹשֶׂה חֲזִית מִבַּחוּץ** – ועושה סימן לצד הפונה לחברו, לראיה שהוא בנה הכותל[ט]. **לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל בְּבִקְעָה. סְתָם, הֲרֵי הוּא כְּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר, וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ. אֶלָּא אִם רָצָה חֲבֵרוֹ לִגְדֹּר, כּוֹנֵס בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ: **וְעוֹשֶׂה לוֹ חֲזִית.** סִימָן, לְהַכִּר שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ. וְהַסִּימָן שֶׁטַח רֹאשׁ הַכֹּתֶל אַמָּה מְפֻרָּשׁ בְּגָמָרָא, שֶׁטַח רֹאשׁ הַכֹּתֶל אַמָּה בְּסִיד לְצַד חֲבֵרוֹ. וְלֹא לַצַּד שֶׁלּוֹ, שֶׁמָּא יָטוּחַ גַּם חֲבֵרוֹ מִן הַצַּד שֶׁלּוֹ, וְיֹאמַר שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁל שְׁנֵיהֶם הוּא. אֲבָל כְּשֶׁטַח שֶׁלּוֹ אַף חֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ טָח לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, הֲרֵי סִימָן שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ. וְאִם יִקַּלְפֵנוּ חֲבֵרוֹ, קְלוּפָה מֵידָע יְדִיעַ:

מקור חיים

ז. יש לפרש כגון שנים שהיו שותפין בגינה ובאין לחלוק אם יש בה דין חלוקה מחייבין אותם לגדור ביניהם אפילו סתמא שאין מנהג ידוע, דמסתמא הוי כמקום שנהגו לגדור, וכן פירשו הטור (ריש סימן קנח) והרמב"ם (שכנים פ"ב הט"ז). אבל הבית יוסף (סימן קנח ס"ב) כתב שהוא הדין שניתן לפרש שאיירי במוכר גינה שבתוך גינותיו, וחייב הלוקח לגדור אע"פ שהוא מקום שליכא מנהג בזה. וכתב ששני הפירושים אמת. הרע"ב מפרש כפירוש השני כדמוכח ממה שכתב ומחייבים אותו שלקח מקום שם לגדור. וטעם שהלוקח חייב בכל הגדר כי כל מי שמוכר לאחר דעתו שהקונה יסלק לו כל נזק הבא מחמתו, כגון זה שגינותיו סתומות מכל צדדיהן חוץ מלצד זו שמכר. והרי דומה למה דתנן (פ"ז מ"ד) שהמוכר חצי שדה הלוקח מקבל עליו מקום הגדר וחריץ ובן חריץ (תוי"ט). (לסלק היזק ראיה בכל מקום צריכים גדר של ארבע אמות, אבל דעת הרמב"ם (שכנים שם) שכאן מחיצה של י' טפחים סגי, כי לדעתו מה שאמרו (דף ב:) אסור לאדם לעמוד על שדה חברו בשעת שעומדת בקמתה (שלא יזיקנו בעין רעה. רש"י), אינו אלא מדת חסידות ולא נכריח לגדור ארבע אמות בשביל כך, וטעם הגדר כאן אינו אלא כדי שמי שנכנס לתוכה יתפס כגנב, ולשמירה בעלמא, ולזה מספיק י' טפחים. אבל הרמב"ן כתב על דברי הרמב"ם ואינו נכון ולא כן דעת כל רבותינו ז"ל, כי לדידהו מדינא צריכים ליזהר מלהסתכל וצריכים ד' אמות כמו כל היזק ראיה (ב"י סימן קנח)). **ח.** שאין העין שולט בה כל כך כמו בגינה שיש בה ירק הרבה (תוי"ט). **ט.** כיון שהוא בונה הכותל הוה הצד שכלפי חברו

הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁלּוֹ. אִם עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶן, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חָזִית מִכָּאן וּמִכָּאן. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם:

הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁלּוֹ. אִם עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶן, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חָזִית מִכָּאן וּמִכָּאן – עושים סימן בשני הצדדין לראיה ששניהם בנו אותו. **לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם:**

ג הַמַּקִּיף אֶת חֲבֵרוֹ מִשְּׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו, וְגָדַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאֶת הַשְּׁנִיָּה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם עָמַד וְגָדַר אֶת

הַמַּקִּיף אֶת חֲבֵרוֹ מִשְּׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו, וְגָדַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאֶת הַשְּׁנִיָּה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית – וגדר את שלש הרוחות, ונמצא שדהו של האמצעי מוקפת משלש רוחות, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** – אין מחייבין בעל שדה האמצעי (הניקף) לשלם כלום. אבל אם גידר המקיף גם רוח הרביעית, מחייבין הניקף לשלם דמי קנים בזול על כל הרוחות'. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם עָמַד וְגָדַר אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְעוֹשִׂין חָזִית מִכָּאן וּמִכָּאן. לְהוֹדִיעַ שֶׁשָּׁנִיהֶם עָשׂוּ אוֹתוֹ: **ג אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ.** דְּהָא לֹא אַהֲנֵי לֵיהּ מִידִי, שֶׁעֲדַיִן קָרֵקַע שֶׁלּוֹ פְּתוּחָה. דְּאָמַר לֵיהּ לְדִידִי סַגִּי לִי בְּמִחְצָה שֶׁל קָנִים אֲבָל אִם גָּדַר אֶת הָרְבִיעִית, דְּהַשְׁתָּא אַהֲנֵי לֵיהּ, מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם מַחֲצִית דְּמֵי קָנִים בְּזוֹל. אֲבָל לֹא חֲצִי יְצִיאוֹתָיו, דְּאֵי אֶפְשִׁי בִּיצִיאָה שֶׁל גֶּדֶר אֲבָנִים:

מקור חיים

הצד שבחוץ, ועיין רע"ב הטעם שעושה הסימן בצד חוץ. י. היינו לפי מה שעולה לגדור בזול עם קנים וכדומה, ואינו משלם לפי יציאותיו, שאף אם הוא גדר בעצים ואבנים אינו משלם אלא דמי קנים בזול, שהוא יכול לטעון לדידי סגי לי במחיצה של קנים. (ואין להקשות ממה ששנינו לעיל שסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור היא, כי ה"מ לענין היזק ראיה, ולכן אין צריכים גדר גבוה ארבע אמות, אבל בשביל היזק בהמות שלא יכנסו לשדה צריך לגדור גדר של עשרה טפחים המונע בהמות מלכנוס (תוי"ט)).

הָרְבִיעִית, מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל:

הָרְבִיעִית – אם עמד המקיף וגדר גם הרביעית[א], **מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל** – מחייבים הניקף לשלם מחצית מכל מה שהוציא, ולא רק דמי קנים בזול[ב]:

ד כֹּתֶל חָצֵר שֶׁנָּפַל, מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִבְנוֹתוֹ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, בְּחֻזְקַת שֶׁנָּתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן. מֵאַרְבַּע אַמּוֹת

כֹּתֶל חָצֵר שֶׁנָּפַל – כותל חצר של שותפין שנפל, **מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִבְנוֹתוֹ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת** – כופין זה את זה לבנותו עד ארבע אמות[ג]. **עד ארבע אמות**[ד] **בְּחֻזְקַת שֶׁנָּתַן** – אם בנאו ראובן ותבע משמעון חצי היציאה והוא טוען שכבר נתן, עד ארבע אמות נאמן שמעון בטענתו, **עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתַן** – עד שיביא ראובן עדים שתבעו ולא נתן[ה]. **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת**

רבינו עובדיה מברטנורא

מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל. מַחֲצִית יְצִיאוֹתָיו חָצֵר. שֶׁל שְׁתָּפִין: עַד אַרְבַּע אַמּוֹת. דִּבְהָכִי כְּפִי מַה שֶּׁגָּדַר. וְהֵינוּ דְּאִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי יוֹסֵי. וְהָלְכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הַנִּקָּף הוּא שֶׁגָּדַר רוּחַ רְבִיעִית, דְּגַלֵּי דַּעְתֵּיהּ דְּנֵיחָא לֵיהּ בְּמַה סַגִּי לֵיהּ לְהֶזֵּק רְאִיָּה: בְּחֻזְקַת שֶׁנָּתַן. כְּשֶׁזֶּה תּוֹבְעוֹ חֲצִי הַיְצִיאָה וְזֶה אוֹמֵר כְּבָר נָתַתִּי חֶלְקִי, נֶאֱמָן, עַד שֶׁיָּבִיא הַתּוֹבֵעַ עֵדִים שֶׁתְּבָעוֹ וְלֹא נָתַן. דְּמִשְׁפָּט זֶה גָּלוּי שֶׁגָּדַר חֲבֵרוֹ, שֶׁמְּגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל וּמְשַׁלֵּם לַחֲבֵרוֹ חֲצִי יְצִיאוֹתָיו: ד כֹּתֶל

מקור חיים

יא. וכל שכן אם עמד הניקף וגדרו. כן פירש הרע״ב שאם עמד ר״ל אם עמד המקיף. בגמרא איכא כמה לשונות ולכולן קאי על המקיף זולת ללישנא בתרא דקאי על הניקף (דף ד: תוד״ה אם עמד). **יב.** והיינו דאיכא בין ת״ק לרבי יוסי, כי לת״ק משלם דמי קנים בזול ולרבי יוסי משלם לפי מה שגדר, כן פירש הרע״ב, והוא לפי לשון אחד בסוגיין (דף ד:). **יג.** ואפילו כותל שהסכימו עליו מתחלה לבנותו למעלה מארבע אמות ונפל, אין מחייבין אותו לבנותו אלא עד ד׳ אמות דבהכי סגי לסלק היזק ראיה, כי אף על גב שמתחלה הסכים לבנותו יותר גבוה יכול לומר שהשתא אינו רוצה (נימוק״י, הובא בתוי״ט). **יד.** תיבות ׳עד ארבע אמות׳ משמשין למעלה ולמטה, וה״ק מחייבין אותו לבנותו עד ארבע אמות, עד ארבע אמות בחזקת שנתן (ב״ר סימן קנ״ז ס״ח, הובא בתוי״ט). **טו.** לשון הרע״ב, וכן פירש רש״י. אבל הרא״ש כתב שתימה לפרש שמשום שלא נתן מיד בשעה שתבעו הוה ליה לעולם בחזקת שלא נתן. ולכן הוא פירש שאיירי שבאו עדים ואמרו עמנו היה שמעון במקום פלוני מיום

וּלְמַעְלָה, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. סָמַךְ לוֹ כֹּתֶל אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו אֶת הַתִּקְרָה, מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל, בְּחֻזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנָּתַן:

וּלְמַעְלָה, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ – בנאו ראובן למעלה מארבע אמות אין מחייבין שמעון להשתתף בהוצאה זו. **סָמַךְ לוֹ כֹּתֶל אַחֵר** – אם אחר שבנה ראובן למעלה מארבע אמות הרבה[טז] סמך שמעון כותל אחר כנגד כותל זה כדי לסכך ולתת תקרה מכותל לכותל, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו אֶת הַתִּקְרָה** – אף על פי שלא נתן עדיין את התקרה, **מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל** – מחייבין אותו לשלם גם עבור החלק הגבוה מארבע אמות. **בְּחֻזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן** – אם אחר שסמך שמעון כותלו תבעו ראובן על החלק הגבוה מארבע אמות, אין שמעון נאמן לומר שנתן, **עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנָּתַן:**

ה כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת בֵּית שַׁעַר

כּוֹפִין אוֹתוֹ – בני חצר כופין זה את זה, **לִבְנוֹת בֵּית שַׁעַר** – לבנות בית קטן אצל השער ששומר הפתח יושב שם ומרחיק בני רשות הרבים מלהציץ בחצר,

רבינו עובדיה מברטנורא

סָמַךְ לוֹ כֹּתֶל אַחֵר. לְאַחַר שֶׁבָּנָה הָאֶחָד לְמַעְלָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת הַרְבֵּה וְלֹא רָצָה לְסַיְּעוֹ בְּהַגְבָּהָתוֹ, סָמַךְ הַשֵּׁנִי כֹּתֶל אַחֵר כְּנֶגֶד כֹּתֶל זֶה כְּדֵי לְסַכֵּךְ וְלָתֵת תִּקְרָה מִכֹּתֶל לְכֹתֶל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו אֶת הַתִּקְרָה: מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל. דְּגַלֵּי דַּעְתֵּיהּ דְּנִיחָא לֵיהּ בַּהַגְבָּהָה דְּהַאי: בְּחֻזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן. אִם בָּא הָרִאשׁוֹן וּתְבָעוֹ לַדִּין לְאַחַר שֶׁסָּמַךְ אֶת כָּתְלוֹ לְכֹתֶל רִאשׁוֹן, וְאוֹמֵר לוֹ תֵּן חֶלְקְךָ בְּמַה שֶּׁהִגְבַּהְתִּי אוֹתוֹ, וְזֶה אוֹמֵר נָתַתִּי חֶלְקִי, אֵינוֹ נֶאֱמָן אֶלָּא בְּעֵדִים. שֶׁאֵין מִשְׁפָּט זֶה גָּלוּי, וְעַד שֶׁחִיְּבוּהוּ בֵּית דִּין אֵינוֹ עָשׁוּי לְתֵּן: **ה כּוֹפִין אוֹתוֹ.** אֶת בֶּן הֶחָצֵר שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְסַיֵּע לִבְנֵי הֶחָצֵר: **לִבְנוֹת.** לְחָצֵר בֵּית שַׁעַר לִהְיוֹת שׁוֹמֵר הַפֶּתַח יוֹשֵׁב שָׁם בְּצַל וּמַרְחִיק אֶת בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים מִלְּהָצִיץ בֶּחָצֵר:

מקור חיים

שהחל ראובן בנין כותל זה ויודעים אנו שלא פרעו, א"נ כגון שעמד שמעון בדין וחייבוהו ב"ד לבנות עד ארבע אמות וסרב לקיים דברי הב"ד, שאז הרי הוא בחזקת שלא נתן כדין גזלן (תוי"ט). **טז.** לשון הרע"ב וכן הוא ברש"י. (לכאורה תיבת הרבה מיותרת היא, אמנם בספר פני שלמה (מהגר"ש גאנצפריד בעל קש"ע) דן בכך ומפרש מה באו ללמד בזה).

וְדֶלֶת לֶחָצֵר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָל הַחֲצֵרוֹת רְאוּיוֹת לְבֵית שָׁעַר. כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת לָעִיר חוֹמָה וּדְלָתַיִם וּבְרִיחַ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָל הָעֲיָרוֹת רְאוּיוֹת לְחוֹמָה. כַּמָּה יֵהֵא בָּעִיר וְיֵהֵא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. קָנָה בָהּ בַּיִת דִּירָה, הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר מִיָּד:

וְדֶלֶת לֶחָצֵר – וכן לבנות דלת לשער החצר. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָל הַחֲצֵרוֹת רְאוּיוֹת לְבֵית שָׁעַר**, כי חצר שאינה סמוכה לרשות הרבים אינה צריכה לבית שער. **כּוֹפִין אוֹתוֹ** – כופין לכל אנשי העיר, **לִבְנוֹת לָעִיר חוֹמָה וּדְלָתַיִם וּבְרִיחַ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָל הָעֲיָרוֹת רְאוּיוֹת לְחוֹמָה**, כי עיר שאינה סמוכה לגבול האויבים אינה צריכה לחומה. **כַּמָּה** זמן **יֵהֵא בָּעִיר וְיֵהֵא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר**, לשאת בעול הוצאות הנזכרות וכן לשלם מיסי העיר[יז], **שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. קָנָה בָהּ בֵּית דִּירָה, הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר מִיָּד:**

ו אֵין חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר, עַד שֶׁיְּהֵא אַרְבַּע

אֵין חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר – אין אחד מן השותפין יכול לכוף את חברו לחלק החצר, **עַד שֶׁיְּהֵא אַרְבַּע**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְדֶלֶת. לְשַׁעַר הֶחָצֵר: **לֹא כָל הַחֲצֵרוֹת רְאוּיוֹת לְבֵית שָׁעַר.** חָצֵר שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים אֵינָהּ רְאוּיָה לְבֵית שַׁעַר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. דַּאֲפִלּוּ שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים זִמְנִין דִּדְחֲקֵי רַבִּים וְעָיְלוּ וְאָתוּ: **לֹא כָל הָעֲיָרוֹת רְאוּיוֹת לְחוֹמָה.** עִיר שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לִגְבוּל הָאוֹיְבִים אֵינָהּ צְרִיכָה לְחוֹמָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. דַּאֲפִלּוּ אֵינָהּ סְמוּכָה לִגְבוּל הָאוֹיְבִים צְרִיכָה לְחוֹמָה, דִּזְמָנִין דְּמִקָּרוּ וְאָתוּ גְּיָסוֹת: **וְיֵהֵא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר.** לָשֵׂאת עִמָּהֶם בְּעֹל: **שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ.** וְהָאִידָנָא דְּנַיְדֵי, נָהוּג עָלְמָא שְׁלֹשִׁים יוֹם: **וְ אֵין חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר.** אֵין אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין יָכוֹל לָכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ לַחֲלֹק הֶחָצֵר עַד שֶׁיֵּהֵא בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין חוּץ מִן הַפֶּתַח, שֶׁכָּל בַּיִת

מקור חיים

יז. אבל לצדקה יש זמנים אחרים כמבואר בגמרא (דף ח.) שלשים יום לתמחוי, שלשה חדשים לקופת צדקה, ששה לכסות, תשעה לקבורה.

אַמּוֹת לָזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה. וְלֹא אֶת הַשָּׂדֶה, עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ תִּשְׁעָה קַבִּין לָזֶה וְתִשְׁעָה קַבִּין לָזֶה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ תִּשְׁעַת חֲצָאֵי קַבִּין לָזֶה וְתִשְׁעַת חֲצָאֵי קַבִּין לָזֶה. וְלֹא אֶת הַגִּנָּה, עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ חֲצִי קַב לָזֶה וַחֲצִי קַב לָזֶה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בֵּית רֹבַע. וְלֹא אֶת **אַמּוֹת לָזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה** – אלא אם כן יש בחצר ארבע אמות לכל אחד מן השותפין[יח]. **וְלֹא אֶת הַשָּׂדֶה** – ואין כופין לחלק שדה, **עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ תִּשְׁעָה קַבִּין לָזֶה וְתִשְׁעָה קַבִּין לָזֶה** – אלא אם כן יש שטח הראוי לזריעת תשעה קבין[יט] לכל אחד מהשותפין, כי פחות מכן לא כדאי לטרוח בה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ תִּשְׁעַת חֲצָאֵי קַבִּין לָזֶה וְתִשְׁעַת חֲצָאֵי קַבִּין לָזֶה**, כי במקומו היתה שדה בת תשעה חצאי קבין עושה תבואה כשדה בת תשעה קבין במקומו של התנא קמא. **וְלֹא אֶת הַגִּנָּה** – ואין חולקין את הגינה, **עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ חֲצִי קַב לָזֶה וַחֲצִי קַב לָזֶה** – אלא אם יש שטח הראוי לזריעת חצי קב לכל אחד[כ]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בֵּית רֹבַע** – מקום לזרוע רובע הקב[כא]. **וְלֹא אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁבֶּחָצֵר צָרִיךְ שֶׁיְּהֵיֶה לִפְנֵי פִּתְחוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת לְפָרֵק מַשָּׂאוֹ מֵעַל חֲמוֹרוֹ, וְחוּץ מֵאוֹתָן אַרְבַּע אַמּוֹת צָרִיךְ שֶׁיְּהֵיֶה בֶּחָצֵר אַרְבַּע אַמּוֹת אֲחֵרוֹת לְכָל אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין לִשְׁאֹר תַּשְׁמִישִׁים, וְאָז יִהְיֶה בֶּחָצֵר דֵּין חֶלְקָה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין.** מָר כִּי אַתְרֵיהּ וּמָר כִּי אַתְרֵיהּ. וְלֹא פְּלִיגִי. בְּאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה הָיְתָה עוֹשָׂה תְּבוּאָה שָׂדֶה בַּת תִּשְׁעָה חֲצָאֵי קַבִּין כְּשָׂדֶה בַּת תִּשְׁעָה קַבִּין בְּאַתְרֵיהוּ דְּרַבָּנָן: **בֵּית רֹבַע.** מָקוֹם לִזְרֹעַ בּוֹ רֹבַע הַקַּב. וּפְסַק הַהֲלָכָה, אֵין [בַּחֲרִישָׁה] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: בַּחֲרִישָׁה [אוֹ בִּזְרִיעָה] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן:

מקור חיים

יח. חוץ מד׳ אמות הנצרכות לפני הפתחים עבור פריקת משאוי מעל חמורו, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **יט.** בית סאה הוא חמשים על חמשים אמה והיינו 2,500 אמות מרובעות. בכל סאה ששה קבין ונמצא בית תשעה קבין הוא שטח שיש בה 3,750 אמות מרובעות (תוי״ט). **כ.** והיינו בערך 208 אמות מרובעות, (ארבעה עשר אמה וחצי על ארבעה עשר וחצי, בקירוב). **כא.** והוא שטח של 104 אמות מרובעות בקירוב (בערך עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש).

הַטְּרַקְלִין, וְלֹא אֶת הַמּוֹרָן, וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, וְלֹא אֶת הַטַּלִּית, וְלֹא אֶת הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד, עַד שֶׁיְּהֵא בָהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה. זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁיֵּחָלֵק וּשְׁמוֹ עָלָיו, חוֹלְקִין. וְאִם לָאו, אֵין חוֹלְקִין. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲפִלּוּ בְפָחוֹת מִכָּאן, יַחֲלֹקוּ.

הַטְּרַקְלִין – מין פלטין, **וְלֹא אֶת הַמּוֹרָן** – גם זה מין פלטין[כב], **וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, וְלֹא אֶת הַטַּלִּית, וְלֹא אֶת הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד, עַד שֶׁיְּהֵא בָהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה** – אלא אם כן יישאר חלק חשוב לכל אחד. ומהו הנקרא חלק חשוב, **זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁיֵּחָלֵק וּשְׁמוֹ עָלָיו** – כל דבר שאף אחר חילוקו נקרא בשמו הראשון[כג], **חוֹלְקִין. וְאִם לָאו, אֵין חוֹלְקִין**[כד]. **אֵימָתַי** – אימתי אין יכולים לכוף חברו לחלק עד שיש בה כשיעור המפורש בו, **בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲפִלּוּ בְפָחוֹת מִכָּאן, יַחֲלֹקוּ**[כה].

רבינו עובדיה מברטנורא

מוֹרָן וּטְרַקְלִין. מִינֵי פְּלָטִין הֵן: כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה. כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזִיל שֶׁלְּאַחַר שֶׁיַּחֲלֹקוּ וְיִטֹּל כָּל אֶחָד חֶלְקוֹ יִהְיֶה בְּחֵלֶק כָּל אֶחָד מֵהֶם מָקוֹם רָאוּי שֶׁיִּקָּרֵא טְרַקְלִין אוֹ מוֹרָן, שֶׁיִּשָּׁאֵר בִּקְצָתוֹ הַשֵּׁם שֶׁהָיָה בְּכֻלּוֹ: בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִין. אֵין יָכוֹל הָאֶחָד לָכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ לַחְלֹק עַל כָּרְחוֹ. אֲבָל יָכוֹל לְכוֹפוֹ לְעִנְיַן גּוֹד אוֹ אֱגוֹד, כְּלוֹמַר, קְנֵה חֶלְקִי אוֹ מְכֹר לִי חֶלְקְךָ בְּמַה שֶּׁהוּא שָׁוֶה:

מקור חיים

כב. שניהם בתים גדולים, והיה להם שיעור ידוע שבזה היו יוצאים מכלל בית ונקראים מורן, ובשיעור אחר היו נקראים פלטין. **כג.** כגון בית גדול מאד שאף אחר החלוקה יישאר על כל חלק שם טרקלין. וכן בדברים האחרים, כגון שובך גדול שניתן לחלקו ועדיין ראוי ליונים, וכן טלית גדול שאף אחר חלוקה ראוי כל חלק להיות בגד. **כד.** כלומר אין אחד יכול לכוף חברו לחלק הרכוש. אבל עדיין יכול לכוף חברו לפרק השותפות על ידי גוד או אגוד. כי קי״ל כרב יהודה (דף יג.) דאית דינא דגוד או אגוד, דהיינו שאחד אומר לחברו מכור לי חלקך בכך וכך או קנה חלקי באותו שער (רמב״ם שכנים פ״א ה״ב). (מדכתב הרע״ב ׳במה שהוא שוה׳, ש״מ שס״ל כריצב״א שאין יכול להעלות הדמים יותר על שויו. עיין ב״י סי׳ קע״א). **כה.** וקמ״ל שאין בזה משום בל תשחית (יד רמ״ה), ורש״י כתב שאין בזה חידוש אלא איידי דבעי למיתני סיפא שבספרי קדש אף בשניהם רוצים לא יחלוקו, תני רישא יחלוקו.

וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, לֹא יַחֲלֹקוּ:

וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ – אבל כתבי הקדש הכתובים בגלילה כעין ספר תורה[כז], **אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, לֹא יַחֲלֹקוּ**, כי גנאי הדבר[כח]:

פרק ב - לא יחפור

א לֹא יַחְפֹּר אָדָם בּוֹר סָמוּךְ לְבוֹרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְלֹא שִׁיחַ, וְלֹא מְעָרָה, וְלֹא אַמַּת הַמַּיִם, וְלֹא נִבְרֶכֶת כּוֹבְסִין,

לֹא יַחְפֹּר אָדָם בּוֹר סָמוּךְ לְבוֹרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְלֹא שִׁיחַ – בור ארוך וצר, **וְלֹא מְעָרָה** – בור מקורה[א], **וְלֹא אַמַּת הַמַּיִם, וְלֹא נִבְרֶכֶת כּוֹבְסִין** – בריכה של כובסין, והיא חפירה מרובעת שמי גשמים מתקבצים בה ועשויה לכבס בה בגדים[ב],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ. תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים: **לֹא יַחֲלֹקוּ.** וְדַוְקָא כְּשֶׁהֵם בִּכְרָךְ: **מְעָרָה.** מְקֹרֶה בְּקִרְוִי: **נִבְרֶכֶת הַכּוֹבְסִין.** חֲפִירָה מְרֻבַּעַת וּמֵי גְּשָׁמִים מִתְקַבְּצִים בָּהּ. עֲשׂוּיָה לְכַבֵּס בְּגָדִים:

א לֹא יַחְפֹּר. בּוֹר. עָגֹל: שִׁיחַ. אָרֹךְ וְקָצָר: מְעָרָה. מְקֹרֶה בְּקִרְוִי: נִבְרֶכֶת אֶחָד. אֲבָל בִּכְרָכִים הַרְבֵּה כָּל סֵפֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אִם רָצוּ חוֹלְקִים:

מקור חיים

כו. לשון רש"י כ"ד ספרים, והיו רגילים לכותבן בגליון כס"ת שלנו לפיכך גנאי הדבר לחתכן. (ברש"י ב"מ דף כט: כתב וכל ספרים שלהם היו עשויים בגליון, וב"ח מגיה שם בגלילה במקום בגליון). **כז.** ואם אינם בכרך אחד אם רצו חולקים, כן כתב הרע"ב. ור"ל דוקא אם רצו חולקים אבל אין אחד יכול לכוף חברו לחלוק אם אינם מענין אחד, כגון שאחד מהם ספר יהושע ואחד ספר שמואל (דף יג:). **א.** כאן פירש הרע"ב שמערה היא בור מקורה וכן כתב רש"י כאן, אבל בב"ק (דף נ:) הוסיף שמערה היא מרובעת ואינה עגול כבור (וכן מוכח להלן פ"ג מ"ח). **ב.** התנא מפרט חמשה דברים בור, שיח, מערה, אמת המים, ונברכת כובסין. בור שיח ומערה כחדא הם כי כן רגיל התנא לשנותם יחד ואין חידוש בזה מה שאין בזה, אבל באמת המים יש חידוש שהו"א רק בור צריך הרחקה כי עמוק הוא אבל אמת המים שאינה עמוקה אין צריך להרחיק כ"כ. ואי תנא אמת המים לא הוה ידעינן נברכת כובסים, כי אמת המים יותר קבועה מנברכת. ומנברכת הכובסים לא הוה ידעינן אמת המים משום שהמים שבנברכת קוו וקיימי (תוי"ט).

אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִכֹּתֶל חֲבֵרוֹ שְׁלִשָּׁה טְפָחִים, וְסָד בְּסִיד. מַרְחִיקִין אֶת הַגֶּפֶת וְאֶת הַזֶּבֶל וְאֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַסִּיד וְאֶת הַסְּפָלִים מִכֹּתֶל שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלִשָּׁה טְפָחִים, וְסָד בְּסִיד. מַרְחִיקִין אֶת הַזְּרָעִים,

אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִכֹּתֶל חֲבֵרוֹ – אלא אם הרחיק כותל חפירתו מכותל חפירת חברו[ג], **שְׁלִשָּׁה טְפָחִים, וְסָד בְּסִיד** – וטח כותל של חפירתו בסיד[ד]. **מַרְחִיקִין אֶת הַגֶּפֶת** – פסולת של זיתים, **וְאֶת הַזֶּבֶל וְאֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַסִּיד וְאֶת הַסְּפָלִים** – מין אבנים שמוציאים מהן אש, **מִכֹּתֶל שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלִשָּׁה טְפָחִים**, כי דברים אלו מזיקין את הכותל[ה], **וְסָד בְּסִיד** – או טח פני כותל של חברו בסיד במקום שאלו הדברים נוגעים בו. **מַרְחִיקִין אֶת הַזְּרָעִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִכֹּתֶל. מִכֹּתֶל בּוֹרוֹ קָאָמַר. וְכֹתֶל הַבּוֹר אֵין עָבְיוֹ פָּחוֹת מִשְּׁלִשָּׁה טְפָחִים. נִמְצָא מֵחֲלַל בּוֹרוֹ לַחֲלַל בּוֹר שֶׁל חֲבֵרוֹ שִׁשָּׁה טְפָחִים. וְאָסוּר לָאָדָם לִסְמֹךְ אֶחָד מִן הַנִּזְקִים לְסוֹף הַמֵּצַר שֶׁלּוֹ בְּשָׁוֶה אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק הַשָּׁעוּר הָרָאוּי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לַחֲבֵרוֹ שָׁם כֹּתֶל, שֶׁמָּא יִמְלֵךְ חֲבֵרוֹ וְיִבְנֶה בְּצַד הַמֵּצַר שֶׁלּוֹ וְנִמְצָא זֶה מַזִּיקוֹ: **וְסָד בְּסִיד.** אֶת כָּתְלֵי חֲפִירָתוֹ: **הַגֶּפֶת.** פְּסֹלֶת הַזֵּיתִים לְאַחַר שֶׁנֶּעֱצְרוּ בְּבֵית הַבַּד: **הַסְּפָלִים.** אֲבָנִים שֶׁהָאוּר יוֹצֵא מֵהֶן. שֶׁכָּל אֵלּוּ קָשִׁים לְחוֹמָה וּמְרַפִּין אֶת הַכֹּתֶל. וְלֹא בְּכֹתֶל דְּבוֹר קָאֵי הַשְׁתָּא: **זְרָעִים.** קָשִׁים לַכֹּתֶל, שֶׁמַּחְלִידִים אֶת הַקֶּרְקַע וּמַעֲלִין עָפָר תְּחוֹחַ:

מקור חיים

ג. רע״ב. ועיי״ש שעובי כותל הבור ג׳ טפחים ונמצא מחלל בורו לחלל בור חבירו ו׳ טפחים, ומקורו בגמרא (דף יז:). ומש״כ שאף כשאין בור צריך להרחיק מן המצר, לרבא שהלכתא כוותיה היינו דוקא בשדה בית השלחין שכיון שצריך להשקותה תדיר עשויה לבורות, אבל בשדה בית הבעל מותר לסמוך למיצר ואינו חושש שמא חבירו ירצה לעשות שם בור (תוי״ט). **ד.** איבעיא דלא אפשטא (דף יט.) אי או סד בסיד תנן או וסד בסיד תנן. הרמב״ם (שכנים פ״ט ה״א) פוסק שצריכים תרתי. **ה.** לא איירי כאן בכותל של בור, אלא כותל לבנים וטיט הבנוי על גבי קרקע, וההבל שדברים אלו מוציאים מזיקים הכותל (תוי״ט). **ו.** תוי״ט ע״פ הרמב״ם. הגמרא אומרת שפשיטא שכאן או סד בסיד קתני, שאין ההיזק כל כך מרובה שסיד לבד לא יועיל, ורק ברישא איבעיא להו אי או סד בסיד תנן או וסד בסיד כלעיל הערה קודמת. (בחופר בור שיח ומערה טח כותל של חפירתו בסיד בצד הסמוך לחברו כמש״כ הרע״ב וכדאיתא להדיא ברמב״ם (שם), אבל כאן ע״כ הכוונה שטח לכותל חבירו).

וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה, וְאֶת מֵי רַגְלַיִם מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּמַרְחִיקִין אֶת הָרַחַיִם שְׁלֹשָׁה מִן הַשֶּׁכֶב, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִן הָרֶכֶב. וְאֶת הַתַּנּוּר, שְׁלֹשָׁה מִן הַכְּלִיָּא, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִן הַשָּׁפָּה:

וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה, וְאֶת מֵי רַגְלַיִם מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִיםז. **וּמַרְחִיקִין אֶת הָרַחַיִם** – וצריך להרחיק את הריחיים מכותל חברו, **שְׁלֹשָׁה מִן הַשֶּׁכֶב** – שלשה טפחים מאבן העליונה של הריחיים, **שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִן הָרֶכֶב** – שהן ארבעה טפחים מאבן התחתונה. כי נדנוד הריחיים קשה לכותל. **וְאֶת הַתַּנּוּר** – ואת התנור יש להרחיק מן הכותל, **שְׁלֹשָׁה מִן הַכְּלִיָּא** – שלשה טפחים מתחתית הבסיס שעליו יושב התנור, **שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִן הַשָּׁפָּה** – שהן ארבעה טפחים משפה העליונה של הבסיס. שהבל התנור מזיק לכותל:

ב לֹא יַעֲמִיד אָדָם תַּנּוּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עַל גַּבָּיו גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת.

לֹא יַעֲמִיד אָדָם תַּנּוּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עַל גַּבָּיו גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת – אלא אם כן יש מפי התנור עד התקרה ארבע אמות, כדי שלא יאחז האור בתקרהח.

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זְרָעִים, כְּגוֹן שֶׁחוֹרֵשׁ לְאֵילָנוֹת, קָשֶׁה לַכֹּתֶל: **מֵי רַגְלַיִם.** מְמַסְמְסִים אֶת הַלְּבֵנִים שֶׁהֵם שֶׁל טִיט יָבֵשׁ. לְכָךְ הַמַּטִּיל מַיִם סָמוּךְ לְכֹתֶל עָשׂוּי מִלְּבֵנִים צָרִיךְ לְהַרְחִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּבְכֹתֶל שֶׁל אֲבָנִים מַרְחִיק טֶפַח. וְשֶׁל אֶבֶן קָשֶׁה כְּגוֹן צוֹנְמָא, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַרְחִיק כְּלָל: **הָרַחַיִם.** קָשִׁים לַכֹּתֶל, שְׁמְנִידִים אֶת הַקַּרְקַע בְּגִלְגּוּל חֲבִיטָתָן: **מִן הַשֶּׁכֶב.** הִיא הָרַחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה: **הָרֶכֶב.** הִיא הָעֶלְיוֹנָה הָרוֹכֶבֶת עַל זוֹ. וְהִיא קְצָרָה טֶפַח מִן הַתַּחְתּוֹנָה: **שְׁלֹשָׁה מִן הַכְּלִיָּא.** בְּסִיס שֶׁבּוֹנִים מִטִּיט וַאֲבָנִים שְׁמוֹשִׁיבִים הַתַּנּוּר עָלָיו, וְהוּא רָחָב מִלְמַטָּה וְצַר מִלְמַעְלָה, וְשָׁפָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל כְּלִיָּא שֶׁעָלֶיהָ הַתַּנּוּר יוֹשֵׁב הִיא כְּמִדַּת הַתַּנּוּר. וְצָרִיךְ שֶׁיַּרְחִיק בְּסִיס זֶה מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מִתַּחְתִּיתוֹ, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִשָּׁפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה, לְפִי שֶׁהֶבֶל הַתַּנּוּר מַזִּיק לַכֹּתֶל: **ב גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת.** חֶלֶל מִפִּי הַתַּנּוּר עַד הַתִּקְרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאחַז הָאוּר בַּתִּקְרָה:

מקור חיים

ז. עיין רע"ב הטעם שצריך להרחיק דברים אלו. ח. והשכנים מעכבין עליו שמא ידליק בתיהם (רש"י דף כ: ד"ה ואם הזיק). ולכאורה כוונתו שכנים שגרים בסמוך, וכן איתא

הָיָה מַעֲמִידוֹ בָּעֲלִיָּה, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא תַּחְתָּיו מַעֲזִיבָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּבַכִּירָה, טֶפַח. וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ כָל הַשָּׁעוּרִין הָאֵלּוּ, אֶלָּא שֶׁאִם הִזִּיק, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם:

הָיָה מַעֲמִידוֹ בָּעֲלִיָּה – המעמיד תנור בעלייה, **צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא תַּחְתָּיו מַעֲזִיבָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** – צריך שיהא תחת התנור טיח של טיט בעובי של שלשה טפחים, כדי שלא תבער תקרה התחתונה של העלייה[ט]. **וּבַכִּירָה, טֶפַח** – ובכירה צריך שירחיק טפח בין מתחתיה בין מעליה[י]. **וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק**, ואפילו אם הרחיק כדין. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ כָל הַשָּׁעוּרִין הָאֵלּוּ, אֶלָּא שֶׁאִם הִזִּיק, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם:**

ג לֹא יִפְתַּח אָדָם חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִין וְשֶׁל צַבָּעִין תַּחַת אוֹצָרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וְלֹא רֶפֶת בָּקָר. בֶּאֱמֶת, לֹא יִפְתַּח אָדָם חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִין וְשֶׁל צַבָּעִין תַּחַת אוֹצָרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, מפני שהחום מפסיד פירות האוצר, **וְלֹא רֶפֶת בָּקָר**[א]. **בֶּאֱמֶת**[יב],

רבינו עובדיה מברטנורא

עַד שֶׁיְּהֵא תַּחְתָּיו מַעֲזִיבָה. טִיחַ שֶׁל טִיט שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, שֶׁלֹּא תִּבְעַר תִּקְרָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁל עֲלִיָּה. וְעַל גַּבָּיו גַּבֵּה אַרְבַּע אֲמוֹת: **וּבַכִּירָה.** שֶׁשּׁוֹפְתִין קְדֵרָה עַל חֲלָלָהּ וְאֵין עוֹשִׁין בְּתוֹכָהּ הֶסֵּק גָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׁין לַתַּנּוּר: **וְאִם הִזִּיק.** אֲחַר שֶׁהָיוּ שָׁם כָּל הַשָּׁעוּרִים הַלָּלוּ: **מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק.** וְאַף עַל פִּי כֵן מְעַכְּבִין עָלָיו בְּכָל הַשָּׁעוּרִים הַלָּלוּ, שֶׁמָּא יַדְלִיק בָּהֶם וְאֵין לוֹ מַה לְשַׁלֵּם. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן:

מקור חיים

בטור (ריש סימן קנ"ה) דאפילו כל אדם בביתו חייב להרחיק שיעורים הללו מפני השכנים שמעכבין עליו. אבל תוספות (שם ד"ה ולא יעמיד) כתבו שאיירי בבית של אחד ועלייה של שני, ובעל העלייה מעכב עליו (תוי"ט). **ט.** ועל גביו צריך להיות ארבעה טפחים שלא תאחוז האור בתקרה העליונה. **י.** נמוק"י הובא בתוי"ט. **יא.** מלשון הרמב"ם (שכנים פ"ט הי"ב) משמע שגם ברפת בקר יש חום והחום הוא שמפסיד פירות האוצר, וכן כתב המאירי להדיא. אבל בנמוק"י כתב שהריח של הרפת מפסיד הפירות כמו שהריח מפסיד היין. **יב.** גם במסכת ב"מ (פ"ד מ"א) נשנית לשון זה ובגמרא שם (דף ס.) איתא שמשם נלמד שכל מקום דקתני באמת אמרו הלכה היא, כי שם נתן טעם לדבריו ואין לגמגם בו (רש"י). (מחמת

בְּיֵין הִתִּירוּ, אֲבָל לֹא רֶפֶת בָּקָר. חֲנוּת שֶׁבֶּחָצֵר, יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ, אֵינִי יָכוֹל לִישֹׁן מִקּוֹל הַנַּכְנָסִין וּמִקּוֹל יוֹצֵא וּמוֹכֵר בְּתוֹךְ הַשּׁוּק, אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ, אֵינִי יָכוֹל לִישֹׁן, לֹא מִקּוֹל הַפַּטִּישׁ, הַיּוֹצְאִין[יד]. עוֹשֶׂה כֵּלִים יוֹצֵא וּמוֹכֵר בְּתוֹךְ הַשּׁוּק – אבל מותר לו לעשות כלים בביתו וכן לטחון קמח, ולצאת עמהם אחר כך לשוק כדי למכרם, וכן מותר לו ללמד תינוקות של בית רבן בביתו, אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ – ואינו[טו] יכול למחות בידו ולומר לו אֵינִי יָכוֹל לִישֹׁן, לֹא מִקּוֹל הַפַּטִּישׁ, בעשיית הכלים,

בְּיֵין הִתִּירוּ – באוצר של יין התירו לפתוח תחתיו חנות של נחתומין ושל צבעין, שהחום משביח ליין, **אֲבָל לֹא רֶפֶת בָּקָר** – אבל רפת בקר אסור גם באוצר של יין שהריח קשה ליין. **חֲנוּת שֶׁבֶּחָצֵר** – אחד מבני החצר שבא לפתוח חנות בתוך החצר[יג], **יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ** – יכול אחד משאר בני החצר לעכב עליו **וְלוֹמַר לוֹ, אֵינִי יָכוֹל לִישֹׁן מִקּוֹל הַנַּכְנָסִין וּמִקּוֹל**

רבינו עובדיה מברטנורא

יג בְּיֵין הִתִּירוּ. שֶׁהֶעֱשָׁן הַיּוֹצֵא מִן הַחֲנוּת לַיַּיִן, אַף תַּחַת אוֹצָר שֶׁל יַיִן לֹא יִפְתַּח חֲנוּת שֶׁל צַבָּעִים וְשֶׁל נַחְתּוֹמִין: חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִין וְשֶׁל צַבָּעִים אֵינוֹ קָשֶׁה לַיַּיִן, שֶׁהַחֹם מַשְׁבִּיחַ לַיַּיִן שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבְמָקוֹם שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהַחֹם מַזִּיק שֶׁבֶּחָצֵר. אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר שָׁבָא לִפְתֹּחַ חֲנוּת בֶּחָצֵר, בְּנֵי הֶחָצֵר מְעַכְּבִין עָלָיו:

מקור חיים

גמרא זו כתב הרע"ב (תרומות פ"ב מ"א) כל היכן ששנינו באמת אמרו כאילו היא הלכה למשה מסיני, אבל לאו דוקא הלכה למשה מסיני שהרי בפרק קמא דשבת שנינו באמת אמרו החזן רואה היכן התינוקות קורין ומדרבנן הוא). **יג.** לשון הרע"ב. משמע מדבריו שאם כבר פתח החנות והחזיק בו אין בני החצר יכולים שוב למחות בו. אבל הרשב"א דייק ממה ששינה כאן התנא מלשון שברישא ולא שנה לא יפתח חנות, ש"מ שאף אם כבר היה פותח והחזיק בו יכולים למחות ולומר סבורים היינו שיכולים אנו לקבל ועכשו אין אנו יכולים לקבל (תוי"ט). **יד.** בפשטות הכוונה שריבוי האנשים מרבים הקול, וכן הביאור לפי הרמב"ם (שכנים פ"ח הי"ב, כמבואר במגיד משנה שם), וכן הפירוש לפי הרע"ב (עיין הערה לקמן). אבל הרשב"א מפרש שריבוי הנכנסים והיוצאים מרבים עליו את הדרך. ור"ל שעקב רוב בני אדם הנכנסים ליכא צניעות כמעיקרא (רשב"ם דף ס). **טו.** במשנה שבגמרא הגירסא היא 'אבל עושה כלים ויוצא ומוכר בשוק ואינו יכול למחות בידו', וגם לגירסא שלנו נראה שיש לפרש כאילו 'אבל' נשנית לפני 'עושה כלים'.

וְלֹא מִקּוֹל הָרֵחַיִם, וְלֹא מִקּוֹל הַתִּינוֹקוֹת:

וְלֹא מִקּוֹל הָרֵחַיִם, בטחינת הקמח, **וְלֹא מִקּוֹל הַתִּינוֹקוֹת**, שבאים ללמוד[טז]:

ד מִי שֶׁהָיָה כָּתוּב עָמוּד לְכֹתֶל חֲבֵרוֹ,

מִי שֶׁהָיָה כָּתוּב עָמוּד לְכֹתֶל חֲבֵרוֹ – מי שהיה לו כותל סמוך לכותל של חברו בצורת אות ד'[יז],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא מִקּוֹל הַתִּינוֹקוֹת. שֶׁל בֵּית רַבָּן.

וְאַף עַל גַּב דְּקוֹל הַבָּא מֵחֲמַת אֲחֵרִים הוּא, לֹא מָצֵי מְחִי, מִשּׁוּם יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר. וְאִם אֵינוֹ מְלַמֵּד הַתִּינוֹקוֹת תּוֹרָה, אֶלָּא אֻמָּנוּת אוֹ חֶשְׁבּוֹן אוֹ תִּשְׁבֹּרֶת, מָצֵי מְחִי וְלוֹמַר לוֹ אֵינִי יָכוֹל לִישַׁן מִפְּנֵי הַתִּינוֹקוֹת שֶׁנִּכְנָסִים וְיוֹצְאִים:

ד מִי שֶׁהָיָה כָּתוּב עָמוּד לְכֹתֶל חֲבֵרוֹ. כְּמִין גּא״ם. וּבָא לַעֲשׂוֹת כֹּתֶל שֵׁנִי כְּנֶגֶד כֹּתֶל חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַשְּׁלִשָּׁה כְּתָלִים כְּמִין בֵּי״ת, הֲרֵי חֲבֵרוֹ מְעַכֵּב עָלָיו עַד שֶׁיַּרְחִיק מִכְּנֶגְדּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת,

כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם בֵּין שְׁנֵי הַכְּתָלִים רָחָב וְיוּכְלוּ לָדוּשׁ בּוֹ רַבִּים, שֶׁדְּרִיסַת הָרֶגֶל בַּקַּרְקַע הַמָּמוּךְ לַכֹּתֶל מְחַזֶּקֶת יְסוֹדוֹת הַכְּתָלִים וּמַעֲמִידָה אוֹתָם. וְדַוְקָא בְּכֹתֶל גִּנָּה אוֹ בְּכֹתֶל חָצֵר שֶׁבְּעִיר חֲדָשָׁה דְּלֹא דָּשׁוּ בָּהּ רַבִּים וְלֹא נִתְחַזֵּק הַקַּרְקַע כָּל צָרְכּוֹ עַל יְדֵי דְּרִיסַת הָרֶגֶל. אֲבָל בְּכֹתֶל חָצֵר שֶׁבְּעִיר יְשָׁנָה סוֹמֵךְ וְאֵין צָרִיךְ לְהַרְחִיק. וְכֵן אִם לֹא הָיָה בְּכֹתֶל חֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַרְחִיק, שֶׁכֹּתֶל שֶׁהוּא פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אֵינוֹ צָרִיךְ חִזּוּק:

מקור חיים

טז. אף על פי שקול פטיש וריחיים יותר מונע השינה מבני אדם שבאים לקנות בחנות, מכל מקום כיון שבא מחמת עצמו ולא מחמת אחרים אינם יכולים לעכבו. ותינוקות של בית רבן אף שאינם מבני החצר התירו משום יגדיל תורה ויאדיר כדאיתא ברע״ב. ואע״פ שהיה יכול ללמדם בבתי כנסיות ובתי מדרשות המיוחדים לכך, אפ״ה לא מצרכינן ליה כדי שיהיו המלמדים מצויים (כן ביאר התוי״ט שיטת הרע״ב. ולפ״ז קול הנכנסים והיוצאים ר״ל קול ממש וכדעת הרמב״ם הובא לעיל הערה קודמת. ולא כרשב״א וסייעתו שמפרשים שר״ל שריבוי הנכנסים ויוצאים מרבים עליו את הדרך ומפריעים לו). **יז.** הרע״ב נקט כמין גא״ם והיא אות יונית צורתה כמו ד׳ שלנו אלא שהרגל היא בצד שמאל. (לפי גירסתנו בסוגיא (דף כב:) מבאר רבא המשנה אחרת, אבל במאירי הביא גירסא אחרת ולפיה יש לפרש כמש״כ הרע״ב וכן גם ביאורה הרמב״ם). ויש לתמוה דלמאי נפקא מינה קאמר מי שהיה לו כותל כמין גא״ם. לתני לא יסמוך כותלו לכותל חברו אא״כ הרחיק ארבע אמות. כן הקשה הסמ״ע, (סימן קנ״ה ס״ב) ותירץ דהא קמ״ל דאע״פ

לֹא יִסְמֹךְ לוֹ כֹּתֶל אַחֵר, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת. וְהַחֲלוֹנוֹת, מִלְמַעְלָן וּמִלְמַטָּן, וּמִכְּנֶגְדָּן, אַרְבַּע אַמּוֹת:

לֹא יִסְמֹךְ לוֹ כֹּתֶל אַחֵר – אסור לבנות כותל נגד כותלו של חברו כך שהכתלים יהיו כצורת אות ״ב״, **אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת** – אלא אם כן הרחיק כותל החדש מכותל חברו ארבע אמות, כדי שאנשים יוכלו ללכת ביניהם[יח]. **וְהַחֲלוֹנוֹת** – היה לו חלונות בכותל ביתו ובא חברו לבנות כותל מול כותלו, **מִלְמַעְלָן** – בין שחלונותיו הן למעלה בכותלו, **וּמִלְמַטָּן** – ובין שהן למטה בכותלו, כופה חברו להרחיק מהן ארבע אמות. אם הן למטה כופהו להגביה כותלו, ואם הן למעלה כופהו להנמיך כותלו[יט], **וּמִכְּנֶגְדָּן אַרְבַּע אַמּוֹת** – וכן מכנגדן כופהו להרחיק ארבע אמות[כ]:

ה מַרְחִיקִין אֶת הַסֶּלַע מִן הַשּׁוֹבָךְ אַרְבַּע מַרְחִיקִין אֶת הַסֶּלַע מִן הַשּׁוֹבָךְ אַרְבַּע

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַחֲלוֹנוֹת מִלְמַעְלָן וּמִלְמַטָּן וּמִכְּנֶגְדָּן אַרְבַּע אַמּוֹת. הָיְתָה לוֹ חַלּוֹן לְמַעְלָה בְּכָתְלוֹ וּבָנָה חֲבֵרוֹ כֹּתֶל כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן מִלְמַטָּה, אִם נִשְׂאַר מֵרֹאשׁ הַכֹּתֶל שֶׁבָּנָה עַד הַחַלּוֹן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת בַּגַּבֵּהּ, הֲרֵי זֶה כּוֹפֵהוּ לְמַעֵט הַכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲמֹד עַל רֹאשׁ הַכֹּתֶל וְיִשְׁקִיף בְּעַד הַחַלּוֹן: **מִלְמַטָּן.** הָיְתָה הַחַלּוֹן לְמַטָּה כּוֹפֶה אֶת חֲבֵרוֹ לְהַגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל שֶׁבָּנָה כְּנֶגְדּוֹ בְּגֹבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַחַלּוֹן כְּדֵי שֶׁלֹּא יַבִּיט בּוֹ: **וּמִכְּנֶגֶד.** דְּצָרִיךְ לְהַרְחִיק הַכֹּתֶל מִן הַחַלּוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲפִיל אוֹרוֹ: **ה מַרְחִיקִין אֶת הַסֶּלַע.** מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוֹבָךְ שֶׁל יוֹנִים בְּחָצֵרוֹ סָמוּךְ לְכֹתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ לְהַעֲמִיד סֶלַע אֵצֶל הַכֹּתֶל, צָרִיךְ לְהַרְחִיק הַסֶּלַע מִן הַשּׁוֹבָךְ אַרְבַּע אַמּוֹת:

מקור חיים

שהיה שם לראובן כותל תחלה עשוי כמין גא״ם והוא מונע רוב העולם העוברים שם מלילך סמוך לכותל שמעון, דאטו בשופטני עסקינן שילכו סמוך לכותל ויצטרכו אח״כ לסבב כל אורך כותל ראובן, מכל מקום צריך ראובן להרחיק ד׳ אמות כשבא לבנות כותל שני נגד כותל שמעון (הובא בתוי״ט, עיי״ש). **יח.** שדריסת הרגל מחזקת יסודות הכותל, כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **יט.** כדאיתא ברע״ב כדי שלא יוכל לעמוד על ראש הכותל ולהסתכל תוך ביתו. **כ.** כדי שלא יאפיל עליו. וברמב״ם (שכנים פ״ט ה״ג) איתא שאם החלון למעלה והלה הנמיך הכותל כדין, אין צריך להרחיק גם מכנגדו שהרי אינו מאפיל.

אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִקְפֹּץ הַנְּמִיָּה, וְאֶת הַכֹּתֶל מִן הַמְּזוּחָלָה אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא זוֹקֵף אֶת הַסֻּלָּם. מַרְחִיקִין אֶת הַשּׁוֹבָךְ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה.

אַמּוֹת – מי שיש לו שובך של יונים בחצרו סמוך לכותל שבין חצרו לחצר חברו, ובא חבירו להעמיד סולם אצל הכותל צריך להרחיק הסולם מן השובך ארבע אמות, **כְּדֵי שֶׁלֹּא תִקְפֹּץ הַנְּמִיָּה** – כדי שהנמיה (חיה קטנה) לא תוכל לקפוץ מן הסולם לשובך ותהרוג את היונים[כא]. **וְאֶת הַכֹּתֶל מִן הַמְּזוּחָלָה**[כב] **אַרְבַּע אַמּוֹת** – היה לו מזחילה על כותל ביתו שעומד על גבול חצר חברו, ובא חבירו לבנות כותל סמוך לכותל זה, צריך להרחיק ארבע אמות מן המזחילה[כג], **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא זוֹקֵף אֶת הַסֻּלָּם** – כדי שבעל המזחילה יוכל לזקוף סולם אצל כותלו לעלות לתקן המזחילה ולנקותה מעפר וצרורות שמעכבין זחילת המים[כד]. **מַרְחִיקִין אֶת הַשּׁוֹבָךְ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה** – אסור להעמיד שובך תוך חמשים אמה של העיר, כדי שהיונים לא יפסידו תבואה השטוחה על גגות העיר להתייבש[כה].

רבינו עובדיה מברטנורא

כְּדֵי שֶׁלֹּא תִקְפֹּץ הַנְּמִיָּה. היא חַיָּה קְטַנָּה, מִן הַסֻּלָּם לַשּׁוֹבָךְ, וְתַהֲרֹג אֶת הַיּוֹנִים: מְזוּחָלָה. הוּא צִנּוֹר גָּדוֹל הַמֻּנָּח עַל אֹרֶךְ הַכֹּתֶל וּמֵימֵי הַגֵּג זָבִים לְתוֹכוֹ. וְאִם כָּתְלוֹ מְהַלֵּךְ עַל פְּנֵי חֲצַר חֲבֵרוֹ וּמְזוּחָלָה עָלָיו, צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִמֶּנָּה אִם בָּא לִבְנוֹת כֹּתֶל בְּצִדָּהּ: אַרְבַּע אַמּוֹת כְּדֵי שֶׁיְּהֵא זוֹקֵף שָׁם סֻלָּם. לַעֲלוֹת וּלְתַקֵּן מַזְחִילָתוֹ לְנַקּוֹתָהּ מֵעָפָר וּמִצְרוֹרוֹת הַנּוֹפְלִים בָּהּ וּמְעַכְּבִים אֶת קִלּוּחַ הַמַּיִם: מַרְחִיקִים אֶת הַשּׁוֹבָךְ מִן הָעִיר. שֶׁהַיּוֹנִים מַפְסִידִים זֶרְעוֹנֵי הַגַּגּוֹת:

מקור חיים

כא. ואף שיכול הנמייה לילך על הכותל להשובך מכל מקום לא מחשב גירי דיליה כל זמן שאינה יכולה לקפוץ בקפיצה אחת מן הסולם לשובך (פרישה סימן קנה ס״ק ט״ו, הובא בתוי״ט). **כב.** מזחילה הוא צנור גדול מונח על אורך הכותל שמימי גג הבית זבים לתוכו ונוזחלים ממנו על הארץ, ועל שם זה נקרא מזחילה (תוי״ט). **כג.** ואין להקשות שתיפוק ליה שצריך להרחיק ד׳ אמות משום דוושא, כי איירי כאן שתקרת הגג יוצא להלן מן הכותל ובולט תוך אויר החצר והמזחילה מחובר לסוף התקרה, ומשום דוושא אין צריך להרחיק ד׳ אמות אלא מעיקר הכותל (דף כב:). **כד.** דעת המגיד משנה (שכנים פ״ט ה״ח) שלפי הרמב״ם אם הוחזק לתת שם המזחילה הוחזק ממילא לארבע אמות אלו לתיקונה, אבל תוספות כתבו שאיירי כשמכר לו מקום זקיפת סולם, וקמ״ל דבעי ארבע אמות (דף כב: תוד״ה כדי). **כה.** כן פירשו תוספות (דף כג. ד״ה מרחיקין), וכתבו שאין לחוש לתבואה שבשדות כי השדות מרוחקות מן

וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוֹבָךְ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין, מְלֹא שֶׁגֶר הַיּוֹנָה. וְאִם לְקָחוֹ, אֲפִלּוּ בֵּית רִבְעַ, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ:

וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוֹבָךְ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ – לא יעשה אדם שובך רחוק מן העיר תוך שדה שלו, **אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ**, כדי שלא יפסידו יוניו הזרעים שבשדה חבירו[כו]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין** – צריך להשאיר כור לכל רוח, והיינו קרוב לרע"ד אמה, **מְלֹא שֶׁגֶר הַיּוֹנָה** – וזה השיעור שיונה יכולה לפרוח בפעם אחת בלי לנוח. **וְאִם לְקָחוֹ** – אם בשקנה הקרקע קנה עמה השובך, **אֲפִלּוּ בֵּית רִבְעַ** – אפילו ליכא כל סביבו אלא בית רובע הקב, והוא כעשר אמות וחומש אמה, **הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ** – מותר להשאירו כמו שהוא[כז]:

וְנִפּוּל הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה,

נִפּוּל – גוזל של יונה שאינו יכול לפרוח, **הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה** של שובך, **הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ**, שאין גוזל

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה. שֶׁלֹּא יַפְסִידוּ הַיּוֹנִים בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ: **בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין.** בֵּית כּוֹר לְכָל רוּחַ, וְהַכּוֹר שְׁלֹשִׁים סְאִין. וְאֵין הֲלָכָה כְּרִבִּי יְהוּדָה: **מְלֹא שֶׁגֶר הַיּוֹנִים.** מְרוּצַת פְּרִיחָתָן בְּפַעַם אַחַת: **וְאִם לְקָחוֹ, אֲפִלּוּ בֵּית רִבַּע.** כְּמוֹת שֶׁהוּא עִם הַקַּרְקַע, אֲפִלּוּ אֵין לוֹ כָּל סְבִיבָיו אֶלָּא בֵּית רִבַּע הַקַּב: **הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ.** שֶׁהֲרֵי הַחְזַק בּוֹ הָרִאשׁוֹן כָּךְ: **וְנִפּוּל.** גּוֹזָל: **הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה.** שֶׁל שׁוֹבָךְ:

מקור חיים

העיר אלף אמה, שהרי נותנין מגרש לעיר אלף אמה ואין עושין מגרש שדה. ואע"פ שהרע"ב נקט לשונו של רש"י, וברש"י איתא זרועני גגות, מכל מקום אין להגיה הרע"ב כי יתכן שגירסת רש"י שלפני הרע"ב היתה זרועני גגות (תוי"ט). (אמנם בדפוס ראשון של הרע"ב הגירסא היא זרועני גגות, ומ"מ ביארנו בפנים כפי גירסת הרע"ב שבספרים שלנו וכמו שכתב התוי"ט). **כו.** וקמ"ל שאע"פ שהתבואה נזרעת בארץ ומכוסה בה מכל מקום צריך להרחיק (דף כג. תוד"ה ולא יעשה). (והיינו לשיטתם שמן העיר צריך להרחיק מחמת תבואה מגולה השטוחה על הגגות. ובנימוקי יוסף כתב שהרבותא היא שאע"פ שיש לו לבעל השובך סביב השובך גגות הרבה שיוכלו לאכול משם וס"ד שאין צריך לחשוש שיעברו עליהם וילכו לשדות אחרות, קמ"ל שחוששין לכך וצריך להרחיק. ולשיטתו אזיל שהוא מפרש טעם הרחקה בעיר מפני זרועני גגות, וכרש"י בהערה הקודמת). **כז.** שהרי הוחזק בו הראשון כן, וטענינן ללוקח לומר שמא המוכר נתפייס עם שכניו במעות עד שהסכימו שיעשה שם שובך (תוי"ט ע"פ הסוגיא דף כג. ורש"י שם).

הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשׁוֹבָךְ. חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ. נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת, קָרוֹב לָזֶה, שֶׁלּוֹ. קָרוֹב לָזֶה, שֶׁלּוֹ. מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, שְׁנֵיהֶם יַחֲלְקוּ:

מדדה יותר מחמשים אמה, ובודאי משובך ההוא יצא[כח]. **חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה** – אם שובך הכי קרוב למקום הימצאו הוא רחוק מחמשים אמה, **הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ**, שעל כרחיך מעוברי דרכים נפל וכיון שבגוזל אין סימן הוה של מוצאו. **נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת** – ושניהם תוך חמשים אמה למקום הימצאו, **קָרוֹב לָזֶה, שֶׁלּוֹ. קָרוֹב לָזֶה, שֶׁלּוֹ**[כט]. **מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה, שְׁנֵיהֶם יַחֲלְקוּ:**

ז מַרְחִיקִין אֶת הָאֵילָן מִן הָעִיר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה, וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה חֲמִשִּׁים אַמָּה. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כָּל אֵילַן סְרָק, חֲמִשִּׁים אַמָּה.

מַרְחִיקִין אֶת הָאֵילָן מִן הָעִיר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה, לפי שנוי הוא לעיר כשיש מרחב פנוי לפניה, **וּבְחָרוּב וּבִשְׁקְמָה חֲמִשִּׁים אַמָּה** – ואילן החרוב והשקמה צריכים להרחיק חמישים אמה כי ענפיהם מרובים. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כָּל אִילַן סָרָק, חֲמִשִּׁים אַמָּה** – כל אילני סרק צריכים להרחיק מן העיר חמשים אמה כי גנאי הם לעיר. אם נמצא אילן קרוב לעיר בפחות משיעורים אלו,

רבינו עובדיה מברטנורא

בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת. בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים לִשְׁנֵיהֶם: ז מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הָעִיר. לְפִי שֶׁנּוֹי הוּא לָעִיר כְּשֵׁשׁ מֶרְחָב פָּנוּי לְפָנֶיהָ: חָרוּב וְשִׁקְמָה. עֲנָפֵיהֶן מְרֻבִּים: אִילַן סָרָק. גְּנַאי הוּא לָעִיר:

מקור חיים

כח. כי איירי בליכא שובכים אחרים תוך חמשים אמה. וגם ליכא למימר שנפל מעוברי דרכים כי איירי כאן שנמצא תוך שביל של כרמים שאין דרך בני אדם לעבור שם. אבל אם נמצא במקום שדרך בני אדם לעבור, הרי הוא של מוצאו, כי רוב וקרוב הולכין אחר הרוב, ויש לומר שמעוברי דרכים נפל שהם הרוב, וכיון שאין בו סימן הרי הוא של מוצאו. **כט.** ואיירי שאין בשובך אחד יותר יונים מבשובך השני, כי אם יש באחד מהם יותר יונים הולכים אחר הרוב, ואפילו אם יותר קרוב לחברו כי רוב וקרוב הולכים אחר הרוב. (ביארנו המשנה לפי הנימוק״י כי כן ביארה התוי״ט והרע״ב סתם ולא פירש. אמנם לרש״י שיטה אחרת בסוגיין, כי לדידיה להכי אוקמה הגמרא בשביל של כרמים משום ששם הגוזל מדדה אף יותר מחמשים. ולדידיה כל הסוגיא מתפרשת באופן אחר. הדרישה (סימן קפ ס״ק ט) מאריך מאד בפירוש הך סוגיא לפי השיטות השונות עיי״ש).

אִם הָעִיר קְדָמָה, קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים. וְאִם הָאִילָן קָדַם, קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים. סָפַק זֶה קָדַם, סָפַק זֶה קָדַם, קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים:

אִם הָעִיר קָדְמָה, קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים – בני העיר[ל] קוצצין האילן ואינן צריכים לשלם. **וְאִם הָאִילָן קָדַם, קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים** – בני העיר קוצצין וצריכים לשלם לבעל האילן. **סָפַק זֶה קָדַם, סָפַק זֶה קָדַם, קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים**, כי המוציא מחבירו עליו הראיה[לא]:

ח מַרְחִיקִין גֹּרֶן קָבוּעַ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה. לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם גֹּרֶן קָבוּעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ, וּמַרְחִיק

מַרְחִיקִין גֹּרֶן קָבוּעַ – מרחיקין גורן שיש בו כרי גדול[לב], **מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה**, שבשעת הזרייה הרוח מביא המוץ לתוך העיר ומזיק את בני העיר. **לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם גֹּרֶן קָבוּעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ** – גם בשדהו שמחוץ לעיר במקום שאין נמצאים בני אדם לא יעשה אדם גורן קבוע, **אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ, וּמַרְחִיק** – שצריך להרחיק[לג],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְנוֹתֵן דָּמִים. מִי שֶׁהָעִיר שֶׁלּוֹ: סָפַק כְּרֵי גָּדוֹל שֶׁזּוֹרִים אוֹתוֹ בְּרַחַת, קָרוֹי וְכוּ' קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים. דְּכֵינָן גֹּרֶן קָבוּעַ. וְשֶׁאֵין הַכְּרֵי גָּדוֹל וְאֵין בּוֹ דְּדִינָא הָוֵי דְּבֵין זֶה קָדַם וּבֵין זֶה לִזְרוֹת הַמֹּץ בְּרַחַת אֶלָּא הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת קָדַם קוֹצֵץ, לְאַחַר שֶׁקָּצַץ אָמְרִינַן לֵיהּ בַּכְּרֵי וְהַמֹּץ נָדַף מֵאֲלָיו, קָרוֹי גֹּרֶן לְבַעַל הָאִילָן אַיְתִי רְאָיָה שֶׁהָאִילָן קָדַם שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ: חֲמִשִּׁים אַמָּה. מִפְּנֵי הַמֹּץ וּשְׁקַל: ח גֹּרֶן קָבוּעַ. גֹּרֶן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֶׁמַּזִּיק אֶת בְּנֵי הָעִיר. כְּשֶׁהוּא זוֹרֶה:

מקור חיים

ל. הרע"ב כתב מי שהעיר שלו, וכן לשון רש"י, אבל לא שהעיר היא של יחיד, אלא כלומר כל מי שיש לו זכות בעיר (תוי"ט). **לא.** כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **לב.** כרי שיש בו הרבה תבואה וצריכים לזרות המוץ ברחת נקרא גורן קבוע, ושאין בו הרבה תבואה והרוח מנשבת בכרי והמוץ נידף מאליו, נקרא גורן שאינו קבוע (רע"ב, עיי"ש). **לג.** ומרחיק, כמו שמרחיק. שכמו שמצינו לפעמים אות ש במקום ו, כגון בריש מסכת ביצה שאפר כירה מוכן הוא, והכוונה ואפר כירה, ה"נ מצינו אות ו במקום ש (תוי"ט).

מִנְּטִיעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וּמִנִּירוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק:

מִנְּטִיעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וּמִנִּירוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק – כדי שלא להזיקם, שהמוץ מייבש הנטיעות ומקלקל הניר[לד]:

ט מַרְחִיקִין אֶת הַנִּבְלוֹת וְאֶת הַקְּבָרוֹת וְאֶת הַבָּרְסְקִי מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה. אֵין עוֹשִׂין בָּרְסְקִי אֶלָּא לְמִזְרַח הָעִיר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה, חוּץ מִמַּעֲרָבָה, וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה:

מַרְחִיקִין אֶת הַנִּבְלוֹת וְאֶת הַקְּבָרוֹת וְאֶת הַבָּרְסְקִי מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה, משום ריח רע. **אֵין עוֹשִׂין בָּרְסְקִי אֶלָּא לְמִזְרַח הָעִיר** – אף כשמרחיק חמשים אמה אין עושין בורסקי אלא לרוח מזרחית[לה]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה, חוּץ מִמַּעֲרָבָה, וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה** – לכל רוח מרחיק חמשים אמה ועושה בורסקי, חוץ מרוח מערבית שאינו עושה כל עיקר[לו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמִנִּירוֹ. שֶׁל חֲבֵרוֹ. נִיר, הִיא חֲרִישָׁה שְׁחוֹרָשִׁים בִּימוֹת הַקַּיִץ כְּדֵי שֶׁיָּמוּתוּ שָׁרְשֵׁי הַקּוֹצִים וְהָעֲשָׂבִים: כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק. מַה טַּעַם קָאָמַר, מַה טַּעַם מַרְחִיק מִנְּטִיעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וּמִנִּירוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק הַמֹּץ לְנְטִיעוֹתָיו וּלְנִירוֹ, שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה זֶבֶל וּמְקַלְקֵל הַנִּיר וּמְיַבֵּשׁ הַנְּטִיעוֹת: **ט אֶת הַנִּבְלוֹת וְאֶת הַקְּבָרוֹת.** מִשּׁוּם רֵיחַ רַע: **הַבָּרְסְקִי.** מְקוֹם עִבּוּד הָעוֹרוֹת: **אֶלָּא לְמִזְרַח הָעִיר.** שֶׁאֵין רוּחַ מִזְרָחִית קָשָׁה אֶלָּא אִם כֵּן בָּאָה לְפָרָעָנוּת. אֲבָל כְּשֶׁהִיא בָּאָה כְּדַרְכָּהּ הִיא חַמָּה וּמְנַשֶּׁבֶת בְּנַחַת, לְפִיכָךְ אֵינָהּ מְבִיאָה הֲרֵיחַ לָעִיר: **חוּץ מִמַּעֲרָבָה.** לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה, חוּץ מֵרוּחַ מַעֲרָבִית שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כָּל עִקָּר, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְפַּלְּלִים לְאוֹתָהּ הָרוּחַ, שֶׁשְּׁכִינָה בַּמַּעֲרָב. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא:

מקור חיים

לד. עיין רע"ב הפירוש של ניר. **לה.** שבורסקי מסריח הרבה ורק רוח מזרחית מנשבת בנחת ואינה מביאה הריח לעיר. אבל נבלות וקברות אינם מסריחים כל כך ולכן מותר לעשותם בכל רוח ובלבד שירחיק נ' אמה (פרישה סימן קנה ס"ק כט). **לו.** מפני ששכינה במערב ומתפללין לאותה הרוח. ורק על בורסקי קאי (רמב"ם).

י מַרְחִיקִין אֶת הַמִּשְׁרָה מִן הַיָּרָק, וְאֶת הַכְּרֵשִׁין מִן הַבְּצָלִים, וְאֶת הַחֲרָדָל מִן הַדְּבוֹרִים. רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר בַּחֲרָדָל:

מַרְחִיקִין אֶת הַמִּשְׁרָה – מקום ששורין בו פשתן, **מִן הַיָּרָק**, כי המשרה מפסיד את הירקות הסמוכות לה, **וְאֶת הַכְּרֵשִׁין מִן הַבְּצָלִים** – וכן מרחיקין כרתי מן הבצלים, שהם מזיקים לבצלים הסמוכים להם, **וְאֶת הַחֲרָדָל מִן הַדְּבוֹרִים**, שהחרדל מפסיד את הדבש[לז]. **רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר בַּחֲרָדָל**, שגם הדבורים מפסידים החרדל, ולבן בעל החרדל יכול לומר לבעל הדבורים הרחק דבוריך מחרדלי[לח]:

יא מַרְחִיקִין אֶת הָאֵילָן מִן הַבּוֹר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה, וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה, חֲמִשִּׁים

מַרְחִיקִין אֶת הָאֵילָן מִן הַבּוֹר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה – ששרשי האילן מזיקין את הבור, **וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה, חֲמִשִּׁים**

רבינו עובדיה מברטנורא

י **הַמִּשְׁרָה.** מָקוֹם שֶׁשּׁוֹרִים בּוֹ פִּשְׁתָּן. וְחַד: רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר בַּחֲרָדָל. שֶׁיָּכוֹל וּמַפְסִיד אֶת הַיְּרָקוֹת הַסְּמוּכוֹת לוֹ: לוֹמַר לוֹ עַד שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לִי **וְאֶת הַכְּרֵשִׁין.** כַּרְתִּי בְּלְשׁוֹן תַּלְמוּד. הָרְחֵק חֲרָדָלְךָ מִן דְּבוֹרַי, הָרְחֵק וְהֵם מַזִּיקִין לַבְּצָלִים הַסְּמוּכִים לָהֶם: דְּבוֹרֶיךָ מֵחֲרָדְלִי, מִפְּנֵי שֶׁבָּאוֹת וְאוֹכְלוֹת **וְאֶת הַחֲרָדָל מִן הַדְּבוֹרִים.** שֶׁהוּא פְּרִחֵי חֲרָדְלִי. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי: מַפְסִיד הַדֶּבַשׁ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ חָרִיף **יא וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה.** שָׁרְשֵׁיהֶן מְרֻבִּין:

מקור חיים

לז. לרבנן על המזיק להרחיק את עצמו, ומסתמא הרחקה של חמשים אמה דומיא דנבלות (נימוק״י). **לח.** רע״ב, וכן הוא בסוגיין (דף כה:). אבל לעיל (דף יח:) מסיק הש״ס שטעמו של רבי יוסי הוא משום שהוא סובר על הניזק להרחיק עצמו ולכן פליג גם על משרה וכרישין, ומה שהזכיר כאן רק חרדל משום שלדבריהם דרבנן קאמר, וה״ק אע״פ שאתם סוברים שעל המזיק להרחיק עצמו אודיי לי מיהת שבחרדל כיון ששניהם מזיקים הם אין על בעל החרדל להרחיק עצמו, ורבנן סוברים שאין הדבורים מזיקים החרדל (תוי״ט). (לקמן סוף פרק ד׳ כתב התוי״ט על כעין זה, שהרע״ב לא חש למסקנת הש״ס ופירש המשנה כפשטה ומשמעה, עיי״ש).

אַמָּה, בֵּין מִלְמַעְלָה בֵּין מִן הַצַּד. אִם הַבּוֹר קָדַם, קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דְּמֵים. וְאִם אִילָן קָדַם, לֹא יָקֹץ. סָפַק זֶה קָדַם, וְסָפַק זֶה קָדַם, לֹא יָקֹץ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהַבּוֹר קוֹדֶמֶת לָאִילָן, לֹא יָקֹץ, שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְזֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ:

אַמָּה – חרוב ושקמה ששרשיהן מרובין צריך להרחיק חמשים אמה. **בֵּין מִלְמַעְלָה** – בין אם האילן והבור הם בשפוע של הר, ואחד מהם הוא למעלה מן השני[לט], **בֵּין מִן הַצַּד** – בין אם הם בקרקע שוה, והם זה לצד זה. **אִם הַבּוֹר קָדַם, קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דְּמֵים. וְאִם אִילָן קָדַם, לֹא יִקֹּץ. סָפַק זֶה קָדַם, וְסָפַק זֶה קָדַם, לֹא יִקֹּץ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהַבּוֹר קוֹדֶמֶת לָאִילָן, לֹא יִקֹּץ, שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְזֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ**, ואין הנזק בא מיד אלא לאחר זמן כשיגדל[מ]:

יב לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לְשָׂדֵה חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת,

לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לְשָׂדֵה חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, שכשיחרוש סביב לאילנו לא יהא צריך להכניס מחרישתו תוך שדה חבירו,

רבינו עובדיה מברטנורא

בֵּין מִלְמַעְלָה. שֶׁהָאֶחָד מֵהֶן מִלְמַעְלָה בְּגֹבַהּ שִׁפּוּעַ הַר וְהַשֵּׁנִי בְּשִׁפּוּלוֹ: **בֵּין מִן הַצַּד.** בְּקַרְקַע שָׁוָה: **וְנוֹתֵן דְּמִים.** דְּכֵינָן דְּרִשׁוּת נָטַע, שֶׁאֵינוֹ מַזִּיק עַד זְמַן גָּדוֹל, לֹא חִיְּבוּהוּ חֲכָמִים לְקֹץ בִּלְא דְּמִים בִּשְׁבִיל הֶזֵּקָא דְיָחִיד: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר וְכוּ'.** וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי: **יב סָמוּךְ לְשָׂדֵה חֲבֵרוֹ. בֵּין שָׂדֵה לָבָן בֵּין שָׂדֵה אִילָן: אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.** כְּדֵי עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם. שֶׁכְּשֶׁיַּחֲרֹשׁ אֶת אִילָנוֹתָיו לֹא יְהֵא צָרִיךְ לְהַכְנִיס מַחֲרֵשָׁתוֹ לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וְהָנֵי מִלֵּי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכֵיוֹצֵא בָּהּ

מקור חיים

לט. כשאילן למעלה השרשין מזיקין כותלי הבור, וכשהאילן למטה מחלידין השרשים את הקרקע ומלקין קרקעיתה של הבור (תוי"ט). **מ.** תוי"ט בשם הטור. וכללא הכי הוא. ת"ק סבר תמיד על המזיק להרחיק את עצמו ואף אם ההיזק בא רק לאחר זמן, ורבי יוסי ס"ל על הניזק להרחיק את עצמו ולכן מותר למזיק לעשות פעולה שיגרום היזק לאחר זמן. אבל כשההיזק בא מיד, הרי הוא גירי דיליה ואז גם רבי יוסי מודה שעל המזיק להרחיק את עצמו.

אֶחָד גְּפָנִים וְאֶחָד כָּל אִילָן. הָיָה גָדֵר בֵּינְתַיִם, זֶה סוֹמֵךְ לַגָּדֵר מִכָּאן, וְזֶה סוֹמֵךְ לַגָּדֵר מִכָּאן. הָיוּ שָׁרָשִׁים יוֹצְאִין לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ, מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְעַכֵּב אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה. הָיָה חוֹפֵר בּוֹר, שִׁיחַ וּמְעָרָה, קוֹצֵץ וְיוֹרֵד, וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ:

אֶחָד גְּפָנִים וְאֶחָד כָּל אִילָן. הָיָה גָדֵר בֵּינְתַיִם – אם היה גדר בין השדות, **זֶה סוֹמֵךְ לַגָּדֵר מִכָּאן, וְזֶה סוֹמֵךְ לַגָּדֵר מִכָּאן**, כי הגדר ימנע מהם מלהכניס המחרישה לשדה חבירו. **הָיוּ שָׁרָשִׁים יוֹצְאִין לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ** – מי ששרשי אילנותיו היו יוצאים משדה שלו אל תוך שדה חברו, **מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** – בעל השדה שהשרשים בשדהו מותר לקוצצן עד עומק של שלשה טפחים[מא], **כְּדֵי שֶׁלֹּא יְעַכֵּב אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה** – כדי שהשרשים לא יעכבו את המחרשה כשבא לחרוש שדהו. **הָיָה חוֹפֵר בּוֹר, שִׁיחַ וּמְעָרָה** – ואם בא לחפור בשדהו בור או שיח או מערה, **קוֹצֵץ וְיוֹרֵד** – מותר לו לקצוץ השרשים אף יותר בעומק כל שיש צורך מחמת חפירתו, **וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ** – והשרשים שקוצץ הם של בעל השדה[מב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁמַּחֲרֵשָׁתָן אֲרֻכָּה. אֲבָל בְּבָבֶל וּבִשְׁאָר אֲרָצוֹת שֶׁמַּחֲרֵשָׁתָן קְצָרָה, בְּהַרְחָקַת שְׁתֵּי אַמּוֹת סַגִּי. וְדַוְקָא בִּגְפָנִים לִגְפָנִים וְאִילָנוֹת לְאִילָנוֹת הוּא דְּסַגִּי בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת, אֲבָל הַבָּא לִטַּע שְׂדֵה אִילָן סָמוּךְ לַגְּפָנִים, אֲפִלּוּ בְּבָבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ צָרִיךְ לְהַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת: **מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.** בַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁיָּצְאוּ שָׁרְשֵׁי אִילָנוֹת חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, קוֹצְצָן בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ: **וְהָעֵצִים שֶׁלּוֹ.** שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם שֶׁחוֹפֵר רָחוֹק מֵאִילַן חֲבֵרוֹ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה אוֹ יוֹתֵר. אֲבָל פָּחוֹת מִכֵּן, הָעֵצִים לְבַעַל הָאִילָן. דְּעַד שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִנַּק יָנְקֵי, טְפֵי לֹא יָנְקֵי:

מקור חיים

מא. ואינו חושש שמא ייבש האילן של חבירו, שזה בתוך שלו הוא חופר (תוי״ט בשם רמב״ם). **מב.** בין בחורש ובין בחופר (תוי״ט). עיין רע״ב שרק השרשים שהם רחוקים יותר מט״ז אמה מעיקר האילן הם של בעל השדה, אבל אותם שבתוך ט״ז אמה הם של בעל האילן, כי שיעור יניקת אילן הוא עד ט״ז אמה, וכיון שיש לו רשות ליטע תוך שלו החזיק בהיתר בשל חברו שיעור הנצרך ליניקה, ולכן אע״פ שכשבעל השדה צריך למקום השרשין מותר לו לקוצצן מכל מקום השרשים שייכים לבעל האילן (עפ״י תוי״ט).

יג אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, קוֹצֵץ מְלֹא הַמַּרְדֵּעַ עַל גַּבֵּי הַמַּחֲרֵשָׁה. וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה, כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת. בֵּית הַשְּׁלָחִין, כָּל הָאֵילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר,

אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ – אילן שענפיו נוטין לתוך שדה חבירו, **קוֹצֵץ מְלֹא הַמַּרְדֵּעַ עַל גַּבֵּי הַמַּחֲרֵשָׁה** – בעל השדה מותר לו לקוץ כל הענפים עד גובה המרדע[מג] כשהוא עומד על המחרישה והמרדע בידו[מד]. **וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה, כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת**[מה] – בחרוב ושקמה קוצץ כל הענפים הנוטים לתוך שדהו[מו]. **בֵּית הַשְּׁלָחִין** – אם האילן נוטה לתוך בית השלחין[מז], **כָּל הָאֵילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת** – קוצץ כל אילן כנגד המשקולת[מח]. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

יג **קוֹצֵץ.** הָעֲנָפִים עַד גֹּבַהּ מְלֹא מַרְדֵּעַ, שֶׁלֹּא יַעַכְּבוּהוּ מִלְּהוֹלִיךְ מַחֲרֵשָׁתוֹ שָׁם: **מַרְדֵּעַ.** מַלְמַד הַבָּקָר: **הֶחָרוּב וְהַשִּׁקְמָה.** שְׁצָלָן מְרֻבֶּה וְקָשֶׁה לַסֵּדֶה: **כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת.** קוֹצֵץ כָּל מַה שֶּׁנּוֹטֶה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ. מִשְׁקֹלֶת, חוּט שֶׁבּוֹנֵי הַחוֹמָה תּוֹלִים בָּהּ מִשְׁקֹלֶת שֶׁל אֶבֶן: **וְאִם בֵּית הַשְּׁלָחִין הִיא.** אֶרֶץ צָמְאָה לְמַיִם: **כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת.** וְאֵין הֲלָכָה כְּאַבָּא שָׁאוּל:

מקור חיים

מג. מרדע הוא מקל ארוך ומחט בראשו ובו מכה על השוורים להנחותם. (ושלש שמות יש לו, מרדע, דרבן, ומלמד. מרדע שהוא מורה דיעה בפרה, דרבן שהוא משרה בינה בפרה, מלמד שהוא מלמד את הפרה לחרוש בשביל ליתן חיים לבעליה (ירושלמי סנהדרין פ״י ה״א)). **מד.** ע״פ רמב״ם, עי״ש. בתחתית המחרישה יש להב של ברזל והוא יתד המחרישה. המחרישה קשור לשוורים, והחורש עומד על המחרישה כדי שכובדו ישקיע היתדות בקרקע, ובידו המרדע להכות על השוורים להנחותם, וכשהשוורים הולכים ומושכים המחרישה נחרשת הקרקע. **מה.** משקולת היא חתיכת עופרת הקשורה בחוט והבנאים משתמשים בה לבדוק החומות אם הם ישרים, וכאן הכוונה שמיישר הענפים עם גדר שדהו, וקוצץ כל הנוטים לשדהו. **מו.** כי צילן מרובה מחמת ריבוי הענפים וקשה לשדה. **מז.** בית השלחין היא שדה הצמאה למים ואין די לה במי גשמים, ובית הבעל היא שדה שדי לה במי גשמים. **מח.** כי גם מעט צל רע לבית השלחין שמונע הטל ממנה (תוי״ט בשם הרמב״ם).

כָּל אֵילַן סָרָק, כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת:

כָּל אֵילַן סָרָק, כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת – כל אילן סרק קוצץ כל הענפים כנגד המשקולת ואף בשדה בית הבעל:

יד אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, קוֹצֵץ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא גָּמָל עוֹבֵר וְרוֹכְבוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גָּמָל טָעוּן פִּשְׁתָּן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל הָאֵילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת, מִפְּנֵי הַטָּמְאָה:

אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, קוֹצֵץ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא גָּמָל עוֹבֵר וְרוֹכְבוֹ – קוצץ הענפים עד שגמל ורוכבו יוכלו לעבור. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גָּמָל טָעוּן פִּשְׁתָּן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת** – מספיק לקצוץ עד שיהא גמל טעון פשתן או חבילי זמורות יכול לעבור. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל הָאֵילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת, מִפְּנֵי הַטָּמְאָה** – קוצץ כל הענפים המאהילים על רשות הרבים, שמא יגרמו טומאה לעוברי דרכים[מט]:

פרק ג - חזקת הבתים

משנה א

חזקת קרקעות

אף על פי שאדם נאמן לטעון על מטלטלין שבידו לקוחין הן בידי. אין אדם המוחזק בקרקע ואוכל פירותיה נאמן לומר לקוחה היא בידי אלא אם כן החזיק בה ואכל פירותיה שלש שנים.

רבינו עובדיה מברטנורא

יד אֵילָן הַנּוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים. קוֹצֵץ אֶת הָעֲנָפִים כְּדֵי שֶׁיֵּהֵא הַגָּמָל עוֹבֵר וְרוֹכְבוֹ: **גָּמָל טָעוּן פִּשְׁתָּן.** וְאֵין צָרִיךְ לָקֹץ כְּדֵי גָּמָל וְרוֹכְבוֹ, דְּרוֹכֵב גָּחִין וְחָלִיף תּוּתֵיהּ: **מִפְּנֵי הַטָּמְאָה.** שֶׁמָּא יַאֲהִילוּ הָעֲנָפִים עַל כַּזַּיִת מִן הַמֵּת וְכִיוָצֵא בָּהּ וְיִטַּמְּא הָאָדָם הָעוֹבֵר שָׁם. וַהֲלָכָה כַּתַּנָּא קַמָּא בִּלְבַד:

מקור חיים

מט. שמא יאהילו על כזית מן המת ואדם העובר תחת הענפים ייטמא, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

טעם שלש שנים

לרבי ישמעאל: הטעם שצריכים שלש שנים דילפינן משור המועד מה שור המועד כיון שנגח ג' נגיחות נפק ליה מחזקת תם וקם ליה בחזקת מועד הכא נמי כיון דאכליה תלת שנין נפק לה מרשות מוכר וקיימא לה ברשות לוקח[א].

לרבנן: טעם שלש שנים הוא משום שעד ג' שנים אדם נזהר בשטרו טפי לא מזדהר[ב].

לרבי יהודה: לרבי יהודה אין צריכים ג' שנים אלא כשאין בעליו הקודמים בפניו. אבל כשהם בפניו לאלתר הוה חזקה (עיין משנה ב').

א חֶזְקַת הַבָּתִּים וְהַבּוֹרוֹת וְהַשִּׁיחִין

חֶזְקַת הַבָּתִּים וְהַבּוֹרוֹת וְהַשִּׁיחִין

רבינו עובדיה מברטנורא

א חֶזְקַת הַבָּתִּים. מִי שֶׁאָבַד שְׁטָרוֹ וְהֵבִיא עֵדִים שֶׁהֶחֱזִיק שָׁלֹשׁ שָׁנִים בְּכָל הָנָךְ דִּכְתִיבֵי בְּמַתְנִיתִין, נֶאֱמָן לוֹמַר שֶׁהֵם לְקוּחִים בְּיָדוֹ, וְלֹא אָמְרִינַן לֵיהּ אַיְתֵי שְׁטָר מְכִירָה שֶׁמְּכָרוּהָ לְךָ, דְּעַד תְּלַת שָׁנִים מִזְדְּהַר אֱינִישׁ בִּשְׁטָרֵיהּ, טְפֵי מִתְּלַת שָׁנִים לֹא מִזְדְּהַר, וְאָמְרִינַן לִכְשֶׁנֶּגְדּוֹ, אִם אִיתָא דְּלֹא זְבַנְתָּהּ הָיָה לְךָ לִמְחוֹת וְלוֹמַר בִּפְנֵי שְׁנַיִם דְּעוּ שֶׁפְּלוֹנִי אָכֵיל לָהּ לְאַרְעָאִי בְּגַזְלָנוּתָא, וְהָיָה הַדָּבָר מַגִּיעַ לְאָזְנָיו וְהָיָה נִזְהָר בִּשְׁטָרוֹ, דַּחֲבֵרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ, וְחַבְרָא דַּחֲבֵרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ, וּמִדְּלֹא מָחִית אַתְּ הוּא דְּאַפְסַדְתְּ:

מקור חיים

א. רש"י שם כתב שפשיטא שאין האכילה עצמה קנין, אלא שאם הוא טוען שלקחה ושכנגדו טוען שגזלה אתי חזקת שלש שנים ואמרינן דלמא קושטא הוא כדקאמר. הגמרא אומרת שלרבי ישמעאל דיליף מנגיחות מהני ג' תבואות ולא צריכים ג' שנים שלימות.

ב. עדיין צריך ביאור, כי אף שאין לו ריעותא במה שאין השטר בידו, מ"מ במה קנאו. ונחלקו בזה הראשונים, דעת הרמב"ן ור"ן היא שכיון שבעלים הראשונים שתקו ולא מחו רגלים לדבר שודאי מכרו לו, אלא עד שלש שנים איכא נמי למוחזק ריעותא מחמת שאין השטר בידו, ולכן הולכים בתר חזקת מרא קמא. אבל אחר שלש שנים שאין למוחזק ריעותא זו, שאין אדם מחזיק שטרותיו יותר מג' שנים, סומכים שודאי מכרו לו מדשתקו. ודעת הרא"ש, שכיון שדרכן של בני אדם אם יושבין בשופי ואכלו פירות שלש שנים שוב לא חוששים להחזיק שטרן, לכן מחמת תיקון העולם תיקנו שכל שיש לו חזקה של ג' שנים נחשב כבעלים ואם המרא קמא רוצה להוציאו עליו להביא ראיה, כי היה לו למחות בתוך שלש השנים ואם לא מחה איהו דאפסיד אנפשיה (שער משפט סימן קמ ס"ק ג).

וְהַמְּעָרוֹת וְהַשּׁוֹבָכוֹת וְהַמֶּרְחָצָאוֹת וּבֵית הַבַּדִּין וּבֵית הַשָּׁלְחִין וְהָעֲבָדִים וְכָל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת תָּדִיר, חֶזְקָתָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם. שְׂדֵה הַבַּעַל, חֶזְקָתָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְאֵינָהּ

וְהַמְּעָרוֹת וְהַשּׁוֹבָכוֹת וְהַמֶּרְחָצָאוֹת וּבֵית הַבַּדִּין וּבֵית הַשָּׁלְחִין וְהָעֲבָדִים – הזמן שאדם צריך להיות מוחזק באחד מאלו הדברים כדי שיהא נאמן לומר שהוא שלו, **וְכָל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת תָּדִיר** – וכן חזקת שאר דברים שעושים פירות תדיר[ד],

חֶזְקָתָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם – חזקתן היא שלש שנים שלימות ורצופות[ה]. וכל שאכל פירותיהן שלש שנים מיום ליום נאמן לומר שקנה אותם או קיבלם במתנה, ואף על פי שאין בידו שטר. **שְׂדֵה הַבַּעַל** – שדה המסתפקת ממי גשמים, ולכן אינה עושה פירות אלא פעם אחת בשנה, **חֶזְקָתָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְאֵינָהּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

שׁוֹבָכוֹת. (שְׁמִגְדִּלִים) [שָׁגְדִלִים] בָּהֶם יוֹנִים: **בֵּית הַבַּדִּים.** שֶׁעוֹצְרִים בָּהֶם זֵיתִים לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן: **בֵּית הַשָּׁלְחִין.** מִתּוֹךְ שֶׁמַּעְיָן בְּתוֹכוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ תָּמִיד, עוֹשֶׂה פֵּרוֹת תָּדִיר. וְכָל דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת תָּדִיר חֶזְקָתוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם: **וְהָעֲבָדִים.** וְאַף עַל גַּב דְּקַיְמָא לָן הַגּוֹדְרוֹת אֵין לָהֶם חֶזְקָה, כְּלוֹמַר הַצֹּאן, מִלְּשׁוֹן גְּדֵרוֹת צֹאן, אֵין לָהֶם חֶזְקָה, וְהוּא הַדִּין לְכָל בַּעֲלֵי חַיִּים, הֵיְינוּ חֶזְקָה לְאַלְתַּר הוּא דְּאֵין לָהֶם, שֶׁאִם הָיוּ הַצֹּאן וְהָעֶבֶד יְדוּעִים שֶׁהֵם שֶׁל אָדָם אֶחָד וְנִכְנְסוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל אָדָם אַחֵר וְטָעַן זֶה שֶׁנִּכְנְסוּ בְּבֵיתוֹ לְקוּחִים הֵם בְּיָדִי וְהֲרֵי אֲנִי מֻחְזָק בָּהֶם, אֵין זוֹ חֶזְקָה, שֶׁכֵּן דַּרְכָּם לָלֶכֶת מִבַּיִת לְבַיִת. אֲבָל אִם הֶחֱזִיק הָעֶבֶד שָׁלֹשׁ שָׁנִים הַרְוֵא חֶזְקָה וְאֵין צָרִיךְ לִשְׁטַר מְכִירָה: **שְׂדֵה הַבַּעַל.** הַמִּסְתַּפֶּקֶת מִמֵּי גְּשָׁמִים, אֵינָהּ עוֹשָׂה פֵּרוֹת אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה: **חֶזְקָתָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים.** וְאֵינָהּ צְרִיכָה מִיּוֹם לְיוֹם:

מקור חיים

ג. פי׳ שדה יבישה שאין די לה במי גשמים וצריכים להשקותה, ונקראת בית השלחין על שם מה שנאמר ושולח מים ע״פ חוצות. וכדי שלא יגדל הטירחא להביא מים מן הנהר להשקותה רגילין לחפור בה מעין שנוטלין ממנו מים להשקותה (לשון סמ״ע סי׳ שכא סק״א), ומתוך שמשקין אותה תדיר מן המעיין שבתוכה עושה פירות תדיר (רע״ב, עיי״ש). **ד.** כגון חנויות ופונדקאות, כי כל אלו עושים פירות תדיר. כי השימוש בהם הם פירותיהם וכל אלו משתמשין בהם תדיר. **ה.** אבל החזיק שנה ראשונה ושלישית וחמישית לא מהני.

מִיּוֹם לְיוֹם, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים בָּרִאשׁוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה בָּאַחֲרוֹנָה וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע, הֲרֵי שְׁמוֹנָה עָשָׂר חֹדֶשׁ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֹדֶשׁ בָּרִאשׁוֹנָה וְחֹדֶשׁ בָּאַחֲרוֹנָה וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע, הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר חֹדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, **מִיּוֹם לְיוֹם** – ואינה צריכה שלש שנים שלימות מיום ליום. ומה היא חזקתה[ו], **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים בָּרִאשׁוֹנָה** – שלשה חדשים בסוף שנה הראשונה, **וּשְׁלֹשָׁה בָּאַחֲרוֹנָה** – ושלשה חדשים הראשונים שבשנה האחרונה, שיש תבואה גדלה בשלשה חדשים[ז], **וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע, הֲרֵי שְׁמוֹנָה עָשָׂר חֹדֶשׁ**, ואם אכל בהם שלש תבואות הוה חזקה. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֹדֶשׁ בָּרִאשׁוֹנָה וְחֹדֶשׁ בָּאַחֲרוֹנָה**, כי יש דבר שגדל בשלשים יום[ח], **וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע, הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר חֹדֶשׁ**, ואכל שלש אכילות והוה חזקה. **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שצריכים שמנה עשר חדש,

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים וְכוּ'. וירקות. לְפִיכָךְ אִם אָכְלָה אַרְבָּעָה שָׁיֵשׁ תְּבוּאָה גְּדֵלָה לִשְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים, עָשָׂר חֹדֶשׁ הַוְיָא חֲזָקָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּגוֹן שְׁעֹרִים וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וַעֲדָשִׁים, סָבַר, דְּבַאֲכִילַת שַׁחַת וִירָקוֹת לֹא וְנִמְצָא אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁמֹנָה הַוְיָא חֲזָקָה, אֶלָּא בַּאֲכִילַת תְּבוּאָה עָשָׂר חֹדֶשׁ: **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר.** יֵשׁ וּפֵרוֹת גְּמוּרִים: **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים.** דָּבָר שֶׁגָּדֵל לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּגוֹן שַׁחַת שֶׁצָּרִיךְ שְׁמֹנָה עָשָׂר חֹדֶשׁ לִשְׁדֵּה הַבַּעַל:

מקור חיים

ו. לשון רש"י. כי רק רבי ישמעאל ורבי עקיבא מחלקין בין שדה לבעל לשדה שלחין, אבל דעת חכמים לא הוזכרו במשנה והם סוברים שבכל דבר חזקתן ג' שנים מיום ליום. שהם סוברים שטעם חזקה ג' שנים הוא משום שעד אז שומר אדם שטרו (רשב"ם דף לו:, ועיין הקדמת המשנה). ז. שיש תבואה שגדלה לשלשה חדשים כגון שעורים ושבולת שועל ועדשים. ואם יש לו עדים שזרען באותן שלשה חדשים וכן בשלשה חדשים ראשונים של אחרונה הרי זו חזקת שלש שנים רצופות, שאין לך אדם הרואה את חבירו שזורע את שדהו לאכול פירות העשוי לשנה ושותק (רש"י, הובא בתוי"ט). ח. כגון שחת וירקות, ואם זרע ואסף אלו הדברים בחדש אחרון שבשנה ראשונה ובחדש ראשון שבשנה אחרונה הוה חזקה.

בִּשְׂדֵה לָבָן. אֲבָל בִּשְׂדֵה אִילָן, כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ, מָסַק אֶת זֵיתָיו, כָּנַס אֶת קֵיצוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים:

בִּשְׂדֵה לָבָן – בשדה תבואה[ט] שזורעים כל השדה מין אחד וכולם נלקטין בפרק אחד. **אֲבָל בִּשְׂדֵה אִילָן** – אבל שדה אילן של כמה מיני אילנות כגון גפנים וזיתים ותאנים, והם אינם נלקטים בפרק אחד, **כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ** – כנס יינו של הגפנים, **מָסַק אֶת זֵיתָיו** – קצר זיתיו, **כָּנַס אֶת קֵיצוֹ** – כנס תאנים היבשין לביתו, **הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים** – הרי אלו כחזקה של שלש שנים, ואף על פי שאינה אלא שנה אחת:

ב שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַחֲזָקָה, יְהוּדָה וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהַגָּלִיל. הָיָה בִיהוּדָה וְהֶחֱזִיק בַּגָּלִיל, בַּגָּלִיל וְהֶחֱזִיק בִּיהוּדָה,

שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַחֲזָקָה – יש שלש ארצות בארץ ישראל שהן חלוקות זו מזו לענין חזקה ואין חזקה בארץ זו מועלת אם הבעלים הם בארץ אחרת, **יְהוּדָה וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהַגָּלִיל.** כיצד. **הָיָה בִיהוּדָה** – אם בעל השדה היה ביהודה, **וְהֶחֱזִיק בַּגָּלִיל** – ובא אחד והחזיק בשדהו שבגליל, **בַּגָּלִיל וְהֶחֱזִיק בִּיהוּדָה** – או בעל השדה היה בגליל ובא אחד והחזיק בשדהו שביהודה,

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּשְׂדֵה הַלָּבָן. שֶׁכָּל פֵּרוֹתֶיהָ נִלְקָטִין בְּפֶרֶק אֶחָד, לְפִיכָךְ צָרִיךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים: אֲבָל בִּשְׂדֵה הָאִילָן. שֶׁפֵּרוֹתֶיהָ נִלְקָטִים לִפְרָקִים, עֲנָבִים בְּפֶרֶק אֶחָד, וְזֵיתִים בְּפֶרֶק אֶחָד, וּתְאֵנִים בְּפֶרֶק אֶחָד: כָּנַס אֶת תְּבוּאָתוֹ. יַיִן שֶׁל גְּפָנִים: מָסַק אֶת זֵיתָיו וְכָנַס אֶת קֵיצוֹ. לִקֵּט תְּאֵנִים וְיִבְּשָׁן וְהִכְנִיסָן לְבֵיתוֹ, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה כְּאִלּוּ הֵן שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְאֵין הֲלָכָה לֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא וְלֹא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל: ב שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַחֲזָקָה. שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חֲלוּקוֹת זוֹ מִזּוֹ לְעִנְיַן חֲזָקָה, שֶׁאִם הֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵאֵלּוּ הָאֲרָצוֹת וְהָיָה בַּעַל הַקַּרְקַע בְּאַחֶרֶת, אֵין חֶזְקָתוֹ חֲזָקָה, לְפִי שֶׁאֵין שְׁיָרוֹת מְצוּיוֹת מִזּוֹ לָזוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן שְׁעַת חֵרוּם וּמִלְחָמָה, כִּשְׁעַת חֵרוּם דָּמִי, וְאִם הָיָה בַּעַל הַקַּרְקַע מוֹחֶה לֹא הָיָה מִי שֶׁיּוֹדִיעַ לְזֶה הַמַּחֲזִיק, לְפִיכָךְ הָיָה רָאוּי לְזֶה הַמַּחֲזִיק לִזָּהֵר בִּשְׁטָרוֹ, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִזְהַר הִפְסִיד:

מקור חיים

ט. שדה תבואה נקראת שדה לבן כיון שאין שם צל של אילן, א"נ משום שהתבואה כשהיא מתבשלת היא מתלבנת (תוי"ט פאה פ"ב מ"א).

אֵינָהּ חֲזָקָה, עַד שֶׁיִּהֵא עִמּוֹ בַּמְּדִינָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לֹא אָמְרוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהֵא בְּאַסְפַּמְיָא, וְיַחֲזִיק שָׁנָה, וְיֵלְכוּ וְיוֹדִיעוּהוּ שָׁנָה, וְיָבֹא לְשָׁנָה אַחֶרֶת:

אֵינָהּ חֲזָקָה, לפי שאין שיירות מצויות, ואף אם בעל השדה ימחה לא ישמע המחזיק, **עַד שֶׁיִּהֵא עִמּוֹ בַּמְּדִינָה** – ואין החזקה מועלת אלא אם הבעלים הם עמו באותה מדינה. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לֹא אָמְרוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהֵא בְּאַסְפַּמְיָא** – זה שאמרו שחזקה צריכה להיות שלש שנים אינו אלא כשאין בעל הקרקע לפנינו[א], ושמא הוא באספמיא שהיא מהלך שנה מארץ ישראל, ולכן נתנו זמן שלש שנים, **וְיַחֲזִיק שָׁנָה** – כדי שיוכל המחזיק להחזיק שנה עד שיצא קול שהוא מחזיק בשדה זו, **וְיֵלְכוּ וְיוֹדִיעוּהוּ שָׁנָה** – וההולכים מאותו מקום לאספמיא ילכו שנה ויודיעוהו, **וְיָבֹא לְשָׁנָה אַחֶרֶת** – ועד סוף שנה שלישית יבוא בעל הקרקע וימחה בו. וכיון שמהני חזקה אף כשהבעלים הם באספמיא, כל שכן שמהני בשלש ארצות שבארץ ישראל[ב]:

ג כָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה, אֵינָהּ

כָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה – כל המוחזק בדבר ואין לו טענה צודקת למה מחזיק בה, **אֵינָהּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

עַד שֶׁיִּהֵא עִמּוֹ בַּמְּדִינָה. שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם בִּיהוּדָה אוֹ שְׁנֵיהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה בָּעִיר אַחַת וְזֶה בָּעִיר אַחֶרֶת, דִּכְיָן דִּשְׁיָרוֹת מְצוּיוֹת הָיָה לוֹ לִמְחוֹת, וְכֵיוָן דְּלֹא מִחָה הִפְסִיד: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה וְכוּ'.** קָסָבַר רַבִּי יְהוּדָה טַעְמָא דַּחֲזָקָה לַאו מִשּׁוּם דְּעַד תְּלַת שְׁנִין מִזְדַּהַר אֵינָשׁ בִּשְׁטָרֵיהּ, טְפֵי לֹא מִזְדַּהַר, אֶלָּא טַעְמָא דַּחֲזָקָה לְדִידֵיהּ, מִשּׁוּם דְּלֹא שָׁבִיק אֱינִישׁ דְּאָכְלֵי אַרְעָא דִּידֵיהּ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת וְשָׁתֵיק, וְהַאי דְּהַרְחִיקוּ תְּלַת שְׁנִין כְּדֵי שֶׁאִם הָיָה בְּאַסְפַּמְיָא וְכוּ', אֲבָל אִם הָיָה עִמּוֹ בָּעִיר, לָאַלְתַּר הָוֵי חֲזָקָה. וּבְשָׁלֹשׁ אַרְצוֹת הַלָּלוּ שֶׁאֵין שָׁיְרוֹת מְצוּיוֹת, בְּתֵלַת שְׁנִין מִיהָא הָוֵי חֲזָקָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **ג כָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה.** שֶׁיִּטְעֹן לָמָּה מַחֲזִיק בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵינָהּ חֲזָקָה:

מקור חיים

י. ולכן אף שלא שמע מחאה היה לו לשמור שטרו, ומדלא שמרו איהו דאפסיד אנפשיה. **יא.** אבל כשהוא בפנינו לאלתר הוה חזקה לדידיה, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **יב.** כי יותר מצויות שיירות בין המדינות שבארץ ישראל אף שהם כשעת חירום, ממה שמצויות לאספמיא שהיא רחוקה מאד.

חֲזָקָה. כֵּיצַד, אָמַר לוֹ, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה בְּתוֹךְ שֶׁלִּי, וְהוּא אָמַר לוֹ, שֶׁלֹּא אָמַר לִי אָדָם דָּבָר מֵעוֹלָם, אֵינָהּ חֲזָקָה. שֶׁמָּכַרְתָּ לִי, שֶׁנָּתַתָּ לִי בְּמַתָּנָה, אֲבִיךָ מְכָרָהּ לִי, אֲבִיךָ נְתָנָהּ לִי בְּמַתָּנָה, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה. וְהַבָּא מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה, אֵינוֹ צָרִיךְ טַעֲנָה. הָאֻמָּנִין

חֲזָקָה. כֵּיצַד, אָמַר לוֹ, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה בְּתוֹךְ שֶׁלִּי, וְהוּא אָמַר לוֹ, שֶׁלֹּא אָמַר לִי אָדָם דָּבָר מֵעוֹלָם – לא קניתיה, אבל מעולם לא מיחה אדם בי לומר שלי הוא, **אֵינָהּ חֲזָקָה** – שאין בטענתו סיבה שתהא שלו. **שֶׁמָּכַרְתָּ לִי, שֶׁנָּתַתָּ לִי בְּמַתָּנָה, אֲבִיךָ מְכָרָהּ לִי, אֲבִיךָ נְתָנָהּ לִי בְּמַתָּנָה, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה. וְהַבָּא מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה** – האומר שהחזיק בה משום שירשה מאביו שהיה מוחזק בה ביום מותו, **אֵינוֹ צָרִיךְ טַעֲנָה** – אינו צריך טענה לומר היאך בא ליד אביו[יג]. **הָאֻמָּנִין** – אומנין שמתקנים כלים בביתם[יד],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַבָּא מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה. שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִכֹּחַ יְרֻשַּׁת אָבִיו, שֶׁהָיְתָה שֶׁל אָבִיו בְּיוֹם מוֹתוֹ: אֵין צָרִיךְ טַעֲנָה. לְבָרֵר אֵיךְ בָּאָה לְיַד אָבִיו. וּמִיהוּ רְאָיָה בְּעֵי שָׁרְאוּ אָבִיו דָּר בּוֹ יוֹם אֶחָד: הָאֻמָּנִים. שֶׁמְּתַקְּנִים כֵּלִים. אֵין לָהֶם חֲזָקָה. אִם הֵם מַחְזִקִים בְּכֵלִים שֶׁל אֲחֵרִים אֵין יְכוֹלִים לִטְעֹן לְקוּחִים הֵם בְּיָדִי, וַאֲפִלּוּ הֵם כֵּלִים שֶׁאֵין עֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר. וְהָנֵי מִלֵּי כְּשֶׁהַכֵּלִי מְצוּי בְּפָנֵינוּ בְּיַד הָאֻמָּן. אֲבָל אִם לֹא נִמְצָא הַכֵּלִי בְּפָנֵינוּ בְּיַד הָאֻמָּן אֶלָּא שֶׁבָּא אֶחָד מִן הַשּׁוּק וְטָעַן לָאֻמָּן כְּלִי יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ שְׁנָתַתִּי לְךָ לְתַקֵּן, הַחֲזִירֵהוּ לִי, וְטָעַן הָאֻמָּן אֱמֶת שֶׁהוּא אֲצָלִי אֲבָל אַתָּה מְכַרְתָּ לִי, נֶאֱמָן הָאֻמָּן בִּשְׁבוּעָה, בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר לֹא הָיָה דְּבָרִים מֵעוֹלָם אוֹ הֶחֱזַרְתִּי לְךָ. וְכֵן טָעַן הָאֻמָּן כָּךְ פָּסְקָתָ לִי בִּשְׂכַר תִּקּוּנוֹ, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא פָּסַקְתִּי אֶלָּא פָּחוֹת. אִם הַכֵּלִי מָצוּי בְּפָנֵינוּ בְּיַד הָאֻמָּן בַּעַל הַכֵּלִי נֶאֱמָן. וְאִם אֵין הַכֵּלִי מָצוּי בְּפָנֵינוּ בְּיַד הָאֻמָּן הֲרֵי הָאֻמָּן נֶאֱמָן בִּשְׁבוּעָה וַאֲפִלּוּ מָסַר לוֹ בְּעֵדִים, בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר הֶחֱזַרְתִּיו לְךָ. וְהַשְׁתָּפִים. שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קַרְקַע בְּשָׁתְפוּת וְאָכַל אֶחָד מֵהֶן שָׁלֹשׁ שָׁנִים כָּל הַפֵּרוֹת, אֵינָהּ חֲזָקָה. וְהָנֵי מִלֵּי, דְּאֵין בַּקַּרְקַע דִּין חֶלְקָה. אֲבָל אִם יֵשׁ בַּקַּרְקַע דִּין חֶלְקָה וַאֲכָלָהּ אֶחָד מֵהֶן שָׁלֹשׁ שָׁנִים, הֲוֵי חֲזָקָה:

מקור חיים

יג. שאין אדם בקי בקרקעות אביו לדעת היאך באו לידו (רשב"ם). יד. כגון כובסים או חייטים. ולא איירי כאן בחזקת שלש שנים, כי חזקת שלש שנים לא נאמרה אלא במקרקעי

וְהַשֻּׁתָּפִים וְהָאֲרִיסִין וְהָאַפּוֹטְרוֹפִין, אֵין לָהֶם חֶזְקָה. אֵין לְאִישׁ חֶזְקָה בִּנְכְסֵי אִשְׁתּוֹ,

וְהַשֻּׁתָּפִים – שותפין בקרקע קטנה שאין בה כדי חלוקה[ט], **וְהָאֲרִיסִין** – אריסי בתי אבות[י], **וְהָאַפּוֹטְרוֹפִין** – אפוטרופוס של יתומים[יא], **אֵין לָהֶם חֶזְקָה** – אף אם אכלו כל פירות השדה שלש שנים אין זו חזקה. **אֵין לְאִישׁ חֶזְקָה בִּנְכְסֵי אִשְׁתּוֹ** – איש שאכל פירות נכסי מלוג של אשתו אינה חזקה[יב],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהָאֲרִיסִים. שֶׁיּוֹרְדִים לַקַּרְקַע לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ, וְאָכַל כָּל הַפֵּרוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים, יֵשׁ לוֹ חֶזְקָה: וְאֵין לְאִישׁ חֶזְקָה בִּנְכְסֵי אִשְׁתּוֹ. אֲבָל הָאָרִיס שֶׁהוֹרִידוֹ בַּעַל הַקַּרְקַע עַצְמוֹ וְאָכַל כָּל הַפֵּרוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים, יֵשׁ לוֹ חֶזְקָה. וְדַוְקָא בַּאֲרִיסֵי בָּתֵּי אָבוֹת, שֶׁהוּא כְּמוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל הַבֵּן, וַאֲפִלּוּ כָּתַב לָהּ בְּעוֹדָהּ אֲרוּסָה דֵּין

מקור חיים

אבל במטלטלי מי שהוא מוחזק בשל חברו אפילו שעה אחת אע״פ שיש לחברו עדים שהיה שלו, נאמן זה המוחזק לומר לקוח הוא בידי, דסתם קונה מטלטלין מחברו קונה אותם בלא עדים ובלא שטר. חוץ מדברים העשויין להשאיל ולהשכיר ואמר לקוחין הן בידי, דאינו נאמן, וה״ה אומנין אפילו דבר שאינו עשוי להשאיל ולהשכיר, אם הוא דבר שעשוי לשלוח לאומן לתקן אין לו חזקה לטעון לקוח הוא בידי מאחר שיש עדים לאידך שהיה שלו והוא טוען שלחתי לך לתקן (רשב״ם דף מב. ד״ה אין להם חזקה). **טו.** ואחד מהם אכל פירות כל השדה אינה חזקה לומר שכולו שלו, שכיון שידוע בעדים שהיה לו שותפות בגוה ודרך שותפין בשדה שאין בה כדי חלוקה שאחד אוכל ג׳ או ד׳ שנים ואח״כ אוכל השני כן, לא נחשב אכילת שלש שנים כחזקה. (וביש בה דין חלוקה, אם אכל פירות כל השדה ג׳ שנים הוה חזקה. ואם אכל פירות של החצי היותר משובח וטוען שכבר חילקו והוא קיבל חלק זה, לדעת רוב הראשונים אין לו חזקה כי כן הדרך כמה שנים אוכל אחד חלק זה ואחד חלק האחר ואח״כ מחליפין, אבל דעת רבנו חננאל שגם כה״ג הוה חזקה. לשון הרע״ב אבל אם יש בקרקע דין חלוקה ואכלה אחד מהם, משמע שאיירי באכל אחד פירות כל השדה וכשיטת הרמב״ם ורוב ראשונים). **טז.** דרך אריס לאכול מחצה שליש או רביע, וכאן אכל כל הפירות ומ״מ לא הוי חזקה משום דאיירי כאן באריסי בתי אבות (דף מו:). הרמב״ם בהלכותיו (טוען ונטען פי״ג ה״ה) כתב שהיינו שהיה אריס עדיין בימי אביו ולכן אין מוחזק הבעלים בידם (ע״פ לחם משנה שם). וכעין זה כתב בפירושו שהבן מניח לו כל הנכסים ברשותו לפי שהוא כמו אפוטרופוס עליו ולפיכך אין לו חזקה. משמע שמחמת זה אינו מוחה כיון שסומך עליו כמו שסומך על אפוטרופוס שמינהו אביו, וכן פירש הרע״ב. **יז.** בין שמינה אותם בית דין בין שמינה אותם אביהם (טוש״ע סימן קמ״ט סכ״ט), שהרי הכל בידם ויוכלו לאכול כרצונם (נימוק״י). ואיירי כאן ביתומים גדולים (סעיף יט וסמ״ע שם ס״ק מו). **יח.** ואף במקום שאינו אוכל פירות מן הדין, כדאיתא ברע״ב, והוא בסוגיין (דף מט.). (ולא הצריך התנא להשמיענו אלא בנכסי מלוג,

וְלֹא לְאִשָּׁה חֲזָקָה בְּנִכְסֵי בַעְלָהּ, וְלֹא לָאָב בְּנִכְסֵי הַבֵּן, וְלֹא לַבֵּן בְּנִכְסֵי הָאָב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמַחֲזִיק, אֲבָל וְלֹא לְאִשָּׁה חֲזָקָה בְּנִכְסֵי בַעְלָהּ – ואשה שאכלה פירות של נכסי בעלה אינה חזקה[יט], **וְלֹא לָאָב בְּנִכְסֵי הַבֵּן, וְלֹא לַבֵּן בְּנִכְסֵי הָאָב** – וכן אב שאכל בנכסי הבן ובן שאכל בנכסי האב, אין אלו נחשבים כחזקה[כ]. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שצריכים חזקה שלש שנים, ובאלו שנזכרו למעלה לא מהני כלל חזקה, **בְּמַחֲזִיק** – כשהוא מחזיק בדבר שיש עליה ערעור, כגון מוכר אומר לא מכרתי ולוקח אומר לקחתי, והחזקה באה להוכיח שהוא שלו, **אֲבָל** חזקה שעושין כדי לקנות[כא] ואין בה טענה, כגון[כב]

רבינו עובדיה מברטנורא

וּדְבָרִים אֵין לִי בִּנְכָסִיךְ וְלֹא בְּפֵרוֹתֵיהֶן, דְּהַשְׁתָּא אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹת מִן הַדִּין, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא רְאָיָה שֶׁאָכַל פֵּרוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים, לֹא הַוָיָא חֲזָקָה, דְּאוֹרְחָא דְּאִתָּתָא לְהָנִיחַ לְבַעְלָהּ שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ בֵּין כַּדִּין בֵּין שֶׁלֹּא כַּדִּין: וְאֵין לְאִשָּׁה חֲזָקָה בְּנִכְסֵי בַעְלָהּ. וַאֲפִלּוּ יִחֵד לָהּ קַרְקַע לְמְזוֹנוֹתֶיהָ וְאָכְלָה פֵּרוֹת מִקַּרְקַע אַחֶרֶת שֶׁל בַּעְלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אֲפִלּוּ הָכִי לֹא הַוְיָא חֲזָקָה, שֶׁדֶּרֶךְ הָאִישׁ לְהָנִיחַ לְאִשְׁתּוֹ שֶׁתֹּאכַל בִּנְכָסָיו אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין לָהּ בּוֹ זְכוּת: וְלֹא לָאָב בְּנִכְסֵי הַבֵּן וְלֹא לַבֵּן וְכוּ'. לְפִי שֶׁהֵם כְּאַפּוֹטְרוֹפְּסִים זֶה עַל זֶה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים. דְּאֵינָהּ חֲזָקָה: בְּמַחֲזִיק. בַּחֲזָקָה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ עֲרָעוֹר, שֶׁחֲבֵרוֹ טוֹעֵן גְּזוּלָה הִיא בְּיָדְךָ: אֲבָל

מקור חיים

שהם שייכים לגמרי להאשה אלא הבעל אוכל פירות. אבל נכסי צאן ברזל, והם הנכסים שהאשה מכנסת לבעלה וכתובים הם בכתובה והבעל מקבל אחריות על הקרן, וכשיוצאה ממנו חייב הבעל להחזיר הקרן אף אם נאבדו, והרווחים כולו שלו. בנכסים אלו אין צריך לחזקה, שהרי יש לו שטר כתובה בה מפורש כל זכיותיו, ובודאי לא מהני החזקה לפטור אותו מהחזרת הקרן כמפורש בכתובה).

יט. כמבואר ברע"ב, עיין שם. **כ.** שדרכם להשתדל אחד בנכסי השני כל זמן שהבן סמוך על שלחן אביו, ואינם מקפידין זה על זה (רשב"ם דף נב. ד"ה אפילו חלקו). (מש"כ הרע"ב לפי שהם כאפוטרופוס הוא גם משום שאין מקפידין על מה שהוא עושה כיון שדרכו להתעסק בנכסיהם).

כא. כדתנן בקידושין (פ"א מ"ה) נכסים שיש להם אחריות נקנים בכסף בשטר ובחזקה. **כב.** חסורי מחסרא והכי קתני במה דברים אמורים בחזקה שיש עמה טענה כגון מוכר אומר לא מכרתי ולוקח אמר לקחתי, אבל חזקה שאין עמה טענה, כגון נותן מתנה

בְּנוֹתֵן מַתָּנָה, וְהָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, וְהַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר, נָעַל וְגָדַר וּפָרַץ כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי זוֹ חֶזְקָה:

בְּנוֹתֵן מַתָּנָה – שהבעלים מודים שנתנו לו מתנה ואמרו לו לך חזק וקני, **וְהָאַחִין שֶׁחָלְקוּ** – וכן אחין שחלקו ואחד מהם החזיק בחלקו[כד], **וְהַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר** – והמחזיק בנכסי גר שמת ואין לו יורשים, **נָעַל וְגָדַר וּפָרַץ כָּל שֶׁהוּא**[כה], **הֲרֵי זוֹ חֶזְקָה** – כיון שעשה דלת, או עשה חומה, או פרץ בה פרצה כדי שיכנס בה, הרי זו חזקה וקנה מיד, שחזקה זו חזקת קנין הוא ומהני לאלתר, ובכל אדם:

רבינו עובדיה מברטנורא

הַנּוֹתֵן מַתָּנָה. בְּפָנֵינוּ, וְאָמַר לְמְקַבֵּל הַמַּתָּנָה לֵךְ חֲזֹק וְקֵנֵה, כָּל הָנֵךְ דְּאָמְרִינַן לְעֵיל בְּמַתְנִיתִין דְּאֵין לָהֶם חֶזְקָה, מִשֶּׁהֶחֱזִיקוּ כִּשְׁאָר מְקַבְּלֵי מַתָּנָה, קָנוּ, וְאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וְהָאִשָּׁה שֶׁנָּתְנָה אוֹ שֶׁמָּכְרָה לְבַעְלָהּ נִכְסֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ, מִשֶּׁהֶחֱזִיק בָּהֶן הַבַּעַל קָנָה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי. דְּדַוְקָא בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל אוֹ בְּקַרְקַע שֶׁיֵּחֵד לָהּ בַּעְלָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ אָמְרִינַן שֶׁאֵין מִכְרָהּ מָכָר וְאֵין מַתְּנָתָהּ מַתָּנָה מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלָה לוֹמַר נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לְבַעְלָהּ שְׂכִיוּת בָּהֶן. אֲבָל בִּנְכְסֵי מְלוֹג שֶׁאֵין לְבַעְלָהּ בְּעִקָּרָן שׂוּם שְׂכִיוּת, אֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי. וְכֵן הָאִישׁ שֶׁמָּכַר לְאִשְׁתּוֹ מִנְכָסָיו, אִם הַמָּעוֹת שֶׁקִּבְּלָה בָּהֶן הָאִשָּׁה אוֹתָן נְכָסִים לֹא הָיוּ טְמוּנִים אֶצְלָהּ, הַמֶּכֶר קַיָּם, וְיִהְיוּ אוֹתָן הַנְּכָסִים לְאִשָּׁה וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת. וְאִם הָיוּ אוֹתָן מָעוֹת טְמוּנִים אֶצְלָהּ, הַמֶּכֶר בָּטֵל, דְּאָמַר, לְגֻלְגֻּיֵי זוּזֵי שֶׁהָיוּ טְמוּנִים אֶצְלָהּ אָמְרָתִי שֶׁאֲנִי מוֹכֵר לָהּ: **וְהָאַחִין שֶׁחָלְקוּ.** וְהֶחֱזִיק כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּחֶלְקוֹ, אֵין יְכוֹלִים לַחֲזֹר: **וְהַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר.** שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים, וְכָל הַקּוֹדֵם לְהַחֲזִיק בִּנְכָסָיו זָכָה: **נָעַל.** שֶׁעָשָׂה דֶּלֶת: **וְגָדַר.** אוֹ שֶׁעָשָׂה חוֹמָה: **וּפָרַץ.** אוֹ שֶׁפָּרַץ בָּהּ פִּרְצָה:

מקור חיים

כו'. (דף נב:). הרע"ב לא הביא הך חסורי מיחסרא, ובפנים שילבנו הלשון תוך הביאור. **כג.** כבר נתבאר לעיל (פ"א מ"א) שלאו דוקא כל אחד, אלא כיון שהחזיק אחד קנה גם חברו (תוי"ט). **כד.** כלומר כל שהועיל בגדרו ופרצתו, ואע"פ שהיתה עשויה כבר אלא שהוא השלימה (תוי"ט).

משנה ד

עדים זוממין

כתיב (דברים יט יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:

מי שהעיד בשקר ונודע בעדים שהעיד שקר, שאמרו לו איך אתה מעיד שבשעה פלונית אירע בירושלים מעשה פלוני הלא באותו זמן עמנו היית בבבל, זהו שנקרא עד זומם. ומצות עשה לעשות לו כמו שרצה לעשות בעדותו לחברו, בין מיתה בין מלקות בין ממון.

אין עדים זוממין נהרגין ולא לוקין ולא משלמין אלא אם כן הם ראויים לעדות, שאינם קרובים או פסולים, ורק אם הוזמו כל העדים (ע"פ רמב"ם עדות ריש פי"ח).

ד הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁאָכָלָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּמִין לוֹ אֶת הַכֹּל. שְׁנַיִם בָּרִאשׁוֹנָה, וּשְׁנַיִם בַּשְּׁנִיָּה, וּשְׁנַיִם בַּשְּׁלִישִׁית, מְשַׁלְּשִׁין

הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁאָכְלָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים – מי שטען שלקח שדה מבעליה, ושנים מעידים אותו שכבר החזיק בה ואכל פירותיה שלש שנים, **וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּמִין לוֹ אֶת הַכֹּל** – משלמין לבעל השדה כל שווי השדה שרצו להפקיע ממנו על ידי עדותם[כה]. **שְׁנַיִם בָּרִאשׁוֹנָה, וּשְׁנַיִם בַּשְּׁנִיָּה, וּשְׁנַיִם בַּשְּׁלִישִׁית** – אם שני עדים העידו שאכל שנה ראשונה, וכת אחרת העידו על שנה שניה, וכת שלישית על שנה השלישית[כו], **מְשַׁלְּשִׁין**

רבינו עובדיה מברטנורא

ד מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם. כָּל כַּת יִתֵּן הַשְּׁלִישׁ. שֶׁהֲרֵי הֵן שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים:

מקור חיים

כה. בנוסף להקרקע שמוציא מידי המוחזק צריכים העדים לשלם לו שווי הקרקע שהיו רוצים להפסידו (רשב"ם), וברא"ש כתב שאם יש לבעל הקרקע עדות כמה פירות אכל צריכים לשלם גם דמי הפירות, ובזה מתיישב לשון ד'את הכל', כלומר כל מה שיוכל להתברר שרצו להפסידו (תוי"ט). **כו.** כתיב (דברים יט טו) על פי שני עדים יקום דבר, ודרשינן דבר ולא חצי דבר, שאין עדות על חצי דבר נחשב כעדות, מכל מקום כאן אע"פ שאין עדות שנה אחת נחשב כדבר שלם לגבי חזקה, כיון שמהני לגבי זה שיתחייב לשלם הפירות שהם העידו שאכל אם יתברר שאין שדה זו שלו, נחשב עדות שנה אחת כדבר שלם. (דף נו: תוד"ה אלא. אבל בב"ק דף ע: ד"ה למעוטי דחאו פירוש זה, ושם פירשו שכיון שהעידו כל מה שיכלו לראות באותה שנה, הוה עדות שלם (תוי"ט)).

בֵּינֵיהֶם. שְׁלֹשָׁה אַחִים וְאֶחָד מִצְטָרֵף עִמָּהֶם, הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדֻיּוֹת, וְהֵן עֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה:

בֵּינֵיהֶם – כל כת ישלם שליש, כי רק על ידי כולם נתקיימה החזקה[כז]. **שְׁלֹשָׁה אַחִים וְאֶחָד מִצְטָרֵף עִמָּהֶם** – אם החזקה נעשית על ידי שלשה אחים וזר אחד שהצטרף עמהם, שעל כל שנה העיד אח אחד ואדם זר עמו, **הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדֻיּוֹת** – הרי אלו שלש עדויות נפרדות ולכן עדותן כשרה כי אין שני אחים מעידים על דבר אחד, **וְהֵן עֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה** – אבל לגבי הזמה הן עדות אחת, ולכן אין נעשים זוממין עד שיזומו כולן, ואם הוזמו משלשין ביניהן[כח]:

ה אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֲזָקָה, וְאֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם חֲזָקָה. הָיָה מַעֲמִיד בְּהֵמָה בֶּחָצֵר, תַּנּוּר, וְכִירַיִם, וְרֵחַיִם,

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֲזָקָה – אלו דברים הנזכרים להלן יש להם חזקה, ואם החזיק בהם שלש שנים נאמן לומר שהם שלו, **וְאֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם חֲזָקָה** – ואלו דברים אין להם חזקה, ואף אם הוחזק בהם שלש שנים אינו נאמן לומר שהם שלו. **הָיָה מַעֲמִיד בְּהֵמָה בֶּחָצֵר, תַּנּוּר, וְכִירַיִם, וְרֵחַיִם,**

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׁלֹשָׁה אַחִים. לְכָל שָׁנָה אָח אֶחָד וְאַחֵר עִם הָאָח, שֶׁאוֹתוֹ אַחֵר מֵעִיד עִם כֻּלָּן: הֲרֵי כָּאן שָׁלֹשׁ עֵדֻיּוֹת. דְּמַאי דְּמַסְהֵיד הַאי לֹא מַסְהֵיד הַאי, וּלְכָךְ עֵדוּתָן כְּשֵׁרָה: וְהֵן עֵדוּת אַחַת. לְעִנְיַן הֲזָמָה, שֶׁאִם הוּזְמוּ מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן, וְאֵין נַעֲשִׂים זוֹמְמִין עַד שֶׁיּוּזְמוּ כֻּלָּן:

ה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֲזָקָה. אִם הֶחֱזִיק בְּקַרְקַע חֲבֵרוֹ לְעִנְיָן זֶה שָׁלֹשׁ שָׁנִים הַוְיָא חֲזָקָה: הָיָה מַעֲמִיד בְּהֶמְתּוֹ בֶּחָצֵר. הַאי תַּנָּא בַּחֲצַר הַשֻּׁתָּפִים קָא מַיְרֵי, דְּלֹא קָפְדֵי אַהֲדָדֵי אַהַעֲמָדַת בְּהֵמָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, וּמִשּׁוּם הָכִי לֹא הַוְיָא חֲזָקָה אֲפִלּוּ כִּי הֶחֱזִיק לְהַאי מִלְּתָא שָׁלֹשׁ שָׁנִים:

מקור חיים

כז. וכן הדין בעדים זוממין שרצו להפסיד כסף שמשלשין הכסף בין כל העדים. אע״פ שכשרצו לחייב מלקות מקבלים כולם ל״ט מלקות (רמב״ם הלכות עדות פי״ח ה״א). **כח.** שלשה האחין משלמין חצי דמי השדה, והזר משלם חציה האחר. ואע״ג שכשהוזמו נמצא זה משלם בעדות אחיו, לא איכפת לן כיון שהאחין לא העידו על עדות אחת. ולמה הדבר דומה לראובן שהעיד על אשה אחת שאשת איש היא, ואחר כך באו עדים אחרים שבא אחיו עליה, ונמצא אחיו נהרג מכח עדותו (תוי״ט).

וּמְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִין, וְנוֹתֵן זִבְלוֹ בֶּחָצֵר, אֵינָהּ חֲזָקָה. אֲבָל עָשָׂה מְחִצָּה לְבְהֶמְתּוֹ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְכֵן לַתַּנּוּר, וְכֵן לַכִּירַיִם, וְכֵן לָרֶחַיִם, הִכְנִיס תַּרְנְגוֹלִין לְתוֹךְ הַבַּיִת, וְעָשָׂה מָקוֹם לְזִבְלוֹ עָמֹק שְׁלֹשָׁה אוֹ גָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה:

וּמְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִין, וְנוֹתֵן זִבְלוֹ בֶּחָצֵר – שותף שהוחזק שלש שנים לעשות אחד מדברים אלו בחצר השותפות, **אֵינָהּ חֲזָקָה** – אין זו חזקה ואינו נאמן לומר אתה מכרת או נתת לי במתנה הרשות להשתמש בחצר לצורך זה[כט]. **אֲבָל עָשָׂה מְחִצָּה לְבְהֶמְתּוֹ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְכֵן לַתַּנּוּר, וְכֵן לַכִּירַיִם, וְכֵן לָרֶחַיִם** – וכן אם עשה מחיצה והעמיד שם תנור, כיריים או רחיים, **הִכְנִיס תַּרְנְגוֹלִין לְתוֹךְ הַבַּיִת** – או שהכניס תרנגולים לתוך הבית שיש להם בשותפות, **וְעָשָׂה מָקוֹם לְזִבְלוֹ עָמֹק שְׁלֹשָׁה אוֹ גָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה** – או נתן זבלו בחצר ועשה לזה מקום גבוה שלשה או עמק שלשה שלא יתפזר, **הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה** – אם לא מיחה בו שלש שנים הרי זו חזקה, ונאמן לומר שקנה ממנו רשות לתשמיש זה[ל].

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל אִם עָשָׂה מְחִצָּה וְכוּ'. דִּבְכִי הַאי גַּוְנָא מְחִצָּה, אִם עָשָׂה שֶׁתָּפוֹ מְחִצָּה וְלֹא מִחָה

וַדַּאי קָפֵדִי, אִי שָׁתִיק לָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְלֹא לְאַלְתַּר הַוְיָא חֲזָקָה. אֲבָל אֵינָשׁ דְּעָלְמָא

מִחָה, וַדַּאי הַוְיָא חֲזָקָה. וְרַבֵּינוּ מֹשֶׁה אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה מְחִצָּה וְלֹא מִחָה

בַּר מַיְמוֹנִי פֵּרֵשׁ, דִּבְשָׁתְף דְּקָפֵיד אַעֲשִׂיַּת לֹא הַוְיָא חֲזָקָה עַד לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים:

מקור חיים

כט. כי אין דרך שותפין להקפיד על דברים אלו, ויכול השותף לומר עד עכשו לא היה איכפת לי ולכן לא מחיתי, ולא משום שמכרתי או נתתי לך רשות לא מחיתי, ומעתה אני מקפיד בדבר. **ל.** כי דברים אלו דרך השותפים להקפיד, ואם לא שקנה ממנו הרשות לכך או שנתנו לו במתנה היה מוחה בו. כן ביאר הרע"ב משנתנו, ולפ"ז כל המשנה איירי בהחזיק ג' שנים ובא בטענה שקיבלו במתנה או קנה ממנו לתשמיש זה ונאבד לו השטר, ובדברים שהיה צריך למחות נאמן ככל חזקה של ג' שנים כשבא בטענה, ובדברים שאין דרך השותפין להקפיד אינו נאמן, כי אין בשתיקתו שום ראיה שמכרה או נתנה. אבל המחזיק כן בחצר שאינה של שותפין בכולם הוי חזקה אחר שלש שנים, כי בחצר שאין בו שותפות דרך אדם להקפיד אף על העמדה כדי. (תו הביא הרע"ב שיטת הרמב"ם (שכנים פ"ה ה"ח), והוא סובר שבחצר השותפין אם עשה דבר שאין דרך שותפין להקפיד, לא הוי חזקה אפילו אחר ג' שנים וכנ"ל מחמת שלא חשש למחות, אבל אם עשה דבר ששותפין מקפידים עליו ולא מחה בו מיד, משמע שמחל לו לגמרי

משנה ו

חזקת נזיקין

ראובן שהוחזק לעשות דבר ברשותו שמזיק רשות שכינו, או הוחזק להניח דבר ברשות חצרו לצורך דבר שברשותו, זהו שנקרא חזקת ניזקין. שיש לו חזקה בדבר שגורם נזק לחבירו.

רק אם הניח שם דבר קבוע נחשב כחזקה, אבל המניח דבר שאינו קבוע אף על פי שהשכן ראה ולא מיחה, אין בזה חזקה, כי אמר יאמר שמחמת שאינו קבוע לא חש למחות שידע שהיום או מחר יסלקנו.

ג' שנים או מיד

דעת הגאונים ששעבודים אלו נקנים בשתיקה ומדין סבלנות, ותכף שראה היזקו ונודע לו ושתק הויא חזקה, ולא אמרו חזקת שלש שנים וטענת מכר או מחילה אלא בגוף הקרקע, וכן דעת הרמב"ם ודעת הרמב"ן.

אבל רבותינו הצפרתים כתבו שאין שום חזקה מועילה אלא בחזקת שלש ובטענת מכר או מחילה וזה דעת הרב רבי יונה ז"ל וכן דעת הרשב"א ז"ל (מגיד משנה שכנים פי"א ה"ד).

דעת הרע"ב כדעת הגאונים והרמב"ם.

מזחילה: צנור גדול ורחב מעץ שעומד על הכותל לאורך כל הגג, מימי הגג יורדין תוך המזחילה ומשם נשפכין לחוץ כדי שלא יתקלקל הכותל.

מרזב: צנור קטן שקובעים באחד מראשי המזחילה ודרכו נשפכים כל המים להלן מן הכותל.

ו הַמַּרְזֵב אֵין לוֹ חֶזְקָה, וְיֵשׁ לְמְקוֹמוֹ חֶזְקָה. **הַמַּרְזֵב אֵין לוֹ חֶזְקָה** – אין לבעל המרזב חזקה לומר שיהיה קבוע בראש זה של המזחילה דוקא, ובעל החצר שמימי המרזב נשפכים לתוכה יכול לשנות מקום המרזב לראשו האחר, **וְיֵשׁ לְמְקוֹמוֹ חֶזְקָה** – אבל יש למקומו חזקה, כלומר שבעל המרזב יכול לעכב בעל החצר מלעקרו לגמרי.

רבינו עובדיה מברטנורא

ו הַמַּרְזֵב. צִנּוֹר קָטָן שֶׁנּוֹתְנִים אוֹתוֹ בְּסוֹף צִנּוֹר הַגָּדוֹל הַהוֹלֵךְ עַל פְּנֵי כָּל הַגַּג: **מַרְזֵב.** מָקוֹם שֶׁהַטִּפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים זָבָה מִמֶּנּוּ. מָר, טִפָּה. כְּמוֹ הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי (יְשַׁעְיָה מ): **אֵין לוֹ חֶזְקָה וְיֵשׁ לְמְקוֹמוֹ חֶזְקָה.** אִם הָיָה שָׁם מַרְזֵב וּבָא בַּעַל הֶחָצֵר

הַמַּזְחִילָה יֵשׁ לָהּ חֲזָקָה. סָלָּם הַמְּצָרִי אֵין לוֹ חֲזָקָה, וְלַצּוֹרִי יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה.

הַמַּזְחִילָה יֵשׁ לָהּ חֲזָקָה – מזחילה שעל ראש כותלו שבצד חצר חבירו ומימיה נשפכין לחצר חברו, הוה חזקה אם לא מחה בו מיד, ואין בעל החצר יכול לעקרה משם. **סָלָּם הַמְּצָרִי** – סולם קטן שאין לו ארבע שליבות, **אֵין לוֹ חֲזָקָה** – אם הניחו תוך חצר חברו כדי לעלות בו לגגו אין זו חזקה, מפני שאינו קבוע, **וְלַצּוֹרִי יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה** – אבל סולם גדול שהניח בחצר חברו הוה חזקה אם לא מחה בו.

רבינו עובדיה מברטנורא

לְעָקְרוֹ לְגַמְרֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁפְכוּ מֵי הַגַּג לְתוֹךְ חֲצֵרוֹ, אֵינוֹ יָכוֹל, שֶׁכְּבָר יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה לָזֶה שֶׁיִּהְיוּ מֵימֵי גַּגּוֹ שׁוֹפְכִים דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מְרַזֵּב. אֲבָל אִם בָּא לְהָפְכוֹ, שֶׁהָיָה מַנָּח לְרוּחַ דְּרוֹמִי וּבָא לָתֵת אוֹתוֹ לְרוּחַ צְפוֹנִי, אֵין בַּעַל הַמְּרַזֵּב יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו, דְּלַאו מִידֵי אַפְסְדֵיהּ, וְאֵין לוֹ חֲזָקָה שֶׁיִּהְיֶה תָּמִיד עוֹמֵד בְּרוּחַ זוֹ: **מַזְחִילָה.** צִנּוֹר גָּדוֹל הַמַּחֲזִיק כָּל אֹרֶךְ הַגַּג. וְהָוֵי מִלְתָא דְּקַבִּיעוּתָא, לְכָךְ יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה: **סָלָּם הַמְּצָרִי.** קָטָן וְאֵינוֹ קָבוּעַ, וְלֹא קָפִיד עֲלֵיהּ אִם נוֹתֵן אוֹתוֹ לְתוֹךְ חֲצַר חֲבֵרוֹ כְּדֵי לַעֲלוֹת בּוֹ לְגַגּוֹ וּלְשׁוֹבְכוֹ, לְכָךְ אֵין לוֹ חֲזָקָה: **חַלּוֹן הַמְּצָרִית.** חַלּוֹן קָטָן שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִכְנָס בּוֹ: **אֵין לוֹ חֲזָקָה.** וְאִי בְּעֵי בַּעַל הַחֲצֵר כְּנֶגֶד הַחַלּוֹן וּלְסָתְמוֹ, לֹא מָצֵי בַּעַל הַחַלּוֹן לוֹמַר כְּבָר הֶחֱזַקְתִּי בּוֹ וְאֵינְךָ יָכוֹל לְסָתְמוֹ, דְּאָמַר לֵיהּ הֵיאַךְ, לֹא נַתְפַּיַּסְתִּי אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה לִי בּוֹ הֶזֵּק. וַאֲפִלּוּ הָכִי אִי הָוָה בָּעֵי מֵעִקָּרָא כְּשֶׁפָּתָחוֹ הָוֵי מְצֵי יָכוֹל, שֶׁכְּבָר יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה לָזֶה שֶׁלֹּא יִפְתָּחֶנּוּ, וַאֲפִלּוּ הָיָה גְּבוֹהַּ יוֹתֵר מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, דְּמָצֵי אָמַר לֵיהּ שָׁמָּא תָּשִׂים סַפָּסָל סָמוּךְ לַחַלּוֹן וְתַבִּיט בִּי, וְאַחַר שֶׁהֲנִיחוֹ נַמִּי וּפָתַח, אֵין לוֹ חֲזָקָה: **וְלַצּוֹרִית יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה.** חַלּוֹן שֶׁרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם נִכְנָס בּוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא לְמַעְלָה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת. אוֹ חַלּוֹן הֶעָשׂוּי לְאוֹרָה, וַאֲפִלּוּ הוּא קָטָן מְאֹד. אוֹ חַלּוֹן שֶׁהוּא לְמַטָּה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת. כָּל אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה חַלּוֹנוֹת הָלָלוּ אִם הִנִּיחוֹ וּפָתַח, יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה וְשׁוּב אֵין יָכוֹל לִבְנוֹת כְּנֶגְדּוֹ וּלְסָתְמוֹ, דְּיֵשׁ חֲזָקָה לִנְזָקִין. חוּץ מֵעָשָׂן וְאָבָק וּבֵית הַכִּסֵּא כְּלוֹמַר רֵיחַ רַע, שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה אֵין לָהֶם חֲזָקָה אֲפִלּוּ הֶחֱזִיק בָּהֶם כַּמָּה שָׁנִים. אֲבָל הֶזֵּק רְאִיָּה יֵשׁ לָהּ חֲזָקָה. וְלֹא בָּעֵי חֲזָקָה לִנְזָקִין שָׁלֹשׁ שָׁנִים, אֶלָּא מִכִּי קָאֵי נִזָּקָא כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לוֹמַר לַנִּזָּק כְּבָר יָדַעְתָּ בַּנִּזָּק וְלֹא מָחִיתָ, הָוְיָא חֲזָקָה:

מקור חיים

והקנה לו המקום לצורך זה, כי שכיח הדבר ששותפין מוחלין זה לזה, ולולא שמחל לו היה לו למחות, והוה חזקה אף בלי טענה ואף בלי ג׳ שנים. אבל בחצר חברו, בודאי לא מחל לו, ובין עשה מחיצה בין לא עשה מחיצה אם יש לו חזקה של ג׳ שנים יחד עם טענה הוי חזקה ואם לא, לא הוי חזקה (ע״פ הרב המגיד שם)).

חֲלוֹן הַמְּצָרִית אֵין לָהּ חֲזָקָה, וְלַצּוֹרִית יֵשׁ לָהּ חֲזָקָה. אֵיזוֹ הִיא חֲלוֹן הַמְּצָרִית, כָּל שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס לְתוֹכָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ לָהּ מַלְבֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס לְתוֹכָהּ, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה. הַזִּיז, עַד טֶפַח, יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה, וְיָכוֹל לִמְחוֹת. פָּחוֹת מִטֶּפַח, אֵין לוֹ חֲזָקָה, וְאֵין יָכוֹל לִמְחוֹת:

חֲלוֹן הַמְּצָרִית – חלון קטן שאין ראשו של אדם נכנס בו[לא], **אֵין לָהּ חֲזָקָה**, ובעל החצר יכול לבנות כנגד החלון ולסתמו אף על פי שכבר החזיק בו, **וְלַצּוֹרִית** – חלון גדול, או חלון שעשוי לאורה, או חלון שהוא למטה מארבע אמות, **יֵשׁ לָהּ חֲזָקָה**[לב]. **אֵיזוֹ הִיא חֲלוֹן הַמְּצָרִית, כָּל שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס לְתוֹכָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ לָהּ מַלְבֵּן** – אם יש לחלון כעין משקוף מלמעלה ואסקופה מלמטה, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס לְתוֹכָהּ, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה**[לג]. **הַזִּיז** – עץ או אבן שבולט מכתלו סמוך לגגו לתוך אויר חצר חבירו, ויכול לעמוד על הגג ולהשתמש בו להניח עליו חפציו או לתלות ממנו דברים, **עַד טֶפַח** – אם יש בו טפח או יותר, **יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה** – ואין בעל החצר יכול לבנות כנגדו ולסתמו, **וְיָכוֹל לִמְחוֹת** – וכשבא בעל הבית להוציא זיז שיש בו טפח יכול בעל החצר למחות בו שלא יוציאנו. **פָּחוֹת מִטֶּפַח, אֵין לוֹ חֲזָקָה** – פחות מטפח אינו דבר קבוע ולכן לא הוי חזקה ויכול לבנות כנגדו ולסתמו, **וְאֵין יָכוֹל לִמְחוֹת** – וכשבא בעל הכותל להוציאו לכתחלה, אין בעל החצר יכול למחות בו:

רבינו עובדיה מברטנורא

מַלְבֵּן. בִּנְיָן מְבֻחוּץ כְּעֵין מַשְׁקוֹף מִלְמַעְלָה וְאַסְקוּפָה מִלְמַטָּה: **זִיז.** עֵץ אוֹ אֶבֶן הַיּוֹצֵא מִכָּתְלוֹ לַאֲוִיר חָצֵר חֲבֵרוֹ, אִם יֵשׁ בּוֹ טֶפַח אוֹ יוֹתֵר, יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה וְאֵין יָכוֹל בַּעַל הֶחָצֵר לִסְתֹּם הַזִּיז, מֵאַחַר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ: **וְיָכוֹל לִמְחוֹת בּוֹ.** כְּשֶׁבָּא בַּעַל הַכֹּתֶל לְהוֹצִיא הַזִּיז שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֶפַח אוֹ יוֹתֵר, יָכוֹל בַּעַל הֶחָצֵר לְמַחוֹת בּוֹ שֶׁלֹּא יוֹצִיאֶנּוּ: **פָּחוֹת מִטֶּפַח.** לֹא הָוֵי מִידֵי דְּקָבִיעוּתָא, לְכָךְ לֹא הָוֵי חֲזָקָה וְיָכוֹל לִבְנוֹת כְּנֶגְדּוֹ וּלְסָתְמוֹ, וּכְשֶׁבָּא בַּעַל הַכֹּתֶל לְהוֹצִיאוֹ לְכַתְּחִלָּה, אֵין בַּעַל הֶחָצֵר יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו:

מקור חיים

לא. חלון הוא מהמילים שהם גם לשון זכר וגם לשון נקבה. וְחַלּוֹנוֹת אֲטֻמוֹת (יחזקאל מ טז) הרי לשון נקיבה, בְּעֵד הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ כַּגֵּנֶב (יואל ב ט) הרי לשון זכר. התנא נקט לשון נקיבה אבל הרע״ב נקט לשון זכר. **לב.** כיון שבחלונות אלו יש היזק ראיה, שבעל החלון יכול להסתכל משם לחצר חברו, אם לא מחה בו הוה חזקה כמו כל חזקת נזיקין. **לג.** שעל ידי המלבן הוי כבנין קבוע וכיון שראה בנין קבוע ושתק, מחל (מאירי).

ז לֹא יִפְתַּח אָדָם חַלּוֹנוֹתָיו לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין. לָקַח בַּיִת בְּחָצֵר אַחֶרֶת, לֹא יִפְתַּח חֲנָה לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין. בָּנָה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵיתוֹ, לֹא יִפְתַּח חֲנָה לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין. אֶלָּא אִם רָצָה, בּוֹנֶה אֶת הַחֶדֶר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ, וּבוֹנֶה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵיתוֹ וּפוֹתֵחַ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. לֹא יִפְתַּח אָדָם לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח

לֹא יִפְתַּח אָדָם חַלּוֹנוֹתָיו לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין – לא יפתח אדם חלון בכותל ביתו שפונה לחצר שיש לו בה שותפות, וכל שכן לחצר חברו שאין לו בה שותפות, משום היזק ראיה. **לָקַח בַּיִת בְּחָצֵר אַחֶרֶת** – מי שקנה בית סמוך לחצר שותפין שיש לו בה כבר בית, **לֹא יִפְתַּח חֲנָה לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין** – לא יעשה פתח לביתו החדש לחצר שותפין זו[לו]. **בָּנָה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵיתוֹ, לֹא יִפְתַּח חֲנָה לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין**, שמרבה דיורין שידרסו בחצר. **אֶלָּא אִם רָצָה, בּוֹנֶה אֶת הַחֶדֶר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ** – אבל אם רוצה יכול להוסיף חדר תוך ביתו על ידי שיחלק ביתו לשנים[לה], **וּבוֹנֶה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵיתוֹ** – וכן יכול לבנות עלייה באמצע גובה ביתו, בלי להוסיף כלום על גובה הבנין, **וּפוֹתֵחַ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ** – ופותח חדר השני או העלייה שבנה לתוך ביתו[לו]. **לֹא יִפְתַּח אָדָם לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִין פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח** – לא יפתח פתח בבית שלו מול פתח שבבית חברו שבאותה חצר,

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **לַחֲצַר הַשֻּׁתָּפִים.** לְחָצֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֻׁתָּפוּת בָּהּ, וְכָל שֶׁכֵּן לְחָצֵר חֲבֵרוֹ. מִשּׁוּם הֶזֵּק רְאִיָּה: **לָקַח בַּיִת בְּחָצֵר אַחֶרֶת.** הַסְּמוּכָה לְחָצֵר זוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהּ שֻׁתָּפוּת. לֹא יִפְתַּח לוֹ פֶּתַח לְחָצֵר זוֹ. שֶׁמַּרְבֶּה עֲלֵיהֶם דְּרִיסַת הָרֶגֶל מַדֵּירֵי אוֹתוֹ בַּיִת: **בּוֹנֶה חֶדֶר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ.** שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף כְּלוּם אֶלָּא חוֹלֵק בֵּיתוֹ לִשְׁנַיִם. דִּבְלָאוֹ הָכִי יָכוֹל לְמַלְאוֹת בֵּיתוֹ דִּיורִין אִם יִרְצֶה: **פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח.** דְּאָמַר קְרָא (בְּמִדְבַּר כד) וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו. מָה רָאָה, רָאָה שֶׁלֹּא הָיוּ פְּתָחֵיהֶן מְכֻוָּנִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה:

מקור חיים

לד. ואף אם אינו פותחה להדיא לחצר אלא פותחה לביתו שיש לו בה ומשם יכנסו לחצר, כי טעם האיסור משום שמרבה על דיירי החצר הדרך, כלומר שיותר בני אדם יהיו דורסין בחצר מבתחלה וליכא צניעות כדמעיקרא (דף ס. ורשב״ם שם, ותוד״ה לקח). **לה.** כי אינו מוסיף כלום על הבנין, ויש לו רשות למלאות ביתו בדיורין אם ירצה. **לו.** ולא יעשה להם כניסה ישרה לתוך החצר, שאף בלי הוספת חדר אסור לו להוסיף פתח כמבואר בסמוך.

וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן. הָיָה קָטָן, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל. אֶחָד, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם. אֲבָל פּוֹתֵחַ הוּא לִרְשׁוּת הָרַבִּים פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן. הָיָה קָטָן, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ גָּדוֹל. אֶחָד, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שְׁנַיִם:

וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן – וכן לא יפתח חלון בביתו מול חלון שבבית חברו. **הָיָה קָטָן, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל** – אם היה לו פתח קטן לא יעשנו גדול. **אֶחָד, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם** – היה לו פתח אחד לא יעשנו שנים[לז]. **אֲבָל פּוֹתֵחַ הוּא לִרְשׁוּת הָרַבִּים, פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן** – הדר בבית שבצד זה של רשות הרבים מותר לו לפתוח פתח וחלון מול בית שבצד האחר[לח]. **הָיָה קָטָן, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ גָּדוֹל. אֶחָד, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שְׁנַיִם:**

ח אֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, אֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים,

רבינו עובדיה מברטנורא

קָטָן לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל. דְּאָמַר לֵיהּ בְּפִתְחָא לִרְשׁוּת הָרַבִּים. דְּאָמַר לֵיהּ, סוֹף סוֹף קָא זוֹטָא מָצִינָא לְאַצְטַנּוּעֵי מִנָּךְ, בְּפִתְחָא בָּעֵית לְאַצְטַנּוּעֵי מִבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים: רַבָּא לֹא מָצִינָא לְאַצְטַנּוּעֵי מִנָּךְ: אֶחָד ח אֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים. לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם. דְּאָמַר לֵיהּ בְּחַד אַפְלוּ קָבִיל עֲלֵיהּ כָּל הֶזֵּקָא דְּאָתֵי פִּתְחָא מָצִינָא לְאַצְטַנּוּעֵי, בִּתְרֵי פִּתְחֵי מַחֲמָתֵיהּ. שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם רוֹצִים [לְזוֹק לֹא מָצִינָא לְאַצְטַנּוּעֵי: אֲבָל פּוֹתֵחַ הוּא וְלֵירֵד לַדִּין] לָדוּן עַל עֵסֶק מָמוֹנָם:

מקור חיים

לז. אף פתח של שמנה לא יעשה שנים של ארבע (דף ס.), דא״ל בחד פתחא מצינא לאצטנועי, כי כשהוא נעול יכולני להשתמש בחצר אי נמי להשתמש שלא כנגדו, בתרי פתחי לא מצינא לאצטנועי כל כך שאפילו אם האחד נעול יהיה השני פתוח, שכן דרך מי שיש לו שני פתחים קטנים להניח האחד פתוח (תוי״ט בשם סמ״ע). **לח.** ראה הטעם ברע״ב. והך רשות הרבים לאו דוקא רחב ט״ז אמה כרה״ר דמדבר אלא כיון שיש לכל אדם רשות לילך שם אין אדם רגיל לעשות תשמיש צנוע פן יראוהו עוברי דרכים לפיכך מותר לפתוח פתח כנגד פתח (טור סימן קנ״ד בשם הרא״ש). וחלון נגד חלון ברה״ר נחלקו הראשונים, לרשב״ם אף חלון גבוה נגד חלון גבוה מותר כיון שסוף סוף בעי לאיצטנועי מרוכבי סוסים וגמלים, אבל דעת הנימוק״י שאלו לא שכיחי ולכן רק נגד חלון נמוך שעוברים ושבים יכולים לראות דרך שם מותר לעשות חלון, אבל כנגד חלון גבוה אסור לפתוח חלון אף ברה״ר (תוי״ט).

בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עֶגְלָה מְהַלֶּכֶת וּטְעוּנָה אֲבָנִים. אֵין מוֹצִיאִין זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא אִם רָצָה כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּמוֹצִיא. לָקַח חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת, הֲרֵי זוֹ בְחֶזְקָתָהּ:

כגון[לט] **בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עֶגְלָה מְהַלֶּכֶת וּטְעוּנָה אֲבָנִים** – רבי אליעזר מתיר אם כיסה אותם בחוזק עד שתהא עגלה מהלכת עליהם טעונה אבנים. **אֵין מוֹצִיאִין זִיזִין** – זיזין הם קורות קטנים הבולטות מן הכותל לתוך האויר, **וּגְזוּזְטְרָאוֹת** – הם קורות גדולות שבולטות מן הכותל[מ], **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, שמא יכשלו בהם בני רשות הרבים[מא], **אֶלָּא אִם רָצָה** – אם רצה להוציא זיזין וקורות מכותלו לצד רשות הרבים, **כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ** – מכניס בקרקע שלו כשיעור הוצאת הזיזין שרוצה להוציא, ושם בונה כותלו, **וּמוֹצִיא** – ולתוך אויר שהניח מוציא זיזיו וקורותיו. **לָקַח חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת** – מי שקנה חצר והיו בה זיזין וגזוזטרואת בולטות לרשות הרבים, **הֲרֵי זוֹ בְחֶזְקָתָהּ** – מותר לקיימם כך, כי בית דין טוענין ללוקח ואמרינן שמא זה שמכרה לו כנס בתוך שלו:

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר. וּבִלְבַד שֶׁיְּכַסֶּנּוּ בְּחֹזֶק כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עֶגְלָה מְהַלֶּכֶת עָלָיו טְעוּנָה אֲבָנִים. וְלֹא חָיְשִׁינַן שָׁמָא לְיָמִים יִתְקַלְקֵל הַכִּסּוּי. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: זִיזִין. רְהִיטִים קְטַנִּים: גְּזוּזְטְרָאוֹת. קוֹרוֹת גְּדוֹלוֹת. שֶׁמָּא יִכָּשְׁלוּ בָּהֶן בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים: כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ. שֶׁמַּכְנִיס בַּקַּרְקַע שֶׁלּוֹ כְּשִׁעוּר הוֹצָאַת הַזִּיזִין וּמוֹצִיא: חֲרֵי זוֹ בְחֶזְקָתָהּ. דְּטוֹעֲנִין לַלּוֹקֵחַ וְאָמְרִינַן שֶׁמָּא זֶה שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ כָּנַס בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ:

מקור חיים

לט. כן כתב הרשב״ם שהמשנה באה לפרש חלל דרישא. אע״פ שבריש פ״ב וכן בב״ק (פ״ה מ״ה) פירש הרע״ב שרק מערה היא מקורה, היינו שכן דרכן להיות אבל הכא מיירי שעשה גם הבור והשיח תחת רשות הרבים עם קירוי על גביהן. אבל הטור וכן הרמב״ם בהלכותיו, העתיקו ׳ולא בורות׳, ואם כן אין זה פירוש דחלל דרישא, ולדידהו חלל היינו כמו מגורות לאצור בהן תבואה (תוי״ט). **מ.** בדרך כלל גזוזטרא היא תוספת בניה על הכותל מבחוץ שעשויה להרחיב העלייה (רמב״ם שבת פי״א מ״ב), כאן פירש הרמב״ם שגזוזטראות הם קורות גדולות שיוצאין מן הכותל שיכולים לקבל תקרה ומעזיבה. **מא.** רע״ב. ולפיכך למעלה מגמל ורוכבו שרי (תוי״ט).

פרק ד - המוכר את הבית

א הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת, לֹא מָכַר הַיְצִיעַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵיא פְתוּחָה לְתוֹכוֹ, וְלֹא אֶת הַחֲדָר שֶׁלְּפָנִים מִמֶּנּוּ, וְלֹא אֶת הַגַּג בְּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲקֶה גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ לוֹ צוּרַת פֶּתַח, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵינוֹ מָכוּר:

הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת סתם[א], **לֹא מָכַר הַיְצִיעַ** – אין היציע בכלל המכירה, והיא כמין חדר שעושין סביבות כותלי הבית מבחוץ[ב], **וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵיא פְתוּחָה לְתוֹכוֹ** – אף על פי שהיציע פתוחה לתוך הבית ותשמיש היציע הוא רק מתוך הבית, **וְלֹא אֶת הַחֲדָר שֶׁלְּפָנִים מִמֶּנּוּ** – וכן חדר הצמוד לבית אף על פי שנכנסים לו רק דרך הבית אינו מכור עם הבית[ג], **וְלֹא אֶת הַגַּג בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲקֶה גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים** – וכן גג שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים אינו מכור עם הבית כי מחמת המעקה נעשה הגג חשוב בפני עצמו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ לוֹ צוּרַת פֶּתַח** – אם יש לגג צורת הפתח[ד], **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים** – אף על פי שאין המעקה גבוה עשרה טפחים, **אֵינוֹ מָכוּר:**

רבינו עובדיה מברטנורא

א הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת. הַיְצִיעַ. כְּמִין חֶדֶר שֶׁעוֹשִׂין סְבִיבוֹת כָּתְלֵי הַבַּיִת מִבַּחוּץ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, דִּכְתִיב (מלכים א ו) וְהַיְצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה. וְיֵשׁ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ בָּעֲבִי הַכֹּתֶל. וְאַף עַל פִּי שֶׁפְּתוּחַ לַבַּיִת וּדְרִיסָתוֹ עָלָיו: **בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲקֶה גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה.** חָשׁוּב בְּפָנֵי עַצְמוֹ וְלֹא בָּטֵל לְגַבֵּי בַּיִת: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** וְכוּ'. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

א. ולא כתב כל מה שבתוכו וכל בנינים שעמה, וכן לא כתב ולא שיירית בזבינאי אילין כלום (מאירי). **ב.** לדעת רבי יוסף שהלכתא כוותיה, היא עשויה חלונות חלונות ועשויה לנוי הבית ולהתענג ולהקר שם. ומחמת שאין תשמישו דומה לתשמיש הבית אינה כלולה במכירת הבית (נימוק״י). **ג.** שאינו עשוי אלא להצניע שם חפציו לשמור, וכיון שאין תשמישו דומה לשל בית אינו מכור עמו (תוי״ט). **ד.** אם יש ביציאה מן הבית לגג צורך הפתח (תפא״י). (אמנם מירושלמי ונו״כ נראה לכאורה שהפירוש הוא שסביב הגג במקום המעקה או בנוסף לו יש צורת הפתח).

ב **לֹא אֶת הַבּוֹר, וְלֹא אֶת הַדּוּת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לוֹ עֻמְקָא וְרוּמָא. וְצְרִיךְ לְקַח לוֹ דָּרֶךְ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַח לוֹ דָּרֶךְ.**

לא את הבור, ולא את הדות – המוכר את הבית לא מכר את הבור ואת הדות שבו[ה], **אף על פי שכתב לו עומקא ורומא** – אף על פי שכתב לו בשטר עומקו ורומו של בית אני מוכר לך[ו]. **וצריך לקח לו דרך** – המוכר צריך ליקח דרך מן הלוקח כדי לילך לבור ודות שלו, **דברי רבי עקיבא**, שהוא סובר המוכר בעין יפה מוכר ולא שייר לעצמו כלום. **וחכמים אומרים, אינו צריך לקח לו דרך**, ששייר לעצמו דרך להגיע לבור ודות, כי בעין רעה מוכר.

רבינו עובדיה מברטנורא

ב בור. חֲפִירָה בַּקַּרְקַע: **דות.** בִּנְיַן שֶׁל אֲבָנִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע עָשׂוּי כְּעֵין בּוֹר: **אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לוֹ עֻמְקָא וְרוּמָא.** לֹא קָנָה בּוֹר וְדוּת, הוֹאִיל וְתַשְׁמִישָׁן חָלוּק מִן הַבַּיִת, שֶׁאֵין עֲשׂוּיִין אֶלָּא לִשְׁאֹב מַיִם. עַד שֶׁיִּכְתֹּב לוֹ מֵאַרְעִית תְּהוֹמָא עַד רוּם רְקִיעָא: **וְצָרִיךְ.** הַמּוֹכֵר: **לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ.** מִן הַלּוֹקֵחַ, לֵילֵךְ לְבוֹר וְדוּת. דְּמוֹכֵר בְּעֵין יָפָה הוּא מוֹכֵר וְלֹא שִׁיֵּר לְעַצְמוֹ כְּלוּם: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינוֹ צָרִיךְ.** דְּסַבְרֵי מוֹכֵר בְּעֵין רָעָה הוּא מוֹכֵר, וּכְשֶׁמָּכַר הַבַּיִת שִׁיֵּר לְעַצְמוֹ דֶּרֶךְ שֶׁיֵּלֵךְ לַבּוֹר וְלַדּוּת:

מקור חיים

ה. דות הוא בנין אבנים ע״ג קרקע עשוי כעין בור (רע״ב), וכן פירש בראש השנה (פ״ג מ״ז) וכן הוא ברמב״ם כאן בפירושו. אמנם בברייתא (דף סד.) איתא, בור בחפירה ודות בבנין. ופירש רשב״ם בור בחפירה בקרקע קשה שמחזיק מים בלא בנין. ודות בבנין, שחופרין בור בעפר תיחוח ובונין לו כותל אבנים ומקרי דות. הרי שלדעתו גם הדות הוא תוך הקרקע ולא מעליה. הרמב״ם בהלכותיו (מכירה פכ״ה ה״ב) כתב ולא את הבור החפור בקרקע ולא את הדות הבנוי בבור, ומשמע כפירוש הרשב״ם. והדעת מכרעת כפירושו (תוי״ט). **ו.** רשב״ם (דף סג:). דעת הרשב״ם שאם כתב עומקא ורומא מהני שיקנה הגג אע״פ שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים, אבל דעת תוספות שהך אע״פ נמשך גם למעלה למשנה הקודמת וקאי גם על הגג לומר שלא קנה הגג שיש בו מעקה אע״פ שכתב לו עומקא ורומא, וכ״כ הרמב״ם בפירושו. וכתב שלא מהני עומקא ורומא אלא להקנות מה שהוא נראה על הארץ או מה שעל הגג. ורק אם כתב מארעית תהומא עד רום רקיעא קנה הכל (נחלקו הפוסקים אי צריך לכתוב עומקא ורומא מארעית תהומא עד רום רקיעא, או מספיק לכתוב מארעית תהומא עד רום רקיעא, מלשון הרע״ב משמע שס״ל שמספיק לכתוב מארעית תהומא עד רום רקיעא (רע״א)).

וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ מֵאֵלּוּ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ. מְכָרָן לְאַחֵר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ:

וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ מֵאֵלּוּ – אם בשעת מכירת הבית אמר לו מפורש שאינו מוכר הבור והדות, **שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ**, שכיון שהוסיף תנאי שלא לצורך, לשייר לעצמו דרך נתכוון. **מְכָרָן לְאַחֵר** – מי שהיה לו בית ובו בור ודות ומכר הבור ודות לאחר ושייר הבית לעצמו[ז], **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ** – אין הלוקח צריך ליקח דרך אל הבור ודות מן המוכר, כי בעין יפה מכר ומכר לו נמי הדרך. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ**, כי בעין רעה מכר:

ג הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת, מָכַר אֶת הַדֶּלֶת, אֲבָל לֹא אֶת הַמַּפְתֵּחַ. מָכַר אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת – אבל לא מכר את המפתח שהוא דבר המיטלטל[ח]. **מָכַר אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת**

הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת, מָכַר אֶת הַדֶּלֶת, שכל תשמישי הבית הקבועים בו בכלל בית הם, **אֲבָל לֹא אֶת הַמַּפְתֵּחַ**

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּזְמַן שֶׁאָמַר חוּץ מֵאֵלּוּ. חוּץ מִבּוֹר וָדוּת, דְּתְנַאי שֶׁלֹּא לְצָרְכּוֹ הוּא וּלְאַטְפּוּיֵי דֶּרֶךְ קָאָתֵי: מְכָרָן לְאַחֵר. מָכַר הַבּוֹר וְדוּת לְאַחֵר, וְשִׁיֵּר הַבַּיִת לְעַצְמוֹ: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֵין הַלּוֹקֵחַ צָרִיךְ לִקַּח מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ. דְּמוֹכֵר בְּעַיִן יָפָה מוֹכֵר, וּכְשֶׁמָּכַר לוֹ הַבּוֹר וְהַדּוּת, דֶּרֶךְ נַמִּי מָכַר לוֹ. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא: ג הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת. סְתָם: מָכַר אֶת הַדֶּלֶת. שֶׁכָּל תַּשְׁמִישֵׁי הַבַּיִת הַקְּבוּעִים בּוֹ בִּכְלָל הַבַּיִת הֵם: אֲבָל לֹא אֶת הַמַּפְתֵּחַ. דִּמְיִדֵי דְּמִטַּלְטֵל הוּא: הַמַּכְתֶּשֶׁת. הַקְּבוּעָה בַּקַּרְקַע:

מקור חיים

ז. כמבואר ברע״ב. ואין זה המשך של בבא הקודמת שכבר מכר הבית לאחר, כי לא יתכן שאחר שמכר הבית ולא שייר לעצמו דרך עם הבור ודות] שיוכל למכרם לאחר עם הדרך (תוי״ט).

ח. רע״ב. כי הכלל הוא שרק דבר שהוא תשמיש הבית וקבוע בו נכלל בכלל בית סתם, אבל מטלטלין אע״פ שהם תשמיש בית אינם בכלל. (אמנם הגמרא אומרת שהך מפתח ר״ל מפתח קבוע, הנימוק״י כתב שאין קביעותה קביעות גמורה שראויה גם לשאר דלתות, ומשמע שר״ל שאפשר להורידו מדלת זה ולתקנו בשאר דלתות. אבל הרשב״א הביא שהר״י מיגאש מפרש שקבוע ר״ל שמתאים רק לדלת זה, ולכן נקרא קבוע אע״פ שבאמת מיטלטל הוא, דברי הרע״ב שכתב סתם דמטלטל הוא אולי נוטים יותר לפירוש זה).

הַקְּבוּעָה, אֲבָל לֹא אֶת הַמְּטַלְטֶלֶת. מָכַר אֶת הָאִצְטְרָבָל, אֲבָל לֹא אֶת הַקֶּלֶת, וְלֹא אֶת הַתַּנּוּר, וְלֹא אֶת הַכִּירַיִם. בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, חֲרֵי כֶלְן מְכוּרִין:

הַקְּבוּעָה בקרקע, **אֲבָל לֹא אֶת הַמְּטַלְטֶלֶת** – אבל לא מכר מכתשת המיטלטלת. **מָכַר אֶת הָאִצְטְרָבָל** – עגול של עץ שמעמידין עליו את הריחיים כי קבוע הוא, **אֲבָל לֹא אֶת הַקֶּלֶת** – אבל לא את העץ שעושים סביב הריחיים שלא יתפזר כלום מן הקמח הנטחן[ט], **וְלֹא אֶת הַתַּנּוּר, וְלֹא אֶת הַכִּירַיִם**, אם אינם מחוברים לקרקע. **בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, חֲרֵי כֶלְן מְכוּרִין** – כל תשמישי הבית מכורין ואף אותם שאינם קבועים[י].

ד הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר, מָכַר בָּתִּים, בּוֹרוֹת, **הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר, מָכַר בָּתִּים** הפתוחים לחצר, **בּוֹרוֹת,**

רבינו עובדיה מברטנורא

הָאִצְטְרָבָל. עִגּוּל שֶׁל עֵץ שֶׁעָלָיו מַעֲמִידִים הָרֵחַיִם. וְקָבוּעַ הוּא: הַקֶּלֶת. אֲפָרְכֶסֶת שֶׁעוֹשִׂים סָבִיב לָרֵחַיִם לְקַבֵּל הַקֶּמַח הַנִּטְחָן שֶׁלֹּא יִפֹּל לָאָרֶץ. וּמְטַלְטֶל הוּא: וְלֹא אֶת הַתַּנּוּר וְלֹא אֶת הַכִּירַיִם. דְּמְטַלְטְלִים הֵם. וְאִית סְפָרִים דְּגָרְסִי, מָכַר תַּנּוּר מָכַר כִּירַיִם. וּמְיֻרֵי בִּקְבוּעִים וּמְחֻבָּרִים בַּקַּרְקַע: חֲרֵי כֶלָּם מְכוּרִים. כָּל הֲנֵי תַּשְׁמִישֵׁי דְּבֵיתָא. אֲבָל שְׁאָר מָאנֵי תַּשְׁמִישְׁתֵּיהּ אֵינָם מְכוּרִים, אֲפִלּוּ אָמַר וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, לֹא רַבָּה אֶלָּא תַּשְׁמִישִׁים הַמְיֻחָדִים לַבַּיִת כְּגוֹן מַפָּתֵחַ וְקֶלֶת וְכֵיוֹצֵא בָהֶן: **ד מָכַר אֶת הַבָּתִּים.** הַפְּתוּחִים לֶחָצֵר: **וּבוֹרוֹת**

מקור חיים

ט. כן פירש הרע״ב, והוא מהרמב״ם בפירושו. במסכת כלים (פי״ד מ״ח) פירש הרע״ב שאפרכס הוא כלי של ריחיים רחב מלמעלה ומיצר והולך מלמטה ונותנים בו חיטים והוא מוציא אותם קימעא קימעא בריחיים. ואם כן אפרכס אין זה קלת. והרשב״ם שכתב שקלת היינו אפרכס, היינו משום שהוא סובר שקלת הוא הכלי שרחב מלמעלה ושני שמות לו. ולכן כתב התוי״ט שמש״כ הרע״ב כאן שקלת היינו אפרכס, ומכל מקום פירש שהוא עשוי לקבל קמח שנתפזר, הרכיב כאן פירושו משני פירושים שאינם עולים בקנה אחד. **י.** כגון קלת ומפתח ושאר כלים המיוחדים לבית ואדם מושיבן במקום אחד לזמן מרובה, אבל שאר מטלטלים שאינם מיוחדים לבית זה אינם מכורים, וכל שכן לא חיטי ושערי (רע״ב, מאירי).

שִׂיחִין, וּמְעָרוֹת, אֲבָל לֹא אֶת הַמְּטַלְטְלִין. בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, חֲרֵי כֶלְּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר אֶת הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד שֶׁבְּתוֹכָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר, לֹא מָכַר אֶלָּא אֲוִירָהּ שֶׁל חָצֵר:

שִׂיחִין, וּמְעָרוֹת – וכן מכר בורות שיחין ומערות שבתוך הבתים[א], **אֲבָל לֹא אֶת הַמְּטַלְטְלִין** – אבל לא תשמישי בית שאינן קבועין כגון מפתח וקלת, וכל שכן שאר מטלטלין שאינם תשמישי בית זה. **בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, חֲרֵי כֶלְּן מְכוּרִין** – כל המטלטלין מכורין[ב]. **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין מכר סתם ובין אמר היא וכל מה שבתוכה, **לֹא מָכַר אֶת הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד שֶׁבְּתוֹכָהּ** – שהם אינן בכלל חצר[ג]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר, לֹא מָכַר אֶלָּא אֲוִירָהּ שֶׁל חָצֵר,** אבל בתים ובורות לא מכר:

רבינו עובדיה מברטנורא

שִׂיחִים וּמְעָרוֹת. שֶׁבְּתוֹךְ הַבָּתִּים. וְאַף כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, לֹא מָכַר אֶת עַל גַּב דְּהַמּוֹכֵר בַּיִת לֹא מָכַר בּוֹר שִׂיחַ וּמְעָרָה, לְגַבֵּי חָצֵר מִיהָא בְּטֵלִים הֵן: **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ.** אֲפִלּוּ אָמַר הַמֶּרְחָץ וְכוּ'. דְּאֵינָן בִּכְלָל חָצֵר: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר** וְכוּ'. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר:

מקור חיים

יא. לפי שתשמיש אלו ותשמיש החצר הוא תשמיש אחד, שגם החצר עשויה לכביסה ולהשקות בהמות, אבל בית אינו עשוי אלא לדירה, ולכן אין אלו כלולים במכירת בית (רשב"א). והרב אבן מגא"ש ז"ל נתן טעם אחר, לפי שדרך החצרות להיות בהן בור ודות ואין דרך הבית בכך (מגיד משנה (מכירה פכ"ה), הובא בתוי"ט). **יב.** כלומר כל כלי תשמיש ואף שאינם מיוחדים לבית זה כלל. אבל לא בגדים ותבואה וכדומה. ואע"פ שבמוכר בית ואמר כל מה שבתוכו לא מכר אלא דברים המיוחדים לבית זה כמבואר שם, הכא שאני, כי כל שהוא מרבה במכירת הקרקע מרבה במכר תשמישיו, בחצר מרבה יותר מבבית, ובעיר מרבה יותר מבחצר (מאירי, וכ"כ רשב"ם דף סה:, והרשב"ם כתב שם טעם נוסף). **יג.** רע"ב. שאין דרך חצר שיהיה בתוכה מרחץ ובית הבד, ואינם מיוחדים לחצר אחת, דהרבה חצרות משתמשות במרחץ אחד וכן בבית הבד (תוי"ט בשם נימוק"י).

משנה ה

ב' שלבים עיקריים בעשיית שמן זית

א) מפרכין הזיתים וכותשים אותם.

ב) אחר כך עוצרין הזיתים הכתושים כדי להוציא שמנן.

כתישת הזיתים

הזיתים השלמים היו שמים תוך אבן גדולה שצורתה כמין קערה גדולה שטוחה. אבן זו היא הנקראת ים או טלפחתא.

הממל הוא אבן כבידה, עגולה ומנוקבת באמצעה. את האבן היו שמים על הזיתים שבים והיו מעבירין מוט דרך הנקב. בעזרת המוט היו מסובבין הממל על הזיתים והם היו נכתשים ומתרסקין.

עצירת הזיתים

אחר כתישת הזיתים היו נותנים אותם תוך עקלים והם סלים קלועים מחבלים. את העקלים היו שמים במקום מיוחד קרוב לגת (הבור שבו נאסף השמן), ועל העקלים היו מורידים קורה או אבן כבידה כדי לעצור את הזיתים. השמן היה יוצא מחורים שבסלים וזב לתוך הגת[יי].

חלקי בית הבד

ים: האבן שנותנים בתוכה הזיתים בשעת טחינתן. **ממל:** האבן העליונה הנקובה שבה מפרכים וטוחנים הזיתים. **בתולות:** כלונסות של ארז שמעמידים בהם קורת בית הבד. **עכירין:** נסרים שנותנים על הסלים שבהם הזיתים הכתושים, והקורה היתה יורדת על הנסרים. **הגלגל:** גלגל שהיה מוריד הקורה[יי] להכביד על הזיתים הכתושים להוציא שמנן. (ראה ציורים בסוף הספר).

מקור חיים

יד. בבתי בד העתיקים היו משתמשים בשיטות שונות בעצירת הזיתים. ביארנו לפי מה שנראה לנו מהרע״ב ותוי״ט. אמנם הם לא דאגו לפרט בדיוק אופן ההפעלה, ולא פירטו אלא מה שנצרך להבנת עיקרי הדברים. בסוף הספר מופיע תמונה ואיור להקל על הלומד. **טו.** ביאורים שונים נאמרו בראשונים ופוסקים לפרש כל חלקי בית הבד. ביאור הרע״ב רובו הוא מתוך הרמב״ם בפירושו. אמנם הרע״ב קיצר בתיאור הבתולות ובתוי״ט הוסיף תיאור מדברי הרשב״ם, משמע שסובר שדעת הרע״ב בזה כרשב״ם וא״כ הקורה היא שמכביד על הזיתים, ומה שכתב הרע״ב שאבן גדולה מכביד עליהם, כן כתב הרמב״ם בפירושו, ונראה שיש שהכבידו על ידי קורה ויש שעשו על ידי אבן, א״נ בנוסף לקורה היו שמים גם אבני משקולות להכביד יותר.

ה הַמּוֹכֵר אֶת בֵּית הַבַּד, מָכַר אֶת הַיָּם וְאֶת הַמַּמָּל וְאֶת הַבְּתוּלוֹת, אֲבָל לֹא מָכַר אֶת הָעֲכִירִין וְאֶת הַגַּלְגַּל וְאֶת הַקּוֹרָה. בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, חֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר בֵּית הַבַּד, מָכַר אֶת הַקּוֹרָה:

הַמּוֹכֵר אֶת בֵּית הַבַּד, מָכַר אֶת הַיָּם – האבן שנותנים בתוכה הזיתים בשעת טחינתן, **וְאֶת הַמַּמָּל** – האבן שבה מפרכים וטוחנים הזיתים, **וְאֶת הַבְּתוּלוֹת** – כלונסות של ארז שמעמידין בהם קורת בית הבד, **אֲבָל לֹא מָכַר אֶת הָעֲכִירִין** – נסרים כבדים שנותנים על האמתחות ששמים בהם הזיתים הכתושים לפני שמורידים עליהם הקורה כדי לכבשם, **וְאֶת הַגַּלְגַּל** – וכן לא מכר את הגלגל שמגלגל בה את הקורה להעלותה ולהורידה[טז], **וְאֶת הַקּוֹרָה**[יז]. **בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, חֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר בֵּית הַבַּד, מָכַר אֶת הַקּוֹרָה**[יח]:

ו הַמּוֹכֵר אֶת הַמֶּרְחָץ, לֹא מָכַר אֶת הַנְּסָרִים וְאֶת הַסַּפְסָלִים וְאֶת

הַמּוֹכֵר אֶת הַמֶּרְחָץ, לֹא מָכַר אֶת הַנְּסָרִים – לוחות של עץ שמשימין עליהם הבגדים, **וְאֶת הַסַּפְסָלִים** – ולא את הספסלים שיושבים עליהם, **וְאֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה מָכַר אֶת הַיָּם. הָאֶבֶן שֶׁנּוֹתְנִים בְּתוֹכָהּ הַזֵּיתִים בִּשְׁעַת טְחִינָתָן: הַמַּמָּל. שֶׁמְּגַלְגֵּל הָאֶבֶן וּמַכְבִּיד עַל הַזֵּיתִים לְהוֹצִיא שַׁמְנָן: וְ הַנְּסָרִים. הָרֹחַב הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבָּהּ מְפָרְכִים הַזֵּיתִים: הַבְּתוּלוֹת. כְּלוֹנָסוֹת שֶׁל אֶרֶז שֶׁמַּעֲמִידִין בָּהֶם קוֹרַת בֵּית הַבַּד: עֲכִירִין. נְסָרִים כְּבֵדִים שֶׁנּוֹתְנִים עַל הָאַמְתָּחוֹת שֶׁשָּׂמִים בְּתוֹכָם הַזֵּיתִים הַכְּתוּשִׁים כְּדֵי לְכָבְשָׁן: הַגַּלְגַּל. שֶׁמְּגַלְגֵּל הָאֶבֶן וּמַכְבִּיד עַל הַזֵּיתִים הַכְּתוּשִׁים לְהוֹצִיא שַׁמְנָן: וְ הַנְּסָרִים. לוּחוֹת שֶׁמְּשִׁימִין עֲלֵיהֶם הַבְּגָדִים: הַסַּפְסָלִים. שֶׁיּוֹשְׁבִים עֲלֵיהֶם. וְיֵשׁ גּוֹרְסִים סְפָלִים, שֶׁנּוֹתְנִים בָּהֶם מַיִם לְרַחֵץ:

מקור חיים

טז. כן לשון הרשב"ם, ולא ביאר איך זה פעל. ראה הציור בסוף הספר. **יז**. לפי הת"ק הים וממל ובתולות כלולים במכר בית הבד, ועכירין, גלגל, וקורה, אינם כלולים, תוי"ט הביא דעת הרשב"ם שכתב שכל הדברים הקבועין הם מכורין והדברים המיטלטלין אינם מכורים. **יח**. בברייתא מסיים ר"א ואומר משום שלא נקרא בית הבד אלא על שם הקורה. (מלשון ועשית בדי עצי שיטים (תורת חיים)).

הַוּילָאוֹת. בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ, הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר אֶת הַמְּגָרוֹת שֶׁל מַיִם וְלֹא אֶת הָאוֹצָרוֹת שֶׁל עֵצִים:

הַוּילָאוֹת – ולא את המסך שכנגד הפתח[יט]. **בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ, הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר אֶת הַמְּגָרוֹת שֶׁל מַיִם** – הבריכות ששופכות מים למרחץ, **וְלֹא אֶת הָאוֹצָרוֹת שֶׁל עֵצִים** – ולא אוצרות של העצים שהיו מחממים בהם את המרחץ[כ]:

ז הַמּוֹכֵר אֶת הָעִיר, מָכַר בָּתִּים, בּוֹרוֹת, שִׁיחִין, וּמְעָרוֹת, מֶרְחֲצָאוֹת וְשׁוֹבָכוֹת, בֵּית הַבַּדִּין וּבֵית הַשָּׁלָחִין, אֲבָל לֹא אֶת

הַמּוֹכֵר אֶת הָעִיר, מָכַר בָּתִּים, בּוֹרוֹת, שִׁיחִין, וּמְעָרוֹת, מֶרְחֲצָאוֹת וְשׁוֹבָכוֹת, בֵּית הַבַּדִּין וּבֵית הַשָּׁלָחִין – פרדסים[כא], **אֲבָל לֹא אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּילָאוֹת. מָסָךְ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. פֵּרוּשׁ אַחַר, אֲלוּנְטִית שֶׁמִּסְתַּפֶּגֶת בָּהּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים סְנָר שֶׁמְּכַסִּין בּוֹ הָעֲרָוָה כְּשֶׁיּוֹשְׁבִין בַּמֶּרְחָץ: **מְגָרוֹת שֶׁל מַיִם.** בְּרֵכוֹת הַשּׁוֹפְכוֹת מַיִם לַמֶּרְחָץ: **אוֹצָרוֹת שֶׁל עֵצִים.** שֶׁמְּחַמְּמִין בּוֹ הַמֶּרְחָץ: **ז מָכַר בָּתִּים.** וְכָל שֶׁכֵּן חֲצֵרוֹת שֶׁהֵן עִקַּר הָעִיר: **בֵּית הַשָּׁלָחִין.** גִּנּוֹת וּפַרְדֵּסִין הַשָּׁיְכִין לָעִיר:

מקור חיים

יט. רע״ב, ועיין שם עוד פירושים. וטעם שאין אלו בכלל המכר, משום שמטלטלים הם (רשב״ם הובא בתוי״ט). **כ.** רשב״ם. ולכאורה כן גם כוונת הרע״ב אלא שכתב שמחממין בו במקום שמחממין בהם. וטעם שאין אלו מכורין כתב הרשב״ם משום שאין אלו תשמישין המיוחדין למרחץ כמו האחרים, אלא ממונו הם ליהנות בהם אפילו בתוך ביתו, כגון להסיק ביתו ולאפות ולצלות בהם (הובא בתוי״ט). **כא.** ונקרא בית השלחין כדכתיב שלחיך פרדס רמונים (שה״ש ד יג). בסוגיין ב׳ לשונות, י״א שלחין דכאן היינו כמו בשאר מקומות בש״ס (כגון לעיל פ״ב מי״ג) שהכוונה לשדה צמאה למים. וי״א שכאן הכוונה לפרדסים. למ״ד היינו פרדסים אתי למעט שדות, כי לדידיה שדות אינן מכורות כי הן אין שייכות לעיר כמו פרדסים שהם עשויים לבני העיר לטייל בהם. ולמ״ד שהיינו שדה צמאה למים, לא בא למעט שדה בית הבעל, כי אין סברא לחלק ביניהם לגבי דין זה, אלא בא למעט עבד העיר (דף סח. תוד״ה מי סברת). ועיין הערה הקרובה.

הַמִּטַּלְטְלִין. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, אֲפִלּוּ הָיוּ בָהּ בְּהֵמָה וַעֲבָדִים, הֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר אֶת הָעִיר, מָכַר אֶת הַסַּנְטֵר:

הַמִּטַּלְטְלִין – כגון תנור וכיריים ומפתח וקלת[כב]. **וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, אֲפִלּוּ הָיוּ בָהּ בְּהֵמָה וַעֲבָדִים**, שהם מטלטלין דניידי, **הֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין**, וכל שכן שאר מטלטלין ואפילו חיטי ושערי. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר אֶת הָעִיר, מָכַר אֶת הַסַּנְטֵר** – העבד הממונה לשמור העיר[כג]:

ח הַמּוֹכֵר אֶת הַשָּׂדֶה, מָכַר אֶת הָאֲבָנִים שֶׁהֵם לְצָרְכָּהּ, וְאֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם שֶׁהֵם לְצָרְכּוֹ, וְאֶת הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא מְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע,

הַמּוֹכֵר אֶת הַשָּׂדֶה, מָכַר אֶת הָאֲבָנִים שֶׁהֵם לְצָרְכָּהּ – האבנים שהם סדורות בשדה לעשות מהם גדר[כד], **וְאֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם** – הקנים שקושרים בהם הגפנים שיהיו זקופין, **שֶׁהֵם לְצָרְכּוֹ** – שכבר נעוצים בקרקע, **וְאֶת הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא מְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל לֹא הַמִּטַּלְטְלִין. מָאנֵי תַּשְׁמִישְׁתָּא, כְּגוֹן מַפְתֵּחַ וָקֶלֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא מָכַר חִטֵּי וּשְׂעָרֵי: **הֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִים.** אֲפִלּוּ עֲבָדִים וּבְהֵמוֹת דְּמִטַּלְטְלֵי דְּנַיְדֵי נִינְהוּ. וְכָל שֶׁכֵּן חִטֵּי וּשְׂעָרֵי דַּהֲווּ מִטַּלְטְלֵי דְּלֹא נַיְדֵי: **הַסַּנְטֵר.** הָעֶבֶד הַמְמֻנֶּה לִשְׁמֹר הָעִיר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: **ח הָאֲבָנִים שֶׁהֵם לְצָרְכָּהּ.** לַעֲשׂוֹת גָּדֵר: **וְאֶת הַקָּנִים.** שֶׁקּוֹשְׁרִים בָּהֶם הַגְּפָנִים:

מקור חיים

כב. וכל שכן שאין חיטי ושערי בכלל כדאיתא ברע״ב. **כג.** כן פירש הרע״ב. והוא לפי הלשון ששלחין היינו שדה והת״ק בא למעט עבד העיר וע״ז פליג רשב״ג ואמר שגם הוא מכור. אבל לאידך לישנא ששלחין היינו פרדס, מבואר בסוגיין שסנטר היינו שדות. כי הת״ק ממעט גם שדות, ורשב״ג שבא להוסיף על דבריו לא בא אלא לרבות שדות, כי אם היה בא לרבות גם שדות וגם סנטר היה לו לפרש דבריו. ולכן הרע״ב שפירש ששלחין היינו פרדסים הי״ל לפרש שסנטר היינו שדות (תוי״ט). **כד.** ואע״ג דמיטלטלין הן, כיון דקביעי להאי תשמיש ואין מזיזין אותן מהאי שדה לעולם, כמחובר חשיב להו (רשב״ם, הובא בתוי״ט).

וְאֶת מְחִצַּת הַקָּנִים שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִבֵּית רֹבַע, וְאֶת הַשּׁוֹמֵרָה שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בְּטִיט, וְאֶת הֶחָרוּב שֶׁאֵינוֹ מֻרְכָּב, וְאֶת בְּתוּלַת הַשְּׁקָמָה:

וְאֶת מְחִצַּת הַקָּנִים – קנים הרבה היוצאים מקלח אחד[כה] **שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִבֵּית רֹבַע** – שאינה מחזקת שטח של בית רובע[כו], **וְאֶת הַשּׁוֹמֵרָה** – סוכת שומרים, **(שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בְּטִיט) [שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה בְּטִיט]** – שמלופפת בטיט על גבה וסביבות כותליה[כז], **וְאֶת הֶחָרוּב שֶׁאֵינוֹ מֻרְכָּב** – חרוב צעיר שעדיין לא הורכב[כח], **וְאֶת בְּתוּלַת הַשְּׁקָמָה** – עץ שקמה צעירה שעדיין לא חתכו ענפיה[כט]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֶת מְחִצַּת הַקָּנִים. קָנִים הַרְבֵּה גְּדֵלִים בְּקֶלַח אֶחָד, כְּשֶׁהִיא פְּחוּתָה מִבֵּית רֹבַע אָז הִיא בְּטֵלָה לְגַבֵּי הַשְּׁדֵה: **שׁוֹמֶרֶת.** סֻכַּת שׁוֹמְרִים הַמְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע בְּטִיט: **וְאֶת הֶחָרוּב.** בְּבַחֲרוּתוֹ שֶׁעֲדַיִן לֹא הֻרְכַּב. דְּכְשֶׁמַּזְקִין מִתְגַּבֵּר וּמַרְכִּיבִין אוֹתוֹ וְיֵשׁ לוֹ שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלֹא בָּטֵיל לְגַבֵּי שָׂדֶה: **וְאֶת בְּתוּלַת הַשְּׁקָמָה.** בְּבַחֲרוּתָהּ קֹדֶם שֶׁהֶחְתִּכוּ עֲנָפֶיהָ. דְּכְשֶׁמַּזְקִין קוֹצְצִים הָעֲנָפִים וּגְדֵלִין הַרְבֵּה בְּמָקוֹמָן וְקָרוּי סַדַּן שְׁקָמָה:

מקור חיים

כה. הרבה קנים הגדלים מקלח אחד נקרא מחיצת הקנים או חיצת הקנים. כשמחיצת הקנים מחזיקה שטח של בית רבע הקב (כעשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש) היא חשובה בפני עצמה ואינה בטילה לגבי השדה. בגמרא הגירסא היא חיצת הקנים וכן גרסי רשב"ם ורא"ש, ולענין הפירוש שתי הגירסאות שוות (תוי"ט). **כו.** שכיון שאינה בית רבע אין לה שם בפני עצמה ובטילה לגבי השדה. **כז.** סמ"ע (סימן רט"ו ס"ק לב). בגמרא (דף סט.) איתא אע"ג דלא קביעא בארעא, ור"ל שלא טח גם למטה הרבה כדי לחברה בקרקע, וכיון שאינה מחוברת הו"א שאינה מכורה, קמ"ל שמ"מ כיון שמכוסה למעלה ומן הצדדים נחשבה כקבועה בשדה. וזה לפי גירסת הרא"ש ורמב"ם ור"ח שכאן גרסינן שהיא עשויה בטיט ובסיפא גרסינן שאינה עשויה בטיט (דלא כגירסת ספרים שלנו). הרע"ב כתב סוכת שומרים המחוברת לקרקע בטיט. משמע שהוא גורס שומירה שהיא עשויה בטיט וכגירסת הר"ח והרמב"ם, אבל פירושו תמיה, כי בגמרא איתא להדיא שכאן איירי שאינה קביעא בארעא, וכנ"ל (תוי"ט). **כח.** עיין רע"ב שבזקנותו מרכיבין אותו ויש לו שם בפני עצמו ואינו בטל. **כט.** שקמה היא עץ תאנה של יער (רע"ב ב"מ פ"ט מ"ט), וכשמזקין קוצצים הענפים וגדלין הרבה במקומן, וקרוי סדן השקמה, כשהיא עדיין בתולה הרי היא ככל האילנות שבטילים אגב השדה ונמכרים עמה, אבל סדן השקמה יש לה שם בפני עצמה ואינה בטילה אגב השדה (רשב"ם).

ט אֲבָל לֹא מָכַר לֹא אֶת הָאֲבָנִים שֶׁאֵינָן לְצָרְכָּהּ, וְלֹא אֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם שֶׁאֵינָן לְצָרְכּוֹ, וְלֹא אֶת הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא תְלוּשָׁה מִן הַקַּרְקַע. בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר לֹא אֶת מְחִצַּת הַקָּנִים שֶׁהִיא בֵּית רֹבַע, וְלֹא אֶת הַשּׁוֹמֶרָה שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה בְטִיט, וְלֹא אֶת הֶחָרוּב הַמְּרֻכָּב, וְלֹא אֶת סַדַּן הַשִּׁקְמָה, וְלֹא אֶת הַבּוֹר, וְלֹא אֶת הַגַּת, וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, בֵּין חֲרֵבִין בֵּין יְשׁוּבִין. וְצָרִיךְ לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.

אֲבָל לֹא מָכַר לֹא אֶת הָאֲבָנִים שֶׁאֵינָן לְצָרְכָּהּ – שעדיין לא סידרן זו על גב זו[ל], **וְלֹא אֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם שֶׁאֵינָן לְצָרְכּוֹ** – שאינן נעוצין בקרקע[לא], **וְלֹא אֶת הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא תְלוּשָׁה מִן הַקַּרְקַע. בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר לֹא אֶת מְחִצַּת הַקָּנִים שֶׁהִיא בֵּית רֹבַע, וְלֹא אֶת הַשּׁוֹמֶרָה (שֶׁהָאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בְטִיט) שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה בְטִיט** – סוכת שומרים שאין גגה וכותליה מלופפות בטיט[לב], **וְלֹא אֶת הֶחָרוּב הַמְּרֻכָּב** – חרוב זקן שכבר מורכב, **וְלֹא אֶת סַדַּן הַשִּׁקְמָה** – עץ השקמה שכבר כרת ממנו ענפיו, **וְלֹא אֶת הַבּוֹר, וְלֹא אֶת הַגַּת, וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, בֵּין חֲרֵבִין בֵּין יְשׁוּבִין** – בין שיש בהם יונים בין שאין בהם[לג]. **וְצָרִיךְ לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ** – המוכר צריך ליקח לו דרך מן הלוקח כדי להגיע לדברים שאינם מכורים, כי בעין יפה מכר, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.**

רבינו עובדיה מברטנורא

ט לֹא מָכַר אֶת מְחִצַּת הַקָּנִים וְכוּ'. שֶׁכָּל אֵלֶּה חֲשׁוּבִים כְּשָׂדֶה בִּפְנֵי עַצְמָן: **לֹא מָכַר אֶת הַבּוֹר.** אַף עַל פִּי שֶׁמָּכַר לוֹ דְּמוֹכֵר בְּעֵין יָפָה מוֹכֵר כִּדְפָרִישְׁנָא לְעֵיל: הַשָּׂדֶה אֵין אֵלּוּ מְכוּרִין: **וְצָרִיךְ הַמּוֹכֵר** לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ מִן הַלּוֹקֵחַ. לָבֹא לַבּוֹר וְלַגַּת.

מקור חיים

ל. דף סט. ורשב"ם שם. **לא.** שם. **לב.** כבר נתבאר לעיל (מ"ח) שלפי גירסת הרע"ב כאן גורסים שאינה עשויה בטיט, ור"ל שאינה מכוסה גגה וכותליה בטיט, ולכן נחשבת כמיטלטלת ואינה בטילה על גב השדה. **לג.** שכל אלה חשובים כשדה בפני עצמן (רע"ב, וכן הוא ברשב"ם. אמנם לפי מש"כ התוי"ט שגירסת הרע"ב כאן ולא את השומירה שאינה עשויה בטיט, אין טעם השומירה דומה לאינך, כי לא מחמת חשיבותה אינה נמכרת עמה אלא מחמת שהיא מיטלטלת ואינה קבועה בשדה).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ. וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ מֵאֵלּוּ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ. מְכָרָן לְאַחֵר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמוֹכֵר. אֲבָל בְּנוֹתֵן מַתָּנָה, נוֹתֵן אֶת כֻּלָּם. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, זָכוּ בַשָּׂדֶה, זָכוּ בְכֻלָּם. הַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ, כי שייר לעצמו דרך, כי בעין רעה מכר. **וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ מֵאֵלּוּ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ**, שכיון שהוסיף תנאי שלא לצורך, לשייר לעצמו דרך נתכוין. **מְכָרָן לְאַחֵר** – מי שמכר אחד מדברים אלו שבתוך שדהו לאחר ושייר השדה לעצמו, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ** – אין הלוקח צריך ליקח לו דרך, כי בעין יפה מכר וכלל גם דרך. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, צָרִיךְ לִקַּח לוֹ דָּרֶךְ**, כי בעין רעה מכר. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאין אלו בכלל שדה ואף אם אמר היא וכל מה שבתוכה, **בְּמוֹכֵר. אֲבָל בְּנוֹתֵן מַתָּנָה** – אבל הנותן שדהו במתנה, **נוֹתֵן אֶת כֻּלָּם** – כל אלו הם בכלל[לד]. **הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, זָכוּ בַשָּׂדֶה, זָכוּ בְכֻלָּם** – כל אח שזכה בשדה זכה בכל מה שבתוכה. **הַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי**

רבינו עובדיה מברטנורא

נָתַן אֶת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ לְמַאן דְּאָמַר מוֹכֵר בְּעַיִן רָעָה מוֹכֵר וְצָרִיךְ הַלּוֹקֵחַ לִקַּח לוֹ דֶּרֶךְ. הֵיכָא דְּמָכַר לוֹ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ וְשִׁיֵּר הַשָּׂדֶה לְעַצְמוֹ, דְּוָקָא בְּמוֹכֵר אֲמְרִינַן הָכִי, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לְלוֹקֵחַ לְאַתְנוּיֵי וּלְפָרוּשֵׁי, וְכֵיוָן דְּלֹא אִתְנֵי אִיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד, אֲבָל גַּבֵּי נוֹתֵן שֶׁמְּקַבֵּל הַמַּתָּנָה מִתְבַּיֵּשׁ לוֹמַר לַנּוֹתֵן פָּרֵשׁ לִי מַה שֶּׁאַתָּה נוֹתֵן לִי, לֹא אָמְרִינַן מִדְּלֹא פֵּרֵשׁ אִיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד, אֶלָּא אָמְרִינַן בְּעַיִן יָפָה נָתַן וְאֵין צָרִיךְ מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה לִקַּח לוֹ דֶּרֶךְ. וְכֵן נַמִּי כָּל הָנֵי דְּאָמְרִינַן לְעֵיל לֹא מָכַר לְפִי שֶׁאֵינָן בִּכְלָל שָׂדֶה, וַאֲפִלּוּ הָנֵי דְּאֵינָן בִּכְלָל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ כְּגוֹן חָרוּב וְסַדַּן הַשִּׁקְמָה וּבוֹר וְגַת, אִם נָתַן הַשָּׂדֶה מַתָּנָה, נָתַן אֶת כֻּלָּן, מִשּׁוּם דְּבְעַיִן יָפָה יוֹתֵר מִדַּאי הוּא נוֹתֵן: **זָכוּ בַשָּׂדֶה זָכוּ בְכֻלָּן.** אֲפִלּוּ בוֹר וְגַת וְשׁוֹבָךְ שֶׁבַּשָּׂדֶה. מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֶחָד זוֹכֶה בְּשֶׁלּוֹ וּמִסְתַּלֵּק מֵחֲבֵרוֹ מִכֹּל וָכֹל:

מקור חיים

לד. וכן אם נתן אלו במתנה ושייר השדה לעצמו, אין צריך מקבל המתנה ליקח לו דרך אפילו לחכמים.

הַגֵּר, הֶחֱזִיק בַּשָּׂדֶה, הֶחֱזִיק בְּכֻלָּם. הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, הִקְדִּישׁ אֶת כֻּלָּם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, לֹא הִקְדִּישׁ אֶלָּא אֶת הֶחָרוּב הַמֻּרְכָּב וְאֶת סַדַּן הַשִּׁקְמָה:

הגר, החזיק בשדה, החזיק בכלם – קנה כל מה שבשדה[לה]. **המקדיש את השדה, הקדיש את כלם**, שהמקדיש בעין יפה מקדיש. **רבי שמעון אומר, המקדיש את השדה, לא הקדיש אלא את החרוב המרכב ואת סדן השקמה** – כל הדברים שאין המוכר כולל במכירתו גם המקדיש אינו כולל בהקדשו, זולת חרוב המורכב וסדן השקמה[לו]:

פרק ה - המוכר את הספינה

משנה א

כלי ספינה

נס: כמין וילון גדול שתולין על הספינה כדי שהרוח תהא מנשבת בו ותסייע בהולכת הספינה. **תורן:** עץ גבוה שעליו תולין את הנס. **עוגין:** ברזל כבד שקושרין אותו בחבל וזורקין אותו בעומק עד קרקעית הים לעגן את הספינה למקומה. **מנהיגים:** משוטות שבהם מוליכים הספינה. **מרצופים:** אמתחות שנותנים בהם הסחורה. **אנתיקי:** הסחורה שבתוך המרצופים.

רבינו עובדיה מברטנורא

הֶחֱזִיק בְּכֻלָּם. וְאַף עַל גַּב דְּחָרוּב וְשִׁקְמָה לֹא בְּטֵילֵי לְגַבֵּי שָׂדֶה, הֲווּ כְּשֶׁתֵּי שָׂדוֹת וְאֵין מֵצַר בֵּינֵיהֶן, דְּאִם הֶחֱזִיק בְּאַחַת מֵהֶן קָנָה חֲבֵרְתָּהּ: **הִקְדִּישׁ אֶת כֻּלָּם.** דְּמַקְדִּישׁ בְּעַיִן יָפָה מַקְדִּישׁ: **לֹא הִקְדִּישׁ אֶלָּא אֶת הֶחָרוּב.** מִכָּל הָנָךְ דְּאָמְרִינַן בְּמַתְנִיתִין גַּבֵּי מֶכֶר לֹא מָכַר, גַּבֵּי הֶקְדֵּשׁ נַמִּי לֹא הִקְדִּישׁ, דְּדַעַת מַקְדִּישׁ כְּדַעַת מוֹכֵר, לְבַד מֵחָרוּב הַמֻּרְכָּב וְסַדַּן הַשִּׁקְמָה, דְּאַף עַל גַּב דִּבְמֶכֶר לֹא מָכַר, בְּהֶקְדֵּשׁ קָדְשֵׁי. וְטַעְמָא, הוֹאִיל וּמִשָּׂדֶה הֶקְדֵּשׁ קָא יָנְקִי:

מקור חיים

לה. שאף על פי שאינם בטלים לגבי השדה הוו כשתי שדות שאין מיצר ביניהם ואם החזיק באחת מהן קנה חברתה. **לו.** למסקנת הגמרא אליבא דרבנן מקדיש הכל כי המקדיש בעין יפה מקדיש, ולרבי שמעון לא הקדיש אפילו חרוב ושקמה כי ס״ל בעין רעה מקדיש. ומה שאמר כאן שהקדיש חרוב ושקמה, לדבריהם דרבנן קאמר להו, וה״ק אודי לי מיהת שרק חרוב ושקמה הקדיש שהם יונקים מן הקרקע שהקדיש, ושאר דברים לא הקדיש. וכתב התוי״ט שאע״פ שכן היא מסקנת הש״ס מ״מ הרע״ב מפרש המשנה כפשטה ומשמעה.

א **הַמּוֹכֵר** אֶת הַסְּפִינָה, מָכַר אֶת הַתֹּרֶן וְאֶת הַגֵּם וְאֶת הָעוֹגְנִין וְאֶת כָּל הַמַּנְהִיגִין אוֹתָהּ, אֲבָל לֹא מָכַר לֹא אֶת הָעֲבָדִים, וְלֹא אֶת הַמַּרְצוּפִין, וְלֹא אֶת הָאַנְתִּיקִי. וּבְזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. מָכַר אֶת הַקָּרוֹן, לֹא מָכַר אֶת הַפָּרְדּוֹת. מָכַר אֶת הַפָּרְדּוֹת, לֹא מָכַר אֶת **הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה, מָכַר אֶת הַתֹּרֶן** – העץ שתולין עליו הוילון, **וְאֶת הַגֵּם** – הוילון, **וְאֶת הָעוֹגִין** – הברזל שמעגנין בו הספינה, **וְאֶת כָּל הַמַּנְהִיגִין אוֹתָהּ** – ואת המשוטות, **אֲבָל לֹא מָכַר לֹא אֶת הָעֲבָדִים** שמנהיגים הספינה ושומרים פרקמטיא שבה[א], **וְלֹא אֶת הַמַּרְצוּפִין** – האמתחות שנותנים בהם הסחורה, **וְלֹא אֶת הָאַנְתִּיקִי** – ולא את הסחורה עצמה[ב]. **וּבְזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. מָכַר אֶת הַקָּרוֹן** – עגלה להעברת משא או נוסעים, **לֹא מָכַר אֶת הַפָּרְדּוֹת** – הבהמות שמושכות את הקרון[ג]. **מָכַר אֶת הַפָּרְדּוֹת, לֹא מָכַר אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

א **הַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה.** סְתָם: **מָכַר אֶת** הַתֹּרֶן. עֵץ גָּבוֹהַּ שֶׁתּוֹלִין עָלָיו אֶת הַגֵּם. וְהַגֵּם הוּא כְּמִין וִילוֹן שֶׁתּוֹלִין בַּתֹּרֶן לְנֶגֶד הָרוּחַ: **עוֹגְנִין.** בַּרְזֶל שֶׁקּוֹשְׁרִין אוֹתוֹ בַּחֶבֶל וְזוֹרְקִין אוֹתוֹ בְּעֹמֶק הַמַּיִם לְעַכֵּב וּלְעַגֵּן הַסְּפִינָה: **מַנְהִיגִים.** אֵלּוּ הַמְּשׁוֹטוֹת שֶׁבָּהֶם מוֹלִיכִין הַסְּפִינָה לַמָּקוֹם שֶׁרוֹצִים: **מַרְצוּפִין.** אַמְתָּחוֹת שֶׁנּוֹתְנִים בָּהֶם הַסְּחוֹרָה: **אַנְתִּיקִי.** הַפְּרָקְמַטְיָא שֶׁבְּתוֹךְ הַסְּפִינָה. וְכָל הָנֵי דְּחָשִׁיב הָכָא דְּבְמֻכָּר לֹא מָכַר, אִם נָתַן וְהִקְדִּישׁ אֶת הַסְּפִינָה לֹא הָוֵי הָנָךְ בִּכְלָל הַמַּתָּנָה וְהַהֶקְדֵּשׁ. וְלֹא דָּמֵי לְבוֹר וְדוּת וְגַת דְּפִרְקִין דְּלָעֵיל דְּכֻלְּהוּ מָקַרְקְעֵי נִינְהוּ וּבְטְלֵי לְגַבֵּי שָׂדֶה לְעִנְיַן הֶקְדֵּשׁ וּמַתָּנָה, אֲבָל הָנָךְ לֹא בָּטְלֵי כְּלָל: **פָּרְדּוֹת.** בְּהֵמוֹת הַמּוֹשְׁכוֹת אֶת הַקָּרוֹן. וְהוּא שֶׁאֵין אֲדוּקִים בּוֹ בְּשָׁעַת הַמְּכִירָה. וְאִית דְּמָפָרְשֵׁי פָּרְדּוֹת, עֲצִים הַנִּפְרָדִים מִן הָעֲגָלָה שֶׁמּוֹשְׁכִים אֶת הָעֲגָלָה בָּהֶם. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְשׁוּרִים בָּהּ בְּשָׁעַת הַמְּכִירָה:

מקור חיים

א. ומילתא דפשיטא היא, אלא משום הסיפא נקטיה לאשמועינן דבזמן שאמר היא וכל מה שבתוכה, גם הם מכורים (תוי״ט בשם נימוק״י). **ב.** גם זה פשיטא, שאם המרצופין שנשארים תמיד בספינה אינם מכורין, כל שכן הסחורה שבהם. אלא גם דין זה משום סיפא נקטיה (שם). **ג.** רע״ב, ועיי״ש פירוש נוסף. ואיירי שאינן מחוברות בו בשעת המכירה אבל אם הם מחוברות לקרון, כשמכר את הקרון גם הפרדות מכורות עמו.

הַקָּרוֹן. מָכַר אֶת הַצֶּמֶד, לֹא מָכַר אֶת הַבָּקָר. מָכַר אֶת הַבָּקָר, לֹא מָכַר אֶת הַצֶּמֶד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַדָּמִים מוֹדִיעִין. כֵּיצַד, אָמַר לוֹ מְכוֹר לִי צִמְדְּךָ בְּמָאתַיִם זוּז, הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין הַצֶּמֶד בְּמָאתַיִם זוּז. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַדָּמִים רְאָיָה:

הַקָּרוֹן[ד]. **מָכַר אֶת הַצֶּמֶד** – העול שנותנים על הבקר כשבא לחרוש בהם, **לֹא מָכַר אֶת הַבָּקָר**[ה]. **מָכַר אֶת הַבָּקָר, לֹא מָכַר אֶת הַצֶּמֶד**[ו]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַדָּמִים מוֹדִיעִין. כֵּיצַד, אָמַר לוֹ מְכוֹר לִי צִמְדְּךָ בְּמָאתַיִם זוּז, הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין הַצֶּמֶד בְּמָאתַיִם זוּז**, אלא ודאי גם הבקר מכר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַדָּמִים רְאָיָה**, כי יש לומר שכיון שידוע שאין הצמד שוה כל כך, מה שהוסיף בתורת מתנה נתן לו[ז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

צֶמֶד. הוּא הָעֹל שֶׁצּוֹמֵד וּמְחַבֵּר אֶת הַשְּׁוָרִים יַחַד: **אֵין הַדָּמִים רְאָיָה.** וְהָא דְּאָמַר דִּשְׁתּוּת קָנָה וּמַחֲזִיר אוֹנָאָה יוֹתֵר מִשְּׁתוּת בָּטֵל מִקָּח, הָנֵי מִלֵּי בִּכְדֵי שֶׁהַדַּעַת טוֹעָה, דְּסָבוּר הַלּוֹקֵחַ שֶׁשָּׁוֶה כָּךְ, וְהָוֵי מִקַּח טָעוּת, אֲבָל בִּכְדֵי שֶׁאֵין הַדַּעַת טוֹעָה, כְּגוֹן דְּקָנָה צֶמֶד שֶׁשָּׁוֶה זוּז בְּמָאתַיִם, אָמְרִינַן בְּמַתָּנָה נְתָנָם לוֹ וְאֵין כָּאן בִּטּוּל מִקָּח. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

ד. ואפילו הם מחוברות בו, כי פרדות בפני עצמן ראויים לרכיבה אף בלי הקרון. אבל הקרון אינו ראוי בלי הפרדות ולכן אם הם קשורות בו אף שהזכיר רק הקרון גם הפרדות מכורות (תוי״ט).

ה. ואף על גב שיש מיעוט אנשים באותו מקום שקורין צמד לצמד עם הבקר. אבל באתרא דכו״ע קורין בקר בקר וצמדא צמדא, לית מאן דפליג שאינם מכורים, ובמקום שכל בני העיר קורין לצמד עם הבקר צמד, וקורין נמי לצמד בפני עצמו צמד, דמים מודיעים אף לרבנן (טור וב״י סימן ת״כ ס״ח בדעת הרשב״ם). (לפי הרשב״ם בצמד ובקר אף שאדוקים בו נמי לא קנה, אבל ר״י הלוי פירש דהכא נמי איירי דוקא באינם אדוקים, אבל באדוקים מכורים (תוי״ט)). ו. הא דאמרינן מכר הבקר לא מכר הצמד, דוקא בסתמא דאיכא למימר לשחיטה זבניה, אבל אי פירש שקונה לרדיא, מכר את הבקר מכר את הצמד (טור סימן רכ). וטעם שבפרדות לא אמרינן כן, ושם אין הקרון מכור אף שאי אפשר שקנה הפרדות לשחיטה שהרי טמאות הן, היינו משום שפרדות ראויין לרכוב עליהם אף בלי קרון, אבל בקר אינם עומדים לרכיבה אלא למשוך בעול וצמד או לשחיטה, ולכן כל היכא דברור לן דלאו לשחיטה קא זבניה מכר גם את הצמד (ב״ח שם). ז. אין להקשות חכמים היינו ת״ק, כי רבי יהודה וחכמים באו לפרש דעתו של הת״ק (תוי״ט בשם רשב״ם). (ולא אמרינן שכיון שנתאנה יותר משתות ליהוי ביטול מקח, (ראה ב״מ פ״ד מ״ג), כי אין דין ביטול מקח אלא בכדי שהדעת טועה, אבל כשהאונאה היא יותר מכדי שהדעת טועה אימור מתנה יהיב ליה, כן כתב הרע״ב. והיא ע״פ תירוץ השני שבסוגיין (דף עח)).

ב הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר, לֹא מָכַר כֵּלָיו. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר, מָכַר כֵּלָיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, פְּעָמִים מְכוּרִין וּפְעָמִים אֵינָן מְכוּרִין. כֵּיצַד, הָיָה חֲמוֹר לְפָנָיו וְכֵלָיו עָלָיו, וְאָמַר לוֹ מְכוֹר לִי חֲמוֹרְךָ זֶה, הֲרֵי כֵלָיו מְכוּרִין. חֲמוֹרְךָ הוּא, אֵין כֵּלָיו מְכוּרִין:

הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר סתם, **לֹא מָכַר כֵּלָיו** – אין הכלים של משאוי מכורים עמו[ח], כי סתם חמור לרכיבה קאי. **נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר, מָכַר כֵּלָיו** – הכלים של משאוי מכורים עמו, כי הוא סובר שסתם חמור למשאוי קאי[ט]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, פְּעָמִים מְכוּרִין וּפְעָמִים אֵינָן מְכוּרִין. כֵּיצַד, הָיָה חֲמוֹר לְפָנָיו וְכֵלָיו עָלָיו, וְאָמַר לוֹ מְכוֹר לִי חֲמוֹרְךָ זֶה, הֲרֵי כֵלָיו מְכוּרִין**, כי חמורך זה משמע כמו שהוא עם כליו. **חֲמוֹרְךָ הוּא** – אבל אם אמר מכור לי חמורך הוא, **אֵין כֵּלָיו מְכוּרִין**, דהוי כשואל אותו 'חמורך הוא', מכור אותו לי[י].

רבינו עובדיה מברטנורא

ב לֹא מָכַר אֶת כֵּלָיו. בְּכֵלִים הָעֲשׂוּיִים לְרְכִיבָה כְּגוֹן אֻכָּף וּמִרְדַּעַת, כְּלֵי עַלְמָא מַשְׂאוֹי וַאֲפִלּוּ הָיוּ עָלָיו בִּשְׁעַת מְכִירָה: לֹא פְּלִיגֵי דְּקָנָה אֲפִלּוּ אֵינָם עָלָיו בִּשְׁעַת מְכִירָה. כִּי פְּלִיגֵי בִּכְלִים שֶׁל מַשְׂאוֹי, כְּגוֹן שַׂק וְדִיסְקָיָא, תַּנָּא קַמָּא סָבַר לֹא מָכַר הַכֵּלִים שֶׁל מַשְׂאוֹי שֶׁעָלָיו, סְתָם, וְאֵין כֵּלָיו מְכוּרִים וַאֲפִלּוּ הֵן עָלָיו בִּשְׁעַת מְכִירָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: וַהֲלָכָה כַּתַּנָּא קַמָּא, וְלֹא קָנָה הַכֵּלִים שֶׁל חֲמוֹרְךָ **הוּא.** הֲרֵי כְּשׁוֹאֵל לוֹ חֲמוֹרְךָ הוּא, מְכֹר אוֹתוֹ לִי. וְהָוֵי כְּמוֹכֵר חֲמוֹר הַכֵּלִים שֶׁל מַשְׂאוֹי שֶׁעָלָיו, וְנַחוּם הַמָּדִי סָבַר מָכַר הַכֵּלִים שֶׁל מַשְׂאוֹי שֶׁעָלָיו.

מקור חיים

ח. כגון שק ודיסקיא, כי דעת הת"ק שסתם חמור לרכיבה קאי. (בסוגיין (דף עח.) איבעיא דלא איפשטא אי פלוגתת ת"ק ונחום המדי היא דוקא כשהשכ ודיסקייא הם על החמור ורק אז ס"ל לנחום שהם מכורין עמו, ולת"ק אף שהם עליו אינן מכורין, או הפלוגתא היא בשאינן עליו, אבל כשהן עליו גם ת"ק מודה שמכורין. וכתב התוי"ט שמש"כ הרע"ב שנחלקו בעודן עליו, אע"פ שהאיבעיא לא איפשטא, היינו להלכה כתב כן, כי הלכה כת"ק ומסופקן אנו אי לדידהו בעודן עליו מכורין, ולכן להלכה צריכים לומר שאינן מכורין אף בעודן עליו כי המוציא מחברו עליו הראיה. ומש"כ בתחילת הדיבור שאוכף ומרדעת מכורין אע"פ שאינן עליו, משום שהוא סובר כשיטת תוספות שזה פשיטא ליה להש"ס, ודלא כרשב"ם שסובר שגם זה נכלל בהאיבעיא (עפ"י תוי"ט)). **ט.** ולדידיה גם שק ודיסקיא המיוחדים למשאוי מכורים, וגם אוכף ומרדעת מכורים, שהם עשויים בין למשאוי ובין לרכיבה (תוי"ט). **י.** והיינו כמוכר חמור סתם ולרבי יהודה אין כליו בכלל אף שעודן עליו.

משנה ג

יוני שובך

דרך היונים לילד שני ולדות בכל חדש זכר ונקבה, (חוץ מחדש אדר). והנהו ולדות גם הם לסוף שני חדשים עושין ולדות בכל חדש. כל שני ולדות קרוין בריכה. המוכר פירות שובכו, אינו מוכר בריכה הראשונה. כי אם לא משאירים אותם להיות לצוותא עם ההורים יברחו ההורים ויחרב שובכו. וכן בריכה הראשונה של בריכה זו (בני בניהם של זוג הראשון) אינו מוכר. כי אם הם לא יישארו, הוריהם יברחו, וממילא יברחו גם זוג הראשון וייחרב השובך[א].

פרות כוורת

דרך כוורת של דבורים שבתחילת ימות הקיץ יוצא מן הכוורת נחיל של דבורים ילדות שנולדו מקרוב ויושבין על ענף אילן. מגדל הדבורים מביא כוורת חדשה ומכניסן לתוכה. וכן מט' ימים לט' ימים יוצא נחיל חדש. כל נחיל היוצא אחר חבירו גרוע מחבירו.

ג הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר, מָכַר אֶת הַפֶּיָח. מָכַר אֶת הַפָּרָה, לֹא מָכַר אֶת בְּנָהּ.

הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר – האומר חמור מניקה אני מוכר לך, **מָכַר אֶת הַפֶּיָח** – מכר גם בנה[ב]. **מָכַר אֶת הַפָּרָה** – האומר פרה מניקה אני מוכר לך, **לֹא מָכַר אֶת בְּנָהּ**[ג].

רבינו עובדיה מברטנורא

ג הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר מָכַר אֶת הַפֶּיָח. אֶלָּא וַדַּאי הִיא וּבְנָהּ קָאָמַר לֵיהּ. בְּנוֹ שֶׁל חֲמוֹר. וּבַגְּמָרָא מוֹקֵי לָהּ וְסֵיפָא דְּאָמַר פָּרָה מֻנֶּקֶת אֲנִי מוֹכֵר כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ חֲמוֹר מֻנֶּקֶת אֲנִי לְךָ לֹא קָנָה אֶת בְּנָהּ, דְּפָרָה לְחֶלְבָּהּ מוֹכֵר לְךָ. דַּחֶלֶב הָאָתוֹן לְמַאי מַהֲנֵי, עוֹמֶדֶת, וּפָרָה וַחֲלָבָהּ קָאָמַר לֵיהּ:

מקור חיים

יא. לדעת תוספות גם בריכה הראשונה של הבני בנים וכל הדורות אחריהם משאירים, אבל דעת הרשב"ם שאין צורך להשאיר אלא בריכה הראשונה של זוג הראשון ושל בריכה הראשונה. (מה שכתב הרע"ב להיות לצוותא עם אמם, הכוונה לשני ההורים ולא רק האם כדמוכח בסוגיין, ועיין הערה בסמוך). **יב.** דאי לאו הכי לאיזה ענין אמר לו חמור מניקה אני מוכר, הרי בהמה טמאה היא ואין החלב ראויה לשתייה. **יג.** שחלב פרה ראוי לשתייה, ולצורך החלב אמר שהיא פרה מניקה.

מָכַר אַשְׁפָּה, מָכַר זִבְלָהּ. מָכַר בּוֹר, מָכַר מֵימָיו. מָכַר כַּוָּרֶת, מָכַר דְּבוֹרִים. מָכַר שׁוֹבָךְ, מָכַר יוֹנִים. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ מֵחֲבֵרוֹ, מַפְרִיחַ בְּרֵכָה רִאשׁוֹנָה. פֵּרוֹת כַּוָּרֶת, נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה נְחִילִין וּמְסָרֵם. חֲלוֹת דְּבַשׁ,

מָכַר אַשְׁפָּה – המוכר אשפה והיא מקום מיוחד להניח שם זבל בהמות, **מָכַר זִבְלָהּ** – מכר גם הזבל שבה. **מָכַר בּוֹר, מָכַר מֵימָיו** – מכר מים המכונסין בבור. **מָכַר כַּוָּרֶת, מָכַר דְּבוֹרִים. מָכַר שׁוֹבָךְ, מָכַר יוֹנִים. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ מֵחֲבֵרוֹ** – הקונה כל הולדות שיצאו מן השובך בשנה זו, **מַפְרִיחַ בְּרֵכָה רִאשׁוֹנָה** – צריך הלוקח לתת בריכה הראשונה לפרוח ולשוב לשובך להיות עם האמהות[יד]. **פֵּרוֹת כַּוָּרֶת** – הלוקח דבורים הנולדים מן הכוורת, **נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה נְחִילִין** – נוטל שלשה נחילים הראשונים, **וּמְסָרֵם** – ואחר כך נוטל נחיל אחד ומשייר אחד לבעל הכוורת, וכן הלאה עד סוף השנה[טו]. **חֲלוֹת דְּבַשׁ** – הלוקח חלות דבש של הכוורת[טז], והם הבתים שעושים הדבורים מן השעוה ומצניעים בהם הדבש,

רבינו עובדיה מברטנורא

מָכַר אַשְׁפָּה. מָקוֹם גָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, אוֹ עָמֹק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, שֶׁרְגִיל לְהָנִיחַ שָׁם זֶבֶל בְּהֵמוֹתָיו: **מָכַר בּוֹר מָכַר מֵימָיו.** מַתְנִיתִין יְחִידָאָה הִיא, וּפְלִיגֵי רַבָּנָן עָלָּהּ וְאָמְרֵי מָכַר בּוֹר לֹא מָכַר מֵימָיו. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ.** מַה שֶּׁיָּלְדוּ הַיּוֹנִים כָּל הַשָּׁנָה: **מַפְרִיחַ.** הַלּוֹקֵחַ: **בְּרֵכָה רִאשׁוֹנָה.** וַיְנִיחֶנָּה לַמּוֹכֵר. וְכָל שְׁנֵי וְלָדוֹת קְרוּיִין בְּרֵכָה. וּמַנִּיחָן עִם אִמָּם כְּדֵי לְהִיוֹת לְצַוָּתָא לְאִמָּם שֶׁלֹּא יִבְרְחוּ: **פֵּרוֹת כַּוָּרֶת.** דְּבוֹרִים הַנּוֹלָדִים מִן הַכַּוָּרֶת זֹאת הַשָּׁנָה. נוֹטֵל הַלּוֹקֵחַ שְׁלֹשָׁה נְחִילִים, שְׁלֹשָׁה חֲבוּרוֹת מִוְּלָדוֹת הַדְּבוֹרִים הָרִאשׁוֹנִים הַיּוֹצְאִים מִן הַכַּוָּרֶת, וּמַכְנִיסָן לְתוֹךְ הַכַּוָּרֶת שֶׁלּוֹ. שֶׁהָרִאשׁוֹנִים הֵם חֲשׁוּבִים, וְאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן גָּרוּעַ. וּמִשָּׁם וָאֵילָךְ מְסָרֵם, כְּלוֹמַר נוֹטֵל אַחַת וּמַנִּיחַ אַחַת לַמּוֹכֵר, כְּדֵי שֶׁיִּגְדְּלוּ וְיִתְחַבְּרוּ עִם הָאָבוֹת כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב הַכַּוָּרֶת. וְכֵן לְעוֹלָם: **חֲלוֹת דְּבַשׁ.** הַדְּבַשׁ עִם הַשַּׁעֲוָה יַחַד מְעֹרָבִים עֲשׂוּי חֲלוֹת חֲלוֹת:

מקור חיים

יד. אמהות הוא שם כולל לאב ואם (פרישה סימן ר"כ ס"ק כ). **טו.** כמבואר ברע"ב, עיי"ש. מלשון הרע"ב משמע לכאורה שגם נחיל הרביעי נוטל הלוקח והחמישי משייר לבעל הכוורת וכן משמע לשון הרשב"ם, אבל בנימוק"י כתב שהמוכר נוטל נחיל הרביעי, ופשטות לשון המשנה שנוטל שלשה נחילים לכאורה מורה כדבריו, ואולי ניתן לפרש גם דברי הרשב"ם ורע"ב כוותיה. **טז.** שהלוקח פירות כוורת אין החלות בכלל, אלא הדבורים העושים פירות (תוי"ט).

מַנִּיחַ שְׁתֵּי חַלּוֹת. זֵיתִים לָקֵץ, מַנִּיחַ שְׁתֵּי גְּרוֹפְיוֹת:

מַנִּיחַ שְׁתֵּי חַלּוֹת – משייר שתי חלות לפרנסת הדבורים כל ימות הגשמים[יז]. **זֵיתִים לָקֵץ** – הלוקח עצי זית לקצצן לשריפה, **מַנִּיחַ שְׁתֵּי גְּרוֹפְיוֹת** – מניח שני ענפים הסמוכים לארץ, שמאלו העץ חוזר וצומח:

ד הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה קַרְקַע. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, קָנָה קַרְקַע. הִגְדִּילוּ, לֹא יְשַׁפֶּה.

הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה קַרְקַע – סתמא לא קנה קרקע כלל[יח]. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, קָנָה קַרְקַע** – סתמא קנה הקרקע שתחתיהן וביניהם ומלא האורה וסלו[יט] חוצה להם[כ]. **הִגְדִּילוּ** – הרחיבו הענפים, **לֹא יְשַׁפֶּה** – לא יכרות אותם בעל הקרקע, אף על פי שהצל מזיק לקרקע שלו[כא].

רבינו עובדיה מברטנורא

מַנִּיחַ שְׁתֵּי חַלּוֹת. שֶׁמִּתְפַּרְנְסִים הַדְּבוֹרִים מֵהֶם כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים: גְּרוֹפְיוֹת. עֲנָפִים. וְחוֹזֵר וְצוֹמֵחַ: ד הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת. סְתָמָא, לֹא קָנָה קַרְקַע כְּלָל סְבִיבוֹתָיו: הִגְדִּילוּ. הִרְחִיבוּ הָעֲנָפִים: לֹא יְשַׁפֶּה. לֹא יִכְרֹת אוֹתָם בַּעַל הַקַּרְקַע אַף עַל פִּי שֶׁהַצֵּל שֶׁלָּהֶם מַזִּיק לַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ, דְּכֵינָן דְּאֵין לוֹ קַרְקַע לְבַעַל הָאִילָנוֹת הֲרֵי בַּעַל הַקַּרְקַע שִׁעְבֵּד לוֹ קַרְקָעוֹ לְכָל צָרְכָּן כָּל זְמַן שֶׁהֵם קַיָּמִים:

מקור חיים

יז. כדי שלא תחרב כוורתו, שהוא לא מכר לו הכוורת עצמה אלא הפירות (רשב"ם). **יח.** לא לנטוע במקומן אם מתו ולא לזרוע ביניהן, מיהו יש לו רשות להשתמש בקרקע כמלוא אורה וסלו חוצה להם וכל שכן תחתיהם כדי ללקט הפירות (טור סימן רט"ז). **יט.** אורה היינו מלקט הפירות, וסלו, הוא הסל שנותן בו הפירות. **כ.** ואם יבש האילן או נקצץ יכול ליטע אחר במקומו, ומה שביניהן מותר הלוקח לזרעו אם ירצה, אבל מה שחוצה להם כמלא אורה וסלו אין אחד מהם רשאי לזרוע בלא דעת חבירו (טור שם). לדעת רבי מאיר הקונה שני אילנות הקרקע טפילה להם ונקרא שדה אילנות ולכן נקנית עם האילנות, ולת"ק רק בשלשה אילנות נקראת שדה אילנות ונעשית טפלה להם (רשב"א). **כא.** עיין רע"ב הטעם. ודין זה אינו אלא לת"ק אבל לר"מ הגדילו ישפה והעולה מן השרשים שלו כדין שלשה אילנות לת"ק (המבואר בסמוך), כי שנים לרבי מאיר כשלשה לת"ק (רשב"א).

וְהָעוֹלֶה מִן הַגֶּזַע, שֶׁלּוֹ. וּמִן הַשָּׁרָשִׁים, שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע. וְאִם מֵתוּ, אֵין לוֹ קַרְקַע. קָנָה שְׁלֹשָׁה, קָנָה קַרְקַע. הִגְדִּילוּ, יְשַׁפֶּה. וְהָעוֹלֶה מִן הַגֶּזַע וּמִן הַשָּׁרָשִׁין, שֶׁלּוֹ. וְאִם מֵתוּ, יֵשׁ לוֹ קַרְקַע:

וְהָעוֹלֶה מִן הַגֶּזַע, שֶׁלּוֹ – מה שגדל ויוצא מגוף האילן שמעל פני הארץ שייך לבעל האילן. **וּמִן הַשָּׁרָשִׁים, שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע** – ומה שיוצא מן השרשים הם של בעל הקרקע. **וְאִם מֵתוּ, אֵין לוֹ קַרְקַע** – אם נתיבשו האילנות, אין לו רשות ליטע אילנות אחרים במקומן. **קָנָה שְׁלֹשָׁה** – אבל אם קנה שלשה אילנות בשדה חבירו, **קָנָה קַרְקַע** – סתמא קנה הקרקע שתחתיהן וביניהן ומלא האורה וסלו חוצה להן. **הִגְדִּילוּ, יְשַׁפֶּה** – אם הרחיבו הענפים ויצאו חוץ לשיעור הקרקע של בעל האילן, כורת אותם בעל הקרקע[כב]. **וְהָעוֹלֶה מִן הַגֶּזַע וּמִן הַשָּׁרָשִׁין, שֶׁלּוֹ** – של בעל האילן. **וְאִם מֵתוּ, יֵשׁ לוֹ קַרְקַע** – ואם נתיבשו מותר לו ליטע אחרים במקומן:

רבינו עובדיה מברטנורא

גֶּזַע. כָּל שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הָאָרֶץ שֶׁרוֹאֶה פְּנֵי חַמָּה: שָׁרָשִׁין. כָּל שֶׁהֵן לְמַטָּה מִן הָאָרֶץ: שֶׁלּוֹ. שֶׁל בַּעַל הָאִילָן. וְלֹא שֶׁנִּיחֲנוּ שָׁם וְיִגְדַּל, דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא תַּגְבִּיהַּ הַקַּרְקַע עַד שֶׁיִּתְכַּסֶּה הָאִילָן הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּזַע מִקְצָתוֹ בַּקַּרְקַע וְיֵרָאוּ כְּשָׁלֹשָׁה אִילָנוֹת, וְיֹאמַר לוֹ הַלּוֹקֵחַ שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת מָכַרְתָּ לִי וְיֵשׁ לִי קַרְקַע, אֶלָּא יָקֵץ אוֹתוֹ וְיִשְׁרְפֶנּוּ: וְאִם מֵתוּ. שֶׁיָּבֵשׁ הָאִילָן: אֵין לוֹ קַרְקַע. שֶׁיּוּכַל לִטַּע אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ: קָנָה קַרְקַע. דַּחֲשִׁיבֵי שְׁדֵה הָאִילָן, וְקָנָה בַּקַּרְקַע שֶׁיֵּשׁ בֵּין אִילָן לְאִילָן, וְתַחְתֶּיהָן וְחוּצָה לָהֶן כְּמִלֹא אוֹרָה וְסַלּוֹ, כְּדֵי שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד מְלַקֵּט הַפֵּרוֹת עִם הַסַּל שֶׁלּוֹ. וְהָנֵי מִלֵּי, כְּשֶׁיֵּשׁ בֵּין אִילָן לְאִילָן לֹא פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְלֹא יוֹתֵר עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, אָז קָנָה בַּקַּרְקַע שֶׁבֵּין אִילָן לְאִילָן וְתַחְתֶּיהָן וְחוּצָה לָהֶן כְּדַאֲמַרַן. אֲבָל אִם יֵשׁ בֵּין אִילָן לְאִילָן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, לֹא קָנָה קַרְקַע:

מקור חיים

כב. כיון שאין נטועין בשל מוכר כי אם בקרקע של לוקח, והמוכר לא שעבד לו קרקע שלו, אינו מניחן ליכנס בשלו מאחר שמזיקין לו (רשב״ם, הובא בתוי״ט).

ה הַמּוֹכֵר רֹאשׁ בְּהֵמָה גַּסָּה, לֹא מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם. מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם, לֹא מָכַר אֶת רֹאשׁ. מָכַר אֶת הַקְּנֶה, לֹא מָכַר אֶת הַכָּבֵד. מָכַר אֶת הַכָּבֵד, לֹא מָכַר אֶת הַקְּנֶה. אֲבָל בְּדַרָּקָה, מָכַר אֶת רֹאשׁ, מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם. מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם, לֹא מָכַר אֶת רֹאשׁ. מָכַר אֶת הַקְּנֶה, מָכַר אֶת הַכָּבֵד. מָכַר אֶת הַכָּבֵד, לֹא מָכַר אֶת הַקְּנֶה:

הַמּוֹכֵר רֹאשׁ בְּהֵמָה גַּסָּה, לֹא מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם. מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם, לֹא מָכַר אֶת רֹאשׁ. מָכַר אֶת הַקְּנֶה, לֹא מָכַר אֶת הַכָּבֵד. מָכַר אֶת הַכָּבֵד, לֹא מָכַר אֶת הַקְּנֶה, כי בבהמה גסה הדרך למכור כל אחד מאלו בפני עצמן[כג]. **אֲבָל בְּדַרָּקָה, מָכַר אֶת רֹאשׁ, מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם**, כי הרגלים אינם חשובים כל כך והדרך למכרם יחד עם הראש. **מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם, לֹא מָכַר אֶת רֹאשׁ**, כי אין דרך למכור דבר החשוב כטפל לדבר שאינו חשוב[כד]. **מָכַר אֶת הַקְּנֶה** – הריאה, **מָכַר אֶת הַכָּבֵד**, כי הכבד אינו חשוב והדרך למכרו יחד עם הריאה. **מָכַר אֶת הַכָּבֵד, לֹא מָכַר אֶת הַקְּנֶה:**

ו אַרְבַּע מִדּוֹת בַּמּוֹכְרִין. מָכַר לוֹ חִטִּים יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת, הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר

אַרְבַּע מִדּוֹת בַּמּוֹכְרִין – ארבעה דינים חלוקים זה מזה במכירה, ואלו הן: לוקח יכול לחזור בו, מוכר יכול לחזור בו, אין אחד מהם יכול לחזור בו, שניהם יכולים לחזור בהם. כיצד. **מָכַר לוֹ חִטִּים יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת, הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזֹר**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה **לֹא מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם.** בַּתּוֹסֶפְתָּא תַּנְיָא, בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ הַכֹּל כְּמִנְהָג הַמְּדִינָה: **מָכַר אֶת הַקְּנֶה.** אֶת הָרֵאָה. וְנִקְרֵאת עַל שֵׁם הַקָּנֶה שָׁלָה: **ו אַרְבַּע מִדּוֹת.** דִּינִים חֲלוּקִים זֶה מִזֶּה: **מָכַר לוֹ חִטִּים יָפוֹת.** הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁיִּתֵּן לוֹ חִטִּין יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת, הֲרֵי כְּאוֹנָאָה, וּלְכָךְ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, מִי שֶׁנִּתְאַנָּה בְּלָבַד, דְּהוּא לוֹקֵחַ, אֲבָל מוֹכֵר אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ וַאֲפִלּוּ הוֹקְרוּ הַחִטִּין הַרְבֵּה:

מקור חיים

כג. תוי"ט בשם נימוק"י. **כד.** שם.

בוֹ. רָעוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, מוֹכֵר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. רָעוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת, יָפוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. שְׁחַמְתִּית וְנִמְצֵאת לְבָנָה, לְבָנָה וְנִמְצֵאת שְׁחַמְתִּית, עֵצִים שֶׁל זַיִת וְנִמְצְאוּ שֶׁל שִׁקְמָה, שֶׁל שִׁקְמָה וְנִמְצְאוּ שְׁחַמְתִּית, עֵצִים שֶׁל זַיִת וְנִמְצְאוּ שֶׁל שִׁקְמָה, שֶׁל שִׁקְמָה וְנִמְצְאוּ

בוֹ, שהרי הוא כמי שנתאנה, ומי שנתאנה יכול לחזור בו[כה]. **רָעוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, מוֹכֵר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. רָעוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת, יָפוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ**[כו]. **שְׁחַמְתִּית** – מכר לו חיטים אדומות[כז] **וְנִמְצֵאת לְבָנָה** – ונמצאו שהם לבנות, **לְבָנָה וְנִמְצֵאת**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וַאֲפִלּוּ לָרַע טוֹב: שְׁחַמְתִּית. אֲדֻמָּה. וְכָל חוּם הוּקְרוּ אוֹ הוּזְלוּ. וְלֹא מָצִי לוֹקַח (בְּרֵאשִׁית ל) מְתַרְגְּמִינַן שָׁחוּם: וְנִמְצֵאת לְמֵימַר אֲנִי לְיָפוֹת נִתְכַּוַּנְתִּי וְהַאי לְבָנָה. וְאֵיכָא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּהַאי וְאֵיכָא דַּאֲמִינָא רָעוֹת מִשּׁוּם דְּרַע רַע יֹאמַר דְּנִיחָא לֵיהּ בְּהַאי. וְכָל כְּהַאי גַּוְנָא הַקּוֹנֶה. וְכֵן אִפְּכָא לֹא מָצִי מוֹכֵר לְמֵימַר אֲנִי לְרָעוֹת נִתְכַּוַּנְתִּי וְהַאי יְכוֹלִים לַחֲזֹר. דְּאִלּוּ בְּיָפוֹת וְנִמְצְאוּ הָוֵי מְקַח טָעוּת לִשְׁנֵיהֶם וּשְׁנֵיהֶם דַּאֲמִינָא יָפוֹת דְּדָרֵךְ הַמּוֹכֵר לוֹמַר רָעוֹת כֻּלֵּי עָלְמָא נִיחָא לְהוּ בְּיָפוֹת:

מקור חיים

כה. בבבא מציעא (פ״ד מ״ד) שנינו שמי שנתאנה בשתות ידו על העליונה, אם רצה יכול לבטל המקח ואם רצה יכול לומר תן לי מה שאוניתני. והכא נמי אע״ג שלא נתאנה בדמים כלל, כגון שנתן לו יותר חיטים או שנתן לו במחיר מוזל, מ״מ הוי כנתאנה משום שלא ניחא ליה ברעות אפילו בזול (ולזה דייק הרע״ב וכתב כאונאה ולא כתב אונאה, שאין כאן אונאת דמים כלל, תוי״ט). ואע״ג שבנתאנה שתות נחלקו אי הלכה כמשנה ההיא וידו על העליונה, או אין הלכה כההיא משנה אלא כברייתא שם וקנה ומחזיר אונאה, מכל מקום כאן לכו״ע ידו על העליונה כי שם קנה מה שרצה לקנות וליכא שום טעות אלא מכירת היוקר, אבל כאן כלל לא רצה חיטים אלו (רשב״ם, תוי״ט). **כו.** הרע״ב ביאר החידוש בזה שאין המוכר יכול לומר לא רציתי למכור היפות אלא רעות ואמרתי יפות הם משום שיפה יפה יאמר המוכר, וכן הלוקח אין יכול לומר שבאמת רצה לקנות יפות ואמרתי רעות שרע רע יאמר הלוקח. וכן כתב הרשב״ם (ונימוק״י כתב, שהחידוש הוא שאם אמר המוכר רעות הן ונמצאו רעות שברעות אין הקונה יכול לחזור בו, וכן אם אמר יפות הן ונמצאו יפות שביפות אין המוכר יכול לחזור בו (תוי״ט)). **כז.** שחמתית - אדומה על שם חמה שמאדימתן (רשב״ם).

שֶׁל זַיִת, יַיִן וְנִמְצָא חֹמֶץ, חֹמֶץ וְנִמְצָא יַיִן, שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִין לַחֲזֹר בָּהֶן:

שֶׁל זַיִת, יַיִן וְנִמְצָא חֹמֶץ, חֹמֶץ וְנִמְצָא יַיִן, שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִין לַחֲזֹר בָּהֶן, שכל אלו הדברים יש שניחא להם בזה ויש שניחא להם בזה:

ז הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ, מָשַׁךְ וְלֹא מָדַד, קָנָה. מָדַד וְלֹא מָשַׁךְ, לֹא קָנָה.

הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ, מָשַׁךְ – ומשך הלוקח מרשות הרבים לסימטא[כח] או לחצר של שניהם[כט], **וְלֹא מָדַד** – אף על פי שלא מדד ואינו יודע כמה יתחייב לשלם, **קָנָה**, אם כבר פסקו ביניהם שער בכך וכך לסאה. **מָדַד** – מדד המוכר ללוקח ברשות הרבים, אפילו מדד לתוך כליו של הלוקח, **וְלֹא מָשַׁךְ** – והלוקח לא משך מרשות הרבים, **לֹא קָנָה**, שאין כליו של אדם קונים לו ברשות הרבים. ואם היה ברשות המוכר,

רבינו עובדיה מברטנורא

יַיִן וְנִמְצָא חֹמֶץ. אִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּחַמְרָא וְאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּחַלָּא: ז מָשַׁךְ. מֵרְשׁוּת הָרַבִּים בְּסִמְטָא אוֹ בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם, קָנָה. אֲבָל מְשִׁיכָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לֹא מַהֲנָיָא: אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָדַד. וּכְגוֹן שֶׁפָּסַק לוֹ מִתְּחִלָּה הַדָּמִים בְּכָךְ וְכָךְ יִתֵּן לוֹ הַמָּדָה. אֲבָל לֹא פָּסַק לוֹ הַדָּמִים, אֲפִלּוּ מָדַד וּמְשַׁךְ לֹא קָנָה, דְּלֹא סָמְכָא דַּעְתַּיְהוּ, שֶׁהַמּוֹכֵר יָכוֹל לְהַעֲלוֹת הַדָּמִים כְּמוֹ שֶׁרּוֹצֶה, וְהַקּוֹנֶה אוֹמֵר אֵינִי קוֹנֶה אֶלָּא בְּזוֹל: מָדַד. הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲפִלּוּ בְּכֵלָיו שֶׁל לוֹקֵחַ, לֹא קָנָה, שֶׁאֵין כֵּלָיו שֶׁל אָדָם קוֹנִים לוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם לוֹקֵחַ עַצְמוֹ מָדַד, אֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים קָנָה בְּהַגְבָּהָה:

מקור חיים

כח. הרע״ב בב״מ (פ״א מ״ד) כתב שסימטא היינו שביל של יחיד, ובקידושין (פ״א מ״ד) כתב שהיא זוית של רשות הרבים. וביאר הרשב״ם (כאן) שהיא כניסה בולטת מרשות הרבים ויש רשות לבני אדם להעמיד שם חפצים שלהם שאינו עשוי להילוך בני רשות הרבים.
כט. הרע״ב כתב מרשות הרבים **בסימטא** או **בחצר** של שניהם, וכתב התוי״ט שזה מחמת שהרכיב פירושו משתי לשונות. כי הרשב״ם כתב משך בסימטא, אבל הוא לא איירי במשך מרשות הרבים, והרמב״ם שאיירי שמשך מרשות הרבים כתב לסימטא. וכן הוא בגמרא מאי משך דקתני, מרה״ר לסימטא.

אִם הָיָה פָּקֵחַ, שׁוֹבֵר אֶת מְקוֹמָן. הַלּוֹקֵחַ פְּשִׁתָּן מֵחֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה עַד שֶׁיְּטַלְטְלֶנּוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְאִם הָיָה בְּמִחְבָּר לַקַּרְקַע וְתָלַשׁ כָּל שֶׁהוּא, קָנָה:

אִם הָיָה פָּקֵחַ – אם הלוקח פיקח הוא ואינו רוצה לטרוח לעשות משיכה, **שׁוֹבֵר אֶת מְקוֹמָן** – שוכר מקום התבואה ומקומו קונה לו. **הַלּוֹקֵחַ פְּשִׁתָּן מֵחֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה עַד שֶׁיְּטַלְטְלֶנּוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** – פשתן אינו נקנה במשיכה כיון שאפשר בהגבהה[ל], ולכן אינו קונה עד שיגבהנו[לא]. **וְאִם הָיָה בְּמִחְבָּר לַקַּרְקַע** – אם הפשתן היה עדיין מחובר לקרקע, והוא רצה להקנות לו הפשתן, **וְתָלַשׁ כָּל שֶׁהוּא, קָנָה** כל הפשתן[לב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם הָיָה פָּקֵחַ. הַלּוֹקֵחַ: **שׁוֹבֵר אֶת מְקוֹמוֹ.** אִם הוּא בִּרְשׁוּת בְּעָלִים. וּמְקוֹמוֹ קוֹנֶה לוֹ. וּבְמַשָּׂאוֹת גְּדוֹלוֹת אַיְרֵי, דְּאֵין דַּרְכָּן לְהַגְבִּיהַּ, לְכָךְ קָנֵי בְּמְשִׁיכָה: **עַד שֶׁיְּטַלְטְלֶנּוּ.** הֵינוּ הַגְבָּהָה. וְאוֹרְחָא דְּמִלְתָא נָקֵט, דְּדֶרֶךְ מַגְבִּיהַּ לְטַלְטֵל מְמָקוֹם לְמָקוֹם: **וְאִם הָיָה מְחֻבָּר לַקַּרְקַע.** בַּגְּמָרָא מוֹקֵי לַהּ כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ מוֹכֵר לְלוֹקֵחַ לֵךְ וְיִפֶּה לִי קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא וּקְנֵי כָּל מַה שֶּׁעָלֶיהָ, דְּכֵיוָן שֶׁשָּׁכְרוֹ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּקַּרְקַע שָׁלוֹ וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה כָּל שֶׁהוּא, קָנָה שְׁכִירוּתוֹ, וְקָנָה נַמִּי אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁרוֹצֶה לְהַקְנוֹת לוֹ עִם הַשְּׁכִירוּת, לְפִיכָךְ אִם תָּלַשׁ כָּל שֶׁהוּא קָנָה:

מקור חיים

ל. משנתנו איירי במשאות גדולות ולכן לעיל בשאר פירות משיכה קונה ואין צריכים הגבהה, אבל פשתן משתמיט ואי אפשר לעשות מהן משאות גדולות וכיון שאין טורח להגביהן אינן נקנין במשיכה (רשב״ם דף פו: הובא בתוי״ט). **לא.** ויטלטלנו ממקום למקום לאו דוקא, כדאיתא ברע״ב. גם שייך לקנותו על ידי שיקנה לו מקומו וכנ״ל, ואין כוונת התנא אלא לאפוקי משיכה, כי כל שאפשר להגביה בלא טירחא אינו נקנה במשיכה. **לב.** הגמרא (דף פז.) מקשה וכי משום שתלש כל שהוא קנה כל הפשתן, אמר רב ששת הכא במאי עסקינן דאמר ליה לך ויפה לי קרקע כל שהו וקנה כל מה שעליה. כלומר, ששכרו ליפות לו קרקע, ובשכר זה נותן לו משהו מן הקרקע (בשכירות או בקנין גמור), ואגב הקרקע מקנה לו כל הפשתן, כי קי״ל שמטלטלין נקנים אגב קרקע (כדאיתא בקידושין פ״א מ״ה). (כן מפרש הרב המגיד דעת הרמב״ם בביאור דברי רב ששת, ואיירי בפשתן שאין צריך לקרקע, ולשיטתו כתלוש דמי. תוי״ט מפרש שכן גם כוונת הרע״ב, ומה שכתב שכיון שעשה מלאכתו קנה שכירותו וקנה נמי אותו דבר שרוצה להקנות לו עם השכירות, רצונו לומר שקנה הקרקע שהבטיח לו בשכר עבודתו, ואגב זה קנה נמי הפשתן שרצה להקנות לו עם הקרקע). (אבל אע״פ שכאן משמע שהרע״ב מפרש כהרמב״ם ואם כן ס״ל שהעומד לתלוש כתלוש דמי, לקמן (פ״ח מ״ז) כתב הרע״ב כלשון הרשב״ם שהעומד לתלוש לאו כתלוש דמי ודינו כמחובר (תוי״ט)).

ח הַמּוֹכֵר יַיִן וְשָׁמָן לַחֲבֵרוֹ וְהוּקְרוּ אוֹ שֶׁהוּזְלוּ, אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְמַלְּאָה הַמִּדָּה, לַמּוֹכֵר. מִשֶּׁנִּתְמַלְּאָה הַמִּדָּה, לַלּוֹקֵחַ. וְאִם הָיָה סַרְסוּר בֵּינֵיהֶן, נִשְׁבָּרָה הֶחָבִית, נִשְׁבָּרָה לַסַּרְסוּר. וְחַיָּב לְהַטִּיף לוֹ שָׁלֹשׁ טְפִין.

הַמּוֹכֵר יַיִן וְשָׁמָן לַחֲבֵרוֹ – ומדדו לו בכלי ששאל מאדם אחר לצרכו ולצורך הלוקח[לג], **וְהוּקְרוּ אוֹ שֶׁהוּזְלוּ**, ולכן רוצה אחד מהם לחזור בו[לד], **אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְמַלְּאָה הַמִּדָּה** – אם עדיין לא נתמלאה המידה, **לַמּוֹכֵר** – היין והשמן הם עדיין ברשות המוכר ויכולים לחזור בהם. **מִשֶּׁנִּתְמַלְּאָה הַמִּדָּה, לַלּוֹקֵחַ** – ואם כבר נתמלאה המדה כבר קנה הלוקח, ואין יכולים לחזור בהם[לה]. **וְאִם הָיָה סַרְסוּר בֵּינֵיהֶן** – ואם היה תגר או סוחר בין המוכר ולוקח והוא מדד היין והשמן תוך חבית שלו ליתן ללוקח, **נִשְׁבָּרָה הֶחָבִית**, ואחר שמילא החבית נשברה ונשפך היין והשמן, **נִשְׁבָּרָה לַסַּרְסוּר** – ועליו לשלם למוכר, ולא אמרינן שלוחו של לוקח הוא ונשברה ללוקח[לו]. **וְחַיָּב לְהַטִּיף לוֹ שָׁלֹשׁ טְפִין** – המוכר שמן לחברו צריך להשהות מדתו על כלי הלוקח עד שיטוף שלש טיפין אחר שהורק הכלי.

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **עַד שֶׁלֹּא נִתְמַלְּאָה הַמִּדָּה לַמּוֹכֵר.** בְּמִדָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם מֵירֵי, וְהַמַּשְׁאִיל הִשְׁאִילָהּ לִשְׁנֵיהֶם, וַהֲרֵי הִיא שְׁאוּלָה לַמּוֹכֵר עַד שֶׁיְּמַלְּאֶנָּה, וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ הִיא שְׁאוּלָה לַלּוֹקֵחַ. לְפִיכָךְ עַד שֶׁלֹּא נִתְמַלְּאָה הַמִּדָּה, שֶׁהַכְּלִי שָׁאוּל לַמּוֹכֵר, לֹא קָנָה לוֹקֵחַ, וּמִשֶּׁנִּתְמַלְּאָה הַמִּדָּה, שֶׁהַכְּלִי שָׁאוּל לַלּוֹקֵחַ, קָנָה לוֹקֵחַ, שֶׁקָּנוּ לוֹ כֵּלָיו. וּבְסִמְטָא מֵירֵי אוֹ בִּרְשׁוּת הַלּוֹקֵחַ: **הָיָה סַרְסוּר בֵּינֵיהֶם וְנִשְׁבְּרָה הֶחָבִית.** וְהָיְתָה הֶחָבִית שֶׁלּוֹ: **נִשְׁבְּרָה לַסַּרְסוּר.** וְלֹא אָמְרִינַן שְׁלוּחוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ הוּא וְנִשְׁבְּרָה לַלּוֹקֵחַ: **וְחַיָּב לְהַטִּיף לוֹ שָׁלֹשׁ טְפִין.** הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ, מִן הַנִּדְבָּק בְּדֹפְנֵי הַמִּדָּה לְאַחַר שֶׁעָרָה הַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן:

מקור חיים

לג. כדאיתא ברע״ב שאיירי דוקא במדה שאינה של שניהם, כגון במדה של סרסור. (כי בכלי של לוקח אף שלא נתמלאה המדה קונה כל לוג ולוג שנשפך בתוכה (אם יש שנתות - סימנים שמציינים כל לוג), וכיון שסתמא תנן משמע אפילו בכלי שיש בו שנתות. ואי בכליו של מוכר, אף בנתמלאה המדה לא קנה לוקח ואפילו ברשות לוקח, כי כמו שכליו של לוקח אין קונות ברשות המוכר הוא הדין כליו של מוכר אין קונות ברשות לוקח (תוי״ט)). **לד.** לאו דוקא שהוקרו או הוזלו, אלא שאין דרך לחזור בחנם (תוי״ט בשם תוספות). **לה.** ואיירי בסימטא או ברשות לוקח כמש״כ הרע״ב, אבל לא ברשות מוכר, כי קי״ל כליו של לוקח אין קונין ברשות מוכר וכן לא ברה״ר, שאין לו רשות להניחם שם (פירוש הרמב״ם מ״ז). **לו.** אלא הוא קונה מן המוכר ואחר כך מוכר ללוקח.

הִרְכִּינָהּ וּמְצָאָהּ, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹכֵר. וְהַחֲנָוָנִי אֵינוֹ חַיָּב לְהַטִּיחַ שָׁלֹשׁ טְפָּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֶשֵּׁכָה, פָּטוּר:

הִרְכִּינָהּ וּמְצָאָהּ – אם אחר שהטיח שלש טיפין הרכין המדה על צדה ונתאסף מיצת המדה לשולי הכלי למקום אחר, **הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹכֵר**, כי אחר הטפת שלש טיפין כבר נתייאש הלוקח מכל מה שנשאר במדה. **וְהַחֲנָוָנִי אֵינוֹ חַיָּב לְהַטִּיחַ שָׁלֹשׁ טְפָּין** – חנוני המוכר בחנות לבעלי בתים אינו חייב להטיח שלש טיפין, לפי שהוא טרוד למכור כל שעה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֶשֵּׁכָה, פָּטוּר** – רבי יהודה אומר אין החנוני פטור מלהטיח אלא ערב שבת עם חשיכה, שאז הוא טרוד ביותר:

ט הַשּׁוֹלֵחַ אֶת בְּנוֹ אֵצֶל חֶנְוָנִי וּפַנְדִּיוֹן בְּיָדוֹ, וּמָדַד לוֹ בְּאֹסֶף שֶׁמֶן וְנָתַן לוֹ אֶת הָאֹסֶף, שָׁבַר אֶת הַצְּלוֹחִית וְאִבֵּד אֶת הָאֹסֶף,

הַשּׁוֹלֵחַ אֶת בְּנוֹ אֵצֶל חֶנְוָנִי וּפַנְדִּיוֹן בְּיָדוֹ – השולח תינוק אצל חנוני מוכר שמן ושלח עמו צלוחית שהחנוני ימלא לו, ושלח גם פונדיון (שני איסרים) שישלם ממנו איסר על השמן[לו], **וּמָדַד לוֹ בְּאֹסֶף שֶׁמֶן וְנָתַן לוֹ אֶת הָאֹסֶף** – והחנוני מדד לו באיסר שמן ונתנו לתינוק עם איסר שנשאר לו מן הפונדיון, **שָׁבַר אֶת הַצְּלוֹחִית וְאִבֵּד אֶת הָאֹסֶף** – ובדרך חזרה שבר התינוק את הצלוחית ונשפך השמן, וגם איבד את האיסר,

רבינו עובדיה מברטנורא

הִרְכִּינָהּ וּמְצָאָהּ. הִטָּה אֶת הַמִּדָּה עַל צִדָּהּ לְאַחַר שֶׁעֵרָה הַשֶּׁמֶן וְהַיַּיִן וְהִטִּיחַ שָׁלֹשׁ טְפָּין, וְנִתְאַסֵּף מִצַּת הַמִּדָּה לְשׁוּלֵי הַכְּלִי אֶל מָקוֹם אֶחָד: הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹכֵר. שֶׁהֲרֵי נִתְיָאֵשׁ הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ: וְהַחֲנָוָנִי אֵינוֹ חַיָּב לְהַטִּיחַ שָׁלֹשׁ טְפָּין. לְפִי שֶׁהוּא טָרוּד, שֶׁמּוֹכֵר כָּל שָׁעָה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר. לֹא אָמְרוּ שֶׁחֲנָוָנִי פָּטוּר מִלְּהַטִּיחַ שָׁלֹשׁ טְפָּין, אֶלָּא עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֶשֵּׁכָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: ט הַשּׁוֹלֵחַ בְּנוֹ. קָטָן אֵצֶל הַחֲנָוָנִי וּבְיָדוֹ פַּנְדְּיוֹן שֶׁהֵם שְׁנֵי אִסְרִין, לְהָבִיא לוֹ בְּאֹסֶף שֶׁמֶן וְאֹסֶף אֶחָד יִתֵּן לוֹ, וְכֵן עָשָׂה, וְשָׁבַר הַתִּינוֹק אֶת הַצְּלוֹחִית וְנִשְׁפַּךְ הַשֶּׁמֶן וְאִבֵּד אֶת הָאֹסֶף שֶׁנָּתַן לוֹ הַחֲנָוָנִי:

מקור חיים

לו. לא מבואר להדיא במשנה ששלח גם הצלוחית, ובמשנה שבגמרא גם לא גרסינן ופונדיון בידו, ומכל מקום פשוט שבהכי איירי ששלח גם המעות וגם הצלוחית ביד התינוק.

חֲנָנִי חַיָּב. רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר, שֶׁעַל מְנָת כֵּן שְׁלָחוֹ. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בְּזְמַן שֶׁהַצְּלוּחִית בְּיַד הַתִּינוֹק וּמָדַד חֲנָנִי לְתוֹכָהּ, חֲנָנִי פָּטוּר:

פּוֹטֵר – רבי יהודה פוטרו מכולם, **שֶׁעַל מְנָת כֵּן שְׁלָחוֹ** – שהוא סובר שהחנוני צודק במה שהבין שהאב שלח לו הבן על מנת שישלח לו הכל על ידו[לט]. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בְּזְמַן שֶׁהַצְּלוּחִית בְּיַד הַתִּינוֹק** – אם לא נטל החנוני הצלוחית מידו של תינוק לצורך עצמו, **וּמָדַד חֲנָנִי לְתוֹכָהּ, חֲנָנִי פָּטוּר**, מדמי הצלוחית[מ].

רבינו עובדיה מברטנורא

חֲנָנִי חַיָּב. בַּשֵּׁמֶן וּבַצְּלוּחִית וּבְאִסָּר. דְּלֹא שְׁלַח הָאָב אֶת בְּנוֹ הַקָּטָן אֶל הַחֲנָנִי אֶלָּא לְאוֹדוּעֵי לֵיהּ שֶׁהוּא צָרִיךְ לַשֶּׁמֶן, לֹא שִׁישְׁלַח הַשֶּׁמֶן עַל יָדוֹ. וּבְגְמָרָא דְּאַהַדְרָהּ לַתִּינוֹק לֹא מִפְּטַר מִנַּהּ: **רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר שֶׁעַל מְנָת כֵּן שְׁלָחוֹ**, כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁדַּר לֵיהּ חֲנָנִי בְּיַד בְּנוֹ: **שֶׁהוּא פָּטוּר.** מִדְּמֵי צְלוּחִית. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

חֲנָנִי לְמֹד בָּהּ שֶׁמֶן לַאֲחֵרִים, הִלְכָּךְ נַעֲשָׂה גּוֹזֵל עֲלֵיהּ וְקָמָה לֵיהּ בִּרְשׁוּתֵיהּ עַד דְּמִהַדַּר לָהּ לְמָרָהּ, וְאַף עַל גַּב דְּאַהַדְרָהּ לַתִּינוֹק לֹא מִפְּטַר מִנַּהּ: **רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר שֶׁעַל מְנָת כֵּן שְׁלָחוֹ**, כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁדַּר לֵיהּ חֲנָנִי בְּיַד בְּנוֹ: **שֶׁהוּא פָּטוּר.** מִדְּמֵי צְלוּחִית. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

לח. על השמן חייב על שהוא נתנו ביד קטן. אבל על הצלוחית פריך הגמרא למה יהא חייב, הלא האב שלח הצלוחית ביד בנו והוה אבידה מדעת ואף על גב שנטלה החנוני מיד התינוק אינו חייב בשמירתה, כי אין חיוב שמירה על אבידה מדעת בעלים. הגמרא מתרצת שכאן מיירי שלקחו החנוני למוד בה לאחרים, ונעשה עליה שואל שלא מדעת ולת״ק שואל שלא מדעת גזלן הוה, וגזלן אינו נפטר מגזילתו אלא כשמשיבו לידי הבעלים, והכא שהחזיר לתינוק לא שמה השבה ולכן חייב עליה. ופונדיון נמי, אם היה משיב הפונדיון עצמו לתינוק היה פטור, אבל כיון שעכב החנוני הפונדיון לעצמו נתחייב לתת חליפיו, ואינו יכול לפטור עצמו בנתינת חליפיו למי שאינו בן דעת (תוי״ט). **לט.** טענת שעל מנת כן שלחו, מספיק לפטור על השמן ועל האיסר, כי לדעתו הוה כאילו אמר ליה בעל הבית בהדיא שלח לי על ידי מי שאינו בן דעת, וכה״ג פטור. אבל על הצלוחית קשה למה פטור שהרי איירי בלקחו למוד בה לעצמו והוה שואל שלא מדעת. אלא שרבי יהודה חולק על הת״ק נמי בזה, והוא סובר ששואל שלא מדעת לא הוה גזלן, אלא דינו כשואל, ושואל שהחזיר למקום שממנו לקח, פטור (תוי״ט ע״פ הגמרא דף פח.). **מ.** כמבואר לעיל הערה קודמת שעל הצלוחית יש

י **הַסִּיטוֹן מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבַעַל הַבַּיִת אַחַת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חִלּוּף הַדְּבָרִים. חֲנָנִי מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו פַּעֲמַיִם בַּשַּׁבָּת, וּמְמַחֶה מִשְׁקְלוֹתָיו פַּעַם אַחַת בַּשַּׁבָּת, וּמְקַנֵּחַ מֹאזְנַיִם עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל:**

הַסִּיטוֹן – סוחר שקונה הרבה ביחד ומוכר לחנוונים קטנים, **מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם** – חייב לקנח הכלים שמודד בהם יין ושמן פעם אחת כל שלשים יום, **וּבַעַל הַבַּיִת** – ובעל הבית שאינו מוכר תדיר כסיטון, **אַחַת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** – מספיק אם מקנחם פעם אחת בשנה. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חִלּוּף הַדְּבָרִים**, הסיטון מקנח פעם בשנה ובעל הבית פעם בשלשים יום[מא]. **חֲנָנִי מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו פַּעֲמַיִם בַּשַּׁבָּת**[מב], **וּמְמַחֶה מִשְׁקְלוֹתָיו** – וצריך לקנח אבני משקולותיו[מג] **פַּעַם אַחַת בַּשַּׁבָּת, וּמְקַנֵּחַ מֹאזְנַיִם** – ומקנח הכף של המאזניים, **עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל** – כל פעם ששוקל[מד]:

יא **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בַּלַּח. אֲבָל בַּיָּבֵשׁ,**

אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים שצריך לקנח **בַּלַּח** – באלו העשויים למדוד בהם דברים לחים. **אֲבָל בַּיָּבֵשׁ** – אבל העשויים למדידת דברים יבשים כגון כמון ופירות ופלפלין,

רבינו עובדיה מברטנורא

י הַסִּיטוֹן. סוֹחֵר שֶׁקּוֹנֶה הַרְבֵּה בְּיַחַד וְחוֹזֵר וּמוֹכֵר לַחֲנָוָנִים מְעַט מְעַט: מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו. בְּשֶׁכְּיֵל הַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן בְּתוֹכָם וְהַמִּדָּה מִתְמַעֶטֶת: וּבַעַל הַבַּיִת. שֶׁאֵינוֹ מוֹכֵר תָּדִיר כַּסִּיטוֹן, מְקַנֵּחַ פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה: בַּשַּׁבָּת. שֶׁהַחֲנָנִי אֵינוֹ חַיָּב לְהַטִּיף שָׁלֹשׁ טִפִּין כְּמוֹ שֶׁחַיָּב הַסִּיטוֹן וּבַעַל הַבַּיִת, וּמְשַׁתֵּיר בְּכָלִי וְנִדְבָּק בּוֹ: וּמְמַחֶה. מְקַנֵּחַ אַבְנֵי מִשְׁקָלוֹתָיו שֶׁשּׁוֹקֵל בָּהֶן דָּבָר לַח: עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל. כָּל פַּעַם שֶׁשּׁוֹקֵל מְקַנֵּחַ:

מקור חיים

לפטרו משום שהוה אבידה מדעת, ורק אם השתמש בה לצורך עצמו נעשה עליה גזלן וחייב להחזירה לבעלים. **מא.** שכיון שסיטון מוכר תדיר אין המשקה נקרש בתוכו, אבל בעל הבית שאינו מוכר תדיר נקרש ומתייבש המשקה בתוכו (רשב״ם). **מב.** לעיל (מ״ח) שנינו שחנוני אינו חייב להטיף שלש טיפין ולכן משתייר בכלי ונדבק בו, וגם רשב״ג מודה לזה (רשב״ם). **מג.** ששוקל בהם דבר לח כבשר ושמן ודבש או דג מליח, מפני שנדבק בו מהלכלוך ומכביד המשקל (נימוק״י). **מד.** שנדבק בהן יותר מן המשקולות לפי שיש להן בית קיבול (רשב״ם).

אֵינוֹ צָרִיךְ. וְחַיָּב לְהַכְרִיעַ לוֹ טֶפַח. הָיָה שׁוֹקֵל לוֹ עַיִן בְּעַיִן, נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמָיו, אֶחָד לַעֲשָׂרָה בַּלַּח וְאֶחָד לְעֶשְׂרִים בַּיָּבֵשׁ.

אֵינוֹ צָרִיךְ – אינו צריך לקנח כלל, שאין נדבקין בהם[מה]. **וְחַיָּב לְהַכְרִיעַ לוֹ טֶפַח** – השוקל במאזניים חייב להכריע כף המאזניים שבו דבר הנשקל, טפח למטה מכף המאזניים שבו אבן המשקולת[מו], **הָיָה שׁוֹקֵל לוֹ עַיִן בְּעַיִן** – במקום שלא נהגו להכריע, אלא היו מעמידין קנה המאזניים בשוה[מז], **נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמָיו** – צריך להוסיף ללוקח תוספת, כיצד, **אֶחָד מעשרה לַעֲשָׂרָה בַּלַּח** – מוסיף לו עשירית ליטרא לעשרה ליטרים דבר לח, **וְאֶחָד מעשרים לְעֶשְׂרִים בַּיָּבֵשׁ** – ואחד מעשרים בליטרא לעשרים ליטרים דבר יבש[מח].

רבינו עובדיה מברטנורא

יא וְחַיָּב לְהַכְרִיעַ טֶפַח. מִמַּשְׁקַל נוֹתֵן לוֹ **אֶת גֵּרוּמָיו.** הַכָּרָעוֹתָיו. לִיטְרָא וָאֵילָךְ. אֲבָל פָּחוֹת מִלִּיטְרָא לְכָל עֲשָׂרָה לִיטְרָא מוֹסִיף לוֹ אֵין צָרִיךְ הֶכְרֵעַ טֶפַח: הָיָה שׁוֹקֵל עַיִן בְּעַיִן. כְּגוֹן בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ לְהַכְרִיעַ וּמַעֲמִיד קָנֵה הַמֹּאזְנַיִם בְּשָׁוֶה: עֲשִׂירִית לִיטְרָא, שֶׁהוּא אֶחָד לְמֵאָה כְּשֶׁיְּמַכֵּר בַּלַּח. וּבַיָּבֵשׁ מוֹסִיף [חֲצִי] עֲשִׂירִית לִיטְרָא לְכָל עֶשְׂרִים לִיטְרָא:

מקור חיים

מה. הרמב״ם בפירושו כתב שאין הלכה כרשב״ג ש״מ שס״ל שלחלוק בא. אבל הדרישה (סימן רל״א ס״ק ח) כתב שמדקתני אמר רשב״ג ולא רשב״ג אומר, משמע שלפרש בא ולא לחלוק. וכן כל בד״א משמע לפרש, וכתב שדעת הרמ״ה שרשב״ג לפרש בא ואינו חולק על הת״ק. ורשב״ג לא קאי אלא על מאזניים ומשקלות דסליק מיניה, ועליהם אין נדבק שום דבר ביבש, שמשקלות אין להם בית קיבול, וכף המאזניים הם רחבים מאד ולא נשאר בהם דבר, אבל מדות עמוקות גם ביבש נשאר בהם אבק ולכלוך וצריך לקנח. ולפ״ז במדות עמוקות לכו״ע צריך לקנח אף ביבש ומשקלות ומאזניים לכו״ע אין צריך. (מש״כ התוי״ט שלפי הסמ״ע לא קאי רשב״ג אלא על המדות, נראה שלא היה לפניו כל דברי הדרישה ולא ראה אלא דבריו בסמ״ע, ושם אינו מבואר להדיא שדעתו שרשב״ג לפרש בא). **מו.** בין כששוקל ליטרא אחד בין י׳ ליטרות נותן הכרע אחד של טפח. אבל פחות מליטרא אין צריך להכריע טפח משום דהכרע טפח נפיש יותר מדאי בדבר קל. **מז.** הגמרא מסיקה שמן התורה חייב להוסיף על המשקל, דכתיב איפה שלמה וצדק, וצדק מיותר הוא לדרוש צדק משלך ותן לו. יש מקומות שנהגו להוסיף בשעת המשקל, ובמקומות אלו צריך להכריע טפח, ובמקומות שנהגו למדוד בשוה חייב להוסיף הכרע אחר כך כמבואר במשנה (ע״פ רשב״ם דף פח:). **מח.** מדתנן אחד לעשרה ולא אחד מעשרה מדייק הגמרא שה״ק אחד מעשרה לעשרה כו׳ וכמו שפירשנו בפנים, והוי

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְמֹד בַּדַּקָּה, לֹא יָמֹד בַּגַּסָּה. בַּגַּסָּה, לֹא יָמֹד בַּדַּקָּה. לִמְחֹק, לֹא יִגְדֹּשׁ. לִגְדֹּשׁ, לֹא יִמְחֹק:

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָמֹד בַּדַּקָּה – במקום שמי שקונה סאה נוהגין למדוד במדה קטנה של קב, שמודדין לו כל קב בפני עצמו, **לֹא יָמֹד בַּגַּסָּה** – לא ימוד לו הכל ביחד במדה גדולה של סאה. **בַּגַּסָּה, לֹא יָמֹד בַּדַּקָּה** – ובמקום שנוהגין למדוד בסאה לא ימדוד בקב[מט]. **לִמְחֹק, לֹא יִגְדֹּשׁ** – במקום שנוהגין שהמוכר סאה נותן לו במדה מחוקה לא יתן לו במדה גדושה. **לִגְדֹּשׁ, לֹא יִמְחֹק** – ובמקום שנוהגין למכור במדה גדושה לא יתן במדה מחוקה[נ]:

פרק ו - המוכר פירות

א הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ וְלֹא צִמְּחוּ, הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ סתם, ולא פירש הלוקח אי צריך אותם לאכילה או לזריעה, והלך וזרעם **וְלֹא צִמְּחוּ**,

רבינו עובדיה מברטנורא

לְמֹד בַּדַּקָּה. בְּמִדָּה קְטַנָּה: **לֹא יָמֹד בַּגַּסָּה.** שֶׁעוֹלֶה עַל שְׁפַת הַמִּדָּה: **לֹא יִגְדֹּשׁ.** וְאַף עַל בְּמִדָּה גְּדוֹלָה. דַּהֲוֵי פְּסָדָא דְּלוֹקֵחַ, שֶׁאֵין פִּי שְׁמוֹסִיף לוֹ בַּדָּמִים: **לֹא יִמְחֹק.** וְאַף עַל נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא הֶכְרַע אֶחָד וְהָיָה צָרִיךְ לִתֵּן פִּי שֶׁפּוֹחֶתֶת לוֹ מִן הַדָּמִים: **א הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת.** לוֹ הַכְרָעוֹת רַבּוֹת: **לְחָסִיר מַה** סְתָם, **וְלֹא פֵּרֵשׁ לַאֲכִילָה אוֹ לִזְרִיעָה:**

מקור חיים

כחיסורי מיחסרא וה״ק. ואחד מעשרים ליבש איבעיא דלא אישטא אי הכוונה אחד מעשרה לעשרים ביבש או אחד מעשרים לעשרים ביבש, מדלא אישטא נקטו הפוסקים לקולא למוכר ואין צריך להוסיף אלא אחד מארבע מאות. בדפוס ישן ברע״ב איתא וביבש מוסיף עשירית ליטרא, אבל ברוב הדפוסים האחרים הוסיפו תיבת חצי, וכדעת כל הפוסקים, שהיינו אחד מעשרים לעשרים. וטעם שבלח מוסיף יותר משום שהלח נדבק בכלי ואינו מטיף לו הכל (רשב״ם). **מט.** המדידה בגסה במקום שנהגו למדוד בדקה היא הפסד ללוקח, שכשמודדין בדקה מקבל הכרע על כל קב. וכשמודד בדקה במקום גסה היא פסידא דמוכר, שצריך לתת הכרע על כל קב (כן נ׳ דעת הרע״ב מדסתם ולא פירש ההפסד שיש במדידת דקה במקום גסה). ואף על פי שמוחלים זה לזה אסור לשנות מן המנהג, משום דילפינן בגמרא מקרא דצריכין ליזהר בכל דבר שיכולין לבא על ידו לידי טעות ורמאות, וחיישינן שהרואה יסבור שכן מנהג העיר (סמ״ע סי׳ רל״א ס״ק יד). **נ.** וכל אלו אסורים אף אם פוחת או מוסיף דמים בהתאם, וכן אף אם מוחלים זה לזה, וכמבואר בהערה קודמת, עיי״ש.

וַאֲפִלּוּ זֶרַע פִּשְׁתָּן, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, זֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן:

וַאֲפִלּוּ זֶרַע פִּשְׁתָּן, שרוב קונים אותו לזריעה, **אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**, כיון דאיכא מיעוט שאוכלים אותו, **הא זרעוני גינה שאינם נאכלים** כלל[א], **חייב באחריותן, שרבן שמעון בן גמליאל אומר, זרעוני גנה שאינן נאכלין חייב באחריותן**, דהוי מקח טעות, שודאי לזריעה קנה אותם:

ב הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע טִנּוֹפֶת לִסְאָה. תְּאֵנִים,

הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ – המוכר תבואה[ב] לחברו סתם, **הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע טִנּוֹפֶת לִסְאָה** – צריך שיקבל הלוקח לכל סאה רובע טינופת[ג]. **תְּאֵנִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲפִלּוּ זֶרַע פִּשְׁתָּן. דְּרָבָא קוֹנִים אוֹתוֹ לִזְרִיעָה, מָצִי לְמֵימַר אֲנִי לַאֲכִילָה מְכָרְתִּיו. דְּאֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחַר רֹב: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר** וְכוּ'. בַּגְּמָרָא מוֹקֵי כֻּלָּהּ מַתְנִיתִין אַלִּיבָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. וַחֲסוּרֵי מִחַסְרָא וְהָכִי קָתָנֵי, **אֲפִלּוּ זֶרַע פִּשְׁתָּן אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**, הָא **זְרָעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**, דִּבְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. שֶׁרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **זְרָעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**, דַּהֲוֵי מִקַּח טָעוּת, דְּוַדַּאי לִזְרִיעָה זַבְּנִינְהוּ: **ב הַמְקַבֵּל פֵּרוֹת.** שֶׁקָּנָה תְּבוּאָה מֵחֲבֵרוֹ. הַלּוֹקֵחַ מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע טִנּוֹפֶת לְכָל סְאָה, דְּדֶרֶךְ תְּבוּאָה בְּכָךְ. וְלֹא יוֹתֵר:

מקור חיים

א. כל המודגש הוא כחסורי מיחסרא וה"ק, כדאיתא ברע"ב עיי"ש. (זרעוני גינה הם הזרעים שאינם ראויים למאכל אדם והפרי של אותו זרע הוא מאכל אדם. כגון זרע הבצלים והשומין, וזרע החציר והקצח, וזרע לפת (רמב"ם סוף פ"א מהלכות כלאים)). (וזרע פשתן אע"פ שראוי קצת למאכל כדמוכח במשנתנו, מ"מ נכלל בכלל זרעוני גינה כמו שכתב הרמב"ם שם בהמשך). **ב.** כן כתב הרע"ב וכן הוא ברשב"ם, ור"ל חיטין ושעורין ועדשים המפורשים בברייתא (דף צד.). (ולדבריהם אין דין שאר פירות מפורש לא במשנה ולא בברייתא, אבל הרמב"ם סובר דהמשנה מיירי בשאר פירות (ב"י סימן רכ"ט)). **ג.** שכן דרך התבואה להיות מעורבת בה רבע קב טינופת לכל סאה. (טינופת של חטים היינו קטנית, ושל שעורים היינו נישובת (קש), ושל עדשים, עפרורית. בחטים ועדשים אין הש"ס מכריע אי גם בהם צריך לקבל רבע עפרורית או רק פחות מרובע, כי אולי בהם אין שכיח כל כך עפרורית).

מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר מִתְלָעוֹת לְמֵאָה. מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן, מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר קוֹסְסוֹת לְמֵאָה. קַנְקָנִים בַּשָּׁרוֹן,

מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר מִתְלָעוֹת לְמֵאָה – עשר תאנים אבולות על ידי תולעים לכל מאה׳. **מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן** – אמר לו מרתף זה של יין למקפה אני מוכר לך״, **מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר קוֹסְסוֹת לְמֵאָה** – עשר כדים של יין רע לכל מאה כדים של יין. **קַנְקָנִים בַּשָּׁרוֹן** – המוכר קנקנים ליין, בשרון׳,

רבינו עובדיה מברטנורא

עֶשֶׂר מִתְלָעוֹת. אֲכוּלוֹת מִתּוֹלָעִים. לְכָל מֵאָה, דְּהֵינוּ אֶחָד מֵעֶשֶׂר: **קוֹסְסוֹת.** יַיִן רַע. אִם הַמַּרְתֵּף שֶׁל חֲבֵירוֹת גְּדוֹלוֹת מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר חֲבֵירוֹת גְּדוֹלוֹת. וְאִם הַמַּרְתֵּף שֶׁל כַּדּוֹת, מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר כַּדּוֹת. וְדַוְקָא כְּשֶׁאָמַר מַרְתֵּף זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וּלְמֻקָּפָה, כְּלוֹמַר לְשִׂים בְּתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל. אֲבָל אִם אָמַר מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ לְמֻקָּפָה, צָרִיךְ לִתֵּן לוֹ יַיִן שֶׁכָּלוֹ יָפֶה. שֶׁיַּיִן שֶׁל מֻקָּפָה צָרִיךְ שֶׁיְּהֵיֶה יָפֶה וּמְתֻקִּים, שֶׁאֵין מִסְתַּפְּקִים מִמֶּנּוּ אֶלָּא מְעַט מְעַט. וְאִם אָמַר סְתָם יַיִן אֲנִי מוֹכֵר לְךָ וְלֹא זָכַר לְמֻקָּפָה, נוֹתֵן לוֹ יַיִן בֵּינוֹנִי הַנִּמְכָּר בַּחֲנוּת. וְאִם אָמַר מַרְתֵּף זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ וְלֹא הִזְכִּיר יַיִן, אֲפִלּוּ כֻּלּוֹ חֹמֶץ, הִגִּיעוֹ: **קַנְקָנִים בַּשָּׁרוֹן.** בְּאֶרֶץ הַמִּישׁוֹר:

מקור חיים

ד. מה שכתב הרע״ב היינו אחד מעשר, רצונו לומר שהוא הדין בלוקח עשר מקבל עליו מתולע אחת, ולא אמרינן שבמספר קטן מקפיד ורוצה שיהיו כולם טובים (תוי״ט). **ה.** יין למקפה היינו יין שנותנים לתבשיל להטעימו, ולזה צריכים יין טוב המתקיים הרבה, שמסתפקין ממנו רק מעט מעט (רשב״ם דף צה:). ולכן אם אמר מרתף של יין למקפה חייב לתת לו הכל יין טוב, אבל אם אמר מרתף זה של יין למקפה, מקבל עליו עשר קוסטות למאה, דזה משמע כמות שהוא. (למסקנת הסוגיא: א) מרתף של יין למקפה, נותן כולו יפה. ב) מרתף זה של יין למקפה, מקבל עשר קוסטות. ג) מרתף זה של יין, נותן כולו יין בינוני הנמכר בחנות (כן דעת הרע״ב, שיין הנמכר בחנות היינו יין בינוני, אבל הרשב״ם ס״ל שהיינו קוסטות). ד) מרתף של יין, נחלקו רב אחא ורבינא, אי נותן כולו יפה, או מקבל עשר קוסטות. ה) מרתף זה, ולא הזכיר יין, אפילו כולו חומץ הגיעו. (ומש״כ הרע״ב ואם אמר סתם יין אני מוכר לך, נותן לו יין בינוני, ע״כ כוונתו שר״ל שאמר מרתף זה של יין (תוי״ט, משנת אריה)). **ו. הכסף משנה** (מכירה פי״ח הי״ד) **כתב ששרון הוא** שם מקום ושהרמב״ם ס״ל שלפיכך אמרו שרון לפי שאין שם מנהג בזה. והמאירי כתב שהיו רגילים למכור שם הרבה חביות. הרע״ב כתב שהיינו ארץ מישור וכן כתב הרמב״ם בפירושו, וצ״ב כוונתם בזה. (ואולי סברי שמה שארץ השרון אינו יפה לבנייה כמבואר בסוטה (פ״ח מ״ג) הוא מחמת שהיא ארץ המישור, וסברי שמהאי טעמא נמי אינו יפה לקנקנין (ע״פ הגר״א שם)).

מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר פִּיטַסְיָאוֹת לְמֵאָה: **מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר פִּיטַסְיָאוֹת לְמֵאָה** – לכל מאה קנקנים על הלוקח לקבל עשר קנקנים שאינן מבושלות כל צרכן ושואבות היין ומזיעות אותו לחוץ דרך דפנותיהן[ז]:

ג הַמּוֹכֵר יַיִן לַחֲבֵרוֹ וְהֶחְמִיץ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וְאִם יָדוּעַ שֶׁיֵּינוֹ מַחְמִיץ, הֲרֵי זֶה מִקַּח טָעוּת. וְאִם אָמַר לוֹ יַיִן מְבֻשָּׁם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ עַד הָעֲצֶרֶת.

הַמּוֹכֵר יַיִן לַחֲבֵרוֹ, והלוקח אמר לו שצריך אותו להטעים התבשיל ולהסתפק ממנו מעט מעט ולא לשתות לאלתר, **וְהֶחְמִיץ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ** – אין המוכר חייב באחריותו אם נתנו הלוקח תוך קנקנים שלו, שיכול לומר לו הקנקנים שלך גרמו שיחמיץ, **וְאִם יָדוּעַ שֶׁיֵּינוֹ מַחְמִיץ** – ואם ידוע שיינו של המוכר דרכו להחמיץ, **הֲרֵי זֶה מִקַּח טָעוּת** – שכיון שדרך יינו להחמיץ אין לתלות שהחמיץ מחמת קנקניו של הלוקח. **וְאִם אָמַר לוֹ יַיִן מְבֻשָּׁם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ** – האומר לחברו יין מבושם אני מוכר לך, **חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ עַד הָעֲצֶרֶת** – צריך ליתן לו יין שיכול להתקיים עד העצרת[ח].

רבינו עובדיה מברטנורא

מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר פִּיטַסְיָאוֹת. שֶׁאֵינָן מְבֻשָּׁלוֹת כָּל צָרְכָן. וְהֵן שׁוֹאֲבוֹת הַיַּיִן וּמַזִּיעוֹת אוֹתוֹ: **ג אֵינוֹ חַיָּב.** הַמּוֹכֵר בְּאַחֲרָיוּתוֹ. דְּבִשְׁעַת מְכִירָה יַיִן הָוָה. וְדִוְקָא שֶׁנַּעֲשָׂה חֹמֶץ בִּכְלָיו דְּלוֹקֵחַ, דְּאִי בִּכְלֵיו שֶׁל מוֹכֵר, מִצֵּי אָמַר לֵיהּ הָא חָמְרָךְ וְהָא קַנְקָנָךְ, וְלֹא מָצֵי מוֹכֵר אָמַר לֵיהּ לָמָּה הִשְׁהֵיתָ אוֹתוֹ בְּקַנְקָנִים כָּל כָּךְ, אַתְּ הוּא דְּאַפְסַדְתְּ, דְּמָצֵי הֵיאַךְ אָמַר לֵיהּ הָא מֵעִקָּרָא הוֹדַעְתִּיךְ שֶׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתִּי לְהִסְתַּפֵּק מִן הַיַּיִן אֶלָּא מְעַט מְעַט: **וְאִם יָדוּעַ שֶׁיֵּינוֹ מַחְמִיץ.** שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם. וְאִידָךְ אָמַר לֵיהּ דִּלְמָא בָּעֵי לַיַּיִן אֶלָּא לַמַּקָּפָה וְלַשְּׁהוֹתוֹ לְקַח מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט: לֵיהּ הָא חָמְרָךְ וְהָא קַנְקָנָךְ, וְלֹא מָצֵי מוֹכֵר אָמַר לֵיהּ לָמָּה הִשְׁהֵיתָ אוֹתוֹ בְּקַנְקָנִים כָּל כָּךְ, אַתְּ הוּא דְּאַפְסַדְתְּ, דְּמָצֵי הֵיאַךְ שְׁאֵין יֵינוֹ מִתְקַיֵּם: **מְבֻשָּׁם.** דַּרְכּוֹ לְהִתְקַיֵּם עַד עֲצֶרֶת. וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ הַחֹם מְקַלְקְלוֹ:

מקור חיים

ז. מה שכתב הרע״ב ומזיעות אותו, פירש התוי״ט שר״ל ששואבות היין לפי שמזיעות אותו דרך דפנותיהן. כלומר שהיין יוצא לחוץ דרך הדפנות ולכן אינן ראויין כל כך להחזקת יין. ח. דרך יין מבושם להתקיים עד העצרת, ולכן על המוכר לתת לו יין שהוא יודע שדרכו להתקיים עד העצרת. אמנם כיון שמשנתנו איירי בקנקני לוקח, אם נעשה חומץ לפני העצרת יכול המוכר לטעון קנקנך גרמו (דף צח. ד״ה מבושם).

וְיָשָׁן, מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקַד. וּמְיֻשָּׁן, מִשֶּׁל שְׁלֹשׁ שָׁנִים:

וְיָשָׁן, מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקַד – אמר לו יין ישן אני מוכר לך צריך לתת לו יין משנה שעברה. **וּמְיֻשָּׁן** – ואם אומר לו שנותן יין מירושן, **מִשֶּׁל שָׁלֹשׁ שָׁנִים** – צריך לתת לו יין משנה שלפני אשתקד, דהוה ליה שלש שנים עם שנה שעומדים בה:

ד הַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לִבְנוֹת לוֹ בַּיִת, וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ לִבְנוֹת לוֹ בַּיִת חַתְנוּת לְבְנוֹ וּבַיִת אַלְמְנוּת לְבִתּוֹ, בּוֹנֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, רֶפֶת בָּקָר הוּא זֶה. הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת רֶפֶת בָּקָר בּוֹנֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ. בַּיִת קָטָן,

הַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לִבְנוֹת לוֹ בַּיִת דירה[ט], **וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ לִבְנוֹת לוֹ בֵּית חַתְנוּת לִבְנוֹ** – בית קטן שדרך אדם לבנות לבנו לגור בו כשנושא אשה, **וּבֵית אַלְמְנוּת לְבִתּוֹ** – בית קטן שעושה אם נתאלמנה בתו וחוזרת לבית אביה, **בּוֹנֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, רֶפֶת בָּקָר הוּא זֶה** – רבי ישמעאל אומר ארבע על שש הוא רפת בקר, **הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת רֶפֶת בָּקָר בּוֹנֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ** – שהרוצה לעשות רפת בקר בונה ארבע על שש. **בַּיִת קָטָן,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְיָשָׁן. אם מָכַר לוֹ יַיִן עַל מְנָת שֶׁהוּא יָשָׁן, נוֹתֵן לוֹ מִשֶּׁל אֶשְׁתָּקַד, מִן הַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה הַקּוֹדֶמֶת לָזוֹ: **ד בַּיִת חַתְנוּת לִבְנוֹ.** שֶׁדֶּרֶךְ אָדָם לַעֲשׂוֹת לִבְנוֹ בַּיִת כְּשֶׁנּוֹשֵׂא אִשָּׁה: **בַּיִת אַלְמְנוּת לְבִתּוֹ.** וְהַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ סְתָם לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּיִת צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שֵׁשׁ עַל שְׁמֹנָה: בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ הִיא אֲצֶל בַּעְלָהּ, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חָתָן לָדוּר עִם חָמִיו: **רֶפֶת בָּקָר הוּא זֶה.** וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ גָּדוֹל יוֹתֵר: **בַּיִת קָטָן.** הַפָּחוּת שֶׁבַּבָּתִּים הוּא שֵׁשׁ עַל שְׁמֹנָה. וְהַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ סְתָם לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּיִת אָבִיהָ. אֲבָל לֹא מָכַר לוֹ יַיִן עַל מְנָת שֶׁהוּא יָשָׁן. כְּשֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ. אֲבָל

מקור חיים

ט. כן משמע לפי גירסתנו, שרישא קאי על בניית בית דירה ולא בית חתנות. וכן הגירסא במשנה דירושלמי ורי"ף ורא"ש ורמב"ם. (ומשום דבית חתנות עושה בדרך כלל סמוך לביתו מסתמא אית ליה כבר קרקע ולכן גבי בית חתנות תנן לבנות בית חתנות, וברישא דאיירי בלבנות לו בית סתמא תנא המוכר לו מקום). אבל הגירסא במשנה בגמרא היא המוכר מקום לחבירו וכן המקבל מקום מחברו לעשות בית חתנות כו'. ולגירסא זו לא איירי מדין בית סתמא עד הסיפא (תורי"ט).

שֵׁשׁ עַל שְׁמֹנָה. גָּדוֹל, שְׁמֹנָה עַל עֶשֶׂר. טְרַקְלִין, עֶשֶׂר עַל עֶשֶׂר. רוּמּוֹ כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ. רְאָיָה לַדָּבָר, הֵיכָל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל כִּבְנְיַן הֵיכָל:

שֵׁשׁ עַל שְׁמֹנָה – אבל שיעור בית קטן ובית חתנות הוא שש על שמנה, כי אין אדם עושה שום דירה כרפת בקר'. **גָּדוֹל, שְׁמֹנָה עַל עֶשֶׂר** – ואם אמר לו לבנות בית גדול צריך לבנות שמנה על עשר. **טְרַקְלִין, עֶשֶׂר עַל עֶשֶׂר** – ואם אמר טרקלין, צריך לבנות עשר על עשר. **רוּמּוֹ כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ** – וגובה הבנין צריך להיות חצי של סכום האורך והרוחב יחד[א]. **רְאָיָה לַדָּבָר, הֵיכָל** – וראיה שכן יש לעשות גובה הבנין, מהיכל של מקדש ראשון, שהיה ארכו ארבעים ורחבו עשרים וגבהו שלשים. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל כִּבְנְיַן הֵיכָל** – שכן היה רבי שמעון בן גמליאל אומר שהכל בונים דוגמת ההיכל[ב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

גָּדוֹל. וְאִם פֵּרֵשׁ לְעֲשׂוֹת לוֹ בַּיִת גָּדוֹל: הָא דִּתְנַן לְעֵיל רוּמּוֹ כַּחֲצִי אָרְכּוֹ

טְרַקְלִין. עֶשׂוּי לְמוֹשַׁב שָׂרִים: רוּמּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ, רְאָיָה לַדָּבָר הֵיכָל, רַבָּן

כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ. אַכְלְהוּ קָאֵי, שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַכֹּל כִּבְנְיַן

דְּהַיְנוּ בְּבֵית קָטָן רוּמּוֹ שִׁבְעָה, וּבְבֵית שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַכֹּל כִּבְנְיַן

גָּדוֹל תִּשְׁעָה, וּטְרַקְלִין עֶשֶׂר: רְאָיָה הֵיכָל. וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן

לַדָּבָר הֵיכָל. שֶׁהָיָה אָרְכּוֹ אַרְבָּעִים וְרָחְבּוֹ גַּמְלִיאֵל פְּלֵיג אַתַּנָּא קַמָּא וְאַתְּמוֹהֵי קָא

עֶשְׂרִים וְרוּמּוֹ שְׁלֹשִׁים, שֶׁהֵם חֲצִי אָרְכּוֹ מִתַּמַּה, וְכִי הַכֹּל בּוֹנִים כְּבִנְיַן הֵיכָל,

וְרָחְבּוֹ: הַכֹּל כִּבְנְיַן הֵיכָל. אֵיכָא דְּאָמְרֵי אֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בְּמִנְהַג הַמְּדִינָה:

מקור חיים

י. לרבי עקיבא בין רפת בקר בין בית סתמא בין בית חתנות שיעורם ארבע על שש, והא דקתני בית קטן שש על שמנה דברי רבי ישמעאל הוא. אבל בשיעור בית גדול וטרקלין שבהמשך המשנה לא נחלקו ואתיא ככו"ע (בית יוסף סוף סימן רי"ד). (ביארנו לפי לישנא בתרא בסוגיין (דף צח:) אמנם בב"י שם כתב שלפי גירסתנו בריש המשנה, גם ללישנא קמא צריכים לומר שהכל דברי רבי ישמעאל הוא, אע"פ שפשטות הסוגיא משמע שלההיא לישנא ר"ע הוא האומר 'הרוצה לעשות רפת בקר בונה ארבע אמות על שש'). **יא.** כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **יב.** פירוש ראשון שברע"ב. ולפירוש זה הכל רשב"ג קתני לה. ועיי"ש שיש מפרשים שרשב"ג מתמה על דברי הת"ק ופליג עליו.

ה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בוֹר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, נִכְנָם בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכָּךְ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכָּךְ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין, וְאֵינוֹ מַכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ וּמַשְׁקֶה מִבּוֹרוֹ, אֶלָּא מְמַלֵּא וּמַשְׁקֶה מִבַּחוּץ, וְזֶה עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתַחַת וְזֶה עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתָחַת:

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בוֹר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ – כגון שקנה הבור מבעל הבית[יג], **נִכְנָם בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכָּךְ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכָּךְ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין** – נכנס ויוצא רק ביום שהוא השעה שדרך בני אדם להיות נכנסים ויוצאים[יד], **וְאֵינוֹ מַכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ וּמַשְׁקֶה מִבּוֹרוֹ**, שאין זה צורך הבור כיון שיכול להשקותה בחוץ, **אֶלָּא מְמַלֵּא וּמַשְׁקֶה מִבַּחוּץ. וְזֶה עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתַחַת** – בעל הבור עושה לו מנעול שלא יוכל בעל הבית ליכנס לבורו לגנוב מימיו, **וְזֶה עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתָחַת** – ובעל הבית עושה מנעול נוסף באותה דלת עצמה, כדי שלא יוכל בעל הבור ליכנס בלי רשותו[טו]:

ו מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּנָּה לִפְנִים מִגִּנָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, נִכְנָם בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכָּךְ בְּנֵי

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּנָּה לִפְנִים מִגִּנָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, ונתרצה החיצון לתת לו דרך לגינתו באמצע שדהו, **נִכְנָם בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכָּךְ בְּנֵי**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה **בְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם נִכְנָסִים.** בַּיּוֹם. וְלֹא לְשָׁאב בְּלֹא דַּעַת בַּעַל הַבַּיִת, וְלֹא יָבֹא שֶׁיַּטְרִיחֶהוּ לַעֲמֹד בַּלַּיְלָה: **וְזֶה עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתַחַת.** שֶׁלֹּא יִגְנֹב בַּעַל הַבַּיִת מִמֵּי בוֹרוֹ. וּבַעַל הַבַּיִת עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתַחַת אַחֶרֶת בְּאוֹתוֹ פֶּתַח הַפָּתוּחַ לַבּוֹר, שֶׁלֹּא יוּכַל לָבֹא לְעוֹלָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אֶלָּא אִם כֵּן יֶשְׁנוֹ לְבַעַל הַבַּיִת בְּבֵיתוֹ. וּמְשׁוּם חֲשַׁד אִשְׁתּוֹ תִּקְּנוּ כֵּן: **ו מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּנָּה.** וְנִתְרַצָּה חִיצוֹן לָתֵת לַפְּנִימִי דֶּרֶךְ בְּאֶמְצַע שָׂדֵהוּ:

מקור חיים

יג. וקי"ל כר"ע (פ"ב מ"ד) שהמוכר בעין יפה מוכר, ומוכר גם דרך לבור, ולכן יש לו רשות ליכנס לבור ליקח מימיו. א"נ איירי באחין שחלקו, אבל אחין שחלקו אין להם דרך זה על זה, וצריך לאוקים שקנה ממנו הדרך (תוי"ט). **יד.** כי מסתמא לא נתרצה לו לתת לו הדרך על מנת לקום ממטתו ולפתוח לו (לשון הסמ"ע (סימן קס"ט ס"ק ב) וכעין זה ברשב"ם ורע"ב. (אמנם אינו מבואר להדיא שצריך גם לצאת ביום, אבל מדכתב הרשב"ם ביאור זה על ד"ה בשעה שבני אדם יוצאין משמע שקאי גם על שעת יציאה, וגם זיל בתר טעמא, והרי צריך גם לנעול אחריו). **טו. משום חשד אשתו** (דף צט:). כלומר, שהרואים אותו נכנס בלא רשות תמיד אפשר יוציאו לעז על אשתו ויבואו לחשדה (נימוק"י).

אָדָם נִכְנָסִים וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכּוֹ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין, וְאֵינוֹ מַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּגָּרִין, וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְתוֹךְ שָׂדֶה אַחֶרֶת, וְהַחִיצוֹן זוֹרֵעַ אֶת הַדָּרְךְ. נָתְנוּ לוֹ דֶּרֶךְ מִן הַצַּד מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, נִכְנָס בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה, וּמַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּגָּרִין, וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְתוֹךְ שָׂדֶה אַחֶרֶת, וְזֶה וָזֶה אֵינָם רַשָּׁאִים לְזָרְעָהּ:

אָדָם נִכְנָסִים וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכּוֹ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין – נכנס ויוצא רק ביום שהוא שעה שדרך בעלי גינות רגילין ליכנס ולצאת[טז], **וְאֵינוֹ מַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּגָּרִין**, לקנות מירקות גינתו, **וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְתוֹךְ שָׂדֶה אַחֶרֶת** – לא יכנס לגינתו רק כדי להגיע ממנה לשדה אחרת[יז], **וְהַחִיצוֹן זוֹרֵעַ אֶת הַדָּרְךְ**, שלא מחל הדרך לפנימי אלא כדי לילך בה[יח]. **נָתְנוּ לוֹ דֶּרֶךְ מִן הַצַּד** – נתנו לו בית דין[יט] לפנימי דרך בקצה גינתו של החיצון סמוך לבותלו, **מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם** – בהסכמת שניהם[כ], **נִכְנָס בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה, וּמַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּגָּרִין, וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְתוֹךְ שָׂדֶה אַחֶרֶת** – אבל לא ילך דרכה לגינתו רק כדי ליכנס מתוכה לשדה אחרת[כא], **וְזֶה וָזֶה אֵינָם רַשָּׁאִים לְזָרְעָהּ**[כב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ. דְּכֵיוָן דְּמַזִּיקוֹ הֶזֵּק גָּדוֹל שֶׁעוֹבֵר בְּאֶמְצַע שָׂדֶהוּ, אֲנַן סַהֲדֵי דְּלֹא מָחַל לוֹ הַדֶּרֶךְ לְגַמְרֵי וְשֶׁלֹּא יוּכַל הוּא לְזָרְעָהּ: וְזֶה וָזֶה אֵין רַשָּׁאִין לְזָרְעָהּ. דְּכֵיוָן שֶׁיִּכָּנֵס לְצָרְכּוֹ תַּשְׁמִישׁ אַחַר: וְהַחִיצוֹן זוֹרֵעַ. דְּמִן הַצַּד הוּא, לְהִלּוֹךְ גְּרִידָא יְחָדוּהוּ לוֹ:

מקור חיים

טז. הואיל והילוך באמצע שדהו מזקת לו הרבה, אנן סהדי שלא נתרצה לו להתמיד בה, אלא בשעה שבעלי גינות רגילים ליכנס ולצאת (מאירי). **יז.** ראה הרע״ב בטעם הדבר. **יח.** ולא שהוא ימנע עצמו מלזורעה, כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **יט.** ב״ד נתנו לו הדרך מדעת שניהם (רשב״ם לעיל דף פ״ב: ד״ה הא לא דמיא), ועיין הערה הקרובה. **כ.** כשהיה לו דרך באמצע אין אחד מהם יכול לכוף חברו לשנות שילך מן הצד. כי הפנימי יכול לעכב מפני שהוא דרך עקלתון ומאריך לו הדרך, והחיצון יכול לעכב מפני שהוא יותר מיוחד לו ויכול להכניס לתוכה תגרין. ולכן ע״כ איירי שנעשה בהסכמת שניהם (רבנו יונה דף פב:). **כא.** לפי שהוא מרבה עליו את הדרך (כלומר מרבה לדרוס בתוך שדהו), ולא נתנו לו אלא לצורך גינתו (ע״פ הרמב״ם). **כב.** כיון דמן הצד הוא ואינו נפסד כל כך ובהסכמת שניהם נעשה, אנן סהדי שלגמרי ייחדוה להילוך גרידא.

משנה ז

כל מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו (דף יב.). ודוקא אם החזיקו בו ברשות, מיהו כל שרבים מוחזקים בו עתה לפנינו, טוענין להן ואמרינן בודאי ברשות החזיקו (סמ"ע סימן שע"ז ס"ק ב).

ז מִי שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, נִטְּלָה וְנָתַן לָהֶם מִן הַצַּד, מַה שְׁנָּתַן נָתַן, וְשֶׁלּוֹ לֹא הִגִּיעוּ. דֶּרֶךְ הַיָּחִיד, אַרְבַּע אַמּוֹת. דֶּרֶךְ הָרַבִּים, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ, אֵין לָהּ שִׁעוּר.

מִי שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, שהוחזקו רבים לעבור שם מעולם[כג], **נִטְּלָה וְנָתַן לָהֶם מִן הַצַּד** – והוא רצה לסלק אותם מאותה דרך ונתן להם דרך אחרת בצד שדהו, **מַה שֶּׁנָּתַן נָתַן**, הדרך החדשה שנתן להם שלהם הוא ואי אפשר לו לחזור בו, **וְשֶׁלּוֹ לֹא הִגִּיעוּ** – והדרך הישנה אינה עוברת לרשותו, והם עדיין רשאים להשתמש בה[כד]. **דֶּרֶךְ הַיָּחִיד, אַרְבַּע אַמּוֹת** – המוכר לחברו דרך לעבור תוך שדהו יש לו רוחב של ארבע אמות. **דֶּרֶךְ הָרַבִּים, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה** – ואם מכר לו מקום לדרך הרבים יש לו רוחב שש עשרה אמה[כה]. **דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ** – אם מכר מקום כשיעור דרך המלך, **אֵין לָהּ שִׁעוּר** – ועובר בה הלוקח בכל אוכלסין שעמו ואף על פי שמזיק הרבה ופורץ גדרים[כו].

רבינו עובדיה מברטנורא

ז מִי שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ: שֶׁהֶחֱזִיקוּ רַבִּים לַעֲבֹר שָׁם לְעוֹלָם: וְשֶׁלּוֹ לֹא הִגִּיעוּ. וְיֵשׁ לָרַבִּים שְׁנֵי הַדְּרָכִים. דֶּרֶךְ תּוֹךְ שָׂדֵהוּ צָרִיךְ לִתֵּן לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת: דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁעוּר. שֶׁהַמֶּלֶךְ פּוֹרֵץ גָּדֵר לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ: לְקַלְקְלוֹ: דֶּרֶךְ הַיָּחִיד. הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ דְּקָיְמָא לָן מֵצַר שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים אָסוּר

מקור חיים

כג. רע"ב ורשב"ם, ור"ל מהרבה זמן, ולכן אף שלא ידעינן אי החזיקו ברשות, טוענין להן ואומרים שבודאי ברשות החזיקו. **כד.** כי אסור היה לו לסלקם מדרך הראשון דהוי מצר שהחזיקו בו רבים ואסור לקלקלו, ואף שנתן להם דרך אחרת, אי אפשר שאותה דרך אינה מאריכה הדרך לקצת מבני רשות הרבים כי כל דרך שהיא מן הצד מאריך הדרך לקצתם, וכיון שגרם היזק לרבים קנסוהו חכמים ואמרו שגם מה שנתן נתן ואי אפשר לו לחזור בו (תוי"ט עפ"י תירוצו של רב אשי דף ק.). **כה.** כן נפקא לן במסכת שבת (דף צט.) מעגלות המשכן שדרך הרבים היא ט"ז אמה (רשב"ם). **כו.** מאירי. ומשמע שה"ק שמכר לו הרשות לעבור דרך ארצו כדרך המלך. ולא מסתבר שמכר לו הדרך עצמו, שא"כ מכר לו כל שדהו. אלא שמכר לו הרשות לעבור עם כל אנשיו באופן שמלך עובר.

דֶּרֶךְ הַקֶּבֶר, אֵין לָהּ שִׁעוּר. הַמַּעֲמָד, דַּיָּנֵי צִפּוֹרִי אָמְרוּ, בֵּית אַרְבַּעַת קַבִּין:

דֶּרֶךְ הַקֶּבֶר – מכר דרך להעביר שם מתים אל מקום קבורתם, **אֵין לָהּ שִׁעוּר** – ומלוי המת הולכים בכל

השדה. **הַמַּעֲמָד** – המוכר שטח לעשיית מעמד שעושים בחזרה מן הקבורה, **דַּיָּנֵי צִפּוֹרִי אָמְרוּ, בֵּית אַרְבַּעַת קַבִּין** – צריך לתת שטח הראוי לזריעת ארבעת קבין[כז]:

משנה ח

סדר בניית קברות בימי חז"ל

תחילה עושין גומא עמוקה, מדותיה שש אמות על שש אמות, והיא הנקראת חצר הקברות. בכותל אחד של הגומא היו חופרין מערה גדולה שש אמות אורך על ארבע אמות רוחב, ובכותלי המערה סביב היו חופרין כוכין ארוכות כמדת המת, ותוחבין הארון עם המת תוך אותן כוכין. וכן עשו עוד מערה בכותל החצר שכנגד מערה הראשונה[כח].

ח הַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ קֶבֶר, **הַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ קֶבֶר** – לעשות לו מערות הראויות לקבורת מתים,

רבינו עובדיה מברטנורא

דֶּרֶךְ הַקֶּבֶר. שֶׁנּוֹשְׂאִין הַמֵּת לְקָבְרוֹ, אֵין לוֹ שִׁעוּר. תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, מִשּׁוּם יְקָרָא דְּמֵת. וְלֹא שֶׁיְּכוֹלִים לְפָרֵץ גָּדֵר אַמָּה. וּמְקוֹם הַמַּעֲמָד הוּא שֶׁהָיוּ כְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ, אֶלָּא שֶׁיְּכוֹלִים הַמְלַוִּין עוֹשִׂים שִׁבְעָה מַעֲמָדוֹת שִׁבְעָה מוֹשָׁבוֹת אֶת הַמֵּת לַעֲבֹר עַל גַּבֵּי זְרָעִים וְאֵין כְּשֶׁהָיוּ חוֹזְרִין מִלְּקְבֹר הַמֵּת, כְּנֶגֶד צְרִיכִים לִנְטוֹת לְכָאן וּלְכָאן: בֵּית שִׁבְעָה הֲבָלִים שֶׁבְּתוֹחֲלַת סֵפֶר קֹהֶלֶת:

אַרְבַּעַת קַבִּין. הוּא [שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת וּשְׁנֵי טְפָחִים] רֹחַב בְּאֹרֶךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה. וּמְקוֹם הַמַּעֲמָד הוּא שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים שִׁבְעָה מַעֲמָדוֹת שִׁבְעָה מוֹשָׁבוֹת כְּשֶׁהָיוּ חוֹזְרִין מִלְּקְבֹר הַמֵּת, כְּנֶגֶד שִׁבְעָה הֲבָלִים שֶׁבְּתוֹחֲלַת סֵפֶר קֹהֶלֶת:

מקור חיים

כז. עיין רע"ב שיעורו. ומש"כ שהיו עושין שבעה מעמדות ושבעה מושבות, כלומר שהיו הולכין מעט וישבין לנחם האבל או להרבות צער על המת שמת ולהרבות בבכי ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה כי חיי האדם הבל. ועומדים והולכים מעט וחוזרין וישבין מעט, כן עושין ז' פעמים כדי לתת אל לבם שחיי האדם הבל. והיינו כנגד ז' הבל הבלים שכתובין בראש ספר קהלת (רשב"ם). לומר כי החי יתן אל לבו כי העולם וכל ענייניו הבל ואשרי מי שעמלו בתורה ומעשים טובים (נימוק"י) (הובאו בתוי"ט). **כח.** ע"פ המבואר במשנה זו וברש"י סוטה דף מד. ד"ה חצר הקבר.

וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ קֶבֶר, עוֹשֶׂה תוֹכָהּ שֶׁל מְעָרָה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ, וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁמֹנָה כּוּכִין, שְׁלֹשָׁה מִכָּאן וּשְׁלֹשָׁה מִכָּאן וּשְׁנַיִם מִבְּנֶגְדָּן, וְכוּכִין אַרְבָּן אַרְבַּע אַמּוֹת וְרוּמָן שִׁבְעָה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עוֹשֶׂה תוֹכָהּ שֶׁל מְעָרָה שֵׁשׁ אַמּוֹת עַל שְׁמֹנָה, וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר כּוּךְ, אַרְבָּעָה מִכָּאן

וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ קֶבֶר – וכן מי שחבירו שכרו בקבלנות לעשות לו מערות לקבורה, **עוֹשֶׂה תוֹכָהּ שֶׁל מְעָרָה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ** – עושה תוכה של כל מערה ארבע אמות רוחב ושש אמות אורך, **וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁמֹנָה כּוּכִין** – וחופר בכותלי המערה שמנה קברים, **שְׁלֹשָׁה מִכָּאן וּשְׁלֹשָׁה מִכָּאן** – שלשה בכותל הארוך של המערה מצד ימין ושלשה בכותל שבשמאל, **וּשְׁנַיִם מִבְּנֶגְדָּן** – ושני כוכין בכותל שכנגד הנכנסין למערה[כט]. **וְכוּכִין אַרְבָּן אַרְבַּע אַמּוֹת**, כאורך המת, **וְרוּמָן שִׁבְעָה** – וגובה כל כוך שבעה טפחים[ל], **וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה** – ורוחב כל כוך ששה טפחים[לא]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עוֹשֶׂה תוֹכָהּ שֶׁל מְעָרָה שֵׁשׁ אַמּוֹת עַל שְׁמֹנָה** – שש אמות רוחב על שמנה אמות אורך, **וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר כּוּךְ, אַרְבָּעָה מִכָּאן**

רבינו עובדיה מברטנורא

ח הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ. בְּקִבֹּלֶת שֶׁיַּחְפֹּר כְּנֶגֶד הַנִּכְנָס לַמְּעָרָה. וְכָל קֶבֶר וָקֶבֶר לוֹ קֶבֶר: **אַרְבַּע אַמּוֹת.** רֹחַב, וְשֵׁשׁ אַרְבַּע אַמּוֹת אֹרֶךְ וְרֹחַב שִׁשָּׁה טְפָחִים בְּאֹרֶךְ: שְׁמֹנָה כּוּכִין. שְׁמֹנָה קְבָרִים: וְרוּם שִׁבְעָה. נִמְצָא בֵּין כָּל קֶבֶר שְׁלֹשָׁה מִכָּאן שְׁלֹשָׁה מִכָּאן. לִשְׁנֵי וָקֶבֶר שֶׁמִּן הַצְּדָדִים אַמָּה וּמֶחֱצָה. צְדָדִין שֶׁל אֹרֶךְ הַמְּעָרָה. וּשְׁנַיִם וּבֵין הַשְּׁנַיִם שֶׁמִּכְּנֶגֶד שְׁתֵּי אַמּוֹת:

מקור חיים

כט. כתב הרע״ב נמצא בין כל קבר וקבר שמן הצדדים אמה ומחצה, ובין השנים שמכנגד, שתי אמות. והיא שיטת הרמב״ם (מכירה פכ״א ה״ו). ופירש שם הרב המגיד שלדעה זו בכותלי האורך עושה כוך בתחלת הכותל ורחבו ששה טפחים, ומניח ריוח אמה ומחצה, ועושה עוד כוך ומרחיק אמה ומחצה ועושה כוך שלישי, הרי סך הכל שש אמות, ואינו מניח ריוח כלל בראשי הכותל. ובכותל האמצעי שהוא ארבע אמות, עושה שני כוכין בשני ראשיו ושתי אמות ריוח באמצע. **ל.** להכניס הארון בריוח, וגם להיות אויר טפח בין הארון והקרקע שעל גביו, שלא לטמא העוברין מעל המערה (תוי״ט). **לא.** עי״ג דקי״ל גברא באמתא יתיב וכאן יש גם הארון, מת שאינו לבוש כל כך אף עם הארון לא הוי כי אם אמה (תוי״ט).

וְאַרְבָּעָה מִכָּאן וּשְׁלֹשָׁה מִכְּנֶגְדָּן וְאֶחָד מִימִין הַפֶּתַח וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל. וְעוֹשֶׂה חָצֵר עַל פִּי הַמְּעָרָה שֵׁשׁ עַל שֵׁשׁ, כְּמִלֹּא הַמִּטָּה וְקוֹבֶרְיָהּ, וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁתֵּי מְעָרוֹת, אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַרְבַּע, לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל לְפִי הַפָּלַע:

וְאַרְבָּעָה מִכָּאן, ארבעה בכותל מימין וארבעה בכותל משמאל, **וּשְׁלֹשָׁה מִכְּנֶגְדָּן** – ושלשה בכותל שכנגד הנכנסין למערה, **וְאֶחָד מִימִין הַפֶּתַח וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל. וְעוֹשֶׂה חָצֵר עַל פִּי הַמְּעָרָה שֵׁשׁ עַל שֵׁשׁ, כְּמִלֹּא הַמִּטָּה וְקוֹבֶרְיָהּ** – כדי שיוכל להחזיק המטה ונושאי המטה, **וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁתֵּי מְעָרוֹת, אַחַת מִכָּאן, וְאַחַת מִכָּאן** – אחת בכותל זה של החצר ואחת בכותל שכנגדה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַרְבַּע** – מערות, **לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל לְפִי הַפָּלַע** – גודל המערות תלוי לפי קושי הקרקע, אם הקרקע קשה אין המקבל חייב לחפור אלא שש על ארבע, ואם הקרקע רך ותיחוח חייב לחפור שש על שמנה[לב]:

פרק ז - האומר לחברו

א הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי

רבינו עובדיה מברטנורא

הַכֹּל לְפִי הַפָּלַע. אִם הַמָּקוֹם קָשֶׁה אֵין הַמְקַבֵּל חַיָּב לַחְפֹּר אֶלָּא שֵׁשׁ אַמּוֹת בָּאָרֶךְ וְאַרְבַּע בְּרֹחַב כְּדִבְרֵי תַּנָּא קַמָּא. וְאִם הַמָּקוֹם רַךְ וְתִחוֹחַ חַיָּב הַמְקַבֵּל לַחְפֹּר שֵׁשׁ עַל שְׁמֹנֶה כְּדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וַהֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא:

א הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר. מִדַּת בֵּית כּוֹר הוּא חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף אַמָּה. שֶׁחֲצַר הַמִּשְׁכָּן הָיְתָה בֵּית סָאתַיִם, וְהָיְתָה מְאָה עַל חֲמִשִּׁים, וְכוֹר שְׁלֹשִׁים סְאִין: **עָפָר.** הֶרְאוּי לִזְרִיעָה מַשְׁמַע. אֲבָל אִם אָמַר בֵּית כּוֹר סְתָם, אוֹ בֵּית כּוֹר קַרְקַע, אֲפִלּוּ הָיָה כֻּלּוֹ סְלָעִים הִגִּיעוֹ, דְּשָׁמָא לִבְנוֹת בַּיִת אוֹ לְמִשְׁטַח בֵּיהּ פֵּרוֹת בָּעֵי לֵיהּ:

מקור חיים

לב. כן פירש הרע״ב, ומשמע לכאורה שקאי רק על מנין הכוכין ולא קאי על מנין המערות דסליק מיניה, אבל בתפא״י כתב שקאי גם על מנין המערות. (גם הרשב״ם כתב שנ״ל שקאי גם על המערות, אמנם הוא מפרש היפך מהרע״ב, כי הוא מפרש שבעפר תיחוח אין להרבות כוכין כי צריך להרחיק יותר בין כוך לכוך, ובעפר קשה יש להרבות).

מוֹכֵר לְךָ, הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמֻקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ. פָּחוֹת מִכָּאן, נִמְדָּדִין עִמָּהּ. וְאִם אָמַר לוֹ כְּבֵית כּוֹר עָפָר, אֲפִלּוּ הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמֻקִים יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים

מוֹכֵר לְךָ – שטח של עפר בגודל בית כור[א] אני מוכר לך, **הָיוּ שָׁם נְקָעִים** – בקעים וגומות[ב], **עֲמֻקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים**[ג], **אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ** – אינם נכללים בשטח של בית הכור וצריך לתת לו בית כור שלם בנוסף לאלו[ד]. **פָּחוֹת מִכָּאן, נִמְדָּדִין עִמָּהּ** – אם אינם עמוקין או גבוהין עשרה נמדדין עמה כחלק מבית הכור[ה]. **וְאִם אָמַר לוֹ כְּבֵית כּוֹר עָפָר, אֲפִלּוּ הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמֻקִים יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

נְקָעִים. בְּקָעִים עֲמֻקִים אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים מִקַּרְקַע חָלָק. שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן עֲשָׂרָה. וּכְגוֹן שֶׁרְחָבִים אַרְבָּעָה עַל מְעוֹטָיו בְּמָקוֹם אֶחָד וְיֵרָאוּ לוֹ כִּשְׁנַיִם אַרְבָּעָה, דַּהֲוֵי מָקוֹם חָשׁוּב: **אֵין נִמְדָּדִין** וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת: **כְּבֵית כּוֹר.** מַשְׁמַע עִמָּהּ. וְצָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן לוֹ בֵּית כּוֹר שָׁלֵם כְּמוֹ שֶׁהִיא, בֵּין סְלָעִים בֵּין עָפָר:

מקור חיים

א. כור הוא שלשים סאה. בית סאה הוא 50 על 50 אמה, והיינו 2,500 אמות מרובעות, ונמצא בית כור הוא שטח שיש בו 75,000 אמות מרובעות. **ב.** ואיירי אף שאינם מלאים מים וראויין לזריעה (דף קג.). **ג.** וכגון שרחבים ד' על ד', כן כתב הרע"ב, ור"ל טפחים, שהוא מקום חשוב בפני עצמו אפילו לענין רשות היחיד דשבת (תוי"ט). **ד.** לדעת הרמב"ם (מכירה פכ"ח ה"א), לוקח אלו הבקעים וסלעים בכלל הבית כור בלא דמים, וכתב הרב המגיד שהר"א חולק וסובר ששייכים למוכר אלא שכופין הלוקח ליתן דמיהם כיון שהם אבודים אל המוכר (רע"א). מש"כ הרע"ב שצריך ליתן לו בית כור שלם מקרקע חלק, רוצה לומר שצריך להיות סך הכל קרקע חלק בית כור, אבל אין הכוונה שכל הקרקע שמוכר לו צריך להיות רצוף קרקע חלק בלי שום בקעים וסלעים. ומש"כ שאין אדם רוצה ליתן מעותיו במקום אחד ויראה לו כשנים ושלשה מקומות, כוונתו שאם הנקעים נכללים בבית כור נמצא שצריך לירד למטה ולחרוש ואח"כ לעלות למעלה ולחרוש, והוי כשנים ושלשה מקומות (תוי"ט). **ה.** ואף אם הנקעים מלאים מים ואינם ראויים לזריעה, דומיא דסלעים שאינם ראויים לזריעה מכל מקום נמדדין עמה, דאין שדה בלא טרשים ונקעים פורתא, ובטלי להו, ובלבד שלא יהו יותר מד' קבין לבית כור (תוי"ט).

אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִין יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי אֵלּוּ נִמְדָּדִין עִמָּהּ:

אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִין יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי אֵלּוּ נִמְדָּדִין עִמָּהּ, כי 'בבית כור', משמע כמו שהוא, בין סלעים בין עפר:

ב בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ מִדָּה בַּחֻבָּל, פְּחֵת כָּל שֶׁהוּא, יְנַכֶּה. הוֹתִיר כָּל שֶׁהוּא, יַחֲזִיר. אִם אָמַר, הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, אֲפִלּוּ פְּחֵת רֻבַּע לַסְּאָה אוֹ הוֹתִיר רֻבַּע לַסְּאָה, הִגִּיעוֹ.

בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ מִדָּה בַּחֻבָּל – אם אמר לו שדה זו שיש בה בית כור עפר בצמצום כפי שמודדים במדת החבל, אני מוכר לך, **פְּחֵת כָּל שֶׁהוּא** – אם השדה היתה פחות כל שהוא מבית כור, **יְנַכֶּה** – ינכה המוכר מן המחיר לפי מה שחסר. **הוֹתִיר כָּל שֶׁהוּא** – ואם היתה כל שהוא יותר מבית כור, **יַחֲזִיר** – יחזיר הלוקח אל המוכר התוספת או יוסיף לו דמים. **אִם אָמַר, הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר** – אם אמר לו שדה זו שיש בה בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתר בכך וכך דמים, **אֲפִלּוּ פְּחֵת רֻבַּע לַסְּאָה אוֹ הוֹתִיר רֻבַּע לַסְּאָה, הִגִּיעוֹ** – אפילו אם היה חסר רבע הקב לכל סאה של הבית כור', אינו מנכה לו מן הדמים, וכן אפילו אם היה תוספת של רבע הקב לכל סאה אינו מוסיף דמים[ז].

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מִדָּה בַּחֻבָּל. כְּלוֹמַר בְּצִמְצוּם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ שָׂדֶה זוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית כּוֹר עָפָר, כְּמוֹ שֶׁמּוֹדְדִים בְּמִדַּת הַחֻבָּל, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר: **פְּחֵת כָּל שֶׁהוּא.** שֶׁלֹּא הָיָה בְּאוֹתוֹ שָׂדֶה בֵּית כּוֹר שָׁלֵם, הַמֹּקָּח קַיָּם, וְיְנַכֶּה הַמּוֹכֵר כְּפִי הַפְּחָת: **הוֹתִיר.** קַרְקַע כָּלְשֶׁהוּ רְבִיעִיּוֹת לְבֵית כּוֹר, יַחֲזִיר לַמּוֹכֵר הַקַּרְקַע לְכָל סְאָה, דְּהַיְנוּ שְׁלֹשִׁים רְבִיעִיּוֹת לְבֵית כּוֹר, הִגִּיעוֹ. וּמִדָּתָנִי תַּנָּא אֲפִלּוּ פְּחֵת רֻבַּע שֶׁהוֹתִיר אוֹ דְּמֵי הַקַּרְקַע, כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזִיל: **אִם אָמַר** לוֹ. מוֹכֵר לְלוֹקֵחַ, בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, בְּכָךְ וְכָךְ דָּמִים, וְלֹא אָמַר לוֹ מִדָּה בַּחֻבָּל: **אֲפִלּוּ פְּחֵת אוֹ הוֹתִיר רֻבַּע קַב.**

מקור חיים

ו. ובכור שלשים סאה, ולכן אף אם פיחת שלשים רבעי קב והיינו שבעה קבין ומחצה, או הוסיף כשיעור זה, נתקיים המקח בלי צורך להחזיר או להוסיף דמים. ועיין רע"ב הטעם שנקט התנא בית רבע לכל סאה, ולא אמר שבעה ומחצה קבין לכור. ז. ואם אמר בית כור סתם, כהן חסר והן יתר דמי (רע"ב). אבל דוקא בעומד בתוך השדה. אבל כשאינו עומד בתוך

יוֹתֵר מִכָּאן, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן. מַה הוּא מַחֲזִיר לוֹ, מָעוֹת. וְאִם רָצָה, מַחֲזִיר לוֹ קַרְקַע. וְלָמָּה אָמְרוּ מַחֲזִיר לוֹ מָעוֹת, לְיַפּוֹת כֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר,

יוֹתֵר מִכָּאן, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן – אם פיחת או הותיר יתר משיעור זה, יעשה חשבון עם המוכר וישלם לפי מה שקיבל[ח]. **מַה הוּא מַחֲזִיר לוֹ** – אם קיבל יותר מן השיעור מה מחזיר הלוקח למוכר, האם מוסיף כסף או מחזירו הקרקע שהוסיף. **מָעוֹת** – נותנו מעות אם זה מה שהמוכר רוצה. **וְאִם רָצָה, מַחֲזִיר לוֹ קַרְקַע** – ואם המוכר רוצה לקבל הקרקע שהוסיף, מחזיר לו הקרקע. **וְלָמָּה אָמְרוּ מַחֲזִיר לוֹ מָעוֹת** – ולמה אמרו שאם המוכר רוצה צריך הלוקח להוסיף לו מעות[ט], **לְיַפּוֹת כֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר** – כדי שהמוכר לא יפסיד, שאין קרקע מועט ראוי לשום דבר,

רבינו עובדיה מברטנורא

לַסְּאָה, וְלֹא תָּנֵי אֲפִלּוּ פְּחֹת שִׁבְעָה כַּמָּה הוֹתִיר עַל בֵּית כּוֹר וְכַמָּה שָׁוִין קְבִין וּמֶחֱצָה לְכוֹר, שָׁמְעִינַן מִנֵּהּ דַּאֲפִלּוּ לְפִי חֶשְׁבּוֹן שָׁמַכַר אֶת בֵּית כּוֹר: וְלָמָּה בִּמְכִירָה מֻעֶטֶת, כְּגוֹן בֵּית סְאָה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, אִם פְּחַת **אָמְרוּ מַחֲזִיר לוֹ מָעוֹת.** שֶׁמָּא הַדִּין אֵין רֹבַע אוֹ הוֹסִיף רֹבַע, הְגִיעוֹ. וְאִם אָמַר לְהַחֲזִיר לוֹ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁהֲרֵי לֹא קָנָה בֵּית כּוֹר סְתָם, סְתָמָא נַמִּי כְּהֵן חָסֵר הֵן הַלּוֹקֵחַ אֶלָּא בֵּית כּוֹר בִּלְבַד. וְלֹא תִּקְנוּ יָתֵר דְּמִי: **יוֹתֵר מִכָּאן.** יוֹתֵר חֲכָמִים שֶׁיִּתֵּן לוֹ מָעוֹת כְּנֶגֶד זֶה הַיֶּתֶר, מַרְבֶּה עַל כָּל סְאָה אִם הוֹתִיר, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן, יְחַשֵּׁב אֶלָּא לְיַפּוֹת כֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר, שֶׁלֹּא יַפְסִיד אוֹתוֹ קַרְקַע מְעַט דְּלֹא חָזֵי לֵיהּ לְמִידְי:

מקור חיים

השדה אפילו אמר לו בית כור סתם צריך ליתן לו בית כור שלם, ואפילו אינו חסר אלא קב צריך להשלימו (טור סימן רי"ח ס"ח). משנה א' איירי באינו עומד בתוך השדה, ולכן יש נקעים וסלעים שאין נמדדין עמה, (אבל בעומד בתוך השדה אפילו אם חסר מבית הכור אינו מנכה לו כל שכן כשאינו חסר כלום אלא שיש קצת נקעים וסלעים. תוי"ט). **ח.** אין דין אונאה בקרקעות, אבל הני מילי כשמוכר ביוקר. אבל היכא שיש טעות במידה צריך לנכות מן הדמים. ואע"ג דאמר רבא (דף צ.) כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות משתות חוזר, והוי מקח טעות, הני מילי במטלטלין, אבל בקרקע קים להו לרבנן שניחא ליה ללוקח לקנות מה שימצא לפי המדה, ומוכר נמי הכי קא"ל בית כור עפר אני מוכר לך ואם יחסר אנכה ואם יותר תחזיר לי (רשב"ם דף קג: ד"ה פיחת כל שהו). **ט.** כלומר, הרי מן הדין לא קנה אלא בית כור לבד, ולמה יש למוכר הרשות לומר הוסף לי מעות או בטל את המקח.

שֶׁאִם שִׁיֵּר בַּשָּׂדֶה בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין וּבַגִּנָּה בֵּית חֲצִי קַב, וּכְדְבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא בֵּית רֹבַע, מַחֲזִיר לוֹ אֶת הַקַּרְקַע. וְלֹא אֶת הָרֹבַע בְּלְבַד הוּא מַחֲזִיר, אֶלָּא אֶת כָּל הַמּוֹתָר:

שֶׁאִם שִׁיֵּר בַּשָּׂדֶה בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין – ולכן אם הוסיף שיעור חשוב שהוא בית תשעה קבין בשדה, **וּבַגִּנָּה בֵּית חֲצִי קַב, וּכְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא בֵּית רֹבַע** – ובגינה שיעור חשוב הוא שטח של חצי קב, ולרבי עקיבא שיעור של רובע הקב, **מַחֲזִיר לוֹ אֶת הַקַּרְקַע** – יכול הלוקח להחזיר לו קרקע העודף ואין המוכר יכול להכריחו להוסיף לו מעות. ובמקום שצריך לעשות עמו חשבון ולהחזיר הקרקע או להוסיף מעות, **וְלֹא אֶת הָרֹבַע בְּלְבַד הוּא מַחֲזִיר, אֶלָּא אֶת כָּל הַמּוֹתָר – לא את המותר בלבד הוא מחזיר, אלא את כל הרבעין הוא מחזיר**[י] – לא רק החלק שהוא יותר מרבע לבית סאה צריך להחזיר, אלא אפילו הרבעים הראשונים לבית סאה הוא מחזיר, כי כיון שיש קרקע חשוב, אין המוכר מוחל כלל:

ג מְדָּה בַּחֻבָּל אֲנִי מוֹכֵר לְךָ הֵן חָסֵר מִדָּה בַּחֻבָּל אֲנִי מוֹכֵר לְךָ הֵן חָסֵר

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁאִם שִׁיֵּר. בְּבֵית כּוֹר שָׂדֶה בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין, דְּהַשְׁתָּא חֲזִי לֵיהּ הַאי קַרְקַע, כִּדְאָמְרִינַן דַּף י״א, דְּבֵית תִּשְׁעָה קַבִּין חָשׁוּב לִהְיוֹת נִקְרָא שָׂדֶה, אֲז אֵין מַחֲזִיר לוֹ מָעוֹת, אֶלָּא הַמּוֹכֵר נוֹטֵל אֶת הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ. וְשָׁמְעִינַן מִמַּתְנִיתִין דְּשִׁבְעַת קַבִּין וּמֶחֱצָה לְכוֹר, שֶׁהוּא רֹבַע הַקַּב לְכָל סְאָה, הֲוֵי מְחִילָה. מִשִּׁבְעָה קַבִּין וּמֶחֱצָה עַד תִּשְׁעָה קַבִּין וְלֹא עַד בְּכָלָל, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן. תִּשְׁעָה קַבִּין אוֹ יוֹתֵר, יַחֲזִיר קַרְקַע: **וְלֹא אֶת הָרֹבַע.** הָכִי קָאָמַר, הֵיכָא דַּאֲמַרַן יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן אוֹ יַחֲזִיר קַרְקַע, לֹא אֶת הַמּוֹתָר בְּלְבַד הוּא מַחֲזִיר, אֶלָּא גַּם כָּל הַשְּׁלִשִׁים וְרִבְעִיּוֹת שֶׁל בֵּית כּוֹר הַיִּתְרִים הוּא מַחֲזִיר, דְּכֵיוָן דְּאֵיכָא קַרְקַע חָשׁוּב בֵּין הַכֹּל, לֹא מָחֵיל מִידֵי: **ג מִדָּה בַּחֻבָּל וְכוּ'.** הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת הַלָּלוּ הַסּוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, מִדָּה בַּחֻבָּל דְּמַשְׁמַע בְּצַמְצוּם, הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר דְּמַשְׁמַע דְּלֹא קָפִיד עַל מְעַט פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר. בְּטֵל לְשׁוֹן אַחֵרוֹן שֶׁהוּא הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, אֶת לְשׁוֹן רִאשׁוֹן שֶׁהוּא מִדָּה בַּחֻבָּל. וַאֲפִלּוּ פְּחֵת רֹבַע לְסָאָה אוֹ הוֹתִיר רֹבַע לְסָאָה, הִגִּיעוֹ:

מקור חיים

י. כן מפרש הגמרא שצריכים לשנות במשנה, ועל פי זה ביארה הרע״ב (תוי״ט).

הֵן יָתֵר, בִּטֵּל הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר מִדָּה בַחֶבֶל. הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר מִדָּה בַחֶבֶל, בִּטֵּל מִדָּה בַחֶבֶל הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, דִּבְרֵי בֶן נַנָּס. בְּסִימָנָיו וּבִמְצָרָיו, פָּחוֹת מִשְּׁתוּת, הִגִּיעוֹ. עַד שְׁתוּת, יְנַכֶּה:

הֵן יָתֵר – אמר לו שתי לשונות הסותרין זה את זה, מדה בחבל שמשמע מצומצם, והן חסר הן יתר שמשמע שאינו מקפיד על קצת פחות או יותר, **בִּטֵּל הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר מִדָּה בַחֶבֶל** – הן חסר הן יתר שאמר בסוף מבטל מדה בחבל שאמר תחילה, כי תפיס לשון אחרון[יא]. **הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר מִדָּה בַחֶבֶל** – ואם אמר הן חסר הן יתר מדה בחבל, **בִּטֵּל מִדָּה בַחֶבֶל הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר**, כי תמיד הולכים בתר לשון אחרון, **דִּבְרֵי בֶן נַנָּס**[יב]. **בְּסִימָנָיו וּבִמְצָרָיו** – אמר לו בית כור עפר זה אני מוכר לך בתוך הסימנים ומצרים שאתה רואה, **פָּחוֹת מִשְּׁתוּת** – אם פיחת[יג] וחיסר מבית כור שתות, **הִגִּיעוֹ** – המקח קיים ואין המוכר צריך לנכות ממחיר השדה, וכל שכן אם פיחת פחות משתות. **עַד שְׁתוּת** – אבל אם חסר יותר משתות ולמטה עד שתות (ולא שתות בכלל), **יְנַכֶּה** – ינכה לו דמים לפי החשבון:

רבינו עובדיה מברטנורא

דִּבְרֵי בֶן נַנָּס. דִּסְבִירָא לֵיהּ תְּפוֹס לָשׁוֹן אַחֲרוֹן. וּפְלִיגֵי רַבָּנָן עֲלֵיהּ, וְאָמְרֵי הַלֵּךְ אַחַר פָּחוּת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן. דִּמְסָפְקָא לְהוּ אִי תְּפוֹס לָשׁוֹן רִאשׁוֹן אוֹ לָשׁוֹן אַחֲרוֹן, וְנוֹטֵל הַלּוֹקֵחַ כַּפָּחוּת שֶׁבַּשִּׁעוּרִין. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **בְּסִימָנָיו וּבִמְצָרָיו.** אָמַר לוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בְּתוֹךְ הַסִּימָנִים וְהַמְּצָרִים הָאֵלֶּה: **הָכִי גָּרְסִינַן פָּחוֹת מִשְּׁתוּת הִגִּיעוֹ עַד שְׁתוּת יְנַכֶּה.** וְהָכִי פֵּרוּשָׁא, אִם פִּחֵת מִן הַבֵּית כּוֹר שְׁתוּת וְכָל שֶׁכֵּן פָּחוֹת מִשְּׁתוּת, הִגִּיעוֹ. אֲבָל יוֹתֵר עַל שְׁתוּת וּלְמַטָּה עַד שְׁתוּת וְלֹא שְׁתוּת בִּכְלָל, יְנַכֶּה:

מקור חיים

יא. שחזר בו מן הראשון תוך כדי דיבור (רשב"ם דף קד:). **יב.** ונחלקו רבנן עליו, כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **יג.** אע"ג דכתיב פחות משתות, הפירוש הוא כמו פיחת שתות, וכמו שביארנו בפנים. כן מפרש הרשב"ם דעת רב הונא בסוגיין, וכתב שרב הונא דחק לפרש כן משום סיפא דקתני עד שתות ינכה, ור"ל אם היה חסר יותר משתות ועד שתות ינכה, ורב הונא סובר שהלשון משמע עד ולא עד בכלל, ושתות כלמטה משתות, ולכן ליכא לפרש פחות משתות דרישא כמשמעו הפשוט, שאם כן שתות כלמעלה (תוי"ט. דעת התוי"ט שרע"ב מפרש כרשב"ם, והגיה ברע"ב פחות משתות הגיעו עד שתות ינכה, וכגירסת המשנה שלנו (וכן הגירסא ברע"ב שלפנינו. אמנם בדפוס ראשון והרבה דפוסים אחרים הגירסא ברע"ב הוא פחות משתות הגיעו יותר משתות ינכה)).

ד הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ חֲצִי שָׂדֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן וְנוֹטֵל חֲצִי שָׂדֶהוּ. חֲצָיָהּ בַּדָּרוֹם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן וְנוֹטֵל חֲצָיָהּ בַּדָּרוֹם,

הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ חֲצִי שָׂדֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ – חצי שדה זו אני מוכר לך, **מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן** – חלק השמן שבשדה יש בין המוכר ללוקח. ואין אומרים שזה נוטל חצי זיבורית וחצי עידית וזה נוטל חצי זיבורית וחצי עידית. **וְנוֹטֵל חֲצִי שָׂדֶהוּ** – אלא המוכר נוטל שווי חצי השדה כולה עידית, ונותן ללוקח שווי חציה כולה זיבורית, כי יד המוכר על העליונה[יד]. **חֲצָיָהּ בַּדָּרוֹם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ** – אם אמר לו המוכר אני מוכר לך חצי שדה שבדרום, **מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן** – השומן שבשדה יש בין הלוקח ומוכר, **וְנוֹטֵל חֲצָיָהּ בַּדָּרוֹם** – ושמין כמה שוה החצי שבדרום, וכפי אותה שווי נותן לו מן הגרוע שבשדה[טו].

רבינו עובדיה מברטנורא

ד מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן. רוֹאִין הַמָּקוֹם הַשָּׁמֵן שֶׁבְּשָׂדֶה זוֹ, וְנוֹטֵל אוֹתוֹ הַמּוֹכֵר, דְּיַד לוֹקֵחַ עַל הַתַּחְתּוֹנָה. וּכְנֶגְדּוֹ נוֹתֵן לְלוֹקֵחַ מִן הַמָּקוֹם הַגָּרוּעַ כְּמוֹ שֶׁשָּׁוֶה הַמָּקוֹם הַשָּׁמֵן שֶׁנָּטַל הַמּוֹכֵר. דְּכִי קָאָמַר לֵיהּ חֲצִי שָׂדֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, כְּדֵי דְּמֵי חֲצִי שָׂדֶה קָאָמַר לֵיהּ. וְאִם הָיְתָה בַּת מֵאָה אַמָּה בְּמֵאָה דִּינָרִין, וְיֵשׁ בָּהּ שְׁלֹשִׁים אַמָּה מָקוֹם שֵׁשָׁוֶה חֲמִשִּׁים דִּינָרִין, נוֹטְלוֹ הַמּוֹכֵר, וְנוֹתֵן לַלּוֹקֵחַ שִׁבְעִים אַמָּה מִן הַגָּרוּעַ בַּחֲמִשִּׁים דִּינָרִין. וְנִפְקָא מִנַּהּ, דְּרוֹצֶה אָדָם בְּקַב עַדִּית מִשְּׁנֵי קַבִּין זְבוּרִית, וְאַף עַל פִּי שֶׁדְּמֵי שְׁנֵיהֶן שָׁוִין: חֲצָיָהּ שֶׁבַּדָּרוֹם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ. אֵין שָׁמִין כָּל הַשָּׂדֶה כְּהַהִיא דְּרֵישָׁא, אֶלָּא שָׁמִין כַּמָּה שָׁוֶה חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁבַּדָּרוֹם בֵּין טוֹב וּבֵין רַע, וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁשָּׁוֶה חֲצָיָהּ שֶׁבַּדָּרוֹם נוֹתֵן לוֹ מוֹכֵר לְלוֹקֵחַ בְּכָל רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה מִן הָגָרוּעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ. דְּיַד לוֹקֵחַ עַל הַתַּחְתּוֹנָה, וְשָׁמָא הָכִי קָאָמַר לֵיהּ, מַה שֶּׁשָּׁוֶה חֲצִי שֶׁבַּדָּרוֹם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ בַּקַּרְקַע שֶׁלִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁאֶרְצֶה:

מקור חיים

יד. כי מה שאמר חצי השדה אני מוכר לך שמא דמי חצי שדה קאמר ליה, ולא חצי שטחה. ולכן אם השדה שוה מאה דינרין עליו ליתן לו חלק שבשדה ששוה חמשים דינרים אבל יכול ליתן לו כולה זיבורית. כמבואר ברע"ב, עיי"ש. (ברשב"ם (דף קז: ד"ה לוקח) כתב דדלמא דמי חצי השדה אמר לו, ונראה שכן גם כוונת הרע"ב אע"ג שלא ביאר כן להדיא, ובד"ה חציה שבדרום ביאר יותר). **טו.** ואין בין רישא לסיפא, אלא שברישא שמין כל השדה ונותן חצי שוויה בכל מקום שירצה המוכר, ובסיפא שמין חצי השדה שבדרום, וכפי שווי אותה חצי השדה נותן לו חלק בשדה בכל מקום שירצה המוכר.

וְהוּא מְקַבֵּל עָלָיו מְקוֹם הַגָּדֵר, חֲרִיץ וּבֶן חֲרִיץ. וְכַמָּה הוּא חֲרִיץ, שִׁשָּׁה טְפָחִים. וּבֶן חֲרִיץ, שְׁלֹשָׁה:

וְהוּא מְקַבֵּל עָלָיו מְקוֹם הַגָּדֵר – והלוקח[טז] צריך ליתן מקום הגדר מחלקו שבשדה, **חֲרִיץ וּבֶן חֲרִיץ** – וכן מאחורי הגדר הוא נותן מחלקו המקום לחריץ ובן חריץ, והם חריצים סמוך לגדר שמונעים חיות מלקפוץ מעל הגדר לתוך השדה. **וְכַמָּה הוּא חֲרִיץ, שִׁשָּׁה טְפָחִים. וּבֶן חֲרִיץ, שְׁלֹשָׁה** – סמוך לגדר מבחוץ חופר בן חריץ לאורך הגדר רחבו שלשה טפחים, ומרחיק טפח וחופר חריץ רחבו ששה טפחים[יז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמְקַבֵּל עָלָיו. הַלּוֹקֵחַ, לָתֵת מָקוֹם בַּחֲצִי שֶׁדֶה זֶה שֶׁקָּנָה לַעֲשׂוֹת גָּדֵר, וְחָרִיץ וּבֶן חָרִיץ, תַּרְוַיְהוּ אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר מִבַּחוּץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא חַיָּה קוֹפֶצֶת וְנִכְנֶסֶת בַּשָּׂדֶה. דְּאִי עָבִיד חָרִיץ וְלֹא עָבִיד בֶּן חָרִיץ, אַיְדֵי דַּחֲרִיץ רָוֵח, נִכְנֶסֶת בְּתוֹכוֹ וְקוֹפֶצֶת לְמַעְלָה עַל שְׂפָתוֹ הַשֵּׁנִי. וְאִי עָבִיד בֶּן חָרִיץ וְלֹא עָבִיד חָרִיץ, אַיְדֵי דְּקָטִין קָיְמָא אַשְׂפָתָא וְקָפְצָא. וְכַמָּה בֵּין חָרִיץ לְבֶן חָרִיץ, טֶפַח:

מקור חיים

טז. כן דעת הרע״ב ורמב״ם, הרשב״ם ועוד ראשונים חולקים וסוברים שעל המוכר לתת מקום הגדר והחריצים. **יז.** עיין רע״ב להרחבה.

תמונה של אבני ריחיים עתיקות לכתישת זיתים

ים - טלפחתא

הזיתים השלמים היו שמים תוך אבן גדולה שצורתה כמין קערה גדולה שטוחה. אבן זו היא הנקראת ים או טלפחתא.

ממל

הממל הוא אבן כבידה, עגולה ומנוקבת באמצעה. את האבן היו שמים על הזיתים שבים והיו מעבירין מוט דרך הנקב. בעזרת המוט היו מסובבין הממל על הזיתים והם היו נכתשים ומתרסקין.

עצירת הזיתים

אחר כתישת הזיתים היו נותנים אותם תוך עקלים והם סלים קלועים מחבלים. את העקלים היו שמים במקום מיוחד קרוב לגת, (הבור שבו נאסף השמן) ועל העקלים היו מורידים קורה או אבן כבידה כדי לעצור את הזיתים. השמן היה יוצא מחורים שבסלים וזב לתוך הגת.

בתולות: כלונסות של ארז שמעמידים בהם קורת בית הבד.

עכירין: נסרים שנותנים על הסלים שבהם הזיתים הכתושים, והקורה היתה יורדת על הנסרים.

גלגל: גלגל שהיה מוריד הקורה להכביד על הזיתים הכתושים להוציא שמנן.

בבתי בד העתיקים היו משתמשים בשיטות שונות ומגוונות כדי לעצור הזיתים כמו שניתן להיווכח בתמונות של בתי בד עתיקים.

גם בראשונים ופוסקים נאמרו ביאורים שונים לפרש כל חלקי בית הבד המוזכרים במשנה וגמרא, ומחמת שלא כל בתי הבד היו פועלים בשיטה אחידה קשה לעמוד בדיוק על דבריהם.

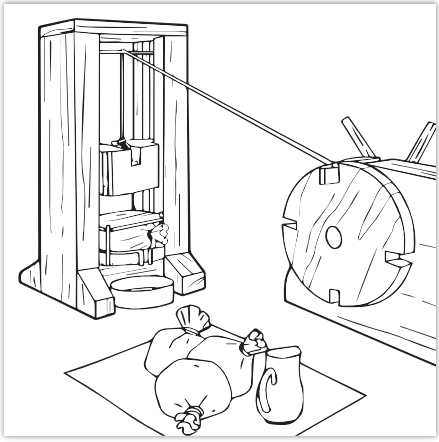

ציור זה מבוסס בעיקרו על תמונה של בית בד עתיק. לדעתנו זהו כוונת הרשב"ם בתיאור שלו של בית הבד וחלקיו, (ולתוי"ט כן גם דעת הרע"ב). אבל ברור שיש מקום לבעל דין לחלוק על חלק מהדברים. ולכן הבאנו הציור בעיקר רק כדי להמחיש קצת הענין, ובבחינת תן לחכם ויחכם עוד.

ששה סדרי משנה

לשון חיים

בבא בתרא א־ז

חזרה ושינון

בעל פה

בהוצאת מכון
'תלמודו בידו'
תשע"ט

חלק שני - לשון חיים

בחלק זה הובא כל לשון המשנה עם פיסוק ייחודי.

הקיטוע הייחודי מסייע רבות למי שכבר למד והבין המשנה, שיוכל לחזור עליה במהירות מתוך הבנה בהירה, ומסייע גם לזיכרון לטווח הארוך, כפי אשר מעידים כל הלומדים במהדורה זו.

וחונה על ידו לוח ראשי תיבות על המשניות כפי שסידרן הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, אשר בקש להדפיס קונטרס באופן זה על כל סדר מועד, שיוכל לשאתו עמו בחיקו, והרבה קונטרסים כאלו היו מונחים בביתו לתתם לכל דורש. (עיין הסכמת נכדו האדמו"ר מזוועהיל שליט"א מארה"ב שנדפס בראש הספר).

ובאופן שהדפסנוהו אנו במהדורה זו עם לשון המשניות לצד הראשי תיבות, התועלת גדולה פי כמה, כי כשרוצה לשנן בעל פה, הסיוע בלשון המשנה יהיה לו לאחיעזר ואחיסמך, וגם אחר שכבר רגיל ובקי בלשון המשנה, גם כן יוכל להסתייע בלשון המשנה במקום שנתקל ומיד יוכל להמשיך הלאה.

מעלה נוספת במהדורתנו, שהדגשנו שמות התנאים ושמות המקומות וכן הפסוקים שבתוך המשניות, וכל זה כדי לתת סימנים וציונים ללומד הנבון לעורר כוח זכרונו על ידי הצבת ציונים האלו.

לכן הלימוד במשניות אלו הוא רבת התועלת:

א. למי שרוצה לחזור על לימודו במהירות, והוא מפני הפיסוק הייחודי שעוזר רבות להבנה בהירה תוך כדי חזרה מהירה.

ב. למי שרוצה לסגל לעצמו היכולת ללמוד כל המשניות רק בעזר הראשי תיבות, מפני שלשון המשנה שחונה אצלו, מסייע בידו להזכירו מדי פעם עד שיזכרנו מעצמו. וגם צורת השורה והמשנה מעורר כח הזיכרון.

ג. למי שרוצה ללמוד על פה ממש, חזרת המשנה כמה פעמים בסיוע של הראשי תיבות מסייע הרבה להגיע בקלות לדעת כל המשנה בעל פה.

המשתמשים בשיטה זו יעידו כולם על תועלתה כי רבה, כי על ידי חזרה בעזר הראשי תיבות נדרש הלומד להשים על לב לדעת פשר כל אות ואות, ונמצא כל חזרה נעשית תוך כדי הקדשת מחשבה ותשומת לב נכבדה, עד אשר יבואו הדברים לזיכרון ויחקקו בו כמונחים בקופסא.

מַסֶּכֶת בָּבָא בַּתְרָא

פרק א

א הַשֻּׁתָּפִין שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בֶּחָצֵר, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת גָּוִיל, גָּוִית, כְּפִיסִין, לְבֵנִים, בּוֹנִים, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. בְּגָוִיל, זֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. בְּגָוִית, זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה. בִּכְפִיסִין, זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם. בִּלְבֵנִים, זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם: א השלמב, באהב. משלג, ג, כ, ל, ב, הכה. ב, זנשט, ונשט. ב, זנטו, ונטו. ב, זנט, ונט. ב, זנטו, ונטו. לאנה, הושש:

ב וְכֵן בְּגִנָּה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדֹּר מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. אֲבָל בִּבְקָעָה, מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ, אֶלָּא אִם רוֹצֶה כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה, וְעוֹשֶׂה חָזִית מִבַּחוּץ. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁלּוֹ. אִם עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶן, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חָזִית מִכָּאן וּמִכָּאן. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם: ב וב, משלמא. אב, מששלאמא, אארכלשו, וחמ. לאנה, הוש. אעמש, באהב, וחמו. לאנה, הושש:

ג הַמַּקִּיף אֶת חֲבֵרוֹ מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו, וְגָדַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאֶת הַשֵּׁנִיָּה וְאֶת הַשְּׁלִישִׁית, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם עָמַד וְגָדַר אֶת הָרְבִיעִית, מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל: ג האחמר, ואהוהוה, אמא. ריא, אעואה, מעאה:

ד כְּתֶל חָצֵר שֶׁנָּפַל, ד כחש,
מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִבְנוֹתוֹ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, מאלעאא,
בְּחֻזְקַת שֶׁנָּתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא נָתָן. בש, עשרשנ.
מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וּלְמַעְלָה, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. מאו, אמא.
סָמַךְ לוֹ כֹּתֶל אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו אֶת הַהַקְרָה, סלכא,אעפשנעאה,
מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל, מעאה,
בְּחֻזְקַת שֶׁלֹּא נָתַן, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁנָּתַן: בשנ, עשרש:

ה כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת בֵּית שַׁעַר וְדֶלֶת לֶחָצֵר. ה כאלבשול.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**,
לֹא כָל הַחֲצֵרוֹת רְאוּיוֹת לְבֵית שָׁעַר. לכהרלש.
כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת לָעִיר חוֹמָה וּדְלָתַיִם וּבְרִיחַ. כאללחוו.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**,
לֹא כָל הָעֲיָרוֹת רְאוּיוֹת לְחוֹמָה. לכהרל.
כַּמָּה יֵהָא בָּעִיר וְיֵהָא כָּאֲנָשֵׁי הָעִיר, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. כיבוכה, שעח.
קָנָה בָהּ בֵּית דִּירָה, חֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר מִיָּד: קבבד, ההכהמ:

ו אֵין חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר, ו אחאה,
עַד שֶׁיֵּהֵא אַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה. עשאאלואל.
וְלֹא אֶת הַשָּׁדֶה, ואה,
עַד שֶׁיֵּהֵא בָּהּ תִּשְׁעָה קַבִּין לָזֶה וְתִשְׁעָה קַבִּין לָזֶה. עשבתקלוקל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיֵּהֵא בָהּ תִּשְׁעַת חֲצָאֵי קַבִּין לָזֶה **ריא**, עשבתחקל
וְתִשְׁעַת חֲצָאֵי קַבִּין לָזֶה. וחקל.
וְלֹא אֶת הַגִּנָּה, עַד שֶׁיֵּהֵא בָהּ חֲצִי קַב לָזֶה וַחֲצִי קַב לָזֶה. ואה,עשבחקלוקל.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בֵּית רַבָּע. **רעא**, בר.
וְלֹא אֶת הַטְּרַקְלִין, וְלֹא אֶת הַמִּזְרָן, וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, ואה, ואה, ואה,
וְלֹא אֶת הַטְּלִית, וְלֹא אֶת הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד, ואה, ואה, ואבה,
עַד שֶׁיֵּהֵא בָהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה. עשבכלול.
זֶה הַכְּלָל, זה,

כָּל שֶׁיַּחְלֹק וּשְׁמוֹ עָלָיו, חוֹלְקִין. וְאִם לָאו, אֵין חוֹלְקִין. כשוע, ח. ול, אח.
אֵימָתַי, בְּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים. א, בששר.
אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מִכָּאן, יַחֲלֹקוּ. אבשר, אבמ, י.
וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, לֹא יַחֲלֹקוּ: וה, אעפשר, לי:

פרק ב

א לֹא יַחְפֹּר אָדָם בּוֹר סָמוּךְ לְבוֹרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, **א** ליאבסלשח,
וְלֹא שִׁיחַ, וְלֹא מְעָרָה, וש, ומ,
וְלֹא אַמַּת הַמַּיִם, וְלֹא נִבְרֶכֶת כּוֹבְסִין, ואה, ונכ,
אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִכֹּתֶל חֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְסָד בְּסִיד. אאכהמחשט, וב.
מַרְחִיקִין אֶת הַגֶּפֶת וְאֶת הַזֶּבֶל וְאֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַסִּיד מאהוהוה
וְאֶת הַסְּלָעִים מִכֹּתֶל שֶׁל חֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְסָד בְּסִיד. והמשחשט, וב.
מַרְחִיקִין אֶת הַזֶּרָעִים, וְאֶת הַמַּחֲרֵשָׁה, מאה, וה,
וְאֶת מֵי רַגְלַיִם מִן הַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. ומרמהשט.
וּמַרְחִיקִין אֶת הָרֵחַיִם שְׁלֹשָׁה מִן הַשֶּׁכֶב, ואהשמה,
שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִן הָרֶכֶב. שאמה.
וְאֶת הַתַּנּוּר, שְׁלֹשָׁה מִן הַכְּלָיָא, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה מִן הַשָּׁפָה: וה, שמה, שאמה:

ב לֹא יַעֲמִיד אָדָם תַּנּוּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת, **ב** ליאתבה,
אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ עַל גַּבָּיו גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת. אאכיעגגאא.
הָיָה מַעֲמִידוֹ בָּעֲלִיָּה, המב,
צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא תַּחְתָּיו מַעֲזִיבָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. צשתמשט.
וּבַכִּירָה, טֶפַח. וְאִם הִזִּיק, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק. ו, ט. וה, ממש.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ כָל הַשְּׁעוּרִין הָאֵלּוּ, **רשא**, לאכהה,
אֶלָּא שֶׁאִם הִזִּיק, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם: אשה, פמ:

ג לֹא יִפְתַּח אָדָם חֲנוּת שֶׁל נַחְתּוֹמִין וְשֶׁל צַבָּעִין **ג** ליאחשנוצ
תַּחַת אוֹצְרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וְלֹא רֶפֶת בָּקָר. תאשח. ורב.
בָּאֻמָּה, בְּיֵינִי הִתִּירוּ, אֲבָל לֹא רֶפֶת בָּקָר. ב, בה, אלרב.

חֲנוּת שֶׁבָּחָצֵר, יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ, חש, ילבול,
אֵינִי יָכוֹל לִישֵׁן מִקּוֹל הַנַּכָּנִסִין וּמִקּוֹל הַיּוֹצְאִין. אילמהוה.
אֲבָל עוֹשֶׂה כֵּלִים, יוֹצֵא וּמוֹכֵר בְּתוֹךְ הַשּׁוּק, אעכ, יובה,
אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ, אאילבול,
אֵינִי יָכוֹל לִישֵׁן, לֹא מִקּוֹל הַפַּטִּישׁ, וְלֹא מִקּוֹל הָרֵחַיִם, איל, למה, ומה,
וְלֹא מִקּוֹל הַתִּינוֹקוֹת: ומה:

ד מִי שֶׁהָיָה כָּתוּל סָמוּךְ לְכֹתֶל חֲבֵרוֹ, ד משכסלח,
לֹא יִסְמֹךְ לוֹ כֹּתֶל אַחֵר, לילכא,
אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת. אאכהמאא.
וְהַחַלּוֹנוֹת, מִלְּמַעְלָן וּמִלְּמַטָּן, וּמִכְּנֶגְדָּן, אַרְבַּע אַמּוֹת: ו, מו, ו, אא:

ה מַרְחִיקִין אֶת הַסֶּלָּם מִן הַשּׁוֹבָךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, ה מאהמהאא,
כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּקְפֹּץ הַנְּמִיָּה, כשתה,
וְאֶת הַכֹּתֶל מִן הַמְּזוּחִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת, והמהאא,
כְּדֵי שֶׁיְּהֵא זוֹקֵף אֶת הַסֶּלָּם. כשזאה.
מַרְחִיקִין אֶת הַשּׁוֹבָךְ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה. מאהמהחא.
וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוֹבָךְ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, ויאשבש,
אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ. אאכילחאלר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין, מִלֹּא שֶׁגֶר הַיּוֹנָה. רי״א, באכ, משה.
וְאִם לְקָחוֹ, אֲפִלּוּ בֵּית רֹבַע, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ: ול, אבר, ההב:

ו נִפּוּל הַנִּמְצָא בְּתוֹךְ חֲמִשִּׁים אַמָּה, ו נהבחא,
הֲרֵי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשּׁוֹבָךְ. ההשבה.
חוּץ מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ. חמא, ההשמ.
נִמְצָא בֵּין שְׁנֵי שׁוֹבָכוֹת, נבשש,
קָרוֹב לָזֶה, שֶׁלּוֹ. קָרוֹב לָזֶה, שֶׁלּוֹ. קל, ש. קל, ש.
מֻחֶצָה עַל מֻחֶצָה, שְׁנֵיהֶם יַחֲלוֹקוּ: מעמ, שי:

ז מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הָעִיר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה, ז מאהמהעוא,
וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה חֲמִשִּׁים אַמָּה. ווחא.

אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כָּל אִילָן סָרָק, חֲמִשִּׁים אַמָּה.
אִם הָעִיר קָדְמָה, קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים.
וְאִם הָאִילָן קָדַם, קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים.
סָפַק זֶה קָדַם, סָפַק זֶה קָדַם, קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים:

ח מַרְחִיקִין גִּרֶן קָבוּעַ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה.
לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם גִּרְנוֹ קָבוּעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ,
אֶלָּא אִם כֵּן יֶשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ,
וּמַרְחִיק מְנִטְיעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ וּמְנִירוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַזִּיק:

ט מַרְחִיקִין אֶת הַגְּבֵלוֹת וְאֶת הַקְּבָרוֹת וְאֶת הַבָּרְסְקִי
מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה.
אֵין עוֹשִׂין בָּרְסְקִי אֶלָּא לְמִזְרַח הָעִיר.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה, חוּץ מִמַּעֲרָבָהּ,
וּמַרְחִיק חֲמִשִּׁים אַמָּה:

י מַרְחִיקִין אֶת הַמִּשְׂרָה מִן הַיָּרָק,
וְאֶת הַבְּרִשִּׁין מִן הַבָּצָלִים, וְאֶת הַחֲרָדָל מִן הַדְּבוֹרִים.
רַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר בַּחֲרָדָל:

יא מַרְחִיקִין אֶת הָאִילָן מִן הַבּוֹר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמָּה,
וּבְחָרוּב וּבִשְׁקָמָה, חֲמִשִּׁים אַמָּה,
בֵּין מִלְמַעְלָה בֵּין מִן הַצַּד.
אִם הַבּוֹר קָדַם, קוֹצֵץ וְנוֹתֵן דָּמִים.
וְאִם אִילָן קָדַם, לֹא יָקֵץ.
סָפַק זֶה קָדַם, וְסָפַק זֶה קָדַם, לֹא יָקֵץ.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,
אַף עַל פִּי שֶׁהַבּוֹר קוֹדֶמֶת לְאִילָן, לֹא יָקֵץ,
שֶׁזֶּה חוֹפֵר בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְזֶה נוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ:

יב לֹא יִטַּע אָדָם אִילָן סָמוּךְ לְשֶׂדֵה חֲבֵרוֹ,
אֶלָּא אִם כֵּן הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת,

אשא, כאס, חא.
אהק, קונד.
והק, קוד.
סזק, סזק, קונד:

ח מגקמהחא.
ליאגקבש,
אאכילחאלה,
ומשחו, כשי:

ט מאהוהוה
מהחא.
אעבאלה.
רעא, לרהע, חמ,
וחא:

י מאהמה,
והמה, והמה.
רימב:

יאמאהמהעוא,
וו, חא,
במבמה.
אהק, קוד.
ואק, לי.
סזק, וזק, לי.
ריא,
אעפשקל, לי,
שחבש, ונבש:

יב ליאאסלח,
אאכהמאא,

אֶחָד גְּפָנִים וְאֶחָד כָּל אִילָן. אגוכא.
הָיָה גָּדֵר בֵּינָתַיִם, הגב,
זֶה סוֹמֵךְ לַגָּדֵר מִכָּאן, וְזֶה סוֹמֵךְ לְגָדֵר מִכָּאן. זסלמ, וסלמ.
הָיוּ שָׁרָשִׁים יוֹצְאִין לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ, השילשח,
מַעֲמִיק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֵד אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה. משט, כשיאה.
הָיָה חוֹפֵר בּוֹר, שִׂיחַ וּמְעָרָה, קוֹצֵץ וְיוֹרֵד, וְהָעֲצִים שֶׁלּוֹ: החב, שו, קו, וש:

יג אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִשְׁדֵה חֲבֵרוֹ, **יג** אשנלח,
קוֹצֵץ מִלֹּא הַמַּרְדֵּעַ עַל גַּבֵּי הַמַּחֲרֵשָׁה. קמהעגה.
וּבְחָרוּב וּבְשִׁקְמָה, כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת. וו, כה.
בֵּית הַשִּׁלְחִין, כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת. בה, כהכה.
אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, כָּל אִילָן סָרָק, כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת: **אשא**, כאס, כה:

יד אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, **יד** אשנלה,
קוֹצֵץ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נָמֵל עוֹבֵר וְרוֹכְבוֹ. ק, כשגעו.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, **ריא**,
נָמֵל טָעוּן פְּשָׁתָן אוֹ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת. גטפאחז.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, **רשא**,
כָּל הָאִילָן כְּנֶגֶד הַמִּשְׁקֹלֶת, מִפְּנֵי הַמַּמְאָה: כהכה, מה:

פרק ג

א חֶזְקַת הַבָּתִּים וְהַבּוֹרוֹת וְהַשִּׁיחִין וְהַמְּעָרוֹת **א** חהווו
וְהַשּׁוֹבָכוֹת וְהַמְּרְחָצָאוֹת וּבֵית הַבַּדִּין וּבֵית הַשִּׁלְחִין וווהוה
וְהָעֲבָדִים וְכָל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת תָּדִיר, וושעפת,
חֶזְקָתָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם. חששמל.
שְׂדֵה הַבַּעַל, חֶזְקָתָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְאֵינָהּ מִיּוֹם לְיוֹם, שה, חשש, ומל,
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בָּרִאשׁוֹנָה **ריא**, שחב
וּשְׁלֹשָׁה בָּאַחֲרוֹנָה וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע, ובועחב,
הֲרֵי שְׁמֹנֶה עָשָׂר חֹדֶשׁ. השעח.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חֹדֶשׁ בָּרִאשׁוֹנָה
וְחֹדֶשׁ בָּאַחֲרוֹנָה וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאֶמְצַע,
הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר חֹדֶשׁ.
אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּשְׁדֵה לָבָן.
אֲבָל בִּשְׁדֵה אִילָן, כָּנַם אֶת תְּבוּאָתוֹ, מָסַק אֶת זֵיתָיו, כָּנַם אֶת קִיצוֹ,
הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים:

ב שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת לַחֲזָקָה, יְהוּדָה וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהַגָּלִיל.
הָיָה בִיהוּדָה וְהֶחֱזִיק בַּגָּלִיל, בַּגָּלִיל וְהֶחֱזִיק בִּיהוּדָה,
אֵינָהּ חֲזָקָה, עַד שֶׁיְּהֵא עִמּוֹ בַּמְּדִינָה.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,
לֹא אָמְרוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָּאַסְפַּמְיָא,
וְיַחֲזִיק שָׁנָה, וְיֵלְכוּ וְיוֹדִיעוּהוּ שָׁנָה, וְיָבֹא לְשָׁנָה אַחֶרֶת:

ג כָּל חֲזָקָה שֶׁאֵין עִמָּהּ טַעֲנָה, אֵינָהּ חֲזָקָה.
כֵּיצַד, אָמַר לוֹ, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה בְתוֹךְ שֶׁלִּי,
וְהוּא אָמַר לוֹ, שֶׁלְּאָ אָמַר לִי אָדָם דָּבָר מֵעוֹלָם,
אֵינָהּ חֲזָקָה.
שֶׁמְּכַרְתָּ לִי, שֶׁנָּתַתָּ לִי בְּמַתָּנָה,
אֲבִיךָ מְכָרָהּ לִי, אֲבִיךָ נָתָנָהּ לִי בְּמַתָּנָה,
הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה.
וְהַבָּא מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה, אֵינוֹ צָרִיךְ טַעֲנָה.
הָאֻמָּנִין וְהַשָּׁתָפִים וְהָאֲרִיסִין וְהָאַפּוֹטְרוֹפִין,
אֵין לָהֶם חֲזָקָה.
אֵין לְאִישׁ חֲזָקָה בִּנְכְסֵי אִשְׁתּוֹ,
וְלֹא לְאִשָּׁה חֲזָקָה בִּנְכְסֵי בַעְלָהּ,
וְלֹא לְאָב בִּנְכְסֵי הַבֵּן, וְלֹא לַבֵּן בִּנְכְסֵי הָאָב.
בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמַחֲזִיק,
אֲבָל בְּנוֹתֵן מַתָּנָה, וְהָאַחִין שֶׁחָלְקוּ,

רעא, חב
ובועחב,
האעח.
ארי, בדא, בל.
אבא,כאת,מאז,כאק,
האשש:

ב שאל, יוהו.
הבוב, בוב,
אח, עשעב.
ארי,
לאששאכשב,
וש, ווש, ולא:

ג כחשעט, אח.
כ, אל, מאעבש,
ואל, שאלאדמ,
אח.
של, שלב,
אמל, אנלב,
הזח.
ומי, אצט.
הווו,
אלח.
אלחבא,
ולחבב,
ולבה, ולבה.
בדא, ב,
אבמ, וש,

וְהַמַּחֲזִיק בִּנְכְסֵי הַגֵּר, ובה,
נָעַל וְגָדַר וּפָרַץ כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה: נווכש, הזח:

ד הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁאָכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים, ד השמאששש,
וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּמִין לוֹ אֶת הַכֹּל. וז, מלאה.
שְׁנַיִם בָּרִאשׁוֹנָה, וּשְׁנַיִם בַּשְּׁנִיָּה, וּשְׁנַיִם בַּשְּׁלִישִׁית, שב, וב, וב,
מְשָׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם. מב.
שְׁלֹשָׁה אַחִים וְאֶחָד מִצְטָרֵף עִמָּהֶם, שאומע,
הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדִיּוֹת, וְהֵן עֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה: האשע, ועאל:

ה אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֲזָקָה, ה אדשלח,
וְאֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם חֲזָקָה. ודשלח.
הָיָה מַעֲמִיד בְּהֵמָה בֶּחָצֵר, תַּנּוּר, וְכִירַיִם, וְרַחַיִם, המבב, ת, ו, ו,
וּמְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִין, וְנוֹתֵן זִבְלוֹ בֶּחָצֵר, ות, וזב,
אֵינָהּ חֲזָקָה. אח.
אֲבָל עָשָׂה מְחִצָּה לִבְהֶמְתּוֹ גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, אעמלגעט,
וְכֵן לַתַּנּוּר, וְכֵן לַכִּירַיִם, וְכֵן לָרַחַיִם, ול, ול, ול,
הִכְנִיס תַּרְנְגוֹלִין לְתוֹךְ הַבַּיִת, התלה,
וְעָשָׂה מָקוֹם לִזְבְלוֹ עָמֹק שְׁלֹשָׁה אוֹ גְּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה, ומלעשאגש,
הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה: הזח:

ו הַמַּרְזֵב אֵין לוֹ חֲזָקָה, וְיֵשׁ לִמְקוֹמוֹ חֲזָקָה. ו האלח, ולח.
הילח.
סָלָּם הַמִּצְרִי אֵין לוֹ חֲזָקָה, וְלַצּוֹרִי יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה. סהאלח, וילח.
חַלּוֹן הַמִּצְרִית אֵין לָהּ חֲזָקָה, וְלַצּוֹרִית יֵשׁ לָהּ חֲזָקָה. חהאלח, וילח.
אֵיזוֹ הִיא חַלּוֹן הַמִּצְרִית, אהחה,
כָּל שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס לְתוֹכָהּ. כשרשאילל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ לָהּ מַלְבֵּן, ריא, אילמ,
אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם יָכוֹל לִכָּנֵס לְתוֹכָהּ, אעפשרשאילל,
הֲרֵי זוֹ חֲזָקָה. הזח.

הַזִּיז, עַד טֶפַח, יֵשׁ לוֹ חֲזָקָה, וְיָכוֹל לְמְחוֹת.
פָּחוֹת מִטֶּפַח, אֵין לוֹ חֲזָקָה, וְאֵין יָכוֹל לְמְחוֹת:

ה, עט, ילח, ול.
פמ, אלח, ויל:

ז לֹא יִפְתַּח אָדָם חַלּוֹנוֹתָיו לְחָצֵר הַשֻּׁתָּפִין.
לָקַח בַּיִת בְּחָצֵר אֲחֵרֶת, לֹא יִפְתַּחֶנָּה לְחָצֵר הַשֻּׁתָּפִין.
בָּנָה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵיתוֹ, לֹא יִפְתַּחֶנָּה לַחָצֵר הַשֻּׁתָּפִין.
אֶלָּא אִם רָצָה, בּוֹנֶה אֶת הַחֶדֶר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ,
וּבוֹנֶה עֲלִיָּה עַל גַּבֵּי בֵיתוֹ וּפוֹתְחָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ.
לֹא יִפְתַּח אָדָם לַחָצֵר הַשֻּׁתָּפִין
פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן.
הָיָה קָטָן, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל. אֶחָד, לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם.
אֲבָל פּוֹתֵחַ הוּא לִרְשׁוּת הָרַבִּים
פֶּתַח כְּנֶגֶד פֶּתַח וְחַלּוֹן כְּנֶגֶד חַלּוֹן.
הָיָה קָטָן, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ גָּדוֹל. אֶחָד, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ שְׁנַיִם:

ז ליאחלה.
לבבא, לילה.
בעגב, לילה.
אאר, באהלמ,
ועעגבולב.
ליאלה
פכפוכח.
הק, ליג. א, ליש.
אפהלה
פכפוכח.
הק,עאג.א,עאש:

ח אֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים,
בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר
כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עֲגָלָה מְהַלֶּכֶת וּטְעוּנָה אֲבָנִים.
אֵין מוֹצִיאִין זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים,
אֶלָּא אִם רָצָה כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּמוֹצִיא.
לָקַח חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ:

ח אעחתרה,
בשו.
ראמ
כשעמוא.
אמזולה,
אארכלשו.
לחוזו, הזב:

פרק ד

א הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת, לֹא מָכַר הַיָּצִיעַ,
וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא פְּתוּחָה לְתוֹכוֹ,
וְלֹא אֶת הַחֶדֶר שֶׁלִּפְנִים מִמֶּנּוּ,
וְלֹא אֶת הַגַּג בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲקֶה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים.

א האה, למה,
ועפשפל,
ואהשמ,
ואהבשלמגעט.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ לוֹ צוּרַת פֶּתַח, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ גָבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵינוֹ מָכוּר: **רי"א**, אילצפ, אעפשגעט, אמ:

ב לֹא אֶת הַבּוֹר, וְלֹא אֶת הַדּוּת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב לוֹ עָמְקָא וְרוּמָא. וְצָרִיךְ לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ. וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא, בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ מֵאֵלּוּ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ. מִכָּרָן לְאַחֵר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, צָרִיךְ לְקַח לוֹ דֶּרֶךְ: **ב** לאה, ואה, אעפשלעו. וללד, **דרע**. וא, אצללד. **ורע**, בשלחמ, שצללד. מל, **רעא**, אצללד. וא, צללד:

ג הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת, מָכַר אֶת הַדֶּלֶת, אֲבָל לֹא אֶת הַמַּפְתֵּחַ. מָכַר אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת הַקְּבוּעָה, אֲבָל לֹא אֶת הַמַּטַלְטֶלֶת. מָכַר אֶת הָאִצְטְרָבָל, אֲבָל לֹא אֶת הַקֶּלֶת, וְלֹא אֶת הַתַּנּוּר, וְלֹא אֶת הַכִּירַיִם. בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, חֲרֵי כֶלְּן מְכוּרִין: **ג** האה, מאה, אלאה. מאהה, אלאה. מאה, אלאה, ואה, ואה. בשל,הומש,הכמ:

ד הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר, מָכַר בָּתִּים, בּוֹרוֹת, שִׁיחִין, וּמְעָרוֹת, אֲבָל לֹא אֶת הַמַּטַלְטְלִין. בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, חֲרֵי כֶלְּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר אֶת הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד שֶׁבְּתוֹכָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר אֶת הֶחָצֵר, לֹא מָכַר אֶלָּא אֲוִירָהּ שֶׁל חָצֵר: **ד** האה, מב, ב, ש, ו, אלאה. בשל, הומש, הכמ. בכוכ, למאה, ואבהש. **ראא**, האה, למאאשח:

ה הַמּוֹכֵר אֶת בֵּית הַבַּד, ה האבה,
מָכַר אֶת הַיָּם וְאֶת הַמַּמָּל וְאֶת הַבְּתוּלוֹת, מאהוהו,
אֲבָל לֹא מָכַר אֶת הָעֲכִירִין וְאֶת הַגַּלְגַּל וְאֶת הַקּוֹרָה. אלמאהוהו.
בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, בשל, הומש,
הֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין. הכמ.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַמּוֹכֵר בֵּית הַבַּד, מָכַר אֶת הַקּוֹרָה: **ראא**, הבה, מאה:

ו הַמּוֹכֵר אֶת הַמֶּרְחָץ, ו האה,
לֹא מָכַר אֶת הַנְּסָרִים וְאֶת הַסַּפְסָלִים וְאֶת הַוִּילָאוֹת. למאהוהוה.
בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, בשל, הומש,
הֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין. הכמ.
בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר אֶת הַמְּגֵרוֹת שֶׁל מַיִם בכוכ, למאהשמ
וְלֹא אֶת הָאוֹצָרוֹת שֶׁל עֵצִים: ואהשע:

ז הַמּוֹכֵר אֶת הָעִיר, ז האה,
מָכַר בָּתִּים, בּוֹרוֹת, שִׁיחִין, וּמְעָרוֹת, מב, ב, ש, ו,
מֶרְחָצָאוֹת וְשׁוֹבָכוֹת, בֵּית הַבַּדִּין וּבֵית הַשְּׁלָחִין, מו, בהוה,
אֲבָל לֹא אֶת הַמַּטַּלְטְלִין. אלאה.
וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, ושל, הומש,
אֲפִלּוּ הָיוּ בָהּ בְּהֵמָה וַעֲבָדִים, הֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין. אהבבו, הכמ.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**,
הַמּוֹכֵר אֶת הָעִיר, מָכַר אֶת הַפִּנְטֵר: האה, מאה:

ח הַמּוֹכֵר אֶת הַשָּׂדֶה, ח האה,
מָכַר אֶת הָאֲבָנִים שֶׁהֵם לְצָרְכָּהּ, מאהשל,
וְאֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם שֶׁהֵם לְצָרְכּוֹ, והשל,
וְאֶת הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא מְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע, והשמל,
וְאֶת מְחִצַּת הַקָּנִים שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִבֵּית רֹבַע, ומהשפמר,
וְאֶת הַשּׁוֹמֶרֶת שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בְּטִיט, והשע,
וְאֶת הֶחָרוּב שֶׁאֵינוֹ מְרֻכָּב, וְאֶת בְּתוּלַת הַשִּׁקְמָה: והשמ, ובה:

ט אֲבָל לֹא מְכַר לֹא אֶת הָאֲבָנִים שֶׁאֵינָן לְצָרְכָּהּ,
וְלֹא אֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם שֶׁאֵינָן לְצָרְכּוֹ,
וְלֹא אֶת הַתְּבוּאָה שֶׁהֵיא תְלוּשָׁה מִן הַקַּרְקַע.
בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ, הֵיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ,
חֲרֵי כֶלֶן מְכוּרִין.
בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא מָכַר לֹא אֶת מְחִצַּת הַקָּנִים
שֶׁהֵיא בֵּית רֹבַע, וְלֹא אֶת הַשּׁוֹמְרָה שֶׁהֵיא עֲשׂוּיָה בְּטִיט,
וְלֹא אֶת הֶחָרוּב הַמָּרְכָּב, וְלֹא אֶת סַדָּן הַשִּׁקְמָה,
וְלֹא אֶת הַבּוֹר, וְלֹא אֶת הַגַּת,
וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, בֵּין חֲרֵבִין בֵּין יְשׁוּבִין.
וְצָרִיךְ לְקַח לוֹ דָּרֶךְ, דִּבְרֵי **רַבִּי עֲקִיבָא**.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ.
וּמוֹדֶה **רַבִּי עֲקִיבָא**,
בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ מֵאֵלּוּ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַח לוֹ דָּרֶךְ.
מְכָרָן לְאַחֵר,
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַח לוֹ דָּרֶךְ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, צָרִיךְ לְקַח לוֹ דָּרֶךְ.
בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בְּמוֹכֵר.
אֲבָל בְּנוֹתֵן מַתָּנָה, נוֹתֵן אֶת כֻּלָּם.
הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, זָכוּ בַשָּׂדֶה, זָכוּ בְכֻלָּם.
הַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר, הֶחֱזִיק בַּשָּׂדֶה, הֶחֱזִיק בְּכֻלָּם.
הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, הִקְדִּישׁ אֶת כֻּלָּם.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה,
לֹא הִקְדִּישׁ אֶלָּא אֶת הֶחָרוּב הַמָּרְכָּב וְאֶת סַדָּן הַשִּׁקְמָה:

ט אלמלאהשל,
ואהששל,
ואהשתמה.
בשל, הומש,
הכמ.
בכוכ, למלאמה
שבר, ואהשעב,
ואהה, ואסה,
ואה, ואה,
ואה, בחבי.
וללד, **דרע**.
וא, אצ.
ורע,
בשלחמ, שצללד.
מל,
רעא, אצללד.
וא, צללד.
בדא, ב.
אבמ, נאכ.
הש, זב, זב.
הבה, הב, הב.
האה, האכ.
רשא, האה,
להאאההוסה:

פרק ה

א הַמּוֹכֵר אֶת הַפְּנִינָה,
מָכַר אֶת הַתַּרְנָן וְאֶת הַגַּם וְאֶת הָעוֹגִין

א האה,
מאהוהוה

וְאֶת כָּל הַמַּהְזִיקִין אוֹתָהּ, וכהא,
אֲבָל לֹא מָכַר לֹא אֶת הָעֲבָדִים, וְלֹא אֶת הַמַּרְצוּפִין, אלמלאה, ואה,
וְלֹא אֶת הָאַנְתִּיקִי. ואה.
וּבְזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ הֵיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, ושלהומש,
הֲרֵי כֻלָּן מְכוּרִין. הכמ.
מָכַר אֶת הַקָּרוֹן, לֹא מָכַר אֶת הַפְּרָדוֹת. מאה, למאה.
מָכַר אֶת הַפְּרָדוֹת, לֹא מָכַר אֶת הַקָּרוֹן. מאה, למאה.
מָכַר אֶת הַצֶּמֶד, לֹא מָכַר אֶת הַבָּקָר. מאה, למאה.
מָכַר אֶת הַבָּקָר, לֹא מָכַר אֶת הַצֶּמֶד. מאה, למאה.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַדְּמִים מוֹדִיעִין. **ריא**, המ.
כֵּיצַד, אָמַר לוֹ מְכוֹר לִי צִמְדְּךָ בְּמָאתַיִם זוּז, כ, אלמלצבז,
הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין הַצֶּמֶד בְּמָאתַיִם זוּז. הישהבז.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַדְּמִים רְאָיָה: וא, אהר:

ב הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר, לֹא מָכַר כֵּלָיו. **ב** האה, למכ.
נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר, מָכַר כֵּלָיו. **נהא**, מכ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, פְּעָמִים מְכוּרִין וּפְעָמִים אֵינָן מְכוּרִין. **ריא**, פמואמ.
כֵּיצַד, הָיָה חֲמוֹר לְפָנָיו וְכֵלָיו עָלָיו, כ, החלוע,
וְאָמַר לוֹ מְכוֹר לִי חֲמוֹרְךָ זֶה, הֲרֵי כֵלָיו מְכוּרִין. ולמלחז, הכמ.
חֲמוֹרְךָ הוּא, אֵין כֵּלָיו מְכוּרִין: חה, אכמ:

ג הַמּוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר, מָכַר אֶת הַפֶּיָה. **ג** האה, מאה.
מָכַר אֶת הַפֶּרָה, לֹא מָכַר אֶת בְּנָהּ. מאה, למאב.
מָכַר אַשְׁפָּה, מָכַר זִבְלָהּ. מָכַר בּוֹר, מָכַר מֵימָיו. מא, מז. מב, ממ.
מָכַר כַּוָּרֶת, מָכַר דְּבוֹרִים. מָכַר שׁוֹבָךְ, מָכַר יוֹנִים. מכ, מד. מש, מי.
הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת שׁוֹבָךְ מֵחֲבֵרוֹ, מַפְרִיחַ בְּרֵכָה רִאשׁוֹנָה. הפשמ, מבר.
פֵּרוֹת כַּוָּרֶת, נוֹטֵל שְׁלִשָּׁה נְחִילִין וּמְסָרֵם. פכ, נשנו.
חֲלוֹת דְּבַשׁ, מַנִּיחַ שְׁתֵּי חֲלוֹת. חד, משח.
זֵיתִים לָקֹץ, מַנִּיחַ שְׁתֵּי גְרוֹפְיוֹת: זל, משג:

ד הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, ד השאבשח,
הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה קַרְקַע. הזלקק.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, קָנָה קַרְקַע. רמא, קק.
הִגְדִּילוּ, לֹא יִשַּׂפֶּה. וְהָעוֹלֶה מִן הַגֶּזַע, שֶׁלּוֹ. ה, לי. ומה, ש.
וּמִן הַשָּׂרָשִׁים, שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע. וה, שבה.
וְאִם מֵתוּ, אֵין לוֹ קַרְקַע. ומ, אלק.
קָנָה שְׁלֹשָׁה, קָנָה קַרְקַע. קש, קק.
הִגְדִּילוּ, יִשַּׂפֶּה. וְהָעוֹלֶה מִן הַגֶּזַע וּמִן הַשָּׂרָשִׁין, שֶׁלּוֹ. ה, י. ומהוה, ש.
וְאִם מֵתוּ, יֵשׁ לוֹ קַרְקַע: ומ, ילק:

ה הַמּוֹכֵר רֹאשׁ בְּהֵמָה גַּסָּה, לֹא מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם. ה הרבג, למאה.
מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם, לֹא מָכַר אֶת הָרֹאשׁ. מאה, למאה.
מָכַר אֶת הַקֵּנֶה, לֹא מָכַר אֶת הַכָּבֵד. מאה, למאה.
מָכַר אֶת הַכָּבֵד, לֹא מָכַר אֶת הַקֵּנֶה. מאה, למאה.
אֲבָל בְּדַקָּה, מָכַר אֶת הָרֹאשׁ, מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם. אב, מאה, מאה.
מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם, לֹא מָכַר אֶת הָרֹאשׁ. מאה, למאה.
מָכַר אֶת הַקֵּנֶה, מָכַר אֶת הַכָּבֵד. מאה, מאה.
מָכַר אֶת הַכָּבֵד, לֹא מָכַר אֶת הַקֵּנֶה: מאה, למאה:

ו אַרְבַּע מִדּוֹת בַּמּוֹכְרִין. ו אמב.
מָכַר לוֹ חִטִּים יָפוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת, מלחיור,
הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. הילב.
רָעוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, מוֹכֵר יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. רוי, מילב.
רָעוֹת וְנִמְצְאוּ רָעוֹת, יָפוֹת וְנִמְצְאוּ יָפוֹת, רור, יוי,
אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. אאמילב.
שְׁחֻמְתִּית וְנִמְצֵאת לְבָנָה, שול,
לְבָנָה וְנִמְצֵאת שְׁחֻמְתִּית, לוש,
עֲצִים שֶׁל זַיִת וְנִמְצְאוּ שֶׁל שִׁקְמָה, עשזושש,
שֶׁל שִׁקְמָה וְנִמְצְאוּ שֶׁל זַיִת, ששושז,

יַיִן וְנִמְצָא חֹמֶץ, חֹמֶץ וְנִמְצָא יַיִן, יוח, חוי,
שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן: שילב:

ז הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ, מָשַׁךְ וְלֹא מָדַד, קָנָה. **ז** הפל, מומ, ק.
מָדַד וְלֹא מָשַׁךְ, לֹא קָנָה. מומ, לק.
אִם הָיָה פִּקֵּחַ, שׁוֹכֵר אֶת מְקוֹמָן. אהפ, שאמ.
הַלּוֹקֵחַ פִּשְׁתָּן מֵחֲבֵרוֹ, הפמ,
הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה עַד שֶׁיְּטַלְטְלֶנּוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. הזלקעשמל.
וְאִם הָיָה בְּמֵחֲבֶר לַקַּרְקַע וְתָלַשׁ כָּל שֶׁהוּא, קָנָה: והבלוכש, ק:

ח הַמּוֹכֵר יַיִן וָשֶׁמֶן לַחֲבֵרוֹ וְהוּקְרוּ אוֹ שֶׁהוּזְלוּ, **ח** היולואש,
אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְמַלְּאָה הַמִּדָּה, לַמּוֹכֵר. אעשנה, ל.
מִשֶּׁנִּתְמַלְּאָה הַמִּדָּה, לַלּוֹקֵחַ. מה, ל.
וְאִם הָיָה סַרְסוּר בֵּינֵיהֶן, והסב,
נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית, נִשְׁבְּרָה לַסַּרְסוּר. נה, נל.
וְחַיָּב לְהַטִּיחַ לוֹ שָׁלֹשׁ טִפִּין. וללשט.
הִרְכִּינָהּ וּמָצָה, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹכֵר. הו, ההשמ.
וְהֶחֱנָנִי אֵינוֹ חַיָּב לְהַטִּיחַ שָׁלֹשׁ טִפִּין. ואחלשט.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה, פָּטוּר: **ריא**, עשעח, פ:

ט הַשּׂוֹלֵחַ אֶת בְּנוֹ אֵצֶל חֶנְוָנִי וּפֶנְדְּיוֹן בְּיָדוֹ, **ט** האבאחוב,
וּמָדַד לוֹ בְּאֹפֶר שֶׁמָּן וְנָתַן לוֹ אֶת הָאֹפֶר, ולבשולאה,
שָׁבַר אֶת הַצְּלוֹחִית וְאִבֵּד אֶת הָאֹפֶר, חֶנְוָנִי חַיָּב. שאהואה, חח.
רַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר, שֶׁעַל מְנָת כֵּן שְׁלָחוֹ. **ריפ**, שמכש.
וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי יְהוּדָה בְּזְמַן שֶׁהַצְּלוֹחִית וחליבש
בְּיַד הַתִּינוֹק וּמָדַד חֶנְוָנִי לְתוֹכָהּ, חֶנְוָנִי פָּטוּר: בהוחל, חפ:

י הַסִּיטוֹן מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, **י** הממאלי,
וּבַעַל הַבַּיִת אַחַת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. והאלעח.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חִלּוּף הַדְּבָרִים. **רשבגא**, חה.

חֲנָנִי מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו פַּעֲמַיִם בַּשַּׁבָּת, חממפב,
וּמְמַחֶה מִשְׁקְלוֹתָיו פַּעַם אַחַת בַּשַּׁבָּת, ומפאב,
וּמְקַנֵּחַ מֹאזְנַיִם עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל: ומעכמו:

יא אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, **יאארשבג**,
בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בַּלַּח. אֲבָל בַּיָּבֵשׁ, אֵינוֹ צָרִיךְ. בדא, ב. אב, אצ.
וְחַיָּב לְהַכְרִיעַ לוֹ טֶפַח. וללט.
הָיָה שׁוֹקֵל לוֹ עַיִן בְּעַיִן, נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמָיו, השלעב, נלג,
אֶחָד לָעֲשָׂרָה בַּלַּח וְאֶחָד לְעֶשְׂרִים בַּיָּבֵשׁ. אלבולב.
מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָמֹד בַּדַּקָּה, לֹא יָמֹד בַּגַּסָּה. משלב, ליב.
בַּגַּסָּה, לֹא יָמֹד בַּדַּקָּה. ב, ליב.
לְמֻחְק, לֹא יִגְדֹּשׁ. לְגָדֹשׁ, לֹא יִמְחֹק: ל, לי. ל, לי:

פרק ו

א הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ וְלֹא צִמְחוּ, וַאֲפִלּוּ זֶרַע פִּשְׁתָּן, **א** הפלוצ, וזפ,
אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. אחב.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**,
זֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן: זגשן, חב:

ב הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ, **ב** הפל,
הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל עָלָיו רֹבַע טִנּוּפֶת לִסְאָה. הזמערטל.
תְּאֵנִים, מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר מֻתָּלְעוֹת לִסְאָה. ת, מעעמל.
מַרְתֵּף שֶׁל יַיִן, מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר קוֹסְסוֹת לִסְאָה. משי, מעעקל.
קַנְקַנִּים בַּשָּׂרוֹן, מְקַבֵּל עָלָיו עֶשֶׂר פִּיטַסְיָאוֹת לִסְאָה: קב, מעעפל:

ג הַמּוֹכֵר יַיִן לַחֲבֵרוֹ וְהֶחְמִיץ, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. **ג** הילו, אחב.
וְאִם יָדוּעַ שֶׁיֵּינוֹ מַחְמִיץ, הֲרֵי זֶה מֻקָּח טָעוּת. וישמ, הזמט.
וְאִם אָמַר לוֹ יַיִן מְבֻשָּׁם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, ואלימאמל,
חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ עַד הָעֲצֶרֶת. חללעה.

וְיָשָׁן, מִשֶּׁל אֶשְׁתְּקַד. ו, מא.
וּמְיֻשָּׁן, מִשֶּׁל שָׁלֹשׁ שָׁנִים: ו, מששׁ:

ד הַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לִבְנוֹת לוֹ בַּיִת, **ד** המלל‍ב,
וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ לִבְנוֹת לוֹ בֵּית חֲתֻנּוֹת לִבְנוֹ והמלל‍בחל
וּבֵית אַלְמָנוּת לְבִתּוֹ, ואל,
בּוֹנֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. באעש, **דרע.**
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, רֻפָּת בָּקָר הוּא זֶה. **ריא**, רבהז.
הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת רֻפַּת בָּקָר, בּוֹנֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ. הלרב, באעש.
בַּיִת קָטָן, שֵׁשׁ עַל שְׁמֹנֶה. גָּדוֹל, שְׁמֹנֶה עַל עֶשֶׂר. בק,שעש.ג,שעע.
טְרַקְלִין, עֶשֶׂר עַל עֶשֶׂר. ט, ועע.
רוּמּוֹ כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ. רְאָיָה לַדָּבָר, הֵיכָל. רכאור. רל, ה.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל כִּבְנֵין הֵיכָל: **רשבג**א, הכה:

ה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בוֹר לִפְנִים מִבֵּיתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, **ה** משלבלמשח,
נִכְנָם בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכּוֹ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִין נבשבאנ
וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכּוֹ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין, ובשבאי,
וְאֵינוֹ מַכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ וּמַשְׁקֶה מִבּוֹרוֹ, ומבומ,
אֶלָּא מְמַלֵּא וּמַשְׁקֶה מִבַּחוּץ, אמומ,
וְזֶה עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתַחַת וְזֶה עוֹשֶׂה לוֹ פּוֹתָחַת: ועלפועלפ:

ו מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּנָּה לִפְנִים מִגִּנָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, **ו** משלגלמשח,
נִכְנָם בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכּוֹ בְּנֵי אָדָם נִכְנָסִים נבשבאנ
וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁדַּרְכּוֹ בְּנֵי אָדָם יוֹצְאִין, ובשבאי,
וְאֵינוֹ מַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּנָּרִין, ומלת,
וְלֹא יִכָּנֵס מִתּוֹכָהּ לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ אַחֶרֶת, וימלשא,
וְהַחִיצוֹן זוֹרֵעַ אֶת הַדֶּרֶךְ. וזאה.
נָתְנוּ לוֹ דֶּרֶךְ מִן הַצַּד מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, נלדמהמש,
נִכְנָם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה וְיוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה, נבשרובשר,
וּמַכְנִיס לְתוֹכָהּ תַּנָּרִין, ולת,

וְלֹא יִכָּנֵם מִתּוֹכָהּ לְתוֹךְ שָׂדֶה אַחֶרֶת, וימלשא,
וְזֶה וָזֶה אֵינָם רַשָּׁאִים לְזָרְעָהּ: וואלר:

ז מִי שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, ז משדהעבש,
נִטְּלָה וְנָתַן לָהֶם מִן הַצַּד, נולמה,
מַה שֶּׁנָּתַן נָתַן, וְשֶׁלּוֹ לֹא הִגִּיעוֹ. משנ, ולה.
דֶּרֶךְ הַיָּחִיד, אַרְבַּע אַמּוֹת. דה, אא.
דֶּרֶךְ הָרַבִּים, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. דה, שעא.
דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ, אֵין לָהּ שִׁעוּר. דה, אלש.
דֶּרֶךְ הַקֶּבֶר, אֵין לָהּ שִׁעוּר. דה, אלש.
הַמַּעֲמָד, דִּיְנֵי **צִפּוֹרִי** אָמְרוּ, בֵּית אַרְבַּעַת קַבִּין: ה, דצא, באק:

ח הַמּוֹכֵר מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ קֶבֶר, ח המללק,
וְכֵן הַמְקַבֵּל מֵחֲבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ קֶבֶר, והמללק,
עוֹשֶׂה תוֹכָהּ שֶׁל מְעָרָה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל שֵׁשׁ, עתשמאאעש,
וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁמֹנָה כוּכִין, ולשכ,
שְׁלֹשָׁה מִכָּאן וּשְׁלֹשָׁה מִכָּאן וּשְׁנַיִם מִכְּנֶגְדָּן, שמומום,
וְכוּכִין אָרְכָּן אַרְבַּע אַמּוֹת וְרוּמָן שִׁבְעָה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה. וואאושוש.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, **רשא**,
עוֹשֶׂה תוֹכָהּ שֶׁל מְעָרָה שֵׁשׁ אַמּוֹת עַל שִׁמֹנָה, עתשמשאעש,
וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר כּוּךְ, ולשעכ,
אַרְבָּעָה מִכָּאן וְאַרְבָּעָה מִכָּאן וּשְׁלֹשָׁה מִכְּנֶגְדָּן אמומום
וְאֶחָד מִימִין הַפֶּתַח וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל. ומהומה.
וְעוֹשֶׂה חָצֵר עַל פִּי הַמְּעָרָה שֵׁשׁ עַל שֵׁשׁ, וחעפהשעש,
כְּמִלְאֹ הַמִּטָּה וְקוֹבְרֶיהָ, כהו,
וּפוֹתֵחַ לְתוֹכָהּ שְׁתֵּי מְעָרוֹת, אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן. ולשמ, אמומ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַרְבַּע, לְאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ. **רשא**, א, לר.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל לְפִי הַפָּלַע: **רשבגא**, הלה:

סדר ברכת המזון

בחוֹל אומרים

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן. עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ, תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ. כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה, שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן. אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר יְהוָה, עַל אַדְמַת נֵכָר. אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. זְכֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלָם, הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ. בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה, אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ. אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע.

בשבת אומרים

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים. אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה. הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הָיִינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ. הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע. בֹּא יָבֹא בְרִנָּה. נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו.

אם מברכים בזימון המברך אומר:

רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ: (רַבּוֹתַי מִיר וְוועלֶען בָּענְטשֶׁן)

המסובים עונים: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

המברך אומר: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי נְבָרֵךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

המסובים עונים: בָּרוּךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה. וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

(בחנוכה ופורים אומרים כאן ועל הנסים, ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר:

הָרַחֲמָן, הוּא יַעֲשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה: בימי וכו':)

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת. שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. מִנַּעַר וְעַד זָקֵן. טַף וְנָשִׁים. בְּיוֹם אֶחָד. בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ.
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכָּתוּב.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רַחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רְעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה. הַפְּתוּחָה. הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה. שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת אומרים: רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְּהֵא צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ וְהַרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בראש חדש וביום טוב ובחול המועד אומרים:
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם:

לראש חודש:	לפסח:	לשבועות:
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה:	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה:

לסוכות:	לשמ"ע ולש"ת:	לראש השנה:
חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה:	שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה:	בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אָבִינוּ. מַלְכֵּנוּ. אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח. הַצָּלָה וְהַצְלָחָה. בְּרָכָה וִישׁוּעָה. נֶחָמָה. פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב. וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ. אמן:

הָרַחֲמָן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבֹּר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (ואם סמוך על שלחן עצמו יאמר: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זַרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בַּכֹּל. מִכֹּל. כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה. וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
לראש חדש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:
לראש השנה: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
לסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

בחול: מַגְדִּיל (ביום שיש בו מוסף אומר: מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת יְהוָה קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ. בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ. וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יוֹצֵר הָאָדָם:

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה. בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה בִּמְהֵרָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים. כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. חָתָן וְכַלָּה. גִּילָה רִנָּה. דִּיצָה וְחֶדְוָה. אַהֲבָה וְאַחֲוָה. וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלָיִם. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה. קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה. קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה:

מי שבירך ברכת המזון על הכוס יאמר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז' מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נָא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה:
בר"ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר"ה: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:
ביו"ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז' מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן:	הַפֵּרוֹת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא"י וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא"י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

קכה

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ:

וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

בבא בתרא ח־י
סנהדרין א־ו

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו
בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

לוח המשנה היומית
חודש ל"ו - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
טבא מציעא ד'-ט'	ח	א-ב	ה אדר ב' תשע"ט	ה כסלו תשפ"ה	ד אלול תש"צ
	ח	ג-ד	ו אדר ב' תשע"ט	ו כסלו תשפ"ה	ה אלול תש"צ
	ח	ה-ו	ז אדר ב' תשע"ט	ז כסלו תשפ"ה	ו אלול תש"צ
	ח	ז-ח	ח אדר ב' תשע"ט	ח כסלו תשפ"ה	ז אלול תש"צ
	ט	א-ב	ט אדר ב' תשע"ט	ט כסלו תשפ"ה	ח אלול תש"צ
	ט	ג-ד	י אדר ב' תשע"ט	י כסלו תשפ"ה	ט אלול תש"צ
	ט	ה-ו	יא אדר ב' תשע"ט	יא כסלו תשפ"ה	י אלול תש"צ
	ט	ז-ח	יב אדר ב' תשע"ט	יב כסלו תשפ"ה	יא אלול תש"צ
	ט	ט-י	יג אדר ב' תשע"ט	יג כסלו תשפ"ה	יב אלול תש"צ
	י	א-ב	יד אדר ב' תשע"ט	יד כסלו תשפ"ה	יג אלול תש"צ
	י	ג-ד	טו אדר ב' תשע"ט	טו כסלו תשפ"ה	יד אלול תש"צ
	י	ה-ו	טז אדר ב' תשע"ט	טז כסלו תשפ"ה	טו אלול תש"צ
	י	ז-ח	יז אדר ב' תשע"ט	יז כסלו תשפ"ה	טז אלול תש"צ
סנהדרין א'-י'	א	א-ב	יח אדר ב' תשע"ט	יח כסלו תשפ"ה	יז אלול תש"צ
	א	ג-ד	יט אדר ב' תשע"ט	יט כסלו תשפ"ה	יח אלול תש"צ
	א	ה-ו	כ אדר ב' תשע"ט	כ כסלו תשפ"ה	יט אלול תש"צ
	ב	א-ב	כא אדר ב' תשע"ט	כא כסלו תשפ"ה	כ אלול תש"צ
	ב	ג-ד	כב אדר ב' תשע"ט	כב כסלו תשפ"ה	כא אלול תש"צ
	ב-ג	ה-א	כג אדר ב' תשע"ט	כג כסלו תשפ"ה	כב אלול תש"צ
	ג	ב-ג	כד אדר ב' תשע"ט	כד כסלו תשפ"ה	כג אלול תש"צ
	ג	ד-ה	כה אדר ב' תשע"ט	כה כסלו תשפ"ה	כד אלול תש"צ
	ג	ו-ז	כו אדר ב' תשע"ט	כו כסלו תשפ"ה	כה אלול תש"צ
	ג-ד	ח-א	כז אדר ב' תשע"ט	כז כסלו תשפ"ה	כו אלול תש"צ
	ד	ב-ג	כח אדר ב' תשע"ט	כח כסלו תשפ"ה	כז אלול תש"צ
	ד	ד-ה	כט אדר ב' תשע"ט	כט כסלו תשפ"ה	כח אלול תש"צ
	ה	א-ב	א ניסן תשע"ט	ל כסלו תשפ"ה	כט אלול תש"צ
	ה	ג-ד	ב ניסן תשע"ט	א טבת תשפ"ה	א תשרי תשצ"א
	ה-ו	ה-א	ג ניסן תשע"ט	ב טבת תשפ"ה	ב תשרי תשצ"א
	ו	ב-ג	ד ניסן תשע"ט	ג טבת תשפ"ה	ג תשרי תשצ"א
	ו	ד-ה	ה ניסן תשע"ט	ד טבת תשפ"ה	ד תשרי תשצ"א
	ו-ז	ו-א	ו ניסן תשע"ט	ה טבת תשפ"ה	ה תשרי תשצ"א

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

וְהוּא מְקַבֵּל עָלָיו מְקוֹם הַגָּדֵר, חֲרִיץ וּבֶן חֲרִיץ. וְכַמָּה הוּא חֲרִיץ, שִׁשָּׁה טְפָחִים. וּבֶן חֲרִיץ, שְׁלֹשָׁה:

וְהוּא מְקַבֵּל עָלָיו מְקוֹם הַגָּדֵר – והלוקח[טז] צריך ליתן מקום הגדר מחלקו שבשדה, **חֲרִיץ וּבֶן חֲרִיץ** – וכן מאחורי הגדר הוא נותן מחלקו המקום לחריץ ובן חריץ, והם חריצים סמוך לגדר שמונעים חיות מלקפוץ מעל הגדר לתוך השדה. **וְכַמָּה הוּא חֲרִיץ, שִׁשָּׁה טְפָחִים. וּבֶן חֲרִיץ, שְׁלֹשָׁה** – סמוך לגדר מבחוץ חופר בן חריץ לאורך הגדר רחבו שלשה טפחים, ומרחיק טפח וחופר חריץ רחבו ששה טפחים[יז]:

פרק ח - יש נוחלין

משנה א

פרשת נחלות

(בפרשת פנחס, במדבר כז) (ח) וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ: (ט) וְאִם אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו: (י) וְאִם אֵין לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו: (יא) וְאִם אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וגו':

א **יֵשׁ נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין, וְיֵשׁ נוֹחֲלִין וְלֹא**

יֵשׁ נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין – יש קרובים שיורשים את קרוביהם, ומורישים להם אם הם מתו תחילה, **וְיֵשׁ נוֹחֲלִין וְלֹא**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמְקַבֵּל עָלָיו. הַלּוֹקֵחַ, לָתֵת מָקוֹם בַּחֲצִי שָׂדֶה זֶה שֶׁקָּנָה לַעֲשׂוֹת גָּדֵר, וְחָרִיץ וּבֶן חָרִיץ, אֵידֵי דְּקָטְנִין קָיְמָא חָרִיץ, תַּרְוַיְהוּ אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר מִבַּחוּץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא חַיָּה קוֹפֶצֶת וְנִכְנֶסֶת בַּשָּׂדֶה. דְּאִי עֲבִיד חָרִיץ וְלֹא עֲבִיד בֶּן חָרִיץ, אַיְדֵי דְּקָטִין קָיְמָא וְקָפְצָא. וְכַמָּה בֵּין חָרִיץ לְבֵין בֶּן חָרִיץ, טֶפַח: **א** **יֵשׁ נוֹחֲלִין.** יֵשׁ קְרוֹבִים שֶׁנּוֹחֲלִין אֶת קְרוֹבֵיהֶם כְּשֶׁהֵם מֵתִים. וְאַף אַיְדֵי דַּחֲרִיץ רָוַח, נְכְנֶסֶת בְּתוֹכוֹ וְקוֹפֶצֶת לְמַעְלָה עַל שְׂפָתוֹ הַשֵּׁנִי. וְאִי עֲבִיד בֶּן חָרִיץ וְלֹא עֲבִיד חָרִיץ, אַיְדֵי דְּקָטִין קָיְמָא אַשְׁפָּתָא וְקָפְצָא. וְכַמָּה בֵּין חָרִיץ לְבֵין בֶּן חָרִיץ, טֶפַח. יֵשׁ קְרוֹבִים שֶׁמְּנַחֲלִין אֶת קְרוֹבֵיהֶם כְּשֶׁהֵם מֵתִים. וְאַף כְּשֶׁמֵּתִים הֵם, מַנְחִילִין לָהֶם אֶת מָמוֹנָם:

מקור חיים

טז. כן דעת הרע"ב ורמב"ם, הרשב"ם ועוד ראשונים חולקים וסוברים שעל המוכר לתת מקום הגדר והחריצים. **יז.** עיין רע"ב להרחבה.

מַנְחִילִין, מַנְחִילִין וְלֹא נוֹחֲלִין, לֹא נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין. וְאֵלּוּ נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין, הָאָב אֶת הַבָּנִים וְהַבָּנִים אֶת הָאָב וְהָאַחִין מִן הָאָב,

מַנְחִילִין – ויש שיורשים את קרוביהם, ואינם מורישים להם אם הם מתו תחילה, **מַנְחִילִין וְלֹא נוֹחֲלִין** – ויש שמורישים ואינם יורשים, **לֹא נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין** – ויש קרובים שאינם יורשים ואינם מורישים. **וְאֵלּוּ נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין, הָאָב אֶת הַבָּנִים** – האב יורש את הבן אם מת בחייו[א], ומוריש לבן אם הוא מת קודם, **וְהַבָּנִים אֶת הָאָב** – וכן הבן יורש את אביו, ומורישו אם הוא מת קודם[ב], **וְהָאַחִין מִן הָאָב** – אחים מאב אחד אף על פי שאינם אחים מן האם[ג], יורשין ומורישים זה לזה אם אין להם בנים ואביהם אינו קיים[ד],

רבינו עובדיה מברטנורא

הָאָב אֶת הַבָּנִים. דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר כז) אִישׁ הָאָב בְּמָקוֹם אַחִין: **וְהַבָּנִים אֶת הָאָב.** דִּכְתִיב כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ, בְּמָקוֹם בַּת אַתָּה מַעֲבִיר יֵשׁ לוֹ בֵּן, בֵּן קוֹדֵם: **וְהָאַחִין מִן הָאָב.** דִּכְתִיב (שָׁם) מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אוֹתָהּ, כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ, הָא נַחֲלָה מֵאָב, וְאִי אַתָּה מַעֲבִיר נַחֲלָה מִן הָאָב בְּמָקוֹם אַחִין: **וְהַבָּנִים אֶת הָאָב.** דִּכְתִיב (שָׁם) מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אוֹתָהּ,

מקור חיים

א. ודוקא אם אין לבן יוצאי חלציו, אבל אם יש לו יוצ״ח, המה קודמים. וכתב הרע״ב דילפינן ירושת האב מדכתיב איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. והוא בסוגיין (דף קט.), ור״ל מדשני קרא בדיבוריה ולא אמר ונתתם נחלתו לבתו שמע מינה שיש אחד שהיה ראוי לירש תכף אחר הבן ומעבירין אותו ממנו ונותנים הירושה לבתו. כי לשון העברה משמע שמעבירין הנחלה ממי שראוי לירש מן הדין ומעבירין אותו למי שאינו ראוי כל כך. ואע״ג שאינו מפורש שהיינו האב, הגמרא מוקי ליה באב לפי שהמת יוצא יריכו ואין לך קרוב יותר ראוי ממנו. וממה שהתורה לא אמרה להעביר הנחלה ממנו אלא במקום בת, שמע מינה שכשאין בת האב הוא הירוש ולא אחי המת. וזהו מה שסיים הרע״ב וכתב ואי אתה מעביר נחלה מן האב במקום אחין (ע״פ תוספות שם ד״ה במקום וד״ה ואי). **ב.** היינו האב את הבנים, כי אם הוא מנחיל את בנו א״כ בנו נוחלו, ואם הוא נוחל את בנו א״כ בנו מנחילו, ומכל מקום שנאה התנא משום שכל נוחלין ומנחילין קא חשיב (רשב״ם דף קיד:, הובא בתוי״ט). **ג.** ירושת אחים מפורש בקרא, דכתיב, וְאִם אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו. ומש״כ הרע״ב דילפינן מסוף הפרשה מהא דכתיב מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ, רצה בזה לומר למה דוקא אחים מן האב, וע״ז כתב שכל דיני נחלות המה רק ממשפחתו כדמוכח מדכתיב ממשפחתו וירש אותה, ורק משפחת אב קרויה משפחה מדכתיב למשפחותם לבית אבותם (מקרא זה הוא בתחילת ספר במדבר ולא מיירי בדיני נחלות, ומ״מ נשמע מינה שרק משפחת בית האב נקראת משפחה). **ד.** אבל אם אביהם קיים הוא קודם כמבואר במשנה הקרובה.

נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין. הָאִישׁ אֶת אִמּוֹ וְהָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וּבְנֵי אֲחָיוֹת, נוֹחֲלִין

נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין – כל אלו שנפרטו לעיל נוחלין ומנחילין[ה]. **הָאִישׁ אֶת אִמּוֹ וְהָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וּבְנֵי אֲחָיוֹת** – בני אחותיו של אדם, כגון בני דינה אחות ראובן[ו], **נוֹחֲלִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמִשְׁפַּחַת אָב קְרוּיָה מִשְׁפָּחָה, דִּכְתִיב (שם א) לְמִשְׁפְּחוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם: הָאִישׁ אֶת אִמּוֹ. דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לו) וְכָל בַּת יוֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵיאַךְ בַּת יוֹרֶשֶׁת שְׁנֵי מַטּוֹת. אֶלָּא זוֹ שֶׁאָבִיהָ מֻשְׂבָּט אֶחָד וְאִמָּהּ מֻשְׂבֶּטֶת אַחֵר, וִירֵשָׁתָן. וּמִדִּכְתִיב מַטּוֹת, הֻקַּשׁ מַטֶּה הָאֵם לְמַטֵּה הָאָב, מָה מַטֵּה הָאָב בֵּן קוֹדֵם לַבַּת, אַף מַטֵּה הָאֵם בֵּן קוֹדֵם לַבַּת: וְהָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ. דִּכְתִיב שְׁאֵרוֹ, זוֹ אִשְׁתּוֹ. וְקָרִינַן הָכִי, וּנְתַתָּם אֶת נַחֲלַת שְׁאֵרוֹ לוֹ, וְגוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין וְדוֹרְשִׁין. יָכוֹל אַף הִיא תִּירָשֶׁנּוּ תַּלְמוּד לוֹמַר וְיָרַשְׁתָּהּ, הוּא יוֹרֵשׁ אוֹתָהּ וְאֵין הִיא יוֹרֶשֶׁת אוֹתוֹ:

מקור חיים

ה. לפני שהתחיל לפורטם כבר שנה שאלו דלהלן נוחלין ומנחילין, אמנם שם הוא מיותר וכאן העיקר, כי אחר כל הבבות מסיים בלשון זה (תוי״ט). **ו.** הוה ליה למתני הבן את אמו, אלא משום דתנא האיש את אשתו, תנא נמי האיש את אמו (פרישה סימן רע״ו ס״ק ו, הובא בתוי״ט). ומש״כ הרע״ב דילפינן מדכתיב וכל בת, הוא בסוגיין (דף קיא.) (ושם משמע שעיקר הלימוד שבן יורש הוא מק״ו, ורק להקדים בן לבת יליף ממה שהוקשו מטות אהדדי, וכן פירש שם הרשב״ם. ויש לפרש כן כוונת הרע״ב, אלא שקיצר). **ז.** מנהני מילי דת״ר שארו זו אשתו, מלמד שהבעל יורש את אשתו יכול אף היא תירשנו תלמוד לומר וירש אותה הוא יורש אותה ואין היא יורשת אותו (דף קיא:). אמנם קרא לאו הכי כתיב, דכתיב, וְאִם אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ. הרי משמע אדרבה שנותנים נחלתו לאשתו. רבא מפרש שגורעין ומוסיפין ודורשין. כלומר, שגורעין וי״ו של נחלתו ולמ״ד של לשארו ומוסיפים שתי אותיות הללו זו על גבי זו לעשות תיבה אחת ׳לו׳, ודורשין הכי ונתתם את נחלת שארו לו. והטעם שמוציאין הקרא מפשטיה, משום דסיפא דקרא מוכח שהיא אינה יורשתו דכתיב וירש אותה, ותיבת אותה מיותרת לדייק שהיא לא יירשנו. וכדי שלא יסתור רישא דקרא לסיפיה גורעין ומוסיפין ודורשין. (תוי״ט ע״פ הרשב״ם שם ד״ה לשארו. ואע״פ שרש״י בכתובות דף פג. מפרש אחרת, תוי״ט ס״ל שדעת הרע״ב בזה כאן ובכתובות הוא כרשב״ם. וכל דרש זה מרומז בדבריו הקצרים של הרע״ב כאן). (והא דשארו זו אשתו, התוי״ט מפלפל בארוכה לבאר מנא ליה להתנא לומר כן, עיי״ש). (הרמב״ם (בהלכות נחלות פ״א ה״ח) פוסק שירושת הבעל הוא דרבנן כשיטת רב בכתובות (דף פג:), ולדידיה דרשות אלו אינם אלא אסמכתא בעלמא). **ח.** שהרי אם אין בנים לראובן ואביו אינו קיים ואין לו אחים, יורשת אותו דינה אחותו, והבנים יורשים האם.

וְלֹא מַנְחִילִין. הָאִשָּׁה אֶת בָּנֶיהָ וְהָאִשָּׁה אֶת בַּעְלָהּ וַאֲחֵי הָאֵם, מַנְחִילִין וְלֹא נוֹחֲלִין. וְהָאַחִים מִן הָאֵם, לֹא נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין:

וְלֹא מַנְחִילִין – כל אלו יורשין ואינן מורישין. **הָאִשָּׁה אֶת בָּנֶיהָ**ט **וְהָאִשָּׁה אֶת בַּעְלָהּ**ו **וַאֲחֵי הָאֵם** – כגון ראובן כלפי בני דינה, **מַנְחִילִין וְלֹא נוֹחֲלִין** – כל אלו מורישין ואינן יורשין**א**. **וְהָאַחִים מִן הָאֵם, לֹא נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין**יב:

משנה ב

סדר הנחלות

א) בן הנפטר

מי שמת בין איש בין אשה, אם הניח בן יורש הכל. אין בנו קיים, אם נמצא לו זרע, בין זכרים בין נקבות הם יורשים את הכל. ואפילו נמצא לבן זה רק בת בת עד סוף העולם, היא יורשת הכל.

ב) בת הנפטר

אם אין לו בן (ולא יוצ"ח של בן), ויש לו בת, היא יורשת הכל. אין לו בת מעיינין על זרע הבת, אם נמצא לה זרע בין זכרים בין נקבות הם יורשים את הכל.

מקור חיים

ט. בגמרא מצינו שתי דרשות המלמדות שאין אם יורשת בניה. אי מדכתיב ממשפחתו וירש, ורק משפחת אב קרויה משפחה (דף קט:). אי מדכתיב וכל בת יורשת נחלה (במדבר לו, ז) ודרשינן יורשת ולא מורשת, שאינה מורשת ממונה לאמה, וה"ה בן אינו מוריש לאמו (דף קטו. ורבנו גרשום שם). (אמנם הרמב"ם בריש הלכות נחלות כתב ואין האם יורשת את בניה ודבר זה מפי הקבלה, ובלח"מ תמה על דבריו מחמת שתי דרשות הנ"ל, וכתב ואולי משמע ליה שהנך דרשות אינן דרשות גמורות). וכיון שאין האם יורשת בניה ממילא אין אחי האם יורשין בנות אחותו, שהרי ראובן מכח אחותו דינה בא לירש אותן, ודינה עצמה אינה יורשתן, שהאם אינה נוחלת בניה (תוי"ט). **י.** דכתיב וירש אותה, ומדייקין אבל היא אינה יורשת אותו (עיין הערה לעיל). **יא.** כל בבא זו מיותרת. שכיון שכבר שנינו שהאיש את אמו והאיש את אשתו ובני אחיות יורשין ולא מנחילין, נכלל בזה שהאשה את בניה והאשה את בעלה ואחי האם מנחילין ולא נוחלין (וכאן כל הבבא מיותרת ולכן אין לתרץ כמו שתירץ הרשב"ם לעיל גבי האב את הבנים). ומפרש הש"ס שהתנא רצה להשמיענו בזה שני דינים מיוחדים בדיני נחלה ששייכים רק בבעל היורש את אשתו ובבן היורש את אמו. והיינו, שאינם יורשים אותן כשהם בקבר. כלומר, בעל שמת לפני אשתו, אינו יורשתה כשהוא בקבר להנחיל לבניו או לאביו ולאחיו. אלא משפחת אביה יורשים אותה (אם אין לה יוצ"ח). והוא הדין בן שמת לפני אמו אינו יורש אותה כשהוא בקבר להנחילו לאחיו או לאביו, אלא משפחת אביה יורשים אותה, וכיון שהוצרך לשנות שני אלו, תנא נמי אחי האם (דף קיד:). **יב.** כמו שכבר נתבאר (בהערה קודמת) שאין משפחת האם קרויה משפחה.

ג) אבי הנפטר
אין לו בן ואין לו בת, אבי הנפטר יורש אותו.

ד) אחי הנפטר
אין אביו קיים, אחי הנפטר יורשים אותו.

ה) אחות הנפטר
אין אחים לנפטר, אם יש להם יוצ"ח, המה יורשים אותו, ואם לאו, אחותיו יורשות אותו.

ו) אבי אבי הנפטר
אין לו אחות, וגם אין להן יוצ"ח, חוזר הירושה דור אחד למעלה, ואבי אבי הנפטר יורש אותו.

ז) אחי אבי הנפטר
כשאין אבי אבי הנפטר קיים, בניו יורשין אותו, והיינו אחי אבי הנפטר.
ובודקין אם יש להם צאצאים, הכל כסדר הנ"ל.

ממשמש ועולה
ועל דרך הזאת הנחלה ממשמשת ועולה עד ראש הדורות, לפיכך אין לך אדם מישראל שאין לו יורש.

* * *

היוצא מזה
א) הבן קודם לבת, וכל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת. **ב)** הבת קודמת לאבי המת, וכל יוצאי יריכה קודמין לאבי המת. **ג)** אבי המת קודם לאחי המת. **ד)** אח של המת וכל יוצאי יריכו קודמין לאחות המת. **ה)** אחות המת וכל יוצ"ח קודמת לאבי אבי המת. **ו)** אבי אבי המת קודם לאחי אבי המת. ועל דרך הזאת הנחלה ממשמשת ועולה עד ראש הדורות, לפיכך אין לך אדם מישראל שאין לו יורש.
(ע"פ הרמב"ם ריש הלכות נחלות).

ב סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא, (במדבר כז) אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ, וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ, בֵּן קוֹדֵם לַבַּת, וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ שֶׁל בֵּן קוֹדְמִין

סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא, (במדבר כז) אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ, וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ, בֵּן קוֹדֵם לַבַּת, – מכאן שבן קודם לבת, ואם יש לראובן בן ובת הוא יורש ולא היא, **וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ שֶׁל בֵּן קוֹדְמִין**

לַבַּת. בַּת קוֹדֶמֶת לְאַחִין. יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל בַּת, קוֹדְמִין לְאַחִין. אַחִין קוֹדְמִין לַאֲחֵי הָאָב. יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל אַחִין, קוֹדְמִין לַאֲחֵי הָאָב. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקּוֹדֵם בַּנַּחֲלָה, יוֹצְאֵי יֶרֶךְ קוֹדְמִין.

לַבַּת – ואם אין בנו קיים אבל יוצאי יריכו קיימים גם הם קודמים להבת ודם יורשים ולא היא[ג]. **בַּת קוֹדֶמֶת לְאַחִין** – אם לא היה לראובן בן, בתו קודמת לאחיו שמעון ולוי, והיא יורשת ולא הם[ד]. **יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל בַּת, קוֹדְמִין לְאַחִין** – אם אין הבת קיימת ויוצאי יריכה קיימין[ט], הם קודמין לשמעון ולוי. **אַחִין קוֹדְמִין לַאֲחֵי הָאָב** – שמעון ולוי אחי ראובן קודמין לעשו אחי יעקב[ט]. **יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל אַחִין, קוֹדְמִין לַאֲחֵי הָאָב** – אם אין שמעון ולוי קיימים יוצאי יריכם קודמים לעשו[י]. **זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקּוֹדֵם בַּנַּחֲלָה, יוֹצְאֵי יֶרֶךְ קוֹדְמִין** – כל שדינו לירש, אם הוא אינו קיים יוצאי יריכו קודמין לכל שאר הקרובים.

רבינו עובדיה מברטנורא

ב כָּל הַקּוֹדֵם לַנַּחֲלָה יוֹצְאֵי יֶרֶךְ קוֹדְמִין. וְאִם אֵין יוֹצְאֵי יֶרֶךְ קַיָּמִין, חָזְרָה נַחֲלָתָן אֲצֶל הָאָב. כֵּיצַד, רְאוּבֵן שָׁמַת, חָנוֹךְ וּפַלּוּא חֲצְרוֹן וְכַרְמִי [בָּנָיו] יוֹרְשִׁין אוֹתוֹ. וְאִם מֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים קֹדֶם רְאוּבֵן, וְהַהוּא בֵּן הִנִּיחַ בֵּן אוֹ בַּת [אוֹ בֶּן בֵּן אוֹ בַּת בֵּן] אוֹ בֶּן בַּת אוֹ בַּת בַּת] עַד מֵאָה דּוֹרוֹת, יִירַשׁ בִּמְקוֹם אָבִיו בִּנְכְסֵי אֲבִיו רְאוּבֵן, וְיִטֹּל כְּאֶחָד מִבְּנֵי רְאוּבֵן. וְאִם אֵין לִרְאוּבֵן בָּנִים וְלֹא בְּנֵי בָּנִים וְאַף לֹא בְּנוֹת בָּנִים, אָז יוֹרְשׁוֹת בְּנוֹת רְאוּבֵן אֶת רְאוּבֵן. וְאִם אֵין לִרְאוּבֵן בָּנוֹת וְלֹא בְּנוֹת בָּנוֹת עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, אָז יִירַשׁ יַעֲקֹב אֶת רְאוּבֵן בְּנוֹ. וְאִם אֵין יַעֲקֹב קַיָּם, יִירְשׁוּ אֶת רְאוּבֵן אֶחָיו בְּנֵי אָבִיו, שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה [יוֹסֵף וּבִנְיָמִין] וְכוּ'. וְאִם אֵינָן קַיָּמִין, יִירְשׁוּ אֶת רְאוּבֵן בְּנֵי שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וְכוּ'. וְאִם אֵין לָהֶם בָּנִים וְלֹא בְּנֵי בָנִים, יִירְשׁוּ בְּנוֹתֵיהֶן אוֹ בְּנֵי בְנוֹתֵיהֶן אוֹ בְּנוֹת בְּנוֹתֵיהֶן. דְּבָכָל מָקוֹם הַזָּכָר יוֹרֵשׁ קוֹדְמִין לַנְּקֵבָה. וְאִם מֵתוּ אֶחָיו שֶׁל רְאוּבֵן בְּלֹא זֶרַע אוֹ שֶׁלֹּא

מקור חיים

יג. בין שיוצאי יריכו הם בנים בין שהן בנות. וכן בן הבן או בת הבן או בת הבת, כי הבן וכל יוצאי יריכו קודמים לבת. **יד.** והיא גם קודמת ליעקב אבי ראובן. שאף אם יעקב קיים, היא יורשת ולא הוא (רשב"ם). **טו.** בין בן בין בת וכו' וכנ"ל ביוצאי יריכו של בן. **טז.** אבל יעקב אבי ראובן קודם לשמעון ולוי, ואם יעקב קיים הוא יורש ולא הם, כדתנן בסוף המשנה 'והאב קודם לכל יוצאי יריכו'. **יז.** ואם אין להם יוצאי חלציים, חוזרת לדינה אחות האב וליוצ"ח, ואם אין אחות, אז חוזרת הירושה לאחי אביו, והיינו לעשיו. כמבואר ברע"ב, עיי"ש.

וְהָאָב קוֹדֵם לְכָל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ: – אם האב קיים, תמיד הוא קודם ליוצאי יריכו. כגון יעקב אבי ראובן קודם לשמעון ולוי שהם יוצאי יריכו[יח]:

משנה ג

למי נתחלקה ארץ ישראל, ליוצאי מצרים או לבאי הארץ

בפרשת פנחס (במדבר כו) אחר שנמנו בני ישראל בערבות מואב, כתיב:

(נב) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: (נג) לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת: (נה) אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת מַטּוֹת אֲבֹתָם יִנְחָלוּ:

מדכתיב לאלה תחלק הארץ, משמע שנתחלקה לבאי הארץ. אבל מדכתיב לשמות מטות אבותם ינחלו, משמע שליוצאי מצרים נתחלקה.

רבינו עובדיה מברטנורא

הָיָה לוֹ אָח מֵעוֹלָם, תִּירְשֶׁנּוּ אֲחוֹתוֹ תַּחְזֹר יְרֻשַּׁת רְאוּבֵן לַאֲחוֹת אָבִיו אוֹ דִּינָהּ בַּת יַעֲקֹב אוֹ בָּנֶיהָ אוֹ בְּנֵי בָנֶיהָ לְבָנֶיהָ וְלִבְנֵי בָנֶיהָ אוֹ לִבְנוֹתֶיהָ עַל הַסֵּדֶר [אוֹ בְּנוֹתֶיהָ וּבְנוֹת בְּנוֹתֶיהָ] עַד סוֹף הָעוֹלָם. וְאִם אֵין לִרְאוּבֵן אְחוֹת וְלֹא זֶרַע אָחוֹת, תַּחְזֹר יְרֻשָּׁתוֹ לַאֲבִי אָבִיו דְּהַיְנוּ לְיִצְחָק. וְאִם אֵין יִצְחָק קַיָּם, תַּחְזֹר יְרֻשַּׁת רְאוּבֵן לְעַשָּׂו בֶּן יִצְחָק, שֶׁהוּא אָחִי אָבִיו שֶׁל רְאוּבֵן. וְאִם אֵין עֵשָׂו קַיָּם, תַּחְזֹר יְרֻשַּׁת רְאוּבֵן לְאֶלִיפַז בֶּן עֵשָׂו אוֹ לְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו אוֹ לִבְנוֹתָיו וְלִבְנוֹת בְּנוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְאִם אֵין אַחִים לְאָבִיו שֶׁל רְאוּבֵן וְלֹא מִבְּנֵי בְנֵיהֶן, תַּחְזֹר יְרֻשַּׁת רְאוּבֵן לַאֲחוֹת אָבִיו אוֹ לִבְנֵיהֶן וְלִבְנֵי בָנֶיהָ אוֹ בְּנֵי בְנֵיהָ אוֹ לִבְנוֹתֶיהָ עַל הַסֵּדֶר [אוֹ בְּנוֹתֶיהָ וּבְנוֹת בְּנוֹתֶיהָ] עַד סוֹף הָעוֹלָם. וְאִם אֵין לִרְאוּבֵן אְחוֹת וְלֹא בְּנֵי אַחִים וְלֹא אָחוֹת וְלֹא בְּנֵי אָחוֹת, תַּחְזֹר יְרֻשַּׁת רְאוּבֵן לַאֲבִי אֲבִי אָבִיו. וְכֵן לְעוֹלָם עַד אָדָם הָרִאשׁוֹן: **הָאָב** קוֹדֵם. לְעוֹלָם לַאֲחֵי הָאָב וְלִבְנֵיהֶם, [וַאֲחֵי הָאָב קוֹדְמִים לַאֲחוֹת הָאָב], וַאֲחֵי הָאָב וַאֲחוֹת הָאָב קוֹדְמִים [לַאֲבִי הָאָב. וַאֲבִי הָאָב קוֹדֵם לַאֲחֵי אֲבִי הָאָב. וַאֲחֵי אֲבִי הָאָב וַאַף אֲחוֹתוֹ קוֹדְמִין] לַאֲבִי אֲבִי הָאָב. וְכֵן לְעוֹלָם:

מקור חיים

יח. ורוצה לומר קודם ליוצאי יריכו שאינם יוצאי יריכו של המת, אבל צאצאי המת עצמו קודמין לאבי המת כמו שכבר נתבאר. (מה שכתב הרע״ב, האב קודם לעולם ׳לאחי האב׳ ולבניהם. ר״ל לאחי ראובן מן האב׳, ולאפוקי אחים מן האם שכלל לא יורשים. ואין רצונו לומר שהאב קודם לאחיו של עצמו כפשטות משמעות דבריו (תוי״ט, וליקוטים שבגליון משניות מהדורת זכר חנוך)).

רבי יאשיה - ליוצאי מצרים נתחלקה

לרבי יאשיה, כל היוצא ממצרים קיבל חלק, אבל כיון שהם לא באו לארץ בניהם באי הארץ ירשו חלקם. (ולשיטתו הא דכתיב לאלה תחלק הארץ, בא רק ללמד שכמו שבמנין זה נמנו רק מבני עשרים ומעלה, הכי נמי חלוקת הארץ יהיה רק ליוצאי מצרים שהיו בני עשרים ומעלה).

לרבי יאשיה קיבל צלפחד חלק בארץ כיון שהיה מיוצאי מצרים.

רבי יונתן - לבאי הארץ נתחלקה

לרבי יונתן, הארץ נתחלקה לבאי הארץ, ורק הם קיבלו חלק. והא דכתיב לשמות מטות אבותם, כי אחר שקיבל כל אחד חלקו חזר כל מה שקיבלו ליוצאי מצרים ומהם נתחלק ליורשיהם.

לרבי יונתן לא קיבל צלפחד חלק בארץ מחמת עצמו כיון שהוא לא היה מבאי הארץ[יט].

ג בְּנוֹת צְלָפְחָד נָטְלוּ שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים בַּנַּחֲלָה. חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה עִם יוֹצְאֵי

בְּנוֹת צְלָפְחָד נָטְלוּ שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים בַּנַּחֲלָה – בנחלת ארץ ישראל.
חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה עִם יוֹצְאֵי

רבינו עובדיה מברטנורא

ג נָטְלוּ שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים בַּנַּחֲלָה. בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְסָבַר הַאי תַּנָּא לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ, דִּכְתִיב (במדבר כו) לְשֵׁמוֹת מַטּוֹת אֲבוֹתָם יִנְחָלוּ. וּצְלָפְחָד וְחֵפֶר אֲבִיו שֶׁנֵּיהֶם נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ, שֶׁמִּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם. וְנָטְלוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד חֵלֶק אֲבִיהֶם שֶׁהָיָה מַגִּיעַ לוֹ בָּאָרֶץ, וְחֵלֶק הַמַּגִּיעַ לוֹ מִירֻשַּׁת חֵפֶר אָבִיו, וְחֵלֶק בְּכוֹרָתוֹ שֶׁהָיָה בְּכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם. וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא יָרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בָּרְאוּי לָבֹא לְאַחַר מִיתָה, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְחֻזֶּקֶת הָיְתָה:

מקור חיים

יט. לדידיה בניו של חפר שבאו לארץ קיבלו חלק וכל החלקים חזרו לאביהם ושוב נתחלקה בין כל יורשיו, ובנות צלפחד ירשו החלק שצלפחד היה לו לירש עם אחיו. אבל לדעת רבי יונתן לא קיבלו בנות צלפחד שלשה חלקים, ולכן אי אפשר לאוקים משנתנו כוותיה. (בסוגיין (דף קיז.) יש גם דיעה שלישית, והיא דעת רבי שמעון בן אלעזר שסובר שלאלו ולאלו נתחלקה הארץ, ובין מי שהיה מיוצאי מצרים ובין מי שהיה מבאי ארץ קיבלו חלק, ומשנתנו אתיא נמי כוותיה (דף קיז: רשב"ם ד"ה לאלו ולאלו)).

מִצְרַיִם, וְחָלְקוּ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי חֵפֶר. וְשֶׁהָיָה בְכוֹר נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים:

מִצְרַיִם, וכיון שמת במדבר נטלו הם חלקו, **וְחָלְקוּ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי חֵפֶר** – חפר אביו היה גם מיוצאי מצרים והוא מת וירשו בניו נחלתו, והן נטלו החלק שהיה מגיע לצלפחד אביהן. **וְשֶׁהָיָה בְכוֹר נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים** – וכיון שהוא היה בכור היה לו שני חלקים בנחלת אביו. ונמצא שסך הכל קיבלו שלשה חלקים של נחלה בארץ ישראל[כ]:

ד אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת בַּנַּחֲלָה, אֶלָּא שֶׁהַבֵּן נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאָב וְאֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאֵם. וְהַבָּנוֹת נְזוֹנוֹת מִנִּכְסֵי הָאָב וְאֵינָן נְזוֹנוֹת מִנִּכְסֵי הָאֵם:

אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת בַּנַּחֲלָה – אחד הבן ואחד הבת שוה דיניהם בנחלת האם כדיניהם בנחלת האב[כא]. ואין הבדל בין נחלת אב לנחלת אם **אֶלָּא שֶׁהַבֵּן** הבכור **נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאָב, וְאֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאֵם**[כב], **וְהַבָּנוֹת נְזוֹנוֹת מִנִּכְסֵי הָאָב וְאֵינָן נְזוֹנוֹת מִנִּכְסֵי הָאֵם** – בנות שעדיין לא נתבגרו ניזונות מנכסי האב עד שינשאו[כג], ואינן ניזונות מנכסי האם:

רבינו עובדיה מברטנורא

ד אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת בַּנַּחֲלָה. הָכִי קָאָמַר, אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת שָׁוִין בִּירֻשַּׁת נִכְסֵי הָאָב, אֶלָּא שֶׁהַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בִּנְכָסֵי הָאֵם כְּבִירֻשַּׁת נִכְסֵי הָאָב, וְאֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בִּנְכָסֵי הָאֵם: בֵּין יְרֻשַּׁת נִכְסֵי הָאֵם לִירֻשַּׁת נִכְסֵי הָאָב,

מקור חיים

כ. וכל חלק קיבלו מטעם אחר ובכולם יש חידוש. כי ממה שקיבלו חלק צלפחד, ש״מ שליוצאי מצרים נתחלקה, וממה שקיבלו חלק חפר, ש״מ שבת הבן יורשת בין האחים, וממה שקיבלו חלק הבכורה ש״מ שארץ ישראל היתה מוחזקת ליוצאי מצרים, כין לולא כן לא היה צלפחד נוטל חלק בכורה, כי אין בכור נוטל בראוי כבמוחזק (מלא״ש). **כא.** וכשיש בן אין הבת יורשת כלום, וכשאין בן היא יורשת הכל. **כב.** דכתיב (דברים כא יז) כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה גו׳ כִּי הוּא רֵאשִׁית אנו לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה: ואע״ג שלפי פשוטו של המקרא הך ׳לו׳ קאי על הבכור, הגמרא דורשת אותו גם על האב, וה״ק משפט הבכורה שייך רק בנכסי האב ולא בנכסי האם (דף קיא: רשב״ם ד״ה לו). **כג.** שהוא תנאי כתובה כדתנן בכתובות (פ״ד מי״א), בנן נוקבן דיהוין ליכי מינאי יהוין יתבין בביתי ומיתזנן מנכסי עד דיתנסבן לגוברין.

ה הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי בְּכוֹר לֹא יִטֹּל פִּי שְׁנַיִם, אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו, לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה. הַמְחַלֵּק נְכָסָיו לְבָנָיו עַל פִּי, רִבָּה לְאֶחָד וּמִעֵט לְאֶחָד וְהִשְׁוָה לָהֶן אֶת הַבְּכוֹר,

הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי בְּכוֹר, לֹא יִטֹּל פִּי שְׁנַיִם – האומר פלוני בני הבכור לא יטול פי שנים, **אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי, לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו** – או שאמר פלוני בני לא יירש עם אחיו, **לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה** – שמדין תורה בכור נוטל פי שנים, וכל הבנים יורשים, ואי אפשר לו לבטל מה שכתוב בתורה[כג]. אבל יכול לתת במתנת שכיב מרע לכל מי שרוצה כי הנותן מתנה מחיים אינו עוקר דין תורה[כד]. ולכן **הַמְחַלֵּק נְכָסָיו לְבָנָיו עַל פִּיו** – שכיב מרע או מצוה מחמת מיתה[כה] שחילק נכסיו לבניו על פיו בלשון מתנה, **רִבָּה לְאֶחָד** – שאמר לפלוני בני הנני נותן שדה וחצי, **וּמִעֵט לְאֶחָד** – ועל ידי זה לא נשאר לאחיו אלא חצי שדה[כו], **וְהִשְׁוָה לָהֶן אֶת הַבְּכוֹר** – או שאמר הנני נותן לכל בניי חלק שוה בנכסי, ואף הבכור בכלל,

רבינו עובדיה מברטנורא

ה **לֹא אָמַר כְּלוּם.** וְאֵין יָכוֹל לְסַלְקוֹ מִן הַיְרֻשָּׁה וּשְׁכִיב מְרַע דְּבָרָיו כִּכְתוּבִים וְכִמְסוּרִים אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁיִּתֵּן בְּמַתָּנָה נְכָסָיו לְשֶׁאָר וְאֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן. מִשּׁוּם הָכִי תָּנֵי עַל פִּיו: בָּנָיו: **עַל פִּיו.** מִשּׁוּם דְּמַצְוָה מֵחֲמַת מִיתָה, **וְהִשְׁוָה לָהֶן אֶת הַבְּכוֹר.** בִּלְשׁוֹן מַתָּנָה:

מקור חיים

כד. לא מיבעיא לרבי מאיר דאית ליה שהמתנה על מה שכתוב בתורה אפילו בדבר שבממון תנאו בטל, אלא אף לרבי יהודה שס״ל שהמקדש על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה בדבר שבממון תנאו קיים, הכא מודה שתנאו בטל, משום שהתם ע״מ כן קיבלה קידושין ומחלה על הממון, אבל הכא מה הנאה יש לו לבן שימחול, ואע״פ ששתק הבן אין זו מחילה דאינו רוצה להכעיס את אביו (דף קכו: ורשב״ם שם). **כה.** חכמים תיקנו שדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי, ומקיימין דבריו אחר מותו ואף שלא עשו שום קנין. ואע״פ שאין המתנה חלה אלא לאחר מיתה, אמרו שהוי כאלו קנה למפרע בעודו בחיים, שאם לא כן איך יקנה המקבל לאחר מיתה, הלא יורשיו קודמין (ערוך השלחן ריש סימן ר״נ). וכמו שכל אדם יכול לתת מתנה לכל מי שרוצה אף על פי שעי״ז אחר מותו לא יישארו נכסים ליורשיו ואין זה נקרא מתנה על מה שכתוב בתורה, ה״ה בנותן במתנת שכיב מרע אינו נחשב כמתנה על מה שכתוב בתורה. **כו.** בין שכיב מרע בין מצוה מחמת מיתה מתנותיהם קיימות אף בלא קנין, ועיין להלן (פ״ט מ״ו) ההבדל ביניהם. **כז.** על ידי שריבה לאחד מיעט לשני (נימוק״י).

דְּבָרָיו קַיָּמִין. וְאִם אָמַר מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה, לֹא אָמַר כְּלוּם. כָּתַב בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בְּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף מִשּׁוּם מַתָּנָה, דְּבָרָיו קַיָּמִין. הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בַּת, בְּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּן, לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהַתְּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר,

דְּבָרָיו קַיָּמִין, משום שלא עקר מה שכתוב בתורה, אלא שלא נשאר לו נכסים להוריש לבניו בתורת ירושה. **וְאִם אָמַר מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה** – אבל אם אמר שפלוני בני יירש שדה ומחצה, או שאמר כל בניי יירשו חלק שוה, **לֹא אָמַר כְּלוּם**, שהוא מתנה על מה שכתב בתורה. **כָּתַב בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בְּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף מִשּׁוּם מַתָּנָה** – כתב לשון ירושה אבל בתחלת השטר

או באמצעו או בסופו הזכיר לשון מתנה[כח], **דְּבָרָיו קַיָּמִין**[כט]. **הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בַּת** – אם יש לו בת ואמר איש פלוני יירשני, **בְּתִּי תִּירָשֵׁנִי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּן** – או שיש לו בן ואמר בתי יירשני, **לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהַתְּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה**, [ל]**הא אם אמר על בת בין הבנות שהיא תירש הכל, או על בן בין הבנים שהוא יירש הכל, דבריו קיימין. שרבי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

דְּבָרָיו קַיָּמִין. וְאֵין כָּאן מַתָּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בָּאָדָם לְתֵּן מָמוֹנוֹ בְּמַתָּנָה לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה: **וְאִם אָמַר מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה.** וְאִם רִבָּה לְאֶחָד וּמִעֵט לְאֶחָד בְּתוֹרַת יְרֻשָּׁה, שֶׁאָמַר פְּלוֹנִי בְּנִי יִירַשׁ שָׂדֶה בֵּית כּוֹר, וּפְלוֹנִי [בְּנִי] יִירַשׁ שָׂדֶה בֵּית לֶתֶךְ, וְעַל בְּנוֹ בְּכוֹר אָמַר שֶׁיִּירַשׁ כְּשֵׁל חֲבֵרוֹ, לֹא אָמַר כְּלוּם, מִפְּנֵי שֶׁמַּתָּנָה עַל מָה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: **כָּתַב בֵּין בַּתְּחִלָּה וְכוּ'.** תִּנְתֵּן שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי וְיִירָשֶׁנָּה, זֶהוּ בַּתְּחִלָּה. יִירָשֶׁנָּה וְתִנָּתֵן לוֹ, זוֹ הִיא בַּסּוֹף. יִירַשׁ שָׂדֶה פְּלוֹנִית וְתִנָּתֵן לוֹ וְיִירָשֶׁנָּה, זוֹ הִיא מַתָּנָה בְּאֶמְצַע:

מקור חיים

כח. מבואר ברע"ב עיין שם. וכתב לאו דוקא, שהרי גם על פה הרי הם ככתובין, אלא רבותא קמ"ל שאף שכתב לא מהני אם לא כתב גם לשון מתנה (שושנים לדוד). **כט.** שלשון ירושה בטל שהוי כמתנה על מה שכתוב בתורה והרי הוא כמו שאמר לשון מתנה לחוד (רשב"ם דף קכט. ד"ה כתב). **ל.** כן מסיק הגמרא (דף קל.) שגם תנא זה ריב"ב הוא וחסורי מיחסרא וה"ק, כמודגש בפנים. (אבל תנא דרישא שאמר איש פלוני בני לא יירש עם אחיו, חולק על ריב"ב, והוא סובר שאף אם אמר על מי שראוי ליירשו, לא אמר כלום).

אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהוּא רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, דְּבָרָיו קַיָּמִין. וְעַל מִי שֶׁאֵין רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין. הַכּוֹתֵב אֶת נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְהִנִּיחַ אֶת בָּנָיו, מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, אֲבָל אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהוּא רָאוּי לְיָרְשׁוֹ – אם אמר על מי שראוי לקבל חלק מירושתו שהוא יירש חלק יותר גדול או יירש כולו, **דְּבָרָיו קַיָּמִין**, שהתורה נתנה רשות לאב להוסיף לאחד מן היורשים[א]. **וְעַל מִי שֶׁאֵין רָאוּי לְיָרְשׁוֹ** – ואם אמר כן על מי שאינו ראוי לירשו, כגון שאמר על בת בין הבנים שהיא יירשנו, **אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין**, כי לזה לא נתנה התורה רשות והוי מתנה על מה שכתוב בתורה. **הַכּוֹתֵב אֶת נְכָסָיו לַאֲחֵרִים** – הכותב נכסיו לאחרים בלשון מתנה[ב], **וְהִנִּיחַ אֶת בָּנָיו** – ועזב את בניו מלתת להם את הנכסים[ג], **מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, אֲבָל אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ** – אין לחכמים נחת רוח במעשיו אלא חרון אף גורם להם שכועסין עליו על שעקר דין נחלה דאורייתא[ד].

רבינו עובדיה מברטנורא

אם אמר על מי שראוי לירשו. כְּגוֹן עַל בֵּן בֵּין הַבָּנִים, וְעַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת, פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי: **דְּבָרָיו קַיָּמִין.** דִּכְתִיב (דברים כא) וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו, הַתּוֹרָה נָתְנָה רְשׁוּת לָאָב לְהַנְחִיל לַבָּנִים לְמִי שֶׁיִּרְצֶה. וּמוֹדֶה רַבִּי יוֹחָנָן דְּעַל אַחַת בְּמָקוֹם בַּת וְעַל בַּת בְּמָקוֹם בֵּן, לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁאֵין הַבַּת רְאוּיָה לִירַשׁ בְּמָקוֹם בֵּן, וְלֹא הָאַח בְּמָקוֹם בַּת. וְכֵן מוֹדֶה רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁאִם הִשְׁוָה אֶת הַבְּכוֹר לַבָּנִים לֹא אָמַר כְּלוּם, דִּכְתִיב (שם) לֹא יוּכַל לְבַכֵּר וְכוּ'. וְהַלָּכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה: **אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.** אֵין לַחֲכָמִים נַחַת רוּחַ בְּמַעֲשָׂיו, וַאֲפִלּוּ אֵין בָּנָיו נוֹהֲגִים כְּשׁוּרָה, דְּלָמָא נָפֵיק מִנַּיְהוּ זַרְעָא מַעֲלָיָא.

אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהוּא רָאוּי לְיָרְשׁוֹ. כן הלכה. **אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין.** ואם נתן לו מתנה, אין מתנתו מתנה. **הַכּוֹתֵב אֶת נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְהִנִּיחַ אֶת בָּנָיו.** אפילו נתן לאחרים ולא הניח לבניו כלום, מתנתו מתנה. **מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי.** שאין לבניו רשות לחזור ולומר לו, מה עשית? **אֲבָל אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.** שאין דעת חכמים נוחה מכך, שהרי הוא מונע מבניו את הירושה.

מקור חיים

לא. כן דריש רבי יוחנן בן ברוקא מקרא, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **לב.** נחלקו הפוסקים אם הכוונה רק לנותן אחר מיתה, או גם בנותן מחיים במתנת בריא. (הכנסת הגדולה (סימן רפ"ב) כתב שאין שום קפידא בנותן מחיים, אבל יש חולקים. ועיין פתחי תשובה (ריש סימן רפ"ב)).
לג. הלשון והניח את בניו משמע לכאורה שהניחם לגמרי ולא שייר להם כלום, ורק באופן זה אין רוח חכמים נוחה הימנו, וכן כתב רבינו גרשום. אבל הרשב"ם (דף קלג: ד"ה בי עבורי אחסנתא) כתב ואפילו להרבות לאחד ולמעט לאחד (ועיי"ש ברש"ש). **לד.** לשון הרשב"ם. וכתב הפרישה (ריש סימן רפ"ב) שלפי דבריו הכי ביאור הדברים, אין רוח חכמים נוחה ושקט בקרבם כי הוא גרם להם שהתרגזו ברוחם עליו. והימנו, ר"ל בשבילו.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם לֹא הָיוּ בָנָיו נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה, זְכוּר לְטוֹב:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם לֹא הָיוּ בָנָיו נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה, זְכוּר לְטוֹב:

משנה ו

דייתיקי

צוואת שכיב מרע נקראת דייתיקי משום דדברי שכיב מרע ככתובין ומסורין דמו, ועל כן נקראת דייתיקי שהוא נוטריקין דא תהא למיקם ולהיות.

מן הדין אין צריך לכתוב דבריו בשטר, וכל שאמר שנותן נכסיו לפלוני הרי הנכסים ככתובין ומסורין, ולאחר מותו קונה פלוני הנכסים.

אין שטר לאחר מיתה

אם כתב הדברים בדייתיקי ולא מסר הדברים על פה, חוששין שמא לא רצה להקנותם לו אלא כשיתן השטר. ולכן אם לא נתן לו השטר מחיים לא קנה. כי קבלת השטר אחר מותו לא מהני, כי מיד במותו נפקע רשותו מכל נכסיו ונכנסו תיכף לרשות היורשין[לה].

חזרה מן המתנה

שכיב מרע יכול לחזור בו כל זמן שירצה, בין אם רק אמר על פה בין אם כתב דייתיקי[לו].

ו הָאוֹמֵר זֶה בְּנִי, נֶאֱמָן. זֶה אָחִי, אֵינוֹ נֶאֱמָן

הָאוֹמֵר זֶה בְּנִי, נֶאֱמָן, וְיוֹרְשׁוּ וּפוֹטֵר אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וְיִבּוּם[לז]. זֶה אָחִי, אֵינוֹ נֶאֱמָן – לְהוֹרִישׁוֹ עִם אֶחָיו, שֶׁהֲרֵי אֵינָן מַכִּירִים אוֹתוֹ[לח],

רבינו עובדיה מברטנורא

ו זֶה בְּנִי נֶאֱמָן. לְיוֹרְשׁוֹ וְלִפְטֹר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַיִּבּוּם: זֶה אָחִי אֵינוֹ נֶאֱמָן. לְהוֹרִישׁוֹ עִם אֶחָיו, שֶׁהֲרֵי אֵינָן מַכִּירִים אוֹתוֹ:

מקור חיים

לה. הר״י מיגא״ש (דף קלה:). ורשב״ם (דף קנב. ד״ה לא ידענא). **לו.** הכי אמר שמואל, כל שאילו עמד חוזר, חוזר במתנתו (דף קנא.) ורב דימי אמר דייתיקי מבטלת דייתיקי (דף קנב:). וכן נפסק בטושו״ע (סימן ר״נ ס״ג) שכיב מרע שכתב לאחד וחזר וכתב לאחר, האחרון קנה, שיש לו לחזור עד שימות. **לז.** ואף על גב דמוחזק לן באחי והיתה בחזקת חיוב יבום, מכל מקום נאמן, כי אמרינן מה לו לשקר, אם רצה לפטרה מן היבום היה יכול לגרשה. **לח.** כאן איירי במוחזק לן באחי, ולכן לא שייך לומר שנאמן או אינו נאמן לאוסרה לשוק. אבל אם

וְנוֹטֵל עִמּוֹ בְּחֶלְקוֹ. מֵת, יַחְזְרוּ נְכָסִים לִמְקוֹמָן. נָפְלוּ לוֹ נְכָסִים מִמָּקוֹם אַחֵר, יִירְשׁוּ אֶחָיו עִמּוֹ. מִי שֶׁמֵּת וְנִמְצְאַת דְּיָתֵיקִי קְשׁוּרָה עַל יְרֵכוֹ,

וְנוֹטֵל עִמּוֹ בְּחֶלְקוֹ – אבל הוא צריך ליתן לו חלק מירושתו[לט]. **מֵת, יַחְזְרוּ נְכָסִים לִמְקוֹמָן** – אם אחר שנתן לו חלק מירושתו מת הספק, חוזר ולוקח מה שנתן ואין האחין חולקים עמו[מ]. **נָפְלוּ לוֹ נְכָסִים מִמָּקוֹם אַחֵר** – אם הספק קיבל נכסים ממקום אחר, ואחר כך מת, **יִירְשׁוּ אֶחָיו עִמּוֹ** – יורשים האחים עמו נכסים אלו[מא]. **מִי שֶׁמֵּת וְנִמְצְאַת דְּיָתֵיקִי קְשׁוּרָה עַל יְרֵכוֹ** – אחר מותו מצאו צוואת שכיב מרע קשורה על ירכו של המת, ולכן ברור שהוא כתבה, שאדם אחר לא היה יכול לקושרה על ירכו,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְנוֹטֵל עִמּוֹ בְּחֶלְקוֹ. כְּגוֹן אִם הֵם שְׁנֵי אַחִים לְבַד הַסָּפֵק, וְיֵשׁ לָהֶם לְחַלֵּק שְׁלֹשׁ שָׁדוֹת, זֶה נוֹטֵל שְׁתֵּי וּמֶחֱצָה וְזֶה נוֹטֵל שָׁתֵּי וּמֶחֱצָה, וְזֶה שֶׁמֵּעִיד עַל הַסָּפֵק שֶׁהוּא אָחִיו, נוֹתֵן לוֹ חֲצִי הַשָּׁדֶה, וְהָאַחֵר אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ כְּלוּם, דְּאָמַר לֵיהּ הָבֵא רְאָיָה וּשְׁקוֹל: **מֵת.** הַסָּפֵק: יַחְזְרוּ. אוֹתָן הַנְּכָסִים שֶׁנָּתַן לוֹ אָחִיו: **לִמְקוֹמָן.** כְּלוֹמַר לְמִי שֶׁנְּתָנָם לוֹ. אֲבָל שְׁאָר אַחִים אֵין יוֹרְשִׁים עִמּוֹ: **נָפְלוּ לוֹ.** לְסָפֵק: **נְכָסִים מִמָּקוֹם אַחֵר.** בְּחַיָּיו. אוֹ קָנָה נְכָסִים וְעָכְשָׁיו מֵת: **יִירְשׁוּ אֶחָיו.** שֶׁל זֶה שֶׁהָיָה מֵעִיד שֶׁהוּא אָחִיו: **עִמּוֹ.** דְּהָא קָא מוֹדֵי לְהוּ שֶׁאַחֵיהֶם הוּא. וְהָנֵי מִלֵּי בִּדְלָא כָּפְרוּ שְׁאָר הָאַחִין לוֹמַר וַדַּאי שֶׁאֵינוֹ אָחִיהֶן, אֶלָּא טוֹעֲנִים שֶׁאֵינָן מַכִּירִים אוֹתוֹ. אֲבָל אִם כָּפְרוּ בּוֹ שֶׁאֵינוֹ אֲחֵיהֶם, לֹא יִירָשֻׁנּוּ אֶלָּא זֶה שֶׁהֵעִיד לוֹ בִּלְבַד: דְּיָתֵיקִי. צַוָּאַת שְׁכִיב מְרַע. וּלְשׁוֹן דְּיָתֵיקִי דָּא תְּהֵא לְמִיקַם וּלְמֶהֱוֵי: קְשׁוּרָה עַל יְרֵכוֹ. דְּלֵיכָּא לְמֵימַר אַחֵר כְּתָבָהּ וּנְתָנָהּ שָׁם, אֲפִלּוּ הָכִי הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹת אֶלָּא בְּקַבָּלַת הַשְּׁטָר, וְאֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה:

מקור חיים

לא היה מוחזק באחי ולא בבנים גם לענין זה אינו נאמן, כדאיתא בקידושין (פ״ג מ״ח) שהאומר יש לי אחים ואשתי זקוקה ליבום אינו נאמן אם אינו מוחזק לא באחי ולא בבני (תוי״ט). **לט.** כמבואר ברע״ב, שצריך ליתן לו מירושתו החלק הנוסף שקיבל מחמת שהנכסים נתחלקו בלי להתחשב באח זה. **מ.** שאומר להם הרי אתם כבר מחזיקים בחלקו שהיה מגיע לו מירושת אבינו, והוא לא מחל לכם חלקו ועד עתה הייתם מחזיקים בו שלא כדין, עכשו שמת אתם יכולים להחזיק בו מן הדין, ואני אקח בחזרה חלקו בירושה שנתתי לו, ונמצינו מעתה כולנו שוים בנחלתו (רשב״ם, דף קלד.). **מא.** עיין רע״ב שהיינו דוקא אם לא הכחישו לומר שלאו אחיהם הוא, שאם אמרו כן הרי מודים הם שאין להם חלק בנכסיו.

חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם. זְכָה בָהּ לְאַחֵר, בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין, דִּבְרָיו קַיָּמִין:

חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם – מכל מקום אינה כלום ואין מקיימין מה שכתוב בה[מב]. **זְכָה בָהּ לְאַחֵר** – שכיב מרע שכתב בדייתיקי שנותן נכסיו לראובן, ואחר כך אמר לשמעון זכה בנכסים הללו הכתובים בשטר הזה, **בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין** – בין אם שמעון הוא מיורשי השכיב מרע בין שאינו מיורשיו, **דִּבְרָיו קַיָּמִין** – והנכסים יינתנו לשמעון[מג]:

ז הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לִבָּנָיו, צָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,

הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לִבָּנָיו – בריא שרצה לכתוב נכסיו לבניו שיזכו בגוף הקרקע מיד ופירות לאחר מותו[מד], **צָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** שלשון זה משמע הגוף מהיום ופירות לאחר מיתה[מה], **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ז צָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה. דְּמַשְׁמַע הַפֵּרוֹת עַד לְאַחַר מִיתָה. וְאִם לֹא כָּתַב מֵהַיּוֹם, גּוּף הַקַּרְקַע יְהֵא קָנוּי לְךָ מֵהַיּוֹם, וְלֹא תֹּאכַל לֹא נָתַן לוֹ כְּלוּם, דְּאֵין מַתָּנָה לְאַחַר מִיתָה:

מקור חיים

מב. איירי שהשכ״מ לא מסר על פה מה שכתוב בשטר, שאם כן אף בלי שטר מקיימין דבריו. אבל כיון שלא מסר דבריו על פה, אע״פ שאין אנו מסופקים שהוא כתב השטר מ״מ אינו כלום, כי שמא לא רצה להקנות הנכסים אלא בקבלת השטר, וכיון שהלה לא קיבל השטר מחיים קנו היורשים, כי אין שטר לאחר מיתה (נמוק״י). **מג.** הכא לא אמרינן אין שטר לאחר מיתה, שהרי בפירוש מסר דבריו בעל פה ואמר לשמעון שיקנה, ולא גרע מכל דברי שכיב מרע שככתובין ומסורין דמי. ואע״פ שבתוך השטר כתב שנותן לראובן, זה לא מגרע כחו של שמעון, כי אפילו אם השטר היה כבר בידי ראובן יכול השכיב מרע לחזור בו (תוי״ט בשם רשב״ם). **מד.** תוי״ט בשם רשב״ם. ואיירי דוקא בבריא, כי בשכ״מ לא יחלוק רבי יוסי לומר שזמנו מוכיח עליו, כי סתם שכ״מ דעתו ליתן הכל אחר מותו (תוי״ט). **מה.** ואם לא כתב מהיום לא נתן לו כלום, דאין מתנה לאחר מיתה (רע״ב). ור״ל מתנת בריא אינה לאחר מיתה, אבל מתנת שכיב מרע תיקנו חז״ל שתחול לאחר מיתה, כמבואר לעיל (משנה ה׳ במקו״ח).

אֵינוֹ צָרִיךְ. הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לִבְנוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ, הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּתוּבִין לַבֵּן, וְהַבֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָאָב. מָכַר הָאָב, מְכוּרִין עַד שֶׁיָּמוּת. מָכַר הַבֵּן, אֵין לַלּוֹקֵחַ בָּהֶן כְּלוּם עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. **הָאָב תּוֹלֵשׁ וּמַאֲכִיל לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה.** **אֵינוֹ צָרִיךְ**, שכיון שכותב הזמן בשטר, זמנו של השטר מוכיח שרוצה שהמתנה יתחיל מיד, והוי כפירש מהיום ולאחר מיתה. **הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לִבְנוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ** – ונתן גוף מהיום ופירות לאחר מיתה[מ], **הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר** גוף הנכסים, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּתוּבִין לַבֵּן, וְהַבֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר** הפירות, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָאָב. מָכַר הָאָב, מְכוּרִין עַד שֶׁיָּמוּת** – אם מכר האב סתמא, הפירות מכורין עד שימות, כי הפירות של כל ימי חייו שלו הם ויכול למוכרם. **מָכַר הַבֵּן, אֵין לַלּוֹקֵחַ בָּהֶן כְּלוּם עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב** – אין הלוקח אוכל מהם כלום עד שימות האב[מז]. **הָאָב תּוֹלֵשׁ וּמַאֲכִיל לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה** – האב שכתב נכסיו לבנו, תולש בחייו הפירות ומאכיל לכל מי שירצה, כי הפירות הם שלו.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵינוֹ צָרִיךְ. לִכְתֹּב מֵהַיּוֹם. דְּכֵיוָן שֶׁכָּתַב בַּשְּׁטָר בְּכָךְ וְכָךְ בְּשַׁבָּת אָמַר לָנוּ פְּלוֹנִי הֲוֵי עָלַי עֵדִים, זְמַנּוֹ שֶׁל שְׁטָר מוֹכִיחַ עָלָיו שֶׁמֵּאוֹתוֹ הַיּוֹם הִתְחִילָה הַמַּתָּנָה, דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, זְמַן שֶׁנִּכְתַּב בַּשְּׁטָר לָמָּה נִכְתַּב. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי: **לְאַחַר מוֹתוֹ.** מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה: **הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר.** בְּלֹא הַבֵּן. שֶׁהַגּוּף קָנוּי לַבֵּן: וְהַבֵּן **אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר.** בְּלֹא הָאָב. שֶׁהַפֵּרוֹת קְנוּיִין לָאָב: **מָכַר הָאָב.** סְתָמָא, מְכוּרִים הַפֵּרוֹת לַלּוֹקֵחַ עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב: **מָכַר הַבֵּן.** בְּחַיֵּי הָאָב, אֵין לַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב: **הָאָב.** שֶׁכָּתַב נְכָסָיו לִבְנוֹ מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה: **תּוֹלֵשׁ וּמַאֲכִיל.** הַפֵּרוֹת לְמִי שֶׁיִּרְצֶה בְּחַיָּיו. אֲבָל מַה שֶּׁהִנִּיחַ בְּמַחְבָּר בִּשְׁעַת מִיתָה אַף עַל פִּי שֶׁעוֹמֵד לְתָלֵשׁ הֲרֵי הֵן שֶׁל בְּנוֹ מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה. אֲבָל הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְאַחַר, אֲפִלּוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ בְּמַחְבָּר לַקַּרְקַע בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ הֲרֵי הוּא שֶׁל יוֹרְשִׁים, שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ יוֹתֵר מֵאַחֵר:

מקור חיים

מו. לרבי יהודה שכתב כן להדיא, ולרבי יוסי שכתב זמן בשטר, ולדידיה היינו כמפרש מהיום ולאחר מיתה (תוי"ט). מז. אבל משימות האב זכה הלוקח בגוף הנכסים ופירותיהם, שהזכות שיש לו בנכסים מכר לו.

וּמַה שֶּׁהִנִּיחַ תָּלוּשׁ, הֲרֵי הוּא שֶׁל יוֹרְשִׁין. הִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, אֵין הַגְּדוֹלִים מִתְפָּרְנְסִים עַל הַקְּטַנִּים וְלֹא הַקְּטַנִּים נִזּוֹנִין עַל הַגְּדוֹלִים, אֶלָּא חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. נָשְׂאוּ הַגְּדוֹלִים, יִשְּׂאוּ הַקְּטַנִּים. וְאִם אָמְרוּ קְטַנִּים הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִים כְּדֶרֶךְ

וּמַה שֶּׁהִנִּיחַ תָּלוּשׁ – והתלוש שנשאר ברשותו כשמת, **הֲרֵי הוּא שֶׁל יוֹרְשִׁין** – שייכים לכל היורשין ולא רק לבן שקיבל המתנה[מח]. **הִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים** – מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים, **אֵין הַגְּדוֹלִים מִתְפָּרְנְסִים עַל הַקְּטַנִּים** – אין הגדולים מתפרנסים בלבוש וכסות מתפוסת הבית[מט] על חשבון הקטנים, שפרנסת גדולים מרובה מפרנסת קטנים, **וְלֹא הַקְּטַנִּים נִזּוֹנִין עַל הַגְּדוֹלִים** – ואין הקטנים ניזונין מתפוסת הבית על חשבון הגדולים, כי מזונות קטנים מרובים משל גדולים, **אֶלָּא חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה** – אלא כל אחד לוקח חלק שווה מן הנכסים לצורכי פרנסה ומזון[נ]. **נָשְׂאוּ הַגְּדוֹלִים** – אם הגדולים נישאו אחר מיתת אביהם ונטלו צרכי חופה מתפוסת הבית, **יִשְּׂאוּ הַקְּטַנִּים** – גם הקטנים יטלו צרכי חופתם מתפוסת הבית. **וְאִם אָמְרוּ קְטַנִּים הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִים כְּדֶרֶךְ**

רבינו עובדיה מברטנורא

מִתְפָּרְנְסִין. לְבוּשׁ וּכְסוּת. לְפִי שֶׁפַּרְנָסַת הַקְּטַנִּים מִלְּזוֹן, אֶלָּא יִתְפָּרְנֵס וְיִזּוֹן כָּל אֶחָד מֵחֶלְקוֹ: **נָשְׂאוּ גְּדוֹלִים.** וְעָשׂוּ צָרְכֵי חֻפָּה מִתְּפוּסַת הַבַּיִת לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶם: **יִשְּׂאוּ גַּם הַקְּטַנִּים.** מִתְּפוּסַת הַבַּיִת: **וְאִם אָמְרוּ הַקְּטַנִּים.** לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶם, הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִים כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשְׂאָתָם אַתֶּם בְּחַיֵּי אֲבִינוּ:

מקור חיים

מח. אבל מה שנשאר במחובר הרי הוא של הבן שכתב לו הגוף מחיים. (וכתב הרע״ב שאע״פ שהם עומדים ליתלש לאו כתלוש דמי, וזהו כשיטת הרשב״ם, ולעיל (פ״ה מ״ז) פירש בשיטת הרמב״ם שהעומד ליתלש כתלוש דמי (תוי״ט. ועיין לעיל במקור חיים)). **מט.** עיזבון האב נקרא תפוסת הבית כל זמן שעדיין לא נתחלק בין האחים. **נ.** מלשון הטור (ריש סימן רפו) משמע שחולקין הנכסים, אבל הדרישה כתב שאין כוונתו שצריכין לחלוק מכל וכל, דהוא הדין אם יטול זה חמשים זהובים לחלקו וממנו יזון או ילבש, וכנגדו יטול השני, ובהמותר יישארו שותפין.

שֶׁנִּשְׂאתֶם אַתֶּם, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶם אֲבִיהֶם נָתָן:

שֶׁנִּשְׂאתֶם אַתֶּם – אם הגדולים נישאו בחיי אביהם, והקטנים אומרים הרי אנו לוקחים מתפוסת הבית כדרך שאבינו השיא אתכם, **אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶם אֲבִיהֶם נָתָן** – מה שנתן אביהם להגדולים בחייו נתן, ואין הקטנים לוקחים כנגד זה מתפוסת הבית:

ח הִנִּיחַ בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, אֵין הַגְּדוֹלוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת עַל הַקְּטַנּוֹת וְלֹא הַקְּטַנּוֹת נְזוֹנוֹת עַל הַגְּדוֹלוֹת, אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה. נָשְׂאוּ גְּדוֹלוֹת, יְשְׂאוּ קְטַנּוֹת. וְאִם אָמְרוּ קְטַנּוֹת, הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׂאתֶם אַתֶּם, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן. זֶה חֹמֶר בַּבָּנוֹת מִבַּבָּנִים, שֶׁהַבָּנוֹת נְזוֹנוֹת עַל הַבָּנִים

הִנִּיחַ בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, ולא הניח בנים, **אֵין הַגְּדוֹלוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת עַל הַקְּטַנּוֹת** – אין הגדולות מתפרנסות בלבוש וכסות מתפוסת הבית על חשבון הקטנות, שפרנסת גדולות מרובה מפרנסת קטנות, **וְלֹא הַקְּטַנּוֹת נְזוֹנוֹת עַל הַגְּדוֹלוֹת** – ואין הקטנות ניזונות מתפוסת הבית על חשבון הגדולות, כי מזונות קטנות מרובות משל גדולות, **אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה** – אלא כל אחת לוקחת חלק שוה לצורך פרנסה ומזון. **נָשְׂאוּ גְּדוֹלוֹת** – אם הגדולות נישאו לאחר מיתת אביהן ונטלו צרכי החופה מתפוסת הבית, **יְשְׂאוּ קְטַנּוֹת** – גם הקטנות נוטלות צרכי נישואיהן מתפוסת הבית. **וְאִם אָמְרוּ קְטַנּוֹת, הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׂאתֶם אַתֶּם** – הרי אנו נישאות מתפוסת הבית כדרך שאבינו השיא אתכן בחייו, **אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן** – ומה שנתן להן אביהן בחייו שלהן היא ואין הקטנים נוטלין כנגדו. **זֶה חֹמֶר בַּבָּנוֹת** – בדין דלהלן יותר חמור כשיש רק בנות קטנות וגדולות ואין אחים, **מִבַּבָּנִים** – מהיכא שבנים יורשין ויש להם אחיות קטנות, **שֶׁהַבָּנוֹת נְזוֹנוֹת עַל הַבָּנִים** – שבנות קטנות ניזונות מנכסי אביהן כשהבנים יורשים,

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם. אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶם אֲבִיהֶם בְּחַיָּיו, נָתָן: ח הִנִּיחַ בָּנוֹת. וְלֹא בָּנִים: שֶׁהַבָּנוֹת נְזוֹנוֹת מִן הַבָּנִים. בִּתְנָאֵי כְּתֻבָּה. וְאֵין בָּנוֹת קְטַנּוֹת נְזוֹנוֹת מִן הַגְּדוֹלוֹת. דִּבְמָקוֹם שֶׁאֵין בָּנִים יוֹרְשִׁים אֵין הַבָּנוֹת אוֹכְלוֹת בִּתְנָאֵי כְּתֻבָּה, אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה וְכָל אַחַת נְזוֹנֶת מִשֶּׁלָּהּ:

וְאֵין נִזּוֹנוֹת עַל הַבָּנוֹת: **וְאֵין נִזּוֹנוֹת עַל הַבָּנוֹת** – ואינן ניזונות מנכסי אביהן כשיש רק בנות[א]:

פרק ט - מי שמת

א **מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת, בְּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּים, הַבָּנִים יִירְשׁוּ וְהַבָּנוֹת יְזוֹנוּ. נְכָסִים מֻעָטִין, הַבָּנוֹת יְזוֹנוּ וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפֶּתָחִים. אַדְמוֹן אוֹמֵר, בְּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי.**

מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת, בְּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּים – בזמן שיש בנכסים כדי שיזונו[א] הבנים והבנות עד שיבגרו הבנות[ב], **הַבָּנִים יִירְשׁוּ וְהַבָּנוֹת יְזוֹנוּ** – הבנים יורשים כל הנכסים ויזונו הבנות עד שיבגרו או עד שינשאו. **נְכָסִים מֻעָטִין** – ואם אין שם אלא כדי מזונות הבנות לבד[ג], **הַבָּנוֹת יְזוֹנוּ וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפֶּתָחִים. אַדְמוֹן אוֹמֵר, בְּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי** – וכי בשביל שאני זכר וראוי לירש הכל בנכסים מרובים הפסדתי שלא לירש כלום בנכסים מועטים[ד].

רבינו עובדיה מברטנורא

א **מִי שֶׁמֵּת.** שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּים. כְּדֵי כְּשָׁעוּר זֶה: **בְּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי.** שֶׁיְּזוֹנוּ הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ בְּתְמִיהָה. אֶלָּא לֹא אַפְסִיד, וְנִזּוֹן כֻּלָּנוּ הַבָּנוֹת: שֶׁהַנְּכָסִים מֻעָטִין. שֶׁאֵין בָּהֶם יַחַד. וְאֵין הֻלְכָה כְּאַדְמוֹן. וְעָשׂוּ אַלְמָנָה

מקור חיים

נא. כשאין מגיע לחלק הירושה של בנות הקטנות כדי מזונותן עד שיבגרו, אינן ניזונות מהירושה שהגיע לחלק של אחותיהן הגדולות. אבל אם יש להם אחים, אין האחים יורשים אלא מה שנשאר אחר שמוציאים לקטנות צרכי מזונותם עד שיבגרו. (ועיין משנה הקרובה). **א.** הרשב"ם כתב שהיינו מזונות ופרנסת נישואין עד דתבגרן, אבל תוספות כתבו שאין נראה לריב"ן, כי מזונות היינו אכילה ושתיה ופרנסה היינו מלבושין וצרכי נישואין, ותרי מילי נינהו, ואין להם אלא מזונות. כאן כתב הרע"ב עד שיזונו, אבל בכתובות (פי"ג מ"ג) כתב כל שאין בהם **לפרנס** הבנים ובנות עד שיבגרו מקרי מועטים. **ב.** כן דעת שמואל ורבי יוחנן בסוגיין (דף קלט:), ולא כרב ששובר שנכסים מועטים היינו שאין בהם מזונות לבנים ובנות לי"ב חדש. משנה זו נישנית גם במסכת כתובות (פי"ג מ"ג) ושם הביא הרע"ב גם פירושו של רב, אבל כאן סתם כשמואל כי פירוש זה הוא העיקר כי רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכ"ש כאן ששמואל עמו (תוי"ט כתובות שם). **ג.** ואם יש יותר מכדי מזונות הבנות אבל לא כל כך שיספיק גם למזונות הבנים עד שיבגרו הבנות, מוציאין מן הנכסים מזונות לבנות עד שיבגרו ונותנים השאר לבנים (רמב"ם אישות פי"ט הי"ז). **ד.** בדעת אדמון יש כמה

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן:

ב הִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת וְטָמְטוּם, בְּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּים, הַזְּכָרִים יוֹחְנִין אוֹתוֹ אֵצֶל נְקֵבוֹת. נְכָסִים מְעָטִין, הַנְּקֵבוֹת יוֹחְנוֹת אוֹתוֹ אֵצֶל זְכָרִים. הָאוֹמֵר אִם תֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר יִטֹּל מָנֶה, יָלְדָה זָכָר, נוֹטֵל מָנֶה. נְקֵבָה מָאתַיִם,

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן:

הִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת וְטֻמְטוּם, בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּים, וזכרים יורשים ונקבות ניזונות, **הַזְּכָרִים יוֹחְנִין אוֹתוֹ אֵצֶל נְקֵבוֹת** – והוא ניזון עם הנקיבות ואינו יורש[ה]. **נְכָסִים מְעָטִין** – בזמן שיש רק נכסים מועטים, והנקיבות ניזונות והזכרים חוזרים על הפתחים, **הַנְּקֵבוֹת יוֹחְנוֹת אוֹתוֹ אֵצֶל זְכָרִים. הָאוֹמֵר** – שכיב מרע שאמר, **אִם תֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר יִטֹּל מָנֶה, יָלְדָה זָכָר, נוֹטֵל מָנֶה**[ו]. **נְקֵבָה מָאתַיִם** – ואם אמר אם תלד אשתי נקבה תיטול מאתיים,

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵצֶל הַבַּת בְּנְכָסִים מְעָטִים, כְּבַת אֵצֶל הָאַחִין הַבַּת נְזוֹנֶת וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפְּתָחִים, אַף אַלְמָנָה אֵצֶל הַבַּת הָאַלְמָנָה נְזוֹנֶת וְהַבַּת תִּשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים: **ב** **וְטֻמְטוּם.** סָפֵק זָכָר סָפֵק נְקֵבָה: **הַזְּכָרִים יוֹחְנִין אוֹתוֹ אֵצֶל הַנְּקֵבוֹת.** דְּאָמְרִי לֵיהּ אַיְתִי רְאָיָה דְּזָכָר אַתְּ וּשְׁקוֹל: **הַנְּקֵבוֹת יוֹחְנוֹת אוֹתוֹ אֵצֶל הַזְּכָרִים.** דְּאָמְרִי לֵיהּ אַיְתִי רְאָיָה דְּנְקֵבָה אַתְּ וְתִזּוֹן עִמָּנוּ: **יָלְדָה זָכָר נוֹטֵל מָנֶה.** וְאַף עַל גַּב דְּקַיְּמָא לָן הַמְזַכֶּה לָעֻבָּר לֹא קָנָה, הָכָא בְּשָׁכִיב מְרַע שָׁזָכָה לִבְנוֹ קָנָה, שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ:

מקור חיים

שיטות בראשונים, לרמב״ם יזונו יחד הבנים עם הבנות עד שיכלו הנכסים. למאירי הבנים ירשו הכל והבנות יחזרו על הפתחים. ולר״ת (דף קח: ד״ה אדמון) אדמון לא בא לחלוק על הת״ק, רק מתמה למה באמת תיקנו חכמים כן, ולדבריו גם רבן גמליאל דאמר רואה אני את דברי אדמון לא אמר כן לפסוק הלכה כמותו אלא לומר שודאי יש לתמוה. ממה שכתב הרע״ב ואין הלכה כאדמון משמע שדעתו שלחלוק בא. **ה.** תנא דרישא סובר טומטום ספק זכר ספק נקיבה, ולכן ממ״נ נוטל כנקבה מיהת. אבל סיפא אתיא כרשב״ג שסובר טומטום בריה בפני עצמו הוא, ולדידיה במקום שיש בנים ובנות אינו נוטל כלום, כי אינו לא זכר ולא נקבה. ועיין הערה בסוף המשנה. **ו.** קיימא לן כרב הונא שהמזכה לעובר לא קנה, ולכן מן הדין לא היה העובר קונה, אבל כאן איירי בשכיב מרע שמזכה לבנו ומחמת שדעתו של אדם קרובה אצל בנו חששו שאם לא יקיימו דבריו תיטרף דעתו, ולכן תיקנו שיהא קונה (נימוק״י, הובא תוי״ט).

יָלְדָה נְקֵבָה, נוֹטֶלֶת מָאתַיִם. אִם זָכָר מָנֶה. אִם נְקֵבָה מָאתַיִם, וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה, זָכָר נוֹטֵל מָנֶה וְהַנְּקֵבָה נוֹטֶלֶת מָאתַיִם. יָלְדָה טֻמְטוּם, אֵינוֹ נוֹטֵל. אִם אָמַר כָּל מַה שֶּׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי יִטֹּל, הֲרֵי זֶה יִטֹּל. וְאִם אֵין שָׁם יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, יוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל:

יָלְדָה נְקֵבָה, נוֹטֶלֶת מָאתַיִם[י]**. אִם זָכָר מָנֶה אִם נְקֵבָה מָאתַיִם, וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה** – תאומים[ח], **זָכָר נוֹטֵל מָנֶה וְהַנְּקֵבָה נוֹטֶלֶת מָאתַיִם**, ואף על פי שלשונו משמע זכר לבד ונקיבה לבד. **יָלְדָה טֻמְטוּם, אֵינוֹ נוֹטֵל**, שהרי סיפא רבן שמעון בן גמליאל הוא שסובר שטומטום בריה בפני עצמו הוא לא זכר ולא נקיבה. **אִם אָמַר כָּל מַה שֶּׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי יִטֹּל**, וילדה טומטום, **הֲרֵי זֶה יִטֹּל. וְאִם אֵין שָׁם יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, יוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל**, ואף על פי שאמר זכר או נקיבה[ט]:

משנה ג

תפוסת הבית

האחין כל זמן שלא חלקו עזבון אביהם רואין אותם בנכסי האב כאילו כולם אחד, והם ובניהם מתפרנסים מתפוסת הבית'.

ג הִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, הִשְׁבִּיחוּ גְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים,

הִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, הִשְׁבִּיחוּ גְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים – בנים הגדולים שכרו פועלים מנכסי אביהם והשביחו הנכסים כשהיו בתפוסת הבית,

---

רבינו עובדיה מברטנורא

יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה. תְּאוֹמִים יַחַד: יָלְדָה טֻמְטוּם אֵינוֹ נוֹטֵל. לְפִי שֶׁטֻּמְטוּם כַּפָּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם: יוֹרֵשׁ אֶת גְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים. בְּעוֹדָן בִּתְפוּסַת הַבַּיִת:

הַכֹּל. דְּלָא תֵּימָא בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ הוּא וְלָאו בַּר יְרֻשָּׁה הוּא, קָמַשְׁמַע לָן: ג הִשְׁבִּיחוּ הַבָּנִים כְּשֶׁהָיוּ בִּתְפוּסַת הַבַּיִת:

מקור חיים

ז. הגמרא שואלת למימרא דבת עדיפא ליה מבן, ומשני משום דבת תחילה סימן יפה לבנים, אי נמי דלענין להרבות לה ממון בתו עדיפא ליה כיון שאינה יכולה לחזר אחר מזונותיה כזכר (דף קמא.). ח. רע"ב. כי ס"ל שאף שלא התכוין לתאומים ואמר רק או זכר או נקבה, מ"מ כיון שרצה ליתן לבניו, אף אם ילדה תאומים חביבים עליו ורוצה שיטלו כפי תנאו (רא"ש בתשובה, הובא בתוי"ט). ט. כי אע"פ שאינו לא זכר ולא נקבה, מכל מקום לא נפיק מכלל בן אין לו עיין עליו, ובת אין לו עיין עליה. א"נ משום דקרינא ביה הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה (רשב"ם דף קמ: ד"ה יורש את הכל). י. ב"י סימן קע"ז בשם תשובת הרמב"ן סימן כ"א.

הִשְׁבִּיחוּ לָאֲמָצַע. אִם אָמְרוּ רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא, הֲרֵי אָנוּ עוֹשִׂים וְאוֹכְלִין, הִשְׁבִּיחוּ לְעַצְמָן. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִשְׁבִּיחָה אֶת הַנְּכָסִים, הִשְׁבִּיחָה לָאֲמָצַע. אִם אָמְרָה רְאוּ מַה

הִשְׁבִּיחוּ לָאֲמָצַע – חולקין השבח בשוה עם אחיהם הקטנים אף על פי שהם לא טרחו כלל[יא]. **אִם אָמְרוּ רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא** – אם אמרו הגדולים לבית דין ראו מה שהניח לנו אבא ואנו מוכנים לחלוק הירושה, **הֲרֵי אָנוּ עוֹשִׂים וְאוֹכְלִין** – ואם לא נחלוק הרי אנו משביחים כל הנכסים ואנו אוכלין כל השבח, **הִשְׁבִּיחוּ לְעַצְמָן** – כל השבח הוא שלהם[יב]. **וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִשְׁבִּיחָה אֶת הַנְּכָסִים** – אשה שירשה נכסים מבעלה והשביחם סתמא[יג], **הִשְׁבִּיחָה לָאֲמָצַע** – מחלקים השבח לכל היורשים[יד]. **אִם אָמְרָה רְאוּ מַה**

רבינו עובדיה מברטנורא

הִשְׁבִּיחוּ לָאֲמָצַע. וְהָנֵי מִלֵּי כְּשֶׁשָּׁבְחוּ הַנְּכָסִים מֵחֲמַת נְכָסִים עַצְמָן, שֶׁלֹּא הוֹצִיאוּ מִשֶּׁלָּהֶן כְּלוּם אֶלָּא מִנִּכְסֵי אֲבִיהֶן שֶׁכָּרוּ פּוֹעֲלִים וְהִשְׁבִּיחוּ הַנְּכָסִים מֵחֲמַת עַצְמָן. אֲבָל אִם חָפְרוּ וְנָטְעוּ וְהוֹצִיאוּ מִשֶּׁלָּהֶן, מַה שֶּׁהִשְׁבִּיחוּ הִשְׁבִּיחוּ לְעַצְמָן: וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִשְׁבִּיחָה. בַּגְּמָרָא מוֹקְמִינַן לַהּ בְּאִשָּׁה יוֹרֶשֶׁת. כְּגוֹן שֶׁנָּשָׂא רְאוּבֵן אֶת בַּת שִׁמְעוֹן אֲחִיו, וּמֵת בְּלֹא בָנִים, וּבָנוֹת שִׁמְעוֹן אֲחִיו יוֹרְשׁוֹת אוֹתוֹ, נִמְצֵאת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא בַּת שִׁמְעוֹן אֲחִיו יוֹרֶשֶׁת אוֹתוֹ עִם שְׁאָר אַחְיוֹתֶיהָ, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא דִּבְהַהִיא הָנָאָה דְּנָפִיק עֲלַהּ קָלָא שֶׁשּׁוֹלֶטֶת וּמַשְׁבַּחַת אֲפִלּוּ כִּי אָמְרָה רְאוּ מַה הִנִּיחַ לִי בַּעְלִי וְכוּ׳ אֲפִלּוּ הָכִי מָחֲלָה וְרוֹצָה שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁבַח לָאֲמָצַע, קָמַשְׁמַע לָן דְּהַשְׁבִּיחָה לְעַצְמָהּ:

מקור חיים

יא. אע״פ שהגדולים טרחו קצת בשכירות הפועלים, טורח מועט כזה מוחלים. ונקט גדולים וקטנים לרבותא, וכ״ש גדולים וגדולים מוחלים זה לזה כי אם זה מתעסק בנכסים היום זה יתעסק בהם מחר (נימוק״י, הובא בתוי״ט). **יב.** דכיון שלא חששו בית דין לחלוק והניחו להם להשביח כל הנכסים, בודאי ראו בית דין שיש תועלת ליתומים בדבר (רא״ש, הובא בתוי״ט. וכן כתבו תוספות (דף קמג: ד״ה בתוספתא) שמדלא תקנו להם ב״ד לחלוק ודאי לא מצאו להם תקנה לחלוק, ומחלו הכל). ועיין דרישה (סימן רפ״ז ס״ק ג) שבגדולים וגדולים די אם אמרו לפניהם ושתקו, שמדשתקו ש״מ שמחלו, וה״ה אם אמר בפני עדים כי חברא חברא אית ליה והוה כאומר בפניהם ושתקו, ורק בקטנים צריך לומר בפני ב״ד. **יג.** עיין רע״ב באיזה אופן יורשת אשה מבעלה. **יד.** סד״א שכיון שלאו דרך אשה לטרוח, אע״ג שלא פירשה שהשבח לעצמה, הוה כמו שפירשה, קמ״ל (תוי״ט).

שֶׁהִנִּיחַ לִי בַּעֲלִי, הֲרֵי אֲנִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, הִשְׁבִּיחָה לְעַצְמָהּ:

שֶׁהִנִּיחַ לִי בַּעֲלִי, הֲרֵי אֲנִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת – אם אמרה להם ראו מה שהניח לי בעלי והריני משביח כולה

ונוטל כל השבח, **הִשְׁבִּיחָה לְעַצְמָהּ**[טו]:

משנה ד

אומנות המלך

המלך רגיל למנות אנשים לפקח על מלאכתו, ולוקח אחד מכל בית להיות מוכס או שוטר, מבית זה חודש אחד וכן מבית שני חדש אחד, והיו מרויחים מעבודה זו (דרישה סימן קע"ז).

שושבינות

מנהג פשוט ברוב המדינות שבזמן שישא אדם אשה משלחין לו רעיו ומיודעיו מעות[טז] כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שמוציא באשתו. ובאים אותן הרעים והמיודעים ששלחו לו ואוכלין ושותין עם החתן בשבעת ימי המשתה או במקצתן. הכל כמנהג המדינה. ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות. ואותם ששלחו המעות ואוכלין ושותין עם החתן נקראים שושבינין.

תובעים שושבינות בדין

השושבינות אינה מתנה גמורה. הדברים ידועים שלא שלח זה עשרה דינרין בשביל שיאכל וישתה בזוז אחד, ולא שלח אלא מפני שבדעתו היה שאם ישא הוא אשה יחזור וישלח לו כמו ששלח לו. לפיכך אם נשא זה אשה ולא החזיר לו השושבינות הרי זה תובעו בדין ומוציא ממנו (רמב"ם זכייה ומתנה פ"ז ה"א-ב).

ד הָאַחִין הַשֻּׁתָּפִין שֶׁנָּפַל אֶחָד מֵהֶן לְאֻמָּנוּת, הָאַחִין הַשֻּׁתָּפִין שֶׁנָּפַל אֶחָד מֵהֶן לְאֻמָּנוּת,

הָאַחִין הַשֻּׁתָּפִין – אחין שהם שותפין בתפוסת הבית[יז] **שֶׁנָּפַל אֶחָד מֵהֶן לְאֻמָּנוּת** – שאחד מהם נלקח לעבודת המלך,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד **שֶׁנָּפַל אֶחָד מֵהֶן לְאֻמָּנוּת.** לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ. שֶׁכֵּן מִנְהַג הַמֶּלֶךְ לְהַעֲמִיד מִכָּל בָּתֵּי הָעִיר אָדָם אֶחָד לְמוֹכֵס חֹדֶשׁ אֶחָד אוֹ שְׁנֵי חֳדָשִׁים:

מקור חיים

טו. כיון ששתקו ש"מ שמחלו, עיין הערה קודמת. **טז.** לאו דוקא מעות, כי יש שולחין סעודה ודורון, כדאיתא ברע"ב, עי"ש. **יז.** הגירסא בכל הנוסחאות האחין השותפין בלי

נָפַל לְאֶמְצַע. חָלָה וְנִתְרַפָּא, נִתְרַפָּא מִשֶּׁל עַצְמוֹ. הָאַחִין שֶׁעָשׂוּ מִקְצָתָן שׁוּתְּפִינוּת נִתְרַפָּא מִשֶּׁל עַצְמוֹ – אחד מן האחין שחלה שלא באונס[ב] צריך להתרפאות משל עצמו. **הָאַחִין שֶׁעָשׂוּ מִקְצָתָן שׁוּתְּפִינוּת נָפַל לְאֶמְצַע** – כל הריוח מחלקים בשוה[יח], שמחמת אביהם בא לו ריוח זה[יט]. **חָלָה וְנִתְרַפָּא,**

רבינו עובדיה מברטנורא

נָפַל לְאֶמְצַע. כָּל הָרֶוַח. מִפְּנֵי שֶׁמַּחֲמַת אֲבִיהֶם בָּאת לוֹ. אֲבָל אִם מֵחֲמַת עַצְמוֹ, מִפְּנֵי חֲרִיפוּתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ וְחָכְמָתוֹ נִלְקַח לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ, מַה שֶּׁהִרְוִיחַ הִרְוִיחַ לְעַצְמוֹ: **חָלָה וְנִתְרַפָּא.** אִם חָלָה בְּאֹנֶס, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא פָּשַׁע הוּא בְּעַצְמוֹ, מִתְרַפֵּא מִן הָאֶמְצַע. אֲבָל אִם חָלָה מִצְּנִים פַּחִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, דִּכְתִיב בְּהוּ (משלי כב) שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם, בְּהָא אָמְרִינַן בְּמַתְנִיתִין דְּאֵינוֹ מִתְרַפֵּא אֶלָּא מִשֶּׁל עַצְמוֹ: **שׁוּתְּפִינוּת.** דֶּרֶךְ שׁוּתְּפִינוּת נוֹטֶל סְעוּדָה וְדוֹרוֹן לַחֲפָּה וְאוֹכֵל עִמּוֹ, וְזֶה חוֹזֵר וְעוֹשֶׂה כֵּן לְזֶה גַּם כֵּן כְּשֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה. וְאִם שָׁלַח הָאָב שׁוּתְּפִינוּת בְּסָתָם עַל יַד אֶחָד מִבָּנָיו וְחָזְרָה הַשׁוּתְּפִינוּת אַחַר כָּךְ לְאַחַר שֶׁמֵּת הָאָב, חֲזָרָה לְאֶמְצַע, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּמַלְוָה, שֶׁהֲרֵי נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁיָּכוֹל הַמּוֹלִיךְ שׁוּתְּפִינוּת לַחֲבֵרוֹ לַחֲזֹר וְלִתְבַּע מִמֶּנּוּ בְּבֵית דִּין שֶׁיִּתֵּן לוֹ שׁוּתְּפִינוּת כְּדַרְכָּהּ שָׁנָתַן לוֹ. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ נְשׁוּאֵי הַשֵּׁנִי כְּנִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹן, אִם בְּתוּלָה בְּתוּלָה, וְאִם אַלְמָנָה אַלְמָנָה, וְאִם פְּרָהֶסְיָא פְּרָהֶסְיָא, וְאִם בְּצִנְעָא בְּצִנְעָא. שֶׁיָּכוֹל הַשֵּׁנִי לוֹמַר לָרִאשׁוֹן, אֵינִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדַרְכְּךָ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי:

מקור חיים

וי״ו, וכתב נימוק״י שדיני המשנה הם דוקא באחין השותפין בתפוסת הבית, וכן כתב בב״י (סימן קע״ז) בשם תשובת הרמב״ן דלא גרסינן והשותפין דדין זה בשותפין אחין בלבד לפי שאנו רואין האחין כל זמן שלא חלקו תפוסת הבית כאילו כולן אחד לגבי הנכסים שירשו מהאב וכאילו אביהם עדיין קיים, והם ובניהם מתפרנסים מתפוסת הבית, עכת״ד. אבל הטור כתב שה״ה בשאר שותפין. בפנים ביארנו בשיטת הנימוק״י וכגירסת ספרים שלנו השותפין בלי ו״יו. **יח.** אמנם אותו אח נוטל שכר פעולת כל יום כראוי לפועל, ושאר הריוח חולקין (טור סימן קע״ז). **יט.** ז״ל הרמב״ם (נחלות פ״ט ה״ו) אחד מן האחין שמנהו המלך גבאי או סופר שמכניס ומוציא בממון המלך, וכל כיוצא בזה מעבודת המלכים, אם מחמת האחין מנהו, כגון שהיה אביהן ידוע בדבר זה, ואמרו נעמיד בנו תחתיו כדי לעשות חסד עם היתומים הרי הפרס שיטול וכל השכר שישתכר בעבודה זו, לכל האחין. **כ.** כשהוא סבב עליו אותו החולי בכוונה, והוא שינהוג בעצמו במנהג שהוא ידוע אצל המון העם שהחולי

בְּחַיֵּי הָאָב, חֲזָרָה שׁוּשְׁבִינוּת, חֲזָרָה לָאֶמְצַע, שֶׁהַשּׁוּשְׁבִינוּת נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין. אֲבָל הַשּׁוֹלֵחַ לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, אֵינָן נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים:

בְּחַיֵּי הָאָב – שלח האב מקצת בניו בחייו עם שושבינות לחופתן של חבירין[כא], **חֲזָרָה שׁוּשְׁבִינוּת** – אם חזרה שושבינות אחר מיתתו לחופת של אחד הבנים, **חֲזָרָה לָאֶמְצַע** – כל האחין מקבלין חלק שוה, **שֶׁהַשּׁוּשְׁבִינוּת נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין** – שאם אינו מחזיר השושבינות ניתן לתובעו בבית דין ולכן הוי כמו מִלְוָה של אביו. **אֲבָל הַשּׁוֹלֵחַ לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן** – אבל אם שלח האב כדי יין או שמן מתנה לחבירו, או לחופה אבל לא אבל עמו, **אֵינָן נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים** – אין זו שושבינות אלא מתנה בעלמא ולכן אינן נגבין בבית דין, ואם חזר לאחד מן האחין אחר מותו, הרי הוא שלו:

משנה ה

סבלונות

מנהג חתנים שלמחרת הקידושין שולחים לבית הארוסה תכשיטים ומיני מגדנות וכדי יין ושמן. לפעמים הולך החתן ואוכל שם עמהם. החתן יכול להתנות שהכלה תביא חלק מהסבלונות לבית בעלה כשתינשא.

ה הַשּׁוֹלֵחַ סְבָלוֹנוֹת לְבֵית חָמָיו, שָׁלַח – **הַשּׁוֹלֵחַ סְבָלוֹנוֹת לְבֵית חָמָיו** – השולח סבלונות לבית חמיו ולא פירש שתביא מהם לבית בעלה כשתנשא, **שָׁלַח**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל הַשּׁוֹלֵחַ לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן. בְּלֹא חֻפָּה. אוֹ אִי נַמִּי בְּחֻפָּה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ לָאֵכֹל עִמּוֹ, אֵין זוֹ שׁוּשְׁבִינוּת אֶלָּא מַתָּנָה, וְאֵינָהּ נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין:

ה הַשּׁוֹלֵחַ סְבָלוֹנוֹת. מִנְהַג חֲתָנִים לְמָחֳרַת הַקִּדּוּשִׁין שׁוֹלְחִין לְבֵית הָאֲרוּסָה תַּכְשִׁיטִים וּמִינֵי מִגְדָּנוֹת וְכַדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן, וּפְעָמִים הוֹלֵךְ הֶחָתָן וְאוֹכֵל שָׁם:

מקור חיים

יבא בסיבתו בהכרח, כגון שאכל המאכלות שהם מפורסמות ברעה, והתמיד בהם, או שעמד זמן רב לחום השמש או לקור, כי דין זה כדין מי שפוצע בעצמו בידיו (לשון הרמב"ם בפירושו).

כא. אם ייחד האב לזה כששלחו ואמר לו לך ותעשה שושבין לפלוני, אם נישא אותו הבן והלה החזיר השושבינות הרי הוא שלו לבדו, אבל כאן איירי שלא ייחד האב בן מיוחד

שָׁם מֵאָה מָנֶה וְאָכַל שָׁם סְעוּדַת חָתָן אֲפִלּוּ בְּדִינָר, אֵינָן נִגְבִּין. לֹא אָכַל שָׁם סְעוּדַת חָתָן, הֲרֵי אֵלּוּ נִגְבִּין. שָׁלַח סַבְלוֹנוֹת מְרֻבִּין שֶׁיַּחְזְרוּ עִמָּהּ לְבֵית בַּעְלָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ נִגְבִּין. סַבְלוֹנוֹת מֻעָטִין שֶׁתִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּבֵית אָבִיהָ, אֵינָן נִגְבִּין:

שָׁם מֵאָה מָנֶה וְאָכַל שָׁם סְעוּדַת חָתָן אֲפִלּוּ בְּדִינָר, ואחר כך מת החתן או הכלה, או שבא לגרשה, **אֵינָן נִגְבִּין** – אין החתן או יורשיו גובין הסבלונות בחזרה, שמחמת חיבת שמחת אבילה מחלן. **לֹא אָכַל שָׁם סְעוּדַת חָתָן, הֲרֵי אֵלּוּ נִגְבִּין. שָׁלַח סַבְלוֹנוֹת מְרֻבִּין שֶׁיַּחְזְרוּ עִמָּהּ לְבֵית בַּעְלָהּ** – אם שלח סבלונות מרובים והתנה עמה שיחזרו עמה לבית בעלה[כג], **הֲרֵי אֵלּוּ נִגְבִּין** – תובע אותן בחזרה אף על פי שאכל שם סעודת חתן. **סַבְלוֹנוֹת מֻעָטִין שֶׁתִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּבֵית אָבִיהָ** – אם כששלח הסבלונות אמר שהם לשימוש בבית אביה, **אֵינָן נִגְבִּין** – אינו יכול לתבוע אותן אפילו לא אכל עמה בבית בעלה[כד]:

משנה ו

עיקרי דיני מתנת שכיב מרע ומתנת מצוה מחמת מיתה

מתנת בריא

אינה נקנית אלא בקנין כדין, (מטלטלין במשיכה וכדומה, וקרקעות בכסף שטר או חזקה). וכיון שנעשה הקנין אינו יכול לחזור בו.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵינָן נִגְבִּין. אִם מֵת הוּא אוֹ מֵתָה עַל מְנָת שֶׁיָּבֹאוּ עִמָּהּ לְבֵית בַּעְלָהּ הֵיא אוֹ שֶׁבָּא לְגָרְשָׁהּ. דְּמֵחֲמַת חִבַּת חֲרֵי אֵלּוּ נִגְבִּין. וְאוֹרְחָא דְּמִלְּתָא שִׁמְּחַת אֲכִילָה מָחַל. וְדָוְקָא שֶׁאָכַל נָקַט, שֶׁדֶּרֶךְ הַסַּבְלוֹנוֹת שֶׁשּׁוֹלְחִין כְּדֵי בְּדִינָר, אֲבָל אָכַל פָּחוֹת מִדִּינָר לֹא שֶׁיָּבֹאוּ לְבֵית בַּעְלָהּ לִהְיוֹת מְרֻבִּין, מָחַל וְגוֹבֶה הַסַּבְלוֹנוֹת: **שָׁלַח סַבְלוֹנוֹת מְרֻבִּים.** וְאַפִּלּוּ מֻעָטִים, אִם פֵּרֵשׁ וְאוֹתָן שֶׁשּׁוֹלְחִין כְּדֵי שֶׁתִּתְקַשֵּׁט בָּהֶן בְּבֵית אָבִיהָ דַּרְכָּן לִהְיוֹת מֻעָטִין:

מקור חיים

להיות שושבין, אלא שלח סתם, שאמר אחד מכם יעשה שושבין, ואחד מן הבנים הלך (דעת הרשב״ם בסוגיין, וכן דעת הטור סימן רפ״ו, ולשון הרע״ב נוטה לפירוש זה). **כב.** השולח סבלונות מרובים דרכו להתנות שתביא עמה לבית בעלה, ולכן נקט התנא מרובין, אבל אינו תלוי בכך, אלא תלוי אם התנה או לא התנה. כן שיטת הרשב״ם, והרע״ב פירש בשיטתו. **כג.** כל דיני המשנה אינן אלא בסבלונות העשויות ליבלות, אבל סבלונות שאינן עשויות ליבלות, כגון תכשיטין וכדומה, תמיד נגבין (דף קמו. ורשב״ם שם).

שכיב מרע

החולה שתש כח כל גופו וכשל מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק והרי הוא נופל על המטה, הוא הנקרא שכיב מרע (רמב"ם זכיה פ"ח ה"א).

דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו

חכמים תיקנו שדברי שכיב מרע יהיו ככתובין ומסורין, כלומר, כל שאמר בדיבור בעלמא ליתן לפלוני הרי הוא כאילו כתב על זה שטר (אם היא קרקעות) וכאילו נמסר לו הנכסים מחיים (אם הם מטלטלין)[כב]. ודבר זה מדברי סופרים ואע"פ שאינו קונה אלא מדבריהם עשו אותה כשל תורה כדי שלא תיטרף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימים.

שכיב מרע יכול לחזור בו מתי שרוצה

מתנת שכיב מרע אינה נקנית אלא לאחר מיתה[כג]. ויכול לחזור בו כל זמן שירצה בין אם מסר דבריו בעל פה בין אם כתבם בשטר דייתיקי[כד]. ואם עמד מחליו המתנה בטילה מאליו ואף אם לא אמר להדיא שחוזר בו[כה].

שכיב מרע שנתן מתנת בריא

ברור ששכיב מרע יכול לתת נכסיו כדרך הבריאים (מגיד משנה שם הי"ח). ואם שייר מקצת נכסיו משערים שדעתו ליתן מתנת בריא ולכן שייר לעצמו מקצת, וכיון שכן אין מתנה זו נקנית אלא בקנין כמו כל מתנת בריא ואף אם עמד אינו חוזר.

וכן אם הקנה נכסיו מחיים, אף אם הקנה כל נכסיו, אין זה מתנת שכיב מרע, ודינו ככל מתנת בריא[כו].

מקור חיים

כב. ז"ל הפרישה (סימן רמ"ח ס"ק טז) במהרי"ק (שורש צד) פירש דהכי קאמר, כלומר כיון שאמרו חכמים דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי, תרתי למה לי, שמע מינה דהכי קאמר, ככתובין לענין קניית קרקעות וכמסורין לענין קניית מטלטלין דלא קני בשטר כי אם במשיכה. **כג.** (רמב"ם שם ה"ח) וכשיטת רבא (דף קלז.). ולכן אם כתב קנין בתוך השטר גרע כחו, כי שמא אין רצונו להקנות אלא בקנין, ואין הקנין יכול לחול אחר מיתה, כי אין קנין לאחר מיתה. אבל אם מפרש שהקנין הוא רק ליפות כח מקבל המתנה, הרי דינו כשאר מתנת שכיב מרע. **כד.** הכי אמר שמואל, כל שאילו עמד חוזר, חוזר במתנתו (דף קנא.). וכן נפסק בטושו"ע (סימן ר"נ סי"ג) שכיב מרע שכתב לאחד וחזר וכתב לאחר, האחרון קנה, שיש לו לחזור עד שימות. **כה.** תוספות (דף קנג. ד"ה ולא כתב ביה). **כו.** רמב"ם (זכיה פ"ד הי"ח). ומחמת כן כתב התוי"ט שמה שכתב הרע"ב (בא"ד מתנתו מתנה) ששכיב מרע שבא ליתן מתנה מחיים, אם לא שייר לעצמו כלום ועמד חוזר ואפילו קנו מידו, אין רצונו לומר שבא

מצוה מחמת מיתה

היינו מי שאומדין שלא צוה לתת המתנה אלא מחמת שחשש שהולך למות, וכ"ש אם פירש כן להדיא. ולכן המפרש לים והיוצא בשיירא, והיוצא בקולר, והמסוכן והוא שקפץ עליו החולי והכביד עליו חליו (ורואים שדעתו ודאי שימות), וכן אם שמענו שאומר וי ליה דמיתנא, כל אלו הם הנקראים מצוה מחמת מיתה.

מצוה מחמת מיתה אף אם נתן מתנה במקצת דינו כמתנת שכיב מרע, ואין צריך קנין ואם עמד חוזר.

ו שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְשִׁיֵּר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַבכט כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְשִׁיֵּר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא – ושייר לעצמו נכסים כל שהוא[ל], **מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת** – מתנתו מתנה ואינו יכול לחזור בו[לא].

רבינו עובדיה מברטנורא

ו וְשִׁיֵּר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא. וְהוּא הַדִּין אִם שִׁיֵּר לְעַצְמוֹ מִטַּלְטְלִין, מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה, וְאִם עָמַד אֵינוֹ חוֹזֵר. וְהוּא שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ עַל אוֹתוֹ מַתָּנָה, דְּמַתְּנַת שָׁכִיב מְרַע בְּמִקָּצַת בָּעֵי קִנְיָן בֵּין עָמַד בֵּין לֹא עָמַד. וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ לֹא קָנָה מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה אֲפִלּוּ מֵת הַשָּׁכִיב מְרַע. וְדַוְקָא כְּשֶׁבָּא לְהַקָּנוֹת הַמַּתָּנָה מֵחַיִּים. אֲבָל אִם אָמַר יִתְּנוּ לְפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ אַחַר מוֹתוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן, וַאֲפִלּוּ שִׁיֵּר לְעַצְמוֹ. וּשְׁכִיב מְרַע שֶׁבָּא לִתֵּן מַתָּנָה מֵחַיִּים, אִם לֹא שִׁיֵּר לְעַצְמוֹ כְּלוּם וְעָמַד, חוֹזֵר וַאֲפִלּוּ קָנוּ מִיָּדוֹ. וּמְצִוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה דְּשִׁמְעָנָא לֵיהּ דְּקָאָמַר יַי לֵיהּ דְּמֵיתְ, לְעוֹלָם חוֹזֵר, בֵּין שִׁיֵּר בֵּין לֹא שִׁיֵּר, וַאֲפִלּוּ קָנוּ מִיָּדוֹ. וְאִם מֵת, קָנָה מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה וַאֲפִלּוּ בְּלֹא קִנְיָן:

מקור חיים

להקנות המתנה מיד בעודו בחיים, שא"כ מתנת בריא הוא ואינו חוזר בשום אופן, אלא ר"ל שנתן סתם ולא פירש שתהא לאחר מיתה, וכיון שלא שייר לעצמו כלום אמדינן דעתיה שנותן מחמת מיתה ודין מתנת שכ"מ לה. **כט.** מקיימין כל דברי השכיב מרע בין שכתב שטר בין שרק אמר על פה, וכל דיני המשנה הם גם באמר על פה (אמנם אם כתב שטר ולא אמר על פה, אין המתנה קיימת אלא אם כן בא השטר לידי מקבל המתנה כשהשכיב מרע עדיין בחיים, כי שמא לא רצה להקנות אלא כשיתן השטר, והרי לא נתן, ואין שטר לאחר מיתה (כמבואר לעיל פ"ח מ"ז)). **ל.** לאו דוקא קרקע, כדאיתא ברע"ב. ונחלקו האמוראים אי כל שהוא דוקא, או כדי פרנסתו. **לא.** כיון ששייר לעצמו אומדין דעתו שנתכוין לתת מחיים כמתנת בריא, ולכן דינו כבריא הנותן ואינה נקנית אלא עם קנין, ואינו יכול לחזור בו.

לֹא שִׁיר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת. לֹא כָתַב בָּהּ שְׁכִיב מְרַע, הוּא אוֹמֵר שְׁכִיב מְרַע הָיָה וְהֵן אוֹמְרִים בָּרִיא הָיָה, צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה:

לֹא שִׁיר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא – אם לא השאיר שום נכסים לעצמו, **אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת** – אין מתנתו מתנה אם לא מת מחולי זה, או אם חזר בו[לב]. **לֹא כָתַב בָּהּ שְׁכִיב מְרַע** – כתב שטר מתנה על כל נכסיו ולא כתב 'כד קציר ורמי בערסיה' שהוא הלשון שכותבין בשטר שכיב מרע, **הוּא אוֹמֵר שְׁכִיב מְרַע הָיָה**, ובידו לחזור בו, **וְהֵן אוֹמְרִים בָּרִיא הָיָה**, ואי אפשר לחזור בו, **צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, דבתר השתא אזלינן, וכיון שהשתא בריא הוא צריך להביא ראיה שהיה שכיב מרע בשעת המתנה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה**, וכיון שהוא מוחזק הם צריכים להביא ראיה שהיה בריא בשעת המתנה:

ז הַמְחַלֵּק נְכָסָיו עַל פִּיו, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר

הַמְחַלֵּק נְכָסָיו עַל פִּיו – שכיב מרע או מצוה מחמת מיתה שמחלק נכסים על פיו בלי שטר ובלי קנין, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**[לג]

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא כָתַב בָּהּ שְׁכִיב מְרַע. כַּד קָצִיר וְרָמֵי בְּעַרְסֵיהּ. וְאַף לֹא לְשׁוֹן מַתָּנַת בָּרִיא, כַּד הָלַךְ עַל רַגְלוֹהִי בְּשׁוּקָא. וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם: **הוּא אוֹמֵר שְׁכִיב מְרַע הָיִיתִי.** וְחוֹזֵרְנִי בִּי. וְהַלָּה אוֹמֵר בָּרִיא הָיִיתָ וְלֹא תֵחָזֵר: **צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע.** דְּבָתַר הַשְׁתָּא אַזְלִינַן, דְּהַאִידָּנָא בְּרִיא הוּא, וְעָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע הָיָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **ז רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**

מקור חיים

לב. אם עמד אע"פ שלא חזר בו להדיא, אין מתנתו קיימת (דף קנג. תוד"ה ולא כתב ביה). ואף אם לא עמד יכול לחזור בו כל זמן שרוצה בין כתב דבריו בשטר צוואה בין אמר על פה, כי דייתיקי מבטלת דייתיקי (דף קנב:). **לג.** גירסת הרע"ב רבי אליעזר וכן הוא בספרים שלפנינו, אמנם במשנה בגמרא הגירסא היא רבי אלעזר, והיינו רבי אלעזר בן שמוע שהוא סתם רבי אלעזר שבמשנה. תוספות (דף קנו. ד"ה רבי אלעזר) האריכו להוכיח שכן צריכים לגרוס. ועיין הערה בסוף המשנה.

אוֹמֵר, אֶחָד בָּרִיא וְאֶחָד מְסֻכָּן, נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת נִקְנִין בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה, וְשֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת אֵין נִקְנִין אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה. אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּאָמָּן שֶׁל בְּנֵי רוֹכְלִין שֶׁהָיְתָה חוֹלָה וְאָמְרָה תְּנוּ כְּבִינָתִי לְבִתִּי וְהִיא בִּשְׁנֵים עָשָׂר מָנֶה, וָמֵתָה, וְקִיְּמוּ אֶת דְּבָרֶיהָ. אָמַר לָהֶן, בְּנֵי רוֹכְלִין תְּקַבְּרֵם אִמָּן.

אוֹמֵר, לא מהני, דלא אמרינן דברי שביב מרע ככתובין ומסורין דמי, ולכן **אֶחָד בָּרִיא וְאֶחָד מְסֻכָּן, נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת נִקְנִין בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה, וְשֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת אֵין נִקְנִין אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה**[לד], כי אין בין שביב מרע לבריא כלום[לה]. **אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּאִמָּן שֶׁל בְּנֵי רוֹכְלִין שֶׁהָיְתָה חוֹלָה וְאָמְרָה תְּנוּ כְּבִינָתִי** – כמין עטרה שמסבב הראש[לו], **לְבִתִּי וְהִיא בִּשְׁנֵים עָשָׂר מָנֶה, וָמֵתָה, וְקִיְּמוּ אֶת דְּבָרֶיהָ**, ואף שלא עשתה קנין, הרי שמצוה מחמת מיתה דבריו קיימין[לז]. **אָמַר לָהֶן, בְּנֵי רוֹכְלִין תְּקַבְּרֵם אִמָּן** – בני רוכל היו רשעים ולכן קנסום חכמים ונטלו מה ששייך להם ונתנו לבתה אף שלא מן הדין[לט].

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹמֵר אֶחָד בָּרִיא וְאֶחָד מְסֻכָּן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כִּרְבִּי אֱלִיעֶזֶר: **כְּבִינָתִי.** תַּרְגּוּם רְדִידִים לַיִת לֵיהּ דִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין כְּבִנְתָא: **תְּקַבְּרֵם אִמָּם.** כְּלוֹמַר אֵין וְכַמְסוּרִין דָּמוּ, וַאֲפִלּוּ מְצַוֶּה מֵהֶם, שֶׁרְשָׁעִים הָיוּ, וּקְנָסָא מִבִּיאִין רְאָיָה מֵהֶם, מִיתָה סְבִירָא לֵיהּ דְּאֵין מַתָּנָתוֹ מַתָּנָה קָנְסוּ רַבָּנָן לַבָּנִים לְקַיֵּם לַבַּת מַתָּנַת אֶלָּא בְּקִנְיָן, כְּמַתָּנַת בָּרִיא. וְאֵין הֲלָכָה אִמָּן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה מִן הַדִּין:

מקור חיים

לד. כמפורש במשנה פרק קמא דקידושין (מ״ה). **לה.** ואפילו אם מצוה מחמת מיתה. וכן לענין חזרה אין ביניהם כלום, ואין שכיב מרע יכול לחזור בו אם עמד מחליו (רשב״ם, הובא בתוי״ט). **לו.** רוכל היה שם אביהם (רשב״ם). **לז.** בשבת (פ״ו מ״ג) לא תצא אשה בכוליאר, ובגמרא (דף סב.) מאי כוליאר אמר רב מכבנתא. דעת תוספות (דף קנו: ד״ה כבינתי) שכבינתי ומכבנתא היינו הך. הערוך פירש שכוליאר הוא כעין עטרה שנותנת על ראשה, וכן פירש הרע״ב בשבת שם שהוא כמו טבעת שמסבב הראש. והיא תכשיט יקר שאין רוב נשים יוצאות בו ולכן אסור לצאת בו בשבת. **לח.** כן מוקים לה הש״ס (דף קנא:) שהיתה מצוה מחמת מיתה, ולכן אף שהיתה לה נכסים אחרים הרי היא כמתנת שכיב מרע. **לט.** כי היו מקיימין קוצים בכרם ולרבי אליעזר (כלאים פ״ה מ״ח) המקיים קוצים בכרם קידש. וחכמים שהביאו ראיה מבני רוכל, חולקים וסוברים שלא קידש ולשיטתם לא היו רשעים וליכא למימר שמחמת קנס אמרו כן (תוי״ט).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּשַׁבָּת, דִּבְרָיו קַיָּמִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכְתּוֹב. אֲבָל לֹא בְּחֹל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּשַׁבָּת אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בְּחֹל. כַּיּוֹצֵא בּוֹ, זָכִין לַקָּטָן, וְאֵין זָכִין לַגָּדוֹל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לַקָּטָן אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר לַגָּדוֹל:

וַחֲכָמִים[מ] **אוֹמְרִים, בְּשַׁבָּת, דִּבְרָיו קַיָּמִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכְתּוֹב,** ובדי שלא תטרוף דעתו עליו אמרו שדבריו קיימין וככתובין וכמסורין דמי. **אֲבָל לֹא בְּחֹל,** שיש תקנה בקנין וכתיבה, ולמה תיטרף דעתו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּשַׁבָּת אָמְרוּ** שדבריו קיימים ואף על פי שאי אפשר לעשות קנין בשבת, **קַל וָחֹמֶר בְּחֹל** – קל וחומר שבחול דבריו קיימין, כיון שיכול לעשות קנין[מא]. **כַּיּוֹצֵא בּוֹ, זָכִין לַקָּטָן** – אחרים יכולים לזכות ממון עבור קטן, כיון שאינו יכול לזכות בעצמו, **וְאֵין זָכִין לַגָּדוֹל** – אבל אין אחרים יכולים לזכות עבור גדול, כיון שיכול לזכות בעצמו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לַקָּטָן אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר לַגָּדוֹל** – לקטן אמרו שזכין לו אף על פי שאין יכול לזכות בעצמו, כל שכן לגדול שיכול לזכות בעצמו, יכולים אחרים לזכות עבורו:

ח נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אָבִיו אוֹ עָלָיו וְעַל

נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אָבִיו אוֹ עָלָיו וְעַל אָבִיו – על ראובן ועל יעקב אביו, ולא ידוע מי מת קודם, **אוֹ עָלָיו וְעַל**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל לֹא בְּחֹל. אִם חֹלֶק הַשְּׁכִיב מְרַע נְכָסָיו בְּחֹל: קַל וָחֹמֶר בְּחֹל. וְכֵן הֲלָכָה דְּבֵין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת דִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתִיבֵי וְכִמְסִירֵי דָּמוּ, וְאֵין צָרִיךְ קִנְיָן. וְאִם שָׁאַל שֶׁיִּקָּנוּ מִיָּדוֹ, קוֹנִים מִמֶּנּוּ בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו:

מקור חיים

מ. במשנה בגמרא הגירסא כאן היא רבי אליעזר אומר, ואף לדידן שאין גורסין כן בהדיא, בברייתא בגמרא מוכח שהוא רבי אליעזר, וא"כ לדידן דגרסינן ברישא רבי אליעזר נמצא שמה שכתב שם שאין קנין לשכיב מרע אלא בקנין גמור כמו בריא, לא אמר כן אלא על ימות החול. והתנא היה יכול לערב ולשנות במה דברים אמורים בחול אבל בשבת דברים קיימים, רבי יהושע אומר כו'. (ונמצא לגירסת הרע"ב יש רק שתי שיטות. רבי אליעזר שסובר שרק בשבת דבריו קיימין, ורבי יהושע שסובר שגם בחול דבריו קיימין. ולתוספות שגורסין ברישא רבי אליעזר, יש שיטה נוספת והיא שיטת רבי אלעזר בן שמוע שסובר שאף בשבת אין דבריו קיימין). מא. וכדברי רבי זירא במנחות (דף קג:) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו.

מוֹרִישָׁיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב, יוֹרְשֵׁי הָאָב אוֹמְרִים, הַבֵּן מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב, בַּעֲלֵי הַחוֹב אוֹמְרִים, הָאָב מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יַחֲלְקוּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן:

מוֹרִישָׁיו – או עליו ועל אדם אחר שראובן היה ראוי לירש ממנו נכסיו, כגון על אחי אביו, **וְהָיְתָה עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב** – ועל ראובן היה מוטל לפרוע כתובת אשתו או חוב אחר, ולא היה לו במה לפרוע, **יוֹרְשֵׁי הָאָב**, כגון חנוך ופלוא בני ראובן, שהם יורשי יעקב אבי אביהם, **אוֹמְרִים, הַבֵּן מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב** – ראובן מת ראשון ואחר כך מת יעקב, ולא זכה ראובן בנכסי האב ואין הנכסים משועבדים להאשה ולבעל החוב, **בַּעֲלֵי הַחוֹב אוֹמְרִים, הָאָב מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן** – יעקב מת ראשון וירש ראובן נכסיו, ונשתעבדו לנו, ורק אחר כך מת הוא, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יַחֲלְקוּ**, כי שניהם ספק מוחזקים, שאם האב מת ראשון בעלי החוב מוחזקין בנכסים כי שטר העומד לגבות כגבוי דמי, ומיד שמת יעקב נכנסו הנכסים לחזקת בעלי החוב, ואם הבן מת ראשון היורשים הם המוחזקין[מב]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן** – הנכסים הם בחזקת היורשין, כי לא אמרינן כגבוי דמי, ולכן אף אם יעקב מת ראשון הנכסים נכנסו לרשות ראובן והוא היה מוחזק בהם וכשמת נכנסו לרשות היורשין, וצריכים ראיה להוציאן מחזקתן:

רבינו עובדיה מברטנורא

ח יוֹרְשֵׁי הָאָב אוֹמְרִים הַבֵּן מֵת רִאשׁוֹן. וְאֵין בַּעַל חוֹב יָכוֹל לְהַפְרַע מִנְּכָסִים אֵלּוּ, שֶׁהֲרֵי לֹא זָכָה בָּהֶן הַבֵּן מֵעוֹלָם: וּבַעֲלֵי הַחוֹב אוֹמְרִים הָאָב מֵת רִאשׁוֹן. וְנִפְלוּ הַנְּכָסִים שָׁעָה אַחַת לִפְנֵי הַבֵּן, וְהֵם מְשֻׁעְבָּדִים לִכְתֻבַּת אִשָּׁה וּבַעֲלֵי חוֹב: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יַחֲלְקוּ. דְּקָסָבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי שְׁטָר הָעוֹמֵד לְגָבוֹת כְּגָבוּי דָּמַי, וְיוֹרְשֵׁי הָאָב וּבַעֲלֵי חוֹב תַּרְוַיְהוּ מָחְזְקִים הֲווּ, לְפִיכָךְ יַחֲלְקוּ: וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים. הַנְּכָסִים בְּחֶזְקַת יוֹרְשִׁים וּכְמָחְזְקִים דָּמוּ וּבַעַל חוֹב בָּא לְהוֹצִיא מִיָּדָם וְעָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהָאָב מֵת תְּחִלָּה:

מקור חיים

מב. אי לאו כגבוי דמי, אם האב מת ראשון הנכסים נכנסים לרשות הבן והוא נעשה מוחזק, והם צריכים לגבות ממנו ולהוציאם מחזקתו. אבל כיון שכגבוי דמי, מיד שמת האב הרי הוא כאילו הנכסים נכנסים מיד לרשותן, והם מוחזקים. ונמצא הספק שקול, כי אם מת הבן ראשון הנכסים בחזקת היורשין ואם האב מת ראשון הנכסים בחזקת בעלי החוב, ולכן ס"ל לב"ש יחלוקו (יבמות דף לח: ורש"י שם).

משנה ט

עיקר הכתובה – מנה או מאתיים, ותוספת

חכמים תיקנו שיכתוב האיש כתובה לאשתו כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. אם היתה בתולה אין כותבין לה פחות ממאתיים דינרים, ואם בעולה אין כותבין לה פחות ממאה דינרים. וזה הוא הנקרא עיקר כתובה. ואם רצה להוסיף לה אפילו ככר זהב מוסיף (רמב"ם הל' אישות פ"י ה"ז).

נכסי מלוג

הנכסים שהאשה מכנסת לבעלה ואין הבעל מקבל עליהם אחריות בכתובתה, הם נקראים נכסי מלוג. ודינם שהבעל אוכל פירות כל זמן שהיא תחתיו, וכשיוצאת ממנו הנכסים יוצאים עמה.

נכסי צאן ברזל

הם הנכסים שהאשה מכנסת לבעלה וכתובים הם בכתובה והבעל מקבל אחריות על הקרן. וכשיוצאה ממנו חייב הבעל להחזיר הקרן אף אם נאבדו, ואם הרוויחו, הרווח כולו שלו.

ט נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ, יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל אוֹמְרִים, הָאִשָּׁה מֵתָה רִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל, יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה אוֹמְרִים, הַבַּעַל מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵתָה הָאִשָּׁה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נְפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ, ולא ידוע מי מת קודם, **יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל אוֹמְרִים, הָאִשָּׁה מֵתָה רִאשׁוֹנָה**, וירש הבעל נכסיה בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל, וגם נפטר מלשלם כתובתה, **וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל**, ואנו יורשים כל הנכסים. **יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה אוֹמְרִים, הַבַּעַל מֵת רִאשׁוֹן**, ונתחייב לתת כתובתה, **וְאַחַר כָּךְ מֵתָה הָאִשָּׁה** – והבעל אינו יורש אשתו בקבר[מג], ואנו יורשים נכסיה וגם כתובתה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ט הָאִשָּׁה מֵתָה תְּחִלָּה. וְאֵין לְיוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי הַבַּעַל מֵת אַחֲרוֹן וְיָרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ:

מקור חיים

מג. כמבואר במקור חיים לעיל (פ"ח סוף מ"א).

יַחֲלֹקוּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן, כְּתֻבָּה בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל, נְכָסִים הַנִּכְנָסִים וְהַיּוֹצְאִין עִמָּהּ בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאָב:

יַחֲלֹקוּ את נכסי מלוג[מד]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן** – נכסי צאן ברזל הם בחזקתן[מה], **(ו)כְּתֻבָּה**[מו] **בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל** – והכתובה והיינו המנה מאתיים ותוספת שכתב לה, הם בחזקת יורשי הבעל ואין צריכים לשלם אלו ליורשי האשה[מז], **נְכָסִים הַנִּכְנָסִים וְהַיּוֹצְאִין עִמָּהּ בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאָב** – ונכסי מלוג הם בחזקת יורשי האב[מח]:

רבינו עובדיה מברטנורא

נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן. נְכֵסֵי צֹאן בַּרְזֶל בְּחֶזְקָתָן. **הַנִּכְנָסִים וְיוֹצְאִים עִמָּהּ.** הֵם נְכֵסֵי מְלוֹג. וְלֹא פֵּרְשׁוּ בֵּית הִלֵּל אִי בְּחֶזְקַת שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִיא נִכְנֶסֶת נְכָנְסוּ עִמָּהּ יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ שָׁלָּהּ, אִי בְּחֶזְקַת וּכְשֶׁהִיא יוֹצֵאת יוֹצְאִים עִמָּהּ, אִם יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל שֶׁאַחֲרֵיוּתָן עָלָיו, הִלְכָךְ פָּחֲתוּ פָּחֲתוּ לָהּ וְאִם הוֹתִירוּ הוֹתִירוּ נְכֵסֵי צֹאן בַּרְזֶל יַחֲלֹקוּ: **וּכְתֻבַּת** לָהּ. אֵלּוּ הֵם בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה. **אִשָּׁה.** שֶׁהֵם מָנֶה מָאתַיִם וְתוֹסֶפֶת, נִמְצְאוּ יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה נוֹטְלִים כָּל נִשְׁאָרִים בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל: **וּנְכָסִים** נְכֵסֵי מְלוֹג וַחֲצִי נְכֵסֵי צֹאן בַּרְזֶל:

מקור חיים

מד. ביבמות (פ״ד מ״ג) נשנית מחלוקת זו לענין ירושת הכתובה של שומרת יבם שמתה. שם (דף לח:) מפרש רב אשי שדברי ב״ש אינם עולים אלא על דין נכסי מלוג ורק בזה נחלקו עם ב״ה. ב״ה מפרשים גם דיני כתובה ונכסי צאן ברזל, ובאלו לא נחלקו ב״ש עליהם. אע״פ שתוספות כאן (דף קנח. ד״ה נכסים) כתבו שכאן אין לפרש כן, התוי״ט מוכיח מדברי הרע״ב שהוא מפרש כשיטת רשב״ם שגם כאן לא נחלקו אלא בנכסי מלוג וכמו שביארנו בפנים. **מה.** ולא פירשו בחזקת מי, ובגמרא (דף קנח:) נחלקו אמוראי, לרבי יוחנן הם בחזקת יורשי הבעל כי כיון שקיבל אחריותן עליו קנאן והרי הן כממונו. לר׳ אלעזר הם בחזקת יורשי האשה, כי מבית אביה באו. ולרשב״ל משום בר קפרא, יחלוקו משום שלשניהם יש טענת חזקה כנ״ל, והאי דאמרי ב״ה נכסים בחזקתן, ר״ל בחזקת שניהם ויחלוקו. **מו.** גירסת הרע״ב וכתובה עם וי״ו כי נכסים בחזקתן קאי רק על צאן ברזל, וכעת מפרש התנא דין כתובה, וכן פירש הרשב״ם. **מז.** כי מממון הבעל משלמים את זה. **מח.** שמאביה באו לה (רשב״ם). והוה ליה למימר בחזקת יורשי האשה, אלא אגב שביבמות (פ״ד מ״ג) וכתובות (פ״ח מ״ו) נקט יורשי האב כי כן שייך לשנות שם, נקט גם הכא הך לישנא (תוי״ט).

י נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִמּוֹ, אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁיַּחֲלֹקוּ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מוֹדֶה אֲנִי בָזֶה שֶׁהַנְּכָסִים בְּחֶזְקָתָן.

נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִמּוֹ, יורשי הבן[מט] אומרים שאמו מתה תחלה והוא ירש אותה, ויורשי האם אומרים שהבן מת תחלה ואנו יורשים אותה, **אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁיַּחֲלֹקוּ** – בית שמאי ובית הלל שניהם מודים שיחלוקו[נ]. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מוֹדֶה אֲנִי בָזֶה שֶׁהַנְּכָסִים בְּחֶזְקָתָן** – אני מודה[נא] שגם בזה נחלקו, כי לבית הלל גם כאן הנכסים בחזקתן[נב].

רבינו עובדיה מברטנורא

י נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִמּוֹ. וְאֵין לָהּ בֵּן אַחֵר אֶלָּא זֶה. יוֹרְשֵׁי הַבֵּן אוֹמְרִים הָאִשָּׁה מֵתָה תְּחִלָּה וְיָרַשׁ הַבֵּן נְכָסֶיהָ וְאָנוּ יוֹרְשִׁים הַבֵּן. וְיוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית אָבִיהָ אוֹמְרִים הַבֵּן מֵת תְּחִלָּה וְאָנוּ יוֹרְשִׁים אֶת הָאִשָּׁה: **אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים.** בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל: **שֶׁיַּחֲלֹקוּ.** דְּכֵיוָן שֶׁשְּׁנֵיהֶם בָּאִים מִכֹּחַ יְרֻשָּׁה הָוֵי סָפֵק וְסָפֵק, וְיַחְלֹקוּ. וְלֹא דָּמֵי לְנָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ, דְּהָתָם יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי נְכָסִים, יֵשׁ שֶׁהַבַּעַל מֻחְזָק וְיֵשׁ שֶׁהָאִשָּׁה מֻחֶזֶקֶת, אֲבָל הָכָא הַכֹּל בְּחֶזְקַת הָאִשָּׁה כֵּיוָן שֶׁהָיְתָה אַלְמָנָה, וּשְׁנֵיהֶם בָּאִים מִכֹּחַ יְרֻשָּׁה לִירַשׁ הַכֹּל, הִלְכָּךְ יַחֲלֹקוּ: **מוֹדֶה אֲנִי בָזֶה.** דִּלְדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל הָכָא נַמִּי אָמְרִינַן נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן, בְּחֶזְקַת יוֹרְשֶׁיהָ מִן הָאָב, שֶׁהֲרֵי בְּחַיֶּיהָ מִשֶּׁמֵּת בַּעְלָהּ אַחַר שֵׁבֶט אָבִיהָ הִיא מִתְיַחֶסֶת, וּמָמוֹנָהּ נַמִּי בְּחַיֶּיהָ הָיָה בְּחֶזְקַת שֵׁבֶט אָבִיהָ. הִלְכָּךְ יוֹרְשֶׁיהָ מִן הָאָב יוֹרְשִׁים אוֹתָהּ. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא:

מקור חיים

מט. לאו יורשים יוצאי חלציו, שאם כן אף אם מת הבן תחלה הם יורשים, כי יוצאי חלצים במקום אביהם קאי. אבל איירי ביורשים כגון אחים מאב אחד ואשה אחרת, שאלו אין יורשים אותו כשהוא בקבר, כדאיתא לעיל (פ״ח מ״א). (ומש״כ הרע״ב ואין לה בן אחר אלא זה, רשב״ם כתב שאף מבעל אחר אין לה בן שאם יש לה בן אחר כיון שהוא ודאי יורש חצי, יורש נמי חצי האחר, שאין ספק מוציא מידי ודאי. אבל תוספות כתבו שזה כהלכתא בלא טעמא שאין סברא שמה שהוא ודאי בחצי הירושה יועיל שיהא ודאי גם בחצי השני, ולדידהו רק מבעל זה אין לה בן אחר. תוי״ט). **נ.** ששניהם באים מכח ירושת האם ואין כאן אלא נכסי האם, אבל נפל הבית עליו ועל אשתו, יש שני מיני נכסים, יש נכסים שהיו בחזקת הבעל ויש שהיו בחזקת האשה, וכדאיתא ברע״ב, עיי״ש. ומה שכתב ושניהם באים מכח ירושה לירש הכל, רצונו בזה לפרש למה לא הוה דומה לנפל הבית עליו ועל בנו והיתה עליו כתובת אשתו (משנה ח׳), ועל זה כתב שאינו דומה שזה בא בטענת שטר חוב וזה בא מכח ירושה, כדאיתא ברשב״ם (דף קנח:). **נא.** הלשון מודה לא שייך כאן, כי אין כאן הודאה, אלא משום שהת״ק נקט לשון מודים נקט כן גם ר״ע, והכי קאמר ואני מודה וחולק עליך (רשב״ם). **נב.** כלומר בחזקת יורשי האב. ברע״ב ד״ה מודה אני בזה מפרש טעם

אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי, עַל הַחֲלוּקִין אָנוּ מִצְטַעֲרִין, אֶלָּא שֶׁבָּאתָ לְחַלֵּק עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁוִין:

אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי, עַל הַחֲלוּקִין אָנוּ מִצְטַעֲרִין – על היכא שנפל עליו ועל אשתו אנו מצטערים על שב״ש וב״ה חולקים, **אֶלָּא שֶׁבָּאתָ לְחַלֵּק עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁוִין** – ואתה בא לומר שנחלקו גם כאן במקום שהתנא קמא אומר שבו הן שוין:

פרק י - גט פשוט

א גֵּט פָּשׁוּט, עֵדָיו מְתוּכוֹ. וּמְקֻשָּׁר, עֵדָיו מֵאֲחוֹרָיו. פָּשׁוּט שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מֵאֲחוֹרָיו וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מְתוּכוֹ, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל עֵדָיו מְתוּכוֹ, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים, שלא נעשו כתקנת חכמים. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל

גֵּט פָּשׁוּט – שטר פשוט, והיינו שטר רגיל בעין שלנו, **עֵדָיו מְתוּכוֹ** – העדים חותמים מבפנים, תחת הכתב בסוף השטר. **וּמְקֻשָּׁר** – ושטר מקושר, **עֵדָיו מֵאֲחוֹרָיו** – העדים חותמים מאחורי הדף[א]. **פָּשׁוּט שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מֵאֲחוֹרָיו וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

עַל הַחֲלוּקִין אָנוּ מִצְטַעֲרִין. כְּלוֹמַר, עַל מַחֲלֹקֶת דִּלְעֵיל דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל אָנוּ מִצְטַעֲרִים שֶׁלֹּא הִשְׁוּוּ דַּעְתָּן, וְאַתָּה אוֹמֵר שֶׁגַּם בָּזֶה חֲלוּקִין וּבָאתָ לְחַלֵּק עַל תַּנָּא קַמָּא שֶׁאוֹמֵר שֶׁהֵם שָׁוִין:

א גֵּט פָּשׁוּט. שְׁטָר פָּשׁוּט, כְּעֵין שֶׁלָּנוּ שֶׁאֵינָן תְּפוּרִים וּמְקֻשָּׁרִין. וְכָל שְׁטָר קָרוּי גֵּט: **עֵדָיו מְתוּכוֹ.** מִבִּפְנִים כְּעֵין שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים: **מְקֻשָּׁר מֵאֲחוֹרָיו.** כּוֹתֵב שִׁיטָה אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם וְכוֹרְכָן עַל הֶחָלָק וְתוֹפֵר, וְעַד אֶחָד חוֹתֵם עַל הַכֶּרֶךְ מִבַּחוּץ, וְחוֹזֵר וְכוֹתֵב שְׁנֵי שִׁיטִין אוֹ יוֹתֵר מִבִּפְנִים וְכוֹרְכָן עַל הֶחָלָק, וְחוֹתֵם עֵד שֵׁנִי עַל הַכֶּרֶךְ מִבַּחוּץ, וְכֵן עַד שְׁלִישִׁי. וְתִקְנוּ רַבָּנָן גֵּט מְקֻשָּׁר, מְשׁוּם כֹּהֲנִים קַפְּדָנִים שֶׁהָיוּ כּוֹתְבִים גֵּט פִּתְאוֹם לְנְשׁוֹתֵיהֶם וּמִתְחָרְטִים וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְהַחְזִירָן, וְהִתְקִינוּ לָהֶם גֵּט מְקֻשָּׁר שֶׁאֵינוֹ נוֹחַ לִכְתֹּב מְהֵרָה, שֶׁמָּא בְּתוֹךְ כָּךְ יִתְפַּיֵּס. וּכְשֵׁם שֶׁתִּקְנוּ מְקֻשָּׁר בְּגֵט, כָּךְ תִּקְנוּ בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת, שֶׁלֹּא חִלְקוּ חֲכָמִים: שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין. שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ כְּתִקְּוּן חֲכָמִים:

מקור חיים

הדבר, אבל בתוי״ט כתב שלשונו קצת מגומגם בזה הדיבור ורצונו לומר שכל ימי חיי האשה לאחר שמת בעלה היה כל ממונה בחזקתה ולכן היו בחזקת שבט אביה, שהיא מתייחסת אחר שבט אביה. א. צורת גט מקושר מבואר ברע״ב, ועיין שם הטעם שתיקנו שטר מקושר.

אוֹמֵר, מִקָּשָׁר שֶׁכָּתְבוּ עֲדָיו מִתּוֹכוֹ, כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ פָּשׁוּט. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה:

אוֹמֵר, מִקָּשָׁר שֶׁכָּתְבוּ עֲדָיו מִתּוֹכוֹ, כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ פָּשׁוּט – שיכול לפתוח התפירות ויהיה פשוט[ב]. **האומר לסופר כתוב לי גט מקושר וכתב לו גט פשוט, או אמר כתוב לי גט פשוט וכתב לו מקושר, פסול**[ג], ואפילו במקום שנוהגין לכתוב שני סוגי הגיטין, **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה** – במקום שמנהג המדינה בשניהם, אין כוונת הבעל שיעשה דוקא כמו שאמר, והגט כשר:

ב גֵּט פָּשׁוּט, עֲדָיו בִּשְׁנַיִם. וּמְקֻשָּׁר, בִּשְׁלֹשָׁה. פָּשׁוּט שֶׁכָּתוּב בּוֹ עֵד אֶחָד, וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין.

גֵּט פָּשׁוּט, עֲדָיו בִּשְׁנַיִם – גט פשוט צריך שני עדים. **וּמְקֻשָּׁר, בִּשְׁלֹשָׁה** – וגט מקושר צריך לכל הפחות שלשה עדים. **פָּשׁוּט שֶׁכָּתוּב בּוֹ עֵד אֶחָד, וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין** – שניהם פסולים מן התורה[ד]. **כָּתַב בּוֹ** – שטר מלוה שכתוב בו שהלוה

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ פָּשׁוּט. שֶׁאִם יִקְרַע מִקָּשָׁר, תַּנָּא קַמָּא סָבַר מִקֶּפֶד קָפִיד וּפָסוּל. הַתְּפִירוֹת וְיִפְתַּח הַשֶּׁטַר יִהְיֶה פָּשׁוּט: רַבָּן וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סָבַר הוֹאִיל שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַכֹּל כְּמִנְהַג וּמִנְהַג הַמְּדִינָה בְּתַרְוַיְיהוּ, לֹא קָפִיד וְכָשֵׁר. הַמְּדִינָה. פְּלִגְתָּא דְּתַנָּא קַמָּא וְרַבָּן שִׁמְעוֹן וַהֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא: **ב פָּשׁוּט שֶׁכָּתוּב בּוֹ עֵד** בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּאַתְרָא דְּנָהֲגֵי בְּפָשׁוּט **אֶחָד. הָכִי** וּבִמְקֻשָּׁר, וְאָמַר לֵיהּ עֲבֵד לִי מְקֻשָּׁר, וְאָזַיל עַד אֶחָד פָּסוּל מִדְּאוֹרַיְיתָא, כָּךְ מְקֻשָּׁר וְעָבַד לֵיהּ פָּשׁוּט, אוֹ פָּשׁוּט וְעָבַד לֵיהּ שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים פָּסוּל מִדְּאוֹרַיְיתָא:

מקור חיים

ב. ואיירי שלא הניח חלק בין השורות (תוי״ט). **ג.** אם גט אשה הוא, פסול לגרש בו, ואם שטר מלוה הוא, אינו גובה ממשעבדי (רשב״ם, רבנו גרשום). כן ביאור המשנה לפי הגמרא (דף קסה.) והמודגש הוא מה שחסר במשנה לפי ביאור זה (אמנם הגמרא אינה אומרת להדיא שחסורי מיחסרא וה״ק). **ד.** כן כתב הרע״ב, והוא בסוגיין (דף קסה:) פשוט שכתוב בו עד אחד פשיטא שפסול, ולא כתביה התנא אלא להקיש לו גט מקושר שאין בו שלשה עדים ולומר

כָּתַב בּוֹ זוּזִין מְאָה דְּאִנּוּן סְלְעִין עֶשְׂרִין, אֵין לוֹ אֶלָּא עֶשְׂרִין. זוּזִין מְאָה דְּאִנּוּן תְּלָתִין סְלְעִין, אֵין לוֹ אֶלָּא מָנֶה. כְּסַף זוּזִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק, אֵין פָּחוּת מִשְּׁתָּיִם. כְּסַף סְלְעִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק, אֵין פָּחוּת מִשְּׁנַיִם. דַּרְכּוֹנוֹת דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק,

לפלוני, **זוּזִין מְאָה דְּאִנּוּן סְלְעִין עֶשְׂרִין** – מאה זוזים שהם עשרים סלעים, (ובמאה זוז יש עשרים וחמש סלעים, כי כל סלע ארבעה זוז), **אֵין לוֹ אֶלָּא עֶשְׂרִין** – אינו יכול לגבות אלא עשרים סלעים. כי שמא הפירוש הוא, מאה זוזים גרועים שאינם אלא עשרים סלעים[ה]. **זוּזִין מְאָה דְּאִנּוּן תְּלָתִין סְלְעִין** – ואם היה כתוב בו שחייב לו מאה זוזים שהם שלשים סלעים, **אֵין לוֹ אֶלָּא מָנֶה** – אינו גובה אלא מנה שהוא עשרים וחמש סלעים. כי שמא הפירוש הוא, שלשים סלעים קלים וגרועים, שאינם שוים אלא מאה זוזים רגילים. **כְּסַף זוּזִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק** – כתוב בו 'כסף זוזין דאינן' ונמחק מנין הזוזין שהיה כתוב אחריו, **אֵין פָּחוּת מִשְּׁתָּיִם** – גובה שתי זוזים, כי מיעוט רבים שנים. **כְּסַף סְלְעִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק, אֵין פָּחוּת מִשְּׁנַיִם** – וגובה שני סלעים. **דַּרְכּוֹנוֹת** – מטבע גדולה של זהב **דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין לוֹ אֶלָּא עֶשְׂרִים. וְאַף עַל גַּב דְּזוּזִים מֵאָה, חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים סְלָעִים הֵם, יַד בַּעַל הַשְּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה. וְהָכִי מְפָרְשִׁינַן לֵיהּ לִשְׁטָרָא, מֵאָה זוּזִין דְּאִנּוּן תְּלָתִין סְלָעִים קַלִּים וּגְרוּעִים, שֶׁהֵם עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה מִן הַטּוֹבִים: גְּרוּעִים, שֶׁאֵינָם שָׁוִין אֶלָּא עֶשְׂרִים וְנִמְחַק. שֶׁנִּמְחַק הַמִּנְיָן שֶׁנִּכְתַּב אַחֲרָיו:

סְלָעִים: **אֵין לוֹ אֶלָּא מָנֶה.** עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה סְלָעִים. דְּהָכִי מְפָרְשִׁינַן לִשְׁטָרָא, מֵאָה זוּזִין דְּאִנּוּן תְּלָתִין סְלָעִים קַלִּים וּגְרוּעִים, שֶׁהֵם עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה מִן הַטּוֹבִים: וְנִמְחַק. שֶׁנִּמְחַק הַמִּנְיָן שֶׁנִּכְתַּב אַחֲרָיו:

מקור חיים

כשם שזה פסול מן התורה הוא הדין מקושר שאין בו שלשה עדים פסול מן התורה. (תוספות (ד"ה הכא נמי) כתבו דלאו דאורייתא ממש, דגט מקושר תקנתא דרבנן היא, ומן התורה אין הבדל בין גט זה לגט פשוט וכיון שיש שני עדים מן התורה כשר הוא, אבל מחמת שרבנן תיקנו שהולד ממזר, קרי ליה דאורייתא, אע"פ שאינו אלא ממזר דרבנן. אבל הרשב"ם כתב שבמקושר הטילו עליו חכמים פסולא דאורייתא ואם גט אשה הוא אינה מגורשת. ותוי"ט נוטה לומר שכוונתו שעשאוהו ממזר דאורייתא ומותר בממזרת, כמש"כ הב"י (אה"ע ריש סימן קכח) בדעת ר"ח, שכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים הולד ממזר גמור ומותר בממזרת). **ה.** ויד בעל השטר על התחתונה, שהמוציא מחבירו עליו הראיה (רשב"ם דף קעג., וכן כתב הרא"ש שכל דבר שלא נתבאר יפה בשטר ויש לפרש על שני דרכים אנו מפרשים אותו לחובת בעל השטר לפי שהוא המוציא (שו"ת הרא"ש כלל סח סי"ד)).

אֵין פָּחוּת מִשְּׁתַּיִם. כָּתוּב בּוֹ מִלְמַעְלָה מָנֶה וּמִלְמַטָּה מָאתַיִם, מִלְמַעְלָה מָאתַיִם וּמִלְמַטָּה מָנֶה, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן. אִם כֵּן, לָמָּה כוֹתְבִין אֶת הָעֶלְיוֹן, שֶׁאִם תִּמְחֵק אוֹת אַחַת מִן הַתַּחְתּוֹן, יִלְמַד מִן הָעֶלְיוֹן:

אֵין פָּחוּת מִשְּׁתַּיִם – וגובה שתי דרכונות[ו]. **כָּתוּב בּוֹ מִלְמַעְלָה מָנֶה** – בחלק העליון של השטר כתוב שלוה ממנו מנה, **וּמִלְמַטָּה מָאתַיִם** – ובסוף השטר כשכפל דבריו כתוב שלוה מאתיים[ז], **מִלְמַעְלָה מָאתַיִם וּמִלְמַטָּה מָנֶה** – או כתוב למעלה מאתיים ולמטה מנה, **הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן[ח]. אִם כֵּן, לָמָּה כוֹתְבִין אֶת הָעֶלְיוֹן, שֶׁאִם תִּמְחֵק אוֹת אַחַת מִן הַתַּחְתּוֹן, יִלְמַד מִן הָעֶלְיוֹן:**

ג כּוֹתְבִין גֵּט לָאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין

כּוֹתְבִין גֵּט לָאִישׁ – סופר כותב גט לאיש ועדים חותמים עליו, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמִלְמַטָּה מָאתַיִם. כְּשֶׁכּוֹפֵל אֶת דְּבָרָיו בַּשֶּׁטָר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן. וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּתוּב בְּשִׁיטָה אַחֲרוֹנָה: לָמָּה כוֹתְבִין אֶת הָעֶלְיוֹן. הוֹאִיל וּבְסוֹף הַשֶּׁטָר חוֹזֵר וְכוֹפֵל, וְאַחֲרָיוּת מָמוֹן זֶה כְּךָ וְכָךְ קִבַּלְתִּי עָלַי: ג כּוֹתְבִין גֵּט לָאִישׁ. וְחוֹתְמִין, וְהוּא יְגָרֵשׁ מָתַי שֶׁיִּרְצֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, שֶׁהֲרֵי הִיא מִתְגָּרֶשֶׁת בְּעַל כָּרְחָהּ: וְשׁוֹבֵר לָאִשָּׁה. שֶׁהִיא עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ עַל כְּתֻבָּתָהּ, דְּחוֹב הוּא לָהּ וּזְכוּת לְבַעְלָהּ, וְזָכִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו:

מקור חיים

ו. זוזי הם מטבעות קטנות וסלעים הם גדולים ושניהם כסף, ודרכונות הם של זהב, ומכל מקום שמעינן להו מהדדי ולא היה צריך התנא לפרוט כולם, ומש"ה הטור סתם וכתב (בסימן מ"ב) 'כתב בו מטבע פלוני דאינון ונמחק אין לו אלא שנים ממנו' (תוי"ט).
ז. בחלק העליון של השטר כותבין איך שפלוני לוה מפלוני כך וכך, ובסוף השטר שונין וכותבין אחריות ממון זה כך וכך קבלתי עלי, ושם כתב מאתיים. ח. ובלבד שלא יהא כתוב בשיטה אחרונה (רע"ב). כי אין למדין משיטה אחרונה, משום שאין העדים יכולין לקרב חתימתן כל כך בסמוך בסוף השטר ומניחין ריוח, ויכול אדם להוסיף שם דברים (דף קסב.).

אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, וְהַשּׁוֹבֵר לְאִשָּׁה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּעְלָהּ עִמָּהּ, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא מַכִּירָן, וְהַבַּעַל נוֹתֵן שָׂכָר. כּוֹתְבִין שְׁטָר לְלֹוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ, וְאֵין כּוֹתְבִין לְמַלְוֶה, עַד שֶׁיְּהֵא לֹוֶה עִמּוֹ,

אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, כי אשה מתגרשת בעל כרחה, והוא יתננו לה מתי שירצה[ט], **וְהַשּׁוֹבֵר לְאִשָּׁה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּעְלָהּ עִמָּהּ** – והשובר שהאשה נותנת לבעלה לראיה שקיבלה כתובתה, כותבין לה אף על פי שאין בעלה עמה[י], **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא מַכִּירָן** – ובלבד שיהא הסופר והעדים מכירין האיש והאשה, בין בגט בין בשובר[יא], **וְהַבַּעַל נוֹתֵן שָׂכָר** – הבעל משלם שכר הסופר, בין של גט בין של שובר[יב]. **כּוֹתְבִין שְׁטָר לְלֹוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ**, שאין בזה שום הפסד למלוה[יג], **וְאֵין כּוֹתְבִין לְמַלְוֶה, עַד שֶׁיְּהֵא לֹוֶה עִמּוֹ**, שמא לא ילוה ממנו ויבא לגבות שלא כדין,

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא מַכִּירָן. שֶׁיְּהֵא הַסּוֹפֵר וְהָעֵדִים מַכִּירִין הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה, בְּגֵט בְּשׁוֹבֵר. שֶׁמָּא יִכְתֹּב גֵּט עַל שֵׁם אֵשֶׁת אִישׁ אַחֵר שֶׁשָּׁמוֹ כְּשָׁמוֹ וְתוֹצִיא אוֹתוֹ הַגֵּט אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת בּוֹ. וְכֵן בְּשׁוֹבֵר:

מקור חיים

ט. ולא חיישינן שמא כתב לגרש בניסן ולא יתן עד תשרי והיא תטרוף פירות נכסי מלוג שמכר הבעל בין ניסן לתשרי, כי לא מקדים אינש פורענותא לנפשיה, ולא יכתוב הגט עד שירצה לגרשה (דף קסז. תוד"ה אע"פ). **י.** כי השובר זכות הוא לבעל, ולא יבא לו הפסד ממה שנכתב שלא בידיעתו. (וזהו כוונת הרע"ב במה שכתב זכין לאדם שלא בפניו. ואין הכוונה שמיד בכתיבת השובר זכה הבעל ונפטר מלשלם (תוי"ט)). **יא.** שאם לא כן יכול לצאת מזה קלקלה. כי בגט אם מכיר רק האיש שמא יתן לאשה ששם בעלה כשמו ויהיה לה לראיה שנתגרשה. ובשובר אם מכיר רק האשה, שמא תתן לבעל שאשתו כשמה ויהיה לו לראיה שפרע כתובתה. אבל כשמכירים שניהם לא חשו כולי האי שמא יש עוד איש ואשה ששמותיהם כשמות אלו (עפ"י סוגיית הגמרא ותוי"ט). **יב.** הבעל נותן שכר הגט דכתיב וכתב ונתן, ושכר השובר הוא נותן כיון שלזכותו הוא, שלא תחזור ותגבה הכתובה (תוי"ט). **יג.** בב"מ (דף יב:) מקשה הש"ס וניחוש שמא כתב בניסן ולא ילוה עד תשרי ויבא למטרף לקוחות שלא כדין, ומתרץ רב אשי שאין כותבין אלא שטר אקנייתא שמשעבד נפשיה מיד אע"פ שעדיין לא לוה, ואביי ס"ל שכל השטרות כותבין, כי לדידיה אף בשטר שנכתב סתמא משעבד נפשיה מיד, כי ס"ל שעדיו בחתומיו זכין לו.

וְהַלּוֹוֶה נוֹתֵן שָׂכָר. כּוֹתְבִין שְׁטָר לְמוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקֵחַ עִמּוֹ. וְאֵין כּוֹתְבִין לְלוֹקֵחַ, עַד שֶׁיָּבֹא מוֹכֵר עִמּוֹ, וְהַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן שָׂכָר:

וְהַלּוֹוֶה נוֹתֵן שָׂכָר – הלוה נותן שכר הסופר[יד]. **כּוֹתְבִין שְׁטָר לְמוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקֵחַ עִמּוֹ**, לפי שאין בזה הפסד ללוקח[טו]. **וְאֵין כּוֹתְבִין לְלוֹקֵחַ, עַד שֶׁיָּבֹא מוֹכֵר עִמּוֹ**, שמא לא מכר לו[טז], **וְהַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן שָׂכָר**, כי הלוקח הוא הזוכה[יז]:

ד אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וְהֶחָתָן נוֹתֵן

אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵרוּסִין – שטרי פסיקתא[יח], **וְנִשּׂוּאִין** – שטר כתובה, **אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם**[יט], **וְהֶחָתָן נוֹתֵן**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַלּוֹוֶה נוֹתֵן שָׂכָר. וַאֲפִלּוּ הִיא עִסְקָא דְּפַלְגָא מִלְוָה וּפַלְגָא פִּקָּדוֹן, אֲפִלּוּ הָכִי מְקַבֵּל הָעִסְקָא הוּא נוֹתֵן כָּל הַשָּׂכָר לַסּוֹפֵר:

מקור חיים

יד. ואפילו היא עסקא, דהיינו מחצה מלוה ומחצה פקדון וחולקים הריוח, מ״מ מקבל העיסקא נותן כל שכר, כדאיתא ברע״ב, וזהו חידוש המשנה. **טו.** שכתיבת השטר אין מחייב ללוקח ליתן מעות, דכיון שכותבין שטר למוכר אע״פ שאין לוקח עמו פשיטא שיכול לומר שלא מדעתו נכתב השטר (טור סימן רל״ח בשם הרמב״ן. ולנימוק״י אין כותבין אא״כ כתוב בשטר שכבר קיבל המעות, תוי״ט). **טז.** הא מילתא דפשיטא היא, אלא אגב רישא קתני לה. א״נ אף אם המוכר הקנה השדה ללוקח שלא בפניו, אין כותבין שטר ללוקח על זה עד שיהא המוכר עמו, דלא אמרינן סתם קנין לכתיבה עומד בקנין שנעשה שלא לפניו, א״נ שמא לא רצה למסור לו שטר עד שישלם שכר הסופר (רמב״ן דף קסז: ד״ה כותבין). **יז.** לשון רבנו גרשום. ובסתם מכר פשיטא שהלוקח זוכה, אלא אף במוכר מפני רעתה מכל מקום אמרי אינשי, לקחת קנית, מכרת אבדת (תוי״ט). **יח.** כן פירש רשב״ם ע״פ הגמרא במו״ק (דף יח:), והיינו השטר שכותבין בזמן האירוסין כמה אתה נותן לבנך כך וכך, כמה אתה נותן לבתך כך וכך. ואע״פ שהן הן הדברים שנקנים באמירה, מכל מקום אם נכתבו גובה מנכסים משועבדים הלכך צריכים דעת שניהם (מלא״ש). ורע״א כתב דלמ״ד (כתובות דף קב:) שאין כותבין שטר אירוסין אלא מדעתה, יש לפרש משנתנו בשטרי אירוסין ממש. **יט.** בשטרי פסיקתא דעת אבי החתן ואבי הכלה, ושטר כתובה מדעת החתן וכלה.

שָׁכָר. אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֲרִיסוּת וְקַבָּלָנוּת אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וְהַמְקַבֵּל נוֹתֵן שָׂכָר. אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי בֵּרוּרִין וְכָל מַעֲשֵׂה בֵית דִּין אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וּשְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין שָׂכָר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בּוֹ פלוני קיבל עליו דיין פלוני, ופלוני קיבל עליו דיין פלוני[כב], וְכָל מַעֲשֵׂה בֵית דִּין – וכן שאר מעשה בית דין, כגון שטר אדרכתא[כג], אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וּשְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין שָׂכָר – בשטר בירורין שניהם נותנים שכר[כד]. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,

שָׂכָר, בין בשטר אירוסין בין בשטר כתובה[ב]. אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֲרִיסוּת – שטר שבו האריס מתחייב לעבוד בשדה חברו למחצה שליש או רביע, וְקַבָּלָנוּת – שטר שיורד לעבדה בכך וכך כורין לשנה, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וְהַמְקַבֵּל נוֹתֵן שָׂכָר[כא]. אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי בֵּרוּרִין – שטר שכתוב

רבינו עובדיה מברטנורא

ד שְׁטָרֵי אֲרִיסוּת. הַיּוֹרֵד לְקַרְקַע לְעָבְדָהּ זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד שֶׁיָּדוּן לוֹ וְזֶה וּלְשָׁמְרָהּ לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ: בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וְכוֹתְבִין בַּכְּתָב, פְּלוֹנִי **קַבָּלָנוּת.** בְּכָךְ וְכָךְ כּוֹרִין לְשָׁנָה, בֵּין בֵּרֵר דַּיָּן פְּלוֹנִי וְטָעָנוּתָיו כָּךְ וְכָךְ, עָשְׂתָה בֵּין לֹא עָשְׂתָה: **שְׁטָרֵי בֵּרוּרִין.** כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ חוֹזְרִים וְטוֹעֲנִים:

מקור חיים

כ. תקנת חכמים הוא שכך בדין שמי שנשכר הוא יתן השכר (רמב״ן). בשטרי פסיקתא כל ההנאה שלו שמה שקנתה אשה קנה בעלה (שם), ושטר כתובה הוא מרויח בקבלת נדוניית האשה (נימוק״י). **כא.** שעיקר הנאה שלו, והגמרא (דף קסח.) אומרת שאפילו בשדה שצריכים להובירה שנה או שנתיים ואין ריוח למקבל בשנים אלו, מ״מ עיקר הנאה היא שלו והוא צריך ליתן השכר. **כב.** ונקרא שטר בירורין על שם זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד (סנהדרין פ״ג מ״א). וברע״ב כתוב שכתוב בו גם טענות בעלי הדין, כי סופרי הדיינים היו כותבים טענותיהם כדי שלא יהו טוענין וחוזרין מזה הטענה וטוענין אחרת. ואע״פ שבמקומות אחרים מפרש הרע״ב בירורין זבל״א (זה בורר לו אחד), ומשמע שרק זה כתוב בשטר, כאן מוכח שגם הטענות כתובין בשטר, כי בשטר בירור דיינים לחוד לא היה רשב״ג חולק ומצריך שנים, ולכן כאן הוצרך הרע״ב לפרש שאיירי שכתוב בו גם טענותיהם (תוי״ט). **כג.** הוא שטר שבית דין כותבין למלוה ונותנין לו רשות לגבות חובו מקרקע הלוה. וצריך דעת הלוה כדי שיוכל לפרוע לפני שכותבין השטר (רשב״ם). **כד.** רשב״ם, הובא בתוי״ט.

שְׁנֵיהֶם כּוֹתְבִין שְׁנַיִם, לָזֶה לְעַצְמוֹ וְלָזֶה לְעַצְמוֹ:

שְׁנֵיהֶם כּוֹתְבִין שְׁנַיִם – שני העדים כותבים שני שטרי בירורין[כה], **לָזֶה לְעַצְמוֹ וְלָזֶה לְעַצְמוֹ** – אחד לבעל דין זה ואחד לבעל דין השני[כו]:

ה מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ וְהִשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ וְאָמַר לוֹ, אִם לֹא נָתַתִּי לְךָ מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי תֵּן לוֹ שְׁטָרוֹ, הִגִּיעַ זְמַן וְלֹא נָתַן, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יִתֵּן.

מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ וְהִשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ – המלוה והלוה מסרוהו ביד שליש שטורח היה להם לכתוב שובר, וסמכו על השליש שלא יתן למלוה לגבות שוב כל החוב, **וְאָמַר לוֹ** – ואמר הלוה אל השליש, **אִם לֹא נָתַתִּי לְךָ מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי** – אם עד יום פלוני לא אתן לך הסך שנשארתי חייב, **תֵּן לוֹ שְׁטָרוֹ** – החזר השטר למלוה והוא יחזור ויגבה כל הסכום[כז]. **הִגִּיעַ זְמַן וְלֹא נָתַן, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יִתֵּן** – יחזיר השטר למלוה, שהוא סובר אסמכתא קניא.

רבינו עובדיה מברטנורא

כּוֹתְבִים שְׁנַיִם. לְכָל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִים שְׁטָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁיִּהְיוּ טַעֲנוֹתָיו סְדוּרִים בּוֹ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אֶלָּא בִּשְׁטָר אֶחָד כּוֹתְבִין טַעֲנוֹת שֶׁל שְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִים, וְשֶׁפְּלוֹנִי בֵּרַר פְּלוֹנִי דַּיָּן שֶׁיָּדוּן לוֹ וּפְלוֹנִי בֵּרַר פְּלוֹנִי דַּיָּן אַחֵר שֶׁיָּדוּן לוֹ: **ה וְהִשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ.** הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה מָסְרוּ הַשְּׁטָר בְּיַד שָׁלִישׁ. שֶׁטֹּרַח הָיָה לָהֶם לִכְתֹּב שׁוּבֵר וְסָמְכוּ עַל הַשָּׁלִישׁ: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר יִתֵּן.** דְּסָבְרָא לֵיהּ אַסְמַכְתָּא קָנְיָא. הַמַּבְטִיחַ לַחֲבֵרוֹ דָּבָר עַל מְנָת שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ דָּבָר לָעֲתִיד וְסוֹמֵךְ בְּלִבּוֹ בִּשְׁעַת הַתְּנַאי שֶׁיּוּכַל לְקַיֵּם וּכְשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן אֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם, זוֹ קְרוּיָה אַסְמַכְתָּא, וּלְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי קָנְיָא. וּלְעִנְיַן פְּסַק הֲלָכָה, אַסְמַכְתָּא לֹא קָנְיָא, אֶלָּא אִם כֵּן קָנוּ מִיָּדוֹ בְּבֵית דִּין חָשׁוּב, וְהִתְפִּיס זְכִיּוֹתָיו בְּאוֹתוֹ בֵּית דִּין שֶׁמָּסַר שְׁטָרוֹתָיו וּרְאָיוֹתָיו, וְאָמַר אִי לֹא אֲתֵינָא מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם לְבָטְלָן זְכִיּוֹתַי. וְרַבּוֹתַי

מקור חיים

כה. רשב״ם, הובא בתוי״ט. **כו.** שרשב״ג סובר שכל בעל דין יכול לטעון שאין רצונו שיהא טענותיו כתובין אצל טענות חבירו, כי הלה יראה טענותיו ויבא לידי מריבה. **כז.** והמעות שנתתי לו יהיה למפרע מתנה וממילא השטר קיים, דאל״כ הוי שטר שנמחל מקצת שעבודו דאינו חוזר ומשעבד (ר״ן נדרים דף כז: הובא ברע״א).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא יִתֵּן:

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא יִתֵּן, דאסמכתא לא קניא[כח]:

ו מִי שֶׁנִּמְחַק שְׁטַר חוֹבוֹ, מְעִידִין עָלָיו עֵדִים, וּבָא לִפְנֵי בֵית דִּין וְעוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי נִמְחַק שְׁטָרוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יַחֲלִיף. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,

מִי שֶׁנִּמְחַק שְׁטַר חוֹבוֹ – מי שנמחק שטר חובו מעצמו או באונס[כט], **מְעִידִין עָלָיו עֵדִים** – מעמיד עליו עדים שיודעים מה היה כתוב בשטר, **וּבָא לִפְנֵי בֵית דִּין** – ומביאן לפני בית דין והם מעידים מה היה כתוב בו, **וְעוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם** – והעדים עושים לו קיום בפני בית דין. וכותבין, **אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי נִמְחַק שְׁטָרוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי**, וכך וכך היו כתוב בו **וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו** – ופלוני ופלוני היו עדי השטר[ל]. **מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יַחֲלִיף**, יקרע שטר זה ויכתוב לו שטר חדש על סך שנשאר חייב. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

מְפָרְשִׁים שֶׁכָּל בֵּית דִּין שֶׁבְּקִיאִים וְיוֹדְעִים בְּדִינֵי אַסְמַכְתָּא נְקָרְאִים בֵּית דִּין חָשׁוּב לְעִנְיָן זֶה. אֲבָל הָרַמְבַּ"ם אוֹמֵר שֶׁאֵין בֵּית דִּין חָשׁוּב אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁהַמּוּחְזָק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: **ו מִי שֶׁנִּמְחַק שְׁטַר חוֹבוֹ.** וְיֵשׁ עֵדִים שֶׁרָאוּ כְּשֶׁנִּמְחַק מֵעַצְמוֹ אוֹ נִטְשְׁטֵשׁ עַל יְדֵי מַיִם: **מַעֲמִיד עָלָיו עֵדִים.** שֶׁיּוֹדְעִים מֵאֵימָתַי נִכְתַּב וּמָה הָיָה כָּתוּב בּוֹ, וְהֵן עוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם בְּפְנֵי בֵית דִּין וְכוֹתְבִין לוֹ כָּל מַה שֶּׁהָיָה כָּתוּב בְּאוֹתוֹ שְׁטָר: **יַחֲלִיף.** יִקְרַע אוֹתוֹ שְׁטָר וְיִכְתְּבוּ לוֹ אַחֵר כְּפִי הַחֶשְׁבּוֹן הַנִּשְׁאָר:

מקור חיים

כח. ולענין פסק הלכה אסמכתא לא קניא אלא א"כ קנו מיניה בב"ד חשוב, כן כתב הרע"ב כאן. (והנה סתם קנין הוא קנין סודר, וכל קנין סודר אינו להקנות לאחר זמן אחר שכבר הוחזר הסודר לבעליו, אלא קנין מעכשו הוא. ונמצא שגם בקנין מעכשו מצריך הרע"ב ב"ד חשוב. ובב"מ (פ"ג מ"ה) כתב הרע"ב שכשמקנה מעכשיו אינה אסמכתא, ולא מצריך ב"ד חשוב. אמנם הר"ת מחלק בין הכא ששליש הוא המחזיק ובין התם שהמלוה עצמו מוחזק (תוי"ט, ועיי"ש עוד כמה טעמים שיש לחלק בין הכא להתם)). **כט.** אבל אם נמחק מדעת או מחמת שלא שמרו כראוי, אמרינן ודאי פרוע הוא ולכן לא שמרו. וכל שאין לו עדים שנמחק מאונס דינו כנמחק מדעת (סמ"ע סימן מא ס"ק י"ח). **ל.** ועדי הקיום חותמין, והבית דין כותבין שבציווים כתבו העדים כל זה (כן כתב הפרישה (שם סוף ס"ק א) בדעת הרשב"ם. ולשון הרע"ב הוא כלשון הרשב"ם).

יִכְתּוֹב שׁוֹבֵר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, נִמְצָא זֶה צָרִיךְ לְהֵיוֹת שׁוֹמֵר שׁוֹבְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי, כָּךְ יָפֶה לוֹ, וְלֹא יוּרַע כֹּחוֹ שֶׁל זֶה:

יִכְתּוֹב שׁוֹבֵר – המלוה יכתוב ללוה שובר על מה שקיבל. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, נִמְצָא זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שׁוֹמֵר שׁוֹבְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים** – נמצא הלוה צריך לשמור שוברו, שאם לא כן יגבה ממנו שוב כל הסכום. **אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי, כָּךְ יָפֶה לוֹ** – יפה לו למלוה שהלוה יצטרך לשמור שוברו מן העכברים, כי על ידי זה יזדרז לפרוע כדי שלא יאבד שוברו[לא], **וְלֹא יוּרַע כֹּחוֹ שֶׁל זֶה** – ואין מן הדין שנרע כחו של המלוה, ונכתוב שטר אחר ולא יוכל לטרוף מן הלקוחות אלא מזמן שטר השני[לב]:

ז שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, וְהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד, עָשָׂאן לְשָׂכָר, הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע. עֲשָׂאָן לְעַצְמָן,

שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, וְהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד, עָשָׂאָן לְשָׂכָר – אם אביהם היה משכירים לאחרים, **הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע** – חולקין השכר ביניהם. **עֲשָׂאָן לְעַצְמָן** – אם עשאם לצורך עצמו ובני ביתו[לג],

רבינו עובדיה מברטנורא

נִמְצָא זֶה. הַלְוֶה צָרִיךְ לִשְׁמֹר שׁוֹבְרוֹ לוֹ, וְלֹא יֵרַע כֹּחוֹ שֶׁל מַלְוֶה לִכְתֹּב מִן הָעַכְבָּרִים, שֶׁאִם יֹאבַד, יִגְבֶּה שְׁטָר אַחֵר, שֶׁהָיָה זְמַן חוֹבוֹ מֻקְדָּם הַמַּלְוֶה אֶת כָּל חוֹבוֹ: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי** וְיָשׁוּב עַתָּה מְאֻחָר וְלֹא יוּכַל לְטָרֹף וְכֵן יָפֶה לוֹ. לַמַּלְוֶה, שֶׁיִּהְיֶה הַלְוֶה לָקוֹחוֹת אֲלָא מִזְּמַן הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי. צָרִיךְ לִשְׁמֹר שׁוֹבְרוֹ וִימַהֵר לִפְרֹעַ וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי שֶׁכּוֹתְבִין שׁוֹבֵר:

מקור חיים

לא. ועבד לוה לאיש מלוה ובדין הוא שנלך בתר טובת המלוה. **לב.** בברייתא מפרש רבי יהודה שכותבין בשטר השני זמן הראשון, וא"כ לא מפסיד המלוה, אבל במשנה לא פירש דבריו, ורבי יוסי ה"ק ליה, אם אתה סובר שכותבין מזמן שני מחמת שני טעמים אני חולק עליך, א' שכותבין שובר כדי שימהר הלוה לפרוע, ועוד כדי שיגבה מזמן ראשון. ואם אתה סובר שכותבין מזמן ראשון, חולק אני עליך רק מחמת טעם הראשון (דף קנא.). **לג.** יש גורסים עשאן לעצמו, והיא נוסחא יותר נכונה (שינויי נוסחאות).

הֲרֵי הָעֶשִׂיר אוֹמֵר לָעָנִי, קַח לְךָ עֲבָדִים וְיִרְחֲצוּ בַּמֶּרְחָץ, קַח לְךָ זֵיתִים וּבֹא וַעֲשֵׂם בְּבֵית הַבַּד. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ בְעִיר אַחַת, שֵׁם אֶחָד יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן וְשֵׁם אַחֵר יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, אֵין יְכוֹלִין לְהוֹצִיא שְׁטָר חוֹב זֶה עַל זֶה וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטָר חוֹב. נִמְצָא לְאֶחָד בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שְׁטָרוֹ שֶׁל

הֲרֵי הָעֶשִׂיר אוֹמֵר לָעָנִי, קַח לְךָ עֲבָדִים, להחם המרחץ, **וְיִרְחֲצוּ בַּמֶּרְחָץ** – ובני ביתך ירחצו במרחץ, **קַח לְךָ זֵיתִים וּבֹא וַעֲשֵׂם** – ותמעכם ותכתשם[לד] **בְּבֵית הַבַּד**[לה]. **שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ בְעִיר אַחַת, שֵׁם אֶחָד יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן וְשֵׁם אַחֵר יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, אֵין יְכוֹלִין לְהוֹצִיא שְׁטָר חוֹב זֶה עַל זֶה** – שהנתבע יכול לטעון ששטר הזה הוא ממה שאני הלויתי לך והחזרתי לך השטר כשפרעת לי החוב, **וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטָר חוֹב**, כי כשיבא לגבות ממנו יכול לדחותו ולומר לא אני לויתי ממך אלא יוסף בן שמעון השני הוא שלוה ממך. **נִמְצָא לְאֶחָד בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שְׁטָרוֹ שֶׁל**

רבינו עובדיה מברטנורא

ז קַח לְךָ עֲבָדִים. שֶׁיְּחַמְּמוּ לְךָ הַמֶּרְחָץ. דִּכְמוֹ שֶׁהִנִּיחָהּ אֲבִינוּ כֵּן תִּהְיֶה לְעוֹלָם. וְאַף עַל גַּב דְּאִית לָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָמִידִי דְּלִית בָּהּ דִּין חֲלָקָה יָכוֹל לְמֵימַר גּוֹד אוֹ אֲגוֹד, כְּלוֹמַר מִכֹּר לִי חֶלְקְךָ אוֹ אֲנִי אֶמְכֹּר לְךָ חֶלְקִי, שָׁאנִי הָכָא, שֶׁאֵין הֶעָנִי יָכוֹל לוֹמַר אֲגוֹד, שֶׁאֵין לוֹ בַּמֶּה לְקָנוֹת: **אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא שְׁטָר חוֹב זֶה עַל זֶה.** דְּכָל אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לְטַעֵן זֶה הַשְּׁטָר שֶׁבְּיָדְךָ אֲנִי הֶחֱזַרְתִּי לְךָ כְּשֶׁפָּרַעְתָּ לִי הַמָּעוֹת שֶׁהִלְוִיתִיךָ: **וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא שְׁטָר חוֹב עֲלֵיהֶם.** דְּכָל אֶחָד מֵצִי מַדְחֵי לֵיהּ לְגַבֵּי חַבְרֵיהּ:

מקור חיים

לד. יש עשוי שהוא לשון מיעוך וכתישה, ובתוי״ט נוטה לומר שכן יש לפרש כאן, ולא לשון עשייה. **לה.** וכיון שהעני אין לו עבדים ואין לו זיתים נמצא העשיר משתמש בהם בעצמו ואין לו לעני בהם כלום. ועיין רע״ב שכאן לא שייך דין גוד או אגוד. (נחלקו הראשונים בביאור הלשון גוד או אגוד. י״א שהוא לשון משיכה, וה״ק משוך אתה לעצמך וקנה, או אני אמשוך ואקנה. וכן פירש הערוך. וי״א שהוא לשון קציצת דמים. בלשון זה יש לפרש גוד, קצוץ דמים ואני אקנה באותם דמים, ואגוד, אני אקרע דמים ואתה תקנה באותם דמים. מדכתב הרע״ב כאן שגוד היינו מכור ואגוד אני אמכור, ש״מ שמפרש כאן לשון קציצה. אבל לעיל (פ״א מ״ו) כתב להיפוך כי שם כתב שהביאור הוא קנה חלקי או מכור לי חלקך. בסוה״ד כאן שכתב שאין העני יכול לומר אגוד שאין לו במה לקנות, סותר פירושו של כאן שפירש שאגוד היינו אני אקנה, ולפירושו כאן הי״ל שאינו יכול לומר גוד (תוי״ט)).

יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן פָּרוּעַ, שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶן פְּרוּעִין. כֵּיצַד יַעֲשׂוּ, יִשָּׁלְשׁוּ. וְאִם הָיוּ מְשֻׁלָּשִׁים, יִכְתְּבוּ סִימָן. וְאִם הָיוּ מְסֻמָּנִין, יִכְתְּבוּ כֹּהֵן. הָאוֹמֵר לִבְנוֹ, שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתַי פָּרוּעַ וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ, שְׁטָרוֹת כֻּלָּן פְּרוּעִין. נִמְצָא לְאֶחָד שָׁם שְׁנַיִם, הַגָּדוֹל פָּרוּעַ וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עָרֵב,

יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן פָּרוּעַ – מי שלוה משני יוסף בן שמעון ומצא שובר בין שטרותיו ובתוב בו שטרו של יוסף בן שמעון פרוע[לו], **שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶן פְּרוּעִין** – שניהם אינם יכולים לגבות ממנו. **כֵּיצַד יַעֲשׂוּ** – שני יוסף בן שמעון בעיר אחת כיצד יעשו שיוכלו ללות זה מזה ומאחרים, **יִשָּׁלְשׁוּ** – יכתבו גם שם אבי אביהם. **וְאִם הָיוּ מְשֻׁלָּשִׁים** – אם שמותן ושמות אבותיהם ושל אבות אבותיהם שוין, **יִכְתְּבוּ סִימָן** – כגון אדום[לז], או ארוך, או נמוך. **וְאִם הָיוּ מְסֻמָּנִין** – אם שניהם היו להם אותם סימנים, **יִכְתְּבוּ כֹּהֵן** – אם אחד מהם כהן יכתבו יוסף בן שמעון הכהן[לח]. **הָאוֹמֵר לִבְנוֹ** – האומר לבנו בשעת מיתתו, **שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתַי פָּרוּעַ** – בין השטרות של בעלי חוב שחייבים לי כסף נמצא שטר אחד שפרוע והלוה האמינני שלא אגבה בו שוב, **וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ, שְׁטָרוֹת כֻּלָּן פְּרוּעִין** – כדי לינצל מספק גניבה יש להתייחס לכל השטרות כאילו הן פרועין. **נִמְצָא לְאֶחָד שָׁם שְׁנַיִם** – נמצא בין שטרותיו שני שטרות ללוה אחד, **הַגָּדוֹל פָּרוּעַ וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ** – יתייחס לשטר הגדול כאלו הוא פרוע, ויכול לגבות שטר הקטן[לט]. **הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עָרֵב,**

רבינו עובדיה מברטנורא

יְשָׁלְּשׁוּ. יִכְתֹּב שֵׁם אֲבִי אֲבִיו: יִכְתְּבוּ כֹּהֵן. אִם אֶחָד כֹּהֵן וְאֶחָד **וְאִם הָיוּ מְשֻׁלָּשִׁים.** שֶׁשְּׁמוֹתָן וּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל: **נִמְצָא.** לְלֹוֶה אֶחָד שָׁם אֲבוֹתֵיהֶן וַאֲבוֹת אֲבוֹתֵיהֶן שָׁוִין: **יִכְתְּבוּ** שְׁנֵי שְׁטָרוֹת מִשְׁתֵּי הַלְוָאוֹת שֶׁלָּוֶה **סִימָן.** פְּלוֹנִי, שֶׁהוּא גִיחוֹר אוֹ אָרֹךְ מִמֶּנּוּ: **הַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ.** דִּשְׁטָר אֶחָד אוֹ גוּץ. וְאִם הֵן שָׁוִין בַּסִּימָנִין, בֵּין שְׁטָרוֹתָיו קָאָמַר, וְלֹא שְׁנַיִם:

מקור חיים

לו. אוקימתא דאביי בסוגיין (דף קעג.). כי אי אפשר לומר כפשטיה שהמלוה מצא שטר שרשום בו ששטרו שהוא נושה ביוסף בן שמעון פרוע, כי הרי אף בלי זה אין יכול להוציא עליהם שטר חוב (תוי"ט). **לז.** רע"ב כתב גיחור, והיינו אדום כארגמן (תוי"ט). **לח.** ואם היו שניהם כהנים או ישראלים יכתבו עוד דור של אבות (תוי"ט). **לט.** כי ממה נפשך חייב לו סכום הקטן מיהת.

לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב. וְאִם אָמַר עַל מְנָת שֶׁאֶפָּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה, יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב. וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,

לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב, עד שיתבע את הלוה לדין, ואם יחייבו אותו בית דין ואין לו מה לשלם אז יפרע מן הערב. **וְאִם אָמַר עַל מְנָת שֶׁאֶפָּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה, יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב, במה דברים אמורים, כשאין נכסים ללוה, אבל יש נכסים ללוה לא יפרע מן הערב**[מ]. **וקבלן**[מא] **אף על פי שיש נכסים ללוה יפרע מן הקבלן. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב** – בין ערב בין קבלן לא יפרע מן הערב. **וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב. תְּחִלָּה, עַד שֶׁיִּתְבַּע אֶת הַלֹּוֶה לַדִּין וִיחַיְּבוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין, וְאִם אֵין לוֹ מַה לְּשַׁלֵּם אָז יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה.** לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב. לַאו מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר אֲפִלּוּ אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב, אֶלָּא מַתְנִיתִין חֲסוּרֵי מִחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי, הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עָרֵב לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב, וְאִם אָמַר עַל מְנָת שֶׁאֶפָּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה, יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁאֵין נְכָסִים לַלֹּוֶה, אֲבָל יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה לֹא יִפָּרַע מִן הֶעָרֵב. וְקַבְּלָן, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה יִפָּרַע מִן הַקַּבְּלָן. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֶחָד עָרֵב וְאֶחָד קַבְּלָן, אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלֹּוֶה לֹא יִפָּרַע מֵהֶן. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. עָרֵב, הוּא שֶׁאוֹמֵר תֵּן לוֹ וַאֲנִי עָרֵב. קַבְּלָן, הוּא שֶׁאוֹמֵר תֵּן לוֹ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ:

מקור חיים

מ. כל המוגדש היא חסורי מיחסרא וה״ק. ואם תשאל כיון שגם כשהתנה אינו יכול לגבות אלא אם כן אין נכסים ללוה, אם כן מה חילוק יש בין ערב סתם, לזה שהתנה, ומה הועיל לו תנאו. תשובתך, שהערב סתם אפילו אין ללוה נכסים ידועים יכול הערב לדחות המלוה ולומר לו אי אפשר לך ליפרע ממני עד שתתבע את הלוה, ואם יתחייב בדין ואין לו בא והיפרע ממני. וכשהתנה שיפרע ממי שירצה אין הערב יכול לדחותו אא״כ יש נכסים ידועים ללוה (מגיד משנה הלכות מלוה פכ״ה, הובא בתוי״ט). **מא.** עיין רע״ב שערב הוא שאומר תן לו ואני ערב. וקבלן הוא שאומר תן לו ואני נותן לך.

הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וְהָיָה בַּעְלָהּ מְגָרְשָׁהּ, יַדִּיֵּרֶנָּה הֲנָאָה, שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה וְיַחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ:

הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וְהָיָה בַּעְלָהּ מְגָרְשָׁהּ, ואין לו נכסים והיא תובעת הערב לפרוע כתובתה, **יַדִּיֵּרֶנָּה הֲנָאָה** – ידיר בעלה הנאה ממנה על דעת רבים נדר שאין לו התרה, ורק אז ישלם לה, **שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה וְיַחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ** – שמא דעתו להחזירה אחר שתגבה הכתובה מן הערב:

ח הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּשְׁטָר, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים. עַל יְדֵי עֵדִים, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין.

הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּשְׁטָר, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים, ואף על פי שלא נכתב אחריות בשטר, כי אחריות טעות סופר הוא[מב]. **עַל יְדֵי עֵדִים** – הלוהו על פה על ידי שני עדים, **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין.**

רבינו עובדיה מברטנורא

הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ. וְאֵין לַבַּעַל נְכָסִים, כְּתֻבָּתָא דִּבְרִיָּה הוּא, מִשְׁתַּעְבֵּד, דְּאַבָּא וְצָרִיךְ הֶעָרֵב לְפָרֹעַ כְּתֻבָּתָהּ, לֹא יִפָּרַע לְגַבֵּיהּ בְּרִיָּה שַׁעְבּוֹדֵי שַׁעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ. הַכְתָּבָה עַד שֶׁיַּדִּיֵּרֶנָּה הַבַּעַל תְּחִלָּה הֲנָאָה וְקַבָּלָן דִּכְתָבָה מִשְׁתַּעְבֵּד, וְיכוֹלָה הָאִשָּׁה עַל דַּעַת רַבִּים, נֶדֶר שֶׁאֵין לוֹ הַתָּרָה, שֶׁתִּתְבַּע מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה, וְאַפְלוּ יֵשׁ לוֹ וְאַפְלוּ יוּכַל לְהַחֲזִיר אוֹתָהּ, דְּחִישִׁינַן שָׁמָּא נְכָסִים לַבַּעַל. וְהוּא שֶׁיַּדִּיֵּרֶנָּה הַבַּעַל הֲנָאָה תְּחִלָּה עַל דַּעַת רַבִּים: **ח הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּשְׁטָר.** אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים, דְּקַיְמָא לָן אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא אִם לֹא כָּתְבוֹ בִּשְׁטָר, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ נִכְתַּב:

מקור חיים

מב. דלא שדי אינש זוזי בכדי (ב״מ דף יד. רש״י ד״ה אחריות). ואע״פ שלא הזכירוהו מלוה ולוה כלל יש להם לעדים לכתבו בשטר ולפיכך אם לא כתבוהו אין לתלות הדבר אלא בטעותו של הסופר (תוי״ט ב״מ פ״א מ״ח, בשם נימוק״י).

הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. עָרַב הַיּוֹצֵא לְאַחַר חְתוּם שְׁטָרוֹת, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאָמַר, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס, אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ, לָמָּה. אָמַר לוֹ, הֲרֵי הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד בַּשּׁוּק וּמְצָאוֹ חֲבֵרוֹ

הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ – הוציא המלוה על הלוה שטר שנכתב בכתב ידו של הלוה שהוא חייב לו, ולא חתמו עליו עדים, **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין**, כי רק על ידי שטר ועדים יוצא קול והלקוחות יוכלו ליזהר. **עָרַב הַיּוֹצֵא לְאַחַר חְתוּם שְׁטָרוֹת** – ערב שכתב על השטר אחר שחתמו העדים עליו, אני פלוני בר פלוני ערבמג, **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין** – אם בא לגבות מן הערב גובה מנכסים בני חורין, אם עשה קנייןמד. **מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאָמַר, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס, אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין**, ואף על פי שעשה קנין. **אָמַר לוֹ, לָמָּה. אָמַר לוֹ, הֲרֵי הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד בַּשּׁוּק** – הרי מלוה שהיה מחזיק בבעל חובו בשוק כדי להכריחו לפרוע חובומה, **וּמְצָאוֹ חֲבֵרוֹ**

רבינו עובדיה מברטנורא

הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ. וְאֵין שָׁם עֵדוּת אַחֵר: **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין.** וְלֹא מִמְּשֻׁעְבָּדִים. דְּכֵיוָן דְּאֵין בּוֹ עֵדִים לֵית לֵיהּ קָלָא וְלֹא יָדְעֵי בֵּיהּ לָקוֹחוֹת כִּי הֵיכִי דִּלְדָהֲרוּ: **אַחַר חְתוּם שְׁטָרוֹת.** אַחַר שֶׁחָתְמוּ הָעֵדִים בִּשְׁטָר, כְּתַב אֲנִי פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי עֶרֶב: **גּוֹבֶה.** מִן הֶעָרֵב, מִבְּנֵי חוֹרִין בִּלְבַד. דְּכֵיוָן דְּלֹא חֲתִימֵי סָהֲדֵי עַל הָעַרְבוּת הַוְיָא לָהּ מִלְוָה עַל פֶּה: **אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס וְכוּ'.** דְּקָסָבַר כָּל עֶרֶב שֶׁאַחַר מַתַּן מָעוֹת לֹא הָוֵי עָרֵב, שֶׁלֹּא עַל אֱמוּנַת הֶעֱרֵב וְהִבְטָחָתוֹ הִלְוָהוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁקִּלֵּס רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת בֶּן נַנָּס, הֲלָכָה כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְעֶרֶב דְּלְאַחַר מַתַּן מָעוֹת בָּעֵי קְנָיָן, וְאִי לֹא לֹא מִשְׁתַּעְבֵּד. וְשֶׁלְּפָנֵי מַתַּן מָעוֹת לֹא בָּעֵי קְנָיָן:

מקור חיים

מג. וניכר שכתב ידו הוא זה, או שיש עדים שזה כתב ידו (טור סימן קכט). **מד.** אבל לא ממשועדים, כי כיון שחתימת העדים לא קאי על הערב הוה ליה כמלוה על פה. ובלי קנין אינו גובה אף מבני חורין (רע״ב, תוי״ט). **מה.** כן כתב תוי״ט בשם נימוק״י שלאו חונק ממש קאמר אלא שהיה מחזיק ומלחיץ הבעל חוב שיפרעהו.

וְאָמַר לוֹ הַנַּח לוֹ, פָּטוּר, שֶׁלֹּא עַל אֲמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ. אֶלָּא אֵיזֶהוּ עָרֵב שֶׁהוּא חַיָּב, הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ, חַיָּב, שֶׁכֵּן עַל אֲמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים, יַעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין לְךָ מִקְצוֹעַ בַּתּוֹרָה גָּדוֹל מֵהֶן, שֶׁהֵן כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ. וְהָרוֹצֶה שֶׁיַּעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, יְשַׁמֵּשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס:

וְאָמַר לוֹ הַנַּח לוֹ ואני אתן לך, **פָּטוּר, שֶׁלֹּא עַל אֲמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ** – שלא הלוה לו בסף תחילה מחמת הבטחת הערב. **אֶלָּא אֵיזֶהוּ עָרֵב שֶׁהוּא חַיָּב, הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ, חַיָּב, שֶׁכֵּן עַל אֲמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ**, ורק באופן זה נשתעבד לשלם ואף בלי קנין, אבל אחר מתן מעות אינו משתעבד ואף אם עשה קנין[מו]. **אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הָרוֹצֶה שֶׁיַּחְכִּים, יַעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁאֵין לְךָ מִקְצוֹעַ בַּתּוֹרָה גָּדוֹל מֵהֶן, שֶׁהֵן כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ. וְהָרוֹצֶה שֶׁיַּעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, יְשַׁמֵּשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס:**

סְלִיק מַסֶּכֶת בָּבָא בַּתְרָא

מקור חיים

מו. ורבי ישמעאל חולק עליו גם בזה, וסובר שגם בחונק חבירו בשוק אם עשה קנין משעבד נפשיה. ועיין רע״ב שאע״פ שקלסיה רבי ישמעאל לבן ננס הלכה כרבי ישמעאל.

מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין

פרק א - דיני ממונות

משנה א

שמות כב

(ז) אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: (ח) עַל כָּל דְּבַר פָּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:

א דִּינֵי מָמוֹנוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת, **דִּינֵי מָמוֹנוֹת**– דיני הודאות והלאות[א], **בִּשְׁלֹשָׁה** – בשלשה הדיוטות[ב]. **גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת** – דיני גזילות ודיני אדם החובל בחברו,

רבינו עובדיה מברטנורא

א דִּינֵי מָמוֹנוֹת. דְּהַיְנוּ הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת: **בִּשְׁלֹשָׁה.** הֶדְיוֹטוֹת. וְלֹא אַצְרְכוּהוּ רַבָּנָן לִשְׁלֹשָׁה מָמְחִין, שֶׁלֹּא תִנְעֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹיִן, שֶׁמָּא יִכְפֹּר הַלְוֶה וְלֹא יִמְצָא מָמְחִין פְּעָמִים. וּמַנַּה יָלְפִינַן שְׁלֹשָׁה מָמְחִין: שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת. אֲבָל גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת בִּשְׁלֹשָׁה מָמְחִין, דֵּאלֹהִים כְּתִיב בְּפָרָשַׁת שׁוֹמְרִים בְּוֹאַלָּה הַמִּשְׁפָּטִים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וּמַנַּה יָלְפִינַן שְׁלֹשָׁה מָמְחִין:

מקור חיים

א. שתיהן על עסקי מלוה הן. הודאות שבא לדון בעדי הודאה שמביא עדים שאומרים בפנינו הודה לו. הלואות, שבא לדון בעדי הלואה שמעידין בפנינו הלוהו (רש״י דף ב:).

ב. לכולי עלמא הך שלשה הדיוטות הן ולכן חילקן התנא בבבא בפני עצמה, אלא שאליבא דרבא מן התורה בעינן מומחין גם בהודאות והלואות וכדי שלא תנעול דלת בפני לוין אמרו חכמים דסגי בג׳ הדיוטות. ולרב אחא בריה דרב איקא מן התורה יחיד כשר לדינים אלו, ולא אמרו חכמים שצריכים שלשה הדיוטות אלא כדי שלכל הפחות אחד מהם יהא גמיר וסביר (דף ג.) (הרע״ב הביא רק שיטת רבא).

בְּשִׁלְשָׁה. נָזָק וַחֲצִי נָזָק, תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, בְּשִׁלְשָׁה. הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע, בְּשִׁלְשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹצִיא שֵׁם רַע, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִינֵי נְפָשׁוֹת:

בְּשִׁלְשָׁה – בשלשה מומחין[ג]. **נָזָק** – דיני אדם או שור המועד שהזיקו, **וַחֲצִי נָזָק** – ודיני תם שהזיק, **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** – דיני גניבה ודיני טביחה ומכירה[ד], **בְּשִׁלְשָׁה**[ה]. **הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע**[ו], **בְּשִׁלְשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹצִיא שֵׁם רַע, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִינֵי נְפָשׁוֹת**, שאם יבואו עדים שזינתה תחתיו תהא חייבת סקילה[ז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

נָזָק. אָדָם אוֹ שׁוֹר הַמּוּעָד שֶׁהִזִּיקוּ, דְּמִשְׁלְמִים נָזָק שָׁלֵם: חֲצִי נָזָק. שׁוֹר תָּם שֶׁהִזִּיק. וְאַף עַל גַּב דְּהַיְנוּ חֲבָלוֹת, אַיְדֵי דְּבָעֵי לְמִתְנֵי תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁלָּם כְּמוֹ מַה שֶׁהִזִּיק, שֶׁמְּשֻׁלָּם יוֹתֵר, תָּנָא נַמֵּי חֲצִי נָזָק שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁלָּם כְּמוֹ שֶׁהִזִּיק, שֶׁהֲרֵי מְשֻׁלָּם פָּחוֹת. וְאַיְדֵי דְּתָנָא חֲצִי נָזָק תָּנָא נַמֵּי נָזָק: שׁוֹר תָּם שֶׁהִזִּיק. וְאַף עַל גַּב דְּהַיְנוּ חֲבָלוֹת, אַיְדֵי דְּבָעֵי לְמִתְנֵי תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁלָּם כְּמוֹ מַה שֶׁהִזִּיק, שֶׁמְּשֻׁלָּם יוֹתֵר, תָּנָא נַמֵּי נָזָק: **וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע.** לֹא מָצָאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף: **דִּינֵי נְפָשׁוֹת.** דְּאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר וְזִנְּתָה תַּחְתָּיו וּסְקָלוּהָ. וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה כְּדִלְקַמָּן. וְהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

ג. כי ג׳ פעמים כתיבי אלקים בפרשת שומרים, ואלקים הוא לשון שררה ורבנות, ולכן בעינן מומחין. ושם איירי שטוענו ששלח ידו בפקדון והיינו גזל. וחבלות דינם כגזל כי מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו (דף ב:). אבל הלוה ואינו משלם אף שכופר בהלוואתו לא נקרא גזלן, כי מלוה להוצאה ניתנה (תוי״ט). ד. גנב שהעידו עליו עדים כשרים שגנב חייב לשלם שנים לבעל הגניבה, ואם גנב שור או שה וטבחו או מכרו חייב לשלם ארבעה על שה וחמשה על שור. ועיין רע״ב למה פרט אלו אע״פ שבכלל גזילות הן, ולמה פרט נזק אע״פ שבכלל חבלות הן. ה. מומחין, כי בכלל גזלות וחבלות הן, כנ״ל. ו. במפתה כתיב בפרשת משפטים (שמות כב טו) וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה: אִם מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ודרשו חז״ל (כתובות דף לח:) שהקנס הוא חמשים כסף. במאנס כתיב בפרשת כי תצא (דברים כב כח) כִּי יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָ בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצָאוּ: וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וגו׳: ובמוציא שם רע כתיב (שם יג) כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ: וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וגו׳ וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וגו׳. ז. הגמרא מבארת פלוגתת רבי מאיר ורבנן בכמה אופנים. הרמב״ם בהלכותיו (פ״ה ה״ג)

ב מַכּוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ,

מַכּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה – דיני מלקות בשלשה מומחין. **מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה**[ח]. **עִבּוּר הַחֹדֶשׁ** – קדוש החדש[ט],

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מַכּוֹת. מַלְקוֹת אַרְבָּעִים: **בִּשְׁלֹשָׁה.** (שם) וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע, וּכְתִיב דְּכְתִיב (דְּבָרִים כה) וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט הָתָם (בְּמִדְבַּר לה) אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע וּשְׁפָטוּם, שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל לָמוּת. מַה לְהַלָּן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אַף מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: **עִבּוּר הַחֹדֶשׁ.** כָּאן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.** אַתְיָא רָשָׁע רָשָׁע, כְּתִיב הָכָא קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. וְאִידֵּי דְּבָעֵי לְמִתְנֵי עִבּוּר שָׁנָה תָּנָא נַמִּי עִבּוּר הַחֹדֶשׁ:

מקור חיים

מפרש כעולא, ולדידיה אירי שהבעל הביאה לבית דין כדי להפסידה כתובתה אבל אין לו עדים שזינתה, לר״מ אין חוששין שמא על ידי הדין יצא קול ויבאו עדים שזינתה ויבא לידי נפשות, ורבנן חוששים לכך. (ע״פ הכ״מ שם, והיא שיטת רש״י בסוגיין). (ובפירושו כתב הרמב״ם טעם שהחכמים לא רצו שיוסיפו דיינים אחר כך אם יבא לידי נפשות, כי שמא יהיו שלשה הראשונים ללעג ויאמרו מחמת שאינם מומחין הוצרכו להוסיף). **ח.** כתיב (דברים כה א) כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע: וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע. ופליגי בדרשה דהך קרא כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **ט.** קביעות החדש תלוי גם בחשבון המולדות, חשבון הזה נקרא ׳חישוב החדש׳. מה שבית דין אומרים מקודש החדש אחר שקיבלו ובדקו העדים שראו את הלבנה, נקרא ׳קידוש החדש׳. כשהלבנה לא נראית בזמנה נעשית החדש מעובר וראש חדש הוא ביום שלשים ואחד. אבל אין בית דין צריכים לומר ׳מעובר החדש׳, שהעיבור נעשה ממילא על ידי שלא נתקדשה ביום שלשים. ועל כן לשון המשנה ׳עיבור החדש׳ קשה להולמו. הגמרא (דף י:) מתרצת בכמה אופנים, רבא אומר שכוונת התנא לומר קידוש החדש ביום עיבור (יום שלשים נקרא יום עיבור כיון שהוא היום שמוסיפין כשמעברין החדש), וכוונת התנא להורות שרק כשמקדשין ביום עיבור אומרים ב״ד מקודש, אבל בחודש מעובר אין ב״ד אומרים מקודש. רב אשי אמר שהכוונה לחישוב החדש ומאי עיבור, חישוב דעיבור, ואיידי דקבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חודש. ועל כן תמה התוי״ט על הרע״ב שהרכיב יחד ב׳ תירוצים אלו. כי כתב שהכוונה לקידוש החדש כמו שאמר רבא, ומה שכתב איידי דבעי למיתני עיבור שנה תנא עיבור חדש, זהו מתירוצו של רב אשי, כי לרבא נקט עיבור להורות שאיירי בקידוש שביום עיבור.

בִּשְׁלֹשָׁה. עִבּוּר הַשָּׁנָה, בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין, וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה. וְאִם גָּמְרוּ בִשְׁלֹשָׁה, מְעֻבֶּרֶת:

בִּשְׁלֹשָׁה. עִבּוּר הַשָּׁנָה – שהיו בית דין יושבין ורואין אם צריכים לעבר השנה, **בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין** – שלשה דנין אם יש להוסיב בית דין לעיין בדבר, **וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין** – ואם צריכים להוסיב בית דין מוסיפין עוד שנים ודנין בדבר, **וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה** – ואם צריכים לעבר מוסיפין עוד שנים ומעברין השנה. **וְאִם גָּמְרוּ בִשְׁלֹשָׁה, מְעֻבֶּרֶת:**

ג סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה,

סְמִיכַת זְקֵנִים על ראש פר העלם דבר של צבור[א], **וַעֲרִיפַת עֶגְלָה** – המדידה מן הנרצח לערים הקרובות,

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין. לִרְאוֹת אִם יֵשׁ לְהוֹשִׁיב בֵּית דִּין עַל כָּךְ. אִם אֶחָד מֵהֶשְׁלֹשָׁה אוֹמֵר צָרִיךְ בֵּית דִּין לֵישֵׁב וּלְעַיֵּן אִם צְרִיכָה שָׁנָה לְעַבֵּר, מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה וְהָאָבִיב וְהַפֵּרוֹת, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵין צָרִיךְ, שֶׁאֵין כָּאן סָפֵק, דְּוַדַּאי אֵינָהּ צְרִיכָה עִבּוּר, בָּטֵל יָחִיד בְּמִעוּטוֹ. שְׁנַיִם אוֹמְרִים לֵישֵׁב וְאֶחָד אוֹמֵר שֶׁלֹּא לֵישֵׁב, הוֹלְכִין אַחַר הַשְּׁנַיִם, וּמוֹסִיפִין עוֹד שְׁנַיִם אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁאוּ וְיִתְּנוּ בַּדָּבָר, וַהֲרֵי כָאן חֲמִשָּׁה. שְׁנַיִם אוֹמְרִים צָרִיךְ לְעַבֵּר וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים אֵין צָרִיךְ, בָּטְלוּ שְׁנַיִם בְּמִעוּטָן. שְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵינָהּ צְרִיכָה וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים צְרִיכָה, הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב, וּמוֹסִיפִין עוֹד שְׁנַיִם שֶׁיִּהְיוּ שִׁבְעָה וּמְעַבְּרִין אוֹתָהּ. וּבַגְּמָרָא מְפָרֵשׁ דְּהָנֵי שִׁלֹּשָׁה חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעָה כְּנֶגֶד בְּרֹבַּת כֹּהֲנִים, שֶׁיֵּשׁ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת, וּבַשֵּׁנִי חָמֵשׁ, וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁבַע. וַהֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: **ג סְמִיכַת זְקֵנִים.** עַל רֹאשׁ פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר. וְיֵשׁ בְּמַשְׁמָעוּת הַדְּבָרִים גַּם מִנּוּי הַדַּיָּן,

מקור חיים

י. אם לכל הפחות ארבעה מסכימין לעבר. מובא ברע"ב שהני ג' ה' ז' כנגד פסוקים שבברכת כהנים. ולא אתפרש הטעם והקשר שיש בין פסוקים אלו למנין הדיינים שבעיבור השנה. ואפשר לי לומר שרצו בזה לעורר הברכות שבפסוקים אלו להשלים המכוון שעבורה מעברין השנה, והוא שהאביב והפירות והאסיף יהיו בזמנן (תוי"ט). ואין זה דין תורה ולא אמרו כן לעכב, ולכן אם גמרו בשלשה מעוברת. **יא.** אין סמיכה בקרבנות ציבור חוץ משתי סמיכות,

בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, **בַּחֲמִשָּׁה**. הַחֲלִיצָה

בִּשְׁלֹשָׁה – על ידי שלשה זקנים מבית דין הגדול שבירושלים[יב], **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה**[יג]. **הַחֲלִיצָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁהַגְּדוֹל הַסּוֹמֵךְ צָרִיךְ שֶׁיְּצָרֵף עִמּוֹ שְׁנַיִם כְּשֶׁרוֹצֶה לִסְמֹךְ חָכָם כְּדֵי שֶׁיִּקָּרֵא רַבִּי וְיָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת. וּלְשׁוֹן סְמִיכָה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב (במדבר כז) וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו. וְלָאו דְּבָעֵי מִסְמָךְ יְדֵיהּ עֲלֵיהּ, אֶלָּא בְּשָׁמָא קָרוּ לֵיהּ רַבִּי. וְאֵין סְמִיכָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁהַסּוֹמֵךְ וְהַנִּסְמָךְ יִהְיוּ כֻלָּן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאָז יִהְיֶה לוֹ רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת וַאֲפִלּוּ בְּחוּץ לָאָרֶץ, לְפִי שֶׁסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ, אַחַר שֶׁנִּסְמְכוּ בָאָרֶץ. וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם שֶׁנִּרְאֶה לוֹ שֶׁבִּזְמַן הַזֶּה שֶׁאֵין לָנוּ סְמוּךְ אִישׁ מִפִּי אִישׁ עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אִם הָיוּ מַסְכִּימִים כָּל הַחֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִסְמֹךְ יָחִיד אוֹ רַבִּים, הֲרֵי אֵלּוּ סְמוּכִים וְיכוֹלִים לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת וְיֵשׁ לָהֶן לִסְמֹךְ לַאֲחֵרִים. וְהַדָּבָר צָרִיךְ הֶכְרֵעַ: **וַעֲרֵפַת הָעֶגְלָה בִּשְׁלֹשָׁה.** דִּכְתִיב (ויקרא ד) זְקֵנֵי הָעֵדָה, מִעוּט זְקֵנֵי שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד הֲרֵי שְׁלֹשָׁה: **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה.** וְסָמְכוּ, שְׁנַיִם. זְקֵנֵי, שְׁנַיִם. וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי חֲמִשָּׁה. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **מְצוַת חֲלִיצָה בִּשְׁלֹשָׁה.** דִּכְתִיב (דברים כה) וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֲלֵיהֶן לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים, זְקֵנִים, שְׁנַיִם. וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי שְׁלֹשָׁה. וּשְׁנַיִם אֲחֵרִים שֶׁמּוֹסִיפִים אֵינוֹ אֶלָּא לְפָרְסוּמֵי מִלְּתָא:

מקור חיים

על שעיר המשתלח (וכהן גדול סומך עליו) ועל פר העלם דבר של צבור, ושלשה מן הסנהדרין סומכין עליו (רמב"ם מעשה קרבנות פ"ג ה"י). ועיין רע"ב שגם סמיכת דיינים במשמע והוא בסוגיין (דף יג:). אמנם אע"פ שסמיכת העלם דבר של צבור ומדידת עגלה הערופה הם בשלשה מומחין, הרע"ב כתב שסמיכה זו מספיק ביחיד מומחה ומצרף עמהם שנים אחרים. **יב.** עריפה לאו דוקא, דמדידה היא דהויא בשלשה, כמבואר בריש פרק עגלה ערופה (סוטה פ"ט). והעריפה היתה על ידי זקני העיר שמביאה את העגלה והתם לא קתני שלשה (דף יד. תוד"ה ועריפת). **יג.** פליגי בדרשי דקראי כמבואר ברע"ב עיי"ש. מש"כ הרע"ב שאין דמיו ידועין כגון פירות שהרקיבו, לא כתב כן אלא על מעשר שני, אבל סתם פירות נטע רבעי אין דמיהם ידועים כי צריך לחשב ההוצאות, כמו שמבואר במסכת מע"ש פ"ה מ"ד, וכמו שפירש הרע"ב שם (תוי"ט).

וְהַמְּאוּנִין, בִּשְׁלֹשָׁה. נָטַע רְבָעִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין, בִּשְׁלֹשָׁה. הַמֻּקְדָּשׁוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. הָעֲרָכִין הַמְּמַטְלְטְלִין, בִּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן. וְהַקְּרָקָעוֹת,

וְהַמְּאוּנִין – קטנה שממאן בבעלה[יד], **בִּשְׁלֹשָׁה**[טו]. **נָטַע רְבָעִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין**, ובא לחללן על מעות, **בִּשְׁלֹשָׁה**, שלשה סוחרים הבקיאים בשומא[טז], **הַמֻּקְדָּשׁוֹת**, **בִּשְׁלֹשָׁה** – הבא לפדות הקדשות צריך שלשה לשומן. **הָעֲרָכִין הַמְּמַטְלְטְלִין** – אמר ערך פלוני עלי ובא ליתן מטלטלין במקום מעות[יז], **בִּשְׁלֹשָׁה** – צריך שלשה לשומן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן**, דכתיב בערכך הכהן. **וְהַקְּרָקָעוֹת** – ואם בא ליתן קרקעות כפי הערך שעליו ליתן,

רבינו עובדיה מברטנורא

מְאוּנִין. קְטַנָּה יְתוֹמָה שֶׁהִשִּׂיאוּהָ אִמָּהּ וְאָחֶיהָ לְדַעְתָּהּ וְיוֹצְאָה בְּמָאוֹן שֶׁמָּאֲנָת בְּבַעְלָהּ, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בִּשְׁלֹשָׁה. וּבִיבָמוֹת מוֹכֵחַ דְּמָאוֹן בִּפְנֵי שְׁנַיִם מִסְפֵּיק: נָטַע רְבָעִי. אִם בָּא לְחַלְּלוֹ עַל הַמָּעוֹת, וְכֵן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאֵין דְּמֵיהֶן יְדוּעִים. כְּגוֹן פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ שֶׁאֵין לָהֶם שַׁעַר יָדוּעַ: הַמֻּקְדָּשׁוֹת. הַבָּא לִפְדּוֹתָן צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה לְשׁוּמָן: הָעֲרָכִין הַמְּמַטְלְטְלִין. הֲרֵי שֶׁאָמַר עֶרֶךְ פְּלוֹנִי עָלַי, וְאֵין לוֹ מָעוֹת לִתֵּן כְּפִי הַדְּמִים הַקְּצוּבִים בַּפָּרָשָׁה, וּבָא לִתֵּן מְטַלְטְלִין, צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה לְשׁוּם אוֹתָן כֹּהֵן כּתִיב (ויקרא כז) כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן: וְהַקַּרְקָעוֹת. וְאִם אֵין לוֹ מְטַלְטְלִין וּבָא לִתֵּן קַרְקַע, צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים וְאֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן אוֹתָהּ קַרְקַע שֶׁיִּהְיֶה כְּפִי הָעֶרֶךְ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו לִתֵּן:

מקור חיים

יד. יתומה קטנה שנתקדשה על ידי אמה ואחיה בקידושין דרבנן יוצאת מבעלה בלא גט כל זמן שהיא קטנה, ואינה צריכה אלא למאן בפני שלשה ולומר שרוצה לצאת ממנו. (מש"כ הרע"ב שביבמות מוכח דמיאון בפני שנים, הלשון אינו מדוקדק, אלא ר"ל שבגמרא יבמות (דף קו:) איתא דהלכה כמ"ד בשנים). **טו.** דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון (תוי"ט. משמע שר"ל כמו גט דאורייתא צריך לימסר בב"ד כן תיקנו במיאון דרבנן. ורע"א תמה על זה כי לא מצינו שצריכים למסור גט בפני ב"ד. לר"א דעדי מסירה כרתי צריכים למסור לפני שני עדים, וגם לר"מ אף שעדי חתימה כרתי, כתב ר"ת (גיטין דף ד.) שצריך שנים משום שאין דבר שבערוה פחות משנים, אבל לא מצינו שצריכים ב"ד של שלשה). **טז.** רש"י דף יד: ד"ה לקוחות. **יז.** בפרשת בחוקותי מפורש כמה צריך לתת להקדש באומר ערך פלוני עלי.

תִּשְׁעָה וְכֹהֵן. וְאָדָם, כַּיּוֹצֵא בָהֶן: **תִּשְׁעָה וְכֹהֵן** – צריכים עשרה בני אדם לשומו, ואחד מהם כהן. **וְאָדָם, כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – וכן אם אמר דמי פלוני עלי, ששמין אותו כמה הוא יפה לימכר בשוק ואת זה נותן להקדש, גם צריכים עשרה ואחד מהם כהן לשומו:

ד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ) וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה, וְאוֹמֵר (שם) וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ. שׁוֹר הַנִּסְקָל, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא) הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. הַזָּאֵב וְהָאֲרִי, הַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ, מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר **דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה**[יח]. **הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע** – שור שרבע אשה ובהמה שנרבעה לאיש, **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כ) **וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה, וְאוֹמֵר** (שם) **וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ**[יט]. **שׁוֹר הַנִּסְקָל, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא) **הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, כְּמִיתַת בְּעָלִים** – כמו שהיה הבעל נדון בעשרים ושלשה אם היה חייב מיתה, **כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. הַזָּאֵב וְהָאֲרִי, הַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ**, שהמיתו אדם, **מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאָדָם כַּיּוֹצֵא בָהֶן. וְאִם אָמַר דְּמֵי וְאִתַּקֵּשׁ לְאִשָּׁה, מָה אִשָּׁה בְּעֶשְׂרִים פְּלוֹנִי עָלַי, שֶׁשָּׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא וּשְׁלֹשָׁה אַף בְּהֵמָה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: יָפֶה לִמְכֹּר בַּשּׁוּק וְנוֹתֵן דָּמָיו, צָרִיךְ **וְאוֹמֵר וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ.** בְּנִרְבָּע גַּם כֵּן שֶׁיִּהְיוּ עֲשָׂרָה וְאֶחָד מֵהֶן כֹּתִיב. לָמְדְנוּ רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע: **כְּמִיתַת** כֹּהֵן בְּשׁוּמָא זוֹ: **ד וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה.** הַיְנוּ רוֹבֵעַ. **הַבְּעָלִים.** כְּלוֹמַר כְּמוֹ שֶׁהָיָה הַבַּעַל נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אִם הָיָה חַיָּב מִיתָה:

מקור חיים

יח. במשנה ו׳ מפורש מנין שצריכים עשרים ושלשה. **יט.** פסוק ראשון איירי ברובע ופסק שני בנרבע, ובשניהם הוקשה הבהמה להאדם, מה אדם בעשרים ושלשה ה״ה הבהמה.

אוֹמֵר, כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן, זָכָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה:

אוֹמֵר, כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן, זָכָה – אם המיתו אדם[כ] כל הקודם להרגן זכה לשמים ועשה צדקה, ואין צריך להביאם לבית דין. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – מיתת כל המזיקין חוץ מנחש הוא בעשרים ושלשה[כא]:

ה אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל, אֶלָּא עַל

אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט – אין דנין רובו של שבט שעבדו עבודה זרה במזיד, **וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל** – בדיני נפשות[כב] **אֶלָּא עַל**

רבינו עובדיה מברטנורא

כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן זָכָה. כְּשֶׁהֵמִיתוּ אֶת הָאָדָם. וְאֵין צָרִיךְ לְהָבִיאָם לְבֵית דִּין: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר וְכוּ'. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ דְּאִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי עֲקִיבָא, נָחָשׁ. דִּלְתַנָּא קַמָּא נָחָשׁ מִיתָתוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וּלְרַבִּי עֲקִיבָא הַזָּאב וְהָאֲרִי וְהַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אֲבָל נָחָשׁ, הַקּוֹדֵם לְהָרְגוֹ זָכָה, שֶׁסִּלֵּק הַמַּזִּיק מִן הָעוֹלָם. וְהֵלְכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא: **ה אֶת הַשַּׁבָּט.** רֻבּוֹ שֶׁל שֵׁבֶט שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה בְּמֵזִיד, אֵין דָּנִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. דִּכְתִיב (דְּבָרִים יז) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא אֶל שְׁעָרֶיךָ, אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא אֶל שְׁעָרֶיךָ, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא אֶת הַשֵּׁבֶט אֶל שְׁעָרֶיךָ, אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל: **וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר.** גְּמַר דָּבָר דָּבָר מִזָּקֵן מַמְרֵא, כְּתִיב הָכָא (שָׁם יח) אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר, וּכְתִיב בְּזָקֵן מַמְרֵא (שָׁם יז) כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר, מָה זָקֵן מַמְרֵא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל דִּכְתִיב (שָׁם) וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ, אַף נְבִיא שֶׁקֶר בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל: **וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל.** דְּאָמַר קְרָא (שְׁמוֹת יח) כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ, דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ. וּמֹשֶׁה בִּמְקוֹם שִׁבְעִים וְאֶחָד קָאֵי:

מקור חיים

כ. רע"ב. וכריש לקיש שהלכתא כוותיה וסובר שיש להם תרבות ויש להם בעלים, כלומר שיכולים ללמדם לא להזיק ולכן שם בעלים נקרא עליהם וגם לרבי אליעזר אסור להורגם אם לא שהם המיתו. ואם המיתו עורם אסור בהנאה כדין שור הנסקל, ולדידיה זכה ע"כ ר"ל זכה לשמים ועשה צדקה, וכמו שפירשנו בפנים. אבל לרבי יוחנן אין להם תרבות ואין להם בעלים, ולדידיה, לרבי אליעזר מותר להרגן אף אם לא הזיקו, וה"ק רבי אליעזר, כל הקודם להרגן זכה בעורם (דף טו:). **כא.** ובנחש חולק על הת"ק כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **כב.** תוי"ט לקמן פ"ב מ"א.

פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרִיּוֹת לְשִׁבְטִים, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת, אֶלָּא עַל פִּי **פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת** – אין מרחיבין ירושלים, **וְעַל הָעֲזָרוֹת** – וכן אין מרחיבין העזרות, **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד**[כג]. **אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרִיּוֹת לַשְּׁבָטִים** – אין עושין סנהדרי קטנה לשבט או לעיר[כד], **אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת אֶלָּא עַל פִּי**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. כָּל מִלְחָמָה חוּץ מִמִּלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, קְרוּיָה מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת: **אֶלָּא בְּבֵית** דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. דִּכְתִיב בְּדָוִד (דִּבְרֵי הַיָּמִים א כז) וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל בְּנָיָהוּ בֶן יְהוֹיָדָע. אֲחִיתֹפֶל זֶה יוֹעֵץ, בְּנָיָהוּ בֶן יְהוֹיָדָע זוֹ סַנְהֶדְרִין, שֶׁהָיָה מַפִּלָּא שֶׁבְּכֻלָּן וְכֻלָּן נִגְרָרִים אַחֲרָיו: עַל הָעִיר. יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁקְּדֻשָּׁתָהּ גְּדוֹלָה מִשְּׁאָר קְדֻשַּׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: וְהָעֲזָרוֹת. קְדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה מִקְּדֻשַּׁת יְרוּשָׁלַיִם. וְאִי אֶפְשָׁר לְחַדֵּשׁ קְדֻשָּׁה אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, דְּאָמַר קְרָא (שְׁמוֹת כה) כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ וְגוֹ' וְכֵן תַּעֲשׂוּ, לְדוֹרוֹת. מַה מִּשְׁכָּן קָדוֹשׁ עַל פִּי מֹשֶׁה שֶׁהוּא בְּמָקוֹם סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, אַף לְתוֹסֶפֶת עִיר וַעֲזָרוֹת עַל פִּי סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה: **וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרָאוֹת לַשְּׁבָטִים כו'**. כִּדְאַשְׁכְּחַן בְּמֹשֶׁה דְּאוֹקֵי סַנְהֶדְרָאוֹת, וּמֹשֶׁה בְּמָקוֹם שִׁבְעִים וְאֶחָד קָאֵי: **אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת כו'**. דִּכְתִיב (דְּבָרִים יז) וְהוֹצְאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא, אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא אֶל שְׁעָרֶיךָ, לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירְךָ, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא אֶת כָּל הָעִיר אֶל שְׁעָרֶיךָ, אֶלָּא לְשַׁעַר הַמְיֻחָד:

מקור חיים

כג. כי ירושלים קדושתה גדולה משאר ערי ישראל, והעזרות קדושתן גדולה מקדושת ירושלים, ובהרחיבן נמצא מחדש קדושה במקום שלא היתה קדושה זו, ומקרא ילפינן שא"א להחל הקדושה אלא ע"י ב"ד של ע"א, דומיא דמשה שהיה שופט ודיין ע"פ הדבור ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים (רע"ב, תוי"ט). **כד**. אין עושין סנהדרי קטנה לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד (רמב"ם סנהדרין פ"ה ה"א). כי מצוה להעמיד סנהדרי קטנה בכל עיר, ואם יש בעיר אחת תושבים מב' שבטים עושין ב' סנהדראות (דף טז: תוד"ה שופטים).

בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסְּפָר, וְלֹא שְׁלֹשָׁה, אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם:

בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסְּפָר – עיר שמבדלת בין ארץ ישראל לארץ העמים אין עושין אותה עיר הנדחת[כה], **וְלֹא שְׁלֹשָׁה** – וכן אין בית דין אחד[כו] עושה שלש עיירות נדחות קרובים זו לזו[כז], **אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם**[כח]:

ו סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וְקַטַנָּה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּמְנַיִן לַגְּדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא) אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד.

סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, וּקְטַנָּה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וּמְנַיִן לַגְּדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא) **אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד.**

רבינו עובדיה מברטנורא

בַּסְּפָר. עִיר הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ הָעַמִּים, דִּכְתִיב מִקֶּרֶבְךָ, וְלֹא מִן הַסְּפָר. וְטַעֲמָא דִּקְרָא, שֶׁמָּא יִשְׁמְעוּ נָכְרִים וְיָבֹאוּ וְיַחֲרִיבוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ אֵין מַנִּיחִין הָעִיר תֵּל עוֹלָם כְּמִשְׁפַּט עִיר הַנִּדַּחַת, אֲבָל הוֹרְגִין אֶת יוֹשְׁבֶיהָ בִּלְבָד: וְלֹא שָׁלֹשׁ. עֲיָרוֹת. עִיר הַנִּדַּחַת בְּבֵית דִּין אֶחָד וּבְמָקוֹם אֶחָד, כְּלוֹמַר קְרוֹבִים זוֹ לָזוֹ. אֲבָל בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת עוֹשִׂים: ו וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶם הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד. דְּאָמַר קְרָא (בְּמִדְבַּר יא) וְנָשָׂאוּ אִתְּךָ, וְאַתְּ בַּהֲדֵיהוּ:

מקור חיים

כה. עיר הנדחת היינו עיר שרוב תושביה או כולם עבדו ע״ז. ודינם בסייף, ושללם נשרף ואסור בהנאה, ומחריבין העיר והיא נשארת תל עולם ואינה נבנית לעולם. ובספר אין מניחין העיר תל עולם, כדאיתא ברע״ב. משמע שכל שאר דינים עושים. **כו.** אבל אם מתו סנהדרין אלו ונתמנו אחרים, עושין (תוי״ט). **כז.** כן כתב הרע״ב, וכן הוא ברמב״ם (ע״ז פ״ד ה״ד). בסוגיין (דף טז:) משמע שמקום אחד ר״ל במדינה אחת כגון גליל או יהודה או עבר הירדן, ולא כמו שכתב הרע״ב שהכוונה שהם קרובים זו לזו. אמנם מסתבר שהוא מפרש הסוגיא כמו שביארה רבו המהר״י קולון, שביאר הסוגיא באופן שונה כדי לתרץ דברי הרמב״ם. הובאו דבריו בכסף משנה שם. **כח.** תיבת אחת נראית מיותרת, ותוספות (דף טז: ד״ה אחת) עמדו בזה, אבל תירוצם אינה עולה יפה לפי הרמב״ם ורע״ב (תוי״ט. ועיי״ש שהוא כתב לתרץ באופן אחר לשיטתם).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים. וּמִנַּיִן לַקְּטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לה) וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְגוֹ' וְהִצִּילוּ הָעֵדָה, עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצָּלֶת, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים. וּמִנַּיִן לָעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת, יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב. וּמִנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שְׁלֹשָׁה, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג) לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁאֲהֵיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר (שם) אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת,

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים, שהוא סובר שמשה לא ישב עמהם בדין[כט]. **וּמִנַּיִן לַקְּטַנָּה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם לה) **וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְגוֹ' וְהִצִּילוּ הָעֵדָה, עֵדָה שׁוֹפֶטֶת, וְעֵדָה מַצָּלֶת** – הבית דין צריך להיות מורכב באופן שיתכן להיות גם עדה שופטת (מחייבת) וגם עדה מצלת (מזכה)[ל], **הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים** – ולכן צריכים לכל הפחות עשרים, כי עדה היינו עשרה. **וּמִנַּיִן לָעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יד) – דכתיב בענין המרגלים, **עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת, יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב**, שהם לא היו בכלל מרגלים שחטאו, הרי כאן עשרה. והכתוב קראם עדה. **וּמִנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שְׁלֹשָׁה, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כג) **לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת** – לא תברירי כף לחובה לחייב מיתה בשביל שיש דיין אחד יתר על המזכין, **שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁאֲהֵיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה** – ממילא נשמע שהולכין לזכות בתר דיין אחד, **אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר** (שם) **אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת** – למה הוצרך התורה לכתוב אחרי רבים להטות, אלא ללמד

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שִׁבְעִים. דִּדְרִישׁ אִתְּךָ, עֲשָׂרָה מִחֲזִיבִין: עֵדָה מַצָּלֶת. עֲשָׂרָה מְזַכִּין. בְּדוֹמִין לְךָ, וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה הוּא יוֹשֵׁב עִמָּהֶן וְשָׁמְעִינַן מִנֵּהּ דְּצָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ עֶשְׂרִים, שֶׁאִם בַּדִּין. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: עֵדָה שׁוֹפֶטֶת. יֶחְלְקוּ יִהְיוּ עֲשָׂרָה מְחַיְּבִין וַעֲשָׂרָה מְזַכִּין:

מקור חיים

כט. ונחלקו בדרשה דקרא (במדבר יא) וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ, לת"ק איתך ר"ל שגם אתה תהיה עמם, ולרבי יהודה ר"ל שיהיו בדומין לך מיוחסים ומנוקין ממום. **ל.** אין הכוונה שהטייה לחובה או לזכות הוא רק כשיש עדה מחייבת או עדה מצלת, אלא מדכתב התורה פעמיים עדה, ש"מ שצריך להיות האפשרות שבדין אחד יש גם עדה שופטת וגם עדה מצלת, וזה אי אפשר אא"כ יש לכל הפחות עשרים.

לֹא כְהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה. הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטָּיָתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְכַמָּה יְהֵא בְּעִיר וּתְהֵא רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין, מֵאָה וְעֶשְׂרִים.

לֹא כְהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה. הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד – כשיש מזכה אחד יותר על המחייבין הרי הוא זכאי, **הַטָּיָתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם** – ורק שני דיינים יותר מן המזכין מכריעין הכף לחובה[לא]. וכיון שצריכים עשרה מזכין[לב], על כרחיך צריכים שנים עשר מחייבין, **וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל** – ואין עושין בית דין זוגות, שמא יחלקו לחצאין ולא יהיה הטייה לטובה על פי אחד, הלכך **מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְכַמָּה יְהֵא בְּעִיר וּתְהֵא רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין** – כמה תושבים יהיו בעיר שתהא מצוה להושיב שם סנהדרי קטנה[לג],

רבינו עובדיה מברטנורא

הַטָּיָתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם. וְהָכִי קָאָמַר קְרָא, לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת, לְחַיֵּב עַל פִּי אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה יָתֵר עַל הַמְזַכִּין. אֲבָל אַחֲרֵי רַבִּים, לְהַטּוֹת בִּשְׁנַיִם, אֲפִלּוּ לְרָעוֹת, כְּשֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין. הִלְכָךְ עַל כָּרְחָךְ עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בָּעִינַן, דְּבְצִיר מֵעֲשָׂרָה מְזַכִּין לֵיכָּא לְמֵימַר, דְּהָא כְתִיב וְהִצִּילוּ הָעֵדָה, וְתוּ לֹא מִשְׁכַּחַת חוֹבָה בְּבְצִיר מִשְּׁנַיִם עָשָׂר: **וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל.** אֵין עוֹשִׂין בֵּית דִּין זוּגוֹת, שֶׁאִם יֵחָלְקוּ לְחֲצָאִים הָוֵי לְהוּ פְּלֻגָּא וּפְלֻגָּא וְלֹא מַשְׁכַּחַת לַהּ הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד. הִלְכָךְ מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד וְהָוֵי לְהוּ עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: **מֵאָה וְעֶשְׂרִים.** מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא, עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִים לְפָנֵיהֶם, שֶׁאִם הֶצְרִכוּ לְהוֹסִיף עַל הַדַּיָּנִים מוֹסִיפִים מֵהֶם. וַעֲשָׂרָה בַּטְלָנִים, עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם בְּטֵלִים מִכָּל מְלָאכָה שֶׁיּוֹשְׁבִים תָּמִיד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. וּשְׁנֵי סוֹפְרִים לִכְתֹּב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין. וּשְׁנֵי חַזָּנִים, שַׁמָּשֵׁי בֵּית דִּין לְהַלְקוֹת הַחַיָּב וּלְהַזְמִין בַּעֲלֵי הַדִּין. וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין. וּשְׁנֵי עֵדִים. וּשְׁנֵי זוֹמְמִין. וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין. וּשְׁנֵי

מקור חיים

לא. וכשיש רק אחד יותר מן המזכין אין פוסקין דינו לחובה אלא מוסיפין דיינים עד שיהיו הכרעה לזכות על פי אחד או לחוב על פי שנים כמבואר לקמן (פ״ה מ״ה). **לב.** שהרי הבית דין צריך להיות באופן שיתכן שיהיה עדה מצלת ועדה שופטת, וכנ״ל ברישא. **לג.** רמב״ם ריש הלכות סנהדרין.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת:

מֵאָה וְעֶשְׂרִים. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת[לד]:

פרק ב - כהן גדול

א כֹּהֵן גָּדוֹל דָּן וְדָנִין אוֹתוֹ, מֵעִיד וּמְעִידִין אוֹתוֹ, חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, וּמְיַבֵּם וּמְיַבְּמִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אֲבָל הוּא אֵינוֹ מְיַבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בָּאַלְמָנָה. מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה, אֶלָּא הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה, הֵן נִגְלִין

כֹּהֵן גָּדוֹל[א] **דָּן וְדָנִין אוֹתוֹ** – כהן גדול ניתן לימנות כדיין בבית דין וגם דנין אותו בבית דין, **מֵעִיד** – וכן הולך לבית דין להעיד על בן המלך כשהמלך יושב שם[ב], **וּמְעִידִין אוֹתוֹ**, **חוֹלֵץ** – כהן גדול חולץ לאשת אחיו שמת בלא זרע, **וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ** – אם הוא מת בלא זרע, **וּמְיַבֵּם וּמְיַבְּמִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אֲבָל הוּא אֵינוֹ מְיַבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בָּאַלְמָנָה. מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה**, שמא מתוך צערו וטרדתו יבא ליגע, ואסור לו ליטמא, **אֶלָּא הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה** – כשנושאי המטה נתכסו מן המבוי כלומר שכבר יצאו ממנו, הוא נגלה ונכנס למבוי, **הֵן נִגְלִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

גַּבָּאִים, וּשְׁלִישֵׁי לְחֵלֶק הַצָּדָקָה, שֶׁצְּדָקָה נִגְבֵּית בִּשְׁנַיִם וּמִתְחַלֶּקֶת בִּשְׁלֹשָׁה. וְרוֹפֵא אֶמֶן לְהַקִּיז דָּם. וְלַבְלָר. וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת. הֲרֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים: **מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת.** דְּהֵינוּ עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה עֲשִׂירִיּוֹת, שֶׁיֵּהֵא כָּל דַּיָּן שַׂר שֶׁל עֲשָׂרָה. דִּבְצִיר מִשָּׁרֵי עֲשָׂרָה לֹא אַשְׁכְּחַן שְׂרָרָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי נְחֶמְיָה:

א כֹּהֵן גָּדוֹל. אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה. דִּלְמָא אָתֵי לְמִנְּגַע מִתּוֹךְ טָרְדָתוֹ, וְרַחֲמָנָא אָמַר (ויקרא כא) וְעַל כָּל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא: הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה. כֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּסּוּ נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה מִן הַמְּבוֹי, כְּלוֹמַר שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ, הוּא נִגְלֶה וְנִכְנָס בְּתוֹכוֹ. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהֵן נִגְלִין וְנִרְאִין בַּמְּבוֹי, הוּא נִכְסֶה מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹכוֹ:

מקור חיים

לד. ראה רע״ב טעם למנינים אלו. **א.** איידי דתני בפרק דלעיל (משנה ה) דין של כהן גדול, מפסיק כעת התנא ושונה כל דיניו ואחר כך דיני מלך שחשוב ממנו, ואחר כך (בפרק ג׳) חוזר לענינו להלכות דינין (דף יט. תוד״ה והא). **ב.** אבל זולת כן אין מעיד, כי זילותא היא לו ואינו לפי כבודו (דף יח:).

וְהוּא נִכְסָה, וְיוֹצֵא עַמָּהֶן עַד פֶּתַח הָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא) **וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא. וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם אֲחֵרִים, דֶּרֶךְ כָּל הָעָם עוֹבְרִין בָּזֶה אַחַר זֶה וְהַמְמֻנֶּה מְמַצְעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם. וּכְשֶׁהוּא מִתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים,**

וְהוּא נִכְסָה – וכל זמן שהם נגלין במבוי ונמצאים שם, הוא נכסה ממבוי זה ואינו נכנס לתוכו[ג], **וְיוֹצֵא עַמָּהֶן עַד פֶּתַח הָעִיר** – ויוצא עמהן רק עד פתח העיר, אבל אינו יוצא חוץ לעיר כי אין שם מבואות להתכסות מהם, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כא) **וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא**[ד]. **וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם אֲחֵרִים** – כשחוזר מקבורת אחרים ומנחם האבל, **דֶּרֶךְ כָּל הָעָם עוֹבְרִין בָּזֶה אַחַר זֶה** – כל העם עוברים זה אחר זה ומנחמים האבל שעומד במעמדו, **וְהַמְמֻנֶּה מְמַצְעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם** – הסגן עומד לימין הכהן גדול, וכל העם משמאלו, וכהן גדול באמצע בין הממונה ובין העם[ה] ועובר דרך האבל ואומר לו תתנחם מן השמים. **וּכְשֶׁהוּא מִתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְיוֹצֵא עַמָּהֶן עַד פֶּתַח הָעִיר. שֶׁבָּעִיר מְצוּיִין מְבוֹאוֹת וְיָכוֹל לְהִתְכַּסּוֹת מֵהֶן. אֲבָל חוּץ לָעִיר לֵיכָא הֶכֵּרָא: **שֶׁנֶּאֱמַר וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא.** רַבִּי יְהוּדָה דָּרֵישׁ וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא כָּל עִקָּר. וְרַבִּי מֵאִיר דָּרֵישׁ וּמִקְדָּשְׁתּוֹ לֹא יֵצֵא, כְּלוֹמַר יְזַדְּהַר שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי מַגָּע, וּבְתוֹךְ הָעִיר שַׁיִּשׁ מְבוֹאוֹת אֵיכָא הֶכֵּרָא וּמְזַדְּהַר. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם אֶת אֲחֵרִים.** דִּבְמֵת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ כָּלֵי עָלְמָא מוֹדוּ דְּיָכוֹל הוּא לֵילֵךְ, דְּלֹא טָרִיד וְלֹא אָתֵי לְמִנְּגַע. וּכְשֶׁחוֹזְרִין מִן הַקְּבָרוֹת וְעוֹמְדִין בְּשׁוּרָה לְנַחֵם הָאֲבֵלִים וְכָל הָעָם עוֹבְרִים זֶה אַחַר זֶה וּמְנַחֲמִין הָאֲבֵל שֶׁעוֹמֵד בְּמַעֲמָדוֹ וְכָל אֶחָד אוֹמֵר לוֹ תִּתְנַחֵם מִן הַשָּׁמַיִם, וְהַמְמֻנֶּה מְמַצְעוֹ. שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לִימִין כֹּהֵן גָּדוֹל וְכָל הָעָם מִשְּׂמֹאלוֹ, נִמְצָא כֹּהֵן גָּדוֹל בָּאֶמְצַע: **הַמְמֻנֶּה.** הוּא הַסָּגָן, שֶׁהוּא מְמֻנֶּה לַעֲבֹד תַּחַת כֹּהֵן גָּדוֹל אִם יֶאֱרַע פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים:

מקור חיים

ג. כן ביאר הרע"ב. ואם כן זה כפל דברים במלים שונות, וצ"ב למה התנא הוצרך לכך. (ויש שינויי נוסחאות בזה, יש שאין גורסים כלל הן נגלין והוא נכסה. ומרש"י נראה שהוא היה גורס פעמיים הן נכסים והוא נגלה, עיי"ש). **ד.** ורבי מאיר דורשו אחרת, עיין רע"ב. **ה.** והממונה ממצעו בינו ובין העם, ר"ל ממצע הכהן גדול בין עצמו שהוא הממונה ובין העם (תורי"ט).

כָּל הָעָם אוֹמְרִים לוֹ אָנוּ כַפָּרָתְךָ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמָיִם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ, כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מֵסֵב עַל הַסַּפְסָל:

כָּל הָעָם אוֹמְרִים לוֹ אָנוּ כַפָּרָתְךָ – בנו תתכפר אתה, ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך, **וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמָיִם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ** – כשמביאין לו קרוביו ואוהביו סעודה הראשונה שאחר הקבורה של אחד משבעה קרובים שחייב להתאבל עליו, **כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ**, שהן מצירין ומתאבלים בצערו, **וְהוּא מֵסֵב עַל הַסַּפְסָל** – על כסא קטן, דרך כבוד:

ב הַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ, לֹא חוֹלֵץ

הַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ – מלך ממלכי ישראל לא דן ולא דנין אותו[1], **לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ**[2], **לֹא חוֹלֵץ**, דגנאי הוא לו שהיא תירוק בפניו.

רבינו עובדיה מברטנורא

אָנוּ כַפָּרָתְךָ. בָּנוּ תִתְכַּפֵּר אַתָּה וַאֲנַחְנוּ תַחְתֶּיךָ לְכָל הָרָאוּי לָבֹא עָלֶיךָ: **וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ.** שֶׁאָבֵל אָסוּר לֶאֱכֹל סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה מִשֶּׁלּוֹ, וּקְרוֹבָיו וְאוֹהֲבָיו מַאֲכִילִין אוֹתוֹ: **מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ.** הֵן מְצֵרִין וּמִתְאַבְּלִין בְּצַעֲרוֹ: **וְהוּא מֵסֵב.** בְּכָבוֹד עַל הַסַּפְסָל: **ב הַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ.** וְדַוְקָא מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם נִשְׁמָעִים לְדִבְרֵי חֲכָמִים. אֲבָל מֶלֶךְ מִמַּלְכֵי בֵית דָּוִד, דָּן וְדָנִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה כא) בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה׳ דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט:

מקור חיים

ו. שאינם נשמעים לדברי חכמים, כדאיתא ברע״ב. הגמרא (דף יט.) מביאה מעשה שפעם הוצרך ינאי המלך לבא לבית דין להיות שם בקבלת עדות נגד עבדו, ומחמת שהסנהדרין נשאו לו פנים נענשו מן השמים, ואז תיקנו שמלך לא דנין אותו. וכיון שאין דנין אותו גם לא דן, דכתיב (צפניה ב) התקושש וקושו, קשוט עצמך תחלה ואחר כך קשוט אחרים. אבל על מלכי בית דוד לא רצו לתקן כיון דכתיב בהדיא (ירמיה כא יב) בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר ה׳ דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק (מיד בבקר תעמדו לדין ומשפט להציל גזול מיד עושק), הרי שהכתוב צוה להם במפורש לעשות משפט, ולכן לא רצו לתקן עליהם שלא ידונו נגד המפורש בכתוב (תוי״ט בשם הכסף משנה. וכן נמי כוונת הרע״ב, אלא שקיצר). ז. מאותו מעשה עצמו שהיה על ידי קבלת עדות בפני ינאי המלך ולא רצה לעמוד. ובין שהוא מעיד ובין שמעידין אותו צריך לעמוד.

וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ. לֹא מְיַבֵּם וְלֹא מְיַבְּמִין לְאִשְׁתּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רָצָה לַחֲלֹץ אוֹ לְיַבֵּם, זָכוּר לָטוֹב. אָמְרוּ לוֹ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְאֵין נוֹשְׂאִין אַלְמָנָתוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נוֹשֵׂא הַמֶּלֶךְ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁנָּשָׂא אַלְמָנָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב יב) וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ:

וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, שאסורה היא לינשא[ח]. **לֹא מְיַבֵּם**[ט], **וְלֹא מְיַבְּמִין לְאִשְׁתּוֹ**, שאסורה היא לינשא. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רָצָה לַחֲלֹץ אוֹ לְיַבֵּם, זָכוּר לָטוֹב. אָמְרוּ לוֹ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**, שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. **וְאֵין נוֹשְׂאִין אַלְמָנָתוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נוֹשֵׂא הַמֶּלֶךְ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁנָּשָׂא אַלְמָנָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל ב יב) **וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ:**

ג מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה, יוֹצֵא, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה. אָמְרוּ לוֹ, לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא

מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, שגנאי הוא למלך להראות עגמת נפש לפני העם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה, יוֹצֵא, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ג) **וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה. אָמְרוּ לוֹ, לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. דְּמֶלֶךְ שְׁמָחֵל עַל כְּבוֹדוֹ אֵין כְּבוֹדוֹ מְחוּל, וּגְנַאי הוּא לוֹ שֶׁתַּחֲלֹץ וְיִרָקֶה בְּפָנֶיהָ. וְכָל שֶׁאֵינָהּ בַּת חֲלִיצָה אֵינָהּ בַּת יִבּוּם. וְכֵן הֲלָכָה: מֶלֶךְ נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בְּהָא: **ג מֵת לוֹ מֵת פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ.** שֶׁגְּנַאי הוּא לַמֶּלֶךְ לְהַרְאוֹת עֶגְמַת נֶפֶשׁ לִפְנֵי הָעָם:

מקור חיים

ח. רש״י. **ט.** שכיון שאינה בת חליצה אינה בת יבום, כן כתב הרע״ב. ורש״י כתב שגנאי הוא למלך לקום על שם אחיו (תוי״ט).

לְפַיֵּס אֶת הָעָם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ, כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מֻסָּב עַל הַדַּרְגָּשׁ:

לְפַיֵּס אֶת הָעָם, שיבינו שלא בעצת דוד הרג יואב את אבנר[י]. **וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ, כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מֻסָּב עַל הַדַּרְגָּשׁ** – מין מטה[יא]:

ד וּמוֹצִיא לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וּפוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ, וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁעוּר. וְכָל הָעָם בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרִאשׁ. לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים (דברים יז),

וּמוֹצִיא לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[יב]. **וּפוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ, וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ** – פורץ גדר של אחרים לעשות לו דרך לכרמו ולשדהו ואין מעכבין עליו. **דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁעוּר** – המלך פורץ כל מה שהוא צריך ואינו מעקם הדרך לכרמו מפני כרם או שדהו של אחר[יג]. **וְכָל הָעָם בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו** – במלחמה כל העם בוזזין ונותנים לו הכל, **וְהוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרִאשׁ** – והוא בורר חלקו תחלה מן היפה[יד]. **לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים (דברים יז)**,

רבינו עובדיה מברטנורא

לְפַיֵּס אֶת הָעָם. כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּ שֶׁלֹּא בַּעֲצַת דָּוִד הָרַג יוֹאָב אֶת אַבְנֵר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרִבִּי יְהוּדָה: דַּרְגָּשׁ. מִטָּה: ד לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. מִלְחֶמֶת שְׁאָר אֻמּוֹת חוּץ מִמִּלְחֶמֶת עֲמָלֵק וּמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין: וּפוֹרֵץ. גָּדֵר שֶׁל אֲחֵרִים: לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ. לְלֶכֶת לְכַרְמוֹ וּלְשָׂדֵהוּ: וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ. אֵין מְעַכְּבִין עָלָיו: חֵלֶק בָּרִאשׁ. חֵלֶק הַיָּפֶה בּוֹרֵר רִאשׁוֹן. וְנוֹטֵל מֻחֲצָה מִכָּל הַבִּזָּה:

מקור חיים

י. מפורש בנביא (שמואל ב ג) שבתחילה היה אבנר עם איש בשת במלחמה נגד דוד, ואחר כך פייס את דוד, ודוד קיבלו. אמנם יואב בן צרויה שהיה שר צבא של דוד הרג את אבנר משום שאבנר הרג את עשאל אחיו. וכדי שלא יאמרו העם שיד דוד היה בדבר והוא לא קיבלו באמת, הלך אחר מיטתו. **יא.** והוא גדול מספסל שכהן גדול יושב עליו כשהוא אבל (רמב"ם). **יב.** אי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. מלחמת הרשות היא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו. מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית דין. אלא יוצא מעצמו בכל עת. וכופה העם לצאת. אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד (רמב"ם מלכים פ"ה ה"א-ב). **יג.** תוי"ט. **יד.** וחלק שלו הוא מחצה מכל הביזה (חוץ מאוצרות המלכים שנוטל כולו) (תוי"ט).

אֶלָּא שְׁמֹנָה עָשְׂרֵה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה הוּא לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסֵירוֹת אֶת לִבּוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אַחַת וּמְסֵירָה אֶת לִבּוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר (דברים יז) וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, אֲפִלּוּ כַּאֲבִיגָיִל. לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים (שם), אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ. וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד (שם),

אֶלָּא שְׁמֹנָה עָשְׂרֵה, אבל שמנה עשרה מותרות לו בין פרוצות בין כשירות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה הוּא לוֹ** – אם הן כשרות מותר לו אף יותר משמנה עשרה, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסֵירוֹת אֶת לִבּוֹ** – ורק אם הם פרוצות המסירות את לבו אסורות לו יותר משמנה עשרה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אַחַת וּמְסֵירָה אֶת לִבּוֹ, הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר (דברים יז) וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, אֲפִלּוּ כַּאֲבִיגָיִל** – אפילו כולן כשרות כאביגיל אסור לו יותר משמנה עשרה[טו]. **לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים (שם)** – לא ירבה לו סוסים בטלים להתגדל ולהתפאר בהם, **אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ**, אבל מותר לו להרבות כל שצריך כדי רכבו ופרשיו. **וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד (שם)**,

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא שְׁמֹנָה עָשְׂרֵה. שֶׁהֲרֵי דָּוִד הָיוּ לוֹ שֵׁשׁ נָשִׁים וְקָאָמַר לֵיהּ נָבִיא וְאִם מְעַט וְאוֹסִיפָה לְךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה, כָּמָּא שִׁית, בַּתְרָא שִׁית, הֲרֵי שְׁמֹנָה עָשְׂרֵה: **מַרְבֶּה הוּא לוֹ.** יוֹתֵר מִשְּׁמֹנָה עָשְׂרֵה. וְשָׁלֹשׁ מַחֲלוּקוֹת יֵשׁ בַּדָּבָר. תְּנָא קָמָא סָבַר נוֹשֵׂא שְׁמֹנָה עָשְׂרֵה וַאֲפִלּוּ פְּרוּצוֹת, וְיוֹתֵר מִשְּׁמֹנָה עָשְׂרֵה לֹא יִשָּׂא וַאֲפִלּוּ כְּשֵׁרוֹת, שֶׁכָּךְ הוּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב. רַבִּי יְהוּדָה סָבַר נוֹשֵׂא שְׁמֹנָה עָשְׂרֵה וַאֲפִלּוּ פְּרוּצוֹת, וְיוֹתֵר מִשְּׁמֹנָה עָשְׂרֵה לֹא יִשָּׂא וַאֲפִלּוּ כְּשֵׁרוֹת, בְּתַרְתֵּי. וַהֲלָכָה כְּתָנָא קָמָא: **אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ.** דַּוְקָא סוּסִים בְּטֵלִים לְהַרְחִיב דַּעְתּוֹ וּלְהִתְגַּדֵּל בְּרֹב סוּסִים [אָסוּר]. אֲבָל כְּדֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבָיו מֻתָּר:

מקור חיים

טו. וג׳ מחלוקות בדבר. לת״ק רק י״ח מותרות לו בין כשרות בין פרוצות. לרבי יהודה כשרות מותרות לו אף יותר מי״ח. לר״ש רק י״ח מותרות לו וכולן כשרות.

אֶלָּא כְּדֵי לִתֵּן אַפְסַנְיָא. וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ. יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, מוֹצִיאָה עִמּוֹ. נִכְנָס, מַכְנִיסָה עִמּוֹ. יוֹשֵׁב בַּדִּין, הִיא עִמּוֹ. מֵסֵב, הִיא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו:

אֶלָּא כְּדֵי לִתֵּן אַפְסַנְיָא – כדי לשלם שכר חיילות הנכנסים ויוצאים עמו כל השנה. **וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ** – כותב לעצמו ספר תורה מיוחד לשמו, בנוסף לספר תורה שכל יחיד מישראל חייב לכתוב לעצמו[טז]. **יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, מוֹצִיאָה עִמּוֹ** – כשיוצא למלחמה מוציא תורה זו עמו. **נִכְנָס, מַכְנִיסָה עִמּוֹ. יוֹשֵׁב בַּדִּין, הִיא עִמּוֹ. מֵסֵב, הִיא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו:**

ה אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ, וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר וְלֹא כְּשֶׁהוּא עָרֹם וְלֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ:

אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ[יז], **וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר** – כשהוא מגלח שער ראשו, **וְלֹא כְּשֶׁהוּא עָרֹם וְלֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ:**

רבינו עובדיה מברטנורא

אַפְסַנְיָא. שְׂכַר חֵילוֹת הַנִּכְנָסִים וְיוֹצְאִים עִמּוֹ כָּל הַשָּׁנָה: **וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ.** חוּץ מִסֵּפֶר תּוֹרָה שֶׁחַיָּב כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְהָיוֹת לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, וְהוּא מַנָּח בְּבֵית גְּנָזָיו. וְסֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכּוֹתֵב לִשְׁמוֹ כְּשֶׁהוּא מֶלֶךְ נִכְנָס וְיוֹצֵא עִמּוֹ תָּמִיד: **מֵסֵב.** עַל הַשֻּׁלְחָן: **ה כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר.** כְּשֶׁמְּגַלֵּחַ שְׂעַר רֹאשׁוֹ:

מקור חיים

טז. ואותו ספר שיש לו כמו כל ישראל, מונח בבית גנזיו, כדאיתא ברע"ב. **יז.** וה"ה שאר כלי תשמישיו (רמב"ם מלכים פ"ב ה"א).

פרק ג - זה בורר

א דִּינֵי מָמוֹנוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי דַיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי, דִּינֵי מָמוֹנוֹת, **בִּשְׁלֹשָׁה** – זה ששנינו בריש המסכת שדיני ממונות הוא בשלשה, כיצד בוררין הדיינים[א]. **זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד** – התובע בורר לו דיין אחד, **וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד** – והנתבע בורר לו דיין אחד, **וּשְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד** – ושני בעלי הדין בוררין יחד עוד דיין אחד, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי דַיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד** – הדיינין בוררין להן דיין השלישי[ב]. **זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה** – זה יכול למאן לידון לפני דיינו של זה, וכן זה יכול למאן מלידון לפני דיינו של זה, אם אינם מומחים, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי,**

רבינו עובדיה מברטנורא

א זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד. אֶחָד מֵהַבַּעֲלֵי דִינִין בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד לְדוּנוֹ וּלְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ, וְכֵן הַשֵּׁנִי בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּן אֶחָד. וּשְׁנֵי הַבַּעֲלֵי דִינִים בְּיַחַד בּוֹרְרִים לָהֶם עוֹד דַּיָּן שְׁלִישִׁי, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, דְּצָיְתֵי בַּעֲלֵי דִינִים דִּינָא וְאָמְרֵי קוּשְׁטָא קָא דָיְנֵי לָן, דְּסָבַר הַחַיָּב הֲרֵי אֲנִי בְּעַצְמִי בָּרַרְתִּי הָאֶחָד וְאִם הָיָה יָכוֹל לְהַפֵּךְ בִּזְכוּתִי הָיָה לוֹמַר לֹא אָדוֹן לְפָנֵי בֵּית דִּין שֶׁבָּרַרְתָּ: מְהַפֵּךְ. וְהַדַּיָּן הַשְּׁלִישִׁי בְּעַצְמוֹ נוֹחַ לוֹ לְהַפֵּךְ בִּזְכוּת שְׁנֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם בָּרְרוּ אוֹתוֹ: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים שְׁנֵי הַדַּיָּנִים בּוֹרְרִים לָהֶם עוֹד אֶחָד.** בְּלֹא דַּעַת הַבַּעֲלֵי דִינִים. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִבּוֹ שֶׁל זֶה הַשְּׁלִישִׁי נוֹטֶה אֶצֶל אֶחָד מֵהֶן. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה.** יָכוֹל הוּא לוֹמַר לֹא אָדוֹן לְפָנֵי בֵּית דִּין שֶׁבָּרַרְתָּ:

מקור חיים

א. הכא מיירי כששניהם מתרצים לבית דין ואז אין לנו לכופם לדון אלא לפני מי שמתרצה, אבל מסרב ואין רוצה לדון כלל, ג׳ הדיוטות או יחיד מומחה יכולין לדונו בע״כ (הגהות אשר״י). ומש״כ הרע״ב שהדיין יהפוך בזכות מי שביררו, היינו שהבעל דין יסבור כך, אבל חלילה שהדיין אכן יעשה ככה (רא״ש, הובא בתוי״ט). **ב.** לחכמים צריכים רק דעת הדיינין, ולר״מ צריכים גם דעת בעלי הדין. ומש״כ הרע״ב שטעם החכמים כדי שלא יהיה לבו של השלישי נוטה אצל אחד מהם צ״ב למה נחשוש כן, הלא שניהם בירורהו (תוי״ט).

בִּזְמַן שֶׁמַּבִּיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים אוֹ מֻמְחִין, **בִּזְמַן שֶׁמַּבִּיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים אוֹ מֻמְחִין** – אבל אם הם כשרים דינם כמומחין

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּזְמַן שֶׁמַּבִּיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה. שֶׁזֶּה מֵבִיא רְאָיָה עַל דִּין שֶׁבָּרַר זֶה, לְפָסְלוֹ: **אֲבָל אִם הֵם כְּשֵׁרִים וּמְמֻחִים.** הָכִי קָאָמַר, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים שֶׁאֵינָן לֹא קְרוֹבִים וְלֹא פְּסוּלִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת נַעֲשׂוּ כְּמֻמְחִין וְאֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן. וּפְסַק הַהֲלָכָה בָּזֶה, כְּשֶׁקִּבְּלוּ בַּעֲלֵי הַדִּין מִי שֶׁיָּדִין לָהֶם בֵּין יָחִיד בֵּין רַבִּים, וּפָסַק עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, דִּינוֹ דִּין וְאֵין סוֹתְרִין דִּינוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה לָרַבִּים. וְאִם נוֹדַע שֶׁטָּעָה, אִם בְּדָבָר מִשְׁנָה טָעָה אוֹ בְּדָבָר הַמְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא, מַחֲזִירִים הַדָּבָר כְּשֶׁהָיָה וְדָנִין בּוֹ כַּהֲלָכָה. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר, כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ זֶה שֶׁנָּטַל הַמָּמוֹן שֶׁלֹּא כַדִּין לִמְדִינַת הַיָּם, פָּטוּר הַדַּיָּן מִלְּשַׁלֵּם מֵאַחַר שֶׁקִּבְּלוּהוּ עֲלֵיהֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁגָּרַם לְהַזִּיק, לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק. וְאִם טָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת, וְהוּא בְּדָבָר שֶׁנֶּחְלְקוּ בּוֹ תַּנָּאִים אוֹ אָמוֹרָאִים אוֹ גְּאוֹנִים, וְסוּגְיָא דְּעָלְמָא כְּחַד מִנַּיְהוּ וְדָן זֶה הַדַּיָּן כְּדִבְרֵי אוֹתוֹ הַגָּאוֹן שֶׁאֵין סוּגְיַת הָעוֹלָם כְּמוֹתוֹ, אִם לֹא נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד יַחֲזֹר הַדִּין, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ, וְאִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד שֶׁעָשָׂה עָשׁוּי וִישַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ. וְדַיָּן שֶׁלֹּא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי הַדִּין אֶלָּא שֶׁעָמַד מֵאֵלָיו אוֹ מִנָּה אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ אוֹ קְצָת זְקֵנֵי הַקָּהָל הֶעֱמִידוּהוּ, אִם אֵינוֹ מֻמְחֶה לָרַבִּים, אַף עַל פִּי שֶׁנָּטַל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ הַגּוֹלָה, אֵין דִּינָיו דִּין, בֵּין טָעָה בֵּין לֹא טָעָה, וְאֵינוֹ בִּכְלַל הַדַּיָּנִין אֶלָּא בִּכְלַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְכָל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין אִם רָצָה סוֹתֵר דִּינוֹ וְחוֹזֵר וְדָן בִּפְנֵי בֵּית דִּין. וְאִם טָעָה וְלֹא נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד יַחֲזִיר הַדִּין, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ כְּדִין כָּל גּוֹרֵם לְהַזִּיק, וְאִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ וְחוֹזֵר וְנוֹטֵל מִבַּעַל דִּין זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה. וּמֻמְחֶה לָרַבִּים שֶׁקִּבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִים אוֹ שֶׁנָּטַל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גּוֹלָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִים, הוֹאִיל וְהוּא מֻמְחֶה, אִם טָעָה בֵּין בִּדְבַר מִשְׁנָה בֵּין בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת וְאִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר הַדִּין, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. וּמֻמְחֶה שֶׁנָּטַל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גּוֹלָה יֵשׁ לוֹ לְכוֹף לְבַעֲלֵי הַדִּין שֶׁיְּדוּנוּ לְפָנָיו, בֵּין רָצוּ בֵּין לֹא רָצוּ, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ. וּמִי שֶׁנָּטַל רְשׁוּת מִן הַנְּשִׂיא שֶׁבָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ יָכוֹל לְכוֹף לְבַעֲלֵי הַדִּין אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד. וּמֻמְחֶה הוּא מִי שֶׁלָּמַד בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב

אֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן. זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי, בְּזְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא עֲלֵיהֶם רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִים אוֹ פְסוּלִים. אֲבָל אִם הָיוּ כְשֵׁרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן:

אֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן – ואינו יכול לפוסלן[ג]. **זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה** – כל בעל דין יכול להעיד עם אחר מן השוק על עדיו של הכנגדו לפוסלם מפני קורבה או פסול אחר[ד], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי, בְּזְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא עֲלֵיהֶם רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִים אוֹ פְסוּלִים** – רק אם מביא ראיה בשני עדים אחרים שהם קרובים או פסולים[ה] יכול לפוסלם. **אֲבָל אִם הָיוּ כְשֵׁרִים אֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן** – אבל אם אין לו שני עדים שהם פסולים, סתמא כשרים הם, והוא אינו נאמן לפוסלם, כי נוגע בעדות הוא:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְשֶׁבָּעַל פֶּה יְיוֹדֵעַ לִסְבֹּר לְהַקִּישׁ וּלְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר [הוּא הַנִּקְרָא מָמְחֶה]. וּכְשֶׁהוּא נִכְר וְיָדוּעַ וְיָצָא טִבְעוֹ אֶל אַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, נִקְרָא מָמְחֶה לָרַבִּים, וְהוּא יָכוֹל לָדוּן יְחִידִי וַאֲפִלּוּ לֹא נָקַט רְשׁוּת מֵרֹאשׁ הַגּוֹלָה: זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה. פְּלוּגְתָּיְהוּ דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנָן מוֹקֵי לַהּ בִּגְמָרָא, כְּשֶׁאָמַר בַּעַל דִּין יֵשׁ לִי שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים בְּדָבָר, וְהֵבִיא כַּת רִאשׁוֹנָה, וְעָמַד בַּעַל דִּין שֶׁכְּנֶגְדּוֹ עִם אַחֵר וְאָמַר פְּסוּלִין הֵן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר יָכוֹל הוּא עִם אַחֵר לְפָסְלָן, וְלָאו נוֹגֵעַ בְּעֵדוּת הוּא שֶׁהֲרֵי אָמַר יֵשׁ לִי כַּת אַחֶרֶת. וְאִם בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא, יַפְסִיד. וְרַבָּנָן סָבְרֵי אַף עַל גַּב דְּאָמַר תְּחִלָּה יֵשׁ לִי שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים יָכוֹל לַחֲזוֹר וְלוֹמַר אֵין לִי אֶלָּא אַלּוּ, וְנִמְצָא זֶה שָׁבָא לְפָסְלָן נוֹגֵעַ בָּעֵדוּת הוּא, וְלֹא מִפָּסְלֵי אַפַּיְיהוּ. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

ג. נחלקו בערכאות שבסוריא, שהם הדיוטות בדיני תורה, אלא שהורגלו לדון ורבים המחום עליהם. לרבי מאיר מכל מקום דין ישובי קרנות להם ויכול לפוסלן, ולרבנן כיון שרבים המחום עליהם דינם כמומחין ואינו יכול לפוסלן (תוי״ט, בשם נימוק״י).
ד. אם ראובן אמר שיש לו שני כיתי עדים, נאמן שמעון עם עוד עד אחד לפסול כת הראשונה, כי לפי דברי ראובן אין שמעון נוגע בעדות אם פוסל כת אחת, שהרי עדיין יש לו כת נוספת, ורבי מאיר ס״ל שבעל דין צריך לברר ולהעמיד על האמת כל מה שטוען, ולכן אם אחר כך אינו מוצא כת שניה איהו הוא דאפסיד אנפשיה. ורבנן סברי שאין צריך לברר דבריו ויכול לחזור בו ולומר שאין לו עוד כת, ולכן שמעון נוגע בעדות הוא (רע״ב, ורש״י דף כג:).
ה. ראה להלן משנה ג׳ מי הם הפסולים להעיד.

ב אָמַר לוֹ נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא, נֶאֱמָן עָלַי אָבִיךָ, נֶאֱמָנִין עָלַי שִׁלּשָׁה רוֹעֵי בָקָר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. הָיָה חַיָּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה וְאָמַר לוֹ הוֹר לִי בְחַיֵּי רֹאשֶׁךָ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ:

אָמַר לוֹ – אחד מבעלי הדין שאמר לחברו, **נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא, נֶאֱמָן עָלַי אָבִיךָ** – נאמן עלי אבי או אביך להיות דיין[ז], **נֶאֱמָנִין עָלַי שִׁלּשָׁה רוֹעֵי בָקָר** – וכן אם אמר ששלשה רועי בקר נאמנים עליו להיות דיינים[ז], **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ** – אפילו לאחר גמר דין יכול לחזור בו. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ** – לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו[ח]. **הָיָה חַיָּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה וְאָמַר לוֹ הוֹר לִי בְחַיֵּי רֹאשֶׁךָ** – נדור לי בחיי ראשך שמה שאתה טוען הוא אמת, ואני אקבל את זה במקום שבועה גמורה, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ** – אף לאחר שנדר יכול לחזור בו ולתבוע שבועה גמורה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ** – אחר שנדר אין יכל לחזור בו ולתבוע שבועה גמורה:

רבינו עובדיה מברטנורא

ב נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא. לִהְיוֹת דַּיָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּסוּל מִן הַתּוֹרָה לִדּוּנֵנִי לֹא לִזְכוּת וְלֹא לְחוֹבָה, כִּדְנָפְקָא לָן מִלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים: **נֶאֱמָנִים עָלַי שְׁלּשָׁה רוֹעֵי בָקָר.** לָדוּן. דְּאִלּוּ לְעֵדוּת, רוֹעֵי בָקָר כְּשֵׁרִים הֵן: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.** אֲפִלּוּ לְאַחַר גְּמַר דִּין, לְאַחַר שֶׁקִּבֵּל הַדַּיָּן הָעֵדוּת וְאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי: **אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.** לְאַחַר גְּמַר דִּין בִּלְבָד הוּא דִּפְלִיגִי רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר. דְּאִלּוּ קֹדֶם גְּמַר דִּין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְכֵן הֲלָכָה: גְּמַר דִּין מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי מֵאִיר דְּיָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ נִמְי שֶׁמְּקַבֵּל עָלָיו עֵדוּת אִישׁ פְּלוֹנִי אוֹ דִינוֹ שֶׁל אִישׁ פְּלוֹנִי, אֲפִלּוּ קֹדֶם גְּמַר דִּין אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, שֶׁאֵין לְאַחַר קִנְיָן כְּלוּם. וְכֵן הֲלָכָה: **הוֹר לִי בְחַיֵּי רֹאשֶׁךָ.** נְדֹר לִי בְחַיֵּי רֹאשְׁךָ וְאֶתֵּן לְךָ מַה שֶּׁאַתָּה תּוֹבֵעַ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר וּמְחוּל לְךָ מַה שֶּׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ. וְנָדַר לוֹ אוֹ קָנוּ מִיָּדוֹ אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָדַר, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, כְּדִבְרֵי חֲכָמִים. וְכֵן הֲלָכָה:

מקור חיים

ו. רע״ב, וכן הוא ברש״י, ובתוי״ט כתב שה״ה לעדות ולרבותא נקטו דיין. ז. הוא הדין כל שלשה דלא גמירי דינא (תוי״ט). ח. אבל קודם גמר דין יכול לחזור בו אם לא קנו מידו, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש.

ג וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין, הַמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא, וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בִּתְחִלָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית, מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנְסִין, וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין – אלו דלהלן פסולים לדון ולהעיד, **הַמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא** – המשחקים בעצים וכדומה, והמנצח מקבל סכום כסף מהשניט, **וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים** – אם תקדים יונך ליוני אתן לך כך וכך כסף, **וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית** – והעושים סחורה עם פירות שביעית. **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בִּתְחִלָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית** – בתחילה היו גם אוספי פירות שביעית לעצמן פסולים לעדות כמו סוחרי שביעית שעשו כדי למכור ולהרויח, **מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנְסִין** – משרבו האנסין שאנסו להביא פירות למס המלך,

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִים.** לְדוּן וּלְהָעִיד: **הַמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא.** פָּסוּל לְעֵדוּת לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּק בִּישׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְאָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּתְעַסֵּק בְּעוֹלְמוֹ אֶלָּא אוֹ בְּתוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים, אוֹ בְּסְחוֹרָה וֶאֱמָנוּת וּמְלָאכָה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן יְשׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם: **וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית.** אֶחָד הַלּוֶה וְאֶחָד הַמַּלְוֶה שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין, דְּקִימָא לָן הַמַּלְוֶה וְהַלּוֶה שְׁנֵיהֶם עוֹבְרִים בְּלֹא תַּעֲשֶׂה: **וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים.** אֵית דְּמְפָרְשֵׁי מִין מִמִּינֵי הַשְּׁחוֹק, אִם תַּקְדִּים יוֹנָתְךָ לְיוֹנָתִי אֶתֵּן לְךָ כָּךְ וְכָךְ. וְאֵית דְּמְפָרְשֵׁי שֶׁמְּגַדֵּל יוֹנָה מְלַמֶּדֶת לְהָבִיא יוֹנִים לְבֵית בַּעֲלֶיהָ בְּעַל בָּרְחָן. וְיֵשׁ בָּהֶן גָּזֵל מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם, וְלֹא גָּזֵל גָּמוּר: **וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית.** עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (ויקרא כה) וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה, וְלֹא לִסְחוֹרָה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר וְכוּ'.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ מִלְּתֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הָכִי, בִּתְחִלָּה הָיוּ קוֹרְאִים אוֹתָם אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית, כְּלוֹמַר אוֹסְפֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לְעַצְמָן הָיוּ פְּסוּלִים לְעֵדוּת כְּמוֹ סוֹחֲרֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית: **מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנְסִין.** הַשּׁוֹאֲלִין מִנַּת הַמֶּלֶךְ כָּךְ וְכָךְ כּוֹרִין תְּבוּאָה בְּכָל שָׁנָה, וְהָיוּ צְרִיכִין לֶאֱסֹף תְּבוּאָה שֶׁל שְׁבִיעִית לִפְרַע מִמְּנָה מִנַּת הַמֶּלֶךְ, חָזְרוּ

מקור חיים

ט. המשחקים בקוביא כיצד, אלו שמשחקים בעצים או בצרורות או בעצמות, ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק יקח כך וכך. וכן המשחקים בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבירו כך וכך, וכל כיוצא בדברים אלו, הכל אסור, (חו"מ סימן ש"ע סעיף ב). **י.** והם כמשחקים בקוביא, ראה הערה קודמת. ועיין פירוש נוסף ברע"ב.

חָזְרוּ לִקְרוֹתָן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם אֻמָּנוּת עצמן כשרים שהיו צריכים לכך מחמת מיסי המלך[א]. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי** משחקי קוביא פסולים[ב], **בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם אֻמָּנוּת חָזְרוּ לִקְרוֹתָן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית** – חזרו לומר שרק סוחרי שביעית פסולים, אבל האוספין לצורך

רבינו עובדיה מברטנורא

לוֹמַר סוֹחֲרֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בִּלְבָד הֵם פְּסוּלִים, אֲבָל אוֹסְפֵי תְבוּאַת שְׁבִיעִית לָתֵת לְמֶלֶךְ כְּשֵׁרִים לְעֵדוּת, כֵּיוָן שֶׁאֵין אוֹסְפִים לֶאֱצֹר לְעַצְמָן. וּלְעִנְיַן פְּסַק הֲלָכָה, כָּל מִי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין אוֹ כָּרֵת אוֹ מַלְקוֹת, פָּסוּל לְעֵדוּת. דִּמְחַיָּב מִיתָה נִקְרָא רָשָׁע, דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לה) אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת, וּבְחַיָּבֵי מַלְקוֹת כְּתִיב (דְּבָרִים כה) וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (שְׁמוֹת כג) אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס, וְדָרְשִׁינַן אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. וְאִם לָקָה חָזַר לְהֱכְשֵׁרוֹ, דִּכְתִיב וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, כֵּיוָן שֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא כְּאָחִיךָ. וְאִם לָקַח מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בֵּיהּ לֹא מִיתָה וְלֹא מַלְקוֹת, פָּסוּל לְעֵדוּת, כְּגוֹן גַּנָּב וְגַזְלָן וּמַלְוֶה בְּרִבִּית. וְאִם לָקַח מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִסּוּר דְּרַבָּנָן, פָּסוּל לְעֵדוּת מִדְּרַבָּנָן, כְּגוֹן מַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְחַמְסָן דְּיָהֵיב דְּמֵי וְלוֹקֵחַ הַחֵפֶץ שֶׁאֵין הַבְּעָלִים רוֹצִים לְמָכְרוֹ, וְהַגַּבָּאִים וְהַמּוֹכְסִים שֶׁלּוֹקְחִים לְעַצְמָן, וּמְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הַנָּכְרִים בְּפַרְהֶסְיָא, אֲלוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן פְּסוּלִין לְעֵדוּת מִדְּרַבָּנָן, וְאֵין עֲדוּתָן בְּטֵלָה עַד שֶׁיְּכָרְזוּ עֲלֵיהֶם וְיִפָּרְסְמוּ אוֹתָן. אֲבָל פְּסוּלֵי עֵדוּת שֶׁל תּוֹרָה אֵין צְרִיכִין הַכְרָזָה. וְכָל הַפְּסוּלִין לְעֵדוּת, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, אִם נוֹדַע מֵעִנְיָנָם שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה וְהַמָּמוֹן שֶׁלָּקְחוּ שֶׁלֹּא כַדִּין הֶחֱזִירוּהוּ וְעָשׂוּ סְיָג וְגָדֵר לְעַצְמָן בְּאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁחָטְאוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹתוֹ עוֹד, הֲרֵי אֵלּוּ חֲזָרוּ לְהֱכְשֵׁרָן. וּמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּזֶה גְּזֵל אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, הֵם פְּסוּלִים לְעֵדוּת, לְפִי שֶׁאֵין מִתְעַסְּקִין בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם. וְדַוְקָא שֶׁאֵין לָהֶם מְלָאכָה וְאֻמָּנוּת אֶלָּא הֵיא, כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וְכֵן הֲלָכָה. וְאֵימָתַי חֲזָרָתָן, מְשֶׁיִּשְׁבְּרוּ פַּסְפָּסֵיהֶן וְיִקַּבְּלוּ עֲלֵיהֶם דַּאֲפִלּוּ בְּחִנָּם לֹא עָבְדֵי:

מקור חיים

יא. ואף לחרוש ולזרוע דאסירי מן התורה התירו, אי משום דאיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן, אי משום שהיה בו משום פקוח נפש, שאם אין להם מה יפרעו היו מתים בתפיסת המלך (דף כו. תוד"ה משרבו). **יב.** ולפירוש ראשון דמפריחי יונים, קאי נמי אדידהו (תוי"ט).

אֶלָּא הִיא, אֲבָל יֵשׁ לָהֶן אֻמָּנוּת שֶׁלֹּא הִיא, כְּשֵׁרִין:

אֶלָּא הִיא, ונמצא שאינו מתעסק ביישובו של עולם[יג], **אֲבָל יֵשׁ לָהֶן אֻמָּנוּת שֶׁלֹּא הִיא, כְּשֵׁרִין**[יד]:

ד וְאֵלּוּ הֵן הַקָּרוֹבִין, אָבִיו וְאָחִיו וַאֲחִי אָבִיו וַאֲחִי אִמּוֹ וּבַעַל אֲחוֹתוֹ וּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו וּבַעַל אֲחוֹת אִמּוֹ וּבַעַל אִמּוֹ וְחָמִיו וְגִיסוֹ, הֵן וּבְנֵיהֶן וְחַתְנֵיהֶן, וְחוֹרְגוֹ

וְאֵלּוּ הֵן הַקָּרוֹבִין, אָבִיו וְאָחִיו וַאֲחִי אָבִיו וַאֲחִי אִמּוֹ וּבַעַל אֲחוֹתוֹ, וּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו וּבַעַל אֲחוֹת אִמּוֹ וּבַעַל אִמּוֹ וְחָמִיו – אבי אשתו, **וְגִיסוֹ** – בעל אחות אשתו, **הֵן וּבְנֵיהֶן וְחַתְנֵיהֶן, וְחוֹרְגוֹ** – בן אשתו מאשה אחרת,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד **וּבַעַל אֲחוֹתוֹ** וְכוּ'. מִשּׁוּם דְּבַעַל כְּאִשְׁתּוֹ: **וְגִיסוֹ.** בַּעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ: **הֵם וּבְנֵיהֶן וְחַתְנֵיהֶן.** וְדַוְקָא בָּנִים וּבָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְגִיסוֹ מֵאֲחוֹת אִשְׁתּוֹ. אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ בָּנִים מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ חֲתָנִים נְשׂוּאִים לְבָנוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת, אֵינָן חֲשׁוּבִין קְרוֹבִין: **וְחוֹרְגוֹ.** בֶּן אִשְׁתּוֹ מֵאִישׁ אַחֵר. הוּא בִּלְבָד חָשׁוּב קָרוֹב, אֲבָל בֶּן חוֹרְגוֹ וַחֲתַן חוֹרְגוֹ לֹא. וְאֵשֶׁת חוֹרְגוֹ לֹא יָעִיד לָהּ, דְּאִשָּׁה כִּבְעָלָהּ. וְהָאַחִים זֶה עִם זֶה, בֵּין מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם, הֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן בְּרִאשׁוֹן. וּבְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה, שֵׁנִי בְּשֵׁנִי. וּבְנֵי בְנֵיהֶם זֶה עִם זֶה, שְׁלִישִׁי בְּשְׁלִישִׁי. וּלְעוֹלָם שְׁלִישִׁי בְּרִאשׁוֹן כָּשֵׁר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁלִישִׁי בְּשֵׁנִי. אֲבָל שֵׁנִי בְּשֵׁנִי וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֵׁנִי בְּרִאשׁוֹן, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים. וּכְדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מוֹנֶה בַּזְּכָרִים כָּךְ אַתָּה מוֹנֶה בַּנְּקֵבוֹת, וְכָל אִשָּׁה שֶׁאַתָּה פָּסוּל לָהּ כָּךְ אַתָּה פָּסוּל לְבַעְלָהּ, וְכָל אִישׁ שֶׁאַתָּה פָּסוּל לוֹ כָּךְ אַתָּה פָּסוּל לְאִשְׁתּוֹ:

מקור חיים

יג. ז"ל הרמב"ם, ואסור זה לפי שהוא מתעסק בדבר שאין בו תועלת לישוב העולם, ומיסודי התורה שהאדם אין ראוי לו להתעסק בעולם הזה אלא באחד משני דברים, או בתורה (וגמילות חסדים, רע"ב) כדי שתשלם נפשו בחכמתה, או במלאכה שתועיל לו בהתמדת המציאות, או האומניות והסחורות, אלא שראוי למעט מאלו ולהרבות בתורה כמו שאמרו ז"ל הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. יד. קי"ל כל אימתי לפרש דברי חכמים בא, ואם כן גם לחכמים אין בו איסור גזל אלא שאינו עוסק ביישובו של עולם. וטעם שפסול לעדות, כי מי שאינו עוסק ביישובו של עולם אינו בקי בטיב דינים ומשא ומתן ואינו ירא חטא (רש"י). וסמ"ע כתב שכיון שאינו יודע בישובו של עולם לידע כמה קשה הרווחת המעות על בני אדם ניקל בעיניו להעיד שקר (סימן ש"ע ס"ק ב).

לְבַדּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, זוֹ מִשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא. אֲבָל מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ. וְכָל הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ, וְכָל הַקָּרוֹב לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק, הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ מֵתָה בִתּוֹ וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה, הֲרֵי זֶה קָרוֹב:

לְבַדּוֹ – ולא בנו ולא בתו[טו]. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, זוֹ מִשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא. אֲבָל מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ** – אבל למשנה ראשונה רק דודו ובן דודו מן האב פסולים, ולא אחי אמו וקרובי האישות[טז]. עכשו חוזר התנא לדברי רבי עקיבא[יז]. **וְכָל הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ** – כל הראוי ליורשו נחשב בקרוב[יח], **וְכָל הַקָּרוֹב לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** – וכל שהיה קרוב בשעת ראיית העדות, פסול. **הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק** – כגון שהיה חתנו[יט] ומתה אשתו לפני שראה עדות זו, **הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ מֵתָה בִתּוֹ וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה** – אפילו אם בתו כבר מתה, אם יש לחתנו בנים ממנה, **הֲרֵי זֶה קָרוֹב:**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ. וְאֵין אֵין אָחִי אִמּוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ. אֲבָל הוּא הֲלָכָה כְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה: וְכָל הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ. רָאוּי לִירַשׁ אָחִי אִמּוֹ, לְפִיכָךְ הוּא פָּסוּל תַּשְׁלוּם מִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא הִיא לְהָעִיד לוֹ: הָיָה קָרוֹב. כְּגוֹן חָתָנוֹ וְרָאוּי וְלֹא מִמִּשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. וְכָל הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ, לְיָרְשׁוֹ מֻחְמַת אִשְׁתּוֹ: וְנִתְרַחֵק. שֶׁמֵּתָה דְּהַיְנוּ קְרוֹבֵי הָאָב. אֲבָל קְרוֹבֵי הָאֵם אִשְׁתּוֹ קֹדֶם שֶׁרָאָה עֵדוּת זוֹ: רַבִּי יְהוּדָה כְּגוֹן אֲחִי אִמּוֹ שֶׁהִזְכִּירָנוּ, כָּשֵׁר לוֹ, שֶׁהֲרֵי **אוֹמֵר וְכוּ'**. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

טו. אבל אשת חורגו כחורגו דמי. טז. דכתיב (ויקרא כה מט) **או דודו או בן דודו יגאלנו** וגו' **מִמִּשְׁפָּחָתוֹ**, והיינו דודו או בן דודו מאביו כי רק משפחת אב קרויה משפחה (יבמות דף נד:). ולפ"ז למשנה ראשונה רק הקרובים מצד האב פסולים, אבל חמיו ואחות אשתו וכל האחרים שנתקרבו מחמת אישות כשרים. **יז.** רע"ב, והוא מרמב"ם. אבל המשך פירושו בענין כל הראוי ליורשו הוא מרש"י. **יח.** כלומר, שגם לרבי עקיבא רק הוא פסול להעיד לאחי אמו, כיון שהוא ראוי לירש אחי אמו (אם אין לו אחים, אחותו דהיינו אמו יורשתו והיא יירש אמו), אבל אחי אמו כשר להעיד לו, שהוא אינו יורשו, כדתנן (בבא בתרא פ"ח מ"א) שהוא מהמנחילין ולא נוחלין. **יט.** מש"כ הרע"ב כגון חתנו וראוי ליורשו מחמת אשתו, צ"ב, כי לרבי עקיבא אשתו כגופו וחמיו אסור מחמת שהוא כאביו, ולמשנה ראשונה לפי הרע"ב לא הוזכר שהראוי לירש פסול. אמנם זהו לשון רש"י, ורש"י ס"ל שהמשך המשנה כל הראוי ליורשו הוא מדברי המשנה ראשונה, ולדידיה שפיר איצטריך לפי משנה הראשונה.

ה הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא. אוֹהֵב, זֶה שׁוֹשְׁבִינוֹ. שׂוֹנֵא, כָּל שֶׁלֹּא דִבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּאֵיבָה. אָמְרוּ לוֹ, לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ:

הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא. אוֹהֵב, זֶה שׁוֹשְׁבִינוֹ – רעהו שאוכל ושותה עמו בימי חופתו[כ]. **שׂוֹנֵא, כָּל שֶׁלֹּא דִבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּאֵיבָה. אָמְרוּ לוֹ, לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ** – לא נחשדו ישראל להעיד שקר מחמת אהבה ואיבה:

ו כֵּיצַד בּוֹדְקִים אֶת הָעֵדִים, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמַאֲיִמִין עֲלֵיהֶן וּמוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִים לוֹ אֱמֹר הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה. אִם אָמַר, הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ,

כֵּיצַד בּוֹדְקִים אֶת הָעֵדִים, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמַאֲיִמִין עֲלֵיהֶן וּמוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִים לוֹ אֱמֹר הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה. אִם אָמַר, הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ – מפחידים ומבארים להם הבירור בזה ובבא למעיד עדות שקר[כא], **וּמוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ** – ואחר האיום מוציאין כל אדם לחוץ[כב], **וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן** – ומשיירין הגדול שבעדים, **וְאוֹמְרִים לוֹ אֱמֹר הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה. אִם אָמַר, הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ** – הלזה בעצמו אמר לי שהוא חייב לו,

רבינו עובדיה מברטנורא

ה שׁוֹשְׁבִינוֹ. רֵעֵהוּ בִּימֵי חֻפָּתוֹ, פָּסוּל לוֹ בִּזְכוּתָא: ו וּמְאַיְמִין עֲלֵיהֶם. מוֹדִיעִים אוֹתָם שֶׁהַשּׁוֹכְרִים עֵדֵי שֶׁקֶר הֵן עַצְמָן כָּךְ. לְהָעִיד שֶׁקֶר מִשּׁוּם אֵיבָה וְאַהֲבָה. וְכֵן הֲלָכָה. וְדַוְקָא בְּעֵדוּת פְּלִגֵי רַבָּנָן עֲלֵיהּ. אֲבָל בִּדְיָן מוֹדוּ רַבָּנָן דְּפָסוּל לוֹ לָדוּן, דְּאֵי רָחֵים לֵיהּ אֵינוֹ רוֹאֶה לוֹ חוֹבָה, וְאֵי סָנֵי לֵיהּ לֹא מָצֵי לְאַפּוֹכֵי בְּנֵי בְלִיַּעַל: **הוּא אָמַר לִי**. הַלְוָה אָמַר לִי: מוֹדִיעִים אוֹתָם שֶׁהַשּׁוֹכְרִים עֵדֵי שֶׁקֶר הֵן עַצְמָן מְבִזִּין אוֹתָן וְקוֹרְאִים לָהֶן רְשָׁעִים, דִּכְתִיב בְּנָבוֹת (מלכים א כא), וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל נֶגְדּוֹ, שֶׁיּוֹעֲצֵי הַמֶּלֶךְ שָׁהָיוּ יוֹעֲצִים לְשָׁכְרָן קוֹרְאִים לָהֶן בְּנֵי בְלִיַּעַל: **הוּא אָמַר לִי**. הַלְוָה אָמַר לִי:

מקור חיים

כ. כמבואר בב"ב (פ"ט מ"ד). **כא.** רמב"ם הלכות עדות (פי"ז ה"ב). ורע"ב לא הביא אלא הבירור שבעולם הזה וכן הוא בסוגיין. ונראה פשוט שהרמב"ם הבין שכוונת הגמרא שאומרים להם שאפילו על אוגרייהו שהם חוטאים כמותו הם זילי, ק"ו על שאר אנשים שיש בהם מדת האמת, ובן בנו של ק"ו שבעולם האמת יהיו ללעג ולקלס. **כב.** חוץ מבעלי הדין, ואחר קבלת העדות כשנשאו ונתנו בדבר היו מוציאין גם בעלי הדין (תוי"ט).

אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיֹּאמַר, בְּפָנֵינוּ הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ מָאתַיִם זוּז. וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר. שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין:

אִישׁ פְּלוֹנִי – איש חשוב פלוני[כג] **אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיֹּאמַר, בְּפָנֵינוּ הוֹדָה לוֹ** – בפני שנינו הודה הלוה למלוה, **שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ מָאתַיִם זוּז**, ואמר אתם תהיו עדים בדבר[כד]. **וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר** – הדיינים נושאים ונותנים ביניהם איך לפסוק הדין. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין**, כי האומר איני יודע הוה כמי שלא ישב בדין, וצריכים שלשה דיינים:

ז גָּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר, אִישׁ פְּלוֹנִי

גָּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן – היו מכניסין בעלי הדין.

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא אָמַר כְּלוּם. דַּעֲבִיד אֵינִישׁ דְּאָמַר פְּלוֹנִי נוֹשֶׁה בִּי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲזִיקוּהוּ עָשִׁיר: **הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ מָאתַיִם זוּז.** וְאַהַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר. שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יוֹסִיפוּ דַּיָּנִים. וְאַף עַל גַּב דְּאִי הֲוָה פָּלֵיג עֲלֵיהוּ הֲוָה בָּטֵל בְּמַעוּטוֹ, כִּי אָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הָוֵי כְּמוֹ שֶׁלֹּא יָשַׁב בַּדִּין, נִמְצָא הַדִּין בִּשְׁנַיִם וַאֲנַן שְׁלֹשָׁה בָּעֵינַן: **ז הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן.** לְבַעֲלֵי דִינִין. שֶׁלְּאַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ טַעֲנוֹתֵיהֶן הָיוּ מוֹצִיאִין אוֹתָן לַחוּץ כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאוּ וְיִתְּנוּ בַּדָּבָר וְלֹא יִשְׁמְעוּ הַבַּעֲלֵי דִינִים מִי מְחַיֵּב וּמִי מְזַכֶּה:

מקור חיים

כג. ואע״פ שהוא גדול בחכמה וביראה ובלבו מאמין מה שהוא אמר לו כאלו ראהו, מכל מקום לא יעיד עד שיראה הדבר בעיניו, ואם מעיד הרי זה עד שקר (רמב״ם שם ה״א). איש פלוני הוא לשון חשיבות, כמו איש סוכו, איש צרידה (תוי״ט). **כד.** כמבואר בסוגיין וכנפסק בשו״ע, וזהו כוונת הרע״ב.

אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. וּמִנַּיִן לְכִשֶּׁיֵּצֵא אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים לֹא יֹאמַר אֲנִי מְזַכֶּה וַחֲבֵרַי מְחַיְּבִין אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁחֲבֵרַי רַבּוּ עָלַי, עַל זֶה נֶאֱמַר לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ (ויקרא יט), וְאוֹמֵר הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד (משלי יא):

הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר[כה], אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב. וּמִנַּיִן לְכִשֶּׁיֵּצֵא אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים לֹא יֹאמַר אֲנִי מְזַכֶּה וַחֲבֵרַי מְחַיְּבִין אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁחֲבֵרַי רַבּוּ עָלַי, עַל זֶה נֶאֱמַר לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ (ויקרא יט), וְאוֹמֵר הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד (משלי יא):

ח כָּל זְמַן שֶׁמְּבִיא רְאָיָה, סוֹתֵר אֶת הַדִּין. אָמְרוּ לוֹ, כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ הָבֵא מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. מָצָא בְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, סוֹתֵר. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוֹ סוֹתֵר. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא מָצָא בְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. אָמְרוּ לוֹ הָבֵא עֵדִים וְאָמַר אֵין לִי עֵדִים, אָמְרוּ הָבֵא רְאָיָה וְאָמַר אֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר זְמַן הֵבִיא רְאָיָה וּמָצָא עֵדִים, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם.

כָּל זְמַן שֶׁמְּבִיא רְאָיָה – שטר שמוכיח כדבריו, **סוֹתֵר אֶת הַדִּין** – ואף אם יצא מבית דין חייב, חוזרין ודנים. **אָמְרוּ לוֹ, כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ הָבֵא מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. מָצָא בְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, סוֹתֵר. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוֹ סוֹתֵר. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא מָצָא בְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים**, אלא גם אם הביא אחר שלשים סותר הדין. **אָמְרוּ לוֹ הָבֵא עֵדִים וְאָמַר אֵין לִי עֵדִים, אָמְרוּ הָבֵא רְאָיָה וְאָמַר אֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר זְמַן הֵבִיא רְאָיָה וּמָצָא עֵדִים, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם**, כיון שאמר אין לו, חוששין שמא זייף שטר ושכר עדים.

רבינו עובדיה מברטנורא

ח הָבֵא רְאָיָה. שְׁטַר זְכוּת: הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם. שָׂכַר עֵדֵי שֶׁקֶר: אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהֲרֵי אָמַר אֵין לִי. וְחִישְׁנַן שֶׁמָּא זִיֵּף אוֹ וְכוּ'. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל:

מקור חיים

כה. כדי לחלוק לו כבוד, שכן מדת חכמים שאין מדברים לפני מי שגדול ממנו כדאיתא באבות (פ״ה מ״ז) (תוי״ט).

אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים וּמָצָא עֵדִים, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה וּמָצָא רְאָיָה. אָמְרוּ לוֹ הָבֵא עֵדִים, אָמַר אֵין לִי עֵדִים, הָבֵא רְאָיָה וְאָמַר אֵין לִי רְאָיָה, רָאָה שֶׁמִּתְחַיֵּב בַּדִּין וְאָמַר קְרֵבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי, אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֶפְנָדְתּוֹ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם:

אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים וּמָצָא עֵדִים, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה וּמָצָא רְאָיָה. אָמְרוּ לוֹ הָבֵא עֵדִים, אָמַר אֵין לִי עֵדִים, הָבֵא רְאָיָה וְאָמַר אֵין לִי רְאָיָה, רָאָה שֶׁמִּתְחַיֵּב בַּדִּין וְאָמַר קְרֵבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי, אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֶפְנָדְתּוֹ – חגורתו[כו], הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם, ובזה אפילו רשב"ג מודה, שכיון שהיו נמצאים אצלו והיה יודע בהן ואמר אין לי, בודאי מזויף השטר, והעדים שקרנים הם:

פרק ד - אחד דיני ממונות

א אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם.

אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

קְרֵבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי. בְּהָא אֲפִלּוּ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מוֹדֶה. דְּכֵינָן שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּהֶן וְאָמַר אֵין לִי, וַדַּאי שֶׁקָּרָן הוּא. אֲבָל הַטּוֹעֵן יֵשׁ לִי עֵדִים אוֹ רְאָיָה בִּמְדִינַת הַיָּם, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לְעַנּוֹת הַדִּין עַד שֶׁיִּשְׁלַח לִמְדִינַת הַיָּם, אֶלָּא פּוֹסְקִין אֶת הַדִּין כְּפִי מַה שֶּׁרוֹאִין מִמֶּנּוּ עַכְשָׁיו, וּכְשֶׁיָּבִיא עֵדִים אוֹ רְאָיָה סוֹתֵר אֶת הַדִּין וְחוֹזְרִים וְדָנִים כְּפִי הָעֵדִים אוֹ הָרְאָיָה שֶׁהֵבִיא: **אֶפְנָדְתּוֹ.** חֲגוֹרָתוֹ. וְאִית דְּמַפָּרְשֵׁי מִלְבּוּשׁ הַסְּמוּךְ לְבָשָׂרוֹ:

א אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְכוּ' שֶׁנֶּאֱמַר מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם. וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת כְּתִיב (דברים יג) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ. וְזֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁאֵין מַאֲרִיכִין בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, שֶׁלֹּא

מקור חיים

כו. רע"ב, ועיי"ש פירוש נוסף. **א.** וקאי על דיני ממנות ודיני נפשות, שבפסוק שלפניו כתיב, וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת.

מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת פּוֹתְחִין לִזְכוּת וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה,

מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת[ב]. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין** משאו ומתנו של הדין **בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת פּוֹתְחִין לִזְכוּת** – אומרים לנדון, אם לא עברת אל תירא[ג], **וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה** – ואין פותחין ואומרים, אם עברת כך וכך יהיה עונשך. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה**[ד]. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין** – אם נודע שטעו סותרין את הדין אחר שגמרוהו, **בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

תִּנְעַל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוּיִן. אֶלָּא אִם כֵּן רָאוּ בֵּית דִּין שֶׁהַדִּין מְרֻמֶּה. וּדְרִישָׁה וְחֲקִירָה הוּא הַשְּׁאֵלָה בְּעִנְיָן בְּעַצְמוֹ, כְּגוֹן כַּמָּה הִלְוָהוּ וּמָתַי הִלְוָהוּ וּבְאֵיזֶה עִנְיָן הִלְוָהוּ וּבְאֵיזֶה מָקוֹם הִלְוָהוּ. וְיֵשׁ מִין אַחֵר מִן הַשְּׁאֵלָה שֶׁנִּקְרֵאת בְּדִיקָה, וְאֵינוֹ בְּעִנְיָן בְּעַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁיִּשְׁאֲלוּ לוֹ מֶה הָיָה לָבוּשׁ, כֵּלִים שְׁחוֹרִים אוֹ כֵּלִים לְבָנִים, עוֹמֵד הָיָה אוֹ יוֹשֵׁב בְּשָׁעָה שֶׁהִלְוָהוּ: **פּוֹתְחִים.** מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ שֶׁל דִּין. בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה: **מַחֲזִירִין.** סוֹתְרִין אֶת הַדִּין אַחַר שֶׁגְּמָרוּהוּ וְיָדְעוּ שֶׁטָּעוּ:

מקור חיים

ב. ממה שאמר התנא שבדרישה וחקירה שוין, ש״מ שלדברים אחרים אינם שוים, ועל זה שואל התנא לאיזה דברים אינם שוין (מהר״ם). והטעם שלא נלמד מהיקש להשוותם בכולם, כי יש מהם שילפינן מקראי שאינם שוין, כגון דיני נפשות בכ״ג ודיני ממונות בשלשה, והדברים שהם משום זכות וחובה אין להשוותם כי בדיני ממונות זכות לזה הוא חובה לשכנגדו (דף לא. תוד״ה אחד דיני ממונות, וחידושי הר״ן). **ג.** תוי״ט בשם הגמרא. וכאן אי אפשר לפרש פתיחת משא ומתן של הדין כי כיון שאמרו זכות אסור ללמד חובה (כמבואר בסמוך), על כן מוקי לה הגמרא בלשון של זכות שאומרים לנדון לפני שמתחילין המשא ומתן (ע״פ תוספות חכמי אנגליא). **ד.** כמבואר לעיל סוף פרק קמא.

דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה, דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת וְהַמְלַמֵּד זְכוּת מְלַמֵּד חוֹבָה, דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵין יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה, דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם. דִּינֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה,

דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת – סותרין את הדין שנגמר לחובה, כדי לזכות אותו, **וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה** – ואין סותרין את הדין שנגמר לזכות, כדי לחייב אותו. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה** – אפילו התלמידים[ה] יכולים ללמד זכות וחובה, **דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה** – שאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה אין שומעין לו. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת וְהַמְלַמֵּד זְכוּת מְלַמֵּד חוֹבָה, דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵין יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה**, עד שעת גמר דין[ו]. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה** – מותר לגמור בלילה[ז], **דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם** – חייבים לגומרן ביום[ח]. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה. שֶׁאִם אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ: דָּנִים בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה. דִּכְתִיב (שמות יח) וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, וּכְתִיב (דברים כא) וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו, הָא כֵּיצַד, יוֹם לְתַחְלַת דִּין, וְלַיְלָה לְגָמֵר דִּין: דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם. דִּכְתִיב (במדבר כה) וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ: גּוֹמְרִים בּוֹ בַּיּוֹם בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה [וְכוּ']. דְּאָמַר קְרָא (ישעיה א) מְלֵאַתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ:

מקור חיים

ה. מאלו שהיו יושבין לפני הדיינים ולא נתמנה להיות דיין בדין זה (תוי"ט) (ועיין לקמן מ"ד ופ"ה מ"ד). **ו.** תוי"ט. **ז.** רש"י. ועיין רע"ב. **ח.** עיין רע"ב דיליף מקרא דכתיב אצל עובדי בעל פעור (במדבר כה ד) קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לה' נֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ, והך הוקעה תלייה היא, כי כל הנסקלין נתלין, וש"מ שגמר דין היה ביום כשעדיין שהות לסוקלם ולתלותם, ואין לומר שגמר דין בלילה והוקעה ביום שאם כן נמצאת מענה דינו (מאירי).

דִּינֵי נְפָשׁוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לְזְכוּת וּבְיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה, לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב:

דִּינֵי נְפָשׁוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בְּיוֹם לְזְכוּת וּבְיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה[ט], **לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב**, שמא יטה הדין לחובה ויצטרכו לגמור דינו למחרת, וזה אי אפשר[י]:

ב דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הַצָּד.

דִּינֵי הַטֻּמְאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת[יא], **מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל** – כשדנים בו בבית דין מתחילין במופלא שבבית דין ושומעין דעתו תחילה[יב], **דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הָצַּד** – מתחילין מן הקטנים בחכמה שיושבין מן הצד[יג].

רבינו עובדיה מברטנורא

לְפִיכָךְ אֵין דָּנִים לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת. שֶׁנִּמְצָא גְּמַר דִּינוֹ בְּשַׁבָּת, וּלְהַשְׁהוֹתוֹ אַחַר שַׁבָּת אִי אֶפְשָׁר, וּלְדוֹנוֹ בּוֹ בְּיוֹם אִי אֶפְשָׁר, שֶׁאֵין אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לה) לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, לְמַד עַל מְחֻיְּבֵי שְׂרֵפָה שֶׁאֵין שׂוֹרְפִין אוֹתָן בְּשַׁבָּת, וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר חַיְּבֵי מִיתוֹת: ב מִן הַצָּד. מִן הַקַּטַנִּים בְּחָכְמָה שֶׁהֵיוּ יוֹשְׁבִים בַּצַּד. דְּאָמַר קְרָא (שם כג) וְלֹא תַעֲנֶה עַל רָב, וּכְתִיב רַב, כְּלוֹמַר לֹא תַעֲנֶה עַל מָפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין וְלִנְטוֹת מִדְּבָרָיו, לְפִיכָךְ אֵין שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו אֶלָּא בַּסּוֹף:

מקור חיים

ט. דכתיב (ישעיה א יז) אשרו חמוץ, ודרשו חז״ל אשרי דיין שמחמץ את דינו, ופירש״י, שמשהא אותו ומלינו כדי להוציאו לאמיתו (דף לה.). **י.** שאם יחייבוהו לא יוכלו להמיתו בשבת שאין ד׳ מיתות דוחין את השבת ויצטרכו לענות דינו עד יום א׳, ואסור לענות הדין. ולגמור הדין ביום ראשון גם אי אפשר משום שישכח מלב הדיינים טעמייהו (תוי״ט). **יא.** יש גורסים גם דיני ממונות וכן היא במשנה שבגמרא. ובתוי״ט תמה אמאי לא תני נמי איסור והיתר. ובתפא״י כתב שלשון טומאה וטהרה כולל נמי איסור והיתר. **יב.** כי כן מדת חכמים לא לדבר לפני מי שגדול ממנו (אבות פ״ה מ״ז). **יג.** כתיב (שמות כג ב) וְלֹא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת. מדכתיב ריב חסר יו״ד דרשינן לא תענה על רב. נחלקו הראשונים אי קרא איסור קאמר, שאסור בדיני נפשות לענות על הגדול בחכמה (כן דעת הרמב״ם), או דבר הראוי אמר הפסוק, שראוי לעשות בענין שלא יצטרכו לענות על רב, שיש לחוש שמא לא ירצה התלמיד לחלוק אחר כך על הרב או יתבייש ממנו ויכניס דבריו (נימוק״י). תוי״ט כתב שלשון הרע״ב סובל יותר לפרש שדעתו שאיסור יש בדבר וכשיטת הרמב״ם. עוד כתב התוי״ט שמלשון הרע״ב מן הקטנים בחכמה שיושבים מן הצד, משמע שמתחילים מן הקטן שבקטנים.

הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אֶלָּא כֹּהֲנִים, לְוִיִּם, וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְשֻׁיָּאִין לַכְּהֻנָּה:

הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת – אפילו גר[יד], ואפילו ממזר, **וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אֶלָּא כֹּהֲנִים, לְוִיִּם, וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְשֻׁיָּאִין לַכְּהֻנָּה** – המיוחסים וראויים להשיא בנותיהם לכהנים[טו]:

ג סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה. וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶם, אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל, וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה,

סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה – הסנהדרין[טז] היו יושבין כעין חצי גורן עגולה[יז], **כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה** – כדי שכל הדיינים יוכלו לראות זה את זה. **וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶם, אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל, וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה,**

– דיין פלוני מזכה מטעם זה ודיין פלוני מחייב מטעם זה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן. וַאֲפִלּוּ גֵּר. וְהוּא שֶׁתְּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וּמַמְזֵר נַמִי כָּשֵׁר לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת: וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּכְתִיב (שְׁמוֹת יח) וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ, בְּדוֹמִין לְךָ, מַה מֹּשֶׁה רַבֵּנוּ מִיָּחֵס אַף בֵּית דִּין מְיֻחָסִים: ג כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִים זֶה אֶת זֶה. דְּאָמַר קְרָא (שִׁיר ז) שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסָּהַר. שָׁרְרֵךְ אַגַּן זוֹ סַנְהֶדְרִין שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּטַבּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם וּמְגִנָּה עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וְהִיא דוֹמָה לְסַהַר, שֶׁיּוֹשְׁבִים בְּעִגּוּל כַּחֲצִי יָרֵחַ. תַּרְגּוּם יָרֵחַ, סִיהֲרָא. וּבַעֲגֻלָּה שְׁלֵמָה אֵין יוֹשְׁבִים, מִפְּנֵי שֶׁצְּרִיכִים בַּעֲלֵי דִינִים וְהָעֵדִים לִכָּנֵס וּלְדַבֵּר בְּפָנֵי כֻּלָּם: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה הָיוּ. כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי עֵדִים עַל הַמְזַכִּין וּשְׁנֵי עֵדִים עַל הַמְחַיְּבִין. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

יד. כתב הרע"ב והוא שיהא אמו מישראל (ונקרא גר מחמת שאביו הוא גר). וכ"ש שמהני אם אביו מישראל ולא אמו (שהיא גיורת) (תוי"ט). והיינו כשיטת התוספות שאף לדיני ממונות בעינן אמו מישראל, ודלא כרש"י שסובר שגר גמור מותר לדון דיני ממונות (דף לו: תוד"ה חדא). **טו.** רש"י. **טז.** אף של כ"ג (רש"י). **יז.** גורן הוא מקום רחבת ידים שם היו דשין התבואה ואוצרין אותה. הגורן היתה רגילה להיות בצורת עיגול משום שהבהמות שדשו את התבואה היו הולכות במעגל.

אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, וְהַשְּׁלִישִׁי כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין:

אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, וְהַשְּׁלִישִׁי כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין, כדי שיהיו שני עדים על המזכין ושנים על המחייבין:

ד וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין לְפָנֵיהֶם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ. הָיוּ צְרִיכִין לִסְמוֹךְ, סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה. אֶחָד מִן הַשְּׁנָיָה בָּא

וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים – שלש שורות של עשרים ושלשה תלמידי חכמים[יח], **יוֹשְׁבִין לְפָנֵיהֶם** – יושבים על קרקע לפני העשרים ושלשה דיינים[יט], **כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ** – כל אחד היה צריך להכיר את מקומו, לפי שכסדר חכמתם היו מושיבים אותם. **הָיוּ צְרִיכִין לִסְמוֹךְ** – אם מת אחד מן הדיינים והיו צריכים לסמוך אחד מן התלמידים להיות דיין במקומו, **סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה** – היו סומכין הראשון שבשורה הראשונה[כ]. **אֶחָד מִן הַשְּׁנָיָה בָּא**

רבינו עובדיה מברטנורא

ד וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת. וְכָל שׁוּרָה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. שֶׁמָּא יֵחָלְקוּ הַדַּיָּנִים וְיִהְיוּ רַבָּן מְחַיְּבִין וּמְעוּטָן מְזַכִּין, וְהַמָּקוֹם לְרָעָה אֵינָהּ עַל פִּי אֶחָד כְּדִכְתִיב (שמות כג) לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת, וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף שְׁנַיִם שְׁנַיִם עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד, שֶׁלְּעוֹלָם אֵין מוֹסִיפִין עַל הַדַּיָּנִים יוֹתֵר מִשִּׁבְעִים וְאֶחָד, הִלְכָךְ צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה שׁוּרוֹת תַּלְמִידִים מְרֻבֶּה מִשֶּׁל דַּיָּנִים, הִלְכָךְ עָבְדִינַן שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת: **וְכָל אֶחָד מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ.** לְפִי שֶׁכְּסֵדֶר חָכְמָתָם הָיוּ מוֹשִׁיבִים אוֹתָם, לְפִיכָךְ הָיָה כָּל אֶחָד צָרִיךְ לְהַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ: **הֶחֱזִרְכוּ לִסְמוֹךְ.** כְּגוֹן שֶׁמֵּת אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים:

מקור חיים

יח. סך הכל ששים ותשע תלמידים. עיין רע״ב טעם שהוצרכו התלמידים להיות יושבים שם. ומש״כ שלאו אורח ארעא לעשות שורות גדולות, ר״ל שלכן לא עשו שתי שורות של כ״ד. וה״ה שאין נכון לעשות שורות יותר קטנות (רש״י). **יט.** ואף הן יושבים כעגולה, אלא שהדיינים על ספסלים והתלמידים על הקרקע (רש״י). **כ.** וכל בני השורה היו נמשכין איש איש למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה (רש״י).

לוֹ לָרִאשׁוֹנָה וְאֶחָד מִן הַשְּׁלִישִׁית בָּא לוֹ לַשֵּׁנִיָּה, וּבוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד מִן הַקָּהָל וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בַּשְּׁלִישִׁית. וְלֹא הָיָה יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֶלָּא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הָרָאוּי לוֹ:

לוֹ לָרִאשׁוֹנָה – הראשון שבשורה שניה בא וישב לו בסוף שורה הראשונה, **וְאֶחָד מִן הַשְּׁלִישִׁית בָּא לוֹ לַשֵּׁנִיָּה** – והראשון שבשורה שלישית בא לסוף שורה שניה, **וּבוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד מִן הַקָּהָל וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בַּשְּׁלִישִׁית. וְלֹא הָיָה יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֶלָּא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הָרָאוּי לוֹ** – בתחילת שורה שלישית, **אֶלָּא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הָרָאוּי לוֹ** – בסוף השורה:

ה כֵּיצַד מְאַיְמִין אֶת הָעֵדִים עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְמִין עֲלֵיהֶן, שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד, וּמִשְׁמוּעָה, עַד מִפִּי עֵד וּמִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שָׁמַעְנוּ, אוֹ שֶׁמָּא אִי אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה

כֵּיצַד מְאַיְמִין אֶת הָעֵדִים עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת – כיצד מאיימין את העדים שבאו להעיד עדות שיש בו דיני נפשות, **הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְמִין עֲלֵיהֶן** – היו מכניסין אותן לבית דין ומפחידים אותם ומזהירים אותם לא להעיד שקר. וכך אומרים להם: **שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד** – שמא באתם להעיד מסברא וממה שהדעת נוטה לומר שכן היה[כא], **וּמִשְׁמוּעָה** – או ממה ששמעתם אנשים אומרים, **עַד מִפִּי עֵד** – או מעד שהעיד כן בבית דין אחר, **וּמִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שָׁמַעְנוּ** – או מפי אדם נאמן שמעתם, **אוֹ שֶׁמָּא אִי אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא הָיָה יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. הַשְּׁלִישִׁית. לְפִי שֶׁהַקָּטָן מִן הַתַּלְמִידִים וְלֹא הָיָה אוֹתוֹ שֶׁנִּבְרַר מִן הַקָּהָל שֶׁבַּשּׁוּרוֹת, גָּדוֹל מִן הַגָּדוֹל שֶׁבַּקָּהָל: יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֶלָּא ה מְאַיְמִין עַל הָעֵדִים. שֶׁלֹּא יְעִידוּ בְּמָקוֹם הָרָאוּי לוֹ בְּסוֹף שׁוּרָה שֶׁקֶר: מֵאֹמֶד. שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה שֶׁהוּא כֵּן:

מקור חיים

כא. שמא ראיתם אחד רץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר, אם כך ראיתם לא ראיתם כלום (דף לז:).

וּבַחֲקִירָה. הֱווּ יוֹדְעִין שֶׁלֹּא כְדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְקַיִן שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד) דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים, אֵינוֹ אוֹמֵר דַּם אָחִיךָ אֶלָּא דְּמֵי אָחִיךָ, דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר, דְּמֵי אָחִיךָ, שֶׁהָיָה דָמוֹ מֻשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים. לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא. וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת,

וּבַחֲקִירָה – או שמא אתם רוצים להעיד שקר ולא יודעים שסופנו לדרוש בדרישה וחקירה ותתבטל העדות ויתגלה קלונכם. ואם תצליחו שתתקבל עדותכם, **הֱווּ יוֹדְעִין שֶׁלֹּא כְדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת** – בדיני ממונות אם נתחייב חבירו על ידו שלא כדין, **אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. דִּינֵי נְפָשׁוֹת** – אבל בדיני נפשות אם נתחייב חבירו על ידו שלא כדין, **דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְקַיִן שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ד) **דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים, אֵינוֹ אוֹמֵר דַּם אָחִיךָ אֶלָּא דְּמֵי אָחִיךָ, דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר** – טעם אחר למה נאמר דמי לשון רבים (ואין זה חלק מן האיום), **דְּמֵי אָחִיךָ** – לכך כתיב לשון רבים דמי אחיך, **שֶׁהָיָה דָמוֹ מֻשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים** – מתוך שקין עשה בו הרבה חבורות שלא ידע מאיפוא יוצא נפשו, ניתז דמו על הרבה מקומות[כב]. וממשיכים לאיים עליהם ואומרים להם, **לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא. וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא.** (גם קטע הבא אינו חלק מן האיום) **וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת,**

רבינו עובדיה מברטנורא

דִּינֵי מָמוֹנוֹת. אִם הֵעִיד לְחַיֵּב לָזֶה מָמוֹן שֶׁלֹּא כַדִּין, מַחֲזִירוֹ לוֹ וּמִתְכַּפֵּר: לְפִיכָךְ נִבְרָא יְחִידִי. לְהַרְאוֹתְךָ שֶׁמֵּאָדָם אֶחָד נִתְיַשֵּׁב מִלּוּאוֹ שֶׁל עוֹלָם:

מקור חיים

כב. מהרש״א.

שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ. וְשֶׁלֹּא יְהוּ מֵינִין אוֹמְרִים, הַרְבֵּה רָשָׁיוֹת בַּשָּׁמַיִם. וּלְהַגִּיד גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד וְכֻלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּב לוֹמַר, בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם. וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא ה) וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְגוֹ'. וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (משלי יא) וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה:

שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ. וְשֶׁלֹּא יְהוּ מֵינִין אוֹמְרִים, הַרְבֵּה רָשָׁיוֹת בַּשָּׁמַיִם, וכל אחד ברא את שלו. (מכאן והלאה ממשיך התנא עם האיום[23]) וּלְהַגִּיד גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד וְכֻלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ – כיון שאין אדם דומה לחברו, כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּב לוֹמַר, בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם – וחשוב אני כעולם מלא, ולא אפסיד את נפשי בעבירה אחת. וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת – מה לנו להכניס את ראשנו בזה הענין ולגרום למיתת אדם מישראל אפילו על האמת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא ה) וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְגוֹ' – הרי שאם אתם יודעים עדות חייבים אתם להגיד. וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה – מה לנו להתחייב בדמו של זה, מוטב לעבור על האיסור של אם לא יגיד ולא לגרום למיתתו, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (משלי יא) וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה – ואם רשע הוא, אין כאן עון כלל:

רבינו עובדיה מברטנורא

רָשָׁיוֹת הַרְבֵּה. אֱלֹהוּת הַרְבֵּה יֵשׁ וְכָל אֶחָד מַה שֶּׁרָאִיתֶם: וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מַה לָּנוּ לָחוּב. בָּרָא אֶת שֶׁלּוֹ: מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת. לְהַכְנִיס לִהְיוֹת מְחַיָּבִים בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה, נוֹחַ לָנוּ לַעֲמֹד רֹאשֵׁנוּ בְּדָאָגָה זוֹ וַאֲפִלּוּ עַל הָאֱמֶת: וַהֲלֹא בְּאִם לֹא יַגִּיד: חֲרֵי הוּא אוֹמֵר וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים כְּבָר נֶאֱמַר וְהוּא עֵד. וְחַיָּבִין אַתֶּם לְהַגִּיד רִנָּה. וְאִם רָשָׁע הוּא אֵין כָּאן עָוֹן כְּלָל:

מקור חיים

כג. ע"פ רמב"ם (סנהדרין פי"ב ה"ג), שם מבואר אלו קטעים הם חלק מן האיום ואלו לא.

פרק ה - היו בודקין

א הָיוּ בוֹדְקִין אוֹתָן בְּשִׁבְעָה חֲקִירוֹת, בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, בְּכַמָּה בַחֹדֶשׁ, בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ. הִתְרֵיתֶם בּוֹ. הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֶת מִי עָבַד, וּבַמֶּה עָבָד:

הָיוּ בוֹדְקִין אוֹתָן בְּשִׁבְעָה חֲקִירוֹת – אחר שאיימו על העדים בדקו אותן בשבע חקירות אלו: **בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ** – באיזו שמיטה של יובל, **בְּאֵיזוֹ שָׁנָה** – באיזו שנה של השמיטה, **בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, בְּכַמָּה בַחֹדֶשׁ, בְּאֵיזֶה יוֹם** – באיזה יום בשבת, **בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, אין צריך אלא שלש חקירות אלו: **בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם**. בנוסף לחקירות היו גם בודקים ושואלים אותם, **מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ** – האם אתם מכירים ההרוג ויודעים שהיה מבני ישראל. **הִתְרֵיתֶם בּוֹ** – האם התריתם ברוצח תוך כדי דיבור של הרציחה. **הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֶת מִי עָבַד** – לאיזו עבודה זרה עבד, **וּבַמֶּה עָבָד** – באיזו עבודה עבד, כגון בזביחה או בהשתחויה:

רבינו עובדיה מברטנורא

א הָיוּ בוֹדְקִין אוֹתָן. אַחַר שֶׁאֵימוּ עֲלֵיהֶן הָיוּ בוֹדְקִין אוֹתָן: **בְּשִׁבְעָה חֲקִירוֹת.** כְּנֶגֶד שִׁבְעָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ בַּמִּקְרָא בְּחִיבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב (דְּבָרִים יג), הֲרֵי כָּאן שִׁלְשָׁה. וְשָׁאַלְתָּ אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן, שֶׁמִּמֶּנּוּ לָמְדְנוּ בְּדִיקוֹת. וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (שָׁם יז) וְהָגַּדְתָּ לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב, יֵשׁ כָּאן שְׁנַיִם אֲחֵרִים, הֲרֵי לְךָ חֲמִשָּׁה, וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר (שָׁם יט) וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב, שְׁנַיִם אֲחֵרִים, הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה: **בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ.** שֶׁל יוֹבֵל: **בְּאֵיזוֹ שָׁנָה.** שֶׁל שְׁבוּעַ: **בְּאֵיזֶה יוֹם.** שֶׁל שַׁבָּת: **בְּאֵיזוֹ שָׁעָה.** שֶׁל יוֹם. שֶׁכָּל שֶׁבַע חֲקִירוֹת הַלָּלוּ מְבִיאוֹת אוֹתָן לִידֵי הֶזֵּמָה, וְשֶׁמָּא אֵין עֵדִים לַהֶזֵּמָן לְכָל הַיּוֹם וְיֵשׁ עֵדִים לַהֶזֵּמָן לְאוֹתָהּ שָׁעָה: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר.** אֵין צָרִיךְ אֶלָּא שָׁלֹשׁ חֲקִירוֹת, בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזוֹ שָׁעָה בְּאֵיזֶה מָקוֹם. וְאֵין הֲלָכָה כְּרִבִּי יוֹסֵי, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרוּ הָעֵדִים אֲתָמוֹל הָרָגוֹ, בּוֹדְקִין אוֹתָן בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתָּן עֲלֵיהֶן וְיוֹדוּ אִם יֵשׁ פְּסוּל בְּעֵדוּתָן: **מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ.** הֶהָרוּג. שֶׁמָּא נָכְרִי הוּא. וְזוֹ אֵינָהּ מִן הַחֲקִירוֹת שֶׁמְּבִיאוֹת לִידֵי הֶזֵּמָה, אֶלָּא כְּשֶׁאָר בְּדִיקוֹת שֶׁאֵינָן אֶלָּא לַעֲשׂוֹת הָעֵדוּת מְכֻחָּשֶׁת, שֶׁמָּא לֹא יֹאמַר הָאֶחָד כְּדִבְרֵי חֲבֵרוֹ, וְהוּא וְהֵן יִהְיוּ פְּטוּרִים: **אֶת מִי עָבַד.** לִפְעוֹר אוֹ לְמַרְקוּלִיס: **וּבַמֶּה עָבָד.** בִּזְבוּחַ אוֹ בְּהִשְׁתַּחֲוָיָה:

ב כָּל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. מַעֲשֶׂה וּבָדַק בֶּן זַכַּאי בְּעֶקְצֵי תְאֵנִים. וּמַה בֵּין חֲקִירוֹת לִבְדִיקוֹת. חֲקִירוֹת, אֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, עֲדוּתָן בְּטֵלָה. בְּדִיקוֹת, אֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִין, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. אֶחָד חֲקִירוֹת וְאֶחָד בְּדִיקוֹת, בִּזְמַן שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה, עֲדוּתָן בְּטֵלָה:

כָּל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. מַעֲשֶׂה וּבָדַק בֶּן זַכַּאי בְּעֶקְצֵי תְאֵנִים – רבי יוחנן בן זכאי[א], **בְּעֶקְצֵי תְאֵנִים** – שאל אותם תאינה זו שאתם מעידים שנהרג תחתיה האם עוקציה דקים או גסים. **וּמַה בֵּין חֲקִירוֹת לִבְדִיקוֹת** – מה בין שבע החקירות לשאר הבדיקות. **חֲקִירוֹת, אֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, עֲדוּתָן בְּטֵלָה**, שהיא עדות שאי אתה יכול להזימה[ב]. **בְּדִיקוֹת, אֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִין, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. אֶחָד חֲקִירוֹת וְאֶחָד בְּדִיקוֹת, בִּזְמַן שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה, עֲדוּתָן בְּטֵלָה**, ובין הנחשד ובין העדים פטורין:

ג אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם בַּחֹדֶשׁ וְאֶחָד

אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם בַּחֹדֶשׁ – כגון שאמר ברביעי בשבת בשנים בחדש[ג], **וְאֶחָד**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב בֶּן זַכַּאי. רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. וְתַלְמִיד דָּן לִפְנֵי רַבּוֹ הָיָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, לְקַד קוֹרְאוֹ בֶּן זַכַּאי: **בְּעֶקְצֵי תְאֵנִים.** שֶׁהָיוּ מְעִידִים עָלָיו שֶׁהָרְגוּ תַּחַת הַתְּאֵנָה. וּבָדַק בֶּן זַכַּאי, תְּאֵנָה זוֹ עֲקָצֶיהָ דַּקִּים אוֹ גַּסִּים. עֹקֶץ, זְנַב הַפֶּרִי מְקוֹם חִבּוּרוֹ לָאִילָן: **אֶמֶר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ עֲדוּתָן בְּטֵלָה.** דְּשׁוּב אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲזִמָּן בְּאוֹתָהּ חֲקִירָה, וְכָל זְמַן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם תּוֹרַת הֲזָמָה בְּאֶחָד מִן הָעֵדִים, כָּל הָעֵדוּת בְּטֵלָה, וַאֲפִלּוּ הֵן מָאָה, דְּאֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִים עַד שֶׁיְּזוֹמוּ כֻּלָּן: **בְּדִיקוֹת.** אֲפִלּוּ אָמְרוּ כֻּלָּן אֵין אָנוּ יוֹדְעִים, מְצוֹת הֲזָמָה רְאוּיָה לְהִתְקַיֵּם, דְּאֵין הֲזָמָה תְּלוּיָה אֶלָּא בַּחֲקִירָה לוֹמַר עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בְּמָקוֹם אַחֵר: **עֲדוּתָן בְּטֵלָה.** כָּל עֲדוּתָן בְּטֵלָה. [שֶׁבַּגְּמָרָא], הוּא וְהֵן פְּטוּרִים:

מקור חיים

א. כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **ב.** שאי אתה יכול להזימן באותה חקירה. כגון אם לא יאמרו באיזו שעה, אף שיוכל להזימן על ידי שיבואו עדים ויאמרו כל אותו יום עמנו הייתם, מכל מקום בתורת שעות אין אתה יכול להזימה, והתורה רבתה שבע חקירות וצריך להיות אפשר לקיים בכולם תורת הזמה (פסחים דף יב. רש"י ד"ה דהויא ליה). **ג.** רמב"ם, הובא בתוי"ט.

אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה בַּחֹדֶשׁ, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת, שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ. אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה וְאֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה, עֲדוּתָן בְּטֵלָה. אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת וְאֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ שָׁעוֹת, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ, עֲדוּתָן בְּטֵלָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קַיֶּמֶת. אֶחָד אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ וְאֶחָד

אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה בַּחֹדֶשׁ – ברביעי בשבת בשלשה לחדש, **עֲדוּתָן קַיֶּמֶת, שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ** – זה שאמר בשנים בחדש ידע שחדש שעבר היה מלא, **וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ** – וזה שאמר בשלשה בחדש לא ידע שחדש שעבר היה מלא[ד]. **אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה וְאֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה, עֲדוּתָן בְּטֵלָה**, שאין אדם טועה בשני עיבורין[ה]. **אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת וְאֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ שָׁעוֹת, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת** – שאדם טועה שתי שעות חסר משהו[ו]. **אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ, עֲדוּתָן בְּטֵלָה**[ז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קַיֶּמֶת** – שאדם טועה שלש שעות חסר משהו. **אֶחָד אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ וְאֶחָד**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג שֶׁזֶּה יָדַע בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ. זֶה מֵחֲצִי הַחֹדֶשׁ וְאֵילְךְ עֲדוּתָן בְּטֵלָה, שֶׁאָמַר בִּשְׁנַיִם יָדַע שֶׁהַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר שְׁחָזָקָה אֵין עוֹבֵר חֲצִי הַחֹדֶשׁ עַד מָלֵא הָיָה, וְיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חֹדֶשׁ שֶׁכָּל הָעוֹלָם יוֹדְעִים מָתַי קִדְּשׁוּ שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים, מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר בֵּית דִּין הַחֹדֶשׁ: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** הָיָה. וְדַוְקָא עַד חֲצִי הַחֹדֶשׁ, אֲבָל **קַיֶּמֶת.** דַּעֲבִיד אֱינָשׁ דְּטָעֵי כְּלֵי הַאי:

מקור חיים

ד. ואין צריכים לשאול אותם מפורש אם ידעו או לא ידעו, כי כיון שכיוונו שניהם לשני בשבת ש"מ שזה ידע בעיבורו של חדש וזה לא ידע (דף מא: תוד"ה שזה יודע). **ה.** ה"ה ביום אחד אינם טועים אם כבר עבר רוב החדש, כדאיתא ברע"ב, אלא משום שבסיפא נקט טעות של שתי שעות נקט גם כאן טעות של שני ימים (יד רמ"ה). **ו.** ואפילו זה התכוין לתחלת השעה וזה התכוין לסוף השעה עדיין אין ביניהם שתי שעות שלימות, ואדם עשוי לטעות בשיעור זה. **ז.** שמא זה התכוין לתחלת שלש וזה לסוף חמש ויש טעות יותר משעתיים חסר משהו. ואע"פ שיתכן שאחד התכוין לסוף שלש והשני לתחלת חמש ואין ביניהם טעות של שתי שעות, לא מבררים כוונתם אלא מבטלין העדות מיד. כי לא בדקינן להו כדי לקיים עדותן אלא לבטל עדותן, מדכתיב והצילו העדה (תוי"ט).

אוֹמֵר בְּשֶׁבַע, עֲדוּתָן בְּטֵלָה, שֶׁבְּחָמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח וּבְשֵׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב:

אוֹמֵר בְּשֶׁבַע, עֲדוּתָן בְּטֵלָה, אף לרבי יהודה, **שֶׁבְּחָמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח וּבְשֶׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב**, ולכן אין אדם טועה בין חמש לשבע:

ד וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין, פּוֹתְחִין בִּזְכוּת. אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, אוֹ אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.

וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין, ומעכשו בית דין צריכים לישא וליתן אם לחייב הנדון, **פּוֹתְחִין בִּזְכוּת** – אומרים לנדון, אם לא עברת אל תירא. **אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת** – אחד מן העדים שרצה ללמד עליו זכות, וכל שכן אם רצה ללמד חובה, **אוֹ אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה, מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ**.

רבינו עובדיה מברטנורא

חַמָּה בַּמִּזְרָח. מִמָּקוֹם זְרִיחַת הַחַמָּה עַד אֶמְצַע הָרָקִיעַ קָרוֹי מִזְרָח, וּמֵאֶמְצַע הָרָקִיעַ עַד מְקוֹם הַשְּׁקִיעָה קָרוֹי מַעֲרָב:

ד נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין. וּמַעֲתָּה צְרִיכִין לִשָּׂא וְלִתֵּן בְּדָבָר: **פּוֹתְחִין בִּזְכוּת.** אִם לֹא עָבְרָתָ אַל תִּירָא: **אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת.** אֲפִלּוּ זְכוּת, וְכָל שֶׁכֵּן חוֹבָה. מְשַׁתְּקִים אוֹתוֹ, דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לה) וְעֵד לֹא יַעֲנֶה, בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה: **אֶחָד אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים.** הַיּוֹשְׁבִים לִפְנֵי הַדַּיָּנִים. יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה: **מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.** דִּכְתִיב (שָׁם) אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת, לָמוּת הוּא דְאֵינוֹ עוֹנֶה, הָא לִזְכוּת עוֹנֶה:

מקור חיים

ח. בקרא כתיב ועד אחד לא יענה בנפש למות, משמע שרק לחובה אינו עונה, וכן דרש רבי יוסי ברבי יהודה בברייתא (דף לג:). אבל רבנן חולקין עליו וסוברין שאף לזכות אינו עונה דהוי כנוגע בעדות, שמא רוצה לחזור בו מן עדותו, ואינו יכול לחזור בו כי כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. והם מחלקים הקרא לשנים ודורשים הכי: 'ועד לא יענה', בין לזכות בין לחובה. 'אחד לא יענה בנפש למות', ואחד ר"ל תלמיד, והוא אינו עונה לחובה אלא לזכות. (בדפו"ר של רע"ב הגירסא לגבי העדים היא 'ועד לא יענה', ולגבי התלמידים היא 'אחד לא יענה בנפש למות', כמו לשון הברייתא שבגמרא. בדפוסים אחרונים הגיהו והוסיפו תיבת אחד אצל העדים ותיבת ועד אצל התלמידים, והיא שלא לצורך).

אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, מַעֲלִין אוֹתוֹ וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בֵּינֵיהֶן, וְלֹא הָיָה יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, שׁוֹמְעִין לוֹ. וַאֲפִלּוּ הוּא אוֹמֵר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, שׁוֹמְעִין לוֹ, וּבְלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו:

אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, מַעֲלִין אוֹתוֹ וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בֵּינֵיהֶן – על הספסלים במקום שהדיינים יושבים[ט], **וְלֹא הָיָה יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, שׁוֹמְעִין לוֹ,** ועולה למנין הסנהדרין[י]. **וַאֲפִלּוּ הוּא אוֹמֵר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, שׁוֹמְעִין לוֹ,** ועולה למנין הסנהדרין[יא], **וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו:**

ה אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ. וְאִם לָאו, מַעֲבִירִין דִּינוֹ לְמָחָר. הָיוּ מְזַדְּוְגִין זוּגוֹת זוּגוֹת, וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל, וְלֹא הָיוּ שׁוֹתִין יַיִן כָּל הַיּוֹם, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין כָּל הַלַּיְלָה,

אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ. וְאִם לָאו, מַעֲבִירִין דִּינוֹ לְמָחָר. הָיוּ מְזַדְּוְגִין זוּגוֹת זוּגוֹת – הדיינים כשיוצאין ממקום הדין היו מזדווגין זוגות זוגות ונושאים ונותנים בדבר, **וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל, וְלֹא הָיוּ שׁוֹתִין יַיִן כָּל הַיּוֹם, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין כָּל הַלַּיְלָה** – וכל הלילה היו נושאים ונותנים בדבר איש איש לעצמו[יב],

רבינו עובדיה מברטנורא

אינו יורד משם כל היום. וַאֲפִלּוּ אֶת הַדִּין עַד לְמָחָר, מִשּׁוּם הֲלָנַת הַדִּין: **שׁאין ממש בדבריו.** אֲבָל יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם: **ה מעבירין אותו למחר.** מַעֲבִירִין אֶחָד לֵיתָא, הִלְכָךְ יוֹסִיפוּ דַּיָּנִים: עָשָׂר מְזַכִּין. וְהַטָּיְתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאַחַד

מקור חיים

ט. ואם יש ממש בדבריו אינו יורד משם לעולם, כדאיתא ברייתא והובא ברע"ב. וכתב תוי"ט שאינו נמנה עמהם שא"כ יהיה ב"ד זוגות, אלא זוכה להיות במושב ב"ד ועל הספסל כמותם. (ועדיין קשה שתהיה שורה אחת רק כ"ב, ואנן כ"ג בעינן. ובתוספות חכמי אנגליה פירשו שמה שאמרו שאינו יורד משם לעולם ר"ל שאם הוצרכו לסמוך דיין חדש, סומכין אותו לפני האחרים).
י. לחם משנה (פ"י ה"ח), וכן בסיפא גם הנדון עצמו שומעין לו ועולה למנין כדאיתא להדיא ברמב"ם שם (ועל זה תמה הלח"מ, כי אדם קרוב אצל עצמו ואינו כשר לדון). **יא.** ראה הערה הקודמת. **יב.** רש"י. ורמב"ם כתב כל אחד ואחד עם זוג שלו או עם עצמו בביתו (תוי"ט).

וְלַמְחֻיָּבֶת מַשְׁכִּימִין וּבָאִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר אֲנִי מְזַכֶּה וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמָקוֹמִי, וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר אֲנִי מְחַיֵּב וּמְחַיֵּב אֲנִי בְּמָקוֹמִי. הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. טָעוּ בְּדָבָר, שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ. וְאִם לָאו, עוֹמְדִים לְמִנְיָן. שְׁנַיִם עָשָׂר מְזַכִּין וְאַחַד עָשָׂר מְחַיְּבִין, זַכַּאי. שְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאַחַד עָשָׂר מְזַכִּין, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין. עַד כַּמָּה מוֹסִיפִין, וְאַחַד עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, וְאַפִּלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין – יוסיפו שני דיינים, עד שירבו המזכים על המחייבים באחד או המחייבין על המזכין בשנים[טו]. **עַד כַּמָּה מוֹסִיפִין,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאַפִּלּוּ שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים מְזַכִּין אוֹ מַחֲיִבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ יוֹסִיפוּ דַּיָּנִים. דְּהַאי דְּאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דְּמִי, וְאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא לְזְכוּת וְלֹא לְחוֹבָה בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים:

מקור חיים

יג. תוי"ט בשם הרמב"ם. **יד.** כן משמע במאירי ורמב"ם בהלכותיו (פי"ב ה"ג), שבין כאן ובין בתחלת המשנה, מצאו לו זכות ר"ל שנמצאו רוב מזכין (ואע"ג שבהמשך המשנה קתני שנים עשר מזכין כו', התנא הוצרך לכך כדי להורות ההבדל שבין י"ב מזכין לי"ב מחייבין). **טו.** כי האומר איני יודע כמאן דליתיה דמי, ואין פוסקין דיני נפשות לא לזכות ולא לחובה בפחות מעשרים ושלשה.

שְׁנַיִם שְׁנַיִם עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְחַיְּבִין, זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְחַיְּבִין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְזַכִּין, דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין:

שְׁנַיִם שְׁנַיִם עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְחַיְּבִין, זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְחַיְּבִין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְזַכִּין, דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, או עד שיראה אחד מן המזכין דברי המחייבים:

פרק ו - נגמר הדין

א נִגְמַר הַדִּין, מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְסָקְלוֹ. בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל. אֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוֹדְרִין בְּיָדוֹ,

נִגְמַר הַדִּין, מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְסָקְלוֹ. בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל[א]. אֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוֹדְרִין בְּיָדוֹ[ב] – להניף, והוא סימן להחזירו[ב],

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׁנַיִם שְׁנַיִם. אִם נִתְחַלְּקוּ הַשְּׁנַיִם שֶׁהוֹסִיפוּ זֶה לְכָאן וְזֶה לְכָאן, דְּאַכַּתִּי לֵיכָּא הַטָּיָה לֹא לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד וְלֹא לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם, צָרִיךְ לְהוֹסִיף עוֹד שְׁנַיִם. וְכֵן עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד: עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִים דִּבְרֵי הַמְזַכִּין. דְּאִיכָּא הַטָּיָה לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד. וְהוּא הַדִּין אִם יִרְאֶה אֶחָד מִן הַמְזַכִּים דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִים, דְּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין קַיְּמָא לָן דְּאַף הַמְלַמֵּד זְכוּת יָכוֹל לְלַמֵּד חוֹבָה. וְהַאי דִּלֹא תָּנֵי אוֹ עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְזַכִּין דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, דְּתָנָא אַזְכוּת קָמְהַדַּר:

א נִגְמַר הַדִּין. חוּץ לְבֵית דִּין. רָחוֹק מִבֵּית דִּין. שָׁמָּא בְּעוֹד שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית הַסְּקִילָה, יִמְצְאוּ לוֹ זְכוּת וְיִפָּטֵר: וְהַסּוֹדְרִין בְּיָדוֹ. לְהָנִיף. וְהוּא סִימָן לְהַחֲזִירוֹ:

מקור חיים

א. הגמרא (דף מב:) דורשת מפסוק זה שצריך להוציאו חוץ לשלש מחנות, ומשנתנו דקתני חוץ לב״ד ולא קתני חוץ לשלש מחנות משום שרצה להשמיענו שאף כשב״ד נמצא חוץ לשלש המחנות גם צריכים להרחיק, שטעם ההרחקה אינה כדי לא לטמאות המחנות אלא משום הצלה כדאיתא בגמרא וכמו שפירש הרע״ב.
ב. רע״ב. אבל רש״י כתב מעמידן עד שיחקרו ב״ד אם יהא טעם בדבריו של זה.

וְאָדָם אֶחָד רוֹכֵב הַסּוּס רָחוֹק מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיִּהֶא רוֹאֵהוּ. אוֹמֵר אֶחָד יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, הַלָּה מֵנִיף בַּסּוּדָרִין וְהַסּוּס רָץ וּמַעֲמִידוֹ. וַאֲפִלּוּ הוּא אוֹמֵר יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו. מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ, וְאִם לָאו, יוֹצֵא לְסָקֵל. וְכָרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי יוֹצֵא לְסָקֵל עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו, כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת יָבֹא וְיַלְמֵד עָלָיו:

וְאָדָם אֶחָד רוֹכֵב הַסּוּס רָחוֹק מִמֶּנּוּ – והיה מתרחק ממי שהסודרין בידו לצד בית הסקילה, **כְּדֵי שֶׁיִּהֶא רוֹאֵהוּ** – עד מלא עיניו, ובלבד שיוכל לראותו אם יניף הסודרין. **אוֹמֵר אֶחָד יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, הַלָּה מֵנִיף בַּסּוּדָרִין וְהַסּוּס רָץ וּמַעֲמִידוֹ. וַאֲפִלּוּ הוּא אוֹמֵר יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו** – שיהיה בדבריו קצת ראיה דומה לזכות[ד]. **מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ, וְאִם לָאו, יוֹצֵא לְסָקֵל. וְכָרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי יוֹצֵא לְסָקֵל עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו, כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת יָבֹא וְיַלְמֵד עָלָיו:**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבִלְבַד שֶׁיִּהֶא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו. וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה בִּלְבָד מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, דִּלְמָא מֵחֲמַת בִּיעַתּוּתָא נִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו וְאוּלַי תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיִזְכֹּר טַעֲנוֹתָיו, יוֹתֵר עַל כֵּן אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. **וּמוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיְּעַיְּנוּ אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, שֶׁאֵז מַחֲזִירִין אוֹתוֹ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים: וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו.** שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּשָׁעָה פְּלוֹנִית בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. דִּלְמָא אִיכָּא דְּמַזִּים לֶהוּ:

מקור חיים

ג. לפי מש״כ הרע״ב שהנפת הסודר הוא סימן להחזירו, ע״כ הך מעמידו לאו דוקא, אלא ר״ל מחזירו. ולרש״י ר״ל מעמידו ממש, עיין הערה הקודמת. **ד.** רש״י. ועיין רע״ב שפעם ראשונה ושניה מחזירין אותו מכל מקום, ומכאן ואילך מוסרים בידם שני תלמידי חכמים ולא יחזירוהו אא״כ יבינו שיש קצת ראיה בדבריו, ואז מחזירין אותו אפילו כמה פעמים (וארבעה וחמשה דקתני, לאו דוקא. תוי״ט).

ב הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת, אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין, שֶׁכָּל הַמִּתְוַדֶּה יֶשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְעָכָן שֶׁאָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תוֹדָה וְגוֹ' וַיַּעַן עָכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְגוֹ' (יהושע ז). וּמִנַּיִן שֶׁכִּפֶּר לוֹ וְדִוּיוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה. הַיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר, וְאִי אַתָּה עָכוּר לָעוֹלָם הַבָּא. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת, אוֹמְרִים לוֹ, אֱמֹר תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְזֻמָּם,

הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת, אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין, שֶׁכָּל הַמִּתְוַדֶּה יֶשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְעָכָן שֶׁאָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תוֹדָה וְגוֹ' וַיַּעַן עָכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְגוֹ' (יהושע ז). וּמִנַּיִן שֶׁכִּפֶּר לוֹ וְדִוּיוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה. הַיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר, וְאִי אַתָּה עָכוּר לָעוֹלָם הַבָּא. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת, אוֹמְרִים לוֹ, אֱמֹר תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְזֻמָּם – שעדיו הן שקרנים ובמחשבתן הרעה הורגים אותו,

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה. דְּקָרוֹב לְבֵית הַסְּקִילָה שֶׁמָּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ וְלֹא יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת: וְתֵן לוֹ תּוֹדָה. וְאַף עַל גַּב דְּאֵין אָדָם נֶהֱרָג עַל פִּי עַצְמוֹ, הָרִיגַת עָכָן הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה: כָּזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי. בְּגִמָּרָא מְפָרֵשׁ שֶׁמָּעַל בַּחֲרָמִים בִּימֵי מֹשֶׁה: שֶׁהוּא מְזֻמָּם. שֶׁעֵדָיו הֵן זוֹמְמִין:

מקור חיים

ה. אין המשנה מביאה ראיה מעכן שצריכים להתודות, כי שם לא היו עדים והיו צריכים וידויו כדי להרגו, והוראת שעה היתה. אבל מביא ראיה שכל המתודה מתכפר, ועיין רע"ב. ו. זוממים הוא לשון מחשבה רעה, כדכתיב (דברים יט יט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות (תוי"ט).

אוֹמֵר תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי חוּץ מֵעָוֹן זֶה. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן, יְהוּ כָל אָדָם אוֹמְרִים כָּךְ כְּדֵי לְנַקּוֹת אֶת עַצְמָן:

אוֹמֵר תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי חוּץ מֵעָוֹן זֶה. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן, יְהוּ כָל אָדָם אוֹמְרִים כָּךְ כְּדֵי לְנַקּוֹת אֶת עַצְמָן, ויוציאו לעז על הדיינים ועל העדים:

ג הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת, מַפְשִׁיטִין אוֹתוֹ אֶת בְּגָדָיו. הָאִישׁ, מְכַסִּין אוֹתוֹ מִלְּפָנָיו. וְהָאִשָּׁה, מִלְּפָנֶיהָ וּמֵאַחֲרֶיהָ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הָאִישׁ נִסְקָל עָרֹם וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה:

הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת, מַפְשִׁיטִין אוֹתוֹ אֶת בְּגָדָיו. הָאִישׁ, מְכַסִּין אוֹתוֹ מִלְּפָנָיו. וְהָאִשָּׁה, מִלְּפָנֶיהָ וּמֵאַחֲרֶיהָ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הָאִישׁ נִסְקָל עָרֹם וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה:

ד בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. אֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֵפוֹ עַל מָתְנָיו. נֶהְפַּךְ עַל לִבּוֹ, הוֹפְכוֹ עַל מָתְנָיו.

בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. והעלהו לשם הוא ועדיו, וידיו אסורות, **אֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֵפוֹ עַל מָתְנָיו** – אחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו, **נֶהְפַּךְ עַל לִבּוֹ** – והוא נהפך ונופל על לבו לארץ, **הוֹפְכוֹ עַל מָתְנָיו** – והופכו על מתניו לבדוק אם מת מנפילה זו[ז].

רבינו עובדיה מברטנורא

לְנַקּוֹת אֶת עַצְמָן. מִן הַבְּרִיּוֹת, וְיוֹצִיאוּ לַעַז עַל הַדַּיָּנִים וְעַל הָעֵדִים. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: ג הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה. מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, וְלֹא כְסוּתוֹ: מְכַסִּין אוֹתוֹ מִלְּפָנָיו. פֶּרֶק אֶחָד כְּלוֹמַר מְעַט מִמֶּנּוּ מִלְּפָנָיו. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: ד הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. שֶׁכְּשֶׁהוּא מִשְׁכָּב פְּרִקְדָן מְגִנָּה יוֹתֵר: אֶת בְּגָדָיו. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כד) וְרָגְמוּ אֹתוֹ, וְלֹא כְסוּתוֹ: מְכַסִּין אוֹתוֹ מִלְּפָנָיו. וּמַפִּילוֹ מִשָּׁם לָאָרֶץ: הוֹפְכוֹ עַל מָתְנָיו. וּמִשָּׁם לְאַחוֹרָיו, מִשְׁמַע שֶׁלֹּא הִפְכוֹ אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מוּנָּח עַל לִבּוֹ, כְּבָר צִיְּין רַע"א לְשׁוֹן ת' שְׁבוּת

מקור חיים

ז. כן הוא ברמב"ם, שהיה נהפך מעצמו על לבו בשעת הנפילה. ובלח"מ כתב שהפיכה על מתניו היה כדי לבדוק אם מת. ואע"פ שרש"י ורע"ב כתבו שכשהוא מושכב פרקדן מגונה יותר, משמע שלכן הפכו אותו כדי שלא יהא מונח על לבו, כבר ציין רע"א לשו"ת שבות

אִם מֵת בָּהּ, יָצָא. וְאִם לָאו, הַשֵּׁנִי נוֹטֵל אֶת הָאֶבֶן וְנוֹתְנָהּ עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בָּהּ, יָצָא. וְאִם לָאו, רְגִימָתוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז) יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה. כָּל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ נִתְלֶה אֶלָּא הַמְגַדֵּף וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. הָאִישׁ תּוֹלִין אוֹתוֹ פָּנָיו כְּלַפֵּי הָעָם, וְהָאִשָּׁה פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעֵץ, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הָאִישׁ נִתְלֶה וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטָח תָּלָה נָשִׁים בְּאַשְׁקְלוֹן. אָמְרוּ לוֹ, שְׁמוֹנִים נָשִׁים תָּלָה, וְאֵין דָּנִין שְׁנַיִם

אִם מֵת בָּהּ, יָצָא[ח]. וְאִם לָאו, הַשֵּׁנִי נוֹטֵל אֶת הָאֶבֶן וְנוֹתְנָהּ עַל לִבּוֹ – עד השני זורק אבן גדולה על לבו[ט]. **אִם מֵת בָּהּ, יָצָא. וְאִם לָאו, רְגִימָתוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יז) **יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה. כָּל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ נִתְלֶה אֶלָּא הַמְגַדֵּף וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. הָאִישׁ תּוֹלִין אוֹתוֹ פָּנָיו כְּלַפֵּי הָעָם, וְהָאִשָּׁה פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעֵץ, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הָאִישׁ נִתְלֶה וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטָח תָּלָה נָשִׁים בְּאַשְׁקְלוֹן. אָמְרוּ לוֹ, שְׁמוֹנִים נָשִׁים תָּלָה, וְאֵין דָּנִין שְׁנַיִם**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמְגַדֵּף. מְבָרֵךְ אֶת ה׳: וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה וְגוֹ׳ אֶת ה׳ הוּא נַמֵּי מְגַדֵּף הוּא. דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר טו) וְהַנֶּפֶשׁ מְגַדֵּף, וְאוֹתָהּ פָּרָשָׁה בַּעֲבוֹדָה זָרָה מְדַבֶּרֶת:

מקור חיים

יעקב שמשוה דבריהם עם הרמב״ם, כי אין לפרש דבריהם כפשטותם שהרי ידוע שפרקדן היינו המונח על גבו. אלא כוונת רש״י לפרש למה לא דחפוהו מפניו ויפול על מתניו לארץ ולא יצטרכו להפוך אותו, וע״ז כתב שכשהוא מונח פרקדן כשעדיין חי זה מגונה יותר, ולכן דחפוהו ממתניו שיפול על לבו וימות ואח״כ יהפכו אותו. ח. שנאמר סקול יסקל או ירה יירה, השוה הכתוב הנסקל שנפל האבן עליו עם הנדחף שנפל הוא בעצמו על הארץ (רמב״ם סנהדרין פט״ו ה״א). ט. אבן גדולה משא שני בני אדם היתה מונחת שם, שני העדים מגביהין אותה, ועד השני לבדו היה משליכה על הנסקל (דף מה:).

בְּיוֹם אֶחָד. כֵּיצַד תּוֹלִין אוֹתוֹ, מְשַׁקְּעִין אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ וְהָעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה, וּמַקִּיף שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְתוֹלֶה אוֹתוֹ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַקּוֹרָה מֻטָּה עַל הַכֹּתֶל, וְתוֹלֶה אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַתַּבָּחִין עוֹשִׂין. וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן, עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא) לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ כִּי קִלְלַת

בְּיוֹם אֶחָד בבית דין אחד, אלא הוראת שעה היתה. וכן התלייה נמי היתה הוראת שעה. **כֵּיצַד תּוֹלִין אוֹתוֹ, מְשַׁקְּעִין אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ וְהָעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה** – כמין יתד היה יוצא מן העץ סמוך לראשו, **וּמַקִּיף שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ** – סומך שתי ידיו אחת על השניה, **וְתוֹלֶה אוֹתוֹ**, בידיו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַקּוֹרָה מֻטָּה עַל הַכֹּתֶל** – הקורה לא היתה נעוצה בקרקע, אלא היתה עומדת בשיפוע וראשה סמוכה על הכותל, **וְתוֹלֶה אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַתַּבָּחִין עוֹשִׂין** – ותולה אותו כדרך שהטבחים תולין בהמה להפשיטה[א]. **וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן, עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא) לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ כִּי קִלְלַת**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד. בְּבֵית דִּין אֶחָד. מִשּׁוּם דְּלֹא מְצֵי לְאַפּוֹכֵי בִּזְכוּתֵיהוּ דְּכָל חַד וְחַד. אֶלָּא תְּלִיָּתָן שֶׁל נָשִׁים הַלֵּלוּ הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה וְאֵין לְמֵדִים מִמֶּנָּה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מְשַׁקְּעִין. נוֹעֲצִים: וְהָעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה. כְּמִין יָתֵד הָיָה יוֹצֵא מִן הַקּוֹרָה סָמוּךְ לְרֹאשָׁהּ: וּמַקִּיף. סוֹמֵךְ זוֹ אֵצֶל זוֹ. כְּמוֹ לְתִרֹם שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף (ערובין דף לב): וְתוֹלִין אוֹתוֹ. בְּיָדָיו: הַקּוֹרָה מֻטָּה עַל הַכֹּתֶל. לֹא הָיְתָה נְעוּצָה בָּאָרֶץ אֶלָּא רֹאשָׁהּ אֶחָד עַל הָאָרֶץ וְרֹאשָׁהּ אֶחָד מֻטָּה וְנִסְמָךְ עַל הַכֹּתֶל. וְטַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי, לְפִי שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו נִקְבָּר עִמּוֹ, וְאָמְרָה תּוֹרָה כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ, מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא קְבוּרָה, יָצָא זֶה שֶׁמְּחֻסָּר חֲפִירָה תְּלִישָׁה וּקְבוּרָה. וְרַבָּנָן, חֲפִירָה לָאו כְּלוּם הִיא, וְלֹא מַצְּטָה תּוֹרָה אֶלָּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָעֵץ בְּמֻחְבָּר מֵעָקְרוֹ. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

י. ולכאורה קושרן יחד. **יא.** לדידיה שהקורה מונחת בשיפוע אם יתלוהו כפי שתולים לפי החכמים שאחוריו כלפי הקורה, לא יתלה באויר אלא יהא מונח על הקורה ואין בזה קיום מצות תליה. ועל כן סובר שתולים אותו בצידי הקורה ופניו ואחוריו גלויים, כדרך שתולים בהמה כשרוצים להפשיטה שהיא גלויה משני צידיה, כיד שיהא נח להפשיטה (תפא"י).

אֱלֹהִים תָּלוּי וְגוֹ'. כְּלוֹמַר, מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי, מִפְּנֵי שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם, וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל:

אֱלֹהִים תָּלוּי וְגוֹ'. כְּלוֹמַר, מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי, מִפְּנֵי שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם – שיאמרו הרואים מפני מה זה תלוי, מפני שברך את השם, **וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל** – שמזכירים שברך את השם[יב]:

ה אָמַר רַבִּי מֵאִיר, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מְצַטַּעֵר, שְׁכִינָה מַה הַלָּשׁוֹן אוֹמֶרֶת כְּבְיָכוֹל, קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי, קַלַּנִי מִזְּרוֹעִי. אִם כֵּן הַמָּקוֹם מְצַטַּעֵר עַל דָּמָם שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ, קַל וָחֹמֶר עַל דָּמָם שֶׁל צַדִּיקִים. וְלֹא זוֹ בִלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מִתּוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מְצַטַּעֵר – בשעה שפוערעונות באה על האדם מחמת עונו, **שְׁכִינָה מַה הַלָּשׁוֹן אוֹמֶרֶת** – באיזה לשון השכינה קובלת ומתאוננת עליו, **כְּבְיָכוֹל**[יג] **קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי, קַלַּנִי מִזְּרוֹעִי** – ראשי כבד עלי, וזרועי כבד עלי[יד]. **אִם כֵּן הַמָּקוֹם מְצַטַּעֵר עַל דָּמָם שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ, קַל וָחֹמֶר עַל דָּמָם שֶׁל צַדִּיקִים. וְלֹא זוֹ בִלְבַד** – ולא רק המלין הנתלה על העץ עובר בלא תעשה, **אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין**[טו] **אֶת מִתּוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – של לא תלין[טז].

רבינו עובדיה מברטנורא

ה **בְּזְמַן שֶׁאָדָם מְצַטַּעֵר.** שֶׁפְּרָעָנוּת בָּאָה עָלָיו בַּעֲוֹנוֹ: **מַה לָּשׁוֹן אוֹמֶרֶת.** בְּאֵיזֶה לָשׁוֹן שְׁכִינָה קוֹבֶלֶת וּמְנוֹדֶדֶת עָלָיו: **מֵרֹאשִׁי.** רֹאשִׁי כָּבֵד עָלַי וּזְרוֹעִי כָּבֵד עָלַי. כְּאָדָם שֶׁהוּא עָיֵף: **קַלַּנִי.** אֵינִי קַל מֵרֹאשִׁי: וְלֹא זֶה בִלְבַד. עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה אִם הֶלִּינוֹ:

מקור חיים

יב. רמב"ן על התורה, ורש"י. **יג.** כלומר אומרים על הקב"ה מה שאומרים על האדם וכאילו יכולים לומר על הקב"ה כן (עפ"י תוי"ט). **יד.** קלני, מורכב משני תיבות קל איני, כלומר איני קל אלא כבד, עיין רע"ב. **טו.** נחלקו הפוסקים אי הכוונה להלנה עד הבקר דוקא, או כבר מתחילת הלילה עובר (עיין פתחי תשובה יו"ד סימן שנ"ז ס"א, ושאר נו"כ שם). **טז.** כתיב (דברים כא כג) לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ. ממה שהתורה נתנה שני טעמים להלנת המת, אחד כי קללת אלקים תלוי, והשני ולא תטמא את אדמתך, ש"מ שהלאו של לא תלין קאי גם על הלנת הנתלה על העץ, ועל זה קאי כי קללת אלקים תלוי, וגם על הלנת כל מת על האדמה בלי קבורה, וע"ז קאי ולא תטמא את אדמתך, (וכאלו כתיב לא תלין כי קבור תקברנו ולא תטמא את אדמתך) (ע"פ שאגת אריה החדשות שאלה ו').

הֲלִינוּ לִכְבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. וְלֹא הָיוּ קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָיו, אֶלָּא שְׁתֵּי בָתֵּי קִבְרוֹת הָיוּ מְתֻקָּנִין לְבֵית דִּין, אַחַת לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין וְאַחַת לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין:

הֲלִינוּ לִכְבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. וְלֹא הָיוּ קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָיו – מי שהומת בבית דין לא היו קוברין בקברות אבותיו, **אֶלָּא שְׁתֵּי בָתֵּי קִבְרוֹת הָיוּ מְתֻקָּנִין לְבֵית דִּין, אַחַת לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין וְאַחַת לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין:**

ו נִתְעַבֵּל הַבָּשָׂר, מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן. וְהַקְּרוֹבִים בָּאִים וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם הַדַּיָּנִים וּבִשְׁלוֹם הָעֵדִים, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בְּלִבֵּנוּ עֲלֵיכֶם כְּלוּם, שֶׁדִּין אֱמֶת דַּנְתֶּם. וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין, עֲלֵיכֶם כְּלוּם, שֶׁדִּין אֱמֶת דַּנְתֶּם. וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין, כדי שיהא בזיונן כפרה להם״,

נִתְעַבֵּל הַבָּשָׂר, מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן – אחר שנתעכל הבשר כבר נתכפר לו במיתתו ובבזיונו, ולכן מלקטין העצמות וקוברין אותן אצל קברות אבותיו. **וְהַקְּרוֹבִים בָּאִים וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם הַדַּיָּנִים וּבִשְׁלוֹם הָעֵדִים, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בְּלִבֵּנוּ עֲלֵיכֶם כְּלוּם, שֶׁדִּין אֱמֶת דַּנְתֶּם. וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין**, כדי שיהא בזיונן כפרה להם״,

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא הָיוּ קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. לְפִי שֶׁאֵין קוֹבְרִין רָשָׁע אֵצֶל צַדִּיק: שְׁנֵי קְבָרוֹת הָיוּ מְתֻקָּנִין לְבֵית דִּין. לְפִי שֶׁאֵין קוֹבְרִים מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה חֲמוּרָה אֵצֶל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה קַלָּה. וְהִלְכָתָא גְּמִירָא לַהּ שְׁנַיִם וְלֹא אַרְבָּעָה: **ו נִתְעַבֵּל הַבָּשָׂר.** כְּבָר נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּמִיתָתוֹ וּבְבִזָּיוֹנוֹ: מְלַקְּטִין **אֶת הָעֲצָמוֹת.** וְקוֹבְרִים אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָן: וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִים. כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בִּזָּיוֹנָן כַּפָּרָה לָהֶם. וְאִית דְּאָמְרֵי, לְפִי שֶׁהָאֲבֵלוּת חָלָה מִשֶּׁיִּסְתַּם הַגּוֹלֵל, וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה אֵין מִתְאַבְּלִים עֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא נִגְמְרָה כַּפָּרָתָן עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַבָּשָׂר, וְהוֹאִיל וְאַדְחֵי הָאֲבֵלוּת אַדְחֵי:

מקור חיים

יז. בסוגיין (דף מז:) שתי שיטות מתי נגמרה כפרתו, לל״ק מכי נתעכל הבשר לגמרי, לרב אשי משראה קצת צער חיבוט קבר כבר נתכפר לו, והיינו תחילת עיכול הבשר, אלא שאי אפשר להעבירו אז לקברות אבותיו כיון שכבר נבקע כריסו ומסריח. לכו״ע אין מתאבלין עליהם כלל אבילות גמורה, אבל כשמלקטין העצמות אחר שנתעכל כל הבשר מתאבלין

אֲבָל אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַלֵּב: **אֲבָל אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַלֵּב**, ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך[מ]:

פרק ז - ארבע מיתות

א אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וְחֶנֶק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק, וְהֶרֶג. זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין: **אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין**, ואלו הן מן החמורה אל הקלה, **סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וְחֶנֶק**[א]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר** – רבי שמעון חולק ואומר שזה סדרן מן החמורה אל הקלה, **שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק, וְהֶרֶג. זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין** – בפרק דלעיל שנינו מצות הנסקלין, וכעת הולך התנא לבאר שאר המיתות:

רבינו עובדיה מברטנורא

א אַרְבַּע מִיתוֹת. סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וְחֶנֶק. סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה, וּשְׂתֵּיהֶן מֵהֶרֶג וּשְׁלָשְׁתָּן מֵחֶנֶק. וְנָפְקָא מִנַּהּ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁתֵּי מִיתוֹת, דְּקָיְמָא לָן דְּנִדּוֹן בַּחֲמוּרָה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר** וְכוּ'. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין. הָא דְּפָרִישְׁנָא בְּפִרְקִין דִּלְעֵיל:

מקור חיים

כדין כל מלקט עצמות שמתאבלין עליהם כל אותו היום כמבואר במו"ק (דף ח). לל"ק מדינא אין עליו שום אבלות עד ליקוט העצמות, שהרי לא נתכפר עד אז, ולרב אשי מדינא היה יכול להתאבל מיד אחר חיבוט קבר פורתא, אלא כיון דאידחי אידחי. התוי"ט כתב שהרע"ב התכוין לשתי שיטות אלו, בתחילת דיבורו כתב סתמא שלא היו מתאבלין משום כפרה, וזהו כל"ק שטעם זה מהני עד ליקוט עצמות כיון שרק אז נגמרא הכפרה, ואית דאמרי שלעולם הכפרה כבר נגמרה משהתחיל הבשר להתעכל, ומ"מ אין מתאבלין עליהם כיון שאבלות ראויה לחול משיסתם הגולל וכיון דאידחי אדחי. וכתב שזה אמת וברור בכוונתו (ולא כמו שהיה סבור לומר שפירוש הראשון ברע"ב הוא לפי רש"י שטעם שאין מתאבלין הוא משום בזיון, ואית דאמרי הוא טעם הרמב"ם שהטעם שאין מתאבלין הוא משום שאין ראוי להתאבל על רשע). **יח.** רש"י.

א. בתורה מפורשת רק שלש מהן, סקילה (כגון במסית), שריפה, בבת כהן שזינתה (ויקרא כא ט), סייף באנשי עיר הנדחת. מיתת חנק אינה מפורשת בתורה אלא גמרא גמירי לה (דף נג.).

פרק ז

א הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמֻקִּים עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵינָן נִמְדָּדִין עִמּוֹ. פָּחוֹת מִכָּאן, נִמְדָּדִין עִמּוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ כְּבֵית כּוֹר עָפָר, אֲפִלּוּ הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמֻקִּים יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִין יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, הֲרֵי אֵלּוּ נִמְדָּדִין עִמּוֹ:

א הל, בכעאמל, השנעעט אסגעט, אנע. פמ, נע. ואלככע, אהשנעימט אסגימט, האנע:

ב בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ מִדָּה בַחֻבֶּל, פִּחֵת כָּל שֶׁהוּא, יְנַכֶּה. הוֹתִיר כָּל שֶׁהוּא, יַחֲזִיר. אִם אָמַר, הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, אֲפִלּוּ פִּחֵת רֹבַע לַסְּאָה אוֹ הוֹתִיר רֹבַע לַסְּאָה, הִגִּיעוֹ. יוֹתֵר מִכָּאן, יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן. מַה הוּא מַחֲזִיר לוֹ, מְעוֹת. וְאִם רָצָה, מַחֲזִיר לוֹ קַרְקַע. וְלָמָּה אָמְרוּ מַחֲזִיר לוֹ מָעוֹת, לְיַפּוֹת כֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר, שֶׁאִם שִׁיֵּר בַּשָּׂדֶה בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין וּבַגִּנָּה בֵּית חֲצִי קַב, וּכְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא בֵּית רֹבַע, מַחֲזִיר לוֹ אֶת הַקַּרְקַע. וְלֹא אֶת הָרֹבַע בִּלְבַד הוּא מַחֲזִיר, אֶלָּא אֶת כָּל הַמּוֹתָר:

ב בכעאמלמב, פכש, י. הכש, י. אא, החהי, אפרלאהרל, ה. ימ, יח. מהמל,מ.ור,מלק. ואמלמ, לכשמ, ששבבתקובחק, **ורעבר**, מלאה. ואהבהמ, אאכה:

ג מִדָּה בַחֻבֶּל אֲנִי מוֹכֵר לְךָ הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, בִּטֵּל הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר מִדָּה בַחֻבֶּל. הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר מִדָּה בַחֻבֶּל, בִּטֵּל מִדָּה בַחֻבֶּל הֵן חָסֵר הֵן יָתֵר, דִּבְרֵי בֶן נַנָּס.

ג מבאמלהחהי, בהחהימב. החהימב, במבהחהי, **דבנ**.

בְּסִימָנָיו וּבְמִצָּרָיו, בו,
פָּחוֹת מִשְּׁתוּת, הִגִּיעוֹ. עַד שְׁתוּת, יְנַכֶּה: פמ, ה. עש, י:

ד הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ חֲצִי שָׂדֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, ד הלחשאמל,
מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן וְנוֹטֵל חֲצִי שָׂדֶהוּ. מבוחש.
חֶצְיָהּ בַּדָּרוֹם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, חבאמל,
מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן וְנוֹטֵל חֶצְיָהּ בַּדָּרוֹם, מבוחב,
וְהוּא מְקַבֵּל עָלָיו מְקוֹם הַגָּדֵר, חֲרִיץ וּבֶן חֲרִיץ. ומעמה, חוח.
וְכַמָּה הוּא חֲרִיץ, שִׁשָּׁה טְפָחִים. וּבֶן חֲרִיץ, שִׁלְשָׁה: והח, שט. וח, ש:

פרק ח

א יֵשׁ נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין, וְיֵשׁ נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין, א ינו, ונומ,
מַנְחִילִין וְלֹא נוֹחֲלִין, לֹא נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין. מונ, לנומ.
וְאֵלּוּ נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין, ונו,
הָאָב אֶת הַבָּנִים וְהַבָּנִים אֶת הָאָב וְהָאַחִין מִן הָאָב, האהואהומה,
נוֹחֲלִין וּמַנְחִילִין. נו.
הָאִישׁ אֶת אִמּוֹ וְהָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וּבְנֵי אַחָיוֹת, האואא, וא,
נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין. נומ.
הָאִשָּׁה אֶת בָּנֶיהָ וְהָאִשָּׁה אֶת בַּעְלָהּ וַאֲחֵי הָאֵם, האבואבוה,
מַנְחִילִין וְלֹא נוֹחֲלִין. וְהָאַחִים מִן הָאֵם, מונ. ומה,
לֹא נוֹחֲלִין וְלֹא מַנְחִילִין: לנומ:

ב סֵדֶר נְחָלוֹת כָּךְ הוּא, ב סנכה,
אִישׁ כִּי יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ, וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ, אכיואל, ואנל,
בֶּן קוֹדֵם לְבַת, וְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל בֵּן קוֹדְמִין לַבַּת. בקל, ויישבקל.
בַּת קוֹדֶמֶת לְאָחִין. יוֹצְאֵי יֶרֶכָהּ שֶׁל בַּת, קוֹדְמִין לְאָחִין. בקל. יישב, קל.
אַחִין קוֹדְמִין לְאַחֵי הָאָב. אקלה.
יוֹצְאֵי יֶרֶךְ שֶׁל אַחִין, קוֹדְמִין לְאַחֵי הָאָב. יישא, קלה.

זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקּוֹדֵם בַּנַּחֲלָה, יוֹצְאֵי יֶרֶךְ קוֹדְמִין. זה, כהב, ייק.
וְהָאָב קוֹדֵם לְכָל יוֹצְאֵי יֶרֶךְ: וקליי:

ג בְּנוֹת צְלָפְחָד נָטְלוּ שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים בַּנַּחֲלָה. ג בצנשחב.
חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה עִם יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, חאשעימ,
וְחֶלְקוֹ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי חֵפֶר. ועאבח.
וְשֶׁהָיָה בְּכוֹר נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים: ובנשח:

ד אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת בַּנַּחֲלָה, ד אהוהב,
אֶלָּא שֶׁהַבֵּן נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאָב אשנפשבה
וְאֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּנִכְסֵי הָאֵם. ונפשבה.
וְהַבָּנוֹת נְזוֹנוֹת מִנִּכְסֵי הָאָב וְאֵינָן נְזוֹנוֹת מִנִּכְסֵי הָאֵם: ונמהונמה:

ה הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי בְּכוֹר לֹא יִטֹּל פִּי שְׁנַיִם, ה האפבבליפש,
אִישׁ פְּלוֹנִי בְּנִי לֹא יִירַשׁ עִם אֶחָיו, לֹא אָמַר כְּלוּם, אפבליעא, לאכ,
שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה. שעמשב.
הַמְחַלֵּק נְכָסָיו לְבָנָיו עַל פִּיו, הנלעפ,
רַבָּה לְאֶחָד וּמְעַט לְאֶחָד וְהִשְׁוָה לָהֶן אֶת הַבְּכוֹר, רלולולאה,
דְּבָרָיו קַיָּמִין. דק.
וְאִם אָמַר מְשׁוּם יֵרֵשָׁה, ואמי,
לֹא אָמַר כְּלוּם. לאכ.
כָּתַב בֵּין בְּתְחִלָּה בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף מְשׁוּם מַתָּנָה, כבבבבבממ,
דְּבָרָיו קַיָּמִין. דק.
הָאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי יִירַשֵׁנִי בִּמְקוֹם שֵׁישׁ בַּת, האפיבשב,
בְּתִי תִּירַשֵׁנִי בִּמְקוֹם שֵׁישׁ בֵּן, בתבשב,
לֹא אָמַר כְּלוּם, שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה. לאכ, שעמשב.
רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, **ריבבא**,
אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהוּא רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, דְּבָרָיו קַיָּמִין. אאעמשרל, דק.
וְעַל מִי שֶׁאֵין רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין. ומשרל, אדק.
הַכּוֹתֵב אֶת נְכָסָיו לַאֲחֵרִים וְהִנִּיחַ אֶת בָּנָיו, האנלואב,

מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, אֲבָל אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ. משע, אארחנה.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא,**
אִם לֹא הָיוּ בָּנָיו נוֹהֲגִין כַּשּׁוּרָה, זְכוּר לְטוֹב: אלהבנכ, זל:

ו הָאוֹמֵר זֶה בְּנִי, נֶאֱמָן. ו הזב, נ.
זֶה אָחִי, אֵינוֹ נֶאֱמָן וְנוֹטֵל עִמּוֹ בְּחֶלְקוֹ. זא, אנועב.
מֵת, יַחֲזְרוּ נְכָסִים לִמְקוֹמָן. מ, ינל.
נָפְלוּ לוֹ נְכָסִים מִמָּקוֹם אַחֵר, יִירְשׁוּ אֶחָיו עִמּוֹ. נלנמא, יאע.
מִי שֶׁמֵּת וְנִמְצֵאת דְּיָתֵיקִי קְשׁוּרָה עַל יָרְכוֹ, משודקעי,
הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם. הזאכ.
זָכָה בָּהּ לְאַחֵר, בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין, זבל, במהבשמה,
דְּבָרָיו קַיָּמִין: דק:

ז הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְבָנָיו, ז הנל,
צָרִיךְ שֶׁיִּכְתֹּב מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. צשמומ, דרי.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ. **ריא**, אצ.
הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְבָנוֹ לְאַחַר מוֹתוֹ, הנללמ,
הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לְמָכֹר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּתוּבִין לַבֵּן, האיל, משכל,
וְהַבֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לְמָכֹר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָאָב. ואיל, משבה.
מָכַר הָאָב, מְכוּרִין עַד שָׁיָמוּת. מה, מעש.
מָכַר הַבֵּן, אֵין לְלוֹקֵחַ בָּהֶן כְּלוּם עַד שָׁיָמוּת הָאָב. מה, אלבכעשה.
הָאָב תּוֹלֵשׁ וּמַאֲכִיל לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה. התולמש.
וּמַה שֶּׁהִנִּיחַ תָּלוּשׁ, הֲרֵי הוּא שֶׁל יוֹרְשִׁין. ושת, ההשי.
הִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, הבגו,
אֵין הַגְּדוֹלִים מִתְפַּרְנְסִים עַל הַקְּטַנִּים אהמעה
וְלֹא הַקְּטַנִּים נִזּוֹנִין עַל הַגְּדוֹלִים, והנעה,
אֶלָּא חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה. אחב.
נָשְׂאוּ הַגְּדוֹלִים, יִשְׂאוּ הַקְּטַנִּים. נה, יה.

וְאִם אָמְרוּ קְטַנִּים הָיִינוּ נוֹשְׂאִים כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשְׂאתֶם אַתֶּם, ואקהאנכשא,
אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶם אֲבִיהֶם נָתָן: אשל, אמשלאנ:

ח הִנִּיחַ בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, ח הבגו,
אֵין הַגְּדוֹלוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת עַל הַקְּטַנּוֹת אהמעה
וְלֹא הַקְּטַנּוֹת נִזּוֹנוֹת עַל הַגְּדוֹלוֹת, והנעה,
אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה. אחב.
נָשְׂאוּ גְּדוֹלוֹת, יִשְּׂאוּ קְטַנּוֹת. נג, יק.
וְאִם אָמְרוּ קְטַנּוֹת, הָיִינוּ נוֹשְׂאוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשְׂאתֶם אַתֶּם, ואק, האנכשא,
אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן. אשל.
זֶה חֹמֶר בַּבָּנוֹת מִבַּבָּנִים, זחבמ,
שֶׁהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת עַל הַבָּנִים וְאֵין נִזּוֹנוֹת עַל הַבָּנוֹת: שנעהונעה:

פרק ט

א מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת, א משובו,
בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּים, הַבָּנִים יִירְשׁוּ וְהַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ. בשמ, היוי.
נְכָסִים מֻעָטִין, הַבָּנוֹת יִזּוֹנוּ וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפְּתָחִים. נמ, היויעה.
אַדְמוֹן אוֹמֵר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי זָכָר הִפְסַדְתִּי. אא, בשזה.
אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן: ארג, ראאדא:

ב הִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת וְטֻמְטוּם, ב הבוו,
בִּזְמַן שֶׁהַנְּכָסִים מְרֻבִּים, בשמ,
הַזְּכָרִים דּוֹחִין אוֹתוֹ אֵצֶל נְקֵבוֹת. הדאאנ.
נְכָסִים מֻעָטִין, הַנְּקֵבוֹת דּוֹחוֹת אוֹתוֹ אֵצֶל זְכָרִים. נמ, הדאאז.
הָאוֹמֵר אִם תֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר יֹטֵל מָנֶה, האתאזימ,
יָלְדָה זָכָר, נוֹטֵל מָנֶה. יז, נמ.
נְקֵבָה מָאתַיִם, נמ,
יָלְדָה נְקֵבָה, נוֹטֶלֶת מָאתָיִם. יג, נמ.
אִם זָכָר מָנֶה אִם נְקֵבָה מָאתַיִם, אזמאנמ,

וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה,	וזו,
זָכָר נוֹטֵל מָנֶה וְהַנְּקֵבָה נוֹטֶלֶת מָאתַיִם.	זנמונמ.
יָלְדָה טֻמְטוּם, אֵינוֹ נוֹטֵל.	יט, אנ.
אִם אָמַר כָּל מַה שֶּׁתֵּלַד אִשְׁתִּי יִטֹּל,	אאכמשאי,
הֲרֵי זֶה יִטֹּל.	הזי.
וְאִם אֵין שָׁם יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, יוֹרֵשׁ אֶת הַכֹּל:	ואשיאה, יאה:
ג הִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים,	ג הבגו,
הִשְׁבִּיחוּ גְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים,	הגאה,
הִשְׁבִּיחוּ לָאֶמְצַע.	הל.
אִם אָמְרוּ רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא,	אארמשלא,
הֲרֵי אָנוּ עוֹשִׂים וְאוֹכְלִין,	האעו,
הִשְׁבִּיחוּ לְעַצְמָן.	הל.
וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהִשְׁבִּיחָה אֶת הַנְּכָסִים,	והשאה,
הִשְׁבִּיחָה לָאֶמְצַע.	הל.
אִם אָמְרָה רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לִי בַּעֲלִי,	אארמשלב,
הֲרֵי אֲנִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת,	האעו,
הִשְׁבִּיחָה לְעַצְמָהּ:	הל:
ד הָאַחִין הַשֻּׁתָּפִין שֶׁנָּפַל אֶחָד מֵהֶן לָאֻמָּנוּת,	ד ההשאמל,
נָפַל לָאֶמְצַע.	נל.
חָלָה וְנִתְרַפָּא, נִתְרַפָּא מִשֶּׁלְּ עַצְמוֹ.	חו, נמע.
הָאַחִין שֶׁעָשׂוּ מְקֻצָּתָן שׁוֹשְׁבִינוּת בְּחַיֵּי הָאָב,	השמשבה,
חָזְרָה שׁוֹשְׁבִינוּת, חָזְרָה לָאֶמְצַע,	חש, חל,
שֶׁהַשּׁוֹשְׁבִינוּת נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין.	שנבד.
אֲבָל הַשּׁוֹלֵחַ לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן,	אהלכיוש,
אֵינָן נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים:	אנבד, משגח:
ה הַשּׁוֹלֵחַ סִבְלוֹנוֹת לְבֵית חָמִיו,	ה הסלח,
שָׁלַח שָׁם מֵאָה מָנֶה וְאָכַל שָׁם סְעוּדַת חָתָן אֲפִלּוּ בְּדִינָר,	ששממושסחאב,

אֵינָן נִגְבִּין.	אנ.
לֹא אָכַל שָׁם סְעוּדַת חָתָן,	לאשסח,
הֲרֵי אֵלּוּ נִגְבִּין.	האנ.
שָׁלַח סִבְלוֹנוֹת מְרֻבִּין שֶׁיַּחְזְרוּ עִמָּהּ לְבֵית בַּעְלָהּ,	שסמשעלב,
הֲרֵי אֵלּוּ נִגְבִּין.	האנ.
סִבְלוֹנוֹת מָעָטִין שֶׁתִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּבֵית אָבִיהָ,	סמשבבא,
אֵינָן נִגְבִּין:	אנ:

ו שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים	ו שמשכנל
וְשִׁיֵּר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.	וקכש, מק.
לֹא שִׁיֵּר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.	לשקכש, אמק.
לֹא כָתַב בָּהּ שְׁכִיב מְרַע,	לכבשמ,
הוּא אוֹמֵר שְׁכִיב מְרַע הָיָה וְהֵן אוֹמְרִים בָּרִיא הָיָה,	האשמהואבה,
צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.	צלרששמ, דרמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה:	וא, המעה:

ז הַמְחַלֵּק נְכָסָיו עַל פִּיו,	ז הנעפ,
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֶחָד בָּרִיא וְאֶחָד מְסֻכָּן,	ראא, אבומ,
נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת נִקְנִין בְּכֶסֶף וּבִשְׁטָר וּבַחֲזָקָה,	נשלאנבוו,
וְשֶׁאֵין לָהֶן אַחֲרָיוּת אֵין נִקְנִין אֶלָּא בִּמְשִׁיכָה.	ולאאנאב.
אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְאִמָּן שֶׁל בְּנֵי רוֹכֵל שֶׁהָיְתָה חוֹלָה	אל, מבשברשח
וְאָמְרָה תְּנוּ כְּבִינָתִי לְבִתִּי וְהִיא בִּשְׁנֵים עָשָׂר מָנֶה,	ותכלובעמ,
וַמֵּתָה, וְקִימוּ אֶת דְּבָרֶיהָ.	ו, ואד.
אָמַר לָהֶן, בְּנֵי רוֹכֵל תִּקַּבְּרֵם אִמָּן.	אל, ברתא.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּשַׁבָּת, דְּבָרָיו קַיָּמִין,	וא, ב, דק,
מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכָתוֹב. אֲבָל לֹא בְחֹל.	משיל. אלב.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּשַׁבָּת אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בְּחֹל.	ריא, בא, קוב.
כַּיּוֹצֵא בּוֹ, זָכִין לַקָּטָן, וְאֵין זָכִין לַגָּדוֹל.	כב, זל, וזל.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, לַקָּטָן אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר לַגָּדוֹל:	ריא, לא, קול:

ח נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אָבִיו אוֹ עָלָיו וְעַל מוֹרִישָׁיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב, יוֹרְשֵׁי הָאָב אוֹמְרִים, הַבֵּן מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב, בַּעֲלֵי הַחוֹב אוֹמְרִים, הָאָב מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן, **בֵּית שַׁמַּאי** אוֹמְרִים, יַחֲלֹקוּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן:

ח נהעואאעומ, ועכאוח, יהא, המרוכמה, בהא, המרוכמה, **בשא**, י. **והא**, נב:

ט נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ, יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל אוֹמְרִים, הָאִשָּׁה מֵתָה רִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל, יוֹרְשֵׁי הָאִשָּׁה אוֹמְרִים, הַבַּעַל מֵת רִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ מֵתָה הָאִשָּׁה, **בֵּית שַׁמַּאי** אוֹמְרִים, יַחֲלֹקוּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נְכָסִים בְּחֶזְקָתָן, כְּתֻבָּה בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל, נְכָסִים הַנִּכְנָסִים וְהַיּוֹצְאִין עִמָּהּ בְּחֶזְקַת יוֹרְשֵׁי הָאָב:

ט נהעוא, יהא, המרוכמה, יהא, המרוכמה, **בשא**, י. **והא**, נב, כביה, נהועביה:

י נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל אִמּוֹ, אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁיַּחֲלֹקוּ. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מוֹדֶה אֲנִי בָּזֶה שֶׁהַנְּכָסִים בְּחֶזְקָתָן. אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי, עַל הַחֲלוּקִין אָנוּ מִצְטַעֲרִין, אֶלָּא שֶׁבָּאתָ לְחַלֵּק עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁוִין:

י נהעוא, אומש. **ארע**, מאבשב. **אלבע**, עהאמ, אשלעאה:

פרק י

א גֵּט פָּשׁוּט, עֵדָיו מִתּוֹכוֹ. וּמְקֻשָּׁר, עֵדָיו מֵאֲחוֹרָיו. פָּשׁוּט שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מֵאֲחוֹרָיו וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ, שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מְקֻשָּׁר שֶׁכָּתְבוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ, כָּשֵׁר,

א גפ, עמ. ו, עמ. פשעמ ושעמ, שפ. **רחבגא**, משעמ, כ.

מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ פָּשׁוּט. משלפ.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה: רשבגא, הכה:

ב גֵּט פָּשׁוּט, עֵדָיו בְּשִׁנַּיִם. וּמְקֻשָּׁר, בְּשִׁלְשָׁה. ב גפ, עב. ו, ב.
פָּשׁוּט שֶׁכָּתוּב בּוֹ עֵד אֶחָד, וּמְקֻשָּׁר שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים, פשבעא, ושבשע,
שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִין. שפ.
כָּתַב בּוֹ זוּזִין מְאָה דְאִנּוּן סְלְעִין עֶשְׂרִין, כבזמדסע,
אֵין לוֹ אֶלָּא עֶשְׂרִין. אלאע.
זוּזִין מְאָה דְאִנּוּן תְּלָתִין סְלְעִין, זמדתס,
אֵין לוֹ אֶלָּא מָנֶה. אלאמ.
כְּסַף זוּזִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק, אֵין פָּחוּת מִשְּׁתַּיִם. כזד, ו, אפמ.
כְּסַף סְלְעִין דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק, אֵין פָּחוּת מִשְּׁנַיִם. כסד, ו, אפמ.
דַּרְכּוֹנוֹת דְּאִנּוּן, וְנִמְחַק, אֵין פָּחוּת מִשְּׁתַּיִם. דד, ו, אפמ.
כָּתוּב בּוֹ מִלְּמַעְלָה מָנֶה וּמִלְּמַטָּה מָאתַיִם, כבממומ,
מִלְּמַעְלָה מָאתַיִם וּמִלְּמַטָּה מָנֶה, ממומ,
הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתַּחְתּוֹן. ההאה.
אִם כֵּן, לָמָּה כוֹתְבִין אֶת הָעֶלְיוֹן, אכ, לכאה,
שֶׁאִם תִּמְחֵק אוֹת אַחַת מִן הַתַּחְתּוֹן, יִלְמַד מִן הָעֶלְיוֹן: שתאאמה, ימה:

ג כּוֹתְבִין גֵּט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, ג כגלאעפשאע,
וְהַשּׁוֹבֵר לְאִשָּׁה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּעְלָהּ עִמָּהּ, ולאעפשבע,
וּבִלְבַד שֶׁיִּהֵא מַכִּירָן, ושמ,
וְהַבַּעַל נוֹתֵן שָׂכָר. ונש.
כּוֹתְבִין שְׁטָר לְלוֶה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ, כשלאעפשמע,
וְאֵין כּוֹתְבִין לְמַלְוֶה, עַד שֶׁיִּהֵא לוֶה עִמּוֹ, וכל, עשלע,
וְהַלּוֶה נוֹתֵן שָׂכָר. ונש.
כּוֹתְבִין שְׁטָר לְמוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקֵחַ עִמּוֹ. כשלאעפשלע.
וְאֵין כּוֹתְבִין לְלוֹקֵחַ, עַד שֶׁיִּהֵא מוֹכֵר עִמּוֹ, וכל, עשמע,
וְהַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן שָׂכָר: ונש:

ד אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵרוּסִין וְנִשּׂוּאִין אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וְהֶחָתָן נוֹתֵן שָׂכָר.
אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי אֵרִיסוּת וְקַבָּלָנוּת אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וְהַמְקַבֵּל נוֹתֵן שָׂכָר.
אֵין כּוֹתְבִין שְׁטָרֵי בֵּרוּרִין
וְכָל מַעֲשֵׂה בֵית דִּין אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם, וּשְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין שָׂכָר.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שְׁנֵיהֶם כּוֹתְבִין שָׁנִים, לָזֶה לְעַצְמוֹ וְלָזֶה לְעַצְמוֹ:

ד אכשאואמש, ונש.
אכשאואמש, ונש.
אכשב
ומבדאמש, ונש.
רשבגא, שכש, ללול:

ה מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ וְהִשְׁלִישׁ אֶת שְׁטָרוֹ וְאָמַר לוֹ, אִם לֹא נָתַתִּי לְךָ מִכָּאן וְעַד יוֹם פְּלוֹנִי תֵּן לוֹ שְׁטָרוֹ, הִגִּיעַ זְמַן וְלֹא נָתַן,
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יִתֵּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא יִתֵּן:

ה משמחואשול, אלנלמויפתלש, הזון,
ריא, י. **ריא**, לי:

ו מִי שֶׁנִּמְחַק שְׁטַר חוֹבוֹ, מְעִידִין עָלָיו עֵדִים, וּבָא לִפְנֵי בֵית דִּין וְעוֹשִׂין לוֹ קִיּוּם,
אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי נִמְחַק שְׁטָרוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו.
מִי שֶׁפָּרַע מִקְצָת חוֹבוֹ,
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יַחֲלִיף. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יִכְתּוֹב שׁוֹבֵר.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה,
נִמְצָא זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שׁוֹמֵר שׁוֹבְרוֹ מִן הָעַכְבָּרִים.
אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי, כְּךָ יָפֶה לוֹ, וְלֹא יוּרַע כֹּחוֹ שֶׁל זֶה:

ו משמח, מעע, ולבדולק, אפבפנשבפ, וזע.
משמח,
ריא, י. **ריא**, יש.
אדי,
נזצלשששמה.
אלדי, כיל, ויכשז:

ז שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, וְהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן מָרָחָץ וּבֵית הַבַּד,
עָשָׂאן לְשָׂכָר, הַשָּׂכָר לְאֶמְצַע.
עָשָׂאן לְעַצְמָן, הֲרֵי הֶעָשִׁיר אוֹמֵר לֶעָנִי,
קַח לְךָ עֲבָדִים וְיִרְחֲצוּ בַּמֶּרְחָץ,

ז שא, אעוע, ולאמוה,
על, הל.
על, ההאל,
קלעוב,

קַח לְךָ זֵיתִים וּבֹא וַעֲשֵׂם בְּבֵית הַבַּד. קלזוובה.
שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ בְּעִיר אַחַת, ששבא,
שֵׁם אֶחָד יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן וְשֵׁם אַחֵר יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, שאיבשוואיבש,
אֵין יְכוֹלִין לְהוֹצִיא שְׁטָר חוֹב זֶה עַל זֶה אילשחזעז
וְלֹא אַחֵר יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן שְׁטָר חוֹב. ואילעשח.
נִמְצָא לְאֶחָד בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שְׁטָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן פָּרוּעַ, נלבשששיבשפ,
שְׁטָרוֹת שְׁנֵיהֶן פְּרוּעִין. ששפ.
כֵּיצַד יַעֲשׂוּ, יְשַׁלְּשׁוּ. וְאִם הָיוּ מְשַׁלְּשִׁים, יִכְתְּבוּ סִימָן. כי, י. והמ, יס.
וְאִם הָיוּ מְסַמְּנִין, יִכְתְּבוּ כֹּהֵן. והמ, יכ.
הָאוֹמֵר לִבְנוֹ, שְׁטָר בֵּין שְׁטָרוֹתַי פָּרוּעַ וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ, הל, שבשפויא,
שְׁטָרוֹת כֻּלָּן פְּרוּעִין. שכפ.
נִמְצָא לְאֶחָד שָׁם שְׁנַיִם, הַגָּדוֹל פָּרוּעַ וְהַקָּטָן אֵינוֹ פָּרוּעַ. נלשש, הפואפ.
הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל יְדֵי עֵרֶב, לֹא יִפָּרַע מִן הָעֵרֵב. האחעיע, לימה.
וְאִם אָמַר עַל מְנָת שֶׁאֶפָּרַע מִמִּי שֶׁאֶרְצֶה, יִפָּרַע מִן הָעֵרֵב. ואעמשמש, ימה.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, רשבגא,
אִם יֵשׁ נְכָסִים לַלָּוֶה, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ לֹא יִפָּרַע מִן הָעֵרֵב. אינל, בכוכלימה.
וְכֵן הָיָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, והרשבגא,
הָעֵרֵב לָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וְהָיָה בַּעְלָהּ מְגָרְשָׁהּ, יְדִירֶנָּה הַנָּאָה, הלבובמ, יה,
שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה וְיַחֲזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ: שיקענשזואא:

ח הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים. ח האחב, גממ.
עַל יְדֵי עֵדִים, גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. עיע, גמבח.
הוֹצִיא עָלָיו כְּתַב יָדוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, העכישחל,
גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. גמבח.
עֵרֵב הַיּוֹצֵא לְאַחַר חֲתוּם שְׁטָרוֹת, עהלחש,
גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. גמבח.
מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאָמַר, מבלריו,
גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. גמבח.

אָמַר לוֹ בֶּן נַנָּס, אלבנ,
אֵינוֹ גוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין. אגלממומבח.
אָמַר לוֹ, לָמָּה. אל, ל.
אָמַר לוֹ, הֲרֵי הַחוֹנֵק אֶת אֶחָד בַּשּׁוּק וּמְצָאוֹ חֲבֵרוֹ אל, ההאאבוח
וְאָמַר לוֹ הַנַּח לוֹ, פָּטוּר, שֶׁלֹּא עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ. ולהל, פ, שעאה.
אֶלָּא אֵיזֶהוּ עָרֵב שֶׁהוּא חַיָּב, אאעשח,
הַלְוָהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ, חַיָּב, שֶׁכֵּן עַל אֱמוּנָתוֹ הִלְוָהוּ. הונל, ח, שעאה.
אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, ארי,
הָרוֹצֶה שֶׁיִּחְכִּים, יַעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, הש, יבמ,
שֶׁאֵין לְךָ מְקְצוֹעַ בַּתּוֹרָה גָּדוֹל מֵהֶן, שֶׁהֵן כְּמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ. שלמבגמ, שכה.
וְהָרוֹצֶה שֶׁיַּעֲסוֹק בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, ושבמ,
יְשַׁמֵּשׁ אֶת שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס: יאשבנ:

סְלִיק מַסֶּכֶת בָּבָא בַּתְרָא

מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין

פרק א

א דִּינֵי מָמוֹנוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. גְּזֵלוֹת וַחֲבָלוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. נֶזֶק וַחֲצִי נֶזֶק, תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, בִּשְׁלֹשָׁה. הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע, בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מוֹצִיא שֵׁם רַע, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִינֵי נְפָשׁוֹת:

א דמ, ב. גו, ב. נונ תכואו, ב. הוושר, ב דרמ. וא משר, בו, משבדנ:

ב מַכּוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ, בִּשְׁלֹשָׁה. עִבּוּר הַשָּׁנָה, בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מַתְחִילִין, וּבַחֲמִשָּׁה נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה. וְאִם נָמְרוּ בִּשְׁלֹשָׁה, מְעֻבֶּרֶת:

ב מ, ב. מריא, בו. עה, ב. עה, ב דרמ. רשבגא במ ונו, וב. וגב, מ:

ג סְמִיכַת זְקֵנִים וַעֲרִיפַת עֶגְלָה, בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּחֲמִשָּׁה. הַחֲלִיצָה וְהַמַּאוּנִין, בִּשְׁלֹשָׁה. נָטַע רְבָעִי וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁאֵין דָּמָיו יְדוּעִין, בִּשְׁלֹשָׁה. הַהֶקְדֵּשׁוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. הָעֲרָכִין הַמְּטַלְטְלִין, בִּשְׁלֹשָׁה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן. וְהַקַּרְקָעוֹת, תִּשְׁעָה וְכֹהֵן. וְאָדָם, כַּיּוֹצֵא בָהֶן:

ג סזוע, ב דרש. ויא, ב. הו, ב. נרוששדי, ב. ה, ב. הה, ב. ריא, אמכ. ו, תו. ו, כב:

ד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. ד דנ, בו.
הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, הו, בו
שֶׁנֶּאֱמַר וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה, שואהוה
וְאוֹמֵר וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ. ווהת.
שׁוֹר הַנִּסְקָל, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שה, בו
שֶׁנֶּאֱמַר הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, שהיובי
כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר. כבכמה.
הַזְּאֵב וְהָאֲרִי, הַדֹּב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ, הו, הווו
מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. מבו.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל הַקּוֹדֵם לְהָרְגָן, זָכָה. **ראא**, כהל, ז.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: **רעא**, מבו:

ה אֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּט ה אדלאה
וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל, ואנהואכג
אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אעפבדששו.
וְאֵין מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, ומלה
אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אעפבדששו.
אֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת, אמעהוה
אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אעפבדששו.
אֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרִיּוֹת לִשְׁבָטִים, אעסל
אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אעפבדששו.
אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת, אעעה
אֶלָּא עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אעפבדששו.
וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסְּפָר, ועהב
וְלֹא שְׁלֹשָׁה, אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם: וש, אעאאש:

ו סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, ו סגהששו
וּקְטַנָּה שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. ושעו.
וּמֵנַיִן לַגְּדוֹלָה שֶׁהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד, ולשששו

שֶׁנֶּאֱמַר אֶכְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים.

וּמַנַּיִן לַקָּטָנָה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְגוֹ' וְהִצִּילוּ הָעֵדָה, עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים.

וּמַנַּיִן לְעֵדָה שֶׁהִיא עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת, יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב.

וּמַנַּיִן לְהָבִיא עוֹד שְׁלֹשָׁה, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁאֶהְיֶה עִמָּהֶם לְטוֹבָה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, לֹא כְהַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה הַטָּיָתְךָ לְרָעָה.

הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטָּיָתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.

וְכַמָּה יֵהָא בְּעִיר וּתֵהֵא רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין, מֵאָה וְעֶשְׂרִים. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שָׁרֵי עֲשָׂרוֹת:

שאלשאמי ועג, השו. ריא, ש. ולששעו שוהווה עשום, הכע. ולשע שעמלהה, ייו. ולעש משלתארל שאשעל אכלנארל לכלהל. הלעפא, הלעפש ובדש, מעעא הכעו. ויבורל, מו. רנא, מו, כשע:

פרק ב

א כֹּהֵן גָּדוֹל דָּן וְדָנִין אוֹתוֹ, מֵעִיד וּמְעִידִין אוֹתוֹ, חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, וּמְיַבֵּמִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אֲבָל הוּא אֵינוֹ מְיַבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בַּאַלְמָנָה. מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה, אֶלָּא הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה, הֵן נִגְלִין וְהוּא נִכְסֶה, וְיוֹצֵא עִמָּהֶן עַד פֶּתַח הָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא.

א כגדוא, מוא חול, ואא אהאמ, משאב. מלמ, איאה אהנונ, הנונ ועעפה, דרמ. ריא, אימה שוהלי.

וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם אֲחֵרִים, ומא
דֶּרֶךְ כָּל הָעָם עוֹבְרִין בָּזֶה אַחַר זֶה דכהעבאז
וְהַמְמֻנֶּה מְמַצְעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם. ומבלה.
וּכְשֶׁהוּא מְתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים, וממ
כָּל הָעָם אוֹמְרִים לוֹ אָנוּ כַפָּרָתֶךָ, כהאלאכ
וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם. ואלתמה.
וּכְשֶׁמְּבָרִין אוֹתוֹ, וא
כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מֻסֵּב עַל הַסַּפְסָל: כהמעהומעה:

ב הַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מָעִידִין אוֹתוֹ, **ב** הלדודא, למומא
לֹא חוֹלֵץ וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ. לֹא מְיַבֵּם וְלֹא מְיַבְּמִין לְאִשְׁתּוֹ. לחוחל. למומל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רָצָה לַחֲלֹץ אוֹ לְיַבֵּם, זָכוּר לָטוֹב. **ריא**, ארלאל, זל.
אָמְרוּ לוֹ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אל, אשל.
וְאֵין נוֹשְׂאִין אַלְמָנָתוֹ. ונא.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נוֹשֵׂא הַמֶּלֶךְ אַלְמָנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, **ריא**, נהאשמ
שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁנָּשָׂא אַלְמָנָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שמבשאשש
שֶׁנֶּאֱמַר וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ: שולאבאונאב:

ג מֵת לוֹ מֵת, אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פְּלָטְרִין שֶׁלּוֹ. **ג** מלמ, אימפש.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה, יוֹצֵא, **ריא**, ארלאה, י
שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁיָּצָא אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שמבשאמשא
שֶׁנֶּאֱמַר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה. שודהאה.
אָמְרוּ לוֹ, לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּס אֶת הָעָם. אל, להההאלאה.
וּכְשֶׁמְּבָרִין אוֹתוֹ, וא
כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מֻסֵּב עַל הַדַּרְגָּשׁ: כהמעהומעה:

ד וּמוֹצִיא לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת **ד** ולה
עַל פִּי בֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. עפבדששו.
וּפוֹרֵעַ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ, וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ. וללד, ומב.
דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁעוּר. דהאלש.

וְכָל הָעָם בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ. והבול, ונחב.
לֹא יָרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, אֶלָּא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה. **לילנ**, אשע.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה הוּא לוֹ, ריא, מהל
וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסִירוֹת אֶת לִבּוֹ. ושימאל.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ, **רשא**, אאואל
הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה. הזלי.
אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, אֲפִלּוּ כַּאֲבִיגַיִל. אכלנוילנ, אכ.
לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים, אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ. **לילס**, אכמ.
וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לוֹ מְאֹד, אֶלָּא כְּדֵי לִתֵּן אַפְּסַנְיָא. **וולילמ**, אכלא.
וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְשָׁמּוֹ. ולסתל.
יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, מוֹצִיאָהּ עִמּוֹ. נִכְנָס, מַכְנִיסָהּ עִמּוֹ. יל, מע. נ, מע.
יוֹשֵׁב בַּדִּין, הִיא עִמּוֹ. מֵסֵב, הִיא כְּנֶגְדּוֹ, יב, הע. מ, הכ
שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו: **שועובכיח**:

ה אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, **ה** ארעס, ויעכ
וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ, ומב
וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר וראכמ
וְלֹא כְּשֶׁהוּא עָרֹם וְלֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, וכעובה
שֶׁנֶּאֱמַר שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ: **ששתעמ**, שאע:

פרק ג

א דַּיְנֵי מָמוֹנוֹת, בִּשְׁלֹשָׁה. **א** דמ, ב.
זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, זבלאובלא
וּשְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד, ובלעא
דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, דרמ. וא
שְׁנֵי דַיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. שדבלעא.
זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. זפדשזופדשז,דרמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי, וא, א

בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, בשערשקאפ
אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים אוֹ מֻמְחִין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן. אאהכאמ, איל.
זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. זפעשזופעשז,דומ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי, וא, א
בִּזְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא עֲלֵיהֶם רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִים אוֹ פְּסוּלִים. בשמערשקאפ.
אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן: אאהכ, איל:

ב אָמַר לוֹ נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא, נֶאֱמָן עָלַי אָבִיךָ, **ב** אלנעא, נעא
נֶאֱמָנִין עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר, נעשרב
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. רמא, ילב.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וא, אילב.
הָיָה חַיָּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה וְאָמַר לוֹ דּוֹר לִי בְּחֵיֵּי רֹאשְׁךָ, החלשולדלבר
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. רמא, ילב.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ: וא, אילב:

ג וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין, **ג** והה
הַמְשַׂחֵק בְּקֻבְיָא, וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, הב, וב
וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. וי, וש.
אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בַּתְּחִלָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית, ארש, בהקאאש
מְשֶׁרַבּוּ הָאֲנָסִין, חָזְרוּ לִקְרוֹתָן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. מה, חלסש.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי, ארי, א
בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם אֻמָּנוּת אֶלָּא הִיא, בשלאאה
אֲבָל יֵשׁ לָהֶן אֻמָּנוּת שֶׁלֹּא הִיא, כְּשֵׁרִין: אילאשה, כ:

ד וְאֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִין, **ד** והה
אָבִיו וְאָחִיו וַאֲחֵי אָבִיו וַאֲחֵי אִמּוֹ אוואוא
וּבַעַל אֲחוֹתוֹ וּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו וּבַעַל אֲחוֹת אִמּוֹ ואואאואא
וּבַעַל אִמּוֹ וְחָמִיו וְגִיסוֹ, ואוו
הֵן וּבְנֵיהֶן וְחֹתְנֵיהֶן, וְחוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ. הוו, ול.
אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, זוֹ מִשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא. ארי, זמרע.

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ:

וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז׳ מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נָא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה: בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר״ה: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: ביו״ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז׳ מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה.	פְּרִי הַגֶּפֶן.	הַפֵּרוֹת.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז׳ מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא״י וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא״י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

סנהדרין ז־יא
מכות א־ג

ביאור משולב וקצר
•
הערות וביאורים
•
חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו
בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

הסכמות מופיעות במסכת ברכות

לוח המשנה היומית

חודש ל"ז - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
סנהדרין א-יא	ו-ז	א-ו	ו ניסן תשע"ט	ה טבת תשפ"ה	ה תשרי תשצ"א
	ז	ג-ב	ז ניסן תשע"ט	ו טבת תשפ"ה	ו תשרי תשצ"א
	ז	ה-ד	ח ניסן תשע"ט	ז טבת תשפ"ה	ז תשרי תשצ"א
	ז	ז-ו	ט ניסן תשע"ט	ח טבת תשפ"ה	ח תשרי תשצ"א
	ז	ח-ט	י ניסן תשע"ט	ט טבת תשפ"ה	ט תשרי תשצ"א
	ז	י-יא	יא ניסן תשע"ט	י טבת תשפ"ה	י תשרי תשצ"א
	ח	א-ב	יב ניסן תשע"ט	יא טבת תשפ"ה	יא תשרי תשצ"א
	ח	ג-ד	יג ניסן תשע"ט	יב טבת תשפ"ה	יב תשרי תשצ"א
	ח	ה-ו	יד ניסן תשע"ט	יג טבת תשפ"ה	יג תשרי תשצ"א
	ח-ט	ז-א	טו ניסן תשע"ט	יד טבת תשפ"ה	יד תשרי תשצ"א
	ט	ב-ג	טז ניסן תשע"ט	טו טבת תשפ"ה	טו תשרי תשצ"א
	ט	ד-ה	יז ניסן תשע"ט	טז טבת תשפ"ה	טז תשרי תשצ"א
	ט-י	ו-א	יח ניסן תשע"ט	יז טבת תשפ"ה	יז תשרי תשצ"א
	י	ב-ג	יט ניסן תשע"ט	יח טבת תשפ"ה	יח תשרי תשצ"א
	י	ד-ה	כ ניסן תשע"ט	יט טבת תשפ"ה	יט תשרי תשצ"א
	י-יא	ו-א	כא ניסן תשע"ט	כ טבת תשפ"ה	כ תשרי תשצ"א
	יא	ב-ג	כב ניסן תשע"ט	כא טבת תשפ"ה	כא תשרי תשצ"א
	יא	ד-ה	כג ניסן תשע"ט	כב טבת תשפ"ה	כב תשרי תשצ"א
	יא-א	ו-א	כד ניסן תשע"ט	כג טבת תשפ"ה	כג תשרי תשצ"א
מכות א-ג	א	ב-ג	כה ניסן תשע"ט	כד טבת תשפ"ה	כד תשרי תשצ"א
	א	ד-ה	כו ניסן תשע"ט	כה טבת תשפ"ה	כה תשרי תשצ"א
	א	ו-ז	כז ניסן תשע"ט	כו טבת תשפ"ה	כו תשרי תשצ"א
	א	ח-ט	כח ניסן תשע"ט	כז טבת תשפ"ה	כז תשרי תשצ"א
	א-ב	י-א	כט ניסן תשע"ט	כח טבת תשפ"ה	כח תשרי תשצ"א
	ב	ב-ג	ל ניסן תשע"ט	כט טבת תשפ"ה	כט תשרי תשצ"א
	ב	ד-ה	א אייר תשע"ט	א שבט תשפ"ה	ל תשרי תשצ"א
	ב	ו-ז	ב אייר תשע"ט	ב שבט תשפ"ה	א חשון תשצ"א
	ב-ג	ח-א	ג אייר תשע"ט	ג שבט תשפ"ה	ב חשון תשצ"א
	ג	ב-ג	ד אייר תשע"ט	ד שבט תשפ"ה	ג חשון תשצ"א
	ג	ד-ה	ה אייר תשע"ט	ה שבט תשפ"ה	ד חשון תשצ"א
	ג	ו-ז	ו אייר תשע"ט	ו שבט תשפ"ה	ה חשון תשצ"א
	ג	ח-ט	ז אייר תשע"ט	ז שבט תשפ"ה	ו חשון תשצ"א
	ג	י-יא	ח אייר תשע"ט	ח שבט תשפ"ה	ז חשון תשצ"א
	ג	יב-יג	ט אייר תשע"ט	ט שבט תשפ"ה	ח חשון תשצ"א
	ג	יד-טו	י אייר תשע"ט	י שבט תשפ"ה	ט חשון תשצ"א
	ג-א	טז-א	יא אייר תשע"ט	יא שבט תשפ"ה	י חשון תשצ"א

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

אֲבָל אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַלֵּב: **אֲבָל אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַלֵּב**, ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך[יח]:

פרק ז - ארבע מיתות

א אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וָחֶנֶק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק, וָהֶרֶג. זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין: **אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין**, ואלו הן מן החמורה אל הקלה, **סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג** – סייף, **וָחֶנֶק**[א], ומי שנתחייב בשתי מיתות נידון בחמורה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר** זה סדרן מן החמורה אל הקלה, **שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק, וָהֶרֶג. זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין** – בפרק דלעיל שנינו מצות הנסקלין, ובמשניות הבאות יתבארו מצות שאר המיתות:

רבינו עובדיה מברטנורא

א אַרְבַּע מִיתוֹת. סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וָחֶנֶק. סְקִילָה חֲמוּרָה מִשְּׂרֵפָה, וּשְׁתֵּיהֶן מֵהֶרֶג וּשְׁלָשְׁתָּן מֵחֶנֶק. וְנָפְקָא מִנַּהּ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁתֵּי מִיתוֹת, דְּקַיְמָא לָן דְּנִדּוֹן בַּחֲמוּרָה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר וְכוּ'.** וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: **זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין.** הָא דְפָרִישְׁנָא בְפִרְקִין דִּלְעֵיל:

מקור חיים

כדין כל מלקט עצמות שמתאבלין עליהם כל אותו היום כמבואר במו"ק (דף ח). לל"ק מדינא אין עליו שום אבלות עד ליקוט העצמות, שהרי לא נתכפר עד אז, ולרב אשי מדינא היה יכול להתאבל מיד אחר חיבוט קבר פורתא, אלא כיון דאידחי אידחי. התוי"ט כתב שהרע"ב התכוין לשתי שיטות אלו, בתחילת דיבורו כתב סתמא שלא היו מתאבלין משום כפרה, וזהו כל"ק שטעם זה מהני עד ליקוט עצמות כיון שרק אז נגמרא הכפרה, ואית דאמרי שלעולם הכפרה כבר נגמרה משהתחיל הבשר להתעכל, ומ"מ אין מתאבלין עליהם כיון שאבלות ראויה לחול משיסתם הגולל וכיון דאדחי אדחי. וכתב שזה אמת וברור בכוונתו (ולא כמו שהיה סבור לומר שפירוש הראשון ברע"ב הוא לפי רש"י שטעם שאין מתאבלין הוא משום בזיון, ואית דאמרי הוא טעם הרמב"ם שהטעם שאין מתאבלין הוא משום שאין ראוי להתאבל על רשע).

יח. רש"י. **א.** בתורה מפורשת רק שלש מהן, סקילה, שריפה, הרג. מיתת חנק אינה מפורשת בתורה אלא גמרא גמירי לה (דף נג.) וכל מיתה שבתורה סתם היא מיתת חנק (דף נב:).

ב מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין, הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ עַד שֶׁפּוֹתֵחַ אֶת פִּיו, וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הוּא אִם מֵת בְּיָדָם

מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין, הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, כדי שלא יתהפך אנה ואנה ולא תיכנס הפתילה לפיו אלא תפול על בשרו מבחוץ, **וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה** – כורכים סודר קשה תוך סודר רכה, שיהא סודר רכה מבחוץ וקשה מבפנים[ב], **וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ** – ואחר כך כורכם סביב צוארו. **זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ** – עד אחד מושך מכאן ועד שני מכאן[ג], **עַד שֶׁפּוֹתֵחַ אֶת פִּיו, וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה** – מרתיחין פתילה של אבר עד שהיא מותכת, **וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו** – ומכווצת בני מעיו[ד]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הוּא אִם מֵת בְּיָדָם** – אם מת על ידי חנק כשמושכין הסודר,

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ. שֶׁלֹּא יִתְהַפֵּךְ אָנָה וְאָנָה וְתִפֹּל הַפְּתִילָה עַל בְּשָׂרוֹ: קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה. כּוֹרְכִים סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה. קָשֶׁה מִבַּפְנִים לַחֲנֹק, וְרַכָּה מִבַּחוּץ לְהָגֵן: **אֶת הַפְּתִילָה.** פְּתִילָה שֶׁל אֵבֶר מַדְלִיק. וּמַתִּיךְ לְתוֹךְ פִּיו: **וְחוֹמֶרֶת.** כּוֹוֶצֶת. לְשׁוֹן חֲמַרְמֹרוּ מֵעַי (איכה ב). וְיָלְפִינַן מִבְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (ויקרא י) כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת הַשָּׂרֵפָה, וְלֹא נִשְׂרְפוּ גוּפָתָם דְּהָא כְתִיב (שם) וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם בְּכֻתָּנְתָם, הָכָא נַמִּי מִתְקַיֶּמֶת מִצְוַת שְׂרֵפָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִשְׂרָפִים אֶלָּא בְּנֵי מֵעַיִם בִּלְבַד. וְהָכִי עֲדִיף טְפֵי, דִּכְתִיב (שם יט) וְאָהֳבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה: **אַף הוּא אִם מֵת בְּיָדָם.** כְּלוֹמַר אִם הָיָה מֵת בְּיָדָם עַל יְדֵי חֲנִיקָתָם קֹדֶם זְרִיקַת הַפְּתִילָה:

מקור חיים

ב. שהרכה אינה חונקת לפתוח פיו והקשה מחבל את גרונו ומנוולתו, לפיכך קשה מבפנים לחנוק ורכה מבחוץ להגין (רש״י ורע״ב). **ג.** רמב״ם, הובא בתוי״ט. **ד.** רע״ב. וזה ענין של כויה שמקלקל הבני מעיים ומקמט אותן ואין זה שריפה ממש, ומכל מקום נקרא שריפה כמו שכתב הרע״ב בהמשך. ועיין שם עוד שילפינן בגזירה שוה מבני אהרן שמקיימין בזה מצות שריפה אע״פ שהגוף קיים.

לֹא הָיוּ מְקַיְּמִין בּוֹ מִצְוַת שְׂרֵפָה, אֶלָּא פּוֹתְחִין אֶת פִּיו בְּצִבְתָּ שֶׁלֹּא בְטוֹבָתוֹ וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן צָדוֹק, מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן אַחַת שֶׁזִּנְּתָה, וְהִקִּיפוּהָ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וּשְׂרָפוּהָ. אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בָּקִי:

לא הָיוּ מְקַיְּמִין בּוֹ מִצְוַת שְׂרֵפָה, אֶלָּא פּוֹתְחִין אֶת פִּיו בְּצִבְתָּ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן צָדוֹק, מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן אַחַת שֶׁזִּנְּתָה, וְהִקִּיפוּהָ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וּשְׂרָפוּהָ. אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בָּקִי – צדוקים היו ומקיימים קרא כדכתיב וסברי שצריכים שריפה ממש[ה]:

ג מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִים, הָיוּ מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נָווֹל הוּא זֶה, אֶלָּא מַנִּיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל

מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִים, הָיוּ מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה[ו]. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נָווֹל הוּא זֶה, שהרגו מעומד והוא נופל[ז], אֶלָּא מַנִּיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא הָיוּ מְקַיְּמִים מִצְוַת שְׂרֵפָה. לְפִיכָךְ לֹא הָיוּ חוֹנְקִים אוֹתוֹ: **אֶלָּא פּוֹתְחִים אֶת פִּיו בְּצִבְתָּ.** טנאלווייי"א בְּלַע"ז. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בָּקִי. צְדוֹקִין הָיוּ, שֶׁאֵין לָהֶם גְּזֵרָה שָׁוָה אֶלָּא קְרָא כְּמַשְׁמָעוֹ: ג רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר נָווֹל הוּא זֶה. שֶׁהָרְגוּ מְעֻמָּד וְנוֹפֵל:

מקור חיים

ה. כי לא דרשי הגזירה שוה מבני אהרן, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. ו. מש"כ הרע"ב דכתיב סייף באורייתא דאמר קרא נקום ינקם. בגמרא איתא (דף נב:) נקימה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ויקרא כו כה) והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית, הוי אומר נקימה זו סייף. ז. רע"ב. כי השתא משמע שזהו הניוול, ולכן אמרו לו שהמיתה שהוא אומר לעשות היא יותר מנוולת. אבל באמת גם הוא מודה שמיתתו יותר מנולת ולא קרי ליה רבי יהודה ניוול אלא משום דכתיב ובחוקותיהם לא תלכו, כדאיתא בברייתא בגמרא (דף נב: תוד"ה רבי יהודה).

הַסַּדָּן וְקוֹצֵץ בְּקוֹפִין. אָמְרוּ לוֹ, אֵין מִיתָה מְנֻוֶּלֶת מִזּוֹ. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין, הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ, זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ יוֹצְאָה:

הַסַּדָּן – עץ עבה תקוע בארץ, **וְקוֹצֵץ בְּקוֹפִין. אָמְרוּ לוֹ, אֵין מִיתָה מְנֻוֶּלֶת מִזּוֹ. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין, הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ, זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ יוֹצְאָה:**

ד אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין, הַבָּא עַל הָאֵם, וְעַל אֵשֶׁת הָאָב, וְעַל הַכַּלָּה, וְעַל הַזָּכוּר, וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה, וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, וּבַעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי, וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת,

אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין, הַבָּא עַל הָאֵם, וְעַל אֵשֶׁת הָאָב, וְעַל הַכַּלָּה, וְעַל הַזָּכוּר, וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עליה, **וְהַמְגַדֵּף** – המברך את השם, **וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ** – מעביר מזרעו דרך האש ל׳מולך׳[ח], **וּבַעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי** – עושה מעשה כשפים לשמוע דברים מן המתים[ט], **וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת,**

רבינו עובדיה מברטנורא

סַדָּן. עֵץ עָבֶה תָּקוּעַ בָּאָרֶץ כְּמוֹת שֶׁל נַפָּחִים. וּבִבְרַיְתָא פֵּרְשׁוּ, דְּטַעֲמָא דְּפָלֵיג רַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבָּנָן, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרָה תוֹרָה (שם יח) וּבְחָקֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ. וְאָמְרֵי לֵיהּ רַבָּנָן, כֵּיוָן דִּכְתִיב סַיִף בְּאוֹרַיְתָא, דְּאָמַר קְרָא נָקָם יִנָּקֵם (שמות כא), לֹא מַנַּיהוּ גְּמִרִינַן. וְהָלְכָה כַּחֲכָמִים: **ד אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין.** אִית מַנַּיהוּ דִּכְתִיב בְּהוּ סְקִילָה בְּהֶדְיָא, וְהָנָךְ דְּלֹא כְתִיבָא בְּהוּ סְקִילָה כְּתִיב בְּהוּ דָּמָיו בּוֹ דְּמֵיהֶם בָּם, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר דָּמָיו בּוֹ דְּמֵיהֶם בָּם אֵינוֹ אֶלָּא סְקִילָה, דְּיָלְפִינַן מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי דִּכְתִיב (ויקרא כ) בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ. קָסָבַר הַאי תַּנָּא מֹלֶךְ לָאו עֲבוֹדָה זָרָה הוּא אֶלָּא חֹק הָאֻמּוֹת בְּעִלְמָא הוּא. מִדְּתָנָא עֲבוֹדָה זָרָה, וְתָנָא מֹלֶךְ:

מקור חיים

ח. תנא משנתנו סובר שמולך לאו היינו עבודה זרה ממש, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. לקמן משנה ז׳ מבואר עבודת המולך ביתר הרחבה. **ט.** מבוארים יותר להלן משנה ז. ושני דברים הם, ולכן חשיב הרמב״ם (סנהדרין פט״ו ה״ב) י״ח נסקלין בתורה.

וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, וְהַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, וְהַמֵּסִית, וְהַמַּדִּיחַ, וְהַמְכַשֵּׁף, וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הַבָּא עַל הָאֵם, חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם הָאֵם בִּלְבָד. הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָב חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין. הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ, חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם כַּלָּתוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי בְנוֹ בֵּין לְאַחַר מִיתַת בְּנוֹ, בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין

וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, וְהַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, וְהַמֵּסִית – את היחידים לעבוד עבודה זרה, **וְהַמַּדִּיחַ** את הרבים לעבוד עבודה זרה, שמדיח אנשי עיר הנדחת, **וְהַמְכַשֵּׁף, וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה.** עד כאן מנה התנא כל הנסקלים, מכאן עד סוף פרק הבא, חזר עליהם אחד אחד ומבאר דינם. **הַבָּא עַל הָאֵם, חַיָּב עָלֶיהָ** – הבא על האם בשוגג חייב עליה שתי חטאות, **מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם הָאֵם בִּלְבָד[י]. הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָב חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו[יא], בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין. הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ, חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם כַּלָּתוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, בֵּין בְּחַיֵּי בְנוֹ בֵּין לְאַחַר מִיתַת בְּנוֹ, בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ. חָמוּר מִמַּכֶּה, דְּאִיכָּא תַּרְתֵּי קָלוֹן אָבִיו וְאִמּוֹ וּמוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, דְּהָא תְּנַן אֵינוֹ חַיָּב עַד שְׁיְקַלְּלֵם בְּשֵׁם: וְהַמֵּסִית. אֶת הַיְחִידִים: וְהַמַּדִּיחַ. עִיר הַנִּדַּחַת: וְהַמְכַשֵּׁף. דִּכְתִיב (שמות כב) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה, וְסָמִיךְ לֵיהּ כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת, מַה שּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה בְּסְקִילָה, אַף מְכַשֵּׁפָה בְּסְקִילָה: חַיָּב עָלֶיהָ. חַטָּאוֹת [כְּתִיב בְּהוּ כָּרֵת וּכְתִיב בְּהוּ חִלּוּק חַטָּאוֹת]. וַאֲפִלּוּ בְּגוּף אֶחָד. וְכֵן הֲלָכָה: בֵּין מִן הָאֵרוּסִין. דִּכְיוָן שֶׁקִּדְּשָׁהּ, אִשְׁתּוֹ הִיא, דִּכְתִיב (ויקרא כ) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה, מִשְׁעַת לְקִיחָה נִקְרֵאת אִשְׁתּוֹ. וְהַהּ קִיחָה קִדּוּשִׁין הֵן, דִּגְמַר קִיחָה קִיחָה מִשָּׂדֶה עֶפְרוֹן:

מקור חיים

י. רבי יהודה דריש כן מקרא (דף נג:). יא. קאי רק על חיוב אשת אב, אבל פשיטא שאין אשת איש אחר מיתה, וכן בסמוך אצל כלתו.

מִן הַנִּשׂוּאִין. הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה, אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מֶה חָטְאת, אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאת לְאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל. דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא תְהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ:

מִן הַנִּשׂוּאִין. הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה – שנינו לעיל שהבא על הבהמה והאשה המביאה בהמה עליה מיתתם בסקילה וגם הבהמה נסקלת[ג], ויש לשאול, **אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מֶה חָטְאת, אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאת לְאָדָם תַּקָּלָה** – מכשול עון[ד] **עַל יָדָהּ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל. דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא תְהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ:**

משנה ה

שבעה שמות שאינן נמחקין

שבעה שמות הם שאסור למוחקן. השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש. או הנכתב אדני. ואל. אלוה. ואלהים. ואלהי. ושדי. וצבאות.

כינויין - שמות הנמחקין

שאר הכנויין שמשבחין בהן את הקדוש ברוך הוא כגון חנון ורחום הגדול הגבור והנורא הנאמן קנא וחזק וכיוצא בהן הרי הן כשאר כתבי הקדש ומותר למחקן (רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ב, ה"ה)

מקור חיים

יב. תימה למאי נפקא מינה נקט לזה הכא (תוי"ט). ונראה שהתנא מפרט כל הנסקלים כסדר ומבאר דינם, ואע"פ שלא הוסיף מאומה על דין זכור חזר ושנאו כדי לחזור על כולן שלא לדלג אחד מבינתים, וכמו שכתב התוי"ט בעצמו במסכת טהרות פ"ד מי"א (רש"ש). **יג.** אף שלא מפורש במשנה לעיל שגם הבהמה נסקלת, כל חיוב סקילה של הבא על הבהמה נלמד ממה דכתיב (ויקרא כ טו) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרגוּ, ובמסית כתיב כי הרג תהרגנו, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה, וכמיתת הבהמה כך מיתת השוכב. וכיון שמפורש במשנה שהשוכב בסקילה הוה כמפורש שהבהמה נסקלת (תוי"ט). **יד.** רש"י.

מגדף

בסוף פרשת המקלל (ויקרא כד טו-טז) כתיב:

וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ: וְנֹקֵב שֵׁם ה' מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ בוֹ כָּל הָעֲדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת:

שם המיוחד

נחלקו רבי מאיר וחכמים בברייתא (שם) אי גם על הכינויין חייב סקילה, והלכה כחכמים שרק על שם המיוחד חייב סקילה, ועל הכינויין באזהרה. שם יקוק הוא שם המיוחד[טו], ולפי הרמב"ם (ע"ז פ"ב ה"ז) גם על שם אדנו"ת חייב סקילה.

עד שיברך שם בשם

אינו חייב סקילה עד שיברך שם בשם, כגון שיאמר יברך ה' את ה'. דכתיב ונוקב שם ה' וגו' בנקבו שם יומת. והך נוקב לשון קללה הוא, כדכתיב מה אקב לא קבה אל (דף נו.)[טז].

ה **הַמְגַדֵּף אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ הַשֵּׁם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בְּכָל יוֹם דָּנִין אֶת הָעֵדִים בְּכִנּוּי**

הַמְגַדֵּף – המברך את השם, **אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ הַשֵּׁם** – עד שהוא עצמו יזכיר השם ויברכו[יז]. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, בְּכָל יוֹם דָּנִין אֶת הָעֵדִים בְּכִנּוּי**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם. וְיבָרֵךְ הַשֵּׁם בְּשֵׁם. (שם כד) וְנֹקֵב שֵׁם ה', (שם) בְּנָקְבוֹ שֵׁם, שֶׁינֹקֵב הַשֵּׁם בַּשֵּׁם: **בְּכָל יוֹם.** כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בְּבְדִיקַת הָעֵדִים: **דָּנִין אוֹתָן בְּכִנּוּי.** כָּל אָדָם שֶׁמְּהַפֵּךְ דָּבָר וּמְדַבֵּר כְּמִי שֶׁמְּקַלֵּל וְתוֹלֶה בְּאַחֵר קְרוּי כִּנּוּי בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים. וּבִלְשׁוֹן מִקְרָא, כִּי לֹא יָדַעְתִּי אֲכַנֶּה (איוב לב):

מקור חיים

טו. דעת הרדב"ז (ממרים פ"ה ה"ב) שלפי הרמב"ם כל השמות שאינם נמחקין נקראים שם המיוחד, אבלכאן הכוונה לשם מיוחד בן ארבעאותיות (ועיין לקמן משנה ח, ומקו"חשם). **טז.** נחלקו הראשונים אם הא דבענין שם המיוחד קאי רק על השם המתברך או קאי גם על שם המברך. לרמב"ם (ע"ז פ"ב ה"ז) קאי רק על שם המתברך, ואם בירך את שם המיוחד באחד משאר שמות שאינם נמחקין, חייב סקילה. **יז.** אבל אם שמע השם יוצא מפי אחר וברכו, פטור (תוי"ט בשם רש"י). וברי"ד ועוד ראשונים פירשו שר"ל עד שיפרש שם המיוחד. הרע"ב בד"ה עד שיפרש מבאר רק המשך המשנה ולא ביאר כלום על מפרש את השם. בפנים ביארנו כרש"י מדהביא תוי"ט דבריו.

יָכֹה יוֹסִי אֶת יוֹסֵי. נִגְמַר הַדִּין, לֹא הוֹרְגִים בְּכְנוּי, אֶלָּא מוֹצִיאִים כָּל אָדָם לַחוּץ וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן וְאוֹמְרִים לוֹ אֱמֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵרוּשׁ, וְהוּא אוֹמֵר, וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶן וְקוֹרְעִין וְלֹא מְאַחִין. וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר

יָכֹה יוֹסִי אֶת יוֹסֵי – כשהיו בודקים העדים לא היו העדים אומרים בפירוש מה ששמעו, אלא היו מזכירים שם אחר, כגון שאמרו ששמעו איך שאמר יכה יוסי את יוסי[יח]. **נִגְמַר הַדִּין** – אם נגמר הדין לחייבו מיתה, **לֹא הוֹרְגִים בְּכְנוּי** – לא היו הורגים על סמך העדות שנאמרה באופן של כינוי, **אֶלָּא מוֹצִיאִים כָּל אָדָם לַחוּץ**, שגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים, **וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן** – שואלין הגדול שבעדים היאך הוא אמר, **וְאוֹמְרִים לוֹ אֱמֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵרוּשׁ** – ואומרים לו שכעת יאמר בפירוש מה ששמע, **וְהוּא אוֹמֵר**[יט], **וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶן וְקוֹרְעִין וְלֹא מְאַחִין** – קורעין בגדיהם ולא תופרים אותם לעולם בתפירה שאין הקריעה ניכרת. **וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר**

רבינו עובדיה מברטנורא

יָכֹה יוֹסִי אֶת יוֹסֵי. אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּיהֶם שֶׁשָּׁמְעוּ, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁמְעוּ מִפִּיהֶם אֶלָּא קְלָלַת כְּנוּי: **אֶלָּא מוֹצִיאִים אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ.** דִּגְנַאי הוּא לְהַשְׁמִיעַ בְּרַבִּים הַשֵּׁם לָרַבִּים: **וְקוֹרְעִין וְלֹא מְאַחִין.** עוֹלָמִית. תְּפִירָה אַלְכְּסַנְדְּרִית שֶׁאֵין הַקְּרִיעָה נִכֶּרֶת, אֲבָל שְׁאָר תְּפִירוֹת מָתָר:

מקור חיים

יח. הלשון כינוי כאן אין הכוונה לכינויי שם הקדוש כמו צבאות, ורחום וכדומה, כי גם באלו יש איסור גמור ובזיון כלפי מעלה, אלא פירושו שמכנים השם בשם אחר, ונראים כאילו אין מדברים אלא על אחר, וכדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **יט.** בירושלמי איתא שלא היה אומר מפורש כל הלשון שפלוני אמר, שאם כן הרי הוא מגדף חלילה. אלא אומר בלשון עבר, שמפרש השם שהוא אמר, ואומר שפלוני אמר שאותו השם יכה השם. וכיון שאומר בלשון עבר ואינו סומך הקללה להשם אין זה מגדף ממש. כן כתב הכסף משנה (ע״ז פ״ב ה״ח) ותמה למה הרמב״ם לא ביאר כן להדיא. ובתוי״ט כתב שהרמב״ם ס״ל שש״ס דילן חולק וסובר שחייב לומר מפורש כל מה ששמע, ואין זה מגדף כיון שאין כוונתו לכך.

אַף אֲנִי כְּמוֹהוּ, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אַף אֲנִי כְּמוֹהוּ:

אַף אֲנִי כְּמוֹהוּ – עד השני אומר שאף אני שמעתי כמוהו, ואינו אומר הקללה בפיו[כ], **וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אַף אֲנִי כְּמוֹהוּ** – ואם יש עד שלישי גם הוא צריך להעיד כן[כא]:

ו הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֶחָד הָעוֹבֵד, וְאֶחָד הַזּוֹבֵחַ, וְאֶחָד הַמְקַטֵּר, וְאֶחָד הַמְנַסֵּךְ, וְאֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה, וְאֶחָד הַמְקַבְּלוֹ עָלָיו לֵאלוֹהַּ, וְהָאוֹמֵר לוֹ אֵלַי אָתָּה.

הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה ששנינו לעיל שהוא מן הנסקלים, **אֶחָד הָעוֹבֵד** – היינו בין אם עובד בדבר שדרך עבודתה בכך, **וְאֶחָד הַזּוֹבֵחַ, וְאֶחָד הַמְקַטֵּר, וְאֶחָד הַמְנַסֵּךְ, וְאֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה** – ובין אם זובח או מקטיר או מנסך או משתחוה, ואף על פי שאין דרך עבודתה בכך, **וְאֶחָד הַמְקַבְּלוֹ עָלָיו לֵאלוֹהַּ** – ובין אם אמר עבודה זרה פלוני הוא אלי, **וְהָאוֹמֵר לוֹ אֵלַי אָתָּה** – או שעמד אצל עבודה זרה ואמר לו אלי אתה[כב].

רבינו עובדיה מברטנורא

אַף אֲנִי שָׁמַעְתִּי כָּמוֹהוּ. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בְּרִכַּת שֵׁם בַּשֵּׁם: **וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר.** אָתְיָא כְּמַאן דְּאָמַר מַה שְּׁנַיִם עֵדוּת אַחַת אַף שְׁלִשָּׁה עֵדוּת אַחַת: **ו אֶחָד הָעוֹבֵד.** עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָבָר שֶׁדַּרְכָּהּ עֲבוֹדָתוֹ בְּכָךְ: **וְאֶחָד הַזּוֹבֵחַ כּוּ'.** וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ בְּאַחַת מֵאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת הַלָּלוּ, חַיָּב. וְכָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת חוּץ מֵאֵלּוּ, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲבֹד כְּדַרְכָּהּ עֲבוֹדָתָהּ: **וְהַמְקַבְּלוֹ עָלָיו לֵאלוֹהַּ.** אֲפִלּוּ בַּאֲמִירָה בְּעָלְמָא. דְּאִתַּקַּשׁ לִזְבִיחָה, דִּכְתִיב (שמות לב) **וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ: וְהָאוֹמֵר לוֹ אֵלַי אָתָּה.** בְּפָנָיו. וַאֲתָא סֵיפָא לְגַלּוּיֵי רֵישָׁא. דְּאִי תָּנָא רֵישָׁא הָוֶה אָמֵינָא הָנֵי מִלֵּי בְּפָנָיו אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנָיו לֹא, תָּנָא סֵיפָא בְּפָנָיו, מִכְּלָל דְּרֵישָׁא שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וַאֲפִלּוּ הָכִי חַיָּב:

מקור חיים

כ. אע״פ שבשאר עדיות צריכים להגיד מפורש, אין זה אלא מעלה דרבנן, וכאן מחמת כבוד ה׳ אוקמוה אדאורייתא (דף ס.). **כא.** משנתנו כר״ע שס״ל (מכות פ״א מ״ז) מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת, ואם הוזם או הוכחש אחד מהם אע״פ שעדיין יש שני עדים כשרים, כל העדות בטילה. ולכן אם יש שלשה עדים צריך לבדוק כולם שאם יזום או יוכחש מבטלין כל העדות (רש״י דף ס. ד״ה כר׳ עקיבא). **כב.** ותנא סיפא לגלויי רישא שאפילו אמר שלא בפניו חייב, כדאיתא ברע״ב עיי״ש.

אֲבָל הַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק וְהַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמַּרְחִיץ, הַסָּךְ, הַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְבַעַל פְּעוֹר, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ. הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ:

אֲבָל הַמְגַפֵּף – אבל המחבק את העבודה זרה, **וְהַמְנַשֵּׁק** – או מנשקו, **וְהַמְכַבֵּד** – או מנקה את הרצפה שלפניו, **וְהַמְרַבֵּץ** – או מזלף מים להשכיב האפר, **וְהַמַּרְחִיץ, הַסָּךְ, הַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – בכל אלו עובר בלא תעשה, אבל אין ענוש מיתה. **הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ** – כגון שאמר קונם עלי כל פירות שבעולם בשם עבודה זרה פלוני, **וְהַמְקַיֵּם בִּשְׁמוֹ** – וכן הנשבע בשמו, כגון שאמר הריני נשבע בשם עבודה זרה פלונית שאעשה דבר זה, **עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְבַעַל פְּעוֹר** – מטיל רעי לפניו, **זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ**, ואפילו נתכוין לבזותו חייב[כג]. **הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ**, ואפילו נתכוין לרוגמו חייב:

ז הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. מָסַר לַמֹּלֶךְ

הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ – שימסור בנו למשרתי המולך, **וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ** – ויעבירנו בתוך האש[כד]. **מָסַר לַמֹּלֶךְ**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמְגַפֵּף: מְחַבֵּק: **עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.** לֹא תָּעֲבְדֵם יִתְרָה כְתִיב: **הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ.** קוֹנָם עָלַי כָּל פֵּרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִי: **הַמְקַיֵּם.** נִשְׁבַּע: **עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.** וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ (שם כג): **הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ.** מַתְרִיז רְעִי לְפָנָיו: **זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ.** וַאֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לְבַזּוֹתוֹ, הוֹאִיל וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ חַיָּב חַטָּאת: **וְהַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס.** שֶׁעוֹבְדִים אוֹתוֹ בִּזְרִיקַת אֲבָנִים. **וְהַמְסַלֵּק אֶבֶן מִלְּפָנָיו נַמִּי חַיָּב,** שֶׁעוֹבְדִים אוֹתוֹ נַמִּי בְּסִלּוּק אֲבָנִים: **מַרְקוּלִיס.** חִלּוּף הַשֵּׁבָח. מַר לְשׁוֹן חִלּוּף הוּא, כְּמוֹ בְּמַר דְּכָנְתָא, בְּמַר דְּשִׁחְוטָה. קְלוֹס, שֶׁבַח: **זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ.** וַאֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לְרָגְמוֹ, חַיָּב חַטָּאת:

ז **הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ.** מוֹסְרוֹ בְּיַד הַכֹּמְרִים: **וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ.** מַעֲבִירוֹ מִצַּד זֶה לְצַד זֶה:

מקור חיים

כג. מש"כ הרע"ב שחייב חטאת, כי קאי על מי שעשה כן לבזותו ואם כן שוגג הוא. אבל בעשה במזיד חייב סקילה. **כד.** בפרשת אחרי (ויקרא יח כא) כתיב ומזרעך לא תתן להעביר

וְלֹא הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ, הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ וְלֹא מָסַר לַמֹּלֶךְ, אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. בַּעַל אוֹב וֶה פִּתּוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיוֹ, וְיִדְּעוֹנִי וֶה הַמְדַבֵּר בְּפִיו, הֲרֵי אֵלּוּ

וְלֹא הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ, הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ וְלֹא מָסַר לַמֹּלֶךְ, אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. בַּעַל אוֹב וֶה פִּתּוֹם, וְהַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיוֹ – העושה מעשה כשפים לשמוע דברים מן המתים[כה], **וְיִדְּעוֹנִי וֶה הַמְדַבֵּר בְּפִיו** – מכניס לפיו עצם מחיה ששמה ״ידוע״ והעצם מדבר מאליו על ידי כשפים[כו], **הֲרֵי אֵלּוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

עַד שֶׁיִּמְסֹר וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח) לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר, וּכְתִיב הָתָם (דברים יח) לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, מַה הַעֲבָרָה הָאֲמוּרָה שָׁם בָּאֵשׁ, אַף הַעֲבָרָה הָאֲמוּרָה כָּאן בָּאֵשׁ: **אוֹב וֶה פִּתּוֹם.** לוֹקֵחַ גָּלְגֹּלֶת שֶׁל מֵת לְאַחַר שֶׁנִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר וּמְקַטִּיר לָהּ וְשׁוֹאֵל מִמֶּנָּה עֲתִידוֹת וְהִיא מְשִׁיבָה: **וְהַמְדַבֵּר מִשֶּׁחִיוֹ.** וְיֵשׁ שֶׁעוֹשִׂים שֶׁיָּשִׁיב הַמֵּת דֶּרֶךְ בֵּית הַשֶּׁחִי: **וְיִדְּעוֹנִי.** חַיָּה שֶׁשָּׁמָהּ יַדּוּעַ, וְצוּרָתָהּ כְּצוּרַת אָדָם בְּפָנֶיהָ וְיָדֶיהָ וְרַגְלֶיהָ, וְהִיא מְחַבֶּרֶת בְּטַבּוּרָהּ לְחֶבֶל הַיּוֹצֵא מִן הַשֶּׁרֶשׁ שֶׁנִּשְׁרָשׁ בָּאָרֶץ שָׁמָּשָׁם חִיּוּתָהּ, וּכְשֶׁרוֹצִים לָצוּד אוֹתָהּ מוֹרִים בְּחֵצִים אֶל הַחֶבֶל עַד שֶׁהוּא נִפְסָק וְהִיא מֵתָה מִיָּד. וְהִיא קְרוּיָה בִּלְשׁוֹן חֲכָמִים בַּר נָשׁ דְּטוּר:

מקור חיים

למולך. ברמב״ם (ע״ז פ״ו ה״ג) איתא שהיו עושים אש גדולה ולוקח מקצת זרעו (חלק מבניו) ומוסרו לכהניהם עובדי האש והם מחזירים לאביו שהוא יעבירו ברגליו מצד זה לצד האחר בתוך השלהבת. וכן משמע מלשון הרע״ב שכתב מוסרו ביד הכומרים, לשון רבים, ואח״כ כתב מעבירו מצד זה לצד זה, לשון יחיד. (אבל רש״י (דף סד: ד״ה לא תתן) כתב שהשמשין של המולך מעבירין אותו). ואינו חייב אלא אם עשה שניהם, מסירה לכהניהם והעברה באש. עוד כתב הרמב״ם שלא שהוא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם לעבודת כוכבים אחרת, אלא בהעברה בלבד היתה עבודה זו ששמה מולך. וכן שיטת רש״י בחומש ובסוגיין (דף סד:). אבל דעת הרמב״ן (בחומש) ואבן עזרא שגם למולך היו שורפים ממש. **כה.** גירסת הרע״ב והמדבר עם וי״ו ולדבריו שני מיני אוב הם, יש שעושים עם גולגולת המת כמבואר ברע״ב ויש שעושים שישיב המת דרך בית השחי, שמעלה את המת מן הארץ ומושיב לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר. (לרש״י קול המת יוצא מתחת שחיו של המכשף וכן כתב הרמב״ם בהלכותיו (ע״ז פ״ו ה״א), אבל הראב״ד שם כתב וז״ל, א״א בבית הקברות עושה כן ובעור של אדם מת ומדבר משחיו של מת). **כו.** רש״י דף סה.

בִּסְקִילָה, וְהַנִּשְׂאָל בָּהֶם בְּאַזְהָרָה:

בִּסְקִילָה – העושה כשפים אלו חייב סקילה[כג], **וְהַנִּשְׂאָל בָּהֶם בְּאַזְהָרָה** – והבא לשאול[כד] עתידות ממכשפים אלו, עובר בלאו[כה];

ח הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדונוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּקַלְלֵם בַּשֵּׁם. קִלְלָם בְּכִנּוּי, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:

הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת – ששנינו לעיל שחייב סקילה, **בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדונוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת** – היינו אם חיללה בדבר שחייבים על זדונו כרת כשליבא עדים והתראה, ועל שגגתו חייבים חטאת, ואם חיללה במלאכה כזו במזיד עם עדים והתראה חייב סקילה[ל]. **הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּקַלְלֵם בַּשֵּׁם** – אינו חייב סקילה עד שיקללם באחד מן השמות המיוחדים[לא]. **קִלְלָם בְּכִנּוּי** – כגון רחום, חנון, ארך אפים[לב], **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַנִּשְׂאָל בָּהֶם. שֶׁבָּא וְשׁוֹאֵל בָּהֶם שֶׁיְּקַלְלֵם בַּשֵּׁם. בְּאֶחָד מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים: קִלְלָם בְּכִנּוּי. רַחוּם, חַנּוּן, בְּאַזְהָרָה. דְּאַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת: ח **עַד** אֶרֶךְ אַפַּיִם:

מקור חיים

כג. דכתיב (ויקרא כ כז) וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: **כד.** אע״ג דקתני נשאל שהוא לשון נפעל, הכוונה על השואל, וכתב תוי״ט ותמיהני על לשון המשנה. **כה.** דכתיב (ויקרא יט לא) אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים אַל תְּבַקְּשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם גו׳ (רש״י ורע״ב). (אבל תוספות כתבו דילפינן מדכתיב (דברים יח י-יא) לֹא יִמָּצֵא בְךָ גו׳ וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים: וכן הוא בתורת כהנים פרשת קדושים פרשה יו״ד (תוי״ט, רע״א)). **ל.** ולאפוקי תחומין ואליבא דרבי עקיבא שסובר דאורייתא הם ומ״מ אין עליהם חיוב חטאת וכרת. ולאפוקי הבערה אליבא דרבי יוסי שסובר שהבערה ללאו יצאת ואין חיוב חטאת עליה (תוי״ט). **לא.** לשון הרע״ב, וכן לשון הרמב״ם בהלכותיו (פ״ה ה״ב). וכתב הרדב״ז שכוונת הרמב״ם לכל השמות שאינם נמחקין ולא רק שם הוי״ה ושם אדנות (אע״פ שלענין מגדף נקראים רק שם הוי״ה ושם אדנות בלשון שם המיוחד, עיין לעיל הקדמה למשנה ה). וממה שמפרש הרע״ב בסמוך שהכינויים כאן הם רק שמות הנמחקין, משמע שמפרש כשיטה זו. **לב.** לשון הרע״ב. ועיין לעיל הערה הקודמת שממה שלא פירש כרש״י שכתב כגון שד״י צבקו״ת רחום וחנון, משמע שסובר כדעת הרמב״ם.

ט הַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה בְתוּלָה מְאֹרָסָה וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ. בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, הָרִאשׁוֹן בְּסְקִילָה וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק[לג]:

הַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, אֵינוֹ חַיָּב סקילה **עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה** – לאפוקי קטנה ובוגרת[לג], **בְּתוּלָה** – לאפוקי בעולה, **מְאֹרָסָה** – לאפוקי נשואה[לד], **וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ** – לאפוקי אם מסרה אביה לשלוחי הבעל. **בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, הָרִאשׁוֹן בְּסְקִילָה וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק[לה]:**

י הַמֵּסִית, זֶה הֶדְיוֹט. הַמֵּסִית אֶת אָדָם כָּלָם שֶׁלֹּא כִדְרָכָהּ, כֻּלָּם בְּסְקִילָה: מִבַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְלֹא בּוֹגֶרֶת שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְיוֹם אֶחָד: **בְּתוּלָה.** וְלֹא בְעוּלָה. וְאִם נִבְעֲלָה שֶׁלֹּא כִדְרָכָהּ עֲדַיִן בְּתוּלָה הִיא. וַאֲפִלּוּ בָּאוּ עָלֶיהָ עֲשָׂרָה בְנֵי **מְאֹרָסָה.** וְלֹא נְשׂוֹאָה: **וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ.** שֶׁאִם מָסַר הָאָב לְשֻׁלּוּחֵי הַבַּעַל, הַבָּא עָלֶיהָ אַחַר כָּךְ אֵינוֹ בְּסְקִילָה אֶלָּא בְּחֶנֶק: י **זֶה הֶדְיוֹט שֶׁהַמֵּסִית.** דַּוְקָא הֶדְיוֹט שֶׁהַמֵּסִית. שֶׁנָּבִיא הַמֵּסִית מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק: **וְהַמֵּסִית אֶת**

הַמֵּסִית, שנחשב לעיל בין הנסקלין, **זֶה הֶדְיוֹט** – זה הדיוט המסית לעבוד עבודה זרה, ולאפוקי נביא המסית ומתנבא בשם הקב"ה לעבוד ע"ז, שמיתתו בחנק. **הַמֵּסִית אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

ט עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה. וְלֹא קְטַנָּה פְּחוּתָה מִבַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְלֹא בּוֹגֶרֶת שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְיוֹם אֶחָד: **בְּתוּלָה.** וְלֹא בְעוּלָה. וְאִם נִבְעֲלָה שֶׁלֹּא כִדְרָכָהּ עֲדַיִן בְּתוּלָה הִיא. וַאֲפִלּוּ בָּאוּ עָלֶיהָ עֲשָׂרָה בְנֵי **מְאֹרָסָה.** וְלֹא נְשׂוֹאָה: **וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ.** שֶׁאִם מָסַר הָאָב לְשֻׁלּוּחֵי הַבַּעַל, הַבָּא עָלֶיהָ אַחַר כָּךְ אֵינוֹ בְּסְקִילָה אֶלָּא בְּחֶנֶק: י **זֶה הֶדְיוֹט שֶׁהַמֵּסִית.** דַּוְקָא הֶדְיוֹט שֶׁהַמֵּסִית. שֶׁנָּבִיא הַמֵּסִית מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק: **וְהַמֵּסִית אֶת**

מקור חיים

לג. הבת מיום לידתה עד שנשלמו לה י"ב שנים שלימים ויום אחד נקראת קטנה או תינוקת, בין שהביאה ב' שערות, בין שלא הביאה. כשהביאה ב' שערות אחר י"ב שנים ויום אחד, הרי היא נערה למשך ששה חדשים. אחר ששה חדשים משעה שנעשית נערה, נקראת בוגרת. כי אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד (ע"פ הרמב"ם ריש הלכות אישות). ומשנתנו רבי מאיר הוא אבל חכמים סוברים שהכתוב לא בא אלא למעט בוגרת אבל הבא על קטנה מאורסה חייב סקילה (דף סו:). **לד.** ואפילו נכנסה לחופה ועדיין לא נבעלה, מ"מ לאו ארוסה היא (רש"י). **לה.** באו עליה י' בני אדם שלא כדרכה ועדיין היא בתולה, לת"ק (בברייתא דף סו:) כולם בסקילה, לרבי הראשון בסקילה וכולם בחנק. הרע"ב פירש שמשנתנו כת"ק וכן פירש הרמב"ם, וא"כ ע"כ כאן איירי שהראשון בא עליה כדרכה, ואם כן לכאורה אין חידוש כלל בבבא זו, שהרי כבר שנינו שאין סקילה אלא בבתולה (תוי"ט).

הַהֶדְיוֹט, אָמַר לוֹ יֵשׁ יְרֵאָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ אוֹכֶלֶת, כָּךְ שׁוֹתָה, כָּךְ מֵטִיבָה, כָּךְ מְרֵעָה. כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַכְמִינִין עֲלֵיהֶם, חוּץ מִזּוֹ. אָמַר לְשָׁנַיִם וְהֵן עֵדָיו, מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. אָמַר לְאֶחָד, הוּא אוֹמֵר יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ.

הַהֶדְיוֹט – ודוקא כשמסית יחיד[לז], אבל המסיתים את הרבים כגון מדיחי עיר הנדחת, מיתתן[לח] בחנק. כיצד היא דרך ההסתה, **אָמַר לוֹ יֵשׁ יְרֵאָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי** – אמר לו מסית לחברו יש עבודה זרה במקום פלוני, **כָּךְ אוֹכֶלֶת, כָּךְ שׁוֹתָה, כָּךְ מֵטִיבָה** – כך היא מאכלת ומשקה ומטיבה לעובדיה, **כָּךְ מְרֵעָה** – וכך היא מריעה ומענשת למרחקיה[לט]. **כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַכְמִינִין עֲלֵיהֶם** – אין מסתירין עדים עליהם, ולא עוד אלא שאינו חייב מיתה אלא אם כן התרו בו בשעת מעשה, **חוּץ מִזּוֹ** – חוץ ממיתה זו, שמכמינין עדים ואין צריכים להתרות בו, וכמו שמפרש והולך. **אָמַר לִשְׁנַיִם וְהֵן עֵדָיו** – אם מסית לשנים הם עצמם נעשים עדיו[מ], **מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. אָמַר לְאֶחָד** – אם התחיל לפתות אחד, והרי לא יוכל לחייבו מיתה על פי עצמו, **הוּא אוֹמֵר יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ** – מצוה לו לומר שיש לי חברים שרוצים בכך, תמתין עד שאביא גם הם.

רבינו עובדיה מברטנורא

הַהֶדְיוֹט. לָאו דַּוְקָא, שֶׁלֹּא מָצִינוּ חִלּוּק בֵּין מַסִּית אֶת הַהֶדְיוֹט לְמַסִּית אֶת הַנָּבִיא. אֶלָּא לְמְעוּטֵי מֵסִית אֶת הָרַבִּים, כְּגוֹן מַדִּיחֵי עִיר מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁמִּיתָתָן בְּחֶנֶק: **מַכְמִינִין.** לְשׁוֹן מַאֲרָב:

מקור חיים

לו. לשון התנא מסית את ההדיוט, משמע שיש חילוק בין מסית הדיוט למסית נביא, ואין זה נכון כי אין חילוק ביניהם, אלא התנא נקט הך לישנא אגב הרישא, וכאן הכוונה להוציא מסיתי הרבים, כלומר מסיתי עיר הנדחת. **לז.** אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה שנים או יותר (ברייתא דף קיא: וכן פסק רמב"ם ע"ז פ"ד ה"ב), ולכן נקט הרע"ב לשון רבים, עיי"ש. **לח.** מאירי. עד כאן היא הסתת המסית. ועדיין לא נתחייב על ידי זה עד שיסיתו לעבוד ממש באחד מלשונות שבסוף המשנה, אלך ואעבוד כו'. אבל כיון ששמע שבא להסיתו מצוה להכמין לו עדים כדי שיתחייב במאמרו, ולכן לא יניחנו לסיים פיתויו כי אז ירגיש שבא לחייבו כשאח"כ יכמין ויאמר חזור על דבריך (תפא"י). **לט.** ואם המשיך ואמר להם נלך ונעבוד חייב מיתה ואין צריכים להכמין עדים נוספים ואין צריכים להתרות בו. דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו (רש"י).

אִם הָיָה עָרוּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם, מַכְמִינִין לוֹ עֵדִים אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ אֱמֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי בְּיִחוּד, וְהַלָּה אוֹמֵר לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֵצִים וַאֲבָנִים. אִם חוֹזֵר בּוֹ, הֲרֵי זֶה מוּטָב. וְאִם אָמַר כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ וְכָךְ יָפֶה לָנוּ, הָעוֹמְדִין מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. הָאוֹמֵר אֶעֱבֹד, אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד, נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד. אֲזַבֵּחַ, אֵלֵךְ וַאֲזַבֵּחַ, נֵלֵךְ וּנְזַבֵּחַ. אַקְטִיר, אֵלֵךְ וְאַקְטִיר, נֵלֵךְ וְנַקְטִיר. אֲנַסֵּךְ, אֵלֵךְ וַאֲנַסֵּךְ, נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ. אַקְטִיר, אֵלֵךְ וְאַקְטִיר, נֵלֵךְ וְנַקְטִיר. אֲנַסֵּךְ, אֵלֵךְ וַאֲנַסֵּךְ, נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ.

אִם הָיָה עָרוּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם – אם היה חכם וחושש שיישמע דבריו לבית דין ולכן אינו רוצה לדבר בפניהם, **מַכְמִינִין לוֹ עֵדִים** – מסתירים לו שני עדים[מ] **אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ אֱמֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי, בְּיִחוּד** – אמור לי היאך נעשה אותן הדברים שאמרת לי, שאין איש עמנו, **וְהַלָּה אוֹמֵר לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֵצִים וַאֲבָנִים. אִם חוֹזֵר בּוֹ, הֲרֵי זֶה מוּטָב. וְאִם אָמַר כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ וְכָךְ יָפֶה לָנוּ, הָעוֹמְדִין מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ.** וכיצד הוא לשון ההסתה, **הָאוֹמֵר אֶעֱבֹד, אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד, נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד**[מא]. **אֲזַבֵּחַ, אֵלֵךְ וַאֲזַבֵּחַ, נֵלֵךְ וּנְזַבֵּחַ. אַקְטִיר, אֵלֵךְ וְאַקְטִיר, נֵלֵךְ וְנַקְטִיר. אֲנַסֵּךְ, אֵלֵךְ וַאֲנַסֵּךְ, נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ.**

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם הָיָה הַמֻּסָּית עָרוּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם. כְּלוֹמַר אוֹמֵר לַנֶּפֶשׁ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם מִפְּנֵי יִרְאַת בֵּית דִּין: **בְּיִחוּד.** כְּלוֹמַר אֵין אִישׁ עִמָּנוּ וְיָכוֹל אַתָּה לוֹמַר עַתָּה מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי כְּבָר: **הָאוֹמֵר אֶעֱבֹד.** בְּאֶחָד מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת הַלָּלוּ הָוֵי מֻסָּית וְחַיָּב:

מקור חיים

מ. ולא סגי באחד ואותו שאומר לו, כיון שמקילין בהכמנה מחמירין בזה, ומהאי טעמא צריך גם לומר לו היאך נניח את אלוקינו כו' כמבואר בסמוך, וכשאומר לשנים לא הצריך התנא לזאת (תוי"ט, וכן הוא ביד רמ"ה). מא. אעבוד, ר"ל אני אעבוד בתחלה ואתה אחרי, ואף אם אמר אלך ואעבוד שמחוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדהכי הדר ביה או שאומר בלשון רבים נלך ונעבוד, בכל ענין מקרי מסית (כסף משנה ע"ז פ"ה ה"ב). (הכ"מ לא מבאר חידוש ב'נלך ונעבוד', ואולי משום שבסיפא במדיח את הרבים אינו חייב אלא באמר לשון רבים, ס"ד שבמסית יחיד אינו חייב אלא במסית בלשון יחיד, קמ"ל).

אֶשְׁתַּחֲוֶה, אֵלֵךְ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה, נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה. הַמַּדִּיחַ, זֶה הָאוֹמֵר, נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה:

אֶשְׁתַּחֲוֶה, אֵלֵךְ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה, נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה, כל אלו הוו לשון הסתה, וחייב המסית[מב]. **הַמַּדִּיחַ**, שנשנית לעיל בין הנסקלין, **זֶה הָאוֹמֵר, נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה** – זה המדיח את עיר הנדחת[מג] והוא אינו חייב אלא אם אמר בלשון רבים נלך ונעבוד עבודה זרה:

יא הַמְכַשֵּׁף הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב, וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינָיִם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שְׁנַיִם לוֹקְטִין קְשׁוּאִין, אֶחָד לוֹקֵט פָּטוּר וְאֶחָד לוֹקֵט חַיָּב,

הַמְכַשֵּׁף הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב – העושה מעשה ממש, חייב סקילה, **וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינָיִם** – ולא מי שמראה לבריות כאילו עושה, ואינו עושה כלום. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שְׁנַיִם לוֹקְטִין קְשׁוּאִין, אֶחָד לוֹקֵט פָּטוּר וְאֶחָד לוֹקֵט חַיָּב,**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמַּדִּיחַ. וְאִם מַדִּיחַ אֶת הָרַבִּים הוּא, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאמַר בִּלְשׁוֹן רַבִּים נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד: **יא הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה.** מַמָּשׁ, בִּסְקִילָה: **וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם.** מַרְאֶה לַבְּרִיּוֹת כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּלוּם: **שְׁנַיִם לוֹקְטִים קְשׁוּאִים.** בִּמְכַשְּׁפוּת בְּפָנֵינוּ, אֶחָד מֵהֶן לָקַט וְחַיָּב מִיתָה, וַחֲבֵרוֹ לָקַט וּפָטוּר מִן הַמִּיתָה. כֵּיצַד, הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁלָּקַט מִמָּשׁ בִּכְשָׁפִים, חַיָּב. וְהָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם, הֵרְאָה לָנוּ כְּאִלּוּ נִתְקַבְּצוּ כֻלָּן לְמָקוֹם אֶחָד וְהַקְּשׁוּאִים לֹא זָזוּ מִמְּקוֹמָן, פָּטוּר מִן הַמִּיתָה:

מקור חיים

מב. כן פירש הרע״ב, וכן כתב הרמב״ם בהלכותיו (שם). אבל בסוגיית הגמרא לעיל (דף סא:) משמע שאעבוד אלך ואעבוד הניסת הוא שאמר, ומשנתנו לחייב הניסת בא באמירה לחוד ואף שלא עבד (תוי״ט). **מג.** היינו שמסית רוב בני העיר (דף סז.), ונקרא מדיח ולא מסית. אע״פ שברישא שנינו והמסית את ההדיוט למעוטי מדיח את הרבים, שהוא בחנק ולא בסקילה, היינו משום דרישא רבי שמעון הוא שחולק על החכמים וסובר שמדיחי עיר הנידחת הם בחנק, אבל סיפא אתיא כרבנן והם סוברים שהם בסקילה (כן פירש הרע״ב. וצ״ל שהיה גורס בסוגיין דף סז. אין, רישא רבי שמעון וסיפא רבנן, ורק אח״כ מתרץ רבינא, וכן הוא ביד רמ״ה. כי לגירסתנו שאין גורסין תיבת ׳אין׳, מסקנת הסוגיא הוא כרבינא, והוא מתרץ באופן אחר).

הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב, הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם פָּטוּר:

הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב – מי שעשה מעשה וליקטן למקום אחד, חייב, **הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם פָּטוּר** – ומי שרק מטעה הבריות ומראה להם כאילו נתקבצו כולם למקום אחד, פטור מן המיתה[מד]:

פרק ח - בן סורר ומורה

א בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מְשֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן, הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא שֶׁהִבְרִיחוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא), כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן, בֵּן וְלֹא בַת, בֵּן וְלֹא אִישׁ.

בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה ששנינו לעיל שהוא מן הנסקלין. זה דינו. **מֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מְשֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן, הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא שֶׁהִבְרִיחוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה**[א]. **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כא), **כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן, בֵּן וְלֹא בַת, בֵּן וְלֹא אִישׁ** – מדכתיב בן שמע מינה שאין בבנות דין סורר ומורה[ב], **בֵּן וְלֹא אִישׁ** – וגם נשמע מינה שדוקא כשהוא בן חייב אבל לא אם כבר נעשה לאיש, ומשהקיף זקן התחתון כבר נעשה איש[ג].

רבינו עובדיה מברטנורא

א בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. מְשֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת. דְּאָמוּר רַבָּנָן, הַתַּחְתּוֹן אָמְרוּ, שֶׁיַּקִּיף וְהוּא בֶּן שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד. הַשֵּׂעָר סְבִיבוֹת הַגִּיד: **וְלֹא הָעֶלְיוֹן.** זָקָן דְּמִקַּמֵּי הָכִי אֵין הַשְּׂעָרוֹת סִימָן אֶלָּא שׁוּמָא: **עַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן הַתַּחְתּוֹן.** הַאי זָקָן מַמָּשׁ: **שֶׁנֶּאֱמַר בֵּן וְלֹא אִישׁ.** מִשֶּׁהִקִּיף זָקָן הַתַּחְתּוֹן אִישׁ הוּא. וְאַף עַל גַּב

מקור חיים

מד. התוי״ט מסיק שרבי עקיבא לא בא לחלוק על הת״ק, ולשניהם אין באחיזת עיניים חיוב מלקות. (וצ״ב מה בא רבי עקיבא להוסיף. ולפמש״כ הר״י מקולון (הובא בכסף משנה ע״ז פי״א הט״ו) שהאוחז עיניים במעשה תמהון פטור ממיתה אבל חייב מלקות, והאוחז עיניים בדבר שהוא דרך הטבע פטור אף ממלקות, י״ל שכוונת ר״ע להורות דין זה ולכן נקט לוקט קישואין שהוא אחיזת עיניים בדרך טבע להורות שרק באחיזת עיניים כזה פטור ממלקות). **א.** מה שכינו שער הערוה בלשון זקן, הוא לשון נקיה (רמב״ם). **ב.** תניא, אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה, שהכל מצויין אצלה בעבירה, אלא גזירת הכתוב היא, בן ולא בת (דף סט:). **ג.** ואף כשלא הקיף זקן אם כבר עברו ג׳ חדשים משהביא ב׳ שערות אינו נעשה בן סורר ומורה כיון שראוי

הַקָּטָן פָּטוּר, שֶׁלֹּא בָא לִכְלָל מִצְוֹת: **הַקָּטָן פָּטוּר** – קטן עד שלא הביא שתי שערות פטור ואף על גב דתינוק

בן יומו נקרא בן, **שֶׁלֹּא בָא לִכְלָל מִצְוֹת** – שעדיין אינו מחויב במצוות[ד]:

משנה ב

בן סורר ומורה נהרג על שם סופו

לקמן משנה ה' תנן שבן סורר ומורה נהרג על שם סופו. הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש מה שהורגל בבשר ויין ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב (ברייתא דף עב.).

האכילה שחייב עליה

בן סורר ומורה נהרג על שם אכילה מכוערת שאכל ושתה, שאכל בשר ושתה יין דרך רעבתנות. אכילה זו שהוא חייב עליה יש בה הרבה דינים כמפורש בהמשך הפרק וכולם הלכה למשה מסיני[ה] (רמב"ם ממרים פ"ז ה"ב).

ב מֵאֵימָתַי חַיָּב, מִשֶּׁיֹּאכַל טַרְטֵימַר בָּשָׂר **מֵאֵימָתַי חַיָּב, מִשֶּׁיֹּאכַל טַרְטֵימַר בָּשָׂר** – חצי מנה של בשר[ו],

רבינו עובדיה מברטנורא

דְּמִקַּטְנוּתוֹ הוּא קָרוּי בֵּן, לֹא מָצִינוּ הַסָּמוּךְ לִגְבוּרָתוֹ שֶׁל אִישׁ, בְּתַחֲלַת לְחַיְּבוֹ מִקְּמֵי שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אִישׁוּתוֹ חֲיָבֵיהּ קְרָא. וּמִשֶּׁהֶקִּיף וְקָן דְּקָטָן פָּטוּר, שֶׁלֹּא בָא לִכְלַל הַמִּצְוֹת, הַתַּחְתּוֹן, אִישׁ גָּמוּר הוּא: **ב טַרְטֵימַר.** הִלְכָךְ חִיּוּבֵיהּ בָּתַר הָכִי הוּא. וְהָכִי חֲצִי מָנֶה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַבָּשָׂר בָּשִׁיל קָאָמַר קְרָא, כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן, בֵּן וְלֹא בָּשִׁיל, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַלְּסְטִים אוֹכְלִים:

מקור חיים

להיקרא אב, דתנא דבי רבי ישמעאל בן ולא אב, ואמרי במערבא בן ולא הראוי לקרותו אב, ואם בא על אשה משהביא ב' שערות ראויה היא שתתעבר ומשהוכר העובר אחר ג' חדשים ראוי לקרותו אב (דף סט.). **ד.** אמנם הגמרא מקשה שכיון שנהרג על שם סופו, למה לא נאמר שגם קטן נהרג, עיי"ש (דף סח:). **ה.** ואע"פ שעל כמה מהדינים נתנו טעם ואמרו שהוא משום שלא יבא לגרור ולימשך, עיקר הדין הוא הלכה למשה מסיני, ולא מחמת הטעם נתחדש ההלכה (ראה הקדמה למשנה ג ומקו"ח שם). **ו.** ומנה משקלו מאה דינרין.

וְיֵשְׁתֶּה חֲצִי לֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מָנֶה בְּשָׂר וְלֹג יָיִן. אָכַל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה, אָכַל בְּעִבּוּר הַחֹדֶשׁ, אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְרוּמָתוֹ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי

וְיֵשְׁתֶּה חֲצִי לֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי – יין של איטליא[ז] שהוא יין משובח ומושך לשתות עוד[ח]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מָנֶה בְּשָׂר וְלֹג יָיִן**[ט]. **אָכַל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה** – בסעודת מצוה, **אָכַל בְּעִבּוּר הַחֹדֶשׁ** – או העלה בשר ויין לסעודה שעושין בעיבור החדש ואכלם שם[י], **אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם** – גבב מעות מעשר שני וקנה בהם יין ובשר בירושלים ואכלם שם[יא], **אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְרוּמָתוֹ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי**[יב]

רבינו עובדיה מברטנורא

מִן הַיַּיִן הָאִיטַלְקִי. שֶׁהוּא מְשָׁבָּח וּמִמְשִׁיךְ בָּתְרֵיהּ. וְהוּא דְּשָׁתֵי לֵיהּ מְזִיג וְלֹא מְזִיג: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כו'. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי: אָכַל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה. בְּסְעֻדָּה שֶׁל מִצְוָה: אָכַל בְּעִבּוּר הַחֹדֶשׁ. אַף עַל גַּב דְּאֵין עוֹלִין לְאוֹתָהּ סְעֻדָּה אֶלָּא בְּפַת וְקִטְנִית בְּלִבָּד וְאֵיהוּ אַסִּיק בָּשָׂר וְיַיִן, הוֹאִיל וּבְמִצְוָה קָעָסִיק לֹא מִמְּשִׁיךְ: אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם. כֵּיוָן דְּכַדָּרֵךְ מִצְוָתוֹ הוּא, דִּכְתִיב בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי (דְּבָרִים יד) בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר, לֹא מְמַשִּׁיךְ: נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. דִּכְתִיב אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ, וְלֹא זֶה שֶׁאָפְלוּ בְּקוֹלוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ:

מקור חיים

ז. איטלקי היינו איטליא של יון, והוא המחוז הנקרא 'קאלאברייא' שהיא ארץ שמנה מאד (ערוך ערך איטליא, ועי"ש שאע"פ שהוא שייך לרומי נקרא איטליא של יון ע"ש שהיו מדברים בה יונית לפני שלכדוה הרומיים). **ח.** ממה שהרמב"ם לא כתב יין האיטלקי, משמע דאיטלקי לאו דוקא אלא תנא יין משובח שבארצו נקט וה"ה לשאר יינות (כסף משנה, ממרים פ"ז ה"ב). **ט.** כל אחד קיבל הלכה כן, ולא דרשו כן מן התורה (תוי"ט, בשם רמב"ם). **י.** בעיבור חדש אין אוכלין אלא פת וקטניות, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **יא.** על כל אלו אינו חייב שכיון שבמצוה קעסיק לא ימשכנו אכילה זו לידי עבירה. מעשר שני אין האכילה עצמה מצוה, שרק לבעליהם יש מצוה לאכלו שם, והמצוה בזה היא רק שקנה במעות מע"ש בשר ויין (לחם משנה ממרים פ"ז ה"ב). **יב.** יש שאין גורסים טבל ומעשר ראשון ומעשר שני, כי כבר שנינו שרק על ידי אכילת בשר נעשה בן סורר ומורה, אמנם בשושנים לדוד מקיים הגירסא וכתב שיש לומר שקאי על יין, ואכילה דקתני ר"ל שתיה (שינויי נוסחאות).

וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, אָכַל דָּבָר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדָבָר שֶׁהוּא עֲבֵרָה, אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא) זוֹלֵל וְסֹבֵא. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֶבֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג) אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ:

וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, אָכַל דָּבָר שֶׁהוּא מִצְוָה – אם אכלו על ידי דבר שהיא מצוה, אפילו רק מצוה דרבנן, כגון שאכלו בתנחומי אבלים, **וְדָבָר שֶׁהוּא עֲבֵרָה** – או שאכלו על ידי עבירה, אפילו רק עבירה דרבנן, כגון בתענית צבור, **אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא) זוֹלֵל וְסֹבֵא. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֶבֶר לַדָּבָר** – אף על פי שאין ראיה גמורה שזולל וסובא היינו בבשר ויין, **זֶבֶר לַדָּבָר** – זכר ואסמכתא יש לדבר, **שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג) אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ**[יג]:

משנה ג

הלכה למשה מסיני שאינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב מעות ויקנה בהם בשר בזול ויאכל ויין בזול וישתה[יד].

ג גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו, גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו,

רבינו עובדיה מברטנורא

דָּבָר שֶׁהוּא מִצְוָה. דְּרַבָּנָן, לַאֲתוֹיֵי שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים: **ג גָּנַב מִשֶּׁל** תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. דְּאִי מֵרִישָׁא, הָוֶה **אָבִיו וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו.** אַף עַל גַּב אֲמֵינָא חֲבוּרַת מִצְוָה הֵינוּ כֹּהֲנִים דְּשָׁכִיחַ לֵיהּ לְגָנֹב מִשֶּׁל אָבִיו, הוֹאִיל שֶׁאוֹכְלִים קָדָשִׁים אוֹ אֲכִילַת פְּסָחִים: וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו מִתְפַּחֵד וּמִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו שֶׁמָּא יִרְאֶנּוּ, וְלֹא מְמַשֵּׁךְ:

מקור חיים

יג. ואינה ראיה גמורה דדלמא ממאכל אחרינא נמי קרי ליה זולל וממשקה אחר נמי קרי ליה סובא (תוי״ט). **יד.** אמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה דכתיב זולל וסובא. וברש״י שם, שביוקר לא שכיחי ליה מעות לגנוב כולי האי ולא ממשיך. זולל, לשון זול, ואסמכתא למילתיה הוא, ע״כ. כי כבר נתבאר שכל אלו הדינים הלכה למשה מסיני הם. וגם הדינים שיש בהם טעם של משיכה גם הם הל״מ ורק באו לתת טעם עליהם, אבל לא חידשו ההלכה מחמת הטעם.

מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים. רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ:

מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, כי לא ימשיך לעשות כן, שאינו שכיח לגנוב משל אחרים, ואינו רוצה שאביו יראנו אוכל אכילה מכוערת כזו, **עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים**, כי זה יכול לימשך, ששכיח לגנוב משל אביו ואינו חושש שמא אביו יראהו כיון שאוכל ברשות אחרים. **רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ** – אינו חייב עד שיגנוב ממעות אביו וממעות אמו, וחולק על תנא קמא שסובר שאם גנב משל אביו לבד, חייב:

ד הָיָה אָבִיו רוֹצֶה וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה וְאִמּוֹ רוֹצָה, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם רוֹצִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא הָיְתָה אִמּוֹ רְאוּיָה לְאָבִיו, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה:

הָיָה אָבִיו רוֹצֶה להביאו לבית דין **וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה וְאִמּוֹ רוֹצָה, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם רוֹצִים**, שנאמר ותפשו בו אביו ואמו[טו]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא הָיְתָה אִמּוֹ רְאוּיָה לְאָבִיו** – אם אמו לא היתה דומה לאביו, בקול במראה ובקומה,

רבינו עובדיה מברטנורא

נָנֵב מִשֶּׁל אֲחֵרִים. לֹא שָׁכִיחַ לֵיהּ שֶׁיּוּכַל בְּכָל עֵת לִגְנֹב מִשֶּׁל אֲחֵרִים, וְלֹא מִמְּשִׁיךְ: **עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו.** דִּשְׁכִיחַ לֵיהּ לִגְנֹב בְּכָל עֵת: **וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים.** שֶׁאִינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ שָׁם מֵאָבִיו, דְּבִכְהֵאי גַּוְנָא וַדַּאי מִמְּשִׁיךְ: **וּמִשֶּׁל אִמּוֹ.** מִנְכָּסִים שֶׁיֵּשׁ לָהּ שֶׁאֵין לְאָבִיו רְשׁוּת בָּהֶן. כְּגוֹן שֶׁנָּתַן לָהּ אַחֵר נְכָסִים בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלָהּ רְשׁוּת בָּהֶן. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה: ד **רְאוּיָה לְאָבִיו.** שָׁוָה וְדוֹמָה לְאָבִיו בְּקוֹל בְּמַרְאֶה וְקוֹמָה. דִּכְתִיב אִינָּנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ, מִדְּלֹא כְתִיב בְּקוֹלוֹתֵינוּ, שְׁמַע מִנַּהּ קוֹל אֶחָד לְשָׁנֵיהֶם. וּמִדְּקוֹל בָּעִינַן שָׁוִים, מַרְאֶה וְקוֹמָה נַמִּי בָּעִינַן שָׁוִים. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

טו. רמב"ם (הובא בתוי"ט).

אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָיָה אֶחָד מֵהֶם גִּדֵּם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא) וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְלֹא גִדְּמִין. וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ, וְלֹא חִגְּרִין. וְאָמְרוּ, וְלֹא אִלְּמִין. בְּנֵנוּ זֶה, וְלֹא סוּמִין. אֵינֵנוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ, וְלֹא חֵרְשִׁין. מַתְרִין בּוֹ בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה וּמַלְקִין אוֹתוֹ. חָזַר וְקִלְקֵל, נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיִּהוּ שָׁם

אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָיָה אֶחָד מֵהֶם גִּדֵּם – ידו קטועה, **אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כא) **וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְלֹא גִדְּמִין. וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ, וְלֹא חִגְּרִין. וְאָמְרוּ, וְלֹא אִלְּמִין. בְּנֵנוּ זֶה, וְלֹא סוּמִין**, כי בננו זה משמע שרואין אותו. **אֵינֵנוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ, וְלֹא חֵרְשִׁין**, שאינם שומעים אם אומר להם איני מקבל ממכם. **מַתְרִין בּוֹ** – אביו ואמו שראו שמתחיל להתנהג כבן סורר ומורה, שגונב משלהם ואוכל, מתרין בו[טז] בפני שנים שלא ירגיל לעשות כן. **בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה וּמַלְקִין אוֹתוֹ** – ואם עבר, דנין אותו בפני בית דין של שלשה ומלקין אותו. **חָזַר וְקִלְקֵל** – אם אחר שנלקה חזר שוב וגנב ואכל, **נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – דנין אם להמיתו בפני עשרים ושלשה. **וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיִּהוּ שָׁם**

רבינו עובדיה מברטנורא

גִּדֵּם. יָדוֹ קְטוּעָה: בְּנֵנוּ זֶה. מַשְׁמַע בְּפָנֵי שְׁלֹשָׁה. הָכִי קָאָמַר, וּמַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם שֶׁלֹּא יַרְגִּיל. וְאִם לֹא שָׁמַע, מַלְקִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה, כְּדִתְנַן בְּפֶרֶק קַמָּא, מַכּוֹת בְּשִׁלְשָׁה. דְּיִסְּרוּ אוֹתוֹ הָאָמוּר בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מַלְקוֹת הוּא, כְּתִיב הָכָא (דְּבָרִים כא) בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וּכְתִיב הָתָם (שָׁם כה) וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרְשָׁע:

מקור חיים

טז. לרש״י הך התראה אינה התראה גמורה כמו שצריכים להתרות לשאר חייבי מלקות, אלא הוכחת הורים ודברי מוסר הוא. אבל הרמב״ם בפירושו כתב ומתרין בו לפני שנים שהתראתו בשנים כמו שאר התראות, וכן בהלכותיו (ממרים פ״ז ה״ז) משמע שהתראה זו כשאר התראות היא (ע״פ תוי״ט).

שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) בְּנֵנוּ זֶה, זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם. בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף זָקֵן הַתַּחְתּוֹן, פָּטוּר. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף זָקֵן הַתַּחְתּוֹן, חַיָּב:

שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים – עד ששלשה דיינים הראשונים שדנו אותו למלקות גם יהיו שם, **שֶׁנֶּאֱמַר (שם) בְּנֵנוּ זֶה, זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם. בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף זָקֵן הַתַּחְתּוֹן, פָּטוּר**, כיון שאם היה עושה עכשו היה פטור[יז]. **וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף זָקֵן הַתַּחְתּוֹן, חַיָּב**, שכיון שנגמר דינו הרי הוא כגברא קטילא[יח], ואפילו אחר כמה שנים ממיתין אותו:

ה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ, יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּב, שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם.

בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ – סוף שמכלה ממון אביו ומבקש מה שהורגל בו ואינו מוצא וישוב בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, **יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּב** – אמרה תורה מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב, **שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶן**, שאין מוסיפין לחטוא, **וַהֲנָאָה לָעוֹלָם**, ששקטה כל הארץ, **וְלַצַּדִּיקִים** – ומיתת צדיקים, **רַע לָהֶן**, שאין יכולים להוסיף זכויות, **וְרַע לָעוֹלָם**, שהיו מגינים על דורם, ומוכיחין את הדור.

רבינו עובדיה מברטנורא

זֶה הוּא שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם. וְאַף עַל גַּב דְּמִבְּעֵי לֵיהּ זֶה וְלֹא סוּמִין, אִי אִיתָא דִּלְהַךְ מִלְּתָא לְחוֹד אֲתָא, לְזֶה הוּא שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם, לְכְתּוּב בְּנֵנוּ הוּא, מַאי בְּנֵנוּ זֶה, שְׁמַעְתְּ מִנַּהּ תַּרְתֵּי: **וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף זָקֵן הַתַּחְתּוֹן פָּטוּר**. כֵּיוָן דְּאִלּוּ עֲבִיד הַשְׁתָּא לָאו בַּר קְטָלָא הוּא: **וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח**. הָוֵי כְּגַבְרָא קְטִילָא וְחַיָּב אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים: **ה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ**. סוֹף שֶׁמְּכַלֶּה מָמוֹן אָבִיו וּמְבַקֵּשׁ מַה שֶּׁהָרְגַּל בּוֹ וְאֵינוֹ מוֹצֵא, וְיוֹשֵׁב בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת, אָמְרָה תּוֹרָה יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּב: שֶׁאֵינָן מוֹסִיפִין לַחֲטֹא: וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. שֶׁקָּטָה כָּל הָאָרֶץ: רַע לָהֶן. שֶׁהָיוּ מוֹסִיפִים זְכֻיּוֹת: וְרַע לָעוֹלָם. שֶׁהָיוּ מְגִנִּים עַל דּוֹרָן וּמוֹכִיחִין אֶת הַדּוֹר:

מקור חיים

יז. רע"ב, והוא בסוגיין (דף עא:). ולא מבואר להדיא טעם הפטור, בערוך לנר כתב שמשמע לו מלשון רש"י שלאו מכח קרא או הלכה אמרינן כן, אלא מכח סברא פטרינן ליה מחמת והצילו העדה. יח. ושוב אין לנו לחפש זכותו ולהצילו מסברא בעלמא (עיין רש"י).

יַיִן וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים, הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. פִּזּוּר לָרְשָׁעִים, הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. כִּנּוּס לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים, הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. שֻׁקְּטוּ לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים, הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם:

יַיִן וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים, הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, כי כל זמן ששותים וישנים אין חוטאין ואין מריעין לבריות, **וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם,** שכשהן מתבטלין פורענות באה לעולם. **פִּזּוּר לָרְשָׁעִים** – כשהרשעים נפרדים זה מזה, **הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם,** שאינם מסייעים זה לזה, **וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. כִּנּוּס לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם,** שהם מסייעים זה לזה להרע לישראל, **וְלַצַּדִּיקִים, הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. שֻׁקְּטוּ לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם,** שיש להם פנאי לחטוא ולהצר לאחרים, **וְלַצַּדִּיקִים, הֶנָּאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם** – כשהם שקטים מטרדות הזמן יש להם פנאי לעסוק בתורה ומצות:

משנה ו

בפרשת משפטים (שמות כב א-ב) אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ גו'.

הגמרא (דף עב.) מביאה שתי ברייתות. **א)** אם ברור לך כשמש שאין לו שלום עמך, הרגהו. הרי שאסור להרגו מספק, והיינו באב שבא במחתרת על הבן. **ב)** אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך, אל תהרגהו. הרי שמותר להרגו מספק, והיינו בכל אדם אחר, ואפילו בבן שבא במחתרת על האב, כי מסתמא באו להרוג אם יעמוד בעל הממון נגדם.

ו הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ. **הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת,** שאמרה תורה שמותר להרגו, **נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ** – שסופו להרוג את בעל הבית אם יעמוד כנגדו להציל את שלו.

רבינו עובדיה מברטנורא

יַיִן וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים. כָּל זְמַן שֶׁשּׁוֹתִים וְיִשְׁנִים אֵין חוֹטְאִין וְאֵין מְרֵעִין לְבְרִיּוֹת: לַצַּדִּיקִים רַע לָהֶן. שֶׁאֵינָם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה: וְרַע לָעוֹלָם. שֶׁכְּשֶׁהֵן מִתְבַּטְּלִים, פֻּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם: פִּזּוּר. שֶׁהֵן נִפְרָדִים זֶה מִזֶּה וְאֵין יְכוֹלִים לְהוֹעִץ וּלְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה: ו הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת. שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה יֵהָרֵג: נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ. שֶׁסּוֹפוֹ לַהֲרֹג אֶת בַּעַל הַבַּיִת אִם יַעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ לְהַצִּיל אֶת שֶׁלּוֹ:

הָיָה בָא בַּמַּחְתֶּרֶת וְשָׁבַר אֶת הֶחָבִית, אִם יֵשׁ לוֹ דָמִים, חַיָּב. אִם אֵין לוֹ דָמִים, פָּטוּר:

הָיָה בָא בְּמַחְתֶּרֶת וְשָׁבַר אֶת הֶחָבִית – הגנב שבר חבית של יין בעודו במחתרת, **אִם יֵשׁ לוֹ דָמִים** – אם אסור להרגו, כגון שהוא אב הבא על הבן, **חַיָּב** האב לשלם על החבית. **אִם אֵין לוֹ דָמִים** – ואם היה מותר להרגו, והיינו כל אדם אחר, **פָּטוּר** הגנב מלשלם על החבית, שאין אדם מת ומשלם[יט]:

ז וְאֵלּוּ הֵן שֶׁמַּצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן, הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אַחַר הַזָּכוּר וְאַחַר

וְאֵלּוּ הֵן שֶׁמַּצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן – אלו מצילין אותן מן העבירה על ידי נטילת נפשן, שמצווה[ג] על כל אדם להרגן כדי להצילן מן העבירה, **הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אַחַר הַזָּכוּר וְאַחַר**

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם יֵשׁ לוֹ דָמִים חַיָּב. כְּגוֹן הָאָב הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת עַל הַבֵּן, בְּיִדּוּעַ שֶׁרַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן, לְפִיכָךְ אֵין הַבֵּן רַשַּׁאי לְהָרְגוֹ. וְאִם שָׁבַר הָאָב הֶחָבִית, חַיָּב לְשַׁלֵּם: **אֵין לוֹ דָמִים פָּטוּר.** וּשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת שֶׁאִם הֶרְגוֹ בַּעַל הַבַּיִת אֵין לוֹ דָמִים, אִם שָׁבַר אֶת הֶחָבִית פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, שֶׁאֵין אָדָם מֵת וּמְשַׁלֵּם: ז **וְאֵלּוּ הֵן שֶׁמַּצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן.** שֶׁמַּצִּילִין אוֹתָן מִן הָעֲבֵרָה בְּנַפְשָׁן, שֶׁנִּתַּן רְשׁוּת לְכָל אָדָם לְהָרְגָם כְּדֵי לְהַצִּילָן מִן הָעֲבֵרָה: **הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ.** דִּכְתִיב אֲצֶל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה (דְּבָרִים כב) כִּי כַאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה, מַקִּישׁ רוֹצֵחַ לְנַעֲרָה מְאֹרָסָה, מַה נַּעֲרָה מְאֹרָסָה נִתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, אַף רוֹצֵחַ נִתָּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ. וְנַעֲרָה מְאֹרָסָה נְפָקָא לָן מִקְּרָא דִּכְתִיב (שָׁם) צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָסָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ, הָא יֵשׁ מוֹשִׁיעַ לָהּ חַיָּב לְהוֹשִׁיעָהּ בְּכָל דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּילָהּ: **וְאַחַר הַזָּכוּר.** נְפָקָא לָן דְּאָמַר קְרָא (שָׁם) וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר, נַעַר כְּתִיב חָסֵר ה״א, זֶה זָכוּר. וְהוּא הַדִּין לְכָל חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין שֶׁבַּעֲרָיוֹת, שֶׁמַּצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן, דִּכְתִיב (שָׁם) חֵטְא מָוֶת. חֵטְא, אֵלּוּ חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת. מָוֶת, אֵלּוּ חַיָּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין:

מקור חיים

יט. ואף על פי שניצול ולא נהרג, מכל מקום פטור דהוה כמו חייבי מיתות שלא התרו בהם, שאע״פ שאין הורגין אותם מכל מקום פטורים מן התשלומים (תוי״ט). **כ.** לשון הרע״ב שניתן רשות לכל אדם, וכן לשון רש״י, אבל לא מפני שאין חיוב בדבר, אלא שנקטו לשון

הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָסָה. אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר בְּהֵמָה, וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֵין מַצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן:

הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָסָה – או שרדף אחר זכר או נערה מאורסה לאנס אותם[כא]. **אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר בְּהֵמָה** לרבעה, אף על פי שדומה לעריות, **וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת** – וההולך לחלל את השבת, **וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה** – או הולך לעבוד עבודה זרה, **אֵין מַצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן** – אין מצילין אותן מן העבירה בנפשם[כב], ואין מותר להרגן עד שיעברו עבירה בעדים ויהיו חייבים מיתה בבית דין:

פרק ט - ואלו הן הנשרפין

א וְאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין, הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבְתָהּ, וּבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה.

וְאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין, הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבְתָהּ – הבא על אשה שכבר נשא בתה, והיינו חמותו[א], **וּבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה**, אחר נישואיה[ב].

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר הַבְּהֵמָה. אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמֶה לָעֲרָיוֹת: וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם כּוֹפְרִים בָּעִקָּר: אֵין מַצִּילִין אוֹתָם בְּנַפְשָׁן. וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר חַיָּבֵי כְרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין שֶׁאֵינָן שֶׁל עֲרָיוֹת, שֶׁאֵין מַצִּילִין אוֹתָם בְּנַפְשָׁם, וְאֵין מְתָר לְהָרְגָן כְּלָל עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עֲבֵרָה בְּעֵדִים וְיִהְיוּ חַיָּבִים מִיתָה בְּבֵית דִּין: **א וְאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִים.** הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבְתָהּ. עַל אִשָּׁה שֶׁכָּבַר נָשָׂא בְתָהּ, דְּהַיְנוּ חֲמוֹתוֹ: **וּבַת כֹּהֵן.** וְכֵן בַּת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה הִיא בִּשְׂרָפָה:

מקור חיים

התנא בברייתא (דף עג.) שניתן להצילו בנפשו. וגם הרע״ב עצמו בד״ה הרודף כתב שחייב להושיעה בכל דבר שיכול להצילה וכן מוכח בסוגיא שם שמצוה יש בדבר וכן כתבו רמב״ם וטור שמצוה על כל הרואה אותו שיהרגנו כדי להציל הנרדף. **כא.** והוא הדין שאר חייבי כריתות ומיתות בית דין שבעריות שיש בהם קלון ופגם לנרדף (רע״ב, תוי״ט). **כב.** כי אין מצילים בנפשם אלא מדבר ערוה שיש בה פגם וקלון לנרדף. ועיין רע״ב שנקט שבת וע״ז לרבותא, אע״פ שהעובר על אלו הוה ככופר בעיקר, וכל שכן שאר חייבי כריתות ומיתות ב״ד אין מצילין אותן בנפשם. **א.** כתיב בפרשת קדושים (ויקרא כ יד) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֹתָהֶן וְלֹא תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם: מדכתיב אשר יקח ש״מ שאיירי על ידי קידושין, ולא על ידי זנות כי אין זה לקיחה, וע״כ איירי בבא על אשה שכבר נשא בתה. **ב.** כתיב בפרשת אמור (ויקרא כא ט) וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ

יֵשׁ בִּכְלָל אִשָּׁה וּבִתָּהּ, בִּתּוֹ, וּבַת בִּתּוֹ, וּבַת בְּנוֹ, וּבַת אִשְׁתּוֹ, וּבַת בִּתָּהּ, וּבַת בְּנָהּ, חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חָמִיו. וְאֵלּוּ הֵן הַנֶּהֱרָגִים, הָרוֹצֵחַ וְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדָּחַת. רוֹצֵחַ שֶׁהִכָּה אֶת רֵעֵהוּ בְאֶבֶן אוֹ בְבַרְזֶל, וְכָבַשׁ עָלָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם

יֵשׁ בִּכְלָל אִשָּׁה וּבִתָּהּ – בכלל חיוב שריפה המפורש בתורה למי שעובר על איסור אשה ובתה, נלמד גם חיוב שריפה למזנה עם כל אלו דלהלן, **בִּתּוֹ** מאנוסתו, **וּבַת בִּתּוֹ** מאנוסתו, **וּבַת בְּנוֹ** מאנוסתו, **וּבַת אִשְׁתּוֹ**, אף על פי שאינה בתו, **וּבַת בִּתָּהּ, וּבַת בְּנָהּ, חֲמוֹתוֹ**[ג], **וְאֵם חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חָמִיו**[ד]. **וְאֵלּוּ הֵן הַנֶּהֱרָגִים** בסייף, **הָרוֹצֵחַ וְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדָּחַת**[ה]. **רוֹצֵחַ שֶׁהִכָּה אֶת רֵעֵהוּ בְאֶבֶן אוֹ בְבַרְזֶל, וְכָבַשׁ עָלָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם** – או שנפל רעהו תוך המים והוא אחז ראשו שלא יוכל להרימו,

רבינו עובדיה מברטנורא

יֵשׁ בִּכְלָל אִשָּׁה וּבִתָּהּ. כְּלוֹמַר בְּאִשָּׁה וּבִתָּהּ כְּתִיבָא שְׂרֵפָה בְּהֶדְיָא (וַיִּקְרָא כ) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ וְגוֹ׳ בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ, וּמִנַּהּ יָלְפִינַן כֻּלְּהוּ הָנָךְ נַמִּי דְּאִיתְנְהוּ בִשְׂרֵפָה: **בִּתּוֹ.** מֵאֲנוּסָתוֹ, דְּלָאו בַּת אִשְׁתּוֹ הִיא דִּלְחַיַּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם בַּת אִשְׁתּוֹ, דְּהָא לָאו בַּת אִשְׁתּוֹ הִיא: **בַּת בִּתּוֹ וּבַת בְּנוֹ.** שֶׁהָיוּ לוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ: **בַּת אִשְׁתּוֹ.** בֵּין שֶׁהִיא בִתּוֹ בֵּין שֶׁהִיא חוֹרַגְתּוֹ: **וַחֲמוֹתוֹ.** אַף עַל גַּב דְּתָנָא לַהּ רֵישָׁא בְּהֶדְיָא הַבָּא עַל אִשָּׁה שֶׁנָּשָׂא בִתָּהּ, וְלֹא מִדְּרָשָׁא אָתְיָא, אַיְדֵי דְתָנֵי בְהַךְ כְּלָלָא אֵם חֲמוֹתוֹ וְאֵם חָמִיו דְּאָתְיָא מִדְּרָשָׁא, תָּנָא נַמִּי אַגַּב רִהֲטָא חֲמוֹתוֹ בַּהֲדַיְהוּ: **כָּבַשׁ עָלָיו.** אָחַז רֹאשׁוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וּתְקָפוֹ בְתוֹךְ הַמַּיִם שֶׁלֹּא יוּכַל לְהָרִים רֹאשׁוֹ:

מקור חיים

תִּשָּׂרֵף: לקמן (מ״ג) נחלקו רבי שמעון וחכמים אי דוקא בזינתה אחר נישואיה היא בשריפה או אף כשזינתה ארוסה, עיי״ש. ג. היינו אשה ובתה, ומפורשת היא בתורה, אלא אגב דנקט האחריני נקט גם זו, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. ד. כל הנשרפים עשרה, ואלו הן. בת כהן שזינתה תחת בעלה, והבא על בתו, ועל בת בתו, ועל בת בנו, ועל בת אשתו, ועל בת בתה, ועל בת בנה, ועל חמותו, ועל אם חמותו, ועל אם חמיו (רמב״ם סנהדרין פט״ו הי״א). רק בת כהן וחמותו כתיבי בהדיא, וכל השאר נדרשים מקראי בסוגיין (דף עה). ה. אנשי עיר הנדחת דכתיב בפרשת ראה (דברים יג טז) הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב גו׳. ורוצח מדכתיב בהורג עבד כנעני בפרשת משפטים (שמות כא כ) וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם, ונקימה היינו בחרב דכתיב בפרשת בחוקותי (ויקרא כו כה) וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית גו׳. ובן חורין ילפינן מעבד (דף נב:).

אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, וָמֵת, חַיָּב. דְּחָפוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר וְיָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, וָמֵת, פָּטוּר. שִׁפָּה בּוֹ אֶת הַכֶּלֶב, שִׁפָּה בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ, פָּטוּר. הִשִּׁיךְ בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ, רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בֵּין בְּאֶבֶן בֵּין בְּאֶגְרוֹף וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה, וְהֵקֵל מִמַּה שֶּׁהָיָה וּלְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וָמֵת, חַיָּב. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, פָּטוּר, שֶׁרַגְלַיִם לָדָבָר:

אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר – או שנפל לתוך האור, **וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם** – ומחמת שכבש בו והחזיקו אינו יכול לעלות משם, **וָמֵת, חַיָּב. דְּחָפוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר וְיָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם** – ואדם אחר כיוצא בו היה יכול לעלות משם, **וָמֵת** – והוא מת מחמת שהשעה גרמה לו[ו], **פָּטוּר** – הדוחפו פטור, שלא עשה שיעור מיתה[ז]. **שִׁפָּה** – גירה **בּוֹ אֶת הַכֶּלֶב, שִׁפָּה בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ, פָּטוּר. הִשִּׁיךְ בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ** – אחז הנחש בידו והוליכו והגיע שיני הנחש לגוף של חבירו, **רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין[ח]. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בֵּין בְּאֶבֶן בֵּין בְּאֶגְרוֹף וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה, וְהֵקֵל מִמַּה שֶּׁהָיָה, וּמחמת כן חזרו ואמדוהו לחיים, וּלְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וָמֵת, חַיָּב. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, פָּטוּר, שֶׁרַגְלַיִם לָדָבָר** – שנראין הדברים שלא מת מחמת מכה זו[ט]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שִׁפָּה. גֵּרָה: הִשִּׁיךְ. שֶׁאָחַז הַנָּחָשׁ בְּיָדוֹ וְהוֹלִיכוֹ וְהִגִּיעַ שִׁנֵּי הַנָּחָשׁ לַגּוּף שֶׁל חֲבֵרוֹ: רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב. דְּסָבַר אֶרֶס נָחָשׁ בְּשִׁנָּיו עוֹמֵד, וּמִכֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ שִׁנֵּי הַנָּחָשׁ אֲמָדוּהוּ תְּחִלָּה לְחַיִּים, אֲפִלּוּ לְרַבָּנָן פָּטוּר: בִּבְשָׂרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ הָיוּ כְאִלּוּ הֲרָגוּ וְחַיָּב: וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. דְּקָא סָבְרִי אֶרֶס נָחָשׁ מֵעַצְמוֹ הוּא מַקִּיא, הִלְכָּךְ לָאו אִיהוּ קְטָלֵיהּ אֶלָּא גַּרְמָא בְּעָלְמָא הוּא וּפָטוּר. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה. אֲבָל מְמַדְּדוּהוּ תְּחִלָּה לְחַיִּים, אֲפִלּוּ לְרַבָּנָן פָּטוּר: וְהֵקֵל מִמַּה שֶּׁהָיָה. וְחָזְרוּ וַאֲמָדוּהוּ לְחַיִּים: שֶׁרַגְלַיִם לָדָבָר. שֶׁלֹּא מֵת מֵחֲמַת מַכָּה זוֹ:

מקור חיים

ו. ברישא נקט שנפל מעצמו והוא רק החזיקו שלא יוכל לעלות, לרבותא שאף בכה״ג חייב. וכאן נקט דחף לרבותא שאף שהוא דחפו כיון שהיה יכול לעלות משם פטור, וכ״ש אם נפל מעצמו והוא כבשו באופן שעדיין יוכל לעלות (דף עו:, הובא בתוי״ט). ז. רש״י (דף עו: ד״ה שיכול). ח. שם. ט. עיין רע״ב טעם מחלוקתן. י. ונחלקו בדרשי דקראי כדאיתא בסוגיין (דף עח:).

ב נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, לַנָּכְרִי וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לִנְפָלִים, וְהָרַג בֶּן קַיָּמָא, פָּטוּר. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל מָתְנָיו וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ, וָמֵת, פָּטוּר. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל לִבּוֹ וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ וְהָלְכָה לָהּ עַל מָתְנָיו וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו, וָמֵת, פָּטוּר. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית הַגָּדוֹל וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַקָּטָן, וָמֵת, פָּטוּר. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַקָּטָן וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַקָּטָן וְהָלְכָה לָהּ עַל הַגָּדוֹל וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל, **נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, לַנָּכְרִי וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לִנְפָלִים, וְהָרַג בֶּן קַיָּמָא, פָּטוּר** – שלא נתכוון להרוג אדם שחייב עליו מיתה[א]. **נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל מָתְנָיו וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ, וָמֵת, פָּטוּר**, שלא נתכוון להכאה שיש בה כדי להמית[ב]. **נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל לִבּוֹ וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ וְהָלְכָה לָהּ עַל מָתְנָיו וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו, וָמֵת, פָּטוּר**, שלא הכהו מכה שיש בה כדי להמית. **נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית הַגָּדוֹל וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַקָּטָן, וָמֵת, פָּטוּר**, שלא נתכוון להכאה שיש בה כדי מיתה. **נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַקָּטָן וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַקָּטָן וְהָלְכָה לָהּ עַל הַגָּדוֹל וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ וָמֵת פָּטוּר. דִּתְרֵתֵי בָּעֵינַן, שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן לְמַכַּת מִיתָה וְגַם שֶׁיַּכֶּנּוּ מַכַּת מִיתָה:

מקור חיים

יא. מאירי, ובתוספות (ב"ק דף פו. ד"ה אבל) כתבו שלענין גלות פטור בכל אלו מדכתיב (דברים יט ד) בבלי דעת (כדאיתא במכות דף ז:) וילפינן מינה דה"ה דפטור ממיתה. אבל רש"י כאן כתב שטעם הפטור הוא משום דהוה התראת ספק. **יב.** ואילו נתקיים מחשבתו לא מת (מאירי), משמע משום דהוי שוגג כלפי המיתה. ורש"י כתב כאן שטעם הפטור משום דהוה התראת ספק.

וָמֵת, פָּטוּר. אֲבָל נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת עַל מָתְנָיו וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ, וָמֵת, חַיָּב. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן, וָמֵת, חַיָּב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר:

וָמֵת, פָּטוּר, שלא הכהו מכה שיש בה כדי להמית. **אֲבָל נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת עַל מָתְנָיו וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ, וָמֵת, חַיָּב**, שנתכוון למכת מיתה והכהו מכת מיתה. **נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן, וָמֵת, חַיָּב**, אף על פי שנתכוון לזה והרג את זה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר**[יג]:

ג רוֹצֵחַ שֶׁנִּתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, כֻּלָּן פְּטוּרִין. כֻּלָּן פְּטוּרִין[יד]. **ושור שנגמר דינו ליסקל שנתערב בשוורים אחרים, סוקלים כולם**[טו],

רוֹצֵחַ שֶׁנִּתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, כגון שיצא חץ מביניהם והרג, ולא ידוע מי זרקו,

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה. וּמַאי אֲפִלּוּ. אֲלָא רַבִּי שִׁמְעוֹן אַרִישָׁא קָאֵי, לָאו אַסֵּיפָא דְּמִלְּתָא דְּתַנָּא קַמָּא קָאֵי, אַהָא דְּקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל וְהָלְכָה עַל הַקָּטָן, וָמֵת חַיָּב, דְּאִי אַהָא קָאֵי, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר מִבָּעֵי לֵיהּ, וְלָמָּה לֵיהּ לְמִהְדַּר וּלְפָרוּשֵׁי אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, הָא בְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ תַּנָּא קַמָּא, פָּטוּר. וְהָלְכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: **ג רוֹצֵחַ שֶׁנִּתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים.** כְּגוֹן שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים וְיָצָא חֵץ מִבֵּינֵיהֶם וְהָרַג, שְׁנֵיהֶם

מקור חיים

יג. שהוא דורש וארב לו וקם עליו, עד שיתכוין לו. (מדלא תנא ורבי שמעון פוטר, ש"מ שלא קאי על הך דין של הסיפא, אלא קאי אדיוק של הרישא, כדאיתא ברע"ב. וטעם ששבק דין מפורש דסיפא והדר על דיוקא דרישא, משום שאם היה שונה ורבי שמעון פוטר היה מקום לומר שקאי גם על דין של נתכוון למתניו והיה בה כדי להמית, והו"א שגם שם פוטר רבי שמעון אע"פ שהוא גוף אחד, וכדי שלא נטעה בכך אמר דינו על דיוק דרישא). **יד.** ואפילו אם הם רק שנים ואחד מהם מוחזק בחסידות ובידוע שהוא לא זרק החץ, וכדאיתא ברע"ב. **טו.** כי בעלי חיים חשיבי ולא בטלי וכולם אסורים בהנאה כדין שור הנסקל, ולכן אפילו נתערב בריבוא כולם ימותו כדתנן בזבחים (פ"ח מ"א).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כּוֹנְסִין אוֹתָן לִכְפָּה. כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה, נִדּוֹנִין בַּסְּקִילָה. הַנִּסְקָלִין בִּנְשִׂרְפִין, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נִדּוֹנִין בִּסְקִילָה, שֶׁהַשְּׂרֵפָה חֲמוּרָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נִדּוֹנִין בִּשְׂרֵפָה, שֶׁהַסְּקִילָה חֲמוּרָה. אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן, אִלּוּ לֹא הָיְתָה שְׂרֵפָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה. אָמְרוּ לוֹ, אִלּוּ לֹא הָיְתָה סְקִילָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לַמְגַדֵּף וְלָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. הַנֶּהֱרָגִין בַּנֶּחֱנָקִין, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כּוֹנְסִין אוֹתָן לִכְפָּה. כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה, נִדּוֹנִין בַּסְּקִילָה. הַנִּסְקָלִין בִּנְשִׂרְפִין, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נִדּוֹנִין בִּסְקִילָה, שֶׁהַשְּׂרֵפָה חֲמוּרָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נִדּוֹנִין בִּשְׂרֵפָה, שֶׁהַסְּקִילָה חֲמוּרָה. אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן, אִלּוּ לֹא הָיְתָה שְׂרֵפָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה. אָמְרוּ לוֹ, אִלּוּ לֹא הָיְתָה סְקִילָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לַמְגַדֵּף וְלָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. הַנֶּהֱרָגִין בַּנֶּחֱנָקִין,

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כּוֹנְסִין אוֹתָן לִכְפָּה – אין מטריחין בית דין לסוקלן, אלא כונסין אותם לחדר ודם מתים ברעב. **כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה, נִדּוֹנִין בַּסְּקִילָה. הַנִּסְקָלִין בִּנְשִׂרְפִין, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נִדּוֹנִין בִּסְקִילָה, שֶׁהַשְּׂרֵפָה חֲמוּרָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נִדּוֹנִין בִּשְׂרֵפָה, שֶׁהַסְּקִילָה חֲמוּרָה. אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן, אִלּוּ לֹא הָיְתָה שְׂרֵפָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה** – נערה מאורסה בת ישראל שזינתה מיתתה בסקילה, ובת כהן שזינתה מיתתה בשריפה, ושמע מינה מיתה זו חמורה היא[טז]. **אָמְרוּ לוֹ, אִלּוּ לֹא הָיְתָה סְקִילָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לַמְגַדֵּף וְלָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה**, שהם כופרים בעיקר ובודאי מגיע להם עונש הכי חמור. **הַנֶּהֱרָגִין בַּנֶּחֱנָקִין** – אם נתערבו חייבי מיתה בסייף עם חייבי מיתה בחנק,

רבינו עובדיה מברטנורא

פְּטוּרִים. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם מֻחְזָק בַּחֲסִידוּת וּבְיָדוּעַ שֶׁהוּא לֹא זָרַק הַחֵץ, אֲפִלּוּ הָכִי לֹא מְחַיְּבִין לֵיהּ לְאִידָךְ בַּחֲזָקָה זוֹ: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כּוֹנְסִין אוֹתָן לִכְפָּה.** מַתְנִיתִין חֲסוּרֵי מְחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי, וְשׁוֹר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ שְׁנִתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים, סוֹקְלִים אוֹתָם, דְּהָא עַל כְּרְחֵךְ כֻּלְּהוּ אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה וַאֲפִלּוּ הֵן אֶלֶף, מִפְּנֵי זֶה הַמַּעֲרֵב בָּהֶן, הִלְכָּךְ סוֹקְלִין אֶת כֻּלָּם כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם מִצְוַת סְקִילָה בַּמְּחַיֵּב בָּהּ. [רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר] כּוֹנְסִין אוֹתָן לִכְפָּה, וְאֵין צָרִיךְ לְסָקְלָן, אֶלָּא כּוֹנְסִין אוֹתָן לְחֶדֶר וְהֵן מֵתִים בָּרָעָב. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

טז. בתורה כתיב ובת איש כהן כי תחל לזנות וגו'. לר"ש קאי על בת כהן שזינתה בין נשואה ובין ארוסה. ועל כרחיך התורה להחמיר עליה באה מחמת חשיבותה וחשיבות משפחתה. אבל חכמים סוברים שפסוק זה קאי רק כשזינתה נשואה, שבת ישראל שזינתה כה"ג בחנק, והיא בשריפה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בְּסַיִף. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּחֶנֶק:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בְּסַיִף, שהחנק חמור. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּחֶנֶק**, שהסייף חמור"י:

ד מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ שְׁתֵּי מִיתוֹת, נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, נִדּוֹן בַּזְּקָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּאָה עָלָיו:

מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, כגון שעבר עבירה שמחויב על ידה חנק, ונגמר דינו למיתה, ואחר כך עבר עבירה שמחויב על ידה סקילה, **נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ שְׁתֵּי מִיתוֹת**, כגון בא על חמותו והיא אשת איש, וחמותו בשריפה ואשת איש בחנק, **נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה**, ודינו בשריפה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, נִדּוֹן בַּזְּקָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּאָה עָלָיו** – נידון באיסור הראשון שחל עליה שעבורו נאסרה עליו"ח:

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר בְּסַיִף. שֶׁהַחֶנֶק חָמוּר: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּחֶנֶק. שֶׁהַסַּיִף חָמוּר: ד מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁתֵּי מִיתוֹת. כְּגוֹן שֶׁעָבַר עֲבֵרָה קַלָּה וְנִגְמַר דִּינוֹ לַעֲבֵרָה קַלָּה, וְחָזַר וְעָבַר עֲבֵרָה חֲמוּרָה, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמֵינָא כֵּיוָן דְּנִגְמַר דִּינוֹ לַעֲבֵרָה קַלָּה, הַאי גַּבְרָא קְטִילָא הוּא, קָמַשְׁמַע לָן: עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁתֵּי מִיתוֹת. כְּגוֹן חֲמוֹתוֹ, וְהִיא אֶשֶׁת אִישׁ: נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה. בִּשְׂרֵפָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חֲמוֹתוֹ, וְלֹא כְּאֶשֶׁת אִישׁ שֶׁהִיא בְּחֶנֶק: נִדּוֹן בַּזְּקָה הָרִאשׁוֹנָה. בְּאוֹתוֹ אִסּוּר שֶׁהֶזִּקַּק תְּחִלָּה לְהֶזֵּהֵר וְלִפְרֹשׁ מִמֶּנּוּ הוּא נִדּוֹן. אֲבָל לֹא בָּאִסּוּר הַבָּא עָלָיו אַחֲרוֹן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָמוּר, דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר, וַאֲפִלּוּ חָמוּר עַל הַקַּל. וְאִם נָשָׂא בַּת אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה תְּחִלָּה חֲמוֹתוֹ כְּשֶׁהָיְתָה פְּנוּיָה וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת, נִדּוֹן בִּשְׂרֵפָה. וְאִם הָיְתָה אֶשֶׁת אִישׁ וְאַחַר כָּךְ נַעֲשֵׂית חֲמוֹתוֹ, נִדּוֹן בְּחֶנֶק כְּמִיתָה שֶׁל אֶשֶׁת אִישׁ שֶׁהָיְתָה תְּחִלָּה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי:

מקור חיים

יז. אנשי עיר הנדחת מיתתן בסייף כמפורש בפרשת ראה (דברים יג טז) הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חֶרֶב גו'. אבל נחלקו רבי שמעון ורבנן במיתת מדיחי עיר הנדחת, לרבי שמעון מיתתן בחנק ולרבנן מיתתן בסקילה. ומיתת המדיחין מסברא יותר חמורה משל הנידחין, ולכן לר"ש ע"כ חנק יותר חמור מסייף (תוי"ט, ע"פ הסוגיא דף נ.). **יח.** ולכן אם חמותו היתה אלמנה כשנשא בתה ואחר כך נעשית אשת איש, נדון בשריפה, שזיקה

ה מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה, בֵּית דִּין מַכְנִיסִים אוֹתוֹ לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעֹרִין עַד שֶׁכְּרֵסוֹ מִתְבַּקַּעַת. הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא בְעֵדִים, מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ:

מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה – מי שלקה פעמיים על שעבר עבירה שיש בה חיוב כריתות[יט]. ושוב עבר על אותה עבירה עצמה, **בֵּית דִּין מַכְנִיסִים אוֹתוֹ לְכִפָּה** – מקום כשיעור קומת אדם ואין לו שם מקום להתפשט ולא לישון, ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ[כ] כדי שיוקטנו בני מעיו, **וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעֹרִין עַד שֶׁכְּרֵסוֹ מִתְבַּקַּעַת** – ואחר כך מאכילין אותו שעורין שנופחות במעיו עד שכריסו נבקעת[כא]. **הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא בְעֵדִים, מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ**, ואחר כך מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת:

רבינו עובדיה מברטנורא

ה מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה. שֶׁלָּקָה שְׁתֵּי פְּעָמִים עַל עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ כָּרֵת, שֶׁכָּפַל חַיָּבֵי כֵּרֵתוֹת לוֹקִים. כְּשֶׁיַּחֲזוֹר וְיַעֲשֶׂה אוֹתָהּ עֲבֵרָה עַצְמָהּ פַּעַם שְׁלִישִׁית: **מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה.** מָקוֹם כְּשִׁעוּר קוֹמַת אָדָם וְלֹא יוֹתֵר. וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ תְּחִלָּה לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ עַד שֶׁיְּקַטְנוּ בְנֵי מֵעָיו, וְהֵדַד מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעֹרִים שֶׁנּוֹפְחוֹת בְּמֵעָיו עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת: **שֶׁלֹּא בְעֵדִים.** שֶׁלֹּא בְעֵדוּת שֶׁיִּהְיֶה מְחֻיָּב עָלֶיהָ מִיתָה. וּמִכָּל מָקוֹם יָדוּעַ לְבֵית דִּין שֶׁהַדָּבָר אֱמֶת שֶׁבְּוַדַּאי הָרַג, אֶלָּא שֶׁהַהַכָּחָשׁוֹ הָעֵדִים בִּבְדִיקוֹת אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם הַהַתְרָאָה מִסְפֶּקֶת: **וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ,** תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעֹרִים עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת. וְהַיְנוּ רֵישָׂא. וּמַה שֶּׁחִסֵּר זֶה גִּלָּה זֶה:

מקור חיים

הראשונה היתה איסור חמותו. ואם היתה אשת איש כשנשא בתה, נדון בחנק, שזיקה הראשונה היתה איסור אשת איש. (וטעמו של רבי יוסי כי לדידיה אין איסור חל על איסור, אפילו איסור חמור על איסור קל). **יט.** כי כל חייבי כריתות לוקין, כדאיתא במכות (פ"ג מ"א). **כ.** כלומר מעט לחם ומים, כי צר ולחץ פתרון אחד להם מענין דחק(מצודת ציון ישעיה ל, כ). **כא.** ומיתה זו הלכה למשה מסיני היא (רש"י דף פא: ד"ה והיכא רמיזא). ועיין רע"ב שאין הבדל בין כיפה דרישא לכיפה דסיפא, אלא שהתנא ביאר חלק מהלכותיה ברישא וחלק בסיפא. אבל אין זה דומה לכיפה דמשנה ג', שבהמה שממיתין בכיפה נועל עליה עד שתמות ברעב כדאיתא ברע"ב שם וכן הוא ברמב"ם (פסולי המוקדשין פ"ד ה"א). (אבל רש"י (בדף פט: ובדף קיב:) כתב שגם בהמה מאכילין לחם צר ומים לחץ. אמנם במקום אחר (דף פ.) כתב שמתים ברעב. ועיין רש"ש שהעיר בזה).

ו הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּסָוָה וְהַמְקַלֵּל בַּקּוֹסֵם וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית, קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטֻמְאָה, אֵין אָחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, אֶלָּא פְּרִחֵי כְהֻנָּה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה וּמַפְצִיעִין אֶת מֹחוֹ בְּגִזְירִין.

הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּסָוָה – הגונב כלי שרת, **וְהַמְקַלֵּל בַּקּוֹסֵם** – המברך את השם בשם עבודה זרה[כב], **וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית** – הבועל עובדת כוכבים[כג], **קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ** – המקנאים קנאתו של מקום הורגים אותו. **כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטֻמְאָה, אֵין אָחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין**, להלקות כדין העובר על לאו שיש בו מיתה בידי שמים[כד], **אֶלָּא פְּרִחֵי כְהֻנָּה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה וּמַפְצִיעִין אֶת מֹחוֹ בְּגִזְירִין** – מכין אותו על מוחו בחתיכות עצים[כה].

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּסָוָה.** אֶחָד מִכְּלֵי שָׁרֵת. מִלְּשׁוֹן קְשׁוֹת הַנָּסָךְ (בְּמִדְבַּר ד): **וְהַמְקַלֵּל בַּקּוֹסֵם.** הַמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה: **וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית.** נְכְרִית: **קַנָּאִים פּוֹגְעִים בּוֹ.** הַמְקַנְּאִים קִנְאָתוֹ שֶׁל מָקוֹם הֵיוּ הוֹרְגִים אוֹתוֹ. וְהוּא שֶׁהָתְרֶה הַגּוֹיָה בֵּת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה, וּבִפְנֵי עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם חָסֵר אֶחָד מִן הַתְּנָאִים הַלָּלוּ אָסוּר לְהָרְגוֹ. אֲבָל עָנְשׁוֹ מְפֹרָשׁ עַל פִּי נְבִיא, יִכָּרֵת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה. וּמַלְקִין אוֹתוֹ אַרְבָּע מַלְקִיּוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מְשׁוּם נִדָּה, מְשׁוּם שִׁפְחָה מְשׁוּם נָכְרִית, מְשׁוּם זוֹנָה: **פְּרִחֵי כְהֻנָּה.** בַּחוּרִים שֶׁמַּתְחִיל שְׂעַר זְקָנָם לְפָרֹחַ בָּהֶם: **בְּגִזְירִין.** בְּקָעִיּוֹת שֶׁל עֵצִים:

מקור חיים

כב. לעיל שנינו שמברך את השם שחייב סקילה היינו רק במברך את השם בשם, והיינו שברך שם קדוש בשם קדוש. כאן שברך שם קדוש בשם עבודה זרה אין בו חיוב סקילה, וחייב משום שנראה כמברך את השם (תוי"ט, עיי"ש). **כג.** מש"כ הרע"ב והוא שתהיה העובדת כוכבים בת עובדי ע"ז, לכאורה כוונתו למש"כ הרמב"ם (איסורי ביאה פי"ב ה"ה) שאם היא בת גר תושב (והיינו מי שקיבל עליו לא לעבוד ע"ז) אין קנאין פוגעין בו אבל מכין אותו מכת מרדות. **כד.** כל לאו שיש בו מיתה בידי שמים לוקין עליו, וכהן ששימש בטומאה חייב מיתה בידי שמים. וז"ל הרמב"ם (ביאת המקדש פ"ד ה"ב), אע"פ שאם עבד בטומאה אינו חייב בב"ד אלא מלקות, אחיו הכהנים לא היו מביאן אותו לב"ד אלא מוציאין אותו לחוץ ופוצעין את מוחו ואין ממחין עליהן בכך. **כה.** לשון הרע"ב בקעיות של עצים. והיינו חתיכות עץ (ערוך ערך בקע).

זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּחֶנֶק. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּידֵי שָׁמָיִם:

זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּחֶנֶק. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּידֵי שָׁמָיִם[כו]:

פרק י - כל ישראל

משנה א

ימות המשיח

המלך המשיח עתיד לעמד ולהחזיר מלכות דוד לישנה לממשלה הראשונה. ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקדם. מקריבין קרבנות. ועושין שמטין ויובלות ככל מצותן האמורה בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו. או מי שאינו מחכה לביאתו. לא בשאר

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר בְּחֶנֶק. נֶאֱמַר כָּאן (בְּמִדְבַּר א) וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דְּבָרִים יג) וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת, מַה לְּהַלָּן בְּחֶנֶק אַף כָּאן בְּחֶנֶק: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בִּידֵי שָׁמָיִם.** נֶאֱמַר כָּאן יוּמָת, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (בְּמִדְבַּר יז) כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל מִשְׁכַּן ה׳ יָמוּת, מַה לְּהַלָּן בִּידֵי שָׁמַיִם אַף כָּאן בִּידֵי שָׁמַיִם. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים. וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם הוּא פָּחוֹת מִן הַכָּרֵת, שֶׁהַכָּרֵת יֵשׁ עָלָיו עֹנֶשׁ לְאַחַר מִיתָה אִם לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה כָּרָאוּי, וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם אֵין לְאַחַר מִיתָה עָלָיו כְּלוּם. וְרַשַׁ״י כָּתַב בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שַׁבָּת דף כה) דְּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם יָמָיו נִקְצָרִים וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ עֲרִירִי, כָּרֵת אִית בֵּיהּ תַּרְתֵּי, יָמָיו נִכְרָתִים וְהוֹלֵךְ עֲרִירִי. וּמְחַיָּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם שֶׁעַל עִסְקֵי מִקְדָּשׁ וְקָדָשִׁים הֵם אַחַד עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן, הָאוֹכֵל טֶבֶל, וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה, וְזָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה, וְזָר וְטָמֵא וּטְבוּל יוֹם שֶׁשִּׁמְּשׁוּ, וּמְחַסַּר כִּפּוּרִים, וּמְחַסַּר בְּגָדִים, וְשֵׁלֹא קִדֵּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וּשְׁתוּיֵי יַיִן, וּפְרוּעֵי רֹאשׁ. קָצַת מֵהֶם נֶאֱמַר מִיתָה בָּהֶם בְּפֵרוּשׁ, וְקָצָתָם לְמָדוּם רַבּוֹתֵינוּ מִפִּי הַקַּבָּלָה בְּגְזֵרָה שָׁוָה וּבְהֶקֵּשׁ:

מקור חיים

כו. עיין רע״ב טעם מחלוקתם.

נביאים בלבד הוא כופר. אלא בתורה ובמשה רבנו. שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'. (רמב"ם מלכים פי"א ה"א).

אחכה לו בכל יום שיבא

לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח. אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא.

ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה. ולא קנאה ותחרות. שהטובה תהיה משפעת הרבה. וכל המעדנים מצויין כעפר. ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם. שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. (שם פי"ב ה"ד-ה).

עולם הבא

אחרי פטירת האדם עולה נשמתו לגן עדן, והוא עולם הנשמות. לדעת הרמב"ם (תשובה פ"ח) זהו הנקרא עולם הבא. אבל דעת הרמב"ן (שער הגמול) וכן הרבה ראשונים, שעולם הבא היינו העולם שיהיה אחרי תחיית המתים. ועולם הנשמות אינו עולם הבא אלא הוא הנקרא גן עדן, וגם הרע"ב נקט כשיטת הרמב"ן.

תחיית המתים

משרשי האמנוה שעתיד הקב"ה להחיות המתים באחרית הימים. לכולי עלמא ישיבו אז נשמות המתים תוך גופיהם. אמנם נחלקו הראשונים אם יקיימו כן לנצח, וכן שיטת הרמב"ן (שער הגמול) ורוב הראשונים, או שאחר זמן רב ימותו שוב ויקיימו בעולם הנשמות בלי גוף, וכן שיטת הרמב"ם (אגרת תחיית המתים). גם בזה נוקט הרע"ב בשיטת הרמב"ן וס"ל שהעולם שאחר התחייה הוא העולם הבא, והמתים שעתידים לחיות אין חוזרין לעפרן לעולם. ואין בו לא אכילה ולא שתיה אע"פ שיש בו גוף וגויה, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה.

א כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא,

כָּל יִשְׂרָאֵל, ואפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן, **יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא** – היינו העולם שהוא לאחר תחיית המתים, **שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ, נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר** – הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא ויש מה להתפאר בו, רוצה לומר העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים. **וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא**, שיצאו מכלל ישראל מחמת שנסתפקו ביסודי האמונה,

רבינו עובדיה מברטנורא

א כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אֲפִלּוּ אֵלּוּ שֶׁנִּתְחַיְּבוּ מִיתָה בְּבֵית דִּין מִפְּנֵי רִשְׁעָתָן, יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְעוֹלָם הַבָּא הָאָמוּר כָּאן הוּא הָעוֹלָם הַבָּא אַחַר תְּחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁעַתִּידִים לְחָיוֹת וְלַעֲמֹד בְּגוּפָם וּבְנַפְשָׁם חַיִּים נִצְחִיִּים, כַּחַמָּה וְכַלְּבָנָה וְכַכּוֹכָבִים, כִּדְמִיּוֹתַי בַּגְּמָרָא בְּהַאי פִּרְקָא, מֵתִים שֶׁעַתִּידִים לְחָיוֹת אֵין חוֹזְרִין לַעֲפָרָן. וְהָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גּוּף וּגְוִיָּה, אֶלָּא צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וַעֲטָרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה. וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין כָּל יִשְׂרָאֵל שָׁוִין בּוֹ, אֶלָּא הַגָּדוֹל לְפִי גְּדֻלּוֹ וְהַקָּטָן לְפִי קָטְנוֹ, מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק:

מקור חיים

א. הרמב"ם בפירושו מאריך כאן מאד בשלש עשרה יסודות האמונה, וכאן מקור שלש עשרה אני מאמין שנוהגים לומר כל יום. ובסוף המאמר כתב שכל ישראל שיש להם חלק לעולם הבא הם אלו המאמינים בשלש עשרה עיקרים, ואפילו עבר הרבה עבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעולם הבא, אבל מי שיסודי האמונה נתקלקלו אצלו ונסתפק בקצתם יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשנאו, ונדחה מחיי העולם הבא, וזהו שסיים התנא ואמר ואלו שאין להם חלק לעולם הבא. **ב.** כן דעת הרע"ב שעולם הבא האמור כאן הוא העולם שאחר תחיית המתים, וס"ל כרמב"ן שיחיו אז חיים נצחיים בתוך הגוף, חיים שאין אחריו מיתה. עיין הקדמת המשנה. **ג.** תוי"ט כתב בשם הרמב"ם שהכוונה לעולם הבא, וארץ דקרא משל הוא, כי לדידיה קאי על עולם הנשמות שיהיה אחרי מיתה השנייה, אבל לרע"ב הפירוש הוא כפשוטו. **ד.** מצודות דוד. **ה.** רמב"ם בפירושו, עיין לעיל הערה קודמת.

הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְאֶפִּיקוֹרֶס. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף הַקּוֹרֵא בַסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים, וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְאוֹמֵר (שמות טו) כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו:

הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְאֶפִּיקוֹרֶס – המבזה תלמידי חכמים, וכל שכן המבזה התורה עצמה[1]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אַף הַקּוֹרֵא בַסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים** – ספרי מינים, ודברי חשק שאין בהם חכמה ולא תועלת אלא אבוד זמן בלבד[2], **וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה** משום רפואה[3] **וְאוֹמֵר** (שמות טו) **כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו** – ההוגה שם בן ד' אותיות כמו שהוא נכתב[4]:

רבינו עובדיה מברטנורא

הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. בַּגְּמָרָא קָאָמַר, וְכָל כָּךְ לָמָּה, תָּנָא, הוּא כָּפַר בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, לְפִיכָךְ לֹא יִהְיֶה לוֹ חֵלֶק בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים. וּמִכָּאן אֲנִי מוֹכִיחַ שֶׁעוֹלָם הַבָּא הָאָמוּר בְּמִשְׁנָה זוֹ אֵינוֹ הָעוֹלָם שֶׁהַנְּשָׁמוֹת מָנָחוֹת בּוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה, אֶלָּא הָעוֹלָם שֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים כְּדִפְרֵשִׁית: **אֶפִּיקוֹרֶס.** שְׁמַבְזֶה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְכָל שֶׁכֵּן הַמְבַזֶּה הַתּוֹרָה עַצְמָהּ: **בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים.** סִפְרֵי מִינִים, כְּגוֹן סִפְרֵי אַרִיסְט"וֹ הַיְוָנִי וַחֲבֵרָיו. וּבִכְלָל זֶה הַקּוֹרֵא בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים שֶׁל מַלְכֵי נָכְרִים וּבְשִׁירִים שֶׁל עֲגָבִים וְדִבְרֵי חֵשֶׁק שֶׁאֵין בָּהֶם חָכְמָה וְלֹא תּוֹעֶלֶת אֶלָּא אֲבוּד זְמַן בִּלְבָד: **וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה.** וּבְרוֹקֵק בִּלְבָד הוּא דְּאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, לְפִי שֶׁאֵין מַזְכִּירִין שֵׁם שָׁמַיִם עַל הָרְקִיקָה: **וְהַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם.** שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת כְּמוֹ שֶׁהוּא נִכְתָּב:

מקור חיים

ו. לשון הרע"ב. והרמב"ם כתב שלשון ארמית היא וענינה מי שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה, ולפיכך קורין בזה השם כל שאינו מאמין ביסודי התורה ומי שמבזה החכמים או איזה תלמיד חכם שיהיה או המבזה רבו. **ז.** רע"ב. ומקורו מפירוש הרמב"ם, ומזה ניתן לעמוד על חומר עון ביטול זמן. **ח.** ורק אם רוקק תחילה ואחר כך מזכיר שם ה' אין לו חלק לעולם הבא (רע"ב, ורש"י דף קא.). הרמב"ם בפירושו כתב שהטעם משום שיש בזה ביזוי להשי"ת. ובהלכותיו (ע"ז פי"א הי"ב) כתב שהמרפאים בדברי תורה הם ככופרים כיון שעושין דברי תורה רפואת הגוף ואינן אלא רפואת נפשות. **ט.** ת"ק חולק על ר"ע ואבא שאול לענין עונש אבל לא לענין איסור (יד רמ"ה).

ב שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, יָרָבְעָם, אַחְאָב, וּמְנַשֶּׁה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב לג) וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ. אָמְרוּ לוֹ, לְמַלְכוּתוֹ הֶשִׁיבוֹ וְלֹא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הֶשִׁיבוֹ. אַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת, בִּלְעָם, וְדוֹאֵג, וַאֲחִיתֹפֶל, וְגֵחֲזִי:

שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אף על פי שגדולים וחכמים היו. **שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, יָרָבְעָם, אַחְאָב, וּמְנַשֶּׁה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב לג) וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ. אָמְרוּ לוֹ, לְמַלְכוּתוֹ הֶשִׁיבוֹ וְלֹא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הֶשִׁיבוֹ. אַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת, בִּלְעָם, וְדוֹאֵג, וַאֲחִיתֹפֶל, וְגֵחֲזִי:**

משנה ג

שלשה דינים

א) בראש השנה נידונים על חיי העולם הזה. **ב)** ביום מיתתו נדון כל אדם על שכר נפשו ועונש גיהנם. **ג)** לפני התחיה נדון כל אדם על ענין אותו שכר העתיד לעולם הבא אם ראוי לתחיית המתים ולנועם הנוף והנפש באותו זמן. כדכתיב (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם והם הרשעים

רבינו עובדיה מברטנורא

ב שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁגְּדוֹלִים וַחֲכָמִים הָיוּ, אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁלֹּא הָיְתָה אֱמוּנָתָם שְׁלֵמָה. וְאַף עַל גַּב דְּבִלְעָם מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם הָוָה, וַאֲנַן כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא תְּנַן, מִשּׁוּם דְּקַיְמָא לָן חֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אַשְׁמְעִינַן דְּבִלְעָם לָאו מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם הוּא:

מקור חיים

י. רע״ב. ור״ל שהרבה יש שאין להם חלק לעוה״ב, ולא חשיב אלא אלו שגדולים היו ואעפ״כ אין להם חלק, כי אמונתם לא היה שלימה. ועיין רע״ב מש״כ בענין בלעם.

שיגמור דינם לדראון לעולם ושלא ינעמו בחיים ההם אלא ישארו בדראון שלהם או יכפיל עליהם עונש ממדה קשה לרעה ממנו כפי מה שנתחייבו ועל הדין הזה שנינו במשנה סנהדרין אנשי דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואינן עומדין בדין ואנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא אבל עומדין בדין (רמב"ן שער הגמול אות סג).

ג דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ו) לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם, לֹא דִין וְלֹא רוּחַ. דּוֹר הַפַּלְגָּה אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא) וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. וַיָּפֶץ ה' אֹתָם, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה', לָעוֹלָם הַבָּא. אַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג) וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד. רָעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְחַטָּאִים, לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל עוֹמְדִין בַּדִּין. **דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא** – אין להם חלק בעולם הבא שאחר תחיית המתים, **וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין** – ולא יעמדו בדין שיהיה בעת התחייה[יא], **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ו) **לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם, לֹא דִין וְלֹא רוּחַ חיים. דּוֹר הַפַּלְגָּה אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית יא) **וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. וַיָּפֶץ ה' אֹתָם, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה', לָעוֹלָם הַבָּא. אַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יג) **וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד. רָעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְחַטָּאִים, לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל עוֹמְדִין בַּדִּין** – אבל דור הפלגה ואנשי סדום יעמדו אז לדין.

רבינו עובדיה מברטנורא

ג שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם, לֹא דִין וְלֹא רוּחַ. שֶׁאֵין עוֹמְדִים בַּדִּין וְאֵין לָהֶם רוּחַ לְחָיוֹת עִם הַצַּדִּיקִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק:

מקור חיים

יא. כמה שיטות נאמרו בזה בראשונים, ביארנו לפי הרמב"ן (שער הגמול אות סג). והא שאין עומדין בדין, לפי הרמ"ה (דף קו:) לטיבותא הוא להם שאין עומדים בדין, שלא יקבלו עונש נוסף, משא"כ אנשי סדום ואנשי דור הפלגה שיעמדו לדראון עולם.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים א) עַל כֵּן לֹא יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים. עַל כֵּן לֹא יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט, זֶה הוֹר הַמַּבּוּל. וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים, אֵלּוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם. אָמְרוּ לוֹ, אֵינָם עוֹמְדִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים אֲבָל עוֹמְדִין בַּעֲדַת רְשָׁעִים. מְרַגְּלִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה' (במדבר יד). וַיָּמֻתוּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. בַּמַּגֵּפָה, בָּעוֹלָם הַבָּא. הוֹר הַמַּדְבָּר אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר (תהלים נ) אִסְפוּ לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי זָבַח.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵין עוֹמְדִין בַּדִּין – אנשי דור המבול ואנשי סדום שניהם אין עומדין בדין[יב], **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים א) **עַל כֵּן לֹא יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים. עַל כֵּן לֹא יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט, זֶה הוֹר הַמַּבּוּל. וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים, אֵלּוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם. אָמְרוּ לוֹ, אֵינָם עוֹמְדִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים אֲבָל עוֹמְדִין בַּעֲדַת רְשָׁעִים. מְרַגְּלִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה'** (במדבר יד). **וַיָּמֻתוּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. בַּמַּגֵּפָה, בָּעוֹלָם הַבָּא. הוֹר הַמִּדְבָּר אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר** (תהלים נ) **אִסְפוּ לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי זָבַח**, ועל דור המדבר קאי ומשמע שמיתתם לא היתה אלא אסיפה בלבד כמיתת צדיקים[יג].

רבינו עובדיה מברטנורא

כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי זָבַח. שֶׁכָּרְתוּ בְרִית עִם (שמות כד) וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים, וּכְתִיב הַמָּקוֹם עֲלֵי זְבָחִים וּשְׁלָמִים, דִּכְתִיב (שם) וַיִּזְרֹק עַל הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם הַבְּרִית:

מקור חיים

יב. אבל לא קאי על אנשי דור הפלגה (תוי"ט). **יג.** מהרש"א (ח"א דף קי:). ועיין רע"ב מנין שעל דור המדבר קאי.

עַד שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טז) וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל, לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר (שמואל א ב) ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל. עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵינָן עֲתִידִין לַחֲזוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כט) וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה, מַה הַיּוֹם הַזֶּה הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ חוֹזֵר, אַף הֵם הוֹלְכִים וְאֵינָם חוֹזְרִים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כַּיּוֹם הַזֶּה, מַה הַיּוֹם מַאֲפִיל וּמֵאִיר, אַף עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁאָפַל לָהֶן, כָּךְ עָתִיד לְהָאִיר לָהֶן:

עֲדַת קֹרַח אֵינָהּ עֲתִידָה לַעֲלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טז) וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל, לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר (שמואל א ב) ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל. עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵינָן עֲתִידִין לַחֲזוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כט) וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה, מַה הַיּוֹם הַזֶּה הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ חוֹזֵר, אַף הֵם הוֹלְכִים וְאֵינָם חוֹזְרִים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כַּיּוֹם הַזֶּה, מַה הַיּוֹם מַאֲפִיל וּמֵאִיר, אַף עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁאָפַל לָהֶן, כָּךְ עָתִיד לְהָאִיר לָהֶן:

משנה ד

עיר הנדחת

עיר או רובו שעבדו עבודה זרה נעשים עיר הנדחת ודינם שונה מיחידים שעבדו עבודה זרה. כי יחיד שעבד דינו בסקילה, ורבים שעבדו דינם בסייף. רבים שעבדו ממונם חרם ואסור בהנאה, ויחיד שעבד, נכסיו מותרים ועוברים לרשות יורשיו.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין עֲתִידִים לַחֲזוֹר. מִמָּקוֹם שֶׁגָּלוּ. וְהָא דְּאָמְרִינַן שֶׁיִּרְמְיָה הֶחֱזִירָן וְיֹאשִׁיָּהוּ בֶּן אָמוֹן מָלַךְ עֲלֵיהֶם, לֹא כֻּלָּן חָזְרוּ אֶלָּא מִקְצָתָן:

מקור חיים

יד. עיין רע"ב שירמיה החזיר מקצתן, ונחלקו כאן באלו שלא חזרו אז.

פרשת עיר הנדחת כתובה בפרש ראה (דברים יג). במשניות הבאות מבוארים דיניה

(יג) כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר: (יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם:

ד אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג) יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם. וְאֵינָן נֶהֱרָגִים עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר וּמֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט, וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּם רֻבָּהּ, וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּם אֲנָשִׁים. הִדִּיחוּהָ נָשִׁים וּקְטַנִּים אוֹ שֶׁהֻדַּח מְעוּטָהּ אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ חוֹצָה לָהּ,

אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג) יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל – בלי על, שאינם עולים בתחיית המתים, **מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם**[טו]. **וְאֵינָן נֶהֱרָגִים עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר וּמֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט** – מהשבט שהורדח[טז], **וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּ רֻבָּהּ, וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּם אֲנָשִׁים. הִדִּיחוּהָ נָשִׁים וּקְטַנִּים אוֹ שֶׁהֻדַּח מְעוּטָהּ אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ חוּצָה לָהּ** – מחוץ לעיר,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד **יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל.** בָּנִים שֶׁאֵינָם עוֹלִים בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים, וְנִדָּחִין כַּמַּדִּיחִין: **עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מֵאוֹתָהּ הָעִיר.** דִּכְתִיב עִיר אַחַת: **וּמֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט.** דִּכְתִיב מִקִּרְבֶּךָ, מִקֶּרֶב הַשֵּׁבֶט עַצְמוֹ: **וְעַד שֶׁיַּדִּיחַ רֻבָּהּ.** שֶׁל עִיר. דִּכְתִיב יוֹשְׁבֵי עִירָם, דְּמַשְׁמַע יְשׁוּבָהּ שֶׁל עִיר דְּהַיְנוּ רֻבָּהּ:

מקור חיים

טו. ואע״פ שבליעל קאי על המדיחים, הנדחין כמדיחין, כן כתב הרע״ב, ולא ביאר מנין. ואולי ממה דכתיב וידיחו את יושבי עירם, הוקשו אהדדי כי נכללו יחד עם יושבי העיר שנידחו. ובזה יתורץ למה המשנה הוצרך להביא סוף הפסוק. **טז.** כגון עיר שרובה משבט ראובן ומיעוטה משבט שמעון, והנידחים הם משבט ראובן, גם המדיחים צריכים להיות משבט ראובן. (נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש כשנחלקה הארץ בימי יהושע ונמצא עיר שחלקה עלה בגורל שבט זה וחלקה בגורל שבט שאצלו, האם היו מחלקין העיר לשני השבטים, או מי שרוב העיר עלה בתחומו לקח את כל העיר. רבי יוחנן ס״ל חולקין עיר אחת לב׳ שבטים ור״ל ס״ל לא חלקו. ומ״מ גם לר״ל יתכן שמדיחיה הם יושבי העיר ויהיו משבט אחר כגון על ידי בת שירשה נחלת אביה, א״נ שניתנה להם במתנה (דף קיא:)).

הֲרֵי אֵלּוּ כִּיחִידִים. וּצְרִיכִין שְׁנֵי עֵדִים וְהַתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. זֶה חִמֵּר בַּיְחִידִים מִבַּמְרֻבִּים, שֶׁהַיְחִידִים בְּסִקִילָה, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם פָּלֵט. וְהַמְרֻבִּים בְּסַיִף, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם אָבֵד:

הֲרֵי אֵלּוּ כִּיחִידִים – דין העובדים כיחידים שעבדו עבודה זרה[יז]. **וּצְרִיכִין שְׁנֵי עֵדִים וְהַתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** – כל אחד ואחד מאנשי העיר אינו חייב עד שיהיה לו שני עדים והתראה[יח]. **זֶה חִמֵּר בַּיְחִידִים מִבַּמְרֻבִּים** – בדינים דלהלן חמור דין יחידים מדין מרובים, **שֶׁהַיְחִידִים בְּסִקִילָה, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם פָּלֵט** – ממונם אינו אסור בהנאה[יט]. **וְהַמְרֻבִּים בְּסַיִף, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם אָבֵד** – ממונם אסור בהנאה, כמבואר בסמוך:

משנה ה

(טו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ: (טז) הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב: (יז) וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ וגו':

ה הַכֵּה תַכֶּה אֶת וְגוֹ' (דברים יג). **הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר וְגוֹ' (דברים יג).**

רבינו עובדיה מברטנורא

הֲרֵי אֵלּוּ כִּיחִידִים. שֶׁעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה. וְיִדּוֹנוּ בְּסִקִילָה וּמָמוֹנָן פָּלֵט: וּצְרִיכִים. אֲנָשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת: שְׁנֵי עֵדִים וְהַתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. שֶׁהָיוּ מַרְבִּים לָהֶם בְּתֵי דִינִין, וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה וּמָמוֹנָן פָּלֵט: וְהַתְרָאָה מַפְרִישִׁים אוֹתָן עַד שֶׁיִּרְאוּ אִם הֵם רַבָּה שֶׁל עִיר, מְבִיאִין אוֹתָן לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְגוֹמְרִין דִּינָן שָׁם, וְהוֹרְגִים אוֹתָם בְּסַיִף וּמָמוֹנָן אָבֵד. וְאִם לֹא נִמְצְאוּ רַבָּה שֶׁל עִיר, דָּנִין אוֹתָן בְּסִקִילָה וּמָמוֹנָן פָּלֵט:

מקור חיים

יז. ומיתתם בסקילה וממונם מותר. **יח.** שנינו לעיל (פ״ה מ״ה) שבדיני נפשות צריכים לגמור הדין ממחרת קבלת העדות, ואין לדעת אם רוב העיר עבדו אלא אם כן מקבלין העדות, ולכן לא יתכן לקבל עדות על מקצתם היום ועל מקצתם ממחרת או ליום אחר, שאם כן הראשונים על כרחיך יזדונו כמועטים. ולכן מרבים להם בתי דינים כדי שיוכלו לקבל עדות של כולם ביום אחד, ואם לא נמצא להם זכות, מעלין אותם ביחד לירושלים ושם גומרים את דינם בב״ד של ע״א, כמו ששנינו לעיל (פ״א מ״ה) שדין עיר הנדחת הוא בסנהדרין של ע״א. **יט.** מתוך שהחמיר התורה עליו במיתתו הקל עליו בממונו (רש״י דף קיא:).

הַחַמָּרֶת וְהַגַּמָּלֶת הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין אוֹתָהּ. הַחֵרֶם אוֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חֶרֶב (שם), מִכָּאן אָמְרוּ נִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹבְדִין, שֶׁבְּחוּצָה לָהּ פְּלֵטִין. וְשֶׁל רְשָׁעִים, בֵּין שֶׁבְּתוֹכָהּ בֵּין שֶׁבְּחוּצָה לָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ אוֹבְדִין:

הַחַמָּרֶת וְהַגַּמָּלֶת – שיירא של חמרים ושל גמלים, **הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם**, ושהו בעיר שלשים יום[כ], אם הם לא עבדו ומשלימין את המועט שלא עבדו ועושים אותם לרוב, **הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין אוֹתָהּ** – הרי הם מצילין ממון העובדים שיהא פלט ומותר בהנאה כדין יחידים[כא]. **הַחֵרֶם אוֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חֶרֶב**, וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ (שם), **מִכָּאן אָמְרוּ נִכְסֵי צַדִּיקִים** – הנכסים של בני העיר שלא עבדו ע״ז, **שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹבְדִין** – אם הנכסים הם בתוך העיר, אובדין, דכתיב ׳את כל אשר בה׳, לרבות נכסים של צדיקים, **שֶׁבְּחוּצָה לָהּ פְּלֵטִין** – ואם נכסיהם הם חוץ לעיר, ניצלין, דכתיב ׳החרם אותה׳, למעט נכסיהם שחוצה לה. **וְשֶׁל רְשָׁעִים** – ונכסים של אלו שעבדו ע״ז, **בֵּין שֶׁבְּתוֹכָהּ בֵּין שֶׁבְּחוּצָה לָהּ** – בין נכסיהם שבתוך העיר ובין נכסיהם שחוץ לעיר, **הֲרֵי אֵלּוּ אוֹבְדִין** – דכתיב ׳ואת כל שללה תקבוץ׳, לרבות אף שחוצה לה[כב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ה חַחַמָּרֶת וְהַגַּמָּלֶת. שְׁיָרָא שֶׁל חֲמָרִים וְשֶׁל גְּמַלִּים שֶׁנִּשְׁתַּהוּ בָּעִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם, הֲוֵי לְהוּ בִּכְלַל יוֹשְׁבֵי עִירָם: **הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין.** אִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר הִדְּחוּ וּמִעוּט לֹא הִדְּחוּ, וְחַמָּרִים וְגַמָּלִים שֶׁלֹּא הִדְּחוּ מַשְׁלִימִין אֶת הַמֶּעָט לַעֲשׂוֹתָן רֹב, הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין, שֶׁאֵין מְמוֹנָן אָבֵד אֶלָּא נִדּוֹנִין כִּיחִידִים. וְהוּא הַדִּין דְּגוֹרְמִין נַמִּי לַעֲשׂוֹת עִיר הַנִּדַּחַת, אִם הִדְּחוּ עִמָּם לַעֲשׂוֹתָם רֹב, אֶלָּא דְּתַנָּא אַזְכּוּתָא קָא מְהַדַּר. וְעוֹד דְּהָא פְּסִיקָא לֵיהּ טְפֵי, דִּסְתָם חַמָּרֶת וְגַמָּלֶת אֵין דַּעְתָּן מְעֻרֶבֶת עִם בְּנֵי הָעִיר שֶׁיִּהְיוּ נִדָּחִין עִמָּהֶן:

מקור חיים

כ. בבבא בתרא (פ״א מ״ה) שנינו כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר שנים עשר חדש. אמנם שם איירי לענין ליתן לצרכי העיר ורק בני העיר חייבים בכך, ואין נקרא בן העיר עד י״ב חדש. אבל יושב העיר נקרא גם אחר ל׳ יום, וכאן כתיב הכה תכה את יושבי העיר (דף קיב.) (עיין רע״ב ד״ה החמרת שרמז לזה). **כא.** עיין רע״ב שאם השלימו לרוב עובדים נעשית על ידיהם עיר הנידחת. **כב.** תוי״ט.

משנה ו

(יז) וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר
וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד:
(יח) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ
וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ:

ו **וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְגוֹ'** (דברים יג). **אִם אֵין לָהּ רְחוֹב, עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב. הָיָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ, כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ. וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ** (שם). **שְׁלָלָהּ, וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם. מִכָּאן אָמְרוּ, הַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבָּהּ יִפָּדוּ,**

וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְגוֹ' (דברים יג). אִם אֵין לָהּ רְחוֹב – מקום השוק שמתקבצים בו[כג], **עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב. הָיָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ** – אם מקום קיבוץ בני העיר היה חוץ לעיר, **כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ** – כונסין הרחוב תוך העיר[כד]. **שנאמר אל תוך רחובה**[כה]. **וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ** (שם). **שְׁלָלָהּ, וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם. מִכָּאן אָמְרוּ, הַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבָּהּ יִפָּדוּ** – הקדש של בדק הבית שבה יפדו כשאר הקדש של בדק הבית[כו],

רבינו עובדיה מברטנורא

ו רְחֹוב. פְּלַטְיָא גְּדוֹלָה: **הָיָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ.** אִם מְקוֹם קִבּוּץ בְּנֵי הָעִיר הָיָה חוּצָה לָהּ, כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְתוֹךְ הָעִיר, שֶׁצָּרִיכִים פְּדִיָּה כְּשְׁאָר כָּל הַהֶקְדֵּשׁוֹת: לַעֲשׂוֹת לָהּ רְחוֹב בְּתוֹכָהּ: הֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ יִפָּדוּ. כְּלוֹמַר אֵין נִשְׂרָפִים אֶלָּא

מקור חיים

כג. פלטיא גדולה (רע"ב), והיא שוק גדול של מקח וממכר (ערוך ערך סרט). **כד.** בונין חומה חוץ ממנו עד שיכנס לתוכה (רמב"ם ע"ז פ"ד ה"ו). (וכן ניתן לפרש לשון הרע"ב, ומש"כ בסוה"ד שצריך לעשות לה רחוב לתוכה, יש לומר שהוא נתינת טעם, א"נ ה"ק או עושים לה רחוב חדש בתוכה). **כה.** כן גירסת הירושלמי, וקאי על דלעיל, ואח"כ ממשיך המשנה לדרוש המשך הפסוק ושרפת גו'. ויש ספרים שאין גורסים כלל הך שנאמר, כי כבר הובא לעיל חלק זה מן הפסוק. אבל יש ספרים שגורסים שנאמר ושרפת גו' ולגירסא זו קשה להלום תיבת שנאמר. **כו.** בברייתא (דף קיב:) קדשי מזבח ימותו (ולא אמרינן ירעו עד שיסתאבו ויפלו דמיהן לנדבה, כי זבח רשעים תועבה), וקדשי בדק הבית יפדו. לפי הרמב"ם (ע"ז פ"ד הי"ג), אחר שנפדו שורפין אותן, והשיג עליו הראב"ד וכתב א"א לא ידעתי למה שורפין אותן, שלל שמים היה ולא חל עליו איסור. (ובכסף משנה שם ביאר טעמו של הרמב"ם). מה שכתב הרע"ב הקדשות שבתוכה

וּתְרוּמוֹת יֵרָקְבוּ, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגָּנְזוּ. כְּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אַתֶּם עוֹשִׂים דִּין בְּעִיר הַנִּדַּחַת, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם מַעֲלִין עוֹלָה כָּלִיל לְפָנָי. וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד (דברים יג), לֹא תֵעָשֶׂה אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי.

וּתְרוּמוֹת יֵרָקְבוּ – ותרומות של כהנים יירקבו ולא יישרפו[כג], **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**[כד] **וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגָּנְזוּ**[כה]. **כְּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אַתֶּם עוֹשִׂים דִּין בְּעִיר הַנִּדַּחַת, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם מַעֲלִין עוֹלָה כָּלִיל לְפָנָי. וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד** (דברים יג), **לֹא תֵעָשֶׂה אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי.**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּתְרוּמוֹת יֵרָקְבוּ. בְּגְמָרָא מוֹקְמִינַן לַהּ בִּתְרוּמָה בְּיַד כֹּהֵן, דְּמָמוֹן כֹּהֵן הוּא וְחָל עָלֶיהָ אִסּוּר דְּעִיר הַנִּדַּחַת. וּמִיהוּ לֹא הָיוּ הַתְּרוּמוֹת נִשְׂרָפִים כְּשְׂאָר שְׁלָלָהּ, דְּלֹא מְזַלְזְלִינַן בָּהּ כְּלֵי הַאי, לְפִיכָךְ יֵרָקְבוּ. וְאִם תְּרוּמָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל הֵיא, שֶׁלַּל גְּבוֹהַּ הוּא וְתִנָּתֵן לְכֹהֵן שֶׁבְּעִיר אַחֶרֶת: וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. אַף עַל גַּב דְּמָמוֹן יִשְׂרָאֵל הוּא שֶׁהֲרֵי הוּא נֶאֱכָל לְיִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְקֹדֶשׁ אִקְּרִי, לֹא יִשָּׂרֵף אֶלָּא יִגָּנֵז: כְּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן וְכוּ' גְּרְסִינַן. וְלֹא גְּרְסִינַן שֶׁנֶּאֱמַר כְּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ: **לֹא תֵעָשֶׂה גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים.** דְּעוֹד, לְגַמְרֵי מַשְׁמַע:

מקור חיים

יפדו, כלומר אין נשרפים, לכאורה בא בזה לאפוקי מדעת הרמב"ם, אבל מש"כ בהמשך שצריכים פדייה כשאר כל ההקדשות, יש לעיין אם כוונתו שהוא לגמרי כשאר הקדשות שאם ראויים הם עצמם לבדק הבית משתמשים בהם כמו שהם, ואם אינם ראויים פודים אותם והכסף ניתן לבדק הבית. או שר"ל כשאר הקדשות שאינם ראויים ופודים אותם. כי אלו אף אם ראויים הם, מאוסים הם לגבוה להשתמש בהם עצמם. **כז.** עיין רע"ב שתרומה ביד ישראל תינתן לכהן בעיר אחרת, ותרומה שכבר ניתן לכהן יירקבו. **כח.** כתב הרע"ב שאע"ג שממון ישראל הוא מ"מ ייגנז מדאיקרי קדש. ברש"ש כתב שמשנתנו אתיא רק כמ"ד ממון ישראל, כי למ"ד ממון גבוה מותר באכילה מדהוה שלל שמים, וכן כוונת הרע"ב. והקשה על התוי"ט שמדבריו משמע שכוונת הרע"ב לאוקים משנתנו אף למ"ד ממון הדיוט וכ"ש שאתי שפיר טפי למ"ד ממון גבוה. **כט.** ולא סגי להניחם שירקבו כמו בתרומה משום דמעשר שני וכן כתבי הקדש הכל מותרין בהן וחששו שאם יניחום יהנו מהן, משא"כ תרומה דליתא אלא לכהנים, כהנים זריזים הם ולא יהנו ממנה (תוי"ט).

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא תִבָּנֶה עוֹד, לִכְמוֹ שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִבְנֵית, אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּגּוֹת וּפַרְדֵּסִים. וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם (שם), שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם, חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם. אָבְדוּ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם, נִסְתַּלֵּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא תִבָּנֶה עוֹד, לִכְמוֹ שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִבְנֵית – בישוב בתים, **אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּגּוֹת וּפַרְדֵּסִים. וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם** (שם), **שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם, חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם. אָבְדוּ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם, נִסְתַּלֵּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם:**

פרק יא - אלו הן הנחנקין

משנה א

כל הרוגי בית דין ששה ושלשים, ואלו הם: י"ח נסקלין, י' נשרפין, ב' נהרגין, ו' נחנקין (רמב"ם סנהדרין סוף פרק ט"ו)[א].

במשנה זו מפרט התנא כל הנחנקין שבתורה[ב], ובהמשך המשנה ובמשניות הבאות עד סוף הפרק חוזר התנא על כל אחד ואחד ומבאר דינם.

א אֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין, הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְזָקֵן מַמְרֶא עַל פִּי בֵית דִּין, וְנָבִיא הַשֶּׁקֶר, וְהַמִּתְנַבֵּא

אֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין, הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְזָקֵן – דיין מומחה **מַמְרֶא עַל פִּי בֵית דִּין** – שמסרב להורות כדברי בית דין הגדול שבירושלים, **וְנָבִיא הַשֶּׁקֶר, וְהַמִּתְנַבֵּא**

רבינו עובדיה מברטנורא

לִכְמוֹ שֶׁהָיְתָה. בִּישׁוּב בָּתִּים: אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּגּוֹת וּפַרְדֵּסִים. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא: א אֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין. מַמְרֶא עַל פִּי בֵית דִּין. שֶׁמְּסָרֵב עַל דִּבְרֵי בֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּלִשְׁכַּת הַגָּזִית:

מקור חיים

א. הנסקלין מפורטים בפ"ז מ"ט, והנשרפים והנהרגים בפ"ט מ"א. ב. הרמב"ם מפרט אותם בהלכות סנהדרין (פט"ו הי"ג) וכתב ששה הם, כי הבא על אשת איש וזוממי בת כהן ובועלה חדא הם, כי כל עדים זוממין ממיתין במיתה שבאו לחייב ולכן נכללו בכללם, ולא חשיב התנא כאן זוממי בת כהן אלא להשמיענו שממיתין אותם במיתת הבועל בחנק ולא במיתתה שהיא בשריפה (רדב"ז שם).

בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, וְזוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָהֶן חַבּוּרָה. זֶה חֹמֶר בַּמְקַלֵּל מִבַּמַּכֶּה, שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב, וְהַמַּכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר. הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ,

בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, וְזוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן – עדים זוממין שהעידו על בת כהן שזינתה אחר נישואיה, **וּבוֹעֲלָהּ** – וכן הבועל בת כהן בזנות אחר נישואיה. כל אלו מיתתם בחנק. **הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָהֶן חַבּוּרָה. זֶה חֹמֶר בַּמְקַלֵּל מִבַּמַּכֶּה** – בדין דלהלן יותר חמור דין מקלל אביו ואמו מדין המכה אותם, **שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב**, דכתיב אביו ואמו קלל, לרבות לאחר מיתה, **וְהַמַּכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר**, שאין חבורה לאחר מיתה[ג]. **הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ**, וישתמש בו אפילו רק פחות משוה פרוטה ואחר כך ימכרנו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ** שוה פרוטה ואחר כך ימכרנו,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְזוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן. אַף עַל פִּי שֶׁהֵם בָּאִים לְחַיְּבָהּ שְׂרֵפָה, אֵין נִדּוֹנִים אֶלָּא בַּמִּיתָה שֶׁהָיוּ מְחַיְּבִים אֶת בּוֹעֲלָהּ שֶׁהוּא בְּחֶנֶק, כִּשְׁאָר הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא כא) הִיא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף, הִיא וְלֹא בוֹעֲלָהּ. וְזוֹמְמֶיהָ יָלְפִינַן מִכַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו, וְלֹא לַאֲחוֹתוֹ: **וּבוֹעֲלָהּ.** לְבַת כֹּהֵן כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה. אֲבָל אֲרוּסָה, הִיא וּבוֹעֲלָהּ בִּסְקִילָה: **שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב.** דִּכְתִיב (שָׁם כ) אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל, וּקְרָא יְתֵרָא הוּא לְרַבּוֹת לְאַחַר מִיתָה: **וְהַמַּכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר.** דְּהָא לֹא מִחַיַּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ חַבּוּרָה, וְאֵין חַבּוּרָה לְאַחַר מִיתָה: **עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ.** דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כא) וְנִמְצָא בְיָדוֹ, וְאֵין יָדוֹ אֶלָּא רְשׁוּתוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בְּמִדְבַּר כא) וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ: **וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.** תַּשְׁמִישׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁוֶה פְרוּטָה. וְתַנָּא קַמָּא מְחַיֵּב אֲפִלּוּ בְתַשְׁמִישׁ שֶׁהוּא פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְרוּטָה. וַהֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא:

מקור חיים

ג. רע״ב, ור״ל שחבורה שלאחר מיתה אינה חבורה, כי חבורה היינו יציאת דם והיא הנפש, והנפש כבר יצאה במיתתו. וז״ל רש״י (דף פה: ד״ה מידי) ולאחר מיתה ליכא חבורה דליכא נפש. (וליכא למימר שגם בלי סברא אין לחייב אחר מיתה דמדאיצטריך לרבויי גבי מקלל ש״מ דמכה לא, שמצינו בגמרא שמקשינן הכאה לקללה, הלכך צריכים לפרש טעם למה בזה א״א להקישם (תוי״ט)).

שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד) וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ. הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. גָּנַב מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין, רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:

שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד) וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ[ד]. הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין[ה]. גָּנַב מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין, רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין[ו]:

משנה ב

זקן ממרא

בפרשת שופטים (דברים יז) (ח) כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: (י) וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יורוּךָ: (יב) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל:

רבינו עובדיה מברטנורא

הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ. טַעֲמִיהוּ דְּרַבָּנָן דְּפָטְרֵי, דִּכְתִיב וְנִמְצָא בְיָדוֹ, וְקָרָא יְתֵרָא הוּא, דְּהָא כְתִיב (דְּבָרִים כד) כִּי יִמָּצֵא אִישׁ, אֶלָּא לְמִדְרַשׁ מִנְהּ פָּרָט לָזֶה שֶׁהוּא מָצוּי. וְהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב.** דִּכְתִיב (שָׁם) מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵאֶחָיו לְמֵעוּטֵי עֲבָדִים, מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵעוּטֵי מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין, הַשְׁתָּא דְּכְתִיב מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִעוּטָא אַחֲרִינָא, וְאֵין מֵעוּט אַחַר מֵעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת. וְרַבָּנָן סְבְרֵי, מֵאֶחָיו לָאו לְמֵעוּטֵי עֲבָדִים, דְּהָא אַחִים הֵם בַּמִּצְוֹת, אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵעוּטֵי עֲבָדִים, מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵעוּטֵי מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

ד. לא נחלקו כלל בענין המכירה, כי לכו"ע אינו חייב אלא כשמכרו אחר שהתעמר בו כמפורש בתורה והתעמר בו ומכרו, וגם לא נחלקו אי צריכים להתעמר בו, כי גם זה מפורש בתורה, ולא נחלקו אלא אם עימור פחות משוה פרוטה נחשב כעימור, וכמבואר בפנים (תוי"ט). **ה.** עיין רע"ב טעמי המחלוקת. **ו.** עיין רע"ב טעמי המחלוקות.

ב **זָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין,** שֶׁנֶּאֱמַר (שם יז) כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט וְגוֹ'. **שְׁלֹשָׁה בָתֵּי דִינִין הָיוּ שָׁם, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית. בָּאִים לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי,** **זָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין** – ששנינו לעיל שהוא מן הנחנקים, הוא זה שמסרב לציית לדברי בית דין הגדול שבירושלים, **שֶׁנֶּאֱמַר (שם יז) כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט וְגוֹ'** וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. **שְׁלֹשָׁה בָתֵּי דִינִין הָיוּ שָׁם** – שלשה בתי דינין היו שם בירושלים, **אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת** – בית דין אחד של עשרים ושלשה היה יושב אצל פתח הר הבית[ז], **וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה** – ועוד בית דין של עשרים ושלשה יושב אצל הפתח שבין עזרת נשים לעזרת ישראל, **וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית** – ובית דין הגדול של שבעים ואחד היה יושב בלשכת הגזית[ח]. **בָּאִים לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת** – הזקן שהורה בעירו ונחלקו בית דינו עליו, באים הוא ובית דינו לבית הדין שעל פתח הר הבית, **וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב שְׁלֹשָׁה בָתֵּי דִינִין הָיוּ שָׁם. בִּירוּשָׁלַיִם, דִּמְשִׁתַּעֵי בְּהּ קְרָא וְקָמְתָּ וְעָלִיתָ: **אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת.** הוּא שַׁעַר מִזְרָחִי שֶׁלִּפְנִים מִן הַחֵיל, לִפְנֵי עֶזְרַת נָשִׁים: **וְאֶחָד יוֹשֵׁב.** לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, כְּשֶׁעָבְרוּ עֶזְרַת נָשִׁים וּבָאִים לְפֶתַח עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל: **וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית.** שֶׁהִיא בְּנוּיָה בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה חֶצְיָהּ בַּקֹּדֶשׁ וְחֶצְיָהּ בַּחֹל: **בָּאִים לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת.** זָקֵן זֶה שֶׁהוֹרָה בְּעִירוֹ וְנֶחְלְקוּ בֵּית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ עָלָיו וְהִזְקִיקָן הַכָּתוּב לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם, בָּאִים הוּא וּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ לָזֶה בֵּית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, שֶׁהָרֵי בּוֹ פּוֹגְעִים תְּחִלָּה:

מקור חיים

ז. אצל פתח הפנימי, והוא הפתח שבין הר הבית לעזרת נשים, ולא בפתח החיצוני שבו נכנסים להר הבית מבחוץ, כן פירש רע"ב והוא מרש"י. וכתב התוי"ט שנראה סברתם שהבתי דינין היו קרובים למקום המקודש ככל שאפשר, ולכן הבית דין שבפתח הר הבית היה אצל פתח הפנימי שבינו לעזרת נשים, ולא אצל פתח החיצוני, מקום שנכנסים לו מן החוץ. ח. לשכת הגזית היתה למעלה מעזרת נשים בצד צפוני של עזרת ישראל. ולא היתה בנויה כולה תוך העזרה, אלא חציה בעזרה וחציה בהר הבית חוץ לעזרה.

כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרָי. אִם שָׁמְעוּ, אוֹמְרִים לָהֶם. וְאִם לָאו, בָּאִין לָהֶם לְאוֹתָן שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרָי, כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרָי. אִם שָׁמְעוּ, אוֹמְרִים לָהֶם. וְאִם לָאו, אֵלּוּ וָאֵלּוּ בָּאִים לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵאת תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'. חָזַר לְעִירוֹ וְשָׁנָה וְלִמֵּד כְּדַרְכָּךְ שֶׁהָיָה לָמֵד, פָּטוּר. וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן, אֵינוֹ חַיָּב

כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרָי[ט]. **אִם שָׁמְעוּ** – אם בית דין זה שמעו מרבותם וקיבלו איך הדין בזה, **אוֹמְרִים לָהֶם** – אומרים הדין לזקן ממרא ובית דינו, ואם הזקן קיבל מהם, מוטב. **וְאִם לָאו** – אם הם לא שמעו הדין, או שמעו אבל הזקן אינו רוצה לקבל מהם, **בָּאִין לָהֶם לְאוֹתָן שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרָי. כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרָי. אִם שָׁמְעוּ** – אם הם שמעו וקיבלו איך הדין בזה, **אוֹמְרִים לָהֶם** – אומרים הדין לזקן ממרא ובית דינו, ואם הזקן קיבל מהם, מוטב. **וְאִם לָאו** – אם הם לא שמעו הדין, או שמעו אבל הזקן אינו רוצה לקבל מהם, **אֵלּוּ וָאֵלּוּ** – הזקן ובית דינו יחד עם בית הדין שעל פתח העזרה[א], **בָּאִים לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵאת תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל,** ואף אם הם לא שמעו מרבותיהם אלא דנו בו והוציאו אותו מסברא חייבים לקיים דבריהם, **שֶׁנֶּאֱמַר (שם) מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'** וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ[ב]. **חָזַר לְעִירוֹ וְשָׁנָה וְלִמֵּד כְּדַרְכָּךְ שֶׁהָיָה לָמֵד, פָּטוּר**, כיון שלא הורה לעשות. **וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת, חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן, אֵינוֹ חַיָּב**

מקור חיים

ט. יש לפרש לשון דרשה כלומר שדרש כן לרבים בבית המדרש, ולשון לימוד שלימד כן לתלמידיו שמשמשין לפניו בביתו (תוי"ט). **י.** הרמב"ם בפירושו כתב שאם שמעו אומרים להם, ר"ל אם הב"ד שמעו וקיבלו הדין אומרים אותו להזקן ובית דינו. אבל בחיבורו (ממרים פ"ג ה"ח) כתב אם שמע וקיבל מהן מוטב, ובלחם משנה שם כתב שלא בא בזה לפרש לשון המשנה, שהמשנה מתפרשת כמו שכתב בפירוש המשניות, אלא מסברא קאמר שאם קיבל דבריהם מוטב, וכן ביארנו בפנים (אמנם הכסף משנה לא פירש כן, הובאו דבריו בתוי"ט, עיי"ש). **יא.** פשטות לשון המשנה מורה שהב"ד שעל פתח הר הבית לא היה בא עמהם, אבל הרמב"ם כתב שכולם באים (תוי"ט). **יב.** ע"פ הרמב"ם בפירושו.

עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת. תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת, פָּטוּר, נִמְצָא חָמְרוֹ קָלּוֹ:

עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת. תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת – תלמיד שלא הגיע להוראה, ונחלק על בית דין שבעירו והביאו עד לשכת הגזית, והורה לעשות בבתחלה, **פָּטוּר**, שאין להם לסמוך על הוראתו[יג], **נִמְצָא חָמְרוֹ קָלּוֹ** – חומר העבירה שהורה אף על פי שלא הגיע לידי כך, הוא קולו, כי על ידי זה נפטר ממיתה:

ג חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבִּדְבְרֵי תוֹרָה, הָאוֹמֵר אֵין תְּפִלִּין, כְּדֵי לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, פָּטוּר.

חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבִּדְבְרֵי תוֹרָה – יותר חמור הוראה בדברי סופרים[יד] מהוראה בדברי תורה, כי **הָאוֹמֵר אֵין תְּפִלִּין, כְּדֵי לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, פָּטוּר** – זקן ממרא המורה שאין להניח תפלין שהיא הוראה נגד דברי תורה, פטור[טו].

רבינו עובדיה מברטנורא

תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת. תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְנֶחְלַק עַל בֵּית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וּבָאוּ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְשָׁאֲלוּ וְחָזַר לְעִירוֹ וְהוֹרָה כְּבַתְּחִלָּה, פָּטוּר, שֶׁאֵין לָהֶם לִסְמֹךְ עַל הוֹרָאָתוֹ, וְהַתּוֹרָה לֹא חִיְּבָה אֶלָּא מֻפְלָא וּמֻמְחֶה לְבֵית דִּין, כִּדְיָלְפִינַן מִכִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ, בְּמָפְלָא שֶׁבְּבֵית דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר: נִמְצָא חָמְרוֹ קָלּוֹ. חֹמֶר הָעֲבֵרָה שֶׁעָבַר וְהוֹרָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה מוֹסֵף עַל הַהַמְרָאָה שֶׁהִמְרָה עַל פִּי בֵית דִּין, הֵיא נַעֲשֵׂית לוֹ קַלָּא לְפָטְרוֹ מִן הַמִּיתָה, שֶׁאִם הָיָה זָקֵן שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְהִמְרָה עַל פִּי בֵית דִּין הָיָה חַיָּב מִיתָה: ג הָאוֹמֵר אֵין תְּפִלִּין וְכוּ' **פָּטוּר**. שֶׁאֵין זוֹ הוֹרָאָה. דְּזִיל קְרֵי בֵּי רַב הוּא:

מקור חיים

יג. עיין רע"ב שמדכתיב כי יפלא דרשינן שרק במופלא שבבית דין הכתוב מדבר. אמנם אין הכוונה למופלא שבבית דין הנזכר בשאר מקומות (כגון הוריות פ"א מ"ד) ששם ר"ל הגדול שבהן וראש הישיבה, אבל כאן כל שהוא מומחה לבית דין וראוי להוראה נעשה זקן ממרא, ולא בא אלא לאפוקי תלמיד (תוי"ט). **יד.** אין הכוונה דין דרבנן, אלא דין שאינו מפורש בתורה ונדרש על ידי רבנן (תוי"ט). **טו.** פטור ממיתה מחמת זקן ממרא, כי אין זה הוראה כיון שזיל קרי בי רב הוא, כדאיתא ברע"ב. (אבל אם כופר ואומר שאין זו מצוה חייב מיתה מטעם שהוא כופר בתורת משה, ורק אם מודה שהיא מצוה אבל הוא מורה לעבור עליה ולא לקיימה, אינו חייב מיתה כי אין חיוב מיתה על ביטול מצות עשה, וזהו שדייק התנא וכתב כדי לעבור על דברי תורה, כלומר, שיודע שהוא דבר תורה ומורה לעבור עליו. (רמב"ם בפירושו). (ועיי"ש שכל הכופר באחד מי"ג העיקרין דינו ככופר בתורת משה וחייב מיתה, וכן פסק בהלכותיו (ממרים פ"ג) שמצוה גדולה ביד כל אדם להרוג האפיקורסין, זולת אם הוא תינוק שנשבה, עיי"ש).

חֲמִשָּׁה טוֹטָפוֹת, לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, חַיָּב:

חֲמִשָּׁה טוֹטָפוֹת, לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, חַיָּב – והמורה שיש להניח חמשה פרשיות בתפלין, שהיא הוראה נגד דבר שאינו מפורש בתורה, חייב[טז]:

ד אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ וְלֹא בְבֵית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה, אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז) וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין

אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ – אם חזר לעירו והורה לעשות כדעתו, ודנו אותו שם בבית דין של כ״ג למיתה, אין ממיתין אותו שם, **וְלֹא בְבֵית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה** – וכן אין ממיתין אותו לפני בית דין הגדול אם כבר גלו ליבנה, **אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם**[יז], **וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז) וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְכוֹתְבִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת. יֵשׁ הוֹרָאָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין דָּבָר זֶה אֶלָּא לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, חַיָּב, שֶׁבְּמִדְרַשׁ סוֹפְרִים [לְטֹטָפֹת לְטֹטֶפֶת] לְטוֹטָפֹת כְּתִיב, הֲרֵי כָאן אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת: **ד וְלֹא בְבֵית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה.** שָׁאֲלוּ לְבֵית דִּין שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית וְאָמְרוּ לוֹ, וְחָזַר לְעִירוֹ וְשָׁהָה שָׁם יָמִים רַבִּים עַד שֶׁגָּלְתָה סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה לְיַבְנֶה וְאַחַר כָּךְ הוֹרָה כְּבַתְּחִלָּה, אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בְיַבְנֶה, אַף עַל פִּי שֶׁסַּנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה שָׁם, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הַבַּיִת קַיָּם, כֵּיוָן שֶׁסַּנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה אֵינָהּ יוֹשֶׁבֶת בִּמְקוֹמָהּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית:

מקור חיים

טז. מש״כ הרע״ב דילפינן ד׳ פרשיות מלטטפת לטטפת לטוטפת, היינו דרש של רבי ישמעאל, אבל רבי עקיבא אומר שאין צריך לדרש זה, כי טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים (מנחות דף לד:) (תוי״ט). **יז.** תוספות (דף פט. ד״ה ולא) נקטו שקאי גם על היכא שכבר גלו ליבנה, ותמהו ע״ז שהרי משגלתה סנהדרין לא דנו דיני נפשות, ותוי״ט כתב שאפשר לומר בפשטות שקאי רק על ב״ד שבעירו.

וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִים בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין:

וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִים בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין:

משנה ה

בפרשת שופטים (דברים יח יט-כ)

וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ: אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא:

ה נָבִיא הַשֶּׁקֶר הַמִּתְנַבֵּא עַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, מִיתָתוֹ בְיָדֵי אָדָם. אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְּוַתֵּר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח) אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ:

נָבִיא הַשֶּׁקֶר הַמִּתְנַבֵּא עַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע – מה שלא נאמר בנבואה לשום נביא בעולם, **וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ** – ונבואה שנאמר לחבירו ולא נאמר לו, **מִיתָתוֹ בִּידֵי אָדָם**, שנאמר ומת הנביא ההוא", וסתם מיתה היא חנק. **אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ** – נביא שאינו משמיע דברי הנביאות ששמע, **וְהַמְּוַתֵּר עַל דִּבְרֵי נָבִיא** – המפקיר דברי הנביא, שאינו חושש למה שאמר לו, **וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח) אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ** – בידי שמים"ט:

רבינו עובדיה מברטנורא

ה מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע. מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר בִּנְבוּאָה לְשׁוּם נָבִיא בָּעוֹלָם. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר לַחֲבֵרוֹ וְלֹא לוֹ, וּשְׁמָעָהּ מִפִּי חֲבֵרוֹ וּבָא וְאָמַר שֶׁנֶּאֱמְרָה לוֹ, שְׁנֵי אֵלּוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר הֵם וּמִיתָתָן בְּחֶנֶק. דִּכְתִיב (דְּבָרִים יח) אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע מֵעוֹלָם. אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו, הָא לַחֲבֵרוֹ צִוִּיתִי, זֶה הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ וְנֶאֱמַר לַחֲבֵרוֹ. וּכְתִיב וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא, וְכָל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק: **מִיתָתָן בִּידֵי שָׁמַיִם.** דִּכְתִיב (שם) וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי, קְרֵי בֵיהּ לֹא יִשְׁמַע, וּקְרֵי בֵיהּ לֹא יַשְׁמִיעַ, וּקְרֵי בֵיהּ לֹא יִשְׁמַע הוּא עַצְמוֹ אֶל דְּבָרַי, הֲרֵי שְׁלִשְׁתָּן בְּכָלָל. וּכְתִיב (שם) אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ, בִּידֵי שָׁמַיִם:

מקור חיים

יח. וקאי על שני אלו, כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **יט.** וקאי על שלשה אלו, כמבואר ברע"ב, עיי"ש.

ו הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְאוֹמֵר, כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ כֵּן אֶת הַהֶלְבָּה, לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר. הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּת הַבַּעַל לַנְּשׂוֹאִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, הַבָּא עָלֶיהָ הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק. וְזוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ, שֶׁכָּל הַזּוֹמְמִין מַקְדִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה, חוּץ מִזּוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ:

סְלִיק מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין

הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְאוֹמֵר, כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ כֵּן אֶת הַהֶלְבָּה, לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר, הרי הוא בחנק, דכתיב (דברים יח) וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא. **הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּת הַבַּעַל לַנְּשׂוֹאִין**, כגון שמסר האב לשלוחי הבעל, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, הַבָּא עָלֶיהָ הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק. וְזוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ** – עדים שהעידו על בת כהן שזינתה עם פלוני והוזמו, הרי הם בחנק, **שֶׁכָּל הַזּוֹמְמִין מַקְדִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה** – כל העדים שהוזמו נידונים בהמיתה שרצו להמית מי שהעידו עליו[כ], **חוּץ מִזּוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן** – שהיא בשריפה והם בחנק, **וּבוֹעֲלָהּ** – וכן כל הבועלים נידונים כמיתת הנבעלת, חוץ מבועל בת כהן, שהיא בשריפה והוא בחנק[כא]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו לְרְשׁוּת הַבַּעַל. כְּגוֹן שֶׁמָּסַר הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל וַעֲדַיִן הִיא בְּדַרְכָּהּ, תּוֹ לֹא קָרִינָא בָּהּ בֵּית אָבִיהָ: **לְאוֹתָהּ מִיתָה.** שֶׁהָיוּ מְחַיְּבִין אֶת הַנִּדּוֹן: **וּבוֹעֲלָהּ.** כְּלוֹמַר, וְכָל הַבּוֹעֲלִים נִדּוֹנִים כְּמִיתַת הַנִּבְעֶלֶת, חוּץ מִבּוֹעֵל בַּת כֹּהֵן, שֶׁהִיא בִּשְׂרֵפָה וְהוּא בְּחֶנֶק:

מקור חיים

כ. הלשון מקדימין צריך ביאור. רש״י (מכות דף ב.) פירש שר״ל אין להם לצפות למיתה אחרת, אבל תוספות (שם) כתבו שדבר זה פשוט הוא ואין צורך להשמיענו, אלא ה״ק שלכתחלה ממיתין אותו באותה מיתה, ואם אין אנו יכולים להמיתו במיתה זו נמיתם בכל מיתה שנוכל. **כא.** כן פירש הרע״ב, כי הוא סובר כתוספות (מכות דף ב. ד״ה זוממי) שגם אם הבעל אינו נדון, כגון שאינו בפנינו או שהוא קטן, ונמצא שלא חייבו אלא מיתת שריפה, מ״מ דינם בחנק. אבל לרמב״ם ורש״י שסוברים שרק אם באו לחייב גם הבעל, אז אומרים שנדונים כבעל בחנק ולא כמותה בשריפה, המשנה מתפרשת כפשוטה. (תוי״ט. אמנם מש״כ שלפי תוספות צ״ל דתנא בועלה אגב המשנה דריש פירקין, היינו משום שלא היה לפניו הרע״ב ד״ה ובועלה, שהיה חסר בכמה דפוסים, כדאיתא בהגהות שבגליון משניות מהדורת זכר חנוך).

מַסֶּכֶת מַכּוֹת

פרק א - כיצד העדים

משנה א

בסוף מסכת סנהדרין שנינו שעדים זוממין נענשים באותו עונש שרצו לחייב הנדון, חוץ מזוממי בת כהן, שאע"פ שהיא בשריפה הם בחנק. ויש עוד זוממין שאין מקיימין בהם דין הזמה כלל אלא נענשים במלקות אף על פי שלא באו לחייב הנדון מלקות. ועל זה קאי משנתנו ושואלת כיצד אותם העדים שאין מקיימין בהם הזמה נעשים זוממין.

א כֵּיצַד הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין, מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶן חֲלוּצָה, אֵין אוֹמְרִים יֵעָשֶׂה זֶה בֶּן גְּרוּשָׁה

כֵּיצַד הָעֵדִים, נַעֲשִׂים זוֹמְמִין – כיצד העדים שאין מקיימים בהם דין הזמה נעשים זוממין?[א] **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶן חֲלוּצָה** – מעידין אנו שאיש פלוני כהן הוא, כי אמו היתה גרושה או חלוצה לפני שנתעברה ממנו[ב]. ואם אחר כך הוזמו, **אֵין אוֹמְרִים יֵעָשֶׂה זֶה בֶּן גְּרוּשָׁה**

רבינו עובדיה מברטנורא

א כֵּיצַד הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין. הָכִי קָאָמַר, אוֹתָן עֵדִים שֶׁנִּמְצְאוּ זוֹמְמִין וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן דִּין הַזָּמָה, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין מְקַיְּמִין בָּהֶם וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו, כֵּיצַד הֵן נַעֲשִׂים זוֹמְמִים: **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי.** כֹּהֵן: **שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה.** בְּפָנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה אִמּוֹ קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד וַהֲרֵי הוּא חָלָל: **אֵין אוֹמְרִים.** אִם הוּזְמוּ וְהֵם כֹּהֲנִים יֵעָשֶׂה זֶה בֶּן גְּרוּשָׁה לְקַיֵּם בּוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם, דְּהָא כְּתִיב (דְּבָרִים יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם, לוֹ וְלֹא לְזַרְעוֹ. וְאִם תַּעֲשֶׂהוּ חָלָל וְהוּא כֹּהֵן, פָּסַלְתָּ אֶת זַרְעוֹ לְעוֹלָם. וְאִם תֹּאמַר נִפְסֹל אוֹתוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא זַרְעוֹ, בְּעֵינַן כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת וְלֹא כָּךְ, שֶׁהֲרֵי הוּא זָמַם לִפְסֹל הַנָּדוֹן וְאֶת זַרְעוֹ:

מקור חיים

א. אמנם אין הכוונה איך הם נעשים זוממין, כי בזה דומה דינם לכל עד זומם, שנעשה עד זומם על ידי שבאים שני עדים ומעידים עמנו הייתם. אלא כוונת התנא על מה העידו שכשהם נעשים זוממין אין מקיימין בהם מצות הזמה. **ב.** לשון הרע"ב לפני שנולד, ור"ל לפני שהולידו אביו (תוי"ט). בן גרושה הוא חלל דאורייתא, ובן חלוצה אינו אלא חלל דרבנן, כי איסור חלוצה לכהן הוא רק מדרבנן (נימוק"י, הובא בתוי"ט (ועיין יבמות פ"ג מ"ט ורע"ב ומקו"ח שם)).

אוֹ בֶּן חֲלוּצָה תַּחְתָּיו, אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב לְגִלּוֹת, אֵין אוֹמְרִים יִגְלֶה זֶה תַּחְתָּיו, אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלֹא נָתַן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, וַהֲלֹא בֵּין הַיּוֹם וּבֵין לְמָחָר בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בפנינו ביום פלוני, **וְלֹא נָתַן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ**, והבעל טוען שלא גירשה ולא נתחייב ליתן הכתובה, ואחר כך הוזמו, **וַהֲלֹא בֵּין הַיּוֹם וּבֵין לְמָחָר אוֹ בֶּן חֲלוּצָה תַּחְתָּיו** – אף אם העד שהוזם כהן הוא אין אומרים שיתחלל במקומו, **אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים**. **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב לְגִלּוֹת**, שהרג את האדם בשוגג, **אֵין אוֹמְרִים יִגְלֶה זֶה תַּחְתָּיו** – אם אחר כך הוזמו, אין אומרים שהם יגלו במקומו, **אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. מְעִידִין אָנוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. דְּאָמַר קְרָא (שם כה) וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע, מְשׁוּם דְּהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע, וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע, אֶלָּא, עֲדִים שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק וַאֲתוּ עֵדֵי אַחֲרִינֵי וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק דְּמֵעִקָּרָא וְשַׁוִּינְהוּ לְהָנָךְ רְשָׁעִים, וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע: **אֵין אוֹמְרִים יִגְלֶה זֶה.** דְּכְתִיב בְּרוֹצְחַנִי (שם יט) הוּא יָנוּס, הוּא וְלֹא זוֹמְמָיו: **שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ.** בְּפָנֵינוּ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְזֶה אוֹמֵר לֹא גֵּרַשְׁתִּי וְאֵינִי חַיָּב לָהּ כְּתֻבָּה: **וַהֲלֹא בֵּין הַיּוֹם וּבֵין לְמָחָר.** כְּלוֹמַר מַה יִּשְׁלְמוּ לוֹ, אִם תֹּאמַר כָּל הַכְּתֻבָּה, וַהֲלֹא שֶׁמָּא יָמוּת אוֹ שֶׁמָּא יִגָּרְשֶׁנָּה הַיּוֹם אוֹ לְמָחָר וְסוֹפוֹ לִתֵּן לָהּ, נִמְצָא שֶׁלֹּא הָיוּ מַפְסִידִין אוֹתוֹ כְּלוּם:

מקור חיים

ג. עיין הטעם ברע"ב, וכן בסמוך אצל הורג בשוגג. **ד.** לפי הנימוק"י גם המעיד על בן חלוצה אע"פ שלא בא לפוסלו אלא מדרבנן מכל מקום לקי מלקות דאורייתא, והטעם משום שבא לפוסלו ולהפסידו, ומה לי אם בא להפסידו ממון או בא להפסידו פסול ייחוס אף על פי שאין הפסול אלא פסול דרבנן. אבל הריטב"א כתב שהתנא נקט חלוצה אגב גרושה משום שיגרת הלשון, ולדידיה המעיד שהוא בן חלוצה לא לקי (ערוך לנר). **ה.** עיין רע"ב הטעם שאלו מקבלים מלקות ואינם נענשים במה שבאו לחייב הנדון. (ומש"כ דילפינן מלקות בעדים זוממין מפסוק והצדיקו את הצדיק וכו', ה"פ. כתיב (דברים כה ב) והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע והפילו השופט גו'. פשטות הפסוק משמע שהדיינים הצדיקו הצדיק והרשיעו הרשע. אבל אי אפשר לפרש כן, שאם כן והצדיקו את הצדיק מיותר, שאין מלקות הרשע תלוי בצדקת הצדיק, אלא על כרחיך הך הצדיקו והרשיעו קאי על העדים, שבאו עדים רשעים והרשיעו צדיק, ואחר כך באו שנים להזימם והצדיקו את הצדיק האמיתי והרשיעו עדים הזוממין הרשעים, ועליהם נאמר והיה אם בן הכות הרשע (תוכ"ד תוי"ט)).

סוֹפוֹ לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ, שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, וְאִם מֵתָה יִירָשֶׁנָּה בַּעְלָהּ. מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ אֶלֶף זוּז עַל מְנָת לִתְּנָן לוֹ מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהוּא אוֹמֵר מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים, אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן וְיִהְיוּ בְיָדוֹ אֶלֶף זוּז, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים:

סוֹפוֹ לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ – והלא יתכן שהיום או מחר ממילא יתחייב הבעל ליתן לה כתובתה, כי שמא ימות בחייה או יגרשה, ולכן אין לחייב הזוממין לשלם כל הכתובה, אלא **אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ** – כמה יהא אדם מוכן לשלם להאשה לקבל כתובתה במקומה, **שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה** – שאם תתאלמן או תתגרש, הוא יקבל כתובתה, **וְאִם מֵתָה יִירָשֶׁנָּה בַּעְלָהּ** – ואם היא תמות לפני הבעל, לא יקבל כלום. והסכום שאדם מוכן לשלם על ספק זה חייבים הזוממין לשלם לבעל'. **מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ אֶלֶף זוּז עַל מְנָת לִתְּנָן לוֹ מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהוּא אוֹמֵר מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים** – והלוה אומר שאינו חייב לפרוע עד עשר שנים, והוזמו העדים, **אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן, וְיִהְיוּ בְיָדוֹ אֶלֶף זוּז, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, בֵּין נוֹתְנָן מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים** – אומדים כמה אדם מוכן לשלם כדי שיהיה בידו אלף זוז משלשים יום ואילך עד סוף עשר שנים, וסכום זה יתנו לו:

רבינו עובדיה מברטנורא

אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ. לוֹקֵחַ, וְאִם מֵתָה יִירָשֶׁנָּה בַּעְלָהּ וְיַפְסִיד מְפֻפֶּק. שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה יִטְלֶנָּה מְעוּתָיו שֶׁנָּתַן, וְכָךְ יִתְּנוּ הָעֵדִים לַבַּעַל:

מקור חיים

ו. כן פירש הרע"ב וכן דעת הרמב"ם (עדות פכ"א ה"א). (אמנם רש"י (דף ג. ד"ה כיצד שמין) הקשה על פירוש זה, כי אין זה הסכום שבאו להפסידו. כי הם לא באו להפסיד הזכות שיש לאשה בכתובתה, אלא הזכות שיש לבעל בכתובתה. וזכות שלו הוא שאם תמות הכתובה היא שלו, ואם הוא ימות קודם או יגרשנה חייב לשלם).

משנה ב

(שמות כ יג) לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: (דברים יט יט, כא) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וגו' יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל: (דברים כה ב) וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר:

ב מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין, שֶׁלֹּא הַשֵּׁם הַמְּבִיאוֹ לִידֵי מַכּוֹת, מְבִיאוֹ לִידֵי תַּשְׁלוּמִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל הַמְשַׁלֵּם אֵינוֹ לוֹקֶה:

מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין, שֶׁלֹּא הַשֵּׁם הַמְּבִיאוֹ לִידֵי מַכּוֹת, מְבִיאוֹ לִידֵי תַּשְׁלוּמִין – שלא המקרא המחייבו מלקות מחייבו תשלומין, כי מלקות חייב מקרא ד'לא תענה' ותשלומין מקרא ד'ועשיתם לו', **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל הַמְשַׁלֵּם אֵינוֹ לוֹקֶה** – דכתיב 'כדי רשעתו', לשון יחיד, ללמד שמשום רשעה אחת אתה מחייבו ולא משום שתי רשעיות[ז]:

ג מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין,

מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין,

רבינו עובדיה מברטנורא

ב שֶׁלֹּא הַשֵּׁם הַמְּבִיאוֹ מַלְקוּת. לא הַמַּקְרֵא הַמְחַיְּבוֹ מַלְקוּת מְחַיְּבוֹ תַּשְׁלוּמִין. מְבִיאוֹ, מִלֹּא תַעֲנֶה. תַּשְׁלוּמִין, מִוַּעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם: כָּל הַמְשַׁלֵּם אֵינוֹ לוֹקֶה. דִּכְתִיב כִּדֵי רִשְׁעָתוֹ, עַל רִשְׁעָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּבוֹ וְאִי אַתָּה מְחַיְּבוֹ עַל שְׁתֵּי רִשְׁעִיוֹת. וּמִדְּקָאָמַרִי רַבָּנָן מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה וְלֹא אָמְרִי לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שְׁמַע מִנַּה דְּכָל הֵיכָא דְּאֵיכָּא תַּרְתֵּי מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין לֹא אָמְרִינַן יִלְקֶה וְלֹא יְשַׁלֵּם אֶלָּא מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה. וְכֵן הֲלָכָה:

מקור חיים

ז. ודרשו שמשלם ואינו לוקה, ולא לוקה ואינו משלם, ממה שבהמשך הפסוק של ועשיתם לו כאשר זמם כתיב יד ביד, והיינו ממון הניתן מיד ליד (כתובות דף לב:).

לוֹקִין שְׁמֹנִים, מִשּׁוּם לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר (שמות כ), וּמִשּׁוּם וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם (דברים יט), דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינָן לוֹקִין אֶלָּא אַרְבָּעִים. מְשַׁלְּשִׁין בְּמָמוֹן וְאֵין מְשַׁלְּשִׁין בְּמַכּוֹת. כֵּיצַד, הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם. אֲבָל אִם הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם – כל אחד משלם חלק אחד, כגון אם יש ארבעה עדים כל אחד משלם חמשים זוז. אֲבָל אִם לוֹקִין שְׁמֹנִים, מִשּׁוּם לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר (שמות כ), וּמִשּׁוּם וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם (דברים יט), דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינָן לוֹקִין אֶלָּא אַרְבָּעִים[ח]. מְשַׁלְּשִׁין בְּמָמוֹן – עדים זוממין שרצו לחייב ממון, מחלקין הממון לפי חשבון העדים שיש, וכל אחד משלם חלק אחד[ט], וְאֵין מְשַׁלְּשִׁין בְּמַכּוֹת – ועדים זוממין שרצו לחייבו מלקות, אין מחלקין המלקות ביניהם. כֵּיצַד,

רבינו עובדיה מברטנורא

ג מִשּׁוּם לֹא תַעֲנֶה. שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁאֵי עֵדִים וְהוֹזְמוּ, כָּל אֶחָד מְשַׁלֵּם שְׁלִישׁ אֶפְשָׁר לְקַיֵּם בָּעֵדִים וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר הַמָּמוֹן שֶׁהָיוּ רוֹצִים לְהַפְסִידוֹ: **וְאֵין** זָמַם, כְּגוֹן מְעִידִים אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי **מְשַׁלְּשִׁין בְּמַכּוֹת.** שֶׁאֵין כָּל אֶחָד מֵהָעֵדִים שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה, לוֹקִים הָעֵדִים לוֹקֶה שְׁלִישׁ מַלְקוּת, אֶלָּא כָּל אֶחָד מִשּׁוּם לֹא תַעֲנֶה, הָכָא דְּאִיכָּא אַזְהָרַת לוֹקֶה אַרְבָּעִים. דְּבָעִינַן וַעֲשִׂיתֶם לוֹ לֹא תַעֲנֶה וְאִיכָּא נַמִּי כַּאֲשֶׁר זָמַם, כְּכָל אֶחָד מֵהֶם מְבַקֵּשׁ לוֹקִים שְׁמֹנִים. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר: **מְשַׁלְּשִׁין בְּמָמוֹן.** עֵדִים זוֹמְמִין לְהַלְקוֹת הַנִּדּוֹן מַלְקוּת שָׁלֵם. וּמָמוֹן מִצְטָרֵף, כְּשֶׁיִּתֵּן כָּל אֶחָד מֵהֶם שְׁלִישׁ הֲרֵי קִבֵּל מַה שֶּׁרָצוּ לְהַפְסִידוֹ בֵּין כֻּלָּם, אֲבָל מַכּוֹת לֹא מִצְטָרְפִין:

מקור חיים

ח. חכמים סוברים שפסוק דלא תענה צריכים לאזהרה לעדים זוממין, כי לא ענש התורה עונש הגוף כגון מלקות אלא אם כן הזהיר, ולכן אין הפסוק פנוי לחייבו מלקות נוסף. ורבי מאיר נפקא ליה אזהרה מפסוק אחר (דף ד:). (תוספות (שם ד"ה לאזהרה) הקשו מדוע במשנה הקודמת הוצרכו לומר שאינו לוקה משום כדי רשעתו, ולא אמרו שאינו לוקה משום שהפסוק בא לאזהרה, עיי"ש מה שתירצו). **ט.** משלשין הוא לשון חלוקה לפי חשבון (רש"י כתובות דף קד. ד"ה שתשלש).

הֶעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לוֹקֶה אַרְבָּעִים:

הֶעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לוֹקֶה אַרְבָּעִים:

ד אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין עַד שֶׁיְּזוֹמוּ אֶת עַצְמָן. כֵּיצַד, אָמְרוּ מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אָמְרוּ לָהֶן הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי נֶהֱרָג זֶה אוֹ הַהוֹרֵג הָיָה עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֵין אֵלּוּ זוֹמְמִין. אֲבָל אָמְרוּ לָהֶם הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי אַתֶּם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין, וְנֶהֱרָגִין עַל פִּיהֶם:

אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין עַד שֶׁיְּזוֹמוּ אֶת עַצְמָן – עד שיזומו אותן בעסקי עצמן, לא בעסקי ההורג או הנהרג[י]. **כֵּיצַד, אָמְרוּ מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אָמְרוּ לָהֶן הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי נֶהֱרָג זֶה אוֹ הַהוֹרֵג הָיָה עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֵין אֵלּוּ זוֹמְמִין**, שאין זה בעסקי עצמן, ועדותיהם בטילה כי מוכחשת היא ונדחו דבריהם, אבל אינם נהרגין. **אֲבָל אָמְרוּ לָהֶם הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי אַתֶּם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין, וְנֶהֱרָגִין עַל פִּיהֶם** – והעדים נהרגים על פי עדים אלו המזימים אותם:

רבינו עובדיה מברטנורא

ד עַד שֶׁיְּזוֹמוּ עַצְמָן. שֶׁיְּזוֹמוּ אוֹתָן בְּעִסְקֵי גּוּפָן, לֹא בְּעִסְקֵי הַהוֹרֵג [וְהָהָרוּג], כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל. וְנָפְקָא לָן מִקְּרָא דִּכְתִיב (דְּבָרִים יט) וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁקֶר בְּגוּפָן שֶׁל עֵדִים:

מקור חיים

י. בעינן לקיים כאשר זמם. אמנם בממון כיון שנותנים אותו לנדון יש לקיימו באחד משני אופנים. יש לקיימו על ידי שכל אחד מהעדים יפסיד מה שרצו להפסידו. וגם יש לקיימו על ידי שהנדון יקבל כל מה שרצו להפסידו. ולכן אם משלשין הממון אע״פ שאין כל עד נפסד במה שרצה להפסידו, מכל מקום מתקיים הכאשר זמם על ידי שהנדון מקבל כל הסכום שרצו להפסידו. אבל במלקות לא שייך לקיים כאשר זמם אלא על ידי שהעדים ייענשו מה שרצו להענישו, ולכן ע״כ כל אחד יקבל מלקות שלם (רע״ב, תוי״ט). **יא.** ממה שנאמר והנה עד שקר, ולא נאמר עדות שקר, משמע שהשקר הוא בעד עצמו ולא על מה שהעידו (רמב״ם).

ה בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם, בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם, אֲפִלּוּ מֵאָה, כֻּלָּם יֵהָרֵגוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִסְטָטִית הִיא זוֹ, וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת אֶלָּא כַּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבָד:

בָּאוּ אֲחֵרִים – באו עוד עדים שפלוני הרג את הנפש, **וְהִזִּימוּם** – והכת שהזימו את הראשונים הזימו גם עדים אלו, **בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם** – באו עוד עדים שפלוני הרג, וכת הראשונה הזימו גם את אלו, **אֲפִלּוּ מֵאָה** – אפילו מאה כיתות מעידות שפלוני הרג, וכת הראשונה הזימה את כולם, **כֻּלָּם יֵהָרֵגוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִסְטָטִית הִיא זוֹ** – זאת הכת המזימה כל העדים היא כת שסרה וסטיא מדרך האמת, ונטלו עצה ביניהם להזים כל הבא להעיד בעדות זו, **וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת אֶלָּא כַּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבָד** – ואין הורגים העדים שהזמו אלא אם כן לא הזמה אלא כת אחת[יב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ה וַאֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה. כִּתּוֹת שֶׁהֵעִידוּ זוֹ אַחַר זוֹ בְּעֵדוּת אַחַת וְכָל אַחַת הַזְּמָה אֶת כֻּלָּן, כֻּלָּן יֵהָרְגוּ: **אִסְטָטִית הִיא זֹאת.** כְּלוֹמַר זֹאת הַכַּת סָרָה וְסַטְיָא הִיא, שֶׁכָּךְ נָטְלוּ עֵצָה בֵּינֵיהֶן לְהַזִּים כָּל הַבָּא לְהָעִיד בְּעֵדוּת זֹאת. פֵּרוּשׁ אַחֵר אִסְטָטִית הִיא זוֹ, וְכִי עֵדוּת זוֹ יוֹרֶה שֶׁל אִסְטִיס הִיא שֶׁצּוֹבַעַת כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהּ: **וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת אֶלָּא כַּת רִאשׁוֹנָה בִּלְבָד.** דְּסְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה דְּלְאַחַר דְּאִתְזְמָא לַהּ כַּת רִאשׁוֹנָה, תּוּ לֹא מְקַבְּלִים סָהֲדוּתָא דְּכַת שְׁנִיָּה דְּאָתְיָא לְאַסְהִיד בָּתְרָהּ, וְאִי אַסָּהֲדָה וְאִתְזְמָא לֹא קָטְלִינַן לַהּ, דְּלֹא קָרִינַן לַהּ וַעֲשִׂיתֶם לוֹ, דְּהָא לֹא קָטְלִינַן אַפָּמָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

יב. אי אפשר לפרש המשנה כפשטות משמעה שיש הרבה כיתות שהוזמו ואין הורגין אלא כת הראשונה, כי אם המזימים הם שקרנים גם כת הראשונה אינה נהרגת. ורבא מתרץ דה״ק שאם לא הוזמה אלא כת אחת היא נהרגת, וכמו שביארנו בפנים, אמנם הלשון ׳בלבד׳ קשה לפירוש זה, כי משמעו שיש עוד כיתות. (הרמב״ם ביאר המשנה באופן אחר, לדידיה רבי יהודה אמר לרבנן לשיטתכם שאתם מקבלים כל מה שכת המזימים אומרים, איסטטית היא זו ולא הייתם צריכים להרוג אפילו כת הראשונה. אבל אני סובר שאחר שהזים כת הראשונה תו לא מקבלים שום עדות על מעשה הרציחה שהעדים שהזמו העידו עליו, כי חוששים שגם הם שקרנים הם כמו כת הראשונה שהוזמה. וה״ק רבי יהודה, לדבריכם איסטטית היא זו, ולדידי עדים כשרים הם, אבל אינה נהרגת אלא כת הראשונה בלבד, כי אף אם באו עדים נוספים אין מקבלים אותם, ולכן אם הוזמו לא יהיו נהרגים. וכתב התוי״ט שאע״פ שמסקנת הש״ס אינו כן, בהו״א יש לפרש המשנה באופן זה, והרמב״ם בחר לפרש כן כיון שבזה א״ש לשון ׳בלבד׳. הרע״ב בד״ה ואינה נהרגת, פירש כפירוש הרמב״ם, אבל בד״ה איסטטית היא זו, מסתימת הלשון משמע שמפרש כפשטיה שאכן ס״ל לרבי יהודה שהיא איסטטית וכמסקנת הש״ס. ועל כן כותב התוי״ט שהרע״ב התכוון להביא שני הפירושים, בתחילה הביא פירוש המסקנא ובסוף הביא פירוש הרמב״ם שהוא לפי ההו״א. (ואין פירושים אלו קשורים בפירוש תיכת איסטטית שגם על זה הביא הרע״ב ב׳ פירושים אבל אינם תלויים זה בזה)).

משנה ו

עדים זוממין

בפרשת שופטים (דברים יט יט) וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: (כא) וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל:

ו אֵין הָעֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין, עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין, שֶׁהֲרֵי הַצְּדוֹקִין אוֹמְרִים, עַד שֶׁיֵּהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ. אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים, וַהֲלֹא כְבָר נֶאֱמַר (דברים יט) **וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו, וַהֲרֵי אָחִיו קַיָּם. וְאִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, יָכוֹל מִשָּׁעָה שֶׁקִּבְּלוּ עֵדוּתָן יֵהָרְגוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר, נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, הָא אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין:**

אֵין הָעֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין, עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין – עד שבית דין יגמרו הדין ויחייבו הנדון מיתה, **שֶׁהֲרֵי הַצְּדוֹקִין אוֹמְרִים** – לא כהצדוקין שהיו אומרים, **עַד שֶׁיֵּהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ**[יג], שמשמע שכבר ניטל נפשו. **אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים, וַהֲלֹא כְבָר נֶאֱמַר** (דברים יט) **וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם** – כאשר חשב **לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו, וַהֲרֵי אָחִיו קַיָּם** – הרי משמע שעדיין אחיו קיים[יד]. **וְאִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ,** שמשמע שכבר אינו קיים וכבר ניטל נפשו, **יָכוֹל מִשָּׁעָה שֶׁקִּבְּלוּ עֵדוּתָן יֵהָרְגוּ** – אלא כדי שלא נאמר שאם הוזמו מיד אחר שנתקבל עדותן ואף על פי שעדיין לא נגמר דין הנדון למיתה, יהרגו, **תַּלְמוּד לוֹמַר, נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, הָא אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין** – ללמד שאינן נהרגין אלא אם כן כבר נגמר הדין שאז נחשב הנדון כגברא קטילא וכאלו כבר ניטל נפשו:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין. שֶׁל הַנִּדּוֹן שֶׁיֵּהָרֵג עַל פִּיהֶן, וְאַחַר כֵּן הוּזְּמוּ:

מקור חיים

יג. נפש תחת נפש כתיב בפרשת משפטים (שמות כא) אצל כי ינצו אנשים, בפרשת עדים זוממים כתיב וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ, וי״א שצריכים להגיה כן במשנה. אבל במלא״ש כתב שיש לקיים הגירסא שלפנינו כי אע״ג שכתיב נפש בנפש כמאן דכתיב תחת דמי כמו שפירש״י (ב״ק דף ה. ד״ה תחת נתינה). **יד.** מדכתיב כאשר זמם משמע כאשר זמם ולא כאשר עשה. לשון המשנה והרי אחיו קיים משמע שהלימוד הוא ממה שקראו אחיו, אבל יש אחוה

משנה ז

בפרשת שופטים (דברים יז ו) עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד:

(שם יט יח-יט) וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד שָׁקָר עָנָה בְאָחִיו: וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:

ז עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת (שם יז), **אִם מִתְקַיֶּמֶת הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פָּרַט הַכָּתוּב בִּשְׁלֹשָׁה, אֶלָּא לְהַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם, מַה שְׁלֹשָׁה מַזִּימִין אֶת הַשְּׁנַיִם, אַף הַשְּׁנַיִם יָזוֹמוּ אֶת הַשְּׁלֹשָׁה. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מַה שְׁנַיִם אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם זוֹמְמִין,**

עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת (שם יז), **אִם מִתְקַיֶּמֶת הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פָּרַט הַכָּתוּב בִּשְׁלֹשָׁה, אֶלָּא לְהַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם**ט, **מַה שְׁלֹשָׁה מַזִּימִין אֶת הַשְּׁנַיִם**, שהרי הם הרוב, **אַף הַשְּׁנַיִם יָזוֹמוּ אֶת הַשְּׁלֹשָׁה. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים**, ותיבה זו מיותרת היא לרבות אף מאהט. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, לכן פרט הכתוב שלשה, ללמד **מַה שְׁנַיִם אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם זוֹמְמִין**יז,

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה.** שֶׁשְּׁנַיִם מַזִּימִין מֵאָה עַד שֶׁקֶר הָעֵד, וְאָמַר מַר, כָּל מָקוֹם שֶׁהַעִידוּ יַחַד: **מַה שְׁנַיִם אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶן.** דִּכְתִיב (דְּבָרִים יט) וְהִנֵּה שֶׁנֶּאֱמַר עֵד חָרִי כָּאן שְׁנַיִם עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב אֶחָד:

מקור חיים

גם אחר מיתה כדכתיב להקים לאחיו שם, וע״כ לאו היינו הלימוד. אלא לרווחא דמילתא נקט ועדיין אחיו קיים, ואע״ג דלא נפקא מלאחיו, ודכוותיה טובא דנקט חד קרא במקום קרא אחרינא (רע״א בשם הריטב״א). **טו.** כן הגירסא בכל הנוסחאות אבל לכאורה הו״ל למיתני להקיש שנים לשלשה (תוי״ט). **טז.** תימה, אימא דעדים אתא לרבות ארבעה, אבל מנין טפי מארבעה, וי״ל דכיון שכת אחת מזמת שתי כתות, הוא הדין אפילו מאה (דף ה: תוד״ה אף השנים, הובא בתוי״ט). **יז.** דכתיב והנה עד שקר העד, ומדלא כתיב והנה עד אחד שקר העד, שמע מינה שרק כששני העדים הם עדי שקר, כמבואר ברע״ב שסתם עד בתורה היינו שנים אא״כ מפרט הכתוב להדיא עד אחד.

אַף שְׁלֹשָׁה אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן זוֹמְמִין. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא בָא הַשְּׁלִישִׁי אֶלָּא לְהַחְמִיר עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כְּיוֹצֵא בָאֵלּוּ. וְאִם כֵּן עָנַשׁ הַכָּתוּב לְנִטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה יִשָּׁלֵם שָׂכָר לְנִטְפָּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה כְּעוֹשֵׂי מִצְוָה:

אַף שְׁלֹשָׁה אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן זוֹמְמִין. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים[יח]. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא בָא הַשְּׁלִישִׁי – לא כתב התורה שהשלישי נעשה עד להקל ולומר שאם הוא לא הוזם אף השנים אינם נהרגין[יט], **אֶלָּא לְהַחְמִיר עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כְּיוֹצֵא בָאֵלּוּ** – ולא בא התורה אלא להחמיר על השלישי וללמד שדינו כשנים הראשונים וגם הוא נהרג אם הוזם עמהם[כ]. **וְאִם כֵּן עָנַשׁ הַכָּתוּב לַנִּטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה יִשָּׁלֵם שָׂכָר לַנִּטְפָּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה כְּעוֹשֵׂי מִצְוָה**, שהרי מדה טובה מרובה ממדת פורענות[כא]:

רבינו עובדיה מברטנורא

עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן זוֹמְמִין. וְהוּא שֶׁהֵעִיד כָּל אֶחָד בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר שֶׁל סִיּוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. אֲבָל אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם וּלְאַחַר זְמַן הֵעִידוּ הָאֲחֵרִים, הֲרֵי הֵן שְׁתֵּי כִתּוֹת לְכָל דָּבָר: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר לֹא בָא הַשְּׁלִישִׁי **אֶלָּא** לְהַחְמִיר עָלָיו. שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וּבְלֹא הַשְּׁלִישִׁי הָיְתָה הָעֲדוּת מִתְקַיֶּמֶת לֹא יַעֲשׂוּ בוֹ דִּין הֶזֵּמָה, לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאַף הוּא נִדּוֹן: **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.** שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת:

מקור חיים

יח. רבי שמעון אינו חולק על דינו של הת״ק, אלא הוא סובר שאין צריך ללמוד ששנים מזימין שלשה מייתור הקרא, כי שנים כשרים לכל עדיות שבתורה (מאירי, ורמב״ם כתב שגם ת״ק מודה לר״ש). **יט.** כי לזה לא צריך קרא, שהרי גם ר״ש מודה שאין דינו אמור אלא כשכולם העידו תוך כדי דיבור, ואם כן כולם כאחד נעשו עדים וכת אחת הם וקרא כתיב והנה עד שקר העד, שמשמע כל הכת היא כת שקר. ור״ע אינו חולק על ר״ש וגם לא על ת״ק. (כן דעת רש״י, ורמב״ם כתב שגם הת״ק אית ליה דר״ע, ולכאורה כל אחד סובר שלדרשת האידך לא צריכים קרא. הנימוק״י הביא דעת הריב״א שר״ע חולק על ר״ש ולדידיה אף כשהוזמו רק שנים הם נהרגים. מדברי הרע״ב לכאורה אין להכריע דעתו בזה). **כ.** כי ס״ד שאע״פ שהם כת אחת הוא לא ייענש כיון שהוא האחרון וגם בלעדו היה מתקיים העדות. (והנימוק״י הביא שדעת הר״י גיאות שלר״ע השלישי נהרג אף אם לא הוזם, כי כיון שנטפל לעוברי עבירה דינו כמותם). **כא.** במדה טובה כתיב נוצר חסד לאלפים, ובמדת פורענות כתיב על שלשים ועל רבעים (תוי״ט).

משנה ח

משנה זו היא המשך משנה הקודמת, ורבי עקיבא מוסיף ואומר שגם לענין זה הוקשו שלשה לשנים (תוי"ט).

ח מַה שְּׁנַיִם נִמְצָא אַחַד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה, אַף שְׁלֹשָׁה נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, עֵדוּתָן בְּטֵלָה. מִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר. רַבִּי אוֹמֵר, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת. בִּזְמַן שֶׁהִתְרוּ בָהֶן, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָהֶן, מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִין שֶׁרָאוּ בְאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנָּפֶשׁ:

מה שְּׁנַיִם נִמְצָא אַחַד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה, שהרי ליכא שני עדים כשרים, **אַף שְׁלֹשָׁה נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, עֵדוּתָן בְּטֵלָה. מִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה** – מנין שאפילו מאה שבאו להעיד ביחד ונמצא אחד מהם קרוב או פסול, שעדות כולם בטילה, **תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת**, דכתיב והצילו העדה ולכן מחפשין עצות לזכותו. **אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר. רַבִּי אוֹמֵר, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת** – בין בדיני ממונות ובין בדיני נפשות אם נמצא אחד מן המאה קרוב או פסול עדות כולן בטילה. **בִּזְמַן שֶׁהִתְרוּ בָהֶן** – אבל רק אם כולם התרו בהן[כב], **אֲבָל בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָהֶן, מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִין שֶׁרָאוּ בְאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנָּפֶשׁ** – וכי מה יעשו שני אחים ושלישי מן השוק שראו באחד שהרג את הנפש, וכי לא נוכל להמיתו על ידי אח אחד ואדם השלישי:

רבינו עובדיה מברטנורא

ח מַה שְּׁנַיִם נִמְצָא אַחַד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה, אַף שְׁלֹשָׁה נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, עֵדוּתָן בְּטֵלָה. מִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר. רַבִּי אוֹמֵר, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת. בִּזְמַן שֶׁהִתְרוּ בָהֶן, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָהֶן, מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִין שֶׁרָאוּ בְאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנָּפֶשׁ: דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לה) וְהִצִּילוּ הָעֵדָה, מִתְּחִלָּה לִהְיוֹת מִן הַמַּתְרִין בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וּמְהַדְּרִינַן אֲזַכּוּתָא: אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת. נַמִי עֵדוּתָן בְּטֵלָה: בִּזְמַן שֶׁהִתְרוּ בָהֶן. בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת אֲיֵירִי. כְּלוֹמַר, כִּי אֲמְרִינַן דִּבְטֵלָה, זֶהוּ בִּזְמַן שֶׁהַקָּרוֹב אוֹ הַפָּסוּל נִשְׁתַּתֵּף עֵד בַּדָּבָר, לֹא בְּטֵלָה עֵדוּת הָאֲחֵרִים בִּשְׁבִיל רְאִיָּתוֹ שֶׁל זֶה. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי:

מקור חיים

כב. המשך דברי רבי הוא זה, אבל רבי יוסי פליג וס"ל אפילו בזמן שלא התרו בהן (תוי"ט).

ט הָיוּ שְׁנַיִם רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחֲלוֹן זֶה וּשְׁנַיִם רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחֲלוֹן זֶה וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ בָּאֶמְצַע, בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, הֲרֵי אֵלּוּ עֵדוּת אַחַת. וְאִם לָאו, הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדִיּוֹת. לְפִיכָךְ אִם נִמְצֵאת אַחַת מֵהֶן זוֹמֶמֶת, הוּא וְהֶן נֶהֱרָגִין וְהַשְּׁנִיָּה פְּטוּרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם הָיוּ שְׁנַיִם רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחֲלוֹן זֶה וּשְׁנַיִם רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחֲלוֹן זֶה וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ בָּאֶמְצַע, בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ – בזמן שהאמצעי רואה שתי הכתות והן רואין אותו, אף על פי שאין שתי הכתות רואות אלו את אלו[כג], **הֲרֵי אֵלּוּ עֵדוּת אַחַת. וְאִם לָאו** – ואם אין רואין המתרה והוא לא רואה אותם, **הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדִיּוֹת. לְפִיכָךְ אִם נִמְצֵאת אַחַת מֵהֶן זוֹמֶמֶת, הוּא** – הרוצח, **וְהֶן** – והעדים שנמצאו זוממין, **נֶהֱרָגִין**, ואף על פי שנתקיימה העדות על ידי העדים שלא הוזמו מכל מקום הן נהרגין, **וְהַשְּׁנִיָּה פְּטוּרָה** – וכת השניה פטורה[כד]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם**

רבינו עובדיה מברטנורא

ט וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ בָּאֶמְצַע. הַמַּתְרֶה מְצָטָרֵף עִם הַכַּת שֶׁל עֵדִים, שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם וְהֵם רוֹאִים אוֹתוֹ בְּשָׁעַת הַהַתְרָאָה. לְפִיכָךְ אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת שֶׁבִּשְׁנֵי הַחֲלוֹנוֹת רוֹאִים אוֹתוֹ, מְצָטָרְפִים אֵלּוּ עִם אֵלּוּ וְהֵם כֻּלָּם עֵדוּת אֶחָת: **הוּא** וְהֶן נֶהֱרָגִין. הוּא נֶהֱרָג דְּאַכַּתִּי אֵיכָּא כַּת אַחַת שֶׁלֹּא הוּזְּמָה, וְהֵם הַנִּזָּמִין נֶהֱרָגִין שֶׁהֲרֵי הוּזְּמוּ:

מקור חיים

כג. כן פירש הרע"ב וכן כתב הרמב"ם בפירושו. אמנם תוספות כתבו שמקצת כת זו ראה מקצת של כת זו ולא איירי כלל אי ראו את המתרה או לא. ובתוי"ט כתב שלשון מקצתם רואין אלו את אלו משמע יותר כפירושם. עוד כתב שמלשון הרמב"ם בחיבורו (עדות פ"ד ה"א) משמע שחזר בו ומפרש כתוספות. אבל הערוך לנר כתב שלא חזר בו אלא דעתו ששניהם מהני בין אם מקצתם רואים אלו את אלו ובין אם ראו המתרה והמתרה ראה אותם, ובפירושו פירש רק פירוש אחד, ובחיבורו פירש שניהם, ועיי"ש להרחבה. **כד.** לכאורה פשיטא היא, שהרי לא הוזמו. ומפרש הנימוק"י שר"ל שאף אם הוזמו אחר שנהרג הנדון פטורים הם משום כאשר זמם ולא כאשר עשה, ועדיין צ"ב כי דין זה כבר שמענו לעיל מ"ו. ובשיח יצחק מבאר שר"ל שכאן משמיענו התנא שאם כת הראשונה הוזמה אחר שנגמר דין הנידון למיתה, ואח"כ נהרג הנידון והם עדיין לא נהרגו, ועכשו הוזמה כת השניה, וס"ד שכיון ששתי הכיתות הוזמו דין הוא שדיניהם יהיו שוים ואם נהרוג הראשונים נהרוג גם השניים, ואם נפטור השניים נפטור גם הראשונים, קמ"ל שהראשונים נהרגים והשניים פטורים.

אֵין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהוּ פִּי שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז) עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים. דָּבָר אַחֵר, עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, שֶׁלֹּא תְהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי הַתֶּרְגְּמָן:

אֵין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהוּ פִּי שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ[כה], **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יז) **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים** יָקוּם דָּבָר, משמע שיהא הדבר כולו שהוא העדות והתראה קם על פי שני העדים[כו]. **דָּבָר אַחֵר, עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, שֶׁלֹּא תְהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי הַתֶּרְגְּמָן** – כי הם צריכים לשמוע מפי העדים עצמם[כז]:

י מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח וּבָא לִפְנֵי אוֹתוֹ בֵּית דִּין, אֵין סוֹתְרִים אֶת דִּינוֹ. כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעֲמְדוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ, מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ מָקוֹם שֶׁיַּעֲמְדוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ, מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ

מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח וּבָא לִפְנֵי אוֹתוֹ בֵּית דִּין[כח], **אֵין סוֹתְרִים אֶת דִּינוֹ** – אין נושאין ונותנין בדבר שוב פעם אולי עכשיו ימצאו לו זכות, אלא הורגין אותו על פי הפסק דין שהוציאו עליו כבר. **כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעֲמְדוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ, מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁלֹּא תְהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי הַתֶּרְגְּמָן. שֶׁצְּרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַדַּיָּנִים מַכִּירִים בְּלָשׁוֹן הָעֵדִים וְלֹא יִצְטָרְכוּ לְהַעֲמִיד מֵלִיץ בֵּינוֹתָם. וְכֵן הֲלָכָה:

מקור חיים

כה. פליג את"ק דאמר ואחד מתרה בו באמצע דמשמע דלא בעינן שאותן המעידין עליו בב"ד יתרו בו, אלא אדם אחר אם התרה בו חייב (נימוק"י, הובא במלא"ש. יש לעיין אי כוונת רבי יוסי ששני העדים צריכים להתרות בו ובתרתי פליג על הת"ק, או שמספיק אם אחד מהם התרה בו והשני שמע). **כו.** נימוק"י. (והנה בתחילת פרשת שופטים כתיב (דברים יז ו) על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת. ובהמשך הפרשה (דברים יט טו) כתיב על פי שני עדים או שלשה עדים יקום דבר. ממה שפירש הנימוק"י שהלימוד הוא מדכתיב יקום דבר, משמע שהלימוד הוא מפסוק השני ואם כן לכאורה יש לגרוס במשנה שני עדים, ולא שנים עדים, אבל בכל הספרים הגירסא היא שנים). **כז.** שמא יחליף המתורגמן בלשון העדות, ועוד כשישמעו הם מפי העדים יתכן להם לחקור אותם יותר (נימוק"י). **כח.** משמע הא לפני ב"ד אחר אין סומכין על אותו פסק דין, ובסיפא שנינו שכל מקום שיעמדו שנים ויאמרו כו' הרי זה יהרג, הרי שסומכין גם על פסק דין של בית דין אחר. אלא שכאן בא לאפוקי אם ברח מב"ד שבחו"ל לב"ד שבא"י, שאז חוזרין ודנים כי אולי זכות א"י תועיל למצוא לו פתח של זכות. וסיפא איירי בברח מא"י לחו"ל או מא"י לא"י (תוי"ט ע"פ הסוגיא דף ז.).

בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג. סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. סַנְהֶדְרִין הַהוֹרֶגֶת אֶחָד בְּשָׁבוּעַ נִקְרֵאת חָבְלָנִית. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אֶחָד לְשִׁבְעִים שָׁנָה. רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים, אִלּוּ הָיִינוּ בַּסַּנְהֶדְרִין לֹא נֶהֱרַג אָדָם מֵעוֹלָם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הֵן מַרְבִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים בְּיִשְׂרָאֵל:

בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג. סַנְהֶדְרִין – סנהדרין שנסמכו בארץ, **נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ** – יש להם רשות לדון דיני קנסות ודיני נפשות בין בארץ בין בחוץ לארץ. **סַנְהֶדְרִין הַהוֹרֶגֶת אֶחָד בְּשָׁבוּעַ** – אחת לשבע שנים, **נִקְרֵאת חָבְלָנִית** – משחתת, שמחבלת ומשחתת העולם[כט]. **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אֶחָד לְשִׁבְעִים שָׁנָה** – דרכה של סנהדרין להיות הורגת אחד לשבעים שנה[ל]. **רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים, אִלּוּ הָיִינוּ בַּסַּנְהֶדְרִין לֹא נֶהֱרַג אָדָם מֵעוֹלָם**, שהיינו בודקים העדים בדבר שלא ידעו להשיב[לא]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הֵן מַרְבִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים בְּיִשְׂרָאֵל:**

רבינו עובדיה מברטנורא

י סַנְהֶדְרִין. הַסְּמוּכִים בָּאָרֶץ, יֵשׁ לָהֶן רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת וְדִינֵי נְפָשׁוֹת, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית. שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים יז) לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן מַקְרִיב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ יֵשׁ שׁוֹפֵט שֶׁדָּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בִּזְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן אֵין שׁוֹפֵט: **סַנְהֶדְרִין הַהוֹרֶגֶת אַחַת בְּשָׁבוּעַ.** אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים: **נִקְרֵאת חוֹבְלָנִית.** שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְיִחָזְרוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְזִכּוּת: **לֹא נֶהֱרַג אָדָם מֵעוֹלָם.** שֶׁיִּבְדְּקוּ הָעֵדִים בְּדָבָר שֶׁלֹּא יֵדְעוּ לְהָשִׁיב. אִם רוֹצֵחַ הוּא, מָה רְאִיתֶם, טְרֵפָה הָרַג אוֹ שָׁלֵם הָרַג, וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר שָׁלֵם הָרַג, שֶׁמָּא בִּמְקוֹם סַיִף נָקֵב הָיָה. וְאִם מְגֹלֶּה עֶרְיוֹת הוּא, רְאִיתֶם כְּמִכְחוֹל בַּשָּׂפּוֹפֶרֶת: **אַף הֵן מַרְבִּים שׁוֹפְכֵי דָמִים.** מִתּוֹךְ כָּךְ אֵין מְכַלִּין הָרַשָּׁעִים וּמַרְבִּים לִשְׁפֹּךְ דָּם:

מקור חיים

כט. תפא״י. ובערוך שהוא מלשון ולא חבלוני דכתיב אצל דניאל (דניאל ו כג), והכוונה שלא השחיתו אותו האריות. **ל.** כן כתב המאירי, אמנם צ״ע כי בגמרא היא בעיא דלא איפשטא אי הכוונה שדרכה בכך או שמא הכוונה שגם בהורגת אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית. **לא.** עיין רע״ב. ומש״כ שמא במקום סייף נקב היה הוא מאמר רב אשי בסוגיין (דף ז.).

פרק ב - אלו הן הגולין

משנה א

גלות

בכמה מקומות בתורה מופיע בארוכה מצות גלות למי שהרג בשוגג. בפרק זה מופיע דיני גלות ומי הם הגולים.

בפרשת מסעי (במדבר לה כג) אוֹ בְּכָל אֶבֶן אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיַּפֵּל עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ׃

בפרשת שופטים (דברים יט ה) וְאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵלֶּה וָחָי׃

א אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין, הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה. הָיָה מְעַגֵּל בְּמַעְגִּילָה וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, הָיָה מְשַׁלְשֵׁל בְּחָבִית וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, הָיָה יוֹרֵד בְּסֻלָּם וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה.

אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין, הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה. הָיָה מְעַגֵּל בְּמַעְגִּילָה – היה דוחף את המעגילה מלמעלה למטה[א], **וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ** – ונשמטה המעגילה מידו ונפלה על חברו והרגו, **הָיָה מְשַׁלְשֵׁל בְּחָבִית** – היה מוריד חבית בחבל מלמעלה למטה, **וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ** – ונשמט החבל מידו ונפלה החבית על חברו והרגו, **הָיָה יוֹרֵד בְּסֻלָּם וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ** – היה יורד בסולם ונפל מן הסולם על חברו והרגו[ב], **הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה.**

רבינו עובדיה מברטנורא

א אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין. הָיָה מְעַגֵּל בְּמַעְגִּילָה. אֶבֶן אוֹ הַטִּיט שֶׁבָּעֲלִיָּה לְהַשְׁווֹת הַסְּדָקִים׃ חֶלְקָה עֲגֻלָּה שֶׁמְּעַגְּלִין אוֹתָהּ עַל גַּבֵּי הַסִּיד הָיָה מְשַׁלְשֵׁל בְּחָבִית. מִלְמַעְלָה לְמַטָּה׃

מקור חיים

א. מעגילה היא אבן חלקה עגולה שמעגלין אותה על גב הסיד או הטיט שבעלייה להשוות הסדקים (רע״ב). ואיירי כאן במחליק הטיט שעל גג המשופע קצת וכשדוחפה לצד השיפוע קורהו מעגל וכשחוזר ומושכה אצלו קורהו מושך (רש״י). (רש״י כתב שהיא עץ עבה וחלקה, והרע״ב כאן כתב שהיא אבן (וכן כתב הרמב״ם) אבל במו״ק (פ״א מ״י) פירש הרע״ב כרש״י וכתב שהוא עץ עגול שבו מחליקין הגגות. ונ׳ שיש מעץ ויש מאבן וכאן מחמת שאיירי שחברו נהרג על ידה ניחא ליה לרע״ב לפרש שהיתה של אבן שסתמא יש בה כדי להמית). **ב.** י״א דתנא לא זו אף זו קתני, לא זו מעגל דודאי יש לחייבו גלות שהיה לו להיזהר, אלא אף משלשל חבית שודאי נזהר שהרי לא רצה שישבר חביתו, מכל מקום אם נפל והרג חייב. וגם היורד בסולם שנזהר מאד שלא יפול, אף הוא אם נפל והרג חייב (דף ז. תוד״ה היה יורד, הובא בתוי״ט).

אֲבָל אִם הָיָה מוֹשֵׁךְ בְּמַעֲגִילָה וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, הָיָה דּוֹלֶה בְּחָבִית וְנִפְסַק הַחֶבֶל וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, הָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גוֹלֶה. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁבְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, גּוֹלֶה. וְשֶׁלֹּא בְדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, אֵינוֹ גוֹלֶה. נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקַּתּוֹ וְהָרַג, רַבִּי אוֹמֵר, אֵינוֹ גוֹלֶה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, גּוֹלֶה. מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ, רַבִּי אוֹמֵר, גּוֹלֶה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ גוֹלֶה:

אֲבָל אִם הָיָה מוֹשֵׁךְ בְּמַעֲגִילָה – מושך המעגילה ממטה למעלה, **וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, הָיָה דּוֹלֶה בְּחָבִית** – היה מעלה חבית ממטה למעלה, **וְנִפְסַק הַחֶבֶל וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, הָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גוֹלֶה. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁבְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, גּוֹלֶה. וְשֶׁלֹּא בְדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, אֵינוֹ גוֹלֶה. נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקַּתּוֹ** – היה בוקע בקרדום ונשמט ברזל הקרדום מבית יד שהוא תקוע בו, **וְהָרַג, רַבִּי אוֹמֵר, אֵינוֹ גוֹלֶה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, גּוֹלֶה. מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ** – אם נשמט קיסם מן העץ שהיה מבקע וניתז למרחוק והרג, **רַבִּי אוֹמֵר, גּוֹלֶה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ גוֹלֶה**:

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל אִם הָיָה מוֹשֵׁךְ בְּמַעֲגִילָה. מִמַּטָּה לְמַעְלָה: **כֹּל שֶׁבְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ גּוֹלֶה.** דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לה) וַיִּפֹּל עָלָיו, עַד שֶׁיְּהֵא דֶּרֶךְ נְפִילָה. וְכֹל, לְאַתּוֹיֵי אֶפְלוּ יְרִידָה שֶׁהִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה: **נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקַּתּוֹ.** מְבֵית יָד שֶׁהוּא תָּקוּעַ בּוֹ: **רַבִּי אוֹמֵר אֵינוֹ גּוֹלֶה.** רַבִּי סָבַר וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ זֶה עֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ, וְלֹא עֵצוֹ שֶׁהוּא תָּקוּעַ בּוֹ. וְרַבָּנָן סָבְרִי מִן הָעֵץ, מֵעֵצוֹ שֶׁהוּא תָּקוּעַ בּוֹ. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים. דְּעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ כֹּחַ כֹּחוֹ הוּא, וְעַל יְדֵי כֹחַ כֹּחוֹ אֵינוֹ גוֹלֶה:

מקור חיים

ג. זה הכלל בא לרבות שחייב בירידה אע״פ שהיא צורך עלייה, ופטור בעלייה אע״פ שהיא צורך ירידה. כגון הרוצה להרים ידו בכח וגרזן בידו ומשפיל תחלה את גופו ושוחה לפניו כדי להרים בכח, ובהשפלתו הרג, היינו ירידה שהיא צורך עלייה. ואם הרים ידו בכח עד שהשפילו דרך אחוריו ממעל לכתפיו, וחזר והגביהן להכות לפניו, והרג בעלייתו, פטור, אע״פ שהיא צורך ירידה (דף ז: רש״י ד״ה כבר). וטעם שרק דרך ירידה חייב, דכתיב ויפל עליו, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. ד. פליגי בביאור הכתוב ונשל הברזל מן העץ, רבי אומר יש אם למסורת ודרשינן וְנָשַׁל הברזל, ופירושו שהשיל הברזל מן העץ המבקע. ורבנן סברי יש אם למקרא, וכתיב וְנָשַׁל הברזל, והיינו שהברזל עצמו נשל מן העץ שהיה תקוע בו.

ב הַזּוֹרֵק אֶבֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהָרַג, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִם מִכְּשֶׁיָּצְאתָה הָאֶבֶן מִיָּדוֹ הוֹצִיא הַלָּז אֶת רֹאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר. זָרַק אֶת הָאֶבֶן לַחֲצֵרוֹ וְהָרַג, אִם יֵשׁ רְשׁוּת לַנָּזָק לִכָּנֵס לְשָׁם, גּוֹלֶה. וְאִם לָאו, אֵינוֹ גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט) וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַיַּעַר, מַה הַיַּעַר רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס לְשָׁם, יָצָא חָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס לְשָׁם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, מַה חֶטְבַת עֵצִים רְשׁוּת,

הַזּוֹרֵק אֶבֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים – מי שזרק אבן ביום לאשפה שברשות הרבים שבדרך כלל אין מפנין בו ביום, **וְהָרַג, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה** – דלאו פושע הוא ולאו אונס גמור. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר**[ה], **אִם מִכְּשֶׁיָּצְאתָה הָאֶבֶן מִיָּדוֹ הוֹצִיא הַלָּז אֶת רֹאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר** – דכתיב (דברים יט) ומצא את רעהו, פרט לממציא את עצמו. **זָרַק אֶת הָאֶבֶן לַחֲצֵרוֹ וְהָרַג** – זרק אבן לחצר שלו והרג את חברו שהיה שם, **אִם יֵשׁ רְשׁוּת לַנָּזָק לִכָּנֵס לְשָׁם** – אם נתן רשות לחברו ליכנס לשם, **גּוֹלֶה. וְאִם לָאו, אֵינוֹ גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט) וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַיַּעַר, מַה הַיַּעַר רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס לְשָׁם, יָצָא חָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס לְשָׁם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר**[ו], **מַה חֶטְבַת עֵצִים רְשׁוּת** – שאם רוצה חוטב עצים ואם אינו רוצה אינו חוטב[ז], אף ההורג בשוגג אינו גולה אלא אם עסק בדבר רשות,

רבינו עובדיה מברטנורא

ב זָרַק אֶת הָאֶבֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאַף עַל גַּב דְּקָרוֹב לְמִזִּיד הוּא, שֶׁהָיָה לוֹ לַחְשֹׁב שֶׁבְּנֵי אָדָם מְצוּיִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים תָּמִיד, הָכָא עָסְקִינַן בְּאַשְׁפָּה הָעֲשׂוּיָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְהִפָּנוֹת בָּהּ בַּלַּיְלָה, וְאֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהִפָּנוֹת בָּהּ בַּיּוֹם, וְזִמְנִין דְּמִקָּרֵי דַּיְתֵיב בָּהּ, וּמְשׁוּם הָכִי גּוֹלֶה, דְּלָאו פּוֹשֵׁעַ הוּא וְלֹא אָנוּס גָּמוּר הוּא: **וְהוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ פָּטוּר.** דִּכְתִיב (דְּבָרִים יט) וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ, פָּרַט לַמַּמְצִיא אֶת עַצְמוֹ: **אִם יֵשׁ רְשׁוּת לַנָּזָק.** שֶׁנָּתַן לוֹ בַּעַל הַבַּיִת רְשׁוּת לְכָנֵס: **מַה חֶטְבַת עֵצִים רְשׁוּת.** דְּאִי בָּעֵי עָיֵיל לַחֲטֹב וְאִי בָּעֵי לֹא עָיֵיל:

מקור חיים

ה. לא קאי על בבא דלעיל ולא בא לחלוק על הת"ק. וגם אין מי שחולק על ראב"י בדין זה, אלא משום שהוא חידש את הדין נשנה על שמו (ריטב"א). ו. אבא שאול לא בא לחלוק על הת"ק, אלא בא לומר דין נוסף שיש ללמוד מפסוק זה (מאירי). ז. יש חטיבת עצים דמצוה, כגון לצורך

יָצָא הָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ, וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין:

יָצָא הָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ להטותו לדרך הנכונה, **וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ, וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין** – המלקה מי שחייב מלקות, שאלו עוסקים במצוה הם ואין גולים אם מתו על ידיהם:

ג הָאָב גּוֹלֶה עַל יְדֵי הַבֵּן, וְהַבֵּן גּוֹלֶה עַל יְדֵי הָאָב. הַכֹּל גּוֹלִין עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל גּוֹלִין עַל יְדֵיהֶן, חוּץ מֵעַל יְדֵי גֵּר תּוֹשָׁב.

הָאָב גּוֹלֶה עַל יְדֵי הַבֵּן – אב שהרג בנו בשוגג גולה על ידו[ח], **וְהַבֵּן גּוֹלֶה עַל יְדֵי הָאָב**, אם הרג אביו בשוגג[ט]. **הַכֹּל גּוֹלִין עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל** – אפילו עבד כנעני או כותי שהרגו ישראל גולין[י], **וְיִשְׂרָאֵל גּוֹלִין עַל יְדֵיהֶן** – וישראל גולה אם הרג אותם, **חוּץ מֵעַל יְדֵי גֵּר תּוֹשָׁב** – חוץ מגר תושב, שגר תושב שהרג את ישראל אינו גולה אלא נהרג[יא].

רבינו עובדיה מברטנורא

יָצָא הָאָב הָרוֹדֶה אֶת בְּנוֹ. דְּמַצָּוָה קָא עָבִיד: **ג הָאָב גּוֹלֶה עַל יְדֵי בְּנוֹ.** כְּשֶׁלֹּא כִּוְּתִי: **חוּץ מֵעַל יְדֵי גֵּר תּוֹשָׁב.** שֶׁאִם הָרַג הִכָּהוּ לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה אוֹ מוּסָר אוֹ אֻמָּנוּת: בֶּן יִשְׂרָאֵל בִּשּׁוֹגֵג, אֵינוֹ גּוֹלֶה אֶלָּא נֶהֱרָג:

הַכֹּל גּוֹלִים עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד אוֹ

מקור חיים

סוכה, אבל הפסוק על כרחיך לא איירי בחטיבה של מצוה, דכתיב ואשר יבא את רעהו ביער, ׳ואשר׳ משמע שהוא רשות, שאם רוצה בא אם רוצה אינו בא. כן מסיק רבא בסוגיין (דף ח.), ולכן דייק הרע״ב וכתב דאי בעי עייל לחטוב, ולא כתב דאי בעי חוטב (תוי״ט).

ח. הרע״ב כתב דאיירי כשלא הכהו ללמדו תורה או מוסר או אומנות, (אלא כגון שהלך ביער והרגו בשוגג. אבל לא שהכהו במזיד ללא סיבה אלא שלא היה בו כדי להרגו, שבזה אינו גולה בשום אדם (רמב״ם רוצח פ״ד ה״ב)). אבל בגמרא איתא שאיירי במייסרו ללמדו אומנות אלא שכבר יש לו אומנות אחרת. ותוספות (דף ח: ד״ה והא אמרת) כתבו שמשמע ליה לגמרא דאיירי גם בכה״ג שאל״כ אין חידוש בבנו טפי מאדם אחר (רע״א). **ט.** אבל העושה חבורה באביו בשוגג אינו גולה אע״פ שיש בו חיוב מיתה אם עשה כן במזיד (מלא״ש). **י.** אבל נכרי אינו גולה אלא נהרג. **יא.** רע״ב. נחלקו הראשונים בדין ישראל שהרג גר תושב. לרש״י אינו גולה, ולרמב״ם גולה. ישנם שתי גירסאות במשנתנו, יש גורסים חוץ מעל ידי גר תושב (כספרים שלנו, וכן גירסת הרע״ב) ויש גורסים חוץ מגר תושב. לפי גירסא שלנו פשטות כוונת המשנה היא חוץ מישראל שהרג גר תושב, ממה שמיאן הרע״ב לפרש כן ודחק לפרש שהכוונה חוץ מגר תושב שהרג ישראל, ש״מ שס״ל כרמב״ם שישראל שהרג גר תושב גולה (תוי״ט).

וְגַר תּוֹשָׁב אֵינוֹ גּוֹלֶה אֶלָּא עַל יְדֵי גֵּר תּוֹשָׁב. הַסּוּמָא אֵינוֹ גּוֹלֶה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, גּוֹלֶה. הַשּׁוֹנֵא אֵינוֹ גּוֹלֶה. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוּעָד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ שׁוֹנֵא גּוֹלֶה וְיֵשׁ שׁוֹנֵא גּוֹלֶה. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא יָכוֹל לוֹמַר לְדַעַת הָרַג, אֵינוֹ גּוֹלֶה. וְשֶׁלֹּא לְדַעַת הָרַג, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה:

וְגַר תּוֹשָׁב אֵינוֹ גּוֹלֶה אֶלָּא עַל יְדֵי גֵּר תּוֹשָׁב – גר תושב שהרג אינו גולה אלא אם כן הרג גר תושב[יג]. **הַסּוּמָא אֵינוֹ גּוֹלֶה**, דכתיב ׳בלא ראות׳ פרט לסומא[יד], **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, גּוֹלֶה**[טו]. **הַשּׁוֹנֵא אֵינוֹ גּוֹלֶה**, שחזקתו שהוא קרוב למזיד. **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, הַשּׁוֹנֵא נֶהֱרָג, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוּעָד** – מפני שהוא כמותרה עליו[טז]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ שׁוֹנֵא גּוֹלֶה וְיֵשׁ שׁוֹנֵא שֶׁאֵינוֹ גּוֹלֶה. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא יָכוֹל לוֹמַר לְדַעַת הָרַג** – כגון משלשל חבית ונשמט החבל מידו, **אֵינוֹ גּוֹלֶה. וְשֶׁלֹּא לְדַעַת הָרַג** – כגון שנפסק החבל, **הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה:**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַסּוּמָא אֵינוֹ גּוֹלֶה. דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר לה) בְּלֹא רְאוֹת, פָּרַט לַסּוּמָא: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר גּוֹלֶה.** בְּלֹא רְאוֹת לְרַבּוֹת אֶת הַסּוּמָא. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר: **הַשּׁוֹנֵא.** כָּל שֶׁלֹּא דִבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵחֲמַת אֵיבָה. וְאֵין הֲלָכָה לֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה וְלֹא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֶלָּא הַשּׁוֹנֵא אֵינוֹ נֶהֱרָג וְאֵינוֹ נִקְלָט, שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא קָרוֹב לְמַזִּיד:

מקור חיים

יב. אבל אם הרג גר תושב מיהא גולה, דכתיב לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים (תוי״ט בשם הגמרא). **יג.** כתיב (במדבר לה כג) אוֹ בְכָל אֶבֶן אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיַּפֵּל עָלָיו וַיָּמֹת גו׳. ומשמע כאן לא ראה אבל רואה במקום אחר (רש״י). **יד.** דכתיב (דברים יט ד) וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה וְחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת גו׳, ולרבי מאיר גם בבלי דעת בא למעט סומא והוה מיעוט אחר מיעוט ובא לרבות (תוי״ט, ע״פ הגמרא). **טו.** לרבי יוסי ברבי יהודה לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ואנן סהדי שמזיד הוא ובדעת עשה, וממילא הוה כמותרה ועומד (ע״פ רש״י ור״ח, דף ט:).

משנה ד

בפרשת דברים (ד מא) אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ: (מב) לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל אַחַת מִן הֶעָרִים הָאֵל וָחָי: (מג) אֶת **בֶּצֶר** בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָרְאוּבֵנִי וְאֶת **רָאמֹת** בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת **גּוֹלָן** בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי:

בפרשת מסעי (במדבר לה ו) וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אֵרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר: (יד) אֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה: (טו) לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה:

ד **לִהְיכָן גּוֹלִין, לְעָרֵי מִקְלָט. לַשָּׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְלַשָּׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן,** שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה) **אֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְגוֹ'. עַד שֶׁלֹּא נִבְחֲרוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן קוֹלְטוֹת,** שֶׁנֶּאֱמַר (שם) **שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה, לִהְיכָן גּוֹלִין, לְעָרֵי מִקְלָט. לַשָּׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן** – בצר במדבר, ראמות בגלעד, גולן בבשן, שמשה רבינו הבדילן, **וְלַשָּׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן** – חברון ביהודה, שכם בהר אפרים, קדש בהר נפתלי, שהבדילן יהושע אחר ארבע עשרה שנה שכבשו וחלקו הארץ. **שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה) אֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְגוֹ'. עַד שֶׁלֹּא נִבְחֲרוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן קוֹלְטוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה**[טז],

רבינו עובדיה מברטנורא

ד **לִהְיכָן גּוֹלִין לְעָרֵי מִקְלָט.** וְאַרְבָּעִים שְׁתַּקְלָטְנוּ וּבֵין נִכְנָס שֶׁלֹּא לְדַעַת, וּשְׁתַּיִם עִיר שֶׁל לְוִיִּים נִמְּי כֵּלָן קוֹלְטוֹת. וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים עִיר, לְדַעַת קוֹלְטוֹת. אֶלָּא שֶׁאִלּוּ שֵׁשׁ עָרֵי קוֹלְטוֹת, שֶׁלֹּא לְדַעַת אֵינָן קוֹלְטוֹת, מִקְלָט בֵּין נִכְנָס שָׁם רוֹצֵחַ לְדַעַת וְאִם הָרָגוֹ גּוֹאֵל הַדָּם לְשָׁם, פָּטוּר:

מקור חיים

טז. לשון הפסוק הוא (פסוק טו) תהיינה שש הערים האלה למקלט.

עַד שֶׁיִּהְיוּ שֶׁשְׁתָּן קוֹלְטוֹת כְּאֶחָד:

ה וּמְכֻוָּנוֹת לָהֶן דְּרָכִים מִזּוֹ לָזוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט) תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ וְגוֹ׳. וּמוֹסְרִין לָהֶן שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ בַדֶּרֶךְ, וִידַבְּרוּ אֵלָיו. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,

עַד שֶׁיִּהְיוּ שֶׁשְׁתָּן קוֹלְטוֹת כְּאֶחָד[יז]:

וּמְכֻוָּנוֹת לָהֶן דְּרָכִים מִזּוֹ לָזוֹ – הדרכים היו מסומנות לדעת באיזו דרך מגיעים לערי המקלט, שלא יתעה הבורח ויתעכב, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יט) **תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ** – עשה לך הכנה לדרך[יח], **(וְשִׁלַּשְׁתָּ וְגוֹ׳)**[יט]. **וּמוֹסְרִין לָהֶן**[כ] **שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים** – כשבית דין מחזירין ההורג בשגגה לעיר מקלט (כמבואר במשנה הקרובה) היו מוסרין לו שני תלמידי חכמים, **שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ בַדֶּרֶךְ** – שמא גואל הדם ירצה להרגו בדרך, **וִידַבְּרוּ אֵלָיו** – ואם גואל הדם רדף אחריו היו מדברים אליו ואומרים לו שבשגגה בא מעשה זה לידו. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה וּמְכֻוָּנוֹת הָיוּ לָהֶן הַדְּרָכִים. שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים הַדְּרָכִים שֶׁיְּהוּ מְכֻוָּנוֹת לְעָרֵי מִקְלָט שֶׁלֹּא יְהֵא הָרוֹצֵחַ תּוֹעֶה בַדֶּרֶךְ. וּמִקְלָט מִקְלָט הָיָה כָתוּב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים, כְּדֵי שֶׁיַּכִּיר הָרוֹצֵחַ וְיִפְנֶה לְשָׁם: וִידַבְּרוּ אֵלָיו. מְדַבְּרִים לְגוֹאֵל הַדָּם אַל תִּנְהַג מִנְהָג שֶׁל שׁוֹפְכֵי דָמִים, בִּשְׁגָגָה בָא מַעֲשֶׂה זֶה לְיָדוֹ:

מקור חיים

יז. כתיב (במדבר לה ו) וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר: מדכתיב ועליהם תתנו דרשו חז״ל שכל שאר ערי הלוים נמי קולטות, ועיין רע״ב שההבדל בין שש אלו לכל האחרים, ששש אלו קולטות אף אם נכנס שלא לשם קליטה, והאחרות אינן קולטות אא״כ נכנס לשם קליטה. ועיין סוף הפרק עוד הבדל ביניהם. **יח.** כן מבואר בגמרא (דף י:) שהכנה לדרך היינו שהיו כותבין מקלט על פרשת הדרכים. (הרמב״ם (רוצח פ״ה ח״ח ה״ה) כתב וחייבין ב״ד לכוין הדרכים לערי מקלט ולתקן אותם ולהרחיבן ומסירין מהן כל מכשול וכל תקלה ואין מניחין בדרך לא תל ולא גיא ולא נהר אלא עושין עליו גשר כדי שלא לעכב את הבורח לשם, שנאמר תכין לך הדרך. ובכסף משנה שם כתב שמקורו בספרי, וע״כ דעת הרמב״ם שאין דרשה זו סותרת דרשת הגמרא כי גם הלכה שבגמרא כתב בהמשך. אמנם הרע״ב לא הביא אלא דרשת הגמרא). **יט.** יש נוסחאות שאין גורסין תיבות אלו, וכן נראה גירסת הרע״ב שלא פירש כלום. ואם גרס ליה הי״ל לפרש מה דאיתא בגמרא שיהיו משולשים, שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמו משכם לקדש, ומשכם לקדש כמו מקדש עד לצפון. **כ.** יש גורסין ׳לו׳, ואם גורסין ׳להן׳ קאי על כל רוצח ורוצח.

אַף הוּא מְדַבֵּר עַל יְדֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) **וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ:**

(אף)כא **הוּא מְדַבֵּר עַל יְדֵי עַצְמוֹ** – אין מוסרין לו תלמידי חכמים, אלא הוא טוען טענה זו בעצמו, **שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ:**

משנה ו

שמן המשחה

בפרשת כי תשא נצטווה משה רבינו לעשות שמן משחה למשוח בו את המשכן וכליו ואת אהרן ובניו, בדורות הבאים היו מושחים בו רק כהנים גדולים ומשוח מלחמה ומלכי בית דוד. רק פעם אחת נעשה שמן זה, ונס נעשה בו והוא קיים לעולם. בסוף בית ראשון כשידע יאשיהו המלך שהבית הולך ליחרב גנז את הארון ונגנז עמו מטה אהרן והצנצנת ושמן המשחה, וכל אלו לא חזרו בבית שני, (ע"פ הרמב"ם בית הבחירה פ"ד ה"א).

כהן משמש - כהן שעבר

כהן גדול שאירע בו טומאה ביום הכיפורים מכניסין כהן אחר תחתיו לעבודת היום. לאחר יום הכיפורים חוזר הראשון לגדולתו והוא הנקרא כהן המשמש, והשני שנתמנה תחתיו לאותו יום, נקרא כהן שעברכב.

שלש פעמים נזכר בפרשת מסעי שהרוצח צריך לישב בעיר המקלט עד מות הכהן הגדול.

(במדבר לה) (כה).. וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת **הַכֹּהֵן הַגָּדֹל** אֲשֶׁר מָשְׁחוּ אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ: (כח) כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת **הַכֹּהֵן הַגָּדֹל** וְאַחֲרֵי מוֹת **הַכֹּהֵן הַגָּדֹל** יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ: (לב) וְלֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן:

רבינו עובדיה מברטנורא

הוּא מְדַבֵּר עַל יְדֵי עַצְמוֹ. אֵין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִזָּקָקִין לְדַבֵּר לְגוֹאֵל הַדָּם בַּעֲבוּרוֹ, אֶלָּא הוּא טוֹעֵן טַעֲנוֹת לְעַצְמוֹ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר:

מקור חיים

כא. הרע"ב אינו גורס תיבת אף (תוי"ט). **כב.** רע"ב מגילה (פ"א מ"ט) וכ"ה בפיה"מ לרמב"ם שם, אבל כאן כתב הרמב"ם שהכהן שאירע בו הפסול הוא נקרא שעבר. בשושנים לדוד מפרש שכאן כלל הרמב"ם גם כהן גדול שאירע בו מום שאינו עובר, ובאופן כזה שאינו חוזר לעבודתו בודאי הוא הנקרא שעבר.

ו רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּתְּחִלָּה, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד מַקְרִיבִין לְעֲרֵי מִקְלָט, וּבֵית דִּין שׁוֹלְחִין וּמְבִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין, הֲרָגוּהוּ. וְשֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב מִיתָה, פְּטָרוּהוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה) וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ וְגוֹ'. אֶחָד מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶחָד הַמְרֻבֶּה בִּבְגָדִים וְאֶחָד שֶׁעָבַר מִמְּשִׁיחָתוֹ, מַחֲזִירִין אֶת הָרוֹצֵחַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מָשׁוּחַ מִלְחָמָה

רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּתְּחִלָּה – זהו תחלת משפטן של רוצחין, **אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד מַקְרִיבִין לְעֲרֵי מִקְלָט** – בין אם הרג בשוגג בין אם הרג במזיד יש לו לנוס לעיר מקלט, **וּבֵית דִּין שׁוֹלְחִין וּמְבִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין, הֲרָגוּהוּ. וְשֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב מִיתָה** וגם לא נתחייב גלות[כג], **פְּטָרוּהוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה) וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ וְגוֹ'. אֶחָד מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** – בין כהן גדול שנמשח בשמן המשחה, **וְאֶחָד הַמְרֻבֶּה בִּבְגָדִים** – ובין כהן גדול שנתחנך לכהונה גדולה רק בריבוי הבגדים, **וְאֶחָד שֶׁעָבַר מִמְּשִׁיחָתוֹ** – ובין כהן גדול ששימש רק באופן זמני במקום הכהן גדול הקבוע[כד], **מַחֲזִירִין אֶת הָרוֹצֵחַ** – במיתתם מחזירין את הרוצח לעירו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מָשׁוּחַ מִלְחָמָה**[כה]

רבינו עובדיה מברטנורא

ו וְאֶחָד הַמְרֻבֶּה בִּבְגָדִים. שֶׁאַחַר שֶׁנִּגְנְזָה צְלוֹחִית שֶׁל שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לֹא הָיָה מִתְחַנֵּךְ לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל אֶלָּא בִּלְבִישַׁת שְׁמֹנָה בְגָדִים: וְאֶחָד שֶׁעָבַר מִמְּשִׁיחָתוֹ. שֶׁאֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו. בְּמִיתַת כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ הוּא חוֹזֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהָאַחַר חַי. דְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים כֹּהֵן גָּדוֹל כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף מָשׁוּחַ מִלְחָמָה**. דְּקָרָא אַחֲרִינָא כְּתִיב (בְּמִדְבַּר לה) לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן. וְרַבָּנָן, כֵּיוָן דְּלֹא כְּתִיב בְּהַהוּא קְרָא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֹא דָּרְשֵׁי לֵיהּ. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

כג. כגון אם הרג בשוגג דרך עלייה, או אם הרג במזיד והוכחשו העדים או שלא התרו בו, וכן הרבה מקרים שאין מחייבים הרוצח לא מיתה ולא גלות. **כד.** לא ידעתי מדוע תני ממשיחתו דמשמע דוקא שהיה נמשח מתחלה ובאמת נראה דגם במרובה בגדים שעבר חזוזר. ואולי שיגרת לישנא דרפ"ג דהוריות נקט, או דכאן פירושו מגדולתו כמו דדרשינן למשחה לגדולה (רש"ש). **כה.** בפרשת שופטים (דברים כ ב) וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה

מַחֲזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ. לְפִיכָךְ אִמּוֹתֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים מְסַפְּקוֹת לָהֶן מִחְיָה וּכְסוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ עַל בְּנֵיהֶם שֶׁיָּמוּתוּ. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גּוֹלֶה. אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל וּמִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו, וּלְאַחַר מִכֵּן נִגְמַר דִּינוֹ, חוֹזֵר בְּמִיתָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי:

מַחֲזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ. לְפִיכָךְ אִמּוֹתֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים האלו מְסַפְּקוֹת לָהֶן מִחְיָה וּכְסוּת – מספקות מחיה וכסות לאלו שהרגו בשוגג וגלו לערי מקלט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ עַל בְּנֵיהֶם שֶׁיָּמוּתוּ[כו]. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ – אם אחר שנגמר דינו לגלות, מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גּוֹלֶה[כז]. אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל וּמִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו, וּלְאַחַר מִכֵּן נִגְמַר דִּינוֹ, חוֹזֵר בְּמִיתָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי[כח]:

משנה ז

משנה זו היא המשך משנה הקודמת

ז נִגְמַר דִּינוֹ בְּלֹא כֹהֵן גָּדוֹל, נִגְמַר דִּינוֹ בְּלֹא כֹהֵן גָּדוֹל – ואם נגמר דינו כשלא היה כהן גדול בעולם,

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ עַל בְּנֵיהֶם שֶׁיָּמוּתוּ. וְהֵם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ. לְגָלוּת. דְּמִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ פָּשְׁעוּ, שֶׁהָיָה לָהֶם לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל וְעוֹמֵד לָגָלוּת כְּאִלּוּ גָּלָה: ז נִגְמַר דִּינוֹ בְּלֹא דּוֹרָם שֶׁלֹּא יֵאָרַע בָּהֶן תַּקָּלָה וְלֹא בִּקְּשׁוּ: כֹּהֵן גָּדוֹל. שֶׁלֹּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בָּעוֹלָם:

מקור חיים

וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם: וכתב הרמב"ם (מלכים פ"ז ה"א) אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת הרשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה, והוא הנקרא משוח מלחמה. **כו.** משמע שאם היו מתפללים על כך היו מתים, והא קי"ל שקללת חנם אינו כלום, שאני הכא שהם פשעו שהיה להם לבקש רחמים על דורם שלא יארע בהם תקלה (רע"ב, ע"פ הגמרא דף יא.). **כז.** שמשנגמר דינו ועומד לגלות, הוה כאלו גלה, כן כתב הרע"ב. המאירי כתב כעין הרע"ב, וביאר שמה שנחקק בדמיונו גלותו גרם לו להכנע עד שבכניעתו נתכפר לו במיתת כה"ג. משמע שס"ל שהגלות מכפרת על הרציחה ומיתת כה"ג מכפרת על הגלות (כמש"כ תוספות דף יא: ד"ה מידי) אבל רק אם כבר טעם טעם גלות, וכיון שבגמר דינו טועם טעם גלות מהני מיתת כה"ג לפוטרו מן הגלות (ועיין תוי"ט מה שתמה על דברי הרע"ב, אבל לפי המאירי הנ"ל עולים דבריו יפה). **כח.** אע"פ שלא אירע הרציחה כשהיה כה"ג, מ"מ פשע במה שלא התפלל שיזכה בדין (דף יא:).

הַהוֹרֵג כֹּהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג, אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם. וְאֵינוֹ יוֹצֵא לֹא לְעֵדוּת מְצוָה וְלֹא לְעֵדוּת מָמוֹן וְלֹא לְעֵדוּת נְפָשׁוֹת. וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל צָרִיכִים לוֹ, וַאֲפִלּוּ שַׂר צְבָא יִשְׂרָאֵל כְּיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה, אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה) אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה, שָׁם תְּהֵא דִירָתוֹ, שָׁם תְּהֵא מִיתָתוֹ, שָׁם תְּהֵא קְבוּרָתוֹ. כְּשֵׁם שֶׁהָעִיר קוֹלֶטֶת, כָּךְ תְּחוּמָהּ קוֹלֵט. רוֹצֵחַ שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם וּמְצָאוֹ גוֹאֵל הַדָּם, הַהוֹרֵג כֹּהֵן גָּדוֹל – וכן ההורג כהן גדול ולא היה כהן גדול אחר בשעת גמר דינו[כט], **וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג** – וכן כהן גדול שהרג ולא היה כהן גדול אחר בשעת גמר דינו, **אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם**, כי במיתת מי ישוב[ל]. **וְאֵינוֹ יוֹצֵא** – וכל מי שנתחייב גלות אינו יוצא **לֹא לְעֵדוּת מְצוָה** – כגון לעדות החודש, **וְלֹא לְעֵדוּת מָמוֹן וְלֹא לְעֵדוּת נְפָשׁוֹת. וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לוֹ, וַאֲפִלּוּ שַׂר צְבָא יִשְׂרָאֵל כְּיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה, אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם** – אינו יוצא עד שימות הכהן הגדול[לא], **שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה) אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה, שָׁם תְּהֵא דִירָתוֹ** – ולא יצא אפילו לדבר מצוה[לב], **שָׁם תְּהֵא מִיתָתוֹ** – אף על פי שכבר נוטה למות ואין לחשוש שגואל הדם יהרגנו, מצוה שימות שם, **שָׁם תְּהֵא קְבוּרָתוֹ** – אף לאחר מיתתו קוברין אותו שם עד מיתת הכהן גדול[לג]. **כְּשֵׁם שֶׁהָעִיר קוֹלֶטֶת, כָּךְ תְּחוּמָהּ קוֹלֵט[לד]. רוֹצֵחַ שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם וּמְצָאוֹ גוֹאֵל הַדָּם,**

רבינו עובדיה מברטנורא

לֹא לְעֵדוּת מְצוָה. כְּגוֹן לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ:

מקור חיים

כט. תוי״ט בשם הרמב״ם, וכן איתא ברש״י (סנהדרין דף יח: ד״ה ההורג). **ל.** (רש״י שם). שעונש הוא לכהן גדול שחוזר במיתתו, שהיה לו להתפלל שלא יארע כן בדורו, ולכן אי אפשר להחזירו במיתת כהן גדול שנמשח אחר שכבר נגמר דינו, שמה היה לו לעשות (תוי״ט סוף משנה ז׳ ע״פ הגמרא דף יא:). **לא.** הך לעולם אין פירושו כמו לעולם דרישא, שכאן הכוונה עד מיתת כהן גדול, ולא לעולם ממש, כי קאי גם על סתם רוצח ולא רק על אלו שאינם יוצאים לעולם (מאירי). **לב.** ביארנו דירתו, מיתתו, וקבורתו לפי הערוך לנר. וכתב ששלש פעמים כתיב תיבת ׳שָׁמָּה׳ בפרשת מסעי, ללמד שלשה דינים אלו. **לג.** ובמיתת כהן גדול מעלין עצמותיו לקברי אבותיו. **לד.** אבל אסור לו לדור בתחומה, דאמר קרא וישב בה, בה ולא בתחומה (דף יב.).

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מִצְוָה בְיַד גּוֹאֵל הַדָּם, וּרְשׁוּת בְּיַד כָּל אָדָם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, רְשׁוּת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם, וְכָל אָדָם אֵין חַיָּבִין עָלָיו. אֵילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְנוֹפוֹ נוֹטֶה חוּץ לַתְּחוּם, אוֹ עוֹמֵד חוּץ לַתְּחוּם וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְתוֹךְ הַתְּחוּם, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַנּוֹף. הָרַג בְּאוֹתָהּ הָעִיר, גּוֹלֶה מִשְׁכּוּנָה לְשִׁכּוּנָה. וּבֶן לֵוִי, גּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מִצְוָה בְיַד גּוֹאֵל הַדָּם לְהָרְגוֹ, וּרְשׁוּת בְּיַד כָּל אָדָם – כל אדם רשאי להרגו, אבל אין לו מצוה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, רְשׁוּת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם, וְכָל אָדָם אֵין חַיָּבִין עָלָיו – עבירה היא בידם, אבל אין נהרגין עליו[לה]. אֵילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַתְּחוּם – אילן שעיקרו הוא תוך התחום, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה חוּץ לַתְּחוּם, אוֹ עוֹמֵד חוּץ לַתְּחוּם וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְתוֹךְ הַתְּחוּם – או עיקר האילן הוא חוץ לתחום, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְתוֹךְ הַתְּחוּם, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַנּוֹף – הכל הולך אף אחר הנוף, וכל שכן אחר העיקר[לו]. הָרַג בְּאוֹתָהּ הָעִיר – מי שגלה לעיר מקלט, ושם הרג שוב בשוגג, גּוֹלֶה מִשְׁכּוּנָה לְשִׁכּוּנָה – גולה בתוך אותה העיר משכונה שהיה גר בה לשכונה אחרת, שכיון שגלה לשם אסור לו לצאת ממנה. וּבֶן לֵוִי – שגר בעיר מקלט והרג שם שוגג, גּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר – גולה לעיר מקלט אחרת, כי כיון שלא גלה לעיר שבה הרג מותר לו לצאת משם:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְכָל אָדָם. חוּץ מִגּוֹאֵל הַדָּם שֶׁהָרָגוֹ חוּץ לְעִיר מִקְלָטוֹ, אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו, דִּכְתִיב (שָׁם) אֵין לוֹ דָּם, וְגוֹאֵל הַדָּם רְשׁוּת בְּיָדוֹ לְהָרְגוֹ. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא. וְהֵנִי מִלֵּי, שֶׁיָּצָא מֵזִיד. אֲבָל יָצָא שׁוֹגֵג, כָּל אָדָם שֶׁהָרָגוֹ נֶהֱרָג עָלָיו: **הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַנּוֹף.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ דְּאַף אַחַר הַנּוֹף קָאָמַר, שֶׁאִם הָיָה עִקָּרוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁל עָרֵי מִקְלָט וְנוֹפוֹ נוֹטֶה חוּץ לַתְּחוּם, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס תַּחַת נוֹפוֹ, נִקְלָט, הוֹאִיל וְעִקָּרוֹ לִפְנִים שָׁדִינַן נוֹפוֹ בְּתַר עִקָּרוֹ. וְאִי עִקָּרוֹ בַּחוּץ וְנוֹפוֹ בִּפְנִים, כִּי הֵיכִי דְּבָנוֹפוֹ לֹא מָצֵי קָטֵיל לֵיהּ, בְּעִקָּרוֹ נַמִּי לֹא מָצֵי קָטֵיל לֵיהּ, דְּשָׁדִינָא עִקָּרוֹ בְּתַר נוֹפוֹ לְחָמְרָא:

מקור חיים

לה. תוספות חדשים, ומלא״ש (ונחלקו על התוי״ט שכתב שאין חייבין עליו ר״ל רשות, ואין הבדל בין גואל הדם לכל אדם). (וגרסינן אין חייבין עליו כגירסת הספרים שלנו וכן גירסת הרע״ב, ודלא כרש״ל שמחק תיבת אין). **לו.** ולכן עיקרו בפנים ונופו לחוץ, שדי נופו בתר עיקרו ואם עומד תחת הנוף הרי הוא כעומד אצל עיקרו ודינו כתוך התחום. ובעיקרו בחוץ ונופו בפנים, שדינן עיקרו בתר נופו ואם עומד אצל העיקר אסור להרגו כאלו עומד תחת הנוף.

ח כַּיּוֹצֵא בּוֹ, רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָטוֹ וְרָצוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְכַבְּדוֹ, יֹאמַר לָהֶם רוֹצֵחַ אָנִי. אָמְרוּ לוֹ אַף עַל פִּי כֵן, יְקַבֵּל מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט) וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ. מַעֲלִים הָיוּ שָׁכָר לַלְוִיִּם, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא הָיוּ מַעֲלִים לָהֶן שָׂכָר. וְחוֹזֵר לַשְּׁרָרָה שֶׁהָיָה בָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה חוֹזֵר לַשְּׁרָרָה שֶׁהָיָה בָהּ:

כַּיּוֹצֵא בּוֹ[לז], רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָטוֹ וְרָצוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְכַבְּדוֹ, יֹאמַר לָהֶם רוֹצֵחַ אָנִי. אָמְרוּ לוֹ אַף עַל פִּי כֵן, יְקַבֵּל מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט) וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ. (דברים יט) הרי שדיבור בעלמא מספיק. **מַעֲלִים הָיוּ שָׂכָר לַלְוִיִּם** – מי שגלה לאחת מארבעים ושתים ערי הלויים[לח], היה מעלה שכר לבעל הדירה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא הָיוּ מַעֲלִים לָהֶן שָׂכָר. וְחוֹזֵר לַשְּׁרָרָה שֶׁהָיָה בָהּ** – אם היה נשיא או ראש בית אב, כשיצא מעיר המקלט במיתת כהן גדון חוזר לאותה שררה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה חוֹזֵר לַשְּׁרָרָה שֶׁהָיָה בָהּ:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **מַעֲלִים הָיוּ שָׂכָר לַלְוִיִּם.** בְּאַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר שֶׁגַּם הֵם קוֹלְטוֹת, מַעֲלֶה הָרוֹצֵחַ שָׂכָר לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהוּא דָּר בּוֹ: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר וְכוּ'.** וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר. וְדַוְקָא בְּאַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר, אֲבָל בְּשֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט כְּלֵי עֶלְמָא מוֹדוּ שֶׁאֵין מַעֲלֶה שָׂכָר לְבַעַל הַבַּיִת: **לֹא הָיָה חוֹזֵר לַשְּׁרָרָה שֶׁהָיָה בָהּ.** דִּכְתִיב (ויקרא כה) וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֻזַּת אֲבוֹתָיו יָשׁוּב, לְמִשְׁפַּחְתּוֹ הוּא חוֹזֵר, וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְמָה שֶׁהֶחֱזִקוּ אֲבוֹתָיו(מה). וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

לז. לא שייך כאן תיבות אלו, אבל במסכת שביעית (פ״י מ״ח) איתא גם דין זה ושם שייך לומר כיוצא בו כי קאי על מה שנשנה שם בתחילת המשנה שהמחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני כו׳ שנאמר וזה דבר השמיטה, ועל זה קאמר כיוצא בו, רוצח שגלה כו׳ יאמר להם רוצח אני כו׳ שנאמר וזה דבר הרוצח, ואגב אותה משנה נקט התנא לשון זה גם כאן (תוי״ט). **לח.** נתבאר לעיל (מ״ד במקו״ח) שבנוסף לשש ערי המקלט ניתנו עוד מ״ב ערים ללויים, וכולם היו קולטות. ועיי״ש שההבדל שביניהם הוא אם קולטות בלא ידיעה. לרבי יהודה יש הבדל נוסף, שבשש ערי המקלט לא היו מעלים שכר ללויים ובשאר הערים היו מעלים שכר.

פרק ג - ואלו הן הלוקין

משנה א

הרמב"ם[א] מונה ששה סוגי לאוין שאין חייבין עליהם מלקות, ואלו הם:

א) לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין

אין התורה מענישה עונש הגוף אלא אם כן כתב על זה אזהרה מיוחדת. ולכן ללאו שיש בו עונש מיתת בית דין, כגון לא תעשה מלאכה ביום השבת, אף במקום שאין חייב מיתה, כגון שהתרו בו למלקות ולא למיתה, פטור מן המלקות, כי הלאו ניתן לאזהרת מיתת בית דין ולא לאזהרת מלקות.

ב) לאו שניתן לתשלומין

כגון לא תגזול, ולא תגנוב, כי מי שעבר על לאו זה חייב בתשלומין, ואין לוקה ומשלם.

ג) לאו שאין בו מעשה

כגון לא תלך רכיל בעמך, כי הדיבור לא נחשב כמעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, חוץ מנשבע, ומימר, ומקלל את חבירו בשם[ב].

ד) לאו שניתק לעשה

כגון לא תכלה פאת שדך, שהכתוב נתקו לעשה שאם עבר וקצר עדיין יוכל לתקן על ידי 'לעני ולגר תעזוב אותם'. ואין לוקין עליו אלא אם לא קיים העשה.

ה) לאו הבא מכלל עשה

כגון מה שנאמר בכהן גדול 'והוא אשה בבתוליה יקח', מלמד שאסור לו ליקח בעולה, אבל אם עבר ולקח אינו לוקה כיון שהאיסור בא מכלל עשה.

מקור חיים

א. כמבואר ברמב"ם כאן בפירושו, ובהלכותיו סנהדרין ריש פי"ח (מש"כ כאן שגם לאו שניתן לאזהרת כרת אין חייבין עליו, כבר נתקשו בדבריו הלחם משנה ומשנה למלך, עיי"ש בארוכה).
ב. שבועות דף כא., אמנם גם עדים זוממין ומוציא שם רע לוקין אע"פ שהם נחשבים כלאו שאין בו מעשה, אלא דלא חש למיתנינהו כיון דכתיב בהו מלקות בהדיא (שם תוד"ה חוץ מנשבע).

ו) לאו שבכללות

כגון 'לא תאכלו על הדם' שבלאו אחד כולל הרבה איסורים, כגון לא תאכלו מבהמה קודם שתצא נפשה, ולא תאכלו מבשר זבח לפני זריקת הדם, ועוד איסורים (סנהדרין דף סג.). ועל כל הנלמדים בפסוק זה אין לוקים עליהם. ובכלל לאו שבכללות נכלל גם כשהתורה כותבת לאו אחד על כמה דברים, כגון אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש[ג].

ר"ז לאוין שלוקין עליהם

בפרק זה מונה התנא הלאוין שיש בהם מלקות, אמנם לא מנה התנא כל הלאוין אלא אלו שיש בהם צד חידוש[ד]. כל מחוייבי כרת או מיתה בידי שמים, אם החיוב מפורש בתורה בלשון לא תעשה[ה] והוא עבר עליו בהתראה ועדים, חייב מלקות[ו].

כתב המאירי, יש כ"א איסורי כריתות שלוקין עליהם וי"ח חיובי מיתה בידי שמים שלוקין עליהם, ולאוין גרידא שלוקין עליהם הם קס"ח, נמצא ביחד מאתיים ושבעה לאוים שלוקין עליהם. התנא מסדר תחילה הלואין שבכריתות שלוקין עליהם, ומתחיל בעריות, וכולל עמהם גם עריות שאין בהם כריתות. במשנה ב' חוזר למנין שאר כריתות שבתורה.

א וְאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין, הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין, הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ,

רבינו עובדיה מברטנורא

א אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין. אֵלּוּ לָאוִ וְתָנָא, דְּוָקָא, דְּתָנָא וְשִׁיֵּר לוֹקִין טוּבָא. אֶלָּא תָּנָא חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת, לְאַשְׁמוּעִינַן דְּיֵשׁ דִּידְהוּ בְּהֶדְיָא. וְכֵן הֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדָּה. מַלְקוֹת בְּחַיָּבֵי כְּרֵתוֹת. וְתָנָא אַלְמָנָה וְאַיְדִי דְּתָנָא הֶקְדֵּשׁ, תָּנֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וּגְרוּשָׁה, לְאַשְׁמוּעִינַן אַלְמָנָה וְהִיא דְּתַרְוַיְהוּ מַלְקוֹת דִּידְהוּ מִשּׁוּם מְחַסְּרֵי גְּרוּשָׁה חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם שְׁנֵי שֵׁמוֹת. פְּדָיָה. וְכֵן בְּרָבָן אִיכָּא צַד חִדּוּשׁ:

מקור חיים

ג. אמנם בזה נחלקו אביי ורבא בפסחים (דף מא:) ונחלקו הראשונים בביאור המחלוקת וכמאן קיימא לן (עיין רמב"ם ונו"כ סנהדרין פי"ח הל"ג). ד. כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. (לשון הרע"ב וכן ברובן איכא צד חידוש, משמע שיש מקצתן שנפרטו אע"ג שאין בהם חידוש, נראה שכוונתו לאפוקי כגון מעשר שני שנשנית רק אגב הקדש). ה. ארבעה לשונות יש שהם לשון לא תעשה, השמר, פן, לא, ואל (רמב"ם). ו. אם התרו בו למלקות. ולא אמרינן בזה משום רשעה אחת

וְעַל אֲחוֹת אָבִיו, וְעַל אֲחוֹת אִמּוֹ, וְעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְעַל אֵשֶׁת אָחִיו, וְעַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו, וְעַל הַנִּדָּה, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר. אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה, חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם שְׁנֵי שֵׁמוֹת. גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשֵּׁם אֶחָד בִּלְבָד:

וְעַל אֲחוֹת אָבִיו, וְעַל אֲחוֹת אִמּוֹ, וְעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְעַל אֵשֶׁת אָחִיו, וְעַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו, וְעַל הַנִּדָּה, הרי ז׳ עריות שיש בהם כרת ולוקין עליהן[ז]. **אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה**[ח] **לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה**[ט] **לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר,** כל אלו חייבי לאוין הן ואין בהם כרת[י]. **אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה** – כהן גדול שנשא אשה שהיתה אלמנה וגרושה, **חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם שְׁנֵי שֵׁמוֹת** – חייב עליה משום שני לאוין.

גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשֵּׁם אֶחָד בִּלְבָד – אבל אם נשא אשה שהיתה גרושה וחלוצה, אינו חייב אלא משום לאו אחד[יא]:

רבינו עובדיה מברטנורא

נְתִינָה. מִן הַגִּבְעוֹנִים הִיא. וּמַלְקוֹת דִּידָהּ מִלֹּא תִתְחַתֵּן בָּם: **אַלְמָנָה.** שֶׁנִּתְאַלְמְנָה מֵאִישׁ אַחֵר, וְהִיא גְרוּשָׁה, חַיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי מַלְקֻיּוֹת: **מִשּׁוּם שְׁנֵי שֵׁמוֹת.** מִשּׁוּם שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת. שֶׁשְּׁתֵּיהֶן מְפֹרָשׁוֹת בַּמִּקְרָא, וְאַזְהָרָה אַתַּרְוַיְהוּ קָאָמַר: **גְּרוּשָׁה.** וְהִיא חֲלוּצָה, אֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם שְׁנֵי שֵׁמוֹת. שֶׁהַחֲלוּצָה אֵינָהּ כְּתוּבָה, אֶלָּא מֵרִבּוּיָא מַיְתִינַן לָהּ, דְּתַנְיָא, גְּרוּשָׁה, אֵין לִי אֶלָּא גְרוּשָׁה, חֲלוּצָה מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר וְאִשָּׁה:

מקור חיים

אתה מחייבו ולא משום שתי רשעיות, כיון שאם עשה תשובה ב״ד של מעלה מוחלין לו. אבל מחויבי מיתת בית דין אין בהם מלקות, כיון שאף אם עשו תשובה אין בי״ד של מטה מוחלין להם את המיתה (תוי״ט, ע״פ הסוגיא דף יד.). **ז.** ואין נפטרין מידי הכרת על ידי המלקות, אבל אם עשו תשובה נפטרו, וקמי שמיא גליא (תוי״ט). **ח.** רע״ב כתב שהוא מן התורה, אבל עיין מקו״ח סוף משנה זו. **ט.** מבואר ברע״ב כאן שאיסור חיתון בנתינה היא דאורייתא מלאו דלא תתחתן בם, והיא כשיטת תוספות. (ועיין רע״ב יבמות פ״ח מ״ג ובמקו״ח שם להרחבה). **י.** ואגב ששנה עריות שיש בהם כרת שנה גם אלו כאן אף שהם לאוין גרידא. **יא.** לשון הרע״ב כאן הוא לשונו של רש״י, בתוספות (דף יג. ד״ה גרושה) כתבו שמשמע מפירושו שבחלוצה לחודה איכא מלקות דאורייתא, והקשו עליו ממה דאמרינן בקידושין (דף עח.) חלוצה דרבנן (הובא בתוי״ט). (ועיין תוי״ט יבמות פ״ט מ״ג, ובמקו״ח שם להרחבה).

משנה ב

במשנה זו מפרט התנא שאר החיובי כרת שלוקין עליהם, וי"ד הם. ואחר כך מפרט כמה לאוין שאין בהם כרת וכמה לאוין שיש בהם מיתה בידי שמים.

ב הַטָּמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ, וְהַבָּא אֶל הַמִּקְדָּשׁ טָמֵא, וְהָאוֹכֵל חֵלֶב, וְדָם, וְנוֹתָר, וּפִגּוּל, וְטָמֵא, הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה בַּחוּץ, וְהָאוֹכֵל חָמֵץ בְּפֶסַח, וְהָאוֹכֵל וְהָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן, וְהַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת, וְהַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְהָאוֹכֵל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים.

הַטָּמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ – אדם טמא שאכל קדשים, **וְהַבָּא אֶל הַמִּקְדָּשׁ טָמֵא** – וכן הבא אל המקדש והוא טמא, **וְהָאוֹכֵל חֵלֶב, וְדָם, וְנוֹתָר, וּפִגּוּל** – קרבן שנקרב במחשבה לאכול או להקטיר או לזרוק דמו חוץ לזמנו[ב], **וְטָמֵא** – מי שאכל קדשים טמאים, **הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה בַּחוּץ** – השוחט או המקריב קדשים בחוץ, **וְהָאוֹכֵל חָמֵץ בְּפֶסַח, וְהָאוֹכֵל וְהָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן** – העושה שמן כעין שמן המשחה שנצטוה משה רבינו לעשות, **וְהַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת** – וכן העושה לעצמו קטורת כעין הקטרת שעושין לבית המקדש, **וְהַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** שעשה משה רבינו ע"ה[ג], **וְהָאוֹכֵל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים**[ד].

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן. הָעוֹשֶׂה שֶׁמֶן דְּגְמַת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה: **וְהַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. שֶׁעָשָׂה** מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

מקור חיים

יב. אם נקרב במחשבת חוץ לזמנו האוכל ממנו חייב כרת, ואם נקרב במחשבת חוץ למקומו, עובר האוכל בלאו ואין בו כרת. אע"פ שבתורה גם מחשבת חוץ למקום נקרא פיגול, בלשון משנה מחשבת חוץ למקום נקרא פסול. **יג.** עיין לעיל (פ"ב הקדמה למ"ו) שרק פעם אחת נעשה שמן המשחה, והוא קיים לעולם. **יד.** שקצים, כולל דג טמא, ושרץ המים (כגון צפרדע), ועוף טמא, ושרץ העוף (כגון זבוב), ושרץ הארץ (כגון נחשים ועקרבים ונדל) (ויתכן שלפעמים כוללים חז"ל גם בהמה וחיה טמאה בכלל שקצים). ורמשים, הם המינים הנבראים באשפות ובגופי הנבלות כגון רמה ותולעה וכיוצא בהן שאינן נבראים מזכר ונקבה אלא מן הגללים שהסריחו וכיוצא בהן (תוי"ט).

אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ. כֵּיצַד? אָכַל מִן הַטֶּבֶל וְיֵשׁ חַיָּב,

אֲבָל טֶבֶל[טו], **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ** – שלא הופרש ממנו תרומת מעשר[טז], **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ** – האוכל בירושלים מעשר שני טמא שלא נפדה[יז], ובן הנהנה מהקדש שלא נפדה[יח]. **כֵּיצַד? אָכַל מִן הַטֶּבֶל וְיֵשׁ חַיָּב,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אָכַל טֶבֶל. אַזְהָרָתֵיהּ מִלֹּא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ (ויקרא כב), בַּעֲתִידִין לִתְרֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר: **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ.** שֶׁאַף הוּא בְּמִיתָה כְּטֶבֶל, דִּכְתִיב (במדבר יח) וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כְּדָגָן מִן הַגֹּרֶן וְגוֹ׳: **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלֹּא נִפְדָּה.** מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא וַאֲפִלּוּ הוּא בִּירוּשָׁלַיִם אָסוּר לְאָכְלוֹ עַד שֶׁיִּפָּדֶה, וְהָאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם עַד שֶׁלֹּא נִפְדָּה לוֹקֶה. וְאַזְהָרָתוֹ מְוֹלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמְאָה (דברים כו), בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא. וּמִנַּיִן לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא שֶׁפּוֹדִין אוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ, פֵּרוּשׁ, לֹא תוּכַל לְאָכְלוֹ, כְּדִכְתִיב (בראשית מג) וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו: **וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדָּה.** לֹא כְתִיב בֵּיהּ לָאו בְּהֶדְיָא, אֶלָּא אִתְיָא אַזְהָרָה דִּידֵיהּ גְּזֵרָה שָׁוָה דְּחַטָּא חַטָּא מִתְרוּמָה. וְאַף עַל גַּב דִּמְעַט רַחֲמָנָא וּמַתּוּ בּוֹ, וְלֹא בְּמְעִילָה, מְמִיתָה מְעִילֵיהּ וְלֹא מֵאַזְהָרָה:

מקור חיים

טו. כל אוכל שהוא חייב להפריש ממנו תרומה ומעשרות, קודם שיפריש ממנו נקרא טבל. והאוכל כזית מן הטבל קודם שיפריש ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר חייב מיתה בידי שמים אבל האוכל מדבר שנטלה ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר ועדיין לא הפריש ממנו מעשרות ואפילו לא נשאר בו אלא מעשר עני הרי זה לוקה משום אוכל טבל ואין בו מיתה שאין עון מיתה אלא בתרומה גדולה ותרומת מעשר (תוכ״ד הרמב״ם מאכלות אסורות פ״י הי״ט-כ). **טז.** מעשר מן המעשר שעל הלוי להפריש וליתן לכהן. **יז.** משנה זו איירי במע״ש שנטמא, ואינו לוקה עליו אלא אם אכלו בירושלים. במשנה הבאה איירי במעשר שני טהור שנכנס לירושלים ויצא, ולוקה אם אכלו בחוץ. **יח.** תלוי בשני תירוצים בתוספות בזבחים (דף מה.) אי איירי כאן גם בהקדש של בדק הבית או רק בקדשי מזבח שהוממו. כי אין אזהרה מיוחדת למעילה אלא יליף חטא חטא מתרומה, וכיון שתרומה קדושת הגוף הוא י״א שאין ללמוד קדושת ממון ממנה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל שֶׁהוּא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כַּזַּיִת. אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּאוֹכֵל נְמָלָה כָּל שֶׁהוּא חַיָּב. אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּבְרִיָּתָהּ. אָמַר לָהֶן, אַף חִטָּה אַחַת כִּבְרִיָּתָהּ:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל שֶׁהוּא[יט], וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כַּזַּיִת. אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּאוֹכֵל נְמָלָה כָּל שֶׁהוּא חַיָּב. אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּבְרִיָּתָהּ. אָמַר לָהֶן, אַף חִטָּה אַחַת כִּבְרִיָּתָהּ[כ]:

ג הָאוֹכֵל בִּכּוּרִים עַד שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן,

הָאוֹכֵל בִּכּוּרִים עַד שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן– האוכל ביכורים לפני שהביאן לעזרה וקרא הפסוקים שצריכים לקרוא[כא],

רבינו עובדיה מברטנורא

בְּאוֹכֵל נְמָלָה שֶׁהוּא חַיָּב. מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ (ויקרא יא), וְאַף עַל גַּב דְּלֵית בָּהּ כְּשִׁעוּר: **אַף חִטָּה אַחַת כִּבְרִיָּתָהּ.** וְלֵית הִלְכְתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. דְּלֹא קָרִינַן בְּרִיָּה אֶלָּא לִבְרִיָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ נְשָׁמָה בִּלְבַד: **ג עַד שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶם.** אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי וְגוֹ'. אֲבָל לְאַחַר שֶׁקָּרָא עֲלֵיהֶם, אֵינוֹ לוֹקֶה אִם אֲכָלָן, לְפִי שֶׁהֵן מְמוּנוֹ שֶׁל כֹּהֵן. וְזוֹ דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּכּוּרִים הַנָּחָה מְעַכֶּבֶת בָּהֶן, קְרִיאָה אֵין מְעַכֶּבֶת בָּהֶן, וְהָאוֹכְלָן אַחַר הַנָּחָה בָּעֲזָרָה אַף עַל פִּי שֶׁעָדַיִן לֹא קָרָא עֲלֵיהֶן אֵינוֹ לוֹקֶה. וְהֲלָכָה כַּחֲכָמִים. וְאַזְהָרָתָן מִדִּכְתִיב (דברים יב) לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ, וְאָמַר מַר, וּתְרוּמַת יָדֶךָ אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, דְּאִלּוּ תְּרוּמָה אֵינָהּ טְעוּנָה הֲבָאַת מָקוֹם. וּבִכּוּרִים נַמִּי אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן אֶלָּא אִם אֲכָלָן אַחַר שֶׁקָּרְאוּ פְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָתָן בָּעֲזָרָה, אֲבָל אֲכָלָן בַּגְּבוּלִין קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם אֵינוֹ לוֹקֶה:

מקור חיים

יט. נחלקו אמוראי בגמרא (דף יז.) אי כל שהוא ממש אמר רבי שמעון, ואפילו אכל משהו קמח, או רק אם אכל חישה כבריית חייב משום דהוי בריה. הגמרא מסיקה כמ"ד כל שהוא ממש. ולר"ש כך נתקבלה הלכה למשה מסיני שרק לחיוב קרבן צריכים שיעור כזית אבל לוקין אף בכל שהוא. ועיין הערה הקרובה. **כ.** לפי מה שנתבאר לעיל הערה הקודמת שלרבי שמעון אף כל כל שהוא קמח חייב, לא השיב כן אלא לדבריהם דרבנן. ורבנן סברי ששאני בריה שיש לה נשמה, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **כא.** כדכתיב (דברים כו ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אלוקיך אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה גו'. וכמבואר במסכת ביכורים (פ"ג מ"ו). יש גם מצוה להניח הביכורים בעזרה אצל המזבח, ועיין רע"ב שי"א שאחר הנחה לא לקי אע"ג שלא קרא.

קָדְשֵׁי קָדָשִׁים חוּץ לַקְּלָעִים, קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי חוּץ לַחוֹמָה, הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בַּפֶּסַח הַטָּהוֹר, הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אַרְבָּעִים. אֲבָל הַמּוֹתִיר בַּטָּהוֹר וְהַשּׁוֹבֵר בַּטָּמֵא, אֵינוֹ לוֹקֶה אַרְבָּעִים:

קָדְשֵׁי קָדָשִׁים חוּץ לַקְּלָעִים – או כהן שאכל קדשי קדשים חוץ לעזרה[כב], **קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי חוּץ לַחוֹמָה** – או כל אדם שאכל קדשם קלים או מעשר שני חוץ לחומת ירושלים[כג], **הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בַּפֶּסַח הַטָּהוֹר, הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אַרְבָּעִים. אֲבָל הַמּוֹתִיר מבשר פסח אפילו פסח טהור[כד], וְהַשּׁוֹבֵר בַּטָּמֵא, אֵינוֹ לוֹקֶה אַרְבָּעִים**[כה]:

רבינו עובדיה מברטנורא

קָדְשֵׁי קָדָשִׁים חוּץ לַקְּלָעִים קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לַחוֹמָה. כָּל הָנֵי אַזְהָרָתָן מִלֹּא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ' וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר. שֶׁכָּל אֲכִילָה חוּץ לַמָּקוֹם הַקָּבוּעַ לָהּ מִקְּרֵי אֲכִילַת שְׁעָרֶיךָ: וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. לְעֵיל תְּנַן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי טָמֵא שֶׁלֹּא נִפְדָּה, כִּדְפָרְשִׁינַן, וְהָכָא תְּנַן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי טָהוֹר שֶׁאָכְלוּ חוּץ לַחוֹמָה. וְדָוְקָא שֶׁאָכְלוּ חוּץ לַחוֹמָה אַחַר שֶׁרָאָה פְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם הוּא שֶׁלּוֹקֶה, אֲבָל הָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּגְבוּלִים קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם אֵינוֹ לוֹקֶה, דִּכְתִיב (שם) לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ, וְאַחַר כָּךְ לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ: הַמּוֹתִיר. אֵינוֹ לוֹקֶה, דִּכְתִיב (שמות יב) לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ, בָּא הַכָּתוּב לִתֵּן עֲשֵׂה אַחַר לֹא תַעֲשֶׂה, לוֹמַר אִם עָבַרְתָּ עַל לָאו, קַיֶּם עֲשֵׂה שָׁבָּהּ וְאֵינְךָ לוֹקֶה. וְעוֹד, לֹא תוֹתִירוּ הֲוֵי לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְכָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו: וְהַשּׁוֹבֵר. עֶצֶם בְּפֶסַח טָמֵא אֵינוֹ לוֹקֶה. דִּאָמַר רַחֲמָנָא (שם) וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ, בְּכָשֵׁר וְלֹא בְּפָסוּל:

מקור חיים

כב. במשכן היו קלעים הקף לחצר אהל מועד, והתורה הזהירה לאכול קדשים בחצר אהל מועד, לכן רגיל התנא לומר תוך הקלעים, ובבית עולמים חומת העזרה היתה במקום הקלעים (ע"פ רע"ב זבחים פ"ה מ"ג). **כג.** עיין רע"ב שאין חייב על מעשר שני אלא אם נכנס לירושלים כבר, וכן ביכורים לא לקי אלא אם נכנסו לירושלים. **כד.** רש"י (פסחים דף פד.). **כה.** מותיר, משום שהוא ניתק לעשה וגם מפני שהוא לאו שאין בו מעשה, ושבירת עצם בטמא מדכתיב ועצם לא תשברו בו, ומיעוט הוא ודורשין בו בטהור ולא בטמא, כמבואר ברע"ב.

משנה ד

בפרשת כי תצא (דברים כב ו-ז) כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל עֵץ אוֹ עַל הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים: שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים:

ד הַנּוֹטֵל אֵם עַל הַבָּנִים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְשַׁלֵּחַ וְאֵינוֹ לוֹקֶה. זֶה הַכְּלָל, כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה, אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ:

הַנּוֹטֵל אֵם עַל הַבָּנִים[כו], **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ**, כי הכי פירושו של הכתובים: לא תקח האם על הבנים, אלא שלח תשלח האם לפני שאתה לוקח הבנים, ואין זה לאו הניתק לעשה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְשַׁלֵּחַ וְאֵינוֹ לוֹקֶה**, כי הכי קאמר קרא, לא תקח האם על הבנים, ואם לקחת שלח את האם וחזוק הבנים, והוה לאו הניתק לעשה. **זֶה הַכְּלָל, כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה** – שאמרה תורה אם עברת על הלאו קיים העשה שבה, **אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ**[כז] – אם קיים העשה אין חייבין עליה:

רבינו עובדיה מברטנורא

ד לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ. דִּסְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח מֵעִקָּרָא מַשְׁמַע. וְאַף עַל גַּב דִּכְתִיב שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אַחַר לֹא תִקַּח, לָאו לְמֵימְרָא דְּאִם לְקָחְתָּ תְּשַׁלַּח, אֶלָּא לֹא תִקַּח אֶבָל שַׁלֵּחֲנָה קֹדֶם לְקִיחָה. וְאֵין זֶה לָאו הַנִּתָּק לַעֲשֶׂה: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מְשַׁלֵּחַ וְאֵינוֹ לוֹקֶה.** קָסְבְרֵי שַׁלֵּחַ לְאַחַר לְקִיחָה מַשְׁמַע, וְהֵוִי לָאו הַנִּתָּק לַעֲשֶׂה. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה.** שֶׁאָמְרָה תוֹרָה אִם עָבַרְתָּ עַל לָאו קַיֵּם הָעֲשֵׂה, כְּגוֹן לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים, וְאִם לָקַחְתָּ שַׁלֵּחַ תְּשַׁלֵּחַ. לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ, וְאִם בָּאתָ וְהַעֲבַטְתָּ עֲבֹטוֹ הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הֶעָבוֹט. כָּל אֵלּוּ, אִם קַיֵּם הָעֲשֵׂה, אֵינוֹ לוֹקֶה. אֲבָל לֹא קַיֵּם הָעֲשֵׂה, כְּגוֹן שֶׁלָּקַח הָאֵם עַל הַבָּנִים וּשְׁחָטָהּ אוֹ שֶׁמֵּתָה, לָקַח הֶעָבוֹט מִבֵּיתוֹ וְנִשְׂרַף שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם הָעֲשֵׂה, הֲרֵי זֶה לוֹקֶה:

מקור חיים

כו. בפירוש של 'האם על הבנים' מרש"י משמע שה"פ לא תקח האם מעל הבנים, כי בפירושו על התורה כתב לא תקח האם בעודה על בניה, ומשמע שאף בלוקח האם לבד מעל בניה עובר על הלאו (מנחת חינוך מצוה תקמה). אבל הרמב"ם (ספר המצוות מל"ת שו) כתב שהאיסור הוא ליקח קן ציפור האם והבנים, משמע שרק בלוקח שניהם עובר על הלאו, ולדידיה ה"פ לא תקח האם עם הבנים. **כז.** עיין רע"ב שאם לא קיים העשה, כגון שלקח

ה הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה בְּרֹאשׁוֹ, וְהַמַּקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ, וְהַמַּשְׁחִית פְּאַת זְקָנוֹ, וְהַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל הַמֵּת, חַיָּב. שָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים אוֹ חֲמִשָּׁה שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. עַל רֹאשׁ, שְׁתַּיִם,

הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה בְּרֹאשׁוֹ – התולש בידיו שערות ראשו מחמת מת[כח], **וְהַמַּקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ** – המקיף ומעגל השער שבסוף ראשו על ידי שמגלח שער הצדעין[כט], **וְהַמַּשְׁחִית פְּאַת זְקָנוֹ** – המשחית בתער השער שבסוף זקנו, **וְהַשּׁוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל הַמֵּת, חַיָּב. שָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים אוֹ חֲמִשָּׁה שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. עַל רֹאשׁ, שְׁתַּיִם** – על הקפת הראש חייב שתי מלקיות,

רבינו עובדיה מברטנורא

ה הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה. מִשּׁוּם דְּמֵתִים עַל כָּל קָרְחָה וְקָרְחָה וְעַל כָּל שְׂרִיטָה וּשְׂרִיטָה וְעַל כָּל פְּאָה וּפְאָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאוֹכֶל חֵלֶב וְחֵלֶב, מִשּׁוּם הָכִי תְּנִינְהוּ בְּמַתְנִיתִין. אֲבָל שְׂאָר לְאָוֵי גְּרִידֵי שֶׁאֵין בָּהֶן חִדּוּשׁ לֹא תָּנָא: קָרְחָה. עַל מֵת. כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים יד) וְלֹא תְשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת. וְאַף עַל גַּב דְּגַבֵּי כֹּהֲנִים לֹא כְתִיב עַל מֵת, כְּבָר לָמְדוּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה מִקָּרְחָה קָרְחָה, מַה בְּיִשְׂרָאֵל עַל מֵת, אַף בְּכֹהֲנִים עַל מֵת. וְשָׂעוֹר קָרְחָה כִּגְרִיס: הַמַּקִּיף אֶת רֹאשׁוֹ. מַשָּׁוֶה צְדָעָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנוֹ וּפְדַחְתּוֹ. וַאֲפִלּוּ עַל גִּלּוּחַ שֶׁבְּמִסְפָּרַיִם שֶׁאֵין בּוֹ הַשְׁחָתָה חַיָּב עַל פְּאַת רֹאשׁ, דְּדַוְקָא בְּזָקָן כְּתִיב הַשְׁחָתָה וְאֵינָהּ אֶלָּא בְּתַעַר, אֲבָל בִּפְאַת רֹאשׁ הַקֶּפָּה כְּתִיב, בְּכָל עִנְיָן שֶׁהוּא מַקִּיף חַיָּב: שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים אוֹ חֲמִשָּׁה שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ, לְחַיֵּב עַל כָּל שְׂרִיטָה וּשְׂרִיטָה וְעַל כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ, וְאַף עַל גַּב שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֶלָּא הִתְרָאָה אַחַת וְהָיוּ כָּל חֲמִשָּׁה שְׂרִיטוֹת בְּבַת אַחַת, חַיָּב: עַל רֹאשׁ שְׁתַּיִם. אַחַת עַל יָמִין וְאַחַת עַל שְׂמֹאל:

מקור חיים

האם על הבנים ושחטה או שמתה, ששוב אינו יכול לקיים העשה, לוקה. **כח.** נימוק"י. **כט.** צדע הוא גובה הפנים בצד האוזן מלפניו, והוא סוף הראש מקום חיבור הראש עם הפנים. ונמצא שיש שתי פאות צידעא מכאן וצידעא מכאן. אחורי אזנו אין שיער כלום, וכן במצחו (פדחתו) אין שיער כלום, אבל בצדעיו שהם בין אחורי אזנו למצחו יש שיער. ומחמת שער זה אין סוף שער הראש בצורת עגול כי שער הצדעים יורדים חוץ להעגול. ולא תקיפו פאת ראשכם, היינו לא תסורו השער שבצדעין שעל ידי כן יהיה שער ראשכם בצורת עגול (ע"פ קרבן אהרן).

אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן. עַל הַזָּקָן, שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְמָטָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם נָטְלוּ כֻּלּוֹ כְּאַחַת, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּטְּלֶנּוּ בְּתָעַר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ לִקְטוֹ בְּמַלְקֵט אוֹ בְּרַהִיטָנִי, חַיָּב:

אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן – אחת משום הקפת צד ימין ואחת משום צד שמאל. **עַל הַזָּקָן** – המשחית פאת זקנו, חייב חמש מלקיות, **שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְמָטָה** – שתים מצד ימין ושתים מצד שמאל, ואחת למטה בסוף הזקן[ל]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם נָטְלוּ כֻּלּוֹ כְּאַחַת, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת**[לא]. **וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּטְּלֶנּוּ בְּתָעַר** – על השחתת הזקן אינו חייב אלא אם כן גילחן בתער[לב]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ לִקְטוֹ בְּמַלְקֵט** – אפילו ליקט שערות הזקן במלקחיים, **אוֹ בְּרַהִיטָנִי** – כלי שמחליקים בו לוחות עץ[לג], **חַיָּב:**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְעַל הַזָּקָן שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן. מְקוֹם חִבּוּר הַסְּנְטֵר לָעֶצֶם, אַחַת מִימִין הַסְּנְטֵר וְאַחַת מִשְּׂמֹאלוֹ, וְשִׁבְלֶת הַזָּקָן בָּאֶמְצַע, הֲרֵי שָׁלֹשׁ, וְחִבּוּר הַצְּדָעַיִם מִכָּאן וּמִכָּאן הֲרֵי חָמֵשׁ. לֶחִי הָעֶלְיוֹן הַמְחֻבָּר לַצְּדָעַיִם וְלֶחִי הַתַּחְתּוֹן שֶׁבַּיָּמִין, וְלֶחִי הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן שֶׁבַּשְּׂמֹאל, הֲרֵי שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן, וְסוֹף הַזָּקָן שֶׁהַשֵּׂעָר יוֹצֵא מִמֶּנּוּ כְּעֵין שִׁבְלֶת, לְפִיכָךְ נִקְרָא שִׁבְלֶת הַזָּקָן, הֲרֵי זֶה חָמֵשׁ: **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת.** דְּכֵיוָן דְּלָאו אֶחָד הוּא, הֲרֵי הוּא כְּאוֹכֵל שְׁנֵי זֵיתִים שֶׁל חֵלֶב בְּהַתְרָאָה אַחַת: **עַד שֶׁיִּטְּלֶנּוּ בְּתָעַר.** אַפְּאַת זָקָן קָאֵי, דִּכְתִיב בֵּיהּ גִּלּוּחַ וְהַשְׁחָתָה: **מַלְקֵט.** כְּלִי הֶעָשׂוּי כְּעֵין מֶלְקָחַיִם, לְלַקֵּט אֶת הַשֵּׂעָר: **רְהִיטָנִי.** הוּא מַעֲצָד בִּלְשׁוֹן מִקְרָא. כְּלִי שֶׁבּוֹ מַחֲלִיק חָרֹשׁ עֵצִים פְּנֵי הַלּוּחַ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר:

מקור חיים

ל. עיין רע״ב, שמקום חיבור הסנטר לעצם הלחי הוא פאה אחת, ומקום חיבור הלחי לצדע הוא פאה השנית, הרי שתים מכאן ושתים מכאן, ופאה החמישית היא למטה בסוף הזקן. (הרע״ב כפל דבריו, כי העתיק דברי הר״ן ודברי הרמב״ם כדי להסביר הענין יפה, כי שניהם לדבר אחד נתכוונו (תור״ט)).

לא. תוספות (שבועות דף ג. ד״ה חדא) כתבו דנחלקו אי פאות מחלקות. לת״ק פאות מחלקות ולכן אם עשה שתים בהתראה אחת ובבת אחת חייב שתים, ולר״א אין פאות מחלקות ולכן אינו חייב אלא אחת. **לב.** מדכתיב ופאת זקנם לא יגלחו, אינו חייב אלא בדרך גילוח, ומדכתיב ולא תשחית את פאת זקנם, אינו חייב אלא במשחית השער אצל עיקרו. מספריים אינם משחיתים השער, ולפי הת״ק אין דרך גילוח במלקט ורהיטני. **לג.** כי לדידיה גם באלו דרך לגלח בהן (תור״ט).

משנה ו

(ויקרא יט כח) וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי ה':

ו הַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע, כָּתַב וְלֹא קִעֲקַע, קִעֲקַע וְלֹא כָתַב, אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וְיִקַּעֲקַע בְּדִיו וּבִכְחֹל וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּכְתֹּב שָׁם הַשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט) **וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי ה':**

הַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע – כתובת קעקע שחייב עליו הכתוב, זה דינו, **כָּתַב וְלֹא קִעֲקַע** – כתב על בשרו בדיו או בכחול ולא קרע עורו בסכין, **קִעֲקַע וְלֹא כָתַב** – קרע עורו בסכין ולא מילא הקרע בדיו או בכחול, **אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וְיִקַּעֲקַע** – עד שיקרע ויכתוב בתוך הקעקוע[לד] **בְּדִיו וּבִכְחֹל וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּכְתֹּב שָׁם הַשֵּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא יט) **וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם, אֲנִי ה'** – כי אני ה' ואסור לשתף אחרים עמי[לה]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו כְּתֹבֶת קַעֲקַע. מְקֹרַע בְּסַכִּין עַל בְּשָׂרוֹ כְּעֵין אוֹתִיּוֹת, וְאַחַר כָּךְ מְמַלֵּא אֶת הַקְּרָעִים דְּיוֹ אוֹ כְּחֹל: **כָּתַב.** עַל בְּשָׂרוֹ בְּדִיו אוֹ בִּכְחֹל וְלֹא קָרַע בְּסַכִּין, אוֹ קָרַע בְּסַכִּין וְלֹא מִלֵּא בְּדִיו אוֹ בִּכְחֹל, אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּכְתֹּב וְיִקַּעֲקַע. לִישְׁנָא דִּקְרָא נָקֵט, דִּכְתִיב כְּתֹבֶת קַעֲקַע, כְּתִיבָה בָּרִישָׂא וַהֲדַר קַעֲקַע. אֲבָל לְעוֹלָם הַקַּעֲקַע תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הַכְּתָב. וּקְרָא הָכִי מַשְׁמַע, וּכְתֹבֶת בְּתוֹךְ הַקַּעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם: **שָׁם הַשֵּׁם.** בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ דְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה קָאָמַר. הָכִי מְפָרֵשׁ לְקָרָא, לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי אֲנִי ה' וְלֹא תְשַׁתְּפוּ אֲחֵרִים עִמִּי. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן:

מקור חיים

לד. עיין רע"ב שתמיד הקעקוע הוא תחילה והא דנקט התנא כתיבה תחילה לישנא דקרא נקט, עיי"ש. **לה.** מדכתיב אני ה' שמע מינה שעיקר האיסור הוא משום שמשתף שם אחר והיינו שכותב שם עבודה זרה, אבל גם רבי שמעון מודה שאיסור יש בכל כתובת קעקע (ריב"ן, דף כא.).

ז נָזִיר שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בֵּיין כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ אַל תִּשְׁתֶּה אַל תִּשְׁתֶּה וְהוּא שׁוֹתֶה, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

נָזִיר שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בֵּיין כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת – אינו חייב אלא מלקות אחת[לו]. **אָמְרוּ לוֹ אַל תִּשְׁתֶּה אַל תִּשְׁתֶּה** – אם התרו בו בין כל שתיה ושתיה **וְהוּא שׁוֹתֶה, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:**

ח הָיָה מְטַמֵּא לְמֵתִים כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ אַל תִּטַּמֵּא, אַל תִּטַּמֵּא, וְהָיָה מְטַמֵּא, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. הָיָה מְגַלֵּחַ כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ אַל תְּגַלֵּחַ וטומאה[לח]. **הָיָה מְגַלֵּחַ כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ אַל תְּגַלֵּחַ**

הָיָה מְטַמֵּא לְמֵתִים כָּל הַיּוֹם – נזיר[לז] שהיה מטמא למתים כל היום, **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת** – אם לא התרו בו אלא פעם אחת אינו חייב אלא מלקות אחת. **אָמְרוּ לוֹ אַל תִּטַּמֵּא, אַל תִּטַּמֵּא, וְהָיָה מְטַמֵּא, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – על כל טומאה

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת.** עַל מַה שֶּׁשָּׁתָה תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר שֶׁל הַתְרָאָה. לְפָנָיו כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּמָה רְבִיעִיּוֹת יַיִן וְאָמְרוּ לוֹ אַל תִּשְׁתֶּה כְּלִי זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּךְ וְכָךְ שְׁעוּרִים שֶׁתִּלְקֶה כָּךְ וְכָךְ מַלְקִיּוֹת, חַיָּב עַל כָּל שְׁעוּר וְשָׁעוּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ אֶלָּא הַתְרָאָה אַחַת:

מקור חיים

לו. כמו בהתראת מיתת בית דין צריך שיעבור ויעשה תכף להתראה תוך כדי דיבור, הוא הדין במלקות. ומשנתנו הא קמ"ל שאע"פ שלא הפסיק מלשתות ושתה כל היום בלא הפסק, ונמצא שכל השתיה היתה תוך כדי דיבור של התראה, מכל מקום אינו חייב אלא אחת (תוי"ט). **לז.** ה"ה כהן, אבל משנתנו איירי בנזיר כמו משנה הקודמת וכבבא הבאה. רק בבא של כלאים איירי באדם מן השוק, ולא בנזיר. **לח.** בנזיר (דף מב:) נחלקו רבה ורב יוסף בדין זה. לרבה רק אם פעם אחת נטמא בנגיעה ופעם שני בביאה באהל המת חייב שתים, שהם שני שמות, אבל אם חזר ונטמא בנגיעה אינו חייב שוב כי מחולל ועומד הוא. רב יוסף ס"ל שאם עדיין נוגע במת אינו חייב על נגיעה במת אחר, אבל אם כבר פרש מן המת חייב על נגיעה שניה.

אַל תְּגַלַּח וְהוּא מְגַלֵּחַ, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. הָיָה לָבוּשׁ בְּכֻלָּאִים כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ אַל תִּלְבָּשׁ אַל תִּלְבָּשׁ וְהוּא פּוֹשֵׁט וְלוֹבֵשׁ, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

אַל תְּגַלַּח – אם התרו בו על כל שער ושער ואמרו לו אל תגלח, **וְהוּא מְגַלֵּחַ, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – על כל שער ושער[לט]. **הָיָה לָבוּשׁ בְּכֻלָּאִים כָּל הַיּוֹם, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אָמְרוּ לוֹ אַל תִּלְבָּשׁ אַל תִּלְבָּשׁ וְהוּא פּוֹשֵׁט וְלוֹבֵשׁ** – והוא שוהה כדי פשיטת הראש והחזרתו, **חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – חייב על כל התראה והתראה[מ]:

ט יֵשׁ חוֹרֵשׁ תֵּלֶם אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם שְׁמֹנָה לָאוִין, הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, וְהֵן מֻקְדָּשִׁים, בִּכְלָאַיִם בַּכֶּרֶם,

יֵשׁ חוֹרֵשׁ תֵּלֶם אֶחָד – יש חורש שורה אחת של שדה, **וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם שְׁמֹנָה לָאוִין**. כיצד, **הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר** – ועובר משום ׳לא תחרוש בשור ובחמור׳, **וְהֵן מֻקְדָּשִׁים** – השור הוא קדשי מזבח, ועובר על ׳לא תעבוד בבכור שורך׳[מא], והחמור הוא קדשי בדק הבית, ועובר משום מעילה, **בִּכְלָאַיִם בַּכֶּרֶם** – ובחרישתו מחפה חטה ושעורה וחרצן בעפר, ועובר משום ׳לא תזרע כרמך כלאים׳,

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **והוא פושט ולובש.** ולא פושט לגמרי, אלא כיון שהוציא ראשו והחזירו חייב. ובגמרא קאמר דאינו פושט מש, אלא דמעילה, ונפקא לן חטא מתרומה, ולאו דלא תחרש בשור ובחמר יחדו, הרי כאן שלשה לאוין: **וכלאים בכרם.** על ידי שחורש מחפה חטה ושערה וחרצן בעפר, ועובר משום ׳לא תזרע כרמך כלאים׳ קדשי בדק הבית. ובשור אית ביה לאו דלא תעבד בבכר שורך, ובחמור אזהרה דמעילה, ונפקא לן חטא מתרומה, ולאו דלא תחרש בשור ובחמר יחדו, הרי כאן שלשה לאוין: **וכלאים בכרם.** על ידי שחורש מחפה חטה ושערה וחרצן בעפר, ועובר משום ׳לא תזרע כרמך כלאים׳ בכלאים לוקה, אף על פי שלא זרען,

מקור חיים

לט. רמב״ם (נזירות פ״ה הי״ג). **מ.** כלומר על כל התראה ושהייה. ואע״פ שאינו עושה מעשה, כיון שמתחלה עשה מעשה כשלבש ועתה שוהה כדי לפשוט וללבוש חשיב מעשה כיון שהתרו בו על כל שהייה ושהייה (ר״ן, הובא בתוי״ט). **מא.** והיא אזהרה לכל קדשי מזבח (רמב״ם, הובא בתוי״ט).

וּבַשְּׁבִיעִית, וְיוֹם טוֹב, וְכֹהֵן וְנָזִיר בְּבֵית הַטֻּמְאָה. חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר, אַף הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאָיִם. אָמְרוּ לוֹ, אֵינוֹ הַשֵּׁם. אָמַר לָהֶם, אַף לֹא הַנָּזִיר הוּא הַשֵּׁם:

וּבַשְּׁבִיעִית – והיא שנת השמיטה ועובר משום ׳שבת לה׳ לא תזרע׳, **וְיוֹם טוֹב** – והוא יום טוב ועובר משום ׳כל מלאכת עבודה לא תעשו׳, **וְכֹהֵן וְנָזִיר בְּבֵית הַטֻּמְאָה** – והוא כהן ונזיר וחורש בבית הקברות, וכתיב בכהנים ׳לנפש לא יטמא בעמיו׳, ובנזיר כתיב ׳ועל נפש מת לא יבא׳. **חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר, אַף הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאָיִם**, בשעה שהיה חורש, עובר על עוד לאו. **אָמְרוּ לוֹ, אֵינוֹ הַשֵּׁם** – לאו של לבישת כלאים אינו בשביל חרישת התלם. **אָמַר לָהֶם, אַף לֹא הַנָּזִיר הוּא הַשֵּׁם** – אף הלאוין של נזיר וכהן[מב] אינו מחמת החרישה, אלא בשביל שנכנס למקום טומאה[מג]:

י כַּמָּה מַלְקִין אוֹתוֹ, אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה) בְּמִסְפָּר

כַּמָּה מַלְקִין אוֹתוֹ, אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה) בְּמִסְפָּר

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא חִפָּה עָפָר עֲלֵיהֶן, הֲרֵי זֶה אַרְבָּעָה לְאוִין. וְהָרַמְבַּ״ם חָשַׁב כִּלְאֵיִם בִּכְרֶם, שְׁנֵי לְאוִין, אֶחָד מִשּׁוּם כִּלְאֵי זְרָעִים, שֶׁהֵן שְׁנֵי מִינֵי זְרָעִים, חִטָּה וּשְׂעֹרָה, וְאֶחָד מִשּׁוּם כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בִּשְׁבִיל הַחַרְצָן, וְלֹא חָשֵׁיב מֻקְדָּשִׁים שֶׁל שׁוֹר וַחֲמוֹר אֶלָּא לְלָאו אֶחָד: **שְׁבִיעִית.** שֶׁבָּת לַה׳ שָׁדְךָ לֹא תִזְרָע: **וְיוֹם טוֹב.** כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: **כֹּהֵן וְנָזִיר.** בְּבֵית הַקְּבָרוֹת. וְקָעָבֵר לָנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו הָאָמוּר בַּכֹּהֲנִים, וְעַל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא הָאָמוּר בַּנָּזִיר: **אַף הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאָיִם.** בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה חוֹרֵשׁ: **אֵינוֹ מִן הַשֵּׁם.** לָאו שֶׁל לְבִישַׁת כִּלְאַיִם אֵינוֹ בִּשְׁבִיל הַתֶּלֶם: **אַף כֹּהֵן וְנָזִיר.** דְּחָשְׁבִיתוּ לָאו, אֵינוֹ בִּשְׁבִיל חֲרִישָׁה אֶלָּא בִּשְׁבִיל הֲלִיכָה לִמְקוֹם טֻמְאָה. וּמִיהוּ תַּנָּא קַמָּא קָשֵׁיב לְהוּ בִּכְלָל לָאוֵי הַתֶּלֶם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲרֹשׁ בִּשְׁוָרִים אֶלָּא אִם כֵּן הוֹלֵךְ עִמָּהֶם וּמַנְהִיגָם:

מקור חיים

מב. התנא נקט נזיר אבל נזיר וכהן קאמר ולא דק, (ריב״ן). וברע״ב משמע קצת שהיה גורס במשנה נזיר וכהן, אבל אינו מוכרח. **מג.** עיין רע״ב שלת״ק אלו נחשבים כבאים מחמת החרישה, כי אינו יכול לחרוש אלא אם כן הולך עמהם.

אַרְבָּעִים, מִנְיַן שֶׁהוּא סָמוּךְ לְאַרְבָּעִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַרְבָּעִים שְׁלֵמוֹת הוּא לוֹקֶה. וְהֵיכָן הוּא לוֹקֶה אֶת הַיְתֵרָה, בֵּין כְּתֵפָיו:

אַרְבָּעִים, מִנְיַן שֶׁהוּא סָמוּךְ לְאַרְבָּעִים – והיינו שלשים ותשע, שהוא המנין הגורם לומר אחריו ארבעים[מד]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַרְבָּעִים שְׁלֵמוֹת הוּא לוֹקֶה. וְהֵיכָן הוּא לוֹקֶה אֶת הַיְתֵרָה** – היכן הוא לוקה את המכה הנותרת[מה], **בֵּין כְּתֵפָיו:**

משנה יא

מי שנתחייב מלקות, היו אומדין אותו תחילה כמה מכות יכול לקבל בלי להמיתו, והיו קוצבין לו מלקות רק כפי מה שיוכל לסבול.

יא אֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים,

אֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ – לעולם אין אומדין וקוצבין סכום המלקות שיקבל שוים[מו]. **אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים** – אם אמדוהו שיוכל לסבול ארבעים חסר אחת כדין סתם מלקות,

רבינו עובדיה מברטנורא

י מִנְיַן שֶׁהוּא סָמוּךְ לְאַרְבָּעִים. שֶׁגּוֹרֵם לוֹמַר אַחֲרָיו אַרְבָּעִים, דְּהַיְנוּ תִּשַּׁע וּשְׁלֹשִׁים. אִי הֲוָה כְּתִיב אַרְבָּעִים בְּמִסְפָּר, הֲוָה אָמֵינָא אַרְבָּעִים בְּמִנְיָנָא, הַשְׁתָּא דִּכְתִיב בְּמִסְפָּר אַרְבָּעִים, בְּמִסְפָּר הַגּוֹרֵם לוֹמַר אַחֲרָיו אַרְבָּעִים, דְּהַיְנוּ תִּשַּׁע וּשְׁלֹשִׁים: **וְהֵיכָן הוּא לוֹקֶה אֶת הַיְתֵרָה.** שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְהִשְׁתַּלֵּשׁ. דְּתִשַּׁע וּשְׁלֹשִׁים רְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו וּשְׁתֵּי יָדוֹת אַחַת עַל כָּתֵף זוֹ וְאַחַת עַל כָּתֵף זוֹ, וְזוֹ שֶׁל אַרְבָּעִים הֵיכָן לוֹקֶה אוֹתָהּ: **בֵּין כְּתֵפָיו.** וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **יא אֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ וְכוּ'.** שֶׁכָּל הַלּוֹקִין בְּבֵית דִּין הֵיוּ צְרִיכִין לְאָמְדָן בִּתְחִלָּה שֶׁלֹּא יָמוּתוּ מֵחֲמַת הַהַכָּאוֹת. מִדְּכְתִיב לֹא יוֹסִיף, מִכְּלָל שֶׁאִם צָרִיךְ לִגְרֹעַ גּוֹרְעִין: **אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ.** וְאֵין מוֹסִיפִין לְעוֹלָם עַל הָאָמֹד: **אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים.** חָסֵר אַחַת. אֶלָּא לִישְׁנָא דִּקְרָא נָקֵט:

מקור חיים

מד. כמבואר ברע"ב, עיי"ש. בלחם משנה (סנהדרין ריש פי"ז) כתב שפשוט שזה טעות וצ"ל מנין שהוא סוכם ארבעים, וכן הוא בריב"ן ור"ן ועוד (הגהות ראשון לציון). **מה.** כי השלשים ותשע משלשין, שליש מלפניו על חזהו ושליש על כתף זו ושליש על כתף האחרת, ונמצא זו נותרת. **מו.** כגון אמדוהו לעשרים, קוצבין לו מנין של שמנה עשרה כדי שיוכלו להכותו שליש מלפניו ושליש על כל כתף.

לָקָה מִקְצָת וְאָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, פָּטוּר. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה, מַשְׁלָקָה אָמְרוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, פָּטוּר. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי לָאוִין, אֲמָדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד, לוֹקֶה וּפָטוּר. וְאִם לָאו, לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה:

לָקָה מִקְצָת וְאָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, פָּטוּר, אין מוסיפים על מה שלקוהו כברמז. **אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה, מַשְׁלָקָה אָמְרוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, פָּטוּר**, אין מוסיפים על השמנה עשרה שכבר לקה. **עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי לָאוִין, אֲמָדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד** – אם אמדוהו אומד אחד לשני הלאוין ומצאו שיכול לקבל לכל הפחות ארבעים ושתים, **לוֹקֶה וּפָטוּר** – לוקה ארבעים ושתים ונפטר בזה משני הלאוין[מח]. **וְאִם לָאו** – ואם מצאו שאין יכול לקבל ארבעים ושתים, **לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה:**

יב כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ, כּוֹפֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעַמּוּד הֵילְךְ וְהֵילְךְ, וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו, אִם נִקְרָעוּ נִקְרָעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרָמוּ, וְאִם נִתְּקוּ נִתָּקוּ, עַד שֶׁיְּהֵא גּוּפוֹ מְגֻלֶּה. הָיָה כָּפוּף אוֹ נוֹפֵל, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט", וְלֹא הֶעֱמִיד עַצְמוֹ. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל וְיוֹצֵא, אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְנֹכַח עֵינָיו", כְּנֶגְדּוֹ הוּא עוֹמֵד. הָיָה מִתְפַּלֵּץ וְיוֹצֵא וְנִכְנָס וְנוֹפֵל

וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרְמוּ, עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאַחֲרָיו, חֲזַן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ. וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה אֶחָד לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה, וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ:

וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרְמוּ, **עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ**[נא]. **וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאַחֲרָיו** – אבן היתה מונחת על הרצפה מאחורי הנדון, **חֲזַן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ. וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה אֶחָד לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה** – ארבע רצועות תפורות זו על זו[נב], **וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ** – ושתי רצועות דקות של חמור תחובות בה[נג]:

יג יָדָהּ טָפַח וְרָחְבָּהּ טָפַח, וְרֹאשָׁהּ מַגַּעַת

יָדָהּ טָפַח – בית יד שהרצועה תלויה בו ארכו טפח, **וְרָחְבָּהּ טָפַח** – ורוחב הרצועה של עגל, טפח, **וְרֹאשָׁהּ מַגַּעַת**

רבינו עובדיה מברטנורא

נִפְרְמוּ. נִקְרְעוּ חוּטֵי הַתְּפִירָה: **מְאַחֲרָיו.** שֶׁל הַלּוֹקֶה: **וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל.** שֶׁנֶּאֱמַר אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ, וּסְמִיךְ לֵיהּ לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ: **כְּפוּלָה לְשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה.** אַרְבַּע רְצוּעוֹת תְּפוּרוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ: **וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת.** דַּקּוֹת שֶׁל חֲמוֹר: **עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ.** כְּעֵין קִלְקְלֵי שֶׁל אַפְךָ. וְטַעֲמָא, מִשּׁוּם דִּכְתִיב (ישעיה א) יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא מִי שֶׁמַּכִּיר אֵבוּס בְּעָלָיו וְיִפָּרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר אֵבוּס בְּעָלָיו: **יג יָדָהּ טָפַח.** בֵּית יָד שֶׁהָרְצוּעָה תְּלוּיָה בָּהּ, אָרְכּוֹ טָפַח: **וְרָחְבָּהּ.** שֶׁל רְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל טָפַח: **וְרֹאשָׁהּ מַגַּעַת**

מקור חיים

נ. קריעה היינו קריעת הבד עצמו, ופרימה היינו קריעת חוטים המחברים חלקי הבד (כן פירש הרע״ב כאן, ובסוטה פ״א מ״ה פירש שפרימה היינו קרעים הרבה, א״נ קריעה לאורך ופרימה מן הצדדין). **נא.** כדי שהמלקות יהיו על בשרו, ובקריעה זו נעשה כפוחח מלפניו ומאחריו על כתפו (ריטב״א). **נב.** לשון הרע״ב. ובתוי״ט כתב שאין לשון המשנה משמע כן. בריטב״א כתב שהיו לוקחין רצועה ארוכה וכופלה לשתים וחותכין, ואח״כ כופלין שתי אלו וחותכין אותן, ונמצא בידו ארבע רצועות. ונראה שכן סובר הרע״ב ולא חש לפרש כל זה כי פשטות משמעות המשנה היא, ולא בא אלא לומר שאח״כ תופרין כל אלו הרצועות יחד. **נג.** כן דרך תפירה של רצועה, תוחב ראש רצועה בנקב כנגד מטה וחוזר ותוחב בנקב אחר דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד (פירש שני בריב״ן, הובא בתוי״ט). (ומש״כ הרע״ב כעין קלקלי של אוכף, היינו רצועה שקושרין בה האוכף שלא יפול, רשב״ם ב״ב דף עח.).

עַל פִּי כְּרֵסוֹ. וּמַכֶּה אוֹתוֹ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו וּשְׁתֵּי יָדוֹת מִלְּאַחֲרָיו. וְאֵינוֹ מַכֶּה אוֹתוֹ לֹא עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב אֶלָּא מֻטֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה) וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט. וְהַמַּכֶּה מַכֶּה בְיָדוֹ אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ:

עַל פִּי כְּרֵסוֹ – והיה מכה לאורך הגוף מלמעלה למטה וראש הרצועה היתה מגעת עד פי כריסו, והיינו הטבור[נג]. **וּמַכֶּה אוֹתוֹ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו** – על לבו, בין שתי דדיו, **וּשְׁתֵּי יָדוֹת מִלְּאַחֲרָיו** – שליש על כתף זו ושליש על כתף זו. **וְאֵינוֹ מַכֶּה אוֹתוֹ לֹא עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב אֶלָּא מֻטֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה) וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט[נד]. וְהַמַּכֶּה מַכֶּה בְיָדוֹ אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ:**

משנה יד

בתוכחה שבפרשת כי תבא (דברים כח)

(נח) אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ:
(נט) וְהִפְלָא ה' אֶת מַכֹּתְךָ וְאֶת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וְחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים: (שם כט ח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:

יד וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא (שם כח) **אִם לֹא תִשְׁמֹר**

וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא – בשעת המלקות קורא גדול הדיינין פסוקים אלו[נה]: **(שם כח) אִם לֹא תִשְׁמֹר**

רבינו עובדיה מברטנורא

עַל פִּי כְּרֵסוֹ. לְקַבֵּץ צְרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּבֵית יָד וּלְאַחֲרָיו כְּדֵי שְׁתַּיִם. מִלְּפָנָיו, עַל לִבּוֹ. שֶׁל רְצוּעָה נָקֵב, שֶׁהַחָזָן הַמַּלְקֶה יָכוֹל לְהַאֲרִיךְ וּלְקַצֵּר הָרְצוּעָה כְּרָצוֹנוֹ. שֶׁאֵין מַלְקִין לְאָדָם אֶלָּא בִּרְצוּעָה שֶׁרֹאשָׁהּ מַגַּעַת עַל פִּי כְּרֵסוֹ שֶׁהוּא טִבּוּרוֹ: שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו. דִּכְתִיב (דְּבָרִים כה) וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ, לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ אַחַת, מֵאַחֲרָיו. שְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זוֹ וּשְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זוֹ: מַכֶּה בְיָדוֹ אַחַת. אֲבָל כְּשֶׁמַּגְבִּיהַּ הָרְצוּעָה מַגְבִּיהַּ בְּשֶׁתֵּי יָדָיו: בְּכָל כֹּחוֹ. דִּכְתִיב (שם) מַכָּה רַבָּה: יד וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) בְּקֶרֶת תִּהְיֶה, בְּקֶרְיָאָה תִּהֵא, שֶׁקּוֹרִין עָלָיו אִם לֹא תִשְׁמֹר

מקור חיים

נד. ריטב"א. וכן מאחוריו היו מלקין אותו לאורך הגוף והיה מגיע ראשה מול פי כריסו. **נה.** ולכאורה צ"ל שכך היה מקובל להם שהך נפילה היינו מוטה ולא נפילה ממש. הגמרא (דף כג.) אומרת שמכאן נמי ילפינן שהרצועה צריכה להיות מכופלת כמבואר במשנה דלעיל, ודרשינן אל תקרי והפילו אלא והכפילו (תוי"ט, בשם הירושלמי). **נו.** לכן תנא התנא והקורא

לַעֲשׂוֹת וְגוֹ׳ וְהִפְלָא ה׳ אֶת מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת וְגוֹ׳, וְחוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא (שם כט) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ׳, וְחוֹתֵם (תהלים עח) וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְגוֹ׳, וְחוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא. וְאִם מֵת תַּחַת יָדוֹ, פָּטוּר. הוֹסִיף לוֹ עוֹד רְצוּעָה אַחַת וָמֵת, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה עַל יָדוֹ. נִתְקַלְקֵל בֵּין בְּרֶעִי בֵּין בְּמַיִם, פָּטוּר.

לַעֲשׂוֹת וְגוֹ׳ וְהִפְלָא ה׳ אֶת מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת וְגוֹ׳, וְחוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא – אם לא השלים קריאת הפסוקים יחד עם השלמת המלקות, חוזר וקוראנז. (וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ׳, וְחוֹתֵם וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְגוֹ׳, וְחוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא). **וְאִם מֵת תַּחַת יָדוֹ, פָּטוּר. הוֹסִיף לוֹ עוֹד רְצוּעָה אַחַת** – הוסיף לו הכאה אחת בטעות, **וָמֵת, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה עַל יָדוֹ. נִתְקַלְקֵל בֵּין בְּרֶעִי בֵּין בְּמַיִם** – אם נתבזה על ידי הוצאת רעי או מים מחמת ההכאהנח, **פָּטוּר**נט.

רבינו עובדיה מברטנורא

לַעֲשׂוֹת וְגוֹ׳. וְגָדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים קוֹרֵא, וְהַסָּמוּךְ לוֹ מוֹנֶה, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר עַל כָּל הַכָּאָה וְהַכָּאָה. וּמִצְוָה עַל הַקּוֹרֵא לְצַמְצֵם לְהַשְׁלִים הַמִּקְרָאוֹת בְּסוֹף הַמַּלְקוֹת, וְאִם לֹא צִמְצֵם חוֹזֵר וְקוֹרֵא פַּעַם שְׁנִיָּה וּמְמַהֵר לִקְרֹא וּלְהַשְׁלִים כְּשֶׁיַּשְׁלִים הַמַּלְקֶה לְהַלְקוֹת: **וְאִם מֵת תַּחַת יָדוֹ פָּטוּר.** מִפְּנֵי שֶׁמַּכֵּהוּ בִרְשׁוּת: **הוֹסִיף לוֹ.** כְּגוֹן דְּטָעָה בְּמִנְיָנָא: **נִתְקַלְקֵל.** שֶׁהוֹצִיא רֶעִי מֵחֲמַת הַהַכָּאָה: **פָּטוּר.** דִּכְתִיב (דְּבָרִים כה) וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, וַהֲרֵי נִקְלָה, שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ:

מקור חיים

קורא ולא הקדים לומר שצריכים לקרות, כי היה פשיטא ליה שצריך לקרות מדכתיב בקרת תהיה (ריב״ן). **נז.** וממהר לקרוא כדי שישלים עם השלמת המלקות כדאיתא ברע״ב. בספרים שלנו גורסים כאן הפסוק ושמרתם וגו׳ והוא רחום וגו׳. והגר״א מחקו וכן בהרבה ספרים ליתא, ואם גורסים אותם אין לגרוס תיבות וחוזר לתחילת המקרא, עד אחר פסוק והוא רחום, ואין לגורסו פעמיים כמו שהוא בספרים (תפא״י). (במהרש״א בח״א מפרש גירסא שלנו בב׳ אופנים, עיי״ש). **נח.** לשון הרע״ב, משמע שס״ל כהרמב״ם (סנהדרין פי״ז ה״ה) שאינו נפטר אלא אם נקלה אחר ההכאה, אבל אם נקלה מפחד לפני ההכאה לא נפטר. **נט.** דכתיב ונקלה אחיך לעיניך, והרי נקלה שנתלכלך (רע״ב). ובמשנה הקרובה דרשו ונקלה אחיך כיון שנלקה הרי הוא כאחיך, שנתכפר לו.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָאִישׁ בְּרֵעִי וְהָאִשָּׁה בְּמֵימֶיהָ:

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָאִישׁ בְּרֵעִי וְהָאִשָּׁה בְּמַיִם – האיש פטור רק אם נתקלקל ברעי, והאשה פטורה אף אם נתקלקלה במים, שבשתה מרובה:

טו כָּל חַיָּבֵי כְרֵתוֹת שֶׁלָּקוּ, נִפְטְרוּ יְדֵי כְרֵתָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה) וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, כְּשֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא כְאָחִיךָ, דִּבְרֵי רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל, מָה אִם הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, נוֹטֵל נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ נַפְשׁוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִמְּקוֹמוֹ הוּא לָמֵד,

כָּל חַיָּבֵי כְרֵתוֹת שֶׁלָּקוּ, נִפְטְרוּ יְדֵי כְרֵתָתָן אם עשו תשובה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כה) **וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, כְּשֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא כְאָחִיךָ, דִּבְרֵי רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל, מָה אִם הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, נוֹטֵל נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ** – חייב כרת, **הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת** – המקבל עליו את הדין ועשה מצוה כשלקה[ס], **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ נַפְשׁוֹ** – ויפטר על ידי זה מכרת. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִמְּקוֹמוֹ הוּא לָמֵד** –

מחייבי כריתות שאנו עוסקין בהם ניתן ללמוד שהיושב ולא עבר עבירה מקבל שכר כעושה מצוה,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאִשָּׁה אַף בְּמֵימֶיהָ. דְּבָשְׁתָּהּ מְרֻבָּה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **טו נִפְטְרוּ יְדֵי כְרֵתָתָן.** אִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה: **הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.** אִית דְּמְפָרְשֵׁי דְּעַל חַיָּבֵי כְרֵתוֹת שֶׁלָּקוּ קָאָמַר, מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו הַדִּין וְעָשָׂה מִצְוָה כְּשֶׁלָּקָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ נַפְשׁוֹ וְיִפָּטֵר מִידֵי כָּרֵת, שֶׁמִּדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת(מה). וְאִית דְּמְפָרְשֵׁי דְּמִלְּתָא בְּאַנְפֵי נַפְשֵׁהּ קָאָמַר, לְהוֹדִיעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, קַל וָחֹמֶר מֵעֲנָשָׁן שֶׁל עֲבֵרוֹת: **מִמְּקוֹמוֹ הוּא לָמֵד.** מֵחַיָּבֵי כָרֵתוֹת דְּאָיְרֵי בְּהוּ אָנוּ לָמֵדִין שֶׁהֵיוֹשֵׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה מַעֲלִין עָלָיו שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה. דִּכְתִיב בָּעֲרָיוֹת (ויקרא יח) וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת, וְאוֹמֵר (שם) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם, וּסְמִיךְ לֵיהּ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה, הֲרֵי שָׁמַי שֶׁיּוֹשֵׁב וְאֵינוֹ מְגַלֶּה עֶרְוָה הַכָּתוּב קוֹרְאוֹ עוֹשֶׂה מִצְוָה, וּכְתִיב בֵּיהּ וָחַי בָּהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶעֱנִישׁ כָּרֵת בְּמֵי שֶׁעוֹשֶׂה עֲבֵרָה. וְזֶה דָּוְקָא בְּמֵי שֶׁבָּא עֲבֵרָה לְיָדוֹ וְכָבַשׁ יִצְרוֹ וְלֹא עָשָׂאהּ, כְּיוֹסֵף הַצַּדִּיק וְכֵיוֹצֵא בּוֹ:

מקור חיים

ס. פירוש הראשון שברע"ב, עיי"ש פירוש נוסף.

שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח) וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת וְגוֹ', וְאוֹמֵר (שם) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם. הָא, כָּל הַיּוֹשֵׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה, נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים יב) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְגוֹ', וּמָה אִם הַדָּם שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ, הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ מְקַבֵּל שָׂכָר, גָּזֵל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶן וּמְחַמַּדְתָּן, הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּזָכֶה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת:

שֶׁנֶּאֱמַר – דכתיב בענין עריות (ויקרא יח) **וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת וְגוֹ'**, הרי שעונש עריות הוא כרת, **וְאוֹמֵר (שם) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם**, ופסוק זה קאי על מי שישמור עצמו מן העריות, דכתיב בתריה, לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה, **הָא, כָּל הַיּוֹשֵׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה** – הרי שמחייבי כריתות ניתן ללמוד שכל ששמר עצמו מעבירה שבא לידו, **נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה**, שהרי הכתוב קראו עושה מצוה מדכתיב אשר יעשה אותם האדם. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים יב) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְגוֹ'**, **וּמָה אִם הַדָּם שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ, הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ מְקַבֵּל שָׂכָר**, לו ולזרעו כדכתיב בתריה ׳לֹא תֹאכְלֶנּוּ

לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ׳[סא], **גָּזֵל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶן וּמְחַמַּדְתָּן, הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּזָכֶה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת:**

טז רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת,

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וצוה אותם אף בדברים שבלאו הכי היו בדילים מהם, כגון שקצים ורמשים שנפשו של אדם קצה בהם והרבה בהם כמה אזהרות[סב],

רבינו עובדיה מברטנורא

טז לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. כְּגוֹן פָּרָשַׁת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׂכָר

מקור חיים

סא. רמב"ם (הובא בתוי"ט). **סב.** כמאמר אביי (דף טז.), אכל פוטיתא לוקה ארבעה נמלה לוקה חמש משום שרץ השורץ על הארץ צרעה לוקה שש (רע"ב, ריב"ן).

שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב) יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב) יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר – בשביל שהשי"ת חפץ להצדיק את ישראל ולזכות אותם, הגדיל התורה והאדירה:

סְלִיק מַסֶּכֶת מַכּוֹת

כְּשֶׁהֵן בְּדֵלִים מֵהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁבְּלָאוֹ אָדָם קָצָה בָּהֶן: לְמַעַן צִדְקוֹ. לְהַצְדִּיק אֶת הָכִי לֹא הָיוּ אוֹכְלִין אוֹתָן, שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּלְזַכּוֹת אוֹתָן:

אֲבָל מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ. אמר, דוד.
וְכָל הָרָאוּי לְיָרְשׁוֹ, וְכָל הַקָּרוֹב לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. והל, והלבש.
הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק, הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. הקו, הזכ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, ריא
אֲפִלּוּ מֵתָה בִתּוֹ וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה, הֲרֵי זֶה קָרוֹב: אמבולבמ, הזק:

ה הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא. ה הו.
אוֹהֵב, זֶה שׁוֹשְׁבִינוֹ. א, זש.
שׂוֹנֵא, כָּל שֶׁלֹּא דִבֶּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּאֵיבָה. ש, כשדעשיב.
אָמְרוּ לוֹ, לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ: אל, לניעכ:

ו כֵּיצַד בּוֹדְקִים אֶת הָעֵדִים, ו כבאה
הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמַאֲיִמִין עֲלֵיהֶן המאוע
וּמוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, ואכהל, ואהש
וְאוֹמְרִים לוֹ אֱמֹר הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה. ולאהאישחל.
אִם אָמַר, הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ, אא, האלשחל
אִישׁ פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ, אפאלשחל
לֹא אָמַר כְּלוּם, לאכ
עַד שֶׁיֹּאמַר, בְּפָנַינוּ הוֹדָה לוֹ שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ מָאתַיִם זוּז. עש, בהלשחלמז.
וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ. וכמאהוא.
אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים, נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר. אנדמ, נוב.
שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, זַכַּאי. שאז, ואח, ז.
שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, חַיָּב. שאח, ואז, ח.
אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, אאז, ואח
וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין ושמאשמ
וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, ואאי
יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין: יה:

ז גָּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן. ז גאה, המא.
הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר, השא

אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב.
וּמִנַּיִן לְכָשֶׁיֵּצֵא אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים לֹא יֹאמַר
אֲנִי מְזַכֶּה וַחֲבֵרַי מְחַיְּבִין אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁחֲבֵרַי רַבּוּ עָלָי,
עַל זֶה נֶאֱמַר לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ,
וְאוֹמֵר הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד:

אפאז, אפאח.
ולאמהלי
אמומאמאשרע
עזנל**תרב**
והרמס:

ח כָּל זְמַן שֶׁמַּבִּיא רְאָיָה, סוֹתֵר אֶת הַדִּין.
אָמְרוּ לוֹ, כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ הָבֵא מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם.
מָצָא בְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, סוֹתֵר.
לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוֹ סוֹתֵר.
אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,
מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא מָצָא בְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים.
אָמְרוּ לוֹ הָבֵא עֵדִים וְאָמַר אֵין לִי עֵדִים,
אָמְרוּ הָבֵא רְאָיָה וְאָמַר אֵין לִי רְאָיָה,
וּלְאַחַר זְמַן הֵבִיא רְאָיָה וּמָצָא עֵדִים, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם.
אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,
מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים וּמָצָא עֵדִים,
לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה וּמָצָא רְאָיָה.
אָמְרוּ לוֹ הָבֵא עֵדִים, אָמַר אֵין לִי עֵדִים,
הָבֵא רְאָיָה וְאָמַר אֵין לִי רְאָיָה,
רָאָה שֶׁמִּתְחַיֵּב בַּדִּין וְאָמַר קִרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי,
אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אַפַּנְדָּתוֹ,
הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם:

ח כשר, סאה.
אל, כרשלהמעשי.
מבשי, ס.
לשי, אס.
ארשבג
מיזשמבשולש.
אלהעואלע
אהרואלר
וזהרוע, הזאכ.
ארשבג
מיזשהישלעוע
להישלרור.
אלהע, אאלע
הרואלר
רשבוקפוו
אשרמא
הזאכ:

פרק ד

א אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה,
שֶׁנֶּאֱמַר מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם.
מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת.

א אדמודנ, בו
שמאיל.
מבדמלנ.

דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלִשָּׁה, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלִשָּׁה. דמב, ונבו.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, דמפבלבל
וְדִינֵי נְפָשׁוֹת פּוֹתְחִין לִזְכוּת וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. ונפלופל.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, דממעפאבלבל
וְדִינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה. ונמעפאלופשל.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, דממבלבל
דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. דנמלומל.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה, דמהמזו
דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה. דנהמזוהמח.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת דמהחמז
וְהַמְלַמֵּד זְכוּת מְלַמֵּד חוֹבָה, וזמח
דִּינֵי נְפָשׁוֹת הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, דנהחמז
אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵין יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. אהזאילוח.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה, דמדבוב
דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם. דנדבוב.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַיּוֹם בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה, דמגבבבלבל
דִּינֵי נְפָשׁוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַיּוֹם לִזְכוּת וּבְיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה, דנגבבלושל
לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב: לאדלבשוביט:

ב דִּינֵי הַטְּמְאוֹת וְהַטְּהֳרוֹת מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל, **ב** דהוממה
דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַתְחִילִין מִן הַצַּד. דנממה.
הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת הכלדמ
וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, והכלדנ
אֶלָּא כֹּהֲנִים, לְוִיִּם, וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְּשֻׁיָּאִין לְכְהֻנָּה: אכ, ל, והל:

ג סַנְהֶדְרִין הָיְתָה כַּחֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, **ג** סהכגע
כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רוֹאִין זֶה אֶת זֶה. כשרזאז.
וּשְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶם, וסהעל
אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מִשְּׂמֹאל, אמומ

וְכוֹתְבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין. ודהוה.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה, **ריא**, ש
אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין, אכדה, וכדה
וְהַשְּׁלִישִׁי כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין וְדִבְרֵי הַמְחַיְּבִין: וכדהוה:

ד וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹשְׁבִין לְפָנֵיהֶם, **ד** וששתחיל
כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ. כאומאמ.
הָיוּ צְרִיכִין לְסָמֵךְ, סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה. הצל, סמה.
אֶחָד מִן הַשֵּׁנִיָּה בָּא לוֹ לָרִאשׁוֹנָה אמהבלל
וְאֶחָד מִן הַשְּׁלִישִׁית בָּא לוֹ לַשֵּׁנִיָּה, ומהבלל
וּבוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד מִן הַקָּהָל וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בַּשְּׁלִישִׁית. ולעאמהואב.
וְלֹא הָיָה יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, והיבשר
אֶלָּא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הָרָאוּי לוֹ: איבהל:

ה כֵּיצַד מְאַיְּמִין אֶת הָעֵדִים עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת, **ה** כמאהעגן
הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן. המאוע.
שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד, וּמִשְּׁמוּעָה, שתמ, ו
עַד מִפִּי עֵד וּמִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שָׁמַעְנוּ, עמעואנש
אוֹ שֶׁמָּא אַתֶּם יוֹדְעִין אשאאי
שֶׁסּוֹפְנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה. שלאבו.
הֱוֵי יוֹדְעִין שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. הישכמדנ.
דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. דמ, אנמול.
דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, דנ, דוזתבעסה
שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְקַיִן שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו, שמבששאא
שֶׁנֶּאֱמַר דְּמֵי אָחִיךָ **צֹעֲקִים**, **שדאצ**
אֵינוֹ אוֹמֵר דַּם אָחִיךָ אֶלָּא דְּמֵי אָחִיךָ, אאדאאדא
דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דוז.
דָּבָר אַחֵר, דא
דְּמֵי אָחִיךָ, שֶׁהָיָה דָּמוֹ מְשֻׁלָּךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים. **דא**, שדמעהוה.

לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי, לְלַמֶּדְךָ, לנאי, ל
שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, שהנאמ
מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא. מעהכאעמ.
וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, והנאמ
מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. מעהכקעמ.
וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת, ושה
שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ. שיאלאגמ.
וְשֶׁלֹּא יְהוּ מִינִין אוֹמְרִים, הַרְבֵּה רָשָׁיוֹת בַּשָּׁמָיִם. וימא, הרב.
וּלְהַגִּיד גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וגשהבה
שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד שטכמבא
וְכֻלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, ודזל
וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ומההבה
טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן טכאבשאה
וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ. ואמדל.
לְפִיכָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד חַיָּב לוֹמַר, בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם. לכאוחל, בנה.
וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מַה לָּנוּ וְלַצָּרָה הַזֹּאת, ותמלוה
וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **וְהוּא עֵד אִם לֹא רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְגוֹ'.** וכנועראיאליו.
וְשֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה, ותמללבשז
וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה:** וכנורר:

פרק ה

א הָיוּ בוֹדְקִין אוֹתָן בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת, **א** הבאבח
בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, בש, בש, בח
בְּכַמָּה בַחֹדֶשׁ, בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. בב, בי, בש, במ.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. ריאבי, בש, במ.
מַכִּירִין אֶתֶם אוֹתוֹ. הִתְרֵיתֶם בּוֹ. מאא. הב.
הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אֶת מִי עָבַד, וּבַמָּה עָבַד: העז, אמע, וע:

ב כָּל הַמַּרְבֶּה בִּבְדִיקוֹת, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.
מַעֲשֶׂה וּבָרַק בֶּן זַבַּאי בְּעָקְצֵי תְאֵנִים.
וּמַה בֵּין חֲקִירוֹת לִבְדִיקוֹת.
חֲקִירוֹת, אֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, עֵדוּתָן בְּטֵלָה.
בְּדִיקוֹת, אֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ,
וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִין, עֵדוּתָן קַיֶּמֶת.
אֶחָד חֲקִירוֹת וְאֶחָד בְּדִיקוֹת,
בִּזְמַן שֶׁמִּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה, עֵדוּתָן בְּטֵלָה:

ב כהב, הזמ.
מובזבת.
ובחל.
ח, אאאי, עב.
ב, אאאי
ושאאאי, עק.
אחוב
בשזאז, עב:

ג אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם בַּחֹדֶשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה בַחֹדֶשׁ,
עֵדוּתָן קַיֶּמֶת,
שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ.
אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה וְאֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה,
עֵדוּתָן בְּטֵלָה.
אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת וְאֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ שָׁעוֹת,
עֵדוּתָן קַיֶּמֶת.
אֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ,
עֵדוּתָן בְּטֵלָה.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קַיֶּמֶת.
אֶחָד אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בְּשֵׁבַע,
עֵדוּתָן בְּטֵלָה, שֶׁבְּחָמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח וּבְשֶׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב:

ג אאבבואבב
עק
שיבשחואיבשח.
אאבואב
עב.
אאבשואבש
עק.
אאבואב
עב.
ריא, ק.
אאבואב
עב, שחבוחב:

ד וְאַחַר כְּדְּ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ.
אִם נִמְצְאוּ דִבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין, פּוֹתְחִין בִּזְכוּת.
אָמַר אֶחָד מִן הָעֵדִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת,
אוֹ אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה,
מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.
אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת,
מַעֲלִין אוֹתוֹ וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בֵּינֵיהֶן,

ד וכמאהוא.
אנדמ, פב.
אאמהיללעז
אאמהיללעח
מא.
אאמהיללעז
מאואב

וְלֹא הָיָה יוֹדֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ.
אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו, שׁוֹמְעִין לוֹ.
וַאֲפִלּוּ הוּא אוֹמֵר יֶשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, שׁוֹמְעִין לוֹ,
וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו:

ה אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ. ה אמלז, פ.
וְאִם לָאו, מַעֲבִירִין דִּינוֹ לְמָחָר. ול, מדל.
הָיוּ מְזַדְּוְגִין זוּגוֹת זוּגוֹת, וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל, המזז, וב
וְלֹא הָיוּ שׁוֹתִין יַיִן כָּל הַיּוֹם, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין כָּל הַלַּיְלָה, והשיכה, ווכה
וְלַמָּחֳרָת מַשְׁכִּימִין וּבָאִין לְבֵית דִּין. ומולד.
הַמְזַכֶּה אוֹמֵר אֲנִי מְזַכֶּה וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמָקוֹמִי, האאמואב
וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר אֲנִי מְחַיֵּב וּמְחַיֵּב אֲנִי בְּמָקוֹמִי. ואאמואב.
הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, החמז
אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. אהזאילוח.
טָעוּ בְדָבָר, שְׁנֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן. טב, שסהמא.
אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ. אמלז, פ.
וְאִם לָאו, עוֹמְדִים לְמִנְיָן. ול, על.
שְׁנַיִם עָשָׂר מְזַכִּין וְאַחַד עָשָׂר מְחַיְּבִין, זַכַּאי. שעמועם, ז.
שְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין וְאַחַד עָשָׂר מְזַכִּין, שעמועם
וַאֲפִלּוּ אַחַד עָשָׂר מְזַכִּין וְאַחַד עָשָׂר מְחַיְּבִין ואעמועם
וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, ואאי
וַאֲפִלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין ועומאם
וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, ואאי
יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין. יה.
עַד כַּמָּה מוֹסִיפִין, שְׁנַיִם שְׁנַיִם עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. עכמ, ששעשו.
שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְחַיְּבִין, זַכַּאי. שומוומ, ז.
שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְחַיְּבִין וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה מְזַכִּין, שומוומ
דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ דאכא
עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מִן הַמְחַיְּבִין דִּבְרֵי הַמְזַכִּין: עשאמהדה:

פרק ו

א נִגְמַר הַדִּין, מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לִסְקִלּוֹ. **א** נה, מאל.
בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין, בההחלד
שֶׁנֶּאֱמַר **הוֹצֵא אֶת** הַמְקַלֵּל. **שהאה.**
אֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוֹתְרִין בְּיָדוֹ, אעעפבדוב
וְאָדָם אֶחָד רוֹכֵב הַסּוּס רָחוֹק מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רוֹאֵהוּ. וארהרמכשר.
אוֹמֵר אֶחָד יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, אאיללעז
הַלָּה מֵנִיף בַּסּוּדָרִין וְהַסּוּס רָץ וּמַעֲמִידוֹ. המבורו.
וַאֲפִלּוּ הוּא אוֹמֵר יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, והאיללעז
מַחֲזִירִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, מאאאופ
וּבִלְבַד שֶׁיֵּשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו. ושמב.
מָצְאוּ לוֹ זְכוּת, פְּטָרוּהוּ, וְאִם לָאו, יוֹצֵא לִסָּקֵל. מלז, פ, ול, יל.
וְכָרוֹז יוֹצֵא לְפָנָיו, ויל
אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי יוֹצֵא לְסָקֵל עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית, אפבפילעשעפ
וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו, כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת יָבֹא וְילַמֵּד עָלָיו: ווע, כמשלזיוע:

ב הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת, **ב** הרמהכא
אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין, אלה, שדהמ
שֶׁכָּל הַמִּתְוַדֶּה יֶשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שהילחלה.
שֶׁכֵּן מָצִינוּ **בְּעָכָן** שֶׁאָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, שמבשלי
בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תּוֹדָה וְגוֹ' **בשנכלאיולתו**
וַיַּעַן עָכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר **ועאיו**
אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְגוֹ'. **אאחלאיוו.**
וּמִנַּיִן שֶׁכִּפֶּר לוֹ וְדִוִּיוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ושלו, ש
וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה. **וימעיהבה.**
הַיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר, וְאֵי אַתָּה עָכוּר לָעוֹלָם הַבָּא. ההאע, ואעלה.
וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת, ואיל
אוֹמְרִים לוֹ, אֱמֹר תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אל, אתמכעכע.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא מְזֻמָּם, אוֹמֵר תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי חוּץ מֵעָוֹן זֶה. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן, יְהוּ כָל אָדָם אוֹמְרִים כָּךְ כְּדֵי לִנְקוֹת אֶת עַצְמָן:

רי"א, אהישמ אתמכעכעחמז. אל, אכ, יכאאכ כלאע:

ג הָיָה רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת, מַפְשִׁיטִין אוֹתוֹ אֶת בְּגָדָיו. הָאִישׁ, מְכַסִּין אוֹתוֹ מִלְּפָנָיו. וְהָאִשָּׁה, מִלְּפָנֶיהָ וּמֵאֲחֶרֶיהָ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הָאִישׁ נִסְקָל עָרֹם וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה:

ג הרמהאא מאאב. ה, מאמ. ו, מו, **דרי.** וא, הנע והנע:

ד בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. אֶחָד מִן הָעֵדִים הוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו. נֶהְפַּךְ עַל לִבּוֹ, הוֹפְכוֹ עַל מָתְנָיו. אִם מֵת בָּהּ, יָצָא. וְאִם לָאו, הַשֵּׁנִי נוֹטֵל אֶת הָאֶבֶן וְנוֹתְנָהּ עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בָּהּ, יָצָא. וְאִם לָאו, רְגִימָתוֹ בְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה. כָּל הַנִּסְקָלִין נִתְלִין, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ נִתְלֶה אֶלָּא הַמְגַדֵּף וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. הָאִישׁ תּוֹלִין אוֹתוֹ פָּנָיו כְּלַפֵּי הָעָם, וְהָאִשָּׁה פָּנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעֵץ, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הָאִישׁ נִתְלֶה וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטָח תָּלָה נָשִׁים בְּאַשְׁקְלוֹן.

ד בההגשק. אמהדעמ. נעל, העמ. אמב, י. ול, הנאהועל. אמב, י. ול, רבי **שיהתבבל וכהב.** כהנ **דרא.** וא אנאהועז. התאפכה, ופכה **דרא.** וא הנוהנ. **אלרא ושבשתנב.**

אָמְרוּ לוֹ, שְׁמוֹנִים נָשִׁים תָּלָה, וְאֵין דָּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד. אל, שנת, ודשבא.
כֵּיצַד תּוֹלִין אוֹתוֹ, כתא
מְשַׁקְּעִין אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ וְהָעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה, מאהבוימ
וּמַקִּיף שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְתוֹלֶה אוֹתוֹ. ושיזעגזוא.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַקּוֹרָה מֻטָּה עַל הַכֹּתֶל, ריא, המעה
וְתוֹלֶה אוֹתוֹ כְּדַרְכּוֹ שֶׁהַמַּטָּבְחִין עוֹשִׂין. וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. ואכשע. ואמ.
וְאִם לָן, עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר ול, עעבת, ש
לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ לתנעהכקת
כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְגוֹ'. כקאתו.
כְּלוֹמַר, מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי, מִפְּנֵי שֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשֵּׁם, כ, ממזת, משאה
וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל: וששמ:

ה אָמַר רַבִּי מֵאִיר, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מְצַטַּעֵר, ה ארמ, בשמ
שְׁכִינָה מַה הַלָּשׁוֹן אוֹמֶרֶת כִּבְיָכוֹל, שמהאכ
קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי, קַלַּנִי מִזְּרוֹעִי. קמ, קמ.
אִם כֵּן הַמָּקוֹם מְצַטַּעֵר עַל דָּמָם שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ, אכהמעדשרש
קַל וָחֹמֶר עַל דָּמָם שֶׁל צַדִּיקִים. קועדשצ.
וְלֹא זוֹ בִלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וזב, אכהאמ, עבת.
הֵלִינוֹ לְכָבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. הללאו, אעע.
וְלֹא הָיוּ קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָיו, והקאבא
אֶלָּא שְׁתֵּי בָתֵּי קְבָרוֹת הָיוּ מְתֻקָּנִין לְבֵית דִּין, אשבקהמלד
אַחַת לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין וְאַחַת לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין: אלוולו:

ו נִתְעַכֵּל הַבָּשָׂר, ו נה
מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן. מאהואב.
וְהַקְּרוֹבִים בָּאִים וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם הַדַּיָּנִים וּבִשְׁלוֹם הָעֵדִים, ובובהוה
כְּלוֹמַר שֶׁאֵין בְּלִבֵּנוּ עֲלֵיכֶם כְּלוּם, שֶׁדִּין אֱמֶת דַּנְתֶּם. כשבעכ, שאד.
וְלֹא הָיוּ מִתְאַבְּלִין, אֲבָל אוֹנְנִין, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַלֵּב: והמ, אא, שאאב.

פרק ז

א אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, **א** אמנלד
סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וְחֶנֶק. ס, ש, ה, ו.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׂרֵפָה, סְקִילָה, חֶנֶק, וְהֶרֶג. **רשא**, ש, ס, ח, ו.
זוֹ מִצְוַת הַנִּסְקָלִין: זמה:

ב מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין, **ב** מה
הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכְּבוֹתָיו המאבעא
וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ. וסקלהועצ.
זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ עַד שֶׁפּוֹתֵחַ אֶת פִּיו, זמאומאעשאפ
וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו ואהולפ
וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. ולמואבמ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הוּא אִם מֵת בְּיָדָם **ריא**, אהאמב
לֹא הָיוּ מְקַיְּמִין בּוֹ מִצְוַת שְׂרֵפָה, להמבמש
אֶלָּא פּוֹתְחִין אֶת פִּיו בְּצֶבֶת שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ אפאפבשב
וּמַדְלִיק אֶת הַפְּתִילָה וְזוֹרְקָהּ לְתוֹךְ פִּיו ואהולפ
וְיוֹרֶדֶת לְתוֹךְ מֵעָיו וְחוֹמֶרֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו. ולמואבמ.
אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן צָדוֹק, **אראבצ**
מַעֲשֶׂה בְּבַת כֹּהֵן אַחַת שֶׁזִּנְּתָה, מבכאש
וְהִקִּיפוּהָ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת וּשְׂרָפוּהָ. וחזו.
אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ שָׁעָה בָּקִי: אל,משהבדשאשב:

ג מִצְוַת הַנֶּהֱרָגִים, **ג** מה
הָיוּ מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה. המארבכשע.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נָזוּל הוּא זֶה, **ריא**, נהז
אֶלָּא מַנִּיחִין אֶת רֹאשׁוֹ עַל הַסַּדָּן וְקוֹצְץ בְּקוֹפִיץ. אמארעהוב.
אָמְרוּ לוֹ, אֵין מִיתָה מְנֻוֶּלֶת מִזּוֹ. אל, אממם.
מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין, מה
הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בַּזֶּבֶל עַד אַרְכְּבוֹתָיו המאבעא

וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַכָּה וְכוֹרֵךְ עַל צַוָּארוֹ, וסקלהועצ
זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁנַּפְשׁוֹ יוֹצְאָה: זמאומא, עשי:

ד אֵלּוּ הֵן הַנִּסְקָלִין, ד אהה
הַבָּא עַל הָאֵם, וְעַל אֵשֶׁת הָאָב, וְעַל הַכַּלָּה, וְעַל הַזָּכוּר, העה, ואה, וה, וה
וְעַל הַבְּהֵמָה, וְהָאִשָּׁה הַמְבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה, וה, והאה
וְהַמְגַדֵּף, וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, ו, ועז
וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, וּבַעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי, ומל, ואו
וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, וְהַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, ואה, ואו
וְהַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה, וענה
וְהַמֵּסִית, וְהַמַּדִּיחַ, וְהַמְכַשֵּׁף, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. ו, ו, ו, וסו.
הַבָּא עַל הָאֵם, חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵם וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב. העה, חעמאואא.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשּׁוּם הָאֵם בִּלְבָד. ריא, אחאמהב.
הַבָּא עַל אֵשֶׁת אָב העאא
חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָב וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, חעמאאואא
בֵּין בְּחַיֵּי אָבִיו בֵּין לְאַחַר מִיתַת אָבִיו, בבאבלמא
בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין. במהבמה.
הַבָּא עַל כַּלָּתוֹ, חַיָּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם כַּלָּתוֹ וּמִשּׁוּם אֵשֶׁת אִישׁ, העכ, חעמכואא
בֵּין בְּחַיֵּי בְנוֹ בֵּין לְאַחַר מִיתַת בְּנוֹ, בבבבלמב
בֵּין מִן הָאֵרוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין. במהבמה.
הַבָּא עַל הַזָּכוּר וְעַל הַבְּהֵמָה, העהוה
וְהָאִשָּׁה הַמְבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה, והאה
אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מֶה חָטְאת, אאח, במח
אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאת לָאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ, אלשלתעי
לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל. לאהת.
דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא תְהֵא בְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק דא, שתבעב
וְיֹאמְרוּ זוֹ הִיא שֶׁנִּסְקַל פְּלוֹנִי עַל יָדָהּ: וזהשפעי:

ה הַמְגַדֵּף אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ הַשֵּׁם. ה האחעשה.
אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, **אריבק**

בְּכָל יוֹם דָּנִין אֶת הָעֵדִים בִּכְנוּי יֵהֶה יוֹסֵי יוֹסֵי אֶת יוֹסֵי. בידאהבייאי.
נִגְמַר הַדִּין, לֹא הוֹרְגִים בִּכְנוּי, נה, להב
אֶלָּא מוֹצִיאִים כָּל אָדָם לַחוּץ וְשׁוֹאֲלִים אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן אמכאלואהש
וְאוֹמְרִים לוֹ אֱמֹר מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ בְּפֵרוּשׁ, ולאמשב
וְהוּא אוֹמֵר, וְהַדַּיָּנִים עוֹמְדִין עַל רַגְלֵיהֶן וא, ועער
וְקוֹרְעִין וְלֹא מְאַחִין. וומ.
וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ, וואאכ
וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אַף אֲנִי כָּמוֹהוּ: וואאכ:

ו הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, ו העז
אֶחָד הָעוֹבֵד, וְאֶחָד הַזּוֹבֵחַ, וְאֶחָד הַמְקַטֵּר, וְאֶחָד הַמְנַסֵּךְ, אה, וה, וה, וה
וְאֶחָד הַמִּשְׁתַּחֲוֶה, וְאֶחָד הַמְקַבְּלוֹ עָלָיו לֵאלוֹהַּ, וה, והעל
וְהָאוֹמֵר לוֹ אֵלִי אָתָּה. ולאא.
אֲבָל הַמְנַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק וְהַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמַּרְחִיץ, אהווווו
הַסָּךְ, הַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל, ה, הו
עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. עבת.
הַנּוֹדֵר בִּשְׁמוֹ וְהַמַּקְדִּים בִּשְׁמוֹ, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הבוב, עבת.
הַפּוֹעֵר עַצְמוֹ לְבַעַל פְּעוֹר, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ. העלפ, זהע.
הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ: האל, זהע:

ז הַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ, ז המל
אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. אחעשלוב.
מָסַר לַמֹּלֶךְ וְלֹא הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ, מלוהב
הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ וְלֹא מָסַר לַמֹּלֶךְ, הבומל
אֵינוֹ חַיָּב, עַד שֶׁיִּמְסֹר לַמֹּלֶךְ וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ. אח, עשלוב.
בַּעַל אוֹב וְזֶה פִּתּוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחָיו, באזפהמ
וְיִדְּעוֹנִי זֶה הַמְדַבֵּר בְּפִיו, וזהב
הֲרֵי אֵלּוּ בְּסִקִילָה, וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶם בְּאַזְהָרָה: האב, ובב:

ח הַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת,
בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת.
הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּקַלְלֵם בַּשֵּׁם.
קִלְלָם בְּכִנּוּי, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:

ח האה
בשעזכושח.
האו, אחעשב.
קב, רממופ:

ט הַבָּא עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה,
אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה בְתוּלָה מְאֹרָסָה
וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ.
בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, הָרִאשׁוֹן בִּסְקִילָה וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק:

ט הענה
אחעשנבמ
ובא.
בעש, הבוב:

י הַמֵּסִית, זֶה הֶדְיוֹט.
הַמֵּסִית אֶת הַהֶדְיוֹט, אָמַר לוֹ יֵשׁ יְרָאָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי,
כָּךְ אוֹכֶלֶת, כָּךְ שׁוֹתָה, כָּךְ מְטַיְּבָה, כָּךְ מְרֵעָה.
כָּל חַיְבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַכְמִינִין עֲלֵיהֶם, חוּץ מִזֹּו.
אָמַר לִשְׁנַיִם וְהֵן עֵדָיו,
מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ.
אָמַר לְאֶחָד, הוּא אוֹמֵר יֶשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכָךְ.
אִם הָיָה עָרוּם וְאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵיהֶם,
מַכְמִינִין לוֹ עֵדִים אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר,
וְהוּא אוֹמֵר לוֹ אֶמֹר מַה שֶּׁאָמַרְתָּ לִי בְּיִחוּד,
וְהִלָּה אוֹמֵר לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ
הֵיאַךְ נַנִּיחַ אֶת אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְנֵלֵךְ וְנַעֲבֹד עֵצִים וַאֲבָנִים.
אִם חוֹזֵר בּוֹ, הֲרֵי זֶה מוּטָב.
וְאִם אָמַר כָּךְ הִיא חוֹבָתֵנוּ וְכָךְ יָפֶה לָנוּ,
הָעוֹמְדִין מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין
וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ.
הָאוֹמֵר אֵעֶבֹד, אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד, נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד.
אֲזַבֵּחַ, אֵלֵךְ וַאֲזַבֵּחַ, נֵלֵךְ וּנְזַבֵּחַ.
אַקְטִיר, אֵלֵךְ וְאַקְטִיר, נֵלֵךְ וְנַקְטִיר.

י ה, זה.
האה, אלייבפ
כא, כש, כמ, כמ.
כחמשאמע, חמ.
אלוע
מאלדוא.
אל, האילחרב.
אהעוילב
מלעאה
ואלאמשלב
ואל, ואל
הנאאשוועו.
אחב, הזמ.
ואכהחויל
המהמאלד
וא.
הא, או, נו.
א, או, נו.
א, או, נו.

אֲנַסְּךָ, אַלְּךָ וַאֲנַסְּךָ, נַלְּךָ וּנְנַסְּךָ. א, או, נו.
אֶשְׁתַּחֲוֶה, אַלְּךָ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה, נַלְּךָ וְנִשְׁתַּחֲוֶה. א, או, נו.
הַמַּדִּיחַ, זֶה הָאוֹמֵר, נַלְּךָ וְנַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה: ה, זה, נועז:

יא הַמְכַשֵּׁף הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב, וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. **יא**ההמח, והאה.
רַבִּי עֲקִיבָא **א**וֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, **רע**אמרי
שְׁנַיִם לוֹקְטִין קְשׁוּאִין, אֶחָד לוֹקֵט פִּטּוּר וְאֶחָד לוֹקֵט חַיָּב, שלק, אלפולח
הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב, הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם פָּטוּר: המח, האהפ:

פרק ח

א בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מֵאֵימָתַי נַעֲשֶׂה בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, **א** בסו, מנבסו
מְשֶׁיָּבִיא שְׂתֵּי שְׂעָרוֹת וְעַד שֶׁיַּקִּיף זָקָן, משששז
הַתַּחְתּוֹן וְלֹא הָעֶלְיוֹן, אֶלָּא שֶׁדִּבְּרוּ חֲכָמִים בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה, הוה, אשחבנ
שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן, בֵּן וְלֹא בַת, בֵּן וְלֹא אִישׁ. ש,**כילב**,בוב,בוא.
הַקָּטָן פָּטוּר, שֶׁלֹּא בָא לִכְלָל מִצְוֹת: הפ, שבלמ:

ב מֵאֵימָתַי חַיָּב, **ב** מח
מְשֶׁיֹּאכַל טַרְטֵימַר בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי. מטבוחליה.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מָנֶה בָּשָׂר וְלֹג יָיִן. **רי**א, מבוי.
אָכַל בַּחֲבוּרַת מִצְוָה, אָכַל בְּעִבּוּר הַחֹדֶשׁ, אבמ, אבה
אָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, אמש**ב**
אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, אנו, שו
אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְרוּמָתוֹ אטורשנת
וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, ושושנ
אָכַל דָּבָר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדָבָר שֶׁהוּא עֲבֵרָה, אדשמושע
אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בָּשָׂר, אכמואב
שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן, שכמושי
אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר וְיִשְׁתֶּה יַיִן, אנבסו, עשבוי
שֶׁנֶּאֱמַר זוֹלֵל וְסֹבֵא. **שז**ו.

וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, וְכֵן לַדָּבָר,	ועפשרל, זל
שֶׁנֶּאֱמַר **אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ:**	**שאתביבבל:**
ג גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו,	**ג** גמאובא
מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים,	מאובא
מִשֶּׁל אֲחֵרִים וְאָכַל בִּרְשׁוּת אָבִיו,	מאובא
אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה,	אנבסו
עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹאכַל בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים.	עשמאובא.
רַבִּי יוֹסֵי בַּר רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,	**ריבריא**
עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ:	עשמאוא:
ד הָיָה אָבִיו רוֹצֶה וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה,	**ד** הארואר
אָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה וְאִמּוֹ רוֹצָה,	אארור
אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם רוֹצִים.	אנבסו, עששר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם לֹא הָיְתָה אִמּוֹ רְאוּיָה לְאָבִיו,	**ריא**, אלהארל
אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה.	אנבסו.
הָיָה אֶחָד מֵהֶם גִּדֵּם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ,	האמגאחאאאסאח
אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה,	אנבסו
שֶׁנֶּאֱמַר וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, וְלֹא גִדְּמִין.	**שובאו**, וג.
וְהוֹצִיאוּ **אֹתוֹ**, וְלֹא חִגְּרִין. וְאָמְרוּ, וְלֹא אִלְּמִין.	**וא**, וח. ו, וא.
בְּנֵנוּ זֶה, וְלֹא סוּמִין. אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ, וְלֹא חֵרְשִׁין.	**בז**, וס. **אשב**, וח.
מַתְרִין בּוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה וּמַלְקִין אוֹתוֹ.	מבבשוא.
חָזַר וְקִלְקֵל, נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.	חו, נבו.
וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיִּהוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים,	ונעששה
שֶׁנֶּאֱמַר בְּנֵנוּ זֶה, זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם.	**שבז**, זשב.
בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף זָקֵן הַתַּחְתּוֹן, פָּטוּר.	בעשנדוכהזה, פ.
וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף זָקֵן הַתַּחְתּוֹן, חַיָּב:	ומדבוכהזה, ח:
ה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ,	**ה** בסונעשס
יָמוּת זַכַּאי וְאַל יָמוּת חַיָּב,	יזויח

שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, ששרהלול
וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. ו, רלול.
יֵין וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, יול, הלול
וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. ו, רלול.
פְּזוּר לָרְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם, פל, הלול
וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם. ו, רלול.
כְּנוּס לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם, כל, רלול
וְלַצַּדִּיקִים, הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם. ו, הלול.
שֶׁקֶט לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶן וְרַע לָעוֹלָם, של, רלול
וְלַצַּדִּיקִים, הֲנָאָה לָהֶן וַהֲנָאָה לָעוֹלָם: ו, הלול:

ו הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ. ו הבנעשס.
הָיָה בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת וְשָׁבַר אֶת הַחָבִית, הבבואה
אִם יֵשׁ לוֹ דָמִים, חַיָּב. אִם אֵין לוֹ דָמִים, פָּטוּר: אילד,ח.אאלד,פ:

ז וְאֵלּוּ הֵן שֶׁמְּצִילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן, ז והשאב
הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, האחל
אַחַר הַזָּכוּר וְאַחַר הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָסָה. אהוהה.
אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר בְּהֵמָה, וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, אהאב, ואה
וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, ועז
אֵין מַצִּילִין אוֹתָן בְּנַפְשָׁן: אמאב:

פרק ט

א וְאֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין, א והה
הַבָּא עַל אִשָּׁה וּבִתָּהּ, וּבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה. העאו, וכש.
יֵשׁ בִּכְלָל אִשָּׁה וּבִתָּהּ, בִּתּוֹ, וּבַת בִּתּוֹ, וּבַת בְּנוֹ, יבאו, ב, וב, וב
וּבַת אִשְׁתּוֹ, וּבַת בִּתָּהּ, וּבַת בְּנָהּ, וא, וב, וב
חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חֲמוֹתוֹ, וְאֵם חָמִיו. ח, וח, וח.
וְאֵלּוּ הֵן הַנֶּהֱרָגִים, הָרוֹצֵחַ וְאַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת. והה, הועה.

רוֹצֵחַ שֶׁהִכָּה אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּבַרְזֶל,	רשארבאב
וְכָבַשׁ עָלָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר	ועלהאלה
וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, וָמֵת, חַיָּב.	וילמ, ו, ח.
דְּחָפוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאוּר	דלהאלה
וְיָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, וָמֵת, פָּטוּר.	ולמ, ו, פ.
שִׁסָּה בוֹ אֶת הַכֶּלֶב, שִׁסָּה בוֹ אֶת הַנָּחָשׁ, פָּטוּר.	שבאה, שבאה, פ.
הִשִּׁיךְ בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ,	הבאה
רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.	רימ, ופ.
הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בֵּין בְּאֶבֶן בֵּין בְּאֶגְרוֹף וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה,	האחבבבבול
וְהֵקֵל מִמַּה שֶּׁהָיָה וּלְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וָמֵת, חַיָּב.	ומשומהו, ח.
רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, פָּטוּר, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר:	רנא, פ, של:
ב נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם,	ב נלאהואה
לַנָּכְרִי וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל, לִנְפָלִים, וְהָרַג בֶּן קְיָמָא, פָּטוּר.	לואי, ל, ובק, פ.
נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל מָתְנָיו וְלֹא הָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו	נלעמוהבכלעמ
וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ וְהָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ,	ולעלובכלעל
וָמֵת, פָּטוּר.	ו, פ.
נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל לִבּוֹ וְהָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ	נלעלובכלעל
וְהָלְכָה לָהּ עַל מָתְנָיו וְלֹא הָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו,	ולעמוהבכלעמ
וָמֵת, פָּטוּר.	ו, פ.
נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְלֹא הָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית הַגָּדוֹל	נלאהוהבכלה
וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן וְהָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַקָּטָן,	ולעהובכלאה
וָמֵת, פָּטוּר.	ו, פ.
נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַקָּטָן וְהָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַקָּטָן	נלאהובכלאה
וְהָלְכָה לָהּ עַל הַגָּדוֹל וְלֹא הָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל,	ולעהוהבכלאה
וָמֵת, פָּטוּר.	ו, פ.
אֲבָל נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת עַל מָתְנָיו וְהָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מָתְנָיו	אנלעמובכלעמ
וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ, וָמֵת, חַיָּב.	ולעל, ו, ח.
נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת הַגָּדוֹל וְהָיָה בָהּ כְּדֵי לְהָמִית אֶת הַגָּדוֹל	נלאהובכלאה

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדָּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ:

וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז׳ מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נָא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה: בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: בי״ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז׳ מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה.	פְּרִי הַגֶּפֶן.	הַפֵּרוֹת.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז׳ מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא״י וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא״י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

מסכת שבועות א־ח

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין
במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

הסכמות מופיעות במסכת ברכות

לוח המשנה היומית

חודש ל"ח - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
מסכת שבועות א-ד	ג-א	טז-א	יא אייר תשע"ט	יא שבט תשפ"ה	י חשון תשצ"א
	א	ב-ג	יב אייר תשע"ט	יב שבט תשפ"ה	יא חשון תשצ"א
	א	ד-ה	יג אייר תשע"ט	יג שבט תשפ"ה	יב חשון תשצ"א
	א	ו-ז	יד אייר תשע"ט	יד שבט תשפ"ה	יג חשון תשצ"א
	ב	א-ב	טו אייר תשע"ט	טו שבט תשפ"ה	יד חשון תשצ"א
	ב	ג-ד	טז אייר תשע"ט	טז שבט תשפ"ה	טו חשון תשצ"א
	ב-ג	ה-א	יז אייר תשע"ט	יז שבט תשפ"ה	טז חשון תשצ"א
	ג	ב-ג	יח אייר תשע"ט	יח שבט תשפ"ה	יז חשון תשצ"א
	ג	ד-ה	יט אייר תשע"ט	יט שבט תשפ"ה	יח חשון תשצ"א
	ג	ו-ז	כ אייר תשע"ט	כ שבט תשפ"ה	יט חשון תשצ"א
	ג	ח-ט	כא אייר תשע"ט	כא שבט תשפ"ה	כ חשון תשצ"א
	ג	י-יא	כב אייר תשע"ט	כב שבט תשפ"ה	כא חשון תשצ"א
	ד	א-ב	כג אייר תשע"ט	כג שבט תשפ"ה	כב חשון תשצ"א
	ד	ג-ד	כד אייר תשע"ט	כד שבט תשפ"ה	כג חשון תשצ"א
	ד	ה-ו	כה אייר תשע"ט	כה שבט תשפ"ה	כד חשון תשצ"א
	ד	ז-ח	כו אייר תשע"ט	כו שבט תשפ"ה	כה חשון תשצ"א
	ד	ט-י	כז אייר תשע"ט	כז שבט תשפ"ה	כו חשון תשצ"א
	ד	יא-יב	כח אייר תשע"ט	כח שבט תשפ"ה	כז חשון תשצ"א
	ד-ה	יג-א	כט אייר תשע"ט	כט שבט תשפ"ה	כח חשון תשצ"א
	ה	ב-ג	א סיון תשע"ט	ל שבט תשפ"ה	כט חשון תשצ"א
	ה	ד-ה	ב סיון תשע"ט	א אדר תשפ"ה	ל חשון תשצ"א
	ו	א-ב	ג סיון תשע"ט	ב אדר תשפ"ה	א כסלו תשצ"א
	ו	ג-ד	ד סיון תשע"ט	ג אדר תשפ"ה	ב כסלו תשצ"א
	ו	ה-ו	ה סיון תשע"ט	ד אדר תשפ"ה	ג כסלו תשצ"א
	ו-ז	ז-א	ו סיון תשע"ט	ה אדר תשפ"ה	ד כסלו תשצ"א
	ז	ב-ג	ז סיון תשע"ט	ו אדר תשפ"ה	ה כסלו תשצ"א
	ז	ד-ה	ח סיון תשע"ט	ז אדר תשפ"ה	ו כסלו תשצ"א
	ז	ו-ז	ט סיון תשע"ט	ח אדר תשפ"ה	ז כסלו תשצ"א
	ז-ח	ח-א	י סיון תשע"ט	ט אדר תשפ"ה	ח כסלו תשצ"א
	ח	ב-ג	יא סיון תשע"ט	י אדר תשפ"ה	ט כסלו תשצ"א
	ח	ד-ה	יב סיון תשע"ט	יא אדר תשפ"ה	י כסלו תשצ"א
	ח-א	ו-א	יג סיון תשע"ט	יב אדר תשפ"ה	יא כסלו תשצ"א

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

מַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת

פרק א - שבועות שתים

משנה א

ארבעה מיני שבועות הן. **א)** שבועת ביטוי, **ב)** שבועת שוא, **ג)** שבועת הפקדון, **ד)** שבועת העדות[א] (להלן תיאור קצר על ארבע שבועות אלו מתוך דברי הרמב"ם בריש הלכות שבועות, ויתבארו ביתר הרחבה בעז"ה בהמשך המסכת)

שבועת ביטוי

היא שנאמרה בתורה (ויקרא ה ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה:
והיינו שנשבע לעשות או לא לעשות דבר פלוני. וכן אם נשבע שנעשָׂה או שלא נעשָׂה דבר פלוני.

ענשו של שבועת ביטוי: הנשבע שבועת ביטוי על שקר, במזיד חייב מלקות, ובשוגג חייב קרבן עולה ויורד.

שבועת שוא

היינו באחד מארבעה אופנים. **א)** נשבע לשנות דבר הידוע שאינו כן, כגון שנשבע על אבן שהיא עץ. **ב)** הנשבע על דבר שידוע שאין בו ספק שהוא כן, כגון שנשבע על השמים שהוא השמים. **ג)** נשבע לבטל את המצוה, כגון שלא יניח תפלין. **ד)** נשבע לעשות דבר שאי אפשר לעשותו, כגון שלא יישן שלשה ימים.

ענשו של שבועת שוא: במזיד חייב מלקות, בשוגג פטור.

שבועת הפקדון

היינו הכופר בדבר ממון שאם היה מודה בו היה חייב לשלם.

ענשו של שבועת הפקדון: בין שוגג בין מזיד חייב להביא קרבן אשם ולשלם קרן וחומש.

שבועת העדות

היינו הנשבע שאינו יודע עדות לחברו.

מקור חיים

א. הצגנו כאן רק תיאור קצר על ארבעת השבועות, וכל אחד יתבאר בעז"ה קצת יותר בהרחבה במקומה. שבועת ביטוי פרק א-ב. שבועת שוא פרק ג שבועת הפקדון פרק ה. שבועת העדות פרק ו.

ענשו של שבועת העדות: בין שוגג בין מזיד חייב קרבן עולה ויורד.

ידיעות הטומאה (טומאת מקדש וקדשיו)

באותה פרשה שנאמרה דיני שבועת ביטוי כתיב גם דיני טומאת מקדש וקדשיו

(ויקרא ה) (ב) אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בִּנְבֵלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בִּנְבֵלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם (שאכל קודש או נכנס למקדש בטומאה[ב]): (ג) אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם:

א שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע – **שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע** – שתי שבועות ביטוי מפורשות בתורה, ויש לרבות עוד שתים מריבוי שבפסוק[ג], **יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה** – החיוב על טומאת מקדש וקדשיו **שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע** – שתים מפורשות בתורה ויש לרבות עוד שתים מריבוי שבפסוק[ד],

רבינו עובדיה מברטנורא

א שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם. כְּתִיבִי בִּקְרָא בְּהֶדְיָא (ויקרא ה) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִּשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב. אֹכֶל, לְהֵיטִיב. לֹא אֹכַל, לְהָרַע, שֶׁמְּעַנֶּה אֶת עַצְמוֹ. וְהוּא הַדִּין לְכָל דָּבָר שֶׁהוּא הֵן וְלָאו לְהַבָּא, דִּלְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לְהַבָּא מַשְׁמַע: **שֶׁהֵן אַרְבַּע.** יֵשׁ לָרבּוֹת עוֹד שְׁתַּיִם אֲחֵרִים דְּלֹא כְתִיבִי. וְהֵן, הֵן וְלָאו דִּלְשֶׁעָבַר. כְּמוֹ אָכַלְתִּי וְלֹא אָכַל, אוֹ לֹא אָכַלְתִּי וְאָכַל: **יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה.** אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא (שָׁם), הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא אֲצָל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו: **שְׁתַּיִם.** כְּתִיבִי בִּקְרָא. דִּכְתִיב (שָׁם) וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא, מַשְׁמַע שֶׁנֶּעְלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה וְעַל יְדֵי אוֹתוֹ הֶעְלֵם אָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ, הֲרֵי אַחַת. אוֹ נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, הֲרֵי שְׁתַּיִם: **שֶׁהֵן אַרְבַּע.** יֵשׁ לָרבּוֹת עוֹד שְׁנַיִם חִיּוּבִים אֲחֵרִים. הֶעְלֵם קֹדֶשׁ, וְהֶעְלֵם מִקְדָּשׁ, וְזָכוּר הוּא אֶת הַטֻּמְאָה:

מקור חיים

ב. התורה לא ביארה בהדיא שאיירי כאן שאכל קודש או נכנס למקדש בהעלם הטומאה, אבל הוא דבר המובן מאליו, כי אפילו כהנים לא הוזהרו ליטמא לנבילה ושרץ, ולכן ליכא למימר שהטומאה עצמה היא חטא, אלא איירי שבהעלמת טומאה עשה איזה איסור, ובידוע שאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשים או יבא למקדש (רמב"ן עה"ת). **ג.** דכתיב לכל אשר יבטא, וכרבי עקיבא לקמן (פ"ג מ"ה), עיי"ש ברע"ב. **ד.** דכתיב ונעלם ונעלם, שני פעמים, כרבי ישמעאל לקמן (פ"ב מ"ה), עיי"ש.

יְצִיאוֹת הַשֶּׁבֶת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, מַרְאוֹת נְגָעִים שְׁנַיִם שֶׁהֵם אַרְבָּעָה:

יְצִיאוֹת הַשֶּׁבֶת – הוצאה מרשות לרשות שנאסרה בשבת[ה], **שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע** – שתים של המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים מפורשות בתורה, ויש לרבות עוד שתים של הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד, מסברא[ו], **מַרְאוֹת נְגָעִים שְׁנַיִם שֶׁהֵם אַרְבָּעָה** – שני מראות נגעים טמאים מפורשים בקרא, ויש לרבות עוד שני תולדות[ז]:

משנה ב

בחיוב טומאת מקדש וקדשיו ישנו כמה חילוקי כפרה, וכמבואר במשניות שלפנינו

יש בה ידיעה בתחילה וידיעה בסוף והעלם בינתיים
קרבן עולה ויורד (משנה ב)

יש בה ידיעה בתחילה ואין בה ידיעה בסוף
שעיר הפנימי ויום הכיפורים תולה, עד שיוודע ויביא עולה ויורד (משנה ב)

אין בה ידיעה בתחילה ויש בה ידיעה בסוף
שעיר הנעשה בחוץ ויום הכיפורים מכפר (משנה ג)

אין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף
שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרים (לת"ק של משנה ד, ועי"ש שיטות נוספות)

רבינו עובדיה מברטנורא

יְצִיאוֹת הַשֶּׁבֶת. הוֹצָאָה מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, יָלְפִינַן מִקְּרָא מִן וַיֵּצוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה וְגוֹ' (שמות לו), לֹא תַּפִּיקוּ מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים: **שְׁתַּיִם.** אַחַת לָעוֹמֵד בַּחוּץ וְהוֹשִׁיט יָדוֹ לְפָנִים וְנָטַל הַחֵפֶץ וְהוֹצִיאוֹ, וְאַחַת לָעוֹמֵד בִּפְנִים וְנָטַל הַחֵפֶץ מִמְּקוֹמוֹ וְהוֹצִיאוֹ לַחוּץ: **שֶׁהֵן אַרְבַּע.** יֵשׁ לְהוֹסִיף עוֹד שְׁתַּיִם דְּהַכְנָסָה, אַף עַל גַּב דְּלֹא כְּתִיבִי בַּקְּרָא בְּהָדְיָא: כְּתִיבִי. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַקְּפִידָה תּוֹרָה מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּהוֹצָאָה, כָּךְ הִקְפִּידָה עַל הַהַכְנָסָה. אַחַת לָעוֹמֵד בִּפְנִים וְהוֹצִיא יָדוֹ לַחוּץ וְנָטַל חֵפֶץ וְהִכְנִיס, וְאַחַת לָעוֹמֵד בַּחוּץ וְנָטַל חֵפֶץ מִמְּקוֹמוֹ וְהוֹשִׁיטוֹ לִפְנִים וְהִנִּיחוֹ: **מַרְאוֹת נְגָעִים שְׁנַיִם.** כְּתִיבִי בַּקְּרָא (ויקרא יג), שְׂאֵת וּבַהֶרֶת: **שֶׁהֵן אַרְבָּעָה.** תּוֹלָדָה דִּשְׂאֵת וְתוֹלָדָה דִּבַהֶרֶת, דְּלֹא כְּתִיבִי בַּקְּרָא בְּהָדְיָא:

מקור חיים

ה. תיבת יציאות כולל בין הוצאה בין הכנסה, כי בשתיהם הוא מוציא מרשות לרשות. **ו.** כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **ז.** מתיבת ספחת דרשינן תולדה לזה ותולדה לזה (רע"ב, נגעים פ"א מ"א).

ב כֹּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וִידִיעָה בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם, הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד. יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף, שָׁעִיר שֶׁנַּעֲשָׂה בִּפְנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלֶה,

כֹּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה – כל שידע שנטמא, **וִידִיעָה בַּסּוֹף** – משאכל את הקודש או נכנס למקדש ויצא, נודע לו שבטומאה אכל או בטומאה נכנס, **וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם** – ובשעה שאכל או נכנס נעלם ממנו שהוא טמא או נעלם ממנו שזה בשר קודש או שמקום זה מקום מקדש הוא, **הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד** – הרי הוא חייב קרבן עולה ויורד[ח]. **יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה** – אם ידע שנטמא, **וְאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף** – ולא ידע שאכל קדש או נכנס למקדש כשהיה טמא, **שָׁעִיר שֶׁנַּעֲשָׂה בִּפְנִים** – שעיר של יום הכיפורים שמזין דמה בפנים[ט], **וְיוֹם הַכִּפּוּרִים** – יחד עם קדושת יום הכיפורים[י], **תּוֹלֶה** – תולים להגין עליו מן היסורים,

רבינו עובדיה מברטנורא

ב שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה. אַיְדִיעוֹת הַטָּמְאָה קָאֵי. וְאַיְדֵי דְּזוּטְרֵי מִלֵּיהוּ מְפָרֵשׁ לְהוּ בָּרִישָׁא וְהָדַר מְפָרֵשׁ שְׁבוּעוֹת דִּנְפִישֵׁי מִלֵּיהוּ. וִיצִיאוֹת וּמַרְאוֹת, כָּל חָדָא וַחְדָא מִפָּרְשָׁא בְּמַסֶּכֶת דִּידֵיהּ, לְהָכִי לֹא פָּרְשִׁינְהוּ בָּהאי מַסֶּכְתָּא. וְלֹא תְּנִינְהוּ הָכָא אֶלָּא מְשׁוּם דְּדָמוּ לַהֲדָדֵי בִּשְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע: יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה. שֶׁיָּדַע שֶׁנִּטְמָא: וִידִיעָה בַּסּוֹף. מִשֶּׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ בְּהֶעְלֵם אוֹ נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בְּהֶעְלֵם וְיָצָא, נוֹדַע לוֹ שֶׁבְּטֻמְאָה אָכַל אוֹ בְּטֻמְאָה נִכְנַס: וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם. כְּשֶׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ נֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה אוֹ קֹדֶשׁ, אוֹ נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה אוֹ מִקְדָּשׁ: הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד. עוֹלֶה לָעָשִׁיר, וְיוֹרֵד לָעָנִי. עָשִׁיר מֵבִיא חַטַּאת בְּהֵמָה, וְעָנִי חַטַּאת הָעוֹף, וְדַל שֶׁבַּדַּלִּים עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, וְהִיא מִנְחַת חוֹטֵא הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם: שָׁעִיר הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים. שָׁעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁמֵּבִיא מִדָּמוֹ לִפְנִים: תּוֹלֶה. לְהָגִין עָלָיו מִן הַיִּסּוּרִין:

מקור חיים

ח. מבואר ברע״ב, עיי״ש. ט. שלשה שעירים נעשין לציבור ביום הכיפורים. שנים שמטילין עליהם גורלות, אחד לעזאזל ואחד לה׳, ככתוב בפרשת אחרי, והשעיר לה׳ מזין דמה בפנים, והוא הנקרא חטאת הפנימי. ועוד שעיר אחד כתוב בפרשת פנחס יחד עם שאר מוספי המועדות, והוא נקרב על מזבח החיצון כמו כל המוספין, והוא הנקרא חטאת החיצון. י. כי יום הכפורים עצמו מועיל עם הקרבנות, שנאמר (ויקרא כג) כי יום כיפורים הוא (תוי״ט).

עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְיָבִיא בְעוֹלָה וְיוֹרֵד: **עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ** – עד שיוודע לו שנבנס למקדש או אכל קדש בטומאה[יא], **וְיָבִיא בְעוֹלָה וְיוֹרֵד** – ואז יביא עולה ויורד ויתכפר לו לגמרי:

ג אֵין בָּהּ יְדִיעָה בַתְּחִלָּה אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַסּוֹף, שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כט) מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים, עַל מַה שֶּׁזֶּה מְכַפֵּר, זֶה מְכַפֵּר. מַה הַפְנִימִי **אֵין בָּהּ יְדִיעָה בַתְּחִלָּה** – אם לא ידע בטומאה זו מימיו, **אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַסּוֹף** – אחר שנבנס למקדש או אכל קדש נודע לו שהיה טמא, **שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ** – שעיר הקרב במזבח החיצון במוספים של יום הכיפורים, **וְיוֹם הַכִּפּוּרִים** – עם קדושת יום הכיפורים, **מְכַפֵּר**, **שֶׁנֶּאֱמַר** – שנאמר בשעיר החיצון, **מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים** – שהוא בא בנוסף לחטאת הכיפורים (חטאת הפנימי), **עַל מַה שֶּׁזֶּה מְכַפֵּר, זֶה מְכַפֵּר** – ממה שהקישם הכתוב יש ללמוד שעל מה שזה מכפר זה מכפר. **מַה הַפְּנִימִי**

רבינו עובדיה מברטנורא

עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ. שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ בְּטֻמְאָה וְיָבִיא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד: ג **אֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה.** שֶׁלֹּא יָדַע בְּטֻמְאָה זוֹ מִימָיו, זֶה לֹא בָא לְכְלַל קָרְבָּן עוֹד לְעוֹלָם. שְׂהֲרֵי אֵין קָרְבָּן בָּא אֶלָּא עַל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה: **שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ.** הַקָּרֵב בַּמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן בְּמוֹסָפִין שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים: **וְיוֹם הַכִּפּוּרִים. מְכַפֵּר.** עַצְמוֹ מְכַפֵּר עִם הַשָּׂעִיר: **שֶׁנֶּאֱמַר.** בְּשָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ (בְּמִדְבַּר כט) שָׂעִיר עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים, וְחַטַּאת הַכִּפֻּרִים הוּא הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים, וְהִקִּישָׁן הַכָּתוּב, לְלַמֶּדְךָ שֶׁעַל מַה שֶּׁזֶּה מְכַפֵּר זֶה מְכַפֵּר. מַה פְּנִימִי אֵינוֹ בָּא אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה, וּמַאי נִיהוּ, יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה, כִּדְיָלְפִינַן מִקְּרָא דִּכְתִיב לְכָל חַטֹּאתָם, דְּמַשְׁמַע לְאוֹתָם שֶׁיָּבֹאוּ לִכְלַל חַטָּאת כְּשֶׁתִּהְיֶה לָהֶם יְדִיעָה בַּסּוֹף, וְאִי אֶפְשָׁר לָבֹא לִכְלַל חַטָּאת אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה, אַף שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בַּחוּץ אֵינוֹ מְכַפֵּר אֶלָּא עַל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה, וּמַאי נִיהוּ, יְדִיעָה בַּסּוֹף וְלֹא בַּתְּחִלָּה דְּלֹא אָתְיָא לִכְלַל קָרְבָּן, וּמְכַפֵּר זֶה כַּפָּרָה גְּמוּרָה בְּלֹא תְלִיָּה:

מקור חיים

יא. לשון הרע"ב עד שיודע לו שאכל קדש בטומאה, וחדא מתרתי נקט (תוי"ט).

אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה, אַף הַחִיצוֹן אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה:

אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה – היינו ידיעה בתחילה ולא בסוף, וכמו ששנינו לעיל במשנה הקודמת, **אַף הַחִיצוֹן אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה** –

והיינו על שיש בו ידיעה בסוף ולא בתחילה[יב]:

ד וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, שְׁעִירֵי הָרְגָלִים וּשְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׂעִירֵי הָרְגָלִים מְכַפְּרִין, אֲבָל לֹא שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. וְעַל מַה שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין, עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא.

וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף – ועל טומאה שלא ידע מתחילה ולא נודע לו בסוף, **שְׂעִירֵי הָרְגָלִים וּשְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׂעִירֵי הָרְגָלִים מְכַפְּרִין, אֲבָל לֹא שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. וְעַל מַה שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין, עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא**, ואף על פי שאין חיוב כרת על אכילה זו[יג].

רבינו עובדיה מברטנורא

ד שְׂעִירֵי הָרְגָלִים. בְּכָל הָרְגָלִים נֶאֶמְרוּ שְׂעִירֵי חַטָּאת בְּמוּסָפִין: וּשְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִים. דִּכְתִיב בִּשְׂעִיר רֹאשׁ חֳדָשׁ (שָׁם כה) לְחַטָּאת לַה׳, חַטָּא שָׁאֵין מַכִּיר בּוֹ אֶלָּא ה׳ שָׂעִיר זֶה יְהֵא מְכַפֵּר, וְהֵינוּ שֶׁאֵין בּוֹ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף. וּשְׂעִירֵי רְגָלִים יָלְפִינַן מִשָּׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּהֶקֵּשׁ, דִּשְׂעִיר הָוֶה מָצֵי לְמִכְתַּב בְּכָלְהוּ רְגָלִים, וְכָתַב וּשְׂעִיר, וְא״ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, לְהַקִּישׁ שֶׁעַל מַה שֶּׁזֶּה מְכַפֵּר אֵלּוּ מְכַפְּרִים:

מקור חיים

יב. בגמרא (דף ח:) מפרש למה אין לומר שכיון שהוקשו לא יהא הבדל ביניהם כלל, ושניהם יכפרו על אותו דבר ממש.(גם בעצם הכפרה יש הבדל ביניהם, שכפרת הפנימי אינה אלא לתלות מן היסורין עד שיביא קרבן, וכפרה של החיצון היא כפרה גמורה, כי לעולם לא יבא לידי קרבן כיון שאין בה ידיעה בתחילה, כמבואר ברע״ב עי״ש). **יג.** אע״פ ששאר השעירים מכפרין על הנכנס למקדש או אכל קדש בטומאת הגוף, ועל זה יש חיוב כרת להעובר במזיד, רבי שמעון יליף מגזירה שוה ששעירי ר״ח מכפרין על טהור האוכל קדש שנטמא ועל זה יש איסור לאו גרידא, כדכתיב (ויקרא ז יט) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַשְּׁעִירִים כַּפָּרָתָן שָׁוָה עַל טָמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא, וְשֶׁל רְגָלִים מְכַפְּרִין עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, וְשֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף. אָמְרוּ לוֹ, מַהוּ שֶׁיִּקָּרְבוּ זֶה בָזֶה.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַשְּׁעִירִים כַּפָּרָתָן שָׁוָה עַל טָמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו – שעיר החיצון של יום הכיפורים, ושעירי הרגלים, ושעירי ראשי חדשים, **כַּפָּרָתָן שָׁוָה, עַל טָמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו** – כולן מכפרים על כל טומאת מקדש וקדשיו, בין על אין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף, ובין על אין ידיעה תחילה ויש בסוף, ובין על טהור שאכל את הטמא״. **הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר** – נמצא שרבי שמעון אומר, **שְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא, וְשֶׁל רְגָלִים מְכַפְּרִין עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, וְשֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף. אָמְרוּ לוֹ, מַהוּ שֶׁיִּקָּרְבוּ זֶה בָזֶה** – אם נאבד שעיר שהופרש לאחד מקרבנות אלו והקריבו אחר תחתיו, ואחר כך נמצא השעיר הנאבד, האם מותר להקריבו בזמן אחר. כגון נאבד שעיר החיצון של יום הכיפורים האם מותר להקריבו לשעיר הרגלים או לשעיר ראש חדש.

רבינו עובדיה מברטנורא

כָּל הַשְּׁעִירִים כַּפָּרָתָן שָׁוָה. כָּל שְׁעִירֵי הַמּוּסָפִין, בֵּין שְׁעִירֵי רְגָלִים בֵּין שְׁעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ בֵּין שָׂעִיר הַנַּעֲשָׂה בַּחוּץ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כַּפָּרָתָן שָׁוָה, שֶׁהֵם מְכַפְּרִין בֵּין עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בִּתְחִלָּה וְיֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בְּסוֹף בֵּין עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, בֵּין עַל טָהוֹר לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, בֵּין עַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא, וְנִפְקָא מִנַּהּ לְטָמְאָה שֶׁאֲרָעָה בֵּין זוֹ לְזוֹ. אֲבָל שָׂעִיר הַנַּעֲשָׂה בַּפָּנִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא נֶחְלְקוּ עָלָיו שֶׁהוּא תּוֹלֶה עַל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף, כִּדְאָמְרִינַן: הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר. הַאי דַּהֲדַר נָקֵט לַהּ, מִשּׁוּם דְּכֻלֵּי לְמֵימַר אָמְרוּ לוֹ מַהוּ שֶׁיִּקָּרְבוּ זֶה בָזֶה: מַהוּ שֶׁיִּקָּרְבוּ. אִם אָבַד שָׂעִיר שֶׁהָפְרַשׁ לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְנִתְכַּפְּרוּ בְאַחֵר, וְנִמְצָא זֶה בָּרֶגֶל אוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, מַהוּ שֶׁיַּקְרִיב לְשֵׁם שְׁעִירוֹ שֶׁל יוֹם:

מקור חיים

יד. אבל לא על יש ידיעה בתחילה ואין בסוף, ועל זה שעיר הנעשה בפנים תולה עד שיוודע לו ויביא קרבן.

אָמַר לָהֶם, יִקָּרְבוּ. אָמְרוּ לוֹ, הוֹאִיל וְאֵין כַּפָּרָתָן שָׁוָה, הֵיאַךְ קְרֵבִין זֶה בָּזֶה. אָמַר לָהֶן, כֻּלָּן בָּאִין לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו:

אָמַר לָהֶם, יִקָּרְבוּ. אָמְרוּ לוֹ, הוֹאִיל וְאֵין כַּפָּרָתָן שָׁוָה, הֵיאַךְ קְרֵבִין זֶה בָּזֶה. אָמַר לָהֶן, כֻּלָּן בָּאִין לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו – כולן באין לכפר על טומאה של מקדש וקדשיו

ואע״פ שכפרתן חלוקות יכול ליקרב של זה בזה:

ה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, שְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין עַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא. מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שֶׁל רִגָלִים, שֶׁמְּכַפְּרִין עַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף. מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֵן מְכַפְּרִין עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא, וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ של רבי שמעון, **שְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין עַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא. מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שֶׁל רִגָלִים, שֶׁמְּכַפְּרִין עַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף. מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים** – שעיר החיצון של יום הכיפורים, **שֶׁהֵן מְכַפְּרִין**[טו] **עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא, וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה**

רבינו עובדיה מברטנורא

אָמְרוּ לוֹ הוֹאִיל וְאֵין כַּפָּרָתָן שָׁוָה. רַבִּי מֵאִיר הוּא דְּקָאָמַר לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בִּשְׁלָמָא אִי אָמְרִתְּ כֻּלָּן כַּפָּרָתָם שָׁוָה, יִקָּרֵב, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן כַּפָּרָה אַחַת הֵן מְכַפְּרִים, אֶלָּא לְדִידָךְ, זוֹ שֶׁהַפָּרָשָׁה לְכַפֵּר עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְיֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף, הֵיאַךְ יִקָּרֵב בָּרֶגֶל לְכַפֵּר עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, וְעַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא: **לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו.** וְכֵיוָן דְּבָזֶה שָׁוִין, אַף עַל פִּי שֶׁכַּפָּרָתָן חֲלוּקוֹת יָכוֹל הוּא לְקָרֵב: **ה מִשְּׁמוֹ.** שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן. וּסְתָם רַבִּי שִׁמְעוֹן הוּא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: **ו וְעַל**

מקור חיים

טו. צ״ל שהוא מכפר (מלא״ש).

אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף. אָמְרוּ לוֹ, מַהוּ שֶׁיִּקְרְבוּ זֶה בָּזֶה. אָמַר לָהֶם, הֵן. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן, יִהְיוּ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים קְרֵבִין בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים, אֲבָל הֵיאַךְ שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים קְרֵבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְכַפֵּר כַּפָּרָה שֶׁאֵינָהּ שְׁלָהּ. אָמַר לָהֶן, כָּלָן בְּאֵין לְכַפֵּר עַל טְמֵאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו:

אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף. אָמְרוּ לוֹ, מַהוּ שֶׁיִּקְרְבוּ זֶה בָּזֶה. אָמַר לָהֶם, הֵן. אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן – אם כדבריך שכל אחד מוסיף כפרה על חברו, **יִהְיוּ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים קְרֵבִין בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים** – ששעיר הזה הוקצה לכפר גם על מה שחטאת של ראשי חדשים מכפר, **אֲבָל הֵיאַךְ שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים קְרֵבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים לְכַפֵּר כַּפָּרָה שֶׁאֵינָהּ שְׁלָהּ**, שהרי לא הוקצה לכפר אלא על טהור שאכל את הטמא. **אָמַר לָהֶן, כָּלָן בְּאֵין לְכַפֵּר עַל טְמֵאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו** – כולם באין לכפר על טומאה של מקדש וקדשיו, ואע״פ שכפרתן חלוקות יכול ליקרב של זה בזה:

ו וְעַל זְדוֹן טְמֵאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּרִין. וְעַל שְׁאָר עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת,

וְעַל זְדוֹן טְמֵאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו – על אבילת קדש או כניסה למקדש בטומאה במזיד, **שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין**ט״ז. **וְעַל שְׁאָר עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת**

רבינו עובדיה מברטנורא

זְדוֹן טְמֵאַת מִקְדָּשׁ וְכוּ׳. סְתָמָא דְתַלְמוּדָא נָקֵיט לַהּ: שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. דִּכְתִיב (ויקרא טז) וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם, וּפְשָׁעִים אֵלּוּ מְרָדִים: הַחֲמוּרוֹת וְהַקַּלּוֹת וְכוּ׳. כְּלַהּ מַתְנִיתִין מְפָרֶשָׁא בִּגְמָרָא הָכִי, בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת בֵּין שֶׁעָשָׂן בְּמֵזִיד בֵּין שֶׁעָשָׂן בְּשׁוֹגֵג, אוֹתָן שֶׁעָשָׂן בְּשׁוֹגֵג בֵּין נוֹדַע לוֹ סְפֵקָן בֵּין לֹא נוֹדַע לוֹ סְפֵקָן, כְּלוֹמַר בֵּין נוֹדַע לוֹ שֶׁבָּא לְיָדוֹ סְפֵק חֶלְבּ וַאֲכָלוֹ בֵּין שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ שֶׁבָּא לְיָדוֹ סְפֵק חֶלֶב. וְאֵלּוּ הֵן קַלּוֹת, עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה. וְאֵלּוּ הֵן חֲמוּרוֹת, כְּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין:

מקור חיים

טז. לעיל משנה ב׳ שנינו שעל ידיעה בתחלה והעלם בסוף שעיר הנעשה בפנים ויום הכיפורים תולים עד שיוודע לו ויביא קרבן. כאן אי אפשר לו לבא לידי קרבן, כי על זדון טומאת מקדש וקדשיו אין מביאין קרבן, וקמ״ל שעל אלו שעיר הנעשה בפנים ויום הכיפורים מכפרין כפרה גמורה. ומשנה זו אתיא ככו״ע ואינה המשך דברי רבי שמעון.

הַזְּדוֹנוֹת וְהַשְּׁגָגוֹת, הוֹדַע וְלֹא הוֹדַע, עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, כְּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר:

– בין קלות בין חמורות, **הַזְּדוֹנוֹת וְהַשְּׁגָגוֹת** – בין עבר עליהן במזיד בין עבר בשוגג, **הוֹדַע וְלֹא הוֹדַע** – בין נודע לו שבא לידי ספק חטאת בין לא נודע לו שבא לידי ספק חטאת[יז]. ואלו הן הקלות, **עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה.** ואלו הן החמורות, **כְּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין. שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר** – על כל אלו שעיר המשתלח לעזאזל מכפר:

ז אֶחָד יִשְׂרְאֵלִים, וְאֶחָד כֹּהֲנִים, וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ. מַה בֵּין יִשְׂרְאֵלִים לְכֹהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשׁוּחַ, אֶלָּא שֶׁדַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו.

אֶחָד יִשְׂרְאֵלִים, וְאֶחָד כֹּהֲנִים, וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ – בין ישראלים בין כהנים ובין כהן המשוח כולם שוים בכפרת שעיר המשתלח. **מַה בֵּין יִשְׂרְאֵלִים לְכֹהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשׁוּחַ** – ואין ביניהם[יח], **אֶלָּא שֶׁדַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו,** ובישראל שעיר הפנימי ושעיר החיצון מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו.

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **אֶחָד יִשְׂרְאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים.** הָכִי קָאָמַר, שֶׁשָּׁעִיר הַפְּנִימִי מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, דְּהַיְנוּ אֶחָד יִשְׂרְאֵל וְאֶחָד כֹּהֲנִים וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ מִתְכַּפְּרִים בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ תְּלִיַּת יִשְׂרָאֵל עַל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף וּזְדוֹן בִּשְׁאָר עֲבֵרוֹת, וְאֵין חִלּוּק בֵּינֵיהֶן: **אֶלָּא שֶׁדַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים** טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, וְכֵן כַּפָּרַת שָׂעִיר הַחִיצוֹן פָּרוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל הַקָּרֵב **עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו.** כָּל מַה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים:

מקור חיים

יז. מי שבא לידו ספק חטאת, כגון חלב ושומן לפניו ואכל אחד מהן ולא יודע אם אכל החלב וחייב חטאת או אכל השומן ופטור, חייב להביא אשם תלוי (ואם אחר כך נודע לו שאכל החלב, חייב להביא גם חטאת). ועל זה קאי המשנה ואומרת שבין אם כבר נודע לו שבא לידי ספק כזה וכבר חל עליו חיוב להביא אשם תלוי, בין אם לא נודע לו שבא לידי ספק כזה, אחר יום הכיפורים אינו חייב להביא אשם תלוי כי שעיר המשתלח מכפר על זה (אבל אם יתוודע לו שאכל החלב, לא נפטר מהבאת חטאת). (רע״ב, תוי״ט). יח. הא דקתני מה בין הוה כאילו קתני אין ביניהם (תוי״ט בביאור דברי הרע״ב).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁדַּם הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים. כְּשֵׁם שֶׁזִּדּוּיוֹ שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, כָּךְ זִדּוּיוֹ שֶׁל פָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁדַּם הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, על טומאת מקדש וקדשיו ללא שום וידוי, כי אין וידוי על שעיר הנעשה בפנים, **כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים**, על טומאת מקדש וקדשיו. **כְּשֵׁם שֶׁזִּדּוּיוֹ שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל**, על כל עוונותיהם, **כָּךְ זִדּוּיוֹ שֶׁל פָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים** – כן מכפר הוידוי של פר על כל עוונות הכהנים, ואין לכהנים כפרה על ידי שעיר המשתלח:

פרק ב - ידיעות הטומאה

משנה א

ידיעות הטומאה

במשנה זו מבאר התנא מה ששנינו בתחילת המסכת ידיעות הטומאה שתים שהן ארבע. והכוונה שיש ארבעה אופנים להתחייב קרבן על אכילת קדש או כניסה למקדש בטומאת הגוף.

מחמת שאינו חייב קרבן אלא אם ידע תחילה שהוא טמא ואחר כך נעלם ממנו, או ידע שזה קדש ומקדש ואחר כך נעלם ממנו. לכן נקראות 'ידיעות', כי אינו חייב אלא אם ידע תחילה.

אמנם הלשון ידיעות 'הטומאה' הוא לאו דוקא. כי זה כולל גם ידיעת והעלמת קדש וידיעת והעלמת מקדש, כי רק ביחד עם אלו, יש ארבע אופנים של חיוב קרבן.

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כְּשֵׁם. שֶׁאַתָּה מוֹדֶה בְּדַם הַשָּׂעִיר הַפְּנִימִי שֶׁמְּכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל כְּפָרָתוֹ בְּלֹא שׁוּם וִדּוּי, שֶׁאֵין וִדּוּי בַּשָּׂעִיר הַפְּנִימִי אֶלָּא בַּשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, כָּךְ דַּם הַפָּר בְּלֹא שׁוּם וִדּוּי מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. אַיְתֵר לֵיהּ וִדּוּיוֹ שֶׁל פַּר בִּמְקוֹם וִדּוּי שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים בִּשְׁאָר עֲבֵרוֹת, וְאֵין לָהֶם כַּפָּרָה בַּשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ:

(ויקרא ה) (ב) אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בִּנְבֶלֶת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בִּנְבֶלֶת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם: (ג) אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם:

שתים שהן ארבע

שתים כתובים בפירוש, ושתים יש להוסיף ממדרש חכמים

העלם טומאה וידע שהבשר הוא קדש, העלם טומאה וידע שנכנס למקדש, הם כתובים מפורש[א]

העלם קדש וידע שהוא טמא, העלם מקדש וידע שהוא טמא, הן השתים שמוסיפין ממדרש חכמים[ב].

א יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע. נִטְמָא וְיָדַע וְנֶעֱלָמָה מִמֶּנּוּ הַטֻּמְאָה וְזָכוּר אֶת הַקֹּדֶשׁ, נֶעְלַם מִמֶּנּוּ הַקֹּדֶשׁ וְזָכוּר אֶת הַטֻּמְאָה,

יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, ואלו הן: **א) נִטְמָא וְיָדַע, וְנֶעֱלָמָה מִמֶּנּוּ הַטֻּמְאָה, וְזָכוּר אֶת הַקֹּדֶשׁ** – העלם ידיעת טומאה וידע שהבשר הוא קודש. **ב) נֶעְלַם מִמֶּנּוּ הַקֹּדֶשׁ, וְזָכוּר אֶת הַטֻּמְאָה** – העלם ידיעת קודש וידע שהוא טמא.

רבינו עובדיה מברטנורא

א יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה. נִטְמָא וְיָדַע שֶׁנִּטְמָא. בִּשְׁעַת טֻמְאָה אוֹ אַחֲרֵי כֵן: **נֶעֱלָמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה.** וְעַל יְדֵי אוֹתוֹ הֶעְלֵם אָכַל קֹדֶשׁ, הֲרֵי אַחַת. וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, הֲרֵי שְׁתַּיִם. דְּכְתִיב וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא, מַשְׁמַע שֶׁנִּתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה. וּלְפִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ אֶלָּא אִם כֵּן יָדַע בַּתְּחִלָּה שֶׁנִּטְמָא וְאַחַר כָּךְ נֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ, מִשּׁוּם הָכִי קָרֵי לַהּ יְדִיעוֹת: **נֶעְלַם מִמֶּנּוּ הַקֹּדֶשׁ.** אוֹ הַמְקֻדָּשׁ, וְאָכַל קֹדֶשׁ אוֹ נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, וְזָכוּר לַטֻּמְאָה. הֲרֵי שְׁתַּיִם אֲחֵרוֹת דְּלֹא כְתִיבִי:

מקור חיים

א. כתיב 'ונעלם ממנו והוא טמא', משמע שנעלמה ממנו הטומאה אבל ידע שמה שאוכל הוא בשר קודש או שמקום שנכנס בו הוא המקדש. והיינו העלם ידיעת טומאה, וזכירת קדש. והעלם ידיעת טומאה, וזכירת מקדש. **ב.** והיינו העלם ידיעת קדש, וזכירת טומאה. והעלם ידיעת מקדש, וזכירת טומאה. ואלו לא כתובים מפורש, אלא נלמדים מדכתיב 'ונעלם' פעמיים, ואתיא כרבי ישמעאל בסוף הפרק, עיי"ש.

נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה וְאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יָדַע, וּמֻשָּׁאָכַל יָדַע, הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד. נִטְמָא וְיָדַע וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ, נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר אֶת הַטֻּמְאָה, נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְלֹא יָדַע, וּמֻשָּׁיָּצָא יָדַע, הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד:

נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה – או שנעלם ממנו ידיעת הטומאה וגם הידיעה שבשר זה קודש הוא, **וְאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יָדַע** – ובשעה שאכל את הקודש לא ידע שאוכל קודש בטומאת הגוף. **וּמֻשָּׁאָכַל יָדַע** – ואחר שאכלו נודע לו שאכל קודש בטומאת הגוף, **הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד** – הרי הוא חייב קרבן עולה ויורד.[ג] **נִטְמָא וְיָדַע, וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה, וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ** – העלם ידיעת טומאה וידע שמקום זה מקדש הוא, [ד] **נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ, וְזָכוּר אֶת הַטֻּמְאָה** – העלם ידיעת מקדש וידע שהוא טמא, **נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה** – או שנעלם ממנו בין שהוא טמא ובין שזה מקום המקדש, **וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְלֹא יָדַע** – ובשעה שנכנס לא ידע שהוא נכנס בטומאה למקדש, **וּמֻשָּׁיָּצָא יָדַע, הֲרֵי זֶה בְּעוֹלָה וְיוֹרֵד** – הרי עוד שתים שחייב עליהן קרבן עולה ויורד[ה]:

ב אֶחָד הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה וְאֶחָד הַנִּכְנָס לְתוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה, שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר

אֶחָד הַנִּכְנָס לָעֲזָרָה – בין הנכנס כשהוא טמא לעזרה שנתקדשה על ידי שלמה, **וְאֶחָד הַנִּכְנָס לְתוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה** – ובין הנכנס כשהוא טמא לתוספת העזרה שהוסיפו עליה אחרי כן, חייב על טומאת מקדש. **שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר** – על ירושלים,

רבינו עובדיה מברטנורא

נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה. אֵינוֹ מִמְּנִין הַיְדִיעוֹת, חַיָּב קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד: **ב אֶחָד הַנִּכְנָס** אֲבָל הָא קָמַשְׁמַע לָן דְּאַף עַל גַּב לָעֲזָרָה. רִאשׁוֹנָה: **וְאֶחָד הַנִּכְנָס לְתוֹסֶפֶת.** דְּבִשְׁעַת אֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ כְּנִיסַת מִקְדָּשׁ שֶׁהוֹסִיפוּ עָלֶיהָ אַחֲרֵי כֵן: **שֶׁאֵין מוֹסִיפִין** אֵינוֹ זָכוּר לֹא לְטֻמְאָה וְלֹא לְקֹדֶשׁ, וְכוּ'. לְפִיכָךְ הִיא קְדוֹשָׁה כָּרִאשׁוֹנָה:

מקור חיים

ג. הרי שתים, אבל העלם זה וזה אינו ממנין הידיעות, שכבר מנה העלם טומאה בפני עצמו והעלם קדש בפני עצמו ואין להוסיף על מנין הידיעות מחמת שניהם יחד (תוי"ט). ד. והיינו שתים שהן ארבע, שתים המפורשות בקרא, העלם טומאה ואכל קודש דרישא, והעלם

וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְנָבִיא וְאוּרִים וְתֻמִּים וּבְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד וּבְשָׁתֵי תוֹדוֹת וּבְשִׁיר. וּבֵית דִּין מְהַלְכִין וּשְׁתֵי תוֹדוֹת אַחֲרֵיהֶם, וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם. הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרָפֶת. וְכֹל שֶׁלֹּא

וְעַל הָעֲזָרוֹת, אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְנָבִיא וְאוּרִים וְתֻמִּים וּבְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד וּבְשָׁתֵי תוֹדוֹת וּבְשִׁיר, וּבֵית דִּין מְהַלְכִין וּשְׁתֵי תוֹדוֹת אַחֲרֵיהֶם – ובית דין מהלכים אחרי שני כהנים שנושאין לחמים של שתי תודות[ה], **וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם. הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת** – לחמי התודה שהלכו לצד פנים נאכלות[ו], **וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרָפֶת** – והלחמים שהלכו בצד החיצון נשרפות. והעזרה שנתקדשה על ידי שלמה נתקדשה באלו, ולכן גם הנבנס לתוספת העזרה אם נתקדשה באלו חייב עליה. **וְכֹל שֶׁלֹּא**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא בְּמֶלֶךְ. דְּאָמַר קְרָא (שמות כה) כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ, קְרָא יִתֵּרָא הוּא לְמִדְרַשׁ לְדוֹרוֹת. וּבִימֵי מֹשֶׁה הוּא מֶלֶךְ וְנָבִיא וְאָחִיו כֹּהֵן גָּדוֹל וְהָיוּ שָׁם אוּרִים וְתֻמִּים וְשִׁבְעִים זְקֵנִים, אַף לְדוֹרוֹת כֵּן: **וּבְשָׁתֵי תוֹדוֹת.** בִּשְׁנֵי לַחְמֵי תוֹדָה. וְהָיוּ נוֹשְׂאִים אוֹתָן בְּהֶקֵּף סָבִיב עַד סוֹף הַגְּבוּל שֶׁמְּקֻדָּשִׁים, וְשָׁם אוֹכְלִים הָאַחַת וְשׁוֹרְפִים הַשְּׁנִיָּה, וְעַל פִּי נָבִיא נֶאֱכֶלֶת וְעַל פִּי נָבִיא נִשְׂרָפָת. וְהֵינוּ דִּתְנַן הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת. וּמְנַחֲמָיָה בֶּן חֲכַלְיָה גָּמַר, דִּכְתִיב בֵּיהּ (נחמיה יב) וַאֲעַמִּידָה שְׁתֵּי תוֹדוֹת גְּדוֹלוֹת: **וּבְשִׁיר.** הַשִּׁיר שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים אֲרוֹמְמְךָ ה׳ כִּי דִלִּיתָנִי (תהלים ל). וּבֵית שַׁנִּי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם לֹא מֶלֶךְ וְלֹא אוּרִים וְתֻמִּים, הַקְּדֻשָּׁה שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁלֹמֹה הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה קְדֻשָּׁה לְשָׁעָתָהּ וְקְדֻשָּׁה לָעָתִיד לָבֹא. וַעֲבוּדָה דְּנְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה לִזְכֹּר בְּעָלְמָא הֲוָה:

מקור חיים

טומאה ונכנס למקדש דסיפא, ועוד שתים דמרבינן מדכתיב ונעלם פעמיים, והיינו העלם קודש דרישא והעלם מקדש דסיפא. **ה.** כן מוקי לה הגמרא (דף טו:) שהבית דין היו הולכים אחר הלחמי תודה, ולא כפשטות משמעות המשנה. **ו.** נחלקו התנאים (שם), חד אמר ב׳ כהנים נושאי הלחמים היו הולכים זה אצל זה, והוי הפנימית הך דמקרבה אצל החומה. וחד אמר שהיו הולכים אחד אחר השני, והוי הפנימית הך דמקרבה לבית דין (תוי״ט). והא דאחת נאכלת ואחת נשרפת, ע״פ נביא נאמרה הלכה זו, ואין טעם בדבר (דף טז.).

נַעֲשָׂה בְכָל אֵלּוּ, הַנִּכְנָס לְשָׁם אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ:

נַעֲשָׂה בְכָל אֵלּוּ, הַנִּכְנָס לְשָׁם אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ – אבל הנכנס לתוספת עזרה שלא נתקדשה בכל אלו, אין חייבין עליה:

ג נִטְמָא בָעֲזָרָה וְנֶעֶלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ, נֶעְלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר לַטֻּמְאָה, נֶעְלַם מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה, וְהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ שֶׁשָּׁהָה בִכְדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה, בָּא לוֹ בָאֲרֻכָּה, חַיָּב.

נִטְמָא בָעֲזָרָה וְנֶעֶלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ – אם נטמא בעזרה עצמה ואחר שנטמא שכח הטומאה אבל ידע שהוא במקדש, **נֶעְלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר לַטֻּמְאָה** – או נעלם ממנו מקדש וידע שהוא טמא, **נֶעְלַם מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה** – או שנעלם ממנו בין הטומאה ובין המקדש, **וְהִשְׁתַּחֲוָה** – והיה פניו כלפי מערב והשתחוה אפילו בכריעה בעלמא בלא פישוט ידים ורגלים, **אוֹ שֶׁשָּׁהָה בִכְדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה** – או שהיה פניו כלפי מזרח ושהה שיעור השתחואה בפישוט ידים ורגלים[ז], **בָּא לוֹ בָאֲרֻכָּה** – או שיצא דרך ארוכה, **חַיָּב** – חייב קרבן עולה ויורד כשיוודע לו[ח].

רבינו עובדיה מברטנורא

ג נִטְמָא בָעֲזָרָה. וְיָדַע שֶׁנִּטְמָא, וְהִשְׁתַּחֲוָה בְהֶעְלֵם זֶה כְּלַפֵּי פְנִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה. אוֹ הִשְׁתַּחֲוָה כְלַפֵּי חוּץ, וְהוּא דְּשָׁהָה כְדֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה. וְשִׁעוּר הִשְׁתַּחֲוָיָה הִיא כְּדֵי שֶׁיִּקְרָא אָדָם פָּסוּק זֶה בְּיִשּׁוּב, וַיִּכְרְעוּ אַפַּיִם אַרְצָה עַל הָרִצְפָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְהוֹדוֹת [וְהוֹדוֹת] לַה׳ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וְהוּא פָסוּק בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב ז): **אוֹ שֶׁבָּא לוֹ בָאֲרֻכָּה.** שֶׁיָּצָא לוֹ דֶרֶךְ אֲרֻכָּה שֶׁיֵּשׁ קְצָרָה מִמֶּנּוּ לָצֵאת, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁהָה תְּחִלָּה, חַיָּב:

מקור חיים

ז. כלפי חוץ, והיינו לצד מזרח אינו חייב בכריעה בעלמא, ואינו חייב אלא אם שהה כדי השתחואה גמורה בפישוט ידים ורגלים (עיין שיעורו ברע״ב). וכלפי חוץ אין הבדל בין השתחוה או לא השתחוה, כי על השהייה הוא דחייב ולא על ההשתחויה, כי השתחויה כלפי חוץ לאו השתחויה היא, כן פירש״י. ומש״כ הרע״ב ושיעור השתחויה, ר״ל שיעור השהייה, ואינו חולק על רש״י בזה (תוי״ט). (רבא (דף טז:) הוא המחלק בין כלפי פנים וכלפי חוץ ובגמרא יש שתי לשונות בדבריו, אמנם התוי״ט סובר שאין הבדל להלכה בין הלשונות ולא נחלקו אלא אי אמר דבריו על הרישא או על הסיפא, והביאור הוא כמו שביארנו בפנים. אבל החת״ס ס״ל שיש חילוק בין הלשונות, עיי״ש). ח. התנא הצריך להשמיענו שגם בנטמא בעזרה חייב בעולה ויורד כי בקרא כתיב (במדבר יט) ולא יתחטא, את משכן ה׳ טמא וגו׳, משמע דאיירי באותו שראוי להתחטא קודם שיטמא את המשכן (דף טז: תוד״ה תנהו, הובא בתוי״ט. ורש״י (שם) כתב שס״ד כיון דלא קרינא ביה ולא יטמאו את מחניהם (במדבר ה) שכבר טימא, לא יהא חייב).

בַּקְּצָרָה, פָּטוּר. זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ:

בַּקְּצָרָה, פָּטוּר – ואם יצא בדרך קצרה, פטור[ט]. **זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ** – הוראה זו שהנטמא בעזרה עליו לצאת דרך קצרה היא מצות עשה שבמקדש, **שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ** – שאם בית דין טעו בה והורו לצאת דרך ארוכה אין חייבין עליה פר העלם דבר של צבור:

ד וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ, הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטָּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי, וּפֵרַשׁ מִיָּד, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ:

וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה, שדומה לזה שבמקדש, **שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ** – ובית דין חייבין עליה פר העלם דבר של ציבור אם טעו בה, **הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי, וּפֵרַשׁ מִיָּד, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ**, ואם הורו בית דין שלא כדין שיפרוש מיד, חייבין פר העלם דבר של ציבור:

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבַקְּצָרָה **פָּטוּר**. הֵיכָא דְּלֹא הִשְׁתַּהָה וְלֹא שָׁהָה, וְיָצָא לוֹ דֶּרֶךְ קְצָרָה, פָּטוּר: **זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ**. דְּיֵשׁ כָּאן וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל טָמֵא: **שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ**. בֵּית דִּין, פַּר הָעְלֵם דָּבָר. שֶׁאִם שָׁגְגוּ וְטָעוּ בְּהוֹרָאָה זוֹ, וְהוֹרוּ לוֹ שֶׁיֵּצֵא בָּאֲרָכָה, אֵין מְבִיאִין עַל שְׁגָגַת הוֹרָאָה זוֹ פַּר הָעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר: **ד וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה**: שֶׁדּוֹמָה לָזוֹ שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאֲרַע לוֹ הַטָּמְאָה מִשֶּׁבָּא בְּהֶתֵּר לִידֵי כְּנִיסָה, אִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָה זוֹ חַיָּבִים עָלֶיהָ פַּר הָעְלֵם דָּבָר: **הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטְּהוֹרָה**. שֶׁנִּכְנַס בְּהֶתֵּר וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי עַכְשָׁיו, וּפָרַשׁ מִיָּד בְּקֹשִׁי הָאֲבָר, חַיָּב. אֶלָּא יַעֲמֹד בְּלֹא דִּישָׁה עַד שֶׁיָּמוּת הָאֲבָר וְיִפְרֹשׁ בְּלֹא קֹשִׁי. וְזֶהוּ הָעֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה:

מקור חיים

ט. ואפילו לא רץ אלא הלך עקב בצד גודל אפילו כל היום, פטור (רמב״ם ביאת המקדש פ״ג הכ״ד), ושעורין הללו הלכה למשה מסיני הם במי שנטמא בתוך העזרה (תוי״ט בשם רש״י).

י. הוא הקרבן שחייבין להביא אם סנהדרין טעו והורו לעבור על איסור שיש בו חיוב כרת או מיתת בית דין (כמבואר בריש מסכת הוריות).

משנה ה

בפרשת ויקרא (ה ב-ג) אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם: (ג) אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם:

ה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַשֶּׁרֶץ וְגוֹ' וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ (ויקרא ה), עַל הֶעְלֵם שֶׁרֶץ חַיָּב, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא (שם), עַל הֶעְלֵם טֻמְאָה חַיָּב, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַשֶּׁרֶץ וְגוֹ' וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ (ויקרא ה)** – מדכתיב **או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו, עַל הֶעְלֵם שֶׁרֶץ חַיָּב** – יש ללמוד שרק אם ידע במה נטמא, אם בשרץ או בנבילה, ושוב נעלם ממנו הטומאה ואכל קודש או נכנס למקדש, חייב, **וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ** – אינו חייב אם נעלם ממנו הקודש או המקדש וידע שנטמא. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא (שם), עַל הֶעְלֵם טֻמְאָה חַיָּב** – אם ידע שנטמא (אף אם לא ידע במה נטמא)[יא], ושוב נעלם ממנו ידיעה זו ואכל קדש או נכנס למקדש, חייב,

רבינו עובדיה מברטנורא

ה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר הַשֶּׁרֶץ וְנֶעְלַם. דְּאָמַר קְרָא (וַיִּקְרָא ה) אוֹ בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ, וּקְרָא יְתֵרָא הוּא, דְּהָא לְעֵיל כְּתִיב אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא, וְשֶׁרֶץ בִּכְלָל דָּבָר טָמֵא הוּא, אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁאִם יָדַע שֶׁנִּטְמָא וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בְּשֶׁרֶץ אִם בִּנְבֵלָה אֵינוֹ חַיָּב קָרְבָּן אִם אָכַל קֹדֶשׁ עַד שֶׁתִּהְיֶה לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה אִם בְּשֶׁרֶץ נִטְמָא אוֹ בִּנְבֵלָה נִטְמָא. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, דְּכֵיוָן דְּיָדַע וַדַּאי שֶׁנִּטְמָא אַף עַל גַּב דְּלֹא אִתְבְּרִירָא לֵיהּ הַטֻּמְאָה שֶׁנִּטְמָא אִם בְּשֶׁרֶץ אוֹ בִּנְבֵלָה, חַיָּב. וְתַרְוַיְהוּ פָּטְרֵי עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל מְחַיֵּב. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל:

מקור חיים

יא. ובזה חולק על רבי אליעזר, כדאיתא ברע״ב. (וטעם פלוגתתם כי ׳בנבלת שרץ טמא׳ מיותר הוא שכבר כתיב או בכל דבר טמא, וס״ל לר״א שבא ללמד שצריך לדעת אם בשרץ נטמא אם בנבילה נטמא, ור״ע ס״ל כתנא דבי רבי ישמעאל שכל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה) אבל לגבי העלם מקדש שניהם שוים שאין חייבים עליו, ורק רבי ישמעאל פליג עליהם בזה.

וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, וְנֶעְלַם וְנֶעְלַם שְׁתֵּי פְעָמִים, לְחַיֵּב עַל הֶעְלֵם טֻמְאָה וְעַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ:

וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ – ואינו חייב אם נעלם ממנו קדש או המקדש וידע שנטמא. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, וְנֶעְלַם וְנֶעְלַם שְׁתֵּי פְעָמִים, לְחַיֵּב עַל הֶעְלֵם טֻמְאָה וְעַל הֶעְלֵם מִקְדָּשׁ** – בין שנעלם ממנו הטומאה ולא המקדש (או בשר הקודש), ובין שנעלם ממנו המקדש (או בשר הקדש) ולא הטומאה, חייב[יב]:

פרק ג - שבועות שתים

משנה א

שבועת ביטוי

במשנה זו מבאר התנא מה ששנינו בריש המסכת שיש ארבעה אופנים של שבועת הביטוי, שתים מפורשות בתורה ושתים נלמדות מריבוי שבפסוק.

(ויקרא ה ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה: והיינו שנשבע לעשות או לא לעשות דבר פלוני. וכן אם נשבע שנעשָׂה או שלא נעשָׂה דבר פלוני.

א שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, שְׁבוּעָה

שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע – שתי שבועות ביטוי מפורשות בתורה, ועוד שתים יש לרבות מריבוי שבפסוק[א], **שְׁבוּעָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

א שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם. שֶׁאֹכַל וְשֶׁלֹּא אֹכַל. לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב, דְּמַשְׁמַע לְהַבָּא. הֵם הַשְּׁתַּיִם הַמְפֹרָשׁוֹת, דִּכְתִיב (ויקרא ה) לֹא אֹכַל, לְהָרַע. אֹכַל, לְהֵיטִיב:

מקור חיים

יב. ולגבי ידיעה במה נטמא, ס"ל כר"ע ולכן פסק הרמב"ם בזה כר"ע שלא צריכים ידיעה במה נטמא (כסף משנה שגגות פי"א ה"ב). **א.** מדכתיב לכל אשר יבטא, כרבי עקיבא לקמן מ"ה.

שֶׁאֹכַל וְשֶׁלֹּא אֹכַל, שֶׁאָכַלְתִּי וְשֶׁלֹּא אָכַלְתִּי. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא, הֵיכָן מָצִינוּ בְּאוֹכֵל כָּל שֶׁהוּא שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁזֶּה חַיָּב. אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא, וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בִּמְדַבֵּר וּמֵבִיא קָרְבָּן. וּמֵבִיא קָרְבָּן, שֶׁזֶּה מְדַבֵּר וּמֵבִיא קָרְבָּן. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל וְשָׁתָה,

שֶׁאֹכַל וְשֶׁלֹּא אֹכַל – שבועה שאוכל דבר פלוני או שבועה שלא אוכל אותו, הן שתי שבועות המפורשות[ב], **שֶׁאָכַלְתִּי וְשֶׁלֹּא אָכַלְתִּי** – שבועה שאכלתי או שבועה שלא אכלתי, הן השבועות הנוספות ממדרש חכמים. **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא, הֵיכָן מָצִינוּ בְּאוֹכֵל כָּל שֶׁהוּא שֶׁהוּא חַיָּב[ג], שֶׁזֶּה חַיָּב. אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא, וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בִּמְדַבֵּר וּמֵבִיא קָרְבָּן – הֵיכָן מצינו מדבר ומביא קרבן בשביל ביטול דיבורו, שֶׁזֶּה מְדַבֵּר וּמֵבִיא קָרְבָּן – וזה מדבר ומביא קרבן מחמת ביטול דיבורו[ד]. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל וְשָׁתָה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁאָכַלְתִּי וְשֶׁלֹּא אָכַלְתִּי. הֵם הַשָּׁתַיִם לֹא אֹכַל, דַּעְתּוֹ לֶאֱסֹר עַצְמוֹ בְּכָל הַנּוֹסָפוֹת מִמִּדְרַשׁ חֲכָמִים: מְדַבֵּר שֶׁהוּא: שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל וְשָׁתָה. וּמֵבִיא קָרְבָּן. בְּשָׁבִיל בְּטוּל דִּבּוּרוֹ. אַף עַל גַּב דְּשָׁתְיָה בִּכְלַל אֲכִילָה וְכֵיוָן דְּמִשּׁוּם בְּטוּל דִּבּוּרוֹ הוּא, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, דַּהֲוֵי לֵיהּ אַף זֶה בְּטוּל דִּבּוּרוֹ הוּא. שֶׁהָאוֹמֵר כְּאוֹכֵל וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל בְּהֶעְלֵם אֶחָד:

מקור חיים

ב. לאו דוקא שאוכל או לא אוכל, אלא כל דבר שהוא להבא והוא להיטיב ולהרע. **ג.** אין ספק שיש אוכל כל שהו וחייב. כגון האוכל נמלה חייב בכל שהו, שיש לו חשיבות מחמת שבריה הוא. וכן המפרש להדיא שלא יאכל כל שהו, חייב אף לרבנן, משום שהוא אחשביה. אבל חכמים הכי קאמרי ליה, היכן מצינו במקום שאינו בריה והוא לא אחשביה שיהא חייב. ודעת רבי עקיבא שהאוסר על עצמו אכילה סתם הרי הוא כמפרש כל שהו, כי כן בלשון בני אדם אכילה היא אף בפחות מכזית. ורבנן סוברים שאע"פ שבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, מסתמא אין דעת האדם לאסור על עצמו אלא כשיעור איסורי תורה, ובאיסורי תורה אכילה היא בכזית דוקא (משנה למלך פ"ד ה"א). **ד.** וכיון דמשום ביטול דיבורו הוא, אף זה בטול דבורו הוא, שהאומר לא אוכל דעתו לאסור עצמו בכל שהו, כן כתב רע"ב, וכן לשון רש"י. ולפי זה ר"ע היל"ל שאני הכא שהוא משום ביטול דיבורו, אלא שרצה לענות לחכמים כעין לשון קושייתם.

אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְשֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה וְאָכַל וְשָׁתָה, חַיָּב שְׁתָּיִם:

אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, כי אף על פי ששתיה בכלל אכילה, הוה ליה כאוכל וחוזר ואוכל בהעלם אחד. **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְשֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה וְאָכַל וְשָׁתָה, חַיָּב שְׁתָּיִם**, כיון שפירט אכילה לעצמה ושתיה לעצמה הוו שתי שבועות וחייב על כל אחת[ה]:

ב שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, וְאָכַל פַּת חִטִּין וּפַת שְׂעֹרִין וּפַת כֻּסְמִין, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל פַּת חִטִּין וּפַת שְׂעֹרִין וּפַת כֻּסְמִין, וְאָכַל, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, וְאָכַל פַּת חִטִּין וּפַת שְׂעֹרִין וּפַת כֻּסְמִין, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל פַּת חִטִּין וּפַת שְׂעֹרִין וּפַת כֻּסְמִין, וְאָכַל, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת – מדלא אמר פת חיטין וכן של שעורין וכן של כוסמין, שמע מינה שרצה לחייב עצמו בשבועה על כל מין ומין[ו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁלֹּא אֹכַל וְשֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה. הָווּ לְהוּ שְׁתֵּי שְׁבוּעוֹת. וְאַף עַל גַּב דְּמִכְּי אָמַר לֹא אֹכַל אִתְּסַר לֵיהּ בְּשְׁתָיָה, בְּכְלָל אֲכִילָה, וְכִי הֲדַר וְאָמַר תּוּ לֹא אֶשְׁתֶּה הֲוָה לָן לְמֵימַר דְּאֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה, שָׁאנֵי הָכָא, כֵּיוָן דְּאָמַר בְּרֵישָׁא לֹא אֹכַל וַהֲדַר אָמַר לֹא אֶשְׁתֶּה גַּלֵּי דַּעְתֵּיהּ דְּהַהִוא אֲכִילָה דְּאָמַר בְּרֵישָׁא אֲכִילָה גְּרִידְתָּא הִיא:

ב חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. מִדְּקָאָמַר פַּת וּפַת עַל כָּל מִין וָמִין, שְׁמַע מִנַּהּ לְחַלֵּק. דְּאִי לָאו הָכִי הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר פַּת חִטִּים וְכֵן שֶׁל שְׂעֹרִים וְכֵן שֶׁל כֻּסְמִין:

מקור חיים

ה. עיין רע״ב למה לא אמרינן כאן אין שבועה חלה על שבועה. ו. רע״ב. כי באומר פת חיטין ושעורין וכוסמין יש לפרש כוונתו שאוסר עצמו מלאכול פת של חטים, ומלכוס גרגרי שעורין וכוסמין. ובאומר פת חטין ושל שעורין ושל כוסמין, יש לפרש שאוסר עצמו מפת שמעורב בו כל מינים אלו, אבל באומר פת חיטים וכן של שעורין וכן של כוסמין בודאי אוסר עצמו מפת של כל מין ומין, ולכן במה שהוסיף לומר תיבת פת על כל אחד ואחד שמע מינה שרצה להרבות האיסור ולחייב עצמו בשבועה נפרדת על כל מין ומין (דף כג.).

ג שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה וְשָׁתָה מַשְׁקִין הַרְבֵּה, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה יַיִן וְשָׁמֶן וּדְבַשׁ וְשָׁתָה, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה וְשָׁתָה מַשְׁקִין הַרְבֵּה, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה יַיִן וְשָׁמֶן וּדְבַשׁ וְשָׁתָה, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

משנה ד

אין איסור חל על איסור

כלל גדול בכל איסורים שבתורה שאין איסור חל על איסור אלא אם כן שני האיסורין באו כאחת, או שהיה האיסור האחרון 'מוסיף' או 'כולל' דברים נוספים על איסור הראשון. כן שיטת תנא משנתנו וכן פסק הרמב"ם (איסורי ביאה פי"ז ה"ח).

איסור כולל:

היינו כשאיסור האחרון כולל ואוסר דברים נוספים על האדם שהיו מותרים לו בתחילה. כגון: נבילה ביום הכיפורים. הנבילה היתה אסורה באכילה גם לפני יום הכיפורים, ובבוא יום הכיפורים לא ניתוסף על הנבילה שום איסור, אבל כיון שיוהכ"פ אסר על האדם גם שאר מיני אוכלין, חל איסור יוהכ"פ על האדם גם לענין נבילה. איסור כולל היינו כשהאיסור מוסיף חומר על ה'גברא'.

רבינו עובדיה מברטנורא

ג שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה יַיִן וְשָׁמֶן וּדְבַשׁ. בַּגְּמָרָא מוֹקֵי לַהּ כְּגוֹן שֶׁהָיָה חֲבֵרוֹ מְסָרֵב בּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ בֹּא וּשְׁתֵה עִמִּי יַיִן וְשָׁמֶן וּדְבַשׁ. הָיָה לוֹ לוֹמַר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה עִמָּךְ וְתוּ לֹא, דְּכִי אִשְׁתָּבַע, אַמַּאי דְּמְסָרֵב בּוֹ אִשְׁתָּבַע, יַיִן וְשָׁמֶן וּדְבַשׁ לָמָּה לִי, שָׁמַע מִנַּהּ לְחַלֵּק:

מקור חיים

ז. עיין רע"ב שאיירי במסרב בו חברו לאכול, והוא בסוגיין (שם). שאם לא כן ממה שפירט המינים אין ראיה שרצה לאסור עצמו בשבועה נפרדת על כל מין, שגם אם רק רצה לאסור עצמו בשבועה אחת על כל מינים אלו היה חייב לפרטם. ועל כן מוקים לה הש"ס שאיירי בשחברו מסרב בו לאכול, ולכן אם רצה רק לאסור עצמו בשבועה אחת מכל המינים היה לו לומר שבועה שלא אשתה עמך, וכיון שפירט כל מין ש"מ שרצה לחייב עצמו בשבועה נפרדת על כל אחת ואחת (דף כג:).

איסור מוסיף:
היינו איסור שמוסיף על חתיכת האיסור חומר שלא היה עליה בתחילה. כגון אימורי קדשים שנעשו נותר. לפני שניתותרו היו אסורים רק להדיוט, כשניתותרו איתוסף עליהם גם איסור לגבוה. איסור 'מוסיף', היינו כשהאיסור מוסיף חומר על ה'חפצא'[ח].

ד שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, וְאָכַל אֳכָלִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה וְשָׁתָה מַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִּיָּה, פָּטוּר. שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, וְאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, חַיָּב. רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר.

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, וְאָכַל אֳכָלִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה וְשָׁתָה מַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִּיָּה, פָּטוּר, שאין זה נקרא אכילה ושתיה. **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, וְאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, חַיָּב**, שראויין לאכילה הן אם לא שהתורה אסרן. **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר**, שאין איסור חל על איסור[ט].

רבינו עובדיה מברטנורא

ד וְאָכַל נְבֵלוֹת חַיָּב. דְּרָאוּיִין לַאֲכִילָה אֹכַל שְׁחוּטוֹת וּטְרֵפוֹת. תַּנָּא קַמָּא הֵן אִי לָאו דְּרַחֲמָנָא אַסְרִינְהוּ: **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר.** דְּמִשְׁבָּע וְעוֹמֵד הוּא חָיְלָא נַמִּי אַטְּרֵפוֹת, דְּאִסּוּר חָל עַל עֲלֵיהֶם. וּפְלָגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְתַנָּא אִסּוּר בְּאִסּוּר כּוֹלֵל. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר קַמָּא בְּכוֹלֵל דְּבָרִים הַמַּתְּרִים עִם דְּבָרִים אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר בְּאִסּוּר הָאֲסוּרִים, כְּגוֹן בְּאוֹמֵר שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא כּוֹלֵל. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן:

מקור חיים

ח. ע"פ רש"י (דף כד: ד"ה מידי). **ט.** גם הת"ק מודה שאין איסור חל על איסור, אלא כאן איירי בכולל דברים המותרים יחד עם דברים האסורים, כגון שאמר שבועה שלא אוכל כשרות ונבילות, ונמצא השבועה כולל דברים המותרים עם דברים האסורים וס"ל לת"ק איסור חל על איסור באיסור כולל. ור"ש ס"ל שאף באיסור כולל אינו חל. (לפי גירסת רש"י בגמרא, למסקנת הסוגיא אף באוסר עצמו סתמא בכל מידי דאכילה הוה כמפרש כשרות ונבילות, ולמ"ד שאיסור חל על איסור באיסור כולל, חלה השבועה גם על הנבילות אף על פי שלא פירטן בהדיא כיון שהם ראויין לאכילה אלא שהתורה אסרתן. אבל לגירסת תוספות ועוד ראשונים גם למסקנא אם לא פירט בהדיא כשרות ונבלות, אין נבילות בכלל ולא הוי איסור כולל. הרע"ב נראה כסותר עצמו בזה, כי בתחילה כתב שנבילות מצד עצמן ראויין לאכילה כו', משמע שסובר כרש"י. ובהמשך כתב שנחלקו בכולל כגון באומר שחוטות עם טריפות, והיינו כתוספות, כי לרש"י אף בסתם נבילות הם בכלל. אם לא שנאמר שהך כגון

אָמַר, קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי אִם אָכַלְתִּי הַיּוֹם, וְהוּא אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, הֲרֵי אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה:

אָמַר, קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי אִם אָכַלְתִּי הַיּוֹם, וְהוּא אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, הֲרֵי אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה, שהרי אכל אוכלים הראויים לאכילה, אלא שהתורה אסרן:

ה אֶחָד דְּבָרִים שֶׁל עַצְמוֹ, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁל אֲחֵרִים, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ, וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ. כֵּיצַד. אָמַר, שְׁבוּעָה שֶׁאֹתֵן לְאִישׁ פְּלוֹנִי וְשֶׁלֹּא אֶתֵּן, שֶׁנָּתַתִּי וְשֶׁלֹּא נָתַתִּי, שֶׁאֵישַׁן וְשֶׁלֹּא אִישַׁן, שֶׁיָּשַׁנְתִּי וְשֶׁלֹּא יָשַׁנְתִּי, שֶׁאֶזְרֹק צְרוֹר לַיָּם וְשֶׁלֹּא אֶזְרֹק, שֶׁזָּרַקְתִּי וְשֶׁלֹּא זָרַקְתִּי.

אֶחָד דְּבָרִים שֶׁל עַצְמוֹ – שבועת ביטוי שייך בין בדברים שנוגעים רק לעצמו, **וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁל אֲחֵרִים** – ובין בדברים שנוגעים לאחרים, **וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ** – ובין בדברים שיש בהם ממשות, ובדברים שיש בהם הנאה[א], **וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ** – ובין בדברים שאין בהם ממש כגון שינה, ובדברים שאין בהם הנאה כגון זריקת צרור לים. **כֵּיצַד. אָמַר, שְׁבוּעָה שֶׁאֹתֵן לְאִישׁ פְּלוֹנִי וְשֶׁלֹּא אֶתֵּן, שֶׁנָּתַתִּי וְשֶׁלֹּא נָתַתִּי**, הרי שבועה בדבר שנוגע לאחרים, **שֶׁאֵישַׁן וְשֶׁלֹּא אִישַׁן, שֶׁיָּשַׁנְתִּי וְשֶׁלֹּא יָשַׁנְתִּי**, הרי שבועה בדבר שאין בו ממשות, **שֶׁאֶזְרֹק צְרוֹר לַיָּם וְשֶׁלֹּא אֶזְרֹק, שֶׁזָּרַקְתִּי וְשֶׁלֹּא זָרַקְתִּי** – הרי שבועה בדבר שאין בו הנאה.

רבינו עובדיה מברטנורא

אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה. שֶׁהֲרֵי אָכַל אֳכָלִים. וַאֲפִלּוּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן. דְּטַעֲמָא דְּפָטוּר בְּקַמִּיתָא לְאוֹ מִשּׁוּם דְּלָאו בְּנֵי אֲכִילָה נִינְהוּ, אֶלָּא שֶׁאֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל דְּבַר אִסּוּר:

ה וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁל אֲחֵרִים. כְּדְמְפָרֵשׁ שָׁאתֵן לְפְלוֹנִי: **שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ.** תְּרֵי גַּוְנֵי מַשְׁמַע, כְּגוֹן שֵׁנָה, וּמַשְׁמַע שֶׁאֵין בָּהֶם הֲנָאָה כְּגוֹן שֶׁאֶזְרֹק צְרוֹר לַיָּם:

מקור חיים

ר״ל כעין, וכוונתו לפרש מהו כולל, אבל באמת סתם באומר סתם אכילה נכללו שניהם. ונר׳ שכן כוונת התוי״ט לפרש דברי הרע״ב אלא שיותר מובן אם מגיהים בדבריו דהיינו ׳ככולל׳ במקום דהיינו ׳בכולל׳, וק״ל). **י.** עיין רע״ב שגם ר״ש מודה בזה. **יא.** כדאיתא ברע״ב שדברים שאין בהם ממש כולל שני אופנים, עיי״ש.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה) לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אִם כֵּן אֵין לִי אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן הֶרְעָה וַהֲטָבָה, דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן הֶרְעָה וַהֲטָבָה מִנַּיִן. אָמַר לוֹ, מֵרִבּוּי הַכָּתוּב. אָמַר לוֹ, אִם רִבָּה הַכָּתוּב לְקָהּ, רִבָּה הַכָּתוּב לְקָהּ:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה) **לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב** – אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִּשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב, לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם, ולהרע או להיטיב הוא לשון עתיד, **אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אִם כֵּן אֵין לִי אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן הֶרְעָה וַהֲטָבָה**, כגון לא אוכל שמרע לעצמו, ואוכל שמיטיב לעצמו, **דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן הֶרְעָה וַהֲטָבָה**, כגון זריקת צרור לים, **מִנַּיִן. אָמַר לוֹ, מֵרִבּוּי הַכָּתוּב**, דכתיב ׳לכל אשר יבטא האדם׳. **אָמַר לוֹ, אִם רִבָּה הַכָּתוּב לְקָהּ** – אם ריבה הכתוב דבר שאין בו הנאה, **רִבָּה הַכָּתוּב לְקָהּ** – גם ריבה הכתוב לחייב על שעבר[יב]:

ו נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא בִטֵּל, פָּטוּר. לְקַיֵּם וְלֹא קִיֵּם, פָּטוּר.

נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא בִטֵּל, פָּטוּר[יג]. **לְקַיֵּם וְלֹא קִיֵּם, פָּטוּר.**

רבינו עובדיה מברטנורא

מֵרִבּוּי הַכָּתוּב. לְכָל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם. וּמֵאי מֵעֵט, מֵעֵט דְּבַר מִצְוָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּרִישׁ אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע כְּלָל, לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב פְּרָט, לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא חָזַר וְכָלַל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, מַה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ לְהַבָּא, אַף כֹּל לְהַבָּא. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא: **וְנִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה וְכוּ׳ פָּטוּר.** מְשׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי. אֲבָל לוֹקֶה הוּא מְשׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא:

מקור חיים

יב. וראה רע״ב שנחלקו אי דרשינן בכלל ופרט וכלל או בריבה ומיעט וריבה. **יג.** אבל חייב משום שבועת שוא, כדאיתא ברע״ב. וכמו שנתבאר בהקדמת המסכת שאחד מארבע אופנים של שבועת שוא הוא הנשבע לבטל את המצוה. (מלשון הרמב״ם (פ״ה הט״ז) משמע שגם בנשבע לקיים ולא קיים חייב משום שוא, אבל הרדב״ז כתב שאין כן כוונת הרמב״ם, ופשיטא שאין בזה משום שבועת שוא).

שֶׁהָיָה בַּדִּין, שֶׁיְּהֵא חַיָּב, כִּדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, מָה אִם הָרִאשׁוֹת שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁבָּע עָלֶיהָ מֵהַר סִינַי, הֲרֵי הוּא חַיָּב עָלֶיהָ, מִצְוָה שֶׁהוּא מְשֻׁבָּע עָלֶיהָ מֵהַר סִינַי, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּב עָלֶיהָ. אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אִם אָמַרְתָּ בִּשְׁבוּעַת הָרִאשׁוֹת, שֶׁכֵּן עָשָׂה בָהּ לָאו כְּהֵן, תֹּאמַר בִּשְׁבוּעַת מִצְוָה שֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ לָאו כְּהֵן, שֶׁאִם נִשְׁבַּע לְבַטֵּל וְלֹא בִטֵּל, פָּטוּר:

שֶׁהָיָה בַּדִּין, שֶׁיְּהֵא חַיָּב – שיש לדון שיהא חייב אם נשבע לקיים ולא קיים, **כִּדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא** – כמו שרבי יהודה בן בתירה היה דן ומחייב. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא** – שרבי יהודה בן בתירא היה אומר, **מָה אִם הָרִאשׁוֹת שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁבָּע עָלֶיהָ מֵהַר סִינַי, הֲרֵי הוּא חַיָּב עָלֶיהָ** – מה מי שנשבע לעשות דבר רשות אם לא קיימה חייב משום שבועת ביטוי, **מִצְוָה שֶׁהוּא מְשֻׁבָּע עָלֶיהָ מֵהַר סִינַי, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּב עָלֶיהָ** – אם נשבע לקיים מצוה אינו דין שיהא חייב אם לא קיימה. **אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אִם אָמַרְתָּ בִּשְׁבוּעַת הָרִאשׁוֹת, שֶׁכֵּן עָשָׂה בָהּ לָאו כְּהֵן** – שכן יכול לישבע שלא לעשות כמו שיכול לישבע לעשות, **תֹּאמַר בִּשְׁבוּעַת מִצְוָה שֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ לָאו כְּהֵן** – תאמר בשבועת מצוה שאינו יכול לישבע שלא לעשות, **שֶׁאִם נִשְׁבַּע לְבַטֵּל וְלֹא בִטֵּל, פָּטוּר** – שאם נשבע לבטל ולא ביטל פטור הוא, שהרי הוא מושבע ועומד מהר סיני לעשות המצוה. וכיון שאינה בלאו אינה בתורת שבועת ביטוי, דשבועת ביטוי אינה אלא בדבר שהוא בלאו והן כדכתיב ״להרע או להיטיב״.

ז שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כְּכָר זוֹ, שְׁבוּעָה

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כְּכָר זוֹ – האומר שבועה שלא אוכל ככר זו, **שְׁבוּעָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁהָיָה בַּדִּין שֶׁיְּהֵא חַיָּב כִּדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא. כְּלוֹמַר שֶׁאִלּוּ לְדִבְרֵי כֹּהֵן. וּקְרָא כְּתִיב לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא הוּא חַיָּב דְּמַשְׁמַע דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֵן וָלָאו. מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁהָיָה רַבִּי וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא: הָרִאשׁוֹת וְכוּ׳: שֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ לָאו כֹּהֵן. וּקְרָא כְּתִיב לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר מָה אִם ז שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כְּכָר זוֹ שְׁבוּעָה

שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה, וַאֲכָלָהּ, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. זוֹ הִיא שְׁבוּעַת בִּטּוּי, שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד.

שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה – ואחר כך אמר שבועה שלא אוכלנה, **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה** – ואחר כך אמר שוב פעם שבועה שלא אוכלנה[יד], **וַאֲכָלָהּ** – ואכל כל הככר, **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת** – אינו חייב אלא מלקות אחת אם עבר בזדון, וקרבן אחד אם עשה בשוגג, שאין שבועה חלה על שבועה, וכבר נאסר עליו הכבר משבועה הראשונה[טו]. **זוֹ הִיא שְׁבוּעַת בִּטּוּי** – לא אוכל ואכל היא שבועת ביטוי **שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד.** אבל שבועה שאוכל ולא אכל[טז], היא שבועת ביטוי שאין חייבין על זדונה מלקות כיון שאין בה מעשה, ועל שגגתה חייבין קרבן עולה ויורד.

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה. טַעֲמָא דְּאָמַר שֶׁלֹּא אֹכַל וַהֲדַר אָמַר שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה הוּא דְּאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת, שֶׁאֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה. אֲבָל אָמַר תְּחִלָּה שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה וַאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ חַיָּב שְׁתַּיִם, דִּכְי אָמַר שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֹּאכַל כֻּלָּהּ, וְכִי הֲדַר אָמַר שֶׁלֹּא אֹכַל כֻּלָּהּ הִלְכָךְ הַשְׁבוּעָה הָאַחֲרוֹנָה חָיְלָא, וּמַחַיָּב כִּי אָכֵיל מִנָּהּ כַּזַּיִת, וְכִי הֲדַר אָכַל כֻּלָּהּ מְחַיָּב מִשּׁוּם שְׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה: **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה.** אַף עַל גַּב דְּמִשְׁבּוּעָה שֶׁלֹּא אֹכֵלָנָּה שְׁנִיָּה שְׁמְעִינַן דְּאֵין שְׁבוּעָה חָלָה עַל שְׁבוּעָה, תָּנָא לָן שְׁבוּעָה שְׁלִישִׁית לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּחִיּוּבָא הוּא דְּלֵיכָּא אַשְׁבוּעוֹת בָּתְרֵיתָא, הָא שְׁבוּעוֹת הֵן וְלֹא יָצְאוּ לְבַטָּלָה, וְאִם יִמְצְאוּ מָקוֹם יָחוּלוּ, שֶׁאִם נִשְׁאַל לְחָכָם עַל הָרִאשׁוֹנָה עָלְתָה שְׁנִיָּה תַּחְתֶּיהָ וְנֶאֱסַר בַּדָּבָר מִשּׁוּם שְׁבוּעָה שְׁנִיָּה, וְכֵן אִם נִשְׁאַל עַל הַשְּׁתַּיִם חָלָה הַשְּׁלִישִׁית. לְפִי שֶׁהֶחָכָם עוֹקֵר הַנֶּדֶר מֵעִקָּרוֹ וְהָוֵי כְּמִי שֶׁלֹּא נָדַר וְחָלָה הַשְּׁנִיָּה לְמַפְרֵעַ, שֶׁהֲרֵי הָרִאשׁוֹנָה כְּמִי שֶׁאֵינָהּ הוֹאִיל וְנִשְׁאַל עָלֶיהָ, וְכֵן כְּשֶׁנִּשְׁאַל עַל הַשְּׁתַּיִם הֲרֵי כְּאִלּוּ אֵינָם וְחָלָה הַשְּׁלִישִׁית לְמַפְרֵעַ:

מקור חיים

יד. עיין רע״ב מה רצה התנא להשמיענו במה ששנה שוב פעם שבועה שלא אוכלנה. **טו.** כי שבועה שלא אוכל משמע אפילו כזית ממנה, ושבועה שלא אוכלנה משמע שלא יאכל כל הככר. וכיון שכבר נאסר על כזית ממנה תו לא חייל שבועה על כל הככר שהרי נאסר אף בכזית. אבל אם אמר שבועה שלא אוכלנה והדר אמר שבועה שלא אוכל, כשאכל כזית לוקה על שבועה השניה ואם אכל כולה חייב גם על שבועה הראשונה, כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **טז.** תוי״ט ע״פ הסוגיא דף כא:.

שְׁבוּעַת שָׁוְא, חַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר:

שְׁבוּעַת שָׁוְא, חַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר – ועל שבועת שוא חייבין על זדונה מלקות ועל שגגתה פטור מקרבן, והיא מפורשת במשנה הבאה:

ח אֵיזוֹ הִיא שְׁבוּעַת שָׁוְא, נִשְׁבַּע לְשַׁנּוֹת אֶת הַיָּדוּעַ לָאָדָם, אָמַר עַל הָעַמּוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, וְעַל הָאִישׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה, וְעַל הָאִשָּׁה שֶׁהִיא אִישׁ. נִשְׁבַּע עַל דָּבָר שֶׁאֵי אֶפְשָׁר, אִם לֹא רָאִיתִי גָּמָל שֶׁפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, וְאִם לֹא רָאִיתִי נָחָשׁ בְּקוֹרַת בֵּית הַבַּד.

אֵיזוֹ הִיא שְׁבוּעַת שָׁוְא, נִשְׁבַּע לְשַׁנּוֹת אֶת הַיָּדוּעַ לָאָדָם, כגון **אָמַר עַל הָעַמּוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, וְעַל הָאִישׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה, וְעַל הָאִשָּׁה שֶׁהִיא אִישׁ. נִשְׁבַּע עַל דָּבָר שֶׁאֵי אֶפְשָׁר** – וכן אם נשבע על דבר שאי אפשר, כגון **אִם לֹא רָאִיתִי גָּמָל שֶׁפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר** – יאסרו עלי כל פירות העולם[יז] בשבועה אם לא ראיתי גמל פורח באויר, וכגון **וְאִם לֹא רָאִיתִי נָחָשׁ בְּקוֹרַת בֵּית הַבַּד** – יאסרו עלי כל פירות העולם בשבועה אם לא ראיתי נחש שגבו מלא חריצין כקורת בית הבד[יח].

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **אִם לֹא רָאִיתִי גָּמָל פּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר.** בֵּית הַבַּד. כְּתַבְנִית קוֹרַת בֵּית הַבַּד כְּלוֹמַר יֵאָסְרוּ כָּל פֵּרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם עָלַי וְצוּרָתָהּ. דְּאִלּוּ כָּעֲבֵי קוֹרַת בֵּית הַבַּד אִם לֹא רָאִיתִי וְכוּ׳: נָחָשׁ בְּקוֹרַת לֹא הָוֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא, דְּאִיכָּא טוּבָא:

מקור חיים

יז. נחלקו הראשונים למה הוה שבועת שוא. האם משום שאמר יאסרו פירות העולם עלי אם לא ראיתי כו׳, וכיון שלא ראה נאסרו עליו כל פירות העולם (כל מאכלים שבעולם. פלפולא חריפתא) וזה דבר שאי אפשר לו לקיים, ולכן הוה שבועת שוא, וכן דעת תוספות (דף כט. ד״ה באומר) והרא״ש, ולדידהו ע״כ איירי באומר יאסרו פירות העולם עלי, כי אם אמר יאסר עלי ככר, אין זו שבועת שוא, אלא שבועת ביטוי לאסור עצמו מן הככר. אבל הר״ן ס״ל שהיא שוא מחמת שאמדינן דעתו שכוונתו לומר שראה דבר כזה, וזה אי אפשר אף להגזמה בעלמא, ולכן הוה שוא מחמת שנשבע על דבר שידוע לכל שאינו כן, כעין הנשבע על עץ שהוא אבן. ולדידיה ה״ה באמר יאסור עלי ככר זה אם לא ראיתי, ואע״פ שבגמרא איתא פירות העולם, לאו דוקא באמר פירות העולם, כי הוא הדין באמר ככר זה. הרע״ב כאן נקט פירות העולם, ובנדרים נקט ככר זה. ואולי משום שס״ל כהר״ן, אלא שכאן נקט לשון הגמרא. **יח.** יש הרבה נחשים שיש בעוביים כקורת בית הבד,

אָמַר לְעֵדִים בֹּאוּ וַהֲעִידוּנִי, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא נְעִידֵךְ. נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת סֻכָּה, וְשֶׁלֹּא לִטֹּל לוּלָב, וְשֶׁלֹּא לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, זוֹ הִיא שְׁבוּעַת שָׁוְא, שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר:

אָמַר לְעֵדִים בֹּאוּ וַהֲעִידוּנִי, ודהם אמרו **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא נְעִידֵךְ**, גם זו שבועת שוא היא, **נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה** – כי נשבעו לבטל את המצוה[ט], שהרי מחויבים הם להעיד. וכן הנשבע **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת סֻכָּה, וְשֶׁלֹּא לִטֹּל לוּלָב, וְשֶׁלֹּא לְהָנִיחַ תְּפִלִּין. זוֹ הִיא שְׁבוּעַת שָׁוְא** – כל אחת משבועות אלו[י], היא שבועת שוא, **שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר:**

ט שְׁבוּעָה שֶׁאוֹכַל כְּכָר זוֹ, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכֵלְנָּה, הָרִאשׁוֹנָה שְׁבוּעַת בְּטוּי וְהַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת שָׁוְא. אָכְלָהּ, עָבַר עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא.

שְׁבוּעָה שֶׁאוֹכַל כְּכָר זוֹ, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אוֹכֵלְנָּה, הָרִאשׁוֹנָה שְׁבוּעַת בְּטוּי, וחייב לאוכלה, **וְהַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת שָׁוְא**, שנשבע לבטל את המצוה, וחייב מלקות על שבועה זו אף אם לא אכלה. **אָכְלָהּ, עָבַר עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא** – אם אכלה עבר רק על שבועת שוא.

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא נְעִידֵךְ. בְּטוּל מִצְוָה הִיא, דְּהָא חַיָּב לְהָעִיד שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה) אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: **ט אָכְלָהּ עָבַר עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא.** הָכִי קָאָמַר, אָכְלָהּ, עָבַר עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא לְחוּדָא. לֹא אָכְלָהּ, עָבַר אַף אַשְׁבוּעַת בְּטוּי. דְּמִכִּי נִשְׁבַּע שֶׁאֹכַל כְּכָר זוֹ חַיָּב לְאָכְלָהּ, וְכִי הֲדַר נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יֹאכְלֶנָּה הֲרֵי נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה, וְלוֹקֶה מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא בֵּין יֹאכַל בֵּין לֹא יֹאכַל, וְאִי לֹא אָכִיל לָהּ חַיָּב שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם שְׁבוּעַת שָׁוְא וְאַף מִשּׁוּם שְׁבוּעַת בְּטוּי:

מקור חיים

ולכן אם אמר יאסרו עלי פירות עולם אם לא ראיתי נחש כעובי בית הבד אין זה שבועת שוא אלא שבועת ביטוי כאומר שבועה שראיתי נחש כזה. אבל כאן רוצה לומר טרוף בגבו ומנומר כקורת בית הבד, ואין נחש עשוי חברבורות אלא בגרונו, ולכן הוה שבועת שוא (רע״ב ותוי״ט בשם רש״י). **יט.** תוי״ט. **כ.** התנא מפרט כאן שלשה אופני שבועת שוא, **א)** המשנה דבר ידוע ומפורסם, **ב)** נשבע לעשות דבר שאי אפשר (לשיטת תוספות לעיל בהערה קודמת), **ג)** נשבע לבטל את המצוה. הרמב״ם בפירושו כאן וכן בהלכותיו ריש הלכות שבועות כתב

לֹא אֲכָלָהּ, עָבַר עַל שְׁבוּעַת בְּטוּי:

לֹא אֲכָלָהּ – ואם לא אכלה, **עָבַר עַל שְׁבוּעַת בְּטוּי** – עבר גם על שבועת ביטוי:

י שְׁבוּעַת בְּטוּי נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, בְּרִחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים, בִּכְשֵׁרִים וּבִפְסוּלִין, בְּפָנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּפָנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ. וְחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד:

שְׁבוּעַת בְּטוּי נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, בְּרִחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים – כגון אמר שבועה שאתן לפלוני, חלה השבועה בין אם פלוני הוא קרובו בין אם אינו קרובו, **בִּכְשֵׁרִים וּבִפְסוּלִין** – וחלה בין אם הנשבע הוא כשר לעדות בין אם אינו כשר לעדות, **בְּפָנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּפָנֵי בֵית דִּין** – בין אם נשבע בפני בית דין ובין אם נשבע שלא בפני בית דין, **מִפִּי עַצְמוֹ** – ואינו חייב משום שבועת ביטוי אלא אם הוא עצמו הוציא השבועה מפיו[כא]. **וְחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד:**

יא שְׁבוּעַת שָׁוְא נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, בְּרִחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים, בִּכְשֵׁרִים

שְׁבוּעַת שָׁוְא נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, בְּרִחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים, בִּכְשֵׁרִים

רבינו עובדיה מברטנורא

י בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים. אַיְדֵי דְּכָעֵי לְמִתְנֵי שְׁבוּעַת הָעֵדוּת נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וְלֹא בְּנָשִׁים כו' תָּנָא בִּשְׁבוּעַת בְּטוּי שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּכָל אֵלּוּ: **בְּרִחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים.** כְּגוֹן שֶׁאָתֵּן לִפְלוֹנִי, בֵּין רָחוֹק בֵּין קָרוֹב: **בִּכְשֵׁרִים וּבִפְסוּלִים.** בְּכָשֵׁר לְעֵדוּת וּפָסוּל: **מִפִּי עַצְמוֹ.** שֶׁהוֹצִיא הוּא שְׁבוּעָה מִפִּיו. אֲבָל אִם הִשְׁבִּיעוּהוּ אֲחֵרִים אָכַלְתָּ וְלֹא אָכַלְתָּ, וְאָמַר לֹא אָכַלְתִּי וְאָכַל אוֹ לְהֶפֶךְ, פָּטוּר אִם לֹא עָנָה אָמֵן. וְאִם עָנָה אָמֵן אַחַר שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ חֲבֵרוֹ, הֲוֵי כְּנִשְׁבָּע מִפִּי עַצְמוֹ וְחַיָּב: **יא שְׁבוּעַת שָׁוְא כו' בְּרִחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים.** נִשְׁבַּע עַל אִישׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה, בֵּין רָחוֹק בֵּין קָרוֹב:

מקור חיים

שגם הנשבע על דבר מפורסם וידוע שהוא כן, כגון על שמים שהוא שמים הוה שבועת שוא. (ונקט התנא לשון זו היא למעט אכלתי ולא אכלתי, שאין זו שבועת שוא אלא שבועת ביטוי וחייב על שגגתה חטאת, וכרבי עקיבא, תורי"ט ע"פ הסוגיא דף כא:). **כא. אבל אם השביעוהו אחרים ואמרו** אני משביעך שאכלת, והוא ענה ואמר לא אכלתי, אין זו שבועת ביטוי. אמנם אם השביעוהו אחרים ואמר אמן, הוי כמוציא שבועה מפיו וחלה השבועה, כדאיתא במשנה הקרובה.

וּבְפִסּוּלִים, בְּפָנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּפָנֵי בֵית דִּין, וּמִפִּי עַצְמוֹ. וְחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר. אַחַת זוֹ, וְאַחַת זוֹ, הַמְּשֻׁבָּע מִפִּי אֲחֵרִים, חַיָּב. כֵּיצַד. אָמַר, לֹא אָכַלְתִּי הַיּוֹם וְלֹא הֵנָחְתִּי תְפִלִּין הַיּוֹם, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב:

וּבְפִסּוּלִים, בְּפָנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּפָנֵי בֵית דִּין, וּמִפִּי עַצְמוֹ. וְחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר. אַחַת זוֹ, וְאַחַת זוֹ – בין שבועת שוא ובין שבועת ביטוי, **הַמְּשֻׁבָּע מִפִּי אֲחֵרִים** וענה אמן, **חַיָּב. כֵּיצַד. אָמַר, לֹא אָכַלְתִּי הַיּוֹם וְלֹא הֵנָחְתִּי תְפִלִּין הַיּוֹם, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב**, כי העונה אמן כמוציא שבועה מפיו דמי:

פרק ד - שבועת העדות

משנה א

שבועת העדות

(ויקרא ה א) וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה[א] וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: מכאן שהיודע עדות לחברו חייב להעיד עבורו בבית דין. ואם נשבע שאינו יודע לו עדות חייב קרבן עולה ויורד כמבואר בהמשך הפרשה.

א שְׁבוּעַת הָעֵדוּת נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וְלֹא

שְׁבוּעַת הָעֵדוּת – דין שבועת העדות **נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וְלֹא**

רבינו עובדיה מברטנורא

אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ. אַחַת שְׁבוּעַת שָׁוְא וְאַחַת שְׁבוּעַת בִּטּוּי, מַשְׁבָּע מִפִּי אֲחֵרִים חַיָּב בִּדְעָנֵי אָמֵן:

א שְׁבוּעַת הָעֵדוּת. נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וְלֹא בְּנָשִׁים. דִּכְתִיב (ויקרא ה) וְהוּא עֵד, בָּרְאוּי לְהָעִיד הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְאִשָּׁה אֵינָהּ רְאוּיָה לְהָעִיד, דִּכְתִיב (דברים יט) וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים, אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים. וְהַהוּא קָרָא בְּעֵדִים הוּא דִכְתִיב, נֶאֱמַר כָּאן שְׁנַיִם וְנֶאֱמַר לְהַלָּן שְׁנַיִם, עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים (שם יז):

מקור חיים

א. אין אָלָה אלא בשבועה, וכן הוא אומר (במדבר ה כא) והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה (דף לה:).

בְּנָשִׁים, בִּרְחוֹקִין וְלֹא בִקְרוֹבִין, בִּכְשֵׁרִים וְלֹא בִּפְסוּלִין. וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּרְאוּיִין לְהָעִיד, בִּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ, וּמִפִּי אֲחֵרִים, אֵין חַיָּבִין עַד שֶׁיִּכָּפְרוּ בָהֶן בִּבְיִת דִּין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.

בְּנָשִׁים, כי אשה אינה ראויה להעיד[ב], **בִּרְחוֹקִין וְלֹא בִקְרוֹבִין**, שקרובים פסולים להעיד[ג], **בִּכְשֵׁרִים** – באנשים כשרים, **וְלֹא בִּפְסוּלִין** – ולא ברשעים שפסולים להעיד[ד]. **וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּרְאוּיִין לְהָעִיד** – ואף בכשרים אינה נוהגת אלא אם הם ראויים להעיד[ה]. **בִּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ** – ונוהגת בין בפני בית דין ובין שלא בפני בית דין אם הוציא השבועה מפיו. **וּמִפִּי אֲחֵרִים** – ואם התובע השביע אותם ואמר להם משביעני עליכם שתבואו ותעידוני, והם כפרו ואמרו אין אנו יודעים לך עדות[ו], **אֵין חַיָּבִין עַד שֶׁיִּכָּפְרוּ בָהֶן בִּבְיִת דִּין** – אין חייבים אלא אם כן כפרו בבית דין[ז], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא בִקְרוֹבִים. דְּפָסוּלֵי עֵדוּת נִינְהוּ, דִּכְתִיב (שָׁם כד) לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים, בְּעֵדוּת בָּנִים. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קְרוֹבִים: וְלֹא בִּפְסוּלִים. כְּגוֹן חַיָּבֵי מִיתוֹת וְחַיָּבֵי מַלְקִיּוֹת וְגַזָּלָן, דְּאִקְּרוּ רְשָׁעִים, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד: וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּרְאוּיִין לְהָעִיד. לַאֲפוּקֵי מֶלֶךְ שֶׁאֵינוֹ מֵעִיד, וְהַפְּסוּלִים לְעֵדוּת מִדְּרַבָּנָן כְּגוֹן מְשַׁחֲקֵי בְקֻבְיָא וּמַפְרִיחֵי יוֹנָה: בְּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ. אִם מִפִּי עַצְמוֹ נִשְׁבַּע שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי יוֹדֵעַ לְךָ עֵדוּת, חַיָּב, בֵּין נִשְׁבַּע בִּפְנֵי בֵית דִּין בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין: וּמִפִּי אֲחֵרִים. כְּגוֹן מְשַׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁתָּבֹאוּ וּתְעִידוּנִי, וְאָמְרוּ לוֹ אֵין אָנוּ יוֹדְעִים לְךָ עֵדוּת: אֵינָם חַיָּבִין עַד שֶׁיִּכָּפְרוּ בִּבְיִת דִּין. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ה) אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ, בְּמָקוֹם שֶׁאִלּוּ הָיָה מַגִּיד הָיָה מוֹעִיל. וּקְרָא בְּמַשְׁבַּע מִפִּי אֲחֵרִים כְּתִיב. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר:

מקור חיים

ב. כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. ואע״ג שמצינו עדות שהאשה נאמנת לה, כגון לומר מת בעלה (יבמות פט״ו), הך נאמנות אינה מטעם עדות, אלא מחמת דדייקא ומינסבא מוכח דשפיר מעידה, ואין זה מדין עדות ואין שם עדות עלה (רע״א). **ג.** עיין רע״ב. **ד.** כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **ה.** לאפוקי מלך, שאע״פ שכשר הוא אסור לו להעיד, דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך והבא להעיד צריך לעמוד לפני הדיין, ודרך בזיון הוא למלך. ולאפוקי פסולי עדות מדרבנן כגון משחקי קוביא ומפריחי יונים, שאע״פ שמדין תורה ראויים הם להעיד כיון שסוף סוף לא מקבלים מהם עדותן לא קרינן בהו והוא עד (תוי״ט בשם רש״י). **ו.** ואיירי שלא אמרו אמן, כי אמירת אמן כהוצאת שבועה מפיו דמי והוי נשבע מפי עצמו (תוי״ט). **ז.** דכתיב אם לא יגיד, במקום שאם

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ וּבֵין מִפִּי אֲחֵרִים, אֵינָן חַיָּבִין עַד שֶׁיִּכְפְּרוּ בָּהֶן בְּבֵית דִּין:

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ וּבֵין מִפִּי אֲחֵרִים, אֵינָן חַיָּבִין עַד שֶׁיִּכְפְּרוּ בָּהֶן בְּבֵית דִּין[ח]:

ב וְחַיָּבִין עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה, וְעַל שִׁגְגָתָהּ עִם זְדוֹן הָעֵדוּת, וְאֵינָן חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָהּ. וּמַה הֵן חַיָּבִין עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה, קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד:

וְחַיָּבִין קרבן עולה ויורד, **עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה** – שידעו שיודעים עדות, וגם ידעו שאם נשבעים לשקר יתחייבו קרבן, **וְעַל שִׁגְגָתָהּ** – וכן אם שגגו ולא ידעו שיתחייבו עליה קרבן, **עִם זְדוֹן הָעֵדוּת** – אבל ידעו שהם יודעים עדות, **וְאֵינָן חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָהּ** – אבל אינן חייבין אם הם שוגגים לגמרי, שלא ידעו שהם יודעים עדות[ט]. **וּמַה הֵן חַיָּבִין עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה, קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב וְחַיָּבִין. קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה. שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר בָּהּ וְנֶעְלַם: וְעַל שִׁגְגָתָהּ **עִם זְדוֹן הָעֵדוּת.** שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁשְּׁבוּעָה זוֹ אֲסוּרָה אֲבָל אֵין יוֹדְעִים שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ קָרְבָּן: וְאֵין חַיָּבִים עַל שִׁגְגָתָהּ. אִם שׁוֹגְגִים הֵם לְגַמְרֵי, כְּסְבוּרִים שֶׁאֵין יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת וְאַחַר כָּךְ נִזְכְּרוּ. שֶׁהֲרֵי הֵן אֲנוּסִים וְלֹא קָרִינַן בְּהוּ וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר:

מקור חיים

היה מגיד היה מועיל, כדאיתא ברע״ב, ועיין בהערה הקרובה למה בנשבע מפי עצמו סובר רבי מאיר שמהני אף שלא בפני בית דין. **ח.** בשבועת הפקדון כתיב מושבע מפי עצמו (דכתיב ונשבע על שקר), ובשבועת העדות כתיב מושבע מפי אחרים (דכתיב ושמעה קול אלה). וילפינן מהדדי מגזירה שוה דתחטא תחטא. ובהא נחלקו רבי מאיר ורבנן, דלר״מ אמרינן דון מינה ומינה, כלומר ילפינן משבועת הפקדון עיקר הדין לחייבו אף במושבע מפי עצמו, וגם ילפינן ממנה פרטי הדין. וכמו בשבועת הפקדון אין הבדל בין בפני בית דין ובין שלא בפני בית דין, כי סתמא כתיב ונשבע על שקר ומשמע בכל מקום שישבע, ה״ה בשבועת העדות חייב נשבע מפי עצמו אף שלא בפני בית דין. אבל לחכמים אמרינן דון מינה ואוקי באתרה, כלומר שעיקר הדין ילפינן מינה, אבל אחר שלמדנוה משם דנין בה הדינין הכתובים כאן, וכיון שנשבע מפי אחרים הכתובה בשבועת העדות אינה נוהגת אלא בפני בית דין (מדכתיב אם לא יגיד, כדאיתא ברע״ב), ה״ה מושבע מפי עצמו אינה נוהגת אלא בפני בית דין (תוי״ט, ע״פ הסוגיא דף לא:). (אבל השבועה עצמה אין צריכה להיות בבית דין, אלא הכפירה, עיין בסמוך משנה ג׳ ומקו״ח שם). **ט.** וכן אם שגגו וסברו שמותר לישבע לשקר (תוי״ט). **י.** לאו דוקא, כי ה״ה על שגגתה עם זדון העדות, וביר׳שלמי לא גרסינן ׳על זדון השבועה׳ וכן מחקו הגר״א.

ג שְׁבוּעַת הָעֵדוּת כֵּיצַד. אָמַר לִשְׁנַיִם בֹּאוּ וַהֲעִידוּנִי. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ אֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ אָמֵן, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. הִשְׁבִּיעַ עֲלֵיהֶן חֲמִשָּׁה פְּעָמִים חוּץ לְבֵית דִּין וּבָאוּ לְבֵית דִּין וְהוֹדוּ, פְּטוּרִים. כָּפְרוּ, חַיָּבִים עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. הִשְׁבִּיעַ עֲלֵיהֶן חֲמִשָּׁה פְּעָמִים בְּפָנֵי בֵית דִּין וְכָפְרוּ, אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה טַּעַם, הוֹאִיל **שְׁבוּעַת הָעֵדוּת כֵּיצַד. אָמַר לִשְׁנַיִם בֹּאוּ וַהֲעִידוּנִי. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ אֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ אָמֵן**[א], **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין** – אם יודעין עדות הרי אלו חייבין קרבן. **הִשְׁבִּיעַ עֲלֵיהֶן חֲמִשָּׁה פְּעָמִים חוּץ לְבֵית דִּין וּבָאוּ לְבֵית דִּין וְהוֹדוּ, פְּטוּרִים**, אפילו כפרו חוץ לבית דין על כל שבועה ושבועה[ב], **כָּפְרוּ, חַיָּבִים עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – אם כשבאו לבית דין כפרו, חייבים על כל שבועה שהשביעום חוץ לבית דין[ג]. **הִשְׁבִּיעַ עֲלֵיהֶן חֲמִשָּׁה פְּעָמִים בְּפָנֵי בֵית דִּין וְכָפְרוּ, אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה טַּעַם, הוֹאִיל**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **וּבָאוּ לְבֵית דִּין וְהוֹדוּ פְּטוּרִים.** וַאֲפִלּוּ כָּפְרוּ חוּץ לְבֵית דִּין עַל כָּל שְׁבוּעָה. שֶׁאֵין כְּפִירָה חוּץ לְבֵית דִּין חֲשׁוּבָה כְּפִירָה: **כָּפְרוּ בְּבֵית דִּין חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.** דְּאָמַר קְרָא (ויקרא ה) וְהָיָה כִּי יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה, לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת: **הוֹאִיל.** וְאִלּוּ כָּפְרוּ בְּבֵית דִּין בְּמַעַם רִאשׁוֹנָה שׁוּב לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת, שֶׁכְּבָר הִגִּידוּ שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לוֹ

מקור חיים

יא. הך ואמרו אמן הוא לאו דוקא, כי איירי בבית דין ולכולי עלמא אף בנשבע מפי אחרים מהני שם (לעיל משנה א). אלא במקום להאריך ולומר שכפרו ואמרו אין אנו יודעים לך עדות, קיצר התנא ואמר שאמרו אמן (תוי"ט). **יב.** כי אין כפירה חוץ לב"ד חשובה כפירה, מדכתיב ואם לא יגיד, כדפירש הרע"ב לעיל (מ"א ד"ה ומפי אחרים). **יג.** כי הא דילפינן מאם לא יגיד, היינו רק שהכפירה צריכה להיות בבית דין, אבל השבועה עצמה יכולה להיות אף שלא בבית דין ואפילו לרבנן, כי מה ששנינו לעיל (מ"א) שלרבנן בין מושבע מפי עצמו ובין

וְאֵינָם יְכוֹלִין לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת: **וְאֵינָם יְכוֹלִין לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת** – הואיל ואחר שכפרו בשבועה הראשונה בפני בית דין שוב אינם יכולים לחזור ולהודות[יד]:

ד **בָּפְרוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת, שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין. בָּזֶה אַחַר זֶה, הָרִאשׁוֹן חַיָּב וְהַשֵּׁנִי** **בָּפְרוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת** – אם עד השני כפר תוך כדי דיבור של כפירת עד הראשון[טו], **שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין. בָּזֶה אַחַר זֶה** – ואם כפר אחר כדי דיבור, **הָרִאשׁוֹן חַיָּב וְהַשֵּׁנִי**

רבינו עובדיה מברטנורא

שׁוּם עֵדוּת וְשׁוּב אֵין חוֹזְרִים וּמַגִּידִים. בְּבֵית דִּין כְּתִיב, דְּשָׁבוּעוֹת חוּץ לְבֵית הִלְכָךְ אַף עַל גַּב דְּלֹא כָּפְרוּ אֶלָּא לְבַסּוֹף, דִּין שֶׁהָיָה מַשְׁבִּיעָן שֶׁיָּבֹאוּ לְבֵית דִּין כָּל הַשְּׁבוּעוֹת הָיוּ לְבַטָּלָה חוּץ מִן וְיָעִידוּ לֹא יָצְאוּ לְבַטָּלָה, וּרְאוּיוֹת לְחַלֵּק, הָרִאשׁוֹנָה: דְּאִם מָה שֶׁשָּׁתְקוּ בָּרִאשׁוֹנָה שֶׁאִם כָּפְרוּ שָׁם בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה רָאוּי לַחֲזֹר כְּפִירָה הִיא, שׁוּב אֵינָם רְאוּיִים לְהַשְׁבִּיעָן, וּלְהַשְׁבִּיעָן: **ד בָּפְרוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד.** בְּתוֹךְ וְאִם אֵינָהּ כְּפִירָה הֲרֵי מְשֻׁבָּעִין וְעוֹמְדִין, כְּדֵי דִבּוּר: **בָּזֶה אַחַר זֶה.** שֶׁהָיָה בֵּין זֶה וּמַה זּוֹ שְׁבוּעָה עַל שְׁבוּעָה. עַל כָּרְחָךְ לָזֶה יוֹתֵר מִכְּדֵי דִבּוּר: **הָרִאשׁוֹן חַיָּב.** אֲבָל כִּי כְתִיב לְאַחַת לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת הַשֵּׁנִי פָּטוּר, שֶׁכֵּיוָן שֶׁכָּפַר הָרִאשׁוֹן שׁוּב וְאַחַת, אַשְׁבוּעַת חוּץ לְבֵית דִּין וְכָפְרוּ אֵין הַשֵּׁנִי רָאוּי לְהָעִיד, שֶׁהוּא יְחִידִי:

מקור חיים

מושבע מפי אחרים צריך להיות בב״ד, היינו רק שהכפירה צריכה להיות בבית דין. (תוי״ט). (אמנם הרמב״ם ברפ״ט ובסוף פ״י כתב שבמושבע מפי אחרים גם השבועה צריכה להיות בבית דין, והכסף משנה שם תמה מנין לו זה. הרדב״ז מפרש שכיון שבמושבע מפי אחרים הכפירה היא קבלת השבועה, וכפירה צריכה להיות בבית דין, גם השבועה להיות בבית דין. משא״כ בנשבע מפי עצמו שהשבועה היא דבר בפני עצמו, יכולה להיות אף חוץ לב״ד. ועיין לקמן מ״ה ומקו״ח שם). **יד.** שכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד (עדים שהעידו בבית דין אינם יכולים לחזור בהם מעדותם). ולכן אפילו אם שתקו אחר כל שבועה אי אפשר לחייבם יותר מאחת. כי אם השתיקה נחשבה ככפירה, אין השבועות שאחריה כלום, שהרי אי אפשר להם לחזור בהם. ואם אינה נחשבת ככפירה אין להשביען שוב שהרי נשבעין ועומדים הם. אבל בהשביעם חוץ לבית דין אף אם כפרו יכולים לחזור ולהודות, וראוי להשביען שוב, וכל שכן אם לא כפרו אין השבועה שלאחריה לבטלה ונחשבה כשבועה ראויה (ע״פ הרע״ב, עיי״ש). **טו.** כשגמר זה כפירתו התחיל זה לדבר בתוך כדי שאילת שלום (דף לב. ורש״י שם).

פָּטוּר. כָּפַר אֶחָד וְהוֹדָה אֶחָד, הַכּוֹפֵר חַיָּב. הָיוּ שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים, כָּפְרָה הָרִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ כָּפְרָה הַשְּׁנִיָּה, שְׁתֵּיהֶם חַיָּבוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהָעֲדוּת יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּם בִּשְׁתֵּיהֶן:

פָּטוּר, שכיון שכפר הראשון נעשה השני יחיד ואינו ראוי להעיד. **כָּפַר אֶחָד וְהוֹדָה אֶחָד** – אם אחר ששניהם כפרו באחת, אחד עמד בכפירתו ואחד חזר והודה תוך כדי דיבור[טז], **הַכּוֹפֵר חַיָּב** – העד שעמד בכפירתו חייב. **הָיוּ שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים** – אם שתי כיתי עדים ראו המעשה, ועדי כת שניה לא היו ראויים להעיד יחד כי קרובים היו מחמת שנשותיהן היו אחיות[יז], **כָּפְרָה הָרִאשׁוֹנָה** – אם השביע כת הראשונה והם כפרו, ואחר כך מתו נשותיהן של עדי כת שניה ונעשו ראויים להעיד, **וְאַחַר כָּךְ כָּפְרָה הַשְּׁנִיָּה, שְׁתֵּיהֶם חַיָּבוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהָעֲדוּת יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּם בִּשְׁתֵּיהֶן** – כי כל כת בשעת כפירתה היתה העדות ראויה להתקיים רק על ידן, שלא היה מי שיעיד בלעדיהן[יח]:

ה מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְיַד פְּלוֹנִי פְּקָדוֹן

מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְיַד פְּלוֹנִי – שפלוני חייב לי, **פְּקָדוֹן** – פקדון שהפקדתי אצלו,

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׁתֵּיהֶן חַיָּבוֹת. בַּגְּמָרָא פָּרִיךְ, רִאשׁוֹנָה אַמַּאי חַיֶּבֶת, הָא קָיְמָא כַּת שְׁנִיָּה, וּמַה הִפְסִידוּהוּ הָרִאשׁוֹנִים בִּכְפִירָתָם. וּמְשָׁנֵי, דְּמַתְנִיתִין אֲיֵרֵי כְּגוֹן שֶׁהָיוּ הָעֵדִים שֶׁל כַּת שְׁנִיָּה קְרוֹבִים בִּנְשׁוֹתֵיהֶן, שֶׁלֹּא הָיוּ כְּשֵׁרִים לְהָעִיד כְּשֶׁכָּפְרָה כַּת רִאשׁוֹנָה, וּנְשׁוֹתֵיהֶן גּוֹסְסוֹת. מַהוּ דְּתֵימָא כֵּיוָן דְּקָיְמָא לָן רַב גּוֹסְסִים לְמִיתָה הֲווּ לְהוּ כְּאִלּוּ מֵתוּ וְתִפְטֵר כַּת רִאשׁוֹנָה דְּהָא קָיְמָא שְׁנִיָּה, קָא מַשְׁמַע לָן הַשְׁתָּא מִיהָא לֹא שָׁכוּב, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם בִּשְׁעַת כְּפִירָה אֶלָּא כַּת רִאשׁוֹנָה בִּלְבַד, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין:

מקור חיים

טז. כן מוקים לה הש"ס (דף לב.), כי אי אפשר לפרש כפשוטו שהשני לא כפר כלל, כי השתא בזה אחר זה דתרוייהו קא כפרי אמרת הראשון חייב השני פטור, אם השני הודה ודאי פטור הוא.

יז. כן פירש"י, וק"ק לשון הגמרא שהיו גוססות לשון רבים, כי אף אם רק אחת מהן תמות כבר אינם קרובים. (והרמב"ם מפרש שהיו קרובות לנחבע או תובע, וכל שכן שקשה טפי לדבריו, שאם כן למה צריכים כלל לומר שהיו שתיהן קרובות. (תוי"ט)).

יח. אם כת השניה היתה כשירה בשעת העדאת כת הראשונה, כת הראשונה היתה פטורה, שאין חייבין על שבועת העדות אלא כשהפסידו התובע בכפירתן, וכיון שקיימא כת שניה לא הפסידוהו מאומה בכפירתן, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

וּתְשׁוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אֵין חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּיַד פְּלוֹנִי וּתְשׁוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה, חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אֵין חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּיַד פְּלוֹנִי חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין, חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

וּתְשׁוּמֶת יָד – וגם הלוואה שהלויתי לו, **וְגָזֵל** – וחפץ שגזל ממני, **וַאֲבֵדָה** – ואבידה שלי שמצא. והם אמרו **שְׁבוּעָה**[יט] **שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אֵין חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת.** ואם פרטו ואמרו **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּיַד פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה, חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אֵין חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְּיַד פְּלוֹנִי חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין, חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:**

משנה ו

אין חייבין על שבועת העדות אלא כשכופר להעיד עדות המחייב ממון. כפר עדות המחייב קנס, פטורים הם.

ו מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ **מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה תְּשׁוּמֶת יָד. הַלְוָאָה. שֶׁשָּׁם בְּיָדוֹ מָמוֹן: וַאֲבֵדָה. שָׁמָצָא אֲבֵדָתִי: חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין. רֵישָׁא אַשְׁמוֹעִינַן מִין אֶחָד וּתְבִיעוֹת חֲלוּקוֹת. וְסֵיפָא אַשְׁמוֹעִינַן תְּבִיעָה אַחַת כֻּלָּם פִּקָּדוֹן, וּמִינִין חֲלוּקִים:

מקור חיים

יט. לכאורה תיבה זו מיותרת היא, כי כיון שאמר להם משביע אני עליכם והם כפרו הוו מושבעים מפי אחרים. וכתב התוי"ט שנראה לו שמכאן למד הרמב"ם (הובא לעיל הערה יג) שבמושבע מפי אחרים גם השבועה חייבת להיות בב"ד ולא רק הכפירה, וכיון שמשנתנו איירי אף חוץ לבית דין, ע"כ איירי שהעדים אמרו בעצמם שבועה והוו מושבעים מפי עצמם.

וּתְעִידוּנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי נֶזֶק וַחֲצִי נֶזֶק, תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְשֶׁאֲנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת בִּתִּי, וּפִתָּה אֶת בִּתִּי, וְשֶׁהִכַּנִי בְנִי, וְשֶׁחָבַל בִּי חֲבֵרִי וְשֶׁהִדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין:

וּתְעִידוּנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי נֶזֶק – שפלוני חייב לי דמי נזק שהזיקני, **וַחֲצִי נֶזֶק** – או שחייב לי חצי נזק מחמת שבהמתו הזיק לי על ידי צרורות שניתזו מתחת רגליה[כ], **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל** – או שגנב ממני חפץ וחייב לשלם עליו כפל[כא], **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** – או שגנב ממני שור או שה וטבחו או מכרו, וחייב לשלם ארבעה או חמשה[כב], **וְשֶׁאֲנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת בִּתִּי, וּפִתָּה אֶת בִּתִּי** – או שפלוני אנס או פיתה את בתי וחייב לשלם לי בשת ופגם[כג], **וְשֶׁהִכַּנִי בְנִי** – או שבני הכה אותי מכה שאין בה חבלה, ופטור ממיתה וחייב ממון, **וְשֶׁחָבַל בִּי חֲבֵרִי וְשֶׁהִדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** – או שחבירי חבל בי או הדליק את גדישי ביום הכיפורים[כד], **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין** – על כל אלו אם נשבעו לשקר שאין יודעין לו עדות, חייבין קרבן עולה ויורד:

רבינו עובדיה מברטנורא

ו נֶזֶק וַחֲצִי נֶזֶק. בַּחֲצִי נֶזֶק צְרוּרוֹת דְּמָמוֹנָא וּפְגָם דְּמָמוֹנָא הוּא: וְשֶׁהִכַּנִי בְנִי. הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ חַבּוּרָה, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה. וְכֵיוָן דְּלֵיכָא מִיתָה אֵיכָא מָמוֹן: וְשָׁחַבַל בִּי חֲבֵרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְנָקַט לַהּ, דְּאַף עַל גַּב דְּעָנוּשׁ כָּרֵת חַיָּב מָמוֹן: הוּא וְלֹא קָנָסָא. דְּאָמְרִינַן בְּעֵדוּת שֶׁל קָנָס אֵין חַיָּבִין: תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. מְשׁוּם קְרָנָא: וְשֶׁאֲנַס אִישׁ פְּלוֹנִי וּפִתָּה אֶת בִּתִּי. מְשׁוּם בּוֹשֶׁת

מקור חיים

כ. שור שהזיק בקרנו, אם הוא תם משלם חצי נזק ואם הוא מועד משלם נזק שלם. ואם הזיק ברגלו תמיד משלם נזק שלם זולת אם הזיק על ידי צרורות שנתזו מתחת רגליו, כמבואר כל זה בריש מסכת בבא קמא (סוף פרק א׳ ופרק ב׳). קיימא לן שחצי נזק של קרן ותולדתה הוא קנס ולא ממון, ולכן אומרת הגמרא שמשנתנו איירי בחצי נזק של צרורות והיא תולדת רגל והלכתא גמירי לה שהיא ממון ואינה קנס. **כא.** גנב שהעידו עליו עדים כשרים שגנב חייב לשלם שנים לבעל הגניבה. אם גנב דינר משלם שנים, גנב חמור או כסות משלם שנים בדמיה. הגנב שהודה מעצמו שגנב משלם את הקרן ופטור מן הכפל (רמב״ם ריש הלכות גניבה). ואע״פ שהכפל הוא קנס, חייב משום שבועת הפקדון מחמת הקרן, כדאיתא ברע״ב. **כב.** כתיב (שמות כא, לז) כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה: מכאן שהגונב שה וטבחו או מכרו חייב לשלם פי ארבע ממה שגנב, ובשור חייב לשלם פי חמש. **כג.** המפתה או מאנס בת ישראל שעדיין לא בגרה, בנוסף לחמשים שקל קנס שחייב לשלם, משלם גם בשת ופגם (כמבואר בכתובות פ״ג). **כד.** וקמ״ל שהמתחייב כרת חייב בתשלומין ודלא כרבי נחוניא

ז מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁאֲנִי כֹהֵן, שֶׁאֲנִי לֵוִי, שֶׁאֲנִי בֶּן גְּרוּשָׁה, שֶׁאֵינִי בֶּן חֲלוּצָה, שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי כֹהֵן, שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי לֵוִי, שֶׁאֵינוֹ בֶּן גְּרוּשָׁה, שֶׁאֵינוֹ בֶּן חֲלוּצָה, שֶׁאָנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת בִּתּוֹ, וְשֶׁחָבַל בִּי בְּנִי, וְשֶׁהִדְלִיק גְּדִישִׁי בְּשַׁבָּת, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין:

מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁאֲנִי כֹהֵן, שֶׁאֲנִי לֵוִי, שֶׁאֲנִי בֶּן גְּרוּשָׁה, שֶׁאֲנִי בֶּן חֲלוּצָה[כה]**. שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי כֹהֵן, שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי לֵוִי, שֶׁאֵינוֹ בֶּן גְּרוּשָׁה, שֶׁאֵינוֹ בֶּן חֲלוּצָה, שֶׁאָנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת בִּתּוֹ, וּפִתָּה אֶת בִּתּוֹ** – או שהשביעם להעיד שאיש פלוני אנס או פיתה את בתו של אלמוני. **וְשֶׁחָבַל בִּי בְּנִי** – או שבני עשה לי חבורה, **וְשֶׁחָבַל בִּי חֲבֵרִי וְשֶׁהִדְלִיק גְּדִישִׁי בְּשַׁבָּת** – או שחבירי חבל בי או הדליק את גדישי בשבת, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין** – בכל מקרים אלו הרי אלו פטורים מקרבן של שבועת העדות[כו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **שֶׁאֲנִי כֹהֵן.** פְּטוּרִין, שֶׁאֵין הָעֵדִים חַיָּבִין אֶלָּא כְּשֶׁכָּפְרוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּבִיעוֹת מָמוֹן: **שֶׁאָנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אוֹ פִּתָּה בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי.** וּבִתּוֹ דְּקָתָנֵי, אַאִישׁ פְּלוֹנִי כֹּהֵן דִּלְעֵיל קָאֵי, [דְּתָנָא לְעֵיל מַנֵּיהּ שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי כֹּהֵן אוֹ לֵוִי וְאֵינוֹ בֶּן גְּרוּשָׁה, וַעֲלֵיהּ קָאֵי], אוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעָן שֶׁאָנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת בִּתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי דְּאִירֵי בֵּיהּ עַד הַשְׁתָּא. פְּטוּרִים, דְּבָעֵינַן שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ. וּבַגְּמָרָא מוֹקֵי לַהּ בְּבָא בְּהַרְשָׁאָה, וְאִי תְּבִיעַת מָמוֹן אַחַר הָוֵי, הָיוּ חַיָּבִים. וְאַשְׁמוֹעִינַן דְּאַיְן נָחְשָׁב הַמַּרְשֶׁה בַּעַל דִּין בָּזֶה כְּשֶׁאָר מָמוֹן, דְּכֵיוָן דְּמָמוֹן שֶׁהוּא שׁוֹאֵל לֹא מְטָא לִידֵיהּ מֵעוֹלָם, לֹא מָצֵי לְמִכְתַּב הַרְשָׁאָה עֲלֵיהּ: **וְשֶׁחָבַל בִּי בְנִי.** חֲבָלָה הִיא חֲבוּרָה. פְּטוּרִין, שֶׁאִם הֶעִידוּהוּ הָיָה מִתְחַיֵּב מִיתָה וְלֹא מָמוֹן: **וְשֶׁחָבַל בִּי חֲבֵרִי וְשֶׁהִדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי בְּשַׁבָּת.** דְּתַרְוַיְהוּ חִיּוּב מִיתָה נִינְהוּ וּפְטוּרִים מִן הַמָּמוֹן:

מקור חיים

בן הקנה שהיה עושה יום הכיפורים כשבת לתשלומין ופוטר גם מי שנתחייב כרת מן התשלומין כדין המחויב מיתה בידי אדם (רש״י, הובא בתוי״ט). **כה.** בן גרושה ובן חלוצה נתחללו מן הכהונה, ורצונו להשביעו שכהן כשר הוא ולא בן גרושה וחלוצה, ואין בין שאני כהן, לשאיני בן גרושה, אלא שזה בלשון חיוב וזה בלשון שלילה (תוי״ט). **כו.** התנא קחשיב ארבע בבות שפטורים מדין שבועת העדות. א) שאני כהן כו׳, וטעם הפטור שאין

ח מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, אִם לֹא תָבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי לְתֵן לִי מָאתַיִם זוּז וְלֹא נָתַן לִי, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִים, שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל תְּבִיעַת מָמוֹן כְּפִקָּדוֹן:

מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, אִם לֹא תָבֹאוּ וְתָעִידוּנִי שֶׁאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי לְתֵן לִי מָאתַיִם זוּז וְלֹא נָתַן לִי, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִים, שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל תְּבִיעַת מָמוֹן – שאין חייבין קרבן על שבועת העדות אלא אם העדות היא על תביעת ממון שהלה חייב לו לפי דבריו, **כְּפִקָּדוֹן** – כמו שבועת הפקדון שהיא על תביעת ממון שלדבריו חבירו חייב לו, וכאן אף אם האמת כדבריו שפלוני אמר שיתן לו, לא נתחייב כלום מחמת אמירה זו ואין כאן תביעת ממון[ב]:

ט מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּשֶׁתִּדְעוּן לִי עֵדוּת שֶׁתָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי, הֲרֵי אֵלּוּ

מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּשֶׁתִּדְעוּן לִי עֵדוּת שֶׁתָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי, הֲרֵי אֵלּוּ

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **שֶׁאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי לְתֵן לִי וכו' פְּטוּרִים.** דִּכְתִיב בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת תֶּחֱטָא, וּכְתִיב בִּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן תֶּחֱטָא, מַה שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן עַל תְּבִיעַת מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אַף שְׁבוּעַת הָעֵדוּת צָרִיךְ שֶׁתְּהֶיה עַל תְּבִיעַת מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו, וְזֶה שֶׁטּוֹעֵן שֶׁאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי לְתֵן לִי מָאתַיִם זוּז אֵינָהּ תְּבִיעַת מָמוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל חֲבֵרוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ הוּא כְּדָבָרָיו שֶׁאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ שֶׁיִּתֵּן לוֹ מָאתַיִם זוּז אֵין חֲבֵרוֹ חַיָּב בּוֹ כְּלוּם בִּשְׁבִיל אֲמִירָה זוֹ:

מקור חיים

בהם תביעת ממון, (וילפינן גזירה שוה תחטא תחטא, שבועת העדות משבועת הפקדון, כדאיתא ברע"ב לקמן מ"ח). **ב)** שאנס איש פלוני כו', ופטור משום שצריכים לשמוע מפי התובע, וכאן אדם זר הוא המשביע. **ג)** שחבל בי בני כו', וטעם הפטור משום שאם העידוהו היה מתחייב מיתה ולא ממון, ונמצא שאין בו תביעת ממון. **ד)** שאיש פלוני כהן כו', בבא זו משנה יתירה היא שאף במנה לפלוני ביד פלוני פטור, שהרי צריכים לשמוע מפי התובע, וכל שכן איש פלוני כהן שגם אין כאן תביעת ממון. אלא בא ללמד שרק באיש פלוני כהן אי אפשר לבא לידי שבועת העדות בשום פנים שלא שייך לעשות הרשאה על זה, אבל מנה לפלוני ביד פלוני יכול לבוא לידי חיוב שבועת העדות, וכגון שהתובע כתב לו שטר הרשאה לגבות החוב (שעושה קנין וכותב לו בשטר הרשאה דון וזכה ואפיק לנפשך (חו"מ סימן קכ"ב ס"ד)) (רע"ב, תוי"ט). **כז.** כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

פְּטוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁקְּדָמָה שְׁבוּעָה לָעֵדוּת:

פְּטוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁקְּדָמָה שְׁבוּעָה לָעֵדוּת, ובתורה כתיב 'ושמעה קול אלה והוא עד' משמע שהיה עד בשעת האלה[כח]:

י עָמַד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאָמַר, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִים לִי עֵדוּת שֶׁתָּבְאוּ וְתְעִידוּנִי, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן לָהֶם:

עָמַד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאָמַר, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם – משביע אני על כל הנמצאים כאן, **שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִים לִי עֵדוּת** – שאם יש בתוככם מי שיודע לי עדות, **שֶׁתָּבְאוּ וְתְעִידוּנִי, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן לָהֶם** – שאין חייבים על שבועת העדות אלא אם כן מייחד ומשביע לאנשים מסוימים[כט]:

יא אָמַר לִשְׁנַיִם, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לִי עֵדוּת שֶׁתָּבְאוּ וְתְעִידוּנִי, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, וְהֵם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת עַד מִפִּי עֵד אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָסוּל, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין:

אָמַר לִשְׁנַיִם, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לִי עֵדוּת שֶׁתָּבְאוּ וְתְעִידוּנִי, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, וְהֵם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת עַד מִפִּי עֵד אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָסוּל, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין, שאף אם העידוהו לא היתה עדותן מועלת כלום[ל]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ט מִפְּנֵי שֶׁקְּדָמָה שְׁבוּעָה לָעֵדוּת. וְרַחֲמָנָא אָמַר (ויקרא ה) וְשָׁמַעַה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע, שֶׁקְּדָמָה הָעֵדוּת לַשְּׁבוּעָה וְלֹא שֶׁקְּדָמָה שְׁבוּעָה לָעֵדוּת: **י אִם יוֹדְעִים אַתֶּם לִי עֵדוּת וְכוּ' פְּטוּרִין.** דִּכְתִיב וְהוּא עֵד, עַד שֶׁיְּיַחֵד אֶת עֵדָיו: **יא וְהֵם יוֹדְעִים לוֹ עֵדוּת עַד מִפִּי עֵד וְכוּ' פְּטוּרִים.** שֶׁאִם הֶעִידוּהוּ לֹא הָיְתָה עֵדוּתָן מוֹעֶלֶת לוֹ כְּלוּם:

מקור חיים

כח. 'אלה' היא השבועה, שהשביעו התובע, והוא עד משמע שבשעת השבועה היה כבר עד (דף לה. רש"י ד"ה והוא עד). **כט.** דכתיב 'והוא עד' עד שייחד את עדיו (דף לה. הובא ברע"ב), וביאר המלבי"ם שיש לדרוש ושמע קול אלה והוא עד, כלומר שהאלה היא שהוא עד. **ל.** שקרוב פסול לעדות, וכן אין מעידים עד מפי עד כדתנן (סנהדרין פ"ג מ"ו) איש פלוני אמר שהוא חייב לו, לא אמר כלום.

יב שִׁלַּח בְּיַד עַבְדּוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶן הַנִּתְבָּע מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת שֶׁתָּבֹאוּ וּתְעִידוּהוּ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ:

שִׁלַּח בְּיַד עַבְדּוֹ – שילח התובע עבדו[לא] להשביע העדים שיבאו להעידו, **אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶן הַנִּתְבָּע מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת** – אם אתם יודעין עדות לתובע, **שֶׁתָּבֹאוּ וּתְעִידוּהוּ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין, עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ** – שאין חייבין אלא אם כן שמעו מפי התובע עצמו[לב]:

יג מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, מְצַוֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם, אוֹסְרָכֶם אֲנִי, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין.

מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, מְצַוֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם, אוֹסְרָכֶם אֲנִי – אם התובע אמר להם, 'משביע אני עליכם'[לג] או 'מצוה אני עליכם בשבועה'[לד] או 'אוסרכם אני בשבועה', שאם אתם יודעים לי עדות שתבואו ותעידוני, **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ** – אמר להם משביע אני עליכם בשמים ובארץ, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין**, כי הנשבע בדבר שאינו קדוש אין שבועתו כלום[לה].

רבינו עובדיה מברטנורא

יב עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ. דִּכְתִיב (שם) אִם הָא אִם לְאַחַר לֹא יַגִּיד פָּטוּר: **יג מְצַוֶּה אֲנִי** לוֹ יַגִּיד, מָלֵא בְּרִי"ו וְאָלֶ"ף. לְמִדְרַשׁ הָכִי, **אֲנִי עֲלֵיכֶם וְכוּ'.** וְהוּא שֶׁיֹּאמַר מְצַוֶּה אֲנִי אִם לוֹ לֹא יַגִּיד, כְּלוֹמַר לַתּוֹבֵעַ, וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ, עֲלֵיכֶם בִּשְׁבוּעָה, אוֹסְרָכֶם אֲנִי בִּשְׁבוּעָה:

מקור חיים

לא. הוא הדין כל אדם שהרי צריך לשמוע מתובע עצמו כדאיתא בסיפא, אלא משום שבשאר בנ"א מהני אם בא בהרשאה, ובעבד כנעני לא מהני הרשאה, לכן נקט עבדו, מילתא דפסיקא דלעולם לא יוכל לשלחו (תוי"ט). **לב.** מדכתיב אם לוא יגיד מלא, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **לג.** כן משמע ברע"ב שאין צריך לומר משביע אני עליכם בשבועה, וכ"כ בשושנים לדוד. (אמר אביי ה"ק משביע אני עליכם בשבועה מצוה אני עליכם בשבועה אוסרכם אני בשבועה (דף לה.). לרע"ב הביאור הוא כפשוטו שצריך לומר תיבת בשבועה, (ולדבריו במשביע אני עליכם לאו בדוקא נקט משביע אני עליכם בשבועה, שכיון שכבר אמר משביע אני אין צורך להזכיר שבועה פעם נוסף). אבל רש"י מפרש שכוונת הגמרא לומר שצריך להזכיר שם (כן מפרש הרשב"א דבריו). ודעת רש"י שכל שבועה צריכה הזכרת שם וכשיטת הרמב"ם בהערה הקרובה, עיין שם). **לד.** נחלקו הראשונים אם כל שבועה צריכה שם או כינוי. דעת הרמב"ם דשבועה בעי שם או כינוי. אבל הר"ן כתב שיש שני אופנים של שבועה, יש שבועה בשם כגון שאמר מצוה אני עליכם בשם או בכינוי. ויש שבועה גם בלא שם וכגון שאמר משביע אני עליכם, או מצוה אני עליכם בשבועה. **לה.** מבואר בהערה הקודמת שיש אומרים ששבועה גם בלי שם וכינוי הוה שבועה גמורה מן

בְּאל״ף דל״ת, בְּיו״ד ה״א, בְּשַׁדַּי, בְּצְבָאוֹת, בְּחַנּוּן וְרַחוּם, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וּבְכָל הַכִּנּוּיִין, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. הַמְקַלֵּל בְּכֻלָּן, חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ בְּכֻלָּן, חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ וַחֲבֵרוֹ בְּכֻלָּן,

בְּאל״ף דל״ת, בְּיו״ד ה״א, בְּשַׁדַּי, בְּצְבָאוֹת, בְּחַנּוּן וְרַחוּם, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וּבְכָל הַכִּנּוּיִין – כגון גדול, גבור, נורא[לו], **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. הַמְקַלֵּל בְּכֻלָּן** – המברך שם משמות שאינם נמחקין או כינויי השם[לז], **חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין**, שהם סוברים שאין מברך את השם חייב עד שיברך את שם המיוחד. **הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ בְּכֻלָּן** – בין בשם שאינו נמחק ובין באחד מכינויי השם, **חַיָּב** סקילה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** עד שיקללם באחד מן השמות שאינם נמחקים[לח]. **הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ וַחֲבֵרוֹ בְּכֻלָּן,**

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמְקַלֵּל בְּכֻלָּם. מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם בְּאֶחָד מֵהֶם: רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב. סְקִילָה: וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. דְּעַל שֵׁם הַמְיֻחָד דִּוְקָא בְּסְקִילָה, דִּכְתִיב (ויקרא כד) בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת. וְעַל הַכִּנּוּיִים בְּאַזְהָרָה דֵּאלֹהִים לֹא תְקַלֵּל (שמות כב). וּבְשְׁבוּעַת הָעֵדוּת מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי מֵאִיר דְּחַיָּב עַל הַכִּנּוּיִים כְּמוֹ שֶׁחַיָּב עַל הַשֵּׁם הַמְיֻחָד. דִּבְשְׁבוּעַת [עֵדוּת] כְּתִיב (ויקרא ה) וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה: הַמְקַלֵּל עַצְמוֹ. דִּכְתִיב (דברים ד) הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד, וְכָל הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה: וְהַמְקַלֵּל חֲבֵרוֹ. דִּכְתִיב (ויקרא יט) לֹא תִקֹּלֶל חֵרֵשׁ, אֲפִלּוּ חֵרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא קָפִיד אַקִּלְלָתוֹ לֹא תְקַלֵּל, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר כָּל אָדָם דְּשָׁמַע וְקָפִיד:

מקור חיים

התורה, אבל לכו״ע אם התפיס השבועה בדבר שאינו קדוש, אין שבועתו כלום (ר״ן כאן ובריש נדרים). **לו.** כי בכל אלו הוה כאילו אמר במי שהוא רחום במי שהוא חנון במי שהוא גדול, כו׳, וידוע שהכוונה על השי״ת. כן משמע פשטות הסוגיא (סוף דף לה.). (אבל הרמב״ם (פ״א ה״ב) כתב שאיירי שפירש ואמר במי שהוא רחום כו׳). **לז.** המגדף (מברך את השם) אינו חייב עד שיברך שם בשם, כגון שיאמר יברך שם א״ד את שם יו״ד ק״א (עיין סנהדרין פ״ז מ״ה והקדמת המשנה שם). דעת הרע״ב ועוד ראשונים שפלוגתת רבי מאיר וחכמים היא רק לגבי שם המתברך, לר״מ חייב אף בכינוי ולחכמים דוקא שם המיוחד, אבל המברך שם המיוחד בכינוי אף לחכמים חייב, ולשון המשנה המקלל ׳בכולן׳ הוא לאו דוקא, כי הכוונה המקלל ׳לכולן׳ כי קאי על שם המתברך (תוי״ט). **לח.** כן דעת הרע״ב בסנהדרין (פ״ז מ״ח) (ועיי״ש במקור חיים להרחבה).

עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. יְכֻבָּה אֱלֹהִים, וְכֵן יַכְּבֶה אֱלֹהִים, זוֹ הִיא אָלָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה. אַל יַכְּךָ, וִיבָרֶכְךָ, וְיֵיטֵב לְךָ, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:

עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[לט]**. יַכְּבֶה אֱלֹהִים** – אמר לעדים יככה אלקים אם לא תעידוני, **וְכֵן יַכְּבֶה אֱלֹהִים** – או שמע אחד שקורא בקללות שבתורה (דברים כח כב) יככה ה׳ בשחפת גו׳, ואמר הוא לעדים וכן יככם אלקים אם לא תבא ותעידוני[מא], **זוֹ הִיא אָלָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה**, וחייבין עליה, דכתיב בסוף הפרשה ככל ׳אלות׳ הברית, ובשבועת העדות כתיב ושמעה קול ׳אלה׳. **אַל יַכְּךָ** – אמר אל יכך אלקים אם תבאו ותעידוני, **וִיבָרֶכְךָ, וְיֵיטֵב לְךָ** – או שאמר יברכך אלקים או ייטיב לך אלקים אם תבואו ותעידוני, **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב**, שהוא סובר מכלל לאו אתה שומע הן[מא], **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** – שהם סוברים שכאן לא אמרינן מכלל לאו אתה שומע הן, דכתיב ושמעה קול אלה, ולא ששמעה ברכה ונשמעה מתוכה אלה[מב].

רבינו עובדיה מברטנורא

יְכַבֶּה אֱלֹהִים וְכֵן יַכְּבֶה אֱלֹהִים. אם אָמַר לָעֵדִים יְכַבֶּה אֱלֹהִים אִם לֹא תְּעִידוּנִי. אוֹ שֶׁשָּׁמַע אֶחָד שֶׁקּוֹרֵא בַּקְּלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה יְכַבֶּה אֱלֹהִים, וְאָמַר הוּא לָעֵדִים וְכֵן יְכַבֶּה אֱלֹהִים אִם לֹא תְּעִידוּנִי. אוֹ שֶׁאָמַר אַל יַכְּבֶה אֱלֹהִים אִם תְּעִידוּנִי. אוֹ יְבָרֶכְךָ ה׳ אִם תְּעִידוּנִי. וְיֵיטֵב לְךָ אֱלֹהִים אִם תְּעִידוּנִי. בְּכָל אֵלּוּ רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב, דְּמִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, אַל יַכְּבֶה אֱלֹהִים אִם תְּעִידוּנִי, הָא אִם לֹא תְּעִידוּנִי יַכְּבֶה. וְכֵן יְבָרֶכְךָ אֱלֹהִים אִם תְּעִידוּנִי, הָא אִם לֹא תְּעִידוּנִי יְקַלֶּלְךָ. וּבְכָל אֵלּוּ אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר:

מקור חיים

לט. ובזה כו״ע מודו. כי רק בקללת אביו שחייב עליו סקילה כמו ברכת השם, ילפינן מברכת השם, אבל קללת עצמו וחבירו שהיא בלאו גרידא לא ילפינן משם וחייב אף בכינוי לכו״ע. **מ.** בתורה לא כתיב יככה אלקים, אלא שמע חברו קורא בתורה יככה ה׳ והוא אמר כן יככם אלקים. וכן הגירסא ברש״י לפי הגהת הב״ח. וברע״ב שלפנינו הגירסא יככה אלקים ואמר הוא לעדים וכן יככה אלקים, ובמלא״ש כתב שנ״ל שצ״ל יככה ה׳, וכמו שביארנו בפנים. **מא.** עי״ג שבממונא לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, (כמו שפירש הרע״ב בקידושין (פ״ג מ״ד)), באיסורא אית ליה (תוי״ט). **מב.** ר״ן בשם רמב״ן, הובא בתוי״ט.

פרק ה - שבועת הפקדון

משנה א

שבועת הפקדון

כל מי שיש ממון חברו בידו, בין פקדון בין מלוה או שגזלו או עשקו או מצא לו אבדה ולא החזירה, וכיוצא בזה. אם תבע בעל הממון את הממון שיש לו בידו והוא כפר בו ונשבע לו על שקר, עבר על לא תשקרו איש בעמיתו, ושבועה זו היא הנקראת שבועת הפקדון. (תוכ"ד רמב"ם שבועות פ"א).

ואע"פ שאינה דוקא על פקדון, נקראת שבועת הפקדון כיון שהיא מצויה, וכוללת יותר ופתח בה קרא (רדב"ז שם ה"ח)

עונשו של הנשבע שבועת הפקדון לשקר

(ויקרא ה כד-כה) אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשָׁתָיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ: וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא לה' אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל הַכֹּהֵן:

הנשבע שבועת פקדון לשקר, משלם קרן וחומש ומקריב אשם ודאי, בין מזיד בין שוגג. ואינו מביא חומש ואשם אלא במודה ושב מרשעתו ובא להתכפר[א].

שבועת הפקדון אינה דוקא שבועה שהבית דין מחייבין את האדם כדי לפוטרו מלשלם. כי כל שבועה של כפירת ממון שאדם נשבע, אף בנשבע מדעת עצמו כדי לאמת דבריו הרי היא שבועת הפקדון. ואף אם גם בלי השבועה לא היו יכולים להוציא הממון ממנו.

א שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, בִּרְחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים, בִּכְשֵׁרִים

שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, בִּרְחוֹקִים וּבִקְרוֹבִים – בין אם הנפקד אינו קרובו של המפקיד בין אם הוא קרובו, **בִּכְשֵׁרִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

א שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן. בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים. אַיְדֵי דְּתָנָא בִּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת בַּאֲנָשִׁים וְלֹא בְּנָשִׁים, תָּנָא נַמִּי הָכָא לְכָלְהוּ: **בִּקְרוֹבִים.** שֶׁבַּעַל הַפִּקָּדוֹן קָרוֹב לָזֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ:

מקור חיים

א. לשון הרע"ב (לקמן פ"ח מ"ג).

וּבִפְסוּלִים, בִּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ. וּמִפִּי אֲחֵרִים, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּכַפֵּר בּוֹ בְּבֵית דִּין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ בֵּין מִפִּי אֲחֵרִים, כֵּיוָן שֶׁכָּפַר בּוֹ, חַיָּב. וְחַיָּב עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה וְעַל שְׁגֻגָתָהּ עִם זְדוֹן הַפִּקָּדוֹן, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל שְׁגֻגָתָהּ.

וּבִפְסוּלִים – בין אם הנפקד כשר לעדות בין אם הוא פסול לעדות. **בִּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין** – ובין אם השבועה היתה בפני בית דין ובין אם היא היתה שלא בפני בית דין, **מִפִּי עַצְמוֹ** – אם הוא עצמו הוציא השבועה מפיו. **וּמִפִּי אֲחֵרִים אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּכַפֵּר בּוֹ בְּבֵית דִּין** – ואם נשבע מפי אחרים[2] אינו חייב עד שיכפור בפני בית דין, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ בֵּין מִפִּי אֲחֵרִים, כֵּיוָן שֶׁכָּפַר בּוֹ, חַיָּב**, ואפילו שלא בפני בית דין[3]. **וְחַיָּב עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה וְעַל שְׁגֻגָתָהּ** – וחייב בין אם ידע שבשבועתו זו יתחייב קרבן ובין אם שגג ולא ידע שיתחייב קרבן, **עִם זְדוֹן הַפִּקָּדוֹן** – אם ידע שיש בידו הפקדון. **וְאֵינוֹ חַיָּב עַל שְׁגֻגָתָהּ** – ואינו חייב אם לא ידע שיש בידו פקדון.

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין. אִם מִפִּי עַצְמוֹ נִשְׁבַּע, שֶׁהוֹצִיא שְׁבוּעָה מִפִּיו אוֹ שֶׁעָנָה אָמֵן אַחַר הַשְּׁבוּעָה וְאַחַר כָּךְ הוֹדָה, חַיָּב קָרְבָּן. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא ה) וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ, כָּל דְּהוּ: **וּמִפִּי אֲחֵרִים.** וְלֹא עָנָה אָמֵן. כְּגוֹן מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עָלֶיךָ שֶׁתַּחֲזִיר לִי פִּקָּדוֹנִי, וְאָמַר אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּכַפֵּר בְּבֵית דִּין: וַחֲכָמִים **אוֹמְרִים** וְכוּ'. וְהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: **וְחַיָּב עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה.** דְּלֹא כְתִיב בָּהּ וְנֶעְלַם. זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה, שֶׁזָּכוּר עַל הַפִּקָּדוֹן וְיוֹדֵעַ שֶׁמִּתְחַיֵּב עַל כְּפִירָתוֹ קָרְבָּן: **וְעַל שְׁגֻגָתָהּ עִם זְדוֹן הַפִּקָּדוֹן.** שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁחַיָּב בִּשְׁבוּעָה זוֹ קָרְבָּן, אֲבָל זָכוּר הוּא שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ:

מקור חיים

ב. כגון משביע אני עליך שתחזיר לי פקדון, והוא כפר ואמר אין לך בידי כלום. דהיינו נשבע מפי אחרים, אבל אם אמר אמן הרי הוא כמוציא שבועה מפיו. **ג.** בשבועת הפקדון לא כתיב מושבע מפי אחרים וילפינן משבועת העדות, ור״מ ס״ל דון מינה ומינה, מה שבועת העדות איירי בבית דין (דכתיב ואם לא יגיד) ה״ה מושבע מפי אחרים דשבועת הפקדון אינו חייב אלא בבית דין. וחכמים סוברים דון מינה ואוקי באתרה (עיין לעיל פ״ד מ״א, ומקו״ח שם).

וּמַה חַיָּב עַל זְדוֹנָהּ, אָשָׁם בְּכֶסֶף שְׁקָלִים:

וּמַה חַיָּב עַל זְדוֹנָהּ – ומה חייב על זדון הפקדון[ד], **אָשָׁם בְּכֶסֶף שְׁקָלִים** – איל לאשם הקנוי בשתי סלעים[ה]:

ב שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן בֵּיצַד. אָמַר לוֹ, תֵּן לִי פִקְדוֹנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי, מַשְׁבִּיעֵהוּ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, הֲרֵי זֶה חַיָּב. הִשְׁבִּיעַ עָלָיו חֲמִשָּׁה פְעָמִים, בֵּין בִּפְנֵי בֵית דִּין וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, וְכָפַר, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה טַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת:

שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן בֵּיצַד. אָמַר לוֹ המפקיד לנפקד **תֵּן לִי פִקְדוֹנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ**, והשיב לו הנפקד **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְּיָדִי**, ולא הזכיר שבועה, ואמר לו המפקיד **מַשְׁבִּיעֵהוּ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן**[ו], **הֲרֵי זֶה חַיָּב. הִשְׁבִּיעַ עָלָיו חֲמִשָּׁה פְעָמִים, בֵּין בִּפְנֵי בֵית דִּין וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, וְכָפַר, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה טַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת** – מפני שאחר כל שבועה ושבועה היה יכול לחזור בו ולהודות, נמצא שבכל שבועה הוא כופר ממון[ז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

בְּכֶסֶף שְׁקָלִים. הַקָּנוּי בִּשְׁנֵי סְלָעִים. דְּהָכִי כְּתִיב גַּבֵּי אֵיל אָשָׁם (ויקרא ה), בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף שְׁקָלִים: **ב מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת.** אַחַר כְּפִירָה. נִמְצָא שֶׁבְּכָל שְׁבוּעָה הוּא כוֹפֵר מָמוֹן:

מקור חיים

ד. בין שהזיד בשבועה בין ששגג בה, כנ״ל. ה. כדכתיב (ויקרא ה טו) אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם. ואע״ג ששם איירי באשם מעילות, כל האשמות נלמדין ממנו כדאיתא בכריתות (דף כ״ב) (תוי״ט). (ואע״ג שבתורה כתיב שקלים, שקל של תורה הוא סלע של משנה). ו. לחכמים במשנה הקודמת שאף חוץ לבית דין חייב בנשבע מפי אחרים, חייב אע״ג שרק חזר וכפר ואמר אין לך בידי, ולאו דוקא באמר אמן, אלא שהתנא רצה לקצר (עיין לעיל פ״ד מ״ג). ז. החיוב על שבועת הפקדון הוא על שנשבע על כפירת ממון שאם היה מודה היה חייב לשלם. ולא משום שבלי השבועה היה חייב ועל ידי השבועה נפטר. ולכן, אף אם כבר נשבע כמה פעמים, כיון שבידו להודות ולשלם, אם חוזר ונשבע הרי זו שבועת כפירת ממון וחייב.

ג הָיוּ חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ, אָמְרוּ לוֹ תֵּן לָנוּ פִּקָּדוֹן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְּיָדֶךָ, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָכֶם בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה בָּאַחֲרוֹנָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. תֵּן לִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד גָּזֵל וַאֲבֵדָה שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. תֵּן לִי חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, הָיוּ חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ, אָמְרוּ לוֹ תֵּן לָנוּ פִּקָּדוֹן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְיָדֶךָ, והוא השיב להם, **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָכֶם בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ**, הוה כמו שנשבע לכל אחד ואחד, **חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** – וחייב על כל שבועה ושבועה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה בָּאַחֲרוֹנָה** – רק באמר אין לך בידי ולא לך ולא לך בשבועה, הוה כנשבע לכל אחד ואחד וחייב על כל שבועה ושבועה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** – רק באמר בהדיא שבועה לכל אחד ואחד, חייב על כל שבועה ושבועה. האומר לחברו **תֵּן לִי פִּקָּדוֹן, וּתְשׁוּמֶת יָד, גָּזֵל, וַאֲבֵדָה, שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ** – האומר לחברו תן לי הפקדון והכסף שהלויתיך והחפץ שגזלת ממני ואבדה שלי שמצאת, **שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי** – והלה השיב לו שבועה שאין לך בידי כלום, **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת**, כיון שפרט כל תביעה הוה כנשבע על כל תביעה בנפרד וחייב על כל אחת ואחת[ח]. **תֵּן לִי חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **שְׁבוּעָה בָּאַחֲרוֹנָה.** אֵין לְךָ בְּיָדִי קַיְמָא שְׁבוּעָה אַכָּלְהוּ. וְאֵין הֲלָכָה וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ בִּשְׁבוּעָה. וְהַשְׁתָּא לֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְלֹא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן:

מקור חיים

ח. מסתבר דכי היכי דרבי אליעזר ורבי שמעון נחלקו ברישא הכי נמי נחלקו כאן ובחיטין ושעורין שבסמוך (תוי״ט). **ט.** תוי״ט ציין לרע״ב שכתב לעיל (פ״ד מ״ה) שברישא אשמעינן מין אחד ותביעות חלוקות וסיפא אשמעינן תביעה אחת כולם פקדון ומינים חלוקים.

שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁיֵּין לְךָ בְּיָדִי חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִים, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אָמַר חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְכֻסֶּמֶת, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:

שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. שְׁבוּעָה שֶׁיֵּין לְךָ בְּיָדִי חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִים, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ אָמַר חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְכֻסֶּמֶת – אפילו טענו חטה שעורה וכוסמת, **חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת**, ולא אמרינן שאין טוענו אלא גרגיר אחד של כל מין ואין בטענתו שוה פרוטה[ז], אלא כוונתו למין חיטין ושעורים וכוסמת[א]:

משנה ד

המאנס או מפתה נערה חייב לשלם בשת ופגם, ובנוסף לכך גם צריך לשלם קנס חמשים כסף.

ד אָנַסְתָּ וּפִתִּיתָ אֶת בִּתִּי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא אָנַסְתִּי וְלֹא פִתִּיתִי. מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ.

אָנַסְתָּ וּפִתִּיתָ אֶת בִּתִּי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא אָנַסְתִּי וְלֹא פִתִּיתִי. מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב, שכפר לו בשת ופגם שהוא ממון. **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ** – שדעתו היה להשביעו על הקנס, והמודה בקנס פטור ולכן אין זה כפירת ממון שחייבים עליו קרבן שבועה[יב].

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲפִלּוּ אָמַר חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְכֻסֶּמֶת. דְּסָבַר רַבִּי מֵאִיר הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ חִטָּה, מִין חִטָּה קָאָמַר. וְכֵן שְׂעֹרָה, וְכֵן כֻּסֶּמֶת, דִּכְתִיב (שמות ט) וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת. וְהָוֵי כְּאִלּוּ טָעָנוֹ חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֻסְּמִין. וְרַבָּנָן סְבְרֵי, גַּרְגִּיר אֶחָד שֶׁל חִטָּה וְשֶׁל שְׂעֹרָה וְשֶׁל כֻּסֶּמֶת קָאָמַר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר: **ד אָנַסְתָּ וּפִתִּיתָ אֶת בִּתִּי. פִּי עַצְמוֹ.** וְכֵינָן דְּכִי אוֹדֵי לֹא מְחַיֵּב, כִּי כָּפַר נַמִּי לָאו מָמוֹנָא כָּפַר לֵיהּ:

מקור חיים

י. ומדכתיב 'לאשמה בה', דרשינן בספרא שאין שבועת הפקדון על פחות משוה פרוטה (תוי"ט). **יא.** ות"ק חולק וסובר שגרגיר יחיד קאמר. (ורבי מאיר היה יכול להשמיענו דין זה בחיטין לבד, אלא קאי על דברי הת"ק שבא להרבות חיובי חטאת בדיבורים מועטים, וקאמר שיכול להתחייב שלש חטאות אף בלא אמר אלא חטה שעורה וכוסמת) (תוי"ט). **יב.** כמפורש סוף משנה הבאה, עיין שם.

אָמְרוּ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם עַל פִּי עַצְמוֹ:

אָמְרוּ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּי עַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם עַל פִּי עַצְמוֹ, ודעתו היה להשביעו על הבשת ופגם[יג]:

ה גָּנַבְתָּ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא גָּנַבְתִּי, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. גָּנַבְתִּי אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכָרְתִּי, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא הֵמִית, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא הֵמִית, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר.

גָּנַבְתָּ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא גָּנַבְתִּי, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב, כי כפר לו ממון. **גָּנַבְתִּי אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכָרְתִּי, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר**, שהודה על הממון והשבועה היתה רק על הקנס של טביחה ומכירה. **הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא הֵמִית, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב**, שכפר לו ממון. **הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי**, ואתה חייב לי שלשים שקל[יד], **וְהוּא אוֹמֵר לֹא הֵמִית, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר**, ששלשים של עבד קנס הוא.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל מְשַׁלֵּם בֹּשֶׁת וּפְגָם. הִלְכָּךְ מָמוֹנָא כָפַר. וּפְלֻגְתָּא דְרַבָּנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר כִּי אָמַר לֵיהּ אָנַסְתָּ אוֹ פִּתִּיתָ אֶת בִּתִּי, קְנָסָא קָתָבַע מִנֵּיהּ שֶׁדָּמָיו קְצוּבִין חֲמִשִּׁים כֶּסֶף, וְלֹא קָא תָבַע מִנֵּיהּ בֹּשֶׁת וּפְגָם שֶׁאֵין דָּמָיו קְצוּבִים, דְּלֹא שָׁבֵיק אֱינַשׁ מִידִי דְקַיִץ וְתָבַע מִידֵי דְּלֹא קַיִץ, הִלְכָּךְ קְנָסָא כָפַר לֵיהּ וּפָטוּר. וְרַבָּנָן סָבְרֵי בֹּשֶׁת וּפְגָם קָא תָבַע לֵיהּ, דְּלֹא שָׁבֵיק אֱינִישׁ מִידִי דְכִי מוֹדֵי בֵיהּ לֹא מִפְטַר וְתָבַע מִידִי דְכִי מוֹדֵי בֵיהּ מִפְטַר, הִלְכָּךְ כִּי כָפַר לֵיהּ, מָמוֹנָא כָפַר לֵיהּ וְחַיָּב. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: **ה הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי.** קְנָסָא הוּא, דִּמְשַׁלֵּם שְׁלֹשִׁים סְלָעִים אֲפִלּוּ אֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִינָר:

מקור חיים

יג. עיין רע״ב טעם פלוגתתם, והוא בסוגיין (דף לח:). ועדיין צ״ב למה לא יתבע הכל, וכתב הריטב״א שאין רוצה לתבוע תביעה גדולה שמא מחמת זה יקפוץ לכפור ולהישבע. **יד.** כדכתיב (שמות כא לב) אִם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל:

אָמַר לוֹ, חָבַלְתָּ בִּי וְעָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה, וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי וְלֹא עָשִׂיתִי בְּךָ חַבּוּרָה, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. אָמַר לוֹ עַבְדּוֹ, הִפַּלְתָּ אֶת שְׁנֵי וְסַמְּיתָ אֶת עֵינַי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא הִפַּלְתִּי וְלֹא סִמִּיתִי, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, חַיָּב. וְשֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, פָּטוּר:

אָמַר לוֹ, חָבַלְתָּ בִּי וְעָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה, וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי וְלֹא עָשִׂיתִי בְּךָ חַבּוּרָה, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב, שנזק צער ריפוי ושבת ובשת, כולם ממון הם. **אָמַר לוֹ עַבְדּוֹ, הִפַּלְתָּ אֶת שְׁנֵי וְסִמִּיתָ אֶת עֵינַי**, ואתה חייב לשחרר אותי, **וְהוּא אוֹמֵר לֹא הִפַּלְתִּי וְלֹא סִמִּיתִי, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר**, כי היציאה לחירות בהפלת שן ועין קנס הוא. **זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, חַיָּב** – הכופר ונשבע על ממון שהיה משלם אם היה מודה מעצמו, חייב אשם גזילות. **וְשֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, פָּטוּר** – ואם כפר ונשבע על ממון שלא היה משלם אם היה מודה מעצמו, פטור מאשם גזילות[טו]:

פרק ו - שבועת הדיינין

משנה א

שבועה דאורייתא

שלשה מיני שבועות הן שדיינין משביעין מן התורה, ואלו הן:

א) מודה במקצת. והוא מי שטענו חבירו מטלטלין והודה במקצתן וכפר במקצתן. **ב)** עד אחד מעידו. והוא מי שכפר בכל המטלטלין שטענו, ועד אחד מעיד שהוא חייב לו. **ג)** שבועת השומרין. והיינו שומר שטען שנאבד דבר שהופקד אצלו, או שנגנב או מת.

רבינו עובדיה מברטנורא

אָמַר לוֹ עַבְדּוֹ הִפַּלְתָּ אֶת שְׁנִי. קְנָסָא הוּא שֶׁיּוֹצִיא עַבְדּוֹ לְחֵרוּת בִּשְׁבִיל אֶחָד מֵאֵבָרָיו:

מקור חיים

טו. כיון שאם היה מודה היה פטור, נמצא שאינו כמי שכופר ממון (רמב"ם פ"ח ה"א). (והנה שבועת הפקדון היא גם שבועת ביטוי, אבל כשחייב משום שבועת הפקדון אינו חייב מחמת שבועת ביטוי, וכאן שאינו חייב מחמת שבועת הפקדון חייב מיהת מחמת שבועת ביטוי. וכבר נתבאר שחיוב שבועת הפקדון הוא אשם גזילות וקרן וחומש, בין בשוגג בין במזיד, ועל שבועת ביטוי, במזיד לוקה בשוגג מביא עולה ויורד. (ע"פ רמב"ם שם)).

שבועת המשנה

כל שבועה הנזכרת במשנה שדיינין משביעין אותה חוץ משלש שבועות הנזכרות כגון שבועת השותפין והאריסין, ושבועת שכיר והפוגם שטרו[א] הרי היא מדברי סופרים, והיא הנקראת שבועת המשנה.

שבועת היסת

בימי האמוראים, נתקנה שבועה נוספת והיא הנקראת שבועת היסת. חכמי התלמוד תיקנו אותה בדורות אחרונים לכופר הכל שאינו מחויב שבועה מן התורה[ב].

שבועות הדיינין

בין שבועות דאורייתא ובין שבועות המשנה נקראות שבועות הדיינין. וכתב הרע"ב (מ"א סוד"ה וההודאה) שאין הפרש דין ביניהם אלא שמחוייב שבועה דאורייתא ולא רצה לישבע בית דין יורדין לנכסיו, משא"כ במי שמחוייב רק שבועה דרבנן[ג].

נקיטת חפץ

שבועת הדיינין היא בנקיטת חפץ, היינו שהנשבע אוחז בידו ספר תורה (או תפלין) בשעה שנשבע, ושבועת היסת אינה בנקיטת חפץ[ד].

(הקדמה זו היא עפ"י הרמב"ם (שבועות פי"א), והובאו דבריו גם בטור חו"מ סימן פ"ז).

א שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין, הַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶסֶף, **שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין** – השבועה שהדיינים משביעים על ידי הודאה במקצת הטענה[ה], **הַטַּעֲנָה שְׁתֵּי כֶסֶף,**

רבינו עובדיה מברטנורא

א שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין. הַשְּׁבוּעָה שֶׁהַדַּיָּנִים מַשְׁבִּיעִים שֶׁהוּא שְׁלִישׁ דִּינָר, שֶׁהַדִּינָר שֵׁשׁ מָעוֹת וְהוּא עַל יְדֵי הוֹדָאָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, צָרִיךְ שֶׁלֹּא מִשְׁקַל תִּשְׁעִים וְשֵׁשׁ שְׂעֹרוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, נִמְצְאוּ תְּהֵא הַטַּעֲנָה פְּחוֹת מִשְּׁתֵּי מָעוֹת כֶּסֶף, שְׁתֵּי מָעוֹת מִשְׁקַל שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שְׂעֹרוֹת:

מקור חיים

א. וכן עוד הרבה, ונזכרים הם לקמן בפ"ז. **ב.** מנה לי בידך אין לך בידי, פטור, וא"ר נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת (דף מ:). וברמב"ן (ב"מ דף ו.) שבדורו של רב נחמן רבו העזי פנים שהיו מעיזים פנים אף לכפור הכל ולכן תיקן שבועה זו. **ג.** ובפשטות היינו שיטת מר בר רב אשי בסוגיין (דף מא.). אמנם יש הרבה מהלכים בסוגיא ורבו השיטות בזה, ואכמ"ל. **ד.** אבל הרמב"ם (פי"א הי"ג) כתב שאע"פ שאין הנשבע נוקט חפץ בידו בשבועת היסת נהגו הכל להיות ספר תורה ביד חזן הכנסת או שאר העם בעת שמשביעין היסת, כדי לאיים עליו. **ה.** רע"ב ורש"י. שאע"פ שגם

וְהַהוֹדָאָה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. וְאִם אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה, פָּטוּר. כֵּיצַד,

וְהַהוֹדָאָה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה – אינה אלא אם הטענה היתה לכל הפחות שתי מעות כסף וההודאה שוה פרוטה או יותר[1].

וְאִם אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה, פָּטוּר. כֵּיצַד[1],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַהוֹדָאָה. שֶׁמְּחַיַּבְתּוֹ לִשְׁבֻּעַ, לֹא תְהֵא שֶׁהוּא נִשְׁבָּע לְהַכְחִישׁ הָעֵד, וּשְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִים. וְכָל שְׁאָר שְׁבוּעוֹת הַנִּזְכָּרִים בַּמִּשְׁנָה, הֵם בְּתַקָּנַת חֲכָמִים וְהֵם כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שְׁבוּעָה דְאוֹרַיְתָא לִשְׁבוּעוֹת הַנִּזְכָּרוֹת בַּמִּשְׁנָה, אֶלָּא שֶׁהַמְחַיֵּב שְׁבוּעָה דְאוֹרַיְתָא נָקִיט חֵפְצָא בְּיָדֵיהּ כְּגוֹן סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין כְּשֶׁנִּשְׁבָּע. וְהַמְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת לֹא נָקִיט הַנִּשְׁבָּע חֵפְצָא בִּידֵיהּ, אֶלָּא חַזָּן הַכְּנֶסֶת אוֹ הַמַּשְׁבִּיעוֹ נָקִיט חֵפְצָא בִּידֵיהּ בְּשָׁעָה שֶׁחָבֵרוֹ נִשְׁבָּע לוֹ. וּשְׁלֹשָׁה מִינֵי שְׁבוּעוֹת הֵן דְּאוֹרַיְתָא, וְלֹא יוֹתֵר. הַמּוֹדֶה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, וּמִי שֶׁעֵד אֶחָד מֵעִיד כְּנֶגְדּוֹ שֶׁהוּא נִשְׁבָּע לְהַכְחִישׁ הָעֵד, וּשְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִים. וְכָל שְׁאָר שְׁבוּעוֹת הַנִּזְכָּרִים בַּמִּשְׁנָה, הֵם בְּתַקָּנַת חֲכָמִים וְהֵם כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין שְׁבוּעָה דְאוֹרַיְתָא לִשְׁבוּעוֹת הַנִּזְכָּרוֹת בַּמִּשְׁנָה, אֶלָּא שֶׁהַמְחַיֵּב שְׁבוּעָה דְאוֹרַיְתָא וְלֹא רָצָה לִשָּׁבַע, בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וְנִפְרָעִים מִמֶּנּוּ מִשָּׁלֵם. וְהַמְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת מִדְּבְרֵיהֶם בְּתַקָּנַת חֲכָמִים וְלֹא רָצָה לִשָּׁבַע, מְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּפְרַע אוֹ עַד שֶׁיִּשָּׁבַע. וְאִם עָמַד בְּנִדּוּיוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא רָצָה לִשָּׁבַע וְלֹא לְשַׁלֵּם, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת וּמַתִּירִין לוֹ נִדּוּיוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ, וְאֵין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו:

מקור חיים

שבועת השומרים ושבועת עד אחד נקראים שבועת הדיינים כאן הכוונה לשבועת הדיינים שעל ידי הודאה במקצת (פירוש ראשון בר״ן, הובא בתוי״ט). ו. נחלקו בזה רב ושמואל בסוגיין (דף לט:). לרב תחילת הטענה צריכה להיות לכל הפחות שתי כסף ופרוטה, ומזה צריכה הכפירה להיות לכל הפחות שתי כסף וההודאה לכל הפחות פרוטה. ולשמואל תחילת הטענה שתי כסף, ואין הבדל אם הכפירה היא רק פרוטה והודה על כל השאר, או הודה רק על פרוטה וכפר כל השאר. לשון הרע״ב שאם היה מה שכפר לו פתות משתי כסף, הוא לשון הרמב״ם והיא כשיטת רב. כי לשמואל אף אם לא כפר לו אלא פרוטה. ז. אליבא דרב ניתן לפרש הך כיצד שקאי להסביר הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה, אבל לשמואל ע״כ קאי להסביר הודאה ממין הטענה. הרע״ב ביאר בשיטה זו אע״פ שפירש הרישא ע״פ רב, (כמבואר בהערה הקודמת), והיינו משום שאע״ג שלענין כפירת הטענה הלכתא

שְׁתֵּי כֶסֶף לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא פְרוּטָה. שְׁתֵּי כֶסֶף לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא פְרוּטָה, חַיָּב. מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי, פָּטוּר. מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים

שְׁתֵּי כֶסֶף לִי בְיָדֶךָ – חתיכת כסף שוה שתי מעות לי בידך, **אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא פְרוּטָה** – אין לך בידי אלא חתיכת נחשת שוה פרוטה, **פָּטוּר**, שאין ההודאה ממין הטענה, שטענו כסף והודה לו נחושת[ח]. **שְׁתֵּי כֶסֶף לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא פְרוּטָה, חַיָּב**, שטענו חיטין ושערין והודה לו על אחת מהן חייב. **מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי, פָּטוּר**, שאין כאן הודאה במקצת[ט]. **מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא פְרוּטָה פָּטוּר. שֶׁאֵין כֶּסֶף אוֹ יוֹתֵר, אֲבָל אִם טָעָנוֹ מַטְבֵּעַ הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה, שֶׁזֶּה טָעָנוֹ כֶּסֶף, הֲרֵי הוֹדָה לוֹ בַּמַּטְבֵּעַ: **שְׁתֵּי כֶסֶף** וְזֶה הוֹדָה לוֹ נְחֹשֶׁת. וַדְוָקָא **כֶּסֶף וּפְרוּטָה.** קָא סָבַר טָעָנוֹ חִטִּים שֶׁלֹּא טָעָנוֹ אֶלָּא מִשְׁקַל שְׁתֵּי מָעוֹת וּשְׂעֹרִים וְהוֹדָה לוֹ עַל אַחַת מֵהֶן חַיָּב:

מקור חיים

כרב היינו משום דתניא כוותיה, אבל בדין טענו חיטין ושעורין והודה לו על אחת מהן קי״ל כשמואל שהלכתא כוותיה בדינא, ולכן ניחא ליה לפרש הסיפא בשיטת שמואל אע״ג שלרב ניתן לפרשה אחרת (ר״ן בשם הרשב״א, הובא בתוי״ט). **ח.** רע״ב. וכן מפרש הגמרא בבא זו אליבא דשמואל, שהך כסף אינו שוה כסף אלא כסף דוקא, והודה לו פרוטה ר״ל דוקא פרוטה של נחשת ולא כסף שוה פרוטה. אבל לרב ניתן לפרש כפשטיה שכסף ר״ל שוה כסף וכן הפרוטה ר״ל שוה פרוטה, דהך כיצד קאי אירישא דקתני הטענה שתי כסף ועל זה קאי הכיצד לפרש שכפירת הטענה צריכה להיות שתי כסף ולכן בטענו שתי כסף והודה לו בפרוטה פטור דליכא כפירת שתי כסף, ובטענו שתי כסף ופרוטה והודה לו בפרוטה חייב (ועיין הערה הקודמת). **ט.** ולכן מדאורייתא פטור משבועה. אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת (כי בדורות אחרונים ראו שרבו עזי פנים שכופרים הכל ולכן תיקנו חכמי התלמוד שאף כופר הכל ישבע). אמנם יש אומרים שלא אמר רב נחמן דינו כאן על דין זה כיון שאין כאן שום ראיה ודררא דממונא שהוא חייב לו, ולא אמר כן אלא על דין משנה הקרובה כשתחילה הודה לו בפני עדים שהוא חייב ואחר כך אמר שכבר פרע, כי שם כיון דאיכא דררא דממונא שהרי הודה שהיתה כאן הלוואה, על זה תיקנו היסת. ממה שכאן לא כתב הרע״ב שמשביעו היסת, ולקמן פירש כן, כתב רע״א (לקמן מ״ב) שמשמע שדעתו כלשון זה, אבל בב״ק (פ״י מ״ז) כתב במפורש דגם בטוען להד״מ חייב היסת.

דִּינָר, חַיָּב. מָנֶה לְאַבָּא בְּיָדָךְ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֻשִּׁיב אֲבֵדָה:

דִּינָר, חַיָּב. מָנֶה לְאַבָּא בְּיָדָךְ – האומר לחברו אתה חייב לאבי מנה, תנהו לי כי מת אבי ואני יורשו, **אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר** – והוא אמר אינני חייב לו אלא חמשים דינר, **פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֻשִּׁיב אֲבֵדָה** – שהיה יכול להעיז ולכפור הכל, ולכן מה שהודה הוה כמשיב אבידה, והמשיב אבידה אינו נשבע מפני תיקון העולם[י]:

ב מָנֶה לִי בְּיָדָךְ, אָמַר לוֹ בְּפָנֵי עֵדִים הֵן. לְמָחָר אָמַר לוֹ תְּנֵהוּ לִי. נְתַתִּיו לָךְ, פָּטוּר. אֵין לְךָ בְּיָדִי, חַיָּב:

מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ – אמר לו מלוה ללוה מנה לי בידך, **אָמַר לוֹ בְּפָנֵי עֵדִים הֵן** – והשיב לו לוה כששני עדים שמעו דבריו ואמר הן נכון הדבר[יא]. **לְמָחָר אָמַר לוֹ תְּנֵהוּ לִי. נְתַתִּיו לָךְ** – והשיב לו הלוה כבר נתתיו לך, **פָּטוּר**, כי אינו סותר דברי העדים, שיכול להיות שפרע לו בינתיים. **אֵין לְךָ בְּיָדִי** – אבל אם אמר לא היו דברים מעולם[יב], חַיָּב:

רבינו עובדיה מברטנורא

מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֻשִּׁיב אֲבֵדָה. שֶׁהוּא פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה, כְּדִתְנַן [גִּטִּין דף מח] הַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשָּׁבַע מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם. וְדַוְקָא כְּשֶׁאֵין הַבֶּן טוֹעֵן וַדַּאי מָנֶה לְאַבָּא בְּיָדֶךָ, אֶלָּא שָׁמָא. אֲבָל טָעֲנוֹ וַדַּאי, וְאָמַר הוּא לֹא הָיָה לוֹ אֶצְלוֹ אֶלָּא חֲמִשִּׁים, חַיָּב שְׁבוּעָה דְאוֹרַיְתָא, דְּאֵין זֶה מֵשִׁיב אֲבֵדָה: **ב מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ וְאָמַר** לוֹ הֵן. **בְּפָנַי עֵדִים.** וּכְגוֹן שֶׁאָמַר אַתֶּם עֵדַי, דְּשׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְטָעֹן מְשַׁטֶּה הָיִיתִי בָךְ: **פָּטוּר.** מִשְּׁבוּעָה דְאוֹרַיְתָא. אֲבָל מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ הֶסֵּת: **אֵין לְךָ בְּיָדִי.** לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם: **חַיָּב.** לְשַׁלֵּם. וְאֵינוֹ נֶאֱמָן בִּשְׁבוּעָה, שֶׁהֲרֵי הֶחְזֵק כַּפְרָן. וְהוּא שֶׁכָּפַר בְּבֵית דִּין, אֲבָל שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין לֹא הֶחְזֵק כַּפְרָן:

מקור חיים

י. כדתנן בגיטין (פ״ה מ״ג) המוצא מציאה והבעלים אומרים שלא השיב כולה לא ישבע מפני תיקון העולם, שאם אתה אומר שישבע אין לך אדם שמטפל במציאה להחזירה. **יא.** אבל אם הודה שלא בפני עדים יכול לטעון לא היו דברים מעולם, ומשטה הייתי בך בשביל שהיית שואלני מה שלא היה. **יב.** אין לך בידי משמע להד״ם (- לא היו דברים מעולם). (הרא״ש גורס בדברי רש״י כגון שאמר להד״ם, ולכן פירש שלא הוחזק כפרן אלא אם פירש דבריו ואמר שאין לך בידי מעולם. אבל אמר סתם אין לך בידי לא הוחזק כפרן שיכול לפרש דבריו ולומר עתה אין לך בידי כלום שכבר נתתיו לך. אבל ברש״י שלפנינו ליתא לתיבת כגון, וכן הרע״ב לא כתב כגון, ולפ״ז נראה לכאורה שכל האומר אין לך בידי משמע להד״ם, וכדעת רב האי שכתבו הטור בסימן ע״ט, וכפשטות משמעות הגמרא בב״ב דף ו. (תוי״ט)).

חַיָּב. מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ, אָמַר לוֹ הֵן, אַל תִּתְנֵהוּ לִי אֶלָּא בְּעֵדִים. לְמָחָר אָמַר לוֹ תְּנֵהוּ לִי, נְתַתִּיו לָךְ, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לְתִתּוֹ לוֹ בְּעֵדִים:

חַיָּב לשלם, ואף אם חזר ואמר שכבר פרע אינו נאמן בשבועה כי הוחזק כפרן ושקרן כשסתר דברי העדים[יג]. **מָנֶה לִי בְּיָדֶךָ, אָמַר לוֹ הֵן, אַל תִּתְנֵהוּ לִי אֶלָּא בְּעֵדִים. לְמָחָר אָמַר לוֹ תְּנֵהוּ לִי, נְתַתִּיו לָךְ, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לְתִתּוֹ לוֹ בְּעֵדִים**[יד]:

ג לִיטְרָא זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לִיטְרָא כֶּסֶף, פָּטוּר. דִּינַר זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא דִּינַר כֶּסֶף, וּטְרִיסִית וּפָנְדְיוֹן וּפְרוּטָה, חַיָּב, שֶׁהַכֹּל מִין מַטְבֵּעַ אַחַת. כּוֹר תְּבוּאָה יֵשׁ לִי

לִיטְרָא זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ – חתיכת זהב ששוקל ליטרא יש לי בידך, **אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לִיטְרָא כֶּסֶף, פָּטוּר** – שאין כאן הודאה ממין הטענה. **דִּינַר זָהָב יֵשׁ לִי בְּיָדֶךָ** – מטבע של דינר זהב אתה חייב לי, **אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא דִּינַר כֶּסֶף** – אינני חייב אלא מטבע של דינר כסף, **וּטְרִיסִית** – או אמר אין לך בידי אלא מטבע של טריסית, והיא מעה קטנה, **וּפָנְדְיוֹן וּפְרוּטָה** – או מטבע של פונדיון או מטבע של פרוטה, **חַיָּב**, ואף על פי שטענו דינר זהב והודה לו מטבע של כסף או נחשת, **שֶׁהַכֹּל מִין מַטְבֵּעַ אַחַת** – שכולם מין מטבעות הן, ונחשב כהודאה ממין הטענה[טו]. **כּוֹר תְּבוּאָה יֵשׁ לִי**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג אֶלָּא לִיטְרָא כֶּסֶף פָּטוּר. שֶׁאֵין כָּאן הוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה:

מקור חיים

יג. כיון שהוחזק כשקרן שוב אינו נאמן בשבועה (דף מא: רש״י ד״ה הוחזק כפרן). ודוקא כשכפר בבית דין, ושם אמר אין לך בידי, אבל אם אמר כן חוץ לב״ד וכשבא לב״ד אמר פרעתי, נאמן בשבועה, שיש שאינם רוצים לגלות טענותיהם אלא בבית דין ולכן לא הוחזק כפרן במה שטען חוץ לב״ד (רע״ב, תוי״ט). **יד.** לרשב״א אף בלא קיבל עליו הלוה חייב לעשות כן מפני שעבד לוה לאיש מלוה. אבל דעת הרמב״ן שכיון שלא אמר לו כן בשעת הלוואה אם הלוה מחה ואמר שלא יפרע בפני עדים, מחאתו מחאה (מגיד משנה ריש פט״ו מהלכות מלוה ולוה). **טו.** כן ביאור המשנה לפי שמואל (דף מ. ע״פ רש״י).

בְּיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קְטָנִית, פָּטוּר. כּוֹר פְּרוֹת יֶשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קְטָנִית, חַיָּב, שֶׁהַקְּטָנִית בִּכְלַל פֵּרוֹת. טָעֲנוּ חִטִּין, וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעֹרִים, פָּטוּר. וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַיֵּב. הַטּוֹעֵן לַחֲבֵרוֹ בְּכַדֵּי שֶׁמֶן וְהוֹדָה לוֹ בַּקַּנְקַנִּים, אַדְמוֹן אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהוֹדָה לוֹ מִקְצָת מִמִּין הַטַּעֲנָה, יִשָּׁבֵעַ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה.

בְּיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קְטָנִית – חצי כור של קטניות, **פָּטוּר**, שאין ההודאה ממין הטענה. **כּוֹר פְּרוֹת יֶשׁ לִי בְּיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְּיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קְטָנִית, חַיָּב, שֶׁהַקְּטָנִית בִּכְלַל פֵּרוֹת. טָעֲנוּ חִטִּין, וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעֹרִים, פָּטוּר. וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַיֵּב**, כי לרבן גמליאל אין ההודאה צריכה להיות ממין הטענה[טז]. **הַטּוֹעֵן לַחֲבֵרוֹ בְּכַדֵּי שֶׁמֶן** – כדים מלאים שמן, **וְהוֹדָה לוֹ בַּקַּנְקַנִּים** – הודה שחייב לו כדים[יז] ריקים בלא שמן, **אַדְמוֹן אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהוֹדָה לוֹ מִקְצָת מִמִּין הַטַּעֲנָה** – כיון שתבע לו בין כדים בין שמן והודה לו על אחד מהם, **יִשָּׁבֵעַ**, שכן דעת אדמון שטענו חיטין ושערין והודה לו בשערים, חשובה הודאה ממין הטענה וחייב שבועה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה** – טענו חיטין ושערין והודה לו בשערין אינה נחשבת כהודאה ממין הטענה, ופטור[יח].

רבינו עובדיה מברטנורא

לֶתֶךְ. חֲצִי כּוֹר. חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְאִין: כַּדֵּי שֶׁמֶן. כַּדִּים מְלֵאִים שֶׁמֶן: לוֹ בַּקַּנְקַנִּים. כַּדִּים רֵיקִים בְּלֹא שֶׁמֶן: הוֹאִיל וְהוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה. דַּהֲוָה לֵיהּ כְּמוֹ טָעֲנוּ חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְהוֹדָה לוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן. וַהֲלָכָה כְּאַדְמוֹן, אֲבָל אֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּמְחַיֵּב בְּטָעֲנוּ חִטִּין וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעֹרִים:

מקור חיים

טז. כבר לעיל במשנה א׳ שנינו דעת הת״ק שההודאה צריכה להיות ממין הטענה, וכן במשנה ב׳, ולא הביא רבי דעת רבן גמליאל שם אלא נטר עד לבסוף ופליג אכולהו (דף מא. תוד״ה אין לך בידי). **יז.** פתח בכד שהוא כלי גדול וסיים בקנקן, אבל לאו דוקא, כי לא איירי שנחלקו כאן בגודל הכלי שהשאילו (תוי״ט). **יח.** כן מבואר בסוגיין (דף מ:) שזהו פלוגתת אדמון ות״ק. אבל במסכת כתובות (פי״ג מ״ד) פירש הרע״ב שנחלקו אי בטענת עשרה כדי שמן נכלל גם הטענה על הכדים עצמן, ולכו״ע טענו חיטין ושערין והודה באחד מהם חייב, וזו היא סוגיית הגמרא שם (דף קח:) (תוי״ט).

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן. טָעֲנוּ כֵלִים וְקַרְקָעוֹת, וְהוֹדָה בַּכֵּלִים וְכָפַר בַּקַּרְקָעוֹת, בַּקַּרְקָעוֹת וְכָפַר בַּכֵּלִים, פָּטוּר. הוֹדָה בְּמִקְצָת הַקַּרְקָעוֹת, פָּטוּר. בְּמִקְצָת הַכֵּלִים, חַיָּב, שֶׁהַנְּכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת זוֹקְקִין אֶת הַנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת לִשָּׁבַע עֲלֵיהֶן:

אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן[יט]. **טָעֲנוּ כֵלִים וְקַרְקָעוֹת, וְהוֹדָה בַּכֵּלִים וְכָפַר בַּקַּרְקָעוֹת, בַּקַּרְקָעוֹת וְכָפַר בַּכֵּלִים** – או שהודה בקרקעות וכפר בכלים, **פָּטוּר** – שאין נשבעין על הקרקעות[כ], ולכן הודאת קרקעות לא מחייב שבועה על הכלים, **הוֹדָה בְּמִקְצָת הַקַּרְקָעוֹת, פָּטוּר. בְּמִקְצָת הַכֵּלִים, חַיָּב** לישבע אף על הקרקעות, **שֶׁהַנְּכָסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת זוֹקְקִין** – גוררין **אֶת הַנְּכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת לִשָּׁבַע עֲלֵיהֶן**[כא]:

משנה ד

פרשת השומרים ומודה במקצת (שמות כב)

שומר חנם

(ו) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: (ז) אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים (לדיינים לשבועה) אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ:

דין כפל ומודה במקצת

(ח) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:

רבינו עובדיה מברטנורא

פָּטוּר. מִשְּׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא, לֹא עַל הַקַּרְקָעוֹת וְלֹא עַל הַכֵּלִים. שֶׁאֵין הוֹדָאָה בְּלָאו קַרְקָעוֹת: **חַיָּב.** לִשָּׁבַע אַף עַל הַקַּרְקָעוֹת עַל יְדֵי גִּלְגּוּל שְׁבוּעָה: **בְּמִקְצָת כֵּלִים.** דְּאִיכָּא הוֹדָאָה וּכְפִירָה בַּכֵּלִים שֶׁאֵין דִּין שְׁבוּעָה בְּקַרְקָעוֹת: **הוֹדָה זוֹקְקִין.** גּוֹרְרִין:

מקור חיים

יט. לכאורה אין לר״ג נפקותא בזה שהרי הוא סובר טענו חיטין והודה לו בשעורין חייב, ולא אמר כן אלא לשיטת החולקים עליו ואומרים שצריכים הודאה ממין הטענה (תפא״י). **כ.** כדאיתא בסמוך משנה ה׳, עיי״ש. **כא.** על ידי גלגול שבועה. (וגלגול שבועה למדין מסוטה דכתיב ואמרה האשה אמן אמן, ודרשינן אמן מאיש זה, אמן מאיש אחר וכו׳, רע״ב קידושין (פ״א מ״ה), עיי״ש).

שומר שכר

(ט) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה: (י) שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם (ישבע השוכר שכן הוא כדבריו שמת או נשבר או נשבה באונס) אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ (ואינו נשבע אלא אם כן לא שלח יד בפקדון להשתמש בו לצורך עצמו, שאם שלח בה יד חייב באונסים) וְלָקַח בְּעָלָיו (את השבועה) וְלֹא יְשַׁלֵּם: (יא) וְאִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: (יב) אִם טָרֹף יִטָּרֵף (אם נטרף על ידי חיה רעה) יְבִאֵהוּ עֵד (יביא עדים שנטרפה באונס) הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם (ופטור מלשלם הטריפה) (כל שבסוגריים הוא ע"פ רש"י שם):

שואל

(יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:

ד אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַקָּטָן, אֲבָל נִשְׁבָּעִים לַקָּטָן וְלַהֶקְדֵּשׁ:

אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, דכתיב כי יתן איש גו', ואין קטן בכלל איש[כג], **וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַקָּטָן** – בשום שבועה, שאינו יודע עונש וחומר השבועה[כג], **אֲבָל נִשְׁבָּעִים לַקָּטָן וְלַהֶקְדֵּשׁ** – אבל הבא ליפרע מנכסי קטן[כד] או מנכסי הקדש, צריך לישבע:

רבינו עובדיה מברטנורא

ד אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ. כְּגוֹן שֶׁטּוֹעֲנוֹ חֵרֵשׁ בִּרְמִיָּה. דְּחֵרֵשׁ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם, אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר: **וְטַעֲנַת קָטָן.** כְּגוֹן שֶׁטּוֹעֲנוֹ קָטָן. דְּאָמַר קְרָא (שמות כב) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְאֵין בְּנִתִּינַת קָטָן כְּלוּם. [וְהַחֵרֵשׁ] וְהַשּׁוֹטֶה כְּקָטָן הוּא. וְדוֹקָא שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא הוּא שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת קָטָן, אֲבָל שְׁבוּעַת הֶסֵּת חַיָּבִין לִשָּׁבַע עַל טַעֲנָתוֹ: **אֲבָל נִשְׁבָּעִין לַקָּטָן וְלַהֶקְדֵּשׁ.** הַבָּא לִפְרַע מִנִּכְסֵי קָטָן, לֹא יִפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְיָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב וּבָא בַּעַל חוֹב לִפְרַע מִן הַנְּכָסִים שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, צָרִיךְ שְׁבוּעָה:

מקור חיים

כב. ולכן אין נתינת קטן כלום, וחרש ושוטה כקטנים הם בלי דעת (תוי"ט). **כג.** רמב"ם (הלכות לוה ומלוה פ"ה ה"י). **כד.** מנכסי יתום. ואפילו הוציא שטר חוב על אביו, צריך שבועה שלא נתקבל חוב זה מאביו (דף מב: רש"י ד"ה ליפרע מנכסי קטן). ועיין לקמן (פ"ז מ"ז) שכן הדין אפילו בבא ליפרע מיתום גדול (תוי"ט).

ה וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן, הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. אֵין בָּהֶן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְלֹא תַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע. וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן שבועת מודה במקצת[כה], **הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת**[כו]. **אֵין בָּהֶן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְלֹא תַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** – הגונב דברים אלו אין משלם כפל או ארבעה וחמשה[כז]. **שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע** – נעשה על אחד מדברים אלו שומר חינם ונגנבו או נאבדו אינו נשבע שבועת השומרים[כח].

רבינו עובדיה מברטנורא

ה הָעֲבָדִים וְהַשְּׁטָרוֹת וְהַקַּרְקָעוֹת וְכוּ'. דִּכְתִיב (שמות כב) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע, כְּלָל. עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה, פְּרָט. עַל כָּל אֲבֵדָה, חָזַר וְכָלַל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, מַה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ מָמוֹן, אַף כָּל דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ מָמוֹן, יָצְאוּ קַרְקָעוֹת שֶׁאֵינָן מִטַּלְטְלִין, יָצְאוּ עֲבָדִים שֶׁהֵקִּישׁוּ לְקַרְקָעוֹת, יָצְאוּ שְׁטָרוֹת שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִטַּלְטְלִין אֵין גּוּפָן מָמוֹן. שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן. וְהֶקְדֵּשׁ אֵין נִשְׁבָּעִין עָלָיו דִּכְתִיב (שם) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְלֹא שֶׁל הֶקְדֵּשׁ: **אֵין בָּהֶן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל.** דִּבְהֶנֵי דַּוְקָא דְּמָרְבִינַן כְּעֵין הַפְּרָט דִּכְתִיב בְּאוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם: **וְלֹא תַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.** דְּכָל הֵיכָא דְּלֵיכָא כֶּפֶל אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה דְּכֵיוָן דְּלֵיכָא כֶּפֶל הָוֵי לְהוּ תַּשְׁלוּמֵי שִׁלְשָׁה וְאַרְבָּעָה, וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא תַשְׁלוּמֵי שִׁלְשָׁה וְאַרְבָּעָה: **שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע.** שׁוֹמֵר חִנָּם אֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא שְׁבוּעָה, דִּכְתִיב (שם) וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ, וְאוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה בְּשׁוֹמֵר

מקור חיים

כה. ממה שבהמשך המשנה מבואר שאין נשבעין על שבועת השומרים משמע שכאן קאי רק על שבועת מודה במקצת שאיירי בה במשניות הקודמות. ואע"ג שבמשנתנו לא מבואר שאין נשבעים עליהם טענת עד א', במסכת כתובות (דף פז:) מוכח דגם שבועה זו אין נשבעין (דף מ. תוד"ה אבל). והיינו משום שמדמין שבועה זו לשבועת מודה במקצת (תוספות שם). ונמצא שכל שלש שבועות דאורייתא אין נשבעין עליהם, (וכן כתב הרע"ב סוד"ה שומר חנם. ומש"כ שם אבל שבועת היסת נשבעין, ה"ה אף שבועות המשנה כדאיתא בפרישה חו"מ סימן צ"ה ס"ק א). **כו.** עיין רע"ב דילפינן מכלל ופרט וכלל דכתיב בקראי דשומר חינם, ובההוא קרא (פסוק ח) כתיב כי הוא זה, ומשם ילפינן שבועת מודה במקצת. **כז.** כדאיתא ברע"ב שבההוא קרא עצמו כתיב גם תשלומי כפל. **כח.** את זה ילפינן מפסוק ראשון של שומר חינם (פסוק ו), כדאיתא ברע"ב.

נוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן. וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, אֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶם:

נוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם – ואם נעשה עליהם שומר שכר, אינו משלם אם נגנבו או נאבדו[כט]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן** – קדשים שאם מתו או נגנבו חייב להביא אחרים תחתיהם[ל], **נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן.**

וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן – וקדשים שאם מתו או נגנבו אין צריך להביא אחרים תחתיהם[לא], **אֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶם:**

רבינו עובדיה מברטנורא

חִנָּם נֶאֱמְרָה. וְעַל הָעֲבָדִים וְעַל הַקַּרְקָעוֹת וְעַל הַשְּׂטָרוֹת אֵינוֹ נִשְׁבָּע, דִּילְפִינַן לַהּ מִדִּכְתִיב כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, כְּלָל. כֶּסֶף אוֹ כֵּלִים, פְּרָט. לִשְׁמֹר, חָזַר וְכָלַל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, מַה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ דָּבָר הַמִּטַּלְטֵל וְגוּפוֹ מָמוֹן, אַף נִשְׁבָּע כָּל וְכוּ׳, יָצְאוּ קַרְקָעוֹת דְּלָאו מִטַּלְטְלִים וְכוּ׳. וְכָל הָנֵי דְּאָמְרִינַן בְּהוּ אֵינוֹ, דַּוְקָא שְׁבוּעָה דְאוֹרַיְתָא, אֲבָל שְׁבוּעַת הֶסֵּת לְעוֹלָם חַיָּבִין לִשָּׁבַע: **נוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם.** גְּנֵבָה וַאֲבֵדָה הַכָּתוּב בּוֹ לְחִיּוּב, דִּכְתִיב (שם) אִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לְבָעָלָיו. וַעֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּשְׂטָרוֹת אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, דִּכְתִיב בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר (שם) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, כְּלָל. חָמוֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה, פְּרָט. לִשְׁמֹר, חָזַר וְכָלַל וְכוּ׳, כִּדְאָמְרִינַן לְעֵיל. רַעֲהוּ כְּתִיב בְּשׁוֹמֵר חִנָּם וּבְשׁוֹמֵר שָׂכָר, דְּמַשְׁמַע רֵעֵהוּ וְלֹא הֶקְדֵּשׁ. וְשׁוֹאֵל וְשׁוֹכֵר לֹא הִזְכִּירוּ כָּאן לְמֵעוּטֵי בְּהוּ עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּשְׂטָרוֹת וְהֶקְדֵּשׁוֹת, דְּלֹא שַׁיָּךְ שְׁאֵלָה בְּקַרְקָעוֹת, וְלֹא בִּשְׂטָרוֹת עַל הָרֹב, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁכִירוּת שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ בִּשְׂטָרוֹת, וְכֵן לֹא שַׁיָּךְ שְׁאֵלָה וּשְׂכִירוּת בְּהֶקְדֵּשׁ, שֶׁאָסוּר לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׂכִּיר הַהֶקְדֵּשׁוֹת:

מקור חיים

כט. את זה ילפינן מקרא דכתיב בשומר שכר (פסוק ט) כדאיתא ברע״ב. ונקט פטור שבועה בשומר חינם ופטור תשלומין בשומר שכר משום דבהאי לישנא כתיבי בקרא, אבל ה״ה שכולם פטורים משבועה ותשלומין. וגם שואל איתקש להו מדכתיב וכי ישאל איש ויו מוסיף על ענין ראשון, אלא כיון דתנא פטור שבועה בשומר חינם ופטור תשלומין בשומר שכר, ה״ה בכולן ולכן לא חש לשנותה (רא״ש סימן כד). **ל.** והיינו כגון שאמר הרי עלי עולה והפריש בהמה ואמר הרי זו לעולתי. שכיון שקיבל עליו בנדר ואמר הרי עלי, מחוייב בכל אופן להביא, ואם מתה בהמה זו או הוממה חייב להביא אחרת. **לא.** והיינו בלא קיבל על עצמו בנדר, אלא נדב ואמר הרי זו עולה.

ו רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן כַּקַּרְקַע וְאֵינָן כַּקַּרְקַע, וְאֵין חֲכָמִים מוֹדִים לוֹ. כֵּיצַד, עֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת מְסַרְתִּי לָךְ, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינָן אֶלָּא חָמֵשׁ, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב שְׁבוּעָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי הוּא כַּקַּרְקַע. אֵין נִשְׁבָּעִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבַּמִּדָּה וְשֶׁבַּמִּשְׁקָל וְשֶׁבַּמְּנְיָן. כֵּיצַד, בַּיִת מָלֵא מְסַרְתִּי לָךְ

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן כַּקַּרְקַע – יש דברים המחוברין לקרקע, כגון ענבים העומדות ליבצר, **וְאֵינָן כַּקַּרְקַע** – ואין דינן כקרקע אלא כבצורות דמיין, ודינם כמטלטלין, **וְאֵין חֲכָמִים מוֹדִים לוֹ. כֵּיצַד, עֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת מְסַרְתִּי לָךְ, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינָן אֶלָּא חָמֵשׁ**[לב], **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב שְׁבוּעָה**, כי בבצורות דמיין ודינם כמטלטלין. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי הוּא כַּקַּרְקַע**, ואין נשבעין על קרקעות. **אֵין נִשְׁבָּעִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבַּמִּדָּה וְשֶׁבַּמִּשְׁקָל וְשֶׁבַּמְּנְיָן**[לג]. **כֵּיצַד, בַּיִת מָלֵא מְסַרְתִּי לָךְ**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵם כַּקַּרְקַע.** עֲנָבִים הָעוֹמְדוֹת לְבָצֵר הוּא וְדַוְקָא בְּדִין שׁוֹמְרִים, אֲבָל גַּבֵּי דְּאִיכָּא בֵּין חֲכָמִים לְרַבִּי מֵאִיר, מַקָּח וּמִמְכָּר וְאוֹנָאָה וּמוֹדָה בְּמִקָּצַת דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר עֲנָבִים הָעוֹמְדוֹת הַתַּעֲנָה, בְּכָל הֲנֵי קַיְמָא לָן דְּדָבָר לְבָצֵר כִּבְצוּרוֹת דָּמְיָן, וַחֲכָמִים סָבְרִי הָעוֹמֵד לְבָצֵר כְּבָצוּר דָּמֵי. וְכֵן הֲלָכָה:

לָאו כִּבְצוּרוֹת דָּמְיָן. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים. **אֵין נִשְׁבָּעִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבַּמִּדָּה וְשֶׁבַּמִּשְׁקָל וְשֶׁבַּמְּנְיָן.** כֵּיצַד, בַּיִת מָלֵא מְסַרְתִּי לָךְ

מקור חיים

לב. הלשון ׳מסרתי לך׳ משמע שנתנם לו בתורת שמירה, וכן משמע ברע״ב, ובפיה״מ לרמב״ם מוכח כן. ואם כן קשה למה הוצרך התנא הודאה במקצת. אמנם דין מודה במקצת ילפינן מקרא דכתיב כי הוא זה (הובא לעיל הקדמה למשנה ו), ופסוק זה כתיב באמצע פרשת שומרים אבל קי״ל כמ״ד (ב״ק קו.) עירוב פרשיות כתיב כאן וקאי על פרשת אם כסף תלוה. אמנם נחלקו הראשונים אם עקרינן ליה לגמרי מפרשת שומרים, או קאי גם על שומרים וגם על מלוה, לרש״י ורמב״ם קאי רק על מלוה כי עקרינן ליה לגמרי משומרים, אבל לתוספות (ב״ק דף קו. ד״ה עירוב פרשיות) ורא״ש (שם) קאי גם על שומרים. ולדידהו אתי שפיר, אבל לרמב״ם צ״ע (תוי״ט). **לג.** התוספות בריש פרק מרובה (דף סג. ד״ה דבר שאינו מסויים) מסקי דנפקא לן ממשמעות דכי הוא זה. והר״ן בפירקין כתב דבמכילתא מפיק מכסף או כלים, מה כסף שדרכו למנות אף כלים שדרכן להמנות, מכאן אמרו כל טענה שאינה במדה ובמשקל ובמנין אינה טענה (תוי״ט).

וְכִים מָלֵא מָסַרְתִּי לָךְ, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ אֶלָּא מַה שֶּׁהִנַּחְתָּ אַתָּה נוֹטֵל, פָּטוּר. זֶה אוֹמֵר עַד הַזִּיז וְזֶה אוֹמֵר עַד הַחַלּוֹן, חַיָּב:

וְכִים מָלֵא מָסַרְתִּי לָךְ, וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ אֶלָּא מַה שֶּׁהִנַּחְתָּ אַתָּה נוֹטֵל, פָּטוּר[לד]. זֶה אוֹמֵר עַד הַזִּיז – מסרתי לך בית מלא עד הקורה הבולטת מתוך הבית[לה], וְזֶה אוֹמֵר עַד הַחַלּוֹן – לא מסרת אלא מלא עד החלון, חַיָּב:

משנה ז

סלע - ארבעה דינרים. שקל - שני דינרין.

ז הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן וְאָבַד הַמַּשְׁכּוֹן, אָמַר לוֹ סֶלַע הִלְוֵיתִיךְ עָלָיו

הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, ונעשה עליו שומר שכר[לו], וְאָבַד הַמַּשְׁכּוֹן, אָמַר לוֹ המלוה ללוה סֶלַע הִלְוֵיתִיךְ עָלָיו

רבינו עובדיה מברטנורא

עַד הַזִּיז. קוֹרָה שֶׁל עֲלִיָּה הַבּוֹלֶטֶת מִתּוֹךְ הַבַּיִת. וּכְלָלָא דְּמִלְתָא, לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּב שְׁבוּעָה דְּאוֹרַיְתָא עַד שֶׁיִּטְעָנֶנּוּ דָּבָר שֶׁבַּמְּדָה אוֹ שֶׁבַּמִּשְׁקָל אוֹ שֶׁבַּמִּנְיָן, וְיוֹדֶה לוֹ בְּמִקְצָת הַמִּדָּה אוֹ בְּמִקְצָת הַמִּשְׁקָל אוֹ מִקְצָת מִנְיָן: ז הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן. נַעֲשָׂה עָלָיו שׁוֹמֵר שָׂכָר, לֹא שָׁנָא מִשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ, לֹא שָׁנָא מִשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ. וְאִם אָבַד אוֹ נִגְנַב וְהָיָה הַמַּשְׁכּוֹן כְּנֶגֶד הַחוֹב, יָצָא מַשְׁכּוֹנוֹ בְּחוֹבוֹ וְאֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה כְּלוּם. וְאִם הַחוֹב יָתֵר עַל הַמַּשְׁכּוֹן, מְשַׁלֵּם לוֹ לַמַּלְוֶה מַה שֶּׁהָיָה הַחוֹב יוֹתֵר. וְאִם הַמַּשְׁכּוֹן יוֹתֵר עַל הַחוֹב, מְשַׁלֵּם מַלְוֶה לַלָּוֶה. וְאִם נֶאֱבַד בְּאֹנֶס, שֶׁשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר, גַּם הַמַּלְוֶה פָּטוּר, וְנִשְׁבַּע שֶׁבְּאֹנֶס נֶאֱבַד וְגוֹבֶה חוֹבוֹ כֻּלּוֹ:

מקור חיים

לד. כשאמר בית מלא סתם, ולא אמר בית זה מלא, והלה אומר איני יודע כו' אין כאן לא טענה בדבר שבמדה ולא הודאה בדבר שבמדה. אבל אמר בית זה מלא והלה אמר איני יודע אלא מה שהנחת אתה מקבל, לאביי נחשב כדבר שבמדה וחייב. ורבא חולק, אי משום דסובר שבית מלא לא נחשב כדבר שבמדה, כי אף אם חסר מעט עדיין יש לומר שהוא מלא, אי משום שצריכים גם להזכיר מדה מסויים בהודאה (דף מג. תוד"ה אלא אמר רבא). **לה.** לשון רע"ב, לכאורה ר"ל שבולטת לצד החוץ. **לו.** כי כן דין כל המקבל משכון, בין משכנו בשעת הלוואה בין לאחר הלוואה.

וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה, פָּטוּר. סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים הָיָה שָׁוֶה, חַיָּב. סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה, פָּטוּר. סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו וַחֲמִשָּׁה

וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה – הלויתיך סלע והמשכון היה שוה שקל, ואתה עדיין חייב לי שקל, **וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה**, ואיני חייב לך כלום, **פָּטוּר**, כי אין כאן הודאה במקצת. **סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים הָיָה שָׁוֶה, חַיָּב** – חייב הלוה שבועה למלוה, שהודה במקצת הטענה, וגם המלוה צריך לישבע שאין המשכון אצלו[לז]. ואם אמר לו הלוה, **סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה** – אתה הלויתני רק סלע אחד והמשכון היה שוה שתים, ואתה חייב לי סלע, **וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה, פָּטוּר** המלוה משבועה, שאין כאן הודאה במקצת. **סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתִיךָ עָלָיו וַחֲמִשָּׁה**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁקֶל. חֲצִי סֶלַע: **לֹא כִי.** לֹא כֵן הָיָה: **אֶלָּא סֶלַע הִלְוִיתַנִי עָלָיו וּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים הָיָה שָׁוֶה, חַיָּב.** שֶׁהֲרֵי הוּא הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה, שֶׁהַסֶּלַע שָׁוֶה אַרְבָּעָה דִינָרִין. וְכֵיוָן שֶׁהַלְוֶה חַיָּב לִשְׁבֹּעַ כַּמָּה שֶׁהָיָה שָׁוֶה הַמַּשְׁכּוֹן שֶׁלּוֹ, וְהַמַּלְוֶה חַיָּב לִשְׁבֹּעַ עַל הַמַּשְׁכּוֹן שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּשַׁלֵּם דָּמָיו, מִשּׁוּם דְּחִיְשִׁינַן שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בּוֹ, בֵּית דִּין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַמַּלְוֶה תְּחִלָּה שֶׁאֵין הַמַּשְׁכּוֹן בִּרְשׁוּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ מַשְׁבִּיעִין אֶת הַלּוֶה כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה. שֶׁמָּא יִשָּׁבַע הַלּוֶה תְּחִלָּה וְלֹא דִקְדֵּק בְּשׁוּמָא וְיוֹצִיא הַמַּלְוֶה אֶת הַמַּשְׁכּוֹן וְיִפְסְלֶנּוּ לְעֵדוּת וְלִשְׁבוּעָה. וְהָא דְּתַנְיָנַן בַּסֵּיפָא מִי נִשְׁבַּע, מִי נִשְׁבָּע תְּחִלָּה קָאָמַר:

מקור חיים

לז. כי כן דין כל השומרין דבר שאינו מצוי לקנות שצריכים לישבע שבועה שאינו ברשותו שחוששין שמא עיניו נתן בו (רמב"ם שאלה ופקדון פ"ו ה"א).

דִּינָרִים הָיָה שָׁוֶה, חַיָּב. וּמִי נִשְׁבָּע, מִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, שֶׁמָּא יִשָּׁבַע זֶה וְיוֹצִיא הַלָּה אֶת הַפִּקָּדוֹן:

דִּינָרִים הָיָה שָׁוֶה, חַיָּב – חייב המלוה שבועה ללוה. **וּמִי נִשְׁבָּע** – ברישא כשהלוה צריך לישבע ששלשה דינרים היה שוה והמלוה צריך לישבע שאינו ברשותו, מי נשבע תחילה, **מִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ** – המלוה שהפקדון היה אצלו, הוא נשבע תחילה, **שֶׁמָּא יִשָּׁבַע זֶה וְיוֹצִיא הַלָּה אֶת הַפִּקָּדוֹן** – שמא ישבע הלוה תחילה ואחר כך יוציא הלה את הפקדון ויימצא שלא דקדק בשומא ויפסלנו לעדות ולשבועה[לח]:

פרק ז - כל הנשבעין

א כָּל הַנִּשְׁבָּעִין שֶׁבַּתּוֹרָה, נִשְׁבָּעִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין. וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין,

כָּל הַנִּשְׁבָּעִין שֶׁבַּתּוֹרָה – כל המחויב שבועה מן התורה[א], **נִשְׁבָּעִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין** – הנתבע נשבע ואינו משלם[ב]. **וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין** – ואלו דלהלן מחויבין שבועה מדרבנן[ג] ונשבעין ונוטלין[ד],

---

רבינו עובדיה מברטנורא

מִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ. הַמַּלְוֶה שֶׁהָיָה הַמַּשְׁכּוֹן אֶצְלוֹ נִשְׁבָּע שֶׁאֵין הַמַּשְׁכּוֹן בְּרְשׁוּתוֹ:

א כָּל הַנִּשְׁבָּעִין. נִשְׁבָּעִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין. לֹא תִקְּנָה תּוֹרָה לַתּוֹבֵעַ לִשָּׁבַע וְלִטֹּל, אֶלָּא לַנִּתְבָּע שֶׁיִּשָּׁבַע וְלֹא יְשַׁלֵּם, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת כב) וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם, מִי שֶׁעָלָיו לְשַׁלֵּם הוּא נִשְׁבָּע: **וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין.** שֶׁתִּקְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים לִשָּׁבַע וְלִטֹּל. וְכֻלְּהוּ מְפָרֵשׁ לְהוּ לְקַמָּן בְּמַתְנִיתִין:

מקור חיים

לח. רע״ב וכן הוא ברש״י, והקשו בתוספות וכי עבדינן תקנה לרשיעי, אלא טעמא שמא יוציא הלה הפקדון ונמצא שבועת לוה לבטלה (הובא בתוי״ט). **א.** ושלשה הם. מודה במקצת, ועד אחד מעידו, ושבועת השומרין, כמו שנתבאר למעלה בהקדמה לפרק ו׳, עיי״ש להרחבה. **ב.** דכתיב (ויקרא כב י) שְׂכַר־שָׂכִיר לֹא־יָבוֹא בְּתְנָם, דמשמע דשכיר בתנם יבוא, אבל בשומר חנם לא יבוא, ומשמע דאם בא חייב לשלם, ואם כן מה שכתוב בשומר חנם אם לא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו (את השבועה), וְלֹא יְשַׁלֵּם (הנתבע כלום). (דף מה. ורש״י שם). **ג.** חרץ מכנגדו חשוד על השבועה דאיירי במחויב שבועה מן התורה (רש״י, וכן כתב הטור סי׳ צ״ב, ובב״י שם איתא שכן גם דעת הרמב״ם). **ד.** גם שבועות דרבנן בדרך כלל תיקנו כעין תורה ונשבע ואינו משלם, אבל באלו דלהלן תיקנו שיהא נשבע ונוטל, כל אחת מחמת סיבה שלה.

הַשָּׁכִיר, וְהַנִּגְזָל, וְהַנֶּחְבָּל, וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה, וְהַחֲנָוָנִי עַל פִּנְקָסוֹ. הַשָּׁכִיר כֵּיצַד, אָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, הוּא אוֹמֵר נָתַתִּי, וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי, הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצָת הוֹדָאָה. כֵּיצַד, אָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי חֲמִשִּׁים דִּינָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, וְהוּא אוֹמֵר הִתְקַבַּלְתָּ דִינַר זָהָב:

הַשָּׁכִיר, וְהַנִּגְזָל, וְהַנֶּחְבָּל, וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה, וְהַחֲנָוָנִי עַל פִּנְקָסוֹ. ועכשו חוזר התנא ומפרש כל אחד ואחד. **הַשָּׁכִיר כֵּיצַד, אָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, הוּא אוֹמֵר נָתַתִּי** – בעל הבית אומר כבר נתתי, **וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי, הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל** – השכיר נשבע שלא קיבל, ונוטל[ה]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצָת הוֹדָאָה** – לא נטלו השבועה מבעל הבית אלא אם כן היה שם מקצת הודאה[ו]. **כֵּיצַד, אָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי חֲמִשִּׁים דִּינָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, וְהוּא אוֹמֵר הִתְקַבַּלְתָּ דִינַר זָהָב** – כבר נתתי לך דינר זהב (עשרים וחמשה דינרי כסף):

רבינו עובדיה מברטנורא

הַשָּׁכִיר. תִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים לִשְׁבַּע וְלִטֹּל, מִפְּנֵי שֶׁבַּעַל הַבַּיִת טָרוּד בְּפוֹעֲלָיו וְאֵינוֹ נִזְכָּר. וְהָנֵי מִלֵּי כְּשֶׁתּוֹבְעוֹ בִּזְמַנּוֹ, שָׂכִיר יוֹם זְמַנּוֹ כָּל הַלַּיְלָה שֶׁאַחֲרָיו, וּשְׂכִיר לַיְלָה זְמַנּוֹ כָּל הַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. אֲבָל תְּבָעוֹ לְאַחַר זְמַנּוֹ, בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁפָּרַע וְנִפְטָר. וְאִם שָׂכְרוֹ שֶׁלֹּא בְעֵדִים, נַמִּי אֵין הַשָּׂכִיר נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, דְּמִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר לוֹ לֹא שְׂכַרְתִּיךָ מֵעוֹלָם, יָכוֹל לוֹמַר לוֹ נַמִּי שְׂכַרְתִּיךָ וְנָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ: **הוּא אוֹמֵר נָתַתִּי.** אֲבָל אָמַר לוֹ שְׁנַיִם קָצַצְתָּ לִי וְהוּא אוֹמֵר לֹא קָצַצְתִּי לְךָ אֶלָּא אֶחָד, נִשְׁבָּע בַּעַל הַבַּיִת שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא כִּדְבָרָיו וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא אֶחָד: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר.** וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא בְשָׂכִיר וְלֹא בְנֶגְזָל וְלֹא בְנֶחְבָּל:

מקור חיים

ה. משום שבעל הבית טרוד בפועליו חששו שמא טועה וסובר ששילם (דף מה.).
ו. אבל בליכא הודאה במקצת הבעל הבית נשבע ואינו משלם. כי שבועה זו תקנתא היא, שהרי אין כאן חיוב שבועה מן התורה, ולרבי יהודה לא עבדי תקנתא להפוך השבועה על השכיר כשהשבועה עצמה רק תקנתא היא (דף מו.). (רש"י כתב שהך שבועה היא שבועת היסת אבל תוספות (ד"ה בדרבנן) הקשו עליו שהרי בימי רב נחמן הותקן שבועת היסת (עיין לעיל הקדמה לפרק ו) והם כתבו שתקנה אחרת היתה בימי התנאים רק למקרים מסויימים).

ב הַנִּגְזָל כֵּיצַד, הָיוּ מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ לְמַשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, הוּא אוֹמֵר כֵּלַי נָטַלְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצַת הוֹדָאָה. כֵּיצַד, אָמַר לוֹ שְׁנֵי כֵלִים נָטַלְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא אֶחָד:

הַנִּגְזָל כֵּיצַד, הָיוּ מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ לְמַשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת, והעידו שכשנכנס לא היו בידיו כלום וכשיצא היו כלים תחובים לו תחת כנפי בגדיו[ז], **הוּא אוֹמֵר כֵּלַי נָטַלְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי** כליך, אלא כֵּלַי הם[ח], **הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל** – הנגזל נשבע ונוטל[ט]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצַת הוֹדָאָה** – לא נטלו השבועה מהגזלן אלא אם כן היה שם מקצת הודאה[י]. **כֵּיצַד, אָמַר לוֹ שְׁנֵי כֵלִים נָטַלְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא אֶחָד:**

ג הַנֶּחְבָּל כֵּיצַד, הָיוּ מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס תַּחַת יָדוֹ שָׁלֵם וְיָצָא חָבוּל,

הַנֶּחְבָּל כֵּיצַד, הָיוּ מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס תַּחַת יָדוֹ – שנכנס הנחבל לרשות החובל[יא], **שָׁלֵם** – כשהיה שלם בלא חבלה, **וְיָצָא חָבוּל,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב לְמַשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת. וכגון שֶׁרָאוּהוּ עֲדִים שֶׁנִּכְנַס לְבֵית חֲבֵרוֹ וְאֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם וְיָצָא מִשָּׁם וְכֵלִים תְּחוּבִים לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו: הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. שֶׁהֲרֵי הַדְּבָרִים מוֹכִיחִים, שֶׁהָעֵדִים מְעִידִים שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת. וְהוּא דְּטָעֵין לֵיהּ הַאֵיךְ בְּמִידִי דְּאָמִיד בֵּיהּ, אֲבָל אִם טָעַיִן לֵיהּ בְּכָסָא דְּכַסְפָּא וְכִי הַאי גַּוְנָא בְּמִידִי דְּלָא אָמִיד בֵּיהּ, לָאו כָּל כְּמִינֵיהּ לִשָּׁבַע וְלִטֹּל, אֶלָּא יִשָּׁבַע הַנִּתְבָּע וְיִפָּטֵר:

מקור חיים

ז. רע״ב. וכן כתבו תוספות ורא״ש שראו שהיו כלים תחת כנפיו ואינו יכול לטעון ולומר עפר או צרורות היו. ח. ממה שכתב הרע״ב שאם טעין ליה במידי דלא אמיד ביה ישבע הנתבע ויפטר, מוכח שאי אפשר לומר שמכחיש העדים לגמרי ואומר שלא נטל מאומה, שא״כ הוחזק כפרן ואינו נאמן בשבועה, אלא כמו שביארנו בפנים, שהוא טוען שלקח כליו של עצמו או שלקח רק כנגד חובו (תוי״ט). ט. קנסו הגזלן ולקחו השבועה ממנו והטילו אותו על הנגזל, כדי שלא ירבה היזק בני אדם (רמב״ם, הובא בתוי״ט). י. טעמו של רבי יהודה מבואר לעיל במקו״ח סוף משנה א׳, עיי״ש. יא. תוי״ט.

וְאָמַר לוֹ חָבַלְתָּ בִּי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצָת הוֹדָאָה. כֵּיצַד, אָמַר לוֹ חָבַלְתָּ בִּי שְׁתַּיִם, וְהָלָה אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי בְךָ אֶלָּא אַחַת:

וְאָמַר לוֹ חָבַלְתָּ בִּי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי, אלא חבלת בעצמך או נתחככת בכותל, **הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל** – הנחבל נשבע ונוטל'יב. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצַת הוֹדָאָה** – לא נטלו השבועה מהחובל אלא אם כן היה שם מקצת הודאה'יג. **כֵּיצַד, אָמַר לוֹ חָבַלְתָּ בִּי שְׁתַּיִם, וְהָלָה אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי בְךָ אֶלָּא אַחַת:**

ד וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה כֵּיצַד, אַחַת שְׁבוּעַת הָעֵדוּת וְאַחַת שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, וַאֲפִלּוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא.

וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה כֵּיצַד, אַחַת שְׁבוּעַת הָעֵדוּת וְאַחַת שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן – בין שחשוד מחמת שבעבר נשבע לשקר שבועת העדות, ובין מחמת שנשבע לשקר בשבועת הפקדון, **וַאֲפִלּוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא** – ואפילו חשוד רק מחמת שנשבע שבועת שוא שהוא רע רק לשמים, מכל מקום הוי חשוד גם לישבע לשקר שבועה בענין ממון שרע לשמים ורע לבריות, ולכן שכנגדו נשבע ונוטל.

רבינו עובדיה מברטנורא

ג חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. וְדוֹקָא שֶׁהַחֲבָלָה בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁחָבַל בְּעַצְמוֹ, מִשּׁוּם הָכִי צָרִיךְ שְׁבוּעָה. אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲבֹל בְּעַצְמוֹ וְנָפַר שֶׁאַחֵרִים עָשׂוּ לוֹ, כְּגוֹן שֶׁעָלְתָה לוֹ נְשִׁיכָה בְגַבּוֹ, וְאֵין שָׁם אַחֵר, שֶׁיּוּכַל לוֹמַר שָׁמָּא אַחֵר עָשָׂה, נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה: ד וַאֲפִלּוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא. לֹא מְבַעְיָא שְׁבוּעַת עֵדוּת וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן דְּאִית בָּהּ כְּפִירַת מָמוֹן, דַּהֲוֵי רַע לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת, אֶלָּא אֲפִלּוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא, דְּאֵינוֹ אֶלָּא רַע לַשָּׁמַיִם, שֶׁכְּנֶגְדּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. וּשְׁבוּעַת בִּטּוּי לֹא קָתָנֵי, דִּשְׁבוּעַת בִּטּוּי דְּלַהַבָּא כְּגוֹן אֹכַל וְלֹא אֹכַל, אֵיכָא לְמֵימַר כִּי אִשְׁתָּבַע בְּקוּשְׁטָא אִשְׁתָּבַע, שֶׁבְּדַעְתּוֹ הָיָה לְקַיְּמוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּפָאוֹ יִצְרוֹ וְעָבַר עָלֶיהָ אֵינוֹ חָשׁוּד

מקור חיים

יב. קנס קנסו חכמים לאלו השוטים בעלי זרוע שיהא הנחבל נאמן ונשבע (רמב״ם חובל ומזיק פ״ה ה״ד), והראב״ד כתב דלא הוי קנס, אלא שאין דרך בני אדם לחבל בעצמן על כן האמינוהו לנחבל בשבועה (תוי״ט). **יג.** טעמו של רבי יהודה מבואר לעיל במקו״ח סוף משנה א׳, עיי״ש.

הָיָה אֶחָד מֵהֶן מְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא, וּמַלְוֶה בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, שֶׁכְּנֶגְדּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. הָיוּ שְׁנֵיהֶן חֲשׁוּדִין, חָזְרָה הַשְּׁבוּעָה לְמְקוֹמָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי רַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יַחֲלְקוּ:

הָיָה אֶחָד מֵהֶן – וכן אם היה אחד ממחויבי שבועה דאורייתא פסול לעדות מן התורה או מדרבנן, כגון שהיה **מְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא** – משחק בעצים וכדומה, והמנצח מקבל סכום כסף מהשני[יד], **וּמַלְוֶה בְּרִבִּית** – או שהיה מלוה בריבית, **וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים** – או מפריח יונים ומהמר בהם, אם תקדים יונך ליוני אתן לך כך וכך כסף[טו], **וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית** – או עושה סחורה עם פירות שביעית, **שֶׁכְּנֶגְדּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. הָיוּ שְׁנֵיהֶן חֲשׁוּדִין, חָזְרָה הַשְּׁבוּעָה לְמְקוֹמָהּ** – חזרה השבועה למי שמחויב לה, היינו הנתבע, וכיון שאינו יכול לישבע משלם[טז], **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יַחֲלְקוּ[יז]:**

רבינו עובדיה מברטנורא

בְּכָךְ עַל הַשְּׁבוּעָה. אֲבָל בִּטּוּי דִּלְשָׁעָבַר, אָכַלְתִּי וְלֹא אָכַלְתִּי, דְּמֵי לִשְׁבוּעַת שָׁוְא, שֶׁהֲרֵי הוֹצִיא שְׁבוּעַת שֶׁקֶר מִפִּיו: **הָיָה אֶחָד מֵהֶן מְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא.** תָּנָא פְּסוּלָא דְּאוֹרַיְתָא וְקָתָנֵי פְּסוּלָא דְּרַבָּנָן: **מַפְרִיחֵי יוֹנִים.** אִית דְּמָפְרְשֵׁי אִם תַּקְדִּים יוֹנָתְךָ לְיוֹנָתִי אֶתֵּן לְךָ כָּךְ וְכָךְ, וְהַיְנוּ שְׁחוֹק. וְאִית דְּמָפְרְשֵׁי שֶׁמְּגַדֵּל יוֹנָה מְלֻמֶּדֶת לְהָבִיא יוֹנִים לְבֵית בַּעֲלֶיהָ, וְיֵשׁ בָּהֶן גֶּזֶל מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם: **וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית.** עוֹשִׂים סְחוֹרָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה לְאָכְלָה וְלֹא לִסְחוֹרָה: **חָזְרָה שְׁבוּעָה לִמְקוֹמָהּ.** אִית דְּמָפְרְשֵׁי בַּגְּמָרָא, חָזְרָה לְסִינַי, לִשְׁבוּעַת הַר סִינַי שֶׁהִשְׁבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא תִגְזֹל, וְהוּא יִפָּרַע מִן הַכּוֹפֵר מָמוֹן לַחֲבֵרוֹ, אֲבָל בֵּית דִּין אֵין נִזְקָקִין לֹא לִשְׁבוּעָה וְלֹא לְפָרָעוֹן. וְאִית דְּמָפְרְשֵׁי חָזְרָה שְׁבוּעָה לַמָּחָיב לָהּ, עַל זֶה שֶׁהוֹדָה בְּמִקְצָת, וְכֵיוָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׁבַע שֶׁהֲרֵי חָשׁוּד הוּא, יְשַׁלֵּם:

מקור חיים

יד. המשחקים בקוביא כיצד, אלו שמשחקים בעצים או בצרורות או בעצמות, ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק יקח כך וכך. וכן המשחקים בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבירו כך וכך, וכל כיוצא בדברים אלו, הכל אסור (חו"מ סימן ש"ע סעיף ב). **טו.** והם כמשחקים בקוביא, ראה הערה קודמת. ועיין פירוש נוסף ברע"ב. **טז.** לפי פירוש אחד בגמרא, ועיין רע"ב פירוש נוסף, שחזרה השבועה להר סיני. **יז.** כן הגירסא ברוב ספרי המשניות, אבל מסקנת הגמרא (דף מז.) שרבי יוסי הוא שאמר יחלוקו.

ה וְהַחֲנָנִי עַל פִּנְקָסוֹ כֵּיצַד, לֹא שֶׁיֹּאמַר לוֹ כָּתוּב עַל פִּנְקָסִי שֶׁאַתָּה חַיָּב לִי מָאתַיִם זוּז, אֶלָּא אָמַר לוֹ תֵּן לִבְנֵי סָאתַיִם חִטִּין, תֵּן לְפוֹעֲלֵי בְּסֶלַע מָעוֹת, הוּא אוֹמֵר נָתַתִּי וְהֵן אוֹמְרִים לֹא נָטַלְנוּ, (שְׁנֵיהֶן נִשְׁבָּעִים), הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל וְהֵן נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין. אָמַר בֶּן נַנָּס, כֵּיצַד אֵלּוּ בָּאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא וְאֵלּוּ בָּאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא, אֶלָּא הוּא נוֹטֵל שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה וְהֵן נוֹטְלִין שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה:

וְהַחֲנָנִי עַל פִּנְקָסוֹ כֵּיצַד, לֹא שֶׁיֹּאמַר לוֹ כָּתוּב עַל פִּנְקָסִי שֶׁאַתָּה חַיָּב לִי מָאתַיִם זוּז, שבאופן כזה אין החנוני נאמן בשבועה[יח], **אֶלָּא אָמַר לוֹ תֵּן לִבְנֵי סָאתַיִם חִטִּין, תֵּן לְפוֹעֲלֵי בְּסֶלַע מָעוֹת** – אלא שכתוב על פנקסו שבעל הבית אמר לו תן לבני סאתים חיטים או תן לפועלי מעות עבור סלע שאתן לך, ובעל הבית מודה שאמר לו כן, **הוּא אוֹמֵר נָתַתִּי** – החנוני אומר שרשום בפנקסו שכבר נתן החיטים והמעות, **וְהֵן אוֹמְרִים לֹא נָטַלְנוּ** – והפועלים אומרים לא קיבלנו, **הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל**[יט] – החנוני נשבע ונוטל מבעל הבית[כ], **וְהֵן נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין** – והפועלים נשבעין שלא קיבלו וגם הם נוטלין מבעל הבית. **אָמַר בֶּן נַנָּס, כֵּיצַד אֵלּוּ בָּאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא וְאֵלּוּ בָּאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא** – כיצד אלו ואלו באים לבית דין לישבע שבועת שוא מבניהם, שעל כרחיך יצא מבניהם שבועת שוא, **אֶלָּא הוּא נוֹטֵל שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה וְהֵן נוֹטְלִין שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה [שְׁנֵיהֶן נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין]. מִבַּעַל הַבַּיִת. נִשְׁבָּעִים זֶה בִּפְנֵי זֶה, כִּי הֵיכִי דְּלִכְסוֹף דְּאָמַר לֵיהּ חֲנָנִי, פּוֹעֲלִים לֹא מְהֵימְנוּ לִי חֲנָנִי מִפּוֹעֲלִים אוֹ פּוֹעֲלִים מֵחֲנָנִי: **אֵלּוּ בְּשְׁבוּעָה**], אַתְּ הֲאֲמַנְתִּינְהוּ, דְּלֹא אָמְרִתְּ לִי בְּסָהֲדֵי הַב לְהוּ. וְכֵן פּוֹעֲלִים אָמְרֵי לֵיהּ, חֲנָנִי לֹא מְהֵימְן לָן בִּשְׁבוּעָה. וּכְשֶׁשְּׁנֵיהֶם נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִים מִבַּעַל הַבַּיִת, **וְאֵלּוּ בָּאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא.** שֶׁהֲרֵי עַל כָּרְחֵךְ אֶחָד מֵהֶן נִשְׁבַּע לַשָּׁוְא וְנִמְצָא שָׁם שְׁמַיִם מִתְחַלֵּל. אֶלָּא אֵלּוּ וְאֵלּוּ נוֹטְלִין בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּבֶן נַנָּס:

מקור חיים

יח. אלא בעל הבית נשבע היסת כמו שאר כופר הכל (טור סימן צא). **יט.** יש גורסים שניהם נשבעין ונוטלין מבעל הבית, וכן גירסת הרע״ב. השארנו גירסת הספרים, כיון שאין נפקותא ביניהן לא בפשט ולא בהלכה. **כ.** בטור שם הביא תשובת הרא״ש שאין החנוני טוען ברי שנתן, אלא אומר אני מוצא בפנקסי שנתתי לפועליך, ומהני כטוען ברי כיון שיש רגלים לדבר שהרי בעל הבית מודה שאמר לו ליתן.

ו אָמַר לַחֲנָנְיִי תֵּן לִי בְּדִינָר פְּרוֹת וְנָתַן לוֹ, אָמַר לוֹ תֵּן לִי הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נָתַתִּיו לְךָ וּנְתַתּוֹ בָּאֻנְפְּלִי, יִשְׁבַּע בַּעַל הַבַּיִת. נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַפֵּרוֹת, אָמַר לוֹ נָתַתִּים לְךָ וְהוֹלַכְתָּן לְתוֹךְ בֵּיתֶךָ, יִשְׁבַּע חֲנָנְיִי.

אָמַר לַחֲנָנְיִי תֵּן לִי בְּדִינָר פֵּרוֹת וְנָתַן לוֹ – מדד פירות בדינר והניחם ברשות הרבים[כא], **אָמַר לוֹ תֵּן לִי הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נָתַתִּיו לְךָ וּנְתַתּוֹ בָּאֻנְפְּלִי** – תיק העשוי למעות, **יִשְׁבַּע בַּעַל הַבַּיִת** – ישבע בעל הבית שבועה כעין של תורה שכבר נתן הדינר, ויטול הפירות[כב]. **נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר** – בעל הבית שנתן דינר לחנוני, **אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַפֵּרוֹת** – ואמר לו תן לי את הפירות שמונחים לפני החנות ברשות הרבים בדינר זה שנתתי לך, **אָמַר לוֹ נָתַתִּים לְךָ וְהוֹלַכְתָּן לְתוֹךְ בֵּיתֶךָ** – כבר נתתי לך פירות מקודם והולכתם לביתך, שאמרת שאין לך מעות אצלך ואתה בא מיד לשלם, ודינר זה שנתת הוא עבור אותם הפירות, **יִשְׁבַּע חֲנָנְיִי** – ישבע חנוני שהאמת כדבריו ויטול לעצמו הפירות[כג].

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **וְנָתַן לוֹ.** וְהַפֵּרוֹת צְבוּרִין וּמֻנָּחִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְאֵין מָחְזָק בָּהֶן לֹא חֲנָנְיִי וְלֹא בַּעַל הַבַּיִת: **וּנְתַתּוֹ בָּאֻנְפְּלִי.** תִּיק הֶעָשׂוּי לְמָעוֹת: **יִשְׁבַּע בַּעַל הַבָּיִת.** שְׁבוּעָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה, וְיִטֹּל. דְּכֵינָן דְּחָנָנְיִי מוֹדֶה שֶׁמָּכַר, וְהַפֵּרוֹת הֵם חוֹזֵר לַחֲנוּתוֹ, בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל: **אָמַר לוֹ נְתַתִּים לְךָ.** וְהוֹלַכְתָּן לְתוֹךְ בֵּיתֶךָ. וְאִלּוּ הַפֵּרוֹת הַצְּבוּרִין וּמֻנָּחִים שֶׁלִּי הֵם שֶׁנָּתַתִּי כָּאן לְמָכְרָן, וְהַלָּה טוֹעֵן אֵלּוּ הֵם הַפֵּרוֹת שֶׁמָּכַרְתָּ לִי בְּדִינָר. הוֹאִיל וְהַלּוֹקֵחַ מוֹדֶה בַּמָּקָח וְהַחֲנָנְיִי כּוֹפֵר שֶׁלֹּא מָכַר אֶת אֵלּוּ, יִשְׁבַּע הַחֲנָנְיִי שְׁבוּעָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה וְיִטֹּל:

מקור חיים

כא. כי אם הפירות הם ברשות אחד מהם, המוציא מחבירו עליו הראיה. **כב.** ובבא זו היא גם מן הנשבעין ונוטלין כמו כל המשניות שבפרק זה (עד משנה ח׳ ואלו נשבעין שלא בטענה). וטעם שתיקנו שבעל הבית ישבע ויטול הפירות, כי טענתו היא טענה יותר מעליא משל החנוני. כי גם החנוני מודה שמכר לו הפירות, אלא שטוען שהוא חייב לו דינר. ומש״כ הרע״ב שבועה כעין של תורה, כלומר שבועת המשנה שהיא בנקיטת חפץ (ולכאורה בא לאפוקי ממה שפירש״י שאיירי בשבועת היסת, וכבר הקשו תוספות (דף מח. ד״ה נשבע) שהיסת לא נתקנה אלא בימי רב נחמן). **כג. כי בבבא** זו טענת החנוני יותר מעליא. כי לפי דבריו אין לבעל הבית שום טענה על פירות אלו, וגם בעל הבית מודה שהם של החנוני אלא שטוען שכבר נתן בשבילם דמים. ולכן נתנו השבועה לחנוני שישבע שבועה כעין של תורה שהאמת כדבריו והוא יטול הפירות. שתמיד נתנו השבועה למי שטענתו יותר חזקה.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁהַפֵּרוֹת בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה. אָמַר לַשֻּׁלְחָנִי תֵּן לִי בְּדִינָר מָעוֹת וְנָתַן לוֹ, אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נְתַתִּיו לְךָ וְנִתַּתּוֹ בָּאֻנְפְּלִי, יִשְׁבַּע בַּעַל הַבַּיִת. נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַמָּעוֹת, אָמַר לוֹ נְתַתִּים לְךָ וְהִשְׁלַכְתָּם לְתוֹךְ

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁהַפֵּרוֹת בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה – כיון שהפירות הם חוץ לחנות הוו כאילו הם כבר ברשות של בעל הבית[כד], ולכן ידו על העליונה וגם כאן הוא נשבע ונוטל. **אָמַר לַשֻּׁלְחָנִי תֵּן לִי בְּדִינָר מָעוֹת** – פרט לי דינר של כסף על מטבעות של נחשת, **וְנָתַן לוֹ** – מנה מטבעות בשווי דינר ונתנם לפניו ברשות הרבים, **אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נְתַתִּיו לְךָ וְנִתַּתּוֹ בָּאֻנְפְּלִי, יִשְׁבַּע בַּעַל הַבַּיִת** – ישבע בעל הבית שכבר נתן הדינר וביטל המעות. **נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר** – בעל הבית שנתן דינר לשולחני, **אָמַר לוֹ תֵּן לִי אֶת הַמָּעוֹת** – ואמר תן לי את המעות, **אָמַר לוֹ נְתַתִּים לְךָ וְהִשְׁלַכְתָּם לְתוֹךְ**

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר וְכוּ'. רַבִּי יְהוּדָה אַסֵּיפָא פָּלֵיג, וְאָמַר דְּבֵין בְּזוֹ בֵּין בְּזוֹ בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. דְּכֵיוָן שֶׁהַפֵּרוֹת הֵם חוּץ לַחֲנוּת הָוֵי כְּאִלּוּ הַפֵּרוֹת הֵם בְּיַד בַּעַל הַבַּיִת, וְכֹל שֶׁהַפֵּרוֹת בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה וְהוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. וְאִי אִתְּמַר בְּהָא, בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה דְּלְעוֹלָם בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַשֻּׁלְחָנִי עָשׂוּי לִתֵּן הָאֶסְרִין עַד שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר, אֲבָל בְּחֲנָנִי שֶׁהוּא עָשׂוּי לִתֵּן הַפֵּרוֹת קֹדֶם שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר, אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה דְּלְעוֹלָם בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. וְאִי אִתְּמַר בְּהָא, בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה דְּלְעוֹלָם בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַשֻּׁלְחָנִי עָשׂוּי לִתֵּן הָאֶסְרִין עַד שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר, אֲבָל בְּחֲנָנִי שֶׁהוּא עָשׂוּי לִתֵּן הַפֵּרוֹת קֹדֶם שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר, אֵימָא מוֹדֵי לְהוּ לְרַבָּנָן, דְּכִי אָמַר לוֹ נְתַתִּים לְךָ וְהוֹלַכְתָּן לְתוֹךְ בֵּיתְךָ יִשְׁבַּע הַחֲנָנִי וְיִטֹּל, לְפִי שֶׁהַחֲנָנִי עָשׂוּי לִתֵּן פֵּרוֹת קֹדֶם שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר, אֲבָל בְּשֻׁלְחָנִי שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לִתֵּן הָאֶסְרִין קֹדֶם שֶׁיִּקַּח הַדִּינָר, אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ הֵם חוּץ לַחֲנוּת הָוֵי כְּאִלּוּ הַפֵּרוֹת הֵם בְּיַד בַּעַל הַבַּיִת, וְכֹל שֶׁהַפֵּרוֹת בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה וְהוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל: **אָמַר לַשֻּׁלְחָנִי וְכוּ'**. אַשְׁמְעִינַן תַּנָּא פְּלֻגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנָן בֵּין בְּמָעוֹת שֶׁל שֻׁלְחָנִי בֵּין בְּפֵרוֹת שֶׁל חֲנָנִי. דְּאִי אַשְׁמְעִינַן פְּלוּגְתַּיְהוּ בְּחֲנָנִי, הָוֶה אֲמִינָא בְּפֵרוֹת אָמְרוּ רַבָּנָן דְּכִי אָמַר לוֹ נְתַתִּים לְךָ וְהוֹלַכְתָּן לְתוֹךְ צְרִיכָא. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה:

מקור חיים

כד. ואע"פ שאינם ברשותו ממש, כיון שאין דרך חנוני להניח הפירות ברשות הרבים אלא כשבר נמכרו, הרי הם כאילו הם ברשות בעל הבית. ודומה למה שאמר רבי יהודה בסיפא שאין דרך שולחני לתן איסר עד שיטול דינרו (ר"ן).

כִּיסֵּךְ, יִשָּׁבַע שֶׁלְּחָנִי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין דֶּרֶךְ שֶׁלְּחָנִי לִתֵּן אֹפֶר עַד שֶׁיִּטֹּל דִּינָרוֹ׃

כִּיסֵּךְ – כבר נתת לך מעות כי אמרת שאין לך דינר ואתה מביא מיד מן הבית, וזהו הדינר שהבאת לי עכשו, **יִשָּׁבַע שֶׁלְּחָנִי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין דֶּרֶךְ שֶׁלְּחָנִי לִתֵּן אֹפֶר עַד שֶׁיִּטֹּל דִּינָרוֹ**, ולכן יד בעל הבית על העליונה והוא ישבע ויטול[כה]׃

ז בְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ, הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה, וְעַד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא פְרוּעָה, לֹא תִפָּרַע

בְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ במסכת כתובות[כו] **הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ** – אשה שמוציאה שטר כתובתה ומודה שנתקבלה מקצתה, **לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה** – לא תיפרע החלק שתובעת אלא בשבועה אם הבעל טוען שכבר נתקבלה כולה, **וְעַד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא פְרוּעָה, לֹא תִפָּרַע**

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ.** שֶׁמּוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּתָהּ וּמוֹדָה שֶׁנִּתְקַבְּלָה מִקְצָתָהּ: **לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה.** אִם טוֹעֵן הַבַּעַל נִתְקַבְּלָה כֻלָּהּ: **עַד אֶחָד אוֹמֵר וְכוּ׳.** וּמְנַכְּסִים מְשֻׁעְבָּדִים וּמְנַכְּסֵי יְתוֹמִים כו׳. וְנִפְרַעַת שֶׁלֹּא בְפָנָיו. כְּלוֹמַר אַכֵּשׁם קַיְמִי, כְּשֵׁם שֶׁאֵין אֶחָד מֵאֵלּוּ נִפְרָע אֶלָּא בִשְׁבוּעָה, כָּךְ הַיְתוֹמִים אֵינָם נִפְרָעִים אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. יְתוֹמִים הַנִּפְרָעִים מִן הַיְתוֹמִים לֹא יִפָּרְעוּ אֶלָּא בִשְׁבוּעָה. וּמַיְרֵי מַתְנִיתִין כְּגוֹן שֶׁאֵלּוּ הַיְתוֹמִים שָׁבְאִים לְהִפָּרַע מֵהֶן אוֹמְרִים אֵין אָנוּ

מקור חיים

כה. כן ביאור משנה זו לפי הר״ן, ובתוי״ט כתב שכן נראה דעת הרע״ב. ועיין רע״ב למה התנא הוצרך להשמיענו פלוגתתם בין בפירות בין במעות. **כו.** פ״ט מ״ד. ושם במשנה ח׳ מפרש התנא כל משנה זו: הפוגמת כתובתה כיצד, היתה כתובתה אלף זוז, ואמר לה התקבלת כתובתיך, והיא אומרת לא התקבלתי אלא מנה, לא תיפרע אלא בשבועה. עד אחד מעידה שהיא פרועה כיצד, היתה כתובתה אלף זוז, ואמר לה התקבלת כתובתיך, והיא אומרת לא התקבלתי, ועד אחד מעידה שהיא פרועה, לא תיפרע אלא בשבועה. מנכסים משועבדים כיצד, מכר נכסיו לאחרים, והיא נפרעת מן הלקוחות, לא תיפרע אלא בשבועה. מנכסי יתומים כיצד, מת והניח נכסיו ליתומים, והיא נפרעת מן היתומים, לא תיפרע אלא בשבועה. ושלא בפניו כיצד, הלך לו למדינת הים, והיא נפרעת שלא בפניו, אינה נפרעת אלא בשבועה.

אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. מְנֻכָּסִים מְשֻׁעְבָּדִים וּמְנֻכְּסֵי יְתוֹמִים, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְהַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְכֵן הַיְתוֹמִים לֹא יִפָּרְעוּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא פְקָדָנוּ אַבָּא, וְלֹא אָמַר לָנוּ אַבָּא, וְשֶׁלֹּא מָצִינוּ בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אַבָּא שֶׁשְּׁטָר

אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. מְנֻכָּסִים מְשֻׁעְבָּדִים וּמְנֻכְּסֵי יְתוֹמִיםכז, **לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְהַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה**, כשם שכל אלו אין נפרעין אלא בשבועהכח, **וְכֵן הַיְתוֹמִים לֹא יִפָּרְעוּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה** – כן היתומים שבאו לגבות מן היתומים לא ישפרעו אלא בשבועת היורשין. ומהו שבועה זו, **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא פְקָדָנוּ אַבָּא** – לא צוה לנו אבא בשעת מיתתו ששטר זה פרוע, **וְלֹא אָמַר לָנוּ אַבָּא** – ולא אמר לנו כן קודם לכן, **וְשֶׁלֹּא מָצִינוּ בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אַבָּא שֶׁשְּׁטָר**

רבינו עובדיה מברטנורא

יוֹדְעִים אִם פָּרַע אֲבִינוּ זֶה הַחוֹב אִם לָאו, אֲבָל אִם טָעֲנוּ אָמַר לָנוּ אֲבִינוּ שֶׁלֹּא לָוָה מָעוֹת הַלָּלוּ וְלֹא נִתְחַיֵּב בְּחוֹב זֶה מֵעוֹלָם, הֲרֵי הַיְתוֹמִים שֶׁמּוֹצִיאִים שְׁטַר חוֹב עַל הַיְתוֹמִים הַלָּלוּ נִפְרָעִים מֵהֶם שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה, שֶׁכָּל הָאוֹמֵר לֹא לָוִיתִי כְּאוֹמֵר לֹא פָרַעְתִּי דָּמַי, וְהֵם אֵינָם יְכוֹלִים לְהַכְחִישׁ הָעֵדִים שֶׁמְּעִידִים שֶׁאֲבִיהֶם לָוָה הַמָּעוֹת הַלָּלוּ. וְלֹא שָׁנוּ דְּבִשְׁבוּעָה מִיהַת שָׁקְלֵי יְתוֹמִים מִן הַיְתוֹמִים, אֶלָּא שֶׁמֵּת מַלְוֶה בְּחַיֵּי לוֹוֶה, אֲבָל מֵת לוֹוֶה בְּחַיֵּי מַלְוֶה, כְּבָר נִתְחַיֵּב מַלְוֶה שְׁבוּעָה לְבָנֵי לוֹוֶה שֶׁלֹּא נִתְקַבֵּל כְּלוּם, שֶׁהַנִּפְרָע מִן הַיְתוֹמִים אֲפִלּוּ בְּשִׁטָּר צָרִיךְ שְׁבוּעָה, וְאֵין אָדָם מוֹרִישׁ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב עָלָיו שְׁבוּעָה לִבְנָיו, לְפִי שֶׁאֵין הַבָּנִים יְכוֹלִים לִשָּׁבַע שְׁבוּעָה שֶׁנִּתְחַיֵּב אֲבִיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכֵּן הַדִּין, אִם דַּיָּן אֶחָד דָּן שֶׁיִּשָּׁבְעוּ הַיְתוֹמִים שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא פְקָדָנוּ אַבָּא וְיִפָּרְעוּ מִמָּמוֹן הַיְתוֹמִים הָאֲחֵרִים בִּשְׁבוּעָה זוֹ, מַה שֶּׁעָשׂוּ עָשׂוּ: **שֶׁלֹּא פְקָדָנוּ אַבָּא.** בִּשְׁעַת מִיתָה: **וְשֶׁלֹּא אָמַר לָנוּ.** קֹדֶם לָכֵן, שֶׁשְּׁטָר זֶה פָּרוּעַ:

מקור חיים

כז. כבר שנינו לעיל (פ״ו מ״ד) שהבא ליפרע מנכסי קטן צריך לישבע, ותרתי למה לי, אלא חדא לקטנים וחדא לגדולים (תוי״ט שם, עפ״י הגמרא דף מב:). **כח.** המודה במקצת הטענה חייב שבועה מן התורה וכן עד אחד מחייב שבועה דאורייתא, אבל כיון שכתובה יש בה שיעבוד קרקעות ואין נשבעין מן התורה על הקרקעות לכן בנדון דידן אין שבועות אלו אלא דרבנן (כתובות דף פז:).

זֶה פָּרוּעַ. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ נוֹלַד הַבֵּן לְאַחַר מִיתַת הָאָב, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁאָמַר הָאָב בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ שְׁטָר זֶה אֵינוֹ פָּרוּעַ, הוּא נוֹטֵל שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה:

זֶה פָּרוּעַ[כט]. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ נוֹלַד הַבֵּן לְאַחַר מִיתַת הָאָב,** הרי זה נשבע – הרי הוא נשבע רק שלא מצא בין שטרותיו של אביו שזה פרוע, **וְנוֹטֵל. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁאָמַר הָאָב בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ שְׁטָר זֶה אֵינוֹ פָּרוּעַ, הוּא נוֹטֵל שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה**[ל]:

ח וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִים שֶׁלֹּא בְטַעֲנָה, הַשָּׁתְפִין, וְהָאֲרִיסִין, וְהָאַפּוֹטְרוֹפִין,

וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִים שֶׁלֹּא בְטַעֲנָה – שלא בטענת ברי אלא בטענת שמא, שטוענו שמא עבבת משלי, **הַשָּׁתְפִין, וְהָאֲרִיסִין, וְהָאַפּוֹטְרוֹפִין** – המתעסקין בממון אדם להכניס ולהוציא ולישא וליתן[לא],

רבינו עובדיה מברטנורא

חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע. שֶׁלֹּא מָצָא בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אָבִיו שֶׁשְּׁטָר זֶה פָּרוּעַ. וְכֵן הֲלָכָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר. וְהֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: ח שֶׁלֹּא בְטַעֲנָה. שֶׁלֹּא בְּטַעֲנַת בָּרֵי אֶלָּא בְטַעֲנַת שֶׁמָּא, שֶׁטּוֹעֲנוֹ שֶׁמָּא עִכְּבָתְ מִשֶּׁלִּי. וּמְשׁוּם דְּכָל הָנֵי מִילֵּי דְּמוֹרוּ הֶתֵּר לְעַצְמָם לְפִי שֶׁטָּרְחוּ בַּנְּכָסִים, מְשׁוּם הָכִי רָמוּ רַבָּנָן שְׁבוּעָה עֲלֵיהוּ: וְאַפּוֹטְרוֹפִּים. שֶׁנִּתְעַסְּקוּ בְּמָמוֹן אָדָם לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא וְלִשָּׂא וְלִתֵּן. אֲבָל בְּאַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁל יְתוֹמִים, אִם מִנָּהוּ בֵּית דִּין יִשָּׁבַע, וְאִם אֲבִי יְתוֹמִים מִנָּהוּ לֹא יִשָּׁבַע:

מקור חיים

כט. עיין רע״ב שאם מת לוה בחיי מלוה, ונמצא שהמלוה לא יוכל להוציא ממון מיתמי הלוה אלא בשבועה שלא נפרע החוב, ואין אדם מוריש ממון שהוא חייב עליו שבועה לבניו, לכן בכהאי גונא אין יתמי המלוה יכולים לגבות חובם. רב ושמואל הם שאמרו דין זה שאין אדם מוריש שבועה לבניו (דף מח.). ויש חולקים עליהם, ולכן כתב הרע״ב שאע״פ שהדין כרב ושמואל, מ״מ אם דיין דן שישבעו היתומים שבועת היורשין ויפרעו, מה שעשה עשוי (תוי״ט).

ל. ות״ק סבר דאפילו הכי אין נוטלין אלא בשבועה, דשמא להשביע את בניו שבני אדם יחזיקו אותם לעשירים ויחשיבו אותם אמר כן (דף מח: תוד״ה אם אמר, הובא בתוי״ט). **לא.** ולא מיירי באפוטרופוס של יתומים. כי אפוטרופוס של יתומים נחלקו התנאים במסכת גיטין (פ״ה מ״ד), לת״ק אם מינהו בית דין לא ישבע ואם מינהו אביהם ישבע, ולאבא שאול חילוף הדברים. הרע״ב כאן לא הביא אלא שיטת אבא שאול, כיון שהלכה כמותו, כמו שכתב שם בגיטין.

וְהָאִשָּׁה הַנּוֹשֵׂאת וְהַנּוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּבֶן הַבַּיִת. אָמַר לוֹ מָה אַתָּה טוֹעֲנֵנִי, רְצוֹנִי שֶׁתִּשָּׁבַע לִי, חַיָּב. חָלְקוּ הַשָּׁתָפִין וְהָאֲרִיסִין, אֵין יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ. נִתְגַּלְגְּלָה לוֹ שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר, מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל. וְהַשְׁבִּיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה:

וְהָאִשָּׁה הַנּוֹשֵׂאת וְהַנּוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת – שהושיבה בעלה חנונית או אפוטרופא על נכסיו, **וּבֶן הַבַּיִת** – אחד מן האחין שמתעסק עם הנכסים משמת אביהן כל זמן שהם בתפוסת הבית שעדיין לא נתחלקה הירושה ביניהם. **אָמַר לוֹ מָה אַתָּה טוֹעֲנֵנִי** – אמר לו הנטען לזה שבא להשביעו, איזה טענה יש לך עלי, **רְצוֹנִי שֶׁתִּשָּׁבַע לִי** – ואמר לו רצוני שתישבע לי מחמת שאני חושד שאתה לוקח מה שלא מגיע לך[לב], **חַיָּב. חָלְקוּ הַשָּׁתָפִין וְהָאֲרִיסִין** – אם לאחר שכבר חלקו, אמר רצוני שתישבע לי, **אֵין יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ. נִתְגַּלְגְּלָה לוֹ שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר** – אם אחר זמן אירע שהנטען צריך לישבע לטוען שבועה אחרת, **מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל** – מגלגל עליו הטוען גם שבועה זו. **וְהַשְׁבִּיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה** – מי שנתחייב שבועה מחמת שהודה במקצת, ועברה עליו שביעית נשמטה השבועה ואינו חייב לישבע[לג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהָאִשָּׁה הַנּוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת. שֶׁהוֹשִׁיבָהּ בַּעֲלָהּ חֲנָוָנִית אוֹ אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל נְכָסָיו: **וּבֶן הַבַּיִת.** אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁנִּתְעַסֵּק בַּנְּכָסִים מִשֶּׁמֵּת אֲבִיהֶן: חָלְקוּ. וְלֹא הִשְׁבִּיעוּהוּ בִּשְׁעַת הַחֻלּוּקָה: **נִתְגַּלְגְּלָה לוֹ שְׁבוּעָה.** אֶצְלָם אַחֵרִי כֵן, מְגַלְגְּלִין גַּם אֶת זוֹ עָלָיו. וּכְדֶרֶךְ שֶׁמְּגַלְגְּלִין בִּשְׁבוּעַת הַתּוֹרָה וּבִשְׁבוּעָה שֶׁהִיא כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה, כָּךְ מְגַלְגְּלִין בִּשְׁבוּעַת הֶסֵת: **וְהַשְׁבִּיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה.** לְאוֹ אַהֲנָךְ שְׁבוּעוֹת דְּשָׁתָפִין קָאֵי, דְּהָא אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת שָׁתָפוּת וְלֹא שְׁבוּעָתָהּ. אֶלָּא מִלְוָה וּשְׁבוּעָתָהּ הִיא מְשַׁמֶּטֶת:

מקור חיים

לב. על פי המאירי. **לג.** כגון שכפר במקצת לפני שביעית. הגיע שביעית נשמטה החלק שהודה אבל החלק שכפר במקומה עומדת ואינה נשמטת בשביעית. ומכל מקום השבועה נשמטה, כי מעתה הרי הוא ככופר הכל כיון שהחלק שהודה נשמטה בשביעית (תוי״ט בשם הר״ן).

פרק ח - ארבעה שומרין

משנה א

שבועת השומרים

כל שומר שטוען שאירע לו מאורע שפוטרו מלשלם חייב שבועה מן התורה שנאמר וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. וכולל בשבועתו שלשה דברים. **א)** שלא פשע בו אלא שמר כדרך השומרים. **ב)** שאירע בו כך וכך (כגון נגנב, או מת) והרי אינו ברשותו[א]. **ג)** שלא שלח בו יד קודם שאירע המאורע הפוטר אותו[ב] (תכ"ד רמב"ם שאלה ופקדון פ"ו ה"א).

א אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין הֵן, שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר, וְהַשּׂוֹכֵר. שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל. וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל. נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִין

אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין הֵן – ארבעה מיני שומרין יש, ואלו הן. **שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר** – שומר בשכר, **וְהַשּׂוֹכֵר. שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל** – על כל המאורעות הנזכרים בסמוך ששאר שומרים חייבים עליהם, שומר חינם נשבע שבועות השומרים ופטור מלשלם, **וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל** – השואל חייב לשלם על כל המאורעות, **נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר נִשְׁבָּעִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

א אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים הֵם. וְדִינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה: **נוֹשֵׂא שָׂכָר.** שׁוֹמֵר בְּשָׂכָר: **נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל.** שֶׁלֹּא פָשַׁע: **מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל.** כָּל הָנָךְ דִּתְנִינַן בְּמַתְנִיתִין, שְׁבוּיָה וּשְׁבוּרָה וּמֵתָה וּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה. אֲבָל מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, דְּלָאו לְאוֹקְמַהּ בְּכִלְתָּא שְׁאָלָהּ. וְהַמִּשְׁנָה הַזֹּאת מְפֹרֶשֶׁת בְּהַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים:

מקור חיים

א. כן מבאר הט"ז (סימן רצ"ה ס"ב) ולא כסמ"ע שכתב שלא פשע בה ואירע כך וכך הם שבועה אחת, ושבועה שניה היא שבועה שאינה ברשותי. **ב.** הרב המגיד (שאלה ופקדון פ"ד ה"א) כתב שהשבועה המפורשת בתורה היא השבועה שאירע שכן הוא שנגנב כמו שטוען, ושאר השבועות מגלגלים עליו אגב שבועה זו. ולדעתו פירוש הכתוב הוא כמש"כ הרמב"ן (על החומש) שיקרב אל האלהים (הדיינין) לישבע שנגנב כמו שהוא טוען, אם לא שלח הוא יד להשתמש לצרכו במלאכת רעהו, כי השולח יד בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסין. (הרמב"ן כתב שזה לא כרש"י שס"ל שהשבועה המפורשת בתורה היא השבועה שלא שלח בה יד).

עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה, וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה:

עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה – אם נשברה או נשבית או מתה נשבעים שבועת השומרים ופטורים מלשלם, **וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה** – ואם נגנבה או נאבדה חייבים לשלם:

משנה ב

שבועת הפקדון

הנשבע שבועת פקדון על שקר, משלם קרן וחומש ומקריב אשם ודאי, בין מזיד בין שוגג (להרחבה עיין לעיל הקדמה לפרק ה).

שבועת כפירת ממון

ואינו חייב אלא אם נשבע לכפור ממון. אבל אם נשבע על שקר בחינם, כגון שגם אם היה מודה על האמת לא היה מחויב ממון, אין זה שבועת כפירת ממון ופטור מאשם. ואינו חייב חומש ואשם אלא כשמודה ושב מרשעתו ובא להתכפר.

ב אָמַר לְשׁוֹמֵר חִנָּם, הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ אָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב. מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר:

אָמַר לְשׁוֹמֵר חִנָּם, הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, וְהוּא – והאמת הוא, **שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ אָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב. מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר**, שגם אם היה מודה על האמת לא היה מחויב לשלם, ששומר חינם נשבע שבועת השומרים ופטור על הכל:

רבינו עובדיה מברטנורא

ב וְאָמַר אָמֵן פָּטוּר. שֶׁאִלּוּ הוֹדָה לֹא הָיָה מְשֻׁלָּם כְּלוּם, נִמְצָא שֶׁאֵין כָּאן כְּפִירַת מָמוֹן. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, לֹא חִיְּבָה תּוֹרָה קָרְבַּן שְׁבוּעָה אֶלָּא הֵיכָא שֶׁכְּפָרוֹ מָמוֹן. וְכֵן הַדִּין אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעַ אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁאִם הוֹדָה הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן:

ג הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֲדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁאָכָלוֹ, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן. הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם. הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ נִגְנַב. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֲדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם

הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח, שלא קיבלתי כלל שורך לשמירה[ג], **וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֲדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁאָכָלוֹ** – ואחר כך באו עדים והעידו שהנפקד עצמו אכלו[ד], **מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן**, ולא כפל, ולא חומש ואשם[ה]. **הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם. הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ נִגְנַב. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, וְהָעֲדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג הֵיכָן שׁוֹרִי אָמַר לוֹ אָבַד. אָמַר לְשׁוֹמֵר חִנָּם הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לֵיהּ אָבַד: מַשְׁבִּיעֶךָּ אֲנִי וְאָמַר אָמֵן וְהָעֲדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁאָכָלוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן. וְלֹא כָּפֶל. וְאִם הוֹדָה לוֹ מֵעַצְמוֹ עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ עֵדִים, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם, כְּדִין שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן דְּאֵינָהּ בָּאָה עַד שְׁמוֹנָה וְשָׁב מֵרִשְׁעָתוֹ וּבָא לְהִתְכַּפֵּר: אָמַר לוֹ נִגְנַב מַשְׁבִּיעֶךָּ אֲנִי וְכוּ'. דְּשׁוֹמֵר חִנָּם הַפּוֹטֵר עַצְמוֹ בְּטַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע וּבָאוּ עֵדִים, מְשַׁלֵּם כֶּפֶל, דִּכְתִיב (שמות כב) אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב, אִם לֹא יִמָּצֵא כְּמוֹ שֶׁאָמַר אֶלָּא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם. אֲבָל אִם בָּא לְפָטֵר עַצְמוֹ בְּטַעֲנַת אָבַד, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם כֶּפֶל:

מקור חיים

ג. ובטענה זו רוצה לפטור עצמו משבועת השומרים (תפא"י. רצ"ה קלישר, והיינו חידוש משנתנו שאעפ"כ כיון שאין בשבועתו כפירת ממון, אינו חייב משום שבועת הפקדון). **ד.** לאו דוקא, כי הוא הדין אם הוא עדיין בעין, אלא נקט אכלו לרבותא שאע"פ שכבר אינו בעין מ"מ פטור מן הכפל. כי בטוען טענת אבידה אין חיוב כפל. וחומש ואשם אינו מביא כיון שלא הודה מעצמו לפני שבאו עדים (כדאיתא ברע"ב, עיי"ש). **ה.** גנב עצמו אע"פ שלא נשבע לשקר משלם כפל. מקראי ילפינן שגם הטוען טענת גנב משלם כפל אבל רק אם נשבע לשקר. טוען טענת אבידה אינו משלם כפל אף אם נשבע לשקר, וגם זה ילפינן מקרא (ב"ק דף סג:).

תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם: תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[ו]. הוֹדָה מֵעַצְמוֹ[ז], מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם:

משנה ד

מדיני גניבה וכפל

כל הגונב ממון משוה פרוטה ומעלה עובר על לא תעשה שנאמר 'לא תגנובו'. ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון גוי עובד עבודה זרה. אסור לגנוב כל שהוא דין תורה. ואסור לגנוב דרך שחוק או לנגוב על מנת להחזיר.

גנב שהעידו עליו עדים כשרים שגנב חייב לשלם שנים לבעל הגניבה. אם גנב דינר משלם שנים, גנב חמור או כסות משלם שנים בדמיה. הגנב שהודה מעצמו שגנב משלם את הקרן ופטור מן הכפל. (מדברי הרמב"ם ריש הלכות גניבה).

ד אָמַר לְאֶחָד בַּשּׁוּק הֵיכָן שׁוֹרִי שֶׁגָּנַבְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא גָנַבְתִּי, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. טָבַח וּמָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה אָמַר לְאֶחָד בַּשּׁוּק הֵיכָן שׁוֹרִי שֶׁגָּנַבְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא גָנַבְתִּי, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. טָבַח וּמָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה

רבינו עובדיה מברטנורא

הוֹדָה מֵעַצְמוֹ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם. גָּרְסִינַן מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, דְּהָא בְּלֹא שְׁבוּעָה אֲבָל כֶּפֶל לֹא, דְּמוֹדֶה בְּקָנָס פָּטוּר: מְחַיֵּב כֶּפֶל. שֶׁזֶּה גָּנַב מֵאָה הוּא, וּבְגָנַב ד אָמַר לְאֶחָד מִן הַשּׁוּק וְכוּ'. הָכָא לֹא כְּתִיב יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם, וְאֵין צָרִיךְ שְׁבוּעָה:

מקור חיים

ו. כנ"ל בהערה קודמת ששומר חינם שטוען טענת גנב ונשבע על זה, חייב כפל. אמנם כפל קנס הוא ולכן אם הודה מעצמו לפני שבאו עדים, פטור, כי המודה בקנס פטור. (אבל חומש דשבועת הפקדון אינו קנס אלא כפרה היא, ובזה אינו מחויב אלא אם הודה מעצמו, כדילפינן מדכתיב 'וְהִתְוַדּוּ' אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת אַשְׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו, שמע מינה שרק בהודה מעצמו חייב חומש ואשם (רע"ב ב"ק פ"ט מ"ח)). ז. הודה מעצמו משמע שהודה לפני שבאו עדים, וכן הוא ודאי, כי מקרא ילפינן (ב"ק סה:) שבמקום שמשלם כפל ליכא חומש. אבל לעיל בטוען טענת אבד דליכא כפל כתבו תוספות (ב"ק קח. ד"ה ובאו עדים) שאע"ג שהודה אחר שבאו עדים משלם קרן וחומש ולא נקט התנא שם הודה מעצמו אלא אגב הסיפא. ומרע"ב לעיל (ד"ה משביעך אני) לא משמע כן..

וַחֲמִשָּׁה. רָאָה עֵדִים שֶׁמְּמַשְׁמְשִׁין וּבְאִין, אָמַר גָּנַבְתִּי אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכַרְתִּי, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן:

וַחֲמִשָּׁה – גנב שור משלם חמשה ואם גנב שה משלם ארבעה. **רָאָה עֵדִים שֶׁמְּמַשְׁמְשִׁין וּבְאִין** – ראה עדים שמגיעים להעיד, ולכן מיהר להודות כדי לפטור עצמו מן הקנס, **וְאָמַר גָּנַבְתִּי אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכַרְתִּי, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן**[ח]:

ה אָמַר לַשּׁוֹאֵל הַיְכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ אָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב. מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אֱמֶת, פָּטוּר:

אָמַר לַשּׁוֹאֵל הַיְכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, שלא מחמת מלאכה[ט], **וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ אָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב. מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אֱמֶת, פָּטוּר**, כי אף לפי טענתו אינו נפטר מלשלם, והוה שבועה שאין בו כפירת ממון:

רבינו עובדיה מברטנורא

עֵדִים שֶׁמְּמַשְׁמְשִׁין וּבְאִין. רְבוֹתָא אִשְׁמְעִינַן, דְּאַף עַל גַּב דְּמֵחֲמַת בְּעָתוּתָא דְּעֵדִים מוֹדֶה, אֲפִלּוּ הָכִי מַהֲנָיָא הוֹדָאָה וְנִפְטַר מִן הַכֶּפֶל. וְכֵיוָן דְּאֵין כָּפֶל, פָּטוּר אַף מִן הַטְּבִיחָה שֶׁכָּפַר בָּהּ וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וְטָבַח וּמָכַר, דְּכָל הֵיכָא דְּלֵיכָא כָּפֶל לֵיכָּא חִיּוּב טְבִיחָה, דְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא תַּשְׁלוּמֵי שִׁלְשָׁה וְאַרְבָּעָה, וְכֵיוָן דְּכָפֶל לֵיכָּא, בְּצִיר לֵיהּ חַד: **ה אָמַר לַשּׁוֹאֵל וְכוּ' פָּטוּר.** שֶׁהֲרֵי אַף כְּשֶׁנִּשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר חַיֵּב אֶת עַצְמוֹ בְּתַשְׁלוּמִין וְאֵין בִּשְׁבוּעָה זוֹ כְּפִירַת מָמוֹן:

מקור חיים

ח. עיין רע"ב הטעם שאינו משלם על הטביחה ומכירה אע"פ שלא הודה בזה. **ט.** כי אם טען שמת מחמת מלאכה היה פוטר עצמו בטענה זו, וכשנשבע על זה הוה שבועה שיש בו כפירת ממון.

ו הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. אָמַר לַנּוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁאָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁנִּגְנַב. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. מֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁנִּגְנַב אוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. אָבַד, אוֹ נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁנֶּה מֵחוֹבָה לְחוֹבָה, מִפָּטוּר לְפָטוּר וּמִפָּטוּר לְחוֹבָה, פָּטוּר.

הֵיכָן שׁוֹרִי ששאלת ממני, **אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח** – לא שאלתי שור ממך, **וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב**, שהרי כפר ממון שאילו הודה היה חייב. **אָמַר לַנּוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁאָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁנִּגְנַב. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר**, כי במת ונשבר ונשבה שינה מפטור לפטור, ובנגנב ואבד שינה מחובה לחובה'. **מֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁנִּגְנַב אוֹ אָבַד. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב**, ששינה מחובה לפטור. **אָבַד, אוֹ נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה. מַשְׁבִּיעֶךָּ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר**, ששינה מפטור לחובה. **(זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁנֶּה מֵחוֹבָה לְחוֹבָה וּמִפָּטוּר לְפָטוּר וּמִפָּטוּר לְחוֹבָה, פָּטוּר.**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **חַיָּב.** שֶׁהֲרֵי כָּפַר מָמוֹן, שֶׁאִלּוּ הוֹדָה הָיָה מִתְחַיֵּב: **מֵת וְהוּא נִשְׁבַּר וְכוּ' פָּטוּר.** שֶׁאִם הוֹדָה לֹא הָיָה מְשַׁלֵּם. וְכֵן נִגְנַב וְהוּא שֶׁאָבַד, אוֹ אָבַד וְהוּא שֶׁנִּגְנַב, פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי שִׁנָּה מֵחוֹבָה לְחוֹבָה וְלֹא כָּפַר מָמוֹן בִּשְׁבוּעָה זוֹ: **אָמַר לוֹ אָבַד אוֹ נִגְנַב וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה וְכוּ' פָּטוּר.** שֶׁהֲרֵי שִׁנָּה מִפָּטוּר לְחוֹבָה וְהִפְסִיד בִּשְׁבוּעָתוֹ:

מקור חיים

י. כדתנן לעיל משנה א' שנושא שכר ושוכר פטורים על שבורה שבויה ומתה, וחייבים על גניבה ואבידה.

מֻחוֹבָה לִפְטוֹר, חַיָּב. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַנִּשְׁבָּע לְהָקֵל עַל עַצְמוֹ, חַיָּב. לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ, פָּטוּר:

מֻחוֹבָה לִפְטוֹר, חַיָּב)[א]. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַנִּשְׁבָּע לְהָקֵל עַל עַצְמוֹ, חַיָּב. [ב]הא אם נשבע שלא להקל וגם לא להחמיר נעשה כנשבע לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ, וּפָטוּר:

סְלִיק מַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת

מקור חיים

יא. יש נוסחאות שאין גורסין זה הכלל קמא, והר״ן העתיקו, ואפשר שהוא לא גרס זה הכלל בתרא (תוי״ט). **יב.** המודגש הוא מה שצריכים להוסיף להבנת המשנה עפ״י התוי״ט.

וְהָלְכָה לָהּ עַל הַקָּטָן, וָמֵת, חַיָּב.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר:

ג רוֹצֵחַ שֶׁנִּתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, כֻּלָּן פְּטוּרִין.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כּוֹנְסִין אוֹתָן לְכִפָּה.
כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה, נִדּוֹנִין בַּסַּקָּלָה.
הַנִּסְקָלִין בִּנְשָׂרְפִין,
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נִדּוֹנִין בִּסְקִילָה, שֶׁהַשְּׂרֵפָה חֲמוּרָה.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נִדּוֹנִין בִּשְׂרֵפָה, שֶׁהַסְּקִילָה חֲמוּרָה.
אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן,
אִלּוּ לֹא הָיְתָה שְׂרֵפָה חֲמוּרָה, לֹא נִתְּנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְּתָה.
אָמְרוּ לוֹ,
אִלּוּ לֹא הָיְתָה סְקִילָה חֲמוּרָה,
לֹא נִתְּנָה לַמְגַדֵּף וְלָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה.
הַנֶּהֱרָגִין בַּנֶּחֱנָקִין,
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בְּסַיִף. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בְּחֶנֶק:

ד מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת בֵּית דִּין, נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה.
עָבַר עֲבֵרָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ שְׁתֵּי מִיתוֹת, נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, נִדּוֹן בַּזָּקֵן הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבָּאָה עָלָיו:

ה מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה,
בֵּית דִּין מַכְנִיסִים אוֹתוֹ לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעֹרִין
עַד שֶׁכִּרְסוֹ מִתְבַּקָּעַת.
הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא בְעֵדִים,
מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ:

ו הַגּוֹנֵב אֶת הַקְּטָנָה וְהִמְקַלֵּל בַּקּוֹסֵם וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית,
קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ.

ולעה, ו, ח.
רשא
אנלאזואז, פ:

ג רשב, כפ.
ריא, כאל.
כחמשזב, נב.
הב
רשא, נב, שח.
וא, נב, שח.
אלרש
אלהשח, לנלכש.
אל
אלהסח
לנלועז.
הב
רשא, ב. וא, ב:

ד משבמבד, נב.
עעשבשמ, נב.
ריא, נבהשע:

ה משו
בדמאלואש
עשמ.
הנשב
מאלואלצול:

ו האהובוא
קפב.

כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטֻמְאָה, כשב
אֵין אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, אאהמאלד
אֶלָּא פִּרְחֵי כְהֻנָּה מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה אפכמאחל
וּמַפְצִיעִין אֶת מֹחוֹ בְּגִוְירִין. ואמב.
זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ, זשב
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּחֶנֶק. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּידֵי שָׁמַיִם: רעא, ב. וא, בש:

פרק י

א כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר א כיילחלה, ש
וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ **וכצליא**
נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר. **נממיל.**
וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, ושלחלה
הָאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, האתהמה
וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְאֶפִּיקוֹרֶס. ותמה, ו.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, רעא
אַף הַקּוֹרֵא בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים, אהבה
וְהַלּוֹחֵשׁ עַל הַמַּכָּה וְאוֹמֵר ועהו
כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ **כהאשבלאע**
כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ. **כאהר.**
אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אַף הַהוֹגֶה אֶת הַשֵּׁם בְּאוֹתִיּוֹתָיו: **אשא**, אהאהב:

ב שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת ב שמוה
אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אלחלה.
שְׁלֹשָׁה מְלָכִים, יָרָבְעָם, אַחְאָב, וּמְנַשֶּׁה. שמ, י, **א**, ו.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, **ריא**, מילחלה
שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ **שואולות**
וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ. **ויל.**
אָמְרוּ לוֹ, לְמַלְכוּתוֹ הֶשִׁיבוֹ וְלֹא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הֶשִׁיבוֹ. אל, להולההה.
אַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת, בִּלְעָם, וְדוֹאֵג, וַאֲחִיתֹפֶל, וְגֵחֲזִי: אה, **ב**, ו, ו, ו:

ג דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר **לֹא** יָדוֹן רוּחִי **בָאָדָם לְעֹלָם, לֹא** דִין וְלֹא רוּחַ. דּוֹר הַפַּלָּגָה אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּפֶץ ה' **אֹתָם** מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. וַיָּפֶץ ה' **אֹתָם**, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה', לָעוֹלָם הַבָּא. אַנְשֵׁי סְדוֹם אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד. רָעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְחַטָּאִים, לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל עוֹמְדִין בַּדִּין. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר עַל כֵּן **לֹא** יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים. עַל כֵּן **לֹא** יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט, זֶה דּוֹר הַמַּבּוּל. וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים, אֵלּוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם. אָמְרוּ לוֹ, אֵינָם עוֹמְדִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים אֲבָל עוֹמְדִין בַּעֲדַת רְשָׁעִים. מְרַגְּלִים אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה **ב**מַגֵּפָה לִפְנֵי ה'. וַיָּמֻתוּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. **ב**מַגֵּפָה, בָּעוֹלָם הַבָּא. דּוֹר הַמִּדְבָּר אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר **ב**מִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר **אִסְפוּ** לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי זָבַח. עֲדַת קֹרַח אֵינָהּ עֲתִידָה לַעֲלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל, לָעוֹלָם הַבָּא, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.

ג דהאלחלה ועב **שלירבל**, לדור. דהאלחלה **שוהאמעפכה**. **והא**, בה. **והה**, לה. אסאלחלה **שוסרולמ**. **רבה**. **ו**, לה. אעב. **רנא**, אואעב **שעכלירבובצ**. **עכלירב**, זדה. **ובצ**, אאס. אל, אעבצ אעבר. מאלחלה **שוהמדהרב מלה**. **ו**, בה. **ב**, בה. דהאלחלהועב **שבהיוי**, **דרע**. **ראא**, עהא **אלחכבעז**. עקאעל **שועה**, בה **ומה**, לה, **דרע**.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,	**ראא**
עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר ה׳ מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל.	עהא**המומשו.**
עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אֵינָן עֲתִידִין לַחֲזֹר,	עהאעל
שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה,	**שואאאכה**
מַה הַיּוֹם הַזֶּה הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ חוֹזֵר,	מהההוח
אַף הֵם הוֹלְכִים וְאֵינָם חוֹזְרִים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.	אההוח, **דרע.**
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כַּיּוֹם הַזֶּה, מַה הַיּוֹם מַאֲפִיל וּמֵאִיר,	**ראא**, **כה**, מהמו
אַף עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁאָפַל לָהֶן, כָּךְ עָתִיד לְהָאִיר לָהֶן:	אעהשל, כעלל:
ד אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת אֵין לָהֶן חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא,	**ד** אעהאלחלה
שֶׁנֶּאֱמַר יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ	**שיאבבמ**
וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם.	**ואיע.**
וְאֵינָן נֶהֱרָגִים עַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ	ונעשמ
מֵאוֹתָהּ הָעִיר וּמֵאוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט,	מהוה
וְעַד שֶׁיֻּדַּח רֻבָּהּ, וְעַד שֶׁיַּדִּיחוּם אֲנָשִׁים.	ושר, ושא.
הִדִּיחוּהָ נָשִׁים וּקְטַנִּים אוֹ שֶׁהֻדַּח מִעוּטָהּ	הנואשמ
אוֹ שֶׁהָיוּ מַדִּיחֶיהָ חוּצָה לָהּ, הֲרֵי אֵלּוּ כִיחִידִים.	אשמחל, האכ.
וּצְרִיכִין שְׁנֵי עֵדִים וְהַתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד.	ושעולאו.
זֶה חֹמֶר בַּיְּחִידִים מִבַּמְּרֻבִּים,	זחבמ
שֶׁהַיְּחִידִים בִּסְקִילָה, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם פָּלֵט.	שב, למפ.
וְהַמְּרֻבִּים בְּסַיִף, לְפִיכָךְ מָמוֹנָם אָבֵד:	וב, למא:
ה הַכֵּה תַכֶּה אֶת וְגוֹ׳.	**ה התאו.**
הַחַמֶּרֶת וְהַגַּמֶּלֶת הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם,	הוהמל
הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין אוֹתָהּ.	האמא.
הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב,	**האוכאבובלח**
מִכָּאן אָמְרוּ נִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹבְדִין,	מאנצשא
שֶׁבְּחוּצָה לָהּ פְּלֵטִין.	שלפ.
וְשֶׁל רְשָׁעִים, בֵּין שֶׁבְּתוֹכָהּ בֵּין שֶׁבְּחוּצָה לָהּ,	ור, בשבשל
הֲרֵי אֵלּוּ אוֹבְדִין:	האא:

ו וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְגוֹ'.
אִם אֵין לָהּ רְחוֹב, עוֹשִׂין לָהּ רְחוֹב.
הָיָה רְחוֹבָהּ חוּצָה לָהּ, כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ.
וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ.
שְׁלָלָהּ, וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם. מִכָּאן אָמְרוּ,
הַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבָּהּ יִפָּדוּ, וּתְרוּמוֹת יֵרָקְבוּ,
מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגָּנְזוּ.
כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן,
אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אַתֶּם עוֹשִׂים דִּין בְּעִיר הַנִּדַּחַת,
מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם מַעֲלִין עוֹלָה כָּלִיל לְפָנַי.
וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד,
לֹא תַעֲשֶׂה אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,
לֹא תִבָּנֶה עוֹד, לְכְמוֹ שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִבְנֵית,
אֲבָל נַעֲשֵׂית הִיא גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים.
וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם,
שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם, חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם.
אָבְדוּ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם, נִסְתַּלֵּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם:

ו **וכשתאתרו.**
אאלר, עלר.
הרחל, כאל.
ובאהוכשכלא.
ש, ושש. מא
השי, וי
משוהי.
כלא, **ארש**
אהבה, אאעדבה
מאעכאמעכל.
ותעלתע
לתאגו, **דריה.**
רעא
לתע, לשאנ
אנהגו.
ויבממה
שזשב, חאב.
ארמה, נחאמה:

פרק יא

א אֵלּוּ הֵן הַנֶּחֱנָקִין,
הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל,
וְזָקֵן מַמְרֶא עַל פִּי בֵית דִּין, וְנָבִיא הַשֶּׁקֶר,
וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ,
וְזוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ.
הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָהֶן חַבּוּרָה.
זֶה חֹמֶר בַּמְקַלֵּל מִבַּמַּכֶּה,
שֶׁהַמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּב, וְהַמַּכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר.

א **אהה**
האו, ונמ
ומעפבד, וה
ובעז, ועאא
ובכו.
האואחעשבח.
זחבמ
שלמח, ולמפ.

הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ.
הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ,
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה מְחַיֵּב,
וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.
גָּנַב מִי שֶׁח�ֻצְיוֹ עֶבֶד וְחֻצְיוֹ בֶּן חוֹרִין,
רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:

ב זָקֵן מַמְרֶא עַל פִּי בֵית דִּין,
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט וְגוֹ'.
שְׁלֹשָׁה בָתֵּי דִינִין הָיוּ שָׁם, אֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת,
וְאֶחָד יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאֶחָד יוֹשֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית.
בָּאִים לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת,
וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי,
כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי.
אִם שָׁמְעוּ, אוֹמְרִים לָהֶם.
וְאִם לָאו, בָּאִין לָהֶם לְאוֹתָן שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה,
וְאוֹמֵר, כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי,
כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי.
אִם שָׁמְעוּ, אוֹמְרִים לָהֶם.
וְאִם לָאו, אֵלּוּ וָאֵלּוּ בָּאִים לְבֵית דִּין
הַגָּדוֹל שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית,
שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵאת תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל,
שֶׁנֶּאֱמַר מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'.
חָזַר לְעִירוֹ וְשָׁנָה וְלִמֵּד כְּדָרְכּוֹ שֶׁהָיָה לָמֵד, פָּטוּר.
וְאִם הוֹרָה לַעֲשׂוֹת, חַיָּב,
שֶׁנֶּאֱמַר וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן,

הנמאחעשל.
ריא, עשלוב
שובו.
האב
ריבשריבבמ
ופ.
גמשעובח
רימ, ופ:

ב זמעפבד
שכימדלו.
שבדהש, איעפהה
ויעפה, ויבה.
בלשפהה
ו, כדודח
כלולח.
אש, אל.
ול, בללשפה
ו, כדודח
כלולח.
אש, אל.
ול, אובלד
השה
שיתלי
שמההאיה.
חלווכשל, פ.
והל, ח
שואיב

אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיּוֹרֶה לַעֲשׂוֹת. אחעשל.
תַּלְמִיד שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת, פָּטוּר, נִמְצָא חֲמוֹרוֹ קָלוֹ: תשל, פ, נחק:

ג חֹמֶר בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים מִבְּדִבְרֵי תוֹרָה, ג חבסמת
הָאוֹמֵר אֵין תְּפִלִּין, כְּדֵי לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, פָּטוּר. האת, כלעדת, פ.
חָמְשָׁה טוֹטָפוֹת, לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, חַיָּב: חט, לעדס, ח:

ד אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ ד אמאלבדש
וְלֹא בְבֵית דִּין שֶׁבִּיבְנֶה, ובדש
אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, אמאלדהש
וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, ואעהואב
שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד, שוהיוויע
דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. דרע.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְעַנְּין אֶת דִּינוֹ שֶׁל זֶה, ריא, אמאדשז
אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיָּד, אמאמ
וְכוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין שְׁלוּחִים בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, וושבה
אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין: אפבאפנמבד:

ה נְבִיא הַשֶּׁקֶר ה נה
הַמִּתְנַבֵּא עַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, העמששושנל
מִיתָתוֹ בִּידֵי אָדָם. מבא.
אֲבָל הַכּוֹבֵשׁ אֶת נְבוּאָתוֹ, וְהַמְוַתֵּר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, אהאנ, ועדנ
וְנָבִיא שֶׁעָבַר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ, ושעדע
מִיתָתוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ: מבש, שאאמ:

ו הַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה ו הבעז
וְאוֹמֵר, כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדָה זָרָה, ו, כאעז
אֲפִלּוּ כֵן אֶת הֲהֲלָכָה, אכאה
לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר. לאהואה.
הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ, העאא

כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּת הַבַּעַל לַנִּשּׂוּאִין
אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה, הַבָּא עָלֶיהָ הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק.
וְזוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ,
שֶׁכָּל הַזּוֹמְמִין מַקְדִּימִין לְאוֹתָהּ מִיתָה,
חוּץ מִזּוֹמְמֵי בַת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ:

כשלהל
אעפשנ, העהזב.
ובכו
שהמלמ
חמבכו:

סָלִיק מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין

מַסֶּכֶת מַכּוֹת

פרק א

א כֵּיצַד הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין, **א** כהנז

מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה, מאבפשבגאבח

אֵין אוֹמְרִים יַעֲשֶׂה זֶה בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה תַּחְתָּיו, אאיזבגאבחת

אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. אלא.

מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב לְגִלּוֹת, מאבפשחל

אֵין אוֹמְרִים יְגַלֶּה זֶה תַּחְתָּיו, אאיזת

אֶלָּא לוֹקֶה אַרְבָּעִים. אלא.

מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מאבפשאא

וְלֹא נָתַן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, ונלכ

וַהֲלֹא בֵּין הַיּוֹם וּבֵין לְמָחָר סוֹפוֹ לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, ובהולסללכ

אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ, אכארלבשז

שֶׁאִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, וְאִם מֵתָה יִירָשֶׁנָּה בַּעְלָהּ. שנאנ, ומיב.

מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב מאבפשח

לַחֲבֵרוֹ אֶלֶף זוּז עַל מְנָת לִתֶּן לוֹ מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, לאזעמללמושי

וְהוּא אוֹמֵר מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים, ואמועש

אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן וְיִהְיוּ בְיָדוֹ אֶלֶף זוּז, אכארלובאז

בֵּין נוֹתְנִין מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, בנמושי

בֵּין נוֹתְנִין מִכָּאן וְעַד עֶשֶׂר שָׁנִים: בנמועש:

ב מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, **ב** מאבפשלמז

וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין, וז, לו

שֶׁלֹּא הָשִׁם הַמְבִיאוֹ לִידֵי מַכּוֹת, מְבִיאוֹ לִידֵי תַּשְׁלוּמִין, שההלמ, מלת

דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. דרמ.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל הַמְשַׁלֵּם אֵינוֹ לוֹקֶה: וא, כהאל:

ג מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, לוֹקִין שְׁמוֹנִים, מִשּׁוּם לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר, וּמִשּׁוּם וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינָן לוֹקִין אֶלָּא אַרְבָּעִים. מִשַּׁלְשִׁין בְּמָמוֹן וְאֵין מְשַׁלְשִׁין בְּמַכּוֹת. כֵּיצַד, הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב לַחֲבֵרוֹ מָאתַיִם זוּז, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, מְשַׁלְשִׁין בֵּינֵיהֶם. אֲבָל אִם הֵעִידוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּב מַלְקוּת אַרְבָּעִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לוֹקֶה אַרְבָּעִים:

ג מאבפשחמא
וז, לש
מלתבעש
וולכז
דרמ.
וא, אלאא.
מבומב.
כ, השחלמז
וז, מב.
אאהשחמא
וז, כאולא:

ד אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִין עַד שֶׁיְּזוֹמוּ אֶת עַצְמָן. כֵּיצַד, אָמְרוּ מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אָמְרוּ לָהֶן הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי נֶהֱרָג זֶה אוֹ הַהוֹרֵג הָיָה עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֵין אֵלּוּ זוֹמְמִין. אֲבָל אָמְרוּ לָהֶם הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִין, שֶׁהֲרֵי אַתֶּם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין, וְנֶהֱרָגִין עַל פִּיהֶם:

ד אהנזעשאע.
כ, אמאבפשאה
אלהאמ
שנזאה
העאהבפ
אאז.
אאלהאמ
שאהעאהבפ
האז, ועפ:

ה בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם, בָּאוּ אֲחֵרִים וְהִזִּימוּם, אֲפִלּוּ מֵאָה, כֻּלָּם יֵהָרְגוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִסְטָטִית הִיא זוֹ, וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת אֶלָּא כַּת הָרִאשׁוֹנָה בִלְבָד:

ה באו, באו
אמ
כי.
ריא, אהז
ונאכהב:

ו אֵין הָעֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין, עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין, שֶׁהֲרֵי הַצְּדוֹקִין אוֹמְרִים, עַד שֶׁיֵּהָרֵג,

ו אהנזז, עשה
שהא, עש

שֶׁנֶּאֱמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ. אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו, וַהֲרֵי אָחִיו קַיָּם.
וְאִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, יָכוֹל מִשֶּׁעָה שֶׁקִּבְּלוּ עֵדוּתָן יֵהָרֵגוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר, נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ, הָא אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּגְמֹר הַדִּין:

שנתנ. אלח וכנולכזלל ואק.
וכלנתנ ימשעי תל, נתנ האנעשה:

ז עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת, אִם מִתְקַיֶּמֶת הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פָּרַט הַכָּתוּב בִּשְׁלֹשָׁה, אֶלָּא לְהַקִּישׁ שְׁלֹשָׁה לִשְׁנַיִם, מַה שְּׁלֹשָׁה מַזִּימִין אֶת הַשְּׁנַיִם, אַף הַשְּׁנַיִם יָזוֹמוּ אֶת הַשְּׁלֹשָׁה. וּמְנַיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים.

ז עפשעאשעיה אמהב, לפהב אלשל משמאה אהיאה. ואמ, תל, ע.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מַה שְּׁנַיִם אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהוּ שְׁנֵיהֶם זוֹמְמִין, אַף שְׁלֹשָׁה אֵינָן נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן זוֹמְמִין. וּמְנַיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים.

רשא משאנעששז אשאנעששז. ואמ, תל, ע.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא בָא הַשְּׁלִישִׁי אֶלָּא לְהַחְמִיר עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כְּיוֹצֵא בָּאֵלּוּ. וְאִם כֵּן עָנַשׁ הַכָּתוּב לַמְּטַפֵּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה יְשַׁלֵּם שָׂכָר לַמְּטַפֵּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה כְּעוֹשֵׂי מִצְוָה:

רעא לבהאלע ודכב. וכעהללעכע עאכו ישללמכמ:

ח מַה שְּׁנַיִם נִמְצָא אַחַד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָסוּל עֵדוּתָן בְּטֵלָה, אַף שְׁלֹשָׁה נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָסוּל, עֵדוּתָן בְּטֵלָה. מְנַיִן אֲפִלּוּ מֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר, עֵדִים.
אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת.

ח משנאמקאפעב אשנאמקאפ, עב. מאמ, תל, ע. ארי, בדא, בנ.

אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת בַּשְּׁאָר. אבמ, תהב.
רַבִּי אוֹמֵר, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת. רא, אדמודנ.
בִּזְמַן שֶׁהִתְרוּ בָהֶן, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָהֶן, בשב, אבשהב
מַה יַּעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִין שֶׁרָאוּ בְאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנָּפֶשׁ: מישאשבשאה:

ט הָיוּ שְׁנַיִם רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחַלּוֹן זֶה **ט** השראמז
וּשְׁנַיִם רוֹאִין אוֹתוֹ מֵחַלּוֹן זֶה וְאֶחָד מַתְרֶה בּוֹ בָּאֶמְצַע, וראמזומבב
בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, הֲרֵי אֵלּוּ עֵדוּת אַחַת. בשראאא, האע.
וְאִם לָאו, הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי עֵדִיּוֹת. ול, האשע.
לְפִיכָךְ אִם נִמְצֵאת אַחַת מֵהֶן זוֹמֶמֶת, לאנאמז
הוּא וְהֵן נֶהֱרָגִין וְהַשְּׁנִיָּה פְּטוּרָה. הונופ.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, **ריא**
לְעוֹלָם אֵין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיְּהוּ פִּי שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ, לאנעשפשעמב
שֶׁנֶּאֱמַר עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים. **שעפשע**.
דָּבָר אַחֵר, עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, דא, **עפשע**
שֶׁלֹּא תְהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי הַתֶּרְגְּמָן: שתסשמה:

י מִי שֶׁנֶּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח וּבָא לִפְנֵי אוֹתוֹ בֵּית דִּין, **י** משדוולאבד
אֵין סוֹתְרִים אֶת דִּינוֹ. אסאד.
כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעֲמְדוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ, כמששו
מְעִידִין אָנוּ בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנֶּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, מאבפשדבדשפ
וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֲדָיו, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג. ווע, הזי.
סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. סנבול.
סַנְהֶדְרִין הַהוֹרֶגֶת אֶחָד בְּשָׁבוּעַ נִקְרֵאת חַבְלָנִית. סהאבנח.
רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אֶחָד לְשִׁבְעִים שָׁנָה. **ראבע**א, אלש.
רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמְרִים, **רטועא**
אִלּוּ הָיִינוּ בְּסַנְהֶדְרִין לֹא נֶהֱרַג אָדָם מֵעוֹלָם. אהבלנאמ.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבג**א
אַף הֵן מַרְבִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים בְּיִשְׂרָאֵל: אהמשדב:

פרק ב

א אֵלּוּ הֵן הַגּוֹלִין, הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה. **א** אהה, הנב.
הָיָה מְעַגֵּל בְּמַעְגִּילָה וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, המבועו
הָיָה מְשַׁלְשֵׁל בָּחָבִית וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, המבועו
הָיָה יוֹרֵד בְּסֻלָּם וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ, היבועו
הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה. הזג.
אֲבָל אִם הָיָה מוֹשֵׁךְ בְּמַעְגִּילָה וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, אאהמבועו
הָיָה דּוֹלֶה בְּחָבִית וְנִפְסַק הַחֶבֶל וְנָפְלָה עָלָיו וַהֲרָגַתּוּ, הדבוהועו
הָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם וְנָפַל עָלָיו וַהֲרָגוֹ, העבועו
הֲרֵי זֶה אֵינוֹ גּוֹלֶה. הזאג.
זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁבְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, גּוֹלֶה. זה, כשי, ג.
וְשֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, אֵינוֹ גּוֹלֶה. ובי, אג.
נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקִּתּוֹ וְהָרַג, נהמו
רַבִּי אוֹמֵר, אֵינוֹ גּוֹלֶה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, גּוֹלֶה. רא, אג. וא, ג.
מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ, מהה
רַבִּי אוֹמֵר, גּוֹלֶה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ גּוֹלֶה: רא, ג. וא, אג:

ב הַזּוֹרֵק אֶבֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהָרַג, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה. **ב** האלהו, הזג.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, **ראבי**א
אִם מִכְּשֶׁיְּצָאתָה הָאֶבֶן מִיָּדוֹ אמהמ
הוֹצִיא הַלָּז אֶת רֹאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר. ההארו, הזפ.
זָרַק אֶת הָאֶבֶן לַחֲצֵרוֹ וְהָרַג, זאהלו
אִם יֵשׁ רְשׁוּת לַנָּזָק לִכָּנֵס לְשָׁם, גּוֹלֶה. אירללל, ג.
וְאִם לָאו, אֵינוֹ גּוֹלֶה, ול, אג
שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַיַּעַר, **שויארב**
מַה הַיַּעַר רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס לְשָׁם, מהרלולל
יָצָא חֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס לְשָׁם. יחבהשרלולל.
אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, **אשא**

מַה חֲטָבַת עֲצִים רְשׁוּת,
יָצָא הָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ,
וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין:

מחער
יההאב, והאת
ובד:

ג הָאָב גּוֹלֶה עַל יְדֵי הַבֵּן, וְהַבֵּן גּוֹלֶה עַל יְדֵי הָאָב.
הַכֹּל גּוֹלִין עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל גּוֹלִין עַל יְדֵיהֶן,
חוּץ מֵעַל יְדֵי גֵּר תּוֹשָׁב.
וְגֵר תּוֹשָׁב אֵינוֹ גּוֹלֶה אֶלָּא עַל יְדֵי גֵּר תּוֹשָׁב.
הַסּוּמָא אֵינוֹ גּוֹלֶה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, גּוֹלֶה.
הַשּׁוֹנֵא אֵינוֹ גּוֹלֶה.
רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, הַשּׁוֹנֵא נֶהֱרָג,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוּעָד.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ שׁוֹנֵא גּוֹלֶה וְיֵשׁ שׁוֹנֵא שֶׁאֵינוֹ גּוֹלֶה.
זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא יָכוֹל לוֹמַר לְדַעַת הָרַג, אֵינוֹ גּוֹלֶה.
וְשֶׁלֹּא לְדַעַת הָרַג, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה:

ג הגעיה, וגעיה.
הגעיי, וגעי
חמיגת.
ותאגאעיגת.
האג, **דרי.**
רמא, ג.
האג.
ריביא, הנ
משכ.
רשא, ישגוששג.
זה, כשילללה, אג.
ולה, הזג:

ד לְהֵיכָן גּוֹלִין, לְעָרֵי מִקְלָט.
לַשָּׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְלַשָּׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן,
שֶׁנֶּאֱמַר **אֵת** שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן
וְ**אֵת** שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְגוֹ'.
עַד שֶׁלֹּא נִבְחֲרוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
לֹא הָיוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן קוֹלְטוֹת,
שֶׁנֶּאֱמַר שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה,
עַד שֶׁיִּהְיוּ שִׁשְׁתָּן קוֹלְטוֹת כְּאֶחָד:

ד לג, למ.
לשהושכ
שאשהתמל
ושהתבכו.
עשנששי
להששהק
ששעמת
עששקכ:

ה וּמְכֻוָּנוֹת לָהֶן דְּרָכִים מִזּוֹ לָזוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר תָּכִין לְךָ הַדָּרֶךְ וְשַׁלֵּשְׁתָּ וְגוֹ'.
וּמוֹסְרִין לָהֶן שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ בַּדֶּרֶךְ,
וְיַדְבְּרוּ אֵלָיו.

ה ולדמל
שתלהוו.
ולשתח, שיב
וא.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף הוּא מְדַבֵּר עַל יְדֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ:

רמא, אהמעיע שודה:

ו רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּתְּחִלָּה, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד מַקְדִּימִין לְעָרֵי מִקְלָט, וּבֵית דִּין שׁוֹלְחִין וּמְבִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין, הָרָגוּהוּ. וְשֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב מִיתָה, פְּטָרוּהוּ. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ וְגוֹ'. אֶחָד מָשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶחָד הַמֻּרְכָּב בִּכְנָפַיִם וְאֶחָד שֶׁעָבַר מִמִּשִׁיחָתוֹ, מַחֲזִירִין אֶת הָרוֹצֵחַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מַחֲזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ. לְפִיכָךְ אִמּוֹתֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים מְסַפְּקוֹת לָהֶן מִחְיָה וּכְסוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ עַל בְּנֵיהֶם שֶׁיָּמוּתוּ. מַשְׁגִּיחִין דִּינוֹ מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל, חֲרֵי זֶה אֵינוֹ גּוֹאֵל. אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ מֵת כֹּהֵן גָּדוֹל וּמִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו, וּלְאַחַר מִכֵּן נִגְמַר דִּינוֹ, חוֹזֵר בְּמִיתָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי:

ו ריבי״א, ב אשוממלמ ודשואמ. משמבד, ה. ונמ, פ. משג, מאל שו**אהאעמו**. אמבהוהב ושמ מאה. **ריא**, אממאה. לאשכמלמו כשיעבש. מדמכג, הזאג. אעשנדמכגואת ומנד, חבשש:

ז נִגְמַר דִּינוֹ בְּלֹא כֹהֵן גָּדוֹל, הַהוֹרֵג כֹּהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג, אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם. וְאֵינוֹ יוֹצֵא לֹא לְעֵדוּת מִצְוָה וְלֹא לְעֵדוּת מָמוֹן וְלֹא לְעֵדוּת נְפָשׁוֹת. וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לוֹ, וַאֲפִלּוּ שַׂר צָבָא יִשְׂרָאֵל כְּיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה, אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה, שָׁם תְּהֵא דִירָתוֹ,

ז נדבכג הכג, וגש אימל. ויללמולמ ולנ. ויצל ושצי**כבצ** אימל **שאנש**, שתד

שָׁם תְּהֵא מִיתָתוֹ, שָׁם תְּהֵא קְבוּרָתוֹ. שתמ, שתק.
כְּשֵׁם שֶׁהָעִיר קוֹלֶטֶת, כָּךְ תְּחוּמָהּ קוֹלֵט. כשק, כתק.
רוֹצֵחַ שֶׁיָּצָא חוּץ לַתְּחוּם וּמְצָאוֹ גּוֹאֵל הַדָּם, רשחלוגה
רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, **ריה**א
מִצְוָה בְיַד גּוֹאֵל הַדָּם, וּרְשׁוּת בְּיַד כָּל אָדָם. מבגה, ובכא.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, **רע**א
רְשׁוּת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם, וְכָל אָדָם אֵין חַיָּבִין עָלָיו. רבגה, ואאחע.
אֵילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ הַתְּחוּם וְנוֹפוֹ נוֹטֶה חוּץ לַתְּחוּם, אשעבהונחל
אוֹ עוֹמֵד חוּץ לַתְּחוּם וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְתוֹךְ הַתְּחוּם, אעחלונלה
הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַנּוֹף. ההאה.
הָרַג בְּאוֹתָהּ הָעִיר, גּוֹלֶה מִשְׁכּוּנָה לִשְׁכוּנָה. הבה, גמל.
וּבֶן לֵוִי, גּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר: ול, גמל:

ח כֵּיוֹצֵא בוֹ, **ח** כב
רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָטוֹ וְרָצוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְכַבְּדוֹ, רשלמואהל
יֹאמַר לָהֶם רוֹצֵחַ אָנִי. ילרא.
אָמְרוּ לוֹ אַף עַל פִּי כֵן, יְקַבֵּל מֵהֶן, אלאעפכ, ימ
שֶׁנֶּאֱמַר וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ. **שודה**.
מַעֲלִים הָיוּ שָׁכָר לַלְּוִיִּם, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. מהשל, **דרי**.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא הָיוּ מַעֲלִים לָהֶן שָׂכָר. **רמ**א, להמלש.
וְחוֹזֵר לַשָּׂרָה שֶׁהָיָה בָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. ולשב, **דרמ**.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה חוֹזֵר לַשָּׂרָה שֶׁהָיָה בָהּ: **ריא**, להחלשב:

פרק ג

א וְאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין, **א** והה
הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ, וְעַל אֲחוֹת אָבִיו, וְעַל אֲחוֹת אִמּוֹ, העא, ואא, ואא
וְעַל אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְעַל אֵשֶׁת אָחִיו, וְעַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו, ואא, ואא, ואאא
וְעַל הַנִּדָּה, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, וה, אלג, גולה

מַמְזֵרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרְאֵל, בַּת יִשְׂרְאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר. מול, בילו.
אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה, חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם שְׁנֵי שֵׁמוֹת. או, חעמשש.
גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא מִשֵּׁם אֶחָד בִּלְבָד: גו, אחאמאב:

ב **הַטָּמֵא שֶׁאָכַל** אֶת הַקֹּדֶשׁ, וְהַבָּא אֶל הַמִּקְדָּשׁ טָמֵא, **ב** השאה, ואהט
וְהָאוֹכֵל חֵלֶב, וְדָם, וְנוֹתָר, וּפִגּוּל, וְטָמֵא, וח, ו, ו, ו, ו
הַשּׁוֹחֵט וְהַמַּעֲלֶה בַּחוּץ, וְהָאוֹכֵל חָמֵץ בְּפֶסַח, הוב, וחב
וְהָאוֹכֵל וְהָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וומבה
וְהַמְפַטֵּם אֶת הַשָּׂמָן, וְהַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת, ואה, ואה
וְהַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, ובה
וְהָאוֹכֵל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים. ונו, שו.
אָכַל טֶבֶל וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, אטורשנת
וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ. ושושנ.
כַּמָּה יֹאכַל מִן הַטֶּבֶל וְיֵהָא חַיָּב, כימהוח
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל שֶׁהוּא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כַּזַּיִת. **רש**אכש, ואכ.
אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן, אלר**ש**
אֵין אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּאוֹכֵל נְמָלָה כָּל שֶׁהוּא חַיָּב. אאמלבנכשח.
אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּבְרִיָּתָהּ. אל, משכ.
אָמַר לָהֶן, אַף חִטָּה אַחַת כִּבְרִיָּתָהּ: אל, אחאכ:

ג הָאוֹכֵל בְּכוּרִים עַד שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶן, **ג** הבעשקע
קָדְשֵׁי קָדָשִׁים חוּץ לַקְּלָעִים, ककחל
קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי חוּץ לַחוֹמָה, ककושחל
הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בַּפֶּסַח הַטָּהוֹר, האהבה
הֲרֵי זֶה לוֹקֶה אַרְבָּעִים. הזלא.
אֲבָל הַמּוֹתִיר בַּטָּהוֹר וְהַשּׁוֹבֵר בַּטָּמֵא, אֵינוֹ לוֹקֶה אַרְבָּעִים: אהבוב, אלא:

ד הַנּוֹטֵל אִם עַל הַבָּנִים, **ד** האעה
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ. **ריא**, לומ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְשַׁלֵּחַ וְאֵינוֹ לוֹקֶה. וא, מול.

זֶה הַכְּלָל, כָּל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה זה, כמלת
שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה, אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ: שבקע, אחע:

ה הַקּוֹרֵחַ קָרְחָה בְּרֹאשׁוֹ, וְהַמַּקִּיף פְּאַת רֹאשׁוֹ, ה הקב, ופר
וְהַמְשַׁחֵית פְּאַת זְקָנוֹ, וְהַשּׂוֹרֵט שְׂרִיטָה אַחַת עַל הַמֵּת, חַיָּב. ופז, ושאעה, ח.
שָׂרַט שְׂרִיטָה אַחַת עַל חֲמִשָּׁה מֵתִים ששאעחמ
אוֹ חֲמִשׁ שְׂרִיטוֹת עַל מֵת אֶחָד, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אחשעמא,חעכאו.
עַל הָרֹאשׁ, שְׁתַּיִם, אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן. עה, ש, אמומ.
עַל הַזָּקָן, שְׁתַּיִם מִכָּאן וּשְׁתַּיִם מִכָּאן וְאַחַת מִלְּמָטָה. עה, שמומומ.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם נָטְלוֹ כֻּלּוֹ כְּאַחַת, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. **ראא**,אנככ,אחאא.
וְאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּטְּלֶנּוּ בְּתַעַר. וחעשב.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֲפִלּוּ לִקְּטוֹ בְּמַלְקָט אוֹ בְּרַהִיטָנִי, חַיָּב: **ראא**, אלבאב, ח:

ו הַכּוֹתֵב כְּתֹבֶת קַעֲקַע, ו הכק
כָּתַב וְלֹא קַעֲקַע, קַעֲקַע וְלֹא כָּתַב, אֵינוֹ חַיָּב, כוק, קוכ, אח
עַד שֶׁיִּכְתֹּב וִיקַעֲקֵעַ בְּדָיוֹ עשוב
וּבְכָחֹל וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם. וודשר.
רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, **רשבימרשא**
אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּכְתֹּוב שָׁם הַשֵּׁם, אחעששה
שֶׁנֶּאֱמַר וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי ה׳: **שוקלתבאה**:

ז נָזִיר שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה בַּיַּיִן כָּל הַיּוֹם, ז נששבכה
אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אחאא.
אָמְרוּ לוֹ אַל תִּשְׁתֶּה אַל תִּשְׁתֶּה וְהוּא שׁוֹתֶה, אלאתאתוש
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת: חעכאו:

ח הָיָה מִטַּמֵּא לְמֵתִים כָּל הַיּוֹם, ח המלכה
אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת. אחאא.
אָמְרוּ לוֹ אַל תִּטַּמָּא, אַל תִּטַּמָּא, וְהָיָה מִטַּמֵּא, אלאת, את, ומ
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. חעכאו.

הָיָה מְגַלֵּחַ כָּל הַיּוֹם,	המכה
אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת.	אחאא.
אָמְרוּ לוֹ אַל תְּגַלַּח אַל תְּגַלַּח וְהוּא מְגַלֵּחַ,	אלאתאתומ
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.	חעכאו.
הָיָה לָבוּשׁ בִּכְלָאַיִם כָּל הַיּוֹם,	הלבכה
אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָת.	אחאא.
אָמְרוּ לוֹ אַל תִּלְבָּשׁ אַל תִּלְבָּשׁ וְהוּא פּוֹשֵׁט וְלוֹבֵשׁ,	אלאתאתופו
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת:	חעכאו:

ט יֵשׁ חוֹרֵשׁ תֵּלֶם אֶחָד וְחַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם שְׁמֹנָה לָאוִין,	**ט** יחתאועמשל
הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, וְהֵן מֻקְדָּשִׁים, בִּכְלָאַיִם בַּכֶּרֶם,	הבו, ומ, בב
וּבַשְּׁבִיעִית, וְיוֹם טוֹב, וְכֹהֵן וְנָזִיר בְּבֵית הַטֻּמְאָה.	ו, וט, וובה.
חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר, אַף הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאָיִם.	**חבח**א, אהכ.
אָמְרוּ לוֹ, אֵינוֹ הַשֵּׁם.	אל, אה.
אָמַר לָהֶם, אַף לֹא הַנָּזִיר הוּא הַשֵּׁם:	אל, אלההה:

י כַּמָּה מַלְקִין אוֹתוֹ, אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת.	**י** כמא, אחא.
שֶׁנֶּאֱמַר **בְּמִסְפָּר אַרְבָּעִים**, מִנַּיִן שֶׁהוּא סָמוּךְ לְאַרְבָּעִים.	**שבא**, משסל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַרְבָּעִים שְׁלֵמוֹת הוּא לוֹקֶה.	**ריא**, אשהל.
וְהֵיכָן הוּא לוֹקֶה אֶת הַיְתֵרָה, בֵּין כְּתֵפָיו:	והלאה, בכ:

יא אֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ.	**יא**אאאבהל.
אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים,	אלא
לָקָה מִקְצָת וְאָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, פָּטוּר.	למושילא, פ.
אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁמֹנָה עָשְׂרֵה,	אלשע
מִשֶּׁלָּקָה אָמְרוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, פָּטוּר.	מאשהלא, פ.
עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי לָאוִין,	עעשבשל
אֲמָדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד, לוֹקֶה וּפָטוּר.	אאא, לו.
וְאִם לָאו, לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה:	ול, לווו:

יב כְּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ,
כּוֹפֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעַמּוּד הֵילָךְ וְהֵילָךְ,
וְחַזָּן הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו,
אִם נִקְרָעוּ נִקְרָעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ נִפְרָמוּ,
עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ.
וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאַחֲרָיו, חַזָּן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ.
וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה אֶחָד לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם לְאַרְבָּעָה,
וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ:

יב כמא
כשיעההו
והאב
אנן, ונן
עשמאל.
ונמ, חהעע.
ושעב, כאלול
ורעוב:

יג יָדָהּ מָפַח וְרַחְבָּהּ טָפַח, וְרֹאשָׁהּ מַגָּעַת עַל פִּי כְרֵסוֹ.
וּמַכֶּה אוֹתוֹ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו וּשְׁתֵּי יָדוֹת מִלְּאַחֲרָיו.
וְאֵינוֹ מַכֶּה אוֹתוֹ לֹא עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב אֶלָּא מֻטֶּה,
שֶׁנֶּאֱמַר וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט. וְהַמַּכֶּה מַכֶּה בְיָדוֹ אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ:

יג יטוט, ומעפכ.
ואשמוימ.
ומאלעויאמ
שוה. ומבאבכ:

יד וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא
אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת וְגוֹ'
וְהִפְלָא ה' אֶת מַכֹּתְךָ וְאֶת מַכּוֹת וְגוֹ',
וְחוֹזֵר לְתְחִלַּת הַמִּקְרָא
וְשִׂמְרָתָם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ',
וְחוֹתֵם **וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְגוֹ',**
וְחוֹזֵר לְתְחִלַּת הַמִּקְרָא.
וְאִם מֵת תַּחַת יָדוֹ, פָּטוּר.
הוֹסִיף לוֹ עוֹד רְצוּעָה אַחַת וָמֵת, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה עַל יָדוֹ.
נִתְקַלְקֵל בֵּין בְּרֵעֵי בֵּין בְּמַיִם, פָּטוּר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָאִישׁ בְּרֵעֵי וְהָאִשָּׁה בְּמַיִם:

יד וק
אלתלו
והאמומו
ולה
ואדההו
ווריעו
ולה.
ומתי, פ.
הלעראו, הזגעי.
נבבבב, פ.
ריא, הבוב:

טו כָּל חַיָּבֵי כְרֵתוֹת שֶׁלָּקוּ, נִפְטְרוּ יְדֵי כְרֵתָתָן,
שֶׁנֶּאֱמַר וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, כְּשֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא כְאָחִיךָ,
דִּבְרֵי רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל.
אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל,

טו כוכחכש, ניכ
שואל, כההכ
דרחבג.
ארחבג

מָה אִם הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, נוֹטֵל נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ, מאהעא, ננע
הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ נַפְשׁוֹ. המא, עאכושלנ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִמְּקוֹמוֹ הוּא לָמֵד, **רשא**, מהל
שֶׁנֶּאֱמַר וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת וְגוֹ', **שוההו**
וְאוֹמֵר אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם. **ואיאהוב.**
הָא, כָּל הַיּוֹשֵׁב וְלֹא עָבַר עֲבֵרָה, ה, כהועע
נוֹתְנִין לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה. נלשכמ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי אוֹמֵר, **רשברא**
הֲרֵי הוּא אוֹמֵר ההא
רַק חָזֵק לְבִלְתִּי אֱכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְגוֹ', **רחלאהכהההו**
וּמָה אִם הַדָּם שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה מְמֻנוּ, ואהששאקמ
הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ מְקֻבָּל שָׂכָר, הממש
גָּזֵל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶן וּמַחֲמַדְתָּן, גוששאמלו
הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּזָּכֶה לוֹ המעאכושל
וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת: וודעסכה:

טזרַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, **טזרחבעא**
רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, רהבהלאי
לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, להלתו
שֶׁנֶּאֱמַר יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: **שיחלציתו:**

סְלִיק מַסֶּכֶת מַכּוֹת

מַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת

פרק א

א שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, **א** ששש
יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, יהשא
יְצִיאוֹת הַשַּׁבָּת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, יהשא
מַרְאוֹת נְגָעִים שְׁנַיִם שֶׁהֵם אַרְבָּעָה: מנשא:

ב כֹּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וִידִיעָה בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַיִם, **ב** כשביבובוב
הֲרֵי זֶה בְּעוֹלֶה וְיוֹרֵד. הזבו.
יֶשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וְאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף, יביבוביב
שָׁעִיר שֶׁנַּעֲשָׂה בְּפָנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלֶה, ששבוהת
עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְיָבִיא בְּעוֹלֶה וְיוֹרֵד: עשלובו:

ג אֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה אֲבָל יֶשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף, **ג** אביבאיביב
שָׁעִיר הַנַּעֲשָׂה בַּחוּץ וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, שהבוהמ
שֶׁנֶּאֱמַר מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים, **שמחה**
עַל מָה שֶׁזֶּה מְכַפֵּר, זֶה מְכַפֵּר. עמשמ, זמ.
מַה הַפְּנִימִי אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה, מהאמאעדשבי
אַף הַחִיצוֹן אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יְדִיעָה: אהאמאעדשבי:

ד וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, **ד** ושבילבוב
שְׁעִירֵי הָרְגָלִים וּשְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִים, שהורחמ
דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. **דרי.**
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, **רשא**
שְׁעִירֵי הָרְגָלִים מְכַפְּרִין, אֲבָל לֹא שְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. שהמ, אלשרח.
וְעַל מָה שְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין, ומשרחמ
עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא. עהשאה.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, **רמא**

כָּל הַשְּׂעִירִים כַּפָּרָתָן שָׁוָה עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. כהכשעטמו.
הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הרשא
שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין שרחמ
עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא, עהשאה
וְשֶׁל רְגָלִים מְכַפְּרִין ורמ
עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, עשבילבוב
וְשֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר ויהמ
עַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף. עשביאיביב.
אָמְרוּ לוֹ, מַהוּ שֶׁיִּקְרְבוּ זֶה בָזֶה. אל, משזב.
אָמַר לָהֶם, יִקְרְבוּ. אל, י.
אָמְרוּ לוֹ, הוֹאִיל וְאֵין כַּפָּרָתָן שָׁוָה, הֵיאַךְ קְרֵבִין זֶה בָזֶה. אל, הוכש, הקזב.
אָמַר לָהֶן, כֻּלָּן בָּאִין לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו: אל, כבלעטמו:

ה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמַר מִשְּׁמוֹ, ה רשביאמ
שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מְכַפְּרִין עַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא. שרחמעטשאה.
מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שֶׁל רְגָלִים, מעשר
שֶׁמְּכַפְּרִין עַל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא שעטשאה
וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף. ושבילבוב.
מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, מעשיה
שֶׁהֵן מְכַפְּרִין עַל הַטָּהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא, שמעהשאה
וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, ושבילבוב
וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף. ושביאביב.
אָמְרוּ לוֹ, מַהוּ שֶׁיִּקְרְבוּ זֶה בָזֶה. אל, משזב.
אָמַר לָהֶם, הֵן. אל, ה.
אָמְרוּ לוֹ, אִם כֵּן, אל, אכ
יִהְיוּ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים קְרֵבִין בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, ישיהקבח
אֲבָל הֵיאַךְ שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים קְרֵבִין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אהשרחקבה
לְכַפֵּר כַּפָּרָה שֶׁאֵינָהּ שָׁלָה. לכשש.
אָמַר לָהֶן, כֻּלָּן בָּאִין לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו: אל, כבלעטמו:

ו וְעַל זְדוֹן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, ו וזטמו
שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין. שהבוהמ.
וְעַל שְׁאָר עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, ושעש, הו
הַזְּדוֹנוֹת וְהַשְּׁגָגוֹת, הוֹדַע וְלֹא הוֹדַע, הו, הוה
עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין, עות, כובד
שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר: שהמ:

ז אֶחָד יִשְׂרְאֵלִים, וְאֶחָד כֹּהֲנִים, וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ. ז אי, וכ, וכמ.
מַה בֵּין יִשְׂרְאֵלִים לְכֹהֲנִים וּלְכֹהֵן מָשׁוּחַ, מבילום
אֶלָּא שֶׁדַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים אשהמעה
עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. עטמו.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, רשא
כְּשֵׁם שֶׁדַּם הַשָּׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בְּפָנִים מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, כשההבמעי
כָּךְ דַּם הַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים. כדהמעה.
כְּשֵׁם שֶׁוִּדּוּיוֹ שֶׁל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ מְכַפֵּר עַל יִשְׂרָאֵל, כשששהמעי
כָּךְ וִדּוּיוֹ שֶׁל פָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים: כושפמעה:

פרק ב

א יְדִיעוֹת הַטֻּמְאָה שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע. א יהששא.
נִטְמָא וְיָדַע וְנֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ הַטֻּמְאָה וְזָכוּר אֶת הַקֹּדֶשׁ, נוומהואה
נֶעְלַם מִמֶּנּוּ הַקֹּדֶשׁ וְזָכוּר אֶת הַטֻּמְאָה, נמהואה
נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה וְאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יָדַע, נמזוואהוי
וּמִשֶּׁאָכַל יָדַע, וי
הֲרֵי זֶה בְּעוֹלֶה וְיוֹרֵד. הזבו.
נִטְמָא וְיָדַע וְנֶעְלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ, נוומטואה
נֶעְלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר אֶת הַטֻּמְאָה, נממואה
נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ וְלֹא יָדַע, נמזוולוי
וּמִשֶּׁיָּצָא יָדַע, וי
הֲרֵי זֶה בְּעוֹלֶה וְיוֹרֵד: הזבו:

ב אֶחָד הַנִּכְנָם לָעֲזָרָה וְאֶחָד הַנִּכְנָם לְתוֹסֶפֶת הָעֲזָרָה, שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר וְעַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא בְּמֶלֶךְ וְנָבִיא וְאוּרִים וְתֻמִּים וּבְסַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד וּבִשְׁתֵּי תוֹדוֹת וּבְשִׁיר. וּבֵית דִּין מְהַלְכִין וְשׁוֹתֵי תוֹדוֹת אַחֲרֵיהֶם, וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם. הַפְּנִימִית נֶאֱכֶלֶת וְהַחִיצוֹנָה נִשְׂרָפֶת. וְכֹל שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בְּכָל אֵלּוּ, הַנִּכְנָם לְשָׁם אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ:

ב אהלוהלה שמעהוה אבווו וששוותו. ודמותא ויא. הנונ. ושנבא, הלאחע:

ג נִטְמָא בָּעֲזָרָה וְנֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ טֻמְאָה וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ, נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר לַטֻּמְאָה, נֶעֱלַם מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה, וְהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ שֶׁשָּׂחָה בִּכְרֵי הִשְׁתַּחֲוָאָה, בָּא לוֹ בָאֲרֻכָּה, חַיָּב. בַּקְּצָרָה, פָּטוּר. זוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ:

ג נב ומטואה נממול נמזו ואשבה בלב, ח. ב, פ. זהמעש, שחע:

ד וְאֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ, הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטָּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי, וּפֵרַשׁ מִיָּד, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁיְּצִיאָתוֹ הֲנָאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ:

ד והמעששע המעהולנ ומ, ח, משהלכ:

ה רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הַשָּׂרֵץ וְגוֹ' וְנֶעֱלַם מִמֶּנּוּ, עַל הָעֶלֶם שָׂרֵץ חַיָּב, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הֶעֱלֵם מִקְדָּשׁ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, וְנֶעֱלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא, עַל הֶעֱלֵם טֻמְאָה חַיָּב, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הֶעֱלֵם מִקְדָּשׁ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, וְנֶעֱלַם וְנֶעֱלַם שְׁתֵּי פְּעָמִים, לְחַיֵּב עַל הֶעֱלֵם טֻמְאָה וְעַל הֶעֱלֵם מִקְדָּשׁ:

ה **ראא, הוומ** עהשח, וחעהמ. **רעא, ומוט** עהטח, וחעהמ. **ריא**, וושפ לעהטוהמ:

פרק ג

א שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע, שְׁבוּעָה שֶׁאֹכַל וְשֶׁלֹּא אֹכַל, שֶׁאָכַלְתִּי וְשֶׁלֹּא אָכַלְתִּי.

א שששא ששוא, שוא.

שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל כָּל שֶׁהוּא, חַיָּב, ששאוכש, ח
דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. דרע.
אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא, אללע
הֵיכָן מָצִינוּ בְּאוֹכֵל כָּל שֶׁהוּא שֶׁהוּא חַיָּב, שֶׁזֶּה חַיָּב. המבכששח, שח.
אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא, אלרע
וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בְּמַדֵּבֵר וּמֵבִיא קָרְבָּן, והמבוק
שֶׁזֶּה מְדַבֵּר וּמֵבִיא קָרְבָּן. שמוק.
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל וְשָׁתָה, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. ששאוו, אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְשֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה וְאָכַל וְשָׁתָה, חַיָּב שְׁתָּיִם: ששאוואו, חש:

ב שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, **ב** ששא
וְאָכַל פַּת חִטִּין וּפַת שְׂעֹרִין וּפַת כֻּסְמִין, ופחושוכ
אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל פַּת חִטִּין וּפַת שְׂעֹרִין וּפַת כֻּסְמִין, וְאָכַל, ששאפחושוכ, ו
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת: חעכאו:

ג שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה וְשָׁתָה מַשְׁקִין הַרְבֵּה, **ג** ששאומה
אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶשְׁתֶּה יַיִן וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ וְשָׁתָה, ששאיווו
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת: חעכאו:

ד שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, **ד** ששא
וְאָכַל אֳכָלִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה ואשרל
וְשָׁתָה מַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִיָּה, פָּטוּר. ומשרל, פ.
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל, ששא
וְאָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, חַיָּב. ונושו, ח.
רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר. **רשפ.**
אָמַר, קוֹנָם אִשְׁתִּי נֶהֱנֵית לִי אִם אָכַלְתִּי הַיּוֹם, א, קאנלאאה
וְהוּא אָכַל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, ואנושו
הֲרֵי אִשְׁתּוֹ אֲסוּרָה: האא:

ה אֶחָד דְּבָרִים שֶׁל עַצְמוֹ, **ה** אדשע
וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁל אֲחֵרִים, ודשא
וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ, ודשבמ
וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ. ודשבמ.
כֵּיצַד. אָמַר, שְׁבוּעָה שֶׁאֹתַן לְאִישׁ פְּלוֹנִי וְשֶׁלֹּא אֶתֵּן, כ. א, ששלפוא
שָׁנַתַּתִּי וְשֶׁלֹּא נָתַתִּי, שֶׁאִישַּׁן וְשֶׁלֹּא אִישַּׁן, שון, שוא
שֶׁיָּשַׁנְתִּי וְשֶׁלֹּא יָשַׁנְתִּי, שֶׁאֶזְרֹק צְרוֹר לַיָּם וְשֶׁלֹּא אֶזְרֹק, שוי, שצלוא
שֶׁזָּרַקְתִּי וְשֶׁלֹּא זָרַקְתִּי. שוז.
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הֶעָתִיד לָבֹא, **ריא**, אחאעהל
שֶׁנֶּאֱמַר לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב. **שלאל**.
אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אלרע
אִם כֵּן אֵין לִי אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן הֶרָעָה וַהֲטָבָה, אכאלאדשבהו
דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן הֶרָעָה וַהֲטָבָה מְנַיִן. דשבהומ.
אָמַר לוֹ, מֵרִבּוּי הַכָּתוּב. אל, מה.
אָמַר לוֹ, אִם רִבָּה הַכָּתוּב לְקָדְּ, רִבָּה הַכָּתוּב לְקָדְּ: אל, ארהל, רהל:

ו נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא בִטֵּל, פָּטוּר. **ו** נלאהוב, פ.
לְקַיֵּם וְלֹא קִיֵּם, פָּטוּר. לוק, פ.
שֶׁהָיָה בַדִּין, שֶׁיְּהֵא חַיָּב, כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא. שב, שח, כ**ריבב**.
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, **אריבב**
מָה אִם הָרְשׁוּת שֶׁאֵינוֹ מֻשְׁבָּע עָלֶיהָ מֵהַר סִינַי, מאהשמעמס
הֲרֵי הוּא חַיָּב עָלֶיהָ, ההחע
מִצְוָה שֶׁהוּא מֻשְׁבָּע עָלֶיהָ מֵהַר סִינַי, משמעמס
אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּב עָלֶיהָ. אדשחע.
אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אִם אָמַרְתָּ בִּשְׁבוּעַת הָרְשׁוּת, אל, ל, אאבה
שֶׁכֵּן עָשָׂה בָהּ לָאו כֹּהֵן, שעבלכ
תֹּאמַר בִּשְׁבוּעַת מִצְוָה שֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ לָאו כֹּהֵן, תבמשעבלכ
שֶׁאִם נִשְׁבַּע לְבַטֵּל וְלֹא בִטֵּל, פָּטוּר: שנלוב, פ:

ז שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל כְּפָר זוֹ, ז ששאכז
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַלְנָה, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַלְנָה, וַאֲכָלָהּ, ששא, ששא, ו
אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. אחאא.
זוֹ הִיא שְׁבוּעַת בִּטּוּי, זהשב
שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד. שעזמושקעו.
שְׁבוּעַת שָׁוְא, חַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר: שש, חעזמושפ:

ח אֵיזוֹ הִיא שְׁבוּעַת שָׁוְא, ח אהשש
נִשְׁבַּע לְשַׁנּוֹת אֶת הַיָּדוּעַ לָאָדָם, נלאהל
אָמַר עַל הָעַמּוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב, אעהשאששז
וְעַל הָאִישׁ שֶׁהוּא אִשָּׁה, וְעַל הָאִשָּׁה שֶׁהִיא אִישׁ. והשא, והשא.
נִשְׁבַּע עַל דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר, נעדשא
אִם לֹא רָאִיתִי גָּמָל שֶׁפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, אלרגשב
וְאִם לֹא רָאִיתִי נָחָשׁ קְלוּרַת בֵּית הַבַּד. ולרנכבה.
אָמַר לְעֵדִים בֹּאוּ וְהַעִידוּנִי, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא נְעִידֶךָּ. אלבו, ששנ.
נִשְׁבַּע לְבַטֵּל אֶת הַמִּצְוָה, נלאה
שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת סֻכָּה, וְשֶׁלֹּא לִטֹּל לוּלָב, וְשֶׁלֹּא לְהָנִיחַ תְּפִלִּין, שלס, וללו, ולת
זוֹ הִיא שְׁבוּעַת שָׁוְא, זהשש
שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר: שעזמושפ:

ט שְׁבוּעָה שֶׁאֹכַל כְּפָר זוֹ, שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַלְנָה, ט ששכז, ששא
הָרִאשׁוֹנָה שְׁבוּעַת בִּטּוּי וְהַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת שָׁוְא. השבושש.
אֲכָלָהּ, עָבַר עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא. א, עעשש.
לֹא אֲכָלָהּ, עָבַר עַל שְׁבוּעַת בִּטּוּי: לא, עעשב:

י שְׁבוּעַת בִּטּוּי נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וּבַנָּשִׁים, י שבנבו
בְּרִחוֹקִים וּבְקְרוֹבִים, בִּכְשֵׁרִים וּבְפְסוּלִין, בו, בו
בִּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ. בבדובבד, מע.
וְחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד: ועזמושקעו:

יא שְׁבוּעַת שָׁוְא נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים, בְּרְחוֹקִים וּבְקְרוֹבִים, בִּכְשֵׁרִים וּבִפְסוּלִים, בְּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּפְנֵי בֵית דִּין, וּמִפִּי עַצְמוֹ. וְחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ מַכּוֹת וְעַל שִׁגְגָתָהּ פָּטוּר. אַחַת זוֹ, וְאַחַת זוֹ, הַמְּשֻׁבָּע מִפִּי אֲחֵרִים, חַיָּב. כֵּיצַד. אָמַר, לֹא אָכַלְתִּי הַיּוֹם וְלֹא הֲנָחְתִי תְּפִלִּין הַיּוֹם, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב:

יא ששנבו
בו, בו
בבדובבד, וע.
ועזמושפ.
אז, וז, המא, ח.
כ. א, לאהוהתה
מא, וא, ח:

פרק ד

א שְׁבוּעַת הָעֵדוּת נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וְלֹא בְנָשִׁים, בְּרְחוֹקִין וְלֹא בִקְרוֹבִין, בִּכְשֵׁרִים וְלֹא בִפְסוּלִין. וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָרְאוּיִין לְהָעִיד, בְּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בְּפְנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ, וּמִפִּי אֲחֵרִים, אֵין חַיָּבִין עַד שֶׁיִּכְפְּרוּ בָהֶן בְּבֵית דִּין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ וּבֵין מִפִּי אֲחֵרִים, אֵינָן חַיָּבִין עַד שֶׁיִּכְפְּרוּ בָהֶן בְּבֵית דִּין:

א שהנבוב
בוב, בוב.
ונאבל
בבדובבד, מע
וא, אחעשבבד
דרמ.
וא
במעומא
אחעשבבד:

ב וְחַיָּבִין עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה, וְעַל שִׁגְגָתָהּ עִם זְדוֹן הָעֵדוּת, וְאֵינָן חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָהּ. וּמַה הֵן חַיָּבִין עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה, קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד:

ב ועזה, ושעזה
וחעש.
והחעזה, קעו:

ג שְׁבוּעַת הָעֵדוּת כֵּיצַד. אָמַר לִשְׁנַיִם בֹּאוּ וְהָעִידוּנִי. שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ אֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ אָמֵן, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין.

ג שהכ.
אלבו.
ששאילע
אשלאאילע
מאעוא
האח.

הִשְׁבִּיעַ עֲלֵיהֶן חֲמִשָּׁה פְעָמִים חוּץ לְבֵית דִּין	העחפחלד
וּבָאוּ לְבֵית דִּין וְהוֹדוּ, פְּטוּרִים.	ולדו, פ.
כָּפְרוּ, חַיָּבִים עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת.	כ, חעכאו.
הִשְׁבִּיעַ עֲלֵיהֶן חֲמִשָּׁה פְעָמִים בִּפְנֵי בֵית דִּין וְכָפְרוּ,	העחפבבדו
אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת.	אחאא.
אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה טַּעַם,	ארש, מט
הוֹאִיל וְאֵינָם יְכוֹלִין לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת:	הוילו:
ד כָּפְרוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת, שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין.	**ד** כשכ, שח.
בָּזֶה אַחַר זֶה, הָרִאשׁוֹן חַיָּב וְהַשֵּׁנִי פָּטוּר.	באז, החופ.
כָּפַר אֶחָד וְהוֹדָה אֶחָד, הַכּוֹפֵר חַיָּב.	כאוא, הח.
הָיוּ שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים,	השכע
כָּפְרָה הָרִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ כָּפְרָה הַשְּׁנִיָּה, שְׁתֵּיהֶם חַיָּבוֹת,	כהוככה, שח
מִפְּנֵי שֶׁהָעֵדוּת יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּם בִּשְׁתֵּיהֶן:	משילב:
ה מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ וּתְעִידוּנִי	**ה** מאעאלתו
שֶׁיֵּשׁ לִי בְיַד פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן וּתְשׂוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה.	שלבפפויוו.
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת,	ששאילע
אֵין חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת.	אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְיַד פְּלוֹנִי	ששאישלבפ
פִּקָּדוֹן וּתְשׂוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה,	פויוו
חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת.	חעכאו.
מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָבֹאוּ וּתְעִידוּנִי	מאעאלתו
שֶׁיֵּשׁ לִי בְיַד פְּלוֹנִי פִּקְדוֹן חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֶסְמִין.	שלבפפחוו.
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, אֵין חַיָּבִין אֶלָּא אַחַת.	ששאילע, אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ לְךָ בְיַד פְּלוֹנִי	ששאילעשלבפ
חִטִּין וּשְׂעֹרִין וְכֶסְמִין,	חוו
חַיָּבִין עַל כָּל אַחַת וְאֶחָת:	חעכאו:

ו מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי
שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי נָזָק וַחֲצִי נָזָק,
תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה,
וְשֶׁאָנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת בִּתִּי, וּפִתָּה אֶת בִּתִּי,
וְשֶׁהִכְנִי בְנִי, וְשֶׁחָבַל בִּי חֲבֵרִי,
וְשֶׁהִדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים,
הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין:

ו מאעאלתו
שלבפנוו
תכ, תאו
ואפאב, ואב
וב, ובח
ואגבה
האח:

ז מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִם לֹא תָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי
שֶׁאֲנִי כֹּהֵן, שֶׁאֲנִי לֵוִי, שֶׁאֵינִי בֶן גְּרוּשָׁה, שֶׁאֵינִי בֶן חֲלוּצָה,
שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי כֹּהֵן, שֶׁאִישׁ פְּלוֹנִי לֵוִי,
שֶׁאֵינוֹ בֶן גְּרוּשָׁה, שֶׁאֵינוֹ בֶן חֲלוּצָה,
שֶׁאָנַס אִישׁ פְּלוֹנִי אֶת בִּתּוֹ, וּפִתָּה אֶת בִּתּוֹ,
וְשֶׁחָבַל בִּי בְנִי, וְשֶׁחָבַל בִּי חֲבֵרִי,
וְשֶׁהִדְלִיק גְּדִישִׁי בְּשַׁבָּת,
הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין:

ז מאעאלתו
שכ,של,שבג,שבח
שפכ, שפל
שבג, שבח
שאפאב, ואב
ובב, ובח
וגב
האפ:

ח מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, אִם לֹא תָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי
שֶׁאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי לִתֵּן לִי מָאתַיִם זוּז וְלֹא נָתַן לִי,
הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִים,
שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל תְּבִיעַת מָמוֹן בְּפִקָּדוֹן:

ח מאע, אלתו
שאפללמזונל
האפ
שחאעתמכ:

ט מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם,
כְּשֶׁתֵּדָעוּן לִי עֵדוּת שֶׁתָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי,
הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִים,
מִפְּנֵי שֶׁקְּדָמָה שְׁבוּעָה לָעֵדוּת:

ט מאע
כלעשו
האפ
מששל:

י עָמַד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאָמַר,
מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִים לִי עֵדוּת
שֶׁתָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי,
הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן לָהֶם:

י עבהו
מאעשאילע
שו
האפ, עשמל:

יא אָמַר לִשְׁנַיִם, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם אִישׁ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לִי עֵדוּת שֶׁתָּבֹאוּ וְתָעִידוּנִי, שְׁבוּעָה שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין לְךָ עֵדוּת, וְהֵם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת עַד מִפִּי עֵד אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָסוּל, הֲרֵי אֵלּוּ פְטוּרִין:

יא אל, מאאפו שאילעשו ששאילע וילעעמע אשאמקאפ האפ:

יב שִׁלַּח בְּיַד עַבְדּוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶן הִנָּתְבָּע מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁאִם אַתֶּם יוֹדְעִין לוֹ עֵדוּת שֶׁתָּבֹאוּ וְתָעִידוּהוּ, הֲרֵי אֵלּוּ פְטוּרִין, עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי הַתּוֹבֵעַ:

יב שבע אשלהמאע שאילעשו האפ, עשמה:

יג מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, מְצַוֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם, אוֹסֶרְכֶם אָנִי, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין.

בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, הֲרֵי אֵלּוּ פְטוּרִין.

בְּאֵל״ף דל״ת, בְּיו״ד ה״א, בְּשַׁדַּי, בִּצְבָאוֹת,

בְּחַנּוּן וְרַחוּם, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וּבְכָל הַכִּנּוּיִין, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין.

הַמְקֻלָּל בְּכָלָן, חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר,

וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.

הַמְקֻלָּל אָבִיו וְאִמּוֹ בְּכָלָן, חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר,

וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין.

הַמְקֻלָּל עַצְמוֹ וַחֲבֵרוֹ בְּכָלָן, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

יַכְּכָה אֱלֹהִים, וְכֵן יַכְּכָה אֱלֹהִים,

זוֹ הִיא אָלָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה.

אַל יַכְּךָ, וִיבָרֶכְךָ, וְיֵיטֵב לְךָ,

רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין:

יג מאע, מאע, אא האח.

בו, האפ.

בף׳דת, בדהא, ב, ב

בו, באוח, וה האח.

הב, ח, דרמ

ופ.

האוב, ח, דרמ

ופ.

העוב, עבת.

יא, ויא

זהאהב.

אי, ו, ול

רממופ:

פרק ה

א שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן נוֹהֶגֶת בַּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים,

א שהנבו

בְּרִחוּקִים וּבִקְרוֹבִים, בִּכְשֵׁרִים וּבִפְסוּלִים, בו, בו
בְּפְנֵי בֵית דִּין וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, מִפִּי עַצְמוֹ. בבדובבד, מע.
וּמִפִּי אֲחֵרִים, אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּכַפֵּר בּוֹ בְּבֵית דִּין, וא, אחעשבבד
דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. דרמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, וא
בֵּין מִפִּי עַצְמוֹ בֵּין מִפִּי אֲחֵרִים, כֵּינָן שֶׁכָּפַר בּוֹ, חַיָּב. במעבמא,כשב,ח.
וְחַיָּב עַל זְדוֹן הַשְּׁבוּעָה וְעַל שִׁגְגָתָהּ עִם זְדוֹן הַפִּקָּדוֹן, ועזהושעזה
וְאֵינוֹ חַיָּב עַל שִׁגְגָתָהּ. וחעש.
וּמַה חַיָּב עַל זְדוֹנָהּ, אָשָׁם בְּכֶסֶף שְׁקָלִים: וחעז, אבש:

ב שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן כֵּיצַד. **ב** שהכ.
אָמַר לוֹ, תֵּן לִי פִּקְדוֹנִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, אל, תלפשלב
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְיָדִי, ששלב
אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אֵין לְךָ בְיָדִי, מַשְׁבִּיעֲךָ אָנִי, וְאָמַר אָמֵן, אשלאלב, מא,וא
הֲרֵי זֶה חַיָּב. הזח.
הִשְׁבִּיעַ עָלָיו חֲמִשָּׁה פְּעָמִים, העחפ
בֵּין בִּפְנֵי בֵית דִּין וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵית דִּין, וְכָפַר, בבבדושבבד, ו
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. חעכאו.
אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה טַּעַם, **ארש**, מט
מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לַחֲזֹר וּלְהוֹדוֹת: משלו:

ג הָיוּ חֲמִשָּׁה תּוֹבְעִין אוֹתוֹ, **ג** החתא
אָמְרוּ לוֹ תֵּן לָנוּ פִּקָּדוֹן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְיָדֶךָ, אלתלפשלב
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לָכֶם בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. ששלב, אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְיָדִי וְלֹא לְךָ וְלֹא לְךָ, ששלבולול
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. חעכאו.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה בָאֲחֵרוֹנָה. **ראא**, עששב.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עַד שֶׁיֹּאמַר שְׁבוּעָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. **רשא**, עששלאו.
תֵּן לִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד גְּזֵל וַאֲבֵדָה שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, תלפויגושלב

שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. ששלב, אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי פִּקָּדוֹן וּתְשׁוּמֶת יָד וְגָזֵל וַאֲבֵדָה, ששלבפוווו
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. חעכאו.
תֵּן לִי חֲמִשִּׁין וּשְׁעָרִין וְכֻסְמִין שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֶךָ, תלחוושלב
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. ששלב, אחאא.
שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְךָ בְּיָדִי חֲמִשִּׁין וּשְׁעָרִין וְכֻסְמִים, ששלבחוו
חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. חעכאו.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, **רמא**
אֲפִלּוּ אָמַר חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְכֻסֶּמֶת, חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת: אאחוו, חעכאו:

ד אָנַסְתָּ וּפִתִּיתָ אֶת בִּתִּי, **ד** אואב
וְהוּא אוֹמֵר לֹא אָנַסְתִּי וְלֹא פִתִּיתִי. ואלאופ.
מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. מא, וא, ח.
רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁלָּם קָנָם עַל פִּי עַצְמוֹ. **רשפ**, שמקעפע.
אָמְרוּ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְשֻׁלָּם קָנָם עַל פִּי עַצְמוֹ, אל,אעפשמקעפע
מְשֻׁלָּם בִּשָּׁת וּפָנָם עַל פִּי עַצְמוֹ: מבועפע:

ה גָּנַבְתָּ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא גָנַבְתִּי, **ה** גאש, ואלג
מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. מא, וא, ח.
גָּנַבְתִּי אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכַרְתִּי, גאלטומ
מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. מא, וא, פ.
הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוֹרִי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא הֵמִית, השאש, ואלה
מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. מא, וא, ח.
הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא הֵמִית, השאע, ואלה
מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. מא, וא, פ.
אָמַר לוֹ, חָבַלְתָּ בִּי וְעָשִׂיתָ בִּי חַבּוּרָה, אל, חבובח
וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי וְלֹא עָשִׂיתִי בְךָ חַבּוּרָה, ואלחועבח
מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. מא, וא, ח.
אָמַר לוֹ עַבְדוֹ, הִפַּלְתָּ אֶת שִׁנֵּי וְסִמִּיתָ אֶת עֵינִי, אלע, האשואע

וְהוּא אוֹמֵר לֹא הִפַּלְתִּי וְלֹא סְמִיתִי, ואלהוס
מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. מא, וא, פ.
זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, חַיָּב. זה, כהעפע, ח.
וְשֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ, פָּטוּר: ומעפע, פ:

פרק ו

א שְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין, **א** שה
הַמַּטְעָנָה שְׁתֵּי כֶסֶף, וְהַהוֹדָאָה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה. השכ, ובפ.
וְאִם אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַמַּטְעָנָה, פָּטוּר. ואהמה, פ.
כֵּיצַד, שְׁתֵּי כֶסֶף לִי בְיָדֶךָ, כ, שכלב
אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא פְרוּטָה, פָּטוּר. אלבאפ, פ.
שְׁתֵּי כֶסֶף וּפְרוּטָה לִי בְיָדֶךָ, שכולב
אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא פְרוּטָה, חַיָּב. אלבאפ, ח.
מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי, פָּטוּר. מלב, אלב, פ.
מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר, חַיָּב. מלב, אלבאחד, ח.
מָנֶה לְאַבָּא בְיָדֶךָ, אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא חֲמִשִּׁים דִּינָר, פָּטוּר, מלב, אלבאחד, פ
מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵדָה: משכא:

ב מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אָמַר לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים הֵן. **ב** מלב, אלבעה.
לְמָחָר אָמַר לוֹ תֵּנֵהוּ לִי. לאלתל.
נִתַּתִּיו לְךָ, פָּטוּר. אֵין לְךָ בְיָדִי, חַיָּב. נל, פ. אלב, ח.
מָנֶה לִי בְיָדֶךָ, אָמַר לוֹ הֵן, אַל תִּתְּנֵהוּ לִי אֶלָּא בְעֵדִים. מלב,אלה,אתלאב.
לְמָחָר אָמַר לוֹ תֵּנֵהוּ לִי, לאלתל
נִתַּתִּיו לְךָ, חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לִתֵּנוֹ לוֹ בְעֵדִים: נל, ח, משללב:

ג לִיטְרָא זָהָב יֵשׁ לִי בְיָדֶךָ, **ג** לזילב
אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא לִיטְרָא כֶסֶף, פָּטוּר. אלבאלכ, פ.
דִּינָר זָהָב יֵשׁ לִי בְיָדֶךָ, דזילב
אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא דִּינַר כֶּסֶף, אלבאדכ

וּטְרִיסִית וּפַנְדְּיוֹן וּפְרוּטָה, חַיָּב, ווו, ח
שֶׁהַכֹּל מִין מַטְבֵּעַ אַחַת. שממא.
כּוֹר תְּבוּאָה יֵשׁ לִי בְיָדֶךָ, כתילב
אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קִטְנִית, פָּטוּר. אלבאלק, פ.
כּוֹר פֵּרוֹת יֵשׁ לִי בְיָדֶךָ, כפילב
אֵין לְךָ בְיָדִי אֶלָּא לֶתֶךְ קִטְנִית, חַיָּב, אלבאלק, ח
שֶׁהַקִּטְנִית בִּכְלַל פֵּרוֹת. שבפ.
טָעֲנוּ חִטִּין, וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִים, פָּטוּר. טח, ולב, פ.
וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מְחַיֵּב. וגמ.
הַטּוֹעֵן לַחֲבֵרוֹ בְּכַדֵּי שֶׁמֶן וְהוֹדָה לוֹ בַּקַּנְקַנִּים, הלבשולב
אַדְמוֹן אוֹמֵר, הוֹאִיל וְהוֹדָה לוֹ מִקְצָת מִמִּין הַטַּעֲנָה, יִשָּׁבַע. **א**, הולממה, י.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַהוֹדָאָה מִמִּין הַטַּעֲנָה. וא, אהמה.
אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי **אַדְמוֹן**. ארג, ראאדא.
טָעֲנוּ כֵּלִים וְקַרְקָעוֹת, טכו
וְהוֹדָה בַּכֵּלִים וְכָפַר בַּקַּרְקָעוֹת, בַּקַּרְקָעוֹת וְכָפַר בַּכֵּלִים, ובוב, בוב
פָּטוּר. פ.
הוֹדָה בְּמִקְצָת הַקַּרְקָעוֹת, פָּטוּר. הבה, פ.
בְּמִקְצָת הַכֵּלִים, חַיָּב, בה, ח
שֶׁהַנִּכְסִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחֲרָיוּת זוֹקְקִין אֶת הַנִּכְסִים ששלאזאה
שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת לִשָּׁבַע עֲלֵיהֶן: שלאלע:

ד אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, **ד** אנעטחשו
וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַקָּטָן, אֲבָל נִשְׁבָּעִים לַקָּטָן וְלַהֶקְדֵּשׁ: ומאה, אנלו:

ה וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן, **ה** ודשנע
הָעֲבָדִים, וְהַשְּׁטָרוֹת, וְהַקַּרְקָעוֹת, וְהַהֶקְדֵּשׁוֹת. ה, ו, ו, ו.
אֵין בָּהֶן תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְלֹא תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. אבתכותאו.
שׁוֹמֵר חִנָּם אֵינוֹ נִשְׁבָּע. נוֹשֵׂא שָׂכָר אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. שחאנ. נשאמ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, רשא

קָדָשִׁים שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶן. קשב, נע.
וְשֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן, אֵין נִשְׁבָּעִין עֲלֵיהֶם: וחב, אנע:

ו רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהֵן כַּקַּרְקַע וְאֵינָן כַּקַּרְקַע, ו רמא, ידשכוכ
וְאֵין חַיָּבִים מוֹדִים לוֹ. וחמל.
כֵּיצַד, עֶשֶׂר גְּפָנִים טְעוּנוֹת מָסַרְתִּי לָךְ, כ, עגטמל
וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינָן אֶלָּא חָמֵשׁ, ואאאח
רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב שְׁבוּעָה. רממש.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי הוּא כַּקַּרְקַע. וא, כהלהכ.
אֵין נִשְׁבָּעִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבְּמִדָּה וְשֶׁבְּמִשְׁקָל וְשֶׁבְּמִנְיָן. אנאעדשוו.
כֵּיצַד, בַּיִת מָלֵא מָסַרְתִּי לָךְ וְכִים מָלֵא מָסַרְתִּי לָךְ, כ, בממלוממל
וְהַלָּה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ ואאי
אֶלָּא מַה שֶּׁהִנַּחְתָּ אַתָּה נוֹטֵל, פָּטוּר. אמשאנ, פ.
זֶה אוֹמֵר עַד הַזִּיז וְזֶה אוֹמֵר עַד הַחַלּוֹן, חַיָּב: זאעהואעה, ח:

ז הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן וְאָבַד הַמַּשְׁכּוֹן, ז האחעהוה
אָמַר לוֹ סֶלַע הִלְוֵיתִיךָ עָלָיו וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה, אלסהעוהש
וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי ואלכ
אֶלָּא סֶלַע הִלְוֵיתַנִי עָלָיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה, פָּטוּר. אסהעוהש, פ.
סֶלַע הִלְוֵיתִיךָ עָלָיו וְשֶׁקֶל הָיָה שָׁוֶה, סהעוהש
וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי ואלכ
אֶלָּא סֶלַע הִלְוֵיתַנִי עָלָיו וּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים הָיָה שָׁוֶה, חַיָּב. אסהעודהש, ח.
סֶלַע הִלְוֵיתַנִי עָלָיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה, סהעוהש
וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי ואלכ
אֶלָּא סֶלַע הִלְוֵיתִיךָ עָלָיו וְסֶלַע הָיָה שָׁוֶה, פָּטוּר. אסהעוהש, פ.
סֶלַע הִלְוֵיתַנִי עָלָיו וּשְׁתַּיִם הָיָה שָׁוֶה, סהעוהש
וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא כִי ואלכ
אֶלָּא סֶלַע הִלְוֵיתִיךָ עָלָיו וַחֲמִשָּׁה דִינָרִים הָיָה שָׁוֶה, חַיָּב. אסהעודהש, ח.
וּמִי נִשְׁבָּע, מִי שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, ון, משא
שֶׁמָּא יִשָּׁבַע וְהוֹצִיא הַלָּה אֶת הַפִּקָּדוֹן: שיזוהאה:

פרק ז

א כָּל הַנִּשְׁבָּעִין שֶׁבַּתּוֹרָה, נִשְׁבָּעִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין.
וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין,
הַשָּׂכִיר, וְהַנִּגְזָל, וְהַנֶּחְבָּל, וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה,
וְהַחֲנָוָנִי עַל פִּנְקָסוֹ.
הַשָּׂכִיר כֵּיצַד,
אָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ, הוּא אוֹמֵר נָתַתִּי,
וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי, הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצָת הוֹדָאָה.
כֵּיצַד, אָמַר לוֹ תֵּן לִי שְׂכָרִי חֲמִשִּׁים דִּינָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְיָדֶךָ,
וְהוּא אוֹמֵר הִתְקַבַּלְתָּ דִינַר זָהָב:

א כהש, נומ. ונו
ה, ו, ו, וחעה ועפ.
הכ אלתלששלב, האנ ואלנ, הנו.
ריא, עששמה. כ, אלתלשחדשלב ואהדז:

ב הַנִּגְזָל כֵּיצַד,
הָיוּ מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ לְמַשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בִרְשׁוּת,
הוּא אוֹמֵר כֵּלַי נָטַלְתָּ, וְהוּא אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי,
הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצָת הוֹדָאָה.
כֵּיצַד, אָמַר לוֹ שְׁנֵי כֵלִים נָטַלְתָּ,
וְהוּא אוֹמֵר לֹא נָטַלְתִּי אֶלָּא אֶחָד:

ב הכ המאשללשב האכנ, ואלנ הזנו.
ריא, עששמה. כ, אלשכנ ואלנאא:

ג הַנֶּחְבָּל כֵּיצַד,
הָיוּ מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס תַּחַת יָדוֹ שָׁלֵם וְיָצָא חָבוּל,
וְאָמַר לוֹ חָבַלְתָּ בִּי, וְהוּא אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי,
הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁתְּהֵא שָׁם מִקְצָת הוֹדָאָה.
כֵּיצַד, אָמַר לוֹ חָבַלְתָּ בִּי שְׁתַּיִם,
וְהַלָּה אוֹמֵר לֹא חָבַלְתִּי בְךָ אֶלָּא אַחַת:

ג הכ המאשתישוח ולחב, ואלח הזנו.
ריא, עששמה. כ, אלחבש ואלחבאא:

ד וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה כֵּיצַד,
אַחַת שְׁבוּעַת הָעֵדוּת וְאַחַת שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן,

ד וחעהכ אשהושה

וַאֲפִלּוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא.	ושש.
הָיָה אֶחָד מֵהֶן מְשַׂחֵק בְּקֻבְיָא, וּמַלְוֶה בְרִבִּית,	האממב, וב
וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית,	וי, וש
שֶׁכְּנֶגְדּוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.	שנו.
הָיוּ שְׁנֵיהֶן חֲשׁוּדִין, חָזְרָה הַשְּׁבוּעָה לִמְקוֹמָהּ,	השח, חהל
דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי.	דרי.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יַחֲלֹקוּ:	רמא, י:
ה וְהַחֶנְוָנִי עַל פִּנְקָסוֹ כֵּיצַד,	ה ועפכ
לֹא שֶׁיֹּאמַר לוֹ כָּתוּב עַל פִּנְקָסִי שֶׁאַתָּה חַיָּב לִי מָאתַיִם זוּז,	לשלכעפשחלמז
אֶלָּא אָמַר לוֹ תֵּן לִבְנִי סָאתַיִם חִטִּין,	אאלתלסח
תֵּן לְפוֹעֲלִי בְּסֶלַע מָעוֹת,	תלבמ
הוּא אוֹמֵר נָתַתִּי וְהֵן אוֹמְרִים לֹא נָטַלְנוּ,	האנואלנ
)שְׁנֵיהֶן נִשְׁבָּעִים), הוּא נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל וְהֵן נִשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין.	שנ, הנוונו.
אָמַר בֶּן נַנָּס, כֵּיצַד אֵלּוּ בָאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא	אבנ, כאבלשש
וְאֵלּוּ בָאִין לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא,	ובלשש
אֶלָּא הוּא נוֹטֵל שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה וְהֵן נוֹטְלִין שֶׁלֹּא בִשְׁבוּעָה:	אהנשבונשב:
ו אָמַר לַחֶנְוָנִי תֶּן לִי בְדִינָר פֵּרוֹת וְנָתַן לוֹ,	ו אלתלבפול
אָמַר לוֹ תֶּן לִי הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נְתַתִּיו לְךָ וּנְתַתּוֹ בָאֹנְפָּלִי,	אלתלה, אלנלוב
יִשָּׁבַע בַּעַל הַבָּיִת.	יבה.
נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ תֶּן לִי אֶת הַפֵּרוֹת,	נלאה, אלתלאה
אָמַר לוֹ נְתַתִּים לְךָ וְהוֹלַכְתָּן לְתוֹךְ בֵּיתֶךָ,	אלנלולב
יִשָּׁבַע חֶנְוָנִי.	יח.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁהַפֵּרוֹת בְּיָדוֹ, יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה.	ריא, כשב, יעה.
אָמַר לַשֻּׁלְחָנִי תֶּן לִי בְדִינָר מָעוֹת וְנָתַן לוֹ,	אלתלבמול
אָמַר לוֹ תֶּן לִי אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ נְתַתִּיו לְךָ וּנְתַתּוֹ בָאֹנְפָּלִי,	אלתלאה, אלנלוב
יִשָּׁבַע בַּעַל הַבָּיִת.	יבה.
נָתַן לוֹ אֶת הַדִּינָר, אָמַר לוֹ תֶּן לִי אֶת הַמָּעוֹת,	נלאה, אלתלאה

אָמַר לוֹ נְתַתִּים לְךָ וְהִשְׁלַכְתָּם לְתוֹךְ כִּיסֶךָ, יִשָּׁבַע שֶׁלָּחָנִי.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין דֶּרֶךְ שֻׁלְחָנִי לִתֵּן אִסָּר עַד שֶׁיִּטֹּל דִּינָרוֹ:

ז כְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ, הַפּוֹגֶמֶת כְּתָבָתָהּ לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה, וְעֵד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא פְרוּעָה, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה.
מְנַכְּסִים מְשֻׁעְבָּדִים וּמְנַכְּסֵי יְתוֹמִים, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה.
וְהַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְפָנָיו, לֹא תִפָּרַע אֶלָּא בְּשִׁבּוּעָה.
וְכֵן הַיְתוֹמִים לֹא יִפָּרְעוּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה,
שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא פָקָדָנוּ אַבָּא, וְלֹא אָמַר לָנוּ אַבָּא,
וְשֶׁלֹּא מָצִינוּ בֵּין שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל אַבָּא שֶׁשְּׁטָר זֶה פָּרוּעַ.
רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אֲפִלּוּ נוֹלַד הַבֵּן לְאַחַר מִיתַת הָאָב, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.
אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁאָמַר הָאָב בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ שְׁטָר זֶה אֵינוֹ פָרוּעַ, הוּא נוֹטֵל שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה:

ח וְאֵלּוּ נִשְׁבָּעִים שֶׁלֹּא בְטַעֲנָה, הַשָּׁתָפִין, וְהָאֲרִיסִין, וְהָאַפּוֹטְרוֹפִין, וְהָאִשָּׁה הַנּוֹשֶׁאת וְהַנּוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּבֶן הַבַּיִת.
אָמַר לוֹ מָה אַתָּה טוֹעֲנֵנִי, רְצוֹנִי שֶׁתִּשָּׁבַע לִי, חַיָּב.
חָלְקוּ הַשָּׁתָפִין וְהָאֲרִיסִין, אֵין יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעוֹ.
נִתְגַּלְגְּלָה לוֹ שְׁבוּעָה מִמָּקוֹם אַחֵר, מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל.
וְהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה:

פרק ח

א אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין הֵן, שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר, וְהַשּׁוֹכֵר.
שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל.

אלנלולכ
יש.
ריא
אדשלאעשד:

ז כש
הכלתאב
ואמשפ, לתאב.
ממ
וי, לתאב.
ושב, לתאב.
והליאב
ששפא, ואלא
ומבששאשזפ.
ריבבא
אנהלמה, הזנו.
ארשבג
איעשהבמ
שזאפ, הנשב:

ח ונשב
ה, ו, ו
והובה, וה.
אלמאט,רשל,ח.
חהו, איל.
נלשמא, מעאה.
ומאה:

א אשה
שח, ו, נש, ו.
שחנעה.

וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל.
נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה
וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמִּתָּה,
וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבֵדָה וְאֶת הַגְּנֵבָה:

ב אָמַר לְשׁוֹמֵר חִנָּם, הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת,
וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד.
נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד.
נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד.
נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ אָבַד.
אָבַד, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב.
מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר:

ג הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח,
וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד.
מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר.
הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אָבַד.
מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן,
וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁאָכָלוֹ, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן.
הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם.
הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ נִגְנַב.
מַשְׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן,
וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ,
מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל.
הוֹדָה מֵעַצְמוֹ, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁם:

ד אָמַר לְאֶחָד בַּשּׁוּק הֵיכָן שׁוֹרִי שֶׁגְּנַבְתָּ,
וְהוּא אוֹמֵר לֹא גְנַבְתִּי, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁגְּנָבוֹ,
מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל.
טָבַח וּמָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.
רָאָה עֵדִים שֶׁמְּמַשְׁמְשִׁין וּבָאִין,

ומאה.
נשונעה
והוה
ואהוה:

ב אלח, הש, אלמ
ושאנאנאא.
נ, ושאנאנאא.
נ, ושאנאנאא.
נ, ושאנאנאא.
א, ושאנאנאנ.
מא, וא, פ:

ג הש, אלאימאס
ושאנאנאנאא.
מא, וא, פ.
הש, אלא.
מא, וא
ומאש, מאה.
המ, מקוו.
הש, אלנ.
מא, וא
ומאש
מתכ.
המ, מקוו:

ד אלבהשש
ואלג, ומאש
מתכ.
טו, מתאו.
רעשו

אָמַר גָּנַבְתִּי אֲבָל לֹא טָבַחְתִּי וְלֹא מָכַרְתִּי, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן:

אגאלטומ
אמאק:

ה אָמַר לַשּׁוֹאֵל הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ אָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב. מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר:

ה אלהש
אלמ, ושאנאאא.
נ, ושאנאאא.
נ, ושאנאאא.
נ, ושאנאאא.
א, ושאנאאנ.
מא, וא, פ:

ו הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אַתָּה סָח, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אוֹ נִגְנַב אוֹ אָבַד. מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. אָמַר לַנּוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר הֵיכָן שׁוֹרִי, אָמַר לוֹ מֵת, וְהוּא שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה. נִשְׁבָּר, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבָּה. נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר. נִגְנַב, וְהוּא שֶׁאָבַד. אָבַד, וְהוּא שֶׁנִּגְנַב. מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. מֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה, וְהוּא שֶׁנִּגְנַב אוֹ אָבַד. מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, חַיָּב. אָבַד, אוֹ נִגְנַב, וְהוּא שֶׁמֵּת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה. מְשַׁבִּיעֲךָ אֲנִי, וְאָמַר אָמֵן, פָּטוּר. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַמְשַׁנֶּה מֵחוֹבָה לְחוֹבָה וּמִפְּטוֹר לְפָטוֹר מִפְּטוֹר לְחוֹבָה, פָּטוּר. מֵחוֹבָה לְפָטוֹר, חַיָּב. זֶה הַכְּלָל, כָּל הַנִּשְׁבָּע לְהָקֵל עַל עַצְמוֹ, חַיָּב. לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ, פָּטוּר:

ו הש, אלאימאס
ושאנאנאנאא.
מא, וא, ח.
אלשוהש, אלמ
ושאנ.
נ, ושאנ.
נ, ושאנ.
נ, וש. א, וש.
מא, וא, פ.
מאנאנ, ושאא.
מא, וא, ח.
א, אנ, ושאנאנ.
מא, וא, פ.
זה, כהמל
ולול, פ.
מל, ח.
זה, כהלעע, ח.
לעע, פ:

סְלִיק מַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

עדויות א־ז

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

לוח המשנה היומית

חודש ל"ט - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
ברכות א-י	ח-א	ו-א	יג סיון תשע"ט	יב אדר תשפ"ה	יא כסלו תשצ"א
	א	ב-ג	יד סיון תשע"ט	יג אדר תשפ"ה	יב כסלו תשצ"א
	א	ד-ה	טו סיון תשע"ט	יד אדר תשפ"ה	יג כסלו תשצ"א
	א	ו-ז	טז סיון תשע"ט	טו אדר תשפ"ה	יד כסלו תשצ"א
	א	ח-ט	יז סיון תשע"ט	טז אדר תשפ"ה	טו כסלו תשצ"א
	א	י-יא	יח סיון תשע"ט	יז אדר תשפ"ה	טז כסלו תשצ"א
	א	יב-יג	יט סיון תשע"ט	יח אדר תשפ"ה	יז כסלו תשצ"א
	א-ב	יד-א	כ סיון תשע"ט	יט אדר תשפ"ה	יח כסלו תשצ"א
	ב	ב-ג	כא סיון תשע"ט	כ אדר תשפ"ה	יט כסלו תשצ"א
	ב	ד-ה	כב סיון תשע"ט	כא אדר תשפ"ה	כ כסלו תשצ"א
	ב	ו-ז	כג סיון תשע"ט	כב אדר תשפ"ה	כא כסלו תשצ"א
	ב	ח-ט	כד סיון תשע"ט	כג אדר תשפ"ה	כב כסלו תשצ"א
	ב-ג	י-א	כה סיון תשע"ט	כד אדר תשפ"ה	כג כסלו תשצ"א
	ג	ב-ג	כו סיון תשע"ט	כה אדר תשפ"ה	כד כסלו תשצ"א
	ג	ד-ה	כז סיון תשע"ט	כו אדר תשפ"ה	כה כסלו תשצ"א
	ג	ו-ז	כח סיון תשע"ט	כז אדר תשפ"ה	כו כסלו תשצ"א
	ג	ח-ט	כט סיון תשע"ט	כח אדר תשפ"ה	כז כסלו תשצ"א
	ג	י-יא	ל סיון תשע"ט	כט אדר תשפ"ה	כח כסלו תשצ"א
	ג-ד	יב-א	א תמוז תשע"ט	א ניסן תשפ"ה	כט כסלו תשצ"א
	ד	ב-ג	ב תמוז תשע"ט	ב ניסן תשפ"ה	ל כסלו תשצ"א
	ד	ד-ה	ג תמוז תשע"ט	ג ניסן תשפ"ה	א טבת תשצ"א
	ד	ו-ז	ד תמוז תשע"ט	ד ניסן תשפ"ה	ב טבת תשצ"א
	ד	ח-ט	ה תמוז תשע"ט	ה ניסן תשפ"ה	ג טבת תשצ"א
	ד	י-יא	ו תמוז תשע"ט	ו ניסן תשפ"ה	ד טבת תשצ"א
	ד-ה	יב-א	ז תמוז תשע"ט	ז ניסן תשפ"ה	ה טבת תשצ"א
	ה	ב-ג	ח תמוז תשע"ט	ח ניסן תשפ"ה	ו טבת תשצ"א
	ה	ד-ה	ט תמוז תשע"ט	ט ניסן תשפ"ה	ז טבת תשצ"א
	ה	ו-ז	י תמוז תשע"ט	י ניסן תשפ"ה	ח טבת תשצ"א
	ו	א-ב	יא תמוז תשע"ט	יא ניסן תשפ"ה	ט טבת תשצ"א
	ו-ז	ג-א	יב תמוז תשע"ט	יב ניסן תשפ"ה	י טבת תשצ"א
	ז	ב-ג	יג תמוז תשע"ט	יג ניסן תשפ"ה	יא טבת תשצ"א
	ז	ד-ה	יד תמוז תשע"ט	יד ניסן תשפ"ה	יב טבת תשצ"א
	ז	ו-ז	טו תמוז תשע"ט	טו ניסן תשפ"ה	יג טבת תשצ"א
	ז	ח-ט	טז תמוז תשע"ט	טז ניסן תשפ"ה	יד טבת תשצ"א

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

מַסֶּכֶת עֵדֻיּוֹת

פרק א - שמאי אומר

א שַׁמַּאי אוֹמֵר, כָּל הַנָּשִׁים דַּיָּן שִׁעָתָן. וְהִלֵּל אוֹמֵר, מִפְּקִידָה לִפְקִידָה, אֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כִדְבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה, אֶלָּא **שַׁמַּאי אוֹמֵר, כָּל**[א] **הַנָּשִׁים** שראו מראה טמא, **דַּיָּן שִׁעָתָן** – דיין לטמא טהרות משעת ראייתן, ואם נגעה בטהרות לפני כן אינה צריכה לחשוש שמא בשעת נגיעתה כבר היתה טמאה. **וְהִלֵּל אוֹמֵר, מִפְּקִידָה לִפְקִידָה** – צריכה לחשוש למפרע מבדיקה זו שנמצאת טמאה עד בדיקה הטהורה האחרונה, **אֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה** – אפילו עברו הרבה ימים ביניהם, וכל הטהרות שנגעה בהן בין בדיקות הללו חוששת שמא טמאים הן. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כִדְבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה** – לא כדברי שמאי שמיקל מדאי, ולא כדברי הלל שמחמיר מדאי, **אֶלָּא**

רבינו עובדיה מברטנורא

א שַׁמַּאי אוֹמֵר כָּל הַנָּשִׁים דַּיָּן שִׁעָתָן. כָּל הַנָּשִׁים הָרוֹאוֹת דָּם, דַּיָּן שָׁעָתָן לְטַמֵּא טָהֳרוֹת שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן מִשָּׁעַת רְאִיָּתָן וָאֵילָךְ. וְלֹא אָמְרִינַן מִקַּמֵּי הָכִי נַמִּי הֲוָה דָּם וְכָתְלֵי בֵּית הָרֶחֶם הֶעֱמִידוּהוּ וְהָיְתָה טְמֵאָה מִקֹּדֶם שֶׁכָּל הַנָּשִׁים מְטַמְּאוֹת בַּבַּיִת הַחִיצוֹן וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא הַדָּם לַחוּץ. וְטַעֲמָא דְּשַׁמַּאי דִּלָּא חָיֵישׁ דִּלְמָא מִקַּמֵּי הָכִי הֲוָה דָּם, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, לִבּוֹ שֶׁל אָדָם נוֹקְפוֹ תָּמִיד בְּשָׁעַת בִּיאָה וּפוֹרֵשׁ מֵאִשְׁתּוֹ וְנִמְצֵאתָ מְבַטֵּל בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה: **מִפְּקִידָה לִפְקִידָה.** בְּדָקָה הַיּוֹם וּמְצָאָה טְהוֹרָה וּבְדָקָה לְסוֹף שָׁבוּעַ וּמָצְאָה טְמֵאָה, חוֹשֶׁשֶׁת לְמַגָּעָהּ מִבְּדִיקָה רִאשׁוֹנָה וְאֵילָךְ, שֶׁמָּא עִם סִלּוּק יָדֶיהָ רָאֲתָה וְכָתְלֵי בֵּית הָרֶחֶם הֶעֱמִידוּהוּ. וּלְבָטוּל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה לֹא חָיְשִׁינַן, דְּדָוְקָא לְטָהֳרוֹת הוּא דְּמְטַמְּאִינַן לְהוּ מִפְּקִידָה לִפְקִידָה, וְלֹא לְבַעְלָהּ. וְשַׁמַּאי אוֹמֵר, אִי מְטַמֵּאת לָהּ לַטָּהֳרוֹת, לִבּוֹ נוֹקְפוֹ וּפוֹרֵשׁ נַמִּי מִתַּשְׁמִישׁ: **לֹא כִדְבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה.** לֹא כְּדִבְרֵי שַׁמַּאי דְּמֵקֵל טְפֵי וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, וְלֹא כְּדִבְרֵי הִלֵּל שֶׁהִפְרִיז עַל מִדּוֹתָיו וּמַחְמִיר יוֹתֵר מִדַּאי, דְּוַדַּאי כֻּלֵּי הַאי יָמִים רַבִּים לֹא מוֹקְמֵי כְּתָלֵי בֵּית הָרֶחֶם דָּם:

מקור חיים

א. רבי אליעזר במסכת נדה (פ״א מ״ג) אית ליה ארבע נשים לבד דיין שעתן, ולאפוקי מדיעה זו דייק התנא לכתוב כל הנשים דיין שעתן (רמב״ם נדה פ״א מ״א).

מֵעֵת לְעֵת מְמַעֲטֶת עַל יַד מִפְּקִידָה לִפְקִידָה, וּמִפְּקִידָה לִפְקִידָה מְמַעֲטֶת עַל יַד מֵעֵת לְעֵת. כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת, דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ. הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּעֵדִים, הֲרֵי זוֹ כִּפְקִידָה,

מֵעֵת לְעֵת – עשרים וארבע שעות, **מְמַעֶטֶת עַל יַד מִפְּקִידָה לִפְקִידָה** – ממעטת אחר הזמן של מפקידה לפקידה, שאם יש יותר ממעת לעת בין פקידה לפקידה אינה צריכה לחשוש אלא עד מעת לעת. **וּמִפְּקִידָה לִפְקִידָה מְמַעֶטֶת עַל יַד מֵעֵת לְעֵת** – ומפקידה לפקידה ממעטת אחר הזמן של מעת לעת, ואם יש לה בדיקה טהורה בתוך המעת לעת חוששת רק עד הבדיקה. **כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת** קבוע, ובדקה בשעת וסתה ומצאה טמאה, **דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ** – דיה לטמא טהרות משעת ראייתה ואינה צריכה לחשוש שמא נטמאה לפני כן. **הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּעֵדִים** – אשה שבדקה עצמה בפיסות בד לפני תשמיש ולאחריו[ב], **הֲרֵי זוֹ כִּפְקִידָה** – הרי העד שלאחר תשמיש כבדיקה רגילה[ג],

רבינו עובדיה מברטנורא

מֵעֵת לְעֵת מְמַעֶטֶת עַל יַד מִפְּקִידָה לִפְקִידָה. שְׁנֵי זְמַנִּים הִזְכִּירוּ בְּאִשָּׁה לְטַמֵּא טָהֳרוֹת לְמַפְרֵעַ, וְהַלָּךְ אַחַר הַקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶן. אִם מִפְּקִידָה לִפְקִידָה יוֹתֵר עַל מֵעֵת לְעֵת, הַלָּךְ אַחַר מֵעֵת לְעֵת וְלֹא תְּטַמֵּא טָהֳרוֹת שֶׁנִּגְעָה מֵאֶתְמוֹל בַּשָּׁעָה הַזֹּאת. וְאִם מֵעֵת לְעֵת יוֹתֵר עַל מִפְּקִידָה לִפְקִידָה, כְּגוֹן שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ שַׁחֲרִית וּמָצְאָה טְהוֹרָה וְעַרְבִית מָצְאָה טְמֵאָה, לֹא מְטַמְּאִינַן אֶלָּא הָנָךְ טָהֳרוֹת דְּמִבְּדִיקַת שַׁחֲרִית וְאֵילָךְ. וְהָלְכָה כַּחֲכָמִים: עַל יַד. אֶחָד. כְּמוֹ וְעַל יָדוֹ חֶזִּיזִיק, בְּסֵפֶר עֶזְרָא ב׳ [נְחֶמְיָה ג], שֶׁהוּא כְּמוֹ וְאַחֲרָיו חֶזִּיזִיק [שָׁם טז]: וֶסֶת. קְבוּעַ, שֶׁנִּקְבַּע לָהּ זְמַן הָאֹרַח שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וּבָדְקָה בְּשָׁעַת וִסְתָּהּ וּמָצְאָה טְמֵאָה, דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ, וְלֹא חָיְשִׁינַן דִּלְמָא מִקַּמֵּי הָכִי הֲוָה, דְּוַדַּאי אֹרַח בִּזְמַנּוֹ בָּא: וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּעֵדִים הֲרֵי זוֹ כִּפְקִידָה. תַּרְתֵּי קָתָנֵי, וְהָכִי קָאָמַר, וּמְשַׁמֶּשֶׁת בָּעֵדִים, כְּלוֹמַר מְצָוָה עַל כָּל אִשָּׁה לְשַׁמֵּשׁ בְּשָׁנֵי עֵדִים שֶׁבּוֹדֶקֶת בָּהֶן, אֶחָד לְפָנֶיהָ תַּשְׁמִישׁ וְאֶחָד לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ: הֲרֵי זוֹ כִּפְקִידָה. הָעֵד שֶׁלְּאַחַר תַּשְׁמִישׁ הֲרֵי הוּא כְּפָקִידָה:

מקור חיים

ב. עיין רע״ב שתרתי קתני, כלומר שהתנא גם בא להשמיענו שמצוה לעשות כן וכדאיתא בגמרא (נדה דף ה.) תני ומשמשת. **ג.** אבל לא העד של לפני תשמיש, כמבואר ברע״ב (ד״ה וממעטת על יד) עיי״ש.

מְמַעֲטָת עַל יַד מֵעֵת לְעֵת וְעַל יַד מִפְּקִידָה לִפְקִידָה: – **מְמַעֲטָת עַל יַד מֵעֵת לְעֵת** וממעטת אחר זמן של מעת לעת, **וְעַל יַד מִפְּקִידָה לִפְקִידָה** – וכן ממעטת אחר זמן של בדיקה רגילה הקודמת[ד]:

משנה ב

מצות חלה

(במדבר טו כ) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ: בתוספתא דריש מהך קרא ראשית ערסותיכם כדי עיסתכם וכמה עיסתכם כדי עיסת מדבר וכמה עיסת מדבר עומר שנאמר (באכילת המן) (שמות טז) והעומר עשירית האיפה הוא.

איפה = 3 סאה. סאה = 6 קב. קב = 4 לוג. לוג = 6 ביצים.

לוג נקרא גם רובע, מחמת שהוא רובע הקב.

עשירית האיפה

נחלקו התנאים אי הך עשירית האיפה הוא עשירית מלגו והיינו 1.8 קב, או עשירית מלבר (תשיעית מלגיו) והיינו 2 קב.

עשירית מלגיו

באיפה 432 ביצים. ולכן עשירית האיפה = 43.2 בצים (מ"ג ביצים וחומש ביצה) לפי מידת ביצים מדבריות. בלוג שש ביצים, ואם כן היינו שבעה לוג ועוד ביצה וחומש ביצה.

רבינו עובדיה מברטנורא

מְמַעֲטָת עַל יַד מֵעֵת לְעֵת וְעַל יַד מִפְּקִידָה לִפְקִידָה. דְּמַהוּ דְתֵימָא שָׁמָא תִּרְאֶה טִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל וּתְחַפֶּנָּה שְׂכֶבֶת זֶרַע וְלֹא לֶהֱוֵי כִּפְקִידָה, קָא מַשְׁמַע לָן מַתְנִיתִין דְּעַד שֶׁלְּאַחַר תַּשְׁמִישׁ הֲוָה כִּפְקִידָה. אֲבָל הָעֵד שֶׁלְּפָנֵי תַּשְׁמִישׁ אֵינוֹ כִּפְקִידָה, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהִיא מְהוּמָה לְבֵיתָהּ, כְּלוֹמַר בְּהוּלָה לְשַׁמֵּשׁ, אֵינָהּ מַכְנֶסֶת אוֹתוֹ לַחוֹרִין וְלַסְּדָקִין:

מקור חיים

ד. קמ"ל שסומכין על בדיקה שלאחר תשמיש כבדיקה רגילה ואין חוששין שמא נחפה טיפת דם, כדאיתא ברע"ב. ולכן, כמו שבדיקה רגילה ממעטת על יד מעת לעת ועל יד פקידה הקודמת, ה"נ בדיקה זו.

בירושלים הגדילו מידות של המדבר בשתות, וכל שש ביצים מדבריות נעשו חמש ביצים ירושלמיות, ונמצא 36 ביצים ירושלמיות היא עשירית האיפה, והיינו שש לוג.

בציפורי הגדילו המידות של ירושלים בשתות, וכל שש ביצים ירושלמיות נעשו חמש ביצים של ציפורי. ונמצא 30 ביצים של ציפורי היא עשירית האיפה, והיינו חמשה לוג.

ב שַׁמַּאי אוֹמֵר, מִקַּב לְחַלָּה. וְהִלֵּל אוֹמֵר, מִקָּבִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כִדְבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה, אֶלָּא קַב וּמֶחֱצָה חַיָּבִים בְּחַלָּה.

שַׁמַּאי אוֹמֵר, מִקַּב לְחַלָּה – עיסה שיש בה קב חייבת בחלה. **וְהִלֵּל אוֹמֵר, מִקָּבִים** – רק ביש בה שיעור שני קבים חייבת בחלה[ה]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כִדְבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה, אֶלָּא קַב וּמֶחֱצָה חַיָּבִים בְּחַלָּה** – קב ומחצה במדה ירושלמית חייבת בחלה, וקב ומחצה הוא ששה רבעים[ו].

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מִקַּב לְחַלָּה. עִסָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קַב חַיֶּבֶת בְּחַלָּה: **קַב וּמֶחֱצָה חַיָּבִים בְּחַלָּה.** שֶׁהֵן שִׁבְעָה לָגִין וּבֵיצָה וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה, לְמִדָּה מִדְבָּרִית. וְהוּא עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת עֲשִׂירִית הָאֵיפָה שֶׁחַיָּב בְּחַלָּה, כְּדִכְתִיב (בְּמִדְבַּר טו) רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם, כְּדֵי עִסַּת מִדְבָּר. וְהוֹסִיפוּ שְׁתוּת בַּיְרוּשַׁלְמִיּוֹת, וְנִמְצְאוּ שֵׁשׁ מִדְבָּרִיּוֹת נִכְנָסִים בְּחֹמֶשׁ יְרוּשַׁלְמִיּוֹת, וְלֹג הִנֵּשְׁאָר וּבֵיצָה וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה עוֹלִים לְלֹג יְרוּשַׁלְמִי. שֶׁהַלֹּג מִדְבָּרִי שִׁשָּׁה בֵּיצִים, תְּתָנֵם בְּחֹמֶשׁ בֵּיצִים גְּדוֹלוֹת, נִמְצָא הַלֹּג חָסֵר בֵּיצָה גְּדוֹלָה, תֵּן בֵּיצָה וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה תַּחַת הַבֵּיצָה גְּדוֹלָה, שֶׁהַחֹמֶשׁ בֵּיצָה שֶׁהוּא שְׁתוּת מִלְּבַד נוֹסֵף עַל הַבֵּיצָה, נִמְצְאוּ שֵׁשׁ בֵּיצִים גְּדוֹלִים שֶׁהֵן לֹג גָּדוֹל, הֲרֵי הֵן שִׁשָּׁה לָגִים גְּדוֹלִים שֶׁהֵן קַב וּמֶחֱצָה:

מקור חיים

ה. בין שמאי בין הלל ס"ל שעשירית האיפה חשבינן עשירית מלבר. בירושלמי מפרש במה נחלקו, דהנה איפה י"ח קבים ועשירית מלבר היינו ב' קבין ובאותו שיעור צריך להפריש חלה להלל, ושמאי סבר דצריך ב' חלות לעומר, שהיו עושין ממנו ב' אכילות אחת בבוקר ואחת בערב, וכשיעור אכילה אחת חשיב שמאי עיסת מדבר (שבת דף טו. תוד"ה שמאי, הובא בתוי"ט). **ו.** והיינו שלשים ושש ביצים. לדידהו משערים עשירית האיפה מלגיו, ולפי מדה ירושלמית היינו שלשים ושש ביצים, כמבואר בהקדמת המשנה, עיי"ש.

וּמִשֶּׁהִגְדִּילוּ הַמִּדּוֹת אָמְרוּ, חֲמִשָּׁה רְבָעִים חַיָּבִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה, פְּטוּרִין. חֲמִשָּׁה וְעוֹד, חַיָּבִין:

וּמִשֶּׁהִגְדִּילוּ הַמִּדּוֹת – משהגדילו המידות בציפורי, **אָמְרוּ, חֲמִשָּׁה רְבָעִים חַיָּבִין** – אמרו ששיעור העיסה הוא חמשת רבעים, כי ששה ירושלמיות הם חמשה של ציפורי. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה, פְּטוּרִין. חֲמִשָּׁה וְעוֹד** – חמשה לוג ועוד אחד מעשרים לכל ביצה[ז], **חַיָּבִין:**

ג הִלֵּל אוֹמֵר, מְלֹא הִין מַיִם שְׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה, אֶלָּא שֶׁאָדָם חָיָב

הִלֵּל אוֹמֵר, מְלֹא הִין מַיִם שְׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה – שנים עשר לוג מים שאובין שנפלו למקוה פוסלין אותו[ח], **אֶלָּא**[ט] **שֶׁאָדָם חַיָּב לוֹמַר**

רבינו עובדיה מברטנורא

מִשֶּׁהִגְדִּילוּ הַמִּדּוֹת. זוֹ הִיא מִדָּה צְפוֹרִית, שֶׁהוֹסִיפוּ שְׁתוּת עַל שֶׁל יְרוּשָׁלְמִית, נִמְצְאוּ הַשִּׁשָּׁה לַגִּין חֲמִשָּׁה, שֶׁהֵן חֲמִשָּׁה רִבְעֵי קַב, שֶׁהַקַּב אַרְבָּעָה לַגִּין: **חֲמִשָּׁה וְעוֹד חַיָּבִים.** דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי, מִדָּה מִדְבָּרִית הָיוּ בֵּיצִים גְּדוֹלוֹת מִשֶּׁלָּנוּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים בְּבֵיצָה לְכָל בֵּיצָה. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים, דְּקַב וּמֶחֱצָה יְרוּשָׁלְמִי דְּהַיְנוּ שִׁשָּׁה לַגִּין יְרוּשָׁלְמִיּוֹת שֶׁהֵן שִׁבְעָה לַגִּין וּבֵיצָה וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה מִדְבָּרִיּוֹת, הֵן שִׁעוּר חֲלָה. וְהֵן אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה. וְרַמְבַּ״ם אִזֵּן וְחָקַר וְתִקֵּן וּבָדַק וּמָצָא שֶׁמִּשְׁקַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים דְּרַהַ״ם מִקֶּמַח חִטִּים הוּא שִׁעוּר הַקֶּמַח הַחַיָּב בְּחַלָּה. וּמִשְׁקַל הָדְרַהַ״ם יָדוּעַ בְּמִצְרַיִם הַיּוֹם וּבְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא מִשְׁקַל שִׁשִּׁים וְאֶחָד גַּרְגִּירֵי שְׂעוֹרוֹת בְּקֵרוּב: **ג הִין.** שְׁנֵים עָשָׂר לַגִּין: **פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה.** אִם נָפְלוּ בְּתוֹכוֹ קֹדֶם שֶׁנִּשְׁלַם שִׁעוּרוֹ. אֲבָל לְאַחַר שֶׁנִּשְׁלַם, אֲפִלּוּ הִשְׁלִיךְ לְתוֹכוֹ כָּל מַיִם שְׁאוּבִים שֶׁבָּעוֹלָם שׁוּב אֵינָן פּוֹסְלִים: **שֶׁחַיָּב אָדָם לוֹמַר**

מקור חיים

ז. לוג הוא שש ביצים, ונמצא בחמשה רבעים שלשים ביצים, ולפי זה הועוד של רבי יוסי הוא עוד ביצה ומחצה. ח. אם נפלו שם לפני שהיו בו ארבעים סאה מי גשמים, ולא מהני שיוסיף אחר כך מי גשמים. אבל אם היו כבר במקוה מ׳ סאה מי גשמים אפילו השליך לתוכו כל מים שאובין שבעולם אינו נפסל, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. ט. הרע״ב לא גרס תיבה זו וכן במסכת שבת (דף טו.) הובאה משנה זו וליתא שם לתיבת אלא (תורי״ט).

לוֹמַר בִּלְשׁוֹן רַבּוֹ. וְשַׁמַּאי אוֹמֵר, תִּשְׁעָה קִבִּין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כְדִבְרֵי זֶה וְלֹא כְדִבְרֵי זֶה, אֶלָּא עַד שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי גַּרְדִּיִּים מִשַּׁעַר הָאַשְׁפּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְהֵעִידוּ מִשּׁוּם שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין

בִּלְשׁוֹן רַבּוֹ – במקום 'מלא הין' היה לו לומר שלשה קבין שזהו לשון משנה בכל מקום[י], אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו, והוא שמע מרבותיו בלשון זה[יא]. **וְשַׁמַּאי אוֹמֵר, תִּשְׁעָה קִבִּין** – תשעה קבין והם שלשים ושש לוגין פוסלין המקוה[יב]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כְדִבְרֵי זֶה וְלֹא כְדִבְרֵי זֶה** – וחכמים אומרים מקובלים אנחנו שאין השיעור לא כדברי שמאי ולא כדברי הלל, **אֶלָּא עַד שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי גַּרְדִּיִּים מִשַּׁעַר הָאַשְׁפּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם** – אבל לא ידענו מהו השיעור עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים[יג] **וְהֵעִידוּ מִשּׁוּם שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּלְשׁוֹן רַבּוֹ. כְּלוֹמַר, הֵין אֵינוֹ לְשׁוֹן מִשְׁנָה אֶלָּא לְשׁוֹן תּוֹרָה, אֶלָּא כָּךְ שָׁמַע מֵרַבּוֹתָיו שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. וְרַמְבַּ"ם קִבֵּל מֵאֲבִיו זַ"ל שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהָיוּ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן גֵּרֵי צֶדֶק הָיוּ יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִפִּיהֶן מִלַּת הֵין, וְהָיוּ אוֹמְרִים אֵין בְּמָקוֹם הֵין, כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם עַד הַיּוֹם שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים לַחְתֹּךְ בְּאוֹתִיּוֹת [אחה"ע], וְהָיָה הֶלֵּל גַּם הוּא אוֹמֵר אֵין, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ רַבּוֹתָיו שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן גֵּרֵי צֶדֶק אוֹמְרִים: **גַּרְדִּיִּים.** אוֹרְגִים: **מִשַּׁעַר הָאַשְׁפּוֹת.** הִזְכִּיר הַתַּנָּא שֵׁם אַמָּנוּתָן וְשֵׁם שְׁכוּנָתָן, לוֹמַר לָךְ שֶׁלֹּא יִמְנַע אָדָם עַצְמוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ. שֶׁאֵין לְךָ אַמָּנוּת פְּחוּתָה מִן הַגַּרְדִּי, שֶׁאֵין מַעֲמִידִים הֵימֶנּוּ לֹא מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאֵין שַׁעַר בִּירוּשָׁלַיִם פְּחוּתָה מִשַּׁעַר הָאַשְׁפּוֹת, וְהִכְרִיעוּ בְּעֲדוּתָן לְכָל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל:

מקור חיים

י. ראב"ד. **יא.** פירוש ראשון ברע"ב, ועיין שם פירוש נוסף מהרמב"ם. וטעמו של הלל, משום שהין הוא המידה הגדולה שנזכרה בתורה במידת הלח, וכיון שמים שאובין לפסול המקוה מדרבנן הוא, אזלינן בתר המדה הגדולה המפורשת בתורה (תוי"ט בשם הראב"ד). **יב.** וטעמו של שמאי, דקסבר כיון דבתשעה קבין יש כדי להשתטף כל גופו ולטהר בעל קרי הלכך הם חשובים לפסול את המקוה (תוי"ט בשם הראב"ד). **יג.** מלאכת שלמה בשם הרא"ש וספר כריתות.

פּוֹסְלִין אֶת הַמְּקֻוֶה, וְקָיְמוּ חֲכָמִים אֶת דִּבְרֵיהֶם:

פּוֹסְלִין אֶת הַמְּקֻוֶה[יד], **וְקָיְמוּ חֲכָמִים אֶת דִּבְרֵיהֶם** – וכל החכמים וגם הלל ושמאי קיבלו דבריהם וחזרו בהם[טו]:

ד וְלָמָּה מַזְכִּירִין אֶת דִּבְרֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל לְבַטָּלָה, לְלַמֵּד לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם עוֹמֵד עַל דְּבָרָיו, שֶׁהֲרֵי אֲבוֹת הָעוֹלָם לֹא עָמְדוּ עַל דִּבְרֵיהֶם:

וְלָמָּה מַזְכִּירִין אֶת דִּבְרֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל לְבַטָּלָה – מאחר ששמאי והלל חזרו בהם למה מזכירין דבריהם, **לְלַמֵּד לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם עוֹמֵד עַל דְּבָרָיו** כשיש עדים שמעידים אחרת[טז], **שֶׁהֲרֵי אֲבוֹת הָעוֹלָם לֹא עָמְדוּ עַל דִּבְרֵיהֶם** – שהרי הלל ושמאי שהם אבות העולם חזרו בהם מחמת עדות הגרדיים:

ה וְלָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד בֵּין הַמְרֻבִּין, הוֹאִיל וְאֵין הֲלָכָה אֶלָּא כִּדְבְרֵי הַמְרֻבִּין. שֶׁאִם יִרְאֶה בֵּית דִּין אֶת דִּבְרֵי הַיָּחִיד וְיִסְמֹךְ עָלָיו,

וְלָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד בֵּין הַמְרֻבִּין, הוֹאִיל וְאֵין הֲלָכָה אֶלָּא כִּדְבְרֵי הַמְרֻבִּין – למה מזכירין דברי היחיד כשיש רבים החולקים עליו, הרי הלכה כרבים. **שֶׁאִם יִרְאֶה בֵּית דִּין אֶת דִּבְרֵי הַיָּחִיד וְיִסְמֹךְ עָלָיו** – שאם יראה בית דין שיש לסמוך על דעת היחיד,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד **שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם עוֹמֵד עַל דְּבָרָיו.** שֶׁלֹּא יְהֵא הִלֵּל וְשַׁמַּאי: ה **וְיִסְמֹךְ עָלָיו.** כְּלוֹמַר סַרְבָּן לַעֲמֹד קָיָם בִּסְבָרָתוֹ: **אֲבוֹת הָעוֹלָם.** שֶׁעָשָׂה כְּדִבְרֵי הַיָּחִיד וְהִנִּיחַ דַּעַת הָרַבִּים:

מקור חיים

יד. טעמייהו משום שג׳ לוגין ראויים לרחיצת האדם, כדאיתא בשבת (דף יד.) שהיו נותנין על גבן ג׳ לוגין מים שאובים (תוי״ט בשם הרא״ש). **טו.** מלאכת שלמה. אע״פ שגם הלל אמר משם רבותיו, יש לומר שהלל היה תלמידו של שמעיה (כן משמע בחגיגה דף טו. שהלל היה תלמידו של שמעיה ושמאי היה תלמידו של אבטליון) ורק ממנו שמע שיעור דידיה, ושמאי שמע מאבטליון שיעור דידיה, וכשהעידו הגרדיים ששמעיה ואבטליון אמרו דבר אחד, הבינו שחזרו בהם והסכימו יחד לשיעור ג׳ לוג, ולכן קיבלו דבריהם (מסכת עדיות בחירתא דף ה. ד״ה וקיימו). **טז.** ראב״ד בשם התוספתא.

שֶׁאֵין בֵּית דִּין יָכוֹל לְבַטֵּל דִּבְרֵי בֵית דִּין חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. הָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְחָכְמָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דְּבָרָיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן:

אֵין[יז] **בֵּית דִּין יָכוֹל לְבַטֵּל דִּבְרֵי בֵּית דִּין חֲבֵרוֹ** – אין בית דין הבא אחריהם יכול לבטל דבריהם[יח], **עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן** – אלא אם כן ראש בית הדין האחרון הוא גדול בחכמה מראש בית דין הראשון, ומנין התלמידים של האחרון הם מרובים משל הראשון. **הָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְחָכְמָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דְּבָרָיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן**[יט]:

ו אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִם כֵּן לָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד בֵּין הַמֶּרְבִּין

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִם כֵּן שהטעם שמזכירין דברי היחיד הוא משום שלפעמים בית דין סומכין על דבריו, **לָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד בֵּין הַמֶּרְבִּין**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין בֵּית דִּין. אַחֵר שֶׁיַּעֲמֹד אַחֲרָיו יָכוֹל לְבַטֵּל דִּבְרֵי בֵּית דִּין הָרִאשׁוֹן שֶׁעָשָׂה כְּדִבְרֵי הַיָּחִיד, עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. הַיְנוּ שֶׁרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שֶׁל בֵּית דִּין הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גָּדוֹל בְּחָכְמָה מֵרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שֶׁל רִאשׁוֹן. וּבְמִנְיָן, שֶׁיִּהְיוּ מִנְיַן הַתַּלְמִידִים שֶׁבִּישִׁיבָה שֶׁל אַחֲרוֹן מְרֻבִּים מִמִּנְיַן הַתַּלְמִידִים שֶׁבִּישִׁיבָה שֶׁל רִאשׁוֹן: **ו לָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד בֵּין הַמֶּרְבִּין.** כְּדֵי לְבַטְּלָן. יָחִיד שֶׁלֹּא עָשָׂה שׁוּם בֵּית דִּין כַּדְּבָרָיו וְהֵן דְּחוּיִים וּבְטֵלִין, לָמָּה מַזְכִּירִין אוֹתָן כְּלָל. וּמְשָׁנֵי, שֶׁאֵם יֹאמַר אָדָם כָּךְ אֲנִי מְקַבֵּל וְיִתְמַהּ כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁאֵין עוֹשִׂין כְּקַבָּלָתוֹ, יֹאמְרוּ לוֹ כְּדִבְרֵי אִישׁ פְּלוֹנִי שָׁמַעְתָּ וְנִדְחוּ דְּבָרָיו:

מקור חיים

יז. אם גורסין ׳יסמוך׳ עליו בלי ויו, יש לגרוס ׳שאין׳ עם שין. וכן היא נוסחת הראב״ד. גירסת הרע״ב היא ׳ויסמוך׳ עם ויו, והוא גורס ׳אין׳ בלי שין. ביארנו בפנים לפי גירסת הרע״ב. במשנה השארנו גירסת הספרים ׳ויסמוך עליו שאין׳, אע״פ שגירסא זו היא דלא כחד. **יח.** ואם לא שבית דין הראשון מצאו דברי היחיד לא היו יכולין לדחות דברי המרובין מדעת עצמן, אלא כיון שמצאו היחיד בין הראשונים שהיה חולק עמהם, היה להם במה לתלות ולכן אין בית דין האחרון יכולים לדחות דברי ב״ד הראשון אא״כ גדול מהם (ראב״ד, הובא בתוי״ט). **יט.** כדי שלא תטעה לומר

לְבַטָּלָה. שֶׁאִם יֹאמַר הָאָדָם כָּךְ אֲנִי מְקֻבָּל, יֹאמַר לוֹ, כְּדִבְרֵי אִישׁ פְּלוֹנִי שָׁמָעְתָּ:

לְבַטָּלָה – למה מזכירין דבריו כשהם ודאי מבוטלים ואין לסמוך עליהם בשום פנים[2]. אלא יש טעם אחר שמזכירין דבריו, **שֶׁאִם יֹאמַר הָאָדָם כָּךְ אֲנִי מְקֻבָּל, יֹאמַר לוֹ, כְּדִבְרֵי אִישׁ פְּלוֹנִי שָׁמָעְתָּ**, ונדחו דבריו:

ז בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, רֹבַע עֲצָמוֹת מִן הָעֲצָמִים, בֵּין מִשְׁנַיִם בֵּין מִשְׁלֹשָׁה.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, רֹבַע עֲצָמוֹת מִן הָעֲצָמִים – רובע קב של עצמות מת מאיזו עצמים שיהיו[3א] מטמאין באהל ואע"פ שאינן לא רוב בנין ולא רוב מנין[3ב], **בֵּין מִשְׁנַיִם בֵּין מִשְׁלֹשָׁה** – ואף שהן באין משנים או שלשה מתים.

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **רֹבַע עֲצָמוֹת.** רֹבַע קַב שֶׁל עַצְמוֹת הַמֵּת מְטַמְּאִים בְּאֹהֶל. [מַרֹבַע] אֵין מְטַמְּאִין אֶלָּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא אֲבָל לֹא בְּאֹהֶל. וְסָבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי דְּרֹבַע קַב מְטַמְּאִים וַאֲפִלּוּ הֵן מִמֵּתִים הָרְבֵּה:

מקור חיים

שאו או קתני, להכי חזר ואמר כל אחד בנפרד. ומה שחזר שוב פעם ואמר עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין, ללמד שצריכים לדקדק היטב היטב עד שיהיה לו ברור מאד שודאי גדול הוא בחכמה ובמנין, שכן לב האדם אינו רואה חובה לעצמו וכל איש גדול הוא בעיניו לפיכך הוצרך להזהיר מאד (תוי"ט). **כ.** כגון דברים שראו ב"ד לגזור ולאסרן לעשות סייג, כי בדברים כאלו אם פשט איסורן בכל ישראל אין ב"ד הגדול האחר יכול לעקרן ולהתירן (רמב"ם ממרים פ"ב ה"ג). ולראב"ד (שם ה"ב) כל איסור שנתפשט בכל ישראל אי אפשר לבטלו. (כן ביאר תוי"ט לפי הרע"ב. אמנם תמה על הלשון שכתב הרע"ב בתחילת הדיבור 'כדי לבטלן' דמשמע דההזכרה היא סיבת הבטלה. וכתב שכשגגה היא שיצתה מלפניו שהעתיק לשון זה מהראב"ד שפירש כאן המשנה באופן אחר לגמרי, אבל אינו ענין לפי פירושו כלל). **כא.** תוי"ט. והיא שיהיו משתי עצמות או יותר, ודלא כשמאי בסיפא שאומר אף מעצם אחד (רש"י נזיר דף נב:). (מתוי"ט משמע שתיבת מן העצמים ר"ל מאיזה עצמים שיהיו ולא שבאו לומר שצריך להיות דוקא משתי עצמות ויותר, אע"פ שהאמת הוא כן, אבל תפא"י כתב שמן העצמים ר"ל משתי עצמות או יותר). **כב.** כל בניינו של אדם הוא שתי שוקיים והירכיים והצלעות והשדרה, ורוב בנייני היינו כגון שתי שוקיים וירך אחת (רמב"ם טומאת המת פ"ב ה"ח). ורוב מניינו היינו קכ"ה עצמות, שמנין עצמותיו של אדם רמ"ח, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, רֹבַע עֲצָמוֹת מִן הַגְּוִיָּה, מֵרֹב הַבִּנְיָן אוֹ מֵרֹב הַמְּנְיָן. שַׁמַּאי אוֹמֵר, אֲפִלּוּ מֵעֶצֶם אֶחָד:

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, רֹבַע עֲצָמוֹת מִן הַגְּוִיָּה – רובע עצמות מטמאין כמת עצמו רק בבאין מגוף אחד של מת, **מֵרֹב הַבִּנְיָן אוֹ מֵרֹב הַמְּנְיָן** – ורק כשהם רובי בנין או רובי מנין.

שַׁמַּאי אוֹמֵר, אֲפִלּוּ מֵעֶצֶם אֶחָד – שמאי אומר אפילו רובע הקב מעצם אחד מטמא באהל[כג]:

משנה ח

כרשינים הם מאכל בהמה ולכן מן הדין פטורים מתרומות ומעשרות, אמנם בירושלמי (חלה פ"ד ה"ד) איתא שבשנות הרעבון שבימי דוד היו נאכלים לאדם מחמת הדחק, ואז גזרו לחייבם בתרומות ומעשרות. ומ"מ מחמת שעיקרם מאכל בהמה הקילו בהם כמה קולות[כד].

ח כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כִּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים רֹבַע עֲצָמוֹת מִן הַגְּוִיָּה. כְּלוֹמַר, מִגּוּף אֶחָד שֶׁל מֵת אֶחָד, וְלֹא מִמֵּתִים הַרְבֵּה. וַאֲפִלּוּ שֶׁל מֵת אֶחָד אֵין מְטַמְּאִין עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּרֹבַע הַקֵּב רֹב בִּנְיָן דְּהַיְנוּ רֹב גֻּדֶל הַגּוּף, אוֹ רֹב מִנְיַן עַצְמוֹתָיו שֶׁל אָדָם, וְיִהְיוּ מֵאָה עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ עֲצָמוֹת, שֶׁמִּנְיַן עַצְמוֹתָיו שֶׁל אָדָם מָאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה: **אֲפִלּוּ מֵעֶצֶם אֶחָד.** אִם עֶצֶם אֶחָד שֶׁל מֵת מְמַלֵּא רֹבַע קַב, מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל: **ח כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה.** בַּעֲרָבִי קוֹרִין לָהּ כַּרְסָנָ"א. וְהֵם מַאֲכַל לַגְּמַלִּים וְאֵין בְּנֵי אָדָם אוֹכְלִין מֵהֶם אֶלָּא מִדַּחַק בְּשָׁנוֹת רְעָבוֹן. וּמַפְרִישִׁין מֵהֶם תְּרוּמָה, הוֹאִיל וְנֶאֱכָלִים לָאָדָם לִפְרָקִים עַל יְדֵי הִדְחָק. וְאֵינָהּ קְדוּשָׁה כִּשְׁאָר תְּרוּמוֹת:

מקור חיים

כג. ונמצא בית שמאי חולקים על שמאי רבם, ונזכרו בתחלה לפני רבם, והטעם משום שהם קיבלו כך מרבם בילדותו ושוב חזר בו בזקנותו ואפ"ה משנה ראשונה לא זזה ממקומה (ספר הכריתות, הובא במלא"ש). **כד.** כסף משנה (הלכות מע"ש פ"ב הי"ד). וכן נראה דעת הרע"ב שכתב ואינה קדושה כשאר תרומות.

שׁוֹרִין וְשָׁפִין בְּטָהֳרָה, וּמַאֲכִילִין בְּטָמְאָה. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שׁוֹרִין בְּטָהֳרָה, וְשָׁפִין וּמַאֲכִילִין בְּטָמְאָה. שַׁמַּאי אוֹמֵר, יֹאכְלוּ צָרִיד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כָּל מַעֲשֵׂיהֶם בְּטָמְאָה:

שׁוֹרִין אותם במים לרככן כדי שיהיו ראויים לאכילת בהמה, **וְשָׁפִין** – ומשפשפין אותם על בשרו כדי להתנקות, **בְּטָהֳרָה** – בנטילת ידים, כדין תרומה שאסור ליגע בה בלי נטילת ידים, **וּמַאֲכִילִין בְּטָמְאָה** – ומאכילין לבהמה בלי נטילת ידים ואינו חושש אם מטמא אותן בידיו[כה]. **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שׁוֹרִין בְּטָהֳרָה** – רק השרייה צריכה ליעשות בטהרה, **וְשָׁפִין וּמַאֲכִילִין בְּטָמְאָה. שַׁמַּאי אוֹמֵר, יֹאכְלוּ צָרִיד** – יאכלו יבשים שלא יהא עליהן משקה בשעת אכילה[כו]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כָּל מַעֲשֵׂיהֶם בְּטָמְאָה** – אפילו השרייה מותר לעשות בטומאה:

רבינו עובדיה מברטנורא

שׁוֹרִין. אוֹתָן בַּמַּיִם: וְשָׁפִין. עַל (בְּשָׂרָן) [הַבָּשָׂר]: בְּטָהֳרָה. בִּנְטִילַת יָדַיִם, כְּדִין כָּל שְׁאָר אֳכָלִים שֶׁל תְּרוּמָה. שֶׁסְּתָם יָדַיִם שְׁנִיּוֹת הֵן וּפוֹסְלוֹת אֶת הַתְּרוּמָה: וּמַאֲכִילִין. לַבְּהֵמָה: בְּטָמְאָה. וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ אִם מְטַמֵּא אוֹתָן בְּיָדַיִם בְּשָׁעָה שֶׁמַּאֲכִילָן לַבְּהֵמָה. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁאֵינוֹ מַאֲכִילָן לַבְּהֵמָה, אָסוּר לְטַמְּאָן בְּיָדַיִם: שׁוֹרִין בְּטָהֳרָה. שֶׁשְּׁרִיָּתָן בְּמַיִם מַכְשִׁירָתָן לְקַבֵּל טֻמְאָה, וְאִם שׁוֹרֶה אוֹתָן בְּטָמְאָה נִמְצָא הֶכְשֵׁרָן וְטֻמְאָתָן בָּאִים כְּאֶחָד. וְזֶה בִּלְבַד אוֹסְרִים בֵּית הִלֵּל, מִשּׁוּם הֶכֵּר כְּדֵי שֶׁיִּדְּעוּ שֶׁהֵן תְּרוּמָה: יֹאכְלוּ צָרִיד. לְשׁוֹן יִבֵּשׁ. כְּמוֹ צָרִיד שֶׁל מְנָחוֹת, שֶׁהוּא מָקוֹם שֶׁל מְנָחוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעַ שָׁם שֶׁמֶן. אַף כָּאן יֹאכְלוּ יְבֵשִׁים שֶׁלֹּא יְהֵא עֲלֵיהֶן מַשְׁקֶה בִּשְׁעַת אֲכִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִכָּר שֶׁהֶכְשְׁרוּ לְקַבֵּל טֻמְאָה: כָּל מַעֲשֵׂיהֶם בְּטָמְאָה. וַאֲפִלּוּ הַשְׁרָיָה. וְהָלְכָה כְּבֵית הִלֵּל:

מקור חיים

כה. מן הדין מותר לטמאותם, אבל כדי לעשות היכר שהם תרומה ולא יאכילום לזר הצריכו ב״ש להיות שורין ושפין בטהרה, וב״ה סברי שרק השרייה הצריכו לעשות בטהרה משום היכר, וכדאיתא ברע״ב הטעם שהחמירו בשרייה דוקא. **כו.** כדי שלא יהא ניכר שהוכשרו לקבל טומאה. לפי הר״ש (מעשר שני פ״ב מ״ד) קאי על אכילת הבהמה, כלומר כשמאכילין לבהמה ס״ל לשמאי שצריכים להקפיד שלא יהיה עליהם משקה כדי שלא יהא ניכר להדיא שמאכילם בטומאה, אבל הריבמ״ץ שם מפרש שקאי על אכילת כהן, כי גם הכהן עצמו מותר לאכלם בטומאה אם אינו ניכר שהוכשרו. ממה שכתב הרע״ב ׳יאכלו יבשים׳ ולא ׳יאכילם יבשים׳ משמע לכאורה שס״ל כהריבמ״ץ, ולפי זה שמאי מיקל יותר מבית שמאי.

משנה ט

א) מי שיש לו הרבה פירות מעשר שני חוץ לירושלים, התירה לו התורה לחללם על מטבעות של כסף או נחשת ולהעלות המעות לירושלים לקנות בהם מאכלים ולאכלם שם בקדושת מעשר שני, וזהו הנקרא פדיון מעשר שני.

ב) משחילל הפירות על מטבעות של כסף אין לחלל מטבעות אלו על מטבעות אחרות של כסף.

ג) עד שלא עלה לירושלים מותר לחלל מטבעות נחשת של מעשר שני על מטבעות של כסף כדי להקל משאו. ובירושלים מותר לפרוט מטבעות של כסף על מעות של נחשת כדי לקנות בהן אוכל, אבל כסף על כסף אסור בכל מקום (גר"א, מעשר שני פ"ב מ"ח).

ט הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף

הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי – הבא להחליף מעות נחשת של מעשר שני על סלע של כסף[כז] כדי להעלותו לירושלים, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת** – מותר להחליף כל מעותיו על הסלע, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף**

רבינו עובדיה מברטנורא

ט הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְעוֹת נְחֹשֶׁת שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וּבָא לְפָרְטָן בְּסֶלַע כֶּסֶף לְהַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי מַשָּׂאוֹי הַדֶּרֶךְ: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת.** אִם בָּא לְפָרְטָן, יָכוֹל הוּא לִפְרֹט כֻּלָּן, וְנוֹתֵן מָעוֹת בִּשְׁבִיל כָּל הַסֶּלַע: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים.** לֹא יִפְרֹט אֶלָּא חֶצְיָן. שֶׁכְּשֶׁיָּבֹא לִירוּשָׁלַיִם יִהְיֶה צָרִיךְ לַפְּרוּטוֹת מִיָּד לִקְנוֹת צָרְכֵי סְעֻדָּה, וְאִם יְרוּצוּ הַכֹּל אֶצֶל שֶׁלָּחָנִי לִפְרֹט יוֹקִירוּ הַפְּרוּטוֹת, וְנִמְצָא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי נִפְסָד. לְפִיכָךְ יִשָּׂא פְּרוּטוֹת עִמָּהֶן לְהוֹצִיא בְּמִקָּצָת, וְלִכְשֶׁיִּכְלוּ יִפְרֹט בַּכֶּסֶף שֶׁבְּיָדוֹ מְעַט מְעַט. שֶׁקֶל הוּא חֲצִי סֶלַע:

מקור חיים

כז. אף שפורט היינו שמחליף מטבע גדולה על מטבעות קטנות, וכאן הכוונה שמחליף קטנות על גדולה והיינו מצרף ולא פורט, אגב הסיפא (משנה י ששם איירי בפורט) נקט הך לישנא גם ברישא. וגם בשאר מקומות מצינו שלפעמים נוקט התנא פורט והכוונה לצירוף (מלא"ש).

וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֵין מְחַלְּלִין כֶּסֶף וּפֵרוֹת עַל הַכֶּסֶף. וַחֲכָמִים מַתִּירִין:

וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת – מעות בשווי שקל (חצי סלע) יחליף על מטבע של כסף, ושקל ישייר במעות נחושת[כח]. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֵין מְחַלְּלִין כֶּסֶף וּפֵרוֹת** – אין מחללין מטבע כסף של חצי דינר יחד עם פירות מעשר שני בשווי חצי דינר, **עַל הַכֶּסֶף** – על דינר של כסף, כי אין מחללין כסף על כסף. **וַחֲכָמִים מַתִּירִין** – באופן כזה מתירין החכמים כיון שהוא על ידי צירוף פירות[כט]:

משנה י

סלע היא: 2 שקל / 4 דינרים / 20 אספרי.

י הַפּוֹרֵט סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַסֶּלַע

הַפּוֹרֵט סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם – הבא לפרוט סלע בירושלים על מטבעות של נחושת כדי לקנות בהן אוכל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַסֶּלַע**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין מְחַלְּלִין כֶּסֶף וּפֵרוֹת עַל כֶּסֶף. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲצִי דִּינָר כֶּסֶף שֶׁל מַעֲשֵׂר, וּפֵרוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂר שָׁוִים חֲצִי דִּינָר, לֹא יְצָרְפֵם יַחַד לְחַלְּלָם עַל דִּינָר: וַחֲכָמִים מַתִּירִים. בְּכֹהֵאי גַּוְנָא עַל יְדֵי צֵרוּף פֵּרוֹת, כֵּיוָן שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא חֲצִי דִּינַר כֶּסֶף. אֲבָל לְחַלֵּל דִּינַר כֶּסֶף, וּפֵרוֹת שָׁוִין דִּינָר, עַל חֲצִי סֶלַע שֶׁהוּא שְׁנֵי דִּינָרִין, מוֹדִים חֲכָמִים שֶׁאֵין מְחַלְּלִים. וְהָלְכָה כַּחֲכָמִים: י הַפּוֹרֵט סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם. שֶׁהָיָה מַחֲלִיף סֶלַע שֶׁבְּיָדוֹ וְנוֹטֵל פְּרוּטוֹת לְהוֹצִיאָם לְצָרְכֵי סְעֻדַּת מַעֲשֵׂר: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים. אִם בָּא לְהַחֲלִיף כָּל הַסְּלָעִים שֶׁבְּיָדוֹ בְּמָעוֹת יַחֲלִיף:

מקור חיים

כח. כן ביאר הרע״ב שלב״ש מותר להחליף הכל ולב״ה לא יחליף הכל, ועיי״ש טעמיהם. (וכן דעת רש״י בב״מ (מה.) אבל בתוספות שם (ד״ה בכל) השיגו עליו, והם סוברים שלב״ש דוקא בכל הסלע מעות שלא ירוויח עליהם השולחני כל פעם, או כדי שלא יתעפשו בדרך, וב״ה מתירים לעשות חצי חצי). **כט.** דחצי דינר אינו חשוב ונגרר אגב הפירות ונחשב הכל כפירות, כן פירש הרש״ס (מע״ש פ״ב מ״ח), וכעין זה בגר״א, ונראה שכן גם כוונת הרע״ב.

מָעוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת. הַדָּנִים לִפְנֵי חֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף וּבְדִינָר מָעוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף וּבְרִבְיעִית כֶּסֶף בִּרְבִיעִית מָעוֹת. וְרַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אַסְפְּרֵי כֶסֶף.

מָעוֹת – מותר לו להחליף כל הסלע על מעות נחושת. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת** – בשקל יקח מטבע בכסף ובשקל יקח מעות נחשת[ל]. **הַדָּנִים לִפְנֵי חֲכָמִים** – שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי[לא] **אוֹמְרִים, בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף וּבְדִינָר מָעוֹת** – יחליף הסלע (שהוא ארבעה דינרין) בשלשה דינרים של כסף ודינר אחד של מעות נחשת. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף** – יחליפנה בשלשה דינרים של כסף, **וּבִרְבִיעִית כֶּסֶף בִּרְבִיעִית מָעוֹת** – ודינר הרביעי של כסף יפרוט רק רביעית ממנו על מעות נחושת, והשאר על מטבעות כסף. **וְרַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אַסְפְּרֵי כֶסֶף** – דינר הרביעי יפרוט על ארבעה אספרי כסף, ורק חמישית מהדינר יפרוט על מעות נחושת.

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא יַחֲלִיף אֶלָּא חֲצָיָן. שֶׁמָּא לֹא יִשְׁהֶה בָּעִיר עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כֻּלָּן, וְיַפְקִידֵם בָּעִיר עַד רֶגֶל אַחֵר, וְהַפְּרוּטוֹת מִתְעַפְּשׁוֹת. וְאִם יַחֲזֹר וְיַחֲלִיפֵם בִּסְלָעִים נִמְצָא שֶׁלָּחָנִי מִשְׁתַּכֵּר שְׁתֵּי פְּעָמִים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי נִפְסָד: **הַדָּנִים לִפְנֵי חֲכָמִים.** שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא וְחָנָן הַמִּצְרִי: **בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף וּבְדִינָר מָעוֹת.** הַסֶּלַע הוּא אַרְבָּעָה דִינָרִים, וּכְשֶׁבָּא לְהַחֲלִיף הַסֶּלַע לֹא יִקַּח אֶלָּא בְּדִינָר אֶחָד פְּרוּטוֹת, וּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים יִהְיוּ כֶּסֶף: **וּבְרִבְיעִית כֶּסֶף בִּרְבִיעִית מָעוֹת.** בְּדִינָר רְבִיעִי שֶׁל כֶּסֶף לֹא יִקַּח אֶלָּא בִּרְבִיעִיתוֹ מָעוֹת שֶׁל נְחשֶׁת וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים כֶּסֶף, שֶׁנִּמְצָא לוֹקֵחַ מָעוֹת אֶחָד מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר בְּסֶלַע בִּלְבַד: **אַרְבָּעָה אַסְפְּרֵי כֶסֶף.** הַדִּינָר חֲמִשָּׁה אַסְפְּרֵי, וּמַטְבֵּעַ הוּא בְּאֶרֶץ יָוָן שָׁעַד הַיּוֹם קוֹרִין לוֹ אַסְפְּרִי"ו. נִמְצָא הַסֶּלַע עֶשְׂרִים אַסְפְּרִי"ו. כְּשֶׁהוּא מְחַלֵּל בְּדִינָר יְחַלְּלֶנּוּ עַל אַרְבָּעָה אַסְפְּרִי"ו כֶּסֶף וְאַסְפְּרִי"ו אֶחָד נְחשֶׁת. נִמְצָא לוֹקֵחַ נְחשֶׁת אֶחָד מֵעֶשְׂרִים בְּסֶלַע בִּלְבַד:

מקור חיים

ל. עיין רע"ב טעמייהו. **לא.** אלו לא באו לידי זקנה והיו יושבים בקרקע לפני הזקנים ומפלפלים עמהם בהלכה, ולכן נקראו דנין לפני חכמים (ע"פ רש"י סנהדרין דף יז: ד"ה רב נחמן).

שַׁמַּאי אוֹמֵר, יַנִּיחֶנָּה בַחֲנוּת וְיֹאכַל כְּנֶגְדָּהּ:

שַׁמַּאי אוֹמֵר, יַנִּיחֶנָּה בַּחֲנוּת וְיֹאכַל כְּנֶגְדָּהּ – אין פורטין כלל על מעות נחושת שמא ישכח ויוציאם לחולין[לב], אלא יניח הסלע אצל החנוני ויאכל כנגדה עד שתבלה:

משנה יא

כסא של כלה: כסא חשוב שעושין לכבוד הכלה, מצוייר בציורים ומיני חריטות חשובות.

חפוייו: יש אומרים שהיינו כמין בליטות שיוצאין מן הצד שתתמוך עליהן הכלה זרועותיה[לג], וי"א שהוא פיתוחים וציורים שעושים מעץ או מאבן ומדביקין על הכסא ליופי[לד].

טומאת מדרס - עמוד ונעשה מלאכתנו

חידשה תורה בטומאת זב או זבה דין טומאת מדרס, שאף שזב שנגע בכלי נעשה הכלי ראשון לטומאה, אמנם אם דרס (או ישב או שכב) על הכלי נעשה הכלי אב הטומאה (ויקרא טו ה). ואין דין זה אמור אלא בכלי המיועד למשכב או מושב או מרכב.

דרס על כלי שלא נעשה למשכב או למושב או למרכב אע"פ שהוא ראוי לכך, אינו נטמא בטומאת מדרס. דילפינן מקרא דכל שאומרים לזב 'עמוד ונעשה מלאכתנו בכלי הזה' אינו מקבל טומאת מדרס. כגון כפה תיבה וישב עליה, אע"פ שראויה לישיבה, הואיל ולא נעשית לכך, ואי אפשר להשתמש בה בעת שהזב יושב עליה את תשמישה בעבורה מיועדת, לא נטמאת התיבה בטומאת מדרס, שהרי אומרים לו 'עמוד כי רוצים אנו לעשות מלאכתנו בכלי הזה' (תוכ"ד רמב"ם פ"ז מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה א' וח').

רבינו עובדיה מברטנורא

יַנִּיחֶנָּה בַּחֲנוּת וְיֹאכַל כְּנֶגְדָּהּ. לֹא יְחַלֵּל כְּלָל עַל פְּרוּטוֹת, שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיַעֲשֶׂה אוֹתָן חֻלִּין. אֶלָּא יַנִּיחַ הַסֶּלַע אֵצֶל הַחֶנְוָנִי וְיֹאכַל כְּנֶגְדָּהּ עַד שֶׁתִּכְלֶה. וַהֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל בִּלְבַד:

מקור חיים

לב. רע"ב, ונראה הביאור שכיון שפרוטות נחושת אינן חשובות ואין דרך לחלל קדש עליהן, חוששים שמא ישכח שהן קדש. **לג.** פירוש ראשון ברע"ב (ברע"ב איתא כדי שיסמכו עליהן, ובתפא"י מוסיף שהיינו שתתמוך זרועותיה). **לד.** רמב"ם, הובא ברע"ב.

יא כְּסֵא שֶׁל כַּלָּה שֶׁנִּטְּלוּ חִפּוּיָיו, בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין. שַׁמַּאי אוֹמֵר, אַף מַלְבֵּן שֶׁל כִּסֵּא טָמֵא. כִּסֵּא שֶׁקִּבָּעוֹ בַּעֲרָבָה, בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִין, **כִּסֵּא שֶׁל כַּלָּה שֶׁנִּטְּלוּ חִפּוּיָיו, בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִין**, שעדיין ראוי לישיבה לשאר בני אדם, **וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין**, כיון שאינו ראוי לכלה הוה כנשברל"ה. **שַׁמַּאי אוֹמֵר, אַף מַלְבֵּן שֶׁל כִּסֵּא טָמֵא** – אף המושב של הכסא בפני עצמו בלא הכסא ובלא חיפויו, טמא, וכל שכן הכסא עם המושב אף שנטלו חפוייולו. **כִּסֵּא שֶׁקִּבָּעוֹ בַּעֲרָבָה** – הביא כסא וקבעו בתוך קערה גדולה שלשין בהלז, **בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִין** – בית שמאי אומרים שהכסא עדיין מקבל טומאת מדרסלח,

רבינו עובדיה מברטנורא

יא שֶׁנִּטְּלוּ חִפּוּיָיו. רַבּוֹתַי פֵּרְשׁוּ מִלְּשׁוֹן חָפֵי פּוֹתַחַת [שַׁבָּת דַּף פא:], שֶׁהֵם הַשְּׁנַיִם הַבּוֹלְטִים מִן הַמַּפְתֵּחוֹת שֶׁנּוֹהֲגִים לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂמָעֵאל, אַף כָּאן רְגִילִים לַעֲשׂוֹת בַּכִּסֵּא שֶׁל כַּלָּה כְּמִין שְׁנַיִם בּוֹלְטִים כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עֲלֵיהֶן. וְרַמְבַּ״ם פֵּרֵשׁ חִפּוּיָיו, פְּתוּחִין וְצִיּוּרִין שֶׁעוֹשִׂים מֵעֵצִים אוֹ מֵאֲבָנִים וּמַדְבִּיקִין אוֹתָן בְּכִסֵּא הַכַּלָּה: **בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִים.** דְּאַפְּתִי חָזֵי לִישִׁיבָה: **וּבֵית** הִלֵּל מְטַהֲרִין. דְּלֹא חָזֵי לְכַלָּה, וְהָוֵי כְּנִשְׁבָּר: **אַף מַלְבֵּן הַכִּסֵּא טָמֵא.** כְּלוֹמַר אַף מַלְבֵּן הַכִּסֵּא בְּפְנֵי עַצְמוֹ בְּלֹא הַכִּסֵּא וּבְלֹא חִפּוּיָיו טָמֵא. כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהַכִּסֵּא בְּלֹא חִפּוּיָיו טָמֵא. מַלְבֵּן, צוּרַת לְבֵנָה מְרֻבַּעַת עוֹשִׂין עַל הַכִּסֵּא וְיוֹשְׁבִין עָלָיו: **כִּסֵּא שֶׁקִּבָּעוֹ בַּעֲרָבָה.** הֵבִיא כִּסֵּא מִמָּקוֹם אַחֵר וְקִבָּעוֹ בָּעֲרָבָה דֶּרֶךְ יְשִׁיבָתוֹ. וַעֲרָבָה אֵינָהּ טְמֵאָה מִדְּרָס, דַּחֲזָיָא לְלִישָׁה וְלֹא לִישֵׁב עָלֶיהָ: **בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִין.** דְּלֹא בָּטֵל כִּסֵּא לְגַבֵּי עֲרָבָה:

מקור חיים

לה. שעדיין יש בו דברים חשובים עשויין רק לכלה, ושאר בני אדם מקפידין לא לישב עליו (משנה אחרונה, כלים פכ״ב מ״ד). **לו.** רע״ב. וחולק על בית שמאי רק בענין המושב בפני עצמו, שלדידהו טהור ולדידיה טמא. **לז.** קבע הכסא תוך העריבה דרך ישיבתו, כדי לתת עליו כלי תשמיש העריבה (תוספות שאנץ, אמנם הוא מפרש שחיבר הכסא לעריבה מבחוץ, וברע״ב משמע שחיברו בתוך העריבה). **לח.** כסא מקבל טומאת מדרס כיון שעשוי לישיבה, ועריבה אינה מקבלת טומאת מדרס כי לא נעשית לשם ישיבה ואומרים עמוד ונעשה מלאכתנו. ולבית שמאי לא נתבטל הכסא לגבי העריבה ועדיין מטמא מדרס.

וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין. שַׁמַּאי אוֹמֵר, אַף הֶעָשׂוּי בָּהּ:

וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין מטומאת מדרס[לט]. **שַׁמַּאי אוֹמֵר, אַף הֶעָשׂוּי בָּהּ** – אף כסא שעשוי מתחילתו תוך העריבה מקבל טומאת מדרס[מ]:

יב אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁחָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה מִמְּדִינַת הַיָּם וְאָמְרָה מֵת בַּעְלִי, תִּנָּשֵׂא. מֵת בַּעְלִי, תִּתְיַבֵּם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא בְּבָאָה מִן הַקָּצִיר בִּלְבָד. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, אַחַת הַבָּאָה מִן הַקָּצִיר וְאַחַת

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁחָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה מִמְּדִינַת הַיָּם וְאָמְרָה מֵת בַּעְלִי, תִּנָּשֵׂא לשוק אם אין לה זיקת יבם, כגון שיש לבעלה בנים או שאין לו אחים. **מֵת בַּעְלִי, תִּתְיַבֵּם** – וכשאמרה מת בעלי ויש לה זיקת יבם תתייבם. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא שָׁמַעְנוּ** שהאשה נאמנת לומר מת בעלי, **אֶלָּא בְּבָאָה מִן הַקָּצִיר בִּלְבָד** – אלא כשבאה ממקום קרוב כמו הקציר שדרכו להיות סביבות העיר, אבל ממדינה למדינה אינה נאמנת[מא]. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, אַחַת הַבָּאָה מִן הַקָּצִיר וְאַחַת**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין. מִמִּדְרָס, דְּכָתֵב כִּסֵּא לְגַבֵּי עֲרֵבָה. אֲבָל כִּסֵּא הֶעָשׂוּי בְּגוּף הָעֲרֵבָה עַצְמָהּ, מוֹדוּ בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל דְּטָהוֹר: שַׁמַּאי אוֹמֵר. אַף כִּסֵּא הֶעָשׂוּי בָּעֲרֵבָה עַצְמָהּ וְלֹא הִתִּירוּ אֶלָּא דְּגַמְתֵּן, שֶׁיְּהֵא הַדָּבָר טָמֵא מִדְּרָס: יב אֶלָּא בְּבָאָה מִן הַקָּצִיר. כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה שֶׁהָלְכוּ בְּנֵי אָדָם לְקַצֵּר חִטִּין וּנְשָׂכוֹ נָחָשׁ לְאֶחָד מֵהֶן וּמֵת, וּבָאָה וְהוֹדִיעָה בְּבֵית דִּין וְשָׁלְחוּ וּמָצְאוּ כְּדִבְרֶיהָ.

מקור חיים

לט. כלומר שמעתה אינו מקבל טומאת מדרס, שנתבטל לגבי העריבה. **מ.** ולבית שמאי רק בהיה עליו תחילה שם כסא לא נתבטל מחמת חיבורו לעריבה, אבל לשמאי אף בכהאי גונא לא בטלה לעריבה וכמו כסא בפני עצמו חשוב ליטמא מדרס (סדרי טהרות כלים דף רב:). **מא.** כן הפירוש לפי רע״ב ורש״י שבית הלל לא אמרו אלא שצריך להיות באותה מדינה, וכן מוכח ביבמות (דף קטז:), כי שם איתא שטעם ב״ה משום שבאותה מדינה שכיחי אינשי שמכירים בעלה ומירתתא לשקר (תוי״ט יבמות פט״ו מ״ב).

הַבָּאָה מִן הַזֵּיתִים וְאַחַת הַבָּאָה מִמְּדִינַת הַיָּם, לֹא דִבְּרוּ בַקָּצִיר אֶלָּא בַּהוֹוֶה. חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, תִּנָּשֵׂא וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, הִתָּרְתֶּם אֶת הָעֲרָוָה הַחֲמוּרָה, לֹא תַתִּירוּ אֶת הַמָּמוֹן הַקָּל. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, מָצִינוּ שֶׁאֵין הָאַחִים נִכְנָסִין לַנַּחֲלָה עַל פִּיהָ.

הַבָּאָה מִן הַזֵּיתִים וְאַחַת הַבָּאָה מִמְּדִינַת הַיָּם, לֹא דִבְּרוּ בַקָּצִיר – לא הזכירו חכמים קציר בדין זה, **אֶלָּא בַּהוֹוֶה** – אלא משום שמעשה שהיה כך היה[מב]. **חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, תִּנָּשֵׂא וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ** – אשה שהתירוה להינשא על ידי שאמרה מת בעלי נוטלת כתובתה מנכסי בעלה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ**, שמפני שלא תתעגן הקילו להאמינה להינשא לאחר, אבל לא לענין ממונות. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, הִתָּרְתֶּם אֶת הָעֲרָוָה הַחֲמוּרָה, לֹא תַתִּירוּ אֶת הַמָּמוֹן הַקָּל. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, מָצִינוּ שֶׁאֵין הָאַחִים נִכְנָסִין לַנַּחֲלָה עַל פִּיהָ** – מצינו שלענין ממונות אינה נאמנת, שהרי אין הבנים יורשין נחלת האב מחמת עדותה, הרי שלא אמרינן הך קל וחומר[מג].

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא בַּהוֹוֶה. מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה, וְהוּא הַדִּין בְּעָלְתָה, דְּרַחֲמָנָא אָמַר עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים. וְגַבֵּי לְשֶׁאַר מְקוֹמוֹת: שֶׁאֵין הָאַחִין נִכְנָסִין. לְנַחֲלַת נְשׂוֹאִים דִּידָהּ הוּא דַּאֲקִילוּ מִשּׁוּם עִגּוּנָהּ:

מקור חיים

מב. רע״ב ורש״י. (וזה א״ש לפי מה שפירשו שגם ב״ה לא נחלקו אלא על ממדינה למדינה וכמבואר בהערה הקודמת. אבל בירושלמי איתא שב״ה לא התירו אלא בקציר וכל דמדי ליה דשכיח היזיקא מחמת החום ומחמת הנחשים המצויים אז, (וכמ״ש תוס׳ דף קטז: ד״ה לא דברו). ולירושלמי א״ש טפי הלשון ׳אלא בהווה׳ שפירושו אלא בדבר הרגיל ושכיח, כי כן פירושו ברוב מקומות (כגון שבת פ״ו מ״ט)). **מג. דכתיב על פי שנים עדים יקום דבר, כדאיתא ברע״ב.** (בתשב״ץ (כ״ח סימן ע״ו) כתב שגם ב״ש מודים שאין אחים יורשין נחלה על פיה, כי אע״פ שהאשה נאמנת לעצמה מחמת שדייקא ומינסבא וכן אנו מתירים למי שרוצה לנושאה לסמוך על דיבורה אם רוצה, מ״מ אין בית דין מחוייבים לסמוך על דבריה. ולכן לגבי דיני ממונות שעל הב״ד להוציא ממון מחזקתם אינם סומכים על דבריה. אבל לענין כתובה כיון שזה נוגע לגוף האשה סברי ב״ש דלא מפלגינן דיבורא בחד גופא, וכיון שהתרנוה לינשא כל שכן לגבי ממונות ששייכת לה נאמינה. אבל ב״ה אומרים שגם לענין כתובה כיון שהממונות תלוי בב״ד אינה נאמנת, שבית דין אינם צריכים לעשות מעשה על פי דבריה).

אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, וַהֲלֹא מִסֵּפֶר כְּתֻבָּתָהּ נִלְמָד, שֶׁהוּא כּוֹתֵב לָהּ, שֶׁאִם תְּנַשְּׂאִי לְאַחֵר, תִּטְּלִי מַה שֶּׁכָּתוּב לִיךְ. חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי:

אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, וַהֲלֹא מִסֵּפֶר כְּתֻבָּתָהּ נִלְמָד – אף אם אין אתם מודים שתיטול כתובתה מכח הק״ו, יש לכם לדרוש שתיטול כתובתה מלשון שטר הכתובה, **שֶׁהוּא כּוֹתֵב לָהּ** – שכך כתב לה בכתובתה, **שֶׁאִם תְּנַשְּׂאִי לְאַחֵר, תִּטְּלִי מַה שֶּׁכָּתוּב לִיךְ**, וכיון שהותרה לינשא יש לה ליטול כתובתה. **חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי:**

משנה יג

עבד כנעני מותר בשפחה ואסור בבת חורין. נשתחרר, הרי הוא כגר צדק ואסור בשפחה ומותר בבת חורין.

יג מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד, דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, תַּקָּנָתָם אֶת רַבּוֹ, וְאֶת עַצְמוֹ לֹא תַקָּנָתָם. לִשָּׁא שִׁפְחָה, אֵינוֹ יָכוֹל.

מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין – כגון עבד של שני שותפין ואחד מהם שחרר חלקו, **עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד, דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל**מד. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, תַּקָּנָתָם אֶת רַבּוֹ** – שאין רבו חסר כלום, **וְאֶת עַצְמוֹ לֹא תַקָּנָתָם. לִשָּׁא שִׁפְחָה, אֵינוֹ יָכוֹל**, מפני צד חירות שבו, שאסור בשפחה.

רבינו עובדיה מברטנורא

מִסֵּפֶר כְּתֻבָּתָהּ. מִנַּסח שֶׁהִתְקִינוּ לִכְתֹּב בִּשְׁטַר כְּתֻבָּה: כְּשֶׁתִּנָּשֵׂאי לְאַחֵר. וַהֲרֵי הִיא נִשֵּׂאת וְאֵם כֵּן תִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ: יג מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. כְּגוֹן עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִים וְשִׁחְרְרוּ אֶחָד מֵהֶן. אִי נַמִּי, שֶׁקִּבֵּל רַבּוֹ מִמֶּנּוּ חֲצִי דָּמָיו וְשִׁחְרֵר חֶצְיוֹ בְּאוֹתָן הַדָּמִים: תַּקָּנָתָם אֶת רַבּוֹ. שֶׁאֵינוֹ חָסֵר כְּלוּם: לִשָּׁא שִׁפְחָה אֵינוֹ יָכוֹל. מִפְּנֵי צַד חֵרוּת שֶׁבּוֹ:

מקור חיים

מד. בכל מקום מקדים דברי ב״ש, אבל כאן כיון שב״ש באו להוסיף על דברי ב״ה הקדימם. וכן במסכת סוכה פ״ג מ״ט (תוי״ט גיטין פ״ד מ״ה).

בַּת חוֹרִין, אֵינוֹ יָכוֹל. לְבָטֵל, וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לִפְרִיָה וּרְבִיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מה), לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ. אֶלָּא, מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם, כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל חֲצִי דָמָיו. חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי:

בַּת חוֹרִין, אֵינוֹ יָכוֹל, מפני צד עבדות שבו, שעבד אסור בבת חורין. **לְבָטֵל, וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לְפִרְיָה וּרְבִיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מה), לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ** – יוצר הארץ לא על תהו להיות ריקנית ברא אותה, **לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ** – כי אם להיות בה ישוב יצרה. **אֶלָּא מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם, כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין, וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל חֲצִי דָמָיו** – והעבד כותב לרבו שטר חוב על חצי דמיו, וכשיהיה לו כסף יפרע אותו. **חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי:**

משנה יד

א) כל הנמצא באהל המת טמא כנוגע במת עצמו, זולת כלי חרס המוקף צמיד פתיל, דהיינו שיש עליו כיסוי והכיסוי מחובר לו. וכלי חרס כזה מציל גם על כל מה שבתוכו שלא ייטמא. **ב)** כלי חרס טמא אינו מציל. **ג)** כל הנמצא אצל עמי הארץ בין כלים בין אוכלים ומשקין כולם הם בחזקת טמאין, לפי שאין עמי הארץ בקיאים בהלכות טומאה וטהרה.

יד כְּלִי חֶרֶס מַצִּיל עַל הַכֹּל, כִּדְבְרֵי בֵּית הִלֵּל.

כְּלִי חֶרֶס מַצִּיל עַל הַכֹּל – כלי חרס המוקף צמיד פתיל ומונח באהל המת מציל על כל מה שבתוכו מלהיטמא, **כִּדְבְרֵי בֵּית הִלֵּל.**

רבינו עובדיה מברטנורא

בַּת חוֹרִין אֵינוֹ יָכוֹל. מִפְּנֵי צַד עַבְדוּת שֶׁבּוֹ:

כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂהוּ בֶּן חוֹרִין. וְהוּא הַדִּין אִם הָיָה עֶבֶד שֶׁל מֵאָה שְׁתָּפִין וְאֶחָד מֵהֶם שִׁחְרְרוֹ, שֶׁכּוֹפִין אֶת כֻּלָּם לְשַׁחְרְרוֹ:

יד כְּלִי חֶרֶס מַצִּיל עַל הַכֹּל. כְּלִי חֶרֶס הַמְּקֻף צָמִיד פָּתִיל מַצִּיל עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ כְּשֶׁהוּא בְּאֹהֶל הַמֵּת, וְלֹא יִטַּמֵּא כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר יט) וְכֹל כְּלִי פָּתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא, הָא יֵשׁ עָלָיו צָמִיד פָּתִיל טָהוֹר הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, לֹא שְׁנָא כֵּלִים וְלֹא שְׁנָא אָכָלִין וּמַשְׁקִין. וּבִכְלִי חֶרֶס הַמְּקֻף צָמִיד פָּתִיל מַצִּיל עַל כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ דִּכְתִיב וְכֹל כְּלִי פָּתוּחַ, בְּמִי שֶׁמִּטַּמֵּא דֶּרֶךְ פְּתָחוֹ וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא דֶּרֶךְ גַּבּוֹ:

וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל הָאֻכָּלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חָרֶס. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, מִפְּנֵי מָה. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמֵא עַל גַּב עַם הָאָרֶץ, וְאֵין כְּלִי טָמֵא חוֹצֵץ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, וַהֲלֹא טְהַרְתֶּם אֻכָּלִים וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, כְּשֶׁטְּהַרְנוּ אֻכָּלִים וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ, לְעַצְמוֹ טְהַרְנוּ.

וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל הָאֻכָּלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חָרֶס שבתוכו, אבל אינו מציל על כלי שטף[מה] שבתוכו. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, מִפְּנֵי מָה. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמֵא עַל גַּב עַם הָאָרֶץ** – מפני שכלי חרס (החיצון) הוא טמא אם הוא של עם הארץ[מו], **וְאֵין כְּלִי טָמֵא חוֹצֵץ** – וכלי טמא אינו חוצץ מפני הטומאה. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, וַהֲלֹא טְהַרְתֶּם אֻכָּלִים וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, כְּשֶׁטְּהַרְנוּ אֻכָּלִים וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ, לְעַצְמוֹ טְהַרְנוּ** – לעם הארץ עצמו טיהרנו אותם, ואין כאן חשש שחבר יאכל מהם, שהרי גזרו טומאה על כל דבריהם.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל אֻכָּלִין וּמַשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חָרֶס. אֲבָל עַל שְׂאָר כֵּלִים אֵינוֹ מַצִּיל כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: **מִפְּנֵי מָה וכו' מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמֵא עַל גַּב עַם הָאָרֶץ.** שֶׁכָּל הַנִּמְצָא אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ בֵּין כֵּלִים בֵּין אֻכָּלִים וּמַשְׁקִין כֻּלָּן בְּחֶזְקַת טְמֵאִין, לְפִי שֶׁאֵינָם בְּקִיאִים בְּהִלְכוֹת טְמֵאָה וְטָהֳרָה וְחוֹשְׁבִין עַל טָמֵא שֶׁהוּא טָהוֹר: **וְאֵין כְּלִי טָמֵא חוֹצֵץ.** אֵין מַצִּיל מִפְּנֵי הַטָּמְאָה אֶלָּא כְּלִי טָהוֹר בִּלְבַד, אֲבָל כְּלִי טָמֵא אֵינוֹ מַצִּיל עַל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וְכֵלִים שֶׁל עַם הָאָרֶץ הוֹאִיל וּבְחֶזְקַת טְמֵאִים הֵן אֵינָן מַצִּילִין: לְעַצְמוֹ טְהָרָנוּ. לְעַם הָאָרֶץ לְבַדּוֹ טְהָרָנוּ, וְלֹא חָיְשִׁינַן דִּלְמָא אָתֵי חָבֵר לְאִשְׁתַּמּוֹשֵׁי בְּהוּ, שֶׁהֲרֵי הֵם בְּדִלִּים מִמַּגָּעָם, וּכְלָאוֹ הָכִי נַמִּי כָּל מַאֲכָלָם טָמֵא, הִלְכָךְ אֻכָּלִין וּמַשְׁקִין וּכְלֵי חֶרֶס שֶׁאֵין לָהֶם טָהֳרָה בְּמִקְוֶה, כְּשֶׁהֵיוּ בְּתוֹךְ צָמִיד פָּתִיל שֶׁל כְּלִי עַם הָאָרֶץ אָמְרִינַן לְהוּ טְהוֹרִים הֵן, וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן הֵן שֶׁמַּחֲזִיקִין כֵּלֵיהֶם בְּחֶזְקַת טְהוֹרִים, וְאֵין לָחֹשׁ שֶׁמָּא יִשְׁאַל הֶחָבֵר מֵהֶן וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי הֵן אֲצָלוֹ בְּחֶזְקַת טְמֵאִים וְאֵין לָהֶם טָהֳרָה עוֹלָמִית. אֲבָל בִּכְלֵי

מקור חיים

מה. כלי חרס אין להם טהרה עולמית, וכלי שטף היינו שאר כל הכלים שיש להם טהרה במקוה. מו. שחז"ל גזרו טומאה על כל חפציהן.

אֲבָל כְּשֶׁטִּהַרְתָּ אֶת הַכְּלִי, טִהַרְתָּ לְךָ וְלוֹ. חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי:

אֲבָל כְּשֶׁטִּהַרְתָּ אֶת הַכְּלִי – אבל אם תטהר כלי שטף שבתוכו, **טִהַרְתָּ לְךָ וְלוֹ** – טיהרת גם לחבר, כי שמא חבר ישאל אותו ויטבלנו לטהר אותו מטומאת עם הארץ ולא יעלה על דעתו לחשוש לטומאת מת להזות עליו שלישי ושביעי[מז]. **חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי:**

פרק ב - רבי חנינא

משנה א

דרגות טומאה

מת הינו אבי אבות הטומאה, והנוגע בו נעשה אב הטומאה. הנוגע באב הוא הנקרא ראשון, והנוגע בראשון נקרא שני, והנוגע בשני נקרא שלישי, והנוגע בשלישי נקרא רביעי. הראשון ושלמטה ממנו כולן נקראין ולד הטומאה[א] (רמב"ם טומאת מת פ"ה ה"ח).

רבינו עובדיה מברטנורא

שָׁטָף דְּאִיכָּא לְמֵיחַשׁ שֶׁמָּא יִשְׁאַל הֶחָבֵר מֵהֶן וְיִטְבְּלֵם וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּלֹא הַזָּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, שֶׁלֹּא יֵדַע שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאֹהֶל הַמֵּת, וְחוֹשֵׁב דְּטָבִילָה בְּעָלְמָא סַגִּי לְהוּ לְהַצֵּילָם מִטֻּמְאָה שֶׁנִּטְמְאִין אַגַּב עַם הָאָרֶץ, וְהֵינוּ דְּתָנֵן טְהַרְתָּ לְךָ וְלוֹ, דְּאָתֵי חָבֵר לְאִשְׁתַּמּוֹשֵׁי בְּהוּ, הִלְכָךְ עָשׂוּ דִּין שָׁוֶה לַכֹּל, וְאָמְרוּ דְּאֵין כְּלִי שֶׁטָּף נָצוֹל בְּצָמִיד פָּתִיל לֹא בְּשֶׁל חָבֵר וְלֹא בְּשֶׁל עַם הָאָרֶץ. וְאִם בָּאוּ לִגְזֹר שֶׁלְּעוֹלָם כְּלִי חֶרֶס שֶׁל עַם הָאָרֶץ לֹא יַצִּיל בְּצָמִיד פָּתִיל לְפִי שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת טָמֵא וְאֵין כְּלִי טָמֵא מַצִּיל (אֲבָל שֶׁל חָבֵר יַצִּיל), לֹא הָיוּ עַמֵּי הָאָרָצוֹת מְקַבְּלִין מֵהֶן, לְפִי שֶׁהֶן סְבוּרִים שֶׁהֶן בְּקִיאִין וְשׁוֹמְרִים כְּלֵיהֶם בְּטָהֳרָה וְכֵלִים שֶׁלָּהֶם מַצִּילִין:

מקור חיים

מז. לכן גזרו על כל כלי חרס אף של חברים שלא יציל על כלי שטף שבתוכו, ואם היה באהל המת העם הארץ יטהרנו. (כי אין אנו מחזיקין עם הארץ ברשע ושקרן אלא שאינו בקי בכל דיני טומאה וטהרה (תוי"ט בשם הרמב"ם). וצ"ל שבדיני טומאת המת בקיאים הם). (כן פירש הרע"ב כאן וכן פירשו הרמב"ם והראב"ד. אבל באהלות (פ"ה מ"ד) פירש הרע"ב שרק על כלי עם הארץ גזרו שלא יציל על כלי שטף שבתוכו וכן דעת הר"ש בכלים פ"י מ"א). **א.** כלומר, ראשון נקרא ולד, שני ולד ולד, וכן הלאה.

חרב הרי הוא כחלל
כלים (חוץ מכלי חרס[ב]) שנגעו במת, נעשים הם עצמם אבי אבות הטומאה כמו המת שנגעו בו. וכן אם נגעו במי שנגע במת נעשים אב הטומאה כמו האדם שנגעו בו[ג].

טבול יום
טבול יום, והוא מי שטבל לטומאתו ועדיין לא העריב שמשו, אם נגע בתרומה נעשית התרומה שלישי. ואם נגע בקדשים נעשים הקדשים רביעי (רמב"ם אבות הטומאה פ"י ה"ג).

א רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים הָעִיד אַרְבָּעָה דְבָרִים. מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּשָׁרֹף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוֹלַד

רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים הֵעִיד אַרְבָּעָה דְבָרִים, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים – מתחילת ימי הכהנים[ד], **לֹא נִמְנְעוּ מִלְּשָׁרֹף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוֹלַד**

רבינו עובדיה מברטנורא

א רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים הֵעִיד. מִלְּשָׁרֹף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוֹלַד הַטְּמֵאָה. בְּוֹלַד שֶׁל וָלָד קָאָמַר. הַבָּשָׂר שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי, שֶׁנִּטְמָא בְּוָלָד שֶׁל וָלָד כְּלוֹמַר שֶׁנָּגַע בְּשֵׁנִי וְנַעֲשָׂה הוּא שְׁלִישִׁי, לֹא נִמְנְעוּ מִלְּשָׁרְפוֹ עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטְּמְאָה שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לַטְּמְאָה. וּכְשֶׁנּוֹגֵעַ זֶה הַבָּשָׂר שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּה שְׁלִישִׁי בַּבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטְּמְאָה, חוֹזֵר לִהְיוֹת שֵׁנִי, שֶׁהֲרֵי נָגַע בָּרִאשׁוֹן וְנַעֲשָׂה שֵׁנִי, וְנִמְצָא שֶׁהוֹסִיפוּ לוֹ טְמְאָה עַל טְמְאָתוֹ, דְּמֵעִקָּרָא שְׁלִישִׁי וְהַשְׁתָּא שֵׁנִי, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנְעוּ מִלְּשָׁרְפוֹ עִם חֲמוּר מִמֶּנּוּ, דְּהוֹאִיל וְאַף זֶה הַקַּל לִשְׂרֵפָה עוֹמֵד לֹא חָשׁוּ אִם מְטַמְּאִים אוֹתוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֹכֶל מְטַמֵּא אֹכֶל מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּטֻמְאַת אָכְלִים טָמֵא הוּא, הוּא טָמֵא וְאֵין מְטַמֵּא אֹכֶל כַּיּוֹצֵא בּוֹ, מִכָּל מָקוֹם רַבָּנָן גָּזְרוּ שֶׁיְּהֵיֶה אֹכֶל מְטַמֵּא אֹכֶל:

מקור חיים

ב. כן שיטת רמב"ם ורע"ב שכל הכלים חוץ מכלי חרס שנוגעים במת נעשים כמותו ולא רק כלי מתכות. ונחלקו הראשונים בזה, כי לר"ת רק בכלי מתכות הדין כן. (עיין נזיר דף נד: תוד"ה ת"ש, ור"ש אהלות פ"א מ"ב). **ג.** דכתיב (במדבר יט טז) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב או בְּמֵת גו', והוה מצי למיכתב בחלל, ממה שהוסיף הכתוב תיבת חרב דרשו חז"ל (ספרי חקת קכ"ז) שחרב הרי הוא כחלל (ערוך ערך חרב). **ד.** תוספות (פסחים דף יד. ד"ה עם בשר) מדייקים מלשון מימיהם של כהנים, שהיה מעיד שמעולם נהגו כך אף קודם גזירות י"ח דבר.

הַטָּמְאָה עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ. הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהַדְלִיק אֶת הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּטִבּוּל יוֹם בְּנֵר שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאַת מֵת,

הַטָּמְאָה – לא מנעו הכהנים את עצמם מלשרוף בשר שנטמא בולד ולד הטומאה ונעשה שלישי, **עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה** שהוא ראשון, **אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ** – אף על פי שמוסיפין טומאה על השלישי לעשותו שני, דהואיל ואף זה הקל לשריפה עומד לא חשו אם מטמאים אותו יותר ממה שהיה.

הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהַדְלִיק אֶת הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּטִבּוּל יוֹם – שמן של תרומה שנפסל ונעשה שלישי על ידי שנגע בטבול יום[ה], **בְּנֵר שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאַת מֵת** – בתוך נר של מתכת שנטמא במי שנגע במת והרי הנר אב הטומאה,

רבינו עובדיה מברטנורא

הַשֶּׁמֶן. שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּפְסַל בְּטִבּוּל יוֹם הוּא שְׁלִישִׁי לַטֻּמְאָה, דְּטִבּוּל יוֹם הוּא פּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה מִן הַתּוֹרָה וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ שְׁלִישִׁי: **בְּנֵר שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאַת מֵת.** הַאי נֵר שֶׁל מַתֶּכֶת הוּא וְלֹא שֶׁל חֶרֶס. דְּכָל כֵּלִים חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶס שֶׁנָּגְעוּ בְּטֻמְאַת מֵת נַעֲשׂוּ כְּמוֹתָהּ, אִם אָב אָב וְאִם רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, דִּכְתִיב (במדבר יט) בַּחֲלַל חֶרֶב, וְדָרְשִׁינַן חֶרֶב הֲרֵי הוּא כַּחָלָל, שֶׁהַחֶרֶב שֶׁנָּגַע בַּמֵּת נַעֲשָׂה אֲבִי אָבוֹת כַּמֵּת עַצְמוֹ. וּכְשֶׁנָּגַע בְּטֻמְאַת מֵת שֶׁהוּא אָב, נַעֲשָׂה גַּם כֵּן הַחֶרֶב אָב. וְכָל שְׁאָר כֵּלִים כְּחֶרֶב לְדִין זֶה, חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶס. נִמְצָא הַנֵּר שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁנָּגַע בְּטֻמְאַת מֵת נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה. וְהַשְׁתָּא הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא עַל דִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, שֶׁהֲרֵי רַבִּי חֲנִינָא לֹא הִתִּיר אֶלָּא לְהַחֲזִיר הַשְּׁלִישִׁי שֵׁנִי, וְרַבִּי עֲקִיבָא הִתִּיר לְהַחֲזִיר הַשְּׁלִישִׁי רִאשׁוֹן, שֶׁהַשֶּׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּטִבּוּל יוֹם שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי, כְּשֶׁמַּדְלִיקִין אוֹתוֹ בְּנֵר שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאַת מֵת שֶׁהַנֵּר עַצְמוֹ נַעֲשָׂה אָב כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, נִמְצָא שֶׁחוֹזֵר הַשְּׁלִישִׁי לִהְיוֹת רִאשׁוֹן, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנְעוּ, דְּהוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם טֻמְאָה עָלָיו לֹא חָיְשִׁינַן לֵיהּ וּמֻתָּר לְהוֹסִיף בְּיָדַיִם:

מקור חיים

ה. תרומה אינה נעשית רביעי לטומאה, ולכן תרומה שהיא שלישי נקראת פסול ואינה נקראת טמא כיון שאינה מטמאה תרומה אחרת. וכן רביעי בקדש נקרא פסול מחמת שהוא עצמו פסול אבל אינו חוזר ומטמא קדשים אחרים.

אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ:

אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ – אע״פ שמוסיף טומאה על השמן ועושהו ראשון לטומאה:

משנה ב

קדשים פסולים טעונים שריפה. אם הפסול אירע קודם הפשטת העור גם העור טעון שריפה ואין מפשיטין אותו אלא שורפין העור יחד עם הבשר. אם הפסול אירע אחר הפשטת העור, אין העור טעון שריפה.

בכור ניתן לכהן. אם הוא תמים מקריבו במקדש ואוכלו בקדושת קדשים קלים. ואם הבכור הוא בעל מום, שוחטו הכהן ואוכלו במדינה (- חוץ למקדש) כחולין. בכור בעל מום שמת או נמצא טריפה, טעון קבורה יחד עם עורו.

ב אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, מִימַי לֹא רָאִיתִי עוֹר יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מִדְּבָרָיו לָמַדְנוּ,

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים – דבר השני שהעיד רבי חנינא סגן הכהנים, **מִימַי לֹא רָאִיתִי עוֹר יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה** – מעולם לא ראיתי עור קדשים שהופשט יוצא לבית השריפה, כי אף אם אירע הפסול קודם ההפשט, מחמת שלא נודע עד אחר שכבר הופשט, זריקת הדם[1] מרצה על העור ומתירו בהנאה. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מִדְּבָרָיו לָמַדְנוּ,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב לֹא רָאִיתִי עוֹר יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. עַל פִּי שֶׁפְּסוּל זֶה הָיָה בּוֹ קֹדֶם הֶפְשֵׁט, לְאַחַר שֶׁהֻפְשַׁט אִם נִמְצֵאת טְרֵפָה. אַף הוֹאִיל וְלֹא נִכַּר אֶלָּא לְאַחַר הֶפְשֵׁט:

מקור חיים

ו. הרי שהוסיף על רבי חנינא שלא העיד אלא שעושים משלישי שני, ולדידיה עושים משלישי ראשון. וגם הוסיף, כי לרבי חנינא לא נעשה הבשר אלא שני לטומאה מדרבנן, כמש״כ הרע״ב שאין אוכל מטמא אוכל מן התורה, אבל השמן נעשה ראשון מן התורה על ידי נגיעתו בכלי. והרע״ב לא נקט אלא שהחזיר השלישי לעשותו ראשון משום שזה לשון הגמרא, אבל נכלל בזה גם הוספה זו (תוי״ט פסחים פ״א מ״ז). **ז.** קדשים שנודע שנפסל בשחיטה או מיד אחריו לא היו מפשיטין אותו, ולכן עור שהופשט ע״כ בא מקרבן שלא נפסל עד אחר הפשט או שלא נודע הפסול עד אחר הפשט. ואין מפשיטין עד אחר זריקת הדם (רמב״ם מעשה הקרבנות פ״ה הי״ח).

שֶׁהַמַּפְשִׁיט אֶת הַבְּכוֹר וְנִמְצָא טְרֵפָה, שֶׁיֵּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים בְּעוֹרוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא רָאִינוּ אֵינוֹ רְאָיָה, אֶלָּא יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה:

שֶׁהַמַּפְשִׁיט אֶת הַבְּכוֹר וְנִמְצָא טְרֵפָה – המפשיט בכור בעל מום ואחר כך נמצא שהיה טריפה, **שֶׁיֵּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים בְּעוֹרוֹ** – שהכהן בעל הבכור מותר ליהנות מעורו, כי שחיטה והפשט מתיר עור של בכור בעל מום שנפסל במדינה כמו שזריקה מתיר עור של קדשים שנפסל במקדש. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא רָאִינוּ אֵינוֹ רְאָיָה** – מה שרבי חנינא לא ראה אינו ראיה שלא אירע מעולם, שמא בימיו לא אירע, או אירע ולא ראה, **אֶלָּא יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה** – אלא קדשים שאירע פסול במקדש לפני ההפשט אף שלא נמצא אלא אחר ההפשט, אין זריקת הדם מתירו וטעון שריפה[ח]:

ג אַף הוּא הֵעִיד עַל כְּפָר שֶׁהָיָה בְצַד יְרוּשָׁלַיִם, וְהָיָה בּוֹ זָקֵן אֶחָד וְהָיָה

אַף הוּא הֵעִיד – עוד העיד רבי חנינא סגן הכהנים (דבר שלישי), **עַל כְּפָר שֶׁהָיָה בְצַד יְרוּשָׁלַיִם, וְהָיָה בּוֹ זָקֵן אֶחָד**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁהַמַּפְשִׁיט אֶת הַבְּכוֹר וְנִמְצָא טְרֵפָה. הָא קָא מַשְׁמַע לָן רַבִּי עֲקִיבָא, דַּאֲפִלּוּ בְּכוֹר בַּעַל מוּם הַנִּשְׁחָט בַּמְּדִינָה עַל מוּמוֹ וְלֹא הִתִּירוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא בַּאֲכִילָה כִּדְכְתִיב (דְּבָרִים טו) בְּשַׁעֲרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ, אֲבָל אִם מֵת, עוֹרוֹ אָסוּר וְטָעוּן קְבוּרָה, וְאַשְׁמְעִינַן רַבִּי עֲקִיבָא דְּהֵיכָא דְּלֹא הָפַר טָרְפוּתוֹ עַד לְאַחַר הֶפְשֵׁט, הִתִּירָתוֹ שְׁחִיטָתוֹ וְהֶפְשֵׁטוֹ לְעוֹרוֹ כְּאִלּוּ נִזְרַק דָּמוֹ בַּמִּקְדָּשׁ: **יֵאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים בְּעוֹרוֹ.** וְאֵינוֹ נִשְׁרָף: **אֵין לֹא רָאִיתִי רְאָיָה.** שֶׁמָּא לֹא אֵרַע בְּיָמָיו שֶׁיִּמָּצֵא טְרֵפָה לְאַחַר הֶפְשֵׁט, וְאִם אֵרַע וּשְׂרָפוּהוּ הוּא לֹא רָאָה: **אֶלָּא יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה.** הוֹאִיל וְקֹדֶם הֶפְשֵׁט בָּא. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא בִּבְכוֹר בַּעַל מוּם כְּשֶׁהִתִּירוֹ מֻמְחֶה. אֲבָל לֹא הִתִּירוֹ מֻמְחֶה לֹא. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים בִּבְכוֹר תָּמִים, דְּבָשָׂר בְּקִבּוּרָה וְעוֹר בְּשָׂרְפָה:

מקור חיים

ח. מלשון הרע״ב בד״ה שהמפשיט את הבכור, משמע שיותר יש להכשיר במקדש מבמדינה (וכן משמע ברש״י זבחים דף קג:), ולכן הרע״ב וכן הרמב״ם (בכורות פ״ג ה״י) שכתבו שהלכה כרבי עקיבא בבכור שבמדינה וגם פסקו שהלכה כחכמים שחולקים על רבי חנינא ואומרים שבמקדש יוצא לבית השריפה, צ״ע (לחם משנה שם).

מַלְוֶה לְכָל בְּנֵי הַכְּפָר וְכוֹתֵב בִּכְתַב יָדוֹ וַאֲחֵרִים חוֹתְמִים, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִתִּירוּ. לְפִי דַרְכְּךָ אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ וְהָאִישׁ כּוֹתֵב אֶת שׁוֹבְרוֹ, שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתָמָיו. וְעַל מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת **וְהָיָה מַלְוֶה לְכָל בְּנֵי הַכְּפָר וְכוֹתֵב בִּכְתַב יָדוֹ וַאֲחֵרִים חוֹתְמִים** – היה כותב לבני הכפר שטרי החוב בכתב ידו ועדים כשרים היו חותמים, **וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִתִּירוּ** – והכשירו השטרות אף על פי שכותב השטר הוא המלוה ונוגע בעדותו[ט]. **לְפִי דַרְכְּךָ אַתָּה לָמֵד** – מכאן יש ללמוד, **שֶׁהָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ** – שהאשה יכולה לכתוב את גיטה ולהקנותו לבעלה לחתום עליו עדים ויחזור וימסור לה לשם גירושין, **וְהָאִישׁ כּוֹתֵב אֶת שׁוֹבְרוֹ** – והאיש יכול לכתוב שובר לראיה שפרע בתובתה, ונותנו לאשתו והיא מחתמת עליו עדים ומחזירו לו שיהיה לראיה בידו, **שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתָמָיו** – שאין קיום השטר אלא על ידי העדים החתומים בו. ולכן אף על פי שהגט הוא כתב יד האשה והשובר הוא כתב יד הבעל, כיון שעדים כשרים חתומים עליהם שפיר דמי. **וְעַל מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג **וְכוֹתֵב בִּכְתַב יָדוֹ.** שְׁטַר חוֹב עַל הַלְוָה: **וַאֲחֵרִים חוֹתְמִים.** עֵדִים כְּשֵׁרִים הָיוּ חוֹתְמִים עַל הַשָּׁטָר: **וְהִתִּירוּ.** וְאַף עַל פִּי שֶׁכּוֹתֵב הַשָּׁטָר הוּא הַמַּלְוֶה, וְנוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ: **שֶׁהָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ.** וְעֵדִים כְּשֵׁרִים חֲתוּמִים בּוֹ: **אֶת שׁוֹבְרוֹ.** שְׁטַר מְחִילָה שֶׁמְּחָלָה לוֹ אִשְׁתּוֹ עַל כְּתֻבָּתָהּ: **שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתָמָיו.** הָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַגֵּט הֵם עִקַּר סִבַּת קִיּוּם הַגֵּט, הִלְכָךְ כְּשֶׁהָעֵדִים כְּשֵׁרִים חֲתוּמִים בּוֹ כָּשֵׁר וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא כְּתַב יַד הָאִשָּׁה: **וְעַל מַחַט.** שֶׁיָּדוּעַ בָּהּ שֶׁנִּטְמֵאת בְּמֵת, וְנִמְצֵאת בְּבֵשֶׂר הַקֹּדֶשׁ כְּשֶׁחָתְכוּ אוֹתוֹ בָּעֲזָרָה, וְסָפֵק אִם נָגַע בָּהּ הַסַּכִּין וְהָאָדָם אִם לָאו, הַסַּכִּין וְהָאָדָם טְהוֹרִין, דְּסָפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים הִיא, שֶׁהָעֲזָרָה דִּין רְשׁוּת הָרַבִּים יֵשׁ לָהּ לְעִנְיַן טֻמְאָה, וְסָפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סָפֵקוֹ טָהוֹר:

מקור חיים

ט. במסכת גיטין (דף כ:) מביאה הגמרא הך משנה ושם הגירסא והכשירוהו, וגירסא זו מובנת יותר כי לכאורה אין כאן ענין של איסור והיתר. ואף לגירסתנו מבאר הרע״ב כן. (אמנם החת״ס שם ביאר שחידוש משנתנו שמותר לעשות כן ולא חיישינן להא שהמלוה כותב ואני לויתי אף על פי שהוא שקר). **י.** ממה שהוא כתב שטר הלוואה לכאורה אין ראיה לגט אשה. כי שטר הלואה לראיה בעלמא הוא אבל גט אשה הוא הכורת. וי״ל ששטר הלוואה לאו דוקא אלא ה״ה שהיו כותבין שטרי מקח וממכר שהשטר עושה הקנין (תורי״ט).

בַּבָּשָׂר, שֶׁהַסַּכִּין וְהַיָּדַיִם טְהוֹרוֹת, וְהַבָּשָׂר טָמֵא. וְאִם נִמְצֵאת בַּפֶּרֶשׂ, הַכֹּל טָהוֹר:

בַּבָּשָׂר – ודבר הרביעי שהעיד היה על מחט שידוע בה שנטמאה בטומאת המת ונמצאה תחובה בבשר קודש כשחתכו אותו בעזרה, **שֶׁהַסַּכִּין וְהַיָּדַיִם טְהוֹרוֹת וְהַבָּשָׂר טָמֵא** – והוא העיד שהסכין והידים טהורות, שספק הוא אם הם נגעו בה אם לאו וספק טומאה ברשות הרבים טהור, והבשר טמא מפני שודאי נגע בה. **וְאִם נִמְצֵאת בַּפֶּרֶשׂ, הַכֹּל טָהוֹר** – שהפרש אינו מקבל טומאה[א]:

ד שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לִפְנֵי חֲכָמִים בַּכֶּרֶם בִּיבְנֶה. עַל בֵּיצָה טְרוּפָה

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לִפְנֵי חֲכָמִים בַּכֶּרֶם בִּיבְנֶה – בישיבה שביבנה[ב]. **עַל בֵּיצָה טְרוּפָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַבָּשָׂר טָמֵא. דְּוַדַּאי נָגְעָה בּוֹ לֹא קַשְׁיָא מִידֵּי, דְּקַיְמָא לָן אֵין טֻמְאַת יָדַיִם בַּמַּקְדָּשׁ, שֶׁכְּשֶׁגָּזְרוּ עַל טֻמְאַת יָדַיִם לֹא גָּזְרוּ בָּהּ בַּמַּקְדָּשׁ: **ד בַּכֶּרֶם.** שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת שֶׁל חֲכָמִים כְּכֶרֶם זוֹ הַנְּטוּעָה שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת שֶׁל גְּפָנִים: **עַל בֵּיצָה טְרוּפָה.** בְּקֵעָרָה, שֶׁנִּתְעָרְבָה הַחֶלְבּוֹן וְהַחֶלְמוֹן יַחַד וְנִתּוּנָה עַל גַּבֵּי הַיָּרָק, וְנָגַע טְבוּל יוֹם בְּבֵיצָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא חֲלִין, דְּאֵין שַׁיָּךְ תְּרוּמָה בְּבֵיצָה, וּטְבוּל יוֹם אֵינוֹ פּוֹסֵל בְּחֻלִּין, אֲפִלּוּ הָכִי הָוֵי חִבּוּר וְנִפְסַל הַיָּרָק כְּאִלּוּ נָגַע בּוֹ:

מקור חיים

יא. ואף משקה שבפרש משקה סרוח הוא ואינו ראוי לכלום ויצא מכלל משקה ואינו מקבל טומאה, ואף אם השקה אותה סמוך לשחיטה (תוי״ט בשם הרמב״ם, וכשיטת רב אשי בפסחים דף כ.). **יב.** וכי כרם היה, אלא אלו תלמידי חכמים שהיו יושבין שורות שורות ככרם (מדרש רבה קהלת פרשה ב א). (וכן כתב הרע״ב, וברמב״ם מסיים שהש״י קרא כנסת ישראל כרם, שנאמר (ישעיה ה) כרם היה לידידי (הובא בתוי״ט)).

שֶׁהִיא נְתוּנָה עַל גַּבֵּי יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁהִיא חִבּוּר. וְאִם הָיְתָה כְּמִין כּוֹבַע, אֵינָהּ חִבּוּר. וְעַל שִׁבֹּלֶת שֶׁבְּקָצִיר וְרֹאשָׁהּ מַגִּיעַ לַקָּמָה, אִם נִקְצְרָה עִם הַקָּמָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. וְעַל גִּבָּהּ קְטַנָּה שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת

שֶׁהִיא נְתוּנָה עַל גַּבֵּי יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה – ביצה שנתערבו החלבון והחלמון יחד[יג] ונתונה על גבי ירק של תרומה, **שֶׁהִיא חִבּוּר** – שהביצה והירק דינם כמחוברין יחד, ואם נגע טבול יום בביצה נפסל הירק כאילו נגע בו[יד]. **וְאִם הָיְתָה כְּמִין כּוֹבַע** – אם נתנפחה הביצה מחמת הבישול[טו] ונעשית חלולה תחתיה כמין כובע, **אֵינָהּ חִבּוּר** – ואם נגע בה הטבול יום לא נפסל הירק[טז]. **וְעַל שִׁבֹּלֶת שֶׁבְּקָצִיר** – עוד אמר רבי ישמעאל, שמי שהיה קוצר תבואתו ושכח ולא קצר שבולת אחת, **וְרֹאשָׁהּ מַגִּיעַ לַקָּמָה** – וכשכופים השבולת מגיע ראשה לקמה והיינו תבואה שעדיין לא נקצר, **אִם נִקְצְרָה עִם הַקָּמָה** – אם יכול לאחוז השבולת עם הקמה באחיזה אחת ולקוצרם יחד, **הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת**, שהקמה מצלת על השבולת שלא תהא שכחה, **וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים** – ואם אינה נקצרת יחד, אין הקמה מצילה מלהיות שכחה ושייכת לעניים. **וְעַל גִּבָּהּ קְטַנָּה שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם הָיָה כְּמִין כּוֹבַע. שֶׁנִּתְנַפְּחָה הַבֵּיצָה וְנַעֲשֵׂית כְּמִין כּוֹבַע עַל הַיָּרָק וְחֲלוּלָה תַּחְתֶּיהָ: **שִׁבֹּלֶת שֶׁבְּקָצִיר.** שֹׁיֵר בְּקֻצֵּירְתּוֹ שִׁבֹּלֶת אַחַת שֶׁלֹּא קָצַר, וְרֹאשׁ אוֹתָהּ שִׁבֹּלֶת מַגִּיעַ לַקָּמָה: **אִם נִקְצְרָה.** אִם אוֹתָהּ שִׁבֹּלֶת נִקְצֶרֶת עִם הַקָּמָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁהַקָּמָה מַצִּילָתָהּ, דְּלֹא קָרִינַן בָּהּ לֹא תָּשׁוּב לְקַחְתּוֹ: **וְאִם לָאו.** הֲרֵי זוֹ שִׁכְחָה וְהַוְיָא לָעֲנִיִּים:

מקור חיים

יג. אבל בביצה שאינה טרופה כיון שאין הביצה נדבקת להירק ויכול לסלקה ולהפרישה, אינה חיבור כלל (משנה אחרונה (טבול יום פ"ג מ"ב)). **יד.** טבול יום פוסל תרומה (עיין לעיל הקדמה למשנה א) ואינו פוסל חולין, ורק מחמת שנחשב הירק כחיבור לה נפסל מחמת נגיעת טבול יום כדאיתא ברע"ב, עי"ש. **טו.** לשון הרע"ב במסכת טבול יום (שם). (ולא מבואר אם רישא איירי בחיה דוקא, או בין בחיה בין במבושלת, או גם הרישא איירי במבושלת דוקא, בחזון נחום (טבול יום שם) דן בזה, עי"ש). **טז.** וכל שכן שהיא עצמה לא נפסלה, שהרי חולין היא ואינה נפסלת בטבול יום.

עָרִים, אִם יֵשׁ בָּהּ כְּמִלֹּא בוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן וּמִלֹּא בוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן, תְּזָרֵעַ. וְאִם לָאו, לֹא תְזָרֵעַ:

עָרִיס – עוד העיד על גינה קטנה שסביב לה תוך הגדר נטועות חמש גפנים שענפיהם מודלות ושוכבות על גבי הגדר[יז], **אִם יֵשׁ בָּהּ כְּמִלֹּא בוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן וּמִלֹּא בוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן** – אם יש שיעור בוצר וסל שלו (שתי אמות) מצד זה וכן מכל הצדדים, **תְּזָרֵעַ** – מותר להרחיק ששה טפחים[יח] מעיקרי הגפנים ולזרוע השאר, **וְאִם לָאו, לֹא תְזָרֵעַ** – ואם אין בה שיעור זה, לא תזרע, כי מפני שהיא מוקפת בגפנים מכל הצדדים תהא נראה כאילו זרע כלאים בכרם:

ה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְלֹא אָמַר בָּהֶם לֹא אִסּוּר

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – שלשה דברים שאלו רבי ישמעאל, **וְלֹא אָמַר בָּהֶם לֹא אִסּוּר**

רבינו עובדיה מברטנורא

עָרִים. חָמֵשׁ גְּפָנִים הַנְּטוּעוֹת וּמוּדְלוֹת וְשׁוֹכְבוֹת עַל גַּבֵּי כְּלוּנָסוֹת אוֹ עַל גַּבֵּי גֶּדֶר קְרוּיוֹת עָרִיס, לְשׁוֹן עַל עָרְשׁ יְצוּעַי: **אִם יֵשׁ בָּהּ כְּמִלֹּא בוֹצֵר וְסַלּוֹ.** אִם הַגִּנָּה גְּדוֹלָה כְּשִׁעוּר שֶׁיְּעַמֵּד בָּהּ בּוֹצֵר הָעֲנָבִים עִם סַלּוֹ שֶׁמַּכְנִיס הָעֲנָבִים לְתוֹכוֹ כְּשֶׁהוּא מְלַקֵּט הָעֲנָבִים מִכָּל צְדָדֵי הֶעָרִיס: **תְּזָרֵעַ.** הַגִּנָּה. וְהוּא שֶׁיַּרְחִיק הַזֶּרַע מִן הַגְּפָנִים כְּדֵי עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם שֶׁהֵם שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ, וְזוֹרֵעַ הַשְּׁאָר: **וְאִם לָאו.** שֶׁאֵין הַגִּנָּה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ: **לֹא תְזָרֵעַ.** וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק כְּדֵי עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם. מִפְּנֵי שֶׁהַזֶּרַע נִרְאֶה עִם הַכֶּרֶם כְּאִלּוּ הֵם כִּלְאַיִם:

מקור חיים

יז. במסכת כלאים (פ״ד מ״ה) איתא שאע״ג שאליבא דב״ה חמש גפנים הנטועות בשורה אחת אין להם דין כרם ואין צריך להרחיק זרעים מהם אלא ששה טפחים (כי לב״ה רק בנטועות שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב יש להם דין כרם), אם הם נטועות בעריס גם לב״ה יש להם דין כרם אע״פ שהם בשורה אחת. אמנם כאן לא איירי שנטועות חמש בכל צד של הגינה אלא ביחד יש חמש, ולכן אע״פ שנקרא עריס אין לו דין עריס, ואין צריך להרחיק אלא ששה טפחים וכדאיתא ברע״ב. (ע״פ רדב״ז כלאים פ״ח ה״ז). (יש לציין שלפי מה שכתב הרדב״ז שם יש גם לתרץ קושית התוי״ט למה כאן פירש הרע״ב כשיטת הראב״ד ובמסכת כלאים פירש כשיטת הרמב״ם, ולפי דברי הרדב״ז לא קשה מידי, עיי״ש, ואכמ״ל).

יח. ששה טפחים הוא שיעור עבודת גפן יחידי. עבודת כרם היא ד׳ אמות. ואע״פ שהרע״ב כתב כאן עבודת הכרם, כוונתו לעבודת גפן יחידי, ובא רק לאפוקי עבודת זרעים שהיא שלשה טפחים (רדב״ז בדעת הרמב״ם כלאים פ״ח ה״ז).

וְהֶתֵּר, וּפֵרְשָׁן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן מַתְיָא. הַמֵּפִיס מֻרְסָא בְּשַׁבָּת, אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה, חַיָּב, וְאִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה, פָּטוּר. וְעַל הַצָּד נָחָשׁ בְּשַׁבָּת, אִם מִתְעַסֵּק שֶׁלֹּא יִשְׁכֶּנּוּ, פָּטוּר, וְאִם לִרְפוּאָה, חַיָּב.

וְהֶתֵּר, לפי שלפעמים הם אסורים ולפעמים הם מותרים[יט], **וּפֵרְשָׁן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן מַתְיָא** – ורבי יהושע בן מתיא פירש אימתי אסורים ואימתי מותרים. **הַמֵּפִיס מֻרְסָא בְּשַׁבָּת** – הפותח מכה להוציא ממנה המוגלא בשבת, **אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה** – אם כוונתו לתקן לה פתח שיישאר פתוח גם למחר[כ], **חַיָּב**, משום בונה[כא], **וְאִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה** – ואם רק רצה להוציא ממנה הליחה ואינו חושש אם תחזור ותיסתם מיד, **פָּטוּר**, דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה[כב]. **וְעַל הַצָּד נָחָשׁ בְּשַׁבָּת, אִם מִתְעַסֵּק שֶׁלֹּא יִשְׁכֶּנּוּ** – אם צד אותו כדי למנעו מלישוך אבל אינו צריך הנחש, **פָּטוּר**, דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה[כג], **וְאִם לִרְפוּאָה, חַיָּב.**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה וּפֵרְשָׁן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אֵימָתַי חַיָּב וְאֵימָתַי פָּטוּר: **אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה חַיָּב.** מִשּׁוּם בּוֹנֶה: **וְאִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לֵחָה פָּטוּר.** דִּמְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הִיא, שֶׁהַפֶּתַח הִיא הַמְּלָאכָה, וְזוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת לָהּ פֶּתַח מֵעַכְשָׁיו, וְאֵין כָּאן אֶלָּא אִסּוּרָא דְרַבָּנָן וּמִשּׁוּם צַעֲרָא לֹא גַזּוּר, וְהָוֵי פָּטוּר וּמֻתָּר: **אִם מִתְעַסֵּק שֶׁלֹּא יִשְׁכֶּנּוּ פָּטוּר.** דְּאֵינוֹ צָרִיךְ לְגוּפוֹ שֶׁל דָּבָר הַנִּצּוֹד, וְאִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיַּעֲמֹד וְלֹא יִשְׁכֶּנּוּ לֹא הָיָה צָד. וּבְהַאי נַמִּי לֹא גָּזְרוּ רַבָּנָן, וְהָוֵי פָּטוּר וּמֻתָּר:

מקור חיים

יט. ממה שפירש הרע״ב שרבי יהושע פירש אימתי חייב ואימתי פטור, משמע לכאורה שהיה פשיטא ליה לרבי ישמעאל שלפעמים חייב ולפעמים פטור, אלא שלא חש לפרשן. ולא כמו שכתב המאירי שרבי ישמעאל היה נבוך בהן, מפני שהיה בהם קצת ענין שהיה ראוי לומר ממנו היתר וקצת ענין שהיה ראוי לומר ממנו איסור, עד שבא רבי יהושע בן מתיא ובירר את הדברים. **כ.** רש״י כתובות (דף ו:). **כא.** דאשכחן בנין בבעלי חיים דכתיב (בראשית ב׳) ויבן את הצלע (תוי״ט בשם רש״י שם). **כב.** כיון שאין כוונתו אלא להוציא המוגלא ולא איכפת לו שיישאר פתוח כדי שייכנס אויר, לא הוה דומיא לפתחים שבמשכן שהיו עשויים להכניס ולהוציא, ולכן הוה מלאכה שאינה צריכה לגופה, ומחמת צער מותר לגמרי ופטור ומותר, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **כג.** שבמשכן היו צריכים הדברים שצדו. ועיין רע״ב שגם זה פטור ומותר.

וְעַל לְפָסִין אִירוּנִיּוֹת, שֶׁהֵם טְהוֹרוֹת בְּאֹהֶל הַמֵּת וּטְמֵאוֹת בְּמַשָּׂא הַזָּב. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק אוֹמֵר, אַף בְּמַשָּׂא הַזָּב, טְהוֹרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן:

וְעַל לְפָסִין – ועל קערות חרס סתומות, שהן כמו כדור חלול ואחר שנתלבנו בכבשן חותכן באמצע ועושין מהן שתי קערות, **אִירוּנִיּוֹת** – כשהם של עיירות קטנות, **שֶׁהֵם טְהוֹרוֹת בְּאֹהֶל הַמֵּת** – שאין מקבלים טומאה באהל המת כל זמן שלא נחלקו לשתים, שאין כלי חרס מקבל טומאת מת אלא מתוכו, **וּטְמֵאוֹת בְּמַשָּׂא הַזָּב** – אבל מקבלים טומאה ממשא הזב, שזב מטמא כלי חרס בהיסט אף מבחוץ. **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק אוֹמֵר, אַף בְּמַשָּׂא הַזָּב, טְהוֹרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן** – שעד שלא נחלקו לא נגמרה מלאכתן[כד]:

משנה ו

גזירת משקין שזבו

אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין (דהוה ליה מפרק תולדה דדש), ואם יצאו מעצמן אסורין (גזירה שמא יסחוט) (שבת פכ"ב מ"א)

רבינו עובדיה מברטנורא

לְפָסִין אִירוּנִיּוֹת. כְּלֵי חֶרֶס סְתוּמִים עֲשׂוּיִין כְּמִין כַּדּוּר חָלוּל מִבִּפְנִים, וּלְאַחַר שֶׁמְּלַבְּנִים אוֹתוֹ בַּכִּבְשָׁן חוֹתְכִים אוֹתוֹ בָּאֶמְצַע וְהוּא נַעֲשֶׂה שְׁנֵי כֵּלִים: **טְהוֹרוֹת בְּאֹהֶל הַמֵּת.** כָּל זְמַן שֶׁלֹּא חָתְכוּהוּ. דִּכְלִי חֶרֶס אֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה מִבַּפְנִים, אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ, כְּדִכְתִיב (במדבר יט) וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ, דֶּרֶךְ פְּתִחוֹ מִטַּמֵּא וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא מִבַּפְנִים, וְהַאי אֵין לוֹ אֲוִיר: **וּטְמֵאוֹת בְּמַשָּׂא הַזָּב.** בְּטֻמְאוֹת הֶסֵּט. שֶׁאִם נִתְטַלְטְלוּ אוֹ נִתְנַעְנְעוּ מִמַּשָּׂא הַזָּב, טְמֵאִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם אֲוִיר: **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן.** דַּחֲתִיכָה שֶׁחוֹתְכִין אוֹתָן בְּאֶמְצָעָן זוֹ הִיא גְּמַר מְלַאכְתָּן. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צָדוֹק. אֶלָּא לִבּוּנָן בַּכִּבְשָׁן הוּא גְּמַר מְלַאכְתָּן, הִלְכָךְ מִטַּמְּאוֹת בְּמַשָּׂא הַזָּב אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁחִלְּקָן:

מקור חיים

כד. ות"ק ס"ל שליבונן בכבשן הוא גמר מלאכתן, משום שבעיירות קטנות אין מקפידים ואוכלים כך עליהם אף קודם שנחלקו (רע"ב, תוי"ט).

ו שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְלֹא הוֹדָה לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא. הַשּׁוּם וְהַכֹּסֶר וְהַמְּלִילוֹת שֶׁרְסָקָן מִבְּעוֹד יוֹם, שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, יִגְמֹר מְשֻׁתָּחְשָׁךְ, וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא יִגְמֹר:

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים[כה] אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְלֹא הוֹדָה לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא. **הַשּׁוּם** – דרך לרסק השום ולטבל מאכלו במשקה שיוצא ממנו, **וְהַכֹּסֶר** – ענבים בתחילתן כשהן קטנים מרסקן להוציא מהן משקין לטבל בו בשר[כו], **וְהַמְּלִילוֹת** – שבולין שלא בשלו כל צרכן מרסקן וטוענן באבנים לטבל במשקה שיזוב מהן, **שֶׁרְסָקָן מִבְּעוֹד יוֹם** – שריסקן וכתתן מבעוד יום, **שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, יִגְמֹר מְשֻׁתָּחְשָׁךְ** – יגמור ויאכל מהם משתחשך, ואינם אסורים כשאר משקין שזבו[כז], **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא יִגְמֹר** – לא יאכלם בשבת, כי דינם כשאר משקין שזבו[כח]:

ז שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמְרוּ לְפָנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שְׁנַיִם מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְאֶחָד מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. שְׁנַיִם מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שְׁנַיִם מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְאֶחָד מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. שְׁנַיִם מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,

רבינו עובדיה מברטנורא

ו מְלִילוֹת. שִׁבֳּלִים שֶׁלֹּא בִּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן, וְטוֹעֲנָן בַּאֲבָנִים וּמַשְׁקֶה זָב מֵהֶן וְטוֹבֵל בּוֹ: **לֹא יִגְמֹר.** כְּדֵי לֶאֱכֹל לְאַחַר שֶׁקִּדֵּשׁ הַיּוֹם, דַּאֲסוּרִין כְּשְׁאָר מַשְׁקִים שֶׁזָּבוּ. יִגְמֹר. מֵאַחַר שֶׁרְסָקָן וְכִתְּתָן מֵעֶרֶב שַׁבָּת, יִגְמֹר וְיֹאכַל בְּשַׁבָּת. וְלֹא דָמוּ לְמַשְׁקִים שֶׁזָּבוּ שֶׁאֲסוּרִין גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְחֹט, דְּהָכָא אֲפִלּוּ יִסְחֹט לֵיכָּא אִסּוּרָא דְּאוֹרַיְתָא, מִשּׁוּם דְּמַשְׁקִים אֲתוּ מְמֵילָא:

מקור חיים

כה. אין כאן שלשה דינים ממש, אלא דין אחד בשלשה מינים. ותנא שלשה לאפוקי מין רביעי והוא חלות דבש שריסקן מערב שבת, שבזה אפילו רבי עקיבא מודה דשרי, כיון דמעיקרא אוכל ולבסוף אוכל ולא דמי למשקין שזבו דמעיקרא אוכל ולבסוף משקה (שושנים לדוד). **כו.** רש״י שבת דף יט. **כז.** כדאיתא ברע״ב הטעם, עיי״ש. **כח.** אבל גם לרבי עקיבא רשאי להניחם תחת כובדן להיות המשקים זבים ויוצאים, ולא נחלקו אלא אי מותר לאוכלם (כן דעת הרע״ב, והיא כשיטת התוספות (שבת דף יט. ד״ה רבי ישמעאל), ולא כרש״י שם שפירש שנחלקו אי מותר להניחם בכובדם שיצאו המשקין בשבת).

יוֹצֵאת אִשָּׁה בְּעִיר שֶׁל זָהָב, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים פְּסוּלִים לְעֵדוּת. וְאֶחָד מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הַשֵּׁרֶץ בְּפִי חֶלְדָּה וּמְהַלֶּכֶת עַל גַּבֵּי כְּבָרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע, סְפֵקוֹ טָהוֹר:

יוֹצֵאת אִשָּׁה בְּעִיר שֶׁל זָהָב – אשה מותרת לצאת בשבת לרשות הרבים בעטרת זהב עשויה כמן עיר צורת ירושלים[כט], **וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים** – המשחקים עם יונים ואומרים אם תקדים יונך ליונתי אתן לך כך וכך[ל], **פְּסוּלִים לְעֵדוּת. וְאֶחָד מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הַשֵּׁרֶץ בְּפִי חֶלְדָּה** – שרץ מת שנישאת בפי חולדה, **וּמְהַלֶּכֶת עַל גַּבֵּי כְּבָרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה** – והחולדה מהלכת על גבי כברות של תרומה, **סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע** – ספק אם השרץ נגע בכברות ונטמאו ספק לא נגע, **סְפֵקוֹ טָהוֹר** – אפילו ברשות היחיד ספקו טהור[לא]:

ח שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, עַל שְׁנַיִם הוֹדוּ לוֹ וְעַל אֶחָד לֹא הוֹדוּ לוֹ.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, עַל שְׁנַיִם הוֹדוּ לוֹ וְעַל אֶחָד לֹא הוֹדוּ לוֹ.

רבינו עובדיה מברטנורא

ז עִיר שֶׁל זָהָב. עֲטֶרֶת זָהָב עֲשׂוּיָה כְּמִין עִיר צוּרַת יְרוּשָׁלַיִם. וְלֹא חִישְׁינַן דִּלְמָא שָׁלְפָא וּמְחַוְיָא וְאָתְיָא לַאֲתוּיֵי אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: **וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים.** מִין מִמִּינֵי הַשָּׁחוֹק. אִם תַּקְדִּים יוֹנָתְךָ לְיוֹנָתִי אֶתֵּן לְךָ כָּךְ וְכָךְ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, שֶׁמְּגַדֵּל יוֹנָה מְלֻמֶּדֶת לְהָבִיא יוֹנִים לַבַּיִת בַּעֲלֶיהָ, וְיֵשׁ בָּהֶן גְּזֵל מִשּׁוּם דַּרְכֵי שָׁלוֹם וְלֹא גְּזֵל גָּמוּר: **סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע סְפֵקוֹ טָהוֹר.** מִשּׁוּם דְּטָמְאָה עוֹבֶרֶת הִיא וְאֵינָהּ נָחָה בַּמָּקוֹם, הִלְכָךְ סְפֵקוֹ טָהוֹר וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד:

מקור חיים

כט. כי אע״פ שגזרו על שאר תכשיטים גזירה שמא תוריד כדי להראות לחברותיה, רבי אליעזר ס״ל שבעיר של זהב לא גזרו, כי רק נשים חשובות הולכות בתכשיט זה, ואשה חשובה אין דרכה להוריד ולהראות (תוי״ט). **ל.** רע״ב, והיינו כמשחק בקוביא ופסול לעדות מדרבנן, אי משום דאסמכתא לא קניא אי משום שאינו עוסק ביישובו של עולם (סנהדרין דף כד:) (ואף למ״ד אסמכתא לא קניא אינו פסול דאורייתא כיון שאינו סבור לעשות איסור (שם תוד״ה ואלו הן)). ועיין רע״ב פירוש נוסף. **לא.** אע״פ דקי״ל ספק טומאה ברשות היחיד טמא, שאני הכא שהיא טומאה עוברת ואינה נחה במקום (כל זמן שהיא בפי חולדה נחשבת כטומאה עוברת, ולאו דוקא כשהיא מהלכת, רע״ב טהרות פ״ד מ״ב, ומשנה אחרונה שם).

עַל סַנְדָּל שֶׁל סַיָּדִים, שֶׁהוּא טָמֵא מִדָּרָס. וְעַל שְׁרֵי תַּנּוּר אַרְבָּעָה, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שְׁלֹשָׁה. וְהוֹדוּ לוֹ. וְעַל אֶחָד לֹא הוֹדוּ לוֹ, עַל כְּסֵא שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנַיִם מֵחְפּוּיָיו זֶה בְּצַד זֶה, שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין:

עַל סַנְדָּל שֶׁל סַיָּדִים – סנדל עץ שהסיידים נועלים להגן על רגליהם שלא ישרפו בסיד, **שֶׁהוּא טָמֵא מִדָּרָס** – אם נעל אותו זב, נעשה הסנדל טמא מדרס[לב]. **וְעַל שְׁרֵי תַּנּוּר אַרְבָּעָה** – עוד אמר שתנור גדול[לג] שנשבר אם נשאר בשבריו ארבעה טפחים עדיין מקבל טומאה, **שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שְׁלֹשָׁה** – שהחכמים היו אומרים שאף אם יש בשבריו רק שלשה מקבל טומאה. **וְהוֹדוּ לוֹ** – ובשני דברים אלו הודו לרבי עקיבא. **וְעַל אֶחָד לֹא הוֹדוּ לוֹ, עַל כְּסֵא שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנַיִם מֵחְפּוּיָיו זֶה בְּצַד זֶה**, מושב הכסא עשוי משלש לוחות עץ[לד], ואם ניטלו שתים מהם זו בצד זו, **שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא**, שאף על פי שאינו ראוי לישיבה, ראוי הוא לקבל רימונים וטמא משום כלי קיבול[לה], **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין**, כיון שבטל מעיקר תשמישו, בטל לגמרי:

רבינו עובדיה מברטנורא

ח סַנְדָּל שֶׁל סַיָּדִין. מִנְעָל שֶׁל עֵץ שֶׁנּוֹעֲלִין בְּרַגְלֵיהֶם הַמִּתְעַסְּקִים בַּסִּיד לְהָגֵן עַל רַגְלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִשָּׂרְפוּ בַּסִּיד. וְאִם נָעַל אוֹתוֹ הַזָּב, טָמֵא מִדְּרָס: וְעַל שְׁרֵי תַּנּוּר אַרְבָּעָה. אִם הָיָה גָּדוֹל הַרְבֵּה וְנִטְמָא, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁבַּר, לֹא טָהֵר עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּשְׁבָרָיו גֹּבַהּ אַרְבָּעָה, וּלְעוֹלָם שְׁבָרָיו מְקַבְּלִים טֻמְאָה כְּאִלּוּ הָיָה שָׁלֵם עַד שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁבֶר פָּחוֹת מִגֹּבַהּ אַרְבָּעָה. וּסְתָם תַּנּוּר שֶׁבִּמִּשְׁנָה עָשׂוּי כְּמִין קְדֵרָה גְּדוֹלָה שֶׁאֵין לָהּ שׁוּלַיִם וּמְחַבְּרִין אוֹתוֹ בְּטִיט עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְרִצְפַּת הַקַּרְקַע הִיא תַּחְתִּיתוֹ שֶׁל תַּנּוּר: שְׁנַיִם מֵחְפּוּיָיו. מִן הַלּוּחוֹת הָעֲשׂוּיוֹת לְמוֹשָׁבוֹ: שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא. דְּסָבַר אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְיֹשְׁבָה הוּא רָאוּי לְקַבֵּל רִמּוֹנִים, וְטָמֵא מִשּׁוּם כְּלִי קִבּוּל: וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. דְּסָבְרֵי הוֹאִיל וְעִקָּרוֹ לִישִׁיבָה עָבִיד וְלֹא לְבֵית קִבּוּל, כֵּיוָן שֶׁנִּתְבַּטֵּל הָעִקָּר שָׁבַעֲבוּרוֹ נַעֲשָׂה, נִתְבַּטֵּל הַטָּפֵל, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֲפִלּוּ מִשּׁוּם כְּלִי קִבּוּל. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

לב. אע״פ שאין עשוי אלא להגן על רגליו ולאו להילוך עביד, מכל מקום טמא מדרס כיון שהסייד מטייל בו עד שמגיע לביתו (שבת דף סו. וכפירוש הר״י שם בתוד״ה והא לאו). **לג.** לשון הרע״ב אם היה גדול הרבה, כי אם היה תחלתו פחות משמנה, שיריו טמאים אף פחות מארבעה, כי אם נשאר חציו טמא. ורק בגדול יותר משמנה דינו בארבעה (רע״ב כלים פ״ה מ״א). **לד.** רע״ב מסכת כלים (פכ״ב מ״ו). **לה.** שמקום המושב מחופה נמי מתחתיו בנסרים,

ט הוּא הָיָה אוֹמֵר, הָאָב זוֹכֶה לַבֵּן, בַּנּוֹי, וּבַכֹּחַ, וּבָעֹשֶׁר, וּבַחָכְמָה, וּבַשָּׁנִים, וּבְמִסְפַּר הַדּוֹרוֹת לְפָנָיו, וְהוּא הַקֵּץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא) **קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ, אֲנִי עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית טו), **וַיַּעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה,**

הוּא הָיָה אוֹמֵר – עוד היה רבי עקיבא אומר, **הָאָב זוֹכֶה לַבֵּן, בַּנּוֹי, וּבַכֹּחַ, וּבָעֹשֶׁר, וּבַחָכְמָה, וּבַשָּׁנִים** – אם יש לאב זכויות הוא זוכה לבנים נאים, בעלי כח, בעלי חכמה, עשירים, ומאריכים ימים. **וּבְמִסְפַּר הַדּוֹרוֹת לְפָנָיו** – ולפעמים אין זה בזכות עצמו אלא בזכות אבותיו של כמה דורות לפניו, שגזר השי"ת שיבא להם טובה אחר כמה דורות, **וְהוּא הַקֵּץ** – ובדורו הגיע הקץ ההוא, ולכן זכה למה שזכה בזכות אבותיו. **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מא) **קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ**, משמע שתלוי בדורות ולא בשנים[ו], וכן מצינו **אֲנִי עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית טו), **וַיַּעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה**, שמשמע שהגזירה תלויה בשנים,

רבינו עובדיה מברטנורא

ט הָאָב זוֹכֶה לַבֵּן וכו'. לְפִי שֶׁקָּרוֹב הַדּוֹרוֹת לְפָנָיו. פְּעָמִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ טֶבַע הַבֵּן לִהְיוֹת דּוֹמֶה לְטֶבַע הָאָב, הוּא מַבְטִיחַ לְאָב לַעֲשׂוֹת טוֹבָה לְזַרְעוֹ וְהַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהַחָכְמָה וְהַשָּׁנִים אָדָם לְדוֹר שְׁלִישִׁי אוֹ לְדוֹר רְבִיעִי, וְהָאָב זוֹכֶה בָּהֶן מִתְּחִלַּת יְצִירָתוֹ כְּפִי טִבְעוֹ, זְכָה לְאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁתָּבֹא לָהֶם אוֹתָהּ וְהָעֹשֶׁר אָדָם מוֹרִישׁוֹ לִבְנוֹ. וְחָכְמָה הַטּוֹבָה: **הוּא** הַקֵּץ. שֶׁקָּצַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ דְּאָמְרִינַן הָכָא, הִיא הִסְבָּרָא הַיְשָׁרָה, הוּא לְאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה לִזְמַן פְּלוֹנִי וְהִיא בָּאָדָם כְּפִי טִבְעוֹ. וְהַשָּׁנִים, אֲרִיכוּת וּלְדוֹר פְּלוֹנִי. כְּמוֹ וַיַּעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם הַיָּמִים. וְלִי נִרְאֶה, שֶׁאִם אָדָם זוֹכֶה אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה, הֲרֵי מִסְפַּר הַדּוֹרוֹת שֶׁהוּא דּוֹר הָוְיָן לֵיהּ בָּנִים נָאִים בַּעֲלֵי כֹּחַ בַּעֲלֵי רְבִיעִי הוּא הַקֵּץ שֶׁל אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: חָכְמָה עֲשִׁירִים וּמַאֲרִיכֵי יָמִים: **וּבְמִסְפַּר**

מקור חיים

ואע"פ שניטלו לוחות העליונים עדיין יש שם בית קיבול שראוי להחזיק בו רימונים (סדרי טהרות כלים דף רב:). (נראה שהנסרים התחתונים אינם סמוכים זה לזה ולכן אינו ראוי לקבל אלא דברים גדולים כרימונים). **לו.** כי הכי קאמר קרא, השי"ת יודע כל הדורות הבאים ויודע מה שעתיד להיות (ולב"ג מלכים ב יט כה), ומדכתיב קורא דורות מראש ולא קורא שנים מראש, משמע שהאירועים תלויים בדורות ולא בשנים.

וְנֶאֱמַר (שם), וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה: **וְנֶאֱמַר** (שם) – הלא גם נאמר, **וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה**, הרי שאינה תלויה אלא בדורות. ואבן כן היה שיצאו אחר ארבעה דורות אף על פי שלא היו במצרים אלא מאתיים ועשר שנים[לז]:

י אַף הוּא הָיָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דְבָרִים שֶׁל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. מִשְׁפַּט דּוֹר הַמַּבּוּל, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. מִשְׁפַּט אִיּוֹב, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. מִשְׁפַּט הַמְצָרִיִּים, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. מִשְׁפַּט גּוֹג וּמָגוֹג לֶעָתִיד לָבֹא, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. מִשְׁפַּט רְשָׁעִים בְּגֵיהִנֹּם, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו), וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ.

אַף הוּא הָיָה אוֹמֵר – אף זה היה רבי עקיבא אומר, שיש **חֲמִשָּׁה דְבָרִים שֶׁל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. מִשְׁפַּט דּוֹר הַמַּבּוּל, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ** – המים שנשפטו בהם דור המבול היו על הארץ שנים עשר חדש[לח]. **מִשְׁפַּט אִיּוֹב, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ** – איוב סבל חוליו ויסוריו שנים עשר חדש[לט]. **מִשְׁפַּט הַמְצָרִיִּים, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ** – מביאת משה להתרות פרעה פעם ראשון עד יציאת מצרים היה שנים עשר חדש[מ]. **מִשְׁפַּט גּוֹג וּמָגוֹג**[מא] **לֶעָתִיד לָבֹא, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ**, שלא ינגפו בבת אחת, אלא מתחלת מכתן עד סופן שנים עשר חדש. **מִשְׁפַּט רְשָׁעִים בְּגֵיהִנֹּם, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו), וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ** (ומדי שבת בשבתו) יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר ה' – כשיבא אותו חדש שמת בו יצא מגיהנם ויבא להשתחוות לפני אמר ה'.

רבינו עובדיה מברטנורא

י שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ. כְּשֶׁיָּבֹא חֹדֶשׁ בְּאוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ שֶׁמֵּת בּוֹ, יֵצֵא מִגֵּיהִנֹּם וְיָבֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי ה':

מקור חיים

לז. כי עיקר הגאולה תלויה בדורות, ומה שאמר הקב"ה ארבע מאות שנה, ענייני דורות הראויים לשנים אלו אם היו מגיעים לכלל זקנה מופלגת, אבל אף שלא הגיעו לשנים אלו, גאלם הקב"ה אחר ארבעה דורות, כי בזה תלוי הגאולה ולא בשנים (ע"פ המאירי). **לח.** כמפורש בתורה בפרשת נח, וכמו שפירש"י שם (בראשית ח יד) שעד שיבשה הארץ היה שנה שלימה ועוד י"א יום ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה. **לט.** בסדר עולם דורש כן מקראי (תוי"ט). **מ.** דכתיב (שמות ה) לקושש קש לתבן, אימתי התבן מצוי שם באייר, והם יצאו בניסן (סדר עולם, הובא בתוי"ט). **מא.** גוג הוא המלך שיבא להילחם עם משיח ומגוג הוא שם ארצו, ושניהם ייענשו (תפא"י).

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, מִן הַפֶּסַח וְעַד הָעֲצֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר וּמִדֵּי שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ:

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, מִן הַפֶּסַח וְעַד הָעֲצֶרֶת – משפט רשעים בגיהנם אינו אלא ארבעים ותשע יום כימים שיש מן הפסח ועד העצרת, **שֶׁנֶּאֱמַר וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ**, והיינו מפסח דאיקרי שבת דכתיב ביה וספרתם לכם ממחרת השבת, עד עצרת שהוא ממחרת השבת השביעית, ואז יצא מגיהנם ויבא להשתחוות לפני אמר ה׳.

פרק ג - כל המטמאין

משנה א

ג׳ אופנים שמת מטמא

א) מגע - הנוגע בבשרו בכזית מבשר המת **ב)** משא - הנושא כזית מן המת אף על פי שאינו נוגע בו, וכן המסיטו ומנענעו ממקומו בכלל נושא הוא[א] **ג)** אהל - הנמצא באהל אחד עם כזית מן המת[ב], או שמאהיל על כזית מן המת, או שכזית מן המת מאהיל עליו.

טומאה רצוצה

כשאין חלל טפח במקום שכזית מן המת מונח, נחשב כאלו כל החלל מלא טומאה. ולכן המאהיל על המת או מת מאהיל עליו ואין טפח ביניהם, נחשב כאילו נגע בטומאה, וטמא מטעם מגע ולא מטעם אהל.

טומאת נבילה

נבילה אינה מטמאה אלא במגע או במשא.

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁנֶּאֱמַר וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ. כְּלוֹמַר לְאַחַר שֶׁיִּהְיֶה בַּגֵּיהִנֹּם כָּל כָּךְ יָמִים כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ מִיּוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח דְּאִיקְרֵי שַׁבָּת דִּכְתִיב (ויקרא כג) וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת וְגוֹ׳ עַד עֲצֶרֶת שֶׁהוּא מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית יֵצֵא מִגֵּיהִנֹּם וְיָבֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹות:

מקור חיים

א. רמב״ם טומאת המת פ״א ה״ז. **ב.** לאו דוקא כזית מבשר המת, כי יש עוד חלקי המת המפורטין בריש פרק שני דאהלות שמטמאין באהל, והם הנצל (בשר המת שנימוח ונעשה כמין ליחה סרוחה) ומלא תרוד רקב, ושדרה וגולגולת וכו׳.

א כָּל הַמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ, וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת, רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס מְטַהֵר, וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. כֵּיצַד. הַנּוֹגֵעַ בְּכִשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים מִן הַנְּבֵלָה אוֹ נוֹשְׂאָן, וּבַמֵּת, הַנּוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וּמַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת אוֹ נוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וְכַחֲצִי זַיִת מַאֲהִיל עָלָיו, וּמַאֲהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים,

כָּל הַמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ – כל חלקי המת שמטמאין באהל שנחלקו שיעורן, כגון בזית בשר המת שנחלק לכשני חצאי זיתים, **וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת** – והכניס שני החצאים לבית אחד, **רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס מְטַהֵר**, לפי שאין האהל מצרפן, **וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין**, שהם סוברים שהאהל מצרפן. ובשם שנחלקו אי מצטרפין בטומאת אהל, הוא הדין שנחלקו אי מצטרפין בטומאת מגע ובטומאת משא בין במת בין בנבילה. **כֵּיצַד. הַנּוֹגֵעַ בְּכִשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים מִן הַנְּבֵלָה אוֹ נוֹשְׂאָן, וּבַמֵּת, הַנּוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וּמַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת** ואין טפח בינו להטומאה, והוה כנוגע גם בחצי הזית שמאהיל עליו, **אוֹ נוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וְכַחֲצִי זַיִת מַאֲהִיל עָלָיו** ואין טפח ביניהם, **וּמַאֲהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים** – או שהיה מאהיל על כשני חצאי זיתים[ג],

רבינו עובדיה מברטנורא

א כָּל הַמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. כְּגוֹן הַמֵּת וְהַנֶּצַע וּמְלֹא תַּרְוַד רָקָב, וְכָל אוֹתָן הַשְּׁנוּיִין רֵישׁ פֶּרֶק ב׳ דְּאֳהָלוֹת: **שֶׁנֶּחְלְקוּ.** שֶׁעוּרֵיהֶן לַחֲצָאִים: **וְהִכְנִיסָן.** כְּשֶׁהֵן מְחֻלָּקִין: **לְתוֹךְ הַבַּיִת.** דְּהַיְנוּ לְתוֹךְ אֹהֶל אֶחָד: **רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס מְטַהֵר.** דְּסָבַר לֹא מִצְטָרְפִי לְכִשְׁעוּר: **הַנּוֹגֵעַ בִּכְשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים מִן הַנְּבֵלָה.** פְּתַח בְּאֹהֶל וּמְפָרֵשׁ נְבֵלָה, לוֹמַר לְךָ דִּכְי הֵיכִי דְּסָבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי דוֹסָא שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין לְטָמְאַת אֹהֶל, הָכִי נַמִּי סְבִירָא לֵיהּ שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין טָמְאַת מַגָּע וּמַשָּׂא, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּנְבֵלָה: **הַנּוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וּמַאֲהִיל עַל חֲצִי זַיִת.** שֶׁהַמַּאֲהִיל עַל הַמֵּת טָמֵא כְּאִלּוּ הָיָה עִם הַמֵּת בָּאֹהֶל. וְכָל הָנָךְ מַאֲהִיל דְּרֵישָׁא, בְּטָמְאָה רְצוּפָה אֵירֵי, שֶׁאֵין בֵּין הַטָּמְאָה וּבֵין הָאֹהֶל פּוֹתֵחַ טָפַח, וּמְשׁוּם הָכִי חֲכָמִים מְטַמְּאִים, דְּאֹהֶל כִּי הַאי, נְגִיעָה הִיא. וְסֵיפָא דְּתָנַן אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּכְחֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְכוּ׳ דְּמוּדוּ רַבָּנָן דְּטָהוֹר, מַיְרֵי כְּשֶׁיֵּשׁ פּוֹתֵחַ טָפַח בֵּין הַטָּמְאָה וּבֵין הָאֹהֶל, דְּהָא מוֹדוּ רַבָּנָן דְּאֵין מִצְטָרְפִין, דְּנְגִיעָה וְאֹהֶל שְׁנֵי שֵׁמוֹת הֵן, וְכָל שֶׁהֵן מִשְּׁנֵי שְׁמוֹת אֵין מִצְטָרְפִין. וְרַבִּי דוֹסָא סָבַר דַּאֲפִלּוּ בְּטָמְאָה רְצוּפָה אֵין מִצְטָרְפִין:

מקור חיים

ג. לכאורה בבא זו יכולה להיות בין ביש ביניהן טפח בין באין ביניהן טפח, ובלבד ששני

מַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת וְכַחֲצִי זַיִת מַאֲהִיל עָלָיו, רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת, אוֹ מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת, טָהוֹר. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אַף בָּזֶה רַבִּי דוֹסָא מְטַהֵר.

מַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת וְכַחֲצִי זַיִת מַאֲהִיל עָלָיו – או שהיה מאהיל על כחצי זית, וכחצי זית היה מאהיל עליו[ד], **רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין** – בכל אלו רבי דוסא בן הרכינס מטהר שסובר שאינם מצטרפין וחכמים מטמאים שסוברים שמצטרפין. **אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת** – ויש בין הטומאה ודבר המאהיל עליו יותר מטפח[ה], **אוֹ מַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת** ואין ביניהם טפח, **וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת** ויש ביניהם טפח, **טָהוֹר** – אף לרבנן טהור, כי אף לדידהו אין שני אופני טומאה מצטרפין, וכאן טומאה אחת היא על ידי אהל ואחת על ידי נגיעה. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אַף בָּזֶה רַבִּי דוֹסָא**

רבינו עובדיה מברטנורא

אָמַר רַבִּי מֵאִיר וכו'. רַבִּי מֵאִיר אִיהוּ דְּאַף בְּזוֹ פְּלִיגִי רַבָּנָן עַל פֶּלֶיג אַתַּנָּא קַמָּא דְּאָמַר דְּכֻשַּׁיִּשׁ רַבִּי דוֹסָא וְאָמְרֵי דְּנָגִיעָה וְאֹהֶל חַד פּוֹתֵחַ טֶפַח בֵּין הַטֻּמְאָה וְהָאֹהֶל מוֹדוּ שֶׁמָּא הוּא, הִלְכָךְ מִצְטָרְפִין לְכָשְׁעוּר רַבָּנָן דְּטָהוֹר וְאֵין מִצְטָרְפִין, וְאָמַר וּמְטַמְּאִין. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר:

מקור חיים

החצאים הם באופן אחד, או שניהם ביש ביניהן טפח ואז שניהם הם מדין אהל, או שניהם באין ביניהם טפח ואז שניהם הם מדין מגע. **ד.** נ' שבבא זו איירי באין ביניהם טפח, ושניהם הם מדין מגע. אבל ביש ביניהם טפח אף ששניהם מדין אהל, גם לרבנן לא מצטרפי שהוו כשני אהלים, ולעיל דייק הרע"ב וכתב שלרבנן באהל אחד מצטרפים. **ה.** ברישא נקט נוגע בחצי זית ומאהיל על כחצי זית, ואיירי באין ביניהן טפח ולכן שניהם מדין נגיעה ומצטרפין לרבנן. ובזה הענין היה יכול לנקוט גם כאן ולומר נוגע בחצי זית ומאהיל על כחצי זית אין מצטרף, שהרי בבות אלו איירי ביש ביניהם טפח והוה אהל ונגיעה, כדאיתא ברע"ב. אלא לכן שינה התנא ונקט דבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית לאשמעינן שאיירי ביש ביניהם טפח, כי בסתמא דבר שמאהיל עליו ועל כחצי זית יש בין החצי זית לאהל שעל האדם יותר מטפח (מהר"ם מרוטנבורג, אהלות פ"ג מ"א).

מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. הַכֹּל טָמֵא, חוּץ מִן הַמַּגָּע עִם הַמַּשָּׂא, וְהַמַּשָּׂא עִם הָאֹהֶל. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד, טָמֵא. מִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת, טָהוֹר:

מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין, כי לחכמים מגע ואהל מצטרפין, וזה הכלל בדברי חכמים, **הַכֹּל טָמֵא** – כל אופני הטומאה מצטרפין, ואפילו מגע ואהל, **חוּץ מִן הַמַּגָּע עִם הַמַּשָּׂא, וְהַמַּשָּׂא עִם הָאֹהֶל**, עד כאן דברי רבי מאיר. אך לתנא קמא, **זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד, טָמֵא** – רק כשהוא משם אחד כגון מגע ומגע או משא ומשא או אהל ואהל, מצטרפין וטמא. **מִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת, טָהוֹר** – וכל שהוא משני שמות אינו מצטרף, וטהור:

ב אֹכֶל פָּרוּד, אֵינוֹ מִצְטָרֵף, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִצְטָרֵף. מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל אֶסִימוֹן,

אֹכֶל פָּרוּד – צבור של אוכל נפרד, כגון צבור של אגוזים, **אֵינוֹ מִצְטָרֵף** – אין האוכל הפרוד מצטרף יחד לשיעור כביצה שהוא שיעור טומאת אוכלים לטמא אחרים[1], **דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִצְטָרֵף. מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל אֶסִימוֹן** – הבא לחלל פירות מעשר שני על כסף להעלותו לירושלים, מותר לחללו אף על מטבע שאין עליו צורה,

רבינו עובדיה מברטנורא

חוּץ מִן הַמַּגָּע עִם הַמַּשָּׂא. כְּגוֹן שֶׁנָּגַע בַּחֲצִי זַיִת וְהִסִּיט חֲצִי זַיִת: וְהַמַּשָּׂא עִם הָאֹהֶל. שֶׁהִסִּיט חֲצִי זַיִת וְהֶאֱהִיל עַל חֲצִי זַיִת: מִשֵּׁם אֶחָד. כְּגוֹן מַגָּע וּמַגָּע, מַשָּׂא וּמַשָּׂא, אֹהֶל וְאֹהֶל: **ב** אֹכֶל פָּרוּד. כְּגוֹן צְבוּר שֶׁל אֱגוֹזִים בָּטְנִים וּשְׁקֻדִּים, שֶׁכְּשֶׁהֵן נִפְרָדִים זֶה מִזֶּה אֵין בָּהֶם כַּבֵּיצָה שֶׁהוּא שִׁעוּר טֻמְאַת אֳכָלִים לְטַמֵּא אֲחֵרִים: אֵינוֹ מִצְטָרֵף. וְאִם הֵן טְמֵאִים וְנָגְעוּ בָּהֶן טָהֳרוֹת כְּשֶׁהֵן צְבוּרִין אֵינָן מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא הַטָּהֳרוֹת, כֵּיוָן שֶׁאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן בְּפְנֵי עַצְמוֹ כְּשִׁעוּר טֻמְאַת אֳכָלִין: אֶסִימוֹן. עֲשׂוּי כְּמִדַּת הַמַּטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא, אֲלָא שֶׁעֲדַיִן לֹא טָבְעוּ עָלָיו צוּרָה. וְאֵין פּוֹדִין בּוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, דִּכְתִיב (דְּבָרִים יד) וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה:

מקור חיים

1. רע״ב. ובתוי״ט (טהרות פ״ב מ״א) כתב שנחלקו הראשונים אי יש בהם טומאת עצמן מן התורה אף בפחות מכביצה (עי׳ פסחים דף לג: תוד״ה אימת). וכתב שדעת הרע״ב שמן התורה אף טומאת עצמן אין בהם אלא ככביצה, ומה שכתב כאן שכביצה הוא שיעור הטומאה לטמא אחרים, היינו משום שמדרבנן טמא טומאת עצמו אף בפחות מכביצה.

דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְחַלְּלִין. מַטְבִּילִין יָדַיִם לַחַטָּאת, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אִם נִטְמְאוּ יָדָיו, נִטְמָא גּוּפוֹ:

דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְחַלְּלִין[ז]**. מַטְבִּילִין יָדַיִם** – מי שידיו טמאות ולא גופו כגון שנגע באוכלין ומשקין טמאים[ח], צריך להטבילן בארבעים סאה **לַחַטָּאת** – אם בא ליגע במי חטאת ולהזות אפר של פרה אדומה, **דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אִם נִטְמְאוּ יָדָיו, נִטְמָא גּוּפוֹ** – לגבי מי חטאת אם נטמא ידיו הוה כאילו כל גופו נטמא, וצריך לטבול כל גופו:

ג מְעֵי אֲבַטִּיחַ וּקְנִיבַת יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה, רַבִּי דוֹסָא מַתִּיר לְזָרִים, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. חֲמֵשׁ רְחָלוֹת גְּזוּזוֹת

מְעֵי אֲבַטִּיחַ – הגרעינים והמשקה שבתוך אבטיח[ט], **וּקְנִיבַת יָרָק** – עלין מעופשין שמסירים מן הירק, **שֶׁל תְּרוּמָה, רַבִּי דוֹסָא מַתִּיר לְזָרִים, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין**[י]**. חֲמֵשׁ רְחָלוֹת גְּזוּזוֹת**[יא]

רבינו עובדיה מברטנורא

מַטְבִּילִין יָדַיִם לַחַטָּאת. מִי שֶׁנָּגַע בְּאֻכָלִין גּוּפוֹ. וְצָרִיךְ טְבִילָה לְכָל הַגּוּף, דְּמַעֲלָה וּמַשְׁקִין טְמֵאִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים עָשׂוּ בְּמֵי חַטָּאת שֶׁאִם נִטְמְאוּ יָדָיו שֶׁמְּטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם וְאֵין מְטַמְּאִין נִטְמָא גּוּפוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְרוּמָה כָּל הַגּוּף, הֲרֵי זֶה מַטְבִּיל יָדָיו בִּלְבַד, וְקָדָשִׁים: ג מְעֵי אֲבַטִּיחַ. הַזַּרְעוֹנִים וְכָשֵׁר לִגַּע בְּמֵי חַטָּאת וּלְהַזּוֹת מֵאֶפֶר וְהַמַּשְׁקֶה שֶׁבְּתוֹךְ הָאֲבַטִּיחַ: וּקְנִיבַת יָרָק, הַעֲלִין מֵעֲפָשִׁים שֶׁמְּסִירִים מִן הַיָּרָק. הַפָּרָה עַל הַטָּמֵא: אִם נִטְמְאוּ יָדָיו נִטְמָא עָלִין מֵעֲפָשִׁים שֶׁמְּסִירִים מִן הַיָּרָק:

מקור חיים

ז. עיין רע"ב טעמייהו, ורבי דוסא דריש וצרת הכסף בידך לרבות כל דבר הנצרר ביד (ב"מ דף מ"ז הובא בתוי"ט). ח. בגזירות י"ח דבר (שבת דף יג:) גזרו על כמה דברים שמטמאין ידים ולא כל הגוף. והבא לטהרן לאכילת חולין ומעשר ותרומה, די אם נוטל ידיו בכלי, והבא לאכול קדשים צריך להטביל ידיו במ' סאה (חגיגה פ"ב מ"ה). לרבי דוסא ה"ה בבא ליגע במי פרה אדומה ואפרו די בטבילת ידיו. ט. אבטיח שבמשנה הוא מה שרגילים לקרוא היום 'מילון' (גרח"ק ירושלמי תרומות פי"א ה"ד). י. מעי אבטיח וקניבת הירק אינם ראויים כל כך למאכל אדם אלא למאכל בהמה ולכן אין עליהם דין תרומה לרבי דוסא, אבל לחכמים עדיין שמם עליהם כיון שראויים במקצת לבני אדם (ע"פ פני משה תרומות פי"א ה"ד). יא. במסכת חולין (פי"א מ"א) הגירסא 'גוזזות' וכן הגירסא בכת"י.

מָנֶה מָנֶה וּפְרַס, חֲיָבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, חָמֵשׁ רְחֵלוֹת כָּל שֶׁהֵן:

מָנֶה מָנֶה וּפְרַס – חמש רחלות שגזזו מכל אחת מהן מנה וחצי[יב], **חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, חָמֵשׁ רְחֵלוֹת כָּל שֶׁהֵן** – אף בשנגזו מחמש רחלות הרבה פחות מכר"ג, חייבות בראשית הגז:

ד כָּל הַחוֹצָלוֹת טְמֵאוֹת טְמֵא מֵת, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִדְרָס.

כָּל הַחוֹצָלוֹת – כל המחצלאות עשויות מגמי וכיוצא בו[יד], **טְמֵאוֹת טְמֵא מֵת** – מקבלין טומאת מת[טו], אבל לא טומאת מדרס כיון שאינן ראויין לשכיבה, **דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִדְרָס** – אף מקבלין טומאת מדרס, כי הם סוברים שראויים נמי לשכיבה.

רבינו עובדיה מברטנורא

מָנֶה מָנֶה וּפְרַס. כָּל אַחַת מָנֶה וְחֵצִי. וּבְצֵיר מֵהֶכִי לֹא חָשֵׁיב גֵּז, שֶׁזּוֹ פָּחוּת שֶׁבַּגְּזוֹזוֹת: כָּל שֶׁהֵן. לָאו דַּוְקָא. דִּבְפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים סְלָעִים לֹא מְחַיְּבִי רַבָּנָן בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. אֶלָּא מִשּׁוּם דְּרַבִּי דוֹסָא יְהִיב שִׁעוּרָא רַבָּה, קָרֵי תַּנָּא לְשִׁעוּרָא זוּטָא דְּרַבָּנָן כָּל שֶׁהֵן. וְהַסָּלַע מִשְׁקָלוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מָעִים, וּמִשְׁקַל כָּל מָעָה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה גַּרְעִינֵי שְׂעֹרָה: ד חוֹצָלוֹת. מַחְצָלָאוֹת עֲשׂוּיוֹת מִגֶּמִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְיֵשׁ לָהֶם שָׂפָה סָבִיב: טְמֵאוֹת טְמֵא מֵת. שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהֶן בַּיִת קִבּוּל. אֲבָל לֹא טְמֵאַת מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, לְפִי שֶׁאֵין רְאוּיוֹת לִשְׁכִּיבָה וְלֹא לִישִׁיבָה: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מִדְרָס. דַּחֲזוּ נַמֵּי לִשְׁכִּיבָה:

מקור חיים

יב. אף שהגירסא היא מנה מנה ופרס, הפירוש הוא מנה ופרס מנה ופרס (מלא"ש). וכל מנה הוא כ"ה סלעים ונמצא לרבי דוסא צריכים סך הכל קפ"ז וחצי סלעים. **יג.** לרבנן צריכים י"ב סלעים לכל רחל, ס"ה ששים סלעים, ומחמת שהוא הרבה פחות משיעורו של רבי דוסא שמצריך קפ"ז וחצי, אמרו כל שהן, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **יד.** ודינם ככלי עץ, כי כל הכלים העשויין מן הגומא ומן הערבה ומן הקנים ומכפות תמרים ומן העלים והשריגין וקליפי אילנות ומן החלף כגון הכפיפות והטרסקלין והמחלצות והמפצות הכל בכלל כלי העץ שהכל גדל מן הארץ כעץ (רמב"ם כלים פ"א הי"ג). ואיירי שיש להם שפה סביב כדאיתא ברע"ב. ואע"ג דפשוטי כלי עץ הרחבים העשוים להניח עליהם דבר מקבלין טומאה מדרבנן, מחצלאות שאין להם שפה עשויין לסיכוך וטהורים לגמרי (דף כ. תוד"ה תנן התם). **טו.** לאו דוקא טומאת מת, ולא בא אלא לאפוקי טומאת מדרס. ונקט טומאת מת שעל ידה נעשה אב הטומא דומיא דטומאת מדרס שהיא אב הטומאה (סוכה דף כ. רש"י ד"ה מטמאות טמא מת).

כָּל הַקְּלִיעוֹת טְהוֹרוֹת, חוּץ מִמֶּשֶׁל גַּלְגִּילוֹן, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כֻּלָּם טְמֵאוֹת, חוּץ מִמֶּשֶׁל צַמָּרִים:

כָּל הַקְּלִיעוֹת – חוטין שאינם ארוגין אלא עשויין מעשה עבות, **טְהוֹרוֹת**, שאינן חשובות ארוג ואין זה בגד, **חוּץ מִמֶּשֶׁל גַּלְגִּילוֹן** – חוץ מאבנט שחוגר בו, שזה חשוב בגד, **דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כֻּלָּם טְמֵאוֹת** – דכולם חשובים בגד, **חוּץ מִמֶּשֶׁל צַמָּרִים** – חוץ מן הקליעה שמוכרי צמר קושרים בה אגודות של צמר, שהיא אינה בגד אלא במקום חבל היא[טז]:

ה הַקֶּלַע שֶׁבֵּית קִבּוּל שֶׁלָּהּ אָרוּג, טְמֵאָה. וְשֶׁל עוֹר, רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. נִפְסַק בֵּית אֶצְבַּע שֶׁלָּהּ, טְהוֹרָה.

הַקֶּלַע – כלי שבו זורקין אבנים, **שֶׁבֵּית קִבּוּל שֶׁלָּהּ** – שהמקום שמשימין בו האבן שרוצים לזרוק, **אָרוּג, טְמֵאָה** – אם הבית קיבול ארוג, הרי היא טמאה כי ארוג כל שהוא טמא[יז]. **וְשֶׁל עוֹר** – ואם הבית קיבול הוא של עור, **רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס מְטַהֵר**, שאינה נחשבת ככלי שאינה עושה אלא מעשה מקל בעלמא, **וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין**, שהם סוברים קלע כלי היא. **נִפְסַק בֵּית אֶצְבַּע שֶׁלָּהּ** – כמין נקב קטן שמשימין בו האצבע, **טְהוֹרָה**, שאם אין לה בית אצבע אינה ראויה לכלום.

רבינו עובדיה מברטנורא

הַקְּלִיעוֹת. חוּטִין מַעֲשֶׂה עֲבוֹת: **טְהוֹרוֹת.** שֶׁאֵינָן חֲשׁוּבוֹת אֲרִיג וְאֵין זֶה בֶּגֶד: **חוּץ מִמֶּשֶׁל גַּלְגִּילוֹן.** הַקְּלִיעוֹת שֶׁל אַבְנֵט שֶׁחוֹגְרִים בּוֹ, שֶׁבֶּגֶד הוּא חָשׁוּב: **כֻּלָּם טְמֵאוֹת.** דְּכֻלָּם חֲשׁוּבִים בֶּגֶד, חוּץ מִן הַקְּלִיעָה שֶׁעוֹשִׂים מוֹכְרֵי הַצֶּמֶר לִקְשֹׁר בָּהּ אֲגֻדּוֹת שֶׁל צֶמֶר: **ה הַקֶּלַע שֶׁבֵּית קִבּוּל שֶׁלָּהּ.** שֶׁזּוֹרְקִים בּוֹ הָאֲבָנִים. כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (שופטים כ) קֹלַע בָּאֶבֶן. (שְׁמוּאֵל א כה) יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקֶּלַע: **בֵּית קִבּוּל הוּא חֲשׁוּב: כֻּלָּם טְמֵאוֹת.** הַמָּקוֹם שֶׁמְּשִׂימִין בּוֹ הָאֶבֶן שֶׁרוֹצִים לְהַשְׁלִיךְ: **בֵּית אֶצְבַּע שֶׁלָּהּ.** כְּמִין נֶקֶב קָטָן שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ הָאֶצְבַּע:

מקור חיים

טז. רמב״ם. **יז.** כי אע״פ שקרעים מן הבגדים אינם טמאים אלא אם יש בהם שלש אצבעות על שלש אצבעות (בכגדי צמר ופשתים) או שלשה טפחים על שלשה טפחים (בשאר בגדים), האורג בגד בפני עצמו כל שהוא טמא (רמב״ם כלים פכ״ב ה״א).

בֵּית הַפָּקִיעַ שֶׁלָּהּ, טְמֵאָה:

בֵּית הַפָּקִיעַ שֶׁלָּהּ – ואם נפסק הבית שאוחז בה כשמסבב הקלע באויר ורוצה להפקיע ולהשליך האבן, **טְמֵאָה**, שאפשר לתקנה ולתפור בה חוט אחר[יח]:

ו הַשְּׁבוּיָה אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יֵשׁ שְׁבוּיָה אוֹכֶלֶת וְיֵשׁ שְׁבוּיָה שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת. כֵּיצַד. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אָנִי, אוֹכֶלֶת, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית, וְהִיא אוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אָנִי, אֵינָהּ אוֹכֶלֶת:

הַשְּׁבוּיָה אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה – אשת כהן שנשבית על ידי נכרי, מותרת לאכול בתרומה, ולא חיישינן שמא נאנסה ונפסלה לכהונה, **דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יֵשׁ שְׁבוּיָה אוֹכֶלֶת וְיֵשׁ שְׁבוּיָה שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת. כֵּיצַד. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אָנִי** – נשביתי בידי עובדי כוכבים אבל לא נבעלתי לעובד כוכבים, **אוֹכֶלֶת** – מותרת לאכול תרומה, **שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר** – שהיא אסרה עצמה במה שאמרה נשביתי, ולכן גם נאמנת להתיר עצמה ולומר לא נבעלתי. **וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית, וְהִיא אוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אָנִי, אֵינָהּ אוֹכֶלֶת**, שלא על פיה נאסרת, ולכן אינה נאמנת להתיר עצמה בלי ראיה:

ז אַרְבָּעָה סְפֵקוֹת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. כֵּיצַד. הַטָּמֵא עוֹמֵד

אַרְבָּעָה סְפֵקוֹת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. כֵּיצַד. הַטָּמֵא עוֹמֵד

רבינו עובדיה מברטנורא

בֵּית הַפָּקִיעַ. הַבַּיִת יָד שֶׁאוֹחֵז בּוֹ כְּשֶׁמְּסַבֵּב הַקֶּלַע בָּאֲוִיר וְרוֹצֶה לְהַפְקִיעַ וּלְהַשְׁלִיךְ הָאֶבֶן: **ו הַשְּׁבוּיָה.** אֵשֶׁת כֹּהֵן **שְׁנִּשְׁבֵּית: אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה.** וְלֹא חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא הַנָּכְרִי בָּא עָלֶיהָ וַעֲשָׂאָהּ זוֹנָה וּפְסָלָהּ מִן הַתְּרוּמָה: **שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר.** כְּשֵׁם שֶׁהֶאֱמִינוּהָ כְּשֶׁאָמְרָה נִשְׁבֵּיתִי, כָּךְ יֵשׁ לְהַאֲמִינָהּ כְּשֶׁאוֹמֶרֶת וּטְהוֹרָה אֲנִי: **ז הַטָּמֵא עוֹמֵד.** מִצַּד עוֹמֵד תַּחַת הָאֹהֶל אוֹ תַּחַת הָאֵילָן:

מקור חיים

יח. מלא״ש.

וְהַטָּהוֹר עוֹבֵר, הַטָּהוֹר עוֹמֵד וְהַטָּמֵא עוֹבֵר, טָמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְטָהֳרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, טָהֳרָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְטָמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע, סָפֵק הֶאֱהִיל סָפֵק לֹא הֶאֱהִיל, סָפֵק הֵסִיט סָפֵק לֹא הֵסִיט, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין:

וְהַטָּהוֹר עוֹבֵר – מצורע עומד תחת האילן וטהור עובר דרך שם, וספק אם האילן האהיל על שניהם ונטמא הטהור, **הַטָּהוֹר עוֹמֵד וְהַטָּמֵא עוֹבֵר** – או שטהור עומד תחת אילן ומצורע עובר תחת האילן וספק אם עמד[יט]. הרי שני ספיקות. והספק השלישי, **טָמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** – כגון כזית מן המת בחנות הפתוחה לרשות הרבים, **וְטָהֳרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – ואדם טהור עבר סמוך לחנות ברשות הרבים. והספק הרביעי, **טָהֳרָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְטָמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים** – אדם טהור עומד בפתח החנות וברשות הרבים סמוך לפתח מונח כזית מן המת, **סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע** – ספק אם הטהור נגע בטומאה ספק לא נגע, **סָפֵק הֶאֱהִיל סָפֵק לֹא הֶאֱהִיל** – או ספק אם האהיל על הטומאה ספק לא האהיל, **סָפֵק הֵסִיט סָפֵק לֹא הֵסִיט** – או ספק אם הסיט את הטומאה ספק לא הסיט, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַמֵּא** – בכל אלו הספיקות רבי יהושע מטמא, כי סבר הואיל ורשות היחיד משותפת בספק טומאה זו הוה ספק טומאה ברשות היחיד וספיקו טמא, **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – דסברי הואיל וספק טומאה ברשות הרבים משותפת בה, דינו כספק טומאה ברשות הרבים וספיקו טהור[כ]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַטָּהוֹר עוֹבֵר. דֶּרֶךְ שָׁם. סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע, אוֹ סָפֵק הֶאֱהִיל הָאִילָן וְהָאֹהֶל עַל שְׁנֵיהֶם וְנִטְמָא הַטָּהוֹר, סָפֵק לֹא הֶאֱהִיל וְלֹא נִטְמָא, הֲרֵי סָפֵק אֶחָד. אוֹ שֶׁהָיָה הַטָּהוֹר עוֹמֵד וְהַמְצֹרָע עוֹבֵר, זֶה סָפֵק שֵׁנִי: **טָמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְטָהֳרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.** כְּגוֹן חֲנוּת הַפְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, סָפֵק טָמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּסְפֵקוֹ טָמֵא: **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.** דְּסָבְרֵי הוֹאִיל וּסְפֵק שֶׁטָּהֳרָה **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהַטָּמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.** הֲרֵי שְׁנֵי סְפֵקוֹת אֲחֵרוֹת: **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַמֵּא.** דְּסָבַר הוֹאִיל וּרְשׁוּת הַיָּחִיד מְשֻׁתֶּפֶת בִּסְפֵק טָמְאָה זוֹ, הֲוֵי סָפֵק טָמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּסְפֵקוֹ טָמֵא: **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.** דְּסָבְרֵי הוֹאִיל וּסְפֵק

מקור חיים

יט. הרע״ב לא ביאר הספק שבבבא זו, אבל הרמב״ם כאן ובמסכת טהרות (פ״ו מ״ב) ביארו כמו שביארנו בפנים (ובתוי״ט שם כתב שכן דעת הרע״ב), והוא על פי המבואר במשנה בנגעים (פי״ג מ״ז) שכהמצורע עומד תחת האילן והטהור עובר, נטמא הטהור. אבל כשהטהור עומד תחת האילן והטמא עובר, לא נטמא הטהור. וכאן הספק הוא אם עמד הטמא או לא עמד, וכמו שביארנו בפנים. **כ.** כן ביאר הרע״ב

ח שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. מַסְמֵר הַשֶּׁלְחָנִי, וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת, וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן שָׁעוֹת, רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין:

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. מַסְמֵר הַשֶּׁלְחָנִי – מסמר הקבוע בעמוד שלפני השלחני ובו תולה הכף מאזנים או תריסי החנות, **וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת** – ארון של עץ של אלו הטוחנין גריסים של פול בריחיים שלהם, **וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן שָׁעוֹת** – המסמר התקוע באמצעו של שען שמש, ולפי מיקום צל המסמר ניכרת השעה, **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – בכל אלו רבי צדוק מטמא וחכמים מטהרין[כא]:

רבינו עובדיה מברטנורא

טָמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מְשֻׁתָּפֶת בָּהּ, הֲוֵי סָפֵק טָמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְסָפֵקוֹ טָהוֹר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: **ח מַסְמֵר הַשֶּׁלְחָנִי.** שֶׁהַשֶּׁלְחָנִי תּוֹלֶה בּוֹ כַּף הַמֹּאזְנַיִם. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ, מַסְמֵר קָבוּעָה בָּעַמּוּד שֶׁלְּפָנֵי הַשֶּׁלְחָנִי לְהַעֲמִיד בּוֹ תְּרִיסֵי הַחֲנוּת. וּמְטַהֲרִין רַבָּנָן מִשּׁוּם דְּתַשְׁמִישׁוֹ עִם הַקַּרְקַע: **וְאָרוֹן שֶׁל גְּרוֹסוֹת.** הָעוֹשִׂים גְּרִיסִים שֶׁל פּוֹל בָּרֵחַיִם שֶׁלָּהֶם, יֵשׁ לָהֶן כְּמִין אָרוֹן שֶׁל עֵץ: **אֶבֶן הַשָּׁעוֹת.** אֶבֶן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קַוִּים וּרְשׁוּמִים עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת הַשָּׁעוֹת וְתָחוּב בָּהּ מַסְמֵר וּבוֹ מְכֻוָּנִים אֶת הַשָּׁעוֹת. וְקוֹרִין לוֹ בְּלַעַ״ז אירלי״ו, וּבַעֲרָבִי אלבלאט״ה: **רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא.** אוֹתוֹ אָרוֹן, דְּתוֹרַת כְּלִי עָלָיו: **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.** דִּכְלִי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת הוּא וְאֵינוֹ עָשׂוּי לְטַלְטֵל. וְרַבִּי צָדוֹק סָבַר, פְּעָמִים מְתַקְּנִים אוֹתוֹ לְטַלְטְלוֹ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי צָדוֹק:

מקור חיים

סתמא טעם מחלוקתן. אמנם טעם זה שייך רק בשני ספיקות האחרונים, וצ״ב במה נחלקו בספיקות הראשונים. הרמב״ם (טומאת הצרעת פ״י הי״ב) פסק ספק ספק עמד תחת האילן טהור, וכתב הכסף משנה שאולי טעמו הוא משום דקי״ל ספק נגעים טהור, והרמב״ם סובר שגם כל טומאות הבאים על ידי מצורע ספקם טהור ואפילו ברשות היחיד. ולפי זה יש לומר שנחלקו בסברא זו. **כא. מסמר השלחני**, שימושו בעמוד התחוב בקרקע וכל דבר שתשמישו עם הקרקע אינו מקבל טומאה (כלים פי״א מ״ב, ורע״ב שם) ולכן רבנן מטהרים, ורבי צדוק מטמא משום שלפעמים מטלטלו לפתוח ולסגור חנותו (סדרי טהרות כלים פי״ב מ״ה). **ארון של גרוסות**, עיין רע״ב דהוי כלי עץ העשוי לנחת ולכן אינו מקבל טומאה, ולרבי צדוק פעמים מטלטלין אותו לתקנו. **מסמר של אבן השעות**, לרבי צדוק אע״פ שאין המסמר משמש אלא לצל נחשב לכלי, וחכמים חולקים (ראב״ד).

ט אַרְבָּעָה דְבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתָּכוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, וּתְלוּי הַמַּגְרֵדוֹת, וְגִלְמֵי כְלֵי מַתָּכוֹת, וְטַבְלָא שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם.

אַרְבָּעָה דְבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. כִּסּוּי טֶנִי – כלי מחזיק שלשה קבין[כב] **שֶׁל מַתָּכוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים**[כג], **וּתְלוּי הַמַּגְרֵדוֹת** – מסמרים שתולים בהם את הכלי העשוי לגרד את הגוף במרחץ[כד], **וְגִלְמֵי כְלֵי מַתָּכוֹת** – כלי מתכות שעדיין חסר להם קצת תיקון, כגון שיפה או גירוד[כה], **וְטַבְלָא שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם** – וטבלא של חרס שנחלקה לשתי חתיכות שוות[כו].

רבינו עובדיה מברטנורא

ט טֶנִי. כְּלִי שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁבַּעֲלֵי בָתִּים מְשִׁימִים בּוֹ גְּרוּטָאוֹת וְשִׁבְרֵי כְּלֵי מַתָּכוֹת. וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא הַכִּסּוּי, דְּסָבַר הוּא נַמִּי חָשׁוּב כְּלִי, מִשּׁוּם דְּכִסּוּי נַמִּי יֵשׁ לוֹ בֵּית קִבּוּל. וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין, דְּסָבְרֵי כֵּיוָן דְּלֹא נַעֲשָׂה אֶלָּא לְכַסּוֹת אֵינוֹ חָשׁוּב כְּלִי: **וּתְלוּי הַמַּגְרֵדוֹת.** מַסְמְרִים שֶׁתּוֹלִים בָּהֶם הַמַּגְרֵדוֹת בְּבָתֵּי מֶרְחָצָאוֹת, וְהַנִּכְנָסִים שָׁם כָּל אֶחָד לוֹקֵחַ מַגֶּרֶדֶת וּמְגָרֵד בָּהּ רַגְלָיו וְגוּפוֹ: **וְגִלְמֵי כְלֵי מַתָּכוֹת.** שֶׁצְּרִיכִים לְשׁוּף לְגָרֵד לְהַקִּישׁ בְּקָרְנָס, אוֹ שֶׁמְּחַסֵּר אֹזֶן אוֹ אֹזֶן, אֵינָן טְמֵאִים לְדִבְרֵי חֲכָמִים עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן: **טַבְלָא שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם.** טַבְלָא שֶׁל חֶרֶס שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לִבְזְבִּזִין, וְנַעֲשֵׂית שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת שָׁוֹות שֶׁאֵין אַחַת מֵהֶן גְּדוֹלָה מֵחֲבֶרְתָּהּ, בְּהָא פְּלִיגִי רַבָּן גַּמְלִיאֵל וַחֲכָמִים. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

כב. מלשון ושמת בטנא. ושל בעלי בתים משתמשים שמניחים שם גרוטאות ושברי כלי מתכות (רע״ב כלים פי״ב מ״ג). **כג.** רבן גמליאל סבר כיסוי שיש לו בית קיבול חשיב כלי אע״פ שאין משתמשין בו בפני עצמו, ולחכמים אינו חשיב כלי. אבל כיסוי טני של רופאים כיון שהרופאים משתמשין בו בפני עצמו שמניחים בו סממנים, גם לחכמים הוה כלי (רע״ב כלים פי״ב מ״ג). **כד.** לחכמים כיון שתקוע בכותל הוי תשמישו עם הקרקע ואינו מקבל טומאה, ור״ג סובר שכיון שלפעמים מוציאין אותו ותוחבו במקום אחר לא מקרי תשמישו עם הקרקע (תפא״י כלים שם מ״ה). **כה.** לחכמים אינו טמא עד שייגמר מלאכתן, ושמא רבן גמליאל מטמא כיון שראוי לתשמיש, כי היכי דפשוטי כלי מתכות טמאים (תוי״ט כלים שם מ״ו). **כו.** תנור נטהר על ידי ששוברין אותו, אבל כשנשאר רובו בחתיכה אחת אותה חתיכה לא נטהר. תנור יש בו גומות ואי אפשר לצמצם לחלק לשתי חתיכות שוות ולכן תנור שנחלקה לחתיכות שוות לכו״ע שתיהם טמאות דדנין כל חתיכה כאילו יש בה רוב, ובטבלא נחלקו חכמים ורבן גמליאל אם אפשר לצמצם או לא (עפ״י תוי״ט ורע״א כלים שם מ״ו).

וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּטַבְלָא שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַגָּדוֹל טָמֵא וְהַקָּטָן טָהוֹר:

וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּטַבְלָא שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַגָּדוֹל טָמֵא וְהַקָּטָן טָהוֹר:

י שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַחְמִיר כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. אֵין טוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, וְאֵין זוֹקְפִין אֶת הַמְּנוֹרָה בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַחְמִיר כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי: אֵין טוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, וְאֵין זוֹקְפִין אֶת הַמְּנוֹרָה בְּיוֹם טוֹב – מנורה של חולין שנתפרקה אין מחזירין החוליות למקומם ביום טוב[כט], **וְאֵין אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין** – אין אופין פת מרובה[ל], משום שטורח ביום טוב ליום חול,

רבינו עובדיה מברטנורא

י אֵין טוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת. דְּסָבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי אֵין אוֹפִין אֶלָּא אִם כֵּן עֵרֵב בְּפַת, וְאֵין מְבַשְּׁלִין טוֹמְנִין אֶלָּא אִם כֵּן עֵרֵב בְּתַבְשִׁיל, וְאֵין טָמֵנִין אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לוֹ חַמִּין בְּגָנָּן בְּכֵלִים. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי אֵין טָמוּנִין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי דְּאוֹפִין וּמְבַשְּׁלִין וְטוֹמְנִין עַל עֵרוּב שֶׁל תַּבְשִׁיל בִּלְבַד: **אֵין זוֹקְפִין.** מְנוֹרָה שֶׁל חֲלִיּוֹת שֶׁנִּתְפָּרְקוּ חֲלִיּוֹתֶיהָ, אֵין מַחֲזִירִין אוֹתָן, דַּהֲוֵי כְּבוֹנָה, וְיֵשׁ בְּגָנָּן בְּכֵלִים. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי אֵין טָמוּנִין מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב. וּבֵית הִלֵּל בְּגָנָּן בְּכֵלִים: **גְּרִיצִין.** כִּכָּרוֹת עֲבוֹת:

מקור חיים

כט. בשבת (פ״א מ״ט) איתא שהיו נוהגין כב״ש גם בענין נתינת בגדים לכובס נכרי לפני שבת, אלא דג׳ דברים בדיני יום טוב קאמר (רע״א ביצה פ״ב מ״ו בשם הר״ן). **כח.** כי הם סוברים שכמו שצריכים עירוב תבשילין להתיר הבישול מיום טוב לשבת, ה״נ צריכים להטמין מעיו״ט כדי להתיר הטמנה לשבת, וב״ה סברי דע״י העירוב תבשילין הותר גם הטמנה (כמבואר ברע״ב, עיי״ש). **כט.** נחלקו אי יש בנין בכלים או אין בנין בכלים. **ל.** גריצין היינו עבים היפך רקיקין שהם דקים, אלא שבגמרא (ביצה דף כב:) מובאת ברייתא שם נחלקו ב״ש וב״ה אי מותר לאפות פת עבה, והגמרא מבארת שעבה הכוונה היא מרובה. לפי הבנת הרע״ב באותה סוגיא כשהגמרא מפרשת שעבה של הברייתא היינו מרובה, הוא הדין גריצין של המשנה ר״ל מרובה (תוי״ט ביצה שם, וזה שלא כהבנת תוספות בסוגיא לפי רש״י, עיי״ש תוד״ה דנפישא, ומהר״ם).

אֶלָּא רְקִיקִין. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִימֵיהֶן שֶׁל בֵּית אַבָּא לֹא הָיוּ אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין אֶלָּא רְקִיקִין. אָמְרוּ לוֹ, מַה נַּעֲשֶׂה לְבֵית אָבִיךָ שֶׁהָיוּ מַחְמִירִין עַל עַצְמָן וּמְקִלִּין עַל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין וְחֹרִי:

אֶלָּא רְקִיקִין – אלא פת מועט, כמה שצריך ליום טוב[לא]. **אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִימֵיהֶן שֶׁל בֵּית אַבָּא לֹא הָיוּ אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין, אֶלָּא רְקִיקִין. אָמְרוּ לוֹ, מַה נַּעֲשֶׂה לְבֵית אָבִיךָ**[לב], **שֶׁהָיוּ מַחְמִירִין עַל עַצְמָן וּמְקִלִּין עַל יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין וְחֹרִי** – עיסה גדולה על גבי גחלים, ואע״ג שיש טירחא בדבר[לג]:

יא אַף הוּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים לְהָקֵל. מְכַבְּדִין בֵּין הַמִּטּוֹת, וּמְנִיחִין אֶת הַמֻּגְמָר בְּיוֹם טוֹב, וְעוֹשִׂים גְּדִי

אַף הוּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים לְהָקֵל – רבן גמליאל היה מקל בשלשה דברים ביום טוב, ואלו הן: **מְכַבְּדִין בֵּין הַמִּטּוֹת** – היה מתיר לכבד בין המיטות שאוכלים עליהם, ולא חשש שמא על ידי הכיבוד ישוה גומות שבקרקע[לד], **וּמְנִיחִין אֶת הַמֻּגְמָר בְּיוֹם טוֹב** – והתיר להניח בשמים ולבונה על גבי גחלים להריח בה, **וְעוֹשִׂין גְּדִי**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא רְקִיקִין. כִּכְרוֹת דַּקּוֹת. דְּסָבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי אֵין אוֹפִין פַּת מְרֻבָּה בְּיוֹם טוֹב מְשׁוּם טִרְחָא. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אוֹפִין פַּת מְרֻבָּה בְּיוֹם טוֹב, שֶׁבִּזְמַן שֶׁהַפַּת מְרֻבָּה יָפֶה הִיא נֶאֱפֵית: וְחֹרִי. עִסָּה גְּדוֹלָה הַנֶּאֱפֵית עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּכָל מַה שֶּׁמַּחְמִיר כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי: **יא מְכַבְּדִין בֵּין הַמִּטּוֹת.** שֶׁאוֹכְלִין שָׁם. וּרְגִילִין הָיוּ לְהָסֵב עַל גַּבֵּי מִטּוֹת וְלֶאֱכֹל: **מֻגְמָר.** לְבוֹנָה עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים כְּדֵי לְהָרִיחַ בָּהּ. אֲבָל לְגַמֵּר אֶת הַכֵּלִים, דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר:

מקור חיים

לא. וב״ה מתירין משום שהפת נאפית יפה בזמן שהתנור מלא. כן ביאור מחלוקתם לפי הרע״ב והיא כשיטת רש״י (ביצה שם). **לב.** הלשון מה נעשה לבית אביך צריך ביאור. ואולי משום שהעושה כב״ש במקום ב״ה נענש, כמו שרואים מעובדא של רבי טרפון בברכות (פ״א מ״ג), ולכן אמרו לו שאין לנו לעשות לבית אביך שום דבר כיון שאינם עוברים על דברי ב״ה לגמרי שהרי מקילים הם לכל ישראל (ע״פ מלא״ש ביצה שם). **לג.** רע״ב (ביצה שם). **לד.** והמשוה גומות בקרקע, בבית חייב משום בונה, ובשדה חייב משום חורש.

מְקֻלָּס בְּלֵילֵי פְסָחִים. וַחֲכָמִים אוֹסְרִים: **מְקֻלָּס בְּלֵילֵי פְסָחִים** – התיר לצלות גדי כשכרעיו ובני מעיים תלויים בצידו, בלילי פסחים, זכר לקרבן פסח. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין**, כיבוד אסרו שמא יבא להשוות גומות[לה], מוגמר אסרו משום שאינו שוה לכל נפש, וגדי מקולס אסרו מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ:

יב שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. פָּרְתּוֹ יוֹצְאָה בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ, וּמְקָרְדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, וְשׁוֹחֲקִין אֶת **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. פָּרְתּוֹ יוֹצְאָה בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ** – פרתו[לו] היתה יוצאת בשבת לרשות הרבים ברצועה שבין קרניה, שהוא סובר שאין בזה איסור[לז], **וּמְקָרְדִין** – מחככין ומגרדין **אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב** במגרדת של ברזל, ואין חוששין שמא יעשה חבורה, כי סובר כרבי שמעון שדבר שאין מתכוין מותר, **וְשׁוֹחֲקִין אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

מְקֻלָּס. כְּרָעָיו וּבְנֵי מֵעָיו תְּלוּיִין בְּצִדּוֹ חוּצָה לוֹ כְּשֶׁצּוֹלֶהוּ. וְהָיוּ עוֹשִׂים זֶכֶר לַפֶּסַח דִּכְתִיב בֵּיהּ (שמות יב) רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ. מְקֻלָּס, כְּגִבּוֹר דֶּה שֶׁכְּלֵי זֵינָיו עִמּוֹ. תַּרְגּוּם וְכוֹלֵב נְחֹשֶׁת (שמואל א יז), וְקוֹלְסָא דְנְחָשָׁא: **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים.** בִּשְׁלָשְׁתָּן. כִּבּוּד, מִשּׁוּם אַשְׁוויֵי גְמוֹת. וּמָגְמָר, מִשּׁוּם דְּלָאו צֹרֶךְ לְכָל נֶפֶשׁ הוּא, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְמַעֲנְגִים בְּיוֹתֵר אוֹ לְמִי שֶׁרֵיחוֹ רַע. גְּדִי מְקֻלָּס, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּאוֹכֵל קָדָשִׁים בַּחוּץ. וְהַלָּכָה כַּחֲכָמִים: **יב פָּרְתּוֹ יוֹצְאָה בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ.** לְנוֹי. וְאָמְרוּ חֲכָמִים מַשְׁאוֹי הוּא וְאֵינוֹ תַּכְשִׁיט לָהּ. וְלֹא פָּרְתּוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה, אֶלָּא שֶׁל שָׁכֵנְתּוֹ, וְעַל שֶׁלֹּא מִחָה בָּהּ נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ: **וּמְקָרְדִין בְּיוֹם טוֹב.** כְּמִין מְגֵרָה קְטַנָּה שֶׁל בַּרְזֶל שֶׁשִּׁנֶּיהָ דַּקּוֹת וּמְחַכְּכִין וּמְגָרְדִין בָּהּ אֶת הַבְּהֵמָה, וְאַף עַל גַּב דַּעֲבִיד חַבּוּרָה:

מקור חיים

לה. כתב בתוי״ט (ביצה פ״ב מ״ז) שאף שקי״ל כר״ש דדבר שאינו מתכוין מותר, הכא החמירו לאסור משום שקרוב ביותר שיבא לידי כן ואף שאינו פסיק רישיה ממש (תוי״ט). **לו.** עיין רע״ב שלא היתה פרתו שלו. **לז.** במסכת שבת (דף נב.) נחלקו רב ושמואל אי לחכמים האיסור הוא רק כשהרצועה ניתנה שם לנוי או אף אי ניתנה לשמירת הפרה. לרב בין לשמירה בין לנוי אסור, ולשמואל לנוי אסור לשמירה מותר. עא״פ שכאן ובמסכת ביצה (פ״ב מ״ח) כתב הרע״ב שהרצועה ניתנה לנוי, בשבת (פ״ה מ״ד) כתב בין לשמר בין לנוי, כי הלכתא כרב שגם לשמירה אסור (תוי״ט ביצה שם).

הַפִּלְפְּלִין בָּרֵחַיִם שֶׁלָּהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְקָרְדִּין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חַבּוּרָה, אֲבָל מְקָרְצְפִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְקָרְדִּין אַף לֹא מְקָרְצְפִין:

הַפִּלְפְּלִין בָּרֵחַיִם שֶׁלָּהֶם – מותר לטחון פלפלין בריחיים המיוחד להם[לח]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְקָרְדִּין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חַבּוּרָה** – שמא יעשה חבורה, והוא סובר שדבר שאין מתכוין אסור, **אֲבָל מְקָרְצְפִין** – מותר לגרדו במגרדת של עץ ששיניה גסות ואינן עושות חבורה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְקָרְדִּין, אַף לֹא מְקָרְצְפִין**, גזירה קרצוף אטו קירוד:

פרק ד - אלו דברים

א אֵלּוּ דְבָרִים מִקְּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֻמְרֵי בֵית הִלֵּל. בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב,

אֵלּוּ דְבָרִים מִקְּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֻמְרֵי בֵית הִלֵּל[א]. **בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב** שחל להיות אחר השבת[ב],

רבינו עובדיה מברטנורא

בָּרֵחַיִם שֶׁלָּהֶן. קְטָנוֹת הָעֲשׂוּיוֹת לְכָךְ: **מְקָרְצְפִים.** בְּמַגֵּרָה שֶׁל עֵץ שֶׁשִּׁנֶּיהָ גַּסּוֹת וְאֵין עוֹשִׂין חַבּוּרָה: **אַף לֹא מְקָרְצְפִים.** דְּגָזְרִינַן קְרָצוּף אַטּוּ קִרּוּד. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אֶלָּא בִּמְקָרְדִים אֶת הַבְּהֵמָה בִּלְבַד, מִשּׁוּם דִּבְהָא קָם לֵיהּ בְּשִׁשָּׁתֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן מֻתָּר, וְקַיְמָא לָן כְּוָתֵיהּ. וַחֲכָמִים דְּפִלְיְגִי עֲלֵיהּ סָבְרֵי כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן אָסוּר, וְאֵין כָּךְ הֲלָכָה: **א בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב.** בְּיוֹם טוֹב שֶׁל אַחַר שַׁבָּת עָסְקִינַן. וְטַעֲמֵיהוּ דְּבֵית הִלֵּל

מקור חיים

לח. דיכת פלפלין במדוכה שלהם מותר לב"ה אף בלא שינוי משום שהם מפיגין טעמם אם עושין מעיר"ט (וכדאיתא בביצה פ"א מ"ז), אבל טחינה בריחיים אסור ביום טוב משום שהדרך לעשות לימים מרובים, כן כתב הר"ן (ר"פ אין צדין) ודמי לעובדא דחול (רא"ש), אבל כיון שריחיים של פלפלים קטנים הם ואין עושים לימים מרובים, מתיר רבי אלעזר להשתמש בהם ביום טוב (ע"פ תוי"ט ביצה פ"א מ"ט). **א.** רוב מחלוקות ב"ש וב"ה שבש"ס, ב"ש מחמירים וב"ה מקילים. בפירקין קחשיב התנא כ"ד מקומות שב"ש מקילים וב"ה הם המחמירים. באלו הכ"ד מקומות כל התנאים מודים שכך היתה מחלוקתם. בפרק חמישי מביא התנא עוד מקומות שב"ש מקילים וב"ה מחמירים אבל עליהם יש פלוגתת תנאים אם אכן נחלקו בדברים אלו, ואם ב"ש הם המקילים. **ב.** רע"ב. ואע"ג שהגמרא (ביצה דף ב:)

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, תֵּאָכֵל. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא תֵאָכֵל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁאֹר בְּכַזַּיִת וְחֶמֵץ בְּכַכּוֹתֶבֶת.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, תֵּאָכֵל – מותר לאכלה בו ביום. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא תֵאָכֵל** – אסור לאכלה ביום טוב[ג]. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁאוֹר** – עיסה חמוצה שמחמיצין בה עיסות אחרות **בְּכַזַּיִת** – עובר עליה בבל יראה ובל ימצא אם יש בה כזית[ד], **וְחֶמֵץ בְּכַכּוֹתֶבֶת** – ועל חמץ אינו עובר אלא אם יש בו כשיעור תמרה.

רבינו עובדיה מברטנורא

דְּאָמְרִי לֹא תֵאָכֵל, מִשּׁוּם דְּכָל בֵּיצָה דְּמִתְיַלְּדָא הָאִידָּנָא מֵאֶתְמוֹל גְּמָרָה לַהּ, וְנִמְצֵאת שַׁבָּת מְכִינָה לְיוֹם טוֹב, וְהִתּוֹרָה אָמְרָה (שמות טז) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ, וּסְתָם שִׁשִּׁי חֹל הוּא, חֹל מַכִין לְשַׁבָּת וְחֹל מֵכִין לְיוֹם טוֹב, דְּיוֹם טוֹב נַמִי אִקְרֵי שַׁבָּת, וְאֵין יוֹם טוֹב מֵכִין לְשַׁבָּת וְלֹא שַׁבָּת מְכִינָה לְיוֹם טוֹב. וַהֲכָנָה דְּבֵיצָה אַף עַל גַּב דְּבִידֵי שָׁמַיִם הִיא מְקָרֵיָא הֲכָנָה: **שְׁאֹר בְּכַזַּיִת.** לְעִנְיַן אֲכִילָה כְּלֵי עַלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְּזֶה וָזֶה בְּכַזַּיִת, מִדְּפָתַח הַכָּתוּב בִּשְׁאֹר, שְׁאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם (שם יב), וְסֵיֵם בְּחָמֵץ, כִּי כָל אֹכֵל מַחְמֶצֶת, לוֹמַר לְךָ זֶהוּ שְׁאֹר זֶהוּ חָמֵץ, כָּזֶה כֵּן זֶה. כִּי פְּלִיגֵי לְעִנְיַן בִּעוּר, בֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי מִדְּכָתַב רַחֲמָנָא לְתַרְוַיְהוּ שְׁאֹר וְחָמֵץ, שָׁמַע מִנַּהּ שִׁעוּרוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּשִׁעוּרוֹ שֶׁל זֶה, וְלֹא יָלְפִינַן בְּעוּר מֵאֲכִילָה. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי יָלְפִינַן בְּעוּר מֵאֲכִילָה:

מקור חיים

מסיקה שגם בשאר ימים טובים אסורה גזירה משום יום טוב שאחר השבת, המשנה מוקמינן בעיקר הדין (תוי"ט ביצה פ"א מ"א). **ג.** משום שכל ביצה שנולדה היום מאתמול נגמרה, ונמצא שגמר הכנתה היתה בשבת ואסור מן התורה להכין משבת ליום טוב. ובית שמאי מתירים, משום שהם אינם סוברים כל ביצה שנולדה היום מאתמול נגמרה (תוספות חכמי אנגליא). **ד.** האוכל חמץ בפסח חייב כרת כדכתיב (שמות יב, יט) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ גו'. וכו"ע מודים שבזה אין נפקותא בין שאור לחמץ, כי הפסוק מתחיל בשאור ונותן טעם משום שכל אוכל מחמצת, ש"מ זהו שאור זהו חמץ, כלומר דיניהם שוה. אבל בענין בל יראה כתיב לאו נפרד על חמץ ולאו נפרד על שאור, דכתיב (שמות יג, ז) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ, ובית שמאי סברי שמספיק היה לכתוב חמץ, ושאור שחימוצו קשה נלמד ממנו בק"ו. ולא כתב הכתוב שאור אלא ללמד ששיעורו של זה לענין ביעור אין כשיעורו של זה. אבל לב"ה תרוייהו צריכי כי חמץ ראוי לאכילה, ושאור חימוצו קשה, וליכא ייתור בקרא ולכן ילפינן ביעור מאכילה ותרוייהו שיעורם דומה (רע"ב בתוספת ביאור מתוי"ט ריש ביצה).

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה בְּכַזַּיִת: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה בְּכַזַּיִת** – בין שאור בין חמץ השיעור לעבור עליהם בבל יראה ובל ימצא הוא בכזית:

ב בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלְדָה בְיוֹם טוֹב, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת. וְאֶפְרוֹחַ שֶׁיָּצָא מִן הַבֵּיצָה, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהוּא אָסוּר. הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וָעוֹף בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יַחְפֹּר

בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלְדָה בְיוֹם טוֹב, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת – בין בית שמאי ובין בית הלל מודים שהיא מותרת באכילה[ה]. **וְאֶפְרוֹחַ שֶׁיָּצָא מִן הַבֵּיצָה, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהוּא אָסוּר**, כל זמן שלא נפתחו עיניו, משום שרץ העוף[ו]. **הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וָעוֹף בְּיוֹם טוֹב** – הבא לשחוט חיה ועוף ביום טוב[ז], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, אם יש לו דקר (כעין יתד של ברזל שחופרין בו את הקרקע) נעוץ בעפר תיחוח מבעוד יום[ח], **יַחְפֹּר**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת. וְהוּא שֶׁיּוֹדֵעַ בָּעֻבָּר שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו: **וְאֶפְרוֹחַ שֶׁיָּצָא.** הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהוּא אָסוּר, מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף: **הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וָעוֹף. הַבָּא לִשְׁחֹט חַיָּה וָעוֹף בְּיוֹם טוֹב,** וְנִמְלַךְ בְּבֵית דִּין כֵּיצַד יַעֲשֶׂה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים.** בֵּית דִּין מוֹרִים לוֹ שֶׁיִּשְׁחֹט לְכַתְּחִלָּה וַיַּחְפֹּר בְּדֶקֶר נָעוּץ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, כְּלוֹמַר שֶׁיַּעֲקֹר אוֹתוֹ מִמְּקוֹם נְעִיצָתוֹ וְיַעֲלֶה עָפָר וְיִכָּסֶה בּוֹ. וּמַיְרֵי כְּשֶׁהוּא נָעוּץ בָּעָפָר תְּחוֹחַ הָרָאוּי לְכַסּוֹת, שֶׁאֵינוֹ מְחַסֵּר כְּתִישָׁה:

מקור חיים

ה. ואין בה איסור הכנה כמו בביצה לבית הלל. דדוקא ביצה שע״י שנולדה הוכנה לגדל אפרוחים וכן טובה יותר לאכילה אחר הטלתה מאשר במעי התרנגולת, נחשבה הלידה כהכנה, אבל ולד בהמה טובה לאכילה וראוי לכל דבר גם בנמצא במעי אמו לאחר שחיטה, כמו ולד שנולד (תוי״ט בשם הרא״ש). (ומש״כ הרע״ב שאם לא כלו לו חדשיו אסור, היינו משום דכל שלא נודע שכלו לו חדשיו אסור גם בחול עד ליל שמיני ללידתו, משום ספק נפל (רמב״ם מאכלות אסורות פ״ד ה״ד)). **ו.** רע״ב, ולפ״ז אסור גם בחול והיינו כשיטת רבי אליעזר בן יעקב (ביצה דף ו:). ותמה התוי״ט כי במשנתנו משמע שרק ביום טוב אסור, אלא טעמא כדאמר רב התם דלא דמי לבהמה שנולדה שהיא מוכנת אגב אמו (שמותר לשחוט אמו ביום טוב), אבל אפרוח אינו מוכן אגב אמו שהביצה שממנה יצא מוקצה היתה. **ז.** מדקתני סיפא ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה, ש״מ דרישא לאו דיעבד קאמר, והשוחט אין משמעו מי ששחט כפשטות הלשון, אלא ה״ק השוחט שבא לימלך, כיצד אומרים לו (ביצה דף ז:). **ח.** אם אין העפר תיחוח אסור, כי כתישת העפר תולדת טוחן הוא (רש״י). ומיירי שהדקר נעוץ בעפר

בַּדֶּרֶךְ וְיִכָּסֶה. וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, לֹא יִשְׁחֹט אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן. וּמוֹדִים שֶׁאִם שָׁחַט, שֶׁיַּחְפֹּר בַּדֶּרֶךְ וְיִכָּסֶה. שֶׁאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא:

בַּדֶּרֶךְ וְיִכָּסֶה – מותר לחפור בדרך להוציא עפר לכסות את הדם, ואף על פי שיש בזה איסור דרבנן, מחמת שמחת יום טוב התירו אותו, **וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים, לֹא יִשְׁחֹט** – אסור לו לשחוט על סמך שיכסה עם עפר זה, כי לא התירו איסור דרבנן משום שמחת יום טוב. **אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן** – ואסור לו לשחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן מאתמול. **וּמוֹדִים, שֶׁאִם שָׁחַט** ולא היה לו עפר מוכן אבל היה לו דקר נעוץ, **שֶׁיַּחְפּוֹר בְּדֶרֶךְ וְיִכָּסֶה**, שגם בית הלל סוברים שהתירו איסור דרבנן כדי לקיים מצות כיסוי הדם. וכן שניהם מודים[ט] **שֶׁאֵפֶר כִּירָה** – אפר מעצים שהסיקו בו את הכירה אתמול[י], **מוּכָן הוּא** – ומותר להשתמש בו לכיסוי הדם ולשאר צרכים:

רבינו עובדיה מברטנורא

דֶּרֶךְ. יָתֵד שֶׁנּוֹעֶצֶת בָּאָרֶץ. לְשׁוֹן וַיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם (בְּמִדְבַּר כה): **שֶׁאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא.** לָאו אַמַּלְתְּיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל קָאֵי, אֶלָּא מִלְּתָא בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁהּ הִיא. וְהָכִי קָאָמַר, וְאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא, וְלֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהַסַּק מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֲבָל הַסַּק בְּיוֹם טוֹב, אָסוּר, דְּלֵיכָא לְמֵימַר מֵאֶתְמוֹל דַּעְתֵּיהּ עֲלוֹיֵהּ. וְאִם רָאוּי לְצָלוֹת בּוֹ בֵּיצָה, שֶׁעֲדַיִן הוּא רֶמֶץ חַם, מָתָר לְכַסּוֹת בּוֹ, אֲיֵדִי דַּחֲזֵי לְהַפּוֹכֵי בּוֹ לְצָלוֹת בּוֹ בֵּיצָה, שָׁקֵיל לֵיהּ נַמִּי וּמְכַסֶּה בּוֹ:

מקור חיים

תיחוח וסביבו עפר קשה, שכשמוציא העפר יישאר גומא. אם היה לו צורך בגומא היה בזה איסור דאורייתא (שהיה עובר משום בונה אם עושה כן בבית, ואיסור חורש אם עושה כן בשדה), אבל כיון שאין צריך אלא לעפרה אין בזה איסור דאורייתא. (אי משום דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה, אי משום דהוה מקלקל (כמבואר בחגיגה דף י.)) ומ"מ איסור דרבנן מיהא איכא, ובזה נחלקו ב"ש וב"ה אי התירו איסור דרבנן משום שמחת יום טוב (תוי"ט ביצה פ"א מ"ב, ומהר"ם שם דף ח.). **ט.** הגמרא (שם דף ח.) מקשה אפר כירה מאן דכר שמיה. כלומר שאפר כירה משמע שבא ליתן טעם על דין דלעיל, והרי אין קשר ביניהם. ומתרץ שה"ק 'ואפר כירה', ואכן דין חדש הוא. אמנם קאי על ומודים דלעיל ובין ב"ש ובין ב"ה מודים בדין זה (שם תוד"ה הכי קאמר). **י.** אבל אפר מעצים שהסיקו בו היום אינו מותר בשימוש אלא כל זמן שעדיין ראוי לצלות בו ביצה, כדאיתא ברע"ב, אבל בלאו הכי אסור להשתמש בו כי נולד הוא, ואף ר"ש שמתיר במוקצה אוסר בנולד (שם תוד"ה אמר רב יהודה).

ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הֶבְקֵר לָעֲנִיִּים, הֶבְקֵר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ הֶבְקֵר, עַד שֶׁיְּבָרֵךְ אַף לָעֲשִׁירִים כַּשִּׁמְּטָה. כָּל עָמְרֵי הַשָּׂדֶה שֶׁל קַב קַב, וְאֶחָד שֶׁל אַרְבָּעָה קַבִּין, וּשְׁכָחוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שִׁכְחָה:

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הֶבְקֵר לָעֲנִיִּים, הֶבְקֵר[א] – המפקיר רק לעניים יש לו דין הפקר גמור ופטור ממעשרות. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ הֶפְקֵר, עַד שֶׁיְּפַרֵּק אַף לָעֲשִׁירִים, כַּשִּׁמְּטָה** – מה שמיטה לעניים ולעשירים הוא הדין המפקיר פירותיו אינם פטורים ממעשרות אלא אם הפקיר לעניים ולעשירים[ב]. **כָּל עָמְרֵי הַשָּׂדֶה שֶׁל קַב קַב** – אם כל עמרי השדה היו של קב אחד, **וְאֶחָד שֶׁל אַרְבָּעָה קַבִּין, וּשְׁכָחוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה**, שרואים אותו כאלו נחלק לארבעה עומרים רגילים, וארבעה עומרים אינם שכחה[ג]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שִׁכְחָה**, דלית להו הא דרואים העומר כאילו נחלק[ד]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ג הֶפְקֵר לָעֲנִיִּים הֶפְקֵר. מִי שֶׁהִפְקִיר לָעֲנִיִּים וְלֹא לָעֲשִׁירִים, דִּין הֶפְקֵר יֵשׁ לוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב בְּלֶקֶט וּפֵאָה וְלֹא בְּמַעֲשְׂרוֹת, דִּכְתִיב בְּלֶקֶט וּפֵאָה (ויקרא יט) לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אוֹתָם, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר תַּעֲזֹב אוֹתָם, לְמֵד עַל עֲזִיבָה אַחֶרֶת, דְּהַיְנוּ הֶפְקֵר שֶׁהִיא כְּזוֹ, מַה זוֹ לָעֲנִיִּים וְלֹא עֲשִׁירִים, אַף הֶפְקֵר לָעֲנִיִּים: עַד שֶׁיְּפַרֵּק אַף לָעֲשִׁירִים כַּשְּׁמִטָּה. דִּכְתִיב (שמות כג) וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וְנָטַשְׁתָּה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר וְנָטַשְׁתָּה, לְמֵד עַל נְטִישָׁה אַחֶרֶת, דְּהַיְנוּ הֶפְקֵר, שֶׁהִיא כַּשְּׁבִיעִית, מַה שְּׁבִיעִית לָעֲנִיִּים וְלָעֲשִׁירִים אַף הֶפְקֵר לָעֲנִיִּים וְלָעֲשִׁירִים: כָּל עָמְרֵי הַשָּׂדֶה שֶׁל קַב קַב. אִם הָיוּ כָּל עָמְרֵי הַשָּׂדֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן קַב וְאֶחָד שֶׁל אַרְבַּעַת קַבִּין, וּשְׁכָחוֹ, הֲרֵי זֶה שִׁכְחָה, יֶתֶר עַל כֵּן אֵינוֹ שִׁכְחָה. וְכֵן אִם הָיוּ כָּל הָעֳמָרִים שְׁנֵי קַבִּין וְאֶחָד מִשְּׁמֹנָה קַבִּין, וּשְׁכָחוֹ, הֲרֵי זֶה שִׁכְחָה, יֶתֶר עַל כֵּן אֵינָהּ שִׁכְחָה:

מקור חיים

יא. הבקר פירושו כמו הפקר, שהבי״ת והפ״א שניהם ממוצא השפה ומתחלפים. והרמב״ן כתב בפרשת קדושים, עיקר הלשון בכל מקום במשנה בבי״ת, ובש״ס החליפו בפ״א (תוי״ט פאה פ״ו מ״א). **יב.** ונחלקו בדרשות הכתובים כמו שפירש הרע״ב, עי״ש. **יג.** כן שיטת ב״ש בפאה פ״ו מ״ה (לב״ה שנים שכחה שלשה אינם שכחה, ולב״ש שלשה שכחה ארבעה אינם שכחה). **יד.** תוי״ט שם בשם הר״ש. (הרע״ב כאן (ד״ה כל עומרי השדה) כתב שאם היו כל עומרי השדה כל אחד מהן קב ואחד של ארבעה קבין ושכחו הרי זה שכחה, יתר על כן אינו שכחה. והיינו לפי ב״ה והוא

ד הָעֹמֶר שֶׁהוּא סָמוּךְ לַגַּפָּה וְלַגָּדִישׁ וְלַבָּקָר וְלַכֵּלִים, וּשְׁכָחוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שִׁכְחָה:

הָעֹמֶר שֶׁהוּא סָמוּךְ לַגַּפָּה – גדר של אבנים הסדורות זו על זו מבלי טיט לחברן, **וְלַגָּדִישׁ** – או לצבור של עמרים, **וְלַבָּקָר וְלַכֵּלִים** – או לבקר או לכלי המחרישה, **וּשְׁכָחוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה** – כיון שהניחו אצל דבר מסוים עתיד לזכרו[ט]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שִׁכְחָה,** דלא סבירא להו הך סברא:

ה כֶּרֶם רְבָעִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין לוֹ חֹמֶשׁ וְאֵין לוֹ בְעוּר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,

כֶּרֶם רְבָעִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין לוֹ חֹמֶשׁ – כשבעלים פודים אותם אין צריכים להוסיף חומש כמו שמוסיפים כשפודים מעשר שני, **וְאֵין לוֹ בְעוּר** – אין חיוב לבערם בשנה הרביעית והשביעית כשמבער המעשרות. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ד לַגַּפָּה. גֶּדֶר אֲבָנִים סְדוּרוֹת זוֹ עַל זוֹ בְּלֹא טִיט: **וְלַכֵּלִים.** כְּלֵי הַמַּחֲרֵשָׁה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵינוֹ שִׁכְחָה.** פְּלוּגְתַּיְהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּעֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וּנְתָנוֹ בְּצַד הַגַּפָּה אוֹ בְּצַד הַגָּדִישׁ וּשְׁכָחוֹ שָׁם, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵינוֹ שִׁכְחָה, שֶׁהֲרֵי זָכָה בּוֹ, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים שִׁכְחָה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵינוֹ שִׁכְחָה, אֲפִלּוּ בְּעֹמֶר שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בּוֹ כְּלָל לֹא הָוֵי שִׁכְחָה, דְּהוֹאִיל וְהֻנִּיחוֹ אֵצֶל דָּבָר הַמְסֻיָּם עָתִיד לְזָכְרוֹ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים שִׁכְחָה, כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בּוֹ. וּמוֹדִים בֵּית הִלֵּל שֶׁאִם הֶחֱזִיק בּוֹ וְאַחַר כָּךְ שְׁכָחוֹ שֶׁאֵינוֹ שִׁכְחָה: **ה כֶּרֶם רְבָעִי.** שֶׁהוּא צָרִיךְ פְּדִיוֹן אִם בָּא לְאָכְלוֹ חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל עֵץ מַאֲכָל: **אֵין לוֹ חֹמֶשׁ.** דְּלֹא כְּתָבָה תּוֹרָה בּוֹ שֶׁהַבְּעָלִים מוֹסִיפִין אֶת הַחֹמֶשׁ כַּדֶּרֶךְ שֶׁכָּתְבָה בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי: **וְאֵין לוֹ בְעוּר.** אֵינוֹ חַיָּב לְבַעֲרוֹ מִן הַבַּיִת בְּעֶרֶב פֶּסַח שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית כְּשֶׁמְּבַעֵר הַמַּעֲשְׂרוֹת כְּדִכְתִיב (דְּבָרִים כו) בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת:

מקור חיים

מדברי הרמב"ם בהלכותיו (מתנ"ע פ"ה ה"י). אמנם דבריו צ"ב, כי אם טעמו של ב"ה הוא משום דלית להו שרואים כאלו העומר מחולק לעומרים קטנים, מנין שאם יש בו יותר מארבעה קבין שלא יהא שכחה (משנה למלך שם)). **טו.** בירושלמי מובאת מחלוקת רבי יהושע ורבי אליעזר בביאור המשנה. לדעת רבי יהושע נחלקו כשהניחם בצד דבר מסוים ואחר כך שכחו, לב"ש לא הוי שכחה כי עתיד

יֶשׁ לוֹ חֹמֶשׁ וְיֶשׁ לוֹ בִּעוּר. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יֶשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֶשׁ לוֹ עוֹלְלוֹת, וְהָעֲנִיִּים פּוֹדִים לְעַצְמָן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כֻּלּוֹ לַגָּת:

יֶשׁ לוֹ חֹמֶשׁ וְיֶשׁ לוֹ בִּעוּר, כמו במעשר שני, שהם דורשים גזירה שוה 'קדש' 'קדש' ממעשר שני. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יֶשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֶשׁ לוֹ עוֹלְלוֹת** – יש לכרם רבעי דין פרט ועוללות וצריכים להניחם לעניים, **וְהָעֲנִיִּים פּוֹדִין לְעַצְמָן** – ואם אין העניים רוצים להעלות הפירות עצמן, הם פודין אותם ומעלים המעות לירושלים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כֻּלּוֹ לַגַּת** – מכניס הכל לגת לעשות מהם יין לעצמו, כי כל הפירות הם של בעל הבית ואין בהם שום מתנות עניים, לא פרט ועוללות וגם לא פאה ושכחה ומעשרות, כי ממון גבוה הוא כמעשר שני[טז]:

משנה ו

אין אוכל מקבל טומאה עד שיוכשר על ידי אחד משבעה משקין שסימנם י"ד שח"ט ד"ם. (יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, מים). מוחל הזיתים והוא הציר שיוצא מזיתים כשכובשים אותם, מכשיר כמו שמן (מכשירין פ"ו מ"ה). אין המשקה מכשיר לקבל טומאה אלא אם כן ניחא ליה במשקה ההוא.

רבינו עובדיה מברטנורא

יֶשׁ לוֹ חֹמֶשׁ וְיֶשׁ לוֹ בִּעוּר. בֵּית הִלֵּל יָלְפֵי קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר, מַה מַּעֲשֵׂר יֵשׁ לוֹ חֹמֶשׁ וְיֵשׁ לוֹ בִּעוּר, אַף כֶּרֶם רְבָעִי יֵשׁ לוֹ חֹמֶשׁ וְיֵשׁ לוֹ בִּעוּר. וּבֵית שַׁמַּאי לֹא יָלְפֵי קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר: **יֶשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֶשׁ לוֹ עוֹלְלוֹת.** דִּכְחֻלִּין חָשְׁבֵי לֵיהּ: **וְהָעֲנִיִּים פּוֹדִין לְעַצְמָן.** הַפֶּרֶט וְהָעוֹלְלוֹת שֶׁלָּקְטוּ, וְאוֹכְלִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן, וּמַעֲלִין הַדָּמִים לִירוּשָׁלַיִם: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים כֻּלּוֹ לַגָּת.** מִשּׁוּם דְּיָלְפֵי מִמַּעֲשֵׂר, וּסְבִירָא לְהוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא, הִלְכָּךְ אֵין לָעֲנִיִּים חֵלֶק בּוֹ, וְדוֹרְכִים הָעוֹלְלוֹת עִם שְׁאָר הַיַּיִן, וְהַבְּעָלִים מַעֲלִין הַכֹּל לִירוּשָׁלַיִם:

מקור חיים

לזכרו ולב"ה הוי שכחה דלית להו הך סברא. אבל אם החזיק בו להוליכו לעיר, כבר זכה בו ושוב לית בהו שכחה אף לב"ה. וכן פירש הרע"ב בפירושו השני, וכן ביארנו בפנים כי לפיה המשנה מתפרשת כפשוטה. אבל רבי אליעזר סובר שאם לא החזיק בו להוליכו לעיר, ורק הניחו בצד דבר מסוים לכו"ע הוי שכחה, ונחלקו ב"ש וב"ה בהחזיק בו להוליכו לעיר ואח"כ הניחו אצל דבר מסוים. **טז.** ומה שלא אמרו סתמא 'הכל לבעל הבית', לפי שרצו ללמד שגם שאר מתנות העניים שייכים לבעה"ב (שושנים לדוד פאה פ"ז מ"ו).

ו חָבִית שֶׁל זֵיתִים מְגֻלְגָּלִים, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַקֵּב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, צָרִיךְ לְנַקֵּב. וּמוֹדִים, שֶׁאִם נִקְּבָהּ וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים, שֶׁהִיא טְהוֹרָה. הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן טָהוֹר וְנִטְמָא, יָרַד וְטָבַל, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְנַטֵּף, טָהוֹר. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,

חָבִית שֶׁל זֵיתִים מְגֻלְגָּלִים – חבית של זיתים כבושים במלח, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַקֵּב** – אינו צריך לנקב החבית כדי שהמוהל יצא, כי אף שלא ינקב החבית אין המוהל מכשיר הזיתים לקבל טומאה מפני שאינו רוצה בו. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, צָרִיךְ לְנַקֵּב**, כדי לפרסם שאין רצונו במוהל, ואם לא ניקב הוכשרו הזיתים לקבל טומאה, **וּמוֹדִים, שֶׁאִם נִקְּבָהּ וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים** – שאם ניקב החבית ואחר כך נסתם הנקב על ידי שמרים, **שֶׁהִיא טְהוֹרָה** – שהזיתים אינם מוכשרים באותו מוהל[יז] כיון שכבר גילה דעתו שלא ניחא ליה בו. **הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן טָהוֹר וְנִטְמָא** – מי שסך גופו בשמן טהור, ונטמא גופו, ועל ידי זה נטמא גם השמן שעליו, **יָרַד וְטָבַל, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְנַטֵּף, טָהוֹר** – אף על פי שנשאר עליו אחר טבילתו כל כך שמן עד שהוא נוטף ממנו, נטהר גם השמן אגב גופו[יח]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **מְגֻלְגָּלִים.** כְּבוּשִׁים בְּמֶלַח כְּדֵי לְמַתְּקָן: **אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַקֵּב.** הֶחָבִית, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמֹּהַל הַיּוֹצֵא מֵהֶן צָף עַל גַּבָּן, אֵינוֹ מַכְשִׁירָן לְקַבֵּל טֻמְאָה, דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ בְּאוֹתוֹ מֹהַל הַיּוֹצֵא, וַאֲנָן בָּעִינַן מַשְׁקֶה דְּנִיחָא לֵיהּ, דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יא) וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע, כְּתִיב יִתֵּן, וְקָרִינַן יֻתַּן, מַה יִּתֵּן דְּנִיחָא לֵיהּ אַף יֻתַּן דְּנִיחָא לֵיהּ: **צָרִיךְ לְנַקֵּב.** לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה לְגַלּוֹת דַּעְתֵּיהּ דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ בְּאוֹתוֹ מֹהַל שֶׁיִּהְיֶה צָף עַל גַּבֵּי הַזֵּיתִים וְרוֹצֶה הוּא שֶׁיֵּצֵא דֶּרֶךְ נֶקֶב שֶׁעוֹשֶׂה בֶּחָבִית: **וּסְתָמוּהָ שְׁמָרִים שֶׁהִיא טְהוֹרָה.** שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּקְּבָהּ, גָּלֵי דַעְתֵּיהּ דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ, וְשׁוּב אֵין אוֹתוֹ הַמֹּהַל מַכְשִׁירָן לְקַבֵּל טֻמְאָה: **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְנַטֵּף טָהוֹר.** אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁמֶן נוֹטֵף מִבְּשָׂרוֹ לְאַחַר שֶׁטָּבַל, טָהוֹר:

מקור חיים

יז. לפעמים אומרים שם 'טהרה' על דבר שאינו מוכשר (רמב"ם). (הלשון שהיא טהורה לכאורה קאי על החבית ולכן נקט לשון נקיבה, ור"ל הזיתים שבחבית). **יח.** שאף על פי שאין טבילה מועיל לשמן (כדאיתא ברע"ב, עיי"ש) כאן בטל על גבי גופו (תוי"ט).

כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן. וְאִם הָיָה שֶׁמֶן טָמֵא מִתְחַלָּתוֹ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית הִלֵּל, טוֹפֵחַ וּמַטְפִּיחַ:

כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן – אין השמן טהור אלא אם כן לא נשאר עליו אלא כדי סיכת אבר קטן[יט]. **וְאִם הָיָה שֶׁמֶן טָמֵא מִתְחַלָּתוֹ** – אם השמן היה טמא כשסכו על גופו[כ], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן** – לא נטהר בטבילתו אלא אם אין בו אלא כדי סיכת אבר קטן. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ** – לא נטהר אלא אם אין בו אלא כדי ללחלח כף הנוגעת בו[כא]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית הִלֵּל, טוֹפֵחַ וּמַטְפִּיחַ** – שיהיה לחלוחית בכף הנוגעת בו עד שכשיגע בכף אחרת ידבק גם בה לחלוחית:

ז הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בִּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִינָר, הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בִּדִינָר – במטבע של דינר, **וּבְשָׁוֶה דִינָר** – או במטלטלין שהן שוין דינר,

רבינו עובדיה מברטנורא

כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן. אִם לֹא נִשְׁאַר מִן הַשֶּׁמֶן עַל בְּשָׂרוֹ אֶלָּא כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן, טָהוֹר. וְיוֹתֵר מִשִּׁעוּר זֶה, טָמֵא, בִּשְׁבִיל הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּטְמָא בְּהִטָּמְאוֹ וְנִשְׁאַר עַל בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאָהוּ. וְהַשֶּׁמֶן שֶׁעַל בְּשָׂרוֹ לֹא טָהַר בְּמַקֶּוֶה, שֶׁאֵין לְךָ מַשְׁקֶה מְקַבֵּל טָהֳרָה בְּמַקֶּוֶה אֶלָּא הַמַּיִם בִּלְבַד עַל יְדֵי הַשְׁקָה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן טָהוֹר.** טִפֵּי מֵהֶכִי, טָמֵא: **מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ וּמַטְפִּיחַ.** שֶׁיֵּשׁ לַחְלוּחִית בַּכַּף עַד שֶׁכְּשֶׁיִּגַּע בְּכַף אַחֶרֶת יִדְבַּק בָּהּ לַחְלוּחִית גַּם הִיא. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **ז בְּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִינָר.** וּמִשְׁקַל הַדִּינָר תִּשְׁעִים וְשֵׁשׁ שְׂעֹרוֹת כֶּסֶף:

מקור חיים

יט. וכתב הרמב״ם שהיינו אצבע הקטנה שבאצבעות היד. (ולא כמו כדי סיכת אבר קטן שבשבת (פ״ח מ״א) דשם איתא בגמרא שהיינו אצבע קטנה שברגל (תוי״ט)). (מש״כ הרע״ב שאם נשאר עליו כשיעור זה גם גופו נטמא מחמת השמן, וכן הוא ברמב״ם, צריך לומר שכוונתם רק לטומאת ידים, כלומר שאם נגעו הידים בשמן נטמאו. כי גוף האדם אינו נטמא אלא מאב הטומאה (תוי״ט)). **כ.** טעם החילוק בין טמא מתחלתו לטהור מתחלתו, מפני שטומאתו מחשיבו (ראב״ד ותוספות שאנץ), א״נ גזירה שמא יאמרו ראינו שמן טמא עולה לו טהרה במקוה (ראב״ד). **כא.** רמב״ם.

כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְּרוּטָה. וְכַמָּה הִיא פְּרוּטָה, אֶחָד מִשְׁמֹנָה בְּאִסָּר הָאִיטַלְקִי. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, פּוֹטֵר הוּא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט יָשָׁן, וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. אֵיזֶהוּ גֵט יָשָׁן. כָּל שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכָּתְבוֹ לָהּ. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלָנָה עִמּוֹ בְּפָנְדְּקִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ

כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְּרוּטָה[כב]. **וְכַמָּה הִיא פְּרוּטָה, אֶחָד מִשְׁמֹנָה בְּאִסָּר הָאִיטַלְקִי** – שמינית של האיסר שהיה יוצא באיטליה של יון. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, פּוֹטֵר הוּא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט יָשָׁן** – מותר לאדם לגרש אשתו בגט שנתייחד עמה אחר שנכתב. **וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין**, שמא יוציאו לעז על הבן שנולד אחר הזמן שבגט ויאמרו מן הפנויה נולד ופגום הוא. **אֵיזֶהוּ גֵט יָשָׁן. כָּל שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכָּתְבוֹ לָהּ. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלָנָה עִמּוֹ בְּפָנְדְּקִי** – בבית מלון שבדרך[כג], ויש שם עדי יחוד ואין שם עדי ביאה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינָהּ צְרִיכָה הֵימֶנּוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

פְּרוּטָה. חֲצִי שְׁעֹרָה כֶּסֶף: **אִסָּר.** מִשְׁקָלוֹ אַרְבָּעָה גַּרְעִינֵי שְׂעֹרָה. וְנִקְרָא אִיטַלְקִי, עַל שֵׁם שֶׁהָיָה מַטְבֵּעַ הַיּוֹצֵא בְּאִיטַאלְיָה: **בְּגֵט יָשָׁן.** כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, שֶׁכָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאַחַר שֶׁנִּכְתַּב הַגֵּט נִתְיַחֵד עִמָּהּ. בֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי, לֹא אָמְרִינַן גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ גְּטָהּ קוֹדֵם לְבִנְהָ, אִם יִשְׂהֶה אֶת הַגֵּט שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם בֵּין כְּתִיבָה לִנְתִינָה וְיִהְיוּ לָהּ בָּנִים מִמֶּנּוּ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה וְאַחַר כָּךְ יִגָּרְשֶׁנָּה בּוֹ, וּכְשֶׁיִּרְאוּ זְמַן הַגֵּט קוֹדֵם לְלֵידַת הַבֵּן יִהְיוּ סְבוּרִים שֶׁנָּתַן לָהּ מִשָּׁעַת כְּתִיבָה וְהָוֵי פְּגָם, שֶׁיֹּאמְרוּ מִן הַפְּנוּיָה נוֹלַד. וּפְסַק הֲהֲלָכָה, לֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אִשְׁתּוֹ בְּגֵט יָשָׁן. וְאִם גֵּרַשׁ וְהָלַךְ הַבַּעַל לְמְדִינָה אֲחֶרֶת, תִּנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה: וְלָנָה עִמּוֹ בְּפָנְדְּקִי. וְיֵשׁ שָׁם עֵדֵי יִחוּד, וְאֵין שָׁם עֵדֵי בִּיאָה. בֵּית הִלֵּל סָבְרֵי, הֵן הֵן עֵדֵי יִחוּד הֵן הֵן עֵדֵי בִּיאָה, וְאֵין אָדָם עוֹשֶׂה בְּעֵילָתוֹ בְּעֵילַת זְנוּת כְּשֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לְבָעל שֶׁלֹּא לְשֵׁם זְנוּת, וַהֲרֵי קִדְּשָׁהּ בְּבִיאָה. וּבֵית שַׁמַּאי סָבְרֵי, לֹא אָמְרִינַן הֵן הֵן עֵדֵי יִחוּד הֵן הֵן עֵדֵי בִּיאָה עַד שֶׁיִּרְאוּ שֶׁנִּבְעָלָה:

מקור חיים

כב. מחלוקת זו שנויה בריש מסכת קידושין, עיי״ש טעם מחלוקתן. **כג.** אורחא דמילתא נקט, שכיון שנתגרשו אין דרכם לגור יחד בעיר, אלא נזדמנו יחד לפונדק אחד.

גֵּט שֵׁנִי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי. אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין. אֲבָל אִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין, אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִבּוֹ גַס בָּהּ:

גֵּט שֵׁנִי, כי אין כאן עדי ביאה[כד]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, צְרִיכָה הֵימֶנּוּ גֵּט שֵׁנִי**, כי עדי יחוד נחשבים כעדי ביאה, ותולים שבא עליה לשם קידושין ולא לשם זנות[כה]. **אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין. אֲבָל אִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין, אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט שֵׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִבּוֹ גַס בָּהּ**, ולכן אף לבית הלל לא אמרינן הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה[כו]:

משנה ח

שנינו בריש יבמות, חמשה עשר נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן היבום ומן החליצה, ואלו הן, בתו ובת בתו וכו'.

ח בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין אֶת הַצָּרוֹת לָאֲחִים, וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. חָלְצוּ, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין

בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין אֶת הַצָּרוֹת לָאֲחִים – בית שמאי מתירין הצרות של הט"ו נשים להתייבם לאחיו של המת, וחולקים על מה ששנינו בתחילת מסכת יבמות שט"ו נשים פוטרות צרותיהן מן הייבום[כז], **וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִים**[כח]. **חָלְצוּ** – אם צרת ערוה חלצה, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין**

רבינו עובדיה מברטנורא

ח מַתִּירִין אֶת הַצָּרוֹת לָאֲחִין. צָרַת עֶרְוָה דְּמַשְׁמַע מִנֵּיהּ לֹא תִקַּח לֹא הִיא וְלֹא מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִתְיַבֵּם לְאָחִיו. דְּלֵית לְהוּ צָרָתָהּ וְלֹא צָרַת צָרָתָהּ: חָלְצוּ. הַצָּרוֹת דְּרָשָׁא דְּאִשָּׁה אֵל אֲחוֹתָהּ לֹא תִקַּח לְצָרֹר מִן הָאַחִין: בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין. הַצָּרוֹת:

מקור חיים

כד. שלדידהו לא אמרינן הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה (ואף אם בא עליה לשם קידושין אין הקידושין חלים בלי עדים). **כה.** וכל המקדש בביאה אין צריך לבעול בפני עדים אלא יתיחד בפניהם ויבעול (רמב"ם הלכות גיטין פ"י ה"י"א). **כו.** ואף אם בעלה לשם קידושין, הרי ליכא עדים. **כז.** ראובן שיש לו שתי נשים, שרה ורבקה, שתיהן צרות זו לזו. מת ראובן ולו אח שמעון, חייב שמעון ליבם או לחלוץ לאחת משתי נשיו. אם שרה היתה בתו (או אחת משאר ט"ו העריות) של שמעון, אסור לשמעון ליבמה וכן אסור ליבם את צרתה. ובית שמאי חולקין על משנה זו וסוברים שאף על פי שאסור לו לישא בתו, חייב לישא או לחלוץ לצרתה. **כח.** כתנא דריש יבמות. שבית הלל דורשים מקרא שערוה פוטרת צרתה, וכל היכא דליכא מצות יבום יש איסור כרת לישא אשת אחיו.

מִן הַכְּהֻנָּה, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. נִתְיַבְּמוּ, בֵּית שַׁמַּאי מַכְשִׁירִין, וּבֵית הִלֵּל פּוֹסְלִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָלוּ פּוֹסְלִין וְאָלוּ מַכְשִׁירִין, לֹא נִמְנְעוּ בֵּית שַׁמַּאי מִלְּשָׂא נָשִׁים מִבֵּית הִלֵּל, וְלֹא בֵית הִלֵּל מִלְּשָׂא נָשִׁים מִבֵּית שַׁמַּאי. וְכָל הַטְּהֳרוֹת וְהַטְּמְאוֹת שֶׁהָיוּ אֵלּוּ מְטַהֲרִין וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין, לֹא נִמְנְעוּ לְהְיוֹת עוֹשִׂים טְהֳרוֹת אֵלּוּ עַל גַּב אֵלּוּ:

מִן הַכְּהֻנָּה – בית שמאי פוסלין אותה להינשא לכהן, כדין כל חלוצה שפסולה לכהן, **וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִים**, כי לדידהו אין חליצה זו כלום ואין לה דין חלוצה. **נִתְיַבְּמוּ** – צרת הערוה שנתייבמה, **בֵּית שַׁמַּאי מַכְשִׁירִים** הצרה לכהן כשתתאלמן מהיבם, כי לדידהו לא עברה ביבום זה שום איסור, **וּבֵית הִלֵּל פּוֹסְלִין**, כיון שלדידהו אין כאן מצוה, הרי היא אשת אח שלא במקום מצוה ונעשית זונה ונפסלה לכהונה. **וְאַף עַל פִּי שֶׁאָלוּ פּוֹסְלִין וְאָלוּ מַכְשִׁירִין** – אף על פי שבית הלל פוסלין בני צרה שנתייבמה ולדבריהם ממזרים הם, ובית שמאי מכשירין. וכן בית שמאי פוסלין צרה מלישא לשוק בלי יבום או חליצה, ובית הלל מתירין, מכל מקום **לֹא נִמְנְעוּ בֵּית שַׁמַּאי מִלְּשָׂא נָשִׁים מִבֵּית הִלֵּל, וְלֹא בֵית הִלֵּל מִלְּשָׂא נָשִׁים מִבֵּית שַׁמַּאי**, כי היו מודיעים אלו לאלו אם אשה זו אסורה לשיטתם. **וְכָל הַטְּהֳרוֹת וְהַטְּמְאוֹת שֶׁהָיוּ אֵלּוּ מְטַהֲרִין וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין** – וכן אף על פי שנחלקו בדיני טומאה וטהרה, והיו דברים שאלו מטמאין ואלו מטהרין, **לֹא נִמְנְעוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂים טְהֳרוֹת אֵלּוּ עַל גַּב אֵלּוּ** – לא נמנעו מלהשאיל כליהן אלו לאלו, כי היו מודיעים להם אם טמאים הם לשיטתם[כט]:

רבינו עובדיה מברטנורא

מִן הַכְּהֻנָּה. שֶׁחֲלִיצָתָן חֲלִיצָה: וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. שֶׁחֲלִיצָתָן שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ הָיְתָה, וַהֲרֵי הִיא כְּחוֹלֶצֶת מִן הַנָּכְרִי: נִתְיַבְּמוּ. לְאַחִין: בֵּית שַׁמַּאי מַכְשִׁירִין. אוֹתָם לַכֹּהֲנִים אִם נִתְאַלְמְנוּ מִיבְמֵיהֶן: וּבֵית הִלֵּל פּוֹסְלִים. שֶׁנִּבְעֲלוּ לְאָסוּר לָהֶן, וְהִנִּבְעֶלֶת לְאָסוּר לָהּ עֲשָׂאָהּ זוֹנָה, וְזוֹנָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן: לֹא נִמְנְעוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנֵי הַצָּרוֹת שֶׁנִּתְיַבְּמוּ כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי מַמְזֵרִים הֵם לְדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל, שֶׁהֲרֵי בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָח הֵם עֲלֵיהֶם, וְאֵשֶׁת אָח בְּכָרֵת וּבְנֵי חַיָּבֵי כָּרֵתוֹת מַמְזֵרִים הֵם, אַף עַל פִּי כֵן לֹא נִמְנְעוּ בֵּית הִלֵּל מִלְּשָׂא נָשִׁים מִבֵּית שַׁמַּאי, לְפִי שֶׁהָיוּ מוֹדִיעִים לָהֶם אוֹתָם הַבָּאוֹת מִן הַצָּרוֹת וּפוֹרְשִׁים מֵהֶם: אֵלּוּ עַל גַּב אֵלּוּ. מַשְׁאִילִים כְּלֵיהֶם אֵלּוּ לְאֵלּוּ:

מקור חיים

כט. ללמדך שאהבה וריעות נוהגין זה בזה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו (יבמות דף טו:).

משנה ט

מן התורה אין יבמה נקנית אלא בביאה, אבל רבנן תיקנו שגם קידושי כסף יעשה קצת קנין, והוא הנקרא 'מאמר'. לפי ב"ש מאמר קונה מן התורה[ל].

שמות במשנה: ראובן שמעון ולוי אחים, רחל אשת ראובן ולאה אשת שמעון אחיות הן, לוי פנוי בלא אשה.

ט **שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד מֻפְנֶה, מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְעָשָׂה בָהּ מֻפְנֶה מַאֲמָר, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, וְהַלָּה תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט** **שְׁלֹשָׁה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֶחָד מֻפְנֶה** – אחד אינו נשוי לא, **מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת** – ראובן מת, **וְעָשָׂה בָהּ מֻפְנֶה מַאֲמָר** – לוי עשה מאמר ברחל אשת ראובן, **וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי** – ואחר כך מת שמעון, ונמצא גם לאה נפלה לפני לוי ליבום, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ** – רחל הרי היא כאשתו גמורה משום שמאמר קונה קנין גמור, ולכן אינה נאסרת מחמת זקוקת אחותה, ונשארת עמו, **וְהַלָּה תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה** – ולאה תצא ממנו ואינה זקוקה לו לחליצה או יבום, משום שהיא כאחות אשתו. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, אין מאמר קונה קנין גמור, ושתיהן נחשבות כאחות זקוקה, ולכן **מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ** – מוציא רחל בעלת המאמר **בְּגֵט**

רבינו עובדיה מברטנורא

ט מֻפְנֶה. שָׁרוּי בְּלֹא אִשָּׁה: **מַאֲמָר.** קִדּוּשִׁין. וּבִיבָמָה אֵין תּוֹפְסִים אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים: **אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ.** דְּסָבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי בַּעֲלַת מַאֲמָר הִיא חֲשׁוּבָה כִּכְנוּסָה, וּכְשֶׁנָּפְלָה אֲחוֹתָהּ לְאַחַר כֵּן לֹא מִתַּסְּרָה מִשּׁוּם אֲחוֹת זְקוּקָה: וְהַלָּה. זוֹ תֵּצֵא אַף מִן הַחֲלִיצָה, מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה: **מוֹצִיא אִשְׁתּוֹ בְּגֵט.** דְּלֹא אֲלִים מַאֲמָר לְשַׁוְיֵהּ כִּכְנוּסָה, וְזוֹ אוֹסַרְתָּהּ מִשּׁוּם אֲחוֹת זְקוּקָה. וּצְרִיכָה גֵּט מִפְּנֵי הַמַּאֲמָר דַּהֲוֵי קִדּוּשִׁין בְּמִקְצָת וְלֹא פָּקְעֵי קִדּוּשִׁין בְּלֹא גֵּט. וּצְרִיכָה חֲלִיצָה, דְּהוֹאִיל וְלֹא הֲוֵי מַאֲמָר קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין עָדִין זְקוּקָה הִיא וּצְרִיכָה חֲלִיצָה לְזִקָּתָהּ. בְּרִישָׁא יָהֵיב לָהּ גִּטָּהּ וַהֲדַר חָלִיץ לָהּ:

מקור חיים

ל. תוספות (יבמות דף כט. ד"ה ב"ש), ומרש"י לא משמע כן, ונחלקו הראשונים בביאור דבריו. **לא.** הוא הדין אם נשוי נכרית (כלומר אשה זרה שאינה קרובה של האחרות), אלא לאשמעינן שאין צריך להיות נשוי, ולאפוקי מהאוקימתא שבמשנה הבאה שם איירי דוקא כשהאח השלישי נשוי נכרית (תוי"ט).

וַחֲלִיצָה, וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה. זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ, אִי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ וְאִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו:

וַחֲלִיצָה, בגט כדי להפקיע המאמר, ובחליצה כדי להפקיע הזיקה, **וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו** – ולאה אשת אחיו שמעון, **בַּחֲלִיצָה** – מוציא בחליצה לבד. **זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ, אִי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ** – וַי לו על אשתו רחל בעלת המאמר, שחייב להוציאה, **וְאִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו** – וגם וַי לו על לאה אשת אחיו השני שאסור לו לכונסה:

י הַמְּדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שַׁבָּת אֶחָת.

הַמְּדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה – האומר הנאת תשמישך עלי[לב], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת** – בית שמאי אומרים אם לא הדירה ליותר משני שבועות תמתין ואין מחייבים אותו לגרשה וליתן כתובתה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שַׁבָּת אֶחָת** – רק אם לא הדירה ליותר משבוע אחד תמתין[לג].

רבינו עובדיה מברטנורא

אִי לוֹ. אוי לו עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹצִיאָהּ בְּגֵט: **וְאִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו.** שֶׁהוּא צָרִיךְ לַחֲלֹץ לָהּ: **י הַמְּדִיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה.** כְּגוֹן שֶׁאָמַר יֶאֱסַר הֲנָאַת תַּשְׁמִישְׁךְ עָלַי. אֲבָל הֲנָאַת תַּשְׁמִישִׁי אָסוּר עָלַיִךְ, לֹא מִתַּסְרָא, דְּהָא מְשַׁעְבֶּד לָהּ, דִּכְתִיב (שמות כא) וְעִנָּתָהּ לֹא יִגְרָע: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת.** אִם הִדִּירָהּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, תַּמְתִּין, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּיוֹלֶדֶת נְקֵבָה שֶׁטְּמֵאָה שְׁבוּעַיִם: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים שַׁבָּת אֶחָת.** שֶׁכֵּן מָצִינוּ בִּנְדָּה שֶׁהִיא טְמֵאָה שִׁבְעָה, וְגָמְרִינַן מִידֵי דִּשְׁכִיחַ דַּהֲיָנוּ הַכַּעַס שֶׁכּוֹעֵס אָדָם עַל אִשְׁתּוֹ וּמַדִּירָהּ, דְּהוּא מִידֵי דִּשְׁכִיחַ, מִנִּדָּה שֶׁהוּא מִידֵי דִּשְׁכִיחַ, לַאֲפוּקֵי יוֹלֶדֶת נְקֵבָה דְּלָא שְׁכִיחַ כְּלָל הַאי. וּבֵית שַׁמַּאי סָבְרֵי גָּמְרִינַן מִידֵי דְּהוּא גְּרַם לָהּ, דַּהֲיָנוּ נֶדֶר הָאִישׁ שֶׁהוּא גּוֹרֵם לָהּ לִשְׁהוֹת, מִלֵּידָה שֶׁעַל יָדוֹ בָּאָה לָהּ, לַאֲפוּקֵי נִדָּה דְּמֵמֵילָא קָאָתֵי לָהּ. וְיוֹתֵר עַל שַׁבָּת אַחַת לְבֵית הִלֵּל אוֹ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת לְבֵית שַׁמַּאי, יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, וַאֲפִלּוּ הָיָה גְּמַל שֶׁעוֹנָתוֹ לְשָׁלְשִׁים יוֹם, אוֹ סַפָּן שֶׁעוֹנָתוֹ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים:

מקור חיים

לב. באופן אחר אין יכול להדירה, כמבואר ברע״ב, שהרי משועבד הוא לה. **לג.** מבואר בגמרא (כתובות דף סא:) שלפי רב פלוגתת ב״ש וב״ה היא דוקא אם פירש על כמה זמן הוא מדירה, אבל אם אסרה סתם לכו״ע יוציא מיד, אבל לשמואל גם אם הדירה סתם נחלקו, כי

הַמַּפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמֹנִים וְאֶחָד, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין מִן הַקָּרְבָּן, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. סָדִין בְּצִיצִית, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין,

הַמַּפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמֹנִים וְאֶחָד – המפלת בליל שאחר יום שמנים ללידת נקיבה, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין מִן הַקָּרְבָּן** – בית שמאי אומרים אינה צריכה להביא קרבן על לידה זו, כי היא נפטרת בקרבן שתביא על לידה הראשונה[לה], **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין**[לו]. **סָדִין בְּצִיצִית** – סדין של פשתן המיוחד לכסות יום, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין** – בית שמאי פוטרין מן הציצית גזירה אטו כסות לילה[לו],

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמַּפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמֹנִים וְאֶחָד. שֶׁיָּלְדָה נְקֵבָה, וְלֵיל שְׁמֹנִים וְאֶחָד, שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לְמָחָר לְהָבִיא כַּפָּרָתָהּ, הַפִּילָה: **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִים מִן הַקָּרְבָּן.** מִלֵּידָה שְׁנִיָּה, אַף עַל גַּב דְּלְאַחַר מְלֹאת הוּא, הוֹאִיל וְלַיְלָה הִיא וְלֹא יָצְאָה לְשָׂעָה רְאוּיָה לְקָרְבָּן, דְּלַיְלָה מְחֻסַּר זְמַן קָרְבָּן הוּא דִּכְתִיב (ויקרא ז) בְּיוֹם צַוֹּתוֹ, הַלְךָ לְעִנְיַן קָרְבָּן כְּיוֹם מְלֹאת דָּמַי: **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין.** הוֹאִיל וּלְאַחַר מְלֹאת הוּא דְּהַפִּילָה: **סָדִין.** שֶׁל פִּשְׁתִּים: **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין.** לְפִי שֶׁדַּרְכּוֹ סָדִין שֶׁלּוֹבְשִׁין אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה, וְצִיצִית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פְּתִיל תְּכֵלֶת שֶׁהוּא צֶמֶר צָבוּעַ בְּדַם חִלָּזוֹן הֲרֵי כְּלָאַיִם בְּסָדִין שֶׁל פִּשְׁתִּים. וּבְיוֹם, שֶׁהוּא מִצְוָתוֹ, אָתֵי עֲשֵׂה דְּצִיצִית וְדָחֵי לֹא תַעֲשֶׂה דְּלֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, אֲבָל בַּלַּיְלָה, שֶׁאֵין מִצְוַת צִיצִית נוֹהֶגֶת בַּלַּיְלָה, דִּכְתִיב וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, פָּרַט לִכְסוּת לַיְלָה, אִי לָבִישׁ צִיצִית בַּסָּדִין, מְחַיֵּב מִשּׁוּם לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז. וְסָבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי גְּזֵרִינַן סָדִין בְּצִיצִית אֲפִלּוּ בַּיּוֹם דְּלֹא מְחַיֵּב, גְּזֵרָה מִשּׁוּם כְּסוּת לַיְלָה דְּמְחַיֵּב מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי לֹא גָּזְרִינַן:

מקור חיים

לב״ש תמתין שבועיים שמא ימצא פתח לנדרו ולב״ה רק שבוע אחד תמתין. פשטות לשון הרע״ב משמע שמפרש שפירש הזמן שנדר, וכשיטת רב, ולכן ביארנו כן בפנים, אמנם התוי״ט במסכת כתובות (פ״ז מ״א) כתב ששם מפרש הרע״ב כשמואל, כי הלכתא כוותיה. **לד.** היולדת נקבה טמאה י״ד ימים, ששים וששת ימים שאחריהם הם ימי טהרה, ודמים שתראה בימים אלו טהורים הם, ומ״מ אינה יכולה ליטהר לאכול קודש וליכנס למקדש עד ׳מלאת׳ ימי טהרה אלו דהיינו אחר שמנים יום מהלידה אז מביאה קרבנותיה ומותרת בקדש ומקדש. המפלת תוך ׳מלאת׳ אינה צריכה להביא קרבן נוסף אלא נפטרת עם הקרבן שמביאה על הלידה. אבל אם הפילה אחר ׳מלאת׳ חייבת להביא קרבן נפרד על לידה זו. לב״ש המפלת אור לשמנים ואחד דינה כמפילה תוך מלאת ואינה חייבת קרבן נוסף. **לה.** כי לבית הלל דינה כמפלת אחר מלאת, עיין רע״ב טעם מחלוקתן, ויותר מבואר בכריתות (פ״א מ״ו). **לו.** כסות יום חייב בציצית, ומן

וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִים. כַּלְכָּלַת הַשַּׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין: **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִים**, שהם לא גזרו. **כַּלְכָּלַת שַׁבָּת** – הממלא סל עם תאנים לצורך שבת, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין** מלעשר מה שאוכל מהם קודם השבת, **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין**, כיון שיחדן לשבת החשיבן ומקפיד עליהן ומיד נקבעו וחייב לעשרן אף אם בא לאכול מהן קודם השבת:

משנה יא

נזירות בחוץ לארץ

מן התורה נזירות נוהגת גם בחוץ לארץ[לי]. והמקבל עליו להיות נזיר אף שהוא בחוץ לארץ חייב מיד בכל דיני נזירות. אבל כיון שחז"ל גזרו טומאה על ארץ העמים[לח], לכן קנסוהו לעלות לארץ ישראל ולנהוג שם נזירות בטהרה. במשנתנו נחלקו ב"ש וב"ה אם קיבל עליו נזירות ליותר משלשים יום והשלים נזירותו בחו"ל כמה זמן קנסוהו לנהוג נזירות דטהרה בארץ ישראל.

רבינו עובדיה מברטנורא

כַּלְכָּלַת הַשַּׁבָּת. כַּלְכָּלָה מְלֵאָה פֵּרוֹת שֶׁיִּחֲדָהּ לְשַׁבָּת הַקְּבָעָה מִיָּד. וּבֵית שַׁמַּאי שֶׁיִּחֲדָהּ לְשַׁבָּת: בֵּית הִלֵּל מְחַיְּבִין. סָבְרֵי דְּאֵין הַשַּׁבָּת קוֹבַעַת אֶלָּא בְּמַעֲשֶׂר מִיָּד, אֲפִלּוּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת, דְּכֵיוָן שֶׁתִּקְּנָם:

מקור חיים

התורה מותר לעשות כסות יום של פשתן ולהטיל לתוכו תכלת שהוא צמר, כי עשה דוחה לא תעשה. אבל בית שמאי גזרו שמא ילבש כסות לילה עם תכלת, וכסות לילה פטור מן הציצית ויעבור על איסור כלאים. (וכתבו תוספות (מנחות דף מ. ד"ה סדין) שלב"ש בגד פשתן פטור לגמרי מן הציצית אפילו מציצית של פשתן, גזירה שמא יעשה של צמר וגזירה אטו כסות לילה, ולכן תנא פוטרין ולא אוסרין, הובא בתוי"ט). **לז.** כן כתב הרמב"ם בהלכותיו (פ"ב ה"כ). וכן כוונת הרע"ב (תוי"ט נזירות פ"ג מ"ו). ואף שמלשון הרמב"ם בפירושו (שם) משמע שכלל לא חלה עליו נזירות אלא מחמת קנס, הכסף משנה הקשה עליו בזה וכתב שבהלכותיו חזר בו (ויש אומרים שגם בפירושו אין כוונתו לומר כן וט"ס נפלה בדבריו). **לח.** שדה שנחרש בה קבר ואבדו עצמות המת בעפר, היא הנקראת בית הפרס. עפר בית הפרס מטמא במגע ובמשא שמא יש בה עצם כשעורה, ואינו מטמא באהל, וכן כל ארצות העכו"ם עפרן מטמא במגע ובמשא מפני העצמות, שאינן נזהרין בהן. טומאת בית הפרס וארץ העכו"ם הן מדרבנן (רמב"ם הלכות טומאת המת פ"ב הט"ז).

יא מִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת מֵרֶבָּה וְהִשְׁלִים נְזִירוּתוֹ וְאַחַר כָּךְ בָּא לָאָרֶץ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נָזִיר בַּתְּחִלָּה. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ, אֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר שְׁתַּיִם וְאֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר חָמֵשׁ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נָחְלְקָה הָעֵדוּת וְאֵין כָּאן נְזִירוּת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם, שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר שְׁתָּיִם:

מִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת מֵרֶבָּה – מי שהיה בחוץ לארץ וקיבל על עצמו נזירות מרובה, היינו ליותר משלשים יום, **וְהִשְׁלִים נְזִירוּתוֹ** בחוץ לארץ, **וְאַחַר כָּךְ בָּא לָאָרֶץ**, שכן חייבוהו חכמים לעלות ולנהוג שם נזירות בטהרה. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם** – בארץ ישראל חייב לנהוג נזירות שלשים יום כמשך זמן סתם נזירות, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, נָזִיר בַּתְּחִלָּה** – חייב לנהוג נזירות בארץ ישראל כמנין הימים שקיבל עליו בתחלה. **מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ** – שתיהן מעידות שקיבל עליו נזירות בזמן פלוני ובמקום פלוני, **אֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּזַר שְׁתַּיִם** – אלו מעידים שקיבל עליו אז שתי נזיריות, **וְאֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר חָמֵשׁ** – ואלו מעידים שקיבל עליו אז חמש נזיריות. והוא מבחיש לשתיהן ואומר שלא נדר כלל. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נָחְלְקָה הָעֵדוּת וְאֵין כָּאן נְזִירוּת** – הואיל והעדים מבחישים אלו את אלו נתבטלו דבריהם ואין כאן עדות כלל, ופטור מלהיות נזיר. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם**, ונמצא שכולם מודים שקיבל עליו שתי נזיריות, **שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר שְׁתָּיִם** – וחייב לנהוג שתי נזיריות:

רבינו עובדיה מברטנורא

יא **וְאַחַר כָּךְ בָּא לָאָרֶץ**. שֶׁאֵין נְזִירוּת נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ, מִשּׁוּם טֻמְאַת אֶרֶץ הָעַמִּים. וּמִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת בְּחוּץ לָאָרֶץ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִהְיוֹת נוֹהֵג שָׁם נְזִירוּתוֹ: **נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם**. קָנְסִינַן לֵיהּ שֶׁיְּקַיֵּם סְתָם נְזִירוּת בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים יוֹם: **נָזִיר בַּתְּחִלָּה**. צָרִיךְ לְנַהֵג בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמִנְיַן הַיָּמִים שֶׁנָּדַר בַּנְּזִירוּת. וְהַיָּמִים שֶׁנָּהַג נְזִירוּת בְּחוּץ לָאָרֶץ כְּאִלּוּ לֹא נָהַג בָּהֶם נְזִירוּת כְּלָל: **אֵלּוּ מְעִידִין שֶׁנָּדַר שְׁתַּיִם**. שְׁתֵּי נְזִירוּת: **וְאֵלּוּ מְעִידִין שֶׁנָּדַר חָמֵשׁ**. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁנָּדַר שְׁתַּיִם אֲנוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר חָמֵשׁ נְזִירִיּוֹת. וְהוּא אוֹמֵר שֶׁלֹּא נָדַר כְּלָל: **נָחְלְקָה הָעֵדוּת**. הוֹאִיל וּמַכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ נִתְבַּטְּלוּ דִּבְרֵיהֶם וְאֵין כָּאן עֵדוּת כְּלָל: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם. וְיִהְיֶה נָזִיר שְׁתָּיִם**:

משנה יב

מת שתחת תקרה שנסדקה

מת שתקרה מאהיל עליו, נטמא כל שתחת התקרה. היתה התקרה סדוקה לכל אורכה, והמת מונח תחת צד אחד, לא נטמאו הכלים שבצד האחר, שאויר הסדק מפסיק וגורם שאין הטומאה עוברת לצד השני.

אהל תחת הסדק

אם יש אהל תחת הסדק, כגון דף של עץ שהוא גבוה טפח מעל הארץ מונח תחת כל אורך הסדק, רואין כאילו הדף עולה וסותם הסדק והטומאה עוברת לצד השני. במשנתנו נחלקו ב"ש וב"ה בדין אדם חי שמונח תחת הסדק האם נחשב כאהל שעולה וסותם הסדק.

יב אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן תַּחַת הַסֶּדֶק, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אָדָם חָלוּל הוּא, וְהַצַּד הָעֶלְיוֹן מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה:

אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן תַּחַת הַסֶּדֶק – אדם חי השוכב תחת הסדק בתקרה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה** – אינו מביא את הטומאה ממת המונח בצד השני, כי אינו נחשב כאהל שעולה וסותם הסדק. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אָדָם חָלוּל הוּא** – אדם נחשב כחלול[לט], **וְהַצַּד הָעֶלְיוֹן מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה** – וצד העליון של גופו נחשב כאהל, וסותם הסדק ומביא את הטומאה:

רבינו עובדיה מברטנורא

יב אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן תַּחַת הַסֶּדֶק. אַכְסַדְרָה שְׁנִסְדְּקָה תִּקְרָתָהּ וְנֶחְלְקָה לִשְׁנַיִם, וְכֵלִים מִצַּד זֶה וְטֻמְאָה מִצַּד זֶה, הַכֵּלִים טְהוֹרִים, שֶׁאֲוִיר הַסֶּדֶק מַפְסִיק וְגוֹרֵם שֶׁאֵין הַטֻּמְאָה עוֹבֶרֶת לַצַּד הַשֵּׁנִי. וְאִם אָדָם נָתוּן שָׁם בָּאָרֶץ בִּרְצִפַּת הָאַכְסַדְרָה כְּנֶגֶד הַסֶּדֶק, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה. שֶׁאֵין מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה אֶלָּא דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָל טֶפַח: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אָדָם חָלוּל הוּא.** וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁבְּנֵי מֵעָיו בְּתוֹכוֹ, חָלָל שֶׁבְּתוֹךְ הַגּוּף חֹשֵׁב חָלָל טֶפַח:

מקור חיים

לט. אף על פי שבני מעיו בתוכו החלל שבתוך הגוף חשיב חלל טפח, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

פרק ה - רבי יהודה

א רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁשָּׁה דְבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵּית הִלֵּל. דַּם נְבֵלוֹת, בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. בֵּיצַת הַנִּבְלָה, אִם יֵשׁ כַּיּוֹצֵא בָהּ נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק, מֻתֶּרֶת. וְאִם לָאו, אֲסוּרָה, כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. וּמוֹדִים בְּבֵיצַת טְרֵפָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁגְּדֵלָה בְּאִסּוּר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁשָּׁה דְבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵּית הִלֵּל[א]. **דַּם נְבֵלוֹת, בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין** לגמרי, שסוברים שאין דינו כנבילה כלל, **וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין** ברביעית[ב]. **בֵּיצַת הַנִּבְלָה** – עוף שנתבלה בשחיטתה ומצא בה ביצים גמורות, **אִם יֵשׁ כַּיּוֹצֵא בָהּ נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק** – אם היא שלימה ונתקשה קליפתה כמו הביצים הנמכרות בשוק, **מֻתֶּרֶת. וְאִם לָאו** – ואם קליפתה רכה אפילו רק במקצת, **אֲסוּרָה, כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי** – כן סוברין בית שמאי. **וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין** – ובית הלל אוסרין אפילו אם נתקשה לגמרי כמו הנמכרות בשוק. **וּמוֹדִים בְּבֵיצַת טְרֵפָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה** – ובית שמאי מודים שאם נמצא ביצה במעי עוף טריפה, שהיא אסורה אפילו נתקשה לגמרי, **מִפְּנֵי שֶׁגְּדֵלָה בְּאִסּוּר** – משום שיש ביצת טריפה שגדלה באיסור[ג].

רבינו עובדיה מברטנורא

א רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר. דַּם נְבֵלוֹת בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין. לְגַמְרֵי, דְּלָא חָשִׁיב כִּנְבֵלָה: **בֵּיצַת נְבֵלָה.** כְּגוֹן שֶׁנִּתְנַבְּלָה בִּשְׁחִיטָה. קָשָׁה וְנִגְמֶרֶת כְּשְׁאָר בֵּיצִים הַנִּמְכָּרוֹת בַּשּׁוּק: **וְאִם לָאו.** שֶׁאֵינָהּ נִגְמֶרֶת: וְנִמְצְאוּ בָהּ בֵּיצִים לְאַחַר שְׁחִיטָה: **אֲסוּרָה.** דְּכִבְנֵי מֵעֶיהָ הִיא חֲשׁוּבָה:

מקור חיים

א. לא שסובר שיש רק אלו, אלא כשנכנסו לכרם ביבנה והעיד כל אחד על אותו שבידו, העיד רבי יהודה על אלו (רש״י שבת דף עז). והראב״ד כתב שכל התנאים שנזכרו בזה הפרק מוסיפים על הכ״ד פלוגתות שנשנו בפרק דלעיל, והתנא ששנה פרק ההוא ס״ל דבהנך של הך פירקין ב״ש לחומרא וב״ה לקולא כמו ברוב המקומות שנחלקו (תוי״ט). **ב.** כן פירש הרע״ב בריש פרק בתרא שגם לבית הלל אין דינו כנבילה ממש לטמאות בכזית. ועיי״ש. **ג.** ביצת נבילה ע״כ לא נגמרה באיסור, שהרי נמצאת מיד אחר שנתנבלה, אבל בטריפה אע״פ שטריפה אינה יולדת, יש שנטרפה אחר שהתחילו הביצים ליגדל ונגמרו הביצים אחר שנטרפה. ביצים אלו אסורות מדינא כיון שנגמרו באיסור, ולכן אף ביצת טריפה שידוע שנטרפה סמוך לשחיטה, אסורה אטו ביצת טריפה שגדלה באיסור (רש״ש).

דַּם נְבִרִית וְדַם טָהֳרָה שֶׁל מְצוֹרַעַת, בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּרָקָהּ וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוּבָה וְשֶׁלֹּא בְטוּבָה,

דַּם נְבִרִית – דם מקור[ד] של נכרית, **וְדַם טָהֳרָה שֶׁל מְצוֹרַעַת** – ודם שראתה מצורעת אחר לידתה[ה], **בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין** – לבית שמאי טהורים הם אף כשהם לחים[ו]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּרָקָהּ וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ** – דינם כרוקה וכמימי רגליה, ומטמאין כשהן לחים[ז]. **אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוּבָה וְשֶׁלֹּא בְטוּבָה** – המלקט פירות שביעית מותר להחזיק טובה לבעל השדה אם רוצה אבל אינו מחויב לעשות כן,

רבינו עובדיה מברטנורא

דַּם נְבִרִית בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִים. דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת זָב (ויקרא טו) דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְטַמְּאִים בְּזִיבָה וְאֵין הַנְּכְרִים מְטַמְּאִים בְּזִיבָה, וְרַבָּנָן גָּזוּר עֲלֵיהוּ שֶׁיִּהְיוּ כְּזָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶן. בֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי, כִּי גָּזוּר רַבָּנָן בְּרָקָהּ וּמֵימֵי רַגְלֶיהָ שֶׁהֵן מְצוּיִין תָּדִיר, אֲבָל דַּם הַזִּיבָה שֶׁאֵין מָצוּי כָּל כָּךְ לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן, עַבְדוּ רַבָּנָן הֶיכְּרָא וְלֹא טִמְּאוּ דַּם זִיבָה שֶׁל נְכְרִית כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ דְּטָמְאַת הַנְּכְרִי דְּרַבָּנָן הִיא, כִּי הֵיכִי דְּלָא נִשְׁרְפוּ עֲלַהּ תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים: וְדַם טָהֳרָה שֶׁל מְצוֹרַעַת. דַּם טוֹהַר שֶׁרָאָתָה הַמְצוֹרַעַת שֶׁיָּלְדָה, לְאַחַר שִׁבְעָה לְזָכָר וּשְׁבוֹעַיִם לִנְקֵבָה: כְּרָקָהּ וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ. דַּם הַנְּכְרִית מְטַמֵּא כְּרָקָהּ וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ, דְּהַיְנוּ לַח וְלֹא יָבֵשׁ. וְזוֹ הֶהֵיכֵּרָא בִּלְבַד עָשׂוּ לָהּ, שֶׁאִם הָיְתָה טְמֵאָה דְּאוֹרָיְתָא הָיָה הַדָּם מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ, עַכְשָׁיו שֶׁאֵין מְטַמֵּא אֶלָּא לַח מַכִּירִים דְּטָמְאָה דְּרַבָּנָן הִיא: בְּטוּבָה. שֶׁהָאוֹכֵל מַחֲזִיק טוֹבָה לְבַעַל הַפֵּרוֹת שֶׁהֲאֲכִילָהוּ מִפֵּרוֹתָיו: וְשֶׁלֹּא בְטוּבָה. שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה:

מקור חיים

ד. אע״פ שהרע״ב כתב דם זיבה, לא נראה שרצה בזה לאפוקי דם נדה, וכוונתו כל דם שבא ממקור. **ה.** יולדת שראתה דם אחר ז׳ לזכר ואחר י״ד לנקבה לא נטמאה על ידי ראייה זו, ולכן אין הדם טמא כמו שאר דם נדה. אמנם מעיינות מצורעת כגון רוקה ומימי רגליה טמאים הם. לב״ש אין על דם זה דין מעיינות כיון שאינו מתעגל ויוצא, וב״ה דרשי מקרא שאעפ״כ דם זה טמא כשאר מעיינות מצורע (רע״ב נדה פ״ד מ״ג). **ו.** מן התורה אין לנכרים טומאת זיבה כדאיתא ברע״ב, אבל חז״ל גזרו שכל הנכרים יהיו כזבים לכל דבריהם, אמנם כדי שלא יבאו לשרוף תרומה וקדשים בשביל טומאתם עשאו היכר ואמרו שדמם אינו טמא, ולא כישראלית שדמה טמא טומאת אב הטומאה. **ז.** רוק ומי רגלים של נדה מטמאין רק כשהם לחין, דם נדה מטמא אף כשהוא יבש. לב״ה היכר זה עשו בדם נכרית שלא יטמא יבש.

כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין אוֹכְלִים אֶלָּא בְטוֹבָה. הַחֵמֶת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, צְרוּרָה עוֹמֶדֶת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרוּרָה:

כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין אוֹכְלִים בְּטוֹבָה – אסור להחזיק לו טובה, שנראה כמודה לו מחמת שאוכל משלו, והם אינם שלו שהרי התורה הפקירם[ח]. **הַחֵמֶת** – נאד של עור שניקבה ועל ידי זה נטהרה מלקבל טומאה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, צְרוּרָה עוֹמֶדֶת** – בית שמאי אומרים אם קשר מקום הנקב ונתקשה העור במקום הקשר ונקמט בחזקה עד שהוא עומד מאליו ומחזיק מה שמשימין בתוכה, הרי היא מקבלת טומאה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרוּרָה** – ובית הלל אומרים שהיא מקבלת טומאה אף על פי שאינה עומדת ומחזקת מה שבתוכה אלא מחמת הקשר:

ב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שִׁשָּׁה דְבָרִים מִקָּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמִרֵי בֵית הִלֵּל.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שִׁשָּׁה דְבָרִים מִקָּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמִרֵי בֵית הִלֵּל[ט].

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵין אוֹכְלִים בְּטוֹבָה. שֶׁאָסוּר לְהַחֲזִיק טוֹבָה לַבַּעֲלִים, דְּרַחְמָנָא אַפְקְרִינְהוּ: **הַחֵמֶת.** כְּמִין נֹאד שֶׁל עוֹר שֶׁנִּקַּב וּצְרָרוֹ: **צְרוּרָה עוֹמֶדֶת.** אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה אֶלָּא אִם כֵּן הִיא צְרוּרָה, כְּלוֹמַר שֶׁהָיְתָה קְשׁוּרָה וְנִקְמַט הָעוֹר עַל מְקוֹם הַקֶּשֶׁר, וּמַחֲזִיק, הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה: וְנִתְקַשָּׁה עַל הַמָּקוֹם הָצָרוּר עַד שֶׁהוּא עוֹמֵד מֵאֵלָיו וּמַחֲזִיק מַה שֶּׁמְּשִׁימִין בְּתוֹכוֹ: **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרוּרָה.** שֶׁלֹּא נִקְמַט הָעוֹר מֵאֵלָיו וְלֹא נִתְקַשָּׁה עַל מְקוֹם הַקֶּשֶׁר, הוֹאִיל וּקְשָׁרוֹ וּמַחֲזִיק, הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה:

מקור חיים

ח. רע״ב. והיא לפי גירסתו שגורס אין אוכלים בטובה, וכמו שהעתקנו בפנים. אמנם בספרי משניות שלנו הגירסא היא אין אוכלים ׳אלא׳ בטובה, ולגירסא זו טעמייהו דב״ה משום דגזרו אטו שאר השנים שלא יהא אדם רגיל ליכנס בשדה חבירו שלא מדעתו (תוי״ט בשם הראב״ד. וכן הוא בתוספות שאנץ, ועולה יפה עם פירושו שהוא מפרש שבטובה ר״ל בבקשת רשות ושלא בטובה בלא בקשת רשות. אבל לרע״ב שמפרש שבטובה ר״ל החזקת טובה, צריכים לגרוס כגירסתו). **ט. רבי** יוסי מוסיף ששה אלו על הכ״ד שבפרק ד׳, אבל הוא לא ס״ל הששה של רבי יהודה דמשנה א׳. וכן רבי ישמעאל ורבי אליעזר דלהלן, כל אחד מוסיף רק על אלו שבפרק ד׳ (מלא״ש).

הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ עוֹלֶה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל. תּוֹרְמִין זֵיתִים עַל שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים עַל יַיִן, כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין תּוֹרְמִין. הַזּוֹרֵעַ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם,

הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל – מותר להעלות בשר עוף עם גבינה על שלחן אחד, אבל אסור לאכלם ביחד[י], **כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי** – כן דעת בית שמאי. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ עוֹלֶה** – אסור להעלותם יחד על השלחן גזירה שמא יעלה בשר בהמה יחד עם גבינה בכלי ראשון רותח ויעבור על איסור בישול בשר בחלב מן התורה[יא], **וְאֵינוֹ נֶאֱכָל** – וכל שכן שאסור לאכלם יחד. **תּוֹרְמִין זֵיתִים עַל שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים עַל יַיִן** – מי שיש לו זיתים ושמן של טבל, או ענבים ויין של טבל, מותר לתרום מן הזיתים גם עבור השמן, ומן הענבים גם עבור היין, **כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין תּוֹרְמִין** מזה על זה, כי אין תורמין אלא מן דבר שנגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו[יב]. **הַזּוֹרֵעַ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם** – הזורע זרעים תוך ארבע אמות של כרם,

רבינו עובדיה מברטנורא

ב הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה. שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ הַגָּמוּר עַל הַגָּמוּר וְלֹא מִמַּה שֶּׁאֵינוֹ גָּמוּר אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים: **לֹא עוֹלֶה.** גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲלֶה גְּבִינָה עִם בְּשַׂר בְּהֵמָה בְּאֵלְפָּס רוֹתֵחַ, דְּהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, דְּתְנִינוּ מְבֻשָּׁל: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵין תּוֹרְמִין.** מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׁמֶן שֶׁחַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וְזֵיתִים שֶׁחַיָּב לְהַפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה, אֵינוֹ יָכוֹל לִתְרֹם מִן הַזֵּיתִים כְּפִי הַשִּׁעוּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִתְרֹם מִן הַזֵּיתִים וּמִן הַשֶּׁמֶן וְלִפְטֹר הַשֶּׁמֶן בִּתְרוּמַת הַזֵּיתִים, דִּכְתִיב (דְּבָרִים יח) כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן, מִן הַגָּמוּר עַל הַגָּמוּר וְלֹא מִמַּה שֶּׁאֵינוֹ גָּמוּר עַל כָּרְחָךְ אָדָם לְהַרְחִיק שָׁמָּא יַעֲלֶה גְּבִינָה עִם בְּשַׂר בְּהֵמָה בְּאֵלְפָּס רוֹתֵחַ, דְּהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, דְּתְנִינוּ מְבֻשָּׁל: **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אֵין תּוֹרְמִין.** מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֶׁמֶן שֶׁחַיָּב לְהַפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה, אֵינוֹ יָכוֹל לִתְרֹם מִן הַזֵּיתִים כְּפִי הַשִּׁעוּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִתְרֹם מִן הַזֵּיתִים וּמִן הַשֶּׁמֶן וְלִפְטֹר הַשֶּׁמֶן בִּתְרוּמַת הַזֵּיתִים, דִּכְתִיב (דְּבָרִים כג) פֶּן תִּקְדֹּשׁ הַמְלֵאָה וְגוֹ' וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם. וּסְבִירָא לְהוּ לְבֵית שַׁמַּאי דְּשִׁעוּרָה אַחַת קְרוּיָה כֶּרֶם. וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי דְּאֵין נִקְרָא כֶּרֶם פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שׁוּרוֹת, וְכִי קָאָמַר רַחְמָנָא דִּתְבוּאַת הַכֶּרֶם קָדְשָׁה, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל כֶּרֶם קָאָמַר:

מקור חיים

י. כיון שאין איסור אכילת בשר עוף בחלב אסור מן התורה, לא אסרו להעלותם על שלחן אחד, כדאיתא ברע"ב. **יא.** רע"ב, עיי"ש. אבל אין הגזירה שמא יעלה בשר בהמה ויאכל עם גבינה, כי אין זה אלא איסור דרבנן, ולא גזרינן גזירה לגזירה (חולין דף קד:). **יב.** מלשון המשנה משמע שנחלקו אי מותר לכתחלה, וגם ב"ש לא אמרו אלא שאסור לכתחלה לעשות

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, קִדֵּשׁ שׁוּרָה אַחַת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, קִדֵּשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת. הַמְּעִיסָה, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. מַטְבִּילִין בְּחַרְדָּלִית, כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין מַטְבִּילִין.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, קִדֵּשׁ שׁוּרָה אַחַת – אסר רק שורה אחת הסמוכה לזרע, שהיא נקראת 'כרם' וכתיב 'פן תקדש וגו' ותבואת **הכרם**'[יג], **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, קִדֵּשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת** – שתי שורות החיצונות נתקדשו[יד]. **הַמְּעִיסָה** – הנותן קמח במים רותחים ומתעבה ומתבשל שם[טו], **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. מַטְבִּילִין בְּחַרְדָּלִית** – מותר להטביל כלים בחרדלית (זרם מים היורד מגובה של הר), אם יש מתחילת הקילוח עד סופו ארבעים סאה, **כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין מַטְבִּילִין**, אלא כשכל הארבעים סאה מכונסים במקום אחד[טז].

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמְּעִיסָה. קֶמַח שֶׁנָּתְנוּהוּ עַל גַּבֵּי הַר, כְּלוֹמַר מִגֹּבַהּ הָהָר. וַאֲפִלּוּ אֵין מַיִם רוֹתְחִים וּמִתְבַּשֵּׁל וּמִתְעַבֶּה שָׁם. מַיִם שַׁמַּאי פּוֹטְרִים מֵחֲלָה. וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִים. וּפְסַק הֲלָכָה בָּזֶה כְּתַלְמוּד בְּרֵישׁ חַלָּה: חַרְדָּלִית. כְּמוֹ הַר דָּלִית. זֶרֶם מַיִם הַבָּא מִדָּלְיוֹ שֶׁל שֶׁיְּהוּ אַרְבָּעִים סְאָה בְּמָקוֹם אֶחָד, שֶׁאֵין חַרְדָּלִית מְטַהֶרֶת אֶלָּא בְּאַשְׁבָּרָן:

מקור חיים

כן אבל בדיעבד שפיר דמי. ובתרומות (פ"א מ"ד) נחלקו אי עבר ותרם, אבל גם ב"ה ס"ל שם שאסור לכתחלה. וצ"ל שההיא לאו רבי יוסי הוא, א"נ שם איירי בלא נטל רשות מן הכהן, ולכן אסור לתת לו דבר שלא נגמרה מלאכתו שיהא תרומה על דבר שכבר נגמרה, והכא איירי בנטל רשות מן הכהן (תוי"ט). **יג.** (דברים כב ט) לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ (- פן תאסר בהנאה) הַמְּלֵאָה (- מה שניתוסף ונתמלא על מה שהיה) הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע (- וכן יאסר עיקר הזרע שזרעת) וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם (- וגם פירות הכרם ייאסרו): מכאן שאסור לזרוע בתוך הכרם וסמוך לו, ואם זרע - נתקדשו, כלומר נאסרו בהנאה בין הזרע ובין פירות הכרם. **יד.** לבית הלל אין כרם פחות משתי שורות, כדאיתא ברע"ב, ע"ש. **טו.** רע"ב ורמב"ם, ולדידהו אינו חוזר ואופה, וב"ש סברי שכל שלא נאפית בתנור אינה חייבת בחלה. **טז.** שאין חרדלית מטהרת אלא באשבורן (רע"ב מקואות פ"ה מ"ו), ובמלא"ש שם כתב בשם הר"ש שטעם ב"ש משום שהם סוברים שנוטפין מטהרין בזוחלין.

גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַרְבֵי פְסָחִים, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, טוֹבֵל וְאוֹכֵל אֶת פִּסְחוֹ לָעֶרֶב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר:

גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַרְבֵי פְסָחִים, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, טוֹבֵל וְאוֹכֵל אֶת פִּסְחוֹ לָעֶרֶב, כי אין גוי מקבל טומאה, ומידד שמל וטבל ישראל טהור הוא ומותר בקדשים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר** – גוי שפורש מן הערלה דינו כמי שנגע בקבר וצריך הזאה שלישי ושביעי[יז]:

ג רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שִׁלְשָׁה דְבָרִים מִקְּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל. קְהֵלַת אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם, כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שִׁלְשָׁה דְבָרִים מִקְּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל. קְהֵלַת אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם – הנוגע בספר קהלת לא נטמאו ידיו כמו הנוגע בשאר כתבי קדש[יח], **כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי**, מפני שחכמתו של שלמה היא ולא ברוח הקדש נאמרה. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם**, שסוברים שאף קהלת ברוח הקדש נאמרה.

רבינו עובדיה מברטנורא

כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר. וְצָרִיךְ הַזָּאָה שְׁלִישִׁי עַכְשָׁיו יִשְׂרָאֵל הוּא וּמְקַבֵּל טֻמְאָה. וּבֵית וּשְׁבִיעִי. וְלֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל שַׁמַּאי סָבְרִי לֹא גָּזְרִינַן. אֲבָל עָרֵל יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא בְּעָרֵל נָכְרִי שֶׁמָּל בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר, דְּבֵית הִלֵּל סָבְרִי גָּזְרָה שֶׁמָּא יִטַּמֵּא לְשָׁנָה הַבָּאָה וְיֹאמַר אֶשְׁתַּקֵּד לֹא טָהַרְתִּי מִכָּל טֻמְאָה עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר: וְטָבַלְתִּי וְאָכַלְתִּי, הַשְׁתָּא נַמִּי אֲטָבֵל וְאֹכַל, וְלֹא יֵדַע דְּאֶשְׁתַּקֵּד נָכְרִי הָיָה וְלֹא מְקַבֵּל טֻמְאָה,

כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר – וְצָרִיךְ הַזָּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. וְלֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל. שַׁמַּאי סְבָרִי לֹא גָּזְרִינַן. אֲבָל עָרֵל יִשְׂרָאֵל, דְּבֵית הִלֵּל סָבְרִי גָּזְרָה שֶׁמָּא יִטַּמֵּא לְשָׁנָה הַבָּאָה וְיֹאמַר אֶשְׁתַּקֵּד לֹא טָהַרְתִּי מִכָּל טֻמְאָה עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר: וְטָבַלְתִּי וְאָכַלְתִּי, הַשְׁתָּא נַמִּי אֲטָבֵל וְאֹכַל, וְלֹא יֵדַע דְּאֶשְׁתַּקֵּד נָכְרִי הָיָה וְלֹא מְקַבֵּל טֻמְאָה,

מקור חיים

יז. גם ב״ה מודו דמן התורה טהור מעליא הוא, ועיין רע״ב למה ב״ה גזרו להצריכו הזאה. (מש״כ הרע״ב שלא נחלקו אלא בערל נכרי שמל ביום ארבעה עשר, נר׳ שלא בא אלא לאפוקי ערל ישראל כמו שמסיק בסיפא, אבל מש״כ ארבעה עשר הוא לאו דוקא, כי כל שלא עבר עליו ז׳ ימים משנתגייר ועדיין לא הוזה עליו בשלישי ושביעי אין שוחטין עליו (ראה מהר״י קורקוס הלכות קרבן פסח פ״ו ה״ז)).

יח. הנוגע בכתבי קדש נטמאו ידיו כדתנן במסכת ידים (פ״ג מ״ה) (ועי״ש בתור״ט אי גזירה זו היא מי״ח דבר שגזרו על הספרים שיטמאו תרומה, או שזו גזירה נוספת כדמשמע בפ״ק דשבת (דף יד.)).

מֵי חַטָּאת שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן, בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. הַקֻּצָּח, בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. וְכֵן לַמַּעֲשְׂרוֹת:

מֵי חַטָּאת שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן – מי חטאת לאחר שהזו אותם על הטמא ונטהר בהם, אם נטפו מגופו על גבי אדם או על גבי כלים, **בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין**, כדין כל הנוגע במי חטאת שלא לצורך הזאה[יט]. **הַקֻּצָּח** – זרע שחור שקורין לו ניי"ר[כ], **בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין**, שסוברים שאינו חשיב אוכל כיון שאבילתו מזיק, **וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין**, כיון שרגילים לתת אותו באוכלים משום שהטעם יפה ללב[כא]. **וְכֵן לַמַּעֲשְׂרוֹת** – וכן נחלקו בקצח לענין מעשרות, לבית שמאי פטור ממעשרות, ולבית הלל חייב:

ד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁנֵי דְבָרִים מִקָּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל. דַּם יוֹלֶדֶת שֶׁלֹּא טָבְלָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן. לְאַחַר שֶׁהִזּוּ אוֹתָם עַל הַטָּמֵא וְטָהַר בָּהֶם, אִם נָטְפוּ מִגּוּפוֹ עַל גַּבֵּי אָדָם אוֹ עַל גַּבֵּי כֵלִים: הַקֻּצָּח. זֶרַע שָׁחֹר שֶׁקּוֹרִין לוֹ נייל"ו בְּלַעַ"ז. וּרְגִילִים לָתֵת אוֹתוֹ בַּלֶּחֶם, שֶׁהָרֶגִיל בּוֹ אֵינוֹ בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב: בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין. דְּלֹא חָשֵׁיב אֹכֶל: וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. כֵּיוָן דְּרָגִילִין לָתֵת אוֹתוֹ בָּאֳכָלִין חָשֵׁיב אֹכֶל: וְכֵן לַמַּעֲשְׂרוֹת. כְּמוֹ שֶׁנֶּחְלְקוּ בַּטָּמְאָה כֵּן נֶחְלְקוּ לַמַּעֲשְׂרוֹת, שֶׁהַמְטַמְּאוֹ טָמְאַת אֳכָלִים מְחַיְּבוֹ בַּמַּעֲשְׂרוֹת: ד **דַּם יוֹלֶדֶת.** שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁבוּעַ לְזָכָר וּשְׁבוּעַיִם לִנְקֵבָה וְלֹא טָבְלָה:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁנֵי דְבָרִים מִקָּלֵי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵית הִלֵּל. דַּם יוֹלֶדֶת שֶׁלֹּא טָבְלָה – דם של יולדת שעברו ימי טומאת לידתה ולא טבלה[כב], **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

יט. כתיב (במדבר יט כא) וּמַזֵּה מֵי הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד הָעָרֶב: מכאן שהנוגע במי חטאת שלא לצורך הזאה, נטמא (רמב"ם פרה אדומה פט"ו ה"א). **לב"ש** אחר שנעשו מצותן שוב אינם מטמאין ולב"ה אף אחר כך מטמאין, ולא נתבאר בהדיא טעם מחלוקתן. (יש לציין כי במסכת פרה פי"ב מ"ד סתם התנא שאין מטמאין, וכן פסק הרמב"ם (שם)).

כ. רע"ב, ובערוך הוסיף שדומה לכמון אלא שהקצח שחור (תוי"ט). **כא.** תוי"ט.

כב. יולדת זכר טמאה שבעת ימים ואחר כך יש לה שלשה ושלשים יום ימי טוהר, וכל דם שהיא רואה בימים אלו אינו מטמאה. יולדת נקבה טמאה שבועיים ואחר כך יש לה ששה וששים ימי טוהר. כאן איירי שעברה ימי טומאתה (שבעה לזכר וי"ד לנקבה) ולא טבלה.

מקור חיים

כְּרֵקָה וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ. וּמוֹדִים בְּיוֹלֶדֶת בְּזוֹב שֶׁהוּא מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ:

כְּרֵקָה וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ – בית שמאי אומרים הדם שראתה אחר כך בימי טוהר אינו מטמא אלא לח, כמו רוקה ומימי רגליה[כג]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ**, כדם נדה[כד]. **וּמוֹדִים בְּיוֹלֶדֶת בְּזוֹב** – ובית שמאי מודים שאם כשילדה היתה זבה ולא טבלה, **שֶׁהוּא מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ** – שדמה בימי טוהר מטמא לח ויבש[כה]:

משנה ה

אחות זקוקתו: אשה שמוטל עליו ליבמה או לחלוץ לה, נקראת זקוקתו. מדרבנן אסור לישא אחותה והיא הנקראת 'אחות זקוקתו'[כו].

שמות שבמשנה: ראובן שמעון לוי ויהודה אחים הם. רחל אשת ראובן היא אחותה של לאה אשת שמעון.

רבינו עובדיה מברטנורא

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים כְּרֵקָה וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ. שֶׁמְּטַמְּאִים לַחִים וְאֵין מְטַמְּאִים יְבֵשִׁים, אַף דָּמָהּ מְטַמֵּא לַח וְאֵינוֹ מְטַמֵּא יָבֵשׁ. וְאֵינוֹ חָשׁוּב כְּדַם נִדָּה שֶׁמְּטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ: וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ. כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טָבְלָה כְּדַם נִדָּה הוּא חָשׁוּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ יְמֵי טֹהַר: וּמוֹדִים בְּיוֹלֶדֶת בְּזוֹב. שֶׁצְּרִיכָה לִסְפּוֹר שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים כְּדִין כָּל שְׁאָר זָבוֹת, שֶׁאִם לֹא סָפְרָה וְלֹא טָבְלָה וְרָאֲתָה דָּם בְּתוֹךְ יְמֵי טֹהַר, שֶׁהוּא מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ, דְּדַם זִיבָה הוּא חָשׁוּב כָּל זְמַן שֶׁלֹּא סָפְרָה וְלֹא טָבְלָה:

מקור חיים

כג. לב"ש מן התורה הדם טהור כיון שעברו ימי טומאתה, ואע"ג שלא טבלה. כי לדידהו הטהרה תלויה בימים ולא בטהרתה. ומחמת מעיין אין לטמא הדם, שאין הדם נחשב כמעיין כיון שאין מתעגל ויוצא. אבל חכמים גזרו עליו טומאה כיון שלא טבלה, אמנם עשו היכר ואמרו שלא יטמא יבש כשאר דם נדה שטמא מן התורה (רע"ב נדה פ"ד מ"ג). **כד.** דטומאתו מן התורה כל זמן שלא טבלה, דסברי ב"ה ביומי ובטבילה תלא רחמנא, וכל זמן שלא טבלה הרי דמה לאחר ז' כלפני ז' (רע"ב שם). **כה.** שגם ב"ש מודים שדמה של זבה לעולם הוא בטומאתו מן התורה עד שתספור ז' נקיים (רע"ב שם). **כו.** יש אומרים הטעם הוא משום שהיא נחשבה כאשתו, ויש אומרים הטעם הוא משום ביטול מצות יבמין. כי אם יתחתן עם אחותה לא יוכל ליבם יבמתו, ואף אם יש עוד אחים שיכולים ליבמה, שמא הם ימותו לפני הייבום.

ה אַרְבָּעָה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, מֵתוּ הַנְּשׂוּאִים לַאֲחָיוֹת, הָרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ, יוֹצִיאוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית שַׁמַּאי, יָקִימוּ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יוֹצִיאוּ:

אַרְבָּעָה אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִים שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, מֵתוּ הַנְּשׂוּאִים לַאֲחָיוֹת, הָרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת – ראובן ושמעון מתו, **הָרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת** – בין רחל ובין לאה חייבות בחליצה ואסורות להתייבם, ששתיהן זקוקות בין ללוי ובין ליהודה, נמצא הכונס ראשון פוגע באחות זקוקתו[כז]. **וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ, יוֹצִיאוּ**[כח]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר** נחלקו בזה בית שמאי ובית הלל, **מִשּׁוּם בֵּית שַׁמַּאי יָקִימוּ** – בית שמאי סברי שאם קדמו וכנסו מותר לקיימם[כט], **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יוֹצִיאוּ:**

ו עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל הֵעִיד אַרְבָּעָה דְבָרִים. אָמְרוּ לוֹ, עֲקַבְיָא, חֲזֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר וְנַעֲשֶׂה אַב בֵּית דִּין לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶן,

עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל הֵעִיד אַרְבָּעָה דְבָרִים. אָמְרוּ לוֹ, עֲקַבְיָא, חֲזֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר וְנַעֲשֶׂה אַב בֵּית דִּין לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לָהֶן,

רבינו עובדיה מברטנורא

ה חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. דְּכֵיוָן דְּתַרְוַיְהוּ זְקוּקִין לְהַאי וּלְהַאי, קַמָּא דְּמַיְּבֵם אַחַיִן מִפְּכִינַן לַהּ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יוֹצִיאוּ וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יְקַיְּמוּ. מִשּׁוּם בֵּית שַׁמַּאי יְקַיְּמוּ וּבֵית הִלֵּל וְכֵן הֲלָכָה, שֶׁאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ יְקַיְּמוּ: **אוֹמְרִים יוֹצִיאוּ.** בַּגְּמָרָא בִּיבָמוֹת פֶּרֶק ד׳

מקור חיים

כז. וגם אם אחד מהם יחלוץ לאשה אחת ומעתה פקעה הזיקה ממנה, עדיין אין השני רשאי להכניס השניה גזירה שמא ייבם ברישא והדר יחלוץ (מאירי יבמות פ״ג מ״א). **כח.** משום שעבר וכנס אחות זקוקתו. ואפילו השני חייב להוציא, ואע״פ שבשעה שכנס כבר נסתלקה זיקת האחות ע״י כניסת הראשון, מכל מקום יוציא משום גזירה דילמא קדים ומיבם. וכן אם חלץ הראשון ואח״כ כנס השני, ג״כ יוציא מגזירה דלמא מייבם ברישא והדר חליץ (מאירי שם). **כט.** המאירי (שם) כתב שנחלקו אי טעם איסור אחות זקוקה הוא משום דנחשבת כאשתו, או משום שאסור לבטל מצות יבמין (עיין לעיל הערה כו). כי למ״ד שנחשבת כאשתו, יוציאו, ולמ״ד שהטעם הוא רק משום שאסור לבטל מצות יבמין, יקיימו.

מוּטָב לִי לְהִקָּרֵא שׁוֹטֶה כָּל יָמַי, וְלֹא לֵעָשׂוֹת שָׁעָה אַחַת רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים, בִּשְׁבִיל שָׁרָרָה חָזַר בּוֹ. הוּא הָיָה מְטַמֵּא שְׁעַר הַפְּקֻדָּה וְדַם הַיָּרוֹק. וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. הוּא הָיָה מַתִּיר שְׁעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנִּשַּׁר

מוּטָב לִי לְהִקָּרֵא שׁוֹטֶה כָּל יָמַי, וְלֹא לֵעָשׂוֹת שָׁעָה אַחַת רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם לחזור בי בלי שיתברר לי שהצדק אתכם. ואפילו יתברר לי שהצדק אתכם ואחזור בי, לא אתמנה לאב בית דין[ל], **שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים, בִּשְׁבִיל שָׁרָרָה חָזַר בּוֹ.** ואלו הם הארבעה דברים. **הוּא הָיָה מְטַמֵּא שְׁעַר הַפְּקֻדָּה** – בהרת שהיתה בה שער לבן, והלבה הנגע ונטהר מצרעתו, ונשאר השער לבן ואחר כך חזרה הבהרת, הוא היה מטמא[לא]. **וְדַם הַיָּרוֹק** – וגם היה מטמא אשה שראתה דם ירוק[לב]. **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – וחכמים נחלקו עליו וטהרו בין שער הפקודה ובין דם ירוק[לג]. **הוּא הָיָה מַתִּיר שְׁעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנִּשַּׁר**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו שְׁעַר פְּקֻדָּה. לְשׁוֹן פְּקֻדּוֹן, שֶׁהַפְקִידָה לָבָן, טָמֵא: **וְדַם הַיָּרוֹק.** עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל מְטַמֵּא, דְּסָבַר כְּקָרֵן כַּרְכֹּם הָיָה, שֶׁהוּא מִן הַדְּמִים הַטְּמֵאִים, אֶלָּא שֶׁלָּקָה: **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.** דִּכְתִיב (ויקרא יג) וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן, שֶׁהַפָּכַתּוּ הִיא וְלֹא שֶׁהַפְכוּתוּ חֲבֶרְתָּהּ: **כֵּיוָן שֶׁנֶּהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבַּהֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁזּוֹ הַבַּהֶרֶת שֶׁהִיא עַכְשָׁיו אֵינָהּ אוֹתָהּ שֶׁהָפְכָה אוֹתוֹ לְשֵׂעָר מוּם, הָיָה מַתִּירוֹ בַּהֲנָאָה לַכֹּהֵן: הָיָה מַתִּיר שְׁעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם** לכאורה הוא מפרש שהוא מתיר שער הבכור בהנאה לכהן, אבל לא מצינו שיהא מותר בהנאה לכהן, ועוד שהרי הוא בכור ואסור בגיזה ועבודה, ועוד שהרי הוא בעל מום ואסור בעבודה, ועוד שהרי הוא בכור ואסור בהנאה, ועוד שהרי הוא בעל מום ואסור בהנא

וְהִנִּיחוֹ בְּחַלּוֹן וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֵין מַשְׁקִין לֹא אֶת הַגִּיּוֹרֶת וְלֹא אֶת שִׁפְחָה מְשֻׁחְרֶרֶת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מַשְׁקִין. אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּכַרְכְּמִית, שִׁפְחָה מְשֻׁחְרֶרֶת שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְהִשְׁקוּהָ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. אָמַר לָהֶם,

וְהִנִּיחוֹ בְּחַלּוֹן – שער בכור בעל מום שנשר בעודו חיים והניח השער בחור שבכותל[לד], **וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ** – ואחר כך שחט הבכור, היה עקביא מתיר ההוא שער בהנאה[לה]. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים**, שחששו שמא ישהה כהן מלשחוט בכורו כדי שישיר צמרו כל שעה, ויבא לידי גיזה ועבודה. **הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֵין מַשְׁקִין לֹא אֶת הַגִּיּוֹרֶת וְלֹא אֶת שִׁפְחָה מְשֻׁחְרֶרֶת** – אין משקין מי סוטה לא לגיורת ולא לשפחה משוחררת. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מַשְׁקִין**[לו]. **אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּכַרְכְּמִית** – כך שמה[לז], **שִׁפְחָה מְשֻׁחְרֶרֶת שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְהִשְׁקוּהָ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. אָמַר לָהֶם,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. דְּאֵי שָׁרִית לֵיהּ צָמֶר הַנּוֹשֵׁר מֵחַיִּים, אָתֵי לְאַשְׁהוּיֵי לַבְּכוֹר כְּדֵי שֶׁיְּשִׁיר צַמְרוֹ כָּל שָׁעָה, וְאָתוּ בָּהּ לִידֵי תַּקָּלָה שֶׁיִּגְזוֹז וְיַעֲבֹד בּוֹ, וּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים אֲסִירֵי בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה, דִּכְתִיב (דְּבָרִים יב) תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָּשָׂר, תִּזְבַּח וְלֹא גִּזָּה וְכוּ׳. **וַעֲקַבְיָא שָׂרֵי,** דְּמִגּוֹ דְּמַהֲנְיָא שְׁחִיטָה לַצֶּמֶר הַמְּחֻבָּר בּוֹ לְהַתִּירוֹ לְאַחַר שְׁחִיטָה, מַהֲנֵי נַמִּי לַצֶּמֶר כָּל שָׁעָה, וְאָתוּ בָּהּ לִידֵי מִנָּח בַּחַלּוֹן: **אֵין מַשְׁקִין.** מֵי סוֹטָה: **לֹא אֶת הַגִּיּוֹרֶת וְלֹא אֶת הַמְּשֻׁחְרֶרֶת.** דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר ה) לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמָּךְ, פְּרָט לְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בְּתוֹךְ עַמָּם:

מקור חיים

לד. אין הפירוש כשאר חלונות שהם מפולשים בכותל, אלא פתוח בפנים החדר ולא מבחוץ ועשוי להניח אדם שם את חפציו (תוי״ט). (ולא דוקא אם הניחו בחלון, אלא אורחא דמילתא נקט (תפא״י)). **לה.** אסור מן התורה לגזוז שערו וצמר של בכור (וכן שאר קדשים) בחייו אף שהוא בעל מום, דכתיב (דברים יב טו) תזבח ואכלת בשר, ודרשינן, תזבח ולא גיזה. לאחר שחיטתו מותר לגוזזם וליהנות מהם. כאן כיון שהשערות שנשרו בחייו הם עדיין בעין ס״ל לעקביא שהשחיטה מתרת גם אותם ומותר ליהנות מהם. **לו.** עיין רע״ב טעמו של עקביא, וחכמים היו דורשין ״ואמרת אליהם׳ לרבות את הגרים (סוטה דף כו.). **לז.** או שהיתה נקראת כן על שם מקומה (תוי״ט בשם רש״י).

דֶּגְמָא הִשְׁקוּהָ. וְנִדּוּהוּ, וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, וְסָקְלוּ בֵּית דִּין אֶת אֲרוֹנוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁעֲקַבְיָא נִתְנַדָּה, שֶׁאֵין עֶזְרָה נִנְעֶלֶת בִּפְנֵי כָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל. וְאֶת מִי נִדּוּ, אֶלְיעֶזֶר בֶּן חָנוֹךְ, שֶׁפִּקְפֵּק בְּטָהֳרַת יָדַיִם. וּכְשֶׁמֵּת, שָׁלְחוּ בֵּית דִּין וְהֵנִיחוּ אֶבֶן עַל אֲרוֹנוֹ. מִלַּמֵּד שֶׁכָּל הַמִּתְנַדֶּה וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, סוֹקְלִין אֶת אֲרוֹנוֹ:

דֶּגְמָא הִשְׁקוּהָ – מפני שהיו גרים כמותה, השקוה[לח]. **וְנִדּוּהוּ**, מחמת שזלזל בכבודם של שמעיה ואבטליון, **וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, וְסָקְלוּ בֵּית דִּין אֶת אֲרוֹנוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁעֲקַבְיָא נִתְנַדָּה, שֶׁאֵין עֶזְרָה נִנְעֶלֶת בִּפְנֵי כָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל** – כששערי העזרה נעלו בערבי פסחים לא היה בתוך העזרה מי שגדול מעקביא בן מהללאל בחכמה וביראת חטא[לט]. **וְאֶת מִי נִדּוּ, אֶלְיעֶזֶר בֶּן חָנוֹךְ, שֶׁפִּקְפֵּק בְּטָהֳרַת יָדַיִם** – שזלזל בדין נטילת ידים[מ]. **וּכְשֶׁמֵּת, שָׁלְחוּ בֵּית דִּין וְהֵנִיחוּ אֶבֶן עַל אֲרוֹנוֹ. מִלַּמֵּד שֶׁכָּל הַמִּתְנַדֶּה וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, סוֹקְלִין אֶת אֲרוֹנוֹ** – מניחים אבן על ארונו, להודיע שחבריו היו בדילים ממנו:

רבינו עובדיה מברטנורא

דֶּגְמָא הִשְׁקוּהָ. מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ דֶּגְמָתָהּ, כְּלוֹמַר גֵּרִים כְּמוֹתָהּ, לְפִיכָךְ הִשְׁקוּהָ, וְלֹא מִן הַדִּין. פֵּרוּשׁ אַחֵר, דֶּגְמָא הִשְׁקוּהָ, עָשׂוּ דֶּגְמָא וּדְמְיוֹן וְהֶרְאוּ לָהּ כְּאִלּוּ מַשְׁקִים אוֹתָהּ מֵי הַמָּרִים, אֲבָל לֹא הִשְׁקוּהָ: **וְנִדּוּהוּ.** לְפִי שֶׁזִּלְזֵל בִּכְבוֹדָן שֶׁל שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן: **שֶׁאֵין עֶזְרָה נִנְעֶלֶת.** בְּעַרְבֵי פְּסָחִים כְּשֶׁנִּכְנָסִים לִשְׁחֹט פְּסָחֵיהֶם. דְּאָמְרִינַן נִכְנָסָה כַּת רִאשׁוֹנָה נִנְעֲלוּ דַּלְתוֹת הָעֲזָרָה וְכוּ', וְכֵן בְּכַת שְׁנִיָּה וְכֵן בְּכַת שְׁלִישִׁית, לֹא הָיָה נִמְצָא בְּכָל הָעֲזָרָה מְכַתֵּר בַּעֲנָוָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל: **שֶׁפִּקְפֵּק.** שֶׁזִּלְזֵל: **סוֹקְלִים אֶת אֲרוֹנוֹ.** לְאוֹ דַּוְקָא סוֹקְלִים, אֶלָּא מַנִּיחִים אֶבֶן בִּלְבַד לְהַכִּר שֶׁחֲבֵרָיו הָיוּ בְּדֵלִים מִמֶּנּוּ:

מקור חיים

לח. רע״ב בפירוש ראשון, ועיין שם פירוש נוסף. וגם לפירוש השני יש בזה זלזול לשמעיה ואבטליון, שרצה לומר שלכן עשו דוגמא משום שגם הם היו גרים ורצו לעשות לה כמו שעושין לשאר בנות ישראל להראות שאין להרחיקה מהסתפח בדת ישראל (ע״פ הרמב״ם, הובא בתוי״ט). **לט.** וכיון שכן אי אפשר לומר שהיה נכשל בזה ח״ו ושהיה בא על ידי כך לכלל נידוי (תוי״ט). **מ.** כמה דברים תיקנו חז״ל שרק מטמאים הידים ולא הגוף, ועל זה פקפק (רמב״ם).

ז בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר לִבְנוֹ, בְּנִי, חֲזֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר. אָמַר לוֹ, וְלָמָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ. אָמַר לוֹ, אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי הַמְרֻבִּים, וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי הַמְרֻבִּים. אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי, וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן. אֲבָל אַתָּה שָׁמַעְתָּ מִפִּי הַיָּחִיד, וּמִפִּי הַמְרֻבִּין. מוּטָב לְהַנִּיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד, וְלֵאָחֹז בְּדִבְרֵי הַמְרֻבִּין. אָמַר לוֹ, אַבָּא, פְּקֹד עָלַי לַחֲבֵרֶיךָ. אָמַר לוֹ, אֵינִי מַפְקִיד. אָמַר לוֹ, שֶׁמָּא עֵילָה מָצָאתָ בִי. אָמַר לוֹ, לָאו. מַעֲשֶׂיךָ יְקָרְבוּךָ וּמַעֲשֶׂיךָ יְרַחֲקוּךָ:

בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר עקביא בן מהללאל **לִבְנוֹ, בְּנִי, חֲזֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר. אָמַר לוֹ, וְלָמָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ. אָמַר לוֹ, אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי הַמְרֻבִּים, וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי הַמְרֻבִּים. אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי, וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן. אֲבָל אַתָּה שָׁמַעְתָּ מִפִּי הַיָּחִיד** – ממני, **וּמִפִּי הַמְרֻבִּין** – מפי חכמים החולקים עלי. **מוּטָב לְהַנִּיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד** – מוטב לך להניח דברי אף על פי שגם אני שמעתי ממרובין, **וְלֵאָחֹז בְּדִבְרֵי הַמְרֻבִּין** – וללכת אחרי דברי המרובין שאתה שמעת בעצמך מהם[מא]. **אָמַר לוֹ, אַבָּא, פְּקֹד עָלַי לַחֲבֵרֶיךָ** – פקוד לחבירך שיקרבוני. **אָמַר לוֹ, אֵינִי מַפְקִיד. אָמַר לוֹ, שֶׁמָּא עֵילָה** – דבר גנאי **מָצָאתָ בִי. אָמַר לוֹ, לָאו. מַעֲשֶׂיךָ יְקָרְבוּךָ וּמַעֲשֶׂיךָ יְרַחֲקוּךָ:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים.** שֵׂעָר פְּקֻדָּה וְדַם הֵירוֹק וּשְׂעָר בְּכוֹר הַתָּלוּשׁ וְהַשְׁקָאַת גִּיּוֹרֶת וּמְשֻׁחְרֶרֶת: **מוּטָב לְהַנִּיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד.** מִשּׁוּם דְּהוּא נְמֵי מֻרְבִּים קִבֵּל וַהֲווּ דִּבְרָיו כְּדִבְרֵי רַבִּים, מִשּׁוּם הָכִי קָאָמַר מוּטָב לְהַנִּיחַ וְכוּ'. דְּאִי לָאו הָכִי מַאי מוּטָב דְּקָאָמַר, וַהֲלֹא דְּאוֹרַיְתָא הִיא, דִּכְתִיב (שמות כג) אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת, וְחָיַב לְהַנִּיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד בְּעַל כָּרְחוֹ. אֶלָּא טַעֲמָא דְּאָמַר מוּטָב וְלֹא אָמַר חַיָּב, מִשּׁוּם דְּאַף הוּא מֻרְבִּים קִבֵּל כְּדִפְרִישִׁית. וְאֵין הֲלָכָה כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל בְּכָל אַרְבָּעָה דְבָרִים הַלָּלוּ:

מקור חיים

מא. עיין רע"ב שמחמת שגם עקביא שמע ממרובים, לא היה בנו מחויב ללכת אחרי דברי חכמים מטעם אחרי רבים להטות, ורק מוטב לו לעשות כן.

פרק ו - רבי יהודה בן בבא

משנה א

מיאון

מן התורה אין קטנה יכולה להתקדש אלא על ידי אביה. חכמים תיקנו שאם אביה מת, אמה ואחיה יכולים לקדשה. אמנם כשנתקדשה על ידי אביה הרי זה קידושין גמורים ואינה יוצאת אלא בגט, אבל כשנתקדשה על ידי אמה או אחיה אין זה אלא קידושין דרבנן והם תיקנו שיכולה לצאת במיאון בעלמא, שתאמר שהיא ממאנת להישאר תחת בעלה, ויוצאת. מיאון עוקר הקידושין מעיקרא, ואחר מיאון הרי היא כאילו לא היתה אשתו כלל.

א רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא הֵעִיד חֲמִשָּׁה דְבָרִים. שֶׁמְּמָאֲנִים אֶת הַקְּטַנּוֹת, וְשֶׁמַּשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד,

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא הֵעִיד חֲמִשָּׁה דְבָרִים. שֶׁמְּמָאֲנִים אֶת הַקְּטַנּוֹת – שיש שתי קטנות שמצוה ללמד אותם למאן בבעליהם[א]. **וְשֶׁמַּשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד** – שמתירין אשה להינשא על פי עד אחד שמעיד שבעלה מת במדינת הים.

רבינו עובדיה מברטנורא

א רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא הֵעִיד. שֶׁמְּמָאֲנִים אֶת הַקְּטַנּוֹת. כְּגוֹן שְׁנֵי אַחִים נְשׂוּאִים בּוֹ, וּמֵאוֹן עוֹקֵר נִשּׂוּאִים הָרִאשׁוֹנִים, וּמָתָר לְיַבֵּם הַגְּדוֹלָה. וְכֵן יֵשׁ אַחֶרֶת כַּיּוֹצֵא בְּזוֹ בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת פֶּרֶק בֵּית שַׁמַּאי: **וְשֶׁמַּשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה.** שֶׁהֲלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם וּבָא עֵד אֶחָד בִּלְבַד וְאָמַר שֶׁמֵּת, מַשִּׂיאִין אוֹתָהּ עַל פִּיו:

מקור חיים

א. אחת מהן מבואר ברע״ב, והיינו כששני אחים היו נשואים לשתי אחיות. אחת גדולה ואחת קטנה, ומת בעל הגדולה. מעתה הקטנה אסורה על בעלה, שזיקת הגדולה אוסרתה עליו שהרי אין נישואיה נישואין מן התורה. וס״ל לרבי יהודה בן בבא שמלמדין הקטנה למאן, ובזה עוקרת נישואיה מעיקרא ויוכל ליבם אחותה הגדולה (ביבמות פ״ג מ״ז, נחלקו התנאים בזה וריב״ב העיד כאלו שאומרים שמלמדין למאן). והשניה היא (שם מ״א) במי שהיה לו שתי נשים אחת גדולה ואחת קטנה, ומת, ובא יבם על הקטנה וחזר ובא על הגדולה, ואסור ליבם שתי נשים מבית אחד, וס״ל לריב״ב שמלמדין את הקטנה שתמאן בו ותעקור קידושיה, ויקיים את הגדולה (תוי״ט).

וְשֶׁנִּסְקַל תַּרְנְגוֹל בִּירוּשָׁלַיִם עַל שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְעַל הַיַּיִן בֶּן אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְנַסֵּךְ עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ, וְעַל תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר שֶׁקָּרַב בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת:

וְשֶׁנִּסְקַל תַּרְנְגוֹל בִּירוּשָׁלַיִם עַל שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, והא דכתיב (שמות כא כח) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר, לאו דוקא שור, אלא הוא הדין כל בהמה חיה ועוף. **וְעַל הַיַּיִן בֶּן אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְנַסֵּךְ עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ** לכתחלה[ב]. **וְעַל תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר שֶׁקָּרַב בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת** – עד סוף ארבע שעות ולא יותר[ג]:

משנה ב

אבר המורכב מבשר עצמות וגידים שפירש מאדם חי מטמא במגע ובמשא ובאהל, כמו מת, ואפילו הוא אבר קטן שאין בו כזית בשר. במשנתנו נחלקו התנאים אי גם אבר הפורש מן המת מטמא כמת אם אין בו כזית בשר.

ב הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַגְּדִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן

רבינו עובדיה מברטנורא

וְשֶׁנִּסְקַל תַּרְנְגוֹל שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ. שֶׁנִּקַּר מֹחוֹ שֶׁל תִּינוֹק. וְאַף עַל פִּי דְּכִי יִגַּח שׁוֹר כְּתִיב, אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שׁוֹר אָנוּ לְמֵדִין שׁוֹר שׁוֹר מִשֹּׁבֶת, מַה לְּהָלָן הוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אַף כָּאן הוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף: **וְעַל הַיַּיִן בֶּן אַרְבָּעִים יוֹם.** וּמִקַּמֵּי הָכִי פָּסוּל, דַּהֲוָה לֵיהּ יַיִן מִגִּתּוֹ: **שֶׁקָּרַב בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת.** שֶׁפַּעַם אַחַת בִּימֵי מַלְכוּת יָוָן לֹא הָיוּ לָהֶם כְּבָשִׂים לַתְּמִידִין וְנִשְׁתַּהוּ לְהַקְרִיב הַתָּמִיד, עַד שֶׁהֵאִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עֵינֵיהֶם וּמָצְאוּ שְׁנֵי טְלָאִים מְבֻקָּרִים בִּלְשָׁכַת הַטְּלָאִים, וְהִקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת בַּיּוֹם:

מקור חיים

ב. לפני ארבעים יום הוה יין מגתו ולכתחלה פסול, וקמ"ל שמשעבר ארבעים יום כשר לכתחלה. (מש"כ הרע"ב ומקמי הכי פסול, ר"ל פסול לכתחלה) (תוי"ט). **ג.** כן מוכח במסכת ברכות (דף כז.) וכן פירש"י שם. וקמ"ל כרבי יהודה שס"ל שזמן תפלת השחר הוא עד ד' שעות ולא כרבנן שסוברים עד חצות (ומחמת כן כתב הראב"ד שהעיד מה ששמע מרבותיו הלכה, ולא על מעשה שהיה כמש"כ הרע"ב, שלדברי הרע"ב מנליה שאם היה מתאחר יותר לא היו מקריבין).

אֱלִינָתָן אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי, עַל אֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁהוּא טָמֵא, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא עַל אֵבֶר מִן הַחַי. אָמְרוּ לוֹ, וַהֲלֹא קַל וָחֹמֶר. וּמַה מִן הַחַי שֶׁהוּא טָהוֹר, אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא, הַמֵּת שֶׁהוּא טָמֵא, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהְיֶה אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא. אָמַר לָהֶם, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא עַל אֵבֶר מִן הַחַי שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת. דָּבָר אַחֵר, מְרֻבָּה טֻמְאַת הַחַיִּים מִטֻּמְאַת הַמֵּתִים, שֶׁהַחַי עוֹשֶׂה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב

אֱלִינָתָן אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי, עַל אֵבֶר מִן הַמֵּת שאין בו כזית בשר **שֶׁהוּא טָמֵא** כמת עצמו, **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא עַל אֵבֶר מִן הַחַי** – ולא כרבי אליעזר שהיה אומר שלא אמרו שמטמא אף על פי שאין בו כזית בשר אלא באבר הפורש מאדם חי. **אָמְרוּ לוֹ, וַהֲלֹא קַל וָחֹמֶר. וּמַה מִן הַחַי שֶׁהוּא טָהוֹר** – ומה אדם חי שהוא עצמו טהור, **אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא** – אבר הפורש ממנו טמא אף על פי שאין בו כזית, **הַמֵּת שֶׁהוּא טָמֵא, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהְיֶה אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא.** ואף על פי שלא שמעת מרבותיך יש לך לדרוש כן מקל וחומר. **אָמַר לָהֶם, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא עַל אֵבֶר מִן הַחַי** – שמעתי בפירוש שלא אמרו אלא על אבר מן החי[ד]. **דָּבָר אַחֵר** – ויש גם טעם אחר לא לדרוש הקל וחומר, כי יש פירכא עליו, **מְרֻבָּה טֻמְאַת הַחַיִּים מִטֻּמְאַת הַמֵּתִים** – שיש אופנים שטומאת החיים מרובה מטומאת המתים, **שֶׁהַחַי עוֹשֶׂה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב עַל אֵבֶר מִן הַמֵּת. שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת. דְּכַזַּיִת מִן הַמֵּת לְעוֹלָם מְטַמֵּא לְדִבְרֵי הַכֹּל כַּמֵּת עַצְמוֹ. וְלֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא עַל אֵבֶר קָטָן שֶׁאֵין בּוֹ כַּזַּיִת: **לֹא אָמְרוּ.** אֵבָרִים אֵין לָהֶם שִׁעוּר, אֶלָּא עַל אֵבֶר מִן הַחַי, אֲבָל אֵבֶר מִן הַמֵּת שִׁעוּרָא בָּעֵי לְטַמּוֹיֵי: **מְרֻבָּה טֻמְאַת הַחַיִּים.** הַשְׁתָּא פְּרִיךְ עַל קַל וָחֹמֶר, וְהָכִי קָאָמַר, דִּין הוּא שֶׁיְּהֵא אֵבֶר מִן הַחַי מְטַמֵּא בְּכָל שֶׁהוּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֵבֶר מִן הַמֵּת מְטַמֵּא בְּכָל שֶׁהוּא, שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁמְּרֻבָּה טֻמְאַת הַחַיִּים מִטֻּמְאַת הַמֵּתִים: **שֶׁהַחַי.** דְּהַיְנוּ הַזָּב כְּשֶׁהוּא חַי: **עוֹשֶׂה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב.** כָּל כֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו וַאֲפִלּוּ הֵן מָאָה, לְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים, כְּדִכְתִיב (ויקרא טו) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו:

מקור חיים

ד. תיבה זו קשה להולמה, ובשינויי נוסחאות יש גירסא ומה אם החי, ובגמרא (חולין דף קכט:) הגירסא ומה חי. **ה.** חולין (דף קכט:) ע"פ רש"י שם. וכן הוא במלא"ש.

מִתַּחְתָּיו, לְטַמֵּא אָדָם וּלְטַמֵּא בְּגָדִים, וְעַל גַּבָּיו מַדָּף לְטַמֵּא אֳכָלִים וּמַשְׁקִין, מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא:

מִתַּחְתָּיו – שאדם חי אם הוא זב מטמא כל מה שתחתיו אפילו מאה כלים זה תחת זה, בטומאת משכב ומושב שהיא טומאה חמורה **לְטַמֵּא אָדָם וּלְטַמֵּא בְּגָדִים** – שמטמא אדם הנוגע בהן ובגדים שעליו, **וְעַל גַּבָּיו מַדָּף** – וגם כל הכלים שהם על הזב אפילו הם מאה זה על גבי זה נטמאים בטומאת מדף שהיא טומאה קלה **לְטַמֵּא אֳכָלִים וּמַשְׁקִין** – ומטמאים אוכלין ומשקין הנוגעין בהם. **מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא** – והמת אינו מטמא אלא שלשה הכלים הקרובים לו, בין שהם תחתיו בין שהם עליו:

משנה ג

בשר ועצם מן המת

בשר הפורש מן המת אם יש בו כזית מטמא כמת עצמו במגע ובמשא ובאהל. אין בו כזית, אינו מטמא כלל.

רבינו עובדיה מברטנורא

וְעַל גַּבָּיו מַדָּף. כָּל הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבֵּי הַזָּב אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה זֶה עַל גַּב זֶה טְמֵאִים טָמְאַת מַדָּף, דְּהַיְנוּ טָמְאָה קַלָּה, שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין אָדָם וְכֵלִים כְּמוֹ מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב שֶׁהֵן תַּחְתָּיו, אֲבָל מְטַמְּאִים אֳכָלִים וּמַשְׁקִים. וּמַדָּף הוּא לְשׁוֹן קוֹל עָלָה נִדָּף (וַיִּקְרָא כו) כְּלוֹמַר טָמְאָה קַלָּה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, לְשׁוֹן רֵיחוֹ נוֹדֵף, שֶׁרֵיחַ טָמְאַת הַזָּב הוֹלֶכֶת לְמֶרְחוֹק לְטַמֵּא כָּל הַכֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהֶם: **מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא.** דְּכֵלִים שֶׁתַּחְתָּיו שֶׁל מֵת אֵין טְמֵאִים אֶלָּא רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי בְּלֹבֶד, מִדִּין מַגָּע. שֶׁהַכְּלִי שֶׁנָּגַע בַּמֵּת הֲרֵי הוּא כַּמֵּת, וְעוֹשֶׂה הַכְּלִי שֶׁנָּגַע בּוֹ אָב, וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁנָּגַע בּוֹ נַעֲשֶׂה רִאשׁוֹן, וְתוּ אֵינָן מְטַמְּאִין כֵּלִים, דְּאֵין כֵּלִים מְקַבְּלִים טָמְאָה אֶלָּא מֵאַב הַטֻּמְאָה. וְכֵן כֵּלִים שֶׁעַל גַּבָּיו שֶׁל מֵת אֵינָן טְמֵאִים אֶלָּא רִאשׁוֹן שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי בְּלֹבֶד מִדִּין מַגָּע, וְלֹא מִדִּין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב:

מקור חיים

ו. כדאיתא ברע"ב עיין שם. ומיירי באופן שאין המת מטמא מחמת אהל ולא מחמת טומאה רצוצה (רמב"ם טומאת המת סוף פ"ה). שאין במת דין משכב ומושב לטמא כלים שאינו נוגע בהם, ולכן רק כלי הנוגע בו נטמא כמת עצמו (עיין לעיל פ"ב מ"א בהקדמת המשנה), והיינו אבי אבות הטומאה, וכלי הנוגע בו נעשה אב, והנוגע בו נעשה ראשון. וכלים האחרים לא נטמאו, כי אין כלי מקבל טומאה מראשון לטומאה.

עצם הפורש מן המת, אם יש בו רוב מנין או רוב בנין[ז], מטמא כמת עצמו. פחות מכן עד כשעורה מטמא במגע ובמשא אבל לא באהל, פחות מכשעורה אינו מטמא כלל.

בשר ועצם מן החי - אבר מן החי

בשר ועצם הפורשים מאדם חי, אינם מטמאין כלל.

אבר שלם הפורש מן החי מטמא כמת עצמו במגע ובמשא ובאהל.

בשר ועצם מאבר מן החי

במשנתנו ג' שיטות בכזית בשר ועצם כשעורה הפורשים מאבר מן החי:

לרבי יהושע: שניהם טהורים. **לרבי אליעזר:** בשר טמא, עצם טהור. **לרבי נחוניא:** בשר טהור, עצם טמא.

ג כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַמֵּא, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי נְחוּנְיָא מְטַהֲרִים. עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, רַבִּי נְחוּנְיָא מְטַמֵּא, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַהֲרִין.

כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַמֵּא אף באהל, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי נְחוּנְיָא מְטַהֲרִים**[ח]. **עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, רַבִּי נְחוּנְיָא מְטַמֵּא** במגע ובמשא, כעצם כשעורה הפורש מן המת, **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַהֲרִין.**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי. אֵבֶר שֶׁפָּרַשׁ מִן הָאָדָם הַחַי, דִּינוֹ שֶׁהוּא מְטַמֵּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא אֵבֶר שָׁלֵם, בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, כַּמֵּת עַצְמוֹ, דִּכְתִיב (במדבר יט) בַּחלַל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת, אֵבֶר שֶׁהִבְדִּילַתּוּ הַחֶרֶב מִן הַחַי הוּא כַּמֵּת. וְהַבָּשָׂר מְסִינֵי שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּכַשְּׂעֹרָה. וּכְשֶׁפָּרַשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי רַבִּי נְחוּנְיָא מְטַמֵּא וְכוּ':

אֵבֶר שָׁלֵם. וּכְשֶׁפֵּרַשׁ כַּזַּיִת בָּשָׂר מֵאֵבֶר מִן הַחַי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַמֵּא כִּדְמָפָרֵשׁ טַעֲמָא וְאָזֵיל: **עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה.** מִן הַמֵּת, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, דִּכְתִיב (שם) וְעַל הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם, וַהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּכַשְּׂעֹרָה. וּכְשֶׁפֵּרַשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי רַבִּי נְחוּנְיָא מְטַמֵּא וְכוּ':

מקור חיים

ז. ראה לעיל פ"א מ"ז ומקו"ח שם. ח. לרמב"ם מטהרים לגמרי, ולראב"ד מטהרים רק מטומאת אהל (תוי"ט).

אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה רָאִיתָ לְטַמֵּא כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי. אָמַר לָהֶם, מָצִינוּ אֵבֶר מִן הַחַי כְּמֵת שָׁלֵם. מַה הַמֵּת, כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ טָמֵא, אַף אֵבֶר מִן הַחַי, כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה טָמֵא. אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אִם טִמֵּאתָ כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִן הַמֵּת, שֶׁכֵּן טִמֵּאתָ עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה מִמֶּנּוּ, תְּטַמֵּא כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁכֵּן טְהַרְתָּ עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי. אָמַר לָהֶם, מָצִינוּ אֵבֶר מִן הַחַי כְּמֵת שָׁלֵם. מַה הַמֵּת, עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ טָמֵא, אַף אֵבֶר מִן הַחַי, עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה טָמֵא.

אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה רָאִיתָ לְטַמֵּא כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי. אָמַר לָהֶם, מָצִינוּ אֵבֶר מִן הַחַי כְּמֵת שָׁלֵם. מַה הַמֵּת, כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ טָמֵא, אַף אֵבֶר מִן הַחַי, כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה טָמֵא. אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אִם טִמֵּאתָ כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִן הַמֵּת, שֶׁכֵּן טִמֵּאתָ עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ, תְּטַמֵּא כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁכֵּן טְהַרְתָּ עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ – שכן אתה הרי מטהר עצם כשעורה הפורש ממנו, ולדבריך יש לפרכא להך מה מצינו. **אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי נְחוּנְיָא, מָה רָאִיתָ לְטַמֵּא עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי. אָמַר לָהֶם, מָצִינוּ אֵבֶר מִן הַחַי כְּמֵת שָׁלֵם. מַה הַמֵּת, עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ טָמֵא, אַף אֵבֶר מִן הַחַי, עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה טָמֵא.**

רבינו עובדיה מברטנורא

מָצִינוּ אֵבֶר מִן הַחַי כְּמֵת שָׁלֵם. כִּדְיָלְפִינַן מִקְּרָא בַּחֲלָל חָרֶב אוֹ בְּמֵת: **אִם טִמֵּאתָ כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִן הַמֵּת.** כְּלוֹמַר דִּין הוּא שֶׁכַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה טָמֵא, שֶׁכֵּן יֵשׁ בּוֹ חֻמְרָא אַחֶרֶת, שֶׁעֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ נַמִי טָמֵא: **אֲבָל נְטַמֵּא כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי.** שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ זֹאת הַחֻמְרָא: שֶׁכֵּן טִהַרְתָּ עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מִמֶּנּוּ. דְּהָא תְּנַן לְעֵיל עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׂ מֵאֵבֶר מִן הַחַי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַהֲרִין. וּמִדְּבְרֵי עַצְמוֹ עָשׂוּ פְּרָכָא לְמָה מָצִינוּ שֶׁהֵבִיא, וְכֵן לְרַבִּי נְחוּנְיָא:

אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אִם טְמֵאָה עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת, שֶׁכֵּן טְמֵאָה כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, תְּטַמֵּא כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁכֵּן טְהוֹרָה כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה רָאִיתָ לַחֲלֹק מִדּוֹתֶיךָ, אוֹ טַמֵּא בִּשְׁנֵיהֶם אוֹ טַהֵר בִּשְׁנֵיהֶם. אָמַר לָהֶם, מְרֻבָּה טֻמְאַת הַבָּשָׂר מִטֻּמְאַת הָעֲצָמוֹת, שֶׁהַבָּשָׂר נוֹהֵג בַּנְּבֵלוֹת וּבַשְּׁרָצִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעֲצָמוֹת. דָּבָר אַחֵר, אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי, אֵבֶר שֶׁאֵין עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי, אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אַף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. וְאִם חָסַר מִן הַבָּשָׂר שֶׁהָיָה עָלָיו וְנִשְׁאַר בּוֹ בָּשָׂר כָּרָאוּי שֶׁיַּעֲלֶה אֲרוּכָה וְיַבְרִיא אִם הָיָה מְחֻבָּר בְּאָדָם חַי, מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר. וְהֵינוּ דְּקָאָמַר חָסַר הַבָּשָׂר טָמֵא. אֲבָל אִם נֶחְסַר כָּל שֶׁהוּא מִן הָעֶצֶם שֶׁבָּאֵבֶר, שׁוּב אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר. וְהֵינוּ דְּקָאָמַר חָסַר הָעֶצֶם טָהוֹר, כְּלוֹמַר טָהוֹר מִשּׁוּם אֵבֶר אֲבָל טָמֵא מִשּׁוּם בָּשָׂר, וְאִם כֵּן מָצִינוּ שֶׁמְּרֻבָּה טֻמְאַת בָּשָׂר מִטֻּמְאַת עֶצֶם:

אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אִם טְמֵאָה עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת, שֶׁכֵּן טְמֵאָה כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, תְּטַמֵּא עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁכֵּן טְהוֹרָה כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ – שכן אתה הרי מטהר כזית בשר הפורש ממנו, ולדבריך יש פירכא להך מה מצינו. **אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – עוד הוסיפו להקשות על רבי אליעזר, **מָה רָאִיתָ לַחֲלֹק מִדּוֹתֶיךָ** – למה אתה מטמא בשר הפורש מאבר מן החי ומטהר עצם הפורש ממנו, **אוֹ טַמֵּא בִּשְׁנֵיהֶם אוֹ טַהֵר בִּשְׁנֵיהֶם. אָמַר לָהֶם, מְרֻבָּה טֻמְאַת הַבָּשָׂר מִטֻּמְאַת הָעֲצָמוֹת, שֶׁהַבָּשָׂר נוֹהֵג בַּנְּבֵלוֹת וּבַשְּׁרָצִים** – שבשר נבלת בהמה וחיה ושרצים מטמא, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעֲצָמוֹת** – אבל עצמותיהם אינן מטמאות[ט]. **דָּבָר אַחֵר** – דין אחר שממנו מוכח שמרובה טומאת בשר משל עצמות, **אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי** – אבר שנחסר ממנו קצת בשר, אבל נשאר בו שיעור שאם היה מחובר לאדם חי היה יכול להתרפאות,

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁהַבָּשָׂר נוֹהֵג בַּנְּבֵלוֹת וּבַשְּׁרָצִים וְכוּ'. דִּכְתִיב (ויקרא יא) וְהַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם, בְּנִבְלָתָם וְלֹא בָּעֲצָמוֹת וְלֹא בַּקְּרָנַיִם וְלֹא בַּטְּלָפַיִם, אֲלָמָּא אֵין הָעֲצָמוֹת מְטַמְּאִים מִשּׁוּם נְבֵלָה: **אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי.** אֵבֶר אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, דִּכְתִיב (במדבר יט) אוֹ בֶּעָצֶם אָדָם, מָה אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אַף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת.

מקור חיים

ט. כדאיתא ברע"ב שילפינן כן מקראי, עיי"ש.

מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל. חֶסֶר הַבָּשָׂר, טָמֵא. חֶסֶר הָעֶצֶם, טָהוֹר. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי נְחוּנְיָא, מָה רָאִיתָ לַחֲלֹק מִדּוֹתֶיךָ, אוֹ טַמֵּא בִּשְׁנֵיהֶם אוֹ טָהֵר בִּשְׁנֵיהֶם. אָמַר לָהֶם, מְרֻבֶּה טָמְאַת הָעֲצָמוֹת מִטָּמְאַת הַבָּשָׂר, שֶׁהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי טָהוֹר, וְאֶבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, וְהוּא בִּבְרִיָּתוֹ, טָמֵא. דָּבָר אַחֵר, כַּזַּיִת בָּשָׂר מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, וְרֹב עֲצָמוֹת מְטַמְּאִים בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל. חֶסֶר הַבָּשָׂר, **מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל**, כדין אבר שלם. **חֶסֶר הַבָּשָׂר, טָמֵא** – הרי שאף אם חסר קצת בשר עדיין טמא כאבר שלם. **חֶסֶר הָעֶצֶם, טָהוֹר** – אבל אם נחסר מן העצם, טהור משום אבר'. **אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי נְחוּנְיָא, מָה רָאִיתָ לַחֲלֹק מִדּוֹתֶיךָ** – למה אתה מטמא עצם הפורש מאבר מן החי ומטהר בשר הפורש ממנו, **אוֹ טַמֵּא בִּשְׁנֵיהֶם אוֹ טָהֵר בִּשְׁנֵיהֶם. אָמַר לָהֶם, מְרֻבֶּה טָמְאַת הָעֲצָמוֹת מִטָּמְאַת הַבָּשָׂר, שֶׁהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי טָהוֹר** – בשר הפורש מן החי טהור ואף אבר שלם, כגון הלשון, כיון שאין בו עצם דינו כבשר וטהור[א], **וְאֶבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ** – ואבר הפורש מן החי, **וְהוּא בִּבְרִיָּתוֹ** – אם הוא בשלימותו שלא חסר ממנו דבר, אף על פי שכמעט כולו עצמות והבשר שעליו יבש כעץ[ב], **טָמֵא. דָּבָר אַחֵר** – דין אחר שממנו מוכח שמרובה טומאת עצם מטומאת בשר, **כַּזַּיִת בָּשָׂר** מן המת **מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, וְרֹב עֲצָמוֹת** מן המת **מְטַמְּאִים בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל. חֶסֶר הַבָּשָׂר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהוּא בִּבְרִיָּתוֹ. בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת: **כַּזַּיִת בָּשָׂר מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל.** אָמְרוּ לְפִי שֶׁתַּחְלֶת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם כַּזַּיִת, וְחָמֵשׁ: **חֶסֶר הַבָּשָׂר.** מְשַׁעוּר שֶׁל כַּזַּיִת: **רֹב מִנְיַן עַצְמוֹתָיו שֶׁל אָדָם, שֶׁמִּנְיַן עַצְמוֹתָיו שֶׁל אָדָם מֵאתַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה, נִמְצָא הָרֹב מֵאָה וְעֶשְׂרִים לְפִיכָךְ שִׁעוּר טָמְאָתוֹ בְּכַזַּיִת: וְרֹב עֲצָמוֹת.**

מקור חיים

י. ברע״ב כתב אבל טמא משום בשר, כלומר שאם נחסר העצם ונשאר רק בשר אינו מטמא משום אבר מן החי ולכן אם אין בו כזית בשר אינו מטמא, אבל אם יש בו כזית בשר או כדי להעלות ארוכה מטמא מיהת כבשר הפורש מאבר מן החי שמטמא לדברי רבי אליעזר (עפ״י ליקוטים שבגליון משניות מהדורת זכר חנוך. וזה לא ככסף משנה (טומאת המת פ״ג ה״ב) שכתב שהרע״ב איירי באבר מן המת, ובתוי״ט האריך לבאר שיטתו בזה, עיי״ש). **יא.** מלאכת שלמה. **יב.** מלאכת שלמה.

טָהוֹר. חָסֵר רֹב עֲצָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁטָּהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. דָּבָר אַחֵר, כָּל בְּשַׂר הַמֵּת, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, טָהוֹר. רֹב בְּנָיְנוֹ וְרֹב מִנְיָנוֹ שֶׁל מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם רֻבַּע, טְמֵאִין. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מָה רָאִיתָ לְטַהֵר בִּשְׁנֵיהֶם. אָמַר לָהֶם, לֹא, נפל, אם אין בו כזית אינו מטמא. **רֹב בְּנָיְנוֹ וְרֹב מִנְיָנוֹ שֶׁל מֵת** – אבל בעצמות כל שיש בהם רוב בניינו או רוב מניינו, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם רֻבַּע** – אף על פי שאין בהם רובע הקב, שהוא שיעור עצמות שמטמאין באהל"ג, **טְמֵאִין. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מָה רָאִיתָ לְטַהֵר בִּשְׁנֵיהֶם** – כיון שאבר מן החי מטמא כמת עצמו למה אתה לא מטמא עצם ובשר שנפרשו ממנו, כמו שהם טמאים כשנפרשו מן המת. **אָמַר לָהֶם, לֹא** – אין הדין נותן לדמות אבר מן החי למת, **טָהוֹר** – אם חסר מן שיעור הבשר, טהור הוא לגמרי ואינו מטמא אף במגע ומשא. **חָסֵר רֹב עֲצָמוֹת** – אבל אם חסר משיעור העצמות ואין בהם רוב, **אַף עַל פִּי שֶׁטָּהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא**, כי עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא. **דָּבָר אַחֵר** – עוד דין שממנו מוכח שמרובה טומאת עצם מטומאת בשר, **כָּל בְּשַׂר הַמֵּת, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, טָהוֹר** – כל בשר מת קטן כגון של

רבינו עובדיה מברטנורא

טָהוֹר. גְּמוּר מִלְּטַמֵּא, לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא וְלֹא בְּאֹהֶל: חָסֵר רֹב עֲצָמוֹת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. דְּעֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה וְכָל בִּנְיָנוֹ שֶׁל אָדָם הֵן שְׁתֵּי שׁוֹקַיִם וְהַיְרֵכַיִם וְהַצֶּלָעוֹת וְהַשִּׁדְרָה: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֻבַּע. דְּרֻבַּע קַב עֲצָמוֹת שֶׁל מֵת מְטַמְּאִים בְּאֹהֶל אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם רֹב מִנְיָן וְלֹא רֹב בִּנְיָן. מִשְׁעוּרָן עֲדַיִן נִשְׁאַר בָּהֶן טֻמְאָה, וּכְשֶׁכְּשֶׁנֶּחְסַר מִשְּׁעוּרוֹ טָהוֹר גְּמוּר: רֹב בִּנְיָנוֹ. כְּגוֹן שְׁתֵּי שׁוֹקַיִם וְיָרֵךְ אֶחָד. וְכֵן רֹב מִנְיָן אוֹ רֹב בִּנְיָן מְטַמְּאִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן רֻבַּע. אֲבָל בְּשֶׁכְּשֶׁהוּא פָּחוּת מִכַּזַּיִת אֵין לְךָ בּוֹ דָּבָר שֶׁיְּבִיא לוֹ אֶת הַטֻּמְאָה:

מקור חיים

יג. רוב בניינו ורוב מניינו מטמאין אע"פ שאין בהם רובע. יש בהם רובע מטמאין אע"פ שאינם רוב בניינו או רוב מניינו (כדאיתא ברע"ב, עיי"ש).

אִם אֲמַרְתֶּם בַּמֵּת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹב וְרֹבַע וְרָקָב, תֹּאמְרוּ בַּחַי שֶׁאֵין בּוֹ רֹב וְרֹבַע וְרָקָב:

אִם אֲמַרְתֶּם בַּמֵּת – שאף על פי שאנו אומרים שבנפרשו מן המת הם טמאים היינו משום שבמת יש הרבה חומרות שאינם בחי, **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹב וְרֹבַע וְרָקָב** – שכן עצמות שהן רוב מנין או רוב בנין של המת מטמאין, וכן אם יש בהם רובע הקב אף על פי שאינם רוב מנין ובנין, וגם מלא חפניים ריקבון של גוף המת מטמא, ולכן דין הוא שגם עצם כשעורה הפורש ממנו ובשר הפורש ממנו יטמאו, **תֹּאמְרוּ בַּחַי שֶׁאֵין בּוֹ רֹב וְרֹבַע וְרָקָב**, ולכן עצם ובשר הפורשים מאבר מן החי אינם טמאים:

פרק ז - העיד רבי יהושע

א הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי צָדוֹק עַל פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁמֵּת, שֶׁאֵין בּוֹ לַכֹּהֵן כְּלוּם, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,

הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי צָדוֹק עַל פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, שֶׁמֵּת – על שה שהפרישו לפדות בו פטר חמור ומת השה לפני שנתנו לכהן, **שֶׁאֵין בּוֹ לַכֹּהֵן כְּלוּם** – שאין כאן לכהן כלום[א], שמיד שהפרישו חל הפדיון ואין הישראל חייב באחריותו, **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם אֲמַרְתֶּם בַּמֵּת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹב וְרֹבַע וְרָקָב. דִּין הוּא שֶׁכַּזַּיִת בָּשָׂר וְעֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרְשִׁים מִן הַמֵּת שֶׁיִּהְיוּ טְמֵאִים, שֶׁכֵּן יֵשׁ בַּמֵּת חֲמִרוֹת שֶׁל רֹב וְרֹבַע וְרָקָב: **תֹּאמְרוּ בַּחַי שֶׁאֵין בּוֹ.** חֲמִרוֹת הַלָּלוּ, שֶׁאֵינוֹ דִּין שֶׁיִּהְיוּ לֹא כַּזַּיִת בָּשָׂר וְלֹא עֶצֶם כַּשְּׂעֹרָה הַפּוֹרְשִׁים מֵאֵבֶר מִן הַחַי טְמֵאִים אֶלָּא טְהוֹרִים. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: וְרָקָב. גּוּפוֹ שֶׁל מֵת כְּשֶׁכָּלָה לַחוּתוֹ וְנַעֲשָׂה כְּמִין עָפָר, זֶהוּ רָקָב, שֶׁמִּטַּמֵּא כְּמִלֹּא תַּרְוָד, וְשִׁעוּרוֹ מְלֹא חָפְנַיִם שֶׁל אָדָם בֵּינוֹנִי. וְאֵין מְלֹא תַּרְוַד רָקָב מְטַמֵּא אֶלָּא מִן הַמֵּת שֶׁנִּקְבַּר עָרֹם בְּאָרוֹן שֶׁל שַׁיִשׁ וּמְכֻסֶּה בְּכִסּוּי שֶׁל שַׁיִשׁ, עַד שֶׁנּוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁאֵין בּוֹ תַּעֲרֹבֶת רָקָבוֹן שֶׁל בֶּגֶד אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ עָפָר אַחֵר. אֲבָל מֵת שֶׁנִּקְבַּר בְּכִסּוּתוֹ אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ אוֹ בֶּעָפָר, אֵין לוֹ רָקָב. וְכֵן מֵת שֶׁנִּקְבַּר חָסֵר אֵבֶר אֵין לוֹ רָקָב: **א הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ.** פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁמֵּת. שֶׁה שֶׁהִפְרִישׁוֹ לְפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר וּמֵת:

מקור חיים

א. כלומר שחוץ מהנבילה אין לו כלום על הישראל. הגירסא שאין 'בו' כלום קצת קשה כי משמע שאין לו בשה כלום, וזה לא נכון שהרי הנבילה שייך לו, ובמשנה בבכורות (פ"א מ"ו) הגירסא היא אין 'כאן' לכהן כלום.

חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן כְּחָמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל בֵּן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן אֶלָּא כְּפִדְיוֹן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי:

חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן – ולא כרבי אליעזר שהיה אומר שחייב באחריותו עד שיבוא ליד הכהן, **כְּחָמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל בֵּן** – דומיא דחמש סלעים של פדיון הבן שאין הבן פדוי עד שהכסף מגיע ליד הכהן. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן** – אלא כחכמים שהם אומרים שמיד שהפרישו אינו חייב באחריותו, **אֶלָּא כְּפִדְיוֹן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי** – כמו הפודה פירות מעשר שני להעלות הכסף לירושלים, שאם נאבדו אינו חייב באחריותן[ב]:

ב הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל צִיר חַגָּבִים טְמֵאִים, שֶׁהוּא טָהוֹר. שְׁמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, חַגָּבִים טְמֵאִים שֶׁנִּבְבְּשׁוּ עִם חַגָּבִים טְהוֹרִים, לֹא פָסְלוּ צִירָן:

הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל צִיר[ג] **חַגָּבִים טְמֵאִים, שֶׁהוּא טָהוֹר** – שהוא מותר באכילה, שאין בו דם ואינו אלא לחלוחית בעלמא[ד]. **שְׁמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה** – והוסיף על משנה ראשונה שלא היו מקילים כל כך, שהם אמרו, **חַגָּבִים טְמֵאִים שֶׁנִּבְבְּשׁוּ עִם חַגָּבִים טְהוֹרִים, לֹא פָסְלוּ צִירָן** – שאם נכבשו יחד חגבים טמאים עם טהורים, לא פסלו חגבים הטמאים ציר של הטהורים, אבל של טמאים בפני עצמן לא התירו:

רבינו עובדיה מברטנורא

כְּחָמֵשׁ סְלָעִים. שֶׁל פִּדְיוֹן הַבֵּן שֶׁחַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים. אָמַר קְרָא (במדבר יח) אַךְ פִּדֹּה תִפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה, לְפִדְיָה הַקִּשְׁתִּיו וְלֹא לְדָבָר אַחֵר: כְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. דְּאִם אָבַד אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, דְּהַהוּא כֶּסֶף חִיּוּבֵיהּ רַחְמָנָא לֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, וְהָא אָזַל לֵיהּ. וְטַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁהֶקִּישׁ הַכָּתוּב פֶּטֶר חֲמוֹר לִבְכוֹר אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד) וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְגוֹ' וְכֹל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה: ב לֹא פָסְלוּ אֶת צִירָן. דְּהַקְלוּ בְּצִיר שֶׁל חַגָּבִים טְמֵאִים שֶׁאֵינוֹ אוֹסֵר תַּעֲרָבְתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם דָּם וְאֵינוֹ אֶלָּא לַחְלוּחִית בְּעָלְמָא. וְזוֹ הָיְתָה מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. וְעֵדוּתוֹ שֶׁל רַבִּי צָדוֹק הוֹסִיף עַל מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה לוֹמַר שֶׁהוּא טָהוֹר, דְּלֹא מִבַּעְיָא דְּאֵינוֹ אוֹסֵר אֶת תַּעֲרָבְתוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ הוּא עַצְמוֹ טָהוֹר:

מקור חיים

ב. עיין רע"ב טעם מחלוקתן. ג. מים שיוצאים מחגבים כבושים במלח (רמב"ם נדרים פ"ו מ"ד). ד. לשון הרע"ב כאן ובמסכת תרומות (פ"י מ"ט) שאין להם דם, אבל הפרי חדש (סימן פ"ה)

משנה ג

זוחלין היינו מים הנגרים על הארץ כגון נהרות. דינן כמעיין ומטהרין בזוחלין, כלומר אפילו בשעה שמושכין והולכין, ואין צריכים שיעור של ארבעים סאה[ח].

נוטפין היינו כגון מי גשמים. אין מטהרים אלא באשבורן, כלומר כשהם מכונסים ועומדים במקום אחד, וצריכים שיעור של ארבעים סאה[ט].

ג הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל זוֹחֲלִין שֶׁרַבּוּ עַל הַנּוֹטְפִים, שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים. מַעֲשֶׂה הָיָה בְּבִירַת הַפִּלְיָא, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִכְשִׁירוּהוּ:

הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל זוֹחֲלִין – מים הזוחלים ממקום למקום, כגון נהרות, **שֶׁרַבּוּ עַל הַנּוֹטְפִים** – שנתערב בהם נוטפים, ורבו הזוחלים על הנוטפים, **שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים** – שהם כשרים לכל הדינים שזוחלים כשרים ונוטפים פסולים[י]. **מַעֲשֶׂה הָיָה בְּבִירַת הַפִּלְיָא** – מעשה היה במקום הנקרא בירת הפיליא, שנתערבו נוטפין עם זוחלין, **וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִכְשִׁירוּהוּ:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג עַל זוֹחֲלִין שֶׁרַבּוּ עַל הַנּוֹטְפִים. זוֹחֲלִין הֵן כְּגוֹן נְהָרוֹת שֶׁהֵם נִגָּרִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע. לְשׁוֹן זוֹחֲלֵי עָפָר (דְּבָרִים לב). וְדִינָן כְּמַעְיָן, שֶׁהֵן מְטַהֲרִים בְּזוֹחֲלִין וּבְכָל שֶׁהֵן, וְהֵן כְּשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת וְלִטְבִילַת זָבִים. נוֹטְפִים, הֵן כְּגוֹן מֵי גְּשָׁמִים, וְדִינָן כְּמִקְוֶה לְטַהֵר בְּאַרְבָּעִים סְאָה וּבָאַשְׁבֹּרֶן, וּפְסוּלִים לְמֵי חַטָּאת, שֶׁאֵינָן מַיִם חַיִּים, וְכֵן לְטְבִילַת זָבִין. וּכְשֶׁנִּתְעָרְבוּ זוֹחֲלִין בְּנוֹטְפִין וְרַבּוּ הַזּוֹחֲלִין, דִּינָן כְּזוֹחֲלִין, וּכְשֵׁרִים לְקַדֵּשׁ בָּהֶן מֵי חַטָּאת וְלִטְבִילַת זָבִים, וּמְטַהֲרִים בְּזוֹחֲלִים וּבְכָל שֶׁהֵן: **בְּבִירַת הַפִּלְיָא.** שֵׁם מָקוֹם:

מקור חיים

כתב שאין זה מדוקדק, דודאי יש להם דם ודמן אסור, אלא שצירן אין בהם דם שאינו אלא לחלוחית בעלמא (הובא במשנה ראשונה שם). וכן הוא ברמב"ם שם שכתב כי מה ששותת מהם אינו דם אלא לחלוחית מעט מזעיר. ולכאורה גם לשון הרע"ב יש ליישב כן. ח. ומספיק שיש בהם כדי לכסות לגמרי דבר הנטבל. ולכן יכול לטבול בהן מחט אף אם אין בהם אלא כל שהו. ט. עיין רע"ב עוד כמה נפקותות בין זוחלין לנוטפין. י. ואפילו במקום שאין כדי טבילה בזוחלין אלא אם כן הנוטפין משלימין להם (רע"ב מקואות פ"ה מ"ה).

ד הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל זוֹחֲלִין שֶׁקִּלְחָן בַּעֲלֵה אֱגוֹז, שֶׁהֵן כְּשֵׁרִים. מַעֲשֶׂה הָיָה בְאָהֳלְיָא, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי לִשְׁכַּת הַגָּזִית, וְהִכְשִׁירוּהוּ:

הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל זוֹחֲלִין שֶׁקִּלְחָן בַּעֲלֵה אֱגוֹז – מים זוחלין שהעביר קילוחן דרך מרזב שעשה מעלה אגוז, **שֶׁהֵן כְּשֵׁרִים** – שעדיין נחשבים כזוחלים וכשרים לכל דבר שזוחלים כשרים להם[ח]. **מַעֲשֶׂה הָיָה בְאָהֳלְיָא** – מעשה היה במקום הנקרא אהליא, שקילחו זוחלין בעלה אגוז, **וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי לִשְׁכַּת הַגָּזִית** – לפני הסנהדרין שבלשכת הגזית, **וְהִכְשִׁירוּהוּ:**

ה הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יָקִים אִישׁ הֲרַר עַל כָּלָל שֶׁל חַטָּאת שֶׁנִּתָּנוֹ עַל גַּבֵּי הַשֶּׁרֶץ,

הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יָקִים אִישׁ הֲרַר עַל כָּלָל שֶׁל חַטָּאת – כלי חרס שאפר פרת חטאת מונח בו, **שֶׁנִּתָּנוֹ עַל גַּבֵּי הַשֶּׁרֶץ** – שהניחו על גבי שרץ מת,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד **בַּעֲלֵה אֱגוֹז.** הַקִּלְפָּה הַחִיצוֹנָה שֶׁל אֱגוֹז, דְּהַיְנוּ הַקִּלְפָּה הַיְרֻקָּה כְּשֶׁהִיא לַחָה. אִם עֲשָׂאָהּ כְּמִין מַרְזֵב לְהָיוֹת הַמַּיִם הַזּוֹחֲלִים נִכְנָסִים בָּהּ וּמִקִּלְחִים מִמֶּנָּה לַחוּץ, דִּין זוֹחֲלִים יֵשׁ לַמַּיִם הַמִּקִּלְחִים מִמֶּנָּה, וְהֵם כְּשֵׁרִים לְמֵי חַטָּאת וְלִטְבִילַת זָבִים וְכוּ'. וְלֹא אָמְרִינַן הוֹאִיל וְנִכְנְסוּ בְּתוֹךְ קְלִפָּה זוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בֵּית קִבּוּל וּמִשָּׁם מִקִּלְחִין לַחוּץ שׁוּב לֹא יִהְיֶה לָהֶם דִּין זוֹחֲלִים, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ קְלִפָּה אֵינָהּ חֲשׁוּבָה כְּלִי: **לִפְנֵי לִשְׁכַּת הַגָּזִית.** סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה שֶׁיּוֹשְׁבִים בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית: **ה כָּלָל שֶׁל חַטָּאת.** כְּלִי חֶרֶס שֶׁאֵפֶר פָּרָה מְנָח בּוֹ. תַּרְגּוּם וְכָדָה עַל שְׁכְמָהּ (בְּרֵאשִׁית כד) וְקוּלְתָּהּ עַל כַּתְפָּהּ: **שֶׁנִּתָּנוֹ עַל גַּבֵּי הַשֶּׁרֶץ.** וְלֹא נִטְמָא הַכְּלִי שֶׁאֵפֶר הַפָּרָה בְּתוֹכוֹ, דְּהָא אֵין כְּלִי חֶרֶס מִטַּמֵּא מִגַּבּוֹ, אַף עַל פִּי כֵן הָאֵפֶר טָמֵא, מִשּׁוּם דְּמָנַח בְּמָקוֹם טָמֵא, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (בְּמִדְבַּר יט) וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר:

מקור חיים

ח. ולא אמרינן שכיון שנכנסו בתוך קליפה זו שיש לה בית קיבול לא יהיה להם דין זוחלין, לפי שאותה קליפה אינה חשובה כלי (רע"ב). (ומשמע מדבריו שלא בא לאפוקי שלא יהיה להם דין שובין ויפסלו לגמרי, כי זה פשוט שאינם נעשים שובין על ידי כך, אלא בא לאפוקי ולומר שאין דינם כמעין שהעביר מימיו על דפני הכלים שדינם כמקוה ואין מטהרים אלא באשבורן ובמ' סאה כדאיתא במקואות (פ"ה מ"ב), וכן כתב הרמב"ם).

שֶׁהוּא טָמֵא. שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר. הֵעִיד רַבִּי פַּפַּיִס עַל מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוּת, שֶׁאִם גִּלַּח אֶת הָרִאשׁוֹנָה יוֹם שִׁלְשִׁים, שֶׁמְּגַלֵּחַ הַשְּׁנִיָּה יוֹם שִׁשִּׁים. וְאִם גִּלַּח יוֹם שִׁשִּׁים חֶסֶר אֶחָד, יָצָא, שֶׁיּוֹם שְׁלֹשִׁים עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן:

שֶׁהוּא טָמֵא – שהאפר נטמא. **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר** – ולא כרבי אליעזר שהיה אומר שהוא טהור משום שאין כלי חרס מקבל טומאה מבחוץ[ט]. **הֵעִיד רַבִּי פַּפַּיִס עַל מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוּת** – שאמר הרי עלי שתי נזירות, וסתם נזירות הוא שלשים יום ולכתחלה יש לנזיר לגלח ולהביא קרבנותיו ביום שלשים ואחד[י], והוא העיד **שֶׁאִם גִּלַּח אֶת הָרִאשׁוֹנָה יוֹם שְׁלֹשִׁים, שֶׁמְּגַלֵּחַ הַשְּׁנִיָּה יוֹם שִׁשִּׁים** – שיגלח על נזירות שניה ביום ששים שהוא יום שלשים ואחד מתחילת נזירות השניה[יא]. **וְאִם גִּלַּח יוֹם שִׁשִּׁים חֶסֶר אֶחָד** – ואם גילח השניה ביום ששים חסר אחד, **יָצָא, שֶׁיּוֹם שְׁלֹשִׁים עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן** – שיום שלשים של נזירות הראשונה עולה לסוף נזירות הראשונה ותחילת נזירות השניה, ונמצא שלשים יום כלים בששים חסר אחד:

ו הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי פַּפַּיִס עַל וָלָד שֶׁל שְׁלָמִים, שֶׁיִּקְרַב שְׁלָמִים.

הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי פַּפַּיִס עַל וָלָד שֶׁל שְׁלָמִים, שֶׁיִּקְרַב שְׁלָמִים.

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר. דְּסָבַר הוֹאִיל וְהַכְּלִי שֶׁהָאֵפֶר בְּתוֹכוֹ טָהוֹר הוּא, שֶׁפִּיר קָרֵינָא בֵּיהּ מָקוֹם טָהוֹר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עַל מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוּת. סְתָם. וְכָל סְתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם: שֶׁאִם גִּלַּח אֶת הָרִאשׁוֹנָה יוֹם שְׁלֹשִׁים. דְּלְכַתְחִלָּה לֹא מִבָּעְיָא לֵיהּ לְגַלֵּחַ אֶלָּא יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים. וְאִם גִּלַּח יוֹם שְׁלֹשִׁים, עָלְתָה לוֹ נְזִירוּת, דְּאָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ: **וְאִם גִּלַּח יוֹם שִׁשִּׁים חֶסֶר אֶחָד יָצָא.** שֶׁיּוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל נְזִירוּת רִאשׁוֹנָה עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן, וְכֵיוָן שֶׁיּוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל רִאשׁוֹנָה נִמְנֶה גַּם מִן הַנְּזִירוּת הַשְּׁנִיָּה, נִמְצְאוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁל נְזִירוּת שְׁנִיָּה כֻּלִּים בְּשִׁשִּׁים חֶסֶר אֶחָד:

מקור חיים

ט. ורבי יהושע ורבי יקים ס"ל ששאני אפר פרה דכתיב והניח מחוץ למחנה במקום טהור, ועל גבי שרץ לאו מקום טהור הוא, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **י.** כדי שתהיה נזירות ל' יום שלימים, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **יא.** שיום שלשים של הראשונה עולה לסוף נזירות ראשונה ותחילת נזירות שניה, כמבואר בהמשך המשנה.

שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שָׁוִלַד שְׁלָמִים לֹא יִקָּרֵב שְׁלָמִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יִקָּרֵב. אָמַר רַבִּי פַּפַּיס, אֲנִי מֵעִיד שֶׁהָיְתָה לָנוּ פָּרָה זִבְחֵי שְׁלָמִים, וַאֲכַלְנוּהָ בַּפֶּסַח וְאָכַלְנוּ וְלָדָהּ שְׁלָמִים בָּחָג:

שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שָׁוִלַד שְׁלָמִים לֹא יִקָּרֵב שְׁלָמִים, אלא כונסו לכיפה ומת, שמא ישהא אמו עד שתלד ויגדל עדרים מן הולדות ויבא לידי גיזה ועבודה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יִקָּרֵב**, והם העידו שהלכה כחכמים. **אָמַר רַבִּי פַּפַּיס, אֲנִי מֵעִיד שֶׁהָיְתָה לָנוּ פָּרָה זִבְחֵי שְׁלָמִים, וַאֲכַלְנוּהָ בַּפֶּסַח וְאָכַלְנוּ וְלָדָהּ שְׁלָמִים בָּחָג** השבועות:

ז הֵם הֵעִידוּ עַל אֲרוּכוֹת שֶׁל נַחְתּוֹמִים, שֶׁהֵן טְמֵאוֹת. שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר.

הֵם הֵעִידוּ עַל אֲרוּכוֹת שֶׁל נַחְתּוֹמִים – רבי יהושע ורבי פפיס גם העידו על לוחות שהנחתומים עורכים עליהם את הלחם, **שֶׁהֵן טְמֵאוֹת** – שמקבלות טומאה מדרבנן. **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר** – ולא כרבי אליעזר שהיה מטהר אותם לגמרי[יב].

רבינו עובדיה מברטנורא

ו וְלַד שְׁלָמִים **לֹא יִקָּרֵב שְׁלָמִים.** אֶלָּא כּוֹנְסוֹ לְכִפָּה וּמֵת. מִשּׁוּם גְּזֵרָה, דְּאִי אָמְרַתְּ וְלַד שְׁלָמִים יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה, אָתֵי לְאַשְׁהוֹיֵי לְאֵם עַד שֶׁתֵּלֵד וְיִגְדַּל עֲדָרִים מִן הַוְּלָדוֹת וְאָתֵי בְּהוּ לִידֵי גִּזָּה וַעֲבוֹדָה: **וְאָכַלְנוּ וְלָדָהּ שְׁלָמִים בָּחָג.** בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת קָאָמַר. שֶׁאִם הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה לְחַג הָסֻכּוֹת, נִמְצָא עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים יב) וּבָאתָ שָׁמָּה וְהַבֵאתֶם שָׁמָּה, דְּמַשְׁמַע בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן שֶׁתָּבֹא שָׁמָּה הָבֵא כָּל נְדָרִים שֶׁעָלֶיךָ. מִיהוּ בְּלָאו דְּלֹא תְאַחֵר אֵינוֹ עוֹבֵר עַד שֶׁיַּעֲבְרוּ עָלָיו שָׁלֹשׁ רְגָלִים: ז **אֲרוּכוֹת שֶׁל נַחְתּוֹמִים.** פְּשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ, שֶׁהַנַּחְתּוֹמִים עוֹרְכִים שָׁם כִּכָּרוֹת שֶׁל לֶחֶם בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׁין הַפַּת. אֲרוּכוֹת, כְּמוֹ עֲרוּכוֹת: **שֶׁהֵן טְמֵאוֹת מִדְּרַבָּנָן.** דְּנָהֵי דִּמְן הַתּוֹרָה פְּשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, רַבָּנָן גָּזוּר עֲלַיְיהוּ, כִּדְמוּכָח בְּמַסֶּכְתָּ כֵּלִים פֶּרֶק ב׳: **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר.** דְּסָבַר לֹא חָשִׁיבִי כֵּלִים כְּלָל, וַאֲפִלּוּ כְּפְשׁוּטֵי כְּלֵי עֵץ לֹא הָווּ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר:

מקור חיים

יב. ארוכות אלו פשוטי כלי עץ הם, ומן התורה אינם מקבלים טומאה כדאיתא במסכת כלים (פ״ב מ״א), אבל רבנן גזרו טומאה גם על פשוטי כלי עץ אם הם עשויים בצורת כלי (כמש״כ הרע״ב שם), ולרבי אליעזר ארוכות אלו לא נחשבו ככלי ולכן אף מדרבנן טהורים הם.

הֵם הֵעִידוּ עַל תַּנּוּר שֶׁחִתְּכוּ חֻלְיוֹת וְנָתַן חֹל בֵּין חֻלְיָא לְחֻלְיָא, שֶׁהוּא טָמֵא. שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר. הֵם הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּכָל אֲדָר. שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד הַפּוּרִים. הֵם הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת הַשָּׁנָה עַל תְּנָאִי. וּמַעֲשֶׂה בְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָלַךְ

הֵם הֵעִידוּ עַל תַּנּוּר שֶׁחִתְּכוּ חֻלְיוֹת – שחתך התנור לרחבו להרבה חוליות, והניח חוליא על גבי חוליא, **וְנָתַן חֹל בֵּין חֻלְיָא לְחֻלְיָא, שֶׁהוּא טָמֵא** – שדינו כתנור שלם ומקבל טומאה. **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר** – ולא כרבי אליעזר שהיה מחשיבו כתנור שבור ומטהרו[יג]. **הֵם הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּכָל אֲדָר** – גם העידו שניתן לבית דין לעבר השנה ולהוסיף חדש עד סוף אדר[יד]. **שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד הַפּוּרִים** – ולא כאלו שהיו אומרים שאין לעבר אלא עד פורים[טו]. **הֵם הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת הַשָּׁנָה עַל תְּנָאִי** – שבית דין מעברין השנה על מנת שירצה הנשיא[טז]. **וּמַעֲשֶׂה בְרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָלַךְ**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁחִתְּכוּ חֻלְיוֹת. שֶׁחִתְּכוּ לַתַּנּוּר בְּרָחְבּוֹ לְחֻלְיוֹת וְהִנִּיחַ חֻלְיָא עַל גַּבֵּי חֻלְיָא וְנָתַן חֹל בֵּין חֻלְיָא לְחֻלְיָא, וְטָח אוֹתוֹ בְּטִיט וְעָשָׂה לוֹ טְפֵלָה שֶׁל טִיט סָבִיב לְעִבּוּתוֹ לִשְׁמֹר חֲמוֹ כַּדֶּרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים לַתַּנּוּרִים: **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר.** דְּכֵיוָן דְּיֵשׁ חֹל בֵּין הַסְּדָקִין, כְּשֶׁבּוּר דָּמֵי. וַחֲכָמִים מְטַמְּאִים, שֶׁהַטְּפֵלָה עוֹשָׂה אֶת כֻּלּוֹ אֶחָד וּמְחַבֶּרֶת אֶת הַסְּדָקִים, וַאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ חֹל בֵּין חֻלְיָא לְחֻלְיָא. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: **שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּכָל אֲדָר.** עַד עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בַּאֲדָר יֵשׁ זְמַן לְבֵית דִּין לוֹמַר מְעֻבֶּרֶת הַשָּׁנָה, וְהַחֹדֶשׁ הַבָּא הוּא אֲדָר שֵׁנִי. אֲבָל בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים לַאֲדָר אֵין יְכוֹלִים לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, הוֹאִיל וְרָאוּי לְקַבְּעוֹ נִיסָן, כְּמִפְרָשׁ בִּפְסָחִים פֶּרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ [דַּף נו]: **עַל תְּנַאי.** אִם יִרְצֶה הַנְּשִׂיא תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת וְאִם לָאו לֹא תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת:

מקור חיים

יג. עיין רע״ב טעם המחלוקת. **יד.** עיין רע״ב שגם הם לא התירו לעבר ביום שלשים. **טו.** והם סברו שכיון ששואלים בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום, ומן הפורים היו הדרשנים דורשים ברבים הלכות פסח, לא יתקבלו דברי שלוחי בית דין לעבר השנה ולדחות הפסח, ויבאו לידי איסור חמץ בפסח (ר״ה דף ז. ורש״י שם). **טז.** כי אין מעברין את השנה אלא אם ירצה הנשיא (סנהדרין דף יא.), והם העידו שאם הנשיא לא היה במקום בית הדין יש להם לעבר על תנאי.

לְטַל רְשׁוּת מֵהֶגְמוֹן בְּסוּרְיָא וְשָׁהָה לָבֹא, וְעִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה עַל תְּנַאי לְכְשֶׁיִּרְצֶה רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וּכְשֶׁבָּא אָמַר רוֹצֶה אֲנִי, וְנִמְצֵאת הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת:

לְטַל רְשׁוּתיז **מֵהֶגְמוֹן בְּסוּרְיָא וְשָׁהָה לָבֹא, וְעִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה עַל תְּנַאי לְכְשֶׁיִּרְצֶה רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וּכְשֶׁבָּא אָמַר רוֹצֶה אֲנִי, וְנִמְצֵאת הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת:**

ח הֵעִיד מְנַחֵם בֶּן סְגָנַאי עַל מוּסַף הַיּוֹרָה שֶׁל שׁוֹלְקֵי זֵיתִים שֶׁהוּא טָמֵא, וְשֶׁל צַבָּעִים שֶׁהוּא טָהוֹר. שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים חִלּוּף הַדְּבָרִים:

הֵעִיד מְנַחֵם בֶּן סְגָנַאי עַל מוּסַף הַיּוֹרָה שֶׁל שׁוֹלְקֵי זֵיתִים – תוספת טיט שעושים על שפת היורה של שולקי זיתים שלא יגלשו המים לחוץ בעת רתיחתם, **שֶׁהוּא טָמֵא** – שמקבל טומאה מפני שהוא צורך הכלי ומשתמשים בו, שעל ידו ניתן למלאת היורה עד שפתה, **וְשֶׁל צַבָּעִים** – ומוסף היורה של צבעים, **שֶׁהוּא טָהוֹר** – שאינו נחשב כחלק מהכלי ואינו מקבל טומאה[יח]. **שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים חִלּוּף הַדְּבָרִים** – שאלו שהיו לפניו היו אומרים שהמוסף של שולקי זיתים טהור ושל צבעים טמא[יט]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **מוּסַף הַיּוֹרָה שֶׁל שׁוֹלְקֵי זֵיתִים.** דֶּרֶךְ שׁוֹלְקֵי זֵיתִים וְצַבָּעִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יוֹרוֹת גְּדוֹלוֹת, וְעוֹשִׂים לָהֶם תּוֹסֶפֶת טִיט עַל שְׂפָתָם שֶׁיַּעֲלוּ בָּהּ הַמַּיִם בְּעֵת רְתִיחָתָם. וְשֶׁל שׁוֹלְקֵי זֵיתִים טָמֵא, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ תּוֹסֶפֶת צְרִיכָה לַכְּלִי וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת בָּהּ, וַהֲתוֹרָה אָמְרָה גַּבֵּי תַּנּוּר וְכִירַיִם (וַיִּקְרָא יא) וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם, וְדָרְשִׁינַן לָכֶם, כָּל שֶׁבְּצָרְכֵיכֶם, כְּלוֹמַר הַדָּבָר מִן הַכְּלִי שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים לוֹ וּמִשְׁתַּמֶּשִׁין בּוֹ הוּא שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה: וְשֶׁל **צַבָּעִים טָהוֹר.** שֶׁאֵין הַצַּבָּעִים מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּאוֹתָהּ תּוֹסֶפֶת לְפִי שֶׁיְּרֵאִים שֶׁמָּא יִפָּסֵד צִבְעָם:

מקור חיים

יז. לדבר על עסקי ציבור (רש״י סנהדרין שם). וביד רמ״ה כתב שהיה צריך ליטול רשות לעבר השנה שהשלטונות היו גובים מיסים לפי השנים והיה נוגע להם הדבר. יח. שהצבעים היו חוששים שהטיט יפסיד מי הצבע, ולכן לא היו ממלאים היורה עד שפתה ולא היה כל כך צורך בהמוסף, ולא נעשה אלא שמא לעיתים רחוקות יעלו הרתיחות ויצאו החוצה (כנל״פ דעת הרע״ב). יט. מקובל היה להם שהנך תרי מוספים חד טהור וחד טמא, והם היו סוברים שהצבע מקפיד יותר שלא יתפזרו מי צבעו ממה ששולקי זיתים מקפידים על מי שלקם, ולכן מסברא של הצבעים טמא (מנחת יצחק על התוספתא פ״ג ה״א). עד שבא מנחם בן סגנאי שהיה צַבָּע ואמר שאדרבה מחמת חשיבות מי צבעם הם מקפידים לא למלאות היורה וכמעט שאין המוסף בא לידי שימוש, וכנ״ל הערה קודמת.

ט הֵעִיד רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן גְּרְגְּדָא עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָה אָבִיהָ, שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּגֵט. וְעַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה, וְאִם מֵתָה, בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ. וְעַל הַמְּרִישׁ הַגְּזוּל שֶׁבְּנָאוֹ בַבִּירָה, שֶׁיִּתֵּן אֶת דָּמָיו. וְעַל הַחַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים,

הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גְּדְגְּדָה עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ – חרשת שאביה השיאה לפני שנתבגרה, **שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּגֵט** – שיכולה להתגרש ולקבל גיטה בעצמה אף שאין בה דעת, ואף על פי שקידושיה קידושי תורה. **וְעַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן** – ועוד העיד שיתומה קטנה בת ישראל, **שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן** – שאמה או אחיה השיאוה לכהן, וקידושיה אינם קידושין אלא מדרבנן[כ], **שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה** – שמותרת לאכול תרומה דרבנן, ולא גזרינן שמא יאכילה תרומה דאורייתא. **וְאִם מֵתָה** – ועוד העיד שאם מתה קטנה זו שהשיאה אמה, **בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ**, ואף על פי שאינה אשתו מן התורה[כא]. **וְעַל הַמְּרִישׁ הַגְּזוּל שֶׁבְּנָאוֹ בַבִּירָה** – גם העיד, שקורה גזולה שבנאה הגזלן תוך בית גדול, **שֶׁיִּתֵּן אֶת דָּמָיו** – אם בא להחזיר הגזילה אינו צריך לסתור ביתו אלא יתן דמי הקורה. **וְעַל הַחַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים** – עוד העיד, שהמקדיש בהמה גזולה לחטאתו ואין ידוע לרבים שהיא גזולה,

רבינו עובדיה מברטנורא

ט עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ. אַף עַל גַּב דְּהַוְיָא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה שֶׁהֲרֵי קִבֵּל אָבִיהָ קִדּוּשֶׁיהָ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, אֲפִלּוּ הָכִי יוֹצְאָה בְּגֵט וּמְקַבֶּלֶת אֶת גִּטָּהּ כְּשֶׁהִיא חֵרֶשֶׁת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ דַּעַת, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה מִתְנָהֶגֶת בְּיִרְתּוֹ וּלְהַחֲזִיר בְּעַל כָּרְחָהּ, הִלְכָךְ לֹא בָּעֵינַן דַּעְתָּהּ: **וְעַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן. שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים.** שֶׁהִיא גְּזוּלָה: וְהִיא יְתוֹמָה, דְּלֹא הָיוּ נִשּׂוֹאֶיהָ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן, שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה, דְּרַבָּנָן. וְלֹא גָּזְרִינַן תְּרוּמָה דְּרַבָּנָן אַשּׁוּ תְּרוּמָה דְּאוֹרַיְתָא: **מְרִישׁ.** קוֹרָה: **בִּירָה.** בַּיִת גָּדוֹל: **מִפְּנֵי תַקָּנַת הַשָּׁבִים.** שֶׁאִם אַתָּה מַצְרִיכוֹ לְקַעְקֵעַ בֵּירָתוֹ וּלְהַחֲזִיר מְרִישׁ עֵצָמוֹ, יִמָּנַע מִלַּעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה: **שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים.** שֶׁהִיא גְּזוּלָה:

מקור חיים

כ. מן התורה האב יכול לקדש בתו כל זמן שלא בגרה. מת האב, התקינו רבנן שאמה או אחיה יכולים לקדשה. **כא.** מן הדין אביה או אחיה יורשין אותה, והם עשאוה כאשתו גמורה שהבעל יורש, והפקר ב"ד הפקר (תוי"ט גיטין פ"ה מ"ה).

שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִקּוּן הַמִּזְבֵּחַ: **שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת** – שעלתה לגזלן לשם חובת חטאתו ואין צריך להביא אחרת, **מִפְּנֵי תִקּוּן הַמִּזְבֵּחַ** – שאם יביא אחרת יתברר לכהנים שאכלו חולין בעזרה וימנעו מלהקריב קרבנות ונמצא מזבח בטל[כב]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת. וְאֵין צָרִיךְ לְהָבִיא אַחֶרֶת: שֶׁאָכְלוּ חֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה, וְנִמְצָא מִפְּנֵי תִקּוּן מִזְבֵּחַ. שֶׁלֹּא יִהְיוּ כֹּהֲנִים עֲצֵבִים מִזְּבַח בָּטֵל, שֶׁנִּמְנָעִים מִלַּעֲבֹד עֲבוֹדָה:

מקור חיים

כב. הרע״ב ביאר משנתנו לפי שיטת עולא (דף נה.). ולדידיה יאוש כדי לא קני ולכן אף אם ידוע שהבעלים נתייאשו אין בכח הגזלן להקדישה וחולין בעזרה היא. אמנם אם יצטרך להביא שוב חטאת לכפרתו יתוודע לכהנים שאכלו חולין בעזרה וימנעו מלהקריב קרבנות ולכן תיקנו שלא יצטרך להביא חטאת. (וכח ביד חכמים לעשות כן, אי משום שהפקר ב״ד הפקר והם העמידו הבהמה ברשותו ושפיר יצא ידי חובתו (רשב״א), אי משום שכח בידם לעקור דין תורה בשב ואל תעשה והם אמרו שלא יביא עוד חטאת (רש״י). ולפירש״י הלשון מכפרת לאו דוקא, אלא שאין צריך להביא עוד. לשון הרע״ב נוטה לכאורה כשיטת רש״י). (ומה שחששו הכהנים רק על אכילת חולין בעזרה ולא על עצם הקרבת חולין בעזרה, אי משום שאכילת איסור גנאי יותר (רש״ש), אי משום ששוגגין היו ובשוגגין יש שליח לדבר עבירה ואם כן העבירה אינה מתייחסת להם (הפלאה)).

מַסֶּכֶת עֵדֻיּוֹת

פרק א

א שַׁמַּאי אוֹמֵר, כָּל הַנָּשִׁים דַּיָּן שְׁעָתָן. א שא, כהדש.
וְהִלֵּל אוֹמֵר, מִפְקִידָה לִפְקִידָה, אֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה. וא, מל, אלה.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כְדִבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה, וא, לכזוכז
אֶלָּא מֵעֵת לְעֵת מִמַּעֲטַת עַל יַד מִפְקִידָה לִפְקִידָה, אמלמעימל
וּמִפְקִידָה לִפְקִידָה מְמַעֲטַת עַל יַד מֵעֵת לְעֵת. ולמעימל.
כָּל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ וֶסֶת, דַּיָּהּ שְׁעָתָהּ. כאשלו, דש.
הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּעֵדִים, הֲרֵי זוֹ כְּפִקִידָה, הב, הזכ
מְמַעֲטַת עַל יַד מֵעֵת לְעֵת וְעַל יַד מִפְקִידָה לִפְקִידָה: מעימלוימל:

ב שַׁמַּאי אוֹמֵר, מַקֵּב לְחַלָּה. וְהִלֵּל אוֹמֵר, מַקְּבִים. ב שא, מל. וא, מ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כְדִבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה, וא, לכזוכז
אֶלָּא קַב וּמֶחֱצָה חַיָּבִים בְּחַלָּה. אקוחב.
וּמְשֻׁהֲגְדִילוּ הַמִּדּוֹת אָמְרוּ, חֲמִשָּׁה רְבָעִים חַיָּבִין. והא, חרח.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה, פְּטוּרִין. חֲמִשָּׁה וְעוֹד, חַיָּבִין: ריא, ח, פ. חו, ח:

ג הִלֵּל אוֹמֵר, מְלֹא הִין מַיִם שְׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה, ג הא, מהמשפאה
אֶלָּא שֶׁאָדָם חַיָּב לוֹמַר בִּלְשׁוֹן רַבּוֹ. אשחלבר.
וְשַׁמַּאי אוֹמֵר, תִּשְׁעָה קַבִּין. וא, תק.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא כְדִבְרֵי זֶה וְלֹא כִדְבְרֵי זֶה, וא, לכזוכז
אֶלָּא עַד שֶׁבָּאוּ שְׁנֵי גַרְדִּיִּים מִשַּׁעַר הָאַשְׁפּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם אעששגמהש
וְהֵעִידוּ מִשּׁוּם שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, ומשו
שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה, שלמשפאה
וְקִיְּמוּ חֲכָמִים אֶת דִּבְרֵיהֶם: וחאד:

ד וְלָמָּה מַזְכִּירִין אֶת דִּבְרֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל לְבַטָּלָה, ד ומאדשול
לְלַמֵּד לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם עוֹמֵד עַל דְּבָרָיו, ללהשיאעעד
שֶׁהֲרֵי אֲבוֹת הָעוֹלָם לֹא עָמְדוּ עַל דִּבְרֵיהֶם: שאהלעעד:

ה וְלָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד בֵּין הַמָּרְבִּין, הוֹאִיל וְאֵין הֲלָכָה אֶלָּא כְּדִבְרֵי הַמָּרְבִּין. שֶׁאִם יֵרָאֶה בֵּית דִּין אֶת דִּבְרֵי הַיָּחִיד וְיִסְמֹךְ עָלָיו, שֶׁאֵין בֵּית דִּין יָכוֹל לְבַטֵּל דִּבְרֵי בֵית דִּין חֲבֵרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. הָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְּמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְּחָכְמָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דְּבָרָיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן:

ה ומדהבה הוהאכה. שיבדאדהוע שבדילדבדח עשגמבו. הגמבאלב באלב אילד עשגמבו:

ו אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִם כֵּן לָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד בֵּין הַמָּרְבִּין לְבַטְּלָה. שֶׁאִם יֹאמַר הָאָדָם כָּךְ אֲנִי מְקַבֵּל, יֵאָמֵר לוֹ, כְּדִבְרֵי אִישׁ פְּלוֹנִי שָׁמַעְתָּ:

ו ארי אכלמדהבהל. שיהכאמ, יל כאפש:

ז בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, רֹבַע עֲצָמוֹת מִן הָעֲצָמִים, בֵּין מִשְּׁנַיִם בֵּין מִשְּׁלֹשָׁה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, רֹבַע עֲצָמוֹת מִן הַגְּוִיָּה, מֵרֹב הַבִּנְיָן אוֹ מֵרֹב הַמִּנְיָן. שַׁמַּאי אוֹמֵר, אֲפִלּוּ מֵעֶצֶם אֶחָד:

ז **בשא** רעמה, במבמ. **והא** רעמה, מהאמה. **שא**, אמא:

ח כְּרַשׁיני תְּרוּמָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שׁוֹרִין וְשָׁפִין בְּטָהֳרָה, וּמַאֲכִילִין בְּטֻמְאָה. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שׁוֹרִין בְּטָהֳרָה, וְשָׁפִין וּמַאֲכִילִין בְּטֻמְאָה. שַׁמַּאי אוֹמֵר, יֹאכְלוּ צָרִיד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כָּל מַעֲשֵׂיהֶם בְּטֻמְאָה:

ח כת, **בשא** שוב, וב. **בהא** שב, ווב. **שא**, יצ. **רעא**, כמב:

ט הַפּוֹרֵט סֶלַע מִמְּעוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת.

ט הסממש **בשא**, בהמ **והא**, בכומ.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֵין מְחַלְּלִין כֶּסֶף וּפֵרוֹת עַל הַכֶּסֶף.	רמא, אמכועה.
וַחֲכָמִים מַתִּירִין:	ומ:
י הַפּוֹרֵט סֶלַע שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם,	י הסשמשב
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, בְּכָל הַסֶּלַע מָעוֹת,	בשא, בהמ
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בְּשֶׁקֶל כֶּסֶף וּבְשֶׁקֶל מָעוֹת.	והא, בכומ.
הַדָּנִים לִפְנֵי חֲכָמִים אוֹמְרִים,	הלחא
בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף וּבְדִינָר מָעוֹת.	בדכומ.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה דִינָרִים כֶּסֶף	רעא, בדכ
וּבִרְבִיעִית כֶּסֶף בִּרְבִיעִית מָעוֹת.	וכבמ.
וְרַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, אַרְבָּעָה אַסְפְּרֵי כָסֶף.	וטא, אאכ.
שַׁמַּאי אוֹמֵר, יַנִּיחֶנָּה בַחֲנוּת וְיֹאכַל כְּנֶגְדָּהּ:	שא, יבוכ:
יא כִּסֵּא שֶׁל כַּלָּה שֶׁנִּטְּלוּ חִפּוּיָיו,	יאכשכשח
בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין.	בשמ, והמ.
שַׁמַּאי אוֹמֵר, אַף מַלְבֵּן שֶׁל כִּסֵּא טָמֵא.	שא, אמשכט.
כִּסֵּא שֶׁקְּבָעוֹ בַעֲרֵבָה,	כשב
בֵּית שַׁמַּאי מְטַמְּאִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַהֲרִין.	בשמ, והמ.
שַׁמַּאי אוֹמֵר, אַף הֶעָשׂוּי בָּהּ:	שא, אהב:
יב אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁחָזְרוּ בֵית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמָּאי.	יבאדשבהלכבש.
הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה מִמְּדִינַת הַיָּם	השמה
וְאָמְרָה מֵת בַּעְלִי, תִּנָּשֵׂא. מֵת בַּעְלִי, תִּתְיַבֵּם.	ומב, ת. מב, ת.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,	והא
לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא בְּבָאָה מִן הַקָּצִיר בִּלְבָד.	לשאבמהב.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי,	אלבש
אַחַת הַבָּאָה מִן הַקָּצִיר וְאַחַת הַבָּאָה מִן הַזֵּיתִים	אהמהוהמה
וְאַחַת הַבָּאָה מִמְּדִינַת הַיָּם,	והמה
לֹא דִבְּרוּ בַקָּצִיר אֶלָּא בַהֹוֶה.	לדבאב.
חָזְרוּ בֵית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּבֵית שַׁמָּאי.	חבהלכש.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, תִּנָּשֵׂא וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. **בש**א, תוכ.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, תִּנָּשֵׂא וְלֹא תִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. **וה**א, תותכ.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, אל**בש**
הַתַּרְתֶּם אֶת הָעֲרָוָה הַחֲמוּרָה, האהה
לֹא תַתִּירוּ אֶת הַמָּמוֹן הַקָּל. לתאהה.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, אל**בה**
מָצִינוּ שֶׁאֵין הָאַחִים נִכְנָסִין לַנַּחֲלָה עַל פִּיהָ. משהנלעפ.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, אל**בש**
וַהֲלֹא מִסֵּפֶר כְּתֻבָּתָהּ נִלְמֹד, שֶׁהוּא כּוֹתֵב לָהּ, ומכנ, שכל
שֶׁאִם תְּנָשְׂאִי לְאַחֵר, תִּטְּלִי מַה שֶּׁכָּתוּב לִיךְ. שתל, תמשל.
חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי: חב**ה**לכ**בש**:

יג מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין, **יג** משעובח
עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד, עאריאועיא
דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, **דב**ה. אל**בש**
תְּקַנְתֶּם אֶת רַבּוֹ, וְאֶת עַצְמוֹ לֹא תְקַנְתֶּם. תאר, ועלת.
לְשָׁא שְׁפָחָה, אֵינוֹ יָכוֹל. בַּת חוֹרִין, אֵינוֹ יָכוֹל. לש, אי. בח, אי.
לְבָטֵל, וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לְפִרְיָה וּרְבִיָּה, ל, ולנהאלו
שֶׁנֶּאֱמַר, **לֹא** תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ. ש, **לתבלי**.
אֶלָּא, מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם, א, מתה
כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין כאוראבח
וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל חֲצִי דָּמָיו. ושעחד.
חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי: חב**ה**לכ**ש**:

יד כְּלִי חֶרֶס מַצִּיל עַל הַכֶּל, כִּדְבְרֵי בֵּית הִלֵּל. **יד** כחמעה, כ**בה**.
וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, **ושא**
אֵינוֹ מַצִּיל אֶלָּא עַל הָאֻכָלִין וְעַל הַמַּשְׁקִין וְעַל כְּלֵי חֶרֶס. אמאעהוהוכח.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, מִפְּנֵי מָה. אל**בה**, ממ.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, אל**בש**
מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָמֵא עַל גַּב עַם הָאָרֶץ, משטעגעה

וְאֵין כְּלִי מַמָּא חוֹצֵץ. | וכטח.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית הִלֵּל, | אלבה
וַהֲלֹא טְהֲרָתָם אֲכָלִים וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ. | וטאוש.
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, | אלבש
כְּשֶׁטְּהַרְנוּ אֲכָלִים וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכוֹ, לְעַצְמוֹ טְהַרְנוּ. | כאוש, לט.
אֲבָל כְּשֶׁטְּהַרְתָּ אֶת הַכְּלִי, טְהַרְתָּ לְךָ וְלוֹ. | אכאה, טלו.
חָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי: | חבהלכבש:

פרק ב

א רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים הֵעִיד אַרְבָּעָה דְבָרִים. | א רחסההאד.
מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים | משכ
לֹא נִמְנְעוּ מִלְּשָׁרֵף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוַלַּד הַטֻּמְאָה | לנמאהשבה
עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה, | עהשבה
אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ. | אעפשטעט.
הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים | הרע, משכ
לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהַדְלִיק אֶת הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּמַטְבּוּל יוֹם | לנמאהשבי
בְּנֵר שֶׁנִּטְמָא בְּטֻמְאַת מֵת, | בשבמ
אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טֻמְאָה עַל טֻמְאָתוֹ: | אעפשטעט:

ב אָמַר רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, | ב ארחסה
מִימַי לֹא רָאִיתִי עוֹר יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. | מלרעילה.
אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מִדְּבָרָיו לָמַדְנוּ, | ארע, מל
שֶׁהַמְפַשֵּׁט אֶת הַבְּכוֹר וְנִמְצָא טְרֵפָה, | שאהוט
שֶׁיְּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים בְּעוֹרוֹ. | שהב.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא רָאִינוּ אֵינוֹ רְאָיָה, | וא, לראר
אֶלָּא יוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה: | אילה:

ג אַף הוּא הֵעִיד עַל כְּפָר שֶׁהָיָה בְּצַד יְרוּשָׁלַיִם, | ג אההעכשבי
וְהָיָה בּוֹ זָקֵן אֶחָד וְהָיָה מַלְוֶה לְכָל בְּנֵי הַכְּפָר | ובזאומלבה

וְכוֹתֵב בִּכְתַב יָדוֹ וַאֲחֵרִים חוֹתְמִים, וביוח
וּבָא מֵעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִתִּירוּ. ומלחו.
לְפִי דַּרְכְּךָ אַתָּה לָמֵד, לדאל
שֶׁהָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ וְהָאִישׁ כּוֹתֵב אֶת שׁוֹבָרוֹ, שכאגוכאש
שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו. שקהאב.
וְעַל מַחַט שֶׁנִּמְצֵאת בַּבָּשָׂר, ומשב
שֶׁהַסַּכִּין וְהַיָּדַיִם טְהוֹרוֹת, וְהַבָּשָׂר טָמֵא. שוט, וט.
וְאִם נִמְצֵאת בַּפֶּרֶשׁ, הַכֹּל טָהוֹר: ונב, הט:

ד שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל ד שדארי
לִפְנֵי חֲכָמִים בְּכֶרֶם בִּיבְנֶה. לחבב.
עַל בֵּיצָה טְרוּפָה שֶׁהִיא נְתוּנָה עבטשנ
עַל גַּבֵּי יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁהִיא חִבּוּר. עגישת, שח.
וְאִם הָיְתָה כְּמִין כּוֹבַע, אֵינָהּ חִבּוּר. והככ, אח.
וְעַל שִׁבֹּלֶת שֶׁבַּקָּנִיר וּרְאִשָּׁהּ מַגִּיעַ לַקָּמָה, וששומל
אִם נִקְצְרָה עִם הַקָּמָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אנעה, ההשבה
וְאִם לָאו, הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. ול, ההשע.
וְעַל גִּנָּה קְטַנָּה שֶׁהִיא מְקֻפֶּפֶת עָרִים, וגקשמע
אִם יֵשׁ בָּהּ כְּמְלֹא בוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן איבכבומ
וּמְלֹא בוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן, תִּזָּרֵעַ. ובום, ת.
וְאִם לָאו, לֹא תִזָּרֵעַ: ול, לת:

ה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, ה שדאלרי
וְלֹא אָמַר בָּהֶם לֹא אָסוּר וְהֶתֵּר, ואבלאו
וּפַרְשָׁן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן מַתְיָא. וריבמ.
הַמֵּפִיס מָרְסָא בְּשַׁבָּת, אִם לַעֲשׂוֹת לָהּ פֶּה, חַיָּב, המב, אללפ, ח
וְאִם לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה לְחָה, פָּטוּר. ולמל, פ.
וְעַל הַצָּד נָחָשׁ בְּשַׁבָּת, והנב
אִם מִתְעַסֵּק שֶׁלֹּא יִשְׁכְּנוֹ, פָּטוּר, וְאִם לִרְפּוּאָה, חַיָּב. אמשי, פ, ול, ח.
וְעַל לְפָסִין אִירוֹנִיוֹת, ולא

	שֶׁהֵם טְהוֹרוֹת בְּאֹהֶל הַמֵּת וּטְמֵאוֹת בְּמַשָּׂא הַזָּב.	שטבהובה.
	רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן צָדוֹק אוֹמֵר,	**ראבצא**
	אַף בְּמַשָּׂא הַזָּב, טְהוֹרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן:	אבה, ט, משנמ:
ו	שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל	**ו** שדארי
	וְלֹא הוֹדָה לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא.	והלרע.
	הַשּׁוּם וְהַבֹּסֶר וְהַמְּלִילוֹת שֶׁרִסְּקָן מִבְּעוֹד יוֹם,	הוושמי
	שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, יִגְמֹר מִשֶּׁתֶּחְשָׁךְ,	**שי**א, ימ
	וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא יִגְמֹר:	**ועא**, לי:
ז	שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אָמְרוּ לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא,	**ז** שדאלרע
	שְׁנַיִם מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְאֶחָד מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ.	שמראומרי.
	שְׁנַיִם מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,	שמרא
	יוֹצֵאת אִשָּׁה בְעִיר שֶׁל זָהָב,	יאבשז
	וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים פְּסוּלִים לְעֵדוּת.	ויפל.
	וְאֶחָד מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ,	ומרי
	הַשֶּׁרֶץ בְּפִי חֻלְדָּה וּמְהַלֶּכֶת עַל גַּבֵּי כִכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה,	הבחועגכשת
	סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע, סְפֵקוֹ טָהוֹר:	סנסלנ, סט:
ח	שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא,	**ח** שדארע
	עַל שְׁנַיִם הוֹדוּ לוֹ וְעַל אֶחָד לֹא הוֹדוּ לוֹ.	עשהלואלהל.
	עַל סַנְדָּל שֶׁל סַיָּדִים, שֶׁהוּא טָמֵא מִדְרָס.	עסשס, שטמ.
	וְעַל שְׁיָרֵי תַנּוּר אַרְבָּעָה, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שְׁלֹשָׁה.	ושתא, שאש.
	וְהוֹדוּ לוֹ.	ול.
	וְעַל אֶחָד לֹא הוֹדוּ לוֹ,	ואלהל
	עַל כִּסֵּא שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנַיִם מֵחִפּוּיָיו זֶה בְּצַד זֶה,	עכששמזבז
	שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין:	**שע**מומ:
ט	הוּא הָיָה אוֹמֵר, הָאָב זוֹכֶה לַבֵּן,	**ט** ההא, הזל
	בַּנּוֹי, וּבַכֹּחַ, וּבָעֹשֶׁר, וּבַחָכְמָה, וּבַשָּׁנִים,	ב, ו, ו, ו, ו
	וּבְמִסְפַּר הַדּוֹרוֹת לְפָנָיו,	והל

וְהוּא הַקֵּץ, שֶׁנֶּאֱמַר קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ, וה, שקהמ
אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר, אעפש
וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וואאמש
וְנֶאֱמַר, וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ו, וריה:

י אַף הוּא הָיָה אוֹמֵר, חֲמִשָּׁה דְבָרִים שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. י אההא, חדששעח.
מִשְׁפַּט דּוֹר הַמַּבּוּל, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. מדה, שעח.
מִשְׁפַּט אִיּוֹב, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. מא, שעח.
מִשְׁפַּט הַמִּצְרִיִּים, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. מה, שעח.
מִשְׁפַּט גּוֹג וּמָגוֹג לֶעָתִיד לָבֹא, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. מגולל, שעח.
מִשְׁפַּט רְשָׁעִים בְּגֵיהִנֹּם, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, מרב, שעח
שֶׁנֶּאֱמַר, וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ. ש, ומחב.
רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, מִן הַפֶּסַח וְעַד הָעֲצֶרֶת, ריבנא, מהוה
שֶׁנֶּאֱמַר וּמִדֵּי שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ: שושב:

פרק ג

א כָּל הַמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ, וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת, א כהבש, ולה
רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס מְטַהֵר, וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. רדבהמ, ומ.
כֵּיצַד. הַנּוֹגֵעַ בְּכִשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים מִן הַנְּבֵלָה אוֹ נוֹשְׂאָן, כ. הבחזמהאנ
וּבַמֵּת, הַנּוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וּמַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת ו, הבזועכז
אוֹ נוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת וְכַחֲצִי זַיִת מַאֲהִיל עָלָיו, אנבזוזמע
וּמַאֲהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים, ועכחז
מַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת וְכַחֲצִי זַיִת מַאֲהִיל עָלָיו, מעכזוזמע
רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. רדבהמום.
אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּכַחֲצִי זַיִת אהבז
וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת, ואמעוכז
אוֹ מַאֲהִיל עַל כַּחֲצִי זַיִת אמעכז
וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת, טָהוֹר. ואמעוכז, ט.
אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אדמ

אַף בָּזֶה רַבִּי דוֹסָא מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. אברדמומ.
הַכֹּל טָמֵא, חוּץ מִן הַמַּגָּע עִם הַמַּשָּׂא, וְהַמַּשָּׂא עִם הָאֹהֶל. הט, חמהעה, ועה.
זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד, טָמֵא. מִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת, טָהוֹר: זה,כשמא,ט.מש,ט:

ב אֹכֶל פָּרוּד, אֵינוֹ מִצְטָרֵף, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס. ב אפ, אמ, **דרדבה.**
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִצְטָרֵף. וא, מ.
מְחַלְּלִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל אֶסִימוֹן, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. ממשעא, דרד.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְחַלְּלִין. וא, אמ.
מַטְבִּילִין יָדַיִם לַחֲמָאת, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. מיל, **דרד.**
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אִם נִטְמְאוּ יָדָיו, נִטְמָא גּוּפוֹ: וא, אני, נג:

ג מְעֵי אֲבַטִּיחַ וְקִנִּיבַת יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה, ג מאוישת
רַבִּי דוֹסָא מַתִּיר לְזָרִים, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. **רדמל**, וא.
חָמֵשׁ רְחֵלוֹת גְּזוּזוֹת מָנֶה מָנֶה וּפָרַס, חרגממו
חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. חבה, **דרד.**
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, חָמֵשׁ רְחֵלוֹת כָּל שֶׁהֵן: וא, חרכש:

ד כָּל הַחוֹצָלוֹת טְמֵאוֹת טְמֵא מֵת, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. ד כהטטמ, **דרד.**
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מִדָּרָם. וא, מ.
כָּל הַקְּלִיעוֹת טְהוֹרוֹת, חוּץ מִשֶּׁל גַּלְגִּילוֹן, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. כהט, חמג, **דרד.**
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כֻּלָּם טְמֵאוֹת, חוּץ מִשֶּׁל צַמָּרִים: וא, כט, חמצ:

ה הַקֶּלַע שֶׁבִּית קִבּוּל שֶׁלֹּה אָרוּג, טָמֵאָה. ה השקשא, ט.
וְשֶׁל עוֹר, רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס מְטַהֵר וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין. וע, **רדבה**מומ.
נִפְסַק בֵּית אֶצְבַּע שֶׁלֹּה, טְהוֹרָה. נבאש, ט.
בֵּית הַפְּקִיעַ שֶׁלֹּה, טְמֵאָה: בהש, ט:

ו הַשְּׁבוּיָה אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה, דִּבְרֵי רַבִּי דוֹסָא. ו האב, **דרד.**
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יֵשׁ שְׁבוּיָה אוֹכֶלֶת וא, ישא
וְיֵשׁ שְׁבוּיָה שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת. וששא.
כֵּיצַד. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, אוֹכֶלֶת, כ. השנוא, א

שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר.
וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית,
וְהִיא אוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אָנִי, אֵינָהּ אוֹכֶלֶת:

ז אַרְבָּעָה סְפֵקוֹת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.
כֵּיצַד. הַטָּמֵא עוֹמֵד וְהַטָּהוֹר עוֹבֵר,
הַטָּהוֹר עוֹמֵד וְהַטָּמֵא עוֹבֵר,
טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְטָהֳרָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,
טָהֳרָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְטֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,
סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע, סָפֵק הֶאֱהִיל סָפֵק לֹא הֶאֱהִיל,
סָפֵק הֵסִיט סָפֵק לֹא הֵסִיט,
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין:

ח שְׁלֹשָׁה דְבָרִים רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.
מַסְמֵר הַשֻּׁלְחָנִי, וְאָרוֹן שֶׁל גָּרוֹסוֹת,
וּמַסְמֵר שֶׁל אֶבֶן שָׁעוֹת,
רַבִּי צָדוֹק מְטַמֵּא וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין:

ט אַרְבָּעָה דְבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין.
כִּסּוּי טֶנִי שֶׁל מַתָּכוֹת שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים,
וּתְלוֹי הַמַּגְרֵדוֹת, וְגָלְמֵי כְלֵי מַתָּכוֹת,
וְטַבְלָא שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם.
וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל
בְּטַבְלָא שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן,
הַגָּדוֹל טָמֵא וְהַקָּטָן טָהוֹר:

י שְׁלֹשָׁה דְבָרִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַחְמִיר כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמָּאי.
אֵין טוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת,
וְאֵין זוֹקְפִין אֶת הַמְּנוֹרָה בְּיוֹם טוֹב,
וְאֵין אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין אֶלָּא רְקִיקִין.
אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, מִימֵיהֶן שֶׁל בֵּית אַבָּא

ששההש.
ויעש
ואטא, אא:

ז אסרימ, ומ.
כ. העוע
העוע
טבהובה
טבהובה
סנסלנ, סהסלה
סהסלה
רימ, ומ:

ח שדרצמ, ומ.
מה, ושג
ושאש
רצמומ:

ט אדרגמ, ומ.
כטשמשבב
וה, וכמ
ושל.
וחלג
בשל, אגוק
הטוט:

י שדרגמכבש.
אטאהמטל
וזאהבט
ואפגאר.
ארג, משבא

לֹא הָיוּ אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין אֶלָּא רְקִיקִין. להאפגאר.
אָמְרוּ לוֹ, מַה נַּעֲשֶׂה לְבֵית אָבִיךָ אל, מנלא
שֶׁהָיוּ מַחְמִירִין עַל עַצְמָן וּמְקִלִּין עַל יִשְׂרָאֵל שמעעועי
לִהְיוֹת אוֹפִין פִּתִּין גְּרִיצִין וָחֹרִי: לאפגו:

יא אַף הוּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים לְהָקֵל. **יא**אהאשדל.
מְכַבְּדִין בֵּין הַמִּטּוֹת, וּמְנִיחִין אֶת הַמֶּגְמָר בְּיוֹם טוֹב, מבה, ואהבט
וְעוֹשִׂים גְּדִי מְקֻלָּם בְּלֵילֵי פְסָחִים. וגמבפ.
וַחֲכָמִים אוֹסְרִים: וא:

יב שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים **יב** שד
רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מַתִּיר, וַחֲכָמִים אוֹסְרִין. **ראבע**מ, וא.
פָּרָתוֹ יוֹצְאָה בְרְצוּעָה שֶׁבֵּין קַרְנֶיהָ, פיבשק
וּמְקָרְדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, ואהבט
וְשׁוֹחֲקִין אֶת הַפִּלְפְּלִין בָּרֵחַיִם שֶׁלָּהֶן. ואהבש.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְקָרְדִין אֶת הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב, **ריא**, אמאהבט
מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חַבּוּרָה, אֲבָל מְקָרְצְפִין. משעח, אמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְקָרְדִין אַף לֹא מְקָרְצְפִין: וא, אמאלמ:

פרק ד

א אֵלּוּ דְבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמִרֵי בֵּית הִלֵּל. **א** אדמ**בשובה**.
בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְיוֹם טוֹב, בשבט
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, תֵּאָכֵל. **בש**א, ת.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, לֹא תֵאָכֵל. **וה**א, לת.
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁאֹר בְּכַוָּית וְחָמֵץ בְּכִכּוֹתֶבֶת. **בש**א, שבוב.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, זֶה וָזֶה בְּכַוָּית: **וה**א, זוב:

ב בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלְדָה בְיוֹם טוֹב, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת. **ב** בשבט, המשמ.
וְאֶפְרוֹחַ שֶׁיָּצָא מִן הַבֵּיצָה, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהוּא אָסוּר. ושמה, המשא.
הַשּׁוֹחֵט חַיָּה וְעוֹף בְּיוֹם טוֹב, החובט

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יַחְפֹּר בַּדֶּרֶךְ וְיכַסֶּה. **בשא**, יבו.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, **והא**
לֹא יִשְׁחֹט אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן. ליאאכהלעמ.
וּמוֹדִים שֶׁאִם שָׁחַט, שֶׁיַּחְפֹּר בַּדֶּרֶךְ וְיכַסֶּה. ושש, שבו.
שֶׁאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא: שכמה:

ג בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, הֶבְקֵר לָעֲנִיִּים, הֶבְקֵר. **ג בשא**, הל, ה.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, **והא**
אֵינוֹ הֶבְקֵר, עַד שֶׁיְּבַקֵּר אַף לָעֲשִׁירִים כַּשְּׁמָטָה. אה, עשאלכ.
כָּל עָמְרֵי הַשָּׂדֶה שֶׁל קַב קַב, כעהשקק
וְאֶחָד שֶׁל אַרְבָּעָה קַבִּין, וּשְׁכָחוֹ, ושאק, ו
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה. **בשא**, אש.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שִׁכְחָה: **והא**, ש:

ד הָעֹמֶר שֶׁהוּא סָמוּךְ לַגַּפָּה וְלַגָּדִישׁ **ד** השסלו
וְלַבָּקָר וְלַכֵּלִים, וּשְׁכָחוֹ, וו, ו
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ שִׁכְחָה. **בשא**, אש.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, שִׁכְחָה: **והא**, ש:

ה כֶּרֶם רִבְעִי, **ה** כר
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵין לוֹ חֹמֶשׁ וְאֵין לוֹ בְּעוֹר. **בשא**, אלחולב.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יֵשׁ לוֹ חֹמֶשׁ וְיֵשׁ לוֹ בְּעוֹר. **והא**, ילחולב.
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יֵשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֵשׁ לוֹ עוֹלְלוֹת, **בשא**, ילפולע
וְהָעֲנִיִּים פּוֹדִים לְעַצְמָן. ופל.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כֻּלּוֹ לַגֶּת: **והא**, כל:

ו חֲבִית שֶׁל זֵיתִים מְגֻלְגָּלִים, **ו** חשזמ
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַקֵּב. **בשא**, אצל.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, צָרִיךְ לְנַקֵּב. **והא**, צל.
וּמוֹדִים, שֶׁאִם נִקְּבָהּ וּסְתָמוּהָ שֶׁטְּהוֹרִים, שֶׁהֵיא טְהוֹרָה. ו, שנוש, שט.
הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן טָהוֹר וְנִטְמָא, יָרַד וְטָבַל, הבטו, יו

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְנַסֵּךְ, טָהוֹר. **בש**א, אעפשמ, ט.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן. **וה**א, כסאק.
וְאִם הָיָה שָׁמֶן טָמֵא מְתְחַלְּתוֹ, והשטמ
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כְּדֵי סִיכַת אֵבֶר קָטָן. **בש**א, כסאק.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ. **וה**א, מט.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית הִלֵּל, טוֹפֵחַ וּמַטְפִּיחַ: **ריאמבה**, טו:

ז הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת בְּדִינָר וּבְשָׁוֶה דִינָר, כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. ז המבוד, **כבש**.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, בִּפְרוּטָה וּבְשָׁוֶה פְרוּטָה. **וה**א, בופ.
וְכַמָּה הִיא פְרוּטָה, אֶחָד מִשְּׁמֹנָה בְּאִסָּר הָאִיטַלְקִי. והפ, אמבה.
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, פּוֹטֵר הוּא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט יָשָׁן, **בש**א, פהאאבי
וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. **וה**א.
אֵיזֶהוּ גֵט יָשָׁן, כָּל שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכָּתְבוֹ לָהּ. אגי. כשעאשל.
הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְלָנָה עִמּוֹ בְּפָנְדְּקִי, האאועב
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט שֵׁנִי. **בש**א, אצמגש.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט שֵׁנִי. **וה**א, צמגש.
אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין. א, בשמה.
אֲבָל אִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין, אֵינָהּ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵט שֵׁנִי, אאנמה, אצמגש
מִפְּנֵי שֶׁאֵין לִבּוֹ גַּס בָּהּ: משלגב:

ח בֵּית שַׁמַּאי מַתִּירִין אֶת הַצָּרוֹת לָאַחִים, ח **בש**מאהל
וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין. **וה**א.
חָלְצוּ, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין מִן הַכְּהֻנָּה, ח, **בש**פמה
וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. **וה**מ.
נִתְיַבְּמוּ, בֵּית שַׁמַּאי מַכְשִׁירִין, נ, **בש**מ
וּבֵית הִלֵּל פּוֹסְלִין. **וה**פ.
וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ פּוֹסְלִין וְאֵלּוּ מַכְשִׁירִין, ועפשפומ
לֹא נִמְנְעוּ בֵּית שַׁמַּאי מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית הִלֵּל, לנ**בש**מנ**מה**
וְלֹא בֵית הִלֵּל מִלִּשָּׂא נָשִׁים מִבֵּית שַׁמַּאי. **ובה**מנמש.
וְכָל הַטְּהֳרוֹת וְהַטֻּמְאוֹת והו

שֶׁהָיוּ אֵלּוּ מְטַהֲרִין וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין, שאמום
לֹא נִמְנְעוּ לִהְיוֹת עוֹשִׂים טָהֳרוֹת אֵלּוּ עַל גַּב אֵלּוּ: לנלעטאעגא:

ט שְׁלֹשָׁה אַחִים, **ט** שא
שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִים לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת וְאֶחָד מְפֻנֶּה, שמנלאומ
מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת וְעָשָׂה בָהּ מְפֻנֶּה מַאֲמָר, מאמאובממ
וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו הַשֵּׁנִי, וכמאה
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, **בש**א, אע
וְהַלָּה תֵּצֵא מִשּׁוּם אֲחוֹת אִשָּׁה. ותמאא.
וּ**בֵית הִלֵּל** אוֹמְרִים, מוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט וַחֲלִיצָה, **והא**, מאאבו
וְאֶת אֵשֶׁת אָחִיו בַּחֲלִיצָה. ואאב.
זוֹ הִיא שֶׁאָמְרוּ, אִי לוֹ עַל אִשְׁתּוֹ וְאִי לוֹ עַל אֵשֶׁת אָחִיו: זהש,אלעאולעאא:

י הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, **י** האאמה
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. **בש**א, שש.
וּ**בֵית הִלֵּל** אוֹמְרִים, שַׁבָּת אֶחָת. **והא**, שא.
הַמַּפְלֶגֶת לְאוֹר שְׁמֹנִים וְאֶחָד, הלשו
בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין מִן הַקָּרְבָּן, **בש**פמה
וּ**בֵית הִלֵּל** מְחַיְּבִין. **והמ**.
סָדִין בְּצִיצִית, **בֵּית שַׁמַּאי** פּוֹטְרִין, וּ**בֵית הִלֵּל** מְחַיְּבִים. סב, **בש**פ, והמ.
כַּלְכָּלַת הַשַּׁבָּת, **בֵּית שַׁמַּאי** פּוֹטְרִין, וּ**בֵית הִלֵּל** מְחַיְּבִין: כה, **בש**פ, והמ:

יא מִי שֶׁנָּדַר נְזִירוּת מֵרֶבָּה וְהִשְׁלִים נְזִירוּתוֹ **יא**משנמונ
וְאַחַר כָּךְ בָּא לְאָרֵץ, וכבל
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם. **בש**א, נשי.
וּ**בֵית הִלֵּל** אוֹמְרִים, נָזִיר בַּתְּחִלָּה. **והא**, נב.
מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ, משששכעמא
אֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר שְׁתַּיִם וְאֵלּוּ מְעִידִים שֶׁנָּדַר חָמֵשׁ, אמששומשח
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, **בש**א
נֶחְלְקָה הָעֵדוּת וְאֵין כָּאן נְזִירוּת. נהוכנ.

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,	והא
יֵשׁ בִּכְלָל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם, שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר שְׁתָּיִם:	יבחש, שנש:
יב אָדָם שֶׁהוּא נָתוּן תַּחַת הַסַּדָּק,	**יב** אשנתה
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,	**בש**א
אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטָּמְאָה.	אמאה.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים,	והא
אָדָם חָלוּל הוּא, וְהַצַּד הָעֶלְיוֹן מֵבִיא אֶת הַטָּמְאָה:	אחה, והמאה:

פרק ה

א רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,	**א** ריא
שִׁשָּׁה דְבָרִים מִקֻּלֵּי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֻמְרֵי בֵית הִלֵּל.	שדמבשובה.
דַּם נְבֵלוֹת,	דנ
בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין.	**בש**מ, והמ.
בֵּיצַת הַנְּבֵלָה,	בה
אִם יֵשׁ בֵּיוֹצֵא בָהּ נִמְכֶּרֶת בַּשּׁוּק, מְתֻּרֶת.	איכבנב, מ.
וְאִם לָאו, אֲסוּרָה, כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי.	ול, א, כ**בש**.
וּבֵית הִלֵּל אוֹסְרִין.	**והא**.
וּמוֹדִים בְּבֵיצַת טְרֵפָה שֶׁהִיא אֲסוּרָה,	ובטשא
מִפְּנֵי שֶׁגְּדָלָה בְּאִסּוּר.	משב.
דַּם נְקֵבִית וְדַם טְהֵרָה שֶׁל מְצֹרָעַת,	דנוטשמ
בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין.	**בש**מ.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כְּרֵקָה וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ.	והא, כור.
אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוּבָה וְשֶׁלֹּא בְטוּבָה,	אפשבוב
כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי.	כ**בש**.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין אוֹכְלִים אֶלָּא בְטוּבָה.	והא, אאאב.
הַחֵמֶת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, צְרוּרָה עוֹמֶדֶת.	ה, **בש**א, צע.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ צְרוּרָה:	והא, אעפשצ:

ב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, ב ריא
שִׁשָּׁה דְבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵּית הִלֵּל. שדמ**בשובה**.
הָעוֹף עוֹלֶה עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, העהעהונ
כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. **כבש**.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵינוֹ עוֹלֶה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל. **והא**, אעונ.
תּוֹרְמִין זֵיתִים עַל שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים עַל יַיִן, תזעש, ועי
כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. **כבש**.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין תּוֹרְמִין. **והא**, את.
הַזּוֹרֵעַ אַרְבַּע אֲמוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם, האאש
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, קֻדַּשׁ שׁוּרָה אַחַת, **בשא**, קשא
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, קֻדַּשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת. **והא**, קשש.
הַמְּעִיסָה, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. ה, **בשפ**, והמ.
מַטְבִּילִין בְּחַרְדָּלִית, כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. מב, **כבש**.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין מַטְבִּילִין. **והא**, אמ.
גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַרְבֵי פְסָחִים, גשעפ
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, טוֹבֵל וְאוֹכֵל אֶת פִּסְחוֹ לָעֶרֶב. **בשא**, טואפל.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֻּבָּר: **והא**, המה, כמה:

ג רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, ג ריא
שְׁלֹשָׁה דְבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵּית הִלֵּל. שדמ**בשובה**.
קוֹהֶלֶת אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם, כִּדְבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. קאמאה, **כבש**.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְטַמֵּא אֶת הַיָּדַיִם. **והא**, מאה.
מֵי חַטָּאת שֶׁעָשׂוּ מִצְוָתָן, מחשמ
בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. **בשמ**, והמ.
הַקָּצָח, ה
בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין. **בשמוהמ**.
וְכֵן לַמַּעֲשְׂרוֹת: ול:

ד רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, ד ראא
שְׁנֵי דְבָרִים מִקְּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וּמֵחֲמְרֵי בֵּית הִלֵּל. שדמ**בשובה**.

דַּם יוֹלֶדֶת שֶׁלֹּא טָבְלָה, דישט
בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, כְּרֵקָה וּכְמֵימֵי רַגְלֶיהָ. בשא, כור.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ. והא, מלו.
וּמוֹדִים בְּיוֹלֶדֶת בְּוֹב שֶׁהוּא מְטַמֵּא לַח וְיָבֵשׁ: ובבשמלו:

ה אַרְבָּעָה אֲחִים, שְׁנַיִם מֵהֶם נְשׂוּאִין שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, ה אא, שמנשא
מֵתוּ הַנְּשׂוּאִים לַאֲחָיוֹת, מהל
הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. האחומ.
וְאִם קָדְמוּ וְכָנְסוּ, יוֹצִיאוּ. וקו, י.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִשּׁוּם בֵּית שַׁמַּאי, יְקַיְּמוּ. ראאמבש, י.
וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, יוֹצִיאוּ: והא, י:

ו עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל הֵעִיד אַרְבָּעָה דְבָרִים. ו עבמהאד.
אָמְרוּ לוֹ, עֲקַבְיָא, חֲזוֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר אל, ע, חבבדשא
וְנַעֲשֶׂה אַב בֵּית דִּין לְיִשְׂרָאֵל. ואבדל.
אָמַר לָהֶן, מוּטָב לִי לְהִקָּרֵא שׁוֹטֶה כָּל יָמַי, אל, מללשכי
וְלֹא לַעֲשׂוֹת שָׁעָה אַחַת רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם, ולשארלה
שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים, בִּשְׁבִיל שְׁרָרָה חָזַר בּוֹ. שיא, בשחב.
הוּא הָיָה מְטַמֵּא שְׁעַר הַפְּקָדָה וְדַם הַיָּרוֹק. ההמשהוה.
וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין. ומ.
הוּא הָיָה מַתִּיר שְׁעַר בְּכוֹר בַּעַל מוּם שֶׁנָּשַׁר ההמשבבמש
וְהִנִּיחוֹ בְּחַלּוֹן וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטוֹ, ובוכש
וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. וא.
הוּא הָיָה אוֹמֵר, ההא
אֵין מַשְׁקִין לֹא אֶת הַנִּיָּרֶת וְלֹא אֶת שִׁפְחָה הַמְשֻׁחְרֶרֶת. אמלאהואשה.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מַשְׁקִין. וא, מ.
אָמְרוּ לוֹ, מַעֲשֶׂה בְּכַרְכְּמִית, אל, מב
שִׁפְחָה מְשֻׁחְרֶרֶת שֶׁהָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, שמשב
וְהִשְׁקוּהָ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. אָמַר לָהֶם, דָּגְמָא הִשְׁקוּהָ. ושו. אל, דה.
וְנִדּוּהוּ, וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, וְסָקְלוּ בֵית דִּין אֶת אֲרוֹנוֹ. ו, וב, ובדאא.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁעֲקַבְיָא נִתְנַדָּה, שֶׁאֵין עֶזְרָה נַעֲלֶת בִּפְנֵי כָל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל. וְאֶת מִי נִדּוּ, אֶלִיעֶזֶר בֶּן חֲנוֹךְ, שֶׁפִּקְפֵּק בְּטָהֳרַת יָדָיִם. וּכְשֶׁמֵּת, שָׁלְחוּ בֵית דִּין וְהִנִּיחוּ אֶבֶן עַל אֲרוֹנוֹ. מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמִּתְנַדֶּה וּמֵת בְּנִדּוּיוֹ, סוֹקְלִין אֶת אֲרוֹנוֹ:

ארי, חושנ
שענבכאמב
וחכבמ.
ומנ, אבח, שבי.
ו, שבדואעא.
משהוב, סאא:

ז בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר לְבָנָו, בְּנִי, חָזוֹר בְּךָ בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁהָיִיתִי אוֹמֵר. אָמַר לוֹ, וְלָמָּה לֹא חָזַרְתָּ בָּךְ. אָמַר לוֹ, אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי הַמְרֻבִּים, וְהֵם שָׁמְעוּ מִפִּי הַמְרֻבִּים. אֲנִי עָמַדְתִּי בִּשְׁמוּעָתִי, וְהֵם עָמְדוּ בִּשְׁמוּעָתָן. אֲבָל אַתָּה שָׁמַעְתָּ מִפִּי הַיָּחִיד, וּמִפִּי הַמְרֻבִּין. מוּטָב לְהַנִּיחַ דִּבְרֵי הַיָּחִיד, וְלֶאֱחֹז בְּדִבְרֵי הַמְרֻבִּין. אָמַר לוֹ, אַבָּא, פְּקֹד עָלַי לְהַבְרִיךְ. אָמַר לוֹ, אֵינִי מַפְקִיד. אָמַר לוֹ, שֶׁמָּא עֵילָה מָצָאתָ בִּי. אָמַר לוֹ, לָאו. מַעֲשֶׂיךָ יְקָרְבוּךָ וּמַעֲשֶׂיךָ יְרַחֲקוּךָ:

ז במאל
ב, חבבדשא.
אל, ולחב.
אל
אשמה, ושמה.
אעב, ועב.
אאשמה, וה.
מלדה, ובה.
אל, א, פעל.
אל, אמ.
אל, שעמב.
אל, ל. מיוי:

פרק ו

א רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבָא הֵעִיד חֲמִשָּׁה דְבָרִים. שֶׁמְּמָאֲנִים אֶת הַקְּטַנּוֹת, וְשֶׁמַּשִּׂיאִין אֶת הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד, וְשֶׁנִּפְקָל תַּרְנְגוֹל בֵּירוּשָׁלַיִם עַל שֶׁהָרַג אֶת הַנָּפֶשׁ, וְעַל הַיַּיִן בֶּן אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְנַסֵּךְ עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ, וְעַל תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר שֶׁקָּרַב בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת:

א ריבבהחד.
שאה
ואהעפעא
ותבעשאה
והבאישעגה
ותששבש:

ב הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן אֶלְינָתָן אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי,

ב הרי
ונבאאכה

עַל אֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁהוּא טָמֵא, עאמהשט
שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא עַל אֵבֶר מִן הַחַי. שאא, לאאעאמה.
אָמְרוּ לוֹ, וַהֲלֹא קַל וָחֹמֶר. אל, וקו.
וּמַה מִן הַחַי שֶׁהוּא טָהוֹר, אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא, ומהשט, אהמט
הַמֵּת שֶׁהוּא טָמֵא, השט
אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא. אדשאהמט.
אָמַר לָהֶם, לֹא אָמְרוּ אֶלָּא עַל אֵבֶר מִן הַחַי. אל, לאאעאמה.
דָּבָר אַחֵר, מְרֻבָּה טֻמְאַת הַחַיִּים מִטֻּמְאַת הַמֵּתִים, דא, מטהמה
שֶׁהַחַי עוֹשֶׂה מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב מִתַּחְתָּיו, שעמומ
לְטַמֵּא אָדָם וּלְטַמֵּא בְּגָדִים, לאוב
וְעַל נַבָּיו מַדָּף לְטַמֵּא אֻכָלִים וּמַשְׁקִין, וגמלאו
מַה שֶּׁאֵין הַמֵּת מְטַמֵּא: משהמ:

ג כַּיּוֹצֵא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, ג כבהממה
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַמֵּא, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי נְחוּנְיָא מְטַהֲרִים. ראמ, ויונמ.
עֻצֶּם כַּשְׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, עכהממה
רַבִּי נְחוּנְיָא מְטַמֵּא, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְטַהֲרִין. רנמ, ואוימ.
אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אללא
מָה רָאִיתָ לְטַמֵּא כַּיּוֹצֵא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי. מרלכבהממה.
אָמַר לָהֶם, מְצִינוּ אֵבֶר מִן הַחַי בְּמֵת שָׁלֵם. אל, מאמהכש.
מַה הַמֵּת, כַּיּוֹצֵא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא, מה, כבהמט
אַף אֵבֶר מִן הַחַי, כַּיּוֹצֵא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה טָמֵא. אאמה, כבהמיט.
אָמְרוּ לוֹ, לֹא, אל, ל
אִם טִמֵּאתָ כַּיּוֹצֵא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת, אטכבהמה
שֶׁכֵּן טִמֵּאתָ עֻצֶּם כַּשְׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, שטעכהמ
תְּטַמֵּא כַּיּוֹצֵא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי, תכבהממה
שֶׁכֵּן טִהַרְתָּ עֻצֶּם כַּשְׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ הֵימֶנּוּ. שטעכהה.
אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי נְחוּנְיָא, אללנ
מָה רָאִיתָ לְטַמֵּא עֻצֶּם כַּשְׂעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי. מרלעכהממה.

אָמַר לָהֶם, מְצִינוּ אֵבֶר מִן הַחַי כְּמֵת שָׁלֵם.
מַה הַמֵּת, עֶצֶם כַּשְּׁעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ טָמֵא,
אַף אֵבֶר מִן הַחַי, עֶצֶם כַּשְּׁעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה טָמֵא.
אָמְרוּ לוֹ, לֹא,
אִם טִמֵּאתָ עֶצֶם כַּשְּׁעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת,
שֶׁכֵּן טִמֵּאתָ כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ,
תְּטַמֵּא עֶצֶם כַּשְּׁעֹרָה הַפּוֹרֵשׁ מֵאֵבֶר מִן הַחַי,
שֶׁכֵּן טִהַרְתָּ כַּזַּיִת בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ.
אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה רָאִיתָ לַחֲלֹק מִדּוֹתֶיךָ,
אוֹ טַמֵּא בִּשְׂנֵיהֶם אוֹ טָהֵר בִּשְׂנֵיהֶם.
אָמַר לָהֶם, מֻרְבֶּה מְטַמֵּאת הַבָּשָׂר מִטַּמְּאַת הָעֲצָמוֹת,
שֶׁהַבָּשָׂר נוֹהֵג בַּנְּבֵלוֹת וּבַשְּׁרָצִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעֲצָמוֹת.
דָּבָר אֶחָד, אֲבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי,
מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל.
חָסֵר הַבָּשָׂר, טָמֵא. חָסֵר הָעֶצֶם, טָהוֹר.
אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי נְחוּנְיָא, מָה רָאִיתָ לַחֲלֹק מִדּוֹתֶיךָ,
אוֹ טַמֵּא בִּשְׂנֵיהֶם אוֹ טָהֵר בִּשְׂנֵיהֶם.
אָמַר לָהֶם, מֻרְבֶּה מְטַמֵּאת הָעֲצָמוֹת מִטַּמְּאַת הַבָּשָׂר,
שֶׁהַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי טָהוֹר,
וְאֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, וְהוּא כִּבְרִיָּתוֹ, טָמֵא.
דָּבָר אֶחָד, כַּזַּיִת בָּשָׂר מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל,
וְרֹב עֲצָמוֹת מְטַמְּאִים בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל.
חָסֵר הַבָּשָׂר, טָהוֹר.
חָסֵר רֹב עֲצָמוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁטָּהוֹר מִלְּטַמֵּא בְּאֹהֶל,
מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא.
דָּבָר אֶחָד, כָּל בְּשַׂר הַמֵּת, שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, טָהוֹר.
רֹב בְּנְיָנוֹ וְרֹב מִנְיָנוֹ שֶׁל מֵת,
אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם רֹבַע, טְמֵאִין.

אל, מאמהכש.
מה, עכהמט
אאמה, עכהמיט.
אל, ל
אטעכהמה
שטכבהמ
תעכהממה
שטכבהמ.
אללא, מרלמ
אטבאטב.
אל, מטהמה
שנבו, משכב.
דא, אשעבכ
מבוו.
חה, ט. חה, ט.
אללנ, מרלמ
אטבאטב.
אל, מטהמה
שהמהט
והמ, וכ, ט.
דא, כבמבוו
ועמבוו.
חה, ט.
חרע, אעפשמב
מבו.
דא, כבה, שפמ, ט.
רבומשמ
אעפשבר, ט.

אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מָה רָאִיתָ לְטַהֵר בִּשְׁנֵיהֶם. אללי, מרלב.
אָמַר לָהֶם, לֹא, אל, ל
אִם אֲמַרְתֶּם בַּמֵּת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֹב וְרֹבַע וְרָקָב, אאב, שברוו
תֹּאמְרוּ בַּחַי שֶׁאֵין בּוֹ רֹב וְרֹבַע וְרָקָב: תבשברוו:

פרק ז

א הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי צָדוֹק **א הריוצ**
עַל פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁמֵּת, שֶׁאֵין בּוֹ לַכֹּהֵן כְּלוּם, עפפחש, שבלכ
שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן **שאא**, חב
כְּחֲמֵשׁ סְלָעִים שֶׁל בֶּן. כססב.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן וא, אחב
אֶלָּא כְּפִדְיוֹן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי: אכשמש:

ב הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל צִיר חֲגָבִים טְמֵאִים, שֶׁהוּא טָהוֹר. **ב הרצעצחט**, שט.
שֶׁמִּשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, חֲגָבִים טְמֵאִים שר, חט
שֶׁנִּכְבְּשׁוּ עִם חֲגָבִים טְהוֹרִים, לֹא פָסְלוּ צִירָן: שעחט, לפצ:

ג הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל זוֹחֲלִין שֶׁרָבוּ עַל הַנּוֹטְפִים, **ג הרצעזשעה**
שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים. שכ.
מַעֲשֶׂה הָיָה בְּבִירַת הַפְּלֶיָא, **מהבה**
וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִכְשִׁירוּהוּ: ומלחו:

ד הֵעִיד רַבִּי צָדוֹק עַל זוֹחֲלִין שֶׁקִּלְחָן בַּעֲלֵה אֱגוֹז, **ד הרצעזשבא**
שֶׁהֵן כְּשֵׁרִים. שכ.
מַעֲשֶׂה הָיָה בְּאַהֶלְיָא, **מהב**
וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי לִשְׁכַּת הַגָּזִית, וְהִכְשִׁירוּהוּ: ומללה, ו:

ה הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יָקִים אִישׁ הֲדָר **ה הריואה**
עַל קְלָל שֶׁל חַטָּאת שֶׁנִּתְּנוּ עַל גַּבֵּי הַשֶּׁרֶץ, שֶׁהוּא טָמֵא. עקשחשעגה, שט.
שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר. **שאמ**.
הֵעִיד רַבִּי פַּפְּיָס עַל מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוּת, הרפעמששנ

שֶׁאִם גִּלַּח אֶת הָרִאשׁוֹנָה יוֹם שְׁלֹשִׁים, שגאהיש
שֶׁמְּגַלַּחַ הַשְּׁנִיָּה יוֹם שִׁשִּׁים. שהיש.
וְאִם גִּלַּח יוֹם שִׁשִּׁים חָסֵר אֶחָד, יָצָא, וגישחא, י
שֶׁיּוֹם שְׁלֹשִׁים עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן: ששעלמה:

ו הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי פִּנְחָס **ו הריופ**
עַל וָלָד שֶׁל שְׁלָמִים, שֶׁיִּקָּרֵב שְׁלָמִים. עושש, שש.
שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שֶׁוָּלַד שְׁלָמִים לֹא יִקָּרֵב שְׁלָמִים. **שא**אששליש.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יִקָּרֵב. **וא**, י.
אָמַר רַבִּי פִּנְחָס, **ארפ**
אֲנִי מֵעִיד שֶׁהָיְתָה לָנוּ פָּרָה וּבְחֵי שְׁלָמִים, אמשלפזש
וַאֲכַלְנוּהָ בַּפֶּסַח וְאָכַלְנוּ וְלָדָהּ שְׁלָמִים בָּחָג: ובוושב:

ז הֵם הֵעִידוּ עַל אֲרוּכוֹת שֶׁל נַחְתּוֹמִים, שֶׁהֵן טְמֵאוֹת. ז ההעאשנ, שט.
שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר. **שא**מ.
הֵם הֵעִידוּ עַל תַּנּוּר שֶׁחִתְּכוּ חֲלִילוֹת ההעתשח
וְנָתַן חֹל בֵּין חֲלִילָא לְחֲלִילָא, שֶׁהוּא טָמֵא. וחבחל, שט.
שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר. **שא**מ.
הֵם הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּכָל אֲרָר. ההשאהבא.
שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַד הַפּוּרִים. שאעה.
הֵם הֵעִידוּ שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת הַשָּׁנָה עַל תְּנָאי. ההשאהעת.
וּמַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל **ובג**
שֶׁהָלַךְ לְטוֹל רְשׁוּת מֵהַגְמוֹן בְּסוּרְיָא וְשָׁהָה לָבֹא, שלרמבול
וְעִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה עַל תְּנָאי לְכְשֶׁיְּצֵא רַבָּן גַּמְלִיאֵל, ואהעתלרג
וּכְשֶׁבָּא אָמַר רוֹצֶה אֲנִי, וְנִמְצֵאת הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת: וארא, והמ:

ח הֵעִיד מְנַחֵם בֶּן סְנַאי **ח המבס**
עַל מוּסַף הַיּוֹרֶה שֶׁל שׁוֹלְקֵי זֵיתִים שֶׁהוּא טָמֵא, עמהמששזשט
וְשֶׁל צַבָּעִים שֶׁהוּא טָהוֹר. וצשט.
שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים חִלּוּף הַדְּבָרִים: שאחה:

ט הֵעִיד רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן גַּדְגְּדָא
עַל הַחֲרֵשֶׁת שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ, שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּגֵט.
וְעַל קְטַנָּה בַת יִשְׂרְאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן,
שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה, וְאִם מֵתָה, בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ.
וְעַל הַמָּרִישׁ הַגָּזוּל שֶׁבָּנָאוֹ בַבִּירָה, שֶׁיִּתֵּן אֶת דָּמָיו.
וְעַל הַחַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים,
שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִקּוּן הַמִּזְבֵּחַ:

ט הרנבג

עהשא, שיב.
וקבישל
שאב, ומ, בי.
וההשב, שאד.
וההשנל
שמ, מתה:

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

עדויות ה
עבודה זרה

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו
בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין

במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

לוח המשנה היומית

חודש מ' - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
ברכות – עבודה זרה	ח	א-ב	יז תמוז תשע"ט	יז ניסן תשפ"ה	טו טבת תשצ"א
	ח	ג-ד	יח תמוז תשע"ט	יח ניסן תשפ"ה	טז טבת תשצ"א
	ח	ה-ו	יט תמוז תשע"ט	יט ניסן תשפ"ה	יז טבת תשצ"א
	ח-א	ז-א	כ תמוז תשע"ט	כ ניסן תשפ"ה	יח טבת תשצ"א
	א	ב-ג	כא תמוז תשע"ט	כא ניסן תשפ"ה	יט טבת תשצ"א
	א	ד-ה	כב תמוז תשע"ט	כב ניסן תשפ"ה	כ טבת תשצ"א
	א	ו-ז	כג תמוז תשע"ט	כג ניסן תשפ"ה	כא טבת תשצ"א
	א	ח-ט	כד תמוז תשע"ט	כד ניסן תשפ"ה	כב טבת תשצ"א
	ב	א-ב	כה תמוז תשע"ט	כה ניסן תשפ"ה	כג טבת תשצ"א
	ב	ג-ד	כו תמוז תשע"ט	כו ניסן תשפ"ה	כד טבת תשצ"א
	ב	ה-ו	כז תמוז תשע"ט	כז ניסן תשפ"ה	כה טבת תשצ"א
	ב-ג	ז-א	כח תמוז תשע"ט	כח ניסן תשפ"ה	כו טבת תשצ"א
	ג	ב-ג	כט תמוז תשע"ט	כט ניסן תשפ"ה	כז טבת תשצ"א
	ג	ד-ה	א אב תשע"ט	ל ניסן תשפ"ה	כח טבת תשצ"א
	ג	ו-ז	ב אב תשע"ט	א אייר תשפ"ה	כט טבת תשצ"א
	ג	ח-ט	ג אב תשע"ט	ב אייר תשפ"ה	א שבט תשצ"א
	ג-ד	י-א	ד אב תשע"ט	ג אייר תשפ"ה	ב שבט תשצ"א
	ד	ב-ג	ה אב תשע"ט	ד אייר תשפ"ה	ג שבט תשצ"א
	ד	ד-ה	ו אב תשע"ט	ה אייר תשפ"ה	ד שבט תשצ"א
	ד	ו-ז	ז אב תשע"ט	ו אייר תשפ"ה	ה שבט תשצ"א
	ד	ח-ט	ח אב תשע"ט	ז אייר תשפ"ה	ו שבט תשצ"א
	ד	י-יא	ט אב תשע"ט	ח אייר תשפ"ה	ז שבט תשצ"א
	ד-ה	יב-א	י אב תשע"ט	ט אייר תשפ"ה	ח שבט תשצ"א
	ה	ב-ג	יא אב תשע"ט	י אייר תשפ"ה	ט שבט תשצ"א
	ה	ד-ה	יב אב תשע"ט	יא אייר תשפ"ה	י שבט תשצ"א
	ה	ו-ז	יג אב תשע"ט	יב אייר תשפ"ה	יא שבט תשצ"א
	ה	ח-ט	יד אב תשע"ט	יג אייר תשפ"ה	יב שבט תשצ"א
	ה	י-יא	טו אב תשע"ט	יד אייר תשפ"ה	יג שבט תשצ"א
	ה-א	יב-א	טז אב תשע"ט	טו אייר תשפ"ה	יד שבט תשצ"א

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִקּוּן הַמִּזְבֵּחַ: **שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת** – שעלתה לגזלן לשם חובת חטאתו ואין צריך להביא

אחרת, **מִפְּנֵי תִקּוּן הַמִּזְבֵּחַ** – שאם יביא אחרת יתברר לכהנים שאכלו חולין בעזרה וימנעו מלהקריב קרבנות ונמצא מזבח בטל[כב]:

פרק ח - העיד רבי יהושע בן בתירא

א הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָא עַל דַּם נְבֵלוֹת שֶׁהוּא טָהוֹר. הֵעִיד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן בְּתֵירָא עַל אֵפֶר חַטָּאת

הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָא עַל דַּם נְבֵלוֹת שֶׁהוּא טָהוֹר – שהוא טהור מלטמא בכזית כבשר נבילה[א]. **הֵעִיד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן בְּתֵירָא עַל אֵפֶר חַטָּאת**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת. וְאֵין צָרִיךְ לְהָבִיא אַחֶרֶת: אֲבָל מְטַמֵּא בִּרְבִיעִית. שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁיְּטַמֵּא דָּמוֹ כִּבְשָׂרוֹ אֶלָּא הַשֶּׁרֶץ בִּלְבַד. וּלְעֵיל [רֵישׁ פֶּרֶק ה׳] דְּתָנַן דַּם נְבֵלוֹת בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, לְגַמְרֵי הָיוּ בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִים. וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין, אֲבָל לֹא כַּנְּבֵלָה שֶׁמְּטַמֵּא בְּכַזַּיִת, אֶלָּא בִּרְבִיעִית:

מִפְּנֵי תִקּוּן מִזְבֵּחַ. שֶׁלֹּא יְהֵיוּ כֹּהֲנִים עֲצֵבִים שֶׁאָכְלוּ חֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה, וְנִמְצָא מִזְבֵּחַ בָּטֵל, שֶׁנִּמְנָעִים מִלַּעֲבֹד עֲבוֹדָה:

א הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל דַּם נְבֵלוֹת שֶׁהוּא טָהוֹר. מִלְּטַמֵּא כַּנְּבֵלָה בְּכַזַּיִת. אֶלָּא בִּרְבִיעִית:

מקור חיים

כב. הרע״ב ביאר משנתנו לפי שיטת עולא (דף נה.). ולדידיה יאוש כדי לא קני ולכן אף אם ידוע שהבעלים נתייאשו אין בכח הגזלן להקדישה וחולין בעזרה היא. אמנם אם יצטרך להביא שוב חטאת לכפרתו יתוודע לכהנים שאכלו חולין בעזרה וימנעו מלהקריב קרבנות ולכן תיקנו שלא יצטרך להביא חטאת. (וכח ביד חכמים לעשות כן, אי משום שהפקר ב״ד הפקר והם העמידו הבהמה ברשותו ושפיר יצא ידי חובתו (רשב״א), אי משום שכח בידם לעקור דין תורה בשב ואל תעשה והם אמרו שלא יביא עוד חטאת (רש״י). ולפירש״י הלשון מכפרת לאו דוקא, אלא שאין צריך להביא עוד. לשון הרע״ב נוטה לכאורה כשיטת רש״י). (ומה שחששו הכהנים רק על אכילת חולין בעזרה ולא על עצם הקרבת חולין בעזרה, אי משום שאכילת איסור גנאי יותר (רש״ש), אי משום ששוגגין היו ובשוגגין יש שליח לדבר עבירה ואם כן העבירה אינה מתייחסת להם (הפלאה)). **א. אבל מטמא ברביעית וכבית הלל לעיל** (פ״ה מ״א) (רע״ב). (אמנם במנחות (דף קג:) איתא בברייתא בהדיא דרבי יהושע מטהר לגמרי ודלא כב״ה. וכתב התוי״ט הקרוב אלי שהרע״ב כשכתב כך לפרש לעדותו של רבי יהושע בן בתירה אשתמיטתיה ההיא דמנחות).

שֶׁנָּגַע טָמֵא בְּמִקְצָתוֹ, שֶׁטִּמֵּא אֶת כֻּלּוֹ. הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא, עַל הַסֹּלֶת וְעַל הַקְּטֹרֶת וְהַלְּבוֹנָה וְהַנֶּחָלִים שֶׁנָּגַע

שֶׁנָּגַע טָמֵא בְּמִקְצָתוֹ – במקצת האפר שבכלי, שֶׁטִּמֵּא אֶת כֻּלּוֹ – שטימא את כל האפר ואף על פי שהאפר הוא פירורין פירורין ואינו גוש אחד, כי הכלי מחברן[ב]. הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא – רבי עקיבא הוסיף על עדותו של רבי שמעון בן בתירא, והוא העיד, עַל הַסֹּלֶת וְעַל הַקְּטֹרֶת וְהַלְּבוֹנָה המוקדשים, וְהַנֶּחָלִים – וכן הגחלים שהכהן גדול חותה במחתה ביום הכיפורים לצורך הקטורת[ג], שֶׁנָּגַע

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁנָּגַע טָמֵא בְּמִקְצָתוֹ שֶׁטִּמֵּא אֶת כֻּלּוֹ. מַעֲלָה עָשׂוּ בַּקֹּדֶשׁ וּבְאֵפֶר חַטָּאת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם גּוּפִים חֲלוּקִים, אִם מָנְחִים בְּתוֹךְ כְּלִי אֶחָד וְנָגַע דָּבָר שֶׁהוּא מִטַּמֵּא לַקֹּדֶשׁ בְּמִקְצָתָן, נִטְמְאוּ כֻּלָּן, שֶׁהַכְּלִי מְצָרְפָן לְהַחְשִׁיבָן כְּאִלּוּ הֵן גּוּף אֶחָד. וְאִסְמְכוּהּ אַקְּרָא דִּכְתִיב (במדבר ז) כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת, הַכָּתוּב עָשָׂה לְכָל מַה שֶּׁבְּכַף אַחַת: הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא. דְּאִלּוּ מֵעִדּוּתוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן בְּתֵירָא לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא עַל הַטָּמֵא, וּבָא רַבִּי עֲקִיבָא וְהוֹסִיף אֲפִלּוּ טָבוּל יוֹם שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא פּוֹסֵל בִּלְבַד, אִם נָגַע בְּמִקְצָתָן פָּסַל אֶת כֻּלָּן. וְרַמְבַּ״ם פֵּרֵשׁ, דְּמֵעֲדוּתוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁמְּצָרֵף אֶלָּא כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תוֹךְ, אֲבָל כְּלִי שֶׁאֵין לוֹ תוֹךְ לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁמְּצָרֵף, וּבָא רַבִּי עֲקִיבָא וְהוֹסִיף שֶׁאֲפִלּוּ סֹלֶת וּקְטֹרֶת וּלְבוֹנָה וְגֶחָלִים שֶׁאֵינָן בְּתוֹךְ כְּלִי, אֶלָּא צְבוּרִים וּמֻנָּחִים עַל לוּחַ אוֹ דַף שֶׁאֵין לוֹ תוֹךְ, חֲרֵי הֵן כְּאִלּוּ מֻנָּחִים בְּתוֹךְ כְּלִי, וְנַעֲשִׂים כְּאִלּוּ הֵן גּוּף אֶחָד: וְהַנֶּחָלִים. אוֹתָן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל חוֹתֶה בַּמַּחְתָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. אִם נָגַע טָבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָן, נִפְסְלוּ כֻּלָּן. וּמַעֲלָה עָשׂוּ בָּהֶן, שֶׁאֵין הַנֶּחָלִים בְּנֵי קַבּוֹלֵי טָמְאָה:

מקור חיים

ב. ברע״ב איתא שאסמכוה אקרא דכתיב (במדבר ז) כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת, הכתוב עשה כל מה שבכף אחת, ודבריו צריכים ביאור. כי במסכת חגיגה (דף כג:) מוכח שלכו״ע באפר חטאת דין זה אינו אלא דרבנן, כי הך קרא איירי בקדש, ואפר חטאת חול הוא (שם תוד״ה והא דרבנן). ובקודש נחלקו אמוראים אי דאורייתא הוא ונלמד מהך קרא, או מעלה בעלמא היא מדרבנן. ולמ״ד דרבנן לא סמכוה כלל אקרא, וא״כ צ״ב מש״כ הרע״ב שסמכוה אקרא. אמנם הרמב״ם בהלכותיו (אבות הטומאה פי״ב ה״ז) פסק כמ״ד דרבנן והביא הך קרא, וכתב הכסף משנה שהביאו לרמז בעלמא. ואולי כן גם כוונת הרע״ב, אבל מלשונו משמע שרוצה לומר שבגמרא אסמכוהו, ואינו כן, אלא שהרמב״ם מעצמו כתבו לרמז בעלמא, כנ״ל. (יש לציין שבמסכת חגיגה (פ״ג מ״ב) תנן הכלי מצרף מה שבתוכו לקדש, ושם הביא הרע״ב הך קרא ולא כתב שהוא אסמכתא, משמע שדעתו כמ״ד דאורייתא, ולא כמש״כ כאן שהוא דרבנן) (תוי״ט). **ג.** כן פירש הרע״ב,

טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָם, שֶׁפָּסַל אֶת כֻּלָּם: **טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָם שֶׁפָּסַל אֶת כֻּלָּם** – שאם נגע טבול יום במקצתם פסל את כולם[ד], שהכלי מצרפן אף לנגיעת טבול יום[ה]:

ב הֵעִיד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא וְרַבִּי יְהוּדָה הַכֹּהֵן עַל קְטַנָּה בַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לַחֻפָּה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה. הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן וְרַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקָּצָב עַל תִּינוֹקֶת שֶׁהֻרְהֲנָה בְּאַשְׁקְלוֹן, **הֵעִיד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא וְרַבִּי יְהוּדָה הַכֹּהֵן עַל קְטַנָּה בַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לַחֻפָּה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה**[ו]. **הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן וְרַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקָּצָב עַל תִּינוֹקֶת שֶׁהֻרְהֲנָה בְּאַשְׁקְלוֹן** – תינוקת בת כהן שנתמשכנה בידי נכרים באשקלון[ז],

רבינו עובדיה מברטנורא

ב קְטַנָּה בַת יִשְׂרָאֵל. וְהִיא יְתוֹמָה, שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה. דְּמֵעֵדוּת דְּלֵעִיל לֹא שָׁמַעְנוּ כִּדְפָרֵישְׁנָא בִּשְׁלְהֵי פִּרְקִין דִּלְעֵיל. שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה אֶלָּא כְּשֶׁנִּבְעֲלָה: וְהוֹסִיף כָּאן כְּשֶׁנִּכְנְסָה לַחֻפָּה אַף עַל פִּי שֶׁהֻרְהֲנָה. שֶׁנִּתְמַשְׁכְּנָה בִּידֵי נָכְרִים:

מקור חיים

ובא לאפוקי גחלים שהיו חותין לקטרת שבכל יום, שאלו לא נתקדשו אפילו במעלה בעלמא. והיא דעת הרמב"ם ושיטה אחת בתוספות (חגיגה דף כג: ד"ה שאם) (תוי"ט). **ד.** כמו שנתבאר לעיל (פ"ב מ"א), שטבול יום הנוגע בתרומה עושהו שלישי ואם נגע בקדש עושהו רביעי. ומחמת שאין שלישי חוזר ומטמא תרומה, ואין רביעי חוזר ומטמא קדש, נקראים פסול ואינם נקראים טמא. **ה.** כן ביאר הרע"ב החידוש של רבי עקיבא. אמנם על מה שכתב שהרמב"ם מפרש שרבי עקיבא בא להוסיף שאפילו כשאינן מונחים תוך כלי אלא צבורים על לוח או דף שאין לו תוך נעשים כאילו הן גוף אחד, כתב התוי"ט, שאין זה הפירוש מן הרמב"ם אלא תלמוד ערוך הוא (חגיגה דף כד.), ומפני כך תמה ג"כ למה הרע"ב טרח לפרש מעצמו פירושו הראשון שאינו נזכר בגמרא. (ופשוט שאין לומר שהוספת ר"ע היתה המינים שפרט, שאדרבה אלו קדש הם וי"א שאף מדאורייתא מצטרפים, ואפר חול הוא ולכו"ע אינו אלא דרבנן, כמבואר בהערה קודמת). **ו.** עיין רע"ב מה בא להוסיף על העדאת רבי נחוניא בן גודגדא בסוף פרק ז'. **ז.** בכתובות (פ"ב מ"ט) תנן האשה שנחבשה בידי גוים על ידי ממון מותרת לבעלה. אמנם זה רק כשיד ישראל תקיפה עליהם, אבל כשידם תקיפה על עצמן אף על ידי ממון אסורה אשת כהן לבעלה, ואשקלון ארץ פלשתים היא וידם היתה תקיפה על עצמן (רש"י כתובות דף כו:).

וְרַחֲקוּהָ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתָּהּ, וְעֵדֶיהָ מְעִידִים אוֹתָהּ שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה. אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים, אִם מַאֲמִינִים אַתֶּם שֶׁהֲרֵחֲנָה, הַאֲמִינוּ, שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה. וְאִם אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִים שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה, אַל תַּאֲמִינוּ שֶׁהֲרֵחֲנָה:

וְרַחֲקוּהָ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתָּהּ – הכהנים שבמשפחתה לא רצו לנושאה שחששו שמא נבעלה לנכרי ונפסלה מן הכהונה, **וְעֵדֶיהָ** – והעדים שהעידו שהורחנה[ח], **מְעִידִים אוֹתָהּ שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה. אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים** – אין להרחיקה מספק, **כִּי אִם מַאֲמִינִים אַתֶּם שֶׁהֲרֵחֲנָה, הַאֲמִינוּ, שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה. וְאִם אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִים שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה, אַל תַּאֲמִינוּ שֶׁהֲרֵחֲנָה:**

משנה ג

משפחה שנתערב בה ספק חלל נקראת עיסה, על שם שהיא בלושה ומעורבת כעיסה[ט]

ג הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן **הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְעֵדֶיהָ. אוֹתָן שֶׁהֵעִידוּ שֶׁהֲרֵחֲנָה: הַאֲמִינוּ שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה. וְדַוְקָא לְזֹאת שֶׁעֵדֶיהָ מְעִידִים עָלֶיהָ שֶׁלֹּא נִטְמְאָה, הוּא דְּאָמְרִי רַבָּנַן הַאֲמִינוּ לָהּ, וְשֶׁלֹּא כַּדִּין רְחָקוּהָ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתָּהּ וְלֹא שְׁנָא הֲרֵחֲנָה מַדַּעְתָּהּ וְלֹא שְׁנָא נֶחְבְּשָׁה הַנְּכָרִים תַּקִּיפָה, אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ כֹּהֵן, לֹא אִשָּׁה שֶׁנֶּחְבְּשָׁה עַל יְדֵי מְמוֹן בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ

מקור חיים

ח. בפסולי עדות איירי, כגון עבד ושפחה. שאם היו לה עדים כשרים שלא נבעלה לא היו מרחקים אותה בני משפחתה (תוי"ט). **ט.** נחלקו רש"י ותוספות במסכת כתובות (דף יד.) בפירוש אלמנת עיסה. הרע"ב מפרש כתוספות שאיירי שיש ספק חלל שנתערב בתוך המשפחה, ומחמת כן נקראת המשפחה משפחת עיסה. אבל מה שכתב בד"ה (אלמנת עיסה) שהאלמנה נקראת כן מחמת ריבוי הספיקות שבה, צ"ב, כי אם המשפחה נקראת עיסה אין צורך בכך, כי כל אלמנה ממשפחת עיסה הרי היא אלמנת עיסה. ובתוספות כתבו שלא שייך כלל לשון עיסה על אדם יחידי.

בְּתֵירָא עַל אַלְמָנַת עִפָּה, שֶׁהִיא כְשֵׁרָה לְכַהֲנָה, שֶׁהָעִפָּה כְשֵׁרָה לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, קַבְּלוּ עֵדוּתְכֶם,

בְּתֵירָא עַל אַלְמָנַת עִפָּה – אלמנה ממשפחת כהנים שנתערב בהם ספק חלל, **שֶׁהִיא כְשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה** – שהיא מותרת לינשא לכהן[א], **שֶׁהָעִפָּה כְשֵׁרָה** – שמשפחת עיסה משפחה כשרה היא והרי היא כשאר משפחות המיוחסות שהבא לישא מהן אשה צריך לבדוק את יחוסה[ב] **לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב** – לרחקה אם היא ודאי טמאה[ג] ולקרבה אם היא טהורה, ולא אמרינן שבמשפחת עיסה אין לבודקן כי כולן פסולות הן מחמת הספק שנתערב בהן. **אָמַר רַבָּן (שִׁמְעוֹן בֶּן)[ד] גַּמְלִיאֵל, קַבְּלוּ עֵדוּתְכֶם** – נאמנים אתם בעינינו ומאמינים אנו שכך שמעתם,

רבינו עובדיה מברטנורא

ג אַלְמָנַת עִפָּה. מִשְׁפָּחָה אַחַת שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק חָלָל, כָּל אֶחָד מִבְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה סָפֵק אִם הוּא אוֹתוֹ סָפֵק שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן אִם לָאו. וְאִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת לְאֶחָד מִבְּנֵי אוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה וּמֵת בַּעְלָהּ, הֵיא קְרוּיָה אַלְמָנַת עִפָּה, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָעִפָּה נִלּוֹשָׁה וּמְעֹרֶבֶת, כָּךְ זֹאת הָאִשָּׁה מְעֹרֶבֶת מִסְּפֵקוֹת. סָפֵק אִם בַּעְלָהּ הוּא אוֹתוֹ סְפֵק חָלָל, וַאֲפִלּוּ אִם הוּא אוֹתוֹ סָפֵק חָלָל שָׁמָּא אֵינוֹ חָלָל לְפִי הָאֱמֶת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר אוֹתָהּ לַכְּהֻנָּה, שֶׁיֵּשׁ כָּאן סְפֵק סְפֵקָא וּלְקֻלָּא. וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל סָבַר אַף עַל גַּב דִּבְעָלְמָא סְפֵק סְפֵקָא לְקֻלָּא, הָכָא שֶׁאנִי, דְּמַעֲלָה עָשׂוּ בְּיוֹחֲסִין: שֶׁהָעִפָּה כְשֵׁרָה לְטַמֵּא וּלְטַהֵר. כְּלוֹמַר שֶׁהַמִּשְׁפָּחָה שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהּ סְפֵק חָלָל הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרוּת כְּשֶׁאָר הַמִּשְׁפָּחוֹת הַמְיֻחָסוֹת, וְכֵמוֹ שֶׁשְּׁאָר הַמִּשְׁפָּחוֹת אוֹמְרוֹת זוֹ טְמֵאָה וּמִתְרַחֲקִים מִמֶּנָּה וְזוֹ טְהוֹרָה וּמְקָרְבִים אוֹתָהּ, כָּךְ מִשְׁפָּחָה זוֹ שֶׁנִּטְמַע בָּהּ סְפֵק חָלָל, אֵין יְכוֹלִים לוֹמַר הוֹאִיל וְנִטְמַע בָּהּ סָפֵק אֵין צְרִיכִים יוֹתֵר לְבַדֵּק כְּשֶׁנּוֹשְׂאִים נָשִׁים אֵיזוֹ נִטְמְאָה וְאֵיזוֹ טְהוֹרָה, כְּדֵי לְרַחֵק הַטְּמֵאָה וּלְקָרֵב הַטְּהוֹרָה: **קַבְּלוּ עֵדוּתְכֶם.** נֶאֱמָנִים אַתֶּם בְּעֵינֵינוּ וּמַאֲמִינִים אָנוּ שֶׁכָּךְ שְׁמַעְתֶּם:

מקור חיים

י. כהן חלל (שנולד מפסולי כהונה, כגון שאביו נשא גרושה) פוסל אשתו מן הכהונה. ולכן אסור לכהן לישא אלמנת חלל. כאן איירי במשפחת כהנים שנתערבה בהם ספק חלל ולא ידוע מי הוא. **יא.** כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **יב.** כדתנן בקידושין שכהן הבא לישא אשה צריך לבדוק ד' אמהות וכן מי שרוצה לישא אשה מיוחסת שבניו יהיו ראויין לדון עיי"ש. **יג.** כלומר מי שהיא ודאי חללה. **יד.** יש גורסים רבן גמליאל, והיא עיקר (תוי"ט), וכן ברע"ב (ד"ה אלמנת עיסה) משמע שהיה גורס כן.

אֲבָל מַה נַּעֲשֶׂה, שֶׁגָּזַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב בָּתֵּי דִינִין עַל כָּךְ. הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְעִים לָכֶם לְרַחֵק, אֲבָל לֹא לְקָרֵב:

אֲבָל מַה נַּעֲשֶׂה, שֶׁגָּזַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב בָּתֵּי דִינִין עַל כָּךְ – שלא להושיב בתי דינין לטהר אלמנת עיסה לכתחלה, **הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְעִים לָכֶם לְרַחֵק, אֲבָל לֹא לְקָרֵב** – מפני שהכהנים מקבלים בשנאמר להם לרחק ולא יקבלו כשנאמר להם לקרב[טז]:

ד הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר, אִישׁ צְרֵדָה, עַל אֵיל קַמְצָא, דָּכָן. וְעַל מַשְׁקֶה בֵּית מִטְבְּחַיָּא, דְּאִינּוּן דַּכְיָן.

הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר, אִישׁ צְרֵדָה, עַל אֵיל קַמְצָא, דָּכָן – על חגב שנקרא איל קמצא שהוא מין טהור ומותר באכילה[טז]. **וְעַל מַשְׁקֶה בֵּית מִטְבְּחַיָּא, דְּאִינּוּן דַּכְיָן** – וכן העיד על דם ומים שבבית המטבחים שבעזרה שהם טהורים[יז].

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב בֵּית דִּין עַל כָּךְ. לְהַתִּיר הַדָּם וְהַמַּיִם שֶׁהֵם בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם אַלְמָנַת עִסָּה לְכַתְּחִלָּה: הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְעִים שֶׁבָּעֲזָרָה: דְּאִינּוּן דַּכְיָן. אֵיכָא מַאן דְּאָמַר לָכֶם לְרַחֵק, אִם תֹּאמְרוּ אֲסוּרָה: אֲבָל דַּכְיָן טְהוֹרִים לְגַמְרֵי. דְּטָמְאַת מַשְׁקִין לֹא לְקָרֵב. אִם תֹּאמְרוּ מֻתֶּרֶת. וּפְסַק לָאו דְּאוֹרַיְתָא אֶלָּא רַבָּנָן הוּא דְּגָזוּר הֶלְכָה, שֶׁאַלְמָנַת עִסָּה אֲסוּרָה לְהַנְשֵׂא בְּהוּ טֻמְאָה, וּבְהֶנֵי לֹא גָּזוּר. וְאֵיכָא לַכְּהֻנָּה לְכַתְּחִלָּה, וְאִם נִשֵּׂאת לֹא תֵּצֵא: לְמַאן דְּאָמַר דַּכְיָן טְהוֹרִים מִלְּטַמֵּא ד אֵיל קַמְצָא. מִין חָגָב הוּא. תַּרְגּוּם אֲחֵרִים, אֲבָל טָמְאַת עַצְמָן יֵשׁ לָהֶן, דְּיֵשׁ כַּחֲגָבִים כְּקַמְצִין: דָּכָן. טָהוֹר וּמֻתָּר לְמַשְׁקִין טֻמְאָה מִן הַתּוֹרָה לְהַטְמֵא, וְלֹא בַּאֲכִילָה: וְעַל מַשְׁקֶה בֵּית מִטְבְּחַיָּא. מְצוּ רַבָּנָן לְטַהֵר מַה שֶּׁטְּמְאָה הַתּוֹרָה:

מקור חיים

טו. שאע״פ שמן הדין מותרים הם מחמת שהוא ספק ספיקא, הכהנים מחמירים על עצמם משום שמעלה עשו ביוחסין. **טז.** במסכת חולין (פ״ג מ״ז) קחשיב התנא ד׳ סימני טהרה בחגבים ואלו הם. ארבע רגלים, ארבע כנפים, קרסולים, כנפיו חופין את רובו. איל קמצא יש לו סימנים אלו אבל ראשו ארוך, ונחלקו אי ראשו ארוך סימן טומאה הוא אף לחגב שיש בו כל סימני טהרה. א״נ לכו״ע אין זה סימן טומאה, אבל איל קמצא אין כנפיו חופין את רובו אלא על ידי הדחק, ולרבנן בעינן רובא דמינכר (תוי״ט עפ״י הסוגיא דף לז.). **יז.** עיין רע״ב ב׳ שיטות, יש אומרים טהורים לגמרי וי״א רק טהורים מלטמא.

וּדְיִקְרַב בְּמִיתָא, מִסְתָּאֵב. וְקָרוּ לֵיהּ, יוֹסֵי שָׂרְיָא:

וּדְיִקְרַב בְּמִיתָא, מִסְתָּאֵב – עוד העיד שברשות הרבים רק הנוגע ודאי במת, נטמא, אבל ספק טומאה ברשות הרבים, טהור[יח]. **וְקָרוּ לֵיהּ, יוֹסֵי שָׂרְיָא** – והיו קורין לו 'יוסי שריא' לפי שהתיר שלשה דברים שהיו נוהגין בו איסור:

ה הֵעִיד רַבִּי עֲקִיבָא מְשׁוּם נְחֶמְיָה, אִישׁ בֵּית חִלִּי, שֶׁמַּשִּׂיאִים הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד. הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל עֲצָמוֹת

הֵעִיד רַבִּי עֲקִיבָא מְשׁוּם נְחֶמְיָה אִישׁ בֵּית חִלִּי, שֶׁמַּשִּׂיאִים הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד – שמשיאים אשה שהלך בעלה למדינת הים על פי עד אחד שאומר שמת שם[ט]. **הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל עֲצָמוֹת**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּדְיִקְרַב בְּמִיתָא מִסְתָּאֵב. הָכִי קָאָמַר, וְכָל דְּיִקְרַב וַדַּאי לְמִיתָא, מִסְתָּאֵב. אֲבָל סָפֵק, אֲפִלּוּ טַמְאַת מֵת חֲמוּרָה, טָהוֹר. וְכָל שֶׁכֵּן טַמְאַת שֶׁרֶץ קַלָּה. וּסְפֵק טַמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בָּא לְהַתִּיר. וְאַף עַל גַּב דְּסָפֵק טַמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים טָהוֹר דְּאוֹרַיְתָא הוּא, דְּכָל אִסּוּר סָפֵק טַמְאָה מְסוּטָה יָלְפִינַן, דְּאַפִּיק לַהּ קְרָא בִּלְשׁוֹן טַמְאָה, וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה, מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁעַל הַסָּפֵק אֲסוּרָה, וּמַה סּוֹטָה רְשׁוּת הַיָּחִיד, שֶׁהֲרֵי אֵין סְתִירָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אַף טַמְאַת סָפֵק אֵינָהּ אֶלָּא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, מִכָּל מָקוֹם קַדֵּם שָׁבָא יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר הָיוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה וְאֵין מוֹרִין כֵּן, וּבָא הוּא וְהֵעִיד שֶׁמּוֹרִין כֵּן לְכִתְחִלָּה לְטַהֵר כָּל סְפֵק טַמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: וְקָרוּ לֵיהּ יוֹסֵי שָׂרְיָא. לְפִי שֶׁהִתִּיר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִין בָּהֶן אִסּוּר. שֶׁכָּל בֵּית דִּין שֶׁמַּתִּיר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁאֵין הַהֶתֵּר שָׁלֵהֶן פָּשׁוּט, קָרוּ לֵיהּ בֵּי דִינָא שָׂרְיָא: ה שֶׁמַּשִּׂיאִין הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד. אִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם וּבָא עֵד אֶחָד וְאָמַר שֶׁמֵּת, מַשִּׂיאִים אֶת אִשְׁתּוֹ עַל פִּיו:

מקור חיים

יח. עיין רע"ב שספק טומאה ברשות הרבים טהור מן התורה דילפינן מסוטה, אבל עד ימיו לא היו מורין כן ברבים כדי שלא יזלזלו בה יותר (רש"י, הובא בתוי"ט) ובא הוא והעיד שמורים כן לכתחלה. **יט.** רבי יהודה בן בבא גם העיד כן כמבואר לעיל ריש פרק ו', אלא שלא נתקבלו דבריו ורק הוא עצמו נהג כן, עד שבא רבי עקיבא והעיד כן משום רבי נחמיה (יבמות פט"ז מ"ז).

שֶׁנִּמְצְאוּ בְּדִיר הָעֲצִים, אָמְרוּ חֲכָמִים, מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם וְהַכֹּל טָהוֹר:

שֶׁנִּמְצְאוּ בְּדִיר הָעֲצִים – רבי יהושע העיד על מעשה שהיה שנמצאו עצמות מתים בלשכת דיר העצים

שבעזרה, **אָמְרוּ חֲכָמִים מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם וְהַכֹּל טָהוֹר** – ואמרו חכמים שאין צריך אלא ללקט כל העצמות ולהוציאם ואין חוששין שמא נטמאו בהם אדם וכלים[כ]:

משנה ו

קדושה ראשונה וקדושה שניה

שלמה המלך קידש בית המקדש וירושלים, והיא היתה 'קדושה ראשונה'. וכן עזרא קידש אותם כשעלה מבבל ובנה בית השני, והיא היתה 'קדושה שניה'. במסכת שבועות (פ"ב מ"ב) מבואר שלקדש ירושלים ועזרות צריכים מלך, נביא, אורים ותומים, סנהדרין של שבעים ואחד, שתי תודות, ושיר.

רב הונא - קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא

בגמרא שם (דף טז.) נחלקו רב הונא ורב נחמן אם צריכים כל אלו כדי לקדש, או רק אחד מכל אלו. לרב הונא צריכים כל אלו דוקא, וא"כ על כרחיך קדושת עזרא לא היתה אלא לזכר

רבינו עובדיה מברטנורא

בְּדִיר הָעֲצִים. לִשְׁכָּה שֶׁשָּׁם הָיוּ אוֹצְרִים כָּל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְהִיא הָיְתָה בְּמִקְצוֹעַ מִזְרָחִית צְפוֹנִית שֶׁל עֶזְרַת נָשִׁים. וּמְצְאוּ שָׁם עֲצָמוֹת שֶׁל מֵתִים, וְאָמְרוּ חֲכָמִים, מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם וְהַכֹּל טָהוֹר, וְלֹא חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא נִטְמְאוּ בָּהֶם אָדָם וְכֵלִים, מִשּׁוּם דְּעֶזְרַת נָשִׁים דִּין רְשׁוּת הָרַבִּים הִיא לָנוּ שֶׁנִּגְזַר טֻמְאָה עַל עִיר אֲבוֹתֵינוּ: יֵשׁ לָהּ וְהָוֵי סְפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דִּסְפֵקוֹ טָהוֹר. וּבְמַסֶּכֶת זְבָחִים פֶּרֶק בַּתְּרָא (דף קיג) מַיְתֵי גְּמָרָא שָׁרָצוּ לִגְזוֹר טֻמְאָה עַל כָּל יְרוּשָׁלַיִם בִּשְׁבִיל אוֹתָן עֲצָמוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בְּדִיר הָעֲצִים, אֶלָּא שֶׁאָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא בוּשָׁה וּכְלִמָּה הִיא לָנוּ שֶׁנִּגְזוֹר טֻמְאָה עַל עִיר אֲבוֹתֵינוּ:

מקור חיים

כ. שדין רשות הרבים יש לעזרת נשים, וספקו טהור, כמבואר ברע"ב, עיי"ש. וברמב"ם כתב שגם אין צריכים לחפור סביב ולבדוק אם יש מתים נוספים, ובזה אתי שפיר הלשון מלקט עצם עצם, כי במסכת אהלות (פט"ז מ"ג-מ"ה) מבואר שלפעמים כשמוצאים מת צריכים לחפור סביביו לבדוק אם יש מתים נוספים, וכשאין צריכים לבדוק נוקט שם התנא הלשון מלקט עצם עצם והכל טהור (תוי"ט).

בעלמא, שהרי בימיו לא היו לא מלך ולא אורים ותומים, והטעם שהקריבו קרבנות בבית שני מפני שקדושת שלמה לעולם לא בטלה, והיינו קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא.

רב נחמן - קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא

אבל רב נחמן סובר שאחד מכל אלו תנן, ואפשר לקדש אף אם חסרים כמה דברים, ולדבריו קדושת עזרא היתה קדושה אמיתית וסובר קדושה ראשונה של שלמה לא קידשה לעתיד לבא, כלומר לא היתה קדושה עולמית, וכשחרב המקדש וגלו ישראל נתבטלה הקדושה.

ו אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שָׁמַעְתִּי, כְּשֶׁהָיוּ בוֹנִים בַּהֵיכָל, עוֹשִׂים קְלָעִים לַהֵיכָל וּקְלָעִים לָעֲזָרוֹת, אֶלָּא שֶׁבַּהֵיכָל בּוֹנִים מִבַּחוּץ, וּבָעֲזָרָה בּוֹנִים מִבִּפְנִים. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי, שֶׁמַּקְרִיבִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת, וְאוֹכְלִים קָדְשֵׁי

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שָׁמַעְתִּי, כְּשֶׁהָיוּ בוֹנִים בַּהֵיכָל – כשבנו בית המקדש בימי עזרא, **עוֹשִׂים קְלָעִים לַהֵיכָל** – עשו וילונות במקום כותלי ההיכל להיות מחיצות עראי עד שיבנו כותלי הקבע, **וּקְלָעִים לָעֲזָרוֹת** – וכן עשו וילונות במקום כותלי העזרות[כא], **אֶלָּא שֶׁבַּהֵיכָל בּוֹנִים מִבַּחוּץ** – אלא שבהיכל כשבאו לבנות כותליו בנו אותם בצד חיצון של הקלעים, כדי שהבונים לא יזונו עיניהם מן ההיכל, **וּבָעֲזָרָה בּוֹנִים מִבִּפְנִים** – וכשבנו כותלי העזרה בנו אותם בצד פנימי של הקלעים. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי, שֶׁמַּקְרִיבִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת** – שמעתי שמותר להקריב קרבנות אף שאין בית המקדש בנוי, **וְאוֹכְלִים קָדְשֵׁי**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו שָׁמַעְתִּי שֶׁמַּקְרִיבִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת. לְפִי שֶׁקְּדֻשָּׁה שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת, קְדֻשָּׁה לִשְׁעָתָהּ וְקִדְּשָׁה לָעָתִיד לָבֹא. וְכֵן קְדֻשַּׁת יְרוּשָׁלַיִם קְדֻשָּׁה לְעוֹלָם. אֲבָל קְדֻשַּׁת שְׁאָר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא קִדְּשָׁה בְּכִבּוּשׁ רִאשׁוֹן אֶלָּא לִשְׁעָתָהּ, עַד שֶׁחָזְרוּ עוֹלֵי בָבֶל וְקִדְּשׁוּהָ קְדֻשָּׁה שְׁנִיָּה, וְאוֹתָהּ קְדֻשָּׁה קְדֻשָּׁה לָעָתִיד לָבֹא:

מקור חיים

כא. בשבועות (דף טז.) נחלקו אמוראים אי טעם הנך קלעים משום שבלי זה היה אסור להקריב קרבנות ולאכול קדשים, או שנעשו רק לצניעותא בעלמא (ועיין הערה בסוף המשנה).

קָדָשִׁים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קַלָּעִים, קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין חוֹמָה, שֶׁקְּדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה קְדֻשָּׁה לִשְׁעָתָהּ וְקְדֻשָּׁה לָעָתִיד לָבֹא:

קָדָשִׁים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קַלָּעִים – וכן שמותר לאכול קדשי קדשים במקום העזרה אף על פי שאין קלעים או מחיצות, **קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין חוֹמָה** – וכן קדשים קלים ומעשר שני מותר לאכול בירושלים אף על פי שאין לה חומה, **שֶׁקְּדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה קְדֻשָּׁה לִשְׁעָתָהּ וְקְדֻשָּׁה לָעָתִיד לָבֹא** – שקדושה הראשונה שקידש שלמה המלך לבית המקדש וירושלים לא נתבטלה, שהוא קידשם לשעתה וקידשם לעתיד לבא, וירושלים ומקום המקדש עומדין בקדושתן אף על פי שחרבים הם[כב]:

משנה ז

כתיב בסוף ספר מלאכי (מלאכי ג כג-כד) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם גו':

ז אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ וְרַבּוֹ מֵרַבּוֹ, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ וְרַבּוֹ מֵרַבּוֹ, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.** שֶׁהֻרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּסִינַי דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו, וְהֻרְאָהוּ שֶׁאֵין אֲלֵיהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב, לְבָרֵר סְפֵק מִשְׁפָּחוֹת הַמְטֻמָּעוֹת מִי נִטְמָע וּמִי לֹא נִטְמָע, אֶלָּא יַנִּיחֵם וְהֵם כְּשֵׁרִים לָעָתִיד לָבֹא, דַּהֲלָכָה הִיא מִשְׁפָּחָה שֶׁנִּטְמְעָה נִטְמְעָה:

מקור חיים

כב. נחלקו בגמרא (שבועות דף טז.) בטעם קלעים אלו, האם נעשו משום שבלי זה היה אסור להקריב קרבנות ולאכול קדשים, כי חולק על רבי יהושע וסובר שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא, או שלצניעותא בעלמא עבדי, ומן הדין היו יכולים לאכול אף בלי שום מחיצות, ולא עשו המחיצות אלא מחמת צניעות שאין דרך ארץ לאכול בפרהסיא ולא פליג ר"א על רבי יהושע אלא מר מה דשמיע ליה אמר ומר מה דשמיע ליה אמר. התוי"ט כתב שמדלא פירש הרע"ב כלום על רבי אליעזר, משמע שמפרש כמ"ד שלא נחלקו.

אֵלְיָהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב, אֶלָּא לְרַחֵק הַמְקָרָבִין בְּזְרוֹעַ וּלְקָרֵב הַמְרָחָקִין בְּזְרוֹעַ. מִשְׁפַּחַת בֵּית צְרִיפָה הָיְתָה בְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְרִחֲקָהּ בֶּן צִיּוֹן בְּזְרוֹעַ, וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם וְקֵרְבָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ. כְּגוֹן אֵלּוּ, אֵלְיָהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב.

אֵלְיָהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב – אליהו אינו בא לברר אלו משפחות מעורב בהן פסולים וצריכים להרחיקם ואלו משפחות אין בהם פסולים ויש לקרבם, כי כל משפחה שנתערב בה פסול ואינו ידועה לרבים כשרה היא, כי כיון שנטמעה נטמעה, **אֶלָּא לְרַחֵק הַמְקָרְבִין בִּזְרוֹעַ וּלְקָרֵב הַמְרָחָקִין בִּזְרוֹעַ** – ואינו בא אלא לרחק אלו שידוע שפסולין הם ונתקרבו בכח, ולקרב אלו שידוע שכשרים הם ונתרחקו בכח. **מִשְׁפַּחַת בֵּית צְרִיפָה הָיְתָה בְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן**, ומשפחה כשרה היתה, **וְרִחֲקָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ** – ובן ציון והוא אדם אלים, גרם לרחק המשפחה בכח, **וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם** – ומשפחה אחרת היתה שם ומשפחה פסולה היתה[כג], **וְקֵרְבָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ. כְּגוֹן אֵלּוּ** שכשרותן ופסלותן ידועה אלא שנתרחקו בזרוע ונתקרבו בזרוע, **אֵלְיָהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב**[כד].

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶלָּא לְרַחֵק הַמְקָרָבִים בִּזְרוֹעַ. שֶׁהַכֹּל מַחֲזִיקִים אוֹתָן בְּפְסוּלִים, אֶלָּא שֶׁנִּתְקָרְבוּ בִּזְרוֹעַ. אֲבָל מִשְׁפָּחָה שֶׁנִּטְמְעָה מֵחֲמַת שֶׁלֹּא נוֹדַע פְּסוּלָהּ, יַנִּיחֶנָּה בְּכַשְׁרוּתָהּ: **בֵּית צְרִיפָה.** כָּךְ שֵׁם הַמִּשְׁפָּחָה: וְרִחֲקָהּ. הִכְרִיז עֲלֵיהֶן שֶׁהֵן פְּסוּלִין: **בֶּן צִיּוֹן.** אֵינָשׁ אַלִּימָא הֲוָה וּבַעַל זְרוֹעַ: **וְעוֹד מִשְׁפָּחָה אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם.** שֶׁהָיְתָה פְּסוּלָה: וְקֵרְבָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ. וְהִכְרִיז עֲלֵיהֶן שֶׁהֵן כְּשֵׁרִים לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם. וְחָס הַתַּנָּא עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת וְלֹא הִזְכִּיר שֵׁם הַמִּשְׁפָּחָה הַפְּסוּלָה שֶׁקֵּרְבָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר שֵׁם הַמִּשְׁפָּחָה הַכְּשֵׁרָה, לְלַמֶּדְךָ כַּמָּה צָרִיךְ אָדָם לְזַהֵר שֶׁלֹּא לְסַפֵּר בְּגְנוּת חֲבֵרוֹ, וְלְהֵיוֹת כּוֹסֶה קָלוֹן. אִם כָּךְ בִּפְסוּלִים, כָּל שֶׁכֵּן בִּכְשֵׁרִים: **כְּגוֹן אֵלּוּ.** שֶׁכַּשְׁרוּתָן וּפְסָלוּתָן יְדוּעָה, אֶלָּא שֶׁנִּתְרַחֲקוּ בִּזְרוֹעַ וְנִתְקָרְבוּ בִּזְרוֹעַ:

מקור חיים

כג. עיין רע״ב למה התנא הזכיר שם משפחה הכשרה ולא הזכיר שם משפחה הפסולה. **כד.** יש לפרש כוונת התנא שאם יהיה משפחות שנתרחקו או נתקרבו בזרוע בזמן שיבא אליהו, כעין שעשה בן ציון בימיו, יבא אליהו ויתקן ויקרבם וירחיקם, אבל בני בניו של משפחה הפסולה שקירבה בן ציון, לא ירחק, כי כיון שנטמעה נטמעה. אמנם מדכתב הרע״ב

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְקָרֵב, אֲבָל לֹא לְרַחֵק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְהַשְׁווֹת הַמְּחֻלָּקֶת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא לְרַחֵק וְלֹא לְקָרֵב, אֶלָּא לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא וְגוֹ' וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם:

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְקָרֵב – לא בא אלא לקרב אלו שנתרחקו שלא כדין, **אֲבָל לֹא לְרַחֵק**, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְהַשְׁווֹת הַמְּחֻלָּקֶת** – אלידו בא להשוות מחלוקות בדברי תורה שבין החכמים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא לְרַחֵק וְלֹא לְקָרֵב** – אינו בא לתקן ענייני יחוס המשפחות, **אֶלָּא לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם** – לתקן השנאה שבין בני המשפחה ולכלות המחלוקות שביניהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (מלאכי ג) **הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא וְגוֹ' וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם**, הרי שבא לעשות שלום ביניהם[כה]:

סְלִיק מַסֶּכֶת עֵדִיּוֹת

רבינו עובדיה מברטנורא

לְקָרֵב אֲבָל לֹא לְרַחֵק. הַמִּשְׁפָּחָה הַכְּשֵׁרָה שֶׁנִּתְרַחֲקָה בִּזְרוֹעַ, הוּא מְקָרֵב. אֲבָל אֵינוֹ מְרַחֵק אוֹתָהּ שֶׁנִּתְקָרְבָה בִּזְרוֹעַ: שֶׁנֶּאֱמַר וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים. שֶׁעְתִיד לוֹמַר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ זֶה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל זֶה. וּלְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן, אָבוֹת אֵלּוּ הַחֲכָמִים, וּבָנִים אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים, שֶׁיִּהְיֶה לֵב כָּלָּן שָׁוֶה וְלֹא יִפֹּל בֵּינֵיהֶן מַחֲלֹקֶת:

מקור חיים

(בד"ה שנאמר) שעתיד אליהו לומר ברוח הקדש זה מבני בניו של זה, משמע שלפי הת"ק ירחק אף אלו שכבר נטמעו, כי כיון שנטמעו בכוונה לא נאמר בהם כיון שנטמעה נטמעה. **כה.** דעת הרע"ב שהך שנאמר אינו המשך דברי החכמים, אלא מחבר המשנה הוא שהביא פסוק זה וכל אחד מפרשו לפי שיטתו. בפנים פירשנו לפי שיטת החכמים, והוא הפירוש הפשוט שיבא לעשות שלום בין בני המשפחה. לרבי יהושע ולרבי יהודה שיבא לתקן ענייני יוחסין יש לפרשו שעתיד לומר ברוח הקדש זה מבני בניו של זה, ולרבי שמעון שאומר שיבא להשוות בין תלמידי חכמים, אבות אלו החכמים ובנים אלו התלמידים והכוונה שישוה ביניהם ולא יפול ביניהן מחלוקת. ולפי זה יש ג' פירושים בפסוק זה, והרע"ב לא הביא אלא שנים, כי לא חש לפרש הפירוש הפשוט (תוי"ט).

מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה

פרק א - לפני אידיהן

משנה א

כתיב (שמות כג יג) וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ: והיינו לא תגרום שישמע על פיך[א], ולכן אסרו חז"ל להתעסק עם הגוים סמוך לימי חגאותיהם בדברים שגורמים להם הנאה כי ביום החגא יודו על כך לעבודה זרה ונמצא ישראל עובר על 'לא ישמע על פיך'.

אסור לקרות חגאות של הנכרים מועדים כי הם הבל על האמת (רמב"ם) וחז"ל כינו אותם 'אידי' והוא כינוי לגנאי, ולשון שבר הוא כדכתיב (דברים לב לה) לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ.

א **לִפְנֵי אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן, לְהַשְׁאִילָן**

לִפְנֵי אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים – שלשה ימים לפני אידיהם של גויים עובדי עבודה זרה[ב], **אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן** – אסור למכור ולקנות מהם[ג], **לְהַשְׁאִילָן וְלִשְׁאֹל מֵהֶן** – ואסור להשאילן ולשאול מהם דברים החוזרים בעין כגון בהמה וכלים,

---

רבינו עובדיה מברטנורא

א לִפְנֵי אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם. שֵׁם כִּנּוּי לְגַנַּאי לְחַגֵּיהֶם וּלְמוֹעֲדֵיהֶם: **לָשֵׂאת וְלָתֵת.** לִמְכֹּר וְלִקָּנוֹת. מְשׁוּם דְּאָזְלִי וּמוֹדוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּיוֹם אֵידָם: **לְהַשְׁאִילָן.** בְּהֵמָה וְכֵלִים, מִידֵי דְּהַדָּדֵי בָּעֵינָא:

מקור חיים

א. ר"ן, הובא בתוי"ט. **ב.** רש"י הובא בתוי"ט. וכן כתב הבית יוסף (סוף סימן קמ"ח) שכל הדינים של לפני אידיהן האידנא מותר משום שהגוים שבינינו לאו עובדי עבודה זרה הם, כלומר, אינם יודעים בטיב עבודה זרה אלא מנהג אבותיהם בידיהם ולא אזלו ומודו. (אבל מה שאיתא בסוגריים ברע"ב (סוף משנה ב) שכל המסכת איירי בעובדי אלילים ועובדי עבודה זרה ממש, אינו נכון, ובדפוס ראשון אינו וכנראה הוכנס אח"כ על ידי הצנזורה) (עפ"י הערות שבגליון משניות מהדורת זכר חנוך). **ג.** היינו למכור דבר המתקיים ולקנות דברי שאינו מתקיים, שבשני אלו הנכרים נהנים וילכו ויודו, אבל איפכא שרי (תוי"ט משנה ד').

וְלִשְׁאֹל מֵהֶן, לְהַלְוֹתָן וְלִלְוֹת מֵהֶן, לְפָרְעָן וְלִפָּרַע מֵהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נִפְרָעִין מֵהֶן מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵצֵר לוֹ. אָמְרוּ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּצֵר הוּא עַכְשָׁיו, שָׁמֵחַ הוּא לְאַחַר זְמָן:

לְהַלְוֹתָן וְלִלְוֹת מֵהֶן – וכן אסור להלוותן או ללוות מהם מעות[ד], **לְפָרְעָן וְלִפָּרַע מֵהֶן** – אסור לפורען מה שחייב להם, ואסור ליפרע מה שהם חייבים לו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נִפְרָעִין מֵהֶן מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵצֵר לוֹ** – שצער הוא לו שמוציא מעות שאינם חוזרים לו. **אָמְרוּ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּצֵר הוּא עַכְשָׁיו**, על שהצריך להוציא מעות, **שָׁמֵחַ הוּא לְאַחַר זְמָן** – מחר ביום האיד שמח הוא על שחובו פרוע, ויודה לעבודה זרה:

ב רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵיהֶם וּשְׁלֹשָׁה יָמִים לְאַחֲרֵיהֶם, אָסוּר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לִפְנֵי אֵידֵיהֶן אָסוּר, לְאַחַר אֵידֵיהֶן מֻתָּר:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה יָמִים לִפְנֵיהֶם וּשְׁלֹשָׁה יָמִים לְאַחֲרֵיהֶם, אָסוּר – רבי ישמעאל אומר גם שלשה ימים אחריהם אסור להתעסק עמהם[ה]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לִפְנֵי אֵידֵיהֶן אָסוּר, לְאַחַר אֵידֵיהֶן מֻתָּר**[ו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

לְהַלְוֹתָם. מָעוֹת. דְּלֹא הַדְרֵי בְעֵין, דְּמִלְוָה לְהוֹצָאָה נִתְּנָה: **לְפָרְעָן.** כְּשֶׁהֵן נִפְרָעִים אָזְלוּ וּמוֹדוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה בְיוֹם אֵידָם: **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵצֵר.** עַל מְעוֹתָיו שֶׁאֵינָם חוֹזְרִים לוֹ, וְלֹא אָזֵיל וּמוֹדֶה: **שָׁמֵחַ הוּא לְאַחַר זְמָן.** לְמָחָר בְּיוֹם אֵידוֹ, וְאָזֵיל וּמוֹדֶה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. וְדַוְקָא בְמִלְוָה בִשְׁטָר אָסוּר לְהִפָּרַע מֵהֶם, אֲבָל בְּמִלְוָה עַל פֶּה שָׁרֵי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְמַצִּיל מִיָּדָם: **ב לְאַחַר אֵידֵיהֶן מֻתָּר.** וְכֵן הֲלָכָה. וּבַגּוֹלָה שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהַעֲמִיד עַצְמֵנוּ מִלִּשָּׂא וְלִתֵּן עִמָּהֶם, שֶׁעִקַּר

מקור חיים

ד. כי הנכרי ישמח שהישראל צריך לו, וזה גם הטעם שאסור לשאול מהם (תוי״ט). (ולהלוותם אסור רק כשמלוה בלי ריבית, אבל עם ריבית שרי דמצטער טובא (דף ב. תוד״ה להלוותם, הובא בתוי״ט)). **ה.** גזירה לאחריהם אטו לפניהם, א״נ משום שכל שלשה ימים עדיין שם ע״ז שגור בפיו (ראב״ד). **ו.** ולאו היינו ת״ק דמשנה א׳, כי לת״ק ג׳ ימים בנוסף ליום האיד, ולתנא משנה זו ג׳ ימים כולל יום האיד. אי נמי, לת״ק נשא ונתן מותר, ולתנא זה נשא ונתן אסור. אי נמי, לת״ק בגולה אין אסור אלא יום האיד עצמו, ולתנא זה אף בגולה אסור ג׳ ימים לפניו. אי נמי, לתנא משנה זו אין אסור אלא יום אחד לפני האיד (דף ז:).

ג וְאֵלּוּ אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם, קָלֶנְדָּא, וּסְטַרְנוּרָא, וּקְרָטֶסִים, וְיוֹם גְּנָסְיָא שֶׁל מְלָכִים, וְיוֹם הַלֵּידָה, וְיוֹם הַמִּיתָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל מִיתָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׂרֵפָה, יֵשׁ בָּהּ

וְאֵלּוּ אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם – אלו הם ימי אידם של הרומיים[ז], קָלֶנְדָּא – שמנה ימים אחר תקופת טבת, וּסְטַרְנוּרָא – שמנה ימים קודם לתקופת טבת, וּקְרָטֶסִים – יום שתפסה בו רומי מלכות[ח], וְיוֹם גְּנָסְיָא שֶׁל מְלָכִים – יום שמעמידין בו מלך, וְיוֹם הַלֵּידָה – יום שנולד בו המלך[ט], וְיוֹם הַמִּיתָה – ויום המיתה של אבי המלך[י], דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל מִיתָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׂרֵפָה – אם שרפו כלי תשמישו של המלך שמת, יֵשׁ בָּהּ

רבינו עובדיה מברטנורא

פַּרְנָסָתֵנוּ מֵהֶם, וְעוֹד מִשּׁוּם יִרְאָה, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא יוֹם אִידָם בִּלְבַד. [ויום ראשון הוא יום אידם של נוצרים לפיכך אסור לשאת ולשת עם הנוצרים בכל יום ראשון, וכן בכל יום איד שלהם שעושים אותו כגון כט"ל ועשק"ווה, אבל שאר ימי אידם שעושים לשם הקדושים שלהם שאין תופשים בהם שם אלהות מותר] וְהָאִידְנָא נַהוּג עָלְמָא הֵתֵּר אֲפִלּוּ בְּכָל יוֹם אִידָם, מִשּׁוּם דְּקִיּם לְהוּ לְרַבָּנָן בְּגַוַּיְהוּ דְּלֹא אָזְלִי וּמוֹדוּ: (דְּכָל הָנֵי דְּאִתַּסְרֵי בְּזוֹ הַמַּסֶּכְתָּא מַיְרֵי בְּעוֹבְדֵי אֱלִילִים וַעֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ): **ג קָלֶנְדָּא.** שְׁמֹנָה יָמִים אַחַר תְּקוּפַת טֵבֵת: **סְטַרְנוּרָא.** שְׁמֹנָה יָמִים קֹדֶם הַתְּקוּפָה. לְפִי שֶׁרָאָה

מקור חיים

ז. גמרא (דף יא:). **ח.** גמרא (דף ח:) וכן הגירסא ברע"ב דפוס ראשון. **ט.** כן פירש הרע"ב, והיא כשיטת הראב"ד (פ"ט ה"ה) ודלא כהרמב"ם שם שסובר שיום הלידה ויום המיתה קאי על של כל אדם כמו תגלחת זקנו ואידך. **י.** כדאיתא ברע"ב שעושים יום המיתה איד כל ימי בנו.

עֲבוֹדָה זָרָה. וְשֶׁאֵין בָּהּ שְׁרָפָה, אֵין בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. יוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ וּבְלוֹרִיתוֹ, יוֹם שֶׁעָלָה בּוֹ מִן הַיָּם, וְיוֹם שֶׁיָּצָא בּוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְגוֹי שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ, אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְאוֹתוֹ הָאִישׁ בִּלְבָד:

עֲבוֹדָה זָרָה – חשובה היא בעיניהם וקבועה ליום איד לעבודה זרה. **וְשֶׁאֵין בָּהּ שְׁרָפָה, אֵין בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה** – אין מיתתו חשובה בעיניהם ולא קבועה לעבודה זרה. כל אלו הנזכרים למעלה הם ימי איד קבועים לרבים ואסורים שלשה ימים לפניהם, אבל **יוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ** – כל אחד כשמגלח זקנו עושה יום איד, **וּבְלוֹרִיתוֹ** – יום שמגלה השער שמניח מאחוריו, ואינו מגלחה אלא פעם בשנה ועושה אותו יום איד[א], **יוֹם שֶׁעָלָה בּוֹ מִן הַיָּם וְיוֹם שֶׁיָּצָא בּוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים** – וכן גוי שעשה איד ביום שעלה בו מן הים או ביום שיצא מבית האסורים[ב], **וְגוֹי שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ** – וכן כשעושה משתה לנישואי בנו. **אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְאוֹתוֹ הָאִישׁ בִּלְבָד** – בכל אלו אינו אסור להתעסק אתו אלא באותו היום ועם אותו האיש בלבד[ג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

יֵשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. כְּלוֹמַר אוֹתוֹ הַיּוֹם יֵשׁ לָהֶם אֵיד לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְכֵן מִשְׁנָה לְשָׁנָה כָּל יְמֵי בְנוֹ. וְכָל הָנָךְ דְּחָשְׁבִינַן עַד הַשְּׁתָּא, חֲשִׁיבֵי לְהוּ וַאֲסוּרִים שְׁלֹשָׁה יָמִים לְפָנֵיהֶם: אֲבָל יוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ. שֶׁאֵינוֹ זְמַן הַקְבוּעַ לְרַבִּים אֶלָּא כָּל אֶחָד כְּשֶׁמְּגַלֵּחַ עוֹשֶׂה יוֹם אֵיד: וּבְלוֹרִיתוֹ. שֶׁמַּנִּיחַ בְּלוֹרִית מֵאֲחוֹרָיו כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ וְאֵינוֹ מְגַלְּחָהּ אֶלָּא מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, וְיוֹם שֶׁמְּגַלְּחָהּ עוֹשֶׂה יוֹם אֵיד: וְיוֹם שֶׁעָלָה מִן הַיָּם. וּמַקְרִיב זְבָחִים לַעֲבוֹדָה זָרָה עַל שֶׁנִּצּוֹל. בְּכָל הָנָךְ אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְלֹא לְפָנָיו, דְּלֹא חֲשִׁיבֵי כָּלֵי הַאי:

מקור חיים

יא. כן כתב הרע"ב שביום שמגלחה עושה יום איד, אמנם הגמרא (דף יא:) מסיקה שגם ביום שמגלח שאר שערותיו ומניח הבלורית עושה יום איד. **יב.** בירושלמי (ה"ג) היא בעיא דלא איפשטא האם ביום שעלה מן הים ושיצא מבית האסורין ויום משתה של בנו, הוא יום איד בכל שנה ושנה אם עושה אז יום שמחה, או רק בשנה הראשונה נחשב כאיד. **יג.** תיבה זו לכאורה מיותרת היא, ובהרבה נוסחאות אינה (שינויי נוסחאות, ומלא"ש). **יד.** אותו היום לאפוקי ג' ימים לפניהם, ואותו האיש לאפוקי משועבדיו, שאף על פי שלאדון שלהם הוא יום איד, מותר להתעסק עמהם (דף ח.).

ד עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה, חוּצָה לָהּ מֻתָּר. הָיָה חוּצָה לָהּ עֲבוֹדָה זָרָה, תּוֹכָהּ מֻתָּר. מַהוּ לֵילֵךְ לְשָׁם. בְּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְאוֹתוֹ מָקוֹם, אָסוּר. וְאִם הָיָה יָכוֹל לְהַלֵּךְ בָּהּ לְמָקוֹם אַחֵר, מֻתָּר. עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה וְהָיוּ בָהּ חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת,

עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה – עיר שיש בה היום יום איד לעבודה זרה, **חוּצָה לָהּ מֻתָּר** – מותר להתעסק עם אלו הגרים חוץ לעיר, אפילו סמוך לה מאד, כי יום איד של אלו אינו יום איד של אלו. **הָיָה חוּצָה לָהּ עֲבוֹדָה זָרָה, תּוֹכָהּ מֻתָּר** – ואם היה יום איד לאלו הגרים חוץ לעיר, מותר לשאת ולתת עם אלו הגרים תוך העיר. **מַהוּ לֵילֵךְ לְשָׁם** – האם מותר לילך לעיר ביום איד שלה לספר עם אחד מבני העיר[טו]. **בְּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְאוֹתוֹ מָקוֹם, אָסוּר** – אם הדרך שהולך בה מיוחדת לאותה העיר בלבדה, אסור, מפני שנראה כמהלך שם לעבוד עבודה זרה. **וְאִם הָיָה יָכוֹל לְהַלֵּךְ בָּהּ לְמָקוֹם אַחֵר** – אם יש מעבר לעבור משם לעיר אחרת[טז], **מֻתָּר**, כי יאמרו למקום אחר הוא הולך. **עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה** – עיר שיש בה היום יום איד לעבודה זרה[יז], והיה דרכם לעשות ירידּ באותו יום, **וְהָיוּ בָהּ חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת**, והעיטור הוא סימן שאותם חנויות הם של הכומרים[יח] ליטול מהם מכס לצורך עבודה זרה,

רבינו עובדיה מברטנורא

ד עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה. שֵׁיּוֹם אֵיד [יֵשׁ] לְבְנֵי הָעִיר הַיּוֹם לְעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבָּעִיר: **חוּצָה לָהּ.** וַאֲפִלּוּ סָמוּךְ לָעִיר מְאֹד מֻתָּר לְבַדָּהּ, אָסוּר לֵילֵךְ שָׁם, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְהַלֵּךְ שָׁם לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם הָיָה נִמְשָׁכִים אַחַר אוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ מַסְלוּל הוֹלֵךְ גַּם לְעִיר אַחֶרֶת, מֻתָּר, מִנְהָגָם יוֹם אֵיד שֶׁל אֵלּוּ אֵינוֹ כְיוֹם אֵיד שֶׁל אֵלּוּ: **מַהוּ לֵילֵךְ לְשָׁם.** בְּאוֹתָהּ הָעִיר בְּיוֹם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם: **בְּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְאוֹתָהּ הָעִיר.** שֶׁהַדֶּרֶךְ הַכְּבוּשָׁה מִכָּאן לְאוֹתָהּ הָעִיר, מְיֻחֶדֶת לְאוֹתָהּ הָעִיר לְבַדָּהּ, אָסוּר לֵילֵךְ שָׁם, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְהַלֵּךְ שָׁם לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם הָיָה חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת. וְסִימָן הוּא לָהֶם שֶׁאוֹתָם [שֶׁל כּוֹמְרִים] לִטֹּל מֵהֶם מֶכֶס:

מקור חיים

טו. רש״י. **טז.** לשון הטור (סימן קמ״ט). **יז.** והוא נכנס בה בהיתר, משום שהוא גר שם, או משום שהדרך מוליכה גם למקומות אחרים (עפ״י הטור שם). **יח.** ברע״ב שלפנינו הגירסא היא ׳של עבודה זרה׳, אבל בדפוס ראשון הגירסא ׳של כומרים׳, וכן הוא ברש״י דפו״י.

וֶה הָיָה מַעֲשֶׂה בְּבֵית שְׁאָן, וְאָמְרוּ חֲכָמִים, הַמְעָטְרוֹת אֲסוּרוֹת וְשֶׁאֵינָן מְעָטְרוֹת מֻתָּרוֹת:

זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה בְּבֵית שְׁאָן, וְאָמְרוּ חֲכָמִים, הַמְעָטְרוֹת אֲסוּרוֹת – מחנויות המעוטרות אסור לקנות שאסור להנות לעבודה זרה, **וְשֶׁאֵינָן מְעָטְרוֹת מֻתָּרוֹת**[יט]: ומשאינן מעוטרות מותר ליקח דבר המתקיים[יט]:

ה אֵלּוּ דְבָרִים אֲסוּרִים לִמְכֹּר לְגוֹיִם, אִצְטְרוֹבָלִין, וּבְנוֹת שׁוּחַ וּפִטּוּטְרוֹתֵיהֶן, וּלְבוֹנָה, וְתַרְנְגוֹל הַלָּבָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֻתָּר לִמְכֹּר לוֹ תַּרְנְגוֹל לָבָן בֵּין הַתַּרְנְגוֹלִין.

אֵלּוּ דְבָרִים אֲסוּרִים לִמְכֹּר לְגוֹיִם לעולם[כ]. **אִצְטְרוֹבָלִין** – פרי עץ ארז, **וּבְנוֹת שׁוּחַ** – מין תאנים לבנים גדולים, **וּפִטּוּטְרוֹתֵיהֶן** – כשהם בפטוטרותיהן (– בעוקציהן), כלומר כשהעוקצין עדיין מחוברין להם[כא], **וּלְבוֹנָה, וְתַרְנְגוֹל הַלָּבָן.** כי כל אלו הם דברים שדרכם להקריב לעבודה זרה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֻתָּר לִמְכֹּר לוֹ תַּרְנְגוֹל לָבָן בֵּין הַתַּרְנְגוֹלִין** – אם מוכר לו יותר מתרנגול אחד מותר שיהיה ביניהם גם תרנגול לבן[כב].

רבינו עובדיה מברטנורא

וְשֶׁאֵינָן מְעָטְרוֹת מֻתָּרוֹת. דִּבְאוֹתָם שֶׁאֵינָם מְעָטְרוֹת לֹא שָׁקְלֵי מִנַּיהּ מֶכֶס לַעֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא מָטֵי לַעֲבוֹדָה זָרָה הֲנָאָה מִנַּיְהוּ. וּלְמִזְבֵּן מִנַּיְהוּ דָּבָר הַמִּתְקַיֵּם, שָׁרֵי בְּיוֹם אֵידָם, שֶׁמְּתָמוֹ הַמּוֹכֵר עָצֵב וְלֹא אָזֵיל וּמוֹדֵי: **ה אִצְטְרוֹבָלִין.** פֵּירָא דְּאִילָנָא: **בְּנוֹת שׁוּחַ.** מִין מִמִּינֵי הַתְּאֵנִים הַגְּדוֹלִים הַלְּבָנִים. אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְמכֹּר אֵלּוּ לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה: **פִּטּוּטָרוֹת.** בְּפִטּוּטוֹתֵיהֶם קָאָמַר, כְּלוֹמַר בְּעֻקְצִין שֶׁלָּהֶם שֶׁהֵם נִתְלִין בּוֹ. דְּמִסְתָּמָא הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה רוֹצֶה לְהַקְרִיבָן תַּקְרֹבֶת לַעֲבוֹדָה זָרָה: **תַּרְנְגוֹל לָבָן בֵּין הַתַּרְנְגוֹלִין.** לָקַח הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה מִיִּשְׂרָאֵל

מקור חיים

יט. לעיל (מ״א) שנינו שאין נושאין ונותנין עמהן ואף אם אינם נותנים מכס לעבודה זרה, כי שם איירי ליקח מהם דבר שאין מתקיים, אבל כשלוקחים מהם דבר המתקיים לא אזלו ומודו ולכן אין אסור אלא במעוטרות שנותנים מכס לע״ז (רע״ב, תוי״ט). **כ.** רמב״ם (פ״ט). וטעם שדברים אלו אסורים משום שצריך להם הנכרי לעבודה זרה וקא עבר על לפני עור לא תתן מכשול, דבן נח מוזהר על ע״ז (תוי״ט). **כא.** במשנה גרסינן ׳ופטוטרותיהן׳, ובגמרא (דף יד.) מפרש ש׳בפטוטרותיהן׳ קאמר, כלומר שאצטרובלין ובנות שוח אסור למכור להם כשהעוקצין עדיין מחוברין, שדרכם היה לתלותם לעבודה זרה בעוקציהן (מלא״ש). **כב.** ואיירי שהנכרי אמר

וּבְזְמַן שֶׁהוּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ, קוֹטֵעַ אֶת אֶצְבָּעוֹ וּמוֹכְרוֹ לוֹ, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר לַעֲבוֹדָה זָרָה. וּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים, סְתָמָן מֻתָּר, וּפְרוּשָׁן אָסוּר. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף דָּקֶל טָב וַחֲצָב וְנִקְלִיבָם אָסוּר לִמְכֹּר לְגוֹיִם:

וּבִזְמַן שֶׁהוּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ, קוֹטֵעַ אֶת אֶצְבָּעוֹ וּמוֹכְרוֹ לוֹ, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר לַעֲבוֹדָה זָרָה. וּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים, סְתָמָן מֻתָּר – אם לא פירש שצריך לעבודה זרה, מותר למכרו, **וּפְרוּשָׁן אָסוּר** – ואם פירש שרוצה להקריבו לעבודה זרה, אסור[כג]. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף דָּקֶל טָב וַחֲצָב וְנִקְלִיבָם אָסוּר לִמְכֹּר לְגוֹיִם:**

טָב – פירות של דקל משובח, **וַחֲצָב** – קנים שעושים מהם צוקע"ר, **וְנִקְלִיבָם** – מין עשב משובח מאד, **אָסוּר לִמְכֹּר לְגוֹיִם**, כי גם דברים אלו דרכם להקריב לעבודה זרה:

ו מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכֹּר בְּהֵמָה דַּקָּה לְגוֹיִם, מוֹכְרִין. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר, אֵין מוֹכְרִין. וּבְכָל מָקוֹם

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכֹּר בְּהֵמָה דַּקָּה לְגוֹיִם, מוֹכְרִין. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר, שהחמירו על עצמן גזירה שמא יבואו למכור בהמה גסה, **אֵין מוֹכְרִין. וּבְכָל מָקוֹם**

רבינו עובדיה מברטנורא

תַּרְנְגוֹלִים הָרְבֵּה, מֻתָּר לִמְכֹּר בֵּינֵיהֶם תַּרְנְגוֹל לָבָן. דְּכֵיוָן דְּשָׁקֵיל אַחֲרִינֵי לָאו לַעֲבוֹדָה זָרָה בָּעֵי לְהוּ: **וּפְרוּשָׁן אָסוּר.** אִם פֵּרֵשׁ דְּלַעֲבוֹדָה זָרָה בָּעֵי לְהוּ, אָסוּר. וְאֶצְטְרִיךְ לְמֵתְנֵי, דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמֵינָא הַאי גַּבְרָא לָאו לַעֲבוֹדָה זָרָה בָּעֵי לְהוּ, וְהַאי דְּקָאָמַר הָכִי, סָבַר כִּי הֵיכִי דְּהַהוּא גַּבְרָא אֲבִיק בְּהּ כַּלֵּי עָלְמָא נְמֵי אֲבִיקוּ, וְאֵימָא הָכִי כִּי הֵיכִי דְּלֵיתְבוּ לִי, קָמַשְׁמַע לָן: **דֶּקֶל טָב.** פֵּרוֹת דֶּקֶל מְשֻׁבָּח שֶׁפֵּרוֹתָיו רְגִילִין לְהַקְרִיב מֵהֶן לַעֲבוֹדָה זָרָה: **וַחֲצָב.** קָנִים שֶׁעוֹשִׂין מֵהֶן הַצּוֹקְרָ"א: **וְנִקְלִיבָם.** מִין עֵשֶׂב מְשֻׁבָּח מְאֹד. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר:

מקור חיים

שחור ולבן אני צריך (לרש"י) או שהיה מראה על שחור ולבן שביד הישראל (לתוספות), לרבי יהודה מותר דמגו דשחור לאו לעבודה זרה הוא הדין הלבן, וחכמים סוברים שמערים הוא. אבל אם אמר תרנגול אני צריך לכו"ע מותר למכור אף לבן בפני עצמו (דף יד.).

כג. עיין רע"ב החידוש בזה.

אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַּסָּה, עֲגָלִים וּסְיָחִים, שְׁלֵמִים וּשְׁבוּרִין. רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בִּשְׁבוּרָה. וּבֶן בְּתֵירָה מַתִּיר בְּסוּס:

אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַּסָּה, גזירה שמא ישכירם או ישאילם והנכרי יעשה בהם מלאכה בשבת[כד]. ואסור למוכרן אף כשהן קטנות ואינן ראויות כל כך למלאכה, כגון **עֲגָלִים** – פרים קטנים, **וּסְיָחִים** – חמורים קטנים, **שְׁלֵמִים וּשְׁבוּרִין** – וכן אסור למוכרם בין שהם שלמים בין שהם שבורים, כי גם שבורים ראויים קצת למלאכה. **רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בִּשְׁבוּרָה**, לפי שאינה ראויה למשא[כה]. **וּבֶן בְּתֵירָה מַתִּיר בְּסוּס**, הואיל ולרכיבה עומד והחי נושא את עצמו אין שייך בו איסור שביתת בהמתו[כו]:

ז **אֵין מוֹכְרִין לָהֶם דֻּבִּין וַאֲרָיוֹת וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֵזֶק לָרַבִּים. אֵין בּוֹנִין עִמָּהֶם**

אֵין מוֹכְרִין לָהֶם דֻּבִּין וַאֲרָיוֹת וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֵזֶק לָרַבִּים – כגון כלי זיין. **אֵין בּוֹנִין עִמָּהֶם**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **אֵין מוֹכְרִין בְּהֵמָה גַּסָּה.** דְּגָזְרִינַן מְכִירָה אַטּוּ שְׂכִירוּת וְהַשְׁאָלָה, שֶׁהִיא בְהֶמְתּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְיַעֲשֶׂה בָהּ הַנָּכְרִי מְלָאכָה בְשַׁבָּת. וְעַל יְדֵי סַרְסוּר דְּלֵיכָּא לְאַחְלוּפֵי בִשְׂכִירוּת, שֶׁאֵין הַסַּרְסוּר מַשְׂכִּיר, שָׁרֵי לְמָכְרָהּ: **שְׁלֵמִים וּשְׁבוּרִים.** שֶׁאַף הַשְּׁבוּרִים חֲזוּ לִמְלָאכָה, שֶׁטּוֹחֲנִים בָּהֶם: **רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בִּשְׁבוּרָה.** וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: **בֶּן בְּתֵירָא מַתִּיר בְּסוּס.** וַאֲפִלּוּ הַסּוּס שֶׁהַצַּיָּדִים מְבִיאִים עָלָיו הָעוֹפוֹת שֶׁצָּדִין בּוֹ. קָסָבַר הַחַי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ. וְרַבָּנָן סָבְרֵי, דַּוְקָא אָדָם נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ, הִלְכָּךְ אִם לֹא הָיָה מְיֻחָד אֶלָּא לִרְכֹּב עָלָיו מֻתָּר, אֲבָל לְהָבִיא בַעַל חַי אַחֵר חוּץ מֵאָדָם, אָסוּר. וְאֵין הֲלָכָה כְּבֶן בְּתֵירָא: **ז כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֵזֶק לָרַבִּים.** כְּגוֹן כְּלֵי מִלְחָמָה חֲרָבוֹת וּרְמָחִים:

מקור חיים

כד. ואדם מצווה על שביתת בהמתו. **כה.** כן פירש הרמב״ם בפסחים (פ״ד מ״ג). וחכמים אסרו כי מ״מ אפשר לקשרה ולמשוך בריחיים. (ביארנו המשנה לפי שיטת הרמב״ם, וכן ביארה הרע״ב כאן. אבל בפסחים (שם) ביארה הרע״ב לפי שיטת רש״י. ולדידיה טעם האיסור למכור קטנים ושבורים הוא שמא יבוא למכור גם גדולים ושלימים. ורבי יהודה אינו חושש בשבורה כי כיון שאינה ראויה למלאכה בודאי לשחיטה קנה אותה ולא ישהה אותה בביתו ולא יצא מזה תקלה). **כו.** עיין רע״ב שאיירי בסוס של ציידים שמביאים עליו עופות, ובזה חולקים עליו החכמים, אבל המיועד רק לרכיבת אנשים גם הם מודים שהחי נושא את עצמו.

בָּסִילְקִי, גַּרְדּוֹם, וְאִצְטַדְיָא, וּבִימָה. אֲבָל בּוֹנִים עִמָּהֶם בִּימוֹסְיָאוֹת וּבֵית מֶרְחֲצָאוֹת. הִגִּיעוּ לַכִּפָּה שֶׁמַּעֲמִידִין בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִבְנוֹת:

בָּסִילְקִי – בנין גבוה ושם יושבים לדון בני אדם, ומפילים אותם משם ומתים[כז], **גַּרְדּוֹם** – בנין שדנים שם דיני נפשות, **וְאִצְטַדְיָא** – מקום שחוק שמביאים שם שור נגח והורג את האדם, **וּבִימָה** – כעין מגדל קצר וגבוה, עשוי כדי לדחוף האדם משם והוא מת. **אֲבָל בּוֹנִים עִמָּהֶם בִּימוֹסְיָאוֹת** – בנינים שאינם לא לצורך עבודה זרה ולא להמית בני אדם[כח], **וּבֵית מֶרְחֲצָאוֹת. הִגִּיעוּ לַכִּפָּה שֶׁמַּעֲמִידִין בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה** – כשהגיעו לבנות הכיפה והוא בנין עגול כמין קשת שבונין על גגות מרחצאותיהן ועליהן היו מעמידין עבודה זרה, **אָסוּר לִבְנוֹת** – אסור לסייע להם לבנות[כט]:

משנה ח

כיבוש יחיד שמיה כיבוש או לאו שמיה כיבוש

בסוגיין (דף כא.) נחלקו התנאים אי הארצות שהם כיבוש יחיד[ל] כגון סוריא שדוד כיבשה יש להם דין ארץ ישראל. למאן דאמר כיבוש יחיד שמיה כיבוש, מן התורה דינם כארץ ישראל, ולמאן

רבינו עובדיה מברטנורא

בָּסִילְקִי. טִירָה גְּבוֹהָה. וְשָׁם יוֹשְׁבִים לָדוּן בְּנֵי אָדָם וּמַפִּילִין אוֹתָם מִשָּׁם וּמֵתִים: גַּרְדּוֹם. בִּנְיָן אֶחָד, וְהוּא עָשׂוּי לְדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת: אִצְטַדְיָא. מָקוֹם שְׁחוֹק שֶׁמְּבִיאִים שָׁם שׁוֹר נָגָח וְהוֹרֵג אֶת הָאָדָם: בִּימָה. כְּעֵין מִגְדָּל קָצָר וְגָבוֹהַּ. עָשׂוּי כְּדֵי לְדָחֹף הָאָדָם מִשָּׁם וְהוּא מֵת: דִּימוֹסְיָאוֹת. בִּנְיָנִים שֶׁאֵינָם לֹא לְצֹרֶךְ עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא לְהָמִית בְּנֵי אָדָם: כִּפָּה. ארקוולט"ו בְּלַע"ז. דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְהַעֲמִיד עֲבוֹדָה זָרָה בְּבֵית מֶרְחֲצָאוֹתֵיהֶם:

מקור חיים

כז. וכדי שלא יתפש ישראל שם אסור לבנות עמהם (רש"י, הובא בתוי"ט). **כח.** לשון הרע"ב. והוא כפירוש הרשב"ם הובא בתוספות (דף טז: סוד"ה בימוסיאות). ובתוי"ט כתב שהרע"ב גורס דימוסיאות בדל"ת כמו הרשב"ם, וכן הוא ברע"ב דפוס ראשון, ולפיה הגהנו ברע"ב שלפנינו. אבל בימוסיאות עם בי"ת הוא מלשון בימה שעליה מקריבין לעבודה זרה. **כט.** כי אע"ג דלא מתסר מרחץ משום ע"ז שמעמידין בה כדתנן לקמן (פ"ג מ"ד), מ"מ אסור לישראל לסייע להעמיד הע"ז שם (תוי"ט). **ל.** בפירושו של כיבוש יחיד, יש כמה שיטות בראשונים, נביא כאן ג' שיטות. לפי רש"י, כיבוש יחידי היינו כל מה שנכבשה שלא על פי האורים

דאמר לאו שמיה כיבוש, מן התורה אין דינם כארץ ישראל אבל חכמים תיקנו שכמה הלכות התלויים בארץ יהיו נוהגים גם שם[לא].

קנין לנכרי להפקיע מן מעשרות

בגיטין (מז.) נחלקו אם יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מן המעשרות או אין קנין. כלומר, גוי שקנה קרקע בארץ ישראל האם ישראל שקנה גידוליו יהא חייב לעשרם כי אין קנין הנכרי מפקיע חיוב המעשרות, או פטור מלעשרם כי קנין הנכרי מפקיע חיוב המעשרות, ומה שגדל בקרקעו הוה כגדל בחוץ לארץ.

ח וְאֵין עוֹשִׂין תַּכְשִׁיטִין לַעֲבוֹדָה זָרָה, קְטָלָאוֹת וּנְזָמִים וְטַבָּעוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּשָׁכָר מֻתָּר. אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע,

(ואֵין עוֹשִׂין תַּכְשִׁיטִין לַעֲבוֹדָה זָרָה, קְטָלָאוֹת – תכשיט שתולים סביב הצוואר[לב] **וּנְזָמִים** – נזמי אוזן ונזמי אף, **וְטַבָּעוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּשָׁכָר מֻתָּר[לג]). אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע** – אסור למכור לנכרי בארץ ישראל אילן המחובר לקרקע, דכתיב 'לא תחנם', והיינו לא תתן להם חנייה בקרקע[לד], והמחובר לקרקע בקרקע דמי,

מקור חיים

ותומים ובלא ס' ריבוא מישראל (דף כ: ד"ה סוריא). **תוס'** סוברים (שם) כיבוש יחיד היינו כל שנכבשה לפני שנכבשה כל ארץ ישראל, (ודוד כבש סוריא לפני שנכבשה כל הארץ). לפי **הרמב"ם** (הלכות תרומות פ"א ה"ב וג') כל שנכבשה שלא על ידי מלך או נביא או שופט מדעת רוב ישראל, או שנכבשה לפני שנכבשה כל הארץ היינו כיבוש יחיד. **לא.** לפי הגירסא שבגמרות שלפנינו נחלקו בזה רבי מאיר ורבי יוסי במשנתנו. אמנם עיין בהערה לקמן שלרע"ב היה גירסא אחרת ולפיה אין מחלוקתם תלויה בזה ולשיטתו לתרוייהו לאו שמיה כיבוש. **לב.** שבת פ"ו מ"א. **לג.** ברוב ספרים לא גרסינן כל זה במשנה, והמשנה מתחלת מאין מוכרין להם במחובר לקרקע. וכ"כ תוספות (דף יט: ד"ה הגיע) דלא מסתבר שיתיר שום תנא לעשות לכתחלה תכשיטי ע"ז. וכתבו שגם רש"י נראה שלא היה גורסה מדלא פירש מאי קטלאות. גם בירושלמי ליתא וכן לא העתיקה הרי"ף והפוסקים. וממה שהרע"ב לא ביארה כלל משמע שגם הוא לא היה גורסה. **לד.** כתיב (דברים ז ב) וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם. ובסוגיין (דף כ.) שלשה איסורים דרשינן מ'לא תחנם': **א)** לא תתן להם חנייה בקרקע, שאסור למכור לנכרי קרקע בארץ ישראל. **ב)** לא תתן להם חן, שלא יאמר כמה עובד כוכבים זה נאה. **ג)** לא תתן להם מתנת חינם. (אע"פ שהפסוק איירי בשבעת האומות, כל האומות בכלל איסורים אלו (דף כ. תוד"ה דאמר קרא)).

אֲבָל מוֹכֵר הוּא מְשַׁיְּקְצִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מוֹכֵר הוּא לוֹ עַל מְנָת לָקוֹץ. אֵין מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שָׂדוֹת. וּבְסוּרְיָא מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים,

אֲבָל מוֹכֵר הוּא מְשַׁיְּקְצִין – אבל אחר שנקצץ מותר למכור לו[לה]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מוֹכֵר הוּא לוֹ עַל מְנָת לָקוֹץ** – מותר גם למכרו במחובר אם התנה עמו שיקצץ אותו. **אֵין מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** – אסור להשכיר בתים לנכרים בארץ ישראל גזירה שמא ימכרם לו ויעבור על לא תחנם, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שָׂדוֹת** – וכל שכן שאסור למכור להם שדות כי בנוסף לאיסור לא תחנם מפקיעין גם מן המעשרות[לו]. **וּבְסוּרְיָא** – ובארם צובא שכיבשה דוד ואינה קדושה בקדושת ארץ ישראל, כי כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש[לז], **מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים** – מותר להשכיר להם בתים ולא גזרינן אטו מכירה[לח],

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **אֲבָל מוֹכֵר הוּא מְשַׁיְּקְצִין.** שֶׁלֹּא יְהֵא מוֹכֵר לוֹ הַמְחֻבָּר אֶלָּא לְאַחַר שֶׁיְּקֻצָּץ. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּמְחֻבָּר, לֹא, שֶׁנִּמְצָא נוֹתֵן לוֹ חֲנָיָה בַּקַּרְקַע, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (דְּבָרִים ז) לֹא תְחָנֵּם, לֹא תִתֵּן לוֹ חֲנָיָה בַּקַּרְקַע: **אֵין מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים.** גְּזֵרָה מִשּׁוּם מְכִירָה דְּאִסּוּרָא הוּא: **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שָׂדוֹת.** דְּאִיכָּא תַּרְתֵּי דְּאִסּוּרָא, חֲנָיָה בַּקַּרְקַע וּמַקְצִיעָן מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת: **וּבְסוּרְיָא.** אֲרַם צוֹבָה, שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד וְאֵינָהּ קְדוֹשָׁה כִּקְדֻשַּׁת הָאָרֶץ: **מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים.** וְלֹא גָּזְרִינַן אַטּוּ מְכִירָה. דְּאִי נַמִּי אָתֵי לִידֵי מְכִירָה לֹא עָבַר אַדְאוֹרַיְתָא, דְּכִי כְּתִיב לֹא תְּחָנֵּם לָהֶם חֲנָיָה, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּתִיב. וּמֵיהוּ מְכִירָה לְכַתְּחִלָּה לֹא, מִשּׁוּם מְכִירָה דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

מקור חיים

לה. לכאורה אין בזה חידוש, ולכן כתב הרא״ש שרבי יהודה לפרש דברי ת״ק בא, ור״ל על מנת לקוץ. אבל הריטב״א כתב שקמ״ל שלא אסרו מכירתו אטו מכירת מחובר עצמו. ורשב״א כתב שבא לדייק דוקא נקצץ מותר אבל על מנת לקוץ אסור שמא ישהה, ודלא כרבי יהודה. **לו.** כי רבי מאיר סובר יש קנין לנכרי להפקיע מן המעשרות, וקרקע של נכרי בארץ ישראל הרי הוא כחוץ לארץ, ואף אם יזרענה ישראל פטור מתרומות ומעשרות (תוי״ט). **לז.** כן איתא ברע״ב, וכבר תמה עליו התוי״ט שבסוגיין איתא להדיא שאי אפשר לומר כן שאם כן האיסור להשכיר שדות הוא גזירה לגזירה, ולכן מסיקה הגמרא שלר״מ כיבוש יחיד שמיה כיבוש. אמנם בחידושי מהרי״ח כתב שנ״ל שלרע״ב היה גירסא אחרת בגמרא, ולפיה מחמת שבשדות איכא תרתי גזרו אף גזירה לגזירה וכתב שכמה פעמים מצינו שגזרו גזירה לגזירה היכא שהיה נראה לחכמים טעם לדבר. **לח.** כי גם אם ימכור בסוריא

אֲבָל לֹא שָׂדוֹת. וּבְחוּץ לָאָרֶץ מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים וּמַשְׁכִּירִין שָׂדוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת. וּבְסוּרְיָא מוֹכְרִין בָּתִּים וּמַשְׁכִּירִין שָׂדוֹת. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ מוֹכְרִין אֵלּוּ וָאֵלּוּ:

אֲבָל לֹא שָׂדוֹת – אבל אסור להשכיר להם שדות שכיון שבשדות איכא תרתי גזרו בהן אטו מכירה. **וּבְחוּץ לָאָרֶץ מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים**, ולא גזרו אטו מכירה בארץ ישראל, כיון שהוא רחוק הרבה, **וּמַשְׁכִּירִין שָׂדוֹת** – ומותר להשכיר להם שדות אבל לא למכור, גזירה אטו מכירה בארץ ישראל[לט], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים**, ולא גזרו אטו מכירה, **אֲבָל לֹא שָׂדוֹת**, כיון דאיכא תרתי גזרו אטו מכירה. **וּבְסוּרְיָא מוֹכְרִין בָּתִּים**, שכיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש ואין בזה איסור, ולא גזרו אטו ארץ ישראל, **וּמַשְׁכִּירִין שָׂדוֹת**, אבל לא מוכרין כיון דאיכא תרתי גזרו אטו ארץ ישראל. **וּבְחוּצָה לָאָרֶץ מוֹכְרִין אֵלּוּ וָאֵלּוּ:**

ט אַף בְּמָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַשְׁכִּיר, לֹא לְבֵית דִּירָה אָמְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְנִיס לְתוֹכוֹ

אַף בְּמָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַשְׁכִּיר – אף במקום שאמרו שמותר להשכיר להם בתים, והיינו לרבי מאיר בסוריא ולרבי יוסי אפילו בארץ ישראל, **לֹא לְבֵית דִּירָה אָמְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְנִיס לְתוֹכוֹ**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲבָל לֹא שָׂדוֹת. דְּאִיכָּא תַּרְתֵּי לְאִסּוּרָא: **וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.** דִּמְרַחַק, וְלֵיכָּא לְמִגְזַר **מְכִירָה דְּהָתָם אַטּוּ מְכִירָה דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: מוֹכְרִין בָּתִּים וּמַשְׁכִּירִין שָׂדוֹת.** אֲבָל מְכִירָה דְּשָׂדוֹת לֹא, כֵּיוָן דְּאִיכָּא תַּרְתֵּי: **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר כו'.** וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי. וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יַשְׂכִּיר בָּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְשָׁלֹשָׁה נָכְרִים בְּיַחַד, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה שְׁכוּנָה שֶׁל נָכְרִים: **ט אַף בְּמָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַשְׁכִּיר.** לְרַבִּי מֵאִיר בְּסוּרְיָא וְלִרַבִּי יוֹסֵי אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: **לֹא לְבֵית דִּירָה אָמְרוּ.** אֶלָּא לְהָכְנִיס שָׁם תֶּבֶן וְעֵצִים וְכֵיוֹצֵא בָזֶה:

מקור חיים

ליכא איסור דאורייתא, ולא אסרו מכירה בסוריא לכתחלה אלא גזירה אטו מכירה דארץ ישראל, כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **לט.** ואע"ג שלא חשו לכך בבתים מחמת המרחק המרובה, בשדות דאיכא תרתי, גזרו.

עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ. וּבְכָל מָקוֹם לֹא יַשְׁכִּיר לוֹ אֶת הַמֶּרְחָץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִקְרָא עַל שְׁמוֹ:

עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר – ונאמר (דברים ז) **וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ. וּבְכָל מָקוֹם לֹא יַשְׁכִּיר לוֹ אֶת הַמֶּרְחָץ** – ובכל מקום ואפילו בחוץ לארץ אסור להשכיר לנכרי את המרחץ, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ** – מפני שהמרחץ נקראת על שמו של בעליו, והנכרי מחממה בשבת, ויאמרו מרחץ של פלוני יהודי רוחצים בה בשבת[ב]:

פרק ב - אין מעמידין

א אֵין מַעֲמִידִין בְּהֵמָה בְּפָנְדָּקָאוֹת שֶׁל גּוֹיִם, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל הָרְבִיעָה.

אֵין מַעֲמִידִין בְּהֵמָה בְּפָנְדָּקָאוֹת – בתי אכסניא **שֶׁל גּוֹיִם, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל הָרְבִיעָה**[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ. וְהַנָּכְרִי מְחַמְּמָהּ בְּשַׁבָּת וְיֹאמְרוּ מֶרְחָץ שֶׁל פְּלוֹנִי יְהוּדִי רוֹחֲצִים בָּהּ בְּשַׁבָּת. וְלֹא דְּמֵי לְעֶשֶׂר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵרִיס נָכְרִי עוֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, מֵידַע יָדְעֵי שֶׁהַנָּכְרִי אֵרִיס בָּהּ וַאֲרִיסוּתָא דְּנַפְשֵׁיהּ קָא עָבֵיד: **א אֵין מַעֲמִידִין בְּהֵמָה בְּפָנְדָּקָאוֹת.** הָעֲשׂוּיִין לְהִתְאַכְסֵן שָׁם עוֹבְרֵי דְּרָכִים. לְפִי שֶׁהַנָּכְרִים חֲשׁוּדִים עַל הָרְבִיעָה. אֲפִלּוּ נְקֵבוֹת אֵצֶל נְקֵבוֹת אָסוּר, לְפִי שֶׁהַנָּכְרִים מְצוּיִים אֵצֶל נְשֵׁי חַבְרֵיהֶם וּפְעָמִים שֶׁאֵינוֹ מוֹצְאָהּ וּמַרְבִּיעַ אֶת הַבְּהֵמָה:

וְלִרְבִיעָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹרִידִין לַשָּׂדוֹת, שֶׁרֵי לְהַשְׁכִּיר מֶרְחָץ לְנָכְרִי, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנָּכְרִי עוֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה בְּשַׁבָּת מֵידַע יָדְעֵי שֶׁהַנָּכְרִי אֵרִיס בָּהּ וַאֲרִיסוּתָא דְּנַפְשֵׁיהּ קָא עָבֵיד, אֲבָל מֶרְחָץ לָאו לַאֲרִיסוּתָא קָא עָבֵיד וְאֵין הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל הִשְׁכִּירָהּ לְנָכְרִי, וּלְכָךְ אָסוּר. וּבַזְּמַן הַזֶּה שֶׁדַּרְכָּן לְהוֹרִיד אֵרִיס לַמֶּרְחָץ לְשָׁנָה, לְמֶחֱצָה לִשְׁלִישׁ

מקור חיים

מ. ויסברו שהבלנים שלוחים של ישראל הם (רש״י). **א.** ובני נח נאסרו בה ונמצא עובר על לפני עור לא תתן מכשול (רש״י, הובא בתוי״ט).

וְלֹא תִתְיַחֵד אִשָּׁה עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל הָעֲרָיוֹת. וְלֹא יִתְיַחֵד אָדָם עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל שְׁפִיכַת דָּמִים. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תֵילֵד אֶת הַנָּכְרִית, מִפְּנֵי שֶׁמְּיַלֶּדֶת בֶּן לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל נָכְרִית מְיַלֶּדֶת בַּת יִשְׂרָאֵל. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תָנִיק בְּנָהּ שֶׁל נָכְרִית אֲבָל נָכְרִית מְנִיקָה בְּנָהּ שֶׁל יִשְׂרְאֵלִית בְּרִשׁוּתָהּ:

וְלֹא תִתְיַחֵד אִשָּׁה עִמָּהֶן – אשה ישראלית לא תתייחד עם נכרי אף אם אשתו עמו[ב], **מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל הָעֲרָיוֹת. וְלֹא יִתְיַחֵד אָדָם עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל שְׁפִיכַת דָּמִים. בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תֵילֵד אֶת הַנָּכְרִית, מִפְּנֵי שֶׁמְּיַלֶּדֶת[ג] בֶּן לַעֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל נָכְרִית מְיַלֶּדֶת בַּת יִשְׂרָאֵל,** בזמן שישראלית עומדת על גבה[ד]. **בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תָנִיק בְּנָהּ שֶׁל נָכְרִית,** מפני שמגדלת בן לעבודה זרה[ה], **אֲבָל נָכְרִית מְנִיקָה בְּנָהּ שֶׁל יִשְׂרְאֵלִית בְּרִשׁוּתָהּ** של הישראלית, אבל לא תמסרנו לה להוליכו לביתה, שמא תהרגנו[ו]:

ב מִתְרַפְּאִין מֵהֶן רִפּוּי מָמוֹן, אֲבָל

מִתְרַפְּאִין מֵהֶן רִפּוּי מָמוֹן – מותר להניח לנכרי לרפאות בהמתו, **אֲבָל**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא תִתְיַחֵד אִשָּׁה עִמָּהֶן. אֲפִלּוּ בְּיִחוּד זָרָה. וּבְשָׂכָר, מֻתָּרֶת, מִשּׁוּם אֵיבָה: שֶׁפִּיּוּצֵי בּוֹ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל מָתָר, כְּגוֹן אֲבָל נָכְרִית מְיַלֶּדֶת בַּת יִשְׂרָאֵל. בִּזְמַן שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, אֵצֶל נָכְרִי אָסוּר, דְּנָכְרִי שֶׁאַחֲרוֹת עוֹמְדוֹת עַל גַּבָּהּ. אֲבָל בֵּינָה אֵין אִשְׁתּוֹ מְשַׁמַּרְתּוֹ: לֹא תֵילֵד אֶת לְבֵינָהּ לֹא, שֶׁחֲשׁוּדָה עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים הַנָּכְרִית. מִפְּנֵי שֶׁמְּגַדֶּלֶת בֶּן לַעֲבוֹדָה שֶׁמָּא תַהַרְגֶנּוּ: ב רִפּוּי מָמוֹן. בְּהֶמְתּוֹ:

מקור חיים

ב. וכה״ג בישראל מותר שאשתו משמרתו, וקמ״ל שבנכרי אסור. **ג.** ברע״ב איתא מפני שמגדלת בן לעבודה זרה, ויתכן שהיה גורס כן במשנה, אי נמי לא גרס כלל במשנה הטעם מפני וכו׳, וכן היא הגירסא במשנה שבירושלמי, וכן ברי״ף (תוי״ט). **ד.** אבל בינה לבינה לא, שחשודות על שפיכות דמים. ודוקא ברשות ישראל, כמו מניקה בסמוך שאינה מותרת אלא ברשות ישראל ואפילו כשאחרות עומדות על גבה (תוי״ט). (לשון הרע״ב בזמן שאחרות עומדות על גבה, וכן הוא בגמרא (דף כו.) והכוונה ישראלית דוקא, ואפילו אחת, ואפילו רק יוצאת ונכנסת (כן משמע בתוד״ה עובדת כוכבים, ובב״ח וט״ז סימן קנ״ד). **ה.** ברייתא (דף כו.). **ו.** ואף ברשות ישראל אינו מותר אלא באחרות עומדות על גבה (דף כו. תוד״ה עובדת כוכבים).

לֹא רִפּוּי נְפָשׁוֹת. וְאֵין מְסַתְּפְּרִין מֵהֶן בְּכָל מָקוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מֻתָּר, אֲבָל לֹא בֵינוֹ לְבֵינוֹ:

לֹא רִפּוּי נְפָשׁוֹת – אבל לא יניחנו לרפואת גופו[ז]. **וְאֵין מְסַתְּפְּרִין מֵהֶן בְּכָל מָקוֹם** – אסור להסתפר מהם אפילו ברשות הרבים שעוברים שם תדיר[ח], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מֻתָּר, אֲבָל לֹא בֵינוֹ לְבֵינוֹ** – אבל לא במקום שאין רגילין בני אדם כל כך[ט]:

משנה ג

יין נסך: יין שנתנסך לעבודה זרה אסור בהנאה מן התורה. **סתם יינם:** יין נכרים שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא, והוא הנקרא סתם יינם, אסור בהנאה כיין נסך, ואיסור זה מדברי סופרים הוא[י]. **יין ישראל שנגע בו גוי:** כל יין שיגע בו העכו"ם חיישינן שמא נסך אותו לעבודה זרה, ודינו כסתם יינם ואסור בהנאה (תוכ"ד הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פי"א ה"א-ג).

תשמישי עבודה זרה, ונויה, ותקרובתה

עבודה זרה אסורה בהנאה היא ותשמישיה ונויה ותקרובתה.

רבינו עובדיה מברטנורא

רִפּוּי נְפָשׁוֹת. גּוּפוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ סַם לְבֵינוֹ. וְאִי רוֹאֶה בְּמַרְאָה, מֻתָּר. דְּמֵימָר פְּלוֹנִי יָפֶה לְךָ, אֲפִלּוּ רִפּוּי נְפָשׁוֹת אָמַר הַנָּכְרִי, הוֹאִיל וּמִסְתַּפֵּר הָכִי מֻתָּר לְהִתְרַפְּאוֹת מִמֶּנּוּ: אֲבָל לֹא בֵינוֹ אָדָם חָשׁוּב הוּא, וּמִתְיָרֵא לְהָרְגוֹ:

מקור חיים

ז. ואפילו לרפואת כאב בעלמא, דאסור למסור גופו ליד עובד כוכבים (דף כז. ורש"י שם). ח. רש"י כתב אפילו בשבילי רשות הרבים שהיו עוברין שם תדיר, שמא יחתוך צוארו בתער (הובא בתוי"ט). וה"ה ברשות הרבים עצמו אסור, ולא נקט רש"י שבילי רה"ר אלא משום שאין דרך לספר ברה"ר (מחצית השקל בחידושיו למסכת זו). ט. ואין ר"ל בינו לבינו ממש, שיחוד ממש אסור אף כשאינו מסתפר, כלעיל משנה א' (תוי"ט). י. ואעפ"כ אסרוה בהנאה משום חומרא דע"ז (רדב"ז שם ה"ג). ובר"ן כתב שאם לא היינו אוסרים אותו כי אם בשתיה היה יוצא מזה תקלה, שמא הרואין יסברו שמשום נסוך נאסר וביאו להתיר בהנאה גם יין נסך ממש (הובא בתוי"ט).

היכי דמי נוי והיכי דמי תקרובת, נוי כגון שמדליק לפניה נרות או שוטח לפניה בגדים וכלים נאים לנוי, ותקרובת כל שכיוצא בו קרב על המזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר יינות או שמנים וסלתות מים ומלח אם עשה ממנו תקרובת שהניחו לפניה לשם תקרובת נאסר מיד אפילו לא עשה ממנו כעין עבודת פנים וגם לא הקטירו ממנו כלום אלא נתנו לפניה לתקרובת נעשה זבחי מתים (טור ריש סימן קלט)

ג אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין וְאֲסוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה. הַיַּיִן, וְהַחֹמֶץ שֶׁל גּוֹיִם שֶׁהָיָה מְתְּחִלְּתוֹ יַיִן, וְחֶרֶס הַדְּרִינָנִי, וְעוֹרוֹת לְבוּבִין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בִּזְמַן שֶׁהַקֶּרַע שֶׁלּוֹ עָגוֹל, אָסוּר. מָשׁוּךְ, מֻתָּר.

אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין וְאֲסוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה. הַיַּיִן – סתם יינם, **וְהַחֹמֶץ שֶׁל גּוֹיִם שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּתוֹ יַיִן** – וחומץ שלהם שהיה מתחלתו יין ביד הנכרי[א], **וְחֶרֶס הַדְּרִינָנִי** – כלי חרס הספוגים בהרבה יין[ב], **וְעוֹרוֹת לְבוּבִין** – עורות הנקובין נגד הלב וניכר שהוציאו ממנו הלב בעוד הבהמה בחיים[ג]. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בִּזְמַן שֶׁהַקֶּרַע שֶׁלּוֹ עָגוֹל, אָסוּר** – אם הקרע נגד הלב היה עגול סימן שעשו כן לעבודה זרה, ואסור. **מָשׁוּךְ, מֻתָּר** – ואם היה הקרע משוך, מותר, שאין עושין כן לעבודה זרה[ד].

רבינו עובדיה מברטנורא

ג שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּתוֹ יַיִן. לַאֲפוּקֵי הֵיכָא דְּקָנָה מְשִׁימִים אוֹתָם הַחָרָסִים בְּמַיִם וְנִמּוֹחִים הַנָּכְרִי חֹמֶץ מִישְׂרָאֵל, דְּלֹא מִתְּסַר בַּהֲנָאָה. שָׁם, וְהַטִּיט שׁוֹקֵעַ לְמַטָּה, וְנִשְׁאָר הַיַּיִן דְּטַעֲמָא דְּמִתְּסַר בַּהֲנָאָה, מִשּׁוּם דְּלָמָא מָזוּג בַּמַּיִם. וְעַל שֵׁם אַדְרְיָאנוּס נִקְרָא חֶרֶס נַסְכֵיהּ לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְחֹמֶץ לֹא קָא מִנַּסֵּךְ הַדְּרִינָנִי: **עוֹרוֹת לְבוּבִין.** קוֹרְעִים הַבְּהֵמָה לַעֲבוֹדָה זָרָה: וְחֶרֶס הַדְּרִינָנִי. אַדְרְיָאנוּס מֵחַיִּים כְּנֶגֶד הַלֵּב כְּמִין נָקֵב עָגֹל וּמוֹצִיאִין קֵיסָר הָיָה מְגַבֵּל טִיט בְּיַיִן וְעוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ הַלֵּב וּמַקְרִיבִין אוֹתוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה: כֵּלִים וְלֹא הָיָה מִצְרָפָן בְּכִבְשָׁן, וְנוֹשְׂאִים מֻתָּר. שֶׁאֵין עוֹשִׂין לַעֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא אוֹתָן בַּמִּלְחָמָה, וּכְשֶׁרוֹצִים לִשְׁתּוֹת עָגֹל. וַהֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל:

מקור חיים

יא. לאפוקי אם קנה חומץ מיד ישראל, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **יב.** כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **יג.** והיו עושין כן לע״ז, ובעבודה זו אף מקריבין העור ולכן נאסר בהנאה (תוי״ט ע״פ הרמב״ם פ״ז ה״ג). **יד.** והלכה כרשב״ג, כן כתב הרע״ב והוא מאמר רב יוסף

בְּשֶׂר הַנִּבְנָס לַעֲבוֹדָה זָרָה, מֻתָּר. וְהַיּוֹצֵא, אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּזִבְחֵי מֵתִים, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. הַהוֹלְכִין לַתַּרְפּוּת,

בְּשֶׂר הַנִּבְנָס לַעֲבוֹדָה זָרָה – בשר שהנכרי רוצה להכניסו לעבודה זרה להקריבו, **מֻתָּר** – מותר בהנאה, אם נזהר ישראל ליטלו עם כניסתו קודם שיקריבו אותו[טו]. **וְהַיּוֹצֵא, אָסוּר** בהנאה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּזִבְחֵי מֵתִים** – מפני שהוא תקרובת עבודה זרה ונקראת זבחי מתים ואסור בהנאה כמת[טז], **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. הַהוֹלְכִין לַתַּרְפּוּת** – גוים ההולכים למרחוק[יז] לטעות וטינופת עבודה זרה[יח],

רבינו עובדיה מברטנורא

הַיּוֹצֵא אָסוּר. בַּהֲנָאָה, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה תִּקְרֹבֶת: **לַתַּרְפּוּת.** לְטָעוּת עֲבוֹדָה זָרָה [לְמֶרְחָק. רַשִׁ"י]. מְקוֹם עֶרְוָתָהּ שֶׁל אִשָּׁה נִקְרָא בֵּית תַּרְפָּה:

מקור חיים

בסוגיין (דף לב:). אבל אין מזה ראיה שת"ק חולק, כדאיתא בשמעתין, שאמר ליה אביי (בלשון שאלה (רש"י)), הלכה מכלל דפליגי, ולא פשיט ליה. (ובר"ח איתא והלכתא כרשב"ג אע"ג דליכא מאן דפליג עליו, משמע שהוא סובר שאביי בלשון קושיא אמר ולכן כתב בהחלט דליכא מאן דפליג עליו). **טו.** רש"י (דף לב:), ואיירי בבשר זבוח שרוצה להכניס כדורון לע"ז, ולכן אע"פ שלא הקריבו אותו אינו מותר באכילה כי נבילה היא, אבל בהנאה מותר כיון שעדיין לא נקרבה. (ומשנתנו דלא כרבי אליעזר שסובר סתם מחשבת עובד כוכבים לע"ז, כי לדידיה כל בהמה שחוטה של נכרי אסורה בהנאה כתקרובת) (גמרא שם). **טז.** כתיב (תהלים קו כה) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים (- תקרובת עבודה זרה). מה מת אסור בהנאה אף זבח אסור בהנאה (דף כט:). בגמרא איתא דמשנתנו אתיא רק כרבי יהודה בן בתירא, אבל חכמים חולקים עליו. ונחלקו בזה הראשונים. לר"ת כו"ע מודו דתקרובת כעין פנים כגון זביחה וקיטור וניסוך, אסורה בהנאה, אבל כאן הלא איירי בבשר זבוח שהכניסו לפניה כדורון, ולא נשחטה לשם עבודה זרה, ובזה רק ריב"ב ס"ל שדינו כתקרובת ואסור בהנאה. הר"י חולק וסובר שכו"ע סוברים שגם בכה"ג דינו כתקרובת, אבל בהא נחלקו, שלחכמים תקרובת אסור בהנאה אבל אינו מטמא באהל כמת, ולרבי יהודה בן בתירא אף מטמא כמת. ומחמת שהוסיף התנא וכתב מפני שהוא כזבחי מתים, משמע שבא גם לומר שמטמא כמת ולכן מוקי לה הש"ס כריב"ב דוקא (דף לב: תוד"ה והיוצא אסור, הובא בתוי"ט). **יז.** כן הוא ברע"ב, והוא מרש"י כמצויין שם. לא ידוע למה הכניסו תיבה זו מרש"י לתוך הרע"ב, ובדפוס ראשון אינה. אמנם גם בטור (סימן קמ"ח) איתא גוי ההולך לתרפות פירוש לטעות למרחוק כו'. וכן המחבר (שם סעיף יא) כתב לשון זה. בפרישה כתב שאולי לשון ההולך, מורה שהולך למקום רחוק, א"נ שרק אם אדוק כל כך שהולך למרחוק אסור לשאת ולתת עמו, אבל ההולך למקום קרוב מותר, שלא איירי כאן ביום אידם. ובט"ז כתב שלרבותא נקט למרחוק, שאף שיקח לו עדיין זמן מרובה עד שמגיע מ"מ אסור כיון שכבר התחיל בהליכה לשם. **יח.** רש"י כתב שתרפות הוא לשון טעות,

אָסוּר לְשַׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶם. וְהַבָּאִין, מֻתָּרִין:

אָסוּר לְשַׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶם – אסור למכור ולקנות מהם[ט]. **וְהַבָּאִין, מֻתָּרִין** – ובשבאים משם בחזרה מותר לשאת ולתת עמהם ואין צריכים לחשוש שמא יחזרו להודות[י]:

ד **נוֹדוֹת הַגּוֹיִם וְקַנְקַנֵּיהֶן וְיֵין שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּנוּם בָּהֶן, אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה.**

נוֹדוֹת הַגּוֹיִם וְקַנְקַנֵּיהֶן – נודות עור וקנקני חרס שגוים החזיקו בהם יין, **וְיֵין שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּנוּם בָּהֶן** – והוכנס בהם יין של ישראל[כא], **אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה** – אסורין היין המכונסים בהם באיסור הנאה[כב], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה – אין היין שבתוכן אסורין בהנאה, אלא בשתייה.

רבינו עובדיה מברטנורא

אָסוּר לְשַׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶם. דְּאָזְלוּ וּמוֹדוּ לְעַבּוּדָה זָרָה. וְעוֹד, דְּזָבְנֵי מִידֵי דְּצָרִיךְ לְתִקּוֹנָהּ עֲבוּדָה זָרָה. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא: **ד נוֹדוֹת.** שֶׁל עוֹר: **וְקַנְקַנִּים.** שֶׁל חֶרֶס: **אֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה.** וְדִינַיְהוּ כְּבָר מָתָר לְשׁוּם בְּתוֹכוֹ יַיִן. וְאִם יָשְׁנוּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יַיִן שֶׁל נָכְרִים, מֻתָּרִין מִיָּד אַחַר שָׁנָה בְּלִי עֵרוּי: לְקִיּוּם, מְמַלֵּא אוֹתָם מַיִם וּמַשְׁהֶה בְּתוֹכָן שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת, אֶלָּא שֶׁמָּעֲרֶה הַמַּיִם בְּכָל יוֹם מֵעֵת לְעֵת שֶׁל שְׁלֹשָׁה יָמִים וּמַשִּׁיב מַיִם אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, וְאַחַר כָּךְ מָתָר לְשׁוּם בְּתוֹכוֹ יַיִן. וְאִם יָשְׁנוּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יַיִן שֶׁל נָכְרִים, מֻתָּרִין מִיָּד אַחַר שָׁנָה בְּלִי עֵרוּי:

מקור חיים

ותוספות (דף לב: ד"ה ההולך) כתבו פי' הר"ר שמעיה מקום טינופת כמו בית התורפה, הרע"ב כתב ב' הפירושים. **יט.** לכאורה היינו למכור דבר המתקיים ולקנות דברי שאינו מתקיים, שבשני אלו הנכרים נהנים וילכו ויודו, אבל איפכא שרי כמו לפני אידיהם (תוי"ט פ"א מ"ד). (מש"כ הרע"ב ועוד דזבני מידי דצריך לתקרובת ע"ז, צ"ב כי לעיל (פ"א מ"ח) מפרט התנא אלו דברים הם רגילים להקריב ותמיד אסור למכור להם דברים אלו, ושאר דברים סתמן מותר פירושן אסור. ואולי כשהולכים לע"ז סתם הוה כמפרש). **כ.** והצריך להשמיענו, כי ישראל מומר אסר אף בחזרה, כיון דאביק בה מיהדר הדר להודות, וכן גוים ההולכים בשיירא גם בדרך חזרה אסורים, כדאיתא בסוגיין (דף לג.). **כא.** לקיום, כן כתב רש"י (דף כט:). וברי"ף כתב דדייק כן מלשון כנוס בהם. במרדכי (דף לג:) כתב דכניסה לקיום היינו שלשה ימים (הובא בתוי"ט). **כב.** פשטות לשון המשנה מורה שהקנקנים ונודות אסורים בהנאה, כי תנא לשון רבים

הַחַרְצַנִּים וְהַזְּגִין שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לַחִין, אֲסוּרִין, יְבֵשִׁין, מֻתָּרִין. הַמָּרִיס וּגְבִינוֹת בֵּית אֲנִיָּקִי שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים

הַחַרְצַנִּים וְהַזְּגִין – גרעיני ענבים וקליפותיהם[כג] **שֶׁל גּוֹיִם, אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לַחִין, אֲסוּרִין** – כל שנים עשר חדש לחין הן ואסורין בהנאה, **יְבֵשִׁין, מֻתָּרִין** – אחר שנים עשר חדש יבשין הן ומותרין אפילו באכילה. **הַמָּרִיס** – שומן של דגים שמערבין בו יין, **וּגְבִינוֹת בֵּית אֲנִיָּקִי שֶׁל גּוֹיִם** – וגבינות של גויים מכפר בית אונייקי, **אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**[כד]. **וַחֲכָמִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

חַרְצַנִּים וְזַגִּים. פְּסֹלֶת שֶׁל עֲנָבִים, גַּרְעִינִים שֶׁבִּפְנִים וְהַקְּלִפִּים שֶׁבַּחוּץ: **לַחִים.** כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה: **וְיְבֵשִׁים.** לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מֻתָּרִין אֲפִלּוּ בַּאֲכִילָה: **הַמָּרִיס.** שֹׁמֶן שֶׁל דָּגִים. וּרְגִילִין הָיוּ שֶׁמְּעָרְבִין בּוֹ יַיִן. אֲבָל אִם נִכַּר מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב בּוֹ יַיִן, כְּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְּשָׁרֵי: **בֵּית אֲנִיָּקִי.** שֵׁם כְּפָר, שֶׁרֹב עֲגָלִים הַנִּמְצָאִים שָׁם קְרֵבִים לַעֲבוֹדָה זָרָה. רַבִּי מֵאִיר חַיֵּשׁ לְמַעוּטָא וְסָבַר דְּאַף עַל גַּב דְּרֹב עֲגָלִים הָווּ מִעוּטָא כְּנֶגֶד שֶׁאָר בְּהֵמוֹת, חֲיִישִׁינַן לְמִעוּטָא, וְכָל הַגְּבִינוֹת הַנִּמְצָאוֹת שָׁם אָמְרִינַן דִּלְמָא בְּקֵבַת עֲגָלֵי עֲבוֹדָה זָרָה הֶעֱמִידָן. וַחֲכָמִים לֹא חָיְשֵׁי לְמִעוּטָא. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר בְּכָל הָנֵי תְּלָתָא בָּבֵי:

מקור חיים

'אסורים', אבל תוספות (דף לב. ד"ה והא הכא) הוכיחו שאי אפשר לפרש כן כי גם לרבי מאיר אין הנודות וקנקנים אסורים בהנאה מחמת יין נכרי הבלוע בהם, ולכן פירשו ש'אסורים' קאי על היין שבתוכם, וכמו שביארנו בפנים. גם הר"ן ס"ל שרבי מאיר לא אסר הנודות וקנקנים בהנאה, אלא שהוא מפרש לשון המשנה קצת אחרת, ולדעתו ה"פ אסורין הנודות לענין שהאיסור הבא מחמתן הוא איסור הנאה. (אמנם יש פירוש נוסף בתוספות שם שרבי מאיר אוסר הנודות בהנאה לענין למכרן לעובדי כוכבים). **כג.** כן פירש הרע"ב כאן שחרצנים היינו הגרעינים וזגים הם הקליפות והיא דעת רבי יוסי במסכת נזיר (פ"ו מ"ב). רבי יהודה מפרש שם להיפך. **כד.** מורייס אסור מחמת היין, וגבינות אסורין משום שבכפר ההוא היו מקריבים רוב העגלים לעבודה זרה, וגבינה מעמידים בקיבה (ראה הקדמת משנה הקרובה), וחיישינן שמא העמידם בקיבת עגל שנקרבה לעבודה זרה. ואע"פ שמעמידים גם בקיבות של שאר בהמות והעגלים הוו מיעוט כנגד שאר הבהמות, רבי מאיר חייש למיעוט, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש.

אוֹמְרִים, אֵין אִסּוּרָן אִסּוּר חֲנָאָה: אוֹמְרִים, אֵין אִסּוּרָן אִסּוּר חֲנָאָה[כה]:

משנה ה

העמדת גבינה בקיבה

הרוצה להעמיד חלב לעשות ממנו גבינה נותן לתוכו מעט חָלָב קרוש שנמצא בתוך קיבה (- חלק מן המעיים) של בהמה יונקת אחר שחיטתה, כי בחלב זה יש חריפות מרובה וכשמוסיפים קצת ממנו תוך חלב, כל החלב נקפה ונעשה גבינה, וזהו הנקרא העמדת גבינה ב'קיבה'.

העמדת גבינה בעור הקיבה

ניתן גם להעמיד חלב ולעשותו גבינה בהוספת חלק מבשר הקיבה לתוך החלב, וזה נקרא מעמיד ב'עור הקיבה'. ואף על פי שאין זה עור אלא בשר ממש, נקרא עור כיון שאינו שמן כמו בשר (תוכ"ד ערוך השלחן סימן פ"ז סעיף ל"ה)

ה אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שָׁאַל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ. אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי מָה אָסְרוּ גְּבִינוֹת הַגּוֹיִם. אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּקִבָּה שֶׁל נְבֵלָה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שָׁאַל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ. אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי מָה אָסְרוּ גְּבִינוֹת הַגּוֹיִם – מפני מה אסרו כל גבינות של גוים באכילה[כו]. אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּקִבָּה שֶׁל נְבֵלָה.

רבינו עובדיה מברטנורא

ה מִפְּנֵי מָה אָסְרוּ גְּבִינוֹת שֶׁל נָכְרִים. שֶׁל בְּהֵמָה טְמֵאָה לֵיכָּא לְמֵיחַשׁ, דְּקִים בַּאֲכִילָה. וּלְרַבָּנָן קָא בָּעֵי. וּמְשׁוּם חָלָב לָן דַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה אֵינוֹ נִקְפָּה:

מקור חיים

כה. כי היין היו נותנים רק להעביר זוהמת הדגים, והוי כמאן דאזיל לאיבוד (רש"י סוף דף לט:), ולכן לא אסרו אלא בשתייה (מלא"ש). וחכמים אינם חוששים למיעוט, ולכן גבינות בית אונייקי לא אסרו בהנאה. ומ"מ באכילה אסורים, כמו כל גבינות עכו"ם שגזרו חכמים שלא לאכלן כמבואר במשנה הקרובה. **כו.** במשנה הקודמת נחלקו רבי מאיר ורבנן בענין איסור הנאה בגבינות בית אונייקי, אבל לכולי עלמא כל גבינות הנכרים אסורות מיהת באכילה, ועל זה שאלו רבי ישמעאל, למה נאסרו.

אָמַר לוֹ, וַהֲלֹא קֵבַת עוֹלָה חֲמוּרָה מִקֵּבַת נְבֵלָה, וְאָמְרוּ, כֹּהֵן שֶׁדַּעְתּוֹ יָפָה, שׁוֹרְפָהּ חַיָּה. וְלֹא הוֹדוּ לוֹ, אֶבֶל אָמְרוּ, אֵין נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין. חָזַר, אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמְּעַמְּידִין אוֹתָהּ בְּקֵבַת עֶגְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר לוֹ, אִם כֵּן, לָמָּה לֹא אֲסָרוּהָ בַּהֲנָאָה. הִשִּׁיאוֹ לְדָבָר אַחֵר, **אָמַר לוֹ, וַהֲלֹא קֵבַת עוֹלָה חֲמוּרָה מִקֵּבַת נְבֵלָה**, שעולה אסורה בהנאה, **וְאָמְרוּ, כֹּהֵן שֶׁדַּעְתּוֹ יָפָה שׁוֹרְפָהּ חַיָּה** – כהן שאינו קץ ומואס בה מותר לגמוע חלב הקיבה בלי בישול[כז]. **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ** – לא הודו לאומרים כן להתירה לכתחלה, **אֶבֶל אָמְרוּ, אֵין נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין** – אבל אמרו אסור ליהנות לכתחלה ואם נהנה לא מעל. ומדלא מועלין מן התורה שמע מינה פרש בעלמא היא, ואם כן של נבילה יש להתיר לגמרי[כח]. **חָזַר, אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמְּעַמְּידִין אוֹתָהּ בְּקֵבַת עֶגְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה**, ואף שהוא פרש בעלמא אסור, דכתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם[כט]. **אָמַר לוֹ, אִם כֵּן, לָמָּה לֹא אֲסָרוּהָ בַּהֲנָאָה. הִשִּׁיאוֹ לְדָבָר אַחֵר** – העתיקו[ל] לענין אחר כי לא רצה לענות לו[לא],

רבינו עובדיה מברטנורא

שׁוֹרְפָהּ חַיָּה. דְּפַרְשָׁא בְּעַלְמָא הִיא: בְּקֵבַת עֶגְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה. וְאַף עַל גַּב דְּפַרְשָׁא שָׁנְגְזָרָה גְּזֵרָה זוֹ, וְכִי גָּזְרֵי רַבָּנָן גְּזֵרָה לֹא בְּעַלְמָא הִיא, אֲסוּר, דְּשָׁאנֵי עֲבוֹדָה זָרָה מִגְּלוּ לְטַעֲמָא עַד תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא עַד דְּכְתִיב בָּהּ (דברים יג) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט גְּזֵרָתָן, דִּלְמָא אֵיכָּא דְּלָא מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם: הִשִּׁיאוֹ לְדָבָר אַחֵר. סְבִירָא לֵיהּ לְטַעֲמָא וְאָתֵי לְזַלְזוֹלֵי בֵּיהּ. וְלֹא רָצָה לְהַגִּיד לוֹ טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, מִפְּנֵי וְטַעֲמָא דְּאָסְרוּ גְּבִינוֹת שֶׁל נָכְרִים, מִפְּנֵי

מקור חיים

כז. והטעם שאינו יכול לבשלה, לפי שאי אפשר לבשלה בעזרה מפני שהוא חלב ואין כלי חלב במקדש, גם להוציאה חוץ לעזרה אי אפשר משום יוצא (חידושי תלמידי רבנו יונה סוף דף לד). **כח.** כי בפרש בעלמא אין שייך אכילה כי אינו ראוי כלל לאכילה, ולכן בנבילה שאין בה אלא איסור אכילה אין לאסור פרש כלל, אבל בקדשים שאסורים גם בהנאה מן התורה, שייך לאסור הנאת הפרש מדרבנן (תו"ט). **כט.** לא היה מתכוין אלא לדחותו, דהא אפילו רבי מאיר דחייש למיעוטא לא אסר לעיל אלא גבינת בית אונייקי, אבל של שאר מקומות חשיבי קיבות עבודה זרה מיעוטא דמיעוטא (תו"ט בשם תוספות דף לד: ד"ה מפני). **ל.** מלא"ש בשם הערוך. **לא.** עיין רע"ב הסיבה שלא רצה לגלות הטעם האמיתי. ורבי ישמעאל היה קטן באותה שעה ולכן לא רצה לגלות לו, אבל לגדולי התלמידים היו מגלים אף תוך י"ב

אָמַר לוֹ, יִשְׁמָעֵאל אָחִי, הֵיאַךְ אַתָּה קוֹרֵא (שיר השירים א), **כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן, אוֹ כִּי טוֹבִים דַּדַּיִךְ. אָמַר לוֹ, כִּי טוֹבִים דַּדַּיִךְ. אָמַר לוֹ, אֵין הַדָּבָר כֵּן,**

אָמַר לוֹ, יִשְׁמָעֵאל אָחִי, הֵיאַךְ אַתָּה קוֹרֵא (שיר השירים א), **כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן** – לשון זכר, וכנסת ישראל אומרת כן להקב״ה, ישקני מנשיקות פיהו כמו בימים מקדם, כי הדודים והאהבה שהראית לי אז היו טובים לי מיין[לב], **אוֹ כִּי טוֹבִים דַּדַּיִךְ** – לשון נקיבה, והכי קאמרה כנסת ישראל, ישקני מנשיקות פיהו כמו בימים מקדם כי כך אמרת לי שטובים דודיך מיין. **אָמַר לוֹ, כִּי טוֹבִים דַּדַּיִךְ**[לג]. **אָמַר לוֹ, אֵין הַדָּבָר כֵּן**, אלא כנסת ישראל אומרת להקב״ה ערבים עלי דברי דודיך, כלומר תקנות שתקנו וגזרו החכמים, יותר מיינה של תורה, יותר מעיקר תורה שבכתב[לד],

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּעוֹר קֻבָּה שֶׁל שְׁחִיטַת נְכָרִים שֶׁהִיא נְבֵלָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָּבָר מָעָט כְּנֶגֶד כָּל הֶחָלָב, מַמְעִידִין אוֹתָהּ בְּעוֹר קֻבָּה שֶׁל שְׁחִיטַת נְכָרִים שֶׁהִיא נְבֵלָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן בּוֹ טַעַם, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מַעֲמִיד: **כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן.** הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר כֵּן לְכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל: **אֵין הַדָּבָר כֵּן.** אֶלָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אָמְרָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עֲרֵבִים עָלַי דִּבְרֵי דֹּדֶיךָ, כְּלוֹמַר תַּקָּנוֹת שֶׁתִּקְּנוּ וְגָזְרוּ הַחֲכָמִים, יוֹתֵר מִיֵּינָהּ שֶׁל תּוֹרָה, מֵעִקַּר תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב:

מקור חיים

חדש (תוי״ט בשם תוספות). ועיין רע״ב שטעם האמיתי הוא משום שהיו מעמידין בעור של נבילה (כלומר שהיו מעמידין על ידי הוספת קצת בשר הקיבה תוך החלב, ובשר הקיבה לאו פירשא הוא). ומש״כ קיבה של ׳שחיטת׳ נכרים לרבותא נקט שאפילו שחטה עכו״ם אכתי נבילה היא (תוי״ט). **לב.** כן הביאור הפשוט, אמנם ראה בסמוך שמרמז גם שדברי חכמים חביבין על הקב״ה. **לג.** כי אם לא כן קשה דרישא דקרא איירי בלשון נסתר, ישקני, פיהו, וסיפא לשון נוכח דודיך, והיה לו לומר כי טובים דודיו מיין (תוי״ט). **לד.** ולפיכך שאל אותו פסוק זה, לרמז לו שטובים התקנות אע״פ שאין אנו יודעים הטעמים, כי טעמם ונימוקם עמהם (תוי״ט בביאור דברי הרע״ב. ואף על פי שבגמרא איתא שרמז לו מרישא דקרא דכתיב ישקני מנשיקות פיהו אמר ליה ישמעאל אחי חשוק שפתותיך זו בזו ואל תרבה לדקדק, מכל מקום גם את זה רצה לרמז לו).

שֶׁהֲרֵי חֲבֵרוֹ מְלַמֵּד עָלָיו, לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים:

שֶׁהֲרֵי חֲבֵרוֹ מְלַמֵּד עָלָיו – שהרי הפסוק הקרוב מוכיח שכנסת ישראל היא האומרת להקב"ה, דכתיב, **לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים** גו' עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ[לה]:

ו אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין וְאֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה. חֶלְבָּ שֶׁחֲלָבוֹ גּוֹי וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ, וְהַפַּת, וְהַשֶּׁמֶן שֶׁלָּהֶן. רַבִּי וּבֵית דִּינוֹ הִתִּירוּ בַּשֶּׁמֶן. וּשְׁלָקוֹת, וּכְבָשִׁין שֶׁדַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן יַיִן וָחֹמֶץ,

אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין וְאֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה. חֶלְבָּ שֶׁחֲלָבוֹ גּוֹי וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ, ואסור שמא עירב בו חלב של בהמה טמאה, **וְהַפַּת, וְהַשֶּׁמֶן שֶׁלָּהֶן** – והפת והשמן של נכרים, כי חכמים גזרו עליהם משום חתנות[לו]. **רַבִּי וּבֵית דִּינוֹ הִתִּירוּ בַּשֶּׁמֶן**, כי ראו שלא פשט איסורו. **וּשְׁלָקוֹת** – וכל דבר שבשלו אותו הנכרים[לז], **וּכְבָשִׁין שֶׁדַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן יַיִן וְחֹמֶץ** – ירקות כבושים במים אם דרכן לתת לתוכן יין וחומץ[לח],

רבינו עובדיה מברטנורא

ו הַפַּת וְהַשֶּׁמֶן וְכוּ'. כָּל הָנֵי, אֲסוּרִין מִשּׁוּם חַתְנוּת. וּפַת שֶׁל נַחְתּוֹמִין הִתִּירוּהוּ, אֲבָל פַּת שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים לֹא הִתֵּר אֶלָּא לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים וּבִשְׁעַת הַדְּחָק. וְהַשֶּׁמֶן רָאוּ שֶׁלֹּא פָּשַׁט אִסּוּרוֹ וְנִמְנוּ עָלָיו וְהִתִּירוּהוּ, כִּדְמַסֵּיק בְּמַתְנִיתִין: **וּשְׁלָקוֹת.** כָּל דָּבָר שֶׁבִּשְּׁלוּ אוֹתוֹ הַנָּכְרִים, וַאֲפִלּוּ בִּשְּׁלוּ אוֹתוֹ בְּכֵלָיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּבְפָנָיו, שֶׁאֵין לְחוּשׁ לְתַעֲרֹבֶת אִסּוּר וּלְגַעוּלֵי נָכְרִים, אֲסָרוּהוּ מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי נָכְרִים. וְהוּא שֶׁלֹּא סָיֵעַ בּוֹ יִשְׂרָאֵל לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף. וְלֹא אָסְרוּ מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי נָכְרִים אֶלָּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל כְּמוֹ שֶׁהוּא חַי וְעוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לְלַפֵּת בּוֹ אֶת הַפַּת. אֲבָל אִם חָסֵר אַחַת מֵאֵלּוּ, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי נָכְרִים: **וּכְבָשִׁין שֶׁדַּרְכָּן לָתֵת בָּהֶן יַיִן.** וְאֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, לְפִי שֶׁאֵין טַעַם הַיַּיִן נִכָּר בָּהֶן. אֲבָל בַּאֲכִילָה אֲסוּרִין:

מקור חיים

לה. ולא שייך לומר לנקיבה על כן עלמות אהבוך (רש"י, הובא בתוי"ט). **לו.** פירוש שלא יבאו להתחתן בהן, שכל אלו מושכין לב האדם ואם יתקרב אליהם באחד מאלו יבא להתחתן בם (לשון הטור ריש סימן קיב). **לז.** נראה מדכתב הרע"ב 'כל הני' אסורין משום חתנות שר"ל אף השלקות, וכן דעת רש"י (תוי"ט). **לח.** ר"ן.

וְטָרִית טְרוּפָה, וְצִיר שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָה כְּלְבִּית שׁוֹטֶטֶת בּוֹ, וַהֲחֹלָק, וְקֹרֶט שֶׁל חִלְתִּית, וּמֶלַח סַלְקוֹנְטִית, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין וְאֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה:

וְטָרִית טְרוּפָה – מין דגים טהורים שטורפין אותן דק דק, ויש לחשוש שמא נבתש עמהם דג טמא, **וְצִיר שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָה כְּלְבִּית שׁוֹטֶטֶת בּוֹ** – ציר היא מים היוצאים מדגים מלוחים וכלבית היא דגה קטנה שדרכה ליגדל מאליה בציר דגים טהורים, ואם אין כלבית משוטטת בו חוששין שמא נתערב בה ציר של דג טמא[לט], **וַהֲחֹלָק** – מין דגים קטנים טהורים שעדיין אין להם סנפיר וקשקשת[מ], **וְקֹרֶט** – גרגיר[מא] **שֶׁל חִלְתִּית** – פרי חריף שחותכין בסכין לגרגרים קטנים[מב], **וּמֶלַח סַלְקוֹנְטִית** – מין מלח חשוב שמושחין בחלב חזיר ובשומן דגים טמאים, **הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין וְאֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה:**

רבינו עובדיה מברטנורא

טָרִית טְרוּפָה. מִין דָּגִים טְהוֹרִים שֶׁטּוֹרְפִין אוֹתָן דַּק דַּק וְאֵינָן נִכָּרִין. וַאֲסוּרִין כְּשֶׁנִּלְקָחוּ מִן הַנִּכָּרִים, שֶׁמָּא [נִכְתַּשׁ] עִמָּהֶם דָּג טָמֵא: **וְצִיר שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָה.** דָּג קָטָן שֶׁנִּקְרָא כְּלְבִּית. וְדָרְכּוֹ שֶׁהוּא גָּדֵל בְּתוֹךְ [צִיר שֶׁל] דָּגִים טְהוֹרִים, וּכְשֶׁיֵּשׁ צִיר דָּג טָמֵא מְעֹרָב עִמּוֹ לֹא יִגָּדֵל בּוֹ כְּלְבִּית: **וְהַחֹלָק.** מִין דָּגִים קְטַנִּים טְהוֹרִים, וְאֵין לָהֶם סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת, וְעָתִיד לִגָּדֵל אַחַר זְמַן. וְדָגִים קְטַנִּים טְמֵאִים הַדּוֹמִים לָהֶם מִתְעָרְבִים עִמָּהֶם וְאֵינָם נִכָּרִים אֲפִלּוּ כְּשֶׁאֵינָהּ טְרוּפָה. אֲבָל טָרִית אֵין הַדָּגִים טְמֵאִים דּוֹמִים לָהּ, וּלְכָךְ שָׁרֵי כְּשֶׁאֵינָהּ טְרוּפָה: **חִלְתִּית.** כָּךְ שְׁמָהּ בַּעֲרָבִי. וְחוֹתְכִין קָרְטָיו בְּסַכִּין. וַאֲסוּרָה מִשּׁוּם שְׁמְנוּנִית דְּסַכִּין, דְּאַגַּב חֲרִיפוּתָא [דְּחִלְתִּית] מַמְתֶּקֶת הִיא טַעַם הַשַּׁמְנוּנִית הַנִּבְלָע בָּהּ: **וּמֶלַח סַלְקוֹנְטִית.** מֶלַח שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי אוֹכְלִין אוֹתָהּ, וּרְגִילִין לִמְשֹׁחַ אוֹתָהּ בְּחֵלֶב חֲזִיר וּבְשֶׁמֶן דָּגִים טְמֵאִים, וְהִיא גַּסָּה וּלְבָנָה בְּיוֹתֵר:

מקור חיים

לט. וכלבית עצמה טמאה (רש״י דף לה: ד״ה ציר) וכן כתב הערוך (ערך כלכית). אבל הרמב״ם כתב שהיא טהורה, ור״ן כתב שכלבית הוא שם לדג קטן מאד בין טמא בין טהור וכאן מיירי בטהור (תוספות חדשים). **מ.** ומחמת שעדיין אין להם סנפיר וקשקשת אין ניכר ביניהם לדגים קטנים טמאים הדומים להם שמתערבים עמהם, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **מא.** מלשון קורט של לבונה, ופירושו גרגרים (וכן בכתובות (דף עו:) נמצא עליה קורט דם). **מב.** עיין רע״ב טעם האיסור.

ז אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. חֶלֶב שֶׁחֲלָבוֹ גָּוֹי וְיִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ. וְהַדָּבָשׁ. וְהַדְּבָרָנִיּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁמְּנַטְּפִין, אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הֶכְשֵׁר מַשְׁקֶה. וּכְבָשִׁין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן יַיִן וְחֹמֶץ. וְטָרִית שֶׁאֵינָהּ טְרוּפָה.

אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. חֶלֶב שֶׁחֲלָבוֹ גָּוֹי וְיִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ – ישראל יוכל לראותו אם יעמוד[מג]. **וְהַדְּבַשׁ**[מד]. **וְהַדְּבְרָנִיּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמְּנַטְּפִין** – חלות דבש שרודין מן הכוורת אף על פי שנוטף מהם טיפות לחות מותרות באכילה[מה]. **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הֶכְשֵׁר מַשְׁקֶה** – וגם אין במה שנוטף מהם דין משקה להכשיר לקבל טומאה[מו]. **וּכְבָשִׁין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן יַיִן וְחֹמֶץ**[מז]. **וְטָרִית שֶׁאֵינָהּ טְרוּפָה** – דג הטרית שאינה טרופה דק דק, ונשאר ראש הדג ושדרתו קיימין, וניבר שהוא טהור[מח].

רבינו עובדיה מברטנורא

ז וְיִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ: לָאו דַּוְקָא רוֹאֵהוּ, אֶלָּא כֵּיוָן דְּאִי קָאֵי חָזֵי לֵיהּ אַף עַל גַּב דְּכִי יָתֵיב לֹא חָזֵי לֵיהּ, הָנָּכְרִי אַרְתּוֹתֵי מִרְתַּת, אָמַר הַשְׁתָּא קָאֵי וְחָזֵי לִי: וְהַדְּבְרָנִיּוֹת. הַחֲלוֹת שֶׁרוֹדִין מִן הַכַּוֶּרֶת שֶׁבָּהֶם הַדְּבַשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן נוֹטְפוֹת לֹא חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא עֵרֶב גַּב שֶׁהֵיא עֲשׂוּיָה חֲתִיכוֹת, [נִשְׁאָר] רֹאשׁ הַדָּג וְשִׁדְרָתוֹ קַיְמִין וְנָכָר שֶׁהוּא טָהוֹר: עֲנָבִים. אַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן נוֹטֵף מֵהֶן אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם יַיִן נָסָךְ, וְאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הֶכְשֵׁר מַשְׁקֶה שֶׁיֵּהָא מַכְשִׁיר לְטֻמְאָה, דְּסָתְמָן לַאֲכִילָה וְלֹא נִיחָא לֵיהּ בַּמַּשְׁקֶה, הַנּוֹטֵף מֵהֶן: וְטָרִית שֶׁאֵינָהּ טְרוּפָה. וְאַף עַל גַּב שֶׁהֵיא עֲשׂוּיָה חֲתִיכוֹת, [נִשְׁאָר] רֹאשׁ הַדָּג וְשִׁדְרָתוֹ קַיְמִין וְנָכָר שֶׁהוּא טָהוֹר:

מקור חיים

מג. כדאיתא ברע״ב, דאי לאו הכי פשיטא (דף לט:). **מד.** שאין לחשוש לא שמא עירבו בו יין, כי זה מקלקל, ולא משום בישול נכרים משום דנאכל כמו שהוא חי, ואף על פי שנתבשלו בכלי של נכרי אין בו משום גיעולי נכרים, כי נותן טעם לפגם הוא ומותר (דף לט:). **מה.** ואין חוששין שמא נוטפות מחמת שהזיל עליהן יין (רע״ב פירוש ראשון, ורמב״ם. ועיין רע״ב פירוש נוסף והוא פירושו של רש״י). **מו.** לפי שבאותה שעה הוא כעין אוכל, שאין דינו כמשקה עד שמתיכין אותו ומוציאין דבשו (רמב״ם). וזהו פירוש ראשון שברע״ב, ועיי״ש פירוש נוסף, והוא פירש״י. **מז.** ולא גזרינן אטו דרכן (תוי״ט בשם הר״ן). **מח.** כן לשון הרע״ב. בגמרא (דף לט:) ת״ר איזו היא טרית שאינה טרופה, כל שראש ושדרה ניכר, וברש״י שם שהדגים ניכרין בראשן בין טמא לטהור שהטמאים ראשיהן חדים ואין להן חוט השדרה. הרי שלרש״י בנוסף לסימני סנפיר וקשקשת יש עוד סימן להכיר בין דג טמא לדג טהור. אבל הראב״ד מפרש שהכוונה שמכירן בטביעות העין על ידי הראש והשדרה שהם ממין פלוני טהור. הב״י בסימן פ״ג כתב דנ״ל שכן גם דעת הרמב״ם. מלשון הרע״ב לכאורה אין להוכיח דעתו בזה.

וְצִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דָּגָה. וְעָלָה שֶׁל חִלְתִּית. וְזֵיתִים גְּלֶסְקָאוֹת הַמְגֻלְגָּלִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַשְּׁלוּחִין. הַחֲגָבִים הַבָּאִים מִן הַסְּלוּלָה, אֲסוּרִין. מִן הַהַפְתֵּק, מֻתָּרִין. וְכֵן לְתִרוּמָה:

וְצִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דָּגָה – ציר דגים שדגה כלבית שוטטת בה, כי אם יש ציר דג טמא מעורב בה לא יגדל בה כלבית. **וְעָלָה שֶׁל חִלְתִּית**[מט]. **וְזֵיתִים גְּלֶסְקָאוֹת הַמְגֻלְגָּלִין** – זיתים הכנוסים בכלי עגול ומתחממים ונעצרים מאליהן ונעשים בגלוסקאות[נ]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַשְּׁלוּחִין,**

אֲסוּרִין – אם נתרככו כל כך שהגרעין משתלח ונופל מאליו, אסורין. **הַחֲגָבִים הַבָּאִים מִן הַסְּלוּלָה** – חגבים טהורים שהחנוני מוציא מן הסל שלפניו, **אֲסוּרִין**, שמזלף עליהם יין כדי שיתרככו. **מִן הַהַפְתֵּק** – והבאים ממקום שכונסן ועוצרים אותם שם זה על זה[נא], **מֻתָּרִין**, שאינו מזלף עליהם יין עד שנותנן לפניו למכור[נב]. **וְכֵן לִתְרוּמָה** – וכן כהן החשוד למכור תרומה לשם חולין, כל הנמצא לפניו אסור שמא תרומה היא, אבל הבא מן האוצר מותר[נג].

רבינו עובדיה מברטנורא

עָלֶה שֶׁל חִלְתִּית. דְּהָא לֹא מַפְסְקוּ לֵיהּ בְּסַכִּין: וְזֵיתִים גְּלֶסְקָאוֹת מְגֻלְגָּלִים. זֵיתִים הַכְּנוּסִים בְּכְלִי עָגֹל וּמִתְחַמְּמִים וְנֶעֱצָרִים מֵאֲלֵיהֶן וְנַעֲשִׂים כְּגוּלוֹסְקִים מְגֻלְגָּלִים, כְּמוֹ בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת, שֶׁנִּתְחַמְּמוּ: הַשְּׁלוּחִין אֲסוּרִין. אִם נִתְרַכְּכוּ הַזֵּיתִים כָּל כָּךְ עַד שֶׁכְּשֶׁלּוֹקֵחַ הַזַּיִת בְּיָדוֹ הַגַּרְעִין שֶׁבְּתוֹכוֹ מִשְׁתַּלֵּחַ וְנוֹפֵל מֵאֵלָיו, אֲסוּרִין, דְּמֵחֲמַת הַיַּיִן נִתְרַכְּכוּ. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי: מִן הַסְּלוּלָה. מִן הַסַּל שֶׁלְּפָנַי הַחֲנָנִי: אֲסוּרִים. שֶׁמְּזַלֵּף עֲלֵיהֶם יַיִן כְּדֵי שֶׁיִּתְרַכְּכוּ: מִן הַהַפְתֵּק. מִמָּקוֹם שֶׁכּוֹנְסָן שֶׁעוֹצְרִים אוֹתָם שָׁם זֶה עַל זֶה: מֻתָּרִין. שֶׁאֵינוֹ מְזַלֵּף עֲלֵיהֶן יַיִן עַד שֶׁנּוֹתְנָן לְפָנָיו לְמְכֹּר: וְכֵן לִתְרוּמָה. וְכֵן כֹּהֵן הֶחְשׁוּד לְמְכֹּר תְּרוּמָה לְשֵׁם חֻלִּין, כָּל הַנִּמְצָא

מקור חיים

מט. שאין פוסקין העלה עם סכין, ובגמרא מפרש שהחידוש הוא שאף שיש עליה כמה קרטין של חלתית גם הם מותרים ולא חיישינן שמא הם ממה שנחתכו מן האילן בסכין של גוי, אלא תולים שנפסקו יחד עם העלה (ר״ן, הובא בתוי״ט). **נ.** גלוסקא היינו ככר (ערוך ערך גלסקא). (וכן גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה (פסחים דף ו:). וצ״ב הדמיון כאן, ואולי מחמת שהם בכלי עגול ונתחממו ונתרככו מקבלים צורת הכלי ונעשים עגול כגלוסקא). **ובגמרא** שס״ד שהם רכים מאד מחמת יין שנתן בהם, קמ״ל שזה מחמת השמן עצמו. ובשלוחין שהם יותר רכים, חושש רבי יוסי ליין. **נא.** מערכה גדולה שעורכין ומושיבין להקצותן לסחורה בין של בגדים בין של צמר בין של חגבים ובשר מלוח (רש״י שבת דף נ:). **נב.** רע״ב. וכן פירש״י, ומסיים הר״ן דמקלקל להו (הובא בתוי״ט). **נג.** הטעם מבואר ברע״ב, עיי״ש.

פרק ג - כל הצלמים

א כָּל הַצְּלָמִים אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נֶעֱבָדִין פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ אָסוּר

כָּל הַצְּלָמִים אֲסוּרִים – כל הפסלים[א] אסורים בהנאה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן נֶעֱבָדִין פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה** – מפני שיש מיעוט שנעבדין פעם אחת בשנה[ב], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ אָסוּר**

רבינו עובדיה מברטנורא

לְפָנָיו אָסוּר, שֶׁמָּא תִּרְוֶה הִיא. אֲבָל הַבָּא מִן הָאוֹצָר, מֻתָּר, דְּאַרְחוֹתֵי מִרְחַת דִּלְמָא שָׁמְעֵי רַבָּנָן וְיִפְקְרוּ כָּל הָאוֹצָר: **א כָּל הַצְּלָמִים אֲסוּרִים.** בַּהֲנָאָה: שֶׁהֵם נֶעֱבָדִים פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה. כְּשֶׁהַשֶּׁמֶשׁ בְּאוֹתָהּ מַעֲלָה שֶׁהַצֶּלֶם עָשׂוּי בּוֹ. דְּאַף עַל גַּב דְּאִיכָּא טוּבָא שֶׁאֵינָן אֶלָּא לְנוֹי וְאֵינָן נֶעֱבָדִין, רַבִּי מֵאִיר לְטַעְמֵיהּ דְּחָיֵישׁ לְמִעוּטָא:

מקור חיים

א. בגמרא (דף מ:) אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו. אנדרטי של מלכים היינו צורת מלך (לרש"י צורת מלך מת, ולר"ת צורת מלך חי). רבו הפירושים בהך סוגיא בראשונים ובפוסקים. פשטות הסוגיא משמע שמשנתנו עוסקת רק בצורות של אדם, אבל הרמב"ם בהלכותיו (פ"ז ה"ו) סתם ואמר צורות שעשו גוים כו', ולא חילק כלל בין צורת אדם לצורות אחרות. הרבה פלפלו הנו"כ בביאור שיטתו. דעת הכסף משנה שהרמב"ם הבין שהא דקאמר באנדרטי של מלכים שנינו היינו לרבותא, שאפילו בכה"ג אסור, וכל שכן צורות אחרות כי לא היו דרכם כל כך לעבוד לצורת אנדרטי כמש"כ תוספות (שם ד"ה ובאנדרטי). וכן משמע בפירושו שכתב כשתהיה השמש במעלה ממעלות הגלגל איזה מעלה שתהיה יעשה צלם לאותה המעלה על דמות הצורה המיוחסת לאותה המעלה כו'. הרי שסתם צורות אינן צורת אדם אלא צורת מזלות וכדומה. ממה שהביא הרע"ב פירושו של הרמב"ם בענין טעם שעובדין אותה פעם בשנה משמע שגם הוא מפרש כשיטת הרמב"ם בזה, ולא איירי מתניתין בצורות אדם דוקא. **ב.** מש"כ הרע"ב דרבי מאיר לטעמיה דחייש למיעוטא, הוא מסוגיין (שם), והכי איתא התם, במקומו של רבי מאיר היו עובדין אותן פעם אחת בשנה, ורבי מאיר דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום, ורבנן דלא חיישי למיעוטא לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום. משמע שלכו"ע בשאר מקומות לא עבדו, ור"מ אסר בכל מקום גזירה אטו מיעוט מקומות דעבדי, ורבנן לא גזרו (וכ"ה בתוספות דף מא. ד"ה אמר רבה). אבל לשון הרמב"ם בפירושו משמע שמחמת שרבי מאיר חייש למיעוט היה חושש שמא צלם זה הוא מן המיעוט הנעבדין ורבנן לא חיישי ותלו שנעשה לנוי, וכן משמע פשטות לשון הרע"ב, וצל"ע איך הם מפרשים הסוגיא.

אֶלָּא כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מַקֵּל אוֹ צְפּוֹר אוֹ כַּדּוּר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כֹּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כָּל דָּבָר:

אֶלָּא כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מַקֵּל אוֹ צְפּוֹר אוֹ כַּדּוּר, כי אלו ודאי נעבדין, אבל האחרים רובן עשויין לנוי ואין חוששים למיעוט הנעבדין. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כֹּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כָּל דָּבָר** – כל פסל שיש בידו שום דבר אפילו צרור אפילו קיסם, ודאי נעבד הוא ואסור בהנאה:

ב הַמּוֹצֵא שִׁבְרֵי צְלָמִים, חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִים. מָצָא תַּבְנִית יָד אוֹ תַּבְנִית רֶגֶל, חֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁכַּיּוֹצֵא בָּהֶן נֶעֱבָד:

הַמּוֹצֵא שִׁבְרֵי צְלָמִים, חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִים, שמא אף כשהיו שלימים לא נעבדו, ואפילו אם נעבדו, שמא בטלום ולכך שברום, והוי ספק ספיקא ולקולא[ג]. **מָצָא תַּבְנִית יָד אוֹ תַּבְנִית רֶגֶל** – מצא צלם שניכר שתחלת עשייתו היתה רק תבנית יד או רגל, **חֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁכַּיּוֹצֵא בָּהֶן נֶעֱבָד** – שכן הם רגילים לעשות על מנת לעבדו, ויש רק ספק אחד, שמא נעבד שמא לא נעבד[ד]:

רבינו עובדיה מברטנורא

כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ וְכוּ'. דְּהָנֵי וַדַּאי נֶעֱבָדִים הֵם, דְּמִשּׁוּם חֲשִׁיבוּתֵיהוּ אַשְׁקְלִינְהוּ לְהָנָךְ חֻפְּצֵי בֵּידֵיהוּ. וְהוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם בַּבְּרִיָּתָא, חֵרֶב וַעֲטָרָה וְטַבַּעַת. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים. וְאֵין אֲסוּרִין אֶלָּא כְּשֶׁעוֹמְדִין עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה. וּבַכְּפָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת לְנוֹי, דִּבְרֵי הַכֹּל אֲסוּרִין וַאֲפִלּוּ אֵין בְּיָדוֹ דָּבָר, דִּלְמִפְלְחִינְהוּ עֲבֵדֵי לְהוּ: **ב חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין**. דְּכִי הַוּוּ שְׁלֵמִים סָפֵק עֲבָדוּם סָפֵק לֹא עֲבָדוּם, וַאֲפִלּוּ אִם תִּמְצֵי לוֹמַר עֲבָדוּם, שָׁמָא בְּטָלוּם וּלְכָךְ שְׁבָרוּם, וְהָוֵי סְפֵק סְפֵקָא וּלְקֻלָּא: **שֶׁכַּיּוֹצֵא בָּהֶם נֶעֱבָד**. תַּבְנִית יָד לְבָדָהּ הֵן עוֹשִׂים מֵעֵקָרָא וְעוֹבְדִין אוֹתָהּ:

מקור חיים

ג. כן כתב הרע״ב. כי אע״פ ששמואל (דף מא.) אית ליה דאף במצא שברי עבודה זרה שודאי נעבדו, מותר, הרמב״ם (פ״ז ה״ז) לא פסק כוותיה משום דס״ל דרבי יוחנן דאית ליה בהמשך הסוגיא שע״ז שנשתברה מאליה אינה בטילה, לית ליה דשמואל, ולדידיה משנתנו דוקא בצלם שהוא ספק נעבד (כסף משנה). **ד.** כן הפירוש לפי הרע״ב והרמב״ם בפירושו.

ג הַמּוֹצֵא כֵּלִים וַעֲלֵיהֶם צוּרַת חַמָּה, צוּרַת לְבָנָה, צוּרַת דְּרָקוֹן, יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שֶׁעַל הַמְכֻבָּדִין, אֲסוּרִים. שֶׁעַל הַמְבֻזִּין, מֻתָּרִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לָרוּחַ אוֹ מַטִּיל לַיָּם. אָמְרוּ לוֹ, הַמּוֹצֵא כֵּלִים וַעֲלֵיהֶם צוּרַת חַמָּה, צוּרַת לְבָנָה – צורה שעובדי עבודה זרה מייחסים לשמש או צורה שמייחסים ללבנה[ה], צוּרַת דְּרָקוֹן – או צורת נחש שיש לו ציצין[ו] וקשקשין, יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח, כי סתמא נעבדים הם, וכדי שלא יכשל בהם ישראל ישליכם לים המלח[ז]. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שֶׁעַל הַמְכֻבָּדִין – כשהצורות הם על כלים מכובדים כגון תכשיטים, אֲסוּרִים. שֶׁעַל הַמְבֻזִּין – וכשהם על כלים מבוזים כגון יורות וקומקומסים, מֻתָּרִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לָרוּחַ – יכול לאבדם על ידי שחיקה וזריה לרוח[ח], אוֹ מַטִּיל לַיָּם – או על ידי הטלה לים[ט]. אָמְרוּ לוֹ,

רבינו עובדיה מברטנורא

ג צוּרַת חַמָּה צוּרַת לְבָנָה. פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ם זַ״ל, לֹא שֶׁיִּמְצָא עִגּוּל וְיֹאמַר זֶהוּ הַשֶּׁמֶשׁ, אוֹ כְּמִין קֶשֶׁת עָגֹל וְיֹאמַר זוֹ לְבָנָה, אֶלָּא שֶׁיִּמְצָא הַצּוּרָה שֶׁמְּיַחֲסִים אֵלּוּ הוֹבְרֵי שָׁמַיִם לַשֶּׁמֶשׁ וְיֵרֵחַ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ שֶׁצּוּרַת הַשֶּׁמֶשׁ צוּרַת מֶלֶךְ מְעֻטָּר יוֹשֵׁב עַל עֲגָלָה, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה: צוּרַת דְּרָקוֹן. צוּרַת נָחָשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ צִיצִין וְקַשְׂקַשִּׂין כְּקַשְׂקַשֵּׂי הַדָּג, וְאוֹמְרִים שֶׁהִיא צוּרָה לְתֹלִי הַלְּבָנָה, וְהָיְתָה נַעֲבֶדֶת בְּאוֹתָן הַיָּמִים. וַאֲפִלּוּ לְרַבָּנָן דְּאָמְרֵי לְעֵיל שְׁאָר כָּל הַצְּלָמִים מֻתָּרִין, מוֹדוּ דְּהָנֵךְ אֲסִירֵי, דְּאוֹרְחַיְהוּ לְמִפְלְחִינְהוּ: שֶׁעַל הַמְכֻבָּדִים. כֵּלִים נָאִים שֶׁתַּשְׁמִישָׁן לְנוֹי וּלְכָבוֹד, כְּגוֹן שֵׁירִים וּנְזָמִים וְטַבָּעוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם: מְבֻזִּים. כְּגוֹן יוֹרוֹת וְקוּמְקוּמְסִים וּמְחַמֵּי חַמִּין וְדוֹמֵיהֶן. וַהֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: וְזוֹרֶה לָרוּחַ. שֶׁלֹּא יֵהָנֶה יִשְׂרָאֵל מִמֶּנָּה:

מקור חיים

ה. כמבואר ברע״ב, עיי״ש. ו. תרגום של סנפיר, ציצין. לשו אחר כמין שערות (דף מג. רש״י ד״ה ציצין). ז. בים המלח אין ספינה עוברת בו וליכא חשש שמא ימצאו אותו (רש״י פסחים דף כח.) ולכן המטיל לים המלח אין צריך לשחוק. ח. וחולק בזה על ת״ק, שהוא לא התיר אלא להטיל לים המלח. ונחלקו בזה וזה גורם, ת״ק אוסר ורבי יוסי מתיר, ולכן לא חש אם ייעשה זבל, כי אין הזבל מועיל אלא עם העפר (תוי״ט). ט. בפסחים (דף כח.) נחלקו רבה ורב יוסף אי סתם ים הנאמר אצל ע״ז הוא ים המלח. לרבה היינו ים המלח ולדבריו לא קאי תיבת שוחק על מטיל לים, כי לים המלח אין צריך שחיקה. ולרב יוסף סתם ים היינו שאר

אַף הוּא נַעֲשֶׂה זֶבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג) **וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם:**

אַף הוּא נַעֲשֶׂה זֶבֶל – אם יזרנה לרוח נעשית זבל ושמא יהנה ישראל ממנו, **שֶׁנֶּאֱמַר** – ונאמר' **(דברים יג) וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם:**

ד **שְׁאַל פְּרוֹקְלוֹס בֶּן פְּלוֹסְפּוֹס אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּעַכּוֹ, שֶׁהָיָה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטִי, אָמַר לוֹ, כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם, וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם. מִפְּנֵי מָה אַתָּה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטִי. אָמַר לוֹ, אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ. וּכְשֶׁיָּצָא אָמַר לוֹ, אֲנִי לֹא בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטִי. אָמַר לוֹ, אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ** – אין משיבין דבר תורה במרחץ, שאדם עומד שם ערום'. **וּכְשֶׁיָּצָא אָמַר לוֹ, אֲנִי לֹא**

שְׁאַל פְּרוֹקְלוֹס בֶּן פְּלוֹסְפּוֹס – מין גוי היה'א, **אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּעַכּוֹ, שֶׁהָיָה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטִי** – כשהיה רוחץ במרחץ שהיה בחצרה'ב של אפרודיטי, והיא פסל בצורת כוכב נוגה'ג, **אָמַר לוֹ, כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם, וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם.** ומכאן נלמד שאסור ליהנות מן עבודה זרה וממשמשיה, **מִפְּנֵי מָה אַתָּה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטִי. אָמַר לוֹ, אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ** – אין משיבין דבר תורה במרחץ, שאדם עומד שם ערום'. **וּכְשֶׁיָּצָא אָמַר לוֹ, אֲנִי לֹא**

רבינו עובדיה מברטנורא

אַף הוּא. אִם יִזָּרְעוּ לָרוּחַ גַּם צוּרַת כּוֹכָב נִגְהָּ. כָּךְ פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ם עַתָּה יֵשׁ הֲנָאָה לְיִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ, ז״ל: **אֵין מְשִׁיבִין.** דְּבַר תּוֹרָה שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית זֶבֶל: **ד אַפְרוֹדִיטִי.** בַּמֶּרְחָץ, לְפִי שֶׁאָדָם עוֹמֵד שָׁם עָרֹם:

מקור חיים

נהרות, ולדידיה שוחק קאי גם על מטיל לים. כמו שת״ק אינו מתיר זרייה לרוח שמא ייעשה זבל, גם אינו מתיר שחיקה והטלה לשאר נהרות משום שהמים מוליכין אותו על ידות הנהר ושם נעשים זבל. נמצא, שלפי רב יוסף חולק רבי יוסי על הת״ק בתרתי (ע״פ תוספות פסחים שם). **י.** הך שנאמר הוא כמו ונאמר. ובמלא״ש כתב שיש לגרוס כן במשנה. **יא.** לשון רש״י כאן. ובשבת (דף קטז.) פירש רש״י שפילוסופא היינו מין. **יב.** כן פירש״י. וכתב הריטב״א שאם היה בבית המרחץ עצמו אסור היה ליכנס לשם כדתנן לקמן (משנה ז) שבית שהכניס לתוכו ע״ז אסור ליכנס לתוכו עד שמוציאין אותה. **יג.** רע״ב, רמב״ם. **יד.** בבית המרחץ ג׳ בתים, פנימי שרוחצים שם אין שם אפילו שאילת שלום, אמצעי שפושטים ומתלבשים שם יש בו שאילת שלום ואין בו דברי תורה, חיצון מותר אף בדברי תורה. והוא

בָּאתִי בִגְבוּלָהּ, הִיא בָאתָה בִגְבוּלִי, אֵין אוֹמְרִים, נַעֲשֶׂה מָרְחָץ לְאַפְרוֹדִיטִי נוֹי, אֶלָּא אוֹמְרִים, נַעֲשֶׂה אַפְרוֹדִיטִי נוֹי לַמֶּרְחָץ. דָּבָר אַחֵר, אִם נוֹתְנִין לְךָ מָמוֹן הַרְבֵּה, אִי אַתָּה נִכְנָס לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלְּךָ עָרוֹם וּבַעַל קֶרִי וּמַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, וְזוֹ עוֹמֶדֶת עַל פִּי

בָּאתִי בִגְבוּלָהּ – אני לא באתי בגבול העבודה זרה, כי העבודה זרה לא קדמה למרחץ שנוכל לומר שהמרחץ נעשה לשם עבודה זרה ואני באתי בגבולה, **הִיא בָאתָה בִגְבוּלִי** – העבודה זרה באה בגבולי, כי המרחץ היה עשוי לשמש לכל הבא לרחוץ, ואחר כך באה העבודה זרה, ואין בכח עבודה זרה לגזול את הרבים[טו]. ועוד תשובה אחרת. **אֵין אוֹמְרִים, נַעֲשֶׂה מָרְחָץ לְאַפְרוֹדִיטִי נוֹי** – אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי, ואם כן נמצא שהאפרודיטי היא העיקר והמרחץ טפל ובטל לגבה[טז], **אֶלָּא אוֹמְרִים, נַעֲשֶׂה אַפְרוֹדִיטִי נוֹי לַמֶּרְחָץ**, הרי שהאפרודיטי משמש המרחץ והמרחץ הוא העיקר והאפרודיטי אינו אלא טפל לו, ואין העיקר בטל לגבי טפל. **דָּבָר אַחֵר, אִם נוֹתְנִין לְךָ מָמוֹן הַרְבֵּה, אִי אַתָּה נִכְנָס לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלְּךָ עָרוֹם וּבַעַל קֶרִי וּמַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, וְזוֹ עוֹמֶדֶת עַל פִּי**

רבינו עובדיה מברטנורא

הִיא בָאתָה בִגְבוּלִי. שֶׁהַמֶּרְחָץ לְאַפְרוֹדִיטִי, דְּמֶרְחָץ לָאו דָּבָר שֶׁל קֶדֶם לָהּ, וְהַמֶּרְחָץ נַעֲשָׂה לְכָל נוֹי הוּא, אֶלָּא נַעֲשֶׂה אַפְרוֹדִיטִי הַבָּא לִרְחֹץ. וְעוֹד תְּשׁוּבָה אַחֶרֶת, נוֹי לַמֶּרְחָץ, שֶׁאַפְרוֹדִיטִי מְשַׁמֶּשׁ אֵין אוֹמְרִין נַעֲשֶׂה מֶרְחָץ נוֹי לַמֶּרְחָץ, הוּא טָפֵל וְהִיא עִקָּר:

מקור חיים

שאלו בבית הפנימי ושם לא השיבו כלום, וכשיצא לאמצעי השיבו שאין משיבין במרחץ, ומשום דרכי שלום השיבו כך מפני איבת אותו הגמון דהוי כמו שאילת שלום, וכשיצא לבית החיצון השיבו תשובת משנתנו, שאף דברי תורה מותרים שם (דף מד: תוד"ה תנא). **טו.** רש"י. ועיין לקמן משנה ח' באשירה שגוזלת את הרבים, ובגמרא שם (דף מח:) שמותר לעבור תחתיה. (לקמן (פ"ד מ"ג) תנן ע"ז שהיה לה גינה או מרחץ נהנין מהן שלא בטובה (שלא יעלה שכר לכומרים) הרי שאף כשקדמה ע"ז מותר ליהנות מהמרחץ, ומכל מקום רבן גמליאל מחמת שאדם חשוב הוא אף כשאינו מעלה שכר הרי הוא כמעלה שכר, כי טובה היא להם שהוא בא לרחוץ בה, ולכן הצריך לתרץ למה כאן מותר לו) (תוי"ט ע"פ הגמרא). **טז.** כן משמע מרע"ב ורש"י שאם היה נוי לה היה אסור מחמת שהוא טפל לה. ואין זה נוי ממש ליאסר מן התורה כדין נויי עבודה זרה ותכשיטיה, שהרי אין הנוי אצל העבודה זרה ממש, כנזכר לעיל, (ריטב"א).

הַבִּיב וְכָל הָעָם מַשְׁתִּינִין לְפָנֶיהָ. לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֱלֹהֵיהֶם. אֶת שֶׁנִּוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ, אֲסוּר. וְאֶת שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ, מֻתָּר:

הַבִּיב – ואפרודיטי זו עומדת על פי החרי"ץ שבקרקע שמוציא השופכין לרשות הרבים, **וְכָל הָעָם מַשְׁתִּינִין לְפָנֶיהָ. לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֱלֹהֵיהֶם. אֶת שֶׁנִּוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ, אָסוּר. וְאֶת שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ, מֻתָּר**"י:

משנה ה

מחובר

(דברים ז כה) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לְךָ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ גו':

(שם יב) (ב) אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יְרַשִּׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן: (ג) וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא:

ה הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת, הֵן מֻתָּרִין וּמַה שֶּׁעֲלֵיהֶם אֲסוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז) לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב

הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת – הרים וגבעות שנעבדו על ידי הגוים, **הֵן מֻתָּרִין** – ההרים עצמן מותרים לזריעה ולחצוב מהן אבנים, שמחובר הנעבד אינו נאסר"ח, **וּמַה שֶּׁעֲלֵיהֶם אֲסוּרִים** – כגון אם ציפה אותם בכסף וזהב, הכסף וזהב אסורים בהנאה, **שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז) לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב**

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּיב. חָרִיץ עָשׂוּי בַּקַּרְקַע לְהוֹצִיא הֶהָרִים עַצְמָן מֻתָּרִין לִזְרִיעָה וְלַחְצֹב שׁוֹפְכִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים: **ה הֵן מֻתָּרִין.** מֵהֶן אֲבָנִים, דִּמְחֻבָּר לֹא מִתְסַר:

מקור חיים

יז. והוי כעבודה זרה שביטלה, ואין לה כלל דין ע"ז, ולכן אף אם הע"ז קדמה, ואף אם המרחץ טפל לה, אין כאן איסור אף ליהנות מהעבודה זרה עצמה. **יח.** דכתיב אלהיהם על ההרים ודרשינן ולא ההרים אלהיהם, כמו שרבי יוסי הגלילי מפרש בהמשך המשנה (רש"י).

עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ״ט. **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר**, (שם יב) אֱלֹהֵיהֶם עַל הָהָרִים, וְלֹא הָהָרִים אֱלֹהֵיהֶם. אֱלֹהֵיהֶם עַל הַגְּבָעוֹת, וְלֹא הַגְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה אָשְׁרָה אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יָד אָדָם, וְכֹל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יָד אָדָם, כתיב (דברים יב) אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים גו׳, ודרשינן **אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים, וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם. אֱלֹהֵיהֶם עַל הַגְּבָעוֹת, וְלֹא הַגְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם**, ומכאן נלמד שאין ההרים והגבעות נאסרים[ב]. **וּמִפְּנֵי מָה אָשְׁרָה אֲסוּרָה** – ומפני מה אסרה תורה אשירה כדכתיב ׳וַאֲשֵׁרָיו תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׳[כא], ולא דרשינן וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם [כב], **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יָד אָדָם** – מפני שמעשה יד אדם מעורב בה, שניטע על ידי אדם, **וְכֹל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמִפְּנֵי מָה אָשְׁרָה אֲסוּרָה. כְּלוֹמַר כִּי הֵיכִי דְּדְרִשִׁינַן אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים וְלֹא הָהָרִים אֱלֹהֵיהֶם, הָכִי נַמִּי תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן אֱלֹהֵיהֶם, וְלֹא עֵץ רַעֲנָן אֱלֹהֵיהֶם, וְלָמָּה אָסְרָה תּוֹרָה דִּכְתִיב (דְּבָרִים ז) וַאֲשֵׁרֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן: **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם.** שֶׁאָדָם נָטָעוֹ. וְסָבַר רַבִּי יוֹסֵי דְּאֵילָן שֶׁנִּטָּעוֹ וּלְבַסּוֹף עֻבָּדוֹ אָסוּר. וְתָנָא קָמָא סָבַר, הוֹאִיל וּבִתְחִלַּת נְטִיעָתוֹ לֹא נִתְכַּוֵּן לְעָבְדוֹ, אֵין הָעֲבוֹדָה שֶׁעוֹבֵד אוֹתוֹ אַחַר שֶׁהוּא מְחֻבָּר אוֹסָרְתּוֹ, דַּהֲוֵי כְּמִי שֶׁעוֹבֵד לָהַר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי:

מקור חיים

יט. ואעג דאינהו לאו עבודת כוכבים מקרו ולא מתסרי, גזירת הכתוב היא דתלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים, שנאמר לא תחמוד עליהם, על כל מה שהן עובדין משמע (רש״י דף מה, לפי הגהות המהרש״א וגר״א). ובתוספות שם ד״ה אלהיהם, הביאו פירוש אחר של רש״י, שהגזירת הכתוב היא שאע״פ שהן נעשים ע״ז אין כח ביד העובדם לאוסרם. אמנם הר״י הקשה על פירוש זה ונראה לו כלשון ראשון של רש״י. (ברש״י שלפנינו (הובא בתוי״ט) יש עירבוב של ב׳ הלשונות). **כ.** פליגי אמוראי בסוגיין (דף מה) במה נחלקו ת״ק וריה״ג, לרמי בר חמא אמר ריש לקיש לת״ק צפוי הר אינו כהר עצמו, ואסור. ולריה״ג צפוי הר כהר, ושרי. ולרב ששת, לכו״ע צפוי הר אינו כהר, ואסור, ונחלקו אי אילן שנטעו ולבסוף עבדו נאסר, לת״ק לא נאסר כי מחובר הוא ולריה״ג כיון שיש בו תפישת ידי אדם אין דינו כמחובר ונאסר. **כא.** רע״ב הביא קרא ואשיריהם תגדעון, אבל ברע״א מבואר שלמסקנת הש״ס נלמד מקרא ד׳וַאֲשֵׁרָיו תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׳. **כב.** כוונת התנא להקשות שמאחר שאסרה תורה אשירה בהדיא ומוכח שאין דורשין ולא עץ רענן אלהיהם אם כן ה״ה שלא נדרוש ולא ההרים אלהיהם. ומתרץ שבאשרה יש תפיסת יד אדם ולכן שם יותר מסתבר לאסור, ואין מזה ראיה להרים וגבעות (תוי״ט).

תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם אָסוּר. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי אוֹבִין וְאָדוּן לְפָנֶיךָ. כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַּ וְגִבְעָה נִשָּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן, דַּע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה:

תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם אָסוּר. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי אוֹבִין וְאָדוּן לְפָנֶיךָ – אני אפרש ואדון לפניך מה פסוק זה בא ללמדנו מאחר שאין לדרוש ולא עץ רענן אלהיהם. ואומר שהפסוק לא בא אלא לתת סימן ולומר, **כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַּ וְגִבְעָה נִשָּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן**[כג], **דַּע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה.** ועל ידי זה ידעו בני ישראל איפוא נמצאים עבודה זרה של האמוריים ויחפשום ויבערום:

ו מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה

מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה – ואחד מכותלי ביתו היה כותל לעבודה זרה, והבית עצמו נעבד[כד],

רבינו עובדיה מברטנורא

אֲנִי אוֹבִין. אֶפָּרֵשׁ: וְאָדוּן לְפָנֶיךָ. אַחֲרֵי שֶׁאֵין לָנוּ לִדְרֹשׁ מְעוּט מִתֹּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא לְמִסֹּר לָהֶם סִימָנִים, מָקוֹם שֶׁרְגִילִים אֱמוֹרִיִּים לַעֲבֹד שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה כְּדֵי שֶׁיְּחַפְּשׂוּם יִשְׂרָאֵל וִיבַעֲרוּם. וּמְעוּטָא דְּהָרִים וּגְבָעוֹת מִיהָא מְמַעֲטִינַן מִמַּשְׁמַעוּתֵיהּ שֶׁלֹּא צִוָּה לָנוּ לְאַבֵּד הֶהָרִים. אֲבָל עֵץ רַעֲנָן צִוָּה לָנוּ לְאַבֵּד שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם יב) וַאֲשֶׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ: **וְ סָמוּךְ לְבֵית עֲבוֹדָה זָרָה.** שֶׁהָיָה אֶחָד מִכְּתָלָיו בֵּית עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַבַּיִת עַצְמוֹ נֶעֱבָד:

מקור חיים

כג. רענן הוא ענין של לחות ורטיבות, והיה דרכם לעבוד עבודה זרה תחת העצים הרעננים שענפיהם ועליהם לחים (רד"ק ישעיה נז ה). **כד.** וקדם הכותל לעבודה זרה, ולפיכך כשסמך ישראל בהיתר סמך (תוי"ט) (ואע"פ שאח"כ הם עשאו אותו לע"ז לא נאסר חלקו של ישראל שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו). גם משמשי ע"ז אסור לישראל לבנות כדתנן לעיל (פ"א מ"ז) הגיעו לכיפה שמעמידין בה ע"ז אסור לבנות, והכיפה אינה אלא משמש לע"ז. ולכן דין משנתנו הוא אף אם הבית עצמו לא נעבד ואינו אלא בית לע"ז, ומ"מ רש"י ורע"ב כתבו שאיירי בבית עצמו נעבד משום רבי עקיבא שאמר בסיפא שאבניו מטמאין במשא כנדה, ודין זה אינו אלא בע"ז עצמה, אבל משמשי ע"ז אף לר"ע אינם מטמאין אלא כשרץ כדאיתא בשבת דף פב: (ש"ך סימן קמג ס"א).

וְנָפַל, אָסוּר לִבְנוֹתוֹ. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, כּוֹנֵם בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת וּבוֹנֶה. הָיָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, נִדּוֹן מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה. אֲבָנָיו עֵצָיו וַעֲפָרוֹ, מְטַמְּאִין כַּשֵּׁרֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז) שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כַּנִּדָּה,

וְנָפַל, אָסוּר לִבְנוֹתוֹ, שבונה בית לעבודה זרה[כח]. **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, כּוֹנֵם בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת וּבוֹנֶה** – כונס ארבע אמות תוך שטח שלו ושם בונה כותלו[כט]. **הָיָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה** – אם מקום הכותל היה חציו שלו וחציו של עבודה זרה, **נִדּוֹן מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה** – נידון השטח שהכותל היה בנוי עליו כמחצה של עבודה זרה ומחצה שלו, ואינו צריך להכניס ארבע אמות משפת הכותל אלא כונס ארבע אמות מאמצע עובי הכותל. **אֲבָנָיו עֵצָיו וַעֲפָרוֹ** של כל הכותל[ל], **מְטַמְּאִין כַּשֵּׁרֵץ** – מטמאין במגע ולא במשא, כשרץ, **שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז) שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ**, לשון שרץ[לא]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כַּנִּדָּה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אָסוּר לִבְנוֹתוֹ. שֶׁבּוֹנֶה בַּיִת לַעֲבוֹדָה זָרָה: **כּוֹנֵם לְתוֹךְ קַרְקַע שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת.** וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ פָּנוּי, שֶׁנִּמְצָא מְהַנֶּה לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמַּרְחִיב אֶת גְּבוּלָהּ, אֶלָּא מְמַלֵּא הַמָּקוֹם קוֹצִים וְעוֹשֶׂה שָׁם בֵּית הַכִּסֵּא לְתִינוֹקוֹת: **הָיָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה.** שֶׁמְּקוֹם עֲבִי הַכֹּתֶל חֶצְיוֹ שֶׁלּוֹ: **נִדּוֹן מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה.** אוֹתוֹ חֵלֶק שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה אֵינוֹ עוֹלֶה בִּכְנִיסַת אַרְבַּע אַמּוֹת, אֲבָל חֶלְקוֹ עוֹלֶה, שֶׁאִם עָבְיוֹ שְׁתֵּי אַמּוֹת מוֹנֶה אַמָּה שֶׁלּוֹ וְכוֹנֵס שָׁלֹשׁ אַמּוֹת בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ: **אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרוֹ.** שֶׁל אוֹתוֹ כֹּתֶל: **מְטַמְּאִין כַּשֵּׁרֵץ.** וַאֲפִלּוּ חֶלְקוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁאֵין בְּרָרָה: **כַּשֵּׁרֵץ.** שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. לְפִי שֶׁטֻּמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה דְּרַבָּנָן, אֲקִילוּ בָּהּ. וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּכָעֲדָשָׁה כַּשֵּׁרֵץ, אֶלָּא בְּכַזַּיִת כְּמִדָּתוֹ: **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר כַּנִּדָּה.** וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא אֲפִלּוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ, וְכָל שֶׁכֵּן בְּמִשַּׁמְּשֶׁיהָ:

מקור חיים

כח. ואפילו משמש לע״ז אסור לבנות וכל שכן אם יעבדו הבית עצמו (עיין הערה הקודמת). **כט.** עיין רע״ב שאינו מניח השטח פנוי כדי לא להנות עבודה זרה. ומש״כ שממלא קוצים ועושה שם בית הכסא לתינוקות, או או קאמר. וז״ל הטור (סימן קמ״ג) יעשה בהם בית הכסא ואם אינו רשאי ימלאנה קוצים (תוי״ט). וטעם שנקט בית הכסא לתינוקות דוקא, משום שהם לא בעו צניעותא, אבל לגדולים אי אפשר דבעו צניעותא. **כז.** כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **כח.** וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא,

שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל) **תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה, צֵא תֹּאמַר לוֹ, מַה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא, אַף עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא:**

שֶׁנֶּאֱמַר לגבי עבודה זרה (**ישעיה ל**) **תִּזְרֵם** – תעשם כמו זר ותרחיקם מעליך[כט], **כְּמוֹ דָוָה** – כמו נדה המרוחקת מבעלה, **צֵא תֹּאמַר לוֹ** – תאמר לְפֶסֶל צא החוצה. הרי שהורקשה עבודה זרה לנדה, ולכן, **מַה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא, אַף עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא**[ל]:

משנה ז

ביטול עבודה זרה

עבודה זרה אסורה בהנאה, אמנם אם ביטלה נכרי על ידי שבירת מקצתה פוקע האיסור ממנה. משנתנו מבארת שיש שלשה מיני בתים לעבודה זרה לגבי דין ביטולם. יש שצריכים ביטול ממש, יש שאין צריכים אלא ליטול מה שנתחדש, ויש שרק צריכים להוציא העבודה זרה מתוכו. וכן יש שלשה דינים באבנים ובעצי אשירה.

ישראל אינו יכול לבטל עבודה זרה, ועבודה זרה של ישראל אין לה בטילה עולמית.

משמשי עבודה זרה

גם משמשי ע"ז כגון בית העשוי להכניס לתוכו ע"ז ואבן העשויה להעמיד עליה ע"ז, אסורים בהנאה וצריכים ביטול. גוי שהקצה דבר לע"ז נאסר מיד (לרבי עקיבא שהלכה כמותו וסתם מתניתין להלן כוותיה) ושל ישראל אינו נאסר עד שיעבדנו.

משמשי ע"ז אף של נכרי אינן נאסרין עד שישמשו הע"ז. ביטל הע"ז נתבטלו משמשיה, ביטל משמשיה לא נתבטל הע"ז.

מקור חיים

וברש"י שקץ, לשון שרץ. אמנם אינה אלא אסמכתא בעלמא כי טומאת עבודה זרה אינה אלא מדרבנן, ולכן לא החמירו לומר שמטמאה בכעדשה כשרץ אלא בכזית כמת, כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **כט.** כן ביאר הרע"ב (שבת פ"ט מ"א) וכן בגמרא שם (דף פב:) נכרינהו מינך כזר, אמנם מצודת ציון כתב שתזרם הוא ענין פיזור למרחוק, כמו זרה הלאה. **ל.** מש"כ הרע"ב שאין הלכה כר"ע אפילו בע"ז עצמה וכ"ש במשמשיה, לכאורה ט"ס היא וצ"ל וכ"ש משמשיה, וכן לשון הרמב"ם בפירושו. כי לולא כן משמע שמשמשין בכלל לא מטמאין כי גם לר"ע אינן מטמאין אלא כשרץ, ומפורש כתב הרמב"ם (אבות הטומאה פ"ו ה"ה) שמשמשין מטמאין כשרץ. אלא צ"ל וכ"ש משמשיה, ור"ל שכ"ש משמשיה אינן מטמאין במשא, כי גם לר"ע אין משמשין מטמאין במשא.

ז שְׁלֹשָׁה בָתִּים הֵן. בַּיִת שֶׁבָּנוּי מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי זֶה אָסוּר. סְיָדוֹ וְכִירוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה וְחִדֵּשׁ, נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ. הִכְנִיס לְתוֹכָהּ עֲבוֹדָה זָרָה וְהוֹצִיאָהּ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. שָׁלֹשׁ אֲבָנִים הֵן. אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה לְבִימוֹס,

שְׁלֹשָׁה בָתִּים הֵן – לענין ביטול עבודה זרה יש שלשה מיני בתים. **בַּיִת שֶׁבָּנוּי מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדָה זָרָה** – בית שבנה אותו הגוי תחילה שיהיה הבית עצמו נעבד, **הֲרֵי זֶה אָסוּר** – נאסר כל הבית מיד ואף לפני שעבדוהו[לא]. **סְיָדוֹ וְכִירוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה** – בית שהיה בנוי לדירת אדם, וטחו בסיד ועשה בו ציורים לשם עבודה זרה, **וְחִדֵּשׁ** – או הוסיף בו דבר לשם עבודה זרה, **נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ** – נוטל ישראל מה שחידש והבית מותר[לב]. **הִכְנִיס לְתוֹכוֹ**[לג] **עֲבוֹדָה זָרָה** – הכניס עבודה זרה לתוך הבית באופן שראי ולא הקצה הבית להיות תשמיש לעבודה זרה, **וְהוֹצִיאָהּ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר** – מיד שהוציאה הותר הבית[לד]. **שָׁלֹשׁ אֲבָנִים הֵן. אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה לְבִימוֹס** – אבן שחצבה מן ההר לעשותה בימוס להעמיד עליה עבודה זרה[לה],

רבינו עובדיה מברטנורא

ז שְׁלֹשָׁה בָתִּים הֵם. לְעִנְיַן בִּטּוּל עֲבוֹדָה זָרָה: בַּיִת. שֶׁתְּחִלַּת בִּנְיָנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהָיוּ עוֹבְדִין אֶת הַבַּיִת עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה אָסוּר: סְיָדוֹ וְכִירוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה. עֲבוֹדָה זָרָה: שָׁלֹשׁ אֲבָנִים הֵם. לְעִנְיַן בִּטּוּל: אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה. מִן הָהָר: לְבִימוֹס. לְהוֹשִׁיב עֲבוֹדָה זָרָה עָלֶיהָ: אוֹ שֶׁחִדֵּשׁ: נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ. וּשְׁאָר כָּל הַבַּיִת מֻתָּר: הִכְנִיס לְתוֹכוֹ עֲבוֹדָה זָרָה. לְפִי שָׁעָה וְלֹא הִקְצָהוּ לְתַשְׁמִישׁ

מקור חיים

לא. בגמרא (דף מז:) איתא שבנאו דמשנתנו ר״ל בנאו אף על פי שלא השתחוה, ואם כן ע״כ מיירי שבנאו גוי, כדתנן לקמן (פ״ד מ״ד) ע״ז של גוי אסורה מיד ושל ישראל אינה אסורה עד שתיעבד. ולכן גם דקדקו רש״י ורע״ב לומר שאיירי שעובדים לבית עצמו, שאם אינו אלא לשמש הע״ז אף של גוי אינו נאסר עד שישמש. **לב.** מדקתני שנוטל מה שחידש ש״מ שאיירי שישראל הוא הנוטלו, ולכן לא מהני ביטול וצריך ליטול כל מה שנתחדש כי כל החידוש אסור בהנאה. אבל אם גוי נוטלו אין צריך אלא ליטול מעט, כי בזה מבטלו, וכל השאר מותר (ר״ן, הובא בתוי״ט, ולכן דייק הרע״ב לקמן באבן וכתב נוטל ישראל, עיין בסמוך). **לג.** בספרים שלנו הגירסא לתוכה, אבל צ״ל לתוכו, כי קאי על הבית, וכן הגירסא ברע״ב וברש״י. **לד.** אבל אם הוכנס באופן קבע נעשה הבית משמש לעבודה זרה ואסור עד שיבטלנו גוי. **לה.** והיו עובדין את הבימוס כע״ז עצמה (רש״י) וכנ״ל בבית, שאל״כ אף של

הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. סִיְּדָהּ וְכִיְּרָהּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְחִדְּשׁ, נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ. הֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֲבוֹדָה זָרָה וְסִלְּקָהּ, הֲרֵי זוֹ מְתֻּרֶרֶת. שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת הֵן. אִילָן שֶׁנִּטְּעוּ מִתְּחִלָּה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי זֶה אָסוּר. גִּדְּעוּ וּפִסְּלוּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְהֶחֱלִיף, נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף. וְסִלְּקָהּ, הֲרֵי זוֹ מְתֻּרֶרֶת, ואינה צריכה ביטול. שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת הֵן. אִילָן שֶׁנִּטְּעוּ מִתְּחִלָּה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי זֶה אָסוּר[לז]. גִּדְּעוּ וּפִסְּלוּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְהֶחֱלִיף נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף – נוטל הענפים שגדלו ושורפן כדין אשירה, ושאר האילן מותר[לח].

הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה – וצריכה ביטול. **סִיְּדָהּ וְכִיְּרָהּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה** – אבן שהיתה חצובה ועומדת, וליבנו בסיד וצר עליה ציורים לשם עבודה זרה, **וְחִדֵּשׁ** – או חידש בה דבר לשם עבודה זרה, **נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ** – נוטל ישראל[לו] כל מה שחידש ועיקר האבן מותרת. **הֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֲבוֹדָה זָרָה** – אם לא הקצה לעבודה זרה, ורק העמיד עליה עבודה זרה לזמן מועט,

רבינו עובדיה מברטנורא

סִיְּדָהּ וְכִיְּרָהּ. וְהִיא הָיְתָה חֲצוּבָה **מֻתֶּרֶת.** וְאֵינָהּ צְרִיכָה בִּטּוּל: **גִּדְּעוּ.** וְעוֹמֶדֶת: **נוֹטֵל.** יִשְׂרָאֵל: **מַה שֶּׁחִדֵּשׁ.** לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, לַעֲבֹד הַגְּדוּלִים הַנִּכְרִי, **וְהָאֶבֶן מֻתֶּרֶת:** **הֶעֱמִיד עָלֶיהָ** שֶׁיִּגְדְּלוּ בּוֹ מֵעַתָּה: **נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף. עֲבוֹדָה זָרָה.** לְפִי שָׁעָה וְלֹא הִקְצָה הָעֲנָפִים שֶׁגְּדָלוּ בִּמְקוֹם אוֹתָן שֶׁגִּדֵּעַ, **הָאֶבֶן** לְבִימוֹס: **וְסִלְּקָהּ, הֲרֵי זוֹ** וְשׁוֹרְפָן כְּדִין אֲשֵׁרָה, **וְהַשְּׁאָר מֻתָּר:**

מקור חיים

גוי אינו נאסר עד שיעמיד עליה הע״ז, וכנ״ל במקו״ח. (ונ׳ שהרע״ב לא חש לפרש שגם כאן איירי בכה״ג, וסמך על מש״כ בבית). **לו.** ואם נכרי נוטל אין צריך אלא ליטול קצת כי בזה מבטלו, ולכן פירש הרע״ב שאיירי בנוטלו ישראל, עיין לעיל הערה לב, ונ׳ שבזה הרע״ב סמך לעיל על מה שכתב כאן. ולענין עבודת האבן עצמה סמך כאן על מה שכתב לעיל בבית, כי דין אחד להם. **לז.** לעיל (מ״ה, ועי״ש במקו״ח) נחלקו ת״ק וריה״ג אי אילן שנטעו ולבסוף עבדו נאסר, אבל לכו״ע נטעו מתחילה לכך אסור. **לח.** לעיל (מ״ה) נחלקו ת״ק ורבי יוסי הגלילי באילן שנטעו ולבסוף עבדו. לת״ק לא נאסר לריה״ג נאסר. הגמרא (דף מח.) מסיקה שלכו״ע מה שניתוסף אסור, ולא נחלקו אלא אי עיקר האילן נאסר. משנתנו שאוסר מה שהחליף כשגדעו ופסלו, אתיא כשו״ע. לת״ק קמ״ל שאף שעשה מעשה בגוף האילן מ״מ לא נאסר עיקר האילן, ולריה״ג כיון שגדעו ופסלו גילה דעתו שאין רצונו לעבוד עיקר האילן ולכן גם הוא מודה שכה״ג לא נאסר עיקר האילן (ע״פ הסוגיא דף מח.).

הֶעֱמִיד תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה וּבְטָלָהּ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה, כֹּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֹּל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ. וּמַעֲשֶׂה בְצַיְדָן בְּאֵילָן שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ, וּמָצְאוּ תַחְתָּיו גֶּל. אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן, בִּדְקוּ אֶת הַגֶּל הַזֶּה, וּבְדָקוּהוּ וּמָצְאוּ בּוֹ צוּרָה. אָמַר לָהֶן, הוֹאִיל וְלַצּוּרָה הֵן עוֹבְדִין, נַתִּיר לָהֶן אֶת הָאִילָן:

הֶעֱמִיד תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה וּבְטָלָהּ – ביטל העבודה זרה או נטלה משם[לט], **הֲרֵי זֶה מֻתָּר**[מ]. הרי אלו שלש אשירות, שתים כדברי הכל, ואחת מחלוקת רבי שמעון ורבנן[מא], **אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה** – ואיזו היא האשירה שנחלקו בה רבי שמעון ורבנן, **כֹּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה** – כי לרבנן אסור האילן כאשירה כל זמן שהיא תחתיה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֹּל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ** – ורבי שמעון אומר אין אשירה אלא אילן שעובדין אותה, אבל כל שיש תחתיה עבודה זרה אין זו אשירה. **וּמַעֲשֶׂה בְצַיְדָן בְּאֵילָן שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ, וּמָצְאוּ תַחְתָּיו גֶּל. אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן, בִּדְקוּ אֶת הַגֶּל הַזֶּה, וּבְדָקוּהוּ וּמָצְאוּ בּוֹ צוּרָה. אָמַר לָהֶן, הוֹאִיל וְלַצּוּרָה הֵן עוֹבְדִין**, ואינן עובדין האילן עצמו כמו שהיינו סוברים, **נַתִּיר לָהֶן אֶת הָאִילָן.** הרי שסובר שאף על פי שעדיין הצורה תחתיה האילן מותר:

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה. בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ, דְּאַשְׁלֵשׁ דְּרַבָּנָן קְרוּ לַהּ אֲשֵׁרָה וְאָסְרֵי לַהּ אֲשֵׁרוֹת דִּתְנַן לְעֵיל קָאֵי. וְהָכִי קָתָנֵי, כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ עֲבוֹדָה זָרָה תַּחְתֶּיהָ, שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת הֵן, שְׁתַּיִם כִּדְבֵרֵי הַכֹּל, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֵינָהּ אֲשֵׁרָה וְאַחַת מַחְלֶקֶת רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן, אֶלָּא כָּל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ, אֲבָל כָּל וְאֵיזוֹהִי אֲשֵׁרָה שֶׁנֶּחְלְקוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן, שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה אֵין זוֹ דְּרַבָּנָן, כָּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: אֲשֵׁרָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן:

מקור חיים

לט. י״ג ובטלה ור״ל שגוי ביטל הע״ז שהעמיד תחתיה, וי״ג ונטלה (ואף אם ישראל נטלה מהני). (ואף אם נטע האילן לשם כך מהני מה שנטלה כיון שאין האילן עצמו נעבד (כסף משנה פ״ח ה״ד)).

מ. לת״ק (לעיל מ״ה) שאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר, כל שכן שאם רק העמיד תחתיו ע״ז יש לה להיות מותר, ומכל מקום כל זמן שהיא תחתיו אסור מדרבנן שבשעה שע״ז תחתיה נראה כאילו נטוע מתחילה לכך (תוי״ט). **מא.** המודגש הוא חסורי מיחסרי וה״ק.

משנה ח

טומאת עבודה זרה

עבודה זרה מטמאה מדרבנן. לרבי יהודה בן בתירה מטמאה אף באהל. ויליף מדכתיב זבחי מתים הרי הוא כמת מה מת מטמא באהל. רש"י (דף מח:) כתב דגם טומאה זו דרבנן הוא ואינה אלא אסמכתא בעלמא. תוי"ט הביא ראיה שתוספות ס"ל דהוי דאורייתא. גם הוכיח התוי"ט שרק תקרובת ע"ז הוקשה למת ומטמא באהל, אבל ע"ז אף שע"פ סברא היינו מת עצמו, לא אמרינן כן אלא לכו"ע ע"ז עצמה אינה מטמא באהל.

ח לֹא יֵשֵׁב בְּצִלָּהּ. וְאִם יָשַׁב, טָהוֹר. וְלֹא יַעֲבֹר תַּחְתֶּיהָ. וְאִם עָבַר, טָמֵא. **לֹא יֵשֵׁב בְּצִלָּהּ** – לא ישב בצל האשירה משום שנמצא נהנה ממנה[מב]. **וְאִם יָשַׁב, טָהוֹר** – ואם ישב תחת צל האילן שמן האילן ולהלן, ואינו יושב תחת נוף האילן, טהור. **וְלֹא יַעֲבֹר תַּחְתֶּיהָ** – ואסור לעבור תחת נוף האילן[מג]. **וְאִם עָבַר, טָמֵא**[מד].

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **לֹא יֵשֵׁב בְּצִלָּהּ.** הַאי צֵל לָאו מִן הָאִילָן וְהָלְאָה, דִּכְשֶׁהַחַמָּה בַּמִּזְרָח תַּחַת נוף הָאֲשֵׁרָה קָאָמַר, דְּלֹא הָוֵי אוֹ בַּמַּעֲרָב יֵשׁ לְכָל דָּבָר צֵל אָרֹךְ: מָצֵי לְמִתְנֵי תּוּ וְאִם יָשַׁב טָהוֹר, דְּהָא **לֹא יַעֲבֹר תַּחְתֶּיהָ.** תַּחַת הַנּוֹף מֵהָאִילָן, קָתָנֵי סֵיפָא דְּאִם עָבַר טָמֵא. אֶלָּא שֶׁהָאִילָן מַאֲהִיל עָלָיו. וְאִם עָבַר טָמֵא:

מקור חיים

מב. אבל העברה תחת צילה מותר אם אינו מכוין ליהנות ממנה, ואף ישיבה מן הדין היה צריך להיות מותר, כי קי"ל שאם אינו מכוין ליהנות מותר (פסחים דף כה:), ולא אסרו ישיבה אלא שמא ישהה ויכוין ליהנות (תוי"ט). **מג.** מחמת טומאת הע"ז (ר"ן הובא בתוי"ט). **מד.** משנתנו כרבי יהודה בן בתירה דס"ל שתקרובת ע"ז מטמא כמת כדכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים (קרבנות שנשחטו לעבודה זרה), מכאן שתקרובת ע"ז מטמא כמת, ואי אפשר דליכא תחתיה תקרובת ע"ז ונמצא האילן מאהיל עליו ועל התקרובת ונטמא (דף מח:). תוספות (חולין דף יג:) כתבו דלריב"ב טומאה זו דאורייתא היא, ומ"מ בגוזלת את הרבים התירו לעבור תחתיה, כי אין כאן תקרובת ודאי אלא חששא בעלמא היא (שלשון אי אפשר דליכא תחתיה תקרובת ע"ז, לאו דוקא, אלא כלומר שאי אפשר לא לחשוש לזה). התוי"ט מסיק דאף לריב"ב אין הע"ז עצמה מטמא ומצינו גם לענין ביטול שתקרובת חמורה מע"ז עצמה, שבע"ז מהני ביטול ולא בתקרובת.

הָיְתָה גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים, וְעָבַר תַּחְתֶּיהָ, טָהוֹר. וְזוֹרְעִין תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה. וְהַחֲזָרִין, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף לֹא יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַנְּמִיָּה

הָיְתָה גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים – אם נופה היה נוטה לרשות הרבים, **וְעָבַר תַּחְתֶּיהָ**[מה], **טָהוֹר**, דטומאה דרבנן היא, והיכא דגוזלת את הרבים לא גזרו. **וְזוֹרְעִין תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים** – מותר לזרוע תחת האשירה ירקות בימות הגשמים שאז האילן קשה להם שמונע החמה מלבוא, **אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה**, שאז הצל יפה להם, ונמצא נהנה מעבודה זרה. **וְהַחֲזָרִין, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים** – וחזרת אסור לזרוע תחתיה בין בימות החמה בין בימות הגשמים, כי הצל יפה לחזרת לעולם. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף לֹא יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים** – גם שאר ירקות אסור לזרוע אף בימות הגשמים, **מִפְּנֵי שֶׁהַנְּמִיָּה**

רבינו עובדיה מברטנורא

הָיְתָה גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים. שֶׁנּוֹפָהּ נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים: **טָהוֹר.** דְּטֻמְאָה דְּרַבָּנָן הִיא וְהֵיכָא דְּגוֹזֶלֶת הָרַבִּים לֹא גָּזְרוּ רַבָּנָן: **יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.** שֶׁהָאִילָן קָשֶׁה לָהֶם שֶׁמּוֹנֵעַ הַחַמָּה מִלָּבֹא: **אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה.** שֶׁהַצֵּל יָפֶה לָהֶם: **וְהַחֲזָרִין.** חֲזָרַת. וּבַעֲרֵבִי חַס״א: **לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.** שֶׁהַצֵּל יָפֶה לָהֶם לְעוֹלָם: שֶׁהַנְּמִיָּה. עָלִין הַנּוֹשְׁרִין מִן הָאִילָן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וּבִגְמָרָא פָּרֵיךְ, דְּהָא שְׁמָעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר זֶה וָזֶה גּוֹרֵם מָתָר, לְעֵיל בְּפֶרְקִין גַּבֵּי מְפָרֵר וְזוֹרֶה לְרוּחַ וְאַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשֶׂה זֶבֶל, דְּהֵיכָא שֶׁהַהֶתֵּר וְהָאִסּוּר שְׁנֵיהֶם גּוֹרְמִין לְהָבִיא הַדָּבָר, כְּגוֹן שֶׁהַקַּרְקַע שֶׁל הֶתֵּר וְהַזֶּבֶל שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל אִסּוּר גּוֹרְמִין לְצָמִיחַת הַיְרָקוֹת, סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי שֶׁהוּא מָתָר, וְהֵיכִי קָאָסַר הַיְרָקוֹת הָכָא מִפְּנֵי שֶׁהַנְּמִיָּה נוֹשֶׁרֶת עֲלֵיהֶן. וּמְשָׁנֵי, שֶׁרַבִּי יוֹסֵי הָכָא לְדִבְרֵיהֶן שֶׁל רַבָּנָן קָאָמַר, לְדִידְכוּ דְּאָמְרִיתוּ זֶה וָזֶה גּוֹרֵם אָסוּר, הָיָה לָכֶם לֶאֱסֹר הַיְרָקוֹת מִפְּנֵי שֶׁהַנְּמִיָּה נוֹשֶׁרֶת עֲלֵיהֶן וְהִיא הִוָּה לָהֶם לְזֶבֶל. וְרַבָּנָן סְבָרֵי, שְׁאנֵי הָכָא שֶׁאֵין הָאִילָן שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה מוֹעִיל לַיְרָקוֹת כְּלוּם, שֶׁמַּשְׁבִּיחַ לָהֶם בַּנְּמִיָּה, פּוֹגֵם לָהֶם בַּצֵּל. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּזֶה וָזֶה גּוֹרֵם מָתָר:

מקור חיים

מה. לשון דיעבד, דאיירי דאיכא דרך אחר קצר כזה, אבל בדליכא דירכא אחריני עובר אף לכתחלה (תוי״ט).

נוֹשֶׂרֶת עֲלֵיהֶן וְהוֹוֶה לָהֶן לְזָבֶל:

נוֹשֶׂרֶת עֲלֵיהֶן וְהוֹוֶה לָהֶן לְזָבֶל – מפני שהעלים נופלים עליהם ונעשים להם לזבל[מו]:

ט נָטַל מִמֶּנָּה עֵצִים, אָסוּרִים בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר, אִם חָדָשׁ, יִתֵּן. וְאִם יָשָׁן, יְצַיֵּן. אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת, אָסוּרָה בַּהֲנָאָה.

נָטַל מִמֶּנָּה עֵצִים – נטל עצים מן האשרה, **אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה. הִסִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר, אִם חָדָשׁ** – אם התנור הוא תנור חדש וזה היסקו הראשון, **יִתֵּן** – אסור ליהנות מן התנור לעולם וצריך לשברו[מז]. **וְאִם יָשָׁן** – ואם היה תנור ישן, שאין זה היסקו הראשון, **יְצַיֵּן** – צריך לצננו ולא ליהנות מהיסק זה אבל אחר כך מותר ליהנות מן התנור. **אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת** – אם אפה בו את הפת בשעה שהעצים היו דולקין, **אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה** – אסורה ככר זה בהנאה, כי יש שבח עצים בפת ונמצא נהנה מעבודה זרה[מח].

רבינו עובדיה מברטנורא

ט נָטַל מִמֶּנָּה. מִן הָאֲשֵׁרָה: **חָדָשׁ יִתֵּן.** בְּהֶסֵּק זֶה עַד שֶׁיְּצַטַּנֵּן הַתַּנּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵהָנֶה מֵעֲצֵי אֲסוּרָה: **הַפַּת אֲסוּרָה.** בְּגִמָּרָא קָאָמַר, וְהוּא שֶׁאֲבוּקָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁכָּל שָׁעָה שֶׁהָיָה פַּת נָאָפֶה הָיָה דּוֹלֵק הָאוּר בְּפִי הַתַּנּוּר וְאוֹפֵהוּ, שֶׁהָיָה נֶהֱנֶה מִן הָאִסּוּר בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה הָאִסּוּר בָּעֵין וְיֵשׁ שְׁבַח עֵצִים בַּפַּת:

מקור חיים

מו. עיין רע״ב שרבי יוסי לדבריהם דרבנן קאמר, אבל הוא סובר זה וזה גורם מותר. ועיי״ש טעמייהו דרבנן. מז. עיין רע״ב טעם הדבר. מח. ואיירי כשנאפה ואבוקה כנגדו. כי בפסחים (כו:) נחלקו רבי ורבנן אם יש שבח עצים בפת. כלומר, האם נכנס כח האש בפת כשהעצים עדיין בעין, או האם כח האש הוא מחלק העצים שכבר נשרפו וכלו. ולכן, המסיק תנור בעצים שאסורים בהנאה ואחר שכבר נעשו העצים לגחלת מכניס הפת לאפות, לכו״ע אין הפת נאסר כי כל החום שנמצא כעת הוא מעצים שכבר כלו וכבר אין עליהם שום איסור. רק כשאופה והאבוקה כנגדו, נחלקו האם עיקר כח האש הוא מחלק שטרם נשרף או מהחלק שכבר נשרף. לרבי יש שבח עצים בפת ולרבנן אין שבח עצים בפת. (ושבח עצים בפת רוצה לומר שבח הנאת העצים נמצא בפת, ולכן רק באיסורי הנאה שייך לומר שבח עצים בפת, אבל כל שאין איסורו איסור הנאה אף אם נכנס הנאה ממנו בפת אין סיבה לאסרו (עפ״י תוס׳ פסחים דף כו: ד״ה חדש, וע״ז דף סו: ד״ה אמר רבא)).

נִתְעָרְבָה בַאֲחֵרוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח. אָמְרוּ לוֹ, אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה. נָטַל הֵימֶנָּה כַרְכֹּר, אָסוּר בַּהֲנָאָה. אָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד, הַבֶּגֶד אָסוּר בַּהֲנָאָה. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים וַאֲחֵרִים בַּאֲחֵרִים,

נִתְעָרְבָה בַאֲחֵרוֹת – ואם נתערבה הכבר בכברות אחרות, **כֻּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה**[מט]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח** – יוליך דמי הכבר שנתערבה לים המלח, ונמצא שאין לו הנאה מן העבודה זרה וכולם מותרות[נ]. **אָמְרוּ לוֹ, אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה** – לא מצינו שיהא דין פדיון בעבודה זרה[נא]. **נָטַל הֵימֶנָּה כַרְכֹּר** – עץ ארוך ודק לתקן בו השתי בשעת האריגה, **אָסוּר בַּהֲנָאָה. אָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד, הַבֶּגֶד אָסוּר בַּהֲנָאָה. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים (וַאֲחֵרִים בַּאֲחֵרִים** – וכל האחרים נתערבו בבגדים אחרים[נב]),

רבינו עובדיה מברטנורא

יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח. דְּמֵי כִכָּר שֶׁנִּתְעָרֵב: **כַּרְכֹּר.** יֵשׁ לָאוֹרְגִים עֵץ עָשׂוּי כְּמִין מַחַט שֶׁל סַקָּאִין, וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ עַל הַשְּׁתִי כְּשֶׁהוּא מָתוּחַ לִפְנֵיהֶם בָּאֲרִיגָה. וְאַשְׁמְעִינַן מַתְנִיתִין פְּלֻגְתָּא דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנָן בְּהָנָךְ תַּרְתֵּי, דְּאִי אַשְׁמוֹעִינַן בְּקַמַּיְתָא, הֲוָה אֲמֵינָא בְּהַךְ קָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִשּׁוּם דִּבְעִידְנָא דְקָא גָמְרָה פַּת אִקְּלֵי לֵיהּ אִסּוּרָא, אֲבָל כַּרְכֹּר דְּאִיתָא לְאִסּוּרָא בְעֵינֵיהּ אֵימָא מוֹדֶה לְהוּ לְרַבָּנָן. וְאִי אִתְּמַר בְּהַאִיךְ, בְּהָא קָאָמְרֵי רַבָּנָן, אֲבָל בְּקַמַּיְתָא אֵימָא מוֹדוּ לֵיהּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, צְרִיכָא. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַאֲפִלּוּ חָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ שֶׁנִּתְעָרְבָה בְחָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן שֶׁל הֶתֵּר מוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ חָבִית לְיָם הַמֶּלַח, וְהַשְּׁאָר כֻּלָּן מֻתָּרוֹת בַּהֲנָאָה:

מקור חיים

מט. הר״ן כתב שני טעמים לזה, אי משום דאיירי בכברות של בעל הבית והם דבר שבמנין שאפילו באלף לא בטיל (כדתנן בערלה פ״ג מ״ז). א״נ כיון דאיסורי ע״ז נינהו כולם אסורים אע״פ שאינו דבר שבמנין (הובא בתוי״ט). **נ.** רע״ב ורמב״ם. אבל רש״י ור״ן סוברים שאין צריך להוליך אלא הנאת העצים שבפת לים המלח. **נא.** גם רבי אליעזר מודה שאין פדיון מהני לאיסור עבודה זרה, אלא שהוא סובר שכל שמן התורה נתבטל האיסור הקלו חכמים בכך שנראה אותו כאילו היא נפדית (ר״ן). **נב.** תוספות כתבו דר״ח לא גרס ואחרים באחרים, וממה שהרע״ב לא פירש כאן כלום גם משמע קצת שלא גרס ליה, אמנם במסכת ערלה (פ״ג מ״ו) כתב שיש גורסים כן, והפירוש הוא שכל האחרים נתערבו באחרים ונתחדש בזה שאע״פ שיש תרי רובי מ״מ אינם בטלים, אבל אם רק חלק מהאחרים נתערבו באחרים, תערובת האחרונה מותרת משום שהיא ספק ספיקא.

כֻּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח. אָמְרוּ לוֹ, אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה:

כֻּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח. אָמְרוּ לוֹ, אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה:

י כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ. קִרְסֵם, וְזֵרַד, נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִיט, אֲפִלּוּ עָלֶה, הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. שְׁפָיָהּ לְצָרְכָּהּ, אֲסוּרָה. שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ, מֻתֶּרֶת:

כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ – כיצד מבטל נכרי את האשירה. **קִרְסֵם** – נטל ממנה קסמים יבשים, **וְזֵרַד** – או כרת ענפים לחים שבה, **נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שַׁרְבִיט** – או שנטל ממנה מקל או שרביט[נג], **אֲפִלּוּ עָלֶה** – או אפילו נטל רק עלה אחד, **הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. שְׁפָיָהּ** – אם עשה אחד מאלו הביטולים[נד], **לְצָרְכָּהּ** – לצורך העבודה זרה כגון ליפותה, **אֲסוּרָה** – לא נתבטלה בכך ובאיסורה עומדת. **שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ, מֻתֶּרֶת** – ואם עשה שלא לצורך העבודה זרה, אלא לצורך עצמו, נתבטלה, והרי היא מותרת:

רבינו עובדיה מברטנורא

י **כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ.** נָכְרִי לָאֲשֵׁרָה: **קִרְסֵם.** כְּדֵי לְיַפּוֹתָהּ. וְאֵין מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא נָכְרִי גָּדוֹל וּבֶן דַּעַת לִשְׁרָף: **וְזֵרַד.** כָּרַת עֲנָפִים לַחִים שֶׁיֵּדַע בְּטִיב עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ. שָׁבָהּ: **שְׁפָיָהּ.** תַּרְגּוּם וְאָכֹת אֹתוֹ טָחוֹן (דְּבָרִים ט), וְשָׁפִית יָתֵיהּ: **לְצָרְכָּהּ.** וַאֲפִלּוּ אִם בְּטָלָהּ בְּעַל כָּרְחוֹ הֲרֵי זוֹ מְבֻטֶּלֶת:

מקור חיים

נג. גם שרביט מקל הוא, אלא מקל הוא יותר עב ובא מענפי האילן העבים, ושרביט הוא הענף הדק שממנו יוצאים הפירות והעלים, כדאיתא ברמב"ם (ע"ז פ"ו ה"א) שרביט של הדס, והכוונה לבד של הדס. ובזה מובן סדר המשנה, מקל, שרביט, עלה. ובספר הון עשיר כתב ששרביט הוא מקל המיועד לדבר חשוב כדכתיב וישט המלך לאסתר את שרביט הזהב. **נד.** הרע"ב פירש שפאה תרגום ואכות וכו', ונראה שכולל כל הבטולים וקוראן בכלל שפייה, והתנא בא להשמיענו החילוק שבין לצורכה לשלא לצורכה (תוי"ט).

פרק ד - רבי ישמעאל

משנה א

מרקוליס

מצדדין שלש אבנים אחת מכאן ואחת מכאן ואחת מלמעלה על גביהן וקורין אותם מרקוליס ועובדין אותה בזריקת האבנים (רש"י סנהדרין דף ס:). כל אבן שזורקין לה נעשית חלק מעבודה זרה עצמה (דף נא.)[א].

עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשים בשבילה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך (רמב"ם ע"ז פ"ד ה"ב).

א **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ אֲבָנִים זוֹ בִצַּד זוֹ בִּצַּד מַרְקוּלִיס, אֲסוּרוֹת.** **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ אֲבָנִים זוֹ בִצַּד זוֹ** – שלש אבנים זו אצל זו, **בִּצַּד מַרְקוּלִיס** – המונחות ארבע אמות מן המרקוליס, **אֲסוּרוֹת**, כי אף על פי שתחילת מרקוליס היא דוקא אחת על גבי שתים, מרקוליס קטן שעושין בצד מרקוליס גדול עושין אותה אף כששלשתן הן זו בצד זו.

רבינו עובדיה מברטנורא

א **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל.** זוֹ בִצַּד זוֹ. וְכָל שֶׁכֵּן אַחַת עַל גַּבֵּי שְׁתַּיִם, שֶׁזּוֹ עִקַּר מַרְקוּלִיס. [מַרְקוּלִיס שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹנָם מֶעֶרְקוּרִיס]: **בִּצַּד מַרְקוּלִיס.** בִּצַּד אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מַרְקוּלִיס, כְּלוֹמַר שֶׁהָאֲבָנִים רְחוֹקוֹת אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַמַּרְקוּלִיס וְיָדוּעַ דְּלָאו מִנַּיהּ נָפַל, וּבְהָא קָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּשָׁלֹשׁ אֲבָנִים אֲסוּרוֹת, שֶׁאֵין מַרְקוּלִיס פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ אֲבָנִים, וְעוֹשִׂין מַרְקוּלִיס קָטָן בִּצַּד מַרְקוּלִיס גָּדוֹל. וְקָטָן הַנַּעֲשֶׂה בִּצַּד גָּדוֹל עֶבְדֵי לֵיהּ בְּכָל דְּהוּ וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁיִּהְיֶה אַחַת עַל גַּבֵּי שְׁתַּיִם. וְרַבָּנָן סָבְרֵי, אֵין עוֹשִׂין מַרְקוּלִיס קָטָן בִּצַּד מַרְקוּלִיס גָּדוֹל, הִלְכָּךְ נִרְאוֹת עִמּוֹ, כְּלוֹמַר סְמוּכוֹת לוֹ, דְּאִיכָּא לְמֵימַר דְּמִנֵּיהּ נָפַל, בֵּין שְׁתַּיִם בֵּין שָׁלֹשׁ אֲסוּרִים. אֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ, מֻתָּרוֹת. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

א. אבל אינן אסורין מטעם תקרובת עבודה זרה, שאין תקרובת ע"ז נאסרת אלא אם כן היא כעין פנים, כגון כעין זביחה וזריקת דם, או מהדברים שמקריבין על המזבח, כגון בשר ויין וכן שמנים וסלתות (דף נ. תוד"ה בעינן כעין פנים). ויש חומרא בתקרובת שאינה בעבודה זרה עצמה, שתקרובת אין לה בטילה עולמית, ועבודה זרה עצמה מהני לה ביטול (גמרא שם).

וּשְׁתַּיִם, מָתָרוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שֶׁנִּרְאוֹת עִמּוֹ, אֲסוּרוֹת. וְשֶׁאֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ, מָתָרוֹת:

וּשְׁתַּיִם, מָתָרוֹת – ואם יש רק שתי אבנים, מותרות הם, שאף מרקוליס קטן אין עושין פחות משלש אבנים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שֶׁנִּרְאוֹת עִמּוֹ, אֲסוּרוֹת** – אבנים שהן סמוכות למרקוליס כגון אמה או חצי אמה ואיבא למימר שממנה נפלו, אסורות[ב]. **וְשֶׁאֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ, מָתָרוֹת** – ואם אינן סמוכות, וליבא למימר שממנה נפלו, מותרות, שהם סוברים שאין עושין מרקוליס קטן בצד גדול:

משנה ב

עבודה זרה ותשמישיה ונויה ותקרובתה

ביטול

ביטול מהני רק על ידי גוי, ומהני לעבודה זרה, לתשמישיה, ולנויה. תקרובת אין לה ביטול.

ישראל אין יכול לבטל, ועבודה זרה של ישראל אין לה בטילה עולמית.

נוי

היכי דמי נוי, כגון שמדליק לפניה נרות או שוטח לפניה בגדים וכלים נאים לנוי.

אין אסור משום נוי אלא אם כן הוא דבר של נוי ומונח דרך נוי.

תקרובת

כל שכיוצא בו קרב על מזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר יינות שמנים וסלתות מים ומלח אם עשה ממנו תקרובת שהניחו לפניה לשם תקרובת נאסר מיד.

דברים שנמצאו לפני עבודה זרה

כל דבר שכיוצא בו קרב בבית המקדש, אם מוצאין אותו בפני עבודה זרה או שמוצא אותו לפנים מהמחיצה הפרוסה לפניה, אסור, שאנו תולין שעשה ממנו תקרובת, ואפילו מלח ומים שאינו דרך כבוד[ג].

וכל שמוצא חוץ מהמחיצה אם הוא דרך כבוד אסור ואם לאו מותר[ד].

מקור חיים

ב. ואפילו אבן אחת אסורה, שחוששין שממנה נפלה ודינה כמותה. ומש"כ הרע"ב בין שתים בין שלש, נקט שתים משום שרבי ישמעאל אמר שתים מותרות, אבל ה"ה אחת נמי אסורה (תוי"ט).

ג. הקדמה זו היא מתוך דברי הטור ריש סימן קל"ט. **ד.** ונחלקו רש"י ותוספות בטעם האיסור. לרש"י

ב מָצָא בְּרֹאשׁוֹ מָעוֹת, כְּסוּת אוֹ כֵלִים, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים וַעֲטָרוֹת שֶׁל שִׁבֳּלִים וְיֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּסְלָתוֹת וְכָל דָּבָר שֶׁמַּיּוֹצֵא בּוֹ קָרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, אָסוּר:

מָצָא בְּרֹאשׁוֹ של מרקוליס[ה] **מָעוֹת, כְּסוּת אוֹ כֵלִים, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין**, אם אין מונחין עליו דרך נוי[ו]. **פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים** – ואם מצא לפני העבודה זרה אשכלות ענבים תלויים על זמורותיהם[ז] **וַעֲטָרוֹת שֶׁל שִׁבֳּלִים** – עטרות עשויות משיבולי חיטים או שעורים[ח], **וְיֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּסְלָתוֹת וְכָל דָּבָר שֶׁמַּיּוֹצֵא בּוֹ קָרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, אָסוּר**, שאנו תולין שהכניסו לפניו לשם תקרובת[ט]:

ג עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיָה לָהּ גִּנָּה אוֹ מֶרְחָץ,

עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיָה לָהּ גִּנָּה אוֹ מֶרְחָץ, כדי לספק מחיית הכומרים וצרכיהם[י],

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מָצָא בְּרֹאשׁוֹ. שֶׁל מַרְקוּלִיס: **מָעוֹת כְּסוּת אוֹ כֵלִים הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִים.** וְהוּא שֶׁלֹּא יְהוּ מְנָחִין לְנוֹי, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ הַמָּעוֹת מֻנָּחִים בְּכִיס קְשׁוּר וְתָלוּי לוֹ עַל צַוָּארוֹ, כְּסוּת מְקֻפֶּלֶת וּמֻנַּחַת עַל כְּתֵפוֹ אוֹ עַל רֹאשׁוֹ, כֵּלִים נַמֵּי מֻנָּחִים עַל רֹאשׁוֹ, שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָם דֶּרֶךְ נוֹי:

מקור חיים

האיסור הוא משום נוי, אבל אין מקריבין שום תקרובת חוץ למחיצה. ולתוספות טעם האיסור הוא משום תקרובת, שהם סוברים שדבר של נוי מקריבין אף חוץ למחיצה (דף נא: תוד"ה אפילו). **ה.** רע"ב, וכן שיטת רש"י. **ו.** מקראי ילפינן שרק דבר של נוי ומונח דרך נוי, אסור וכאן מונחין שלא כדרך נוי אלא כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **ז.** כשהענבים כרותים עם הזמורות נקראים פרכילי ענבים (רע"ב עוקצין פ"א מ"ג, הובא בתוי"ט). **ח.** (לפי מה שנתבאר בהקדמת המשנה שדבר שכיוצא בו קרב בפנים אסור אף אם אינו מונח דרך כבוד, לכאורה לא נקט התנא עטרות ופרכילים משום שהם נאים ומכובדים, אלא אורחא דמילתא נקט, זולת אם נפרש שכאן מיירי שמצאם חוץ מהמחיצה). **ט.** ולא כר"ן (הובא בתוי"ט) שהחשש הוא שמא נסך קצת מן היין והקטיר קצת מן השמן והסלת ואלו הם שיריים, כי אע"פ שברור לנו שלא נסכו מהיין ולא הקטירו מהסלת והשמן אסור, משום דאמרינן הכנסתו לפנים מן המחיצה זו היא הקרבתו, וכל שמקרבו לפני עבודה זרה אע"פ שלא הקטיר ולא ניסך ממנו כלל אסור (ב"י סימן קלט). **י.** מאירי, (וכן מפרש הר"ן (בשם אחרים) שיטת רש"י כאן). אבל לא היו נעשות להיות נוי לעבודה זרה, שכה"ג אסור מיהת מדרבנן ליהנות מהם (כמבואר לעיל פ"ג מ"ד, עיי"ש במקו"ח בשם הריטב"א).

נֶהֱנִין מֵהֶן שֶׁלֹּא בְטוֹבָה וְאֵין נֶהֱנִין מֵהֶן בְּטוֹבָה. הָיָה שֶׁלָּהּ וְשֶׁל אֲחֵרִים, נֶהֱנִין מֵהֶן בֵּין בְּטוֹבָה וּבֵין שֶׁלֹּא בְטוֹבָה:

נֶהֱנִין מֵהֶן שֶׁלֹּא בְטוֹבָה – מותר ליהנות מן הגינה או המרחץ אם אינו מעלה שכר לכומרים[א], **וְאֵין נֶהֱנִין מֵהֶן בְּטוֹבָה** – ואסור ליהנות מהן אם מעלה שכר לכומרים, שנראה כמהנה לעבודה זרה[ב]. **הָיָה שֶׁלָּהּ וְשֶׁל אֲחֵרִים** – אם הגינה או המרחץ היו של העבודה זרה וגם אחרים היו להן שותפות בה, **נֶהֱנִין מֵהֶן בְּטוֹבָה וְשֶׁלֹּא בְטוֹבָה**[ג] – מותר ליהנות מהן בין אם מעלה שכר לכומרים בין אם אין מעלה שכר לכומרים[ד]:

ד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי, אֲסוּרָה מִיָּד. וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵין אֲסוּרָה עַד שֶׁתֵּעָבֵד.

עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי, אֲסוּרָה מִיָּד – מיד שפסלו לשם עבודה זרה נאסרת[ט]. **וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵין אֲסוּרָה עַד שֶׁתֵּעָבֵד.**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג שֶׁלֹּא בְטוֹבָה. שֶׁלֹּא יַעֲלֶה שָׂכָר לַכְּמָרִים: ד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי אֲסוּרָה מִיָּד. דִּכְתִיב (דְּבָרִים ז) פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם, מְשֻׁפְּסָלוֹ נַעֲשָׂה לוֹ לֵאלֹהוֹת: וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁתֵּעָבֵד. דִּכְתִיב (שָׁם כו) וְשָׂם בַּסֵּתֶר, עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה לָהּ דְּבָרִים שֶׁל סֵתֶר, כְּלוֹמַר שֶׁיַּעַבְדֶנָּה, שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא בַּסֵּתֶר מִפְּנֵי שֶׁמִּתְיָרֵא מִבֵּית דִּין:

מקור חיים

יא. רע״ב. והיא כשיטת רש״י כאן (דף נא:) שבטובה ר״ל בשכר (ולא כתוספות ועוד ראשונים שמפרשים שבטובה ר״ל בהכרת טוב בדברים בעלמא). **יב.** כן הביאור לפי מה שביארנו שאין ע״ז עצמה נהנית מן השכר, אלא הכומרים הם הנהנים, והיא שיטת המאירי והר״ן בשם אחרים. (עוד פירש הר״ן שלעולם איירי שהשכר הולך לע״ז ומ״מ שרי שאינו משלם אלא פורתא והוה כלוקח בפחות דשרי במודר הנאה כי אינו נקרא מהנה, ומ״מ מחמת חומר ע״ז אסור אם אין לאחרים חלק בה). **יג.** בספרי המשניות הגירסא היא 'בין בטובה ובין שלא בטובה' אבל בגמרא (דף נא:) מוכח שהגירסא הנכונה היא 'בטובה ושלא בטובה' וכן הגיהו המהרש״א ועוד. **יד.** בגמרא (דף נא:) יש שני לשונות אי אביי אמר מאמרו על הרישא או על הסיפא, ביארנו בפנים כלשון דקאי ארישא, כי כן פסק הרמב״ם. ולפי רש״י שר״ל שמעלה שכר לכומרים טעם ההיתר הוא כנ״ל בשם הר״ן, משום שאין השכר לעבודה זרה אלא לכיסם של הכומרים או משום שאינו אלא שכר מועט ואינו מהנה ממש וכשיש אחרים לא החמירו (עיין הערות לעיל). **טו.** עיין רע״ב דילפינן כן מקרא, וכן הא שע״ז של ישראל אינה אסורה עד שתיעבד נמי דריש מקרא, עיי״ש.

נָכְרִי מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל חֲבֵרוֹ, וְיִשְׂרָאֵל אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי. הַמְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה, בְּטֵל מְשַׁמְּשֶׁיהָ. בְּטֵל מְשַׁמְּשֶׁיהָ, מְשַׁמְּשֶׁיהָ מָתְרִין וְהִיא אֲסוּרָה:

נָכְרִי מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ – נכרי יכול לבטל עבודה זרה שלו, **וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל** – וכן יכול לבטל עבודה זרה של ישראל[טז] אם יש לו בה שותפות, **וְיִשְׂרָאֵל אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי** – אבל ישראל אינו יכול לבטל עבודה זרה אפילו של נכרי ואף על פי שנתן לו רשות[יז]. **הַמְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה, בְּטֵל מְשַׁמְּשֶׁיהָ**, משום שהם טפלים לה ונגררים אחריה[יח]. **בְּטֵל מְשַׁמְּשֶׁיהָ, מְשַׁמְּשֶׁיהָ מָתְרִין וְהִיא אֲסוּרָה:**

ה כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ, קָטַע רֹאשׁ אָזְנָהּ, רֹאשׁ חָטְמָהּ, רֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ, פְּחָסָהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִסְּרָהּ, בְּטְלָהּ. רָקַק בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גְּרָרָהּ, וְזָרַק בָּהּ אֶת

כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ, קָטַע רֹאשׁ אָזְנָהּ, רֹאשׁ חָטְמָהּ, רֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ, פְּחָסָהּ – מיעכה בקורנס עד שקלקל צורת פניה, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִסְּרָהּ** – אף על פי שלא חיסר מפניה כלום, **בְּטְלָהּ. רָקַק בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גְּרָרָהּ** – גררה וסחבה תוך הטיט, **וְזָרַק בָּהּ אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

נָכְרִי מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ. דִּכְתִיב פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ, כְּשֶׁהֵן נוֹהֲגִין בָּהֶן מִנְהַג אֱלָהוּת, אֲבָל אִם בְּטִלּוּהָ הֲרֵי אִלּוּ מַתָּרִים: וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל. בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהּ שֻׁתָּפוּת. וְאֵין כֵּן הֲלָכָה, דְּנָכְרִי אֵין מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ בָּהּ שֻׁתָּפוּת: וְיִשְׂרָאֵל אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי. וַאֲפִלּוּ נָתַן לוֹ הַנָּכְרִי רְשׁוּת: ה פְּחָסָהּ. מְעָכָהּ בְּקוֹרְנָס עַד שֶׁהֵסִיר צוּרַת פָּנֶיהָ: גְּרָרָהּ. סְחוֹב וְהַשְׁלֵךְ בְּתוֹךְ הַטִּיט:

מקור חיים

טז. כן גירסת הרע״ב, וי״ג ׳ושל חברו׳ וכן הוא בספרים שלנו. ובגמרא (דף נב:) איתא דרבי בילדותו שנה ושל ישראל ובזקנותו שנה ושל חברו, כי בילדותו סבר ישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח, כיון דעובד כוכבים בטל דנפשיה דישראל נמי מבטלה, ובזקנותו סבר ישראל אדעתא דנפשיה פלח, וכי מבטל עובד כוכבים דנפשיה דישראל לא בטיל. **יז.** ועבודה זרה של ישראל עצמו פשיטא שאינו יכול לבטל, שגם גוי אין יכול לבטלה, שאין לה בטילה עולמית (טור ריש סימן קל״ט). **יח.** ר״ן, הובא בתוי״ט.

הַצּוֹאָה, חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵלָה. מְכָרָהּ אוֹ מִשְׁכְּנָהּ, רַבִּי אוֹמֵר, בִּטֵּל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא בִטֵּל:

הַצּוֹאָה, חֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵלָה, שאינו כועס עליה אלא לפי שעה. **מְכָרָהּ אוֹ מִשְׁכְּנָהּ** – אם מכרה או משכנה, **רַבִּי אוֹמֵר, בִּטֵּל**, שבזיון הוא למכור ולמשכן אליל, ומעשיו מוכיחין שהוא מבטלה[יט]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא בִטֵּל**, שאין במעשים אלו הכרח שמבטלה[כ]:

וְעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ בְּשָׁעַת שָׁלוֹם, מֻתֶּרֶת. בְּשָׁעַת מִלְחָמָה,

עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ, ואין דעתם לחזור, **בְּשָׁעַת שָׁלוֹם, מֻתֶּרֶת** – שכיון שיצאו מדעת ולא נטלוה עמהם, בטלוה. **בְּשָׁעַת מִלְחָמָה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵינָהּ בְּטֵלָה. דִּלְפוּם שָׁעָה רָתַח דִּבְרֵי הַכֹּל בְּטֵלָה. וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים: עֲלַהּ, וַהֲדַר פָּלַח לַהּ: **רַבִּי אוֹמֵר בְּטֵלָה.** פְּלֻגְתָּא דְּרַבִּי וְרַבָּנָן כְּשֶׁמְּכָרָהּ **בְּשָׁעַת שָׁלוֹם מֻתֶּרֶת.** הוֹאִיל וְיָצְאוּ לְנָכְרִי, אֲבָל מְכָרָהּ לְיִשְׂרְאֵל צוֹרֶךְ לְדַעַת וְלֹא נְטָלוּהָ עִמָּהֶם, בְּטָלוּהָ:

מקור חיים

יט. בר״ן מבואר שנחלקו הראשונים אי טעם רבי הוא משום שהוא סובר שיש בזה בזיון ומוכח דמבטלה וכמו הניחוה עובדיה בשעת שלום במשנה הקרובה, וכמו שפירשנו בפנים. או שאירי בלוקח שהוא צורף וסתמא דמילתא ישברה ויתיכה ולכן נחשב כאילו הגוי כבר שברה. לשון הרע״ב (בד״ה רבי אומר) מורה לכאורה שרבי איירי אף במוכר לנכרי שאינו צורף, ולא מודו ליה חכמים אלא בישראל צורף. ולפ״ז משמע שהוא מפרש שלרבי טעם הביטול הוא משום בזיון, ורבנן חולקים עליו בזה ולא מודי ליה אלא בישראל צורף שודאי יתיכה, כיון שצורף הוא וישראל הוא. **כ.** אבל כשמוכר לישראל צורף גם רבנן מודי, ולא מטעם ביזיון אלא משום דכיון דצורף הוא וישראל הוא ודאי דעתו להתיכה, והוא כמוכר אדעתא דהכי ונחשב כאלו הוא כבר שברה ובטלה. (נחלקו הפוסקים אי למ״ד שרבנן מודים במכרה לצורף ישראל, מודים נמי אם משכנה לצורף ישראל. לדעת הרע״ב אף אם נאמר שמודים גם בזה, ע״כ היינו רק אם התנה הישראל שאם לא יקחנו עד זמן פלוני יהא שלו, והגיע הזמן ולא לקחו ולכן הוה כמכרה לו (תוי״ט)).

אֲסוּרָה. בִּימוֹסְיָאוֹת שֶׁל מְלָכִים, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָם בְּשָׁעָה שֶׁהַמְּלָכִים עוֹבְרִים:

אֲסוּרָה. בִּימוֹסְיָאוֹת שֶׁל מְלָכִים – אבני גזית[כא] המתוקנות בדרך שהמלך עובר דרך שם, וכשהוא עובר שם מושיבים עליהן עבודה זרה והוא משתחוה לה, **הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָם בְּשָׁעָה שֶׁהַמְּלָכִים עוֹבְרִים** – מפני שרק בשעה שהמלכים עוברים מעמידין שם העבודה זרה, ולפעמים עוברים דרך אחרת, ולכן לא הוו כמשמשי עבודת כוכבים קבע ואינן אסורין אלא כל זמן שהיא עליהן[כב]:

ז שָׁאֲלוּ אֶת הַזְּקֵנִים בְּרוֹמִי, אִם אֵין רְצוֹנוֹ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, לָמָּה אֵינוֹ מְבַטְּלָהּ. אָמְרוּ לָהֶן, אִלּוּ לְדָבָר שֶׁאֵין צָרִיךְ לָעוֹלָם בּוֹ הָיוּ עוֹבְדִין, הָיָה מְבַטְּלוֹ. הֲרֵי הֵן עוֹבְדִין לַחַמָּה וְלַלְּבָנָה

שָׁאֲלוּ אֶת הַזְּקֵנִים בְּרוֹמִי – דבר זה נשאל לחכמי ישראל ברומי[כג], **אִם אֵין רְצוֹנוֹ** של השם יתברך **בַּעֲבוֹדָה זָרָה, לָמָּה אֵינוֹ מְבַטְּלָהּ. אָמְרוּ לָהֶן, אִלּוּ לְדָבָר שֶׁאֵין צָרִיךְ לָעוֹלָם בּוֹ הָיוּ עוֹבְדִין, הָיָה מְבַטְּלוֹ. הֲרֵי הֵן עוֹבְדִין לַחַמָּה וְלַלְּבָנָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

בִּימוֹסְיָאוֹת שֶׁל מְלָכִים. אַבְנֵי גָזִית הַמְתֻקָּנוֹת בְּדֶרֶךְ מַהֲלַךְ הַמֶּלֶךְ, וּכְשֶׁהַמֶּלֶךְ עוֹבֵר שָׁם מוֹשִׁיבִים שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה כָּל שָׁעָה אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַמְּלָכִים עוֹבְרִים, וּפְעָמִים שֶׁהַמְּלָכִים עוֹבְרִים בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם, הִלְכָּךְ מְפָרֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָהּ, כְּלוֹמַר אֵינָן מְיַחֲדוֹת לְהוֹשִׁיב שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה כָּל שָׁעָה אֶלָּא בִּשְׁעָה שֶׁהַמְּלָכִים עוֹבְרִים, וּפְעָמִים שֶׁהַמְּלָכִים עוֹבְרִים בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם, הִלְכָּךְ לָאו מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה חֲשִׁיבִי:

מקור חיים

כא. גזית מלשון גזיזה, ורוצה לומר מסותתות ביושר (מצודת ציון מלכים-א ה לא). **כב.** כשמשמשים בה לפרקים ידועים נקרא קבע, ולכן אי המלך לא היה מניחה לעבור לפעמים דרך אחרת היתה נחשבת כמשמש קבע (מאירי). ומש"כ הרע"ב הלכך לאו משמשי עבודת כוכבים חשיבי, הוא לשון רש"י (דף נג:) ור"ל לאו משמש קבוע (ריטב"א). ומשמש שאינו קבע מותר כל שאין הע"ז עליו כמו ששנינו לעיל (פ"ג מ"ז) העמיד עליה ע"ז (לפי שעה, ולא הקצה האבן לבימוס) וסילקה, הרי זו מותרת. **כג.** ר"ן. ובגמרא איתא שהפילוסופין (חכמי האומות) הם היו השואלים.

וְלַכּוֹכָבִים וְלַמַּזָּלוֹת. יְאַבֵּד עוֹלָמוֹ מִפְּנֵי הַשּׁוֹטִים. אָמְרוּ לָהֶן, אִם כֵּן, יְאַבֵּד דָּבָר שֶׁאֵין צֹרֶךְ לָעוֹלָם בּוֹ וְיִנּיחַ דָּבָר שֶׁצֹּרֶךְ הָעוֹלָם בּוֹ. אָמְרוּ לָהֶן, אַף אָנוּ מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְדֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ, שֶׁאוֹמְרִים, תֵּדְעוּ שֶׁהֵן אֱלוֹהוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵן לֹא בָטְלוּ:

וְלַכּוֹכָבִים וְלַמַּזָּלוֹת. יְאַבֵּד עוֹלָמוֹ מִפְּנֵי הַשּׁוֹטִים – בתמיה. **אָמְרוּ לָהֶן, אִם כֵּן, יְאַבֵּד דָּבָר שֶׁאֵין צֹרֶךְ לָעוֹלָם בּוֹ וְיִנּיחַ דָּבָר שֶׁצֹּרֶךְ הָעוֹלָם בּוֹ. אָמְרוּ לָהֶן, אַף אָנוּ** – אם היה עושה כן אף אנו היינו טועים **וּמַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְדֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ** – והיינו נגררים אחר עובדי חמה ולבנה, **שֶׁאוֹמְרִים** – שעובדי חמה ולבנה היו אומרים לנו, **תֵּדְעוּ שֶׁהֵן אֱלוֹהוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵן לֹא בָטְלוּ:**

משנה ז

תיאור היקב וחלקיו (ע"פ המאירי)

גת

הגת עשוי מלוחות גדולות ועבות של עץ המונחות זו אצל זו. נותנים הענבים על הגת ודורכים אותם ברגל כדי שישתברו ויתפרקו.

הגת מונח קצת במדרון, והיין היוצא זב כלפי מטה ויורד מן הגת אל הבור שבתחתית הגת.

תפוח

בראש העליון של הגת היו עושין שטח קצת יותר נמוך מעיקר הגת וזהו הנקרא תפוח על שם שכשנדרכו הענבים קצת אוספין אותם ומעמידין אותם שם בצורה עגולה כעין תפוח.

בור היין

אף על פי שהיין מתחיל להימשך מיד אחר הדריכה ברגל, מכל מקום טוענין עליהם קורה כשהם על התפוח להוסיף בדריכתם ויציאת יינם. היין כולו נמשך במדרון הגת לצד מטה וזב והולך לו לבור שהוא בקרקע כנגד צד התחתון של הגת.

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **אַף אָנוּ מַחֲזִיקִין יְדֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ.** רואין ששאר עבודה זרה חרבו מעצמן העובדים לחמה וללבנה. אם היינו ואלו קיימות, היינו מודים לאלו:

גרגותני

בסוף הגת מותקן מרזב דרכו יורד היין לתוך הבור. בסוף המרזב לפני שיורד היין לבור נותנים סל גדול והיין נשפך לבור דרך הסל כדי שהחרצנים והזגים והאשכולות הנמשכים עם היין ישארו באותו הסל. סל זה נקרא בפי חז"ל 'גרגותני'.

קיפוי היין בבור

ואף שהגרגותני מועיל להוציא רוב החרצנים וזגים, אי אפשר שלא יתגלגלו מעט חרצנים וזגים לבור, כשאותם החרצרים וזגים המתגלגלים שם צפות למעלה מוציאים אותם, וזהו הנקרא קיפוי דבור.

ח לוֹקְחִין גַּת בְּעוּטָה מִן הַגּוֹי אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹטֵל בְּיָדוֹ וְנוֹתֵן לַתַּפּוּחַ. וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה יַיִן נֶסֶךְ, עַד שֶׁיֵּרֵד לַבּוֹר. יָרַד לַבּוֹר, וְנוֹתֵן לַתַּפּוּחַ – אף על פי שהגוי נוטל בידיו הענבים הדרוכים כדי ליתנם על התפוח ונמצא נוגע בידו ביין שיצא מהם[כה]. **וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה יַיִן נֶסֶךְ, עַד שֶׁיֵּרֵד לַבּוֹר**[כו]. **יָרַד לַבּוֹר** – אם נגע הנכרי ביין אחר שירד לבור[כז],

לוֹקְחִין גַּת בְּעוּטָה מִן הַגּוֹי – מותר לקנות מן הנכרי ענבים שנדרכו על ידו בגת[כד], **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹטֵל בְּיָדוֹ וְנוֹתֵן לַתַּפּוּחַ** – אף על פי שהגוי נוטל

רבינו עובדיה מברטנורא

ח גַּת בְּעוּטָה. שֶׁבְּעָטָהּ וּדְרָכָהּ נָכְרִי: **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹטֵל בְּיָדוֹ.** עֲנָבִים מִתּוֹךְ הַיַּיִן: **וְנוֹתֵן לְתַפּוּחַ.** מְקוֹם אֲסִיפַת הָעֲנָבִים הֶעָשׂוּי כְּמִין גַּל קָרוּי תַּפּוּחַ, וְסָבַר תַּנָּא דִידָן דְּאֵינוֹ נַעֲשֶׂה יַיִן נֶסֶךְ עַד שֶׁיֵּרֵד לַבּוֹר. וְזוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה הִיא, וְאֵין הֲלָכָה, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַיַּיִן לְהִמָּשֵׁךְ, נַעֲשֶׂה יַיִן נֶסֶךְ:

מקור חיים

כד. הענבים לאחר שהביאו אותן בגת ודרכו אותם שם קרי גת בעוטה (רא"ה דף נה.).
כה. ויותר רבותא נגיעה בידיו ממה שנגע בהם ברגליו בשעת הדריכה, כי אז בעבידתיה טריד ולא מנסך (כדלקמן מ"י) א"נ דאין דרך ניסוך ברגל ואפילו מתכוין (תוי"ט).
כו. יש גורסים 'אינו נעשה' או 'שאינו נעשה' ולגירסא זו הוי סיפא פירוש לרישא, ור"ל שלכן אינו נאסר כיון שאינו נעשה יין נסך עד שירד לבור (כלומר, שעד שירד לבור אין שם יין עליו (רש"י דף נה: ד"ה שהתחיל). אבל לגירסתנו 'ואינו נעשה' משמיענו התנא דין חדש, שאפילו נגע הגוי בקילוח המושך מן הגת ויורד לבור, אינו נאסר (דף נה. תוד"ה לוקחין)).
כז. רע"ב, וכן לשון רש"י, ולאפוקי משיטת הרשב"ם (בתוד"ה ירד לבור) ומאירי שכיון שירד לבור נאסר מחמת הנגיעה שנגע בו העכו"ם לפני כן, או מחמת דריכתו.

מַה שֶּׁבַּבּוֹר אָסוּר, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר: **מַה שֶּׁבַּבּוֹר אָסוּר, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר** – מה שעדיין לא ירד לבור מותר ואינו נאסר מחמת נצוק[כח]:

ט הוֹרְכִין עִם הַגּוֹי בַּגַּת, אֲבָל לֹא בוֹצְרִין עִמּוֹ. **הוֹרְכִין עִם הַגּוֹי בַּגַּת** – מותר לדרוך עם הגוי בגת ואינו חושש לא משום משתבר באיסורי הנאה, ולא משום גורם טומאה לחולין שבארץ ישראל[כט], **אֲבָל לֹא בוֹצְרִין עִמּוֹ** – אבל אסור לסייע לנכרי בבצירת הענבים, משום שהוא גורם טומאה לחולין בארץ ישראל[ל].

רבינו עובדיה מברטנורא

מַה שֶּׁבַּבּוֹר אָסוּר. אִם יִגַּע בּוֹ נָכְרִי אַחֲרֵי כֵּן: **ט** הוֹרְכִין עִם הַגּוֹי בַּגַּת. וְלֹא אָמְרִינַן מִשְׁתַּכֵּר בְּאִסּוּרֵי הֲנָאָה הוּא, דְּאָפְלוּ בִּשְׁתֵּיָה סָבַר הַאי תַּנָּא דְּשָׁרֵי כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָרַד לַבּוֹר. וּמְשׁוּם גּוֹרֵם טְמָאָה לֵיכָּא, שֶׁמִּשֶּׁעָה שֶׁדָּרַךְ בָּהֶם הַנָּכְרִי מְעַט, נִטְמְאוּ, וְנִמְצָא שֶׁאֵין הַיִּשְׂרְאֵל גּוֹרֵם טְמָאָה: **אֲבָל לֹא בוֹצְרִין עִמּוֹ**. לְפִי שֶׁנּוֹתְנִים בְּגַת טְמֵאָה, וְהַנָּכְרִי מְטַמֵּא הֲעֲנָבִים בְּמַגָּעוֹ, וְהַיִּשְׂרְאֵל הַבּוֹצֵר עִמּוֹ גּוֹרֵם טְמָאָה. וְסָבַר הַאי תַּנָּא אָסוּר לְגָרֵם טְמָאָה לְחֻלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַאֲפִלּוּ הֵם שֶׁל נָכְרִי. וְאֵין הֲלָכָה כְּמִשְׁנָה זוֹ, דְּקָיְמָא לָן כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַיַּיִן לְהִמָּשֵׁךְ נַעֲשָׂה יַיִן נָסָךְ, הִלְכָךְ אֵין הוֹרְכִין עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּגַּת. וְקָיְמָא לָן מֻתָּר לִגְרֹם טְמָאָה לְחֻלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהַחֻלִּין הֵם שֶׁל נָכְרִי, הִלְכָךְ בּוֹצְרִין עִם הַנָּכְרִי, וְאַף עַל פִּי שֶׁגּוֹרֵם טְמָאָה לְחֻלִּין אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וּמִיהוּ יִשְׂרָאֵל הַבּוֹצֵר כְּרָמוֹ לְכַתְּחִלָּה לֹא יִקַּח נָכְרִי עִמּוֹ אֲפִלּוּ לְהָבִיא עֲנָבִים לַגַּת, מִשּׁוּם לֵךְ לֵךְ אָמְרִינַן נְזִירָא כוּ׳:

מקור חיים

כח. וה״ה שאינו נאסר אם נגע בו העכו״ם (תוספות שם) (אבל נראה שלא הצריכו לזה אלא לגירסא ׳אינו׳ או שאינו׳ אבל לגירסתנו כבר השמיענו ברישא שאינו נעשה נסך אלא עד ירידה ממש, כמבואר בהערה לעיל, עיי״ש). **כט.** כמבואר ברע״ב, עיי״ש. ואינו דורך מתחילת הדריכה, שעדיין לא נטמאו במה שנתנם בגת טמא, כי סתמא לא הוכשרו, אלא אחר שכבר התחיל הגוי לדרוך הוכשרו במשקין שיצאו ונטמאו על ידי נגיעת הגוי, ולכן מעתה מותר הישראל לדרוך עמו (תוי״ט, בשם תוספות). (ולפי הרמב״ם שכבר הוכשרו בבצירה (עיין הערה הקרובה), מותר לסייע גם בתחילת הדריכה, שכבר נטמאו מלפני כן). ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא, שלא נצטוה העו״כ בכך (רש״י). **ל.** נחלקו רש״י ורמב״ם אי סתם הבוצר לגת הוכשרו הענבים כבר בשעת בצירה על ידי המשקין שנסחטין מאליהן, או לא. לרש״י לא הוכשרו ולרמב״ם הוכשרו. ולכן לרש״י טעם שאסור לבצור עמו הוא לפי שנותנם בגת טמאה והוא גורם לטמאם, שנתינתם

יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּטָמְאָה, לֹא דוֹרְכִין וְלֹא בוֹצְרִין עִמּוֹ, אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חֲבִיּוֹת לַגַּת, וּמְבִיאִין עִמּוֹ מִן הַגֹּת. נַחְתּוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּטָמְאָה, לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין עִמּוֹ, אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ פַּת לַפַּלְטֵר:

יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּטָמְאָה, ונמצא מטמא תרומות ומעשרות שבתוך הטבל, **לֹא דוֹרְכִין וְלֹא בוֹצְרִין עִמּוֹ**, שאסור לסייע ידי עובר עבירה כדי שלא יהא רגיל בכך[לא], **אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חֲבִיּוֹת לַגַּת** – אבל מותר להוליך עמו חביות ריקניות לגת[לב], **וּמְבִיאִין עִמּוֹ מִן הַגֹּת** – ומותר להביא עמו חביות מליאות מן הגת. **נַחְתּוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּטָמְאָה** – ונמצא מטמא החלה שבתוך העיסה, **לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין עִמּוֹ**, שכל מעשה עריכה זו בעבירה[לג], **אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ פַּת לַפַּלְטֵר** – אבל מותר להוליך עמו פת לנחתום קטן הקונה ממנו ומוכר הלאה, כי כבר נשלמה העבירה ומאי דהוה הוה[לד]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְיִשְׂרָאֵל הָעוֹשֶׂה פֵּרוֹתָיו בְּטָמְאָה. עוֹבֵר מוֹלִיכִין עִמּוֹ. חֲבִיּוֹת רֵיקָנִיּוֹת לַגַּת: עֲבֵרָה הוּא, לְפִי שֶׁהוּא מְטַמֵּא הַתְּרוּמוֹת וּמְבִיאִין עִמּוֹ. חֲבִיּוֹת מְלֵאוֹת מִן הַגַּת. וְהַמַּעֲשְׂרוֹת שֶׁבָּהֶם. הִלְכָּךְ אָסוּר לְסַיְּעוֹ, דְּמַאי דַּהֲוָה הֲוָה, מֵאַחַר שֶׁנִּטְמְאוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא רָגִיל בְּכָךְ: אֲבָל מָתָר לְתֵּן הַיַּיִן בְּחָבִיּוֹת טְמֵאוֹת:

מקור חיים

לגת לשם דריכה היא ודריכתם תטמאם. אבל לרמב"ם כשנוגע בהם הגוי בשעת הבצירה מיד נטמאו, ויהיה הוא עוזר לטמא כשהוא בוצר עמו. ומה שכתב הרע"ב לפי שנותנם בגת טמאה, מלשון רש"י העתיק כן, ומש"כ שהנכרי מטמא הענבים במגעו, העתיק מפירוש הרמב"ם, ואין הרכבת שני הפירושים עולים כאחד, ולפיכך לא הו"ל להרע"ב לחברם בלשון אחד (תוי"ט). **לא.** ובכל הדריכה אסור אף בסוף הדריכה כשכבר נטמאו, משום דדריכה חד מעשה הוא הלכך אסור אע"פ שכבר טמא בתחילת הדריכה. אבל מותר להוליך עמו בחביות כיון שאין זה אותו מעשה. ולהרמב"ם אף בצירה בכלל מלאכת הדריכה היא ולפיכך אסור אע"פ שלשיטתו כבר נטמאו בבצירה (תוי"ט). **לב.** שמעשה זה מעשה חדש הוא וכבר נשלמה העבירה (עיין הערה הקודמת).

לג. רש"י, הובא בתוי"ט. **לד.** רמב"ם.

משנה י

יין נסך: יין שנתנסך לעבודה זרה אסור בהנאה מן התורה[לה].

סתם יינם: יין נכרים שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא, והוא הנקרא סתם יינם, אסור בהנאה כיין נסך. ואיסור זה מדברי סופרים הוא[לו]. **יין ישראל שנגע בו גוי:** כל יין שיגע בו העכו"ם חיישינן שמא נסך אותו לעבודה זרה, ודינו כסתם יינם ואסור בהנאה (תוכ"ד הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פי"א ה"א-ג).

י גּוֹי שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בְּצַד הַבּוֹר שֶׁל יַיִן, אִם יֵשׁ לוֹ עָלָיו מִלְוָה, אָסוּר. אֵין לוֹ עָלָיו מִלְוָה, מֻתָּר. נָפַל לַבּוֹר וְעָלָה, וּמְדָדוֹ בַקָּנֶה, הִתִּיז אֶת גּוֹי שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בְּצַד הַבּוֹר שֶׁל יַיִן של ישראל, **אִם יֵשׁ לוֹ עָלָיו מִלְוָה** – אם הישראל חייב לו כסף ויין זה משועבד לו בחובו, **אָסוּר** בהנאה, שחוששין שמא נגע בו[לז]. **אֵין לוֹ עָלָיו מִלְוָה, מֻתָּר** – אם אין יין זה משועבד לו בחובו, מותר[לח]. **נָפַל לַבּוֹר וְעָלָה** – גוי שנפל לבור יין של ישראל והעלו אותו כשהוא מת, **וּמְדָדוֹ בַקָּנֶה** – וכן גוי שמדד יין שבבור בקנה, ולא נגע בידיו ביין, **הִתִּיז אֶת**

רבינו עובדיה מברטנורא

י אִם יֵשׁ לוֹ עָלָיו מִלְוָה אָסוּר. אִם יֵשׁ לוֹ עַל הַיַּיִן מִלְוָה, שֶׁזֶּה הַיַּיִן מְשֻׁעְבָּד לוֹ בְּחוֹבוֹ, אָז הוּא כְּמָמוֹנוֹ וְנָגַע בֵּיהּ לְרָאוֹת וּמְדָדוֹ בַקָּנֶה. אוֹ שֶׁהָיָה הַנָּכְרִי מוֹדֵד יֵינוֹ הֵיאַךְ הוּא: **נָפַל.** הַנָּכְרִי לְבוֹר מָלֵא יַיִן: **וְעָלָה.** מֵת. אַף עַל גַּב דְּנָגַע בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְלֹא נִתְכַּוֵּן לִגַּע. אֲבָל עָלָה חַי, בְּעַלְיָתוֹ אוֹסְרוֹ, מִשּׁוּם דְּמוֹדֶה לָעֲבוֹדָה זָרָה עַל שֶׁנִּצּוֹל: **וּמְדָדוֹ בַקָּנֶה.** אוֹ שֶׁהָיָה הַנָּכְרִי מוֹדֵד יֵינוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּקָנֶה: **הִתִּיז.** אוֹ שֶׁהִתִּיז הַנָּכְרִי אֶת הַצַּרְעָה מֵיֵינוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַקָּנֶה וְלֹא נָגַע בְּיָדָיו בַּיַּיִן:

מקור חיים

לה. אמר רבה בר אבוה אמר קרא (דברים לב לח) אֲשֶׁר חֵלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם גו'. מה זבח אסור בהנאה אף יין נמי אסור בהנאה, וזבח גופיה מנלן, דכתיב (תהלים קו כח) וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים. מה מת אסור בהנאה אף זבח נמי אסור בהנאה (דף כט:). **לו.** ומשום חומרא דע"ז אסרו אף בהנאה (רדב"ז שם ה"ג). ובר"ן כתב שאם לא היינו אוסרים אותו כי אם בשתיה היה יוצא מזה תקלה, שמא הרואין יסברו שמשום נסוך נאסר ויבאו להתיר בהנאה גם יין נסך ממש (הובא בתוי"ט פ"ב מ"ג). **לז.** דאינו ירא ליגע דסבר אי אמר לי מידי אמינא ליה תנהו לי בחובי (רש"י), ואיירי בעשה יין זה אפותיקי, כדאיתא בסוגיין (דף ס:) וברש"י שם. **לח.** שכיון שאין לו רשות ליכנס לשם מירתת ולא נגע (ר"ן, הובא בתוי"ט).

הַצְּרָעָה בַּקָּנֶה אוֹ שֶׁהָיָה מְטַפֵּחַ עַל פִּי חָבִית מְרֻתַּחַת, בְּכָל אֵלּוּ הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ יִמָּכֵר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר. נָטַל אֶת הֶחָבִית וּזְרָקָהּ בַּחֲמָתוֹ לַבּוֹר, זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה וְהִכְשִׁירוּ:

הַצְּרָעָה בַּקָּנֶה – או שהתיז הנכרי זבוב או צרעה מיינו של ישראל על ידי קנה, ולא נגע בידיו ביין, **אוֹ שֶׁהָיָה מְטַפֵּחַ עַל פִּי חָבִית מְרֻתַּחַת** – או שהיה מכה בידו להשכיב הרתיחות שעל פי היין שבחבית, **בְּכָל אֵלּוּ הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ יִמָּכֵר**, מפני שאסור בשתייה אבל מותר בהנאה[לט]. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר** אפילו בשתייה. **נָטַל אֶת הֶחָבִית וּזְרָקָהּ בַּחֲמָתוֹ לַבּוֹר, זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה וְהִכְשִׁירוּ** אפילו לשתייה, שאין זריקה אוסרת כלל[מ]:

יא הַמְטַהֵר יֵינוֹ שֶׁל נָכְרִי וְנוֹתְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ כדי למוכרו לישראל, **וְנוֹתְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ** – והשאיר היין ברשות הנכרי[מא], **הַמְטַהֵר יֵינוֹ שֶׁל נָכְרִי** – ישראל שדרך ענבים של נכרי בכשרות

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמְרֻתַּחַת. שֶׁהָיְתָה הֶחָבִית מַעֲלָה רְתִיחוֹת, וְטָפַח הַנָּכְרִי בְּיָדוֹ עַל פִּיהָ כְּדֶרֶךְ נִסּוּךְ בְּכָךְ: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה וְהִכְשִׁירוּ. אַף בִּשְׁתִיָּה:

יא הַמְטַהֵר יֵינוֹ שֶׁל נָכְרִי. יִשְׂרָאֵל שֶׁדָּרַךְ עֲנָבִים שֶׁל נָכְרִי בְּכַשְׁרוּת כְּדֵי לְמָכְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵינוֹ נוֹתֵן מְעוֹת לַנָּכְרִי עַד שֶׁיִּמְכְּרֶנּוּ לְאַחַר זְמַן: וְנוֹתְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. שֶׁל נָכְרִי:

מקור חיים

לט. בנפל לבור ועלה מת, מותר אע״פ שנגע בו בידו בשעת נפילה, כיון שהנגיעה היתה בלי כוונה כלל. וכשנגע על ידי קנה למדוד או להתיז צרעה, מותר אע״ג שהנגיעה היתה בכוונה, הואיל ולדבר אחר נתכוין והנגיעה לא היתה בידו ממש אלא על ידי דבר אחר. ובטיפח על הרתיחות, אע״פ שטיפח בידו ממש מ״מ מותר בהנאה כיון שאין דרך ניסוך בכך (רש״י, ורע״ב). **מ.** אע״ג דקתני בחמתו, ומשמע שלא בחמתו אסור, היינו משום שכאן לא איירי בזריקה מרחוק, אלא היה מגלגל החבית עד סמוך לבור ומשם דחפו בחמתו לבור. וכיון שהוא סמוך לבור, כשאינו בחמתו חוששין שמא בשעה שנכנס החבית לבור עדיין נגע בחבית והוה כנוגע בכוונה על ידי דבר אחר, ונאסר בשתיה. (אבל כשזורק בחמתו, לא חיישינן לכך, אי משום שאז עושה בפזיזות ובודאי אינו נוגע, אי משום שאף אם יגע, לא יהיה נגיעה בכוונה). **מא.** ואיירי שאין היין משועבד לחובו, כמפורש במשנה הקרובה.

בְּבֵית הַפְּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גּוֹיִם וְיִשְׂרְאֵלִים, מָתָר. בְּעִיר שֶׁכֻּלָּהּ גּוֹיִם, אָסוּר, עַד שֶׁיּוֹשִׁיב שׁוֹמֵר. וְאֵין הַשּׁוֹמֵר צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְשַׁמֵּר. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס, מָתָר. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כָּל רְשׁוּת גּוֹיִם אַחַת הִיא:

בְּבֵית הַפְּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים – אם היין מונח בבית הפתוח לרשות הרבים, **בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גּוֹיִם וְיִשְׂרְאֵלִים** – והוא בעיר שיש בה גוים וישראלים, **מָתָר**, כי ירא הנכרי ליגע בו שמא יראנו ישראל העובר ברשות הרבים, ויפסידנו. **בְּעִיר שֶׁכֻּלָּהּ גּוֹיִם, אָסוּר, עַד שֶׁיּוֹשִׁיב שׁוֹמֵר. וְאֵין הַשּׁוֹמֵר צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְשַׁמֵּר. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס, מָתָר.** וכל זה רק בהניח היין ברשות הנכרי בעל היין, אבל אם הניח ברשות נכרי אחר, מותר אף באין הבית פתוח לרשות הרבים ואף בעיר שכולה גויים[מב]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כָּל רְשׁוּת גּוֹיִם אַחַת הִיא** – כל רשות של נכרי דין אחד להם, וכי היכי דברשות נכרי בעל היין צריך פתח פתוח לרשות הרבים וישראלים דרים שם, הוא הדין אם הניח ברשות נכרי אחר[מג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ נָכְרִים וְיִשְׂרְאֵלִים מָתָר. דְּמִרְתַּת נָכְרֵי דִּלְמָא חָזוּ לֵיהּ הָנָךְ יִשְׂרְאֵל דְּעָבְרֵי בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּמַפְסִידְנָא. וַאֲפִלּוּ אֵין מַפְתֵּחַ וְחוֹתָם, שָׁרֵי. וְהוּא שֶׁאֵין לוֹ מִלְוָה עַל אוֹתוֹ יַיִן, כְּגוֹן שֶׁכָּתַב לוֹ הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ, כְּדְאָמְרִינַן לְקַמָּן: **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר כָּל רְשׁוּת נָכְרֵי אַחַת הִיא.** פְּלִגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר וְתַנָּא קַמָּא, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר כְּשֶׁהִנִּיחַ יִשְׂרָאֵל יַיִן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל נָכְרִי בַּעַל הַיַּיִן, הוּא דְּבָעֵינַן שֶׁיְּהֵא הַבַּיִת פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְעִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִים דָּרִים בָּהּ. אֲבָל בִּרְשׁוּת נָכְרִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ בַּעַל הַבַּיִת, אֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל דָּרִים בָּהּ, שָׁרֵי. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כָּל רְשׁוּת נָכְרֵי אַחַת הִיא, וְכִי הֵיכִי דִּבְרְשׁוּת הַנָּכְרִי בַּעַל הַיַּיִן אָסוּר אֶלָּא בְּעִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִים דָּרִים בָּהּ וְהַבַּיִת פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, הָכִי נַמִּי בִּרְשׁוּת נָכְרִי אַחֵר, צָרִיךְ עִיר שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְנָכְרִים דָּרִים בָּהּ וּבַיִת פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר. וּבִזְמַן שֶׁמַּפְתֵּחַ וְחוֹתָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל, בֵּין בִּרְשׁוּת בַּעַל הַיַּיִן בֵּין בִּרְשׁוּת נָכְרִי אַחֵר, מָתָר לְדִבְרֵי הַכֹּל:

מקור חיים

מב. כי הוא יותר נתפס עליו כגנב כיון שאין היין שייך לו כלל, ואיירי שייחד לו הנכרי קרן זוית (ע"פ רש"י, הובא בתוי"ט). **מג.** כי אע"פ שהוא ירא ליגע בו כיון שנתפס עליו כגנב,

יב הַמְטַהֵר יֵינוֹ שֶׁל נָכְרִי וְנוֹתְנוֹ בְרְשׁוּתוֹ, וְהַלָּה כוֹתֵב לוֹ, הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ מָעוֹת, מֶתֶר. אֲבָל אִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיאוֹ וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת מְעוֹתָיו, זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה בְּבֵית שְׁאָן, וְאָסְרוּ חֲכָמִים:

הַמְטַהֵר יֵינוֹ שֶׁל נָכְרִי וְנוֹתְנוֹ בְרְשׁוּתוֹ, מותר, כמו ששנינו במשנה הקודמת. **וְהַלָּה כוֹתֵב לוֹ, הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ מָעוֹת, מֶתֶר** – אבל רק אם אין היין משועבד לאותו גוי, כגון שכתב התקבלתי ממך מעות[מג], אז מותר. **אֲבָל אִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיאוֹ וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת מְעוֹתָיו** – אבל אם היין משועבד לגוי ואינו מניחו להוציאו עד שישלם לו מעותיו, **זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה בְּבֵית שְׁאָן, וְאָסְרוּ חֲכָמִים**, שאין הגוי מפחד ליגע, שסובר שאם יראו ויתבעו אותו יאמר שלי הוא[מד].

פרק ה - השוכר את הפועל

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּיַיִן נָסָךְ,

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל – גוי ששכר ישראל **לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּיַיִן נָסָךְ** – להוריק לו יין נסך מכלי אל כלי, או להוליך חביות יין נסך ממקום למקום,

רבינו עובדיה מברטנורא

יב וְהַלָּה כוֹתֵב לוֹ הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ מָעוֹת מֶתֶר. אִם הַבַּיִת פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִשְׂרָאֵלִים דָּרִים בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כִּדְאָמְרִינַן לְעֵיל: אֲבָל אִם יִרְצֶה וְכוּ'. דְּהַשְׁתָּא הָוֵי הַיַּיִן מְשֻׁכּוֹן אֵצֶל הַנָּכְרִי, הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ מִלְוָה עַל הַיַּיִן, אָסוּר, דִּלְא מִרְתַת, דְּסָבַר אִי חָזוּ לִי וְתָבְעוּ לִי, אֲמֵינָא דִּידִי הוּא. וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּפְתֶּחַ וְחוֹתָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל, אָסוּר:

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּיַיִן נָסָךְ. לַהֲרִיקוֹ מִכְּלִי אֶל כְּלִי, אוֹ לְהוֹלִיךְ חֲבִיּוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וַאֲפִלּוּ בְּסָתָם יֵינָם:

מקור חיים

חיישינן לגומלין. שמא הנפקד יתן רשות לגוי בעל היין לנסך, כדי שפעם אחר אם ישראל יטהר יינו ויפקידנו אצל חברו, גם הוא יתן לו לנסך (רש"י, הובא בתוי"ט). **מד.** כלומר, שאומר לו הריני כאלו קבלתי מעות שאיני מעכב בידך להוציא יין מרשותי בכל עת שתרצה (דף ס: רש"י ד"ה והלה). **מה.** ואינו נתפס עליו כגנב. ואע"פ שלא יוכל למכרו לישראל אינו חושש להפסד זה שאומר ויהי מה, אם ידעו בו לא יקחו ממני (רמב"ם, ור"ל, בכל אופן אני רוצה לנסך, ולכל היותר לא יקנו ממני היהודים).

שְׂכָרוֹ אָסוּר. שְׂכָרוֹ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הֲעֲבֵר לִי חָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, שְׂכָרוֹ מֻתָּר. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלֶיהָ יֵין נֶסֶךְ, שְׂכָרָהּ אָסוּר. שְׂכָרָהּ לֵישֵׁב עָלֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ הַגּוֹי לְגִינוֹ עָלֶיהָ, שְׂכָרָהּ מֻתָּר:

שְׂכָרוֹ אָסוּר, משום קנס שקנסו חכמים[א]. **שְׂכָרוֹ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת** – אבל אם שכרו בעיקר לעשות מלאכה אחרת, כגון ששכרו להעביר לו חביות של שכר, **אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הֲעֲבֵר לִי חָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** – אף על פי שנתן לו גם חבית של יין נסך להעביר ממקום למקום, וכגון שאמר לו העבר כל חבית בפרוטה[ב], **שְׂכָרוֹ מֻתָּר** – כל שכרו מותר חוץ משכר של אותה חבית. **הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר** – גוי ששכר חמור מישראל **לְהָבִיא עָלֶיהָ יֵין נֶסֶךְ, שְׂכָרָהּ אָסוּר** – אסור לישראל ליהנות משכרו. **שְׂכָרָהּ לֵישֵׁב עָלֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחַ הַגּוֹי לְגִינוֹ** של יין **עָלֶיהָ, שְׂכָרָהּ מֻתָּר**[ג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׂכָרוֹ אָסוּר. קְנָס הוּא שֶׁקָּנְסוּ חֲכָמִים בְּיֵין נֶסֶךְ וּבִסְתָם יֵינָם: **שְׂכָרוֹ מֻתָּר.** וּכְגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ הַעֲבֵר לִי כָּל חָבִית וְחָבִית בִּפְרוּטָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הַעֲבֵר לִי מֵאָה חָבִיּוֹת בְּמֵאָה פְרוּטוֹת, וְנִמְצֵאת חָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ בֵּינֵיהֶם, שְׂכָרוֹ אָסוּר: **הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר שְׂכָרָהּ אָסוּר.** הָא מַתְנִיתִין נָקַט לֵיהּ מִשּׁוּם סֵיפָא, וְסֵיפָא אָתָא לְאַשְׁמוֹעִינַן דְּאַף עַל גַּב דְּהַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לִרְכֹּב עָלָיו סְתָמָא שְׂכָרָהּ נַמִּי לְהַנִּיחַ לְגִינוֹ שֶׁל יַיִן וּמְזוֹנוֹתָיו עָלֶיהָ, סָלְקָא דַעְתָּךְ אֲמֵינָא דַּהֲוֵי כְאִלּוּ שְׂכָרָהּ מֵעִקָּרָא לְהָבִיא עָלֶיהָ יֵין נֶסֶךְ וּשְׂכָרוֹ אָסוּר, קָמַשְׁמַע לָן:

מקור חיים

א. כי אע״פ שיין נסך אסור בהנאה, שכרו אין אסור מן הדין, אלא קנס הוא שקנסו חכמים (דף סב.). ואפילו על סתם יינם קנסו כמבואר ברע״ב. **ב.** אבל אם אמר לו העבר לי מאה חביות אלו במאה פרוטות, כל השכר אסור, שכל זמן שאינו מעביר כולם אינו חייב לו שכרו, ונמצא כל השכר תלוי בחבית של האיסור (תוי״ט). (ואע״פ שבנתערב חבית של יין נסך בין החביות מוליך דמי אחת לים המלח והשאר מותרים (כדפירש הרע״ב לעיל פ״ג מ״ט), לא דמי, ששם החבית דאיסור לא גרמה הנאת חביות של היתר, אבל הכא אפשר דהך חבית דאיסור גרמה כל השכר, שאילו לא רצה להעביר לו חבית של איסור שמא לא היה שוכרו כלל (ר״ן, הובא בתוי״ט)). **ג.** אף על פי שהוה כהתנה עמו שיניח גם לגינו עליה מ״מ שכרו מותר, כיון שאם לא יתן לגינו עליה לא יוכל לומר נכה לי שכר מחמת שלא נתתי לגיני עליה, ולכן הרי זה כאילו לא שכרה לכך (תוי״ט ע״פ הגמרא דף סה.).

ב יֵין נָסֵךְ שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי עֲנָבִים, יְדִיחֵן וְהֵן מֻתָּרוֹת. וְאִם הָיוּ מְבֻקָּעוֹת, אֲסוּרוֹת. נָפַל עַל גַּבֵּי תְּאֵנִים אוֹ עַל גַּבֵּי תְּמָרִים, אִם יֵשׁ בָּהֶן בְּנוֹתֵן טַעַם, אָסוּר. מַעֲשֶׂה בְּבִיתוֹס בֶּן זוֹנָן שֶׁהֵבִיא גְּרוֹגָרוֹת בִּסְפִינָה, וְנִשְׁתַּבְּרָה חֲבִית שֶׁל יֵין נָסֵךְ וְנָפַל עַל גַּבֵּיהֶן, וְשָׁאַל לַחֲכָמִים וְהִתִּירוּם. זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁבַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם, אָסוּר. כֹּל שֶׁאֵין בַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם, מֻתָּר, כְּגוֹן חֹמֶץ שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי גְרִיסִין:

יֵין נָסֵךְ שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי עֲנָבִים, יְדִיחֵן במים צוננים **וְהֵן מֻתָּרוֹת. וְאִם הָיוּ מְבֻקָּעוֹת, אֲסוּרוֹת** – ואם הענבים היו מבוקעות ויש ביין נסך כדי ליתן בהם טעם[ד], אסורות. **נָפַל עַל גַּבֵּי תְּאֵנִים אוֹ עַל גַּבֵּי תְּמָרִים, אִם יֵשׁ בָּהֶן בְּנוֹתֵן טַעַם, אָסוּר**, כי תאנים ותמרים סתמא כמבוקעות הן[ה]. **ואם נותן טעם לפגם מותר**[ו], **וּמַעֲשֶׂה בְּבִיתוֹס בֶּן זוֹנָן שֶׁהֵבִיא גְּרוֹגָרוֹת** – תאנים יבשות **בִּסְפִינָה, וְנִשְׁתַּבְּרָה חֲבִית שֶׁל יֵין נָסֵךְ וְנָפַל עַל גַּבֵּיהֶן, וְשָׁאַל לַחֲכָמִים וְהִתִּירוּם**, כי יין בגרוגרות נותן טעם לפגם. **זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁבַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם** – כל שהאיסור נותן טעם לשבח שאדם נהנה בטעמו, **אָסוּר. כֹּל שֶׁאֵין בַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם** – וכל שאין האיסור נותן טעם לשבח, שאין אדם נהנה בטעמו, **מֻתָּר, כְּגוֹן חֹמֶץ שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי גְרִיסִין** – כגון חומץ של איסור שנפל בגריסין רותחין של היתר[ו].

רבינו עובדיה מברטנורא

ב יְדִיחֵן. בְּמַיִם צוֹנְנִים: **מַעֲשֶׂה בְּבִיתוֹס בֶּן זוֹנִין.** מַתְנִיתִין חֲסוֹרֵי מִחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי, וְאִם נוֹתֵן טַעַם לְפִגָּם מֻתָּר, וּמַעֲשֶׂה נַמִּי בְּבִיתוֹס בֶּן זוֹנִין שֶׁהָיָה מֵבִיא גְּרוֹגָרוֹת בִּסְפִינָה וְנִשְׁתַּבְּרָה חֲבִית שֶׁל יֵין נָסֵךְ עַל גַּבֵּיהֶן וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְהִתִּירוּם: **כֹּל שֶׁבַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם.** שֶׁאָדָם נֶהֱנֶה מִטַּעֲמוֹ שֶׁל אִסּוּר: **כֹּל שֶׁאֵין בַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם.** שֶׁאֵינוֹ נֶהֱנֶה בְּטַעֲמוֹ שֶׁל אִסּוּר: **כְּגוֹן חֹמֶץ.** שֶׁל אִסּוּר שֶׁנָּפַל בְּתוֹךְ גְּרִיסִין שֶׁל הֶתֵּר, נוֹתֵן טַעַם לְפִגָּם הוּא. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַגְּרִיסִין רוֹתְחִין בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל בָּהֶן הַחֹמֶץ, שֶׁאָז פּוֹגֵם בָּהֶם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף. וְאַרְבָּעָה מִינֵי

מקור חיים

ד. רמב״ם. ואם הענבים אינם מחוברים לאשכול דינן כמבוקעות מפני נקב הנשאר בזנבו (תוספות). **ה.** שדרכן להיות בלי עוקץ, ולא כענבים שדרכן להיות תלויין באשכול (תפא״י). **ו.** המודגש הוא חסורי מיחסרא וה״ק. **ז.** ברע״ב מבואר שיש ד׳ מיני נותן טעם לפגם,

ג נָכְרִי שֶׁהָיָה מַעֲבִיר עִם יִשְׂרָאֵל כַּדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אִם הָיָה בְחֶזְקַת הַמִּשְׁתַּמֵּר, מֻתָּר. אִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא

נָכְרִי שֶׁהָיָה מַעֲבִיר עִם יִשְׂרָאֵל כַּדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, והישראל הפליג והתרחק מן הגוי, **אִם הָיָה בְחֶזְקַת הַמִּשְׁתַּמֵּר, מֻתָּר** – אם לא הודיעו שהוא מפליג הרי הוא בחזקת המשתמר שהגוי חושש פן יחזור הישראל ויראנו, ומותר[ח]. **אִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא**

רבינו עובדיה מברטנורא

נוֹתְנֵי טַעַם הֵם, יֵשׁ טַעַם מַשְׁבִּיחַ מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, כְּגוֹן הַיַּיִן בְּתַבְשִׁיל שֶׁל בָּשָׂר אוֹ שֶׁל דָּגִים, וְזֶה אָסוּר אִסּוּר וַדַּאי. וְיֵשׁ טַעַם פּוֹגֵם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, כְּגוֹן שַׁמְנוּנִית הַדָּגִים אוֹ הַבָּשָׂר בִּדְבַשׁ, וְזֶה מֻתָּר לְכַתְּחִלָּה. וְיֵשׁ פּוֹגֵם מִתְּחִלָּה וּמַשְׁבִּיחַ בַּסּוֹף, כְּגוֹן הַדְּבַשׁ בַּיַּיִן שֶׁהוּא פּוֹגֵם בּוֹ לְשַׁעְתּוֹ, וּכְשֶׁיִּשְׁהֶה בּוֹ עַד שֶׁיִּפְגֹּם עָלָיו כֹּחַ הַיַּיִן נוֹתֵן בּוֹ הַדְּבַשׁ רֵיחַ וְטַעַם. וְיֵשׁ מַשְׁבִּיחַ בִּתְחִלָּה וּלְבַסּוֹף פּוֹגֵם, כְּגוֹן שֻׁמַּן הַבָּשָׂר עִם הַחֶמְאָה, אוֹ הַטַּעַם הַבָּלוּעַ בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ בֶן יוֹמוֹ, שֶׁנִּכְנַס בּוֹ מְשֻׁבָּח וְאַחַר כָּךְ נִפְגַּם. וְאֵלּוּ הַשְּׁנַיִם אֲסוּרִים מִסָּפֵק. לְפִיכָךְ אִם הַגְּרִיסִין הַלָּלוּ שֶׁנָּפַל בָּהֶן חֹמֶץ לֹא הָיוּ רוֹתְחִין הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין מִסָּפֵק, שֶׁהַחֹמֶץ בַּגְּרִיסִין מַקְדִּיחַ וּמַשְׁבִּיחַ, וְאַף עַל פִּי כְשֶׁמַּרְתִּיחִין אַחַר כָּךְ פּוֹגֵם טַעְמוֹ, הָוֵי מַשְׁבִּיחַ וּלְבַסּוֹף פּוֹגֵם וְאָסוּר: **ג אִם הָיָה בְחֶזְקַת הַמִּשְׁתַּמֵּר.** כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג הָוֵי בְחֶזְקַת הַמִּשְׁתַּמֵּר, וַאֲפִלּוּ הִפְלִיג מִיל, דְּהַנָּכְרִי מִרְתַּת וְאוֹמֵר הַשְׁתָּא אָתֵי יִשְׂרָאֵל וְחָזֵי, אָסוּר:

מקור חיים

עיי״ש. ומש״כ ואלו השנים אסורים מספק, כוונתו על פוגם מתחלה ומשביח בסוף ומשביח תחלה ופוגם בסוף, וזה פשוט. אבל על מש״כ שטעם הבלוע בכלי שאינו בן יומו דינו כמשביח תחלה ופוגם בסוף, תמה התוי״ט שאין השבח שם ענין לכאן, שאין זה אמור אלא כשבשעת תערובתו השביח תחלה ואחר זמן פוגם, אבל המבשל בקדירה שיש בו טעם פגום הרי טעם האיסור פוגם דבר ההיתר מתחלה ועד סוף. (ולכאורה יש לומר דהרע״ב כתב כן על הקדרה בעצמה דאסרוה משום שקבלה תחלה טעם משובח אע״ג שאחר מעל״ע נעשה פגום מאליה. והכי קי״ל דהכלי נשאר באיסורו עד שיגעילנו ויכשירנו (ראשון לציון)). **ח.** הטור(סימן קכ״ט) הביא בזה כמה שיטות, דעת הר״י שאפילו בפתוחות לגמרי שרי. דעת הרא״ש שאיירי בפתוחות בלי שום חותם, אבל הם פקוקים בפקק של עץ כדי שהגוי לא יוכל ליגע ביין תוך כדי הילוכו כשהם על כתיפיו, והר״י (הובא בטור סימן קכ״ט) ס״ל שאפילו פתוחות לגמרי שרי. אבל תוספות (דף סט. ד״ה מאי שנא) חולקים ומפרשים שגם הרישא איירי בסתומות. ממה שהרע״ב לא פירש שאיירי בסתומות אלא בבבא שהודיעו שהוא מפליג, ש״מ שהוא סובר

מַפְלִיג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֶּם וְיִסְתֶּם וְיִגֹּב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב:

מַפְלִיג – אם אמר לגוי שהוא הולך למקום רחוק[ט], **כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֶּם** – אם שהה כדי שינקב הגוי נקב במגופה, **וְיִסְתֶּם** – ויחזור ויסתום הנקב בסיד, **וְיִגֹּב** – והסתימה תתנגב ותתייבש, אסור. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף** – ויחזור ויעשה מגופה חדשה[י], **וְתִגֹּב** – ותתנגב: אינו אסור אלא אם שהה כדי שיפתח החבית ויוציא כל המגופה,

רבינו עובדיה מברטנורא

יִשְׁתֶּם. יִפְתַּח. כְּמוֹ (במדבר כד) שָׁתֻם הָעַיִן, שֶׁעֵינוֹ פְּתוּחָה: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר.** אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא אִם שָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח אֶת כָּל מְגוּפַּת הֶחָבִית: **וְיָגוּף.** וְיַעֲשֶׂה מְגוּפָּה אַחֶרֶת: **וְתִגֹּב.** וְתִנָּגֵב וְתִיבַשׁ. אֲבָל לְנָקִיבַת חוֹר בְּמְגוּפָּה שֶׁל חֶבִית לֹא חָשְׁשׁוּ, מִשּׁוּם דְּמִנְכְּרָא מִלְּתָא. וְדָוְקָא בְּמְגוּפָּה שֶׁל סִיד הוּא דְּפְלִיגִי רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְחָיְשִׁי לְפִתְיחַת נָקֵב, מִשּׁוּם דְּלֹא מְנְכַּר, שֶׁהַסִּיד לָבָן וְאֵינוֹ נִכָּר בֵּין חָדָשׁ לְיָשָׁן. אֲבָל בְּמְגוּפַּת טִיט, מוֹדוּ רַבָּנָן לְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּלֹא מִתְסַר הַיַּיִן עַד שֶׁיִּשְׁהֶה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח הַמְּגוּפָּה כֻּלָּהּ וְיָגוּף וְתִגֹּב. וַהֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל:

מקור חיים

כרא"ש או כר"י ולא כתוספות. (עוד נחלקו הראשונים אי ההיתר הוא רק כשיכול לבוא בחזרה דרך עקלתון באופן שיכול לבוא פתאום והגוי לא יראנו. לפי פירושו של תוספות בסוגיין (דף סט.) רק ביכול לבא דרך עקלתון מקרי בחזקת המשתמר, הרמב"ם חולק ומתיר כל שלא הודיעו שהוא מפליג, וכן משמע לשון הרע"ב (תוי"ט)). **ט.** דעת הראב"ד (הובא בר"ן) שאינו אסור אלא אם אמר לו המקום שרוצה לילך ויש בהילוך לאותו מקום שיעור שישתום וכו', אבל דעת הרא"ש שכל שאמר לו סתמא שהוא מפליג, אסור אם שהה השיעור המפורש במשנה, וכן משמע לשון הרע"ב (תוי"ט). **י.** כי כשמוציא המגופה אי אפשר שלא תישבר (תוי"ט). מגופת טיט שחור מתחילתו ורק אחר הרבה זמן מתייבש ונעשה לבן. ולכן במגופת טיט לכו"ע אין לחשוש שיעשה נקב וימלאנו כי יהא ניכר. ולא נחלקו אלא במגופה של סיד, שהוא לבן מתחלתו ואם ינקב מגופה של סיד ויחזור וימלא הנקב עם סיד, מיד שמתייבש קצת נראה דומה לשאר המגופה. ולכן חושש הת"ק שהגוי ינקב ויסתום. ורשב"ג אינו חושש לכך, כי אם יוציא ישראל המגופה ויבדוק מצד השני יראה שהיה נקוב ונסתם כי הגוי לא יוכל למרח צד הפנימי של המגופה ויירא מקום הנקב, ולכן הגוי לא ינקב ויסתום ולא ינסך אלא אם כן יש פנאי לעשות מגופה חדשה (תוי"ט עפ"י הסוגיא דף סט:).

ד **הַמַּנִּיחַ** יֵינוֹ **בְּקָרוֹן אוֹ בִסְפִינָה וְהָלַךְ לוֹ בְּקַפְּנַדַּרְיָא, נִכְנַס לַמְּדִינָה וְרָחַץ, מֻתָּר. אִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב. הַמַּנִּיחַ נָכְרִי בַּחֲנוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס, מֻתָּר. וְאִם הוֹדִיעוֹ**

הַמַּנִּיחַ יֵינוֹ בְּקָרוֹן אוֹ בִסְפִינָה עם נכרי, **וְהָלַךְ לוֹ בְּקַפְּנַדַּרְיָא** – והלך דרך עקלתון[א], **נִכְנַס לַמְּדִינָה וְרָחַץ**, ונכנס לתוך העיר ורחץ, **מֻתָּר**, שהנכרי לא ידע שנכנס למרחץ ויתמהמה, וירא שמא יחזור ויראהו[ב]. **אִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג** – אבל אם הודיעו שהוא הולך לזמן מרובה או למקום רחוק, **כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם** – אם שהה כדי שינקב הגוי נקב במגופה, **וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב** – ויחזור ויסתום הנקב ותתייבש הסתימה, אסור. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב** – אינו אסור אלא שהה כדי שיפתח כל החבית ויעשה מגופה חדשה ותתייבש. **הַמַּנִּיחַ נָכְרִי בַּחֲנוּת** – של יין, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס** – אף על פי שהישראל יוצא ונכנס ואינו עם הנכרי כל הזמן, **מֻתָּר. וְאִם הוֹדִיעוֹ**

רבינו עובדיה מברטנורא

ד הַמַּנִּיחַ יֵינוֹ בְּקָרוֹן אוֹ בִסְפִינָה. עִם הַנָּכְרִי: **בְּקַפְּנַדַּרְיָא.** בְּדֶרֶךְ קְצָרָה, שֶׁנִּכְנָס בְּשַׁעַר זֶה וְיוֹצֵא מִשַּׁעַר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ: **וְרָחַץ.** בַּמֶּרְחָץ: **מֻתָּר.** דְּיֵינוּ דְּנָכְרִי לֹא יָדַע דְּשָׁהֵי, מִרְתַּת וְלֹא נָגַע. וְאַשְׁמוּעִינַן בְּמַתְנִיתִין פְּלִגְתָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנָן בְּהָנָךְ תִּלְתָּא בָּבֵי, דְּאִי תָּנָא נָכְרִי שֶׁהָיָה מַעֲבִיר כַּדֵּי יַיִן, הֲוָה אָמֵינָא הָתָם מִרְתַּת דְּסָבַר דִּלְמָא דְּטָבָא הַשְׁתָּא אֲתֵי חָזֵי לִי, אֲבָל בִּסְפִינָה וְקָרוֹן מַפְלִיג לֵיהּ לִסְפִינְתֵּיהּ וַעֲבִיד מַאי דְּבָעֵי וְלֹא מִרְתַּת. וְאִי תָּנָא סְפִינָה וְקָרוֹן וְלֹא תָּנֵי הַמַּנִּיחַ נָכְרִי בַּחֲנוּתוֹ, הֲוָה אָמֵינָא בִּסְפִינָה וְקָרוֹן מִרְתַּת דְּסָבַר דִּלְמָא בְּאוֹרְחָא אַחֲרִינָא אָזֵיל וְקָאֵי מִצַּד אַחֵר וְחָזֵי לִי, אֲבָל בְּמַנִּיחַ נָכְרִי בַּחֲנוּתוֹ דְּאִיכָּא לְמֵימַר אֲחִיד לֵיהּ לְבָבָא וַעֲבִיד כָּל דְּבָעֵי, אֵימָא לֹא, צְרִיכָא. וּבְכֻלְּהוּ הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל:

מקור חיים

יא. טור (ריש סימן קכ״ט) וב״ח שם. (קפנדריא היינו קיצור דרך כדאיתא בברכות (סוף פרק ט), ומש״כ הרע״ב שנכנס בשער זה ויצא משער שכנגדו, נל״פ שהמרחץ היה חוץ לעיר סמוך לשער שבצד שני של העיר, והוא נכנס לעיר דרך שער אחד והם חשבו שמיד חוזר דרך שער זה, והוא עשה קפנדריא ויצא משער שכנגדו ונכנס למרחץ). **יב.** ע״פ הרמב״ם.

שֶׁהוּא מַפְלִיג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב:

שֶׁהוּא מַפְלִיג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב[יג]:

ה הָיָה אוֹכֵל עִמּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן וְהִנִּיחַ לְגִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן, וּלְגִינָה עַל הַדֶּלְבְּקִי, וְהִנִּיחוֹ וְיָצָא, מַה שֶּׁעַל הַשֻּׁלְחָן, אָסוּר. וּמַה שֶּׁעַל הַדֶּלְבְּקִי, מֻתָּר. וְאִם אָמַר לוֹ הֱוֵי מוֹזֵג וְשׁוֹתֶה, אַף שֶׁעַל הַדֶּלְבְּקִי אָסוּר. חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת, אֲסוּרוֹת. סְתוּמוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב:

הָיָה אוֹכֵל עִמּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן וְהִנִּיחַ לְגִינָה – בקבוק יין פתוח[טו] **עַל הַשֻּׁלְחָן, וּלְגִינָה עַל הַדֶּלְבְּקִי** – והניח גם בקבוק פתוח על שלחן קטן שמסדרין עליו קערות וקיתונות וצורבי הסעודה, **וְהִנִּיחוֹ וְיָצָא, מַה שֶּׁעַל הַשֻּׁלְחָן, אָסוּר**, שכל המסובים יש להם רשות ליטול ממה שעל השלחן. **וּמַה שֶּׁעַל הַדֶּלְבְּקִי, מֻתָּר**, שאין המסובין נוטלין מעל הדלבקי. **וְאִם אָמַר לוֹ הֱוֵי מוֹזֵג וְשׁוֹתֶה, אַף שֶׁעַל הַדֶּלְבְּקִי אָסוּר**, הואיל והרחיב לו הרשות וחיזק ידיו נוטל גם ממה שעל הדלפקי. ושאר היין שבאותו בית אם הם בתוך **חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת, אֲסוּרוֹת**, כי כיון שהרחיב לו הרשות אינו מפחד ליגע בחביות פתוחות. **סְתוּמוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב** – ומה שבחביות סתומות אסור אם שהה כדי שיפתח החבית ויעשה מגופה חדשה ותתייבש[טז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ה דֶּלְבְּקִי. כְּלִי שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ כּוֹסוֹת וַאֲשִׁישׁוֹת בְּאָכְלִין וּמַשְׁקִין, וּמְמֻנֶּה נוֹטְלִין וּמְשִׁימִין עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאֵין אֶחָד מִן הַמְסֻבִּין נוֹטֵל כְּלוּם מִן הַדֶּלְבְּקִי אֶלָּא מִן הַשֻּׁלְחָן: **וְאִם אָמַר** לוֹ **הֱוֵי מוֹזֵג וְשׁוֹתֶה.** הוֹאִיל וְהִרְחִיב לוֹ הָרְשׁוּת: **אַף מַה שֶּׁעַל** הַדֶּלְבְּקִי **אָסוּר.** דְּסָמְכָא דַּעְתֵּהּ וְנָגַע בְּכֵלִיהּ: **חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת.** הַנִּמְצָאוֹת בְּבֵית שֶׁהִנִּיחוֹ שָׁם: **כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגֹב.** סְתָמָא כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּהִלְכָתָא כְּוָתֵיהּ:

מקור חיים

יג. עיין רע״ב טעם שהתנא הוצרך להשמיענו דין זה בשלשה האופנים. **יד.** תוי״ט.
טו. סתם משנה כרשב״ג, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש.

ו בַּלָּשֶׁת גּוֹיִם שֶׁנִּכְנְסָה לָעִיר בְּשָׁעַת שָׁלוֹם, חָבִיּוֹת פְּתוּחוֹת, אֲסוּרוֹת. סְתוּמוֹת, מֻתָּרוֹת. בְּשָׁעַת מִלְחָמָה, אֵלּוּ וְאֵלּוּ מֻתָּרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין פָּנַאי לְנַסֵּךְ:

בַּלָּשֶׁת גּוֹיִם – חיל שמחפשין וחותרין בתים, **שֶׁנִּכְנְסָה לָעִיר, בְּשָׁעַת שָׁלוֹם** – אם היתה שעת שלום, **חָבִיּוֹת פְּתוּחוֹת, אֲסוּרוֹת. סְתוּמוֹת, מֻתָּרוֹת**, שאם פתחום ונגעו בהם, לא היו טורחים לחזור ולסותמן[טז]. **בְּשָׁעַת מִלְחָמָה** – ואם היתה שעת מלחמה, **אֵלּוּ וְאֵלּוּ מֻתָּרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין פָּנַאי לְנַסֵּךְ**[יז]:

ז אֶמְנִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁלַח לָהֶם נָכְרִי חָבִית שֶׁל יַיִן נֶסֶךְ בִּשְׂכָרָן, מֻתָּרִים לוֹמַר לוֹ תֵּן לָנוּ אֶת דָּמֶיהָ. וְאִם מִשֶּׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתָן, אֲסוּר. הַמּוֹכֵר יֵינוֹ לַנָּכְרִי, פָּסַק עַד שֶׁלֹּא מָדַד, אֶמְנִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁשָּׁלַח לָהֶם נָכְרִי חָבִית שֶׁל יַיִן נֶסֶךְ בִּשְׂכָרָן, מֻתָּרִים לוֹמַר לוֹ תֵּן לָנוּ אֶת דָּמֶיהָ, ולא הוו כמחליפים יין נסך בדמים, שהם לא קנו היין נסך. **וְאִם מִשֶּׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתָן** – ואם אמרו לו תן לנו את דמיה אחר שהובנסו החבית לרשותן והם הסכימו לקבלה בשכרן[יח], **אָסוּר**, שכבר קנו היין נסך ואסור להחליף יין נסך בדמים. **הַמּוֹכֵר יֵינוֹ לַנָּכְרִי** – מי שבא למכור יינו לנכרי, **פָּסַק עַד שֶׁלֹּא מָדַד** – אם פסק עמו דמים בכך וכך לסאה, ואחר כך מדד לו ישראל היין בכליו של הישראל[יט] ומשכם הגוי ולקחם לרשותו,

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **בַּלָּשֶׁת.** חַיִל שֶׁמְּחַפְּשִׂין וְחוֹתְרִין הַבָּתִּים. תַּרְגּוּם וַיְחַפֵּשׂ, וּבָלַשׁ: ז **תֵּן לָנוּ אֶת דָּמֶיהָ.** דְּהָא לֹא קָנוּ, וְהוּא אֵינוֹ חַיָּב לָהֶם אֶלָּא מָעוֹת: **הַמּוֹכֵר יֵינוֹ לְנָכְרִי פָּסַק עִמּוֹ מָעוֹת: עַד שֶׁלֹּא מָדַד.** דְּמָיו מֻתָּרִין. דִּמְשִׁיכָה בְּנָכְרִי קוֹנָה כְּמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, וּכְשֶׁמּוֹדֵד הַיִּשְׂרָאֵל בְּכֵלָיו וּבָא הַכֵּלִי בִּרְשׁוּת הַנָּכְרִי קָנָאוּ הַנָּכְרִי בִּמְשִׁיכָה, וַהֲוֹו לֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל זוּזֵי אַצֵּל הַנָּכְרִי בְּהִלְוָאָה, וְיֵין נֶסֶךְ לֹא הָוֵי עַד דְּנָגַע:

מקור חיים

טז. שאין אימת אדם עליהם (תוי"ט). **יז.** ודוקא פתוחות מעיקרן מותרות. אבל סתומות שנפתחו, חיישינן להו (ר"ן, הובא בתוי"ט). **יח.** אבל הכנסה לרשות לבד אינו אוסר, שאין חצרו של אדם קונה לו בעל כרחו (תוי"ט בשם ב"י). **יט.** כן פירש הרע"ב, והיא כשיטת הרמב"ם שאם מדד לכליו של גוי דמיו אסורים שמשיגיע לכלי נאסר כסתם יינם משום טיפות יין שנשארו שם מיינו של הגוי (תוי"ט).

דְּמָיו מְהָרִין. מְדַד עַד שֶׁלֹּא פָּסַק, דְּמָיו אֲסוּרִין. נָטַל אֶת הַמַּשְׁפֵּךְ וּמָדַד לְתוֹךְ צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל נָכְרִי, וְחָזַר וּמָדַד לְתוֹךְ צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אִם יֵשׁ בּוֹ עַכָּבַת יַיִן, אָסוּר. הַמְעָרֶה מִכְּלֵי אֶל כֵּלִי, דְּמָיו מְהָרִין, כִּי הגוי קנה היין במשיכה ונתחייב מיד לתת המעות ורק אחר כך נעשה יין נסך אם נגע ביין. **מְדַד עַד שֶׁלֹּא פָּסַק** – אבל אם מדד היין ומשך הגוי לפני שפסק עמו דמים, **דְּמָיו אֲסוּרִין**, כי הגוי לא קנה במשיכה כיון שעדיין לא נפסק דמים ולא סמכא דעתיה, ואם נגע[כ] בהם כשהם ברשותו נעשו נסך ועדיין יין של ישראל הוא, וכל היין נאסר בהנאה. **נָטַל אֶת הַמַּשְׁפֵּךְ** – ישראל מוכר יין שנטל את המשפך, **וּמָדַד לְתוֹךְ צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל נָכְרִי** – ושפך דרכו יין לתוך צלוחיתו של נכרי שהיה בו כבר קצת יין, **וְחָזַר וּמָדַד לְתוֹךְ צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל** – ואחר כך שפך דרך משפך זה יין לתוך צלוחית של ישראל, **אִם יֵשׁ בּוֹ עַכָּבַת יַיִן** – אם יש בתחתית המשפך אוגן או כדומה שמעכב טפת יין מלירד, **אָסוּר** – כל היין ששפך תוך צלוחיתו של ישראל אסור בהנאה מחמת ההיא טיפה[כא]. **הַמְעָרֶה מִכְּלֵי אֶל כֵּלִי** – ישראל המערה יין מכלי שלו לכלי של גוי שיש בו יין נכרי[כב],

רבינו עובדיה מברטנורא

מָדַד עַד שֶׁלֹּא פָּסַק. סְכוּם הַדְּמִים, כָּךְ וְכָךְ יַיִן בְּכָךְ וְכָךְ דְּמִים: **דְּמָיו אֲסוּרִין.** דְּנָכְרִי לֹא קָנֵיהּ הַשְׁתָּא בִּמְשִׁיכָה, דְּכֵיוָן דְּלֹא פָּסַק דְּמָיו לֹא סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ דְּלָקְנֵייהּ בִּמְשִׁיכָה, **אָסוּר.** דְּמִתְּסַר חֲמָרָא דְּיִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם הֲהִיא טִפָּת יַיִן נָסְךְ שֶׁבַּמַּשְׁפֵּךְ: **הַמְעָרֶה מִכְּלֵי אֶל כֵּלִי.** יִשְׂרָאֵל שֶׁעֵרָה מִכְּלֵי שֶׁלּוֹ לַכֵּלִי שֶׁלּוֹ יַיִן נָסְךְ: **עַכָּבַת יַיִן.** אִם יֵשׁ בַּמַּשְׁפֵּךְ שֶׁנִּמְדַּד בּוֹ תְּחִלָּה יַיִן שֶׁל נָכְרִי, עַכָּבַת יַיִן, אֲגָנִים שֶׁמִּתְעַכֵּב יַיִן עַל פִּיו שֶׁלֹּא יָצָא כְּטִפָּה אוֹ שְׁתֵּי טִפִּין: **אָסוּר.** דְּמִתְּסַר חֲמָרָא דְּיִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם הַהִיא טִפַּת יַיִן נָסְךְ שֶׁבַּמַּשְׁפֵּךְ: **הַמְעָרֶה מִכְּלֵי אֶל כֵּלִי.** יִשְׂרָאֵל שֶׁעֵרָה מִכְּלֵי שֶׁלּוֹ לַכֵּלִי שֶׁלּוֹ יַיִן נָסְךְ: **אִם יֵשׁ בּוֹ שֶׁבְּדִיד הַנָּכְרִי** אוֹ לְכֵלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַיִן נָסְךְ: **הַנָּכְרִי עַד שֶׁיִּפְסֹק** לוֹ דָּמִים: **אִם יֵשׁ בּוֹ**

מקור חיים

כ. דמאחר שבא לרשות הנכרי אין הישראל נזהר בו ויש לחוש שנגע (רמ״א), והב״י מפרש דודאי נגע בו (תוי״ט). **כא.** ההיא טיפה נאסר מחמת ניצוק, דקי״ל נצוק חיבור לענין יין נסך, וכיון שהיה יין בצלוחית הגוי כשמדד לתוכו, נאסר כל מה שבמשפך ואף ההיא טיפה. ומחמת ההיא טיפה נאסר כל היין ששפך אחר כך לצלוחית של ישראל (רע״ב, תוי״ט). **כב.** לשון הרע״ב לכלי שביד הנכרי או לכלי שיש בו יין נסך. אבל בתוי״ט ביאר שאין הכוונה נסך ממש שאם כן הוה זו ואצ״ל זו, אלא אפילו סתם יין נכרי. ועוד כתב שבדקדוק כתב הרע״ב ׳שביד נכרי׳ שאיירי שהוא אוחז הכלי בידו ולכן אי אפשר שלא יתנדנד, אבל אם היה מונח על הקרקע אע״פ שהגוי אוחז הכלי, לא נאסר.

אֶת שֶׁעֵרָה מִמֶּנּוּ, מֻתָּר. וְאֶת שֶׁעֵרָה לְתוֹכוֹ, אָסוּר:

אֶת שֶׁעֵרָה מִמֶּנּוּ, מֻתָּר – היין הנשאר בכלי של ישראל מותר, אם שפכו באופן שלא היה נצוק המחבר יינו ליין של הנכרי[כג]. **וְאֶת שֶׁעֵרָה לְתוֹכוֹ, אָסוּר** – והיין ששפך לתוך כלי הגוי אסור אף אם קלטו מן האויר לפני שהגיע לתוך הצלוחית, כי הנצוק מחברן:

ח יֵין נֶסֶךְ אָסוּר, וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. יֵין בְּיֵין

יֵין נֶסֶךְ[כד] **אָסוּר וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. יֵין בְּיֵין** – יין של איסור שנפל לתוך יין של היתר, או להיפך[כה],

רבינו עובדיה מברטנורא

אֶת שֶׁמֵּעָרָה מִמֶּנּוּ מֻתָּר. הַיַּיִן שֶׁנִּשְׁאַר בַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן שֶׁבִּיד יִשְׂרָאֵל, מֻתָּר: **וְאֶת שֶׁעֵרָה בְּתוֹכוֹ.** וְהַקְלוּחַ שֶׁיָּצָא מִכְּלִי יִשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְכְלִי שֶׁבִּיד הַנָּכְרִי, וְכָל שֶׁכֵּן מַה שֶּׁהִגִּיעַ לַכְּלִי שֶׁל נָכְרִי, אָסוּר, דְּנָצוֹק חִבּוּר. וּמַתְנִיתִין דְּשָׁרֵי הַיַּיִן שֶׁנִּשְׁאַר בַּכְּלִי שֶׁבִּיד יִשְׂרָאֵל, מַיְרֵי כְּגוֹן דַּקְטַף קְטוֹפֵי, שֶׁקֹּדֶם שֶׁנָּגַע הַקְלוּחַ בַּכְּלִי הַתַּחְתּוֹן שֶׁבִּיד הַנָּכְרִי פָּסַק הָעֶלְיוֹן הַמְחַבֵּר לַכְּלִי שֶׁבִּיד יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כָּאן נְצוֹק שֶׁיְּחַבֵּר מַה שֶּׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן לְמַה שֶּׁבַּכְּלִי הַתַּחְתּוֹן. אִי נַמִּי, דְּנָפַץ נַפּוּצֵי, שֶׁהִשְׁלִיךְ הַיַּיִן מִן הַכְּלִי הָעֶלְיוֹן כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּשְׁלִיכִין מִן הַמְּזָרְקִים, וְלֹא הָיָה שָׁם סִילוֹן וְקִלּוּחַ שֶׁיְּחַבֵּר בֵּין הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי אֲשֶׁר בְּיַד יִשְׂרָאֵל לְכְלִי שֶׁבִּיד נָכְרִי. אֲבָל אִם הָיָה שָׁם חִבּוּר, כָּל מַה שֶּׁנִּשְׁאַר בַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן שֶׁבִּיד יִשְׂרָאֵל אָסוּר, דְּקָיְמָא לָן נְצוֹק חִבּוּר וְאוֹסֵר בְּיֵין נֶסֶךְ. וְכֵן הִלָּכְתָא:

מקור חיים

כג. כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **כד.** כל היכא דתני יין נסך אף סתם יינם במשמע אא״כ פירש. ומיהו איסור סתם יינם אינו אוסר בתערובתו אלא בשתייה, דבהנאה יש היתר לנתערב על ידי הולכת הנאה לים המלח כמש״כ הרע״ב במשנה י׳ (תוי״ט). **כה.** עיין רע״ב שיש נפקותא בין היכא שנפל היתר לתוך איסור להיכא שנפל איסור לתוך היתר. כי בנפל איסור לתוך היתר אם נפל מכלי שפיה צר אמרינן קמא קמא בטיל. (שמפני שאין דרך לערות בכלי כזה אין אנו רואין כנפול ומעורב אלא מה שירד כבר, ומש״ה אמרינן קמא קמא בטל. משא״כ בשאר כלים שהדרך הוא לערות מהן, כיון שסוף היין לירד על ידו אי אפשר לומר בו ראשון ראשון בטל שכל העומד ליפול ולהתערב חשבינן ליה כמעורב כבר (ר״ן, הובא בתוי״ט) עוד כתב התוי״ט שמלשון הרע״ב משמע שס״ל שהיכא דאמרינן קמא קמא בטל, ההיתר במקומו עומד אף אם אחר כך נתרבה היין נסך, וכדעת הרמב״ם ורש״י, ולא כתוספות שהסיקו שאינו מותר אלא כל זמן שיש ס׳ בהיתר נגד האיסור).

וּמַיִם בְּמַיִם, בְּכָל שֶׁהוּא. יַיִן בְּמַיִם וּמַיִם בְּיַיִן, בְּנוֹתֵן טָעַם. זֶה הַכְּלָל, מִין בְּמִינוֹ, בְּמַשֶּׁהוּ. וְשֶׁלֹּא בְמִינוֹ, בְּנוֹתֵן טָעַם:

וּמַיִם בְּמַיִם – וכן מים שנתנסך לעבודה זרה שנפל לתוך יין של היתר, או להיפך, **בְּכָל שֶׁהוּא** – נאסר הכל אפילו אין באיסור אלא כל שהוא. **יַיִן בְּמַיִם וּמַיִם בְּיַיִן, בְּנוֹתֵן טָעַם** – ואם נתערב יין של איסור במים של היתר או מים של איסור ביין של היתר, אינו אוסר אלא אם האיסור נתן טעם בהיתר. **זֶה הַכְּלָל**[כו], **מִין בְּמִינוֹ, בְּמַשֶּׁהוּ. וְשֶׁלֹּא בְמִינוֹ, בְּנוֹתֵן טָעַם:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ח **וּמַיִם בְּמַיִם.** מַיִם שֶׁנִּתְנַסְּכוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹ שֶׁנֶּעֶבְדוּ, בְּמַיִם שֶׁל הֶתֵּר: **בְּכָל שֶׁהוּא.** לֹא שָׁנָא נָפַל הֶתֵּרָא לְגוֹ אִסּוּרָא אוֹ אִסּוּרָא לְגוֹ הֶתֵּרָא, אוֹסֵר בְּמִינוֹ בְּכָל שֶׁהוּא. וּבְלִבַּד שֶׁיִּהְיֶה הָאִסּוּר הַנּוֹפֵל לְתוֹךְ הַהֶתֵּר נוֹפֵל מִכְּלִי שֶׁפִּיו רָחָב וְיֵשׁ בַּיַּיִן הַיּוֹצֵא מִן הַכְּלִי שִׁעוּר גְּדוֹל בִּכְבֵת אַחַת. אֲבָל הַמְּעָרָה יַיִן נֶסֶךְ מִכְּלִי קָטָן שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא טִפָּה טִפָּה וְנָפַל לְתוֹךְ יַיִן שֶׁל הֶתֵּר, אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אָמְרִינַן קַמָּא קַמָּא בָּטִיל. וְאִם עֵרָה הֶתֵּר לְתוֹךְ אִסּוּר, כָּל מַה שֶּׁעֵרָה מִמֶּנּוּ לְתוֹךְ הָאִסּוּר, אָסוּר, וַאֲפִלּוּ חָבִית מְלֵאָה לְתוֹךְ טִפָּה אַחַת. וּמִסְקָנָא דְּמִלְּתָא לְפִי הַהֲלָכָה, כָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בֵּין בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְמִינָן, בְּנוֹתֵן טַעַם. חוּץ מִטֶּבֶל וְיַיִן נֶסֶךְ, דִּבְמִינָן בְּמַשֶּׁהוּ, שֶׁלֹּא בְמִינָן בְּנוֹתֵן טַעַם. יַיִן נֶסֶךְ, מִשּׁוּם חֲמָרָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה. וְטֶבֶל, כְּהֶתֵּרוֹ כָּךְ אִסּוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁחִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת אֶת הַכְּרִי, כָּךְ חִטָּה אַחַת עוֹשָׂה אֶת הַכְּרִי כֻּלּוֹ טֶבֶל. וְאִם אִסּוּר מִשְּׁאָר אִסּוּרִין נִתְעָרֵב בְּהֶתֵּר, אִם נִתְעָרֵב מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ דְּאִיכָּא לְמֵיקַם אַטַּעְמָא, אִם תְּרוּמָה הִיא שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּחֻלִּין יִטְעֲמֶנָּה כֹּהֵן, וְאִם דָּבָר אִסּוּר יִטְעֲמֶנּוּ נַחְתּוֹם נָכְרִי, אִם אוֹמַר שֶׁאֵין בַּתַּעֲרֹבֶת טַעַם הַתְּרוּמָה אוֹ טַעַם הָאִסּוּר, הַכֹּל מֻתָּר. וְאִם נִתְעָרֵב מִין בְּמִינוֹ דְּלֵיכָּא לְמֵיקַם אַטַּעְמָא, אוֹ מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וְאֵין כָּאן כֹּהֵן אוֹ נָכְרִי שֶׁנּוֹכַל לִסְמֹךְ עָלָיו, אִם הָאִסּוּר הוּא מֵחֶלֶב וְדָם וּבְלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים, אִם יֵשׁ שִׁשִּׁים שֶׁל הֶתֵּר כְּנֶגֶד הָאִסּוּר הַכֹּל מֻתָּר, וְאִם לָאו, הַכֹּל אָסוּר. וְאִם הָאִסּוּר הוּא תְּרוּמָה וְחַלָּה וּבִכּוּרִים, מְשַׁעֲרִים אוֹתוֹ בְּמֵאָה שֶׁל הֶתֵּר. וְאִם עֲרֵלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּמָאתַיִם:

מקור חיים

כו. זה הכלל לרבות טבל, שגם טבל דינו כיין נסך ואוסר במינו במשהו כדאיתא ברע״ב. אבל כל שאר איסורי תורה בין מין במינו בין מין שלא במינו שיעורם בנותן טעם, חוץ מתרומה וערלה וכלאי הכרם, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש.

ט אֵלּוּ אֲסוּרִין, וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן. יַיִן נָסֶךְ, וַעֲבוֹדָה זָרָה, וְעוֹרוֹת לְבוּבִין, וְשׂוֹר הַנִּסְקָל, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּשְׂעַר נָזִיר, וּפֶטֶר חֲמוֹר,

אֵלּוּ אֲסוּרִין – אלו דברים אסורין בהנאה, **וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן** – ואם נתערבו באחרים אפילו אחד באלף אוסרין את כולן בהנאה. **יַיִן נָסֶךְ, וַעֲבוֹדָה זָרָה, וְעוֹרוֹת לְבוּבִין** – עורות הנקובין נגד הלב וניכר שהוציאו ממנו הלב בעוד הבהמה בחיים[כז], **וְשׂוֹר הַנִּסְקָל** – שור שנגמר דינו ליסקל[כח], **וְעֶגְלָה עֲרוּפָה**[כט], **וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע** – הצפרים שמצורע מביא בתחלת טהרתו[ל], **וּשְׂעַר נָזִיר, וּפֶטֶר חֲמוֹר**[לא],

רבינו עובדיה מברטנורא

ט אֵלּוּ אֲסוּרִין וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן. כָּל מָקוֹם שֶׁנִּתְעָרְבוּ שָׁם אֲפִלּוּ אֶחָד בְּאֶלֶף אוֹסְרִין אֶת כֻּלָּן: **יַיִן נָסֶךְ.** חֲבִית אַחַת בְּאֶלֶף חֲבִיּוֹת אוֹסֶר אֶת כֻּלָּן בַּהֲנָאָה. וְאֵין כֵּן הַלָּכָה, אֶלָּא כִּדְכָתְבִינַן שׁוּלְחֵי פֶּרֶק כָּל הַצָּלָמִים, מוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ חֲבִית לַיָּם הַמֶּלַח, וְהַשְּׁאָר הַכֹּל מֻתָּר בַּהֲנָאָה וְאָסוּר בִּשְׁתִיָּה: **וַעֲבוֹדָה זָרָה.** צוּרָה שֶׁעֲבָדוּהָ, וְנִתְעָרְבָה בְּאֶלֶף צוּרוֹת שֶׁאֵינָן עֲבוֹדָה זָרָה: **וְעוֹרוֹת לְבוּבִין.** דַּהֲוַי נַמִּי אִסּוּרֵי הֲנָאָה, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק אֵין מַעֲמִידִין: **וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע** וְכוּ' וְחִלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה. אִסּוּרֵי הֲנָאָה הֵן. וּבְפֶרֶק ב' דְּקִדּוּשִׁין פְּרִישִׁינַן לְהוּ: **וּשְׂעַר נָזִיר.** דְּאִסּוּרֵי הֲנָאָה הוּא, דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר ו) וְנָתַן עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים. וְאִם נִתְעָרְבָה אֲגֻדָּה שֶׁל שְׂעַר נָזִיר אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף אֲגֻדּוֹת שֶׁל שְׂעָרוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה: **וּפֶטֶר חֲמוֹר.** אָסוּר בַּהֲנָאָה כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִפְדָּה:

מקור חיים

כז. והיו עושין כן לע"ז כמבואר לעיל פ"ב מ"ג, עיי"ש. **כח.** ואע"פ שבסוף נשחט ולא נסקל, מ"מ אסור בהנאה. **כט.** משעה שהורידו אותה אל נחל איתן ואע"פ שעדיין לא נערפה, כ"כ הרע"ב במסכת קידושין (פ"ב מ"ט) וכמ"ד ירידתה אל נחל איתן אוסרתה. **ל.** כמבואר בקרא (ויקרא יד) שמביאים לו אל מחוץ למחנה שתי צפרים חיות, אחת שוחטים והשניה טובלים בדם השחוטה ואח"כ משלחים אותה. במסכת קידושין (דף נז.) נחלקו ממתי חל איסור הנאה. לרבי יוחנן משעת שחיטה ולריש לקיש משעת לקיחה. לריש לקיש שתיהן נאסרות בהנאה אלא שהמשולחת ניתרת בשילוחה. אבל לרבי יוחנן רק השחוטה נאסרת, כן דעת רש"י שם, וכן כתב הרע"ב (בקידושין שם) שרק השחוטה אסורה בהנאה. (אבל תוספות (ד"ה משעת) כתבו שהמשולחת נמי אסורה משעת שחיטת השחוטה ועד שילוחה, שהרי תנא צפורי מצורע, לשון רבים). **לא.** כאן פירש רע"ב שפטר חמור אסור בהנאה כל זמן שלא נפדה, אבל בקידושין פירש פטר חמור שלא נפדה וערפו אותו אסור בהנאה מעריפה ואילך.

וּבָשָׂר בְּחָלָב, וְשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְחֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן:

וּבָשָׂר בְּחָלָב – חתיכה של בשר שנתבשלה בחלב[לב], **וְשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְחֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין** – כל אלו אסורין בהנאה הם, **וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן** – ואם נתערבו באחרים אפילו אחד באלף אוסרין את כולן בהנאה:

י יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל לְבוֹר, כֻּלּוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יִמָּכֵר כֻּלּוֹ לְנָכְרִי, חוּץ מִדְּמֵי יֵין נֶסֶךְ שֶׁבּוֹ:

יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל לְבוֹר של יין, **כֻּלּוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יִמָּכֵר כֻּלּוֹ לְנָכְרִי, חוּץ מִדְּמֵי יֵין נֶסֶךְ שֶׁבּוֹ:**

יא גַּת שֶׁל אֶבֶן שֶׁזִּפְּתָהּ גּוֹי, מְנַגְּבָהּ וְהִיא

גַּת שֶׁל אֶבֶן שֶׁזִּפְּתָהּ גּוֹי – שגוי מרח אותה בזפת, והדרך לתת קצת יין תוך הזפת להעביר ריח שריפת הזפת, **מְנַגְּבָהּ** – מקנחה במים ואפר, **וְהִיא**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבָשָׂר בְּחָלָב. חֲתִיכַת בָּשָׂר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בְּחָלָב וְנִתְעָרְבָה בְּאֶלֶף חֲתִיכוֹת, אוֹסֶרֶת אֶת כֻּלָּן בַּהֲנָאָה. וְסָבַר הַאי תַּנָּא דְּדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְמָנוֹת וְאִסּוּרוֹ אִסּוּר הֲנָאָה אוֹסֵר אֶת תַּעֲרֻבְתּוֹ בְּכָל שֶׁהוּא. וְכָל הֲנֵי דְּחָשִׁיב בְּמַתְנִיתִין, דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְמָנוֹת הוּא וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה: **הֲרֵי אֵלּוּ.** לְמִעוּטֵי אִסּוּרֵי הֲנָאָה שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְמָנוֹת, אוֹ שֶׁדַּרְכָּן לְמָנוֹת וְאֵינָן אִסּוּרֵי הֲנָאָה, שֶׁאֵינָן אוֹסְרִין אֶת תַּעֲרֻבְתָּן בְּכָל שֶׁהֵן: **י יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל לְבוֹר.** שֶׁל יַיִן: **כֻּלּוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה.** שֶׁהַיַּיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה אוֹסֵר בְּמִינוֹ בְּכָל שֶׁהוּא. אֲבָל סְתָם יֵינָם שֶׁל נָכְרִים שֶׁלֹּא יָדְעִנוּ בּוֹ שֶׁנִּתְנַסֵּךְ וַדַּאי, אַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר בַּהֲנָאָה אֵינוֹ אוֹסֵר תַּעֲרֻבְתּוֹ בַּהֲנָאָה, אֶלָּא נִמְכָּר כֻּלּוֹ לְנָכְרִי חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ סְתָם יֵינָן. וְכֵן הֲלָכָה: **יא גַּת שֶׁזִּפְּתָהּ נָכְרִי.** אוֹרְחָא לְמִרְמֵי בָּהּ חַמְרָא פּוּרְתָּא, לְעַבּוּרֵי קוּטְרָא דְּזִפְתָּא: **יא מְנַגְּבָהּ.** בְּמַיִם וְאֵפֶר:

מקור חיים

לב. רע״ב, ור״ל רק חתיכה חשובה של בשר שנאסרה מפני שנתבשלה בחלב, אינה בטילה אפילו אם נתערבה באלף חתיכות כמוה, אבל טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר כשר אינה אוסרו אלא אם כן אין ששים כנגדה.

טָהוֹרָה. וְשֶׁל עֵץ, רַבִּי אוֹמֵר, יְנַגֵּב. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יִקְלַף אֶת הַזֶּפֶת. וְשֶׁל חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁקָּלַף אֶת הַזֶּפֶת, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה:

טְהוֹרָה – והיא כשרה. **וְשֶׁל עֵץ** – וגוי שזיפת גת של עץ, ועץ בולע טפי וצריך הרבה זפת, **רַבִּי אוֹמֵר, יְנַגֵּב. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יִקְלַף אֶת הַזֶּפֶת. וְשֶׁל חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁקָּלַף אֶת הַזֶּפֶת, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה**, שגם החרס עצמו בלע מיין שנתן לתוך הזפת[לג]:

יב הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי תַשְׁמִישׁ מִן הַגּוֹי, אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַטְבִּיל, יַטְבִּיל. לְהַגְעִיל, יַגְעִיל.

הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי תַשְׁמִישׁ מִן הַגּוֹי – הקונה כלי תשמישי סעודה מן הגוי, **אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַטְבִּיל** – כלי הראוי ליטהר בטבילה לבד, שתשמישו הוא בצונן ולכן אין צריך הגעלה, **יַטְבִּיל** – יטביל במקוה כשר, וטבילתו מתירתו. **לְהַגְעִיל** – ואם הוא כלי שמשתמשין בו על ידי רותחין, **יַגְעִיל** – יגעילנו ברותחין ואחר כך יטבילו.

רבינו עובדיה מברטנורא

וְשֶׁל עֵץ. דְּבָעָיָא זֶפֶת טוּבָא וּבָלְעָה חַמְרָא טְפֵי: **רַבִּי אוֹמֵר יְנַגֵּב.** כְּשֶׁל אֶבֶן. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי: וְשֶׁל חֶרֶס. בֵּין לְרַבִּי בֵּין לְרַבָּנָן: **אַף עַל פִּי שֶׁקָּלַף הַזֶּפֶת אָסוּר.** דְּחֶרֶס בְּלֹא זֶפֶת בָּלַע חַמְרָא: **יב כְּלֵי תַשְׁמִישׁ.** שֶׁל סְעֻדָּה. וְדַוְקָא כְּלֵי מַתֶּכֶת אוֹ כְּלֵי חֶרֶס הַמְצֻפִּים בַּאֲבָר. וּכְלֵי זְכוּכִית כִּכְלֵי מַתָּכוֹת דָּמֵי: **אֶת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַטְבִּיל.** כְּלוֹמַר כְּלֵי הֶרְאוּי לְטָהֵר בְּטְבִילָה וְאֵינוֹ צָרִיךְ תִּקּוּן אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי צוֹנֶן: **יַטְבִּיל.** בְּמִקְוֶה הַכָּשֵׁר לְטְבִילַת אִשָּׁה, וּטְבִילָתוֹ מַתִּירָתוֹ: **לְהַגְעִיל, יַגְעִיל.** כְּגוֹן יוֹרוֹת וּקְדֵרוֹת שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁתַּשְׁמִישָׁן עַל יְדֵי רוֹתְחִין: יַגְעִיל. בְּרוֹתְחִין. שֶׁמַּכְנִיסָן לְתוֹךְ יוֹרָה מְלֵאָה מַיִם רוֹתְחִין וּמַשְׁהִין אוֹתָן בְּתוֹכָהּ מְעַט. וְזֶה אַחַר שֶׁמִּשְׁפְּשָׁפָן וּמַסִּיר הַחֲלָדָה שֶׁלָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ מַטְבִּילָן בְּמִקְוֶה הַכָּשֵׁר לְטְבִילַת אִשָּׁה וְהֵן מָתָרִין:

מקור חיים

לג. כן כוונת הרע״ב במה שאמר דחרס בלא זפתא בלע ליה חמרא. ואין כוונתו שאם לא זפת ונתן בו יין בלע, שכל המשנה איירי באופן שעדיין לא נתן יין בגת ורק זיפתה עם זפת שיש בו יין (תוי״ט).

לְלַבֵּן בָּאוּר, יְלַבֵּן בָּאוּר. הַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה, מְלַבְּנָן בָּאוּר. הַסַּכִּין, שָׁפָה וְהִיא טְהוֹרָה:

לְלַבֵּן בָּאוּר – וכלי שמשתמשין בו על ידי האור בלי רוטב או מים, **יְלַבֵּן בָּאוּר** – יכשירם על ידי ליבון באור ואחר כך יטבילם. **הַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה** – כגון השפוד והאסכלה, **מְלַבְּנָן בָּאוּר. הַסַּכִּין, שָׁפָה** – נועצה בקרקע עשר פעמים או משחיזה באבן משחזת, **וְהִיא טְהוֹרָה** – והיא כשרה להשתמש בה[לד]:

סְלִיק מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה

רבינו עובדיה מברטנורא

לְלַבֵּן. כֵּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶן עַל יְדֵי הָאוּר בְּיָבֵשׁ בְּלִי רֹטֶב, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל, כְּגוֹן הַשַּׁפּוּדִים וְהָאַסְכְּלָאוֹת: **מְלַבְּנָן בָּאוּר.** עַד שֶׁיְּהֵיוּ נִצּוֹצוֹת נִתָּזִין מֵהֶן, וְאַחַר כָּךְ מַטְבִּילָן וְהֵן מֻתָּרִין: **שָׁפָה.** נוֹעֲצָהּ בְּקַרְקַע קָשָׁה עֶשֶׂר פְּעָמִים, אִם אֵין בָּהּ גְּמוּת, וְאוֹכֶל בָּהּ צוֹנֵן. אוֹ מַשְׁחִיזָהּ בְּאֶבֶן הַמַּשְׁחֶזֶת שָׁלָהּ, וְאוֹכֶל בָּהּ אֲפִלּוּ רוֹתְחִין. וְאִם הָיוּ בָהּ גְּמוּת, מְלַבְּנָהּ. וְכֻלָּן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַד שֶׁלֹּא הִרְתִּיחַ, אוֹ עַד שֶׁלֹּא הִלְבִּין, וְעַד שֶׁלֹּא הִטְבִּיל, מֻתָּר:

מקור חיים

לד. כן מבאר הרע״ב שיש שתי כוונות ב׳שפה׳ וכמו שביארנו בפנים. וכשנועץ בקרקע עשרה פעמים מותר רק להשתמש בצונן, וכשמשחיזה באבן משחזת אוכל בה אפילו רותחין, והיא שיטת הרמב״ם בפירושו. (הב״י (סימן קכ״א) כתב שבחיבורו חזר בו הרמב״ם וס״ל ששפה היינו השחזה ומהני אפילו לרותחין, והברייתא בגמרא מוסיפה שגם נעיצה בקרקע מהני לצוננן). (התוי״ט הבין ממה שלא פירש הרע״ב שהסכין צריך טבילה, שדעתו שאינו צריך טבילה, ותמה עליו מנין לו זה, אבל השושנים לדוד כתב שהרע״ב לא חש לפרש בו טבילה דפשיטא היא, דמאי שנא סכין משאר כלים).

ששה סדרי משנה

לשון חיים

עדויות ה
עבודה זרה

חזרה ושינון
בעל פה

בהוצאת מכון
'תלמודו בידו'
תשע"ט

ט הֵעִיד רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן גְּדִגְדָּא	**ט הרנבג**
עַל הַחֲרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׁיאָהּ אָבִיהָ, שֶׁהִיא יוֹצְאָה בְּגֵט.	עהשא, שיב.
וְעַל קְטַנָּה בַת יִשְׂרְאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן,	וקבישל
שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה, וְאִם מֵתָה, בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ.	שאב, ומ, בי.
וְעַל הַמָּרִישׁ הַגָּזוֹל שֶׁבָּנָאוֹ בַבִּירָה, שֶׁיִּתֵּן אֶת דָּמָיו.	וההשב, שאד.
וְעַל הַחַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים,	וההשנל
שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִקּוּן הַמִּזְבֵּחַ:	שמ, מתה:

פרק ח

א הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתֵירָא	**א הריבב**
עַל דַּם נְבֵלוֹת שֶׁהוּא טָהוֹר.	עדנשט.
הֵעִיד רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן בְּתֵירָא	**הרשבב**
עַל אֵפֶר חַטָּאת שֶׁנָּגַע טָמֵא בְּמִקְצָתוֹ, שֶׁטָּמֵא אֶת כֻּלּוֹ.	עאחשטב, שאכ.
הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא,	**הרע**
עַל הַסֹּלֶת וְעַל הַקְּטֹרֶת וְהַלְּבוֹנָה וְהַגָּחָלִים	עהוהוו
שֶׁנָּגַע טְבוּל יוֹם בְּמִקְצָתָם, שֶׁפָּסַל אֶת כֻּלָּם:	שטיב, שאכ:
ב הֵעִיד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא וְרַבִּי יְהוּדָה הַכֹּהֵן	**ב הריבבויה**
עַל קְטַנָּה בַת יִשְׂרְאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן,	עקבישל
שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה כְּיָנִן שֶׁנִּכְנְסָה לַחֻפָּה	שאבכשל
אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְעָלָה.	אעפשנ.
הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן וְרַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב	**הריהוזבה**
עַל תִּינוֹקֶת שֶׁהֲרֵהֶנָּה **בְּאַשְׁקְלוֹן**, וְרֹחַקוּהָ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתָּהּ,	עתשב, ובמ
וְעֵדֶיהָ מְעִידִים אוֹתָהּ שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה.	ומאשנונ.
אָמְרוּ לָהֶם חֲכָמִים, אִם מַאֲמִינִים אַתֶּם שֶׁהֲרֵהֶנָּה,	אלח, אמאש
הַאֲמִינוּ, שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה.	ה, שנונ.
וְאִם אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִים שֶׁלֹּא נִסְתְּרָה וְשֶׁלֹּא נִטְמְאָה,	ואאמשנונ
אַל תַּאֲמִינוּ שֶׁהֲרֵהֶנָּה:	אתש:

ג הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יְהוּדָה בֶן בְּתֵירָא
עַל אַלְמָנַת עִסָּה, שֶׁהִיא כְשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה,
שֶׁהָעִסָּה כְשֵׁרָה לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב.
אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, קִבַּלְנוּ עֵדוּתְכֶם,
אֲבָל מַה נַּעֲשֶׂה, שֶׁגָּזַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי
שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב בָּתֵּי דִינִין עַל כָּךְ.
הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְעִים לָכֶם לְרַחֵק, אֲבָל לֹא לְקָרֵב:

ג הריויבב
עאע, שכל
שכלו, לו.
ארשבג, קע
אמנ, שריבז
שלבדעכ.
השלל, אלל:

ד הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה,
עַל אַיִל קַמְצָא, דָּכָן.
וְעַל מַשְׁקֵה בֵית מִטְבְּחַיָּא, דְּאִינּוּן דַּכְיָן.
וּדְיִקְרַב בְּמִיתָא, מִסְתָּאָב.
וְקָרוּ לֵיהּ, יוֹסֵי שָׁרְיָא:

ד הריביאצ
עאק, ד.
ומבמ, דד.
וב, מ.
ול, יש:

ה הֵעִיד רַבִּי עֲקִיבָא מִשּׁוּם נְחֶמְיָה אִישׁ בֵּית דְּלִי,
שֶׁמַּשִּׂיאִים הָאִשָּׁה עַל פִּי עֵד אֶחָד.
הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל עֲצָמוֹת שֶׁנִּמְצְאוּ בְדִיר הָעֵצִים,
אָמְרוּ חֲכָמִים, מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם וְהַכֹּל טָהוֹר:

ה הרעמנאבד
שהעפעא.
הריעעשבה
אח, מעעוט:

ו אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שָׁמַעְתִּי, כְּשֶׁהָיוּ בוֹנִים בַּהֵיכָל,
עוֹשִׂים קְלָעִים לַהֵיכָל וּקְלָעִים לָעֲזָרוֹת,
אֶלָּא שֶׁבַּהֵיכָל בּוֹנִים מִבַּחוּץ, וּבָעֲזָרָה בּוֹנִים מִבִּפְנִים.
אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שָׁמַעְתִּי,
שֶׁמַּקְרִיבִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בַּיִת,
וְאוֹכְלִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קְלָעִים,
קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין חוֹמָה,
שֶׁקְּדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה קִדְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ וְקִדְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא:

ו ארא, ש, כבב
עקלול
אשבמ, ובמ.
ארי, ש
שאעפשב
וקקאעפשק
קקוש, אעפשח
שרקלולל:

ז אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי,
שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ וְרַבּוֹ מֵרַבּוֹ, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי,

ז ארי, מאמיבז
שמומ, הלמ

שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב,
אֶלָּא לְרַחֵק הַמְקֻרָבִין בִּזְרוֹעַ וּלְקָרֵב הַמְרֻחָקִין בִּזְרוֹעַ.
מִשְׁפַּחַת בֵּית צְרִיפָה הָיְתָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
וְרַחֲקָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ,
וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם וְקֵרְבָהּ בֶּן צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ.
כְּגוֹן אֵלּוּ, אֵלִיָּהוּ בָּא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, לְרַחֵק וּלְקָרֵב.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְקָרֵב, אֲבָל לֹא לְרַחֵק.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְהַשְׁווֹת הַמַּחֲלֹקֶת.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא לְרַחֵק וְלֹא לְקָרֵב,
אֶלָּא לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר
הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא וְגוֹ'
וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם:

שאבלו, לו
אלהבוהב.
מבצהבה
ובצב
ואהשובצב.
כא, אבלו, לו.
ריא, ל, אלל.
רשא, לה.
וא, ללול
אלשב, ש
האשלאאהו
ולאעבובעא:

סְלִיק מַסֶּכֶת עֵדְיוֹת

מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה

פרק א

א לִפְנֵי אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם שְׁלשָׁה יָמִים
אָסוּר לָשֵׂאת וְלָתֵת עִמָּהֶן, לְהַשְׁאִילָן וְלִשְׁאֹל מֵהֶן,
לְהַלְוֹתָן וְלִלְוֹת מֵהֶן, לְפָרְעָן וְלִפָּרַע מֵהֶן.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נִפְרָעִין מֵהֶן מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵצַר לוֹ.
אָמְרוּ לוֹ,
אַף עַל פִּי שֶׁמֵּצַר הוּא עַכְשָׁיו, שָׂמֵחַ הוּא לְאַחַר זְמָן:

ב רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר,
שְׁלשָׁה יָמִים לִפְנֵיהֶם וּשְׁלשָׁה יָמִים לְאַחֲרֵיהֶם, אָסוּר.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,
לִפְנֵי אֵידֵיהֶן אָסוּר, לְאַחַר אֵידֵיהֶן מֻתָּר:

ג וְאֵלּוּ אֵידֵיהֶן שֶׁל גּוֹיִם,
קָלֶנְדָּא, וּסְטַרְנוּרָא, וּקְרַטֵּסִים,
וְיוֹם גִּנָּסְיָא שֶׁל מְלָכִים, וְיוֹם הַלֵּידָה,
וְיוֹם הַמִּיתָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,
כָּל מִיתָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׂרֵפָה, יֵשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה.
וְשֶׁאֵין בָּהּ שְׂרֵפָה, אֵין בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה.
יוֹם תִּגְלַחַת זְקָנוֹ וּבְלוֹרִיתוֹ, יוֹם שֶׁעָלָה בוֹ מִן הַיָּם,
וְיוֹם שֶׁיָּצָא בוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְגוֹי שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ,
אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם וְאוֹתוֹ הָאִישׁ בִּלְבָד:

ד עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה, חוּצָה לָהּ מֻתָּר.
הָיָה חוּצָה לָהּ עֲבוֹדָה זָרָה, תּוֹכָהּ מֻתָּר.
מַהוּ לֵילֵךְ לְשָׁם.

א לאשגשיאלוע,
לומ
לומ, לומ.
ריא, נממשמל.
אל
אעפשהע, שהלז:

ב ריא
שילויל, א.
וא
לאא, לאמ:

ג ואשג
ק, ו, ו
וגשמ, וה
וה, דרמ.
וא
כמשבש, יבעז.
ובש, אבעז.
יתזו, ישבמה
ושבמה, ושמל
אאאהוהב:

ד עשבעז, חלמ.
החלעז, תמ.
מלל.

בְּזְמַן שֶׁהַדֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְאוֹתוֹ מָקוֹם, אָסוּר. בשמלמ, א.
וְאִם הָיָה יָכוֹל לְהַלֵּךְ בָּהּ לְמָקוֹם אַחֵר, מֻתָּר. והילבלא, מ.
עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה עשבעז
וְהָיוּ בָהּ חֲנֻיּוֹת מְעֻטָּרוֹת וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת, ובחמומ
זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה בְּבֵית שְׁאָן, וְאָמְרוּ חֲכָמִים, זהמבש, וח
הַמְעֻטָּרוֹת אֲסוּרוֹת וְשֶׁאֵינָן מְעֻטָּרוֹת מֻתָּרוֹת: האוממ:

ה אֵלּוּ דְבָרִים אֲסוּרִים לִמְכֹּר לְגוֹיִם, ה אדאלל
אִצְטְרוֹבָלִין, וּבְנוֹת שׁוּחַ וּפִטּוֹטְרוֹתֵיהֶן, א, ושו
וּלְבוֹנָה, וְתַרְנְגוֹל הַלָּבָן. ו, וה.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, ריא
מֻתָּר לִמְכֹּר לוֹ תַּרְנְגוֹל לָבָן בֵּין הַתַּרְנְגוֹלִין. מללתלבה.
וּבִזְמַן שֶׁהוּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ, קוֹטֵעַ אֶת אֶצְבָּעוֹ וּמוֹכְרוֹ לוֹ, ושבע, קאאול
לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חֶסֶר לַעֲבוֹדָה זָרָה. לשמחלז.
וּשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים, סְתָמָן מֻתָּר, וּפְרוּשָׁן אָסוּר. וכה, סמ, וא.
רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, רמא
אַף דֶּקֶל טָב וַחֲצַב וְנִקְלִיבָם אָסוּר לִמְכֹּר לְגוֹיִם: אדטוואלל:

ו מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכֹּר בְּהֵמָה דַּקָּה לְגוֹיִם, מוֹכְרִין. ו משלבדל, מ.
מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִמְכֹּר, אֵין מוֹכְרִין. מששל, אמ.
וּבְכָל מָקוֹם אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַּסָּה, ומאמלבג
עֲגָלִים וּסְיָחִים, שְׁלֵמִים וּשְׁבוּרִין. עו, שו.
רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בִּשְׁבוּרָה. וּבֶן בְּתֵירָה מַתִּיר בְּסוּס: רימב. ובמב:

ז אֵין מוֹכְרִין לָהֶם דִּבִּין וַאֲרָיוֹת ז אמלדו
וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֵזֶק לָרַבִּים. ודשבנל.
אֵין בּוֹנִין עִמָּהֶם בָּסִילְקִי, גַּרְדּוֹם, וְאִצְטַדְיָא, וּבֵימָה. אבעב, ג, ו, ו.
אֲבָל בּוֹנִים עִמָּהֶם בִּימוֹסְיָאוֹת וּבֵית מֶרְחָצָאוֹת. אבעבום.
הִגִּיעוּ לַכִּפָּה שֶׁמַּעֲמִידִין בָּהּ עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִבְנוֹת: הלשבעז, אל:

ח וְאֵין עוֹשִׂין תַּכְשִׁיטִין לַעֲבוֹדָה זָרָה,
קְטָלָאוֹת וּנְזָמִים וְטַבָּעוֹת.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּשָׂכָר מֻתָּר.
אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּמִחָבָּר לַקַּרְקַע, אֲבָל מוֹכֵר הוּא מִשֶּׁיְּקַצֵּץ.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מוֹכֵר הוּא לוֹ עַל מְנָת לָקוֹץ.
אֵין מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שָׂדוֹת.
וּבְסוּרְיָא מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת.
וּבְחוּץ לָאָרֶץ מוֹכְרִין לָהֶם בָּתִּים וּמַשְׁכִּירִין שָׂדוֹת,
דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַשְׁכִּירִין לָהֶם בָּתִּים, אֲבָל לֹא שָׂדוֹת.
וּבְסוּרְיָא מוֹכְרִין בָּתִּים וּמַשְׁכִּירִין שָׂדוֹת.
וּבְחוּצָה לָאָרֶץ מוֹכְרִין אֵלּוּ וְאֵלּוּ:

ח ועתלז
קוו.
ראא, במ.
אמלבל, אמהמ.
ריא, מהלעמל.
אמלב**בי**
וצלש.
ומלב, אלש.
ולמלבוש
דרמ.
ריא
בימלב, אלש.
ומבוש.
ולמאו:

ט אַף בְּמָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַשְׁכִּיר, לֹא לְבֵית דִּירָה אָמְרוּ,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְנִיס לְתוֹכוֹ עֲבוֹדָה זָרָה,
שֶׁנֶּאֱמַר **וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ.**
וּבְכָל מָקוֹם לֹא יַשְׁכִּיר לוֹ אֶת הַמֶּרְחָץ,
מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִקְרָא עַל שְׁמוֹ:

ט אבשל, ללדא
משמלעז
שותאב.
ומלילאה
משנעש:

פרק ב

א אֵין מַעֲמִידִין בְּהֵמָה בְּפֻנְדָּקְאוֹת שֶׁל גּוֹיִם,
מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל הָרְבִיעָה.
וְלֹא תִתְיַחֵד אִשָּׁה עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל הָעֲרָיוֹת.
וְלֹא יִתְיַחֵד אָדָם עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁחֲשׁוּדִין עַל שְׁפִיכַת דָּמִים.
בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תְיַלֵּד אֶת הַנָּכְרִית,
מִפְּנֵי שֶׁמְּיַלֶּדֶת בֵּן לַעֲבוֹדָה זָרָה.

א אמבבשג
משעה.
ותאע, משעה.
ויאע, משעשד.
בילתאה
משבלז.

אֲבָל נְכְרִית מְיַלֶּדֶת בַּת יִשְׂרָאֵל. אנמבי.
בַּת יִשְׂרָאֵל לֹא תָּנִיק בֶּנְהּ שֶׁל נָכְרִית בילתבשנ
אֲבָל נָכְרִית מְנִיקָה בְּנָהּ שֶׁל יִשְׂרְאֵלִית בִּרְשׁוּתָהּ: אנמבשיב:

ב מִתְרַפְּאִין מֵהֶן רִפּוּי מָמוֹן, אֲבָל לֹא רִפּוּי נְפָשׁוֹת. ב ממרמ, אלרנ.
וְאֵין מִסְתַּפְּרִין מֵהֶן בְּכָל מָקוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וממבמ, דרמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מֻתָּר, אֲבָל לֹא בֵּינוֹ לְבֵינוֹ: וא, בהמ, אלבל:

ג אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה. ג אדשגאואה.
הַיַּיִן, וְהַחֹמֶץ שֶׁל גּוֹיִם שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּתוֹ יַיִן, ה, ושגשמי
וְחֶרֶם הַדְּרָיָנִי, וְעוֹרוֹת לְבוּבִין. וה, ול.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**
בִּזְמַן שֶׁהַקֶּרַע שֶׁלּוֹ עָגוֹל, אָסוּר. מָשׁוּךְ, מֻתָּר. בששע, א. מ, מ.
בָּשָׂר הַנִּכְנָם לַעֲבוֹדָה זָרָה, מֻתָּר. בהלז, מ.
וְהַיּוֹצֵא, אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּזִבְחֵי מֵתִים, ו, א, משכמ
דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. **דרע.**
הַהוֹלְכִין לַתַּרְפּוּת, אָסוּר לְשֵׁאת וְלָתֵת עִמָּהֶם. הל, אלוע.
וְהַבָּאִין, מֻתָּרִין: ו, מ:

ד נוֹדוֹת הַגּוֹיִם וְקִנְקַנֵּיהֶן וְיַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּנוּם בָּהֶן, ד נהוושיכב
אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. א, ואה, דרמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה. וא, אאאה.
הַחַרְצַנִּים וְהַזְּגִין שֶׁל גּוֹיִם הושג
אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. א, ואה, דרמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לַחִין, אֲסוּרִין, יְבֵשִׁין, מֻתָּרִין. וא, ל, א, י, מ.
הַמָּרִים וּגְבִינוֹת בֵּית אֲנָקֵי שֶׁל גּוֹיִם הובאשג
אֲסוּרִין, וְאִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. א, ואה, דרמ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה: וא, אאאה:

ה אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, **ה ארי**
שָׁאַל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ. שריארי, כמב.

אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי מָה אָסְרוּ גְּבִינוֹת הַגּוֹיִם.	אל, ממאגה.
אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּקֵבָה שֶׁל נְבֵלָה.	אל, משאבשנ.
אָמַר לוֹ, וַהֲלֹא קֵבַת עוֹלָה חֲמוּרָה מִקֵּבַת נְבֵלָה,	אל, וקעחמנ
וְאָמְרוּ, כֹּהֵן שֶׁדַּעְתּוֹ יָפָה, שׁוֹרְפָהּ חַיָּה.	ו, כשי, שח.
וְלֹא הוֹדוּ לוֹ, אֲבָל אָמְרוּ, אֵין נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין.	והל, אא, אנומ.
חָזַר, אָמַר לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ	ח, אל, משא
בְּקֵבַת עֶגְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה.	בעעז.
אָמַר לוֹ, אִם כֵּן, לָמָּה לֹא אֲסָרוּהָ בַהֲנָאָה.	אל, אכ, ללאב.
הִשִּׂיאוֹ לְדָבָר אַחֵר,	הלא
אָמַר לוֹ, יִשְׁמָעֵאל אָחִי, הֵיאַךְ אַתָּה קוֹרֵא,	אל, יא, האק
כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן, אוֹ כִּי טוֹבִים דֹּדַיִךְ.	**כטדמ**, **אכטד**.
אָמַר לוֹ, כִּי טוֹבִים דֹּדַיִךְ.	אל, **כטד**.
אָמַר לוֹ, אֵין הַדָּבָר כֵּן,	אל, אהכ
שֶׁהֲרֵי חֲבֵרוֹ מְלַמֵּד עָלָיו, לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים:	שחמע, **לשט**:

ו אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁל גּוֹיִם אֲסוּרִין וְאֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה.	ו אדשגאואאה.
חָלָב שֶׁחֲלָבוֹ גּוֹי וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ, וְהַפַּת, וְהַשֶּׁמֶן שֶׁלָּהֶן.	חשגויר, ו, וש.
רַבִּי וּבֵית דִּינוֹ הִתִּירוּ בַשֶּׁמֶן.	רודהב.
וּשְׁלָקוֹת, וּכְבָשִׁין שֶׁדַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן יַיִן וָחֹמֶץ,	ו, ושלליו
וְטָרִית טְרוּפָה, וְצִיר שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָה כִלְבִית שׁוֹטֶטֶת בּוֹ,	וט, ושבדכשב
וְהַחִלָּק, וְקֹרֶט שֶׁל חִלְתִּית, וּמֶלַח סַלְקוֹנְטִית,	ו, ושח, וס
הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין וְאֵין אִסּוּרָן אִסּוּר הֲנָאָה:	האאואאה:

ז אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה.	ז אמב.
חָלָב שֶׁחֲלָבוֹ גּוֹי וְיִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ.	חשגור.
וְהַדְּבַשׁ. וְהַדַּבְדָּנִיּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁמְּנַטְּפִין,	ו. ואעפש
אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הֶכְשֵׁר מַשְׁקֶה.	אבמהמ.
וּכְבָשִׁין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן יַיִן וָחֹמֶץ.	ושדלליו.
וְטָרִית שֶׁאֵינָהּ טְרוּפָה. וְצִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דָּגָה.	ושט. ושבד.

וְעָלֶה שֶׁל חִלְתִית. וְיֵיתִים גְּלֶסְקָאוֹת הַמְגֻלְגָּלִין.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַשְּׁלוּחִין, אֲסוּרִין.
הַחֲגָבִים הַבָּאִים מִן הַפְּלוּלָה, אֲסוּרִין.
מִן הַהַפְתֵּק, מֻתָּרִין. וְכֵן לִתְרוּמָה:

ושח. וגה.
ריא, ה, א.
ההמה, א.
מה, מ. ול:

פרק ג

א כָּל הַצְּלָמִים אֲסוּרִים,
מִפְּנֵי שֶׁהֵן נֶעֱבָדִין פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,
אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא כָל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מַקֵּל אוֹ צְפּוֹר אוֹ כַדּוּר.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כֹּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כָּל דָּבָר:

א כהא
משנפאב, דרמ.
וא
אאאכשבמאצאכ.
רשבגא, כשבכד:

ב הַמּוֹצֵא שִׁבְרֵי צְלָמִים, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִים.
מָצָא תַּבְנִית יָד אוֹ תַּבְנִית רֶגֶל, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים,
מִפְּנֵי שֶׁכַּיּוֹצֵא בָהֶן נֶעֱבָד:

ב השצ, האמ.
מתיאתר, האא
משבנ:

ג הַמּוֹצֵא כֵלִים וַעֲלֵיהֶם צוּרַת חַמָּה,
צוּרַת לְבָנָה, צוּרַת דְּרָקוֹן,
יוֹלִיכֵם לְיָם הַמֶּלַח.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,
שֶׁעַל הַמִּכְבָּדִין, אֲסוּרִים. שֶׁעַל הַמִּבְזִין, מֻתָּרִין.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שׁוֹחֵק וְזוֹרֶה לָרוּחַ אוֹ מַטִּיל לַיָּם.
אָמְרוּ לוֹ, אַף הוּא נַעֲשֶׂה זֶבֶל,
שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם:

ג הכוצח
צל, צד
ילה.
רשבגא
שה, א. שה, מ.
ריא, שולאמל.
אל, אהנז
שויבממה:

ד שָׁאַל פְּרוֹקְלוֹס בֶּן פִּלוֹסְפּוֹס אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּעַכּוֹ,
שֶׁהָיָה רוֹחֵץ בְּמֶרְחָץ שֶׁל אַפְרוֹדִיטֵי,
אָמַר לוֹ, כָּתוּב בְּתוֹרָתְכֶם,
וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם.

ד שפבפארגב
שרבשא
אל, כב
ויבממה.

מִפְּנֵי מָה אַתָּה רוֹחֵץ בַּמֶּרְחָץ שֶׁל אַפְּרוֹדִיטִי.	ממארבשא.
אָמַר לוֹ, אֵין מְשִׁיבִין בַּמֶּרְחָץ.	אל, אמב.
וּכְשֶׁיָּצָא אָמַר לוֹ,	ואל
אֲנִי לֹא בָאתִי בִגְבוּלָהּ, הִיא בָאתָה בִגְבוּלִי,	אלבב, הבב
אֵין אוֹמְרִים, נַעֲשֶׂה מֶרְחָץ לְאַפְּרוֹדִיטִי נוֹי,	אא, נמלנ
אֶלָּא אוֹמְרִים, נַעֲשֶׂה אַפְּרוֹדִיטִי נוֹי לַמֶּרְחָץ.	אא, נאנל.
דָּבָר אַחֵר, אִם נוֹתְנִין לְךָ מָמוֹן הַרְבֵּה,	דא, אנלמה
אִי אַתָּה נִכְנָם לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלְּךָ	אאנלזש
עָרוֹם וּבַעַל קֶרִי וּמַשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ,	עוקוב
וְזוֹ עוֹמֶדֶת עַל פִּי הַבִּיב וְכָל הָעָם מַשְׁתִּינִין לְפָנֶיהָ.	ועעפהוהמל.
לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֱלֹהֵיהֶם.	לנאא.
אֶת שֶׁנּוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ, אָסוּר.	אשבמא, א.
וְאֶת שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ מִשּׁוּם אֱלוֹהַּ, מֻתָּר:	ושנבמא, מ:

ה	הַגּוֹיִם הָעוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת,	ה ההאהוה
	הֵן מֻתָּרִין וּמַה שֶּׁעֲלֵיהֶם אָסוּרִים,	המושא
	שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ.	של**תכוע**ו.
	רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר,	**ריה**א
	אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים, וְלֹא הֶהָרִים אֱלֹהֵיהֶם.	**אע**ה, והא.
	אֱלֹהֵיהֶם עַל הַגְּבָעוֹת, וְלֹא הַגְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם.	**אע**ה, והא.
	וּמִפְּנֵי מָה אֲשֵׁרָה אָסוּרָה,	ומאא
	מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יָד אָדָם,	משבתיא
	וְכָל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יְדֵי אָדָם אָסוּר.	ושבתיאא.
	אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי אוֹבִין וְאָדוּן לְפָנֶיךָ.	**ארע**, אאול.
	כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַּ וְגִבְעָה נִשָּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן,	כמשמהגונור
	דַּע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה:	דששעז:

ו	מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה וְנָפַל, אָסוּר לִבְנוֹתוֹ.	ו משבסלזו, אל.
	כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, כּוֹנֵס בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת וּבוֹנֶה.	כי, כבשאאו.

הָיָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, נִדּוֹן מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה. השועז, נמעמ.
אֲבָנָיו עֲצָיו וַעֲפָרוֹ, מְטַמְּאִין כַּשֶּׁרֶץ, אעו, מכ
שֶׁנֶּאֱמַר שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ. **ששת.**
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כַּנִּדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר **רעא**, כ, ש
תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה, צֵא תֹּאמַר לוֹ, **תכד, צתל**
מַה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא, אַף עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְמַשָּׂא: מנמב, אעזמב:

ז שְׁלֹשָׁה בָתִּים הֵן. ז שבה.
בַּיִת שֶׁבָּנוּי מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי זֶה אָסוּר. בשמלז, הזא.
סִידּוֹ וְכִירּוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה וְחִדֵּשׁ, נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ. סולזו, נמש.
הִכְנִים לְתוֹכָהּ עֲבוֹדָה זָרָה וְהוֹצִיאָהּ, הֲרֵי זֶה מְתָּר. הלעזו, הזמ.
שָׁלֹשׁ אֲבָנִים הֵן. שאה.
אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה לְבֵימוֹס, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. אשמל, הזא.
סִידָּהּ וְכִירָהּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְחִדֵּשׁ, נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ. סולעזו, נמש.
הֶעֱמִיד עָלֶיהָ עֲבוֹדָה זָרָה וְסִלְּקָהּ, הֲרֵי זוֹ מְתָּרֶת. העעזו, הזמ.
שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת הֵן. שאה.
אִילָן שֶׁנִּטָּעוֹ מִתְּחִלָּה לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, הֲרֵי זֶה אָסוּר. אשמלעז, הזא.
גִּדְּעוֹ וּפִסְּלוֹ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְהֶחֱלִיף, נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחֱלִיף. גולעזו, נמש.
הֶעֱמִיד תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה וּבִטְּלָהּ, הֲרֵי זֶה מָתָּר. התעזו, הזמ.
אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁרָה, כֹּל שֶׁיֵּשׁ תַּחְתֶּיהָ עֲבוֹדָה זָרָה. אהא, כשתעז.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כֹּל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ. **רשא**, כשא.
וּמַעֲשֶׂה בְצִיפֳּרִי בְּאִילָן שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ, וּמְצָאוּ תַחְתָּיו גֶּל. **ובבשעא**, ותג.
אָמַר לָהֶן רַבִּי שִׁמְעוֹן, בִּדְקוּ אֶת הַגַּל הַזֶּה, אלרש, באהה
וּבָדְקוּהוּ וּמָצְאוּ בּוֹ צוּרָה. וובצ.
אָמַר לָהֶן, הוֹאִיל וְלַצּוּרָה הֵן עוֹבְדִין, נַתִּיר לָהֶן אֶת הָאִילָן: אל, הוהע, נלאה:

ח לֹא יֵשֵׁב בְּצִלָּהּ. וְאִם יָשַׁב, טָהוֹר. ח ליב. ויו, ט.
וְלֹא יַעֲבֹר תַּחְתֶּיהָ. וְאִם עָבַר, טָמֵא. ויית, וע, ט.
הָיְתָה גּוֹזֶלֶת אֶת הָרַבִּים, וְעָבַר תַּחְתֶּיהָ, טָהוֹר. הגאה, ות, ט.

וְזוֹרְעִין תַּחְתֶּיהָ יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים ותיבה
אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה. אלבה.
וְהַחֲזָרִין, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. ו, לבהובה.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף לֹא יְרָקוֹת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, **ריא**, אליבה
מִפְּנֵי שֶׁהַגְּמִיָּה נוֹשֶׁרֶת עֲלֵיהֶן וְהוֹרָה לָהֶן לְזֶבֶל: משנעולל:

ט נָטַל מִמֶּנָּה עֲצִים, אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה. **ט** נמע, אב.
הִסִּיק בָּהֶן אֶת הַתַּנּוּר, אִם חָדָשׁ, יַתִּיר. וְאִם יָשָׁן, יְצַנֵּן. הבאה, אח, י, וי, י.
אָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה. אבאה, אב.
נִתְעָרְבָה בַּאֲחֵרוֹת, כֻּלָּן אֲסוּרוֹת בַּהֲנָאָה. נב, כאב.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח. **רא**, יהלה.
אָמְרוּ לוֹ, אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה. אל, אפלז.
נָטַל הַיְמָנָּה כַּרְכֹּר, אָסוּר בַּהֲנָאָה. נהכ, אב.
אָרַג בּוֹ אֶת הַבֶּגֶד, הַבֶּגֶד אָסוּר בַּהֲנָאָה. אבאה, האב.
נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים וַאֲחֵרִים בַּאֲחֵרִים, כֻּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. נבוב, כאב.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח. **רא**, יהלה.
אָמְרוּ לוֹ, אֵין פִּדְיוֹן לַעֲבוֹדָה זָרָה: אל, אפלז:

י כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ. **י** כמ.
קָרְסָם, וְזֵרַד, נָטַל מִמֶּנָּה מַקֵּל אוֹ שֶׁרֶבִיט, ק, ו, נממאש
אֲפִלּוּ עָלֶה, הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה. אע, הזב.
שְׁפָיָהּ לְצָרְכָּהּ, אֲסוּרָה. שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ, מֻתֶּרֶת: של, א. של, מ:

פרק ד

א רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, **א** **ריא**
שָׁלֹשׁ אֲבָנִים זוֹ בְצַד זוֹ בְּצַד מַרְקוּלִיס, אֲסוּרוֹת. שאזבזבמ, א.
וּשְׁתַּיִם, מֻתָּרוֹת. ו, מ.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, **וא**
שְׁנֵּרְאוֹת עִמּוֹ, אֲסוּרוֹת. וְשֶׁאֵין נִרְאוֹת עִמּוֹ, מֻתָּרוֹת: שע, א. ונע, מ:

ב מָצָא בְרֹאשׁוֹ מָעוֹת, כְּסוּת אוֹ כֵלִים, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.
פַּרְכִּילֵי עֲנָבִים וַעֲטָרוֹת שֶׁל שְׁבָלִים
וְיֵינוֹת וּשְׁמָנִים וּסְלָתוֹת
וְכָל דָּבָר שֶׁכְּיוֹצֵא בּוֹ קָרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, אָסוּר:

ב מבמ, כאכ, האמ.
פעושש
ווו
ודשבקעגה, א:

ג עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהָיָה לָהּ גִּנָּה אוֹ מָרְחָץ,
גֶּהֱנִין מֵהֶן שֶׁלֹּא בְטוֹבָה וְאֵין גֶּהֱנִין מֵהֶן בְּטוֹבָה.
הָיָה שָׁלָהּ וְשֶׁל אֲחֵרִים,
גֶּהֱנִין מֵהֶן בֵּין בְּטוֹבָה וּבֵין שֶׁלֹּא בְטוֹבָה:

ג עזשלגאמ
נמשבונמב.
השוא
נמבבושב:

ד עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי, אֲסוּרָה מִיָּד.
וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֵין אֲסוּרָה עַד שֶׁתֵּעָבֵד.
נָכְרִי מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל חֲבֵרוֹ,
וְיִשְׂרָאֵל אֵינוֹ מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל נָכְרִי.
הַמְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה, בִּטֵּל מִשַּׁמְּשֶׁיהָ.
בִּטֵּל מִשַּׁמְּשֶׁיהָ, מִשַּׁמְּשֶׁיהָ מֻתָּרִין וְהִיא אֲסוּרָה:

ד עזשנ, אמ.
וי, אאעש.
נמעזשוח
ואמעזשנ.
העז, במ.
במ, ממוא:

ה כֵּיצַד מְבַטְּלָהּ,
קָטַע רֹאשׁ אָזְנָהּ, רֹאשׁ חָטְמָהּ, רֹאשׁ אֶצְבָּעָהּ,
פְּחָסָהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִסְּרָהּ, בִּטְּלָהּ.
רָקַק בְּפָנֶיהָ, הִשְׁתִּין בְּפָנֶיהָ, גָּרְרָהּ, וְזָרַק בָּהּ אֶת הַצּוֹאָה,
הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ בְּטֵלָה.
מְכָרָהּ אוֹ מִשְׁכְּנָהּ,
רַבִּי אוֹמֵר, בִּטֵּל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא בִטֵּל:

ה כמ
קרא, רח, רא
פאעפשח, ב.
רב, הב, ג, ובאה
הזאב.
מאמ
רא, ב. וא, לב:

ו עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהִנִּיחוּהָ עוֹבְדֶיהָ בְּשָׁעַת שָׁלוֹם, מֻתֶּרֶת.
בְּשָׁעַת מִלְחָמָה, אֲסוּרָה.
בִּימוֹסְיָאוֹת שֶׁל מְלָכִים, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת,
מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָם בְּשָׁעָה שֶׁהַמְּלָכִים עוֹבְרִים:

ו עזשעבש, מ.
במ, א.
בשמ, האמ
משאבשע:

ז שָׁאֲלוּ אֶת הַזְּקֵנִים בְּרוֹמִי,
אִם אֵין רְצוֹנוֹ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, לָמָּה אֵינוֹ מְבַטְּלָהּ.

ז שאהב
אארבז, לאמ.

אָמְרוּ לָהֶן,
אִלּוּ לְדָבָר שֶׁאֵין צָרִיךְ לָעוֹלָם בּוֹ הָיוּ עוֹבְדִין, הָיָה מְבַטֵּלוֹ.
הֲרֵי הֵן עוֹבְדִין לַחַמָּה וְלַלְּבָנָה וְלַכּוֹכָבִים וְלַמַּזָּלוֹת.
יְאַבֵּד עוֹלָמוֹ מִפְּנֵי הַשּׁוֹטִים.
אָמְרוּ לָהֶן, אִם כֵּן,
יְאַבֵּד דָּבָר שֶׁאֵין צָרִיךְ לָעוֹלָם בּוֹ וְיַנִּיחַ דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ הָעוֹלָם בּוֹ.
אָמְרוּ לָהֶן,
אַף אָנוּ מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְדֵיהֶם שֶׁל אִלּוּ,
שֶׁאוֹמְרִים, תֵּדְעוּ שֶׁהֵן אֱלוֹהוֹת, שֶׁהֲרֵי הֵן לֹא בָטְלוּ:

ח לוֹקְחִין גַּת בְּעוּטָה מִן הַגּוֹי
אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹטֵל בְּיָדוֹ וְנוֹתֵן לַתַּפּוּחַ.
וְאֵינוֹ נַעֲשֶׂה יַיִן נָסָךְ, עַד שֶׁיֵּרֵד לַבּוֹר.
יָרַד לַבּוֹר, מַה שֶּׁבַּבּוֹר אָסוּר, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר:

ט דּוֹרְכִין עִם הַגּוֹי בַּגַּת, אֲבָל לֹא בּוֹצְרִין עִמּוֹ.
יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּטֻמְאָה,
לֹא דוֹרְכִין וְלֹא בוֹצְרִין עִמּוֹ,
אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חֲבִיּוֹת לַגַּת, וּמְבִיאִין עִמּוֹ מִן הַגָּת.
נָתְתּוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּטֻמְאָה,
לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין עִמּוֹ, אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ פַּת לַפַּלְטֵר:

י גּוֹי שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בְּצַד הַבּוֹר שֶׁל יַיִן,
אִם יֵשׁ לוֹ עָלָיו מִלְוָה, אָסוּר. אֵין לוֹ עָלָיו מִלְוָה, מֻתָּר.
נָפַל לַבּוֹר וְעָלָה, וּמָדַדוֹ בַּקָּנֶה,
הֵתִיז אֶת הַצְּרָעָה בַּקָּנֶה
אוֹ שֶׁהָיָה מְטַפֵּחַ עַל פִּי חָבִית מֵרֹתַחַת,
בְּכָל אִלּוּ הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ יִמָּכֵר.
וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר.
נָטַל אֶת הֶחָבִית וּזְרָקָהּ בַּחֲמָתוֹ לַבּוֹר,
זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה וְהִכְשִׁירוּ:

אל
אלשצלבהע, המ.
ההעלווו.
יעמה.
אל, אכ
ידשצלבודשהב.
אל
אאמיעשא
ש, תשא, שהלב:

ח לגבמה
אעפשנבול.
וניו, עשל.
יל, משא, ומ:

ט דעהב, אלבע.
ישעב
לדובע
אמעחל, ועמה.
נשעב
ללועע, אמעפל:

י גשעבהשי
אילעמ,א. אלעמ,מ.
נלו, וב
האהב
אשמעפחמ
באהמ, וי.
ושמ.
נאהובל
זהמו:

יא הַמְטַהֵר יֵינוֹ שֶׁל נָכְרִי וְנוֹתְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ בְּבֵית הַפְּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גּוֹיִם וְיִשְׂרְאֵלִים, מֻתָּר. בְּעִיר שֶׁכֻּלָּהּ גּוֹיִם, אָסוּר, עַד שֶׁיְּהוּשִׁיב שׁוֹמֵר. וְאֵין הַשּׁוֹמֵר צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְשַׁמֵּר. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס, מֻתָּר. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, כָּל רְשׁוּת גּוֹיִם אַחַת הִיא:

יא הישנ
ובבהלה
בשבגו, מ.
בשג, א, עשש.
והצליו.
אעפשיו, מ.
רשבאא, כרגאה:

יב הַמְטַהֵר יֵינוֹ שֶׁל נָכְרִי וְנוֹתְנוֹ בִּרְשׁוּתוֹ, וְהַלָּה כּוֹתֵב לוֹ, הִתְקַבַּלְתִּי מִמְּךָ מָעוֹת, מֻתָּר. אֲבָל אִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיאוֹ וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶת מְעוֹתָיו, זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה בְּבֵית שְׁאָן, וְאָסְרוּ חֲכָמִים:

יב הישנוב
וכל, הממ, מ.
אאייל
ומעשלאמ
זהמ**בש**, וח:

פרק ה

א הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּיֵין נָסָךְ, שְׂכָרוֹ אָסוּר. שְׂכָרוֹ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לוֹ הֲעַבֵּר לִי חָבִית שֶׁל יֵין נָסָךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, שְׂכָרוֹ מֻתָּר. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלָיו יֵין נָסָךְ, שְׂכָרָהּ אָסוּר. שְׂכָרָהּ לֵישֵׁב עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵנִיחַ הַגּוֹי לְגִינּוֹ עָלָיו, שְׂכָרָהּ מֻתָּר:

א האהלעבנ, שא.
שלעמא
אעפשלהלחשינ
מל, שמ.
האהלעינ, שא.
שלע, אעפשה
לע, שמ:

ב יֵין נָסָךְ שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי עֲנָבִים, יְדֵיחַן וְהֵן מֻתָּרוֹת. וְאִם הָיוּ מְבֻקָּעוֹת, אֲסוּרוֹת. נָפַל עַל גַּבֵּי תְּאֵנִים אוֹ עַל גַּבֵּי תְּמָרִים, אִם יֵשׁ בָּהֶן בְּנוֹתֵן טַעַם, אָסוּר. מַעֲשֶׂה בְּבֵיתוֹס בֶּן זוֹנָן שֶׁהֵבִיא גְּרוֹגָרוֹת בְּסַפְּינָה, וְנִשְׁתַּבְּרָה חָבִית שֶׁל יֵין נָסָךְ וְנָפַל עַל גַּבֵּיהֶן,

ב ינשעגע, יומ.
והמ, א.
נעגתאעגת
איבבט, א.
מ**בב**זשגב
וחשינועג

וְשָׁאַל לַחֲכָמִים וְהַתִּירוּם. ולו.
זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁבַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם, אָסוּר. זה, כשבט, א.
כֹּל שֶׁאֵין בַּהֲנָאָתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם, מֻתָּר, כשבבט, מ
כְּגוֹן חֹמֶץ שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי גְרִיסִין: כחשעגג:

ג נָכְרִי שֶׁהָיָה מַעֲבִיר עִם יִשְׂרָאֵל כַּדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, ג נשמעיכימל
אִם הָיָה בְּחֶזְקַת הַמַּשְׁתַּמֵּר, מֻתָּר. אהבה, מ.
אִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. אהשמ, כשוו.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב: **רשבגא**, כשוו:

ד הַמַּנִּיחַ יֵינוֹ בְּקָרוֹן אוֹ בִסְפִינָה וְהָלַךְ לוֹ בְּקַפַּנְדַּרְיָא, ד היבאבולב
נִכְנָס לַמְּדִינָה וְרָחַץ, מֻתָּר. נלו, מ.
אִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. אהשמ, כשוו.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב. **רשבגא**, כשוו.
הַמַּנִּיחַ נָכְרִי בַּחֲנוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס, מֻתָּר. הנב, אעפשיו, מ.
וְאִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. והשמ, כשוו.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב: **רשבגא**, כשוו:

ה הָיָה אוֹכֵל עִמּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן ה האעעה
וְהִנִּיחַ לִגְינָה עַל הַשֻּׁלְחָן, וּלְגִינָה עַל הַדֶּלְבֶּקִי, וְהִנִּיחוֹ וְיָצָא, ולעה, ועה, וו
מַה שֶּׁעַל הַשֻּׁלְחָן, אָסוּר. וּמַה שֶּׁעַל הַדֶּלְבֶּקִי, מֻתָּר. משה, א. ושה, מ.
וְאִם אָמַר לוֹ חֲזֵי מוֹזֵג וְשׁוֹתֶה, אַף שֶׁעַל הַדֶּלְבֶּקִי אָסוּר. ואלהמו, אשהא.
חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת, אֲסוּרוֹת. חפ, א.
סְתוּמוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב: ס, כשוו:

ו בַּלֶּשֶׁת גּוֹיִם שֶׁנִּכְנְסָה לָעִיר ו בגשל
בִּשְׁעַת שָׁלוֹם, חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת, אֲסוּרוֹת. סְתוּמוֹת, מֻתָּרוֹת. בש, חפ, א. ס, מ.
בִּשְׁעַת מִלְחָמָה, אֵלּוּ וְאֵלּוּ מֻתָּרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין פְּנַאי לְנַסֵּךְ: במ, אומ, לשפל:

ז אָמְנִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁלַח לָהֶם נָכְרִי ז אשישלנ
חֲבִית שֶׁל יַיִן נָסָךְ בִּשְׁכָרָן, חשינב

מָתָרִים לוֹמַר לוֹ תֵּן לָנוּ אֶת דָּמֶיהָ. מללתלאד.
וְאִם מִשֶּׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתָן, אָסוּר. ומל, א.
הַמּוֹכֵר יֵינוֹ לַנָּכְרִי, פָּסַק עַד שֶׁלֹּא מָדַד, דָּמָיו מֻתָּרִין. היל, פעשמ, דמ.
מָדַד עַד שֶׁלֹּא פָּסַק, דָּמָיו אֲסוּרִין. מעשפ, דא.
נָטַל אֶת הַמַּשְׁפֵּךְ וּמָדַד לְתוֹךְ צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל נָכְרִי, נאהולצשנ
וְחָזַר וּמָדַד לְתוֹךְ צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וולצשי
אִם יֵשׁ בּוֹ עַכָּבַת יַיִן, אָסוּר. איבעי, א.
הַמְעָרֶה מִכְּלֵי אֶל כֶּלִי, המאכ
אֶת שֶׁעֵרָה מִמֶּנּוּ, מֻתָּר. וְאֶת שֶׁעָרָה לְתוֹכוֹ, אָסוּר: אשמ, מ. ושל, א:

ח יֵין נֶסֶךְ אָסוּר, וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. **ח** ינא, ובש.
יַיִן בְּיַיִן וּמַיִם בְּמַיִם, בְּכָל שֶׁהוּא. יבוב, בש.
יַיִן בְּמַיִם וּמַיִם בְּיַיִן, בְּנוֹתֵן טָעַם. יבוב, בט.
זֶה הַכְּלָל, מִין בְּמִינוֹ, בְּמַשֶּׁהוּ. וְשֶׁלֹּא בְמִינוֹ, בְּנוֹתֵן טָעַם: זה, מב, ב. וב, בט:

ט אֵלּוּ אֲסוּרִין, וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן. **ט** אא, ובש.
יֵין נֶסֶךְ, וַעֲבוֹדָה זָרָה, וְעוֹרוֹת לְבוּבִין, וְשׂוֹר הַנִּסְקָל, יג, וז, ול, וה
וְעֶגְלָה עֲרוּפָה, וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּשְׂעַר נָזִיר, וּפֶטֶר חֲמוֹר, וע, ומ, ונ, וח
וּבָשָׂר בְּחָלָב, וְשָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְחִלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה, וב, וה, ושב
הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן: האאובש:

י יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל לְבוֹר, כָּלוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה. **י** ינשל, כאב.
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, **רשבגא**
יִמָּכֵר כֻּלּוֹ לְנָכְרִי, חוּץ מִדְּמֵי יֵין נֶסֶךְ שֶׁבּוֹ: יכל, חמינש:

יא גַּת שֶׁל אֶבֶן שֶׁזִּפְתָּהּ גּוֹי, מְנַגְּבָהּ וְהִיא טְהוֹרָה. **יא**גשאשג, מוט.
וְשֶׁל עֵץ, רַבִּי אוֹמֵר, יְנַגֵּב. וע, רא, י.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יְקַלֵּף אֶת הַזֶּפֶת. וא, יאה.
וְשֶׁל חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁקִּלַּף אֶת הַזֶּפֶת, הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה: וח,אעפשאה,הזא:

יב הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי תַשְׁמִישׁ מִן הַגּוֹי,
אֶת שַׁדְרְכּוֹ לְהַטְבִּיל, יַטְבִּיל. לְהַגְעִיל, יַגְעִיל.
לְלַבֵּן בָּאוּר, יְלַבֵּן בָּאוּר.
הַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה, מְלַבְּנָן בָּאוּר.
הַסַּכִּין, שָׁפָה וְהִיא טְהוֹרָה:

יב הכתמה
אשל, י. ל, י.
לב, יב.
הו, מב.
ה, שוט:

סְלִיק מַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה

שמות הספרים ומחבריהם
הנזכרים בכרך זה

פיה"מ לרמב"ם (פירוש המשניות להרמב"ם) - הוא חיבורו המקיף של הרמב"ם על ששת סדרי המשנה. פירוש זה הוא היחיד מתקופת הראשונים המקיף את כל מסכתות המשנה. והוא החיבור הראשון שהרמב"ם הפיץ ברבים. כתיבת פיהמ"ש ארכה שבע שנים. והתחילה בשנת ד' אלפים תתקכ"א [כשהיה בס"ה בן כ"ג שנים] ונסתיימה בשנת ד'תתקכ"ח, בהיותו בן שלושים. הוא נכתב במהלך נדודיו של הרמב"ם. תחילתו בפאס שבמרוקו, לשם נמלט עם משפחתו מקורדובה, וסיומו בפוסטאט שבמצרים, שם קבע את מושבו, וחלקו נכתב גם במהלך הפלגה באניות.

במבוא לפירושו כתב שדרכו לקצר בלשון, 'שאין פירושינו לבונן אבנים אלא לבונן מי שיש לו לב להבין'.

בתחילת הפירוש ישנה הקדמה מפורסמת שבה הרמב"ם סוקר את השתלשלות התורה שבעל פה, בתחילת 'פרק חלק' במסכת סנהדרין ישנו פירוש ארוך שזכה לשם 'הקדמת הרמב"ם לפרק חלק', בה הוא מבאר את שלושה עשר עיקרי האמונה וענייני שכר ועונש. למסכת אבות כתב הרמב"ם הקדמה שזכתה לשם 'שמונה פרקים לרמב"ם', בה הרמב"ם סוקר את מבנה נפש האדם, טעמי המצוות, תורת הנבואה, ידיעת השם ונושאים נוספים.

הפירוש נכתב בשפה הערבית ותורגם ללשון הקדש על ידי חכמים שונים בדורו של הרשב"א ובעידודו.

רע"ב - רבינו עובדיה מברטנורא (נולד סביבות שנת ה' אלפים ר' ונפטר לערך שנת ע"ר).

נולד באיטליה, ככל הנראה בעיר ברטנורו, היה תלמיד מהר"י קולון. שימש כרב בכמה קהילות עד שנת רמ"ו שהחליט לעזוב הגולה ולעלות לירושלים. בא' בכסלו רמ"ו החל במסעו לארץ ישראל. המסע ארך יותר משנתיים. וביום י"ג ניסן שנת רמ"ח בא לעיה"ק ירושלים.

הרדב"ז בתשובותיו (סי' ת"ק) כתב עליו שהיה מפורסם בחכמה וראש לכל רבני ירושלים.

רבנו עובדיה נפטר בירושלים ונקבר במערה קטנה למרגלות הר הזיתים.

פירושו על שישה סדרי המשנה נדפס בראשונה בדפוס ויניציא בשנת ש"ח - ש"ט, והוא כולל כמעט בכל הוצאות המשניות עד היום. כל גדולי הדורות הבאים אחריו מביאים דבריו ומפלפלים בהם. פירושו על המשנה נתקבל בכל תפוצות ישראל כעין פירושו של רש"י על הש"ס.

תוי"ט (תוספות יום טוב) - רבי גרשון שאול יום-טוב ליפמן הלוי הלר ולרשטיין (ה'של"ט - ו' באלול ה'תי"ד).

נולד בוולרשטיין שבבוואריה לאביו ר' נתן ב"ר משה וולרשטיין. היה מצאצאי רש"י. אביו נפטר קודם לידתו, ונתגדל אצל זקנו ר' משה וולרשטיין שהיה הרב הכולל למדינת אשכנז. למד בישיבת ר' יעקב גינצבורג בעיר פרידבורג, ואח"כ בפראג בישיבתו של המהר"ל מפראג. בן ח"י שנים התמנה לדיין בפראג. בשנת שצ"ז נתמנה לרב הכולל בפראג.

חיבורו העיקרי הוא 'תוספות יום טוב' שנדפס לרוב עם המשניות, ונחשב לאחד הפירושים החשובים על המשניות. החיבור נכתב כחיזוק לתקנת רבו המהר"ל שתיקן לימוד פרק משנה יומי. סיים החיבור בשנת ה' שע"ה, כמו שנראה מהסכמת השל"ה הקדוש על חיבורו.

סבל רבות במשך ימי חייו מהלשנות ואף נגזר עליו גזר דין מוות, אולם לאחר תחינות ובקשות חנן אותו הקיסר ושחררו תמורת קנס נכבד והגבלת פעילותו. את יום מאסרו, ה' בתמוז, קבע כתענית לצאצאיו. על מאורעותיו חבר קונטרס 'מגילת איבה'. כמו כן חיבר ספר על פסקי הרא"ש למסכת ברכות, הלכות קטנות, מסכת חולין, מסכת בכורות ומסכת נדה. בתחילה קרא לחיבוריו אלו מעדני מלך ולחם חמודות. אולם במהדורה הבאה שינה את שם ספרו למעדני יום טוב ודברי חמודות 'משום מעשה שהיה'.

לאחר גזירות השמד האיומות בשנות ת"ח ות"ט התענה הגאון בעל תוספות יו"ט וביקש רחמים להודיע מה זה ועל מה זה נענשו כלל ישראל בעונשים קשים ומרים כאלו, ונגזרה גזירת חרב ואבדן על רבבות אלפי ישראל. והשיבו לו בחלום, כי הגזירה באה מחמת שמזלזלים בקדושת ביהכנ"ס וביהמ"ד. ומדברים דיבורי חול בביהמ"ד, ועל ידי שדיברו בביהכנ"ס ובביהמ"ד פגמו באות וא"ו של 'דבור' ונעשה 'דָּבָר' רח"ל. וכשנודע לו זאת, תיקן התוספות יו"ט לעשות מי שבירך למי שאינו מדבר בשעת התפילה. והיה מעורר ומזהיר הרבה את חומר האיסור לאלו שמדברים בביהכנ"ס ובביהמ"ד.

גר"א - הגאון מוילנא רבי אליהו בן שלמה זלמן (ט"ו בניסן ה'ת"פ- י"ט בתשרי ה'תקנ"ח).

פירושו על סדר זרעים נערך ונסדר על ידי תלמידיו, ונדפס בסוף משניות וילנא בשם ספר שנות אליהו. הספר נחלק לשנים כשחלק אחד הוא ביאור קצר וחלק האחר נקרא פירוש הארוך. בסדר זרעים שבש"ס הוצאת עוז והדר נדפסו ביאורים אלו בשם שנות אליהו פירוש הקצר ושנות אליהו פירוש הארוך.

גרח"ק (הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א) - בכרך זה הכוונה לפירושו על הירושלמי שנדפס לאחרונה בירושלמי שבהוצאת עוז והדר.

הו"ע (הון עשיר) - מאת הרב הקדוש רפאל עמנואל חי ריקי. נולד ט"ו בתמוז ה'תמ"ח, נהרג על קידוש השם - א' באדר ה'תק"ג, היה רב מקובל ופייטן. נודע בעיקר על שם חיבורו 'משנת חסידים' והוא סידור וביאור כל ענייני קבלה שבכתבי האריז"ל.

חידושי מהרי"ח - לרבי יואל חסיד ז"ל מאמטשיסלאוו, מתלמידי או ממקורבי הגר"א זצ"ל. נדפס פעם ראשונה בשנת תקס"ב בהוצאת משניות דובראוונא, כנראה זמן קצר אחר פטירתו.

כס"מ / כ"מ (כסף משנה) - על הרמב"ם. חיברו רבי יוסף קארו בעל בית יוסף על הטור ומחבר השולחן ערוך. ה'בית יוסף' נולד בשנת ה' רמ"ח, בספרד, וגורש משם עם שאר מגורשי ספרד בשנת רנ"ב בהיותו בן ארבע. לבסוף עלה לארץ ישראל ונתיישב בצפת. נפטר שם בשנת - ה' של"ה, ושם מנוחתו כבוד.

לחם שמים - הגריעב"ץ.

רבי יעקב בן צבי (הירש אשכנזי) עמדין, נולד בשנת ה"א תנ"ז לאביו ה'חכם צבי', ונפטר בשנת ה"א תקל"ו. חיבר ספרים רבים, מהמפורסמים שבהם הם תשובותיו להלכה שקרא בשם שאילת יעב"ץ, סידורו סידור בית יעקב, מור וקציעה על שו"ע אורח חיים. לחם שמים הוא חיבורו על משניות.

מהר"א פולדא - רבי אליהו ב"ר יהודה לייב פורקן מפולדא [מההרא"ף, רא"ף; נולד סמוך לשנת תט"ו בווישניצה שבפולין, ונפטר בד' אדר א' בשנת תצ"א, ומנוחתו כבוד בפרנקפורט דמיין].

היה רב בקהילת פולדה שבגרמניה. חיבר פירוש מקיף על סדר זרעים, מסכת שקלים ושלוש בבות נזיקין מהתלמוד הירושלמי, פירושו נחשב מאד וכעת נדפס על הדף בהוצאת ירושלמי שעל ידי עוז והדר.

מהר"י קורקוס - פירוש על הרמב"ם מרבי יוסף קורקוס. נולד בספרד לפני הגרוש בשנת רנ"ב, לאחר הגרוש נדד למצרים, ולבסוף הגיע לירושלים. כתב ספרו בסביבות שנת ה' אלפים ש'. אין ידוע זמן פטירתו.

פירושו נכתב על ארבעת הספרים של משנה תורה העוסקים במצוות שאינן נוהגות בזמן הזה או שאינן נוהגות בחו"ל: זרעים, עבודה, קרבנות, טהרה. על ספרים אלו, ה'מגיד משנה' לא חיבר את פירושו, וככל הנראה הר"י קורקוס רצה להשלים את הפירוש. פירושו נדפס במהדורת רמב"ם שבהוצאת שבתי פרנקל, אולם רוב חיבורו על ספר טהרה נאבד ממנו.

מהר"ם חאגיז - נולד בירושלים בשנת תל"ב לאביו רבי יעקב חאגיז. בהיותו בן שנתיים נפטר אביו, והוא גדל בבית אבי אמו רבי משה גאלאנטי (השני, נכדו של רבי משה בן מרדכי גאלאנטי). בשנת תמ"ט נסע לשליחות לחו"ל וחזר רק בשנת תצ"ח והתיישב בצפת. יש אומרים שנפטר בצפת ויש אומרים שנפטר בביירות והובא לקבורה בצידון. כנראה נפטר בגיל 90, בסביבות שנת תקכ"ב.

חיבר ספרים הרבה, ובתוכם: לקט הקמח- שו"ת על אורח חיים, יורה דעה ואבן העזר. לקט הקמח- על המשניות. משנת חכמים- על מ"ח קנייני תרה, שפת אמת- על מעלת ארץ ישראל וקדושתה אף בזמן הזה. בספר תוקף את המזלזלים בקדושת הארץ בזמן הזה, ואומר כי קדושתה נצחית.

מים חיים - רבי חזקיה די סילוא בעל פרי חדש.

נולד בשנת ה' תט"ז בליוורנו (איטליה) ונפטר בסביבות שנת תנ"ז בהיותו רק בן שלשים ותשע שנה, ומנו"כ בהר הזיתים. עלה לארץ ישראל בגיל 20 והתיישב בירושלים. שם למד מפי מהר"ם גאלאנטי (בן רבי יהונתן שהיה בנו של רבי משה גאלאנטי הראשון). לאחר שבעל "אור החיים" הקדוש כתב את הספר "פרי תואר" בו הינו משיג על ה"פרי חדש", השתטח על קברו וביקש מחילה. מספריו: מים חיים, חידושים על הש"ס. ופרי חדש, על שולחן ערוך

מלא"ש (מלאכת שלמה) - מאת הרב שלמה עדני, נולד בסביבות שנת שכ"ז ונפטר שנת שפ"ה, ומנו"כ בבית העלמין העתיקה שבחברון.

היה תלמיד הרב חיים ויטאל ומה"ר בצלאל אשכנזי מחבר השיטה מקובצת, את הספר מלאכת שלמה על ששה סדרי משנה החל לכתוב משנת שמ"ט בהיותו בן כ"ב שנים וסיים אותו בשנת שפ"ב.

מ"ר (משנה ראשונה) על סדר זרעים - חיברו הרב אפרים יצחק מעיר דאברימיל, נולד בשנת תקכ"ב. נכד המהר"ן חיות. חיבר חיבור דומה על סדר טהרות וקרא שמו משנה אחרונה. פירושו נתקבל אצל כל גדולי הדורות הבאים אחריו שמרבים להביא דבריו.

פנ"מ / פ"מ (פני משה) - על הירושלמי חיברו הרב משה מרגלית נולד בקיידן שבליטא בסביבות שנת תע"ד - נפטר י"ב בטבת תקמ"א.

י"א שהיה אחד מרבותיו של הגאון מווילנא. פירושו על הירושלמי נחשב לאחד משני הפירושים החשובים ביותר על הירושלמי, ונדפס בכל המהדורות על הדף, לצד פירוש קרבן העדה. פירושו מחולק לשני חלקים: 'פני משה' - פירוש על הדף המפרש את פשט הירושלמי, ו'מראה הפנים' - הרחבות ועיונים, כעין תוספות. הוא מעיד: 'הפירוש על ש"ס הזה שפירשתי הוא אחרי החקירה והעיון והשקידה והיגיעה כי רבה, בערב היא באה ובבוקר היא שבה, לחקור ולעיין ולחפש בכל חדרי הש"ס הזה ובכל התוספתא ובכל חדרי הש"ס הבבלי עם שיטות הגאונים ז"ל ופירושיהן כפי אשר השיגה ידי וכחי...'.

רא"ש (רבינו אשר) - נולד בשנת ה' אלפים י'. נפטר בשנת פ"ז.

נולד לאביו רבי יחיאל ב"ר אורי, באשכנז. למד מפי מהר"ם מרוטנבורג ולאחר פטירתו מפי ממשיכו רבי עזריאל ב"ר יחיאל. בעקבות רדיפות נגד היהודים באשכנז, ברח הרא"ש לספרד בשנת ס"ג, ושם התקבל בכבוד רב על ידי הרשב"א בברצלונה, ומאוחר יותר התמנה לרב העיר הגדולה טולדו. לאחר פטירת הרשב"א נחשב הרא"ש לפוסק הדור בספרד. הוא השאיר אחריו יותר מאלף תשובות. רבי יוסף קארו בספרו שולחן ערוך, מתבסס בעיקר על 'שלושה עמודי הוראה': הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש. נפטר בשנת פ"ז [ולפי ספר שלשלת הקבלה נפטר בשנת ע"ד] בטולדו שבספרד.

עשה פירוש למשניות מסדרי זרעים וטהרות, בש"ס וילנא נדפס פירושו בסוף מסכת ברכות ובסוף מסכת נדה יחד עם פירושם של הר"ש והרמב"ם.

רבינו יונה - הוא רבינו יונה גירונדי, נפטר - כ"ח בחשוון ה'כ"ד.

ביאוריו על הרי"ף שנדפסו במסת ברכות מכונה בשם נמוקי תלמידי רבינו יונה, מחמת שתלמידיו אספו וסידרו דבריו, ולכן מוזכרים בהרבה ספרים על ידי הראשי תיבות - תר"י.

חיבר ספרים רבים ובתוכם ספר מוסר הנודע 'שערי תשובה'. הרמב"ן נמנה בין רבותיו, והרשב"א היה נמנה בין תלמידיו הרבים.

רדב"ז - נולד בספרד לרבי שלמה בן זמרא בשנת ה'ר"מ. בשנת ה'רנ"ב, בזמן גירוש ספרד גורש עם משפחתו, והתיישב בצפת. למד מפי רבי יוסף טאיטצאק, רבי לוי בן חביב (המהרלב"ח) ורבי יוסף סאראגוסי.

בשנת ה'רע"ב או ה'רע"ג התיישב במצרים, שם ייסד ישיבה גדולה, ממנה יצאו גדולי עולם, ביניהם האר"י ז"ל ורבי בצלאל אשכנזי בעל השיטה מקובצת.

בשנת שי"ג עזב את מצרים ועלה לירושלים ומשם חזר לצפת. הרדב"ז היה מגדולי הפוסקים בדורו, וענה תשובות בהלכה לכל רחבי העולם. מועד פטירתו שנוי במחלוקת יש אומרים שחי קרוב ל-110 שנה ונפטר בכ"א בחשוון שנת שמ"ט, ויש אומרים כי הוא נפטר בשנת של"ד, קרוב לגיל 95. הוא נקבר במערה בבית העלמין העתיק בצפת.

השאיר אחריו אלפי תשובות הידועים בשם תשובות רדב"ז. וכן פירוש על כמה מספרי יד החזקה של הרמב"ם.

ריבמ"ץ (רבי יצחק בן מלכי צדק מסיפונט) - ד' תת"ן - ד' תתק"כ.

חי באזור סיפונטו שבאיטליה. לידינו הגיע פירושו לסדר זרעים בלבד. רבי שמשון משאנץ הרבה להשתמש בפירושיו, וקטעים מהם מופיעים גם בספר הישר של רבנו תם, בן דורו של רבי יצחק.

פירושו נדפס בש"ס וילנא יחד עם פירושם של הר"ש הרא"ש והרמב"ם.

רמ"ז (רבינו משה בן מרדכי זַפּוּת) - ידוע בכינויו הרמ"ז, נולד באמסטרדם, סביבות שנת שפ"ה ונפטר במנטובה, ט"ז בתשרי ה'תנ"ח.

קול הרמ"ז, פירושו על המשניות, נדפס לראשונה באמשטרדם בשנת תע"ט, כעשרים שנה אחר פטירתו. הרמ"ז כיהן כרב קהילת מנטובה וראש ישיבה בה ובונציה, והוא נחשב לאחד מגדולי המקובלים ביהדות איטליה.

רע"א (רבי עקיבא איגר) - בכרך זה ע"פ רוב הכוונה לתוספות רע"א שנדפסו על גליון משניות דפוס וילנא. רבי עקיבא איגר נולד בעיר אייזנשטאדט י"ד חשון תקכ"ב ונפטר בעיר פוזנא י"ג תשרי תקצ"ח. תוספות רע"א על משניות נדפסו לראשונה באלטונא כמה שנים אחר פטירתו.

ר"ש (רבי שמשון משאנץ) - מגדולי בעלי התוספות בצרפת. נולד בסביבות ד' תתק"י, ונפטר קרוב לשנת ד' תתק"ן.

נולד לרבי אברהם, בנו של רבי שמשון ב"ר יוסף, המכונה 'הר"ש מפלייזא הזקן'. למד מפי רבנו תם, אך רבו המובהק היה רבי יצחק ב"ר שמואל הזקן מדנפיר - ר"י הזקן. חיבר פירוש לסדר זרעים ולסדר טהרות, עליהם אין תלמוד בבלי, למעט מסכתות ברכות ונידה, עליהן לא כתב פירוש מפני שיש עליהן גמרא. בפירושו מביא לרוב את הירושלמי למסכתות מסדר זרעים, ואת התוספתא לסדר טהרות, ומפרשן ומפלפל בהם.

בשנת ד'תתקע"א, כשגברו הרדיפות על יהודי צרפת, עלה לארץ ישראל, יחד עם כשלוש מאות רבנים ונכבדים מצרפת, פרובנס ואנגליה [בהם רבינו יהונתן מלוניל], במה שנודע כ'עליית בעלי התוספות'. ישב בירושלים זמן מה, ומכאן כינויו 'איש ירושלים', והשתקע בעכו. נפטר קרוב לשנת ד'תתק"ץ, ונקבר על פי המסורת בחיפה, בבית הקברות העתיק הסמוך לקברו של האמורא רבי אבדימי דמן חיפה.

פירושו על זרעים נדפס בש"ס וילנא בסוף מסכת ברכות, ופירושו על טהרות נדפס בסוף מסכת נדה.

רש"ס (רבי שלמה סיריליו או סירליאו) - זמן לידתו לא נודע במדויק אבל היה קודם שנת רנ"ב, נפטר בסביבות שנת ש"ל.

היה ממגורשי ספרד ומחכמי צפת וירושלים מראשוני מפרשי התלמוד הירושלמי. זמן ומקום לידתו אינם ידועים במדויק. ידוע שגורש מספרד, על פי עדותו בהקדמתו לפירושו לירושלמי, ומכאן שנולד לפני שנת הגירוש שהיה בשנת ה'רנ"ב.

לאחר הגירוש הגיע רש"ס לקושטא, שם למד אצל רבי אליהו בן רבי בנימין הלוי מחבר שו"ת זקן אהרן, מגדולי רבני טורקיה. כעבור מספר שנים עבר לסלוניקי, שם למד אצל רבי יעקב בן חביב מחבר הספר עין יעקב על אגדות הש"ס ובנו, רבי לוי בן חביב.

בסביבות שנת ש' עלה לארץ ישראל והתיישב בצפת, שם ישבו אז רבי יוסף קארו, רבי יעקב בירב, רבי שלמה אלקבץ והמבי"ט. בסביבות שנת ש"ו עלה מצפת לירושלים, שם התמנה לכהן כרב העיר ואב בית הדין לאחר פטירתו של המהרלב"ח, וכן עמד בראשות ישיבה גדולה. ושם השלים את פירושו. פירושו מקיף את כל סדר זרעים וכן את מסכת שקלים.

רש"ש - רבי שמואל שטראשין ה'תקנ"ד - ה'תרל"ב.

חיבר הגהות וחידושים על כל מסכתות המשנה והתלמוד הבבלי. החיבור נדפס בסוף כרכי התלמוד שנדפסו על ידי דפוס ראם בווילנה, שהיה שייך לנכדיו. חיבר גם פירושים על מדרש רבה ומשנה תורה לרמב"ם.

ש"ל (שושנים לדוד) - מאת רבי דוד חיים פַּאְרְדוֹ. נולד בונציה א' בניסן תע"ח, ונפטר בירושלים - י"ב בסיוון תק"נ,

חיבר גם שאר ספרים ידועים ומפורסמים, בהם חסדי דוד על התוספתא, משכיל לדוד על פירש"י על התורה, ועוד הרבה. בשנת תקמ"א נטש את מקום מגוריו והחל

במסעו אל ארץ ישראל, אליה הגיע בשנת תקמ"ב. הוא קבע את מושבו בירושלים וזמן קצר לאחר בואו הוזמן לכהן כחבר בבית הדין של המהרי"ט אלגאזי. בירושלים חיבר את פירושו לספרי 'ספרי דבי רב'. בספרו זה מדבר הרבה בשבח תורת ארץ ישראל. מנו"כ בהר הזיתים.

תא"ש (תוספות אנשי שם) - לסדרי זרעים וטהרות.

נדפס לראשונה במשניות הוצאת ראם דפוס וילנא, והוא ילקוט נפלא מבחירי מבארי המשנה ומפרשיה. על פי רוב מופיע גם שם הספר ממנו נלקח הביאור.

תו"ח (תוספות חדשים) - נדפסו במשניות אמשטרדם שנת תקל"ה.

בהסכמת הגאון שאול הלוי אבד"ק האג כתב שהם איסוף של חידושים מגאוני הארץ ובפרט מהרב שמשון חסיד זצ"ל מאלטונא [מחבר ספר נזירות שמשון על שו"ע או"ח], ובתוכם אב"ד אמשטרדם ר' שאול ב"ר אריה ליב לעוועגשטאם [מחבר ספר בנין אריאל על התורה]. ואכן בסוף הרבה קטעים מופיע שם כגון 'ממהרש"ח' [ר' שמשון חסיד], וכן 'ממה"ר שאול', לפעמים גם מביא מספר שושנים לדוד ועוד מפרשי המשנה שהיו סמוך לזמנו. בקטעים שלא מובא בחתימתם מקור, לא ברור אם הם ממוהרש"ח או דברי המאסף מוהר"א געטשליק ואניפרידן שכתב בהקדמתו שמקום הניחו לי באיזה מקומות אמרתי עם הספר להעלותם לזיכרון.

תפא"י (תפארת ישראל) - מאת הרב ישראל ליפשיץ בן הרב גדליה ליפשיץ נולד בשנת ה'תקמ"ב - נפטר בדנציג שבגרמניה ג' בתשרי ה'תרכ"א, היה מגדולי חכמי אשכנז. כיהן כאב"ד בוורונקי, חזדייש ודנציג.

תפילה לאומרה אחרי לימוד המשניות לעילוי נשמה:

(הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל)

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה להתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפלה קצרה

כתוב בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא מירושלים עיה"ק, סוף מכתב ד') שבעיה"ק ירושלים תובב"א יש אומרים רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פב"פ'

ולא יותר, וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצרה, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב.

סדר ברכת המזון

בחוֹל אומרים

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן. עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ, תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ. כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה, שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן. אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר יְהוָה, עַל אַדְמַת נֵכָר. אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. זְכֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלָם, הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ. בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה, אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ. אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע.

בשבת אומרים

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים. אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה. הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הָיִינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ. הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע. בֹּא יָבֹא בְרִנָּה. נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו.

אם מברכים בזימון המברך אומר:

רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ: (רַבּוֹתַי מִיר וְוועלֶען בָּענְטשֶׁן)

המסובים עונים: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

המברך אומר: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי נְבָרֵךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

המסובים עונים: בָּרוּךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה
וּרְחָבָה. וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפְדִיתָנוּ
מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ.
וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת
מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

(בחנוכה ופורים אומרים כאן ועל הנסים, ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר:

הָרַחֲמָן, הוּא יַעֲשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים
הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה: בימי וכו':)

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל
הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת. שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ
בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. מִנַּעַר וְעַד זָקֵן. טַף וְנָשִׁים. בְּיוֹם אֶחָד. בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ.
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכָּתוּב.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רַחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רְעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה. הַפְּתוּחָה. הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה. שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת אומרים: רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְהֵא צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ וְהַרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בראש חדש וביום טוב ובחול המועד אומרים:
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לְפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם:

לראש חודש:	לפסח:	לשבועות:
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה:	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה:

לסוכות:	לשמ"ע ולש"ת:	לראש השנה:
חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה:	שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה:	בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אָבִינוּ. מַלְכֵּנוּ. אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח. הַצָּלָה וְהַצְלָחָה. בְּרָכָה וִישׁוּעָה. נֶחָמָה. פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב. וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ. אמן:

הָרַחֲמָן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבֹּר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (ואם סמוך על שלחן עצמו יאמר: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זַרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בַּכֹּל. מִכֹּל. כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה. וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
לראש חדש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:
לראש השנה: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
לסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

בחול: מַגְדִּיל (ביום שיש בו מוסף אומר: מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת יְהוָה קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ. בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ. וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יוֹצֵר הָאָדָם:

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה. בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה בִּמְהֵרָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים. כְּשַׂמֶּחֱךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. חָתָן וְכַלָּה. גִּילָה רִנָּה. דִּיצָה וְחֶדְוָה. אַהֲבָה וְאַחֲוָה. וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלָיִם. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה. קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה. קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה:

מי שבירך ברכת המזון על הכוס יאמר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

סדר ברכת המזון
לעדות המזרח

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הַזָּן אוֹתָנוּ וְאֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד בְּרִיווַח וּבְרַחֲמִים רַבִּים. נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וְשֶׁלְחָנוֹ עָרוּךְ לַכֹּל וְהֵתְקִין מִחְיָה וּמָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בְּרַחֲמָיו וּבְרוֹב חֲסָדָיו כָּאָמוּר. **פּוֹתֵחַ** אֶת יָדֶךָ. (ר"ת פא"י שהוא מספר יאהדונה"י ומספר סא"ל, וס"ת חת"ך) **וּמַשְׂבִּיעַ** (כמספר חת"ך) לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ יְדֹוָד אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה בְּרִית וְתוֹרָה חַיִּים וּמָזוֹן. עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ רְצוֹנְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים וּמָזוֹן שֶׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ:

בחנוכה ובפורים אומרים:

וְעַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן. וְעַל הַגְּבוּרוֹת. וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָה בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְשַׁכְּחָם תּוֹרָתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם.

נָקְמָתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. לְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה וּפُרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ בְּהַלֵּל וּבְהוֹדָאָה. וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נִסִּים וְנִפְלָאוֹת וְנוֹדֶה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ. וְעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נֵס וָפֶלֶא וְנוֹדֶה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אֶת שִׁמְךָ כָּאָמוּר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן:

רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל הֵיכָלֶךָ. וְעַל מְעוֹנֶךָ. וְעַל דְּבִירֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אָבִינוּ רְעֵנוּ זוּנֵנוּ. פַּרְנְסֵנוּ. כַּלְכְּלֵנוּ. הַרְוִיחֵנוּ, הַרְוַח לָנוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִידֵי מַתְּנוֹת בָּשָׂר וָדָם. וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. אֶלָּא לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה וְהָרְחָבָה. הָעֲשִׁירָה וְהַפְּתוּחָה. יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלֹא נִכָּלֵם לָעוֹלָם הַבָּא. וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ תַּחֲזִירֶנָּה לִמְקוֹמָהּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

בשבת אומרים:

רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי. הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה. כִּי יוֹם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מִלְּפָנֶיךָ. נִשְׁבּוֹת בּוֹ וְנָנוּחַ בּוֹ וְנִתְעַנֵּג בּוֹ כְּמִצְוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַל תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. וְהַרְאֵנוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן בְּמֵהֵרָה בְיָמֵינוּ. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַנֶּחָמוֹת. וְהַגֶּם שֶׁאָכַלְנוּ וְשָׂתִינוּ חָרְבַּן בֵּיתְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ לֹא שָׁכַחְנוּ. אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ לָנֶצַח וְאַל תִּזְנְחֵנוּ לָעַד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה:

לראש חדש, ליום טוב ולחול המועד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. זִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה. לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים. לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בְּיוֹם:

בראש חודש	בפסח:	בסוכות:
רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם (ביום טוב אומר: טוב) מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם (ביום טוב אומר: טוב) מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:

בשבועות:	בשמיני עצרת:	בראש השנה:
חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:	שְׁמִינִי חַג עֲצֶרֶת הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:	הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה:

לְרַחֵם בּוֹ עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ. זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים טוֹבִים. בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים. חוּס וְחָנֵּנוּ. וַחֲמוֹל וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם (ואומר בלחש: אָמֵן):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. לָעַד הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ. קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב לָנוּ. הוּא מֵטִיב לָנוּ. הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ. הוּא גּוֹמְלֵנוּ. הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים וְרֶוַח וְהַצָּלָה וְכָל טוּב:

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח בָּנוּ לְדוֹר דּוֹרִים:
הָרַחֲמָן הוּא קָרֶן לְעַמּוֹ יָרִים:
הָרַחֲמָן הוּא יִתְפָּאַר בָּנוּ לָנֶצַח נְצָחִים:
הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד וְלֹא בְבִזּוּי בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר:
הָרַחֲמָן הוּא יִתֵּן שָׁלוֹם בֵּינֵינוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה רְוָחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֵינוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבּוֹר עוֹל גָּלוּת מְהֵרָה מֵעַל צַוָּארֵנוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ:
הָרַחֲמָן הוּא יְרַפְּאֵנוּ רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף:
הָרַחֲמָן הוּא יִפְתַּח לָנוּ אֶת יָדוֹ הָרְחָבָה:
הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בְּשֵׁמוֹ הַגָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ יַחַד בְּרָכָה שְׁלֵמָה. וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן:
הָרַחֲמָן הוּא יְפָרֵנֵּס עָלֵינוּ סַכַּת שְׁלוֹמוֹ:

בשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ עוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:
בראש חודש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:
בסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָזִכֵּנוּ לֵישֵׁב בְּסֻכַּת עוֹרוֹ שֶׁל לִוְיָתָן: הָרַחֲמָן הוּא יַשְׁפִּיעַ עָלֵינוּ שֶׁפַע קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה מִשֹּׁבַע אוּשְׁפִּיזִין עִלָּאִין קַדִּישִׁין. זְכוּתָם תָּהֵא מָגֵן וְצִנָּה עָלֵינוּ:
במועדים: הָרַחֲמָן הוּא יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם:
ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:

קכד

הָרַחֲמָן הוּא יִתַּע תּוֹרָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ בְּלִבֵּנוּ וְתִהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵינוּ לְבִלְתִּי נֶחֱטָא. וְיִהְיוּ כָל מַעֲשֵׂינוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם:

הָרַחֲמָן הוּא יְחַיֵּינוּ וִיזַכֵּנוּ וִיקָרְבֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

מַגְדִּיל (ביום שמתפללים מוסף, וכן במוצאי שבת אומרים: מִגְדּוֹ) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ.
וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ.
וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב. וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: כָּל הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה. וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה: מַה שֶּׁאָכַלְנוּ יִהְיֶה לְשָׂבְעָה. וּמַה שֶּׁשָּׁתִינוּ יִהְיֶה לִרְפוּאָה. וּמַה שֶּׁהוֹתַרְנוּ יִהְיֶה לִבְרָכָה כִּדְכְתִיב וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִירוּ כִּדְבַר יְהוָה: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה. עוֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה. וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז' מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה: בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר״ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: ביו״ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז' מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה.	פְּרִי הַגֶּפֶן.	הַפֵּרוֹת.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז' מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא״י וְעַל פְּרִי גַּפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא״י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

קכה

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לְמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג״פ:

וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ששה סדרי משנה

תלמודו בידו

אבות - הוריות

ביאור משולב וקצר

•

הערות וביאורים

•

חזרה ושינון בעל פה

הוצאה מיוחדת
ללומדי משנה יומית

בהוצאת מכון
תלמודו בידו
תשע"ט

מכון
תלמודו בידו

'ועל לימוד המשנה הוא שאמרו (פסחים נ.) אשרי מי שבא לכאן ו'**תלמודו בידו**' ומאחר שהיא אותיות משנ"ה נשמ"ה אין ספק כי היא המביאה אותו לחיי העולם הבא.
(משנת חכמים למהר"ם חאגיז)

'וקבלה בידי שאין רואה פני גיהנם מי שהוא בקי במשניות, וזהו לא חומרא. עשה לך סדר בכל יום, אפילו כשאתה יושב על השלחן לאכול ראה להחזיר איזה פרקים, וזהו חוזר חלילה כל ימיכם, עד שיהיו שנונים בפיכם כ'אשרי', כי דבר קל הוא.
(צוואת רבי שעפטיל בן השלה"ק, אות כה)'

שגיאות מי יבין
במהדורה זו הושקע עמל רב בכדי להוציא דבר שלם ומתוקן, אולם אם בכל זאת ימצא טעות, נא להודיענו בכדי שנוכל לתקן במסכתות ומהדורות הבאות.

משניות אלו יוצאות לאור בעז"ה כל חודש על פי סדר לימוד 'משנה יומית' (שתי משניות ליום) על ידי מכון תלמודו בידו סעדיה גאון 1 נתניה 42448 ארץ ישראל.
לפרטים ולרכישת מנוי . 073-729-4030
מייל: TalmudoB@gmail.com

©
כל הזכויות שמורות

מכון '**תלמודו בידו**'
להערות הארות ולפרטים
טלפון: 02-5702325
פקס: 073-2412760

עימוד ועיצוב: **י. ראשגולד**
053-3169929

הסכמות מופיעות במסכת ברכות

לוח המשנה היומית

חודש מ"א - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
אבות א-ד	ה-א	יב-א	טז אב תשע"ט	טו אייר תשפ"ה	יד שבט תשצ"א
	א	ב-ג	יז אב תשע"ט	טז אייר תשפ"ה	טו שבט תשצ"א
	א	ד-ה	יח אב תשע"ט	יז אייר תשפ"ה	טז שבט תשצ"א
	א	ו-ז	יט אב תשע"ט	יח אייר תשפ"ה	יז שבט תשצ"א
	א	ח-ט	כ אב תשע"ט	יט אייר תשפ"ה	יח שבט תשצ"א
	א	י-יא	כא אב תשע"ט	כ אייר תשפ"ה	יט שבט תשצ"א
	א	יב-יג	כב אב תשע"ט	כא אייר תשפ"ה	כ שבט תשצ"א
	א	יד-טו	כג אב תשע"ט	כב אייר תשפ"ה	כא שבט תשצ"א
	א	טז-יז	כד אב תשע"ט	כג אייר תשפ"ה	כב שבט תשצ"א
	א-ב	יח-א	כה אב תשע"ט	כד אייר תשפ"ה	כג שבט תשצ"א
	ב	ב-ג	כו אב תשע"ט	כה אייר תשפ"ה	כד שבט תשצ"א
	ב	ד-ה	כז אב תשע"ט	כו אייר תשפ"ה	כה שבט תשצ"א
	ב	ו-ז	כח אב תשע"ט	כז אייר תשפ"ה	כו שבט תשצ"א
	ב	ח-ט	כט אב תשע"ט	כח אייר תשפ"ה	כז שבט תשצ"א
	ב	י-יא	ל אב תשע"ט	כט אייר תשפ"ה	כח שבט תשצ"א
	ב	יב-יג	א אלול תשע"ט	א סיון תשפ"ה	כט שבט תשצ"א
	ב	יד-טו	ב אלול תשע"ט	ב סיון תשפ"ה	ל שבט תשצ"א
	ב-ג	טז-א	ג אלול תשע"ט	ג סיון תשפ"ה	א אדר תשצ"א
	ג	ב-ג	ד אלול תשע"ט	ד סיון תשפ"ה	ב אדר תשצ"א
	ג	ד-ה	ה אלול תשע"ט	ה סיון תשפ"ה	ג אדר תשצ"א
	ג	ו-ז	ו אלול תשע"ט	ו סיון תשפ"ה	ד אדר תשצ"א
	ג	ח-ט	ז אלול תשע"ט	ז סיון תשפ"ה	ה אדר תשצ"א
	ג	י-יא	ח אלול תשע"ט	ח סיון תשפ"ה	ו אדר תשצ"א
	ג	יב-יג	ט אלול תשע"ט	ט סיון תשפ"ה	ז אדר תשצ"א
	ג	יד-טו	י אלול תשע"ט	י סיון תשפ"ה	ח אדר תשצ"א
	ג	טז-יז	יא אלול תשע"ט	יא סיון תשפ"ה	ט אדר תשצ"א
	ג-ד	יח-א	יב אלול תשע"ט	יב סיון תשפ"ה	י אדר תשצ"א
	ד	ב-ג	יג אלול תשע"ט	יג סיון תשפ"ה	יא אדר תשצ"א
	ד	ד-ה	יד אלול תשע"ט	יד סיון תשפ"ה	יב אדר תשצ"א

המשך הלוח

המשך לוח המשנה היומית

חודש מ"א - מחזור יג, יד, טו

מסכת	פרק	משנה	מחזור יג	מחזור יד	מחזור טו
אבות ד-ו	ד	ו-ז	טו אלול תשע"ט	טו סיון תשפ"ה	יג אדר תשצ"א
	ד	ח-ט	טז אלול תשע"ט	טז סיון תשפ"ה	יד אדר תשצ"א
	ד	י-יא	יז אלול תשע"ט	יז סיון תשפ"ה	טו אדר תשצ"א
	ד	יב-יג	יח אלול תשע"ט	יח סיון תשפ"ה	טז אדר תשצ"א
	ד	יד-טו	יט אלול תשע"ט	יט סיון תשפ"ה	יז אדר תשצ"א
	ד	טז-יז	כ אלול תשע"ט	כ סיון תשפ"ה	יח אדר תשצ"א
	ד	יח-יט	כא אלול תשע"ט	כא סיון תשפ"ה	יט אדר תשצ"א
	ד	כ-כא	כב אלול תשע"ט	כב סיון תשפ"ה	כ אדר תשצ"א
	ד-ה	כב-א	כג אלול תשע"ט	כג סיון תשפ"ה	כא אדר תשצ"א
	ה	ב-ג	כד אלול תשע"ט	כד סיון תשפ"ה	כב אדר תשצ"א
	ה	ד-ה	כה אלול תשע"ט	כה סיון תשפ"ה	כג אדר תשצ"א
	ה	ו-ז	כו אלול תשע"ט	כו סיון תשפ"ה	כד אדר תשצ"א
	ה	ח-ט	כז אלול תשע"ט	כז סיון תשפ"ה	כה אדר תשצ"א
	ה	י-יא	כח אלול תשע"ט	כח סיון תשפ"ה	כו אדר תשצ"א
	ה	יב-יג	כט אלול תשע"ט	כט סיון תשפ"ה	כז אדר תשצ"א
	ה	יד-טו	א תשרי תש"פ	ל סיון תשפ"ה	כח אדר תשצ"א
	ה	טז-יז	ב תשרי תש"פ	א תמוז תשפ"ה	כט אדר תשצ"א
	ה	יח-יט	ג תשרי תש"פ	ב תמוז תשפ"ה	א ניסן תשצ"א
	ה	כ-כא	ד תשרי תש"פ	ג תמוז תשפ"ה	ב ניסן תשצ"א
	ה	כב-כג	ה תשרי תש"פ	ד תמוז תשפ"ה	ג ניסן תשצ"א
	ו	א-ב	ו תשרי תש"פ	ה תמוז תשפ"ה	ד ניסן תשצ"א
	ו	ג-ד	ז תשרי תש"פ	ו תמוז תשפ"ה	ה ניסן תשצ"א
	ו	ה-ו	ח תשרי תש"פ	ז תמוז תשפ"ה	ו ניסן תשצ"א
	ו	ז-ח	ט תשרי תש"פ	ח תמוז תשפ"ה	ז ניסן תשצ"א
	ו	ט-י	י תשרי תש"פ	ט תמוז תשפ"ה	ח ניסן תשצ"א
	ו-א	יא-א	יא תשרי תש"פ	י תמוז תשפ"ה	ט ניסן תשצ"א
הוריות א-ג	א	ב-ג	יב תשרי תש"פ	יא תמוז תשפ"ה	י ניסן תשצ"א
	א	ד-ה	יג תשרי תש"פ	יב תמוז תשפ"ה	יא ניסן תשצ"א
	ב	א-ב	יד תשרי תש"פ	יג תמוז תשפ"ה	יב ניסן תשצ"א
	ב	ג-ד	טו תשרי תש"פ	יד תמוז תשפ"ה	יג ניסן תשצ"א
	ב	ה-ו	טז תשרי תש"פ	טו תמוז תשפ"ה	יד ניסן תשצ"א
	ב-ג	ז-א	יז תשרי תש"פ	טז תמוז תשפ"ה	טו ניסן תשצ"א
	ג	ב-ג	יח תשרי תש"פ	יז תמוז תשפ"ה	טז ניסן תשצ"א
	ג	ד-ה	יט תשרי תש"פ	יח תמוז תשפ"ה	יז ניסן תשצ"א
	ג	ו-ז	כ תשרי תש"פ	יט תמוז תשפ"ה	יח ניסן תשצ"א
	ג-א	ח-א	כא תשרי תש"פ	כ תמוז תשפ"ה	יט ניסן תשצ"א

תפילות קצרות
לומר לפני ולאחר הלימוד לע"נ

לפני הלימוד:

הריני לומד משניות אלו (משנה זו) לקיים מצות עשה של תלמוד תורה ויהי רצון שיהא לימוד זה לעילוי נשמת פב"פ.

אחר הלימוד:

הובא בספר זכרון יהודה בקבלה מהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתהא לימוד משניות שלמדתי בשביל נשמת (פב"פ) זכות לנשמתו/לנשמתה כי משנה אותיות נשמה שתעלה מעלה מעלה ותזכה לתענוגים רמים ולהנות מזיו השכינה ושתהא צרורה בצרור החיים עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן ולהחיותה בתחיית המתים עם כל שאר מתי ישראל ברחמים אמן.

תפילה קצרה:

בספר צבי לצדיק (מהגה"ק יהושע צבי מיכל שפירא זצ"ל מירושלים עיה"ק) כתב (בסוף מכתב ד') שיש אומרים אחר הלימוד רק נוסח קצר זה:

'המרחם ירחם על נשמת פלוני בן פלוני'

וכתב שיש יותר תועלת באמירה קצר, דדבר קצר קל יותר לומר בכוונת הלב, ובנוסח הזה יש בו ג"כ שמות הקודש.

מעלת המשניות

- לימוד המשניות מסוגל לבטל היצר הרע (מדבר קדמות לחיד"א)
- המהרהר במשנה בשעת אכילתו נחשבת כקרבנות וזבחים (מגיד מישרים)
- מי שפגם בנשמה יכול לתקנו ע"י לימוד משניות (ראשית חכמה)
- לימוד משניות סגולה לאריכות ימים והוא תיקון גדול (תקנת השבין)
- קבלה בידי שמי שבקי במשניות אינו רואה פני גיהנום (ר' שעפטיל)
- אין ישראל נגאלין אלא בזכות משניות (ויקרא רבה ז' ג')
- בלא משניות אי אפשר להיות בקי בתורה (תורת חמ"ד)
- על לימוד משניות הוא מאמר תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא (משנת חכמים המעלה הי"ג)
- הנרדם מתוך הרהור משניות שומרים עליו מלאכים בשעת שנתו (מגיד מישרים)
- סגולת המשניות להרוג היצר הרע ולהכניעו (אמרי פנחס)
- לימוד המשניות מציל ומגין על כל בני ביתו (אור לישרים)
- אשר בן יעקב מציל מגיהנום את מי שלומד משניות (מדרש תלפיות)
- סגולה לפרנסה ללמוד משניות, שמשנ"ה בגימטריא פרנס"ה (אמרי פנחס)

מסכת אבות

שם המסכת

המאירי כותב שני טעמים על קריאת שם מסכת זו מסכת אבות: **א)** כיון שכלולים במסכת זו דברים שאין להם ראיה מן המקראות וגם אינם דרושים במדות שהתורה נדרשת בהן, שמא יקל ערכם באזני השומעים. מתוך כך התחיל המסכת באמרו משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'. להודיע שכולם יצאו מאבות העולם ומקובלים למשה מסיני. וגם קראו שם המסכת 'אבות' לרמז את זה. **ב)** מחמת שהמדות שנשנו במסכת זו הם האבות והיסוד והשורש והעיקר לכל חכמה ומצוה.

מנהג ישראל תורה

מנהג ישראל ללמוד מסכת אבות בשבתות הקיץ כמבואר ברמ"א (סימן רצ"ב סעיף ב). ובאבודרהם כתב שמנהג בני ספרד לקרות המסכת בין פסח לשבועות, כל שבת פרק אחד.

במדרש שמואל כתב שני טעמים למנהג זה. **א)** לפי שהקיץ הוא זמן שמתעוררים התאוות הגופניות ויצר הרע מתחיל להשתרר ולהתגבר, לכן לומדים מסכת זו שהיא מלאה תוכחות ועוררת האדם לרדוף אחר כל מדה טובה ומגברת יצר הטוב על יצר הרע. **ב)** אי נמי כדי שעל ידה יוכל האדם להכין עצמו לקבלת התורה בעצרת כראוי, כי ראשית חכמה יראת ה'.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא

מנהג ישראל כשלומדים בימי הקיץ נוהגים להקדים לימוד משנה ראשונה של פרק י' דמסכת סנהדרין, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

במדרש שמואל כתב שהטעם שנהגו כן משום שכל המוסרים הללו ניתנו למשה מסיני והאדם צריך לקיימם, ושמא יתיאש האדם באמרו שאי אפשר לו לקיים כל הדברים ואי אפשר לו לזכות לחיי העולם הבא. לכן מקדימים לומר משנה זו, ללמד שאף אם לא יקיימו כל מידי דאבות אעפ"כ יש להם חלק לעולם הבא, ומה שדברו במסכת זו הוא להיישיר את האדם כדי שיהיה חסיד לפנים משורת הדין, וכן אמרו רז"ל הרוצה למיהוי חסידא יקיים מילי דאבות, ולעולם אף מי שלא יקיים כולם יש לו חלק לעולם הבא.

לאחר הלימוד נהגו לומר המשנה דסוף מסכת מכות: **רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר**. ובמחזור ויטרי כתב שהטעם הוא משום שיש בה סיום נאה.

נהגו לומר קודם הלימוד

כָּל יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ, נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

נהגו לומר אחר הלימוד

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב) ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

כָּל יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ, נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר.

כָּל יִשְׂרָאֵל, ואפילו אלו שנתחייבו מיתה בבית דין מפני רשעתן[א], **יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא** – היינו העולם שהוא לאחר תחיית המתים[ב], **שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ס) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ, נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר** – הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא ויש מה להתפאר בו, רוצה לומר העם אשר בחרתי אתפאר בו כי יהיו צדיקים[ג].

מַסֶּכֶת אָבוֹת

פרק א - משה קבל

א מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ,

מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי – משה רבנו קיבל תורה מהקדוש ברוך הוא שנגלה אליו בסיני, **וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ**[א],

רבינו עובדיה מברטנורא

א מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי. אוֹמֵר אֲנִי, לְפִי שֶׁמַּסֶּכֶת זוֹ אֵינָהּ מְיֻסֶּדֶת עַל פָּרוּשׁ מִצְוָה מִמִּצְוֹת הַתּוֹרָה כְּשְׁאָר מַסֶּכְתּוֹת שֶׁבַּמִּשְׁנָה, אֶלָּא כֻּלָּהּ מוּסָרִים וּמִדּוֹת, וְחַכְמֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם גַּם כֵּן חִבְּרוּ סְפָרִים כְּמוֹ שֶׁבָּדוּ מִלִּבָּם בְּדַרְכֵי הַמּוּסָר כֵּיצַד יִתְנַהֵג הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ, לְפִיכָךְ הִתְחִיל הַתַּנָּא בְּמַסֶּכֶת זוֹ מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, לוֹמַר לְךָ שֶׁהַמִּדּוֹת וְהַמּוּסָרִים שֶׁבְּזוֹ הַמַּסֶּכְתָּא לֹא בָּדוּ אוֹתָם חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה מִלִּבָּם, אֶלָּא אַף אֵלּוּ נֶאֶמְרוּ בְּסִינַי: **מִסִּינַי.** מִמִּי שֶׁנִּגְלָה בְּסִינַי:

מקור חיים

א. כל ישראל שיש להם חלק לעולם הבא הם אלו המאמינים בשלש עשרה עיקרים, ואפילו עבר הרבה עבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעולם הבא, אבל מי שיסודי האמונה נתקלקלו אצלו ונסתפק בקצתם יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשנאו, ונדחה מחיי העולם הבא, וזהו שסיים התנא ואמר ואלו שאין להם חלק לעולם הבא (רמב"ם פיה"מ סנהדרין פ"י מ"א). **ב.** כן דעת הרע"ב (סנהדרין פ"י מ"א) שעולם הבא האמור כאן הוא העולם שאחר תחיית המתים, וס"ל כרמב"ן שיחיו אז חיים נצחיים בתוך הגוף, חיים שאין אחריו מיתה. ורמב"ם ס"ל דהכוונה כאן על עולם הנשמות. **ג.** מצודות דוד. **א.** משה לא קיבל את כל התורה, שלא נתגלה לו שער החמשים, ולכן אצלו שנה התנא קיבל תורה, אבל כל מה

וְיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים, וְזְקֵנִים לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין,

וְיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים – ויהושע מסרה לזקנים שהאריכו ימים אחריו[2], **וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים** – והשופטים שהגיעו לימי עלי הכהן ושמואל הרמתי והם תחילתם של הנביאים, מסרו התורה להם, **וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה**, הם המאה ועשרים זקנים שהיו בתחילת בית השני[3]. **הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים** – הם אמרו שלשה דברים שיש בהם קיום התורה, **הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין** – אל תמהרו לפסוק הדין[4],

רבינו עובדיה מברטנורא

לִזְקֵנִים. שֶׁהֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ. וְאוֹתָם הַזְּקֵנִים לִזְקֵנִים אֲחֵרִים עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְתְחִלָּתָם שֶׁל נְבִיאִים שֶׁהֵן עֲלִי הַכֹּהֵן וּשְׁמוּאֵל הָרָמָתִי: **לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה.** מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים הָיוּ. זְרֻבָּבֶל שָׂרֵיהּ רְעֵלָיָה מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן, שֶׁהָיוּ בִּימֵי עָזְרָא כְּשֶׁעָלוּ מִן הַגּוֹלָה בְּבֵית שֵׁנִי. וּמִכֻּלָּם, חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי וּנְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה וְחַבְרֵיהֶם. וְנִקְרְאוּ כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה לְפִי שֶׁהֶחֱזִירוּ הָעֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ (יומא סט:) שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר (דברים י) הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, בָּאוּ יִרְמְיָה וְדָנִיֵּאל וְלֹא אָמְרוּ גִּבּוֹר וְנוֹרָא, וְהֵם הֶחֱזִירוּם כְּבִתְחִלָּה, לְפִי שֶׁאָמְרוּ הֵן הֵן גְּבוּרוֹתָיו הֵן הֵן נוֹרָאוֹתָיו, שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן הֵיאַךְ אָמָה כָּזוֹ יְכוֹלָה לְהִתְקַיֵּם בִּפְנֵי כַּמָּה אֻמּוֹת: **הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים.** הִרְבּוּ דְבָרִים אָמְרוּ, אֶלָּא שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָלְלוּ אָמְרוּ [הֵן] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קִיּוּם הַתּוֹרָה: **הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין.** שֶׁאִם בָּא דִּין לְפָנֶיךָ פַּעַם וּשְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ, לֹא תֹאמַר דִּין זֶה כְּבָר בָּא לְפָנַי וְשָׁנִיתִי וְשָׁלַשְׁתִּי בּוֹ, אֶלָּא הֱווּ מְתוּנִים, כְּלוֹמַר מַמְתִּינִים קֹדֶם שֶׁתִּפְסְקוּ הַדִּין:

מקור חיים

שקיבל מסר ליהושע, וכן יהושע לזקנים והלאה, עד אנשי כנסת הגדולה, ולכן בכולם כתיב לשון מסירה. אבל מכאן ואילך נתמעטו הדורות ולא נמסרה כולה, אלא כל אחד קיבל כפי כוחו, ולכן משמעון הצדיק והלאה כתיב לשון קבלה (תוי"ט). **ב.** זקנים הללו אינם שבעים הזקנים שהיו בימי משה, שכבר חלפו והלכו, אלא אלו הם זקנים שבימיו ושנשארו אחריו כמו שנאמר (יהושע כד, לא) וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ. ולא נודע לנו מספרם ולא עניינם, אלא שעתניאל בן קנז היה מהראשונים שבהם. והתנא כולל כאן גם השופטים ואע"פ שהם היו בדורות שאחריהם נכללים הם כאן בכלל הזקנים (מאירי). **ג.** עיין רע"ב לקצת יותר הרחבה, ולטעם שנקראו כן. **ד.** אע"פ שבא דין כעין זה לפניך שתים ושלש פעמים לא תמהר לפסוק אותו עד שתעיין בו היטב שאפשר שיתגלו עניינים שלא

וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה:

וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה, ולא תבדקו אחריהם לראות אם ראויים הם[ה], **וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה** – ועשו גדר לדיני תורה שלא יבאו לעבור עליהם, כגון שניות לעריות ושבות לשבת:

ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה

שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה – האחרון שבהם והקבלה נשתיירה בידו. **הוּא הָיָה אוֹמֵר** – הוא היה רגיל לומר, **עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד** – עבור שלשה דברים נברא העולם, **עַל הַתּוֹרָה** – על קבלת התורה, שאלמלא קיבלו ישראל את התורה לא נבראו שמים וארץ,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה. לְאָפּוֹקֵי מַרְבָּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר (בְּרָכוֹת כח.) כָּל תַּלְמִיד שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ אַל יִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, קָא מַשְׁמַע לָן שֶׁמְּלַמְּדִין תּוֹרָה לְכָל אָדָם וְאֵין צָרִיךְ לִבְדֹּק אַחֲרָיו, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵיֶה יָדוּעַ מֵעִנְיָנוֹ שֶׁמַּעֲשָׂיו מְקֻלְקָלִים וְסָאנִי שׁוּמְעָנֵיהּ. אִי נַמִי אַשְׁמוֹעִינַן (יְבָמוֹת סב:) שֶׁאִם הֶעֱמִיד תַּלְמִידִים בְּבַחֲרוּתוֹ יַעֲמִיד תַּלְמִידִים בְּזִקְנוּתוֹ, דִּכְתִיב (קֹהֶלֶת יא) בַּבֹּקֶר זְרַע זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ: וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה. גָּדֵר שֶׁלֹּא יָבֹא לִגְעַ בְּאִסּוּר תּוֹרָה, כְּגוֹן שְׁנִיּוֹת לָעֲרָיוֹת, וּשְׁבוּת לְשַׁבָּת. דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי: **ב** מְשָׁיְרֵי. מִשִּׁיּוּרֵי. שֶׁלְּאַחַר שֶׁמֵּתוּ כָּלָן נִשְׁתַּיְּרָה הַקַּבָּלָה בְּיָדוֹ. וְהוּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל אַחַר עֶזְרָא: **הוּא הָיָה אוֹמֵר.** כְּלוֹמַר כָּךְ הָיָה מְרַגְּלָא בְּפוּמֵיהּ תָּמִיד. וְכֵן כָּל רַבִּי פְּלוֹנִי אוֹמֵר, הוּא הָיָה אוֹמֵר, שֶׁבְּמַסֶּכְתָּא זוֹ, פְּרוּשָׁן הָיָה רָגִיל לוֹמַר כֵּן תָּמִיד: **הָעוֹלָם עוֹמֵד.** לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הַלָּלוּ: **עַל הַתּוֹרָה.** שֶׁאִלְמָלֵי לֹא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה לֹא נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, דִּכְתִיב (יִרְמְיָה לג) אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (שַׁבָּת פח.):

מקור חיים

היו נגלים בתחלת המחשבה (רע״ב, רמב״ם). **ה.** לאפוקי מרבן גמליאל, כדאיתא ברע״ב, ועיי״ש פירוש נוסף. **ו.** כן פירש הרע״ב. אבל תוי״ט כתב שנ״ל שקאי על לימוד התורה.

וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים:

וְעַל הָעֲבוֹדָה – על עבודת הקרבנות[ז], **וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים** – ועל זה שגומלים חסדים ומטיבים איש לרעהו:

ג אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס,

אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ[ח] **קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס** – אל תהיו כאלו העובדים כדי לקבל השכר שהובטח לכל עבדי השם, **אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס** – אלא תהיו כאלו שהם בדרגא יותר גבוה ועובדים השם יתברך מאהבה אף שלא יקבלו שום שכר או מתנה[ט],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְעַל הָעֲבוֹדָה. עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת. שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (כז:), שֶׁאִלְמָלֵא מַעֲמָדוֹת לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וּמָצִינוּ שֶׁבְּשִׁבְעִיל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהֶקְרִיב נֹחַ נִשְׁבַּע [הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא] שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם. הֲרֵי שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַקָּרְבָּנוֹת: וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים. דִּכְתִיב (תְּהִלִּים פט) עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה. וּגְמִילוּת חֲסָדִים, הוּא לְשַׁמֵּחַ חֲתָנִים, וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וּלְבַקֵּר חוֹלִים, וְלִקְבֹּר מֵתִים, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה: **ג פְּרָס.** לְשׁוֹן עֶרֶךְ. בְּעֶרְכֶּךָ, מְתַרְגְּמִינַן פּוּרְסָנֵיהּ. וְהוּא מַה שֶּׁאָדָם נוֹתֵן לְמִי שֶׁעָבַד אוֹתוֹ וְהוּא אֵינוֹ חַיָּב בַּדִּין לִתֵּן לוֹ כְּלוּם, כְּמוֹ מַה שֶּׁיִּתֵּן אָדָם לִבְנוֹ קָטָן אוֹ לְאִשְׁתּוֹ אוֹ לְעַבְדּוֹ מִפְּנֵי קוֹרַת רוּחַ שֶׁעָשׂוּ לוֹ. וַאֲפִלּוּ לְתַקָּנַת פְּרָס כָּזֶה לֹא יַעֲבֹד אָדָם אֶת בּוֹרְאוֹ, אֶלָּא מֵאַהֲבָה בִּלְבַד:

מקור חיים

ז. כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. (אמנם מה שכתב שכך שנינו במסכת תענית, לא דק, שאינה משנה ולא ברייתא אלא מימרת אמוראים, תוי״ט). והגמרא מסיימת בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם (תוי״ט). **ח.** היה אדון למקום הנקרא סוכו. ואיש כלשון אדון כדתנן אישי כהן גדול (יומא פ״א מ״ג) (תוי״ט). **ט.** פרס הוא מה שאדם נותן למי שעבד אותו והוא אינו חייב בדין ליתן לו כלום, וזהו ההבדל שיש בין פרס

וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם:

וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם – וגם מורא שמים יהיו עליכם, שתעבדו גם מיראה':

ד יוֹסֵי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסֵי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים,

יוֹסֵי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם – משמעון הצדיק ומאנטיגנוס איש סוכו"א. **יוֹסֵי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים** – כשירצו החכמים להתקבץ ולהתוועד יהיו רגילים לעשות כן בביתך מחמת שיודעים שביתך תמיד מוכן לזה,

רבינו עובדיה מברטנורא

וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה עוֹבֵד מֵאַהֲבָה עֲבֹד גַּם כֵּן מִיִּרְאָה. שֶׁהָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה זָרִיז בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, וְהָעוֹבֵד מִיִּרְאָה נִזְהָר מִמִּצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְנִמְצֵאת דַּעֲבוּדָתוֹ שְׁלֵמָה. וְכֵן אָמְרוּ חַז"ל, עֲבֹד מֵאַהֲבָה עֲבֹד מִיִּרְאָה. עֲבֹד מֵאַהֲבָה, שֶׁאִם בָּאתָ לִשְׁנֹא דַּע שֶׁאַתָּה אוֹהֵב וְאֵין אוֹהֵב שׂוֹנֵא. עֲבֹד מִיִּרְאָה, שֶׁאִם בָּאתָ לִבְעֹט דַּע שֶׁאַתָּה יָרֵא וְאֵין יָרֵא בּוֹעֵט: **ד יוֹסֵי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם.** כָּל הַתַּנָּאִים הַנִּזְכָּרִים בְּפֶרֶק זֶה זוּג זוּג פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי קִבְּלוּ מִפְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הָרִאשׁוֹן מֵהֶם נָשִׂיא וְהַשֵּׁנִי אַב בֵּית דִּין: **יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים.** כְּשֶׁיִּרְצוּ הַחֲכָמִים לְהִתְקַבֵּץ וּלְהִוָּעֵד, יִהְיֶה בֵּיתְךָ מוּכָן לָדָבָר זֶה, שֶׁיִּהְיוּ רְגִילִים לוֹמַר נִתְקַבֵּץ בְּבֵית שֶׁל פְּלוֹנִי. שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִלְמֹד מֵהֶם אֵיזֶה דָּבָר חָכְמָה. מָשָׁלוּ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְנִכְנָס לַחֲנוּתוֹ שֶׁל בַּשָּׂם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לָקַח כְּלוּם, מִכָּל מָקוֹם רֵיחַ טוֹב קָלַט וְהוֹצִיא עִמּוֹ:

מקור חיים

לשכר, כי השכר הוא שינתן בדין (תוי"ט בביאור דברי הרע"ב). ומשום הסיפא נקט התנא לשון פרס, כי יש לשאוף להגיע לדרגא כזו לעבוד מאהבה אף שלא יקבל שום פרס, אבל ברישא הכוונה לשכר שהבטיח הקב"ה לכל העובדים אותו, ואגב הסיפא נקט לשון פרס גם ברישא (ע"פ תוי"ט). **י.** כמבואר ברע"ב הטעם שצריכים לעבוד בין מיראה ובין מאהבה, עיי"ש. **יא.** שלמדו תחלה לפני שמעון הצדיק ונפטר והם עדיין לא למדו כל צרכם וחזרו ללמוד לפני אנטיגנוס הממלא מקום שמעון הצדיק, עד שנפטר גם הוא (תוי"ט).

וְהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם, וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בְצָמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם:

וְהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם – כלומר שבכל מקום שהחכמים הולכים הלוך אחריהם ללמוד ממעשיהם[ב], **וְהֱוֵי שׁוֹתֶה בְצָמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם** – ותחבב דבריהם כאדם צמא שתאב לשתות:

ה יוֹסֵי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ פָתוּחַ לְרְוָחָה, וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ, וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת

יוֹסֵי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ פָתוּחַ לְרְוָחָה, לקבל אורחים, **וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ** – עניי ישראל יהיו משמשים אותך בביתך ולא תקנה עבדים מזרע כנען הארור, **וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ** – ממה שאמרו[ג] אל תרבה שיחה עם 'האשה', ולא אל תרבה שיחה עם 'אשה', יש להבין שהכוונה שאסור להרבות שיחה אפילו עם אשתו[ד], **קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם. כְּלוֹמַר שֶׁתַּלְךְ אַחֲרֵיהֶם. שֶׁהַמְהַלֵּךְ מַעֲלֶה אָבָק בְּרַגְלָיו, וְהַהוֹלֵךְ אַחֲרָיו מִתְמַלֵּא מֵאָבָק שֶׁהוּא מַעֲלֶה בְּרַגְלָיו. פֵּרוּשׁ אַחֵר, שֶׁתֵּשֵׁב לְרַגְלֵיהֶם עַל הָאָרֶץ. שֶׁכָּךְ הָיוּ נוֹהֲגִים, שֶׁהָרַב יוֹשֵׁב עַל הַסַּפְסָל וְהַתַּלְמִידִים יוֹשְׁבִים לְרַגְלָיו עַל גַּבֵּי קַרְקַע: וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בְצָמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם. כְּאָדָם צָמֵא שֶׁשּׁוֹתֶה לְתַאֲבוֹן, וְלֹא כְּאָדָם שָׂבֵעַ שֶׁקָּץ בְּמְזוֹנוֹ שֶׁמּוֹאֵס אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים הָעֲרֵבִים וְטוֹבִים: ה יְהִי בֵיתְךָ פָתוּחַ לְרְוָחָה. כְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁהָיָה פָּתוּחַ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ הָאוֹרְחִים לְהַקִּיף לְמְצֹא הַפֶּתַח: וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתְךָ. וְלֹא יִקָּנֶה עֲבָדִים לְשַׁמְּשׁוֹ. מוּטָב שֶׁיֵּהָנוּ יִשְׂרָאֵל מִנְּכָסָיו וְלֹא זָרַע כְּנַעַן הָאָרוּר: בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ. מִדְּקָאָמַר עִם הָאִשָּׁה וְלֹא אָמַר עִם אִשָּׁה,

מקור חיים

יב. ודימו אותו למי שהולך אחר חברו ומתמלא מאבק שהוא מעלה ברגליו דרך הילוכו (רע"ב, ועיי"ש פירוש נוסף). **יג.** רבי יוסי בן יוחנן קיבל דברים אלו מחכמים שקדמו לו, כמו שכתב הרע"ב בתחילת הפרק שכל המוסרים קיבלו מרבותיהם וכולם נאמרו בסיני, והכי קאמר, ממה שקיבלתי מרבותי שאמרו בלשון 'האשה', ניתן להבין שגם באשתו אין להרבות שיחה. **יד.** רע"ב כתב שמשמע ליה מלשון המשנה שר"ל אפילו אשתו טהורה, ובתוי"ט ביאר שהיינו מדקתני בסיפא שעל ידי כן בוטל מדברי תורה, וזה שייך אף באשתו טהורה.

חֲבֵרוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה, וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם:

חֲבֵרוֹ[טו]. **מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים** – מדברי יוסי בן יוחנן שאסר להרבות שיחה עם אשתו, למדו חכמים לומר[טז], **כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ**, שהיא מביאתו לידי מחלוקת[יז], **וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה** – ונמשך אחר דברים בטלים ואינו עוסק בתורה, **וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם** – ועבירה גוררת עבירה ובסוף יבא לירש גיהנם[יח]:

ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר,

יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם – מיוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן. **יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

לְמַדְנוּ שֶׁבְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ. אִית דְּמְפָרְשֵׁי, לוֹמַר, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה שִׂיחָה בְּאִשָּׁה נִדָּה בִּלְבַד, שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ. מָצָאתִי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה. וּמִדִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה נִרְאֶה, כְּתוּב, כְּשֶׁאָדָם מְסַפֵּר לְאִשְׁתּוֹ קוֹרוֹתָיו דַּאֲפִלּוּ בְּאִשְׁתּוֹ טָהוֹרָה. וְכֵן אָמְרוּ כָּךְ וְכָךְ אֵרַע לִי עִם פְּלוֹנִי, הִיא חַזַ״ל (חֲגִיגָה ה׳) מַגִּיד לְאָדָם מַה שֹּׁחוֹ, מְלַמֶּדְתּוֹ לְחַרְחֵר רִיב, כְּגוֹן קַרַח שֶׁסִּפֵּר אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ מַגִּידִין לוֹ בְּשָׁעַת הַדִּין. אֶלָּא אִם כֵּן לְאִשְׁתּוֹ מַה שֶּׁעָשָׂה מֹשֶׁה שֶׁהֵנִיף אֶת צָרִיךְ לְפַיְסָהּ לְדָבָר מִצְוָה, כְּגוֹן רַב הַלְוִיִּים תְּנוּפָה, וְהֵבִיאַתּוּ בִּדְבָרָיהָ לִידֵי דְּשָׁח וְשָׂחַק וְעָשָׂה צְרָכָיו: **מִכָּאן אָמְרוּ** מַחֲלֹקֶת. אִי נַמִי, מִתּוֹךְ שֶׁהוּא מְסַפֵּר **חֲכָמִים.** רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ שָׁסְדַר הַמִּשְׁנָיוֹת לָהּ שֶׁחֲבֶרָיו גִּנּוּהוּ וּבִיְשׁוּהוּ אַף הִיא כְּתָבָהּ, מִכָּאן אוֹתוֹ בִּלְבָּהּ, וְזֶה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ: **וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה.** שֶׁנִּמְשָׁךְ תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה לְמִדּוּ חֲכָמִים אַחַר דְּבָרִים בְּטֵלִים וְאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה:

מקור חיים

טו. שמא יבא לידי חטא (רבנו יונה), ורש״י כתב מפני החשד (שמא יראוהו אנשים מדברים עמה ויחשדו בו). **טז.** עיין רע״ב שאין זה מדברי רבי יוסי, אלא רבנו הקדוש כתבה. **יז.** פירוש ראשון ברע״ב, ועיי״ש פירוש נוסף. **יח.** שע״י שמרבה שיחה בטילה עם האשה גורם שהיצר מתגבר עליו ובסוף בא לידי עבירה (מאירי, רבינו יונה).

עֲשֵׂה לְךָ רַב, וּקְנֵה לְךָ חָבֵר, וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת:

עֲשֵׂה לְךָ רַב – אל תלמוד בינך לבין עצמך, אלא עשה לך רב ללמוד ממנו ואפילו אינו גדול ממך בחכמה[יט].

וּקְנֵה לְךָ חָבֵר – קנה לך חבר אפילו בדמים מרובים[כ]. **וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת** – כל אדם שלא הוחזק להיות רשע, יש לך לדונו בכל מעשיו לכף זכות:

ז נִתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר, הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע, **נִתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר, הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע** – התרחק עצמך משכן רע, שלא תלמוד ממעשיו ועוד שלא תלקה עמו במפלתו,

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **עֲשֵׂה לְךָ רַב.** רַמְבַּ״ם פֵּרֵשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִהְיוֹת לְךָ רַב, עֲשֵׂה אוֹתוֹ רַב עָלֶיךָ וְלֹא תִלְמֹד בֵּינְךָ לְבֵין עַצְמְךָ. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי, עֲשֵׂה לְךָ רַב, שֶׁיְקַבֵּל לוֹ רַב אֶחָד שֶׁיִּלְמֹד מִמֶּנּוּ תָּמִיד, וְלֹא יִלְמֹד הַיּוֹם מֵאֶחָד וּלְמָחָר מִן הָאַחֵר. וְאַף עַל גַּב דִּבְמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (דף י״ט) אָמְרוּ הַלּוֹמֵד תּוֹרָה מֵרַב אֶחָד אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה, כְּבָר פֵּרְשׁוּ וְאָמְרוּ הָנֵי מִלֵּי בְּסָבָרָא, שֶׁטּוֹב לוֹ לִשְׁמֹעַ סְבָרַת הָרַבִּים, אֲבָל לְעִנְיַן גְּמָרָא, מֵחַד רַב מֵעֲלֵי, כִּי הֵיכִי דְּלֹא לְפְגֹּם לִשָּׁנֵיהּ: **וּקְנֵה לְךָ חָבֵר.** וַאֲפִלּוּ אַתָּה צָרִיךְ לִקְנוֹתוֹ בְּדָמִים יְקָרִים וּלְפַזֵּר עָלָיו מָמוֹן כְּדֵי שֶׁתְּקָנֶה אַהֲבָתוֹ. אֲבָל בְּרַב לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר קְנֵה לְךָ רַב, שֶׁהָרַב צָרִיךְ לְלַמֵּד בְּחִנָּם: **וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת.** כְּשֶׁהַדָּבָר בְּכַף מֹאזְנַיִם וְאֵין לוֹ הֶכְרֵעַ לְכָאן וּלְכָאן, כְּגוֹן אָדָם שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מַמַּעֲשָׂיו אִם צַדִּיק אִם רָשָׁע וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁאֶפְשָׁר לְדוּנוֹ לִזְכוּת וְאֶפְשָׁר לְדוּנוֹ לְחוֹבָה, מִדַּת חֲסִידוּת הִיא לְדוּנוֹ לְכַף זְכוּת. אֲבָל אָדָם שֶׁהֶחְזַק בְּרָשָׁע, מֻתָּר לְדוּנוֹ לְחוֹבָה, שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא הַחוֹשֵׁד בִּכְשֵׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ (שבת צז.), מִכְּלָל שֶׁהַחוֹשֵׁד בְּרָשָׁעִים אֵינוֹ לוֹקֶה: ז **הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע.** שֶׁלֹּא תִּלְמֹד מִמַּעֲשָׂיו. וְעוֹד, שֶׁלֹּא תִּלָּקֶה עִמּוֹ בְּמַפַּלְתּוֹ, דְּאוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ:

מקור חיים

יט. פירוש ראשון ברע״ב, והוא מהרמב״ם, וז״ל, אפילו לא יהיה ראוי להיות לך לרב, אבל שים אותו לך לרב עד שתדמה בו שהוא מלמד, ויעלה בידך בעבור זה לימוד החכמה. כי אין לימוד האדם מעצמו כלימוד מזולתו, שהלימוד מעצמו טוב הוא, אבל לימודו מזולתו יתקיים בידו יותר והוא יותר מבואר, אפילו היה כמוהו בחכמה, או למטה הימנו.
כ. התוי״ט מדייק מלשון הרע״ב שהכוונה לחבר ללמוד עמו, אבל הרמב״ם מפרש שהכוונה

וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע, וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת:

וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע – ואל תתחבר לאדם רשע שאינו שכנרכא, **וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת** – אפילו רשע שהשעה משחקת לו אל תתחבר אליו כי מהרה תבא עליו פורענות:

ח יְהוּדָה בֶן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוּדָה בֶן טַבַּאי אוֹמֵר, אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין. וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַעֲלֵי הַדִּינִין עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים, וּכְשֶׁנִּפְטָרִין מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּזְכָאִין, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין:

יְהוּדָה בֶן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח קִבְּלוּ מֵהֶם – מיהושע בן פרחיה ומנתאי הארבלי. **יְהוּדָה בֶן טַבַּאי אוֹמֵר, אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין** – אל תעש עצמך כאלו המלמדים בעלי דין איך לטעון, ואף כשתדע שהדין עם אחד אל תאמר לו עשה כך כדי שתזכה בדיןכב, **וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַעֲלֵי**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע. שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל הַמִּתְדַּבֵּק לָרְשָׁעִים אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם נוֹטֵל שָׂכָר כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְנִכְנָס לְבֵיתוֹ שֶׁל בּוּרְסִי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לָקַח מִמֶּנּוּ כְּלוּם, מִכָּל מָקוֹם רֵיחַ רַע קָלַט וְהוֹצִיא עִמּוֹ: **וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת.** שֶׁלֹּא תֹּאמַר רָשָׁע זֶה מַעֲשָׂיו מְדֻבָּר, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כִּגְדוֹלֵי הַדַּיָּנִים לְדַבֵּר לְפָנַי רַבּוֹ כְּפוֹסֵק אֶת הַדִּין. עוֹרְכֵי, לְשׁוֹן עֲרָכָאוֹת שֶׁל נָכְרִים (גיטין ט: י:), עַרְכָאוֹת שֶׁל בֵּית דָּוִד. וּמִפִּי אֲחֵרִים שָׁמַעְתִּי, אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כִּגְדוֹלֵי הַדַּיָּנִים לְכוֹף בַּעֲלֵי דִינִים שֶׁיְּבֹאוּ לַדִּין לְפָנֶיךָ: שֶׁעוֹרְכִים וּמְסַדְּרִים טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי הַדִּין לְפָנֵי הַדַּיָּנִים. שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְגַלּוֹת דִּינוֹ לְאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין וְלוֹמַר לוֹ עֲשֵׂה כָּךְ בְּשִׁבְיל שֶׁתִּזְכֶּה בְּדִינְךָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַדִּין עִמּוֹ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין, כִּגְדוֹלֵי הַדַּיָּנִין. וּבְתַלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ

מקור חיים

לחבר שיתקנו בו מעשיו וכל ענייניו, כמו שאמרו (תענית דף כג., ב"ב דף טז:) או חברותא או מיתותא, ופירש"י שם (בב"ב) אם אין לו לאדם אוהבים נוח לו שימות. **כא.** שכינו של אדם הוא קרוב לו ועל כן אמר התנא הרחק ממנו, ועל רשע שאינו שכינו לא הוצרך לומר הרחק, רק אמר אל תתחבר לו. התנא קורא השכן 'רע', לפי שלהיות שכן לרשע הוא רע לו, אבל הרשע שאינו קרוב לאדם אין רשעו גורם לו רעה אלא אם מתחבר אליו ולכן קורהו סתם רשע (תוי"ט). **כב.** פירוש הראשון ברע"ב. ודבריו נוטים לדברי הרמב"ם שמפרש שעורכי דיינים נקראים כן

דִּינִין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים. וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין:

דִּינִין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ – כשבעלי דינים מגיעים לפניך לדין, **יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים** – שניהם יהיו בעיניך כרשעים, ולא יטה לבך אחר אחד מהם לומר איש פלוני חשוב הוא ובודאי לא יטעון טענת שקר. **וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין, כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין** – כשקיבלו עליהם את הדין שניהם יהיו בעיניך כזכאים, ומי שיצא חייב לא תחשדנו לומר גזלן היה זה, אלא תאמר שמא טועה היה ולא נתבונן לגזול[כג]:

ט שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר, הֱוֵי מַרְבֶּה לַחְקֹר אֶת הָעֵדִים, וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ,

שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר, הֱוֵי מַרְבֶּה לַחְקֹר אֶת הָעֵדִים – מצוה על הדיינים להרבות בחקירת העדים כדי לבדוק אם דבריהם אמת, **וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ**,

רבינו עובדיה מברטנורא

יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים. שֶׁלֹּא יַטֶּה לִבְּךָ לְאֶחָד מֵהֶם לוֹמַר אִישׁ פְּלוֹנִי חָשׁוּב הוּא וְלֹא יִטְעֹן טַעֲנַת שֶׁקֶר. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אֵין אַתָּה רוֹאֶה לוֹ חוֹבָה: כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין. שֶׁלֹּא תַחְשֹׁד הַחַיָּב לוֹמַר גְּזֻלָן הָיָה זֶה, אֶלָּא תֹּאמַר שֶׁמָּא טוֹעֶה הָיָה וְלֹא נִתְכַּוֵּן לִגְזֹל. אִי נַמִי, נַתְחַיֵּב אֶחָד מֵהֶם שְׁבוּעָה וְנִשְׁבַּע, לֹא תֹּאמַר לַשֶּׁקֶר נִשְׁבַּע:

ט וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ. שֶׁלֹּא יֹאמַר כֵּן הַדָּיָן שֶׁמָּא כָּךְ וְכָךְ הָיָה מַעֲשֶׂה, אוֹ אִם הָיָה הַדָּבָר כָּךְ הָיָה פְּלוֹנִי זַכַּאי, וּמִתּוֹךְ דְּבָרִים הַלָּלוּ לוֹמֵד זֶה, אֶלָּא תֹּאמַר שֶׁמָּא טוֹעֶה הָיָה וְלֹא בַּעַל הַדִּין אוֹ הָעֵדִים לוֹמַר דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה:

מקור חיים

על שם שהם מייצגים לפני בעל הדין כל השאלות שהדיינים יכולים לשאול וכל הסברות שיכולים לומר, ומלמדים לבעל הדין איך לענות ואיך לטעון אם יאמרו כך או כך, ועל ידי כך יזכה בדין. ודבר זה אסור בהחלט ולא ממדת חסידות, כי אף למי שאינו זכאי הם מלמדים איך לטעון כדי לצאת זכאי בדין. אמנם התנא בא לומר שאסור להיות כמו עורכי הדיינים, והיינו אף לגלות למי שיודע שהדין עמו לעשות איזה מעשה כדי לזכות בדין גם זה אסור. (אמנם נראה שאין הכוונה שאסור מן הדין, אלא שאסור ממידת חסידות כמו כל מילי דאבות, ובזה לא יקשה מעובדא דרבי יוחנן (כתובות דף נב:) שיעץ לקרובו לעשות מעשה לזכות בדין). (בתוי"ט כתב שנ"ל שבדבר אחד פליג הרע"ב על הרמב"ם, כי לרמב"ם אף ללמדו טענה אסור, ולרע"ב רק ללמדו מעשה אסור). **כג.** פירוש ראשון ברע"ב, ועיי"ש פירוש נוסף.

שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר: **שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר** – ועל הדיין להיות זהיר בדבריו[כד] שלא יבינו מתוכם העדים או בעלי הדין לטעון שקר כדי לזכות בדין:

י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר, אֱהַב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת, וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת: **שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם** – מיהודה בן טבאי ומשמעון בן שטח. **שְׁמַעְיָה אוֹמֵר, אֱהַב אֶת הַמְּלָאכָה** – אפילו יש לך במה להתפרנס עסוק במלאכה[כה], כי הבטלה מביאה לידי שעמום[כו], **וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת** – ושנוא את הגאוה ואל תאמר גדול אני וגנאי לי לעסוק במלאכה, **וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת** – ואל תבקש להתיידד עם השלטון כדי ליטול שררה על ידה[כז]:

ר ש"י

י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. גֵּרֵי צֶדֶק הָיוּ, וּמִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב הֵם. וְשָׁמַעְתִּי שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהָיָה אַבְטַלְיוֹן אַב בֵּית דִּין נִקְרָא בְּשֵׁם זֶה, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ אַב לַקְּטַנִּים. כִּי טַלְיָא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, קָטָן, כְּמוֹ (מְגִלָּה ה:) אָמַר רַב יוֹחָנָן כַּד הֲוֵינָא טַלְיָא, כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן. לִיתּוּ טַלְיָא וְטַלְיָתָא (יְבָמוֹת קיד.) יְבִיאוּ קָטָן וּקְטַנָּה. אַף כָּאן אַבְטַלְיוֹן אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים קְטַנִּים: **אֱהַב אֶת הַמְּלָאכָה.** אֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ בְּמָה לְהִתְפַּרְנֵס, חַיֵּב לַעֲסֹק בְּמְלָאכָה, שֶׁהַבְּטָלָה מְבִיאָה לִידֵי שִׁעֲמוּם (כְּתֻבוֹת נט:): **וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת.** וְלֹא תֹּאמַר אָדָם גָּדוֹל אֲנִי וּגְנַאי לִי לַעֲסֹק בְּמְלָאכָה, דְּאָמַר לֵיהּ רַב לְרַב כַּהֲנָא (פְּסָחִים קיג.), פְּשֹׁט נְבֶלְתָּא בַּשּׁוּק וְטֹל אַגְרָא, וְלֹא תֵּימָא כַּהֲנָא אֲנָא גַּבְרָא רַבָּא אֲנָא וְסָנֵיָא בִּי מִלְּתָא. פְּרוֹשׁ אַחֵר, וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת, הִתְרַחֵק מִלְּנַהֵג שְׂרָרָה עַל צִבּוּר, שֶׁהָרַבָּנוּת מְקֻבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ: **וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת.** כְּדֵי לִטֹּל רַבָּנוּת עַל יָדֶיהָ. אִי נַמִי, אַל תִּתְרַגֵּל לָרָשׁוּת, שֶׁלֹּא יַעֲבִירוּךָ עַל דַּעַת קוֹנְךָ, כְּמוֹ שֶׁאֵרַע לְדוֹאֵג הָאֲדוֹמִי. לָרָשׁוּת, הַשְּׂרָרָה קְרוּיָה רָשׁוּת, מִפְּנֵי שֶׁהָרְשׁוּת בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנָהּ:

מקור חיים

כד. בין כשחוקר העדים ובין בשאר דבריו צריך ליזהר, ולא קאי רק כשמרבה לחקור, כי אם כן היל"ל הוי מרבה לחקור את העדים ותיזהר שמא ילמדו מתוכם לשקר (מלא"ש). **כה.** ונמצא שעוסק במלאכה מחמת אהבת המלאכה ולא מחמת שכרה (תוי"ט). **כו.** כדתנן בכתובות (פ"ה מ"ה). ושם פירש הרע"ב, הבטלה שאדם יושב ותוהה ובטל לגמרי מביאה אותו לידי בהלה ותמהון לבב. **כז.** שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן (רש"י, הובא בתוי"ט).

יא אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בְדִבְרֵיכֶם, שֶׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים, וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ, וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל:

אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בְדִבְרֵיכֶם – היזהרו שהדברים שתאמרו לא יסבלו פירוש אחר, **שֶׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת** – שמא יגרום החטא ותתחייבו גלות, **וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים** – ותגלו למקום שיש שם אנשים מינים המגלים פנים בתורה שלא כהלכה, והם יפרשו דבריכם כפי אמונתם, **וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם** – והתלמידים הבאים אחריכם ילמדו מהם, **וְיָמוּתוּ** – ויפרשו למינות ותמות נשמתם[כח], **וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל** – ויישאר בעולם דעות כוזבות אלו ונמצא שם שמים מתחלל:

יב הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם. הִלֵּל אוֹמֵר, הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן, אוֹהֵב שָׁלוֹם

הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם – משמעיה ואבטליון. **הִלֵּל אוֹמֵר, הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן, אוֹהֵב שָׁלוֹם**

רבינו עובדיה מברטנורא

יא הִזָּהֲרוּ בְדִבְרֵיכֶם. שֶׁלֹּא תַּנִּיחוּ מָקוֹם לַמִּינִים לְטָעוֹת בְּדִבְרֵיכֶם: **שֶׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת.** כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁבַּמָּקוֹם שֶׁאַתֶּם בּוֹ אֵין שָׁם מִינִים, יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִגְרֹם הַחֵטְא וְתִתְחַיְּבוּ גָּלוּת, וְתִגְלוּ לְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֲנָשִׁים שֶׁמַּרְאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְהֵם כְּנוּיִי לַמַּיִם הָרָעִים, וְיָבִינוּ מִתּוֹךְ דִּבְרֵיכֶם דְּבָרִים שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים, וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם מֵאוֹתָם דְּבָרִים דִּבְרֵי מִינוּת וְיָמוּתוּ בַּעֲוֹנָם: **וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל.** שֶׁשִּׁשָּׁאֲרוּ אוֹתָן דֵּעוֹת בְּטֵלוֹת בָּעוֹלָם. כְּמוֹ שֶׁקָּרָה לְאַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ עִם צָדוֹק וּבַיְתוֹס תַּלְמִידָיו, שֶׁאָמַר לָהֶם אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, וְאָמְרוּ הֵם, אֶפְשָׁר פּוֹעֵל עוֹשֶׂה מְלָאכָה כָּל הַיּוֹם וְטוֹרֵחַ וְלָעֶרֶב אֵינוֹ מְקַבֵּל פְּרָס. וְיָצְאוּ לְמִינוּת הֵם וְתַלְמִידֵיהֶם, וְנִקְרָאִים צְדוֹקִים וּבַיְתוֹסִים עַד הַיּוֹם: **יב הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם**

מקור חיים

כח. תפא״י, וכן נראה כוונת הרע״ב.

וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה:

וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת – אוהב את האנשים מחמת שהם בריותיו של הקדוש ברוך הוא[כט], **וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה** – ומראה להם פנים צהובות ועל ידי כך מקרבן לתורה:

יג הוּא הָיָה אוֹמֵר, נֶגֶד שְׁמָא, אָבֵד שְׁמֵהּ. וּדְלָא מוֹסִיף, יָסֵף. וּדְלָא יָלֵיף,

הוּא הָיָה אוֹמֵר – הלל היה רגיל לומר, **נֶגֶד שְׁמָא** – מי שמשתדל שימשך שמו למרחוק מתוך שררה ורבנות[ל], **אָבֵד שְׁמֵהּ** – במהרה יאבד שמו. **וּדְלָא מוֹסִיף** – מי שאינו מוסיף תמיד על לימודו, **יָסֵף** – יסוף מפיו מה שכבר למד וישכח תלמודו[לא]. **וּדְלָא יָלֵיף** – מי שאינו לומד כלל,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְרוֹדֵף שָׁלוֹם. פֵּרְשׁוּ בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן, כֵּיצַד הָיָה אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם, כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם מִתְקוֹטְטִים הָיָה הוֹלֵךְ לְכָל אֶחָד מֵהֶם שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ רְאֵה חֲבֵרְךָ אֵיךְ הוּא מִתְחָרֵט וּמַכֶּה אֶת עַצְמוֹ עַל שֶׁחָטָא לְךָ, וְהוּא אָמַר לִי שָׁאבֹא אֵלֶיךָ שֶׁתִּמְחַל לוֹ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ כְּשֶׁהָיוּ פּוֹגְעִים זֶה בָּזֶה הָיוּ מְנַשְּׁקִים זֶה אֶת זֶה. וְכֵיצַד הָיָה מְקָרֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת לַתּוֹרָה, כְּשֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּאָדָם שֶׁעָבַר עֲבֵרָה הָיָה מִתְחַבֵּר עִמּוֹ וּמַרְאֶה לוֹ פָּנִים צְהֻבּוֹת, וְהָיָה אוֹתוֹ אָדָם מִתְבַּיֵּשׁ וְאוֹמֵר אִלּוּ הָיָה יוֹדֵעַ צַדִּיק זֶה מַעֲשַׂי הָרָעִים כַּמָּה הָיָה מִתְרַחֵק מִמֶּנִּי, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיָה חוֹזֵר לַמּוּטָב. הוּא שֶׁהִנְבִּיא מֵעִיד עָלָיו (מַלְאָכִי ב) בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן: **יג נֶגֶד שְׁמָא אָבֵד שְׁמֵהּ.** מִי שֶׁנִּמְשָׁךְ שְׁמוֹ לְמֵרָחוֹק מִתּוֹךְ שָׁרָה וְרַבָּנוּת, מְהֵרָה יֹאבֵד שְׁמוֹ, שֶׁהָרַבָּנוּת מְקַבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ. נֶגֶד לְשׁוֹן מִשִּׁיכָה. תִּרְגּוּם מִשְׁכוּ, נְגִידוּ: **וּדְלָא מוֹסִיף.** מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹסִיף עַל לִמּוּדוֹ: **יָסֵף.** יָסוּף מִפִּיו מַה שֶּׁכָּבָר לָמַד וְיִשְׁכַּח תַּלְמוּדוֹ. וְיֵשׁ שֶׁגּוֹרְסִין יֹאסַף, כְּלוֹמַר יֹאסַף אֶל עַמָּיו וְיָמוּת בְּלֹא עִתּוֹ: **וּדְלָא יָלֵיף.** קָשֶׁה מִדְּלֹא מוֹסִיף, הִלְכָךְ קָטָלָא חַיָּב, כְּלוֹמַר רָאוּי הוּא שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (פְּסָחִים מט) עַם הָאָרֶץ מֻתָּר לְקָרְעוֹ כְּדָג, וּמַגְּבוֹ:

מקור חיים

כט. כי ראוי לאהוב מעשי ידיו של הקב״ה, והאהבה תהיה רק מחמת זה ולא מחמת הנאה שמגיע לך מהם (תוי״ט). **ל.** (רע״ב, תפא״י). והך רבנות, רצה לומר גדולה ושליטה על אחרים. ור״ל שאינו ראוי לגדולה וכבוד מחמת מעשיו, אלא מגדל שמו מתוך שררה וגדולה על אחרים. **לא.** רע״ב. (ואולי לפ״ז יסף לשון פסק, כמו קול גדול ולא יסף (דברים ה, יט) דמתרגמינן ולא פסק. אי נמי מלשון סוף, כמו וזכרם לא יסוף מזרעם (אסתר ט, כט) וכפירש״י שם). ועיין רע״ב שיש

קְטָלָא חַיָּב. וּדְאִשְׁתַּמַּשׁ בְּתָגָא, חָלַף: **קְטָלָא חַיָּב** – ראוי הוא שיהרגוהו. **וּדְאִשְׁתַּמַּשׁ בְּתָגָא** – והמשתמש בכתרה של תורה, להתפרנס ממנה או לקבל ממנה הנאות אחרות[לב], **חָלַף** – ימות ויחלף מן העולם:

יד הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי. וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי, מָה אֲנִי. וְאִם לֹא עַכְשָׁיו, אֵימָתָי:

הוּא הָיָה אוֹמֵר – עוד היה הלל רגיל לומר, **אִם אֵין אֲנִי לִי** – אם לא אעשה בעצמי מצוות ומעשים טובים, **מִי לִי** – מי יעשה עבורי. **וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי** – ואף כשאני עושה לעצמי, **מָה אֲנִי** – מה נחשב הוא כנגד מה שאני מחויב לעשות. **וְאִם לֹא עַכְשָׁיו** – ואם לא עכשיו בעולם הזה, וכשכחי עדיין במתני, **אֵימָתָי**, כי אחר המות אי אפשר לזכות עוד, ושמא בימי הזקנה לא יהיה היכולת בידי:

טו שַׁמַּאי אוֹמֵר, עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע.

שַׁמַּאי אוֹמֵר, עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע – עיקר עסקך יהא בתורה ביום ובלילה, ובשתהיה יגע מן הלימוד, תעשה מלאכה[לג].

רבינו עובדיה מברטנורא

וּדְאִשְׁתַּמַּשׁ בְּתָגָא. הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה כְּאָדָם הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֵלָיו, חָלַף וְעָבַר מִן הָעוֹלָם. תָּגָא בִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל כֶּתֶר. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, תג״א רָאשֵׁי תֵּבוֹת תַּ׳לְמִיד גִּ׳בָּרָא אַ׳חֲרִינָא. שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַלְמִידִים שֶׁאֵינָן תַּלְמִידָיו. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי, וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא, הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, חָלַף וְאָבַד, שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: **יד אִם אֵין אֲנִי לִי.** אִם אֵין אֲנִי זוֹכֶה לְעַצְמִי, מִי יִזְכֶּה בִּשְׁבִילִי: **וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי.** וַאֲפִלּוּ זָכִיתִי לְעַצְמִי, מַה הוּא הַזְּכוּת הַזֶּה וּבַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא כְּנֶגֶד מַה שֶּׁאֲנִי חַיָּב לַעֲשׂוֹת: **וְאִם לֹא עַכְשָׁיו.** בָּעוֹלָם הַזֶּה: **אֵימָתָי.** כִּי אַחַר הַמָּוֶת אִי אֶפְשָׁר לִזְכוֹת עוֹד. פֵּרוּשׁ אַחַר, אִם לֹא עַכְשָׁיו בִּימֵי הַבַּחֲרוּת, אֵימָתַי, שֶׁמָּא בִּימֵי הַזִּקְנָה לֹא יַעֲלֶה לְיָדִי: **טו עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע.** שֶׁיִּהְיֶה עִקַּר עִסְקְךָ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בְּתוֹרָה, וּכְשֶׁתִּהְיֶה יָגֵעַ מִן הַלִּמּוּד תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה. וְלֹא שֶׁיִּהְיֶה עִקַּר עִסְקְךָ בַּמְּלָאכָה וּכְשֶׁתִּפָּנֶה מִן הַמְּלָאכָה תַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה. וּמְצָאתִי

מקור חיים

גורסין יאסף ור״ל יאסף אל עמיו וימות בלא עתו. **לב.** רע״ב, רמב״ם. ועיין רע״ב שני פירושים נוספים. **לג.** רע״ב, ועיי״ש פירוש נוסף.

אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת:

אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה[לד], **וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת** – וכשאתה מכניס אורחים לביתך תקבלם בסבר פנים יפות:

טז רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק,

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק – אם בא דין לפניך ונסתפקת איך לפסוק, עשה לך רב ולא תפסוק לבדך,

רבינו עובדיה מברטנורא

כָּתוּב, עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע, שֶׁלֹּא תַּחְמִיר לְעַצְמְךָ וְתָקֵל לָאֲחֵרִים, אוֹ תַּחְמִיר לַאֲחֵרִים וְתָקֵל לְעַצְמְךָ, אֶלָּא תְּהֵא תּוֹרָתְךָ קֶבַע כְּמוֹ לַאֲחֵרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעֶזְרָא (ז) כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרֹשׁ אֶת תּוֹרַת ה׳ וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁהֵכִין לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כָּךְ הָיָה מְלַמֵּד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה. כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁאָמַר תְּחִלָּה (בְּרֵאשִׁית יח) וְאֶקְּחָה פַּת לֶחֶם, וּבַסּוֹף וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב: **וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם.** כְּשֶׁאַתָּה מַכְנִיס אוֹרְחִים לְבֵיתְךָ לֹא תֹּאמַר לָהֶם וּפָנֶיךָ כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע, שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת בַּקַּרְקַע אֲפִלּוּ נָתַן כָּל מַתָּנוֹת שֶׁבָּעוֹלָם מְעֻלִּין עָלָיו כְּאִלּוּ לֹא נָתַן כְּלוּם. שָׁלֹשׁ אַזְהָרוֹת הִזְהִיר שַׁמַּאי, כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת שֶׁהִזְכִּיר יִרְמְיָה, חָכָם גִּבּוֹר וְעָשִׁיר. כְּנֶגֶד חָכָם אָמַר עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע, כְּנֶגֶד עָשִׁיר אָמַר אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה, כְּנֶגֶד גִּבּוֹר אָמַר הֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, שֶׁיִּכְבֹּשׁ יִצְרוֹ וְיִלָּחֵם כְּנֶגֶד לִבּוֹ הָרָע, וְשָׁנִינוּ (לְקַמָּן פ״ד מ״א) אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ:

טז עֲשֵׂה לְךָ רַב. לְעִנְיַן הוֹרָאָה מְדַבֵּר עַכְשָׁיו, אִם בָּא דִּין לְפָנֶיךָ וְנִסְתַּפַּקְתָּ בּוֹ, עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק. וְלֹא תִּפְסֹק עָלָיו אַתָּה לְבַדְּךָ. כִּי הָא דְּרָבָא כִּי הֲוֵי אָתֵי טֵרְפְתָא לְגַבֵּיהּ הֲוֵי מְכַנֵּיךְ לְכֻלְּהוּ טַבָּחֵי דְּמָתָא מַחְסֵיָא, אָמַר, כִּי הֵיכִי דְּלִמְטֵין שִׁיבָא מִכְּשׁוּרָא:

מקור חיים

לד. כמו אברהם אבינו שאמר ואקחה פת לחם ובסוף ויקח בן בקר (רע״ב), והוא הדין בכל דבר טוב יאמר מעט ויעשה הרבה.

וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֹמְדוֹת:

וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֹמְדוֹת – ואל תרבה להפריש מעשר מאומד, אלא תפריש במדה או במשקל או במנין[לה]:

יז שִׁמְעוֹן בְּנוֹ[לו] אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה. וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה.

שִׁמְעוֹן בְּנוֹ[לו] אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה – שומע חרפתו ושותק. **וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר** – אין עיקר שכר תורה בשביל הדיבור והדרש בה, **אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה** – אלא אם מקיים מה שלומד ודורש, והדורש ואינו מקיים נוח לו אם היה שותק ולא היה לומד[לו].

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֹמְדוֹת. שֶׁהַמַּפְרִישׁ מַעֲשְׂרוֹת מֵאֹמֶד אֵינוֹ נָצוּל מִן הַקַּלְקָלָה. אִם פּוֹחֵת מִמַּה שֶּׁרָאוּי לִתֵּן מַעֲשְׂרוֹתָיו מְתֻקָּנִים וּפֵרוֹתָיו מְקֻלְקָלִים. וְאִם הֶעֱדִיף עַל שֶׁהָיָה רָאוּי לִתֵּן, פֵּרוֹתָיו מְתֻקָּנִים וּמַעֲשְׂרוֹתָיו מְקֻלְקָלִים: יז וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה. מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ חֶרְפָּתוֹ וְשׁוֹתֵק: וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְתֵדַע לְךָ שֶׁהַשְׁתִיקָה טוֹבָה, שֶׁאֲפִלּוּ הַמִּדְרָשׁ וְהַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה, אֵין עִקַּר קִבּוּל הַשָּׂכָר אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַמַּעֲשֶׂה, וְהַדּוֹרֵשׁ וְאֵינוֹ מְקַיֵּם, נוֹחַ לוֹ אִם הָיָה שׁוֹתֵק וְלֹא הָיָה דּוֹרֵשׁ:

מקור חיים

לה. שיעור מעשר ראשון וכן של תרומת מעשר מפורש בתורה אחד מעשרה, והמפריש מאומד אם פוחת מן השיעור נמצא שאין כל פירותיו מתוקנים, ואם מוסיף על השיעור לא חל שם מעשר על כל מה שהפריש ונמצא במעשרותיו מעורב פירות טבל, כמבואר ברע״ב, עיי״ש. (אמנם התנא לא אסר בהחלט להפריש מאומד ולא אמר אלא שלא ירבה לעשות כן, משום שאין איסור בדבר אם מתכוין לאמוד יפה, ורק שלא יתכוין להרבות או להפחית). (כן דעת הרע״ב (תרומות פ״ד מ״ו) ותוספות (ניטין דף לא. ד״ה ניטלת באומד). (להרחבה עיין מקור חיים מסכת תרומות שם)). **לו. הוא רבן** שמעון בן גמליאל הראשון שהיה מעשרה הרוגי מלכות. במשנה הקרובה שוב נזכר רבן שמעון בן גמליאל, דעת התוי״ט שהוא נכד רבי שמעון של משנה זו, אבל המלאכת שלמה כתב שהוא אותו רשב״ג אלא שדבר זה אמר עד שלא נסמך ובעבור זה שנה כאן שמעון סתם ולא רבן שמעון. **לז.** רע״ב. הרי שגם בדברי תורה שאין לך מדה טובה הימנה מכל מקום זה רק אם יש בה גם מעשה, ולולא כן השתיקה טוב לו. ק״ו במילי דעלמא שהשתיקה

וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים, מֵבִיא חֵטְא: וּכְל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים, מֵבִיא חֵטְא,
כמו שמצינו בחוה שהוסיפה על מה
שאמר לה אדם ועל ידי זה נגרם חטא עץ הדעת:

יח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח) אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד – יישובן של בני אדם מתקיים[לח], עַל הַדִּין – לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, וְעַל הָאֱמֶת – שלא ישקרו איש בעמיתו, וְעַל הַשָּׁלוֹם – בין המלכויות,
ובין אדם לחבירו, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח) אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם[לט]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּחַוָּה שֶׁהִרְבְּתָה דְּבָרִים, וְאָמְרָה, אֱמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ, וְהוֹסִיפָה נְגִיעָה שֶׁלֹּא נֶאֶסְרָה בָּהּ, וּדְחָפָהּ נָחָשׁ עַד שֶׁנָּגְעָה בּוֹ, וְאָמַר לָהּ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מִיתָה בִּנְגִיעָה כָּךְ אֵין מִיתָה בָּאֲכִילָה, וּמִתּוֹךְ כָּךְ בָּאת לִידֵי חֵטְא, שֶׁאָכְלָה מִן הַפְּרִי. הוּא שֶׁשָּׁלְמֹה אוֹמֵר (משלי ל) אַל תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו פֶּן יוֹכִיחֲךָ וְנִכְזָבְתָּ: יח הָעוֹלָם עוֹמֵד. יִשּׁוּבָן שֶׁל בְּנֵי אָדָם מִתְקַיֵּם. אֵין זֶה כְּמוֹ הָעוֹלָם עוֹמֵד דְּלְעֵיל: עַל הַדִּין. לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב: וְעַל הָאֱמֶת. שֶׁלֹּא יְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ: וְעַל הַשָּׁלוֹם. בֵּין הַמַּלְכִיוּת, וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ:

מקור חיים

תמיד יפה. (ואעפ"כ פירש הרע"ב ברישא השומע חרפתו ואינו משיב, אולי משום שעל ידי זה זוכה לדברים נשגבים כמו שאמרו חז"ל (שבת דף פח:) הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'. ומפורסם הישועות למעלה מדרך הטבע שאדם זוכה בהם כשבולם פיו בשעת מריבה, ועל זה שייך יותר לומר שהוא טוב לגוף). **לח.** לעיל בריש פירקין (מ"ב) מאמר שמעון הצדיק על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ופירש שם הרע"ב לא נברא העולם אלא בשביל שלשה דברים הללו. אבל כאן בא התנא לומר שיישוב בני אדם בעולם אי אפשר להתקיים אלא בשלשה דברים הנזכרים פה. **לט.** בפרק זה מבשר זכריה הנביא שעתיד הקב"ה להשיבם מגלות בבל לירושלים, ובפסוק זה אמר להם שכדי לזכות לכך אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: הרי שדברים אלו הם הגורמים יישוב בני אדם להתקיים ומונע הגלות.

פרק ב - רבי אומר

א רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹהִי דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם, כֹּל שֶׁהִיא תִפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת.

רַבִּי אוֹמֵר, **אֵיזוֹהִי דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם** – שיברור האדם לעצמו, **כל שֶׁהִיא תִפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ** – כל שהיא נוח וטוב לו, **וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם** – וגם נוח וטוב לאנשים אחרים. וזהו כשילך בכל המדות בדרך האמצעי, כגון במדת הצדקה לא יהא כילי ביותר ולא פזרן ביותר. **וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה** – הוי זהיר וזריז לקיים מצוה שנראה בעיניך כקלה, כמצוה שנראה בעיניך כחמורה, **שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת** – שלא פירש הקב"ה שכרן של המצוות ולכן אי אפשר לדעת איזו מצוה יותר גדולה וחשובה אצל הקב"ה[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

א רַבִּי אוֹמֵר. שֶׁיִּבֹּר. שֶׁיִּבְרֹר: **כָּל שֶׁהִיא תִפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם.** שֶׁיִּהְיֶה נוֹחַ לוֹ, וְיִהְיוּ בְּנֵי אָדָם מְמֻנִּין. וְזֶה יִהְיֶה, כְּשֶׁיֵּלֵךְ בְּכָל הַמִּדּוֹת בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִי וְלֹא יִטֶּה לְאֶחָד מִשְּׁנֵי הַקְּצָווֹת. שֶׁאִם הוּא כִּילִי בְּיוֹתֵר, יֵשׁ תִּפְאֶרֶת לוֹ, שֶׁאוֹסֵף מָמוֹן הַרְבֵּה, אֲבָל אֵין בְּנֵי אָדָם מְפָאֲרִין אוֹתוֹ בְּמִדָּה זוֹ. וְאִם הוּא מְפַזֵּר יוֹתֵר מִן הָרָאוּי, בְּנֵי אָדָם הַמְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ מְפָאֲרִים אוֹתוֹ, אֲבָל אֵינוֹ תִפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְאֵינוֹ נוֹחַ לוֹ, שֶׁהוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוּת בִּשְׁבִיל כָּךְ. אֲבָל מִדַּת הַנְּדִיבוּת שֶׁהִיא אֶמְצָעִית בֵּין הַכִּילוּת וְהַפַּזְרוּת, הִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ, שֶׁשּׁוֹמֵר אֶת מָמוֹנוֹ וְאֵינוֹ מְפַזֵּר יוֹתֵר מִן הָרָאוּי. וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם, שֶׁבְּנֵי אָדָם מְפָאֲרִים אוֹתוֹ, שֶׁנּוֹתֵן כְּמוֹ שֶׁרָאוּי לוֹ לְתֵת. וְכֵן הַדִּין בְּכָל שְׁאָר הַמִּדּוֹת: **שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת.** לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שְׂכַר הַמְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלֹא עֹנֶשׁ הַמְבַטֵּל מֵעֲשׂוֹתָן. דְּאִלּוּ עָנְשָׁן שֶׁל מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה מְפֹרָשִׁין הֵן, סְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג, וְחֶנֶק, כָּרֵת, וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וּמַלְקוּת. הָעֹנֶשׁ הַקַּל לָעֲבֵרָה קַלָּה וְהֶחְמוּר לַחֲמוּרָה:

מקור חיים

א. במצוות לא תעשה ביאר הכתוב עונשן, יש שהם במיתה בידי אדם יש בכרת או במיתה בידי שמים ויש במלקות, ויש שאף במלקות אינן, ומזה ניתן לדעת איזה מהם איסורם גדול ואיזה מהם למטה מהם, אבל במצות עשה לא ביאר הכתוב ברובם עונש המבטלם ושכר המקיימם, ולכן אי אפשר לדעת חשיבותם אצל הקב"ה (רמב"ם, רע"ב).

וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאִי אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין:

וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה – מה שאתה מפסיד מסחורתך או ממונך כדי לקיים המצוה, **כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ** – כנגד השכר שתקבל עבורה בעולם הבא[ב], **וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ** – וההנאה שאתה נהנה מן העבירה, כנגד הפסד שעתיד לבוא לך ממנה. **וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים** – תתבונן בשלשה דברים, **וְאִי אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ** – תתבונן שהקב״ה עומד עליך[ג], **עַיִן רוֹאָה** – ורואה כל מעשיך, **וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת** – ושומע כל דיבוריך, **וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין** – וכל הדברים סדורים לפניו כאילו הם נכתבים בספר, כי אין שכחה לפני כסא כבודו ועל הכל יביאך בדין[ד]:

ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר, יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה

רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר[ה], **יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה. מַה שֶּׁאַתָּה מַפְסִיד בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר מֵאוֹתוֹ הֶפְסֵד:
מִסְחוֹרָתְךָ וּמָמוֹנְךָ מִפְּנֵי עֶסֶק הַמִּצְוָה, כְּנֶגֶד וּשְׂכַר עֲבֵרָה. הֲנָאָה שֶׁאַתָּה נֶהֱנֶה בָּעֲבֵרָה,
הַשָּׂכָר שֶׁיַּעֲלֶה לְךָ מִמֶּנָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה אוֹ כְּנֶגֶד הֶפְסֵד שֶׁעָתִיד לָבֹא לְךָ מִמֶּנָּה:

מקור חיים

ב. שאף על פי שאין שכרה ידוע כמה הוא, כמו שנתבאר, ידענו ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ושכר האמיתי הוא בעוה״ב ואין ערך אליו מהטוב הגשמי שאתה מפסיד, וכמו שאמרו (פ״ד מ״ז) יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה (תוי״ט). **ג.** אין זה דבר בפני עצמו, אלא התנא ממשיך ומתאר ההתבוננות, והיא שיתבונן שהקב״ה עומד עליו ורואה כל מעשיו, ומה לפני מלך בשר ודם אדם מתבייש מלעשות דברים מגונים כל שכן לפני מלך מלכי מלכים הקב״ה (רבינו יונה). **ד.** עפ״י רבינו יונה, ולפ״ז השלשה דברים הם המניעה מלעשות מעשים שאינם טובים מחמת בושה וירא הכבוד, וכן מלדבר דיבורים אסורים, והדבר השלישי הוא שאין שכחה לפני כסא כבודו, ואף אם לא ימנע מחמת יראת הכבוד, ימנע מחמת העונש. **ה.** היינו רבי הנזכר למעלה במשנה הקודמת (תוי״ט).

עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן. וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן. וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצִּבּוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּן וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם:

עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ – עסק הפרנסה, מלאכה או סחורה, **שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן** – עמל התורה יחד עם עמל המלאכה מתשת כחו ומפרכת הגוף ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו. **וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה**, לפי שאי אפשר לו בלא מזונות, **וְגוֹרֶרֶת עָוֹן** – וגורם לו ללסטם את הבריות. ולכן אי אפשר לסמוך על יגיעת התורה לבד שהיא תהא משכחת ממנו עון. **וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצִּבּוּר** – כל העוסקים בצרכי הציבור, **יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם**, ולא כדי ליטול עטרה לומר כך וכך עשיתי בשביל הציבור, **שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּן וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד** – שזכות אבותיהן של הציבור וצדקתם שעומדת לעד, היא המסייעת את העוסקין עמהן לעשות פעולותיהן, ולא מצד טוב השתדלותן של העוסקים. **וְאַתֶּם** – ומכל מקום אתם העוסקין לשם שמים, **מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם** – מעלה הקב״ה ונותן שכר כאילו עשיתם בעצמכם[1]:

רבינו עובדיה מברטנורא

ב דֶּרֶךְ אֶרֶץ. מְלָאכָה אוֹ סְחוֹרָה: **שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן.** שֶׁהַתּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם, וְהַמְּלָאכָה מְפָרֶכֶת וּמְשַׁבֶּרֶת אֶת הַגּוּף, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יֵצֶר הָרַע בָּטֵל מִמֶּנּוּ: **וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה.** וְאִם תֹּאמַר יְהֵא עָמֵל בַּתּוֹרָה תָּמִיד וִיגִיעָתָהּ תְּהֵא מְשַׁכַּחַת עָוֹן, וּמַה צֹרֶךְ לַמְּלָאכָה, לְכָךְ הֻזְקַק לוֹמַר וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה סוֹפָהּ בְּטֵלָה, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ: **יִהְיוּ עוֹסְקִין עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם.** וְלֹא כְּדֵי לִטֹּל עֲטָרָה לוֹמַר כָּךְ וְכָךְ עָשִׂיתִי בִּשְׁבִיל הַצִּבּוּר: **שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּן.** שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָן שֶׁל צִבּוּר וְצִדְקָתָן הָעוֹמֶדֶת לָעַד הִיא הַמְסַיַּעַת אֶל הָעוֹסְקִין עִמָּהֶן לְהוֹצִיא לָאוֹר צִדְקָן, וְלֹא מִצַּד טוּב הִשְׁתַּדְּלוּתָן שֶׁל הָעוֹסְקִים: **וְאַתֶּם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר.** אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדָּבָר בָּא לִידֵי גְמַר טוֹב מִצַּד מַעֲשֵׂיכֶם אֶלָּא בִּשְׁבִיל זְכוּת אֲבוֹתָם שֶׁל

מקור חיים

ו. רע״ב בפירוש ראשון. עיין שם פירוש נוסף. ובשם הרמב״ם מפרש הסיפא שה״ק, ואתם העוסקים לשם שמים אם מחמת העסק עם הציבור נתבטלתם מעשיית איזו מצוה, מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם אותה המצוה שנתבטלתם ממנה.

ג הֱווּ זְהִירִין בָּרְשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן. נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשָׁעַת הֶנָּאָתָן, וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת דָּחְקוֹ:

הֱווּ זְהִירִין בָּרְשׁוּת – אתם המתעסקין עם הציבור שאתם צריכים להתוודע ולהתחבר עם השלטונות לטובת הציבור[ז], הוו זהירין בהם, **שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן. נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשָׁעַת הֶנָּאָתָן, וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת דָּחְקוֹ:**

ד הוּא הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנֶךָ, **הוּא הָיָה אוֹמֵר** – עוד היה רבן גמליאל רגיל לומר, **עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ** – פזר ממונך עבור רצונו ומצוותיו של הקב"ה **כִּרְצוֹנֶךָ** – כמו שאתה מפזר אותם לרצונך וחפצי עצמך[ח],

רבינו עובדיה מברטנורא

צבור, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם, אַתֶּם עֲשִׂיתֶם הַיְשׁוּעָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְאַתֶּם עוֹסְקִים לְשֵׁם שָׁמַיִם. פֵּרוּשׁ אַחֵר, כָּל הָעוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר לְהַכְרִיחַ וְלָכוֹף אֶת הַצִּבּוּר לְדַבֵּר מִצְוָה לְצָדָקָה אוֹ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אָבוֹת שֶׁל צִבּוּר מְסַיַּעְתָּן לָתֵת מַה שֶּׁפָּסְקוּ עֲלֵיהֶם וַאֲפִלּוּ מְמוֹן הַרְבֵּה, וְהַצְּדָקָה שֶׁיַּעֲשׂוּ תַּעֲמֹד לָהֶם לָעַד. וְאַתֶּם הַמִּתְעַסְּקִים לָכוֹף אֶת הַצִּבּוּר לְמִצְוָה זוֹ, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם זֹאת הַמִּצְוָה מִמְּמוֹנְכֶם מַמָּשׁ. וְרַמְבַּ"ם פֵּרֵשׁ, וְאַתֶּם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם, אִם בְּשָׁעָה שֶׁאַתֶּם עוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר נִתְבַּטְּלָתֶם מַעֲשַׂיִת אֵיזוֹ מִצְוָה בִּשְׁבִיל עִסְקֵי הַצִּבּוּר, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם אוֹתָהּ מִצְוָה שֶׁנִּתְבַּטַּלְתֶּם מִמֶּנָּה: **ג הֱווּ זְהִירִים בָּרְשׁוּת.** אַתֶּם הַמִּתְעַסְּקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים לְהִתְוַדַּע לָרְשׁוּת כְּדֵי לְפַקֵּחַ עַל עִסְקֵי רַבִּים, הֱווּ זְהִירִים וְכוּ':

ד עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנֶךָ. פַּזֵּר מְמוֹנְךָ בְּחֶפְצֵי שָׁמַיִם, כִּרְצוֹנְךָ, כְּאִלּוּ פִּזַּרְתָּ אוֹתָם בַּחֲפָצֶיךָ. שֶׁאִם עָשִׂיתָ כֵּן יַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ, כְּלוֹמַר יִתֵּן לְךָ טוֹבָה בְּעֵינָיו יָפָה:

מקור חיים

ז. לעיל (פ"א מ"י) אמר שמעיה אל תתוודע לרשות, משמע שאין להתחבר להם כלל, אמנם כאן לטובת הציבור חייבים לפעמים להתוודע להם, וע"ז הזהיר רבן גמליאל שעכ"פ הוו זהירין מהם (תוי"ט בביאור דברי הרע"ב). **ח.** רע"ב, ובפשטות הכוונה שתוציא על דבר מצוה באותה מידה של פזרנות ועין טובה שאתה מוציא על הוצאות עצמך. אבל ברבינו יונה

כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ. בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ. הִלֵּל אוֹמֵר, אַל תִּפָּרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר, וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ, וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ,

כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ – כדי שימלא הקב״ה רצונך ויתן לך טובה, **כִּרְצוֹנוֹ** – בעין יפה. **בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ** של הקב״ה, **כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים** – שיפר עצת כל הקמים עליך לרעה[ט], **מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ. הִלֵּל אוֹמֵר, אַל תִּפָּרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר** – בשעה שיש צרה על הציבור אל תפרוש מדם, שכל הפורש מן הציבור אינו רואה בנחמת הציבור[י]. **וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ** – אל תאמין שתישאר בכשרותך וצדקתך עד יום מותך, שמא יתגבר היצר עליך כי הרבה תחבולות לו ובכל יום מחדש מלחמתו. **וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ** – אם ראית חברך שבא לידי ניסיון ונכשל, אל תדינהו לחובה עד שתגיע לידי ניסיון כמוהו ותנצל[יא].

רבינו עובדיה מברטנורא

כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים. יָפֶה עֲצַת כָּל הַקָּמִים עָלֶיךָ לְרָעָה. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד כְּלַפֵּי מַעְלָה, וַהֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כָּתוּב כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. כְּאוֹתָהּ שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק בַּמֶּה אִשָּׁה (שבת סג.) כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה כְּתִקָּנָהּ אֲפִלּוּ גְּזַר דִּין שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה מִתְבַּטֵּל מֵעָלָיו: אַל תִּפָּרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר. אֶלָּא הִשְׁתַּתֵּף בְּצָרָתָם. שֶׁכָּל הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר אֵינוֹ רוֹאֶה בְּנֶחָמַת הַצִּבּוּר (תענית יא.): וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ. שֶׁהֲרֵי יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל שִׁמֵּשׁ בְּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה שְׁמֹנִים שָׁנָה וּלְבַסּוֹף נַעֲשָׂה צָדוֹקִי (ברכות כט.): וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ. אִם רָאִיתָ חֲבֵרְךָ שֶׁבָּא לִידֵי נִסָּיוֹן וְנִכְשַׁל, אַל תְּדִינֵהוּ לְחוֹבָה עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִידֵי נִסָּיוֹן כְּמוֹתוֹ וְתִנָּצֵל:

מקור חיים

מפרש שקאי על הרצון והחשק שיש לו כשמוציא על חפצי עצמו באותו חשק ושמחה יוציא על חפצי שמים (וכעין זה בתו״ט, שכתב שלא תעשה המצוה כמתקצף ובאף וחימה ועצבון לב, אלא ברצון ובשמחת לב. ואולי כל זה נכלל בדברי הרע״ב). **ט.** א״נ ר״ל רצונו של הקב״ה אלא שדיבר דרך כבוד כלפי מעלה. ור״ל שעל ידי שמבטל רצונו מפני רצון השי״ת ה״נ יבטל השי״ת גזר דין שכבר נגזר עליו, כמ״ש כל העושה מצוה כתיקנה אפילו גזר דין של שבעים שנה מתבטל מעליו (רע״ב). **י.** וליכא למימר לא מדובשיך ולא מעוקציך, כי גם אינו רואה סימן ברכה לעולם, כן כתב רש״י. ועוד י״ל שודאי נחמת ציבור עדיף מצרתם, שכן מדה טובה מרובה. אי נמי שאינו רואה מחמת שימות בלא עתו או יגלה ממקומו (תו״ט). **יא.** וז״ל השפת אמת, כלומר ולמקום חבירך אי אפשר להגיע לעולם, כי לא כל דעות בני אדם שוות, ולכן אל תדין חבירך כלל.

וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ, שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע. וְאַל תֹּאמַר לְכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה:

וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ – לא תגלה סודך אפילו בינך לבין עצמך ותאמר שאין כאן מי שישמעך, **שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע** – לפי שסופו להישמע, כי עוף השמים יוליך את הקול[יב]. **וְאַל תֹּאמַר לְכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה** – כשאהיה פנוי מעסקי אעסוק בתורה, **שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה:**

ה הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד,

הוּא הָיָה אוֹמֵר – עוד היה הלל רגיל לומר, **אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא** – מי שהוא ריק מכל דבר ואפילו בטיב משא ומתן אינו יודע, אינו יכול להיות ירא חטא[יג], **וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד** – ועם הארץ, והוא מי שבקי בטיב משא ומתן אבל אין בו תורה, אינו יכול להיות חסיד[יד],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ וְסוֹפוֹ לְהִשָּׁמֵעַ. כְּלוֹמַר, לֹא יִהְיוּ דְּבָרֶיךָ מְסֻפָּקִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהָבִינָם בְּתְחִלָּה וּבְעִיּוּן רִאשׁוֹן, וְתִסְמֹךְ שֶׁאִם יַצְמִיק הַשּׁוֹמֵעַ בָּהֶם לְבַסּוֹף יְבִינֵם. כִּי זֶה יָבִיא בְּנֵי אָדָם לִטְעוֹת בְּדִבְרֶיךָ, שֶׁמָּא יִטְעוּ וְיֵצְאוּ לְמִינוּת עַל יָדְךָ. פְּרוֹשׁ אַחֵר, לֹא תְּגַלֶּה סוֹדְךָ אֲפִלּוּ בֵּינְךָ לְבֵין עַצְמְךָ וְתֹאמַר שֶׁאֵין כָּאן מִי שֶׁיִּשְׁמָעֲךָ, לְפִי שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע, כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל. וְהַגְּרָסָא הִיא לְפִי פְּרוֹשׁ זֶה, שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע. אֲבָל רַשִׁ"י גּוֹרֵס, וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע. וּבְדִבְרֵי תּוֹרָה מְדַבֵּר, אַל תֹּאמַר עַל דְּבַר תּוֹרָה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לִשְׁמֹעַ עַכְשָׁיו שֶׁתִּשָּׁמַע אוֹתוֹ לְבַסּוֹף, אֶלָּא הַט אָזְנֶיךָ וּשְׁמַע מִיָּד: **לְכְשֶׁאֶפָּנֶה.** מֵעֲסָקַי, אֶעֱסֹק בַּתּוֹרָה: **ה בּוּר.** רֵיק מִכָּל דָּבָר, וְאֲפִלּוּ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן אֵינוֹ יוֹדֵעַ. וְהוּא גָּרוּעַ מֵעַם הָאָרֶץ. תַּרְגּוּם וְהָאֲדָמָה לֹא תִשָּׁם (בְּרֵאשִׁית מז), וְאַרְעָא לָא תְּבוּר: **וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד.** אֲבָל יָרֵא חֵטְא אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא בָּקִי בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן:

מקור חיים

יב. כן כתב הרע"ב שיש לפרש משנתנו לפי הגירסא שלנו 'שסופו להשמע'. ועיי"ש פירוש אחר לפי הגירסא 'וסופו להשמע'. ורש"י גרס ואל תאמר דבר 'שאפשר' לשמוע שסופו להשמע, ועיין רע"ב הפירוש לגירסא זו. **יג.** כי מתוך הרקות שבו גם מעבירות לא יוכל להישמר (רבינו יונה). **יד.** עם הארץ הוא שיש לו קצת חכמה ורוצה בתיקונו של ארץ, אבל אין בו חכמה להבדיל בתיקונין הראויין. כגון האומר שלי שלך ושלך שלי (לקמן פ"ה מ"י) שזהו

וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְדָּן מִלַּמֵּד, וְלֹא כָל הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ:

וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד – המתבייש לשאול שמא ילעיגו עליו ישאר תמיד בספקותיו, **וְלֹא הַקַּפְדָּן מִלַּמֵּד** – הרב שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו לא ילמד כראוי, **וְלֹא כָל הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים** – ולא כל המרבה בסחורה יותר מדאי מחכים בתורה[טו]. **וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים** לישב בראש ולהורות הוראות, **הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ** – תעסוק אתה בצרכי ציבור אלו, אבל במקום שיש איש, אתה תעסוק בתורתך[טז]:

ו אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר לָהּ, עַל דַּאֲטֵפְתְּ, אַטְפוּךְ. וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן:

אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם – פעם אחת ראה הלל גולגלת של אדם הנרצח צפה על פני המים. **אָמַר לָהּ, עַל דַּאֲטֵפְתְּ, אַטְפוּךְ** – משום שרשע היית והרגת אנשים והציפן על פני הנהר, לכן באותה מדה מדדו לך. **וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן** – והסוף יהיה שגם אותם שהרגוך והציפוך על המים, גם הם יטופון[יז]:

ר ש"י

וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד. שֶׁהַמִּתְבַּיֵּשׁ לִשְׁאֹל שֶׁמָּא יַלְעִיגוּ עָלָיו, יִשָּׁאֵר תָּמִיד בִּסְפֵקוֹתָיו: וְלֹא הַקַּפְדָּן. הָרַב שֶׁמַּקְפִּיד עַל הַתַּלְמִידִים כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ, לֹא יְלַמֵּד כָּרָאוּי. אֶלָּא צָרִיךְ שֶׁיְּסַבִּיר פָּנִים בַּהֲלָכָה לְתַלְמִידָיו: וְלֹא כָל הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים. דִּכְתִיב (דִּבְרִים ל) וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא, אֵין הַתּוֹרָה מְצוּיָה בְּאוֹתָם שֶׁהוֹלְכִים מֵעֵבֶר לַיָּם (עַרוּבִין נה.): וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים. לֵישֵׁב בָּרֹאשׁ וּלְהוֹרוֹת הוֹרָאוֹת: ו עַל דַּאֲטֵפְתְּ אַטְפוּךְ. רָשָׁע הָיִיתָ וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְצִיפָן בַּנָּהָר, וּבְאוֹתָהּ מִדָּה מָדְדוּ לְךָ: וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן. שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר מָסוּר בְּיָדָן לְהָרְגָךְ, אֶלָּא לְבֵית דִּין, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסָרָךְ בְּיָדָן, שֶׁמְּגַלְגְּלִים חוֹבָה עַל יְדֵי חַיָּב, וְעָתִיד הוּא אַחַר כָּךְ לְתָבְעַ מֵהֶן מִיתָתְךָ:

מקור חיים

תיקונו של ארץ שנהנה ומהנה בשוה, אבל אינו יודע קרא דכתיב ושונא מתנות יחיה (רע"ב, שם). ולכן אי אפשר לו שיהיה חסיד כיון שאין בו דעת תורה להבחין בין הראוי לשאינו ראוי. **טו.** רש"י. **טז.** רש"י. **יז.** כדאיתא ברע"ב שלא היה הדבר מסור בידן להרגך, אלא שמגלגלין חובה על ידי חייב, ועתיד הקב"ה אחר כך לתבוע מהן מיתתך. (אין כוונת התנא שכל מי שנהרג מוכרח שזה מפני שהוא הרג, והבל יוכיח, שהרגו קין והוא לא הרג, אלא כאן איירי שהכיר בו הלל שהוא היה רוצח (רש"י סוכה דף נג.). ועל מה שאמר וסוף מטיפיך יטופון הקשה

ז הוּא הָיָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה בָשָׂר, מַרְבֶּה רִמָּה. מַרְבֶּה נְכָסִים, מַרְבֶּה דְאָגָה. מַרְבֶּה נָשִׁים, מַרְבֶּה כְשָׁפִים. מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת, מַרְבֶּה זִמָּה. מַרְבֶּה עֲבָדִים, מַרְבֶּה גָזֵל. מַרְבֶּה תוֹרָה, מַרְבֶּה חַיִּים. מַרְבֶּה יְשִׁיבָה, מַרְבֶּה חָכְמָה.

הוּא הָיָה אוֹמֵר – עוד היה הלל רגיל לומר, **מַרְבֶּה בָשָׂר, מַרְבֶּה רִמָּה** – המרבה באכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר, מרבה עליו רימה בקבר. **מַרְבֶּה נְכָסִים, מַרְבֶּה דְאָגָה** – שמא יגזלוהו או שמא יבא עליו ליסטים ויהרגוהו. **מַרְבֶּה נָשִׁים, מַרְבֶּה כְשָׁפִים. מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת, מַרְבֶּה זִמָּה. מַרְבֶּה עֲבָדִים, מַרְבֶּה גָזֵל. מַרְבֶּה תוֹרָה, מַרְבֶּה חַיִּים**, דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך. **מַרְבֶּה יְשִׁיבָה** – מי שמרבה בתלמידים, **מַרְבֶּה חָכְמָה** – התלמידים מחדדין אותו ומוסיפין לו על חכמתו.

רבינו עובדיה מברטנורא

ז מַרְבֶּה בָשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה. הַמַּרְבֶּה בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁמֵן וּבַעַל בָּשָׂר, מַרְבֶּה עָלָיו רִמָּה בַּקֶּבֶר, וְקָשֶׁה רִמָּה לַמֵּת כְּמַחַט בִּבְשַׂר הַחַי. וְקַמַשְׁמַע לַן הַאי תַּנָּא, שֶׁכָּל רִבּוּיִין קָשִׁים לָאָדָם חוּץ מֵרִבּוּי תּוֹרָה וְחָכְמָה וּצְדָקָה: **מַרְבֶּה דְאָגָה.** שֶׁמָּא יִגְזְלוּהוּ מִבֵּית הַמֶּלְךְ אוֹ שֶׁמָּא יָבֹאוּ עָלָיו לִסְטִים וְיַהַרְגוּהוּ. וְחָסִיד אֶחָד הָיָה מִתְפַּלֵּל, הַמָּקוֹם יַצִּילֵנִי מִפְּזִזוּר הַנֶּפֶשׁ. וְשָׁאֲלוּ מִמֶּנּוּ מֵהוּ פְּזִזוּר הַנֶּפֶשׁ, אָמַר לָהֶם שֶׁיִּהְיוּ לוֹ נְכָסִים מְרֻבִּים מְפֻזָּרִים בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה וְצָרִיךְ לְפַזֵּר נַפְשׁוֹ לַחֲשֹׁב לְכָאן וּלְכָאן: **מַרְבֶּה נָשִׁים מַרְבֶּה כְשָׁפִים.** סִדְרָא נָקִיט וְאָזֵיל. בִּתְחִלָּה אָדָם מְקַשֵּׁט עַצְמוֹ וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמַרְבֶּה בָּשָׂר, וְאַחַר כָּךְ מְבַקֵּשׁ לְהַרְבּוֹת נְכָסִים, וּלְאַחַר שֶׁהִרְבָּה נְכָסִים וְרוֹאֶה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ סִפּוּק לְפָרְנֵס נָשִׁים רַבּוֹת הוּא מַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים, וּלְאַחַר שֶׁהִרְבָּה נָשִׁים כָּל אַחַת צְרִיכָה שִׁפְחָה שֶׁתְּשַׁמְּשֶׁנָּה, הֲרֵי מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת, וְכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּנֵי בַּיִת מְרֻבִּין צָרִיךְ לְשָׁדוֹת וּכְרָמִים לְסַפֵּק יַיִן וּמָזוֹן לִבְנֵי בֵּיתוֹ, וּמַרְבֶּה עֲבָדִים לַעֲבֹד הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים. לְכָךְ הֵן שְׁנוּיִין בְּסֵדֶר זֶה: **מַרְבֶּה תוֹרָה מַרְבֶּה חַיִּים.** דִּכְתִיב (דברים ל) כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ: **מַרְבֶּה חָכְמָה.** שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו וְהַסְּבָרוֹת שֶׁלּוֹ מִתְיַשְּׁבוֹת עַל לֵב הַשּׁוֹמְעִין: **מַרְבֶּה יְשִׁיבָה.** הַרְבֵּה תַּלְמִידִים מִתְקַבְּצִים וּבָאִים לִשְׁמֹעַ סְבָרוֹתָיו. וְאִית דְּגַרְסֵי, מַרְבֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה, מִי שֶׁמַּרְבֶּה בְּתַלְמִידִים, הַתַּלְמִידִים מְחַדְּדִים אוֹתוֹ וּמַרְבִּין וּמוֹסִיפִין עַל חָכְמָתוֹ:

מקור חיים

במדרש רבה (פרשת ואתחנן פרשה ב כה) אמר רבי לוי והרי כמה בני אדם שהרגו ומתו על מטותיהן, השיבו אותו מהו באדם דמו ישפך, כשיבואו כל בני אדם לעתיד לבוא, אותה שעה דמו ישפך (תוי"ט).

מַרְבֶּה עֵצָה, מַרְבֶּה תְּבוּנָה. מַרְבֶּה צְדָקָה, מַרְבֶּה שָׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב, קָנָה לְעַצְמוֹ. קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

מַרְבֶּה עֵצָה – מי שמרבה ליטול עצה, **מַרְבֶּה תְּבוּנָה** – נעשה נבון יותר, כי מבין דבר מתוך דבר מעצות שיועציו נותנים לו. **מַרְבֶּה צְדָקָה, מַרְבֶּה שָׁלוֹם**, שנאמר (ישעיה לב יז) והיה מעשה הצדקה שלום[יח]. **קָנָה שֵׁם טוֹב, קָנָה לְעַצְמוֹ** – מי שקנה שם טוב קנה לעצמו דבר חשוב שיהנה ממנו בעולם הזה. **קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא** – ומי שקנה דברי תורה קנה גם חיי עולם הבא, שנאמר כי הוא חייך (בעולם הזה) ואורך ימיך (לעולם הבא)[יט]:

ח רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ. חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאֵלּוּ הֵן,

רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, לומר כך וכך למדתי וראוי אני שיכבדוני הבריות, **כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ** – כי לכך יצאת לאויר העולם, והיא חובתך[כ]. **חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי**[כא], **וְאֵלּוּ הֵן,**

רבינו עובדיה מברטנורא

מַרְבֶּה עֵצָה. מִי שֶׁמַּרְבֶּה לִטֹּל עֵצָה: מַרְבֶּה תְּבוּנָה. מֵבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר מִעֵצוֹת שֶׁיּוֹעֲצִיו נוֹתְנִים לוֹ: צְדָקָה מַרְבֶּה שָׁלוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה לב) וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָקָה שָׁלוֹם: ח אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ. לוֹמַר הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי. וּלְפִי שֶׁהוּא לֹא הִנִּיחַ לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא הָלָכָה וְאַגָּדָה שֶׁלֹּא לָמַד (סֹכָה כח., בָּבָא בַּתְרָא קלד.), הָיָה אוֹמֵר כֵּן:

מקור חיים

יח. וברד"ק שם בעבור מעשה הצדקה שיעשו יהיה להם שלום. **יט.** רש"י קידושין (דף מ.). **כ.** שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם אין מקבלים ישראל את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו, נמצא עכשיו שחובה גדולה מוטלת עליו, ולא בטובה הוא עושה (רש"י, הובא בתוי"ט). **כא.** לא מנה רק הגדולים שנמסרה להם הקבלה, אמנם הרבה תלמידים אחרים היו לו (מדרש שמואל בשם הרשב"ץ, הובא בתוי"ט).

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ. הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, חָסִיד. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יָרֵא חֵטְא. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ. הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה – כבור טוח בסיד שאינו מאבד טיפה מהיין או מים שנותנים לתוכו, כך הוא אינו מאבד דבר אחד מתלמודו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ** – מאושר בכל המדות טובות עד שכל העולם אומרים עליו אשרי יולדתו[22]. **רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, חָסִיד** – עושה לפנים משורת הדין. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יָרֵא חֵטְא** – מחמיר על עצמו ופורש מדברים המותרים מיראתו שמא יבא לידי חטא. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר** – לבו רחב ומוסיף פלפול וסברות מדעתו. **הוּא הָיָה אוֹמֵר** – רבן יוחנן בן זכאי היה אומר, **אִם יִהְיוּ כָל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל**

רבינו עובדיה מברטנורא

בּוֹר סוּד. גֶּרְסִינַן, וְלֹא בּוֹר סִיד. כְּלוֹמַר, כְּבוֹר טוּחַ בְּסִיד: **שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה.** כָּךְ הוּא אֵינוֹ שׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מֵתַּלְמוּדוֹ: **אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ.** מְאֻשָּׁר בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת עַד שֶׁכָּל הָעוֹלָם אוֹמְרִים עָלָיו אַשְׁרֵי מִי שֶׁיָּלְדָתּוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, עַל שֵׁם שֶׁהִיא גְּרָמָה לוֹ שֶׁיִּהְא חָכָם, שֶׁהָיְתָה מְחַזֶּרֶת עַל כָּל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירָהּ וְאוֹמֶרֶת לָהֶם בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם בַּקְּשׁוּ רַחֲמִים עַל הָעֻבָּר הַזֶּה שֶׁבְּמֵעַי שֶׁיִּהְיֶה חָכָם, וּמִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד לֹא הוֹצִיאָה עַרְשָׂתוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְנְסוּ בְּאָזְנָיו אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה: **חָסִיד.** שֶׁעוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: **יָרֵא חֵטְא.** מַחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְאוֹסֵר עָלָיו דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים, מִירְאָתוֹ שֶׁמָּא יָבֹא לִידֵי חֵטְא. דְּאִם לֹא כֵן מַאי רְבוּתֵיהּ, אֲפִלּוּ עִם הָאָרֶץ אֲפָשָׁר לִהְיוֹת יָרֵא חֵטְא: **מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר.** לִבּוֹ רָחָב וּמוֹסִיף פִּלְפּוּל וּסְבָרוֹת מִדַּעְתּוֹ:

מקור חיים

כב. פירוש ראשון ברע״ב, והוא על פי רבינו יונה שכתב שלשון אשרי בסתם כולל כל המדות טובות שאדם מאושר בהם. ופירוש שני ברע״ב הוא מרש״י, עיי״ש.

בְּכַף מֹאזְנַיִם, וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם:

בְּכַף מֹאזְנַיִם, וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם, ברוב בקיאותו. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ** של רבן יוחנן בן זכאי[כג], **אִם יִהְיוּ כָל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם,** ברוב חריפותו ופלפולו:

ט אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר טוֹב.

אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ – תתבוננו בעיון היטב להשכיל ולהבין[כד] **אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם** – באיזו מדה טובה יש לו להאדם להידבק בה ביותר[כה]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן טוֹבָה** – מסתפק במה שיש לו, ואינו מבקש מותרות, ואינו מקנא כשרואה שיש לחברו יותר ממנו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר טוֹב,** שמוכיחו כשעושה דבר שאינו הגון.

רבינו עובדיה מברטנורא

אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ. שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן מַכְרִיעַ, וּלְעִנְיַן הַחֲרִיפוּת וְהַפִּלְפּוּל הָיָה

בֶּן זַכַּאי: **וְאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה.** רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מַכְרִיעַ: **ט עַיִן טוֹבָה.**

מָצָאתִי כָּתוּב, דְּאַבָּא שָׁאוּל לֹא נָחֲלַק עַל מְסָתַּפֵּק בְּמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ

תַּנָּא קַמָּא, וּשְׁנֵי הַדְּבָרִים אֲמָרָם רַבָּן דְּבָרִים יְתֵרִים וְאֵינוֹ מְקַנֵּא כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁיֵּשׁ

יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וּשְׁנֵיהֶם אֱמֶת, דִּלְעִנְיַן לַחֲבֵרָיו יוֹתֵר מִמֶּנּוּ: **חָבֵר טוֹב.** שֶׁמּוֹכִיחוֹ

הַבְּקִיאוּת וְהַזְּכָרוֹן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ עוֹשֶׂה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן:

מקור חיים

כג. ואינו חולק על הת״ק, שרבן יוחנן בן זכאי אמר לתרוייהו, כי חד לענין זיכרון ובקיאות וחד לענין פלפול וחריפות, כמו שפירש הרע״ב, עיי״ש. **כד.** הלשון ׳צאו וראו׳ הוא כדאמרינן בעלמא (ברכות דף יט.) נפק דק ואשכח. והמכוון בכל זה יציאת השכל והשתוטטו להתבונן בעיון ולהשכיל היטב (תוי״ט). **כה.** בודאי בכל מדות הטובות והישרות יש להדבק, אלא ר״ל במדה אחת יש להדבק להיות שלם בה לעולם. כי טוב לאדם לאחוז במדה אחת לעולם בשלמות ועל ידיה יקל לו להשיג ממנה הטובות החשובות כולם, מהיות בו כמה מדות ואינו שלם באחת מהן (רבינו יונה, הובא בתוי״ט).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שֶׁכֵּן טוֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבְּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם. אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שֶׁכֵּן טוֹב, שרואהו כל שעה ולומד ממעשיו הטובים[כו]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד** – בכל עניניו צופה ומביט מה עתיד לצאת ממעשיו[כז]. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב טוֹב** – לב טוב המבקש אור האמת לאהבת חיי עולם ולהניח חיי שעה[כח]. **אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבְּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם** – שעל ידי שיש לאדם לב טוב הוא שמח בחלקו ומתחבר עם הטובים[כט]. **אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם**, ואינו מובן משיטתם בדרך ישרה, לפי שלא כל מה שהוא טוב יהיה הפכו רעה[ל].

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁכֵּן טוֹב. מְצוּי אֶצְלוֹ בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, וְאֵלּוּ חֲבֵר טוֹב אֵינוֹ מָצוּי אֶצְלוֹ בְּכָל עֵת: **הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד.** צוֹפֶה וּמַבִּיט בְּמַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נִמְצָא מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ: **לֵב טוֹב.** לְפִי שֶׁהַלֵּב הוּא הַמְנִיעַ לְכָל שְׁאָר הַכֹּחוֹת וְהוּא הַמָּקוֹר שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹבְעִים כָּל הַפְּעֻלּוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לַפְּעֻלּוֹת אֲבָרִים מְיֻחָדִים, מְקֻבָּל מָקוֹם הַכֹּחַ הַמְעוֹרֵר לְכָל הַתְּנוּעוֹת הוּא בַּלֵּב, לְפִיכָךְ אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לֵב טוֹב. וּמִפָּנֵי זֶה אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם: **אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם.** הֲצָרַךְ לְשָׁאל מֵהֶם זֶה, וְלֹא הֵבִין מִתּוֹךְ דִּבְרֵיהֶם הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהַדֶּרֶךְ

מקור חיים

כו. רש״י, וכן נראה כוונת הרע״ב. וזה הבדל בין חבר לשכן, כי חבר טוב יוכיחו בעת הצורך, ושכן אינו מוכיחו אבל מחמת שהוא קרוב לו הוא לומד ממעשיו, ודעת רבי יוסי שזה עדיף כיון שמצוי אצלו תמיד, ודעת רבי יהושע שחבר המוכיח עדיף אע״פ שאינו מצוי אצלו תמיד. **כז.** מה שכתב הרע״ב ומתוך כך נמצא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה אין זה עיקר פירוש הרואה את הנולד, אלא שמתוך כך נמשך ג״כ מעלה זו (תוי״ט). **כח.** לשון החזון איש (אמונה וביטחון פ״ד אות ד). ברמב״ם איתא שלב טוב היא מעלת תיקון המידות לפי שדעותיו של אדם נובעות מן הלב. ורבנו יונה כתב בזמן שלבו טוב כל מדותיו ישרות ודעותיו נכונות, וכן הוא ברע״ב, אמנם לא ביארו מהותו של לב טוב. וביאור החזו״א הוא על מהות הלב טוב. **כט.** רבינו יונה. (וזה שהוא מבקש חיי העולם ומניח חיי השעה, אין לך רואה את הנולד יותר מזה). **ל.** רע״ב, ועיי״ש להרחבה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן רָעָה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר רָע.** **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן רָע.** **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַלְוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם.** **אֶחָד הַלְוֶה מִן הָאָדָם, כְּלְוֶה מִן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא,** שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לז) **לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן.** **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב רָע.**

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן רָעָה – אינו שמח בחלקו, ומקנא באחרים. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר רָע,** שמסיתו לעשות דברים רעים. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן רָע,** שלומד ממעשיו המקולקלים. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַלְוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם** – מי שאינו רואה את הנולד, כגון הלוה ואינו משלם, שעל ידי כך לא ימצא מי שילוונו[א]. **אֶחָד הַלְוֶה מִן הָאָדָם, כְּלְוֶה מִן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא** – הלוה מן האדם ואינו משלם הרי הוא כלוה מהקדוש ברוך הוא, **שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לז) לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן** – הקדוש ברוך הוא, שהוא צדיקו של עולם, חונן ונותן למלוה מה שלוה זה ולא פרע, ונמצא הלוה נשאר חייב למקום[ב]. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב רָע.**

רבינו עובדיה מברטנורא

הָרָעָה הִיא הֶפֶךְ הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, לְפִי שֶׁלֹּא כָּל מַה שֶּׁהוּא טוֹב יִהְיֶה הֶפְכּוֹ רַע, כִּי מִדַּת הַחֲסִידוּת וְהוּא הָעוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין הִיא טוֹבָה, וּמִי שֶׁאֵינוֹ חָסִיד וּמַעֲמִיד דְּבָרָיו עַל דִּין תּוֹרָה אֵינוֹ רַע, וְאֶפְשָׁר הָיָה לוֹמַר, שֶׁאִם הַהִסְתַּפְּקוּת וְהִיא עַיִן טוֹבָה הִיא דֶּרֶךְ טוֹבָה, בַּקָּשַׁת הַיִּתְרוֹנוֹת אֵינוֹ דֶּרֶךְ רָעָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַזִּיק לְשׁוּם אָדָם בָּזֶה, וְכֵן בִּשְׁאָר הַמִּדּוֹת. לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ לִשְׁאל מֵהֶם אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם: **הַלְוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם.** הוּא הֶפֶךְ הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד, שֶׁאִם לֹא יִשַׁלֵּם לֹא יִמְצָא מִי שֶׁיַּלְוֶנּוּ וְיִהְיֶה מָטָל בָּרָעָב. וְלֹא אָמַר סְתָם מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד, לְפִי שֶׁאָפְשָׁר לָאָדָם שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי תַּקָּלָה, שֶׁיְּצִיל עַצְמוֹ בְּבֹא הַנּוֹלָד הַהוּא: **וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן.** הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם חוֹנֵן וְנוֹתֵן לַמַּלְוֶה מַה שֶּׁלָּוָה זֶה מִמֶּנּוּ וְלֹא פָּרַע לוֹ, נִמְצָא הַלְוֶה נִשְׁאַר חַיָּב לַמָּקוֹם:

מקור חיים

לא. נקט הך דוגמא בדוקא, כי לא כל שאינו רואה את הנולד על כרחיה יפסיד, כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **לב.** ואע"פ שאין לו במה לפרוע ולכן פטרוהו ב"ד מלשלם, מ"מ חייב בדיני שמים כאילו לוה מהקב"ה, כי מתחילה היה לו לעיין במה יפרעהו (רבינו יונה).

אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם:

אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם – שאם אין בוחר בלבו חיי עולם במקום חיי שעה, לא יוכל לתקן מדותיו:

י הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס. וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ. וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים, וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחֲלָתָן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל, וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב,

הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה (שלשה) **דְבָרִים** – כל אחד מהם היה רגיל לומר שלשה דברים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס** – תיזהר בכבוד חבירך כמו בכבוד שלך, ואי אפשר לקיים זאת אלא אם כן לא תהי נוח לכעוס, שאם אתה נוח לכעוס אי אפשר שלא תזלזל בכבוד חבירך. **וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ**, ולפי שאין אדם יודע אימתי ימות יעשה תשובה כל יום שמא ימות למחר. **וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים** – תתחבר לחכמים להתחמם מאורם, **וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחֲלָתָן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה** – אבל תיזהר בגחלתן לא להתקרב יותר מדאי ואל תפגום בכבודם על ידי שאתה רגיל עמהן, **שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל** – שנשיכתן בנשיכת שועל שרפואתו קשה מחמת ששיניו עקומות, **וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב** – ועקיצתן כעקיצת עקרב, והיא יותר קשה מנשיכת שועל,

ר ש"י

י **הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים.** בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ וּבְמוּסָרִים וּבְמִדּוֹת. דְּאִלּוּ בְּעִנְיַן הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר וְהַפְּטוּר וְהַחִיּוּב דְּבָרִים הַרְבֵּה אָמְרוּ. אִי נַמִּי, אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הֲוֵי מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהוּ תָּמִיד: **יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ.** וְאִימָתַי יִהְיֶה זֶה, כְּשֶׁלֹּא תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס, שֶׁאִם אַתָּה נוֹחַ לִכְעֹס אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּזָּלְזֵל בִּכְבוֹד חֲבֵרְךָ. דְּבָר דִּבּוּר אֶחָד. **וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ,** הֲרֵי שְׁנַיִם. **וְהַשְּׁלִישִׁי, וֶהֱוֵי** מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים וְכוּ': **שׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ.** וּלְפִי שֶׁאֵין אָדָם יוֹדֵעַ אֵימָתַי יָמוּת, יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה הַיּוֹם שֶׁמָּא יָמוּת לְמָחָר: **וֶהֱוֵי זָהִיר בְּגַחֲלָתָן.** שֶׁלֹּא תִּנָּהֵג בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ: **שֶׁלֹּא תִכָּוֶה.** שֶׁלֹּא תֵּעָנֵשׁ עַל יָדָן: **נְשִׁיכַת שׁוּעָל.** לְפִי שֶׁשִּׁנָּיו דְּקוֹת עֲקֻמּוֹת וַעֲקֻשּׁוֹת וְצָרִיךְ הָרוֹפֵא לְחַתֵּךְ הַבָּשָׂר בְּאִזְמֵל וּלְהַרְחִיב הַנְּשִׁיכָה: **עֲקִיצַת עַקְרָב.** קָשָׁה מִנְּשִׁיכַת נָחָשׁ:

וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ:

וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף – ודיבור קשה שלהם שורף כלחישת שרף ששורף בלחישתו[לג]. **וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ** – וכל דיניהם וגדרותיהם הם כגחלי אש, והפורץ אף הקל שבהן ייענש[לד]:

יא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַיִן הָרָע, וְיֵצֶר הָרָע, וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַיִן הָרָע – עין רעה שאינו מסתפק במה שיש לו[לה], **וְיֵצֶר הָרָע** – רוב התאוה[לו], **וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת** – שנאת חינם[לז], **מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם**[לח]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וּלְחִישָׁתָן. דִּבּוּרָן: **לְחִישַׁת שָׂרָף.** כְּהֶבֶל הַיּוֹצֵא מִפִּי הַשָּׂרָף, שֶׁשּׁוֹרֵף בְּשָׁעָה שֶׁהוּא לוֹחֵשׁ. פֵּרוּשׁ אֶחָד, הַשָּׂרָף הַזֶּה אֵינוֹ מְקַבֵּל לַחַשׁ כִּשְׁאָר נְחָשִׁים, כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים נח) אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים, כָּךְ תַּלְמִיד חָכָם אִם תַּקְנִיטֶנּוּ וְתָבֹא לְפַיְּסוֹ אֵינוֹ מְקַבֵּל פִּיּוּס: **יא עַיִן הָרָע.** כְּמוֹ עַיִן רָעָה, שֶׁאֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וּמְחַזֵּר אַחַר דְּבָרִים אֲחֵרִים. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים עַיִן הָרַע, שֶׁמַּכְנִיס עַיִן הָרַע בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ אוֹ בְּבָנָיו וּמַזִּיק לוֹ: **וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת.** שִׂנְאַת חִנָּם. וְרַמְבַּ״ם פֵּרֵשׁ, שְׁמוֹאֵס חֲבֶרֶת הַבְּרִיּוֹת וְאוֹהֵב לְיַשֵּׁב יְחִידִי. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי, אָדָם קָשֶׁה שֶׁמַּבִּיא עָלָיו שִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת וְגוֹרֵם שֶׁהַכֹּל שׂוֹנְאִים אוֹתוֹ:

מקור חיים

לג. הזכיר כמה מדרגות בעונש המזלזל בחכמים ובתורתם. **לד.** רש״י. ביארנו המשנה על פי הרע״ב, ולדבריו השלשה דברים הם, כבוד חברו, לשוב כל יום, להתחבר לחכמים ולהזהר בכבודם ובדיניהם. **לה.** פירוש ראשון ברע״ב. ואל תתמה למה לעיל (משנה ט׳) חלק רבי יהושע על רבי אליעזר שאמר שהיא המדה שצריכים להתרחק ממנה, כי רבי יהושע סובר שעין הרע כל כך גרוע עד שמוציא את האדם מן העולם, ואין צ״ל שיתרחק ממנה, ולפיכך הוא אמר לעיל חבר רע (מדרש שמואל, הובא בתוי״ט). ועיין רע״ב כאן פירוש נוסף בעין הרע. **לו.** רמב״ם. **לז.** פירוש ראשון ברע״ב, והוא מרש״י. ועיי״ש עוד שני פירושים. (האורחות צדיקים בשער השנאה חשיב ארבעה מיני שנאה. א) השונא חברו מחמת שהזיקו או בישהו וכדומה. ב) שנאת חינם. ג) מחמת קנאה. ד) מחמת שלא היטיב לו בשעת דחקו וכדומה. וכל השנאות רעות, כי השונא מחמת שהרע לו, לא ישתוק וישנא בלבו, אלא מצוה להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך כך. ובחינם בודאי אסור לשנא. וגם מקנאה או מחמת שלא היטיב לו אסור לשנוא, כי הכל ממנו יתברך, ולטובתו. ויש לו לקבל מה שחננו השי״ת באהבה, והמנהיג עצמו בזה לומר על כל פגעיו גם זו לטובה ומתכוין בלבו ושמח במשפט הבורא יתברך, ינצל משנאה ואיבה וקנאה). **לח.** שכולם היו בבלעם, והוציאו אותו מן העולם (גר״א).

יב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ. וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם:

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ – כמו שאתה מחבב ממונך וחס מלהפסידו כן תחבב ממון חבירך והיזהר מלהפסידו[ט], **וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ**, שלא תאמר הואיל ואבי חכם, ואבי אבי חכם, תורה חוזרת לאכסניא שלה ואיני צריך לבקש אחריה[פ]. **וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם** – אף בשעה שאתה עוסק באכילה ושתיה ובדרך ארץ, לא תתכוין להנאת גופך, אלא שתהיה בריא לעשות רצון קונך:

יג רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה. וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל, אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע, אֶלָּא רַחֲמִים

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה – הוי זהיר לקרות קריאת שמע ולהתפלל בזמנם. **וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל, אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע** – כחובת דבר קבוע שחייב לאומרה, ואומר אותה בקריאה בעלמא[מא], **אֶלָּא רַחֲמִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

יב **הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה.** שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְאָבִי חָכָם וַאֲבִי אָבִי חָכָם, תּוֹרָה חוֹזֶרֶת לְאַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ וְאֵינִי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אַחֲרֶיהָ: **וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם.** אַף בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה עוֹסֵק בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ לֹא תִּתְכַּוֵּן לְהֲנָאוֹת גּוּפְךָ, אֶלָּא שֶׁתִּהְיֶה בָּרִיא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנְךָ: **יג** **הֱוֵי זָהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע.** כָּל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה בְּעוֹנָתָהּ: **וּבִתְפִלָּה.** כְּאָדָם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חוֹבָה דָּבָר קָבוּעַ וְאוֹמֵר אֵימָתַי אֶפְרֹק מֵעָלַי חוֹב זֶה. אִי נַמִּי, קֶבַע, כְּאָדָם שֶׁקָּבוּעַ לוֹ לִקְרֹא פֶּרֶק אֶחָד פָּרָשָׁה אַחַת, שֶׁאוֹמֵר אוֹתָהּ בִּקְרִיאָה בָּעַלְמָא, וְאֵינוֹ אוֹמְרָהּ בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים כְּאָדָם שֶׁמְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים:

מקור חיים

לט. יש אנשים פזורנים שאינם חסים על ממונם, ולהם לא דיבר התנא לומר שמותר להם לפזר גם ממון חבריהם. ולכן לא אמר סתם יהי ממון חבירך כשלך, אלא הוסיף ואמר 'חביב עליך כשלך', ללמד שהוא מדבר לרוב בני אדם שממונם חביב עליהם, ומהם נלמד איך כל אדם אף הפזרן בממון עצמו צריך לדקדק בממון חברו (תוי"ט לעיל משנה י'). **מ.** ומה שאמרו חז"ל כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם (ב"מ דף פה.), הני מילי כשמתקן עצמו לכך, דמתקיימא בו יותר מבזולתו, אבל אי לאו הכי לא (תוי"ט). **מא.** פירוש שני ברע"ב, והמשך המשנה יותר מבואר לפי פירוש זה. בפירושו הראשון כתב שהכוונה שהוא עליו כחוב שרוצה להיפטר ממנה.

וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב) כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה. וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ:

וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא – אלא תתפלל בלשון רחמים ותחנונים לפני הקדוש ברוך הוא, **שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב) כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא** – כי השי"ת רוצה בתחנונים, **אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה** – ועל ידי התחנונים הוא מרחם מיד[מב]. **וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ** – ואל תחזיק עצמך כרשע[מג]:

יד רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמֹד תּוֹרָה, וְדַע מַה שֶּׁתְּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס. וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ:

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמֹד תּוֹרָה – הוי שקוד ויגע בלימוד התורה, **וְדַע מַה שֶּׁתְּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס** – כדי שתדע מה להשיב לאפיקורס הבא להביא ראיה מן התורה לדברי המינים[מד]. **וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל** – כשאתה משיב לאפיקורוס דע שאתה עמל לפני השם יתברך ותכוין לבך באמנותו יתברך ואל תתפתה אחר דעתו הכוזבת של האפיקורס. **וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ**[מה]:

רבינו עובדיה מברטנורא

כִּי (אֵל) חַנּוּן וְרַחוּם הוּא. רוֹצֶה בְּתַחֲנוּנִים, וְעַל יְדֵי הַתַּחֲנוּנִים הוּא מְרַחֵם מִיָּד: **וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ.** אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר שֶׁהַיּוֹם וּלְמָחָר תַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמְךָ בּוֹ. וְהָרַמְבַּ"ם פֵּרֵשׁ, אַל תְּהִי רָשָׁע בְּעֵינֶיךָ כְּלוֹמַר לֹא תַחֲזִיק עַצְמְךָ רָשָׁע, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה לְגַמְרֵי. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי, אַל תְּהִי רָשָׁע בִּדְבָר זֶה שֶׁתִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר וְתַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמְךָ: **יד (אַל) חַנּוּן וְרַחוּם הוּא.** רוֹצֶה בְּתַחֲנוּנִים, וְעַל יְדֵי הַתַּחֲנוּנִים הוּא מְרַחֵם מִיָּד: **וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמְךָ.** אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר שֶׁהַיּוֹם וּלְמָחָר תַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמְךָ בּוֹ. וְהָרַמְבַּ"ם פֵּרֵשׁ, אַל תְּהִי רָשָׁע בְּעֵינֶיךָ כְּלוֹמַר לֹא תַחֲזִיק עַצְמְךָ רָשָׁע, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה לְגַמְרֵי. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי, אַל תְּהִי רָשָׁע בִּדְבָר זֶה שֶׁתִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר וְתַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמְךָ: **יד רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמֹד תּוֹרָה.** לְשׁוֹן הֶפְקֵר, שֶׁמְּבַזֶּה אֶת הַתּוֹרָה וּמַחְשִׁיבָהּ כְּאִלּוּ הִיא הֶפְקֵר. אִי נַמִּי, מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּהֶפְקֵר וְאֵינוֹ חָס עַל נַפְשׁוֹ לָחוּשׁ שֶׁמָּא תָּבֹא עָלָיו רָעָה עַל שֶׁמְּבַזֶּה אֶת הַתּוֹרָה אוֹ לוֹמְדֶיהָ: **וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל.** בִּתְשׁוּבָה זוֹ שֶׁאַתָּה מֵשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס, שֶׁלֹּא יִפְתֶּה לִבְּךָ לִנְטוֹת לְדַעְתּוֹ:

מקור חיים

מב. רע"ב, וכן פירש"י. **מג.** שמתוך כך אתה יוצא לתרבות רעה לגמרי (רע"ב בשם הרמב"ם, ועיי"ש עוד שני פירושים). **מד.** רש"י סנהדרין דף לח. **מה.** זה הדבר השלישי שאמר, ואינו קשור עם השנים דלמעלה (תוי"ט). ואין מזה סתירה למאמר אנטיגנוס איש סוכו בריש פרק קמא, כמו שנתבאר שם שאנטיגנוס דיבר לאנשי מעלה, אבל בודאי מותר וגם טוב לעבוד על מנת לקבל פרס.

טו רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצָר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים, וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק:

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצָר – חיי העולם הזה קצרים הם, **וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה** – התורה ארוכה מארץ מדה, **וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים, וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק**, שנאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה:

טז הוּא הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר, וְלֹא אַתָּה בֶן חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה. אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְנֶאֱמָן הוּא בַעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ.

הוּא הָיָה אוֹמֵר – רבי טרפון היה רגיל לומר, **לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר** – לא שכרך הקדוש ברוך הוא לגמור את כל התורה[מו], **וְלֹא אַתָּה בֶן חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה** – אי אתה בן חורין ליבטל ולומר איני לומד ואיני נוטל שכר. **אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה** – אם למדת תורה הרבה כפי יכלתך נותנים לך מתנה מרובה[מז]. **וְנֶאֱמָן הוּא בַעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ** – אף על פי שיתן לך מתנה מרובה, לא ינוכה מחמת כן משכר פעולתיך, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתיך בנוסף למה שהוא נותן במתנה.

רבינו עובדיה מברטנורא

טו הַיּוֹם קָצָר. חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה קְצָרִים הֵם: **וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה.** הַתּוֹרָה אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה: (יְהוֹשֻׁעַ א) **וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה:** **וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים.** שֶׁנֶּאֱמָר וְשָׁמָּא תֹּאמַר אֵינִי לוֹמֵד וְאֵינִי נוֹטֵל שָׂכָר, וְלֹא אַתָּה בֶן חוֹרִין לְבָטֵל. **וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה.** עַל כָּרְחֵךְ הָעֹל, מָטָל עָלֶיךָ לַעֲבֹד:

מקור חיים

מו. כי אע״פ שמצוה ללמוד כל התורה כולה, אם נאנסת ולא הספקת ללמוד כולה, תקבל שכר על מה שלמדת. מז. במשנה הקודמת שנינו והשכר הרבה, ועכשו מפרש שזה רק אם לומד הרבה, אבל הלומד רק קצת לא יקבל שכר הרבה, ואדרבה יש עליו עונש בעון בטול תורה (תוי״ט). והך שכר הרבה, היא מתנה בנוסף לתשלום שכר פעולה, כי אצל תשלומין לא שייך לומר הרבה, כי אין התשלומים רק מה שראוי לשלם, וגם לשון נתינה מורה שהוא מתנה (מדרש שמואל הובא בתוי״ט).

וְדַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא:

וְדַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא – ודע שבין המתנה ובין השכר ניתנים לצדיקים בעולם הבא, ואל תתמה בראותך צדיקים שהולכים מרעה אל רעה בעולם הזה[מח]:

פרק ג - עקביא בן מהללאל

א עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים וְאִי אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה. דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. מֵאַיִן בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים – תתבונן באלו שלשה דברים, **וְאִי אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה. דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. מֵאַיִן בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה,** והמתבונן בזה ניצל מן הגאוה, **וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה,** ועל ידי התבוננות בזה ניצל מן התאוה וחמדה אל הממון. **וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** והמתבונן בזה פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה[א]:

רבינו עובדיה מברטנורא

לֶעָתִיד לָבֹא. לָעוֹלָם הַבָּא: **א עֲקַבְיָא.** מִטִּפָּה סְרוּחָה. טִפַּת שִׁכְבַת זֶרַע. וְאַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁעַת הָעִבּוּר אֵינָהּ סְרוּחָה, נָצוֹל מִן הַגַּאֲוָה. וְהַמִּסְתַּכֵּל עַד לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים וּכְשֶׁתַּסְרִיחַ אֵינָהּ רְאוּיָה לְהַזְרִיעַ, וְהַמִּסְתַּכֵּל שֶׁעָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, קָרֵי לָהּ טִפָּה סְרוּחָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְרוֹבָה לְהַסְרִיחַ מִיָּד כְּשֶׁהִיא חוּץ לִמְעֵי הָאִשָּׁה. וְהַמִּסְתַּכֵּל שֶׁבָּא מִטִּפָּה סְרוּחָה, נָצוֹל מִן הַגַּאֲוָה. וְהַמִּסְתַּכֵּל שֶׁעָתִיד לִיתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה, נָצוֹל מִן הַתַּאֲוָה וְהַחֶמְדָּה אֶל הַמָּמוֹן. וְהַמִּסְתַּכֵּל שֶׁעָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, פּוֹרֵשׁ מִן הַחֵטְא וְאֵינוֹ נִכְשָׁל בָּעֲבֵרָה:

מקור חיים

מח. על פי מדרש שמואל הובא בתוי״ט. **א.** לשון הרע״ב. וצ״ע כי אם מחמת ידיעה זו בלבד ניצול מן העבירה למה צריכים שני דברים האחרים. ויתבאר על ידי מש״כ במדרש שמואל שעקביא אינו חולק על מה ששנה רבי לעיל (פ״ב מ״א) הסתכל בשלשה דברים ואין

ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוֹ. רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים א) וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב. אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג) אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ

רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת – שלום המלך ושריו ויועציו המנהיגים מלכותו ועושים משפט בארץ[2], ואפילו של אומות העולם, **שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוֹ** – שלולא מורא המלכות כל הגדול מחברו היה בולע את חברו. **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים[3], שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים א) וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב,** ואחר כך כתיב, כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה, הרי שרק על ידי עסק התורה אין מושבו מושב לצים. **אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג) אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת. וַאֲפִלּוּ שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם: **חַיִּים בָּלָעוֹ.** דִּכְתִיב (חֲבַקּוּק א) וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם, מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם כָּל הַגָּדוֹל מְחַבֵּרוֹ בּוֹלֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ, אַף בְּנֵי אָדָם אִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בּוֹלֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ (עֲבוֹדָה זָרָה נד:): **יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ. הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם:**

מקור חיים

אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין. אלא שעקביא כלל שלשתן במה שאמר ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, כי אין חשבון אלא בהאמין כי כל מעשיו בספר נכתבין ועין רואה ואוזן שומעת, אלא שהוא הוסיף עוד שנים על זה לפי שהם סיבות עצומות גורמות הכנעה לאדם ומשתקין ממנו תאותיו וחמדותיו ועוזרים לו להינצל מן הניסיון בעת בואו. **ב.** תוי"ט. **ג.** דאין ליצנות גדולה ממי שאומרים לו מנה זהובים שעה אחת וכל מה שאתה מונה יהיה שלך, והוא בטל ואינו מונה. הוא ודאי מתלוצץ מן הזהובים ומבזה אותם. כן הבטל מדברי תורה אחר שיודע השכר הגדול הזה אינו כי אם לץ (תוי"ט בשם מדרש שמואל).

וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לִירֵאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג) יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו:

וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע, הרי שהשכינה שרויה שם[ד], **וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לִירֵאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ** – לאותן החושבים רוממות שמו[ה]. **אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, וְשֶׁמַּעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ קַיֵּם אֶת כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ[ו], שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג)** יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם – היושב בדד ולומד בקול דממה דקה, **כִּי נָטַל עָלָיו** – כאילו נתינת כל התורה כולה היתה בעבורו בלבד:

ג רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים,

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה[ז] שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים – כאילו אכלו מתקרובת עבודה זרה[ח],

רבינו עובדיה מברטנורא

וַיִּדֹּם. לְשׁוֹן קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה, כְּדֶרֶךְ הַשּׁוֹנֶה יְחִידִי שֶׁהוּא שׁוֹנֶה בְּלַחַשׁ: כִּי נָטַל עָלָיו. כְּאִלּוּ נְתִינַת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ הָיְתָה בַּעֲבוּרוֹ בִּלְבַד: ג רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר. וּבְבִרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁמְּבָרְכִים עַל הַשֻּׁלְחָן, יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, וְחָשׁוּב כְּאִלּוּ אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה. כָּךְ שָׁמַעְתִּי: מִזִּבְחֵי מֵתִים. תִּקָּרֵבֶת עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קו) וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים:

מקור חיים

ד. היפך הליצנים, כי הם הכת שאינם רואים פני שכינה אפילו במותם (סוטה דף מב) וכל שכן בחייהם, ואלו אפילו בחייהם שכינה שרויה ביניהם כל שכן במיתתם (תוי״ט בשם מדרש שמואל). ה. מצו״ד. ובתפא״י כתב, לאותן שאפילו כשאין עוסקים בעבודתו ית׳ מהרהרים תמיד משם הויה שמורה השגחה בכל הזמנים. ו. כן הגירסא בהרבה ספרים והיא גירסת הרע״ב. ולא כספרים שלנו שגורסים ׳שהקב״ה קובע לו שכר׳ (תוי״ט). ז. המפרשים מקשים למה נקט שלשה. הרשב״ם מפרש שה״ה אפילו שנים, אלא סתם שלחן איכא שלשה לזימון ולכן נקט התנא שלשה (תוי״ט). ח. תקרובת עבודה זרה נקראת זבחי מתים דכתיב (תהלים קו) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, כלומר מקרבנות שהוקרבו לבעל פעור.

שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כח) כִּי כָל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְלִי מָקוֹם. אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מא) וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳:

שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כח) כִּי כָל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה – כל השלחנות כאילו מלאים דברים מאוסים ומשוקצים כקיא (מאכל החוזר מן הגוף דרך הפה) וצואה (כינוי לעבודה זרה[ט]), **בְּלִי מָקוֹם** – בשביל שלא הזכירו שמו של המקום ברוך הוא על השלחן. **אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא** – הרי הם כאילו הקריבו קרבנות ומשלחן גבוה קזכו במאכלם[י], **שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מא) וַיְדַבֵּר אֵלַי** – מיד כשדיבר בדברי תורה[יא], **זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳** – נקרא השלחן, שלחן שלפני ה׳:

רבינו עובדיה מברטנורא

מָלְאוּ קִיא צֹאָה. וַעֲבוֹדָה זָרָה קְרוּיָה צֹאָה, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה ל) צֵא תֹּאמַר לוֹ: **בְּלִי מָקוֹם.** בְּשֶׁבִּיל שֶׁלֹּא הִזְכִּירוּ שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא עַל הַשֻּׁלְחָן: **שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳.** מִיָּד כְּשֶׁדִּבֵּר בְּדִבְרֵי תוֹרָה נִקְרָא שֻׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳. וְיֵשׁ אוֹמְרִים מֵרֹאשׁוֹ שֶׁל מִקְרָא הוּא יוֹצֵא, דִּכְתִיב וְהַמְזַבֵּחַ עֵץ שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, אַל תִּקְרֵי בְּלִי מָקוֹם. בְּשֶׁבִּיל שֶׁלֹּא הִזְכִּירוּ שְׁמוֹ אַמּוֹת אֶלָּא אַמּוֹת, כְּמוֹ יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא, שָׁלֹשׁ כְּנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, וְאָמְרֵי לַהּ מִקְרָא מִשְׁנָה וְתַלְמוּד. שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְדַבֵּר בָּהֶן עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאָז קָרוּי שֻׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳. כָּךְ פֵּרֵשׁ רַשׁ״י:

מקור חיים

ט. כי אע״פ שפשטות הקרא ר״ל צואה ממש, שהיא דבר המאוס, התנא דורש שקאי גם על ע״ז שנקראת צואה כדכתיב (ישעיה ל, כב) תזרם כמו דוה צא תאמר לו, ועל הפסל מדבר הנביא ואומר צא - צואה, תאמר לו, צא לשון צואה (רד״ק שם, וכן נראה כוונת הרע״ב). **י.** תוי״ט. **יא.** הרע״ב כתב ששמע שיוצאים במה שמברכים בהמ״ז, והתוי״ט דחה דבריו דאטו ברשיעי עסקינן שאינן מברכין בהמ״ז, ועוד מילי דאבות מילי דחסידות נינהו, כדאמרינן בב״ק (דף ל) מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דאבות, ועל כן כתב שלא נתישבה דעתו בפסק הזה לצאת ידי חובתו בכך. והביא לשון רש״י שכתב ורגילין בני אדם לפטור עצמן בברכת המזון, משמע שאין זה מצוה מן המובחר אלא שכך נהגו. (השפת אמת כתב שיש להכריע ולומר שודאי על ידי ברכת המזון ושאר ברכות כבר יצא מידי זבחי מתים שהרי הזכירו שמו של המקום, ועל ידי דברי תורה ממש נעשה שלחנו של מקום).

ד רַבִּי חֲנִינָא בֶן חֲכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

רַבִּי חֲנִינָא בֶן חֲכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי, וּמְפַנֶּה[יב] **לִבּוֹ לְבַטָּלָה** – הניעור בלילה או מהלך בדרך יחידי, ומפנה לבו לבטלה, **הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ**, לפי שהוא בסכנה בלילה מפני המזיקים ובדרך יחידי מפני הליסטים, והמחשבה בדברי תורה היתה משמרתו:

ה רַבִּי נְחוּנְיָא בֶן הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה, נוֹתְנִין עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ:

רַבִּי נְחוּנְיָא בֶן הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה – המקבל עליו התמדת לימוד התורה[יג], **מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת** – טורח המלך ושרים, **וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – עמל וטורח הפרנסה, לפי שמלאכתו מתברכת. **וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה** – האומר קשה עולה של תורה ואיני יכול לסובלה, **נוֹתְנִין עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ:**

ו רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶן דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה,

רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶן דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּדִין[יד]

רבינו עובדיה מברטנורא

ד **הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי.** וּמְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ דִּבְרֵי הֶבְאי: חֲרֵי זֶה **מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.** לְפִי שֶׁלַּיְלָה הוּא זְמַן לַמַּזִּיקִים, וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי הוּא בְּסַכָּנָה מִפְּנֵי הַלִּסְטִים וְכָמָּה פְּגָעִים רָעִים, וְאִם הָיָה מְחַשֵּׁב בְּדִבְרֵי תוֹרָה הָיְתָה מְשַׁמַּרְתּוֹ: ה **עֹל מַלְכוּת.** מַשָּׂא מֶלֶךְ וְשָׂרִים: **דֶּרֶךְ אֶרֶץ.** עֲמַל וְטִרְחַ הַפַּרְנָסָה, לְפִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מִתְבָּרֶכֶת: **הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה.** הָאוֹמֵר קָשָׁה עֲלָהּ שֶׁל תּוֹרָה וְאֵינִי יָכוֹל לְסוֹבְלָהּ: ו **עֲשָׂרָה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בַּדִּין.** גְּרְסִינַן:

מקור חיים

יב. כן גירסת הרע״ב, ולא כספרים שלנו שגורסים והמפנה (תוי״ט). **יג.** רמב״ם. **יד.** כן גירסת הרע״ב, ובספרים שלנו הגירסא עשרה שיושבין ועוסקין בתורה.

שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב) אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ט) וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב) בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג) אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגוֹ'. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ) בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ.

שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב) אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל, ואין עדה פחותה מעשרה[טז]. **וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ט) וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ** – הקב"ה בונה עליית ודירתו בשמים, ואגודה עוסקת בתורה השכינה יורדת אליהם אל הארץ, ואין אגודה פחותה מחמשה[יז]. **וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב) בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט** – ודיינים הם שלשה. **וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג) אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגוֹ'. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד,**

ר ש"י

בַּעֲדַת אֵל. וְאֵין עֵדָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמְרַגְּלִים (בְּמִדְבַּר יד) עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת, יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, הֲרֵי עֲשָׂרָה: וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. שְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִים: וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. הָאֵשׁ וְהָאֲוִיר וְהַמַּיִם שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה, עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ, עַל יְסוֹד הָאָרֶץ הֵם מַקִּיפִים. הֲרֵי לְךָ שֶׁשְּׁלֹשָׁה קְרוּיִין אֲגֻדָּה. אִי נַמִּי, מְצִינוּ שְׁלֹשָׁה קְרוּיִין אֲגֻדָּה, אֲגֻדַּת אָזוֹב שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה קְלָחִים. וְיֵשׁ סְפָרִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶן וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ, שֶׁאָדָם אוֹגֵד בְּיָדוֹ אַחַת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אֶצְבָּעוֹת, וּכְלָל אֶצְבָּעוֹת שֶׁבַּיָּד קְרוּיִין אֲגֻדָּה. וּבְרֹאשׁ הַמִּקְרָא הוּא אוֹמֵר, הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו, כְּלוֹמַר הַשְּׁכִינָה שֶׁהִיא בַּשָּׁמַיִם יוֹרֶדֶת לְמַטָּה לָאָרֶץ כְּשֵׁשׁ שָׁם אֲגֻדָּה עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט, שֶׁהַדַּיָּנִים הֵם שְׁלֹשָׁה:

מקור חיים

טו. כמבואר ברע"ב, עיי"ש. **טז.** כדאיתא ברע"ב שאגודה היינו מה שאוגד אדם בידו אחת שיש בה חמש אצבעות, ולכן סכום האצבעות שביד קרויין אגודה.

שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ) בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ:

שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג) **יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם, כִּי נָטַל עָלָיו**יז – יושב לבד ולומד בקול דממה דקה, השכינה סוככת עליו[יח]:

ז רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בַּרְתּוֹתָא אוֹמֵר, תֵּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (דברי הימים א כט) כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה, וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר, מַה נָּאֶה אִילָן זֶה וּמַה נָּאֶה נִיר זֶה,

רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בַּרְתּוֹתָא אוֹמֵר, תֵּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ – לא תמנע מלהתעסק בחפצי שמים בין בגופך בין בממונך, **שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ** – שגופך וממונך הם שלו, ואינך נותן משלך כלום. **וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (דברי הימים א כט)** – וכן נאמר אצל דוד המלך אחר שבני ישראל נדבו הרבה כסף וזהב לבניית בית המקדש, **כִּי מִמְּךָ הַכֹּל** – כי כל העושר הוא ממך, **וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ** – ומקצת ממה שקבלנו ממך חזרנו ונתננו לך[יט]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ**[כ] **וְשׁוֹנֶה** – לומד תורה, **וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר, מַה נָּאֶה אִילָן זֶה וּמַה נָּאֶה נִיר זֶה**[כא],

רבינו עובדיה מברטנורא

כִּי נָטַל עָלָיו. לְשׁוֹן סָכָךְ. תִּרְגּוּם וְסָכוֹת, וְתַטֵּל, כְּלוֹמַר שֶׁהַשְּׁכִינָה סוֹכֶכֶת עָלָיו: ז תֵּן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ. לֹא תִמְנַע מִלְּהִתְעַסֵּק בְּחֶפְצֵי שָׁמַיִם בֵּין בִּגּוּפְךָ בֵּין בְּמָמוֹנְךָ, [שֶׁאֵינְךָ נוֹתֵן מִשֶּׁלְּךָ, לֹא מִגּוּפְךָ וְלֹא מִמָּמוֹנְךָ], שֶׁאַתָּה וּמָמוֹנְךָ שֶׁלּוֹ: מַה נָּאֶה אִילָן זֶה מַה נָּאֶה נִיר זֶה. הוּא הַדִּין לְכָל שִׂיחָה בְּטֵלָה, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בַּהֹוֶה שֶׁדֶּרֶךְ הוֹלְכֵי דְּרָכִים לְדַבֵּר בְּמַה שֶּׁרוֹאִים בְּעֵינֵיהֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאַשְׁמוֹעִינַן רְבוּתָא דְּאָדָם עַל גַּב דְּעַל יְדֵי כֵן הוּא מְבָרֵךְ בָּרוּךְ שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ, אַף עַל פִּי כֵן מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ: נִיר. תֶּלֶם הַמַּחֲרֵשָׁה, כְּמוֹ נִירוּ לָכֶם נִיר (יִרְמְיָה ד):

מקור חיים

יז. כן גירסת הרע״ב. ובספרים שלנו הגירסא שנאמר (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. ופירש״י בכל המקום שאתן דעת בלבך ואלמדך להזכיר את שמי, (כלומר ללמוד תורה שהיא שמותיו של הקב״ה), אבוא אליך וברכתיך. ואליך לשון יחיד, ש״מ שקאי על יחיד הלומד. יח. נטל הוא לשון סכך, כמבואר ברע״ב שתרגום של וסכות, ותטל. יט. רש״י ומצו״ד. כ. שהוא מקום סכנה. וי״מ דלאו דוקא אלא ה״ה בבית, אלא דבדרך שכיחי אילן וניר ואפשר שיפסיק אם לא ידע חומר הענין, אבל בבית אין סיבה שיפסיק (תוי״ט). כא. ניר הוא תלם המחרישה, ור״ל שדה שנתחרשה (רע״ב, רש״י). ועיין רע״ב למה נקט אילן וניר.

מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

(מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב)[כב] כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

ח רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפִלּוּ תָקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, ההיא היתה קשה לו להבינה על בוריה ומתוך הקושי שבה שכחה[כה],

רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ – כל השוכח אפילו רק דבר אחד[כג] ממשנתו בשביל שלא חזר עליה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[כד], שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפִלּוּ תָקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ – שהלכה

רבינו עובדיה מברטנורא

ח כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ. זָדוֹן. אִי נַמִּי כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, בְּשֶׁבִיל שֶׁלֹּא חָזַר עָלֶיהָ, מֵעַלִּין עָלָיו לְפִי שֶׁאוֹתָהּ מִשְׁנָה הָיְתָה מְשַׁמַּרְתּוֹ כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. שֶׁמִּתּוֹךְ שִׁכְחָתוֹ וַעֲכָשָׁיו שֶׁשְּׁכָחָהּ אֵינָהּ מְשַׁמַּרְתּוֹ: הוּא בָּא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר וְנִמְצֵאת תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ. שֶׁהָיְתָה קָשָׁה עָלָיו וּמִתּוֹךְ הַקֹּשִׁי שֶׁבָּהּ שְׁכָחָהּ:

מקור חיים

כב. כן הגירסא בספרים שלנו. ורש״י כתב שלא גרסינן ליה שהמשנה אינה מביאה פסוק לזה. (במדרש שמואל כתב שסמך אקרא דכתיב (איוב ל, ד) הקוטפים מלוח עלי שיח, ועל פסוק זה דרשו חז״ל (חגיגה דף יב:) א״ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים. ש״מ חומר ענין המפסיק דברי תורה בשיחה בטילה. (ומ״מ לא מפורש בקרא שמתחייב בנפשו)). רש״י כתב שמתחייב בנפשו ר״ל מסתכן בנפשו כי כשעוסק בתורה אין רשות לשטן להזיקו וכיון שפוסק על דברים בטלים ניתנה לו רשות. **כג.** אע״ג דבקרא דקמייתי כתיב פן תשכח את ׳הדברים׳, אין לך דבר אחד שאין תלויים בו דברים רבים (מדרש שמואל, הובא בתוי״ט). **כד.** עיין רע״ב הטעם שעבור זה מעלין עליו כאילו מתחייב על כך בנפשו. **כה.** רע״ב, וביתר ביאור ברבינו גרשום (מנחות דף צט.).

תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וְיסִירֵם מִלִּבּוֹ:

תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וְיסִירֵם מִלִּבּוֹ – עד שמתעסק בדברי בטלה שבאה לידו במקום לעסוק בתורה, ועל ידי זה שכחה:

ט רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוֹסָא אוֹמֵר, כָּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. הוּא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, אֵינָהּ חָכְמָה וְאֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת:

רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוֹסָא אוֹמֵר, כָּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ – כל שמקדים במחשבתו יראת חטאו ללימודו, כי מטרתו בלימודו היא כדי לדעת איך להישמר מלעבור על מצוותיה, **חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת** – תורתו מתקיימת, שהתורה מביאתו למה שלבו חפץ והוא נהנה בה. **וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ** – שאינו לומד כדי להישמר מלעבור על המצוות, **אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת**, שמתוך שהתורה מונעת אותו מללכת אחרי שרירות לבו הוא קץ בה ומניחה. **הוּא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ** – כל שלומד כדי לקיים המצוות שבתורה[כו],

רבינו עובדיה מברטנורא

ט כָּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ. אֲנִי שָׁמַעְתִּי, שֶׁמְּקֻדִּים בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ יִרְאַת חֶטְאוֹ לְחָכְמָתוֹ, שֶׁהוּא חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ אֶלְמַד בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה יָרֵא חֵטְא. וְזֶה עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ תְּחִלַּת הַמַּחֲשָׁבָה [הִיא] סוֹף הַמַּעֲשֶׂה: **חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת.** שֶׁהַחָכְמָה מְבִיאָתוֹ לְמַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ וְהוּא נֶהֱנֶה בָּהּ: **וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ.** שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לִבּוֹ פּוֹנֶה לִהְיוֹת יָרֵא חֵטְא: **אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת.** שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהִיא מוֹנַעַת אוֹתוֹ מִלֶּלֶכֶת אַחֲרֵי שְׁרִירוּת לִבּוֹ הוּא קָץ בָּהּ וּמוֹאֲסָהּ וּמַנִּיחָהּ: **כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ.** הָכָא מְיַרֵי שֶׁזָּרִיז בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, וּלְעֵיל בְּכָל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ אַיְרֵי שֶׁנִּזְהָר בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה:

מקור חיים

כו. בפשטות אי אפשר שיהיה מעשיו מרובין מחכמתו, שהרי אם עדיין לא למד איך ידע לקיים, אלא מחמת שמקבל עליו לקיים כל מה שילמוד נחשב כבר כאילו קיימו, ולכן נקט התנא כאן מרובין ולא נקט קודמין, שא"א שיקדמו (תוי"ט).

חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת:

חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו – שאינו לומד כדי לקיים מצוותיה[כג], **אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת:**

י הוּא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. וְכָל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. רַבִּי דוֹסָא בֶן הַרְכִּינַס אוֹמֵר, שְׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, וְיֵין שֶׁל צָהֳרַיִם, וְשִׂיחַת הַיְלָדִים, וְישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

הוּא הָיָה אוֹמֵר – רבי חנינא בן דוסא היה רגיל לומר, **כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ** – כל מי שאהוב למטה[כד], **רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ** – בידוע שהוא גם אהוב למעלה. **וְכָל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. רַבִּי דוֹסָא בֶן הַרְכִּינַס אוֹמֵר, שְׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית** – המאריך בשינה בשחרית עד שעונת קריאת שמע עוברת, **וְיֵין שֶׁל צָהֳרַיִם** – ושתיית יין בצהריים, שהוא זמן שהיין מושך לשתות עוד, **וְשִׂיחַת הַיְלָדִים**, המבטלת את אבותיהם מלעסוק בתורה[כה], **וְישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ**, שמתכנסים ומדברים דברים בטלים, **מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:**

רבינו עובדיה מברטנורא

י כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ. כָּל מִי שֶׁאָהוּב לְמַטָּה בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא אָהוּב לְמַעְלָה: **שְׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית.** שֶׁהוֹלֵךְ וְיָשֵׁן עַד שֶׁעוֹנַת קְרִיאַת שְׁמַע עוֹבֶרֶת: **וְיֵין שֶׁל צָהֳרַיִם.** מוֹשֵׁךְ לִבּוֹ שֶׁל אָדָם, דִּכְתִיב (קהלת ב) לִמְשֹׁךְ בַּיַּיִן אֶת בְּשָׂרִי, וּמֵבִיא אוֹתוֹ לִידֵי שִׁכְרוּת: **וְשִׂיחַת הַיְלָדִים.** מְבַטֶּלֶת אֶת אֲבוֹתֵיהֶם מִלַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה: **וְישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ.** שֶׁמִּתְכַּנְּסִים וּמְדַבְּרִים בְּדָבָרִים בְּטֵלִים:

מקור חיים

כג. עיין רע"ב שרישא איירי בלומד להישמר מלעבור על מצוות לא תעשה שבתורה, וסיפא איירי בלומד לקיים העשין שבה. **כד.** ורוח הבריות ר"ל רוח רוב הבריות, אבל אין חרושין למיעוטא (תוי"ט). (כתוב בשפת אמת שמכאן משמע שאינו תלוי ביד האדם שיהא רוח הבריות נוחה ממנו, אלא תלוי בצדקותיו, כי הקב"ה ממציא ליריאיו חן בעיני הבריות. ונוחה ממנו היינו מגוף האדם, ולא מחמת דברים אחרים, כגון שהוא עושר ומטיב עם אחרים ובסיבה זו הוא אהוב, כי אין זה בכלל נוחה ממנו). **כט.** ולאו דוקא שיחה, אלא כל מיני שעשוע עמהם, וז"ל רבנו יונה, שאותו השעשוע מושך את לבות בני אדם על ידי אהבתם את הנערים ונמצאת התורה מתבטלת.

יא רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר, הַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה,

רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר, הַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים – מפגל או מטמא קדשי מזבח או מביאם לידי נותר. או המועל בקדשי מזבח או בקדשי בדק הבית, **וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת** – שעושה מלאכה בחול המועד או נוהג בהם מנהג חול באכילה ושתיה, **וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים** – והמבייש חבירו ברבים[ל], **וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם** – שלא מל, או שמושך ערלתו כדי לבסות המילה כדי שלא יהא נראה שהוא מהול, **וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה** – שמפרש דברי התורה שלא כהלכה[לא],

רבינו עובדיה מברטנורא

יא הַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים. הַמֵּבִיא קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ לִידֵי פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא, אוֹ הַמּוֹעֵל וְנֶהֱנֶה בֵּין בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בֵּין בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת: **וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת.** יָמִים שֶׁל חֹל הַמּוֹעֵד, עוֹשֶׂה בָּהֶן מְלָאכָה אוֹ נוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג חֹל בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה: **וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים.** הַמִּתְבַּיֵּשׁ פָּנָיו מַאֲדִימוֹת תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מִתְלַבְּנוֹת, שֶׁהַנֶּפֶשׁ יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי תְנוּעוֹת אַחַת לַחוּץ וְאַחַת לִפְנִים, וּכְשֶׁמְבַיְּשִׁין אֶת הָאָדָם בְּתְחִלָּה הָרוּחַ מִתְנוֹעֵעַ לְצַד חוּץ כְּמִי שֶׁמִּתְמַלֵּא חֵמָה וּפָנָיו מַאֲדִימוֹת, וּכְשֶׁאֵינוֹ מוֹצֵא טַעֲנָה כֵּיצַד יָסִיר הַבּוּשָׁת הַהוּא מֵעַל פָּנָיו, הוּא דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ וְנִכְנָס הָרוּחַ לְצַד פְּנִים מִפָּנֵי הַצַּעַר, וּפָנָיו מִתְכַּרְכְּמִים וּמִתְלַבְּנִים. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (בְּבָא מְצִיעָא נח:) בְּעִנְיַן הַהַלְבָּנָה, דְּאַזְיֵל סוּמְקָא וְאָתֵי חִיוְרָא: **וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ.** שֶׁלֹּא מָל, אוֹ שֶׁמָּל וּמוֹשֵׁךְ עָרְלָתוֹ לְכַסּוֹת הַמִּילָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה שֶׁהוּא מָהוּל: **וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה.** שֶׁמַּרְאֶה פָּנִים וּפְרוּשִׁים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה. כְּגוֹן הַמִּתְרַגֵּם וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמּוֹלֵךְ, וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְאַעֲבָרָא לְאַרְמִיוּתָא. וְאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. וּבְכְלָל זֶה הַדּוֹרֵשׁ דְּרָשׁוֹת שֶׁל דֹּפִי. פֵּרוּשׁ אַחֵר, מְגַלֶּה פָּנִים, שֶׁמַּעֲז פָּנָיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בְּפַרְהֶסְיָא בְּיָד רָמָה וְאֵין לוֹ בּשֶׁת פָּנִים:

מקור חיים

ל. עיין רע״ב טעם שהבושה נקראת הלבנת פנים. **לא.** ברע״ב הביא דוגמא לזה, עיי״ש. וכן הובא שם פירוש נוסף.

אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא:

אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, ואפילו אם מת מתוך יסורים, אלא אם כן עשה תשובה[לב]:

יב רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ, וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת, וֱהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ – הוי קל לעבוד ולשמש לפני אדם גדול זקן וישב בראש, **וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת** – ולאדם בחור ששערותיו שחורות אינך צריך להקל עצמך כל כל כך, אלא תעמוד לפניו בנחת ובישוב, **וֱהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה** – נגד כל איש בין זקן בין צעיר תעמוד בשמחה[לג]:

רבינו עובדיה מברטנורא

אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְלֹא חָזַר בִּתְשׁוּבָה מֵאַחַת מֵעֲבֵרוֹת הַלָּלוּ שֶׁבְּיָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁבָּאוּ עָלָיו יִסּוּרִים וּמֵת בַּיִּסּוּרִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אֲבָל אִם חָזַר בִּתְשׁוּבָה קֹדֶם מוֹתוֹ, אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה: **יב הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ.** לִפְנֵי אָדָם גָּדוֹל זָקֵן וְיוֹשֵׁב בָּרֹאשׁ בִּישִׁיבָה, הֱוֵי קַל לַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ וּלְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו: **וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת.** לְאָדָם בָּחוּר שֶׁשַּׂעֲרוֹתָיו שְׁחוֹרוֹת אֵינְךָ צָרִיךְ לְהָקֵל עַצְמְךָ כָּל כָּךְ, אֶלָּא תַּעֲמֹד לְפָנָיו בְּנַחַת וּבִישׁוּב: **וֱהֱוֵי מְקַבֵּל וכו'.** נֶגֶד כָּל אָדָם בֵּין רֹאשׁ בֵּין תִּשְׁחֹרֶת תַּעֲמֹד בְּשִׂמְחָה. מְקַבֵּל, כְּמוֹ מַקְבִּיל. מִתַּרְגּוּם נֶגֶד, קֳבֵל. פְּרוּשׁ אַחַר, **הֱוֵי** קַל לְרֹאשׁ, בְּרֹאשִׁיתְךָ כְּשֶׁאַתָּה בָּחוּר **הֱוֵי** קַל לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֶךָ, וּבְזִקְנוּתְךָ כְּשֶׁהִשְׂחַרוּ פָּנֶיךָ מִפְּנֵי הַזִּקְנָה תְּהֵא נוֹחַ לוֹ:

מקור חיים

לב. וברישׁ חלק דקחשיב כל הני דאין להם חלק לעולם הבא ולא קחשיב אלו, היינו משום שהם כלולים באפיקורס דתנן התם (מדרש שמואל, הובא בתוי"ט). **לג.** ז"ל הרמב"ם, אבל צריך שתקבל כל אדם קטן וגדול בן חורין ועבד, כל איש ממין האדם, בשמחה. וזה יותר ממה שאמר שמאי (פ"א מט"ו) **בסבר פנים יפות.** (עוד פירש הרע"ב כשאתה בחור הוי קל לעשות רצון בוראך ובזקנותך כשהושחרו פניך מפני הזקנה תהא נוח לו. ולכאורה יש לפרש בשני אופנים, או שהכוונה שמחמת שבשעה שהיתה ביכלתך לעשות עשית, לכן גם בימי הזקנה תהא מרוצה להשי"ת אף אם לא תוכל לעשות מחמת הזקנה, וזה יותר נראה כי לולא כן היל"ל נוח לך, ולא נוח לו).

יג רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה. מָסֹרֶת, סְיָג לַתּוֹרָה. מַעֲשְׂרוֹת, סְיָג לָעשֶׁר. נְדָרִים, סְיָג לַחָכְמָה. סְיָג לַחָכְמָה, שְׁתִיקָה:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה – מרגילין אדם להיכשל באיסורי עריות[לד]. **מָסֹרֶת, סְיָג לַתּוֹרָה** – המסורת שמסרו לנו חכמים אלו תיבות הם חסירות בגון בלי ו״ו ואלו הם יתירות, הם גדר וחיזוק[לה] לתורה שבכתב, שכמה דינים תלויים במסורת[לו]. **מַעֲשְׂרוֹת, סְיָג לָעשֶׁר** – קיום מצות מעשר הוא גדר וחיזוק להתעשר, כדדרשינן עשר בשביל שתתעשר. **נְדָרִים, סְיָג לַפְּרִישׁוּת** – על ידי נדרים ניתן לעשות סייג וגדר שלא לעבור על ענייני פרישות שמקבל על עצמו. **סְיָג לַחָכְמָה, שְׁתִיקָה** – שתיקה מדברי רשות ומיעוט הדיבור בהם כל מה שאפשר הוא סייג וחיזוק להגיע לחכמה[לז]:

רבינו עובדיה מברטנורא

יג מָסֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה. הַמָּסֹרֶת שֶׁמָּסְרוּ לָנוּ חֲכָמִים בַּחֲסֵרוֹת וִיתֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הֵם גֶּדֶר וְחִזּוּק לַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, שֶׁעַל יְדֵיהֶם אָנוּ מְבִינִים כַּמָּה מִצְוֹת אֵיךְ יַעֲשׂוּ אוֹתָם. כְּמוֹ בַּסָּכּוֹת בַּסָּכֹּת תֵּשְׁבוּ, שְׁנַיִם חֲסֵרִים וְאֶחָד מָלֵא, שֶׁמִּמֶּנּוּ אָנוּ לוֹמְדִים לְהַכְשִׁיר סֻכָּה בְּשֶׁלֹּשׁ דְּפָנוֹת. וּכְגוֹן מוֹעֲדֵי ה׳ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם, שֶׁנִּכְתָּב חָסֵר בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת, לְלַמֵּד, אַתֶּם אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִים, אַתֶּם אֲפִלּוּ מְזִידִים, אַתֶּם אֲפִלּוּ מֻטְעִים: **מַעֲשְׂרוֹת סְיָג לָעשֶׁר.** דִּכְתִיב עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר, עַשֵּׂר בַּשְּׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר (תַּעֲנִית ט): **נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת.** בִּזְמַן שֶׁאָדָם מַתְחִיל בְּפְרִישׁוּת וּמַתָּרָא שֶׁלֹּא יַעֲבֹר, מְקַבֵּל עָלָיו בִּלְשׁוֹן נֵדֶר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כָּךְ וְכָךְ, וְעַל יְדֵי כֵן הוּא כּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ: **סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה.** בְּמַה אֲנַן קָיְמִין, אִי בִּשְׁתִיקָה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, הֲרֵי כְּבָר כְּתִיב וְהָגִיתָ בּוֹ וְגוֹ׳, אִי בִּשְׁתִיקָה מֵרְכִילוּת וְלָשׁוֹן הָרָע וּקְלָלָה, דְּאוֹרַיְתָא

מקור חיים

לד. כל המשנה הזאת מדברת בסייגים, וכוונת התנא ללמד שהיפך משחוק וקלות ראש, והיינו כובד ראש והיראה הוא סייג לעריות, והא דלא תנן הכי בהדיא כמו באינך, משום שרצה ללמד שהשחוק וקלות ראש גם מרגילין לערוה בהרגל תמידי ולא רק שמסלקין הסייג. וזה לא היה נשמע אם היה רק שונה שכובד ראש ויראה הוא סייג לעריות (תוי״ט בשם רבינו יונה). **לה.** כל גדר השומר על הדבר ממילא מחזק אותו. רוב הסייגים שבמשנתנו לא באים לשמור אלא לחזק. **לו.** כמבואר ברע״ב, עיי״ש. (ומש״כ אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזידים אתם אפילו מוטעים, ר״ל בית דין שקדשו את החדש או עיברו החדש שלא כדין, בין שוגגין בין מוטעין בין מזידין הרי זה מקודש וכל המועדות תלויים ביום שקידשו (ראש השנה דף כה.)). **לז.** ולא אמר שתיקה סייג לחכמה כמו

יד הוּא הָיָה אוֹמֵר, חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם,

הוּא הָיָה אוֹמֵר – רבי עקיבא היה רגיל לומר, **חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם** – חביב מין האדם[לח] שנברא בצלם אלקים[לט]. **חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם** – חיבה יתירה הראה הקדוש ברוך לאדם שגם הודיעו שנברא בצלם אלקים[מ],

ר ש"י

נִינְהוּ. הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּשְׁתִיקָה מִדִּבְרֵי הָרְשׁוּת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְאָדָם לְמַעֵט הַדִּבּוּר בָּהֶם כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר. וַעֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי יז) גַּם אֱוִיל מַחֲרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב: **יד חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ.** רַמְב"ם פֵּרֵשׁ, חִבָּה יְתֵרָה הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם שֶׁהוֹדִיעוֹ וְאָמַר לוֹ רְאֵה שֶׁבְּרָאתִיךָ בְּצֶלֶם, שֶׁהַמֵּטִיב לַחֲבֵרוֹ וּמוֹדִיעוֹ הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ, מַרְאֶה חִבָּה יְתֵרָה יוֹתֵר מִשֶּׁאִלּוּ הֵטִיב עִמּוֹ וְאֵינוֹ חָשׁוּב בְּעֵינָיו לְהוֹדִיעוֹ הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ, חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ, חִבָּה גְּלוּיָה וּמְפֹרְסֶמֶת, שֶׁלֹּא בִּלְבַד אַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת הָיָה לוֹ לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא עִם הָאָדָם אֶלָּא אַף חִבָּה גְּלוּיָה וִידוּעָה לַכֹּל:

מקור חיים

בהאחרים, שכן דרך לשנות כך באחרון, להודיע שהוא אחרון (דרך חיים). ובמדרש שמואל כתב שלפי שאין שום סייג לחכמה כי אם השתיקה בלבד להכי תני סייג קודם, כלומר סייג החכמה אינו אלא שתיקה, משא"כ האחרים שאע"ג שכל אחד סייג לאותו דבר, מכל מקום יש לאותו דבר ג"כ סייג אחר מלבד זה (תוי"ט). **לח.** לפי התוי"ט כוונת התנא על כללות מין האדם אף על הנכרים, כי גם הם נבראו בצלם אלקים, והיינו ההשגה השכלית (כמבואר בהערה הקרובה, עיי"ש). אלא שתכלית ההשגה הזאת היא ידיעת אלקים כפי האפשר בכח האדם והשגתו, והגוים אינם משתמשים בו כראוי ולכן אותם ראוי להקרא צלם ולא צלם אלקים, ולכן לא רצה התנא לשנות בהדיא צלם אלקים (תוי"ט). **לט.** מעיקרי האמונה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי גוף ואין לו שום דמיון כלל. ומש"כ נעשה אדם בצלמנו, ובצלם אלקים עשה את האדם, פירש הרמב"ם בתחלת ספר המורה (מורה נבוכים א א) שאין הלשון 'צלם' מורה על תבנית האיברים ושרטוטיהם, אלא על המהות של האדם שמבדיל בינו לבין ברואים האחרים. והיא ההשגה השכלית אשר בו יתייחד האדם משאר כל הנבראים שתחת גלגל הירח. ואע"פ שאין שום דמיון בין השגת ה' להשגת האדם, אבל כיון שבהשקפה ראשונה נראה שיש דמיון כל שהו ביניהם על כן נקטה התורה בלשון זה לתאר את מעלת האדם. **מ.** שהמטיב לחברו ומודיעו הטובה שעשה עמו מראה חבה

שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט) כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד) בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד) כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:

שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט) **כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם** – חיבה יתירה הראה הקדוש ברוך לבני ישראל שגם הודיעם שנקראו בנים למקום, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יד) **בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה [שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם]**[מא] – שניתן להם התורה שנקראת כלי חמדה[מב] ובו נברא העולם **חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם** – חיבה יתירה הראה הקדוש ברוך לבני ישראל שגם הודיעם שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי ד) **כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם** – התורה שנקראת 'לקח' נתתי לכם, ובו נבראו כל מעשי בראשית שנאמר בהם 'כי טוב'[מג], **תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ** – אל תעזבו את התורה שנתתי לכם:

ר ש"י

שֶׁנֶּאֱמַר **כִּי לֶקַח טוֹב.** כָּל מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב, לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת לֶקַח, כְּמוֹ דְּאַתְּ אָמַר (דְּבָרִים לב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי:

מקור חיים

יתירה יותר משאילו הטיב עמו ואינו חשוב בעיניו להודיעו הטובה שעשה עמו (רמב"ם הובא ברע"ב). **מא.** כן גירסת רבנו יונה, והרע"ב מפרש בשיטתיה. **מב.** דכתיב תורת ה' תמימה וגו' וכתיב בתריה הנחמדים מזהב ומפז רב (תוי"ט בשם מדרש שמואל). **מג.** רע"ב, ועיי"ש שהתורה נקראת לקח דכתיב יערוף כמטר לקחי.

משנה טו

משנה זו היא המשך דברי רבי עקיבא[מד]

טו הַכֹּל צָפוּי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה, וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן, וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה:

הַכֹּל צָפוּי – כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים גלוי לפניו יתברך, **וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה** – בידו של אדם לבחור בטוב או ברע, **וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן** – והעולם נדון במדת הרחמים. **וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה** – ושיעור הרחמים תלוי בריבוי המעשה, כי המרבה במעשים טובים נותנים לו רחמים מרובים, והממעיט במעשים טובים ממעטים לו ברחמים[מה]:

רבינו עובדיה מברטנורא

טו הַכֹּל צָפוּי. כָּל מַה שֶּׁאָדָם עוֹשֶׂה בְּחַדְרֵי חֲדָרִים גָּלוּי לְפָנָיו: **וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה.** בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם לַעֲשׂוֹת טוֹב וָרַע, כְּדִכְתִיב (שָׁם ל) רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְגוֹ׳: **וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן.** בְּמִדַּת רַחֲמִים. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין הַכֹּל שָׁוִין בְּמִדָּה זוֹ, לְפִי שֶׁהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה. הַמַּרְבֶּה בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים נוֹתְנִים לוֹ רַחֲמִים מְרֻבִּים, וְהַמַּמְעִיט בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים מְמַעֲטִים לוֹ בְּרַחֲמִים. פֵּרוּשׁ אַחֵר, וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה, לְפִי רֹב מַעֲשָׂיו שֶׁל אָדָם הוּא נִדּוֹן, אִם רֹב זְכֻיּוֹת זַכַּאי, אִם רֹב עֲוֹנוֹת חַיָּב. וְרַמְבַּ״ם פֵּרֵשׁ, הַכֹּל צָפוּי, כָּל מַעֲשֶׂה בְּנֵי אָדָם מַה שֶּׁעָשָׂה וּמַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, וְלֹא תֹּאמַר כֵּיוָן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ מַה שֶּׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם אִם כֵּן הוּא מְכָרָח בְּמַעֲשָׂיו שֶׁיִּהְיֶה צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, כִּי הָרְשׁוּת נְתוּנָה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת טוֹב וָרַע וְאֵין שׁוּם דָּבָר שֶׁיְּכָרִיחֵהוּ כְּלָל, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן הוּא, בְּטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן, לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים. שֶׁהַחוֹטֵא חָטָא בְּרֵצוֹנוֹ, רָאוּי שֶׁיַּעֲנֵשׁ. וְהַצַּדִּיק הָיָה צַדִּיק בְּרֵצוֹנוֹ, וְרָאוּי שֶׁיְּקַבֵּל שָׂכָר: **וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה.** לְפִי מַה שֶּׁאָדָם כּוֹפֵל וּמַתְמִיד בַּעֲשִׂיַּת הַטּוֹב כָּךְ שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה. שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַמְחַלֵּק מֵאָה זְהוּבִים לְצָדָקָה בְּמֵאָה פְּעָמִים, לְנוֹתֵן אוֹתָם בְּפַעַם אַחַת. וְגִרְסַת רַמְבַּ״ם הִיא, וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה, אֲבָל לֹא עַל פִּי הַמַּעֲשֶׂה:

מקור חיים

מד. תוי״ט. וכתב שמחמת שגם מאמרו זה קאי על כל בני אדם אף על אומות העולם, לא נשנה בתחלתה הוא היה אומר, לפי שהיא נמשכת למאמר משנה הקודמת שאמר בה חביב אדם שנברא בצלם. **מה.** פירוש ראשון ברע״ב. ועיין שם פירוש הרמב״ם על הרישא, ועוד שני פירושים על הסיפא.

טז הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַכֹּל נָתוּן בְּעֵרָבוֹן, וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הַחָנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֶנְוָנִי מֵקִיף, וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ, וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת, וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבֹא וְיִלְוֶה, וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִים תָּדִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, הוּא הָיָה אוֹמֵר – רבי עקיבא עצמו היה גם אומר אותו ענין בלשון אחר. וכך היה אומר, **הַכֹּל נָתוּן בְּעֵרָבוֹן** – כל הבריאה הרי היא כמשכון בידי הקב"ה, **וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים** – ומצודתו פרוסה על כל החיים ובידו לייסרם ולהמיתם מתי שרוצה, ולכן אף על פי שהכל צפוי וידוע לו אין צריך להעניש מיד. **הַחָנוּת פְּתוּחָה** – עולם הזה דומה לחנות פתוחה, **וְהַחֶנְוָנִי מֵקִיף** – ובעל החנות מאמין לכל אחד ונותן להם בהקפה, **וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ** – לכתוב בו ההקפות כדי שלא ישכח, **וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת** – וכל מה שלוקחים נכתב בפנקס, **וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבֹא וְיִלְוֶה** – והרשות נתונה לכל מי שרוצה ליקח בהקפה לבא וליקח, **וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִים תָּדִיר בְּכָל יוֹם** – והגבאים, והם היסורים ופגעים רעים, מחזירים כל יום אחר הלווים ליפרע מהם, **וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ** – ונפרעים מן האדם בין שזוכר את חובו ואומר יפה דנתני, ובין שלא מדעתו שכבר שכח את חובו, **וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ** – והצדק עם הגבאים, שיש להם על מה לסמוך, היינו הפנקס והחנוני.

רבינו עובדיה מברטנורא

טז הַכֹּל נָתוּן בְּעֵרָבוֹן. רַגְלוֹהִי דְּבַר נַשׁ אינון עֲרֵבִין בֵּיהּ (סַנְהֶדְרִין נג.) לַאֲתַר דְּמִתְבָּעֵי תָּמָן מוֹבִילִין יָתֵיהּ: **וּמְצוּדָה פְּרוּסָה.** יְסוּרִין וּמִיתָה: **הַחָנוּת פְּתוּחָה.** וּבְנֵי אָדָם נִכְנָסִים שָׁם וְלוֹקְחִים בַּהַקָּפָה: **וְהַחֶנְוָנִי מֵקִיף.** וּמַאֲמִין לְכָל הַבָּא לִטֹּל. כָּךְ בְּנֵי אָדָם חוֹטְאִים בְּכָל יוֹם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַמְתִּין לָהֶם עַד בֹּא עִתָּם: **וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ.** לִכְתֹּב בָּהּ הַהַקָּפוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח: **וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת.** שֶׁלֹּא תֹּאמַר אַף עַל פִּי שֶׁהַפִּנְקָס פָּתוּחַ פְּעָמִים שֶׁהַחֶנְוָנִי טָרוּד וְאֵינוֹ כוֹתֵב הַכֹּל, לְכָךְ אָמַר וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת: **וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת וְכוּ'.** הַיְנוּ וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה דִּלְעֵיל, שֶׁאֵין שׁוּם אָדָם מְכָרָח לִלְווֹת שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ: **וְהַגַּבָּאִים.** יְסוּרִים וּפְגָעִים רָעִים: **לְדַעְתּוֹ.** פְּעָמִים שֶׁזּוֹכֵר אֶת חוֹבוֹ וְאוֹמֵר יָפֶה דַּנְתַּנִי: **וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ.** פְּעָמִים שֶׁשָּׁכַח וְקוֹרֵא תִּגֹּר כְּנֶגֶד דִּינוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא: **וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ.** עַל הַפִּנְקָס, וְעַל הַחֶנְוָנִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן עַל פִּנְקָסוֹ. כָּךְ הַיְסוּרִים הַלָּלוּ הֵן נִסְמָכִים עַל מַעֲשָׂיו שֶׁל אָדָם הַנִּזְכָּרִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם נִשְׁכָּחִים מִן הָאָדָם:

וְהַדִּין דִּין אֱמֶת, וְהַכֹּל מְתֻקָּן לַסְּעוּדָה: **וְהַדִּין דִּין אֱמֶת** – והדין שהקב״ה עושה עם החייבים הוא דין אמת, ואינו בא עליהם בטרוניא לדרוש מהם מה שלא יכלו לעשות, **וְהַכֹּל מְתֻקָּן לַסְּעוּדָה** – אחד צדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעולם הבא אחר שגבו מהן את חובן:

יז רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה. אִם אֵין יִרְאָה, אֵין חָכְמָה. אִם אֵין בִּינָה, אֵין דַּעַת. **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – בלי תורה אי אפשר שיהא משאו ומתנו יפה עם הבריות[מז]. **אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה** – אם אין משאו ומתנו יפה עם הבריות סוף שתורתו משתכחת ממנו[מח]. **אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה** – בלי חכמת התורה אי אפשר להגיע ליראת הרוממות[מט]. **אִם אֵין יִרְאָה, אֵין חָכְמָה** – בלי יראת חטא אי אפשר להשיג חכמת התורה[מט]. **אִם אֵין בִּינָה** – אם אין לו בינה להבין דבר מתוך דבר, **אֵין דַּעַת** – אין לו תועלת בידיעת טעם הדבר.

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַדִּין דִּין **אֱמֶת.** שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּטְרוֹנְיָא עִם בְּרִיּוֹתָיו (עֲבוֹדָה זָרָה ג.): וְהַכֹּל מְתֻקָּן לַסְּעוּדָה. אֶחָד צַדִּיקִים וְאֶחָד רְשָׁעִים יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא לְאַחַר שֶׁגָּבוּ מֵהֶן אֶת חוֹבָן: יז **אִם אֵין תּוֹרָה וְכוּ'.** אֵין מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ יָפֶה עִם הַבְּרִיּוֹת: **אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ** וְכוּ'. סוֹף שֶׁתּוֹרָתוֹ מִשְׁתַּכַּחַת מִמֶּנּוּ:

מקור חיים

מו. כי לא ידע כדת מה לעשות, כמו שאמרו ז״ל מאן דלבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין (ב״ק דף ל.) וכיון שלא למד תורה איך ידע דיני נזיקין שיוכל לקיימם (ע״פ תוי״ט). **מז.** על שחילל שם שמים, שאומרים אדם זה שלמד תורה כמה מקולקלין מעשיו (תוי״ט). **מח.** (מדרש שמואל). לעיל תנן (פ״ב מ״ה) אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. ושם נתבאר שרק בור והוא אדם הריק מכל אי אפשר להיות ירא חטא אבל אין צריך לזה חכמת התורה, (ולכן עם הארץ יכול להיות ירא חטא ורק אינו יכול להיות חסיד, כמבואר שם). ולכן כאן ע״כ מדובר ביראת הרוממות, כי זה ודאי אי אפשר בלי חכמת התורה. **מט.** כדתנן לעיל (משנה ג), כל שחכמתו קודמת ליראתו אין חכמתו מתקיימת (מדרש שמואל).

אִם אֵין דַּעַת, אֵין בִּינָה. אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קֶמַח. הוּא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מֻעָטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז) **וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב.**

אִם אֵין דַּעַת – אם אינו יודע טעם הדבר, **אֵין בִּינָה** – אינו יכול להבין דבר מתוך דבר[נ]. **אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה** – מי שאין לו מה לאכול היאך יעסוק בתורה. **אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קֶמַח** – אם אינו לומד תורה מה הועילו הקמח. **הוּא הָיָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו** – כל שאינו לומד על מנת לקיים[נא], **לְמָה הוּא דּוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מֻעָטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה יז) **וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה** – והיה כעץ יחידי בארץ מישור שאין שם הרים וגבעות, **וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב** – ולא יראה הטוב שבא לעולם, **וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר, אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב** – ושוכן ביבשות במדבר, בארץ שעפרה מלוח ואינה מיושבת[נב].

רבינו עובדיה מברטנורא

אִם אֵין דַּעַת וכו'. דַּעַת, הוּא שֶׁמּוֹצֵא טַעַם לַדָּבָר. וּבִינָה, הוּא שֶׁמֵּבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר אֲבָל אֵינוֹ מַרְאֶה לוֹ טַעַם. וְאִם אֵין דַּעַת לָתֵת טַעַם לַדָּבָר אֵין בִּינָה, אַחַר שֶׁלֹּא יָדַע טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר כְּאִלּוּ לֹא יָדָעוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם הַבִּינָה הִיא קוֹדֶמֶת, לְפִיכָךְ אִם אֵין בִּינָה אֵין דַּעַת: **אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה.** מִי שֶׁאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל הֵיאַךְ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה: **אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח.** מַה יּוֹעִיל לוֹ הַקֶּמַח שֶׁבְּיָדוֹ, הוֹאִיל וְאֵין בּוֹ תּוֹרָה, נוֹחַ לוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ קֶמַח וְהָיָה מֵת בָּרָעָב:

מקור חיים

נ. כן נראה הביאור לפי הרע"ב. ומש"כ ומכל מקום הבינה היא קודמת, ר"ל היא העיקר, כי אם לא בא ללמוד דבר מתוך דבר אין תועלת בידיעת הטעם. **נא.** עיין לעיל משנה ט'. **נב.** ובודאי כיון שאינו עומד בין אילנות ואין סביבו הרים וגבעות, הרוח מנשבת שם בחזקה כי אין מעצור בעדו. וכיון שגם שוכן בארץ מלחה ויבשה ואין השרשים חזקים, בודאי הרוח עוקרתו והופכתו על פניו. (ועדיין צריך להבין איך מביא התנא ראיה ממקרא זה למי שחכמתו מרובה ממעשיו, כי הך קרא איירי במי שאינו בוטח בה' כדכתיב לעיל מיניה ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו. ואפשר כי האדם אשר חכמתו מרובה ממעשיו מורה בזה שאין תורתו לשמה רק להתגדל בעיני בני אדם כדי שיהנו אותו בגופו ובממונו לתפארת חכמתו, הרי שאינו בוטח בה' (מדרש שמואל)).

אֲבָל כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מֻעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן, וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג, וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי:

אֲבָל כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מֻעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם – כעץ הנטוע אצל המים, וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו – ושרשיו מתפשטין אצל פלגי מים, וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם – ולא ירגיש כי יבא חום ושרב, הואיל והוא נטוע אצל מים המלחלחים אותו, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן – והעלים שלו יהיה לחים ורעננים, וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג – וגם בשנת בצורת ומניעת גשמים, לא ידאג, וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי – וגם אז לא ימנע מעשות פרי[נג]:

יח רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן חִסְמָא אוֹמֵר, קִנִּין רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (בֶּן)[נד] חִסְמָא אוֹמֵר, קִנִּין

ר ש"י

יח קִנִּין. קָרְבְּנוֹת הָעוֹף קְרוּיִין קִנִּין, לְשׁוֹן קֵן צִפּוֹר. וְיֵשׁ בָּהֶן הֲלָכוֹת חֲמוּרוֹת, כְּגוֹן אִם נִתְעָרְבוּ חוֹבָה בִּנְדָבָה, אוֹ עוֹלָה שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ לְמַעְלָה בְּחַטָּאת שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ לְמַטָּה:

מקור חיים

נג. פסוק זה קאי על מי שבוטח בה' כדכתיב לעיל מיניה ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, והיה כעץ גו'. ומובן ממילא כיון שנטוע בין העצים ובמקום מים שרשיו חזקים שאין הרוח שולט בו. ור"ל שהבוטח בה' לא יחסר לו שום דבר ואינו חושש מהצרות המתרגשות בעולם. ומי שמעשיו מרובין מחכמתו בודאי בוטח בה' כי אינו חושש למצוא חן בעיני בני אדם, ואינו חושש מפני בני אדם המלעיגים עליו ושונאים אותו מפני שמוכיחם או מפני שעצם קיומו תורת ה' היא הוראה כאלו שאר העם שאינם עושים כך הם רשעים ולכן מקנאים בו (מדרש שמואל). **נד.** צ"ל רבי אליעזר חסמא, ולא בן חסמא, כי הוא עצמו נקרא חסמא על שם מעשה שהיה כדאיתא במדרש רבה פרשת אחרי (תוי"ט).

וּפִתְחֵי נְדָה, הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת. תְּקוּפוֹת וְגִימַטְרִיאוֹת, פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה:

וּפִתְחֵי נְדָה – דיני קרבנות עוף שנתערבו, ודין אשה שנתבלבלה בחשבון ימי זיבה ונדה, **הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת** – הן והן הוו גופי הלכות ועיקרי תורה שבעל פה שמקבלים עליה שכר[נה], **תְּקוּפוֹת** – ענין מהלך המזלות, **וְגִימַטְרִיאוֹת** – חשבון האותיות, **פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה** – הם כפרפראות הבאות בסוף הסעודה לקינוח ולכבוד ואינם מעיקר הסעודה, כך חכמות האלו אינם עיקר דברי תורה אלא כמו קינוח וכבוד לבעלידן[נו]:

פרק ד - בן זומא אומר

משנה א

כתיב (ירמיה ט, כב-כג) כֹּה אָמַר ה' אַל יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׂכֶל וְיָדֹעַ אוֹתִי גו'.

והכי פירושו, אל יתהלל חכם בחכמתו וכן הגבור והעשיר לא יתהללו במעלותיהם אם אינן מביאות אותו לידי השכל וידוע אותי. ועל זה קאי בן זומא ושואל איזהו החכם והגבור והעשיר שיש להם להתהלל במעלותיהם (תוי"ט).

רבינו עובדיה מברטנורא

וּפִתְחֵי נְדָה. הֲלָכוֹת נְדָה שֶׁאֲבֵדָה וְסָתָהּ וּצְרִיכָה לִשְׁמֹר עַד שֶׁתַּחְזֹר לְפִתְחָהּ. וּפְעָמִים שֶׁהִיא צְרִיכָה לִטְבֹּל צ"ה טְבִילוֹת לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טְבִילָה בִּזְמַנָּהּ מִצְוָה: **הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת.** עִקַּר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁמְּקַבְּלִים עָלֶיהָ שָׂכָר: **תְּקוּפוֹת.** עִנְיַן מַהֲלַךְ הַמַּזָּלוֹת: **וְגִימַטְרִיאוֹת.** חֶשְׁבּוֹן הָאוֹתִיּוֹת: **פַּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה.** כְּמוֹ הַפַּרְפְּרָאוֹת שֶׁרְגִילִין לֶאֱכֹל בְּסוֹף הַסְּעוּדָה לְקַנּוּחַ דֶּרֶךְ תַּעֲנוּג, כָּךְ הַחָכְמוֹת הַלָּלוּ מְכַבְּדוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶם בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת:

מקור חיים

נה. וקמ"ל אע"פ שעיקרם הם חשבונות, מ"מ אינם דומים לתקופות וגימטריאות (תוי"ט). וכדי שלא נאמר שגם תקופות וגימטריאות הם עיקרי תורה, מסיק התנא תקופות כו' (גר"א).
נו. עפ"י הרע"ב, עיי"ש. וכן כתב רש"י בפירוש א', עוד כתב כפרפראות של לפני הסעודה שממשיכין לבו של אדם לאכילה, כן חכמות הללו ממשיכין לבו של אדם לחכמת התורה, שיש בהן חכמה גדולה.

א בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט) מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי. אֵיזֶהוּ גִבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז) טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר. אֵיזֶהוּ עָשִׁיר, הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכח) יְגִיעַ כַּפֶּיךָ

בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם שראוי שיתהלל בחכמתו מפני שמביאו לעבודת השם, **הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט) מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי** – מכל מלמדי למדתי אפילו מן הקטנים, **כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי** – שכל כוונתי לשם שמים ללמוד ולשוח בתורתך. **אֵיזֶהוּ גִבּוֹר** שראוי שיתהלל בגבורתו, **הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז) טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר** – טוב ארך אפים הבא מחמת גבורה של כיבוש היצר[א], ולא הבא מחמת רכות טבעו, **וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר** – וטוב המושל ברוחו ואינו נוקם, כשבא ממלך שלוכד עיר ובידו לנקום. **אֵיזֶהוּ עָשִׁיר** שראוי להתהלל בעשרו, **הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ** – השמח במה שמוכרח לו ואינו מבקש מותרות[ב], **שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכח) יְגִיעַ כַּפֶּיךָ**

מקור חיים

א. והתנא מביא מזה ראיה שהכובש יצרו נקרא גבור. ואין צריך ראיה שגבורה כזו מביאו לידי יראת השם, כי זה מובן מאליו. **ב.** מדרש שמואל.

רבינו עובדיה מברטנורא

א בֶּן זוֹמָא. לְפִי שֶׁלֹּא הֶאֱרִיךְ יָמִים וְלֹא נִסְמַךְ שִׁיקְרָא רַבִּי, הָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ עַל שֵׁם אָבִיו. וְכֵן בֶּן עַזַּאי. וּשְׁנֵיהֶם שָׁמָם שִׁמְעוֹן: **אֵיזֶהוּ חָכָם.** הֵכִי קָאָמַר, אֵיזֶהוּ חָכָם שֶׁרָאוּי שֶׁיִּתְהַלֵּל בְּחָכְמָתוֹ: **הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם.** וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן מִמֶּנּוּ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ חָס עַל כְּבוֹדוֹ וְלוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים, נִכָּרִים הַדְּבָרִים שֶׁחָכְמָתוֹ הוּא לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא לְהִתְיַהֵר וּלְהִתְפָּאֵר בָּהּ: **שֶׁנֶּאֱמַר מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי.** וְסֵיפָא דִּקְרָא כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי, כְּלוֹמַר הָיִיתִי לוֹמֵד תּוֹרָה מִכָּל מְלַמְּדַי וַאֲפִלּוּ מִן הַקְּטַנִּים מִמֶּנִּי וְלֹא הָיִיתִי חוֹשֵׁשׁ לִכְבוֹדִי, כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי, שֶׁכָּל כַּוָּנָתִי הָיְתָה לַשָּׁמַיִם בִּלְבַד. וְכֵן אֵיזֶהוּ גִבּוֹר שֶׁרָאוּי שֶׁיִּתְהַלֵּל בִּגְבוּרָתוֹ, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ: **שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר.** הָכִי הֲוֵי פֵּרוּשָׁא דִּקְרָא, טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם הַבָּא מִצַּד הַגְּבוּרָה שֶׁל כִּבּוּשׁ הַיֵּצֶר, לֹא מִצַּד רַכּוּת הַטֶּבַע. וְכֵן מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ כְּשֶׁבָּא מְלוֹכֵד עִיר, מִן הַמֶּלֶךְ שֶׁלְּאַחַר שֶׁכָּבַשׁ אֶת הָעִיר וּבָאוּ לְיָדוֹ הָאֲנָשִׁים הַמּוֹרְדִים בּוֹ, מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ וְאֵינוֹ הוֹרְגָן: **אֵיזֶהוּ עָשִׁיר.** הֲרָאוּי לוֹ לְהִתְהַלֵּל בְּעָשְׁרוֹ, **הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ:**

כִּי תֹאכַל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אַשְׁרֶיךָ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְטוֹב לָךְ, לָעוֹלָם הַבָּא. אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב) כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ:

כִּי תֹאכַל – כשתיגע בכפיך רק הנצרך כדי אכילה, ולא תיגע להעשיר, **אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אַשְׁרֶיךָ, בָּעוֹלָם הַזֶּה** – שאינך נצרך לבריות, **וְטוֹב לָךְ, לָעוֹלָם הַבָּא** – דמתוך שאינך יגע להעשיר יישאר לך זמן לעסוק בתורה[ג]. **אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב) כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד** – הקדוש ברוך הוא אומר שהוא מכבד מי שמכבדים אותו, קל וחומר לבשר ודם שיכבד את מכבדיו[ד], **וּבֹזַי יֵקָלּוּ** – והמבזים אותי יתבזו מעצמם[ה]:

ב בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה.

בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה (כְּבַחֲמוּרָה)[ו], **וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה** – הוי רץ לעשות אפילו מצוה קלה והוי בורח מכל עבירה.

רבינו עובדיה מברטנורא

אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד. לְפִי שֶׁשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים טוֹבִים הַלָּלוּ שֶׁנִּזְכְּרוּ לְעֵיל, שֶׁהֵם הַחָכְמָה וְהַגְּבוּרָה וְהָעשֶׁר, הַזּוֹכֶה בָּהֶם הוּא נִכְבָּד מֵעַצְמוֹ בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם, וְאַף אִם הַבְּרִיּוֹת לֹא יְכַבְּדוּהוּ בַּעֲבוּרָם, לְכָךְ חִבֵּר הַתְּנָא לָזֶה וְאָמַר מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ וְהוּא נִכְבָּד בְּעַצְמוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה וְיִהְיֶה מְכֻבָּד מֵאֲחֵרִים, יְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת: **כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד.** וְהַדְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד וְכָל מַה שֶּׁבָּרָא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בָּרָא אֶלָּא לְכִבּוֹדוֹ, מְכַבֵּד אֶת מְכַבְּדָיו, קַל וָחֹמֶר לְבָשָׂר וָדָם: **וּבֹזַי יֵקָלּוּ.** לְמָדְנוּ עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לֹא אָמַר וּבֹזַי אֲקַלֵּל, אֶלָּא יֵקָלּוּ מֵעַצְמָם. וּבְכָבוֹד הַצַּדִּיקִים הַקָּפִיד יוֹתֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית יב) וּמְקַלְלְךָ אָאֹר:

מקור חיים

ג. מדרש שמואל. **ד.** כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **ה.** הלשון יקלו רוצה לומר יתבזו ואינו לשון קללה, אלא לשון קל וזלזול והוא היפך הכבוד (עפ״י מצודת ציון. ומש״כ הרע״ב ובזזי אקלל, נראה שגם יש לפרש שהוא לשון קל ולא לשון קללה). **ו.** התוי״ט כתב שאין לגרוס תיבה זו, ואם גרסינן ליה צ״ל כלחמורה.

שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה, מִצְוָה. וּשְׂכַר עֲבֵרָה, עֲבֵרָה:

שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה – שהעושה מצוה אחת קל לו לעשות מצוה נוספת, והעובר עבירה אחת קל לו לעבור עבירה נוספת. **שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה, מִצְוָה** – ועוד שמשמים מזמינים מי שעשה מצוה אחת לעשות מצוה נוספת, כדי לתת לו שכר על שתיהן. **וּשְׂכַר עֲבֵרָה, עֲבֵרָה** – וכן העובר עבירה אחת מסלקין ממנו השמירה ומניחין לו ביד טבעו הרע לעשות עבירה נוספת[ז]:

ג הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם, וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר, שֶׁאֵין לְךָ אָדָם

הוּא הָיָה אוֹמֵר – גם זה היה בן עזאי רגיל לומר, **אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם** – אל תזלזל בשום אדם לומר מה יוכל פלוני להזיק לי[ח], **וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר** – אל תרחיק כל דבר שיש לחוש עליו לומר רחוק הוא שיהיה ואין לדאוג ממנו[ט], **שֶׁאֵין לְךָ אָדָם**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה. כְּךָ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת נוֹחַ לוֹ לַעֲשׂוֹת אֲחֵרוֹת, וְהַמַּתְחִיל בַּעֲבֵרוֹת קָשֶׁה לִפְרֹשׁ מֵהֶם. וְעוֹד, שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה. שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם מְסַיְּעִין וּמַזְמִינִים בְּיַד מִי שֶׁעָשָׂה מִצְוָה אַחַת שֶׁיַּעֲשֶׂה אֲחֶרֶת כְּדֵי לָתֵת לוֹ שָׂכָר עַל שְׁתֵּיהֶן. וְכֵן שְׂכַר עֲבֵרָה וְכוּ׳. פֵּרוּשׁ אַחַר, שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, שֶׁכָּל מַה שֶּׁאָדָם מִשְׁתַּכֵּר וּמִתְעַנֵּג בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה נָחְשַׁב לוֹ לְמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְנוֹטֵל שָׂכָר עַל הַמִּצְוָה שֶׁעָשָׂה וְעַל הָעֹנֶג וְהַהֲנָאָה שֶׁנֶּהֱנָה בַּעֲשִׂיָּתָהּ: **וּשְׂכַר עֲבֵרָה עֲבֵרָה.** וְהַשָּׂכָר וְהַהֲנָאָה שֶׁמַּגִּעַת לוֹ לְאָדָם בַּעֲשִׂיַּת הָעֲבֵרָה נֶחְשָׁב לוֹ כַּעֲבֵרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְלוֹקֶה עַל הָעֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה וְעַל הַשָּׂכָר וְהַהֲנָאָה שֶׁמְּקַבֵּל בַּעֲשִׂיָּתָהּ:

ג אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם. לוֹמַר מַה יוּכַל פְּלוֹנִי לְהַזִּיק לִי: **וְאַל תְּהִי מַפְלִיג.** מַרְחִיק לְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לְחוּשׁ עָלָיו, אַל תֹּאמַר רָחוֹק הוּא שֶׁיִּהְיֶה וְאֵין לְדַאֹג מִמֶּנּוּ:

מקור חיים

ז. אבל אין מסייעין לו לעשות עבירה, כדאיתא בגמרא (שבת דף קד.) בא ליטהר מסייעין לו, בא ליטמא פותחין לו (תוי״ט). ח. כן הביאור לפי הרע״ב, ולדבריו אין בז בשון בזיון ממש אלא לשון ולזול. אבל רש״י פירש אל תבזה לשום אדם שבעולם. ט. כלומר אל תרחיק דבר סכנה גשמי או רוחני, לומר שאין צריכים לחשוש לו כי אינו מצוי כל כך. אלא כל דבר שיש עצה להתרחק ממנו, צריך לחשוש לו ולהישמר ממנו במה שיוכל.

שֶׁאֵין לוֹ שָׂעָה וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם:

שֶׁאֵין לוֹ שָׂעָה שיוכל להזיק או להועיל אם מעט ואם הרבה[י], **וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם**, וצריך אתה להיזהר ממנו:

ד רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ, שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגָלוּי. אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:

רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ[יא], **שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה** – שסוף אדם להיות רמה[יב]. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר** – שלא בפרסום, במקום שאין שם הרבה אנשים[יג], **נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגָלוּי** – מענישים אותו בפירסום. **אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם** – בין שעבר בשוגג בין שעבר במזיד יקבל עונש הראוי לו בגלוי ובפרסום ואף על פי שחילל רק בסתר[יד]:

ה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד תּוֹרָה

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד תּוֹרָה

ר ש"י

ד **מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ.** אַף עַל שֶׁפְּלוּת הָרוּחַ. לְפִי שֶׁהַגַּאֲוָה הִיא מְאוּסָה בְּיוֹתֵר, וְעוֹד שֶׁרֹב בְּנֵי אָדָם נִכְשָׁלִים הִיא הַמְשַׁבַּחַת, בְּמִדַּת הַגַּאֲוָה אֵינוֹ בָּהּ וְלֹא בְּדִילֵי אֱינָשֵׁי מַנַּהּ, לְכָךְ צָרִיךְ כֵּן, אֶלָּא יִטֶּה לַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁל לַעֲשׂוֹת לָהּ הַרְחָקָה יְתֵרָה: **ה הַלּוֹמֵד**

מקור חיים

י. רבינו יונה. **יא.** עיין רע"ב למה בגאוה לא אמרינן שהדרך האמצעית היא הנכונה. **יב.** כל דבר שמוכרח בסופו להיות יתכן לומר עליו 'תקוה' אע"פ שאינו מצפה ומקוה מתי יהיה (תוי"ט). **יג.** אבל אי אפשר לומר בסתר ממש, כי חילול השם פירושו שהוא חוטא ואחרים למדים ממנו, ואיך שייך שיעשה כן בסתר, אלא ר"ל שאין הרבה יודעים מזה (תוי"ט). **יד.** רמב"ם. אבל אין הכוונה שעונש העובר בשוגג יהא כעונש העובר במזיד, אלא שגם השוגג יקבל עונש הראוי לו בגלוי.

עַל מְנָת לְלַמֵּד, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד. וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת. רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם,

עַל מְנָת לְלַמֵּד – מי שרוצה ללמוד תורה כדי ללמד אחרים, ואין בדעתו להיות עוסק גם עם גמילות חסדים[טז], **מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד** – מחשבתו נעשית ומספיקין בידו ללמוד וללמד. **וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת** – והרוצה ללמוד כדי ללמד וגם לעסוק עם גמילות חסדים, **מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת** – מחשבתו נעשית ומספיקין בידו ללמוד וללמד ולשמור מן העבירות[יז] ולעשות גמילות חסדים. **רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, אַל תַּעֲשֵׂם** – אל תעשה דברי תורה **עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם** – שלא תאמר אלמוד בשביל שאקרא רבי ויושיבוני בראש,

רבינו עובדיה מברטנורא

עַל מְנָת לְלַמֵּד מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד. גְּרְסִינַן. וְהָכִי פֵּרוּשׁוֹ, הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לִהְיוֹת תָּמִיד עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְאֵין בְּדַעְתּוֹ לִהְיוֹת גּוֹמֵל חֲסָדִים עִם הַבְּרִיּוֹת, כְּרַבָּה (ראש השנה יח.) דְּעָסַק בַּתּוֹרָה וְלֹא עָסַק בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, אַף עַל גַּב דְּאִבָּעֵי לֵיהּ לְאַעסוֹקֵי נַמִּי בִּגְמִילוּת חֲסָדִים, מִכָּל מָקוֹם מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד, וְתִהְיֶה מַחְשַׁבְתּוֹ נַעֲשִׂית. וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, שֶׁהוּא רוֹצֶה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְלִהְיוֹת גַּם כֵּן גּוֹמֵל חֲסָדִים, כְּאַבַּיֵי (שם) דְּעָסַק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְהַשְׁלִים מַחְשַׁבְתּוֹ, וְיִזְכֶּה לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּקָּרֵא רַב, וְגוֹרְסִין אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד. וּבְרֹב הַסְּפָרִים מָצָאתִי כְּגִרְסָא רִאשׁוֹנָה, וְעִקַּר: **אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם**. שֶׁלֹּא תֹּאמַר אֶלְמַד בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַבִּי וְיוֹשִׁיבוּנִי בָּרֹאשׁ, אֶלָּא לְמַד מֵאַהֲבָה וְסוֹף הַכָּבוֹד יָבֹא:

מקור חיים

טו. לאו שבדעתו לא לגמול חסדים, שלאיש אשר אלה לו אמר אלקים מה לך לספר חוקי, אלא שכוונתו להתמסר ללימוד התורה ולא לתור אחרי מצות גמילות חסדים (תוי"ט).

טז. יש ספרים שאין גורסין תיבת לשמור (תוי"ט), כי כוונת התנא לומר שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, אם רצונו רק ללמוד וללמד מספיקין בידו, ואם רצונו גם לעשות גמילות חסדים, מספיקין בידו. ולגירסת לשמור, מי שרוצה גם לעסוק בגמילות חסדים מוסיפין לו שמירה דלעילא שינצל מן העבירות.

וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶם. וְכָךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר, וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא, חֲלָף. הָא לָמַדְתָּ, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם:

וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶם – ולא תלמוד תורה כדי לעשות ממנה מלאכה שתתפרנס בה. **וְכָךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר** – וכן היה הלל רגיל לומר[יז], **וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא** – המשתמש בכתרה של תורה להתפרנס ממנה או לקבל ממנה הנאות אחרות, **חֲלָף** – ימות ויחלף מן העולם. **הָא לָמַדְתָּ** – הרי שלמדים מדבריו, **כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם** – כל מי שנהנה בעולם הזה בכבוד התורה נוטל חייו מן העולם[יח]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶם. וְלֹא תִלְמַד תּוֹרָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנָּה מְלָאכָה שֶׁתִּתְפַּרְנֵס בָּהּ, כְּמוֹ קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהּ, שֶׁהֲעוֹשֶׂה כֵן מוֹעֵל בְּקֶרֶשְׁתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה וְחָיָב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כְּמִי שֶׁנֶּהֱנֶה מִן הַהֶקְדֵּשׁ. וּמְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת נוֹטְלִין שָׂכָר שְׁמוּר הַתִּינוֹקוֹת בִּלְבַד, שֶׁמְּשַׁמְּרִין אוֹתָן שֶׁלֹּא יִפָּשְׁעוּ וְיִזְיקוּ, וְשָׂכַר פְּסוּק טָעָמִים, שֶׁאֵין הָרַב חַיָּב לְטָרֵחַ וּלְלַמֵּד לַתַּלְמִידִים פְּסוּק הַטְּעָמִים. אֲבָל שָׂכַר לִמּוּד אָסוּר לְטוֹל, דִּכְתִיב (דברים ד) וְאוֹתִי צִוָּה ה׳ בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה׳ אֱלֹהָי, מָה אֲנִי בִּחִנָּם, אַף אַתֶּם בִּחִנָּם. וְכֵן הַדִּין אָסוּר לְקַח שָׂכַר פְּסַק הַדִּין, אֶלָּא שָׂכַר בַּטָּלָה בִּלְבַד, דָּבָר שֶׁהוּא נִכָּר כַּמָּה מַפְסִיד מִבִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ כְּדֵי לִשְׁמֹעַ טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי הַדִּין, וּבִלְבַד שֶׁיִּטֹּל מִשְּׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה, וְאִם נוֹטֵל יוֹתֵר מִזֶּה, דִּינָיו בְּטֵלִים. וּמֵה שֶּׁהִתִּירָה תוֹרָה לְתַלְמִיד חָכָם לֵהָנוֹת מִדִּבְרֵי תוֹרָה, הוּא, שֶׁתַּמְכֵּר סְחוֹרָתוֹ בַּשּׁוּק קֹדֶם כָּל אָדָם, וְגַם שֶׁיִּפְטֹר מִכָּל מִסִּים וְעֲלִים וְאַרְנוֹנִיּוֹת, וַאֲפִלּוּ כֶּסֶף גּוּלְגַּלְתָּא חַיָּבִין הַצִּבּוּר לְתֵּן עָלָיו, וַאֲפִלּוּ הוּא עָשִׁיר וְיֵשׁ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה יָכוֹל הוּא לִשְׁאֹל בַּדִּין שֶׁיְּפַטְרוּהוּ. וְאִם תַּלְמִיד חָכָם חוֹלֶה הוּא וּמַדְכָּא בְּיִסּוּרִין וּמַרְבִּין הָעָם לְהָבִיא מָנוֹת גְּדוֹלוֹת מִפְּנֵי כְּבוֹד תּוֹרָתוֹ, מִצְוָה עָלָיו שֶׁיִּטֹּל, וְאֵין זֶה בִּכְלָל נֶאוֹת מִדִּבְרֵי תוֹרָה, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ

מקור חיים

יז. לעיל (פ״א מי״ג). יח. לפי מה שפירש הרע״ב לעיל (פ״א מי״ג) חלף ועבר מן העולם, משמע שימות, וא״כ נוטל חייו מן העולם לכאורה ר״ל מעולם הזה. אבל הרמב״ם מפרש כאן נוטל חייו מן העולם פירוש מחיי העולם הבא, אע״פ ששם פירש שחלף היינו שימות.

ו רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת:

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה על ידי שנותן טעם על כל קוץ וקוץ שבתורה ומראה שאין בה דבר לבטלה[יט], **גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת. וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת:**

ז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין, פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין – החושך עצמו מלידון דיני ממונות כשיש גדול ממנו, או שאומר לבעלי הדין שיתפשרו, **פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה** – שהיוצא מבית דין חייב שונא לדיין, **וְגָזֵל** – שמא יחייב את הזכאי, **וּשְׁבוּעַת שָׁוְא** – שבועת חינם, שמא יחייב שבועה למי שאינו חייב לישבע מן הדין[כ].

רבינו עובדיה מברטנורא

לְהִתְפָּרֵנֵס בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת. וְכֵן תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמְּנוּ אוֹתוֹ הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶם פַּרְנָס אוֹ רֹאשׁ הַסַּדָּר וּמַתְעֲסֵק בְּצָרְכֵי צִבּוּר, מֻתָּר לוֹ לְקַח מֵהֶם פְּרָס וַאֲפִלּוּ שָׂכָר הַרְבֵּה יוֹתֵר מִכְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מְזוֹנוֹתָיו בֶּרָוַח וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִהְיֶה גָּדוֹל וְיָרְאוּי וּמְאוּיָם בְּעֵינֵיהֶם. כִּדְאַשְׁכְּחָן בְּכֹהֵן גָּדוֹל דִּכְתִיב בֵּיהּ הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו, וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים (יומא יח.) גַּדְלָהוּ מֵאֶחָיו, שֶׁיִּהְיוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מַעֲשִׂירִים אוֹתוֹ מִשֶּׁלָּהֶן. וַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ נִמְנָעִים מִזֶּה, מִדַּת חֲסִידוּת הָיְתָה בָּהֶם, אֲבָל לֹא מִן הַדִּין: **וְכָל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה.** הַדּוֹרֵשׁ הַחֲסֵרוֹת וְהַיְתֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וּמַרְאֶה טַעַם עַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ לוֹמַר שֶׁאֵין בָּהּ דָּבָר לְבַטָּלָה, אֵין לְךָ כְּבוֹד תּוֹרָה גָּדוֹל מִזֶּה. אִי נַמִי, הַמְכַבֵּד סֵפֶר תּוֹרָה וּמְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה וְהָעוֹסְקִים בָּהּ, כָּל אֵלּוּ בִּכְלָל מְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה הֵן: **ז חַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין.** בְּמָקוֹם שֵׁישׁ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ. אִי נַמִי, אוֹמֵר לְבַעֲלֵי הַדִּין שֶׁיִּתְפַּשְּׁרוּ: **פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה.** שֶׁהַיּוֹצֵא מִבֵּית דִּין חַיָּב, שׁוֹנֵא לַדַּיָּן, שֶׁאוֹמֵר בְּלִבּוֹ לֹא הִפַּךְ בִּזְכוּתִי: **וְגָזֵל.** שֶׁמָּא יְחַיֵּב הַזַּכַּאי וְנִמְצָא שֶׁגָּזַל בָּא עַל יָדוֹ: **וּשְׁבוּעַת שָׁוְא.** שֶׁמָּא יְחַיֵּב שְׁבוּעָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהּ וְנִמְצָא מֵבִיא לִידֵי שְׁבוּעַת שָׁוְא. אִי נַמִי, קְרֵי תַּנָּא לִשְׁבוּעַת שֶׁקֶר שְׁבוּעַת שָׁוְא, כְּגוֹן הָאוֹמֵר לֹא לָוִיתִי וְלָוָה, דִּבְשָׁעַת שְׁבוּעָה יָצְאָה מִפִּיו לַשָּׁוְא:

מקור חיים

יט. כי אין לך כבוד תורה גדול מזה, רע״ב. ועיי״ש פירוש נוסף. **כ.** אי נמי שבועת שוא ר״ל שבועת שקר, ור״ל שמא יגרום בעל דין לישבע לשקר (רע״ב, עיי״ש).

וְהַגֵּם לִבּוֹ בַהוֹרָאָה, שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ:

וְהַגֵּס לִבּוֹ בַהוֹרָאָה – הפוסק בלא עיון ובלא המתנה, **שׁוֹטֶה** – כי הוא חכם בעיניו, ואין לך שטות גדול מזה[כא], **רָשָׁע** – שאין בו יראת שמים, שאם היה בו יראת שמים היה ירא להורות מיד כי ידוע ששגגה מצויה בבני אדם וכל אדם עלול לטעות[כב], **וְגַס רוּחַ** – כי רוצה להשתרר על אחרים, ולכן רוצה להראות להעולם שפוסק את הדין במהרה וימנוהו שופט עלידם:

ח הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד. וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי, שֶׁהֵן רַשָּׁאִין וְלֹא אָתָּה:

הוּא הָיָה אוֹמֵר – עוד היה רבי ישמעאל ברבי יוסי רגיל לומר, **אַל תְּהִי דָן יְחִידִי** – אפילו יחיד מומחה שמן הדין מותר לדון יחידי, לא יעשה כן, **שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד** – שאין ראוי להיות דן יחידי אלא הקדוש ברוך הוא שהוא יחיד בעולמו. **וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי** – ויחיד מומחה שצירף שנים לדון עמו, לא יאמר להם קבלו דעתי שאני מומחה ובלא הצירוף שלכם הייתי יכול לדון, **שֶׁהֵן רַשָּׁאִין** – מפני שאחר שהצטרפת אותם יש להם הרשות לקבל דעתך או לא לקבלה, **וְלֹא אָתָּה** – ואין לך הרשות לכוף עליהם דעתך:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַגֵּם לִבּוֹ בַהוֹרָאָה. בְּלֹא עִיּוּן וּבְלֹא הַמְתָּנָה: **ח אַל תְּהִי דָן יְחִידִי.** אַף עַל פִּי שֶׁיָּחִיד מֻמְחֶה יָכוֹל לָדוּן, מִדַּרְכֵי הַחֲסִידוּת הוּא שֶׁאֲפִלּוּ מֻמְחֶה לֹא יְהִי דָן יְחִידִי. וְדִוְקָא כְּשֶׁלֹּא קִבְּלוּהוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עֲלֵיהֶם לְדִין, אֲבָל קִבְּלוּהוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עֲלֵיהֶם, דָּן יְחִידִי וַאֲפִלּוּ מֻמְחֶה חֲסִידוּת: **שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד.** הַמְקֻדָּשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ: **וְאַל תֹּאמַר.** לַחֲבֵרֶיךָ הַחוֹלְקִים עָלֶיךָ: קַבְּלוּ דַעְתִּי. שֶׁאֲנִי מֻמְחֶה וּבְלֹא הַצְרוּף שֶׁלָּכֶם הָיִיתִי יָכוֹל לָדוּן: **שֶׁהֵן רַשָּׁאִין וְלֹא אַתָּה.** הוֹאִיל וְצֵרַפְתָּ אוֹתָם עִמְּךָ רְאוּי שֶׁיִּפְסֹק הַדִּין עַל פִּי הָרַבִּים:

מקור חיים

כא. כי אולי טועה הוא ואין לו תקוה לחזור בו, שחכם הוא בעיניו ואין עולה על דעתו שטועה הוא (רבינו יונה). **כב.** רבינו יונה. וכן המשך המשנה מבואר ע"פ דבריו.

ט רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי, סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר. וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר, סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי:

רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי – כשהוא דחוק למזונות ומבטל ממלאכתו כדי לעסוק בתורה, **סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר. וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר** – המבטל תורה מחמת רוב הממון שיש לו, שצריך ליתן לבו פעם לכאן ופעם לכאן ואין לו פנאי לעסוק בתורה, **סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי:**

י רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק, וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם. וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה – תמעט בעסק סחורתך ומלאכתך, ועיקר עסקך יהיה בתורה. **וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם**, ולמוד אפילו ממי שהוא קטן ממך בחכמה. **וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה**, כדי לעסוק בעסקיך, **יֵשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ** – מן השמים ישלחו הרבה דברים שיסייעו לבטל אותך עוד מן התורה[כג].

רבינו עובדיה מברטנורא

ט הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי. שֶׁהוּא דָּחוּק לְמָזוֹנוֹת וּמִתְבַּטֵּל מִמְּלַאכְתּוֹ כְּדֵי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה: **הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר.** מֻחְזָק בְּחָכְמָה: **יֵשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ.** שֶׁיְּסִיעוּ לְבַטָּלְךָ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, יֵשׁ בָּעוֹלָם כַּמָּה בְּטֵלִים שֶׁהֵם הָרְשָׁעִים וְחַיּוֹת רָעוֹת שֶׁהֵם בְּטֵלִים, וְעַל יָדָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבִיא עָלֶיךָ פְּרָעָנוּת:

י רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק, וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם. וְאִם עִסְקְךָ בַּתּוֹרָה: **וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם.** לִלְמֹד אֲפִלּוּ מִמִּי שֶׁהוּא קָטָן מִמְּךָ בְּחָכְמָה: **יֵשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ.** שֶׁיְּסִיעוּ לְבַטָּלְךָ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, יֵשׁ בָּעוֹלָם כַּמָּה בְּטֵלִים שֶׁהֵם הָרְשָׁעִים וְחַיּוֹת רָעוֹת שֶׁהֵם בְּטֵלִים, וְעַל יָדָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבִיא עָלֶיךָ פְּרָעָנוּת:

מקור חיים

כג. כן נראה הכוונה לפי הרע"ב בפירושו הראשון והוא כפירש"י. עוד פירש הרע"ב שר"ל שעל ידי הבטלים הרבים שבעולם והם הרשעים וחיות רעות יביא הקב"ה פורענות למי שמבטל מן התורה, והוא פירושו של רבנו יונה. והמשך המשנה פירש הרע"ב לפי פירוש זה, שפירש ואם עסקת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך, כלומר, שהקב"ה בעצמו ישלם שכרך ולא כמו פורענות שהוא משלם על ידי שליח. ועיין הערה הקרובה.

וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֵּן לָךְ׃

וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה – אם יגעת וטרחת בתורה, **יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֵּן לָךְ**, כי עיקר השכר לפי העמל והטורח ולא לפי ריבוי הלימוד[כד]׃

יא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פַּרְקְלִיט אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קַטֵּגוֹר אֶחָד. תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כִּתְרִים בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל כְּנֶסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם׃

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פַּרְקְלִיט – מלאך מליץ טוב **אֶחָד. וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קַטֵּגוֹר** – מליץ רע **אֶחָד. תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כִּתְרִיס** – כמגן **בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל כְּנֶסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם** – העצה שיחליטו עליה בהכנסיה עתידה להיות קיימת ומצלחת. **וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם**[כה] – מה שיחליטו שם לא תתקיים׃

יב רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר,

ר ש"י

וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה. הוּא עָצְמוֹ יְשַׁלֵּם מַלְאַךְ מֵלִיץ טוֹב׃ קַטֵּגוֹר. מֵלִיץ רַע. שֶׁכָּרְךָ וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. וּבְזֶה יִתְרֶה וּלְשׁוֹן קַטֵּגוֹר, קוֹרֵא תִּגָּר. וְסַנֵּגוֹר מְדָּה טוֹבָה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת׃ **יא פְּרַקְלִיט.** שֶׁהוּא הֵפֶךְ קַטֵּגוֹר, פֵּרוּשׁוֹ שׁוֹנֵא תִּגָּר׃

מקור חיים

כד. קטע זה של המשנה פירשנו על פי התוי"ט, והוא לפי גירסתנו ואם 'עמלת' בתורה. אמנם הרע"ב גורס ואם עסקת בתורה והוא הביא פירושו של רבנו יונה וכמו שנתבאר בהערה הקודמת, עיי"ש. **כה.** רש"י. ובמדרש שמואל מפרש שקאי על הכנסיה עצמה, שאם היא לשם שמים סופה להתקיים ואם לאו לא תתקיים (תוי"ט).

יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ, וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם:

יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ – כבוד תלמידך הוא גם כבודך ודין הוא שתיזהר בו ותהא חביב עליך כשלך, **וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ** – ותיזהר בכבוד חבירך כמו שאתה זהיר בכבוד ובמורא רבך[כו], **וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם** – ותיזהר במורא רבך כמו שאתה זהיר במורא שמים:

יג רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בַּתַּלְמוּד, שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם, כֶּתֶר תּוֹרָה

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בַּתַּלְמוּד – הוי זהיר להבין היטב הלימוד, **שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן** – שאם תטעה בהוראה מתוך שלא דקדקת בתלמודך ותבוא להתיר את האסור, הקדוש ברוך הוא מעלה על ידך כאילו עשית מזיד. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם** – יש שלשה כתרים שהתורה מחייבת לנהוג כבוד במי שמעוטר באחד מהם, ואלו הם, **כֶּתֶר תּוֹרָה**, כדכתיב (ויקרא יט, לב) והדרת פני זקן, זה שקנה חכמה.

ר ש"י

יב יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה שֶׁאָמַר לִיהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז), עָשָׂאוֹ שָׁוֶה לוֹ: **וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ.** דְּאָמַר לֵיהּ אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי (במדבר יב), וְאָחִיו גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּשָׁנִים הָיָה וְקָרֵי לֵיהּ אֲדֹנִי: **וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם.** דִּכְתִיב (שם י״א) אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם, כָּלֵם מִן הָעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁמָּרְדוּ בְּךָ כְּאִלּוּ מָרְדוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְחַיָּבִים כְּלָיָה: **יג הֱוֵי זָהִיר בַּתַּלְמוּד.** שֶׁיִּהְיֶה תַּלְמוּדְךָ בְּדִקְדּוּק וְכַהֲלָכָה: **שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן.** אִם תִּטְעֶה בְּהוֹרָאָה מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא דִּקְדַּקְתָּ בְּתַלְמוּדְךָ וְתָבֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲלֶה עַל יָדְךָ כְּאִלּוּ עָשִׂיתָ מֵזִיד: **שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם.** הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, שֶׁחִיְּבָה הַתּוֹרָה לִנְהֹג בָּהֶם כָּבוֹד: **כֶּתֶר תּוֹרָה.** כְּתִיב בֵּיהּ (וַיִּקְרָא יט) וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן, זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה:

מקור חיים

כו. מורא כולל גם כבוד, אבל כבוד אינו כולל מורא. אינו מחויב במורא חברו ולכן נקט רק לשון כבוד, אבל ברבו שמחויב גם לירא אותו נקט לשון מורא שכולל שניהם (עפ״י רבנו יונה).

וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן:

וְכֶתֶר כְּהֻנָּה, דכתיב (ויקרא כא, ח) וקדשתו וגו' קדוש יהיה לך. **וְכֶתֶר מַלְכוּת**, דכתיב (דברים יז, טו) שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך. **וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן** – ומי שיש לו שמועה טובה מחמת מעשיו הטובים, לא מצינו לו כתר בתורה שיהיו חייבים לנהוג בו כבוד, אבל הוא עולה על גבי כולם, שגם מי שמוכתר בשלשה כתרים הכתובים אם אין לו שם טוב מותר לבזותו[כז]:

יד רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבֹא אַחֲרֶיךָ, שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ.

רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, אם אין תלמידי חכמים במקומך הוי גולה למקום שיש שם תלמידי חכמים, **וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבֹא אַחֲרֶיךָ** – ואל תאמר שתלמידי חכמים יבואו לכאן, **שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ** – ושחבריך כשיבואו מבית הרב יקיימו התורה בידך וילמדו אותך מה שלמדו הם[כח].

רבינו עובדיה מברטנורא

כֶּתֶר כְּהֻנָּה. כְּתִיב בֵּיהּ (שם כ״א) וְקִדַּשְׁתּוֹ קָדוֹשׁ יִהְיֶה לָךְ: **כֶּתֶר מַלְכוּת.** כְּתִיב בֵּיהּ (דְּבָרִים י״ז) שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ: **וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב.** מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים וּשְׁמוּעָתוֹ טוֹבָה מְחֻמֶּת מַעֲשָׂיו, לֹא מָצִינוּ לוֹ כֶּתֶר בַּתּוֹרָה שֶׁיִּהְיוּ חַיָּבִים לְנַהֵג בּוֹ כָּבוֹד, וְהוּא עוֹלֶה עַל גַּבֵּי כֻלָּן, שֶׁכָּל הַשְּׁלֹשָׁה כְּתָרִים צְרִיכִים לוֹ. שֶׁאִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא וְסָנֵי שׁוּמְעָנֵיהּ, שָׁרֵי לְבִזּוּיֵהּ. וְאִם כֹּהֵן גָּדוֹל הוּא, אָמְרִינַן בְּיוֹמָא (דף ע״א) יֵיתוֹן בְּנֵי עַמְמַיָּא לְשָׁלְמָא דְּעָבְדִין עוּבְדֵי אַהֲרֹן, וְלֹא יֵיתוֹן בְּנֵי אַהֲרֹן לְשָׁלְמָא דְּלָא עָבְדִין עוּבְדֵי אַהֲרֹן. וְאִם מֶלֶךְ הוּא, כְּתִיב (שְׁמוֹת כב) וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר, בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמְּךָ: **יד חֱוֵי גּוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה.** אִם אֵין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בִּמְקוֹמְךָ: **וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבֹא אַחֲרֶיךָ.** תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יָבֹאוּ לְכָאן: **שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ.** וְאַל תִּסְמֹךְ שֶׁחֲבֵרֶיךָ כְּשֶׁיָּבֹאוּ מִבֵּית הָרַב יְקַיְּמוּ הַתּוֹרָה בְּיָדְךָ, שֶׁתִּלְמֹד מֵהֶם מַה שֶּׁלָּמְדוּ הֵם מִן הָרַב. אֶלָּא הֱוֵי גּוֹלֶה אַתָּה בְּעַצְמְךָ לִמְקוֹם הָרַב, שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה שׁוֹמֵעַ מִפִּי תַּלְמִיד לְשׁוֹמֵעַ מִפִּי הָרַב. פְּרוֹשׁ אַחֵר,

מקור חיים

כז. כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **כח.** שאינו דומה השומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד. ועיין רע״ב פירוש נוסף.

וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן (משלי ג):

וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן (משלי ג) – ואל תישען על בינת עצמך לומר איני צריך לרב ובעצמי אני יכול לירד לעומקה:

טו רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים. רַבִּי מַתְיָא בֶן חָרָשׁ אוֹמֵר, הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם. וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת, וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים:

רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, אֵין בְּיָדֵינוּ – אין דבר זה ידוע לנו, **לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים** – מדוע דרך רשעים צלחה ואף לא מדוע הצדיקים מדוכאים ביסורים[כט]. **רַבִּי מַתְיָא בֶן חָרָשׁ אוֹמֵר, הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם** – ואפילו נכרי בשוק. **וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת** – הוי זנב ותלמיד למי שהם גדולים ממך, **וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים** – ואל תהי ראש ורב לקטנים ממך:

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְּיָדֶךָ, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר לְךָ הֱוֵי גּוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְּיָדֶךָ, שֶׁאֲפִלּוּ אַתָּה חָרִיף וּמְפֻלְפָּל בְּיוֹתֵר לֹא תִּתְקַיֵּם הַתּוֹרָה בְּךָ אֶלָּא עַל יְדֵי חֲבֵרֶיךָ שֶׁתִּשָּׂא וְתִתֵּן עִמָּהֶם, וְהַיְנוּ דִּמְסַיֵּם וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן: **טו אֵין בְּיָדֵינוּ.** כְּמוֹ לֹא הֲוָה בְּיָדֵיהּ (יְבָמוֹת קה.]. כְּלוֹמַר אֵין הַדָּבָר הַזֶּה יָדוּעַ לָנוּ מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה וּמִפְּנֵי מָה הַצַּדִּיקִים מְדֻכָּאִים בְּיִסּוּרִין. פֵּרוּשׁ אַחֵר, אֵין לָנוּ בִּזְמַן הַגָּלוּת לֹא מִשַּׁלְוָה וְהַשְׁקֵט שֶׁרָגִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָתֵת לָרְשָׁעִים כְּדֵי לְטָרְדָן מִן הָעוֹלָם הַבָּא, וְאַף לֹא מִן הַיִּסּוּרִים הַמְיֻחָדִים לַצַּדִּיקִים שֶׁהֵן יִסּוּרִים שֶׁל אַהֲבָה שֶׁאֵין בָּהֵן בִּטּוּל תּוֹרָה. כְּלוֹמַר יָצָאנוּ מִכְּלָל רְשָׁעִים, שֶׁאֵין לָנוּ הַשַּׁלְוָה שֶׁיֵּשׁ לָרְשָׁעִים, וְלִכְלַל צַדִּיקִים לֹא הִגַּעְנוּ, שֶׁהַיִּסּוּרִים שֶׁלָּנוּ אֵינָן שֶׁל אַהֲבָה כְּיִסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים: **הֱוֵי מַקְדִּים שָׁלוֹם לְכָל אָדָם.** וַאֲפִלּוּ לְנָכְרִי בַּשּׁוּק: **וֶהֱוֵי זָנָב לָאֲרָיוֹת.** לִגְדוֹלִים מִמְּךָ: **וְלֹא רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים.** לַקְטַנִּים מִמְּךָ:

מקור חיים

כט. רע״ב פירוש ראשון, עוד פירש שיצאנו מכלל רשעים ולכלל צדיקים לא הגענו, עיי״ש. ועל פירוש זה קשה מאי קמ״ל רבי ינאי בזה ולמאי קאמר לה, וי״ל שבא לומר שלא נתייאש לומר אנחנו כרשעים גמורים ושאבדה תקותינו ח״ו, ושגם אין אנו צדיקים וכבר השלמנו מה שעלינו להשלים בתורה ובמצוות (תוי״ט בשם מדרש שמואל).

טז רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא. הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין:

רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר – בית שער **בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא. הַתְקֵן עַצְמְךָ בִּפְרוֹזְדוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין** – היכל, מקום מושב המלך, הכי נמי התקן עצמך בעולם הזה כדי שתיכנס לעולם הבא:

יז הוּא הָיָה אוֹמֵר, יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה:

הוּא הָיָה אוֹמֵר – וכן היה רבי יעקב רגיל לומר, **יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה:**

יח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו, וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ, וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קְלוֹנוֹ:

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו, וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ – בשעה שנדר אל תשאל אותו למצוא פתח להתיר לו את נדרו, שאז על כל פתח שתמצא לו יאמר על דעת כן נדרתי.

ר ש"י

טז בַּפְּרוֹזְדוֹר. בֵּית שַׁעַר. תַּרְגּוּם אוּלָם, פְּרוֹזְדוֹרָא: **טְרַקְלִין.** מָקוֹם מוֹשַׁב הַמֶּלֶךְ. כְּךָ אַתָּה הַתְקֵן עַצְמְךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי שֶׁתִּזְכֶּה לָעוֹלָם הַבָּא: **יז יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה.** לְצָרְךָ תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים: **מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.** לְפִי שֶׁבְּאוֹתוֹ זְמַן אֵין הַתְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים מְהַנִּים לְאָדָם, שֶׁאֵין הָעוֹלָם הַבָּא אֶלָּא לְקַבֵּל שָׂכָר עַל מַה שֶּׁקִּיֵּם בָּעוֹלָם הַזֶּה: **יח אַל תְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ.** דִּכְתִיב (שְׁמוֹת לג) **פָּנַי יֵלֵכוּ** וַהֲנִחוֹתִי לָךְ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַמְתֵּן עַד שֶׁיַּעַבְרוּ פָּנִים שֶׁל זַעַם (בְּרָכוֹת ז.): **וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו.** שֶׁבְּשָׁעַת הַחֲרָבָן כִּבְיָכוֹל הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַבֵּל, בְּקֹשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְנַחֲמוֹ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיבָן (יְשַׁעְיָה כב) אַל תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי: **וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ.** לְמְצֹא פְּתָחִים לְהַתִּיר לוֹ אֶת נִדְרוֹ. מִפָּנֵי שֶׁאָז עַל כָּל

וְאַל תְּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בְשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ: **וְאַל תְּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בְשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ** – אל תשתדל לראותו בשעה שנכשל בחטא כדי להוכיחו ולייסרו מיד:

יט שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר, (משלי כד) בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ:

שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר – שמואל הקטן היה רגיל להוכיח בני אדם בפסוק זה, **(משלי כד) בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ** – ויסיר מאויביך אפו וחמתו וישיבהו עליך:

כ אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמַה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ. וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמַה הוּא דוֹמֶה, הילדות אינה משתכחת. **וְהַלּוֹמֵד זָקֵן** – והלומד כשהוא זקן **לְמַה הוּא דוֹמֶה,**

אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד יֶלֶד – הלומד כשהוא ילד[ל] **לְמַה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ,** שהכתב מתקיים, כך הלימוד של ימי

רבינו עובדיה מברטנורא

פֶּתַח וּפָתַח שֶׁתִּמְצָא לוֹ יֹאמַר אַדַּעְתָּא דְהָכִי נָדַרְתִּי, וְשׁוּב לֹא תִמְצָא לוֹ פֶּתַח. וּמָצִינוּ כְּשֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ לֹא הִתְחַנֵּן מֵיָּד אֶלָּא הִמְתִּין וְאַחַר כָּךְ הִתְחִיל לְהִתְחַנֵּן: **בְּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ.** כְּשֶׁנִּתְקַלְקֵל בְּחֵטְא. לְפִי שֶׁהוּא מְתֻבַּיֵּשׁ מִכָּל אָדָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁחָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַד שֶׁעָשׂוּ חֲגוֹרוֹת, דִּכְתִיב (בראשית ג) וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגוֹרוֹת, וְאַחַר כָּךְ וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים: **יט בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח.** פָּסוּק הוּא בְּמִשְׁלֵי, אֶלָּא שֶׁשְּׁמוּאֵל הַקָּטָן הָיָה רָגִיל לְהוֹכִיחַ בְּנֵי אָדָם בְּמִדָּה זוֹ: **פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו.** שֶׁעֲשִׂיתוֹ בִּלְבָבְךָ כְּאִלּוּ הוּא שְׁלוּחֲךָ לְמִלְאוֹת תַּאֲוָתְךָ: **וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ.** מִדָּלֹא כְתִיב וְשָׁב אֶלָּא וְהֵשִׁיב, מִשְּׁמַע יַסִּירֵהוּ מֵעַל אוֹיְבֶיךָ וְיִשִּׁיבֵהוּ עָלֶיךָ: **כ עַל נְיָר חָדָשׁ.** שֶׁהוּא מִתְקַיֵּם. כָּךְ גְּרַסַת הַיְלָדוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּכַּחַת:

מקור חיים

ל. כן הפירוש לפי הרמב"ם, וכן משמע דעת הרע"ב. ובמדרש שמואל כתב שיש גם לפרש הלומד את הילד, וכן הלומד את הזקן.

לְדִידוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמַה הוּא דוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֶהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ. וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמַה הוּא דוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשֵׁלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן. רַבִּי אוֹמֵר, אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן, אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ. יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן, וְיָשָׁן שֶׁאֻפְּלוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ:

לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק, שאין הכתב מתקיים כל כך[לא]. **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמַה הוּא דוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֶהוֹת** – ענבים שלא נתבשלו כל צרכן ומקהות את השיניים[לב], **וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ** – ושותה יין מן הגת טרם שניתן בחביות, ועדיין שמריו מעורבים בתוכו[לג]. **וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמַה הוּא דוֹמֶה, לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשֵׁלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן. רַבִּי אוֹמֵר, אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן, אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ. יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן** – וכן יש ילד שחכמתו כחכמת זקנים, **וְיָשָׁן שֶׁאֻפְּלוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ** – ויש זקנים פחותים במעלת החכמה מן הילדים:

רבינו עובדיה מברטנורא

עֲנָבִים קֶהוֹת. שֶׁלֹּא נִתְבַּשְּׁלוּ כָּל צָרְכָּן וּמַקֶּהוֹת אֶת הַשִּׁנַּיִם. כָּךְ חָכְמַת הַיֶּלֶד לֹא נִתְיַשְּׁבָה כָּל צָרְכָּהּ וְאֵין דְּבָרָיו מִתְקַבְּלִים וּמִתְיַשְּׁבִים עַל הַלֵּב: **יַיִן מִגִּתּוֹ.** שֶׁשְּׁמָרָיו מְעֹרָבִים בְּתוֹכוֹ. כָּךְ חָכְמַת הַיֶּלֶד תַּעֲרֹבֶת סְפֵקוֹת יֵשׁ בָּהּ: **רַבִּי אוֹמֵר אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן.** רַבִּי פָּלֵיג אַדְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, וְאָמַר כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יַיִן יָשָׁן כָּךְ יֵשׁ יֶלֶד שֶׁטַּעֲמוֹ כְּטַעַם זְקֵנִים, וְיֵשׁ זְקֵנִים פְּחוּתִים בְּמַעֲלַת הַחָכְמָה מִן הַיְלָדִים:

מקור חיים

לא. וכן זקן כבר נחקקו בדעתו חשבונות רבים מעניני העולם וכשירצה לזכור דברי תורה יצטרך למחקם לאותם המחשבות ולא יוכל לזה בשלמות (מדרש שמואל, הובא בתוי״ט). וז״ל החזון איש (אמונה ובטחון סימן כו) ואם אמנם הלומד זקן דומה לדיו כתובה על נייר מחוק, אבל לגודל יקרת החכמה ורב ערכה, גם דיו החכמה על נייר מחוק אין ערך אליה ואין מספר לעוצם שוויה, עכ״ל. **לב.** כך חכמת הילד לא נתישבה כל צרכה ואין דבריו מתקבלים ומתישבים על הלב, ודומה לענבים שלא נתבשלו שכבר כשהם עדיין בין שיניו מרגיש ברעותם (תוי״ט בביאור דברי הרע״ב). **לג.** כך חכמת הילד תערובת ספיקות יש בה, ודומה לשותה יין מגתו כי יערב לו לחיך בשעת השתייה אבל בחדרי בטנו ימלא מכאובות, כן לפעמים תערובת הספיקות שיש בחכמת הילד אינן נראים ומורגשים בתחילת העיון (שם).

כא רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, הַקִּנְאָה – הקנאה שיש לו לאדם על חבירו, **וְהַתַּאֲוָה** – המבקש למלאות תאותו באכילה ושתיה ושאר הנאות העולם, **וְהַכָּבוֹד** – אהבת הכבוד שמכבדים אותו בני אדם, **מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם**[לד]:

כב הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַיִּלּוֹדִים לָמוּת, וְהַמֵּתִים לְהֶחָיוֹת, וְהַחַיִּים לָדוּן. לֵידַע לְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמֵּבִין, הוּא הַדַּיָּן, הוּא עֵד, הוּא בַּעַל דִּין, הוּא עָתִיד לָדִין. בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מַשּׂוֹי פָּנִים וְלֹא לְקִיחַת שֹׁחַד, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן. וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לוֹ, שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

הוּא הָיָה אוֹמֵר – וכן היה רבי אלעזר הקפר רגיל לומר, **הַיִּלּוֹדִים לָמוּת** – מי שנולד כבר עתיד הוא למות, **וְהַמֵּתִים לְהֶחָיוֹת** – והמתים עתידים לחזור ולחיות, **וְהַחַיִּים לָדוּן** – ויחזרו לחיים כדי להיות נדונים ליום הדין[לה]. וכן היה אומר שכל אדם חייב **לֵידַע** – מאחרים, **לְהוֹדִיעַ** – וללמד לאחרים, **וּלְהִוָּדַע** – ולהבין מעצמו, **שֶׁהוּא אֵל** – שהשי״ת הוא חזק ותקיף[לו], **הוּא הַיּוֹצֵר** – כל העולם בידו כחומר ביד היוצר לעשות בו כרצונו,

רבינו עובדיה מברטנורא

כא וְהַתַּאֲוָה. הַמְבַקֵּשׁ לְמַלְאוֹת תַּאֲוָתוֹ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּבְעִילָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן: **וְהַכָּבוֹד.** שֶׁיְכַבְּדוּהוּ בְּנֵי אָדָם: **כב הַיִּלּוֹדִים לָמוּת.** מִי שֶׁנּוֹלַד כְּבָר עָתִיד הוּא לָמוּת: **וְהַמֵּתִים.** עֲתִידִים לְחָיוֹת וְלַעֲמֹד לְיוֹם הַדִּין, אֶלָּא לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֶלָּה לְחַרְפּוֹת וּלְדִרְאוֹן עוֹלָם: **וְהַחַיִּים לָדוּן.** עוֹמְדִין לְהִיוֹת נִדּוֹנִים לְיוֹם הַדִּין: **לֵידַע.** מֵאֲחֵרִים: **וּלְהוֹדִיעַ.** לַאֲחֵרִים: **וּלְהִוָּדַע.** לְהָבִין מֵעַצְמוֹ: **הוּא הַיּוֹצֵר.** שֶׁכָּל הָעוֹלָם הוּא בְּיָדוֹ כְּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר. וּמַה טַּעַם, לְפִי שֶׁהוּא הַבּוֹרֵא שֶׁבָּרָא אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מֵאַיִן, לְפִיכָךְ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בּוֹ כִּרְצוֹנוֹ:

מקור חיים

לד. כי באלה המדות או באחת מהן יפסיד אמונת התורה בהכרח ולא יגיעו לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות (רמב״ם). ולדידיה מן העולם ר״ל מעולם הבא. וברבנו יונה כתב בפירושו השני שר״ל מעוה״ז, כי הקנאה מרקיב עצמותיו, ותאות עצל תמיתנו (משלי כא, כה), ורבנות מקברת את בעליה. (ומאמר זה דוגמת מאמרו של רבי יהושע (פ״א מ״א) עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם. שהקנאה נמשכת מעין הרע, והתאוה נמשכת מיצר הרע, והכבוד הוא סיבת שנאת הבריות, שאין שנאוי לבריות כמו הרודף אחר הכבוד (תוי״ט)). **לה.** כן הביאור לפי הרע״ב והוא גורס ׳וחיים׳ לידון, ולא ׳והחיים׳ לידון כמו בספרים שלנו (תוי״ט). **לו.** הוא אל, מלשון אילי הארץ, כלומר חזק ותקיף (רבינו יונה).

הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמֵּבִין, הוּא הַדַּיָּן, הוּא עֵד, הוּא בַעַל דִּין, וְהוּא עָתִיד לָדוּן. בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה, וְלֹא שִׁכְחָה, וְלֹא מַשּׂוֹא פָּנִים, וְלֹא מְקַח שֹׁחַד, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ. וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן.

הוּא הַבּוֹרֵא – לפי שהוא הבורא שברא את כל העולם כולו מאין. **הוּא הַמֵּבִין, הוּא הַדַּיָּן** – הוא המבין ויודע מעשי כל בני אדם, והוא יביאם לדון לפניו, **הוּא עֵד, הוּא בַעַל דִּין, וְהוּא עָתִיד לָדוּן** – והוא יעיד בפניהם, והוא הבעל דין שיתבעם לדין, והוא עתיד לדונם[לז]. **בָּרוּךְ הוּא** – ישתבח שמו, **שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה** – אלא בדין ומשפט הוא פורע, **וְלֹא שִׁכְחָה**, ואל תחשוב אולי ישכח קצת מחובותיך, **וְלֹא מַשּׂוֹא פָּנִים** – אינו נושא פנים אפילו לצדיק גמור שלא להענישו על עבירה קלה שבא לידו (אם לא עשה תשובה), **וְלֹא מְקַח שֹׁחַד** – ואינו לוקח שוחד המצוה בשביל העבירה שתהיה המצוה מכבה את העבירה, **שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ** – שכל המצוה היא של הקדוש ברוך הוא[לח]. **וְדַע שֶׁהַכֹּל [בָּא] לְפִי חֶשְׁבּוֹן**[לט] – דע שפרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, כך עבירות קלות כשהן מרובות עולות לחשבון גדול.

רבינו עובדיה מברטנורא

הוּא הַמֵּבִין הוּא הַדַּיָּן. אַחַר שֶׁהֵבִין כָּל מַעֲשֵׂיהֶם מְבִיאָן בַּדִּין לְפָנָיו: **הוּא בַעַל דִּין.** שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ אֶת הַחוֹטְאִים: **וְהוּא עָתִיד לָדוּן.** לָעוֹלָם הַבָּא: **וְלֹא מַשּׂוֹא פָּנִים וְלֹא מְקַח שֹׁחַד.** שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא פָּנִים אֲפִלּוּ לְצַדִּיק גָּמוּר שֶׁלֹּא יַעֲנִישׁוֹ עַל עֲבֵרָה קַלָּה שֶׁבָּאת לְיָדוֹ. וְאֵינוֹ לוֹקֵחַ שֹׁחַד הַמְצָוָה בִּשְׁבִיל הָעֲבֵרָה. אֶלָּא נוֹתֵן שָׂכָר עַל הַמִּצְוָה וְעוֹנֶשׁ עַל הָעֲבֵרָה. כְּךְ פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ם: **וְדַע שֶׁהַכֹּל בָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן.** פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל. כָּךְ עֲבֵרוֹת קַלּוֹת כְּשֶׁהֵן מְרֻבּוֹת עוֹלוֹת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל:

מקור חיים

לז. התנא נקטינהו בדרך לא זו אף זו, ולכן הקדים עד לבעל דין, ובעל דין לדיין. אבל בסדר הזמנים בעל דין קודם לתבוע ואחר כך יביא עדיו ואחר כך ידון הדיין (תוי״ט). **לח.** שהבא לטהר מסייעין לו, והאדם לא עשה אלא תחילת המצוה והגמר נעשה על ידי הקב״ה, ואין המצוה נקראת אלא על שם הגומרה, ולכן מן הדין שייך המצוה להקב״ה אלא שבחסדו יתברך נותן שכר להמקיימה כאילו כולה שלו, אבל מכל מקום לא יכבה בזה עבירה שאדם עושה כולו בעצמו מתחילה ועד סוף, שהרי הבא לטמא רק פותחין לו אבל אין מסייעין לו כמבואר לעיל (פ״ד מ״ב) (מדרש שמואל הובא בתוי״ט). **לט.** כן גירסת הרע״ב, ולא כגירסת הספרים ׳ודע שהכל לפי החשבון׳.

וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְׁאוֹל בַּיִת מָנוֹס לְךָ, שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְׁאוֹל בַּיִת מָנוֹס לְךָ – אל תסמוך על היצר שמבטיחך שהקבר יהיה בית מנוס לך, ותוכל לנוח שם בשלום בלי לתת דין וחשבון[ב], **שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר** – על כרחך מוציאים הנשמה ממקומה תחת הפרגוד ומכניסים אותה במעי האשה, **וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד** – בשעה שמגיע זמן הלידה ואינו רוצה לצאת משום שנר דלוק על ראשו וצופה מסוף העולם ועד סופו, מיד מוציאין אותו בעל כרחו[מא], **וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי** – יש אדם מדוכא ביסורין ורוצה למות ואינו יכול, **וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:**

פרק ה - בעשרה מאמרות

א בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא בְמַאֲמָר אֶחָד

בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם – העולם נברא על ידי עשרה מאמרות שאמר הקב"ה במעשה בראשית[א]. **וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – למה הוצרך לומר עשרה מאמרות כדי לברוא העולם[ב], **וַהֲלֹא בְמַאֲמָר אֶחָד**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר. שֶׁהַנְּשָׁמָה אֵינָהּ רוֹצָה לָצֵאת מִן הַפַּרְגּוֹד, מָקוֹם טָהוֹר שֶׁהַנְּשָׁמוֹת מְנֻחוֹת שָׁם, וְלַכֵּנֵס בְּמֵעֵי אִשָּׁה בְּמָקוֹם טָמֵא, וּמַלְאָךְ בָּא וּמוֹצִיאָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ וּמַכְנִיסָהּ בְּמֵעֵי הָאִשָּׁה: וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד. בְּשִׁעַת הַלֵּידָה אֵינוֹ רוֹצֶה לָצֵאת, וּמַלְאָךְ מוֹצִיאוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ: וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי. יֵשׁ אָדָם מְדֻכָּא בְּיִסּוּרִים וְרוֹצֶה לָמוּת וְאֵינוֹ יָכוֹל:

א **בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת.** תִּשְׁעָה וַיֹּאמֶר, וּבְרֵאשִׁית נָמִי מַאֲמָר הוּא, דִּכְתִיב (תְּהִלִּים לג) בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ:

מקור חיים

מ. מדרש שמואל (ד"ה ואפשר לי לומר). **מא.** רש"י. **א.** כדאיתא ברע"ב, עיי"ש. **ב.** עפ"י מדרש שמואל (ד"ה ואפשר עוד לומר כי הכל קושיא אחת). אבל בתוי"ט מפרש שהקושיא הוא למה הוצרך התורה ללמדנו שנברא בעשרה מאמרות, ואין הקושיא על עצם הבריאה.

יָכוֹל לְהַבְרִיאוֹת, אֶלָּא לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת:

יָכוֹל לְהַבְרִיאוֹת, אֶלָּא לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת – פרעון גדול, שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות אבד מחמתם[ג], והמאבד מלאכה שנעשה בטירחא מרובה עונשו קשה[ד], **וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת** – וליתן שכר מרובה לצדיקים שמקיימין את העולם שטרח הקב״ה לבראו בעשרה אמרות:

ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל. עֲשָׂרָה דוֹרוֹת

עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל, ולכן אף בימינו אין לתמוה על שמאריך אף לאומות העולם כל השנים הללו שהן משעבדין בבניו, שגם לדורות שמאדם ועד נח האריך מאד[ה] ואחר כך נשטפו. **עֲשָׂרָה דוֹרוֹת**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁמְּאַבְּדִים אֶת הָעוֹלָם. שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא, וְהָרְשָׁעִים שֶׁבָּעוֹנָם מְאַבְּדִים אֶת נַפְשָׁם כְּאִלּוּ מְאַבְּדִים אֶת הָעוֹלָם. כָּךְ מָצָאתִי. וְלִי נִרְאֶה, שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם מִמָּשׁ, שֶׁמַּכְרִיעִים אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף חוֹבָה, וְנִמְצָא הָעוֹלָם אָבֵד בִּשְׁבִילָם: **שֶׁנִּבְרָא בַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת.** וְאֵינוֹ דּוֹמֶה הַמְאַבֵּד מְלָאכָה שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית בְּיוֹם אֶחָד לְמְלָאכָה שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית בְּהַרְבֵּה יָמִים: **ב לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו.** אַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ שֶׁהֶאֱרִיךְ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ שֶׁהֵן מִשְׁתַּעְבְּדִין בִּבְנָיו, שֶׁיּוֹתֵר הֶאֱרִיךְ לַדּוֹרוֹת שֶׁמֵּאָדָם וְעַד נֹחַ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁטְפוּ:

מקור חיים

ג. רע״ב, ועיי״ש עוד פירוש. **ד.** ואע״פ שדרך הטוב להיטיב ולא חפץ ה׳ בעונש הרשעים, אבל גם זה מדת טובו כדי שייראו לחטוא. ועוד אפשר לומר שעיקר הטעם היא משום לתת שכר טוב לצדיקים, אלא שממילא נמשך שלרשעים יגיע עונש מרובה (חידושי מהרי״ח). **ה.** ברע״ב איתא שיותר האריך כו׳, והיינו כי המבול היה באלף תרנ״ו, ומהחורבן שהיה בג׳ תתכ״ח עד זמן הרע״ב שחי (בערך) עד שנת ה׳ ר״ע לא עבר יותר מאלף תמ״ב (עיין תוי״ט).

מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כֻּלָּם:

מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כֻּלָּם – עשה מעשים טובים כנגד מה שהיה ראוי שיעשו כולם, לפיכך ניצולו כולם בזכותו[ו]:

ג עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְעָמַד בְּכֻלָּם, לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְעָמַד בְּכֻלָּם – שלא הרהר אחר מדותיו של הקב״ה, **לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם** – להודיע לבריות[ז]

כמה גודל חיבתו של אברהם אבינו שלא הרהר אחר מידותיו מגודל אהבתו לו יתברך[ט]:

ד עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְמִצְרַיִם

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם – שניצולו מעשר המכות שהוכו בהם המצריים,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כֻּלָּם. עָשָׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים כְּנֶגֶד מַה שֶּׁהָיָה רָאוּי שֶׁיַּעֲשׂוּ כֻּלָּם, לְפִיכָךְ נִצּוֹלוּ כֻּלָּם בִּזְכוּתוֹ. וּכְמוֹ שֶׁנָּטַל עָלָיו עַל מְצוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּנֶגֶד כֻּלָּם כָּךְ קִבֵּל בָּעוֹלָם הַבָּא שָׂכָר כְּנֶגֶד כֻּלָּם, שֶׁכָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים, אֶחָד בְּגַן עֵדֶן וְאֶחָד בַּגֵּיהִנֹּם, וְכָזֶה נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגַן עֵדֶן, נִתְחַיֵּב, נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בַּגֵּיהִנֹּם (חֲגִיגָה טו:): **ג עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת.** אֶחָד, אוּר כַּשְׂדִּים, שֶׁהִשְׁלִיכוֹ נִמְרוֹד לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ. שֵׁנִי, לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ. שְׁלִישִׁי, וַיְהִי רָעָב. רְבִיעִי, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה. חֲמִישִׁי, מִלְחֶמֶת הַמְּלָכִים. שִׁשִּׁי, מַעֲמַד בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁהֶרְאָהוּ שְׁעִבּוּד מַלְכֻיּוֹת. שְׁבִיעִי, הַמִּילָה. שְׁמִינִי, וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה. תְּשִׁיעִי, גֵּרֶשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ. עֲשִׂירִי, הָעֲקֵדָה: **ד עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.** שֶׁנִּצּוֹלוּ מֵעֶשֶׂר מַכּוֹת(ט).

מקור חיים

ו. רע״ב, ועיי״ש שגם קיבל בעולם הבא שכר כנגד כולם. ז. מפורטים המה ברע״ב, עיי״ש. ח. רבינו יונה ט. רש״י.

וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם. עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם.

וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם. עֶשֶׂר **מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם** – דצ״ך עד״ש באח״ב, **וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם**[א].

רבינו עובדיה מברטנורא

וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם. אֶחָד, וַיִּבָּקְעוּ הַמַּיִם. שְׁנֵי, שֶׁנַּעֲשָׂה הַיָּם כְּמִין אוֹהֶל וְנִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹכוֹ, דִּכְתִיב (חֲבַקּוּק ג) נָקְבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָיו. שְׁלִישִׁי, שֶׁנַּעֲשָׂה קַרְקָעִית הַיָּם יָבֵשׁ בְּלֹא חֹמֶר וְטִיט, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת יד) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה. רְבִיעִי, שֶׁקַּרְקָעִית הַיָּם שֶׁדָּרְכוּ בּוֹ הַמִּצְרִיִּים שֶׁהָיוּ רוֹדְפִים אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל נִתְחַלְחֵל וְנַעֲשָׂה חֹמֶר וְטִיט, דִּכְתִיב (חֲבַקּוּק ג) חָמֶר מַיִם רַבִּים. חֲמִישִׁי, שֶׁהַמַּיִם הַנִּקְפָּאִים בְּקַרְקַע הַיָּם לֹא הָיוּ חֲתִיכָה אַחַת אֶלָּא חֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת, כְּעֵין לְבֵנִים וְאַבְנֵי הַבִּנְיָן מְסֻדָּרִים זֶה אֵצֶל זֶה, כְּדִכְתִיב (תְּהִלִּים עח) אֶתָּה פּוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם, שֶׁנַּעֲשָׂה כְּעֵין פֵּרוּרִים. שִׁשִּׁי, שֶׁנִּתְקְשׁוּ הַמַּיִם הַנִּקְפָּאִים וְנַעֲשׂוּ קְשָׁיִם כְּסָלָעִים, כְּדִכְתִיב (שָׁם) שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל הַמָּיִם, וְהַמִּצְרִיִּים נִקְרְאוּ תַנִּינִים. שְׁבִיעִי, שֶׁנִּגְזַר הַיָּם לִשְׁנַיִם עָשָׂר גְּזָרִים כְּדֵי שֶׁיַּעַבְרוּ כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ, וְהַיְנוּ דִכְתִיב (שָׁם קלו) לְגוֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים. שְׁמִינִי, שֶׁקָּפְאוּ הַמַּיִם כְּסַפִּיר וְשֹׁהַם וּזְכוּכִית, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ הַשְּׁבָטִים אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, שֶׁעַמּוּד הָאֵשׁ הָיָה מֵאִיר לָהֶם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם יח) חֶשְׁכַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים, כְּלוֹמַר קִבּוּץ הַמַּיִם הָיָה כָּעָבֵי שְׁחָקִים כְּעֵצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהֳר. תְּשִׁיעִי, שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ מַיִם מְתוּקִים שֶׁהָיוּ שׁוֹתִים אוֹתָם, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר נוֹזְלִים. עֲשִׂירִי, שֶׁלְּאַחַר שֶׁשָּׁתוּ מֵהֶם מַה שֶּׁרָצוּ, הַנּוֹתָרִים מֵהֶם הָיוּ נִקְפָּאִים וְנַעֲשִׂים עֲרֵמוֹת, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טו) נָעֲרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נוֹזְלִים: **עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם.** דצ״ך עד״ש באח״ב: **וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם.** הֵן כְּנֶגֶד עֶשֶׂר נְפִילוֹת שֶׁבִּשְׁירַת וַיּוֹשַׁע. רָמָה בַיָּם, יָרָה בַיָּם, טָבְעוּ בְיַם סוּף, תְּהוֹמוֹת יְכַסְיֻמוּ, יָרְדוּ בְמְצוֹלוֹת, תִּרְעַץ אוֹיֵב, תַּהֲרֹס קָמֶיךָ, יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ, כִּסָּמוֹ יָם, צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת, הֲרֵי עֶשֶׂר נְפִילוֹת. וְתִבְלָעֵמוֹ אֶרֶץ אֵינוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן הַנְּפִילוֹת, שֶׁזּוֹ הִיא טוֹבָתָן שֶׁזָּכוּ לְקִבּוּרָה:

מקור חיים

א. הרע״ב מפרטם, עיי״ש. **יא**. כנגד עשר לשונות של נפילה ושבירה המוזכרים בשירת הים, כמבואר ברע״ב, עיי״ש.

עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד) וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר[יב], שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד) וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נָצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן, וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְנָחָשׁ וְעַקְרָב לֹא הִזִּיקוּ בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֵין לִי מָקוֹם לָלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נָצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן – עמוד עשן שעלה מהקטרת הקרבנות שעל מזבח העולה היה מתמר ועולה כמקל עד שמגיע לרקיע[יג],

רבינו עובדיה מברטנורא

עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר. שְׁנַיִם בַּיָּם, אֶחָד בַּיְרִידָה, שֶׁם נֶאֱמַר (שם יד) הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם, וְאֶחָד בָּעֲלִיָּה, וַיַּבְאוּ מָרָתָה וַיִּלֹּנוּ. אֶחָד בִּרְפִידִים, וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה. שְׁנַיִם בַּמָּן, לֹא תֵצְאוּ וַיֵּצְאוּ, אִישׁ אַל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וַיּוֹתִירוּ. שְׁנַיִם בַּשְּׂלָו, בָּרְאשׁוֹן בִּשְׁבָתְנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר, בַּשְּׂלָו הַשֵּׁנִי וְהָאסַפְסוּף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ. אֶחָד בָּעֵגֶל. וְאֶחָד בַּמִּתְאוֹנְנִים. וּבַמְרַגְּלִים, וְהוּא עֶשִׂירִי, שָׁם נֶאֱמַר וַיְנַסּוּ אוֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: ה וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל. לְפִי שֶׁהִיא טְמֵאָה הַיּוֹצְאָה מִגּוּפוֹ, הָיָה הַדָּבָר מְגֻנֶּה וּמְכֹעָר יוֹתֵר מִשְּׁאָר טְמֵאוֹת: וְלֹא כִבּוּ גְשָׁמִים אֵשׁ עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמְּזִבֵּחַ בְּמָקוֹם מְגֻלֶּה הָיָה: וְלֹא נָצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן. שֶׁלֹּא יְהֵא מִתְמַר וְעוֹלֶה:

מקור חיים

יב. מפורטים ברע״ב, עיי״ש. **יג.** אבות דרבי נתן (פל״ה ה״ז).

וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלָיִם:

וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, כי באלו הדברים אם היה נמצא בהם פסול לא היו יכולים להביא אחרים במקומם[ד], **עוֹמְדִים צְפוּפִים** – כשהקהל היו עומדים בעזרה היו צפים באויר, כי היו נדחקים איש באחיו עד שהיו רגליהם נטולות מן הארץ ועומדים באויר, **וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים** – בשעת השתחויה נעשה להם נס ומשתחוים בריוח כל אחד רחוק מחברו ארבע אמות כדי שלא ישמע את חברו מתודה ומזכיר עונותיו. **וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ** – ובין אלו הדרים בירושלים לא אירע שיאמר אחד לחברו, **צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם** – צר לי פרנסתי כאן ואי אפשר לי לדור בירושלים[טו]:

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים. שֶׁאִם הָיָה נִמְצָא בָּהֶם פְּסוּל קֹדֶם מְצוָתָן לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְהַקְרִיב אֲחֵרִים תַּחְתָּם. שֶׁהָעֹמֶר נִקְצַר בַּלַּיְלָה וְלֹא הָיוּ מַרְבִּים לְקַצֵּר. וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם נֶאֱפִים מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב וְאֵין אֶפְיָתָן דְּוֹחָה יוֹם טוֹב. וְכֵן לֶחֶם הַפָּנִים נֶאֱפָה מֵעֶרֶב שַׁבָּת: **צְפוּפִים.** לְשׁוֹן צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. מֵרֹב הַקְּהָל הָיוּ נִדְחָקִים אִישׁ בְּאָחִיו עַד שֶׁהָיוּ רַגְלֵיהֶם נְטוּלוֹת מִן הָאָרֶץ וְעוֹמְדִים בָּאֲוִיר: **וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים.** בְּשָׁעַת הִשְׁתַּחֲוָיָה נַעֲשָׂה לָהֶם נֵס וּמִשְׁתַּחֲוִים בְּרֶוַח כָּל אֶחָד רָחוֹק מֵחֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁמַע אֶת חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהוּא מִתְוַדֶּה וּמַזְכִּיר עֲוֹנוֹתָיו: **צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם.** גָּרְסִינַן. לְפִי שֶׁהָיָה הַמָּקוֹם מַזְמִין לָהֶם פַּרְנָסָתָן וְלֹא הָצְרַךְ אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת מִשָּׁם וְלוֹמַר פַּרְנָסָתִי [דְּחוּקָה] וְאֵינִי יָכוֹל לָדוּר בִּירוּשָׁלַיִם. וְיֵשׁ סְפָרִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶן כְּשֶׁאָלִין. וְעַל הָעוֹלִים לְרֶגֶל נֶאֱמַר, שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד מֵהֶם מֵצֵר כְּשֶׁהָיָה לָן בִּירוּשָׁלַיִם מֵחֲמַת דּוֹחַק הַמָּקוֹם. כְּמוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם גְּשֵׁה לִי וְאֵשֵׁבָה (ישעיה מט):

מקור חיים

יד. כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **טו.** רע״ב והוא לפי גירסתנו ׳שאלין בירושלים׳. ולאלו הגורסים ׳כשאלין בירושלים׳ משמע שקאי על עולי הרגלים שאין לנין שם בתמידות, ולגריסא זו ה״ק, לא היה עולי רגל מתלוננים לומר צר ודוחק הוא כשהולכים ללון בירושלים.

ו עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בְעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאֵלּוּ הֵן, פִּי הָאָרֶץ, וּפִי הַבְּאֵר, וּפִי הָאָתוֹן, וְהַקֶּשֶׁת, וְהַמָּן, וְהַמַּטֶּה, וְהַשָּׁמִיר, וְהַכְּתָב, וְהַמִּכְתָּב, וְהַלּוּחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף הַמַּזִּיקִין, וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה,

עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת – בערב שבת בראשית קודם שנשלמה הבריאה, **וְאֵלּוּ הֵן, פִּי הָאָרֶץ** – לבלוע קרח ועדתו, **וּפִי הַבְּאֵר** – הפה של בארה של מרים[טז], **וּפִי הָאָתוֹן** – בין השמשות נגזר על האתון שתדבר עם בלעם, **וְהַקֶּשֶׁת** – לאות ברית שלא יהיה עוד מבול, **וְהַמָּן** – שירד לישראל במדבר, **וְהַמַּטֶּה** – שנעשו בו האותות, **וְהַשָּׁמִיר** – תולעת חוק מצור, מראין אותו על האבן והיא מתבקעת[יז], **וְהַכְּתָב** – צורת האותיות שהיו חקוקים בלוחות, **וְהַמִּכְתָּב** – הכתיבה שעל הלוחות שהיתה נקראת מכל ארבעת הצדדים על ידי מעשי ניסים[יח], **וְהַלּוּחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף הַמַּזִּיקִין, וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית קֹדֶם שֶׁנִּשְׁלְמָה הַבְּרִיאָה: **פִּי הָאָרֶץ.** לִבְלֹעַ קֹרַח וַעֲדָתוֹ: **וּפִי הַבְּאֵר.** בְּאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם שֶׁהָיְתָה הוֹלֶכֶת עִם יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּכָל הַמַּסָּעוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁפְּתָחָהּ פִּיהָ וְאָמְרָה שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַּר כא) עָלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ: **פִּי הָאָתוֹן.** בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נִגְזַר עָלֶיהָ שֶׁתְּדַבֵּר עִם בִּלְעָם: **וְהַקֶּשֶׁת.** לְאוֹת בְּרִית שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל: **וְהַמָּן.** שֶׁיָּרַד לְיִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר: **וְהַמַּטֶּה.** שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ הָאוֹתוֹת. וְשֶׁל סַנְפְּרִינוֹן הָיָה: **וְהַשָּׁמִיר.** כְּמִין תּוֹלַעַת, בְּרִיָּתוֹ כְּשְׂעֹרָה, כְּשֶׁהָיוּ מַרְאִים אוֹתוֹ עַל הָאֲבָנִים הָרְשׁוּמוֹת בַּדָּיו, הֵן נִבְקָעוֹת מֵאֲלֵיהֶן. וּבוֹ פּוֹתְחוּ אַבְנֵי הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן, דִּכְתִיב בְּהוּ בְּמִלְאוֹתָם: **הַכְּתָב.** צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁהָיוּ חֲקוּקִים בַּלּוּחוֹת: **וְהַמִּכְתָּב.** שֶׁהָיוּ נִקְרָאִים מִכָּל הָאַרְבָּעָה צְדָדִים: **וְהַלּוּחוֹת.** שֶׁל סַנְפְּרִינוֹן הָיוּ, אָרְכָּן שִׁשָּׁה, וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה, וְעָבְיָן שְׁלֹשָׁה. כְּאֶבֶן אַחַת שֶׁאָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ וְעָבְיָהּ שָׁוִין, וְנֶחְלְקָה לְשְׁתַּיִם. וְנִגְלָלִים הָיוּ, וַחֲצוּבִים מִגַּלְגַּל חַמָּה: **אַף הַמַּזִּיקִין.** אֵלּוּ הַשֵּׁדִים. שֶׁלְּאַחַר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָדָם וְחַוָּה הָיָה מִתְעַסֵּק בִּבְרִיאָתָן, וּכְשֶׁבָּרָא רוּחוֹתֵיהֶן לֹא הִסְפִּיק לִבְרֹא גּוּפֵיהֶן עַד שֶׁקִּדֵּשׁ הַיּוֹם, וְנִשְׁאֲרוּ רוּחוֹת בְּלֹא גּוּף:

מקור חיים

טז. כלומר פי הסלע שממנו יצאו המים (רע״ב פירוש ראשון, ועיין שם פירוש נוסף). **יז.** רש״י (זכריה ז, יב) והשתמשו בו בבנין המקדש ועשיית אבני החשן ואפוד (סוטה דף מח:). **יח.** רע״ב, תוי״ט.

וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה:

וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ – נגזר עליו בין השמשות שיהיה נאחז בסבך בקרניו בשעת העקידה. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה** – צבת (מלקחיים) אינה נעשית אלא על ידי צבת אחרת, ועל כרחיך הראשונה נעשית בידי שמים, ואותה צבת נבראה בין השמשות:

ז שִׁבְעָה דְבָרִים בַּגֹּלֶם וְשִׁבְעָה בְחָכָם. חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְחָכְמָה וּבְמִנְיָן, וְאֵינוֹ נִכְנָם לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ,

בפני מי שגדול ממנו בתורה או[כ] במנין תלמידים שיש לו[כא], **וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ** – אינו מדבר עד שחברו מסיים, כדי שלא לבלבל,

שִׁבְעָה דְבָרִים בַּגֹּלֶם – אדם שעדיין לא נגמר דעתו לא במוסר ולא בחכמה קרוי גולם[יט], **וְשִׁבְעָה בְחָכָם. חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְחָכְמָה, וּבְמִנְיָן** – אינו משיב כשעומד

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. נִגְזַר עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱחָז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו בִּשְׁעַת הָעֲקֵדָה: **אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה.** תַּרְגּוּם מֶלְקָחֶיהָ צְבִיתָהָא. הַצְּבָת אֵינָהּ נַעֲשֵׂית אֶלָּא בִּצְבָת אַחֶרֶת, וְרִאשׁוֹנָה מִי עָשָׂאָה, עַל כָּרְחֵךְ מֵאֱלֶיהָ נַעֲשֵׂית בִּידֵי שָׁמַיִם, וְנִבְרֵאת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. וְזֶה נִדְחָה בַּגְּמָרָא בְּפֶרֶק מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ (פְּסָחִים דף נד), וְאָמְרוּ, אֶפְשָׁר שֶׁהַצְּבָת הָרִאשׁוֹנָה נַעֲשֵׂית בְּדִפּוּס, שֶׁהִתִּיכוּ הַנְּחֹשֶׁת בְּאֵשׁ וְהִצִּיקוּהוּ בְּתוֹךְ הַדְּפוּס וְנַעֲשֵׂית הַצְּבָת מֵיָד: **ז גֹּלֶם.** לְשׁוֹן גְּלָמֵי כֵּלִים, שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מַלַּאכְתָּן. כָּךְ אָדָם שֶׁאֵינוֹ נִגְמָר בְּדַעְתּוֹ לֹא בְּמִדּוֹת וְלֹא בְּחָכְמָה קָרוּי גֹּלֶם: **אֵינוֹ מְדַבֵּר לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְחָכְמָה.** שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר שֶׁלֹּא רָצוּ לְדַבֵּר בִּפְנֵי אֲבִיהֶן כְּשֶׁקָּצַף עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה, וְהֵשִׁיב אַהֲרֹן: **וְאֵינוֹ נִכְנָם לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ.** שֶׁלֹּא [יַעַרְבְּבֵנוּ]. דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר יב) שִׁמְעוּ נָא דְּבָרָי, הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֲדַבֵּר. קַל וָחֹמֶר לְהֶדְיוֹט:

מקור חיים

יט. רע״ב, רמב״ם. **כ.** תוי״ט. **כא.** כן פירש הרע״ב בעדיות (פ״א מ״ה). ורש״י פירש כאן מנין התלמידים או במנין השנים. (וכל זה לענין להשיב לפניו, אבל לגבי שאלה הא תנן (פ״ב מ״ה) ולא הביישן למד (תוי״ט)).

וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה, וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמָעְתִּי,

וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב – אינו ממהר להשיב, כדי שתהא תשובתו נכונה[כב]. **שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה** – שואל בענין כדי שרבו יוכל להשיבו כהלכה[כג], **וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן** – כשנשאל כמה דברים משיב כסדר שנשאל, **וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמָעְתִּי** – על סברא שלא שמע מרבו אומר לא שמעתי זאת מרבי ומדעת עצמי אני אומרה[כד],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב. כְּדֵי שֶׁתְּהֵא תְּשׁוּבָתוֹ כַּהֲלָכָה. וְכֵן בֶּאֱלִיהוּא הוּא אוֹמֵר (איוב לו) כַּתֵּר לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ: **שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה.** לְדָבָר אֶחָד הוּא נִמְנָה כָּאן. וְהָכִי פֵּרוּשׁוֹ, הַתַּלְמִיד שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן כְּלוֹמַר בְּאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁהֵם עֲסוּקִים בּוֹ, וְאָז הָרַב מֵשִׁיב כַּהֲלָכָה. אֲבָל אִם יִשְׁאַל הַתַּלְמִיד שֶׁלֹּא כְּעִנְיָן, הוּא מֵבִיא לָרַב שֶׁיְּשִׁישׁ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה. עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמַר רַבִּי חִיָּא לְרַב (שבת דף ג) כִּי קָאֵי רַבִּי בְּהַאי מַסֶּכְתָּא לֹא תְּשַׁיְּלִיהּ בְּמַסֶּכְתָּא אַחֲרִיתִי. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בָּאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם שֶׁרָאוּ אֶת מֹשֶׁה עוֹסֵק בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח וְשָׁאֲלוּ לוֹ בְּאוֹתוֹ עִנְיָן: **וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן.** וְכֵן מָצִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה (שמות ג) מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה, הֵיא הָרִאשׁוֹנָה. וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי שְׁנִיָּה. וְהֵשִׁיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הָרִאשׁוֹנָה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְעַל הַשְּׁנִיָּה, בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים: **וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמָעְתִּי.** אִם פּוֹסֵק דִּין מִן הַסְּבָרָא מְדַעְתּוֹ לֹא יֹאמַר כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵרַבּוֹתַי(לד). וּמָצִינוּ בְּאַנְשֵׁי חֶרֶן (בראשית כט) כְּשֶׁשָּׁאַל מֵהֶם יַעֲקֹב הֲשָׁלוֹם לוֹ, אָמְרוּ לוֹ שָׁלוֹם, וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן, כְּלוֹמַר, זֶה אֲנוּ יוֹדְעִים, וְאִם תִּשְׁאַל יוֹתֵר, הִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן וְהִיא תַּגִּיד לְךָ, כִּי אֲנַחְנוּ לֹא יָדַעְנוּ יוֹתֵר מִזֶּה:

מקור חיים

כב. וכן באליהוא הוא אומר (איוב לו, ב) כַּתֵּר לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ (רע״ב), ופירושו, המתן לי קצת ואגיד לך. **כג.** דבר אחד הוא, וקאי על התלמיד שיהא חכם וישאל כענין כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **כד.** בתוי״ט תמה שזו מדת כל אדם לא לשקר ולומר סברת עצמו בשם רבו. בראשון לציון כתב שיש לפרש ע״פ מה דאיתא ביבמות (דף צו:) שכשתלמיד דורש סתם הכל יודעים שתורתו של רבו הוא, וקמ״ל שכשלא שמע מרבו צריך לומר מפורש שאת זה

וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת. וְחִלּוּפֵיהֶן בַּגֹּלֶם: **וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת** – ואף שבידו לסתור טענת חברו, אם מבין שהאמת עם חברו יודה ולא יבוש להיות מנוצח[כה]. **וְחִלּוּפֵיהֶן בַּגֹּלֶם:**

ח שְׁבָעָה מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גּוּפֵי עֲבֵרָה. מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין, רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה, מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר, רָעָב שֶׁל מְהוּמָה

שִׁבְעָה מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גּוּפֵי עֲבֵרָה[כו]. ואלו הן: **מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין** – אם מקצת בני אדם מפרישין תרומות[כז] ומעשרות ומקצתן אינם מפרישין, **רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה** – בא רעב מחמת מיעוט גשמים, **מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים** – ועל ידי זה מקצת אנשים רעבים ומקצתם שבעים, שמחיר האוכל מתייקר ואין כולם יכולים לקנות. **גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר** – אם כולם אינם מעשרים, **רָעָב שֶׁל מְהוּמָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת. וְאַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל לְהַעֲמִיד אֶת דְּבָרָיו עַל יְדֵי טְעָנוֹת שֶׁבְּיָדוֹ. וְכֵן מְצִינוּ בְּמֹשֶׁה (ויקרא י), כְּשֶׁסִּלְקוֹ אַהֲרֹן וְאָמַר לוֹ, אִם שָׁמַעְתָּ בְּקָדְשֵׁי הַשַּׁעַר אֵין לְךָ לְהָקֵל בְּקָדְשֵׁי דּוֹרוֹת, וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו, הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ לוֹמַר לֹא שָׁמַעְתִּי, אֶלָּא שָׁמַעְתִּי וְשָׁכַחְתִּי: וְחִלּוּפֵיהֶן בַּגֹּלֶם. חִלּוּף הַדְּבָרִים הַלָּלוּ שֶׁבֶּחָכָם הֵם בַּגֹּלֶם: ח **רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת.** הַגְּשָׁמִים מְעָטִים וּמִתּוֹךְ כָּךְ הַשַּׁעַר מִתְיַקֵּר: **רָעָב שֶׁל מְהוּמָה.** מִפְּנֵי הַגְּיָסוֹת אֵין יְכוֹלִין לֶאֱסֹף הַתְּבוּאָה:

מקור חיים

לא שמעתי, ובזה א״ש טפי גם לשון המשנה, כי לולא זה היה צריך לשנות ועל מה שלא שמע לא יאמר שמעתי. ואולי כן גם כוונת הרע״ב, ומש״כ לא יאמר כך שמעתי מרבותי, ר״ל שלא יאמר סתם שאם כן משמע שכך שמעתי מרבותי. **כה.** ז״ל רבנו יונה, אך יודה לדבריו ולא יחוש מן הנצחון, וכבוד הוא אליו כי היא מדה נאה ומקובלה. והגולם לא יחשוב בזה והדבר הוא אליו לבזיון כשהוא מנוצח. **כו.** במשנה זו מונה התנא חמש מיני פורעניות ובמשנה הבאה מונה עוד שתים. אבל יש מיני פורעניות שבאות על כמה עבירות כמבואר בהמשך וכל העבירות שדומות בעונש נחשבות כאחת (תוי״ט). ולפ״ז צ״ל שמש״כ שבעה גופי עבירה, לאו דוקא. **כז.** כן פירש התוי״ט שגם כאן מעשר הוא שם כולל לכל המתנות כמו בהרבה מקומות.

וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה. וְשֶׁלֹּא לִטֹּל אֶת הַחַלָּה, רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּאָה. דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין, וְעַל עִוּוּת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה:

וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה – בנוסף לרעב של בצורת, בא גם רעב מחמת מהומת הגייסות שאין יכולים לאסוף מעט התבואה שגדל. **וְשֶׁלֹּא לִטֹּל אֶת הַחַלָּה** – ואם גם[כח] אין מפרישין את החלה, **רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּאָה** – שלא ימטר כלל ויתייבשו הנהרות והאגמים. **דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין** – שלא עשו בית דין בהם דין תורה[כט], **וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית** – ועל שמזלזלים בקדושת פירות שביעית ועושים בהם סחורה. **חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין** – על בית דין שאחר שכבר יודעין הפסק דין מעכבין ואין פוסקין אותו, **וְעַל עִוּוּת הַדִּין** – ועל בית דין המעוותים את הדין ומזכים את החייב ומחייבים את הזכאי, **וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה** – ועל מורי הוראה שאוסרים את המותר ומתירים את האסור:

ט חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא – שבועה שהיא שלא לצורך,

ר ש"י

רָעָב שֶׁל כְּלָיָה. הַשָּׁמַיִם כַּבַּרְזֶל וְהָאָרֶץ כִּנְחוֹשָׁה: שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין. שֶׁלֹּא עָשׂוּ בָהֶן דִּין תּוֹרָה(לט): וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. שֶׁעוֹשִׂים בָּהֶן סְחוֹרָה וְאֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית: עִנּוּי הַדִּין. שֶׁיּוֹדְעִים לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה וּמְעַכְּבִין וְאֵין פּוֹסְקִין אוֹתוֹ: עִוּוּת הַדִּין. לְזַכּוֹת אֶת הַחַיָּב וּלְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי: וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה. לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר וּלְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר: **ט** שְׁבוּעַת שָׁוְא. לְבַטָּלָה, שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ:

מקור חיים

כח. תוי"ט. **כט.** רע"ב, ור"ל שבית דין וראשי הקהל פשעו ולא דנו בהם דין תורה. אמנם בתוי"ט כתב שלשון לא נמסרו משמע שלא נמסר להם הכוח והרשות לדון בהם, והם העבירות שהם במיתה בידי שמים, וכריתות. אי נמי שעברו שלא בהתראה או שבעל העבירה ברח.

וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל הַשְׁמָטַת הָאָרֶץ. בְּאַרְבָּעָה פְרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה, בָּרְבִיעִית, וּבַשְּׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית. בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית. וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פֵרוֹת שְׁבִיעִית. וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גֶזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים:

וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם – העובר עבירה בפרהסיא ביד רמה, או באופן שבני אדם רואים ולומדים ממעשיו. **גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל הַשְׁמָטַת הָאָרֶץ** – על שאינם מקיימים דין השמטת הארץ, שחורשים וזורעים בשביעית. **בְּאַרְבָּעָה פְרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה**[ל], **בָּרְבִיעִית, וּבַשְּׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בָּרְבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית** – בשנה שלישית ושישית של השמיטה צריכים להפריש מעשר עני במקום מעשר שני, ועל שמזלזלים בו ואינם נותנים מעשר זה לעניים מתרבה הדבר. **בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית** – מפני זלזול במעשר עני של שנה השישית. **וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פֵרוֹת שְׁבִיעִית** – שלא נהגו בהם קודשה. **וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גֶזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים** – לקט שכחה פאה פרט ועוללות[לא]:

רבינו עובדיה מברטנורא

חִלּוּל הַשֵּׁם. הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בְּפַרְהֶסְיָא בְּיָד רָמָה. אִי נַמִּי, שֶׁבְּנֵי אָדָם רוֹאִים וְלוֹמְדִים מִמַּעֲשָׂיו: **וְעַל הַשְׁמָטַת הָאָרֶץ.** שֶׁחוֹרְשִׁים וְזוֹרְעִים בַּשְּׁבִיעִית: **מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית.** שֶׁבִּמְקוֹם מַעֲשַׂר שֵׁנִי שֶׁמַּפְרִישִׁים בִּשְׁאָר שָׁנִים שֶׁל שְׁמִיטָה, בַּשְּׁלִישִׁית וּבַשִּׁשִּׁית מַפְרִישִׁין מַעֲשַׂר עָנִי: **גֶּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים.** לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה פֶּרֶט וְעוֹלְלוֹת:

מקור חיים

ל. כאן משמיענו התנא שאם כבר יש דבר בעולם יתרבה בארבעה פרקים אלו מחמת העונות השכיחים בהם, ולא קשה מכאן על מה ששנינו במשנה הקודמת שהדבר בא לעולם מחמת זלזול בפירות שביעית (תוי״ט). **לא.** כי בחג הסוכות כבר נשלם עסק האדמה של שנה שעברה, ומי שנתן אלו המתנות נתנם, ומי שלא נתנם, גזלם (רמב״ם).

י אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם. הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ, זוֹ מִדָּה בֵינונִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זוֹ מִדַּת סְדוֹם. שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, עַם הָאָרֶץ. שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ, חָסִיד. שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, רָשָׁע:

אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם – בהנהגת האדם עם חבירו[לב]. **הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ** – אני איני מהנה אותך, ואתה אל תהנה אותי, **זוֹ מִדָּה בֵינונִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זוֹ מִדַּת סְדוֹם** – קרוב הדבר לבוא לידי מידת סדום, שאף באופן שחברו יהא נהנה והוא לא יהא חסר, לא יְהַנֶּה חברו, וזה נהנה וזה לא חסר הזיינו מדת סדום. **שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי** – מהנה חבירו וגם נהנה ממנו, **עַם הָאָרֶץ**, שרוצה בישובה של הארץ ובזה מתרבה האהבה ביניהם, אבל אינו יודע קרא דכתיב (משלי טו) ושונא מתנות יחיה[לג]. **שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ, חָסִיד**, שעושה לפנים משורת הדין. **שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, רָשָׁע** – הרוצה רק ליהנות מאחרים ואינו רוצה להנות אותם הוא רשע, שכל אוהב בצע נקרא רשע[לד]:

רבינו עובדיה מברטנורא

י שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ. אֵינִי רוֹצֶה שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי עַם הָאָרֶץ. שֶׁנֶּהֱנֶה לְהַנּוֹתְךָ, וְהַלְוַאי שֶׁלֹּא תְהַנֶּה אוֹתִי: וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם. קָרוֹב הַדָּבָר וּמְהַנֶּה בְּשָׁוֶה, וְזֶהוּ יִשּׁוּבָהּ שֶׁל הָאָרֶץ, לָבֹא לִידֵי מִדַּת סְדוֹם, שֶׁמִּתּוֹךְ אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ קְרָא דִּכְתִיב (משלי טו) שֶׁהוּא רָגִיל בְּכָךְ, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁחֲבֵרוֹ וְשׁוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה. וְזֶהוּ לְשׁוֹן עַם נֶהֱנֶה וְהוּא אֵינוֹ חָסֵר לֹא יִרְצֶה לְהַנּוֹת אֶת הָאָרֶץ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם, שֶׁרוֹצֶה חֲבֵרוֹ, וְזוֹ הִיא מִדַּת סְדוֹם, שֶׁהֵיוּ בְּתִקּוּנָהּ שֶׁל הָאָרֶץ אֲבָל אֵין בּוֹ מִתְכַּוְּנִים לְכַלּוֹת הָרֶגֶל מִבֵּינֵיהֶם, וְאַף חָכְמָה לְהַבְדִּיל בַּתִּקּוּנִין הָרְאוּיִין: שֶׁלִּי עַל פִּי שֶׁהִיא הָאָרֶץ רַחֶבֶת יָדַיִם שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ. מְהַנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְפָנֶיהָ וְלֹא הָיוּ חֲסֵרִים כְּלוּם: שֶׁלִּי מִנְּכָסָיו, וְהוּא אֵינוֹ נֶהֱנֶה מֵאֲחֵרִים: חָסִיד. שֶׁעוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין:

מקור חיים

לב. לא בנותני צדקה איירינן, שבזה אירי התנא לקמן במשנה יג, אלא בהנאה דעלמא בטירחת הגוף ובסיוע ממון (תוי״ט, תפא״י). **לג.** (צל״ע שהרי הגמרא אומרת הרוצה ליהנות כאלישע יהנה (ברכות דף י:). ואולי יש לתרץ ע״פ מש״כ בפלא יועץ (פ״ר ד) שדקדקו לומר כאלישע שנטל מן האשה הגדולה שהיתה גדולה בעשירות ונתנה בעין יפה, אבל זולת זה אין ליקח מספק, שמא עינו רעה ואינו נותן ברצון). **לד.** גר״א.

יא אַרְבַּע מִדּוֹת בַּדֵּעוֹת. נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. קָשֶׁה לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. קָשֶׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, חָסִיד. נוֹחַ לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת, רָשָׁע:

אַרְבַּע מִדּוֹת בַּדֵּעוֹת – ארבע מידות בדעות האנשים[לה]. **נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ** – הפסדו מרובה משכרו שרוב מעשיו מקולקלים[לו]. **קָשֶׁה לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ** – שכרו מרובה מהפסדו, שרוב מעשיו מתוקנים. **קָשֶׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, חָסִיד**[לז]. **נוֹחַ לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת, רָשָׁע:**

יב אַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים. מַהֵר לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. מְהֵר לִשְׁמֹעַ וּמְהֵר לְאַבֵּד, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. מַהֵר לִשְׁמֹעַ וּמְהֵר לְאַבֵּד, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. דִּמְאַחֵר שֶׁשּׁוֹכֵחַ מַה שֶּׁלּוֹמֵד מַה הֲנָאָה יֵשׁ בְּמַה שֶּׁהוּא מַהֵר לִשְׁמֹעַ, נִמְצָא הֶפְסֵדוֹ גָּדוֹל מִשְׂכָרוֹ:

אַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים. מַהֵר לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ – כי מאחר ששוכח מה שלומד לא הועיל מאומה מה שהוא מהר לשמוע, ונמצא הפסדו גדול משכרו.

רבינו עובדיה מברטנורא

יא חָכְמֵי גְּרְמַיְזָא נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת **יָצָא** שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת **יָצָא** הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. אָדָם שֶׁכּוֹעֵס מַהֵר עַל כָּל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חוֹזֵר וּמִתְרַצֶּה מְהֵרָה, הֶפְסֵדוֹ מְרֻבֶּה מִשְׂכָרוֹ, שֶׁרֹב מַעֲשָׂיו מְקֻלְקָלִים מֵאַחַר שֶׁהוּא נוֹחַ לִכְעֹס עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר. אֲבָל הַקָּשֶׁה לִכְעֹס, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִדָּה רָעָה שֶׁהוּא קָשֶׁה לִרְצוֹת, **יָצָא** הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ הַמַּעֲט שֶׁהוּא קָשֶׁה לִרְצוֹת בִּשְׂכָרוֹ הַמְרֻבֶּה שֶׁהוּא קָשֶׁה לִכְעֹס, וְרֹב מַעֲשָׂיו מְתֻקָּנִים. וְאִית דְּגַרְסֵי אִפְּכָא. וְגַרְסָא זוֹ נְרָאֵית לִי עִקָּר: **יב** מַהֵר לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד **יָצָא** שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. דְּמַאַחַר שֶׁשּׁוֹכֵחַ מַה שֶּׁלּוֹמֵד מַה הֲנָאָה יֵשׁ בְּמַה שֶּׁהוּא מַהֵר לִשְׁמֹעַ וּמְהֵר לְאַבֵּד, נִמְצָא הֶפְסֵדוֹ גָּדוֹל מִשְׂכָרוֹ:

מקור חיים

לה. דעות, לשון דעת וחכמה. והתנא תלה מדת כעס וסבלנות בדעת לפי שענין הכעס והריצוי הוא תלוי בדעת, ולפי שכלו סבלנותו, וכמ״ש הכתוב כעס בחיק כסילים ינוח (מדרש שמואל). **לו.** כי לא תמיד ניתן לתקן מה שקלקל בכעסו אף שיתרצה במהרה (רבנו יונה). **לז.** אבל שלא יכעוס כלל לא נמצא בשום דיעה, כי מי לנו גדול בענוה ממרע״ה ונאמר בו (במדבר לא) ויקצוף משה על פקודי החיל (תוי״ט בשם מדרש שמואל).

קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. מַהֵר לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, חָכָם. קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, זֶה חֵלֶק רָע:

קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ – הואיל ומה ששמע אחר הקושי הוא זוכר ואינו שוכח, נשאר הלימוד בידו ונמצא שכרו גדול מהפסדו[לח]. **מַהֵר לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, חָכָם. קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, זֶה חֵלֶק רָע**[לט]:

יג אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה. הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים. בְּשֶׁל אֲחֵרִים – שיודע שהצדקה מעשרת ואינו רוצה שהם יתעשרו[מ].

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה – בנתינת צדקה. **הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים**

רבינו עובדיה מברטנורא

קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. שֶׁמִּדָּה טוֹבָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִתְרָה עַל הַמִּדָּה הַנִּפְסֶדֶת, הוֹאִיל וּמַה שֶּׁשָּׁמַע אַחַר הַקֹּשִׁי הוּא זוֹכֵר וְאֵינוֹ שׁוֹכֵחַ. וְנִפְקָא מִנַּהּ, שֶׁאִם יֵשׁ לְפָנֵינוּ שְׁנֵי תַּלְמִידִים וְאֵין לָנוּ לְסַפֵּק מָזוֹן אֶלָּא לְאֶחָד מֵהֶם, נַקְדִּים הַקָּשֶׁה לְאַבֵּד עַל הַמַּהֵר לִשְׁמֹעַ: זֶה חֵלֶק רָע. לֹא הָיָה שַׁיָּךְ לְמִתְנֵי הָכָא חָסִיד אוֹ רָשָׁע, שֶׁאֵין זֶה דָּבָר הַתָּלוּי בִּבְחִירָתוֹ שֶׁל אָדָם, אֶלָּא חִסָּרוֹן שֶׁהָיָה בּוֹ מֵעִקַּר בְּרִיָּתוֹ: יג **אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה.** כְּלוֹמַר בִּנְתִינַת הַצְּדָקָה, וְלֹא בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה מַמָּשׁ, דְּהָא אֵיפָא בְּהוּ מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן. וְכֵן בְּסָמוּךְ בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, הַיְנוּ בַּהֲלִיכַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ: **עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים.** דְּיוֹדֵעַ שֶׁהַצְּדָקָה מְעַשֶּׁרֶת וְאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁאֲחֵרִים יִתְעַשְּׁרוּ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, יֵשׁ מִי שֶׁחָס עַל מָמוֹן קְרוֹבָיו יוֹתֵר מֵעַל מָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁקְּרוֹבָיו יִתְּנוּ, שֶׁלֹּא יְאַבְּדוּ אֶת מָמוֹנָם, וְהַיְנוּ עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים דּוּמְיָא דְּעֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ דִּבְסֵיפָא:

מקור חיים

לח. ועיין רע״ב למאי נפקא מינה איזה עדיף, הלא אין זה תלוי בבחירת האדם. **לט.** עיין רע״ב שלא שייך לומר חסיד ורשע כיון שאין תלוי בבחירתו של אדם. (אמנם מי שיראת חטאו קודמת לחכמתו יש לו סייעתא דשמיא מיוחדת לאוקמי גירסא אף אם בטבעו הוא שכחן, ומ״מ מי שלא הגיע לדרגא זו אין לקרותו רשע (תוי״ט)). **מ.** פירוש ראשון ברע״ב, ולפירוש זה אין עין רע דכאן דומה לעין רע בשלו שבסמוך. ועוד פירש שאינו רוצה שאחרים יתן מחמת שעינו רע בשלהם ואינו רוצה שיהנו אחרים מנכסיהם.

יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים, חָסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, רָשָׁע:

יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ – אינו מסתפק במה שיש לו, וחומד גם מה שיש לאחרים ומה שראוי ליתן משלו לאחרים, וזה הנקרא עין רע[מא]. **יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים, חָסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, רָשָׁע:**

יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ. עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ, שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חָסִיד. לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע:

אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ – בהליכה לבית המדרש. **הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה** – אינו לומד ולכן אינו מבין[מב], **שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ** – יש לו על כל פנים שכר הליכה. **עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ** – הלומד בבית מדרש שבביתו, **שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ** – יש לו שכר הלימוד אבל אין לו שכר הליכה. **הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חָסִיד**[מג]. **לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע:**

טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים. **אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים** – ארבע מידות בענין היכולת של תלמידים היושבים לפני חכמים לברור סברא ישרה והדבר הצודק מהבלתי צודק מתוך דבריהם.

רבינו עובדיה מברטנורא

יד הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה. הוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לִשְׁמֹעַ וְאֵינוֹ שׁוֹנֶה וְלוֹמֵד וְלֹא מֵבִין: עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ. לוֹמֵד וְשׁוֹנֶה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁבְּבֵיתוֹ: טו בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים. לְעַיֵּל בְּאַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים אֵירֵי בְּעִנְיַן הַזְּכָרוֹן וְהַשִּׁכְחָה, וְהַשְּׁתָא מִירֵי בְּעִנְיַן הַסְּבָרָא הַיְשָׁרָה וּבְרֵרַת הַדָּבָר הַצּוֹדֵק מֵהַבְלָתִי צוֹדֵק:

מקור חיים

מא. כדלקמן משנה יט, שזהו מדת בלעם שאינו מסתפק במה שיש לו וחומד ממון אחרים ומה שראוי לתת משלו לאחרים. **מב.** לשון הרע״ב, הולך לבית המדרש לשמוע ואינו שונה ולומד ואינו מבין. ויש לפרש שתרתי קאמר, הולך ואינו שונה, אי נמי, לומד ואינו מבין. או יש לפרש שהכל חדא, שהולך ואינו שונה ואינו לומד ולכן אינו מבין. התוי״ט נוטה לומר שהשני הוא הפירוש הנכון, ולפי זה הלומד ואינו מבין יש לו גם שכר הלימוד. **מג.** ונקרא חסיד אי משום שמשפיל עצמו ומראה כאילו הוא צריך ליושבי בית המדרש לעזור לו

סָפוּג, וּמַשְׁפֵּךְ, מְשַׁמֶּרֶת, וְנָפָה.
סָפוּג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל.
מַשְׁפֵּךְ, שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ.
מְשַׁמֶּרֶת, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים. וְנָפָה,

סְפוּג – כמין צמר שנעשה בחוף הים וטבעו להיות שואב מים ומשקין לתוכו[מג], **וּמַשְׁפֵּךְ** – כלי שנותנים על פי חבית לשפוך דרכו היין או השמן לתוך החבית, **מְשַׁמֶּרֶת** – שמסננים בו השמרים והפסולת מתוך היין, **וְנָפָה** – נפה דקה מאד בה מסננין הסלת מתוך הקמח[מד]. **סְפוּג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל**, בין סברות ישרות בין אינן ישרות, ואין לו דעת להבחין ביניהן. **מַשְׁפֵּךְ, שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ** – שמקבל כל מה שלומד, אבל אינו זוכר מהם מאומה. **מְשַׁמֶּרֶת, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים** – כך יש מי שיזכור הדברים שאינם אמיתיים וישכח דברים האמיתיים[מה]. **וְנָפָה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

סָפוּג. הוּא סוֹפֵג אֶת הַמַּיִם, בֵּין עֲכוּרִים בֵּין צְלוּלִים, כָּךְ יֵשׁ מִי שֶׁלָּבוֹ רָחָב וּמְקַבֵּל כָּל מַה שֶּׁשּׁוֹמֵעַ, וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לְבָרֵר הָאֱמֶת מִן הַשֶּׁקֶר: **מַשְׁפֵּךְ.** כְּלִי שֶׁנּוֹתְנִים עַל פִּי חָבִית אוֹ עַל פִּי הַנּוֹד כְּשֶׁרוֹצִים לְמַלְאוֹתוֹ יַיִן אוֹ שֶׁמֶן: **שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ.** כָּךְ יֵשׁ מִי שֶׁמְּקַבֵּל כָּל מַה שֶּׁלּוֹמֵד וּכְבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ: **מְשַׁמֶּרֶת.** מוֹצִיא כָּל מַה שֶּׁשּׁוֹמֵעַ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְקוֹלֵט דָּבָר שֶׁל סְפָלָה: **נָפָה.** לְאַחַר שֶׁמּוֹצִיאִים הַסְּבִין וְהַמָּרְסָן מִן הַקֶּמַח הַנִּטְחָן וְנִשְׁאַר הַקֶּמַח הַדַּק עִם הַסֹּלֶת הַגַּס וְהוּא הֶחְשׁוּב, מְעַבִּירִין אוֹתוֹ בְּנָפָה דַּקָּה מְאֹד וְיוֹרֵד מִמֶּנָּה כָּל אוֹתוֹ הַקֶּמַח הַדַּק שֶׁהוּא כְּעֵין עַפְרוּרִית לְבָנָה וְנִשְׁאָר הַסֹּלֶת הַגַּס הֶחְשׁוּב. וְכֵן הָיוּ עוֹשִׂין לַמְּנָחוֹת. כָּךְ יֵשׁ מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לְבָרֵר וּלְלַבֵּן שְׁמוּעוֹתָיו, וְקוֹלֵט הָאֱמֶת מִן הַשֶּׁקֶר וְהַבָּטֵל:

מקור חיים

בלימוד, אי משום שכיון שמטה עצמו מדרך הממוצע דהיינו מהולך ואינו עושה או עושה ואינו הולך, ונוטה עצמו לקצה הטוב ביותר, מיד נקרא חסיד, ואע״פ שאין זו עדיין מידת חסידות אלא משום שכל הנוהג בכל דבר במידה זו לנטות עצמו לקצה הטוב ביותר הוא מוכן לעלות למעלות החסידות (תוי״ט בשם המדרש שמואל). **מד.** רמב״ם בפירושו (שבת פכ״א מ״ג). (בנוסחאות שלפנינו הגירסא נעשה ׳לחוף׳ הים, אבל הה״מ פרק כ״ב הט״ו העתיק ׳בחוף׳ הים). **מה.** כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **מו.** רמב״ם. ודברי הרע״ב צ״ב, שכתב מוציא כל מה ששומע בבית המדרש וקולט דבר של בטלה. משמע שר״ל דבר של בטלה שלא שמע בבית המדרש, ובכל שאר החלוקות מפרש שאיירי בברירת דבר בטל שבתוך שמועות רבותיו.

שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת:

שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת – כך יש תלמיד שבכחו לברר וללבן שמועותיו וקולט האמת מן השקר ובטל:

טז כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר, בָּטֵל דָּבָר, בְּטֵלָה אַהֲבָה. וְשֶׁאֵינָהּ תְלוּיָה בְדָבָר, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְדָבָר, זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר. וְשֶׁאֵינָהּ תְלוּיָה בְדָבָר, זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וְיהוֹנָתָן:

כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר [בְּטֵל][מז] – היינו בדבר גשמי, שכל דבר גשמי סופו ליבטל, **בָּטֵל דָּבָר, בְּטֵלָה אַהֲבָה. וְשֶׁאֵינָהּ תְלוּיָה בְדָבָר [בְּטֵל]** – אלא בדבר רוחני שהוא קיים לעולם[מח], **אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְדָבָר, זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר,** שהיתה מפני יפיה. **וְשֶׁאֵינָהּ תְלוּיָה בְדָבָר, זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וְיהוֹנָתָן** – שהיתה מפני רצונם לעשות רצון קונם:

יז כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין

כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם – אנשי מחלוקת ההיא מתקיימים ואינם אובדים[מט]. **וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין**

רבינו עובדיה מברטנורא

טז כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְדָבָר בָּטֵל. שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם, כְּשֶׁיִּתְבַּטֵּל הַדָּבָר שֶׁהָיָה סִבָּה לְאוֹתָהּ אַהֲבָה, גַּם הָאַהֲבָה בְּטֵלָה. וְכָל אַהֲבָה שֶׁאֵינָהּ תְלוּיָה בְּדָבָר בָּטֵל אֶלָּא בְּדָבָר קַיָּם, כְּגוֹן אַהֲבַת הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. כְּשֵׁם שֶׁהַדָּבָר שֶׁהוּא סִבָּה לְאוֹתָהּ אַהֲבָה אֵינָהּ בְּטֵל, כָּךְ אֵין הָאַהֲבָה בְּטֵלָה: **אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר.** מִפְּנֵי יָפְיָהּ: **אַהֲבַת דָּוִד וְיוֹנָתָן.** לְהַשְׁלִים רְצוֹן קוֹנָם. דְּאָמַר לוֹ יְהוֹנָתָן לְדָוִד אַתָּה תִּהְיֶה לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְמִשְׁנֶה: יז כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. כְּלוֹמַר שֶׁאַנְשֵׁי הַמַּחֲלֹקֶת הַהִיא מִתְקַיְּמִים וְאֵינָם אוֹבְדִין, כְּמַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי שֶׁלֹּא אָבְדוּ לֹא תַלְמִידֵי בֵּית

מקור חיים

מז. כן גירסת הרע״ב, וכן בסמוך גורס ושאינה תלויה בדבר בטל (תוי״ט). מח. רמב״ם. מט. פירוש הראשון ברע״ב. ולפירושו השני הכוונה שמטרת המחלוקת עתידה להתקיים, עיי״ש.

סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ:

סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם – שאנשי המחלוקת יאבדו. **אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ:**

יח כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ. וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר צִדְקַת יְיָ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יָרָבְעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֲטָאָן של רַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר עַל חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:

כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים – שמלמדם תורה ומצוות, **אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ** – הקב״ה מדחה את העבירות שלא יבואו לידו[נ]. **וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה** – אין מסייעין לו לעשות תשובה[נא]. ולא זאת בלבד ששומרים המזכה את הרבים מלחטוא, אלא גם כל המצוות שתלמידיו עושים נזקפים גם לזכותו, שהרי **מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁמַּאי וְלֹא תַּלְמִידֵי בֵּית הִלֵּל. אֲבָל קֹרַח וַעֲדָתוֹ אָבְדוּ. וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי, פֵּרוּשׁ סוֹפָהּ, תַּכְלִיתָהּ הַמְבֻקָּשׁ מֵעִנְיָנָהּ. וְהַמַּחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, הַתַּכְלִית וְהַסּוֹף הַמְבֻקָּשׁ מֵאוֹתָהּ מַחֲלֹקֶת לְהַשִּׂיג הָאֱמֶת, וְזֶה מִתְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ מִתּוֹךְ הַדּוֹחַק יִתְבָּרֵר הָאֱמֶת, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי שֶׁהָלְכָה כְּבֵית הִלֵּל. וּמַחֲלֹקֶת שֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, תַּכְלִית הַנִּרְצֶה בָּהּ הִיא בַּקָּשַׁת הַשָּׂרָה וְאַהֲבַת הַנְּשׂוּאִים, וְזֶה הַסּוֹף אֵינוֹ מִתְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּמַחֲלֹקֶת קֹרַח וַעֲדָתוֹ שֶׁתַּכְלִית וְסוֹף כַּוָּנָתָם הָיְתָה בַּקָּשַׁת הַכְּבוֹד וְהַשָּׂרָה וְהָיוּ לְהֶפֶךְ: **יח אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ.** כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בַּגֵּיהִנֹּם שֶׁאָמְרוּ מִתּוֹךְ הַדּוֹחַק יִתְבָּרֵר הָאֱמֶת, וְתַלְמִידָיו בְּגַן עֵדֶן: **אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.** שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בְּגַן עֵדֶן וְתַלְמִידָיו בְּגֵיהִנֹּם: **וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים.** שֶׁלִּמֵּד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל:

מקור חיים

נ. יומא (דף פז. רש״י ד״ה אין חטא). **נא.** אבל שאר עוברי עבירה כשבאים לעשות תשובה הם בכלל הבא לטהר מסייעין לו. (אמנם דעת הרמב״ם שאין מספיקין בידו היינו שימנעוהו מן התשובה וכענין שנאמר בפרעה ויחזק ה׳ את לב פרעה, שיש חטאים שראוי להענש עליו ולפיכך ימנעוהו השי״ת מהתשובה כדי שיבא עליו עונשו הראוי לו (תוי״ט)).

תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג) צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. יָרְבָעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א טו) עַל חַטֹּאות יָרְבָעָם (בֶּן נְבָט) אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:

תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג) **צִדְקַת ה' עָשָׂה** – שביאר תורת ה', **וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל** – ולימד משפטיו לעמו ישראל[נב]. **יָרְבָעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים** – שעשה עגלים וגרם לישראל שיעבדו אותם, **חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים א טו, ל) **עַל חַטֹּאות יָרְבָעָם (בֶּן נְבָט) אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל**, ולא קאמר על חטאות ירבעם ועל חטאות ישראל, שמע מינה שגם חטאותיהם של ישראל תלויות בירבעם:

יט כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה,

כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה – מסתפק במה שיש לו ואינו חומד ממון אחרים, **וְרוּחַ נְמוּכָה** – ענוה יתירה,

רבינו עובדיה מברטנורא

צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. וּמִשְׁפָּטָיו שֶׁעִם יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ הוּא עָשָׂאָן: אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. מִדְּלֹא קָאָמַר עַל חַטֹּאת יָרְבָעָם וְיִשְׂרָאֵל, שְׁמַע מִנַּה שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בְּיָרְבָעָם: יט מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. לָמַד מִמֶּנּוּ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכָיו: עַיִן טוֹבָה. מִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵינוֹ חוֹמֵד מָמוֹן אֲחֵרִים. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַבְרָהָם שֶׁאָמַר לְמֶלֶךְ סְדוֹם (בראשית יד) אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ: וְרוּחַ נְמוּכָה. עֲנָוָה יְתֵרָה. וְכֵן מָצִינוּ אַבְרָהָם אוֹמֵר (שם יח) וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר:

מקור חיים

נב. כן ביאור הפסוק לפי הספורנו ותרגום יונתן, ומדלא כתיב ולימד משפטיו לישראל, אלא סמך על עשה דרישא דקרא וכאילו כתיב ומשפטיו עשה עם ישראל, ש"מ שהמשפטים והמצוות שישראל עשה נחשבים גם כאילו הוא עשאם (תפא"י, וכן ניתן גם לפרש כוונת הרע"ב).

וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח) לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ, וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא. אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע

וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה – זהירות ופרישות מן התאוות, **מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ**, כי אברהם אבינו היה מוכתר בשלש מדות אלו כמפורש בתורה[נג]. ומי שיש בידו **עַיִן רָעָה** – חומד ממון אחרים, **וְרוּחַ גְּבוֹהָה** – בעל גאוה, **וְנֶפֶשׁ רְחָבָה** – בעל תאוה, **מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע**, שלבלעם היו כל מידות אלו[נד]. **מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי ח, כא) **לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ** – להנחיל לאברהם וזרעו ש״י עולמות בעולם הבא[נה], **וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא** – ואמלא אוצרותיהם בעולם הזה. **אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה. זְהִירוּת וְהַפְרִישָׁה מִן הַתַּאֲוֹוֹת. וּמְצִינוּ זֶה בְּאַבְרָהָם, דִּכְתִיב (שָׁם יב) הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה אָתְּ, שֶׁעַד עַכְשָׁיו לֹא הִכִּיר בָּהּ מֵרֹב צְנִיעוּת. וּבְבִלְעָם אַשְׁכְּחַן עַיִן רָעָה, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם שֶׁיֵּלֵךְ בָּלָק וְהָיָה הוֹלֵךְ כְּדֵי לִטֹּל שָׂכָר, דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר כב) אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב: **וְרוּחַ גְּבוֹהָה.** דְּאָמַר (שָׁם כד) נְאוּם שׁוֹמֵעַ אִמְרֵי אֵל וְיוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן: **וְנֶפֶשׁ רְחָבָה.** שֶׁאִם לֹא הָיָה רַב הַתַּאֲוָה לֹא הָיָה יוֹצֵץ לְהַפְקִיר בְּנוֹת מוֹאָב לִזְנוּת. וְאָמְרוּ חֲכָמִים (סַנְהֶדְרִין קה.) בִּלְעָם בּוֹעֵל אֲתוֹנוֹ הָיָה: **לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ.** אַבְרָהָם אֹקְרֵי אוֹהֵב, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מא) זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי. יֵשׁ, בָּעוֹלָם הַבָּא, וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה:

מקור חיים

נג. עיין רע״ב. **נד.** כמבואר ברע״ב, עיי״ש. **נה.** אברהם נקרא אוהב דכתיב זרע אברהם אוהבי, וממילא גם ההולכים בדרכיו הם אהובי ה׳. ׳יש׳ מרמז ל׳ש״י׳ עולמות שעתיד הקב״ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כדתנן בסוף עוקצין (פ״ג מ״ב) אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקב״ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר להנחיל אוהבי יש גו׳.

יוֹרְשִׁין גֵּיהִנֹּם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה) וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

יוֹרְשִׁין גֵּיהִנֹּם בעולם הזה[נז], **וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת** בעולם הבא, **שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה) וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה** – בלעם (ותלמידיו) שהיה איש דמים שהפיל בעצתו עשרים וארבעה אלפים מישראל, ואיש מרמה בעשותו תחבולות לפעולת הרע, **לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם** – לא יגיעו אפילו עד מחצית ימיהם בעולם הזה[נז], **וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:**

כ יְהוּדָה בֶן תֵּימָא אוֹמֵר, הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאֲרִי, לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמָיִם. הוּא הָיָה אוֹמֵר,

יְהוּדָה בֶן תֵּימָא אוֹמֵר, הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר – הוי עז ואל תתבייש לשאול מרבך מה שלא הבנת, כמו ששנינו לא הביישן למד[נח], **וְקַל כַּנֶּשֶׁר** – לחזור אחר לימוד התורה בלי להתעייף, **וְרָץ כַּצְּבִי** – לרדוף אחר המצוות, **וְגִבּוֹר כָּאֲרִי** – לכבוש את יצרך מן העבירות, **לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמָיִם. הוּא הָיָה אוֹמֵר,**

רבינו עובדיה מברטנורא

אַנְשֵׁי דָמִים. בִּלְעָם אִקְּרֵי אִישׁ דָּמִים, שֶׁהִפִּיל בַּעֲצָתוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל: **כ עַז כַּנָּמֵר.** הַנָּמֵר הַזֶּה נוֹלָד מִן חָזִיר הַיַּעַר וְהַלְּבִיאָה, כִּי בְּעֵת יַחֵם הָאֲרָיוֹת הַלְּבִיאָה מַכְנֶסֶת רֹאשָׁהּ בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וְנוֹהֶמֶת וְתוֹבַעַת אֶת הַזָּכָר, וְהַחָזִיר שׁוֹמֵעַ קוֹלָהּ וְרוֹבֵעָהּ, וְנָמֵר יוֹצֵא מִבֵּין שְׁנֵיהֶן. וּלְפִי שֶׁהוּא מַמְזֵר הוּא עַז פָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ גְּבוּרָה כָּל כָּךְ. אַף אַתָּה הֱוֵי עַז וְלֹא תִתְבַּיֵּשׁ לִשְׁאֹל מֵרַבְּךָ מַה שֶּׁלֹּא הֵבַנְתָּ, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ לֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד: **וְקַל כַּנֶּשֶׁר.** לַחֲזֹר אַחַר תַּלְמוּדְךָ, וְלֹא תִיגַע. כְּדִכְתִיב (ישעיה מ) יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ: **וְרָץ כַּצְּבִי.** לְרַדֵּף אַחַר הַמִּצְוֹת: **וְגִבּוֹר כָּאֲרִי.** לִכְבֹּשׁ אֶת יִצְרְךָ מִן הָעֲבֵרוֹת:

מקור חיים

נז. כעין הא דאמרינן (יומא דף עב:) אמר להו רבא לרבנן במטותא מיניכו לא תירתו תרתי גיהנם, וברש"י שם, להיות יגעים ועמלים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה ותירשו גיהנם במותכם ובחייכם לא נהניתם בעולמכם, הרי שיש גיהנם גם בעוה"ז (תוי"ט).
נח. רש"י. **נח.** פ"ב מ"ה.

עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם, וּבוּשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְתוֹרָתֶךָ:

עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם, וּבוּשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, כשם שחוננתנו בזאת המדה של בושת פנים, כן יהי רצון מלפניך[נט] **שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְתוֹרָתֶךָ:**

כא הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת, בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד,

הוּא הָיָה אוֹמֵר – עוד היה יהודה בן תימא רגיל לומר[ס], **בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא** – לתחילת לימוד המקרא[סא], **בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה, בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת** – להיות מחוייב בכל המצוות, **בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד** – ללימוד הגמרא והסברא,

רבינו עובדיה מברטנורא

עַז פָּנִים. לִפְנֵי שֶׁהָעַזּוּת נִכָּר בַּפָּנִים כְּדִכְתִיב (משלי כא) הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו, לְפִיכָךְ נִקְרָא עַז פָּנִים: שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. כְּלוֹמַר, כְּשֵׁם שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ זֹאת הַמִּדָּה, שֶׁסִּימָן לְזֶרַע אַבְרָהָם בַּיְשָׁנִים רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים (יְבָמוֹת עט.), כֵּן יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ וְכוּ׳: **כא** בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא. מַעֲרָלָה יָלְפִינַן, דִּכְתִיב (ויקרא יט) שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים וְגוֹ׳ וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים, שֶׁאָבִיו מְלַמְּדוֹ צוּרַת הָאוֹתִיּוֹת וְהֶכֵּר הַנְּקֻדּוֹת. וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, מִכָּאן וָאֵילָךְ סְפֵי לֵיהּ כְּתוֹרָא: בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה. שֶׁלּוֹמֵד מִקְרָא חָמֵשׁ שָׁנִים, וְחָמֵשׁ שָׁנִים מִשְׁנָה, וְחָמֵשׁ שָׁנִים גְּמָרָא. דְּאָמַר מַר (חולין כד.) כָּל תַּלְמִיד שֶׁלֹּא רָאָה סִימָן יָפֶה בְּמִשְׁנָתוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים שׁוּב אֵינוֹ רוֹאֶה, דִּכְתִיב (במדבר ח) זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יָבֹא לִצְבֹא צָבָא, שֶׁבָּא וְלוֹמֵד הִלְכוֹת עֲבוֹדָה חָמֵשׁ שָׁנִים, וּבֶן שְׁלֹשִׁים עוֹבֵד: בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת. דִּכְתִיב (שם ה) אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם, וְגַבֵּי שְׁכָם כְּתִיב (בראשית לד) וַיִּקָּחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ, וְלֵוִי בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה,

מקור חיים

נט. רע״ב. ונר׳ כוונתו שכמו שחוננתו מידה זו שמביאה אותנו לגן עדן, כן יהי רצון שתביאנו לימות המשיח בב״א. **ס**. כן הוא לפי גירסת ספרים שלנו, אבל יש שאין גורסין כאן הוא היה אומר, ובמדרש שמואל כתב שדברי שמואל הקטן הם. **סא**. רע״ב פירש טעם התנא בכולם, עיי״ש.

בֶּן שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹף, בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ, בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לַזִּקְנָה, בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה, בֶּן שְׁמֹנִים לַגְּבוּרָה, בֶּן תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ, בֶּן מֵאָה

בֶּן שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹף – אחר מזונותיו, אי נמי לרדוף אותו מן השמים ולהענישו על מעשיו, **בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ** – מבן שלשים נתבשל כח גופו, **בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה, בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לַזִּקְנָה** – אם מת נתקיים בו זקנה[סב], **בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה** – וחייב לקום מפניו[סג], **בֶּן שְׁמֹנִים לַגְּבוּרָה** – כבר התגברו כחות הנפש על הגוף ותאוותיו שנחלשו, ונקל לו מאד לקיים התורה ומצותיה[סד], **בֶּן תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ** – הולך שחוח וכפוף, **בֶּן מֵאָה**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְקָרֵי לֵיהּ אִישׁ: **בֶּן שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה.** תְּשַׁע עֶשְׂרֵה אָדָם כְּתוּבִים בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית מִן וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם עַד וַיִּבֶן ה׳ אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע, חַד לְגוּפֵיהּ, פָּשׁוּ לֵיהּ שְׁמֹנָה עָשָׂר לְדָרְשָׁא: **בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹף.** אַחַר מְזוֹנוֹתָיו. לְאַחַר שֶׁלָּמַד מִקְרָא מִשְׁנָה וּגְמָרָא וְנָשָׂא אִשָּׁה וְהוֹלִיד בָּנִים, צָרִיךְ הוּא לַחֲזֹר וּלְבַקֵּשׁ אַחַר מְזוֹנוֹת. פָּרוּשׁ אַחֵר, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹף אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וּלְהַעֲנִישׁוֹ עַל מַעֲשָׂיו, שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה מַעֲנִישִׁין פְּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים: **בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ.** שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ מְקִימִים אֶת הַמִּשְׁכָּן וּמְפָרְקִין וְטוֹעֲנִין אֶת הָעֲגָלוֹת וְנוֹשְׂאִין בַּכָּתֵף מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה: **בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה.** שֶׁלְּאַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה שָׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה (דְּבָרִים כט) וְלֹא נָתַן ה׳ לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: **בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה.** שֶׁנֶּאֱמַר בַּלְוִיִּם (בְּמִדְבַּר ח) וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבוֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד וְשָׁרַת אֶת אֶחָיו וְגוֹ׳, וּמַהוּ הַשֵּׂרוּת, שֶׁיִּתֵּן לָהֶם עֵצָה: **בֶּן שִׁשִּׁים לַזִּקְנָה.** דִּכְתִיב (אִיּוֹב ה) תָּבֹא בְכֶלַח אֱלִי קָבֶר. בכל״ח בַּגִּימַטְרִיָּא שִׁשִּׁים: **בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה.** דִּכְתִיב בְּדָוִד (דִּבְרֵי הַיָּמִים א כט) וַיָּמָת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה, וִימֵי חַיָּיו הָיוּ שִׁבְעִים שָׁנָה: **בֶּן שְׁמֹנִים לִגְבוּרוֹת.** דִּכְתִיב (תְּהִלִּים צ) וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמֹנִים שָׁנָה: **בֶּן תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ.** הוֹלֵךְ שְׁחוּחַ וְכָפוּף. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, לָשׂוֹן שׂוּחָה עֲמֻקָּה:

מקור חיים

סב. תוי״ט בביאור דברי הרע״ב. ועוד יש לפרש זקנה זה שקנה חכמה, כי בישישים חכמה, נוטריקון בן ששים (תוי״ט). **סג.** תפא״י. **סד.** תפא״י.

כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם: **כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם** – כשזכה לכך נדבקה נפשו בעליונים ונתבטל ממנו העולם ותאותיו, כאילו כבר עבר ממנו[סה]:

כב בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר, הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ, דְּכֹלָּא בָהּ. וּבָהּ תֶּחֱזֵי, וְסִיב וּבְלֵה בָהּ, וּמִנַּהּ לָא תָזוּעַ, שֵׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה:

בֶּן בַּג בַּג[סו] **אוֹמֵר, הֲפֹךְ בָּהּ וְהָפֹךְ בָּהּ** – תהגה בתורה תמיד ותחזור על לימודך בהתמדה גדולה, **דְּכֹלָּא בָהּ** – שהכל נמצא בה. **וּבָהּ תֶּחֱזֵי** – ועל ידה תראה האמת[סז], **וְסִיב וּבְלֵה בָהּ** – ועד זקנה ושיבה עסוק רק בה, **וּמִנַּהּ לָא תָזוּעַ** – וממנה לא תזוז, ולא תאמר כבר למדתי חכמת התורה כעת אלך ואלמוד חכמות אחרות, **שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה** – שאין מדה טובה בכל המדות טובות כמו מדה זו של התמדת לימוד התורה[סח]:

כג בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא: **בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא** – כפי רוב הצער שאתה סובל בלמוד התורה ועשיית המצוות כן יהיה שכרך מרובה:

רבינו עובדיה מברטנורא

כב הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ. בַּתּוֹרָה: **דְּכֹלָּא בָהּ.** שֶׁהַכֹּל תִּמְצָא בָהּ: **וְסִיב וּבְלֵה בָהּ.** גַּם עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה לֹא תַעֲזֹבֶנָּה: **וּמִנַּהּ לֹא תָזוּעַ.** שֶׁלֹּא תֹּאמַר לָמַדְתִּי חָכְמַת יִשְׂרָאֵל אֵלֵךְ וְאֶלְמַד חָכְמַת יְוָנִית, שֶׁאֵין מָתָר לִלְמֹד חָכְמַת יְוָנִית אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאָסוּר לְהָרְהֵר בְּדִבְרֵי תוֹרָה, כְּגוֹן בְּבֵית הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא. שֶׁשָּׁאֲלוּ אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַהוּ לְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ חָכְמַת יְוָנִית, אָמַר לָהֶם יְלַמְּדֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה, דִּכְתִיב וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה: **כג לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא.** כְּפִי רֹב הַצַּעַר שֶׁאַתָּה סוֹבֵל בִּלְמוּד הַתּוֹרָה וַעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה, יִהְיֶה שְׂכָרְךָ מְרֻבֶּה:

מקור חיים

סה. תפא״י. ובמדרש שמואל כתב שהתנא מזרז את האדם לעשות תשובה לפני היותו בן מאה, דעיקר התשובה כשיש לאל ידו לעשות רע. **סו.** בן בג בג ובן הא הא גרים היו, ונקראו כן על שם שהם בני אברהם ושרה שהיו תחלה לגרים וניתוסף להם אות הא על שמם, וב״ג גימטריא ה״א, ובן הא הא כפשוטו. ולהסתירם מן המלשינים הוצרכו לכנותם בשמות נסתרים (תוי״ט בשם מדרש שמואל). **סז.** רמב״ם (הובא בתוי״ט). **סח.** תוי״ט בשם מדרש שמואל.

פרק ו - קנין תורה

על פרק זה לא נמצא בספרי המשניות פירוש הרע"ב והכנסנו פירושו של רש"י במקומו. הביאור של פרק זה מבוסס על פירוש רש"י או המדרש שמואל, זולת במקומות שצויין אחרת.

שְׁנוּ חֲכָמִים בְּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם:

שְׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה – חכמים שנו לשון ברייתות אלו בלשון הקודש כלשון המשנה ולא בארמית כלשון הגמרא[א], **בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם** – ברוך המקום שבחר בחכמים ובמשנתם[ב]:

א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה. וְלֹא עוֹד

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ – לעשות נחת רוח להבורא יתברך שמו[ג], **זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה וְלֹא עוֹד** – זוכה להרבה דברים בעולם הזה, כגון בני חיי ומזוני רויחי, **וְלֹא עוֹד**

רש"י

א שְׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה. כְּלוֹמַר בְּרִיְתָא הִיא וּבִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה הִיא שְׁנוּיָה, אֲבָל אֵינָהּ מִשְׁנָה. וּמַה שָּׁנוּ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר וְכוּ'. וּלְפִי שֶׁעַד עַכְשָׁיו כָּל הַפְּרָקִים מִשְׁנָה, לְפִיכָךְ הָצָרְךְ לְהוֹדִיעַ שֶׁמִּכָּאן וָאֵילָךְ בְּרַיְתָא הִיא. וּמִתּוֹךְ שֶׁהַלָּלוּ דִּבְרֵי הַגָּדָה הֵן וּמְסֻפָּרוֹת בְּעֶסֶק תַּלְמוּד תּוֹרָה נֶהֱגוּ לְאָמְרָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עִם שְׁאָר פְּרָקִים הַלָּלוּ שֶׁל מַסֶּכֶת אָבוֹת: **זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה.** לִהְיוֹת צַדִּיק וְחָסִיד כְּדִלְקַמָּן. וְעוֹד אַחֵר מִצְוֹת הַרְבֵּה אֵלּוּ בְּשָׁבִילוֹ הוּא:

מקור חיים

א. עד עכשיו כל הפרקים הם משנה לכן הוצרך להודיע שפרק זה הוא ברייתא, כמבואר ברש"י, עיי"ש. **ב.** כיון שהזכירם נתן הודאה להשי"ת שבחר בהם ובמשנתם (מדרש שמואל). **ג.** הנה ענין לשמה הוא שעוסק בתורה כדי שיוכל לשמר ולקיים ולתקן הדברים בשרשם במקום עליון לעשות נחת רוח ליוצרנו. וכשיחשב האדם בעמק מחשבות לבו רום גדולת אלקינו ומה אנוש כי יזכרנו, ידע ולבבו יבין שאין טובה גדולה בעולם הזה ובעולם הבא כהיות עובד אלקים ועושה נחת רוח לפניו, ויפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא (לעיל פ"ד מ"יז) (פלא יועץ חלק ב אות ל לשמה).

אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַי הוּא לוֹ. נִקְרָא רַע, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, מְשַׁמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׁמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת. וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה, וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק וְחָסִיד וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן, וּמְרַחַקְתּוֹ מִן הַחֵטְא, וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת,

אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַאי הוּא לוֹ – היה כדאי לברוא ולקיים כל העולם כולו בשבילו. **נִקְרָא רַע** – כיון שכל העולם נברא בשבילו נקרא ריע ושותף עם השם יתברך, **אָהוּב** מאתו יתברך, **אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם** – שעושה מאהבה, **אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת** – שמקרבן ומלמדן וגומלן טוב[ד], **מְשַׁמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׁמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת. וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה** – התורה מלבישה אותו עם ענוה ויראה, **וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק וְחָסִיד** – והתורה מכשירו ומרגילו להיות צדיק הולך בתומו ואין עושה עול, ואחר כך חסיד שעושה לפנים משורת הדין, **וְיָשָׁר** – והולך ביושר, וזה עדיף מצדיק[ה], **וְנֶאֱמָן** – ונשאר בנאמנותו להשם יתברך עד סוף ימיו, לא כיוחנן כהן גדול, **וּמְרַחַקְתּוֹ מִן הַחֵטְא** – שהתורה נותנת לו כוח לכבוש יצרו, **וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת** – וממציא הקב״ה לפניו האפשרויות לעשות מצוות ולהרבות זכויות.

ר ש״י

כְּדַי הוּא לוֹ. כְּלוֹמַר שֶׁנִּבְרָא בִּשְׁבִילוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קֹהֶלֶת יב) כִּי זֶה כָּל הָאָדָם: וְנִקְרָא רַע. (תְּהִלִּים קלט) וְלִי מַה יָקָרוּ רֵעֶיךָ אֵל: אָהוּב. (שָׁם קכב) יִשָּׁלְיוּ אֹהֲבֶיךָ, וְאוֹמֵר (שָׁם קיט) שָׁלוֹם רָב לְאוֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ. נָסָח אַחֵר לְהַנְחִיל אוֹהֲבַי יֵשׁ: אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם. שֶׁעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה: אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת. שֶׁמְּקָרְבָן וּמְלַמְּדָן וְגוֹמְלָן טוֹב: וּמַלְבַּשְׁתּוֹ. הַתּוֹרָה: וּמַכְשַׁרְתּוֹ. לִהְיוֹת צַדִּיק וְהוֹלֵךְ בְּתָמוֹ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה עַוְלָה אֶלָּא מַצְדִּיק דְּרָכָיו בְּקוֹ וּבְהַכָּרַעַת מִשְׁפָּט: חָסִיד. עוֹשֶׂה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: יָשָׁר. עוֹשֶׂה יֹשֶׁר, וְעָדִיף מִצַּדִּיק:

מקור חיים

ד. כי הלומד לעשות נחת רוח להבוית״ש גם מלמד לאחרים ומטיב עמהם. **ה.** רש״י. אמנם אף אם עדיף מצדיק אינו עדיף מחסיד, והכי הול״ל להיות צדיק וישר וחסיד. ואפשר לומר שהכוונה כאן שיהיה חסיד ישר, ולא חסיד שוטה, כגון אם יראה אשת איש נטבעת בים אינו מעלה אותה מן הים כדי שלא ליגע בבשרה, וכיוצא בזה שהוא חסידות שאינו ביושר (מדרש שמואל).

וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח) לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה. וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין, וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה, וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק, וֶהֱוֵי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ, וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה – ובני אדם נהנין ממנו עצות בענייני העולם, ותושיה היינו תורה, ובינה והיא דרכי עיון והבנת דבר מתוך דבר, וגבורה איך להתגבר ולכבוש היצר, **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי ח) התורה אומרת **לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה**, והעוסק בתורה ישיג את כולם. **וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת** – היכולת להורות אחרים ולצוות אותם, **וּמֶמְשָׁלָה** – למשול ביצרו, **וְחִקּוּר דִּין** – היכולת לחקור לתוך עומק הדין, **וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה** – ומגלין לו סתרי תורה, **וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר** – ומוסיף בחכמתו מעצמו יותר ממה שקיבל מרבותיו, **וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק**, על ידי שיעמיד תלמידים רבים. **וֶהֱוֵי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ** – וכדי שיקיים בו כל דברים אלה צריך להיות צנוע, ומאריך אף ומוחל על עלבונו. **וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים** – והתורה מגדלו ומרומם אותו על כל מעשי ששת ימי בראשית, השמים והארץ וכל צבאם ואפילו על המלאכים[1]:

ר ש"י

וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה. דִּלְעֵיל מֵהַאי קְרָא כְּתִיב ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ, וְסָמִיךְ לֵיהּ לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה, כְּלוֹמַר עֵצָה וּגְבוּרָה וּבִינָה אֲנִי לְלוֹמְדַי לִהְיוֹת לִבְנֵי אָדָם לְעֻזָּר: **תּוּשִׁיָּה.** לוטיי"ר בְּלַעַז, עִנְיַן גַּאֲוָה וּגְדֻלָּה. נָסַח אַחֵר וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ בְּנֵי אָדָם, נֶהֱנִים לִלְמֹד מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְגוֹ', כָּךְ מְשַׁבַּחַת הַתּוֹרָה בְּעַצְמָהּ שֶׁלִּי הָעֵצָה וְהַתּוּשִׁיָּה וְהַגְּבוּרָה, וּכְתִיב אֲנִי בִּינָה, שֶׁכָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ יֵשׁ לִי בְּלוֹמְדַי: וְנוֹתְנִין לוֹ. רְשׁוּת וְחִקּוּר דִּין, שֶׁעִמָּק הַדִּין פָּתוּחַ לְפָנָיו: **וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה.** מִן הַשָּׁמַיִם. הֲכִי גָּרְסִינַן וֶהֱוֵי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ, הֱוֵי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ אַפַּיִם, מִתּוֹךְ עֹסֶק הַתּוֹרָה יִהְיֶה קָשֶׁה לִכְעֹס, דְּכָל הַכּוֹעֵס אֲפִלּוּ תּוֹרָתוֹ כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם מִשְׁתַּכַּחַת הֵימֶנּוּ: **מוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ.** מַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מֵרֹב עֲנָוָה:

מקור חיים

1. מדרש שמואל.

ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת, אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה. שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא) נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם. וְאוֹמֵר (שמות לב) וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת, אַל תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת, שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת, אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה – מהבזיון שיש לתורה על שאין עוסקים בה. **שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף** – מנודה לשמו יתברך, **שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא) נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר** – כמו נזם זהב אם שמים אותו באף חזיר הכל בדילין מן התכשיט מפני שהחזיר ממאסו באשפה, **אִשָּׁה יָפָה** – כן הנשמה הקדושה שנמשלה לאשה יפה, **וְסָרַת טָעַם** – אם היא סרה מללמוד טעמי תורה, תהיה מובדלת ונזופה כנזם זהב באף חזיר. **וְאוֹמֵר (שמות לב) וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת, אַל תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת, שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה** – הרי עוד רעה שנמשך למי שאינו עוסק בתורה, שנתון תחת שעבוד הגליות[ז].

ר ש"י

ב מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה. מְעֻלְבּוֹן שֶׁעוֹלְבִין אֶת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא עֲלוּבָה עַל שֶׁאֵין לָהּ עוֹסְקִין: נָזוּף. מְגֻדֶּה, כְּמוֹ (בראשית לז) וַיִּגְעַר בּוֹ אָבִיו מְתַרְגְּמִינַן וְנָזַף בֵּיהּ אֲבוּהִי: נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר. שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמְּרוֹ מְגֻדֶּה: נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר. שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמְּרוֹ אֶלָּא הוֹלֵךְ וְנוֹבֵר בָּאַשְׁפָּה וּמַאְאִיס, כֵּן תַּלְמִיד חָכָם שֶׁחִסֵּר מַטְעַמִּים שֶׁל תּוֹרָה הוּא מָאוּס כְּמְגֻדֶּה הַזֶּה. נָזַף אַחַר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טַעַם, כְּלוֹמַר מְכֻנֶּה הַבְּרִיּוֹת בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה אִשָּׁה יָפָה שֶׁהוּא סָר דְּבָרָיו מִטְעָמִים שֶׁל תּוֹרָה, דּוֹמֶה לְנֶזֶם שֶׁל זָהָב שֶׁנְּתוּן בְּחָטְמוֹ שֶׁל חֲזִיר שֶׁבְּנֵי אָדָם בְּדֵלִים מִמֶּנּוּ, אַלְמָא כְּמְגֻדֶּה קָרֵי לֵיהּ קְרָא: שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין. לְפִי שֶׁבְּנֵי אָדָם מִכְבְּדִין וּמְשַׁמְּשִׁין לְפָנָיו, וּמִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בָּהּ מִתְרַחֲקִין מִמֶּנּוּ, אַלְמָא כְּמְגֻדֶּה הוּא:

מקור חיים

ז. מדרש שמואל לפי פירוש אחד. עוד פירש שהעוסקין בתורה לשמה יש להם חירות מכל המאורעות הרעות המתרגשות לבא לעולם, שאינם מתפעלים מהם מאחר שהם דבוקים בהשי"ת.

וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא) וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:

וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא) וּמִמַּתָּנָה – כשעוסק בתורה שהיא מתנה מאתו יתברך, **נַחֲלִיאֵל** – נוחל לאל והוא דבוק בו ממש, **וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת** – כיון שנדבק בו יתברך בהכרח מתעלה על כל ברואי מעלה ומטה[ח]:

ג הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֶפִלּוּ אוֹת אַחַת, צָרִיךְ לִנְהוֹג בּוֹ כָּבוֹד, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד, דְּבָרִים בִּלְבָד, שלא ללמוד יחידי ושיש ליכנס לבית המדרש במורא[ט],

הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֶפִלּוּ אוֹת אַחַת – כגון ויו מוסיף על ענין ראשון[ט], **צָרִיךְ לִנְהוֹג בּוֹ כָּבוֹד, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי**

ר ש"י

וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל. לְמַעְלָה מִן הַפָּסוּק הַזֶּה כְּתִיב וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל (ערובין נד: ונדרים נה.), כֵּיוָן שֶׁנִּתָּנָה לָהֶם תּוֹרָה בְּמַתָּנָה נָחֲלוּ אֵל, כְּלוֹמַר הֵבִיאָם בְּחֶלְקוֹ, וְכֵיוָן שֶׁחֶלְקוֹ אֵל עוֹלִים לְגָדְלָה שֶׁנֶּאֱמַר וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: **ג אוֹ דָּבָר אֶחָד.** שֶׁל טַעַם, דְּסָמִיךְ לְהַאי קְרָא דְּוַאֲתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי סְמִיךְ אֵידָךְ קְרָא אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד, לְפִי שֶׁמָּצָאוּ אֲחִיתֹפֶל לְדָוִד שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב יְחִידִי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אָמַר לוֹ לָמָּה אַתָּה לוֹמֵד יְחִידִי (עֵין בְּרָכוֹת סג:) וְהָלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (יִרְמְיָה נ) חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ. שׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת מְצָאוֹ שֶׁהָיָה נִכְנָס לְבֵית מִדְרָשׁוֹ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, אָמַר לוֹ וְהָלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא יט) וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ, שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לָאָדָם לִכָּנֵס שָׁם בְּמוֹרָא כְּדֵי שֶׁתְּהֵא אֵימַת שָׁמַיִם עָלָיו, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים נה) בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ לְשׁוֹן אֵימָה וָפַחַד. וְיֵשׁ אוֹמְרִים בְּרָגֶשׁ לִכָּנֵס שָׁם בְּכָל כֹּחוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּרֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ. נָסַח אַחֵר, לְלֶכֶת בְּרַגִישָׁה וּבְמְהִירוּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת:

מקור חיים

ח. הרים גבוהים נקראים במות. ט. תפא"י. י. כמבואר ברש"י, עיי"ש.

קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה) **וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי. וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר,** וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבַד קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לִנְהוֹג בּוֹ כָּבוֹד. וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג) כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ, (משלי כח) קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה) **וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי** – חשוב כמוני[א], **אַלּוּפִי** – מלמד שלי, **וּמְיֻדָּעִי** – מודיע לי דברי תורה. **וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבַד קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ,** אף על פי שהיה רשע ואינו ראוי לכך, **הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ** – הדיוט הלומד מחבירו שאינו רשע, **פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לִנְהוֹג בּוֹ כָּבוֹד** – שצריך לכבדו מעט[ב]. **וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה** – ואין צריכים לנהוג כבוד אלא במי שלימד אותו תורה ולא במי שלימדו שאר חכמות, **שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג) כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ** – ראויים חכמים לנחול כבוד, ואיזה חכמים ראויים לכבוד **(משלי כח)**

ר ש"י

וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי. חָשׁוּב כְּמוֹתִי: **מְיֻדָּעִי.** חָכָם שֶׁלִּי, כְּמוֹ (דברים א) אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים: **וּמַה דָּוִד.** שֶׁהָיָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עֲשָׂאוֹ לְאַחִיתֹפֶל שֶׁהָיָה רָשָׁע וְלֹא הָיָה רָאוּי לְכָךְ רַב וְאַלּוּף בִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְבָרִים, אָדָם הֶדְיוֹט הַלָּמֵד מֵחֲבֵרוֹ שֶׁאֵינוֹ רָשָׁע עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה: **וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תוֹרָה.** חֲשׁוּב כְּלוֹמַר אֶלָּא לַתּוֹרָה, וְלָאו אַצָּרִיךְ לְנַהֵג בּוֹ קַאי, וְהָכִי קָאָמַר, אֵין כָּבוֹד בָּא לוֹ לָאָדָם אֶלָּא עַל עִסְקֵי תוֹרָה: **כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ.** וְלָמָּה הֵן נוֹחֲלִין כָּבוֹד, בִּשְׁבִיל שֶׁהֵם לוֹמְדִין אֶת הַתּוֹרָה וְיוֹרְשִׁין אוֹתָהּ כְּנַחֲלָה:

מקור חיים

יא. ומכאן רמז שקראו רבו, שכל ישראל חייבים להיות עליהם אימת המלך כמו אימת הרב דכתיב שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך, וכיון שאמר כערכי היינו שנחשב הוא בעיניו כמלך (מדרש שמואל). **יב.** כבוד בעלמא שהוא דבר מועט, ולכן לא נקט חייב לכבדו. ואע"ג שיש להשיב דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ואין ללמוד מכאן אלא למי שלמדו שני דברים כאחיתופל, אולי אתי כרבי טרפון דלית ליה דיו, א"נ אין זה ק"ו גמור רק גילוי מילתא בעלמא (מדרש שמואל).

וּתְמִימִים יִנָּחֲלוּ טוֹב, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד) כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:

וּתְמִימִים יִנָּחֲלוּ טוֹב – תמימים הנוחלים טוב[יג], היינו לומדי תורה, שהרי **וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי ד) **כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:**

ד כַּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל, וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן,

כַּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה[יד], **פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל** – אפילו אם אין לך אלא פת טבולה במלח לאכול, **וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה** – ואין לך מים לשתות רק במדה קטנה, **וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן** – ואתה ישן על הארץ בלי כר וכסת, **וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה** – וגם בשאר עניינים אתה חי חיים של צער ודוחק, **וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל** – עם כל הדוחק וצער אל תתבטל מעמל התורה. כי זו היא דרכה של תורה. **אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן** – ואם תזכה לעשות כן[טו],

ר ש"י

וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה. נָפַח אַחֵר וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה. כְּלוֹמַר אֵין כָּבוֹד זֶה שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין וּמְצָרִיכִין לְאָדָם לִנְהֹג בּוֹ כָּבוֹד אֶלָּא הֲרְבּוֹ שֶׁלִּמֵּד לוֹ תּוֹרָה, אֲבָל לְמִדּוֹ אֲמָנוּת אַחֶרֶת כְּגוֹן שׁוּלְיָא דְנַגָּרִי, לֹא: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ. רְאוּיִים חֲכָמִים לְהִנָּחֵיל כָּבוֹד וְאֵיזֶה חֲכָמִים תְּמִימִים הַנּוֹחֲלִים טוֹב דְּהַיְנוּ תּוֹרָה אֲבָל חֲכָמִים בְּשְׂאָר אֻמָּנִיּוֹת לֹא: **ד פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל.** לֹא עַל הֶעָשִׁיר הוּא אוֹמֵר שֶׁיַּעֲמֹד בְּחַיֵּי צַעַר כְּדֵי לִלְמֹד תּוֹרָה, אֶלָּא הָכִי קָאָמַר, אֲפִלּוּ אֵין לָאָדָם אֶלָּא פַּת בְּמֶלַח וְכוּ' וְאֵין לוֹ כַּר וְכֶסֶת לִישֹׁן עָלָיו אֶלָּא עַל הָאָרֶץ, אַל יִמָּנַע מִלַּעֲסֹק בָּהּ, דְּסוֹפוֹ לִלְמֹד אוֹתָהּ מֵעֹשֶׁר: **בִּמְשׂוּרָה.** מִדָּה קְטַנָּה:

מקור חיים

יג. אע"ג דתמימים ינחלו טוב אינו המשך של הפסוק דכבוד חכמים ינחלו, למד בגזירה שוה "ינחלו ינחלו' דשייכי אהדדי (מדרש שמואל). **יד.** רש"י כתב שמדובר רק במי שאין לו יותר, ורוצה לומר שאעפ"כ לא ימנע עצמו מלעמול בתורה וכמו שביארנו בפנים. ועל זה מסיק המשנה שבסוף ילמוד גם מעושר ויהיה מאושר גם בעוה"ז. אבל יש אומרים שקאי גם על עשיר, שאין התורה מתקיים במי שלומד מרוך ועונג (מדרש שמואל). **טו.** התנא דקדק וכתב אם אתה עושה כן ולא אמר כל העושה כן, שהכי קאמר ידעתי נאמנה כי לא רבים ישמעו לדברי בענין זה, אבל אם אתה עושה כן, כלומר אחד יחיד, אחד מעיר ושנים ממשפחה, אתה לבדך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב (מדרש שמואל).

אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ (תהלים קכח). אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא:

אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ (תהלים קכח). **אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא:**

ה אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ, וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד, יוֹתֵר מִלְמוּדְךָ עֲשֵׂה, וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שֻׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ:

אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ – אל תבקש שררה לעצמך, **וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד** – ואל תחמוד ותחפש להתכבד בתורתך, **יוֹתֵר מִלְמוּדְךָ עֲשֵׂה** – יותר ממה שלמדת עשה מעשים טובים, שיהא מעשיך מרובים על חכמתך, **וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים** – אל תתאוה להתעשר כדי ששלחנך יהיה דומה לשלחנם של מלכים שזנים ומפרנסים עניים על שלחנם, **שֻׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם** – שאף בענייתך שלחנך גדול משלחנם, כי כל העולם ניזון בזכות לומדי תורה, **וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם** – וכתר תורה שקנית במ"ח דברים גדול מכתר מלכות שנקנית בשלשים מעלות[טז], **וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ** – ונאמן הקב"ה לשלם לך שכר כל פעולתיך בעולם הבא, שאם לא תבקש שררה וכבוד ועושר בעולם הזה, יהיה כל שכרך שמור לעולם הבא:

משנה ו

במשנה זו מונה התנא מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, יש כמה שיטות בראשונים ואחרונים איך למנותם, כאן הם מנויים לפי שיטת המדרש שמואל[יז].

ר ש"י

ה אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה. לִרְדֹּף אַחַר עַל לִמּוּדָהּ שֶׁל תּוֹרָה. נָסַח אַחֵר, הַשָּׂרָה: **וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד.** לְהִתְכַּבֵּד יוֹתֵר מִלִּמּוּדְךָ, יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁלָּמַדְתָּ בְּתוֹרָתְךָ, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה נִרְאֶה עֲשֵׂה מַעֲשִׂים טוֹבִים וְקָיְמִים מִצְוֹת, כְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ: **שֻׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם.** הוּא שָׂכָר שֶׁתְּקַבֵּל מֵרָבִין מֵחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: כִּדְאָמְרִינַן (לעיל פ"ג מ"ט) כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו

מקור חיים

טז. כמבואר במשנה הקרובה. **יז.** כ"ד הראשונים הזכירם התנא בבי"ת תחלה, כגון בתלמוד, בשמיעת האזן, וכ"ד האחרונים הזכירם בה"א תחלה, כגון המכיר את מקומו,

ו גְּדוֹלָה תוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה דְּבָרִים. וְאֵלּוּ הֵן, בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן, בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב, בְּשִׂכְלוּת הַלֵּב, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה,

גְּדוֹלָה תוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית[ח] **בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת** – שלמלך יש שלושים זכויות ומשפטים במלכותו[ט], **וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע** – ולכהן זיכתה התורה עשרים וארבע מתנות כהונה, **וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה דְּבָרִים** – וכדי לזכות בתורה צריכים ארבעה ושמנה דברים. **וְאֵלּוּ הֵן. בְּתַלְמוּד** – [א] לעולם יהא חרשק ללמוד יותר, [ב] **בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן** – שישמע לדברי רבותיו, [ג] **בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם** – חזרה תמידית בהוצאת שפתים[כ], [ד] **בְּבִינַת הַלֵּב בְּשִׂכְלוּת הַלֵּב** – שתהא החזרה בכוונה ובתשומת לב, [ה] **בְּאֵימָה** – שתהא אימת רבו ואימת שכינה עליו, [ו] **בְּיִרְאָה** – שתהא יראת חטאו קודמת לחכמתו[כא],

ר ש"י

ו שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת. אוֹתָן שֶׁכְּתוּבִים בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (א, ח) כְּשֶׁבִּקְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וְאָמַר לָהֶם דְּעוּ כִּי כָךְ וְכָךְ מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ וּכְשֶׁתַּחְקֹר הֵם שְׁלֹשִׁים דְּבָרִים עִם אוֹתָן שֶׁשְּׁנוּיוֹת בְּסַנְהֶדְרִין (פֶּרֶק ב׳) מֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ וְכוּ׳. וְעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה הֵן עֶשֶׂר בְּמִקְדָּשׁ וְאַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם וְעֶשֶׂר בִּגְבוּלִין: **בְּאֵימָה בְּיִרְאָה.** שֶׁאֵין לִבּוֹ גָּבוֹהַּ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב, וְלָכֵן בַּעֲלֵי קְרִין הָיוּ אֲסוּרִין, שֶׁמִּתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְהִרְהוּר לִבּוֹ הוּא בָּא לִידֵי קְרִי:

מקור חיים

השמח בחלקו. ובטעם הדבר כתב במדרש שמואל (בד"ה והאומר דבר בשם אומרו), כי כ"ד הראשונים הם כלים לקנות בהם התורה, ולכן יש להזכירם בבי"ת תחלה, כי בהם קונים התורה. אבל האחרונים הם סיבת שמירת וקיום התורה בנפשו אחר קנייתו ולכן אין להזכירם בבי"ת אלא בה"א. **יח.** לאו דוקא נקנית, שהרי המלכות אינה נקנית בהם אלא שלמלך יש אלו המעלות. אבל התורה נקנית במ"ח דברים, שצריך לקנותם קנין גמור בנפשו ועל ידי כן זוכה לתורה. (ואולי אגב התם תני גם כאן לשון זה). ויש שאין גורסים כאן נקנית (מדרש שמואל). **יט.** כמבואר ברש"י, עיי"ש. **כ.** כל מה שלומד צריך שיחזור עליו תמיד ויוציא הדברים בשפתיו, כמו שאמרו חז"ל (עירובין דף נד.) כי חיים הם למוצאיהם, למוציאיהם בפה. ולא נקט הוצאת שפתים כלישנא דקרא, להורות שצריך לחזור הרבה עד שיהיו ערוכים בפיו ובשפתיו (מדרש שמואל). **כא.** כלעיל (פ"ג מ"ט).

בַּעֲנָוָה, בְּשִׂמְחָה, בְּטָהֳרָה, בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים, וּבִפְלִפּוּל הַתַּלְמִידִים, בְּיִשּׁוּב, בַּמִּקְרָא, בַּמִּשְׁנָה, בְּמִעוּט סְחוֹרָה, בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמִעוּט תַּעֲנוּג, בְּמִעוּט שֵׁינָה, בְּמִעוּט שִׂיחָה, בְּמִעוּט שְׂחוֹק, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם,

[זז] **בַּעֲנָוָה**, שעל ידי כך ילמד מכל אדם[כב], [ח] **בְּשִׂמְחָה**, לפי שאין השכינה שורה מתוך צער אלא מתוך שמחה[כג], [ט] **בְּטָהֳרָה** – במחשבות טהורות, [י] **בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים** – שיהא רגיל לשמש את רבו[כד], [יא] **בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים** – בלימוד בחבורה, [יב] **וּבִפְלִפּוּל הַתַּלְמִידִים** – שיפלפלו התלמידים לפניו ויחכמוהו, [יג] **בְּיִשּׁוּב** – בישוב הדעת ובמתינות, [יד] **בַּמִּקְרָא בַּמִּשְׁנָה** – בבקיאות במקרא ובמשנה, ועל ידי כך יקנה התלמוד, [טו] **בְּמִעוּט סְחוֹרָה**, [טז] **בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ** – לא להיות מצוי בשוק[כה], [יז] **בְּמִעוּט תַּעֲנוּג** – אפילו עשיר שאוכל בשר ויין להוסיף כח ללמוד, לא ירבה בהם[כו], [יח] **בְּמִעוּט שֵׁינָה**, [יט] **בְּמִעוּט שִׂיחָה** – ימעט בשיחת חולין, ואף דברי תורה ילמד בלשון קצרה נקיה וקלה, [כ] **בְּמִעוּט שְׂחוֹק**[כז], [כא] **בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם** – שלא יכעוס, כי כל הכועס חכמתו מסתלקת ממנו,

ר ש"י

בְּשִׂמְחָה. לְפִי שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה מִתּוֹךְ דְּאָמַר רַב (עַרוּבִין נה.) לֹא תִּמָּצֵא תוֹרָה צַעַר אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה: **בְּיִשּׁוּב.** גְּרְסִינַן, לֹא בְּסַחֲרָנִים וְלֹא בְּתַגְרָנִים: **בְּמִעוּט דֶּרֶךְ** פָּרוּשׁ בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת: **בְּמִעוּט סְחוֹרָה.** **אֶרֶץ.** שֶׁלֹּא יְהֵא מְצוּי עִם בְּנֵי אָדָם בַּשּׁוּק:

מקור חיים

כב. וכבר אמר בן זומא (פ"ד מ"א) איזהו חכם הלומד מכל אדם. **כג.** רש"י. והלומד בשמחה ילמד בשעה אחת יותר ממה שילמד בכמה שעות בעצבות (ליקוטים בגליון משניות מהדורת זכר חנוך). והתורה והשמחה אחים הם ולא יתפרדו, כי פקודי ה' ישרים משמחי לב, ועוד שהתורה עצמה היא שעשועיו של הקב"ה (מדרש שמואל). **כד.** שיהיה בקבע בבית הרב לשמשו, לא ימוש מתוך האהל. כי אפילו בעת שמשמשו הוא לומד ממנו שאפילו שיחתן של תלמידי חכמים צריכה לימוד. ועל זה אמרו גדול שימושה יותר מלימודה לפי שבשימוש ימצא את שתיהן, לימוד ושימוש (מדרש שמואל). **כה.** רש"י. ובמדרש שמואל כתב שר"ל שיקדש עצמו במותר לו. א"נ דרך ארץ ממש, היינו שלא יפסיק מלימודו עבור דברי נימוסין אף עם אדם חשוב. **כו.** ואמרינן במדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שאל יכנסו מעדנים לתוך גופו (כתובות דף קד. תוד"ה לא נהניתי). **כז.** אפילו שחוק המותר, כגון מילתא דבדיחותא לפני הלימוד, רק מיעוטו טוב (מדרש שמואל).

בְּלֵב טוֹב, בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים, וּבְקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין, הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אָהוּב, אוֹהֵב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים, אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת, מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד, וְלֹא מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ,

[כב] **בְּלֵב טוֹב** – משתדל להיטיב לברירות בשמחה, [כג] **בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים** – שיאמין בכל מה שאמרו חז"ל כתורה מסיני[כח], [כד] **וּבְקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין** באהבה[כט]. [כה] **הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ** – המבין שאין עולם הזה מקומו העיקרי[ל], [כו] **וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ** – אינו נבהל להון ואינו בטל מלימודו מחמת חמדת הממון, [כז] **וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו** – העושה גדר והרחקה למעשיו שלא יבא לידי חטא, [כח] **וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ** בדברים טובים שעשה, כי יודע שאין זה שלו אלא של הקב"ה[לא], [כט] **אָהוּב** – לבריות[לב], [ל] **אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם** – שהלומד מאהבה מגלין לו רזי תורה, [לא] **אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת**[לג], **(אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת)**[לד], [לב] **אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים** – אוהב את העיון הישר, [לג] **אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת** – אוהב לשמוע דברי תוכחה וגם להוכיח אחרים[לה], [לד] **מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד**, [לה] **וְלֹא מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ** – אינו מרוצה במה שכבר למד ומשתוקק להוסיף עוד,

ר ש"י

בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין. מְקַבֵּל הַיִּסּוּרִין מֵאַהֲבָה: **מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד** וְאֵינוֹ רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד **כָּרָאוּי לְהוֹשִׁיב לְהוֹ:**

מקור חיים

כח. ואף אם מאמין בכל מאמרי חז"ל חוץ מאחד לא יתגלו לו רזי תורה, כי סופו שייעשה צדוקי, כי עבירה גוררת עבירה (מדרש שמואל). **כט.** כמו שאמרו חז"ל (ברכות דף ה.) שלשה דברים נקנים ביסורים, ואחד מהם הוא התורה (מדרש שמואל). **ל.** מדרש שמואל. ומביא עוד הרבה פירושים, ומהם, אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו. אינו יושב למעלה ממקום הראוי לו, שזה מורה על גאוה. המכיר מקום קבוע שלו בבית המדרש, שרק על ידי שהוא מצוי תמיד בבית המדרש יש לו שם מקום קבוע. **לא.** כמאמר רבי אלעזר איש ברתותא (פ"ג מ"ז) תן לו משלו שאתה ושלך שלו. **לב.** שעל ידי כן כולן ירצו ללמוד אתו. **לג.** ולכן מקרבן לתורה, ויקויים בו 'ומתלמידי יותר מכולם'. **לד.** רש"י אינו גורס אוהב את הצדקות, וכן הגר"א ציין למוחקו. **לה.** כי מי שמוכיח אחרים משתדל לקיים גם בעצמו שלא יאמרו לו טול קורה מבין עיניך.

וְאֵינוֹ שָׁמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְעֹל עִם חֲבֵרוֹ, מַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת, מַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם, מִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְתַלְמוּדוֹ, שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב, שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹ, וְהַמְכַוֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ,

[לו] **וְאֵינוֹ שָׁמֵחַ בְּהוֹרָאָה**, כי ירא שמא הוא טועה[לו], [לז] **נוֹשֵׂא בְעֹל עִם חֲבֵרוֹ** – מצטער בצערו, ומשתדל לסייעו, [לח] **מַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת** – דן את חברו לכף זכות, [לט] **מַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת** – אם רואה שחברו טועה בהבנת הלימוד מעמידו על האמת, [מ] **וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם** – אף אם נלחם עמו בסברות הלימוד, נפרד ממנו בשלום, [מא] **מִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְתַלְמוּדוֹ** – לומד ביישוב ובנחת ולא במהירות[לז], [מב] **שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב** – שואל שאלות נכונות ומקשה קושיות חזקות[לח], ועל ידי כן יתלבנו הסוגיות, [מג] **שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף** – שומע הרבה דברי תורה ומכל מקום ממשיך להוסיף לשמוע עוד, [מד] **הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד**, שכיון שמרבה ללמדה זוכרה, ותלמודו מתקיים בידו, [מה] **וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת** – לומד כדי לקיים מה שלומד ולא רק להתחכם ולחדד שכלו, [מו] **הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹ** – מחזיק ומחשיב רבו כחכם, שעל ידי כן יחשוק ללמוד ממנו, [מז] **וְהַמְכַוֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ** – מבין שורש הענין של כל מה שלומד,

ר ש"י

וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת. שָׁדַן אֶת חֲבֵרוֹ אֶת שְׁמוּעָתוֹ. כְּשֶׁהוּא מוֹרֶה הוֹרָאָה מְכַוֵּן לְזְכוּת: וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת. רוֹדֵף אֱמֶת בְּאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ, אֲבָל אֵינוֹ וְשָׁלוֹם עַל הַכֹּל: שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב. נִמְי חָדָא מוֹסִיף דָּבָר לוֹמַר שֶׁכָּךְ אָמַר לוֹ רַבּוֹ אֶלָּא הוּא, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מֵשִׁיב אֶת שֶׁשּׁוֹאֵל אִם כֵּן אָמַר לוֹ רַבּוֹ: [נָמֵחַ אַחַר בְּיִשּׁוּב, תְּחִלָּה, כְּדֵי שֶׁיָּשִׁיב תְּשׁוּבָה הֲגוּנָה: בִּישִׁיבָה, דְּמַרְכֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה: דֶּרֶךְ שׁוֹמֵעַ. כָּל מַה שֶּׁרַבּוֹ אוֹמֵר לוֹ, וּמוֹסִיף, אֶלָּא תַּרְבּוּת נודיטור"א בְּלַע"ז: בְּמָעוּט אֵי"ן. שִׂיחָה. לְיָצָנוּת: בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם. שְׂחוֹק

מקור חיים

לו. השמח בהוראה בא לו השמחה מחמת גסות רוח שבו ואין התורה נמצאת אצל גסי הרוח. **לז.** לעיל (יג) כבר שנינו בישוב, ויל"ע מה בא להוסיף כאן. (ואולי לפי מש"כ המדרש שמואל (הובא במקו"ח על הקדמת המשנה) שכ"ד הראשונים הם דרכי קנין התורה וכ"ד האחרונים הם הדרכים להחזיק מה שכבר קנה, יש לתרץ בפשיטות ששם איירי הישוב הנצרך כדי להבין היטב מה שלומד, וכאן איירי בחזרה, שגם אחר שכבר מבין ולמד צריך גם לחזור במתינות ובישוב הדעת). **לח.** מדרש שמואל, ואע"פ שפירש כן לפי גירסתו שואל כענין ומשיב כהלכה, הפירוש עולה יפה גם לגירסתנו.

וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, הָא לָמַדְתָּ [מח] **וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ**[לט]. ובנוסף למה שהאומר דבר בשם אומרו הוא אחד מקנייני התורה, יש לו עוד מעלה **הָא לָמַדְתָּ** – זה שכבר למדת ממגילת אסתר,

ר ש"י

קָשֶׁה לְכַעַס: **בְּקַבָּלַת חֲיסוּרִין.** כִּדְאָמְרִינַן בִּבְרָכוֹת (דף ה.) אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ, אֵימָתַי בִּזְמַן שֶׁתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה לָעוֹסֵק בָּהּ לְהַרְבּוֹת שְׂכָרוֹ לָעוֹלָם הַבָּא: **עֲרִיכַת שְׁפָתַיִם.** שֶׁאֵינוֹ מְגַמְגֵּם בְּדִבְרֵי תוֹרָה אֶלָּא חוֹתְכָן בַּלָּשׁוֹן וּמוֹצִיאָן בַּפֶּה, דְּאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּהוֹצָאַת הַפֶּה, דִּכְתִיב כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם אַל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה: **בְּבִינַת הַלֵּב, בְּשִׂכְלוּת הַלֵּב.** לֹא שָׁמַעְתִּי מֶה בֵּין זֶה לָזֶה: **בְּאֵימָה.** כִּדְאָמְרִינַן כּוֹ׳: **בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים.** שֶׁדּוֹחֵק וְנִכְנָס בְּכָל מָקוֹם לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵיהֶן וּלְשַׁמְּשָׁן: **בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים.** לוֹמֵד בַּחֲבוּרָה וּפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים שֶׁיְּפַלְפְּלוּ לְפָנָיו וְיִחַכְּמוּהוּ כִּדְאָמְרִינַן (תַּעֲנִית ז.) וּמִתַּלְמִידֵי יוֹתֵר מִכֻּלָּם: **חֲמַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ.** שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל שָׁעָה, דִּמְתוֹךְ כָּךְ מִתְקַיֶּמֶת תּוֹרָתוֹ בְּיָדוֹ. מְקוֹמוֹ קָרֵי לַטָּעָמִים וְלִרְאִיּוֹת שֶׁהוּא מֵבִין בַּהֲלָכָה, כִּדְאָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין (פ״ה מ״ה) כְּשֶׁמַּלִּינִין אֶת הַדַּיִן לְמָחָר הַמְחַיֵּב אוֹמֵר מְחַיֵּב אֲנִי בְּמָקוֹמִי אוֹתָהּ רְאָיָה וְאוֹתוֹ טַעַם עַצְמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי אֶמֶשׁ שֶׁלֹּא מָצָאתִי רְאָיָה אַחֶרֶת לְזְכוּת וְכֵן הַמְזַכֶּה: **הַשָּׁמֵחַ בְּחֶלְקוֹ.** שֶׁאִם דּוֹאֵג בְּעִנְיָנוֹ אֵינוֹ מְכַוֵּן בָּהּ: **יָגֵעַ לְדַבָּרָיו.** שֶׁנְּמוּקוֹ עִמּוֹ וּמֵבִיא אֲמַתְלָאוֹת לְהַעֲמִיד דִּבְרֵי רַבּוֹ לִבְנֵי אָדָם: **נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ.** שֶׁמְּקַיֵּם מִצְוֹת כִּדְאָמְרִינַן מַהוּ רֵיחַ נִיחוֹחַ (ויקרא א) נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי: **וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ.** שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא חֵן בְּלִבּוֹ עַל עַצְמוֹ עַל שֶׁהִרְבָּה תוֹרָה, שֶׁהֲרֵי לְךָ נוֹצָר: **וְאֵינוֹ מֵגִיס לִבּוֹ בְּלָמֵדוֹ.** הַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ מִתְגָּאֶה בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת: **אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת.** לֹא גָּרְסִינַן: **תּוֹכָחוֹת.** דִּכְתִיב (משלי ט) הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ. כָּל אֵלּוּ הַמִּדּוֹת רְאוּיוֹת לְמִתְחַזֵּק מִן הַכָּבוֹד וְאֵין רוֹדֵף אַחַר הַשָּׂרָה שָׁבָאָה לְיָדוֹ וּמִתְרַחֵק מִמֶּנָּה, וּמִסְתַּבֵּר דְּהָכִי הֲוָה לֵיהּ לְמִתְנֵי וְלֹא רוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד: **וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת.** עַל בְּרִיּוֹ שֶׁל הֲלָכָה: **עַל הַשָּׁלוֹם.** שֶׁאֵינוֹ מְיַשֵּׁב בַּדִּין אֶלָּא עוֹשֶׂה פְּשָׁרָה בְּרָצוֹן וּמִתְיַשֵּׁב בִּלְמוּדוֹ]:

מקור חיים

לט. מי שאינו עושה כן, רק גונב מאחרים ואומרם על שמו, בודאי שלא יקנה קנין תורה, אמנם כאשר לעולם יאמר דבר בשם אומרו אז יוכרח גם הוא להשתדל לחדש בתורה שום דבר לומר גם משם עצמו וזהו סיבה שישתדל להשלים את עצמו ולקנות קנין בתורה.

שֶׁכָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי:

שֶׁכָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי, ועל ידי זה נתגלגל גדולת מרדכי והגאולה מיד המן:

ז גְּדוֹלָה תּוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד) כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא. וְאוֹמֵר (שם ג) רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ.

גְּדוֹלָה תּוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ – לולומדיה ומקיימי מצותיה[מ], **בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד) כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא** – המוצא חכמות התורה המה לו לחיים ומרפא לכל בשרו[מא]. הרי חיים בעולם הזה. **וְאוֹמֵר (שם ג) רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ** – התורה היא רפואה לטבורך ומשקה לעצמותיך. הרי חיים בעולם הבא, שאין שיקוי לעצמות רק בעולם הבא אחר אשר נאכל הבשר בקבר[מב].

ר ש"י

ז שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעֹשֶׂיהָ. אוֹכֶל פֵּרוֹתֶיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם, אַל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצְיאֵיהֶם בַּפֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה: וְאוֹמֵר וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ. שֶׁיִּהֵא מַשְׁקֶה עַצְמוֹתֶיךָ בְּקֶבֶר. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר לְחַיִּים הוּא זוֹכֶה אֲבָל מִי יֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה זוֹכֶה לְעֹשֶׁר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְךָ בְּנֵי אָדָם הַנִּדּוֹנִין בַּעֲנִיּוּת שֶׁהַמָּוֶת חָבִיב לָהֶם מִן הַחַיִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר כִּי לְוַיַּת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ. אֵיזֶהוּ דָּבָר הַמֵּבִיא אֶת הָאָדָם לְמִצְוַת חֵן בְּעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הֱוֵי אוֹמֵר זֶה מָמוֹן. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר מָמוֹן יִתְּנוּ לְךָ אֲבָל לֹא יְהֵא מְכֻבָּד בֵּין הָאֲנָשִׁים, לְכָךְ נֶאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר אֲפִלּוּ לָמַד שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לְדִבְרִים הַלָּלוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, (שבת סג.) לַמַּאֲרִיכִים יָמִים בָּהּ שֶׁלּוֹמְדִים לִשְׁמָהּ יֵשׁ לוֹ אֹרֶךְ יָמִים וְחַיִּים וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֹשֶׁר וְכָבוֹד, וּבְשֶׁמֹּאלָהּ לַמַּשְׂמִאִילִים בָּהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד יִתְּנוּ לוֹ אֲבָל לֹא חַיִּים אֲרֻכִּים. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר לְחַיִּים וְעֹשֶׁר זוֹכֶה אֲבָל לֹא לְשָׁלוֹם, לְכָךְ נֶאֱמַר וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ:

מקור חיים

מ. לכן תנא עושיה ולא לומדיה, לרמז שעיקר לימוד התורה הוא רק על מנת לקיים (מדרש שמואל). **מא.** מצודת דוד. **מב.** מדרש שמואל.

וְאוֹמֵר (שם ג) עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. וְאוֹמֵר (שם א) כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ. וְאוֹמֵר (שם ד) תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ. וְאוֹמֵר (שם ט) כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים. וְאוֹמֵר (שם ג) אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. וְאוֹמֵר (שם) כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ. וְאוֹמֵר (שם) דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם:

וְאוֹמֵר (שם ג) **עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ**[מג] **וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. וְאוֹמֵר** (שם א) **כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ** – התורה והמוסר הם לראשך חיבור של חן, **וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ** – וכתכשיטי זהב סביב לצואריך. **וְאוֹמֵר** (שם ד) **תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן** – התורה תתן על ראשך חיבור של חן, **עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ** – וימסור[מד] לך עטרה של תפארת. **וְאוֹמֵר** (שם ט) **כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים** – כי על ידי תורה ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים של עושר וכבוד[מה]. **וְאוֹמֵר** (שם ג) **אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ** – למיימינים בה ולומדים לשמה ינתן אורך ימים וכל שכן עושר וכבוד, **בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד** – למשמאילים בה ולומדים שלא לשמה ינתן עושר וכבוד. **וְאוֹמֵר** (שם) **כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ. וְאוֹמֵר** (שם) **דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם:**

ח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, הַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד וְהַחָכְמָה וְהַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה וְהַבָּנִים, נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם,

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, הַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד וְהַחָכְמָה וְהַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה וְהַבָּנִים, נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם – שבעה דברים[מו] אלו דברים נאים וחשובים הם, ועל ידם יכולים להטות עצמו להיות צדיק והיינו **נאה לצדיקים**, אבל הם גם הכנה לאדם אם ירצה להטות עצמו על ידיהם להיות רשע ולפנות עצמו להבלי העולם, והיינו **נאה לעולם**[מז]. והתנא מביא ראיה מן הכתובים שכולם דברים נאים וחשובים הם.

מקור חיים

מג. רש״י כתב שעץ חיים הוא בעולם הבא (וצ״ב מנליה ומה הכריחו לפרש כן). **מד.** תמגנך לשון מסירה כמו אשר מגן צריך בידיך (מצודת ציון). **מה.** רש״י על משלי. **מו.** שבעה הם, דזקנה ושיבה כאחת הם נחשבים, אולם הגר״א אינו גורס חכמה. **מז.** וכוונת התנא להזהיר

שֶׁנֶּאֱמַר (שם טז) עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא. וְאוֹמֵר (שם כ) תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה. וְאוֹמֵר (שם יד) עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם. וְאוֹמֵר (שם יז) עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם. וְאוֹמֵר (ישעיה כד) וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה, כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שָׁמְנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים, כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְרַבִּי וּבְבָנָיו:

שֶׁנֶּאֱמַר (שם טז) **עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא** – ההולך בדרך צדקה ימצא בה עטרת תפארת שיבה, כי ירבה ימים בגדולה ותפארה[מח]. **וְאוֹמֵר** (שם כ) **תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה. וְאוֹמֵר** (שם יד) **עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם. וְאוֹמֵר** (שם יז) **עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם. וְאוֹמֵר** (ישעיה כד) **וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה** – יחשכו מאור הלבנה והחמה נגד הגוים מרוב צרות שיבואו עליהם, **כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם** – כאשר יעשה השי"ת נקמה בגוג ויתגלה מלכות ה' בירושלים, **וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד** – ולנגד זקני עמו יהיה לכבוד ולתפארת מה שהכירו שה' הוא האלקים מאז ומעולם[מט]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שָׁמְנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים, כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְרַבִּי וּבְבָנָיו:**

ר ש"י

ח **עֲטֶרֶת.** זֶה הָעֹשֶׁר. תִּפְאֶרֶת. זֶה וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. וְהַחָכְמָה. דִּזְקֵנִים הַנּוֹי. וְהַבָּנִים. וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם. טוֹבָא אִיכָּא הָכָא, וְחַד מִנַּיְהוּ לָזֶה וְהַכֹּחַ. תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם. וְהַכָּבוֹד. שֶׁקָּנָה חָכְמָה:

מקור חיים

להשתמש בדברים אלו לטובה ולא לרעה, (מדרש שמואל). ויש מפרשים (תפא"י, ועוד) שכשנמצאים דברים אלו אצל הצדיקים נאה להם ונאה לעולם, שהם משתמשים בהם לטובת העולם. וכן משמע במסכת כלה, מדגרס הנוי והכח וכו' לצדיקים נאה להם ונאה לעולם. **מח.** מצודת דוד. הרי שהשיבה דבר משובח היא. **מט.** מצו"ד. ומפסוק זה מביא ראיה שכבוד הוא דבר משובח. הראיה לכולם זולת נוי וחכמה מבוארים, רש"י מפרש שתפארת הוא נוי, וזקנים טובא נזכרו בהנך קראי וחד מינייהו לזה שקנה חכמה.

ט אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד, וְנָתַן לִי שָׁלוֹם, וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי, רַבִּי, מֵאֵיזֶה מָקוֹם אַתָּה. אָמַרְתִּי לוֹ, מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי, רַבִּי, רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם לֹא כֶּסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו) **בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ** – בשעת הילוכך התורה תנחה אותך בדרך הישר, **בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ** – ובשכבך בקבר היא תשמור עליך, **וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ** – ובהקיצות לתחיית המתים היא תשיח ותליץ בעדך[נ]. **בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, בַּקֶּבֶר, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל** (תהלים קיט), **טוֹב לִי תוֹרַת**

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד, וְנָתַן לִי שָׁלוֹם, וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לִי, רַבִּי, מֵאֵיזֶה מָקוֹם אַתָּה. אָמַרְתִּי לוֹ, מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אָמַר לִי, רַבִּי, רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם אֵין מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם לֹא כֶּסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו) בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, בַּקֶּבֶר, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (תהלים קיט), טוֹב לִי

מקור חיים

נ. רש״י על משלי.

תּוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף. וְאוֹמֵר (חגי ב) לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב אָמַר ה' צְבָאוֹת:

תּוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף. וְאוֹמֵר (חגי ב) לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב אָמַר ה' צְבָאוֹת:

י חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד. תּוֹרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב (משלי ח), ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז. שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (ישעיה סו), כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי זֶה בַּיִת

חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ – חמשה דברים החשובים בעיניו לקרותם קנין, ברא הקב"ה בעולמו[נא], **וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד, אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד, בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד. תּוֹרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב** (משלי ח), **ה' קָנָנִי** – התורה אומרת: ה' ברא אותי להיות קנין לו, **רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ** – קודם בריאתו של עולם, **קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז** – הרבה זמן קודם שברא שאר מעשיו[נב]. **שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב** (ישעיה סו), **כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי זֶה בַּיִת**

ר ש"י

ט לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב. פֵּרוּשׁ לְשִׁבְחוֹ וְלִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו) מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: **י חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכוּ'.** ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ. שֶׁבְּרִיאָתָהּ קֹדֶם לְהַלָּן אֶרֶץ שֶׁנֶּאֱמַר מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ, מַה לְהַלָּן שָׁמַיִם וָאָרֶץ אַף כָּאן שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּכְתִיב קִנְיָנֶךָ וְכוּ':

בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה: שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד. שֶׁהֵם עֲמוּדִים שֶׁל עוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי, נֶאֱמַר כָּאן אֶרֶץ וְנֶאֱמַר

מקור חיים

נא. ז"ל רש"י (פסחים דף פז:) דברים החשובים בעיניו לקרותם קנין כאדם שטורח לקנות דבר החביב לו. **נב.** עפ"י רש"י ומצו"ד.

אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי, וְאוֹמֵר (תהלים קד) מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ. אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (בראשית יד), וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (שמות טו), עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה' עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ, וְאוֹמֵר (תהלים טז) **אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי, וְאוֹמֵר (תהלים קד) מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'** – מה מאד רבו מעשיך ה', **כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ** – כל מעשיך בחכמה עשית, **מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ** – ומלאת בהם הארץ שהיא קנינך[נג]. **אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (בראשית יד), וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן** – אברהם הוא ברוך לאל עליון, **קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ** – בשביל שאברהם הוא הקונה ומקיים שמים וארץ[נד]. **יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב (שמות טו), עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה' עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ**, הרי מקרא מפורש שישראל הם קנינו של הקב"ה, **וְאוֹמֵר** – ועוד ראיה מדכתיב **(תהלים טז)**

ר ש"י

אַבְרָהָם מִנַּיִן. שֶׁבָּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכָךְ לִהְיוֹת קִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם וְיִתְקַיְּים בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן, וְלָמָּה, בִּשְׁבִיל שֶׁהוּא קוֹנֶה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁבִּשְׁבִילוֹ הָעוֹלָם מְתְקַיֵּם כֻּלָּם, שֶׁהֵם עִקַּר הַמָּה וְאַדִּירֵי הַבְּרִיּוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה וְהֻחְזְרָן לַמּוּטָב וְאָמַר לָהֶן דְּבָרִים הַנִּזְכָּרִין: יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר עַם זוּ קָנִיתָ. וּמִנַּיִן שֶׁהָעוֹלָם מִתְקַיֵּם בִּשְׁבִילָן, שֶׁנֶּאֱמַר לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל, שֶׁהֵם עִקַּר הַדִּירָה שֶׁל אָרֶץ:

מקור חיים

נג. בהכרח כן כוונת הכתוב, ולא שהארץ מלאה בקנינך, שאם כן הי"ל מה רבו קנינך ה' גו' או לסיים מלאה הארץ מעשיך, כדי להתחיל ולסיים באותו לשון. ועוד שאם כן הי"ל לכתוב קנינך לשון רבים ביו"ד בין נו"ן לכ"ף (מדרש שמואל). וש"מ שארץ היא קנין אחד ועדיין לא ידענו שמים, אמנם לכן הביא מקודם קרא השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ללמוד גז"ש ארץ ארץ משם, מה שם שמים וארץ אף כאן שמים וארץ וש"מ ששניהם נקראים קנין (רש"י. ונר' שיש ט"ס בדבריו וצריכים להחליף כאן בלהלן ולהלן בכאן, וק"ל). **נד.** שבשבילו העולם מתקיים לפי שהוא קירב את הבריות תחת כנפי השכינה והחזירן למוטב (רש"י). וכיון שכבר הוכיח התנא ששמים וארץ נקראים קנין, כל שכן אברהם נקרא קנין לה' כיון שהוא המקיימם (מדרש שמואל).

לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל חֶפְצִי בָם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד מְנַיִן, דִּכְתִיב (שמות טו), מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ. וְאוֹמֵר (תהלים עח) וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ:

לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל חֶפְצִי בָם – הרי שעיקר חפצו של הקב"ה הוא בישראל והעולם מתקיים בעבורם[נה]. **בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד מְנַיִן, דִּכְתִיב** (שמות טו), **מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ**, ומכאן שמקדש ה' נתכונן בשתי ידים, ואם שמים וארץ שנבראו ביד אחד[נו] נקראו קנין, כל שכן שהמקדש הוא קנין. **וְאוֹמֵר** – ועוד ראיה מדכתיב (**תהלים עח**) **וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ**, ומכאן שאף כשהמקדש חרב, ונשאר רק הר ה', גם חשוב בעיניו יתברך לקרותו קנין[נז]:

יא כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג) כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו

כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ – שיתגלה על ידו כבוד השם ומציאותו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (**ישעיה מג**) **כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי** – כל דבר המתייחס אל שמי, שאני בראתיו, והיינו כל הבריאה כולה עליונים ותחתונים, **וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו**

ר ש"י

מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ. עֲדַיִן לֹא מָצִינוּ קִנְיָן, שֶׁהַבְּרִיָּתָא לֹא נִכְתְּבָה כְּתִקָּנָה, שֶׁהֲרֵי אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן מִקְדָּשׁ וּלְהַלָּן בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים בְּפֶרֶק הָאִשָּׁה לֹא שָׁנִינוּ הוּא אוֹמֵר וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה אֶלָּא שִׁלְשָׁה, תּוֹרָה וְשָׁמַיִם וָאָרֶץ קָנְתָה יְמִינוֹ, מַה כָּאן מִקְדָּשׁ בְּקִנְיָן אַף וְיִשְׂרָאֵל, וּמֵבִיא רְאָיָה לַשָּׁמַיִם וָאָרֶץ לְהַלָּן מִקְדָּשׁ בְּקִנְיָן. וְכַמָּה גִּמְגּוּם יֵשׁ מֵאוֹתוֹ הַפְּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: **יא אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ.** לְשִׁבְחוֹ:

מקור חיים

נה. רש"י. וכיון שכבר ידענו ששמים וארץ נקראו קנין, כ"ש ישראל שהם מקיימים אותם. **נו.** דכתיב (ישעיה מח, יג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים (מדרש שמואל). **נז.** מדרש שמואל.

אַף עֲשִׂיתִיו. וְאוֹמֵר (שמות טו) ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

אַף עֲשִׂיתִיו – עבור שיתפרסם כבודי ומציאותי בראתי ויצרתי ועשיתי כל העולמות[נח]. **וְאוֹמֵר (שמות טו) ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד** – לעתיד לבא יהיה ה' אחד ושמו אחד שכולם יכירו במלכותו ואף בעולם העשייה יתגלה כבודו יתברך:

סְלִיק מַסֶּכֶת אָבוֹת

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב) ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וצוה אותם אף בדברים שבלאו הכי היו בדילים מהם, כגון שקצים ורמשים שנפשו של אדם קצה בהם, והרבה בהם כמה אזהרות[נט], **שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב) יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר** – בשביל שהשי"ת חפץ להצדיק את ישראל ולזכות אותם, הגדיל התורה והאדירה:

ר ש"י

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר וְכוּ'. לֹא אָמַר לְמִלְּתֵיהּ גַּבֵּי מַסֶּכֶת אָבוֹת, אֶלָּא בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת בְּאַלּוּ הֵן הַלּוֹקִין, וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִיּוּם נָאֶה נָהֲגוּ כָּל הָעָם לְאָמְרוֹ בְּסוֹף כָּל פֶּרֶק וּפֶרֶק, לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים קָדִישׁ עַל הַמִּשְׁנָה אֶלָּא עַל הָאַגָּדָה, דְּאָמַר מַר (סוטה מט.) וְיהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא דְּאַגַּדְתָּא. וְנִקְרְאוּ אֵלּוּ פִּרְקֵי אָבוֹת מִפְּנֵי שֶׁנִּסְדְּרוּ הֵנָּה דִּבְרֵי אֲבוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה זֶה מִזֶּה, כְּגוֹן מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְהַזְּקֵנִים זֶה מִזֶּה עַד אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְשַׁמַּאי וְהִלֵּל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְתַלְמִידָיו, וְהוֹדִיעָנוּ רַבִּי אֵיךְ הָיוּ מַעֲשֵׂיהֶם נְכוֹנִים וְהָיוּ מַזְהִירִים לָאֲנָשִׁי דּוֹרָם וּמַדְרִיכִים אוֹתָם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, כְּמוֹ כֵן רְאוּי לְכָל חָכָם לְהַזְהִיר אֶת בְּנֵי דּוֹרוֹ וּלְהוֹדִיעָם דֶּרֶךְ יְשָׁרָה:

מקור חיים

נח. ע"פ המלבי"ם. ורצה לכלול בזה כל העולמות, כנגד עולם אצילות רמז באמרו כל הנקרא בשמי ולכבודי, שעולם האצילות הוא כולו שמותיו של הקב"ה. בראתיו, כנגד עולם הבריאה, יצרתיו עולם יצירה, ועשיתיו הוא עולם העשייה (מדרש שמואל). **נט.** כמאמר אביי (מכות דף טז.), אכל פוטיתא לוקה ארבעה נמלה לוקה חמש משום שרץ השורץ על הארץ צרעה לוקה שש (רע"ב מסכת מכות (פ"ג מט"ז), ריב"ן (שם)).

מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת

פרק א - הורו בית דין

משנה א

פר העלם דבר של צבור

הורו הסנהדרין להתיר דבר שחייבים על שגגתה חטאת קבועה[א], ועשו רוב הקהל שבארץ ישראל על פיהם, יש חיוב להביא פר לקרבן חטאת והוא הנקרא 'פר העלם דבר של צבור'.

מי מביא את הפר

יש בזה ג' שיטות: **לרבי מאיר** הבית דין הם המביאים. **לרבי יהודה** כל שבט מביא, בין אם בני השבט הם מרוב הקהל שעברו על ההוראה בין שאינם, ונמצא לדידיה מביאים י"ב פרים. **לרבי שמעון** גם השבטים מביאים וגם הבית דין מביא, ולדידיה מביאים י"ג פרים[ב].

חטאת פנימי

פר זה הוא חטאת פנימי, היינו שזורקין את דמה בפנים תוך ההיכל על הפרכת ועל מזבח הזהב ולא בחצר על מזבח החיצון כשאר חטאות יחיד וציבור.

מקטירים האימורים על מזבח החיצון ושאר הקרבן נשרף כולו חוץ למחנה, ולא כשאר חטאות יחיד וצבור שהבשר נאכל לכהנים.

אם רוב ישראל לא עשו על פיהם אבל יחידים עשו על פיהם

לכולי עלמא אין חיוב פר העלם דבר של ציבור, ונחלקו התנאים (בברייתא דף ב:) אם כל אחד ואחד חייב חטאת יחיד, או שהם פטורים לגמרי מפני שסמכו על הוראת הבית דין. דעת רבי יהודה שפטורים לגמרי וחכמים חולקים וסוברים שכל אחד מביא חטאת.

שעירי עבודה זרה

אם הוראת בית דין היתה להתיר איסור מאיסורי עבודה זרה שחייבים על שגגתה חטאת קבועה, צריכים להביא פר לעולה ושעיר לחטאת. שעיר זה הוא הנקרא שעירי עבודה זרה, ודינו כמו פר העלם דבר של ציבור.

כמו שנחלקו התנאים מי מביא הפר וכמה פרים מביאים, כך נחלקו בענין פר ושעיר של עבודה זרה.

מקור חיים

א. ושלשים ואחת מצוות יש שחייבים על שגגתן חטאת קבועה, עיין לקמן פ"ב מ"ג, וברע"ב שם. **ב.** הלכה כרבי יהודה, ואע"פ שהרע"ב כותב כמה פעמים שבית דין מביאים, לא משום דס"ל כרבי מאיר כותב כן, אלא משום דבשביל הוראת הב"ד מביאין, שפיר קאמר בית דין מביאין (תוי"ט משנה א').

פר העלם דבר של צבור (פרשת ויקרא)
(ויקרא ד, יג-יד) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ: וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד:

פר ושעיר של עבודה זרה (פרשת שלח)
(במדבר טו, כד) וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לה' וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:

הוֹרוּ בֵית דִּין לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, וְהָלַךְ הַיָּחִיד וְעָשָׂה שׁוֹגֵג עַל פִּיהֶם, בֵּין שֶׁעָשׂוּ

הוֹרוּ בֵית דִּין לַעֲבֹר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה – אם בית דין הורו שמותר לעבור על אחת מכל מצוות שבתורה שיחיד חייב על שגגתה חטאת קבועה[ג], **וְהָלַךְ הַיָּחִיד וְעָשָׂה שׁוֹגֵג[ד] עַל פִּיהֶם** – והלך יחיד[ה] ועבר על מצוה ההיא בשוגג מחמת הוראתם, **בֵּין שֶׁעָשׂוּ**

רבינו עובדיה מברטנורא

א הוֹרוּ בֵית דִּין לַעֲבֹר. שֶׁאָמְרוּ לָעָם מָתָרִים פָּטוּר עַד שֶׁיִּהוּ הָעוֹשִׂים עַל פִּי בֵּית דִּין אֹתָם לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת: רֹב יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ רֹב הַשָּׁבָטִים, וְהָלַךְ הַיָּחִיד וְעָשָׂה. מַתְנִיתִין רַבִּי יְהוּדָה וְאָז בֵּית דִּין מְבִיאִין פַּר הֶעֱלֵם דָּבָר שֶׁל הִיא דְּאָמַר יָחִיד שֶׁעָשָׂה בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין צִבּוּר, וְהָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם פְּטוּרִים: שׁוֹגֵג פָּטוּר. וְאֵינָהּ הֲלָכָה, אֶלָּא כְּרַבָּנָן דְּאָמְרֵי עַל פִּיהֶם. לַאֲפוּקֵי הֵיכָא שֶׁלֹּא תָּלָה יָחִיד שֶׁעָשָׂה בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן שֶׁהוֹרוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין חַיָּב. וְאֵינוֹ

מקור חיים

ג. ל"ו איסורי כריתות יש בתורה. העובר על אחד מהם בשוגג חייב להביא כשבה או שעירה לחטאת והיא הנקראת חטאת קבועה כי אין הבדל בין עשיר לעני. זולת אם שגג בטומאת מקדש וקדשיו, שאז חייב חטאת עולה ויורד, היינו שהעשיר מביא חטאת בהמה והעני מביא עופות או מנחה. חיוב פר העלם דבר של צבור אינו אלא אם הורו בדבר שחייבים על שגגתה חטאת קבועה (עיין לקמן פ"ב מ"ג ברע"ב, להרחבה). **ד.** תיבת שוגג לכאורה מיותרת היא, וזהו שכתב הרע"ב שבא לדייק שרק אם עשה שוגג על פיהן, אבל אם עשה שוגג מחמת שנתחלף לו החלב שהם התירו בשומן המותר באמת, חייב חטאת קבועה כדין כל שוגג, כיון שלא עשה על פיהן (כלשון שני של רבא בסוגיין דף ב.). **ה.** לאו דוקא יחיד, אלא כל שליכא רוב ישראל ואין חיוב פר העלם של ציבור, דין כל אחד ואחד כיחיד שעבר.

וְעָשָׂה עַמָּהֶן, בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה אַחֲרֵיהֶן, בֵּין שֶׁלֹּא עָשׂוּ וְעָשָׂה, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה בְּבֵית דִּין. הוֹרוּ בֵית דִּין וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ, אוֹ תַּלְמִיד וְהוּא רָאוּי לְהוֹרָאָה, וְהָלַךְ וְעָשָׂה עַל פִּיהֶן, בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה עַמָּהֶן, בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה אַחֲרֵיהֶן, בֵּין שֶׁלֹּא עָשׂוּ וְעָשָׂה,

וְעָשָׂה עַמָּהֶן – בין אם גם בית דין עשו כהוראתם ועברו על מצוה ההיא והיחיד עשה עמהם, **בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה אַחֲרֵיהֶן** – ובין אם עשו והוא עשה אחריהם, **בֵּין שֶׁלֹּא עָשׂוּ וְעָשָׂה** – ובין אם בית דין כלל לא עשו כהוראתם ורק הוא עשה, **פָּטוּר** – בכל אלו האופנים היחיד פטור מחטאת, **מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה בְּבֵית דִּין** – מפני שעשה מחמת הוראת בית דין[ז]. **הוֹרוּ בֵית דִּין וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ** – הורו בית דין להתיר ואחד מן הדיינים ידע שטעו[ח], **אוֹ תַּלְמִיד וְהוּא רָאוּי לְהוֹרָאָה** – או תלמיד שקרוב להוראה ידע שטעו[ט], **וְהָלַךְ וְעָשָׂה עַל פִּיהֶן** – והלך הדיין או התלמיד ועשה על פי הוראתן, **בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה עַמָּהֶן, בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה אַחֲרֵיהֶן, בֵּין שֶׁלֹּא עָשׂוּ וְעָשָׂה,**

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁחֶלֶב מֻתָּר, וְנִתְחַלֵּף לוֹ חֵלֶב עַל פִּי הוֹרָאָתָם, הוּא פָּטוּר וְהֵן בְּשָׁמֶן וַאֲכָלוֹ, שֶׁזֶּה חַיָּבִין, שֶׁהֲרֵי חַיָּבִין, שֶׁבֵּית דִּין אֵין מְבִיאִין קָרְבָּן לא עַל פִּי בֵּית דִּין אָכַל: בֵּין אֶלָּא עַל שְׁגָגַת הוֹרָאָה, שֶׁהַמַּעֲשֶׂה שֶׁלֹּא עָשׂוּ. בֵּית דִּין עַצְמָן מַעֲשֶׂה תָּלוּי בַּקָּהָל וְהַהוֹרָאָה בְּבֵית דִּין:

מקור חיים

ו. ורבי יהודה שהוא תנא דמשנה זו סובר שמהא דכתיב בפרשת קרבן חטאת יחיד (ויקרא ד) אם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה, יש למעט יחיד שעשה בהוראת בית דין (דף ב:).

ז. ואיירי שלא הודיע דעתו לאחרים, כי אם הודיע דעתו אף על פי שרבו עליו המתירים, בית דין פטורים (רמב"ם שגגות פי"ג ה"א). ח. אע"פ שאינו ראוי ממש להורות, כי אינו אלא גמיר ולא סביר, מכל מקום כיון שיש לו דעת תורה וידע שטעו לא סמך דעתו על הוראתם. (הגמרא (דף ב:) מוכיחה שאין כוונת המשנה שהגיע להוראה ממש כי אם כן היינו רישא ידע אחד מהם שטעו, כיון שטעם שהוא חייב הוא משום שלא סמך דעתו על הוראתם מה לי אם היה מסנהדרין מה לי אם היה ראוי להוראה ולא היה מסנהדרין, אע"כ איירי שעדיין לא הגיע להוראה כי אינו אלא גמיר ולא סביר (למד הדבר אבל אינו מבין דבר מתוך דבר) ולכן ס"ד שמבטל דעתו מפני דעתם ומקרי סמך על הוראתם).

הֲרֵי זֶה חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תָלָה בְּבֵית דִּין. זֶה הַכְּלָל, הַתּוֹלֶה בְּעַצְמוֹ, חַיָּב. וְהַתּוֹלֶה בְּבֵית דִּין, פָּטוּר:

הֲרֵי זֶה חַיָּב קרבן חטאת[ט], **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תָלָה בְּבֵית דִּין** – מפני שלא תלה לגמרי בבית דין, שהרי ידע שטעו. **זֶה הַכְּלָל, הַתּוֹלֶה בְּעַצְמוֹ, חַיָּב. וְהַתּוֹלֶה בְּבֵית דִּין, פָּטוּר:**

ב הוֹרוּ בֵית דִּין, וְיָדְעוּ שֶׁטָּעוּ, וְחָזְרוּ בָהֶן, בֵּין שֶׁהֵבִיאוּ כַפָּרָתָן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ כַפָּרָתָן, וְהָלַךְ וְעָשָׂה עַל פִּיהֶן, רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר,

הוֹרוּ בֵית דִּין – הורו בית דין שמותר לעבור על מצוה שיש בשגגתה חטאת קבועה. **וְיָדְעוּ שֶׁטָּעוּ וְחָזְרוּ בָהֶן, בֵּין שֶׁהֵבִיאוּ כַפָּרָתָן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ כַפָּרָתָן** – בין אם כבר הקריבו פר העלם דבר של צבור בין אם עדיין לא הביאו[א], **וְהָלַךְ וְעָשָׂה עַל פִּיהֶן** – והלך יחיד ועשה על פיהן, **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר**, משום שתלה בדעת בית דין, שהוא לא ידע שחזרו בהן[ב],

רבינו עובדיה מברטנורא

הֲרֵי זֶה חַיָּב מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תָלָה בְּבֵית דִּין. וְאַף עַל גַּב דְּמַזִּיד הוּא זֶה, שֶׁהֲרֵי יָדַע שֶׁטָּעוּ וְאַף עַל פִּי כֵן עָשָׂה כְּדִבְרֵיהֶם, וּמֵזִיד לָאו בַּר קָרְבָּן הוּא, הָא אָמְרִינַן בַּגְּמָרָא שֶׁהוּא שׁוֹגֵג, שֶׁחָשַׁב שֶׁמְּצָוָה לַעֲשׂוֹת עַל פִּי בֵית דִּין וַאֲפִלּוּ יָדַע בָּהֶן שֶׁטָּעוּ: זֶה הַכְּלָל. לַאֲתוֹיֵי מְבַעֵט בְּהוֹרָאָה, שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לַעֲשׂוֹת עַל פִּי הוֹרָאָתָם, וְעָשָׂה כְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין לֹא מִפְּנֵי שֶׁסָּמַךְ עַל הוֹרָאָתָם אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנִּדְמֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ שֶׁזֶּה מָתָר, הֲרֵי זֶה חַיָּב: **ב רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר.** כֵּיוָן שֶׁפָּשְׁטָה הוֹרָאָתָם בְּרֹב צִבּוּר:

מקור חיים

ט. ואע״פ שאין חטאת באה אלא על השוגג, וכיון שלא תלה בב״ד הרי מזיד הוא. איירי שחשב שמצוה לעשות כב״ד אע״ג שטעו, ולכן דינו כשוגג לענין חיוב חטאת (כראיתא ברע״ב, עיי״ש). **י.** בא לרבות בזה הבועט בדברי בית דין וכאן עשה כמותם רק מפני שגם דעתו שמותר, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **יא.** אין מביאין פר העלם אלא אם כן רוב צבור עשו על פיהם (כמבואר בהקדמה למשנה א׳ עיי״ש), וכאן איירי שעשו רוב הצבור על פיהם. ומ״כ בין לא הביאו, היינו שעדיין לא הביאו. (כי לדעת הרע״ב אי אפשר לפרש שהכוונה שלא עשו רוב הצבור ואין חייבים להביא, עיין הערה הקרובה). **יב.** ואע״ג שרבי שמעון ס״ל כחכמים שחולקים על רבי יהודה (הובא לעיל מ״א ברע״ב ד״ה והלך היחיד, עיי״ש) וס״ל שיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב, מכל מקום כאן שרוב קהל עשו על פיהן, אע״פ שהוא עשה אחר שכבר חזרו בהם

וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, סָפֵק. אֵיזֶהוּ סָפֵק. יָשַׁב לוֹ בְתוֹךְ בֵּיתוֹ, חַיָּב. הָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, פָּטוּר. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מוּדֶה אֲנִי בָּזֶה שֶׁהוּא קָרוֹב לִפְטוּר מִן הַחוֹבָה. אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי,

וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, סָפֵק – הרי הוא כמי שנסתפק אם חטא או לא, וחייב אשם תלוי׳. **אֵיזֶהוּ סָפֵק** – מתי דינו כנסתפק וחייב אשם תלוי, **יָשַׁב לוֹ בְתוֹךְ בֵּיתוֹ, חַיָּב** – אם היה בתוך ביתו והוא באותה מדינה שהורו בה בית דין והיה יכול לברר אם חזרו בהן,

אז דינו כספק אם חטא מפני שהיה יכול לברר, וחייב אשם תלוי. **הָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, פָּטוּר** – אבל אם הלך למדינת הים ולכן לא היה יכול לברר אם חזרו בהם אין דינו כספק ופטור אף מאשם תלוי. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מוּדֶה אֲנִי בָּזֶה** – נראה לי״ במי שהכין עצמו לצאת למדינת הים אף על פי שעדיין לא יצא, **שֶׁהוּא קָרוֹב לִפְטוּר מִן הַחוֹבָה** – שאין ספקו ספק השקול וקרוב הוא לפטור מן החובה ופטור מאשם תלוי. **אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי,**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר סָפֵק. הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לִשְׁאֹל בְּכָל עֵת עַל דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּבֵית דִּין וְלֹא שָׁאַל, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא אִם לֹא חָטָא, וּמֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אֵיזֶהוּ סָפֵק. כְּלוֹמַר בַּמֶּה אוֹמֵר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהוּא נִדּוֹן כְּמִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא אִם לֹא חָטָא וְחַיָּב אָשָׁם תָּלוּי: **יָשַׁב בְּבֵיתוֹ.** כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ בַּמְּדִינָה שֶׁהוֹרוּ בָהּ בֵּית דִּין, שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁמַע שֶׁחָזְרוּ בָהֶם בֵּית דִּין מֵהוֹרָאָתָם: **אֲבָל הָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם.** וְלָאו דַּוְקָא הָלַךְ, אֶלָּא הֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ לָלֶכֶת אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הָלַךְ, סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁמִּפְּנֵי טִרְדָּתוֹ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ אֵינוֹ שׁוֹאֵל אִם חָזְרוּ בָהֶן בֵּית דִּין, וּפָטוּר מֵאָשָׁם תָּלוּי. וּבֶן עַזַּאי סָבַר, הוֹאִיל וַעֲדַיִן לֹא הָלַךְ הָיָה לוֹ לִשְׁאֹל. וּבְהָכִי מוֹקֵי לַהּ פְּלוּגְתַּיְהוּ בַּגְּמָרָא. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא:

מקור חיים

בית דין מכל מקום מצטרף עם הקהל ופטור (כן דייק רע״א מלשון הרע״ב שכתב ׳כיון שפשטה הוראתם ברוב הצבור׳, וכן ממה שפסק כרבי עקיבא, עיי״ש. וכן כתב הר״י קורקוס בדעת הרמב״ם (שגגות פי״ד ה״ה). ודלא כרש״י ותוספות שסוברים שרבי שמעון ס״ל כרבי יהודה ולכן פוטר כאן היחיד).
יג. שהוא ספק אם נחשב כתולה בעצמו או כתולה בבית דין. **יד.** הלשון מודה אני בזה הוא לאו דוקא, ור״ל נראה לי בזה (מגן גיבורים), ובמלאכת שלמה כתב שיש שגורסים כן במשנה.

מַה שָּׁנָה זֶה מִן הַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ, שֶׁהַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ אֶפְשָׁר הָיָה לוֹ שֶׁיִּשְׁמַע, וְזֶה לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּשְׁמַע:

מַה שָּׁנָה זֶה מִן הַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ – מפני מה זה שונה מן הישוב בביתו, הלא גם הוא היה יכול לברר אם חזרו בהם. השיב לו רבי עקיבא, **שֶׁהַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ אֶפְשָׁר הָיָה לוֹ שֶׁיִּשְׁמַע** – הישוב בביתו היה יכול לבדוק אם חזרו בהם, **וְזֶה לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּשְׁמָע** – וזה לא היה יכול לבדוק מחמת שהיה טרוד לצאת לדרך[טו]:

ג הוֹרוּ בֵית דִּין לַעֲקֹר אֶת כָּל הַגּוּף, אָמְרוּ, אֵין נִדָּה בַּתּוֹרָה, אֵין שַׁבָּת בַּתּוֹרָה, אֵין עֲבוֹדָה זָרָה בַּתּוֹרָה, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין. הוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. כֵּיצַד. אָמְרוּ, יֵשׁ נִדָּה בַּתּוֹרָה, אֲבָל הַבָּא עַל שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם פָּטוּר. יֵשׁ שַׁבָּת

הוֹרוּ בֵית דִּין לַעֲקֹר אֶת כָּל הַגּוּף – אם בית דין הורו לעקור כל המצוה, כגון, **אָמְרוּ, אֵין נִדָּה בַּתּוֹרָה, אֵין שַׁבָּת בַּתּוֹרָה, אֵין עֲבוֹדָה זָרָה בַּתּוֹרָה, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין** – הרי הם פטורין מפר העלם דבר של צבור[טז]. **הוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין. כֵּיצַד. אָמְרוּ, יֵשׁ נִדָּה בַּתּוֹרָה, אֲבָל הַבָּא עַל שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם פָּטוּר. יֵשׁ שַׁבָּת** – הבא על זבה השומרת יום כנגד יום מחמת ראיית לילה פטור[יז]. **יֵשׁ שַׁבָּת**

רבינו עובדיה מברטנורא

ג לַעֲקֹר אֶת כָּל הַגּוּף. כָּל עִקָּרָהּ שֶׁל מִצְוָה, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: הֲרֵי אֵלּוּ **פְּטוּרִים.** דִּכְתִיב (ויקרא ד) וְנֶעְלַם דָּבָר, קָרֵי בֵּהּ וְנֶעְלַם מִדָּבָר, מִקְצָת הַדָּבָר וְלֹא כֻלּוֹ: **אֲבָל הַבָּא עַל שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם פָּטוּר.** בְּגְמָרָא פָּרֵיךְ דְּהָא שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם בַּתּוֹרָה כְּתִיב (שם טו), וְסָפְרָה לָהּ, מְלַמֵּד שֶׁסּוֹפֶרֶת אֶחָד כְּנֶגֶד אֶחָד, וְכָל מִידֵי דִּכְתִיב בַּתּוֹרָה אֵין בֵּית דִּין מְבִיאִין עָלָיו קָרְבָּן. וּמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא כְּגוֹן דְּאָמְרֵי זָבָה לֹא הֲוֵי אֶלָּא בִּימָמָא, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁרוֹאָה דָּם בַּיּוֹם וְלֹא כְּשֶׁרוֹאָה בַּלַּיְלָה, דִּכְתִיב (שם) כָּל יְמֵי זוֹבָהּ:

מקור חיים

טו. מלשון הרע״ב משמע שרבי עקיבא ובן עזאי נחלקו בדברי רבי אליעזר. **טז.** ואפילו רבים עשו על פיהם כל אחד מביא חטאת לעצמו כדין כל שוגג, כדאיתא ברע״ב (ד״ה המשתחוה), עיי״ש. **יז.** ראתה בי״א יום שבין נדה לנדה צריכה לשמור יום המחרת בטהרה

בַּתּוֹרָה, אֲבָל הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר. יֵשׁ עֲבוֹדָה זָרָה בַּתּוֹרָה, אֲבָל הַמִּשְׁתַּחֲוֶה פָּטוּר, הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד) וְנֶעְלַם דָּבָר, דָּבָר וְלֹא כָל הַגּוּף:

בַּתּוֹרָה, אֲבָל הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים על ידי זריקה והושטה, **פָּטוּר**[ח]. **יֵשׁ עֲבוֹדָה זָרָה בַּתּוֹרָה, אֲבָל הַמִּשְׁתַּחֲוֶה** בלא פישוט ידים ורגלים **פָּטוּר**[ט], **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא ד) **וְנֶעְלַם דָּבָר, דָּבָר וְלֹא כָל הַגּוּף**, שדורשים המ״ם לפניו ולאחריו, וכאילו כתיב ונעלם מדבר[י]:

ד הוֹרוּ בֵית דִּין, וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ,

הוֹרוּ בֵית דִּין להתיר אחת מכל מצוות שבתורה, **וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ** – ואחד מן הדיינים ידע שטועין הם,

רבינו עובדיה מברטנורא

הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים פָּטוּר. דְּאָמְרֵי הַכְנָסָה וְהוֹצָאָה אֲסוּרָה, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טז) אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, זְרִיקָה וְהוֹשָׁטָה מַהֶרֶת: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה פָּטוּר. דְּאָמְרִי הִשְׁתַּחֲוָאָה דְּאִית בָּהּ פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם אֲסוּרָה, דִּכְתִיב (שָׁם לד) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר, וְשָׁאֵין בָּהּ פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם מַהֶרֶת. וּכְלָלָא דְּמִלְּתָא, אֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין עַד שֶׁיּוֹרוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ. אֲבָל הוֹרוּ בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ, פְּטוּרִין מִקָּרְבַּן צִבּוּר, וְהָרַבִּים הֶעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם כָּל אֶחָד חַיָּב לְהָבִיא קָרְבָּן עַל שְׁגִגָתוֹ. מַאי טַעֲמָא, דְּזִיל קָרֵי בֵּי רַב הוּא: **ד וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ וְכוּ'.** דְּאָמַר קְרָא (וַיִּקְרָא ד) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ, עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּם מַסְכִּימִים בַּשְּׁגָגָה:

מקור חיים

וטובלת בערב, והיינו שומרת יום בטהרה כנגד היום שנטמאה. ולא שאמרו שאין כלל דין שומרת יום כנגד יום, שדין זה מפורש בתורה והוא דבר שהצדוקין מודים בו וזיל קרי בי רב הוא (והוי קרוב למזיד שהיה לו ללמוד (רש״י, דף ד.)), אלא שסברו שרק על ראיית יום נטמאה מדכתיב ׳כל ימי זובה׳, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **יח.** שסברו שרק המחזיק בידו ומוציא או מכניס חייב, דכתיב ׳אל יצא איש ממקומו׳. ולא שאמרו שאין דין הוצאה כלל, שגם זה דבר שהצדוקין מודים בו הוא. **יט.** ולא שאמרו שאין חיוב על השתחויה כלל, שזה דבר שהצדוקין מודים בו. **כ.** (תוי״ט). והנה התנא נקט כל הגוף כגון נדה ושבת וע״ז, והאמת היא שבדברים אלו הם דברים שהצדוקים מודים בו ופטורים אף בלי טעם שהם עקירת כל הגוף. ולא משכחת עקירת כל הגוף בדבר שאין הצדוקין מודים בו, אלא כגון בתו מאנוסתו ואם חמיו ואם חמותו, שאלו אין כתובים בפירוש (רע״א, בשם תוספות).

וְאָמַר לָהֶן טוֹעִין אַתֶּם, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין שָׁם, אוֹ שֶׁהָיָה אַחַד מֵהֶן גֵּר אוֹ מַמְזֵר אוֹ נָתִין אוֹ זָקֵן שֶׁלֹּא רָאָה לוֹ בָנִים, הֲרֵי אֵלּוּ פְטוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן עֵדָה (ויקרא ד) וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (במדבר לה) עֵדָה, מָה עֵדָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּם רְאוּיִין לְהוֹרָאָה, אַף עֵדָה הָאֲמוּרָה כָאן עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּם רְאוּיִים לְהוֹרָאָה. הוֹרוּ בֵית דִּין שׁוֹגְגִים וְעָשׂוּ כָל הַקָּהָל שׁוֹגְגִין,

וְאָמַר לָהֶן טוֹעִין אַתֶּם[כא], **אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין שָׁם** – הגדול שבבית דין וראש הישיבה לא היה שם, **אוֹ שֶׁהָיָה אַחַד מֵהֶן גֵּר אוֹ מַמְזֵר אוֹ נָתִין אוֹ זָקֵן שֶׁלֹּא רָאָה לוֹ בָנִים** – זקן שלא היו לו בנים[כב], **הֲרֵי אֵלּוּ פְטוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן עֵדָה** – נאמר בפר העלם של צבור עדה, (ויקרא ד, יג) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ, **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֵדָה** – ונאמר להלן בבית דין של עשרים ושלשה (במדבר לה, כד–כה) וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה גו׳ וְהִצִּילוּ הָעֵדָה, **מָה עֵדָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּם רְאוּיִין לְהוֹרָאָה, אַף עֵדָה הָאֲמוּרָה כָאן** – בפר העלם של צבור, **עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּם רְאוּיִים לְהוֹרָאָה. הוֹרוּ בֵית דִּין שׁוֹגְגִים** – אם בית דין התירו בטעות דבר שיחיד חייב על שגגתה חטאת קבועה, **וְעָשׂוּ כָל הַקָּהָל שׁוֹגְגִין** – והקהל שעשו על פיהם גם הם היו שוגגין כי סמכו על דברי הבית דין וסברו שמותר,

רבינו עובדיה מברטנורא

מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין. הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה: **זָקֵן שֶׁלֹּא רָאָה בָּנִים.** אֵינוֹ רָאוּי לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁסְּתָמוֹ שֶׁהוּא אַכְזָרִי וְלֹא יְרַחֵם: **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֵדָה.** וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה: **מָה עֵדָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן וְכוּ׳.** שֶׁנֶּאֱמַר בַּסַּנְהֶדְרִין (בְּמִדְבַּר יא) וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ, בְּדוֹמִין לְךָ, מְיֻחָסִין כְּמוֹתְךָ. פְּרָט לְגֵר וּלְנָתִין וּלְמַמְזֵר שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִמָּנוֹת בַּסַּנְהֶדְרִין:

מקור חיים

כא. מש״כ הרע״ב עד שיהיו כולם מסכימים בשגגה, למסקנת הש״ס אין צריכים להיות מסכימים ממש, אלא כל שהם שם ולא מיחו הרי הם כמסכימים, והיינו דתנן ׳ואמר להם טועים אתם׳, דאי לא אמר הכי כיון דכולם נמצאים שם חייבים הם (תוי״ט). **כב.** מי שעברו רוב שנותיו ולא נולדו לו בנים אסור לדון בדיני נפשות כי רחמי האב על הבן ומי שלא ראה לו בנים אין לו מדת רחמנות ולא יהפך בזכות ובעינן ׳ושפטו העדה והצילו העדה׳ (תוספות הרא״ש דף ד: ד״ה או זקן).

מְבִיאִין פָּר. מְזִידִין וְעָשׂוּ שׁוֹגְגִין, מְבִיאִין כִּשְׂבָּה וּשְׂעִירָה. שׁוֹגְגִין וְעָשׂוּ מְזִידִין, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין:

מְבִיאִין פָּר – מביאין על זה פר העלם דבר של ציבור[כג]. **מְזִידִין וְעָשׂוּ שׁוֹגְגִין** – אם בית דין היו מזידין, והקהל היו שוגגין, **מְבִיאִין כִּשְׂבָּה וּשְׂעִירָה** – מביא כל יחיד ויחיד כשבה או שעירה, כדין חטאת יחיד. **שׁוֹגְגִין וְעָשׂוּ מְזִידִין** – אם בית דין הורו בשוגג והקהל עברו במזיד, **הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין** – אינן מביאין לא פר העלם של צבור ולא חטאת יחיד, כי פר אינו בא אלא אם הקהל עשו מחמת הוראת הבית דין, וחטאת יחיד אינה באה על המזיד:

משנה ה

פר העלם דבר של צבור (פרשת ויקרא)

(ויקרא ד, יג-יד) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ: וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד:

פר ושעיר של עבודה זרה (פרשת שלח)

(במדבר טו, כד) וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל הָעֵדָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לה' וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת:

ה הוֹרוּ בֵית דִּין, וְעָשׂוּ כָל הַקָּהָל אוֹ רֻבָּן עַל **הוֹרוּ בֵית דִּין** להתיר מצוה שבתורה שחייבים על זדונה כרת, **וְעָשׂוּ כָל הַקָּהָל אוֹ רֻבָּן עַל**

רבינו עובדיה מברטנורא

מְזִידִין. שֶׁיָּדְעוּ בֵּית דִּין שֶׁהַדָּבָר אָסוּר, **פְּטוּרִים** מִקָּרְבָּן צִבּוּר, דִּמְזִיד לָאו בַּר מִפִּי הוֹרָאָתָם וְלֹא תָלוּ מַעֲשֵׂיהֶם בְּבֵית דִּין, שֶׁהֲרֵי יָדְעוּ שֶׁבֵּית דִּין הוּא. וְהָעוֹשִׂים שׁוֹגֵג מְבִיאִים כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה חַטַּאת יָחִיד: **שׁוֹגְגִים וְעָשׂוּ מְזִידִין אֵלּוּ וְאֵלּוּ פְּטוּרִים.** בֵּית דִּין פְּטוּרִים שֶׁהֲרֵי לֹא עָשׂוּ הַקָּהָל טָעוּ. וְכָל הָעוֹשִׂים פְּטוּרִים שֶׁהֲרֵי מְזִידִים הֵן וּמַזִּיד לָאו בַּר קָרְבָּן הוּא:

מקור חיים

כג. במשנה הקרובה נחלקו התנאים מי מביא הפר וכמה פרים מביאין.

פִּיהֶם, מְבִיאִין פָּר – בית דין מביאין פר העלם דבר של ציבור המפורש בפרשת ויקרא[כד]. **וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, מְבִיאִין פַּר וְשָׂעִיר** – בית דין מביאין פר לעולה ושעיר לחטאת כמפורש בפרשת שלח[כה], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אין בית דין מביאים הקרבנות, אלא הציבור מביאם, **שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים מְבִיאִין שְׁנַיִם עָשָׂר פָּרִים** – כל שבט ושבט מביא פר העלם

פִּיהֶם, מְבִיאִין פָּר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, מְבִיאִין פַּר וְשָׂעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים מְבִיאִין שְׁנַיִם עָשָׂר פָּרִים, וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, מְבִיאִין שְׁנַיִם עָשָׂר פָּרִים וּשְׁנַיִם עָשָׂר שְׂעִירִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים,

דבר של צבור[כג], **וּבַעֲבוֹדָה זָרָה** – ואם ההוראה היתה להתיר עבודה זרה, **מְבִיאִין שְׁנַיִם עָשָׂר פָּרִים וּשְׁנַיִם עָשָׂר שְׂעִירִים** – מביא כל שבט פר ושעיר של עבודה זרה. ובית דין אינם מביאים, כי הם מתכפרים בקרבנות הצבור. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ה מְבִיאִין פָּר. הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר: **וּבַעֲבוֹדָה זָרָה מְבִיאִים פַּר וְשָׂעִיר.** וְאִם הוֹרוּ לְהַתִּיר בְּאַסּוּר עֲבוֹדָה זָרָה, מְבִיאִין פָּר וְשָׂעִיר הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח לְךָ, וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֲלֶה, מִצְוָה שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, וְכִתִיב הָתָם וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעְשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה וְגוֹ' וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת. וְרַבִּי מֵאִיר סָבַר, הַאי וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל, פַּר הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא בְּשֹׁגְגַת שְׁאָר עֲבֵרוֹת, וְכֵן וְעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה, פַּר וּשְׂעִיר הָאָמוּר בִּשְׁלַח לְךָ בְּשֹׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה, הַקָּהָל שֶׁהוֹרָה בִּלְבַד הֵן הַמְבִיאִים אוֹתָם, וְהֵן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל: **שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים מְבִיאִין.** דְּסָבַר רַבִּי יְהוּדָה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט אִקְרֵי קָהָל, שֶׁנֶּאֱמַר (דִּבְרֵי הַיָּמִים ב כ) וַיַּעֲמֹד יְהוֹשָׁפָט בִּקְהַל יְהוּדָה: **שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים.** דְּסָבַר רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁשָּׁגְגוּ בְּהוֹרָאָה מִתְכַּפְּרִים בְּפָרִים וּשְׂעִירִים שֶׁל הַשְּׁבָטִים, אֶלָּא חַיָּבִים לְהָבִיא פָּר וְשָׂעִיר לְעַצְמָם:

מקור חיים

כד. והא דכתיב והקריבו הקהל, לרבי מאיר היינו הקהל שהורו, ור״ל הסנהדרין (רע״ב, עי״ש). **כה.** והא דכתיב ועשו כל העדה, ר״ל העדה שהורו והיינו הסנהדרין (שם). **כו.** עיין בסמוך שדעת רבי יהודה שכולם מביאים אף אם לא עברו כולם.

וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׂעִירִים, פַּר וְשָׂעִיר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט, פַּר וְשָׂעִיר לְבֵית דִּין. הוֹרוּ בֵית דִּין, וְעָשׂוּ שִׁבְעָה שְׁבָטִים אוֹ רֻבָּן עַל פִּיהֶם, מְבִיאִים פָּר, וּבַעֲבוֹדָה זָרָה מְבִיאִין פַּר וְשָׂעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעָה שְׁבָטִים שֶׁחָטְאוּ, מְבִיאִים שִׁבְעָה פָּרִים, וּשְׁאָר שְׁבָטִים שֶׁלֹּא חָטְאוּ, מְבִיאִין עַל יְדֵיהֶן פַּר, שֶׁאַף אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ, מְבִיאִין עַל יְדֵי הַחוֹטְאִים.

וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׂעִירִים, פַּר וְשָׂעִיר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט, פַּר וְשָׂעִיר לְבֵית דִּין. הוֹרוּ בֵית דִּין, וְעָשׂוּ שִׁבְעָה שְׁבָטִים, שהם רוב מנין השבטים, ואפילו הם מיעוט של ישראל[כז], **אוֹ רֻבָּן** – או רוב מנין ישראל אף על פי שהם ממיעוט השבטים[כח], **עַל פִּיהֶם, מְבִיאִים פָּר** – מביאים בית דין פר, **וּבַעֲבוֹדָה זָרָה מְבִיאִין פַּר וְשָׂעִיר** – ואם ההוראה היתה בעבודה זרה מביאין בית דין פר ושעיר, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁבְעָה שְׁבָטִים שֶׁחָטְאוּ, מְבִיאִים שִׁבְעָה פָּרִים, וּשְׁאָר שְׁבָטִים שֶׁלֹּא חָטְאוּ, מְבִיאִין עַל יְדֵיהֶן פַּר** – וגם שאר השבטים שלא חטאו מביא כל אחד מהם פר, **שֶׁאַף אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ, מְבִיאִין עַל יְדֵי הַחוֹטְאִים** – שאף השבטים שלא חטאו מביאין קרבן מחמת השבטים שחטאו[כט].

רבינו עובדיה מברטנורא

שִׁבְעָה שְׁבָטִים. שֶׁהֵם רֹב מִנְיַן שֶׁל שְׁבָטִים, הַשְׁבָטִים, וַאֲפִלּוּ עָשָׂה שֵׁבֶט אֶחָד וְהוּא אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְעוּט יִשְׂרָאֵל. אוֹ רֻבָּן, רֹב רֹב יִשְׂרָאֵל, מְבִיאִין כָּל שְׁאָר הַשְׁבָטִים מִנְיַן יִשְׂרָאֵל וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיוּ מְמַעוּט מִנְיַן שֶׁלֹּא חָטְאוּ עַל יְדֵי אֵלּוּ הַחוֹטְאִים:

מקור חיים

כז. כגון שיש סך הכל שש מאות אלף בני ישראל, ובשבעה השבטים לא היו אלא מאתיים אלף. **כח.** ואפילו כולם משבט אחד, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. (בד״ה שבעה שבטים, יש ספרים שגורסים ברע״ב ׳או רוב מנין ישראל׳, וטעות היא, וצ״ל ׳או רובן, רוב מנין ישראל׳, וכן היא בדפו״ר). **כט.** בגמרא (דף ה:) מבואר שלרבי יהודה ה״ה אם רק שבט אחד עשה ע״פ הוראת בית דין הגדול מביאים כל השבטים פר, אמנם נחלקו בזה רש״י ורמב״ם. שלפי רש״י אף אם אין אותו שבט רוב הקהל הדין כן, ולרמב״ם רק אם הם רוב הקהל, אבל אם אינם רוב הקהל וגם אינם רוב השבטים אינם גוררים את השאר, וכן דעת הרע״ב.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁמֹנָה פָּרִים. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, שְׁמֹנָה פָּרִים וּשְׁמֹנָה שְׂעִירִים, פַּר וְשָׂעִיר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט, וּפַר וְשָׂעִיר לְבֵית דִּין. הוֹרוּ בֵית דִּין שֶׁל אֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים, וְעָשָׂה אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט הוּא חַיָּב, וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים פְּטוּרִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין חַיָּבִים אֶלָּא עַל הוֹרַאַת בֵּית

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁמֹנָה פָּרִים. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, שְׁמֹנָה פָּרִים וּשְׁמֹנָה שְׂעִירִים, פַּר וְשָׂעִיר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט, וּפַר וְשָׂעִיר לְבֵית דִּין. הוֹרוּ בֵית דִּין שֶׁל אֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים[א], וְעָשָׂה אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט עַל פִּיהֶם, אוֹתוֹ פר העלם דבר של ציבור, **וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים פְּטוּרִים**, ואינם מביאים על ידי החוטאין[ב], **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין חַיָּבִים אֶלָּא עַל הוֹרַאַת בֵּית**

רבינו עובדיה מברטנורא

שְׁמֹנָה פָּרִים. דְּסָבַר רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאֵין אוֹתָן שֶׁלֹּא חָטְאוּ מְבִיאִים עַל יְדֵי הַחוֹטְאִים. וַהֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה: וְעָשָׂה **אוֹתוֹ שֵׁבֶט.** לְעַצְמוֹ, וְאֵין כָּאן רֹב מְנַיִן יִשְׂרָאֵל וְלֹא רֹב הַשְּׁבָטִים: וַחֲכָמִים **אוֹמְרִים אֵין חַיָּבִים וְכוּ'.** וַהֲלָכָה כַּחֲכָמִים:

מקור חיים

ל. רבי שמעון חולק גם על הגרירה, שהוא סובר שאין השבטים שלא חטאו נגררים אחר אלו שחטאו. **לא.** כתיב (דברים טז, יח) שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ גו' לְשָׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק: מכאן דרשו חז"ל (סנהדרין דף טז:) שיש להושיב בית דין בכל עיר ועיר ולכל שבט ושבט. ברמב"ן (על התורה שם) כתב וז"ל כדרך שהסנהנדרי גדולה ממונה על כל בתי דינין של כל ישראל כך יהא בית דין אחד ממונה על כל שבט ושבט, ואם הוצרכו לתקן ולגזור דבר על שבט שלהן גוזרין ומתקנין, והיא לשבט כגזירת סנהדרי גדולה לכל ישראל. וזה הבית דין הוא המוזכר במסכת הוריות ששנינו בו הורה בית דין של אחד מן השבטים ועשה אותו שבט על פיהם אותו שבט חייב ושאר השבטים פטורין. (בראשית דבריו כתב הרמב"ן פירוש אחר, וכתב שאולי הכוונה שאם היתה עיר אחת לשני שבטים, כירושלים שיש בה חלק ליהודה וחלק לבנימין, שיש להושיב בה שני בתי דינין, וכן דעת תוספות בסנהדרין שם. הרמב"ם בתחילת הלכות סנהדרין השמיט לגמרי דין הושבת בית דין לכל שבט ותמהו עליו הכסף משנה ולחם משנה). דעת החיד"א (בספרו שער יוסף על מסכת הוריות (דף ה: ד"ה והנה מלשון הרמב"ם) שהרמב"ם ס"ל כפירוש אחרון של הרמב"ן). **לב. אבל בהוראת** ביד דין הגדול נגררין אף בתר שבט אחד, לרש"י בכל אופן, ולרמב"ם רק אם הם רוב הקהל, (כמבואר לעיל בהערה קודמת). (ומש"כ הרע"ב ואין כאן רוב מנין ישראל ולא רוב השבטים, ליכא לדייק מינה שאם היה כאן רוב מנין היו שאר השבטים נגררים, שלא בא הרע"ב אלא לומר רבותא שאותו שבט חייב אע"פ שהם אינם רוב (רש"ש. וכתב שבזה מסולק קושיית התוי"ט, שרצה לדייק כן מדברי הרע"ב והקשה שזה נגד הסוגיא)).

דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ, וְלֹא עֲדַת אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט:

דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ – אם סנהדרין של כל ישראל ישגו, **וְלֹא עֲדַת אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט:**

פרק ב - הורה כהן משיח

משנה א

פר כהן המשיח

כתיב (ויקרא ד, ג) אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן בָּקָר תָּמִים לה' לְחַטָּאת:

מכאן שכהן המשיח בשמן המשחה שחטא בעבירה שחייבים על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת, מביא פר לכפרתו, ולא כיחיד שמביא כשבה או שעירה. והוא הנקרא 'פר כהן המשיח'. חטאת זה חטאת פנימי הוא ודינו כמו פר העלם דבר של ציבור, ולא כחטאת יחיד שזורקין דמה על מזבח החיצון ובשרה נאכל לכהנים[א].

הוראה ומעשה

אין כהן משיח מביא פר זה אלא אם הוא הורה שמותר לעשות עבירה זו[ב], והוא בעצמו עשה העבירה על פי הוראתו.

א הוֹרָה כֹּהֵן מָשִׁיחַ לְעַצְמוֹ, שׁוֹגֵג וְעָשָׂה שׁוֹגֵג, מֵבִיא פָּר. שׁוֹגֵג וְעָשָׂה מֵזִיד,

הוֹרָה כֹּהֵן מָשִׁיחַ לְעַצְמוֹ – כהן גדול הנמשח בשמן המשחה[ג] שהורה היתר לעבור עבירה שזדונה כרת, **שׁוֹגֵג וְעָשָׂה שׁוֹגֵג** – אם הוראתו היתה בשוגג וגם עבר העבירה בשוגג, **מֵבִיא פָּר** – מביא פר כהן המשוח. **שׁוֹגֵג וְעָשָׂה מֵזִיד** – ואם הורה שוגג, ושכח שהתיר איסור זה ועבר במזיד,

רבינו עובדיה מברטנורא

א הוֹרָה כֹּהֵן מָשִׁיחַ. כֹּהֵן גָּדוֹל הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הוֹרָה הֶתֵּר לְעַצְמוֹ וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה בְּעַצְמוֹ בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת:

מקור חיים

א. מבואר לעיל בהקדמת המסכת. **ב.** ודוקא אם הוא מופלא וראוי להוראה (תוי"ט), שאל"כ אין הוראתו הוראה והוה כעושה מעשה בלי הוראה שאין חייב עליו כלום (דף ז. רש"י ד"ה והא). **ג.** והיינו הכהנים הגדולים שהיו עד שגנז יאשיהו המלך השמן המשחה בסוף בית ראשון, עיין לקמן (פ"ג הקדמה למשנה ד').

מִזִּיד וְעָשָׂה שׁוֹגֵג, פָּטוּר, שֶׁהוֹרָאַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ לְעַצְמוֹ, כְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין לַצִּבּוּר:

מזיד ועשה שוגג – או שהורה היתר במזיד שידע שעל פי דין איסור יש בדבר, אבל כשעשה העבירה היה שוגג[ד], **פטור, שהוראת כהן משיח לעצמו, כהוראת בית דין לצבור**, ומה התם אין חייבים פר אלא בהוראת בית דין שוגג ועשיית הציבור בשוגג[ה], הוא הדין כאן אין הכהן חייב אלא בהורה לעצמו שוגג ועשה שוגג:

ב הוֹרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעָשָׂה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִתְכַּפֵּר לוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. הוֹרָה עִם הַצִּבּוּר וְעָשָׂה עִם הַצִּבּוּר, מִתְכַּפֵּר לוֹ עִם הַצִּבּוּר,

הורה בפני עצמו ועשה בפני עצמו – הורה בפני עצמו להתיר חלב ועשה כהוראתו, ובית דין הורו להתיר עבודה זרה והקהל עשו על פיהם[ו], **מתכפר לו בפני עצמו** – מביא פר לעצמו ואינו נפטר בקרבן של הצבור[ז]. **הורה עם הצבור ועשה עם הצבור** – הורה היתר באותו דבר שהסנהדרין הורו היתר[ח], והוא עשה עם הצבור, **מתכפר לו עם הצבור,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ב מִתְכַּפֵּר לוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. חַיָּב לְהָבִיא פָּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ: **הוֹרָה עִם הַצִּבּוּר.** שֶׁהָיָה הוּא אֶחָד מִן הַסַּנְהֶדְרִין שֶׁשָּׁגְגוּ בְּהוֹרָאָה: **מִתְכַּפֵּר לוֹ עִם הַצִּבּוּר.** בְּפַר הָעֲלַם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ קָרְבָּן אַחֵר. דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא כִּי הֵיכִי דְּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין מִתְכַּפֵּר עִם הַצִּבּוּר, דְּהָא כְּתִיב (ויקרא טז) וְשָׂחַט אֶת פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ, הָכָא נַמִּי יְהֵיא צָרִיךְ קָרְבָּן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, קָמַשְׁמַע לָן דְּלָא. וְנָפְקָא לָן מִקְּרָא דִּכְתִיב (שם ד) עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא, בְּחַטָּא הַמְיֻחָד לוֹ מֵבִיא קָרְבָּן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וּבְחַטָּא שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לוֹ אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן בִּפְנֵי עַצְמוֹ:

מקור חיים

ד. כגון ששכח שאיסור יש בדבר וסבר שבאמת מותר הוא. **ה.** כדתנן לעיל (פ״א מ״ד). **ו.** או איפכא. אבל לא איירי שהוא הורה והם לא הורו כלל, דפשיטא שבכה״ג חייב קרבן, דמקרא מלא הוא, אלא כי איצטריך למתני כגון שהורו בשני איסורים (תוי״ט). **ז.** משנה שאינה צריכה היא, כי איך יתכפר על ידי שעיר שהצבור מביאים מחמת עבודה זרה על חטאתו שחייב עליה פר, אלא אגב הסיפא נקטיה (תוספות הרא״ש). **ח.** כן הוא בסוגיין. ורע״ב כתב שאיירי שהוא היה אחד מן הסנהדרין ששגגו בהוראה, וכבר תמה עליו רע״א שבסוגיין משמע להדיא דתליא רק אם ההוראה היתה באיסור אחד או בשני איסורין ואין תלוי כלל אם הוא היה אחד מהסנהדרין או לא.

שֶׁאֵין בֵּית דִּין חַיָּבִים עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת, וְכֵן הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת:

שֶׁאֵין בֵּית דִּין חַיָּבִים עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת – שאין בית דין חייבים אלא אם הורו לבטל מקצת המצוה ולקיים מקצת, אבל אם הורו לבטל כל הגוף פטורים, **וְכֵן הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת** – וכן בעבודה זרה אין בית דין חייבים אם הורו לבטל כל הגוף, וכן המשיח. אלמא הושוה המשיח לבית דין בכל ענייניו, אם כן דין הוא שכשהורה עם הצבור גם הוא יתכפר בקרבן שבית דין מתכפרין בו[ט]:

משנה ג

(ויקרא ד, יג) וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ:

(ויקרא ד, ג) אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם וגו'.

ג אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר

אֵין חַיָּבִין – אין חייבין פר העלם דבר של צבור, **אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר** – שנעלם מבית הדין והורו שלא כדת,

רבינו עובדיה מברטנורא

שֶׁאֵין בֵּית דִּין חַיָּבִים. כְּלוֹמַר, דִּין הוּא שֶׁהַמָּשִׁיחַ מִתְכַּפֵּר עִם הַצִּבּוּר, שֶׁהֲרֵי אֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין וְכוּ', וְכֵן הַמָּשִׁיחַ, אֶלָּמָא הֵשִׁיב הַמָּשִׁיחַ לְבֵית דִּין בְּכָל עִנְיָנָיו, אִם כֵּן כְּשֶׁהוֹרָה עִם הַצִּבּוּר דִּין הוּא שֶׁיִּהְיֶה שָׁוֶה לַצִּבּוּר וְיִתְכַּפֵּר עִם הַצִּבּוּר: **וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת.** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁאָר מִצְוֹת (וַיִּקְרָא ד) וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל, וְנֶאֱמַר בַּעֲבוֹדָה זָרָה (בְּמִדְבַּר טו) וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה וגו', מַה בְּשְׁאָר מִצְוֹת וְנֶעְלַם דָּבָר וְלֹא כָּל הַגּוּף, אַף בַּעֲבוֹדָה זָרָה דָּבָר וְלֹא כָּל הַגּוּף: **ג אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר.** בֵּית דִּין שֶׁהוֹרוּ לַצִּבּוּר עַל אַחַת מִכָּל הַמִּצְוֹת, אֵין חַיָּבִין לְהָבִיא פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁשָּׁגְגוּ בְּהוֹרָאָה וְנֶעְלַם מֵהֶן הַדִּין:

מקור חיים

ט. רע"ב, וכן הוא ברש"י.

עִם שִׁגְגַת הַמַּעֲשֶׂה, וְכֵן הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר עִם שִׁגְגַת הַמַּעֲשֶׂה. אֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין עַד שֶׁיּוֹרוּ בְדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵן הַמָּשִׁיחַ.

עִם שִׁגְגַת הַמַּעֲשֶׂה – והציבור שגגו ועשו מעשה על פי הוראתם[י], **וְכֵן הַמָּשִׁיחַ** – וכן כהן המשיח אינו חייב אלא אם הורה שלא כדת ועשה בעצמו על פי הוראתו[יא]. **וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה** – וכן בעבודה זרה שבית דין שטעו מביאין פר ושעיר, **אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר עִם שִׁגְגַת הַמַּעֲשֶׂה**[יב]. **אֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין עַד שֶׁיּוֹרוּ בְדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת** – בשאר המצוות אין חייבין פר עד שיורו בדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת[יג]. **וְכֵן הַמָּשִׁיחַ** – וכן הדין בכהן המשיח לגבי חיוב פר שלו,

רבינו עובדיה מברטנורא

עִם שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה. וְשָׁגְגוּ רֹב הַצִּבּוּר וְעָשׂוּ מַעֲשֶׂה עַל פִּיהֶם. דִּכְתִיב יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר, שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה וְנֶעְלַם דָּבָר: **וְכֵן הַמָּשִׁיחַ.** וְכֵן כֹּהֵן גָּדוֹל הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אֵינוֹ חַיָּב קָרְבָּן עַד שֶׁיֵּעָלֵם מִמֶּנּוּ הַדִּין וְיַעֲשֶׂה הוּא עַצְמוֹ מַעֲשֶׂה בְּשׁוֹגֵג עַל פִּי הוֹרָאָה שֶׁחָשַׁב, דִּכְתִיב (ויקרא ד) לְאַשְׁמַת הָעָם, מְלַמֵּד שֶׁהַמָּשִׁיחַ כָּעָם: **וּבַעֲבוֹדָה זָרָה אֵין חַיָּבִין.** (וּבַעֲבוֹדָה זָרָה) שֶׁבֵּית דִּין שֶׁשָּׁגְגוּ בְּהוֹרָאָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה חַיָּבִין פָּר וְשָׂעִיר: **אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר עִם שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה.** כִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת. דְּיָלְפִינַן עֲבוֹדָה זָרָה מִשְּׁאָר מִצְוֹת מִגְּזֵרָה שָׁוָה דְּמֵעֵינֵי מַעֲיָנֵי, כִּדְכְתִיבִנַן לְעֵיל: **אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת.** שֶׁכָּל הַכְּרֵתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן שִׁלְשִׁים וְשֵׁשׁ, וְעַל כֻּלָּן חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת, חוּץ מֵחָמֵשׁ שֶׁבָּהֶן שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת, וְהֵן מִילָה וְקָרְבַּן פֶּסַח, לְפִי שֶׁהֵן

מקור חיים

י. דכתיב ׳ישגו ונעלם דבר׳. **יא.** דכתיב לאשמת העם מלמד שמשיח כעם. **יב.** נחלקו רבי ורבנן בברייתא (דף ז:) אי משיח שחטא בע״ז חייב על שגגת מעשה לחוד או שגם בזה אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה. הגמרא מסיקה שמשנתנו כרבנן שאף בע״ז אינו חייב אלא אם יש גם העלם דבר, ולא חש התנא לשנות בהדיא כאן וכן המשיח כי סמך על מה שכתב לעיל בשאר מצוות. (התוי״ט איתא שהוסיף התנא וכתב ולא בעבודה זרה ׳אין חייבין׳ לכלול בזה גם המשיח, וכתב שאיכא למידק למה הגמרא לא הביא ראיה זו). (חיוב המשיח בעבודה זרה היא שעירה כמו יחיד שחטא בעבודה זרה, ולא כמו ב״ד שהורו בע״ז שמביאים פר ושעיר (דף ז:)). **יג.** עיין רע״ב שמל״ו כריתות שבתורה על ל״א מהם חייבים על זדונם כרת ועל שגגתם חטאת, עיי״ש.

וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיּוֹרוּ עַל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת:

וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיּוֹרוּ עַל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת – וכן בעבודה זרה אין בית דין ומשיח[יד] חייבים אלא אם הורו להתיר דבר עבודה זרה שחייבים על זדונו כרת ושגגתו חטאת[טו]:

משנה ד

עשה שבמקדש

היא המצוה לשלח מן המקדש כל טמא, שנאמר (במדבר ה, ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ:

לא תעשה שבמקדש

הוא האיסור על הטמא ליכנס למקדש שנאמר (שם ה, ג) וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם:

עולה ויורד

טמא שנכנס למקדש במזיד חייב כרת, בשוגג חייב קרבן עולה ויורד. והיינו שעשיר ועני אינם שוים בקרבן זה, וזהו 'עולה' בדרגא לעשיר ו'יורד' בדרגא לעני[טז].

רבינו עובדיה מברטנורא

מִצְוֹת עֲשֵׂה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עַל זְדוֹנָן כָּרֵת אֵין חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת, מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה. וּמְגַדֵּף, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְהַכְּתוּב אוֹמֵר בַּחַטָּאת לְעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה, יָצָא מְגַדֵּף שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְטָמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו אֵין חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָן אֶלָּא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא. וְכָל הָנָךְ אֵין בֵּית דִּין מְבִיאִין חַטָּאת עַל שִׁגְגָתָן, וְלֹא הַמָּשִׁיחַ. נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּית דִּין וְכֹהֵן הַמָּשִׁיחַ מְבִיאִין עֲלֵיהֶן קָרְבָּן, שְׁלֹשִׁים וְאַחַת מִצְוֹת שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה:

מקור חיים

יד. גם כאן לא חש התנא לכתוב בהדיא שגם המשיח דינו כן, וסמך על מה שכתב בשאר מצוות. **טו.** כגון שהתירו השתחויה, אבל אם התירו לנשק עבודה זרה שאינה אלא בלאו, אין מביאים קרבנותיהם. (כבר נתבאר לעיל הערה קודמת שקרבן משיח בע"ז הוא שעירה כמו קרבנו של יחיד שעבר ע"ז, אלא שהמשוח אינו חייב אלא אם כן גם הורה, ולא כמו יחיד שחייב על שגגת מעשה לחוד. ומשוח בשגגת מעשה לחוד פטור לגמרי מן הקרבן. וכן בשאר המצוות אין המשוח מביא כלום בשגגת מעשה לחוד). **טז.** ששה מצותן שיקריבו קרבן עולה ויורד, ואלו הן: המצורע, והיולדת, והנשבע שבועת העדות בין בזדון בין בשגגה, והנשבע שבועת ביטוי

ד אֵין חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְאֵין מְבִיאִין אָשָׁם תְּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. אֲבָל חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה

אֵין חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ – אין בית דין חייבין פר העלם דבר של ציבור אם טעו בהוראת עשה או לא תעשה שבמקדש[יג], **וְאֵין מְבִיאִין אָשָׁם תְּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ** – ואין היחידים[יד] מביאים אשם תלוי אם אירע בהם ספק שמא עברו על עשה ולא תעשה שבמקדש. **אֲבָל חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה**

רבינו עובדיה מברטנורא

ד אֵין חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. בֵּית דִּין שֶׁהוֹרוּ וְטָעוּ בְּטָמֵאת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, אֵין מְחַיְּבִין לְהָבִיא קָרְבַּן צִבּוּר: עַל עֲשֵׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. כְּגוֹן שְׁנִטְמָא בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁמְּצָוָה לוֹ לָצֵאת בְּקָצָרָה, וְאִם שָׁהָה וְיָצָא בַּאֲרָכָּה חַיָּב כָּרֵת. וּבֵית דִּין שֶׁהוֹרוּ לוֹ לָצֵאת בַּאֲרָכָּה אֵין חַיָּבִין קָרְבָּן, לְפִי שֶׁאֵין עַל שְׁגָגָה זוֹ קָרְבַּן חַטָּאת, כְּלוֹמַר יָחִיד שֶׁטָּעָה וְשָׁגַג בְּזוֹ וְיָצָא בַּאֲרָכָּה אֵינוֹ חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה אֶלָּא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד: **וְלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ.** שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְמִקְדָּשׁ בְּטָמְאָה: **וְאֵין מְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי וְכוּ'.** שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל שְׁגָגָתוֹ חַטָּאת קְבוּעָה, מְבִיאִין עַל לֹא הוֹדַע שֶׁלּוֹ אָשָׁם תָּלוּי. וְטָמֵאת מִקְדָּשׁ הוֹאִיל וְאֵין חַיָּבִין עַל שְׁגָגָתוֹ חַטָּאת [קְבוּעָה], אֵין מְבִיאִין עַל לֹא הוֹדַע שֶׁלּוֹ אָשָׁם תָּלוּי:

מקור חיים

לשקר בשגגה, והטמא שאכל קדש בשגגה, והטמא שנכנס למקדש בשגגה. (רמב״ם שגגות פ״י ה״א). במצורע בין קרבן העולה שלו ובין חטאתו הם בעולה ויורד, ביולדת רק העולה שלה היא בעולה ויורד, ובארבעה האחרים (שבועת העדות, שבועת ביטוי, טומאת מקדש, וטומאת קדשיו) רק החטאת היא בעולה ויורד. עשיר מביא רק כשבה או שעירה לחטאת, עני מביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה. ואם עני מרוד הוא שאין ידו משגת אף לזאת, מביא עשירית האיפה סלת, והיא הקרויה מנחת חוטא (רמב״ם שם הל׳ ב - ד). **יג.** משנתנו לא איירי בכהן משיח, משום דהוי פלוגתא דרבי שמעון ורבי עקיבא לקמן בפרקין. לרבי עקיבא חייב פר כמו על מצוות שיש בהם חטאת קבועה, ור״ש פוטר ליה לגמרי (רש״י דף ח:). **יד.** כי אין מביאין אשם תלוי אלא על דבר שחייבין על שגגתו חטאת קבועה, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. ודין זה הוא רק ביחידים, כי ב״ד ומשיח אינם חייבים כלל אשם תלוי אף בדבר ששגגתו חטאת קבועה (רש״י, הובא ברע״א).

שֶׁבַּנְּדָה, וּמְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּנְּדָה. אֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה, פָּרֹשׁ מִן הַנִּדָּה. וּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, לֹא תָבֹא אֶל הַנִּדָּה:

שֶׁבַּנְּדָה – אבל בית דין חייבים פר העלם דבר של צבור אם הורו בטעות לעבור על עשה או לא תעשה שבנדה, **וּמְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּנְּדָה** – ויחיד שספק אם עבר על עשה או לא תעשה שבנדה, מביא אשם תלוי. **אֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה, פָּרֹשׁ מִן הַנִּדָּה. וּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, לֹא תָבֹא אֶל הַנִּדָּה**[יט]:

משנה ה

שמיעת הקול – שבועת העדות

(ויקרא ה א) וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ:

מכאן שהיודע עדות לחברו חייב להעיד עבורו בבית דין. הנשבע על שקר שאינו יודע לו עדות, בין שוגג בין מזיד חייב קרבן עולה ויורד

שבועת ביטוי

(ויקרא ה ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה:

שבועת ביטוי היינו שנשבע לעשות או לא לעשות דבר פלוני. וכן אם נשבע שנעשָׂה או שלא נעשָׂה דבר פלוני. הנשבע שבועת ביטוי על שקר, במזיד חייב מלקות, ובשוגג חייב קרבן עולה ויורד.

רבינו עובדיה מברטנורא

עַל עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה. הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עִם הַטָּהוֹרָה וְאָמְרָה לוֹ נִטְמֵאתִי עַתָּה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ, מִצְוָה עָלָיו לִפְרֹשׁ, וְלֹא יִפְרֹשׁ מִיָּד, שֶׁהַיְצִיאָה הֲנָאָה הִיא לוֹ כְּבִיאָתוֹ, אֶלָּא נוֹעֵץ צִפָּרְנָיו בְּקַרְקַע וּמַמְתִּין עַד שֶׁיָּמוּת הָאֵבֶר וּפוֹרֵשׁ בְּלֹא קֹשִׁי. וְזֶהוּ עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָה. וְאִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין בְּהוֹרָאָה זוֹ וְהוֹרוּ שֶׁיִּפְרֹשׁ מִיָּד, חַיָּבִין פַּר הֶעְלֵם דָּבָר, לְפִי שֶׁהַיְחִיד חַיָּב עַל שְׁגָגָתוֹ חַטָּאת:

מקור חיים

יט. אם נטמא ואמרו לו פרוש מיד, היינו טעות בעשה שבנדה. ולא תעשה שבנדה, לרש״י היינו שהתירו לבא אליה, ולתוספות הרא״ש הפורש ממנה באיסור עובר גם על לא תעשה.

טומאת מקדש וקדשיו

היינו האיסור ליכנס למקדש כשהוא טמא, או לאכול קדש כשהוא טמא. נכנס למקדש או אכל קדש כשהיה טמא, במזיד חייב כרת בשוגג חייב קרבן עולה ויורד.

שעיר הנשיא

(ויקרא ד, כב - כג) אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם: אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים:

נשיא, היינו מלך. ולמדים מכאן שעל כל חטא שיחיד מביא חטאת קבועה (כשבה או שעירה), מביא המלך שעיר[כ].

ה אֵין חַיָּבִין עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל, וְעַל בִּטּוּי שְׂפָתַיִם, וְעַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו.

אֵין חַיָּבִין – אין בית דין וכהן המשיח חייבין פר או קרבן עולה ויורד, **עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל** – אם הורו היתר בענין שבועת העדות, **וְעַל בִּטּוּי שְׂפָתַיִם** – או אם הורו היתר על שבועת ביטוי, **וְעַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו** – וכן אם הורו היתר בדין טומאת מקדש וקדשיו[כא].

רבינו עובדיה מברטנורא

ה אֵין חַיָּבִין עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל. שֶׁהַשְּׁבִיעוֹ חֲבֵרוֹ אִם יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת וְלֹא הֵעִיד לוֹ, כְּדִכְתִיב (ויקרא ה) וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד וְגוֹ': **וְעַל בִּטּוּי שְׂפָתַיִם.** שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֹכַל וְאָכַל, אוֹ שֶׁאֹכַל וְלֹא אָכַל. וְכֵן אָכַלְתִּי וְלֹא אֹכַל, לֹא אָכַלְתִּי וְאָכַל: **וְעַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו.** הַנִּכְנָס לַמִּקְדָּשׁ בְּטֻמְאָה, אוֹ שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ [בְּטֻמְאָה]. אִם שָׁגְגוּ בְּהוֹרָאָה בְּאַחַת מִכָּל אֵלּוּ, אֵין חַיָּבִין קָרְבָּן לֹא בֵּית דִּין וְלֹא הַמָּשִׁיחַ, לְפִי שֶׁאֵין הַיְחִידִים חַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה:

מקור חיים

כ. במלך אין תלוי בהוראה כמו בפר העלם דבר של צבור וכמו פר כהן משיח, ואינו תלוי אלא במעשה לחוד, כי כל עבירה שהיחיד חייב עליה חטאת קבועה דהיינו כשבה או שעירה, חייב המלך שעיר. ושעיר זה דינו כשאר חטאות החיצונות שדמו נזרק על מזבח החיצון ובשרו נאכל לכהנים. **כא.** רישא זו סתמא נשנית ואינה חלק מדברי רבי יוסי הגלילי. וכבר שנינו לעיל במשנה הקודמת שאין חייבין על טומאת מקדש וקדשיו כיון שאינה בחטאת קבועה, וה"ה אינך, ולא נשנית כאן אלא להשמיענו פלוגתת ריה"ג ור"ע בענין הנשיא (רש"י הובא בתוי"ט).

וְהַנָּשִׂיא כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַנָּשִׂיא חַיָּב בְּכֻלָּן חוּץ מִשְּׁמִיעַת הַקּוֹל,

וְהַנָּשִׂיא כַּיּוֹצֵא בָּהֶם – וגם המלך אינו מביא שעיר הנשיא או עולה ויורד אם חטא באחת מאלו[כב], **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַנָּשִׂיא חַיָּב בְּכֻלָּן** – המלך חייב על כולן (ביטוי שפתים וטומאת מקדש וטומאת קדשיו) עולה ויורד, **חוּץ מִשְּׁמִיעַת הַקּוֹל** – ורק על שבועת העדות פטור[כג],

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהַנָּשִׂיא כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. מֶלֶךְ שֶׁשָּׁגַג בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אֵינוֹ מֵבִיא שָׂעִיר וּפָטוּר מִשּׁוּם קָרְבָּן, דִּכְתִיב הָנָךְ כְּתִיב וְאִם לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ וְאִם לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ, מִי שֶׁבָּאִים לִידֵי עֲנִיּוּת, יָצָא מֶלֶךְ וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵינָן בָּאִין לִידֵי עֲנִיּוּת: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר הַנָּשִׂיא חַיָּב. דְּבַנָּשִׂיא כְּתִיב (שָׁם ד) וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ, וּבְקָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד הָאָמוּר בְּשִׁמְעַת קוֹל וּבְבִטּוּי שְׂפָתַיִם וּבְטָמְאַת מִקְדָּשׁ כְּתִיב (שָׁם ה) וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַנָּשִׂיא חַיָּב בְּהֶן. וְהַאי דְּכֹהֵן מָשִׁיחַ פָּטוּר מִקָּרְבָּן הָאָמוּר בְּשִׁמְעַת קוֹל וּבְטוּי שְׂפָתַיִם וְטָמְאַת מִקְדָּשׁ, לְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא הוּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב (שָׁם ו) זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו וְגוֹ' עֲשִׂירִת הָאֵיפָה, זֶה, מְעוּט הוּא, לוֹמַר עֲשִׂירִית הָאֵיפָה שֶׁל מִנְחַת חֲבִתִּין בָּא חוֹבָה לַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ, וְאֵין עֲשִׂירִית אֵיפָה אַחֵר בָּא לוֹ חוֹבָה, לְמִעוּטֵי עֲשִׂירִית הָאֵיפָה הָאָמוּר בִּשְׁמִעַת קוֹל וְכוּ' שֶׁאֵין הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מֵבִיא אוֹתוֹ. וְכֵינָן שֶׁמִּעֲטוֹ הַכָּתוּב מֵעֲשִׂירִית הָאֵיפָה, נִתְמַעֵט נַמִּי מִשְּׁתֵּי תּוֹרִים וּמִכָּל קָרְבָּן הָאָמוּר בָּעִנְיָן. דִּכְתִיב בְּסוֹף אוֹתָהּ פָּרָשָׁה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא מֵאַחַת מֵאֵלֶּה, הַמִּתְכַּפֵּר בְּאַחַת מֵאֵלֶּה מִתְכַּפֵּר בְּכֻלָּן, וְשֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר בְּאַחַת מֵאֵלֶּה אֵין מִתְכַּפֵּר בְּכֻלָּן. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא וְלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי, אֶלָּא כֹּהֵן מָשִׁיחַ וְנָשִׂיא חַיָּבִין קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד עַל שְׁמִיעַת קוֹל וְעַל בִּטּוּי שְׂפָתַיִם וְעַל טָמְאַת מִקְדָּשׁ כִּדְמוּכָח לְקַמָּן בְּמַתְנִיתִין. וְהָא דְּתָנֵינַן אֵין חַיָּבִין עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל וְכוּ' דְּמַשְׁמַע לֹא בֵּית דִּין וְלֹא כֹּהֵן מָשִׁיחַ, הֵיכִי אֵינוֹ חַיָּב פַּר הַבָּא עַל שְׁאָר מִצְוֹת, אֲבָל חַיָּב קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד:

מקור חיים

כב. כדאיתא ברע"ב, ועיי"ש טעמו וטעם ר"ע. **כג.** ונמצא, לת"ק ב"ד ומשיח פטורים לגמרי בשבועות ובטומאת מקדש וקדשיו. נשיא לריה"ג גם פטור לגמרי, ולר"ע נשיא חייב בעולה ויורד בכולם חוץ משבועת העדות. (ר"ע בברייתא פליג גם על משיח, כי הוא סובר שמשיח חייב עליהן פר כהן משיח (רש"י, הובא בתוי"ט)).

שֶׁהַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ:

שֶׁהַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ, ואין שבועת העדות נוהגת אלא במי שראוי להעיד[כג]:

ו כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת, הַיָּחִיד מֵבִיא כִּשְׁבָּה וּשְׂעִירָה, וְהַנָּשִׂיא שָׂעִיר, וּמָשִׁיחַ וּבֵית דִּין מְבִיאִין פָּר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ מְבִיאִין שְׂעִירָה, וּבֵית דִּין פַּר וְשָׂעִיר, פַּר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת:

כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת[כד], **הַיָּחִיד מֵבִיא כִּשְׁבָּה וּשְׂעִירָה** – יחיד ששגג בהם מביא כשבה או שעירה, **וְהַנָּשִׂיא שָׂעִיר** – ומלך ששגג מביא שעיר[כה], **וּמָשִׁיחַ** – כהן גדול המשוח ששגג בהוראה ובמעשה, **וּבֵית דִּין** – ששגגו בהוראה והצבור עשו על ידיהן, **מְבִיאִין פָּר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ מְבִיאִין שְׂעִירָה** – אם שגגו באיסור עבודה זרה בין יחיד בין נשיא ובין משיח חייבים שעירה[כו], **וּבֵית דִּין פַּר וְשָׂעִיר, פַּר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת:**

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **וּבַעֲבוֹדָה זָרָה הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ מְבִיאִין שְׂעִירָה.** בְּפָרָשַׁת שְׁלַח לְךָ (במדבר טו) בְּקָרְבָּן עֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב יִהְיֶה לָכֶם, הִשְׁוָה אֶת כֻּלָּן לְקָרְבָּן זֶה: וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה וְגוֹ' וְהִקְרִיבָה עֵז, וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ תּוֹרָה אַחַת

מקור חיים

כד. מלכי בית ישראל אין מעידין לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות, ומלכי בית דוד מעידין דיני נפשות ולא דיני ממונות (כדאיתא בסנהדרין פ״ב מ״ב), וס״ל לר״ע שכיון שאף הם אינם מעידין בכל העדיות לא שייך בהו דין שמיעת קול (תוי״ט). **כה.** עיין לעיל רע״ב במשנה ג׳ שהם כל הל״ו כריתות שבתורה חוץ ממילה ופסח, והנכנס למקדש בטומאה והאוכל קדש בטומאה ומגדף. **כו.** מלך ששגג במעשה לחוד, כמו ביחיד שחייב חטאתו על מעשה לחוד. ורק משיח וב״ד אינם מביאים קרבן שלהם אלא בהוראה ובמעשה. **כז.** כמבואר ברע״ב שכן משמע להדיא בקרא. (וגם אם המשיח הורה ועשה אינו חייב אלא שעירה).

משנה ז

אשם תלוי

נסתפק אם עבר על חטא שבשוגג חייבים עליו חטאת, מביא אשם תלוי. כגון היו לפניו שתי חתיכות אחת של חֵלֶב ואחת של שומן ואכל אחת מהן ואינו יודע איזו, מביא אשם תלוי.

אשם ודאי

חמשה אשמות הן שבאין על ודאי. אשם מעילות, אשם גזילות, אשם נזיר, אשם מצורע, אשם שפחה חרופה.

ז אָשָׁם תָּלוּי, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא חַיָּבִין, וּמָשִׁיחַ וּבֵית דִּין פְּטוּרִים. אָשָׁם וַדַּאי, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ חַיָּבִין,

אָשָׁם תָּלוּי, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא חַיָּבִין – היחיד והמלך שנסתפקו אם חטאו חייבין באשם תלוי, **וּמָשִׁיחַ וּבֵית דִּין פְּטוּרִים** – כהן גדול שנסתפק אם חטא, ובית דין שהורו היתר בדבר שהוא ספק איסור ועשו הקהל על פיהם, פטורים מקרבן[כח]. **אָשָׁם וַדַּאי** – אם עברו על אחת מחמש העבירות שחייבין עליה אשם ודאי, **הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ חַיָּבִין,**

רבינו עובדיה מברטנורא

ז **אָשָׁם תָּלוּי.** עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, חַיָּבִין עַל לֹא הוֹדַע שֶׁלָּהֶן אָשָׁם תָּלוּי, כְּגוֹן כִּשְׁנֵי זֵיתִים, אֶחָד שֶׁל חֵלֶב וְאֶחָד שֶׁל שָׁמָן, וְאָכַל אֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶן אָכַל: **וְהַמָּשִׁיחַ וּבֵית דִּין פְּטוּרִין.** דִּכְתִיב בְּקָרְבַּן צִבּוּר (וַיִּקְרָא ד) וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת וְהִקְרִיבוּ, אֵין חַיָּבִין קָרְבָּן אֶלָּא עַל הוֹדַע. וּמָשִׁיחַ כְּבֵית דִּין: **אָשָׁם וַדַּאי.** חֲמִשָּׁה אֲשָׁמוֹת הֵן שֶׁבָּאִין עַל הַוַּדַּאי, אֲשַׁם מְעִילוֹת, אֲשַׁם גְּזֵלוֹת, אֲשַׁם נָזִיר, אֲשַׁם מְצֹרָע, אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה: **הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ חַיָּבִין.** שֶׁכָּל אֵלּוּ מַעֲשֶׂה יָחִיד הֵם, לֹא שְׁנָא הֶדְיוֹט וְלֹא שְׁנָא מָשִׁיחַ וְנָשִׂיא:

מקור חיים

כח. הרע״ב כתב דילפינן מדכתיב בפרשת פר העלם דבר של צבור (ויקרא ד, יד) ונודעה החטאת אשר חטא, ומשיח כבית דין. (ונראה שבא רק לתת טעם למה פטורים מפר, ולא חש לפרש הטעם שפטורין מעולה ויורד, ודבר זה יליף בגמרא (דף ז.) מדכתיב באשם תלוי (ויקרא ה, יח) וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג, ודרשינן מיניה שרק מי ששגגתו וחטאתו שוה, כלומר שחייב על שגגת מעשה לחוד, לאפוקי כהן גדול וב״ד שאין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה).

וּבֵית דִּין פְּטוּרִין. עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל וְעַל בְּטוּי שְׂפָתַיִם וְעַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, בֵּית דִּין פְּטוּרִין, וְהַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ חַיָּבִין, אֶלָּא שֶׁאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וּמָה הֵן מְבִיאִין, קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד.

וּבֵית דִּין פְּטוּרִין – בית דין שהורו היתר בהן, פטורין מקרבן[כט]. **עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל וְעַל בְּטוּי שְׂפָתַיִם וְעַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, בֵּית דִּין פְּטוּרִין** – בית דין שהורו פטורין מכל קרבן, **וְהַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ חַיָּבִין, אֶלָּא שֶׁאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו**[ל], **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וּמָה הֵן מְבִיאִין** – הנשיא בביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו, ומשיח בשמיעת קול וביטוי שפתים[לא], איזה קרבן הם מביאים, **קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד.**

רבינו עובדיה מברטנורא

וּבֵית דִּין פְּטוּרִים. שֶׁאֵין לְהוֹרָאַת בֵּית דִּין עֵסֶק בָּהֶם, וְאֵין אָשָׁם בָּא עַל הוֹרָאַת בֵּית דִּין: **אֶלָּא שֶׁאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן.** טַעֲמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דִּכְתִיב בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ (בְּמִדְבַּר יט) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִתּוֹךְ הַקָּהָל, מִי שֶׁחָטְאוֹ שָׁוֶה לַקָּהָל, יָצָא כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵין חֶטְאוֹ שָׁוֶה לַקָּהָל. שֶׁהַקָּהָל כָּל מִי שֶׁנִּכְנַס מֵהֶן לַמִּקְדָּשׁ שׁוֹגֵג, אוֹ עָבַר עֲבֵרָה בְּשׁוֹגֵג, חַיָּב עַל שְׁגָגַת מַעֲשֶׂה בִּלְבַד, וְכֹהֵן מָשִׁיחַ אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר עִם שְׁגָגַת מַעֲשֶׂה, כְּדִמּוּכָח לְעֵיל בְּפֶרְקִין. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד אַף עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו:

מקור חיים

כט. ז"ל הרע"ב, שאין להוראת בית דין עסק בהם, ואין אשם בא על הוראת בית דין, עכ"ל. וה"ק, אין להוראת בית דין עסק בהם לחייבם פר מחמת העלם דבר ושגגת מעשה, שאין פר בא על הוראת בית דין אלא בדבר שחייבין על שגגתה חטאת קבועה. וגם אין לחייבם אשם מחמת מה שחטאו והורו שמותר, שאין אשם בא על הוראת בית דין, כלומר שאין זו מהעבירות שחייבים עליהם אשם. **ל.** ופטור מכל קרבן, עיין רע"ב טעמו של רבי שמעון. **לא.** רש"י. אבל על היחיד לא הצריך התנא לפרש, דמקרא מלא הוא. ובנשיא לא הזכיר שמיעת קול, כי ר"ש ס"ל כר"ע (לעיל משנה ה') שאין הנשיא חייב על שמיעת קול כיון שלא מעיד ולא מעידין אותו (רש"י).

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר** – הנשיא שחטא בטומאת מקדש וקדשיו, כיון שחייבים על זדונם כרת מביא שעיר כמו שמביא על שאר איסורי כרת[לב]:

פרק ג - כהן משיח

א כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁחָטָא וְאַחַר כָּךְ עָבַר מִמְּשִׁיחוּתוֹ, וְכֵן נָשִׂיא שֶׁחָטָא וְאַחַר כָּךְ עָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ, **כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁחָטָא** – כהן גדול שחטא באופן שנתחייב פר כהן משיח[א], **וְאַחַר כָּךְ עָבַר מִמְּשִׁיחוּתוֹ** – ואחר כך עבר מכהונתו הגדולה[ב], ועדיין לא הקריב פרו, **וְכֵן נָשִׂיא שֶׁחָטָא וְאַחַר כָּךְ עָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ** – וכן מלך ששגג בעבירה שזדונו כרת, והעבירוהו ממלכותו לפני שהביא שעיר לכפרתו,

רבינו עובדיה מברטנורא

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר הַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר. חַיָּבִין עַל שִׁגְגַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו חַטָּאת עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, לְפִי שֶׁחַיָּבִין קְבוּעָה, אֵין הַנָּשִׂיא מֵבִיא אֶלָּא כְּרֵךְ עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת, כַּדֶּרֶךְ שֶׁהוּא מֵבִיא שָׂעִיר שֶׁהַיָּחִיד מֵבִיא: **א כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁחָטָא** עַל שְׁאָר מִצְוֹת שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת. **וְאַחַר כָּךְ עָבַר מִמְּשִׁיחוּתוֹ.** וְלֹא הִסְפִּיק וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּכֵיוָן דְּאֵין לְהָבִיא קָרְבָּנוֹ עַד שֶׁעָבַר מִכְּהֻנָּתוֹ:

מקור חיים

לב. ות״ק סובר שכיון שאין חייבים על שגגתם חטאת קבועה, דינו כיחיד וחייב עולה ויורד. ר״א ור״ש במשנתנו חולקים על ריה״ג ור״ע במשנה ה. **סיכום המחלוקות** בענין חיוב ב״ד ומשוח ונשיא בשמיעת קול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו, הוא ככה: **בית דין:** לכו״ע פטורים בכולם מכל קרבן. **כהן משיח:** לת״ק במשנה ד׳ וכן לריה״ג פטור בכולם מכל קרבן, לרבי שמעון במשנתנו בשמיעת קול ובביטוי חייב עולה ויורד. (לר״ע בברייתא חייב בפר כהן משוח). **נשיא:** לריה״ג פטור לגמרי, לר״ע חייב בכולן ואינו פטור אלא משמיעת קול. וכן דעת ר״ש במשנתנו. לרבי אליעזר בטומאת מקדש וקדשיו חייב שעיר. **א.** שהורה לעצמו שוגג ועשה שוגג בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת, כמבואר לעיל (פ״ב מ״א). **ב.** כגון שנולד בו מום או נזדקן, והעמידו כהן אחר תחתיו (רמב״ם). ועיין רע״ב שלא נקט כאן שחטא בעודו כהן גדול אלא משום שבנשיא יש הבדל בין חטא קודם שעבר לחטא אחר שעבר, אבל בכהן גדול אף אם חטא לאחר שעבר עדיין קדושתו עליו ומביא פר, וכמבואר במשנה הקרובה.

כֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פַּר, וְהַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר:

כֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פַּר, וְהַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר, כמו שנתחייבו בשעה שחטאו[ג]:

ב כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁעָבַר מִמִּשִׁיחוּתוֹ וְאַחַר כָּךְ חָטָא, וְכֵן הַנָּשִׂיא שֶׁעָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ וְאַחַר כָּךְ חָטָא, כֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פַּר, וְהַנָּשִׂיא כְּהֶדְיוֹט:

כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁעָבַר מִמִּשִׁיחוּתוֹ וְאַחַר כָּךְ חָטָא, וְכֵן הַנָּשִׂיא שֶׁעָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ וְאַחַר כָּךְ חָטָא, כֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פַּר, שאף אחר שעבר בקדושתו קאי, **וְהַנָּשִׂיא כְּהֶדְיוֹט**, שמלך אינו מלך אלא כשמצותו נעשית[ד]:

ג חָטְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְמַנּוּ, הֲרֵי אֵלּוּ כְּהֶדְיוֹט. רַבִּי שִׁמְעוֹן

חָטְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְמַנּוּ, ועדיין לא הביאו כפרתם, **הֲרֵי אֵלּוּ כְּהֶדְיוֹט**[ה]. **רַבִּי שִׁמְעוֹן**

רבינו עובדיה מברטנורא

כֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פַּר. וַאֲפִלּוּ עָבַר לְאַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ מִמְּשִׁיחוּתוֹ, אָמְרִינַן לְקַמָּן בְּמַתְנִיתִין דְּמֵבִיא פָּר. וְלֹא נָקַט לֵיהּ אֶלָּא מְשׁוּם דְּאִצְטְרִיךְ לְמִתְנֵי דְּנָשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר כְּשֶׁחָטָא קֹדֶם שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ, תָּנֵי נַמִּי בְּכֹהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פָּר. וְנָשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר, דִּכְתִיב (ויקרא ד) עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא, מְלַמֵּד שֶׁמֵּבִיא חַטָּאת כְּמוֹ שֶׁהָיָה חַיָּב בְּשָׁעָה שֶׁחָטָא: ב כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁעָבַר מִמְּשִׁיחוּתוֹ וְכוּ'. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד, בְּקָדְשָׁתוֹ הוּא עוֹמֵד. שֶׁאֵין בֵּין כֹּהֵן הָעוֹבֵד לְכֹהֵן שֶׁעָבַר, אֶלָּא עֲבוֹדָה וּפַר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה שֶׁמַּקְרִיב בְּכָל יוֹם כְּדִלְקַמָּן. אֲבָל נָשִׂיא כֵּיוָן שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ הֲרֵי הוּא כְּהֶדְיוֹט: ג הֲרֵי אֵלּוּ כְּהֶדְיוֹט. שֶׁנֶּאֱמַר בַּנָּשִׂיא (שם) אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא, שֶׁחָטָא כְּשֶׁהוּא נָשִׂיא. וְכֵן בַּכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ נֶאֱמַר וְאִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא (שם), שֶׁחָטָא כְּשֶׁהוּא מָשִׁיחַ:

מקור חיים

ג. רע״ב כתב שילפינן כן מדכתיב (ויקרא ד, ג) על חטאתו אשר חטא. וזה תימה, שפסוק זה בפרשת כהן משיח כתיב ובגמרא (דף י.) דריש מיניה שכהן משיח מביא פר אף אם חטא אחר שעבר. והגמרא לא הביא שום פסוק ללמד שאם חטאו ואחר כך עברו מביאים כשעת החטא, ומסתבר דאין צריך לזה שום קרא (תוי״ט). **ד.** אבל כהן גדול שנמשח, הוא עומד בקדושתו אף אם אינו ראוי לעבודה, ששמן המשחה שנמשח בו לא נתבטל מחמת זה (רמב״ם). **ה.** עיין רע״ב דמקראי ילפינן שקרבנם תלוי בהיותם חוטאים כשהם במינויים.

אוֹמֵר, אִם נוֹדַע לָהֶם עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ, חַיָּבִין. וּמִשֶּׁנִּתְמַנּוּ, פְּטוּרִין. וְאֵיזֶהוּ הַנָּשִׂיא, זֶה הַמֶּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד) וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו, נָשִׂיא שֶׁאֵין עַל גַּבָּיו אֶלָּא ה' אֱלֹהָיו:

אוֹמֵר, אִם נוֹדַע לָהֶם עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ, חַיָּבִין – חייבין קרבן הדיוט. **וּמִשֶּׁנִּתְמַנּוּ, פְּטוּרִין** – ואם נודע אחר שנתמנו פטורין לגמרי[1]. **וְאֵיזֶהוּ הַנָּשִׂיא, זֶה הַמֶּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא ד) **אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו, נָשִׂיא שֶׁאֵין עַל גַּבָּיו אֶלָּא ה' אֱלֹהָיו** – מכאן דרשינן שנשיא היינו מי שאין על גביו אלא ה' אלקיו, והיינו מלך[2].

משנה ד

משוח בשמן המשחה - מרובה בגדים

בפרשת כי תשא נצטווה משה רבינו לעשות שמן משחה למשוח בו את המשכן וכליו ואת אהרן ובניו.

כשידע יאשיהו המלך שהבית הולך ליחרב גנז את הארון ונגנז עמו מטה אהרן והצנצנת ושמן המשחה, וכל אלו לא חזרו בבית שני (רמב"ם בית הבחירה פ"ד ה"א). כהנים הגדולים שעמדו אחר שנגנז שמן המשחה נתחנכו לכהונה גדולה בלבישת שמנה הבגדים.

כהן משמש - כהן שעבר

כהן גדול שאירע בו טומאה ביום הכיפורים מכניסין כהן אחר תחתיו לעבודת היום. לאחר יום הכיפורים חוזר הראשון לגדולתו והוא הנקרא כהן המשמש, והשני שנתמנה תחתיו לאותו יום, נקרא כהן שעבר[3].

מקור חיים

ו. לרבי שמעון חיוב הקרבן תלוי בזמן החטא ובזמן ידיעת החטא, ולכן רק אם דינו שוה בשני זמנים הללו חייב קרבן. ואם חטא בהיותו מלך ונודע לו אחר שעבר מגדולתו, אינו יכול להביא לא קרבן נשיא ולא קרבן הדיוט. ולפ"ז גם במשנה א' כשחטא בהיותו הדיוט אם לא נתוודע לו עד שנתמנה לרבי שמעון פטור לגמרי, ולא כתנא דהתם שסובר שתלוי רק בזמן החטא (רש"י, הובא בתוי"ט). **ז.** לא שמשמעות הכתוב הוא כך, אלא מגזירה שוה יליף, כתיב הכא ה' אלוקיו ובמלך כתיב (דברים יז, לט) למען ילמד ליראה את ה' אלקיו, מה להלן מלך אף כאן מלך (דף יא.). **ח.** רע"ב מגילה (פ"א מ"ט) וכ"ה בפיה"מ לרמב"ם שם, אבל במסכת מכות (פ"ב מ"ו) כתב הרמב"ם שהכהן שאירע בו הפסול הוא נקרא שעבר. בשושנים לדוד (שם) מפרש ששם כלל הרמב"ם גם כהן גדול שאירע בו מום שאינו עובר, ובאופן כזה שאינו חוזר לעבודתו בודאי הוא הנקרא שעבר. כאן ע"כ איירי במום עובר ואחר כך חזר לעבודתו שהרי כאן תנן ששניהם כשרים לעבודת יום הכיפורים, ואם כן השני שנתמנה ליום אחד הוא הנקרא שעבר.

ד וְאֵיזֶהוּ הַמָּשִׁיחַ, הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, לֹא הַמֻּרְבֶּה בִּבְגָדִים. אֵין בֵּין כֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְמֻרְבֶּה בְּגָדִים אֶלָּא פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת. וְאֵין בֵּין כֹּהֵן מְשַׁמֵּשׁ לְכֹהֵן שֶׁעָבַר, אֶלָּא פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה. זֶה וָזֶה שָׁוִין בַּעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּמְצָוִין עַל הַבְּתוּלָה,

וְאֵיזֶהוּ הַמָּשִׁיחַ – אלו כהנים גדולים יש להם דין משיח לגבי הבאת פר, **הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה** – רק כהנים הגדולים שנמשחו בשמן המשחה, **לֹא הַמֻּרְבֶּה בִּבְגָדִים** – לא כהנים הגדולים שנכנסו לגדולתן על ידי ריבוי הבגדים. **אֵין בֵּין כֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְמֻרְבֶּה בְּגָדִים אֶלָּא פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת** – פר כהן המשוח, שמרובה בגדים מביא כשבה או שעירה כמו הדיוט[ט]. **וְאֵין בֵּין כֹּהֵן מְשַׁמֵּשׁ לְכֹהֵן שֶׁעָבַר, אֶלָּא פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה** – שפר יום הכיפורים וכן חביתי כהן גדול בכל יום באים משל כהן המשמש[י]. **זֶה וָזֶה שָׁוִין בַּעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים** – עבודת יום הכיפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול, ושניהם כשרים לה[יא], **וּמְצָוִין עַל הַבְּתוּלָה** – ושניהם מצווין לישא בתולה[יב],

רבינו עובדיה מברטנורא

ד הַמֻּרְבֶּה בִּבְגָדִים. לְאַחַר שֶׁנִּגְנְזָה צְלוּחִית שֶׁל שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְכַהֲנָה גְּדוֹלָה בַּלְבִישַׁת שְׁמֹנָה בְּגָדִים, כְּדִכְתִיב (שם כא) וּמִלֵּא אֶת יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת הַבְּגָדִים: הַמִּצְוֹת. שֶׁאֵין מְרֻבֶּה בִּבְגָדִים מֵבִיא פָּר עַל שְׁגָגָתוֹ, דְּכֹהֵן הַמָּשִׁיחַ כְּתִיב: בַּעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים. שֶׁאֵין עֲבוֹדַת אוֹתוֹ הַיּוֹם כְּשֵׁרָה אֶלָּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל בִּלְבָד, וְכֹהֵן הַמְשַׁמֵּשׁ וְכֹהֵן שֶׁעָבַר שָׁוִין בָּהּ:

מקור חיים

ט. רש״י (דף יא:). **י.** ביום הכיפורים היה כהן גדול מביא פר משלו, וכן בכל יום היה צריך להביא משלו מנחת חביתין שמקריבין חציה בבקר וחציה בין הערבים. קרבנות אלו אי אפשר להביא שנים, והם באים משל כהן המשמש. (לתוספות (מגילה דף ט: ד״ה אין בין) גם באותו יום הכיפורים שבו נפסל הכהן גדול והאחר משמש תחתיו, אינם באים משל כהן שיעבור, אבל לרש״י (כאן דף יא: ד״ה ואין בין) בשנה ההיא באים משל הכהן שיעבור). **יא.** בשאר השנים אחר שנתרפא כהן המשמש וחזר לעבודתו, בין הוא בין הכהן שעבר כשרים לה. **יב.** נחלקו הראשונים בזה, לתוספות ישנים (יומא דף עג.) בא לאפוקי שלא ישא בעולה, אבל אין לכהן גדול מצוה לישא בתולה. וכן כתוב בתוספות הרא״ש כאן (דף יב.). אבל הרמב״ם (איסורי ביאה פי״ז הי״ג) כתב מצות עשה על כהן גדול לישא נערה בתולה.

וַאֲסוּרִין עַל הָאַלְמָנָה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּקִרּוּבֵיהֶן, וְלֹא פוֹרְעִין, וְלֹא פוֹרְמִין, וּמַחֲזִירִין אֶת הָרוֹצֵחַ:

וַאֲסוּרִין עַל הָאַלְמָנָה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּקִרּוּבֵיהֶן – אסורין לטמאות אף לשבעה הקרובים, **וְלֹא פוֹרְעִין** – אסור להם לגדל שערות ראשם יותר משלשים יום, **וְלֹא פוֹרְמִין** – ואין קורעין על המת בקריעת שאר אבלים, **וּמַחֲזִירִין אֶת הָרוֹצֵחַ** – אם מת אחד מהם חוזר הרוצח בשוגג מעיר מקלטו:

ה כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹרֵם מִלְמַטָּה, וְהַהֶדְיוֹט מִלְמַעְלָה. כֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב אוֹנֵן וְלֹא אוֹכֵל, וְהַהֶדְיוֹט לֹא מַקְרִיב וְלֹא אוֹכֵל:

כֹּהֵן גָּדוֹל שמת לו מת שחייבים לקרוע עליו, **פּוֹרֵם מִלְמַטָּה** – קורע בגדיו בכנף בגדו סמוך לרגליו, **וְהַהֶדְיוֹט מִלְמַעְלָה** – והדיוט קורע על מתו מלמעלה כנגד החזה סמוך לכתף. **כֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב אוֹנֵן** – מקריב ביום שמת לו מת, **וְלֹא אוֹכֵל** – אבל אינו אוכל בקדשים כשהוא אונן, **וְהַהֶדְיוֹט לֹא מַקְרִיב וְלֹא אוֹכֵל:**

רבינו עובדיה מברטנורא

וְלֹא פוֹרְעִין וְלֹא פוֹרְמִין. כְּדִכְתִיב בְּכֹהֵן גָּדוֹל (שם) אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם: **וּמַחֲזִירִין אֶת הָרוֹצֵחַ.** אִם מֵת אֶחָד מֵהֶם, חוֹזֵר הָרוֹצֵחַ מֵעִיר מִקְלָטוֹ, כְּדִכְתִיב (בְּמִדְבַּר לה) עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: **ה כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹרֵם מִלְמַטָּה.** אִם מֵת לוֹ מֵת שָׁחַיָּב לִקְרֹעַ עָלָיו, קוֹרֵעַ מִלְמַטָּה בִּכְנַף בִּגְדוֹ הַסָּמוּךְ לְרַגְלָיו. וְהַאי דִּכְתִיב וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם, שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵם כִּשְׁאָר כָּל אָדָם: **מִלְמַעְלָה.** כְּנֶגֶד הַחֲזֶה סָמוּךְ לַכְּתֵף, כִּשְׁאָר הָעָם: **אוֹנֵן.** מִי שֶׁמֵּת לוֹ אֶחָד מִשִּׁבְעָה קְרוֹבִים שֶׁחַיָּב לְהִתְאַבֵּל עָלָיו, יוֹם הַמִּיתָה כָּלוֹ בֵּין נִקְבַּר הַמֵּת בֵּין לֹא נִקְבַּר, הוּא אוֹנֵן דְּאוֹרַיְתָא, וּמִיּוֹם הַמִּיתָה וָאֵילָךְ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת הוּא אוֹנֵן דְּרַבָּנָן, וְיוֹם הַקְּבוּרָה הוּא אוֹנֵן דְּרַבָּנָן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם אֲפִלּוּ לְאַחַר קְבוּרָה, וּמִשֶּׁנִּקְבַּר הַמֵּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל מִיתָה כָּל הַלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו הוּא אוֹנֵן דְּרַבָּנָן: **כֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב אוֹנֵן וְלֹא אוֹכֵל.** מִן הַקָּדָשִׁים. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַהֲרֹן בְּיוֹם שֶׁמֵּתוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא אָמַר וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הֶייטַב בְּעֵינֵי ה' (ויקרא י), עַל הָאֲכִילָה הָיָה מַקְפִּיד, לֹא עַל הַהַקְרָבָה. וְדָוְקָא אַהֲרֹן שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל, אֲבָל בָּנָיו שֶׁהָיוּ כֹּהֲנִים הֶדְיוֹטִים הָיוּ אֲסוּרִים אוֹתוֹ הַיּוֹם בֵּין לְהַקְרִיב בֵּין לֶאֱכֹל:

ו כָּל הַתָּדִיר מֵחֲבֵרוֹ, קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ. וְכָל הַמְקֻדָּשׁ מֵחֲבֵרוֹ, קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ. פַּר הַמָּשִׁיחַ וּפַר הָעֵדָה עוֹמְדִים, פַּר הַמָּשִׁיחַ קוֹדֵם לְפַר הָעֵדָה בְּכָל מַעֲשָׂיו:

כָּל הַתָּדִיר מֵחֲבֵרוֹ, קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ, כגון תמידין קודמין למוספין, שתמידין באין כל יום ומוספין רק בשבתות וימים טובים[יג]. **וְכָל הַמְקֻדָּשׁ מֵחֲבֵרוֹ, קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ**, כגון אשם שהוא קדשי קדשים קודם לתודה שהיא קדשים קלים[יד]. **פַּר הַמָּשִׁיחַ וּפַר הָעֵדָה עוֹמְדִים** – כהן המשיח חטא וצריך להביא פר כהן המשיח, ובית דין הורו ועשו הקהל על פיהם וצריכים להביא פר העלם דבר של צבור, ושניהם עומדים בפנינו ליקרב, **פַּר הַמָּשִׁיחַ קוֹדֵם לְפַר הָעֵדָה בְּכָל מַעֲשָׂיו** – תחילה מקריבים פר המשיח ועושים כל עבודותיו ואחר כך מקריבים פר של העדה[טו]:

ז הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה לְהַחֲיוֹת וּלְהָשִׁיב אֲבֵדָה. וְהָאִשָּׁה קוֹדֶמֶת לָאִישׁ לְכִסּוּת,

הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה לְהַחֲיוֹת, כגון להציל מן הנהר, **וּלְהָשִׁיב אֲבֵדָה** – וכן להשיב אבידה, אבידת האיש קודם לאבידת האשה[טז]. **וְהָאִשָּׁה קוֹדֶמֶת לָאִישׁ לְכִסּוּת** – אם איש ואשה צריכים כסות, האשה קודמת שבושתה מרובה לחזור על הפתחים מבושתו של האיש[יז],

רבינו עובדיה מברטנורא

ו **הַתָּדִיר מֵחֲבֵרוֹ הוּא קוֹדֵם.** דְּאָמַר קְרָא (בְּמִדְבַּר כח) מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד. מִכְּדֵי כְּתִיב עֹלַת הַבֹּקֶר, אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד לָמָּה לִי, אֶלָּא אָמַר רַחֲמָנָא, הַאי מְשׁוּם דְּתָדִיר, קָדֵים בְּרִישָׁא: **וְכָל הַמְקֻדָּשׁ מֵחֲבֵרוֹ וְכוּ'.** דְּהָכִי אַשְׁכְּחַן בַּכֹּהֵן, דִּכְתִיב בֵּיהּ וְקִדַּשְׁתּוֹ, וְאָמְרִינַן לִפְתֹחַ רִאשׁוֹן וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן וְלִטֹּל מָנָה יָפָה רִאשׁוֹן: **פַּר מָשִׁיחַ קוֹדֵם.** הוֹאִיל וּמָשִׁיחַ מְכַפֵּר וְעֵדָה מִתְכַּפֶּרֶת, בְּדִין הוּא שֶׁיַּקְדִּים מְכַפֵּר לַמִּתְכַּפֵּר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (וַיִּקְרָא טז) וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ, וְאַחַר כָּךְ וּבְעַד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל:

ז **הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה.** שֶׁהוּא מְקֻדָּשׁ מִמֶּנָּה, שֶׁהָאִישׁ חַיָּב בְּכָל הַמִּצְוֹת וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גְּרָמָא:

מקור חיים

יג. זבחים (פ״ו מ״א). **יד.** שם (מ״ב). **טו.** כי על כהן המשיח לזרוק דם פר הציבור כדכתיב (ויקרא ד, טז) וְהֵבִיא הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר אֶל אֹהֶל מוֹעֵד גו׳. ודין הוא שיקדים מכפר למתכפר, כדאיתא ברע״ב, עיי״ש. **טז.** כי האיש מקודש מן האשה כדאיתא ברע״ב, ולכן בין להציל גופו ובין להציל ממונו הוא קודם. **יז.** כן ביאור המשנה לפי הבית יוסף (יו״ד סימן רנ״א). ולדבריו כסות לאו דוקא דה״ה מזון, כי טעם אחד לשניהם. ולהחיות ר״ל להציל

וּלְהוֹצִיאָהּ מִבֵּית הַשֶּׁבִי. בְּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם עוֹמְדִים לְקַלְקָלָה, הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה:

וּלְהוֹצִיאָהּ מִבֵּית הַשֶּׁבִי, שמא יאנסו אותה. **בְּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם עוֹמְדִים לְקַלְקָלָה** – בזמן שיש לחשוש שיקלקלו גם באיש, **הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה:**

משנה ח

משנתנו איירי כשהיו לפנינו עניים הרבה, ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות את כולם[יח]:

ח כֹּהֵן קוֹדֵם לְלֵוִי, לֵוִי לְיִשְׂרְאֵל, יִשְׂרְאֵל לְמַמְזֵר, וּמַמְזֵר לְנָתִין, וְנָתִין לְגֵר,

כֹּהֵן קוֹדֵם לְלֵוִי, **לֵוִי לְיִשְׂרְאֵל** – מקדימין כהן ללוי ולוי לישראל[יט], **יִשְׂרְאֵל לְמַמְזֵר**, שהישראל מיוחס והממזר אינו מיוחס, **וּמַמְזֵר לְנָתִין** – נתינים הם הגבעונים שנתגיירו בערמה בימי יהושע, וממזר שבא מישראל קודם לנתין שבא מגרים, **וְנָתִין לְגֵר** – נתין קודם לגרים אחרים, כיון שהם נתגדלו בין עם ישראל, ואלו נתגדלו בין העכו"ם,

רבינו עובדיה מברטנורא

וְהָאִשָּׁה קוֹדֶמֶת לָאִישׁ בִּכְסוּת. שֶׁשִּׁבְּחָהּ מְרֻבֶּה מִבִּשְׁתּוֹ שֶׁל אִישׁ: לְקַלְקָלָה. לְבִיאָה. וּלְמִשְׁכָּב זָכוּר: הָאִישׁ קוֹדֵם. שֶׁזּוֹ דַּרְכָּהּ בְּכָךְ וְזֶה אֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ: ח לֵוִי קוֹדֵם לְיִשְׂרְאֵל. דִּכְתִיב (דְּבָרִים י) בָּעֵת הַהִיא הִבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי מְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יִשְׂרְאֵל קוֹדֵם לְמַמְזֵר. הַאי מְיַחֵס וְהַאי לָאו מְיַחֵס: מַמְזֵר קוֹדֵם לְנָתִין. בָּא מִטָּפָה כְּשֵׁרָה וְזֶה בָּא מִטָּפָה פְּסוּלָה: נָתִין קוֹדֵם לְגֵר. דִּכְתִיב בְּקָדְשָׁהּ וְזֶה לֹא גָדַל עִמָּנוּ בְּקָדְשָׁה:

מקור חיים

מן המים וכדומה, ולא להחיות במזון. וכן משמע בכתובות (דף סז.) דתניא מפרנסין את היתומה ואחר כך מפרנסין את היתום, וסתם פרנסה היינו מזון וכסות. וכן פסק הרמב"ם (מתנות עניים פ"ח הט"ו). אבל דעת הרשב"א (הובא בשטמ"ק שם) שלהחיות דמשנתנו ר"ל מזון, וכסות דוקא, ופרנסה דכתובות ר"ל דוקא כסות. ולפ"ז ע"כ בושתה מרובה ר"ל להיות בלי בגדים ראויים. (מלשון הרע"ב לכאורה אין להכריח דעתו בזה, אבל ממה שלא ביאר כלום על להחיות, וגם לא הוסיף לומר שכסות כולל גם מזון, ניתן אולי להסיק שדעתו כדעת הרשב"א. ומכל מקום בפנים ביארנו כשיטת הב"י והרמב"ם, כיון שאין הכרח שהרע"ב חולק עליהם). **יח.** לשון הרמב"ם הובא בטור ושו"ע (יו"ד סימן רנ"א סעיף ט). **יט.** ברע"ב הביא טעם שמקדימין לוי לישראל, עיי"ש. וכהן מקדימין ללוי מדכתיב (דברי הימים א' כג, יג) בְּנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וַיִּבָּדֵל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא וּבָנָיו עַד עוֹלָם.

וְגֵר לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר. אֵימָתַי, בְּזְמַן שֶׁכְּלָן שָׁוִין. אֲבָל אִם הָיָה מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם וְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ:

וְגֵר לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר – וסתם גר קודם לעבד משוחרר[כ]. **אֵימָתַי, בְּזְמַן שֶׁכְּלָן שָׁוִין** בחכמת התורה, **אֲבָל אִם הָיָה מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם וְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ**[כא]:

סְלִיק מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת
וְכֻלַּה סֵדֶר נְזִקִין בְּסִיעַתָּא דִּשְׁמַיָּא

רבינו עובדיה מברטנורא

גֵּר קוֹדֵם לְעֶבֶד. זֶה לֹא הָיָה בַּכְּלָל אָרוּר וְזֶה הָיָה בִּכְלָל אָרוּר: מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ. דִּכְתִיב (משלי ג) יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים, יְקָרָה הִיא מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים:

מקור חיים

כ. אע״פ שגם עבד משוחרר כיון שנשתחרר גר הוא וחייב בכל המצוות, מכל מקום כיון שהיה בכלל ארור כנען בהיותו עבד, סתם גר קודמו. **כא.** במאירי איתא שאינו עם הארץ גמור, שעם הארץ צנורא שלו טמאה ואי אפשר למנותו כהן גדול. עוד כתב, דלאו דוקא ממזר תלמיד חכם קודמו, כי הוא הדין אפילו גר ועבד משוחרר, אלא שנקט ממזר כי דיברו חכמים בהוה ולא שכיח שאלו יהיו תלמידי חכמים (ואע״פ שהרבה גרים נעשו גדולי עולם, מכל מקום אין זה דבר מצוי).

ששה סדרי משנה

לשון חיים

אבות - הוריות

חזרה ושינון

בעל פה

בהוצאת מכון
'תלמודו בידו'
תשע"ט

חלק שני - לשון חיים

בחלק זה הובא כל לשון המשנה עם פיסוק ייחודי.

הקיטוע הייחודי מסייע רבות למי שכבר למד והבין המשנה, שיוכל לחזור עליה במהירות מתוך הבנה בהירה, ומסייע גם לזיכרון לטווח הארוך, כפי אשר מעידים כל הלומדים במהדורה זו.

וחונה על ידו לוח ראשי תיבות על המשניות כפי שסידרן הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, אשר בקש להדפיס קונטרס באופן זה על כל סדר מועד, שיוכל לשאתו עמו בחיקו, והרבה קונטרסים כאלו היו מונחים בביתו לתתם לכל דורש. (עיין הסכמת נכדו האדמו"ר מזוועהיל שליט"א מארה"ב שנדפס בראש הספר).

ובאופן שהדפסנוהו אנו במהדורה זו עם לשון המשניות לצד הראשי תיבות, התועלת גדולה פי כמה, כי כשרוצה לשנן בעל פה, הסיוע בלשון המשנה יהיה לו לאחיעזר ואחיסמך, וגם אחר שכבר רגיל ובקי בלשון המשנה, גם כן יוכל להסתייע בלשון המשנה במקום שנתקל ומיד יוכל להמשיך הלאה.

מעלה נוספת במהדורתנו, שהדגשנו שמות התנאים ושמות המקומות וכן הפסוקים שבתוך המשניות, וכל זה כדי לתת סימנים וציונים ללומד הנבון לעורר כוח זכרונו על ידי הצבת ציונים האלו.

לכן הלימוד במשניות אלו הוא רבת התועלת:

א. למי שרוצה לחזור על לימודו במהירות, והוא מפני הפיסוק הייחודי שעוזר רבות להבנה בהירה תוך כדי חזרה מהירה.

ב. למי שרוצה לסגל לעצמו היכולת ללמוד כל המשניות רק בעזר הראשי תיבות, מפני שלשון המשנה שחונה אצלו, מסייע בידו להזכירו מדי פעם עד שיזכרנו מעצמו. וגם צורת השורה והמשנה מעורר כח הזיכרון.

ג. למי שרוצה ללמוד על פה ממש, חזרת המשנה כמה פעמים בסיוע של הראשי תיבות מסייע הרבה להגיע בקלות לדעת כל המשנה בעל פה.

המשתמשים בשיטה זו יעידו כולם על תועלתה כי רבה, כי על ידי חזרה בעזר הראשי תיבות נדרש הלומד להשים על לב לדעת פשר כל אות ואות, ונמצא כל חזרה נעשית תוך כדי הקדשת מחשבה ותשומת לב נכבדה, עד אשר יבואו הדברים לזיכרון ויחקקו בו כמונחים בקופסא.

מַסֶּכֶת אָבוֹת

פרק א

א משֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ,
וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים, וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים,
וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה.
הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים,
הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה,
וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה:

א מקתמ, ול
ול, ול
ומלכה.
האשד
המב, ותה
וסל:

ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה.
הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד,
עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים:

ב שההמכה.
ההא, עשדהע
עהוהוגח:

ג אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק.
הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים
הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס,
אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב
שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס,
וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם:

ג אאסקמה.
ההא, אתכ
האהעמלפ
אהכהאה
שעמלפ
ומשע:

ד יוֹסֵי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה
וְיוֹסֵי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם.
יוֹסֵי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר,
יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם,
וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בְצָמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם:

ד יביאצ
וביאיקמ.
יביאצא
יבבול, ומבר
ושבאד:

ה יוֹסֵי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר,
יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לְרֶוְחָה, וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ,

ה יביאיא
יבפל, ועבב

וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה.
בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ, קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ.
מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים,
כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מַרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ,
וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה, וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם:

ותשעה.
בא, קובח.
מאח
כזשמשעה, גרל
ומת, ויג:

ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם.
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר,
עֲשֵׂה לְךָ רַב, וּקְנֵה לְךָ חָבֵר,
וֶהֱוֵי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת:

ו יבפוהקמ.
יבפא
עלר, ולח
ודאכהלז:

ז נִתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר,
הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע, וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע,
וְאַל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפֻּרְעָנוּת:

ז נהא
המר, ותל
ותמה:

ח יְהוּדָה בֶן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח קִבְּלוּ מֵהֶם.
יְהוּדָה בֶן טַבַּאי אוֹמֵר,
אַל תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין.
וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַעֲלֵי דִינִין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים.
וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ, יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִין,
כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין:

ח יבטובשקמ.
יבטא
אתעכה.
ובדעל, יבכ.
ומ, יבכ
כעאה:

ט שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח אוֹמֵר,
הֱוֵי מַרְבֶּה לַחְקֹר אֶת הָעֵדִים,
וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ, שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר:

ט שבשא
המלאה
וזב, שמיל:

י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם.
שְׁמַעְיָה אוֹמֵר,
אֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת,
וְאַל תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת:

י שוקמ.
שא
אאה, ואה
ותל:

יא אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר,
חֲכָמִים, הִזָּהֲרוּ בִדְבָרֵיכֶם, שֶׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת
וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים,
וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ,
וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל:

יאאא
ח, הב, שתחג
ולמה
וההאו
וששמ:

יב הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם.
הִלֵּל אוֹמֵר,
הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן, אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם,
אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה:

יב הוקמ.
הא
המשא, אשוש
אאהול:

יג הוּא הָיָה אוֹמֵר,
נֶגֶד שְׁמָא, אָבֵד שְׁמֵהּ. וּדְלָא מוֹסִיף, יָסֵף.
וּדְלָא יָלֵיף, קָטְלָא חַיָּב. וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא, חָלַף:

יג ההא
נש, אש. ומ, י.
וי, קח. וב, ח:

יד הוּא הָיָה אוֹמֵר,
אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי. וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי, מָה אֲנִי.
וְאִם לֹא עַכְשָׁיו, אֵימָתָי:

יד ההא
אאאל,מל.ול,מא.
ולע, א:

טו שַׁמַּאי אוֹמֵר,
עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע. אֱמוֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה.
וֱהֵוִי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת:

טושא
עתק. אמוה.
ומאכהבפי:

טז רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר,
עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק,
וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֲמָדוֹת:

טזזרגהא
עלר, ומה
ותלא:

יז שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר,
כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים,
וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה.
וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה.
וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים, מֵבִיא חֵטְא:

יז שבא
כיגבה
ומלטאש.
וההה, אה.
והד, מח:

יח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יחרשבגא
עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עשדהע
עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם, עהוהוה
שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: שאוששב:

פרק ב

א רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹהִי דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבֹר לוֹ הָאָדָם, א רא, אדישלה
כֹּל שֶׁהִיא תִפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. כשתלולמה.
וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, וזבקכ
שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. שאימששמ.
וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, ומהמכש
וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. ועכה.
וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים וְאִי אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה, ובדואבלע
דַּע מַה לְמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאׇזֶן שׁוֹמַעַת, דמלמ, ערוש
וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין: ומבנ:

ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר, ב רגבשריהא
יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, יתתעדא
שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן. ששמע.
וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן. ותשעמ, סבוע.
וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצִּבּוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, והעה, יעעלש
שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּן וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. שאמועל.
וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם: ו, מאעשהכע:

ג הֱוֵי זְהִירִין בָּרָשׁוּת, ג הזב
שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצׇרְכּוֹ עַצְמָן. שמללאלע.
נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשָׁעַת הֲנָאָתָן, נכבה
וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת דְּחָקוֹ: ועללבד:

ד הוּא הָיָה אוֹמֵר,
עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ.
בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ,
כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ.
הִלֵּל אוֹמֵר, אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר,
וְאַל תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ,
וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ,
וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמֹעַ, שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע.
וְאַל תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה:

ד ההא
ערכ, כשרכ.
ברמר
כשראמר.
הא, אתמה
ותבעימ
ותאחעשל
ותדשאל, של.
ותלא, שלת:

ה הוּא הָיָה אוֹמֵר,
אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד,
וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְדָּן מְלַמֵּד,
וְלֹא כָל הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים.
וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ:

ה ההא
אביח, ועהח
והל, והמ
וכהבמ.
ושא, הלא:

ו אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם.
אָמַר לָהּ, עַל דַּאֲטַפְתְּ, אַטְפוּךְ. וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן:

ו אהרגאשעפה.
אל, עד, א. ומי:

ז הוּא הָיָה אוֹמֵר,
מַרְבֶּה בָשָׂר, מַרְבֶּה רִמָּה. מַרְבֶּה נְכָסִים, מַרְבֶּה דְאָגָה.
מַרְבֶּה נָשִׁים, מַרְבֶּה כְשָׁפִים. מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת, מַרְבֶּה זִמָּה.
מַרְבֶּה עֲבָדִים, מַרְבֶּה גָּזֵל. מַרְבֶּה תוֹרָה, מַרְבֶּה חַיִּים.
מַרְבֶּה יְשִׁיבָה, מַרְבֶּה חָכְמָה. מַרְבֶּה עֵצָה, מַרְבֶּה תְּבוּנָה.
מַרְבֶּה צְדָקָה, מַרְבֶּה שָׁלוֹם.
קָנָה שֵׁם טוֹב, קָנָה לְעַצְמוֹ.
קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

ז ההא
מב, מר. מנ, מד.
מנ, מכ. מש, מז.
מע, מג. מת, מח.
מי, מח. מע, מת.
מצ, מש.
קשט, קל.
קלדת, קלחהה:

ח רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי.
הוּא הָיָה אוֹמֵר,

ח ריבזקמו.
ההא

אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה,
אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ.
חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאֵלּוּ הֵן,
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה,
וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל,
וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ.
הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ.
רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, חָסִיד.
רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יְרֵא חֵטְא.
וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר.
הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם,
וְאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם.
אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ,
אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם
וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם,
וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם:

ט אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ
אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן טוֹבָה.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר טוֹב.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן טוֹב.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד.
רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב טוֹב.
אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם,
שֶׁבְּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם.
אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ

אלתה
אתטל, כלנ.
חתהללי**ביז**, וה
ראבה, ויבח
ויה, ושבנ
ואבע.
ההמש.
ראבה, בססמט.
ריבח, אי.
ריה, ח.
רשבנ, יח.
ואבע, מה.
ההא, איכחיבמ
ובהבש, מאכ.
אשאמ
איכחיבמ
ואבהאע
ואבעש, מאכ:

ט אל, צו
אדישבה.
ראא, עט.
ריא, חט.
ריא, שט.
רשא, האה.
ראא, לט.
אל, ראאד**אבע**מ
שדד.
אלצו

אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עַיִן רָעָה.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חָבֵר רָע.
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שָׁכֵן רָע.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַלּוֶֹה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם.
אֶחָד הַלּוֶֹה מִן הָאָדָם, כְּלוֶֹה מִן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא,
שֶׁנֶּאֱמַר לוֶֹה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן.
רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֵב רָע.
אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עָרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם,
שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם:

אדרשמה.
ראא, ער.
ריא, חר.
ריא, שר.
רשא, הומ.
אהמה, כמהבה
שלרוי, וחו.
ראא, לר.
אל, ראאד**אבע**מ
שדד:

י הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,
יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעֹס.
וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ.
וֲהֵוִי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים, וֲהֵוִי זָהִיר
בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל,
וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף,
וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּנַחֲלֵי אֵשׁ:

י האששד.
ראא
יכחחעכ, ותנל.
ויאלמ.
ומכאשח, וז
בשת, שנש
ועע, ולש
ודכא:

יא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר,
עַיִן הָרָע, וְיֵצֶר הָרָע, וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת,
מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:

יאריא
עה, וה, וה
מאהמה:

יב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,
יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ,
וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ.
וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם:

יב ריא
ימחחעכ
ועלת, שיל.
ומילש:

יג רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבַתְּפִלָּה.

יג רשא
הזבשו.

וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל, אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע, ומ, אתתק
אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר ארולהבה, ש
כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה. כחוהאאוחועה.
וְאַל תְּהִי רָשָׁע בְּפְנֵי עַצְמֶךָ: ותרבע:

יד רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, **ידראא**
הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמֹד תּוֹרָה, וְדַע מַה שֶּׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס. השלת, ומשל.
וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל. ולמאע.
וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: והבמשלשפ:

טו רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, **טורטא**
הַיּוֹם קָצָר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים, הקומ, וע
וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה, וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: וה, והד:

טז הוּא הָיָה אוֹמֵר, **טזההא**
לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר, לעהל
וְלֹא אַתָּה בֶן חוֹרִין לִבָּטֵל מִמֶּנָּה. ואבחלמ.
אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה. אלתה, נלשה.
וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ. והבמשלשפ.
וְדַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא: ומששצלל:

פרק ג

א עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, **א עבמא**
הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאִי אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה. הבדואבלע.
דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, דמב, ואה
וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. ומאעלדו.
מֵאַיִן בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה, מב, מס
וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה. ואה, לערו.
וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, ומאעלדו
לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לממההבה:

ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר,
הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת,
שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ.

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר,
שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה,
הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים, שֶׁנֶּאֱמַר וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב.
אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִין וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה,
שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר

אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע
וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ.

אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם,
מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה,
שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר,
שֶׁנֶּאֱמַר יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו:

ב רחסהא
המבשמ
שמ, אארחב.
רחבתא
ששובדת
הזמל, **שוללי**.
אששובדת
ששב, ש
אנייאארויו
וסזלליוש.
אלאש
משאשוב
שבהקלש
שיבוכנע:

ג רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה,
כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים,
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם.
אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה,
כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא,
שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳:

ג רשא
ששעשאועדת
כאממ
שככשמקצבמ.
אששעשאועדת
כאמשמבה
שואזהאלה:

ד רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר,
הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ יְחִידִי וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה,
הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

ד רחבחא
הבויולל
הזמב:

ה רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר,
כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה,
מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ.

ה רנבהא
כהעעת
ממעמודא.

וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה, והמעת
נוֹתְנִין עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ: נעעמודא:

ו רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, ו רחבדאכחא
עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, עשוב, ששב
שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. שאנבא.
וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. ואח, שועאי.
וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. ואש, שבאי.
וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ ואש, שאניהא
אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגוֹ'. ארוהוו.
וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר ואא, שבהאא
אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: אשאאו:

ז רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בַּרְתּוֹתָא אוֹמֵר, ז ראאבא
תֵּן לוֹ מִשֶּׁלוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ. תלמ, שוש.
וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ. ובהאכמהונל.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה, רשא, הבו
וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר, ומו
מַה נָּאֶה אִילָן זֶה וּמַה נָּאֶה נִיר זֶה, מנאזוננז
מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: מעהכמב:

ח רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, ח רדבימרמא
כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, כהדאמ
מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, מעהכמב
שֶׁנֶּאֱמַר רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד שרהלונמ
פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. פתאהארע.
יָכוֹל אֲפִלּוּ תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, יאתעמ
תַּלְמוּד לוֹמַר וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, תלוימכיח
הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיֵּשֵׁב וְיסִירֵם מִלִּבּוֹ: האמבעשומ:

ט רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר, ט רחבדא
כָּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. כשחקל, חמ.
וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. ושקלח, אחמ.
הוּא הָיָה אוֹמֵר, ההא
כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. כשמם, חמ.
וְכָל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: ושמם, אחמ:

י הוּא הָיָה אוֹמֵר, י ההא
כָּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. כשהנה, רהנה.
וְכָל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ, ושרהנה
אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ. ארהנה.
רַבִּי דוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס אוֹמֵר, רדבהא
שְׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, וְיֵין שֶׁל צָהֳרַיִם, ששש, ושצ
וְשִׂיחַת הַיְלָדִים, וְישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֶסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, וה, ובכשעה
מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: מאהמה:

יא רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר, יארהא
הַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, האה, ואה
וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, ופחב
וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, ובשאאעה
וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה, ופבשכ
אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אעפשבתוט
אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: אלחלה:

יב רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, יברייא
הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ, וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת, הקל, ול
וֱהֵוִי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה: ומאכהב:

יג רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, יג רעא
שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה. שור, מל.

מָסֹרֶת, סְיָג לַתּוֹרָה. מַעֲשְׂרוֹת, סְיָג לָעֹשֶׁר. מ, סל. מ, סל.
נְדָרִים, סְיָג לַפְּרִישׁוּת. סְיָג לַחָכְמָה, שְׁתִיקָה: נ, סל. סל, ש:

יד הוּא הָיָה אוֹמֵר, **יד** ההא
חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. חאשב.
חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם, חינלשב
שֶׁנֶּאֱמַר **כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם.** **שכבאעאה.**
חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. חישבל.
חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם, חינלשבל
שֶׁנֶּאֱמַר **בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם.** **שבאלא.**
חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה. חישלכח.
חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם חינל
שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם, שלכחשנה
שֶׁנֶּאֱמַר **כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:** **שכלטנל, תאת:**

טו הַכֹּל צָפוּי, וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה, **טו** הצ, ונ
וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן. וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה: והנ. ולרה:

טז הוּא הָיָה אוֹמֵר, **טז** ההא
הַכֹּל נָתוּן בְּעֵרָבוֹן, וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הנב, ופעכה.
הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֶנְוָנִי מֵקִיף, וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ, הפ, ומ, ופ
וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת, וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבֹא וְיִלְוֶה, וכ, והליו
וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִים תָּדִיר בְּכָל יוֹם, ומתבי
וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, ומהמומ
וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ, וְהַדִּין דִּין אֱמֶת, ולעמש, ודא
וְהַכֹּל מְתֻקָּן לַסְּעוּדָה: ומל:

יז רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, **יז** ראבעא
אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ. אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֵין תּוֹרָה. אאת,אדא,אאדא,את.
אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה. אִם אֵין יִרְאָה, אֵין חָכְמָה. אאח,אי,אאי,אח.

אִם אֵין בִּינָה, אֵין דַּעַת. אִם אֵין דַּעַת, אֵין בִּינָה. אאב,אד,אאד,אב.
אִם אֵין קֶמַח, אֵין תּוֹרָה. אִם אֵין תּוֹרָה, אֵין קֶמַח. אאק,את,אאת,אק.
הוּא הָיָה אוֹמֵר, ההא
כָּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמַה הוּא דּוֹמֶה, כשממ, להד
לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרָשָׁיו מְעָטִין, לשמומ
וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוּ וְהוֹפַכְתּוּ עַל פָּנָיו, ובוועפ
שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב **שוכבויכיט**
וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב. **וחבאמות.**
אֲבָל כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ, לְמַה הוּא דּוֹמֶה, אכשממ, להד
לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מֻעָטִין וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין, לשמומ
שֶׁאֲפִלּוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ שכהשבוב
אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, אמאמ
שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל מַיִם וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו **שוכשעמויש**
וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם, וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן, **ויכיח, וער**
וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג, וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: **ובלי, וימפ:**

יחַרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן חִסְמָא אוֹמֵר, **יחראבחא**
קִנִּין וּפִתְחֵי נִדָּה, הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת. קון, ההגה.
תְּקוּפוֹת וְגִימַטְרִיאוֹת, פֵּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה: תו, פל:

פרק ד

א בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, **א** בזא, אח, המא
שֶׁנֶּאֱמַר מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי. **שממהכעשל.**
אֵיזֶהוּ גִבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ, אג, האי
שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר. **שטאאמובמע.**
אֵיזֶהוּ עָשִׁיר, הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, אע, הב
שֶׁנֶּאֱמַר יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. **שיככתאול.**
אַשְׁרֶיךָ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְטוֹב לָךְ, לָעוֹלָם הַבָּא. א, בה. ול, לה.

אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת,
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ:

אמ, האה
שכמאוי:

ב בָּן עַזַּאי אוֹמֵר,
הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה.
שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה.
שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה, מִצְוָה. וּשְׂכַר עֲבֵרָה, עֲבֵרָה:

ב בעא
הרלקכ, ומה.
שגמ, וגע.
שמ, מ. וע, ע:

ג הוּא הָיָה אוֹמֵר,
אַל תְּהִי בָז לְכָל אָדָם, וְאַל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דָּבָר,
שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם:

ג ההא
אתבלא, ותמלד
שלאשלשולדשלמ:

ד רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר,
מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ, שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה.
רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמֵר,

ד רלאיא
ממהשר, שאר.
ריבבא
כהששב, נמב.
אשומבה:

כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגָלוּי.
אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:

ה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר,
הַלּוֹמֵד תּוֹרָה עַל מְנָת לְלַמֵּד, מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד.
וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת,
מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת.
רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר,

ה ריבא
התעמל, מבלו.
ועמל
מבלולו.
רצא
אתעלב, וקלב.
וההא, וב, ח.
הל, כהמת, נחמה:

אַל תַּעֲשֵׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפֹּר בָּהֶם.
וְכָךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר, וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא, חָלָף.
הָא לָמַדְתָּ, כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם:

ו רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,
כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת.
וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת:

ו ריא
כהאה, גמעה.
והאה, גמעה:

ז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, ז ריבא
הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן הַדִּין, העמה
פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגֵזֶל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא. פמאוש.
וְהַגַּס לִבּוֹ בַּהוֹרָאָה, שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ: ולב, שרור:

ח הוּא הָיָה אוֹמֵר, ח ההא
אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד. אתדי, שדיאא.
וְאַל תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי, שֶׁהֵן רַשָּׁאִין וְלֹא אָתָּה: ותקד, שרוא:

ט רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, ט ריא
כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי, סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר. כהאהמ, סלמ.
וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר, סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי: והאהמ, סלמ:

י רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, י רמא
הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק, וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. המב, וב.
וֱהֵוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם. ושרבכא.
וְאִם בָּטַלְתָּ מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ. ובמה, ילבהכ.
וְאִם עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֵּן לָךְ: ועב, ילשהלל:

יא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, יארא"י
הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פַּרְקְלִיט אֶחָד. המא, קלפא.
וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קַטֵּגוֹר אֶחָד. ועא, קלקא.
תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּתָרִים בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת. תוט, כבה.
רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, ריהא
כָּל כְּנֶסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. ככשלש, סל.
וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם: ולש, אסל:

יב רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, יבראבשא
יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, יכתחעכ
וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ, וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם: וחכר, ורכש:

יג רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,
הֱוֵי זָהִיר בַּתַּלְמוּד, שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵם, כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת,
וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן:

יג ריא
הזב, שתעז.
רשא
שכה, כתוכומ
ושטעעג:

יד רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר,
הֱוֵי גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִיא תָּבֹא אַחֲרֶיךָ,
שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ. וְאֶל בִּינָתְךָ אַל תִּשָּׁעֵן:

יד רנא
הגלת, ותשתא
שיב. **ובאת**:

טו רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר,
אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מַשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים.
רַבִּי מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ אוֹמֵר,
הֱוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם.
וֶהֱוֵי זָנָב לְאָרָיוֹת, וְאַל תְּהִי רֹאשׁ לַשּׁוּעָלִים:

טו ריא
אבלמהולמה.
רמבחא
המבכא.
וזל, ותרל:

טז רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר,
הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא.
הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לַטְּרַקְלִין:

טז זריא
ההדלבהה.
העב, כשל:

יז הוּא הָיָה אוֹמֵר,
יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה,
מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא,
מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה:

יז ההא
ישאבוטבה
מחהה.
ושאשקרבה
מחהה:

יח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר,
אַל תְּרַצֵּה אֶת חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ,
וְאַל תְּנַחֲמֵנוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו,
וְאַל תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ,
וְאַל תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קְלָקְלָתוֹ:

יח רשבאא
אתאחבכ
ותבשמל
ותלבנ
ותלבק:

יט שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר,	**יט**שהא
בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ,	**באאתואיל**
פֶּן יִרְאֶה ה׳ וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ:	**פיהובומא:**
כ אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אוֹמֵר,	**כ אבאא**
הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמַה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר חָדָשׁ.	הילהד, לכענח.
וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמַה הוּא דוֹמֶה, לִדְיוֹ כְתוּבָה עַל נְיָר מָחוּק.	וזלהד, לכענמ.
רַבִּי יוֹסֵי בַר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר,	**ריביאכהא**
הַלּוֹמֵד מִן הַקְּטַנִּים לְמַה הוּא דוֹמֶה,	המהלהד
לְאֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ.	לעקוימ.
וְהַלּוֹמֵד מִן הַזְּקֵנִים לְמַה הוּא דוֹמֶה,	ומהלהד
לְאֹכֵל עֲנָבִים בְּשֵׁלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן.	לעבויי.
רַבִּי אוֹמֵר,	**רא**
אַל תִּסְתַּכֵּל בַּקַּנְקַן, אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ.	אתב, אבשב.
יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן, וְיָשָׁן שֶׁאֲפִלּוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ:	יקחמי, ושחאב:
כא רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר,	**כאראהא**
הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם:	הוו, מאהמה:
כב הוּא הָיָה אוֹמֵר,	**כב**ההא
הַיִּלּוֹדִים לָמוּת, וְהַמֵּתִים לְהֵחָיוֹת, וְהַחַיִּים לִדּוֹן.	הל, ול, ול.
לֵידַע לְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע	ללו
שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַיּוֹצֵר, הוּא הַבּוֹרֵא, הוּא הַמֵּבִין,	שא, הה, הה, הה
הוּא הַדַּיָּן, הוּא עֵד, הוּא בַעַל דִּין, וְהוּא עָתִיד לָדוּן.	הה, הע, הבד, ועל.
בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה, וְלֹא שִׁכְחָה,	בה, שללע, וש
וְלֹא מַשּׂוֹא פָנִים, וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד, שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ.	ומפ, ומש, שש.
וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן.	ושלה.
וְאַל יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לְךָ,	ויישבמל
שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד,	שכאנ, וכאנ
וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת,	וכאח, וכאמ

וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן
לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׃

וכאעלדו
לממההבה׃

פרק ה

א בְּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם.
וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת,
אֶלָּא לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים
שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת,
וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים
שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת׃

א במנה.
ותל, ובאיל
אלמה
שאהשבמ
ושטל
שאהשבמ׃

ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ,
לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו,
שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין
עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַמַּבּוּל.
עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם,
לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו,
שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִין וּבָאִין,
עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כֻּלָּם׃

ב עדמונ
לכאאל
שההמו
עשעאמה.
עדמוא
לכאאל
שההמו
עשאועשכ׃

ג עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם
וְעָמַד בְּכֻלָּם,
לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם׃

ג עננאאעה
וב
לכחשאאעה׃

ד עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם.
עָשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעָשֶׂר עַל הַיָּם.
עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר,
שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃

ד עננלבועה.
עמההבה
עהבועה.
עננאאהבהב
שואזעפושב׃

ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.
לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ,
וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם,
וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם,
וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים,
וְלֹא כִבּוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה,
וְלֹא נָצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן,
וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים,
עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים,
וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם,
וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שָׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

ה עננלבה.
להאמבה
והבהמ
ונזבה
ואקלגבה
וכגאשעה
ונהאעה
ונפבוהוה
עצור
והנובמ
ואאלצלהשב:

ו עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת,
וְאֵלּוּ הֵן, פִּי הָאָרֶץ, וּפִי הַבְּאֵר, וּפִי הָאָתוֹן, וְהַקֶּשֶׁת,
וְהַמָּן, וְהַמַּטֶּה, וְהַשָּׁמִיר, וְהַכְּתָב, וְהַמִּכְתָּב, וְהַלּוּחוֹת.
וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף הַמַּזִּיקִין,
וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְאֵילּוּ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.
וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה:

ו עדנבשבה
וה, פה, וה, וה, ו
ו, ו, ו, ו, ו, ו.
וא, אה
ושמ, ושאא.
וא, אצבע:

ז שִׁבְעָה דְבָרִים בַּגֹּלֶם וְשִׁבְעָה בֶחָכָם.
חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר בִּפְנֵי מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן,
וְאֵינוֹ נִכְנָם לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב,
שׁוֹאֵל כָּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה,
וְאוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן,
וְעַל מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, אוֹמֵר לֹא שָׁמָעְתִּי, וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת.
וְחִלּוּפֵיהֶן בַּגֹּלֶם:

ז שדבוב.
חאמבמשגמבו
ונלדח, ונל
שכוכ
וערואא
ומשש,אלש,ועה.
וב:

ח שִׁבְעָה מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל שִׁבְעָה גּוּפֵי עֲבֵרָה.
מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן מְעַשְּׂרִין,
רָעָב שֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה, מִקְצָתָן רְעֵבִים וּמִקְצָתָן שְׂבֵעִים.

ח שמפבלעשגע.
ממואמ
רשבב, מרוש.

גְּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר, רָעָב שֶׁל מְהוּמָה וְשֶׁל בַּצֹּרֶת בָּאָה. גשל, רשמובב.
וְשֶׁלֹּא לִטֹּל אֶת הַחַלָּה, רָעָב שֶׁל כְּלָיָה בָּאָה. ולאה, רשכב.
דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת דבלעמה
בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. בשנלד, ופש.
חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל עִנּוּי הַדִּין, וְעַל עִוּוּת הַדִּין, חבלעעה, ועה
וְעַל הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה: והבשכ:

ט חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְעַל חִלּוּל הַשֵּׁם. **ט** חרבלעשש, וחה.
גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, גבלעעז, וגע
וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל הַשְׁמָטַת הָאָרֶץ. ושד, והה.
בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה, בפהמ
בָּרְבִיעִית, וּבַשְּׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, ב, ו, וש
וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. והששו.
בָּרְבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית. ב, ממעש.
בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית. ב, ממעש.
וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וש, מפש.
וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גֵּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים: והששו, מגמע:

י אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם. **י** אמב.
הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ, זוֹ מִדָּה בֵינונִית. השששש, זמב.
וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זוֹ מִדַּת סְדוֹם. וא, זמס.
שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, עַם הָאָרֶץ. ששוש, עה.
שֶׁלִּי שֶׁלְּךָ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ, חָסִיד. ששוש, ח.
שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי, רָשָׁע: ששוש, ר:

יא אַרְבַּע מִדּוֹת בַּדֵּעוֹת. **יא**אמב.
נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. נלול, ישב.
קָשֶׁה לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. קלול, יהב.
קָשֶׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, חָסִיד. קלול, ח.
נוֹחַ לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת, רָשָׁע: נלול, ר:

יב אַרְבַּע מִדּוֹת בַּתַּלְמִידִים. **יב** אמב.

מַהֵר לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ. מלול, ישב.

קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ. קלול, יהב.

מַהֵר לִשְׁמֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד, חָכָם. מלול, ח.

קָשֶׁה לִשְׁמֹעַ וּמַהֵר לְאַבֵּד, זֶה חֵלֶק רָע: קלול, זחר:

יג אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה. **יג** אמבצ.

הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל אֲחֵרִים. השויא, ערבא.

יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ. יאולי, ערב.

יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים, חָסִיד. יוא, ח.

לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים, רָשָׁע: ליויא, ר:

יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. **יד** אמבלה.

הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ. הוע, שהב.

עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ, שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ. עוה, שמב.

הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חָסִיד. הו, ח.

לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע: להוע, ר:

טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים. **טו** אמבלח.

סְפוֹג, וּמַשְׁפֵּךְ, מְשַׁמֶּרֶת, וְנָפָה. ס, ו, מ, ו.

סְפוֹג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. ס, שסאה.

מַשְׁפֵּךְ, שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ. מ, שבוב.

מְשַׁמֶּרֶת, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים. מ, שאהואה.

וְנָפָה, שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֹּלֶת: ו, שאהואה:

טז כָּל אַהֲבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְּדָבָר, בָּטֵל דָּבָר, בָּטְלָה אַהֲבָה. **טז** כאשתב, בד, בא.

וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר, אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. ותב, אבל.

אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה הַתְּלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר. אהאהב, זאאו.

וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וְיהוֹנָתָן: ותב, זאדו:

יז כָּל מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם.
וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם.
אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם,
זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי.
וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם,
זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ:

יז כמשלש, סל.
ולש, אסל.
אהמשלש
זמהו.
ולש
זמקוע:

יח כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים, אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ.
וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים,
אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.
מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל.
יָרָבְעָם חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים, חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר עַל חַטֹּאות יָרָבְעָם (בֶּן נְבָט) אֲשֶׁר חָטָא
וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:

יח כהאה, אחבעי.
והאה
אמבלת.
מזואה, זהתב
שצהעועי.
יחואה, חהתב
שעחיבנאח
והאי:

יט כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ,
מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.
וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים,
מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע.
עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה,
מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.
עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה,
מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע.
מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ
לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע.
תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ,
אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין בָּעוֹלָם הַבָּא,
שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ, וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא.

יט כמשבשדה
משאא.
ודא
משבה.
עט, ונ, וש
משאא.
ער, וג, ור
משבה.
מבתשאא
לשבה.
תשאא
אבהובה
שלאי, וא.

אֲבָל תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע
יוֹרְשִׁין גֵּיהִנֹּם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת,
שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת,
אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם,
וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

כ יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר,
הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאַרְי,
לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.
הוּא הָיָה אוֹמֵר,
עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם, וּבוֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן.
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ
וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

כא הוּא הָיָה אוֹמֵר,
בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא, בֶּן עֶשֶׂר לַמִּשְׁנָה,
בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת, בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד,
בֶּן שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה, בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדֹּף,
בֶּן שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ, בֶּן אַרְבָּעִים לַבִּינָה,
בֶּן חֲמִשִּׁים לָעֵצָה, בֶּן שִׁשִּׁים לַזִּקְנָה,
בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה, בֶּן שְׁמוֹנִים לַגְּבוּרָה, בֶּן תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ,
בֶּן מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם:

כב בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר, הָפֵךְ בָּהּ וַהֲפֵךְ בָּהּ, דְּכֹלָּא בָהּ.
וּבָהּ תֶּחֱזֵי, וְסִיב וּבְלֵה בָהּ, וּמִנַּהּ לֹא תָזוּעַ,
שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה:

כג בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא:

פרק ו

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם:

אתשבה
יגולש
שואתלש
אדוליי
ואב:

כ יבתא
העכ, וכ, וכ, וכ
לראש.
ההא
עפל, ופלע.
ירמיאשעבב
וחב:

כאההא
בחשל, בעל
בשעל, בחעל
בשעל, בעל
בשל, באל
בחל, בשל
בשל, בשל, בתל
במכמוומה:

כבבבא, הבוב, דב.
ות, ווב, ולת
שלמטה:

כג בההא, לצא:

א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר
כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה.
וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַי הוּא לוֹ.
נִקְרָא רֵעַ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת,
מְשַׂמֵּחַ אֶת הַמָּקוֹם, מְשַׂמֵּחַ אֶת הַבְּרִיּוֹת.
וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה,
וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק וְחָסִיד וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן,
וּמְרַחֶקֶת מִן הַחֵטְא, וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת,
וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה,
שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה.
וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין,
וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה,
וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר וּכְנָהָר שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק,
וֶהֱוֵי צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ, וּמוֹחֵל עַל עֶלְבּוֹנוֹ,
וּמְגַדְּלָתוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים:

א רמא
כהבל, זלה.
ועאשהכהל.
נר, א, אאה, אאה
מאה, מאה.
ועו
ולצווו
ומה, ולז
ומעובו
שלעואבלג.
ולמווד
ולרת
וכהושפ
וצור, ועע
וועכה:

ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי,
בְּכָל יוֹם וְיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת,
אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה.
שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף,
שֶׁנֶּאֱמַר נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם.
וְאוֹמֵר וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב
מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת,
אַל תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת,
שֶׁאֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה.
וְכָל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה,
שֶׁנֶּאֱמַר וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:

ב אריבל
ביובקימחוו
אללמשת.
שמשעבנן
שנזבחאיוט.
וומאהו
מאהחעה
אתחאח
שלבחאמשבת.
ומשבתהזמ
שונוב:

ג הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת
אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת,

ג המפאאהא
אפאאדאאאאא

צָרִיךְ לְנַהוֹג בּוֹ כָּבוֹד, צלבכ
שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שמבמי
שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד, שלמאשדב
קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, קראו
שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי. שואכאו.
וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, ודקו, ודמי
שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד שלמאשדב
קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, קראו
הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת המפאאהא
אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, אפאאדאאאאא
עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לְנַהוֹג בּוֹ כָּבוֹד. עאכושלבכ.
וְאֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וכאת, ש
כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ טוֹב, כחי, ויט
וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, וטאת
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: שכלטנלתאת:

ד כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, ד כהדשת
פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל, וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, פבת, ובת
וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל, והת, וצת, ואע
אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אאעכ, אול.
אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא: אבהוללה:

ה אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ, וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד, ה אתגל, ותכ
יוֹתֵר מִלְּמוּדְךָ עֲשֵׂה, וְאַל תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, ימע, ותלשמ
שֻׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם, שגמ, וגמ
וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: והבמשלשפ:

ו גְּדוֹלָה תוֹרָה יוֹתֵר מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, ו גתימהוה
שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, שנבמ
וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, ובו

וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה דְּבָרִים. ונבוד.
וְאֵלּוּ הֵן, בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן, בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם, וה, ב, בה, בש
בְּבִינַת הַלֵּב, בְּשִׂכְלוּת הַלֵּב, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בַּעֲנָוָה, בה, בה, ב, ב, ב
בְּשִׂמְחָה, בְּטָהֳרָה, בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, ב, ב, בח
בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים, וּבְפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, בח, וה
בְּיִשּׁוּב, בְּמִקְרָא, בְּמִשְׁנָה, ב, ב, ב
בְּמִעוּט סְחוֹרָה, בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמִעוּט תַּעֲנוּג, בס, בדא, בת
בְּמִעוּט שֵׁינָה, בְּמִעוּט שִׂיחָה, בְּמִעוּט שְׂחוֹק, בש, בש, בש
בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם, בְּלֵב טוֹב, בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים, בא, בט, בח
וּבְקַבָּלַת הַיִּסּוּרִין, הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וה, האמ, וב
וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לְדִבָרָיו, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, וסל, ומטל
אָהוּב, אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, א, אאה, אאה
אוֹהֵב אֶת הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת הַמֵּישָׁרִים, אאה, אאה
אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת, מִתְרַחֵק מִן הַכָּבוֹד, אאה, ממה
וְלֹא מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה, ומלב, ושב
נוֹשֵׂא בְעֹל עִם חֲבֵרוֹ, מַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת, נבעח, מלז
מַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשָּׁלוֹם, מעה, ועה
מִתְיַשֵּׁב לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב, שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, מלב, שו, שו
הַלּוֹמֵד עַל מְנָת לְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת, העמלועמל
הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹ, וְהַמְכַוֵּן אֶת שְׁמוּעָתוֹ, האר, ואש
וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, ודבא
הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ הלשהדבא
מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם, מגל
שֶׁנֶּאֱמַר וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי: שואלבמ:

ז גְּדוֹלָה תוֹרָה ז גת
שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שנחלבהוה
שֶׁנֶּאֱמַר כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא. שכחהלובמ.
וְאוֹמֵר רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ. ורתלול.

וְאוֹמֵר עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. ועחהלבום.
וְאוֹמֵר כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ. וכלחהלול.
וְאוֹמֵר תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ. ותללחעתת.
וְאוֹמֵר כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים. וכבייולשח.
וְאוֹמֵר אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. ואיבבעו.
וְאוֹמֵר כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ. וכאיוחויל.
וְאוֹמֵר דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: ודדנונש:

ח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, ח רשבימרשביא
הַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד הווו
וְהַחָכְמָה וְהַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה וְהַבָּנִים, ווו
נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם, נלול
שֶׁנֶּאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא. שעתשבצת.
וְאוֹמֵר תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה. ותבכוזש.
וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם. ועחע.
וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם. ועזבבובא.
וְאוֹמֵר וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה, ווהוה
כִּי מָלַךְ ה' צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם כמהצבצו
וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד. וזכ.
רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, רשבמא
אִלּוּ שָׁבַע מִדּוֹת שָׁמְנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים, אשמשחל
כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו: כנבו:

ט אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, ט אריבק
פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד, פאהמבובאאא
וְנָתַן לִי שָׁלוֹם, וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם. ולש, ולש.
אָמַר לִי, רַבִּי, מֵאַיָּזֶה מָקוֹם אַתָּה. אל, ר, ממא.
אָמַרְתִּי לוֹ, מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי. אל, מגשחוסא.
אָמַר לִי, רַבִּי, רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ, אל, ר, רשעב

וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב
וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת.
אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב
וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם,
אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה.
וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם
אֵין מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב
וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת,
אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבַד,
שֶׁנֶּאֱמַר בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ,
בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ.
בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ, בָּעוֹלָם הַזֶּה,
בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, בַּקֶּבֶר,
וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, לָעוֹלָם הַבָּא.
וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל,
טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף.
וְאוֹמֵר לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב אָמַר ה' צְבָאוֹת:

י חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ,
וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד, שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד,
אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד, יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד,
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד.
תּוֹרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב,
ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז.
שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב,
כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי
אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי,
וְאוֹמֵר מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ
מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ.

ואלאאדז
וטו.
אל, ב, אאנלככו
וטוש
אדאבת.
וע, אשפשא
אמללכוז
ואטו
אתוטב
שבתא
בתע, והת.
בתא, בה
בתע, ב
והת, לה.
וכבתעידמי
טלתפמזו.
ולהוהאהצ:

י חקקלה**בהב**
וה, תקא, שוקא
אקא, יקא
בהקא.
תמ, ד
הקרדקממ.
שוקאמ, ד
כאההכוהר
אזבאתלוזממ
ומרמהכבע
מהק.

אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב, אקאמ, ד
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. ווּבאלעקשו.
יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב יקאמ, ד
עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה' עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ, עיעהעיעזק
וְאוֹמֵר לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל חֶפְצִי בָם. ולאבהוכחב.
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד מִנַּיִן, דִּכְתִיב, בהקאמ, ד
מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ ה' מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ. מלפהמהכי.
וְאוֹמֵר וַיְבִיאֵם אֶל גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ: וואגקהזקי:

יא כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, יאכמשהבהב
לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר לבאל, ש
כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עָשִׂיתִיו. כהבוביאע.
וְאוֹמֵר ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: והילו:
רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רחבעא
רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, רהבהלאי
לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, להלתו
שֶׁנֶּאֱמַר ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: שהחלציתו:

סְלִיק מַסֶּכֶת אָבוֹת

מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת

פרק א

א הוֹרוּ בֵית דִּין לַעֲבֹר
עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה,
וְהָלַךְ הַיָּחִיד וְעָשָׂה שׁוֹגֵג עַל פִּיהֶם,
בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה עִמָּהֶן, בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה אַחֲרֵיהֶן,
בֵּין שֶׁלֹּא עָשׂוּ וְעָשָׂה,
פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה בְּבֵית דִּין.
הוֹרוּ בֵית דִּין וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ,
אוֹ תַּלְמִיד וְהוּא רָאוּי לְהוֹרָאָה,
וְהָלַךְ וְעָשָׂה עַל פִּיהֶן,
בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה עִמָּהֶן, בֵּין שֶׁעָשׂוּ וְעָשָׂה אַחֲרֵיהֶן,
בֵּין שֶׁלֹּא עָשׂוּ וְעָשָׂה,
חַרְי זֶה חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תָלָה בְּבֵית דִּין.
זֶה הַכְּלָל, הַתּוֹלֶה בְעַצְמוֹ, חַיָּב. וְהַתּוֹלֶה בְּבֵית דִּין, פָּטוּר:

ב הוֹרוּ בֵית דִּין, וְיָדְעוּ שֶׁטָּעוּ, וְחָזְרוּ בָהֶן,
בֵּין שֶׁהֵבִיאוּ כַפָּרָתָן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן,
וְהָלַךְ וְעָשָׂה עַל פִּיהֶן,
רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, חַפֵּק.
אִיזֶהוּ חָפֵק. יָשַׁב לוֹ בְתוֹךְ בֵּיתוֹ, חַיָּב.
הָלַךְ לוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, פָּטוּר.
אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא,
מוֹדֶה אֲנִי בָּזֶה שֶׁהוּא קָרוֹב לִפְטוּר מִן הַחוֹבָה.
אָמַר לוֹ בֶּן עַזַּאי,
מַה שָּׁנָה זֶה מִן הַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ,
שֶׁהַיּוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ אֶפְשָׁר הָיָה לוֹ שֶׁיִּשְׁמַע,
וְזֶה לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּשְׁמַע:

א הבדל
עאממהב
והושעפ
בשוע, בשוא
בשעו
פ, משבד.
הבדואמש
אתורל
וועפ
בשוע, בשוא
בשעו
הזח, משתבד.
זה, הב, ח. ובד, פ:

ב הבד, וש, וב
בשכושהכ
וועפ
רשפ, **ואא**, ס.
אס. ילבב, ח.
הללה, פ.
ארע
מאבשקלמה.
אל**בע**
משזמהב
שבאהלש
ולהאלש:

ג הוֹרוּ בֵית דִּין לַעֲקֹר אֶת כָּל הַגּוּף,
אָמְרוּ, אֵין נִדָּה בַתּוֹרָה, אֵין שַׁבָּת בַּתּוֹרָה,
אֵין עֲבוֹדָה זָרָה בַתּוֹרָה,
הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין.
הוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת,
הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין.
כֵּיצַד. אָמְרוּ, יֵשׁ נִדָּה בַתּוֹרָה,
אֲבָל הַבָּא עַל שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם פָּטוּר.
יֵשׁ שַׁבָּת בַּתּוֹרָה,
אֲבָל הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים פָּטוּר.
יֵשׁ עֲבוֹדָה זָרָה בַתּוֹרָה, אֲבָל הַמִּשְׁתַּחֲוֶה פָּטוּר,
הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין,
שֶׁנֶּאֱמַר וְנֶעְלַם דָּבָר, דָּבָר וְלֹא כָל הַגּוּף:

ג הבדלאכה
א, אנב, אשב
אעזב
האפ.
הלמומ
האח.
כ. א, ינב
אהעשיכיפ.
ישב
אהמהלהפ.
יעזב, אהפ
האח
שוד, דוכה:

ד הוֹרוּ בֵית דִּין, וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ,
וְאָמַר לָהֶן טוֹעִין אַתֶּם,
אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין שָׁם,
אוֹ שֶׁהָיָה אַחַד מֵהֶן גֵּר אוֹ מַמְזֵר אוֹ נָתִין
אוֹ זָקֵן שֶׁלֹּא רָאָה לוֹ בָנִים,
הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין,
שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן עֵדָה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֵדָה,
מָה עֵדָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּם רְאוּיִין לְהוֹרָאָה,
אַף עֵדָה הָאֲמוּרָה כָּאן עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻלָּם רְאוּיִים לְהוֹרָאָה.
הוֹרוּ בֵית דִּין שׁוֹגְגִים וְעָשׂוּ כָּל הַקָּהָל שׁוֹגְגִין, מְבִיאִין פָּר.
מְזִידִין וְעָשׂוּ שׁוֹגְגִין, מְבִיאִין כִּשְׂבָּה וּשְׂעִירָה.
שׁוֹגְגִין וְעָשׂוּ מְזִידִין, הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין:

ד הבד, ואמש
ולטא
אשהמשבדש
אשאמגאמאנ
אזשרלב
האפ
שכעולע
מעהלעשכרל
אעהכעשכרל.
הבדשוכהש, מפ.
מוש, מכו.
שומ, האפ:

ה הוֹרוּ בֵית דִּין, וְעָשׂוּ כָּל הַקָּהָל אוֹ רֻבָּן עַל פִּיהֶם,

ה הבד, וכהארעפ

מְבִיאִין פָּר.
וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, מְבִיאִין פַּר וְשָׂעִיר,
דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,
שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים מְבִיאִין שְׁנַיִם עָשָׂר פָּרִים.
וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, מְבִיאִין שְׁנַיִם עָשָׂר פָּרִים
וּשְׁנֵים עָשָׂר שְׂעִירִים.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים.
וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר שְׂעִירִים,
פַּר וְשָׂעִיר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט, פַּר וְשָׂעִיר לְבֵית דִּין.
הוֹרוּ בֵית דִּין, וְעָשׂוּ שִׁבְעָה שִׁבְטִים אוֹ רֻבָּן עַל פִּיהֶם,
מְבִיאִים פָּר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה מְבִיאִין פַּר וְשָׂעִיר,
דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,
שִׁבְעָה שִׁבְטִים שֶׁחָטְאוּ, מְבִיאִים שִׁבְעָה פָרִים,
וּשְׁאָר שְׁבָטִים שֶׁלֹּא חָטְאוּ, מְבִיאִין עַל יְדֵיהֶן פַּר,
שֶׁאַף אֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ, מְבִיאִין עַל יְדֵי הַחוֹטְאִים.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
שְׁמֹנָה פָרִים. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, שְׁמֹנָה פָרִים וּשְׁמֹנָה שְׂעִירִים,
פַּר וְשָׂעִיר לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט, וּפַר וְשָׂעִיר לְבֵית דִּין.
הוֹרוּ בֵית דִּין שֶׁל אֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים
וְעָשָׂה אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט עַל פִּיהֶם,
אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט הוּא חַיָּב, וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים פְּטוּרִים,
דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,
אֵין חַיָּבִים אֶלָּא עַל הוֹרָיַת בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבָד,
שֶׁנֶּאֱמַר וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ, וְלֹא נֶעְדַּת אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט:

מפ.
וז, מפו
דרמ.
ריא
שעשמשעפ.
וז, משעפ
ועש.
רשא
שעפ.
וז, שעפועש
פולשו, פולד.
הבד, וששארעפ
מפ. וזמפו
דרמ.
ריא
ששש, משפ
ושטח, מעיפ
שאשח, מעיה.
רשא
שפ. וז, שפוש
פולשו, וולד.
הבדשאמה
ואהעפ
אההח, וכהפ
דרי.
וא
אחאעהבדהב
שוכעיי, ועאה:

פרק ב

א הוֹרָה כֹּהֵן מָשִׁיחַ לְעַצְמוֹ, שׁוֹגֵג וְעָשָׂה שׁוֹגֵג, מֵבִיא פָּר. שׁוֹגֵג וְעָשָׂה מֵזִיד, מֵזִיד וְעָשָׂה שׁוֹגֵג, פָּטוּר, שֶׁהוֹרָאַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ לְעַצְמוֹ, כְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין לַצִּבּוּר:

א הכמל, שוש, מפ. שומ, מוש, פ שכמל, כבדל:

ב הוֹרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעָשָׂה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִתְכַּפֵּר לוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. הוֹרָה עִם הַצִּבּוּר וְעָשָׂה עִם הַצִּבּוּר, מִתְכַּפֵּר לוֹ עִם הַצִּבּוּר, שֶׁאֵין בֵּית דִּין חַיָּבִים עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת, וְכֵן הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת:

ב הבעובע מלבע. העהועה מלעה שבדחעשלמומ וה. ובז, עשלמומ:

ג אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר עִם שִׁגְגַת הַמַּעֲשֶׂה, וְכֵן הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, אֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר עִם שִׁגְגַת הַמַּעֲשֶׂה. אֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין עַד שֶׁיּוֹרוּ בְּדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵן הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא בַעֲבוֹדָה זָרָה, עַד שֶׁיּוֹרוּ עַל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת:

ג אחאעהדעשה וה. ובז, אחאעהד עשה. אבדחעשב שכוח. וה. ובז, עשעד שכוח:

ד אֵין חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְאֵין מְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. אֲבָל חַיָּבִין עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּנְּדָּה, וּמְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּנְּדָּה. אֵיזוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּנְּדָּה, פְּרֹשׁ מִן הַנִּדָּה. וּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, לֹא תָבֹא אֶל הַנִּדָּה:

ד אחעעולתש ומאתעעולתש. אחעעולתש ואתעעולתש. אהמעש, פמה. ולת, לתאה:

ה אֵין חַיָּבִין עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל, וְעַל בְּטוּי שְׂפָתַיִם, וְעַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו.
וְהַנָּשִׂיא כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַנָּשִׂיא חַיָּב בְּכֻלָּן חוּץ מִשְּׁמִיעַת הַקּוֹל, שֶׁהַמֻּלָּךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ:

ה אחעשה, ובש וטמו.
וכב, **דריה.**
רעא, החבחמה שלדודא, למומא:

ו כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת, הַיָּחִיד מֵבִיא כִּשְׂבָּה וּשְׂעִירָה, וְהַנָּשִׂיא שָׂעִיר, וּמָשִׁיחַ וּבֵית דִּין מְבִיאִין פָּר.
וּבַעֲבוֹדָה זָרָה, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ מְבִיאִין שְׂעִירָה, וּבֵית דִּין פַּר וְשָׂעִיר, פַּר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת:

ו כהשש עזכושח המכו, וש וודמפ.
וז, הוומש ודפו, פלול:

ז אָשָׁם תָּלוּי, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא חַיָּבִין, וּמָשִׁיחַ וּבֵית דִּין פְּטוּרִים.
אָשָׁם וַדַּאי, הַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ חַיָּבִין, וּבֵית דִּין פְּטוּרִין.
עַל שְׁמִיעַת הַקּוֹל וְעַל בְּטוּי שְׂפָתַיִם וְעַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, בֵּית דִּין פְּטוּרִין, וְהַיָּחִיד וְהַנָּשִׂיא וְהַמָּשִׁיחַ חַיָּבִין, אֶלָּא שֶׁאֵין כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן.
וּמָה הֵן מְבִיאִין, קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר:

ז את הוח, וודפ. או
הווח, ודפ. עשהובש וטמו
בדפ, ווח אשכגחעטמו
דרש.
והמ, קעו.
ראא, המש:

פרק ג

א כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁחָטָא וְאַחַר כָּךְ עָבַר מִמְּשִׁיחוּתוֹ, וְכֵן נָשִׂיא שֶׁחָטָא וְאַחַר כָּךְ עָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ, כֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פַּר, וְהַנָּשִׂיא מֵבִיא שָׂעִיר:

א כמשוכעמ ונשוכעמ כממפ, ומש:

ב כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁעָבַר מִמְּשִׁיחוּתוֹ וְאַחַר כָּךְ חָטָא,
וְכֵן הַנָּשִׂיא שֶׁעָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ וְאַחַר כָּךְ חָטָא,

ב כמשמוכח והשמוכח כממפ, וכ:

ג חָטְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְמַנּוּ,
הֲרֵי אֵלּוּ כְּהֶדְיוֹט.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
אִם נוֹדַע לָהֶם עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ, חַיָּבִין. וּמִשֶּׁנִּתְמַנּוּ, פְּטוּרִין.
וְאֵיזֶהוּ הַנָּשִׂיא, זֶה הַמֶּלֶךְ,
שֶׁנֶּאֱמַר וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו,
נָשִׂיא שֶׁאֵין עַל גַּבָּיו אֶלָּא ה' אֱלֹהָיו:

ג חעשנוכנ האכ. רשא אנלעשנ, ח. ו, פ. וה, זה שואממהא נשעגאהא:

ד וְאֵיזֶהוּ הַמָּשִׁיחַ,
הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, לֹא הַמֻּרְבֶּה בִּבְגָדִים.
אֵין בֵּין כֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְמֻרְבֶּה בְּגָדִים
אֶלָּא פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת.
וְאֵין בֵּין כֹּהֵן מְשַׁמֵּשׁ לְכֹהֵן שֶׁעָבַר,
אֶלָּא פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה.
זֶה וָזֶה שָׁוִין בַּעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים,
וּמְצֻיָּנִין עַל הַבְּתוּלָה, וְאֵסוּרִין עַל הָאַלְמָנָה,
וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּקָרוֹבֵיהֶן,
וְלֹא פוֹרְעִין, וְלֹא פּוֹרְמִין, וּמַחֲזִירִין אֶת הָרוֹצֵחַ:

ד וה הבה, להב. אבכהבלב אפהעכה. ובכמלש אפיהוה. זושביה ועה, ועה ומב ופ, ופ, ואה:

ה כֹּהֵן גָּדוֹל פּוֹרֵם מִלְמַטָּה, וְהַהֶדְיוֹט מִלְמַעְלָה.
כֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב אוֹנֵן וְלֹא אוֹכֵל,
וְהַהֶדְיוֹט לֹא מַקְרִיב וְלֹא אוֹכֵל:

ה כגפמ, ומ. כגמאוא ולמוא:

ו כָּל הַתָּדִיר מֵחֲבֵרוֹ, קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ.
וְכָל הַמְקֻדָּשׁ מֵחֲבֵרוֹ, קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ.
פַּר הַמָּשִׁיחַ וּפַר הָעֵדָה עוֹמְדִים,
כֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא פַּר, וְהַנָּשִׂיא כְּהֶדְיוֹט:
פַּר הַמָּשִׁיחַ קוֹדֵם לְפַר הָעֵדָה בְּכָל מַעֲשָׂיו:

ו כהמ, קאח. והמ, קאח. פהוהע פהקלהבמ:

ז הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה לְהַחֲיוֹת וּלְהָשִׁיב אֲבֵדָה. ז הקללוא.
וְהָאִשָּׁה קוֹדֶמֶת לָאִישׁ לְכִסּוּת, וּלְהוֹצִיאָהּ מִבֵּית הַשֶּׁבִי. וקלל, ומה.
בְּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם עוֹמְדִים לְקַלְקָלָה, הָאִישׁ קוֹדֵם לָאִשָּׁה: בשעל, הקל:

ח כֹּהֵן קוֹדֵם לְלֵוִי, לֵוִי לְיִשְׂרְאֵל, יִשְׂרְאֵל לְמַמְזֵר, ח כקל, לל, יל
וּמַמְזֵר לְנָתִין, וְנָתִין לְגֵר, וְגֵר לְעֶבֶד מְשֻׁחְרָר. ול, ול, ולמ.
אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁכָּלָן שָׁוִין. א, בשש.
אֲבָל אִם הָיָה מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם וְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ, אאהמתחוגעה
מַמְזֵר תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם לְכֹהֵן גָּדוֹל עַם הָאָרֶץ: מתחקלגעה:

סְלִיק מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת וְכָלָה סֵדֶר נְזִקִין בְּסִיעַתָּא דִּשְׁמַיָּא

'הדרן' אחר סיום מסכת

הָדָרָן עָלָךְ מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת וְסֵדֶר נְזִיקִין וַהֲדָרָךְ עָלָן. דַּעְתָּן עָלָךְ מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת וְסֵדֶר נְזִיקִין וְדַעְתָּךְ עָלָן. לֹא נִתְנַשֵּׁי מִנָּךְ מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת וְסֵדֶר נְזִיקִין וְלֹא תִתְנַשֵּׁי מִנָּן לָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא תּוֹרָתְךָ אֻמָּנוּתֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּתְהֵא עִמָּנוּ לָעוֹלָם הַבָּא. חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רָמִי בַּר פָּפָּא נַחְמָן בַּר פָּפָּא אַחַאי בַּר פָּפָּא אַבָּא מָרִי בַּר פָּפָּא רַפְרָם בַּר פָּפָּא רָכִישׁ בַּר פָּפָּא סוּרְחָב בַּר פָּפָּא אָדָא בַּר פָּפָּא דְּרוּ בַּר פָּפָּא :

הַעֲרֶב נָא, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ (וְצֶאֱצָאֵי צֶאֱצָאֵינוּ) וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ.

מֵאִיבֵי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי: יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ: לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה וָעֶד:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קָרְנוֹת. שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וְהֵם מַשְׁכִּימִים: אָנוּ מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה, וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדָבָרִים בְּטֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וְהֵם עֲמֵלִים: אָנוּ עֲמֵלִים וּמְקַבְּלִים שָׂכָר, וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אָנוּ רָצִים וְהֵם רָצִים: אָנוּ רָצִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שָׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נה, כד): וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי, כְּשֵׁם שֶׁעָזַרְתַּנִי לְסַיֵּם מַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת כֵּן תַּעֲזְרֵנִי לְהַתְחִיל מַסֶּכְתּוֹת וּפְרָקִים אֲחֵרִים וּלְסַיְּמָם, לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה. וּזְכוּת כָּל הַתַּנָּאִים וְאָמוֹרָאִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יַעֲמוֹד לִי וּלְזַרְעִי שֶׁלֹּא יָמוּשׁ הַתּוֹרָה מִפִּי וּמִפִּי זַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם, וְתִתְקַיֵּם בִּי (משלי ו, כב): "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ", (שם פ, יא): "כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים", (שם ג, טז): "אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד", (תהלים כט, יא): "יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם":

קדיש אחר סיום מסכת

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דִּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וּלְאַחֲיָא מֵתַיָּא וּלְאַסָּקָא לְחַיֵּי עָלְמָא וּלְמִבְנֵי קַרְתָּא דִּירוּשְׁלֶם וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵיהּ בְּגַוָּהּ וּלְמֶעֱקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא וְלַאֲתָבָא פּוּלְחָנָא דִּשְׁמַיָּא לְאַתְרֵיהּ וְיִמְלֹךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵהּ וְיָקְרֵיהּ (נ״ס: וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ).

בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן:
יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא, בְּרִיךְ הוּא. לְעֵילָּא (בעש״ת: וּלְעֵילָּא מִכָּל) מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל מַאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא דִּי בְאַתְרָא [בא״י: קַדִּישָׁא] הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר. יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וּפוּרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא (וְאַרְעָא) וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים (נ״ס: טוֹבִים), עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

עוֹשֶׂה שָׁלוֹם (בעש״ת: הַשָּׁלוֹם) בִּמְרוֹמָיו הוּא (נ״ס: בְּרַחֲמָיו) יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן:

נוסח הספרדים ועדות המזרח

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּה מִן שְׁמַיָּא חַיִּים וְשָׂבָע וִישׁוּעָה וְנֶחָמָה וְשֵׁיזָבָא וּרְפוּאָה וּגְאֻלָּה וּסְלִיחָה וְכַפָּרָה וְרֵיוַח וְהַצָּלָה לָנוּ וּלְכָל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן.

עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן.

סדר ברכת המזון

בחול אומרים

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ, בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן. עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ, תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ. כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה, שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן. אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר יְהוָה, עַל אַדְמַת נֵכָר. אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. זְכֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָם, הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ. בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה, אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ. אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת עֹלָלַיִךְ אֶל הַסָּלַע.

בשבת אומרים

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים. אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה. הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. הָיִינוּ שְׂמֵחִים. שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ. הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מְשֶׁךְ הַזָּרַע. בֹּא יָבֹא בְרִנָּה. נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו.

אם מברכים בזימון המברך אומר:

רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ: (רַבּוֹתַי מִיר וֶועלֶען בֶּענְטְשֶׁן)

המסובים עונים: יְהִי שֵׁם אֲדֹנָי מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

המברך אומר: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי נְבָרֵךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

המסובים עונים: בָּרוּךְ (בעשרה: אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. כִּי הוּא אֵל זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. כָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַזָּן אֶת הַכֹּל:

קצט

נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה. וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ. וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ. וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

(בחנוכה ופורים אומרים כאן ועל הניסים, ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר:

הָרַחֲמָן, הוּא יַעֲשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה: בימי וכו':)

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַנֶּחָמוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת. שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה: בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת רִיבָם. דַּנְתָּ אֶת דִּינָם. נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים: בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה. כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע. בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים. מִנַּעַר וְעַד זָקֵן. טַף וְנָשִׁים. בְּיוֹם אֶחָד. בִּשְׁלשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ. וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ. וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ. וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ.
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. כַּכָּתוּב.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה
אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רַחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ. וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ. אָבִינוּ. רְעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ. וְהַרְוַח לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ. וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה. הַפְּתוּחָה. הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה. שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת אומרים: רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי הַשַּׁבָּת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא לְפָנֶיךָ לִשְׁבָּת בּוֹ וְלָנוּחַ בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וּבִרְצוֹנְךָ הָנִיחַ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁלֹּא תְּהֵא צָרָה וְיָגוֹן וַאֲנָחָה בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ וְהַרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּנֶחָמַת צִיּוֹן עִירֶךָ וּבְבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת:

בראש חדש וביום טוב ובחול המועד אומרים:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם:

לראש חודש:	לפסח:	לשבועות:
רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה:	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה:

לסוכות:	לשמ״ע ולש״ת:	לראש השנה:
חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה:	שְׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַחַג הַזֶּה:	בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם: אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל. אָבִינוּ. מַלְכֵּנוּ. אַדִּירֵנוּ. בּוֹרְאֵנוּ. גּוֹאֲלֵנוּ. יוֹצְרֵנוּ. קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב. רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל. שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ. הוּא גְמָלָנוּ הוּא גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח. הַצָּלָה וְהַצְלָחָה. בְּרָכָה וִישׁוּעָה. נֶחָמָה. פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה. וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב. וּמִכָּל טוּב לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ. אמן:

הָרַחֲמָן הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים. וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים. וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁבֹּר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת (אָבִי מוֹרִי) בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶת (אִמִּי מוֹרָתִי) בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם. (ואם סמוך על שלחן עצמו יאמר: הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זַרְעִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי), אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בַּכֹּל. מִכֹּל. כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה. וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

לשבת: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

לראש חדש: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

ליום טוב: הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:

לראש השנה: הָרַחֲמָן הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

לסוכות: הָרַחֲמָן הוּא יָקִים לָנוּ אֶת סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

בחול: מַגְדִּיל (ביום שיש בו מוסף אומר: מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יִרְאוּ אֶת יְהוָה קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: נַעַר הָיִיתִי גַם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

סדר שבע ברכות

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ. בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ. וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יוֹצֵר הָאָדָם:

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה. בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה בִּמְהֵרָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים. כְּשַׂמֶּחָךְ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. חָתָן וְכַלָּה. גִּילָה רִנָּה. דִּיצָה וְחֶדְוָה. אַהֲבָה וְאַחֲוָה. וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה. קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה. קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה:

מי שבירך ברכת המזון על הכוס יאמר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ברכה מעין שלוש

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל:

אם אכל מזונות יאמר:	אם שתה יין יאמר:	אם אכל פירות מז' מינים יאמר:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם (נָא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ, וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה:
בר"ח: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:
בר"ה: וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:
ביו"ט: וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל:

על מיני מזונות:	על יין:	על פירות מז' מינים:
הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן:	הַפֵּרוֹת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עַל הָאָרֶץ וְעַל

הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה:	פְּרִי הַגֶּפֶן: (בא"י וְעַל פְּרִי גַפְנָהּ):	הַפֵּרוֹת: (בא"י וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ):

תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם. וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם. (ואם חוזר באותו היום יאמר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ, וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רֹאֵינוּ. וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג"פ:

וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם: